

ANNALES ECCLESIASTICI

AVCTORE

CÆSARE BARONIO
SORANO EX CONGREGAT. ORATORII S.R.E. PRESBYTERO CARD. TIT. SS. NEREI ET ACHILLEI, ET S. APOSTOLICÆ SEDIS BIBLIOTHECARIO.

TOMVS QVARTVS;

Incipiens à Iuliano Apoſtata Imperatore, perducitur vſque ad obitum Theodoſii Auguſti: continet annos XXXIV.

PERMISSV AVCTORIS.

Editio Nouiſſima ab ipſomet ante obitum aucta, & iam denuò recognita.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus Antonij Hierati, ſub ſigno Gryphi.

ANNO M. DC. XXIV.

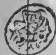
Cum Gratia & Priuileg. Sac. Cæſar. Maieſt. ſpeciali ad decennium.

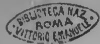

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO PATRI ET D.N. CLEMEMTI VIII. PONTIFICI MAXIMO

CÆSAR BARONIVS CONGREGATIONIS Oratorij Presbyter sempiternam felicitatem.

IVINO planè nutu factum esse videtur, Beatissime Pater, vt qui tempore Sixti Quinti sanctæ memoriæ Pontificis Maximi, Annales nostri in lucem prodire cœperunt, eorundem Tomus quartus, quarto tibi eiusdem in sede Pontificia successori iure debitus persoluatur; & quidem auspicijs felicissimis, afferens secum sua tractatione quatuor illos Orientalis Ecclesiæ vertices, sanctissimos Episcopos atq; Doctores, Magnum Athanasium, Basilium itidem Magnū, Gregorium Theologum summum; & Ioannem eloquentia maximum cognomento Chrysostomū; cumque ijs adducens quatuor Occidentalis Ecclesiæ culmina, fidei columnas, luminaria magna, Orbis miracula, Hilarium, Hieronymum, Ambrosium & Augustinum; tantorum Patrum corona cingens thronum tuum, ipsis quoq; Angelis venerandum. Præclaris igitur hisce comitibus animosior offert sese sacro conspectui tuo Quartus hic mihi genitus partus, tibi verò primogenitus, expe- *Genes. 27*
tens vti primogenitus à te benedici, necnon quarto loco nato filio impertitam à Iacob benedictionem accipere: sed, nimirum vtilius, tua Sanctitas ad decli- *Genes. 49*
nandam inuidiam, duas hasce benedictiones vna illa compensabit, qua cœlestia eademq; perennia tribuuntur: Hanc vt consequi merear, oro cupioque ijdem apud te exstant tanti proceres intercessores: quos ista tua erga me beneficentia tibi concilians, aliisq; demerens officijs, magna ab eis exigere poteris beneficia, habiturus eos tibi iugiter assistentes in rebus difficillimis consultores, consolatores in aduersis, in aduersarios propugnatores, & adiutores in pastorali onere sustinendo; tantoque vallatus agmine beatorum, omnia benè cœpta felicioribus successibus prosequaris, vt Ecclesiæ gaudium impleatur: Quæ quidem post innumerabiles clades, postq; tot Romanorum Pontificum breui temporis spatio funera, ad electionem tuam diuinitus inspiratam respirans tandem, lugubria vestimenta deposuit, accipiens à Domino, secundùm diui- *Isaia 61.*
num oraculum, oleum gaudij pro luctu, pro cinere coronam, & pro spiritu mœroris pallium laudis, ad ij em quoq; maiorem erecta, vt in te quod sequitur impleatur; nimirum, deserta à sæculo ædifices, ruinas antiquas erigas, &

dissipatas ciuitates instaures, ipsas nempe Ecclesias ad fidem restituas iam ab impietate prostratas. Maiore verò perfunditur gaudio, cùm tantæ erigendæ molis iacta iam videat fundamenta, & optata diu surgere mœnia à terra, erigiq; super bases suas ingentes columnas, dum ad summos honores optimos quosq; prouehis. Accedit ad lætitię cumulum, quòd aspiciat diu ex torrem restitui Ecclesiasticam disciplinam, vigilare morum censuram, reuiuiscere sui obseruantia leges, sacrosq; canones pristino nitore florescere, cohiberi improborum audaciam, postliminio reuocari exulem probitatem, sacrarumque rerum scientiam excoli vehementius.

Ingens planè se hic aperiret curriculum orationi meæ, si vellem eam per amplissimum campum virtutum tuarum laxatis quasi habenis immittere: sed illas vt contraham, facit perpetua atq; admirabilis modestia tua, qua soles laudes existimare iacula, & hostes credere laudatores. Sed quando hoc mihi nulla ratione conceditur; reliquum est, vt (secundum illud Apostoli: Siue excedimus,
2. Cor. 5. Deo: siue sobrij sumus, vobis) quoniam cogitur oratio per tuas laudes transilire ieiuna, eandem concitatam semel, sinam effuso cursu prorumpere in laudes Dei, & vberes gratiarum actiones, in quibus nullam timere posit inuidiam, nec suspicionem adulationis incurrere, cùm & impellatur religione, atq; vrgeatur ex debito. Etenim quis impiè & ingratè nimis tot tantaq; Dei dona tibi pro salute omnium attributa duxerit esse obuoluenda silentio & iniqua obliuionis veluti nube obscuranda, ac non potiùs pro illis Deo optimo maximo omnium bonorum auctori immortales immensasq; gratias & agendas & habendas esse censuerit? cùm vel ab ipsis incunabulis sua prouidentia (vt vna Pro-
Deut. 32. phetæ sententia cuncta complectar) te circumduxerit & docuerit, & custodierit vt pupillam oculi sui: parentem illum in primis tribuens, maximum nostri sæculi decus; qui cùm sapientia polleret ac rerum scientia, duabus hisce alis te sicut aquila prouocans ad volandũ pullum suum, docuit suo ductu ima despicere, ac sublimia petere quàm celerrimo volatu: Sed citò nimis altiùs se efferens, & sese in cœlestibus abdens, ab oculis subductus est tuis: verùm reliquit tibi, quem sequereris ducem præuium, morum magistrum, virtutum viuum exemplar, Ioannem clarissimæ memoriæ germanum fratrem tuum, magnum illum S.R.E. Cardinalem quauis laude maiorem: qui prouidum agens aurigam creditæ sibi quadrigæ, quatuor fratres summa concordia moderatus, dignos Apostolicæ Sedis dignis obsequijs mancipauit: te verò præcipuè propensiore cura atq; solertiore industria, veluti præscius futurorũ ad perfectiorem imaginem probitatis excoluit, ad hoc à Deo tamdiu cœli ciuis agere permissus in terris, donec susceptum opus absolueret: Qui ex hac vita recedens, amplissimi te patrimonij reliquit hæredem, sapientiæ scilicet ipsius fidei à Deo commissæ, in te postea plenè atq; integrè transferendæ; quæ indiuidua tibi semper socia iungeretur & comes consessura tecum in eminentiorib. Ecclesiæ tribunalibus, progressura pariter ad remotiores prouincias in Romanæ Ecclesiæ honestissimis functionibus, conciliatura tibi Reges & Principes, ác cũcta deniq; dexterè confectura: qua item duce tandem tu, quasi alter Dauid, fratrum tuorum natu minimus, Maximus Pontifex exorrere: vt meritò gratias Deo referens, illud
Psal. 72 ipse eiusdem Dauidis vsurpare possis: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.

Cum

Cùm igitur pro his donis à Deo tibi communi hominum bono concessis diuinæ bonitati ab omnibus sint gratiæ agendæ: mihi certè id potissimùm incumbit ex munere, quòd in te Clemente Deus optimus maximus summum illum Clementem Petri Apostoli successorem mihi præstitit rediuiuum, cùm eundem quem refers nomine, præferas exemplo, insistensq; tanti præcessoris vestigijs, sicut ille ad scribendas res gestas Notarios septem delegit, ita tua sanctitas æque sciens tantam haud negligendam esse prouinciam (quam S. Augustinus expendens, magna fiducia dixit, Christianæ religionis sectandæ esse caput historiam) ad prosequendos cœptos Annales Pontificia munificentia opus vrgere non cessas. Quo quidem nomine maximas Deo Patri luminum gratias agere debeo, qui ad lucubrationum mearum lucem, tantam lucernam latentem sub modio super candelabrum constituit, illudq; meis chartis perobscuris admouit, quo tanto fulgore illustratæ splendescerent: Ad cuius lumen elucubratum quartum hunc eorundem Annalium tomum tibi ipsi, vt Christi Vicario, tuis aduolutus pedibus, libens do, dono, dicoq;. Tu verò, Summe Sacerdos (quod sacri muneris est) oblatum manipulum ad Deum eleua, vt consecretur, vt sic in eo reliqua messis benedicatur. Vale Beatissime Pater, teq; in omnibus vijs tuis Dominus feliciter antecedat.

August. de vera relig. cap. 7.

Leuit. 23.

OCTAVIO PARAVICINO
S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI AMPLISSIMO
CÆSAR BARONIVS FELICITATEM.

RECTE sane atque ordine, Cardinalis amplissime, antiquo iure sancitum est, vt cederet terræ arbor, in qua primum emisit planta radices. Qua ratione ius aliquod tibi quæsitum esse in nostris Annalibus vendicandis æque consentio: etenim quos modo vides in arborem excreuisse, olim extitit pusillus surculus in tuo solo plantatus, cum apud te degerem adolescens. Verum cum tempus adsit, vt & tu exigas & ego reddam fructus ex arbore; ecce quartum affero Annalium tomum. In cuius oblatione intelligas velim, vel ex hac parte nihil esse, quod queri possis, eos
Leuit. 9. qui ante eum tomos acceperunt, tibi esse prælatos: cùm diuina lege constet, quarti anni arborum fructus esse omnium præstantissimos, dignosque solos habitos qui Deo darentur, inferrenturq; diuino conspectui. Vt hanc etiam ob causam, cum exhibeam potiora, cunctationem hanc non ingrati animi, sed propensioris studij indicem esse sentias: cùm alioqui recorderis te puerum olim decerpsisse eorundem tenella manu primitias, dum in candidum illum cupidumque discendi animum tuum res gestas sanctorum Patrum quotidianis sermonibus instillarem, quas in nostri Oratorij adiutorio mira venustate atque lepore, magna audientium voluptate ac plausu consueuisti annis pluribus recitare, admirantibus cunctis in puerili ætate senilem in dicendo maiestatem atque facundiam, iunctamque cum simplicitate prudentiam. Talibus namque tantisque primordijs tua meruit pueritia consecrari: cum & non vnius Chironis manus, sed certatim plurium sanctissimorum virorum sedulitas, summa industria & assidua solicitudo, longo tempore ad pulcherrimum virtutis exemplar te componere atque efformare studuerint. At cùm adolesceret ætas maiore incremento propagata virtutum optimè accidit, vt antequam conijcere posset in te oculos Ægyptia petulans, virgo illa castissima non habens
Genes. 39 maculam neque rugam, Dei Ecclesia te suis præuenerit optatis amplexibus, arctoque amoris nodo deuinxerit, cum sacris ordinibus obligauit; astrinxerit vero tenaciùs, cùm vt primum per ætatem licuit, te sibi adiunxit in sponsum spiritualium fœdere nuptiarum: cuius sacri connubij pronubum esse voluit magnum illum Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopum, S. R. E. Cardinalem dignæ memoriæ, Carolum Borromæum.

Cum vero in ea functione tibi ipsi, & ei qui te summo initiauerat sacerdotio, cumulate responderes, & numeris omnibus satisfaceres: quòd exiguus palæstræ locus ad experimentum virtutum visa sit vna Alexandrina Ecclesia; Sixtus Quintus sanctæ memoriæ Pontifex Maximus ad latiorem te campum perduxit, & difficiliora certamina præparauit, cum ad Heluetios Nuntium misit, cõprouincialiumq; Ecclesiarum Apostolicam visitationem adiunxit. Quot autem hic mihi facta, & quanta tui cum laude, quæ a te vtroque in munere exierunt, recensenda essent, nisi scirem me epistolam scribere, & non encomium texere? Quid demum? Agentem tanquam Abraham in Montanis, operi instantem, atque laboribus insudantem, ex inopinato quæsiuit te tui cupida diu purpura, non tu illam, ornauit te, quo ipsa tuis virtutibus ornaretur, cum religiosæ memoriæ Gregorius Papa XIV cooptauit te in sacrum Senatum, allegens in numerum S. R. E. Cardinalium. Talem vero cùm te hoc tempore conueniant, inueniantque Annales nostri, quanta nos putas gestire lætitia? quæ etiam gratior atque iucundior efficitur memoria tristium. Etenim totius vitæ tuæ in hanc vsq; diem transactæ periodo quandam mihi imaginem repræsentas Iacob ob pacem voluntarie exulantis, atque tandem ad propria cum coniugibus & liberis magna cum gloria reuertentis, cum te sponte ob tranquillitatem extorrem, duplicis dignitatis splendore conspicuum Deo reduce, recepimus; in quarum altera Liæ fœcunditatem, in altera Rachelis pulchritudinem contemplemur. Hæc cuncta adeo grandia Dei beneficia haud otiose ob oculos ponere, & in mentem tibi reuocare putauimus, scriptisque nostris omnibus testata relinquere, quo scias plures magnarum rerum tibi exactores imminere, Deum imprimis atque homines, addam etiam & teipsum: etenim nemo abs te importunius exiget, quam existimatio ipsa tua tecum a pueritia parta, indiesque incrementis maioribus aucta: cui non satis sit præstare communia, cum singularia quædam atque adeo mirifica postulet. licet de exactione secura, non quærat de fide tua diffidens fideiussorem. Cæterum quod mearum partium reliquum est, rem paucis absoluam, quod non verbis, sed rebus mihi tecum transigendum sit. Age iure tuo, vtque tua vendica tibi mea cuncta: nihil enim iustius contingere poterit, quam si quæ Cæsaris labore parantur; debeantur Octauio augustiora conanti. Vale.

SIXTVS

SIXTVS PAPA V.

DILECTO FILIO CÆSARI BARONIO SORANO PRESBYTERO CONGREgationis Oratorij nuncupata.

ILECTE Fili, Salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm dilectus filius noster Antonius tt. SS. Ioannis & Pauli presbyter Cardinalis Carafa nuncupatus Bibliothecarius Apostolicus nobis retulerit, à te primum Annalium Ecclesiasticorum volumen editum, aliaque propediem edenda esse, opus nō minus doctè quàm fideliter à te scriptum, & ad totius antiquitatis Ecclesiasticæ notitiam comparandam valdè vtile, quibus nimirum non tantùm res gestæ exactè per annos singulos recensentur, & quæ de his obortæ sunt controuersiæ elucidantur, sed etiam ipsi Apostolicarum traditionum fontes purissimi aperiuntur, atque hęreticorum mendacia confutantur: Nos, qui eruditorum omnium fouere solemus ingenia: cum tuam in primis industriam, & egregiam pro Catholica Ecclesia nauatam operam magnopere in Domino commendemus: Cupientes, vt ijdem à te editi, vel edendi Annales Ecclesiastici ad integram rerum veritatem custodiendam seruentur penitùs incorrupti, & quàm diligentissimè fieri potest, typis excudantur: ac demum ne à quoquam seu negligentia, seu malitia, mendis deformari, aut aliter etiam forsan titulo mutato vel forma, mutari, corrumpi, vel deprauari possint: MOTV PROPRIO & certa nostra scientia, omnibus & singulis Christi fidelibus, præsertim librorum Impressoribus, ac Bibliopolis, quouis nomine nuncupatis, tam in Vrbe, & illius districtu, ac statu & ditione temporali nobis & S.R.E. mediatè, vel immediatè subiecta, sub quingentorum ducatorum auri Cameræ Apostolicę eo ipso applicandorum, nec non amissionis librorum atque typorum; quàm etiam per totam Italiam, & extra eam vbiuis gentium, & locorum cōstitutis, sub Excommunicationis maioris latæ sententiæ pœnis eo ipso absque alia declaratione incurrendis; Auctoritate Apostolica tenore præsentium interdicimus & inhibemus, ne per decem annos à Data præsentium computandos, primum Tomum Annalium à te editum, & alios singulos à te edendos totidem annorum spatio ab vniuscuiusque eorum editione numerando, absque tua licentia imprimere, aliòve titulo, vel forma, quouis prætextu mutatos, vel alio quocunque idiomate versos edere, vel sic editos vendere, seu venales tenere audeant vel pręsumant. MANDANTES vniuersis, & singulis venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Archiepiscopis, & alijs locorum ordinarijs, eorumque Vicarijs, seu officialibus in spiritualibus, generalibus, ac in dicto nostro statu Ecclesiastico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Potestatibus, & alijs Officialibus: vt quando, & quoties per te, vel tuo nomine fuerint requisiti, præmissa cōtra inobedientes exequantur, & obseruari faciant, inuocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij sæcularis. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac statutis, & consuetudinibus, iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, priuilegijs quoque, indultis, & litteris Apostolicis quibusuis personis quomodolibet concessis & confirmatis. Quibus omnibus, illorum tenores, ac si ad verbum insererentur præsentibus, pro sufficienter expressis habentes, hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, cæterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem vt præsentium litterarum exemplis etiam in ipsis voluminibus impressis eadem vbique fides habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ; vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris. Die XXVI. Iunij. M. D. LXXXVIII. Pontificatus nostri Anno quarto.

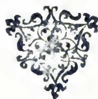
Tho. Thom. Gualterutius.

FRAN-

FRANCISCI BENCII
E SOCIETATE IESV

AD TOMVM QVARTVM ANNALIVM ECCLESIASTICORVM R. P. CÆSARIS BARONII.

VIS tibi iam validas, CÆSAR doctissime, vires
Sufficit, & tantis cumulat pia pectora donis,
Vt, quoties nouus annus init, nouus exeat à te
Fructus, & in messem pariter noua gramina crescāt?
Vnde tibi tam lætus ager? quis temperat auras,
Et tempestiuo pluuias discriminat æstu;
Maturis ne fortè calor, neu frigora desint
Frugibus, vt primum iacto de semine terra
Spem segetis cupida arripiens sub viscera condit?
Tertius ingenij partus se fuderat anno,
Et sæclo attulerat miranti gaudia: quartum
Surgit opus, quinto affecto: dein ordine sextum
Instat: vt ex vno sint talia pensa quotannis,
Qualia non annis alius queat omnibus, vno
Non valeant anno coniunctis viribus omnes.
Mens adeò fœcunda boni, fœcundaq́; mentis
Lingua effert arcana suæ, mox pagina sollers
Excipit, vt nullo celebrentur fine per orbem.
Non opis humanæ hoc, CÆSAR: maiore magistro
Res agitur: Deus ipse animos viresq́; secundas
Subijcit, afflatu Matris: tu namq́; vocare
Hanc solitus, dubiisq́; tuis exposcere rebus:
A qua principium, cui desinis. Ergo age, quando
Iamdudum Annales, quos & labor annuus æquat,
Cum fructu assiduo commendat plurimus vsus:
Illam etiam supplex ora, tibi proroget æuum,
Omnia dum possis annorum euoluere sæcla.
Ipse sua labor æternùm se sponte propagat:
CÆSARIS Annales vt nulla oblitteret ætas,
Dum referent sese voluentia sæcla per annos.

ANNA-

ANNALES ECCLESIASTICI.

PRAEFATIO AVCTORIS CVM IMPLORATIONE NVMINIS.

RVRSVS reuocamur ad opus,& absque intermissione laboris, vix edito tertio Annaliũ tomo, quartum suscipimus inchoandum: rursus, inquã, ad susceptum semel onus subeundum, diuino fulti præsidio, haud tamen inuiti recurrimus, attingentes iam in iisdem conscribendis Annalibus numerũ voluminum quaternarium, quo & sacra Euangelica historia cæteris eminentior diuino mysterio consecratur, consignata mirifica illa quatuor animalium visione *a*,ex qua alti, qui sacras res gestas conscripturi essent,complura quæ discerent,inuenirent. Etenim quod eadem animalia plena *b* erant oculis ante&retro, quodque *ibant & reuertebantur in similitudinem c fulguris coruscantis*,symbolicis veluti formulis instituimur (vt sensus omittamus abstrusiores)oculatam,atque in omnibus circumspectam tractationem Ecclesiasticarum rerum esse debere,pluribusque oculis cũcta perspicere,antequam conspicienda aliorum oculis exponatur, atque reciproca discussione veritatis fulgore corusca,fulgoris instar,potẽs sit aduersarias munitiones, Agiomachorum turres penitus demoliri. At talia tantaque præstare, haud humanarum virium, sed eius solius est facultatis, qui fulgura in pluuiam fecit *d*:qui, inquam, facto olim repente de cœlo sono *e*, dispertitas linguas tanquam ignis pluit super Apostolos; quibus ipsi armati fulminibus disiecerunt cuncta pietati obstantia munimenta, omnia consilia (quod ait Apostolus *f*) omnemque altitudinem destruentes extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, verbi Dei pluuia Ecclesiam irrigarunt. Vt autem tam grandia tamque sublimia consequamur, eminentior illa atque præcellior,terræ cœloque miranda, Dei mater Maria virgo sanctissima nobis à Deo precibus impetret: Quę cũ *pulchra vt Luna,electa vt Sol*, *g* ab Ecclesia prædicetur,iidemque apud nos signis expressa colatur,ac præ tutela & patrocinio operis in superliminari cuiusque tomi pro titulo ponatur impressa: ipsa sic duplici decora sidere, vt duo illa clarissima *h*, quarto primum illuxere diei; quartum hunc nobis Annalium tomum elaborantibus, die noctuque gemina luce resplendeat;donec vespere & mane,tanquam diei vnius clausa periodo, totum hoc operis quod conamur,sit feliciter consummatum; aggredientibus iam illud nobis à vespere, nempe à tenebris Iuliani, perducentibusque ad sequentis lucis occasum, nimirum ad obitum vsque Theodosii Imperatoris.

a Ezec. 1. b Apoc. 4. c Ezec. 1. d Ps. 134. e Act. 2. f 2. Cor. 10. g Cant. 6. h Gen. 1.

IESV CHRISTI Annus 361.

LIBERII PAP. Annus 10. IVLIANI IMP. Annus 1.

I. IVLIANVS SOLVS IMPERAT.

TRECENTESIMVM sexagesimumprimum Christi annum, Tauro & Florentio Consulibus, Fastis adscriptũ, prosequimur potius, quam auspicamur, inchoatum iam tomo superiori, productumque ad Constantii obitum & Iuliani Imperium: cuius anni res gestas, quæ reliquæ sunt, exacto ordine conscribamus. Cum igitur (vt dictum est) Constantius Imperator hoc anno, tertio Nonas Octob. extremum clausisset diem: Flauius Claudius Iulianus cognomento Apostata, Rom. Imperium, iam antea, viuente adhuc Constantio, fauore militum tyrannice occupatum, solus atque securus obtinuit: idque in Dacia, vbi cum exercitu morabatur, operiens de Constantii exitu certos nuncios: quos cum accepisset, per

per Thraciam peruenit Constantinopolim: *Vbi*(inquit a Ammianus)*exceptus est tertio Iduum Decembrium, verecundia Senatus officiis, & popularium consonis plausibus: stipatusque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur instructa: omnium oculis in eum non modo contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis.* Hæc & alia de eius ingressu Constantinop. Ammianus. Et Zosimus b. *Omnes*, inquit, *eum faustis acclamationib. excipiebant, ciuem & alumnum appellantes, velut in ea vrbe natum & educatum.* Eadem de patria Iuliani habet Mamertinus Consul in Panegyrico c. *Hæc tibi*, inquiens, *nominis noui, sed antiquissima nobilitatis ciuitas est patria, hic primum editus.* Sic ipse de Iuliano, quem natum diximus Cõsulibus Pacatiano & Hilariano, anno à Christo D. trigesimosecundo supra trecentesimum, Imperii Constantini vigesimoseptimo: qua ratione, eum hoc anno fuisse ætatis annorum vndet iginta, dicere opus est. Qui igitur præ impietatis scelere à Christianis omnibus luctu excipiendus erat, nulla de his in præsentiarum habita ratione, ab eisdem vt conciuis officiis frequentatur, atque cumulatur obsequiis.

a *Ammian. lib. 22.*
IVLIANI ADVENTVS CONSTANTINOPOLIM.
b *Zos. li. 3.*
c *Mamer. in Panegyr. dicto Iuliano.*

II. DEORVM CVLTVM IVLIANVS RESTITVERE CONATVR.

Atqui, vt vidimus, huius anni primordiis iam acclamatus Imperator, cum in Illyricum vna cum exercitu peruenisset, exuens Christianam religionem, quam in gratiã Constantii simulauerat, impietatem, qua apprime imbutus erat, palam profiteri cępisset: nactus iam liberas habenas Imperii, nihil antiquius habuit, quam collapsum sub Constantino & eius filio Constantio deorum cultum in ptiorem statum reponere, ac magis magisque pro viribus illustrare. Id quidem cum Ethnici scriptores, tum nostri testantur. In primis enim Ammianus d hæc affert: *Quamquam*, inquit, *à rudimentis pueritia primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatimque adolescens desiderio Dei* * *flagrabat: tamen agitabat quadam ad Deum, vel ad rem pertinentia, quantum fieri poterat occultissime. Vbi vero abolitis, qua verebatur, adesse sibi liberum tempus faciendi, qua vellet, aduertit, sui pectoris patefecit arcana, & planis absolutisque decretis aperiri templa, arisque hostias admouere deorum statuit cultum.* Hæc Ammianus: eadem Socrates e: additque ex hoc tempore, cum aperiri iussa sunt templa & sacrificia immolari, cœptos quoque fuisse festos dies vbique ritu Gentium celebrari. Quod n. deorum, vt existimabat, beneficio, assecutum se affirmare soleret Imperium: vt debitas illis rependeret gratias, nihil officii, quo eosdem sibi conciliatos in omnibus redderet, voluit prætermissum: cum præsertim sic illi suum erga ipsum spopõdissent auxilium (vt ipse testatus est litteris ad Maximum scriptis, superius recitatis) si tamen haud segniter erga numina se gessisset. Quid autem post hæc pro cultu deorum restituendo statuerit, suo loco dicemus.

d *Ammia. lib 22.*
* rei.
e *Socr. li. 3. c. 1.*

III. Rursus vero Imperii Iuliani primordia, summa impietate famosa, à S. Gregorio Nazianzeno ex Ethnicis itidem (vt ipse ait) scriptoribus describuntur. Refert enim, ipsum ex abdicatione Christiani cultus Imperium auspicatum esse, cum scilicet sanctum Baptismum, quod olim religione Christiana initiatus susceperat, abstergere à se & abolere penitus conatus est. Hæc autem narrantur his verbis f: *Vix enim Imperij hereditatem adire cœperat, cum impietatem palam libereque profitetur, perinde atque hoc nomine erubescens, quod Christianus aliquando fuisset, ac ea de causa Christianis succensens, quibus nominis societate iunctus fuerat. Atque hinc quidem facinora sua auspicatur, quemadmodum narrant, qui ipsius arcanis gloriantur (proh superi, in quot sermones incurrere cogor!) impuro & nefario sanguine lauacrum extergit, initiationi nostra execrabilem initiationem opponens: sus videlicet in cœno prouoluta (sicut est in prouerbio) manusque suas profanat, vt nimirum eas ab incruento illo sacrificio, per quod nos Christo, ipsiusque passionibus & diuinitati communicamus, elueret ac repurgaret.* hæc Gregorius de apostasia illius solemniter facta, cum sanguine victimarum putauit delere potuisse signaculum, quod Baptisma sacrum impresserat, & eodem manus illas abluere, quibus sacram Eucharistiam, ori eam admoturus acceperat: moris namque fuisse in Ecclesia olim, vt communicantes manibus sumerent à sacerdote oblatam Eucharistiam, eamque ori admouerent suo, superius pluribus dictum est. Porro quot annos Christianam religionem consectatus fuerit, & se addixerit Ethnicismo, ipsemet Iulianus in epistola ad Alexandrinos, quam suo loco descripturi sumus, docet his verbis: *Dum Iulianum*, inquit, *auscultaueritis, qui illa* (nempe quæ Christianæ religionis sunt) *viginti iam secutus fuit annos: nunc vero deorum ope, duodenarius agitur annus, hanc gradimur viam.* Isthæc ipse ad eos anno vltimo sui Imperii: vt ex his appareat, iam ante decennium, ipsum à Christ ana religione desciuisse; cum tamen ob metum Constantii nonnisi secreto numina coleret.

f *Gre. Naz. or. 1. in Iul.*
IVLIANVS CHRISTIANITATEM ABDICAT RITV SOLEMNI.

IV. Qui igitur Christianitatis abdicatione palam facta, & sacrorum Gentilium initiatione impius studuit apparere; & illud addidit, vt more maiorum Imperatorum, vna cũ Imperio amplissimam sacerdotii dignitatem, ipsum summum Pontificatum acciperet, non quidem (quod fecerãt qui antecesserant Christiani Imperatores) nomine tenus vt ius tantum illud contingeret omnium præstantissimũ: verum vt qui nouus progreditur sacrorum Romanorum Gentilium restitutor, vindex, & propagator, nec quid minimum passus est præteriri veteris obseruantiæ in re præsertim tanta, quæ omnium potissima haberetur, initiatione videlicet summi Pontificatus. sed quibusnam impuris ac risu dignis ritibus peragi soleret, occinitur à Prudentio, qui cum hęc agerentur, puer ætate erat, vt ipse profitetur his versibus g:

Principibus tamen è cunctis non defuit vnus,
Me puero, vt memini, ductor fortissimus armis, &c.

Ritus ergo illos profanos, quibus summus Pontifex initiandus fuit Iulianus, ab eodem hũc in modum graphice descriptos, in ignominiam perfidi desertoris, se tauri sanguine ad abstergendum Christi signum proluentis, hic prodimus h:

Summus sacerdos nempe sub terram scrobe
Alta in profundum consecrandus mergitur
Mire infulatus. festa vittis tempora
Nexus, corona tum repexus aurea,
Cinctu Gabino sericam fultus togam.
Tabulis superne strata texunt pulpita
Rimosa rari pegmatis compagibus,
Scindunt subinde, vel terebrant aream,
Crebroq; lignum perforant acumine,
Pateat minutis vt frequens hiatibus.
Huc taurus ingens fronte torua & hispida,
Sertis reuinctus, aut per armos floreis,
Aut impeditus cornibus, deducitur:
Nec non & auro frons coruscat hostia,
Setasq; fulgor bractealis inficit.
Hic vt statuta est immolanda bellua,
Pectus sacrato diuidunt venabulo:
Eructat amplum vulnus vndam sanguinis
Feruentis, inq; texta pontis subditi
Fundit vaporum flumen, & late æstuat.
Tum perfrequentes mille rimarum vias
Illapsus imber tabidum rorem pluit
Defossus intus, quem sacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe subiectans caput,
Et veste & omni putrefactus corpore.
Quin os supinat, obuias offert genas,
Supponit aures, labra, nares obijcit,
Oculos & ipsos perluit liquoribus,
Nec iam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.
Postquam cadauer sanguine egesto rigens
Compage ab illa Flamines retraxerint,
Procedit inde Pontifex visu horridus,
Ostentat vdum verticem, barbam grauem,
Vittas madentes, atq; amictos ebrios.
Hunc inquinatum talibus contagiis
Tabo recentis sordidum piaculi
Omnes salutant, atq; adorant eminus,
Vilis quod illum sanguis & bos mortuus
Fœdis latentem sub cauernis lauerint.

hactenus Prudentius de initiatione summi Pontificis, quam hisce versibus deridendam proposuit. Quonam

g *Prudent. in Apoth.*
SVMMO PONTIFICATV IVLIANVS INITIATVR.
h *Prudent. Peristeph. in Ro. hym. 10.*
IVLIANVS TVRPIS SACRIFICVS.

pacto,

pacto, quæso, hæc adeo cultui necessaria prætermisisse potuit Iulianus, qui & quæ longe abhorrerent ab Imperatoria dignitate, religionis tamen intuitu summa pręstare soleret obseruantia? vt inter cætera de eo Greg. Nazian. a summum deridens Sacerdotem, sic narrat: *Iam sufflationes & resufflationes, quas eximius ille vir, doctrinaq; nostræ suggillator vetulis mulierculis per contentionem ostentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Quam vero præclarum, Imperatoris Romani maxillas indecore inflatas cernere risumque multum non extraneis tantum, sed iis etiam, quibus eam rem gratam fore putabat, excitantes? &c.* Hęc Gregor. exempli causa hic recitata ad insinuandam Iuliani in adsciscendo sibi summum Pontificatum exactam obseruantiam.

a Gre. Naz. or. 2. in Iul.

V: Cæterum quamuis summum Sacerdotium Gentilicię superstitionis consecutus; tamen quod omnium esset superstitiosissimus, voluit pariter Eleusiniorum sacrorum Pontifex creari. quod ipsi à prædecessore Antistite fuisse prænunciatum, docet Eunapius his verbis: b *Palamq; testatus est, illum à sua morte Antistitem fore, tametsi nefas esset Antistitis solium conscendere, quisquis alienigenis diis deuotus fuerat, & initiatus, iisque sacrosancte iurarat inseruire: aiebat tamen Præsidem sacrorum futurum, quamuis Athenarum indigena non esset.* hæc Eunapius de Iuliano in Maximo.

b Eun. vit. Philos.

VI. Quod autem creatus ipse iam antea esset culturæ deorum Pontifex maximus, minores Pontifices creat, quos in diuersas prouincias mittat, ac primum omnium ex illis vnum in Græciam amandauit. id quidem Eunapius Sardianus testatur his verbis: *Post destructam Constantij tyrannidem, dimisit Iulianus Antistitem in Græciam: qui pro Deo illis illuxit, & quæ vellet, pro arbitrio impertijt, addidit regalia dona cum comitatu pro tuendis Græciæ templis sacrisq;.* hæc ipse: subditq; creasse in Lydia primarium Pontificem Chrysanthium philosophum Ethnicum magiæ peritissimum, qui vna cũ Maximo ab eo vocatus, prohibentibus auspiciis, venire renuit. de quibus hæc idem auctor refert: *Mox vt liberum Imperium nactus est, litteris euocauit Maximum, & Chrysanthiũ, in eandem sententiam conscriptis.* erat hic ille Maximus philosophus atq; magus, quo (vt superiori Annal. tomo dictũ est) vsus in philosophicis facultatibus præceptore, impietate pariter ab eodem imbutus erat; eo enim quem magis coleret & obseruaret, habuit neminem. Accersiuit etiam Iulianus & Priscum philosophum. meminit de his idem Eunapius, cum ait inferius: *Ambo seorsum accersiti fuerunt, Priscus è Græcia, & Chrysanthius Lydiæ Sardibus. Ita namq; pendebat à Maximi consuetudine diuinus Iulianus, vt ad vtrumq; ceu necessarium & amicum scriberet, obsecrans suppliciter perinde ac deos, vt ad se venirent.* hæc ipse. Porro quoniam aduentus Maximi contigit anni sequentis exordio, de eo suo loco agendum erit.

IVLIANVS CREAT PONTIFICES, ACCERSIT MAGOS.

VII. Rursus vero, quod spectat ad reliquas à Iuliano res gestas hoc anno: vt primum post Constantii obitum accepit Imperiũ, ad Hermogenem Præfectũ Ægypti sic scripsit c:

c Iulian. ad Hermog. ep. 23.

IVLIANI AD HERMOGENEM EPISTOLA.

Permitte mihi iuxta Poetas dicere: O me præter spem seruatum! ô nuncium præter expectationem allatum, quod euaserim! Non mehercle hydram multorum capitum fratrem meum Constantium (fuit is qualis fuit) sed belluas ipsius comites, quæ oculis vnumquemque petebant, quæq; illum reddebant atrociorem, qui per se non admodum clemens erat, licet multis esse videretur. Verum illi, quandoquidem à vita iam excessit, terra (vt aiunt) sit leuis. Istos autem iniuste pati quicquam nolim; scit Iuppiter: Sed quia accusatores nacti sunt multos, in Curiam aduola, videre enim te mediusfidius cupio. & nunc, cum te saluum esse libentissime audierim, venire te iubeo. Hactenus ad Hermogenem Præfectum Iulianus; ex quibus plane detegitur, infensissimo animo ipsum fuisse tum in Constantium, tum item aduersus Constantii aulicos & magistratus; de quibus idem in Antiochenos d: *Vtinam vobis solis ex omnibus Romanis dent dij multos Constantios, vel potius amicorum eius rapinas experiri.* qua ratione factum est, vt qui ob impietatẽ alias execrãdus videri potuisset, idem Iulianus hac ex parte etiam Christianis optatissimus videretur. Vnde Mamertinus in gratiarum actione de suo Consulatu hæc habet: *Exhaustæ prouinciæ non minus exitialibus, quã pudendis Præsidentium rapinis, vltro opem Imperatoris exposcerent.*

d Iulian. in Misopog.

VIII. Magna plane Dei prouidentia factum est, vt tale monstrum prodierit Imperator in vltionem Constantii magistratuum atque domesticorum, qui in gratiam eiusdem Imperatoris fauentes Arianæ hæresi, magnis molestiis Catholicos affecissent; vt inter alios Taurus anni huius Consul ordinarius, qui impietate Consulatum promeruit, dum vocatos ex vniuerso orbe Occidentali Catholicæ Ecclesiæ Episcopos ad Ariminense Concilium, tyrannice detentos afflixit. Quid autem tum hic, tum collega Florentius, quid in primis Palladius Magister officiorũ, & Euagrius Comes, quorum mentio est apud Athanas. quid Eusebius ille eunuchus Præfectus cubiculi, qui omnium cladium, quæ ab Arianis in Catholicos illatæ sunt, auctor extitit, vel fautor accessit, quidve alii passi sint, Ammianus e accurate recenset: ac primum de horrifico tribunali ad hoc Chalcedone constituto, his verbis:

IVLIANVS IVDICIO SVBIICIT MAGISTRATVS CONSTANTII.

e Ammian. lib. 22.

IX. *Breui deinde Secundo Sallustio Promoto Præfecto Prætorio summam quæstionum agitandarum, vt fido, commisit, Mamertino & Arbetione & Agilone atque Neuitta adiunctis, itidemque Iouino Magistro equitum per Illyricum recens Præfecto. Qui omnes transgressi Chalcedona, præsentibus Iouinianorum, Herculianorumque Principibus, & Tribunis, causas vehementius æquo bonoque spectauerunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentissimos offerebat. Et Palladium primum ex Magistro officiorum in Britãnos exterminarunt, suspicione tenus insimulatum quædam in Gallum composuisse apud Constãtium, dum sub eodem Cæsare officiorum esset Magister. Deinde Taurum ex Præfecto Prætorio in exilium egere Vercellum: cuius factum apud Iudices iustorum & iniustorum distinctores videri potuit veniæ plenum: quid enim deliquit, si ortum turbinem veritus ad tutelam Principis sui confugit? Et Acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentij, inducto sub præconibus Tauro.* & paulo post: *Iniquitate simili Florentius tunc Magister officiorum Nigriani filius contrusus est in insulam Dalmatiam, Boas. alter enim Florentius ex Præfecto Prætorio Consul etiam tum, rerum mutatione territus subita, cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit: capitis crimine tamen damnatus est absens. Pari sorte Euagrius Comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura Palatij, & Cyrinus ex Notario, portati sunt in exilium.* subdit de morte damnatis, nempe Vrsulo Comite largitionum, Apodemio Agente in rebus, & Paulo cognomento Catena, viuis combustis: ac demum de Arianorum patrono Eusebio Præfecto cubiculi hæc habet:

X. *Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura cõmissa, alte spirantem addixere & dirum pœnæ lethali: quem ab ima sorte ad vsque iubendum Imperatori pene elatum; ideoque intolerabilem humanarum rerum spectatrix Adrastia, aurem (quod dicitur) vellens, monensque vt castigatius viueret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelsa.* hunc tandem finem sortitus est impius erga Deum, & aduersus sanctos Episcopos cõtumeliosus, cuius in Catholicos, Catholicamque fidem patrata scelera tertius Annal. tomus continet. Subdit deinde Ammianus: *Conuersus post hæc Princeps ad Palatinos homines omnino, qui sunt, quique esse possunt, non vt Philosophus veritatis indagãdæ professor: laudari enim poterat, si saltem moderatos quosdam, licet paucos, retinuisset, morumq; probitate compertos. Namq; fatendum est, pleramq; eorum partem vitiorum omnium seminariũ effusius aluisse; ita vt Remp. inficerent cupiditatibus prauis, plusque exemplis, quam peccandi licentia læderent multos. Pasti n. ex his quidam templorum spoliis, & lucra ex omni odorantes occasione, &c.* plura subdit de corruptis horum omniũ occasione moribus sub Constantio. hæcq; hoc anno ante sequentes Kal. Ianuar. à Iuliano gesta refert, quo aulici omnes Constantii ab eodem vel capite male mulctati iussi, vel eiecti fuerũt: in quos audiuim⁹ atq; retulimus superiori tomo querelas sanctorum Episcoporum, potissimũ vero Athanasii in eunuchos maxime Palatinos; quibus ne quis suffragator accederet, sancita lege eundẽ Iulianum vetuisse, idem auctor affirmat. Eadẽ de nece Eusebii, & pulsis eunuchis Socrates tradit, f additq;: *Lege sanciuit, vt illis, quibus ab eunuchis facta fuisset iniuria, facultates inique abreptæ redderentur, & ea potissimum, quæ iidem ex deorum fanis expilatis sibi vendicassent.*

EVSEBII PRÆFECTI CVBICVLIS SVPPLICIVM, ET ALIORVM ARIANORVM.

f Socr. lib. 3. c. 1.

XI. His quidem rebus gestis, Iulianus animos omniũ, etiam Christianorum, sibi deuinxit; quos auaritia & sæuitia magistratuum à Constantio abalienauerãt: atq; alia ple-

IVLIANI MVNIFICENTIA

ERGA PROVINCIAS. taque addidit, quibus plurimum conciliauit sibi gratiam subditarum prouinciarum (quod Mamertinus publica oratione laudarit) nimirum cũ ciuitates tributis exhaustas, ac pene desertas, mœnibusque orbatas, sua liberalitate erexit, in pristinumq; splendorem restituendas curauit, ex ærario collata pecunia. Vnde Mamertinus in Panegyrico: *Illud vero cuius miraculi est, neminem vllum in tanto rerum paratu sensisse dispendium? in omnia pecuniam ab Imperatore depromi, & quoddam versa vice prouinciis pendi tributum? illinc ad vniuersos fluere diuitias, quo prius vndiq; confluebant? vt in maxima quæstione sit à quo accipias, Imperator, qui sic omnib. largiris. Sed qui vitæ tuæ instituta rationemq; cognouerit, facile fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua, Auguste, vectigal: quicquid enim alij in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in vsum publicum reseruatur.* hæc & alia Mamert. pluribus recensens immoderatos luxus Constantii & ministrorum eius, quibus adeo exhauriebantur collata tributa, vt noua essent iugiter inferenda. In eandem quoque sententiam, quid hoc item anno cum tonsore Constantii actum sit, Ammianus narrat *a* his verbis:

a Ammian. lib. 22.

XII. IVLIANVS INVTILES EXPENSAS RESECAT.

Euenerat iisdem diebus, vt ad sumendum Imperatoris capillum tonsor venire præceptus introierit, quidem ambitiose vestitus. Quo viso, Iulianus obstupuit: Ego, inquit, non Rationalem iussi, sed tonsorem acciri. Interrogatus autem ille, quid haberet ex arte compendij: vicenas diurnas respondit, annonas totidemq; pabula iumentorum, quæ vulgo dictitant capita, & annuum compendium graue absque fructuosis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiusmodi, cum cocis, similibusq; aliis, eadem accipere pene consuetos, vt parum sibi necessarios, data, quo vellent eundi potestate, proiecit. hæc Ammianus: quæ quidem, & alia id genus plura, vt Philosophus, ostentabat; eaque plurimum valuerunt, vt qui ob impietatem videri posset intolerãdus, etiam diligeretur à multis. Nam & Romanæ vrbi hoc anno summa penuria periclitanti, licet longe absens, mira celeritate subuenit. Rem summa laude dignam Mamertinus sic narrat: *Quemlibet alium à subueniendi conatibus grauissima fames, tristissimum Reip. periculum deterruisset: Sed stipendiis prouinciarum, & patrimonij sui fructibus vndique comportatis, vsque ad opulentiam abundantiamque esurientem iam Vrbem refersit. Dicet aliquis: Quomodo tam multa tam breui tempore, & recte? Sed Imperator noster addit ad tempus quod otio suo detrahit: Nihil somno, nihil epulis, nihil otio tribuit: ipse se naturalium necessariarumq; rerum vsurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat.* sic ipse.

XIII. EPISCOPI EXVLES RELAXARI IVSSI.

Sed & magnam inde sibi laudem comparauit apud optimos quosque, quod exulem diu pacem Catholicæ Ecclesiæ restituit ab acerbissima illa tot annis per Arianos persecutione fugatam: nam quicunque fuerant à Constantio Episcopi exilio condemnati, eosdem, abolitis per Iulianum damnationis illorum tabulis, ad suas Ecclesias postliminio redire permisit. hæc enim de his S. Hieron. testatur, cum ait *b*: *Periclitabatur nauicula Apostolorum, vrgebant venti, fluctibus latera tundebãtur, nihil iam supererat spei: Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit. Manifestius dicam: omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui Principis ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit.* Cæterum quando hi, qui hoc anno sunt ab exilio relaxati, proprias repetierint Ecclesias, inferius dicturi sumus. Eadem de Episcoporum exulum restitutione habent Socrates *c*, Sozomenus *d*, atque Theodoretus *e*.

b Hier. aduer. Lucif. to. 2.

c Socr. li. 3. c. 4.
d Soz. l. 5. c. 2.
e Theod. li. 3. c. 4.

XIV. ZENONEM LIBERAT IVLIAN.

f Iul. ep. 45.

At non Episcopi tantum, sed & alii religionis causa exules iussi sunt relaxari: nam inter alios Zenonem illustrem medicum, qui factione Georgii Ariani Episcopi Alexandrini solum verterat (erat hic Alexandrinus) datis ad eum litteris, Iulianus in patriã reuocauit; sunt n. huiusmodi *f*: *Cum multæ aliæ res testificantur te ad summum medicæ artis gradum peruenisse, eique parem morum ac vitæ temperantiam adiunxisse. tum vero hoc tempore maximum omnium testimonium accessit, quod Alexandriam absens vniuersam in te conuertis: tantum tuo discessu aculeum tanquam apis reliquisti: nec sane immerito, præclare enim Homerus:*

Vir medicus par est multorum millibus vnus.

Tu vero non tantum medicus es, verum etiam magister omnibus qui eius artis studio ducuntur: vt propemodum quod medici sunt populo, hoc ipse sis medicis. Hæc autem causa te liberat exilio, & quidem magnifice. Nam si propter Georgianam factionem Alexandria excessisti, non iure excessisti: iustissime autem reuerti potes. Redi igitur cum honore & dignitate pristina: nobis vero gratia sit apud vtrumq;, & quia Zenonem Alexandrinis, & quia Zenoni Alexandriam restituimus. hæc Iulianus. Cæterum quod Georgium Episc. Arianum Alexandriæ non solum constat exagitasse Catholicos, sed etiam Gentiles, vt superius est demonstratum Annal. tom. 3. fuerit ne hic Zeno Christianus an Ethnicus; vel ille, cuius meminit Suidas, idem Alexandrinus patria, qui & Iudaicæ genti suæ nuncium publice remisit; vel quem genere Cyprium, & arte medicum hoc tempore vixisse tradit Eunapius, haud affirmari posse videtur.

XV. IVLIANVS REVOCAT ETIAM HÆRETICOS EXVLES.

Verum quod ab eodem Iuliano diximus restitutos esse Catholicos: id quidẽ ille haud Catholicæ veritatis amore fecisse videtur, sed in odium Constantii & regiorum, quorum auctoritate Catholici vexati fuerant, ministrorum. etenim nulla habita ratione exulum Episcoporum, quinam vera fide præstantes, quive hæretici essent, sed Arianis haud in omnibus assentientes, atque ob eam causam proscripti, ex æquo omnes iussit exilio relaxari. Ita enim impium Aetium hæresiarcham eadem pœna iure damnatum, magno honore, datis ad eum litteris, non solum liberauit, sed & in Regiam accersiuit. litteræ autem sunt huiusmodi:

XVI.

Iulianus Aetio Episcopo.

Cæteris omnibus, qui à Constantio vita defuncto eiecti patriis fuerant propter amentiam Galilæorum, exilium condonaui. Te autem non solum ea pœna libero, verum etiam memor pristinæ cognitionis atq; amicitiæ nostræ, hortor, vt ad nos venias. Vteris autem vehiculo publico vsque ad nostram cohortem, & vno parhippo. sic ad Aetiũ Iulianus, qui homine impio & ad mala omnia egregie comparato noluit caruisse. Hæc eadem Sozomen. *g* qui & de illis, quæ ab eodem cõcessa sunt Nouatianis, hisce meminit verbis: *Addit his*, inquit, *Eleusium Episcopum Cyzici, eius similis de causa in mandatis dedit, grauissima mulcta ei præscripta, vt suis sumptibus, intra bimestre spacium, ecclesiam Nouatianorum, quam imperante Constantio diruerat, denuo ædificaret.* hæc Iulianus, officiis demereri studens sectarum omnium Christianos, impendens illis, quæ poscerent, beneficia. Porro ædificatæ Nouatianorum ecclesiæ nomen esse inditum, *Anastasia*, quasi quæ exciderat, resurrexisset, alibi idem affirmat *h*. Cæterum quantumlibet isti extra Catholicæ fidei septa agerent: tamen quod in his, quæ spectant ad filii Dei diuinitatem in Nicæno Concilio cõfirmatam, iidem ea ipsa sentirent, atque Catholici, vt dictum est, Arianos infestos habuere; cuius rei causa ab Eleusio Nicænæ fidei aduersario passi sub Constantio fuerant suæ ipsorum iacturam ecclesiæ.

g Soz. li. 5. c. 5. in fin.

NOVATIANORVM ECCLESIA REPARATVR.

h Soz. lib. 4. c. 18.

XVII.

Rursum vero, vt hoc ipso Imperii exordio omnes conciliaret sibi fideles, publica edita sanctione, non tantum qui fuerant in exilium pulsi, vt diximus reuocauit: *Sed* (inquit Sozom. *i*) *proscriptis lege sua bona restituit: quinetiam populo præcepit, ne quis quenquam Christianorum vel iniuria afficeret, vel contumelia, neve ad immolandum eos inuitos traheret. Qui autem eorum sua sponte ad aras forte accederent; vt hi primum dæmones, quos Gentiles* ἀποτροπαίους, *id est, depulsores malorum, vocant, placarent, iussit; & expiationibus, quibus ipsi vti solent, purgarẽtur.* Isthæc primum ipso in Imperium ingressu statuit Iulianus, veritus (vt creditur) cum illis aperto Marte pugnare, quos sciret multitudine implesse Romanum Imperium.

i Soz. l. 5. c. 5

XVIII. IVLIANVS LABORAT PRO PACE ECCLESIÆ.

Insuper, vt hac ex parte etiam videretur præstare Cõstantio, & Christiani gauderẽt se in eo inuenisse, quod in illo frustra desiderarant, gessit se inter Christianæ religionis Episcopos cõciliatorem, pacisq; sequestrem: quos tamen, cum vt in vnam eandemq; sententiam conuenirẽt, frustra tentasset; suo ipsorum omnes, vt quæ vellent, sentirent, reliquit arbitrio. testatur hoc Ammian. cum ait *k*: *Vtq; dispositorum roboraret effectum, dissidẽtes Christianorum Antistites cum plebe discissa in Palatium intromissos monebat, vt ciuilibus discordiis consopitis, quisque nullo vetante, religioni suæ seruiret intrepidus. Quod agebat adeo obstinate, vt dissensiones augente licentia, non timeret vna minantem* postea plebem, nullas infestas homi-*

k Am. l. 22.

* vnanimantem.

nibus bestias, vt sunt sibi feralibus plerisque Christianorum expertus: *sæpeque dictitabat: Audite me, quem Alemanni audierunt & Franci.* hæc A[mmi]anus de Iuliano, inde captante occasionem Christianis detrahendi, quod adeo pugnaciter inter se altercarentur: in quos etiam illud exprobrare non desinebat, quod quæ erant ad cultum deorum spectantia, dissipassent: Vnde ad Artabium, hæc his temporibus scripsisse reperitur *a*:

a Iulian. ep. 7. ad Arta.

XIX. IVLIANI EPIST. AD ARTABIVM.

Ego per deos, neque interfici Galilæos, neque cædi præter ius & æquum, neque molestia quicquam perpeti volo: sed tamen iis pios & sanctos viros præferendos esse, vel maxime censeo. Etenim Galilæorum amentia propemodum omnia afflixit & perdidit, cum deorum beneuolentia omnes salui simus. Quare tum deos colere, tum pios & viros & populos honorare debemus. Ita Iulianus, eiusmodi ad cõstruendam impietatem iaciens fundamenta, reddens nimirum Christianos Galilæorum nomine contemptibiles & existimatione tam ficta templorum exosos: Gentiles vero, dum eos pios ac sanctos nominat, & dignos honore prædicat, sic pro[p]osuit imitandos; existimans fore Imper. sententiam ad idolol[atri]am capessendam illecebrã. Quæ insuper præstiterit officia, vt deorum cultum iam collapsum in integrum restitueret. Sozom. *b* tradit his verbis: *Vbi solus est Imperio potitus, in Oriente Gentilium delubra aperire, quæ eorum neglecta corruerant, reficere; quæ autem deturbata fuerant, denuo ædificare; quinetiam aras erigere mãdauit: atque ad has res perficiendas multa tributa excogitauit. Vetera præterea & patria ciuitatum instituta, atque sacrificia renouare, ipseque palam in loco publico idola immolare, offerre illis libamenta; & eos, qui harum rerum studiosi erant, magno in honore habere cœpit. Horum autem sacrorum professoribus, sacerdotibus, interpretibus, & statuarum cultoribus pristinos honorum gradus reddere, rata facere ea, quæ veteres Imperatores de his sanxerant; decernere illis immunitatem ministeriorum, & rerum quoque aliarum sicut ante habuerant: frumenti congiaria Ædituis ablata restituere: iubere, vt à profanis esculentis se puros conseruent, & abstineant ab illis, quatenus conuenit iis, qui ad prædicta mysteria iure suo (vt Gentiles loquuntur) accedere possunt.* at hæc cœpta hoc anno maioribus indies accessionibus aucta fuere. Quibus præterea artibus sensim in Christianam religionem insurrexerit, dicemus opportunis suis locis ordine temporum definitis.

b Soz. l. 5. c. 3.

STVDIVM IVLIANI IN RESTITVENDO DEORVM CVLTV.

XX. MVTATIO MAGISTRATVVM, ET CONSILIA IVLIANI.

Satis namq; sibi visum, his Imperii adepti primordiis, magistratibus à Constantio prouinciis Imperii Ro. præfectis, & aliis publicis adscriptis muneribus ab[r]ogaris, alios ex animi sui sententia in locum ipsorum subrogasse, qui, quod scirent gratum sibi esse, perficerent. Quibus in hũc modum ad securitatem Imperii stabilitis, omnia versare consilia, meditari vias, excogitare modos, adhibere conatus, & iungere studia, quibus Christianam religionem funditus posset euertere, non prætermisit. Non deerant ad opus vires, vtpote Imperator, & solus, à cuius arbitrio cuncta penderent; nec dolosæ molitiones, & cum astutia elaborata consilia, quod Philosophus esset, atq; magus: nec abesse poterat obstinata perfidia ab eo, qui impius esset apostata: adeo, vt omni ex parte cæteris persecutionibus ab aliis Imperatoribus olim illatis hæc acerbior videri posset, si licuisset; quod periculosior illa sit pugna, quæ infertur ab hoste qui cuncta, quæ sunt aduersariorum, habeat explorata; & atrocius soleat moueri bellum, & vindicta crudelior experiri ab aduersario, qui plurimis antea fuerit contumeliis lacessitus, & damnis affectus: qualis profecto videri poterat Iulianus, qui res cũctas Christianæ religionis haberet exploratissimas, & acerbissimo in Christianos odio moueretur, à quibus sciret idola esse cõtrita, templa diruta, vel expilata saltem & clausa, sacraque deorum vetita, & tot annis, armis & legibus publice priuatimque omni ex parte cuncta ferme, quæ essent patriæ superstitionis, euersa. At quæ ab eo gesta sunt anno sequenti, pluribus dicturi sumus.

IESV CHRISTI
Annus 362.

LIBERII PAP.	IVLIANI IMP.
Annus 11.	Annus 2.

I.

QVi sequitur trecẽtesimus sexagesimus secũdus Christi annus, Ecclesiæ admodum ærumnosus, Cõsulatu Mamertini, atque Neuittæ adnotatus habetur. Quod ad Mamertinũ spectat, ad Consulatum adscitum indignissime, Ammian. his docet *c*: *Mamertinum ad Consulatum euexit, nec vita, nec splendore, nec vsu, nec gloria horum cuiusquam similẽ, quibus magistratum detulerat amplissimum Constantius, contra inconsummatum, & sub agresten, & quod minus erat ferendum, celsa in potestate crudelem.* Hæc ipse. Extat eiusdem Mamertini Consulis de suo Consulatus gratiarum actione oratio panegyrica, luculenta quidem, qua laudes noui Imperatoris mirifice prædicantur.

c Ammian. lib. 22.

II.

Cumq; ex more ab eodem Cos. publica munera ederentur, ac die quodam, inquit Ammia. *d*, *causa eius spectandi venisse nunciatus esset ex Asia philosophus Maximus*; (hunc ab ipso Iuliano litteris accersitum anno supe[riori] diximus) *exiluit Imperator indecore; & qui esset, oblitus, effuso cursu à vestibulo longe progressus, osculatum, susceptumq; reuerenter secum induxit, per ostentationem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ visus, præclarique illius dicti immemor Tulliani, quod tales notando ita relatũ: Ipsi illi Philosophi etiam in his libris, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, vt in eo ipso, quod prædicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se & nominari volunt.* Hæc Ammian. Sed in diiudicandis in excipiendo Maximo affectibus Iuliani, in diuersam potius, quam ab ipso Ammiano allatam sententiam pedibus imus: atque putamus, eo in[n]ato euentu Iulianum, licet ostentantem Philosophum, erumpentes tunc erga Maximum affectus suos cohibendi, & philosophicis infrenandi habenis, minime tantum virium habuisse. Etenim ipsius diuinationibus Imperium acceptum ferebat, imo & ex eo quã plurimi faciebat hominẽ, quod à Christianorum religione, quam putabat insaniã, reuocatum se ad cultum deorum esse sciebat. Qui n. recitatas tertio Annal. tom. eiusdem Iuliani litteras ad ipsum Maximum datas, & aliud genus superius recensita reuoluerit, nos haud vanos eiusdem Iuliani affectuum coniectores & interpretes esse comperiet; memor quid de Iuliano addicto Maximo Eunapius *e* tradat, qui & hæc inter alia: *Ab eo totus pependit, & vniuersam viri doctrinam mordicus retinuit.* Quãtum autem expeterit Iulianus aduentũ Maximi, etiam cum adhuc in Gallias ageret, litteræ ad eum anno præterito datæ declarant. sed & quam obseruantissimus hominis esset, aliæ rursum ad eundem in hæc verba conscriptæ significant *f*:

d Ammian. lib. 22.

IVLIANVS EXCIPIT MAXIMVM PHILOSOPHVM.

e Eun. vit. philos.

f Iulian. ep. 15. ad Max.

III. QVANTI FECERIT MAXIMVM IVLIAN.

Alexandrum Macedonem ferunt Homeri carminibus indormire solitum, vt noctes dieique in bellicis eius signis versaretur. At nos cum tuis epistolis tanquam pæoniis medicamentis dormimus, easq; assidue tanquam recentes & nouas iteramus. Quare si tuarum litterarum colloquium, id est, tuam imaginem nobis repræsentare vis, scribe, & assidue scribe, vel potius, diis iuuantibus, veni: tibiq; persuade, quam diu abfueris, non vita frui non posse dicere, nisi catenus, quoad litteras tuas legimus. Hucusque epistola Iuliani ad Maximũ, ex quo iam olim totus impietatis fons erumpens, in eum affl[u]xit. Cynicum secta hunc fuisse Philosophum, quas idem Iulianus priores dederat, litteræ non obscure illis verbis ostendunt: *Cum prope abessem ab hac vrbe, nempe Vicentione, vir quidam Cynicus cum pera & baculo mihi occurrit. Eum ego cum eminus aspexissem, te ipsum esse putaui, &c.* Spectatus quidem erat habitus Cynicus baculo & pera, veluti quibusdam ornatus insignibus. At ne cui ex nomine & secta errandi tribuatur occasio, diuersus hic est Maximus Cynicus ab illo alio item Maximo Cynico, qui sub Theodosio S. Greg. Nazianz. negotium facessiuit: ille quippe patria fuit Alexandrinus, hic autem Smyrnæ natus Ephesius dictus est, quod ibidem diutius, vt de eo testatur Eunapius *g*, egerit; qui & sub Valente Imperatore necatus est, de quo suo loco pluribus agendum.

MAXIMI CYNICI DVO.

g Eunap. in Maximo.

IV.

Curauit præterea Iulianus, quos sciret eruditione clarissimos esse viros, eosdem ad se vocatos nobilib. decorare præfecturis: nam Themistium philosophũ Vrbis Præfectum creauit; Libanium celebrem eius temporis oratorem quæstura, & alios aliis magistratibus insigniuit. Hinc Mamertinus *h*: *Sed multo multoq; facilior est ratio honorum petendorum. Quisquis, inquam, capere magistratum voles, auri atq;*

h Mamert. in Paneg.

PHILOSOPHIS COLLATI MAGISTRATVS.

argenti negligens esto; nullas ostiatim potentium ades obuio: nullius pedes, nullius genua complectitor. Allubescit tantum tibi gratuitas & paratu facillimas comites, iustitiam, fortitudinem, temperantiam, atque prudentiam: vltro ad te maximus Imperator accedet, & vt capessas Remp. flagitabit: otioso tibi & alia curanti prouincia, præfectura fasces, sella curulis, atque insignia omnia magistratuum perferentur. Hæc ipse: qui & paulo inferius sic in eandem sententiam: *Tu tu, inquam, maxime Imperator, exulantes relegatasque virtutes ad Rempub. quodam postliminio reduxisti: tu extincta iam litterarum studia flammasti: tu philosophiam paulo ante suspectam, ac nedum spoliatam honoribus, sed accusatam & ream, non modo iudicio liberasti, sed amictam purpura, auro gemmisque redimitam in regali solio collocasti.* Hæc Mamertinus, sed encomiastice potius, quam historice, imo adulatorie atque mendaciter: nam quales præcipuos Imperii administros habere consueuerit, & quibus compositos moribus prouinciarum Præfectos elegerit, S. Gregorius Nazianz. sincerissimus cultor & custos veritatis, qui cuncta intuebatur oculis, & manibus attrectabat, declarat his verbis *a*:

a Gr. Naz. or. 2. in Iul.

V. QVALES ELECTI AD MAGISTRATVS.

Atque hæc, vt grauissima illius crimina, maximeque propria, dicendo sum prosecutus; non alioquin nescius, duobus aut tribus aulicis assentatoribus, eique impietate paribus (alios enim consulto prætereo) tantam impietatis mercedem persolutam esse, vt nulla res obstitura fuerit, quo minus ipsi breui temporis spacio terras omnes & maria Romanorum Imperio subdita expilarent, nisi rebus secundior finis citius contigisset. Adeo latrocinius & auaritia priores illos Centimanos excedebant, Briareos scilicet. Prouinciarum vero imperia nō moderatissimis, sed crudelissimis hominibus mandabantur, atque ad magistratus & præfecturas vnum suffragium erat perfidia, Christianismiq; desertio: ab eoq; beneficia consequebantur, qui sibi ipsi scelera tissime consuluissent. Atque post hęc de his, quos ad se accersiuisset, sic subdit: *Non possum in eo non mirari: nam cum multos eorum, qui ex Asiaticis potissimum studiis, litterariisq; gymnasiis ipsi noti familiaresque fuerant, summo studio accersiuisset, quasi mirabilibus quibusdam beneficiis eos ornaturus; eximiaque spe ob veterum pollicitationum memoriam animos: eorū extulisset: vt ad eum venerant, hoc illud videlicet calculorum imposturæ, & oculorum ludificationes: hos enim hoc modo, illos alio eludens, quosdam etiam mensa comiter accipiens, ac multum illud, Sodalis, propinans, instarque alius cuiusdam illecebra suauiter fundens, infectis tandem rebus dimittebat, haud satis constitutum habentes, illius fraudem magis an suam ipsorum leuitatem accusarent.* Hæc Gregorius.

VI. Cæterum haud in omnes eiusmodi exercebat iocũ, vt vacuos vocatos remitteret; sed eos tantum eiusmodi comœdiæ catastrophe delusit, quos ad suam ipsius affectãdam impietatem imparibus votis intelligeret respondere: siquidem non Gentiles tantum, sed & Christianos consuetudine litteratum sibi optime notos, datis ad eos litteris, accersiuit; vt inter alios S. Basilium Athenis olim, cum illic Iulianus ageret, egregia eruditione spectatum. Extant eiusmodi litteræ, quas ad eundem, ab eo ante probe admonitus, reddidit his verbis: *b Non bellum denuncias (ait vetus verbum) at ego addam etiam illud comœdiæ veteris: O nuncium verborum aureorum! Age igitur istud re ipsa ostende, & ad nos quam primum aduola certe amicus ad amicum venies. Assidua cura Reip. molesta est iis, qui negligentius in ea versantur, at qui diligentia & industria viuntur, æqui sunt mea quidem sententia, & prudentes, omnimoque ad omnia idonei. Quare ipse mihi opportunitatem hanc comparaui, vt sine vlla Reip. negligentia, nonnihil quoq; spatij ad relaxationem animi sumam. Etenim adhuc ita viuimus, vt aulica simulationis nihil fere retineamus (quam quidem tu fortasse adhuc expertus fuisti: quā qui laudant, maiore odio prosequuntur, quam inimicissimos) sed honesta moderataque libertate, cum opus est, nos mutuo accusamus atque reprehendimus: neque tamen propterea minus inter nos amamus, quam qui maxime amici sunt. Ex eo accidit (quod sine inuidia dicere liceat) vt dum relaxamur, seria agamus: & dum hæc agimus, minime cruciemur, & secure dormiamus; quoniam cum vigilarem, non tam pro me ipso, quam pro ceteris omnibus, vt par est, vigilaui. Hæc forsitan apud te nugatus sum leuitate quadam animi, & insolentia, me ipsum namque sicut Astydamas, collaudaui. Verumtamen vt intelligeres multo magis tuum conspectum, sapientis videlicet hominis, nobis profuturum, quam impedimenti allaturum, hæc scripsi. Propterea igitur, vt dixi, & publicum equis vteris. Cumque apud nos, quantum tibi videbatur, fueris, tum à nobis honeste, & vt decet, dimissus, quo voles, proficisceris.* Hactenus Iuliani litteræ redditæ ad Basilium.

b Iul. ep. 12. ad Basil. IVLIANVS VOCAT BASIL.

VII. BASILIVS IVLIANO REFRAGATVR. Aliasetiam interuenisse inter eos epistolas, ...ctũ exploratumque ex eo redditur, quod ipse Basilius absens, nec ad eum iam impietate omnibus notum venire consentiens, ab eodem inuitatus, ac prouocatus ad impietatem, per litteras fidem Christianam magno animi robore confessus est: cuius quidem epistolæ fragmentum recitatum habetur in Nicæno Concilio posteriori à Legatis Apostolicæ sedis, ex scripto codice, ex quo Demetrius diaconus ita legit: *Ex epistola B. Patris nostri Basilij ad Iulianum Imperat. Apostatam: Quemadmodum à Deo Christianam & inculpabilem nostram fidem veluti hereditario iure accepimus, sic confiteor, & in ea maneo. Credo autem in vnum Deum Patrem omnipotentem Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum S. vnum Deum: hæc tria adoro & glorifico. Confiteor etiam filij incarnatam œconomiam: Deinde S. Mariam, quæ secundum carnem illum peperit, hanc Deiparam vocans. Suscipio enim S. Apostolos, Prophetas, & Martyres, qui pro me apud Deum supplicant, quo per illorum intercessionem propitius sit mihi Deus noster benignissimus, & remissionem peccatorum mihi gratis largiatur. Quam ob causam & historias imaginum illorum honoro, & palam adoro: hoc enim nobis à sanctis Apostolis non est prohibitum, sed in omnibus Ecclesiis nostris eorum historias erigimus.* Hucusque ibi ex dicta epistola Basilii ad Iulianum, quam Hadrianus Romanus Pontifex itidem citat, eadem que ferme verba ex ea recitat, quæ extant etiam intexta in eiusdem septimæ Synodi actione secunda. Quidnam autem post hæc Basilius egerit, quidve ea de re cum Gregorio Nazianzeno captarit consilii, inferius dicturi sumus. Constat quidem æque ac Basiliũ, conatum esse Iulianum blanditiis sibi deuincire Gregorium; quem tamen acerrime sibi ob pietatem expertus est aduersantem. Ipse enim Gregorius in fine posterioris inuectiuæ testatur, se vna cum Basilio Cyclopeo honore ab eodem Iuliano affici solitum: verum cum adeo obnitentes eos inuenisset, constat sane illos ab ipso esse reiectos: quos & idem Iulianus, vt acerbissimos aduersarios, sæuissimo odio insectatus, post bellum Persicum (si licuisset) reseruauit ad necem. Sed de Gregorio rursum postea.

c Concil. Nic. 2. Actio. 2.

VIII. CÆSARIVS HONORATVR A IVLIANO. Qui vero agebat Constantinopoli tunc temporis Cæsarius frater Gregorii Nazianzeni, philosophicis facultatibus nulli secundus, iam antea à Constantio Imperatore quæsitus, & in Senatum amplissimum cooptatus ab eodem Iuliano Augusto nobili præfectura donatur, nempe Thesauri custodia, quo munere functus erat, qui hoc anno Consul ordinarius creatus est, Mamertinus, vt ipsemet testatur *d*. Id cum audissent pater ipsius Gregorius, Senior Episcopus Nazianzi, & eius germanus Gregorius, aliique cognatione vel familiaritate coniuncti, necnon externi, indigno animo acceperunt: quin & ipse Gregorius frater mox ad eum eiusmodi grauissimas dedit litteras *e*: *Magnopere tua causa erubuimus. Nā quod mœrore affecti fuerimus, quid scribere necesse est tibi vtique hoc omnium maxime perspectum habenti? Etenim (vt de nobis nihil dicamus, nec quam ægre ferimus) addam etiam timorem nostrum, qua de te peruagatur, impleuerit) vellem, si fieri posset, sermonibus iis, quos alij de te iam familiares & necessarij, quam externi quoquo modo nobis cogniti, dum tamen Christiani, & quidem omnes vno ore ferunt, interesses: quandoquidem libentius cupidiusque in alienis rebus, quam in suis, mortales philosophari solent. Instar alicuiuspiam declamationis hæc verba ipsis fuerunt: Nunc Episcopi filium militare, nunc externam potentiam & gloriam expetere, nunc pecuniis seruire, quando pecuniarum communis ignis accensus est, atque in salutis animæq; periculo versantur homines: at non potius vnam hanc gloriam & securitatē & opes existimare, nimirum fortiter & strenue sese tyrannidis turbini opponere, & quam longissime se ab omni scelere & piaculo remouere.*

d Mamert. in Panegyr. dicto Iul.

e Gr. Naz. ep. 17.

IX. GREGOR. NAZIAN. REVOCAT A IVLIANO CASARIVM.

Quonam autem modo Episcopi alium admonere queant, ne se à tempore distrahi sinat, idolisq; communicet? Quonam modo eos, qui aliud quoddam flagitium admittunt, obiurgare possint ipsi à tali libertatem loquendi non habentes? Hæc nos, huiq, plura & grauiora quotidie audientes partim ab his, qui amico animo fortasse ac beneuolo loquuntur, partim ab iis, qui inimice & maleuole nobis imminent;

nent; quo tandem modo affici, & quem animum habere putas? nos, inquam, qui Deo seruire proposuimus, nec vllum aliud bonum esse iudicamus, quam vt futuræ vitæ scopum collimemus? Ac dominum quoque patrem nostrum sermones hos impatientissime ferentem, atq; à vita ipsa abhorrentem, quoquo modo solor & demulceo, de tua voluntate illi spondens atque confirmans, te nequaquam nobis diutius molestum fore. Dominam autem matrem, si quicquam de tuis rebus resciscat (nam ad hanc vsque diem multis artibus eam celauimus) ita velim existimes, eam tantum dolorem habituram, vt nullo omnino solatio mitigari possit, vtpote parui animi fœminam, & alioqui ob pietatis magnitudinem modum in huiusmodi rebus tenere nequeuntem. Quamobrem, si quam & tui & nostri rationem habes, melius tutiusque tibi consule. Nam proculdubio facultates nostræ ad vitam liberaliter degendam sufficiunt, homini vtique non nimis inexplebili, nec immodica plus habendi cupiditate flagranti. Quinetiam ad constituendas vitæ tuæ rationes haud video quodnam tempus expectabimus, si hoc nobis effluere sinerimus. Quod si in eadem perstas sententia, & præ animi proposito atque impetu parua omnia existimas; aliud quidem acerbi proloqui non libet. Hoc tantum prædico & denuncio: è duobus alterum necesse esse; vel vt germanus Christianus manens, contemptissimæ ipsius classi adscribaris, indigneq; viuas & te ipso & spe, quam concepisti, vel honorum desiderio æstuans, in capitalem fraudem incidas, fumiq; saltem, si non ignis fias particeps. Hucusque ad Cæsarium Gregorius.

X.
a Pauius ad Heb. 11.
b Psal. 83.

Paruit sapientissimo fratri Cæsarius; eiusque consilio prætulit ignominiam a Crucis opibus & honoribus Pharaonis; magisque *delegit abiectus esse in domo Domini, quam habitare* (quod est in Psalmo b) *in tabernaculis peccatorum*: cuius rei causa indignantis Principis iram meruit, à quo & exagitatus, summa gloria Christum confessus est. Porro egregium tunc Cæsarii certamen pro fide Christi tuenda, ab eodem eius germano exactè descriptum, suis hic à nobis reddetur verbis: in oratione enim in funere ipsius habita in hunc modum rem gestam aggreditur:

CÆSARII RERVM STATVS.

Cum meum magni quotidie honores conferrentur, maioribus tamen ac iam iamque asseris dignus habebatur tum ab ipsis Imperatoribus, tum ab omnibus iis, qui proximum in dignitatis locum tenebant: quodque maximum censendum est, nec à gloria nec ab iis, quibus circumfluebat delitiis, animi illius nobilitas vnquam labefactata est. Quin potius qui in multis magnisque dignitatibus florebat, hoc tamen ad decus & gloriam præcipuum ducebat, vt & esset & diceretur Christianus: idque tanti æstimabat, vt præ hoc vno reliqua omnia in vnum congesta ludi & nugarum instar haberet. Et paulo post: *Atque vt alia omnia prætermittam, propinquorum nempe, qui fortunæ iniuria facultatibus lapsi erant, curam & patrocinium: fastus contemptum; æquitatem eam, qua cum amicis ita versabatur, vt nihil sibi præter ius arrogaret; libertatem loquendi, qua apud Principes vtebatur; certamina, quæ pro veritate suscepit; disputationes, quas permultas & sæpenumero, & cum plerisque habuit non argutas solum, sed etiam admodum pias & ardentes: facinus vnum pro omnibus referam, quo in tota illius vita nihil est illustrius, magisque peruulgatum.*

XI.
IVLIANVS QVALIS IN PERSEQVENDO FIDELES.

Furebat aduersum nos infandus Imperator, & cum in se ipsum primum per Christianæ fidei repudiationem insaniisset, iam aliis quoque intolerabilis erat, nequaquam cæterorum Christi hostium more, magno & strenuo animo impietatem profitens, verum clementiæ obtutu persecutionem celans, atque instar flexuosi illius serpentis, qui ipsius animum obsidebat, omni genere machinarum ad barathrum suum miseros callidè pertrahens. Ac ne eos honores, qui Martyribus haberi solent, consequeremur (hos enim Christianis homo egregius inuidebat) prima illius fraus ac versutia hæc fuit, vt qui Christi causa excruciabantur, non vt Christiani, sed vt facinorosi supplicio afficerentur: altera, quod huic rei, non tyrannidis, sed persuasionis nomen imponebat, scilicet vt maior eorum infamia, quam periculum esset, qui sponte ad impietatem proruebant. Cumque alios pecuniis, alios dignitatibus, alios promissis, alios variis honorum generibus, quos ne regie quidem, sed perquam seruiliter inspectantibus omnibus deferebat, omnes denique verborum præstigiis, suoque exemplo ad se alliceret; tandem Cæsarium quoque adoriri instituit. O vesanum hominem, si futurum sperauit, vt & Cæsarium & fratrem meum, & his parentibus natum deprædaretur! Verum vt in hoc sermone aliquantulum moræ faciam, animumque hac narratione oblectem, quemadmodum spectaculo delectati sunt qui tum affuerunt: Ingrediebatur vir generosus Christi signo communitus, clypeique vice magnum Verbum obtendens, ad hominem rei militaris peritissimum, & dicendi facultate præstantem: nec vero illius aspectum contremiscebat, nec per adulationem de animi magnitudine quicquam remittebat: verum promptum se paratumq; pugilem ostendebat, siue rebus, siue verbis ipsis cum eo dimicandum esset, qui vtroque armorum genere decertare poterat. Ac tale quidem erat theatrum, talisque putatus propugnator: certaminis etiam præses hac ex parte Christus passionibus suis pugilem ad pugnam instruens, ex illa grauis tyrannus tum verborum illecebris deliniens tum potentiæ magnitudine perterrere studens.

XII.
CÆSARII CORAM IVLIANO CONFESSIO.

• *Quin etiam vtrinque spectaculum erat partim eorum, qui in fide pietate adhuc perstabant, partim eorum, quos secum ille abripuerat: qui vtraque ex parte obseruabant, quonam illorum certamen propenderet; magisque soliciti & anxii erant, vtrius futura esset victoria, quam illi ipsi, quos spectabant. Nam extimuistis, ne quid Cæsario accidat huiusmodi animi alacritate parum dignum? At bono estote animo: victor enim discedet: iuuante Christo mundi victore. Ac nihil quidem mallem, quam vt ea, quæ dicta sunt & proposita, singillatim explicare possem. Nam & eruditas aliquot verborum captiones & argutias meo quidem iudicio memoratu non indignas ea disputatio complectitur: verum intempestiuum hoc foret, & ab oratione alienum.*

Vt autem Cæsarius, cunctis verborum illius nexibus, conatibusq; omnibus tam apertis, quam obscuris, ludi cuiusdam instar, propulsatis, magna & clara voce, Christianum se esse, semperq; fore, pronunciauit; nec sic quidem prorsus reiectus est: enim mire Imperator Cæsarij doctrina frui atque exornari gestiebat. Quo etiam tempore celeberrimum illud, cunctis audientibus, prolocutus est. O felicem patrem! ô liberos infelices! Nam nos quoque ignominiæ societate honorandos duxit, quorum eruditionem pietatemq; Athenis cognouerat. Verum ad secundam expeditionem reseruatus (commode enim illum aduersus Persas armabat diuina iustitia) se ad nos recepit exul beatus, & victor incruentus atque ob ignominiam clarior, quam ob pristinam gloriam, nominisq; splendorem. Hanc ergo victoriam magna illius potentia & sublimi purpura & insigni diademate longe superiorem excellentioremq; esse censeo: hac narratione magis efferor, quam si vniuersum Imperium cum illo partitus esset. Malis igitur temporibus cedit, in coq; legi nostræ obtemperat, quæ præcepit, vt oblata quidem occasione, veritatis causa periculum adeamus c, nec fidei pietatem per animi ignauiam deseramus. Cæterum quamdiu licet, pericula ipsa ne exciemus: siue id ea ratione præscribat, quod animabus nostris metuat: siue quod eorum exitio occurrendum patet, à quibus nobis periculum vitæ creatur. Hactenus Gregorius de certamine fratris cum Iuliano, quo euexit de impietate prostrata triumphum, erexitque de superato Apostata Imperatore trophæa, & quidem perennia, posteris semper dignis laudibus prædicanda. At hæc tanta Cæsarius, tanti patris ac fratris, totiusque domesticæ ipsorum Ecclesiæ precum præsidio consecutus est dona. c Matt. 10.

XIII.
ECEBOLII RHETORIS INCONSTANTIA.

Verum non eadem animi constantia infractus permansit aduersus aurea tela, ipsa inquam mellita Iuliani verba, Ecebolius rhetor magni nominis, idemque Christianus: qui turpiter manus dedit Apostatæ, factusque est Christianę religionis desertor. Erat hic inseruiens tempori, & pro Principum religione fidem ipse quoque mutabat: de quo Socrates d. *Ex his vnus erat Ecebolius* * *sophista Constantinopolitanus* (dicebantur autem eo quoque nomine rhetores vt Libanius) *qui quidem se ad Imperatorum ingenia ac naturam conformans, dum Constantius regnabat, se ardenter fidem Christianam amplecti simulauit: dum Iulianus potiebatur imperio, Gentilitatem magnopere colere præsetulit: Iulianoq; mortuo, religionem Christianam denuo profiteri in animum induxit. nam ante portam Ecclesiæ se pronum abiiciens, sic vociferatus est: Me quasi salem insatuatum pedibus conculcate.* Hæc Socrates. Verum cum hic in gratiam Constantii Christianismũ professus dicatur, proculdubio eiusdem perfidiæ Arianæ, qua Imperator imbutus erat, fuisse sectator, affirmari posse videtur. At quod ab hæresi ad Ethnicismum prolapsus esset, fuit Iuliano percarus: quilibet enim transfuga, ex hostium castris deficiens, ab aduersariis vultu hilari, & grato excipitur animo. Quæ porro extat Iuliani ad Ecebolium scripta, epistola, quanti ipse virum fecerit, aperte significat; cuius est exordium: *Pindarus argenteas Musas esse vult, &c.* Subinfensus tamen, cum ille causam agere pro

d Socr. li. 3. c. 11.
* Ecebolus.

Arianis Edessæ commorantibus, Iulianus ad eum has literas dedit *a*;

a *Iul. ep. 43. ad Ecebol.*

XIV. IVLIANVS QVID IN EDESSENOS DECERNIT.

Equidem de Galilæis omnibus adeo clementer & humaniter statui, vt nemini vis inferatur, neque in templum trahatur, neque alia de re vlla præter voluntatem suam contumelia afficiatur. Atqui sunt de Ecclesia Arianorum luxuriantes opibus, in Valentinianos inuaserunt, eaque apud Edessam perpetrarunt, quæ nunquam in ciuitate bene instituta accidissent. Quare quod ipsis à lege admirabili, nempe Euangelio, *imperatum est; quo facilius in regnum cœlorum veniant: nos ad id beneficiis opem tulimus, eorumque pecunias omnes ab Edessenorum Ecclesia tolli iussimus, vt militi diuidantur; & facultates vt nostris priuatis attribuantur: quo illi pauperes facti sapiant, neque regno cœlesti, quod nunc etiam sperant, priuentur. Iis autem, qui Edessam incolunt, edicimus, vt seditione pugnaque omni abstineant: ne si nostram humanitatem commouerint, vos ipsi pro communi omnium intemperie ac insolentia pœnas luatis, gladio, exilio, igne mulctati.* Hactenus Iulianus, mordacibus hisce salibus irridens Christianam religionem, quæ dispendio rerum terrenarum docet speranda esse bona cœlestia, secundum illud *b*: *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni & sequere me.*

b *Mar. 10.*

XV. c *Eunap. Vit. Philos.* IVLIANVS QVOS COLVIT VIROS DISERTOS.

Coluit præterea Iulianus mirifice Oribasium Pergamenum, *quem* (inquit Eunapius *c*) *cum eius illustris esset ab adolescentia fama, idem Iulianus ad Cæsaris titulum viam affectans, artis nomine secum abripuit medicum: qui tantum in cæteris quoque excelluit virtutibus, vt ad Imperium etiam Iulianum euexerit: quæ res in Annalium historia exactius perscripta est.* Hæc de Oribasio Eunapius, qui inter cæteros huius temporis Philosophos eum plurimum celebrat. Obseruauit etiam Iulian⁹ Aristomenum Philosophum, ad quem hactenus extant ipsius literæ illum vocantis. Sed ante hos omnes, Libanium sophistam Antiochenum, cuius superius mentio facta est, in honore habuisse videtur, cuius scriptis plurimum delectabatur, vt perbreuis illa epistola ad eum scripta demonstrat, quæ sic se habet *d*:

d *Iul. ep. 14.*

XVI. QVID IVLIANVS AD LIBANIVM.

Legi hesterno die orationem tuam magna ex parte ante prandium, pransus vero sine vlla intermissione reliquum absolui. O te felicem, qui ita possis dicere, aut sentire potius! ô orationem! ô mentem! ô prudentiam! ô partitionem! ô argumenta! ô dispositionem! ô aditus! ô verba! ô numerum! ô compositionem! Hucusque ad Libanium Iulianus. Forasse hæc illa fuit oratio in laudem ipsius Iuliani conscripta, cuius Suidas meminit. Cæterum inter omnes, quos penes se habebat, Maximus à Iuliano *e* deligitur, qui scriptas à se lucubrationes cognosceret, & pro arbitrio emendaret: nam ad eum scribens hæc habet inter alia: *At tibi nos tanquam Mercurio eloquentiæ deo, scripta nostra offerimus: vt si aures tuas sustinere possint, tu pro arbitrio tuo statuas, an in vulgus euolare debeant: sin minus, ea continuo proiicias tanquam à Musis aliena, aut flumine obruas vt adulterina.* Coluit & Nymphidianum & Claudianum Maximi fratres *f*.

e *Iul. ep. 16.*

f *Eunap. in Vit. Prisc.*

XVII.

Laude sane digna hæc videri poterant in Iuliano, eruditorum virorum consuetudine delectari, nisi complures ex illis (vt superius est demonstratum) sic foris Philosophos agerent, vt tamen magos & haruspices intus gererent. nam præter illa, quæ de his dicta sunt, hæc addit Gregorius Nazianzenus *g*: *Haruspicinis autem & sacrificiis Imperialem aulam constituit, malus malis Imperij consiliariis vtens.* At isthæc omnia condonari forte illi ab aliquibus poterant, vti Ethnico homini, & superstitioni addicto: & non mirũ adeo esset, si ipse præcipuus impietatis artifex habuerit secum eiusdem professionis artifices, iuxta illud poeticum: *Tractant fabrilia fabri.* Verum quid cum Imperatore philosopho, lenones, meretrices, atque cinædi? abhorruerunt hæc certe à Marco illo Imperatore philosopho. At horũ omnium, quæ ab aliis silentio sunt prætermissa, & sine grauissimo auctore fidem haud inueniant, testem adducam, qui ea præsens spectauit oculis, fidemque suam probatissimam reddit attestatione virorum, qui adhuc superstites erant; quæ & egregia oratione, omni probationis genere consignata, posteris commendauit. Is est Ioan. Chrysost. Antiochenus, tunc professor rhetoricarum facultatum Antiochiæ sub Libanio, cuius nuper mentio facta est. Hic enim nequaquam aliorũ testificatione, quæ tradit, affirmat, sed quæ frequentissime, cum Iulianus ageret Antiochiæ, spectare sibi contigit. Ipse igitur ab Imperii eius exordio auspicatus orationem, quibusnam aulicis referta Iuliani regia esset, declarat his verbis *h*:

IVLIANVS MAGOS ET AVGVRES ALIT. g *Gr. Naz. or. 1. in Iul.*

h *Chrysost. ora. aduersus Gent.* XVIII. IVLIANI DOMVS QVIBVS REFERTA.

Diuulgato per vniuersum terrarum orbem mandato, vt idolorum templa instaurarentur, aræ excitarentur, pristini honores dæmonibus redderentur, magni item illis prouentus variis ex locis suppeterent. Quo ex mandato, magi continuo, incantatores, augures, haruspices metragyrtæ, id est monstrui viatores seu pracones, deniq; omnis artis imposturæ artifices, vndique ab vniuerso orbe confluxerunt.

Hic cernere quidem licebat Regiam ipsam infamibus, abiectis, ac profugis hominibus refertam: nam quotquot vsquam fame tabescentes, quotquot ob veneficia ac maleficia conuicti, quotquot publicæ custodiæ addicti, atque ad metalli opus detrusi, deniq; quotquot sordidarum artium artifices vix inde victitare possent, cum se ipsi derepente sacerdotes esse profiterentur, mirum est, quanto in honore, quanto in pretio habiti omnes fuerint. Hic Imperator duces ipsos ac militum præfectos contemnere, assis vnius non æstimare: contra mares meritorios, & meretrices è fornicibus suis excitatas, vna secum per totam vrbem, per angiportus omnes circumducere: cum interim regius quidem equus, omnesque Prætoriani pone multo interuallo sequerentur: lenones autem & meretriculæ ante ambulonum loco, & vniuersus meritoriorum adolescentum chorus Regem medium stipantes, per forum inambularent, sermones eos proferentes, atque cachinnos attollentes, quos par erat huiuscemodi hominis farinæ attollere. Quæ ipsa certe non nescimus talia tamque absurda fuisse, vt posteris fide maiora futura sint, neque enim priuatorum quisquam, eorumve, qui humile pudendumq; viuendi genus instituerint, velit tam turpis, tamq; indecoris publice videri.

IVLIANI STIPATORES, MERETRICES ET CINÆDI.

XIX.

Sed eis sane, qui adhuc vita sunt superstite, oratione nulla opus est, qui enim adfuere, & ea quæ fiebant spectauere, hi & quæ hic à me dicuntur, nunc exaudiunt: propterea enim superstitionibus etiam nunc testibus hæc scribo, vt ne quis vetera recensentem me inter eos qui rei ignari sint, magna licentia mentiri existimet. Ex his enim, qui ea viderunt supersunt adhuc & senes & iuuenes: quos omnes obsecro & obtestor si quid à me historiæ adiectum fuerit, in medium prodeant, meque redarguant. Sed scilicet tantum abest, vt me de meo adiecisse quicquam sint redarguturi, vt deprehensuri etiam sint multa certe à me prætermissa.

Neque enim fieri potuit, vt oratione turpitudinis illius immensam magnitudinem repræsentarem. Posteris vero, qui credituri istæc non sunt, vnum id dictum esse velim: dæmonem vestrum, quem Venerem appellatis, nequaquam pudere id genus administris vti. Itaq; mirum nemini esse debet: si miser ille, qui prorsus dæmonum ludibrio sese addixerat, ea minime dissimularet, propter quæ dij ij, quos coleret, magnopere sibi placent. hæc de Iuliani turpitudine, quam fouebat ille religionis obtutu, Chrysostomus. Etenim sicut (vt vidimus) Constantinus Magnus turpissimos eiusmodi impudicissimæ Veneris cultores vna cum eorum sacris ac templis penitus abolere curauit; ita amplissimus iste templorum & sacrorum atque Aedituum restitutor, cum obscœno numine, sacrificiisque obscœnis, personas obscœnas pariter reuocauit: de quibus & Gregorius Nazianzenus *i* sic ait: *Propinationes porro & potationes, quas meretricibus ob omnium oculos propinabat, vicissimque propinabantur, mysterij prætextu obscœnitatem lasciuiamque obtegens, quis non laude & admiratione prosequatur?* Sed & de his Ammianus *k*: *Culpabatur*, inquit, *hinc opportune cum ostentationis gratia vehens licenter pro sacerdotibus sacra, stipatusque mulierculis lætabatur.*

TVRPITVDO RELIGIONIS PRÆTEXTV.

i *Gre. Naz. or. 2. in Iul.*

k *Ammia. li. 22.*

XX.

Cæterum quænam aliquando portenta acciderint, cũ Iulianus sacrificaret, S. Gregorius Nazianzenus sic describit *l*: *At quoniam haruspicinarum mentionem feci, superstitionisque, aut, vt commodius loquar, diabolicæ vesaniæ, qua ad rem huiusmodi ferebatur, nondum satis constitutum habeo, litterisne hoc miraculum, quod omnium sermone celebratur, mandare, an narrantibus fidem abrogare debeam.*

l *Gre. Naz. or. 1. in Iul.*

Etenim ipse ancipitis & perplexi sum animi, nec vtram in partẽ propendeam, habeo, vtpote mixtis iis, quæ fidem mereri queant, cum iis quæ fide carere videntur. & paulo post: *Ferunt igitur, cum ipse sacris operam daret, exta animalium coronatam Crucem edidisse. Quæ res alios quidem horrore, summaq; sollicitudine & anxietate*

CRVX CORONATA IN EXTIS INVENTA.

affecit

affecit eoque adduxit, vt potentiam nostram persentiscerent: at impietatis magistro animum videlicet addidit, tanquam circumscripti atque vndique conclusi essemus: sic enim Crucem & circulum ex tempore interpretatus est. Atque hoc sane est, quod miraculi instar habeo: quod si falsum est, in auras abeat: si autem verum, rursum Balaam vaticinatur a. & Samuel per ventriloquam trahitur, aut trahi videtur, & dæmones Iesum inuiti confitentur; ac per contraria, quo plus fides atque auctoritatis habeat, veritas demonstratur. At fortasse his rebus id agebat Prouidentia, vt illius impietatem compesceret: multas enim & mirabiles salutis vias Deus insitato modo aperire nouit, ad humanitatem & misericordiam propendens. ita Gregorius: quibus vt veris certisque adstipulantur Sozo. b, Nicephorus c, & alii recentiores, quæ autem post hæc sequitur enarrare, euenisse ea diximus cum sacris Eleusiniis Athenis initiatum ipsum narrauimus, antequam Imperator creatus esset.

a Num. 22. 2. Reg. 28.

b Soz. lib. 5. c. 2.

c Niceph. li. 10. c. 3.

XXI.

d Prudent. in Apoth. contr. Iudæos.

HORRENT DÆMONES PRÆSENTIAM CHRISTIANI.

Quid vero acciderit, cum iam Imperator diis victimā immolaret, adessetque vna cum aliis sacrorum ministris Christianus adolescens, creditus esse Gentilis; Prudent. d, qui tunc (vt ipse fatetur) puer erat, egregie hisce versibus cecinit post alia, quæ breuitatis causa omittimus, quibus Gentilitia sacra illa describit, ab improuiso sacerdotis terrore illo auspicatus:

Cum subito exclamat media inter sacra sacerdos
Pallidus: En quid ago? Maius, Rex optime, maius
Nescio quod numen nostris interuenit aris,
Quam sufferre queant spumantia cymbia lacte,
Cæsarum sanguis pecudum, verbena, corona.
Accitas video longe dispergier vmbras.
Territa Persephone vertit vestigia retro,
Extinctis facibus, tracto fugitiua flagello.
Nil agit arcanum murmur, nil Thessala prosunt
Carmina, turbatos reuocat nulla hostia manes.
Nonne vides vt thuribulis frigentibus ignis
Marceat, vt tanis pigrescat pruna fauillis?
Ecce Palatinus pateram retinere minister
Non valet, elisa destillant balsama dextra.
Flamen & ipse suas miratur vertice laurus
Cedere, & incertum frustratur victima ferrum.
Nescio quis certe subrepsit Christicolarum
Huc iuuenum: genus hoc hominum tremit infula, & omne
Puluinar diuum. Lotus procul absit & vnctus:
Pulchra reformatis redeat Proserpina sacris.
Dixit, & exanguis collabitur. at velut ipsum
Cerneret exerto minitantem fulmine Christum,
Ipse quoque exanimis posito diademate Princeps
Pallet, & astantes circumspicit: ecquis alumnus
Chrismatis inscripto signaret tempora signo,
Qui Zoroastræos turbasset fronte susurros.
Armiger e cuneo puerorum flauicomantum
Purpureæ custos lateris deprenditur vnus:
Nec negat, & gemino geminata hastilia ferro
Proiicit, ac signum Christi se ferre fatetur.
Prosilait pauidus, deiecto Antistite, Princeps,
Marmoreum fugiens, nullo comitante, sacellum:
Dum tremefacta cohors, domini q; oblita supinas
Erigit ad cælum facies, atq; inuocat Iesum.

hucusque Prudentius. at de Iuliani sacrificiis hactenus. Iam vero de excitata in Christianos persecutione agamus.

XXII.

PERSECVTIO IVLIANI DIVERSA AB ALIIS.

Longe dispar hæc persecutio fuit ab aliis per Ethnicos Imperatores illatis: cum illi Christianitate vetita, aduersus eius cultores sancirent ac promulgarent edicta quibus & fideles omnes diis sacra facere acerbissimis pœnis impellerentur: Iulianus autem, vt ex eiusdem superius recitatis litteris satis exploratum habetur, colendi deos vim nemini adhibendam esse putauit, nec fieri quenquam inuitum cogebat Christianæ fidei desertorem. Quamobrē nec inter persecutiones hanc recensendam esse, complures existimarunt. At vero S. Augustinus contrarium plane sentit, cum ait e: *Deinde quid respondent etiam de Iuliano, quem non numerant inter decem?* (persecutores scilicet) *An ipse non est Ecclesiam persecutus, qui Christianos liberales litteras docere ac discere vetuit? Sub quo Valentinianus maior, qui post cum tertius Imperator fuit, fidei Christianæ confessor extitit, militiaque priuatus est: vt omittam quæ apud Antiochiam facere cœperat, nisi vnus fidelissimi & constantissimi iuuenis, qui, multis, vt torquerentur, apprehensis, per totum diem primus est tortus, inter vngulas cruciatusque psallentis libertatem atque hilaritatem miratus exhorruisset, & in cæteris deformius erubescere timuisset.* hæc sanctus Augustinus, de quibus vberius suo loco dicturi sumus. Cæterum quod non exerto palam gladio furens persecutio, vt priores illæ supra memoratæ, grassaretur; inde euenit, vt S. Ioannes Chrysostomus dicat, in pace Ecclesiæ martyres illos passos esse, qui Iuliani tempore fidei causa sunt necati: vt cum agens de Iuuentino & Maximo sub eodem Imperatore martyribus, de quibus & nos suo loco, hæc præfatur f:

e Aug. de ciu. Dei, li. 18 c. 52.

f Chrys. ser. de sanctis Iuuent. & Maxim.

XXIII.

IVLIANVS INVIDET MARTYRII GLORIAM CHRISTIANIS.

Hi enim tanto amore Dei flagrabant, vt etiam extra persecutionis tempus corona martyrij redimiti fuerint, absque pugna triumphum retulerint, absque prælio victoria potiti sint, absque theatri certamine brauium rapuerint. Et quo modo hoc ego dicam, sed ferte me rem paulo altius enarrantem. Erat Rex quidam etiam nostro æuo, omnes qui se præcesserunt, impietate vincens: de quo & heri à me dictum: qui cum videret res nostras martyrum morte clariores fieri, & ea causa non solum viros, sed & teneros pueros, virginesque nondum nubiles, & in summa ex omni sexu & ætate quosdam pro religione ad mortem prosilire, cruciabatur, & dolebat. Cæterum mouere bellum manifeste nolebat: Omnes enim, dicebat, ad martyrium, quasi ad aluearium apes, volabunt. Hæc autem non à semetipso habebat, sed à progenitoribus suis didicerat. Etenim & illi, vtpote tyranni, Ecclesiam infestarunt: & populi quoque in nos insurrexerunt, cum adhuc parua religionis scintilla esset: eam tamen non expugnarunt, neque confregerunt, sed ipsi potius confracti sunt. Augebatur quotidie scintilla hæc, ferebaturque in sublime, & omnem vndique orbem inuadebat. Cum occiderentur, adurerentur, suspenderentur, præcipitarentur, bestiis obijcerentur fideles; carbones sicut lutum calcabant, mare & fluctus sicut pratum intuebantur, ad gladium sicut ad diadema & coronam currebant; omniaque tormentorum genera ita contemnebant, vt ea non solum generose & fortiter ferrent, sed & alacriter & volupe. Enimuero sicut palma rigata magis crescunt, ita & fides nostra oppugnata magis floret, & seditione agitata, incrementa maiora sumit. Neque horti aquis irrigati ita germinant & fœcundi sunt, vt Ecclesia si martyrum irrigetur sanguine. Hæc omnia atque plura cum Rex ille sciret, meticulosior erat, quam vt manifeste cum nobis confligeret.

Non, inquit, triumphos, & victorias, & coronas mutuo parabimus. Sed quid facit? Vide, oro, malignitatem. Medicos, & milites & oratores omnes, vel à professionibus suis discedere, vel fidem suam abiurare iubet. Excitauitque in hunc modum contra nostros bellum, tela eminus mittens: vt si à fide desisterent, ridicule vincerentur, vtpote qui fidem opibus non præferrent: sin generose perseuerarent, & vincerent; neque sic egregia foret victoria, neque insignis triumphus: nihil enim magnum, artem vel professionem pro pietate contemnere. Neq; iniustitiæ eius finis erat. Nā ad hæc si quis superiorib. annis, cum adhuc pij Reges rerum potirentur, vel altaria demolitus fuisset, vel templa suffodisset, vel oblationes diripuisset, vel aliud tale quiddam egisset; rapiebatur ad tribunal, & occidebatur etiam insons, & duntaxat delatus. Fingebat quoque & alias varias causas, ita vt pie viuentium nemo non lugeret. Agebat autem hæc, vt obscuraretur, contemptaque esset martyrij corona, & nihilominus cædes & strages fierent. hucusque de Iuliani persecutione Chrysostomus, quam ipse oculis est proxime contemplatus.

XXIV.

IVLIANVS AGIT VI, ATQVE PERSVASIONE.

g Gr. Naz. or. 1. in Iul.

Quasnam autem alias impius excogitarit artes ad facessendum Christianis negotium, & occultis viis quasi cuniculis, omnes ingenii vires adhibens, suffodere & cōuellere penitus religionem Christianam conatus sit; Sanctus Gregor. Nazianzenus, & ipse sui temporis res gestas conscribens, summa fide & obseruantia veritatis enarrat g: atque in primis de animi eius consilio, cur non palam, vt Gentiles alii Imperatores, sed clandestine atq; dolose egerit inuidens illis martyrii coronam, in eandem cum Chrysostomo sententiam multa locutus, hæc addit: *Turpiter admodum & ignaue pietatem vexat, animique fraudes & versutias persecutioni, quam aduersus nos excitabat, inducit. Quocirca cum potentia in persuasionem & coactionem diuisa sit, ita se comparauit,*

parauit, vt, quod inhumanius erat, nimirum vim atque tyrannidem populari turba ciuitatibusque permitteret, vt quarum vesana audacia intolerabilior sit propter temerarios animi motus, atque præcipites ad omnia impetus, idque nequaquam publico edicto; verum ex eo, quod impetum audaciamque minime reprimebat, velut proposita quadam lege non scripta, se id velle promulgans. Quod vero lenius atque humanius erat, magisque Imperatorem decebat, id sibi videlicet assumit, nempe suadendi atque illiciendi partes. nec tamen id quidem vsquequaque retinuit. non enim natura ferebat, vt vel pardus distinctas macularum notas, vel Aethiops nigrorem, vel ignis ardorem, vel diabolus homicidij crimine iam inde ab ipsa mundi origine constrictus hominis odium, vel iste improbitatem, qua aduersus nos impellebatur, abijceret: Verum quemadmodum chamæleontem aiūt in quiduis facile mutari, atque omnes subinde colores, candore vno excepto, suscipere (fabulosum enim illum Proteum Aegyptium sophistam prætereo) sic etiam ille Christianis præter clementiam in quiduis se vertebat, ac perquam crudelis erat ipsius lenitas, & violenta persuasio: atque huiusmodi benignitate acerbitati crudelitatique suæ excusationem quærebat, vt non sine causa vim afferre videretur, cum blandiendo & alliciendo nihil profecisset. Idque ex eo perspicuū, quod non multum suasione vtebatur, sed plus violentia confestim sequebatur: vt quemadmodum in venatione, aut laqueis, aut persecutionibus caperemur, atque alterutro omnino modo nos in potestatem redigeret. hæc Gregorius: subditque eiusmodi persecutionis genere primum omnium domesticos insectari cœpisse, cæteros *alliciendo, fortiter reluctantes occidendo, alios expellendo: quo in certamine Cæsarium ipsius Gregorii germanum primas tulisse, superius dictum est: additque de aliis, aliis coloribus quæsitis, domo exactis: cum, vt ipse putabat, in hunc modum Regiam expurgauit.

* illiciendo.

XXV. Tunc etiam Helpidium insignis nominis Christianū, quem superiori anno (vt diximus) Constantius Imperator ob egregiam spectatamque hominis virtutem decorarat præfectura Prætorii, cum eum in his, quæ religionis sunt, constantissimum comperisset, præfectura exutum redegit in ordinem; postea vero alia occasione quæsita, vt Imperii perduellem dire necandum præcepit; consignatum enim est & ipsius & sociorum martyrium, tum apud Græcos, tum etiam Latinos, in Ecclesiasticis monumentis hoc titulo: *Sextodecimo Kalendas Decembris Natalis sanctorum martyrum Helpidij, Marcelli, Eustachij, & sociorum: ex quibus Helpidius cum esset ordinis Senatorij, & coram Iuliano Apostata Christianam fidem constantissime profiteretur, primum equis indomitis cum sociis alligatus atque protractus, deinde in ignem iniectus gloriosum martyrium consummauit.* Post hæc in milites eandem persecutionem conuertit, de qua sic ipse Gregorius a:

a Greg. or. 1. in Iul.

XXVI. PERSECVTIO IN MILITES QVALIS.

Milites etiam, partim per se ipse, partim per eos, qui magistratibus fungebantur, allicit, quippe quos leuiores magisque credulos arbitrabatur, alios honoribus capiens, alios animi simplicitate distrahens, nimirum eos, qui nullam aliam legem, quam Principis voluntatem agnoscebant. Imo si rectius loquendum est, militum partem non minimā ad se pertraxit, & quotquot ex eis agros & labascētes inuenit, temporique & tū & iam antea seruos: quos partim subegerat, partim sub acturum sperabat. Non enim omnes pertraxit; nec tantum ille aduersum nos dedit, qui per eum persecutionem excitabat: verum plures septem hominum millibus reliqui fuerant, qui non flexerunt genu coram Baal b, *nec auream imaginem adorauerunt, nec à serpentibus icti & vulnerati sunt, quod serpentem illum suspensum, Christique passionibus oppressum atque confectum intueretur: multi scilicet præfecturis, altissimisque dignitatibus ornati, quos mirum etiam minus fuisset tum periculorum metu, tum honorum spe cedere, & manus dare: multi etiam plebeij ordinis & numero solo cogniti, quos cum adortus fuisset, non aliter repulsus est, quam leuis quadam machina tormentaria à firmissimo muro. Cæterum eo erat animo, vt non magis angeretur propter eos, qui ipsi elabebantur, quam (vtpote furore percitus) ob eos, qui capiebantur, præsideret; voluntasque ipsa, id, quod spe conceptum erat, quasi iam manibus teneretur, repræsentabat.*

b 3. Reg 19. Dan. 3. Num. 20.

XXVII. IVLIANVS MVTAT LABARVM.

Quin eo quoque audaciæ prorupit, vt aduersus magnum illud vexillum præceps ferretur, quod simul cum Cruce magnifice & insigni pompa exercitum ducit in sublime euectum, quod laborum soluendorum vim habet, ab eoque apud Latinos nomen trahit, principatumque, vt ita dicam, in reliqua omnia vexilla tenet, tam quæ Imperatorum imaginibus atque passu texturis in variis tinctionibus literarumque picturis illustrantur, quasique gestiunt, quam quæ horrendis draconum hiatibus super summas hastas elatis inuolantia, ac per tractatus contextis squamis distinctos ventilata iucundissimum simul & formidolosum spectaculum oculis præbent. hæc de mutatione Labari Gregorius: in quam autem formam illud mutauerit, ita Sozomenus c: *Signum, quod Constantinus diuino mandato (vti supra commemoratum est) in insigne Crucis commutauerat, ad veterem effigiem & figuram traducere decreuit: nam dedit operam, vt in publicis imaginibus iuxta ipsum Iuppiter depingeretur, velut è cœlo apparens, coronam & purpuram, quæ sunt Imperij insignia, ipsi præbens: Mars item & Mercurius in eum intuentes, & tanquam obtutu oculorum testificantes, quod vir esset tum in dicendi arte, tum in re militari spectatus.* hæc ipse.

c Soz. lib. 5. c. 16.

At licet eiusmodi signis cusa Iuliani numismata minime repetire licuerit: reddemus tamen, quæ his simillima, magna adhibita diligentia, nacti sumus, nimirum Iuliani vultum cum inscriptione Serapidis, cui à sinistris inhæret effigies Isidis; quibus imaginibus apud Ægyptios Sol atque Luna repræsentari solebant.

d

d Accepiū à Philippo Vignio Louaniensi.

XXVIII. Necest quod vel minimum dubites, eundem, quem Serapidis nomine vultum vides inscriptum, esse ipsissimum Iuliani, si conferas cum reliquis eiusdem Iuliani antiquis nummis, in quibus eundem plane Iuliani vultū inuenies, quem hic titulo Serapidis habes inscriptū. Sed & vt hæc facilius assequaris, describemus hic pariter, quæ de Iuliani imagine ab Ammiano inuenimus litteris commendata, cum ait e: *Figura talis vtique membrorum, mediocris erat statura, capillis tanquam *plexisset, mollibus, hirsuta barba in acutum desinente, vultus venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiso *, opima & incurua ceruice, humeris vastis & latis, ab ipso capite vsque ad vnguium summitates lineamentorum recta compage; vnde viribus valebat & cursu.* hæc Ammianus, quibus videas respondere in numismatibus vultus expressos, quantum tamen licuit repræsentari ab illorum temporum crassæ mineruæ sculptoribus atque fusoribus; quarum facultatum artes magna erant ex parte collapsæ.

e Ammian. lib. 25.
* pexisset
* demisso

XXIX. Sed quod ad idem numisma spectat: quam ex aduerso latere illi coniunctam eiusdem prorsus effigiei geminam intueris imaginem, duplicem Isidem repræsentare non dubites: duas namque fuisse Isides nonnulli tradiderūt f, quorum sententiam his vides signis optime comprobari. At quod Ægyptii simulacra Isidis aspidum sertis coronata capita repræsentabant, eadem forma hic vides expressa signa, alasque in eis volucris, quod vultures Isidi dicatæ essent; nouaculam porro gestare dextera, quod eius sacerdotes cunctis abrasis corporis pilis, & virilibus præcisis, eidem ministrarent.

f Consule Lilium de diis Gentiū syntag. 12. in fine.

XXX. At non primus id Iulianus facere aggressus est, vt Serapidi vultum suum conformem redderet, sicut Commodus Herculis, sed more maiorum suorum, atque potissimum Hadriani Imper. fecisse, antiquum numisma docet, quod formis expressum hic tibi reddendum curauimus: Eum accepimus à Lælio Pasqualino viro diserto; in quo effigiatum Serapidem similem Hadriano coma excepta, quæ in Serapide mysticum quid significabat, probe intelligi potest.

Quod vero Sozomenus tradit, impium Iulianum, ſublato à Labaro Crucis ſigno, illud in priſtinam redegiſſe figuram: quonam modo ſub Iuliano Labarum inuen atur expreſſum, quæ hic tibi è ſcripto libro Pyrrhi Ligerii,* qui in Farneſiana bibliotheca Romæ cuſtoditur, expreſſa numiſmata reddimus, ſatis potuerunt indicare.

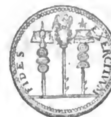
* Ligorii.

Ita quidem ipſe ſecundum priſtinam Romanorum conſuetudinem Labarum reſtituendum curauit: ſed non id ſibi ſatis, qui in odium Chriſti loco eius nominis & Crucis ſigni, quę in Labaro à Conſtantino mutato intexta erant, ſiue ſuam imaginem, quæ in dextro Labaro hic, haud ſatis exactè reddita eſt, ſiue ſerpentis (vt in ſiniſtro Labaro vides) expreſſit, atque loco Crucis haſtas ancilibus exornauit, & inter vtrumque Aquilam, præcipuum apud Romanos militare ſignum, voluit collocari.

Hæc de Imaginibus Iuliani & vultu eius præſeferente Serapidem Deum, atque eius militaribus ſignis ſatis. Addit ad hæc Sozomenus *a*:

a Soz. lib. 5. c. 16

XXXI. *Iſta quidem, & alia quæcunque ad cultum Gentilitium ſpectabant, imaginibus admiſceri imperauit, ad eum finem, vt non modo ſimulatione honoris Imperatori decreti, ſubiectos latenter venerari cogeret res vna depictas; verum etiam vt veteribus inſtitutis ad ſuam libidinem abutens, omni ſolertia & mentis acumine adhibito, voluntates ſubditorum clam in fraudem induceret. Nam ſic cogitabat: ſi hoc illis perſuaderet, ſe multo facilius quæ in animo habebat, de cætero effecturum eſſe: ſin repugnare animaduerteret, in illos, vtpote nouas res contra Romanorum inſtituta molientes, & cum Rempublicam, tum in Imperium peccantes, abſque vlla venia vindicaturum. Quare pauci profecto erant, qui dolum eius intellexere; qui quidem, cum (vt moris erat) adorare renuerent, pœnas dedere. Multitudo autem (quod fieri ſolet) præ ignoratione & mente ſimplici, legi veteri ſe omnino parere putauit, & ita inſcitia decepta ad imagines colendas acceſſit.* hæc Sozomenus.

Imaginis imp. cultu tecta idololatria.

XXXII. Intelligis ex his, puto, lector, ſic Imperatoris imaginem renuiſſe venerari prudẽtiores fideles, quod cum illis deorum quoque Gentilium iunctæ eſſent effigies; quibus ſi vexilla caruiſſent, vt erant ſigna illa, quæ (vt vidimus nuper ex Gregorio) expreſſas puras habere ſolebant Imperatorum imagines, minime cunctati fuiſſent debito ac conſueto proſequi cultu. Si igitur pie ſanctéque abſque vlla idololatriæ ſuſpicionis labe Chriſtiani milites & alii venerari ſoliti erant Imperatoris imagines: quis nefas eſſe putarit, Chriſti, Deiparæ, atque Sanctorum imagines pari ſaltem cultu proſequi, niſi qui Reges Chriſto ipſi Sanctiſque prætulerit? Cæterum veneratio illa imaginum Imperatorum non adeo erat penes Chriſtianos effuſa, vt diuino eas honore proſequerentur: quamobrem cum illis thus (vt peragi conſueuit, cum milites donatiuum acciperent) offerendum eſſet, reſiliebant omnino: quod & ſub Iuliano iidem, qui præſtantiores eſſent, ſumma conſtantia præſtitere, prout Sozomenus *b* ibidem eiuſmodi rei geſtæ narratione declarat.

b Soz. lib. 5. c. 16.

XXXIII. *Verum Imperator nihil ne ex hoc quidem conatu perfecit. Ac tametſi hæc eius aſtutia perſpicue deprehenſa eſt; tamen nihil de contentione animi ac ſtudio remiſit; ſed omnem (vt dicitur) mouit lapidem, vt ſubiectos ad parem ſecum religionis modum ſequendum deduceret. Atque quanquam quod tum moliebatur, ab eo, quod ſupra diximus, penitus non diſcrepauit; tamen & magis omnibus apparuit, & maiore cum violentia ſuſceptum eſt, & cauſa fuit nonnullis, qui in aula militabant, maioris conſtantiæ & fortitudinis. Vbi enim tempus aduenit, vt Imperator milites remuneraret (quod quidem Kalendis apud Romanos & diebus feſtis natalibus tum Imperatorum, tum primarum vrbium Imperij fieri ſolet) cum ſecum conſideraret, quam ſimplex natura, quamque inſulſum eſſet militum genus, & quam facile propter conſuetam auaritiam, quæ in eo ineſſe ſolet, pecunia vinci poſſet: & ſingulis, qui ad munus accipiendum accedebant, datum eſſet in mandatis ab his, qui Imperatori aſtabant, vt incenſum offerrent (in proximo enim erat & thus poſitũ & ignis) perinde quaſi olim hoc fuiſſet apud Romanos decretum: ibi tum alij abſque metu præſtantiam animi & magnitudinem declararunt, neque incenſum offerre voluerunt, & donum ab Imperatore accipere prorſus renuerunt.*

Thurificatione probati milites Christiani.

XXXIV. *Alij ſimulatione legis & antiquitatis confiſi, ſe deliquiſſe nequaquam in animum induxerunt: alij autem vel lucro, quod proponebatur, veluti ineſcati, vel metu & perturbatione propter ſupplicium, quod eminebat, perculſi, licet intelligerent ſe iam ritum Gentilium exequi, minime tamen iſto ſcelere ſeſe obſtringere detrectarunt. Eorum autem, qui præ ignoratione in hoc peccatum incidebant; nonnulli dicuntur, cum amice inter ſe epularentur, ſibi mutuo (vt in potando fieri ſolet) propinantes, Chriſtum ſuper poculis nominaſſe: quendam autem è conuiuis interpellaſſe eos, ac dixiſſe, permirum eſſe, illos voluiſſe nomen Chriſti inuocare, quem paulo ante denegauerant, eo ſcilicet tempore, quo dono ab Imperatore accepto, thus in ignem impoſuiſſent. Quod ſimul vt audiuere, intellexereque quod facinus conſciuiſſent; illico inde propere egreſſi, palam per plateas curſitare, clamare, lachrymas fundere, Deum ipſum & omnes homines teſtari, ſe Chriſtianos eſſe, & in ea fide permanere, atque ignoratione illius, quod factum erat (ſi verum omnino dicendum eſſet) ſolam manum, animo prorſus repugnante, Gentilitatis labe pollutam fuiſſe. Verum vbi ad Imperatorem veniunt, projecto ad pedes eius quod dederat auro, valde conſtantibus & generoſis animis poſtulant; vt ſuum ac proprium munus reciperent, hoc eſt, vt necem ſubirent: nam rem plane eſſe, cuius ipſos nunquam pœniteret, ſi pro ſcelere, quod inconſiderate admiſiſſent, toto corpore, idque propter Chriſtum, pœnas perſoluerent. Imperator vero, licet ea re grauiter commotus, noluit tamen eos interficere, quod inde iis honos tribueretur martyrij; ſed è militum numero exemptos, aula ſua exturbauit.* huculque Sozomenus; at Gregorius Nazianzenus *c* rem paulo diuerſius recenſere videtur, dum ait:

Propinatio in nomine Christi.

Milites, qui thus obtulissent, resipiscunt.

c Greg. orat. 1 in Iulian.

XXXV. *Ferunt, quoſdam eorum, qui ad hoc nefas errore atque ignorantia prolapſi fuerant; poſtquam eo admiſſo, domum ſe recepiſſent, ſodales conuictoreſque ſuos menſæ participes habuiſſe: deinde conuiuio ad conſuetam frigidæ potationem progreſſo, non ſecus ac ſi nihil grauius ipſis accidiſſet, ad aquæ poculum ſublatis oculis, Chriſtum cum crucis ſigno appellaſſe.* & cætera ſupra relata, quæ breuitatis cauſa hic omittimus.

Hanc ipſam hiſtoriam deſcribens Theodoretus *d* hæc præter ea addit, quæ in Sozomeno deſiderantur: *Cum eiuſmodi querela & clamore contendunt ad Regiam: contra tyranni fallacias vociferantur: poſtulant in ignem conijci, vti igne inquinati, igne denuo expientur. Hæc & alia his ſimilia locuti, ſceleratı tyranni animum ad inſaniam adegerunt. Itaque primum capita ceruicibus abſcindi iubet. Quos ad ſupplicium ſubeundum extra vrbem adductos permagna populi multitudo ſecuta eſt: quæ*

d Theo. l. 3. c. 16.

quidem

quidem & magnitudinem animorum, & loquendi in tuenda pietate libertatem, quæ in illis elucebat, suspexit atque admirata est. Vbi autem ventum est ad locum, in quo malefici puniri solent: qui erat inter eos natu maximus orat carnificem, vt primum minimum natu securi percutiat, ne ille aliorum cædem intuens, præ timiditate succumbat. Romanorum vero legibus *a* (quod alias dictum est) sicut in quæstionibus inchoandum à minimo, sic in supplicio inferendo, à maiori incipiendum esse, cautum est. Verum quid post hæc contigerit, subdit Theodoretus: *At simul vt iste humi posuerat genua, & carnifex ensem vagina eduxerat, nuntius quidam accurrit, illis veniam indicaturus: qui cum longo interuallo à loco abesset, clamore vetuit cædem fieri. Tum ille natu minimus moleste ferens se cæde liberatum: Romanus, inquit (sic enim vocabatur) nequaquam dignus erat, qui Martyr Christi appellaretur. Atqui malitiosus ille tyrannus tametsi cædem athletis illis inferri idcirco prohibuit, quod inuidia inflammatus illos voluit martyrij gloria priuare, tamen non siuit eos suas ipsorum incolere ciuitates, sed ad extremas Imperij Romani oras relegauit.* hæc Theodoretus.

a l. vnius, ff. de pœn.

XXXVI. De militibus itidem Christianis sub Iuliano militantibus agens S. Augustinus *b* hæc ait: *Iulianus extitit infidelis Imperator: nonne extitit apostata, iniquus, idololatra? Milites Christiani seruiebant Imperatori infideli. Vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in cælo erat. Quando volebat, vt idola colerent, vt thurificarent: præponebant illi Deum. Quando autem dicebat: Producite aciem, ite contra illam gentem: statim obtemperabant. Distinguebant Dominum æternum à domino temporali: & tamen subditi erant propter Dominum æternum etiam Domino temporali.* hæc ipse de militibus Christianis in castris militantibus: quorum qui dicebantur Prætoriani, quibus salus ipsa Imperatoris potissimum concredita erat, hos omnes voluit Iulianus deorum esse cultores: id quidem sic testatur Socrates *c*: *Porro ab Imperatore Iuliano mandatum est, vt qui nollent Christianam religionem deserere, in Palatio militum Prætorianorum munere minime fungerentur, itemque vt omnes simulacris sacrificare properarent, Christiani in prouinciis nullos magistratus gererent: Nam lex illorum, inquit, vetat gladio vtendum contra eos, qui scelera digna morte admiserint: & propterea non sunt ad regendum idonei. Nonnullos autem assentatione & muneribus ad immolandum allexit. Extemplo igitur tum qui erant vere Christiani, tum qui speciem Christianorum præseferebant, tanquã in theatro locati, se palam omnibus patefecerunt. Nam qui recta voluntate Christianam fidem profitebantur, propenso animo balteum pro fidei defensione deponere, omniaque cruciamentorum genera subire maluerunt, quam Christum Saluatorem denegare: in quorum numero fuere Iouianus, Valentinianus, & Valens, qui postea sunt Imperij gubernaculis potiti. Alij, qui animo parum sincero Christianam amplexabantur religionem, quique diuitias & honores vera beatitudini anteferebant, abiecta cunctatione, ad immolandum se dederunt.* Subdit postea de Ecebolio (de quo nos superius) qui Christo nuncium remittens, Ethnicorum superstitioni adhæsit.

b Aug. de ciu. Dei lib. 10. c. 13. to. 8

PRÆTORIANI A IVLIANO PROBANTVR.

c Socr. lib. 3. c. 11.

XXXVII. At qualis fuerit Valentiniani gloriosa confessio, à Theodoreto *d* in hæc verba describitur: *Valentinianus, qui post obtinuit Imperium, id temporis militum hastatorum in Palatio merentium Tribunus* (nempe, vt ait Sozomenus *e*, Iouinianorum, & Herculianorum, his nominibus dictæ cohortes, quæ Imperatorem stipare consueuerunt) *singulare studium, quo erga pietatis defensionem flagrabat, manifeste declarauit. Nam cum amens ille & stupidus tyrannus Iulianus in fanum Fortunæ choreas ducens ingrederetur, & Æditui vtrinque ad ianuas consisterent, vti introeuntes aqua lustrali (vt ipsi opinabantur) expiarent: Tribunus Valentinianus Imperatorem præcedens, qui huius rei gratia vtrumque Imperium cõsecutus est, vbi videt guttam aquæ suæ læuæ aspersam, pugnis cædit Æditum, seque inde non expiatum, sed turpi labe pollutum ait*, Sozomenus *f* hanc ipsam recensens historiam, hæc addit: *Dicunt præterea, Valentinianum, Imperatore Iuliano inspectante, tantum vestis suæ cum ipsa gutta excidisse, abiecisseque quantum gutta madefecerat.* pergit Theodoretus: *Quod factum execrabilis tyrannus conspicatus, eum ad castellum in solitudine situm relegauit, ibique vitam degere iussit. At Valentinianus, anno & paucis mensibus interiectis, Imperium tanquam mercedem suæ confessionis obtinet. Nam Deus iustus Iudex pietatis studiosos non in illa vita beata solum honore & gloria afficit; verum etiam spem de præclaris illis præclarorum laborum remunerationibus, quæ in cælo expectantur, conceptam, etiam donis in hac vita suppeditatis, plane confirmat:* hactenus Theodoretus de Valentiniani confessione.

d Theo. li. 3. c. 5.
e Sozom. li. 6. c. 6.

VALENTINIANI, VALENTIS, ET IOVIANI CONFESSIO.

f Soz. lib. 6. c. 6.

XXXVIII. Hæc autem Constantinopoli gesta esse videntur, vbi in ipsa Regia Imperator aram Fortunæ statuerat, vt Socrates *g* tradit, qui de Valentiniani confessione pluribus agit *h*, necnon de Valente eius germano, qui Imperatori adhærebat domesticus Comes, meminit & Iouiani: quos omnes licet fidei Christianæ professionis amore baltea deposuisse tradat; nequaquam tamen militiæ gradu priuatos esse affirmat, cum de iisdem addit: *Valentinianum atque Valentem minime Imperator Iulianus, quoniam eos tales esse homines intelligeret, quales Reipub. plurimum possent commodare, de militaris honoris gradu deiecit; quemadmodum neque Iouianum, qui illi successit in Imperio.* hæc Socrates; cui potius assentimur, de Iouiano præsertim, quem constat vna cum ipso Iuliano in expeditione aduersus Persas militasse: quod vero spectat ad Valentinianum atque Valentem, secus; vtpote quos Sozomen. etiam tradat *i* exulasse ea de causa Melitinæ Armeniæ ciuitatis; solutos autem ab exilio ab ipso Iouiano Imperatore, atque ipso extincto assumpsisse Imperium, Nicæam antea reuocatos. Hallucinatus tamen in eo videtur esse Sozomenus, cum ait hæc contigisse in Gallia: nam ibi dum fuit Iulianus, semper Christianum præ se tulisse, superius satis perspicue demonstratum est: verum hæc omnia Constantinopoli ad ædem Fortunæ facta esse, reliqui æque consentiunt.

g Socr. li. 3. c. 9.
h Socrat. li. 4. c. 1.

i Soz. lib. 6. c. 6.

XXXIX. Quid autem in Iulianum Fortunæ sacrificantem dixerit Episcopus Chalcedonensis, idem auctor docet *k* his verbis: *Ferunt, Marin Chalcedonis Episcopum eidem Iuliano Constantinopoli Fortunæ sacrificanti accessisse palam, vt impium, contumeliis affecisse: ἄθεον, idest, auersum à Deo, & desertorem fidei appellasse: Iulianum autem ei solam cæcitatem probri loco obiecisse: venerat enim vtpote senex, & suffusione oculorum laborans, alterius manu ductus. Sed vbi irridere etiam, & in Christum, vt solet, blasphemiam loqui cœpit, diceretque Iulianus: Non te Galilæus tuus sanabit: Marin respondisse: At ego gratiam Deo meo habeo, quod cæcus sum, ne te, qui à pietate excideris, oculis aspiciam. Imperatorem vero, nullo dato responso, eum præteriisse: putasse enim eo pacto religionem Gentium multo magis roboraturum si se populo Christiano, præter omnium expectationem, patientem & mansuetum ostenderet.* hæc Sozomenus. At egregium senis facinus obscuratur Arianæ ipsius professione: etenim licet ipse recantarit cum Arianis cæteris in Nicæno Concilio palinodiam; tamen vna cum iisdem postea factus est (vt suis locis tertio Annalium tomo sæpius diximus) illius hæresis defensor acerrimus, inhærens Arianorum parti illi deterrimæ, cuius princeps erat Acacius: id quidem etiam ex eodem Sozomeno *l* atque Socrate *m* constat.

k Soz. l. 5. c. 4

MARIS EPISCOPVS QVIS IN IVLIANVM.

l Soz. lib. 4. c. 23.
m Socrat. li. 2. c. 35.

XL. Quod vero spectat ad patientiam ac mansuetudinem Iuliani, quam ait Sozomenus ad illecebram impietatis plurimum affectasse: in eandem sententiam Ammianus *n* plura adducit, quæ suo loco relaturi sumus. Verum adulatum eum esse principi potius, quam (quod decebat sincerum historicum) puræ consuluisse veritati, satis perspicuum reddit, quod de hoc scribit Gregorius Nazianzenus *o*, qui hominem Athenis probe cognitum habuit; & quæ à fratre suo Cæsario aliisque accepit, summa fide cõscripsit, apponam hic eius verba: *Quemadmodum*, inquit, *Aetneum ignem narrant Aetnæ radicibus abscondi, inferne exundantem, violenterque retentum atque compressum, siue hoc aliud quidpiam est, siue anhelitus excruciati gigantis* (vtitur enim ea de gigante fabula Gregorius, quod comparationi, quam texit de Iuliano, probe conueniat) *de more quidem horrendum quendam sonum ex ima parte edere, fumumque propinqui mali indicem vertice suo euomere: quod si forte exuberantior fuerit, nec iam vi vlla retineri queat, tum vero finibus suis æstu vehementi extrusum, sursumque tendentem, ac supra foramina sua sese effundentem, nonnullas quoque subiacentis terræ partes incredibili illo & horribili fluxu peruastare: Eodem quoque modo illum, Iulianum scilicet, reperire licet, aliquantisper quidem sibi ipsi imperantem, ac sophistici edicti impostura res nostras grauibus incommodis afficientẽ: cæterum si quando ira impotentia exuberantior esset; tũ ne animi*

n Ammia. lib. 22.

o Gr. Naz. orat. 1. cont. Iul.

IVLIANI PRÆCEPS FVROR.

quidem peruersitatem premere, tectamque habere posse, verum aduersus pium diuinumque ordinem nostrum nuda & aperta persecutione grassari. Vt enim edicta aduersus ædes sacras tum publice proposita, tum priuatim expleta, & donariorum ac pecuniarum deprædationem, non magis ab impietate, quam ab auaritia manantem, & supellectilis sacræ direptionem profanis manib. indigneque contumelioseque tractata prætercam: vt etiam sileam & præsules & subditos, qui pro his rebus extrahebantur, grauissimeq; torquebantur: vt prætercam columnas cruoris plenas, horum manibus atque complexu, dum virgis conciderentur, per orbem cunctas: vt etiam sagittarios per regiones & vrbes discurrentes, atque ipso etiam edictorum auctore acriores & inmaniores (quo nos videlicet pro Persis, & Scythis, aliisque barbaris, subiugaret) vt hæc omnia prætermittam: Eccui ignota est Alexandrinorum crudelitas, qui præter multa alia, quæ aduersus nos designarunt licentia temporis immodice vsi, plebs etiam alioqui turbulenta & furiosa, hoc quoque impietatibus suis adiecisse feruntur, vt sacrosanctum templum nostrum duplici cruore implerent, victimarum, & hominum; idque Imperatorij cuiusdam Philosophi ductu atq; auspicio perpetrasse (Pithiodorus is erat) ab his tantum facinoribus nominis famam consecuti? Eccui seditiosa Heliopolitarum coitio incognita est? eccui Gazæorum immanis audacia? qui apud eum in admiratione & honore erant, siquidem ipsius magnificentiam luculenter experti sunt. Eccui Arethusiorum furor, prius quidem obscurorum, cæterum ab eo tempore admodum etiam clarorum atque insignium occultus latet? &c. At hæc singula ab ipso Gregorio adeo breuiter tacta potius, quam recensita, vt fusius, pro vt gesta sunt, enarrentur, inre exigitur: agemus de singulis inferius, secundum ordinem temporum. Verum quid rursum post multa superaddat de Iuliani præcipiti iracundia atq; insano furore, ad sugillandam affectatam interdum ab eo philosophicã patientiam, hic in medium adducamus.

XLI. a *Greg. Nazian. orat. 2. in Iul.*

Gregorius igitur hæc de eo per ironiam *a*: *Illud vero an non in philosophi huius doctrina laudabile, quod adeo ab ira alienus, animique perturbationibus superior erat, Principumque eorum similis, qui constantiæ tranquillitatisq; laude aliquando floruerunt, nec etiam si quid molestiæ ipsis accidisset, vultum tamen quicquam immutarunt, atq; vllum commoti animi signum dederunt? vt quod Iudicis munere fungens, aulam clamoribus ac pedum strepitibus impleret, non aliter ac si ipse iniuria & damno affectus esset, ac non alius potius hæc patientibus succurreret, ne ratione quidem complecti velimus. Hoc autem eccui ex omnibus ignotum est, quod multos etiam è rusticioribus, qui ad eum accedebant, vt eorum, quæ homines ab Imperatore petere, precibusque postulare ac contendere solent, aliquid consequerentur, ita mulctabat palam pugno feriens, calcibusque petens, vt præclare secum actum putarent, qui atrocius aliquid non pertulissent?* hæc Gregorius ad sugillationem ostentatæ & prædicatæ ab Ethnicis patientiæ Iuliani, quod soleat omne fucatum nequaquam diutius perdurare, & affectatum atque ad fallendum compositum minime fieri diuturnum. Præter hæc enim, quæ obiter à Gregorio Nazianzeno de Iuliani furore & immanitate dicta sunt; Nectarius *b* quoque Episcopus Constantinopolitanus, ea oratione, quam habuit in exordio Quadragesimalis ieiunii, detestatus tyranni sæuitiam, recensetillata eius voluntate in Christianos cruciamenta, & crudelissimas neces, nempe ventris & viscerum sectiones, virginum publicas verberationes, oculorum effossiones, dentium eiectiones, linguarum & manuum præcisiones, tibiarum confractiones, excogitatas & adhibitas craticulas, lebetes, subulas, sartagines, & alia genera cruciamentorum recenti vsu iterum innouata. ita tamen (quod sæpius diximus) huiusmodi in Christianos supplicia adhibebãtur, vt alia quauis potius, quam pietatis causa, ab eodem & eius Præsidibus ingeri fingerentur.

QVALIS IVLIANVS IN AVDIENDO ET IVDICANDO.

b *Nectar. orat. apud Lipom. to. 5.*

XLII.

Porro qui adeo immaniter in Christianos, aliis prætensis causis, clanculum sæuiebat: artes præterea varias excogitauit, quibus posset in iis, quæ foris essent, populum inuitum licet, absque publicis quæstionibus, Idololatriæ reddere obsequẽtem. Nam cum primum (vt dictum est) in erogatione publici donatiui, thuris oblatione fidem totius exercitus explorasset, noua quadam excogitata nequitia, vniuersæ Constantinopolitanæ vrbis populum aggreditur pertentare. quidnã hoc fuerit idem qui supra Nectarius *c* egregie literis commendauit; licet eius orationem ab aliquo ex Græcorum recentioribus depravatam esse, facile existimarim, quod Episcopus Constantinopolitanus, Patriarcha dictus habeatur, eidemque per visum apparuisse dicatur Theodorus martyr, cómonuisseque eum de insidiis Iuliani: quam quidem apparitionẽ cuipiam alii potius, quam Episcopo factam esse putamus, quod Eudoxius tunc præesset Ecclesiæ Constantinopolitanæ, hæreticorum omnium scelestissimus. Res autem sic se habuit. Auspicantibus Christianis consueto animi ardore solemne ieiunium Quadragesimæ, auersantibusq; magis ac magis Iuliani impietatem, contrariisque studiis exhibere se in omnibus Christianos elaborantibus: exacerbatus ipse nonnihil propensioribus ipsorum officiis, dolosum huiuscemodi consilium iniit, conscio & administro vrbis Præfecto Themistio.

c *Extat apud Lip. to. 5. ex Metaph. die 17. Febr.*

IVLIANVS DOLO AGIT CVM CONSTANTINOPOLITANIS.

XLIII.

Cuncta cibaria, quæ venum publice in foris exponi solerent, sacrificiis diis immolatis infecit ac polluit, vt sic illi omnes cibis cogerentur vesci immolatitiis, nisi fame confici penitus vellent. Cum oraculo Theodori martyris, quonam modo consulendum esset fidelibus fame periclitantibus, fuit diuinitus demonstratũ, nempe vt tunc loco panis, cocto omnes frumento vterentur in cibum. Tunc enituit Christianorum, qui ditiores essent, charitas erga egenos; qui, ne pauperib. pare et occasio idolothytis illis publice expositis necessitate vescẽdi, coctum frumentum suis omnibus largiter impertiri: quod illi tanquam à martyre Theodoro collatum religiose sumpsere; idque per totam hebdomadam illam. Quando Iulianus desperans penitus perficere posse, quę tot diebus frustra tentasset: cibos puros absq; aliqua labe contactos in foris, vt antea, apponi iussit, iam Christianorum cõtinentia victus atque constantia. Placuit vero fidelibus, vt tam gloriosa de Apostatæ impietate parta victoria perpetuis monumentis consignata dimanaret ad posteros, nimirum vt in honorem martyris Theodori, anniuersaria die, ciues Constantinopolitani coctum frumentum erogarent in pauperes. Quod autem hæc ipsa describens incertus auctor addiderit, eadem Antiochiæ facta esse, certo certius errasse constat: nam cum ista de loco Nectarii testimonio fulciantur; ea item potissima ratione mendacii auctor redarguitur, quod cum hæc Quadragesimæ tempore contigisse ipse æque consentiat, Constantinopoli potius, quam Antiochiæ id actum constat. Nam cum Zosimus *d* auctor sit, Iulianum decem integros menses Cõstantinopoli commoratum esse, certumq; pariter habeatur ex Ammiano *e* (quod dictum est anno superiori) tertio Idus Decembris ipsum ingressum esse Constantinopolim: affirmare necesse est, ibidem eum egisse vsque ad tertium Idus Octobris: quod & confirmant data Constantinopoli nonnulla eiusdem Imp. rescripta. Addit Suidas *f*, à Iuliano iterum obrutum sanctissimum Crucis signũ, quod Cõstantinus felicitas vrbis illius significandæ causa in capite eiusdem vrbis simulacri exculpserat: sic namque impius, ne scilicet Christi virtuti tribueretur gloria amplissimæ ciuitatis.

d *Zosi. li. 3.*

e *Ammia. lib. 22.*

f *Suidas Verbo* μίλιον

XLIV.

Cæterum quod Constantinopoli natus esset, erga cõciues suos vniuersos voluit videri munificus, adeo vt à priuilegiis illis concessis excludi noluerit Christianos: quod & rescriptum ab eo ad ciues datum plane significat: est vero eius titulus: *Iulianus Byzantiis*. sic enim, quod maluit in odium Constantini ciuitatem illam veteri nomine, quam Constantinopolim nominari. Rescriptum autem sic se habet *g*:

Senatores omnes vobis reddimus, & Patroclos, siue in Galilæorum religionem se dederint, siue aliud quiduis egerint, vt curiam effugiant; extra eos, qui in vrbe primaria publico munere præfuerunt. hæc ipse.

g *Iulian. epist. ad Byzant. 11.*

Commoratus Iulianus Constantinopoli ad decem (vt dictum est) menses, Antiochiam profecturus, *transgressus fretum* (inquit Ammianus *h*) *Chalcedonem ex aduerso littore positam venit.* Vbi nactus Legatos à Rege Persarum missos, quid in eos contra ius gentium Iulianus egerit, Nicephorus *i* paucis his narrat: *Afflixit quoque Oratores Persas,*

h *Ammia. lib. 22.*

QVID IVLIANVS CHALCEDONE.

i *Niceph. li. 10. c. 11.*

qui ad eum Chalcedonem venerant, Manuel, Sabel, & Ismael, propterea quod Christianam colerent religionem: neq; in eis legatorum ius, contra receptum omnium gentium morem, violare est veritus. hæc ipse.

Porro hos ignominia ab eo affectos, atq; neci traditos esse, eorum martyrii Acta *a* significant: sed quod ab Alemundaro Rege missos perperam habent, cum constet hoc tempore Persis præfuisse Saporem, plane à veritate dissentiunt. Dum vero capitali supplicio eos affecisse Iulianus dicitur, ea causa affertur, quod inuitati ad sacrificium, magnis animis renuerunt: in eos enim tanquam impios & contemptores Persarum numinum, nempe Solis, Lunæ, & Ignis, quasi vindex legũ Persarum, iussit animaduerti. Horum autẽ memoriam in publicos indices relata, decimaseptima Iunii, qualibet anni periodo, tam apud Græcos, quam Latinos in Ecclesia celebratur. Sed quod dictum est, vsq; ad tertium Idus Octobris Iulianũ mansisse Constantinopoli: dicendum est, non vltimæ inde migrationis tempore hos Chalcedone esse passos, sed ante, cum contingit, Iulianum illuc tam propinquum locum animi causa esse profectum, vt omnes consueuerunt Imperatores, & alii Constantinopoli commorantes. Cæterum quod ad tempus spectat migrationis Iuliani Constantinopoli, ex Ammiano Zosimus mendacii redarguitur, dum ait, decem illic menses mansisse, ac proinde non ante tertium Idus Octobris Iulianum Constantinopoli recessisse, quem iam ante illud tempus Antiochiam peruenisse idem Ammianus ostendit, dum postquã illic Iulianus aliquandiu commoratus esset, Daphniticum templum istud famosissimum conflagrasse testatur vigesimasecunda mensis Octobris. Cæterum eundem Iulianum recedentem Constantinopoli venturum Antiochiam in ipso itinere pluribus in locis aliquantisper substitisse dum ostendit, æque demonstrat longe impossibile, quod ex Zosimo infertur, vt non recesserit Constantinopoli ante tertium Idus Octobris, dum vult illic mensibus decem mansisse.

a Metaph. die 17. Iun.

IVLIANVS QVANDO CONSTANTINOPOLI DISCESSERIT.

XLV.

b Ammian. lib. 22.

ADVENTVS IVLIANI NICOMEDIAM.

Post hac vero Iulianus cum Chalcedone recessisset (inquit Ammianus *b*) *Nicomediam venit, vrbem ante hac inclytam, ita magnis retro Principum amplificatam impensis, vt aedium multitudine priuatarum & publicarum recte noscentibus regia * quadam vrbis æstimaretur æterna; cuius mœnia cum vidisset in fauillas miserabiles concidisse, angorem animi tacitis fletibus indicãs, pigriori gradu pergebat ad Regiam: hoc maxime ærumnis eius illachrymans, quod ordo squallens occurrit populi nimium quantum ante hac florentissimus. Et agnoscebat quosdam ibidem ab Eusebio educatos Episcopo, quem genere longius contingebat,* nempe materno. At diuinæ plane vindictæ (quod tertio diximus tomo) de impietate ibi coalita hæresis Arianæ, exemplum extitit Nicomedia, in qua & nunc Zeno martyrio coronatur. Prosequitur Ammianus Iuliani iter per Nicæam in Galatiam. Sed antequam res ibi ab illo gestas recenseamus; quid his temporibus ab eo actum sit Cæsareæ in Cappadocia, narrare aggrediamur. id enim his verbis posteris tradidit Sozomenus *c*:

* Regio.

c Soz. li. 5 c. 4.

XLVI.

QVID IVLIANVS IN CÆSARIENSES.

Sub idem tempus Imperator iste Cæsaream ad montem Argeum sitam vrbem amplam, locupletem, regionis Cappadociæ primariam ex numero ciuitatum deleuit, & Cæsaris priuauit nomine, quod quidem nomen, regnante Claudio, cũ Mazaca iam ante appellata fuisset, obtinuerat. Nam contra ciues eius ciuitatis dudum grauissimum odium conceperat, tum quod omnes fidem Christianam profiterentur, tum quod olim fana Iouis vrbis patroni, & patrij Apollinis diruissent: quin etiam vniuersæ ciuitati grauiter succensuit, iratusque est, quod templum Fortunæ, quod solũ eo regnante superarat, à Christianis euersum esset: atq; Gentiles, qui in ea vrbe pauci numero erãt, valde incusauit, quod non illud facinus vlti fuissent; & si forte calamitatis aliquid ideo subeundum esset, quod non libentibus animis pro Fortuna subiissent. Omnes præterea opes, omnem pecuniam ecclesiarum tum in Cæsarea, tum in confinibus eius positarum, diligenter vestigari, atque in medium afferri, atque statim trecentas libras auri ærario publico solui, & clericos omnes in numerum militum, qui Præfecto illius regionis parebant, adscribi iussit: quæ res & plurimum sumptus requirit, & in exercitibus Romanis magno probro ducitur. Itemq; multitudinem Christianorum vna cum vxoribus & liberis censeri, & non aliter atq; in pagis fieri solet, tributa pensitare mandauit. Atq; cum iureiurando minatus est, neq; ab ira se, neq; ab affligenda ciuitate temperaturum, neq; permissurum Galilæos (*sic enim per contumeliam Christianos appellare solebat*) *capita sua ceruicibus retinere, nisi delubra idolorum quam primum de integro extruerent. Cuius minæ fortasse re ipsa impletæ fuissent, nisi celerius ipse è vita migrasset.* hæc Sozomenus.

XLVII.

Laudatur à Gregorio Nazianzeno Cæsariensium animi magnitudo, quod eo tempore, quo Gentilium res florerent, & templa vbique aperirentur & instaurarentur collapsa; ipsi tunc impetu facto, quod reliquum fuerat Fortunæ delubrum fuerint demoliti; etenim Iulianum irridens, hæc ait *d*: *Nam quæ in Cæsariensis nostros admisit, hos, inquam, animi magnitudine, flagrantique erga pietatem studio præstantes, ita ab eo iactatos, contumelioseque vexatos, fortasse ne obticere quidem æquum fuerit. Etenim iusta indignatione succensus ob Fortunam melioris fortunæ tempore infortunatam, calamitateque oppressam, ad hanc vltionem progressus esse videbatur; quandoquidem iniustitia dominanti nonnihil concedendum est. At vero quis est nescius, cum promiscua plebs furenter in Christianos impetum fecisset, multaque cæde perpetrata, plura etiam comminaretur: gentis Præfectum, quoniam media via inter temporis tyrannidem & leges incedens* (*vt enim tempori seruiendum putabat, ita etiam leges quoque mediocriter verebatur*) *multis Christianorum abductis, de nonnullis etiam Gentilibus supplicium sumpsisset, orta post ea occasione, ad Imperatorem ductum esse, ac præfectura ignominiose abdicatum, huius rei iudicium subiisse. cumque se legibus, iuxta quas iudicandi sibi prouincia commissa fuerat, tueretur, nihil promius factum esse, quam vt ad mortem raperetur: ad extremum autem Imperatoris clementia exilio dumtaxat mulctatum esse? Porro quam præclara & humana sententia! Quid enim graue* (*inquit iustus iudex, minimeque Christianos persequens*) *si decem Galilæos manus vna Græcanica sustulit? Hæc vero an non perspicua crudelitas? an non persecutionis edictum, & quidem iis, quæ publice proponuntur, multo expressius & formidolosius? Quid enim interest, periculum Christianis edicas atque promulges, an præferas te Christianorum persecutoribus delectari, magnique criminis loco ducas, moderatione quadam vti? Velle enim Imperatoris, lex est non scripta, imperij & potentiæ patrocinio subnixa, & quidem scriptis legibus, quæ potentia non fulciuntur longe firmior atque valentior.* hæc Gregorius, pluribus redarguens eos, qui à persecutoris nomine vindicare Iulianum niterentur, eo quod persecutionis aduersus Christianos minime promulgasset edicta; ostendens exemplis pluribus & rationibus, tũ ex his, quæ tunc per suos ageret, tum quæ meditaretur perficere, si per vitam licuisset, eam omnium acerbissimã dicendam fore persecutionem. Cæterum quod spectat ad leges ab ipso Iuliano sancitas, quibus Christiana religio maxima esset detrimenta passura, aliasque, si datum fuisset, proxime sanciendas, paulo post dicturi sumus. Prosequamur modo institutam semel de rebus Cæsariensium orationem.

d Greg. Naz. orat. 1. in Iul.

XLVIII.

QVID IVLIANVS IN NAZIANZENOS.

Quin incensi fortunæ templi à Cæsariensibus Christianis exæstuabat ira Iulianus, in ecclesias illas Christianorum, quæ erant in Cappadocia, furorem conuertit, sagittariis militibus in eas immissis: quibus inuadentibus eam quæ nobilissime Nazianzi nuper erecta erat; illius Episcopus, Gregorius nominatus, Gregorii cognomento Theologi pater, magna animi constantia infracto robore, quantumlibet summa senectute confectus, fortiter restitit. Hæc autem quo modo se habuerint, ab ipso eius filio Gregorio *e*, qui præsens fuit, accipiamus: luculenta enim oratione est omnia prosecutus, nonnullaque prælocutus de impia eiusmodi Iuliani persecutione sic ait: *Hunc porro,* nempe Imperatorem Apostatam, *quis magis aut contempserit, aut oppresserit, ecquis tandem reperietur? At contemptionis quidem cum multa alia signa proferri queunt, tum argumento etiam esse possunt sagittarij illi, eorumque Præfectus, quos in ecclesias nostras immiserat, vt eas vel voluntate sibi adiungeret, vel armis subigeret. Nam cum plerisque aliis oppugnatis, huc quoque cum eadem animi ferocia venisset, ac pro imperio & potestate templum sibi dedi iussisset: tantum abfuit, vt quidpiam eorum, quæ cupiebat, perficeret, vt nisi patri meo vel suopte consilio, vel cuiusdam admonitu protinus cessisset, calcibus etiam cæsus discessurus fuisset.*

e Gregor. Naz. orat. in funere patris.

Ita

Ita in illum templi sacerdos furore & zelo æstuabat.

XLIX. *Pestem autem & exitium qua tandem ratione quispiam illi magis conflasse videri queat, quam & publice coniunctis totius populi votis & orationibus impium fundens ac profligens, ac ne temporis quidem turbinem reformidans, & priuatim aduersus eum nocturnam aciem opponens, hoc est, humili cubitatione seniles & roscidas carnes conficiens, & lachrymarum fonte pauimentum proluens, in annum etiam ferme integrum; idque eo solum, cui res occultæ perspectæ sunt, arbitro faciens; ac propter pietatem ab ostentatione, sicut iam diximus, alienam, sedulo adnitens, vt nos ea res lateret; atque omnino latuisset, nisi ipse aliquando ex improuiso cubiculum ingressus, humilique decubitus signa conspicatus, atque ex quodam ipsius famulo, quidnam hoc esset, percontatus, noctis arcanum intellexissem.* pergit deinceps Gregorius agere de electione Episcopi Cæsariensis tunc facta, cum Iulianus Cæsareæ esset; remque gestam in hunc modum aggreditur enarrare.

L. *Alteram eiusdem temporis, eiusdemque fortitudinis narrationem accipite. Cæsareæ ciues de Archiepiscopi creatione inter se contendebant: nam alter clanculum se abduxerat, alter requirebatur* (qui se subduxerat, Basilius fuit; qui requirebatur, Eusebius) *acrisque seditio erat, compressuque atque sublatu nequaquam facilis. Præter id enim, quod in hac re præsertim ob fidei feruorem natura sua ad tumultus excitandos procliuis est ea ciuitas: cathedra insuper illius splendor & gloria contentionis acrioris causam afferebat. Atque hoc statu res erat; ac nonnulli Episcopi aderant, Archiepiscopum electuri. Sed cum in plures sententias popularis multitudo distraheretur, aliique alium proponerent, quemadmodum in huiusmodi negotiis fieri consueuit, prout quisque vel cuiuspiam beneuolentia, vel Dei pietate mouebatur: tandem plebs tota, vno consensu, primarij ordinis virum vnum, eximia illum quidem vita probitate præditum, nondum tamen diuino Baptismo consignatum, inuitum & repugnantem corripientes, simulque militaribus copiis, quæ tum in vrbem venerant, opem afferentibus, in sublimi sede collocarunt, Episcopisque obtulerunt, ab iisque petere institerunt, vt eum salutari aqua tingerent, atque Archiepiscopum nominarent: suasioni interim vim admiscentes, non id quidem admodum grauiter & moleste, admodum tamen pie atque ardenter, nec enim cuiusquam virtus aut pietas, oblata occasione, clarius emicuit. Sed quid tum factum est, quoque progressus est tumultus? Coacti sunt, rore purifico hominem perfuderunt, Antistitem pronunciarunt, in throno collocarunt, manibus tamen potius, quam voluntate sinceroque animi affectu, sicut postea declaratum est.*

ELECTIO EVSEBII VIOLENTA.

LI. *Vt enim volentes lubentesque discesserunt, ac quæ vellent, libere decernere potuerunt: consilium inter se ineunt, haud scio an spirituale, sed ineunt tamen; atque omnia, quæ gesta fuerant, abrogare statuunt: eamque institutionem, vt minus legitime factam, pro irrita habere: vim ei, cui non minor vis illata fuerat obiicientes, ac sermones quosdam petulanter magis, quam sapienter eo tempore iactatos, vrgentes. At magnus Episcopus noster, æquusque rerum æstimator, nec cum iis, qui huiusmodi consilium inibant, abductus est, nec eorum sententiam comprobauit, sed constans atque inuictus permansit, haud minus, quam si nullam omnino vim perpessus fuisset. Nam cum vtrisque vis allata fuisset; vel vicissim accusandos eos esse ducebat, si ipsum accusarent; vel culpa soluendos, si ipsum culpa soluerent; vel, quod iustius erat, ne absoluendos quidem, tametsi ipse crimine solueretur. Si enim ipsis venia deberetur; vtique & illi sin illi: vllo modo parcendum esset, multo minus iis delicti veniam esse sperandam. Longe enim ipsis honestius tum futurum fuisse, periculum subire, atque omni ratione obsistere, quam insidias postea moliri, eo præsertim tempore, quo veteres inimicitiæ potius essent deponendæ, quam nouæ excogitandæ: sic enim se res habet. Aderat quippe Imperator aduersus Christianos fremens, atque hanc electionem irato infestoque animo ferens; grauesque in eum, qui Archiepiscopus institutus fuerat, minæ iactabantur; atque in nouaculæ acie sitæ res ciuitatis erant, ab eo ne die in rerum natura esse desineret, an seruaretur, atque clementiæ humanitatisque nonnihil impetraret. Ad eum enim dolorem, quem ob Fortunam secundioris fortunæ tempore solutam, euersamque, capiebat, noua hæc atque insolens Præsulis electio accedebat, quam publici iuris conuulsionem atque euersionem interpretabatur.*

GREGORII EPISCOPI SENTENTIA DE ELECTIONE EVSEBII.

LII. *Quin ipse quoque prouinciæ Præfectus rationes conquirebat, quibus temporis atrocitati obsequi, & eum malo aliquo posset mulctare, ne erga eum quidem alioqui amice & beneuole affectus, sed quia aduersas in Repub. partes tuebatur, inimice atque infense. Quocirca eos, à quibus electus fuerat, velut accusatores illius futuros, per literas accersebat, non iam leniter & remisse, sed minis etiam quibusdam additis, tanquam hoc Imperator flagitaret. Cum igitur pater de ea re epistolam accepisset, sine vllo metu ac cunctatione vlla, responsum huiusmodi dedit, ex quo animaduertere licet, quæ in eo libertas animi fuerit, quoue spiritu acta. Nos, inquit, optime Præfecte, rerum omnium, quæ geruntur, censorem vnum, ac Regem habemus, qui nunc armis propugnatur. Is & præsentem electionem expendet, quam nos rite ac legitime, atque ex ipsius voluntate fecimus. Vobis autem tametsi vim afferre, si ita tulerit animus, in procliui sit: id tamen numquam extorquebitis quin ea, quæ facta sunt, vt recte iusteque facta patrocinio nostro defendamus: Nisi hanc vobis legem promulgare libeat, quibus ne limis quidem oculis res nostras aspicere fas est. Hanc epistolam Præfectus ipse admiratus est, tametsi ad breue aliquod tempus stomachatus, mirifice suspexit, quemadmodum ex multis intellectum est, qui res illius perspectissimas habebant. Atque hoc & Imperatoris repressit impetum, & ciuitatem periculo, atque adeo nos dedecore atque infamia liberauit, hoc ciuitatis exiguæ, cathedraque summissioris Episcopus præstitit.* hæc Gregorius Nazianzenus de rebus Cæsareæ gestis, cum ibi Iulianus adesset.

GREGORIVS SENIOR OBSTITIT PRÆFECTO.

LIII. Cæterum has omnes contumelias, quibus à Cæsariensibus affectus est Iulianus, cum supplicio aliorum, tum nece nobilissimi ciuis Eupsychij nomen reddentis antiquioris martyris Eupsychii, qui sub Hadriano ibidem fuerat passus, vlcisci voluit, de quo Sozomenus a: *Fertur item, Basilium presbyterum Ecclesiæ Ancyræ, & Eupsychium ex patriciis Cæsareæ Cappadociæ oriundum, qui nuper duxerat vxorem, & etiamnum velut sponsus nouus erat, eodem tempore per martyrium è vita migrasse. Eupsychius quidem, quantum coniectura assequi possum, propter fanum Fortunæ, quo id temporis diruto, Cæsareæ ciues (vt supra demonstrauimus) ad vnum omnes in Imperatoris odium incurrerant. Qui autem ad illud demoliendum manus ipsi admouebant, pœnas dederunt, partim mulctati morte, partim exilio condemnati.* hæc Sozomenus: eadem quoque Nicephorus b, & alii. Quod vero, cum non vnus Eupsychius, sed alii complures ea de causa subierint mortis supplicium, ipse tamen solus tam à Græcis c quam à Latinis publicis tabulis reperiatur inter martyres recensitus; aliqua alia fortasse accessit ad Eupsychii martyrium causa, quæ desiderari videretur in reliquis: nisi & illorum, & complurium aliorum martyrum memoria excidit. Cæterum, quod ad Eupsychium pertinet, quem Ethnici inclamauerint incendiarium: iustissimam intercessisse causam martyrii, diximus in nostris ad Romanũ Martyrologium Notis. Quod autem tam eius Martyris, quam aliorum, de quibus agetur inferius, natales dies consignati in tabulis Græcorum vel Latinorum, consentire minime reperiantur temporibus illis, quibus Iulianus iisdem in locis mansisse legitur: plane dicendum est (quod & in Notis est sæpius demonstratum) non semper in Menologiis, seu Martyrologiis, poni diem, quo sancti Martyres passi sunt, sed interdum eum notari, quo inuenta, vel translata sunt eorundem veneranda corpora, vel in eorum memoriam basilica dedicata, adeo vt ex notata die in Ecclesiasticis monumentis haud semper possit certa temporis eorum martyrii ratio definiri. Profecturo post hæc in Syriam Iuliano Celsus Prouinciæ Præfectus occurrit, eumque est Tarsum vsque comitatus, de eo enim hæc Ammianus d. *Itineribus itaque emensis cum Iulianus ad Pylas venisset (qui locus Cappadocas discernit, & Cilicas*) osculo susceptum Rectorem prouinciæ, nomine Celsum, iam inde à studiis cognitum Atticis, adscitumque in consessum vehiculi, Tarsum secum induxit.* hæc ipse. Hunc autem Celsum ab eodem Iuliano in exilium pulsum fuisse, Sozomenus tradit, quæ vero à Iuliano gesta sunt, postquam è Cappadocia recedens, Syriam versus direxit iter, inferius enarrabimus.

EVPSYCHII MARTYRIVM.

a Sozo. lib. 5. c. 10.

b Niceph. li. 10. c. 10.

c Menologium, & Rom. Martyrolog. die 9. Aprilis.

d Ammia. lib. 21.

* Cilicias.

LIV. Nunc autem in rebus Cæsariensibus versetur oratio, & pertæsa iam prolixioris Iuliani rerum in Christianos gestarum narrationis; tanquã otium captatura, ad res Basilii Cæsariensis, & amantissimi eius sodalis Gregorii Nazianzeni hoc anno transactas haud inuita opportune se conferat, ad ea, quæ reliqua sunt de Iuliano postea reuer-

sura. Accidit in hisce turbis Cæsareæ occasione violentæ creationis Eusebii Episcopi excitatis, vt licet iidem Episcopi persuasi à Gregorio seniore (vt dictum est) ratam eam electionem habuerint; monachi tamen illi, quibus præerat S. Basilius, ea occasione sese ab Eusebii communicatione diuellerent; atque ea & aliis de causis idem nouus Episcopus parum æquo in ipsum Basilium animo esset. Quibus obortis simultatibus, paci consulturus idem Basilius in Ponticas solitudines secessit: præsentia enim conflabat aduersariorum inuidiam. At audiamus hæc ab ipso eius collega Gregorio, qui à reditu Athenis in patriã hunc in modum auspicatur a orationem: *Domum*, inquit, *reuersi cum mundo ac scena nonnihil inseruiissemus, hactenus scilicet, vt plerorumq; hominum desiderio vtcumq; satisfaceremus (nam ipsi quidem ab ambitione & theatrali quadam ingenij ostentatione procul abhorrebamus) ad nos ipsos quam primum redimus, atq; ex imberbibus inter viros profiteri cœpimus, virilius iam ad philosophiam progredientes; non iam corpore (haud enim permittebat liuor) sed desiderio & amore coniuncti.* Quod autem hic Gregorius dicat, post suum ipsorum reditum ex imberbibus profiteri cœpisse inter viros, metaphorice potius (vt moris eius est sæpius loqui) sunt hæc accipienda: nam grandioris eos fuisse ætatis, ex iis, quæ superius dicta sunt, facile potest intelligi.

BASILII ET GREGORII VITÆ INSTITUTUM.

a *Greg. Nazian. orat. in laudem Basilii.*

LV. BASILII PEREGRINATIONES.

Sed pergit de Basilio dicere: *Ille à Cæsariensi ciuitate, vt alter quispiam conditor & conseruator retinetur: ac deinde quoniam me non perfruebatur, necessarias quasdam peregrinationes, minimeque à proposito sibi philosophiæ scopo alienas iniuit.* putat interpres, in Seleuciam ad S. Theclæ eiusmodi Basilii peregrinationem contigisse, quo pietatis ergo frequens erat accessus: sed mea quidem sententia fallitur: nam cum non peregrinationem, sed peregrinationes Gregorius dicat, manifeste significasse visus est peregrinationes illas, quas ad visendos monachos Ægypti, Palæstinæ, Syriæ, & Mesopotamiæ, instituit: cum eorum inflammatus exemplo, reuersus in patriam, idem viuendi genus cõsectatus est, vt declarat ipsemet scribens ad Eustachium, quæ hic paulo post reddituri sumus. Prosequitur deinde de seipso Gregorius: *At me & parentum pietas, & senilis ætatis curatio, & incursantes calamitates ab illius cõsortio abstractum tenuerunt, haud recte quidem ac iuste fortasse, sed tenuerunt tamen. Atq; haud scio, an mihi hinc quoq; omnis vitæ difficultas, asperitasq; fluxerit, quodque incommodum ac salebrosum ad philosophiam iter habuerim, nec cupiditate mea animiq; proposito satis dignum. Sed rerum quidem nostrarum status, quo Dei voluntas tulerit, feratur:* hæc de se Gregorius, quod haud licuerit tam cito (vt exoptauerat) in solitudine, quam diutius fuerat meditatus, vitam monasticam exercere. De Basilio autem subdit:

LVI.

Hunc vero multiplex Dei erga genus humanum beneficentia & prouidentia in multis ante muneribus exploratum, ac quotidie clariorem illustrioremq; compertum in sacrum presbyterorum ordinem adscribit, luculentamq; Ecclesiæ facem memorabilemq; proponit, ac per vnicam Cæsariensem ciuitatem vniuerso terrarum orbi prælucet. In quo etiam hanc rationem tenuit, vt minime repente eum ad huiusmodi gradum subueheret, nec eodem temporis momento salutaris aqua tingeret, ac sapientia instrueret, quemadmodum plerisque eorum accidit, qui nunc ad præfecturas inflammati cupiditate rapiuntur; verum ordine ac spiritualis progressionis lege hoc eum honore afficeret. & inferius in prauum illum morem pluribus inuectus, quo non virtute meritisq; in sacerdotium prosilitur, quo digniori deferendum esset, addit: *Nunc autem*, inquit, *periculum est, ne ordo in toto Christianismo sanctissimus, in toto Christianismo maxime sit ridiculus. Non enim virtute magis, quam malitia & fraude sacerdotij dignitas paratur, nec meliores ac digniores, sed potentiores thronis insident.* & paulo post: *Cumque nec medici, nec pictoris nomen quisquam obtineat, nisi prius morborum naturas expenderit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit: Antistes contra facile inuenitur non elaboratus, sed recens, quantum ad dignitatem, simul satus ac prouectus, quemadmodum gigantes poetæ finxerunt. Vno die sanctos fingimus, eosque sapientes & eruditos esse iubemus, qui nihil didicerunt, nec ad sacerdotium quicquam antea contulerant, præterquam velle. ac is quidem inferiori sede quiescit, humilisque stat, qui sublimem promeretur*, &c. Alludens nimirum ad Eusebium, de quo nuper, & ad Nectarium, qui idem ex catechumeno ad Episcopatum sedis Constantinopolitanæ postea euectus est. Deplorata hæc à Patribus desiniunt aliqua ex parte bonorum dolorẽ, cum his similia, vel forte deteriora aliquando peragi vident in Ecclesia Dei, dum faces Christianorum (sic illos dixerim, qui honoribus inhiant atq; diuitiis ex sanguine Christi captandis) absque vlla probitatis & scientiæ facultate in sublimes Ecclesiæ thronos prouehi contemplantur, & miscent cum sanctis crebra ex intimo cordis dolore hausta suspiria. At non (mox subdit Gregorius) eadem Magni egregiique Basilii ratio fuit: quin potius vt aliarum omnium virtutum, sic etiam moderationis in his rebus tenendæ aliis exemplar se præbuit. Nam cum prius sacrosanctos libros populo lectitasset, qui & eorum explanator erat, factus est presbyter ab Hermogene Episcopo Cæsariensi, qui præcessit Eusebium, de cuius ordinatione hoc anno habita egimus: de quo & hæc habet Gregorius:

BASILIUS INITIATUR PRESBYTERATU.

LVII. EVSEBII CVM BASILIO SIMVLTATES.

Cum Basilio simultatum quandam is, qui proximus ante eum Ecclesiæ præerat, exercebat: quibus autem de causis, aut quomodo, silentio præterire satius est; cæterum exercebat vir in reliquo quidem non ingenerosus, atque eximia pietate præditus, vt persecutio tum temporis exorta, & acris aduersus eum suscepta contentio perspicue declarauit; sed tamen in Basilio humani aliquid passus. Neque enim viles tantum & plebeios, sed etiam præstantissimos quosque viros Momus attingit: vt solius Dei sit, omni peccato atque animi perturbatione vacare. Ergo aduersus eum concitatur Ecclesiæ pars selectior, & sapientior: si modo sapientiores ii habendi sunt, quam reliquum mortalium vulgus, qui seipsos à mundi consortio segregarunt, ac vitam suam Deo consecrarunt: Nazaræos nostrates dico, atque in huiusmodi res præsertim maxima animi intentione incumbentes: qui turpe & indignum esse arbitrati, principis sui contumeliam, repulsæque iniuriam dissimulanter ferre, periculosum facinus aggrediuntur. Intelligit more suo Gregorius per Nazaræos, monachos: quorum cum dicit principem fuisse Basilium, plane significat iam ante hoc tempus, cum adhuc Cæsariensis Ecclesiæ presbyter esset, arripuisse vitæ monasticæ institutum, quod postea (vt dicemus) perfecit in Ponticis solitudinibus.

LVIII. QVÆ MONACHI IN EVSEBIVM.

Quid autem iidem monachi in Eusebium infensi moliti sint, mox subdit: *A magno & seditionis experte Ecclesiæ corpore deficere, seque abrumpere constituunt: non exiguam quoque multitudinis eius partem amputantes, tam eorum, qui plebeio ordine censebantur, quam eorum, qui magistratus gerebant. Id autem ob tres causas, easq; firmissimas, perfacile erat. Primum enim Basilius tanta apud omnes veneratione erat, quanta haud scio an quisquam nostræ ætatis philosophorum; eamq; vim habebat, vt cohorti suæ, si voluisset, animos ac fiduciam afferre posset. Deinde qui negotium illi facessebat propter tumultum in ipsius electione coortum, ciuitati suspectus erat, vt non magis rite ac legitime, qui tyrannice præfecturam consecutus. Postremo aderant Episcopi quidam ex Occidente, qui Orthodoxos omnes ad suas partes pertrahebãt.* Intelligit Gregorius de Eusebio Vercellensi Episcopo, & Lucifero Calaritano; qui cum tunc essent in Oriente exules, Iuliani indulgentia in Constantii õdium liberati, Apostolica functione eos, qui in Arianam hæresim lapsi essent, ad Ecclesiam Catholicam reuocare, prouincias circumeuntes satagebant. Quid autem in tanta rerum perturbatione præstiterit Basilius, idem Gregorius institutam prosequẽs orationem docet his verbis:

LIX. BASILIVS ET GREGORIVS PROFICISCVNTVR IN EREMVM.

Quid igitur præclarus ille & Pacifici discipulus? Nec enim iis, qui contumeliam ipsi inferebant, aut qui ipsius partibus studebant, obluctari poterat nec illum erat dimicare, aut Ecclesiæ corpus lacerare alioqui etiam bello vexata, atq; ab hæreticis, penes quos tum summa rerum erat, in periculum adducta: simul etiam consultoribus nobis, sinceriq; monitoribus ea in re vsus, nobiscum hinc profugus in Pontum secedit, pietatisq; gymnasia, quæ in illis locis erant, moderatur, atq; cum Helia & Ioanne summis philosophis solitudinem amplectitur. Hactenus Gregorius de transmigratione sua atq; Basilii in Ponticas solitudines; de quorum vitæ instituto agemus anno sequenti. Cum igitur ex his liquido cõstet; nonnisi post creationem Eusebii Episcopi Cæsariensis Basilium & Gregoriũ petiisse Ponticas solitudines; erroris arguitur Gregorius presbyter in vita Gregorii Nazanzeni,

dum

dum ait, id Constantij Augusti temporib. contigisse. Interea vero cum Eusebius Basilio infensus Gregorium demulcere studeret: haud his acquiescens Gregorius, quæ esset ea in re animi sui sententia, hisce datis ad eum literis *a* libera fronte significauit:

a Greg. epist. 20.

LX. GREGOR. EPISTOLA AD EVSEBIVM.

Quoniam mihi cum eo viro sermo est, qui nec mentiri amet, & in altero mendacium omnium acutissime deprehendat, quantumuis calidum multiplicibusque labyrinthis obuoluatur. Atque insuper ne mihi quidem fucus & simulatio placet (dicam enim, etsi molestius sit) tum à natura ita comparato, tum à Scriptura instituto atque informato. Idcirco quæ animo occurrunt, scribo. At tu meam dicendi libertatem in bonam partem accipias, velim: aut certe parum æquus in me eris, libertatem mihi adimens, cogensque conceptum mærorem velut morbum quemdam malignum & supputridum in me ipso me continere. Ornari quidem me abs te, lætor (siquidem homo sum, vt prius dixi, quispiam) atq; & ad Concilium & ad conuentus spirituales vocari. Verum contumeliam charissimo fratri Basilio à tua pietate illatam esse, atq; etiamnum inferri, moleste fero, vtpote quem & vitæ & studiorum, excellentissimæq; philosophiæ socium etiam elegi, & nunc habeo, nec quicquam ob iudicium de eo meum succenseo: sic enim parcius loqui præstat, ne alioqui illius virtutes prædicans, me ipsum laudare videar. Tu vero, dum eo contempto, nos honore prosequeris perinde mihi facere videris, ac si quis vnius viri caput altera manu demulceat, altera malam feriat; aut etiam conuulsis domus fundamentis, parietes depingat, atque externas partes exornet. Proinde si quid mihi obsequendum putabis, hoc facies: vt autem obsequaris, abs te peto atq; contendo. æquum est enim. Si illum, vt par est, colueris, ipse quoq; ab eo vicissim obseruaberis, nos autem sequemur, quemadmodum vmbræ corpora, vtpote parui & ad pacem procliues. Non enim ita misero statu res nostræ sunt, vt cætera quidem philosophari, partiq; excellentiori adiungi velimus: cæterum dilectionem, quæ totius doctrinæ nostræ caput est, cõtemnamus, ac pro nihilo ducamus: idq; erga virum sacerdotio insignem, tantaq; virtute præditum, quem & vita & doctrina & ætate, omnium, quos nouimus, præstantissimum esse censemus, neq; enim mæror, quo affecti sumus, veritati tenebras offundet. Hactenus Gregorius ad Eusebium: & quidem Christiani philosophi libertate hæc sunt digna: quæ tamen in deteriorem partem ab illo accepta esse, posteriores eiusdem Gregorij datæ literæ *b* significant.

GREGORIVS REDARGVIT EVSEBIVM.

b Greg Nazianz. epist. 169. edit. noua Parisien.

LXI. Quod vero ad Basilium spectat, haud inuitus oblatam arripuit occasionem secedendi in solitudinem, quã diutius exoptasset: de suo enim mẽtis proposito, & quo modo velati quibusdam passibus atq; viæ gressibus, ad summum hoc Christianæ vitæ culmen peruenerit, ipse in epistola ad Eustachium scripta declarat his *c* verbis, totius vitæ suæ vsq; ad illud tempus veluti epitomen texens: *Ego* inquit *postquam multum temporis vanitati impendissem, & omnem prope iuuentutem inani studio attriuissem, quo tenebar, cum apprehendendis infatuatæ à Deo sapientiæ disciplinis immorabar: tandem aliquando, vbi velut ex graui somno expergefactus, ad Euangelicæ veritatis admirabile lumen respexi, agnouiq; inutilitatem sapientiæ principum huius sæculi, qui abolentur; deplorata plurimum miserabili vita mea, ductorem mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret: & cum primis hoc mihi curæ, vt morum correctionem aliquam instituerem, quos per diuturnam consuetudinem cum improbis contractam peruerteram. Lecto itaque Euangelio, animaduersoque illic, quod plurimum occasionis & momenti afferat ad perfectionis studium, si quis bona sua vendat, deq; illis egenis fratribus communicet, & prorsus nulla teneatur huius vitæ cura, nec patiatur mentem suam aliqua rerum præsentium affectione turbari: optabam dari aliquem ex fratribus, cui istud vitæ genus arrideret, quo cum vna profundum vitæ huius pelagus superare liceret. Inueni sane multos apud Alexandriam, nec paucos apud reliquam Ægyptum: deinde & alios in Palæstina, & in Cœlosyria, & Mesopotamia, quorum admiratus sum, tum in seruanda diæta temperantiam, tum in obeundis laboribus tolerantiam; ad quorum obstupui precandi vigorem & constantiam: cum obseruarem, quo pacto nec somno victi, nec aliqua alia naturæ necessitate deflexi, sublimem semper & inuictum animi sensum in fame & siti, in frigore & nuditate seruarent, nec corporis rationem habentes ipsi, nec ab aliis aliquid illi curæ impendi sustinentes, sed quasi in aliena carne degerent, ipso opere ostendentes, quid sit in rebus vitæ peregrinum esse, & conuersationem in cælo habere. Cum illa admirarer, vitamq; virorum illorum ob id beatam iudicarem, quod ipso opere se mortificationem Iesu circumferre declararent: cupiebam & ipse, quantum mihi possibile esset, illos æmulari.*

c Basil. epist. 79.

BASILII VITÆ MONASTICÆ INEVNDÆ RATIO.

LXII. *Huius itaque gratia vbi videbam quosdam in patria mea illorum institutionem sectari cœpisse: commoditatem aliquam reperisse me ratus, inuisibilium animi affectuũ in his, quæ videri possunt, experimentum cepi. Quoniam igitur quæ in vnoquoque nostrum occulta sunt, dignosci nequeunt, satis indicij ad declarandam animi humilitatem esse putaui si humili veste induerer, sufficeretq; mihi ad faciendam eius rei fidem, crassum ac rude pallium, & zonam, & è rudi corio calceamenta,* &c. Porro tunc credimus Basilium lustrasse Aegypti solitudinem, cum postquam Athenis reuersus est in patriam, conuenturus Eustachium Christianum philosophum, Alexandriam venit, vt ipse in epistola ad eum scripta testatur *d*.

d Basil ep. 16.

LXIII. Qui igitur cum quæreretur ad Episcopatum Cæsariensem, improuisa fuga sibi consuluit, & creato Eusebio Episcopo sibi parum æquo, vna cum Gregorio Nazianz. petiit Ponti siluas, à suis Cæsariensibus magnis studiis, re comperta, literis reuocatur: cum ipse apologeticam, ad illos dedit de sua discessione epistolam, in qua hæc in primis ad eos *e*: *Sæpenumero admiratus sum, quidnam animos vestros erga nos affecerit, & vnde sit, quod tantopere à nostra mediocritate tam modica & exili, nullaque in re amabili, superamini, vt scriptis nos per amicitiæ & patriæ commemorationem adhortemini, & vt profugos filios assolent parentes, paternis ad vos visceribus reuocare conemini. Ego quidem nos profugos esse factos, fateor, neque negauerim causam autem fugæ iam ipsi nostis, siquidem cupitis. Ea vero potissima est, quod tum cum essem apud vos ex inopinato perculsus, quemadmodum si quispiam repentinis terræ motibus consterneretur, animi considerationes haud cohibui, sed procul aufugi, multumque temporis mansi separatus à vobis. Postea vero subiit animum meum desiderium quoddam diuinorum dogmatum & quæ circa illa versatur philosophiæ. Quo enim aliquo pacto possem. quo, inquam, aliquo pacto possem ego vna nobiscum inhabitantem domare maliciam? O si mihi detur Laban quisquam, qui me liberet ab Esau, ducatque ad cælestis vitæ philosophiam,* &c. hæc Basilius de fugæ suæ & secessionis in eremum ratione: cũ alioqui iam diu ante, Cæsareæ cum esset, vt diximus, vitam monasticam excoluisset: quod & ex iis patet, quæ ad eum scripsit Libanius sophista, qui (vt dictum est) summa pollebat apud Iulianum æstimatione: cuius pariter literis significatur, præstantem virtutibus etiam in adolescentia semper viguisse Basilium, secundum ea, quæ de ipso testatus est quoq; Gregorius Nazianz. Vt intelligas, quæ ab ipso ad Eustachium scripta modo retulimus, magna animi summissione esse locutum: vt qui putauerit, omnem superioris vitæ suæ institutionem, comparatam sublimiori illi Angelorum vitæ haud impari in eremo viuendi generi, fuisse penitus solutissimam.

e Basil. ep. 141.

LIBANIVS LAVDAT BASILIVM.

LXIV. Sed reddamus hic verba Libanii *f* ad Basilium hæc post alia scribentis: *Ego namque, quem tui putas oblitum, iam olim te, cum adhuc adolescens esses, dilexi, propterea quod te viderem temperantia ita præditum, vt cum senibus quoque decertares: idque in ea ciuitate, quæ voluptatibus scatet: deinde & disciplinarum iam magnam esse partem consecutum. Quoniam vero operæ pretium esse putas, vt & Athenas videres, idque & Celso persuaseras: gratulabar Celso, quod amicitiæ tuæ esset coniunctus.* hunc illum puto intelligendum esse Celsum, cuius nuper ex Ammiano meminimus, qui Athenis Iuliano probe notus, ab eodem insignitus fuerat amplissima præfectura prouinciæ Cappadociæ. Sed prosequitur Libanius: *Posteaquam vero reuersus esses & in patria constitutus: ad me ipsum, Quid nunc, aiebam, molitur nobis Basilius, & ad quod vitæ genus sese contulit? An in forensibus actionibus versatur, veteres illos rhetores æmulatus? vel diuitum liberos in rhetorica instituit? Cum vero venissent quidam nunciantes multo te potiorem viam ingressum esse, hocque spectare magis, quomodo Deo reddaris amicus, quam quomodo diuitias colligas: & te felicem esse dicebam, & Cappadocas: te quidem, quod malueris talis esse: illos vero, qui talem potuerint exhibere ciuem.* hæc Libanius, licet Ethnicus, laudatur tamen arrepti vitæ propositi à Basilio: quem quanti fecerit atque coluerit, dicturi sumus inferius. Iam puto, ex his quoq; intelligas, quanto deteriores

f Extat apud Basil. epist. 143. EPISTOLA LIBANII AD BASIL.

sint Ethnicis hæretici nostri temporis, vitæ monasticæ detrahentes.

LXV. GREGORIVS NAZ. SEQVITVR BASILIVM.

Quod vero ad eius sodalem, & in eremo collegam Gregorium spectat: ipse quoque, qui hoc diutius meditatus erat, sed tamen parentibus cum assideret senibus (vt ipse testatur) fuerat detentus & impeditus: mox liber, illis relictis, Basilium est consectatus: nam inde ei per opportuna manauit occasio, quod germanus eius Cæsarius, relicta præfectura, qua fuerat à Iuliano donatus, recedens ab aula (vt supra explicauimus) nobiliori purpura, nempe confessione decorus, in patriam remeauerat: in quem Gregorius mox rei familiaris parentumq; curam reiecit. Sed & nec passus est teneri se Gregorius vinculo spirituali, quo pater eum deuinxerat, nempe facto ordine presbyterii, cuius ipse meminit illis versibus *a*:

a *Greg. Nazianz. in carmi. de vita sua.*

Nam me pater, quamuis nosset plane meam
Sententiam (qua causa motus, nescio:
Paterni amoris forsan beneuolentia:
Vehemens potestati iunctus est amor)
Vt vinculis me spiritualibus constringeret,
Boniq; me participem faceret, maxima
Vi permouens solio secundo collocat, &c.

narrat deinde suum accessum post hæc in solitudinem. Contigisse plane videtur eiusmodi initiatio Gregorii eodem tempore cum ordinatione Basilii: nam ad eum tunc scribens hæc ait *b*: *At tu quoque captus es, quemadmodum nos quoque qui hæc scribimus: quandoquidem in presbyterorum ordinem inuiti adscripti sumus: nec enim à nobis expetebatur: nam vterque alteri, si alij quiquam, locupletes esse testes possumus, quam nobis cordi esset pedestris philosophia, humique depressa. Verum hoc non fieri, fortasse quidem præstitisset (quoniam alio verbo vtar, incertus sum, quoadusque Spiritus sancti consilium dispositionemque perspectam habuero) quoniam autem factum est, ferendum mihi videtur, ac præsertim propter hanc tempestatem multas nobis hæreticorum linguas inuehentem: nec eorum, qui nobis fidem habuerunt, spes fallenda, nec superior vita nostra dedecoranda.* hæc Gregorius.

b *Gregor. Naz. ep. 11.* CAVSA SVSCEPTI PRESBYTERATVS.

LXVI. c *Greg. in carm. de vita sua.* GREGORII DE BASILIO DESIDERIVM.

At licet hisce spiritualibus compedibus teneri videretur adstrictus: haud tamen valuit retardari, quin Basilium sequeretur: *c* quod ipsemet his versibus indicat:

Verum hanc molestè adeo tuli tyrannidem
(Nequeo enim eam appellare alio nomine,
Sanctus quidem velim mihi ignoscat Spiritus)
Vt mox amicis derelictis omnibus,
Parentibus, cognatis, atque patria,
Instar bouis flagello forte perciti,
In pontum abirem, quæsiturus remedium
Doloris ex amici consuetudine
Plane viri diuini, qui istic cum Deo
Sub nube agebat, vt alter Moyses:
Hic erat Basilius, viuens cum Angelis modo.

hæc Gregorius: quibus etiam significatur, præcessisse Basilium, ipsum vero Gregorium postea subsecutum, detentum nimirum matris Nonnæ periculosa ægritudine, ex qua tandem (vt ipse pluribus tradit *d*) miraculo plane cōualuit. Cum vero à Basilio vt aduentum suum maturaret in Pontum, solicitaretur, sic *e* ad illum rescripsit.

d *Gregor. orat. in fun. patr.* e *Greg. epist. 4.*

LXVII. EPISTOLA GREGOR. AD BASIL.

Vt expleatur quod iubes, partim in nobis situm est, partim autem, & quidē potissimum, vt opinor, in tua pietate: in nobis quidem cupiditas, animique promptitudo: nam nec alias vnquam congressum tuum, societatemque fugimus, sed semper consectati sumus, & nunc eam ardentius expetimus: in tua autem sanctitate, vt res nostræ melius constituantur. Assidemus enim dominæ matri, graui iampridem morbo laboranti. Quod nisi eam ancipiti vitæ statu deserturi simus, tua præsentia, mihi crede, diutius non carebimus. Tantum precibus tuis, partim illius valetudini, partim itineri nostro succurrere. hæc ad Basilium Gregorius. Exigebat id ille importunius, & quidem ex pactis conuentis olim, cum ambo simul essent Athenis. At ex his omnibus, aliisq; eorundem epistolis in primis redarguitur erroris Ruffinus *f*, cum ait, per Gregorium Basilium è cathedra publice profitentem abstractum atque perductum in solitudinem: cum exploratissimum habeatur, primo Basilium, inde Gregorium sæpe ab eo vocatum, Ponticam solitudinem petiisse.

f *Ruff. li. 2. c. 9.*

LXVIII. PRIMA SECESSIO GREGORII.

Cæterum vt migrationis vtriusque certior ratio habeatur: quantum ex epistolis inter se vltro citroque datis colligere licet, illud in primis reperimus, Gregorium primo secessisse in rus paternum, nomine Arianzum, locum sui natalitii: qui quidem locus, vt auctor est Nicetas *g* eiusdem Gregorii interpres, situs erat in ea regione prouinciæ Cappadociæ, nomine Tiberina. Quo tempore Basilius ob tumultus occasione Eusebij Episcopi Cæsariensis obortos, Cæsarea recedens, Neocæsaream in Ponto ciuitatem quasi ad portum confugit, inde in proximā commigraturus eremum. Erat namque ciuitas paternum solum, vbi à cunabulis assueuerat. testatur id ipse ea epistola, quam ad ciues Neocæsareæ scripsit, vbi inter alia *h*: *Ego cum propter loci huius consuetudinem, qua illi à puero assueui (hic enim a nutrice mea educatus sum) tum propterea, quod postea quoque sæpenumero hoc in loco versatus sum; quem, cum vrbanos tumultus fugerem, & propter solitudinis silentium ad philosophiæ studium commodum illum esse scirem, complures continuos annos incolui; & propter iam inhabitantium securitatem, breuem aliquam in negotiis, quibus distinebamur, respirationem adeptus, cum gaudio solitudinem hanc accessi, non vt aliis hinc quicquam negotij facesserem, sed vt desiderio meo morem gererem.* hucusque Basilius.

g *Gregor. Naz. orat. in plag. grand.* h *Basil. ep. 64.*

LXIX. QVID GREGOR. AD BASIL. LVDENS.

Gregorius igitur cum ageret in Tiberina, Basilium solicitabat, vt ad se veniret, ac quā condixerat vitam Christianæ philosophiæ conciliatricem ibi vna simul agerent. Basilius contra ioco agens, laudatam à Gregorio Tiberinam salsis iocis est insectatus: lutosam namque esse, & velut in barathro constitutam, scriptis ad eum literis infamabat: idque eo plane consilio, vt è patrio solo Gregorium diuellere posset, atque ad Ponti deserta loca pelliceret. Desiderantur illæ quidem eo argumento à Basilio scriptæ literæ: verum ex iis, quas ad ipsum Gregorius reddidit, quales fuerint, facile assequi possumus: quæ cum perbreues sint, eas hic in gratiam lectoris reddere, dignū duximus. sunt autem huiusmodi *i*:

i *Greg. ep. 6. recentioris editionis.*

Non fero mihi Tiberinam obiici, atque huius loci glaciem & hyemes (ò vir luti admodum expers, summisque pedibus incedens, & tabulas calcans, ac pennate & pendule, simulque cum Abaridis sagitta delate) vt cum Cappadociam patriam habeas, Cappadociam fugias. An vero iniuriam vobis facimus, quod cum ipsi palleatis, atque angustum quiddam spiretis, Solemque ad certum modum accipiatis: nos contra pingues & nitidi sumus, & saturamur, nec vllius loci angustiis circumscribimur? At vero hæc vestra sunt. Deliciis enim indulgetis, & opibus polletis, & in foro versamini. Hoc minime probo. Quocirca vel lutum nobis exprobrare desine (nec enim tu vrbem condidisti, nec nos hyemem) vel nos tibi pro luto caupones offeremus, & quicquid turpe & improbum vrbes ferunt: hactenus ad Basilium Gregorius.

LXX. BASILIVS AB EREMO PONTICA VOCAT GREGORIVM.

Cum vero è Neocæsariensi in Ponto ciuitate, in ipsam Ponti montium solitudinem se Basilius contulisset: vt Gregorium adhuc in Tiberina regione commorantem inde diuelleret, & ad se alliceret, illam tunc ad eum dedit epistolam *k*, qua locum ipsum ad commorandum delectum cum describit, ac veluti in tabula pingit, plurib. laudibus celebrat, adeoq; ad institutum accommodatum, vt nihil sit, quod possit Tiberina cum illo aliqua saltem ex parte conferri; vnde & illud habet in fine. *An non igitur animaduertis, quo periculi ego stultus venerim, cum huiusmodi sedem cum Tiberina, hoc est, orbis barathro, commutare studerem?* hæc idcirco Basilius, quod illi iam pene Gregorius suasisset, vna secum in Tiberina vitam ducere solitariam. Sed Basilius ei, vt Tiberinam relinqueret, persuadet, & in eremum Pontică cōmigraret. Gregorius vero hisce iocis aspersam cum Basilii epistolam accepisset, refertas iocis itidem ad eum literas reddidit *l*, quibus veluti Pausonii conuersa tabula, eundem à Basilio descriptum Ponticæ eremi locum delectum, horridū, asperum, sterilem, ac ferarum potius quam hominū, vel damnatis præscriptam sedem ad habitandum, esse demonstrat. Extant quidem ambæ ipsorū eædem tum scriptæ literæ, quas licet sæpe perlectas rursum legens magnam ex iis capio animi voluptatem. Cæterum de loco à se ad monasticæ vitæ institutum delecto, haud falsa videri potest iactasse Basilius. vbinam autem in

k *Apud Greg. ep. 6.* l *Greg. ep. 7.* LOCVS EREMI S. BASILII.

Ponti regione locus ille sit situs, cum diu peruestigarim, reperi tandem fuisse ad ripam Iris fluminis haud ignobilis: nam ipse Basilius ad Eustathium scribens, hæc habet *a*: *Sæpenumero nos, vbi ad fluuiũ Iridem degebamus, inuisisti, cum mecum esset Deo dilectissimus frater Gregorius, & ad eundem mecum vitæ scopum contenderet.* locus autem ille, vbi consedit Basilius, Mataza nomine dicebatur, de quo ipsemet *b* meminit ad eundem Gregorium scribens.

a Basi. epist. 79.

b Apud Basil. ep. 120.

LXXI. Porro quales esse solerent regiones, quas Iris amnis interluit, satis erit vno teste *c* Strabone, hic referre: qui cum fluminis ortum in Pontica regione, & ad mare Euxinum exitum accurate describit, hæc de ipsis, quas allabitur, regionibus: *Hac de causa*, inquit, *planicies hæc semper roscida est, & herbis viret, sufficitq; alendis boum & equorum armentis, sementem plurimã excipit elymi atq; milij, atq; adeo nunquam frugibus destituitur: nam aquarum copia quauis siccitate est valentior. Itaq; fames nunquam ad istos homines pertingit, cum montana etiam tantam abundantiam præbeant sponte sua nascentium & siluestrium fructuum vitis, pyri, mali, & eorum, quæ sunt de genere nucum; ita vt toto anni tempore largiter decerpere fructus possint, qui in siluas eunt: cum alij etiamnum de arboribus pendeant: alij in foliorum, quæ defluxerunt, strue copiosa & densa, iacentia inueniantur, omnis etiam generis venationes in frequentissimo sunt vsu ob fertilitatem soli.* hactenus Strabo: ex quibus apparet, potiora fuisse iura Basilij, quam Gregorij. Cæterum erant hæc omnia amantium cauilli, dulcedine magna cõpositi, iocique festiui perincundo lepore conditi: cum nihil penes Gregorium antiquius esset, quam ipsum Basilium conuenire, atque vna cum illo (quod in optatis diu fuit) reliquum vitæ tempus insolubili nexu transigere, & disciplinam monasticam profiteri, nec amplius aliquo casu ab illo diuelli. quod & incunctanter præstitit, vt diximus, ipsum e vestigio consecutus. Nam vt in oratione in laudem Basilij scripta testatur, adeo modico temporis interuallo post ipsum Basilium eandem Ponti eremum petiit, vt vna cum ipso eo se profectum esse testetur, cum ait: *Consultoribus nobis, sincerisq; monitoribus ea in re visus, nobiscum hinc profugus in Pontum secedit, pietatisq; gymnasia, quæ in illis locis erant, moderatur.* hæc ipse: ex quibus illud intelligas, etiam ante Basilij illuc aduentum, apud Ponti solitudines iam quædam esse cœpisse habitacula monachorum: quod & Basilius ipse testatur ea Epistola, quam scripsit ad Eustathium *d*. Sed de his postea dicturi sumus.

c Strab. lib. 12.

d Basil. epl. 79.

LXXII. Rursum vero, quod etiam ad tempus spectat horum profectionis in Pontum: & illos quidem errare certũ est, qui dixerunt eam contigisse viuente adhuc Constantio Imp. nam eum nonnisi post Eusebij electionem id factũ sit, liquido constat non ante Iulianum Imperatorem extitisse, cuius tempore certũ est, Eusebium ad Episcopalem præfecturam fuisse euectum. Quæ autem attinent ad ipsorum vitæ institutum, inferius explicabimus. Nunc ad res gestas Iuliani in diuersas Ecclesias debacchantis redeamus, denuo opportuniori tempore Gregorium & Basilium inuisuri.

IVLIANI PERSECVTIO IN GALATIA.

e Sozo. l. 5. c. 10.

Quid interim in vicina Cappadociæ prouincia Galatiæ actum sit aduersus Basilium Ancyræ presbyterum, operæpretium est enarrare: refert sic Sozomenus *e*: *Basilius*, inquit, *religionis Christianæ perstudiosus, quamdiu regnauit Constantius, tamdiu Arianis duntaxat impugnandis operam nauauit; & eam ob causam sententia & decreto Eudoxianorum conuentus agere, prohibitus est. Sed vbi Iulianus solus administrabat Imperium, varia circuiuit loca, quo sedulo hortaretur Christianos, vt sua religioni mordicus adhærescerent, & ne Gentilium victimis se & libamentis pollucrent, proque nihilo ducerent honores ab Imperatore sibi delatos: eos enim ad tempus solum durare, & ad extremum mercede sempiterni exitij remuneraturum iri. Dum ista sedulo molitur, non in suspicionem solum à Gentilibus, sed etiam in odium vocatur. Stansq; in loco publico, & videns eos hostias immolantes, grauiter ingemiscit; orat Deum, vt nullus Christianus illo errore capiatur. Ob quam causam illico comprehensus traditur Præsidi prouinciæ: atq; in singulis certaminib. multa perpessus tormenta constanti animo ac virili martyrium sustinuit. Atq; tametsi ista quidem hoc modo præter Imperatoris Iuliani sententiam acciderunt (haud enim patiebatur gloria martyrij adeo celebris decorari Fideles) tamen constat, alios non paucos, eosq; generosos viros, eo regnante, atque adeo volente, martyrio occubuisse. De quibus omnibus, licet variis temporibus martyrium subierint, vno tamen loco, quo planior fieret historia, pariter differimus.* hucusq; Sozomenus.

BASILII ANCYRANI MARTYRIVM.

LXXIII. Porro Basilij presbyteri Ancyrani, tam Græcis, penes quos passus est, quã Latinis anniuersaria dies natalis, vndecimo Kalendas Aprilis, publicis scripta tabulis in Ecclesia memoria perseuerat. Et ne quempiam vel leuis sulpicio tangat de eius gentili; Basilio item dicto, eiusdem Ancyræ ciuitatis Episcopo, quem Arianæ blasphemiæ fuisse acerrimum defensorem, tertio Annalium tomo sæpius demonstratũ est: meminisse debes, lector, eiusmodi scrupulum nos dimouisse in Notationibus ad Romanũ Martyrologiũ, vbi Sozomeni *f* auctoritate demonstrauimus: post obitum Iuliani, tempore Iouiani Imperatoris ipsum Basilium Episcopum fuisse superstitem, atque recantasse palinodiam vna cum aliis, oblato Iouiano Imperatori libello, quo professus est se Nicænæ fidei assertoré. ex quo perspicuum redditur, hunc Basilium presbyterum longe alium esse ab illo Ariano Episcopo Ancyrano. Passi quoq; eodem Iuliani tempore Ancyræ Melasippus, Antonius, & Carina leguntur: quorum dies Natalis septimo Idus Nouembr. tam Græcis, quam Latinis est nota *g*.

DVO BASILII ANCYRANI.

f Sozo. li. 6. c. 4.

g Menol. & Martyr. Rom.

LXXIV. Nobile etiam in eadem Galatiæ prouincia certamen exegit Philoromus presbyter, de quo hæc Palladius *h*: *Hic eo tempore, quo Iulianus infelix tenebat Imperium, secularibus renunciauit rebus: magnaq; idem interrogatus ab eo cum auctoritate respondit. Quem tunc ille, caluitie eidem prius facta, iussit à pueris verberari. Qui supplicium plagarum patientissime ferens, maximas ei gratias egit, sicut postea à nobis & ipse referebat.* ita de eius cõfessione Palladius: plura autem addit de vita monastica ab eo suscepta, mira ciborum abstinentia, suorumque animi motuum moderatione: quem adhuc, cum ea ipse scriberet, fuisse superstitem annos natum octoginta, tradit, cum iam obiisset religionis causa longam satis peregrinationem: de qua sic ait: *Pedestre iter omne conficiens, Romam vsque peruenit, atque in Ecclesia S. Petri Pauliq; orationibus factis, rursum ad Alexandriam pedestris remeauit, vbi iterum preces fudit in basilica martyris Marci. Hierosolyma vero secundo fuit pro honore sanctorum locorum; propriisq; semper sumptibus & pedibus martyres sanctos in omnibus sufficienter honorauit. qui & ad nostram ædificationem sæpe dicebat, non se meminisse, quod vnquam sensibus suis à Deo fuerit separatus.* hæc Palladius.

h Pallad. in Lausia. c. 31

PHILOROMI CERTAMEN.

LXXV. At Iulianus, qui absque vllo Catholicorum aut hæreticorum delectu Christianum nomen vbique insectaretur in omnibus; omnes cuiusvis sectæ Christianos in se prouocauit: atq; adeo, vt hæretici quoque ei obniti magnis animis sæpe studuerint. Nam præter Marin Chalcedonensem Episcopum, de quo dictum est (ne digrediamur à Galatia, de cuius rebus tum gestis agimus) præclara admodum extitit Busiris hæretici Encratitæ confessio: de quo hæc Sozomenus *i*: *Aiunt præterea Busirim Ancyræ, quæ est vrbs Galatiæ, nobile ac strenuum pro fidei confessione certamen confecisse: quem tum quidem hæresis Encratita vocatum fautorem, Præses prouinciæ illius, quod iuueniliter irritus Gentilium insultauerat, comprehendit, cæderque verberibus constituit: atque in publicum locum ad equuleum deducens, sublimem suspendi iubet. Tunc Busiris manibus ad caput sublatis, sua nudauit latera, & ad Præsidem dixit: non esse opus, vt lictores in ipso tum in equuleum tollendo, tum inde rursus deponendo, laborem frustra susciperent: se enim absque eorum opera, quo ille vellet modo, latera sua præbere tortoribus, paratum esse. Quam eius pollicitationem licet Præses admiraretur, tamen in experiendo multo magis obstupuit. Nam cum latera eius vnguibus tantisper lacerarentur, dum visum esset Præsidi; manibus ad cælum sublatis, patienter admodum tolerauit. Ac plagas libenti animo excipiens, in vincula postea coniectus est. Non diu autem post, cum nunciatum esset, Iulianum interfectum esse, inde dimissus est, & ad Imperium vsque Theodosii vitam propagauit, condemnataque sua priore hæresi, se ad Ecclesiam Catholicam recepit.* hæc Sozomenus.

i Sozo. li. 5. c. 10.

BVSIRIS PROFESSIO.

LXXVI.

Venerat Iulianus in Galatiam hoc anno circa mensem Septembrem, indeq; Pesinuntem Phrygiæ ciuitatem, memoria Matris deum apud Ethnicos celebrem: *Vbi* (inquit Ammianus *a*) *venerato numine, hostiisq. litato & votis, Ancyrã rediit. Eumq, exinde progredientem vlterius multitudo inquietabat, pars violenter abrepta sibi reddi poscentium, alij querentes consortiis se curiarũ addictos iniuste,* &c. fuisse has querelas Christianorum constat ex ijs, quæ dicentur inferius, cum de promulgatis ab eo in Christianos legibus agemus. Quid autem in famosum idolum per Iulianum restitutum contumeliose quidem, sed pie egerit Christianus adolescens; quæue tum ipse, tum alter passi fuerint, & specimen inuictæ constantiæ ediderint, Gregorius Nazianzenus narrat his verbis *b*: *Nec his quidem iuuenibus sumus abiectiores, qui te imperante floruerunt. Ex quibus alter cum ob deorum tuorum Matrem contumeliose vexatam, aramq; dirutam, in iudicium quasi capitis reus abductus fuisset, vt victor ingressus est, purpuramque tuam & sermones tuos vt inanes & futiles effuso risu prosecutus, cum maiori libertate & fiducia egressus est, non secus ac si à cœna & luculento conuiuio rediisset. Alter cum vngulis toto corpore altissime impactis laceratus esset, vulneribusq; oppressus ac pene confectus: ab eo tamen tantum absuit, vt tormentis frangeretur, aut præsentium dolorum quicquam graue & acerbum existimaret, vt postea quam partem aliquam corporis à vulneribus intactam illæsamq; perspexisset, carnifices etiam ipsos accusaret vt contumeliosos, nec totum corpus decorantes, sed aliquod non concisum profanumq; relinquentes: simul etiam tibiam ostenderet velut solam vngularum expertem; eosq;, vt ne huic quidem parcerent, hortaretur.* hucusque Gregorius. Existimauit interpres posteriorem hunc fuisse Theodorum, de quo, cum agemus de rebus Antiochenis, dicturi sumus. Sed quod plures sub Iuliano inuictæ animi constantiæ specimen ediderint, nec in Theodoto quicquam huiusmodi legatur: vt hæc illi potius, quam reliquis adscribantur, nulla quidem specialis ratio suppetit.

a *Ammian. lib. 22.*

ADOLESCENS CHRISTIANVS CONTEMPTOR IDOLI.

b *Gre. Naz. orat. in Iul.*

LXXVII.

DE CALIXENE SACERDOTE.

Quod rursum spectat ad Pesinuntis Matris deorum sacra: cum primum illa restituit Iulianus, creauit in eis Sacerdotem Calixenem, antea Cereris Sacerdotio insignitam, summe laudatam inter Ethnicas mulieres; ad quam extat hac de re eiusdem Iuliani *c* Epistola, in cuius fine post alias laudes hæc habet: *Tu,* inquit, *noli paruas has laudes ducere, pro quibus & dij omnes tibi meritas gratias relaturi sunt, & nos pro parte nostra te duplici Sacerdotio ornamus, atque ad illud, quod antea habebas cum Cereris sanctissimæ, tum magnæ Matris Phrygiæ deæ in sacra Pesinunte Sacerdotium adiungimus.* hæc ad eam Iulianus.

c *Iul. ep. 2.*

Sed quid eodem ferme tempore in Phrygia itidem gestum sit, sic refert *d* Socrates: *Erat quidam Meri vrbis Phrygiæ prouinciæ Præfectus, nomine* * *Amachius: qui delubrum in ea ciuitate exinctum aperiri, sordesq; in eo tam longo tempore coaceruatas expurgari mandauit, simulacraque in eo cultu & obseruantia prosecutus est. Quod illius factum Christianorum animis acerbum incussit dolorem. Idcirco Macedonius, Theodulus, Tatianus, zelo pietatis Christianæ inflammati, istam ægritudinem ferre non poterant; sed flagranti erga virtutem studio præditi, noctu in delubrum irruunt, simulacra confringunt. Quo quidem facinore cum Præses grauiter animo esset commotus, & propterea complures in ciuitate, qui criminis omnino erant expertes, neci dare contenderet: auctores facinoris vltro se illi obtulere, proque veritate ipsi mortem multo maluerunt oppetere, quam ferre, vt alij ipsorum causa vitam amitterent. Quibus comprehensis, Præses mandatum dat, vt pro facinore ab ipsis admisso, se, simulacris immolando, purgarent: minaturque, se illos, si istud facere recusarent, acerbo mulctaturum supplicio. Illi, vtpote excelso & magno animo præditi, neglectis eius minis, ad omnem cruciatum sufferendum se paratos ostenderunt: malueruntque multo magis vitam deserere, quam se sacrificiorum labe ipsos polluere. Præses igitur, vbi alus omnibus tormentorum generibus eos exercuerat, ad extremum craticulis imponi, ignemque subdi iubet: quo quidem cruciatu oppressi, è vita migrauere. Et quo rebus tam fortiter pro veritate abs se gestis insigne quasi fastigium imponerent; hæc sunt verba ad Præsidem elocuti: Si cupiditate duceris, Amachie* *, *carnes assas degustandi, verte nos in altera latera, ne in ipso gustu tibi semiassi videamur. Hunc isti vitæ habuere exitum.* hactenus Socrates: eadem plane Sozomenus *e* & alii. Quorũ memoria annua natali die perpetuo consecrata, pridie Id. Septemb. qualibet anni periodo Græcis & Latinis *f* publice in Ecclesia agenda recurrit.

d *Socr. lib. 3. c. 13.*

* Almachius.

MARTYRES PHRYGES.

* Almachie

e *Sozo. l. 5. c. 10. Suid. & alij*

f *Menol. & Martyr. Rom. ead. d.*

LXXVIII.

Antequam autem Iuliani profectionem Antiochiam persequamur (nequid retro relinquamus intactum) de reliquis rebus tum in Propontide, tum in Thracia gestis prosequamur orationem. Cyzicus in Propontide ciuitas commixta erat Christianis atque Gentilibus: *Hi* (inquit Sozomenus *g*) *de rebus suis & de perficiendis deorum delubris Legatos ad Imperatorem mittunt: quorum curam ac studium in rebus sacris positum laudat ille quidem, & sua ipsis postulata concedit omnia. Eleusium autem illius vrbis Episcopum* (quem inter Semiarianos profitentem diximus) *in carcerem conclusit, vtpote qui illorum fana vastasset, delubra affecisset contumelia, parasset ædes ad viduas alendas, monasteria sacris virginibus extruxisset, & Gentiles ad ritus patrios contemnendos induxisset. Interdixit præterea Iulianus Christianis peregrinis, qui cum eo erant, vrbis Cyzici introitu: causamque attulit, quod esset verisimile, eos religionis ergo seditionem concitaturos: quippe cum Christiani, qui in ciuitate habitabant, quique idem de Deo sentiebant, subsidio essent illis futuri; quorum nonnulli lanificio publico operam dabant, alij cudenda moneta artem exercebant. Qui cum essent quamplurimi, in duas numerosas classes diuisi erant & ex veterum Imperatorum mandato vna cum liberis & vxoribus domicilia sua Cyzici collocabant, atque certum tributum quotannis ærario publico pensitabant, alij chlamydes militares, nouam recentemq; monetam alij.*

g *Sozo. l. 5. c. 14*

QVID IN CYZICENOS IVLIANVS.

LXXIX.

CONATVS IVLIANI IN CHRISTIANOS.

Quamquam autem omnino secum statuerat Iulianus religionem Gentilium stabilire; tamen inscitia putauit esse, populum, qui victimas immolare nollet, vel cogere vi, vel supplicio afficere. Tanta enim erat eorum multitudo, vt magistratus cuiusque ciuitatis ægrè illorum numerum subducere, & in tabulas referre potuerint. Porro eos neque in vnum conuenire, neque pro arbitrio preces facere vetuit. Certo enim nouerat, res, in quibus consciendis libera voluntate opus est, per vim numquam posse recte geri. At vero clericos & Ecclesiarum Antistites vrbibus exigere maturauit: quorum ab Ecclesiis absentia (dicam equidem quod verum est) *moliebatur populi conuentus dirimere: ita vt neque conuenirent in vnum, neque doctores haberent, neque sancta perciperent mysteria, denique vt temporis diuturnitate in suæ ipsorum religionis obliuionem venirent. Illudq; simul considerabat, quod clerici populum ad dissidium inter se inducere poterant. Itaq; cum in hunc modum perfecisset, vt neq; seditio facta esset, neq; vlla fieri expectaretur; Eleusium, & eos, qui cum ipso erant, Cyzico exire iussit.* hæc Sozomenus.

LXXX.

MARTYRES THRACES.

In Thraciæ autem ciuitate Hadrianopoli passi sunt Philippus Episcopus, Seuerus presbyter, Eusebius, atque Hermes, qui post carceres & flagella incendio cremati sunt: quo gloriæ titulo natalis dies ipsorum penes Latinos ac Græcos in publicas Ecclesiæ tabulas relatus est, vndecimo Kalendas Nouembris *h*. His iungimus Æmilianum, de quo Theodoretus *i*: *Præterea Dorostoli, quæ est insignis vrbs Thraciæ, Æmilianus, inuictus Christi athleta, à Capitolino totius Thraciæ præfecto in rogum coniectus est.* Meminit eiusdem Æmiliani Sanct. Hieronymus in Chronico, atque: *Æmilianus ob ararum subuersionem Dorostoli à Vicario incenditur.* sed paulo fusius Græci in Menologio his verbis: *Hic fuit seruus cuiusdam Græci temporibus Iuliani Apostatæ, & Capitolini Præsidis: Cum vero Christum coleret, & idola insectaretur, nactus opportunum tempus, arrepto malleo, ingressus in templum, idolorum simulacra omnia contriuit, & sacrificia dispersit; adiensq; Præsidem, seipsum denunciauit. quocirca verberatus, & in fornacem iniectus, spiritum Deo commendauit.* hactenus ibi. Ad hunc plane allusisse videtur S. Ambrosius *k* cum scribens ad Theodosium ait: *Quot se offerre habent tali optioni, cum meminerint, tempore Iuliani, illum, qui aram deiecit, & turbauit sacrificium, damnatum à iudice fecisse martyrium?* hæc ipse. Quod enim impudentia Iuliani in restituendo deorum cultu, erigendis simulacris, instaurandisq; sacris, vbique feruesceret; Spiritus Domini ad tam grandia peragenda, procacitatemq; Apostatæ retundendam, complures Ierobaales *l* effecit, & ad aras destruendas armauit.

h *Martyro. Ro. & Menol. ea die.*

i *Theod. li. 3. c. 6.*

k *Ambros. epist. 29.*

l *Iud. 6.*

LXXXI. a Zos. li. 3. IVLIAN. VENIT AN-TIOCHIAM. b Ammian. lib. 22. c Zosi. lib. 3.

At iam ad res Antiochenas transeamus, quæ hoc pariter anno gestæ esse noscuntur. Iulianus igitur cum mensibus decem Constantinopoli (vt testatur Zosimus *a*) commoratus esset, iam cogitans bellum Persicũ, hyemare statuens Antiochiæ cum exercitu, illuc iter tendens, recedit Constantinopoli: *quam* (inquit Ammianus *b*) *reliquit incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam, vt genitalem patriam, & colebat. Potestatem enim* (ait Zosimus *c*) *vrbi fecit habendi Senatus, vt in vrbe Roma. Simul portum ei maximum struxit, qui naues ab Austro periclitantes ab iniurijs defenderet; vna cum porticu, quæ Sigma litteram potius, quã directam formam refert, & ad portum deducit. Itidem ædificata in regia porticu Bibliotheca, & in ea repositis libris, quotquot habebat; ad gerendum Persicum bellum sese parabat. Vbi decem totos menses Byzantij commoratus esset, Hormisdam & Victorem Duces constituit, eisq; cohortium Præfectis & exercitibus traditis, Antiochiam profectus est. Quanta quidem cum tranquillitate ac religione totum hoc iter confecerint milites, non est necesse dicere.* redigit ipsum iter Ammianus *d*. Zosimus *e* autem hæc addit: *Antiochiam ingressum perbenignè populus excepit: sed quod idem natura spectandorum ludorum cupidus esset, magisq; voluptatibus, quam serijs negotijs deditus: non abs re prudentiam & modestiam Imperatoris in rebus omnibus ægre ferebat, qui & de theatris se subduceret, & raro ludos, nec toto die spectaret. Itaq; portentosis quibusdam vocib. iactatis, eum pungebant. Imperator semet vlcisci voluit non facto, pœna eis vlla irrogata, sed oratione quadam vrbanissima tam in ipsos, quam vrbem composita; quæ tantam in se cum irrisione continet acerbitatem, vt vbiq; terrarum deridendis Antiochenorum probris suffecerit.* hæc Zosimus.

d Ammian. lib. 22. e Zosi. li. 3.

LXXXII. f Gre. Naz. orat. 2. in Iul. MISOPOGON IVLIANI.

Hanc quidem orationem idem Iulianus (vt auctor est Gregorius Nazi. *f*) Misopogonẽ, & Antiochicam appellauit: in hoc vltimo titulo Dionem imitatus, qui ex locis, vbi dictæ essent, nomen apposuit orationibus: quod factitarunt & alij: *Quæ* (inquit ipse Gregorius) *quid apud Christianos abiectius & contemptius? cui tum quidem purpura magnitudinem afferebat, & palpones illi, qui tua omnia laudibus in cœlum ferebant. Nunc autem barba corrupta est & raptata, simulq; cum ijs, à quibus elaborata est, irrisa.* intelligit, puto Libanium Rectorem Antiochenum, cuius scripta Iulianus (vt dictum est) adeo admirari consueuit: cum tamen & ipse Libanius eodem argumento duas scripserit orationes, de quib. hæc Socrates *g*: *Ex qua re Libanius sophista (hoc enim quoque nomine rhetores dicebantur) ansam ad scribendum arripiens, tum orationem illam, quæ πρεσβευτικὸς inscribitur, id est, qua Imperatorem pro Antiochenis exorauit; tum eam, quæ, Oratio ad Antiochenos de ira Imperatoris aduersus illos, dicitur, composuit. Fertur sophistam illum has quidem confecisse orationes, in vulgus tamen minimè protulisse: Imperatorem autem non re ipsa in eos, qui contumelijs ipsum affecerant, vindicando, sed dicteria solum retorquendo, iram suam posuisse: Nam oratione illa, quæ, Antiochica, siue Misopogon, id est, Odium barbæ, inscribitur, ab ipso composita, ciuitati Antiochenæ contumeliæ notas inussisse ad perpetuitatem.* hæc Socrates. At secus accidit: nam summam inde Antiocheni laudem sunt consecuti. Sed quod eadem oratione Iulianus nihil aliud conatus sit, quam Philosophum ostentare: idcirco hæc mox Gregorius affirmat his verbis: *In qua, inquit, oratione tu quidem nomine valde intumescis, ac velut admirandum quiddam profers, quod in corporis cultu frugalitatem colueris, nec vllam vnquam ex ingluuie cruditatem contraxeris. quod autem Christianos adeo acerbe insectatus sis, tantamq; gentem, tamque sacram oppresseris, atque confeceris, consulto præteris.* hæc Gregorius de Misopogone.

g Socr. li. 3. c. 5.

LXXXIII. DICTERIA IN IVLIANVM.

Cur autem id fuerit ab eo nomen inditum orationi, & quibus ipse ad eiusmodi conficiendam scriptionẽ impulsus fuerit, dicendum est. Cum enim Antiochena ciuitas Christianis referta esset, atq; in Iulianum ob impietatem infensissima: vt primũ illum cum exercitu venientem excepit: quod aliter cõtemptum diuinum numen vindicare ciues non possent: deridere eum scommatibus, dicteriisq; proscindere aggressi sunt: atque in primis ab ipsius vultus specie, nempe à Philosophica promissa barba aucupati sunt ludibrij argumentum: vt eam ob causam illum nominarent hircum, vtpote præseferentem barbam hircinam, ex qua funis intorquendus esset: his addentes pleraque alia, quibus eius impietas falsis derideretur dictis ac iocis. De quibus omnibus Ammianus *h*: *Post quæ, inquit, multa facete in se dicta comperiens, coactus dissimulare pro tempore, ira sufflabatur interius. Ridebatur enim, vt Cercops, homo breuis, humeros ostentans angustos, & barbam præseferens hircinam, grandiaq; incedens tamquam Otfi frater & Ephialtes, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit: itidemque victimarius pro Sacricola dicebatur, ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: & culpabatur hic * opportune, cum ostentationis gratia vehens licenter pro Sacerdotibus sacra, stipatusq; mulierculis lætabatur. & quamuis his, paribusq; de causis indignaretur, tacens tamen, motumq; in animi retinens potestate, solemnia celebrabat.* sic ipse: atque hæc de barba & alia quædam, iam cum iunior esset, & in Galliis militaret, ab aulicis Constantij obiectari illi solita erant. vnde idem auctor superius *i*: *In Palatio adulandi professores iam docti, recte consulta prospereq; completa vertebant in deridiculum, talia sine modo strepentes insulse: In odium venit cum victorijs suis capella, non homo: vt hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum, & his congruentia plurima atque vernacula.*

h Ammian. li. 22. * hinc i Ammian. li. 17.

LXXXIV. k Gre. Naz. in Iu. ora. 1. NOMINA IVLIANO IMPOSITA.

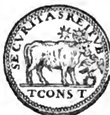
Addit præterea Gregorius Nazianz. *k* *Quid, inquit, prohiberet, quo minus nos quoque Romanorum, atq; adeo Orbis vniuersi (quemadmodum ipse dæmonum fraude circumuentus existimabat) Imperatorem, eodem ludo vlciscentes, Idolianum vocemus, & Pisæum, & Adonæum, & Tauricremum, vt iam nonnulli quoque nostrum lepidi & festiui homines appellarunt (quandoquidem mira est huius rei facultas) alijsq; omnibus nominibus, quæ vel inflectenda & commutanda, vel creanda, ac vere ipsi obijcienda nobis historia porrigit?* hæc ipse. Porro dictum esse Iulianum Pisæum à Ioue Pisæo, qui colebatur in Elidis, & Adonæũ ob Adonidis festa, quæ ipse cum mulierculis Antiochiæ celebrabat; omnes facile intelligere existimamus. Tauricremum vero appellatum esse ob tauros plurimos ab eo immolari solitos nemo non intelligit: *Imperatorem enim* (inquit Socrates *l*) *vtpote superstitione admodum obligatum, tauros ad simulacrorum aras creberrime ex sacrificasse constat: & ob eam causam iussisse, vt ara & Taurus in ipsius numismate viderentur.* Quin etiam aliud eiusdem numisma taurum cõtinuisse, ibidem Socrates tradit, qui mundum cornibus expugnaret. Sed huiusmodi numismata videre minime licuit: quod vero reperimus tauro signatum, hic tibi formis reddendum curauimus.

l Socr. li. 3. c. 15.

m

m Accepti numisma ab Angelo Breuẽtano Patauini.

At hæc omnia & alia his similia, publica voluisse oratione refellere, & contra vulgi blaterationes diserta, vt sibi videbatur, oratione differere, nec Philosophi quidẽ, nec Imperatoris fuit officij: quorũ alterius id fuisse muneris contemnere, & deridere; alterius vero dissimulare, & alia occasione populum ad seria quæque alia cogitanda necessitate compellere. At quid hic luculenta illa præstitit oratione? nihil prorsus, nisi (quod Ammianus ait *n*) vt eos ad hæc crebrius inculcãda & alia his addenda prouocarit: cum ea sit natura vulgi, vt in altercando minime patiatur verborũ iaculis superari. effecit & illud egregiè, vt quæ iactata in auras inanes, si non aliter, temporis saltem spatio obliuione delenda forent: ex ea ab ipso conscripta oratione remanserint monumẽtis perpetuis consignata.

INANE STVDIVM IVLIANI. n Ammian. li. 22.

LXXXV. o Iu. tom. in Misopog. QVID DE SVA BARBA IVLIANVS.

Quibus enim verbis se putauit abluere, illis se ipsum deformius infecisse, quis dubitat? vt cum peregregie in eodẽ Misopogone de barba ait ironice *o*: *Me vero si maximè laudare vellem non possem; at vituperare infinitis modis potero: & primum à persona ordiar. Huic enim, quod, vt arbitror, natura*

non

non multum pulchritudinis ac venustatis dedisset, ipse morositate quadam & acerbitate animi longā istam barbam addidi, quasi pœnas ab ea exigens nulla quidē alia de causa, nisi quod natura elegantior non fuisset. Ideo discurrentes in ea pediculos persero, tanquam feras aliquas in silua: neque large edendi & bibendi mihi potestas est: cauendum enim esse arbitror, ne imprudens pilos vna cum pane deuorem. Nam de accipiendis dandisq; osculis nihil laboro: tametsi ad cætera & illud cōmodi habere videtur barba, quod non sinit pura puris eoq; suauioribus (vt opinor) labris labra adiungere quod olim etiam quidā vsurpauit, qui Pane & Calliope propitijs in Daphnem fecit poemata. At vos etiam funes ex ea necti oportere dicitis. Equidem id vobis perlibenti animo concedā, modo pilos possitis extrahere, neque eorum asperitas vestras molles & delicatas manus offendat. sic ipse, qui & pluribus inuehitur post hæc in glabros ac tonsos. Et inferius: Cum ad vrbem liberam venirem, quæ capillorum squallorem ferre non potest, veni ad eam cum longissima barba & intonsus, quasi copia tonsorum deesset. iudicasses profecto te Smictinem videre, aut Thrasyleonta, &c.

LXXXVI. At illud magis tetigit Iulianū, cum ijdem Antiocheni subobscuris quibusdam dictis ipsum execrari, Christi vero nomen & memoriam celebrare, & Constantium in Iuliani impietatis vltionem expetere declararēt: vnde idem inferius a: Deinde ex barba mea funes necti oportere: postremo me, X, Chi, bellum indixisse, & K, Cappa, desideratis (per X Christum, per K Constantium intelligentes) Vtinam dij custodes huius vrbis id vobis duplex largiantur (nempe, X, & K,) quoniam ciuitates finitimas, quæ & dijs mecū seruiunt, & sancta sunt, calumnia vexastis; quasi quæ in me composita sunt, ab illis profecta essent, quem scio, magis amant, quam suos liberos qui deorum templa quamprimum restituerunt; sepulchra vero atheorum omnia, signo à me nuper dato, euerterunt, ita elati & erecti animis, vt scelera eorum, qui deos violarunt, acrius etiam quam mea ferebat voluntas, vindicarint. Quod vero ad vos attinet, plerique vestrum erectas olim aras euerterunt, quos mea lenitas vix adhuc potuit ad sanitatem & quietem adducere. Ac rursum superius eandem ingerit ænigmaticam in se Antiochenorum querelam his verbis b: At enim, inquit, X, Chi, &, K, Cappa, nihil ciuitati nocuerunt. Hoc sapientiæ vestræ ænigma quale sit difficile est intelligere. Nos tamen quosdam vestrum interpretes nacti, didicimus his litteris nominum quorundam initia significari, altera littera Christum, altera Constantium declarari. Sinite igitur me libere quod sentio dicere. Vna in re tantum iniuriam vobis fecit Constantius, quod me cum Cæsarem fecisset, non vita priuauit. Nam quod ad reliqua attinet, vtinam vobis solis ex omnibus Romanis dent dij multos Constantios, vel potius amicorum eius rapinas experiri. & paulo post de Christo: At, inquit, Christum amatis, & quasi numen tutelare colitis pro Ioue, & Daphnæo, & Calliope, quæ vestram captionem explicauit. An vero Emeseni Christum amabant, qui Galilæorum sepulchra incenderunt? &c. sed de Emesenis inferius.

a Iulianus in Misopo.
QVERELÆ IVLIANI IN ANTIOCHENOS.
b Iulia. ibi

LXXXVII. Fuit & illa expostulatio Iuliani, quod Christiani Antiocheni ad sepulchra martyrum preces ad Deum freqūetarēt, rogantes eripi à tyrannide Iuliani: meminit horū ipse in eadē oratione, cum ex illorum persona sic ait c: Odiosam istā seueritatem septimum iam mensem perpessi, vota quidē & preces, quo tantis malis eriperemur, ad vetulas dimisimus, quæ circa sepulchra mortuorū assiduè versantur. Subinfert clamores in se Christianorū, cum ipse templa adiret, & alios secū duceret. Cæterum & illud accessit, quo Iulianus magnopere cōmotum se fuisse, eadem oratione testatur: quod scilicet Antiochenorum culpa Apollo Daphniticum templū deseruisset, & mutus prorsus redditus esset. testatur id ipse, cū eadem oratione hæc ait: At mihi quidē videtur Deus multo ante conflagrationē templo excessisse: etenim primo statim introitu statua ipsa id mihi indicauit: atq; huius rei testē appello magnū Solem aduersus eos, qui nolunt credere. id vero ipsorum ciuium culpa accidisse, mox subdit: Enim vero, inquit, alia mihi deinceps erga vos offensio commemoranda est: deinde me (quod adhuc feci) conuicijs onerabo, deq; ea meipsum criminabor & vituperabo. Decimo fere mense, vt vos numeratis (is, opinor, Lous à vobis nominatur) patriū festū est huius Dei, nempe Apollinis Daphnæi, & magno studio ad Daphnem cōcurritur. Ego igitur ab Ioue Casio illuc aduolaui, existimans me ibi maxime vestras opes & magnificentiā spectaturum: atq; iam tacitus apud me magnificā aliquā pompā fingebā & quasi somnians victimas libationes choreas in Deū, thura pueros in templo tum animis dignissime Deo compositos, tum veste candida eleganiq; illustres intuebar. Ingressus autem in templum, neq; thura, neque placentam, neque victimam vllam reperi: itaq; continuo miratus sum; vosq; extra templum esse suspicabar; sed honoris causa signum à me, tanquam Pontifice, expectare. Percontatus autem de Sacerdote, quid esset ciuitas in solemnibus illis ferijs Deo sacrificatura: Ego, inquit ille, domo anserem istum Deo affero: ciuitas enim nihil hoc tempore apparauit. hæc ibi.

c Iulian. in Misopog.
STVDIA ANTIOCHENORŪ IN IVLIANVM.

LXXXVIII. Verum antequā vlterius progrediatur oratio, hic admonēdum lectorem putamus, præpostero ordine rem ab Ammiano narrati, ex verbis Iuliani cōuinci; dum ille primo accessū Imperatoris in Daphnem templiq; exustionē contigisse narrat d, postea vero profectionē ad Casiū Iouē (est mons Casius in Arabia, putaturq; idem cū Sina) cū tamen ea oratione Iulianus ipse testetur, è Ioue Casio reuertentem ad Daphnis sacra illa se contulisse. Cum vero apud Iouem Casium esset, illuc ad eum profecto ait Ammianus rhetores Ægypti, atq; de inueniēdo Api spem Iuliano iniecisse. Sed ad Iulianum redeamus, qui cum Daphnitica sacra adeo frigida inuenisset: Hic, inquit e ego (ô me pacis & gratiæ inimicum) cum Senatu grauibus verbis expostulaui: quæ non sit fortasse in commodum hoc tempore referre.

d Ammian lib. 22.
e Iulian. in Misopog.

LXXXIX. Graue profecto (inquam ego) videtur, tantam ciuitatem sic deos contemnere, vt ne in extremis quidem Ponti finibus vicus vllus faceret: & cum agrum infinitum possideat, instantib. patrij Dei solemnib. ferijs, dissipata à dijs impietatis nebula, auem pro se minime attulisse, cum deceret eam inprimis boues tributim immolare. Quod si vni difficile erat; at certe vniuersa ciuitas debuit & potuit Deo taurum offerre. Vnusquisq; vestrum priuatim in conuiuijs & ferijs Maiumæ pecuniam effundit: pro vobis autem ipsis & communi salute, neque priuatim, neque publice sacrificatis: solus Sacerdos, qui ex multitudine vestrarum victimarum debuit auctus parte aliqua domum redire, sacrificauit. At dij sacerdotibus tantum honestā ac virtuti consentaneā vitam pro omni cultu imperarunt, itemq; vt sacra munera, vt decet, obirent. vestrum aūt erat, vt opinor, publice priuatimq; sacrificare. Nunc vero vnusquisq; vestrum mandat vxori, vt omnia Galilæis largiatur: quæ vbi pauperes facultatibus vestris aluerunt, egregium impietatis miraculum egentibus, quorū plena sunt omnia, ostentant. Vos aūt primum cum Dei cultum, honoremq; contemnitis, nihil offendere arbitramini. Nemo autem affert res ad sacra necessarias: quod, credo, non sit ei, vnde alatur. Cum quispiam vestrum dat natalia, magnificum apparat conuiuium, & amicos lautissimis mensis accipit: & tamen in ferijs deorum solemnib. nemo oleū in Dei lampada, nemo libamentum, non thus, non victimam attulit. Ego vero, quemadmodum hæc à bonis viris istic accipiantur, nescio: illud credo, dijs ea minime placere. hucusq; de his ad Senatum Antiochenum oratio Iuliani. Sed quid accidit?

IVLIANI ORATIO AD SENATVM ANTIOCHENVM.

XC. Restiterūt tunc & Iuliano inter alios Christianos duo presbyteri Antiocheni, spectatæ virtutis homines, eum corā arguentes: fuerunt hi Eugenius & Macarius, quorū res gestæ & initum aduersus Iulianum certamen expressa habentur in actis Artemij martyris, qui hoc quoq; tempore Antiochiæ martyrium cōsummauit; licet Ethnicus auctor Ammianus f eum obscurare nitatur (vt Gentiles assolent) criminum obiectorum calumnijs: nam ait: Tunc & Artemius ex Duce Ægypti, Alexandrinis vrgentibus, atrocium criminum mole supplicio capitali mulctatus est. hæc Ammianus. Passus quidem ille, cū à Iuliano accersitus Antiochiā venisset, vt martyr, eius g Acta testantur. At quænam fuerint Artemio obiecta scelera, quorum causa Iulianus in eū animaduerti iussit, Theodoretus paucis his explicat h: Idem porro tyrannus Artemium militū in Ægypto merentium Ducem, propterea quod illum magistratum Constantij temporibus nactus plurima simulacra confregerat, non solum exuit bonis, verum etiam obtruncauit. hæc sunt mansuetissimi illius & iræ temperantissimi, nempe Iuliani (ab impijs his nominibus appellatur) egregia facinora. hæc Theodoretus. Hisce igitur criminibus, quod aduersus simulacra deorum Artemius bellum acre gessisset, tanquam impius defertur ad Iulianum.

EVGENIVS ET MACARIVS IVLIANO RESTITERVNT.
f Ammian. lib. 22.
g Apud Metaphr. die 20. Octob.
h Theodor. li. 3. c. 17.

XCI. Erat Artemius vnus ex militibus iis, qui sub Cōstantino Magno in bello aduersus Maxentium tyrannum gesto meruerāt, præsensq; tunc fuit, oculisq; spectauit vna cum alijs, qui aderant in exercitu, Crucis signum, quod

ARTEMII CERTAMEN PRO FIDE.

tunc

tunc in expeditione posito eidē apparuit Constantino: id n. ipse corā Iuliano magna animi alacritate professus est, cum illi suam ipsius exprobaret atq; obiectaret impietatem. Defuncto aūt Constantino, Constantius emeritæ militiæ virum, ætate senem, nobilissimis præfecturis honestauit, misitq; nouissime in Ægyptum cum amplissimo magistratu, quem sciret Imperio Romano fidum, & aduersus idola Gentium summo ardore animi æstuantem. Hunc ergo cum exercitu agentem in Ægypto, sub prætextu expeditionis belli Persici Iulianus, datis ad eum litteris, Antiochiam ad se venire iussit. Sed opportune accidit, vt cum Antiochiam peruenisset, reperetit Imperatorem de duobus illis presbyteris Antiochenis Eugenio atque Macario quæstionem habere. Hæc ipse spectans Artemius, magna animi libertate Iulianū impietatis arguit, multaq; in eū de falsitate deorū cultus, & Christianæ religionis veritate testatus voce libera inculcauit, eoq; adegit ipsum Imperatorem verborum & consilij inopem, vt post alios exhibitos cruciatus, eum capite trūcari iusserit, non quidē vt Christianum sed, q; diximus ex Ammiano, tanquā immaniū scelerum cōuictum reum: q; accidit, vt eius Acta significant, vigesima mensis Octobris; quæ dies tam apud Græcos, quam Latinos *a* natalis eius annua celebritate notatur. Quæ aūt post auditā Artemij necem secuta est Alexandriæ cædes Georgij Episcopi Ariani, dicemus inferius, cum de rebus Alexandrinis agemus. Cæterum Eugenium & Macarium, q; magnis animis aduersus Iulianum pro Christiana religione stetissent, ipse, ne eos palam occidendo illustraret corona martyrij, in Oasim Ægypti solitudinem omniū famosissimam relegari mandauit; secreto tamē ministris iubens, vt cum eos illuc perduxissent, gladij animaduersione necarent, quod & præstiterunt hoc eodem anno vigesima mensis Decembris, qua eorum anniuersaria memoria tabulis Ecclesiasticis cōmendata, annis singulis, tum Græcis, tum Latinis *b* ex maiorum instituto recurrit: in Arabia autem eorundem cultus celebrior extitit.

ARTEMII, EVGENII, ET MACARII MARTYRIVM.

a Menolog. & Martyr. Ro. ea die.

b Menolog. & Martyr. Ro. ea die.

XCII.
CONFLAGRATIO TEMPLI APOLLINIS.

Cum vero quæstio de Artemio haberetur, deportarenturq; confessores presbyteri in solitudinem Oasenam, exustum esse Apollinis templum in Daphne, eadem acta significant. Cæterum quod Amianus ait, conflagrasse templum Apollinis vndecimo Kalend. Nouemb. biduo post Artemij martyrium accidisse oportuit: nam eius Acta habent, passum illum esse decimotertio Kal. Nouem. adeo vt vel in Ammiano, vel in illis Artemij Actis errorem inesse oporteat, in quibus non ante incendium templi, sed biduo post Artemius martyrio coronatus habetur. Porro ante incendium obmutuisse idolum, ipsemet Iulianus in Misopogone testatur: qui tamen causam dissimulandam, immo penitus contegendam esse putauit, aliam afferens, nempe iratum Apollinem in Antiochenos contemptores deorum. de his enim agens hæc habet: *Talia me tum dixisse commemini. meamque orationem Deus testimonio suo confirmauit. Quod vtinam numquam fecisset, neque præsidium tam multis annis seruatum deseruisset, ac potius in illa tempestate ac procella mentes potentiorum auertisset, manusque cohibuisset.* hæc tunc ipsa ea oratione. Cæterum quod satis perspectum haberet, ex propinquitate reliquiarum San. Babylæ martyris, Episcopi olim Antiocheni, idolum obmutuisse: iussisse ipsum inde eas transferri, eadem superius indicat oratione, cum ait: *Postquam vero Daphnes mortuum remisimus, quidam è vobis paulo verecundiores erga deos, ijs, qui demortui reliquijs irati fuerant, templum Daphnæi Dei attribuerunt: alij vero siue imprudentia, siue non, templum inflammarunt, horrendumq; exteris spectaculum, populo autem vestro periucundum, Senatui vsque in hanc diem neglectum præbuerunt. At mihi quidem videtur Deus multo ante conflagrationem templo excessisse. Etenim primo statim introitu statua ipsa id mihi indicauit: atque huius rei testem appello magnum Solem aduersus eos, qui nolint credere.* hæc Iulianus de translatione facta eius iussu reliquiarum S. Babylæ martyris, deque templi Daphnæi conflagratione. Quæ quidem tunc tanquam scientibus, vt qui eam spectassent, summatim ab eo enarrata, latiori nunc indigent oratione.

CAVSA IRARVM IVLIANI.

Audiamus hæc in primis ab Ammiano scriptore pariter Ethnico erga gentilem suum propensiore. indeq; narrationem auspicemur, qua ipse demonstrat, Iulianum, vt contempti Dei sui iacturā resarciret, innumeram hostiarum multitudinem immolasse, ait *c* enim: *Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos & innumeros varij pecoris greges, auesque candidas terra quæsitas & mari: adeo vt in dies pene singulos milites carnis distentiore sagina victitantes incultius potuq; auiditate corrupti humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus vbi vindicandis potius, quam cædendis conuiuijs indulgebant, ad sua diuersoria portarentur, petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempestate confidentia creuerat vltra modum. Augebantur aūt cæremoniarum ritus immodice cum impensarum amplitudine antehac insuetata & graui. Et quiq; (cum impræpedite liceret) scientiam vaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis sine fine vel præstitutis ordinibus oraculorum permittebatur scitari responsa, & extispicia nonnunquam futura pandentia: oscinumq; & auguriorum & omniū fides, si reperiri vsquam posset, affectata varietate, quærebatur.* hæc Ammianus. XCIII.

c Ammian. lib. 22.
IVLIANI IMMENSA SVPERSTITIO.

Quam autem creber in templis & sacris esse soleret Iulianus, ipsemet in Misopogone docet his verbis: *Sacrificauit semel Cæsar in templo Iouis, deinde in Fortunæ, deinceps ter iuit ad Cereris: neq; enim quoties ad Daphnes templum ierit, memoria teneo, proditum quidem illud custodum negligentia, deletum autem impiorum hominum audacia. Veniunt Syrorum Kalendæ? Cæsar rursum ad Iouis Philij. Venit publicum festum? Cæsar continuo ad templum Fortunæ: intermisso vero die nefasto, rursus in ædē Iouis Philij more maiorum vota suscipit. Et quis ferat Cæsarem tam sæpe ad templa ventitantem, cum liceat semel atq; iterum dijs molestiam exhibere?* hæc & alia Iulianus ex persona Antiochenorum in se ipsum insultantium, seq; deridentium. Subdit præterea Ammianus: *Hæcq; dum ita procedūt more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilij viam ingressus est, venas fatidicas Castalij recludere cogitans fontis: quē obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, veritus, ne vt ipse, præcinētibus aquis, capessendā Remp. comperit, etiā alij similia docerentur. Ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri, eo ritu, quo Athenienses insulam purgauerant Delon. Eodem tempore die 11. Kalend. Nouemb. amplissimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus Rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrum in eo Iouis Olympici imitamentis æquiparans magnitudinē, subita vi flammarum exustum est. Quo tam atroci casu repente cōsumpto, id ad vsque Imperatorem ira prouexit, vt quæstiones agitari iuberet solito acriores, & maiorem Ecclesiam Antiochiæ claudi: suspicabatur enim id Christianos egisse stimulatos inuidia, quod idem templum inuiti videbant ambitioso circumdari peristylio.* XCIV.

IVLIANVS CREBER IN SACRIS

TEMPLI DAPHNAEI CONFLAGRATIO.

Ferebatur autem, licet rumore leuissimo, hac ex causa conflagrasse delubrum, quod Asclepiades Philosophus, cuius in Actis Magnentij meminimus, cum visendi gratia Iuliani ad id suburbanum venisset, deæ Cælestis argenteum breue figmentum quocumque ibat secum solitus efferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensisq; cereis exussisset: vnde medietate noctis emensa, cum nec adesse quisquam potuit, nec iuuare, volitantes scintillæ adhæsere materiis vetustissimis: ignesq; aridis nutrimentis excitì, omne quicquid contingi potuit, licet discretum celsitudine, concremarunt. hucusque Ammianus post Iulianum. Ex quibus licet rem gestam narratam habeamus, quam Orienti & Occidenti notam dissimulare minime potuissent: tamen instar furum, qui cum furto deprehensi, vbi nullus sit amplius negandi locus, rem esse alienam non inficias eunt, sed aliquo excogitato titulo sibi rem vendicant, vel alia se excusatione à facinore reddunt immunes: haud secus ijdem quoque auctores, ad defensionem idoli virtute martyris superati, incensi Apollinis, templique diuinitus è cœlo igne demisso combusti, vera causa obuoluta silentio, alias ad excusationem afferre maluerunt. XCV.

ALIA CAVSA CONFLAGRATIONIS TEMPLI.

At cum multi sint veteres historici, qui eodem sæculo res gestas Iuliani scripsere, vnus nobis pro cunctis in testimonium adducendus est S. Ioannes Chrysostomus, qui fide certa cæteros antecellens, vtpote patria Antiochenus, tunc sub Libanio sophista discipulus, cuncta præsens inspexit, atque luculenta oratione in Gentiles conscripta, publica fide, testibus cōpluribus eorum, quæ scripsit, XCVI.

adhuc

adhuc viuentibus, cõsignauit: quos & prouocat ad redarguendum, quod minus certum exploratumq; illis videri posset: vt nefas sit vel leuiter suspicari, latum quidem vnguem ipsum à recto veritatis tramite deflexisse: cuius sinceræ fidei, tanquam sacræ anchoræ, vt reliqui omnes scriptores illorum temporum tuto ac firmiter inhæreſcant, necesse est. Habuit eam orationem Chrysostomus post annos viginti (vt ipse testatur) ex quo facta fuere. quæ enim adolescens spectauit, iam vir Ecclesiastica tractãs aduersus Gentiles edidit: confirmat autem ea, quæ dicit, huiusmodi adiecta contestatione *a*: Ex ijs, inquit, *qui ea viderunt, supersunt adhuc & senes & iuuenes; quos omnes obsecro & obtestor, si quid à me historia adiectum fuerit, in medium prodant, meq; redarguant*, &c. ita Chrysostomus: ex cuius verbis plane dignoscitur, omni fide digna esse, quæ ab ipso referuntur. At quod primum spectat ad loquacis idoli silentiũ: quænam causa præcesserit, liberius eam ipse dæmon latens in statua professus est, quam Iulianus vel Ammianus rem silentio obuoluerũt: licet quod verbis Iulianus erubuit profiteri, facto egregie demonstrarit; dum vt idolo muto loquendi tribueret facultatem, ossa Babylæ martyris proxime posita, quasi ipsa obstruxissent os Dei sui, inde asportari præcepit. Sed isthæc primo narrantẽ Ioannem Chrysostomum audiamus; qui agens de translatione Babylæ corporis per Gallum Cæsarem, de qua nos tertio tomo Annal. egimus, hæc *b* habet:

a Chry. ora. cont. Gent. tom. 5.

CAVSA OBMVTESCENTIS IDOLI.

b Chry ea. orat. cont. Gent. to. 5.

DE BABYLÆ RELIQVIIS.

Verum antequam ad exactionis modum veniam, quonam modo scilicet è delubro illo expulsus sit dæmon, illud vos adnotare postulo: Babylam non statim, vbi aduenit, dæmonem eiecisse, sed manentem eum otiosum, inertem, agendiq; rebus ineptum reddidisse. Illi enim os ita obstruxit, vt vel lapidibus ipsis magis mutus redderetur. Et quidem manentem ibi dæmonem superauisse, non minus fuit, quam si eundem de loco exegisset: cum qui loci illius accolis omnibus fucum prius faceret, ne extincti quidem Babylæ cineres contueri sustineret. Ea est enim sanctorum potestas, vt illorum superstitum dæmones ne vmbras quidem aut vestes, vita autem functorum & loculos quoque reformident. Itaq; si quis ijs, quæ ab Apostolis facta fuisse prædicãtur, fidem non habet, is tandem memoria huius miracula intuitus, ab impudentia sua desistat: nam qui de omnibus olim Gentilibus victoriã reportabat, à martyre tanquam ab hero increpitus, suppressa voce latrare desijt. hæc ipse.

XCVII. At hic opportune cõiungimus, quod Greg. Nazianzenus *c* in eundem Iulianum acri illa inuectiua vehementer exaggerat, cum agens de ingenti vi sanctorum martyrum ita loquitur: *Non victimas pro Christo cæsas reueritus es? nec magnos pugiles extimuisti, Ioannem illum, Petrum, Paulum, Iacobum, Stephanũ, Lucam, Andream, Theclam, ac eos, qui & post illos & ante illos capitis sui periculo veritatem protexerunt? qui cum igne & ferro & belluis & tyrannis & præsentibus malis & denunciatis alacri animo velut in alienis corporibus, imo quasi corporum expertes dimicarunt: cur? ne pietatem, rectamq; doctrinam etiam verbo tenus proderent: quibus præclari honores & festa constituta: à quibus dæmones propelluntur & morbi curantur: quorum sunt apparitiones & prædictiones: quorum vel sola corpora idem possunt, quod anima sancta, siue manibus contrectentur siue honorentur: quorum vel solæ sanguinis guttæ, atq; exigua passionis signa idẽ possunt, quod corpora: hæc non colis, sed contemnis & aspernaris?* &c. hucusq; verba Nazianzeni. reuertamur ad Chrysostomum, qui de idolo dicere ita pergit:

MAGNA VIRTVS RELIQVIARVM SANCTORVM.

c Gre Naz. orat. 1 in Iulian.

XCVIII. *At primum quidem videbatur mutus esse (dæmon scilicet ille, qui celebratur vt Deus) quod sacrificiorum & aliorum id genus cultuum particeps minime fieret. Dæmonum enim mores ij sunt, vt dum mortales nidore, fumo, sanguine eos inuitant & allectant, tanquam canes cruore auidi & helluones, bibendi, absorbendiq; eius causa præsto adsint: rursus vero dum nemo est, qui ea offerat, quasi fame quadam pereant.* & post nonnulla eodem argumento perscripta, hæc addit: *Primum igitur videbatur hic dæmon hac, quam diximus, ratione obmutescere: postea autem conuictus fuit violenta necessitate præpeditus id facere: metus enim, quo quasi indito in os freno cogebatur, impedimento fuit illi, quo minus solita contra homines impostura abuteretur. Vnde hoc liquet? Sed ne tumultuemini: id enim demonstrabo, atque ita commonstrabo, vt ne illis quidem, quibus maxima cura semper fuit impudenter omnia asseuerare, in posterum ea impudentia abuti liceat, quoties sermo inciderit vel de veterum illorum dæmonũ, vel de istius dæmonis infirmitate. Neque enim mihi coniecturis opus est: neque id attinet planum facere probabilibus quibusdam rationibus: sed ipsum dæmonis hac de re testimonium adhibebimus. Ipse enim vobis lethalem plagam inflixit* (Gentiles enim alloquitur) *vestramq; omnem fiduciam in libertatem concidit. At vos ne illi succenseatis: neque enim prudens, sed à maiori quadam potestate coactus tyrannidem ipse suam deleuit.* Quomodo autem id acciderit eodẽ imperante Iuliano & plurimis hostibus falsum illum Deum vocalem facere ipse conatus sit, sic enarrat *d*:

CVR SILVIT ORACVLVM DAPHNES.

d Chry lib. cont. Gent. tom. 5.

XCIX. *Daphnem itaq; hic idem Imperator, grauitatem in ore præ se ferens conscendit, multisq; cum donarijs & sacrificijs, manante etiam sanguinis torrente, quem mactatarum pecudum cædes effecerat. Tum à dæmone magna instantia Oraculum poposcit, postulans sibi ille ijs de rebus responsum vt daret, quas animo agitabat. Ibi strenuus ille scilicet, qui pelagi motum, & qui arenæ numerum nouit, qui mutum capit & surdum, qui intelligit idem, vt de se ipso profitetur, bellè admodum cauit, ne in eum sermonem deueniret, vt aperte testaretur, per S. Babylam & vicinorũ virtutem obstructum sibi esse os, ac propterea loqui nequaquam posse: nimirum veritus, ne cultoribus suis ridiculus fieret. Cæterum cum idem adumbrare vellet viriũ suarum à Babyla deuictarum conditionem, cum taciturnitatis titulum aperuit, per quem ridiculus magis reddebatur, quam si prorsus tacuisset: tacens enim imbecillitatem tantummodo suam detexisset; nunc vero & imbecillitatem & turpitudinem & impudentiam declarauit, studens ea adumbrare, quæ adumbrari minime queunt. Quis n. color hic esse potest? Daphnes, inquit, locus cadaueribus scatet: id quod oraculum arcet. Et quanto præstabat, pessime dæmon, martyris virtutem non dissimulare, quam titulum tam impudentem prætexere? Et hæc quidem dæmon.*

EXCVSAT SILENTIVM DÆMON.

C. *Imperator autem mente alienata cum esset, perinde vt in scena ludens, fabulamq; agens, e vestigio ad beatum Babylam fertur. Quamquam, ô nequam ac nequissime, nisi vobis ipsis mutuo verba daretis, inq; aliorum exitium colluderetis: quam tandem ob causam tu quidem suppressis manibus atque in genere de cadaueribus loqueris? tu vero quasi certi alicuius cadaueris nomen exaudisses, alijs intactis, Babylæ vnius cadauer mouendum tibi sumis? oportebat enim iuxta dæmonis sententiam, conditoria ea omnia, quæ in Daphne essent, effodere, & terriculum à deorum aspectu quam longissime abducere. At non de omnibus inquis, mortuis dæmon verba fecit. Cur igitur id non apertè professus est? nempe tibi impostura fabulam agenti ænigma istud reliquit. Equidem cadauera (inquit) tibi dico, vt ne palam fiat, me victum esse: nam & alioqui reformido Babylam nominatim designare: at tu intelligito quod à me dictum est, atque vnum pro omnibus martyrem amoueto: ille enim est, per quem muti efficimur. Tanta certe dementia dæmon cultores suos à se damnatos esse voluit, vt tam apertam imposturam capere nequirent. Nam vt mente alienata atque insana omnes essent, tamen nec sic quidem ignorare debebant, quod victum sese dæmon fateretur: tam ea res manifesta, tam aperta futura erat. Nam si hominum cadauera inquinatum quiddam (quod tu esse vis) & execrabile sunt; multo magis brutorum cadauera, & tanto certe magis, quanto brutorum genus humano genere cõtemptibilius est. multorum enim canum, simiarum, asinorum ossa proxime templum defossa sunt, quæ potius mouenda fuerant: nisi forte censes homines simijs viliores. Vbi nunc sunt, qui Solem pulchrum (quem dicunt Apollinem esse, cuius illic templum erat in Daphne) Dei opificium, & ad nostrum ministerium creatum, contumelia afficiunt, & dæmoni astrum attribuunt, & hunc illum esse affirmant? Sol n. in tanta etiam cadauerum in terra iacentium copia per vniuersum orbem diffunditur, nec vllo loco neque radios, neque radiorum efficaciam propter ipsas locorum inquinationes contrahit.* hæc & alia Chrysostomus, ad insinuandum dæmonis illius ex reliquiis Babylæ confractam potentiam. ac de Iuliano rursum sic infra:

BABYLAM POTENTIOREM SE DÆMON FATETVR.

CI. *Hæc igitur vbi audiuit fabulæ ipsius actor* * *Imperator, iubet statim capsulam deturbari, quo omnibus dæmonem victum esse innotesceret. Etenim si dixisset ille: Per S. Babylam loqui impedior: sed hunc tamen ne loco suo moueatis, neue illius capsulam vlterius conturbetis: nimirum ea res dæmonis modo cultoribus innotuisset: illos enim puduisset factum id ad alios deferre. Nunc vero quasi ipsius infirmitatem traducere adlaborarit Imperator, sic nihil non fieri coegit, quo ne volenti quidem factum adumbrare licebat: neque n. iam simulatio salua atque integra esse potest propterea quod non*

* auctor

RELIQVIÆ BABYLÆ ASPORTARI IVBENTVR.

alius mortuus sed solus Babylas illinc translatus est. Nec solum qui vrbem & suburbium & agros item incolebant, sed qui remotissime etiam habitabant, in rem præsentem cum venirent, capsulamq; non amplius illic esse viderent, quæsita causa statim edocebantur, dæmonem ab Imperatore rogatum vaticinari, respondisse, id se præstare non posse, nisi beato Babyla à se procul amoto. hæc & alia ipse.

CII. TRANSLATIO RELIQVIARVM BABYLÆ.

a Chrys. ora. contr. Gent. to 5.

Sed & de translatione facta in ciuitatem cum pompa sic idem inferius a: Trahebatur enim capsula per totam viam: reuertebatur autem martyr, athleta alicuius exemplo, coronam alteram in suam vrbem ferens, in qua & priorem coronam reportarat. Quamobrem si quis est forte, qui mortuorum resurrectionem neget; cum videat martyris nostri facta illustriora post obitũ esse, in posterũ erubescat: qui martyr strenui alicuius bellatoris more trophæis trophæa coniunxit, magnis maiora, & mirabilibus mirabiliora. Tum enim, cum scilicet accepit coronam martyrij, certamen illi cum Imperatore solo fuerat; nunc cum Imperatore pariter & dæmone. Tunc Imperatorẽ à sacro templi ambitu exegerat: nunc ex omnibus Daphnes locis pestilentissimum humani generis hostem expulit; non manũ admouens, quemadmodum & prius fecerat, sed virtute inuisibili inuisibilem virtutem debellans. hactenus de his Chrysostomus, aliaq; plura adiungit.

CIII.

b Sozo. li 5. c. 18 19.

De hac eadem trãslatione agens Sozomenus b hæc ait: Itaq; Christiani in vnum congregati, loculum circiter quadraginta stadia in vrbem trahunt: vbi iam martyr in loco, qui ab eo nomen accepit, repositus iacet. Ferunt eo tempore, viros & mulieres, iuuenes & virgines, senes & pueros mutua ipsorum cohortatione incitatos, per totum iter Psalmos cantasse. Qui quamuis simularent, se quo labores itineris leuarent, cecinisse: tamen canebant re vera ardenti studio, & propensa erga pietatem voluntate incensi, propterea quod Imperator aliter omnino atque ipsi de DEO sentiebat. Psalmos autem ordiebabantur hi, qui eos canere accurate nôrunt: multitudo autem simul voce fudis cum concentu, humq; versum addidit: c Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Ob hanc causam Imperator, perinde quasi contumelia affectus fuisset, ira exardescere cœpit, & propterea constituit supplicia Christianis irrogare. Verum Salustius eius præfectus, licet professione Gentilis, illud quidem consilium non probauit: sed tamen cum resistere non posset, mandatum Imperatoris re ipsa exequitur: & postridie multos comprehendit Christianos, & in vincula conijcit. Ac primum omnium adolescentem quendam, cui nomen erat Theodorus, in medium productum, ad equuleum applicat. Ille diu acutis testis suffossus, neque tormentis succubuit, neque Præfecto supplicem se præbuit; sed ita se gessit, vt nihil videretur sentire doloris: quin etiam velut spectator cruciamentorum sibi inflictorum, toleranter & placide plagas excepit, Psalmumq; cecinit rursus eundem, quem pridie cecinerat, nempe: Confundantur, qui adorant sculptilia. &c. atque ita ostendit, quam non curarit ea, pro quibus in iudicium adductus fuisset. Præfectus autem constantiam adolescentis admiratus, cum venisset ad Imperatorem, res ab eo gestas illi exposuit: dixitque, nisi celerius ab instituto desisteret, fore vt & ipsi omnib. haberentur ludibrio & Christiani plus inde laudis & gloriæ colligerent. quod consilium cum magis approbaretur; qui erant comprehensi, vinculis liberantur. Dicitur porro, Theodorum, cum à quibusdam rogatus esset, num dolorem sensisset tormentorum? respondisse, se non omnino sensu doloris caruisse verum adolescentem sibi adstitisse, qui doloris morsus sedasset, tenuissimo linteo abstersisse sudores, aqua frigidissima corpus perfudisse, qua & ardores restinxit, & ærumnas subleuauit. Videtur quidem certe mihi hoc non solum esse hominis quantumuis generosi, vt corporis afflictionem adeo contemnat, nisi qui forte robore & vi diuina adiutus fuerit. hæc Sozomenus. Porro Ruffinus eandẽ scribens historiam testatur d se Antiochiæ eundem Theodorum vidisse, & quæ dicta sunt, audire ab eo, ipsum rogasse. Eadem habet Socrates e, & alij. Eiusdem quoq; ante eos visus est meminisse S. Gregorius Nazianzenus f, & S. Augustinus g.

THEODORI CERTAMEN.

d Ruffin. li. 2 c. 36

e Socr. li 3. c. 18.

f Gre. Naz. orat. 2. in Iul.

g Aug. de ciuit. Dei. lib 18. c. 52.

CIV. CVR IVLIANVS CVM HONORE PATITVR TRANSFERRI RELIQVIAS.

Quod vero Iulianus infensus in Babylæ ossa, non ea disiici, longeq; dissipari, comburi, aliterue consumi, & in nihilum redigi iusserit, sed cum honore in ciuitatem à Christianis reduci permiserit; facta quæ præcesserunt terribilia aduersus ipsius auunculum, Iulianum item nomine, necnon in Felicem Præfectum ærarij, cum exterruerant, admonuerantque cum Christianis mitius agendum. Quo modo hæc autem se habuerint, Chrysostomus h recenset, qui sic rem ab eadẽ obiectione exorditur: Cur, inquit, capsulam in mare demergi neque dæmon iussit, neque posterior hic Imperator voluit? cur non attriuit & exussit? cur non in vastam aliquam solitudinem deserti eam amandauit? Nam si ea piaculum & scelus fuisset, si eam abominans ac potius reformidans illinc dimouisset; non intra vrbem piaculum deducere, quin potius in montes quospiam vel saltus transferre oportuit. Sed scilicet perdito huic Imperatori, æque atque Apollini, Babylæ virtus, & quam cum Deo haberet fiducia cognita erat: ob id formidabat, si hoc fecisset, ne fulmen diuinum, neue aliquem alium morbum in se ipse prouocaret. multa enim habebat Christi virtutis tum in ijs, qui ante se imperauerant, tum in ijs, qui vna secum Imperium administrauerant, spectata argumenta. Nam ex superioribus Imperatoribus ij, qui similia attentauerunt, multis, ijsq; intolerabilib. calamitatibus accepti, fœda & miserabili morte interierunt: ita vt cuiusdam, dum adhuc viueret, sponte ex oculis pupillæ exilierint, Maximinus hic fuit: alius autem furore, nempe Diocletianus: alius alia id genus calamitate vexatus, mortem cum vita commutauit.

h Chrysost. cont. Gent.

CV.

Cæterum ex ijs, qui tum cum ipso erant, auunculus (Iulianus pariter nomine) cum licentiosius insaniam suam contra nos prodidisset, ausus impuris manibus sacra vasa contingere: hoc etiam scelere non contentus, sed contumelia vlterius progressus (vasis enim ijs inuersis, & super pauimentum collocatis, atque extensis, ita super ea desedit) e vestigio illegitimæ huiusce sessionis pœnas luit. Illius enim verenda corrupta vermiculos generarunt; ita vt morbum diuinitus illatum constaret: ad quem curandum medici aues pingues, easque peregrinas interficiebant; quibus ad putrefacta mẽbra admotis, vermiculos euocabant: illi vero loco cum non mouerentur, putridis partibus mordicus inhærebant, atque illum ita demum multis diebus absumptum perdiderunt. Alius porro regij ærarij Præfectus (Felix nomine) antequam aulæ regiæ limen transcenderet, derepente medius crepuit, & ipse id genus impietatis cuiusdam pœnas luens. Hæc sane & his plura; neque enim omnia enumerare, temporis huius est. sed quæ i alibi idem i auctor attingit: his enim enarratis, quæ Iuliano auunculo, & Felici ærarij Præfecto contigerunt, mox subdit. Tunc etiam, inquit, regionis nostræ fontes, qui prius flumina ipsa cursu inundante vincebant, subito in se resiliendo fugerunt: numquam hoc ante perpessi, nisi postquam loca illa sacrificijs & victimis Iulianus inquinauit. Quid vero memorem famem toto prorsus orbe terrarum cum impio Rege dominatam? &c. eadem ipsa idem habet Chrysostomus homilia quarta in Matthæi Euangelium.

PRODIGIA IN CONTEMPTORES CHRISTIANÆ RELIGIONIS.

i Chrys in laud. Pauli hom. 4. to. 5.

CVI.

Fuit autem hic Iulianus Præfectus Orientis, frater matris Iuliani, antea Christianus, sed in gratiam nepotis Imperatoris Apostatæ & ipse est factus apostata, prout Artemij Acta testantur. At quæ hic obiter Ioan. Chrysostom. de eodem Iuliano auunculo, atq; Felice Præfecto ærarij, cursimque perstringit, paulo latiore indigent oratione; vt quæ ipse prætermisit, à nobis hic intexantur: ac primũ quæ à Sozomeno k his verbis scripta leguntur: Memoriæ proditum est, cum id temporis serio moliretur Iulianus auunculus Imperatoris, pretiosissima monimenta Ecclesiæ Antiochenæ in Syria positæ: quæ quidem plurima erant numero, in Imperatoris æraria transferre, & Ecclesias quoque occludere: omnes illius clericos fuga se mandasse: simulque Theodoritum presbyterum minime ab vrbe secessisse: quem, quoniam thesaurum istum (vtpote eius custos) indicare poterat, Iulianus primum apprehendit, deinde verberibus grauiter cædit: postremo cum, quæstione de illo omni tormentis genere habita, forti animo & virili respondisset, seque in confessione fidei præclarum virum ostendisset, securi feriri mandauit. hæc de nece Theodoriti Sozomenus. Porro hunc cum tam Græci, quam Latini inter martyres recensuerint: fateri necesse est, eum fuisse Catholicæ communionis presbyterum; aliasque cum Ecclesia illa Catholicis vsui esset, eum illo munere functũ esse, vel (quod de multis accidit) in ipso martyrio detestatũ esse hæresim Arianam. Constat enim, Dominicum illud Aureum, ita nominatã Ecclesiam Antiochenam, fuisse sub ditione Arianorum. Porro Beda hæc amplius habet de Theodorito in Martyrologio l: Post equulei pœnam & multos ac durissimos cruciatus, etiam lampades circa eius latera apposita sunt: sed his diuina virtute restinctis, cum milites, qui eas tenebant, Angelorum aspectu territi ruissent in fa-

k Soz. lib. 5. c. 7.

THEODORITI CERTAMEN.

l Die 23. Octob.

ciem, & credentes in Christum, impium ministerium recusarent; iussit Iulianus pelago immergi. quibus beatus Theodoritus * *ait: Praecedite fratres: ego vero superans inimicum, sequar Dominum, sicq; occisione gladij martyrium consummauit.* haec ipse ex eius Actis. ad quorum finem haec scripta erant: *Nos, qui Antiochia in Palatio eramus, & cum eo,* nempe Iuliano, *in perfidia fuimus: licet peccatores, serui Dei, haec quae gesta sunt circa Dei famulum Theodoritum X. Kal. Nouemb. vera conscripsimus.* Sed error in dierum numero reperitur: nam ex Ioan. Chrysostomo atq; Sozomeno conuincitur ante eiusdem templi incendium Theodoriti martyrium contigisse.

(* Theodorus.)

CVII. Quae autem post direpta atq; ignominia affecta sacra vasa, secuta sunt, à Theodoreto *a* sic enarrantur: *Tyrannus item sacra vasa in aerarium regium inferri, & portas Ecclesiae, quam Constantinus aedificauerat obserari mandat; quo nullus aditus illis, qui in ea conuentus agere solerent, omnino pateret. Hanc Ecclesiam id temporis occupabant Ariani. In sacrosanctum autem templum, ad vasa sacra auferēda, simul ingrediuntur Iulianus Praefectus Oriētis, Felix regij thesauri Quaestor, & Elpidius priuatae pecuniae & facultatum Imperatoris Procurator, quem Romani Comitem rerum priuatarum appellare consueuerunt. Felicem vero & Elpidium, cum essent Christiani, quo impio Imperatori gratificarentur, à vera religione ac pietate desciuisse ferunt. Iulianus aūt cum esset in templo, aduersus sacram mensam minxisse dicitur, atq; Euzoio eum prohibere conanti, colaphum infregisse, dixisseq; res Christianorum diuina cura & prouidentia prorsus destitutas esse. Felix sacrorum vasorum magnificentiam conspicatus (Constantinus enim & Constantius splendide & ample ea conficienda curauerant:) Ecce, inquit, quam sumptuosis vasis filio Mariae ministratur.* sed quanam poena Iulianus ob numinis cōtemptum mulctatus diuinitus fuerit, idem narrat, atque addit quod à Ioann. Chrysostomo praetermittitur, dum ait:

(a Theod. li. 3. c. 11. 12. IVLIANI COMITIS, FELICIS, ET ELPIDII SACRILEGIVM.)

CVIII. *Sed isti tyranni pro his impijs & insanis facinorib. non diu post poenas persoluerunt. Nam Iulianus auunculus confestim in grauem morbum dilapsus, visceribus putredine exesis, interijt: atq; stercus nō amplius per partes illas corporis, per quas naturaliter egeri solet, emisit; sed sceleratum eius os, instrumentum blasphemiae, partis illius ad stercus ejiciendum natae locum obtinuit. Ferunt eius vxorem, mulierē ob fidei constantiam egregie nobilitatā, haec ad maritum dixisse: Debes merito, mi vir, Christum saluatorem laude praedicare, quod tibi hac castigatione suam potentiam ostenderit. Nam quem oppugnasses, plane te praeteriisset, nisi consueta sua lenitate vsus has plagas tibi diuinitus inflixisset. Miser igitur partim coniugis oratione, partim cruciatu sibi imposito, morbi causam perspiciens, orat Imperatorem, vt Ecclesiam ijs, quibus erat ablata, redderet. Sed neque hoc ei persuasit: & ipse extemplo migrauit è vita.* hucusq; de vindicta diuinitus in Iulianum immissa Theodoretus. De Felice autem haec adiungit:

(IN IVLIANVM SVPPLICIVM DIVINITVS ILLATVM.)

CIX. *Felix vero descendente flagello etiam caelitus impacto oppressus, sanguinem dies noctesq; ex ore fudit. Quippe sanguis ex omnibus vndiq; corporis (vt ita dicam) vasis, quibus continebatur, ad eam partem confluxit. Itaq; vniuerso eius sanguine in hunc modum exhausto, statim extinctus est, & aeternae morti traditus.* De eodem rursus Felice, quem Comitem sacrarum largitionum Ammianus appellat, repētina morte ex sanguinis profluuio, necnon de Iuliano Comite Oriētis & ipso morte absumpto haec habet Ammianus *b*: *Felice,* inquit, *largitionum Comite profluuio sanguinis repente extincto, eumq; Comite Iuliano secuto, vulgus publicos contuens titulos Felicem, Iulianum, Augustumque pronunciabat.* at haec non repugnant ijs, quae dicta sunt ex Chrysostomo de Felicis interitu, quod crepuerit medius: imo maximè consentientia sunt: nam quod disruptis visceribus, ore vomens sanguinem, continuo expirauit, visus est medius crepuisse: corrigendus tamen videtur tum ex Am̃iano, tum ex Ioanne Chrysostomo Theodoretus, dum ait, dies noctesque sanguinem euomuisse; cum repentino exitu, Dei vindicta esse sublatum, cōstet. Porro ad hunc ipsum Felicem Comitem sacrarum largitionum extat eiusdē Iuliani aduersus (vt puto) Christianos *c* hoc anno ijsdemque Consulibus huiusmodi datum rescriptum:

(FELIX A DEO PVNITVS.)

(b Ammian. li. 23.)

(c l. 5. de bonis proscrip. C. Theo.)

Imp. Iulianus A. ad Felicem Com. S. L. Quidam scelerate proscriptorum facultates occultant. Hos praecipimus, si locupletes sint, proscriptione puniri: si per egestatem abiecti sunt, in faecem vilitatemq; plebeiam, damnatione capitali debita luere detrimenta. PP. Rom. VII. Id. Mart. Mamertino & Neuitta Coss. peculiare nāque erat Iuliano (vt superius vidimus) bona Christianorum auferre: ad quod faciendum si quando aliqua non posset causa legitima fingi, illam ex Euangelio captabat, quod in ipsis Fidelibus abdicatio rerum temporalium commendetur.

CX. Elpidium quoq; Comitem rerū priuatarum ex Christiano factum desertorem infelicissimè diem extremum clausisse, Nicephorus auctor est. *Ac tertius,* inquit *d*, *Elpidius, qui blasphemus quoque in Christum fuerat, tardius ille quidē quam alij, poenas luit: sed tamen inter eos, qui tyrannidem affectarunt, deprehensus, bonis omnibus exutus, graues aerumnas alias in carcere perpessus turpiter vitam finijt, execrandus & detestandus ab omnib. iudicatus.* haec Nicephorus. Quid praeterea alijs tūc acciderit, qui fidem Christianam deseruissent, ita recenset: *Sed & Heronem illum Thebis Aegyptijs ortum, qui Episcopus creatus, casu quodam ad Graecam superstitionem defecerat, subita putrida inuasit aegritudo, quae totum illius corpus depasta, abominationem eum omnib. reddidit. Quapropter rebus omnibus desperatis, in viam est profectus, nullam prorsus à quopiam miserationem consecutus. Christiani namq;, perinde atque piaculum, omnib. modis eum auersati sunt: Graeci autem hactenus tantum eum, quod se errori & fraudi eorum subiecisset, agnouerunt. Et Heron quidem acerbissime & miserrime ita e vita excessit. Alius autem, Theotecnus scilicet quidam, & ipse à nostra in Graecam religionem prolapsus, carne eius omni putrida carie consumpta, vermium materia factus est; & oculis illorum morsibus amissis, moriens, per insaniam, quae eum corripuit, sua sibi dentibus conscissa & deuorata lingua, e grauibus tormentis ad longe deteriores maioresq; cruciatus migrauit. Sed & alij insuper talia quoque ausi, condigna sceleribus suis tulere supplicia. Euiuscemodi multa eo tempore diuinum numen exhibuit miracula, commeritas iustasq; ab iis, qui impudenter & aperte veram pietatem oppugnarunt, poenas exigens.* hactenus Nicephorus. Porro ad haec allusisse Chrysostomus visus est, dum enarratis, quae accidissent Iuliano & Felici Praefectis, mox illa subdit verba *e*: *Haec sane, & his item plura (neque enim omnia enumerare, temporis huius est) animo lustrans impius Imperator, verebatur temeritatem suam vlterius promouere.*

(DE ELPIDIO DESERTORE.)

(d Niceph. li. 10. c. 29.)

(QVID IN HERONEM ACTVM ET ALIOS APOSTATAS.)

(THEOTECNI SVPPLICIVM.)

(e Chrys. aduers. Gent. tom. 5.)

CXI. Caeterum quod spectat ad tempus suppliciorum Iuliani Comitis Orientis, & Felicis Comitis sacrarum largitionum, diuinitus irrogatorum: cum ex sententia Iohannis Chrysostomi ea spectantis Antiochiae, constet ante translationem Babylae sacrorum ossium, & templi Daphnitici conflagrationem, contigisse: perperam ab Ammiano & alijs ordine praepostero recensentur: his enim admonitū Iulianum, atq; exterrefactum suorum Praefectorū suppliciis, testatur ipse Chrysostomus, pepercisse reliquiis Babylae, ne eas in cineres redigeret, in ventum spargeret, vel in mare demergeret: aut in desertum & inaccessum locum penitus ablegaret: sed siuerit è Daphne Antiochiam cum honore deduci, atq; loco honestissimo collocari, & intra templum, vt ait, recondi, intra quod prius erant, antequā Daphnem translatae fuissent. Quid vero mox acciderit, vt capsula Babylae Antioch. delata est, licet superius attigerimus: tamen ex Chrysostomo est fusius enarrandum, qui rem gestam recenset his verbis *f*:

(f Chrys. vbi supra.)

At malignus daemon statim edoctus est, frustra sibi fraudis suae artificia confecta, seq; non iam certamen habere cum mortuo, sed cum eo, qui viueret, qui efficax esset, quiq; non se modo, sed omnes quoque daemones fortitudine superaret. Is enim, nempe Babylas, DEVM deprecatus ignem in templum vt caelitus demitteret, totum illius tectum exussit, ipsoque idolo ad extremos vsque pedes deleto, eodemque in cinerem ac puluerem redacto, ab omnibus parietibus, qui ipsi integri adhuc stant, abstinuit. At si quis nunc illò accesserit, nunquam vtiq; dixerit factum id ignis opus esse. Neq; n. incendium id non ex composito factum, neque ex materia inanimi natum, sed tanquam manu quadam ignem circumagente, atque indicante à quibus abstinere, quae porro absumere oporteret: tanta certe concinnitate, tanto artificio ipsum templum detectum est, nec simile quidem ijs, quae casu ac temeritate incendio conflagrasse videmus; verum ijs, quae parietum ambitum integrum cum habent, tecto tamen carent, caetera enim omnia, & columnae item omnes, tam ea, quae templi culmen, quam quae vestibulum sustinebant, adhuc extāt, prae-

(TEMPLVM CVM APOLLINE CONFLAGRAT.)

ter vnam, quæ ad posteriorem templi partem stabat: & hæc tamen non temere perfracta est, sed ea de causa, quam postea dicturi sumus. hæc ipse: quæ euenisse tradit, simulac Babylæ ossa Antiochiam perlata sunt. Qualem autem de incenso templo Iulianus adhibuerit quæstionem aduersus Æditutum, idem auctor ita prosequitur:

CXII. SACERDOS OB INCENDIVM TEMPLI TORQVETVR.

Hoc incendium vbi accidit, statim dæmonis Sacerdos in carcerem rapitur (hunc illū puto, qui solus gratas Deo suo ex omnibus Antiochenis, dictus est ex oratione Iuliani, aufere immolasse) *sic coniectus in vincula, incendij auctorem indicare coactus: qui vbi non habuit, quem accusaret, intortis cubitis, multis flagris vapulauit, in sublime raptus, ac altera vndiq; casus: quanquam nec sic quidem ex eo quicquam didicerit. Res q; huius euentus similis erat illi, qui in Christi resurrectione accidit: tum enim dispositi fuere milites, qui corpus IESV custodirent, neque possent eius discipuli furto illud auferre. Cæterum is fuit rei ipsius euentus, vt nulla vel impudenti species ijs relicta fuerit, qui resurrectionis eius fidem eleuare ac calumniari vellent. Atque hic distrahebatur miser Sacerdos, quo testificaretur factum id non diuina ira, sed humano maleficio accidisse. Is autem contortus ac fœde laceratus, cum neminem haberet, quem proderet, ignem de cælo delapsum testatus est, vt maleuolis atq; impudentibus nullus iam calumniæ locus relictus fuerit. Sed quod nos paulo ante dicere volentes in alium locum reiecimus, id ipsi hic tempestiue dicemus.*

CXIII.

Quidnam vero id esse potest? Certe martyr noster Babylas eo vsque Imperatorem terruit, vt furori ille suo supersederet. Neq; enim ipsum quidem Sacerdotem, cumq; quem tanto honore prosequebatur, tot malis tecti exusti causa affecit, & immanius quam fera crudelis dilaniauit: à cuius etiam vorandis carnibus fortasse non temperasset, nisi res ea detestanda, omnibusq; abominabilis visa fuisset. Babylam autem, per quem dæmon os suum obstruxerat, rursum in vrbem ea de causa transtulit, vt maior honos ab omnibus haberetur. Etenim idem Imperator si minus prius, hoc est, quo tempore victum se esse dæmon fassus est: at certe post ipsum incendium omnia subuertisset ac perdidisset, capsulam exussisset, vtrumq; item monumentum, tum quod Daphne, tum quod in vrbe erat, nisi metus in eo maior, quā ira fuisset, ac nisi eius mæstitiæ timor imperasset. Solemne permultis esse videmus, cum eos ira ac dolor corripuerit, etiamsi affectuum eorum auctores non nanciscantur, in obuios quosq; ac suspectos iram effundere. Non procul autem ab hac suspicione Babylas erat: nam simul vt in vrbem peruenit, statim ignis in templum inuasit. hæc Chrysostomus.

INCENDIVM CHRISTIANIS ADSCRIPTVM.

Cæterum Iuliani furor simul cum malitia grassabatur: nam ne verum esse ab alijs crederetur, quod Sacerdos vi tormentorum confessus esset, templum cælitus igne immisso conflagrasse, quasi à Christianis id facinoris perpetratum fuisset, eosdem in crimen adducens, durissimam quæstionē in eos exercuit. Par est quidē credere, qui nec sibi carissimo sacerdoti pepercisset, sed sæuissime cruciasset, in Christianos conuersum, in eos acerbius desæuisse: seq; tunc Philosophum esse oblitum quem tantopere affectabat. At licet id fecerit; à nullo tamen, quod optabat, potuit tale mēdacium extorquere, ac tantæ falsitatis astipulatorem habere: cum nihilominus ipse in vulgus, facinus à Christianis esse patratum diffamarit, quod & apud Gentilium nonnullos fidem inuenit. Cæterum Artemius martyr, de quo dicturi sumus, qui tum erat Antiochiæ, coram Iuliano exprobrauit *a*, non ab hominib. fuisse tēplum incensum, sed igne cælitus misso. Quin etiam & de rusticis proxime habitantibus atq; testantibus fulmen è cælo se vidisse super templum delatum, Theodoretus affirmat *b*.

a Acta Art. martyr. die 20. Octob. Metaphr. & Sur.
b Theod. li. 3 c. 10.

CXIV.

Atqui virtutem exhorruit Babylæ martyris, in cuius reliquias nequicquā vel leuiter peccare ausus est: in martyres longe positos vindictam de templi conflagratione & incendi Apollinis conuertisse, sic Sozomenus tradit *c*: *His rebus in Daphne propter Babylam martyrem à Deo confectis, Imperator: credo, cum certior factus esset Ecclesias quasdam in honorem martyrum esse prope Apollonis Didymei fanum, quod est pro Mileto situm, ædificatas) scripsit ad Præsidem Cariæ, vt si tectū tam & mensam sacram haberent, eas incenderet: sin earum ædificia ex dimidia parte duntaxat perfecta essent fundamentis disturbatis, solo æquaret.* At nō multam suam reliquere iniuriam martyres, quorum precibus paucos post menses, impius qui talia præcepisset, miserando exitu è vita sublatus est. sed de his pluribus suo loco.

c Sozo. li. 5. c. 19.

IVLIANVS INSANIT IN TEMPLA MARTYRVM.

CXV.

Cur autem non ipsum integrum Daphnes templum comburi, sed partem eius Deus intactam permanere permiserit: idem Chrysostomus inferius tradit *d* id accidisse, vt parietes, qui remanserant, atq; columnæ, tanquam vocalia monimenta, dæmonis imposturam, deorumque Gentium imbecillitatem, & veri Dei summā potentiam posteris inclamarent. nam & post multa de his philosophatus, hæc addit: *Ecce iam vicesimus ex eo annus agitur: nec tamen ædificij ab igne relicti pars vlla deleta est: sed quæ partes flammas euaserunt, ea solide ac firmiter stant, suntque etiam nunc sic valida, vt vel ad centenos, ducentenosque & multo item plures annos durare possent. Id vero quis mirum videri debet, si ex columnis nulla prorsus ab altera auulsa ad solum deciderit? Columnarum enim earum, quæ ad posteriorem templi partem erant, vna tantum tum pertacta, nec ea quidem corruit, sed à sua sede mota, ad murum dum caderet inclinata sic mansit: cuius quidem columnæ partes sunt duæ, quarum altera à basi ad sectionem oblique muro incubuit, altera à sectione eadem ad capitulum supina constitit, & ea ab inferiori parte suffulta. Quamquam autem & venti loco illi sæpe incubuere, & terræmotibus crebris terra fuit concussa, ignis tamen reliquiæ inconcussæ manserunt, quæ ipsa firmiter stant, propemodum clamitantes, sese ad posterorum emendationem seruatas esse. Et quidem quod templum ipsum totum non conflagrauit, hanc dicere possumus causam esse.*

d Chrys. contra Gent. tom 5.

CVR PARS DAPHNÆI TEMPLI INTEGRA REMANSIT.

CXVI.

Quod autem Imperator fulmine percussus non fuerit, aliam, si quæsieris, causam reperies ex eodem bonitatis & benignitatis Dei fonte manantem. Propterea enim Deus ignem ab Imperatoris capite amouit, eundemq; in templi tectum iaculatus est, vt alieno ille malo edoctus pœnam sibi reseruatam effugeret, pœnitentia compunctus, & errore liberatus. Illi enim neq; hoc solum, neq; primum virtutis suæ signum Christus dedit, sed & alia item multa hoc ipso non inferiora. Nam auunculus eius, & Quæstor ærarius, sic, vt dixi, vterque vitam finientes, præterea & fames in vrbem statim vna cum ipso inuadens, & aquarum penuria nunquam antea visa, quam ab eo sacrificia in ipsis fontibus facta fuissent, & multa præterea alia, tum ea, quæ in ipsius castris, tum quæ in vrbibus euenerunt, huiusmodi certe fuere, vt vel saxeam animam flectere possent, non ob id quidem, quod permulta essent, neque ob id, quod omnia pariter ederentur, ac deinceps & post ipsa statim scelera perpetrata, vt quondam Aegyptiorum Regis tempore: sed quod quæ addebantur miracula per sese talia erant vt ad eorum, qui ea cernerent, emendationem aliud alio non egeret, verum vnum illorum quodque hoc ipsum per se præstare posset, &c.

SÆPE SIGNIS ADMONITVS IVLIANVS.

CXVII.

At acerbissimum casum, incōparabile damnū, iacturam famosissimi templi, dispendium oraculi celeberrimi, omnes æque luxere immenso luctu Gentiles, ac potissimum ipse restitutor deorum Iulianus Apostata, qui tantopere laborauit, vt Castalios latices expurgaret, & mutum deum suum vocalem redderet. Quamobrem Antiochenus sophista, ob consolationem mœrentium Ethnicorum, threnos, lugubremq; næniā edidit, cuius aliquot à S. Ioan. Chrysostomo recitata fragmenta, hic in vnum compacta reddā animi causa, vt ex tam præclari auctoris luctu lector cōparet sibi risum. Sed licet Chrysostomus, quisnam iste fuerit, minime nomine referet: tamen ex patria, professione, titulo orationis ipsius, loco & tempore, non alium quidē fuisse, quam Libanium, certum est: eum enim patria extitisse ciuem Antiochenum, Eunapius tradit; quem & claruisse hoc tempore dictum est, & Antiochiæ apud Iulianum egisse, nullus dubitat: orationem vero de Daphne ipsum magna diligentia elucubrasse auctor est ipse Iulianus in epistola anno sequenti in procinctu belli Persici in itinere ad ipsum scripta: in ea enim hæc leguntur *e*: *Sed de Daphne scripta est à te oratio, qualem nemo alius eorum, qui nunc viuunt, hominum, quamuis maxime contenderet, posset perficere; veterum autem non multos perfecturos fuisse existimo. Quid igitur ego de ea nunc scribam, cū tua tam luculenta extet oratio?* hæc Iulianus *f*. At qualē illam iudicarit Chrysostomus, videamus: vt pariter vna cum ipso & hominē & superstitionem Ethnicorum derideamus. ait enim: *Ipsa hic ego lamenti & næniæ eius, quam ciuitatis sophista in dæmonem conscripsit, verba apponam, sic enim habet næniæ initium.*

LIBANII LVCTVS DE INCENSO APOLLINIS TEMPLO.

e Iul. epist. 28.

f Chrys. contra Gent. tom 5.

CXVIII. NÆNIÆ LIBANII SOPHISTÆ. *Viri, quorum oculis æque ac menti caligo offusa est, ne posterum neque pulchrã, neque amplam ciuitatem hanc vocemus. Deinde cum nonnulla attigisset, disseruissetq; de Daphnes fabula (neque omnẽ illius orationem huic nostræ inserere tempus patitur; ne longiores, quam par est, simus) Persarum, inquit, Rex olim ciuitate hac capta, templo pepercit.* verba porro ipsa sunt hæc: *Ille quidem ducto contra nos exercitu præstare putauit, si templum integrum esse sineret: ac certe statuæ decor barbaricæ iræ præualuit. Nunc autem ô Sol, ô Terra, quisnam & vnde hostis hic? qui citra omne auxilium equitum, citra omne præsidium & grauis & leuis armaturæ militum tenui scintilla omnia absumpsit?* sed rursus de Persarum Rege idem Sophista: *Persarum Regem, eius, qui nunc nobiscum bellum gerit ex maioribus vnum, vrbem proditione captam cum exussisset, & ad Daphnem concederet idem facturus, dæmon sic immutauit, vt face, quam manu teneret, abiecta, Apollinem adoraret: adeo eius animum deleniuit.* sed his derisis, hæc vbi supra de Libanij oratione Chrysostomus: *Postea vbi declarauit Babylam dæmone superiorem fuisse, tum cum Gentilium res victimis ac sacrificijs maxime florerent: Et nostrum, inquit, templum, ingens illud diluuium non disturbauit. in sudo autem, atque adeo cum nubes ipsa præteriisset, deiectum est: nimirum nubem & diluuium appellans Imperatoris eius,* nempe Constantij in idola infensissimi, *qui præcesserat, tempus. Rursum oratione paululum prouectus id ipsum amarulentius deplorat his verbis: Ad hæc cum aræ tuæ sanguinem sitirent, sedulus Daphnes custos, vel contemptus cum esses, permansisti, ô Apollo, aliquoties etiam iniuria lacessitus, atque externo spoliatus ornatu, patienter tamen tulisti: nunc vero multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis, postquam sacrosanctum Imperatoris os pede excepisti, intuitus quæ prædicebas, visus liberatus esse mortuo quodam, quem tu indicaueras malum tibi vicinum esse, ac tibi obstrepere: de medio statim cultu solum vertisti. Vnde nam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores sunt sacrorũ, statuarumq; tibi erectarum.* post multa aduersus hæc deliramenta cum disseruisset lepide quidem Chrysostomus, ad nænias Libanij reuocat lectorem, hæc subdens:

CXIX. QVÆ CHRYSOSTOMVS IN LIBANIVM. *Sed enim suspensa hic à vobis oratione nostra, interim rursus exaudiamus Sophistæ huius lamenta: misso enim Apolline ad Iouem his verbis questus suos conuertit: Quale, ô Iuppiter, laborantis animi laxamentum perdidimus? Quam Daphnes regio tumultibus vacua erat? quanto etiam templum ipsum magis vacuum, vtpote in quo natura ex sese quasi portum in portu fecerat, ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præstante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum deposuisset? Quis propterea Fortunatas insulas inibi desideràsset?* Ad hæc Libanij verba Chrysostomus multa loquutus de contagio prauorum morũ & scelerum, quo illuc accedentes inficerentur: post multa rursum ad Sophistæ verba reuocat orationem, cum ille vecors in cõmendationem sui Apollinis sic rursus exclamat: *O dexteram malignam, ô iniquum ignem, quonam primum dilapsus est? quodnam mali huius exordium? Num à tecto exortus, ad reliqua deinceps serpsit? ad illius caput, ad faciem, ad phialam, ad cydarim, & talarem vestem? Vulcanus enim ignis arbiter non comminatus est ignibus hunc detrimentum afferentis, cum beneficio deuinctus Apollini deberet, ob indicium olim sibi ab illo factum? Sed neque Iuppiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimisit, præsertim qui olim Lydorum Regi perulitanti pyram extinxerit, &c.* illa vero de Vulcano ex turpi fabula & obscœnis actibus Veneris cum Marte mutuatũ Sophistam Chrysostomus ludibrio insectatur.

CXX. At post hæc rursus Sophista de idoli forma: *Viri, trahitur mihi mens ad dei Apollinis speciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipsum repræsentat, formæ lenitatem, colli mollitiem, idq; in lapide, cingulum, quo aurea tunica circa pectus sic colligebatur, vt partim subsideret, partim subsurgeret. Breuiter, totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non sedauisset, vel qui similis esset cantilenam occinenti? & hercule audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie cithara ludentem: aures beatas! Cæterum cantus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur. quod puellam occuluerit dehiscens, ac sese deinde contrahens.* hactenus descriptio imaginis Daphnitici Apollinis ex Libanio à Ioanne Chrysostomo recitata: quã quidem eandem esse reperi cum illa, quam in antiquo numismate expressam mihi reddendam curauimus. accepimus illud à Philippo Winghio nobili Louaniensi, iuuene erudito, ac rerum antiquarum studiosissimo, quarum causa patrio solo relicto Romæ versatur: miroque affectus est gaudio, dum eandem, quam ære expressam tunicam Apollinis imaginem ostendebat in nummo, nos stylo Libanij egregie descriptam inspiciendam proposuimus in Chrysostomo. Quam vero cernis ad pedes Genij dimidiam desuper terram eminentem imaginem, Daphnem puellam esse scito, cum à terra dehiscitur, secundum ea, quæ ex Libanio sunt recitata.

Quod vero ex lapide efformatum simulacrum illud fuisse, idem Sophista tradere videatur; erroris arguendus est auctor in Actis Artemij martyris, dum illud ex ligno vitis compactum fuisse docet, ipsum haud fideliter in omnibus ita describens: *Imago autem Apollinis erat hoc modo constructa. Ei ex vite erat corpus compositum admirabili quãdam arte ita compactum, vt præseferret speciem vnius adolescentis: auro autem illius totus, quo induebatur, amictus, nudatus & non auratis cæteris corporis partibus, ostendebat quandam, quæ dici non potest, pulchritudinem. stanti vero erat in manibus cithara, & eam videbatur pulsare: coma autem & lauri corona auro florebant permixto, vt magna effulgeret gratia spectatoribus: duoq; magni hyacinthi implebant ei figuram oculorum in memoriam Hyacinthi pueri Amyclei. Et gemmarum pulchritudo & magnitudo imagini maximum afferebat ornatum, adeo vt quamplurimis in eo decipi cõtingeret, vt qui propter apparentis formæ pulchritudinem inescarentur ad eum adorandum, quod quidem ipsi quoq; Iuliano euenerat: maiorem certe ei cultum exhibebat, quam alijs omnibus imaginibus, ex singulis generibus ei sacrificans, & ab eo expectans responsa.* hæc ibi auctor; qui vt Christianus homo, haud eum inspexisse putatur; sed ab alio relata, sic vt se habent, haud in omnibus fideliter memoriæ commendauit. Sed iam cætera prosequamur. CXXI.

Post hæc (inquit Chrysostomus *a*) *pauca admodum ad incendium pertinentia questus; Clamabat viator, flamma erumpente: turbabatur per lucum Daphnes inquilina Sacerdos dei: planctus autem pectorum, & vlulatus ingens per locum arboribus densum percurrens, ad vrbem vsque vehemens atque horrificus peruasit. Imperatoris oculus vix somnum capere incipiens, amaro illo nuntio audito, è lecto surrexit. Ipse furore percitus, Mercurij talaria peruestigans, ad mali istius originem indagandam pergebat: æque intra se flagrans ac templum ipsum. Trabes ferebantur deorsum ignem ferentes, id omne, quod ignis comprehendisset, absumentes, ipsum scilicet statim Apollinem, tanquam à tecto non admodum distantem; mox & alia Musarum ornamenta signa inibi extantia, lapillorum fulgura, columnarum pulchritudinem. Vulgus autem circumstans lugebat, auxilium tamen ferre minimè valens: id quod vsu venire solet ijs, qui de terra naufragium spectãt, quorum vt vnum hoc superest auxilium, casum ipsum lachrymis prosequi. Nymphæ certè e fontibus suis egressæ ingentem luctum excitarunt; ingentem item & Iuppiter; haud procul consideus, eiusmodi illum, verisimile est, labefactatis filij honoribus concitasse: ingentem autem sex centorum dæmonum in luco agentium turba: neq; sanè minorem è media vrbe Calliope, vbi extabat templum eius, præside Musarum Apolline ignis iniuriam sentiente.* CXXII. a Chry. contra Gent. DELIRAMENTA LIBANII SOPHISTÆ.

Postea vero idem delirans Libanius sic sub finem ait: Præsta te mihi talem Apollo, qualem te reddidit Chryses, dum Græcis imprecaretur, ira plenum, & nocti adsimilem: quandoquidem tibi ornamenta cum redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat restitueremus: præceptum est quod colamus simulacrum haud aliter, quam si sponsus aliquis, interim dum corolla contexuntur, moriatur. hucusque næniæ. Subdit Chrysostomus: CXXIII.

Et sophistæ quidem nostri lamentatio hæc fuit, seu potius parua quadam lamentationis partes hæ. Mihi vera succurrit admirari, qui factum est, vt ob quæ illum præ pudore se auertere oportebat, ob ea ipse placere sibi putet, vt qui Apollinem eundem intemperati atque obscœni iuuenis ritu per meridiem cithara personantem inducat, dicatq; illi cantilenæ argumentum amasiam esse; aures autem eas beatas vocet, quibus obscœnum id carmen exaudire contigerit. hæc ipse & alia refert plane ridicula. Tantum valuit adulatio, vt nobilis ingenij sui vires ad hæc laudanda, quæ obruenda potius erant silentio, Libanius sophista penitus exhauriret. Sed hæc omnia Christianæ religionis cessere triumpho, quæ de idolo famoso combusto templo incenso Orbisq; totius Imperatoris studiis superatis, & dæmonis potentia Babylæ vnius ossium virtute prostrata, dicta sunt.

Ad hæc ipsa credimus spectare oraculũ, quod ex Oribasio, Iuliani medico, de quo dictum est superius, recitatur in Actis Artemij martyris his versibus *a*.

a Apud Metaphr. die 28. Octob. habet Sur. tom. 5.

Dicite vos Regi: Pulcherrima corruit aula,
Non tectum pulcher, non laurum vatibus aptam
Phœbus habet, fontuq; extincta est lympha loquentis. hæc ab oraculo Delphico.

CXXIV. Sed ad hæc insuper, quæ spectant ad Apollinis Daphnitici cultum, addimus corollarium de filio Sacerdotis eius templi, inuito parente ad Christianam fidem perducto. Rei gestæ series diligentissime à Theodoreto describitur in hunc modum *b*: *Per id temporis*, inquit, *adolescens quidam filius Sacerdotis, in impia educatus religione, se in numerum piorũ aggregauit. Nam mulier quadam illustris ob pietatem & diaconatus munere dignata, matri huius adolescentis perfamiliaris, eum cum matre aduentantem (adhuc quidem valde adolescens erat) forte salutans, magnopere est ad veram pietatem cohortata. Mortua vero matre, venit ad eam adolescens, & consuetam ab ea disciplinam perdiscit: atque firme defigens in animo eius consilia, percontatur magistram, qua via possit superstitionem patris deuitare, & veritatis, quam illa prædicabat, cõpotem fieri. Cui illa, Oportet, inquit, patrem deserere, & illi tuum & illius fabricatorem præponere, & alteram petere ciuitatem, in qua potes latitare, & impij tyranni manus effugere, pollicitabaturq; se ei rei prospecturam. Tum adolescens, At, inquit, deinceps veniam ad te, & tibi meam animam committam. Paucis interpositis diebus, Iulianus Daphnem contendit, publicum epulum celebraturus: cumq; eo vna proficiscitur Sacerdos adolescentis pater, qui Imperatorem comitari consueuerat.*

b Theodor. li. 3. c. 13.

FILII SACERDOTIS CONVERSIO AD CHRISTVM

CXXV. *Adolescens erat cum patre & frater vna: isti namq; in cibo Imperatoris aqua lustrali expiando, Æditiuorum munere fungebantur. Septem dies festum Daphnes agi solet. Primo die adolescens, vbi toro astans Imperatoris, opsonia aqua lustrali expiauerat, consuetoque scelere polluerat, curriculo currit Antiochiam: & ad eximiam illam mulierem recta profectus. Ego, inquit, venio ad te, vti à me promissum est. Tu ergo saluti tam corporis, quam animæ consulito, promissumq; præstato. Quamobrem illa consurgens extemplo adolescentem deducit ad Meletium (hic erat partis Catholicorum Christianorum, qui Antiochiæ erant, Episcopus) qui eum in superiori parte ædium, in quibus habitabat, commorari iussit. Pater autem quærere adolescentem, perlustrareq; vndiq; Daphnem, atq; ad vrbem contendens, circuire plateas & angiportus, circumferre in omnes partes oculos non cessat: quod quidem fecit magno illius inueniendi desiderio incensus. Vbi ventum est ad eum locum, in quo erant ædes Meletij, oculis sublatis videt eum ex tabulato despicientem ad quem accurrens, inde abstraxit, abduxitq;. Atq; ei domum reducto, primo permulta inflixit verbera; deinde veruculа candentia manibus, pedibus, & dorso impegit: postremo conclusit in cubiculo, ostio foris obserato; ipseq; Daphnem reuertitur. ista ille ipse, cum ætate iam admodũ exacta erat, mihi narrauit: addiditq; etiã, se numine afflatum, & diuina repletum gratia, omnia patris simulacra confregisse, eorumq; irrisisse imbecillitatem.*

Postea vero complexum animo facinus, quod conficerat, cœpit patris aduentum pertimescere, orassEq; Christum Dominum, vt ipse ferret auxilium, seras perrumperet, & ostia patefaceret: Nam tua causa inquit, hæc & perpessus sum, & admisi. Quæ cum dixisset; excidisse seras, & ostia aperta esse. Inde igitur recurrisse ad magistram: quæ eum veste induit muliebri: & postquam in camera collocasset, iterum ad Meletium deduxit: Meletium vero Cyrillo, qui tum Hierosolymorum fuit Episcopus, ipsum commisisse. & ita noctu iuisse Palæstinam. Post mortem autem Iuliani iste adolescens patrem ad veram traduxit religionem. Etenim cum istud, tum alia nonnulla ipse nobis narrauit. Quare isti hoc modo ad Dei cognitionem adducti, veram salutem consecuti sunt.

Iulianus c vero liberius, immo vero impudentius aduersus verum Dei cultum arma ferre: & quamquam personam induebat modestiæ; tamen retia parare, & tendere plagas cœpit, quæ homines errore deceptos in impietatis perniciem inducerent. Nam primum fontes, tum qui in vrbe erant, tum qui Daphne, sceleratis victimis contaminare, quo singuli, qui aquam gustarent, tetra nequitiæ labe inficerentur. Deinde quæ in foro exponebantur. eadem sceleris macula inquinare: nam panes, carnes, fructus, olera, & alia omnia esculenta, aqua lustrali aspergebantur. Quæ cum viderent Christiani, etsi non poterant non gemere, lamentari, & scelera illa impense detestari: tamen eisdem vescuntur legi Apostoli d obsecuti, ita iubenti: Quicquid in macello venditur, comedite; nihil interrogantes, propter conscientiam. hæc Theodoretus. Porro fontes illos, sic forde sacrificiorum pollutos diuino miraculo exsiccatos esse, superius assertione Chrysostomi dictum est, quod & alij confirmant historici. Cæterum quod ad cibos pertinet: etsi vidimus Constantinopolitanos Christianos his laudabiliter abstinuisse esculentis Gentilitia superstitione pollutis: haud tamen damnandos esse Antiochenos, Theodoretus Apostoli auctoritate confirmat, iuxta illud eiusdem Apostoli *e*: *Vt quid induatur ab aliena cõscientia: si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago?* & illud *f*: *Qui non manducat, manducantem non spernat.* & rursum: *Qui manducat, Domino manducat, & gratias agit Deo.* CXXVI.

c Theod. l. 3. c. 14.

CIBARIA OMNIA LABE IDOLOLATRIÆ FŒDATA.

d 1. Cor. 10.

e 1. Cor. 10.

f Rom. 14.

Tunc quoq; accidit, vt Eusignius miles emeritus annum agens ætatis centesimum decimũ, cum in Iulianum exprobraret Magni Constantini fidem, sub quo militauerat, atque præterea patriæ pietatis desertorem nuncuparet, viriliq; animo redargueret: vt maiestatis reus ab eodem Apostata gladio amputari capite sit iussus: cuius triumphus præclaro notatus *g* est titulo in tabulis Ecclesiasticis tam Græcis, quam Latinis, memoria anniuersaria repetendus.

EVSIGNII MARTYRIVM.

g Menolog. & Martyr. Ro. die 5. Augusti.

Quo etiam tempore martyrium subijsse duos illos Christianos milites, Iuuentinum atque Maximum, idem post hæc Theodoretus affirmat. Nos autem rem gestam, à S. Ioan. Chrysostomo, qui tunc temporis aderat Antiochiæ, petamus, quam his verbis describit *h*: *Accidit, vt milites quoddam conuiuium haberent* (hoc puto epulum illud publicum à Iuliano paratum, cuius superius mentio facta est) *in quo & martyres, quos hodie colimus, erant. Cæterum, vt cõuiuiorum mos est, cum varij sermones hinc inde ducerentur, alijque alia tractarent, martyres nostri mala sui sæculi inter se deplorabant, longe potiora fuisse superiora tempora asserentes: dicebantq; & inter se, & ad sodales: Quem iuuaret vltra viuere, vel spirare, vel Solem intueri, sacris legibus ita cõculcatis, putate ita violatã, creaturarum omnium Domino ita contempto? Omnia nidore plena sunt & fumo, omnia sacrificijs immundis referta. Vt ob neque purum aerem spirare possumus. Dicta hæc ne perfunctoriè transeas: & considera, quando ea locuti sunt, & quanta pietate. Nam si in militari symposio, vbi regnant ebrietas & intemperantia, vbi certatur de prodigalitate, vbi agon est stuporis & insipientiæ, sic ingemiscebant & lugebant: quales erant domi, cum soli inter se agerent? quales erãt in precib. ac ieiunijs, qui deliciarum tempore tã humilia ti & tã Apostolica præseferebãt pectora? Gaudebant alij, hi vero lugebant: impiè agebant alij hi vero zelo vrebantur. Sane ipsi ob fratrum valetudinem, suã sanitatem non sentiebant. Sic docebant, & lacrymabantur in malis, quæ tunc fiebant, quasi vniuerso mundo tutores dati essent. Neq; clandestinum fuit talia eos dixisse. Nam ex sodalibus & conuiuis adulator & irrisor quidam obsequium Regi facturus, omnia vt dicta erant, detulit. Rex, accepta occasione diu quæsita, causatus est ex verbis illis affectatam tyrannidem, vt ita martyrij corona priuaret: & iussit, confiscatis facultatibus eorum omnibus, nudos eos in carcerem conijci. Illi autem gaudebant, & exultabant, dicentes: Quid nobis diuitijs, pretiosaq; veste opus? Si & indusium intimum, nempe caro propter Christum exuendum est, non obluctabimur, sed sponte concedemus. Et ocyus dicto, scripti sunt libelli indices confiscataq; omnia. Porro vt homines in patriam migraturi, substantiam omnium in pecuniam commutatam præmittunt:*

CXXVII.

h Chrys. oratione in SS. Martyres Iuuen. & Max. to. 3.

CERTAMEN IVVENTINI ET MAXIMI MARTYRVM.

t.at: ita & illis accidit. Quoniam erant in cœlos transituri, iam-iam ipsi, negotium agentibus, & in hoc ministrantibus, opes suas ante se miserunt. Non enim illæ tantum opes, quas eleemosynæ nomine dispendimus, transferuntur in cœlum; sed etiã quascunq; nobis hostes fideipiorumq; persecutores rapiunt, abibi thesaurizantur: est enim hoc non minus, quam illud. De hoc audi quid Apostolus a dicat: Et rapinam, inquit, facultatum vestrarum cum gaudio tulistis, scientes vos habere meliorem substantiam, & manentem in cœlis.

a Heb. 10.

CXXVIII. Vt aũt ingressi sunt carcerem, confluxit ad eos omnis ciuitas: tametsi multis terroribus minis & periculis interdictum erat, ne quis ad eos accederet, vel eis loqueretur, vel quouis modo communicaret. Atqui timor Dei efficiebat, vt non curarentur ea Principis mandata. Vnde multi ob consuetudinem, quam cum martyribus habebant, facti sunt & ipsi martyres. Multi enim, contempta præsenti vita, frequenter eos visitando, sacras apud eos vigilias continuis Psalmis perficiebant. Erant familiaritates illæ spiritualis eruditionis & consolationis plenæ. Et clausa quidem tunc est Ecclesia: carcer aũt Ecclesia facta est. Neq; hi solum qui eos visebant, sed & qui intus cum eis tenebantur, verã patientiam & virtutem à patientia & fide eorum discebãt. Rex vt hæc audiuit, valde stomachatus est: cupiens tamen eos supplantare, & ab alacritate sua destituere, auaros quosdam homines & impostores subornauit, qui si quãdo priuatum colloquium sese offerret, eos accederẽt, non vt a Rege missi, sed quasi singulari compassione & proprio consilio id agẽtes, & adhortarẽtur, vt à religione desistẽt, & ad impietatẽ trãsirent. Dicebãt enim: Sic non solum imminens periculũ effugietis, sed maiori dignitate honestati, maiorẽ quoq; principatum adepturi estis, Regis ira feliciter placatã. Nonne vidistis & alios vestri ordinis id ipsum fecisse? Quibus illi responderunt: Atqui nos hãc potissimum ratione viriliter stabimus, & pro illorum ruina nosmetipsos in sacrificia offeremus: benignus & misericors nobis Dominus est. solet etiam vno accepto sacrificio, toti orbi conciliari. At sicut olim b tres pueri dixerunt: Non est in tempore hoc princeps & Propheta & dux, neque sacrificium, neque incensum, neq; holocaustũ, neq; locus primitiarũ corã te, vt possimus inuenire misericordiã: sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quasi in holocaustis arietum & taurorũ & sicut in millibus agnorũ pinguiũ. Ita & illi videntes altaria subuersa, clausas Ecclesias, Sacerdotes fugatos, Fideles oẽs in exilium actos, studebant, vt pro omnib. offerrentur Domino, relictisq; militaribus signis, angelicis sese choris adiungerent. Quocirca & dicebant: Quid? etiã si nunc non morimur, moriendũ tamen omnino est non multo post: ac. Satius igitur fuerit mori pro Rege Angelorum, quam pro Rege tam impio. hic etsi moriatur pro Rege quis, nihil accipiet à Rege suo dignum fortitudine. Et quid posset defuncto præstare vel si maxime vellet? atqui eis sæpiuumero ne sepultura quidem contingit, & non raro à canibus deuorantur. Quod si pro Rege Angelorum mortui fuerimus, certi sumus, nos accepturos corpus multo gloriosius, maiori gloria cõspicui erimus, longe nobis maiora erunt laborũ præmia. Proinde accipiamus arma spiritualia: non opus iaculis & sagittis, sufficit pro omnib. lingua: sunt enim & sanctorum ora pharetra, è quibus diabolico capiti continui & crebri ictus inferuntur.

b Dani. 3.

TENTANTVR MARTYRES.

CXXIX. Nunciata sunt hæc atq; similia Regi: qui nec destitit, sed illecebrarũ escis iterum atq; iterum illos tentauit. Ita aũt mandauit, vt si cederent victi, sub omnium oculos producerentur: sin fortes perseuerarent, vti per duellionis rei educerentur & occiderentur, neque vlla Christianæ professionis, ob quã tenebantur, mentio fieret. At qui reuelat profunda & abdita, non permisit, vt machinationes illæ occultæ manerent, ignota insidia. Nam quemadmodum olim mulier Ægyptia c Iosephum in lecto apprehendens, licet speraret factum suum clam fore omnib. hominibus; non fuit tamen occulta vel oculo illi soporis nescio, vel posteritati: quippe q; absque arbitro illa Iosepho dixit, id toto vbiq; mundo canitur: Ita & ea, quæ per subornatos illos consiliarios dolosus Rex agebat, sperans occulta fore, nequaquam manserunt occulta. Didicerunt enim posteri omnes & insidias dolosas, & triumphantium victorias. Denique cum multo tempore exacto alacritatem eorum non solum non frangeret multitudo dierum, sed potius studium & ardorem excitaret, æmulatoresq; multos faceret: iussit tandẽ media nocte in barathrum eos abduci. Ducebantur itaque in densas tenebras luminaria, & decollabantur. Cæterũ capita detruncata tunc diabolo magis terribilia erant, quã cum adhuc vocem daeent: sicut & caput Ioannis non tantum terrebat, cum loqueretur, quantum cum disco inanimatum afferretur. Habet enim & sanctorum sanguis vocem suam, quæ non per aures auditur, sed occidentium conscientiam vna iit & perhorrescit. Post

FALSVS PRÆTEXTVS CÆDIS MARTYRVM.

c Gen. 39.

MARTYRIVM IVVENTINI ET MAXIMI.

d Matt. 14.

bratam autem illam cædem, quidam etiam cum salutis periculo athletas illos optimos rapuerunt, etiam ipsi viui martyres, vt eorum reliquias curarent decenter: nam quamuis non occidebantur, optabãt tamen mori potius, quam vt corpora illa relinquerent inhumata: ita ad venationem eorum festinabant.

CXXX. Dicunt qui tunc affuere, & quibus corpora illa recens occisa videre datum fuit, quod iacentibus simul illis in sepulchro, talis quædã ex eorum oculis & vultu gratia resplenduerit qualem in Stephano Iudæis responsuro fuisse Lucas dicit e: neque vllus est qui non pro quodam horrore illis adstiterit: adeo aspectus ille afficiebat omnes. quin & omnes clamabant in laudem eorum id quod à Dauide f dictum: In vita sua non sunt seperati, & in morte non sunt diuisi. pariter enim confessi sunt: pariter carcerem inhabitarunt: pariter in barathrum abducti sunt: pariter capite mulctati: & vnus vtriusque corpora tumulus tenet: & vnum quoque tabernaculum incælis eos excipiet, quando ad maiorem peruenturi sunt gloriam nempe immutandi. & paulo post; hæc de eorundem martyrum reliquiarum cultu: Idcirco sæpe eos inuisamus, tumulos adornemus, magnaque fide tumulos eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur. Etenim sicut milites, vulnera in prælijs sibi inflicta Regi monstrantes fidenter loquuntur: ita & illi in manibus abscissa capita gestantes, & in medium afferentes, quæ voluerint, apud Regem cælorum impetrare possunt. Proinde magna fide, promptitudineq; hæc veniamus, quo & visis sanctorum monumentis, & consideratis eorum præmijs, inde varios thesauros vndequaque colligamus, &c. hæc Chrysostomus. Horum vero natalis dies tam in Oriente, quam in Occidẽte à Catholica Ecclesia annua celebritate recolitur vigesimaquinta Ianuarij. qui ii. huius anni vltimo tempore confessi sunt, in carcere detenti, ad illum diem delati, martyrium magna omnium Fidelium gloria cõsummarunt. Pari quoq; certamine & persimili martyrio coronati sunt Romæ hoc anno Ioannes & Paulus, de quibus inferius plurib. agendum erit.

e Act. 6.

MARTYRES POST MORTEM QVALES.

f 2. Reg. 1.

CVLTVS RELIQVIARVM MARTYRVM.

CXXXI. Quod rursum pertinet ad res Antiochenas haud profuit Iuliano luculẽta illa oratione de barba hircina dicteria refellisse, nec fortissimis militibus necem clanculo intulisse: quin Christiana libertate Fideles sicut Christi gloriam prædicarent, ita falsitatem deorum Gentilium probris insectarentur: vsque adeo, vt fœminæ quoq; Christianæ id ipsum summa constantia, animoq; inuicto præstiterint. Inter quas enituit magna laude veneranda matrona nomine Publia, cuius egregiũ certamen in hæc verba à Theodoreto g describitur: Hoc loco præterea historiam de fœmina quadam præstantissima plane memorabilem narrabo: nam fœminæ etiam diuino pietatis amore ac studio armatæ, huius tyranni rabiem prorsus contempserunt. Publia fœmina illis temporibus nobilissima, & propter virtutis suæ præstantiam plurimorum celebrata sermonibus, matrimonij iugo aliquandiu copulata, fructum Deo dignum sane admiratione obtulit. Nam Ioannes, qui lõgo tempore presbyteris Antiochiæ præfuit, & sæpe ad primatum Apostolicum suffragijs delectus, semper illum honoris gradum recusauit, ex eius ventre tanquã admirabili solio * editus est. Hæc mulier chorum virginum perpetuam castimoniã professarum secum habens, Deum omnium opificẽ ac Saluatorem hymnis assiduè celebrare solebat. At cum Imperator illac prætergrederetur, virgines inter se mutuo clariori voce canunt, ratæ illum consceleratum tyrannum contemnendum esse, & omnium irrisione ludendum. Canebant aũt illos potissimum psalmos, quibus debilitas simulacrorum simul derideretur & cum Dauide h dicebant: Simulacra Gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. At postquam versus, qui illa sensus omnis experti esse pronunciant, recitauerant, istum adiungebant: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.

g Theod. l. 3 c. 17.

PVBLIÆ MATRONÆ CONFESSIO.

* solo

h Psal. 113.

CXXXII. His Iulianus cum maxima animi ægritudine auditis, iussit, vt eo progrediente conticescerent. At Publia eius leges parui æstimans, maiori cum alacritate chorum virginum in vnum coegit, & illo prætereunte, denuo cantare mandauit i: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, &c. Itaque tyrannus grauiter commotus, iubet magistram chori ad se adduci. quam cum anum propter ætatem ingrauescentem cum primis venerandam cerneret, tamen neq; canitie corporis ad misericordiã illum capiendam, neq; animi virtute ad honorẽ ei tribuendum adducitur. sed satellitum cuidam dat mandatum, vt vtramq; malam verberet, & genas cruentet manib. Illa hanc contumeliam pro summo honore ducẽs, domũ reuertitur, & tyrannum

i Psal. 67.

PVBLIA ACRITER VERBERATVR.

vt solebat, spiritualibus canticis perstringit, non aliter, quam ipse psalmorum scriptor & magister Dauid, qui malignum spiritũ, quo Saul agitabatur, compressit. Etenim iste tyrannus, vbi sceleratos dæmones sibi familiares reddiderat, Corybantum more facere, & contra verum Dei cultum rabiem exercere non desitit. hactenus de confessione Publiæ Theodoretus.

CXXXIII. PVBLIA CVIVS IOANNIS MATER. Cum autem hanc fuisse Ioannis matrem, idem auctor affirmet: ea apud Græcos sententia inualuit, vt hæc fuerit parens Ioannis Chrysostomi: id quidem ipsi profitentur publicis monumentis, cum de Publia agunt in Menologio, die decima mensis Octobris. Quod quidem haud ita exploratum habetur, vt firmiter affirmari possit: cũ multa sint, quæ repugnent: atq; in primis quod ipse ait Theodoretus, hominem illum Publiæ filium nunquam adigi potuisse, vt sedem Episcopalem capesseret: cum tamen Ioannem Chrysostomum fuisse constet Episcopũ Constantinopolitanum. Sed & cum Theodoretus eam nomine Publiam dictam ferat: Chrysostomi quidem matrem Anthusam appellatam tradunt. Rursum vero, quod me magis ab ea sententia distrahit, illud est: quod idem Theodoretus tradit, Publiam hanc anum fuisse, iam ingrauescentis ætatis: cum tamen constet matrem Ioannis Chrysostomi fuisse hoc Iuliani tempore iuniorem: ipsum vero Ioannem eius filium, puerum. ita profecto inuenitur, si ætas tum filii, tum matris reducatur ad calculum.

AETAS CHRYSOSTOMI. Quem enim vixisse annis quinquaginta duobus & mensibus octo Ioannem Chrysostomum tradunt Leo Imp. Zonaras, Georgius & alii, obiisseq; diem, Honorio septimum & Theodosio secundum Coss. anno Domini quadringentesimo septimo; natum eum esse oportuit anno Dom. trecentesimo quinquagesimo quarto, Constantio septimum & Gallo tertium Coss. sicque hoc eodem anno ipsum Ioannem fuisse annorum ætatis octo, quem liquet à matre genitum adolescentula; quæ anno suæ ætatis vigesimo orbata viro, magna cũ laude in viduitate permansit. Id quidem testatur ipse Chrysostomus *a*, dum scribens ad Viduam iuniorem, hæc de Libanio, cum ipse ab eo adolescentior imbuebatur rhetoricis disciplinis: *Ego aliquando cum essem iunior doctori meo (erat autem ille omnium hominum maxime superstitiosus) animaduerti matrem meam præ multis magnam excitasse admirationem. Nam cum eos, qui sibi assidebant, more suo interrogasset, cuius ego essem, ac responsum esset, me viduæ mulieris esse filium: de me quæsiuit ætatem matris & viduitatis tempus. Cum primum vero audiuit quadraginta annos natam esse, vigesimum vero iam annum agi, ex quo patrem meum amiserit; obstupuit valde, atque ad eos, qui aderant, conuersus, clara voce exclamauit: En quales mulieres apud Christianos sunt! Tanta non modo apud nos, sed etiam apud Gentiles viduitatis laus est & admiratio.* hæc ipse. Ex his igitur satis liquet, ea, quæ de Publia à Theodoreto scripta sunt, minime aptari posse matri Ioannis Chrysostomi: nisi dixerimus eum in ætate eiusdem errasse, eandemque duplici nomine *Publiam Anthusam* dictam esse. Hæc de matre Chrysostomi, cuius patrem tradunt dictum fuisse *Secundum* nomine. Porro non ab anu fœmina tantum Iulianus illusus est, sed & delusus insigniter à mimo, Porphyrio nomine: qui vt Christianam religionem risui exponeret, baptismo per iocum initiatus serio exinde Christum confessus, summa constantia perstans in sententia bilem Principis mouit; adeo vt oblitus se esse philosophum, in eum continuo animaduerti iusserit: qui ex mimo martyr effectus, inter martyres relatus, anniuersario honore colitur decimoseptimo Kalendas Octobris.

a Chrysost. ad Vid. iunior. epist. 1 tom. 5. MATRIS IOANNIS CHRYSOST. SPECTATA VIRTVS ET AETAS.

CXXXIV. Sed & senex centum & decem annorum, Eusignius nomine, viridi animi robore fregit Iuliani procaciam, exprobrans illi desertam, in qua educatus fuerat, pietatem: Constantinum Magnum contra mirifice ex religione commendans. at sic fidenter insultantem sibi hominem minime passus est Iulianus; sed abductum delirantem (vt aiebat) senem, vt eum curaret delirio, capite plecti iussit, quasi maiestatis reum; vtpote qui licet imbellis viribus, lingua tamen potens iuuentutem in Imperatorem solicitaret. recensitus ergo & ipse inter martyres, anniuersaria commemoratione Ecclesiæ lætus redditur Nonis Iunii, quibus reliquiarum ipsius translatio facta videtur.

IVLIANVS VEXAT ANTIOCHENOS. His omnibus exagitatus Iulianus Apostata, grauibus Antiochenos affecit incommodis, atque in eo potissimum, quod exercitum ad bellum Persicum comparatum, ibidem in hybernis continuit: ad quem alendum, adegit ciues Antiochenos vili vendere annonam, quam ipsi caro ob penuriam pretio emissent: adeo vt ea ex re complures à mercatura destiterint, eamque ob causam magis magisq; caritas rerum omnium creuerit. Hæc quidem Socrates *b* tradit, additque, eundem ita percitum inde recedentem Tarsum concessisse, sed illinc, paratis, quæ opus erant, citius abiisse. Quid autem actum sit, cum Tarsi Iulianus esset, Zonaras *c* declarat his verbis: *Persis bellum illaturum Iulianum Tarsi illustri vrbe Ciliciæ conuenit Artemius sacerdos Æsculapii, cuius templum Argis erat, celebri & ipsa eiusdem prouinciæ vrbe, columnas ab eo petens, quas Christianorum primarius sacerdos ex ea æde abstulisset, atque suam ædem sacram illis inædificasset, eodem restitui. Id desertor fidei ille statim sumptibus Episcopi fieri iubet. Pagani cum magnis sumptibus & laboribus vnam columnam demoliti essent, & vsque ad limen ianuæ ecclesiæ cum machinis pertraxissent, ac longo tempore vlterius promouere non possent, ea relicta, discesserunt: quam Episcopus post Iuliani interitum facillime leuatam, in pristinum locum reposuit:* hæc Zonaras.

b Socra. lib. 3. c. 15.

c Zonar. An. to. 3. QVID TARSI IVLIANVS.

CXXXV. ANTIOCHENI DIRE VEXATI A IVLIANO. Sed quia hic modico tempore Iulianum commoratũ esse constat: nam vnde digressus fuerat, Antiochiam reuersus est; nos quoque ad res ab eo Antiochiæ gestas redeamus. vbi licet quæ palam egit, magno fuerint ciuibus detrimento, quæ tamen clanculum facta est ibi ab eo hominum cædes, magnopere ciuitatem afflixit: sed nonnisi eo mortuo iacturam, quam passa est, ciuitas sensit. hæc quidem Gregorius Nazianzenus his paucis perstringit *d*: *Quis mihi Herodoti & Thucydidis orationis linguamq; suppeditabit, vt istius improbitatem ætati futuræ transmittam, atq; huius temporis historiam quasi in columna sculptam posteris relinquam? Tacebo Orontem* (fluuius hic est, qui præterluit Antiochiam) *& nocturnos mortuos, quos hic tum Imperator occultabat, & cadauerum aceruis compressos, atq; obscure commendatis: hoc enim loco Poeta verbis vti commodius est. Prætermittam etiam conclauia, semotissimasq; & abditissimas aulæ partes, quæq; etiam in lacubus & puteis & fossis, malis thesauris, mysteriisq; scatebant, non modo dissectorum puerorum & virginum ad animarum euocationem & diuinationem, sacrificiaq; minime legitima, sed eorum etiam, qui pro pietatis rectæq; doctrina defensione periclitabantur.* hæc Gregorius, eademque Ioannes Chrysostomus *e* dum ait: *Iam vero quis enumerauerit necromantias? quis puerorum cædes? Nam victimæ illa, à quibus homines ante Christi aduentum non abstinebant, post eius apparitionem repressæ, de integro renouabantur, non iam quidem in propatulo: nam tametsi Imperator esset, ac licentia omnia ageret; tamen tanta erat earum rerum impietas, vt ea Imperatoria etiam licentiæ magnitudinem superaret: victimæ enim illæ de integro renouabantur.* hæc ipse: eadem quoque & Socrates *f*.

d Gregor. Naz. orat. 1 in Iul.

e Ioann. Chrysost. orat. contra Gent.

f Socra. lib. 3. c. 11.

CXXXVI. IVLIANVS SE ERGA ANTIOCHENOS BENIGNVM EXHIBET. Cæterum licet tam dira & execranda, Antiochiæ cum esset, Imperator Apostata perpetraret: nihilominus quibusdam iisdem Antiochenis concessis, voluit videri erga illos animo esse propensiore. Testatur quidem Zosimus, post has cum Antiochenis altercationes Iulianum cum iisdem conciliatum esse, atque in signum initæ cum illis gratiæ, eisdem complura indulsisse, multosque ciues Decurionatus dignitate donasse, data insuper facultate eandem dignitatem in posteros propagandi. At hæc ipsa idem Iulianus in Misopogone iisdem Antiochenis visus est tanquam ingratis exprobrasse, cum ait *g*: *Quænam igitur causa vestra in nos offensionis atque inuidiæ? Ego enim scio, nihil à me in vos commissum esse durius, aut grauius, neq; priuatim in singulos, neq; publice in vniuersos vllo genere maledicti; imo & laude affeci, quantum visum est conuenire: ac de Christo quidem concessit tantum, quantum erat æquum ei, qui pro viribus cupit de multis bene mereri.* At quid visus est sibi Iulianus Christianis indulsisse de Christo? nihil profecto, nisi quod non cogeret (vt alii fecerant persecutores) eos palam ad Christum negandum; cum tamen dolo vim compensare

g Iul. in Misopog.

solerer. Sed & subdit de remissis eisdem aliqua ex parte tributis: *Fieri, inquit, non potest, vt & ii, qui vectigalia pendunt, omnia condonentur, & qui accipere consueuerunt, dentur omnia. Cum igitur videar publicas largitiones, quas regius sumptus facere consueuit, nihil imminuisse, tributa autem vobis non pauca remisisse: nonne res admirabilis, atque aenigmati similis videatur: Sed quae fuerint nostra in omnes ciues merita, nihil attinet hoc tempore referre.* & inferius: *Multum vobis auri & argenti, multa vectigalia peculiari beneficio praeter alias ciuitates remisi: praeterea Senatorum numerum ad ducentos auxi, neque vlli res peperci: id enim vnum spectabam, vt ciuitatem vestram maiorem ac potentiorem redderem.* haec & alia in eos Iulianus, nec non de collato eis frumento tempore famis. At in his blanditiis hostis infensissimus Christianis se habuit tanquam scorpio, dum sic brachiis complecti ac demulcere videtur, vt tamen cauda pungat, & lethale venenum inferat: quod quidem in pluribus, cum oblata occasio fuit, exitus declarauit.

CXXXVII. Per id tempus cum Iulianus ageret Antiochiae (inquit Socrates *a*) Persarum legati ad Imperatorem aduentarunt, postulatum, [a Socra. lib 3. c.16.] [LEGATI PERSARUM AD IVLIANUM.] bellum palam indiceret, denunciaretque. Ille eos remisit, haec solum locutus: *Me ipsum breui videbitis, & propterea Legatos hac de re ad vos mittere, non est opus.* At de rebus Antiochiae hoc anno gestis iam satis. Age modo ad eiusdem Iuliani persecutionem in vtriusq; Syriae ecclesias orationem conuertamus, indeque ad res Alexandrinas recensendas stylum admoueamus. Atq; primum quid in ciues Constantiae ciuitatis in littore Palaestino sitae prope Gazam admiserit, ex Sozomeno recitandum est; ait enim *b*: [b Sozom. li. 5 c.3.]

Porro ciuibus Constantiae, quae est vrbs Palaestinae, non dissimilia obiectabat crimina (nempe quod cultum deorum deseruissent, & Christum colerent) *eorumque ciuitatem ciuibus Gazae tribuit. Istam namque vrbem Constantiam, sicut ex superiore sermone didicimus, cum esset nauale Gazae ciuitatis, & Maiuma vocaretur, Constantinus simul vt intellexit eam religioni Christianae in primis esse deditam, ciuitatis honore decorauit, filiique Constantij appellauit nomine* (Eusebius autem, ab ipsius Constantini Imperatoris sorore fuisse denominatam, tradit *c*:) *atque* [c Euseb. Vit. Constantini li. 4 c.38.] *dedit mandatum, vt sui iuris esset, suisq; legibus ipsa se gubernaret:* [CONSTANTIA ADIVDICATA GAZENSIBVS.] *arbitratus sane iniquum esse, vt ditioni Gazae vrbis superstitioni Gentilium supra modum addictae pareret. Verum vt primum Iulianus ad Imperium regendum accessit, ciues Gazae Constantiae ciuibus litem intendebant. Atque Iulianus constitutus Iudex Constantiam, quae Gaza abest circiter viginti stadia, Gazae adiudicauit. Quae ex tempore suo priore nomine orbata, pars vrbis Gazae maritima nuncupatur. Magistratus autem ciuiles, belli duces, respublica vtrisque communis est: soloque ecclesiae statu & gubernatione dua videntur hoc tempore ciuitates distincta. Nam vtraque seorsum suum habet Episcopum, suum clerum, celebres quoque dies festos martyrum, memorias Episcoporum, qui in ipsis ecclesiam texerint, distinctos denique agrorum vndique iacentium fines, quibus etiam altaria ad vtrumque Episcopatum spectantia distinguuntur. Itaque quidam Episcopus Gazae, qui hac nostra vixit aetate, Episcopo mortuo, qui ante Ecclesiam Maiumatensem administrauerat, laborauit, vt vterque clerus sibi subiiceretur; Non enim fas est, inquit, vt vni vrbi duo praeficiantur Episcopi. At cum Maiumatenses huic rei refragarentur: Concilium gentis illius in vnum locum coactum, causam cognouit alterumque creauit Episcopum. Nam iniquum omnino existimauit, vt qui ob pietatem priuilegia ciuitatis recepissent, ii tametsi iudicio Gentilis Imperatoris statum sacerdotii mutatum haberent, ordine Ecclesiastico & honoribus sibi olim tributis penitus spoliarentur.* haec de Constantia ciuitate Sozomenus.

CXXXVIII. Quid autem Gazenses in Christianos, qui apud se essent, admiserint, idem auctor post multa sic narrat *d*: [d Sozo. li.5. c.8.] *Sed quoniam huc nostra prouecta oratio est, & de Georgii atque Theodoriti nece disseruimus: tempus iam videtur postulare, vt de Eusebio, Nestabo, & Zenone fratribus mentionem faciamus: quos populus Gazae eodem tempore odio prosecutus domi occultatos comprehendit, ac primum coniecit in carcerem, flagrisque cadit: deinde omnes ad theatrum conuenere, & contra eos grauiter propterea vociferari coeperunt: quod sacra ipsorum profanassent, eisdemque ad religionem Gentilium delendam, afficiendamque contumelia, superioribus temporibus abusi fuissent. Qui partim clamando, partim se inuicem incitando, ira succensi, in eorum necem auide feruntur. Atque ipsi se mutuo instigantes* (quod à populo in seditione fieri solet) *ad carcerem concursare: eosque inde deductos, modo pronos, modo supinos trahere, interdum ad terram allidere, tum cadere alii saxis, lignis alii, alii aliis rebus fortuito oblatis, sicque crudelissime interfecerunt. Accepi etiam, mulieres è textrinis egressas radiis illos confodisse: quin etiam coqui in foro, pars lebetes aqua feruenti ebullientes è focis arripere, inque illos effundere, pars verubus transfigere. Vt vero eos discerpserant, & capita eorum confregerant, vt cerebrum in terram efflueret: extra vrbem deducunt ad locum, in quo animalia expertia rationis mortua proiici solent. Atque accenso rogo eorum corpora comburunt: reliqua autem ossa, quae ignis nequaquam absumpserat, ossibus camelorum & asinorum, quae ibi proiecta erant, admiscent, adeo vt perdifficile esset ea inter tot ossa reperire. Attamen non diu sic latuerunt. Siquidem mulier quaedam* [MARTYRES GAZENSES.] *Christiana, quae non ex vrbe Gaza orta fuerat, sed ibi suum domicilium collocauerat, iussu diuino ea noctu ex aliis ossibus selegit, atque in ollam iniecta Zenoni eorum consobrino seruanda dedit. nam* [RELIQVIAE MARTYRVM DIVINITVS INVENTAE.] *ita Deus ei mandauerat in somnis, & virum etiam mulieri indicarat, quo in loco aetatem degeret, & antequam ad eum veniret, ostendebat, quandoquidem ei ignotus erat, & propter persecutionem, quae recens concitata fuerat, in occulto latitabat: nam parum aberat, quin ipse quoque à Gazae ciuibus comprehensus trucidatus fuisset: qui dum populus in consobrinis eius necandis occupatus teneretur nactus tempus idoneum, profugit Anthedonem vrbem maritimam, quae Gaza aberat circiter viginti stadia, quaque id temporis similiter superstitioni Gentili dedita erat, & cultu ac veneratione statuarum caecata.*

CXXXIX. *Vbi vero per Iudices ibi Christianus cognoscitur, grauiter virgis ab Anthedonis tergo caesus, eiicitur vrbe, & ad nauale Gazae profectus, ibi absconditus delituit. Quo in oppido mulier in illum forte incidens, reliquias dedit: quieas ad tempus domi seruauit. At vbi Episcopatum illius Ecclesiae ad tempus forte cepit* (quod quidem accidit regnante Theodosio) *extra vrbem extruxit ecclesiam, & altare in ea erexit, martyrumque reliquias ibi reposuit prope reliquias Nestoris confessoris, qui cum istis Zenonis consobrinis, dum viuerent, vna versatus fuerat, atque simul cum illis à populo comprehensus, vinculorum factus erat & plagarum socius. Quem cum inter trahendum, qui eum trahebant, pulchrum habere corpus viderent, eius miseriti sunt, & ad portas vrbis adhuc spirantem quidem, expectantem tamen breui moriturum proiecerunt. Quem quidem, inde sublatum ad Zenonem deportabant: apud quem dum vlceribus eius &* [NESTORIS MARTYRIVM.] *plagis adhibita sunt curationes, è vita migrauit. Ciues autem Gazae, dum facinoris à se admissi considerant magnitudinem, supra modum extimescere incipiunt, ne Imperator ipsos inultos minime relinquat. Iam enim fama emanauerat, quod aegre admodum ferebat, & decimum quemque è populo necare constituerat. Sed hoc perspicue falsum erat, & rumor solum (vt credibile est) popularis, qui multorum animos conscientia maleficiorum exterritos occupauerat. Nam Imperator hoc facinus à ciuibus Gazae perpetratum* (quemadmodum pro scelere, quod contra Alexandrinos à Gentilibus in Georgium commissum esset, fecerat) *ne literis quidem coarguit, sed solum eum, qui illius gentis tum Praefectus erat, magistratu abdicauit habuitque pro suspecto: & in iudicium adducens, humanitatis officium esse duxit, eum morte neutiquam condemnare. Eum tamen vehementer incusabat, quod quosdam ex ciuibus Gazae, qui seditionis & cadis auctores dicebantur, in vinculis tenuerat, eo consilio, vt secundum leges poenas persoluerent. Nam quid causae erat, inquit, vt ad supplicium abducerentur hi, qui paucos Galilaeos pro mu-* [IVLIANVS QVOMODO DIRE PERSEQVITVR CHRISTIANOS.] *ris, quas ipsis saepe ac deis intulerant, probe vlti fuissent:* hactenus de his Sozomenus.

CXL. Peculiare namque hoc erat Iuliano dictitare atque ad Praefectos rescribere, quotiescunque acciderit Christianos à Gentilibus vi publica & grassatione necari. Nam quae hic habet Sozomenus de Gazensibus, eadem refert Gregorius Nazianzenus de Caesariensibus (de quibus superius egimus) cum Iulianus caedem Christianorum per Gentiles factam derideret: de quo illud ipsius Gregorii *e* hic repetendum: [e Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.] *Quam praeclara, inquit, & humana sententia. Quid enim graue, inquit iustus Iudex minime Christianos persequens, si decem Galilaeos manus vna Graecanica sustulit? Haec vero an non perspicua crudelitas? an non persecutionis edictum? &c.* Haec Gregorius, iure existimans, huiusmodi licen-

tiam & impunitatem occidendi Christianos, concessam à Iuliano, æquipollere cum acerbissimo persecutionis edicto. Quidnam enim prætermisissent Gentiles in Christianos patrare sceleris, quod certo scirent non tantum à Principe inultum relinqui, sed & laudari?

CXLI. Quo modo insuper Gazenses quæsierint ad necem S. Hilarionem in suo ipsorum agro degentem, idem Sozomenus *a* narrat, sic scribens: *Per idem tempus Hilarion etiam monachus à populo Gazæ quæsitus, profugit in Siciliam. Ibi ligna in desertis montibus colligens, & humeris portans, quadam in vrbe ea vendidit, eoq; pacto quantum sat erat ad quotidianum victum sibi comparauit. Verum tandem à viro quodam dæmone agitato, quo ipsum liberauerat, quisnam & qualis esset, indicatus concessit in Dalmatiam. Qua in regione quoq; cum maxima miracula diuina virtute edidisset, adeo vt mare eius precibus recessu prohibitum aridam vndiq; inundatione obruisset; inde denuo secessit. Nam ei haud volupe erat, apud eos, qui ipsum laudarent, commorari. Itaq; loca subinde commutando, obscurus esse, & celebrem famam de se peruagatam crebris migrationibus delere laborauit. Postremo Cyprum prætervectus, Paphum appulit: atq; rogatu illius, qui tum Cypri erat Episcopus, ibi commorari contentus est, inq; loco, qui Charbyris dicitur, monasticum vitæ genus excoluit. Quod autem martyrio iste non occubuerit, fuga in causa fuit. Atq; fugiebat, propterea quod sanctum Euangelij præceptum est, vt persequentes nos non expectemus. Quodsi qui comprehensi fuerint, vt animo excelso sint & robusto, vimq; & violentiam à persecutoribus illatam strenue eunicant.* hactenus Sozomenus.

a Sozo. lib. 5. c. 9.
S. HILARION FVGIT PERSECVTIONEM GAZENSIVM.

CXLII. Quæ licet vera omnia sint, diuerso tamen tempore contigisse fugam Hilarionis à profectione eiusdem in Siciliam, S. Hieronymus, qui eius res gestas exactissime est prosecutus, facile monstrat, dum hoc Iuliani tempore eum petiisse Oasenam Ægypti solitudinem, atq; demum ipso defuncto reuersum, profectumque esse in Siciliam tradit: qui de fuga Hilarionis hæc habet *b*: *Vrbs autem Gaza, postquam profecto de Palæstina Hilarione, Iulianus in Imperium successerat, destructo monasterio eius precibus ad Imperatorem datis, & Hilarionis & Hesychij mortem impetrauerat, amboque vt quærerentur, toto Orbe scriptum erat; Egressus ergo de Brutio, per inuiam solitudinem intrauit Oasam, ibique anno plus minus exacto, quia illuc quoque sua fama peruenerat, quasi iam in Oriente latere non posset, vbi multi illum & opinione & vultu nouerant, ad solas nauigare insulas cogitabat, vt quem terra vulgauerat, saltem maria celarent. Eodem ferme tempore Hadrianus discipulus eius de Palæstina superuenit, dicens Iulianum occisum, &c.* hæc Hieronymus de fuga Hilarionis à Gazentibus eum ad necem quærentibus. Quod autem tanto studio iidem eius necem expetiissent, ea potissimum causa intercessit, nimirum quod idem S. Hilarion apud eos agens, insignia cum miracula edidisset, vno ex illis in theatro facto perspicuo, ab omnibus fuerat acclamatum, Marnam Gazēsium deum esse superatum à Christo; quodnam vero hoc fuerit, prætermissis cæteris, hic ex eodem Hieronymo recitemus, qui rem gestam ita describit:

b Hieron. in vita S. Hilar. to. 1.
FVGA HILARIONIS IN OASIM.

CXLIII. *Italicus eiusdem oppidi municeps Christianus, aduersus Gazensem Duumuirum Marna idolo deditum, Circenses equos nutriebat: hoc siquidem in Romanis vrbibus iam inde seruatur à Romulo, vt propter felicem Sabinarum raptum, Conso, quasi consiliorum deo, quadrigæ septeno currant circuitu, & equos partis aduersæ fregisse victoria sit. Hic itaque æmulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus, huius impediret equos, & illius incitaret ad cursum: venit ad beatum Hilarionem, & non tam aduersarium lædi, quam se defendi, obsecrauit: Ineptum visum est venerando seni in huiusmodi nugis orationem perdere. Cumque subrideret, & diceret: Cur enim non magis equorum pretium pro salute animæ tuæ pauperibus erogas? Ille respondit, functionem esse publicam: & hoc non tam se velle, quam cogi nec posse hominem Christianum vti magicis artibus, sed à seruo Christi potius auxilium petere, maxime contra Gazenses & aduersarios Dei. & non tam sibi quam Ecclesiæ Christi insultantes. Rogatus ergo à fratribus, qui aderant, scyphum fictilem, quo bibere consueuerat, aqua iussit impleri, eique tradi: Quem cum accepisset Italicus, & stabulum & equos & aurigas suos, rhedam, carcerumque repagula aspersit. Mira vulgi expectatio: nam & aduersarius hoc ipsum irridens diffamauerat: & fautores Italici sibi certam victoriam pollicentes exultabant. Igitur, dato signo, hi aduolant, isti præpediuntur. Sub horum curru rotæ feruent, illi prætervolantium terga vix cernunt. Clamor fit vulgi nimius, ita vt Ethnici quoque ipsi concreparent:* MARNAS VICTVS A CHRISTO EST. *Porro furentes aduersarii Hilarionem maleficum Christianorum ad supplicium poscere. Indubitata ergo victoria & illis & multis retro Circensibus plurimis fidei occasio fuit.* hucusque de his. S. Hieronymus: quibus Gazenses magna ira perciti, tanto studio Hilarionem, cum licuit per Iulianum, vt eum necarent, peruestigarunt.

IN CIRCENSIBVS ACCLAMATVR VICTORIA CHRISTI.

CXLIV. Cæterum adeo furens fuit Gazensium in Christianos persecutio, vt non tantum Hilarion cogeretur capture fugam, sed & alii omnes, qui degebant in eorundem Gazensium ditione, fuga pariter atque latebris sibi consulere sint coacti, nam de maioribus suis hæc Sozomenus *c* posteris commendauit: *Huius fugæ cum alij complures meorum maiorum, tum auus meus particeps fuit: propterea quod cum patre Gentili natus esset, & ipse cū vniuersa familia, & hi, qui erant genere Alaphionis orti, primi in Bethalia pago, ditioni Gazensium subiecto, multis hominibus frequentato, & delubra habente, tum ob vetustatem, tum ob structuram magno ab habitatoribus in honore habita, & maxime omnium illud, quod Pantheon vocabatur, supra cliuum quendam hominum manu factum, velut supra arcem positum, & toto pago vndique eminens, &, quantum coniectura assequor, locus inde nomen traxit, & ex Syriaca lingua in Græcam translatum. Domicilium deorum propter illud delubrum, Pantheon appellatum est. Ferunt autem illis, qui ex eorum familia sati sunt, Hilarionem monachum religionis Christianæ recipiendæ causam & auctorem extitisse. Nam cum Alaphion iste dæmonio agitaretur, & quidam tum Gentiles, tum Iudæi incantationibus ad dæmonem inciendum, & aliis quibusdam superstitiosis ineptiis crebro multumque vsi, nihil proficerent; Hilarionem, inuocato nomine Christi, dæmonium expulisse, & hominem ad fidem Christi adduxisse. Meus autem auus in sacris literis interpretandis magnam laudem est adeptus. Vir erat ingeniosus, & talis qualis non in obscuro latere debeat, humaniore etiam literatura non mediocriter institutus, ita vt arithmeticæ expers non esset. Quamobrem Christianis, qui Ascalonem, Gazam, & loca finitima incolebant, perquam carus erat, propterea quod ambiguas sacrarum literarum sententias & ad religionem apte & aperte facile ad omnium intelligentiam dissoluere poterat. Virtus autem eorum, qui ex altero genere orti sunt, vix à quoquam oratione explicari potest: nam primi hoc in loco & Ecclesias & monasteria fundarunt, eaque tum vitæ integritate tum benignitate in peregrinis & egentibus excipiendis ipsi exornarunt.*

c Sozom. li. 5. c. 14.
ALAPHIONIS CONVERSIO ET FVGA.

CXLV. Sed quo tandem progressa sit eorundem Gazensium & Ascalonitarum in Christianos sæuitia, Theodoretus narrat, cum ait *d*: *Quæ autem maleficia hi qui falso simulacrorum cultu tenebantur obstricti, id temporis admiserent, quamquam permulta sunt, & opus separatum postulant: ego tamen ex multis pauca sumam mihi ad commemorandum. Ascalone & Gazæ, quæ sunt vrbes Palæstinæ, primum virorum sacerdotij dignitate exornatorum, & mulierum perpetuam virginitatem professarum ventres discindunt, deinde farciunt ordeo, ad extremum eos porcis deuorandos obiciunt. Sebaste in Palæstina item, quæ est vrbs ditioni gentis, de qua supra dixi, subiecta, Ioannis Baptistæ tumulum aperiunt: ossa tradunt igni absumenda, & eorum cineres passim dispergunt.* hæc Theodoretus. At ex his plane ipsi videant, atque iudicent Nouatores hæretici, istæc sæpius perpetrantes, num sub Christi, an sub Iuliani Apostatæ recensendi sint disciplina. Hæc quidem iubente ipso Iuliano patrata esse, idem ipse in Misopogone haud obscure testari videtur, dum ait de Ethnicis ipsis Syris: *Deorum templa restituerunt, sepulchra vero atheorum omnia* (sic nominat sacra conditoria martyrum) *signo à me nuper dato, euerterunt, ita elati & erecti animis, vt scelera eorum, qui deos violarunt, acrius etiam quam mea ferebat voluntas, vindicarint.* hæc Iulianus; ad ea plane alludens, quæ facta sunt in Palæstina. At non Ioannis Baptistæ tantum ossa, sed etiam Elisæi prophetæ eadem fuisse affecta contumelia, Nicephorus *e* & alii tradunt.

d Theo. li. 3. c. 6.
SÆVITIA GENTILIVM IN CHRISTIANOS.
e Niceph. li. 10. cap. 13. Metaph. li. 10 Octob. Act. Artemar.

CXLVI. Ruffinus *f* de his agens, quo modo ex tali iactura lucrum facere monachi Hierosolymitani, quos diuina prouidentia tum direxit illuc, rem gestam narrat his verbis:

f Ruffin. li. 2. c. 28.
RELIQVIÆ S. IOANNIS BAP. COLLECTÆ.

Iuliani

Iuliani temporibus, velut relaxatis frenis efferbuit in omnem sæuitiam feritas Paganorum. Ex quo accidit, vt apud Sebasten Palæstinæ vrbem, sepulchrum Ioannis Baptistæ, mente rabida & funestis manibus inuaderent, ossa dispergerent, atque ea rursus collecta, igne cremarent; sanctos cineres pulueri immixtos, per agros & rura dispergerent. Sed Dei prouidentia factum est, quosdam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis Dei, orationis illuc causa per idem tempus venisse. Qui cum tantum nefas, humanis quidem manibus, sed ferina mente fieri viderent, mori gratius habentes, quam huiuscemodi piaculo funestari; inter eos, qui ossa ad exurendum legebant, mixti, diligentius, in quantum res patiebatur, ac religiosius congregantes, furtim se vel stupentibus vel insanientibus subtraxere, & ad religiosum Patrem Philippum venerandas reliquias pertulere. Ille supra se ducens, tantum thesaurum propriis seruare vigiliis, ad Pontificem maximum tunc Athanasium hostiæ immaculatæ reliquias per Iulianum diaconum suum, post etiam Palestinæ vrbis Episcopum, mittit. Quas ille susceptas, paucis arbitris, sed cauato sacrarij pariete inclusas prophetico spiritu profuturas generationi posteræ conseruauit. Quibus nunc, deiectis & prostratis idololatriæ vestigiis, in ædibus quondam profanis aurea tecta consurgerent, &c. illatas enim tradit in nouum illud super Serapidem erectum augustissimum templum eiusdem Sancti reliquias. Vt plane & in hoc demonstrata fuerit veritas verborum Christi dicentis *a*: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, post hoc autem non habent amplius quid faciant.*

a Luc. 12.

CXLVII. Nihil plane est, quantumlibet impietas vesana grassetur in reliquias sanctorum martyrum, quod imminuat gloriam, qua eorundem animæ potiuntur in cœlo; sed nec ob eam causam obscurare possit honorem, quo perfruuntur in terris: vt plane de Ioannis reliquiis certum minus esse factum; nam & qui erat Sebaste eius tumulus, idem maiori auctus gloria in posterum perseuerauit: & licet inde eius reliquiæ ablatæ fuerint; tamen in earum memoriam disiectis deorum templis, præclaræ fuerunt erectæ basilicæ. Cæterum siue ex collectis ac repositis ibi cineribus; siue ex carne ipsa, quæ temporis diuturnitate ossa deseruerat & in sepulchris remanserat, mortuo Iuliano, ipsa eorundem cum Ioannis tum Elisæi monumenta, eadem qua prius, immo maiori celebritate & veneratione, ob miracula ibidē edi solita celeberrima claruerunt: vt merito acciderit quod ex Gregorio Nazianzeno *b* dictum est superius: *Sanctorum vel sola sanguinis gutta, atque exigua passionis signa idem possunt, quod corpora.* Accedit his locuples testis S. Hieronymus, qui in epitaphio Paulæ *c* hæc habet ad Eustochium de ipsius matre in Palæstinam ad loca sancta peregrinante.

RELIQVIÆ SANCTORVM MAGNO IN HONORE HABITÆ.

b Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.
c Hier. ep. 27. to. 1.

CXLVIII *Vidit (inquit) Sebasten, id est, Samariam, quæ in honorem Augusti ab Herode, Græco sermone, Augusta est nominata: ibi siti sunt Elisæus & Abdias prophetæ, & quo maior inter natos mulierum non fuit, Ioannes Baptista. Vbi multis intremuit consternata miraculis: namq; cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulchra sanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum, alios rotare caput, & post tergum terrā vertice tangere, suspensisq; pede fœminis vestes non defluere in faciē, &c.* hæc Hieronymus: qui & in Abdiam *d* ait: *Sepulchrum eius vsque hodie cum Mausoleo Elisæi prophetæ, & Baptistæ Ioannis, Sebaste venerationi habetur, quæ olim Samaria dicebatur.* & in Michæam *e*, de Samaria: *Erat quippe in montibus sita, vbi nunc Sebaste est, in qua & S. Ioannis Baptistæ ossa sunt condita.* hæc S. Hieronymus, cum tamen illa alio translata fuisse, alii tradant.

MIRACVLA AD SEPVLCHRA PROPHETARVM EDI SOLITA.

d Hieron. in Abdiam c. 1. to. 5.
e Hiero. in Mich. c. 1. tom. 5.

CXLIX. Sed prosequamur, quæ in aliis Palæstinæ ciuitatibus à Gentilibus aduersus Christianos patrata sunt execranda facinora. Theodoretus enim hæc subdit *f*: *Scelus autem ab illis in Phœnicia patratum, quis est, quæso, qui sine lacrymis possit cōmemorare? Nam Heliopoli, quæ est vrbs Libano finitima, execrabiles isti Gentiles recordati facinoris Cyrilli diaconi, qui regnante Constantino, diuino quodam zelo accensus, multa simulacra, quæ in ea vrbe colebantur, confregerat: non modo eum interfecerunt, verum etiam, dissecto ventre, iecur eius degustare non sunt veriti. Verum hoc Deum omnia contemplantem celare non poterant, sed debitas sui maleficij pœnas ei dederunt. Nam quotquot illius sceleris labe inquinati sunt, primum amiserunt dentes, qui pariter omnes ad vnum excidebant: deinde linguas perdiderunt, quæ putredine labefactatæ ex ore effluebant: postremo oculis orbati sunt: quorum calamitatibus veræ pietatis vis clare prædicata est. Emesa item vrbis vicinæ Baccho Mulieroso ecclesiam nuper à Christianis ædificatam dedicauerunt: statuamq; plane ridiculam sexum vtrumq; virilem scilicet & muliebrem, repræsentantem in ea collocarunt.* hæc pauca de Emesenis Theodoretus.

f Theod. lib. 3. c. 6.
QVID HELIOPOLITANI IN CHRISTIANOS.

CL. At res cum ab Heliopolitanis, tum etiam ab Arethusiis eodem tempore gestas Sozomenus *g* fusius describit: narrans eadem ab iis factitata, quæ ex Theodoreto ab Ascalonitis & Gazensibus aduersus virgines perpetrata fuisse diximus. Porro rem gestam refert his verbis: *Qui Heliopolim ad Libanum sitam, & Arethusam Syriæ incolunt, hos,* nempe Gazenses & Alexandrinos, *crudelitate longe superasse videntur. Nam isti virgines sacras (incredibile quidem dictu, nisi quidam eorum, qui eodem tempore vixerunt, idem ipsum narrassent) quæ à populo conspici minime solent, in loco publico veste nudatas, tum ad commune omnium, qui eas intueri volebant, spectaculum, tum ad ipsarum contumeliam consistere cogebant: atque vt primum eo quo libitum erat modo in eas insultarant, ad extremum illarum capillum tondebant. Quin etiam eas dissecabant bifariam, & ad illarum intestina deuoranda porcos prouocabant, viscerum extremitate consueto illis alimento operta, quo porci non tam facile ea internoscerent, sed consuetum alimentum necessario appetentes, carnes etiam humanas discerperent. Ad hanc quidem contra sacras virgines crudelitatem, vti coniicio, Heliopolitani adacti sunt ex eo, quod vetitum ipsis fuerat, ne virgines suas, sicut patrius mos ante tulerat, homini fortuito occurrenti prius stuprandas traderent, quam cum viris, quibus desponsatæ erant, congrederentur. Nam Constantinus, fano Veneris Heliopoli diruto, primus apud eos ecclesiam ædificauerat, legeque prohibuerat, ne consueta stupra admitterent.* hæc Sozomenus de Heliopolitanis. eadem habet Gregorius *b* Nazian. qui & addit, non porcis tantum carnes virginum exposuisse, sed etiam ipsos easdem depastos esse, & earum se hepatibus crudis ingurgitasse.

g Sozo. li. 5. c. 9.
QVID ETIAM ARETHVSII IN CHRISTIANOS.

h Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.

CLI. *Porro etiam Arethusii* (subdit Sozomenus *i*) *Marcum suum Episcopum iam admodum senem, canitie & vita pie acta venerandum, miserabiliter occiderunt. Quippe contra eum iampridem odium conceperant: tum quod Gentiles eius impulsu multo alacrius, quam suasu Imperatoris Constantii se ad fidem Christi transtulerant: tum quod delubrum apud eos longe augustissimum, magnificentissimeque extructum, ab illo deturbatum fuerat. Vbi vero imperium Iuliano delatum est, videns populum in se concitatum, simulque Imperatoris edicto: vel vt pecuniæ summam, quæ satis æstimaretur ad delubrum de integro extruendum, persolueret, vel ipse idem denuo ædificaret, condemnatum: animoque complexus neutrum à se posse fieri, atque præsertim posterius, quod ne Christiano quidem fas erat, nedum Episcopo: primo tempore fuga sua vitæ consuluit. Verum vt intellexit, multos propter se in discrimen venire, tum distractionem membrorum, tum iudicia, tum tormenta cum his communicata subeundo, rediit Arethusam, & sua sponte se populo tradidit, vt quod libitum erat, in ipsum ederent. Illi vero ob ipsum factum, quod vt homine vere pio & sapiente dignum laudare debuerant, ab eo se contemni arbitrati, omnes gregatim in eum irruere, per plateas trudere, vellere, singuli denique membra promiscue ferire cœperunt.*

i Sozom. li. 5 c. 9.
MARCI EPISCOPI ARETHVSII CERTAMEN.

CLII. *In hoc facinus non viri solum, sed mulieres etiam, & alij omnes, cuiuscunque essent ætatis, studio alacri, & ira quoque incensi, acriter incumbebant: adeo vt etiam aures eius tenuibus quibusdam funiculis auellerent. Pueri præterea, qui scholas frequentabant, factum hoc pro ludo habuerunt, quin etiam eum in sublime elatum, instar globi inter se voluere vltro citroque tum ab se proiicere, tum denuo excipere stylis, quibus eum acerbe & crudeliter pupugerunt. Vbi vero corpus vulneribus vbique deformatum erat, & ipse nihilominus adhuc spiritum ducebat: illum melle & liquamine vngunt; imponunt in sportulam, quæ tota ex iuncis contexta erat: in sublime denique suspendunt. quo quidem tempore cum vespæ & apes ad eum aduolarent, carnemque eius exederent, ferunt eum Arethusiis dixisse se in sublimi positum esse, videreque eos infra humi repentes: quæ res ea, quæ tum sibi, tum eis post ventura essent, præsignificasse dicunt.*

Traditur etiam præterea, eum, qui tum illius loci Præfectus erat, virum scilicet superstitioni Gentilium in primis deditum, moribus

tamen alioqui adeo praestabilem, vt etiam adhuc celebris fama de eo percrebresceret. Marci constantiam & patientiam admiratum libere Imperatorem tum admonuisse, tum incusasse propterea quod ipsis ab vno sene, qui tot & tam grauibus tormentis adeo magno & forti animo se opposuerat, deuictis, turpis merito nota inureretur dedecoris; & tum ipsi omnibus ridiculi, tum illi, contra quos eiusmodi facinora ediderant, illustres & gloriosi viderentur. Itaq. beatus iste Marcus tam generosa mente Arethusiorum furori & multiplicibus tormentis ab illis sibi inflictis restitit, vt etiam sit ab ipsis Gentilibus magnam laudem consecutus. hucusque Sozomenus. Describit eadem pluribus Gregorius Nazianzenus a: additque Arethusios, quo se victores gloriari possent, extorquere conatos à sene etsi non integrum templi diruti pretium, perpaucam saltem pecuniæ summulam, quam persoluere facile potuisset, at nunquam voti compotes factos esse, propterea quod non pro pecunia, sed pro pietate certamen susceptum illud esset: *sed ne passum quidem esse*, eam ab aliis persolui, qui miserati senis discerptionem, erogare parati erant.

a Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.

CLIII.

Rursum vero idem Gregorius ad sugillandam Iuliani Imperatoris cum crudelitate ingratitudinem, hæc addit: *An vero hac lenitatis & clementia argumenta, an contra furoris & crudelitatis signa sint, nobis exponant, qui Philosophum Imperatorem suscipiunt*, & admirantur, ipse quidem neminem fore existimo, cui iusta sit & vera desutura responsio. Nec dum illud adieci: hunc Marcum, Arethusi Episcopum scilicet, ex iis vnum fuisse, qui impurum illum & nefarium,* Inlianum videlicet, *tum cum genus ipsius totum periclitaretur, seruarant, furtimq. subduxerant: quo etiam solo nomine merito fortasse hac perpetiebatur, ac plura perpeti merebatur, quod tantum malum vniuerso terrarum orbi imprudens seruasset.* hæc Gregorius. Sed & illud magis inficit nomen Marci (nam istud humanitatis officium, erga puerulum exhibitum, laude dignum videri poterat) quod ex his, quæ sæpe ac plurib. de eo dicta sunt tertio Annalium tomo, probatur manifeste ipsum steriliss à partibus Arianis, etiam post Palinodiam recantatam in Nicæno Concilio: nam & in Arianorum conuentu Sirmiensi repetitur esse subscriptus impie professioni tunc editæ, quā Theodoretus b & alii recitant. Epiphanius autem Marcum Arethusium inter eos allegit hæreticos, qui Semiariani dicebantur, de quibus satis superq; superius actum est. Cæterum, quod omnes historici; cum eius egregiam in patiendo constantiam narrant, hominem pietate insignem prædicent; sed & (quod pluris æstimari debet) ipse Gregorius Nazianzenus eum appellet virum eximium, ac sacrosanctum senem: par est credere, illum post tantā dogmatum cōflictationem sese ad castra Fidelium Orthodoxorum, ab hæreticis deficientem transtulisse.

* suspiciunt.

IVLIANI TAXATVR INGRATITVDO ET CRVDELITAS.

b Theo. l. 2. c. 24. 25. Sozom. li. 4. c. 5. c Epiphan. hæres. 75.

CLIV.

PATROPHILI OSSA DISPERSA.

Tunc temporis quoque Scythopoli in Palæstina, eadem ex causa, qui ibi erant Gentiles, in ossa Patrophili ibi diu perfuncti munere Episcopatus, & qui haud pridem ex hac vita decesserat, debacchati sunt: effodientes enim illa è sepulchro, dissiparunt, caput vero in sublime elatum omni contumeliæ genere affecerunt. Hæc quidem de eo Nicephorus d. At digne sane Patrophilus ista commeruit pati, licet pro pietate, in pœnam tamen impietatis, qui ad vltimum vsque spiritum nefariæ hæresis Arianæ patronus permansit: cuius crudelitas aduersus Euseb um Episcopum Vercellensem apud ipsum exulem in primis innotuit. Bostreni quoque Christiani à Iul ano ad persecutionem aduersus Episcopum suum excitari sunt. est Bostra ciuitas Phœnices ad mare posita, cui tunc Titus præerat Episcopus, quem in primis ipse Iulianus exturbare conatus est. Nam (inquit Sozomenus e) *ciuibus Bostra per præconem publicum mandauit, vt Titum tum illius Ecclesiæ Episcopum sua ciuitate pellerent. Ac postquam minatus fuerat, tum eum, tum clericos eius in crimen vocaturum, si à populo vlla conflaretur seditio: Titus libellum ad eum misit, estque testatus, quod quamuis Christiani Gentilibus aduersarij essent; tamen quiete & tranquille se gererent, & suis hortationibus inducti nihil omnino seditiosum concitarent. Quibus ex verbis cum Titum plebi inuisum & odiosum reddere pararet, scripsit Iulianus ad ciues Bostræ literas, eumque vt populi accusatorem apud illos insimulauit: nimirum quod dixerat populum non sua sponte, sed suis hortationibus se à seditione temperasse. Itaque populum incitauit, vt illum velut sibi infensum è ciuitate exturbaret,* hæc Sozomenus. Sed reddamus hic ipsam Iuliani epistolam tunc ea de causa ad Bostrenos datam f.

d Niceph. li. 10. c. 13.

QVID BOSTRENI IN TITVM EPISC.

e Sozo. li. 5. c. 14.

f Iulian. ad Bost. epist. ad fin. edita Græce.

CLV.

IVLIANI EPISTOLA AD BOSTRENOS IN TITVM EPISC.

Iulianus Bostrenis. Opinabar quidem Galilæorum Præsules maiorem mihi gratiam habituros quam meo prædecessori. Contigit enim sub illo plerosque exulasse & vinculis detentos fuisse; plerosque etiam eorum, qui hæretici dicuntur, interfectos fuisse, vt Samosatis, Cyzici, & in Paphlagonia, Bithynia, Galatia, & aliis plerisque prouinciis: vici passim depopulati, & euersi fuerunt. Nobis vero Imperatoribus, è contra: qui enim exulabant, redierunt, & ii, quorum bona fisco fuerant applicata, omnia reddita sunt. Hi autem ad tantam insaniam & rabiem deuenerunt, vt parum absit, quin tyrannidem exerceant, & quæ adinuicem quondam factitabant, aduersus nos pios nunc faciant: nos irritantes, omnem mouent lapidem, & populos concitare audent, ac seditiones moliri, aduersus deos impie se gerentes, nostrisque mandatis, quamuis ita humanis, non obtemperantes. Neminem enim ipsorum inuitum ad idolorum aras trahi permittimus: immo palam ipsis significauimus, quod si quis sua sponte nobiscum sacrificiorum & libaminum particeps esse voluerit, eum prius expiationes diis afferre oporteat, deosque rogare tutelares: ita procul absumus, vt aliquem impiorum velimus vel cogitemus nostrorum piorum sacrificiorum participem esse, antequam animam quidem precibus ad deos, corpus vero expiationibus purget.

Populi itaq. ab his, qui clerici dicuntur, decepti, proculdubio ablata sibi illa priori licentia, seditiones concitant. Qui enim tantam antea exercebant tyrannidem, non solum non sunt contenti, quod eorum, quæ male egerunt, non soluunt pœnas, sed priorem desiderant principatum & Imperium, cum nonillis liceat ius dicere testamenta condere, & alienas sibi adscribere hæreditates: omniaq. sibi vt antea tribuere, omnem turpitudinis lapidem mouent, & (vt fertur) ignem igni addunt, & prioribus malis maiora adhibere audent; in dissidia populos adducentes. Visum itaque mihi fuit, omnibus populis indicare, & hoc mandato manifestum facere, ne cum clericis contendant, neque ab illis persuadeantur, vt lapides tollant, & Principibus non obediant: sed vt conueniant quocumque voluerint, & orationes, quas volint, per se ipsos oreut. Si vero eos persuaserint, vt sua causa contendant, amplius ne conueniant, sed & sanas pœnas dabunt.

CLVI.

DOLVS IVLIANI, VT POPVLVM ADVERSVS SVVM EPISCOPVM CONCITARET.

Hac autem præcipue Bostrenorū ciuitati significare volui, propter accusationes, quas Episcopus Titus & clerus aduersus vestrum populum exhibuerunt..... hortantes populum, ne seditiones excitarentur, dum in confessionem cum impetu mouentur. Verba vero, quæ Episcopus scribere ausus est. huic mandato inserere præcepi, quæ sunt huiusmodi: Quamquam Christiani Ethnicis sint aduersarij: vt m tamen nostris monitis adducti, flagitiose viuere abstineant, &c. rursum: Cum tamen memoria teneant nostra monita, neminis licere flagitiose viuere, &c. Habetis vestri Episcopi verba. Videte, quo modo vestram recte ordinatam vitam; non ex vestra proficisci sententia, asserat: cum inuiti, & (vt ipse dicit) per eius monita à malis abstineatis. Vos autem è contra non inuiti eum, vt vestrum accusatorem, ab Vrbe pellite: & vt populus inuicem conueniat, curate: & nullus opponatur, neque iniuriam faciat, neque hi, qui à vera religione errauerunt, iis qui recte ac iure Deum colunt, insultent, iuxta eas, quæ à sæculo tradita sunt traditiones. neque deorum cultores contaminemini in domibus eorum, qui igno rantia potius, quam ex consilio decepti sunt, ratione enim adduci & instrui homines decet, non plagis vel iniuriis, neque corporis supplicio. Vos itaque iterum atque iterum moneo, qui veram pietatem estis amplexi, vt nullam inferatis populo Galilæorum iniuriam, neque illis insidiemini, qui in maximis rebus male agunt. Maximum bonum est pietas, sicut è contra maximum malum est impietas. Contigit autem hoc edictis, qui mortuos & cadauera transmutant. vt hanc soluant impietatis pœnam. Quapropter compatimur iis, qui aliquius peccati sunt rei: iis vero, qui liberi & absoluti sunt, in diis gratulamur. Data Kal. August. Antiochia.* hactenus epistola Iuliani. Cæterum conuincitur mendum irrepsisse in mensem datæ epistolæ Antiochiæ, cum nonnisi mense Octobri illuc Iulianum se contulisse, Ammianus g affirmet, nisi potius ex data huius epistolæ idem auctor sit arguendus erroris. Accepimus hanc epistolam translatam à Federico Metio Græcas literas Romæ publice profitente; quæ desideratur inter Latine redditas Epistolas Iuliani, sicut

*

g Ammia. lib. 22.

& illa

& illa data ad Alexandrinos pro Athanasio rogantes: quã suo loco inferius descripturi sumus.

CLVII. IVLIANI ARTES ADHIBITÆ IN CHRISTIANOS.

Porto quod ad hanc ad Bostrenos conscriptam epistolam spectat: eius sane argumenti & artificii est, vt vix quidem satis rimari quisquam queat, quot vna epistola Iulianus contexuerit dolos atq; fallacias: quia cum specimen edere videatur optimi Principis & de omnibus benemerentis, clam tamen infigit aculeos; cum non alio tendat totius epistolæ argumentum, quam vt populum in clericos concitet, ab ipsorumq; diuellat Episcopo. Sed & cum quos constat fuisse Catholicos, & dira sub Constantio passos, plerisque in locis hæreticos nominet; quodammodo Arianorum in eos persecutionem instaurasse videri potuit. Tali quidem nomine Iulianum appellare consueuisse Catholicos, quæ ex eius verbis in epistola ad Alexandrinos dicentur inferius, manifestissime declarabunt. Dumque etiam collata à se in Episcopos beneficia ostentat, & se à Christianorum persecutione longe abhorrere significat: nomen persecutoris ea arte vitare voluit. Sed & cum Episcoporum incuset temeritatem, quasi in tyrannidem erumpentem; infensos eos reddere populis laborauit, vt eo pacto soluto inter pastores & greges vinculo charitatis, sic diuulsis ab inuicem, eos inuadendi facilior pateret accessus: verum in eo potissimum insistere visus est, ne cum clericis populus coiret, quod veluti edicto sancito prohibuit. Id genus plane & aliæ esse noscuntur eiusdem Iuliani epistolæ de Christianis eodem argumento conscriptæ, nempe vt extrinsecus summam præseferant optimi Principis humanitatem, intrinsecus autem laqueos & gladios contineant inuolutos.

CLVIII.

At iam memorabile illud in Syriæ prouincia Phœnicia gestum recolamus, quo tum summa Iuliani aduersus Christum temeritas & audacia declarata, tum diuina in vindicando potentia est facta perspicua: quod à Sozomeno his verbis describitur a: *Illud porro*, inquit, *dicetur à me quod etiam regnante Iuliano accidit, quod quidem vt Christi potentiam plane indicat, ita iram diuinam aduersus Imperatorem accensam euidenter ostendit. Cum certior factus esset Cæsarea Philippi (est ea quidem vrbs Phœniciæ, quam Paneadem vocant) præclaram esse Christi statuam, quam mulier, quæ sanguinis profluuio laborabat, cum esset morbo liberata, ibi collocauerat: eam deturbauit, suamque in eo loco posuit. Quo facto ignis violentus de cælo delapsus statuam illam circiter pectus persecuit, caputque vna cum collo in terram deiecit, atque in faciem humi ea in parte defixit, qua fuerat à pectore diuulsa. Ex quo quidem tempore ad hodiernum diem atra atque fulminis ictu ambusta manet. Id temporis igitur Gentiles statuam Christi tanta cum violentia trahebant, vt eam confringerent. At Christiani postea eius fragmenta, cum collegissent, in ecclesia posuerunt, vbi etiam adhuc seruantur. Ex basi, supra quam hæc statua locata erat, herba quædam (vt i narrat Eusebius) quæ morbis cuiusque generis mederi solet, enascebatur: quæ quidem cuius generis esset, nemo nostrorum medicorum, qui scientia valebant medendi, vel experientia, omnino nouit.* hæc Sozomenus: eademq; habent Artemii Acta b, Nicephorus, atq; alii. Sed quanto iustius, dicet aliquis, in ipsum Iulianum fulmen illud cœlitus fuisset intortum! At recordetur, quod scriptum c est: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: impium quoque ad diem malum.* Hanc autem voluit in Christi statuam Iulianus exercuisse vindictam de compluribus deorum simulacris à Christianis tempore Constantini atque Constantii toto Orbe confractis: Sed malum conuersum est in caput ipsius, vlciscente quamprimum numine: nam tãtum prodigium fulminis, quod eius statuam mediam scidit atq; prostrauit, ex Aruspicum, quos colebat atq; obseruabat, sententia Romani Imperii cladem, atq; eiusdem Iuliani portendit interitum.

a Sozo. li. 5. c. 20. COMMINVITVR A IVLIANO CHRISTI STATVA.

b Apud Metaph. die 20. Octob. c. 30. Niceph. li. 10. c Prou. 16.

CLIX. PERSECVTIO IVLIANI IN ÆGYPTO.

His de rebus gestis in Syria, Palæstina, atq; Phœnicia enarratis: iam ad res Ægypti decurrat oratio, quæ hactenus complexa est complurium prouinciarum persecutionem sub Iuliano grassantem: quod enim quæ simul acta essent, non valuerit simul eadem narratione complecti, discretionem prouinciarum ipsam dicendi seriẽ partita est, ordinemq; distinxit, nimirum cum narrauit quid Constantinopoli cum primum Iulianus venit in Thraciã quidue in Bithynia, Cappadocia, Galatia, Phrygia, quid etiam in Syria, ac potissimum Antiochiæ, vbi diutius cõmoratus est, & in Palæstina, atque adiacente Phœnicia actum sit: qua ratione reliquum esse videatur, vt res in Ægypto gestas ordine prosequatur. Vexatam quidem fuisse Ægyptũ persecutione Iuliani, Apollini sanctissimi monachi Acta fidem inter alia faciunt: in quibus cum multa de eo præclare gesta narrentur, quæ hoc potissimum tempore Iuliani ipsum pati contigerit, his verbis descripta ab d Euagrio referuntur: *Hic cum audisset, Iuliani, vt supra diximus, temporibus, fratrem quendam ad militiam comprehensum detineri in carcere (cogebat impius clericos & monachos militare) in carcere venit ad eum consolandi gratia, vt moneret eum in necessitate tenere constantiã, atq; imminentia contemnere ac deridere pericula. Tempus enim, ait, certaminis adest, in quo Fidelium mentes tentationibus probandæ sint & noscendæ. Cumque his & aliis verbis adhortaretur animum adolescentis, superuenit Centurio, & indignatus, cur intro ire ausus esset, claues intrinsecus carceri imposuit: ipsum quoque, & omnes, qui cum eo venerant, pariter conclusit, quo scilicet etiam ipsi similiter ad militiæ detinerentur officium: constituens quoq; custodes quamplurimos, abscessit. Medio autem noctis astare visus est Angelus ingenti luce resplendens, & obstupefactis perterritisq; custodibus carceris claustra patefecit. Tunc vero ipsi custodes aduoluti ad pedes sanctorum, rogabant eos discedere, dicentes, melius sibi esse mori pro his, quam diuinæ virtuti obsistere, quæ eorum curã gerebat. Mane vero etiam ipse centurio cum principalibus viris festinus ad carcerem venit, rogans vt discederent omnes, qui teneri videbantur. Dicebat enim, domum suam terræmotu magno concidisse, & electos quosque famulorum suorum permisse. Sancti vero his auditis, hymnum Deo laudesq; cecinerunt; & regressi ad eremum erant in vnum positi, secundum Apostolorum exemplum, habentes cor vnum & animam vnam.* hæc ibi.

d Euagr. in Vit. patr. in Apollono c. 7.

APOLLONIVS MONACHVS ET SOCII AB ANGELO LIBERANTVR.

CLX. GENTILES AGVNT ORGIA CELEBRANTES QVID PASSI.

Rursum vero quid tunc temporis acciderit, cum daretur Gentilibus soluta licentia Orgia celebrandi & alia à Christianis Principibus vetita, libere factitandi, post nõnulla sic ibidem describitur: *Erant aliquando in circuitu S. Apollonii positi decem circiter Gentilium vici, apud quos dæmoniaca superstitio summo studio colebatur. Templum erat ibi amplissimum, atque in eo simulacrum, quod moris erat circumferri à sacerdotibus bacchantium ritu, cum reliqua multitudine circumeuntib. & quasi pro aquis impetrandis profana mysteria peragentibus. Contigit autem sub eo tempore, quo huiusmodi ab eis Orgia gerebantur, iter facere beatum Apollonium per ipsa loca cum aliquantis fratribus. Et cum vidisset infelicium turbas quasi dæmone quodam agi debaccharique per campos, miseratusq; errorem eorum, fixis genibus inuocabat Dominum & Saluatorem nostrum: & omnes eos, qui cærimoniis dæmoniacis agebantur, cum simulacro suo stare fecit immobiles, nec progredi omnino vsquam posse. Atq; ita per totam diem rapidissimis adusti æstibus permanserunt, ignorantes, vnde eis hærere vno in loco immobiliter contigisset.*

CLXI.

Tunc sacerdotes eorum dicebant, quendam Christianum in regionibus vicinæ eremi commorantem, Apollonium nomine, præstitisse hæc sua opera: qui nisi esset exoratus, eis periculum permansurum. Vt autem ad rei tantæ miraculum conuenerunt vndique qui audierant, & percunctantes, quæ tanti causa extiterat monstri, ignorare se penitus fatebantur: suspicionem tamen dari sibi dicunt supradicti viri: quem & exorari pro se deposcunt. Tunc quidam ex ipsis, vere eos opinari ait: nam & vidisse eum illo itinere prætereuntem confirmat. Attamen adhibere, quæ putabant prodesse auxilia, non morantur. Adducunt boues, quorum virtute videretur posse moueri simulacrum. Sed cum nec sic quidem aliquid profecissent: omni auxilio frustrati, legatos ad hominem Dei mittunt, pollicentes, si eos resoluat ab his vinculis, pariter quoque erroris vincula dissolui. Hæc vbi nunciata sunt ei, sine mora descendit ad eos: & oratione sola ad Deum fusa, omnes resoluit. At illi sine dilatione vnanimiter omnes confugiunt ad eum, Saluatori Deo nostro credentes, & gratias referentes. Simulacrum vero, quod erat ligneum, continuo igni tradunt: ipsi autem secuti sunt hominem Dei, atque edocti ab eo fidem Christi, Ecclesiæ Dei sociati sunt: plurimi vero ex eis cum ipsis manserunt, & etiam nunc in monasteriis degunt. Facti tamen huius mirabilis fama vbique diffusa est: & multi per hoc ad fidem Domini conuertebantur, ita, vt in regionibus illis nullus iam pene Gentilis remaneret. hactenus de his Euagrius.

Satis quidem constitit, & pluribus sane exemplis, quod cum ab impio Apostata radicitus Christi fides conuelli penitus tentaretur, tunc fortior Dei virtus per adeo ingentia miracula & signa manifeste reddita est; eoque in loco potissimum, vbi sedes viguisset impietatis: vt plane satis aperte significaretur, frustra conari hominem demoliri, quod manu Dei intelligeretur erectum, eiusque semper auxilio maiori fulciri, cum vehementiori impietatis impetu quassitur. Sed iam ad res Alexandriæ gestas admouemus stylum non quidem ad res martyrum recensendas, sed ad supplicium diuina sententia irrogatum in Georgium Episcopum Arianum. At quod imprimis ad
a Amm. lib. 22. tempus attinet, cum constet ex Ammiano a, non antea sublatum de medio esse Georgium, quam cum Artemius Dux Ægypti a Iuliano accersitus, ab eodem supplicio capitis damnatus est: necesse quidem esse videtur asserere, Georgii necem hoc potius anno, quam superiori contigisse. De quo quidem actum in primis quid Ammianus Ethnicus auctor scriptis prodidit, hic reddemus. cuius
b Ammia. lib. 22. hæc sunt verba b:

CLXII. ALEXANDRINI IN GEORGIVM EPISC. ARIANVM. *Cum autem à morte Artemij tempus intercessisset exiguum: Alexandrini, Artemij interitu, quem verebantur, ne cum potestate reuersus (vt enim minatus est) multos læderet vt offensus: iram in Georgium verterunt Episcopum, vipereis (vt ita dixerim) morsibus ab eo sæpius appetiti. qui in Fullonio natus (vt ferebatur) apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctusque in damna complurium, contra vtilitatem suam, reique communis, Episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate, quæ suopte motu, & vbi causæ non suppetunt, seditionibus crebris agitatur & turbulentis, vt oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius quoque ipse graue accesserat incentiuum, apud patulas aures Constantij multos exinde causans, vt eius recalcitrantes imperio: professionisque suæ oblitus, quæ nihil nisi iustum suadet ac lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. Et inter cætera dicebatur id quoque maligne docuisse Constantium, quod in vrbe prædicta ædificia cuncta solo cohærentia a conditore Alexandro magnitudine impensarum publicarum extructa emolumentis ærarij proficere*
* debent. *deberent: * ex vere. Ad hæc mala id quoque addiderat (vnde paulo post ipse lapsus est in exitium præceps) reuersus ex Comitatu Principis, cum transiret per speciosum Genij templum multitudine stipatus ex more, flexus ad ædem ipsam luminibus: Quamdiu, inquit, sepulchrum hoc stabit? Quo audito, velut fulmine sunt perculsi metuentesque ne illud, quod tentaret, euerteret, quicquid poterant in eum perniciem clandestinam concitabant.* hæc ipse de causa necis illatæ Georgio.

CLXIII. RELIQVIA GENTILIVM SCELERA ARCANA SACRA. At non hæc vna tantum, sed plures aliæ extiterunt causæ, quibus Georgius Ethnicos Alexandrinos (vt taceamus de Catholicis Christianis) in se concitauit: quas adducit Iulianus in epistola ad ipsos scripta, quam paulo post hic describemus: sed & alias recenset Epiphanius, hic pariter inferendas. Reddamus autem modo eam,
c Socr. li. 3. c. 2. quam Socrates c refert his verbis: *Locus, inquit, erat in ea ciuitate iam ab antiquis temporibus desertus & neglectus, multaque sordium colluuione redundans in quo ritibus & cærimoniis in honorem Mithræ celebratis, homines pro victimis, sacrificare Gentilibus mos erat. Illum, vtpote iam ante nulli vsui inseruientem, ecclesiæ Alexandrinæ addixit Constantius. Georgius autem habens in animo ecclesiam ibi ædificare, locum purgari iubet. Quo purgato, adytum repertum est ingentis altitudinis, in quo Gentilium mysteria recondebantur: vbi erant multa hominum caluariæ cum adolescentium, tum senum: quos fama est, olim cum Gentiles diuinationibus, quæ per exta intestinaque fiebant, vterentur, magicasque obirent victimas, quo hominibus acrius animos eorum perstringerent mactatos fuisse. Quibus rebus in adytis Mithræ repertis, ab Christianis laboratum est, vt Gentilium mysteria palam haberentur ludibrio. Nudas igitur mortuorum caluarias quam mox in apertum proferunt, quo populo exhiberent ad intuendum. Quæ cum Gentiles, qui Alexandriæ habitabant, conspicarentur, facinorisque admissi contumeliam iniquo animo ferrent: graui iracundiæ æstu exardescere, & armis quæ fortuito illis obueniebant, in manus arreptis, impetum in Christianos facere cœperunt, & complures ex illis nullo non mortis genere afficere: nam hos gladiis, illos fustibus, alios lapidibus vsque ad mortem cædere, alios funibus strangulare, quosdam cruci suffigere, hocque in eo genus ad probrum Crucis illis inferre, iniurias sauciare. Tandem sicut in eiusmodi tumultu euenire solet, ne ab amicissimis quidem manus abstinere: sed amicus amicum verberare, frater fratrem, parentes liberos: denique alter alteri ad cædem vim afferre. Proinde Christiani à Mithreio adyto perpurgando desistere.* hæc Socrates: addens quidem in Georgium ipsum esse grassatos, sed quando id contigerit, Ammianus prosequitur dicens:

Ecce autem perlato lethali nuncio indicante extinctum Artemium: plebs omnis gaudet insperato, vocibus horrendis insiliens Georgium petit, raptumque diuersis mulctandi generibus, proterens CLXIV. GEORGIVS EPISCOPVS ARIANVS DIRE NECATVS. *& conculcans, diuaricatis pedibus: cumque eo Dracontius Monetæ Præfectus, & Diodorus quidam veluti Comes, vincti per crura funibus simul exanimati sunt; ille, quod aram in Moneta, quam regebat, recens locatam euertit; alter, quod dum ædificandæ præesset ecclesiæ, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad deorum cultum existimans pertinere.*

Quod de attonsione puerorum Ammianus sub obscure ingerit, tonsuram illam, qua prima clericatus initiatio peragi solet, significare voluisse videtur: licet Gentilis scriptor, Gentilicio more locutus, ad deorum cultum illud dicat pertinere putasse. Nam quo modo, quæso, ad cultum deorum id potuit attinere: cum teste Herodoto d, in d Herod. in Euterpe. Ægypto sacerdotes, non capillos tantum, sed pilos totius corporis tertio quoque die deraderent? Numquid hostis deorum (quod Iulianus exprobrat) in gratiam deorum potuit puerorum totondisse capillos? vel si fecisset, reprehendendus ob id à Gentilibus esset? Sed subdit Ammianus: *Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum cameli imposita inuexit ad lacus; iisdemque subito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens, ne collectis supremis, ædes illis extruerentur vt reliquiis, qui deuiare à religione compulsi: pertulere cruciabiles pœnas ad vsque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc Martyres appellantur. Poterantque miserandi homines ad crudele supplicium ducti Christianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiscrete flagrassent.* hactenusque Ammianus de exitu Georgii & sociorum, sub huius anni Consulibus.

Eoque modo Dei vindicta licet sero, respexit tandem in sceleratissimum omnium hominum, & totidem antea tantarumque cladium aduersus Catholicos pluries immissarum auctorem. Qui enim Prætectorum (vt dictum est) amplissimo comitatu adeo gloriosa pompa Episcopus olim ingressus est Alexandriam: modo discerptus & extinctus, instar sarcinæ funibus cum Præfecto & Comite complicatus, super camelum per mediam vrbem sublimis conspicuus omnibus est sublatus ad lacus. dignum plane ac sibi congruens fastigium accepit impietas, nempe cameli tergum: quod quidem animal alias hero proficuum, gestatione Georgii adeo contaminatum putatum est, & redditum execrandum, vt ipsum cum Georgio ac sociis, (vt habet
e Socr. li. 3. c. 2. Socrates e) iidem simul combusserint. Hæc eadem de nece Georgii Gregorius Nazianzenus f, Epiphanius g, Sozomenus h, & alii ferme omnes. f Gr. Naz. ora. in laudem Atha. g Epiphan. har. 76. h Soz. lib. 5. c. 7.

CLXV. Cæterum quod non defuerint Ariani Georgii sectatores, qui eum sic à Gentilibus cæsum vt martyrem coluerint; S. Epiphanius de eiusdem miserando exitu agens, eum minime dignum esse nomine martyris tradit; illaque tantum nititur ratione, quam Petrus Apostolus docuit, excludendum nimirum esse è martyrum classe, qui licet Christianus sit, ob scelus tamen admissum dignas pœnas persoluit, cum ait i: *Nemo vestrum patiatur vt homicida, aut* i 1. Pet. 4. *fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine.* Epiphanius k k Epiphan. har. 76. GEORGIVS MINIME DICENDVS MARTYR. itaque enarrata crudeli cæde Georgii, subdit: *Dixerit autem fortasse aliquis de eo, qui sic mortuus est, igitur martyr factus est, qui à Græcis, nempe Ethnicis, hæc passus est. Et siquidem pro veritate fuisset ipsi hoc certamen, & hæc accidissent ei à Græcis propter inuidiam, & ob confessionem in Christum: reuera inter martyres, eosque non paruos locatus esset. Non erat autem causa propter confessionem in Christum, sed propter multam violentiam, quam in suo appellato Episcopatu in ciuitatem & populum exercuerat; aliquando hæreditates hominibus à parentibus relictas diripiens. Et vt ne calumniemur virum, multa enim sunt, quæ ab illo Alexandrinis sunt facta: Quo modo nitrum omne excepit? Quo modo paludes papyri*

[illegible] *hitem [illegible] vt dixi [illegible] gratia.* [illegible] *nere mol tamen* hæc Epiphanius: [illegible] Alexandrinus perpetuam memoriam [illegible] hoc post [illegible] anno accidisse, enarrata ab Ammiano res gestæ per Consules persuadent. Cæsum enim esse non [illegible] num causa, quæ communissima erat, sed propter Christi confessionem Georgius necatus esset: haud tamen dignus martyrii titulo videri poterat, qui extra Catholicam communicationem fidemque ob hæresim, & inuasionem alienæ sedis, foris ab hæreticorum partibus [illegible] (quod pluribus dictum est secundo Annalium tomo) extra Catholicam Ecclesiam atque fidem non sit res [illegible] martyrium.

CLXVI. Iuliani simulatio. Iulianus autem ad omnem simulationem & improbitatem probe compositus, audita de morte Georgii & sociorum, licet (quod de cunctis Christianis Episcopis contigisse optasset) summo gestiret gaudio: tamen qui extrinsecus agebat tanquam in scena philosophum, se factinus ægro accepisse animo, simulauit & scelus vlcisci velle monstrauit; sed ab amicis placari, passus libenter est. Vnde Ammianus de eo a: *Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus erectus, iamq; expetiturus pœnas à noxiis vltimas mitigatus est, lenientibus proximis: misso q; edicto acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema, si deinde tentatum fuerit aliquid, quod iustitia vetet & leges.* hæc Ammianus. Porro ipsius Iuliani tunc ea de re scriptas litteras ad Alexandrinos recenset Socrates his verbis b:

a Ammia. lib. 22.

b Socr. li. 3. c. 3. Iuliani litteræ ad Alexandrinos.

Imp. Cæs. Iulianus Max. Aug. Populo Alexandrino S. Quod si ita sit, vt nulla reuerentia vel erga Alexandrum vestræ vrbis conditorem, vel, quod maius est, erga Deum illum magnum sanctissimum Serapidem in vestris animis resideat: tamen miror vos nullam rationem habuisse communis naturæ humanitatis, decorique, adde etiam nostræ personæ, cui cum alii omnes dii, tum magnus ille Serapis in primis orbis terrarum Imperium largiri dignatus est: ad quam quidem vestrarum partium [illegible] *iniuriarum, quibus improbi vos affecissent cognitionem ac iudicium reseruasse. At iracundia fortasse &* [illegible]

CLXVII. [illegible]

[illegible] *benigne vobis seruandis adhibeo:* [illegible] *sitis; et audio, ex vetere Græcorum stirpe* [illegible] *illa atque egregia* [illegible] *quam, qui istic Alexandrini* [illegible] *impressa appareat perfacile estis* [illegible] hactenus Iulianus ad Alexandrinos.

Ex quibus illud in primis obseruatione dignum, Iulianum adeo addictum fuisse Ægyptiorum idololatriæ, et cum tot coleret deos patrios, vni tamen Serapidi, vt ait, ipsum Imperium acceptum ferret. Hinc quoque accidisse potuit, vt ipse vel vna cum vultu Serapidis in nummis nationibus voluerit effigiari, vel solus nomine eiusdem Serapidis inscripto, tanquam ille ipse esset, vt superius expressis formis demonstratum est, quas iterum [illegible] bi subiicimus.

c

c [illegible] à Phil [illegible]

d

Extant eiusdem Iuliani de [illegible] epistolæ datæ post extinctum Georgium ad magistratus Ægypti de libris eiusdem Georgii magna diligentia perquirendis: quarum prior ad Ecdicium Præfectum Ægypti his verbis conscripta habetur e:

Quidam equi [illegible] *alii autem* [illegible] *inde vsque à pueritia librorum cupido* [illegible] *est, has oportet relinquere, quorum* [illegible] *fertim cum facile* [illegible] *privatum beneficium* [illegible] *tet. Multa cum* [illegible] *de Galilæorum* [illegible]

his illa quoque pereant, omnibus diligenter exquiri volo. Dux autem tibi esto ad inquirendum librarius ipsius Georgij: qui si fideliter in eam curam incubuerit, præmium sibi libertatem esse sciat: sin autem malitiose & astute rem gesserit, quæstionem de se habiturum iri. Mihi enim cum in Cappadocia essem, quædam describenda dedit, quæ ad eum postea remisi. hæc ad Ecdicium. Ad Porphyrium autem Catholicum (erat huius nominis magistratus, cuius superius tomo tertio alias facta est mentio) in hæc scripsit a verba:

a Iul. ep. 30.

Georgij magna sane & copiosa bibliotheca fuit, & philosophorum & historicorum omni genere referta; sed de Galilæorum maxime doctrina permulti & varij commentarij extabant. Quare totam eam bibliothecam perquire, & Antiochiam mitte. Scito autem, te quoque grauissimas pœnas esse daturum, nisi omnem diligentiam in inquirendo adhibueris. Et quos suspicio erit quacunque ratione libros aliquos interuertisse, tum argumentis omnibus, tum iureiurando multiplici, tum multo magis seruorum quæstione, nisi queas conuincere, saltem vi cogas eos in medium proferre. hactenus ad Porphyrium: quam etiam epistolam Suidas descriptam habet.

CLXXI. ATHANASII REDITUS ALEXANDRIAM.

Post sublatum dira morte Georgium, Magnus Athanasius emersus è latebris, & è sepulchro, in quo sicut mortuus viuens diu permanserat, veluti è mortuis resurgens, perspicuus cunctis Alexandriam venit, vbi magna susceptus est gloria. Sed quod ad tempus spectat, æquius videretur eius reditus collocandus anno superiori, quo Iuliani edicto Episcopi ab exilio relaxati, omnes ad propria remearunt: quia tamen constans est assertio Nazianzeni affirmantis b, nonnisi post extinctum Georgium, Athanasium Alexandriam rediisse: hic ea de re agere per opportunum videtur. De cuius reditu hæc in primis S. Hieronymus c: *Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur,* nempe Constantius: *tranquillitas redit: manifestius dicam: Omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui Principis ad Ecclesias redeunt. Tum triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit, &c.* hæc Hieronymus. Sed quali triumpho ab Alexandrinis Catholicis Christianis idem fuerit honoratus, præstat hæc audire à Gregorio Nazianzeno d, qui in primis eius reditus tempus describens, nonnisi post extinctum Georgium ipsum Alexandriam rediisse testatur, cum ait: *Licentiam itaque rursus doctrina veritatis accepit, atque ij, qui vexati & oppressi fuerant, solutam libertatem, zelo nempe iracundiam acuente. Quod etiam ipsum Alexandrinis accidit, qui vt in eos, à quibus contumeliis affecti sunt, acerbissimi esse solent, importunam hominis audaciam indignissimis animis ferentes, tum nouo mortis genere peruersitatem, tum noua contumelia mortem notandam atque infamandam duxerunt. Notus est vobis camelus ille, atque insueta sarcina, & noua magnitudo, prima que illa, ac nisi me opinio fallit, sola circumductio, quæ etiamnum contumeliosis hominibus minaciter denunciatur.*

b Gr. Naz. ora. in lau. Athan.

c Hier. aduers. Lucif. tom. 2.

d Gr. Naz. ora. in lau. Athan.

CLXXII.

Postea quam autem illa iniustitiæ tempestas, illa pietatis labes & corruptela, ille mali spiritus præcursor huiusmodi supplicio mulctatus est, meo quidem iudicio haud laudando (nec enim quid eum pati, sed quid nos facere decebat, spectandum fuit) sed mulctatus est tamen, totiusque populi impetum atque iracundiam subijt: Tum vero athleta ille nobilis ex præclara peregrinatione (sic enim ipsius fugam pro Trinitate & cum Trinitate conceptam appello) in vrbem redit, atque ita latos & alacres omnes offendit, imo etiam vniuersam prope Aegyptum vndiquaque in vnum concurrentem atque ab omnibus editis locis, vt alij sola Athanasii voce, alij forma & aspectu ad satietatem fruerentur, alij (quod de Apostolis prædicatur e) ex vmbra saltem ipsa, nouaque corporis figura, sanctitate imbuerentur: vt cum multis tam sæpenumero ex omni hominum memoria honores habiti sint, multis etiam obuiam prodeuntum sit, idque non Præfectis tantum publicis, & Episcopis, sed necessariorum quoque suorum amplissimis quibusque & clarissimis: nullius tamen occursionis maior frequentia & splendor memoretur: vnum dumtaxat Athanasium, eumque honorem, quo ad priorem vrbis ingressum ornatus fuerat, cum ex eadem fuga & ob easdem causas inita Alexandriam repeteret, cum ea comparari posse. Quin & de honore illo huiusmodi quispiam sermo circumfertur: dicã enim (superuacaneus licet videri possit) ac velut condimentum, aduentu itemque florem orationi adiungam.

e Actor. 5.

CLXXIII. FREQUENS OCCURSUS POPULI ATHANASIO.

Post illius aduentum vehebatur in vrbem quidam, alteram iam præfecturam gerens (noster hic erat, quippe Cappadox, vir clarus & illustris: nec dubium est, quin Philagrium illum à me nominari sentiatis.) Ea porro ciuium erga illum amoris flamma, vt nec vlla alia similis, nec erga alium: honor autem (vt rem totam paucis verbis ob oculos ponam) amoris magnitudini respondens; cui etiam vrbis administratio, tum ciuium deprecatione, tum Imperatoris calculo & sententia, rursus demandata fuerat.

Tum igitur è vulgo quispiam, cui infinita multitudo videbatur ac velut pelagus quoddam nequaquam oculis circumscriptum, ad amicum quendam & familiarem (vt in huiusmodi rebus accidere solet) ita locutus esse, fertur: Dic mihi, vir optime, tantam ne vnquam populi multitudinem vidisti, tamq; concordibus animis ad vnum hominem ornandum effusam? Minime, inquit iuuenis; ac ne Constantium quidem ipsum pari honorificentia exceptum fuisse opinor: tanquam videlicet per Imperatoris nomen summus honoris vertex significaretur. Tum ille perquam suauiter arridens: Quid ais, inquit, quasi magnum aliquid & admirandum dicens? Imo Magnum quoque Athanasium pari honore introductum fuisse, vix adduci possum, vt credam. Simulq; iusiurandum quoddam ad id, quod dixerat, cõfirmandum adiunxit. Eo autem hic sermo spectabat, quemadmodum etiam vobis perspicuum esse arbitror, vt Imperatori quoque ipsi Athanasium anteferret. Tanta erat viri huius apud omnes veneratio: tanto stupore ingressus eius memoria hominum mentes etiãnum defixas tenet. Nam secundum genera, ætates, artesq; diuisi erant: solet enim maxime ciuitas illa ad hunc modum instrui, cum publico honore afficiendum aliquem suscipit.

CLXXIV. ATHANASII TRIUMPHALIS INGRESSUS.

Quonam vero modo spectaculi huius magnitudinem oratione referre queam? Fluuius vnus omnes erant: Nilum etiam poeta quispiam diceret, illum vere auriefluum & spicis vberem ab vrbe ad Chareum retracto cursu fluentem diei vnius itinere atque amplius. Liceat mihi per vos quæso, paululum adhuc in hac narratione lasciuire: illic enim animus versatur, nec sermonem ab ea solemnitate reuocare facile possum. Pullus ipsum vehebat (ac peto à vobis, ne me amentiæ accusetis) non secus fere ac Iesum f meum pullus ille, siue Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis solutum per opportune conscendit, siue quid aliud nobis hoc sermone designetur. Cæterum hoc vnum inter vtramque pompam interfuit quod Christum rami susceperunt, & varia indumenta, multiplicíq; florum genere constrata ante ipsum proiecta & subiecta sunt: excelso autem & magnifico Athanasio nihil tale factum est, in eoque vno impares honoris partes habuit. Iam hic quoq; aduentus Christi expressam imaginem videre licet, quod erant etiam, qui ante ipsum clamarent, pompamque agerent, nisi quod non puerilis duntaxat turba faustis illum acclamationibus excipiebat, verum etiam omnis lingua, concors, & aduersatrix, hominum sese mutuo superare contendentium. Nam quid publicos plausus commemorem, & vnguentorum profusiones & totam vrbem lumine coruscantem, publica item & priuata conuiuia cæteraque quibus argumenta lætitiæ ciuitates edunt, quæ tum illi abunde & supra quam par erat, conferebantur? Sic vir eximius & cum tali pompa & celebritate ciuitatem suam ingreditur. hæc & alia Gregorius.

f Matt. 21. Ioan. 12.

CLXXV. MIRACULUM DE TRIUMPHO ATHANASII.

Et sane quidem ex hoc ipso vetus illud de Aman & Mardochæo repræsentatum in Georgio & Athanasio spectaculum vides: cum alter è summo fastigio honoris & dignitatis ad infame turpissimumq; supplicium repetiatur addictus; alter vero è faucibus mortis ereptus, ad regium triumphum conspiciatur euectus: apparuitque quam facile sit in conspectu Domini subito honestare g pauperem, patefactumque est, quo honore affectus sit, quem summus omnium Rex statuerit honorare. & pro miraculo plane habendum, digito Dei in Ægypto innouante iterum signa, vt in ciuitate Gentilibus & Arianis cõferta, omnibus his aduersariis Athanasii, & sub Pharaone, nempe Iuliano tyranno, eiusque Ægypti Præfectis odio habentib. Pastores ouium, Athanasius ipse adeo præclarum, ac ne ipsis quidem Imperatoribus aliquando impertitum triumphum egerit: cum præsertim constet ex Socrate h atque Sozomeno i, Arianos Alexandrinos nequaquam ob necem Georgii sui Episcopi demisisse animos, sed mox in locum eius Lucium suffecisse, & de Gentilib⁹ liqueat, eos Imperatoris gratia elatos, in Christianos eorumque Episcopos insolentius debacchatos. Porro Gregorii Nazianzeni temporis sui res scribentis

g Eccl. 11.

h Socr. li. 3. c. 4.

i Soz. lib. 5. c. 7.

auctoritate Sozomenus redarguitur, qui ignorauit hæc à Gregorio scripta, dum ait *a*, Athanasium, mox nunciata morte Constantii, noctu in Alexandrina ecclesia comparuisse.

a Soz. lib. 3. c. 6.

CLXXVI. Athanasius igitur Alexandriam ingressus, ecclesiam adiens, primum omnium cunctis eam Arianæ hæreseos expurgat inquinamentis, ac sordibus diluit: non tamen vtitur flagello: sed (quod ait Gregorius Nazianzenus) veritatis argumentis ad persuadendum maxime comparatis; tum inter eos, qui dissiderēt, pacem conciliat, oppressosque tyrannide liberat: & quo nihil antiquius habuit, *prolapsam* (inquit *b*) *fidei doctrinam erigit, ac libere rursus Trinitas prædicatur super candelabrum posita, splendidoq. vnius diuinitatis lumine animas omnes collustrans. Leges etiam rursus orbi terrarum præscribit, atque omnium mentes ad se conuertit, aliis epistolas mittens, alios accersens, nonnullos etiam vltro accedentes erudiēs, &c.* hæc scribens Gregorius, plane allusisse videtur ad Cōcilium tunc temporis Alexandriæ congregatum, cum eius iussu ad Ecclesiæ statum collapsum restituendum, aliarum Ægypti Ecclesiarum Episcopi, qui sub Constantio in exilium (vt vidimus) acti sunt, iidem ad proprias restituti sedes, statim necessitati Ecclesiæ Catholicæ consulturi, sese ad antesignanum & propugnatorem fidei Athanasium Alexandriam contulerunt, quorum nonnullorum nomina conscripta habentur in Synodali epistola eiusdem Alexandrini Concilii ab iisdem tunc celebrati. Contulit etiam sese tunc Alexandriam ad Athanasium S. Eusebius Episcopus Vercellensis, qui in Palæstina primum, deinde in variis locis Arianorum opera exulauit, tunc vero in Ægypto exulem ipsum morari contigit: in superiores namque Thebas vltimo exilio amandatos fuisse Eusebium & Luciferum Calaritanum Episcopos, auctor est Socrates *c*; indeq; solutos, libertatem consecutos esse. Porro non inuisendi tantummodo Athanasii, omnes illos Episcopos accidit Alexandriam proficisci, sed & (vt dictum est) Synodi habendæ causa; qua rebus Catholicæ Ecclesiæ tot annis dira persecutione exagitatæ, communi inito consilio, consulere possent.

b Gr. Naz. ora. in laudem Atha. ATHANASIVS CONCILIVM CONVOCAT.

c Socr. li. 3. c. 4.

CLXXVII. Porro horum omnium primum auctorem & architectum fuisse Liberium Romanum Pontificem, paulo inferius hoc eodem anno aperietur. Ipse enim primus Ariminense naufragium reparare sollicitus, indulgentiæ vexillum erexit, ne qui decepti, & Arianorum fraudibus circumuenti fuerant, & timore perterriti, minis cesserant Imperatoris, Nicææ confessionem visi fuerant deseruisse, in magnum Ecclesiæ detrimentum, extra Ecclesiam diutius vagarentur, fierentque interea lupis præda, si quæ inuiti fecissent, volentes iam obstinate defenderent. His, inquam, bene consulturus Liberius Pontifex, primum omnium iis, qui in Italia lapsi erant, Episcopis erroris pœnitentibus, subueniendum putauit, & in Orientem respiciens, bene vsus occasione illos ipsos, qui erant illic fidei causa exules Occidentales Episcopi magni nominis, Eusebium Vercellensem Episcopum, & Luciferum Calaritanum Episcopum, in Sardinia Legatos Apostolicæ sedis creat, quorum alteri, nempe Lucifero, Ecclesiæ Antiochenæ, ab Arianis diu possessæ curam delegat. Dicturi de his singulis, primum omnium hic eiusdem Liberii litteras recitemus, quas eodem argumento dedit ad Italiæ Episcopos, nacti sumus eas ex Petri Pithoei antiquitatum promptuario, easdemque nuper à viro sincerissimæ fidei Nicolao Fabro editas accipe, vt se habent iam nimia vetustate corrosas *d*.

d Hil. frag. l. 1. p. 37. 38.

Liberius Episcopis Catholicis in Italia consistentibus, in Domino æternam S.

CLXXVIII. LITTERÆ LIBERII PAPÆ AD ITALIÆ EPIS. *Imperitiæ culpam obliterat resipiscens. Hoc autem & de Scripturis sanctis aduertere est. Pietatem ad omnia vtilem esse legimus, cui cedit corporalis exercitatio, quamuis & ipsa vtilitatis retineat fructus, quam sectandam nobis etiam ratio temporis præsentis exposcit. Non enim si aliqui forte, qui hoc studii gerunt, ratione prouisam destruere imprudenter fautori censura hoc æstimauerint, & non à re, quod tamen ex Apostolica auctoritate munitum est *de pietate cum dictum est, non esse parcendum his, qui apud Arianum ignorātes egerunt, quibus nescire illicitum fuit captum errori incidere*, ideirco veritas repudianda est. Sed mihi, cui conuenit, omnia moderate perpendere, maxime cum & Ægyptii omnes & Achiui accusati sententiam receperunt, multū parcendum quidem his, de quibus supra tractauimus: auctores vero esse damnandos, qui obliqua & maligna subtilitate & caligine offenderunt innocentium sensus, per quæ velamen obducerent veritati, tenebras lucem, & lucem tenebras venditantes.*

CLXXIX. * *Igitur si quis ignorationis captum * resipiscens sermonis nostræ aduocationis breuissima, illud virus in se pestiferum Ariani dogmatis subdolum ac tenebrosum fuerat expertus, reparatus exhauriat, condemnet, vehementiusque in auctores eius insaniat, quos in se violentos expertus est, totumque se fidei Apostolicæ & Catholicæ vsque ad Nicænæ Synodi conuentum de integro mancipet. Per quam professionem, etiamsi quibusdam leue & remissum videtur, recuperet id, quod per astutiam recitatis amiserat. Verum si aliquis tam stolidæ mentis (quod haud credo) fuerit inuentus, qui non solum nolit conuerti, antidotum recipiens sanitatis, venenum virusq. noxium sese * vendicare crediderat, & ratione vincetur, & auctori perfidiæ perdite deputatus, Ecclesiæ Catholicæ spiritali rigore plectetur.* hactenus Liberii ad Italiæ Episcopos litteræ, qui dicto obaudiens Saluatoris, cum Petro dixit: *Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* non tam præsentes in Italia existentes, sed etiam in Oriente longe positos colligere studuit, curans de his vna cum Athanasio haberi Synodum Alexandriæ: quod feliciter per Eusebium Vercellensem Episcopum Apostolicæ sedis legatum, & Athanasium præstitum est. Quid vero ab eis gestum sit, paulo inferius dicturi sumus.

CLXXX. LVCIFER PROFICISCITVR ANTIOCHIAM. Inter hæc autem Lucifer Episcopus Calaritanus, & ipse exul fidei causa (vt tomo tertio fusius dictum est) qui acerbissimis in Constantium scriptionibus eum in se præ cæteris [●]nciauerat; simulac exilio solutus est, suppetias laturus Catholicis Antiochiæ commorantibus, iam ab exilii Eustathii tempore ab Arianis longa persecutione concussis, illuc festinus accessit; missis interim Alexandriam ad futuram Synodum duobus suis diaconis, Herennio & Agapeto. Quid porro ipse Antiochiæ egerit, Ruffinus *e* docet, rem ab exordio auspicatus, in hūc modum: *Lucifer autem cum exoraretur ab Eusebio (quia vterq. in partibus vicinis Ægypto fuerat relegatus) vt ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent. communiq. tractatu cum his, qui superfuerant, sacerdotibus, de statu Ecclesiæ decernerent: præsentiam sui abnegans Legatum pro se diaconum suum mittit.* imo duos Legatos diaconos, quos recensuimus, qui Alexandrini Concilii Synodali epistolæ reperiuntur esse subscripti: *Atque ipse Lucifer* (subdit Ruffinus) *intento animo Antiochiam pergit: ibique dissidentibus adhuc partibus, sed in vnum tamen reuocari posse sperantibus, si sibi talis eligeretur Episcopus, erga quem non vna plebs, sed vtraq. gauderet: præproperus Catholicum quidem & sanctum virum ac per omnia dignum sacerdotio Paulinum Episcopum collocauit; sed tamen in quem acquiescere plebs vtraq. non posset:* hæc Ruffinus de electione Paulini, à quo statim ad Synodum Alexandrinam duo Legati diaconi missi sunt, Maximus, & Calimerus, qui subscripti habentur Synodalib. eiusdem Concilii litteris, quas recitat Athanasius. Cæterum ante electionem Paulini, non inter Catholicos tantum & Arianos dissidium agitabatur, sed etiam inter ipsosmet Catholicos: quandoquidem qui dicebantur Eustathiani, quiq; perpetuo fidem Catholicam defendissent nequaquam Meletio & eius sectatoribus (vt ait Socrat. *f*) communicare voluerunt; tum quod Meletius ab Arianis fuisset electus; tum etiam quod qui eum sectarentur, ab Arianis baptizati essent.

e Ruff. li. 1. c. 27.

ORDINATIO PAVLINI EPISCOPI ANTIOCHIÆ

f Socr. li. 1. c. 24.

CLXXXI. TRES EPISCOPI ANTIOCHIÆ. Eiusmodi tunc erat status Ecclesiæ Antiochenæ, vt iam tres essent Episcopi in vna ciuitate; nempe Euzoius, qui Arianis præerat, Meletius, qui Orthodoxis, quo cum haud omnes communicarēt Catholici, quod aliquando Arianis consensisset, licet ab iisdem recedens egregium pro fide Catholica specimen edidisset (vt tertio tomo superius diximus;) Paulinus vero tertius habebatur, à Lucifero sic (vt vidimus) institutus; quod nulla vnquam vel tenui suspicione pollutæ fidei Catholicæ laborasset, sed

eam

cam magna laude inter tot tantaque discrimina propugnasset. At subdit post hæc Ruffinus *a* de Eusebii Alexandriam profectione his verbis: *a Ruffi. li. 1. c. 28.*

CLXXXII. *Pergit interea Eusebius Alexandriam, ibique confessorum Concilio congregato, pauci numero, sed fidei integritate & meritis multi, quo pacto post hæreticorum procellas & perfidiæ turbines, tranquillitas reuocaretur Ecclesiæ, omni cura & deliberatione discutiunt.* CONCILIVM ALEXANDRINVM HABETVR. *Alijs videbatur fidei calore feruentibus, nullum debere vltra in sacerdotium recipi, qui se vtcunque hæretica communionis contagione maculasset. Sed qui, imitantes Apostolum, quærebant nõ quod sibi vtile esset, sed quod pluribus; vel qui imitarentur Christum, qui cum esset omnium vita, pro salute cunctorum humilians se descendit in mortem, quo scilicet inueniretur & immortuis vita: dicebant, melius esse humiliari paululum propter erectos, & inclinari propter elisos, vt eos rursum erigerent: nec sibi solis puritatis merito cœlorum regna defenderent, sed esse gloriosius, si cum pluribus illuc mererentur intrare. Et ideo rectum sibi videri; vt tanta perfidiæ auctoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, si forte velint abiurato errore perfidiæ, ad fidem Patrum, statutaq; conuerti: nec negare aditum redeuntibus, quin potius de eorum conuersione gaudere: quia & ille Euangelicus iunior filius, paternæ depopulator substantiæ, sed in semetipsum reuersus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur & annulum fidei recipit, & stola circumdatur: per quam quid aliud, quam sacerdotij declarantur insignia? nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto: nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano.* hæc de primo Synodi decreto Ruffinus.

CLXXXIII. QVÆSTIO DE EPISCOPIS LAPSIS. Magni momenti quæstio inter Patres agitata fuit: num scilicet lapsi in hæresim Episcopi, vel quomodolibet hæreticorum communicatione fœdati, sic ad Ecclesiam Catholicam recipiendi essent, vt in Episcopatu, quem gesserant, agere sinerentur. Seuerior in his illa olim præcellerat Patrum disciplina, vt lapsi tempore persecutionum Episc. sic reciperentur, vt laica tantum cõmunione impertirentur: id enim sæpius Cyprianus (vt vidimus) suis inculcat epistolis.

Cæterum Patres, iidemque magni nominis viri, qui priori Concilio Antiocheno interfuerunt, in quo damnata est hæresis Pauli Samosateni Antiochenæ ciuitatis Episcopi, eundem Paulum licet nefandissimæ hæresis hæresiarcham sic receperunt pœnitentem, vt etiam in eadem sede Episcopum permanere concesserint. Sed & liquet, Melchiadem Romanum Pontificem eadem sententia allicere conatum esse schismaticos Donatistas ad Catholicam vnitatem: quæ omnia suo loco superius pluribus dicta id aperte declarant. Verum & sacrosanctum Nicænũ
b Con. Nic. can. 8. Concilium *b* ita cum Nouatianis Episcopis transegisse constat, vt qui inter eos essent Episcopi, ad Ecclesiam redeuntes, in eadem quoque dignitate & munere permanerent, nisi in ea ciuitate alium contingeret fuisse Catholicum ordinatum Episcopum: tunc enim ille, ne duo Episcopi essent vnius Ecclesiæ (quod haberetur pro monstro, duo inesse corpori vni capita) iubetur à Synodo Coepiscopus in eadem Ecclesia ordinari, vel saltem presbyter perseuerare. His, puto, exemplis magna maturitate consilii in hoc conuentum fuit à Patribus, vt Episcopi in hæresim lapsi, cum ad Catholicam reuerterentur Ecclesiam in eodem honoris gradu, quo insigniti fuissent, reciperentur. Suberat & magna ratio, quod multiplex illorũ numerus esset, qui in Occidente interfuerant Concilio Ariminensi, nescientesque damnasse visi erant, abdicatione nominis consubstantialis, Nicænum Concilium: de quibus inferius pluribus dicturi sumus. Porro ita his indulsere Patres, vt tamen vigorem Ecclesiasticæ disciplinæ nequaquam inflecti sint passi in illis, qui fuissent hæresem inuentores.

CLXXXIV. Huius quidem canonis S. Hieronymus *c* meminisse
c Hie. aau. Lucif. t. 2. videtur, cum post longam de his disputationem habitam, hæc demum verba subdit: *Vt dicere cœperamus post reditum confessorum in Alexandrina postea Synodo constitutum est, vt* CANON DE RECIPIENDIS LAPSIS EPISCOPIS. *exceptis auctoribus hæreseos, quos error excusare non poterat, pœnitentes Ecclesiæ sociarentur: non quod Episcopi possint esse, qui hæretici fuerant, sed quod constaret, eos, qui reciperentur, hæreticos non fuisse. Assensus est huic sententiæ Occidens, & per tam necessarium Concilium è Satanæ faucibus ereptus est mundus.* hæc Hieronym⁹; cuius verborum ille sensus videtur esse germanus, vt sancta Synodus nequaquam absque delectu generatim statuerit, vt omnes Episcopi lapsi in hęresim, absque vlla discretione, cum honoribus, quibus fungebantur, in Ecclesiam reciperentur; sed ii tantum, qui vel ignorantes visi essent, vel vi adhibita, Arianis consensisse. Id enim ita se habere, declarat S. Athanasius in epistola ad Ruffinianum, quam suo loco inferius recitabimus. Hæc quidem ipse Hieronymus ad defensionem restitutionis eorum, qui in Synodo Ariminensi lapsi esse videri poterãt, quod tacuissent nomen *consubstantialitatis*, retentis aliis vocibus, quæ satis videri poterant ad insinuandam Christi diuinitatem, & eo modo Arianis consenserant: qui tamen (vt idem ait sanctus Hieronymus, & nos pluribus suo loco diximus) nequaquam vere dici possent hæretici; sed quod illa cum Arianis communicatione & consensione fœdati essent, ab aliis iure reiiciendi viderentur: quos sancta Synodus Alexandrina, cum his humaniter agens, in Ecclesiam recipiendos esse, & ante adepto dignitatis honore potiri debere, concessit. Quid præterea in eodem Patrum conuentu statutum fuerit, videamus.

Agens Socrates *d* de eiusmodi Alexandrino Concilio, CLXXXV.
aduersus Eunomium, Macedonium, & alios Semiaria- *d Socr. li. 3.*
nos negantes diuinitatem Spiritus sancti, nec non tunc *c. 4. 5.*
recens emergentem hæresim, quæ postea dicta est Apollinaris, perfectam Christi incarnationem diminuentem, nempe animam ab homine detrahentem; noua Patres tradit sanxisse decreta. nam ait: *Spiritus sancti diuinitatem stabilire, eumque in Trinitate consubstantiali comprehendere: & filium hominem factum, non tamen solum carnem, sed etiam animam sumpsisse, affirmare sicut antiquis viris Ecclesiasticis visum fuit, &c.*

Consensionem ea de re sanctorum Patrum, qui præcesserunt, fuisse, pluribus citatis testibus docet: & post hæc de controuersia in Synodo agit de substantia & subsistentia; vndeque ea emersent, ita declarat:

Porro autem Episcopi qui in Concilio Alexandrino aderant, hãc CLXXXVI. DE HYPOSTASIBVS ET PERSONIS QVÆSTIO.
de οὐσίᾳ, & ὑποστάσει, substantia & subsistentia, seu persona, controuersiam excusserunt. Nam Osius Episcopus Cordubæ ciuitatis Hispaniæ, cuius antea fecimus mentionem, ab Imperatore ad tumultum ab Ario concitatum sedandum missus, dum Sabellij Afri dogma explodere cogitauit, de οὐσίᾳ, id est, essentia, & ὑποστάσει, id est, substantia, seu persona, disceptauit: vnde materia alteri contentioni suppeditata est. Verum id temporis in Concilio Nicæno de controuersia illa ne verbum quidem factum est. At postquam cœpere de ea nonnulli digladiari, ob eam causam in hoc Concilio de οὐσίᾳ, id est, essentia, & ὑποστάσει, id est, substantia seu persona, ista deciderunt. hæc Socrates. At quo modo occasione Nicænæ fidei eiusmodi iam olim oborta sit controuersia, S. Basilius *e* *e Basil. ep. 78*
docet, cum sic ait:

CLXXXVII. HYPOSTASIS PRO SVBSTANTIA. *Nonnulli ex illis, qui impietatem Sabellij Libyci sectantur, hypostasim & vsiam idem esse arbitrati, illinc argumenta ad tuendam blasphemiam suam trahunt, quod in ea fide* (nempe Nicæna, quam paulo post recitat) *ita scriptum est: Si quis vero ex alia essentia, vel hypostasi, id est, subsistentia, Filium Dei esse dixerit, hunc anathemate reijcit Catholica & Apostolica Ecclesia. Non enim idem esse dixerunt Patres illi essentiam, & hypostasim, hoc est, substantiam: si enim voces istæ vnam eandemque significationem haberent, quid alterutram ponere opus fuisset? Sed liquet, ideo positas, quod alij quidem filium esse ex Patris essentia negabant: alij vero & ipsi non esse ex Patris essentia filium dicebant: adijciebant autem, ex alia quoque esse subsistentia quadam. Atque ita vtramque opinionem, tanquam alienam à sensu Ecclesiastico, à sanctis Patribus reiectam esse. Alioqui vbi mentem suam simpliciter declararunt, ex Patris essentia filium esse dixerunt, nec adiecerunt, & ex illius hypostasi. Itaque illud quidem ad reprobandum malum sensum positum est: hoc verò declarationem habet salutaris dogmatis.* hæc Basilius. At non miretis, sanctissimos Patres in definienda filii Dei vna cum Patre substantia, vsos esse pro substantia, verbo illo, hypostasis: nam cum tam vsia, quam hypostasis, significarent ambæ hæ voces, substantiam, tamen penes

Græcos vsitatius vsurpari solitam hypostasim, quam vsiā, pro substantia, maiores tradunt. Vnde Marius Victorinus in libello de homousio recipiendo, sic ait: *Græci οὐσίαν, vel ὑπόστασιν dicunt, nos vno nomine Latine substantiam dicimus: & οὐσίαν Græci pauci & raro, ὑπόστασιν omnes: Scriptura diuina Græce ὑπόστασιν sæpe dixit, & Latine substantiam.* hæc ipse.

CLXXXVIII. a Hier. ep. 57. Controversia inter catholicos. Cæterum quod ad hypostasis vocem spectat: inter Catholicos, non autem hæreticos (quod testatur S. Hiero.) *a* scribens ad Damasium) de eius proprietate, cum in re idem sentirent, non leuis oborta est controuersia: cum tamen sic contendentes inter se contrariæ partes, altera alteram hæresis insimularet: impingens hæc illi Arianismū, huic vero illa Sabellianismum: cum alioqui re vera ambę Catholicæ essent, idemq; sentirent. Quas quidem adeo deformes altercationes S. Synodus, auctore Athanasio, conata est consopire atq; penitus tollere. de quo sic Gregor. Nazianz. *b*: *Quod vero in ipso Athanasio mihi maxime mirari subit, quodque non citra damnum silentio præteriri potest, hac præsertim tempestate, qua multæ contentiones, dissidiaque gignuntur hoc superioribus adiiciam. nam his quoque, qui nunc viuunt, documento esse queat hæc actio, si ipsum nobis imitandum proponamus.* & paulo post. *Cum essentia vna, & tres hypostases à nobis pie dicerentur, quod alterum diuinitatis naturam, alterum personarum trium proprietates declaret; ac simili quidem modo apud Romanos intelligerentur; cæterum ob linguæ illius angustiam, verborumq; inopiam, hypostasim ab essentia distinguere non possent; eamq; ob causam in illius locum, Personarum induxissent nomen, ne tres substantias admittere viderentur.* & inferius.

b Gr. Naz. or. in laud. Athan.

CLXXXIX. Athan. conciliat inter se catholicos. *Quid postea? Cum parua quadam, vt in contentione fieri solet, molestia causa semper accederet, eo tandem res adducta est, vt periculum esset, ne orbis terrarum fines vna cum syllabis à se inuicem distraherentur & abrumperentur. Quæ cum beatus ille vir, & vere homo Dei, magnusq; animarum œconomus, oculis auribusque perciperet; tam stultam & absurdam Orthodoxæ fidei sectionem dissimulandam ac negligendam sibi non putauit; verum medicinam morbo quamprimum infert. Quonam autem modo id facit? Vtraq; parte leniter & humaniter accersita, verborumq; sententia diligenter & accurate perpensa, posteaquam concordes comperit, neque quo ad doctrinam quicquam inter se dissidentes, ita negotium transegit, vt nominum vsum ipsis concedens, rebus eos constringeret.* hæc Gregorius, plane alludens ad hanc, de qua agimus, Synodum vbi diremptæ discordiæ, & de nominum proprietate fuit inter partes digne iusteque transactum, prout ex epistola Synodali tunc scripta demonstratur; quam sumus inferius reddituri.

CXC. Quid per hypostasin Græci et Latini. At licet inuentæ sint ambæ partes in vnam eandemq; conuenire sententiam, relictumq; tum Latinorum, tum etiam Græcorum arbitrio, suo quosque idiomate vti, nec curandum esse de syllabis (vt dictum est) dummodo nulla esset in re ipsa discrepantia: tamen nequaquam videtur placuisse posteris Latinis vox, hypostasis, vsurpari loco personæ, quæ videretur significare substantiam. Vnde S. Augustinus *c* hæc ait: *Essentiam dico οὐσία, Græce dicitur, quam vsitatius substantiam vocamus. Dicunt quidem & illi hypostasim: sed nescio quid volunt interesse inter vsiam, & hypostasim: ita vt plerique nostri, qui hæc Græco tractant eloquio, dicere consueuerunt μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod est Latine, vnam essentiam, tres substantias. Sed quia nostra loquendi consuetudo iam obtinuit, vt hoc intelligatur, cum dicimus essentiam, quod intelligitur cum dicimus substantiam, non audemus dicere vnam essentiam, tres substantias; sed vnam essentiam, vel substantiam, tres autem personas: quemadmodum multi Latini ista tractantes & digni auctoritate dixerunt, cum modum alium aptiorem non inuenirent, quo enunciarent verbis, quod sine verbis intelligebant.* hæc August. qui tamen nequaquam eam ob causam illos damnandos putat *d*, quod sc. differentiam constituerent inter essentiam & substantiā, quam discriminationem Latini penitus ignorarent.

c Aug. de Trin. li. 5. c. 8. 9. 10. 8.

d Aug. de Trin li. 7. c. 4.

CXCI. e Basil. ad Terent. in odit. Differentia inter essentiam et subsistentiam. Quænam autem hæc esset differentia à Græcis allata inter substantiam & essentiam: S. Basilius *e* ad Terentium scribens, rem exacte declarat paucis his, quibus ait: *Quam habet rationem id, quod commune est ad id, quod proprium, hanc habet essentia ad hypostasim hoc est substantiam, siue subsistentiā*, sed pluribus de his agit in epistola seu potius commentario (sic n. ipse appellat) eo argumento conscripto ad ipsius fratrem Gregorium Nyssenum, vbi pluribus docet, sicut species ab indiuiduo, & commune à proprio, differre substantiam à subsistentia: adeo vt hac sententia iidem pie dicerent, tres personas in Trinitate, esse proprias substantias, vel subsistentias.

CXCII. f Theod. in imm. dialog. 1. to. 2. Sed & apud Theodoretum *f* rogat Eranistes: *Est ne, inquit, aliqua differentia inter substantiam & hypostasim?* Orthodox. *Si externa quidem spectetur sapientia, nulla est. Nam & substantia, seu essentia, idē significat; & id quod subsistit, est hypostasis. Sed si Patrum doctrina attendatur; quam habet differentiam commune & proprium, vel genus & species ac indiuiduum, eandem habet substantia & hypostasis.* hæc Theodoretus, qui eadē pluribus explicat, ad quem reiicimus lectorem vberiora quęrentem. At licet hæc ita à Græcis recte proprieque dici viderentur: horrebant tamen Latinorum aures (vt vidim⁹) cum tres in diuinis audirent dici substantias. Vel si & ipsi dicerent: tunc ad euitandum Arianismum, non tres personas, tres esse substantias; sed (vt idem Basilius vbi supra testatur) tunc more Græcorum dicerent & voce Græca, vsiam vnam, & hypostases tres, siue subsistentias: nec è contrario ponerent vnam substantiam, absq; trium addito nomine personarum, ne eadem cum Sabellio sentire viderentur; quod Græci acciperent (vt dictum est) vocem hypostasis, nempe subsistentia, pro substantia. Cæterum quantumlibet hæc recte definita essent in Synodo Alexandrina, de qua agimus; rursus tamen eadem controuersia temporibus S. Hieronymi refricata est, qui huius quoque Concilii decreti meminit, cum ait *g*: *Nunc igitur (proh dolor) post Nicænam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arianorum præsule & Campensibus nouellum à me homine Romano nomen exigitur, &c.* At de his suo loco dicendum.

g Hier. ep. 57. to. 2.

CXCIII. Actum præterea est in eadem Synodo Alexandrina, vt professio illa fidei ab Arianis titulo Concilii Sardicensis promulgata, esse spuria, publica testificatione demonstraretur; atque pariter declararetur, in eodem Sardicensi Concilio nihil fuisse additum ad Nicænam confessionem. De quibus omnibus scripta est epistola Synodalis, quæ apud Athanasium reperitur esse descripta his verbis *h* ad Antiochenos; cum iam, vt dictum est, Paulini ordinario facta esset:

h Apud Athanas. ad Antioch. Synodalis epistola concil. Alexandrini.

Carissimis & optatissimis sacrorum comministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio, & Anatolio, Athanasius, cæteriq; Episcopi, qui Alexandriæ ex Italia, Arabia, Aegypto, & Libya, hic adsunt Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracōtius, Adelphus, Hermeon, Marcus, Andreas, Paphnutius. Marcus, Zoilus, Mynas Georgius, Lucius, Macarius, reliqui deinceps in Christo salutem plurimam. Quod autem ad huiusmodi inscriptionem spectat: sicut & in ipsius contextu epistolæ, necnon in subscriptione, menda illa irrepsisse noscuntur, cū modo ad Eusebium & Asterium & alios Episcopos eadem epistola scripta dicatur, modo autem ab ipsis potius vna cum Athanasio data ad alios Antistites appareat: hęc non aliter restituenda putamus, quam vt ex sententia antiquorum fere omnium historicorum affirmemus, Eusebium Episcopum Vercellensem huic Synodo præsentem fuisse eandemque epistolam, sicut ab Athanasio atque aliis collegis, ita etiam ab eodem Eusebio fuisse conscriptam. Reddemus nos eam, vti apud Athanasium legitur, in hæc verba:

CXCIV. *Persuasum habemus, vos, cum sitis ministri Dei, ac Domini dispensatores, idoneos aptosque esse ad Ecclesiæ negotia temperanda. Cæterum quia ad nos allatum est, plurimos superiori tempore per contentionem disgregatos à vobis, pacem iam optare, plurimos item à vecordi Arianorum secta deficientes, vobiscum communionem affectare: necessarium visum est, ea quæ à nobis, nostrisque delectis scripta essent Eusebio & Asterio, vestræ bonitati insinuare, qui & ipsi estis dilecti, & vere nobis desideratissimi sacrorum comministri: nimirum lætos quidem nos esse de hac fama; sed tamen magnopere cupere, vt eos, qui adhuc in schismate hærent, segregari à vobis, quique cum Arianis cœtus faciunt, resilire curetis ab istiusmodi insania, vt omnibus omnes in locis prædicent vnum Dominum, vnam fidem. Quid enim est tam pulchrum, prout Psalmographus i inquit, aut quid ita delectabile, quam habitare fratres in vnum?* i Ps. 132.

Nam

Nam ita quoque fieri arbitror, vt Deus nobiscum habitet, cuius hæc verba sunt a: Habitabo in eis, & versabor inter eos, & illic habitabor, quoniam elegi eam. ita quoque quodammodo fit, vbi vna fides & religio prædicatur. (a Ezech. 43.)

CXCV. *Vellemus equidem nos Aegyptij vna cum dilectis fratribus nostris Eusebio & Asterio multis de causis istuc venire, & in primis eius rei gratia, vt vestros affectus complecteremur, frueremurque in communione istiusmodi pace & concordia. Verum quia, vt in alia epistola indicauimus, & ex cōministris nostris intelligere potestis, detinemur magnopere Ecclesiasticis necessitatibus, idque non sine dolore nostro: ideo voluimus comministros nostros in rebus sacris Asterium & Eusebium in vicem nostri istuc pergere, ac vos inuisere. Gratias igitur ago eorum pietati, quod cum ipsis liceret properare ad suas diœceses, istam tamen profectionem ad vos omnibus rebus suis anteposuerunt, idque in vsum vrgentis Ecclesiastici negotij. Cum igitur istud inter nos decretum esset, memetipsum non parum consolatus sunt, quasi illis istic præsentibus; ego quoque vna istic præsens interessem.*

CXCVI. De recipiendis redeuntibus ad ecclesiam. *Omnes igitur, qui vobiscum pacifice agere volunt, in primis autem illos, qui in veteris Ecclesia communione fuerunt: deinde qui ab Arianis redierunt, allicite ad vos, eosque vt patres assumite, & vt magistri & tutores recipite, coaptantes vos interim dilecto nostro Paulino, eiusque socijs: nihilque amplius ab illis exigatis, quam vt execrentur Arianorum hæresin, confiteanturque S. Patrum in Nicæa fidem.*

Execrentur item eos, qui dicunt Spiritum S. esse creaturam, & diuisum ex substantia Christi. Id enim vere est resilire à scelerata factione Arianorum, si non diuidas S. Trinitatem, nec dicas aliquid esse creatum. Nam qui simulanter sese iactitant de confessione Nicænæ fidei, atq; interim audent blasphemias dicere contra Spiritum S. nihil aliud præstant, quam quod Arianam hæresim verbis infitiantes, animo sensuq; retineant. Anathemate quoq; inuratur Sabellij & Pauli Samosateni impietas, Valentini item & Basilidis insania, & Manichæorum stoliditas, quod si fit, omnis apud omnes suspicio delebitur & sola Catholicæ Ecclesiæ fides pura apparebit.

CXCVII. *Quod autem hanc fidem tenemus nos, & qui perpetuo nobiscum communionem vsurparunt; nec vos, vel alium quemquam latere arbitramur. Cæterum quia cum volentibus volupe est coniungi, & quidem libenter cum omnibus, ita vero in primis ijs, qui in veteri Ecclesia conuentus agebant; & quia potissimum Dominum glorificamus, cum de omnibus tum præcipue de hoc eximio proposito: visum est nobis, vos cohortari, vt sub istis conditionibus ineatur concordia; ita vt nihil vlterius, quam dictum est, vel illi, qui ex veteri Ecclesia sunt, à vobis flagitent; vel illi, qui cum Paulino sunt, aliud præter quam quod inter Nicæni Concilij decreta reperitur, adijciant: & tabellas, quas nonnulli iactant, quasi ex Sardicensi Synodo de fide conscriptas, ne legi quidem semel aut proferri sinatis. Nihil enim tale Concilium definiuit. Quamuis enim certi homines nonnulla, quasi quæ deessent, Nicæno Concilio adscribere vellent, idque acriter contenderent: sancta tamen Synodus, quæ Sardicæ conuenit, indigne id tulit, decretoque sanciuit, ne quid vlterius de fide scriberetur, & sese contentos esse Nicæna fide, declarauerunt, vt cui nihil deesset, & in qua integra & solida fides contineretur: neque edendam esse aliam professionem fidei, ne illa, quæ Nicææ scripta est, suos numeros non habere videretur; neve illis, quibus libido est semper noua statuere, occasio huiusmodi suppeditaretur, vt iterum atque iterum de fide definiant. Quapropter si quis hæc aut aliud quippiam cauillabitur, compescite illum & ad studium pacis inducite: nihil enim est quod in his agnoscere possumus, nisi solam contentionem.* (Reijcitur fidei confessio nomine Sard. conc. edita.)

CXCVIII. Qvid per nomen personæ catholici intelligerent. *Illis enim, qui nonnullos incusabant, vt trium hypostaseon affirmatores, cum huiusmodi voces in Scriptura non reperirentur, ac proinde suspecti videri possent; auctores fuimus, ne amplius in Nicænam confessionem inquirerent. Sed tamen de istis ob peruicaciam rixandi quæstio est habita: interrogatique sunt, num pro Arianorum sententia alienas peregrinasque, ac diuersæ à se inuicem substantiæ personas esse velint, & vnamquamque hypostasin per se ac seorsim diuisam esse, pro ratione cæterarum creaturarum, eorumque, qui ex hominibus nascuntur, existiment? An sic intelligant diuersas res, quale est aurum, argentum, æs? An, vt alij hæretici, sub istis vocibus tria principia & tres maximos deos constituant? Cæterum illi affirmabant, se ita nec dixisse, nec sensisse. Percunctantibus autem nobis, qua ratione ista dicerent, aut cur omnino istiusmodi vocabulis vterentur? Responsum dederunt, sese in Trinitatem credere, non quæ nomine tenus Trinitas, sed quæ vere Trinitas esset, & subsisteret: & Patrem, vt qui vere esset & subsisteret: & filium, vt existentem & subsistentem: & Spiritum S. vt subsistentem & existentem agnoscere: Non tamen se dixisse tres deos, aut tria principia: imo ne toleraturos quidem si quis tale quidpiam aut dicat, aut sentiat: Sed se scire esse S. Trinitatem, vt tamen vna sit Deitas, & vnum principium: & filium se agnoscere esse coessentialem suo Patri, vt dixerunt Patres: & Spiritum S. non creaturam, neq; alienum, sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & filij.*

CXCIX. *Approbata igitur istiusmodi & interpretatione & excusatione, vicissim quoque & eos examinauimus, qui ab istis in culpam deuocabantur, quasi dicerent, esse vnam hypostasim: sciscitantes ab illis, num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, vt sublatos vellent in Trinitate filium & Spiritum S. quasi filius essentia careat, aut Spiritus S. non subsisteret? Qui & ipsi quoque affirmarunt, neq; ita se dicere, neq; se ita sensisse vnquam, sed* [Greek] *eos intelligere idem esse cum* [Greek]*: vnam autem ideo sese hypostasim intelligere, partim quia filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturæ: vnam enim sese Deitatem & vnam naturam credere, neq; aliam Patris, aliam filij, aliam Spiritus S. esse naturam. Quinimo & illi, qui eo crimine postulati erant, quod tres hypostases inducerent, cum istis in eandem sententiam conuenerunt: vicissimq; illi, qui vnam hypostasim asseuerarent, istorum interpretationi acquieuerunt: & ambæ factiones pariter Arium execratæ sunt, vt Christi hostem: Sabelliumq; & Paulum Samosatensem, vt impios, Valentinum item & Basilidem, vt alienos à veritate, Manichæum quoque vt malorum machinatorem. Omnes denique Dei gratia post huiusmodi verborum interpretationem optimam & exactissimam, quæ Nicææ Patres instituissent, fidei esse approbarunt, eiusdemque fidei verba sufficere, ac ante omnia in vsum esse deducenda, constituerunt.* (Qvid per hypostasim sentirent.)

CC. *Quinimmo de negotio, dispensationeq; carnis nostri Saluatoris, cum super ea quoque re nonnulli cum alijs contentionem mouerent: & hos & illos examinationi subiecimus & quod isti profitebantur, hoc & illi quoque suffragio assensuque prosecuti sunt: nempe non ea ratione, qua ad Prophetas factum est verbum Domini, factum esse Verbum & aduenisse in Christum sub finem sæculorum; sed ipsum Verbum carnem esse factum; & cum esset in forma Dei formam serui assumpsisse: & ex Maria (quantum ad carnem attinet) hominem esse genitum hominum gratia: eoque modo solide & integre humanum genus liberatum à peccatis in ipso, & viuificatum à morte, introduci in regnum cœlorum. Et hoc quoque itidem confitebantur, quod non corpus inanimatum, aut cogitationis, aut mentis expers Saluator habuerit. Nec enim possibile erat, vt Domino propter nos homine facto, corpus eius sine mente existeret: non enim corpori duntaxat sed & animæ quoque nostræ per ipsum Verbum salus est conciliata. Idemque cum vere esset filius Dei, filius hominis factus est. & cum esset vnigenitus Dei filius factus est primogenitus in multis fratribus b. Quapropter non alius erat ante Abraham, alius post Abraham, neque alius dum Lazarum excitaret, neque alius cum interrogaret de eo, vbi situs esset. sed idem ille ipse erat: corporaliter quidem vt homo expuens: diuinitus vero vt Dei filius oculos aperiens, eius, qui à natiuitate cæcus fuerat: & carne quidem patiens (vt Petrus c dixit) diuinitus tamen monumenta aperiens & mortuos excitans. Ex quibus, omnia, quæ in Euangelio sunt, intelligentes, affirmauerunt, se idem sentire de incarnatione & humana natura à Dei verbo assumpta.* (De verbi incarnatione recta fides.) (b Rom 8.) (c 1. Pet 4.)

CCI. *Cum igitur huiusmodi illorum fuerit confessio; adhortamur vos, ne eos, qui ita confitētur, talemq; interpretationē suæ confessioni accōmodant temere dānare, aut reijcere velitis; sed potius admissa illorū excusatione, recipiendos putetis. Eos è contra qui talem confessionem non edunt, neq; tali interpretatione in istis verbis vtuntur, arcere vos vellemus, & auersari vt suspectæ mentis homines. Cæterum cum istos tolerandos non censebitis, consuletis illis qui recte interpretātur, & recte sentiunt, ne vlterior vlla inter vos adhibeatur disquisitio, neve verborum pugnis studeatis ad nullam prorsus vtilitatē sed sensus cogitationesq; pietatis exhibete. Nam qui ita affecti non sunt, sed tantū modo super istiusmodi vocculis contentiose rixātur, & aliud quidpiā, præterquam quod Nicææ scriptū est, requirūt; hi profecto nihil aliud agunt, quā quod proximis suis turbidā subuersionē propināt, vt inimici, & discordiarum schismatumq; æmulatores. Sed vos, ô boni & fideles serui & dispensatores Domini, eos qui scandala & peregrina inferunt compescite & arcete, & pro omnibus anteponite istiusmodi pacem, quæ sanæ fidei est. Forsitā Dominus misertus nostri coaptabit* (Ad pacem exhortatio.)

quæ sunt hiulca & diuisa atque vnum ouile reformabit, quo vnum habeamus ducem Dominum nostrum Iesum Christum.

CCII. *Hæc quidem nos, tum quia nefas est quicquam vltra Nicænum Concilium requirere, aut contentiosas sententias recipere, tum vel ob pacem solum, & ne qui recte sentiunt, pro reiectis habeantur, ad istũ modum censuimus, & eorum confessionem, qualis fuerit, nos qui relicti sumus Alexandriæ, paucis induximus; idque in commune vna cum reliquis comministris sacrorum Asterio & Eusebio: nam reliqui ex nostris quiq; ad suas prouincias abierunt. Vos rursus in commune, vbi soletis conuentus agere, ista iubebitis peruulgari, eoq; omnes euocate. Æquum est enim, vt in eo loco primum epistola recitetur, ibidemq; omnes qui pacem amant, inter se concilientur, ac deinde vbi conciliati fuerint, vbicunq; populis videbitur, præsente quoque vestra humanitate, Synaxis celebretur, & Dominus publice ab omnibus glorificetur. Salutant vos fratres illi, qui mecum hic agunt. Bene valete; & nostri memoriam in Domino facite.* hactenus epistola Synodalis ad Antiochenos primum, inde ad alias Orientis Ecclesias perferenda: cui inhæret subscriptio aliquot Episcoporum, atque in primis ipsius Athanasii, his verbis:

CCIII. Svbscriptio episcoporvm. *Ego Athanasius, cæteriq; Episcopi in hoc conuentu præsentes, epistolæ subscripsimus: idemq; ab aliis factum est, qui huc legati venerant: inter quos à Lucifero Sardiniæ insulæ Episcopo diaconi duo Herennius & Apapetus, à Paulino vero Maximus & Calimerus, qui & ipsi diaconi sunt. Aderant & aliquot monachi Episcopi Apollinaris in hoc ipsum missi. Episcoporum nomina, ad quos epistola scripta est, sunt hi: Eusebius Vercellarum ciuitatis Galliæ, Lucifer Sardiniæ insulæ, Asterius Petræ Arabiæ, Cymatius Palati, Cœlosyriæ, Anatolius Eubœæ. Cæterum qui in epistolam scripserunt, sunt isti: Papa Athanasius, & qui cum illo Alexandriæ fuerunt: ipse quoque Eusebius inter eos est, Asterius item, reliqui Gaius ex Parathonio proximo Libyæ Phragonis, & partis alterius Elearchiæ Aegypti, Ammonius, Patnemuneus, & ex reliqua Elearchia Aegypti, Agathodæmon Schediæ & Menelaiti Episcopus, Dracontius paruæ Hermopolis, Adelphius Nuphaos, quæ est in Lychnorum, Hermion Taneos, Marcus Zygrorum proxime ad Lisyam, Theodorus Athrybeos, Andreas Arsenota, Paphnutius Saos, Marcus Pylorum, Zoilus Andromena Antiphron.*

Evsebii confessio et svbscriptio. *Hi etiam Eusebius Latine subscripsit, quorum hæc interpretatio, ex* Græco iterum Latine reddita: *Ego Eusebius Episcopus, secũdum exactam vestram vtriusq; partis confessionem, qua in eandem sententiam inuicem conuenistis, quantum attinet ad hypostases, fateor me quoq; idem statuere: neq; in id solum calculum meum addo, sed etiam incarnationem Saluatoris nostri consentio, eum videlicet, cũ filius Dei esset, hominem esse factum, & excepto peccato, omnia, quæ veteris erant nostræ humanitatis, assumpsisse: idque prout habet epistolæ argumentum, meis suffragiis confirmo. Deinde quia fama apud exteros increbuit de tabella Sardicensi Concilij, ne ea vltra Nicænam fidem decreta esse putetur, meo suffragio denuncio, quo nihil luxamenti aut noxæ Nicænæ fidei inde oboriatur, neq; eam ea de causa proferendam censeo. Valere vos omnes in Christo exopto. Ego Asterius superioribus scriptis adstipulor, & vos in Christo bene valere precor.*

CCIV. Pavlini confessio et svbscriptio. Postea quoque & ipsi subscripserunt absentes, scilicet: *Ego Paulinus* (Episcopus Antiochiæ hic erat) *ita sentio, quemadmodum accepi à Patribus, filium esse, & subsistere perfectum: subsistereque Spiritum sanctum, eumq; perfectum esse. Quapropter approbo superiorem interpretationem de tribus hypostasibus, & vna hypostasi siue essentia: & eos qui ita censent, veros habeo, cum pium sit sentire & confiteri, Trinitatem in vna Deitate consistere. Et de incarnatione Verbi Patris propter nos facta, ita decerno, quemadmodum scriptum est secundum Ioannem, Verbum carnem esse factum: non autem secundum impiissimos homines, mutationem sui Verbum passum esse sed nostri gratia hominem esse factum, & ex Maria Virgine Spiritu sancto genitum: & nequaquam inanimatum, aut absque sensu, aut sine mente corpus Saluatoris in nostrum habuisse: quippe cum impossibile sit, Dominum propter nos hominem factum, corpus habere sine mente. Idemque anathemate prosequor eos, qui confessionem fidei Nicænæ vilipendunt, & qui negant filium ex substantia Patris, & coessentialem Patri existere. Execror item eos qui dicunt, Spiritum sanctum propter filium, creaturam esse factum. Præterea Sabellij Photini, omnemque hæresim anathematizo, incedens secundum Nicænam fidem, & secundum omnia superius scripta. Valere vos opto ego Carthertus.* hactenus subscriptiones.

CCV. Quod autem in damnatione hæresis Apollinaris nulla de eodem Apollinari ea sententia condemnato mentio habeatur: alterum de duobus cõtigisse oportuit, vel eam hæresim vulgatam nondum fuisse nomine Apollinaris, sed incerto auctore prodiisse; vel ipsum Apollinarem iam ante Synodum visum esse eandem abdicasse sententiam per monachos, qui Synodo interfuisse dicuntur. Nullam plane factam esse in hac Synodo Apollinaris mẽtionem, ex eo quoque potest intelligi, quod S. Basilius, etiam Valentis Imp. tempore, iure se putasse dicat, cum Apollinare communicare potuisse, quem nescisset errasse; vt suo loco inferius dicturi sumus.

At quod de rebus haud parui momenti actum videretur in Synodo de his omnibus, vt par erat, S. Athanasius reddidit certiorem Liberium Romanum Põtificem: quarum quidem literarum illud tantum fragmentum superest, quod spectat ad incarnationis mysteriũ, & perfectam Filii Deitatem; cætera autem, quæ in Synodo gesta sunt, desiderantur. Cuius quidem scripti cum ille sit titulus: *Athanasii rescriptum ad Liberium Episcopum Romanum*; plane declaratur, ipsum Liberium Alexandriæ cogendæ Synodi fuisse auctorem, deque ea te ad Athanasium dedisse litteras, atque eius auctoritate illuc conuenisse Eusebium Episcopum Vercellensem & Luciferum Calaritanum Legatos: cuius pariter iussu tanta idem sibi sumpserint; népe vt Lucifer, cæteris explosis, crearet Paulinum Episcopum Antiochenum (non n. id negotium erat vnius ciuitatis Sardiniæ insulæ Episcopi, sed Præsulis summa potestate fungentis) vtque Eusebius functus sit legatione ad restituendas collapsas totius Orientis Ecclesias: nequaquam n. hæc ipsos iura accepisse à Concilio illo Alexandrino, quis dicere iure poterit: nam quid iuris iisdem Occidentis Episcopis in res Ecclesiæ Antiochenæ, & in Syriam, Asiam & Cappadociam, aliasque regiones, ad quas Eusebius tantæ restitutor cladis Legatus profectus est? Extat & ipsius Liberii Papæ epistolæ ad Athanas. fragmẽtum, quo idem Pontifex Rom. præmissa fidei suæ Catholicæ confessione, eandem ab ipso Athanasio exigit. Id n. à Liberio exposci videbatur ob suspectam redditam olim fidem ipsius ex inita (vt dictum est) cum Arianis communione. Quam & ipse exigit ab Athanasio post tot annorũ latebras: ab eo namq; tempore vsque ad Constantii mortem nulla potuit inter eos esse ex litterarum consuetudine communicatio, nisi sub Iuliano, cum ipse Liberius ad eundem Athanas. eam scripsit epistolam, cuius eiusmodi tantum apud eum fragmẽtum reperitur, q; sic se habet a:

CCVII. Liberivs Papa, avctor creditvr synodi et legationvm.

a Apud Atha. extat.

CCVII. Fragmentvm fidei Liberii Papæ.

Est igitur nostra confessio, optatissime Athanasi: Verbum Dei filium, secundum naturam ex Deo eodemque Patre suo genitum esse, non creatum, semper in Imperio collegam Deo & Patri, & indesinenter regnum obtinere in infinita sæcula: Amen. Spiritum quoq; S. vere ex Deo naturaliter Deum, indiuisibilem à Deo secundum diuinas scripturas: vt sit vere Pater, vere filius, & vere Spiritus S. neque transferri debere vnumquodque nomen à suo significato, cui assignatum est, quod vera sit Trinitas sub vna Deitate sub vna potestate & vna substantia. Non enim dispertitur filius aut Spiritus S. à Patris substantia, quæ implet cœlum & terram. Est igitur, vt dixi, Trinitas vna substantia, non diuisa, sed per essentiam vna, Deitate vna, potẽtia vna, & regno vna, vna quoq; gloria, vna item imagine, vna denique spiritu: spiritus enim non diuiditur. Anathema igitur dices Sabellij & Arij dogmata, & supra annotatas hæreses ad æternam pœnam secundum Saluatoris vocem. Huic igitur confessioni, frater Athanasi, quæ vera fides in Catholica & Apostolica Ecclesia censetur, si mecum sentis coram iudice Deo & Christo, quæso subscribas: quo certiores reddamur, num eiusdem nobiscum suffragij sis, eademque statuas de vera fide: vt & ego securior efficiar, tuaq; mandata indesinenter obeam. Id tibi quoq; cognitum velim, carissime, filios veritatis confiteri impatibilem esse Deitatem: & de aduentu Verbi & Dei in carne ita sentire: Verbum scilicet genitum ex Patre Deo, hominem perfectum absq; peccato assumpsisse ex Maria Virgine secundum Euangelia in Christo Iesu, Amen. Hactenus q; extat fragmentum ex epistola Liberii ad Athanasium. Porro multa in ea desiderari, nemo non affirmauerit: nam nulla in his mentio fit de personis & hypostasibus in Trinitate, quarum occasione inter Latinos & Græcos cõcitatas esse controuersias, dictum est. Sed & alia plura deesse videntur,

quæ spe-

quæ spectabant ad Synodum celebrandam, & restituendum statum Ecclesiæ Orientalis.

CCVIII. FRAGMENTUM EPISTOLÆ ATHANASII AD LIBERIUM.

Eius autem, quam diximus, redditæ epistolę Athanasii ad Liberium, carentis salutatione atque exordio, eiusmodi tantum superest fragmentum, quo summa Catholicæ fidei habetur expressa in hæc verba:

Vnus Deus immortalis, inuisibilis, impalpabilis, eo quod Deus sit spiritus; idemq; loco incomprehensibilis: neq; vsspiam est regio, vbi non existat. Huius Verbum immortalis Sapientia est incorruptibilis, inuisibilis, idemque filius primogenitus, operum socius, principio carens, impalpabilis, cui nullum ætatis aut initium, aut finis: per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Hic est, qui finxit hominem: hic est, qui rationem fabricandæ Arcam ostendit: hic est, qui pollicitationes Abrahæ fecit. hic est, qui descendit, vt populum saluaret; qui Moysi legem dedit: hic est Deus Abrahæ, Isaac, & Iacob, qui in Prophetis locutus est: hic est, qui composuit nouum & vetus testamentum. Qui in vltimis diebus carnem ex Virgine mortalem assumpsit, cum ipse interim immortalis esset, eandemq; imbecillem ipse minime imbecillis, obnoxiam morti ipse nulli obnoxius, visibilem ipse inuisibilis. Illa, inquam, caro suspensa est in Cruce, non ipse. in illa omnes humanas passiones vt homo sustinuit, non ipse. Ipse est n. Dei virtus, hoc est, Deus, qui infernum expugnauit, & imperium diaboli demolitus est: qui Deus in descendendo, Deus in ascendendo, corpus suũ, à morte excitatum Patri repræsentauit, ac vindicauit à morte, sub cuius imperio tenebatur. In filio Patrem intelligimus, cum vnus cum eo sit Deitate, potentia, essentia, substantia, gloria, Dei appellatione. Et in Patre filium quoque cognoscimus. Hic est, qui, vbi assumpserat carnem, Iesus vocatus est, quatenus homo fuit. hoc est, assumpsit hominem in seipso, in quo omnis plenitudo Diuinitatis habitat corporaliter: Hunc existimamus non segregatum à Patre aut S. Spiritu, neque tamen ita, vt dicamus Patrem descendisse, & in homine fuisse. Ita vnus Deus Pater omnipotens à nobis creditur. Ideoque fides nostra est in vnum Deum Patrem omnipotentem, & eius filium Dominum nostrum, & in Spiritum S. eosq; in vnitate vna, potentia vna, substantia vna, essentia vna, gloria vna, dominatione vna, regno vno, imagine Trinitatis vna, consubstantiales esse credimus * *: Per quem facta sunt omnia. Ita quoque in carnis resurrectionem credimus. hoc est, corpus nostrum (secundum S. scripturas) ex corruptibili mortali que in incorruptibilitatem & immortalitatem à Deo mutandam esse, Amen.* Hactenus quod extat epistolæ Athanasii ad Liberium Papam fragmentum. Scripsisse quidem Athanasium, atq; collegas Episcopos, qui inter fuerũt Cõcilio Alexandrino, ad eundem Liberium de cunctis rebus gestis in Synodo, idem ipse Athanas. disertis plane verbis testatur in epistola, quam postea scripsit ad Ruffinianum: qua pariter declarat, quæcunq; in eadẽ Synodo acta sunt, fuisse confirmata ab ipsa Rom. Ecclesia: qua item epistola decretum de recipiendis lapsis in hæresim, plenius explicatur: & ne de fide eius dubites, scias eam fuisse perlectam atq; recognitam, probatamq; in Nicæno Concilio secũdo, ex quo quidem loco (q desideratur hactenus inter eiusdem Athan. opera) hic eam describendam putauimus: sic enim se habet eius a editio in œcumenica tunc Synodo facta:

CONFIRMATA SYNODUS A ROMANO PONTIF.

a Conc. Nicæn. Act. 1.

CCIX. EPISTOLA ATHANASII AD RUFFINIANUM.

Monachi dixerunt: si iusserit S. Synodus, afferatur ad Ruffinianũ B. Patris nostri Athanasii epistola, & legatur. S. Synodus dixit: Satisfiat petitioni religiosorum monachorum. Stephanus præfatus monachus ferens in manibus librum legere cœpit: S. Athanasii ad Ruffinianum, Domino dilecto & desideratissimo comministro Ruffiniano Athanasius in Domino salutem: & post alia: Quandoquidem studiose & Ecclesiastice (hoc n. tuæ pietati iterum conuenit) de his qui necessario redacti sunt nec per improbam fidem sunt corrupti, inquisiuisti, eaq; de re ad Synodos & alios scribere voluisti, vt animi sententiam de his explicarent: velim, mi domine desideratissime, sic habeas. In primis cum à vi cessatum esset, Synodusq; præsentium & eorum, qui longinquas regiones incolebant, Episcoporũ haberetur, nec modo comministris, qui per Græciã passim habitant, verum etiam in Galliis & Hispania. Intelligit per nos Athanas. Eusebiũ Vercellẽsem, & Luciferi Calaritani Episc. legatos, sed subdit:

CCX.

Communi decreto placuit, vt hic, & vbique gentium quicunque lapsi fuissent proprio arbitrio, & antesignani fuissent impietatis, si resipiscerent, ignoscendum quidem illis, verum non restituendos in cleri numerum. Qui vero non auctores, sed necessitate & violentiæ compulsi fuissent, visum est illis quidem ignoscendum, & in cleri locũ restituendos: maxime cum probabilem defensionem & excusationem dederint. Atq; hoc quoque œconomice & rationabiliter factum videtur. Nam ipsi quidem animo statuerant, non velle ad impietatem delabi. Verum quoniam impiissimi quidem eorum causa statum Ecclesiæ ad seditionem trahebant; duxerunt longe satius esse, vi compulsos se concurrere, & onus gestare, quam populum perdere. Hæc cum afferrent, visi sunt nobis non absurda respondisse, quando & in occasionem facti exemplo Aaron fratris Moseos se defenderent, qui in eremo populi transgressionibus acquieuit, defensionem habens ne populus in Aegyptum reuersus, idolorum cultui iterum se manciparet. Videbat enim si in eremi vastitate substitisset, futurum, vt paulatim ab impietate regrederetur: in Aegypto autem nullam esse ad pietatem regressus viam. Has de causa clero per ea tempora ignotum est. Qui vero in errorem seducti erant, & violentia hoc compulsi, data quoque iis communio est. Quemadmodum hæc & Romam scripta sunt, Romanorumque Ecclesiam omnia comprobasse constat. Hæc quoque tuæ pietati confidenter scribo & significo, quo tua pietas; ea, quæ decreta sunt hoc modo, amplectatur. hucusque lectum ex ea Synodo, in qua hæc ad declarationem eiusdem decreti subiecta leguntur.

CCXI. DECRETUM DE RECIPIENDIS LAPSIS ELUCIDATUM.

Sabas & qui cum eo aderant monachi, dixerunt: Non hæc solummodo S. Athanasii vox est, verum etiam Synodorum: propterea quod inquit idem Pater, ipsos quoq; Romanos totamq; Græciam idem cõprobauisse. Definit autem eos, qui ex hæresi ad pristinam mentem redeũt, suscipiendos ad pœnitentiam, verum sacerdotij dignitatem minime illis restituendam. Tharasius beatissimus Patriarcha dixit: Non de quouis hæretico ad mentem redeunte recipiendo B. Pater hæc statuit, sed de eorum principibus antesignanis, quiq; in sua hæresi veluti delectantur, & se oblectant, verbisq; artificiosis veritatem ipsam fucare student, haud aliter ac Orthodoxi cum libertate solent, ipsi autem sententiam Scripturæ peruerse explicant. Verum iterũ recitetur eadẽ epistola ad Ruffinianũ Epistola eiusdem Patris. Lecto autem loco, in quo B. Pater lapsis veniam dat impietatis: sed qui præcipui hæreticorum fuerunt, negat restituendos in ordinem sacerdotalem. Qui v. antesignani non fuissent, sed vi & necessitate ad impietatem coacti; ignoscendum quidem illis, & in cleri locum restituendos quod iustam excusationẽ afferrent. Venerabiles monachi dixerunt: En quemadmodum in principio diximus, sic est: siquidẽ B. Pater eos, qui ex hæresi reuertuntur, in sacerdotij dignitate non recipit. Tharasius sanctissimus Patriarcha dixit: Videmini mihi mentem Patris non intelligere, quandoquidem eos, qui non fuerunt auctores hæreseos, vt autem compulsi sunt, recipit ad pristinam dignitatem: solũmodo vero præcipuos atq; adeo parẽtes, siue auctores hæresum à dignitate sacerdotali recipienda excludit: recte profecto iusteq; id pronũcians, &c. hæc ex Synodo secunda Nicæna ad prætectam elucidationem huiuscemodi decreti exscripsisse voluimus, necnon ad assequendum germanum sensum verborum S. Hieronymi, quæ superius citata sunt.

CCXII.

Quod autem in eadem Synodo auctoritate (vt dictum est) Romani Pontificis decretæ sunt legationes ad restituendas collapsas à fide Catholica Ecclesias, earumque ministros: erroris in primis arguendus est Ruffinus *b*, dum ait procurationem Orientis iniũctam fuisse Asterio, Eusebio vero Occidentis. Nam constat eundem Euseb. eius rei causa suscepisse in Orientem peregrinationem, Antiochiamq; (vt diximus) profectum esse, indeque etiam in Cappadociam peruenisse. q quidem sententia illa S. Greg. Nazianz. superius recitata redditur manifestum, cum ipse agens de turbis illis, Iuliani tempore, in Cappadocia electionis Eusebii Episc. Cæsarienſis occasione excitatis, hæc addit *c*: *Postremo* inquit, *aderant Episcopi quidam ex Occidente, qui Orthodoxos omnes ad suas partes pertrahebant*: quæ quidem nonnisi de Eusebio Episc. Vercellensi & aliis, qui cum eo erant, possunt intelligi. nam Asterius (vt sæpe diximus) in Arabia erat Episc. Affirmat idipsum Socrates, dum ait *d*: *Eusebius partes Orientis peragrans, infirmos fide, instar præstantis medici, ad integram valetudinẽ restituit, doctrina Ecclesiastica instruxit, eruditq;*. Addit aũt post hæc omnia Socrates: *Eodem tempore Athanasius orationem apologeticam, quã in suæ ipsius fuga defensionem iampridem confecerat, coram illis, qui aderãt perlegit*. ea quidem ratione, q liuore tabescẽtes Ariani adhuc carperent ipsum velut ignauum, q non posuisset ex Domini sententia animam pro ouibus, sed perinde ac mercenarius, e vestigio solũ vertisset. Recitat idem *e* Socrates

b Ruff. li. 1. c. 29.

LEGATIO EUSEBII IN ORIENTEM.

c Gr. Naz. or. in laud. Basil.

d Socr. li. 3. c. 7.

e Idem c. 6.

ex ea nonnulla, sed nos lectorem reiicimus in ipsum integrum, qui adhuc extat, commentarium. At de Alexandrina Synodo hactenus.

CCXIII. a Socr. li. 3. c. 7. DISCORDIÆ INTER LVCIFERVM ET EVSEBIVM

Quæ porro Synodum mox subsecuta sint, *a* Socrates ita recenset: *Eusebius vero Vercellarum Episcopus, statim post Cōcilium Alexandria decedens, Antiochiam contendit: At cum Paulinum à Lucifero Episcopum designatum populumque in duas factiones partitum offenderit (nam Meletij fautores separatim conuentus fecere) vehementer propterea animo conturbatus fuit, quod electioni Paulini minime ab omnibus esset assensum. Nam intra suam ipsius cogitationem factum illud damnauit ille quidem; sed præ reuerentia erga Luciferum rem tacitam habuit, & vt primum promiserat, se Episcoporum Concilio conuocato, illis rebus recte prospecturum, inde recessit, postea vero quamquam admodum laborabat, vt partes dissentientes ad concordiam adduceret; tamen nullo modo illud poterat efficere.*

Nam Meletius ab exilio reuersus, vbi eos, qui cum illo consentiebant, conuentus seorsum agere reperiebat, se illis ipse præfecit. Quin omnibus fere Ecclesiis, quæ ibi erant, Euzoius Arianæ sectæ patronus præfuit: Paulinus autem vnam tantum obtinuit Ecclesiam paruarū, quæ erant intra vrbem; ex qua quidem ipsum Euzoius, propter reuerentiam, quam versus illum habuit, non eiecerat. Meletius autem extra portas ciuitatis conuentus celebrauit.

CCXIV. LVCIFER SEGREGAT SE A COMMVNIONE EVSEBII ET ECCLESIÆ.

Id temporis ad hunc modum Antiochia discedit Eusebius, Lucifer vero vbi acceperat suam electionem ab Eusebio improbari, contumeliæ loco duxit iniquoque admodum animo passus est. Proinde recusauit cum Eusebio communicare; studioque contentionis inductus, Concilij decreta reiecit. Ista quidem tristibus & afflictis Ecclesiæ temporibus obuenientia multos ad deficiendum ab Ecclesia impulere: vnde noua secta, quæ Luciferiana dicebatur, nata est. Cæterum Lucifer suam iracundiam propterea saturare non poterat, quia suis ipsius responsis, quibus per diaconum missis pollicitus fuerat se decretis Concilij contentum fore, omnino tenebatur adstrictus. Quapropter fidei & sententiæ Ecclesiæ assentiens, in Sardiniam ad propriam sedem se recepit. Quorum autem animi non minus, quam illius erant exulcerati, hi adhuc etiam ab Ecclesia segregati manent. hucusque de schismate Luciferi Socrates. Porro Antiochenam Ecclesiam schismate diuisam octogintaquinque annos ita perdurasse, nimirum vsque ad Alexandrum Episcopum, Theodoretus affirmat *b*: Quod quidem non sic intelligēdum est, vt ab hoc tempore, quo creatus est Paulinus, & schisma cōflatum inter Catholicos, vsque ad Alexandrum annorum octoginta quinque curricula intercesserint: nam creatio Alexandri contigit (vt suo loco patebit) anno Domini quadringentesimo octauo: sed oportuit Theodoretum intellexisse ab eo tempore, quo eiecto Eustathio, & subrogato in locum eius Euphronio Episcopo Ariano, scissa est in duas partes Ecclesia Antiochena, de cuius diuisionis origine suo loco superius actū est. Sed nec sic liberatur Theodoretus, quin arguatur erroris: nam ab eo tempore non anni octogintaquinque, vt ait, intercedunt vsque ad Alexandri electionem, sed tantum sexaginta octo, adeo vt dicendum sit, errorem in Theodoretum irrepsisse. Eadem quoque Sozomenus *c* de Luciferi & Eusebii dissensione.

b Theod. li. 3. c. 5.

c Soz. lib. 5. c. 12

CCXV. CAVSA DISSIDII VNDE MANAVIT.

Cæterum asserta causa schismatis & dissensionis illius primæ inter Eusebium & Luciferum, quæ à Socrate, Sozomeno, & aliis eos secutis affertur, nullatenus probari potest: siquidem nullo pacto potuit accidisse, vt Paulini electionem Eusebius improbarit, quam tum ipse, tum etiam Athanasius, ac denique vniuersa Synodus Alexandrina antea recepissent, dum legatos ab eo ad Synodum missos suscepere, & eiusdem Paulini chirographo ipsam subscribi Synodum voluerunt. Non potuit igitur damnasse Eusebius, quod ante probasset, & Athanasius cum aliis in Synodo cōfirmasset. Qua quidem ratione & Ruffinus videtur hallucinatus; qui id ipsum affirmat *d*, cum ait: *Interim Lucifer iniuriam dolens, quod Episcopum à se ordinatum apud Antiochiam non recepisset Eusebius, nec ipse recipere cogitat Alexandrini decreta Concilij: sed constringebatur Legati sui vinculo, qui in Concilio ipsius auctoritate subscripserat. Abijcere namque eum non poterat, qui auctoritatem eius tenebat: si vero recepisset, omne suum frustrandum videbat inceptum: Diu ergo de hoc multumq; deliberans, cum ex vtraq; parte concluderetur, elegit, vt Legato suo excepto, erga cæteros sententiam disparem, sed sibi placitā custodiret.* hæc ipse, quæ ex nuper dictis facile refelluntur. Certe quidem nisi Paulini electio ab Alexandrino Concilio probata fuisse, nequaquam eam postea Rom. Pontifex ratam habuisset. Quis n. existimare potest, gestas res à Lucifero schismatico fictas potuisse consistere, nisi eas Synodus & Rom. Pontifex recepissent? Cæterum Luciferi cum Eusebio simultas & altercatio non aliunde sumpsisse exordiū videri pōt, nisi quod ipse austerioris spiritus cū esset, indigno animo ferret ex Synodi decreto ianuā patere Episcopis omnibus lapsis, qui perinde ac nihil deliquissent, in suas sedes cum eodem Episcopus honore redirent: ideoq; in eundem Eusebium, quem aduenientem Antiochiam, iturum in Cappadociam, primū est nactus, veluti in eius decreti auctorem inuectus est, eoque magis in eum exacerbatus, quod ex suscepto munere legationis id ipsum passim præstaret, vt Episcopos, qui cum Arianis communicassent, ad suas ipsorum Ecclesias, impertita illis communicatione Catholica reuocaret.

d Ruffin. li. 1 c. 30.

Sed dicet aliquis: Quomodo prætermisso Meletio, Synodus probauit ordinationē Paulini? Nam si qui aliquādo fuissent hæretici, & ad Ecclesiā reuersi essent, recipiendos quoq; ad Episcopatū eadem Synodus statuit: vtique Meletio debebatur Ecclesia Antiochena ex ipsius decreto Synodi: atq; eam ob causam Paulinus reiiciendus videbatur, tanquam sedis alteri debitæ occupator. Ad hæc dicimus, vitiosam ab initio fuisse Meletii sedem, vtpote quod tunc ipse Arianus ab Arianis eam fuerit cōsecutus: sicq; ab illo tempore cathedra vacasse videri poterat, ad quam suffragio populi Meletio minime recepto, iure ordinatus Paulinus fuisse censendus erat. CCXVI.

CCXVII. MELETII CAVSA QVALIS.

Non ergo cur Meletius nō receptus esset, Eusebius cōquestus est, cuius nullā fuisse ordinationē sciebat, vtpote quod ab Acacianis & Eudoxianis creatus fuisset Episcop⁹ Antiochiæ: verum si q̄ dissensio ea de causa inter Eusebiū & Luciferum oborta est: credimus Eusebium cū Lucifero familiariter conquestum esse, quod ꝓpropere nimis Paulinum ordinasset, non tamen ꝙ eam electionem improbaret, q̄ ipsemet vna cum aliis in Synodo recepisset: sed ꝙ Paulini ordinationis causa tantū abesset, vt Ecclesia Antiochena (ꝙ in optatis erat) Catholicæ communionis fœdere iungeretur, vt maior ob eam causam altercatio fieret post reuersum Meletium, qui iam viuente Constantio ab Acacianis & fidei Catholicæ tuendæ causa exiliū passus, & minas eiusdem Constantii expertus esset. qui n. ei aduersabantur, ea rationē sedem illi negabant, quod ipse Meletius olim conniuisset cū Acacianis & Eudoxianis Arianorū decretis, à quibus & à Sebaste Armeniæ translatus fuisset in sedem (vt habet Socrates *e*) Berœensem, & inde in Antiochenam: cui etsi ex Synodi decreto indulgendum esset, vt pristinam sedem reciperet; non in aliam, quā in Sebastensem seu Berœensem restituendus fuisset. nā cum & illi exulanti suffectus Euzoius Antiochiæ fuisset: quid agendum, si ipse Euzoius reuerti ad Eccl. Cath. voluisset? Vertebātur hæc iurgia inter vtriusq; partis fautores: *cum*, inquit *f* Sozom. *Meletius ab exilio Antiochiā rediit, & seorsum cum suis extra vrbem conuentus agere aggressus est.* Cæterum ob spectatam sub Constantio aduersus eum & Arianos oēs Meletii confessionem, Orientalium studia erga ipsum videbantur esse propensiora; Occidentalium v. ipsiusq; in primis Romanæ Ecclesiæ Episcopi erga Paulinum, vt quæ sæpe dicentur inferius, declarabunt: ꝙ enim spectatissima hui⁹ fides toto illo ab expulsione Eustathii tempore extitisset, quodq; ab ei⁹ (vt dictū est) sedis Legato ordinatus esset, atq; ab Athan. & aliis in Alexandr. Synodo receptus fuisset, iure recipiēdus ab omnib. videbat^r.

e Socr. li. 2. c. 34.

f Soz. lib. 5. c. 12

CCXVIII. TEMPVS REDITVS MELETII ANTIOCHIAM.

Quod vero ad tempus reditus Meletius Antiochiam spectat: Sozomenus *g* illud in primis affirmat, eo tēpore, quo Lucifer Antiochiam petiit, & Paulinum Episc. ordinauit, Meletium nōdum ab exilio fuisse reuersum Antiochiā. Rursumq; *h* inferius de eiusdē reditu agens, rum eū rediisse tradit, cum iam absoluta Synodo Alexandrina, Euseb. conciliandæ in eo populo discordiæ causa, Antiochiam pertexisset. Cæterum Ioan. Chrysost. cui potius

g Soz. lib. 5. c. 11.

h Idem li. 5. c. 12.

assentien-

[illegible] qui Meletii temporibus vixit, [illegible] atque eiusdem Ecclesiæ [illegible] in die natali eius[illegible] Meletii [illegible] post obitum eius; cum [illegible] non licuisset amplius [illegible] Antiochiæ; sed impellentibus Va[illegible] iterum solum vertere co[illegible] Valentis reuerti posse [illegible] Sozomeno, b expulsus est: [illegible] Valente, amplius pulsus fuerit: [illegible] Valente [illegible] Antiochiæ [illegible] cum imperare cœ[illegible] reuersum, sub quo [illegible] Antiochiæ celebrasse, vt [illegible]

[illegible] & in Ita[illegible] quæ de eo scri[illegible] & pie [illegible] atteus, secta Lu[illegible] cum venisset Romam, exe[illegible] communionem [illegible] qui aliquando cō[illegible] Neapoli fuit, facto decla[illegible] Maximi, qui in Zosimi locu[illegible] reliquisse traditur suæ sententiæ in [illegible] & inter alios Heracl[illegible] Ægypto, in Palæstina Her[illegible] quæ cum Eleuthero[illegible] fouerat: additq; eandem [illegible] quod renitentes ad Ecclesiā [illegible] ab Eleutheropolitano Episc. [illegible] Sed & de eo Seuerus ait: *[illegible] diuersæ sententiæ fuit: [illegible] condemnauit, sed etiam [illegible] sub satisfactione & pœ[illegible]*

At de [illegible] Luciferi hæc Ruffinus d. *Regressus ad Sard[illegible] quasi morte præuentus, tempus sententiæ mutandæ non habuit [illegible] temere capta spatio corrigi solent, siue hoc ani[illegible] parum firmatum. Ex ipso interim Lucife[illegible] quod, licet per paucos, adhuc volutius sumpsit [illegible]* hæc Ruffinus. Addit quoque Theodoretus e, eum post [illegible] nouam quandam excogitasse doctrinam, quam secuti sint, qui ab eo nomen sunt consecuti [illegible] ad doctrinam Catholicam addidisse Luciferum, te[illegible] S. Amb[illegible] de eo habet f: *Lucifer [illegible] nostra [illegible] & quamquam professione ex[illegible]: non [illegible] Sa[illegible] Nam [illegible] Deum [illegible] non tenerent, [illegible] Et enim [illegible] Christi [illegible] & Christi corpus Ecclesia sit; [illegible] eius pa[illegible]*

[illegible] & S. Hieronymus [illegible] Lucifer[illegible] quis ex parte [illegible] *Sed [illegible] In tali articulo E[illegible] gre[illegible] bestiis [illegible] forma [illegible] aufuit [illegible] nec non [illegible] de tali vi[illegible] dissentire non rebus [illegible]* hæc Hieronymus.

[illegible] idem tam de Lucifero, quam de Luciferianis ab eo [illegible] illud asseritur etiam a S. Augustino, q baptismū [illegible] nam de A[illegible]ne Christi[illegible] habet h: *[illegible] neminem rebap[illegible] & [illegible] Christi [illegible]*

[illegible] sanctis [illegible] Catholica Ecclesia: sed eam formam [illegible] farmentis præcisa quam in [illegible] vite, ante quam præcideretur, acce[illegible] perant. Et paulo post: *Quod cum Luciferiani intelligunt & non rebaptizant, non improbamus, sed quod etiam ipsi præcisi a radice voluerunt, quod non detestandum esse cogitant, & ideo maxime, quia hoc [illegible] Ecclesia Catholica, quod vere Catholicis [illegible] tam recte debent [illegible] quam in Catholica [illegible] nec corrigi difficile [illegible] Non enim [illegible] Catholica personam [illegible] Petro [illegible] Ecclesiæ claues regni cælorum datæ sunt, cum Petro datæ sunt: & cum ei dicitur, [illegible] Amas me? pasce oues meas. Debet ergo Ecclesia Catholica correctis & pietate firmatis [illegible] ipsi Petro personam eius gestanti, & cum in mare [illegible] Dominum carnaliter a passione reuocasset, & cum aurem serui gladio præcidisset, & cum ipsum Dominum ter negasset, & cum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, videamus veniā esse concessam, eumq; correctum atque firmatum vsque ad Dominicæ passionis gloriam peruenisse. Itaque post persecutionem quæ per Arianos hæreticos facta est, postea quam pax, quam quidem Catholica in Domino tenet, etiam a Principibus sæculi reddita est, Episcopi, qui perfidiæ Arianorum in illa persecutione consenserāt, multi correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes siue quod crediderant, siue quod credidisse simulauerant. Hos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis per galli cantum admonitum, aut tanquam eundem post prauam simulationem Pauli voce correctum. Hanc illi matris charitatem superbe accipientes, & impie reprehendentes, quia Petro post galli cantum surgenti non gratulati sunt, cū Lucifero, qui mane oriebatur, cadere meruerunt.* Hæc [illegible] Aug. Ex quibus plane constat, Luciferum & [illegible] dictos Luciferianos schismatis tantū labe esse pollutos, non noua doctrina nouā hæresim excogitasse, vel veterem sectatos esse: vnde & accidisse putamus, vt neq; ab Epiphanio horum temporum scriptore, neq; a Philastrio huic proximo, qui catalogum contexuere hæreticorum, Luciferiani inter hæreticos numerati sint, prout S. Aug. m ad Quoduultdeum scribens animaduertit. Verum de iisdem alicubi se legisse testatur, dicentes animam ex traduce generari, tamquam ex carne, & carnis esse substantiam: quod tamen verum ne esset, haud satis sibi facile comperium tradit.

Cæterum adeo pertinaci animo [illegible] non recipien[illegible] tanquam lapsis Episcopis [illegible] S. Hieronymus n [illegible] Helladius [illegible] in Ecclesiam eo contumeliæ & blasphemiæ prolapsus sit, vt cum videret tot Episcopos lapsos in hæresim, vel communionem hæreticorum, testitos, diceret mundum esse diaboli, & ecclesiam in lupanar esse conuersam: in quem idem S. Hieronymus scribens aduersus Luciferianos, [illegible] retorquet.

Sed cunctis procacior habitus est Hilarius Ecclesiæ Romanæ diaconus, qui non tantum cum Lucifero schismate se ob eam causam ab Ecclesia Catholica segregauit, sed & addidit etiam hæresim, cum diceret nullatenus baptismum hæreticorum recipiendū esse: ad quam attinendam [illegible] commentarios scripsit. Hunc fuisse [illegible] Luciferi collegam in legatione ad Constantiū Imp. a Liberio Rom. Pontifice, superius dictū est: ipse namque & verbera expertus & vincula & carceres, eadem tandem sententia, qua Lucifer, ab eodem Imperatore [illegible] atque proscriptus, in exilium missus fuit; sed inflatus gloria nobilis confessionis elatus, spernens eos, qui ceciderant, non solum vna cum Lucifero schismate se ab Ecclesia separauit, sed plusquam ille præsumens, hæresim ad schisma superaddidit: quem & S. Hieronymus o ob rebaptizationem, Deucalionem Orbis appellat: qui quidem nec ex schismaticis ipsis aliquem habere potuit sectatorem, ad eo vt cum homine interierit pariter & secta.

Lucifer vero, qui hoc Iuliani Imperatoris tempore, vt idem quoque tradit S. Hieronym. p) in Sardiniam rediit sub Valentiniano, qui post sequentem annum Imperator creatus est, ex hac vita decessit, absque pace Ecclesiæ, in schismate perseuerans; quod Catholicis magnum intulit

luctum,

luctum, & timorem incussi. Luxerunt fideles & placebilissimum tanti viri casum, eum videlicet hominem honestissimis magna gloria pro Ecclesia Catholica [illegible] legationibus, tot confessionibus integriter nob[illegible], quot apices in Constantium scripserat pro Athanasio [illegible] fide Catholica, totque [illegible] pro[illegible] emodum [illegible]tum, quot annis exul in diuersa loca fuerat deportatus; hominem conspicuum & antesignanum Catholicorum in tam diuturno, [illegible] Arianorum [illegible] tumultu Hieremiæ in columnam [illegible] & murum [illegible] rum pro domo Dei, Ecclesia Christi [illegible] (proh dolor!) post tot victorias [illegible] debellata trophæa, [illegible] dissensionum auctore diabolo [illegible] ab Ecclesia [illegible], ac plane prostratum. Quem tunc optimis quibusque [illegible] vellit. [a] Zachariæ nec [illegible] [illegible] Quanto vero crisellet [illegible] Ecclesia Dei, vel ab vno Hieronymo disce; qui [illegible] post eius obitum & pro defensione Catholicæ [illegible] agens, [illegible] tamen ante [illegible] percelebre nomen, vim vix [illegible] satis inferre valu[illegible] ex [illegible] lum: sed quem veritas acuit, [illegible] ut pro maledictione benedictionem inferat, eum beatum appellet, atque [illegible] tandem excusset [illegible] Lucifer, qui [illegible] batHeliæ, & Heliæ dictum baudisset: [b] *Non in spiritu vehementi Dominus, non in commotione Dominus, nec in igne Dominus: sed in sibilo auræ tenuis.* nempe in mansuetudine, benignitate, & misericordia vere inerat Dominus. Sed de Lucifero hactenus: de Luciferianis vero sæpe suis locis inferius.

a Zach. 11.
b 3. Reg. 19.

LXXVI. At [illegible] est, vt qui Luciferi vsque ad eius obitum prosecuti sumus historiam, Eusebii quoque Episcopi Vercellensis, ipsius olim collegæ, postea autem aduersarii vestigia consectemur. Quid autem suscepta ad Orientales legatione pro reconciliatione lapsorum apud eos egerit; nihil præterea, quam quæ ex Gregorio Nazianzeno atque aliis superius dicta sunt, reperimus memoriæ commendatum, bene autem gesti de negotiam, omnium sententia est. Sed quando in Occidentem reuersus sit, num in huius anni fine, an sequenti anno; haud compertum habetur. Quanta vero vir sanctissimus, confessionibus adeo clarus, & legatione [illegible] obita celebris, fuerit ab Italis alacritate susceptus, quamque lapsis proficuus fuerit eius reditus, S. Hieronymus narrat. Sed de illo non omittendū, affirmare S. Basilium, quod redeuntem in Italiam Eusebium comitatus [illegible] Euagrius senior, patris scilicet Euagrii [illegible], qui postea fuit Episcopus Antiochiæ, [illegible] [illegible] *Senior Euagrius [illegible] Antiochensis, quiquondam [illegible] Eusebio [illegible]* [illegible] SS. Hilarii [illegible] Eusebius [illegible] Constantii mortem [illegible] [illegible] *Hilarius* [illegible] [illegible] [illegible] *Domini* [illegible] *quid in Ecclesia* [illegible] [illegible] *Decepit nos* [illegible] *sacerdotes Christi* [illegible] *Multa alia, quæ breuitatis studio* [illegible] *conscriptionem* [illegible] *Arianorum* [illegible].

EVSEBII VERCELLENSIS REDITVS IN ITALIAM

LXXVII. Hoc loco [illegible] *quid de confessoribus* [illegible] *Denique inquient, veteribus Episcopis, nouos* [illegible] *Sed quotusquisque bene sibi conscius* [illegible] *sacerdotes suos diligentes,* [illegible] *ad* [illegible] *poenitentium eos consolarentur* [illegible] *intra suam communionem. Hoc est dicere:* [illegible] *Orientis totum diabolo condonassent. Cur* [illegible] [illegible] [illegible] *Nicæna, quæ* [illegible] [illegible]

[illegible] nullus sit, nisi quos Synodus illa [illegible] damnauit, quo modo potuerint aduersus eam facere, propter quam [illegible]* hæc S. Hieronymus, pro defensione Hilarii atque Eusebii de receptis ab eis lapsis Episcopis, [illegible] bene gesta [illegible].

Quod autem de Hilario separatim tradit Seuerus [illegible]. Hilarius [illegible] in Occidentem [illegible] Concilium [illegible] confessi [illegible] his verbis Seuerus: *Verum vbi per* [illegible] *malo perfidiæ infectum, dubius animi* [illegible] *æstuans, cum plerumque videretur non communicandum* [illegible] *qui Ariminensem Synodum recepissent* [illegible] *tratus, reuocare cunctos ad emendationem* [illegible] *Galliæ Conciliis atque omnes* [illegible] *apud Ariminum* [illegible] *Fidem in* [illegible] *formant.* [illegible] *Arelatensium Episcopum* [illegible] *pravoque, verum etiam præter hanc* [illegible] *Paternum etiam* [illegible] *Hilarii* [illegible] hæc Seuerus: quæ [illegible] [illegible] eius obitum, [illegible] ipsum annum [illegible] vnus Hilarius, [illegible] ctis, tanta [illegible] SS. Episcopis Paulino Treuerensi & [illegible] (de quibus satis superius commemoratum) [illegible] ob defensionem Catholicæ [illegible] in Phrygia tradit non sine corona martyrii [illegible] extremum clausisse.

Quod igitur [illegible] dictum est, tum Seueri, vt modo audisti, opera S. Hilarii plura sunt in Galliis Concilia congregata, quibus Occidentalium error aduersus Nicænam fidei professionem in diuersis Synodis comprobatus penitus damnaretur, vna cum [illegible] auctoribus, qui [illegible] nomen consubstantialitatis in filio Dei: Quid in vno ex his Conciliis in Gallia congregato, factum sit, vt & quæ in reliquis [illegible] acta sunt, possimus intelligere, rediximus hic eam, quæ nunc extat, Synodalem epistolam missam ex Parisiis [illegible] celebrato [illegible] ad Orientales, cum illis litteris [illegible] Gallicanos Episcopos [illegible] in omnibus, [illegible] habetur in Pithoei [illegible] Nicolai Fabri, [illegible]

Incipit fides Catholica [illegible] *Episcopis Galliæ* [illegible] *Orientales Episcopos.* [illegible] restituendam in mendoso Codice Parisiano, probe admonuit idem Faber.

Dilectissimis [illegible] *beatissimis consacerdotibus Episcopis Orientalibus omnibus, per* [illegible] *prouincias in Christo manentibus, Gallicani Episcopi salutem.*

Omni quidem vita nostræ fidei [illegible] *gratias Deo Patri, per Dominum nostrum Iesum Christum confitemur, quod nos* [illegible] *confessionis suæ, doctrinis & prophetarum & Apostolorum* [illegible] *Cum sola spes sit* [illegible] *Deum Patrem omnipotentem* [illegible] *per vnigenitum eius Dominum* [illegible] *Christum* [illegible] *confiteri. Sed plane non minor quotidie gratulatio* [illegible] *cumulatur, quod liberasti* [illegible] *hæreticorum* [illegible].

[illegible] *Hilario* [illegible] *partium Orientis* [illegible]

adfuerunt, sub auctoritate vestri nominis ad Vsia silentium sunt coacti: Quod verbum à vobis quondam contra Arriomanitarum hæresim inuentum, nobis semper sanctè, fideliterq; susceptum est. Nam Homousij sermonem ad veram & legitimam ex Deo Patre vnigeniti DEI natiuitatem sumus amplexi, detestantes secundum Sabellij blasphemias ipsam vnionem, neque aliquam partem Patris esse Filium intelligentes, sed ex toto atque perfecto innascibili Deo, totum atque perfectum vnigenitum Deum natum, vnus à nobis idcirco, vel Vsia, vel substantiæ cum Deo Patre confessum, ne creatura potius, aut adoptio, aut adpellatio videretur. Et quia ex ipso esset, vt ex Patre Filius, vt ex Deo Deus, vt ex virtute virtus, vt ex spiritu spiritus, vt lumen ex lumine, similitudinem quoque eius ad Deum Patrem non inuiti audientes, quippe cum imago inuisibilis Dei sit, sed eam solam similitudinem dignam ad Patrem intelligentes, quæ veri Dei sit ad Deum verum, ita vt non vnio diuinitatis, sed vnitas intelligatur: quia vnio sit singularis, vnitas vero secundum natiuitatis veritatem plenitudo nascentis sit, maxime cum Dominus ipse IESVS Christus ad discipulos suos sit professus, dicens: Ego & Pater vnum sumus, quo non solum charitatem, quæ ad Patrem est, sed & diuinitatem, quæ Dei ex Deo est, significat, secundum illud: Qui me vidit, vidit & Patrem: &, Si mihi non vultis credere, vel operibus meis credite, quia Pater in me est, & ego in Patre.

CCXXXII. *Hanc igitur fidem semper tenentes, & tenebimus, detestantes quoque eos, qui dicunt: Non erat, antequam nasceretur, non quod vnigenitum Deum innascibilem prædicemus, sed quod impium sit, maxime Deo temporum, tempus aliquod anteferre, cum ipsum illud, antequam nasceretur, non fuerit, sit temporis. Sed & obedientem quoque Patri Filium etiam vsque ad mortem Crucis, secundum infirmitatem assumpti hominis, non negamus: cum ipse de ascensu suo ad cælos locutus sit: Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est; per cuius carnis susceptionem nos sibi fratres connuncupare dignatus est, cum in forma Dei manens, forma serui esse voluit.*

CCXXXIII. *Itaque, carißimi, cum ex literis vestris in Vsiæ silentio fraudem se passam simplicitas nostra cognoscat, etiam pietatem eorum, qui Arimino Constantinopolim reuerterunt, * conuentos sicut Epistola nostra contenta testatur, neque eos ad tantam rem blasphemiarum damnationem potuisse compellere; fidelis Dominici nominis prædicator frater noster Hilarius nunciauerit. Nos quoque ab his omnibus, quæ per ignorantiam perperam gesta sunt, refecimus, Auxentium & Vrsatium ac Valentem, Gaium, Megasium, & Iustinum excommunicatos habemus secundum litteras vestras, & certe, vt diximus, iuxta fratris nostri Hilarij professionem, qui se pacem cum his, qui horum sectarentur errores, habiturum negauit, blasphemiasque omnes, quas literis vestris subiecistis, damnamus, maximeque eorum Sacerdotes apostatas respuentes, qui in loca fratrum indignissime exulantium quorundam, aut ignoratione, aut impietate sunt substituti; pollicentes hoc coram Deo, atque etiam confitentes, vt quisquis his, quæ statuimus, intra Gallias putauerit renitendum, à communione ac sede sit Sacerdotij abijciendus. Neque enim vt alias, aut occasionem prædicandi non damnando permittens, aut contra Deum & Christi vnigeniti Dei maiestatem aliter, quam nos de Homousij significatione sentimus, obnitens, dignus erit sanctitate Sacerdotij nominis iudicandus: à quo etiam Saturninum, qui statutis salubribus impijßime contradixit, secundum fratrum nostrorum geminas iam literas excõmunicatum ab omnibus Gallicanis Episcopis, charitas vestra cognoscat: quem & vetera dissimulata, iam diu licet, crimina, & cætera edita Epistolis suis, noua temeritatis irreligiositas indignum Episcopi nomine esse fecerunt.*

Explicit fides Catholica exposita apud Parisiam ciuitatem ab Episcopis Gallicanis, ad Orientales Episcopos. hactenus ibi. Ex his plane commendatur sincera fides atq; constantia Ecclesiæ Gallicanæ, cum in tanto numero Episcoporum vnus duntaxat sit repertus Saturninus, qui inhæserit Arianis, reliquis omnibus sequentibus sanctum Hilarium, ex cuius literis omnes tãquam leunculi post leonem aduersus lupos ingruentes insilierint: Gloria hæc est S. Hilarij, qui scriptis suis eosdem Galliarum Episcopos in Arianos commouerit, & iugiter aduersus eos in officio continuerit.

CCXXXIV. At quid Ruffinus commentus sit Hilario contigisse, cum vni ex his Synodis post Ariminense Concilium interfuit, S. Hieronymus eius figmentum explodens narrat his verbis a: *Non ei sufficit Græcos & antiquos calumniari, de quibus pro vetustate temporum, & longinquitate regionum, habet licentiam quicquid voluerit mentiendi: venit ad Latinos, & primum ponit Hilarium confessorem, quod post Ariminensem Synodum liber illius falsatus ab hæreticis sit: & ob hanc causam, cum in Concilio Episcoporum ei quæstio moueretur, proferri librum de domo sua iusserit, qui nesciente se in scrinijs suis hæreticus tenebatur: cumq; prolatus fuisset, & ab omnibus hæreticus iudicatus auctor libri excommunicatus de Concilij conuentione discesserit.* hæc Hieronymus ex Ruffino de Hilario. *Sed tanta* (subdit idem Hieronymus) *Ruffinus auctoritatis se putat, vt cum hoc familiaribus suis narrat somnium, nemo ei contra confessorem ista simulanti audeat contradicere. Responde quæso: Synodus, in qua excommunicatus est, in qua vrbe fuit? Dic Episcoporum vocabula: profer sententias subscribentium, vel diuersitatem, vel consonantiam. Doce, qui eo anno Consules fuerint; qui Imperator hanc Synodum iusserit cõgregari: Galliæ ne tantum Episcopi fuerint, an & Italiæ & Hispaniæ: vel certe quam ob causam Synodus congregata sit. Nihil horum nominas: sed virum eloquentißimum, & contra Arianos Latini sermonis tubam, vt Origenem defendas, excõmunicatum à Synodo criminaris. Sed confessorum calumnia vtcumq; toleranda est: transit ad inclytum martyrem Cyprianum, &c.* — a *Hieron. apolog. adue. Ruff. li. 2. to. 2.* RVFFINI COMMENTVM REIICITVR.

CCXXXV. At præter hæc, quæ obiter S. Hieronymus attigit ad refellendam de Hilario imposturam: dixerim nimis insulsam atque frigidam videri hanc de excommunicato à Catholicis Hilario anilem recitatam à Ruffino fabellã, ab omni prorsus verisimili ratione procul abhorrentem. Nam esto falsatus fuerit eiusdem Hilarij commentarius, & ita hæreticè scriptus coram Patribus editus: potuit ne Hilarius tacuisse, in proditorem non reclamasse, proditionem non arguisse, ex alijsq; ab ipso editis commentariis fraudem hæreticorum, suam vero innocentiam non demonstrasse? sed & quid ipse crederet, licet scripta deessent, nonne vel exilia ipsius pro Catholica fide pluribus annorum spatiis tolerata clamarent? vel si his omnib. caruisset, an non liberum esse, vel tunc saltem quid de fide sentiret coram Patribus aperire? verum potius quasi facti reus, criminis conscius, nulla defensione præposita, vel excusatione opposita è Synodo excommunicatus mutus abscesserit? Sed facessant prorsus deliramenta Ruffini, à S. Hieronymo iure meritoque derisa: quibus persimilis fabula, quam recentior auctor recitat de Hilarij in Synodo pariter controuersia cum Leone quodam imaginariè excogitato Romano Pontifice, qui instar Arij crepuerit medius, & sic obierit.

CCXXXVI. Sed & prouocandus Ruffinus est ad ea, quæ idem ipse de Hilario, cum liberior esset affectibus, & rem serio ageret, scriptis testata reliquit, necnõ de Eusebio, cum ambo ab exilio in Occidentem reuersi sunt: atq; primũ de Eusebio his verbis b: *Eusebius vero circumiens Orientem atq; Italiam, medici pariter & Sacerdotis fungebatur officio: singulas quasque Ecclesias, abiurata infidelitate, ad sanitatem rectæ fidei reuocabat. Maximè quod Hilarium, quem dudum cum cæteris Episcopis in exilium trusum esse memorauimus, regressum iam, & in Italia positum, hæc eadem erga instaurandas Ecclesias, fidemque Patrum reparandam, reperit molientem. Nisi quod Hilarius vir natura lenis & placidus, simulq; eruditus, & ad persuadendum commodissimus, rem diligentius & aptius procurabat. Qui etiam libros de fide nobiliter scriptos edidit, quibus & hæreticorum versutias, & nostrorum deceptiones, & male credulam simplicitatem, ita diligenter exposuit, vt & præsentes & longe positos, quibus ipse disserere viua voce non poterat, perfectißima instructione corrigeret. Ita duo isti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasq; suo splendore radiarunt, vt omnes etiam de abditis angulis & abstrusis hæreticorum tenebris fugarentur.* hactenus ipse: at de Hilarij laboribus contra Auxentium Mediolanensem Ecclesiam occupantem exantlatis, suo loco inferius pluribus, itemque de rebus Eusebij. — b *Ruffin. li. 1. c. 30. 31.* EVSEBII ET HILARII RES GESTÆ POST REDITVM.

CCXXXVII. Sed & de Hilario illam prætermittimus calumniam refutare, quam calumniantiũ inscitia c ipsa redarguit; qui rerum gestarum prorsus ignari, nominum occasione errore labuntur, dum putantes eundem esse Hilarium — c *Taxat Auctor imperitos centuriatores.*

CALVMNIÆ CENTVRIATORVM.

Episcopum Pictauiensem cum Hilario illo diacono, cuius est mentio apud S. Hieronymum in commentario aduersus Luciferianos, impingant sanctissimo viro peregrinantes Hilarij illius errores, neque cum schismate anabaptismum: in meridiana luce adeo turpiter calligantes, cum eum idem Hieronymus disertis verbis apertisque notis sæpe diaconum nominet, & ex rebus gestis accurate describat: vt ex his lector intelligas furentium hæreticorum rabiem, quouis prætextu sanctos viros carpere quæritantium.

CCXXXVIII Cæterum sicut summa industria vidimus collaborasse S. Episcopos confessores, vt quem disperserat Constantij persecutio, Catholicum gregem in sinceræ fidei ouile cogerent: ita & qui contradicentes Acacianis & Eudoxianis Semiariani dicebantur hæretici, persecutione non leui à Constantio exagitati, quod ijsdem, quibus ille patrocinabatur hæreticis, minimè consensissent; eius morte excusso iugo, quo detinebantur oppressi, & ipsi edicto Iuliani ad proprias, ex quibus exularant, Ecclesias restituti, aduersus eosdem Eudoxianos & Acacianos magnopere incitati, conuentus agebant. Quinam autem isti fuerint, quidve moliti sint, Sozomenus docet *a*, dum post Hilarij atque Eusebij reditum ita ait: *Dum hæc geruntur, Macedonij sectatores, quorum e numero fuit Eleusius, Eustathius, & Sophronius, iam tum palam Macedoniani appellari cœpti, & velut in separatum cœtum segregati, atque morte Constantij impunitatem nacti, conuocant in vnum Seleuciæ suæ opinionis fautores, & Concilia quædam habent, in quibus & abdicant Acacianos, & fidem Ariminj stabilitam reijciunt, formulamq; fidei Antiochiæ editæ & post à Concilio Seleuciæ congregato confirmatæ suffragantur. Ac cum criminis loco illis esset obiectum, quod cum Acacianis dissiderent, quippe cum ante cum ijsdem tanquam eiusdem communionis communicassent: per Sophronium Paphlagonem respondebant: quod, quoniam Episcopi Occidentis Filium Patri consubstantialem asseruerant, Aetius autem eum substantia Patri dissimilem docuerat; & illi separatas Patris & Filij substantias vocabulo, consubstantialis, in vnam confuse colligauerant, hic autem proprietatem naturæ Filij à Patris natura admodum disiunxerat: idcirco ipsi id fecissent, quod Filium Patri substantia similem dixerant: & mediam hanc viam, quoniam vtrique illi ad contraria extrema deflexissent, sibi delegerant ad insistendum. Atque hi quidem illis à quibus erant accusati, hoc modo se purgare conabantur.* at improbè quidem, perinde ac medium posset inueniri inter asserentes Christum verè Deum, & non Deum. Nam cum nonnisi vnus sit Deus, vnaq; Diuina substantia: si affirmandum erat, Christum Deum vere esse; plane Patri consubstantialem dicere necesse fuisset. Eadem, quæ Sozomenus, ex Sabino Socrates *b*. At hæc hactenus, reliqua autem de ipsis inferius suo tempore.

a Sozo. li. 5. c. 13.
MACEDONIANI QVID MACHINATI SINT.
b Socra. li. 3. c. 8.

CCXXXIX. ARIANI MOVENT GENTILES IN ATHANASIVM.

Rursum vero qui erant Alexandriæ Ariani, indigno ferentes animo, Athanasium sedem Alexandrinam, ex qua sæpe eiectus fuerat, recepisse, eiusq; reditu redditam Ecclesiam Catholicam florentissimam; fœdus ineunt cum Gentilibus, quos & in eundem Athanasium concitant, ea arrepta occasione, quod ille nobilissimas quasdam matronas Gentilium superstitioni addictas, ad Christianam fidem conuersas, magno dedecore Imperij Iuliani, & Christianæ religionis summa gloria baptizasset: simulq; in Athanasium communicato consilio, ad Iulianum aduersus eum literas dant, quinetiam addit Ruffinus *c*, hostes Athanasij veluti teterrimos serpentes, cauernis egressos vna secum duxisse magos, aruspices, & augures, qui omnes simul contestarentur, nihil prosperum successurum, nisi Athanasius expelleretur. quibus ille acceptis, de expellendo ab ea vrbe Athanasio, cum ad Alexandrinos, tum ad Ecdicium Ægypti Præfectum rescriptum dedit.

c Ruffin. li. 1. c. 33.

CCXL. ATHANASIVS ALEXANDRIA RECEDIT.

Hoc igitur anno ante Kalendas Decembris, S. Athanasius, cum Arianorum, tum etiam Gentilium inuidia à Iuliano exagitatus, Alexandria cogitur proficisci. Cur autem in eum adeo commotus fuerit Iulianus, Sozomenus *d* huiusmodi causas affert, dum ait: *Imperator cum accepisset, ipsum conuentus in Ecclesia Alexandrina agere, libere populum docere, & multos Gentiles eius suasu ad Christi fidem traductos; dat mandatum, vt excederet Alexandria: quod si ibi maneret, grauissima ei supplicia irrogata fore. Causam autem ad eum mittendum simulauerat quod cum ab Imperatoribus, qui ipsum antegressi fuerant, esset exilio condemnatus, potestate a nullo accepta, ipse suopte nutu sedem Episcopalem denuo occupasset. Nam se non fecisse potestatem his, quos Constantius in exilium miserat, ad Ecclesias suas regendas, sed in patriam solam reuertendi dedebat.* hæc Sozomenus, & quidem ex literis eiusdem Iuliani ad Alexandrinos scriptis, quæ sic se habent *e*;

d Sozo. l. 5. c. 4.
e Iul. epist. 7.

CCXLI. LITERÆ IVLIANI CONTRA ATHANASIVM.

Æquum erat, eum, qui regijs & Imperatoris edictis complurribus eiectus fuerat, vnum saltem edictum regium expectare, ac tum denique domum suam redire, non autem singulari audacia atque amentia fretum, legibus tanquam omnino extinctis ac perditis illudere. Etenim nunc quoque nos Galilæis à Constantio eiectis non reditum ad suas Ecclesias, sed in patriam cuique suam concessimus. Audio, Athanasium hominem audacissimum, solita audacia elatum, Episcopatus sedem (vt ipsi appellant) iterum vsurpare, id vero non mediocriter Alexandrino populo displicere. Quare eum iubemus vrbe excedere eo ipso die, quo humanitatis nostræ literas acceperit. Quod si in vrbe manserit, longe ei maiores grauioresq; pœnas denunciamus. hæc Iulianus ad Alexandrinos. Ad Ecdicium autem Præfectum Ægypti eodem argumento sic scripsit, vbi veram causam, cur in eum intensus esset, patefacit *f*:

f Iul. ep. 6.

CCXLII. IVLIANI EPISTOLA AD ECDICIVM.

Iulianus Ecdicio Præfecto Ægyptiorum. Et si nihil de cæteris scribis, attamen de illo deorum hoste Athanasio scribere certe debuisti; præsertim cum præclara nostra decreta multo ante audiuisses. Testor magnum Serapin, nisi ante Kal. Decemb. inimicus deorum Athanasius ex ea vrbe, vel potius ex vniuersa Ægypto discesserit, centum auri pondo cohortem, quæ tibi paret, mulctatum iri. Scis autem, quam sim lentus ad condemnandum, & quanto lentior, postquam condemnaui, ad ignoscendum. Per mihi molestum est, eius opera deos omnes contemni. Equidem ex tuis factis nullum libentius videro, imo audiero, quam Athanasium illum scelestum ex omnibus Ægypti locis pulsum esse, qui ausus est in meo regno fœminas Græcorum illustres ad baptismum impellere. hactenus ad Ecdicium Iulianus.

CCXLIII. RECEDIT ATHANASIVS ALEXANDRIA.

His omnibus Imperatorijs rescriptis coactus est Magnus Athanasius solum vertere: de cuius Alexandria discessu hæc habet Sozomenus *g*: *Cum vero, inquit, propter hoc imperatoris edictum esset fugam facturus, videretque multitudinem Christianorum circa se lachrymas profundentem: Bono animo, inquit, estote: nebula enim est, & breui euanescet. Quæ cum dixisset, ad iter se parat; & Ecclesia amicis, quibus cum arctiore amoris vinculo colligatus erat, commendata, ex vrbe egreditur.* hæc Sozomenus de Athanasij ab vrbe discessione. Addit vero Theodoretus *h*, literis Iuliani secretioribus non Alexandria solum expelli iussum esse Athanasium, verum etiam occidi; nam inquit: *Vbi intellexit Athanasius, quosdam ad se conquirendum missos, se clam inde subduxit, & reperto ad ripam fluminis nauigio, recta in Thebaidem traiecit. Qui autem iussus erat, vt eum occideret, factus de eius fuga certior, quantum potest, persequitur. At cum quidam ex familiaribus Athanasij animaduertisset duceretq; hominem eum propere persequi, nonnulli, qui comitabantur Athanasium, orabant, vt de via in solitudinem deflecteret. At ipse dat mandatum gubernatori vt nauigium versus Alexandriam dirigat. Sic igitur illis ei, qui persequebatur, obuiam factis; venit homo ille, qui mandatum de interficiendo Athanasio acceperat, sciscitaturq; quantum inde abesset Athanasius: Cui Athanasius respondet, eum non longe abesse: sicq; dimittit: ipse autem redit Alexandriam; atque reliquo tempore, quo vixit Iulianus, ibi delituit.* hæc Theodoretus: ante ipsum eadem habent Ruffinus *i* & Socrates *k*. Quod autem ciuitas Alexandrina refertа esset Christianis Catholicis, ex quibus & Senatus amplissimus magna ex parte æquè constaret, factum est, vt ijdem indigno ferentes animo Athanasium ab vrbe Alexandrina coactum esse discedere, pro eius reditu ad eundem Iulianum literas supplices darent: quibus ille acceptis, infenso tum in eos, tum in Athanasium animo, ita rescripsit:

g Sozo. li. 5. c. 14.
h Theo. li. 3. c. 8.
i Ruffi. lib. 1. c. 34.
k Socra. li. 3. c. 12.

CCXLIV. EPISTOLA IVLIANI AD ALEXANDRINOS.

Iulianus Alexandrinis. Si quis eorum, qui vestram incolunt vrbem, contemptis vestris iuribus, à vobis defecisset; quas decebat praua vita sua pœnas vos ipsi ab eo vtique accepissetis. At si quis nouam religionem & nouam introduceret doctrinam; congruum

esset, vt nostram etiam operam in eum imploraretis, nec segniter ita vos haberetis, vt in Athanasium fecistis. Vos vero contra. Nam cum huius vrbis fundator fuerit Alexander, & eius custos Rex Serapis, vna cum Regina totius Ægypti Iside, non solum eos qui bene valent, hoc est, qui nobiscum rite sentiunt, non imitamini, sed potius ea vrbis pars, quæ ægrotat, id est, non bene sentit de dijs, cognomen dedit ciuitati, scilicet vt Christiani dicamini. Me vero per deos, pudet, si quis Alexandrinorum se Galilæum esse profitetur. Hebræi siquidem horum patres Ægyptijs olim seruierunt: vos vero nunc contra, viri Alexandrini, Ægyptiorum Domini (vester enim fundator Ægyptijs imperauit) ijs, qui vestræ patria æterna dogmata contempserunt, voluntariam quoq; pro veteribus legibus vestris seruitutem seruire sustinetis: neq; in memoriam reuocatis veterem illam felicitatē, cum ijdem essent vobis dij, qui & toti Ægypto, quod fruebamini bonis. At qui nouam hanc religionem introduxerunt, cuiusnam boni causa fuerunt, dicite mihi quæso vos?

CCXLV *Fundator vobis fuit Alexander Macedo, vir pius, neque per Iouem, secundum hos fuit, neque quales sunt Hebræi, quanquam illi his longe erant meliores: & illis quidem Ptolomæus Lagi fuit auctor. Alexander vero, si cum Romanis bellum gessisset ..... Quid igitur post fundatorem Alexandrum? Ptolomæi cum vrbem vestram, vt suam filiam educassent; non verbis quidem* IESV *auxerunt, neq; doctrina inimicissimorum Galilæorum hoc regimen illi summo cum artificio instituerunt, quo nunc feliciter gubernatur. Tertij postquam nos Romani huius vrbis potiti sumus imperio, eiectis Ptolomæis, qui eam, non vt decebat, gubernabant; & ad vos Augustus accessit, vestrosq; allocutus est ciues, & dixit: Alexandrini, condono vrbi vestræ omnia, magni dei Serapidis veneratione commotus, necnon ipsius populi & vrbis magnitudinis: Tertia præterea causa est mea erga vos beneuolentiæ amicus noster Arius. Erat autem Arius ciuis quidem vester, Cæsaris Augusti familiaris a, & Philosophus. Quæ itaque priuatim à cœlestibus dijs erga vestram vrbem extitere (vt breuiter dicam) talia sunt: omitto autem breuitatis studio alia multa. Quæ vero communiter indies vna cum alijs hominibus non paucis quidem, vel cum vno genere, vel vna vrbe, sed cum vniuerso simul Orbe ab illis dijs sunt vobis concessa, quo modo vos illa nescitis? Solis ne vos splendorem à Sole proficiscentem sensu non percipitis? Solis ne æstatem ignoratis, & hyemem ab ipso fieri, & ab ipso singula produci, & viuificari? Non agnoscitis Lunam, quæ ex ipso & ab ipso est omnium procreatrix, quot bonorum vrbi sunt causa? Et horum deorum numinem colere audetis; sed potius Iesum, quem neq; vos, neque parentes vestri crediderunt, Deum Verbum necessario esse opinamini? Quem vero à sæculo vniuersum genus humanum & videt & audit, & qui dum colitur, nos felices reddit, magnum, inquam, Solem, viuam imaginem intelligibilis Patris, & animatam, & intelligentem, & benefactorem paruipenditis?*

IVLIANVS STVDIOSVS ARII.

a Hæc ex Plutarcho in Antonio & Dione hist. Rom. lib. 51.

CCXLVI. *Si mihi obedieritis admonenti; vosq; ad veritatem reuocaueritis, dum eum auscultaueritis*, Iulianum scilicet, *qui illa Christianorum*, videlicet religionem, *viginti iam secutus fuit annos; nunc vero, deorum ope, duodenarius agitur annus, hanc graditur viam: si igitur obedire placitum fuerit, magis lætabimini. Sin autem in insania & catechesi prauorum virorum perstitere velitis; inuicem saltē consentite, nec Athanasium optate: sunt enim alij multi eius discipuli, qui vestras pruriences aures, & quæ verborum indigent impiorum, consolari poterunt. Vtinam en im in Athanasio solo impia eius schola occluderetur impietas, & in illo terminaretur: nunc vero complures ex vobis non ignobiles sunt, vt nihil eo sit opus: quemcunque enim ex plebe sumpseritis, quod ad Scripturarum doctrinam attinet, non est inferior Athanasio illo, quem exoptatis. Qui si diligentiam ac discursum videntes Athanasij (audio enim astutum & prauum hominem esse) vt domum illi redire liceat, petitis: scitote hac de causa ab vrbe pulsum: inutilis est enim Respubl. & nobis, vt vir, qui populo præsit, vbiq; se ingerat, sed minus ducendus vir, sed homuncio humilis. Qualis iste Magnus, de cuius vita discrimen esse videtur, & perturbati ordinis initium præbet? Quapropter ne quid tale fit inter vos, ab vrbe discedere præcipimus olim: nunc vero ab vniuersa Ægypto expellere, integrum sit vestris ciuibus Alexandrinis de hoc sententiam dicere.* hactenus Iulianus ad Catholicos Alexandrinos, in quos conuersus est furor Gentilium, Arianorum pariter, & Iudæorum: nam subdit Socrates b:

IVLIANI IN ATHANASIVM ODIVM.

b Socra. li. 3 c. 12.

CCXLVII. *Eiusmodi tempestates post crebras Christianorum persecutiones, post ærumnas à Gentilibus illis inflictas, sic in caput Alexandrini Episcopi redundârunt. Porro prouinciarum Præsides rati ex Imperatoris religione sibi tempus opportunum oblatum, quo quæstum facerent, vltra quam Imperatoris edicta postulabant, Christianos vexare; maiorem pecuniæ summam, quam oportebat, exigere; interdum eorum corporibus supplicia infligere cœperunt. Quæ cum intellexisset Imperator, neglexit, & Christianis, qui de istis iniurijs expostulaturi ad eum venissent, ita (ex more videlicet) respondit: Vestrûm est, cum estis animo afflicti, æquo animo tolerare: quippe istud à Deo vestro præceptum accepistis.* sed hoc commune cum alijs. Cæterum tunc accidisse putādum, quod S. Ambrosius c scribit ad Theodosium Imperatorem: nimirum sub Iuliano Iudæos vna cum Gentilibus incendisse basilicam Alexandrinam.

PERSECVTIO IN ECCLESIAM ALEXANDRINAM.

c Ambros. epist. 29.

At ex his omnibus maiora fuerunt Athanasio trophæa victoriæ comparata, vt post alios Imperatores Iulianum quoque aduersarium experiretur, eumque Christi virtute prosterneret. Ad hæc omnia quidem alludit Gregorius Nazianzenus, dum ait: *Sic igitur d Athanasium egregiū virum triplici certamine vincere oportebat, vt pleno atque perfecto laudis præconio celebraretur.* nempe cum primo sub Constantino Magno, deinde sub filio eius Constantio, demum sub Iuliano certasset: quibus prælijs non solum postremos ipsos duos Principes impios superasset, sed & sub illis militantes Ethnicos idolorum cultores, Iudæos, & Arianos. Non multum vero temporis intercessit (idem addit Gregorius) Deus vltus est ignominiam Athanasij, tradens hostibus impium persecutorem. Sed de his suo loco. CCXLVIII

d Greg. Naz. orat. de S. Athanasio.

Iam vero enarratis rebus gestis à Iuliano Imperatore in Oriente; à nobis ratio tēporis exigit, vt quod in Occidente, atq; potissimū Romæ per eius Præfectos, ipso pariter conniuente, actum sit, recenseamus. Quod enim ibi magis Christiana religio & numero & firmitate aucta videretur ac stabilita; rursumq; Gentilitia superstitio magna ex parte collapsa esset, atq; prostrata: haud mediocri studio & contentione illam deprimere, hanc vero excitare Iulianus conatus est; pertigerat magnopere ipsius animum post alias innumerabiles plane clades à Constantino atq; Constantio diis Romanorum illatas, quod nobilem apud eos in capitolio sitam Victoriæ aram Constans Augustus (vt suo loco dictum est) iussit auferri; sed sub Magnentio tyranno restitutam, Constantius iterum inde abstulit: quod & testatur Symachus pro eadem ara Victoriæ certans, scribens ad Valentinianum. Qui item in Senatu Gentiles erant, & in populo patriis diis addicti, sub Constantino olim ea de causa tumultuati; ijdemque sub eius successoribus vix in officio contenti, & Imperatoria potestate cohibiti; iam defunctis Christianis Augustis, sub Iuliano diis addicto, compressam diu ceruicem erigere, & in Christianam religionem caput extollere, vindictam de contemptis atque ignominia affectis diis expetere, in Fideles insurgere, conceptum retentumque diu in stomacho odium euomere cœpisse, furoremq; vi cohibitum impetu relaxasse, quis dubitat? Ex his enim, quæ in aliis ciuitatibus facta recēsuimus; quid Romæ, vbi maiora iacta essent & iam coaluissent semina contentionum atq; rixarum, gestum sit, poterit quisq; perfacile intelligere: cum præsertim de Præfectorum ex Gentilibus ascitorum animis in Christianos exacerbatis nemo iure possit dubitare: quos liquet pariter Iulianum clanculum in eorundem necem armasse. Quod enim idem Augustus nollet à Christianis palam persecutor haberi, inuideretque illis itidem coronam martyrij; quodque etiam illi adeo creuissent numero, vt periculosam dubiamque aleam iacere videri posset, si exerto publicè gladio in eos publice desæuiret: more suo dolo in eos agere, alias diuersasque prætexendo causas, easdemque remotas excogitando, ipsos per suos aggressus est persequi magistratus. CCXLIX.

IVLIANI PERSECVTIO CONVERSA IN ROM. ECCLESIAM.

At quoniam non omnium, quæ aduersus Christianos hoc tempore per Iuliani nouos Præfectos sunt actitata, memoria est: ex paucis, quæ extant vtcumque tradita posteris, reliqua obliuione sepulta contemplari licebit. Res quidem lento gradu agi cœpta est, cum in eorum bona CCL.

primum fiscus intulgeret, qui in aula Christianorum Imperatorum militassent, causa illa communi obtenta (ne more prædonum in patrimonia locupletum grassari videretur) quod ex templorum diuitiis expilatis olim fortunas auxisset. Quod si adeo hæc causa deesset, vt nec locus videretur esse fictioni atq; calumniæ; illa in promptu aderat, quam etiam (vt vidimus) in rescriptis inserere minimè erubescebat: nimirũ Christianos ex Euangelij pręscripto nequaquam affluere debere diuitiis, sed eas petentibus impendere & superaddere; imo & perfectionis adipiscendæ gratia omnia penitus erogare debere: quod quibus manet regnum in cœlo, libenti animo patiantur dispendium terrenæ substantiæ. Hisce plane coloribus rapax fiscus iniecit auidas manus in Gallicani viri Consularis, olim generi Constantini, opulentissimum patrimonium. Sed quid accidit memoria dignum? Ipse Christus, in cuius pauperes Gallicani diuitiæ erogabantur, tutatus est reditus egenorum pauendis plane prodigiis: nam quicunq; accedebat, vt prædiis vel domibus fiscales affigeret titulos, vel exigeret pensiones; arripiebatur à dæmone; vel percussus lepra, e uestigio recedebat. Sed nequam illi spiritus expetentes de Gallicano vindictam, ab obsessis corporibus se minimè egredi posse iactabant, nisi idem ipse diis sacra ageret Gallicanus. Qui ea de re conuentus, cum facere renuisset, Iuliani rescripto ex Italiæ finibus abire iussus, se contulit Alexandriam; vbi à Rauciano Comite truncatus capite, martyrium feliciter consecutus est. Quo eodem tempore Romæ Hilarius Gallicani pernecessarius, necnon Donatus Episcopus Aretinus, spectatæ vir sanctitudinis, obtruncatione capitis martyrium cõsummarunt. Hæc autem tum ipsorum Acta, tum etiam tabulæ Ecclesiasticæ, quib. singulorum natales dies a cõscripti habentur, anniuersariæ memoriæ celebratione testantur.

GALLICANI MARTYRIUM.

a Die 25. Iunij 10. Iulij 7. Augusti.

CCLI. Sed post hæc Ioannem & Paulum in aula Constantini Magni inter primos olim educatos, & honoribus auctos, negantes se velle deinceps inter Iuliani familiares adnumerari, Terentianus Prætorianorũ Præfectus domi conuentos, & ad Iouis cultum inuitatos, renuentes, abscissis eorum capitibus, secreto sepeliendos curauit, rumorem illum de ipsis in vulgus dissipans, eos exilij sententia condemnatos solus retulisse. Sed dæmones martyrum gloria atque virtute magnopere cruciati, scelus perpetratum aperuerunt, dum ex obsessis corporibus inclamarent, Paulum & Ioannem gladio Terentiani esse necatos: quorum vnus, idemque eiusdem Terentiani filius arreptitius ad sepulchrum martyrum, quod ipsi dæmones inuiti manifestarant, adductus, continuo liberatus est. Quo tam mirifico signo ipse Terentianus admonitus, missum fecit prorsus patriorum deorum cultum; Christoque credens, initiari voluit sacro baptismo; ipsumque certamen martyrum, cuius auctor extiterat, scriptorum monumentis perpetuæ memoriæ commendauit: quæ tamen haud ea esse prorsus contendimus, quæ præ manibus hodie habentur, sed ex illis nonnulla accepta, additaq; alia, quæ veritati haud videntur posse congruere, vt dum res gesta ita ponitur Romæ, cum ibi Iulianus Imperator adesset; quem constat his persecutionis temporibus, quibus solus regnauit, nunquam recessisse ab Oriente. Clara est horum martyrum memoria, publicis consignata monumentis, diei natalis dedicatione solenni b: qua anniuersaria recurrente die, nempe sexto Kal. Iulij, Iulianus occisus in Perside dedit meritas de effuso sanguine martyrum pœnas.

PAVLI ET IOANNIS CERTAMEN.

b Die 26. Iunii.

CCLII. Hoc tempore Pigmenius Romanæ Ecclesiæ presbyter tituli Pastoris, nihil sub impio Imperatore remittens vigoris animi in detestandis Gentium diis, ac sub Christianis Imperatoribus fecerat, violenta Gentilium manu præcipitatus in Tyberim, quam diu oprauerat, martyrij coronam consecutus est nono Kal. Aprilis, qua die eius memoria in Ecclesiasticis indicibus adscripta integra permanet: Acta vero martyrij illius nonnihil apparent esse corrupta.

PIGMENII MARTYRIUM.

CCLIII. Ex clero item Romano gladio martyrium cõsummasse Priscum presbyterum, & Priscillianum inferioris ordinis clericum, indicant pariter tabulæ Ecclesiasticæ pridie Nonas Ianuarij; qua etiam die sub eodem Iuliano subijsse pro fide Christiana certamen Benedictã religiosam fœminam, in ijsdem notatum habetur, nec non notatis Dafrosæ clarissimæ fœminæ vxoris Flauiani Expræfecti, quæ post damnationem viri exilium passa, religionis causa occidi iubetur: quorum filia Babiana virgo tamdiu plumbatis cæsa est, quousq; spiritum efflaret: cuius corpus insepultum cum biduo iacuisset, tandem apud matrẽ atque sororem Demetriam à Ioanne presbytero tumulatum est quarto Nonas Decembris iuxta Palatium Licinianum. Ipsa vero Demetria eadem ex causa vndecimo Kalend. Iulij nobile certamen exegerat, & ex victoria coronam martyrij fuerat consecuta. Patet vero, quem diximus, Flauianus (eum alij Fabianum dicunt, nonnulli Faustum) post præfecturam laudabiliter functam, proscriptione & inscriptione instar seruilis personę damnatus ad Aquas Taurinas, apud Centumcellas exilio deportatus, ibi spiritum Deo reddens, inter martyres meruit adnumerari. Extant horum martyrij Acta, sed deprauata nonnihil: vt tutius sit pauca ex eorum titulis adscriptis in antiquis Ecclesiasticis tabulis certa sumere, quam ex incertis plura deducere. Tu consule de his omnibus nostras ad Martyrologium Notas. Nobilitata tunc quoq; fuit Romana Ecclesia corona Ioannis presbyteri nono Kalend. Iunij, quo die natalis eius anniuersaria celebritate recurrit: hic enim ante simulacrum Solis via Salaria veteri decollatus est, corpusq; eius sepultum à Concordio presbytero ad Concilia martyrum.

ROMANI CLERICI ET ALII MARTYRES.

CCLIV. Sed præstitit Deus in his martyrum Romæ exhibitis certaminibus, vt per Magistratum illum, vicariã præfecturam gerentem, per quem sic sæuierat in Christianos, Gordianum videlicet, Iuliani impietas argueretur, retunderetutq; temeritas; dum quem ad necem Fidelium ille delegerat, CHRISTI nominis egregium confessorem ac martyrem factum Ecclesia lucrata est. Hæc autem quo modo se habuerint, ex antiquis monumentis Actorum eius, atque tabulis Ecclesiasticis, rem paucis complexam in medium adducemus. Accidit namque, vt Ianuarius presbyter coram Gordiano Vicario religionis causa sisteretur, sub titulo tamen maleficij: Qui, afflante eum diuino spiritu, sic cum eo locutus est, vt eundem apud se custoditum postea Gordianus noctu vna cum Marina coniuge conueniret; ac pœnitens dolensque de fuso Christiano sanguine, spe veniæ consequendæ, baptismum æterni supplicij euitandi causa petierit: Qui & ab eodem piis monitis confirmatus, vna cum coniuge & ex familia quinquaginta tribus, baptizatus est, cõflato Iouis simulacro quasi fidei obside tradito Ianuario. Re tandem per Clementianum Tribunum comperta, nunciataque Iuliano: totoq; negotio, quod tanquam portentum habitum est, magicis incantationibus adscripto, in Gordianum ira Imperatoris exarsit; quem in primis magistratu deposuit, suffecitque in locum eius Clemẽtianum, cuius & iudicio illũ subiecit, qui habita de viro sæuissima quæstione, sacrificare renuentẽ plumbatis cæsum, gladio subiecit capite amputandum ante templum Telluris. Expositum vero canibus corpus, sed diuina virtute custoditum illæsum, quinta die à Fidelibus sublatum, via Latina ad Cryptas defertur, conditurq; iuxta Epimachum martyrem: vnde & accidit, vt vna eademq; die ab Ecclesia vtriusq; natalis agatur. Vxor autem Gordiani Marina damnata est præ ignominia ad Aquas Saluias, seu potius (vt habet alia lectio antiquorum codicum) ad Aquas Salinas, ad seruitium rusticorum. Ianuarius vero presbyter inscriptione notatus est. Quodnam autem huiusmodi supplicium esset, in Notis diximus. Hæc omnia ex ipsorum Actis, atq; tabulis Ecclesiasticis.

GORDIANI CERTAMEN.

CCLV. Porro illud in Actis displicet (vt de aliis dictum est) quod quæ tempore Iuliani, & per eiusdem Imperatoris magistratus gesta sunt, & fortasse etiam eiusdem Iuliani rescriptis, eadem coram ipso facta esse dicuntur, atq; Romæ: cum ex Amiano & aliis satis liqueat, eundẽ toto Im-

perij

perij sui tempore versatum esse in Oriente. Cæterum (vt vidimus) qui ab ipso Romæ rebus publicis magistratus præfecti erant, ex ipsius sententia negotium facere Christianis, vt licuerat, non destiterunt, eo potissimum ad supplicia inferenda vsi titulo, quod magi Fideles essent, in quos vt magiæ reos constitutos iuberent animaduerti: prout etiam Ammianus de Aproniano Vrbis præfecto testatur: de ipso dicemus anno sequenti, quo eam præfecturam eum esse consecutum, idem auctor affirmat. Passus est item Romæ Leopardus domesticus Iuliani pridie Kalend. Octobris: qua die publico titulo eius memoria in tabulis Ecclesiasticis notata habetur.

CCLVI. Cæterum quod in Oriente frequenter ac Romæ aduersus Christianos actum nouimus; id etiam in alijs prouinciis Orbis Occidẽtalis Romano subiectis Imperio factitatum, non ambigimus: cum nihil antiquius esset apud Apostatam Principem, quam prostratum erigere deorum cultum, & excrescentem nimium (vt sibi videbatur) Crhistianam religionem comprimere. Hæc quidem absque nece piorum, rerumque ipsorum graui iactura confici, haud facile concessum erat: sed quod (vt frequenter inculcatum est) absque titulo Christianitatis, sed aliis confictis criminib. eiusmodi de illis iudicia exercerentur; inde, puto, obscuræ remanserunt res gestæ plurimorum martyrum. In Galiis namque, vbi præfecturam gessit (vt dicemus) Sallustius Iuliano omnium carissimus, ob idque Christianorum acerbissimus hostis, passos reperimus quatuor germanos, Eliphium Tullensem virum, eius fratrem Eucharium Episcopum, & sorores Libariam, atque Susannam, vt eorundem martyrum Acta *a* significant: At perperam, mea sententia, dicuntur consummasse martyrium, dum Iulianus adhuc cum exercitu in Galliis moraretur: nam eo tempore ipsum se Christianum ficte saltem exhibuisse, & de rebus Christianorum bene meritum esse, superius dictum est.

MARTYRES PASSI IN GALLIIS.

a Cõscripsit Rupert. Abb. Tuit. Recitat Sur. to. 1. die 16. Octobr.

CCLVII. Sed quodnam pugnãs pro fidei confessione specimen Christianæ constantiæ ediderit in castris tunc militans sub Tribuno Victricius, qui postea creatus fuit Episcopus Rhotomagensis; nobilem scriptam historiam à nobilissimo, atque sanctissimo viro hic opportune recenseamus. certamen quidẽ eius sub Iuliano Apostata contigisse produnt Ecclesiastica monumenta, Martyrologiũ, inquam, Romanum die natali ipsius: sed cum nec alius post Iulianum fuerit Ethnicus Imperator, in cuius castris Christianus miles absq; dispẽdio pietatis militare valeret; certamen Victricij ad istud ipsum tempus referendum esse, necessitas exigit argumenti. Paulinus igitur post multa egregia de viro hoc pnarrata, hæc subdit *b* de eius agone, sic ipsum alloquens:

b Paulinus epist. 26.

CCLVIII. *Cum primo Christi amore succensus, ordinante ipso Domino quandam operis sui pompam, per insignem consilio militari diem progressus in campum es, toto illo, quem iam mente respueras, muniminum bellicorum præcinctus ornatu, cunctisq; mirantibus accuratissimos in te habitus ac terribiles apparatus, repente obstupefacto conuersus exercitu ante pedes sacrilegi Tribuni militiæ Sacramenta permutans, arma sanguinis abiecisti, vt arma pacis indueres, contemnens armari ferro, quia armabaris Christo. Et illico antiqui serpentis inuidia concitato in furias Tribuno, districtus in verbera & vastis fustibus fractus; nec tamen victus est, quia Crucis ligno muniebaris, geminataq; mox corpori pœna, acuto testarum fragmine, laniata immanibus plagis membra, * substratus es, tunc mollius fulciente Christo, cuius tibi gremium lectulus erat, & dextra puluinar: Vnde ad maiorem hostem, necdum vulneribus obductis, incenso potius eorum dolore, quam fracta virtute, reparatus, fortior prosiluisti; oblatusq; Comiti, de potentiore inimico gloriosius triumphasti. nec ausis vltra diaboli satellitibus superata ingerere tormenta, capitalemque sententiam meditantibus, vt vel fine carnalis tuæ vitæ vinci desinerent: Dominus noster] fortis & potens & inuictus in prælio, conspicuus mirabilibus, pectora quamlibet obdurata confudit. Nam carnifex, qui in itinere, quo percussorem tuum sacra victima sequebaris, ceruicem tuam insultans minaciter attingendi temeritate violauerat, quasi ictus sui locorum præcurrente gladium manu palpans, excussis illico oculis cæcitate percussus est.*

* subtritus

CCLIX. *O Christi ineffabilis bonitas, quantum in suos ostendit affectum! Iniuriam confessoris sui non tulit impunitam, qui suis crucifixoribus rogauit *c* ignosci: contumeliam martyris statim vltus est, qui passionem suam noluit vindicari. Sed ea ipsa ira pietas est. Idcirco n. vnus cæcatus est, vt plures illuminarentur; & ipse forsitan, qui oculos carnis amiserat, lumina mentis acciperet. Statim deinceps maiore documento qui feralis custodiæ ministerium triste curabant, quas ipsi arctius innodatas & ad ossa depressas, vel exiguo, rogantib. vobis, beneficio relaxare noluerant catenas; conuersa in conspectu ipsorũ prece vestra ad Deum Christum, sponte de manibus absolutis fluere viderunt: nec ausi renectere, quod Deus soluerat. Ad Comitem pauidi cucurrerunt, veritatem Dei pro confessorib. confitentes: quod auditũ religiose & creditum Comes Principi suo cum testimonio militum retulit. Et vt ipsius quoq; repentina ad clementiam de furore conuersio inter mirabilia Dei numeraretur: factus est in te prædicator Christi, in quo esse deuouerat persecutor.*

c Luc. 23.

CCLX. *Puto & ipsum, tanquam Saulem aliquando Spiritu sancto Dominus impleuerat; quia & te sicut Dauid suum diligebat: vt sicut ille Rex quondam, dum ad Prophetas persequendos proficiscitur, affectus est; ita & Comes ille respersus gratia Domini, quæ de fidei tuæ abundantia redundabat, qui ad puniendum confessorem venerat, & ipse confessor absccederet: credidit enim; & quos sæuiens prædamnãrat vt reos, laudans emisit vt sanctos: & testimonium perhibuit veritati, qui testes fidei punire cupiebat.* hæc Paulinus. At de Gallicanis martyribus hactenus: hi enim tantum sub Iuliano passi reperiantur in Galliis, & si qui alij nobis incomperti: cum tamen dire exagitatas esse eas prouincias sub præfectura Sallustij, illud etiam admoneat, quod aduersus eundem, siue Dioscorum vicem eius gerentem, scripsisse commentarium S. Hilarium Episcopum Pictauiensem, & Hieronymus *d* auctor est: cuius cum idem meminit in Epistola ad Magnum, sic ait: *Breuiq; libello, quid in litteris posset, ostendit.* De Sallustio autẽ sequenti anno, quo gessit ordinarium Consulatum, agẽdum est. Vtinam extaret liber ille, cuius iactura non res gestæ tantum aduersus Ecclesiam Gallicanam, sed & aliæ complures ad alias Occidentis Ecclesias pertinentes, perpetua obliuione sepultæ, remanserunt obscuræ.

d Hiero. de script. Eccl. in Hilario.

CCLXI. Sed quinam fuerit sub Iuliano status Ecclesiæ Africanæ, iam oratio prosequatur. Donatistæ enim, qui grauissime hactenus pertulissent Christianos Imperatores fauentes Catholicis, Constantinum Magnum, Constantem atque Constantium filios; quorum rescriptis, qui cæteris ad schisma duces esse videbantur, exilio condemnati fuerant: nouo adueniente Imperatore à fide apostata, quem & scirent detestari prædecessorum Christianorum Principum acta, atque relegatos à Constantio exilio soluisse: legationem ad ipsum mittunt, ab exilio irrogato liberari petentes, ablatasq; sibi basilicas reddi. Fuerunt nomina Legatorum, vt ex Sanct. Augustino *e* didicimus, Rogatianus, Põtius & Cassianus: *Antiquiores,* inquit, *sunt Ecclesiæ preces ad Dominum pro vnitate Christi, quam Rogatiani, Pontij, & Cassiani ad Iulianum pro parte Donati.*

DONATISTARVM LEGATIO AD IVLIANVM.

e August. cont. liter. Petil. lib. 2. c. 79.

CCLXII. Magno plane malo Catholicæ Africanæ Ecclesiæ accidit Imperium Iuliani: nam consopitum ac pene extinctum schisma tot annis, tantoque studio in hoc insudantibus, qui antecesserant, Christianis Imperatoribus; mox aspirante illis gratia Iuliani, denuo excitatum maioribus flammarum globis erupit. Testatur id quidem in primis Optatus, cum ait *f*: *Hoc eodem tempore duces & principes vestros merita relegauerant sua: In Ecclesia nulla fuerant schismata, nec Paganis licebat exercere sacra sacrilegia: pax Deo placita apud omnes Christianos populos habitabat: diabolus mœrebat in templis, vos in regionibus alienis. Deinde alter (vt omnibus notum est) secutus Imperator, vobiscum vota sinistra concipiens, ex famulo Dei factus est minister inimici, apostatam se edictis suis testatus est. Quem precibus rogastis, vt reuerti possetis. Quas preces si vos negatis misisse, nos legimus.*

f Opt. lib. 2.

CCLXIII. Erant eiusmodi Donatistarum preces adulationis plenæ: de quibus Augustinus ad Donatistas *g*: *Hæc,* inquit,

g August. ad Donat. epist. 160.

erat eius prædicanda iustitia, quam supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerunt, dicentes homini apostatæ, quod apud eum sola iustitia haberet locum. & aduersus litteras Petiliani a hic: *Imperatori Pagano & apostatæ dixistis, quod apud eum sola iustitia locum haberet: quibus precibus & rescripto, sicut ibi scriptum est (sicut allegationis gesta testantur) pars Donati vniuersaliter visa est.* Quanti autem ponderis hæc essent verba, alibi scribens ad Vincentium, ita declarat b: *Iuliano Imperatori dixerunt, quod apud eum iustitia sola locum haberet, quem certe apostatam nouerant, & idololatriis deditum sic videbant, vt aut iustitiam esse idololatriam faterentur, aut se scelerate mentitos negare non possent, vt apud eum dicerent solum locum habere iustitiam apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo: de facto quid dicis?* &c.

a Aug. cõt. l. c. Petil. l. 2. c. 97.

b Aug. epist. 48.

CCLXIV. IVLIANVS FAVET DONATISTIS.

Quam vero facile his annuerit Iulianus, sic subdit Optatus: *Nec difficultatem præbuit quem rogâstis. Ire præcepit pro voto suo, quos intellexerat ad disturbandam pacem cum furore esse venturos. Erubescite, si vllus est pudor. Eadem voce vobis libertas est reddita, quâ voce idolorum patefieri iussa sunt templa: Eisdem pene momentis vester furor in Africam reuertitur, quibus diabolus de suis carceribus relaxatur. Et non erubescitis, qui vno tempore cum inimico communia gaudia possidetis?* Quid autem Iulianus tunc rescripserit pro Donatistis, ex eius fragmento, quod superest, & recitat Sanctus Augustinus, licet accipere: nam ait c: *Eas enim*, nempe Basilicas, *iubente inimico Christi accepistis, in quibus iussa Christi contemneretis, dum validum & verum vobis videtur, quod Iulianus constituit, dicens: Hoc quoque supplicantibus Rogatiano, Pontio, Cassiano, & cæteris Episcopis, sed & clericis, accedit ad cumulum, vt abolitis, quæ aduersus eos sine rescripto perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta reuocentur.* hactenus recitata ab eo pauca verba rescripti. & inferius aduersus ipsos, post multa in eos inuectus, hæc addit: *Cur in basilicis possidendis Iuliani rescriptum tenetis, & in Ecclesiæ pace amplectenda Christi Euangelium non tenetis? Clamamus & nos: Quæ perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta reuocentur: antiquius est Euangelium Christi, quam rescriptum Iuliani*, &c.

c Aug. cõt. liter. Petil. lib. 2. c. 97. IVLIANI RESCRIPTVM PRO DONATISTIS.

CCLXV HONORIVS IMP. PVBLICE EXPONI EDICTVM IVLIANI. d l. 37. de hæret. C. Theod.

Porro eiusdem Donatistarum à Iuliano impetratum rescriptum, in ipsorum ignominiam Honorius Imperator postea publicis locis affigendum curauit, huiusmodi ad Hadrianum præfectum Prætorio dato edicto d: *Rescriptum, quod Donatistæ à Iuliano tunc Principe impetrâsse dicuntur, proposito programmate, celeberrimis in locis volumus anteferri, & gesta, quibus est eiusmodi allegatio inserta, subnecti: Quo omnibus innotescat & Catholicæ confidentiæ stabilita constantia, & Donatistarum desperatio fucata perfidia. Datum quinto Kalend. Martias, Rauennæ, Stilichone & Aureliano Coss.* Ex his quidem pensare licet, quale fuerit eiusmodi pro Donatistis datum à Iuliano rescriptum, quod post tot annos ipse Imperator Honorius publico voluit exponi ludibrio, quo illorum temeritas atque procacitas omnibus ostentui esset. Quid autem indulgendo Donatistis, relaxandoque eos ab exilio obtenderit Iulianus, sanctus Ioannes Chrysostomus alia occasione docet his verbis e: *Vafer ille & callidus, quos intelligebat ob peccatum aliquod Christianorum conuentuum principibus pœnas dedisse, & à præfectura, quam gerebant, amotos, omnes liberos esse iussit: hoc modo pessimis quibusque licentiam largiens, Ecclesiæ leges subuertens, denique omnes inter se committens: fore enim sperabat, vt postea minori negotio debellaretur, si prius bello inter se conflictati fuissent. Quin etiam quemdam (huic Stephano nomen erat) tum ob doctrinæ peruersitatem, tum ob vitæ improbitatem, ab Ecclesiastico principatu amotum, iubet de integro magisterij sedem occupare.* hæc Chrysostomus.

e Chrys. li. cont. Gent. CONSILIVM IVLIANI.

CCLXVI. Ex sententia plane illi res accidit, vt eius rescripto relaxati ab exilio Donatistarum Episcopi facti olim duces schismatis, maximo ferrentur impetu in Catholicos, grassatorum instar atque prædonum. Quæ autem perditores Christianæ concordiæ, Apostatæ Imperatoris innixi præsidio, egerint, & qualia quamque funesta ac deplorata patrauerint, Optatus satis accurate f recenset, cum ait: *Venistis rabidi: venistis irati, membra laniantes Ecclesiæ: subtiles in seductionibus, in cædibus immanes, filios pacis ad bella prouocantes. De sedibus suis multos fecistis extorres; cum conducta manu venientes, basilicas inuasistis: multi ex numero vestro per loca plurima, quæ sub nominibus dicere longum est, cruentas operati sunt cædes, & tam atroces, vt de talibus factis ab illius temporis Iudicibus relatio mitteretur. Sed interuenit & occurrit iudicium Dei, vt ille, qui vos iamdudum redire iusserat, Imperator profanus & sacrilegus moreretur: qui persecutionē, vobis prouocantibus, iam miserat, aut mittere disponebat. Operata est apud loca supradicta in Catholicos trucidatio. Memoramus per loca singula, qui fuerint vestri discursus. Nonne de numero vestro fuerunt Felix Diabensis, Ianuarius Flamen Pistensis, & cæteri, qui tota celeritate cucurrerunt ad castellum Lemellense? vbi cum contra importunitatem suam viderent basilicam clausam præsentes iusserunt comites suos, vt ascenderent culmina, nudarent tecta, iactarent tegulas. Imperia eorum sine mora completa sunt. & cum altare defenderent diaconi Catholici, tegulis plurimi cruentati sunt, duo occisi sunt. Primus filius Ianuarij, & Donatus filius Nini, vrgentibus & præsentib. Coepiscopis vestris supra memoratis: vt sine dubio de vobis dictum sit: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. De qua re Primosus Episcopus Catholicus loci supra memorati in Concilio vestro apud Thauestinam ciuitatem questus est, & querelas eius dissimulanter audistis. Ecce à vobis factum est, quod dixistis, Ecclesiam non esse, quæ cruentis morsibus pascitur: & aliud sunt milites missi, aliud Episcopi ordinati.* & paulo post:

f Opt. li. 2.

DONATISTARVM FVROR ADVERSVS CATHOLICOS.

Similiter & apud Carpos non tibi videntur inexpiabiles sordes? In Mauritania ciuitatibus, vobis instantibus, quassatio populis facta est: mortui sunt in vteris matrum, qui fuerant nascituri. & rursus: *Quid commemorem Tipasam Cæsariensis Mauritaniæ ciuitatem? ad quam de Numidia Vrbanus Formensis, & Felix Idicrensis, duæ faculæ incensæ liuoribus cucurrerunt: qui & eorum in pace positorum animos perturbantes, nonnullorum officialium & fauore & furore iuuante & Athenio Præside præsente cum signis, Catholica frequentia exturbata & cruentata, de sedibus suis expulsa est, lacerati sunt viri, tractæ sunt matronæ, infantes necati, abacti sunt partus. Ecce Ecclesia vestra, Episcopis ducibus, cruentis morsibus pasta est.* & post pauca: *Et quod*, inquit, *vobis leue videtur, facinus immane commissum est. Vt omnia sacrosancta supra memorati vestri Episcopi violarent, iusserunt Eucharistiam canibus fundi, non sine signo diuini iudicij: nam ijdem canes accensi rabie ipsos Dominos suos quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tanquam ignotos & inimicos laniauerunt. Ampullam quoque Chrismatis per fenestram, vt frangerent, iactauerunt: & cum casum adiuuaret abiectio, non defuit manus Angelica, quæ ampullam spiritali subuectione deduceret: proiecta casum sentire non potuit, Deo muniente, illæsa inter saxa consedit.* En probe vides, lector, inter quos recensendi sint, qui nostro hoc infelicissimo sæculo, vel his paria, vel certe magis horrenda, in sacrosancta Ecclesiæ Catholicæ Sacramenta, eodem, quo Donatistæ, satanico agitati spiritu perpetrarunt. Sed & puto intelligis, eos rabidiores canibus, & ilicibus duriores redditos esse, qui diuinorum Sacramentorum veritatem adeo cæcutientes impugnant, hisce eam certis atque adeo manifestis miraculis contestantibus. Sed nec desunt istis scelera illa, quæ de iisdem Donatistis Optatus mox subdit his verbis:

CCLXVII.

QVID IN SS. EVCHARISTIAM DONATISTÆ.

CCLXVIII *Inde reuertentes Vrbanus Formensis, & Felix Idicrensis, inuenerunt Matres, quas de castimonialibus fecerant mulieres. Ecce quales, frater Parmeniane, Episcopos colis: & cum pro tuis erubescere debueras, Catholicos innocentes accusas. Interea supra memoratus Felix, inter sua crimina & facinora nefanda, ab eo compressam puellam, cui mitram ipse imposuerat, a qua paulo ante Pater vocabatur, nefarie incestare minime dubitauit: & quasi de peccato sanctior fieret, inde velociter properauit. Sic Donatum annorum septuaginta Episcopum, hominem innocentem, spoliare ausus est Episcopali nomine & officio & honore. Venit schismaticus ad Catholicum, ad innocentem reus, ad DEI Sacerdotem sacrilegus, incestus ad castum, ad Episcopum iam non Episcopus; sed de placito & de coniuratione vestra securus, vestris legibus & decretis armatus: manus, quæ paulo ante peccata grauauerant, capiti innocentis iniecit: & de illa lingua ausus est ferre sententiam, quæ iam nec ad pœnitentiam agendam vel idonea videbatur.* Post hæc autem ab eodem Optato pluribus, vt par erat, exaggerata; quid tandem per expulsionem Catholicorum

VIM INFERVNT SACRIS VIRGINIBVS DONATISTÆ.

licorum

licorum Episcoporum molirentur, subdit, sic dicens a.

a Opt. lib. 2.

CCLXIX. *Nunc quoniam erubescenda gaudia vestra probauimus, & furor vester tot locis ostensus est: restat de profunda impietate vestra aliquid dicere. Nam omnia, quæ à vobis aut facta sunt, aut dicta, quis poterit explicare? Sic cuncta malignitate quadam ordinasse vos constat, vt in vna specie operis, species alias impleretis: vt dum presbyter, aut Episcopus deiicitur, sic populus caperetur. Quo modo posset turba hominum stare, quæ rectorem suum elisum esse conspiceret? Non aliter, quam quocumque casu pastore occiso, lupi grassantur. Exorcizastis & lauistis sine causa parietes, vt hoc nequitiæ genere subrueretis simplicissimorum hominum mentes. Talibus consiliis vestris nonnullorum animi iugulati sunt: & sub nube simplicitatis, obcæcato lumine, vt miseros sterneretis, sagittas de pharetra pectoris vestri seductionibus præmisistis: vt de vobis Spiritus S. per Dauid Prophetam in psalmo decimo prædixerit: Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, ad sagittandum in obscuro rectos corde. Quid à vobis minus factum est? Vestris consiliis sagittati sunt innocentes, exarmati Fideles, honore nominis sui spoliati sunt sacerdotes. O impietas inaudita! quem iugulaueris, inter pœnitentiam & tormenta seruare! In comparatione operis vestri, latronum leuior videtur immanitas. Vos viuum facitis homicidium: latro iugulans, dat de morte compendium. Paupertate sensus sui circumuenti sunt, quos decipere potuistis. Perfecti enim fuerant illi, opere scilicet Dei, qui in eius nomine fuerant ordinati: at vos contra opus Dei hostiliter militatis, diuinum opus malitiæ vectibus destruentes. Apparet ergo de vobis dictum esse in decimo psalmo: Quoniam quæ tu perfecisti, ipsi destruxerunt. Fecit vos superbos impietas vestra: sed accusat vos prospiciens de cælo iustitia: & iniqua vos gerentes error hominum laudat: vt de vobis in nono psalmo dixerit Spiritus sanctus: Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua egerit, benedicitur. Quid iniquius, quam exorcizare Spiritum sanctum, altaria frangere, Eucharistiam animalibus proiicere? Et vt in errorem vos vester populus mittat; laudando felices appellant, & bene nominant, & per vos iurant, & personas vestras iam pro Deo habere noscuntur.* Ac rursus de eorum sacrilegiis:

IMPIVS DONATISTARVM CONATVS.

CCLXX *Indubitanter,* inquit b, *& liquido demonstratum est, in diuinis sacramentis quid nefarie feceritis. Iam illa ostendenda sunt, quæ crudeliter ac stulte vos fecisse negare minime poteritis. Quid enim est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus vos aliquando obtulistis frangere, radere, remouere? in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens inuocatus sit: quo postulatus descendit Spiritus sanctus: vnde à multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est? Altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non iussit Saluator poni, nisi quæ essent de pace condita: Depone, inquit, munus tuum ante altare, & prius concorda cum fratre tuo, vt possit pro te sacerdos offerre. Quid est enim altare, nisi sedes & corporis & sanguinis Christi? Hæc omnia furor vester aut rasit, aut fregit, aut remouit. Hoc igitur inexpiabile nefas, si de aliqua ratione descendit, vno modo fieri debuit. Sed, vt æstimo; alio loco copia lignorum frangi iussit; alio, vt altaria raderentur, lignorum inopia imperauit; vt remouerentur, ex parte verecundia iussit: vbique tamen nefas est, dum tantæ rei manus sacrilegas & impias intulistis. Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum in mercedem sceleris datum? quod vt immundo ore sacrilegis haustibus biberetur, calida de fragmentis altarium facta est. Si liuoris iudicio nos vobis sordidi videbamur; quid vobis fecerat Deus, qui illic * inuocari consueuerat? Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus & sanguis habitabat? Quid vos offendistis etiam vos ipsi, vt illa altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum spatia sancte (vt arbitramini) obtulistis? Dum impie persequimini manus nostras illic, vbi corpus Christi habitabat, feristis & vestras.* & post alia plura id genus inculcata, sic de fractione sacrorum calicum c:

b Opt. lib. 6.

DONATISTARVM IMMANIA SACRILEGIA.

* illuc.

c Opt. lib. 6.

CCLXXI. *Hoc tamen immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam calices, Christi sanguinis portatores: quorum species reuocastis in massas, mercem nefariis nundinis procurantes, ad quam nec emptores eligere voluistis, sacrilegi, dum inconsiderate vendidistis. Passi estis etiam comburi manus vestras, quibus ante nos eosdem calices tractabatis: eam rem tamen passim vendi iussistis. Emere forsitan in vsus suos sordidæ mulieres: emerunt Pagani, facturi vasa, in quibus incenderent idolis suis. O scelus nefarium! ô facinus inauditum! auferre Deo, quod idolis præstes: subducere Christo, quod proficiat sacrilegio!* rursum vero, quid in sacratas à Catholicis Deo virgines admiserint, dum & signũ dedicationis impositum illis abstulerint, & aliud denuo ipsis imposuerint, idem declarat his verbis d:

CONFLATI CALICES A DONATISTIS.

d Idem l. 6.

CCLXXII. *Iam illud quam stultum, quam vanum, quod ad voluntatem & quasi ad dignitatem vestram reuocare voluistis, vt virgines Dei agerent pœnitentiam? vt iamdudum professa signa voluntatis capitibus, postea vobis iubentibus immutarent? vt mitrellas alias proiicerent, alias acciperent?* erant mitrellæ in Africana Ecclesia ornamenti capitis genus, quod sacrandis virginibus ab Episcopis soleret imponi, sicut Romæ & aliis in locis simplex sacrum velum. Quod enim virgines sic Deo dicatæ, sponsæ Christi ex more dicerentur, eo insigni illarum capita tegere, quo à nubendis discriminarentur virginibus, consueuerunt Antistites. erat enim capitis tegumentum ex lana, purpura tamen pictum potius, quam tinctum. fortasse Christi nomen, vel Crucis signum in eo purpureo colore erat expressum: per quod omnibus indicaretur, virginem illud gestantem iam professam esse perpetuam virginitatem, & Christi desponsatione Deo dicatam. Nam idem Optatus e inferius, dum ait virginitatem seruare, esse voluntatis, non necessitatis, hæc de mitrella: *Nec vlla sunt præcepta coniuncta, vel de qua lana mitrella fieret, aut de qua purpura pingeretur: non enim panno potest virginitas adiuuari: non enim inde compescuntur æstus animi quos interdum ætas accendit.* & paulo post.

SACRATÆ VIRGINES AD SECVNDAM PROFESSIONEM COGVNTVR.

e Opt. li. 6.

CCLXXIII. *Res inuenta est ad signum capitis, non ad remedium castitatis. Denique talis pannus & deturbari, & rodi, & perire potest: & tamen virginitas si illæsa sit, sine mitrella tuta esse potest. Spiritale nubendi hoc genus est: in nuptias sponsi iam venerant voluntate & professione sua: & vt sæcularibus nuptiis se renunciasse monstrarent, spiritali sponso soluerant crinem, iam cælestes celebrauerant nuptias. Quid est quod eas iterum crines soluere coegistis? Quid, inquam, quod ab ipsis per vos exacta est professio secunda? Quis est alter spiritalis sponsus, cui iterum nuberent? Quando mortuus est, cui nupserant, vt iterum nubant? Nudastis denuo capita iam velata: de quibus professionis detraxistis indicia, quæ contra raptores aut petitores videretur inuenta. In mitrella indicium est voluntatis, non castitatis auxilium, vt rem iam Deo deuotam ne qui sponsabat, perseueraret petere, aut ne raptor audeat violare. signum est ergo, non sacramentum. Inuenistis igitur huiusmodi virgines, quæ iam spiritualiter nupserant: quasi secundas coegistis ad nuptias: vt crines iterum soluerent, imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt. ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis festiuitas; non in altum tollitur; non populi frequentia procuratur.* nẽpe quod nubentib. viduis festiua gaudia nuptiarum minime ab Ecclesia concedi solerent.

CVR MITRELLA VIRGINIBVS IMPONERETVR.

CCLXXIV. Quonam autem profano ritu sacratas à Catholicis sacerdotibus Deo virgines, illi, vt suæ eas facerent communicationis, purgare solerent, idem Optatus subdit his verbis: *Iam consecratas Deo aspersistis immundis cineribus: crines iussistis etiam falsa aqua perfundi. Et vt iam vel id, quod tulistis, velociter reuocare velletis. Interposuistis moras, vt retracta in pristino habitu aliquæ diutius remanerent, retractis signis, quibus se iamdudum contra petitores & raptores munierant. Qui cum viderent, præscriptionem sibi iamdudum oppositam à vobis esse sublatam, de sponsis raptores effecti sunt: nec visum est sibi vnusquisque peccasse, dum talem rapit, qualem viderat, quando vt vxorem acciperet, postulabat. In hoc genere tanta damna fecistis Deo, quanta lucra Diabolo procurastis. Conflastis impie calices, crudeliter fregistis, & inconsulte rasistis altaria. Puellas miseras non sine opprobrio, vt secundas mitrellas acciperent, coegistis.* ac de his hactenus Optatus.

VIRGINES SACRÆ REDDITÆ PROFANÆ

CCLXXV. Quidnam vero significaretur per mitrellas seu mitellas, quæ vt virginitatis signa, sacratis Deo virginibus imponi solerent, est accuratius inuestigandum. Haud enim quis putet fuisse mitrellas capitis ornamẽtum pretiosum ac splendidũ, instar illius Iudith f, de quo diuina scriptura ait: *Colligauit cincinnos suos mitra:* sed potius simplex tegumentum, de quo Vlpianus g ad Sabinum, cum agit de stola, palliis, tunicis, capitiis, zonis, ac mitris: *Quæ, inquit, magis tegendi capitis, quam ornandi causa sunt comparata.* De eodẽ capitis tegumento Apuleius h. *Mitella,* inquit, *textili cõtecto capite.* Erat autẽ & aliud genus mitræ, seu mitellæ, quod à

QVID MITRELLA.

f Iudith 16.

g l. 23. ff. de aur. & arg. legat.

h Apul. de asin. l. 7.

a l. 16. ff. eod. b Hieron. epist. 23.

Paulo lm ecotultho a inter ornamenta recentem muliebria. de eiusmodi mitellis meminit S. Hieronymus *b* ad Marcellam, cum agit de S. Blesilla: *Tunc*, inquit, *crines ancillulæ disponebant, & mitellis crispantibus vertex arctabatur innoxius: nunc neglectum caput scit sibi tantum sufficere, quod velatur.* hæc ipse. Cæterum ad primum genus mitellæ, nõ ad secundum referendæ sunt mitellæ, quibus erant solitæ in Ecclesia Africana sacræ velari virgines; licet purpura illæ pictæ essent; cum tamen eiusmodi veli genus nigri coloris in Romana Ecclesia ad velandas Deo deuotas virgines esse vsui consueuerit. De quarum velo hęc S. Ambrosius aduersus Symmachum: *Non vitta capitis decus, sed ignobile velamen vsu nobile castitatis.* sed de sacrarum velamine virginum diximus tomo primo Annalium.

CCLXXVI. ABLATI CODICES, PALLÆ, ET VELA A DONATISTIS.

Addiderunt ad hæc & alia scelera, Donatistæ, nempe vt adhibita potentia magistratuum, sacros codices & pallas & vela, ab iis, qui Catholicæ partis erant, violenter auferrent: vnde eiusdẽ Optati hæc etiã addita est iusta querela: *Et illud*, inquit, *prætermittere nequeo, quod nec Deo est placitum, nec à vestris cultoribus excusari, nec ab aliquo homine defendi potest. Per iudicia sæcularia, & leges publicas, diuinæ legis instrumenta executione officiorum, à pluribus eripienda esse dixistis; volentes soli habere, quod pax in communione possederat. Non vereor Christianus dicere, quod vobis postulantibus, Gentilis executio non potuit ignorare. Velamina & instrumenta dominica extorsistis, quæ iamdudum fuerant in communione possessa. Extorsistis cum codicibus pallas: iudicio superbiæ vestræ, vtraq; arbitrati estis esse polluta. Ni fallor, hæc purificare properastis: lauistis proculdubio pallas. Indicate quid de codicibus feceritis: in omnibus iudicium prouidentiæ vestræ debet esse æquale: Aut vtrumque laua, aut vtrumque dimitte. quod si aliter facis, corrupisti diligentiam tuam; pallam lauas, codicem non lauas. Si vna parte bonum, in altera malum est: non potes negare offendere in vna, si in altera promereris. Et si gaudes, quod in vna videaris religiosus; debes & plangere, quia teneris in altera parte sacrilegus. Iam illud quale est, quod in multis locis etiam parietes lauare voluistis, & inclusa spatia, salsa aqua & * spargi præcepistis?* &c. Magna plane arte schismatici, quo rudem populum execratione & odio imbuerent in Catholicos, quantum eos detestari deberent, his signis insinuare solebant, validioribus quauis alia comparata ad persuadendum oratione: quod ipsum alij quoque factitare schismatici consueuerunt, ac nouissime Græci dicuntur eadem miserrime operari.

* aspergi.

CCLXXVII. c Optat l. 6. COEMETERIA SIBI VENDICANT DONATISTÆ.

Quid rursum Donatistæ in Catholicos egerint, Imperatoris sibi arrogantes auctoritatem, idem Optatus *c* docet, hæc addens: *Quid referam etiam illam impietatem de vestra coniuratione venientem? quia ad hoc basilicas inuadere voluistis, vt vobis solis cœmeteria venderetis, non permittentes sepeliri corpora Catholica: vt terreatis viuos, male tractatu & mortuos, negantes funeribus locum. Si inter viuentes fuerat certamen: odia vestra vel mors aliena compescat. Iam tacet, cum quo paulo ante litigabas. Quid insultas funeri? Quid impetis sepulturam? Quid cum mortuis litigas? Perdidisti malitiæ fructum. Et si corpora non vis in vnum quiescere, animas tamen in vno apud Deum positas non poteris separare*, &c. hæc & alia plura Optatus. His igitur Donatistæ Iuliani Imperatoris fulti præsidijs, qui pene videbantur extincti, adeo inualuerunt aduersus Catholicos; vt omnes, qui successerunt Catholici Imperatores, licet aduersus eos plurimum laborauerint, vt ipsos ad cõmunionem Catholicam restituerent, vel alio aliquo modo tollerent & abolerent, nunquam tamen id efficere valuerint. Quæ autem post Iuliani tempora ab eisdem gesta sint, suis locis dicturi sumus. modo reliquas à Iuliano sancitas leges recenseamus.

CCLXXVIII.

Quod igitur de rescripto aduersus Orthodoxos pro Donatistis à Iuliano dato pluribus actum est: iam de alijs ab eodem promulgatis aduersus Christianos edictis, sancitisq; legibus; & scriptis Epistolis, hic vltimo loco anni huius paulo fusior (quod id exigat rerum copia) oratio instituenda est. Atq; in primis illud aduertendum, non consueuisse ipsum Iulianum tantum ignominiæ causa (vt sæpe vidimus) nominare Christianos, Galilæos; sed vt eodem nomine ab omnibus ijdem dicerentur, scripto edicto sanxisse. Sic enim de ipso Gregorius Nazianzenus *d*: *Atque illud sane per quam puerile, stultæq; leuitatis, ac ne vllo quidem alio homine vel mediocri animi grauitate prædito, nedum Imperatore dignum; quod simul cum nominis commutatione, animorum quoque nostrorum commutationem secuturam esse arbitratus, aut certe nobis id pudori fore, quasi turpissimi cuiusdam criminis accusatis, nouandum nobis cognomentum censuit, Galilæos pro Christianis nominans, atque ita vocari, publica lege decernens. Ex quo perspicue ostendit, Christi appellationem honorificentissimam esse, maximique ad gloriam ponderis: quoniam eam nobis extorquere cogitauit, Nisi fortasse alia ratione fecit, quod huiusce nominis vim & potestatem instar dæmonum reformidaret, ac proinde ad aliud nomen minus notum & vulgare transferri.* hæc Nazianzenus. Meminit & huius quoque latæ legis Chrysostomus *e*, dicens: *Adeo Christianum nomen tunc vt extingueretur, quoad eius fieri poterat, elaborabat. Galilæos pro Christianis nos in edictis suis tum ipse appellans; tum Principes, vt id factitarent, adhortans.* adeo enim infenso animo Christianam religionem insectatus est, vt ne ipsum quidem nomen voluerit superesse. Sed derisa eius impietas est, frustratusque conatus omnis.

d Gregor. Naz. orat. 1. in Iul. LEX IVLIANI, VT CHRISTIANI GALILÆI DICERENTVR.

e Chry. cõt. Gentil.

CCLXXIX. CRVCIS CVLTVM ATQVE SANCTORVM IVLIANVS CHRISTIANIS EXPROBRAT.

Rursum vero ignominiæ causa, cultum Crucis Christianis obiectare, ob idque eos deridere consueuit; nec id quidem verbis tantum, sed scriptis; vt cum illis sic exprobraret *f*. *O miseri homines, cum seruentur arma, quæ magnus demisit Iuppiter*, nempe ancilla, *hoc est, pater Martis, pignore dato, non verbo, sed re, quod ciuitatem nostram perpetuo protecturus sit, cessatis adorare & colere? & interim Crucis lignum adoratis, imagines illius in fronte & ante domos pingentes. Igitur digne quis vestros prudentiores odio habebit, vel misericordia dignabitur imprudentiores, qui vos sequentes, in eam peruenerunt calamitatem, vt etiam relictis æternis dijs, ad mortuum Iudæum transeant.* hæc ipse in Christianos. An non ex his intelligis, lector, vna cum Apostata Iuliano & ipsos à fide Catholica refugas fœdus iniisse recentiores hæreticos deridentes Catholicos Crucis Christi lignum venerantes, & signum vel manu deducentes, aut coloribus effigiantes? Atque in eo etiam hos cum illo contraxisse vides affinitatem, execrantes sanctorum cultum, & venerationem sacrarum reliquiarum: nam hæc etiam exprobrabat ita Iulianus *g*: *Addentes ad antiquum illum mortuum multos recens mortuos, quis pro dignitate abominaretur? Omnia monumenta implestis: quamquam vobiscum nunquam dictum sit aduolui sepulchris, & ea amplecti debere. In hanc autem venistis malitiam, vt super hac re neque Iesu Nazareni verba audienda esse putetis. Audite igitur, quæ ille de monumentis dicit* h: *Scribæ & Pharisæi & hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis*, &c. En quam insulse è Christi Euangelio aduersus Christianos colentes sepulchra sanctorum enthymema deducit! At pluribus eum verbis S. Cyrillus redarguit: quem te ipsa Babylæ martyris ossa, vt vidimus, confutarunt. Sed ad alias leges ipsius redeamus.

f Apud Cyril. Alexan. l. 6. in Iul.

g Apud Cyril. in Iul. lib. 10.

h Mat. 23.

CCLXXX.

Concessa à Constantino Magno atque Constantio priuilegia Decurionibus Christianis, quibus à curiæ munere essent immunes dato huius anni Coss. ad Sallustium Præfectum Prætorio rescripto *i*, penitus abstulit. Quin etiam impertita ab iisdem Christianis Imperatoribus, clericis & miserabilibus personis dona, & immunitates, atque diuersi generis priuilegia cassa reddidit, nam de his agens Sozomenus *k* sic ait: *At clericis omnem immunitatem, honorem, & frumenti congiaria ipsis à Constantio * donata ademit, legesq; eorum causa conditas abrogauit, & eos denuo suis curiis addixit. Porro à virginibus & viduis, quæ in clero erant propter egestatem descriptæ, ea exigi mandauit, quæ ante ab ærario publico acceperant. Nam cum Constantinus res Ecclesiæ rite disposuisset, ex vectigalibus cuiusq; ciuitatis ea, quæ erant satis ad res comparandas necessarias, clero cuiusque Ecclesiæ erogauit: illudq; lege stabiliuit: Quæ lex ex eo tempore, quo moriebatur Iulianus, hactenus diligenter obseruata fuit. Hanc exactionem multo crudelissimam fuisse & acerbissimam prædicant, atq; tabulæ à Patribus confectæ ad eum finem, vt res, quas ex lege Constantini acceperant, ita demonstrata restituerentur, de his, quæ erant à Iuliano exacta, plane testificari possunt. Verum Imperator odium aduersus religionem Christianam conceptum non his rebus exsaturauit, sed flammam iræ contra fidem*

i l. 50. de Decur. & l. 4. de lustrali col. C. Theod. k Sozo. l. 5. c. 5. * al Constantino.

nulli

nulli perditi conatus genus prætermisit, quo Ecclesiam Dei euerteret, &c. hæc Sozomenus.

CCLXXI. At non satis illi fuit, quæ à Christianis Imperatoribus donata essent, auferre; sed & quæ à Gentilibus aliquando ex certa causa collata fuissent, abripuit: nam ter mille modios tritici perpetua largitione collatos à Marco Aurelio Imperatore erogandos in pauperes Ecclesiæ Hieropolitanæ, petitione Abercii *a* eius ciuitatis Episcopi, in hanc vsque diem etiã à cæteris persecutoribus persolutos, prorsus abstulit. Verum vtcunque toleranda hæc fuissent; nisi postquam spoliauit Fideles bonis omnibus munificia Christianorum Imperatorum olim acceptis, illud etiam aduersus eos promulgasset edictum, quo ad expeditionem belli Persici ingens pecuniæ vis à Christianis exigeretur, immunes tantummodo à dura tributi exactione sanciens futuros esse, qui Christiana religione relicta; sese ad deorum cultum transferrent. nam Socrates *b*: *Cum exploratum*, inquit, *haberet, quot mala secum bellum apportare soleat, quam ingenti pecunia vt ad istud administrandum opus esset, & absque ea non posse recte geri, pecuniam à Christianis veteratorie extorquere cogitauit. Nam illis, qui sacrificare renuebant, mulctam imposuit pecuniariam: ipsaque exactio in vere Christianos seuera & exquisita fuit. Nam quisque pro facultatum proportione tributa pensitauit; & Imperator ex iniusta iniuste exacta pecunia collectione breui admodum locupletatus est. Ista quidem vtebatur lege non solum in locis, quæ ipse peragrauit, sed in illis etiam, ad quæ minime accesserat.* hæc ipse: vt plane intelligas, eiusmodi tributi indictionem contigisse post scriptam orationem illam, Misopogonem dictam, in Antiochenos; qua declarat nulla eos vexasse hactenus tributi exactione.

a *Metaphr. in Act. S. Abercij Episcopi Hieropol. die 22. Octobr.*
IVLIANVS TRIBVTA CHRISTIANIS INDICIT.
b *Socr. lib. 3. c. 11.*

CCLXXII. Aduersus sane Ecclesias, ad expilanda earum bona, promulgata fuisse ab eodem Iuliano edicta, præter illa, quę superius narrata sunt, Gregorius Nazianzenus *c* testatur his verbis: *Edicta aduersus ædes sacras tum publice proposita, tum priuatim expleta, & donariorum ac pecuniarum depredationem non magis ab impietate quam ab auaritia manantem, & supellectilis sacra direptionem profanis manibus indigne & contumeliose tractata prætercam: vt etiam & Præsules & subditos, qui pro his rebus abstrahebantur, grauissimeq; torquebantur,* &c. at de his superius alias. Rursum vero de aliis, quæ impius meditatus est in Christianos, inferius subdit his verbis *d*: *Constituebat*, inquit, *Christianos omni libertate & fiducia spoliare, eosq; ab omnibus rebus arcere, concilijs, foro, publicis cœtibus, ipsisq; adeo tribunalibus: Neque enim fas esse quemquam his vti, qui aris antepositis thura non adoleuerit, tantamq; tantæ rei mercedem pependerit. O leges, & legislatores, & Principes: qui quemadmodum cœli pulchritudo, & Solis lumen, & aeris perfusio communi & perenni beneficentia omnib. patent; sic legum quoque vsum & perceptionem liberis omnibus hominibus ex æquo proposuistis! quam tamen ille Christianis extorquere, in animo habebat; vt nec per vim oppressis iniurias suas iudicio persequi liceret; nec pecuniario detrimento affectis, aut quoquo modo præter ius fasque læsis quicquam opis leges afferrent. sed pellerentur, & trucidarentur, respirationesque etiam ipsa pene interdicerentur. Quæ vt ijs, qui patiebantur, maiorem cupiditatem, animiq; contentionem, fiduciamq; apud Deum & libertatem addebant, ita ijs, qui faciebant, iniustitia maiori atq; ignominiæ erant.*

c *Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.*
d *Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.*

CCLXXIII. Quo autem ad hæc decernenda prætextu iustitiæ vteretur Iulianus, idem Gregorius mox addit, hæc dicens: *Porro quam scita & acuta ratio carnificis illius & patroni, legum violatoris & legislatoris, aut (vt aptioribus verbis vtar) inimici & vltoris: Quemadmodum ait Scriptura! Legem enim nostram præscribere* e, *ne iniuriam acceptam vlciscamur: Ne litem intendamus: Ne quicquam omnino possideamus. propriumque existimemus: verum alibi viuamus; ac præsentia, vt vana & inania, contemnamus, & pro nihilo putemus: Hoc etiam vetare, ne malum pro malo referamus: Aut si quis nobis colaphum* f *in genam vnam impegerit, ne alteri parcamus, verum eam quoq; percutienti offeramus: ac præter pallium tunicam etiam exuamus. Adjiciet fortasse eam quoque hoc ferre, vt pro iis, à quibus iniuriam accepimus, preces fundamus, ac persequentibus optima quaque exoptemus. Quid ni autem hæc apprime cognosceret, qui diuina oracula quondam pro lectore recitauerat, atque inter magni sacrarij ministros adscriptus fuerat, martyresque templis & delubris ornauerat? Cuius hoc primum demiror, quomodo in his libris accurate versatus, illud non legerit, aut consulto præterierit: Malos male perdet,* &c. Refellit deinde pluribus ipse Gregorius Iuliani ex legibus Christianorũ in Christianos insultandi licentiam: docetque eos ad omnem mansuetudinem ex diuina lege sic esse compositos animo, vt omnia ferant atq; contemnant potius, quã virtutis dispendium patiantur: cæterum sic affectos minime prohiberi vti virtute, & exhibito ex virtute remedio, nempe iustitia. Rursumq; demonstrat, alia ex diuina lege præscripta, nempe præcepta necessario omnibus adimplenda; alia vero aliis suaderi, & verticem perfectissimæ vitæ attingere cupientibus inculcari. Hæc plane ipse Gregorius, pluribus Iulianum exagitans. Sed & Sozomenus *g* de iisdem sic habet: *Ius Republica Christianis denegauit; & neq; in communes hominum congressus, neq; in forum venire, neque iudicium exercere, neq; gerere magistratum, neq; vllum dignitatis gradum obtinere permisit.* hæc ipse.

INIVSTISSIMAS IVLIANVS LEGES IN CHRISTIANOS EX LEGE IPSORVM VSVRPAT.
e *Matth. 5. Rom. 12. 1. Cor 6.*
Matt. 10. Marc. 6. Luc. 9. 10.
f *Luc. 6.*
g *Sozo. li. 5. c. 17.*

CCLXXIV. At licet Iulianus nullum (vt dictum est) manifestum patensque promulgasset edictum, quo (vt ab aliis Imperatoribus factum erat) in Christianos persecutio indiceretur: tamen in eos sancita olim aduersus sacrilegos templorum expilatores iura torquebat. vnde Sanct. Ioannes Chrysostomus *h*: *Si quis*, inquit, *superioribus annis, cum adhuc pij Reges rerum potirentur, vel altaria demolitus fuisset, vel templa suffodisset, vel oblationes diripuisset, vel aliud tale quid egisset: rapiebatur ad tribunal, & occidebatur etiam insons & dumtaxat delatus.* hæc Chrysostomus. Tulisse insuper eam legem Iulianum, vt Galilæi à militia pellerentur, auctores sunt Theodoretus *i* & Ruffinus *k* dum aiunt, ab eo statutum esse, militiæ cingulum nonnisi immolantibus dari, neque quemquam administrare posse prouincias, nisi cultores deorum. Sed de his quoque superius actum est.

LEGES ADVERSVS SACRILEGOS EDITA IN CHRISTIANOS CONVERSÆ.
h *Chry. orat. de innent. & Max. marty.*
i *Theo. li. 3 c. 7.*
k *Ruffi li. 1. c. 32.*

CCLXXV. Verum & lex illa ab eodem Iuliano Imperatore promulgata, vt iniustissima, ab ipsis etiam scriptorib. Ethnicis improbatur: de qua sic Ammianus *l*: *Post multa enim etiam iura quadam correxit in melius ambagibus circumcisis, indicantia liquide quid iuberent fieri, vel vetarent. Illud autem erat inclemens obruendum perenni silentio, quod arcebat docere magistros rhetoricos & grammaticos ritus Christiani cultores.* & inferius *m* eadem ferme verba repetens ait: *Erat inclemens, quod docere vetuit magistros rhetoricos & grammaticos Christianos, ne transirent à numinum cultu.* hoc est, ne per eos cultores deorum ac eorum cultu desciscerent: docendo quippe illi humaniores litteras, pariter elucidabãt, quæcunq; de diis Gentium scripta erant, fuisse omnino figmenta. ita quidem de Iuliani sententia animi Ammianus. At astutus Apostata id sane erubuit palam priori edicto manifesto sanciendo fateri: sed aliis fucatis colorib. id ipsum præstans, mense Iunii eiusmodi edidit sanctionem *n*.

l *Ammia. lib. 22.*
IVLIANVS CHRISTIANOS DOCERE PROHIBET.
m *Ammia. lib. 25.*
n *lib. 5. de professor. C. Theod*

CCLXXVI. *Magistros studiorum, doctoresq; excellere oportet moribus primum, deinde facundia. Sed quia singulis ciuitatibus adesse ipse non possum. Iubeo, quisq; docere vult, non repente nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio Ordinis probatus decretum Curialium mereatur optimorum conspirante consensu. Hoc enim decretum ad me tractandum refertur, vt altiore quodam honore nostro iudicio studiis ciuitatum accedant. Dat. XV. Kal. Iulij, accepta quarto Kalend. Augusti, Spoletio*: Mamertino & Neuitta Coss.* Cum igitur eiusmodi decretum ad se deferendũ, quo à se probaretur, edixerit: quis non intelligit, suo voluisse arbitrio reseruatum, quos vellent scientiarum præfici scholis? Hac primum, inquam, more suo, arte putauit, se Christianos omnes à docendo posse repellere. Sed haud diu post, nempe hoc ipso anno (vt ex Ammiano res gestas cuiuslibet anni Consulum limitibus conscribente constat) manifestum edictum protulit, vulgauitq; sanctionem, qua hoc ipsum manifestius prohiberet: eamque quantumlicet iudicio quoq; suorum turpissimam legem; tamen sic compositis quibusdam de industria pigmentis delinitam, tanquam philosophica imposita larua decoram in medium protulit, his scilicet fucatam sermonibus *o*:

o *Extat inter epistol. eiusdẽ Iul. epist. 42.*

CCLXXVII. *Doctrinam rectam esse arbitramur, non verborũ linguæue magnificum & exquisitum sonum, sed mentis bene constituta sanã affe-*

ctionem,

SANCTIO IVLIANI ADVERSVS DOCTORES CHRISTIANOS.

ctionem, & veras certasque de bonis & malis, honestis & turpibus sententias. Quare quisquis aliud sentit, aliud suos discipulos docet, is tantum videtur à scientia, quantum à probitate abesse. Ac si de parua re sit linguæ animique dissensio: in hoc ipso etiam est improbus, tametsi modum non excedat sceleris magnitudo. Sin vero in maximis rebus aliud sentit, contraque ac sentit, docet: nonne hæc cauponum, non dico bonorum, sed nequissimorum vita est? quippe cum id maxime doceant, quod maxime malum existimant, fallentes atque inescantes eos laudibus, quibus cum sua, vt arbitror, mala commutare volunt. Quamobrem omnes, qui quiduis docere profitentur, bonis moribus esse debent, neque opiniones nouas & à sensu populari abhorrentes afferre: sed inprimis tales esse debent, qui adolescentes in veterum scriptis instituunt, siue sint rhetores, siue grammatici, & præcipue sophistæ, qui non solum verborum, sed etiam morum magistros se esse volunt, & ad se philosophiam de administrandis rebus publicis pertinere contendunt: hoc verum sit, nec ne, in præsentia omitto.

CCLXXVIII. QVO DILEMMATE VSVS IVLIANVS.

Laudo eos, qui doctrinam tam præstantem expetant; plus certe laudaturus, si non mentirentur, neque se ipsi refellerent, dum aliud sentiunt, aliud discipulis tradunt. Quid? Homerus, Hesiodus, Demosthenes, Herodotus, Thucydites, Isocrates, Lysias, deos habent doctrinæ suæ duces & auctores. Nonne eorum alij Mercurio, alij Musis sacros se esse arbitrantur? Quare absurdum est, qui horum libros exponunt, deos vituperare, quos illi coluerunt. Neque tamen quia id absurdum puto; idcirco eos discipulorum causa sententiam mutare iubeo: Verum do optionem, vt ne doceant, quæ non bona esse censent. sin docere malunt; doceant re ipsa primum; & persuadeant discipulis, neque Homerum, neq; Hesiodum, neq; quenquam eorum, quos interpretati sunt, quosq; impietatis, amentiæ & erroris erga deos condemnarunt, talem esse. Nam alioqui cum ex eorum scriptis alantur, mercedemq; capiant; auarissimos plane & sordidissimos se fatentur, si paucis drachmis id facere sustineant. Atque hactenus quidem multa erant, quæ eos templorum aditu prohiberent; & timor vndiq; impendens excusabat, quo minus de diis verissimæ sententiæ explicarentur. Nunc autem cum deorum munere atq; concessione, libertate potiamur; absurdum mihi videtur, ea homines docere, quæ non bona esse arbitrentur. Quod si in iis, quæ docent, & quorum quasi interpretes sedent, sapientiam esse vllam arbitrantur: studeant primum illorum erga deos pietatem imitari. Sin in deos sanctissimos putant ab illis auctoribus peccatum esse: eant in Galilæorum ecclesias, ibiq; Matthæum & Lucam interpretentur, quibus vos obtemperantes, à sacris abstinere iubetis.

CCLXXIX.

Cupio ego & aures & linguam vestram (sicut vos loquere mini) renasci in his rebus, quarum vtinam & ego sim semper particeps, & omnes, qui me diligunt. Doctoribus quidem & præceptorib. communis hæc lex statuatur: adolescentes enim, qui ire volent, minime prohibentur. Iniquū siquidem fuerit, pueros adhuc ignaros quo se vertant, ab optima via recucere, ac metu coactos ad patria instituta deducere. Quanquam autem verum erat, istos tanquam impotentes & insanos etiam inuitos ac repugnantes curare: attamen liceat omnibus per nos istos morbo detineri: docere enim amentes, non punire opus est. hactenus Iuliani Imperatoris edictum; quo etsi Christianos omnes à docendo reuocat; non tamen adolescentes prohibet à discendo: hæcque omnia eo consilio, quod Christiani docentes, ex Gentilibus auctoribus deorum inanem prorsus esse cultum, argumentis pluribus demonstrabant; adeo vt eos sic interpretari nihil aliud esset, quam adolescentes vera religione imbuere, & à Gentilitia superstitione penitus dimouere: quos sic semel imbutos perfacile erat ad Christianam fidem amplexendam adducere: Quibus si iidem illi carerent magistris, & Gentiles auctores à Gentilibus doctoribus magno deorum præconio explicatos acciperent; fieret, vt eorum cultui addicerentur, retinerentque firmiter quod pueri didicissent.

CONSILIVM IVLIANI IN DOCTRINIS DECERNENDIS.

CCXC.

Sed miramur, Ruffinum & alios dixisse, non tam à docendo, quam à discendo, Iuliani edicto, reiectos fuisse homines Christianos: id enim ipse Ruffinus verbis illis significare videtur, quibus ait a: *Studia auctorum Gentilium. Christianos adire prohibere, ludos litterarum illis solis, qui deos deasque venerarentur, patere decernit.* sed & Socrates b: *Lege sanciuit, ne Christiani litteris humanioribus instituerentur: Nam cum sint, inquit, lingua ad dicendum exercitata, facile dialecticorum, qui sunt apud Gentiles, argutiis occurrere poterunt.* Theodoretus etiam c: *Vetuit, inquit, ne Galilæi poeticam, rhetoricam, aut philosophiam discerent: Nam nostris ipsorum, inquit, pennis (vt est in prouerbio) percellimur: siquidem nostrorum scriptorum præsidiis muniti, contra nos bellum suscipiunt.* Sozomenus in eandem sententiam affirmat, id ob inuidiam in Apollinarem & alios celebres Christianos viros, qui eo tempore florebant poeticis facultatibus, atq; apprime Gentilium callebant litteras, fuisse à Iuliano statutum: de his enim sic habet d: *Porro vetuit, ne Christianorum liberi poetas & alios scriptores Gentiles perdiscerent, neq; horum doctores audirent. Nam non mediocriter eius animum offendebat non solum Apollinaris Syrus, vir omni doctrinæ genere & orationis formis instructus, verum Basilius & Gregorius Cappadoces, qui omnibus illius ætatis rhetoribus laudem præripiebant, atq; alij eodem tempore quamplurimi diserti viri, quorum alij sunt Nicæni Concilij decreta, alij hæresim Arianam amplexati. Hinc igitur solum quoniam magnam ad persuadendum facultatem posse parari censebat, vetuit, ne Christiani Gentilium disciplinis instruerentur.*

a Ruff. l. 1. c. 32.
b Socr. li. 3. c. 10.
c Theo. li. 3. c. 8.

IVLIANVS A DISCENDO GRÆCORVM LITERAS VETVISSE CHRISTIANOS FALSO CREDITVR.

d Sozo. l. 5. c. 17.

CCXCI. APOLLINARIS CARMEN HEROICVM.

Quo quidem tempore Apollinaris, quem dixi, quo sua multiplici doctrina & bonitate ingenij opportune multis prodesset, ad exemplar poematis Homeri, veterem Hebræorum historiam vsque ad regnum Saulis carmine heroico conscripsit, & totum opus in viginti quatuor libros distribuit. singulisq; singularum litterarum Græcarum nomen imposuit, numero eorundem & ordine omnino seruato Comœdias quoque composuit, fabulis Menandri similes, itemque tragœdias Euripidis, & lyricos Pindari versus imitatione adumbrauit. Ad summam argumentis è S. litteris depromptis, de illis ad similitudinem earum disciplinarum, quæ ἐγκύκλιαι appellantur, scripsit, breuique temporis spatio opera dedit, quæ numero, dicendi vi, ipso orationis habitu, sermonis proprietate, forma denique & dispositione, scripta Gentilium, qui in his rebus inprimis excellebant, exæquarunt: adeo vt nisi antiquitatem admirarentur homines, & quibus assueti fuerint, ea cara haberent; lucubrationes Apollinaris non minoris, quam veterum auctorum æstimarent, easque itidem docerent; eiusque ingenium eo magis suspicerent, quod veterum singuli in vno genere separatim elaborarunt: ipse autem ad omne genus scripti animum applicans, vim & virtutem cuiusq; cum vsus postularet, accurate expressit. Non obscurus est ille quidem liber, quem aduersus Imperatorem Iulianum, siue aduersus philosophos Gentiles pro veritate inscripsit: in quo sine vllis sacrarum litterarum testimoniis plane ostendit, eos in illo, quod de Deo sentiendum est, per errorem vehementer lapsos esse. Quæ irridens Imperator, Episcopis eius temporis facile præstantissimis scripsit hæc: Legi, intellexi, improbaui. Ad quæ rescripsere Episcopi: Legisti quidem, sed non intellexisti: nam si intellexisses, non improbasses. Sunt, qui hanc epistolam Basilio Ecclesiæ Cappadociæ Antistiti attribuunt: neque id sane immerito. Sed siue eius sit, siue alterius, qui eum scripserit, quisquis fuerit, iure tum propter magnitudinem animi, tum propter eruditionem debet laudari plurimum. hactenus Sozomenus.

CCXCII.

In actis autem Artemii martyris e (de quo plura superius) expressum habetur alia ex causa Iulianum eiusmodi promulgasse edictum, quo arcebat Christianos à Gentilium disciplinis: nimirum cum experiretur Antiochiæ vim magnam Eugenii presbyteri in dicendo ac cōfutando falsam deorum religionem, ita percitum sic iurasse: *Per Solem mihi clarissimum non amplius feram Græcis disciplinis institui maxime impium genus Christianorum.* hæc ibi Sanct. Augustinus f etiam in eo cum iisdem consentit, vt edicto Iuliani non tantum à docendo, sed à discendo quoq; Gentilium litteras Christiani vetiti fuerint, cum ait: *An ipse non est Ecclesiam persecutus, qui Christianos liberales litteras docere ac discere vetuit?* Sed & alios reperies eodem errore lapsos: cum tamen ex ipso recitato nuper Iuliani edicto perspicue sit demonstratum, à docendo tantummodo Gentilium litteras Christianos doctores fuisse reiectos: à discendo nequaquam, sic intellexit illud S. Hieronymus in Chronico, cui cognitum fuisse putamus: sic etiam S. Ambrosius scribens ad Valentinianum Imperatorem g, cum ait: *Petunt etiam, vt illis priuilegia deferas, qui loquendi & docendi nostris communem vsum Iuliani lege proxima denegarunt, &c.*

e In Act. Artemii martyris apud Metap. die 19. Octob.
CAVSA, CVR IVLIANVS VETVIT CHRISTIANOS DOCERE ET DISCERE RES GENTILIVM.
f Augu. de Ciuit. Dei l. 18. c. 52.
g Ambros. epist. 30.

CCXCIII. QVID IN

Gregorius Nazianz. de eiusmodi edicto adeo iniquo agens, grauissima eundē legislatorem exagitat inuectiua;

atque

IVLIANVM GREGORIVS NAZIANZ. OB VETITAS CHRISTIANIS GRÆCAS LITERAS. a Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.

atque in ipso propemodum orationis exordio *a*, inde dicendi sibi comparans argumentum, hæc ait: *Sed isti*, (nempe Iuliano) *quoque hæc pœna pulchre conuenit, vt sermone cruciretur pro eo scelere, quod in sermones admisit: qui cum omnium nationi praditorum communes sint; is tamen, tanquam proprie ad se pertinerent, Christianis per inuidiam interdixit: stultissime sane de sermonibus cogitans homo omnium, vt sibi videbatur, facundissimus. primum quia subdole & veteratorie nomen ad opinionem traduxit: quasi sermo Græcus non linguæ, sed religionis sit: atque ob eam causam, velut alieni boni surreptores, à sermonibus eos arcere instituit: perinde vero ac si nos quoque artibus illis, quæ apud Græcos inuentæ sunt, vti prohibuisset, easque propter eiusdem nominis appellationem suas esse dixisset ac vendicasset. Tum quia nobis obscurum esse putauit, id se nequaquam eo consilio facere, vt insigni quodam & primario bono nos spoliaret, quippe qui hos sermones admodum etiam aspernimur: Verum quia impietatis confutationes extimescebat, velut in dictionis elegantia verborumque lenocinio robur habentes, ac non in veritatis cognitione & argumentis: à quibus minus compesci ac reprimi possumus, quam inhiberi, ne Deum confiteamur, cum linguam habeamus: quandoquidem vt alia, ita sermonem etiam pro sacrificio offerimus, quemadmodum & corpora, quando res ita nata fuerint, vt his quoque pro veritatis defensione concertare necesse sit. Quare qui hoc edictum promulgauit, Attice quidem ac concinne loqui nos prohibuit.*

CCXCIV. QVOMODO IVLIANVS ATTICE LOQVI PROHIBVIT.

Quod autem hic ait Gregorius, vetitos esse Christianos Attice loqui, non sic quidem rude accipias, vt Orientalibus præsertim, penes quos nonnisi Græcus sermo vigebat, ne Græce loquerentur, lege cauisse Iulianum existimes: nam cum de his nec verbum quidem in recitato ipsius contineatur edicto, id quoque impossibile penitus videbatur: sed per sermonem Græcum, Atticamque locutionem, illud accepit, quod Græcorum scientias docere Christiani fuissent inhibiti: vnde & inferius: *Atq; hic sapiens noster Imperator & legulator, qui vt ne tyrannidis suæ quicquam expers esset, verum amentiæ vecordiæq; edictum proponeret, in imperij sui primordio ante res omnes alias, sermones, liberalesq; disciplinas tyrannide oppressit.* At quod rursum ait, istæc ab eo esse statuta Imperii ipsius primordio, ita accipias, vt primo eius regni anno illud ab eo edictum fuerit promulgatum: qui quidem anno superiore à mense Nouembris (vt diximus) inchoatus, in præsentem vsque ad eundem mensem diemque protenditur, vnde & secundus cœptus est numerari. Sed quod addit, ante omnia id ab eo fuisse sancitum; hyperbolice ab eo dictum esse ipsiusmet testificatione, atq; aliorum omnium, vt modo patebit, perfacile potest intelligi: cum plurima ab illo ante editam eam legem fuisse statuta, æque omnes affirment.

CCXCV. b Gregor. Naz. orat. 1. in Iul. INVECTIVA GREGORII IN IVLIANVM DERIDENTEM FIDEM CHRISTIANORVM.

Rursus vero eadem oratione idem Gregorius *b* hæc ipsa refellens, sic in eum inuehitur acerbissime; *Vnde igitur hoc tibi in mentem venit, homo omnium leuissime, & maxime inexplebilis, vt sermones & doctrinæ humanioris studia Christianis auferres? Hoc enim ex eorum numero erat, quæ non tu minis posita, sed etiam decreta & promulgata erant. Vnde, & qua ex causa? Quis Mercurius Logius (vt ipse dixeris) hoc tibi in mentem induxit, qui Corybantes peruersi & inuidi dæmones? Quod si ita placet, huius quoque rei causam in medium afferemus. Te enim oportebat cum multa & nefaria flagitia tentasses, huc tandem impelli, atque in te ipsum perspicue incurrere ac deuolui: vt quæ tibi maxime gloriandum existimabas, in eadem imprudens maxime incurres, stoliditatisque & vecordiæ notam subires. Quæro enim ex te, quid tibi hoc dogmate velis, quæque te ratio moueat, vt litterarum & eloquentiæ studiis nullo exemplo nobis interdicas? Quod si iustam aliquam causam proferre visus fueris; dolebimus quidem, cæterum non conqueremur. Quemadmodum enim cum oratione vincere, sic etiam recte vinci ac cedere didicimus.* hæc ipse eum compellans.

CCXCVI. IVLIANVS QVID IN CHRISTIANOS IACTARE SOLERET.

At quid hisce in rebus soleret Iulianus in Christianos deridendo iactare, subdit his verbis: *Nostri sunt sermones,* inquit, *& nostrum Græcari, quippe qui deos quoque colamus: vestra est autem insania & barbaries: nec quicquam aliud, quam, Crede, sapientiæ vestræ est.* at hæc Gregorius insigniter refellit, quæ à Pythagoricis quoque ridenda fuisse demonstrat, quorum erat illa præcipua de præceptore sententia: *Ipse dixit, nihil præterea quærendum.* Cæterum altioris esse præstantiæ Christianorum, *Crede,* egregie probat; vtpote non homini, sed Deo & sic hominibus afflatis diuino spiritu fidem habentium: siquidem illi ipsi, totum istud quod credendum proposuerunt, virtutibus declararunt & signis atque miraculis veritatem plane testati sunt. Sed & pluribus docet, non fuisse à Græcis inuentas scientias, verum eas à barbaris, nempe Ægyptiis didicisse, qui consuetudine Iudæorum facti sunt eruditi. Versati quoque sunt pluribus in eo argumento antiqui Christiani Theologi, Iustinus martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Origenes agens contra Celsum, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, & qui post hæc eadem est prosecutus S. Augustinus de Ciuitate Dei, atq; alii plures, qui aduersus Gentes texuerunt apologias, quorum superius mentio facta est; Græcosque puerorum loco habitos tradunt (quod Soloni exprobatum fuit) facta cũ Hebræis & Ægyptiis, quos barbaros illi dicebant, collatione.

CCIIIC.

Sic igitur à Iuliano promulgato edicto, quo à docendo Christiani doctores arcerentur, nisi diis sese vellent addicere: scholas deserüere, qui publice hactenus professi in ciuitatibus essent. De Musonio quidem testatur Eunapius, cum ait *c*; *Idem Iuliano imperante exclusus à docendi munere, quod Christianus haberetur, cernens Hierophantam tanquam Delphicum tripodem omnibus futura præscire optantibus esse expositum, mira quadam & noua arte cognitionem eiusce rei fraudulenter intercepit.* hæc ipse. Sed & S. Hieronymus de Proæresio magni nominis philosopho (de quo superius) testatur ipsum occasione eiusdem edicti Athenis publice docere cessasse: nam sic de eo in Chronico: *Proæresius sophista Atheniensis, lege data, ne Christiani liberalium artium doctores essent: cum sibi specialiter Iulianus concederet, vt Christianos doceret, scholam sponte deseruit.* hæc cum dicat ipse; eundem Proæresium fuisse Christianum, significare videtur: nam quorsum illum scholas ea ex lege deseruisse oportuit, si Ethnicus erat? vel ad quid specialem docendi licentiam eidem à Iuliano oportuit impartiri, nisi Christianus fuisset? tamen quicquam tale de illo nec Eunapius res eius fusius prosecutus, nec alii, quos viderim, scriptorum memoriæ prodidere. Rursum vero de Mario Victorino nobilissimo oratore, iam Christiano homine, Romæ rhetoricam publice summa cum laude profitente, San. Augustinus tradit, deserere cathedram potius delegisse, quam à Christiana fide deficere, quam prompto animo suscepisset: de ipso enim hæc habet *d*: *Sed vbi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narrauit; exarsi ad imitandum: ad hoc enim & ille narrauerat. Posteaquam vero & illud addidit, quod Imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere litteraturam & oratoriam, quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum tuum, quo linguas infantium e facis disertas: non mihi fortior, quam felicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi.* hæc Augustinus Christum alloquens de Victorino haud pridem ad fidem conuerso.

c Eun. Sar. in Vita Philosoph. MVSONIVS PROÆRESIVS, ET MARIVS VICTORINVS SCHOLAS DESERVNT.

d Aug. Confess. lib. 8. c. 5.

e Sap. 10.

CCIIC.

Sed quonam modo sublimem ille ceruicem humili Christi iugo subiecerit, præstat eodem auctore San. Augustino audire narrante, tantique viri ex deorum cultu, cui addictissimus fuerat, hic recensere conuersionis historiam, quam accipiens ipse à S. Simpliciano magnum inde consecutus est ad Christianam fidem capessendam emolumentum, res quidem dignissima, quæ intexatur Annalibus: haud enim diu ante Iuliani Imp. tempus id contigisse videtur, quod idem S. Augustinus recenset his verbis *f*: *Deinde, inquit, vt me Simplicianus exhortaretur ad humilitatem Christi sapientibus absconditam, & reuelatam paruulis; Victorinum ipsum recordatus est, quem Romæ cum esset familiarissime nouerat; deq; illo mihi narrauit quod non silebo. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex: & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, quiq; philosophorum tam multa legerat & diiudicauerat, & dilucidauerat, doctor tot nobilium Senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam in Romano foro meruerat & acceperat, vsq; ad illam ætatem*

f Aug. Confess. li. 8. c. 2. CONVERSIO MARII VICTORINI.

venera-

venerator idolorum, sacrorumq; sacrilegorum particeps, quib. tunc tota fere Romana nobilitas inflata spirabat, populumq; etiam omnigenum deum monstra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraq; Mineruam tela tenuerat, & à se victis iam Roma supplicabat, quæ iste senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitauerat, non erubuerit esse puer Christi tui, & infans fontis tui, subiecto collo ad humilitatis iugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium. O Domine, a Domine, qui inclinasti cælos, & descendisti, tetigisti montes & fumigauerunt, quibus modis te insinuasti illi pectori? Legebat (sicut ait Simplicianus) S. Scripturam, omnesque Christianas litteras inuestigabat studiosissime & perscrutabatur. Et dicebat Simpliciano, non palam, sed secretius, & familiarius: noueris me iam esse Christianum. Et respondebat ille: Non credam. nec deputabo te inter Christianos, nisi in Ecclesia Christi te videro. Ille autem irridebat eum dicens: Ergo ne parietes faciunt Christianos? Et hoc sæpe dicebat, iam se esse Christianum. Et Simplicianus illud sæpe respondebat: & sæpe ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quasi ex cedris Libani, b quas nondum contriuerat Dominus, grauiter ruituras in se inimicitias arbitrabatur.

a Psal. 143.

b Psal. 118.

CCIC. *Sed posteaquam legendo & inhiando hausit firmitatem, timuitque negari à Christo coram Angelis sanctis, si eum timeret coram hominib. confiteri c; reumq; sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramentis humilitatis verbi Dei, & non erubescendo de sacris sacrilegis superborum dæmoniorum, quæ imitator superbus acceperat. depuduit vanitati, & erubuit veritati: subitoq; & inopinatus ait Simpliciano (vt ipse narrabat) Eamus in Ecclesiam, Christianus volo fieri. At ille non capiens præ lætitia perrexit cum eo. Vbi autem imbutus est primis instructionũ sacramentis; non multo post etiam nomẽ dedit vt per baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente Ecclesia, Superbi d videbant & irascebantur, dentibus suis stridebant & tabescebant: Seruo autem suo Dominus Deus erat spes eius, & non respiciebat in vanitates e & insanias mendaces. Deniq; vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentisq; memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab iis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam: oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretius redderet; sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat. Illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat salus, quam docebat, in rhetorica, & tamen eam publice professus erat. Quanto minus ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum pronuncians verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum? Itaque vbi ascendit, vt redderet, omnes sibimet inuicem, quisque vt eum nouerat, instrepuerunt nomen eius strepitu congratulationis. quis autem ibi non eum nouerat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum: & cito siluerunt intentione, vt audirent eum. Pronunciauit ille fidem veracem præclara fiducia: & volebant eum omnes rapere intra cor suum: & rapiebant amando & gaudendo: hæ rapientium manus erant.* hactenus de Victorini conuersione Augustinus: cuius exemplo, vt ipse de se fatetur, exarsit ardore fidei consequendæ.

c Mat. 10.

d Psal. 111.

e Psal. 39.

VICTORINI NOBILIS FIDEI CONFESSIO.

CCC. Sic igitur Victorinus, tanta animi magnitudine, refragante licet magna Senatus populiq. Romani parte Christianam religionem semel amplexus, eam vehementioribus in dies studiis coluit & illustrauit, atque adeo, vt maluerit (vt dictum est) se abdicando, à docentium cathedris cum professoribus Christianis, Iuliani edicto promulgato, è sublimiq; loco descendere, & inter humiles profiteri, quam ad Imperatoris & Præfectorum gratiam sibi cõciliandam, inter Gentiles adnumerari. Posthæc autem quamdiu ipse vixerit, incertum est; cum vero decrepitæ iam senectutis hoc tempore esset, haud multum temporis post hæc potuit esse superstes: nam in extrema eum senectute factum esse Christianum, S. Hieronymus tradit, cum eius lucubrationes recenset his verbis: f: *Victorinus natione Afer Romæ sub Constantino Principe rhetoricam docuit: & in extrema senectute Christi se tradens fidei, scripsit aduersus Arianos, libros more dialectico valde obscuros, qui ab eruditis modo intelligũtur & commẽtarios in Apostolum.* hæc Hieronymus, qui & de eius commentariis in Epistolas Pauli cum meminit, haud adeo feliciter id eum assecutum tradit: quippe qui literis philosophicis atq; aliis humanioribus assuetus in eisdemque semper ad senectutem vsq; detentus, res Christianæ religionis prouecta nimis ætate attigit. de quo hæc idem auctor g:

f Hieron. de Scri. Eccl. in Victori.

VICTORINI LVCVBRATIONES.

g Hier. in proœm. comment. in ep. Pauli ad Galat.

Non quia ignorem, Caium Marium Victorinum, qui Romæ pueros rhetoricam docuit, edidisse commentarios in Apostolum: sed quod occupatus ille eruditione sæcularium litterarum, scripturas omnino sanctas ignorauerit. & nemo possit quamuis eloquens, de eo bene disputare, quod nescit. hæc ipse: qui in Chronico de eodem testatur, tanta floruisse claritudine, vt ex Senatusconsulto (quod dictum est) donari meruerit statua, in foro Traiani honoris causa collocata. Meminit eiusdem idem sanctus Hieronymus, cum sugillat Iouinianum hæresiarcham, dicentem, virginem idem esse, quod nuptam: *Sed ipsum* (inquit) *virgo putatur & nupta cur piaculum vocis huius Romæ Victorinus audire non potuit? Virgo à viro, non vir à virgine generatur,* scripsisse autem ipsum libros illos quatuor de Trinitate, viuente Constantio, certum ex iisdem deducitur argumentum, dum agens de Nicæno Concilio h ait: *Probatũ illud ab Imperatore Imperatoris nostri patre.* Quin idem superius cum item agit de eodem Nicæno Concilio, celebratum ait i ante quadragesimũ annum: quem annorum numerum si quis velit ad exactum referre calculum; dicendum esset, ipsum nonnisi post duos sequentes annos, nempe Domini anno sexagesimo quinto post trecentesimum eos scripsisse, quo expletur numerus ille quadragenarius à dicto Nicæno Concilio. Quamobrem sic ipse expressisse numerum illum intelligi posse videtur, non vt ea obiter tractans certum voluerit annorum numerum consignasse, sed quod post tertium annorum denarium quartus iam volueretur. Extant eius viri hymni tres, & de Homousio recipiendo lucubratiuncula, necnon hexametrum carmen de Machabæis, eadem omnia summa cum eruditione pietatem redolentia. Nec præterimus (quando de eius scriptis est sermo) testari sanctum Augustinum. eundem Victorinum complures Platonicorum libros Latinitate donasse, quos se legisse tradit k. Sed reuertamur ad Iulianum, vnde occasione promulgati aduersus Christianos litterarum professores edicti, ad Victorinum digressi sumus.

CCCI.

h Victorin. de Trinit. lib. 2.

i Idem de Trini. l. 1.

k Aug. confess. lib. 8. c. 2.

CCCII. Mira quidem impii hominis procacia fuit, quæ Imperii coniuncta viribus nihil intentatum voluit reliquisse: qui enim temerario ausu à scientiarum professione Christianos eiecit; idem impudenter, qui optima ratione à maioribus instituti & posteris traditi essent ritus Christianæ religionis & mores, in Ethnicismum transferre conatus est: nec erubuit imitari re ipsa, quos probris & ignominia affectos, vt infames, exagitabat. Quænam autem fuerint, in quibus Christianos voluit sequi, Gregorius Nazianzenus in primis docet his verbis l: *Cum doctrinam nostram dogmatibus quidem & supernis testimoniis magnam esse perspiceret, eandemq; veterem & nouam, veterem vaticiniis ac sublucentibus Diuinitatis notionibus, nouam posteriori Dei aduentu ac præsentia iisq; miraculis, quæ tum ex ea, tum circa eam designata sunt: cæterum maiorem atq; insigniorem ob eas Ecclesiæ figuras, quas traditione acceptas in hanc vsque diem seruauimus. Vt ne hoc quidem ipsius malitia expers maneret, quid comminiscitur? quid facit? Rapsacem illum Assyrium imitatur* m: qui ad reducendum in seruitutem Hebræos Hebræo voluit vti sermone, non Syro paucis illorum noto: *Idem igitur* (inquit) *hic quoq; cogitans, scholas in omnibus ciuitatibus extruere parabat, & sacraria, sedesq; partim altiores, partim depressiores: profanorum etiam dogmatum lectiones & explicationes instituere, tam quæ mores componerent, quam quæ in rerum abstrusiorum tractatione versarentur: tum precationum alternatim canendarum formam, & rationis, quæ in eos, qui peccarent, pro delicti modo animaduerteretur, atq; omnia, quæ nostræ plane disciplinæ sunt. Constituebat etiam diuersoria ædificare, ac domos excipiendis hospitibus dicatas, necnon monasteria, & virginum cœnobia: simulque humanitatem erga pauperes, beneficentiamque adiungere cum cæteram, tum eam, quæ in epistolaribus tesseris consistit, quibus eos, qui inopia premuntur, ex gente ad gentem transmittimus: quæ videlicet in nostris rebus, vel in primis suspexerat. Atq; hæc quidem in animo habebat nouus iste dogmatum auctor & sophista.*

IVLIANVS IMITARI CONATVS RES CHRISTIANORVM.

l Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.

m 4. Reg. 18. Isaia. 36.

Persi-

CCCIII. Perficere tamen Iulianus ea omnia haud valuit, licet summo studio pertentarit: vt eius litteræ ad Arsacem Pontificem scriptæ testantur, quas paulo post ex Sozomeno describemus. Cur autem diu animo reuoluta, magnoque consilio agitata, minime ad optatum perduxerit exitum: non tam quidem accidit, quia citius ex hac vita abreptus est, & ob eã causam illa sicut alia, quæ in Christianos excogitauerat, prosequi minime valuit: sed potius id euenisse, quod ceremoniæ, ritus, mores, traditionesque Christianæ religionis, eiusmodi sint, quæ Deum auctorem habeant, & sine Dei ope haud valeant consummari, idem Gregorius pluribus disserit: *Quippe qui (inquit) huiusmodi ritus, præscriptiones & cæremoniæ Christianis bellissime congruant, taleiq; sint, vt nullus eorum, qui vestigiis nostris insistere cupiunt, eas æmulari possit, quandoquidem non tam humanis ingeniis atq; inuentionibus, quam vi diuina, temporisq; firmitate vigorem obtinuerunt.* quamobrem idem existimatum est, Iulianum res nostras imitari, ac simiam hominem agere, quippe quæ careat ratione, optima hominis parte: sic plane visus est nostra reddendo, ac tanquam in scena repræsentando, interiori illa carens sapientia, qua res nostræ diuinitus, non autem humana industria institutæ subsistunt. Hæc & alia Gregorius de his pluribus agens.

[RES CHRISTIANORVM SVPERANT HVMANVM CAPTVM.]

CCCIV. Vnde autem eiusmodi cupido animum incesserit Iuliani, vt quos odisset, imitari instituerit Christianos, Sozomenus sic aperit *a*: *Imperator tum iampridem studeret, vt religio Gentilis per vniuersum Imperium peruaderet; iniquo animo tulit, cum videret eam religione Christiana laude & hominum approbatione inferiorem esse. Nam etsi delubra patefacta fuere, & sacrificia atque dies festi patrij Gentilium in singulis vrbibus sibi ex sententia procedere videbantur: tamen discruciabatur animo, cum secum cogitaret, si eius conatus nudarentur, fore, vt ista omnia breui commutarentur. Maxime autem omnium eum angebat, quod audiret, vxores etiam, liberos & seruos multorum sacerdotum fidem Christi profiteri. At vero cum existimaret, religionem Christianam maximam ex vita & moribus eorum, qui eam sequebantur, commendationem consecutam; instituit animo, delubra Gentilium tum apparatu, tum ordine Christianæ religionis adornare.* hæc Sozomenus, quæ ante descripta, modo ex Gregorio Nazianzeno retulimus: idemque ipse inferius sic ait de eiusdem in his componendis inani studio Iuliani *b*:

[a Sozo. li. 5. c. 10.]

[b Gregor. Naz. orat. 1. in Iul.]

CCCV. *Sit igitur theatrum paratum (nam quo alio nomine templum suum vocari iubeant, nescio) præcones clament, populus confluat, sublimioribus locis sedeant, vel qui ætate & canicie eximiaque functionis dignitate præcellunt, vel qui generis splendore & gloria conspicui sunt, ac sapientia humi texta, plusq; voluptatis habent, quam veræ pietatis (hoc enim propter eos fatemur) quid deinde agent? Ipsi suos Antistites describant: purpura eos ornabit, & vittæ & florida atque egregia corona, quandoquidem plerisque in rebus grauitatem splendoremque ab eis affectari sensi, idque studiose curari, vt supra priuatos emineant: tanquam videlicet id quod commune & plebeium est, facile in contemptum veniat: quod autem elatum est, fastusque plenum, atque assecutu difficile, fidem & auctoritatem habeat. An hic quoque ad nos vsque se deiicient, sublimitatemque non tam in gestu ac rerum specie, quam in moribus sibi conuenire, nostri instar existimabunt? Nos enim quid externe appareat ac depingatur, parum nostra referre arbitramur; verum circa internum hominem enixius laboramus; spectatoremque ad ea, quæ animo & intellectu percipiuntur, retrahere conamur, ex eoque vulgus magis erudimus.* hæc Gregorius, plane significans licuisse Iuliano exteriorem Christianorum in templo cultum atq; splendorem imitari; mores vero, quibus interiora exterioribus egregie respondebant, nequaquam assequi valuisse: atq; perinde ac sine anima corpus non hominis, sed cadaueris dignum est nomine; ita repræsentata ab illo nostra, visa fuisse cadauer exanime.

[FRVSTRA IVLIANVS IMITARI TENTAT RES CHRISTIANORVM.]

CCCVI. Quanto autem studio in his Iulianus inuigilarit, epistola ab ipso scripta ad Arsacium in Galatia Gentiliciæ superstitionis Pontificem locuples testis est: quam Sozomenus cum Græce conscriptam recitet *c*, eadem sic Latine edita extat:

[c Sozo. li. 5. c. 15.]

Quod quidem nondum religio Gentilium ex nostra procedat sententia, impedimento sunt hi, qui eam profitentur. Quæ autem à diis nobis donata sunt, ea splendida sunt, magna sunt, excellentiora sunt, quam quæ omnino vel optari, vel sperari poterant. Nam in tam exiguo temporis spatio (sit quidem Nemesis nostris verbis propitia) tantam ac talem rerum mutationem paulo ante ne optare quidem quisquam audebat. Sed quid est causæ, cur in his perinde ac si nihil amplius opus esset, conquiescamus, ac non potius conuertamus oculos ad ea, quibus impia Christianorum religio creuerit, id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuis sepeliendis positam, & ad sanctimoniam vitæ, quam simulant? quorum singula à nobis vere exequenda esse censeo. Neque satis est istud solum institutum sancte obseruari: sed velim omnes nostros sacerdotes omnino, qui Galatiam incolunt, vel minis impellas, vel ratione persuadeas, vt sint honesti: vel sacerdotali ministerio abdites, si non vna cum vxoribus, liberis & famulis, diis colendis sedulo animo attendant: & ne patiantur, seruos aut filios, aut coniuges Galilæorum impie in deos se gerere, & impietatem pietati præponere. Deinde sacerdotem quemque hortare, ne accedat ad spectacula, neue in taberna bibat, neu artem aliquam aut opificium turpe infameue exerceat. Et qui tibi in his rebus morem gerunt, eis honorem tribuito: qui autem resistunt, expellito. Porro xenodochia multa in singulis ciuitatibus extruito, vt peregrini nostra benignitate fruantur, neque solum hi, qui nostram colunt religionem, sed & alij quoque, si pecuniarum indigeant. At ratio, qua rei tibi ad hoc institutum necessaria abunde suppetant, à me interim excogitata est. Nam triginta millia modiorum tritici in tota Galatia, & sexaginta millia sextariorum vini in singulos annos dari iussi: Quorum quintam partem in pauperes, qui sacerdotibus inseruiunt, insumendam esse mando: quod reliquum est, peregrinis & mendicantibus subleuandis distribuendum. Nam turpe profecto est, cum nemo ex Iudæis mendicet, & impij Galilæi non suos modo, sed nostros quoq; alant: vt nostri auxilio, quod à nobis ferri ipsis debeat, destituti videantur.

[IVLIANI EPIST. AD ARSACIVM PONTIFICEM GALATIÆ.]

[EXHORTATIO IVLIANI AD BONOS MORES.]

[REFVSÆ EIDEM CHRISTIANORVM.]

Quare doceto Gentiles in huiusmodi ministeria pecunias conferre, & pagos Gentilium ex fructibus diis offerre primitias: & eiusmodi beneficentiæ officiis assuefacito: planumque illis facito, hoc nostrum olim munus fuisse. Nam Homerus Eumæum, sic loquentem facit.

Hospes si nostris succederet aduena tectis
Vilior: acciperem placide. Sunt diues egensq;

A Ioue. Parua mea est (fateor) sed grata facultas. ne hæc Christianis accepta ferret Iulianus ex Homero sibi vendicat. sed subdit:

CCCVII. *Neque igitur permittamus, alios nostrorum imitatione bonorum nobis laudem præripere, vt ipsi propter socordiam turpitudine & infamia afficiamur: imo potius ne pietatem erga deos penitus prodere videamur. Quod si te ista sedulo obire accepero, maxima sane lætitia gestiam. Præsides domi raro inuisas; sed scribas ad eos litteras sæpissime. Ingredientibus illis in vrbem, nemo sacerdos obuiam prodeat, nisi quando ad templa deorum accedunt, solum intra vestibula. Eos intrantes nullus miles præcedat: sequatur autem qui vult. Nam simul vt ingreditur limen delubri, priuati personam induit: siquidem ipse, vt nosti, his, qui intus sunt, præes, propterea, quod diuina lex istud postulat. Et qui tibi parent, sunt re vera pij: qui autem præ arrogantia resistunt, ostentatores sunt, & inanis gloriæ appetentes. Pessinunti opem ferre paratus sum, dummodo matrem deorum sibi propriam reddant. At si eam contemnant, non modo culpæ affines erunt, verum etiam (quod dictu acerbius est) in grauissimam apud nos offensionem incurrent:*

Nam scelus infandum est, dextram præstare benignam
Illis, qui superis indicunt bella beatis.

Persuade igitur illis, vt si à me curam de se suscipi cupiant; omnes vna se deorum Matri supplices præbeant. hactenus Iuliani epistola ad Arsacem. Sed considera ex his demum accurate lector, quam deteriores Iuliano Apostata exhibeant se ipsos recentiores apostatæ, antiquorum ecclesiæ morum contemptores; dum & despiciunt atque subsannant, quę inuidi hostis oculis sunt visa pulcherrima, atq; omni acceptatione dignissima.

CCCVIII. Ad postremum post alias recensitas ineptias insulsi legislatoris, vani Philosophi & impii Imperatoris à Gentilibus scriptoribus etiam condemnati, addamus his vanitatem illam, quam etiam lege sancire non puduit, cum statuit, vt liberum esset vxorib. maritos dimittere. Est de

his mentio apud S. Augustinum, vbi auctor ait *a*: *Ante Iuliani edictum, mulieres viros suos dimittere nequibant; accepta autem potestate, cœperunt facere, quod prius facere non poterant: cœperunt enim viros suos libenter dimittere.* & inferius: *Hic enim in vrbe Roma & finibus eius (quæ sacratissima appellatur) licet mulieribus viros suos dimittere, cum cautum sit lege diuina, vt ne viri quidem hac potestate vterentur, excepta fornicationis causa. Ecce hac in re meliores sunt Barbari*, &c. Hæc auctor: etsi non Augustinus, certe Iuliani æqualis, vt qui ibi numeret annos trecentos & circiter (vt ait) à tempore cladis Hierosolymitanæ in illum diem. Audisti portentum, quo vna illa lege insanus homo, ea indulgens mulierum lenitati vniuersos homines sub Romano Imperio constitutos illis subiecit.

a *Apud August. in quæst. ex vtroque mixt. q. 115. & 144.*

CCCIX. Hoc insuper anno (vt tandem finem eidem imponamus) mense Decembris, quæ supererant Nicomediæ è priori terræmotus clade, eodem reciprocante impulsu terræ prostrata sunt: quo & Nicæam haud mediocriter fuisse concussam, Ammianus *b* affirmat: tristiaque hæc ait auspicia præcessisse Persicam, in quam incumbebat Iulianus, expeditionem. Vix credi potest quot cladibus hoc anno fuerit Oriens afflictatus, cum Iulianus instaret conciliare sibi numina hecatombis. Nicomediam vero ab eo valde amatam, Themistius tradit in sua oratione.

b *Ammian. lib. 22.*

IESV CHRISTI
Annus 363.

LIBERII PAP. Annus 12. IVLIANI IMP. Annus 2.

I. SEQVENS Domini annus trecentesimus sexagesimus tertius, quo Iuliani annus secundus cœptus mense Nouembris anni superioris, pariter perseuerans, ipsius morte interceptus, haud valuit consummari, Consulatu eiusdem quarto, atque Sallustii, Fastis adscribitur. *Videbatur nouum* (inquit Ammianus *c*) *adiunctum esse in Consulatu Augusto priuatum hominem, quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum.* Cæterum quantæ æstimationis Sallustius iste apud eum esset, non tantum collata illi Galliarum præfectura declarat, sed & ipsiusmet Iuliani testificatione in epistola ad Oribasium satis perspectum habetur, cum ait *d*: *Vtinam dij Sallustium virum probum nobis concedant: ac si propterea successor nobis dabitur, nihil erit, vt spero, molestum.* hæc ipse. Porro creatus est Consul ipse & Sallustius hoc anno cum ageret Præfectum in Galliis, vnde & scripsit ad Iulianum proficiscentem in Persas, eumque per literas obtestatus est, ne expeditionem illam maturaret, nondum pace numinum exorata: quod & Ammianus testatur *e*:

c *Ammian. lib. 23.*
CONSVL SALVSTIVS QVANTÆ ÆSTIMATIONIS.
d *Iulia. ep. ad Oribas.*
e *Ammian. lib. 23.*

II. *Qui autem hoc anno Sallustium creauit Consulem Iulianus* (idem inquit auctor *f*) *Apronianum Romæ decreuit esse Præfectum, Octauianum Proconsulem Africæ, Venusto Vicario commisit Hispanias, & Ruffinum Aradium Comitem Orientis in locum auunculi sui Iuliani recens defuncti prouexit. Quibus, vt conuenerat, ordinatis, terrebatur omine quodam, vt docuit exitus, præsentissimo. Felice enim largitionum Comite profluuio sanguinis repente extincto, eumque Comite Iuliano secuto; vulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Augustumq; pronunciabat. Præcesserat illud sæuum. Namque Kalendis ipsis Ianuariis, ascendente eo gradile Genij templi, sacerdotum consortio quidam cæteris diuturnior, nullo pulsante, repente concidit, animamq; insperato casu efflauit: quod astantes (incertum per imperitiam, an adulandi cupiditate) memorabant Consulum seniori portendi, nimirum Sallustio: & vt apparuit, non ætati, sed potestati maiori interitum propinquare monstrabatur.* his territamentis exagitatus Iulianus præsentem auspicatus est annum, cruciatus mirum in modum iis, quibus intentus erat, auspiciis.

f *Idem ibi.*
OMINA DIRVTVRO INTERITV IVLIANI.

Super his (idem subdit Ammianus) *alia quoque minora signa subinde, quod acciderat, ostendebant. Inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi, nunciatum est, Constantinopolim terræ pulsu vibratam, quod horum periti minus lætum esse pronunciabant aliena peruadere molienti Rectori. Ideoque intempestiuo conatu desistere suadebant: ita demum hæc & similia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis, lex vna sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil reuentente vi mortis.*

III. Sed quid his funestum est additum? *Iisdem diebus*, inquit *nunciatum est ei per litteras, Romæ super hoc libros Sibyllæ consultos (vt iusserat) Imperatorem eo anno discedere à limitibus suis, aperto prohibuisse responso.* Sed ex quibus foliis Iuliano malũ prænunciatum est; Apollinis ipsius, ex quo omnis diuinatio hauriri solita, clades atq; ruina, & oraculorum Sybillinorum futura, nisi mox fuisset occursum, conflagratio minime prænosci valuit & anteuerti. Nam vt idem Ammianus affirmat, *quartodecimo Kalendas Aprilis, noctu Palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano, in vrbe conflagrauit æterna: vbi ni multiplex iuuisset auxilium, etiam Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarum.* Porro asseruari potuerunt ipsa oracula Sybillina vsq; ad Honorii Augusti Imperium, quando (vt suo loco dicturi sumus) auctore Stilicone, igni tradita sunt.

CONFLAGRATIO APOLLINIS PALATINI.

IV. Sed quæ ab Aproniano Vrbis Præfecto his temporibus ibidem gesta sint, idem Ammianus sic narrat *g*: *Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant sortes; Aproniamus regens vrbem æternam, Iudex integer & seuerus, inter curarum præcipua, quibus hæc præfectura sæpe solicitatur, id primum opera curabat enixa, vt veneficos, qui tunc * crescebant, captos, postque agitatas quæstiones, nocuisse quibusdam, apertissime confutatos, indicatis consciis morte mulctaret; atque ita paucorum discrimine, reliquos, si qui laterent, formitudine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter, fertur, quod Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere vnum amiserat oculum: suspicatusque artibus se nefariis appetitum, iusto quidem, sed inusitato dolore, hæc & alia magna quæritabat industria: vnde quibusdam atrox visus est: in amphitheatrali curriculo vndatim coeunte aliquoties plebe, causas dispiciens criminum maximorum. Deinde post huiusmodi vindicata complura, Hilarium aurigam conuictum atque confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quædam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit. Qui laxius retinente carnifice subito elapsus, confugit ad ritus Christiani sacrarium: extractusque deinde illico, abscissa ceruice consumptus est. Verum hæc similiaque tum etiam vt coercenda mox cauebantur: & nulli vel admodum pauci in his versati flagitiis vigori publico insultarunt: sed tempore secuto longæua impunitas nutriuit immania, vsque eo grassante licentia, vt imitatus Hilarium quidam Senator, seruumque suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus imbuendum commisisse doctori malarum artium consultatus, supplicium redimeret opima mercede, vt crebrior fama vulgarat*, &c. hæc Ammianus de Aproniano in magos sæuiente: quo titulo Præfectos agere in Christianos consueuisse ob inuidiam decori nominis martyrii, satis superius dictum est: vt dubium minime sit, ea inquisitione magorum, accusantib. eo nomine Christianos ex more Gentilibus, ex eis quamplurimos causam dicere iussos esse atq; diuersis pœnis affectos.

g *Ammia. lib. 26.*
APRONIANI PRÆFECTI RES GESTÆ ROMÆ.
* *ratescebant.*

V. Huius quoq; anni primordiis immensum Iuliani conatum de restituendo Hierosolymorum templo, à Tito diruto, idem Ammianus describit his verbis *h*: *Licet accidentium varietatem sollicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti studio perurgeret: diligentia tamen vbique diffidens, Imperiique sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare; ambitiosum quondam apud Hierosolymam templum, quod post multa & internecina certamina obsidente Vespasiano, postea Tito, ægre est oppugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis; negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curauerat pro Præfectis.* hæc quidem de causa iterum excitandi templi cum Ammianus recenseat, haud veritatis scopum collimasse penitus visus est. Nec sane studium erga Iudæos ad hoc ipsum Apostatam impulit, quorum doctrinam, patriamq; religionem, æque ac Christianorum cultum editis (vt dicemus) commentariis exagitauit: Verum illa causa potissima intercessit; vt sic aduersus Christianam religionem veluti mu-

h *Ammia. lib. 23.*
IVLIANVS RESTITVENDVM CVRAT TEMPLVM HIEROSOLYMITANVM.

nitionem ædificans, ac Iudæos superexaltans, eam penitus sterneret.

VI. IVLIANVS IN CHRISTIANOS IMMITTIT IVDÆOS.

Quanti enim esset momenti tales in Christianos hostes immittere; qui illi sponte egerant, relaxatis tantum ab ipso Iuliano licentiæ habenis, satis perspicuum specimen nuper dederant, cum acrius quam Gentiles ipsi sæuissent in Christianos: quorum quidem immanium scelerum exciderint licet Acta; quæ tamen San. Ambrosius paucis perstringit verbis ad Theodosium scribens *a*, haud obscure significant, cum ait: *At certe, si iure gentium agerem, dicerem quantas Ecclesiæ basilicas Iudæi tempore Imperij Iuliani incenderint: duas Damasci, quarum vna vix reparata est, sed Ecclesiæ, non Synagogæ impendiis; altera basilica informibus horret ruinis. Incensæ sunt basilicæ Gazis, Ascalone, Berythi, & illis fere locis omnibus; & vindictam nemo quæsiuit. Incensa est basilica & Alexandriæ à Gentilibus, & à Iudæis, quæ sola præstabat cæteris.* hæc Ambrosius. Porro Berythi ecclesiam incensam fuisse à Magno Comite, Petrus Alexandrinus tradit *b*:

a Ambr. ep. 29.

b Apud Theod. li. 4. c. 20.

VII.

S. Ioannes Chrysostomus hæc eadem tempora reuocat in mentem, dum de Iudæis agens sic ait *c*: *Nemo vestrum ignorat memoria nostra, quando Iulianus, qui omnes homines impietate superauit, contra Christianos sæuiret, quo modo plerique ex Iudæis Gentibus adhærebant, & cultũ idolorum præferebant. Quare si aliquo modo modestius nunc degere videntur, formidine Principum id simulant: quæ si nulla esset, crudeliora quam antea vnquam facerent, auderent, cum omni prauitate atq; malitia priscos nimium antecedant: maleficas artes atq; magicas, petulantiam, audaciam, cæteraq; vitia supra modum colentes. & quamuis tanto freno coerceantur, sæpenumero tamen in Principes conspirarunt, & in extremas inde calamitates inciderunt.* hæc Chrysostomus: qui & in destructione templorum prodigia quædam magna accidisse testatur *d*, licet ea (quod obiter illa tractaret) quænam fuerint, minime recensuerit. Hac igitur vna ex causa Iulianus erga Iudæos, quos vt diis Gentium aduersarios oderat, visus est aut videri voluit esse propensior. Ad quos officii plenam eiusmodi tunc dedit epistolam *e*, quam Græce scriptam, Latine redditam hic describemus: meminit namque huius epistolæ Sozomenus *f*, dum ait: *Scripsit ad populum Iudaicum, vt pro se suoq; regno preces funderent.* epistola autem sic se habet:

c Chrysost. hom. 44. in Matth.

d Chrysost. in Act. ho. 4.

e Extat inter ep. Iul. ep. 25.

f Sozom. li. 5. c. 21.

VIII. LITTERÆ IVLIANI AD IVDÆOS.

*Iulianus Iudæorum Reipub. Superiora tempora non tam vobis ob seruitutem molesta fuere, quam quod tabulis in iussu Principis emissis obnoxij essetis, immensumque aurum in ærarium inferretis. Quam rem ego magna ex parte meis vidi oculis, tum multo magis ex ipsis tabellis, quæ contra vos asseruabãtur, perspexi: quin & paratum iam iterum contra vos vectigal prohibui, & impietatem hanc detestabilem compressi, tabulasque incendi, quæ in meis scriniis ad vos opprimendos custodiebantur: vt nemini liceat deinceps tanta impietatis rumorem in vos spargere. Neque sane harum iniuriarum causa Constantio fratri, viro memorabili, potius tribuenda videatur, quam nonnullis omnino barbaris, & mente impiis, qui eius mensa vtebantur: quos ego manibus meis arreptos, atque in voream coniectos perdidi, vt ne memoria quidem vlla de eorum interitu apud nos supersit. Ego vere cum longe maioribus beneficiis vos ornare vellem, fratrem * Iulum Patriarcham omni obseruantia dignum hortatus sum, vt & [illegible]utum, quod vobis imperatum dicebatur, prohibeat, & nemini in posterum liceat vectigalia eiusmodi à vobis exigere: quo summa vobis securitas & otium sit in meo regno, & maiori studio pro meo regno vota faciatis Deo optimo & opifici, qui mihi dignatus est suis purissimis manibus coronam imponere.*

* Illem

IX. FALLAX IACTANTIA IVLIANI.

Solent namque qui solicitudine aliqua premuntur, mente constringi, neque tam confidenter manum ad Deum orandum tollere. At qui cura penitus vacui sunt, tota mente gaudent, & pro regno supplices manus ad Deum maximum porrigunt, in quo situm est, vt regnum nostrum in optimo statu versetur, sicut optamus. Id vos in primis curare atque contendere debetis: quo & ipse, bello Persico ex animi sententia gesto, sanctam vrbem Hierusalem, quam multos iam annos habitatam videre desideratis, meis laboribus refectam incolam, & vna vobiscum in ea optimo Deo gratias agam. hactenus epistola Iuliani, in qua videas hominem tanquam nouum Proteum nouam induere formam: Nam qui in omnibus fere litteris suis non vnum Deum, sed plures inuocat, prædicat, & extollit; nunc quod sciat se cum Iudæis rem agere, quorum in vnius numinis cultu versetur religio, vnius tantum Dei optimi maximi habuit mentionem, vt pene videatur Iudæis factus esse Iudæus.

IVLIANVS NOVVS PROTEVS.

Sed ad constructionem templi reuocemus orationem, atq; ex Ammiano primum petamus auctoritatem; non quidem quod Ethnici auctoris fides nostrorum testificationi sit præferenda, illorum potissimum, qui his viuentes temporibus spectata sanctitate erant; sed vt etiam ex hostib. testatis his redditis, nulla vel hostibus possit dubitatio exoriri. Subdit igitur nuper recitatis hæc Ammianus *g*: *Cum itaq; idem fortiter instaret Alipius, iuuaretq; prouinciæ Rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes, fecere locum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum. Hocq; modo, elemento destinatius repellente, cessauit inceptum.* hæc de his summatim Ammianus.

g Ammia. lib. 18.

DE ÆDIFICATIONE TEMPLI CONATVS IVLIANI INANIS.

X.

Sed videamus quæ his consentientia pluribus in locis scribit Ioannes Chrysostomus: quod enim ipso puero hæc gesta sint, altioribus fixa radicibus eius memoriæ tenacius inhæserunt: factusque vir pro concione eadem crebrius, licet nota omnibus, in detestationem Iudæorum perfidiæ, Fidelium auribus inculcauit; nam inter alia aduersus Iudæos agens, hæc ait *h*: *Cum Iulianus, qui Imperatores omnes superauit impietate, vocaret Iudæos ad sacrificandum idolis, & ad suam impietatem pertrahere conaretur: ac mox obiicerent illi priscum culturæ ritum, dicentes: A nostris maioribus Deus hoc modo cultus est: etiam nolentes tum fatebantur hæc, quæ nos nunc demonstrauimus, quod fas non esset extra ciuitatem immolare victimas: Sed totam, inquiebant, religionem violant, quicunque sacrificant in terra aliena. Proinde si vis nos videre sacrificantes, redde nobis ciuitatem, restitue templum, exhibe nobis sancta sanctorum, colloca aram; & sacrificabimus nunc, quemadmodum olim. Nec puduit sceleratos & effrontes hæc poscere à viro impio, Paganoque & impuras manus vocare ad extructionem sanctorum: nec intelligebant se conari impossibilia: neque perpendebant, quod si homo illa demolitus esset, potuisset homo illis ea restituere: verum cum Deus esset, qui ciuitatem illorum subuerterat; fieri nequaquam posse, vt quæ Deus decreuerat, vnquam verteret humana potentia. Nam quæ Deus sanctus, inquit, statuit, quis dissipabit? ac manum illius excelsam quis auertet? Sicut enim quæcunque ille stabiliuerit, volueritq; manere nullus homo potest demoliri; ita quæcunque destruxerit, volueritque manere diruta, nemo poterit instaurare.* & paulo post.

h Io. Chry. adu. Iud. orat. 2.

XI.

Nihilominus ad omnia obcæcati, obsecrabant, ac supplicabant, vt cum ipsis susciperet & aggrederetur instaurationem templi. At is, qui & pecunias impendit, & Præfectis dedit negocium; viros primates artifices vndiquaque accersi iussit, nihil non fecit, nihil non tentauit: paulatim ac sensim hoc agens, speransque futurum, vt si posset istos ad sacrificandum inducere, facile illos reuocaret ad cultus simulacrorum. simul & illud fore sperabat insanus ille ac vecors, vt Christi sententiam frustraretur, quæ non patitur templum illud instaurari. Verum is, qui comprehendit sapientes in ipsorum astutia, protinus ipsis factis declarauit illi, quod Dei decretum omnibus est potentius, quodque valida sunt opera sermonum Dei. Nam simulatque tentassent hunc impium conatum, cœpissentque nudare fundamenta, multamque terram exhausissent, restaretque vt iam structuram aggrederentur, protinus ignis exiliens è fundamentis exussit multos, & intempestiuam pertinaciam interrupit.

[...]IONIS E TERRA EGRESSVS ÆDIFICANTES PERTERRVIT.

XII.

Hæc vbi resciuit Imperator, quamquam tanta vesania deditus erat illi negotio; veritus tamen, ne vltra progressus, in suum ipsius caput ignem accerseret, destitit, extinctus cum tota gente. Et nunc si redeas Hierosolymam, conspicies nuda fundamenta. Quod si causam quæras, haud aliam, quam hanc, audies. Huius rei nos omnes testes sumus. Nostra enim ætate hæc non ita pridem acciderunt. Iam considera victoriam insignem. Non hoc accidit sub piis Cæsaribus: ne quid dicere possint, quod Christiani superuenientes opus perfici vetuerunt: sed tum cum res nostra afflicta, cum omnes de vita periclitaremur, cum omnis libertas esset sublata, cum floreret Paganismus; cum Fideles alij quidem in ædibus suis latitabant, alij vero in solitudines demigrarant, foraque fugerant, tum demum hæc acciderunt: ne qua istis vel impudens reliqua fieret occasio tergiuersandi. Etiam ne adhuc dubitas, Iudæe, cum perspicias & ex Christi prædicatione, & ex prophetarum vaticiniis, & ex ipsarum rerum demonstratione, testimonium aduersus te cõfirmatum?

&c. hæc ibi Chrysostomus: eadem quoque habet in oratione aduersus Gentiles: quippe prodigiũ illud adeo patens ingensq; fuit, vt nisi obstinata pertinacia obstitisset, potentissimum censeretur non ad Iudæos tantum, quorum causa præcipue ea diuinitus agi videbantur, sed & Gentiles ad Christianam fidem pertrahendos. Porro ea oratione aduersus Gentiles, se hæc scripsisse testatur, non amplius quam anno vigesimo ab his temporibus Iuliani. Inculcat eadem ipse in commentariis in Matthæum *a*, necnon & homiliis in Acta Apostolorum.

a Chrysost. in Matth. hom. 4.
b Chrysost. in Act. Apost. ho. 41.

XIII. At multa alia tunc contigere portenta, quæ hoc ipso anno, quo acciderunt, S. Gregorius Nazianzenus luculenta illa prosecutus est oratione, quam, mox vt Iulianus numine vlciscente extinctus est, scripsit, eaque posteris in hæc verba tradidit *c*: *Cum autem per omnia alia grassatus, atque omne genus tyrannidis in nos & crudelitatis vt leue & abiectum aspernatus esset (neque enim vlla vmquam natura ad malorum inuentionem excogitationemque illius natura vberior ingeniosiorq; extitit) ad extremum Iudæorum quoque nationem in nos immisit, tum veteri eorum leuitate, tum antiquo nostri odio ipsorum pectoribus insito; ad id, quod moliebatur, perficiendum adiutoribus vsus, fatale nimirum ipsis ex eorum libris & arcanis esse affirmans, in patriam redire, ac templum instaurare, patriorumq; rituum vigorem reintegrare, ac beneuolentiæ specie consilium celans. Postquam autem hæc in animum induxit, ipsisque persuasit (facile enim imposturam facit, quod delectat) tum vero illi ad templi extructionem se comparare, atque in id opus & manu multa, & animi alacritate, laboreque incumbere. Illud quidem narrant, qui eorum facta laudibus & admiratione prosequuntur: vxores quoque ipsorum non modo matronalem omnem mundum, corporisq; ornatum prompto animo detraxisse, atq; in operis structuram, laborantiumque opem contulisse; verum eo quoq; animo fuisse, vt terram sinu efferentes, ac ne vestibus præclaris & sumptuosis, nec teneris membris parcentes, pietatis officio sese fungi existimarent, omniaque hoc conatu inferiora ducerent.*

c Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.

XIV. PRODIGIA IMMENSA IN ÆDIFICATIONE TEMPLI.

Vt vero à sæuo turbine ac repentino æstuante terræ tremore compulsi, ad propinquum quoddam templum perrexerunt, partim orationis causa, partim (vt in eiusmodi rebus accidere solet) eo, quod offerebatur, ac periculi propulsationem vtentes, partim cum tumultu abrepti, atque incitato cursu sese mutuo protrudentes: sunt, qui ne à templo quidem eos admissos fuisse, commemorent; sed cum ad apertas fores accessissent, repente easdem clausas, pessuloque obductas offendisse, potentia quadam obscura & inuisibili, quæ ad impiorum terrorem, piorumque confirmationem, huiusmodi prodigia designat. Hoc vero vno iam ore omnes referunt, ac pro certo habent, quod eos per vim obnixamque contentionem ingressum sibi aperire conantes, ignis è templo occurrens inhibuit, eosque partim exussit & absumpsit (vt simile quiddam ipsis acciderit quod Sodomitis d, aut etiam Nadab e & Abiud nouo aeque alieno more thura adolentibus ac periclitantibus) partim insignioribus corporis partibus demutilatos, viuam columnam diuinæ aduersus sceleratos commination is indignationibusque testem, reliquit. Atq; hoc quidem in hunc modum se habuit: nec fidem deroget quisquam, nisi qui eadem ratione aliis quoq; Dei miraculis nullam fidem habendam putet.

d Genes. 19.
e Num. 16.

XV. CRVCIS SIGNVM IN COELO ET IN VESTIBVS.

Quod autem hoc etiam mirabilius clariusque fuit: lux in cælo stetit, Crucem in orbem describens, ac nomen illud & figura, quæ in terra prius impiis contemptui fuerat, in cælo nunc omnibus æque ostenditur, Deoque victoriæ de impiis relatæ tropæum efficitur tropæo omni sublimius & præclarius. Ad hæc porro quid dicturi sunt huius sæculi sapientes, suaque magnifice prædicantes, qui profundas promissasque barbas ferunt: & elegans illud pallium circumferunt? at post alia in eos dicta, hæc subdidit: *At cæli quidem & terræ hæc ostenta fuerunt: cæterum homo huiusmodi tempore nihil protendit, nec passionis Christi signis sanctificatus est? Proferant nunc quoque vestes suas, qui huius miraculi spectatores & discipuli extiterunt; illas, inquam, Crucis notis tunc consignatas: simul enim atque quisquam hæc commemorabat (siue nostra doctrina esset, siue à religione nostra abhorreret) aut commemorantes audiebat; statim hoc miraculum in se ipso experiebatur, vel in proximo fieri perspiciebat, stellatus nimirum ipse, notisque distinctus, vel illum talem in vestimentis intuens, omnem textorij artificij elegantiam, ambitioseque elaboratam picturam varietate superantem. Quæ res spectantium animis tantum terroris iniecit, vt omnes ferme quasi ex signo vno atq; vna voce Christianorum Deum inuocarent, eumq; multis laudibus precibusq; placare studerent: multi etiam non in longius rem extrahentes, sed eodem ipso tempore, quo hæc acciderunt, ad sacerdotes nostros accurentes, multumque obsecrantes, & obtestantes in Ecclesiam admitterentur, sublimioribusq; mysteriis imbuerentur, sacro baptismate purificati, ac timoris beneficio adiuti, vtilitatemq; consecuti. Ac de his quidem rebus hactenus.* hucusque Gregorius.

XVI. PORTICVS DIRVTÆ EX TERRÆMOTV.

f Ruff. l. 1. c. 38. 39.

Ruffinus vero, qui & hoc sæculo vixit, & Hierosolymis diu versatus eadem ab accolis nouisse potuit, hæc *f* addit: *Porticus quoque publicæ, in quibus Iudæorum multitudo, quæ operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ,* nempe ex ingruente terræmotu, *omnes Iudæos, qui reperti sunt, oppressere. Luce vero orta, cum se mala crederent effugisse, ad requirendos eos, qui oppressi fuerant, reliqua multitudo concurrit. Ædes erat quædam in inferioribus templi dimersa, habens aditum inter duas porticus, quæ fuerant complanatæ, in qua ferramenta aliaque operi necessaria seruabantur: è qua subito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateæ percurrens, adustis & exanimatis, qui aderant, Iudæis; vltro citroque ferebatur. Hoc iterum sæpiusque & frequentissime per totam illam diem repetens, pertinacis populi temeritatem flammis vltricibus coercebat. Cum interim pauore ingenti & trepidatione, omnes, qui aderant, deterriti, solum verum Deum Iesum Christum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hæc casu fieri crederentur; sequenti nocte in vestimentis omnium signaculum Crucis ita euidens apparuit, vt etiam qui diluere pro sui infidelitate voluisset, nullo genere valeret abolere. Sic deterriti Iudæi, atque Gentiles, locum simul & inaniter cœpta reliquere.* hæc Ruffinus.

XVII. IVDÆI TANDEM RESIPISCVNT.

g Theod. l. 3. c. 17.
h Socr. l. 3. c. 17.

Quod autem spectat ad ferramenta, de illis Theodoretus sic ait *g*: *Ferunt autem, Iudæos ligones ex materia argentea, palas etiam & sportas confecisse.* quæ omnia quo modo conflagrarint, sic addit Socrates *h*: *Itaque cum adessent plurimi, aliud prodigium contigit. Ignis namque cælitus demissus omnia opificum instrumenta absumpsit. Etenim licebat videre malleos, scalpra, serras, secures, ascias, denique omnia, quæ opifices habebant ad opus perficiendum idonea flamma incendio vastata: totum diem ignis ista depastus est. Iudæi igitur grauissimo timore perculsi, etiam inuiti Christum Deum confessi sunt, non tamen eius voluntati gesserunt morem, sed opinione Iudaismi mentibus antecepta omnino tenebantur astricti.* hæc ipse: qui & subdit, quæ dicta sunt de notatis signo Crucis inuisibili Dei virtute vestimentis. At non tantũ terræmotu & igne exturbatum diuinitus fuisse opus, sed vehementi ventorum vi oborta materiam præparatam esse disiectam, Theodoretus affirmat, dum addit: *Verum postquam infinitos calcis & gypsi modios in vnum congesserant; ex improuiso ventos vehementes cœpisse spirare, turbines ingruere, tempestates ac procellas oriri, quæ totam illam materiam penitus dissipauerunt.*

XVIII. SACRA ORACVLA MANERE INCONCVSSA.

Addunt his Ruffinus ac Socrates, dum hæc agere cum Iulianus, tum Iudæi aggrederentur, Cyrillum Hierosolymorum Episcopum, qui ab exilio in patriam remeauerat, diuinæ prædictionis illius firmitate confisum, quæ apud Danielem legitur *i*: *Vsque ad consummationem & in finem perseuerabit desolatio.* sed & verborum Christi roboratum constantia, quibus dixerat *k*, non mansurum in templo lapidem super lapidem, spe erectum rem tacitum spectasse, finemque magna fiducia præstolatum esse: quem, qualis futurus esset, ex vtrisque optime perspectis diuinis oraculis intellexerat: dum tot prodigiis ingruentib. cœptum opus fuit penitus destitutum: sed & quod desiderari posse videbatur in Christi vaticinio, non relinquendũ lapidem super lapidem; istud ipsum in fundamentis etiã spectauit impletum; muris iam, qui super terram fuerant, subuersis à Tito; conspexit, inquam impletum, cum admiranda quadam terræ concussione & excussione reuulsa sunt & foras emissa templi vetera fundamenta; vt sic nec in fundamentis relictus esset lapis super lapidẽ. hæc Ruffinus *l*, & Socrates *m*, Tradit quoq; S. Hieronymus, aliquos esse interpretatos alium Danielis locum, quo dicitur *n*: *Cumq; corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter:* esse intelligendum de statu Iudæorum sub Iuliano, quo visi sunt Iudæi subleuati auxilio paruulo, fauente eis mirum in modũ eodem Imperato-

i Dan. 9.
k Mat. 24.
l Ruffi. l. 1. c. 38. 39.
m Socr. l. 3. c. 17.
n Dan. 11.

peratore: cum scilicet (quod subditur) applicati sunt eis plurimi fraudulenter; cum nimirum Gentiles visi sunt, iubente Iuliano, causam agere Iudæorum; sed fraudulenter profecto, cum haud esset in Imperatoris animo exaltatio Iudæorum, sed per eos procurata depressio Christianorum. Hæc quidem mirifice respondere videntur Prophetæ sententiæ; licet (vt idem S. Hieronymus ait *a*) diuersi habeantur verborum illorum sensus & interpretationes.

a *Hieron. in Daniel. lib. 1 c. 11.*

XIX.

IVDÆORVM PLVRES AD FIDEM CONVERSI.

At licet perfidia Iudæorum tot conuicta prodigiis, minime (vt par erat) penitus cederet: complures tamen, quorum mens obstinationis prauitate haud omnino erat infecta, dedere manus, Christique gloriam confessi, eiusdem fidem sunt auide consectati: de quibus Sozomenus *b*, rem egregie testatam relinquens eorum testificatione, qui tam horrendo spectaculo præsentes fuerunt: *Quo factum est*, inquit, *vt alij eorum Christum Deum esse existimarent, iniquoque animo tulerint, quod templum de integro ædificare constituerant: alij paulo post ad Ecclesiam se transferrent, initiarentur mysteriis, hymnis & precibus Christum pro suis improbe factis placarent. Istis rebus si quis fidem minime adhibendam putaret, si persuasus saltem ab iis, qui eas ab eorum spectatoribus acceperunt, quique adhuc in hac vita manent: sit etiam persuasus cum à Iudæis ipsis, tum à Gentilibus, qui opus inchoatum reliquerunt, immo vero ne inchoare quidem potuerunt.* hactenus Sozomenus. At tandem vt his apponamus coronidem, quæ tradit *c* Orosius superioribus adnectamus, qui ait, Iulianum ex cōgesta ad extruendum augustissimum templum materia (postquā impossibile visum est niti aduersus Deum velle) præcepisse ædificari theatrum, in quo reuersus è Perside, Episcopos, monachos, cæterosque eius loci accolas Christianos traderet bestiis laniandos. Quod autem Nicephorus *d* his omnibus addit, sacrosanctum Dei Euangelium secundum Ioannem repertum esse in specu deorsum, cum fundamentum templi iaceretur: quoniam recentioris auctoris rei tantæ assertio nulla fulcitur antiquorum fide; reiicimus totum id lectoris arbitrio, accipiendum putet, nec ne: habet locum in margine notatum, quem consulat, atque diiudicet: nos vero omittimus hic referre, ne certa veraque, omnique fide testata, his iuncta, quæ haud adeo firma atque sincera videntur, in discrimen adduci possint. Ad postremum, ne quid de rebus sub Iuliano Hierosolymis gestis relinquamus intactum: ibidem hoc tempore passus legitur in tabulis Ecclesiasticis Cyriacus Episcopus (cuius autem ciuitatis Præsul fuerit, ignoratur) qui ex more sancta inuisens loca vigente persecutione peremptus est: cuius natalem diem quarto Nonas Maii reddunt annis singulis rediuiuum Ecclesiasticæ tabulæ.

b *Sozo. lib 5. c. vlt.*
c *Oros. l. 7. c. 30.*
d *Nic. lib. 10. c. 33.*

XX.

Sed reliquum iam est, vt quæ ad Persicam expeditionem, quamdiu Iulianus meditatus fuerat, pertinent, prosequamur. Verum prius meminisse oportet eiusdem rescripti *e*, quod mense Februarii hoc anno ad populum dedit, de non violandis sepulchris, neque efferendis interdiu, quod Christiani facere solerent, cadaueribus defunctorum: ideo enim Christianos ab his cohibuisse voluit, quod illi (vt diximus) haud paterentur in suis ipsorum agris permanere amplius loca religiosa diis manibus consecrata, lapidesue maiorum suorum eadem Gentilitia inscriptione notatos, sed reuellerent illos, locaque ipsa refodiendo atque cultui æreddendo facerent fructuosa. Sic autem illud se habet.

e *l. 5. de sepulch. viol. C. Theod.*

LEX IVLIANI DE SEPVLCHRIS ET FVNERIBVS.

XXI.

PROHIBET IVLIANVS, NE CHRISTIANORVM EXEQVIÆ INTERDIV AGANTVR.

Pergit audacia ad busta dierum functorum & aggeres consecratos: cum & lapidem hinc mouere, terram solicitare, & cæspitem vellere proximum, sacrilegio maiores semper habuerint. Sed ornamenta quidem tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris. Quibus primis consulentes, ne in piaculum incidant, contaminata religione bustorum, hoc fieri prohibemus, pœna manium vindice cohibentes. Secundum illud est, quod efferri cognouimus cadauera mortuorum per consertam populi frequentiam: & per maximam insistentium densitatem; quod quidem oculos hominum infaustis incestat aspectibus. Qui enim dies est bene auspicatus à funere? aut quo modo ad deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exequiis secretum amat: & diem functis nihil interest, vtrum per noctes, an dies efferantur: liberari conuenit populi totius aspectus: vt dolor esse in funeribus, non pompa exequiarum, nec ostentatio videatur. Dat. prid. Id. Februarij, Antiochia, Iuliano quartum & Sallustio Coss. hæc quidem ipse. Quod autem spectat ad primum caput rescripti; lege sane duodecim tabularum id ita cautum erat *f*: *Deorum manium iura sancta sunto.* Sed de efferendo mortuo die tempore, nequaquam vetitum legimus iure antiquo, neque prohiberi adire templa, qui mortuos esset intuitus: immo, quod ex Fabio Pictore Gellius *g* tradit, mortuum quidem attingere vetitum esse Flamini Diali, funus autem prosequi nequaquam. Sed hæc idcirco Iulianus, quod malum omen haberetur proficiscenti ad bellum, in cadauer incidere; vt de Constantio superius Ammianus tradit *h*, aliique de aliis: cum alioqui ipse Iulianus expeditionem parans, compluribus aduersis omnibus fuerit perterrefactus, vt paulo post dicemus.

f *Cic. de legib. lib. 2.*
g *Gell. l. 10. c 15.*
h *Ammia. lib 21.*

XXII.

APPARATVS IVLIANI AD BELLVM PERSICVM.

Acturi igitur de expeditione Persica, ea primum hic describamus, quæ sic tradit Gregorius Nazianzenus *i*: *Vt enim Christianorum res ex animi sui sententia se habere existimauit, atque ex his, quæ iam confecerat, in eam spem adductus est, nihil esse, quod, modo vellet, superare & expugnare non posset: ac præterea prosperi cuiusdam aduersus Occiduos barbaros bellici successus occasionem rapiens, hoc vnum consilium capit prudentissimum simul & humanissimum: duplicem enim inde exercitum mouit, alterum militum, alterum dæmonum, à quibus ducebatur, & in quibus maior ipsi fiducia sita erat.* hæc Gregorius. At quod spectat ad exercitum militum; sexaginta quinque millia armatorum delectu habito esse numerata, Zosimus tradit *k*. Sed quod ad exercitum dæmonum pertinet, illud plane Gregorius significasse videtur, quod à Theodoreto sic describitur *l*: *Antequam arma sumeret, misit nuncios ad Delphos, ad Delum, ac Dodonem* (famosissima hæc idola erant) *ad alia denique oraculorum loca, sciscitatum vates, vtrum ei bellum gerendum sit. Illi autem bellum suscipere iubent, pollicenturque victoriam. Vnum vero ex oraculis, quo eorum mendacia perspicue coarguantur, hoc loco citabo, quod ita se habet:*

i *Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.*
k *Zosi. li. 3.*
l *Theo. li. 3. c. 18.*

ORACVLA FALSA IVLIANO RESPONDENT.

Ibimus in Therem, superi, victoria certa est.
Mars ego ductor ero, diuum inuictissimus armis.

Quemadmodum his, qui Apollinem deum disertum, & Musarum principem vocant, ridiculos istorum carminum numeros lepide vt irrideant licet: sic ego, comperto huius dei mendacio, vicem Iuliani in errorem inducti merito deplorare possum. Iste deus Tigrim, Therem fluuium nuncupauit, propterea quod est θηρίον, *id est, bestia eo nomine appellata. Hic fluuius è montibus Armeniæ erumpens, labitur in Assyriam, & tandem in sinum Persicum influit. His igitur oraculis deceptus miser somniabat victoriam, & post Persicum bellum Galilæos adoriri cogitabat.* His accedebant (quod ait Socrates *m*) promissiones Maximi philosophi, pollicentis victoriam non minorem, quam Alexander olim obtinuisset. Iusto plane Dei iudicio deceptus est Iulianus ab eo, qui illum à Christiana religione in Ethnicismi impietatem abduxerat, vt qui ipsi fuerat tanti sceleris auctor, idem esset & ad supplicium, quod merebatur, impulsor.

m *Socr. l. 3. c. 18.*

XXIII.

IVLIANVS ALTER CREDI VOLVIT ALEXANDER.

Sed & falsis hisce vaticiniis eo amentiæ progressus est, vt putaret ex Pythagorea animarum transmigratione, Alexandri Magni animam in se transmigrasse, seque in altero corpore eundem Alexandrum existere. At vero quibus aliis in via deceptus oraculis fuerit, suo loco dicemus. Sic igitur Iulianus (quod quæ cupit homo, ea magis vera esse putat) his oraculis plenissimam fidem præstans, contempsit alia, quæ ab his diuersa aliunde efferebantur; nempe (vt dictum est) Roma ex inspectione librorum Sibyllinorū, & ex Galliis missa epistola à Sallustio Galliarum Præfecto, huius anni Consule ordinario. Ex quibus plane Iulianus, si ipse sibi constans fuisset, falsitatem pariter suorum deorum intelligere potuisset: nam cum nōnisi vna veritas esse possit, eaque ex Deo; quæ huic aduersa pronunciarentur, ex prauo dæmone mendaciorum concinnatore manasse, asserere necesse fuit. Sic igitur lymphata mente, neque (quod quisque prudens superstitionis cultor considerare debuisset) insanus homo ani-

&c. hæc ibi Chrysostomus: eadem quoque habet in oratione aduersus Gentiles: quippe prodigium illud adeo patens ingensq; fuit, vt nisi obstinata pertinacia obstitisset, potentissimum censeretur non ad Iudæos tantum, quorum causa præcipue ea diuinitus agi videbantur, sed & Gentiles ad Christianam fidem pertrahendos. Porro ea oratione aduersus Gentiles, se hæc scripsisse testatur, non amplius quam anno vigesimo ab his temporibus Iuliani. Inculcat eadem ipse in commentariis in Matthæum *a*, necnon & homiliis in Acta Apostolorum.

a *Chrysost. in Matth. hom. 4.*
b *Chrysost. in Act. Apost. ho. 41.*

XIII. At multa alia tunc contigere portenta, quæ hoc ipso anno, quo acciderunt, S. Gregorius Nazianzenus luculenta illa prosecutus est oratione, quam, mox vt Iulianus numine vlciscente extinctus est, scripsit, eaque posteris in hæc verba tradidit *c*: *Cum autem per omnia alia grassatus, atque omne genus tyrannidis in nos & crudelitatis vt leue & abiectum aspernatus esset (neque enim vlla vmquam natura ad malorum inuentionem excogitationemque illius natura vberior ingeniosiorq; extitit) ad extremum Iudæorum quoque nationem in nos immisit, tum veteri eorum leuitate, tum antiquo nostri odio ipsorum pectoribus insito; ad id, quod moliebatur, perficiendum adiutoribus vsus, fatale nimirum ipsis ex eorum libris & arcanis esse affirmans, in patriam redire, ac templum instaurare, patriorumq; rituum vigorem reintegrare, ac beneuolentiæ specie consilium celans. Postquam autem hæc in animum induxit, ipsisque persuasit (facile enim imposturam facit, quod delectat) tum vero illi ad templi extructionem se comparare, atque in id opus & manu multa, & animi alacritate, laboreque incumbere. Illud quidem narrant, qui eorum facta laudibus & admiratione prosequuntur: vxores quoque ipsorum non modo matronalem omnem mundum, corporisq; ornatum prompto animo detraxisse, atq; in operis structuram, laborantiumque opem contulisse; verum eo quoq; animo fuisse, vt terram sinu efferentes, ac ne vestibus præclaris & sumptuosis, nec teneris membris parcentes, pietatis officio sese fungi existimarent, omniaque hoc conatu inferiora ducerent.*

c *Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.*

XIV. PRODIGIA IMMENSA IN ÆDIFICATIONE TEMPLI.

Vt vero à sæuo turbine ac repentino æstuante terræ tremore compulsi, ad propinquum quoddam templum perrexerunt, partim orationis causa, partim (vt in eiusmodi rebus accidere solet) eo, quod offerebatur, ac periculi propulsationem vtentes, partim cum tumultu abrepti, atque incitato cursu sese mutuo protrudentes: sunt, qui ne à templo quidem eos admissos fuisse, commemorent; sed cum ad apertas fores accessissent, repente easdem clausas, pessuloque obductas offendisse, potentia quadam obscura & inuisibili, quæ ad impiorum terrorem, piorumque confirmationem, huiusmodi prodigia designat. Hoc vero vno iam ore omnes referunt, ac pro certo habent, quod eos per vim obnixamque contentionem ingressum sibi aperire conantes, ignis à templo occurrens inhibuit, eosque partim exussit & absumpsit (vt simile quiddam ipsis acciderit quod Sodomitis d, *aut etiam Nadab* e *& Abiud nouo atque alieno more thura adolentibus ac periclitantibus) partim insignioribus corporis partibus demutilatos, viuam columnam diuinæ aduersus sceleratos communicationis indignationibusque testem, reliquit. Atq; hoc quidem in hunc modum se habuit: nec fidem deroget quisquam, nisi qui eadem ratione aliis quoq; Dei miraculis nullam fidem habendam putet.*

d *Genes. 19.*
e *Num. 16.*

XV. CRVCIS SIGNVM IN COELO ET IN VESTIBVS.

Quod autem hoc etiam mirabilius clariusque fuit: lux in cælo stetit, Crucem in orbem describens, ac nomen illud & figura, quæ in terra prius impiis contemptui fuerat, in cælo nunc omnibus æque ostenditur, Deoque victoria de impiis relata trophæum efficitur tropæo omni sublimius & præclarius. Ad hæc porro quid dicturi sunt huius sæculi sapientes, suaque magnifice prædicantes, qui profundas promissasque barbas ferunt: & elegans illud pallium circumferunt? at post alia in eos dicta, hæc subdidit: *At cæli quidem & terræ hæc ostenta fuerunt: cæterum homo huiusmodi tempore nihil protendit, nec passionis Christi signis sanctificatus est? Proferant nunc quoque vestes suas, qui huius miraculi spectatores & discipuli extiterunt; illas, inquam, Crucis notis tunc consignatas: simul enim atque quisquam hæc commemorabat (siue nostra doctrina esset, siue à religione nostra abhorreret) aut commemorantes audiebat; statim hoc miraculum in seipso experiebatur, vel in proximo fieri perspiciebat, stellatus nimirum ipse, notisque distinctus, vel illum talem in vestimentis intuens, omnem textorij artificij elegantiam, ambitioseque elaboratam picturam varietate superantem. Quæ res spectantium animis tantum terroris iniecit, vt omnes ferme quasi ex signo vno atq; vna voce Christianorum Deum inuocarent, eumq; multis laudibus precibusq; placare studerent: multi etiam non in longius rem extrahentes, sed eodem ipso tempore, quo hæc acciderunt, ad sacerdotes nostros accurrentes, multumque obsecrantes & obtestantes in Ecclesiam admitterentur, sublimioribusq; mysteriis imbuerentur, sacro baptismate purificati, ac timoris beneficio adiuti, vtilitatemq; consecuti. Ac de his quidem rebus hactenus.* hucusque Gregorius.

XVI. Ruffinus vero, qui & hoc sæculo vixit, & Hierosolymis diu versatus eadem ab accolis nouisse potuit, hæc *f* addit: *Porticus quoque publicæ, in quibus Iudæorum multitudo, quæ operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ,* nempe ex ingruente terræmotu, *omnes Iudæos, qui reperti sunt, oppressere. Luce vero orta, cum se mala crederent effugisse, ad requirendos eos, qui oppressi fuerant, reliqua multitudo concurrit. Ædes erat quædam in inferioribus templi dimersa, habens aditum inter duas porticus, quæ fuerant complanatæ, in qua ferramenta aliaque operi necessaria seruabantur: è qua subito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateæ percurrens, adustis & exanimatis, qui aderant, Iudæis; vltro citroque ferebatur. Hoc iterum sæpiusque & frequentissime per totam illam diem repetens, pertinacis populi temeritatem flammis vltricibus coercebat. Cum interim pauore ingenti & trepidatione, omnes, qui aderant, deterriti, solum verum Deum Iesum Christum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hæc casu fieri crederentur; sequenti nocte in vestimentis omnium signaculum Crucis ita euidens apparuit, vt etiam qui diluere pro sui infidelitate voluisset, nullo genere valeret abolere. Sic deterriti Iudæi, atque Gentiles, locum simul & inaniter cœpta reliquere.* hæc Ruffinus.

f *Ruff. l. 1. c. 18. 19.*
PORTICVS DIRVTÆ EX TERRÆMOTV.

XVII. Quod autem spectat ad ferramenta, de illis Theodoretus sic ait *g*: *Ferunt autem, Iudæos ligones ex materia argentea, palas etiam & sportas confecisse.* quæ omnia quo modo conflagrarint, sic addit Socrates *h*: *Itaque cum adessent plurimi, aliud prodigium contigit. Ignis namque cælitus demissus omnia opificum instrumenta absumpsit. Etenim licebat videre malleos, scalpra, serras, secures, ascias, denique omnia, quæ opifices habebant ad opus perficiendum idonea flamma incendio vastata: totum diem ignis ista depastus est. Iudæi igitur grauissimo timore perculsi, etiam inuiti Christum Deum confessi sunt, non tamen eius voluntati gesserunt morem, sed opinione Iudaismi mentibus antecepta omnino tenebantur astricti.* hæc ipse: qui & subdit, quæ dicta sunt de notatis signo Crucis inuisibili Dei virtute vestimentis. At non tantũ terræmotu & igne exturbatum diuinitus fuisse opus, sed vehementi ventorum vi oborta materiam præparatam esse disiectam, Theodoretus affirmat, dum addit: *Verum postquam infinitos calcis & gypsi modios in vnum congesserant; ex improuiso ventos vehementes cœpisse spirare, turbines ingruere, tempestates ac procellas oriri, quæ totam illam materiam penitus dissipauerunt.*

g *Theo. l. 3. c. 17.*
h *Socr. l. 3. c. 17.*
IVDÆI TANDEM RESIPISCVNT.

XVIII. Addunt his Ruffinus ac Socrates, dum hæc agere cum Iulianus, tum Iudæi aggrederentur, Cyrillum Hierosolymorum Episcopum, qui ab exilio in patriam remeauerat, diuinæ prædictionis illius firmitate confisum, quæ apud Danielem legitur *i*: *Vsque ad consummationem & in finem perseuerabit desolatio.* sed & verborum Christi roboratum constantia, quibus dixerat *k*, non mansurum in templo lapidem super lapidem, spe erectum rem tacitum spectasse, finemque magna fiducia præstolatum esse: quem, qualis futurus esset, ex vtrisque optime perspectis diuinis oraculis intellexerat: dum tot prodigiis ingruentib. cœptum opus fuit penitus destitutum: sed & quod desiderari posse videbatur in Christi vaticinio, non relinquendũ lapidem super lapidem; istud ipsum in fundamentis etiã spectauit impletum; mutis iam, qui super terram fuerant, subuersis à Tito; conspexit, inquam impletum, cum admiranda quadam terræ concussione & excussione reuulsa sunt & foras emissa templi vetera fundamenta; vt sic nec in fundamentis relictus esset lapis super lapidẽ. hæc Ruffinus *l*, & Socrates *m*, Tradit quoq; S. Hieronymus, aliquos esse interpretatos alium Danielis locum, quo dicitur *n*: *Cumq; corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter:* esse intelligendum de statu Iudæorum sub Iuliano, quo visi sunt Iudæi subleuari auxilio paruulo, fauente eis mirum in modũ eodem Imperato-

i *Dan. 9.*
k *Mat. 24.*
SACRA ORACVLA MANERE INCONCVSSA.
l *Ruffi. l. 1. c. 38. 39.*
m *Socr. l. 3. c. 17.*
n *Dan. 11.*

peratore: cum scilicet (quod subditur) applicati sunt eis plurimi fraudulenter; cum nimitum Gentiles visi sunt, iubente Iuliano, causam agere Iudæorum; sed fraudulenter profecto, cum haud esset in Imperatoris animo exaltatio Iudæorum, sed per eos procurata depressio Christianorum. Hæc quidem mirifice respondere videntur Prophetæ sententiæ; licet (vt idem S. Hieronymus ait *a*) diuersi habeantur verborum illorum sensus & interpretationes.

a *Hieron. in Daniel. lib. c. 11.*

XIX. IVDÆORVM PLVRES AD FIDEM CONVERSI.

At licet perfidia Iudæorum tot conuicta prodigiis, minime (vt parerat) penitus cederet: complures tamen, quorum mens obstinationis prauitate haud omnino erat infecta, dedere manus, Christique gloriam confessi, eiusdem fidem sunt auide consectari: de quibus Sozomenus *b*, rem egregie testatam relinquēs eorum testificatione, qui tam horrendo spectaculo præsentes fuerunt: *Quo factum est*, inquit, *vt alij eorum Christum Deum esse existimarent, iniquoque animo tulerint, quod templum de integro ædificare constituerant: alij paulo post ad Ecclesiam se transferrent, imitarentur mysteriis, hymnis & precibus Christum pro suis improbe factis placarent. Istis rebus si quis fidem minime adhibendam putaret, si persuasus saltem ab iis, qui eas ab eorum spectatoribus acceperunt, quique adhuc in hac vita manent: sit etiam persuasus cum à Iudæis ipsis, tum à Gentilibus, qui opus inchoatum reliquerunt, immo vero ne inchoare quidem potuerunt.* hactenus Sozomenus. Attandem vt his apponamus coronidem, quæ tradit *c* Orosius superioribus adnectamus, qui ait, Iulianum ex cōgesta ad extruendum augustissimum templum materia (postquā impossibile visum est niti aduersus Deum velle) præcepisse ædificari theatrum, in quo reuersus è Perside, Episcopos, monachos, cæterosque eius loci accolas Christianos traderet bestiis laniandos. Quod autem Nicephorus *d* his omnibus addit, sacrosanctum Dei Euangelium secundum Ioannem repertum esse in specu deorsum, cum fundamentum templi iaceretur: quoniam recentioris auctoris rei tantæ assertio nulla fulcitur antiquorum fide; reiicimus totum id lectoris arbitrio, accipiendum putet, nec ne: habet locum in margine notatum, quem consulat, atq; diiudicet: nos vero omittimus hic referre, ne certa veraque, omnique fide testata, his iuncta, quæ haud adeo firma atq; sincera videntur, in discrimen adduci possint. Ad postremum, ne quid de rebus sub Iuliano Hierosolymis gestis relinquamus intactum: ibidem hoc tempore passus legitur in tabulis Ecclesiasticis Cyriacus Episcopus (cuius autem ciuitatis Præsul fuerit, ignoratur) qui ex more sancta inuisens loca vrgente persecutione peremptus est: cuius natalem diem quarto Nonas Maii reddunt annis singulis rediuiuum Ecclesiasticæ tabulæ.

b *Sozo. lib. 5. c. vlt.*

c *Oros. l. 7. c. 30.*

d *Nic. lib. 10. c. 33.*

XX.

Sed reliquum iam est, vt quæ ad Persicam expeditionem, quamdiu Iulianus meditatus fuerat, pertinent, prosequamur. Verum prius meminisse oportet eiusdem rescripti *e*, quod mense Februarii hoc anno ad populum dedit, de non violandis sepulchris, neq; efferendis interdiu, quod Christiani facere solerent, cadaueribus defunctorum: ideo enim Christianos ab his cohibuisse voluit, quod illi (vt diximus) haud paterentur in suis ipsorum agris permanere amplius loca religiosa diis manibus consecrata, lapide sue maiorum suorum eadem Gentilitia inscriptione notatos, sed reuellerent illos, locaque ipsa refodiendo atq; culturæ reddendo facerent fructuosa. Sic autem illud se habet.

e *l. 5. de sepulch. viol. C. Theod.* LEX IVLIANI DE SEPVLCHRIS ET FVNERIBVS.

XXI.

Pergit audacia ad busta diem functorum & aggeres consecratos: cum & lapidem hinc mouere, terram solicitare, & cespitem vellere proximum, sacrilegio maiores semper habuerint. Sed ornamenta quidem tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris. Quibus primus consulentes, ne in piaculum incidant, contaminata religione bustorum, hoc fieri prohibemus, pœna manium vindice cohibentes. Secundum illud est, quod efferri cognouimus cadauera mortuorum per confertam populi frequentiam: & per maximam insistentium densitatem; quod quidem oculos hominum infaustis incestat aspectibus. Qui enim dies est bene auspicatus à funere? aut quo modo ad deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exequiis secretum amat: & diem functis nihil interest, vtrum per noctes, an dies efferantur: liberari conuenit populi totius aspectus: vt dolor esse in funeribus, non pompa exequiarum, nec ostentatio videatur. Dat. prid. Id. Februarij, Antiochiæ, Iuliano quartum & Sallustio Coss. hæc quidem ipse. Quod autem spectat ad primum caput rescripti; lege sane duodecim tabularum id ita cautum erat *f*: *Deorum manium iura sancta sunto.* Sed de efferendo mortuo die tempore, nequaquam vetitum legimus iure antiquo, neque prohiberi adire templa, qui mortuos esset intuitus: immo, quod ex Fabio Pictore Gellius *g* tradit, mortuum quidem attingere vetitum esse Flamini Diali, funus autem prosequi nequaquam. Sed hæc idcirco Iulianus, quod malum omen haberetur proficiscenti ad bellum, in cadauer incidere; vt de Constantio superius Ammianus tradit *h*, aliique de aliis: cum alioqui ipse Iulianus expeditionem parans, compluribus aduersis omnibus fuerit perterrefactus, vt paulo post dicemus.

PROHIBET IVLIANVS, NE CHRISTIANORVM EXEQVIÆ INTERDIV AGANTVR.

f *Cic. de legib. lib. 2.*

g *Gell. lib. c. 15.*

h *Ammia. lib. 21.*

XXII. APPARATVS IVLIANI AD BELLVM PERSICVM.

Acturi igitur de expeditione Persica, ea primum hic describamus, quæ sic tradit Gregorius Nazianzenus *i*: *Vt enim Christianorum res ex animi sui sententia se habere existimauit, atque ex his, quæ iam confecerat, in eam spem adductus est, nihil esse, quod, modo vellet, superare & expugnare non posset: ac præterea prosperi cuiusdam aduersus Occiduos barbaros bellici successus occasionem rapiens, hoc vnum consilium capit prudentissimum simul & humanissimum: duplicem enim inde exercitum mouit, alterum militum, alterum dæmonum, à quibus ducebatur, & in quibus maior ipsi fiducia sita erat.* hæc Gregorius. At quod spectat ad exercitum militum; sexaginta quinque millia armatorum delectu habito esse numerata, Zosimus tradit *k*. Sed quod ad exercitum dæmonum pertinet, illud plane Gregorius significasse videtur, quod à Theodoreto sic describitur *l*: *Antequam arma sumeret, misit nuncios ad Delphos, ad Delum, ac Dodonem* (famosissima hæc idola erant) *ad alia denique oraculorum loca, sciscitatum vates, vtrum ei bellum gerendum sit. Illi autem bellum suscipere iubent, pollicenturque victoriam. Vnum vero ex oraculis, quo eorum mendacia perspicue coarguantur, hoc loco citabo, quod ita se habet:*

i *Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.*

k *Zosi. li. 3.*

l *Theo. li. 3. c. 18.*

ORACVLA FALSA IVLIANO RESPONDENT.

Ibimus in Therem, superi, victoria certa est.
Mars ego ductor ero, diuum inuictissimus armis.

Quemadmodum his, qui Apollinem deum disertum, & Musarum principem vocant, ridiculos istorum carminum numeros lepide vt irrideant licet: sic ego, comperto huius dei mendacio, vicem Iuliani in errorem inducti merito deplorare possum. Iste deus Tigrim, Therem flumum nuncupauit, propterea quod est θηρ, id est, bestia eo nomine appellata. Hic fluuius è montibus Armeniæ erumpens, labitur in Assyriam, & tandem in sinum Persicum influit. His igitur oraculis deceptus miser somniabat victoriam, & post Persicum bellum Galilæos adoriri cogitabat. His accedebant (quod ait Socrates *m*) promissiones Maximi philosophi, pollicentis victoriam non minorem, quam Alexander olim obtinuisset. Iusto plane Dei iudicio deceptus est Iulianus ab eo, qui illum à Christiana religione in Ethnicismi impietatem abduxerat, vt qui ipsi fuerat tanti sceleris auctor, idem esset & ad supplicium, quod merebatur, impulsor.

m *Socr. l. 3. c. 18.*

XXIII. IVLIANVS ALTER CREDI VOLVIT ALEXANDER.

Sed & falsis hisce vaticiniis eo amentiæ progressus est, vt putaret ex Pythagorea animarum transmigratione, Alexandri Magni animam in se transmigrasse, seque in altero corpore eundem Alexandrum existere. At vero quibus aliis in via deceptus oraculis fuerit, suo loco dicemus. Sic igitur Iulianus (quod quæ cupit homo, ea magis vera esse putat) his oraculis plenissimam fidem præstans, contempsit alia, quæ ab his diuersa aliunde efferebantur; nempe (vt dictum est) Roma ex inspectione librorum Sibyllinorū, & ex Galliis missa epistola à Sallustio Galliarum Præfecto, huius anni Consule ordinario. Ex quibus plane Iulianus, si ipse sibi constans fuisset, falsitatem pariter suorum deorum intelligere potuisset: nam cum nōnisi vna veritas esse possit, eaque ex Deo; quæ huic aduersa pronunciarentur, ex prauo dæmone mendaciorum concinnatore manasse, asserere necesse fuit. Sic igitur lymphata mente, neque (quod quisque prudens superstitionis cultor considerare debuisset) insanus homo ani-

maduerrit, quib. ab ea expeditione auocaretur prodigiis, quæ Ammianus recenset. At quosnam secum ducendos delegit sibi, parans expeditionem, socios? Audi. ex Asia Maximum, & Priscum è Græcia, accersitos magorum præstantissimos: quos alii sunt subsecuti, quorum societate plurimum confidebat; de quibus sic Eunapius Sardianus *a*: *Ipse interim Iulianus ad Persicum bellum copias comparabat: quem sequentibus Prisco, Maximoq; alij nonnulli comites expeditionis se adiunxerant, numerum explentes, turba videlicet hominum, qui suas virtutes stulte praedicabant, & valde superbiebant ob dictum Imperatoris gloriantis se tales viros esse nactum.* putabat infelix horum magis diuinum numen ad sua vota propitium reddendum fore, & quantumlibet renitens inflectendum.

a Eunap. in vit. Philos.

XXIV. IVLIANVS QVID VOVERIT DIIS PRO VICTORIA CONSEQVENDA.

Sed & inde etiam summam sibi fiduciam comparauit, nempe ex votis, quæ nemo vnquam antea, ipse vero tunc diis nuncupauit: quorum erat illud primum, se Christianos homines diis immolaturum, cum de Persis victor rediisset. id quidem S. Hieronymus testatur in Chronico. Hoc namque est, quod de eo S. Ioannes Chrysostomus ait his verbis *b*: *Contra Persas bellum suscepturus, tanto cum fastu cum discessisset, ac si omnem barbarorum gentem deleturus esset: identidem nobis comminabatur, cum dicet, omnes se post suum à Persis reditum funditus perditurum: Hoc enim bellum sibi esse Persico grauius: atq; adeo oportere, minore illo confecto, tum demum ad id, quod maius foret, descendere. Et hæc quidem nobis comminabantur qui illa consilierant.* At de eiusmodi quoq; adeo scelerata & impia voti nuncupatione hæc San. Gregorius Nazianzenus *c*. *Porro votina victima, quæ tam magna, quamq; eximia? O Christe, & Verbum, & passionis impassibilis tuæque. Orbis mysterium! Vniuersam Christianorum gentem dæmonibus sistere, si prospera compos existeret* hæc ipse: Iam vero (vt ex Orosio diximus) ad Christianorum cædem theatrum Hierosolymis ædificari iusserat, vt ibi esset ipsorum carnificina, vnde religio eiusmodi videretur esse progressa. Ad hæc insuper Theodoretus *d*: *Oraculorum commercio fidem adhibens minabatur se in ecclesijs Christianorum lasciuæ deæ simulacrum collocaturum.* Hæc scientes Christiani (vt ait Gregorius Nazianzenus *e*) omnibus humanis auxiliis destituti, Deum, in quem tantum vnica spes collocata erat, assiduis precibus interpellabant, vigiliis atq; ieiuniis, aliisq, pietatis officiis vigebant importune, vt destinato neci omni populo Christiano Christianæque religioni funditus eruendæ, quam citissime suppetias ferret: nec destiterunt, quousq; Deus eos audiuit. quo autem modo id factum sit, dicemus suo loco.

b Chrys. ad. uer. Gent.

c Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.

d Theo. l. 2. c. 18.

e Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.

XXV.

Sed & præter vota à Iuliano priuatim emissa, alia quoque publica accessere: quib. Gentiles cum deos pro Iuliano solicitarent, diis in primis Ægyptiis, qui ab eodem Imperatore impensius colerentur, vota publica nuncupasse, antiqua nummata superius excusa suisque imaginibus expressa declarant. notata publicorum inscriptione votorum. Quibus addimus formas antiqui numismatis, hic, vt vides, expressas, denuncupatis Isidi nutrici votis, ne exercitui deforet annona.

f Exstabat Romæ apud Horatium Tigrinum de Marii.

f

Quam intueris fœminam, infantem in sinu tenentem, Isidem esse scito, quæ ab antiquis appellata reperitur *τιθήνη*, id est, nutrix, itemque *πανδεχής*, hoc est, susceptrix, quod (vt ex Platone Plutarchus in Iside recitat) eadē dea totius humani generis videretur esse susceptrix & nutrix; quippe quod pro Iside terram ab Ægyptiis accipi, idem Plutarchus affirmet. Sed & ex diademate capitis, Isidem esse, Ægyptiacarum rerum periti satis intelligent. Hæc idcirco ingerimus, quod sciamus quendam rei antiquariæ visum sibi peritum, ex effigierum similitudine fabulam concinnasse, iactasseque illam sanctissimæ Dei genitricis Mariæ esse imaginem, cui pro Iuliani salute, cum in Occidente se fingeret Christianum, fuerint à Fidelibus vota publica nuncupata. Sed totum hoc sic compositum euanescet commentum, dum exhibemus hic tibi Hadriani Imp. numisma eandem à te go imaginem præferens: cum nihil prorsus sit, quod vel leue saltem Christianitatis signum in eodem Imperatore efformatum possit intelligi. absit enim, vt Christianam religionem velimus mendaciorum pigmentis illustrari.

g Extat apud Lal. Pasqual. Rom. num. aur.

g

Sed ad Iulianum redeamus: qui hisce tum publicis, tum priuatis votis propensius nuncupatis, eo fiduciæ elatus est & spe erectus, vt certam sibi à diis victoriam affore firmiter credens, hominum spreuerit adiumenta: siquidem auxiliares copias, quas sociorum Legati Antiochiam venientes pollicebantur, ipse sibi ex diis satis superque virium esse putans, contempsit. id quidem Ammianus testatur, cum ait *h*:

h Ammia. lib. 23.

XXVI. TEMERITAS IVLIANI IN AVSPICANDO BELLO PERSICO.

Inter hæc tamen, cum scilicet Antiochiæ pararetur expeditio, legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberaliter susceptæ remittebantur: speciosa fiducia Principe respondente, nequaquam decere adventiciis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus fouere conueniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ Regem, vt collectis copiis validis, iubenda operiretur. at de literis ad Arsacem, paulo post. Hinc iure Gregorius Nazianzenus in auspicando bello Persico Iuliani sugillat temeritatem his verbis *i*: *Aduersus Persas expeditionem suscepit præcipiti temeritate potius, quam virium firmitate certitudineque subnixus: ac in illud quidem perspicuis vir sapientissimus, præsumptionem & audaciam, licet nominum sono cohæreant, potentia tamen plurimum inter se distincta esse. Etenim in his rebus, quas audacter aggredi conuenit, præsidentem* animum præstare, magnanimitatis est: quemadmodum contra, languere, ac periculum detrectare, segnitiis ignauiæ. At vbi plus periculi immineat; tum vero pedem conferre, seque in discrimen obtrudere, non autem retinere, temeritati ducendum est. quemadmodum econtrario, cedere cautionis & prudentiæ. Nec eodem loco & numero ponenda sunt ea, quæ adsunt iam & conseruare. & eorum, quæ non habeas, aliquid adipisci. Illius enim præcipua & opportuna ratio cordatis viris habenda est: hoc vero, si quidem tute & facile liceat, amplectendum: sin autem in contrarium cedat, contemnendum.*

i Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.

** persidentem.*

XXVII.

Qui vero vt aliquid spe atque animo conceptum assequatur, fortunarum suarum periculo decertat; in magna stultitia versatur, nihilque malo pugili non dissimilis esse videtur, artem suam, priusquam gradum recte fixerit, proferenti; aut gubernatori, effracta naue sua, nec ad nauigandum commode instructa nauem hostilem deprimenti, aut certe deprimere conanti. Quorum ille nihil (vt mihi videtur) reputans, inconsulte ea, quæ animo decreuerat, aggreditur, rebus Romanis adhuc exulceratis, maleque præsertim ob excitatam persecutionem affectis, alienam regionem cogitans, ac Salmoneum quendam nobis referens è corio obtonantem, Traianosque illos & Hadrianos sibi proponens, quorum non minus cautio, quam animi magnitudo admirationi esse solebat. At ei nec Carus illius in mentem veniebat, nec Valerianus, qui impetus inconsulti pœnas dedere (ne, quemadmodum tragicus ait, fortunas exprobrem) in Persarum finibus, in medio sui curriculi cursu oppressi atque extincti. Verum hæc ipsius animo insidebant, totusque in eam expeditionem ferebatur, omnium diuinationis & præstigiarum, dicendorumque & tacendorum sacrificiorum imposturam inuehens, vt tota breui deleretur. Interim

Gregorius, egregiè sane de eius in suscipiendo bello Persico temeritate philosophatus.

XXIIX. Quales aūt fuerint Iuliani literæ illæ ad Arsacem Armeniæ Regem, Christianū quidem hominem, quib.eum monuisse Ammianus ait: licet ipsæ non extent; Sozomenus a tamen de illis agens, sic meminit: *Porro literas ad Arsacem Regem Armeniæ & Romanorum socium scripsit, vt in hac expeditione subsidio sibi veniret; quibus quidem in literis de se extra modum gloriose prædicare, sed vt valde ad Imperium gerendum idoneum insolenter extollere, & vt amicum illis, quos ipse prodiis habuit, arroganter efferre: Constantium autem, cui successerat, velut ignauum & impium lacerare. Ipsi denique Arsaci verbis admodum contumeliosis minitari non veritus est. Et quoniam eum Christianum esse acceperat: quo suam in eum augeret contumeliam, etiā nefandas in Christum blasphemias loqui (istud enim nusquam non audacter facere consueuerat) cum superba quadā iactatione contendit. Cui etiam significauit, Deum, quem coleret, nequaquam eum defensurum, si imperata negligeret.* hæc Sozomenus de Iuliani literis ad Arsacem.

a Sozo. li.6. c.1.

IVLIANVS QVID IN ARSACEM REGEM ARMENIÆ.

XXIX. Quod vero ad tempus profectionis pertinet: qui temeritatis agebatur impetu, adhuc hyberno tempore, vere non expectato, Antiochia recessisse, Socrates b tradit, quod diceret hyemis frigoris impatientissimos Persas esse. Cæterum Ammianus c auctor est, ipsum Iulianum tertio Nonas Martias (hæc enim est verior lectio) Antiochia digressum, Hierapolim solitis itineribus peruenisse. Et Zosimus d: *Hyeme, inquit, exacta, collecto exercitu, eoq; decenti ordine præmisso, egressus est Antiochia, cum ne perlitare quidem potuisset. id autem quo pacto acciderit, quamuis cognitum habeam, silentio præterire malo.* hæc ipse. Sed quænam (rogo eum) vel vnde eiusmodi causa silentij? Num quia cœlitus exustum fuerat templum Daphnes, & Apollinis simulacrum combustum, vbi ipse hecatombas consueuerat immolare? sed hoc siluit, ne causam conflagrationis pariter promere cogeretur. Quamobrem ipse plurimum (vt dictum est) infensus Antiochenis, durum illis & immanem reliquit Præsidem, qui eos regeret; de quo Ammianus e: *Ipsi autem Antiochia egressus, Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacæ iurisdictionem præfecit turbulentum & sæuum: dicebatque non illum meruisse, sed Antiochensibus auaris & contumeliosis huiusmodi Iudicem conuenire. Cumq; eum profecturum deduceret multitudo promiscua, iter um felicem, reditumque gloriosum exoptans, oransq; vt deinde placabilis esset & lenior (nondum ira quam ex compellationibus & probris cœperat, emollita) loquebatur asperius, se eos asserens postea non visurum. Disposuisse enim aiebat, hyemandi gratia, per compendiariam viam, consummato procinctu, Tarsum Ciliciæ reuersurum scripsissèq; ad Memorium Præsidem, vt in eadem vrbe cuncta sibi congrua pararentur. Et hoc haud diu postea contigit. Corpus namq; eius illuc relatum exequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, vt ipsum mandauerat.*

IVLIANVS RECEDIT ANTIOCHIA.

b Socra. li.3. c.18.

c Ammia. li.23.

d Zosi. li.3.

e Ammian. lib 23.

XXX. Profectus igitur Antiochia quinque dierum spacio (vt ait Zosimus f) Hierapolim peruenit; vbi triduo tantum commoratus est: vnde postea Batnas versus oppidulum quoddam Osdroenæ, progressus est. Eadem Ammianus g qui addit: *Ibiq; * illatabile portentum offendit. Cum n. calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuete pabulum prope aceruum palearum stetisset impendio celsum (hoc enim modo per regiones illas tales species construuntur) rapientibus multis, quassata congeries inclinata est, parique exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum. Mœstus inde digressus, venit cursu propero Charras,* &c. sed præstat ex eius Epistola ad Libanium sophistam tunc scripta, qua breui compendio iter suum relegit, res in itinere gestas hic describere: hæc enim habet h:

IVLIANI ITER.

f Zosi. lib.3.

g Ammian. lib.23.

* ineuitabile

Ad Litarbos veni, quod est oppidum in Chalcide. & post alia: *Litarbis deinde ad Berœam veni, & Iuppiter clarissimo ostento læta omnia denunciauit. Commoratus autem ibi diem vnum, arcem inuisi, & Ioui, regio more, taurū candidum sacrificaui. Cum Senatu autem pauca de religione disserui. Et laudarunt quidem omnes orationem meam: pauci vero admodum assensere, atque isti ipsi erant, quos ante meam orationem sanos esse arbitrabar. Postea tamen quasi licentia arrepta, omnem pudorem excusserunt ac deposuerunt. Erubescunt enim homines vehementer, ô dij immortales, in rebus honestis, vt fortitudine animi ac pietate. tu turpissimis exultant, vt in sacrilegio & corporis animiq; ignauia. Inde me Batnæ exceperunt, locus, qualem nullum vidi vnquā extra Daphnem.* & post multa in descriptionem & laudem loci insumpta, addit: *Quid tum illic? Sacrificaui vesperi & postridie summo mane; quod studiose singulis diebus facere consueui: cumq; læta ac præclara essent sacra, ad vrbem contendimus: ibi nobis a ciuibus itum est obuiam,* &c.

h Iulian. epist.28.

IVLIANI RES GESTA.

XXXI. Sed de Berœensi mansione, quid ibi etiam ipsi contigerit, quod silentio obuolutum Iulianus præterijt, Theodoretus i recenset his verbis. *Etsi cum his minus proficiscebatur, tamen Berœa ab vno viro deuictus est. Is tametsi ob alias res illustris fuit, quippe qui in Berœensi Repub. gerenda principem locum obtinuit; tamen singularis pietatis amor, quo flagrabat, multo reddidit illustriorem. Nam cum ad impietatem id temporis regnantem delapsum filium cerneret, expulit domo, & palam abdicauit. Qui ad Imperatorem in diuersorio vrbi vicino commorantem accedens, et tum quid ipse sentiret, tum quo pacto pater ipsum abdicasset, exponit. Tyrannus autem iubet adolescentem animo esse tranquillo, pollicitus se eum in gratiam cum patre reducturum. Itaque vbi venit Berœam, principes viros ciuitatis vocat ad conuiuium, in quorum numero erat adolescentis pater: quem cum filio sua accumbere mensa imperat: atque circiter medium epulum sic patrem adolescentis alloquitur: Est iniquum plane, mea quidem sententia, alicuius animum, qui ad alteram religionem deflexit, vi cogere, & inuitum ad contrariam traducere. Quapropter ne cogas filium etiam nolentem tuæ assentiri opinioni: quandoquidem neq; ego tibi vim facio, licet perfacile te possim compellere, vt mea sententia obsequaris.*

i Theo. li.3. c.18.

BEROEENSIS ADOLESCENTIS APOSTASIA PATER QVID IN IVLIANVM.

XXXII. *Tum pater adolescentis, fide in Deum animum exacuens: De isto ne, inquit, scelerato, Imperator, verba facis, qui & Deo odiosus est, & mendacium veritati anteponit? Rursum Iulianus personam indutus mansuetudinis: Heus tu, inquit, desine maledicere. Atq; ore ad adolescentem conuerso: Mihi, inquit, tua tecura erunt, quandoquidem patri, vt istud agat, persuadere non queo. Ista quidem narratio* (subdit Theodoretus) *non est frustra à me instituta: quippe ex ea plane ostendere volui, non modo admirabilem diuini hominis in loquendo libertatem; verum etiam quod erant quidem plurimi, qui tyranni illius potentiam penitus contemnerent. Etenim Antiochia itidem vir quidam facile optimus, qui adolescentibus doctrina instituendis operam dabat, magnam familiaritatem, vtpote multæ litterator, quam vulgus præceptorum solet, constauit cum eo, qui id temporis inter doctores primas tenebat; Libanium, duco, tam crebris sermonibus apud Sophistas celebratum. Qui cum impius esset, expectaretq; victoriam, & minas Iuliani ante mentis oculos flatueret, a ludimagistro, quo nostra religioni quasi per iocum irrideret, sciscitatur: Quid rerum gerat fabri filius? Qui diuinā completus gratia prædixit quod erat paulo post euenturum: Nam huius, inquit, vniuersitatis opifex Deus, quem tu per risum fabri filium nominas, Iuliano loculum fabricatur. Neque certè multi dies præterierunt, cum nuncius allatus est de sceleratis illius morte; qui in loculo reconditus & ad sepulchrum elatus, se frustrà minas iactasse declarauit. Ex qua vna re Dei gloria fuit magnopere illustrata.* hactenus Theodoretus: sed de nece Iuliani suo loco pluribus. Verum quod dicit, hominem illum Christianum præfectum fuisse doctorem adolescentibus erudiendis; non sic intelligendū, vt tunc Antiochiæ publicè profiteretur: nam Iuliani edicto vetiti erant Christiani præceptores à literarum gymnasijs: sed quod ille ante paucos menses his vacare (dum sibi liceret) solebat, qui ob egregiam eruditionem optime notus, imo & familiaris Libanio erat.

QVID VATICINATVR CHRISTIANVS DE IVLIANO.

XXXIII. Demum vt ad Epistolam ad ipsum Libanium scriptam redeamus, hæc idem Iulianus ad finem habet: *Quam vero multis & litteris & libris mandarim ea, quæ mihi tanquam læta auspicia euenerunt (circumferuntur autem nobiscum) quid opus est fastidiose ac moleste recensere?* hæc ipse, fidens deorum patrocinio cuncta prospere obuentura. Quonam autem pacto quæ eius interitus præsagia erant, ipse stulte admodum in victoriæ omen conuertere soleret, vnum hic ab Ammiano k narratum adducam exemplum: *Quieta* (inquit) *nocte emensa, manè iumentum, quo vehebatur, ex vsu poposcit: oblatusq; ei equus, Babylonius nomine, ictu tormenti consternatus, dum dolorum impatiens voluitur, auro lapillisq; orna-*

k Ammian. lib.23.

FALSIS AVGVRIIS IVLIANVS DECEPTVS.

menta distincta compressit. Quo ostento lætior clamauit, plaudentibus proximis, Babyloniam humi procidisse, ornamentis omnibus spoliatam: & paulisper detentus, vt omen per hostias litando firmaret, Dauanam venit, &c. eiusmodi autem multa erant, quæ Iulianus in suam inflectens sententiam literis commédabat, tanquam victoriæ certa præsagia. Adulabantur enim aruspices, & quæ illi grata esse persentirent, propinabant cupienti: de quibus S. Ambrosius *a* ad Valentinianũ Imperatorem: *De Iuliano, inquit, quid loquar, qui cum responsis aruspicum male credulus esset, ademit sibi subsidia reuertendi?* Sed plane aruspicibus se deteriores exhibuerunt Iuliano magi, qui Philosophorum titulo eum comitabantur, Maximus, atque Priscus. Simile accidit illud de leone iaculis confosso militum. *Quo veluti victoria certo signo* (inquit Ammianus) *Iulianus exultantius incedebat*: quo tamen, vt ait, Regis obitus portendebatur: *Erant enim, inquit, omnia oracula dubia & ambigua, quæ nonnisi casus aperuere postremi, iuxta illud vulgatum: Aio te Æacida Romanos vincere posse.* Addit his Ammianus, tum aruspices Etruscos, quos secum ducebat Iulianus, eadem ex libris ostensa prodigiorum significatione, eum à cœptis reprimere conatos esse: *Sed calcabantur, inquit, Philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat auctoritas.* horum præcipui fuerunt, quos diximus, Maximus, atque Priscus; quorum seductus consiliis, ad interitum pariter perductus est. In eadem insuper expeditione (quod summis ducibus gloriæ datum est) idem Iulianus ipsas noctes peruigil in commentariis scribẽdis suis, instar Cæsaris insumebat; vt non litteras tantum diuersas ad diuersos daret, sed & libros componeret, eos præsertim, quos contra Christianam religionem elaborauit, de quibus hæc S. Hieronymus *b* ad Magnum:

a Ambros. epist. 31.

b Hier. epist. 84.

XXXIV. IVLIANVS CONTRA CHRISTVM SCRIB. T.

Iulianus Augustus septem libros in expeditione Parthica aduersum Christum euomuit: & iuxta fabulas poetarum, suo se ense lacerauit. Si contra hunc scribere tentauero, puto interdices mihi, ne rabidi canem, Philosophorum & Stoicorum doctrinis, id est, Herculis claua repercutiam. Quanquam Nazarenum nostrum, & (vt ipse solebat dicere) Galilæum statim in prælio senserit; & mercedem linguæ putidissimæ, conto in ilia perfossus acceperit. hæc Hieronymus. Porro de iisdem contra Christum scriptis libris hęc ipse Libanius *c*: *Hyeme, inquit, cum noctes sunt paulo longiores, Imperator libros illos, qui hominẽ à Palæstina oriundũ, Deum & Dei filium esse confirmant, diligenter euoluens, longa disputatione & firmis argumentis conuincebat esse ridiculos: religionemq; ab illis excultam, & magno in honore habitam, nugis redundare: & se in illo Tyrio illo sene sapientiorem ostendit. Igitur Tyrius ille sit animo placato; & dicendi facultate superatus, æquo ferat animo, quod sit in eum dictum à filio.* hæc Libanius, præstantiora dicens scripta Iuliani aduersus Christianã religionem fuisse, quam quæ antea elucubrasset Tyrius ille senex, nempe Porphyrius.

c Apud Socrat. lib. 3. c. 19.

XXXV. At de compositis ab eodem Iuliano libris hæc etiam Cyrillus Alexandrinus *d*: *Cum igitur potentissimus Iulianus linguam sortitus esset disertam, acuit eam contra nostri omnium Dominum Saluatorem Christum, & tres scripsit libros aduersus Sancta Euangelia, & contra piam Christianorum religionem, quibus multos commouit & haud mediocriter offendit. Etenim leues facileq; mobiles in eius laqueos cito cadunt, fiuntque dæmonibus dulcis esca. Turbantur autem interim nonnihil etiam ii, qui in fide profecerunt: credunt enim ipsum sanctas diuinas litteras nosse; quandoquidem ex ipsis varia testimonia in suis libris accumulat, quamuis ignoret, quæ dicat. Quoniam autem plurimi superstitiosi consentientes eos, qui Christum sapiunt, suaq; deq; prætexunt, nobis exprobrantes illius contra nos scripta, & dicunt tanta grauitate edita, vt carpi nusquam valeant; nullumque adhuc inuentum esse ex nostris doctoribus, qui vel contradicere, vel subuertere dicta illius queat. Adhortantibus itaque multis, atque ipsius Christo dicente e: Et nunc vade, & ego aperiam os tuum: accommodaui me, vt destruam quidem Græcanicum supercilium aduersus Dominum Christum sese extollens: adiuuem autem, quantum licet, deceptos; demonstrando deceptum esse, & ignorasse sacras scripturas eum, qui nostri omnium Saluatorem Christum incusat.* hæc Cyrillus ad Theodosium Imperatorem. Quam vero egregiè id præstiterit; ex ipsis, qui extant, commentariis, quibus & libri illi inexti sunt Iuliani, cuilibet vtrumq; textum legẽti satis perspicuum esse potest. Quod autem S. Hieronymus dicat septem à Iuliano contra Christianam religionem libros fuisse conscriptos, Cyrillus autem tres: ex diuersa partitione operis id accidisse putatur. Porro decem extant Cyrilli libri, quibus Iuliani commentarios validissime oppugnauit.

d Cyrill. in præfat. lib. contra Iulianum.

IVLIANI LIBRI ADVERSVS CHRISTIANAM RELIGIONEM DAMNOSI.

e Ezech. 3.

XXXVI. Sed quod hæc nouissima esse credatur lucubratio Iuliani, quam tamen primam omnium mente conceperat: agedum reliqua ab eo scripta recenseamus. Eorum, quæ extant, præter illa, quæ superius recensuimus, est hymnus in Solem, ad Sallustium illum suum inscriptus, cui (vt ipse fatetur in fine) antea *Saturnalia* nuncupatat, in cuius scriptione trium tantum noctium spatium insumpsisse gloriatur. Sed illud magis mirandum, quod toto illo tractatu nihil contra Christianam ex more religionem oblatret, cum alioqui se Ethnicissimũ in primis ostendat. Multa in eo de Sole mutuatus ex Platone in Timæo atq; Cratilo, ex Aristotele Physicorum secundo & alibi, ex suo Iamblico, à quo & se omnia edoctum profitetur, accepitque nonnulla ex Hesiodo in Theogonia, atq; ex omnium vetustissimo Homero cum in Iliade & Odyssea, tum etiã in hymnis. Solem vero laudaturus, à suis laudibus exorditur, significãs se ab ineunte ætate Solis fuisse cultorem. Inde & vanus homo titulum & nomen æmulatus est Solis, dum suam effigiem titulo & signis Serapidis, qui idem est, quod Sol apud Ægyptios, vna cum Iside, quæ Luna ab iisdem creditur, in nummis effingi voluit, quorum exempla superius habes formis expressa. Enumerans Suidas eiusdem Iuliani lucubrationes, præter illas, quarũ à nobis mentio facta est, recenset commentarium ad Canem, seu Cynicum Heraclitum, itemq; de tribus figuris, & de Saturnalibus, Epistolas itidem omnis generis multas, & alia. At de eius scriptis hactenus: cœptum iam ab eo iter prosequamur in Persidem, in quo suum Edessenis negauit aspectum. ait enim Sozomenus *f*:

IVLIANI SCRIPTA.

f Sozo. li. 6. cap. 1.

XXXVII. QVID IVLIANVS CHARRIS EGERIT.

Prætergressus Edessam propter odium fortasse incolarum (quippe ciuitas illa iam vsque ab Apostolorum temporibus vniuersa Christianam religionem professa fuerat) ad Charras venit: quo in loco cum delubrum Iouis offendisset, hostias immolauit, & suo more precatus est. Fuisse quidem Iulianum infensissimũ Edessenis, eius litteræ ad Ecebolium superius recitatæ, quibus omnes Edessæ Ecclesias diuitiis expoliari mandauit, satis significant. Cæterum Edessæ sub Iuliano passum esse Dorotheum presbyterum Tyrium decrepitæ admodum senectutis hominem, in Notis ad Romanum Martyrologium dixisse meminimus. Charris autem cum esset Iulianus, decimoquarto Kalendas Aprilis, terrirum fuisse insomniis, quod ea die Romæ (vt dictum est) conflagrasse templum Apollinis significaretur, Ammianus *g* tradit. Quid præterea Charris idem scelestus fuerit operatus, Cedrenus sic tradit: *Ibi quandam speluncam subiit, ibiq; execranda sacra operatus, fores seruo occlusit ac consignauit, apposita custodia. Quibus foribus eo interfecto apertis, inuenta est muliercula capillis suspensa, extentis manibus: cuius crudelis ille ventre dissecto, victoriam scilicet de Persis sicam ex iecinore deduxerat.* hæc ipse.

g Ammian. li. 23.

XXXIIX. Cum autem Nisibin apud Tigrin peruenisset: *Ibi* (inquit Zosimus *h*) *octies mille grauis armaturæ milites ad loci munitionem reliquit, quorum duces essent Procopius & Sebastianus.* De Procopio ait Ammianus *i*, fuisse Iuliano propinquũ; eumque cum Charris Iulianus commoraretur, & Lunæ sacra ageret, admissum absque arbitro ante aras, induisse purpureo paludamento, mandasseque arripere fidenter principatum, si se interisse discerer apud Parthos. Sebastianum autem, quem ait ex Duce Ægypti pari præfectura cum Procopio honestasse, haud alium puto ab illo, qui (vt tertio tomo Annalium dictũ est) fauit Alexandriæ aduersus Athanasiũ Arianis. Sed quod ad Iuliani res Nisibi gestas pertinet: cum locum illum Romanorum aduersus Persas propugnaculum præ cæteris munire statuisset, omnemque operam atq; studium ad id quam diligentissime præstãdum impendisset: quamuis omnibus, quæ bellicus vsus exposceret, eundẽ inexpugnabilem penitus

h Zosi. li. 3.

IVLIAN. QVID NISIBI.

i Ammian. lib. 23.

nitus reddidisset; debilem tamen esse existimauit, quod deorum videretur esse destitutus auxilio: nam accolæ ciuitatis impij visi sunt ipsi, quod abdicatis diis, non modo Christum colerent, sed & memoriam celebrarent hominis mortui, nempe S. Iacobi eius ciuitatis Episcopi, cuius & reliquiis assisterent vigilando, & frequentando magnum honorem impenderēt. Quamobrem eas extra Nisibim efferri præcepit, cum quibus pariter ipsam ciuitatē omni prorsus præsidio nesciens spoliauit: quippe quod quamdiu venerandum sanctissimi viri corpus illic mansit, ab omni Persarum aggressione, tanquam firmissimo roborata munimento, perseuerauit incolumis: eo vero amoto, necesse fuit hostibus dedi. quod quidem Gennadius *a* restatur his verbis: *Moritur hic vir Constantij temporibus: iuxta præceptum patris eius Constantini intra muros vrbis Nisibenæ sepelitur, ob custodiam videlicet ciuitatis: quod secundum fidem Constantini euenit. Nam post multos annos ingressus Iulianus vrbem, & vel gloriæ sepulti inuidens, vel fidei Constantini, cuius ob id domum persequebatur; iussit efferri de ciuitate sancti corporis reliquias. Et post paucos menses (Iuliano nimirum occiso, & toto in discrimen posito Romano Imperio) consulendæ scilicet Reipublicæ causa, Iouianus Imperator, qui Iuliano successerat, tradidit (secundum videlicet susceptas iniquas pacis conditiones) barbaris ciuitatem, quæ vsque hodie Persarum ditioni cum finibus suis subiecta seruit.* hæc Gennadius, eademque alij post eum. Accidit autem, vt cum Iulianus Nisibi esset, Dometius sanctissimus monachus Christianus, natione Persa, in ipsum magna constantia insurrexerit, exprobrans apostasiam, qua desertor pietatis factus, pro dæmonibus bellum gereret aduersus sanctos: quod indigno ille perferens animo, mox ipsum cum duobus eius discipulis lapidibus iussit occidi, victoriam putans auspicatā de Persis nece hominis Persæ: sed contrarium plane accidit, cum victus potius à Persis monachis, eorum sanguinem pro Persis pugnantem senserit aduersarium; vincique cœperit, cū se vincere in ferendo illis necem existimauit. Porro memoria horum martyrum viget in monumentis Ecclesiasticis *b*.

S. IACOBVS PROPVGNACVLVM NISIBIS.

a Gennad. de script. Eccl. c. 1. in Iacobo.

b Martyro. Rom. 7. Aug.

XXXIX. Sed & cōtigit quidem, cum Iulianus apud Persas cum exercitu ageret, dignum memoria facinus: nam cum ex more ad discendas res absentes dæmone nuncio vteretur; quā imbecilles eius vires essent, vt ab homine vno Christiano idem detineri potuerit, fuit certo demonstratum experimento. Res enim sic se habuit *c*: *Cum ascenderet Iulianus in Persidem, ab eo missus est dæmon, vt velocius vadens in Occidentem, inde responsum aliquod de rebus, quæ illic agerentur in locis, afferret. Cum autem peruenisset dæmon ad locum quendam, vbi monachus nomine Publius habitabat: stetit ibidem per dies decem immobilis, & non poterat vltra progredi, quia monachus ille die noctuque oraret. Sicque re infecta, dæmon reuersus est ad Iulianum, qui eum miserat. Qui ei dixit: Quare tardasti? Respondit ei dæmon, dicens: Et moram feci, & sine actione reuersus sum: sustinui decem dies monachum nomine Publium, si forte cessaret ab oratione, vt transirem; & non cessauit. sicque prohibitus sum transire, & redij nihil agens. Tunc impius Iulianus dixit: Cum regressus fuero, vindictam in eum exercebo: & intra paucos dies interemptus est diuina prouidentia.* hæc apud Vitas Patrum, eadē habent Cedrenus *d*, Glicas *e*, & alij: vt de ea re à nemine reperiatur esse dubitatum.

DÆMON NVNCIVS IVLIANI DETINETVR.

c Vit. SS. Patrū par. 2 c. 19.

d Cedren. in Compend. in Iulian.

e Glicas Annal. par. 4.

XL. De Publio autem monacho, qui hoc sæculo claruit in Zeugmatensibus solitariis locis, mentio est apud Nicephorum *f*. Addit vero ad hæc Cedrenus ex iisdem Vitis SS. Patrum: *Hoc cum quidam procerum eius inaudiuisset de legatione dæmonis reddita irrita, admiratione ductus, post reditum omnia sua pauperib. distribuit, atque ad senem istum Publium profectus, præclarus monachus euasit, omnibus prædicans monachorum vim, qua aduersus tenebrosos dæmones sunt præditi.* Equidem prædixit Apostolus *g*: *Non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, quos posse detineri spirituali virtute, quæ scripta sunt à Daniele *h* non obscure nos admonent verbis illis: *Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus*, &c. Porro virtute CHRISTI aduersus apostatas angelos magnam cōsecutos esse vim & potestatem sanctissimos viros, quis dubitat? *Ecce enim* (dicebant *i* Christi discipuli) *etiam dæmonia subijciuntur nobis.* & Fideles iudicaturos esse angelos, Apostolus contestatur *k*.

f Niceph. li. 11. c. 41.

DE PVBLIO MONACHO VIRTVTE INSIGNI.

g Ephes. 6.

h Dan. 10.

i Luc. 10.

k 1. Cor. 6.

XLI. Inter hæc autem Iulianus cum peruenisset Cercusium munitionem positam ad ripam Euphratis fluminis, per naualem pontem exercitum in hostium ditionem, aduersam regionem transmisit: *vbi triste* (vt Ammianus ait) *omen occurrit, exanime cadauer apparitoris extincti manu carnificis, quem Præfectus Sallustius præsens damnauerat.* Sed hæc & alia his similia Philosophi illi eum comitantes, qui certam victoriam polliciti erant Imperatori, vel negligenda dicebant, vel in contrarium sensum interpretabantur. Tunc etiam accidit è cœlo prodigium, de cuius interpretatione aruspices & Philosophi mutuo altercātes, ab inuicem dissensere: sed in malum suum Philosophis magis Iulianus inhærens, illos vt bos ad victimam sequebatur. Rem gestam sic Ammianus describit *l*: *Secuto itaque die, qui erat septimus Idus Aprilis, Sole vergente iam in occasum, & parua nubecula subito aere crassato, vsus amittitur lucis: & post minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Iouianus nomine miles cœlo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos à flumine reducebat. Eoque viso harum rerum interpretes accersiti, interrogatique, etiam id vetare procinctum, fidentius affirmabant: fulmen consiliarium esse monstrantes (ita enim appellantur, quæ dissuadent aliquid fieri, vel suadent) ideoque hoc nimis cauendum, quod milite celsi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere, fulgurales pronunciant libri. Contra Philosophi, candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum ex æthere aliqua vi ad inferiora detrusum, aut si exinde prænoscitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriosa cœptandi: cū constet, flammas suapte natura, nullo operante, ad sublimia conuolare.* hæc facta sunt, cum, parato ponte, Iulianus Euphratem vna cum exercitu transmisisset.

l Ammian. li. 23.

TRISTIA OMINA IVLIANVM EXAGITANT.

XLII. Quæ autem prospere Iuliano vsque ad vrbem Ctesiphontem euenerunt, Ammianus exactissime prosecutus est: quem legat, qui præter res ad Ecclesiasticam narrationem spectantes, aliquid amplius cupit. Nos vero ea tantum hic reddemus, quæ Gregorius Nazianzenus *m* summatim complexus est, cum ait: *Susceptæ quidem expeditionis principia illi admodum generosa, & à plerisque eorum qui eius partibus studebant, miris clamoribus elata, hoc modo se habent. Nam cum totam eam Assyriæ partem, quam perluens Euphrates, ac Persidem præterlabens illic cum Tigride miscetur, captam peruastasset; nonnullaque castella, nemine prohibente, diruisset; siue quia Persas incursionis celeritate fefellisset, siue quia ab ijs consulto ita duceretur, sensimque ad vlterius progrediendum alliceretur (vtrumque enim dicitur) ita demum iter faciens, atque exercitu à latere proficiscente, nauibusque frumentum & vasa per flumium conuehentibus, paucis interiectis diebus, Ctesiphonti castra admouet: cuius vrbis tanto desiderio tenebatur, vt vel ad eam propius accessisse, victoriæ partem existimaret:* hæc de Iuliani aduentu Ctesiphontem vsque Gregorius.

IVLIANI RES PROSPERE GESTÆ.

m Gregor. Naz. orat. 2 in Iul.

XLIII. Cum igitur victor Iulianus illuc vsque celeriter peruenisset; tum illud proditum est oraculum, siue adulantium magorum Philosophorum arte confictum, siue deludentium dæmonum astu compositum, quod his verbis scriptum Suidas recitat *n*:

Turrigenarum quondam genus deleuit consilio pollens
Iuppiter
Inimicissimum beatis Olympias ædes tenentibus.
Romanorum Imperator Iulianus Deo similis
Pugnans Persarum vrbes & mœnia longa
Cominus pugnantium deuastauit igne, validoque ferro,
Assidueque domuit & vrbes & gentes multas:
Qui & Occidentalium virorum, Aleman. co solo
Prælijs crebris capto, vastauit arua. extant eadem apud Nicephorum *o*.

n Suid. verbo Iulianus Parabata.

ORACVLVM MENDAX ET ADVLATORIVM.

o Niceph. in fin. lib. 10.

Hæc tunc occinebantur: sed plane ante victoriam pæana cantatum. Nam triste paulo post omen cunctis mœrorem incussit, ipsumque Iulianum in numinis detestationem

tionem induxi, qualenam id fuerit, Ammianus *a* his verbis significat:

a Ammia. li.24.

XLIV.

IVLIANVS IMMOLAT MARTI.

Abunde ratus post hac prosperitatis aduentare complures, hostias Marti parabat Vltori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua nouem procubuere tristissimi; decimus vero, qui defractis vinculis agre reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Obseruatum est à sacrificantibus (inquit Macrobius *b*) *vt si hostia, qua ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetq, se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito deo offerri eam putabant: qua vero stetisset oblata, hanc volenti numini dari existimabant.* Et Suetonius *c*, vt Iulium Cæsarem ne religione quidem vlla à quoquam incœpto vnquam absterritum vel retardatum ostenderet; exempli causa subijcit, quod licet immolante ipso aufugisset hostia, profectionem tamen aduersus Scipionem & Iubam non distulit: additque tristis portenti loco habitum, si aut hostia ab ara profugisset, aut in aliam partem corporis, quam oporteret, cecidisset, sed superstitiosior Iulio Iulianus, & longe ille patientior isto, de quo Ammianus hæc subdit *d*: *Quibus visis, exclamauit indignatus acriter Iulianus; Iouemq, testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecrauit, celeri morte praereptus.* Sed ô vir inconstans, vbi illa olim tua de Marte prædicatio gloriosa, recensita superius? Iam ipse fateris, nihil posse deos, quos non curas indignantes iteratis victimis tibi propitios reddere. Sed desperatio (excuso te) has à te voces, inuito licet, extorsit, cum esses fortasse memor, quod ante necem Galbæ accidisse Suetonius *e* tradit, & de Vitellio Tacitus *f* & Lampridius de Alexandro affirmant, nimirũ ante ipsorum interitum tauros fractis vinculis ab ara secessisse.

b Macrob. Satur. lib 3. c.5.

c Suet. in C. Iulio. c.59.

d Ammia. lib.24.

e Sueton. in Galba, c.18

f Tacit. lib.19.

XLV.

g Gregor. Naz. orat.2 in Iul.

CTESIPHON FIRMA MVNITIO.

At quid postquam Ctesiphontem Iulianus peruenerit, Gregorius Nazianzenus *g* de eo? *Hinc vero iam*, inquit, *velut arena pedibus subtracta, aut tempestate in nauem illisa, res ipsi retro fluunt. Ctesiphon enim arx firma est, expugnatuq, difficilis, muris cocto latere conditis, & alta fossa, palustrique ac limoso amne communita. eam porro arx quoque altera firmiorem reddit (Cochen appellant) pari tam natura, quam artis prasidio constructa, alteri arci ita coniuncta, vt vnius tantum ciuitatis speciem amba prabeant, intermedio amne inter se disiuncta. Quas cum nec sine incursu atque impetu euertere, nec obsidione capere & in potestatem redigere posset, nec vero vlterius cum exercitu ac prasertim cum naualibus copiis pergere (periculum enim esse, ne è loco superiori telis vtrinque peteretur, transituque prohiberetur) hoc demum modo eas à tergo reliquit: Euphratis enim fluminis omnium maximi partem haud minimã perrumpit, & circumducit; vt ex fossa, cuius vetera etiam vestigia extare aiunt, nauibus permeabilis esset, atque ita per eam ad Tigrin aliquanto vlterius confluens, naues saluas & incolumes tuetur, è fluuio ad fluuium tuto perucctas, ita castellorum horum periculum effugit.* id de fossa ex Euphrate in Tigridem ducta Gregorius: *Quam* (inquit Ammianus) *antehac Traianus, posteaq, Seuerus, egesto solo fodi in modum canalis amplissimi, studio curauerunt summo, vt aquis illuc ab Euphrate transfusis, naues ad Tigridem commigrarent: tutissimumque ad omnia visum est eadem loca purgari, qua quondam simulia Persa timentes, mole saxorum obruere multorum: hacq, valle purgata, auulsis cataractis vndarum magnitudine, classis secura stadiis triginta depulsa, in alueum iniecta est Tigridis.* hæc Ammianus; qui admissas inter eos velitationes quasdam & leuia prælia recenset: quibus in præliis quodnam Persarum consilium fuerit, Gregorius Nazianzenus ita declarat: *Vt autem progredienti Persica copia in conspectu venientes, quotidieq, increscentes, eam gerendi belli rationem tenere cœperunt, vt aduersa quidem acie nequaquam sibi standum; nec, cum nullo periculo vincere liceret, nisi magna necessitate vrgente, tentandam sibi belli aleam iudicarent: caterum è tumulis & locorum angustiis, vbi occasio offerretur, hostes sagittis impeterent, atque opportunissimis via transitibus occupatis, eos facillime, ne porro progrederentur, inhiberent: tum vero in magna animi perplexitate & inopia Iulianus versabatur; quoque se verteret non habens, perniciosum tandem consultationis sua exitum reperit.* at quodnam eiusmodi consiliũ fuerit, & eius captandi proditoris persuasio quænam præcesserit, idem subdit his verbis:

EVPHRATES IN TIGRIN FOSSA DEDVCTVS.

XLVI.

h Iustin. li.1. Herodo. lib. 3. Plut. Apophi. Impp.

PERSA PRODITOR DECIPIT IVLIANVM.

Vir enim quidam inter Persas non ignobilis, Zopyri h illius erga Cyrum in Babylonis obsidione facinus imitatus, quasi ob grauissimas quasdam causas in grauissimam offensionem Persarum Regi venisset, eaq, de causa in eum pessimè animatus, contraque erga Romanos optimè affectus esset; cum hoc commento & simulatione fidem apud eos inuenisset: Quid; inquit, Imperator? Quid tam ignauum atque imbecillum de re tanti momenti consilium initu? Quis hic naualis commeatus, onusque superuacaneum ignauia magistrum? Nihil enim ad expugnandum difficilius, nihilq, pertinacius est, quam venter, sitaque in manibus habere spem salutis. Quocirca, si quid me audies, nauticum hunc apparatum valere iubebis, languoremque ex eo ad fortissimum hunc exercitum redundantem: tu autem via alia faciliori & tutiori, cuius tibi me ducem fore profiteor (nam Persica regionis tam peritus sum, quam quiuis alius) in hostium terram impressionem facies: rebusq, ex animi sententia confectis, ad reditum te accinges. Me autem tunc demum beneficio afficies, cum re ipsa atque experimento beneuolentia erga te mea consiliique mei documentum ceperis. Hac ratione cum Iuliano, id quod proponebat, persuasisset (credula enim est leuitas) pracipueque etiam DEO impium exagitante, omnibus simul incommodis premi cœpit exercitus. Naues igni conflagrabant: frumentum nullum erat: ac risus insuper accedebat (idem enim ferme erat, ac si manus sibi ipsi, necemq, attulisset) spes omnes euanida: duxq, itineris cum promissis suis abscessit. In orbem porro hostes instabant, bellum circumfluebat, progressio non facilis, victus agrè parabilis: languebat exercitus, animiq, concidebat: itaque Imperatorem ira prosequebatur: nihil bona spei reliquum erat, hac vna, vt in prasenti rerum statu, salutis ratio patere videbatur, nimirum scelerato imperio ac militari prafectura defungi. At qua hucusq, gesta sunt, ita se habent. Sed & Ioannes Chrysostomus sugillat pariter cum impietate imprudẽtiam Iuliani, cum ait *i*: *Qui n. plures militum myriadas secum duxerat, quã vllus vnquam ante ipsum Imperator, quiq, Persidem omnem per incursionem ac sine puluere (quod aiunt) capturum se sperauerat: huic sic infeliciter ac miserabiliter res successit, vt fœminarum potius ac puerulorum, quam virorum exercitum illum secũ habuisse dicas. Primum n. imprudentia sua in tantam illos necessitatem adegit, vt equinis carnibus vescerentur*, atque partim fame, partim siti absumpti perirent. Quasi n. in Persarum gratiam copias ageret, neq, illos caperet, quin potius suos illis prodere studeret; sic eos in locorum difficultates quasdam conclusit, ac tantum non vinctos hosti tradidit. Enim vero calamitatum earum genus omne nullus possit, ne ex his quidem, qui illas viderunt, expertiq, sunt, recensere: ita omnem modum superarunt.* hæc & Chrysostomus, cuius tempore hæc gesta sunt, & à multis, qui interfuerunt, facile audisse potuit.

i Chrysost. orat. contra Gent.

ROM. EXERCITVS ANGVSTIIS PREMITVR

XLVII.

Qui igitur deorum promissionibus animatus eam susceperat magnæ molis prouinciam, maiori desperatione Iulianus vrgetur, cum adeo manifestis signis à diis suis sibi visus est esse penitus derelictus: nam in tot tantisque constitutus angustiis, ab eis responsa quærens, litatis victimis, haud valuit extorquere: vt merito in eum ac cæteros eiusdem superstitionis cultores illud ex Moysi cantico *k* exprobrandum fuerit: *Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam? Surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.* nam de ipsis hæc Ammianus *l*: *Et tum nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes & dubij, extructis aris, casisq, hostiis, consulta numinum sciscitabamur, vtrum nos per Assyriam reuerti censerent, an prater radices mõtium leuius gradientes, Chiliocomum prope Corduenam sitam ex improuiso vastare: quorum neutrum, extis inspectis, consore dicebatur; stetit tamen sententia, vt omni spe meliorum succisa, Corduenam arriperemus.* hæc ipse. sed ad XVI. Kal. Iulij arripientes iter ab aduentantibus hostibus repressi sunt. postea vero fame enecti, conglobato agmine, dato ad decertandum solemniter signo, confertas hostium frontes nisu protulerunt acerrimo; maiorq; facta est hostium strages, Romanorum paucioribus cæsis, & cum eis * Vetetanione, qui Triariorum legionem regebat, sed inter hæc trium dierum induciarum ad vulnera curanda spacia intercesserunt: cum iam fame haud toleranda afflictatus Romanus exercitus esset, ac profunda desperatione penitus mersus. At quid sequenti nocte Iuliano per visum videre contigerit, Ammianus sic narrat *m*:

k Deut. 32.

l Ammian. li.24.

* Vetranione

m Ammia. li.25.

Ipse

XLIIX. RVRSVS TRISTIA OMINA.

Ipse autem ad solicitam suspensamque quietem paulisper protractus, cum somno (vt solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Iulij quædam sub pellibus scribentis, obscura noctis altitudine sententijs cuiusdam Philosophi teneretur: vidit squalidius, vt confessus est proximis, speciem illam Genij publici, quam cum ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis, velata cum cornucopia per aulæa tristius discedentem. Et quanquam ad momentum hæsit stupore defixus; omni tamen superior metu ventura decretis cœlestibus commendabat. Relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem visam aeris parte sulcata euanuisse existimauit: horroreque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. erat autem nitor igneus iste, quem διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens vnquam, nec terram contingens. & paulo post: *Confestim itaque ante lucis primitias Etrusci aruspices accersiti, consultiq; quid astri species portenderet noua: Vitandum esse cautissimè responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tranquitianis libris in titulo De rebus diuinis id relatum esse demonstrantes: quod facie in cœlo visa, committi prælium, vel simile quicquam non oportebat. Quo etiam id inter multa alia spernente, orabant aruspices, saltem aliquot horis profectionem differri: & ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi sententiæ reluctante: sed extorto iam die promota sunt castra.* hactenus Ammianus.

XLIX. EXPROBRATIO IN IVLIANVM.

Ad hæc infelix adactus est Iulianus, vt qui ex sententia aruspicum cuncta aggredi solitus esset, & de victoria securus tantæ molis bellū auspicatus fuisset, iam sibi cuncta prospera fore (vt ipse suis ad Libanium literis testatus est) antea pollicentibus diis; modo cum & ab his se deceptum, & ab illis delusum, licet sero conspiceret, contemptor factus sit numinum, & refragator aruspicum: à quibus sic eos cōsulens; responsa quærebat, quasi quod à diis promissum erat, exigeret: sed tamen quæ illi dicerent, cōtemnebat, quod promissionib. deorum esse aduersa sentiret. Sicq; miser his contrarijs fluctibus agitatus, quod hostium vallatus cuneis, & fame acrius exercitum perurgente, nullum esse conspiceret humanis viribus è tot malis effugium; sed cœlestium tātum numinum esse, deploratis ac desperatis rebus succurrere; eadem iteratis sacrificiis exigebat. Rursum vero ipsa numina implorata, sacrisque placata, nec opem ferentia, sed deteriora minantia, veluti infida respuebat, ac deuouebat ingrata: execrans deos, quorū cultum prostratū penitus tanto labore & industria frustra restituere conatus esset, ornasset templis, atque ditasset, tot sacerdotia erexisset, immolasset sacrificia, hecatombas multiplicasset, humano quoque eosdem cruore pauisset, quibus & de Christianorum cęde nuncupasset vota solemnia. Tot igitur tantisq; facinoribus promeritos deos experiri iam sibi contrarios, patienter ferre nequibat. Martem, Pallademq; à parte hostium stare, Victoriam illos sequi; Altricem Isidem, ipsamq; Cererem pascentem omnes, à Romano exercitu longius recessisse; ipsumq; publicum Genium abscessisse, quam indigno ferebat animo! Et quam succensebat, cum nullum deorum, nisi Pallorem, & Pauorem, Timorem, Mortem, Pœnam, Necessitatem, Violentiam, Paupertatem, Inuidiam, & alios his similes antitheos, quibus vt diis Gentes *a* erigebant templa, hisq; coniunctas funestas Erymnas cum aliis aduersariis & infaustis sibi numinibus in castris versari cognouit, quæ procul abigere sacris depulsoriis frustra tentasset! Sed nullum infensius visum est superbo homini numen, quam quod appellant ipsi Ridiculum, à quo se instar Annibalis Vrbem frustra tentantis, derideri cōspiceret: eidemq; inhærentes Momum exhorruit atque Selenum: quem omnes carpentem, ac ne optimis quidem parcētem Imperatoribus, ipsemet in Cæsaribus accurate descripserat; quem & sciret se apud Iouem habiturum pugnacem accusatorem, subsannatoremq; egregium expertum. His igitur animo æstuans, velut œstro percitus, & diris exagitatus, cōtemptis auspicibus sero sapientibus, in sui interitum, cladem que suorum præceps fertur in hostes.

a Consule de his Girald. de Diis Gent. Syntag. 1.

L. GENTILES

Sed antequam extremum Iuliani exitum oratione prosequamur: illud monēdum putamus: Ammianum & Zosimum Gentiles historicos, suæ ipsorum superstitionis Imperatorem, licet exitium Romano exercitui afferentem, ob eamq; causam detestatione dignissimum, nihilominus omni laudum genere exornasse; eundemq; vt strenuum ducem, insignemque Philosophum celebrasse.

HISTORICI HAVD FIDELES.

Sed quid Ammianus de extrema clade eiusq; nece testatum literis memoriæ commendarit, ne quid detraxisse inuidia videamur, hic in primis reddamus: *Exorto iam,* inquit *b, die, permota sunt castra. Hinc nos egressos Persæ cum sæpe afflicti peditum stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes cateruas à celsis collibus explorando: vt id suspicans miles adusq; perpetuum diem nec vallum erigeret, nec sudibus se communiret. Dumq; tegunt firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem, sed laxis incedit agminibus: inuasa subito terga pone versus arma cogentium Principi indicantur, etiam tum inermi ad speculanda anteriora progresso. Qua concitus clade, oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto, properans vltimis ferre suppetias, reuocatur alio motu, qui etiam antesignanos, vnde discesserat, paria perpeti nunciabat. Qua dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorū Parthicus globus centurias adoritur medias; ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fœtorem stridoremq; Elephantorum impatienter tolerantib. nostris, contis & multiplicatis missilibus decernebat. Verū Principe volitante inter prima discrimina in præliorū exiliit nostra succinctior armatura, euersarumq; Persarum & belluarum suffragines concidebat & dorsa.*

b Ammian. lib. 25.

LI. PVGNA EXTREMA IVLIANI CVM PERSIS.

Quos cum Iulianus cauendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus apertè demonstrans, iraque sequentium excitans audenter effunderet semet in pugnam; clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror, vt fugientium molem tanquam ruinam malè compositi culminis declinaret, & incertum subita equestris hasta, cute brachij eius perstricta *, costis perfossis, hæsit in ima iecoris fibra: quam dum auellere dextra manu conatur, acuto vtrinque ferro digitorum neruos sensit excisos: & prouolutus iumento, præsentiumq; veloci concursu relatus in castra, medicinæ ministeriis fouebatur. Moxq; vbi lenito paulisper dolore, timere desiit, magno spiritu contra exitum certans, arma poscebat & equum: vt reuiso prælio, suorum fiduciam repararet, ac videretur sui securus, alienæ salutis solicitudine vehementer astringi, eo vigore (licet in negotio dispari) quo Epaminōdas ille dux inclytus, lethaliter apud Mantineam saucius, & reuersus ex acie conquirebat solicite scutum: quod cum vidisset propius, lætior, vi vulneris, interijt: & qui animam intrepide amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum vires parum sufficerent voluntati, sanguinisq; profluuio vexaretur, mansit immobilis: ideo spe deinceps viuendi absumpta, quod percontando, Phrygiam appellari locum illum, vbi ceciderat, comperit; hic enim obiturum se præscripta audierat sorte.* hoc amplius debuit diis suis Iulianus, quod de loco sui exitus, sic eum responso ambiguo & voce æquiuoca fefellissent. Pergit deinde Ammianus referre militum post vulneratum Imperatorem in eo bello insuperabilem fortitudinem, donec facietate vulnerum ambabus partibus fessis, nox (vt ait) diremit certamina tenebrosa.

* sublata * perstricta

LII. IVLIANVS IN PRÆLIO VVLNERATVS QVID AD SVOS.

Sed idem rursus hæc de Iuliano, quem in extremo vitæ articulo sic orasse componit: *Hæc dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens, circumstantes allocutus est demissos & tristes: Aduenit, ô socij, nunc abeundi tempus è vita, impendio tempestiuum: quam reposcenti natura, vt debitor bonæ fidei, redditurus exulto: non, vt quidam opinantur, afflictus & mœrens: Philosophorum sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus: & contemplans, quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætandum esse potius, quam dolendum: illud quoque aduertens, quod etiam dij cœlestes quibusdam piissimis mortem tanquam summum præmium persoluerunt. Munus autem id mihi delatum optimè scio, ne difficultatibus succumberem arduis, neve me proijciam vnquam, aut prosternam: expertus, quod dolores omnes, vt insultant ignauis, ita persistentibus cedunt. Nec me gestorum pœnitet aut grauis flagitij recordatio stringit, vel cum in vmbra & angulis emendarer, vel post Principatum susceptum; sed tanquam à cognatione cœlitum defluentem, immaculatum (vt existimo) conseruaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella gerens, & repellens: tametsi prosperitas simul, vtilitasque consultorum non vbique concordent: quoniam*

ceptorum euentus superæ sibi vendicant potestates. Reputans autem iusti esse finem Imperij obedientium commodum & salutem; ad tranquilliora semper, vt nôstis, propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudensque nedum sciens, vbicunque velut imperiosa parens consideratis periculis obiecit Respubl. steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. Nec fateri pudebit. Interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoq; sempiternum veneror numen, quod non clandestinis insidiis, nec longa morborum asperitate, vel delicatorum fine decedo, sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digressum. Æquo enim iudicio iuxta timendus est & ignauus, qui cum non oportet, mori desiderat, & qui refugiat, cum sit opportunum. Hactenus loqui, vigore virium labente, sufficiat. Super Imperatore vero creando caute reticeo, ne per imprudentiam dignum prætercam: aut nominatum quem habilem reor, antepositо forsitan alio, in discrimen vltimum trudam, vt alumnus autem Reipub. frugi, opto bonum post me reperiri rectorem. hactenus Iuliani, seu potius Ammiani Liuium imitantis oratio, atq; subdit:

LIII.
IVLIANI INTERITVS.

Post hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus velut supremo distribuens studio, Anatolium quæsiuit officiorum Magistrum. Quem cum beatum fuisse, Sallustius respondisset Præfectus: intellexit occisum; acriterq; amici casum ingemuit, qui elate ante contempserat suum. Et flentes inter hæc omnes, qui aderant, auctoritate etiam tum integra, increpabat: humile esse, cælo sideribusq; conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo iam silentibus, ipse cum Maximo & Prisco Philosophis super animorum sublimitate perplexius disputans, hiante latius suffosi lateris vulnere, & spiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petijt, medio noctis horrore, vita facilius est absolutus, anno ætatis altero & trigesimo. hactenus de eius obitu Ammianus, testis plane domesticus: cui adiungimus compatem, nempe Libanium Sophistam, qui Iulianum sic extinctum luculenta scripta oratione laudauit: in qua de interfectione Iuliani cum agit, Christianos eius necis in crimen vocat, dum hæc ait *a*: *Quis igitur eum interemerit, audire quispiam cupit? Nomen eius nescio. Non hostem autem percussorem eius fuisse, apertum indicium est, quod ex hostibus nemo vulneris eius nomine honorem & præmium accepit: cum quidem Persarum Rex per præconem percussorem eius euocauerit, & ingentia qui se indicasset, præmia percepturus fuerit: sed ne eorum quidem cupiditate quispiam est adductus, vt facinus sibi tantum per iactantiam arrogaret. Et multa profecto hostibus debetur gratia, quod cuius facti auctores non fuerunt, eiusdem sibi gloriam non vendicarunt. Sed nobis, vt interfectorem requireremus, permiserunt, quibus illum diutius viuere, bono non fuit. Sunt autem isti, qui nullis viuunt legibus: qui quidem quod dudum sunt conati, tunc demum cum possent, peregerunt; iniquitate reliqua eos cogente, cui sub eius Imperio locus non fuit; & maxime deorum cultu, cui ipsi maxime sunt aduersati.* hactenus Libanius, non obscure Christianos Iuliani necis auctores sugillans. hæc quidem ille, quod hostium constaret assertione, non ipsorum armis, sed telo Romano fuisse Iulianum extinctum. nam Ammianus *b* sic de Persis inferius ait: *Hocque viso, è saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac verbis turpibus incessebant, vt perfidos & lectissimi Principis peremptores. Audierant enim, ipsis quoque referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidisse Romano. Verum* (inquit Socrates *c*) *Callistus satelles Imperatoris, qui eius res gestas carmine heroico conscribit, bellumque id temporis confectum narrat; illum à dæmone transfixum interijsse, commemorat.* quæ quidem opinio magis increbuisse visa est. sed qua occasione id à dæmone, nempe à superiori numine admissum Ethnici existimarint, paulo post dicendum erit.

a Apud Niceph. lib. 10. c. 34.
PERCVSSOR IVLIANI QVIS CREDITVS.
b Ammian. li. 25.
c Socr. lib. 3 c. 18.

LIV.
d Gregor. Naz. orat. 2. in Iul.
PERCVSSORE IVLIANI VARIA SENTENTIA.

Certe quidem à quonam Iulianus percussus interierit, haud satis fuisse exploratum scriptoribus illius temporis, imo nec ijs cognitum, qui certamini interfuerunt, S. Gregorius Nazianzenus *d* declarat his verbis: *Quæ autem sequuntur, non vno modo ab omnibus referuntur, sed alij alij sermoni assentiuntur calculumque non minus eorum, quibus certamini interesse, quam quibus abesse contigit. Nonnulli enim à Persis eum iaculis confixum fuisse affirmant, temere in hoste, excursantem, atque huc & illuc vesane prosultantem; idemq; ipsi, quod Cyro Parysatidis filio, accidisse: quicum aduersus Artaxerxem fratrem cum decem hominum millibus ascendisset, egregieque pugnaret, temeritate tandem sua victoriam amisit. Alij huiusmodi quendam de eo sermonem commemorant: Cum in sublimem quendam tumulum ascendisset, vt velut è specula exercitum lustraret, quantumq; bello superfuisset, cognosceret; magnasq; copias, speque sua copiosiores perspexisset: Quam graue & indignum fuerit, dixisse, si hos homines ad Romanorum terras reduxerimus! quasi videlicet ipsis salutem inuidentem. Quibus verbis inflammatum militem quendam, iraque præcipitem actum, nulla salutis suæ habita ratione, viscera ipsius gladio transfixisse.* At hæc commenti sunt Gentiles in odium Christianorum, quibus refertus erat exercitus; quasi Iulianus illos viuere ægro animo ferret: in quem indignatum dixerunt exeruisse gladium militem Christianum. Sed hæc ab ipsis scriptoribus Ethnicis sententia prorsus exploditur, qui pariter hastæ cuspide percussum Iulianum fuisse testatur. Sed subdit his, omnia vndique allata referens, Gregorius: *Alij rursus facetum & ridiculum quendam barbarum (quales in exercitus comitatu, tum ad leniendas animorum molestias, tum ad exhilaranda conuiuia esse solent) hoc facinus perpetrâsse ferunt. Nec desunt qui Saraceno cuipiam egregiam hanc laudem arrogent.* hæc Gregorius de his, quæ à diuersis ferrentur, casum incertum pro arbitrio confingentibus.

LV.
IVLIANVS DIVINITVS PERCVSSVS.

At quid ipse ea de re sentiret, superius prioris orationis exordio satis aperit, cum id ministerio Angelorum factum affirmat his plane verbis: *Atque vt mihi latius præconium pateat: omnis cælorum virtus, omnes Angeli, quorum opera tyrannus extinctus atque oppressus est: non Seon ille Rex Amorrhæorum, neque Og Rex Basan, principes exigui, atque Israelem, hoc est, paruam Orbis partem vexantes, verum draco ille, Apostata ille, magna illa mens, Assyrius ille, ille communis omnium inimicus & hostis cum multo furore in terra debacchatus, & comminatus, tum multam iniquitatem in excelsum locutus, atque meditatus*, &c. Rursus alibi *e*, vi numinis totum illud confectum esse negotium, tradit. At quid de his Basilij Magni successor Helladius scriptorum monumẽtis reliquerit consignatum, Sanct. Ioannes Damascenus *f* docet his verbis: *Quod autem imaginum institutio non noua, sed prisca sit, & apud sanctos & eximios Patres nota & vsitata, disce ex his, quæ in Vita beati Basilij ab Helladio eius discipulo, in Pontificatuque successore, conscripta sunt. Pius enim vir (vt ipse narrat) Dominæ nostræ adstabat imagini, in qua Mercurij etiam celebris martyris figura descripta erat: adstabat autem supplicans, vt impius Iulianus Apostata tolleretur. Ex qua quidem imagine didicit, quid esset euenturum. Vidit enim martyrem ad exiguum tempus obscurum, non multo autem post hastam cruentam tenentem.* hæc ex Helladio Damascenus. qui sane commentarius de rebus gestis Basilij scriptus desideratur: nam qui extat nomine Amphilochij scatens mendaciis, hæc de Magno Basilio atque Mercurio martyre longe diuerse narrat: ne quis existimet, quæ de Basilio scripta essent ab Helladio, eadem esse cum his, quæ feruntur pulchro nomine Amphilochij. Sensit imposturam in primis Glicas *g*, qui eo vno argumento totum illud Amphilochij nomine scriptum commentum dissoluit, cum ait: *Quanquam enim perscriptum reperiamus in libro de Sancti Basilij miraculis, quæ magnus ille vir Amphilochius litteris commendasse perhibetur, mandato perpetuæ Virginis Deiparæ per sanctum Mercurium, Magni Basilij precibus, desertorem hunc traiectum fuisse; non tamen hæc narratio meretur, vt ei continuo fidem adhibeas. Quam ob rem istud? quoniam in eodem scripto legimus, Magnum Basilium Cæsareæ Pontificem id temporis fuisse, cum eas regiones Imperator improbissimus contra Persas expeditione suscepta peragraret. At vero aliter eximius ille Gregorius cognomento Theologus memoriæ prodidit. Nam si Basilius, hoc ita narrante, in Ponto degebat sub initium Imperij Valentis, qui aliquanto post tempore regnauit, cum Cæsareæ Pontifex esset Eusebius; multo minus Iuliano imperante Basilius Antistitis munere fungebatur. De quo satis euidenter apparet, Iulianum iter per Cappadociam facientem, neque Basilium istic Pontificem reperisse, neque ipsius Ecclesiæ minatum esse. Consimili modo nec precatus est hoc nomine DEVM Basilius Pontifex, nec ad tollendum è medio desertorem Mercurius ille*

e Gregor. Naz. orat. in laudem Athanasij.
f Io. Damascen. de imaginibus orat. 1.
S. MERCVRIVS MARTYR PERCVSSOR IVLIANI.
g Glic. 4. par. Annal.

Christi

Christi testis sunt ablegatus, quippe si hoc pacto res gesta fuisset, obscurum non esset, in hodiernum vsque diem, à quo Iulianus telo confixus fuerit. Nam iaculo traiectum constat, auctore facti prorsus incognito.

LVI. At ipse tamen Glicas haud in eo nobis probari potest, cum eam causam, quod ea commentitia Amphilochii nomine scripta haberentur, derogat penitus fidem historiæ, quæ auctoritate Helladii citati à Damasceno, quem ipse non vidit, aliter tamen rem gestam recitantis, egregie testata redditur. Sed non Basilio tantum hæc per visum ostensa fuere; verum & cuidam alii ad castra progredienti eadem diuinitus innotuisse, Sozomenus *a* auctor est, qui rem ita describit, cum in primis hæc ait: *Equidem quisnam huius cadis administer fuerit, nihil certi possum dicere, præter ea, quæ modo dicta sunt. Sed tamen vt hi, qui de ea re consentientibus sententiis disserunt, affirmant; vera sane ea est opinio, quæ est ad nos perlata, quæ tradit, eum vltione diuina è medio sublatum esse. Cuius rei certissimum argumentum est diuina visio, quam cuidam ex necessariis eius oblatam accepi. Nam dicitur, cum ad Iulianum, qui erat in Perside, ire maturaret; in loco quodam, qui erat in via publica situs, diuersatum, & adium penuria coactum, in ecclesia, quæ ibi erat, dormiuisse: & secundum quietem vel rem gestam vidisse vel saltem somniasse: Complures ex Apostolis & Prophetis in vnum coactos, grauiter de Imperatoris contumelia aduersus Ecclesias facta conquestos esse; iniuisseque consilium, quid de hac causa faciendum esset.*

a Soz. li. 6. c. 2.

At cum diu de ea re esset deliberatum, & adhuc eorum animi velut in dubio versari viderentur; duos è medio surgentes exhortatos reliquos, vt bono animo essent, propereque tanquam ad delendum Iuliani Imperium, è concilio egressos. Hominem illum, qui has res tam admirabiles contemplatus fuerat, iter de cætero neglexisse. Atq; dum metu perculsus hæsitaret, quis huius visionis exitus futurus esset; secundo eodem in loco somnum cepisse, vidissique eundem Apostolorum & Prophetarum conuentum; atque ex improuiso velut è via in concilium ingressos illos, qui superiori nocte ad Iulianum expugnandum abierant; cæterisq; nunciasse, eum occisum esse. hæc Sozomenus. At Nicephorus *b* addit nomina illorum duorum, qui perrexerunt festini ad necem inferendam Iuliano; *nempe alterum ipsorum dictum esse Mercurium martyrem, alterum vero item martyrem Artemium Ducem, ambos olim egregios milites Christianos*

b Niceph. l. 10. c. 35.

Vtcunq; res se habeat (inquit Greg. *c*) *lethale certe, Orbiq; vniuerso salutare vulnus accepit, vnoq; facinore multorum perniciose vetitorum pœnas Iulianus exsoluit. Quod & ipsum miror, quo modo vanus homo, qui omnia hinc se scire existimabat, hoc vnum ignorauit, nimirum vulnus visceribus suis infligendum.* hæc quidem de percussore & vulnere accepto iam satis.

c Gr. Naz. orat. 2. in Iulian.

LVII. Quæ autem isthæc secuta sint, Theodoretus *d* narrat his verbis: *Deinde*, inquit, *cum milites quererentur & ingemiscerent, ex improuiso eum vulneratum offendunt, rabie contra conditorem suum furentem: Martem bellicosum ipsi, vti promiserat, auxilium minime tulisse, Apollinem falsa vaticinatum esse, Iouem denique fulminantem non in suum interfectorem fulmen torsisse. Itaque qui ante minas insolenter iactauerat, tam misere humi proiectus iacuit.* & paulo post: *Ferunt porro, ipsum tyrannum, simul ac plagam acceperat, manum protinus sanguine impleuisse, illumque proiecisse in aerem, ac dixisse: Vicisti Galilæe: & simul tum confessum esse victoriam & blasphemiam (adeo enim à mente abalienatus erat) in Deum impudenter locutum.* hæc Theodoretus *e*, & alii plerique. Sozomenus *f* vero hæc habet, cum de his agit: *Alij autem memorant, eum cũ sanguinem manu ostendisset, illum in aerem iecisse, perinde atque Soli iratum, quod Persis venisset subsidio, & se non seruasset incolumem; præsertim cum suæ natiuitatis (sicut astronomorum scientia indicabat) velut dominus esset & moderator.* hæc ille. Ac probe sane diuino coactus est numine in Solem blasphemiam intorquere; vt quem potissimum coluisset, atque in laudem eius hymnum celebrem conscripsisset, ad postremum ita perculsus proditionis eundem accusaret, sed subdit Sozomenus: *At cum esset re vera moriturus, verum Christum viderit nec ne (vti solet accidere, quando anima è corporis custodia egreditur, & res diuiniores, quam quæ ab homine conspici possint, videt) haud equidem habeo dicere: neque enim istud adeo à multis dicitur: verumtamen vt plane falsum reijcere non audeo: quippe cum credibile sit, alia etiam his multo admirabiliora contigisse, non alia de causa, quam vt constaret posit, religionem Christianam non hominum studio & industria constitutam stabilitamque esse.* hæc Sozomenus. cum tamen alii eam rem haud dubiam confirment, nempe de eius blasphemia in deos, & exprobratione in Christum, proiectione illa sanguinis in altum facta, qua & exclamauit (quod tradit Nicephorus *g*) *Saturare Nazarene.*

d Theod. li. 3. c. 20.

QVID IN CHRISTVM IVLIANVS MORIENS.

e Niceph. li. 10. c. 35.

f Soz. lib. 6. c. 2.

g Niceph. l. 10. c. 34.

LVIII. At quomodo ipse moriturus Iulianus adsciscere sibi conatus sit diuinos honores, Gregorius Nazianz. *h* narrat, sic dicens: *Sed ne hoc quidem prætereundum est, quod præter alia multa maximum perditæ illius amentiæ argumentum habet. In fluminis ripa iacebat, grauiter ex vulnere ægrotans. Cum autem permultos eorum, qui ante ipsius ætatem gloria floruerant, vt humana conditione maiores censerentur, artibus quibusdam ex hominum oculis sese sustulisse, eamque ob causam pro diis habitos fuisse sciret: eiusdem gloriæ cupiditate captus, simulque talis mortis genere interire propter temeritatis ignominiam erubescens, quid molitur? quid facit? (neque enim simul cum vita improbitas extinguitur.) In profluentem corpus proijcere conatur; ad eamq; rem nonnullorum, quos maxime fidos arcanorumque conscios habuerat, opera vtebatur. Quod nisi quispiam ex eunuchis Imperatoris hanc rem persentiens, sceleris que odio & execratione aliis prodens, huic conatui obstitisset; nouus vtique alius ex calamitate deus vecordibus hominibus extitisset.* hæc Gregorius de Iuliano, non ignaro, Romulum in primis eadem plane arte comparasse sibi diuinos honores.

h Gr. Naz. or. 2. in Iul.

IVLIANVS AFFECTAT DIVINOS HONORES.

LIX. Quoniam vero id assequi Iuliano minime licuit: ne tali tantoq; fraudaretur honore domestici ipsius iacturam alia excogitata arte cumulatius compensarunt, dum eum ad superos curru eleuatum finxerunt, idq; testificatione diuina probari conati. continetur autem eiusmodi commentitium oraculum his versibus *i*, tanquam ab Apolline illi viuenti redditum:

i Extant apud Niceph. lib. 10. c. vlt.

Atq; vbi Romanis Persas deuiceris armis,
Vsque Seleucæam bello progressus ad vrbem,
Cœlestium te sublatum turbine currus
Euehet igniuomus, magnoq; reponet Olympo
Defunctum curis hominum, duroq; labore:
Et patriam ætherea lucis remeabis ad aulam,
Vnde caduca hominum progressus membra petisti.

LX. Fuit quidem eiusmodi Iuliani casus eodem ferme temporis momento cognitus sanctis viris. quo contigit: imo (sicut diximus) & præcognitus, cum Athanasius de eo fuerat vaticinatus, nubeculam illam inani tonitruo perstrepentem quam citissime dissoluẽdam, & de fabro iam parante loculum Iuliano fatidica illa fuerat dicta sententia. At quid ea hora, qua diuina vltione tyrannus occisus est, diuinitus ostensum fuerit magno illi anachoretæ Iuliano Sabbæ, Theodoretus *k* sic narrat: *Porro autem Iulianus cognomento Sabba (sic namq; Syriaca lingua vocabatur) cuius vitam in historia nostra, quæ Philotheus inscribitur, literis mandauimus, eorum viuendi genus, qui sunt expertes corporis, in corpore imitatus; cum esset de Iuliani minis certior factus, longe attentius preces Deo omnium moderatori adhibuit: atq; eodem ipso die, quo Iulianus interfectus est, quanquam iter viginti dierum & amplius aberat ab exercitu, cædem eius inter precandum agnouit. Nam ferunt, eum dũ Dominum clementem & benignum supplex oraret, derepente fletum repressisse, & effusum in lætitiam exultasse gaudio, hilarique vultu cœpisse intueri. quare voluptas, quam capiebat animo, manifeste declarata est. Quem familiares eius cum ita mutatum cernerent, orasse, vt causam lætitiæ suæ ipsis indicaret. Eum autem respondisse: Aprum siluestrem, hostem vineæ Domini, debitas scelerum in Christum admissorum pependisse pœnas, & mortuum iacere, ne amplius Christianis insidias struat. Quibus cognitis, omnes triumphare gaudio, & hymnum, quo Deo gratias agerent cantare cœperunt. Postea autem facti sunt certiores ab illis, qui mortem eius nunciabant, sceleratum illum tyrannum extinctum eadem die & hora, qua diuinus ille senex Iulianus eum cecidisse cognouerat & prædixerat.* hæc Theodoretus.

VISIONES DE INTERITV IVLIANI.

k Theod. li. 3. c. 19.

LXI. De Didymo autem ita Sozom. *l* *Eodem die Didymus, vir Ecclesiasticus, & diuinæ sapientiæ ac pietatis studiosissimus, Alexandriæ ætatem degens, supra modum dolebat, non modo ob Imperatoris scelera contra Christianam religionem admissa, sed etiam quod cæco errore vagabatur, & Ecclesias contemnebat. Itaque ieiu-*

l Soz. lib. 6. c. 2.

DIDYMO QVID OSTENSVM

DE IVLIANO. *nare, & Deum hac de re supplex orare cœpit. Qui cum ob hanc causam animo adeo solicito ac mœsto esset, vt sequenti nocte nihil comederet: forte in solio assidens, somno oppressus est; ac velut extra se positus, videbatur sibi videre equos albos in aere cursare, & qui in eis videbantur, eos ita prædicare: Nunciate Didymo hodie Iulianum hac ipsa hora interfectum esse: ipseque idem illud Athanasio Episcopo significet (latebat enim, vt dictum est, Alexandriæ Athanasius confisio Didymo.) Didymus igitur illico somno solutus surrexit, aliumque cepit.* hæc Sozomenus. eadem quoque de Didymo Palladius narrat *a*. a Pallad. in Lausiac.

LXII. At hic siste gradum, lector, cum iam ad exitum, exitiumque infensissimi omnium hostis Christianæ religionis perueneris; atque memoria repete, mente cogita, expende, que animo, quot quantaque adeo breui temporis spatio, nondum quidem duorum annorum curriculis euolutis, diuinitus edita opera fuerint; quibus tanquam manifestissimis signis atque impressis notis intelligas, diuino numini res Christianorum curæ esse, inesseque in Ecclesia Catholica Deum; qui totam hanc agitet molē, regat, gubernet, tueatur, atque conseruet; neque humanarum esse virium tanta præstare. Cum alioqui singulis ferme annis eadem, vel his similia, pluraque eiusmodi signa spectare liceat, dummodo simplices tibi sint oculi atque puri. sed apud nos ista tu transiens intueberis. Ceterum si ad opus considere libeat: thesauros locupletissimos habes, duos inquā tomos à P. Thomo Bozio Collegii nostri Rectore nuper editos: in quo quidem argumento, quanto ordine, rerum copia, atque dicendi facundia versatus sit, tu ipse melius ex eis intelliges, quam ego ingeram: parco enim, quod inops sit illa probatio, quę domestico perficitur teste. Sed enit plane, vt illa cuncta per legēs, intelliges, quam fortis & inexpugnabilis sit Christiana religio, in qua fideles omnes sub centum illis militant signis: ita vt de Ecclesia Catholica digne occinas illud Iacob *b*: *Vere Dominus est in loco isto*: meritoque & illud eiusdem adiicias *c*: *Castra Dei sunt hæc*; atque adeo, vt licet sis hostis, & ab aduersariorum partibus stes, si quid tamen veri studium in te reliquum sit, mox de eadem Catholica Ecclesia coactus instar Balaam exclamare cogaris *d*: *Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel, vt valles nemorosa, & horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula, quæ fixit Dominus, &c.* Sed iam reliqua, quæ ad Iulianum pertinent, prosequamur. DE SIGNIS ECCLESIÆ LIBRI THOMÆ BOZII. b Gen. 28. c Gen. 32. d Num. 24.

LXIII. Atque in primis quod ad diem ipsam, quo, sic diuino vlciscente numine, extinctus est, spectat, eum 6. Kal. Iulii diem clausisse extremum, ex Ammiano e colligitur: Socratesque f id expresse testatur, cum ait: *Occubuit 6. Kal. Iulij, tertio anno sui imperij, septimo autem postquam à Constantio renunciatus fuisset, ætatis suæ trigesimoprimo.* Sed & ex die eius occubitus, Dei licet æstimare vindictam: cum ea die, qua ipsius rescripto passi sunt Romæ nobilissimi atque innocentissimi aulici Constantini Imperatoris Ioannes & Paulus (de quibus superius fusius egimus) nempe 6 Kalen. Iulii, qua die natalis dictorum Martyrum in Ecclesiasticis tabulis adnotatus habetur, Iulianus diuinitus misso telo necatus habeatur. e Ammian. lib. 25. f Socr. lib. 3. c 18. TEMPVS INTERITVS ET ÆTAS IVLIANI.

LXIV. Quod vero ad eius Imperii tempus attinet: dum Socrates dicit; Iulianum anno tertio sui Imperii viuendi finem imposuisse, plane hallucinatur: siquidem apertissime constat, eum nec quidem in Imperio post obitū Constantii explesse biennium. Cum enim Constantius Imp. ex hac vita decesserit (vt auctore Ammiano dictum est) tertio Nonas Octob. Tauro & Florentio Coss. anno Domini trecentesimo sexagesimo primo, cum statim Iulianus solus imperare cœpit: certumque sit eundem hoc anno sexto Kal. Iulii morte abreptum imperare desiisse, dicere necesse est, eum minus habuisse in Imperio ab expleto biennio menses tres, & dies nouem. Sed inde Socrati errandi manauit occasio, quod sub Imperio Iuliani à morte Constantii tres ponuntur Consulatus; Tauri & Florentii, quo imperare cœpit; Neuittæ & Mamertini, quem annū regnauit integrum; ac denique eiusdem Iuliani Consulatus quartus cum Sallustio, quo pariter occisus est: sed primi Consulatus menses tres; postremi sex haud absolutos imperauit.

LXV. Audito igitur de interitu Iuliani vbique terrarum Imperii certo perlato nuncio: qui deuoti ab eo erant diis victimæ Christiani (secundum illud Dauidicum g *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*) excusso statim pauore atque mœrore, quo sub gladio tenebantur oppressi, exultātes, Deo canticum cecinere, instar Israelitici populi *h*, cum insequentem cerne et Pharaonem, vna cum exercitu eius extinctum. *Sed robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt habitatores Canaan.* Amplissimi, inquam, magistratus illi, & Gentilitiæ superstitionis Pontifices, quos ad restituendam propagandamque idololatriam Iulianus elegerat, simulque Ethnici omnes, Christiani nominis hostes, cum suas ipsorum res magis magisque efflorescentes conspicerent, atque longe maiora sperarent; eas omnes improuiso turbine abreptas, spesque meliores excisas penitus esse cernētes, consternati sunt animo, oppressi dolore, ac pariter timore concussi, male consulti, quanta licentia atque procacia toto hoc Iuliani regnantis temporis spatio in Christianam religionem insultassent. g Psal. 57. CHRISTIANORVM GAVDIVM ET GENTILIVM MOEROR. h Exod. 15.

LXVI. Qui autem rem tunc altius attentiusque considerabāt; Iulianum non tam contra Persas, quā aduersus Christianorum Deū, antiquius, diuturnius, acriusque bellum agentem, extinctū considerantes, magnam Christi potentiam in Iulianum adeo perspicue demonstratam admirabantur: deorumque contra imbecillitatem attendebāt in protegendo prouehendoque in ampliorem gloriam, quē scirent maiore studio, quam quis alius ante solertissimus numinum cultor, die noctuque pro eorū cultu fuisse solicitum: sed & clarissime tunc perspexerunt, esse illos penitus impotētes, nimirum prima ū fulminibus Iouem, Martem armis, Mercuriū talaribus & caduceo, Herculem clauta; Vulcanum fugitiuis ignes, Victoriam factā improbe trāsfugam; Castorem atque Pollucem castrorum custodes, iam factos eorundem turpiter desertores; Isidemque nutricem, egentem. Erubescebant adhæc Gentiles, ac pariter vlciscentis Dei Christianorum vim ac fortitudinem admirabantur; vt ex his, quæ S. Hieron. scriptorum monumentis memoriæ tradidit, intelligere facile possumus: nam in Commentariis in Habacuc i Prophetam hęc habet: DECRVM DERISA IMPOTENTIA.

LXVII. *Dum adhuc essem puer, & in Grammatica ludo exercerer, omnesque vrbes victimarum sanguine pollurerentur, ac subito in ipso persecutionis ardore, Iuliani nunciatus esset interitus: leganter vnus de Ethnicis; Quo modo, inquit, Christiani dicunt, Deum suum esse patientem & ἀνεξίκακον? nihil iracundius, nihil hoc furore præsentius: ne modico quidem spatio indignationem suam differre potuit. Hoc ille ludens dixerit. Ceterum Ecclesia Christi cum exultatione cantauit: Demissisti in stupore caput potentium.* Et sententia Habacuc k, iuxta Septuaginta. Erudiebatur igitur hoc tempore sub Donato grammatico, quem sæpe suum magistrum appellat, non autem sub Victorino, qui excultiori literatura insignior habitus, desiuit tunc publice profiteri, cum aduersus Christianos professores idem Imp. apostata (vt diximus) promulgauit edictum. Quotennis autem hoc Iuliani obitus tempore Hieronymus fuerit qui se puerū fuisse tradit: quoniam res perdifficilis est, & plurima indiget inspectione, de hoc agemus inferius anno Domini trecentesimo septuagesimo secundo, eum de ętate, quam vixit, erit prolixior disputatio. Modo autem in rebus ad Iulianum spectantibus vertetur oratio. i Hier in Hab. c. 1. ETHNICI DE CHRISTO QVERELA. k Hab. 3.

LXVIII. At in quod discrimē ex hoc tentato & male gesto Persico bello adductum sit Romanum Imperium: cum omnes luctu immenso eadem prosequantur historici: quid de his Patres scripserint, in medium adducamus; & in primis quod sic ait Hieronymus l: *Iulianus proditor patriæ suæ, & Christiani exercitus iugulator, Christum sensit in Media, quem primum in Gallia denegarat: dumque Romanos propagare vult fines, perdidit propagatos.* & S. Augustinus m de eodem apostata Iuliano: *Cuius, inquit, egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega & detestanda curiositas, cum vanis deditus oraculis erat: quando fretus securitate victoriæ, naues, quibus victus necessarius portabatur, incendit. Deinde feruide stans immodicis ausibus, & mox merito temeritatis occisus, in locis hostilibus egenum reliquit exercitum: vt aliter inde non posset euadi, nisi contra illud auspicium dei Termini, de quo superiore libro diximus, Romani Im-* l Hier. ep. 3. IVLIANVS LVES IMPERII ROMANI. m Aug. de ciu. Dei, li. 5 c. 21.

per quos termini mouerentur. Cessit autem Terminus deus necessitati, qui non cesserat Ioui. hæc Augustinus. Sed & ex Græcis Gregorius Nazianzenus *a* eosdem threnos ingeminat de clade illata Romano Imperio, necnon Ioannes Chrysost. *b* eam est pluribus prosecutus: quæ talis tantaque fuit, vt nullam huic æqualem subierit Romana Respublica; licet contigisset, ipsum Imperatorem captiuum sub iugo teneri Persarum: adeo vt nec postea vllum aduenerit tempus quo talis iactura potuerit resarciri, vel tantæ ignominiæ nota deleri. Quod si quis dixerit, maximo omnium Romani Imperii damno Iulianum esse natum; veritatis scopum collimasse, omnes recte iudicantes æque sint cōsensuri. Vt plane habuerint, vnde plurimum erubescerent Liban. & alii illi similes, qui Iuliano viuenti adulati turpiter fuerant, dicentes, eum magno Romani Imperii bono à diis esse concessum; necnon illi, qui hæc tam excelsa præconia incisa etiam silicibus posterorum memoriæ commendarunt, quorum hic tria vetera monumenta *c* describenda curauimus: est enim eiusmodi prima inscriptio:

a Gr. Naz. or. 1. in Iul. b Chrys. ser. Gen.

c Extant in lib. Inscript. ant. p. Smet. pag. 16 nu. 13. 15. 16.

IMP. CÆS. FL. CL. IVLIANO. P. F. VICTORI AC TRIVMPHATORI. SEMPER AVG. P. M. IMP. VII. CONS. III. BONO REIP. NATO. PRO. CONS.

Secunda vero inscriptio sic se habet:

ÆTERNO. PRINCIPI. D. N. FLAVIO CLAVDIO IVLIANO. VBIQVE VENERANDO. SEMPER. AVG. BONO REIP. NATO. ORDO. POSSESSORESQVE.

Tertia vero talis est:

IMP. CÆS. D. N. FL. CL. IVLIANO SEMP. AVG. P. M. IMP. VII. COSS. III. BONO. R. P. NATO. PATRIÆ. PRO. CONS.

Talia igitur tantaque Ethnici de Iuliano conceperāt, vt vbique locorum eiusmodi *titulo* BONO REIP. NATO, signa illi dicarent: sed euentu contrario obscurata penitus remansere, oblita cœno, exposita cuiuscunque ludibrio: vt lapides, licet elingues iisdem decoris notis clamarent tamen ignominiam Iuliani.

LXIX. *d Amm. an. l. 25.* FVNVS IVLIANI.

Iam vero agendum de funere ignobili, & infami Apostatæ sepultura, de quibus pauca hæc Ammianus *d. Corpus eius curatum pro copia rerum ac temporis, & vbi olim ipse statuerat, conditum fuit*, nempe Tarsi in Cilicia. hæc tantum ipse: cætera reticet, nempe à Perside in eum vsque locum, vbi cadauer condendum erat, solemnis processio, & quo honore, quibusve laudibus à singulis acceptum sit ciuitatibus, cum quem triumphantem expectarent Imperatorē, in feretro supinum susceperunt. Sed Greg. Nazianz. nolens tanta gloria tantum Imperatorem priuatum sepulturæ donari, sic rem, vt est gesta, prosequitur, iam ante locutus magnifice de funere Constantii Imp. cum subdit *e*: *Huic*, Iuliano scilicet, *contra, cum turpis & flagitiosa expeditio, tum turpior atque ignominiosior reditus contigit. Exagitabatur n. a populis & vrbibus, publicisque atque scurrilibus vocibus, quarum nunc quoque permulti meminerunt. Quæ vero hæc ignominia erat? Mimi & histriones eum agebant, omnique scenæ turpitudine lacessebant, tibia canentes & saltitantes; atque fidei abiurationem & cladem, vitæque finem exprobrantes; nihil denique, ex iis non facientes ac dicentes, quibus huiusmodi homines, qui pro arte procacitatem & contumeliam habent, insolentius vtuntur: quo ad eum tandem Tarsensis ciuitas excepit, haud scio quo modo & ob quam causam hac iniuria mulctata: hic illi templum infame, tumulusque, impurus & execrandus, ac ne spectabilis quidem piorum oculis.* hucusque Gregorius: qui tamen alibi, cum Athanasii celebrat laudes, hæc etiam habet de eiusdem Iuliani corpore tradito sepulturæ. *Quem magnificum & honoris cupiditate flagrantem transmiserat, eundem mortuum reducit, nec miseratione quidem quenquam permouentem; imo (vt mihi quidam narrauit) nec ad sepulturam assumptum, sed à terra, quæ propter ipsius scelus tremore affecta fuerat, excussum, æstuque vehementi proiectum, insequentis (vt opinor) supplicii primordium.* hæc Gregorius.

e Gr. Naz. or. 2. in Iul.

LXX. MAGI ET PHILOSOPHI IVLIANI...

At sicut toto illo tenectionis cadaueris è Persia in Ciliciam tempore æque fuit de Iuliano omnium derisio ac subsannatio: ita iisdem pariter probris affecti sunt Philosophi illi, magi, atque augures, quos carissimos amicos, certæque victoriæ desponsores secum in Persidem duxerat Iulianus. hos infelices dicteriis, sannis, scommatibus, ac denique sibilis vulgus insectabatur; idque Antiocheni præsertim, vbi diutius cum Iuliano fuerant commorati, & magno in honore habiti. Fuisse n. eiusmodi voces Antiochenorum in Maximum philosophum vna simul clamātium, Theodoretus *f* testatur, qui ait: *Vrbs vero Antiochia, vt primum tyrannum trucidatum intellexit epulas publicas, crebrosque conuentus celebrare, & non in Ecclesiis solum & martyrum monumentis tripudiare, verum etiam in theatris Crucis prædicare victoriam, & tyranni vaticinia irrisioni & ludibrio habere cœpit. Voces autem Antiochenorum contra eum emissas, ponam equidem hoc loco quo earum memoria possit ad posteritatem remanere. Nam vno ore clamabant omnes: Vbi tua, ô Maxime, ô stolide, vaticinia? Vicit Deus & Christus eius. Per id enim tempus erat vir quidam nomine Maximus, qui tametsi Philosophum se esse profitebatur, erat tamen re vera magus, futuraque se posse prædicere iactabat.* hæc Theodoretus.

NI LVDIBRIO HABITI.

f Theo. li. 3. c. 22.

LXXI. *g Theo. l. 3. c. 22.* EX DETECTIS IMPOSTVRIS MAGIS DERISVS IVLIANVS.

Sed eo magis tam in Iulianum, quam in eius consiliarios & sacrificos est conclamatum, cum post obitum eius, custodibus è regiis palatiis amotis, reseratis penetralibus, & abditis recessibus peruestigatis, inuenta sunt humana corpora *g* extincta, iam putredine exesa, quæ ipse cum aliis adeo execranda sacra immolauerat diis: quorum & ad futurarum rerum scientiam consequendam, apertis ferro visceribus, exta solebat inspicere; vnde infelix de vincendis Persis, eorumque potiendo regno, & nobili de barbaris debellatis adipiscēdo triumpho certis (vt sibi videbantur) ex signis spem haud dubiam conceperat; adeo vt ante victoriam cecinisset pæana, seque ipsum Alexandrum Magnum esse iactasset, sibique dixisset, æque ac illi olim, vsque ad Indos, omnibus debellatis hostibus, patere aditum, assectantibus Romanum exercitum deorum phalangibus. Probrosa hæc de humanis hostiis immolatis (vt dictū est superius) tum Charris in Mesopotamia, tum vero abundantius Antiochiæ sunt reperta, & in lucem prodita, publiceque exposita, velut egregia trophæa de hostibus debellatis erecta: cum in illum, loco triumphalium acclamationum, ab vniuerso populo sunt iactata conuitia, repetita probra, ac iteratæ etiam contumeliæ: Deoque simul immensæ actæ gratiæ, quod à tali immanissimo Scytha Romanorum liberasset Imperium.

LXXII.

Discruciabantur hæc audientes Gentiles & erubescebant, cum nulla satis idonea ad excusandam deorum imbecillitatem, imo & proditionem, qui falsis promissionibus à limitibus Romani Imperii exercitum abduxissent, & in manus hostium coniecissent, verba supperterent. Vnus tantum repertus est Libanius sophista Antiochenus, Iuliano (vt vidimus) magno amicitiæ vinculo adstrictus, qui funebrem in ipsius Imp. laudem scripserit orationem qua eum pro arbitrio laudibus in cœlum euexit, & inter numina collocauit. Sed quid in ea homo vanus somniis esurierit; Socrates *h*, qui eam legit, his verbis significat, cum in eundem Christianam religionem subsannantem inuehitur: *Porro autem cum Libanius sophista Christianos falsè irrideat his verbis: Hominem ex Palæstina oriundum, Deum, Deique filium faciunt: Mihi videtur penitus oblitus, se in extrema oratione sua, talia iam in deos retulisse, in hunc modum: Primum, inquit, mortuo illius nuncium parum aberat quin lapidibus obruissent, tanquam contra deum nuncium.* quod scilicet Iulianus deus fictus mori non posset. sed subdit: *Deinde paulo longius progressus: O dæmonum, inquit, alumne, dæmonum discipule, dæmonum denique assessor. Quanquam ille aliter ista intelligebat: tamen cum nomen ambiguum, quo etiam diabolus significatur, non vitaret, eadem visus est dicere, quæ Christiani in probris obiectandis dicere consueuerunt. Quare si ad quemquam laudibus ornandum omni studio incubuisset, nomen ambiguum vitare eo modo debuisset, quo aliam vitauit vocem, quam quidem, cum esset ob eam reprehensus, à suis libris prorsus deleuit.* hæc Socrates: idemque testatur, eadem de laudibus Iuliani oratione Libanium recensuisse libros ab eo compositos; cum superius *i* de ipsa item oratione tunc ab eo scripta mentionem faciens, sic ait:

LIBANIVS LAVDATOR IVLIANI.

h Socr. li. 3. c. 19.

i Socr. lib. 3. c. 9.

LXXIII. LIBANII FVNEBRIS ORATIO.

Eodem tempore Libanius sophista orationem, qua mortem defleuit Iuliani, composuit, eamque Iulianum, siue Funebrem inscripsit: in qua non modo omnes eius res gestas illo dicendi genere, quo hominum laudes celebrantur, persecutus est, sed librorum etiam, quos contra Christianos ediderat, & quod in illis Christianorum scripta ridicula, nugisq; referta monstrauerat, mentionem fecit. sed de illis superius satis. Addit auctor inferius, scriptum ab eodem Iuliano commentarium, quem Cynicismum inscripsit. Cynicorum quippe philosophorum fuisse studiosissimũ, epistola illa, quam adhuc cum Cæsar esset, scripsit ad Maximum declarauit. Lucubrauit quoque librum illum, cuius est titulus, *Cæsares*; non aliam puto ob causam, nisi vt ea occasione carperet Constantinum, quem veste indutũ muliebri deæ delicatum coniungeret vna cum filiis, se vero Solis filium, Mercurii sententia comprobaret. vbi hæc in fine ridicula habet: *Dij vero, impietatis vindices, vt ipsum Constantinum, ita & eius filios cruciabant, sanguinis cognatorum fusi pœnas exigentes: Donec Iuppiter in Claudij & Constantij gratiam a malis respirare concessit. Tibi autem (Mercurius, ad me sermonem dirigens, inquit) feci vt Solem patrem agnosceres. Tu vero eius præceptis obtemperato: illum tibi tutum portum & perfugium, dum in viuis agis, compara: quando vero oportebit hinc excedere, cum bona spe tibi deum propitium ducem constitue.* hisque verbis imposuit finem orationi. Sed ex impietate concepta spes eum vana fefellit: quippe tali parenti frustra confisus; cum se tum à Persis victum, tum vero à Christo (quod acerbius illi fuit) superatum cognosceret, plane desperans, ac numina blasphemans è vita excessit. Porro quod ad eius scripta pertinet, præter Misopogonem, alias quoque scripsit orationes. Sed de eius scriptis alibi pluribus ex Suida.

LXXIV. REIICIVNTVR QVÆ DE LIBANIO FALSA NARRANTVR.

Quod vero ad illius laudatorem Libanium spectat: ex ea plane oratione, quam post obitum Iuliani in ipsius laudem conscripsit, qua & non leniter Christianam religionem carpit, prorsus eluditur commẽtum illud, quod sub falso Amphilochii nomine narratur in vita Magni Basilii; quo fertur, Libanium persimilem de interitu Iuliani (quã Basilium vidisse diximus) visionem noctu per somnium conspexisse, cum esset in castris: quem tamen ex literis Iuliani constat Antiochiæ fuisse relictum. Sed & quod ibidem dicitur, ipsum Libanium septimo post obitum Iuliani die ab exercitu fugientem, ad eundem Basilium Cæsaream conuolasse, atque eius nunciasse obitum, petiisseq; fieri Christianum, cõtestimq; esse sacrum baptismum, atq; vna cum ipso Basilio cõmoratum esse: sunt hæc plane digna risu, quæ & fidem derogent nonnullis, quæ ab aliis accepta, in eadem Vita vera esse probãtur. Talis profecto est opera impostorum, vt cum falsa ingerant, vera mendaciorum admixtione corrumpant. Repugnant his etiam, quæ post hæc ab eodem Libanio ad eundem Basilium epistolæ scriptæ sunt. Sed de Libanio Eunapius Sardianus hæc inter cætera: *Nemo omnium, inquit, qui à Libanio allecti, & in familiaritatem recepti fuerant, abiit a morsu immunis: nam quali quisque erat ingenio, confestim norat, illiusq; animum in vitia, an virtutes pronior esset, perspectum habebat: egregius artifex in exprimenda atq; ex vero confingenda morum similitudine in vtramq; partem.* hæc & alia Eunapius. Tribuit & hoc illi vitio Socrates *a*, quod pro tempore instar Protei diuersos animi vultus mutare soleret: nã regnante Cõstantio, eum scriptis mirifice cõmendauit; cum v. defunctus est, criminosis eundem contumeliis detur pauit. Caruisse autem vxore Libanium tradit Eunapius, vsum tamen habuisse mulierculam concubinam, obiisseque longa senectute confectũ. Cæterum licet in aliis lucubrationib. suis Libanius Gentilibus sapiens & eruditus videri potuerit; in duabus tamen illis ab ipsis Ethnicis pariter collaudatis, altera, quæ de Daphne inscripta erat, altera v. de laudibus Iuliani, quarum meminimus, apud viros prudentes atq; disertos magnæ insipientiæ specimen edidit; visusq; iisdem est flaccidus, mollis, languidus, eneruatus, ac scenicus; cuius dictio leuis comœdi potius, quam qui æ cum personam ageret, grauissimi Oratoris referret exemplum.

a Socr. lib. 3. c. 19.

LXXV. Cæterum in conscribendis Iuliani rebus gestis, celebrandisq; eius laudibus, æquiorẽ se præbuit Ammianus: qui etsi in his (vt sæpe demonstratum est) limen interdum veritatis transgressus est: tamen in memoriam reuocans, sibi non encomiastæ, sed historici fore numeros exsoluẽdos, post cõtexta præconia Iuliani virtutum, laudans eius iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, castitatemq; cum liberalitate coniunctam, necnon in militari disciplina solertiam; vitia tandem paucis, licet prolixiore indiguissent oratione, ita perstrinxit *b*. *Leuioris* (népe erat) *ingenij. verum hoc instituto rectissimo temperabat, emendari se, cum deuiaret à fruge bona, permittens.* sic plane restituenda lectio est; cum pro leuioris, aliqui codices legant, lentioris, alii lenioris: hæc enim exploditur penitus posterior lectio, cum ab auctoris sententia discrepet; cuius institutum est, in his vitia, & quæ in homine corrigẽda fuissent, non virtutes describere: Verum nec quod prior habet, fuisse lentioris ingenii, auctoris sensui satisfacit. Quamobrem textus emendatio illa placuit, quæ ab erudito viro Billio in suis obseruationibus adnotatur, vt loco lentioris ingenii, sit restituendum, leuioris ingenii: etenim leuitatis notam eidem Greg. Nazianz. *c* inurit. quæ quidem germana lectio ex eiusdem Ammiani verbis superius positis restituetur: siquidem alibi *d* idem leuitatis peccatum inculcãs, hæc in eandem prorsus sententiam verba habet: *Leuitatem agnoscens commotioris ingenij sui, Præfectis, proximisq; permittebat, vt fidenter impetus suos aliorsum tendentes, ad quæ decebat, monitu opportuno frenarent.* ita Ammianus: sed subdit de aliis Iuliani vitiis hæc insuper *e*:

b Ammian. lib. 25.

c Gr. Naz. or. 1. in Iul.

d Ammian. lib. 22.

e Ammian. lib. 25.

LXXVI. *Lingua erat fusioris & admodum raro silentis, præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, vt æquiparare videretur in hac parte Principem Hadrianum: superstitiosus magis, quam sacrorum legitimus obseruator: innumeras sine parsimonia pecudes mactans: vt æstimaretur si reuertisset de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plausibus lætus laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe affectãs.* subdit his post alia de legibus ab eodem iniuste latis. At si cupis summatim scire hominis prauos mores, ac præsertim leuitatem, quam in eo omnes redarguunt, eamque certis signis repræsentatam, simulque eius exitum infelicem; accipe diuinum diu ante pronunciatum atque postea commendatum oraculum, inter diuina scriptorum monumenta reconditum, in quo miraris videre expressum in omnibus Iulianum; sic enim se habet *f*: *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia seminat. Huic extemplo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit vltro medicinam.* hæc in sacris Prouerbiis Salomonis, Iuliano in omnibus congruentia, licet dicta sint de apostatis omnibus.

f Prou. 6.

LXXVII. ORATIONES INVECTIVÆ GREG. NAZIAN. IN IVLIAN.

Sed age iam hominis turpitudinum monumenta vetera referamus. Extant duæ ingentes sceleribus Iuliani sculptæ columnæ, duæ, inquam, illæ à Gregorio Nazianzeno orationes in Iulianum conscriptæ, quarum excellentiam haud satis digne laudari queant clarissimi Oratores; easque prudens quisque dixerit duo fulmina, magno cum fragore tonitrui, veritatis luce coruscа, in horrendum monstrum valido impetu cœlitus missa: ex quibus pro instituti ratione satis erit hic pauca, quæ ad finem, nempe posteriori oratione, congruam homini panegyrim absoluturus, muneris tanto dignum Imperatore, illi offert, hæcque habet *g*: *Hæ nostræ, hoc est, Galilæorum, hæ contemptorum & abiectorum hominum narrationes: Hæc nos, qui Crucifixum adoramus: Hæc piscatorum, & (vt ipsi aiunt) imperitorum discipuli: Hæc nos, qui cum vetulis sedemus & psallimus: Hæc nos longis ieiuniis confecti & exanimes: Hæc nos, qui frustra vigilamus, atque in nocturnis stationibus nugamur, & tamen vos prosternimus. Vbi sunt grammatici? Vbi consiliarii? libet enim ab indoctorum nostratium quodam, vt idem robur videtur, triumphalẽ hymnum mutuari h) Vbi sacrificia, & sacra, & mysteria? Vbi victimæ tam aperta, quam occulta? Vbi aruspicina ars, qua laude ac prædicatione effertur? Vbi præsentia vanitas, & ventriloquorũ signa? Vbi clara illa Babylon sermone celebrata, & Orbis vniuersus terrarum per exiguũ & execrandũ sanguinem cogitatione perceptus? Vbi Persæ illi*

g Gr. Naz. or. 2. in Iul.

h Isa. 33.

sa illi, & Medi, qui manibus tenebantur? Vbi inquam illi, qui ducebantur & deducebant, & propugnabant simulque pugnabant? Vbi illa aduersus Christianos oracula & minæ, nostrique ad præstitutum diem etiam ad ipsum vsque nomen oppressio? Euanuerunt omnia. Falsæ sunt, diffluxerunt, somno similes extiterunt impiorum iactationes. & paulo post, recitato Sennacherib a exemplo in Iudæos temere insultantes, & Ezechiæ in Deum Israel spem habentis, hæc addit:

a 4 Reg. 18.

LXXVIII. Christianorum in Deum iudicia. b Amos 6.

Nos autem, quibus nulla alia arma, nec muri, nec præsidia, præter spem in Deum, reliqua erant, vtpote omni humano auxilio prorsus destitutis ac truncatis: quem tandem alium aut precum auditorem aut minarum depulsorem habituri eramus, quam Deum, qui iurat aduersus superbiam Iacob b? O incredibiles narrationes! ô rerum spe conceptarum temeritatem! Dæmonibus, instar cuiusdam victimæ, promissi fueramus: ac magna illa Dei hæreditas, gens illa sancta, regale sacerdotium, vnius spei præmium atque vnius belli palma facti eramus. Hæc tu scilicet Christianis ob salutem per eos male acceptam præmia retulisti? (cum scilicet à vindice Constantii Imper. gladio puer subductus esset.) *Hæc tu Domino Deo tuo rependisti? Ac prius quidem, cum Deus suam pro nobis iram adhuc sustineret atque differret, nec dum omnem zelum suum inflammasset, verum sublimes adhuc aduersus impium manus haberet, atque arcum tametsi iam adductum atque paratum per vim retineret, tantisperque exspectaret, dum tota illius improbitas, quasi supputridus & malignus quidam morbus erupisset (hic enim diuini iudicii mos est, vel vt per pœnitentiam salutem afferat, vel iustius puniat) tum nos ea, quæ fiebant, ægre & acerbe ferentes, atque ad futurum animis fatiscentes (nec enim ipsius benignitatem suis absconditam ferebamus) has ad eum voces emittebamus, partim Dominum inuocantes, partim vel apud benignum & facilem patrem conquerentes, partim velut exprobrantes & cum eo expostulantes, vt solent qui in dolore versantur. Vt quid c Deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ? &c.* & paulo post: *Hæc quidem ipse prius & cogitabam, & ad Deum clamabam. Nunc autem quam diuersas voces assumo! Impiorum exitium deinceps lugeo, iisque qui nos odio habent, benignum me præbeo, atque huiusmodi verbis vtor: Quomodo facti d sunt in desolationem! subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam: tanquam puluis, quam turbo abstraxit: tanquam lanugo, quæ à vento defertur: tanquam ros matutinus, tanquam emissæ sagittæ stridor, tanquam tonitrui impetus, tanquam fulgur emicans.* & post nonnulla de Gentilium salute, quam cuperet, elocutus, in triumphales rursus voces erumpens, hæc addit:

c Psal. 73.

d Psal. 9.

LXXIX. Ita, an exprobratio in Iulianum. Psal. 105.

Mihi, inquit, rursum in triumphalem cantum sese oratio referet. Cecidit e Bel, contritus est Dagon: palus factus est Saron: pudefactus est Libanus. Non iam fatuum imperare iubebunt, hoc est idolorum agmen motus & sensus expers: nec muscam quærent deum Accaron, aut si quid ea magis est ridiculum: Non iam lucos & excelsa loca mente concipient, montemque omnem frondosum & vmbrosum: Non iam filios suos & filias dæmoniis immolabunt, quod olim Israeli à Prophetis f obiiciebatur. Sed quid hæc colligo? Ad præsentia & nostra me conuertam. Non iam in sacras nostras ædes prauos oculos conicient: Non iam aras, à purissimo & incruento sacrificio nomen habentes, scelesto sanguine contaminabunt: Nec loca non adeunda per impia altaria probro ac dedecore afficient: Non iam sacrilega manu votiua dona diripient & profanabunt, insatiabilitatem auaritiæ cumulantes: Non iam presbyterorum canitiem, diaconorum sanctitatem, virginum pudorem contumeliis perfundent: Non iam in sanctorum incisorum viscera fœdos & impuros porcos immittent, vt simul & pabulo & visceribus satientur: Non iam martyrum sepulchris ignem admouebunt, vt per eorum ignominiam alios à certamine deterreant: Non iam sanctorum reliquias cum vilissimis ossibus per contemptum permixtas flammis absument, aut in ventos spargent, vt eo honore, qui eiusmodi hominibus debetur, eos priuent. Non iam cathedram pestilentiæ construentes, maledicta & conuitia aduersus Episcopos & presbyteros, atque etiam Prophetas & Apostolos, Christumque adeo ipsum coniecta, pro deliciis habebunt. Non iam aduersus nos dies festos ac lætos agent, legis interdicto ab adulterina doctrina nos excludentes, perinde atque eadem opera linguas quoque nostras obstructuri. Age, Imperatorias tuas & sophisticas orationes, atque ineuitabiles tuos syllogismos, & enthymemata depromé. Videamus qualia etiam piscatores & rustici apud nos loquuntur. atque post multa de inani deorum potentia, cassaque virtute, eorumque vaticiniis risu dignis, diserte locutus, hac demum apostrophe præmissa perorat g:

g Gr. Naz. or. 2. in Iul.

LXXX. Exordium apostrophes in Iulianum.

Hoc tibi pro pede sit munus, vir optime & prudentissime (libet enim tuis te verbis affari.) Hæc nos, qui præclara illa & admiranda lege tua à literarum studiis exclusi fuimus. Vides tandem, quod non in finem vsque tacituri, nec edicto tuo perpetuo silentio mulctandi eramus, sed liberam tandem vocem emissuri, tuæque stultitiæ indicem & confutatricem. Vt enim cataractæ Nili ab Æthiopia in Ægyptum cadentes, & Solis radii tametsi nube aliquantisper obducantur, nulla arte inhiberi queunt; sic nec Christianorum linguæ compedes inicit, portenta vestra proscindentibus. Hæc à Basilio & Gregorio habes conatuum tuorum aduersariis atque hostibus, quemadmodum & ipse arbitrabaris, & aliis persuadebas, mitis tuis nos videlicet ornans, & celebrans, atriusque ad pietatem acuens: quos & vita & doctrina & mutua animorum concordia claros & nobiles iam inde à Græcia cognoscens, honore clypeo afficiebas, postremosque ad persecutionem reseruabas, & fortasse velut triumphale quoddam donum dæmonibus offerre proponebas, siue à Perside redeuntem excepissent; aut etiam ad barathrum tuum abripere sperabas, multum opinione falsus. Neque enim adolescentibus illis ignaviores sumus, qui in flammis rore perfusi sunt, & belluas per fidem vicerunt, &c. ac rursum:

LXXXI.

Hanc orationem pro Porphyrii mendaciis & deliramentis habe, quibus vos tanquam diuinis vocibus gloriamini: aut etiam pro tuo Misopogone, siue Antiochico (nam vtrumque orationi titulum inscribis) quæ quid apud Christianos abiectius aut contemptius? cui tum quidem purpura magnitudinem afferebat, & palpones illi, qui tua omnia laudibus in cœlum ferebant: nunc autem barba corrupta est & raptata, simulque cum iis, à quibus elaborata est, irrisa. In qua tu quidem eo nomine valde intumescis. atque demum: *Hanc à nobis sempiternæ ignominiæ columnam habes, Herculeis columnis sublimiorem atque insigniorem. Illæ enim vno duntaxat loco fixæ sunt, iisque sunt, qui illuc perrexerunt, conspicuæ, hæc autem fieri non potest, quin vita & agitabilis omnibus innotescat: quam futurum quoque tempus (mihi crede) suscipiet, te tuaque scelera proscindentem; cæterosque omnes erudientem, ne eadem audacia aduersus Deum efferantur; ne alioqui eadem crimina perpetrantes, iisdem quoque pœnis mulctentur.* at Gregorius hactenus. hisque iam loco funebrium panegyricorum perpetuæ ignominiæ titulo inscriptis sepulturæ commendetur Apostata: cum & iusto Dei iudicio factum sit, vt quos alii eum laudantes commentarios conscripsere, omnino perierint; vtpote quod quæ mendaciis nituntur, stabilia firmaque esse non possint: quæ vero à Gregorio scripta sunt, veritatis soliditate constantia, æternitati consecrata tanquam in adamantino vngue conscripta immortalia perseuerent. auctor est enim Zosimus h, complures historicos & poetas res Iuliani persecutos fuisse: sed & Eunapius testatur, se res ab eo gestas per annos singulos collegisse atque scripsisse. at perierunt hæc omnia, simulque oratio panegyrica Libanii, necnon carmen Callisti, cuius superius mentio facta est.

h Zos. l. 3.

LXXXII. Quod autem Basilii in primis nomine, suoque demum offerat Gregorius eiusmodi munus orationis: non sic quidem accidit, vt eandem vna simul elaborarint, quod in his conscribendis alter indigeret alterius ope: sed quod, cum ea fuerit oratio à Gregorio elucubrata, dum in solitudine Pontica vna simul cum Basilio versaretur; sicut vitæ instituti, ita & lucubrationum ac reliquorum laborum esset vna communicatio, atque indiscreta coniunctio. Sic enim ambos è frequentia populi & conturbatione hominum subduxit diuinus Spiritus, atque in locum desertum impulit, & in Pontica solitudine velut in pharetra sua sagittas electas abscondit, vt opportuno tempore postea educeret *ad faciendam vindictam in nationibus, & increpationes in populis*: quarum altera (vt vidimus) fulguris instar sic iaculatus est celsam turrim, mentem magnam, superbiam ipsam atque fastum Imperatoris apostatæ extollentem se aduersus scientiam Dei, vt ignominiose ille prostratus, conuersus sit in fabulam & opprobrium, expositusque omnium derisionibus atque sibilis: alteram vero maiorem stragem idem diuinus Spiritus aduersus hæreticos paraturus, exacuit. Sed iam cum ignominia sepulto tyranno, labore fessi, tædioque pro-

Basilius et Greg. accolæ eremi.

lixæ in eodem semper argumento versantis orationis affecti, consideramus ad breue saltem spatium temporis cũ iisdem Gregorio atque Basilio in Pontica solitudine simul agentibus, eorundemque susceptum adeo admirandum vitæ institutum perdiscamus.

LXXXIII. Sed quid de his primo dicendum? Cum enim haud ignaui fuerint iam ab ineunte ætate virtutum cultores, & inter improbos agentes inuenti sint optimi: quales putandi sunt euasisse, cum in hoc vnum cæteris omissis curis, omne studium impenderent, ac solicitius laborarent? nam de seipso Gregor. omnem laborem in eo se insumpsisse testatur, vt rerum omnium temporalium compendiosam iacturam faciens, animi affectus quoscunque sic rationi subiiceret, ac spiritui redderet obsequẽtes, vt summum Christianæ philosophiæ verticem pertingeret, cuius causa felicius quam Athenas, Põticas illas paucis peruias petierat solitudines. ait enim in Apologetico a: *Quanquam ab ipsa iuuentute accitus sum (libet enim aliquid multis incognitum efferre) atq; ad Deum à vulua ipsa proiectus, & ex materna pollicitatione donatus, ac postea periculis confirmatus: simulq; cupiditas creuit, & ratio concurrit. omniaq; ei, qui me in sortem accepit & seruauit, dono dedi, opes, splendorem, valetudinem, sermones ipsos, ex quibus hunc duntaxat fructum cepi, quod eas contempsi, & quædam habui, quibus Christum anteponerem: ac dulcia mihi facta sunt eloquia Dei, vt fauus mellis: ac prudentiam aduocaui & sapientiæ dedi vocem meam: aliaque etiam hæc adiunxi, nempe iram moderari, linguam frenare, oculum coercere, ventrem regere, gloriamq; humi manentem calcare. Insipienter hoc quidem, sed tamen dicam: his rebus plerisq; fortasse haud deterior factus sum.* hæc ibi: idemque alibi alia hæc addit occasione b:

Fuit quondam illud tempus, cum inter iuuenes & æquales meos nullus mihi robore par erat: ac me Christus & fide adamante ipso duriore præditum & validissimis armis vndique septum atque munitum aduersus hostem in certamen educebat. Et quidem ego diuinis oraculis euoluendis mentis puritatem collegi, ex sacris numinum literis spiritum exprimens: quarum lectio hoc mihi præstitit, vt amaram profanorum librorum, qui antea fucata, & nonnisi fictis coloribus inducta pulchritudine animum meum demulcebant, salsuginem expuerem. Ad hæc carnem meam ætatis flore lasciuientem & æstuantem multis & crebris laboribus attriui. Ventris satietatem, vicinamque rabiem sustuli, oculos temperantiæ adiumento palpebris infixi, iram abrupi, membra deuinxi, risum deploraui. Omnia Christo cesserunt, priora omnia ceciderunt, terra mihi lectus fuit. asperrima vestis membra contexit, peruigilias etiam & lachrymarum imbres adhibui: interdiu labori humeros subiunxi, hymnis tota nocte cum mendis corpus instar statuæ defixi, nullam omnino humanã voluptatem ne in animum quidem & cogitationem admittens. Atque hoc quondam mihi vitæ institutum erat. ratio quippe seruebat, cuius cura omnis in hoc versatur, vt hominem cœlesti ascensu prohibeat. Quinetiam grauem diuitiarum molem abieci; vt onere omni excusso, leuis ad Deum ferar. hæc quidem Gregorius (vt ibi apparet) cum iuuentutis suæ iam factus senex & morbo languens ista recolit, imo alleuiandi mœroris causa versu cecinit. Ac nec his minora Basilius præstitit, cuius comparatione se peditem ad Lydium currum Gregorius fuisse testatus est c.

Qualisnam vero esset amborũ in eremo vitę vsus, quęve studia, ex eiusdem Gregorii scriptis licet accipere. Quamuis autem ambo in eadem Pontica degerent solitudine, seorsum tamen ab inuicem habitabãt, instar monachorum Ægyptiorum, quos nominabant Anachoretas: quorum n. Basilius (vt superius dictum est) in Ægyptũ peregrinatus mansiunculas inspexisset, prope fuerat imitatus exemplum. Quod aũt separatas ab inuicem casas seu tuguria habitarent, certum deducitur argumẽtum ex breui illa d epistola eiusdem Gregorii ad Amphilochium in eadem eremo commorantem, quæ sic se habet:

LXXXVI. *Panes à te non postulauimus, vt nec aquam ab iis, qui Ostracinam incolunt. Olera autem si à viro Ozizalense petierimus, quorum apud vos summa copia, apud nos vero magna penuria est, nec mirum fuerit, nec à consuetudine alienum. Ne graueris itaque ad nos olera mittere plurima & pulcherrima, aut quantum certe potueris. nam exigua quoque pauperibus magna sunt. Quandoquidem magnum quoque Basilium cœna accipimus; quem caue, ne quemadmodum saturum philosophantem expertus es, ita etiam esurientem & indignabundum experiaris.* hæc ipse. Sed ex his quoq; detegitur acceptum ab ipso Gregorio austerum vitæ propositum: quippe qui in regione frugifera, vt superius dictum est, adeo sterilem delegisset locum, vbi nec olusculorum suppeteret abundantia: vt acciderit iuxta illud diuinæ scripturæ e: *Dedi ei in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.* Cæterum licet sedes illa solitudinis squallens ac inamœna esset; tamẽ qui potens est Dominus parare mensam in deserto, dedit illis, vt licet circumuallati essent extrema rerum inopia, mœrore tamen vacuam atque in omnibus lætam vitam hilaremque transigerent. q plane illa declarat epistola ad ipsum Basilium ab eodem Gregorio his verbis conscripta f:

Quoniam quæ iocando ad te scripsimus, æquo animo fers; age quæ sequuntur adiiciamus, ab Homero initium ducentes, nempe ex verbis Vlyssis in Odyssea Demodocum hortantis ad equi Troiani ornatum decantandum:

Nunc age progrediens internum concine, quæso,
Ornatum——

tugurium videlicet tecto & ianuis carens, focum ignis, & fumi expertem, parietes igni exsiccatos, ne luti guttis impetamur, Tantali similes, eademque pœna mulctati: nimirum in aquis sitientes: ieiunas etiam illas & miseras epulas, ad quas è Cappadocia, non tanquam ad Lothophagorum inopiam, sed velut ad Alcinoi mensam nos noui & ærumnosi naufragi euocati sumus. Memini enim panes illos & iuscula (sic enim nominantur) semperque meminero, dentibus circa fragmenta collabescentibus, ac postea sese erigentibus, velutque è cœno emergentibus. Quæ tu scilicet sublimius exaggerabis, propriis nempe calamitatibus orationis magnitudinem tibi suppeditantibus. Quibus nisi magna illa, vereque pauperum studiosa mater tua nos quam celerrime liberasset, nobisq; tempestate iactatis velut portus extitisset; iam pridem apud viuos esse desiissemus. fides Ponticæ nomine non maiorem laudem consequentes, quam miserationem mouentes. Quonam porro modo steriles illos hortos, oleribusq; carentes præteribo? Augiæq; fimum è domo expurgatum, quo eos oppleuimus, cum montosum illud plaustrum, & ego vindemiator, & tu facetus homo, hac ceruice, manibusq; his, quæ laborum vestigia etiamnum ferunt, traheremus (ô terra & Sol ô vir & virtus! paululum quidem more tragico exclamabo) non vt Hellespontum iungeremus, sed vt præruptum & præcipitem locum exæquaremus. Harum rerum commemoratio si tibi molesta futura non est, vtiq; nec nobis: si autem molestiam allatura est, quanto molestiores nobis res ipsas fuisse credendũ est? Ac maiorem partem prætermittimus: impedit enim timor, ne cõplura alia, quibus frui nobis contigit, exponamus. hæc Gregorius.

LXXXVIII. Porro magnam illam, quam appellat, Basilii matrem, quæ iisdem in eremo agentibus atq; fame propemodum enectis annonam suppeditauit, Emmelia g dicebatur: quę olim vna cum viro suo, item Basilio nominato, tempore persecutionis Maximini Imperatoris, pro fidei cõfessione facta fuit extorris; & ad hæc vsq; tempora vita superstes, nihil verita sexum aut ætatem filium Basilium in eremum proficiscentem secuta est: sed quod monasticæ obseruantiæ instituta non paterentur, vna cum filio ipsam degere; in villa trans fluminis ripam sita habitare delegit: cuius quidem loci idem Basilius meminit in epistola ad Eustachium h, post suæ habitationis loci cum Gregorio habitam mentionem, his verbis: *Aliquandiu in villa, quæ vltra fluuii ripam est, apud matrem meam, instar amicorum mutuo inter nos conuersati sumus, atq; noctes & dies colloquiis miscuimus.* hæc ipse. At non Basilius tantũ, vt testatur, matrem trans amnem positam inuisebat; sed ipsa mater (vt dictum est) ferens annonam, ad ipsos Basilium, & Gregorium aliquãdo pergebat. Quando autem illam senectute iam valde confectam contigerit ex hac vita migrare, inferius dicturi sumus, sed ad Gregorium redeamus.

LXXXIX. Quid vero ipse Gregorius ad Basilium de his, in quibus versarentur, dum esset vna cum eo in eadem Pontica solitudine, exercitiis, rursum post priores has recensitas literas scribat, audiamus i: *Quæ prius*, inquit, *de Pontica commoratione scribebam, ioco, non serio scribebam: quæ autem nunc scribo, admodum serio scribo. Quis me secundum pristinorum illorum dierum statum constituet, in quibus ego tecum afflictionem pro deliciis habebam? quandoquidem molestia sponte suscepta voluptati*

Marginal notes (left): LXXXIII. — GREGOR. EXIMIVS CVLTOR VIRTVTVM. — a Gre. Naz. apol. 1. — b Gr. Naz. de silentio in ieiunio. — LXXXIV. GREGOR. NAZIANZ VITÆ INSTITVTVM. — c Gr. Naz. or. in laud. Basil. — LXXXV. BASILIVS ET GREG. IN EREMO SEORSVM AB INVICEM HABITANT. — d Gr. Naz. ep. 12. — LXXXVI.

Marginal notes (right): e Iob 39. — f Greg. ep. LXXVII. — QVALIS [illegible] GREG. [illegible] — MATER BASILII ANNONAM [illegible] — LXXXVIII. EMMELIA MATER BASILII LAVDATISSIMA. — g Gr. Naz. orat. in laud. Basil. — h Basil. ep. 79. — LXXXIX. i Greg. ep. [illegible] — [illegible]

minime voluntariæ præstat. Quis psalmodias illas & vigilias dabit, atque ad Deum per orationem peregrinationes, illamque veluti materia vacantem & incorpoream vitam? quis fratrum eorum, qui dij à te efficiebantur, atque in altum euehebantur, concordiam, animorumque coniunctionem? quis virtutis certamen, & ad eam incitationem, quam scriptis legibus ac regulis obfirmauimus? sunt enim hæ Regulæ illæ monasticæ Basilii, quæ extant; ex quibus reliqui, qui postea vixerunt, sanctissimi Patres, monachorum institutores, disciplinam hauserunt. Sed subdit: *Quis diuinorum oraculorum studium, lucemque in ipsis ductu atque auspicio Spiritus sancti inuentam?* dabit scilicet. *Aut, vt minora & leuiora dicamus, diuersas operum vices & labores? quis lignorum comparationes, & lapidum fractiones? quis arborum consitiones & irrigationes? quis platanum illam auream, & Xerxis platano præstantiorem, in qua non Rex, sed monachus afflictus luxu diffluens sedebat; quam ego plantaui, Apollo rigauit. hoc est, tua excellentia, Deus autem in honorem nostri auxit, vt seduli laboris nostri & industriæ monumentum apud vos conseruetur: quemadmodum virga illa Aaronis, quæ floruerat, in Arca seruata esse dicitur & creditur? Sed hæc optare quidem perfacile, consequi autem non perinde facile. At tu mihi adesto; virtutemque conspiratione tua atque opera mihi foue. eamque vtilitatem, quam quondam collegimus, precibus tuis conserua: ne alioqui paulatim velut vmbra dilabamur, aduesperascente die. Equidem ipse te magis, quam aerem, spiro; idque solum viuo, quod tecum sum vel coram, vel absens per animi simulachrum.* hucusque Gregorius ad Basilium, dulcem reficians memoriam beatissimi illi eremi incolatus: sicut & alias opportune facit, cum ægrotanti postea Basilio in memoriam reuocat, quid ipse dixerit aliquando, cum Gregorius coram illo Psalmos Dauidicos explanaret: ait enim ad ipsum scribens *a*:

a Apud Basil. ep. ... XC.

Recordor adhuc præsentiæ tuæ, qua vna conueneramus paulo ante in Mataza mea, sic locus ille incolatus eremi dicebatur, *(mea enim si qua voco, tua intellige) simul & philosophiæ, qua tu philosophabaris: quam etiamnũ ex recordatione stupeo. Ego quidem tibi Psalmum septuagesimum secundum exponebam (nam id iubebas, & mihi repugnare non licebat) in quo Dauid* b *primum æstuat & turbatur propter reproborum prosperitatem: post vero, conuersis ad futuri seculi iudicia & repositam cuiusuis generi retributionem cogitationibus, ab animi perturbatione quiescit, mœroremque solatur. Expositionem autem, quantum fieri poterat, ad commonendos affectus attemperabam; cum ex nostris, tum ex peregrinis eadem disputans: tum sentirem me viro docto ac tanto differere. simulq; sentirem ad hoc me differendi genus impulsu spiritus rapi, & ad dolorum affectus excitari. Nihil enim ita ad exprimendos doloris affectus facundum reddit atque ipsa animi passio. Fluebat quodammodo sermo noster: tu vero interea, dum loquebar, quasi stimulis quibusdam excitatus, manibus in cœlum extensis, vultuq; quasi ad Orientem verso (Orientem enim aspicere poteras) exclamabas. Gratias ago tibi Pater, ô conditor hominum tuorum, quod nos etiam inuitos recte fingis, & per externum hominem internum purgas, & per aduersa ad beatum nos finem perducis. quæ verba ipse nosti abs te prolata. Et quid opus est omnia recensere, quæ cũ ante nos, tum vna nobiscum philosophabaris, veluti exultans ex morbo, ita vt discipulum haberes, quem volebas esse doctorem? At cuius gratia ista commemoro? Vt per te ad omnes illud vociferem ac pronunciem: quod ij nobis deplorandi magis sunt, qui interno animæ morbo laborant, quam illis nos, qui corpore ægrotamus, si quidem ad hunc modum affecti fuerimus: & quod potior sit morbus philosophans, quam terrenarum rerum successus indomitus.* hactenus Gregorius. Ex quibus plane intelligis, quanti Basilius Gregorium fecerit, dum ipsum diuinam scripturam explicantem audiret quam libentissime. Sed reliqua prosequamur.

b Psal. 72.

GREGOR. ... MEMORIAM REVOCAT BASILIO.

XCI

c Ruffin. lib. ... 9.

... BASIL. IN ... GREGOR.

Ruffinus *c* agens de amborum in eremo consuetudine, partitisque inter eos officiis, hæc tradit: *Basilius Ponti vrbes & rura circumiens, desides gentis illius animos, & parum de spe futura sollicitos stimulare verbis, & prædicatione succendere, callumque ab his longæ negligentiæ cœpit abolere: subegitque abiectis inanium rerum & secularium curis, sui met notitiam recipere, in vnum coire, monasteria construere: psalmis & hymnis & orationibus docuit vacare, pauperum curam gerere, eisq; habitacula honesta, & quæ ad victum necessaria sunt, præbere, virgines instituere, pudicam castamque vitam omnibus pene desiderabilem facere. Ita breui permutata est totius prouinciæ facies, vt in arido & squallenti campo videretur seges fœcunda, ac læta vinea surrexisse. Gregorius vero bonum semen non patiebatur aut per spinas iacere: aut inter saxa dispergere: sed bonam terram cordis sui iugi cultu & exercitiis indesinentibus excolebat. Et multo amplius hic in semetipso, quam ille in cæteris proficiebat. Suscipere ille quæ renunciantes seculo deferebant ad pedes suos, & diuidere, vt quisque eguisset, curam gerebat: iste nihil habendi & omnia possidendi comentus sacramentum, erga solas sapientiæ diuitias auarus & multum cupidus inhiabat. Ille cogere plures in vnum, & sui inuicem in necessariis habere sollicitudinem docebat: hic suis exemplo, quod erat absolutus & liber, cunctis sermone Apostolico prædicabat* d: *Ego autem volo vos sine sollicitudine esse. & Dominus in proximo est: nihil solliciti sitis; sed tanquam serui Christi hoc solum estote soliciti* e, *quando redeat Dominus de nuptiis. Ille delinquentibus misericorditer condolere & à delicto reuocare: hic per diuini eloquii gratiam delinquendi incitamenta præuenire, nec sinere labi eum, qui difficulter erigeretur elisus. Ille in fide purus: hic in prædicatione liberior. Ille Deo humilis: hic etiam hominibus erat. Ille arrogantes contemptu, hic ratione vincebat. Sic in vtroque diuersa gratia vnum opus perfectionis explebat.* hactenus Ruffinus de partitis inter Basilium atque Gregorium pietatis officiis: sed quam vere, ipse videris. Nam quantum ex ipsorum epistolis scriptis colligitur, vno eodemque spiritu, parique studio, iisdem ambos occupatos detentosque exercitiis perspicere licet.

d 1. Cor. 7.

e Luc. 12.

XCII. BASILIVS QVANTI FECIT GREGOR.

At si, vt vidimus ipsiusmet Gregorii testificatione, arcto ac plane insolubili amoris vinculo ipse Basilio iunctus erat; certe haud impari dici potest fuisse Basilius obstrictus in amando Gregorium: cuius quidem rei idem quoque ipse ea epistola fidem facit, quam dedit ad suos, cum importunis precibus ex dignis quibusdam prætextibus comparatis tentaretur reuocari Cæsaream: vbi inter alia illud habetur de Gregorio præclarum elogium; postquam enim sui recessus dignam attulit rationem, excusationem afferens, cur minime petitis assentiatur, hæc subdit *f*:

f Basil. ep. 141.

Nunc quoniam per gratiam Dei voti nostri pro viribus facti sumus compotes, organum, benedictum, puteumque profundum adepti Gregorium, os illud, dico, Christi: parumper nobis, obsecro, parumper hanc morulam indulgete: quam non ad hoc petimus, vt vrbium sectemur delicias, sed vt fruamur sanctorum conuictu, &c. pluribus insuper admonet amicos illos, vt cum Arianos, tum etiam Macedonianos vitent hæreticos, quorum errores disertis ex diuina scriptura petitis rationibus confutat.

XCIII. LIBANIVS QVANTI FECIT BASILIVM.

Dum sic Basilius vna cum Gregorio in eremo versaretur: Libanius sophista Antiochenus, de quo multa superius, rursum cœpit Rhetoricam publice profiteri: ad quẽ cum parentes suos filios missuri essent, nobiles adolescentes Cappadoces cupierunt se Basilii literis commendari: sicque cum ab eorum parentibus interpellatus Basilius esset, ad ipsum Libanium dedit eius argumenti perbreuem epistolam commendatitiam: quam cum ille accepisset, vbi Basilii esse cognouit, quem adolescentem Athenis probe nouisset (quod est in prouerbio) *ex linea cognoscens Apellem*, eidem coram astantibus in scribendi elegantia primas detulit: sed quibus hæc verbis; ipsum, quæso, Libanium audiamus *g*:

g Apud Basil. ep. 145.

XCIV.

Vt ergo, inquit, *epistolam reddiderunt qui illam attulerant, tacitèque inspectis omnibus, subridensque & gaudens: Victi sumus, aiebam: Et quanam victoria, rogabant illi, victus es? & quamobrem si victus es, non doles? In elegantium, inquam, epistolarum certamine victus quidem sum. At Basilius est, qui vicit. Is autem amicus noster est, & ob eam rationem gaudeo. Cum hæc dicerem, ex ipsis volebant literis iudicare de victoria: legitque Alipius, audientibus reliquis, qui aderant. Lata vero sententia est, me nihil esse mentitum. Et qui literas habebat ac legerat, secum illas auferebat, ostensurus puto & aliis, ægreque ablatas restituit. Scribe ergo similia, & vince: hoc enim est me vincere.* hæc Libanius de Basilii in scribendo excellentia, & quidem cum iam eloquentiæ nuncium remisisset; & in eremo constitutus diuinæ scripturæ potius delectaretur in dicendo simplicitate. Sed & ipse Basilius *h* de his rursus ad eundem affectantem Atticam eloquentiam: *Quid enim habemus, quod ad linguam tuam vehementer Atticè loquentem respondeamus, nisi quod piscatorum*

h Basil. ep. 153.

discipulum me esse profiteor, & te complector. sic ipse, qui & hæc ad aliam Libanii epistolam respondens a:

a Basil. ep. 145.

XCV. *Nos quidem, ô præclare vir, cum Mose & Helia similibusque beatis viris versamur, qui nobis barbarica voce doctrinam suam tradunt: & nos quæ ab illis audiuimus, loquimur, sensu quidem vera, verbis autem rudia: vt & hæc ipsa, quæ scribimus, indicant. Nam etiamsi aliquid consecuti fuerimus à vobis instructi, interea tamen temporis per obliuionem excidit.* hæc Basilius, quod olim in rhetoricis facultatibus Libanio vsus fuerat præceptore, non quidem Antiochiæ docente (vt vult Sozomenus b) sed Athenis, vbi Libanium docuisse tradit Eunapius c: quamobrem hunc ipsum, licet Gentilem hominem, nihilominus veneratione prosequi non prætermisit. Inerat & illud viro commendatione dignum, ac propterea à Basilio iure diligebatur; quod non sicut alii professores illius temporis, prædiuitum filios, è quibus magnam vim pecuniarum exigeret, docere soleret, sed & pauperes, quos videret bonæ indolis & optimi esse ingenii adolescentes. vnde de his hæc ipse iisdem quoque literis ad Basilium d: *Recte & illud coniectas, quod studia nostra pecuniis non æstimemus. sed satis sit non habenti quod det, si consuli sibi permittat. Etenim si sensero quempiam in rerum penuria constitutum amare literarum studia, is mihi diuitibus præferendus habetur. Quanquam tales præceptores nos, cum adolescentes essemus, non sumus experti. At nihil prohibet, quosdam esse meliores. Nemo ergo pauper ad nos sese recipere cunctetur, si hoc vnum duntaxat possederit, vt studiorum sciat perferre labores.* hæc Libanius ad Basilium.

b Soz. li. 6. c. 17.
c Eunap. in vit. Philos.
CVR BASILIVS LIBANIVM OBSERVARIT.
d Apud Basil. ep. 145.

XCVI. At quoniam ipse Ethnicus deorum (vt vidimus) superstitioni addictissimus erat; hoc illi de Basilio displicebat, quod Christianæ religionis studiosissimus cultor, diuinæ scripturæ lectioni intentus, abdicasse iam, quibus operam dederat, rhetoricas disciplinas, scriptis ad eum literis significasset. vnde hæc tunc ad illum subinfense Libanius e: *Libros igitur, quorum peiorem dictionem, meliorem vero mentem ac sententiam esse dicis, habeto; nemo prohibet: eorum vero, qui nostri sunt semper, tui iam olim, radices adhuc in te manent, & manebunt, donec in hac vita fueris; nec vllo tempore excidentur, etiam si illas quam minime rigaueris* ac rursum f: *Si ista, inquit, sunt lingua illaborata; qualis esses si illam acueres? Ori tuo quidem insunt eloquentiæ fontes, quorum riuuli quosuis superant latices: nobis vero, nisi quotidie irrigemur, silentium relinquetur.* hæc ipse.

e Apud Basil. ep. 147.
MIRA BASILII ELOQVENTIA.
f Apud Basil. 150.

X CVII. Sed nec illud excidat de æstimatione Basilii, quam ingentem de illo Libanium concepisse, ipse ea plane declarat epistola, qua petitam ab eo orationem transmisit: est vero huiusmodi g: *Ecce misi ad te orationem meam abunde sudore perfusus. Quomodo enim non anxie sudarem ei viro orationem meam mittens, cuius tanta est iudicandi facultas, vt & Platonis sapientiam & Demosthenis in dicendo vehementiam frustra iactatas esse conuincere queat? Sermo vero meus perinde est, atque si culicem conferas elephanti. Vnde & horreo & tremo diem illum cogitans, in quo sermonem meum iudicaturus es quin parum abfuit, quin mente sim facultate destitutus.* hactenus Libanius ad Basilium. quæ quidem noluimus omisisse, quo quanti fecerint etiam Christianæ religionis hostes & in dicendo facile principes sanct. Basilium, omnibus perspicue innotesceret. Sed iam reliqua de Basilio incolente eremum prosequamur.

g Apud Basil ep. 159.
QVANTÆ ÆSTIMATIONIS BASILIVS APVD LIBANIVM.

XCVIII. Dum vero in eadem Pontica solitudine Basilius versaretur, licet è fluctibus maris videri posset ad tutum portum nactum esse confugium: haud tamen desiuit iactari fluctibus, nec quidem leuibus, qui contemni & pro nihilo duci possent; sed illis sane immensis, vtpote à vehementiori flatu perfidiæ agitatis. At vnde eius rei origo prouenerit, iam in medium adducamus. Contigit his temporibus proximam sedem Neocæsariensis Ecclesiæ viduari pastore. cumque vniuersæ ciuitatis studia essent in deligendo Basilium propensiora: qui se in eam Ecclesiam intrudere conabantur, iidemque praua imbuti doctrina hæretici Sabelliani, nullam in electione Pontificis sui ipsorum rationem haberi videntes, indigno id ferentes animo; conspirant in ipsum Basilium; eumq; hominem ambitiosum, nouorum dogmatum inuentorem, fideiq; sinceræ desertorem inclamantes, dictis scriptisq; hominem lacerare, atq; haud leue negotium illi facessere non cessantes, ciuitatem illam magnis diuisq; motibus exagitarunt. Vnde opus Basilio fuit apud eosdem Neocæsarienses, datis ad eos literis, suam agere causam, seque ab aduersariorum purgare calumniis. Hæc quidem omnia ex eiusdem Basilii epistolis perspicua magis fient, è quibus eiusmodi historiam contexímus.

BASILIVS EXAGITATVR PROCELLIS.

XCIX. Sed primum, quæ ad Neocæsariensem Episcopum tunc defunctum pertinent, hic recolamus. Fuit iste Musonius, insignis pietatis ac sanctitatis Antistes: successerat vero Leontio nobilis spectatique nominis Episcopo, qui interfuit Nicæno Concilio, de quo plura superius dicta sunt. Porro Musonii laudes idem Basilius h pluribus prædicat, cum de eius obitu ad Neocæsarienses, eos consolans, scripsit epistolam, vbi hæc inter alia de ipso Musonio: *Viri huius virtutes, in quarum potissimum priuatione intolerabiliter nos affectos esse damno reputamus, tantæ sunt, vt epistolæ mensuram excedant. Et alioqui intempestiuum fuerit, de multitudine eorum, quæ vir iste probe ac fortiter gessit, sermonem iam instituere, cum animus noster admodum sit ex mœrore deiectus. Quid enim illius tale est, quod vel memoriæ nostræ excidere, vel silentio obtegi mereatur? Iam omnia summatim ac semel dicere, impossibile fuerit: particulatim vero si voluero, vereor, ne sim impar futurus veritati. Mortuus est vir omnium clarissimus, lucidissime eos, quos iuxta se habebat, omnibus simul humanis bonis excellens. fulcimentum patriæ, Ecclesiarum decus, columna & firmamentum veritatis, robur eius, quæ in Christum est, fidei suorum munimentum, aduersariis nullis prorsus expugnabilis machinis, custos rituum paternorum, inimicus nouandarum rerum studio: qui in se ipso visendam præbuit priscam Ecclesiæ formam, veluti ad sacram quandam veteris status imaginem Ecclesiæ sibi commissæ faciem effingens; ita vt subditi illius cum illis vixisse videantur, qui ante ducentos annos & vltra instar luminarium resplenduerunt.*

MVSONIVS NEOCÆSARIENSIS LAVDA... Basil. ep. 2.

C. *Ita nihil de suo, nihil quod noua alicuius cogitationis inuentum resiperet, in medium attulit hic vir, sed iuxta benedictionem Moysi ex rosis arcanis cordis sui ac bonis thesauris vetera veterum, & quæ ante faciem iuniorum vetera essent, proferre nouit. Hac sane ratione & in ipsis consortium ac coæqualium consiliis primo honore potitus est, non propter ætatis prærogatiuam, sed quoniam omnes sapientia vetustate superabat, communi consensu & condonatione primas obtinuit. Quantum vero lucri dederit talis institutio, nemo quæsierit, is modo ad vos respexerit: nam soli inter eos, quos nouimus, vel admodum cum paucis in tanta rerum tempestate ac turbine tranquillam per eius gubernationem vitam egistis. Non enim apprehendit vos hæreticorum spirituum procella, quæ mentibus leuiusculis & seductioni facile expositis subuersiones affert & naufragia.* hæc in laudem Musonii Basilius. Ex quibus probe intelligis, lector, nullum in tam latissimo virtutum campo Basilium de ipso laudando argumentum dignius delegisse, quam de seruata in docendo antiquorum doctrina, & de explosa recentiorum nouitate efferre præconia. Ex his plane conspicias, quali quantaque detestatione & execratione insectandi sint illi, qui noua quotidie pro animi sententia monstra parturiunt, inde sibi laudem maiorem aucupari certantes, si deformius cæteris portentum ediderint.

VETVSTA INSTITVTIO RETINENDA, NOVITAS EXPLODENDA.

CI. Perseuerasse Ecclesiam illam ab omni hæresi incorruptam, omnisque nouitatis expertem à temporibus Magni illius fundatoris eius Gregorii Thaumaturgi ad obitum vsque Musonii, sanctissimis sibi inuicem succedentibus Episcopis, idem Basilius testatur his verbis i: *A tempore magni præsidis Ecclesiæ vestræ Gregorii vsque ad beatum istum,* Musonium scilicet, *alium post alium semper quasi ex quadam pretiosorum lapidum serie depromptos adiiciens & adaptans, admirabilem Ecclesiæ vestræ pulchritudinem Dominus largitus est.* hæc Basilius, dum ad deligendum his haud imparem Episcopum pluribus eos hortatur: Neocæsariensis quippe Ecclesiæ amore, in qua fidei rudimenta prima perceperat, & vna cum lacte ebiberat pietatem, instillante Macrina sanctissima fœmina ipsius auia, sed in Christo nutrice se vinctum obstrictumque teneri, ingenue professus est k, quod & superius diximus.

i Basil. ep. 62.
k Basil. ep. 64.

Sed quid infaustum accidit? plane illud, de quo in Psalmo l: *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant & quærant à Deo escam sibi.* Extincto nempe, quod super candelabrum positum luminare maius in Ecclesia illa lucebat; è latibulis

l Psal. 103.

egressæ,

eg eilæ sunt feræ siluarum, & è portis inferi hæretici prodiere, qui sedem istam inuadere atque polluere conati sunt: hi enim primo in Basilium, qui ex aduerso pro domo Israel stare videbatur, dentes exacuerunt calumniis, linguamque armauere mendaciis.

CII. Erant ii Sabelliani dogmatis impii sectatores, qui mira quadam arte populum illum ad hæresin pellicere laborarunt; eo nimirum ad eos decipiendos artificio comparato, quòd dicerēt, Magnum illum Gregorium, primum Ecclesiæ illius Antistitem, suæ ipsorum doctrinæ consentientia docuisse in iis, quæ ad Ælianum scripta *a* reliquisset fidei suæ testimonia, de quibus à nobis secundo Annalium tomo pluribus actum est. Neocæsarienses igitur Christiani, qui primogenitoris sui Gregorii erant studiosissimi, haud intelligentes aureo calice sibi propinari venenum, ignorantes hæresi Sabelliana infeliciter potati sunt. Vnde & in eam corruerunt erroris foueam, vt Basilium, quem ante studiose coluissent; expetiissentq. etiam Episcopum sibi dari, eundem veluti sanis sincerisque dogmatibus aduersantem acerbissimo odio fuerint insectati: quib⁹ tenebris sic semel offusi eorum animi, quicquid in Basilium iidem hæretici Sabelliani calumniarum inferrent, nulla veri vel falsi recta consideratione adhibita, tanquam si certa essent, admitterent. Quamobrem hac semel sibi patefacta ad calumnias impetēdum virum sanctissimum ianua; quæ non per eam illi inferrent plaustra mendaciorum? Dixere enim de Basilio, hasque sparsere calumnias, nimirum virum esse gloriæ cupidum, inhiantem sedi Neocæsariensis Ecclesiæ, de fide haud pie sentientem, rerumque nouarum cupidum & inuentorem, nec recto pede incedentem in Euangelium.

CIII. Hæc igitur cum Basilius persensisset, magno de pereūte populo dolore confectus, ad eosdem Neocæsarienses apologeticam scripsit epistolam *b*, qua se ab illatis calumniis penitus expurgauit. est vero eius exordium: *Quod concordi nos odio persequimini, & ad vnum vsque omnes, &c.* cū primum enim Catholicæ fidei sectatorem se esse declarasset, eosdem Neocæsarienses deceptos à Sabellianis magnopere dolet. Sed & de institutione monastica, cuius rei gratia ab hæreticis grauem patiebatur calumniam, quasi re[ru]m nouarum extitisset inuentor, plenissimam affert rōnem, dum nequaquā id genus vitæ & disciplinæ à se tradit excogitatum, quod in vniuersa Ecclesia Catholica esset altis iam ante radicibus fixum, ac latissime propagatum *c*: *Accusamur, inquit, & huius, quod homines habeamus monachos pietatis studiosos, qui mundo renunciarunt, & vniuersis sæculi curis, quas Dominus comparauit spinis sterili facientibus verbum, & ... qui huiusmodi sunt, mortificationem Iesu corpore circumferunt ac crucem quisque sua accepta Dominum sequuntur. Ego vero ... vitam meam impenderem, vt mihi possent ista impingi delicta, haberemq; apud me viros, qui me doctore hoc pietatis studium ampl[ex]i hactenus fuerint, &c.* subdit enim quæ & alibi ab[un]de recitauimus occasione, mirum eiusmodi philosophiæ Christianæ sectatoribus esse refertas Ægyptum, Palæstinam, atq; Mesopotamiam: quin & fœminas eiusdem studii æmulas par vitæ institutum esse feliciter assecutas: quod sublime viuendi genus cum iam apud se incipere coalescere, operare, vt illud latissime propagetur. Cui quidem rei ... nihil aliud esse, quam diabolum ipsum superasse malitia, his, quæ subdit, verbis declarat: *Illud, inquit, robur asserere & confirmo: quod quæ hactenus pater mendacii Satanas non est ausus ... temeraria corda tam, & nullo retento moderationis ... ora indesinenter & cum summa licentia loquuntur.* ex quibus perpende, quales habēti sint monachorū hostes hæretici.

CIV. Sed ad aliam rursum refellendam calumniam veniens ait: *Ad id vero, quod propter psalmodias accusamur: Quare potissimum simpliciores perterrefaciunt, qui nos traducūt, hoc habeo, quod dicam: quod videlicet, qui iam obtinuerunt ritus in omnibus Ecclesiis Dei concordes sunt & consoni, &c.* pluribus enim ostendit, apud Christianos Ægyptios, Lybes, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, & Euphratenses, ac deniq; (quod ait) apud omnes vbique Christi fideles vigere vigilias, & ritus canendi psalmos in pretio esse: demonstratque non explodendas res nouas, quas vniuersa colit Ecclesia, sed instar veterum eas esse magna veneratione suscipiendas. Vides, lector, iisdem ferme spiritibus insurgere in Basilium veteres fidei prædatores, quibus recentiores impetum faciunt in Ecclesiam. Sed fuere plane illæ leues velitationes: hoc autem, quod experimur, grauissimum, & funestissimum prælium. At aduersus hos pro Ecclesiæ defensione nunc etiam in primā acie cum aliis antesignanis Catholicæ veritatis propugnatoribus in scriptis suis immortalis Basilius acriter pugnat. Cuius autem spiritus illi fuerint, qui Ecclesiastica instituta impugnantes contra Basilium in aduersa acie dimicarunt; satis sit dixisse, fuisse Sabellianos: vt intelligas, quorsnam in eo sectentur recentiores hæretici.

CV. Ad calumniam vero de Episcopatu Neocæsariensi ab eodem expetito, sequenti ad eos data responde[t] epistola *d*: vbi cum primum aduersariorum illud refellisset, quo iactarant Basilium è Cæsarea Cappadociæ Neocæsaream in Ponto venisse, & proximam solitudinē delegisse, vt sedis eius Ecclesiæ crearetur Episcopus; q̄ procul abhorruisset ab eo desiderio, re ipsa se apertuisse testatur, dū antea oblatam ab iisdem sedem illam penitus accipere recusasset. ait enim: *Nunc igitur quenq; vestrum oro, vt veterum actorum illorum recordemini, quæ gesta sunt, cum nos vrbs vestra vocaret, mitteretq; legatio virorum, qui magistratu apud vos funguntur. deinde quo modo passim nobis populus omnis circumfusus sit. Hic quid non dabant omnes? quid non pollicebantur? Et tamen obtinere nos nequibant. Quomodo igitur, qui tum cum vocabar, non obediui, nūc citra vocationem me ipsum intrudere conatus essem? Quomodo conficiarer, vt ambirem iam calumniantes, cum aliquando laudantes me & celebrantes fugerim? Ne credatis hoc viri optimi. Non vsq; adeo nostra flocci facimus. Neq; n prudens quisquam nauigium gubernatore destitutū ingredietur, neq; ad Ecclesiā temere accedet in qua qui ad clauum sedent, tempestatem ac turbinem ipsi excitant, &c.*

CVI. Quod enim commune est ciuitatibus omnibus, vt cū semel hæreticis aures præbent, mox vna cum hæresi dissensiones, lites, ac mala omnia, fugata recta fide paceque subintrent, id plane Neocæsariensibus accidit, de quibus idem Basilius hæc conscripsit: *Hoc studiose agitur apud vos vt fides subuertatur, resq; subuersione Apostolicis & Euangelicis doctrinis inimica adueniat ... traditionis Magni re vera Gregorii, & eorum qui illum ex ordine subsecuti sunt ad beatum vsque Musonium, cuius etiamnum doctrina quantum apud nos celebritatis obtineat, manifestum est. Sabellii quidem pestis olim iam mota, traditione vero Magni Gregorii consopita ... renouantur: quæ ne deprehendantur & ... vsq. contra nos ... confinxerunt.* hæc ad Neocæsarienses Basilius ... & vehementer hortatus est, vt ... quæ sunt prisci ac sani dogmatis, consequantur. Hæc igitur ... cum ... Basilius ageret, quatiebatur fluctibus ... lisq; ... derisentium ac subsannantium hæreticorum. Sed & non modicam iniecit ei etias animum perturbationē, quæ etiam de collegis eiusdem etiam monachis ... ab inuidis audiebat, nempe eos haud recte de fide sentire; q̄ tamen (vt ipse testatur *e*) nullo poterat signo habere suspectum. nam de illis hæc ad Eustachium habet: *Licet multa essent, quæ me ab illorum consuetudine auocarent; non acquiescebam tamen, cernens eos delicata vita laborum præferre tolerantiam. sed magis propter conuersationis admirabilem & insuetam ... zelotypia quadam erga illos tenebar. vnde & cum dogmata ... grata accusarentur, delationes haud admittebam: quamuis multi illos non rectas habere de Deo opiniones; sed auctoris hæresis ... quæ nunc est, disciplinæ sedulos, illos clanculum spargere dogmata asserent quæ quia ipse nunquam ex illis vidi pro calumniatoriis habebam, quæ referebant.* hæc Basilius.

CVII. Quale vero esse soleret dictorum monachorum agentium in Pontica solitudine admirandum illud, quod Basilius prædicat, vitæ institutum; ex his, quæ Gregorius Nazianzenus in vnum collegit, vniusq; est complexus epistolæ breuitate ad Hellenium scribens *f*, hic referre, dignum existimamus: *Ipsi, inquit, partim antris solitariisq; & ad terram stratis rudibusque cubilibus delectantur: a domibus abhorrent: vrbium frequentiam fugiunt: cognatamque cœlestis sapientiæ quietem amplectuntur. Partim ferreis compedibus sese excruciant, vt vitium vna cum corpore conficiant. Alii rursum ferarum*

ritu,

Margin notes: Sabelliani ... Basil. | a Basil. ep. | b Basil. ep. 63. Basilius se purgat a calumniis hæreticorum. | Basil. ep. | Impugnatores monasticæ disciplinæ quales. | Psalmodiæ vsus in Ecclesiis. | d Basil. ep. 64. Procul ab ambitioni Basilius. | Cum hæresi omnia mala irrumpunt. | Monachi ... Basilii calumniam passi. | e Basil. ep. 79. | f Greg. Naz. ad Hell. ... Monachi Pontici quales.

ritu paruis angustisque domibus inclusi, nec mortalis quidem cuiusquam vultum inspiciunt: ac etiam sæpe totos viginti dies totidemque noctes à cibo abstinent, dimidiaque ex parte Christi iam nunc immutantur. Vtque nonnihil ipse gloriose prædicem, quidam illorum mei gregis ouis erat, hinc paruo quodam oppido egressus. Sunt in super, qui garrulam linguam quasi vinculis quibusdam astringant, labiaque silentio comprimant, summaq; illi mente laudes sacrificium sola mente offerant. Est etiam, qui annos integros in templo stans palmas ad Deum manus expanderit, nec (quod vix cuiquam fidem factum est) vel tantillum obdormierit, sed viui lapidis instar, Christo defixus steterit, ac velut obriguerit. huic porro exigui cibi reliquias vicinus cornus impartiebat, panemq; integrum, si forte duo simul essent, afferebat.

CVIII. ADMIRANDA QVORVNDAM ABSTINENTIA. *Quin etiam quo tempore Christus, salutifero illo supplicio perfunctus, mortales reliquit; inuectus est quidam, qui hinc ad diuinum montem ascenderit; ibiq; & sermone & mente & membris immotus stans, ventis nimbisq; iactaretur: nec, quanquam alioqui complures viri eum circumstarent, ab eoq; obnixe contenderent, vt aliquam sui corporis rationem haberet, precibus tamen vllis moueretur; sed Christum Regem fortissime, consertisq; (vt dici solet) manibus retineret, mentemq; suam ab hominibus abstractam in sublime attollens, quo adusq; domum nouam morienti circumstruxit, cum ne pollucibilium quidem manuum ipse vllo modo curaret.* At hæc sane tam ardua & humanis inaccessa viribus cum minus se probare dicat, haud tamen ea omnino contemnere audere significat, cum horum suscipiendorum ritus ita describit:

CIX. *Mihi enim vero animum horror subijt, cum piis monachis, quos tametsi quamplurimis hominibus notos, nonnulli tamen vt feruentiores, quam piorum hominum ratio postulare videatur, aspernari ac sigillare non dubitant, hanc legem vitæque consuetudinem esse audio. Cum vir aliquis pius ad eos accessit, nostraque legis instituti, nostri prorsus ignarus: primum eum tecto perhumane honorificeque excipiunt, omnique beneuolentia genere complectuntur, atque ipsius animum diuinis & à spiritu sculptis sermonibus in altum efferunt, luculentas epulas ipsi apponentes. Tum vero in medio cœtu cuiusdam duræ acerbaque legis mentionem facit: quæstionemque huiusmodi profert, An honestum ac laudabile sit piis hominibus pro Deo mortem oppetere? ea videlicet ratione occulte id agens, vt amarulentum aliquod verbum ab eo eliciat. Quod si ille præ imperitia, mortem huiusmodi laudandam esse respondeat: Atqui, subiunget quæstionis auctor, multas ipsi partim sua manu, partim fame atque inedia mortes, & quidem alacri animo ferunt, atque in scopulis & rupibus, in profundis ac reconditis cauernis, mediisq; plurimi veritati testimonium dicunt, mortaliq; hac vita non secus ac tristi ac luctuoso bello defuncti, alioq; migrare gestiunt.* quod autem hæc minime probaret, ipse Gregorius subdit, vt tamen potius excuset, quam damnet.

CX. NIMIA VITÆ AVSTERITAS PERICVLOSA. *At ô Christe, animis istis propitius esto, piis quidem fateor, cæterum non satis consultis ac circumspectis, perindeque affectis, vt equi illi in decursionibus militaribus, qui pernicitate pedum freti extra curriculum feruntur, nec freno vllo coerceri possunt. Iam vero alius alio virtutis genere gaudet. Nec mirum, cum multæ sint in cælo mansiones, multa quoque esse in terris vitæ genera & instituta. Quid autem singula recensere pergo? Angustam enim illam viam, quam perpauci in hac vita sequuntur, ipsi conficiunt, atque ad bonorum portam multis grauibusq; laboribus grassantur. Talis est Christi pars: talis passionum Christi fructus, quem ipse è terra ad Patrem defert, religionis inquam Christianæ columen, populi decus, mundi fundamentum, cum cælestibus pulchritudinibus elegantia propemodum certans, &c.* subdit quosdam nominatim recensere, de quibus infernus.

CXI. a Matt. 11. SVGILLAT INTER ALIOS AVCTOR CENTVRIATORES. Vides, lector, qui Dei spiritu agantur, vt Gregorius: qui vero satanico, vt Nouatores, quibus illud plane accidit, quod Dominus ait a: *Venit Ioannes non manducans neque bibens; & dicunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens; & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini.* hi nempe cum huiusmodi aliqua audiunt, sublimem, inquam, & ab humanæ vitæ vsu segregatam quorundam sanctorū vitam, mox eosdem malo arreptos dæmone esse inclamant: qui vero humilioris vitæ consectati sunt disciplinam, ventri hos indulgere subsannant. Sed missos faciamus, consilio Domini, cæcos, ducesque cæcorum: nos v. Gregorii recta gradientis, fideiq; face accensa iter certum lucidumq; monstrantis vestigia consectemur: qui & alibi plurimis eosdem laudat, scribens ad Iulianum Tributorū Exæquatorem. sed & cum deplorat animæ suæ ærumnas, hæc de iisdem b monachis sui temporis, quibuscum idem ipse in nonnullis conforme vitæ genus ducebat: b Gr. Naz. de calamit. animæ suæ

CXII. *Plerique sub ferreis vinculis ingemiscunt. rursumq; alij pro cibo cineres habent. Sunt etiam, quibus potus lachrymis temperetur. Alij hibernis nimbus impetiti, quadraginta dies, totidemq; noctes velut arbores quædam perstant, corde nempe è terra migrantes, Deumque solum in mente habentes. Nec desunt, qui labra sua vinculis premāt, linguæq; frenū iniiciant: qui tamen haud quaquā ad omnia constrictam & freno compressam linguam habent: solis quippe Dei laudibus illa patet, non aliter ac viua quædam cithara à Spiritu S. pulsata. Nam quid dicam de his, qui caput suum Christo consecrarunt, pilisq; voti causa intonsum seruant? Quid eos deniq; commemorem, qui oculos claudunt, & aures velut pessulo quodam obdunt: ne aculeus quispiam mortis furtim irrepat? At hæc medicamenta carni hostiq; meo propino, &c.* hæc quidem Gregorius. Sed & S. Basilius in secunda allocutione ad monachum lapsum enumerat ferme omnes vitæ monasticæ asperitates, quibus ille, sicut & alii, assueuerat.

CXIII. BASILIVS CVLTOR VITÆ MONASTICÆ. c Luc. 3. Cæterum idem Basilius vna cum Gregorio, instar Ioh. Baptistæ monachorum omnium patriarchæ, erat in deserto clamans c: *Rectas facite semitas eius: Fiant praua in directa, & aspera in vias planas.* Id enim præstitit, cū diuino Spiritu afflatus regulas illas vere aureas monasticum institutum arripientibus, ne ad dextram vel ad sinistram declinarent, pie sancteq; præscripsit: imo in solitudine fontes aperuit, è quibus cæteri vitæ monasticæ propagatores riuos vberrimos deduxere. Quanto autem tempore in eadem solitudine perseuerare tum ipsi, tum etiam Gregorio licuerit, & causas, cur ad ciuitatem reuerti iidem compulsi fuerint, suo loco dicemus. Iam vero ad Iouianum post Iulianum Imperatorem conuertamus orationem.

IOVIANVS IMPERATOR.

CXIV. Post Iulianum Imperatorem extinctum, nec vnius quidem diei spatio interregnum fuit: haud enim rerū angustia plura de re tanta agitari comitia passa est. Quamobrem illucescente die, quinto Kalen. Iulias, magistratus, insigniores ipsi Duces exercitus, de eligendo Imperatore, expeditius agunt. Mira res accidit, vt cum Iulianus Christianorū hostis infensissim⁹ nihil curarit solicitius, quam vt post se relinqueret in Romano Imperio successorem hominem æque impium Christianorumq; acerbissimum hostem, quiq; cœptam ab ipso persecutionem maioribus augeret incrementis; & idololatriam sub Christianis Imperatoribus humi postratam, ab ipso autem restitutam, omnibusq; viribus roboratam, amplioribus spatiis propagaret: tamen (quod non hominum studiis, sed Dei voluntate Principes deligantur) cæteris prætermissis, qui Gentilitia superstitione polluti in exercitu reliquis eminere videbantur; omnium ferme in Iouianum vnum conspirant, numine impellente, suffragia, paucis tantummodo refragantibus, haud dubium Gentilitiæ factionis hominibus. IOVIANVS IMP. ELIGITVR.

CXV. Quid vero de hac re existimem, illud est: Paucis exceptis, quibus Christianæ religionis odium insitum erat, reliqui milites, & inter eos illi potissimū, qui militares ordines ducebant, etsi in gratiam Imperatoris, deorū cultores foris in sacris publicis apparebant, intus tamen idololatriam penitus execrabantur, auide expectantes, vt quam assentabantur inuiti: extincto impio Rege, impietatem sponte palamq; detestantes, ad Christianam fidem postliminio læti redirent. Venit tempus, affuit optata dies, qua protinus execrantes publice dæmonū cultum, Christianis, qui aderant, inhærentes, de Christiano homine in Imperium prouehendo verba conferunt, sententia conueniunt, suffragiis communicant, feliciterq; perficiunt, quod consilio agitarant, atque deligunt Iouianum. Sicque milites, qui olim Christianæ militiæ fuerant desertores, ad pietatis castra, quæ reliquerant, reuertentes, non amplius Ethnicum sibi hominem passi sunt imperare, cuius impietate totus Romanus exercitus in discrimē illud ineuitabile coniectus esset; sed Christianū, cui parerent, delegerunt. Erat Iouianus Singidone in Pannonia MILITES FIDEI CHRISTIANÆ DESERTORES RESIPISCVNT.

a Suid. verbo Iouian.

natus, & (quod testatur Suidas a) confessione clarus: quippe cum Iulianus optionem dedisset militibus, vt aut sacrificarent, aut exauctorarentur; hic zonam militarem deponere maluit; permissus est tamen militare ob spectatam parentis virtutem, cuius causa honorifice habitum tradunt: De cuius electione hæc Ammianus b: *Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantib. paucis (vt in rebus extremis factum est sæpe) Iouianus eligitur Imperator, Domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis: erat enim Varoniani notissimi Comitis filius haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vita digressi.*

b Ammian. lib. 25.

CXVI.

Accedit & illud admiratione dignum, quod vehementer commendat virtutem exercitus, dum quem non tantum sciebant esse Christianum, sed omnes nossent Iuliano religionis causa sæpius aduersatum, diligeretur ab exercitu Imperator. Porro & ipsius Iouiani in eo tum egregia virtus enituit, dum nec sic ab eis electus consensit imperare, nisi explorata exercitus pietate: hæc enim omnia Theodoretus narrat his verbis c: *Exercitus in vnum congregatus Iouianum postulat Imperatorem, qui neque Dux, neque ex eorum numero, qui secundas post Duces obtinebant, fuerat, sed tamen vir apprime nobilis & illustris & multarum rerum causa insignis: nam corpore robustissimo fuit, animoque excelso: quin etiam in bello gerendo solebat & in acrioribus certaminibus facile primas ferre. Porro contra impietatem libere loquebatur tyranni potentiam contemnebat, animi propensione cum Saluatoris martyribus coniungebatur. Itaque Duces, consensum exercitus velut suffragationem diuinam arbitrati producunt in medium præstantissimum illum virum, ac celerrime primum suggesto constructo, in eo collocant. Deinde cum omnes nomina, quæ sunt Imperatorum propria, ei tribuissent, & Cæsarem & Augustum appellassent: vir ille admirabilis consueta loquendi vsus libertate, & neque magistratus, neque milites, vt ad deteriorem partem deflecterent, omnino veritus: Non possum, inquit, cum sim Christianus, eiusmodi hominibus imperare, neque regere Iuliani exercitum, qui tam pestiferæ doctrinæ præceptis imbutus sit. Nam qui sunt ita instituti, hi diuina destituti prouidentia, tum ab hostibus facile expugnari, cum eisdem materiam ad lætitiam præbere solent. Quibus verbis auditis, milites conclamare vno ore, ac dicere. Ne animus tibi ô Imperator, vlla æstuet dubitatione neque nostrum imperium tanquam improbum detrectes: nam & Christianis hominibus & disciplina veræ pietatis educatis imperabis, siquidem qui sunt inter nos ætate prouectiore, hi à Constantino erudiuerant: qui autem adolescentiores, illi præceptis Constantij instituebantur. Tempus certe Imperij Iuliani, qui tam morte occubuerit, vt per exiguum, ita non satis ad erroris perniciem in animis eorum, qui eadem infecti erant, altius infigendam, fuit.* Quibus persuasus Iouianus, ipsis dantibus, accepit habenas imperij. Addit item Sozomenus d, detrectasse Iouianum exercitui assentire, quousque milites se itidem Christianos esse clamassent: idque etiam affirmat Socrates e, & ante hos omnes Ruffinus f.

c Theod. li. 4. c. 1.

IOVIANVS QVASI MIRACVLO ELECTVS IMP. HOSTIS IMPIETATIS.

RECVSAT IOVIANVS IMPERARE GENTILIBVS.

d Soz. li. 6. c. 3.

e Socr. lib. 3. c. 19

f Ruffin. l. 2. c. 1.

CXVII.

Cæterum militibus Ethnicis sicut luctuosus Iuliani obitus extitit, ita lugubris Christiani hominis electio fuit: de his namque, & non de aliis accipiendi sunt, quæ deorum æque cultor, Christianorum gloriæ inuidens Ammianus tradit his verbis g: *Confestimque indumentis circumdatus Principalibus, subitoque productus e tabernaculo, per agmina iam discurrebat proficisci parantis. & quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant. gentilitate enim prope perciti nominis, quod vna litera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus, vt solebat: verum cum incuruus ille visus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lachrymas effusi sunt omnes atque luctum. Quod si grauis quidam æquitatis præuaricator in vltimo rerum spiritu factum criminatur improuide; nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, sæuientibus flabris & mari, quod clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam iudicio Fortunæ peractis, Iouianorum signifer, quos* Varronianus rexerat, dudum cum nouo dissidens Principe, etiam tum priuato, vt patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens, iam communia supergresso, discessit ad Persas. Data dicendi copia quæ sciret, docet Sapori iam propinquanti eum, extincto quem verebatur, turbine concitato calonum, ad vmbram Imperij Iouianum adhuc protectorem ascitum inertem quendam ac mollem.* hæc de Iouiano non inter se tantum Gentiles verbis infensi miscebant, sed vnus ex illis ad Saporem transfuga, in tanta rerum angustia Romano exercitu constituto, calumniatus est, malens Persarum Regi, quam Christiano Imperatori milites subdi, quem à calonibus, nempe vilissimis militum seruis electum obtrectat, per eos significans Christianos.

g Ammian. lib. 25.

ETHNICI ÆGRE FERVNT ELECTIONEM IOVIANI.

* Varianus

CXVIII.

Sed refellitur etiam illa Ammiani calumnia, qua tradit, Iouianum profectionem instituentem deseruisse vallum, extorum inspectione secus. cum ait: *Postremumque dum vltro citroque ordinantur hostiæ pro Iouiano, extis inspectis pronunciatum est eum omnia perditurum, si intra vallum remansisset, vt cogitabat, superiorem vero fore profectum.* hæc ipse; scite sane id tribuens extorum inspectioni, quod quisque vel imprudens coniectari facile potuisset. Quo enim poterat Romanus exercitus rerum inopia laborans intra vallum se continere? Sed & quæ tanta felicitas, vna profectione promissa, cum tristiora sitibus euenisse ipse conscribat? At quo modo potuit Iouianus extorum inspectione, tanta dilucide, quem idem ipse Ammianus in fine prædicat fuisse Christianæ legis studiosum? Et quidem cladem exercitus, ciuitatum, prouinciarumque iactura, cur non Iuliano, quem ex instituto laudandum suscepit, sed Iouiano semper adscribit? Quis tam in ea tam sæua discrimina Romanum coniecit exercitum, vt tam indignas, tamque lugubres pro fœdere ineundo conditiones oblatas ab hoste Iouianus suscipere cogeretur? Sed præstat audire Gregorium Nazianzenum liberioribus affectibus sic de his disserentem h:

REFELLITVR AMMIANVS

IVLIANO POTIVS, QVAM IOVIANO ADSCRIBENDA CLADES IMPERII.

h Gr. Naz. or. 2. in Iul.

CXIX.

FOEDVS INITVM CVM PERSIS.

Statim autem post illius mortem, Imperium excipiens, qui post illum in ipsis castris & in ipsa periculorum flamma Dux necessario requirente, nominatus fuerat; vir vt aliis rebus, ita pietate clarus & insignis atque Imperatoria sane oris maiestate præditus: cum nec manus cum Persis conserere, nec progredi vllo modo valeret (licet alioqui magnitudini animi & alacritati in eo desiderari nihil posset) quod milites manibus & animis & spe fracti debilitatique essent: castra mouere, copiasque reducere satagebat. nihil, vt tuto sibi facere liceret, laborabat, per non exeatque non Imperij, sed cladis hæreditatem consecutus. Quod nisi Persæ moderate victoria vtentes (hoc enim apud eos in more positum est, vt modum in prosperis teneant) aut aliud quiddam eorum quæ fama ferebantur, metuentes, ad pactiones ineundas, easque adeo inopinatas, æquitatisque plenas animos conuertissent: ne ignifer quidem vt dici solet, exercitui superfuisset: vsque adeo eos ad manum Persa habebant, tanquam in terra sua dominantes, tum etiam ob ea, quæ contigerant animis elati. Felix enim aliquis rerum successus eam vim habet vt spem quoque latam futuri agerat. At tum ille totus in eo erat, vt exercitum incolumem seruaret, neruosque Romanis relinqueret nec minimum erant etsi rem male gesserant ob Ducis, nempe Iuliani potius temeritatem, quam ignauiam suam. Persæ vero conditionibus turpibus sane, Romanorumque manu ac potentia (vt breuissime dicam) indignis, fœdus pertulerunt. quarum nomine si quis absoluto Iuliano, Iouianum criminandum censeat; meo iudicio perquam iniquus est eorum, quæ acciderunt æstimator. Non enim, qui demessuit spica est, verum illius, qui sementem fecit: nec et incendium astipulandum est qui ignem extinguere potuit, sed qui excitauit. Atque illud Herodoti de Samiorum tyrannide commode dixerim: Vestem hanc Istiæus quidem consuit, cæterum induit Aristagoras, qui antecessoris sui facta excepit. hactenus Gregorius.

In eandem quoque sententiam hæc Chrysostomus i: *Illo, nempe Iuliano, tam turpiter mortuo, cum viderent milites in extremo se periculo constitutos, cum hostibus pepigerunt: quibus enim iureiurando recepissent abscissuros se à loco locorum omnium tutissimo, eodemque regionis nostræ tanquam muro quodam inexpugnabili, barbaros humanos erga se nacti ita euaserunt, atque è multis pauci reuerterunt, & ipsi affecti admodum corporibus, erubescentes ob fœdera cum hostibus pacta, coacti vero illis per iusiurandum paternis bonis cedere. Hic videre erat spectaculum qualibet captiuitate miserabilius. Nam vrbis illius ciues nempe Nisibis, à quibus gratiam aliquam expectabant, quod suos omnes intus, muri instar, in portu collocauerant, pro omnibus semper ad omnia pericula obiectis, ab iis hostilia omnia passi sunt, propriis domibus atque agris relictis, solum vertere coacti, & à maiorum suorum possessionibus auulsi: & quidem inuiti in*

CXX.

i Chrysost. aduersus Gentiles.

à suis

à suis acceperunt. Hunc nos fructum ab egregijs istius Imperatoris operibus percepimus. & alibi a: *Cum, inquit, Rege impio miserabiliter perempto, alter pius in eius successisset Imperium: aduersa omnia continuo dissoluta sunt: & exercitus, qui velut in medijs erat retibus inuolutus, nec vllum exitum se aliquando inuenturum esse credebat, Dei iam nutu ab hostibus liberatus, cum omni securitate remeauit.* hæc de auctore malorum omniũ apostata Iuliano Chrysostomus.

a Chrys. de laudib. Paulo or. 4.

CXXI. CONDITIONES ICTI FOEDERIS. b Ammia. lib 25.

Quænam autem fuerint fœderis in annos triginta cõditiones indignæ, eas Ammianus b in primis narrat; nempe Susam, atque vna cum ea quinque regiones Transtigritanas, Arzanenam, Mizeam, Rhabdicenam, Rhehenam, & Corduenam cum castellis quindecim, Nisibin, & Singaram, & Castra Maurorum munimentum perquã opportunum tradere: hæc omnia cum petiisset Rex ipse Persarum, vix acquieuit, vt Nisibis & Singara in Mesopotamia sine tamen incolis transirent ad iura Persarum. *His omnibus illud exitiale* (subdit Ammianus) *accessit & impium, ne post hæc ita composita, Arsaci maiorũ Armeniæ Regi poscenti cõtra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper & fido.* hæc ipse.

NISIBIS DATA PERSIS.

Auxit tamen contra Iouianum inuidiam atque odium, dirum ac lamentabile spectaculum Nisibitarum in primis, cum inuiti coacti sunt patriis sedibus cedere, recedereq; à propria ciuitate, dum ex pactis conuentis Persis eadem daretur: quorum partem magnam Amidam, alios c in alia oppida cõmigrasse, Zosim. tradit. De Nisibi quidem nihil plane dexteri, sed omnia hæc aduersa eidem ciuitati contigisse, postquam Iulianus apostata inde sustulit venerandum corpus magni illius Iacobi, eius ciuitatis Episcopi, Gennadius fidem facit d. At quonam migrarint populi Singaræ ciuitatis, qui & ipsi instar Nisibitarũ, ex conditionibus cum Persis initis, coacti dedere hostibus ciuitatem munitam positam prope Tigrin, nulla prorsus mentio reperitur apud scriptores veteres. Vnde illud interdum in mentem occurrit, num hi patrium solum vertere coacti, post hæc per incertas sedes vagantes in Europæ regiones descendentes, illi ipsi sint, quos Singaros nominamus, quos tamen aliqui perperam Ægyptios esse putant; cum nulla sit memoria, Ægyptios è patriis sedib. esse pulsos; nec ratio subsit, vt Ægyptii Singari dicerẽtur. Sed hæc relinquimus opinatoribus otiosis. Constat quidem, Singaram haud ignobilem fuisse ciuitatem; nam caput Arabum Rhetauorum Plinius fuisse testatur e.

c Zosimus lib 3.

d Gennad. de vir. illustr.

SINGARÆ CIVES VAGI.

e Plin. lib. 5. c. 24.

CXXII. INSPERATA PAX ROMANIS AFFVLSIT.

At hæc dura ita que maxime videri possent: cæterum rem ipsam statumque eius temporis accuratius perpendentibus visum est quasi miraculum, vt fame & bello infumpto vndique in terra hostili Romano exercitu, in locisq; sterilibus atque desertis consistente, intercepto que commeatu, quas Romani ausi minime essent conditiones pacis petere, sponte eas tunc hostes offerrent. Vnde Ruffinus f: *Eo modo à Iouiano suscepto Imperio, statim ei affuit diuina clementia: contraq; omnem spem, cum clausi vndique hostib. tenerentur, nec euadendi facultas vlla suppeteret, subito emissos à barbaris oratores esse vident, pacemq; deposcere, exercituiq; inedia consumpto cibos cæteraque necessaria in mercimoniis polliceri, omniqüe humanitate nostrorum temeritatem emendare.* hæc ipse. Verum Gentiles omnes mœrore suffusi, quem de Iuliani nece conceperant, & inuidia tabescentes creatione Christiani hominis Imperatoris, nullam penitus rei, loci, vel temporis rationem habentes, quodam furore perciti in Iouianum maledicta iacere, eumque sannis atq; dicteriis deridere, ac proscindere contumeliis, si non palam, occulte saltem minime destiterunt.

f Ruffin. lib. 2. c. 1.

CXXIII. IOVIANVS AD ETHNICIS DERISVS.

Deridebatur enim (inquit Suidas g) *cantilenis & versibus alio detortis, & famosis libellis.* & de eodem paulo post: *Antiocheni autem Imperatori irati famosos libellos partim humi abijciebant, vt quiuis colliceret ac legeret, partim parietibus affigebant, & erant huiusmodi:* ex Homero illos mutuati, cum vel Tersitę in illo ignauiam, vel Paridis sugillat lasciuiam: quales fuere h:

g Sui. verbo, Iouian. h Apud Suid. & Niceph. lib. 10 c. vlt.

Venisti ex bello, quo te periisse decebat.

Item

Degener excultor formæ sectator amorum, &c.

Item

Quod nisi detracta tunicaq; togaq; pudendas
Insuper & partes qua cingit, veste prehensum
Fecassum plagis ad saxos misero Persis, &c.

Subdit his Suidas: *Anus autem quadam pulchritudinem & magnitudinem eius conspicata: Quanta est, inquit, longitudo & profunditas tanta est stultitia. Et alius quidam homo priuatus magna voce in Circo questus clamare ausus, risum præbuit omnibus, cum inania quadam & frigida de statura illius dixisset. Ac grauius aliquid commissum esset, ni Sallustius quidam (Ethnicus hic erat, Iuliano olim percarus, præfectura Prætorij insignitus) seditionem compescuisset.* Accidit autem, quod sicut cum viueret Iulianus, qui Christianæ religionis sectatores erant, in eum (vt vidimus) his similia Antiochiæ potissimum egerebant; ita & Ethnici in Christianum Imperatorem paria pendere minime destiterunt, captantes ansam ex iniquis pacis cõditionibus à Persis acceptis: cæterum culpa, ex sententia Gregorii Nazianzeni & aliorum, qui absque aliquo priuato affectu rem expenderunt, in Iulianum potius, quam in Iouianum reiicienda erat.

QVID IN IOVIANVM ANTIOCHENI GENTILES.

Cum autem à Iouiano completa Christiano Principe digna esse præstita, certum sit: de illo tamen dubitatum à me fuit aliquandiu, num deformatum à Iuliano Labarum Crucis signo & Christi nomine insignitum in eam restituerit pristinam formam, quam instituerat Constantinus cumque rei antiquariæ peritos, tum qui de veteribus nummis edidere volumina, tum eos, qui adhuc superstites, Romæ degunt, eius facultatis viros celebres cõsuluerim, nec quicquam inuenire potuerim, in eam sententiam pedibus abii, vt paucis mensibus, quibus Iouianus imperauit, cum Romanus ille exercitus collectus fuisset, vt dictum est, maiori ex parte ex Gentilibus militibus Labarũ in pristinam formam minime fuerit restitutum: quamobrem eius rei vendicationem Iouiani successoribus, Valentiniano atque Valenti tribuimus, quorum numismata inueniuntur Labaro insignita atque signata secundum formam à Constantino præscriptam, & à successoribus Imperatoribus vsu retentam & auctam. Sic igitur ex iis, quæ tunc inuenire potuimus, ex sententia omnium restitutionem Labari in veterem illam effigiem iisdem Valentiniano atque Valenti in primi tomi huius editione Romę cusa tribuimus. Accidit autem post hæc, vt asseruatum in Farnesiana Bibliotheca nacti fuerimus Pyrrhi Ligorii nobilissimi Antiquarii volumen scriptum de antiquis nummis à se repertis atque in Musæo reconditis, in quo Iouiani numismatum reperimus formas, quas hic tibi fideliter reddendas curauimus, ac primum illud, quod ipsum obequitantem, Antiochiamque redeuntem è Persis referre videtur, in quo Romę nomen, in Vrbe fuisse cusum, significat.

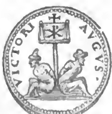
CXXIV.

Vides prominentem in acumine Labari Crucem, erat & in Labaro Christi nomen intextum, sed in exigua eius forma minus apparet; ac reddet ex integro illud tibi, quod ex eodem auctore acceptum tibi subiicimus numisma secundum. CXXV.

Et ne

Et ne quid desit ex iis, quæ in eodem Ligoriano libro inuenimus, tertium hic eiusdem Iouiani numum ex æquo reddimus, priscis illis characteribus efformatum, quo Christi nomen & æternum eius Imperium demonstratur.

His igitur moniti, restitutionem Labari Iouiano tribuendam putamus, quam, sequuti alios, eius successoribus Valentiniano atque Valenti bona fide tribueramus. Sed reliqua prosequamur, quibus eius pietas declaratur.

CXXVI. IOVIANVS RESTITVIT LIBERTATEM CHRISTIANIS. a Sozo. l. 6. c. 3.

At vbi primum idem Imperium adeptus est, milites Christianos fidei confessionis causa exauctoratos, atque etiam proscriptos, & in exilium relegatos, in integrum restitui mandat: quando (vt ait Sozomenus *a*) Valentinianus ea de causa in Melitina Armeniæ relegatus, continuo liberatus est, atque pristinæ militiæ redditus, sed & postea (vt suo loco dicturi sumus) in Imperium sublatus. Cæterum de Iouiani pietate & rebus in Imperio bene gestis, acprimum de Christianæ religionis cultu à Iuliano proscripto in pristinum restituto, quo nihil antiquius habuit, Sozomenus *b* hæc tradit: *Cum præterea experientia didicisset, Imperium propter iram diuinam in Iulianum, qui ante ipsum regnauerat, accensam, acerbe afflictatum fuisse; abiecta omni cunctatione scripsit ad Præsides nostrarum prouinciarum, vt ad ecclesias frequenter conuenirent, diuinum numen studiose colerent, docerentque suos, solam religionem Christianam verum Dei cultum in se complecti. Porro ecclesiis & clericis, viduis & virginibus immunitatem reddidit, & si quid aliud vel ad commodum, vel ad honorem religionis nostræ à Constantino ac liberis suis aut donatum, aut lege sancitum fuisset, postea autem à Iuliano illis ablatum.* hæc Sozomenus.

b Sozo. l. 6. c. 6.

CXXVII. c Theo. l. 4. c. 4.

Sed & Theodoretus *c* de his pluribus in hæc verba: *Conscripsit legem, qua iubebat frumenti congiarium, quod Constantinus Magnus ecclesiis donauerat, eisdem reddi. Nam Iulianus qui contra Deum & Saluatorem nostrum bellum susceperat, illud vetuerat dari. At quoniam fames ex Iuliani impietate in Rempublicam illata obstabat, quo minus totum congiarium, quod Constantinus largitus fuerat, in ecclesias conferretur; idcirco Iouianus tertiam partem solum id temporis præberi mandat, pollicetur que, fame sedata, integrum congiarium donatum iri.* hæc Theodoretus.

[C]XXVIII. d Sozo. lib. 6. c. 3. IOVIANVS ADVERSVS RAPTORES VIRGINVM.

Subdit autem Sozomenus *d* de Iouiani lege custode sacrarum virginum, cum aduersus earum raptores seuerissimum rescriptum dedit. ait enim: *Misit item ad Secundum Præfectum generale edictum, quo iubebat, vt qui sacram virginem vel ad nuptias contrahendas pellicere conaretur, vel lasciuo quodam obtutu aspiceret, maxime omnium si per vim rapere tentaret, capitis supplicio mulctaretur. Istam legem ideo tulit, quod quidam improbi viri, regnante Iuliano, tales virgines vel vi, vel persuasione in hanc corruptelam inductas sibi connubio iunxissent; quemadmodum fieri solet, cum religionis statu perturb[illegible] turpis libido id genus sceleris consciscendi impunitatem propon[illegible]* hæc Sozomenus. Extat quidem legis eius pars illa de iis, qui adeo execrandum scelus vel tentare præsumpserint, tam in Codice Theodosiano, quam Iustinianeo descripta his verbis *e*:

e l. 4. C. de Episc. & Cler.

CXXIX. f l. 1. de rap. virg. vel mat. Cod. Theod.

Imp. Iouianus Aug. Secundo Præfecto P. Si quis non dicam rapere, sed attentare tantum iungendi causa matrimonij, sacratissimas virgines ausus fuerit; capitali pœna feriatur. hæc in Codice Iustinianeo. habet amplius Codex Theodosianus *f* illa verba: *Vel inuitas.* Sed & corrigendus pariter est idem Iustinianeus Codex ex Theodosiano, dum in illo legitur data lex Gratiano & Merobaude Coss. in hoc autem Iouiano & Varroniano Coss. qui anno sequenti Consulatum gesserunt. Sed & quod XI. Kalend. Martij lex ipsa Antiochiæ data in vtroq; Codice legitur, error irrepsisse videtur: nam ante mensem Ianuarii Iouianus recesserat Antiochia, ipsisq; Kalendis Ianuarii Ancyræ adiit Consulatum. Sicut etiam nec vllo modo cohærere sibi valent, vt lex data à Iouiano dicatur sub Consulatu Gratiani & Merobaudis, quorum magistratus contigit post annos quatuordecim ab obitu Iouiani. Cæterum & Secundi præfectura docet, nonnisi à Iouiano datum esse rescriptū. Porro eiusmodi facinus Constantius etiam lege data vetuerat *g*, & in eos, qui viduas raperent, pœnas extenderat; quibus nec raptæ consensus ad excusationem foret vel minimum profuturus.

g l. 1. de rap. vel matr. C. Theod.

CXXX. h Gregor. Naz. orat. in laud. Athanas. IOVIANVS CVRAT RESTITVI EXVLES EPISCOPOS ET FIDEM CATHOLICAM.

Sed & illa summa plane laude digna habentur, quæ ab eodem Iouiano primum vt Imperium adeptus est (vt decebat Christianum Principem) decreta fuisse, Gregorius *h* Nazianzenus tradit his verbis: *Hoc porro*, Iuliano nimirum, *extincto, Imperator alter exoritur, nequaquam ore impudens, quemadmodum is, de quo ante verba fecimus; nec duris & ærumnosis operibus & edictis Israelem opprimens, sed mira pietate animique lenitate præditus. Qui vt præclarissimum sui imperij fundamentum iaceret, rectamque legum sanctionem, vnde conueniebat auspicaretur; cum omnes alios Episcopos, tum eum* nempe Athanasium, *ante omnes, qui omnibus virtute antecellebat, & citra dubitationem vllam pietatis causa bello vexatus fuerat, ab exilio reuocat. Qui enim fidei nostræ veritatem à multis laceratam & perturbatā, atq; in sexcentas opiniones partesq; distractam sibi tradi postulauit: vt maxime quidem vniuersus Orbis, si fieri possit, in fidei negotio consentiret, spiritusq; auxilio in vnum coiret: sin minus, ipse certe optimæ parti sese adiungeret, simulq; & ei robur afferret, & ab ea vicissim acciperet; excelse simul & magnifice de rebus maximis cogitans.*

CXXXI. ATHANASII COMMENDATA FIDES CATHOLICA.

At hic potissimum Athanasius pietatis suæ, fideique in Christum firmæ & constantis specimen edidit. Nam cum cæteri omnes, qui doctrinam nostram profitebantur, trifariam diuisi essent, ac multi circa Filium, plures circa Spiritum sanctum ægram fidem haberent; vbi leuior impietas pietatis opinionem ferebat: pauci autem vtrinque sani & incolumes essent: primus ille ac solus, aut cum admodum paucis veritatem palam apertuq; verbis promulgare non dubitauit, vnam trium personarum diuinitatem & essentiam scripto confessus: & quod multis illis Patribus in explicanda Filij diuinitate prius concessum fuerat, idem ipse postea in asserenda Spiritus sancti diuinitate superno afflatu consecutus. Atque Imperatori donum vere regium & magnificum offert, scriptam nimirum fidei confessionem aduersus nouum dogma nusquam in scriptura expressum: vt sic & Imperatorem Imperator, & doctrinam doctrina, & libellum libellus frangeret atq; opprimeret. nempe vt Iouiani fides perfidiam Constantii, & veræ fidei confessio scriptam ab hæreticis nouam fidei formulam confutaret. Hæc eadem de restitutione exulum Episcoporum & litteris Imperatoris ad Athanasium Socrates *i* & alii quoq; confirmant.

i Socra. lib. 3. c. 20.

CXXXII. SYNODVS ALEXANDRINA EX QVA LIBELLVS AD IMP. DATVS.

Cæterum licet Athanasius tantum prædicetur eius fidei libelli auctor, tamen illum esse conscriptum in sacro Episcoporū consessu, ex ipsius titulo constat. Athanasius enim, mox vt audiuit Iulianum esse defunctum, quem & cito desiturum diuino oraculo præmonitus senserat, atq; de restitutione exulū Episcoporum fuisse à Iouiano Imperatore promulgatum edictum, simulq; Iouiani eiusdē litteras accepisset, quibus se fidem Catholicam ab ipso edoceri velle significabat: e vestigio primarios Episcoporū Orthodoxorum sibi subiectorum, Ægypti, Thebaidis, atq; Libyæ, ad Synodum conuocat Alexandriam. Vbi cōmuni consilio decretum est, vt scripto libello Catholicæ fidei, mitterent ipsum ad nouum Imperatorem, ne ille (vt de Constantio accidit) ab hæreticis præoccupatus in impietatem erat sue suspenitus ageretur. Periculum igitur Athanasius anteuertere omni celeritate procurans, scriptum in Synodo eiusmodi libellum misit ad Iouianum Imperatorem; qui hactenus extat inter alias eiusdē Athanasii lucubrationes, & apud alios quoq; auctores; sed fidelior textus penes ipsum Athanasium habetur. est autē eius titulus apud Theodoretum *k*, quo carent alii:

k Apud Theod. l. 4. cap. 3.

CXXXIII.

Religiosissimo & clementissimo Victori Augusto Iouiano Athanasius & Episcopi, qui nomine omnium, Aegypti, Thebaidis, & Libyæ Episcoporum in vnum conuenerunt, S.

à suis acce, erunt. Hunc nos fructum: ab egregij istius Imperatoris operibus percepimus. & alibi a: *Cum, inquit, Rege impio miserabiliter perempto alter prius in eius succepisset Imperium: aduersa omnia continuo dissoluta fuit: & exercitus, qui velut in mediis erat retibus inuolutus, nec vllum exitum se aliquando inuenturum esse credebat, Dei iam nutu ab hostibus liberatus, cum omni securitate remeauit.* hæc de auctore malorum omniũ apostata Iuliano Chrysostomus.

a Chrys. de laudib. Pauli or. 4.

CXXI. CONDITIONES ICTI FOEDERIS. b Ammia. lib 25.

Quænam autem fuerint fœderis in annos triginta cõditiones indignæ, eas Ammianus b in primis narrat; nempe Susam, atque vna cum ea quinque regiones Transtigritanas, Arzamannam, Mizeam, Rhabdicenam, Rhehenam, & Cordnenam cum castellis quindecim, Nisibin, & Singaram, & Castra Maurorum munimentum perquã opportunum tradere: hæc omnia cum petiisset Rex ipse Persarum, vix acquieuit, vt Nisibis & Singara in Mesopotamia sine tamen incolis transirent ad iura Persarum. *His omnibus illud exitiale* (subdit Ammianus) *accessit & impium, ne post hæc ita composita, Arsaci maioris Armeniæ Regi poscenti cõtra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper & fido.* hæc ipse.

NISIBIS DATA PERSIS.

Auxit tamen contra Iouianum inuidiam atque odium, dirum ac lamentabile spectaculum Nisibitarum in primis, cum inuiti coacti sunt patriis sedibus cedere, recedereq; à propria ciuitate, dum ex pactis conuentis Persis eadem daretur: quorum partem magnam Amidam, alios v. in alia oppida cõmigrasse, Zosim. tradit c. De Nisibi quidem nihil plane dexteri, sed omnia hæc aduersa eidem ciuitati contigisse, postquam Iulianus apostata inde sustulit venerandum corpus magni illius Iacobi, eius ciuitatis Episcopi, Gennadius fidem facit d. At quonam migrarint populi Singaræ ciuitatis, qui & ipsi instar Nisibitarũ, ex conditionibus cum Persis initis, coacti dedere hostibus ciuitatem munitam positam prope Tigrin, nulla prorsus mentio reperitur apud scriptores veteres. Vnde illud interdum in mentem occurrit, num hi patrium solum vertere coacti, post hæc per incertas sedes vagantes in Europæ regiones descendentes, illi ipsi sint, quos Singaros nominamus, quos tamen aliqui perperam Ægyptios esse putant; cum nulla sit memoria, Ægyptios è patriis sedib. esse pulsos; nec ratio subsit, vt Ægyptii Singari dicerẽtur. Sed hæc relinquimus opinatoribus otiosis. Constat quidem, Singaram haud ignobilem fuisse ciuitatem; nam caput Arabum Rhetauotum Plinius fuisse testatur e.

c Zosimus lib 3.

d Gennad. de vir. illustr.

SINGARÆ CIVES VAGI.

e Plin. lib. 5. c. 24.

CXXII. INSPERATA PAX ROMANIS AF VLSIT.

At hæc dura daraque maxime videri possent: cæterum rem ipsam statumque eius temporis accuratius perpendentibus visum est quasi miraculum, vt fame & bello insumpto vndique in terra hostili Romano exercitu, in locisq; sterilibus atque desertis consistente, intercepto que commeatu, quas Romani ausi minime essent conditiones pacis petere, sponte eas tunc hostes offerrent. Vnde Ruffinus f: *Eo modo à Iouiano suscepto Imperio, statim ei affuit diuina clementia: contraq; omnem spem, cum clausi vndique hostib. tenerentur, nec euadendi facultas vlla suppeteret, subito emissos à barbaris oratores esse vident, pacemq; deposcere, exercituiq; inedia consumpto cibos cæteraque necessaria in mercimoniis polliceri, omniq; humanitate nostrorum temeritatem emendare.* hæc ipse. Verum Gentiles omnes mœrore suffusi, quem de Iuliani nece conceperant, & inuidia tabescentes creatione Christiani hominis Imperatoris, nullam penitus rei, loci, vel temporis rationem habentes, quodam furore perciti in Iouianum maledicta iacere, eumque sannis atq; dicteriis deridere, ac proscindere contumeliis, si non palam, occulte saltem minime destiterunt.

f Ruffin. lib. 2. c. 1.

CXXIII. IOVIANVS AD ETHNICIS DERISVS.

Deridebatur enim (inquit Suidas g) *cantilenis & versibus alio detortis, & famosis libellis.* & de eodem paulo post: *Antiocheni autem Imperatori irati famosos libellos partim humi abyciebant, vt quiuis tolleret ac legeret, partim parietibus affigebant; & erant huiusmodi:* ex Homero illos mutuati, cum vel Thersitę in illo ignauiam, vel Paridis sugillat lasciuiam: quales fuere h:

g Sui. verbo, Iouian. h Apud Suid. & Niceph. lib. 10. c. vlt.

Venisti ex bello, quo te perijsse decebat.

Item

Degener excultor forma sectator amorum, &c.

Item

Quod nisi detracta tunicaq; togaq; pudendas
Insuper & partes quæ cingit, veste prehensum
Et cæsum plagis ad sauos misero Persas, &c.

Subdit his Suidas: *Atus autem quadam pulchritudinem & magnitudinem eius conspicata: Quanta est, inquit, longitudo & profunditas, tanta est stultitia. Et alius quidam homo priuatus magna voce in Circo equestri clamare ausus, risum præbuit omnibus, cum inania quadam & frigida de statura illius dixisset. Ac gratius aliquid committi essent, ni Sallustius quidam (Ethnicus hic erat, Iuliano olim percarus, præfectura Prætorij insignitus) seditionem compescuisset.* Accidit autem, quod sicut eum viueret Iulianus, qui Christianæ religionis sectatores erant, in eum (vt vidimus) his similia Antiochiæ potissimum egerebant; ita & Ethnici in Christianum Imperatorem paria pendere minime destiterunt, captantes ansam ex iniquis pacis cõditionibus à Persis acceptis: cæterum culpa, ex sententia Gregorii Nazianzeni & aliorum, qui absque aliquo priuato affectu rem expenderunt, in Iulianum potius, quam in Iouinum reiicienda erat.

QVID IN IOVIANVM ANTIOCHENI GENTILES.

CXXIV. Cum autem à Iouiano complura Christiano Principe digna esse præstita, certum sit: de illo tamen dubitatum à me fuit aliquandiu, num deformatum à Iuliano Labarum Crucis signo & Christi nomine insignitum in eam restituerit pristinam formam, quam instituerat Constantinus cumque rei antiquariæ peritos, tum qui de veteribus nummis edidere volumina, tum eos, qui adhuc superstites Romæ degunt, eius facultatis viros celebres cõsulnerim, nec quicquam inuenire potuerim, in eam sententiam pedibus abii, vt paucis mensibus, quibus Iouianus imperauit, cum Romanus ille exercitus collectus fuisset, vt dictum est, maiori ex parte ex Gentilibus militibus Labarũ in pristinam formam minime fuerit restitutum: quamobrem eius rei vendicationem Iouiani successoribus, Valentiniano atque Valenti tribuimus, quorum numismata inueniuntur Labaro insignita atque signata secundum formam à Constantino præscriptam, & à successoribus Imperatoribus vsu retentam & auctam. Si igitur ex iis, quæ tunc inueniuntur potissimus, ex sententia omnium restitutionem Labari in veterem illam effigiem iisdem Valentiniano atque Valenti in primi tomi huius editione Romę cusa tribuimus. Accidit autem post hæc, vt asseruarum in Farnesiana Bibliotheca nacti fuerimus Pyrrhi Ligorii nobilissimi Antiquarii volumen scriptum de antiquis nummis à se repertis atque in Musæo reconditis, in quo Iouiani numismatum reperimus formas, quas hic tibi fideliter reddendas curauimus, ac primum illud, quod ipsum obequitantem, Antiochiamque redeuntem è Persis referre videtur, in quo Romę nomen, in Vrbe fuisse cusum, significat.

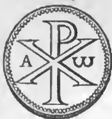
CXXV. Vides prominentem in acumine Labari Crucem, erat & in Labaro Christi nomen intextum, sed in exigua eius forma minus apparet; ac reddet ex integro illud tibi, quod ex eodem auctore acceptum tibi subiicimus numisma secundum.

Et ne quid desit ex iis, quæ in eodem Ligoriano libro inuenimus, tertium hic eiusdem Iouiani numum ex æquo reddimus, priscis illis characteribus efformatum, quo Christi nomen & æternum eius Imperium demonstratur.

His igitur moniti, restitutionem Labari Iouiano tribuendam putamus, quam, sequuti alios, eius successoribus Valentiniano atque Valenti bona fide tribueramus. Sed reliqua prosequamur, quibus eius pietas declaratur.

CXXVI. IOVIANVS RESTITVIT LIBERTATEM CHRISTIANIS. a Sozo. l. 6. c. 3.

At vbi primum idem Imperium adeptus est, milites Christianos fidei confessionis causa exauctoratos, atque etiam proscriptos, & in exilium relegatos, in integrum restitui mandat: quando (vt ait Sozomenus *a*) Valentinianus eadem causa in Melitina Armeniæ relegatus, continuo liberatus est, atque pristinæ militiæ redditus, sed & postea (vt suo loco dicturi sumus) in Imperium sublatus. Cæterum de Iouiani pietate & rebus in Imperio bene gestis, acprimum de Christianæ religionis cultu à Iuliano proscripto in pristinum restituto, quo nihil antiquius habuit, Sozomenus *b* hæc tradit: *Cum præterea experientia didicisset, Imperium propter iram diuinam in Iulianum, qui ante ipsum regnauerat, accensam, acerbe afflictatum fuisse; abiecta omni cunctatione scripsit ad Præsides nostrarum prouinciarum, vti ad ecclesias frequenter conuenirent, diuinum numen studiose colerent, docerentque suos, solam religionem Christianam verum Dei cultum in se complecti. Porro ecclesiis & clericis, viduis & virginibus immunitatem reddidit, & si quid aliud vel ad commodum, vel ad honorem religionis nostræ à Constantino ac liberis suis aut donatum, aut lege sancitum fuisset, postea autem à Iuliano illis ablatum.* hæc Sozomenus.

b Sozo. l. 6. c. 6.

CXXVII. c Theo. l. 4. c. 4.

Sed & Theodoretus *c* de his pluribus in hæc verba: *Conscripsit legem, qua iubebat frumenti congiarium, quod Constantinus Magnus ecclesiis donauerat, eisdem reddi. Nam Iulianus, qui contra Deum & Saluatorem nostrum bellum susceperit, illud vetuerat dari. At quoniam fames ex Iuliani impietate in Rempublicam illata obstabat, quo minus totum congiarium, quod Constantinus largitus fuerat, in ecclesias conferretur; idcirco Iouianus tertiam partem solum id temporis præberi mandat, pollicetur q; fame sedata, integrum congiarium donatum iri.* hæc Theodoretus.

CXXVIII. d Sozo. lib. 6. c. 3. EDICTVM IOVIANI ADVERSVS RAPTORES VIRGINVM.

Subdit autem Sozomenus *d* de Iouiani lege custode sacratarum virginum, cum aduersus earum raptores seuerissimum rescriptum dedit. ait enim: *Misit item ad Secundum Præsidem generale edictum, quo iubebat, vt qui sacram virginem vel ad nuptias contrahendas pellicere conaretur, vel lasciuo quodam obtutu aspiceret, maxime omnium si per vim rapere tentaret, capitis supplicio mulctaretur. Istam legem ideo tulit, quod quidam improbi viri, regnante Iuliano, tales virgines vel vi, vel persuasione in hanc corruptelā inductas sibi connubio iunxissent; quemadmodum fieri solet, cum religionis statu perturb[illegible] turpis libido id genus sceleris consciscendi impunitatem propon[illegible].* hæc Sozomenus. Extat quidem legis eius pars illa de iis, qui adeo execrandum scelus vel tentare præsumpserint, tam in Codice Theodosiano, quam Iustinianeo descripta his verbis *e*:

e l. 5. C. de Epis. & Cler.

CXXIX. f l. 1. de rapt. vel ma trim. Cod. Theod.

Imp. Iouianus Aug. Secundo Præfecto P. Si quis non dicam rapere, sed attentare tantum iungendi causa matrimonij, sacratissimas virgines ausus fuerit; capitali pœna feriatur. hæc in Codice Iustinianeo. habet amplius Codex Theodosianus *f* illa verba: *Vel inuitas.* Sed & corrigendus pariter est idem Iustinianeus Codex ex Theodosiano, dum in illo legitur data lex Gratiano & Merobaude Coss. in hoc autem Iouiano & Varroniano Coss. qui anno sequenti Consulatum gesserunt. Sed & quod XI. Kalend. Martii lex ipsa Antiochiæ data in vtroq; Codice legitur, error irrepsisse videtur: nam ante mensem Ianuarii Iouianus recesserat Antiochia, ipsisq; Kalendis Ianuarii Ancyræ adiit Consulatum. Sicut etiam nec vllo modo cohærere sibi valent, vt lex data à Iouiano dicatur sub Consulatu Gratiani & Merobaudis, quorum magistratus contigit post annos quatuordecim ab obitu Iouiani. Cæterum & Secundi præfectura docet, nonnisi à Iouiano datum esse rescriptū. Porro eiusmodi facinus Constantius etiam lege data vetuerat *g*; & in eos, qui viduas raperent, pœnas extenderat; quibus nec raptæ consensus ad excusationem foret vel minimum profuturus.

g l. 1. de rap. vel matri. C. Theod.

CXXX.

Sed & illa summa plane laude digna habentur, quæ ab eodem Iouiano primum vt Imperium adeptus est (vt decebat Christianum Principem) decreta fuisse, Gregorius *h* Nazianzenus tradit his verbis: *Hoc porro, Iuliano nimirum, extincto, Imperator alter exoritur, nequaquam ore impudens, quemadmodum is, de quo ante verba fecimus; nec duris & ærumnosis operibus & edictis Israelem opprimens, sed mira pietate animique lenitate præditus. Qui vt præclarissimum sui imperij fundamentum iaceret, rectamque legum sanctionem, vnde conueniebat auspicaretur; cum omnes alios Episcopos, tum eum* nempe Athanasium, *ante omnes, qui omnibus virtute antecellebat, & citra dubitationem vllam pietatis causa bello vexatus fuerat, ab exilio reuocat. Quin enim fidei nostræ veritatem à multis laceratam & perturbatā, atq; in sexcentas opiniones partesq; distractam sibi tradi postulauit: vt maxime quidem vniuersus Orbis, si fieri posset, in fidei negotio consentiret, spiritusq; auxilio in vnum coiret: sin minus, ipse certe optimæ parti sese adiungeret, simulq; & ei robur afferret, & ab ea vicissim acciperet; excelse simul & magnifice de rebus maximis cogitans.*

h Gregor. Naz. orat. in laud. Athanas. IOVIANVS CVRAT RESTITVI EXVLES EPISCOPOS ET FIDEM CATHOLICAM.

CXXXI. ATHANASII COMMENDATA FIDES CATHOLICA.

At hic potissimum Athanasius pietatis suæ, fideique in Christum firmæ & constantis specimen edidit. Nam cum cæteri omnes, qui doctrinam nostram profitebantur, trifariam diuisi essent, ac multi circa Filium, plures circa Spiritum sanctum ægram fidem haberent; vbi leuior impietas pietatis opinionem ferebat: pauci autem vtrinque sani & incolumes essent: primus ille ac solus, aut cum admodum paucis veritatem palam apertuq; verbis promulgare non dubitauit, vnam trium personarum diuinitatem & essentiam scripto confessus: & quod multis illis Patribus in explicanda [illegible] diuinitate prius concessum fuerat, idem ipse postea in asserenda Spiritus sancti diuinitate superno afflatu consecutus. Atque Imperatori donum vere regium & magnificum offert, scriptam nimirum fidei confessionem aduersus nouum dogma nusquam in scriptura expressum: vt sic & Imperatorem Imperator, & doctrinam doctrina, & libellum libellus frangeret atq; opprimeret. nempe vt Iouiani fides perfidiam Constantii, & veræ fidei confessio scriptam ab hæreticis nouam fidei formulam confutaret. Hæc eadem de restitutione exulum Episcoporum & litteris Imperatoris ad Athanasium Socrates *i* & alii quoq; confirmant.

i Socra. lib. 3. c. 20.

CXXXII. SYNODVS ALEXANDRINA EX QVA LIBELLVS AD IMP. DATVS.

Cæterum licet Athanasius tantum prædicetur eius fidei libelli auctor, tamen illum esse conscriptum in sacro Episcoporū consessu, ex ipsius titulo constat. Athanasius enim, mox vt audiuit Iulianum esse defunctum, quem & cito desiturum diuino oraculo præmonitus senserat, atq; de restitutione exulū Episcoporum fuisse à Iouiano Imperatore promulgatum edictum, simulq; Iouiani eiusdē litteras accepisset, quibus se fidem Catholicam ab ipso edoceri velle significabat: e uestigio primarios Episcoporū Orthodoxorum sibi subiectorum, Ægypti, Thebaidis, atq; Libyæ, ad Synodum conuocat Alexandriam. Vbi cōmuni consilio decretum est, vt scripto libello Catholicæ fidei, mitterent ipsum ad nouum Imperatorem, ne ille (vt de Constantio accidit) ab hæreticis præoccupatus in impietatem trar sue sus penitus ageretur. Periculum igitur Athanasius anteuertere omni celeritate procurans, scriptum in Synodo eiusmodi libellum misit ad Iouianum Imperatorem; qui hactenus extat inter alias eiusdē Athanasii lucubrationes, & apud alios quoq; auctores; sed fidelior textus penes ipsum Athanasium habetur. est autē eius titulus apud Theodoretum *k*, quo carent alii:

k Apud Theod. l. 4. cap. 3.

CXXXIII.

Religiosissimo & clementissimo Victori Augusto Iouiano Athanasius & Episcopi, qui nomine omnium, Aegypti, Thebaidis, & Libyæ Episcoporum in vnum conuenerunt, S.

EPISTOLA ATHANASII EX SYNODO AD IOVIANVM IMP. * Iouium. a Athan. de fide ad Iouian.

*Decora a & eximia cares est in Principe, mens discendi auida, & rerum cælestium cupido: unde enim fit, vt vere cor * tuum sit in manu Dei. Cum igitur pietas tua cupiat à nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ fidem: Deo super ea re gratiis habitis, nihil nobis consultius visum, quam vt fidem à Patribus Nicææ confessam tuo religioso animo recitaremus. Huius enim fidei aspernatores & nobis multifariam insidiati sunt, eo quod non obtemperaremus Arianorum sectæ; & hæreses & schismata in Ecclesiam introduxere, cum tamen vera & pia in Christum fides ex sacris litteris & liqueat & agnoscatur. Hac enim sancti viri imitati martyrium subierunt, & nunc resoluti à corpore cum Domino agunt. Mansisset hæc fides illæsa perpetuo, nisi malitia quorundam hæreticorum eam deprauare ausa fuisset. Arius enim & socij illam vitiare conati sunt, & eius loco hæresim introducere dicentes Filium Dei ex non entibus extitisse, & creaturam, facturamque, & mutabilem esse. Multosque his verbis deceperunt, adeo vt qui aliquid esse viderentur, illorum blasphemia seducti sint.*

CXXXIV. *Quapropter Patres quamprimum Nicææ in Concilium venientes, eius verba anathemate condemnarunt, & Catholicæ fidei confessionem scripto tradiderunt, vt eius vbiq; promulgatione incendium hæreseos per sectarios excitatum restingueretur. Ea igitur sincere vbique per omnes Ecclesias & legebatur & prædicabatur; cum quidam Arianorum hæresim renouare cupientes, hanc à Patribus Nicææ assertam fidem cœpere contemnere, præ se ferentes ab ea non dissentire: cum interim re vera eam inficientur, male interpretantes consubstantialem, & blasphemias dicentes in Spiritum sanctum, quem creaturam & à Filio conditum asseuerant.*

CXXXV. *Nos igitur conspicientes ex huiusmodi blasphemiis non leuibus populum Dei calamitatibus perurgeri, necessario tibi fidem Nicææ Patrum confessionibus confirmatam porrigere studuimus; vt tua pietas & ea, quæ ibi exactissime scripta, & quantum errent illi, qui aliter sentirent, intelligeret.* FIDES NICÆNA EADEM CATHOLICA. *Cognosce igitur, religiosissime Auguste, hanc esse, quæ à condito æuo prædicata fuit, & quam Nicææ Patres congregati agnouerunt, eiusq; suffragatrices esse omnes omnibus in locis Ecclesias, siue in Hispania sint, siue Britannia, Gallia, Italia vniuersa, Dalmatia, Dacia, Mysia, Macedonia, siue vniuersa Græcia, tota Africa, Sardinia, Cypro, Creta, Pamphilia, Lycia, Isauria, Ægypto, Libya, Ponto, Cappadocia, itidem quotquot nobis vicinæ sunt, nec non & Orientis Ecclesias, paucis admodum exceptis, quæ Arianæ opinionis sunt. Omnium enim istorum & adhuc longinquiorum animos experimentis cognouimus, & scripta habemus. Nec te lateat, piissime imperator, quod tametsi pauci sint, qui huic fidei derogent; eos tamen (cum vniuersus Orbis Catholicam fidem sequatur, & ipsi iampridem Ariana hæresi infecti fuerint, & nunc acerrime pietati obsistant) præiudicium facere non posse. Nobis autem, vt tua pietas cognosceret rem alioqui sibi cognitam, operæpretium visum est fidem Nicænam Episcoporum confessionibus approbatam subnectere. Est igitur fides à Patribus asserta huiusmodi: Credimus in Deum Patrem &c.* Symbolum enim Nicænum, iam superius recitatum, in eadem epistola descriptum habetur: post illud vero hæc sequuntur:

CXXXVI. NON RECEDENDVM A PATRVM FIDE. *In hac, Auguste, omnes oportet manere, neq; quicquam inde transmutare artificiis contentionibusq; verborum, quod faciunt Ariani, qui ex non entibus Filium Dei extitisse, eundemq; non fuisse, antequam fieret, eum demq; creaturam, factum, & mutabilem esse dicunt. Ideo enim (quemadmodum prædiximus) Synodus Nicæna anathematizauit istiusmodi hæresim, & veritatis fidem confessionibus approbauit, neq; leui aut simplici ratione Filium Patri similem esse asseuerauit, eumq; (ne ex leui re Deo similis, sed verus Deus ex Deo haberetur) consubstantialem esse scripto tradidit: quod proprium est germani & veri Filij, veri & naturalis Patris. Sed nec alienauit Spiritum sanctum à Patre & Filio, sed eum vna glorificauit cum Patre & Filio, & in vna sancta Trinitatis fide, eo quod vna sit in sancta Trinitate Deitas.* hactenus Athanasii epistola ad Iouianum ex Synodo scripta: sed diuersæ editionis apud Theodoretum habetur, in qua verba illa in eius exordio superabundant, quibus dicitur: *Imperium pacate & tranquille ad multorum annorum curricula administrabis.* quæ cum in originario exemplari desint, ab aliquo Ariano fuisse addita, par est credere, nempe vt leuitatis Athanasius argueretur, falsusque vates pariter haberetur, cum Iouianus in Imperio nec anni vnius periodum absoluerit.

CXXXVII. b Theod. l. 4. c. 4. *Hac perlecta* (inquit Theodoretus b) *epistola, tum cognitio Imperatoris, quam de rebus diuinis imbiberat, confirmata est, tum amor eius erga easdem exardescere cœpit.* Sed haud segniores fuerunt hæretici, qui præoccupare animum eius, obuiam redeunti è Perside processerunt; de quibus hæc Socrates c: HÆRETICI STVDENT INSINVARE SE IMPERATORI. c Socra. l. 3. c. 20. *Imperatore Iouiano ex Perside reuerso, tumultus in Ecclesiis de integro excitatus est. Episcopi autem, dum singuli Imperatorem suæ ipsorum fidei assensurum expectarent, alius alium præuertere contenderunt. Imperator quoniam perpetuo fidei Consubstantialis adhæserat; omnibus respondet, se eam prælaturum; perq; litteras Athanasium Alexandriæ Episcopum bono animo esse iubet.* & inferius d: d Socra. l. 3. c. 21. *Verum Christianorum res non adhuc pacatæ tranquillæq; fuerunt. Nam qui diuersæ religionis factionibus præerant, Imperatorem adeunt, rati sibi liberam ab eo potestatem permitti contra aduersarios pro arbitratu dimicandi. Ac primum qui Macedoniani appellabantur, libellum illi offerunt, postulantq; vt qui Filium Patri dissimilem asseuerabant, ij ab ecclesia expellerentur, ipsiq; in eorum sufficerentur loca. Huius vero supplicis libelli auctores fuere Basilius Ancyræ Episcopus, Siluanus Tarsi, Sophronius Pompeiopolis, Pasinicus Zenorum, Comanorum Leontius, Callicrates Claudiopolis, Castabalorum deniq; Theophilus.*

CXXXVIII. IOVIANO DIGNA SENTENTIA. *Imperator, accepto eorum libello, ipsos absque responso dimisit, hæc verba duntaxat locutus: Ego contentionem odio prosequor: eos, qui concordiæ dediti sunt, complector amore, veneror q; Quæ cum ad aures aliorum peruenirent, ferociam illorum, qui contendendi studio flagrabant, permulsere. Quæ res Imperatori cessit ex sententia. Præterea eodem tempore, cum Acacianorum mores, qui ad contentionem erant valde procliues, patefacti fuerunt: tunc quam illud ipsum hominum genus ad Imperatorum voluntatibus satisfaciendum se semper comparasset, satis perspicue intellectum. Nam hi Antiochiæ, quæ est in Syria, in vnum coacti, cum Meletio, qui paulo ante se ab eorum communione segregauerat, fideiq; assenserat consubstantialis, in colloquium veniunt.* ACACIVS ALTER PROTEVS FIDEM MVTAT CVM IMPERATORE. *Quod propterea ab illis factum fuit, quia eum in magno honore esse, qui tum ibi erant animaduerterent. Illi igitur libellum componere, consubstantiali assentiri, fidem Nicæni Concilij ratam facere, libellum deniq; Imperatori offerre instituunt.* hæc Socrates.

CXXXIX. Sed antequam libellum eorum hic recitemus, de Acacio Episcopo Cæsareæ Palestinæ illud præponendum, quod & attigisse vidimus Socratem. Homo iste omnium deterrimus, fax, luesque totius Catholici orbis; cuius tyrannidem cunctæ vbiq; locorum positæ Ecclesiæ expertæ erant; quique non tantum fidem Nicænam procul abiecit, sed & hæreticos illos insectatus fuit similitudinem qualemcunque Filii Dei cum Patre amplectentes; & Semiarianos, quod non penitus in profundum lapsi viderentur, detestabatur. hic, inquam, qui dum Arianæ hæresis fautor Constantius Imp. regnauit, eidem in omnibus obsecutus, perpetuo illi perfidia iunctus inhæsit: vt rerum statum mutatum vidit, translatumque Imperium in hominem Nicænæ fidei professorem, Athanasiique studiosum, & Orthodoxorum omnium amantem; mox timore correptus, ne quod in Catholicos Episcopos sæpius fecerat, cum illis Ecclesias abstulit, proscripsit, & in exilium eos abiecit, id ipse tunc pateretur; cōfestim pietate simulata, ad Catholicorum castra se contulit; & primus omnium vafer ingenio, antiquus Proteus, aliam formam induens, conatus videri Catholicus, libellum confecit, quo se fidei Nicænæ professorem exhibuit. Id cum complures alii, tum deniq; Suidas e testatur his verbis: e Suid. verbo, Ioannes. *Acacius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus Iouiano libellum fidei Orthodoxæ scripsit, Synodum Nicænam comprobans.* Non possum præterea non mirari, quantum referat in regno Principem palam profiteri se vere esse Catholicum & Orthodoxæ fidei acerrimum defensorem: nam plane fit, vt hæretici tum erubescant, tum etiam timeant videri se alterius sectæ fidei Principis aduersariæ assectatores: indeque accidat, vt vel timore correpti recantent palinodiam, vel rubore suffusi sileant, lateant, & alio procul abscedant. Quod si eis semel ille gratas præbuerit aures; iidem & cor quoq; sibi vendicent Principis, & quasi ex eius nutu omnia liceant, nihil non audeant, atq; cuncta pro arbitrio [illegible]ant.

CXL. CONCILIVM ANTIOCHENVM. Quod autem ad Antiochenum Concilium per Meletium ibidem Orthodoxorum Antistitem collectum spectat: interfuerunt ei viginti septem Episcopi, quorum nomina in subscriptione epistolæ Synodalis ad Iouianum

Impe-

Imperatorem datæ leguntur. Hi igitur cum in vnū conuenissent, absq; aliqua altercatione prolatam in mediū Nicænam fidem, eandemq; recitatam atq; recognitam, cōmunibus; nemine refragante, comprobauere suffragiis; illiq; ipsi, qui per tot annorum curricula eandem impugnarant, quasi è longo insaniæ experge facti lethargo, resipiscentes, absq; tergiuersatione aliqua cognouere, atq; suo ipsorum chirographo muniuere, scribentes omnes ex Synodo ad Iouianum Imperatorem epistolam, cui & attexuerunt, quam receperant, Nicænam confessionem. Porro ipsa epistola ab eis in Synodo scripta sic se habet a:

a Socrat. lib. 3. c. 21. Sozom. lib. 6. c. 4.

CXLI.

Sanctissimo, Deoq; carissimo Domino nostro Iouiano Victori Augusto Concilium Episcoporum Antiochiæ in vnum ex variis prouinciis conuocatum S.

Tuam pietatem, Imperator sanctissime, cum primis laborare, vt Ecclesiæ pax & concordia stabiliatur, nobis exploratum est. Neque sumus nescij, te sapienter considerasse formam veræ & Orthodoxæ fidei ad hanc concordiam confirmandam valere maxime. Idcirco, ne in eorum numero, qui doctrinam veritatis adulterare student, habeamur: visum est, tuæ prudentiæ significare, quod fidem sancti Concilij iam olim Nicææ congregati & approbemus, & teneamus. Quandoquidem vocabulum Consubstantialis, quod quibusdam videtur parum rectè in ea positum, est probe à Patribus commodaque interpretatione explanatum. Quæ quidem interpretatio ostendit, Filium ex Patris substantia genitum, Patri secundum substantiam similem, & neque affectionem vllam in eius inexplicabili generatione debere intelligi, neque vocabulum substantiæ apud sanctos Patres ad consuetudinem Græci sermonis capi, sed ab illis poni ad euertendum illud pestiferum dogma, Christum scilicet ex nihilo ortum esse, ab Ario impie inductum; quod etiam isti Anomiani, id est, qui Filium Patri dissimilem statuunt, nuper exorti, multo audacius impudentiusque ad Ecclesiæ concordiam labefactandam asseuerant. Quamobrem exemplar fidei ab Episcopis Nicææ coactis expositæ (quam sane vehementer amplectimur) his litteris, quibus animorum nostrorum sententiam tibi declarauimus, subiungere placuit. est enim plenum eruditionis & doctrinæ, seque habet ad hunc modum: Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem. & quæ sequuntur Nicæni symboli confessionis. cui mox inhærebat Episcoporum subscriptio à Socrate recensita his verbis:

CXLII.
EPISCOPI QVI INTERFVERE CONCILIO ANTIOCHENO.
* Maris.

*Ego Meletius Episcopus Antiochiæ, ea, quæ supra scripta sunt, fateor me approbare. Ego Eusebius Samosatæ Episcopus eodem modo. Euagrius item Siculus, Vranius Apameæ, Zoilus Larissæ, Acacius Cæsareæ, Antipater Rosi, Abramius Vrimorum, Aristonicus Seleucopolis, Barlamenus Pergami, Vranius Melitinæ, Magnus * Chalcedonis, Eutychius Eleutheropolis, Isacoces Armeniæ maioris, Titus Bostrorum, Petrus Sypporum, Pelagius Laodiceæ, Arabianus Antri, Piso Adanorū per Lamydrionem presbyterum, Sabinianus Zeumatis, Athanasius Ancyræ per Orphitum & Aetium presbyteros, Irenio Gazæ, Piso Augustæ, Patricius Palti per Lamydrionem presbyterum: Anatolius Berœensium, Theotimus Arabum, Lucianus denique Arceorum Episcopus. Hunc libellum in Sabini libro, qui Collectio rerum in Concilio actarum, inscribitur inuenimus.*

CXLIII.
HÆRETICI PERMISSI LIBERE AGERE, QVI DOLO CVPIEBANT VIDERI CATHOLICI.
b Socr. li. 3. c. 21.

Ariani igitur in hac Synodo recantantes palinodiam, non tantum ad Catholicam religionem recepti, sed & in gradu Episcopatus permissi sunt agere, suasque Ecclesias retinere. Imperator autem eiusmodi ex Synodo epistola siue libello accepto, hæreticorū calliditatem probe considerans, fidemq; illos simulare Catholicam, & præ timore vel gratia modo huc, modo illuc leuissime impelli; ne concordiam in Ecclesia ex dissimilibus, immo contrariis minimeq; sibi inuicem cohærentibus, ac proinde non firmam, sed labantem vi ab inuitis exegisse videretur, iisdem hæc traditur respondisse b: Se neminī quidem qualemcunq; fidem amplexandi molestiam exhibiturū; sed eos præter cæteros beneuolentia & honore prosecuturum, qui Ecclesiæ ad concordiam adducendæ auctores se ostenderent. hæc tunc illis Imperator, vt in officio contineret, quos iam in vnum diuersa ratio coniunxisset.

CXLIV.
HÆRETICORVM INCONSTANTIA SVGILLATA A THEMISTIO PHILOSOPHORVM.

Ista quidem de hæreticis pro conditione temporis fidem mutantibus lepide sugillauit Themistius philosophus ea oratione, quam, Consularem, inscripsit, illis verbis: *Eos non Deum, sed purpuram coluisse; euripoq; admodum similes esse, qui modo in hanc, modo in illam partem præcipitatur.* Meminit eiusdē Antiochenæ Synodi Hieronymus in Chronico: sed deprauatus est sane textus, qui ita restituitur, vt dicat: *Synodus Antiochiæ à Meletio & suis facta in qua Homusio & Homeusio reiecto, medium inter hæc Homousion receperunt, & Macedonianum dogma reiecerunt.* Post hæc edita missam ab amico doctissimo Frontone Ducæo hanc, quam subiicimus, accepimus schedam de germana lectione & restitutione textus Sanct. Hieronymi, quæ sic inquit: *At in codice manuscripto S. Victoris ad muros Parisiensis vrbis, & in aliis pluribus ita legitur: in qua homousio, anomœoque reiecto, medium inter hæc homœusion receperunt, & Macedonianū dogma vindicauerunt.* Pergit: *Quæ lectio plane vera est & legitima: nam ὁμοούσιος dicitur Christus, id est, eiusdem substantiæ cum Patre à Catholicis, ab Arianis vero ἀνόμοιος, id est, dissimilis substantiæ, Meletiani vero intermedium quid meditati, τὸ ὁμοιούσιον adinuenerunt, id est, vt dicerent, non eiusdem, sed similis substantiæ esse Filium, atque ita discrimen erat vnius litteræ, id est, τοῦ ἰῶτα inserta. Sane quidem apud Socratem libro tertio, cap. 21. & apud Sozomen. libro 6. cap. 4. plane fallax & insidiosa videtur asseri, τοῦ ὁμοουσίου interpretatio à Meletianis: sic enim loquuntur, Filium ex Patris substantia genitum, Patri secundum substantiam similem. At eorum dolos retegit sanctissimus Athanasius in refutatione hypocrisis Meletij, Eusebij, & Pauli Samosatensis, siue quis alius ab Athanasio tom. 3. Qui enim,* inquit, *Filio adimit, ne sit consubstantialis Patri, sed similem eum statuit, Deum eum esse negat.* Hucusque in scheda. At ex ea primo discendum, huiusmodi lectione veteres omnes mendacii arguendos esse, qui dixere, ab eisdem Arrianis comprobatam esse Nicænam fidem: attamen post Socratem, & Suidam superius citatos, qui proxime recitandus est Marcellinus & alii, asserunt, dictos Arianos in hoc Concilio Nicænam fidem esse professos. At si asseruissent Patri Filio similem, non consubstantialem, non vtique Nicænam fidem professi essent, sed magis Macedonianam perfidiam, qua negabatur consubstantialitas, & asserebatur Filii cum Patre similitudo. Sed nec negari potest subscripsisse eosdem Arianos Nicænæ fidei, cuius Symbolum in sua ipsorum synodali Epistola ad Iouianum Imperat. intexuerunt, vt nuper est proditum, secundum quam ipsorum subscriptionem Marcellinus ipse licet schismaticus presbyter Romanus, secta Luciferianus, cum huius Synodi mentionem habet, confirmatq; hæreticos Episcopos pœnitentes cum professione Nicæna esse receptos; haud tamen putauit iure factum, quod cum Episcopi titulo in suis ipsorum Ecclesiis permissi sint permanere: id quidem magnopere detestatus est eo libello, quem ad Theodosium scripsit. Quin Socrates, vt vidimus, testatur expressius, Arianos in hoc ipso Concilio consubstantialitati Filii cum Patre assensos esse, adeo vt non Arianus tantum error, sed & Macedonianus videri possit in hac Synodo esse damnatus. Ex horum igitur firmissima assertione dicentium, receptam in hac Synodo ab Arianis Nicænam Synodum, cum voce consubstantiali, facta est recitata superius restitutio textus San. Hieronymi. Verumtamen quod intelligi possit ex sua ipsorum Epistola ad Iouianum Augustum, Arianos non simpliciter vocem recepisse consubstantialis, neque absolute Nicænum Symbolū professos esse, sed apposita sua ipsorum interpretatione, qua dicerent, ita Patres in Nicæno Concilio vsos esse ea consubstantialitatis voce, vt significarent, Filium Patri similem secundum substantiam: vt quoquo modo dicta lectio codicis sancti Victoris subsistere poterit, ita dicendum, nonnisi ad fallendum, & circumueniendum nouū Imperatorem, nominibus Nicæni Concilii & consubstantialis, esse vsos hæreticos Arianos, id tantum lucratos, vt ex Arianis euaserint Semiariani, non autem penitus orthodoxi. Sicque non expresse, vt ponitur in codice S. Victoris, reiecerint verbum consubstantialis (nec enim id potuit sensisse & scripsisse S. Hieronymus) cum intexuerint illi suæ ipsorum Epistolæ Synodali Nicænum Symbolum, cui & subscripserint; sed quod (vt dictum est) per dolum malum, captiosam fallaciam, atq; subdolam interpretationem videri voluerunt Orthodoxi Nicænæ fidei professores, qui re ipsa essent Semiariani, cum Macedonianis sentientes.

S. HIERONYMI TEXTVS RESTITVTVS.

CXLV. Qui autem in hæresi Ariana pertinaciter perseuerare absque timore aliquo vel erubescentia statuerunt, quorum omnium signifer videbatur Euzoius Arianorum Episcopus Antiochiæ; hi conati sunt ab amicitia & cultu Athanasii Imperatorem erga eum propensiorem diuellere. Molitur hoc Euzoius, machinaturque Lucius Arianus presbyter Alexandrinus, qui ad eundem Imperatorem veniens, plurimas in Athanasium accusationes plane calumniosas intulit. Athanasius vero, inito cum suis consilio, Antiochiam ad Iouianum se contulit, de cuius aduentu Antiochiam, Sozomenus [a] totius rei gestæ seriem texens, narrat sic dicens: *Dum hæc geruntur, Athanasius etiam Episcopus Alexandrinus, consilio suo cum quibusdam familiaribus suis communicato, necessarium putauit, Imperatorem, qui Christianus erat, visere: atq; profectus Antiochiam, postulata sua Imp. exponit. Sunt tamen, qui dicant, Imperatorem eum ad se accersiuisse, vt quid de religione & sana doctrina agendum esset, ab illo cognosceret. Vbi vero res Ecclesiarum, quoad eius fieri poterat, constituerat, de reditu cœpit cogitare.*

EVZOIVS ET LVCIVS AGVNT CONTRA ATHANASIVM.

a Soz. l. 6. c. 5.

CXLVI. Vocatum namque litteris Imperatoriis Athanasium se Antiochiam contulisse, testatur Epiphanius [b] dum ait: *Hic sane Imperator cum multo honore & litteris fide dignis ad Episcopum Athanasium scripsit, ipsumque accersiuit, & amplexus est, & dimisit ad proprium thronum: ita vt rursus receperit Ecclesia sancta Episcopum, & ad modicum tempus consolationem inuenerit.* hæc ipse: eadem quoque Ruffinus. At [c] Sozomenus mox subdit de prauis Arianorum studiis tum temporis in Athanasium, his verbis: *Euzoius autem Episcopus sectæ Arianæ Antiochiæ, Probatium eunuchum sectæ eiusdem Alexandriæ antesignanum constituere laborant. Lucius igitur genere Alexandrinus, vnus ex presbyteris, quos Georgius ordinauerat, tum Euzoius eiusq; fautores istud instituissent, ad Imperatorē accedit: grauiter criminatur Athanasium primum quod toto tempore, quo Episcopatum gesserat, criminibus implicatus tenebatur: deinde quod à superioribus Imperatoribus sæpe erat exilio condemnatus: postremo quod auctor discordiæ in religione & tumultus extiterat. Itaque postulat, vt alter eius loco Ecclesiæ Alexandrinæ crearetur Episcopus. At Imperator (narrat enim insidias, quæ erant tum Athanasio paratæ) criminibus ei illatis nunquam auscultauit: sed Lucio quidem cum minis adiectis in mandatis dedit, vt quiesceret: Probatio autem & aliis eunuchis, quos circum se habebat, vtpote huiusmodi tumultus auctoribus, imperauit, vt tandem modestiam discerent. Athanasium vero, qui in præsens congressu & colloquium ei carissimum reddiderat, misit in Ægyptum cum mandato, vt quo sibi liberet modo, Ecclesias & populum regeret. Nam dicitur illum tum ob virtutem, qua præditus erat, tum ob vitam purè actam, tum denique ob prudentiam præstantiamque doctrinæ laudasse plurimum. Ad hunc modum ergo fides in Concilio Nicæno stabilita, quanquam ad aliquod temporis spatium interdictum (vt supra docuimus) oppugnata fuerat, tamen isto Imperatore regnante, caput denuo extulit.* hæc Sozomenus.

b Epip. hær. 68.

ATHANASIVS VOCATVS AB IMP. ANTIOCHIAM.

c Soz. l. 6. c. 5.

LVCIVS ARIAN. REIICITVR.

CXLVII. Cæterum inter ipsos Orthodoxos conflatum semel schisma tempore Iuliani, inter eos inquam, qui adhærebant Meletio, atque alios, qui sectabantur Paulinum ibi (vt dictum est) à Lucifero creatum Antiochenum Episcopum, perseuerabat: immo his Iouiani temporibus, occasione Vitalis exagitantis Paulinum, magis magisque exacerbatum est. Intercessit Athanasius hoc tempore, dum Antiochiæ esset, inter vtrumque sequester, vt eos inter se dissidentes mutuo conciliaret; sed minime valuit, Vitale aduersus Paulinum pertinacius concitato. At quisnam hic Vitalis fuerit, primum ex Sozomeno [d] dicendum est: *Erat hic* (inquit) *presbyter Antiochenus, Nicænæ fidei assertor & propugnator, sub Meletio constitutus, vir sane si quis alius, ob piam vitæ moderationem & mores spectatos perillustris, studio etiam erga eos præfuit singulari, ac propterea à populo summa veneratione dignatus: qui ob indignationem quandam aduersus Flauianum compresbyterum, quod se contemptui haberi videret, adhæsit Apollinari.* hæc de Vitale Sozomenus.

CONTROVERSIÆ INTER VITALEM ATQVE PAVLINVM.

d Soz. lib. 6. c. 27.

VITALIS ANTIOCHENVS.

CXLVIII. Accusabatur autem à Vitale Paulinus hæresis Sabellianæ: cuius rei gratia, vt ea omnino suspicione careret, sæpta fidei Catholicæ confessione, coram Athanasio hoc tempore Antiochiæ commorante, se purgauit; quam Epiphanius recitat, dum de altercatione illa, quam ipse habuit alio post tempore ibidem Antiochiæ cum Vitale, eiusmodi narrationem instituit [e]: *Antiochiæ constituti, cum ramis & germinibus ipsorum, Apollinaristarum videlicet, congressi sumus: inter quos Vitalis Episcopus fuit. hunc enim Apollinaristæ Antiochiæ sibi delegerant in Episcopum, præstantissimus olim vir vita statu & conuersatione. Dicebamus autem consulentes & rogantes, vt concordes essent cum Ecclesia Catholica, & finirent contentiosum dictum. At Vitalis dicebat. Quid vero est, quod in medio positum nos separet? Habebat enim hic dissensionem aduersus venerandum quendam virum ac insignem Paulinum Episcopum, & Paulinus rursus aduersus Vitalem à nobis accersitum. Cum itaque cuperemus ambos ad pacem concordes facere: videbatur enim vterque Orthodoxam fidem prædicare, & vterque dissidium habebat ob quendam causæ prætextum: Vitalis enim obiiciebat Paulino dictum à Sabellio acceptum. Quapropter nobis illic præsentibus abstinuit in totum à societate Paulini: Donec ipse Paulinus cum editione conscripta nos persuasit, cuius iam antea assensionem fecerat, se purgandi gratia apud beatum Athanasium. Obtulit enim & tradidit nobis ipsius exemplar cum subscriptione, clare habens de Trinitate, similiq; de intelligentia incarnationis Christi, manu ipsius Athanasii scriptum. Eam editionem subiunxit, & hæc est:*

e Epip. hær. 77.

QVID DE VITALE EPIPHANIVS.

CXLIX. *Exemplar manus Paulini. Ego Paulinus Episcopus sic sentio, quemadmodum traditum accepi à Patribus: Esse & subsistere Patrem perfectum, & subsistere Filium perfectum, & subsistere Spiritum sanctum perfectum. Quapropter etiam recipio præscriptam interpretationem de tribus substantiis & vna essentia, itemque eos qui sic sentiunt. Pium est enim sentire & confiteri Trinitatem in vna Deitate. Et de incarnatione Verbi Patris propter nos facta sic sentio, velut scriptum est, quod secundum Ioannem, Verbum caro factum est: non enim secundum impientissimos, qui dicunt, transmutationem ipsum passum esse, sed quod propter nos homo factus est ex sancta Virgine & Spiritu sancto genitus. Neq; enim inanimatum, neque sensus expers, neque mentis exors corpus habuit Saluator, vt in manu Athanasii habetur. Non enim possibile erat Domino pro nobis homine facto, mentis exors esse eius corpus. Vnde detestor eos qui reprobant fidem, quam confessi sunt Patres Nicææ, & qui non confitentur aut ex essentia, aut consubstantialem esse Filium Patri. Detestor enim & eos, qui dicunt Spiritum sanctum creaturam per Filium factam; Insuper autem & detestor Sabellii & Photini & omnem hæresim: procedens ipse secundum fidem Nicææ editam & secundum omnia præscripta.* hactenus Paulini professio Antiochiæ coram Athanasio edita: ex qua factum est, vt eius communionem Athanasius in posterum assidue retinuerit. Cæterum eiusmodi altercationes inter Meletium, Paulinum, atque Vitalem, amplioribus odii radicibus propagatæ, adhuc Sancti Hieronymi tempore virides erant. Dicemus de his igitur sæpe inferius atque pluribus. at hic modo satis de controuersiis hoc anno Antiochiæ agitatis.

PAVLINI EPISCOPI ANTIOCHENI FIDEI CONFESSIONEM CORAM ATHANASIO.

CL. Hoc eodem anno, cum adhuc Iouianus Antiochiæ moraretur, sicut Christianæ religioni in omnibus consultum voluit, vt quæ fuerant à Iuliano corrupta, instaurarentur, atq; disiecta componerentur; ita & odio in idololatriam Imperatoria auctoritate surrexit: quippe quod tum Charris [f] in Mesopotamia, tum Antiochiæ (vt superius dictum est) in lucem prodita essent execranda sacrificia Iuliani, quibus humanæ hostiæ in abditis domorum recessibus cæsæ erant, eademque ostentata à piis in detestationem sacrilegæ impietatis. Quod sicut Gentilibus perpetuæ ignominiæ cessit atq; dedecori, eorum denique fastum atque superbiam Imperio Iuliani in immensum auctam compressit: ita cum Christiani Imperatoris, tum etiam fidelium omnium animos aduersus deorum cultū magnopere excitauit. Auctor est Socrates [g], iussa à Iouiano delubra Gentilium claudi, & sacra cessare: cum & qui apud Iulianum primum locum tenere videbantur palliati philosophi, præ timore pallia posuere. ait enim: *Sub idem tempus Gentilium delubra occlusa fuere. Gentiles ipsi alq; alius in locis se occultare: qui autem pallia gestabant, pallia deponere, & communem vsitatoq; habitum vti cœperunt. Cruenta illa & scelerata sacrificia, quorum labe se palam contaminabant, & quibus regnante Iuliano se exsaturauerant, omnino fuere sublata.* ita Socrates. Cæterū hæc philosophis contigisse potuerunt timore Christiano-

f Theod. l. 3. c. 21. 22.

IDOLORVM TEMPLA CLAVSA, SACRIFICIA VETITA.

g Socra. lib. 3. c. 24.

stianorum: quod iidem cuncta, quæ passi erant, iisdem philosophis accepta ferrent: nam præter spem omnem, æstimationemque de ipso conceptam, ipse Imperator Iouianus (vt Eunapius auctor est) non destitit illos honoribus prosequi, Maximum præsertim & Priscum, quos in Persidem secum duxerat Iulianus, tum Philosophia, tum etiam magia celebres: qua forte ex causa diuinum in se numen Iouianus haud leuiter concitauit. cuius exemplo admonitus Valens, qui post eum Orientale administrauit Imperium, eiusmodi genus hominum (vt dicemus) grauiter insectatus est.

CLI. Illud quoq; accidit, cũ Iouianus Antiochiæ moraretur, vt templum Traiani, quod Hadrianus ei tanquam diuo erexerat, à Iuliano in bibliothecæ locum conuersum, idem instigante vxore cremarit: id Suidas *a* atq; Nicephorus *b* tradunt. Antiochia autem recessit ante anni præsentis finem: siquidem Kalendis Ianuarii (vt diximus) vna cum filio Varroniano in itinere constitutum, iturum Constantinopolim, Ancyræ in Galatia ipsum agere contigit, quod Ammianus *c* testatur. Porro eo tempore, quo Antiochiæ commoratus est Iouianus, multa (vt idem ait) per continuos dies visa sunt portenta, atq; apparuere cometæ, omnia nonnisi luctuosa atque dira pronunciantia: quæ euentus facile demonstrauit.

a Sui. verb. Iouianus. b Niceph. lib. 10. c Ammia. lib. 25.

IESV CHRISTI
Annus 364.

LIBERII PAP. Annus 13. — IOVIANI IMP. Annus 2.

I. ANNO Christi trecentesimo sexagesimo quarto, Iouianus cum iturus Constantinopolim, ipsis Kalend. Ianuarii, quibus nouis consulibus annus aperitur, peruenisset Ancyram Galatiæ, adiit consulatum; ascito sibi in collegam filio paruulo, nomine Patris sui Varroniano. Cumq; inde profectus tandem peruenisset ad locum Dadastanam dictum. *Est locus* (inquit Socrates *d*) *inter Galatiã & Bithyniam medius interiectus. ibi Themistius philosophus cum aliis ordinis Senatorij viris obuiam factus, orationem suam consularem coram illo recitauit, quam quidem postea etiam Constantinopoli recitauit corã populi multitudine.* Hæc Socrates; qui & superius de eadem oratione verba faciens, hæc habet: *Imperator vero, qui apud animum suum proposuerat blanditiis & persuasionibus dissentientium lites dirimere, respondit, se nemini quidem, qualemcumque fidem amplexanti molestiam exhibiturum, sed eos præter cæteros beneuolentia & honore prosecuturum, qui Ecclesiæ ad concordiam adducendæ auctores se ostenderent. Hacque ab eo ad hunc modum gesta esse, Themistius philosophus, commemorat: nam in ea oratione, quæ Consularis inscribitur, quam de eo conscripsit, eum propterea magnis ornat laudibus, quod potestate cuique pro arbitratu hanc, vel illam religionem profitendi permissa, assentatorum mores prorsus refutasset: quod genus hominum admodum facete perstringens, dixit, nemini obscurum esse, eos non Deum, sed purpuram coluisse.* Nacti sumus eandem nos orationem, sed mutilatam magna ex parte, quod illis careat, quæ spectabant ad Consulatum, nuper per Imperatorem initum, sed satis hic ea, quæ ad argumentum propositum spectant. Cum igitur Imperator ad dictum locum peruenisset Dadastanam, qui Bithyniam diuidit à Galatia, improuiso casu nocte exanimatus inuentus est. Hæc ex Ammiano, *e*, qui & subdit: *Super cuius obitu dubietates emersere complures. Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse, vel extuberato capite periisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus.* hæc ipse. Sunt qui dicant, vt inter alios Suidas *f*, fungorum, quos cœnarat, veneno periisse.

d Socrat. li. 3. c. 21. 22.

e Ammia. lib. 25. IOVIANI OBITVS REPENTINVS. f Suidas in Iouiano.

II. Cæterum ea opinio verior credita est, vt denso prunarum vapore (ad exiccandum enim recens ædificatum parietem, in eius cubiculo incensæ fuerant collocatæ) spiraminum meatib. occlusis, spiritu intercepto, mortuus sit; quod & sæpe Romæ nostra ætate audiuimus contigisse. In hanc sententiam sanctus Hieronymus in epistola ad Heliodorum: *Iouianus*, inquit, *gustatu tantum Imperialibus bonis, fœtore prunarum suffocatus est; ostendens omnibus, quid sit humana potentia.* hanc eandem sententiam ex historicis sequitur Sozomenus *g*. Decessisse vero eum tradit Socrates *h* decimotertio Kalendas Martias; quod etiam affirmat Eutropius *i*. Quamobrem ipsum imperasse oportuit mẽses tantum septem & dies viginti. nam (vt dictum est superius) quinto Kalendas Iulii Imperator creatus est. Porro cum ex hac vita migrauit, annum erat ætatis suæ agens trigesimum tertium; quod in primis Ammianus *k* testatur, cui adstipulantur Socrates & Eutropius; ex quibus omnibus Victor redarguitur, dum ait ad quadragesimum proxime peruenisse annum. Sed & in eo pariter corrigendi sunt omnes, qui ipsum Imperatorem non Iouianum appellant, sed Iouinianum: ex antiquorum enim nummorum inscriptionibus manifesti redarguuntur erroris. Fuisse autem Iouianum à Gentilibus ritu patrio relatum inter Diuos, rescripta succedentium Imperatorum huius anni fidem faciunt, in quibus Diuus Iouianus Consul ponitur.

g Sozo. l. 6. c. 6. h Socra. l. 3. c. 22. i Eutrop. lib. 10. k Ammia. lib. 25. 26.

III. Cæterum ipse Iouianus decedens nullum sui Imperii reliquit hæredem, quod improuisa mors de successore cogitare non siuerit: nec quem ex ipsius cognatis eueheret in Imperium exercitus Romanus habebat, nam Varronianus paruulus filius, quem secum Iouianus creauerat Consulem, suscipiendo tanto oneri impar erat; & Varronianus parens iam ante decesserat, vt filium Imperatorem creatum videre non potuerit: Ianuarium vero Præfectum rebus militaribus per Illyricum, eiusdem Iouiani affinem, absentem exercitus paruifecit; quod Ammianus *l* affirmat; qui & mores eius formamq; describit.

lib. 25. 26. l Ammian.

Cuius quidem interitus adeo inopinati, si causam ex infenso numine afferre licet (nam diuino arbitrio hæc omnia transigi, nemo negarit) cum illa præcessisse videtur, quã diximus ex Sardiano, quod æque ac Iulianus, Maximum ac Priscum philosophos atq; magos coluit, quorũ studiis male omnia in Christianos adeo copiose manarant; tum etiam illud proxime est subsecutum delictum, dum (quod Ammianus tradit) Tarsum cum peruenisset, exornandum Iuliani sepulchrum decreuit, hominis alioqui ne cespititia quidem sepultura digni. quamobrem paucos post dies è medio sublatus est. Impios enim indignos esse sepulchro, Iosias Rex sanctissimus docuit *m*: nã ædificatione & ornatu sepulchri, probari acta eorum, qui ibi reconditi sunt, sententia Domini *n* redditur manifestum. Porro Iouiani corpus ex more curatum, missum esse Constantinopolim, vt inter Augustorum reliquias (nempe in atrio basilicæ Apostolorum) reconderetur, Ammianus tradit.

IOVIANVS IMP. IN QVIBVS DELIQVIT.

m 2. Par. 34. n Mat. 23.

IV. Progresso autem exercitu Nicæam Bithyniæ vsque, comitiisque habitis, frequentiora suffragia in Valentiniani electionem consenserunt: immo (vtar Ammiani verbis *o*) *Valentinianus, nulla discordante sententia, numinis aspiratione cœlestis, electus est, agens scholam scutariorum secundam, relictusque apud Ancyram, postea secuturus, vt ordinatum est. Et quia nullo renitente, hoc è Republ. videbatur, missis, qui eum ocius admonerent, diebus decem nullus Imperij tenuit gubernacula.* hæc Ammianus. Iam enim olim prodigio quodam sub Imperatore Constantio Imperium Valentiniano prænunciatum fuisse, Nicephorus *p* tradit. Auctor est Suidas *q*, Valentinianum creatum fuisse Imperatorem à Sallustio tunc Præfecto Prætorio: cuius virtutes cum prædicat, & Valentiniani Imperii exordium ad iustitiæ integritatem bene compositum refert, sic ait: *Sallustius Præfectus Prætorio Valentinianum designauit Imperatorem. qui cum Imperium suscepisset, edicto proposuit, vt si quis affectus esset iniuria, Imperatorem adiret. Verum nemo questus est. Hic Valentinianus Præposito cunuchorum Rhodano, qui Berenicem viduam iniuriis affecerat, mulieri de illo conquestæ iudicem dedit Sallustium: à quo condemnatus Præpositus, cum iudicium illius nihili faceret, ab Imperatore in Hippico crematus est, omnibus Archieunuchi bonis viduæ assignatis. Quo exemplo territi mortales, omni iniuria abstinuerunt.* hucusq; Suidas.

VALENTINIANVS IMP. ELIGITVR. o Ammia. lib. 26.

p Niceph. lib. 11 c. 1. q Sui. ver. Sallustius.

V. Sed antequam ad res gestas Valentiniani vlterius progrediamur, de tempore in primis, quo est acclamatus Augustus, dicendum est. Contigisse quidem eius creationem quinto Kalendas Martii, Socrates *a* auctor est: cumque Pannonium Cibele ortum tradit, patre Gratiano, non generis nobilitate, sed propria virtute clarissimo: natu ipse ex non milite miles, atque ex infima militia ad ampliores prouectus ordines (id eius meritis exigentib.) ad sublime fastigium gloriæ est elatus. Fuisse autem ipsi ex eo comparatum cognomentum, vt Funarius diceretur, tradit Victor *b*, quod venalitium funem portanti quinq; milites nequierint extorquere: eoque merito ascitus in militiam, vsque ad Præfecturæ Prætorianæ potentiam conscendit: ob cuius apud milites commendationem, Valentiniano resistenti Imperium esse collatum, tradit Victor.

a *Socra. lib. 4. c. 1.*

b *Victor. in Valentin.*

VI. At Valentinianum etsi paternum genus minime illustrem reddidit, sed sua ipsius virtus in militarib. functionibus clarum effecit; pietas tamen Christiana, quæ inter alias virtutes in eo potissimum elucebat, apud Deum & homines plurimum commendauit, & post ipsum Imperatorem impium Iulianum euexit; cui ne pareret, militia exui, & exilio relegari delegit. Qui igitur omnia pietati posthabuit, omnia consecutus est munere pietatis: siquidem Christiani milites haud passi sunt, mortuo Christiano Principe, in locum eius Ethnicum subrogari, qui olim idololatra Imperatore necato, nec aliquem deorum cultorem eidem sufficii consenserunt. Ex his plane videas (vt hæc iterum refricemus) malitiæ imbecillitatē. Quippe cum nihil aliud toto sui Imperii tempore conatus sit Iulianus, quam deiicere gradu milites Christianos, militiamque ex cultoribus idolorum stabilire, vt imperii robore penes Ethnicos milites collocato, nulla de cætero spes reliqua esset homini Christiano Imperium capessendi, sicque ea via apud Gentiles perpetua successione Romanum propagaretur Imperium: tamen cum humana omnia haud humano, sed diuino consilio disponantur; ea omnia, quæ impietas ante texuerat fila versutiæ, mox sunt instar aranearum telæ disrupta, adeo vt deorum cultores ab Imperio penitus exclusi fuerint, & Christiani delecti, illi ipsi, quos Iulianus Christiani nominis causa vexarat. in quibus plane illud enituit *c*, Non esse sapientiam, neq; prudentiam, neq; consilium contra Dominū: & quem Deus elegit, frustra ab impiis reprobari. Siquidē simul ac ad exercitū se contulit Valentinianus, cū ex more concionem esset habiturus ad milites, oborto tumultu, eorum scilicet, qui indigne ferebant ipsum prouectū ad culmen Imperii, elata tunc ipse prospere dextra (vt ait Ammianus *d*) plena fiducia, seditiosos ac pertinaces increpans, ex insperato compescuit. Quin etiam subiecit quæstioni quosdam nobiles Iuliani quondam amicos, quorum præstigiis sibi tunc repentinū morbum immissum putauit. Testatur id Zosimus *e*.

VALENTINIANVS EX CONFESSORE IMP. CREATVS.

c *Prou. 21.*

d *Ammia. lib. 16.*

VALENTINIANVS SEDAT MILITES TVMVLTVANTES.

e *Zosi l. 4.*

VII. *Posthac autem* (Ammianus subdit) *Valentinianus Nicomediam itineribus citis ingressus Kalendis Martij Valentem fratrem stabulo suo cum Tribunatus dignitate præfecit. Indeque cum venisset Constantinopolim, multa secum ipse deuoluens, & magnitudini vrgentium negotiorum iam se se parare considerans; nihil immorandum ratus, quintum Kalendas Aprilis productum eundem Valentem in suburbanum, vniuersorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronunciauit; decoreque Imperatorij cultus ornatum, & tempora diademate redimitum in eodem vehiculo secum reduxit.* hæc Ammianus. Reprehendunt nonnulli Valentinianum, quod in electione collegæ affectui potius priuato germanitatis indulserit, quam vtilitati Reipublicæ Christianæ prospexerit, cum (vt aiunt) Arianum hominem asciuerit sibi collegam, qui postea Orientalem Ecclesiam iugi persecutione vexauit. At falluntur hi sane, mea sententia: siquidem quem sciuerat & expertus fuerat confessorem, & imbutum Catholica fide, consortem assumpsit Imperii. Fidei namq; causa ambos, ne Iuliano Imperatori obtemperarent sacrificanti, baltea deposuisse, auctor est Socrates *g*. Sed & vsq; ad expeditionem aduersus Gothos paratam, eum Catholicū perseuerasse, Theodoretus *h* affirmat. Quo autem modo è Catholicorum castris defecerit ad Arianos, suo loco dicturi sumus.

f *Ammian. lib. 26.*

VALENS ASSVMITVR COLLEGA IN IMPERIO.

g *Socr. l. 4. c. 1.*

h *Theod. lib. 4. c. 1.*

VIII. Ascitus igitur ad Imperium Valens, nequaquam Arianis fauit; sed quos sciret Catholica fide spectatos, eisdem contulit magistratus: & inter alios Cæsarium fratrem Gregorii Nazianzeni, temporibus Iuliani (vt vidimus) nobilem confessorem, Quæstorem creat. Inter ipsos autem Imperatores Valentinianum, atq; Valentem fuisse certamen, quisnam Cæsarium sibi magis deuinciret, & cuiusnam ille magis amicus & familiaris diceretur, idem Gregorius *i* tradit. Cessit tamen Valentinianus Valenti, quod profecturus ipse in Occidentem, Cappadocem hominem Valenti fratri, cui curam Orientis refudit, magis deberi existimaret. Porro hoc exordio horum Imperii eum insignitum nobili magistratu Comitatus rerum priuatarum, docet rescriptum ad eundem hoc anno datum de confiscatione prædiorum, quæ templis fuissent addicta, his verbis:

i *Gregor. Naz. orat. in laud. Cæsarii.*

CÆSARIVS COMES RER. PRIVATARVM.

Imperator Valentinianus & Valens AA. ad Cæsarium Com. rerum priuatarum.

*Vniuersa loca & prædia, quæ nunc in iure templorum sunt, quæque à diuersis Principibus vendita vel donata sunt, retracta, ei Patrimonio, quod priuatum nostrum est, placuit aggregari. Dat. prid. Non. Februarij. * Med. Diuo Iouiano & Varroniano* Coss. Bene quidem accidit ex diuina dispensatione, vt Cæsarius, qui sub Iuliano, confessionis fidei causa, ab eo discesserat, à Christianis Imperatorib. magno honore reuocaretur in aulam, fieretq; idolorum templorum regia potestate æquissimus iudex & vindex. Si demus vnum eundemque fuisse Cæsarium Gregorii fratrem, & hunc, ad quem præsens rescriptum datum inuenitur, sed hoc quidem multipliciter deprauatum inuenitur, ac primū dum in eius inscriptione vterq; Imperator Valentinianus & Valens prænotatus habetur, & dies promulgationis cōscribitur pridie Non. Februarii. Nam eo tempore tantum abest, vt Valens fuerit cooptatus in Imperiū à fratre (quod accidisse quinto Kalen. Aprilis, dictum est superius ex Ammiano) vt nec ipse Valentinianus adhuc creatus esset Imperator, quod contigit circa quintū Kalen. Martii, vigesimò saltē die post datū rescriptum. Nec est rursus, vt in annum sequentem illud rescriptum referri possit, cum datum habeatur Coss. Iouiano atq; Varroniano. Sed & cum datum dicatur Mediolani secundum antiquam lectionē, necessario dicendum sit, ipsum tunc scriptum, cum illuc Valētinianus aduenit hoc ipso anno; erratum vero fuisse in rescripto, vt vitio librariorum loco Sept. scriptū fuerit Febr. Sed & cum datū ipsum rescriptum habeatur ad Cæsariū Comitem rerum priuatarū, diuersum hunc à Cæsarii fratre fuisse, possumus intelligere, quem creatū fuisse Quæstorem, non Comitē rerum priuatarum, habet Gregorius eius germanus; sed & remansisse in Oriente, in Occidentē vero transiisse nunquā, ex eodem possumus intelligere, ac proinde non sub Valentiniano, sed sub Valente munus Quęsturæ exercuisse in Oriente. Vt ex his pateat duos eodem tempore fuisse Cæsarios, alterum sub Valente in Oriente Quæstorē, in Occidente alterum sub Valentiniano Comitem rerum priuatarū. Legitur quoq; apud Ammianum *k* & Zosimum *l*, Cæsarium ab eodem Valente Imp. creatum Constantinopoli Præfectum Vrbis, hoc ipso anno, quo Procopius tyrannidē in Oriente exercere cœpit, sed alium hunc puto Cæsarium à germano Gregorii: nam ipse in oratione in funere eius habita, tantū testatur, Cæsarium ab Imperatore creatum esse Quæstorem, in eaque muneris functione permansisse vsq; ad obitum, vel saltem vsq; ad annum quintum eiusdem Imperatoris, quo Nicæa Bithyniæ, vbi Cæsarius erat, terræmotu collapsa est: nec maiorem aliquem antea functum ipsum esse magistratum, sed ex illo iam (vt ait) ad sublimiorem prouehendum, si vita superstite licuisset.

* *Constantinopoli.*

k *Ammia. li. 26.*

l *Zosi l. 4.*

IX. Quisnā vero fuerit Imperii Romani status, cū Valētinianus Imperator creatus est; vt ex his quantū intulerit dāni imp ie-

STATVS ROMANI IMPERII.

impietas temeraria Iuliani, quantumq; salutis per religionem Christianam fuerit consecuta Romana Respublica, possit intelligi: hic primum ex Ammiano rem paucis absoluente in medium adducamus: *Hoc, inquit, a tempore, velut per vniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sæuissimæ, limites sibi proximos persultabant. Gallias, Rhetiasq; simul Alemanni populabantur. Sarmatæ, Pannones, & Quadi, Rheti, Saxonesq; & Scoti, & * Atacitti Britannos ærumnis vexauere continuis. Austoriani, Mauricaq; aliæ gentes Africā solito acrius incursabant, & Thracias diripiebant prædatorij globi Gothorum. Persarum Rex manus Armeniis inicitabat*, &c. hæc Amianus, quib. turpē rerum faciē præsentis tēpo is repræsentat.

a Ammian. li. 26.

* Attacotti

X. Quam deformem magis reddidit ciuile bellum Procopij proditione conflatū, de quo suo loco proxime acturi sumus. Quibus autem viribus, armisve tot tantaq; mala superaturi, & Romanum Imperium Iuliani impietate prostratum restituturi essent, ijdem Christiani itidemq; Confessores Imperatores probè nouerūt, nimirū non nisi Cruce erigenda fore; quæ Crucis abdicatione collapsa fuissent: in Cruce enim & Christi nomine omnem ipsos spem & fiduciam collocasse, eorundem cusa numismata docent, quæ dexteram Principum Cruce & Christi nomine armatam in Labari signo demonstrant, ac primum Valentiniani numismate, quod sic se habet:

b

b Num. aur. à Fuluio Vrsin. acceptum.

Quæ sequitur imago numismatis, Valentis est, habens in Labaro Crucem expressam.

c

c Num. aur. à Ful. Vrsin acceptū.

Adiecimus alterius eiusdē Valentis numismatis effigiem, Christi nomen in Labaro exhibentis.

d

d Num. ar. ab Angelo Breuentano acceptum.

XI. VALENS ORIENTI, VALENTINIANVS OCCIDENTI PRÆFECTI.

Postquam aūt Valentinianus Valentem fratrem in Imperij collegā assumpsit, vt tū Orientali, tū Occidentali pariter languēti Imperio simul consultū esset, illud opportunum (vt videbatur) remediū excogitauit: nimirū vt relicto Valente in Oriente, ipse sese transferret in Occidentem: sicq; fore, vt tumultuantes vndiq; barbaros coercerent. Eiusmodi itaq; consilio inito, partitis inter se exercitibus, eorumque ductoribus, rebusq, dispositis, percursis Thraciis, vna simul in Pannoniam descēdentes, Sirmium peruenere. Inde tandem ab inuicē digressi, Valens reuersus est Constantinopolim, Valentinianus vero Mediolanum se contulit. Hæc omnia pluribus Ammianus. Quæ autem post hæc contigerint, suo loco dicturi sumus.

XII. e Sozom. li. 6. c. 7.

Quod plane memoria dignum hoc in itinere accidisse Sozomenus e tradit, sic se habet: *Vbi, inquit, decessit Constātinopoli Valentinianus, perq; Thraciā Romam versus iter fecit: Episcopi Hellesponti & Bithyniæ, & alij omnes, qui Filium Patri cōsubstantialem asserendum putabant, mittunt ad eum pro se legatum Hypatianum Heraclea (quod est oppidum Perinthi) Episcopū, oratum, vt sibi de doctrina fidei ritè constituenda in vnum conueniendi potestas permitteretur. Qui cum venisset ad Valentinianum, & Episcoporum ei postulata exposuisset: respondet ille: Sibi, qui vnus è laicorum numero erat, non licere se eiusmodi negotiis interponere: Et ideo Sacerdotes & Episcopi, inquit quibus hæc cura sunt, seorsum per se, vbicunque ipsis libitum fuerit, in vnum conueniant. Quo responso ad legationem Hypatiani dato, Lampsaci Concilium cogunt.* hæc Sozomenus. Verū Lampsacenum Concilium anno sequenti sub primo amborum Imperatorum Consulatu gestum esse, Socrates f tradit: qui & istud ipsum tempus eiusdem Concilij ea quoq; Chronographia certius reddidit, dum celebratū ait anno septimo post Conciliū Seleuciæ habitum; est n. is sequens annus, quo de eadē Synodo pluribus agendum erit. Ex hoc itaq; elucidato certo tempore Lapsaceni conuentus anni sequentis, Sozomenus g erroris arguitur, dum ait, eo itinere, quo Valens fuerat comitatus Valentinianum proficiscentē in Italiā, ipsi Cōstantinopolim redeunti occurrisse apud Heracleā Legatos missos è Concilio Lampsaceno, afferētes illi eiusdem Synodi Acta. Sed & hallucinatur idem Sozomenus dum post Concilium Lampsacenum Procopij obortam esse tyrannidem tradit h: quem hoc anno inuasisse Imperium liquet.

VALENTINIANI SIC EDICTVM

TEMPVS CONCILII LAMPSACENI.

f Socr. l. 4. c. 2. 4. 5.

g Sozom. l. 6. c. 7.

h Sozom. l. 6 c. 8.

XIII. PROCOPIVS TYRANNVS.

Fuit hic quidem natione Cilix, propinquus genere Iuliano Imp. cui à Ioniano cura delegata fuit deferendi cadaueris eiusdem è Perside vsque Tarsum ad locum sepulchri: qui postquā supremā persoluit cognato suo, discessit: nec visus est (vt ait Ammianus i) perquisitus studio ingēti, nisi multo postea, cum Constātinopoli apparuit subito purpuratus, quod cōtigit hoc ipso anno autūnali tempore, vt ex eodē auctore colligitur, dū ait k, rei gestæ nunciū esse perlatum ad Valentinianum aduentantem Parisios prope Kalendas Nouembris. confirmatur id ipsum, dum idem auctor subdit de Valente, æstiuis iam elapsis caloribus, nuncium de ea re accepisse, cum esset Cæsareæ Cappadociæ. Hic n. ob propinquitatem Iuliani, quem sine liberis esse sciebat, adhuc viuente ipso, ad Imperium anhelabat. quo occiso, increbrescēte rumore, eiusdem Iuliani fuisse vltimam voluntatē, vt in Imperium sibi substitueretur Procopius, istud ipsum auidius expetebat. Quamobrem noui Augusti vitans inuidiam, longius recedens, ad dictum tempus vsque delituit: atq; opportunam nactus Valentis absentiā, coacto illo progredi ob tumultus Gothicos in Cappadociam, sese pauens licet dubiusq; infudit in Vrbem; vbi à paucis admodum primo, inde vero à vili plebecula acclamatus est velut in scenicis ludis Augustus, nemine resistente. Sed eiusmodi leuitas paulatim aucta viribus, in menendam tyrannidem creuit, adeoque in arctum postea Valentem cōstrinxit, vt abijcere purpuram, ac priuatus euadere aliquādo decreuerit; fecissetque, nisi fuisset à comitibus impeditus. Habet hæc omnia pluribus Ammianus. Aditum autē primum omnium fuisse Procopium ab Eugenio eunucho consilio & opibus, auctor est Zosimus l.

i Ammian. lib. 25.

k Idem li. 26.

l Zosi. l. 4.

XIV. Extat oratio Themistij clarissimi Philosophi & oratoris, dicta Valenti post debellatum Procopium, nona ordine, nunc primum Latinitati reddita à R. D. Sextilio Episcopo Alexano, habita collatione cum quatuor Vaticanæ Bibliothecæ exemplaribus, licet admodū deprauatis: est ipsa apud me nondum edita. Quod enim prudens Philosophus odoratus esset sæuitiā hominis, quæ postea pluribus exemplis innotuit; totus in eo versatus est argumēto, vt commēdet inter alias virtutes potissimum in Imperatore clementiam; & ad eam rem illi persuadendam innumeris propemodum è diuersis locis petitis vsus sit rationibus atq; auctoritatibus: quod vero è diuinis Scripturis, licet aliis fucatum coloribus, mutuatus esse videtur exemplū, vt vendicemus nostra, hic reddēdum putauimus: ait enim, *Ego aliquādo subaudiui Assyriorū picturas id ipsum repræsentantes, nempe, Regis mentem in palma Dei repositam. Et periculum*

animaduertere oportet, quantum sit ei, qui in actionem à Deo alienam prorumpit, cadere ex manu conseruante, &c. Quis non sentiat Assyrios, quibuscum Hebræi assueuerunt, è Salomonis Prouerbiis eam accepisse, quam pictura quoq; putauerunt decorandam esse sententiam; vbi ait *a*: *Cor Regis in manu Dei, quocunque voluerit, inclinabit illud.* De his autem, qui Procopium secuti essent, hæc eadem oratione Themistius: *Non n. æquali pœna dignos putasti eos, qui ab initio seditionem consultarunt, & eos, qui ab armis abducti sunt, & hos, qui se submiserunt illi, qui iam vincere videbatur: sed alios condemnasti, alios reprehendisti, cum aliis vero vna doluisti,* &c. At inter hæc & Persici motus & Gothorum progressio haud mediocrem timorem incutiebant.

a Prou. 21.

XV. EXPEDITIO GOTHICA.

Cæterum quod ad expeditionem Gothicam pertinet: quoniam eodem ferme tempore Valens Persici tumultus timore perculsus Antiochiam cogitabat: *ad coercendos ingruentes Gothos, attingentes collimitia Thraciarum* (inquit Ammianus *b*) *sufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur incursus,* cum ipse festinans in Syriam, in Bithyniam primo, indeq; profectus in Cappadociam, iamq; egressurus Cæsarea, Antiochiam versus, ipso autumnali tempore, de tyrannide Procopij Cōstantinopoli excitata, per Sophronium Notarium didicit: quando ille consultus Imperio, posthabita Syria, abijt in Galatiam. Quæ autem hoc anno per Procopium aduersus Valentem feliciter gesta sunt, & sequenti maioribus viribus actitata, idem auctor prosecutus est pluribus. vsque ad annum post sequentem, quo tyrannus tandem proditione extinctus est, vt suo loco dicemus. Ex his quoque & illi errare *c* conuincuntur, qui proscriptionem Episcoporum per Valentem factam, eiusq; accessum Antiochiam, hoc ipso vel sequenti anno recensent, quibus nullum prorsus fuit Valenti otium ab insecutione Procopij. Plane accidit, vt cum res gestæ temporibus suis minus accurate reddantur, quantumlibet veræ atq; exploratæ videri possint, ambiguæ tamen ex ipsa sui confusione fiant. Nos igitur exquisita temporum ratione, cuncta, quæ sub Valente in Oriente sunt facta, inferius explicaturi sumus.

b Ammian. lib. 26.

c Sozom. l. 6 c. 15.

XVI.

Hoc item ipso anno, eoque tempore, quo Procopius inuasit Imperium: Maximus Philosophus Ephesius, ille qui Iuliano adhuc adolescentulo instillauerat impietatem, & ad obitum vsq; eodem veneno nutriuerat, è cuius fonte omnem in Ecclesiam sub Iuliano persecutionem deriuasse creditum est: iussu Valentis Imperatoris merita pœna damnatur, sed à Clearcho Asiæ Proconsule Valentis perneccessario ex inspetato liberatur. Rem gestam Eunapius Sardianus *d* eiusmodi narratione prosequitur: *Inde Valentinianus, & Valens eius frater, rerum potiti sunt. Quo tempore Maximus & Priscus simul in custodiam abripiuntur, diuersa longeq; alia acciti vocatione, quam cum à Iuliano fuerant accersiti: illa enim erat theatralis quodammodo, & ad amplos honores facem præferebat: sed in secunda hac periculum prima facie, nedum spes aliqua boni ostendebatur: vsq; adeo magnæ & insignis cuiusdā ignominiæ terror oculis offundebat se. Porro Priscus nihil passus mali, & publico testimonio vir bonus declaratus, in Græciam rediit, quo tempore huiusce commentarij scriptor adhuc puer in pubertatis limine constitutus literis erudiebatur.*

d Eunap. vit. Philosoph.

MAXIMVS PHILOSOPHVS DIRA PATITVR.

XVII.

Maximus vero, cum & publice in theatris, & priuatim apud Imperatorem traduceretur validis clamoribus à populo, admirationi etiam sic erat, quod tantas erecto animo perferret ærumnas atque incommoda: grauissimos interim illi cruciatus admouerunt, tantam irrogantes mulctam pecuniariam, cuiusmodi summam homo Philosophiæ deditus nunquam audisse potuit: suspicabantur namque illum cunctorum opes & fortunas obtinere. Sed mutata sententia posterius, exigua mulcta ei fuit imposita, dimissusq; in Asiam, vt pecuniam, in quam damnatus fuit, dissolueret. Quanta vero sit passus, tragœdiæ modum excedit: neque temere inueniens aliquem voce bona, & alienis malis gaudentem, qui tanti viri miserias & incommoda verbis explicare possit. Nam schaphismus, supplicium Persis vsitatum, præ tormentis huic illatis paruum fuerit. Taceo muliebria & procacia tortorum ludibria, dum exquisitis pœnis corpus differunt, & vxor primaria fœmina, quæ præsens erat, mariti sortem miseratur. Cumq; modus supplicij nullus esset, eaq; incrementis augescerent; orauit vxorem, vt medicatam sibi potionem emeret; qua porrecta à malis eriperetur. Ea vero emit, secumque allatam cum ille posceret, bibere praeoccupat: quam mox exanimatam necessarij & genere proximi sepultura afficiunt: sed Maximus bibere supersedit. hæc ipse. at quomodo liberatus fuerit, ista subdit:

MAXIMI PHILOSOPHI CRVCIATVS.

XVIII.

Hic mihi omnis eloquentia, & quicquid laudum natio poetarū canere possit, inferior fuerit factis Clearchi. Is fuit è Thesprotis oriundus, opulento genere, illustri & secunda fama: qui mutatis iam rebus, Valentiniano ad Occidentis Imperium translato, & Valente extremis inuoluto periculis, nec de Imperio iam, sed de capite & vita periclitante (nam Procopius rebellans cum innumeris copiis vndiq; vires illius ita carpebat, vt ad pactiones descendere eum compulerit) toti tunc Asiæ cum Imperio præfuit. & inferius: *Ea tempestate nactus Asiam sanam & morigeram Clearchus, inuenit ibi Maximum quæstionibus admotum, & in equuleo distentū. Postulat hic locus, vt diuinum factum eloquar (siquidem inexpectatus rei successus iure summo alij nemini acceptus ferendus est, quā Deo.) Nam satellites ille omnes, qui indefessu assiduiq; viri tormentis adhibiti fuerant, maiori vi fugam capere coegit, Maximum vinculis exoluit, corpus curauit reficiendū, suaq; illum mensa admonuit,* &c. Si igitur opera Clearchi liberatus est Maximus; qui tamen postea (vt suo loco dicetur) magiæ iterum iudicio postulatus, dato capite meritas luit pœnas: licet Eunapius & ipse Ethnicus Ethnici excuset facinus, prædicetq; virtutes. *At non Valens tantum, sed & Valentinianus* (inquit Zosimus *e*) *Maximo Philosopho succensebat, criminationis cuiusdam memor, quā ille Iuliani temporibus aduersus ipsum Valentinianum struxerat, quasi propter religionem Christianam ille sacros in ritus impie deliquisset.* addicque eosdem Imperatores infestos fuisse ijs, quos scissent fuisse Iuliano cariores. Certè quidem de Oribasio Philosopho ac medico Iuliani, idem, qui supra, tradit Eunapius, fuisse proscriptum, atque ad barbaros exulem amandatum: sed cum apud eos medicæ artis studio summam sibi conciliasset gratiam, fuisse ab ijsdem Imperatoribus postliminio restitutum affirmat.

CLEARCHVS PROCONSVL LIBERAT MAXIMVM

e Zos. li. 4.

XIX.

Porro sicut Iuliani magos Christiani recentes Imperatores exagitarunt, ita & idololatras pariter insectati sunt; scripta aduersus eos eiusmodi lege ad Secundum Præfectum Prætorio *f*.

f L. 7. de malef. C. Theod.

LEX ADVERSVS NOCTVRNA SACRA

Ne quis deinceps nocturnis temporib. aut nefarias preces, aut magicos apparatus, aut sacrificia funesta celebrare conetur: Detectum atq; conuictum competenti animaduersione mactare, perenni auctoritate censemus. Dat. V. Id. Sept. Diuo Iouiano & Varroniano Coss. Huius plane legis meminisse videtur Zosimus, quam in Græcia Prætextati Procos. precibus agentis apud Imp. Valentinianum fuisse abrogatam, tradit his verbis *g*: *Et quia legum quoque promulgationes instituere decreuerat, exorsus ab ipso lare (quod aiunt) nocturna sacra fieri prohibuit. qua lege coercere volebat ea, quæ scelerate designarentur. Sed cum Prætextatus, qui pro Consule Græciam administrabat, vir omni virtute præstans, hanc legem diceret vitam iniucundam & acerbam Græcis paritura si futurum esset, vt mysteria sanctissima, quæ genus humanum continerent, prohiberentur: peragi ea ritè, vt legis sua cessante, permisit; ita tamen, vt omnia secundum patrias consuetudines, quales ab initio fuissent, perficerentur.* hæc Zosimus de Prætextato, quem vehementissimum fuisse Gentilitiæ superstitionis defensorem ex multis constat, de quibus suis locis dicturi sumus.

g Zos. li. 4.

PRÆTEXTATVS IDOLATRIÆ DEFENSOR

XX.

Cæterum inter alia nocturna Gentilium sacra, ritus ille erat, cuius S. Augustinus *h* his verbis meminit: *An non sacrificauit, qui imagines idolorum per noctem ludentes (quod Nocturnum vocant) libentissime spectauit? Sacrificauit prorsus, sacrificauit,* &c. Porro Valentinianum Augustum hoc sui Imperij exordio dedisse legem, vt quisque quam vellet religionem coleret, idem ipse in alio à se postea dato rescripto testatur *i*. Haud enim idolorum cultura, quam altas sub Iuliano radices fixisse sciebat, actutum sibi videbatur posse conuelli.

h Aug. de tempore Barb. c. 4.

i l. 9. de malefic. & mathemat. C. Theod.

Rursum vero quos arcuisset Iulianus à docendo Christianos professores; ijdem Imperatores Valentinianus & Valens, sancita lege, honorifice reuocarunt, sic rescribentes hoc anno ad Mamertinum Præfectum Prætorio *k*.

PROFESSORES CHRISTIANI RESTITVTI.

k l. 6 de med. & profes. C. Theod.

Si quis erudiendis adolescentibus vita pariter & facundia idoneus erit: vel nouum instituat auditorium, vel repetat intermissum. Dat. III. Id. * *Ian. Diuo Ioniano & Varroniano Coss.* (* Iun.)

IESV CHRISTI Annus 365.

LIBERII PAP. Annus 14. VALENTINIANI VALENTIS IMP. 2.

I ANNO Christi trecentesimo sexagesimo quinto Valentinianus & Valens Augusti creati sunt Consules. Quibus Consulibus (inquit Socrates *a*) septimo scilicet anno post Concilium Seleuciæ sub Constantio Imperatore habitum, Lampsaci ciuitatis in Hellesponto Concilium celebratum est. Porro huius celebrandæ Synodi causa potissima illa fuit, vt horrendas blasphemias editas in Constantinopolitano Conciliabulo ab Eudoxio, Acacio, & alijs Arianorum deterrimis, penitus abolerent, fidemque Antiochenam nonnulli, nec Seleuciæ cognitam stabilirent. Qua in re illud primum animaduertendum est, errare Sozomenum, atque ceteros omnes, qui putarunt eiusmodi Concilium à Catholicis, qui fidem Nicænæ confessionis, nempe *consubstantialitatem* Filij Dei tuerentur, habitum esse, quod liquido constat à Semiarianis esse confectum; ab illis scilicet, qui sic Arianos oppugnarent negantes Filij Dei cum Patre similitudinem atque substantiam, vt tamen nequaquam essent assertores Nicænæ confessionis, qua idem Filius Patri *consubstantialis* asseritur. Cur autem qui prædicarent diuinam substantiam in Filio, non æquè eundem dicerent consubstantialem; & quinam in his lateret hæresis error, pluribus superiore tomo, atque sæpius dictum est. Quod igitur hi hostes viderentur Arianorum negantium diuinam substantiam atque similitudinem Filij, visi sunt respectu illorum esse Catholici, vt ex Hilario suo loco superius demonstrauimus: inde errandi occasio data est Sozomeno atque alijs pluribus, vt dicerent, à Catholicis celebratum esse Concilium, quod certo constabat aduersus Arianos esse peractum.

II Ceterum re vera ab hæreticis eiusmodi habitum esse conuentum, plura sunt, quæ id manifestè declarant: vt illud in primis, quod nequaquam in eo Nicæna confessio cognita atque probata fuit, vt par erat peragi in Synodo Orthodoxorum, prout in alijs omnibus factum vidimus, sed professio Antiochena tantum *b*, quam Catholici (vt dictum est superius) vt imperfectam, & quæ haberet fraudem inclusam, respuerunt. Basilius præterea Lampsacenam confessionem inter eas adnumerat, quæ ab hæreticis diuersis in locis editæ sunt; vt cum ait *c*: *Nunquam ad rerum innouationem consensimus: fides apud nos non alia in Seleucia, alia Constantinopoli, in Zela alia, & in Lampsaco alia, & alia Romæ*: quæ (vt paulo post dicemus) ab ijsdem edita est coram Liberio, vt communicationem Catholicam aucuparentur. Et alibi idem Basilius *d*: *Quoties, inquit, fidem exponendo nouarunt? Ancyræ dederunt aliam, Seleuciæ aliam, aliam Constantinopoli, diuulgatam illam, & aliam in Lampsaco postea, & quam dederunt in Nicæa Thraciæ, & iam aliam in Cyzico, de qua etsi reliqua ignoro, hoc tamen audio, quod silentio omisso, Consubstantialis confessione, τὸ κατ' οὐσίαν ὅμοιον, similitudinem quandam essentiæ circumferunt & præterea blasphemias contra Spiritum sanctum cum Eunomio conscribunt.* hæc de his, qui Lampsaci & alibi conuenerunt, Basilius.

III Attamen quod cogendæ huiusmodi Synodi non erat ille Semiarianorum scopus, vt fidem Nicænam Catholicam impugnarent, sed vt (quod dictum est) execrarentur editam Constantinopoli portentosam illam fidei formulam; hac de causa, tanquam acturi negotium Catholicæ fidei, quos possent ad Lampsacenum conuentum aduersus Eudoxium & eius sectatores, conuocare conati sunt, imo & alios accersere, etiamsi non essent Episcopi, sed insignis nominis viri, vt Basilium Magnum adhuc inter monachos in Ponto degentem. testatur enim id ipse de se ad Eustathium Sebastenum scribens (erat hic omnium fermè antelignanus, qui Lampsaci conuenerunt) *Me Lampsacum, inquit, e cum pluribus compressum Episcopi ad vocasti. Nonne de fide erant sermones nostri? Nonne per omne id temporis disputanti mihi contra hæresim præsto erant Actuarij tui? Non intimi erant toto illo tempore germanissimi tui discipuli? Cum fratrum contubernia inuiserem, vnaque cum illis in precationibus pernoctarem, absque vlla contentione assidue dicens & audiens, quæ ad Deum pertinent: an non euidentes illic animi cogitationumque mearum notas & indicia exhibui?* hactenus Basilius ad sui defensionem, quod idem monachus ab hæreticis hæresis infamaretur. sed de his inferius pluribus.

IV Quot autem Episcopi conuenerint Lampsaci, nusquam expressum memini me reperisse. Ceterum quod ingruerent bella ciuilia, haud adeo frequentem fuisse conuentum possumus existimare. quod & illud quoque demonstrare videtur, dum non vno tantum in loco eiusdem factionis Episcopis in vna Synodo coire concessum fuit, sed diuersis in locis ab ijsdem sunt eadem acta rata, vt proximè dicturi sumus. Quid vero in Lampsaceno Concilio actum sit, Sozomenus *f* docet his verbis: *Lampsaci Concilium cogunt: atque vbi ad bimestre spacium de rebus fidei deliberatum est; tandem decernunt, acta Constantinopoli, opera ac studio Eudoxij & Acacij cum suis sancita, abroganda esse: deinde formulam fidei, quam velut ab Episcopis Occidentalibus editam explodendam protulerant, quosdamque ad eidem subscribendum impulerant, facto promisso, quod opinionem eorum, qui Filium Patri dissimilem prædicant, penitus reijcerent: cui promisso neutiquam steterunt: Tum doctrinam illam ratam fore, quæ Filium Patri substantia similem asserit: nam adiectionem huius vocis, Similis, ad planam personarum distinctionem necessariam esse. Porro formulam fidei in consecratione Ecclesiæ Antiochenæ editam, & Seleuciæ omnium Episcoporum consensu confirmatam, in omnibus Ecclesijs tenendam. Quin etiam, vt qui ab ijs, qui Filium Patri dissimilem asseuerabant, abdicati essent, suas ipsorum sedes, vtpote Ecclesiæ per nefas eiecti, denuo reciperent. Quod si quis eos insimulare vellet, pari periculo obnoxium fore: Iudicesque constituit Episcopos tum illius gentis Orthodoxos, tum alios, qui ex finitimis prouincijs ad eam ipsam conuenirent Ecclesiam, in qua lites sunt rerum a singulis in vita gestarum.* hæc tunc in Synodo decreta, Sozomenus asserit. eadem quoque Socrates *g* paucis his: *Lampsaci in vnum conuenientes, ibi simul ac fidei formulam Antiochiæ olim editam denuo iam confirmauerant (eidem etiam Seleuciæ dudum subscripserant) illam, quæ Arimini antea pridem ab Episcopis, qui consentientem de religione habebant opinionem, exposita fuit, anathemate condemnarunt. Rursusque contra Acacium & Eudoxium, vtpote iure abdicatos, tulere sententiam.*

V *Quæ* (inquit Sozomenus *h*) *cum decreuissent, & Eudoxianos non vocassent solum, verum etiam locum illis dedissent pœnitentiæ, hique tamen minime obtemperarent: decreta omnibus vbique Ecclesijs significarunt. Ac quoniam suspicabantur (vti erat certe verisimile) Eudoxium aulam Imperatoris ad suis partibus fauendum inducturum, atque ipsis calumniam intentaturum, statuerunt eius conatum præuertere, & Acta Lampsaceni Concilij Imperatori indicare: quod & fecere &c.* Errat tamen (vt dictum est) auctor, dum subdit, Legatos Synodi ad Valentem missos et occurrisse, cum relicto fratre rediret Constantinopolim: nam ea præterito anno contigerunt, hæc autem præsenti tempore belli excitati inter Procopium & ipsum Valentem. Consentius itaque Socrates de Eudoxio ait *i*: *Illis rebus*, Lampsaci scilicet, *in Synodo statutis Eudoxius Constantinopolis Episcopus nullo modo refragari potuit: nam bellum, quod à populo, duce Procopio, iam concitatum erat, impedimento fuit, quo minus se de illis vlcisceretur. Quapropter Eleusius Cyzici Episcopus (erat hic Eudoxio & Acacio aduersarius) vna cum suis tum superiores partes adeptus, ad aliquod temporis spacium dogma illud, quod à Macedonio eius auctore nomen inuenit, quodque tunc paulo ante in Concilio Lampsaceno multo euidentius omnibus patefactum fuit, propugnauit. Istud Concilium causam quidem fuisse arbitror cur Hellespontus (est enim Lampsacus in angusto Hellesponti sinu posita) tanta Macedonianorum frequentia abundaret. Hoc quidem Concilium talem habuit exitum.* hucusque ipse: ex quo sane & illud redditur exploratum, præter confessionem Antiochenam ibi professam, additam ibidem fuisse ab ijsdem Semiarianis Spiritus sancti Diuini-

Margin notes: *a* Socr. l. 4. c. 4. — CONCILIUM LAMPSACENUM. — CONCILIUM LAMPSACENUM HÆRETICORUM. — *b* Socr. l. 4. — *c* Bas. ep. 72. — *d* Bas. ep. 82. — III. CATHOLICI AD LAMPSACENUM CONUENTUM. — *e* Bas. ep. 79. — QUID ACTUM IN SYNODO LAMPSACENA. — *f* Sozom. l. 6. c. 7. — *g* Socr. l. 4. c. 4. — *h* Sozom. l. 6. c. 7. — DAMNATUR EUDOXIUS CUM SUIS. — *i* Socr. vbi sup. c. 4. — MACEDONII HÆRESIS INVALESCIT.

ratis ex sententia Macedonij negationem. Quæ vero tum à Legatis Synodi, tum ab Eudoxia gesta esse cum Valente Imperatore Sozomenus tradit, ea omnia contigisse anno sequenti post extinctum Procopium, constat, siquidem hoc anno absq; vlla temporis intermissione Valens acerrimè à tyranno vexatus est, atque ad vltimum ferme discrimen adductus.

VI. LEGATIO EX CONCILIO LAMPSACENO.

Porro qui Lampsaci conuenere Episcopi, illud quoq; præstitere, vt quæ ab ipsis statuta essent, ad aliarum Ecclesiarum suæ communionis Episcopos missa, ab ijsdem cõfirmarẽtur. Illi enim diuersis in locis iisdem tunc temporis coeuntes, ex eorum sententia, qui conuenerant Lampsaci, cõmuni omnium consensu scripsere synodales Epistolas ad Occidentales Episcopos, deferẽdas per Legatos ad hoc ipsum delectos; qui nomine omnium omnes pariter Occidentalis Ecclesiæ, ac præcipuè ipsum Romanum Antistitem conuenirent, à quo & Catholicam communicationem expeterent, imo fallaciis ad hoc compositis extorquerent. Cæterũ quod ad legationis huius tẽpus pertinet; equidẽ perperam recensetur à Socrate *a* sub Cõsulatu Valentiniani & Valentis secũdo, tertio ab hinc anno. Nam si ex Synodo Lampsacena missa est legatio atq; litteræ scriptæ, quam ipsorum assertione constat hoc anno fuisse celebratam, nec vltra bimestris temporis spacium perdurasse, quonam pacto, quæso, accidere potuit, vt post triẽnium ex Concilio Lampsaceno legatio missa sit? Nec est, quod dici possit, aliarum Synodorum, quarum mẽtio in libello legationis est, tempus ad triẽnium esse dilatum: cum constet ad illud tempus nequaquam Liberiũ peruenisse, sed Damasum Romanæ Ecclesiæ præfuisse Pontificem, sequẽti anno ipso Liberio ex hac vita subducto. Itaque vel hoc anno, vel sequenti ad summum, ante Liberij tamen obitum, hanc legationem missam Romam, affirmare necesse est.

TEMPVS LAMPSACENÆ LEGATIONIS.

a Socrat. 4. c. 11.

VII. VAFRVM CONSILIŨ HÆRETICORVM.

Mirum dictu: qui Lampsaci, aliisque in locis eiusdem factionis conuenerunt Episcopi, facinus excogitant temerarium atq; pudendum. Cum enim complures ex illis, qui Concilio Lampsaceno damnassent Eudoxium, ijdem vero, quod olim in Concilio Constantinopolitano eidem obsecuti fuissent, ob eam causam suis ipsorum sedibus à Catholicis priuati essent, vt inter alios Eustathius Episcopus Sebastiæ minoris Armeniæ, qui ob communicationem cum Eudoxio, à Concilio Melitinensi fuerat sede depositus, vt S. Basilius *b* tradit: hi, inquam, vt sedes, quibus iuste priuati erant, recipere possent, viam illam adinueniunt, vt simularent se esse Catholicos, fideique Nicænæ obseruantissimos, libellumque offerrent Liberio Romano Pontifici; cuius auctoritate in suas ipsi restituerentur Ecclesias. Deliguntur ad hoc Legati, qui tum è Synodo Lampsacena, tum ex aliis eodem tempore conuocatis, in Occidentem ad Romanum Pontificem proficiscerentur; quo coram ipso edita nomine omnium fidei cõfessione Catholica, tum ipsius, tum omnium Occidentalium Episcoporum communicationem aucuparentur, nec non etiam gratiã inirent cum Imperatore Valentiniano in Galliis tunc in expeditione agente: quorum tanto fulti præsidio, nihil esset quod timerent Eudoxium Constantinopolitanum Episcopum, acerbissimum hostem.

b Basil. ep. 74

VIII. Quod igitur probè scirent, nullam vnquam se à Romano Pontifice extorturos fore communicationem, nisi cum Nicænæ fidei confessione: improbè illud statuunt, vt ad tempus mentiantur se esse Catholicos, rectamq; fidem afferant, quã nec si vellet, posset Liberius ipse reijcere. His igitur in hunc modũ dolose compositis, mercibus fraudum onusti Legati nauigant in Occidentem, delecti illi quidem ex omnibus, qui essent omnium audacissimi, & ad fingendum maximè præ cæteris comparati. Fuerunt hi Eustathius, Theophilus, & Siluanus, de quibus Socrates *c*: *Itaque Eustathium Sebastiæ Episcopum, qui sæpenumero abdicatus fuisset, Siluanum, Tarsi Ciliciæ, & Theophilum Castabalorum vrbis Ciliciæ mittunt; illisq; in mandatis dant, vt cum Liberio neutiquam de fide dissentiant, sed communicent cum Ecclesia Romana, fidemq; Consubstantialis ratam faciant. Isti cum litteris eorum, qui Seleuciæ de fide dissenserant, ad veterem vrbem Romam se conferunt: cum Imperatore minime colloquuntur (erat enim in Gallia in bello contra Sauromatas gerendo occupatus) sed Liberio litteras offerunt. Ille eas recipere noluit: nam eos sectæ Arianæ fautores esse dixit, & propterea ab Ecclesia non posse recipi, vtpote qui fidem Concilij Nicæni abrogassent. Cui illi respondent se pœnitentia adductos, veritatem agnouisse: fidem eorum, qui Filium Patri dissimilem esse docent, iampridem reiecisse: Filium in omnibus Patri similem confiteri atque illam vocem, Similem, nihil à voce, Cõsubstantialis, differre. Quæ cum dixissent Liberius postulat ab eis vt opinionis suæ declarationem scriptis mandarent. Illi libellum ei obtulere, in quo vera in fidei formula Nicææ edita comprehensa fuere perscripta. Epistolas, quas partis conuentus ab vrbe Smyrna, quæ est in Asia, à Pysidia, Isauria, Pamphylia, & Lycia scripserunt, hoc loco citare, ne sim longus, non est consilium. Libellus autem, quem Legati cum Eustathio missi Liberio dederunt, ita se habet.*

LEGATI AD LIBERIVM PAPAM MISSI.

c Socr. l. 4. c. 11.

IX. *Domino fratri & collegæ nostro Liberio, Eustathius, Theophilus, & Siluanus in Domino salutem. Vt omnem occasionem insanæ hæreticorum confidentiæ, qui Ecclesiæ Catholicæ graues afferunt offensiones, omnino adimamus: Concilia Episcoporum recte de religione sentientium, quæ Lampsaci, Smyrnæ, aliisq; variis in locis aliquando habita fuerunt, nostro approbamus consensu. Atq; quo magis cõstet nos iisdem assentiri, hanc obiimus legationem; litterasq; ad tuam benignitatem, & ad omnes alios Episcopos Italiæ, aliarumq; regionum ad Solem occidentem vergentium attulimus: ex quibus planum fiet, nos fidem Catholicam tenere, seruareq; quæ in sacrosancto Concilio Nicæno, temporibus beati Constantini Imperatoris, à trecentis decem & octo Episcopis confirmata fuerit, atque adeo inuiolata stabilisq; vsque ad hodiernum diem perpetuo permanserit: in qua vox, Consubstantialis, ad peruersam Arij doctrinam expugnandam, sancte recteq; posita est. Nam propriarum manuum subscriptionibus palàm confitemur, nos non aliter atque illos Patres, quos diximus, sentire, sed eandem fidem cum illis & antehac seruasse, & iam seruare, & ad extremum vsque spiritum seruaturos esse. Arium autem, impiam eius doctrinam, discipulos, opinionis fautores, quin etiam omnem hæresim Sabellij, omnes Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, & Pauli denique Samosateni sectatores penitus condemnare. Istorum doctrinæ, omnib. idem cum illis sentientibus, omnibus etiam hæresibus, quæ sacrosanctæ fidei prædictæ à sanctis Patribus piè & Catholicè in vrbe Nicæa expositæ aduersantur, item fidei formulæ in Concilio Ariminensi recitatæ, vtpote fidei sancti Concilij Nicæni, quam diximus, prorsus repugnanti (cui quidam dolo & quorundam periurio, propter nomen vrbis Nicææ, quæ est in Thracia, fraudulenter inducti, Constantinopoli subscripserunt) nominatim anathema induimus.*

LIBELLVS FIDEI LEGATORVM AD LIBERIVM PAPAM.

X. *Fides autem tum nostra, tum eorum, quos supra diximus, quorumq; legationem obimus, est hæc quidem: Credimus in Deum Patrem omnipotentem, omnium rerum & visibilium & inuisibilium effectorem. Et in vnũ vnigenitum Deum, Dominum Iesum Christum Filium Dei genitum ex Patre, hoc est, ex substantia Patris: Deum de Deo lumen de lumine: Deum verũ de Deo vero: genitũ, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, siue quæ in cœlo, siue quæ in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descẽdit, & incarnatus est, & homo factus est: passus est, & resurrexit tertia die. Ascendit ad cœlos, & venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Illis autem, qui asserunt, tempus aliquando fuisse, cum non esset, aut non ante fuisse, quam natus esset; aut ex iis, quæ non sunt, constare; aut ex alia, quam ex Patris substantia, vel essentia, cõstare; aut Filium Dei posse conuerti & mutari, anathema indicit Catholica & Apostolica Ecclesia.* hęc fuit horũ plenissima Catholicę fidei confessio, cui mox adiecerunt subscriptionem ijdem Legati his verbis: *Ego Eustathius Episcopus vrbis Sebastiæ, Theophilus & Siluanus, Concilij Lãpsaceni, Smyrnensis, & cæterorum Legati huic fidei nostræ declarationi manibus nostris, nostraq; ipsorũ voluntate subscripsimus. Quod si quis post hanc fidem à nobis expositã, aut contra nos, aut contra illos, qui nos miserunt, aliquod crimen adduxerit; cum tua sanctitatis litteris ad Orthodoxos Episcopos, quos tua pietas probauerit, veniat, & coram illis nobiscum de eo disceptet; & si quid offensum esse constiterit, in auctorem illius vindicetur.* At non tantum ipsi subscripsere Legati, sed & suæ ipsorum subscriptioni nomina quoque subiecerunt Episcoporum, à quibus missi eorum nomine legatione fungebantur: quod testantur Liberij litteræ ad eosdem redditæ. *At isto libello* (subiungit

CONFESSIO FIDEI CATHOLICÆ

Socrates)

Socrates) Liberius Legatos tanquam sponsione obstringens, in cōmunionem recepit; datisq; illis litteris, dimisit. Porro ex recitato modo libello Liberio à Legatis dato, satis perspicuè demonstratur, illum scriptum esse ante persecutionem à Valente in ipsos Semiarianos atq; Catholicos excitatam: siquidem nulla prorsus in ea mētio persecutionis habetur, cuius primum omnium meminisse oportuisset. Sed iam Liberij litteras redditas ad Orientales, à Socrate descriptas, hic recitemus.

XI. Dilectis fratribus & collegis Hypatio*, Cyrillo, Hypachio*, Vranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Seuero, Dydimioni, Brettanio, Callicrati, Dalmatio, Ædesio, Eustachio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Stenello, Ioanni, Macario*, Charisio, Siluano, Photino, Antonio, Ayto, Celso, Euphranori, Meletio, Patricio, Seueriano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustachio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leontio, Philagrio, Lucio, & omnibus in Oriente Orthodoxis Episcopis, Liberius Episcopus, Italiæ, & alij Occidentis Episcopi, in Domino semper salutem. hæc nomina ipsi libello fidei à Legatis dato erant apposita.

* Hychio
* Hyparechio
LITTERÆ LIBERII PAP. AD ORIENTALES.
* Macari

XII. Vestræ litteræ fratres dilecti, lumineq; fidei illustrati, de pace & concordia Ecclesiæ per honoratissimos fratres & Episcopos Eustathium, Siluanum, & Theophilum ad nos perlatæ, nobis maximam maximeq; optatam lætitiam attulerunt. Id adeo in primis, quod vestras sententias & opiniones, tum cum mea, qui infimus omnium sum, tum cum aliorum Episcoporum Italiæ, cæterarumq; omnium regionū versus Occidentem, sententijs consentire concordareq; ostenderunt, atq; adeo confirmarunt. Hanc autem Catholicam & Apostolicam fidem agnoscimus, quæ vsque à Concilio Nicæno hactenus integra stabilisq; permansit. Hanc illi ipsi Patres se habuisse confessi sunt; atque adeo mira alacritate & gaudio completi, omnia absurdæ opinionis vestigia, omnesq; eius quasi scintillas relictas sustulerunt. Hancq; fidem non solum apud populum cōcionando, verum etiā sedulo scribendo, omnib. proposuerunt. Cuius quidem exemplar his litteris necessario subiungendum duximus, ne qua hæreticis ad insidias tendendas relicta sit occasio: quam quidem nacti, de integro faces suæ maleuolentiæ in Ecclesiam intentent; magnaq; dissidiorum incendia (vt illis in more positum est) exuscitent. Nam & hoc ipsum confitentur honoratissimi fratres nostri Eustathius, Siluanus, & Theophilus: nimirum & se ipsos & vestram charitatem semper hanc fidem seruasse, & ad extremum vitæ diem seruaturos esse; videlicet quæ fuerit à trecentis decem & octo Episcopis Orthodoxis in vrbe Nicæa probata; quæq; & perfectam complectatur veritatem, & hæreticorum multitudini ora obturet; eorumq; doctrinam penitus euertat. Neq; enim tam ingens Episcoporum numerus fortuito, sed Dei nutu & voluntate ad furorem Arij comprimendum coactus est. Imo vero eorum numero beatus Abraham tot hominum millia per fidem profligauit. Quæ quidem fides vi & nomine Consubstantialis, comprehensa, tanquam propugnaculum firmum & inexpugnabile, omnes impetus & nefarias pestiferæ opinionis Arij machinas retundit, reprimitq;.

XIII. Et quanquam nequam & scelerati Ariani effecere, vt omnes Episcopi Occidentis Arimini in vnum cogerentur, quo ibi vel persuasione, vel (vti verius dicam) Imperatoris auctoritate, illud, quod erat ad summam cautionem in fidei formula positum, aut tollerent, aut peruerse inficiarentur: nihil hac fraudulenta molitione omnino profecerunt. Nam omnes illi fere Episcopi, qui Arimini conuenerant, quiq; vel fallacibus inescati illecebris, vel vi compulsi à fide tum quidem desciuerant: nunc tamen ad sanā mentem reuersi, fidei formulæ ab Episcopis Arimini conuocatis editæ anathema denunciarūt, & fidei Catholicæ & Apostolicæ Nicææ confirmatæ subscripserunt, & nobiscum iam vna communicāt. Omnes illi, inquā, in præsentia maximo iracundiæ æstu contra dogmata Arij, eiusq; discipulos exardescunt. Quam rem vestræ charitatis Legati cum explorate cognitam planeq; perspectā haberent, suæ ipsorum subscriptioni vestra etiā nomina adiunxere. Ario aūt & decretis Arimini contra fidem Nicææ stabilitam sancitis (quib. item vos per versutas blanditias in fraudē inducti cum iureiurando adhibito subscripsistis) anathema edixere.

QVID GESTVM IN CONCILIO ARIMINENSI.

XIV. Quapropter nobis videbatur consentaneum, litteras ad vestram charitatem perscribere, vobisq; iusta & æqua petentib. opem ferre: præsertim cum per confessionem vestrorum Legatorum perspicuè intelligeremus, Episcopos Orientis ad sanam sinceramque mentem reuersos, cum Orthodoxis Occidentis Episcopis in fide concordare.

CONCORS FIDES CATHOLICA OCCIDENTALIVM.

Neque vos ignorare volumus, & blasphemias Arimini contra Filium Dei diuulgatas, iam etiam ab his, qui tum videbantur fraudulenter & repentino impetu à veritate tanquam abrepti, anathemate damnari, & fides Concilij Niceni concordi animorum voluntate ab omnibus assensum esse. Quinetiam per vestras litteras omnes certiores fieri debent, vt qui per fraudem à recta fide abducti fuerint, iam tandem ex cæca hæresis caligine ad clarum diuinumq; lumen libertatis Catholicæ regrediantur. Qui quidem si post hoc Concilium lethale pestilentis doctrinæ venenum euomere voluerint, omnesq; Arij blasphemias ex animis suis radicitus euellere, atque adeo illis anathema indicere: sciant se pariter cum Ario & eius discipulis, cum alijs serpentibus, vtpote Sabellianis, Patropassianis, & alterius hæreticæ prauitatis cuiuscunq; modi sectatoribus à communione Ecclesiæ, quæ filios adulterinos non recipit, tanquam fœderis & societatis expertes omnino exclusos esse. Deus vos fratres charissimi, diu seruet incolumes. hactenus Liberij Papæ litteræ ad Orientales, quibus significabatur, iisdem, vt Catholicis, Catholicam ab omnibus impertiendam esse communionem.

XV. Cæterum nō has tantum pacificas, seu communicatorias litteras Liberius Papa Legatis dedit, sed & alias etiam, quibus Apostolica præcipiebatur auctoritate, vt ijdē, qui fuerant antea expoliati sedibus, post professionem fidei Catholicæ habitam suis ipsorum restituerentur Ecclesiis; quarum quidem auctoritate suas singuli receperunt sedes Episcopales. Tanta enim inerat auctoritas Romano Pontifici, vt quantumlibet suspectos homines, & qui hactenus inhæsissent hæreticis; iam Catholicos redditos, eiusdem Romani Episcopi arbitrio, nemo eos recipere detrectaret. Meminit S. Basilius de ijsdem Liberij Papæ litteris, quibus & præcipiebatur, vt inter alios ipse Legatorum primarius Eustathius reciperetur in suam Ecclesiam Sebastenam: qui, eisdem ostensis in Concilio Tyanensi in Cappadocia, confestim suam recepit Ecclesiā. Porro idem Basilius a aperit veternosi hæretici vafrum consilium in surripiēdis hisce à Liberio Papa litteris. sed de his agemus paulo post, cum de Concilio Tyanensi sermo erit. Equidem Eustathius se tunc habuit tanquā mimus in scena, dū vna cum suis Catholicam personam induēs habitus vbique est Catholicæ fidei professor atque defensor: cum ita Apostolica auctoritate suffultus, quocumque pergeret, Synodos cogeret, Nicænamq; fidem probandam omnibus anteponeret.

LIBERIVS ALIAS LITTERAS DEDIT DE RESTITVTIONE EPISCOPORVM.

a Bas. ep. 74

XVI. Quidnam vero redeuntes, inter alia loca; in Sicilia Legati egerint, Socrates b declarat his verbis: Hi, inquit, acceptis litteris, Legati cum Eustathio in Siciliam proficiscuntur: vbi Concilio Episcoporum Siculorum conuocato, coram illis similiter fidem Consubstantialis se seruare confitentur: fideiq; formulam in Concilio Nicæno confirmatam, ratam faciunt. A quibus cum litteras in eandem cum Epistola Liberij sententiam perscriptas ad Episcopos, qui eos miserant, accepissent, recta reuerterunt. Illi, Epistola Liberij accepta, Legatos ad Episcopos cuiusque ciuitatis, qui fidem Consubstantialis defendebant, oratum mittunt, vt omnes ex vno animorum consensu Tarsum Ciliciæ, tum ad fidem Niceni Concilij confirmandam, tum ad omnem contentionem, quæ post illud in Ecclesia oriebatur, dirimendam, commearent. Quod quidem fortassis factū fuisset, nisi Eudoxius sectæ Arianæ Episcopus, qui tum gratia apud Imperatorem plurimum poterat, obstitisset: qui propter Concilium editum permagna iracundiæ flamma incensus illos grauissimis affecit incommodis. Macedonianos vero per Legatos, quos miserunt, cum Liberio cōmunicasse, fidemq; Concilij Nicani ratam fecisse, Sabinus etiam in libro suo, De collectione rerum in Concilijs gestarum, perspicuè declarat. hactenus Socrates. at id de inita gratia Eudoxij cum Valente postea contigit, vt ex Theodoreto suo loco dicemus.

b Socr. li. 4. c. 11.
CONCILIŪ HABITVM IN SICILIA

XVII. Antequam autem res ab eis gestas vlterius prosequamur, deque Concilio Tyanæ in Cappadocia ea de causa habito agamus; reliqua, quæ eiusdem legationis tempore in Occidente sunt gesta, ordine prosequamur. Constat ex litteris Illyricorum Episcoporum, Eustathium Legatum cum suis ad eos quoque in itinere profectum esse, atque pariter sicut Romæ & in vniuersa Italia fecerat, fidem Catholicam prædicasse. Quod igitur visi essent Legati rem serio agere, Liberius Papa magnam inde sibi fiduciam comparauit, vt vniuersus Christianus orbis

sub vna

LIBERIUS PRO FIDE CATHOLICA NAVITER AGIT.

sub vna fide Catholica, ipsaq; professione Nicæna, Ariana hæresi procul eiecta, redigi posset. Qui & ad id ipsum perficiendum haud impigrè laborauit, sed omnes plane Apostolicæ functionis neruos cõtendit: nam non satis sibi visum Romæ ea de causa Synodum agere; sed & Legatos tum ad Illyricos, & inde ad Asianos perducẽdos, tum in Gallias misit, & ad alias Occidentis prouincias, ex more, vt de fide Catholica Orientalium ad Ecclesiam redeuntium vniuersam Occidentalẽ Ecclesiam redderet certiorem: quod & factum est, antequam Legati remearent in Orientem. Etenim Sozomenus *a* tradit, eosdem Legatos redeuntes in Orientem tulisse secum litteras ab Episcopis Italiæ, Galliæ, Africæ, & Siciliæ. Tunc autem per Liberium ad Illyricæ Ecclesiæ Episcopos, necnon ad Asianos Legatus est missus; fuit hic (vt ipsorum declarãt litteræ) Elpidius Romanæ Ecclesiæ presbyter, & fortasse ille ipse Elpidius, qui cum Philoxeno alias missus est Legatus à Iulio Papa ad Arianos in Orientem. Quid vero per eundem Apostolicæ sedis Legatum in Illyrico actum sit, literæ synodales in ipsorum conuentu ab eisdem conscriptæ significãt, quas recitat Theodoretus, sed confuso plane rerum gestarũ ordine, dum eas post ordinationem S. Ambrosij Episcopi Mediolanensis perperam collocat; quas hoc tempore Eustathianæ legationis datas esse, eædẽ litteræ apertè declarant. ipsa autem synodalis Epistola sic se habet *b*:

a Sozom. l. 6 c. 12.

LEGATIO AD ILLYRICOS.

b Theod. li. 4 c. 8.

XVIII. ILLYRICORUM EPISCOPORUM EPISTOLA SYNODALIS.

Episcopi Illyrici, Ecclesiis Dei, & Episcopis diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, & Pacatianæ, in Domino S. Cum in vnum essemus coacti, & diu multumq; de salutari Verbo disceptatum esset, tandem confirmauimus, Trinitatem cõsubstantialem esse, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. De qua re consentaneum videbatur litteras ad vos perscribere, non captiose & vafrè ea, quæ ad cultum Trinitatis pertinent, tradendo, sed cum humilitate animi de illis decernendo. Has nostras litteras misimus per dilectum fratrem nostrum & collegam Elpidium presbyterum. Est quidem litteris proditum, non in Epistola nostra manuscripta, sed in libris Saluatoris nostri Iesu c Christi: Ego sum Pauli, ego vero Apollo, ego Cephæ, ego Christi: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Atque nostra modestia his potuisset esse contenta, vt nullas omnino litteras ad vos scriberet: quippe cum vestra prædicatione, quæ Spiritum sanctum à Patre & Filio separatis, tantus terror omnibus prouinciis, quæ à vobis administrantur, iniectus sit. Itaque coacti sumus dominum & collegam nostrum Elpidium cum litteris Romæ, quæ est caput Imperij, ad vos mittere, vt discat, vtrum vestra prædicatio ita se habeat, an non. Nam qui opinantur Trinitatem non esse consubstantialem, anathema sunto. Et si quis cum huiusmodi communicare deprehensus sit, anathema esto. His autem, qui prædicant Trinitatem consubstantialem esse, regnum cælorum paratum est. Quare obsecramus vos, fratres, ne aliud doceatis, neue aliud opinemini; sed prædicetis perpetuo Trinitatem consubstantialem esse, quo possitis hæredes regni Dei effici.

c 1. Cor 8.

XIX. ALIA DECRETA SYNODI ILLYRICÆ.

Dum hæc de re scriberemus ad vos, commonefacti sumus, vt in his nostris litteris scriberemus etiam de Episcoporum, collegarum scilicet nostrorum institutione: vt si quomodo fieri queat, è magistratibus, qui probata spectataq; fide fuerunt, Episcopatu functuri, cooptentur: sin autem tales non reperiantur, e Sacerdotum collegio. Ad eundem modum tum presbyteri, tum diaconi de ordine Sacerdotali sumantur, vt omni ex parte inculpati sint, minimè vero de curia aut militum ductoribus. Atque propterea non erat animus ad vos pluribus scribere, quod vnum omnium nomine ad vos misimus dominum & collegam nostrum Elpidium, vt accurate discat, vtrum vestra prædicatio ita se habeat, vti à domino & collega nostro Eustathio accepimus. De cætero, fratres, tametsi dudum in errore versati estis; tamen vetere homine deposito, nouum induite. Atq; idem ipse frater & collega noster Elpidius docebit vos veræ fidei prædicationem, nimirum quod sancta Trinitas consubstantialis est, & Deus Pater cum Filio & Spiritu S. sanctificatur & glorificatur: & quod Pater in Filio existit, & Filius in Patre vna cum Spiritu sancto in omnem æternitatem.

XX. FIDEI PROFESSIO.

Quare perspicuè declarata, poterimus vere confiteri sanctam Trinitatem consubstantialem esse, vti formula fidei olim in Concilio Nicæno edita vult: quam etiam Patres nostri confirmarunt. Itaque hac fide prædicata, poterimus scelesti dæmonis retia euitare: quo represso, copia erit cum nos per litteras ad pacem conciliandam mutuo salutandi, tum vitam quietam tranquillamque degendi. Proinde scripsimus ad vos, vt Arianos, qui sunt Concilij sententia abdicati, possitis cognoscere: qui quidem neque Filium Dei ex Patris essentia constare, neque Spiritum sanctum confiteri volunt: quorum nomina subiunximus, Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades, Amantius, Cleopater. Atque hæc quidem ad hunc modum acta sunt, ad gloriam Patris & Filij & Spiritus sancti in sæcula sæculorum, Amen. Vos ad multorum annorum curricula optamus in Domino Patre & Filio Saluatore nostro Christo, cum Sancto Spiritu, valere plurimum. hucusque Epistola Illyricorum. Quid autem factum sit per Elpidium in Asia, ignoratur.

XXI. Porro his literis synodalibus accesserunt literæ Imperatoriæ ad eosdẽ Asianos cõscriptæ, quas recitat Theodoretus, hæcq; præfatur *d*: Citabo (inquit) *quoque legem, quæ & pietatem perspicuè ostendit Valentiniani, & sanam itidem Valentis de religione doctrinam, quam eo tempore amplectebatur, manifeste declarat.*

d Theod. l. 4 c. 6.

LITTERA IMPERATORUM.

Imperatores Maximi semper Augg. Victores, Valens & Valentinianus, Episcopis diœcesis Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino S.

Vbi frequenti in Concilio in Illyrico coacto multum in vtramq; partem de salutari Dei Verbo disceptatum erat: beatissimi Episcopi Trinitatem consubstantialem esse, hoc est, Patrem, & Filium, & Spiritum S. certis rationibus ostenderunt. A qua fide ne digitum quidem (vt aiunt) deflectentes, debito cultu religionem præpotentis Regis prosequuntur: quam etiam nostra celsitudo passim prædicari mandauit.

XXII. *Attamen non est hæc causa, cur quidam dicant se religionem sequi Imperatoris, qui hunc mundum gubernat: neglecto scilicet illius mandato, qui nobis de salute nostra præcepta dat. Est n. præceptum Euangelij Dei nostri, qui hanc habet velut ratam definitamq; sententiam e: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Quid ergo vos dicitis Episcopi, & Verbi salutaris Antistites? Quod si vos eadẽ decernatis, tum certe mutuo vos ipsi complectimini, & Imperatoria celsitudine nolite abuti. Nolite persequi veros Dei ministros, quorum precibus & bella sedantur in terra, & incursiones angelorum, qui à Deo desciuerunt, arcentur: qui etiam orando pestiferos dæmones repellere nituntur: qui vectigalia, vti leges postulant, penditare non recusant: qui potestati Imperatoriæ non refragantur; sed sanctè & sincere tum mandatum præpotentis Regis Dei obseruant, tum nostris legibus obsequuntur. At constat, vos obstinate his rebus restitisse.*

e Mar 12. Luc. 20.

XXIII. *Nos patientia semper à principio vsque ad finem vsi sumus, vos contra animi vestri impotentiæ obsecuti estis. Sed nos à vestra culpa volumus esse vacui & puri: non aliter atque Pilatus, qui cum de Christo iam tum inter nos vitam agente haberetur quæstio, noluit eum interficere; & rogatus à Iudæis vt Cruci affigeretur, se conuertere ad Orientem, petere aquam manibus, easq; lauare cœpit, simul hæc locutus: Innocens sum à sanguine iusti huius.* Hæc caute legas: inscitia enim eius, qui Imperatori erat ab Epistolis, Pilato Christum condemnanti adscribitur innocentia: perinde ac si Iudæi absq; Pilati sententia Christum crucifixissent. Sed pergit auctor. *Ob quam causam nostra celsitudo semper istud imperauit: Ne quis quem persequatur: Ne quis quem submergat, vocetve in inuidiam Christi agricolas: Neve procuratores summi Regis exagitet; ne regnantibus nunc nobis, nihil hinc emolumenti consecuti, postea vna cum sceleris exhortatore in ea, quæ testamenti ipsius sunt, damna, incurratis: id quod in Zacharia sanguine eueniebat: nam funesti illi, perinde ac pestifer dæmon, qui cædis illius socius erat, mortis supplicio traditi, adueniente cœlitus Rege nostro Iesu Christo, disrupti perierunt.*

Istud mandatum dedimus, præsentibus, audientibusq; ea, quæ facta sunt, Amegetio, Ceronio, Damaso, Lampone, & Brintesio. qui hic nominantur, fuisse putantur Romani presbyteri apud Imperatorem Valentem legatione fungentes. sed subdit: *Porro ipsa Acta ad vos misimus, vt intelligatis, quæ hoc præclarum Concilium decreuerit. Nam his litteris attexuimus decreta Concilij, quæ summatim complectuntur ista.*

LEGATI APUD IMPER.

XXIV. *Sententiam magni & Orthodoxi Concilij Nicæni sequentes, cõfitemur Filium Patri consubstantialem esse. Neque certe ita intelligimus Consubstantialem, vt quidam olim exponebant, qui non sincere & ex animo Concilio Nicæno subscripserunt: Neque vt alij,*

FIDES ILLYRICÆ SYNODI.

qui hoc tempore illos appellant Patres, & vim huius verbi, Consubstantialis, tollunt, sequunturq; opinionem eorum, qui tradiderunt, per hanc vocem, Consubstantialem, nihil aliud significari, quam Similem, per quam vocem Filius nulli creaturæ per ipsum conditæ, sed soli Patri similis ostenditur. Qui ista tradunt, Filium Dei nihil aliud, quam creaturam eximiam esse, impiè plane definiunt. Nos autem non aliter sentimus, atque duo Concilia, quorum alterum iam Romæ, alterum habetur in Gallia: Nimirum vnam eandemq; essentiam esse Patris & Filij & Spiritus sancti in tribus personis, hoc est, tribus perfectis, vt Græci loquuntur, τελείοις. Confitemur item (vt est in fidei formula Nicææ edita) consubstantialem Dei Patris Filium sumpsisse carnem ex sancta Virgine, inter homines habitasse, impleuisseq; omnē pro nobis œconomiam, nascēdo, patiendo, resurgendo, & in cælos ascendendo: venturum quoque denuo, vt in die Iudicij, prout quisque se gessit in vita, reddat cuique: carni vniuersæ visum fore: diuinā suam demonstraturum potentiā: Deum carne indutū, non hominē indutum Diuinitate (ne quis se existimaret Diuinitatē mensura hominis circumscriptā.) *Illis aūt, qui contraria sentiunt, anathema denunciamus. Pari ratione his, qui nō ingenuè dicunt anathema ei, qui asserit Filium non antefuisseā quā nasceretur, sed tradit eum vi & facultate prius in Patre fuisse, quam re ipsa genitus esset, anathema denunciamus. Nam istud dici potest de omnibus creaturis, quæ non semper cum Deo sunt; sicut Filius semper cum Patre est, æterna generatione genitus.* hactenus professio Synodi Illyricæ apud litteras Imperatoris summatim expressi.

XXV. VALENTIS POTIUS QUAM VALENTINIANI LITTERÆ. Verum has litteras à Valente potius, quā à Valentiniano esse conscriptas, illud in primis persuadet, quod in earum titulo primo loco nomen Valentis habetur inscriptum, quodq; etiam Valentinianus hoc tempore in Gallijs ageret (vt Amianus est auctor) in expeditione aduersus Alemannos: & cum non Orientali, sed Occidentali præesset Imperio; haud eius partiū esse videbatur, vt Asianos Episcopos à recto fidei tramite deuiātes admoneret, sed erat id potius operis eius germani atque collegæ Valentis. Sed & si ad eos quacunq; velimus ratione illū scriptum fuisse; ipse in Gallijs agens, Galliarum potius Concilij fidem Catholicā, instar Romanæ, misisset, quam Illyricæ, cum alioqui oēs fidei formulæ vnius eiusdemq; sententiæ essent. Porro amplam à Deo mercedem Valens ex his consecutus est, vt ex inspetato ab ingruente ac validius præualente Procopio tyranno, eius nutu liberaretur. quo modo autem id acciderit, dicturi sumus anno sequenti, quo id ipsum fieri contigit.

XXVI. Illyricis igitur Nicænam fidem recipientibus congratulati sunt Italiæ Episcopi, eiusmodi literas ad eos dantes, quas liber S. Hilarij fragmentorum Synodi Ariminensis, nuper editus, tibi exhibet istis verbis[a]:

a Hilar. frag. lib. 1. pag. 38. 39.

EPISTOLA EPISCOPORUM ITALIÆ AD ILLYRICOS.

Dilectissimis fratribus per Illyricum fidem paternam retinentibus, Episcopi Italiæ, in Domino æternam salutem.

Diuini muneris gratia, vt secundum Apostolum omnes vnum sapere, omnes vnum confiteri cœperimus; & quantū ad Italiam pertinet, cum fides paterna, hoc est, apud Nicæam scripta se reddidit, fraudem, quam passa est apud Ariminum, recognoscens, Illyricum etiam Deum clementi nutu respexisse, gaudemus, & consortio infidelitatis, quo grauabatur, abiecto, ea, quæ sunt rectæ sententiæ, probare cœpisse, gratulamur. Nostram igitur dilectissimi fratres, vnam candemq; accipite firmam subscriptione sententiam. Nicæni tractatus aduersus Arium Sabelliumque, cuius Photinus partiaria hereditate damnatur, decreta seruamus. Ariminensis Concilij statuta quorundam tergiuersatione corrupta, consensu omnium prouinciarum intercidimus, quorum etiam exemplaria transmittenda censuimus, vt nec in fide retinenda, nec in confutando Ariminensi Concilio aliqua videretur condissensio.

XXVII. *Quicunque igitur nostræ vnanimitatis optat habere consortiū, quicunque indiuiduam pacem nobiscum habere desiderat, quæ sunt nostra sententia, comprobare festinet, & fidei nobis memoratæ subscriptionē, & rescissionem Ariminensis Concilij sine ambiguitate mittendo. Id certe petimus, quod complurium harum prouinciarum porrigimus ipsi consensum. Auctores autem hæresis Arianæ, vel Ætianæ Valentem & Vrsacium, cæterosq; eorundem consortes, non nunc esse, quod manifestari apud Illyricum cœperunt, sed olim condemnasse manifestum est. Explicit.* Ita quidem Episcopi Italiæ, vtiq; Liberij auctoritate isthæc omnia pertractantis, in vnum collecto Concilio.

His itaq; in Occidente à Liberio Papa rebus gestis, ipsisq; Legatis ad propria redeuntibus: factum est, vt ijdem Legati remeantes ab Occidente, nēpe Eustathius Episcopus Sebastiæ, atq; alij collegæ, ad Synodū, quæ à Catholicis agebatur Tyanæ ciuitatis Cappadociæ (est enim ciuitas ad radices Tauri montis posita) se conferrent cum Liberij litteris, quib. inter alia ipse in sedem suam restitui Eustathius petiit: quod absq; controuersia omnes, primæ sedis veriti maiestatem ac pariter auctoritatē, communi sententia fieri decreuerunt. XXVIII. SYNODUS TYANENSIS. Meminit eiusmodi Synodi Tyanensis Sozomenus[b] his plane verbis: *Eodem tempore, dum Eusebius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, Athanasius Ancyræ, Pelagius Laodiceæ, Zenon Tyri, Paulus Emesæ, Otreius Melitinæ, & Gregorius Nazianzi Episcopus* (pater hic fuit Gregorij Theologi) *& alij multi, qui regnante Iouiano, Antiochiæ decernebant doctrinam, quod Filius sit Patri consubstantialis, tenendam esse: Dum, inquam, isti omnes Tyanæ Concilium habent, litteræ Liberij & aliorum Episcoporum Occidentis recitantur. Ex quibus permagnam capientes lætitiā, scripserunt omnibus Ecclesiis, vt tum decreta Episcoporū Occidentis, tum litteras Liberij & aliorum Episcoporum Italiæ, Africæ, Galliæ ad occasum Solis spectantis, & Siciliæ (horum n. literas quoq; Legati ex Cōcilio Lampsaceno ad eos missi attulerāt) diligenter perlegerent: deinde numerum omniū (Concilium n. Ariminense multitudine longe superabant) secum subducerent: tum & doctrina se illis & communionis socios adiungerent: deinceps vt in ea sententia se esse suis ipsorum litteris declararent: postremo vt ad certum diem, quem præstituerant, dum adhuc ver esset, Tarsi Ciliciæ in vnum conuenirent. Atq; hi quidem hoc modo ad conueniendū in vnum locum se mutuo ipsi cohortati sunt.* hactenus de gestis in Synodo Tyanensi summatim Sozomenus.

b Sozom. l. 6. c. 12.

XXIX. At quod insuper de hac eadē Synodo Tyanensi ex Basilio Magno diuersis in locis licuit inuenire, hic in mediū adducamus: Atq; illud in primis, quod cum ipse adhuc agēs in solitudine accepisset de eiusmodi collecto cōuentu, scissetq; illuc cōuenisse inter alios Eusebium Episcopum Cæsareæ Cappadociæ, qui iam à tempore suæ ipsius creationis aduersus ipsum Basilium simultatem gerebat, cuius rei causa (vt dictum est) idem Basilius in solitudinē se receperat: opportunum sibi visum est, ad eandem Tyanensem Synodum litteras dare, quibus significaret, nihil antiquius apud se esse, quā pacem cum omnibus exoptare. Porro literæ ad conuentum Tyanensem conscriptæ sic se habent[c]:

c Basil. ep. 68

XXX. BASILII EPISTOLA AD SYNODUM TYANENSEM. *Profunda detegens & cordium consilia perscrutans Dominus dedit etiam humilibus prudentiā difficilium (vt nonnulli existimant) machinamentorum. Nihil igitur nos latuit, neque ex factis aliquid occultatum. Attamen nos neque vidimus, neque audimus quippiam aliud, quā Dei pacem, & quæ ad ipsam maxime spectant. Si n. alij potentes atq; magni sint, suisq; viribus confisi: certe nos, qui nihil sumus, & paruæ auctoritatis nunquam nos attollemus, vt in solitudine possimus rebus superesse. cum exacte sciamus nos magis vniuscuiusq; fratrum auxilio indigere, quā altera manus alterius. Porro quod in ipsa corporis structura cōmunio est necessaria, Dominus nos docuit. Cum enim hæc ipsa nostra membra respicimus quod vnum non sibi ipsi ad functionem satis est: quomodo censebo, me ipsum mihi sufficere ad vitæ negotia obeunda? Neque n. pes tuto iteret, altero non subleuante. Neq; oculus ita recte viderit, nisi alterum habeat socium & cum eo vnanimiter visibilius se obijciat. Iam auditus exactior est, qui per vtrosq; meatus vocem recipit: & multo validior apprehensio digitorum communione.*

XXXI. BASILIUS PACEM QUÆRIT CUM SUO EPISCOPO EUSEBIO. *Ad hæc nihil eorum vel quæ à natura, vel quæ ex instituto recte peraguntur, sine consortis conspiratione perfici videmus, cum etiam deprecatio ipsa consonantes non habens multo est inualidior. Ac Dominus dixit, cum duo vel tres vnanimes ipsum inuocant, in medio se illorum fore. Insuper dispensationem ipsam Dominus suscepit, vt per sanguinem Crucis ipsius, siue terrena, siue cœlestia pacificaret. Quare ob hæc omnia, in pace manere vitæ nostræ residuos dies precamur: in pace esse dormitionem nostram optamus. Pro hac neq; laborem effugere qualemcunq; decreui, non humile quicquam sonare vel facere; non itineris longitudinem abhorrere; non aliud quid molestiæ detrectare, vt ex præmijs pacificationem consequamur. Et si quis hæc nos docentes sequatur, hic optimus*

etiam precationis terminus existit: si autem in diuersum trahatur, ego quidem neq; sic à meo studio recedam: singuli autem ipsimet suorum operum fructus in die retributionis agnoscent. Vale.

Lectis his in Synodo literis, haud potuit tam sanctæ iustaq; tanti viri postulatio spermi: quamobrem effectũ est, vt Eusebius Basilium pacem rogantem, licet sero, tandem eadem impertiret. Quo modo autem ex Synodo reuersus ad suam Cæsariensem Ecclesiam eum ex eremo accersiuerit, suo loco inferius dicturi sumus. Nunc vero Acta Tyanensis Synodi prosequamur.

XXXII. EVSTATHIVS SEBASTAN. IN SEDEM RESTITVTVS.

Cum igitur Eustathius atq; collegæ in Synodum admissi, Liberij Romani Pontificis litteras communicatorias, atq; aliorum Occidentalium Episcoporum vna cum professione Nicæna recitandas obtulissent: ab omnibus æque vt Catholici, cõmunicatione Catholica digni habiti sunt: insuper secundum mandatum Romani Pontificis, cuius extabant speciales literæ, idem Eustathius Sebastenus Episcopus in suam sedem restitutus est. Sunt de his omnibus Basilij litteræ testes: qui quidẽ probe sciens omnia hæc subdole à Legatis in Synodo actitata esse, & nihil aliud habuisse apud eos Nicænam confessionẽ, nisi ad decipiẽdum extitisse mentitam larvam; voluit de his in primis suos admonuisse monachos, ad quos hæc inter alia *a*: *Est*, inquit, *Nicæna fides, quã Occidentales attulerunt Tyanensiq; Synodo tradiderunt, à qua & suscepti sunt. Sed habent astutum quoddam dogma ad eiusmodi suas mutationes paratum. Nam verbis fidei more medicorum vtuntur pro commoditate aliter atque aliter sese ad affectionum rationem ac varietatem attemperates.* &c.

a Bas. ep. 73

XXXIII. EVSTATHII SEBASTENI RES GESTA.

Quin etiam alia occasione idem Basilius postea admonuit Occidentales, qui ab Eustathio decepti essent sub prætextu Catholicæ confessionis: atq; qualis ipse Eustathius fuerit, à cunabulis pene ad illud vsque tempus res ab eo gestas summatim perstringens, his insinuat verbis *b*: *Est itaque vnus ex illis, qui plurimum excitant turbarum, Eustathius ex Sebastia minoris Armeniæ. Hic olim institutus ab Ario, cum is Alexandriæ floreret impias aduersus Vnigenitum Dei blasphemias strueret, sectator illius, & inter selectissimos discipulos connumeratus fuit. Posteaquam vero ad suos reuersus, à beatissimo Hermogene Cæsareæ Episcopo propter impiam opinionem condemnaretur; confessionem illi obtulit sanæ fidei, atque ita manus impositionem ab ipso obtinuit. Vbi vero dormitionem accepit Hermogenes, mox ad Eusebium Constantinopolitanum sese contulit, qui & ipse nihilominus impiam Arij dogma tuetur* (hic est Eusebius, qui antea Nicomediensem Ecclesiam rexerat, antesignanus Arianorum.) *Inde postea quibusdam ex causis pulsus ad patriam sese recepit: illicq; denuo erroris purgationem obtulit: sed ita, vt celata & obtecta mentis impietate quandam exhiberet verborum rectitudinem. Mox vero vbi vtcumque adeptus est Episcopatum, anathematismum contra Homousion in Synodo Ancyræ habita scripsisse deprehenditur. Ex illa ad Seleuciam profectus cum illis, quos eiusdem habet opinionis, ea gessit, quæ omnes norunt. Constantinopoli vero iterum ad ea, quæ ab hæreticis proposita sunt consensit.*

b Bas. ep. 74

XXXIV. EVSTATHIVS CVR ET QVANDO DEPOSITVS.

Atq; ita Episcopatu eiectus, præterea quod in Melitina Synodo depositus esset, viam sibi ipsi per quã restitueretur, excogitauit, eam videlicet, vt ad vos proficisceretur. Quæ vero sint illi à beatissimo Episcopo Liberio proposita, & ad quæ consenserit, nobis clam est: nisi quod Epistolam attulit, per quam restitueretur, eam vbi Tyanea Synodo exhibuit, in suum locum restitutus est. Iste itaq; iam fidem eam, in quã receptus est, depopulatur; cumq; illis facit, qui Homousion anathemate percellunt: deinde & hæresi patrocinatur eorum, qui Spiritum S. spoliant Diuinitate. Quoniam igitur istinc vires accepit lædendi Ecclesias, ac publicandæ suæ impietatis fiducia, quã vos dedistis, ad subuersionem multorum vsus est: necesse est, vt istinc quoq; veniat malorum istorum correctio: scribaturq; Ecclesiis, quibus quidem conditionibus ad communionem susceptus sit: simul vero adijciatur, quomodo iam mutata sententia, gratiam à Patribus, qui tum erant, acceptam, irritam reddat. hactenus de Eustathio Basilius ad Occidentales.

XXXV. Idemque in eosdem Legatos hæc ad Patrophilum *c*: *Non cogitant*, inquit, *quod Romæ scriptum ipsorum, quo Nicænam fidem confessi sunt, reconditum habetur: nec quod è Roma acceptum libellum Tyanensi Synodo obtulerunt: quin & apud nos eandem hanc fidem habens Eustathius in sedem repositus est. Quin & propriæ orationis obliti sunt, quã cum in medium tunc cõstituti essent, de seductione cõquerebantur, quã illecti consensissent volumini, quod ab Eudoxij congregatione compositum fuerat. Quocirca & erroris illius istam excogitarunt defensionem, vt Romam abeuntes, Patrum inde fidem acciperẽt; atq; ita noxam, quã Ecclesiis ex malo consortio læserant, per melioris inductionem corrigerent. Sed qui tam longinquarum profectionum laborem sustinuerunt, tamque sapienter tum ista concionati sunt, nunc communicant: Vt agnoscas eos dolose legatione illa functos esse, & sub prætextu charitatis insidiantium fraudem occuluisse. Et quæ iam circumferuntur, manifestum faciunt, quod Nicænam fidem condemnauerint.* & inferius, cum eundem Eustathium tradit vna cum hæreticis maximam excitasse aduersus Catholicos persecutionem, à quibus in communionem minime receptus fuisset, hæc subdit: *Tanquam Homousiastæ persecutionem patimur: Eustathius vero Sebastenus, qui Romæ acceptũ Homousion in charta vsq; ad Tyanenses attulerat, iam illis consensit, licet plurimum desideratam ipsorũ communionẽ obtinere nequiuerit: siue quod illi multitudinem contra se consentientium metuerint; siue quod huius verum sint auctoritatem.* hæc omnia Basilius. Sed & de Eustathio eadem plane Epiphanius *d* habet his verbis. *Persecutionem passus est cum Basilio, Ancyrano scilicet: & Eleusio ac reliquis. Visus est autem & ad Liberium beatum Romæ Episcopum vna cum multis Episcopis Legatum agere, & editioni Synodi in Nicæa factæ, ac rectæ fidei confessioni subscribere: verum postea velut recordatus, & ex somnijs expergefactus, rursum priora prauæ opinionis Arianorum consectari non destitit.* ita ipse.

c Bas. ep. 82.

RES EVSTATHII PONTIF. NOMEN TYANE...

d Epiphan. hæres. 75.

XXXVI. ROMANI PONTIFICIS EVMA... STERIV... ... IAM AB HÆRETICIS.

Ex tota hac aũt facti huius serie illud in primis consideratione dignum putamus: tantam etiam ab hæreticis cognitam fuisse Romani Pontificis auctoritatẽ, vt ijdem iam ante sede priuati, licet postea in communi Concilio inter se habito fuerint cum alijs in communionem accepti, & ad sententiam dicendã admissi: tamen in propriam restitui sedem, è qua ob hæc eum depositi essent, id non Synodi cuiusquam, sed Romani tantum Episcopi esse muneris rati; vt id assequi possent, illuc publicæ legationis functione commigrarunt, & fidem Catholicam professi sunt, vt sic tum communionem Catholicam, tum etiam sedes, è quibus damnati excidissent, absoluti reciperent. Vides & illam Orientalium Episcoporum, eorum, inquam, qui Tyanæ conuenerant, mirificam erga eundem Romanum Pontificem obseruantiã. Etenim semel inspectis allatis ab Eustathio Liberij Papæ litteris, eũdem vt Catholicum in communem recipere confessum, atq; in Sebastenam Ecclesiam restituerunt, hominem alioqui ipsis omnibus, vtpote gentilem suum, probe notum; quem non ignorarent antiquum discipulum Arij, atque in hæresim sæpe relapsum esse, & ad postremum Eudoxij blasphemijs Cõstantinopoli editis subscripsisse: sed his omnib. præstare Apostolicæ sedis litteras arbitrati, nequicquam vel leuiter saltem tergiuersari sunt ausi, verum paribus votis obsequuntur Apostolicæ sedis Antistiti, nefas ducentes eius decretis obniti.

XXXVII. LIBERII EXCVSATIO.

Erit fortasse, vt quis nimiæ facilitatis Liberium arguat, qui eiusmodi nebulones alias sæpe damnatos absoluerit, eisdemq; cum Catholica communione restituerit quoque sedes. Sed quis vnquam potuit à subreptione reddi securus? Venerunt isti Romam non vt priuati, sed publica legatione muniti, ac litteris libellisque sinceræ fidei cum sua ipsorum, tum etiam plurimorum Orientalium Episcoporum subscriptione firmatis, quibus tum in primis Arianam, tum alias hæreses detestabantur. Qui igitur publicæ fidei, adeoque testatæ, aliquid derogandum putasset, ac non (vt par erat) redeuntibus ad fidem Catholicam Orientalibus occurrendum potius cum panibus (vt est apud Isaiam *e*) quam recurrendum, existimasset? Quod si culpa fuit, subreptores subdolos non cauisse: ea nequaquam vni est adscribenda Liberio, sed & ipsi Romano Concilio ea de causa tum coacto; immo & in alias quoq; Synodos, ac denique in totius Occidentis Episcopos refundenda videtur, qui eorundem Legatorum scriptos fidei libellos accipientes, eadem ipsos cum Romano Pontifice Catholica cõmunicatione dignati

e Isa. 21.

Certe

Certe quidem nihil optatius his temporib. accidere potuisset piis omnibus, quã vt Ariani Nicænæ fidei perpetui oppugnatores, tandem post aspera atq; sæuissima bella pacem Catholicæ Ecclesiæ lassi ac defatigati iam quęrerẽt: quibus cum eo indulgentius agendum videretur, quo maior esset delinquentium multitudo, & difficilior, imo desperata cura salutis. at de his iam satis. Hæc autem omnia à tempore Concilij Lampsaceni vsque ad absolutam Synodum Tyanensem excessisse huius anni terminum, & occupasse partem sequentis ob rerum multiplicitatem facile adducimur, vt credamus; sed quæ sunt anni huius rerum gestarum reliqua, ordine prosequamur.

XXXVIII. Præsens quoq; annus ingenti illa clade cœlitus missa extitit memorabilis; quam tribuentes alij temporibus Iuliani, vel Iouiani in Imperio successoris, plane errare noscuntur. Ammianum *a* enim, qui eodem tempore hęc scripsit, atque certis Consulibus consignata reliquit, potius auscultandum, quam quemuis alium post plures annorum decades eadem memoriæ commẽdantem, facile omnes puto concedere. ait itaque: *Hoc nouatore adhuc superstite*, nempe Procopio tyrannno, *cuius actus multiplices docuimus & interitum, ad diem duodecimum Kalend. Aug. Consule Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem Orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabula, nec veridica nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum, densitate prauia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis: mareq; dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit; vt retecta voragine profundorum species natantium multiformes limo cernerentur hærentes; valliumque vastitates & montium tunc, vt opinari dabatur, suspicerent radios Solis, quos primogenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. Multis etiam nauibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas vndarum reliquias palantibus plurimis, vt pisces manibus colligerent & similia; marini fluctus velut grauati repulsam versa vice consurgerent, perq; vada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatiis violenter illisi innumera quædam in ciuitatibus, & vbi reperta sunt ædificia, complanârunt. Proinde vel elementorum furente discordia, inuoluta facies mundi miraculorum species ostendebat.*

a Ammian. lib 26.

TERRÆMOTVS ET MARIS EFFVSIO.

XXXIX. *Relapsa enim aquarum magnitudo, cum minimè speraretur, millia multa necauit hominum, & submersit: recurrentiumq; æstuum incitata vertigine, quædam naues, postquã humentis substantiæ consenuit tumor, pessumdata visa sunt, exanimataq; naufragijs corpora supina iacebant, aut prona. Ingentes aliæ naues extrusæ rapidis flatibus, culminibus insidere tectorum, vt Alexandriæ contigit; & ad secundum lapidem fere procul à littore contorta sunt aliqua, vt Lanconicam prope Methonem oppidũ nos transeundo conspeximus diuturnâ carie fatiscentem.* hactenus Ammianus. De Alexandrinis quidẽ testatur Sozomenus, instituisse anniuersariam memoriã eiusmodi terræmotus, cum ait *b*: *Eo die, quo ista acciderunt (quem γενέθλια, id est, natalitia terræmotus vocant) festum quotannis Alexandrini etiamnum agunt, in quo quamplurimis per totam vrbem lucernis accensis, & precibus ad Deo gratias agendas fusis, cum magno splendore hunc diem festum, & non minore cum reuerentia celebrant.* hæc ipse. Porro longe diuersum fuit eiusmodi Alexandrinorum festũ ab eo, quod Gentiles Ægyptij ex auita superstitione, accensis item per totam prouinciam lucernis (quod testatur Herodotus *c*) agere consueuerant.

b Sozom. l. 6. c. 2.

c Herod. lib. 2.

XL. S. Hieronymus de his hoc item anno secũdo Valentiniani & Valentis Impp. hæc sũmatim habet in Chronico: *Terræ motu per totum Orbem facto, mare littus egreditur, & Siciliæ, multarumq; insularum vrbes, & innumerabiles populos oppressit.* Idemq; in rebus gestis S. Hiliarionis, cum eiusdẽ meminit cladis, & ipsius Deo chari atq; sanctissimi viri res præclare gestas cõmemorat, recenset grande illud ab eo tunc miraculum editum, his verbis: *Ea*, inquit, *tempestate, terræmotu totius Orbis, qui post Iuliani * mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos, & quasi rursum Deus diluuium minaretur, vel in antiquum chaos redierent omnia, naues ad prærupta delata montium pependerunt. Quod cum viderent Epidaurітani, frementes scilicet fluctus & vndarum moles & montes gurgitum littoribus inferre, verentes, quod iam euenisse cernebant, ne oppidum funditus euerterеretur, gressi sunt ad senem,* Hilarionem videlicet, *& quasi ad prælium proficiscentes, posuerunt eum in littore. Qui cum tria Crucis signa pinxisset in sabulo, manusq; contra tenderet, incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens, & quasi ad obicem indignans paulatim in semetipsum relapsum sit. Hoc Epidaurus & omnis illa regio vsque hodie prædicat, matresq; docent liberos suos ad memoriam in posteros transmittendam. Vere illud, quod ad Apostolos dictum est* d: *Si credideritis, dicetis huic monti, transi in mare, & fiet: etiam iuxta litteram impleri potest si tamen quis habuerit Apostolorum fidem, & talem, qualem illis habendam Dominus imperauit. Quid enim interest, vtrum mons descendat in mare, an immensi vndarum montes repente obriguerint & ante senis tantum pedes saxei, ex alia parte molliter fluxerint? Mirabatur omnis ciuitas, & magnitudo signi Salonis quoq; percrebuerat. Quod intelligens senex, in breui lembo clam nocte fugit, & inuenta post biduum oneraria naui, perrexit Cyprum.* hæc Hieronymus de Hilarione magis expauescente fluctus humanarum laudum, quam ingruentes gurgites vastissimi pelagi exundantis.

* Iouiani

S. HILARIONIS GRANDE MIRACVLVM.

d Matth. 17

XLI. Meminit de eisdem quoq; terræmotibus & maris excrescentia idem auctor in cõmentariis in Isaiam Prophetam *e*, cum agit de muris Areopolis terræmotu collapsis: quæ sua ipsius infantia, nempe, vsitato ipsius more loquendi, cum puer esset, accidisse testatur: nam alibi tempore obitus Iuliani, se sub grammaticæ professore, ea facultate institutum fuisse testatur. Agit quoq; de ijsdem Sozomenus *f*. sed male refert ad tempora Iuliani: quo errore etiam Nicephorus *g* lapsus est, & alij hos secuti, non sic quidem Orosius *h*, qui ea sub Valentiniano atq; Valẽte Impp. contigisse tradit. Si quid autem futurorum malorũ portendendi ijs casibus vim inesse ex diuina ordinatione quis velit: diri schismatis sequẽti anno in Ecclesia Romana subsecuti, & persecutionis aduersus Catholicos à Valente Imp. in Oriente excitatæ, hæc fuisse prænuncia, dicere æquè poterit. sed de his hactenus.

e Hieron in Isai. c. 15.

f Sozom. l. 6. c. 2.

g Niceph. l. 10. c. 35.

h Oros. l. 7. c. 32.

XLII. Eodem hoc anno ab ijsdem Imperatoribus de clericis rescriptum datũ est, qui è curia transissent ad munia clericatus. Quoniam autem complures (quod sepe superius dictum est) vitãdi causa onera curialia atq; potiendi Ecclesiæ priuilegiis, inter clericos allegi festinarent: placuit ijsdem Augustis, vt nonnisi qui decẽnio in clericali functione perseuerassent, ijsdem clericis cõcessis liceret potiri immunitatibus: ita ipsis Augustis rescribentibus ad Modestum *i* P. P.

PROBATVS TEMPORE CLERICATVS DIGN. IMMVNITATE.

Quicunque ex curialium natus genere ad clericatum venerit, & per iudicium sanguinis cœperit postulari, certi temporis definitione defendatur. Vt si in consortio clericatus decennium quietus impleuerit; cum patrimonio suo in perpetuum habeatur immunis. Si vero intra finitos annos fuerit à curia reuocatus, cum substantia sua functionibus subiaceat ciuitatis. Obseruando hoc, vt hi, quos decennium vindicat, petitione superflua minime fatigentur. Dat. XVI. Kalend. Nouemb. Hierapoli, Valentiniano & Valente AA. Coss.

i L. 19. de Episcop & cler. Cod. Theod.

XLIII. Rursum vero quod Christiani sub Iuliano Imperatore quamplurimum vexati fuissent, ijdemq; iam regnantibus Principibus Christianis, in templa deorũ acceptas iniurias vindicare satagerent, visum est Gentilibus (ad eã euitandã incursionem) adhibendã esse custodiam Christianorum à magistratibus ingenti persoluta pecunia impetratam: quod ne fieret, ijdem Imperatores ad Symmachum præfecturam Vrbanam Romæ administrantem in hæc verba rescripserunt:

CVR CVSTODIÆ ADHIBITÆ TEMPLIS DEORVM.

Quisquis seu Iudex; seu apparitor ad custodiam templorum homines Christianæ religionis apposuerit: sciat non saluti suæ, non fortunis esse parcendum. Dat. XV. Kal. Decemb. Mediol. Valentiniano & Valente AA. Coss. Magno plane impetu populi quãti idolorum templa consueuisse, S. Hieronymus *k* auctor est. sed de his suo loco inferius pluribus. Symmachi quidem putamus eiusmodi fuisse in Vrbe studium, vt custodia Christianorũ (quod aliter non videri posset satis cõsultum esse) idolorum templa custodirentur, quem scimus Gentilitiæ superstitionis fuisse acerrimum defensorem. Successisse aũt in præfectura Vrbana Symmachum

LEGES VALENTINIANI ET VALENTIS IMPP.

k Hier. in præf lib. 2. comment. in epist. ad Galat.

a Ammian. lib. 27.
b l. 2. tributa in ipsis speciebus inferen. C. Theod.

Apronano Christianorum persecutore tēpore Iuliani, Ammianus a est auctor. Porro Symmachi domum incēsam fuisse à furenti populo ob vinum denegatum, idem affirmat: ad ipsum enim extat ea de re eorundem Imperatorum rescriptum b, cuius cum idem esset tardior executor, imo inficiator, eo modo, quem Ammianus describit, populi totius in se furorem conuertit. At de Symmachi in Christianam religionem insidiis sæpe inferius.

XLIV. Laude quoq; digna ea fuit eorundem constitutio Imperatorū, qua sacras virgines, ac viduas, nec non pupillos exemptos voluerunt à censu capitationis, cum ijdem sic rescripserunt ad Viventium Præfectum Prætorio Galliarum c:

c l. 4. de cens. C. Theod.

In virginitate perpetua viuentes, & eam viduā, de qua ipsa maturitas pollicetur ætatis, nulli eam esse nupturā: à plebeia capitationis iniuria vindicandas esse decernimus. Item pupillos in virili sexu vsq; ad viginti annos ab istiusmodi functione immunes esse debere: Mulieres aūt, donec virum vnaquæq; sortitur. Dat. X. Kal. Decemb. Valentiniano & Valente AA. Coss. Addiderunt insuper, ne Christiani ab exactoribus die Dominico conueniri possent d. Sed & illud perutile Reipublicæ, cum voluerunt, ne mercatores carius suas merces vendant, esse muneris Episcopalis prouidentiæ e. Lege etiam lata vetuerunt addisci atq; doceri improbatas magicas artes f.

d l. 10. de exact. C. Theod.
e l. 1. C. de Episc. aud.
f l. 8. C. de malefic.

XLV. Cohibuerunt quoq; milites, ne in synagogis Iudæorum hospitia sibi quærerent g. Quod enim haud pridem cum Gentilibus, Iuliani temporib. aduersus Christianos Iudæi conspirassent, mutato iam rerum statu, sicut Gentilibus, ita & Iudæis Christiani milites negotiū facessebāt. Vetuerūt etiam ijdem Imperatores, ne Christiani delinquentes damnarentur ad ludum h: id enim iam diu ante abolitum, idem impius Iulianus in odium Christianorum reuocauerat in pristinum vsum.

g l. 1. C. de Iudæis.
h l. 8. de pœnis C. Theod.

IESV CHRISTI Annus 366.

LIBERII PAP. Annus 15. VALENTINIANI VALENTIS IMPP. 3.

I. SEQVITVR Christi annus trecentesimus sexagesimus sextus, quo Gratianus filius Valentiniani Imperatoris, nobilissimus puer, Cōsul creatus est, cui iunctus collega Dagalaiphus; quem antiqua pernicia probatū, militiæ rectorem constituerat Iouianus i, eodemq; munere in Galliis apud eundem Valētinianum in Alemannica expeditione hoc tempore fungentem. Vrbana vero præfectura post Symmachū Romæ est collata hoc anno Lampadio, vt puto, Christiano homini, qui expensas exhiberi solitas in munificentissima munerum editione, cōtulit in pauperes agentes in Vaticano, qua ex causa plebem in se cōcitauit, adeo vt parum abfuerit, quin ipsius ædes positas propè Constantini Lauacrum iniectis facibus illa combusserit: sed hæc de Lampadio pluribus Ammianus k.

i Ammian. lib. 26.
k Ammian. lib. 27.

II. PROCOPIVS TYRANNVS ATQVE MARCELLVS EXTINCTI.

Quod autē primum ad huius anni in Oriente res gestas pertinet: aperto iam vere, Valens iuncto sibi Lupicinio Magistro equitum, aduersus Procopium tyrannū validius agens, desertum illum à suis fugamq; captantem, sed à fugæ comitibus vinctum ad se perductum capite truncari iussit, quod ad Valentinianū transmisit in Gallias, accepit illud ipse Parisiis, cum excepit Iouinum Magistrum equitum Victorem redeuntem ab Alemanis: factumq; est, vt cum Valens Lupicinum, tum Valentinianus Iouinum, ambos Magistros equitum, ob res præclare gestas in sequentē annum Consules designarent. Post extinctum Procopium, Marcellus eius cognatus agens cum militibus apud Nicæam, tyrannidem arripuit: sed captus à Valentis militibus, diuq; tortus occiditur. hæc autē omnia pluribus Ammianus l. Talem consecuti sunt finem qui Iuliano sicut sanguine, ita & impietate coniuncti, post eum vendicare sibi Imperiū studuerunt, quibus extinctis, omni spe destituta Gētilitas languēs emarcuit, desperans penitus, posse amplius à Christianis regimen Imperij in se transferre.

l Ammian. lib. 26. 27.

Cæterum, si non ea, qua cœptū est, felicitate, fuit postea à Valente Imperium propagatū: id accidit, quod vera religione, eius fundamento, cui tanta moles innititur, imperantis impietate conuulsa, ipsum plane totū necesse fuit Imperium concuti, sed & prosterni, nisi fuisset aliena pietate suffultum. Præbens n. aures infelix domesticis Arianis, Valens Arianus euasit. Vtinam vel Themistium audisset post victoriam de Procopio adeo opportunè Philosophantē, & inter alia verba illa in eius aures ingerentem m: *Non enim tibi tantum, ô Rex, sancta conuenit sapere, sed etiam eos, qui tecum versantur, sancta decet proferre, ac si vnumquodq; verbum eorum, quæ in tuas aures incidunt, illorū esset, quæ pura manu inscribantur.* hæc & alia multa optima proficuaq; tegmini coram illo disseruit: sed surdo (vt aiunt) ingessit fabulam: nam omnem post hæc cum pietate humanitatem exuens, factus est dirus piorum persecutor, cuius rei causa meruit ab eodem Philosopho postea corripi.

m Themist. or. 9.

III. BELLVM GOTHICVM TRIENNALE.

At si ciuili bello iam penit° extincti sunt duo hoc anno tyranni, nequaquā tamen ab externo cessatum est: siquidem cœptum bellū Gothicum triennio perdurauit. *Valens enim* (inquit Ammianus n) *vt consulto placuerat fratri, cuius regebatur imperio, arma concussit in Gothos, ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio ciuilia bella cœptanti.* hæc Ammianus, qui res per Valentem gestas his tribus annis, quibus nihil mali intulit Gothis, sed eos solum coegit ad pacem poscendam, exacte prosequitur. Cum autem ipso expeditionis exordio ambitiosum apparatum (sic eundē nominat auctor) ad proximum bellum idem Valens magno studio comparasset, decreuit ante profectionem sacro initiari baptismate. Id quidem hoc anno tertio eius Imperij factum esse, S. Hieronymus habet in Chronico, cui consentiunt quæ tradit Theodoretus, dum ait id accidisse, cum ipse Gothicum bellum esset auspicaturus. Quo modo autem blanditiis coniugis pellectus sit, vt ab Eudoxio Episcopo Constantinopolitano hæreticorum omnium scelestissimo cōsenserit sacro initiari baptismo, idem auctor narrat his verbis o:

n Ammian. lib. 27.
o Theod. l. 4 c. 11.

IV. *Iam vero ad reliquam historiam veniam, & tempestatem, quæ multos fluctus, eosq; turbulentissimos in Ecclesias excitauit, primum explanabo. Nam Valens potitus Imperio, quamquam primo doctrina Apostolica ornamentis decoratus, cum Gothi Istrum traiecissent, & Thraciam popularentur; consilio inito de colligendo exercitu, & bello contra eos suscipiendo non putauit sibi consentaneū, vt nudus diuina gratia expeditionem faceret, sed se perfecta sacrosancti baptismatis armatura tegeret: idq; præclarè sapienterq; admodum: Postea tamen & nimia animi mollitie diffluere, & veritatem aperte prodere cœpit: idemq; ei accidit misero, quod primo nostro parenti Adam. Nam verborum lenociniis coniugis suæ delinitus, in seruitutem datus est, & fallus non captiuus solum, sed etiam muliebrium verborum fallaciis obsequens. Siquidem illa erroris Ariani laqueis ante irretita, maritum in eosdem inducere laborauit, cuius hortatu in horrendum blasphemiæ barathrum præceps cum ea deiectus est. Eudoxius autem, qui adhuc Ecclesiæ Constantinopolitanæ clauum tenebat, non vt eam rite gubernaret, sed tanquam nauem vndis obrueret, hoc non modo in hunc induxit errorem, verum etiam eidem consecrauit. Eodem tempore igitur, dum Valens sacro baptismatis initiatur mysterio, Eudoxius eum miserū obstringit iureiurando, vt in eo impio dogmate perseueret: & omnes, qui contrariæ doctrinæ adhærescunt, vbiq; Ecclesiis exigat. Itaq; Valens, relicta doctrina Apostolica hoc pacto ad partem aduersariam traductus est: atque non longo temporis spatio interposito, cætera, quæ iusiurandum postulabat, executus est.* hæc Theodoretus. quæ autem post subdit de expulsis ex ipsorum sedibus Episcopis Orthodoxis, suo loco dicturi sumus.

VALENS BAPTIZATVR AB EVDOXIO ET LABITVR IN HÆRESIM ARIANAM.

V. Hic vero admonendum putamus lectorē, de exordio persecutionis Valentis cōplures antiquorum hallucinatos esse, ac primum Socratem p, & Sozomenū q, & alios horum vestigia consecutos: sed & Orosium, cum negat id factum, nisi postquā Valentinianus frater, cuius timore continebatur, ex hac vita discessit. ait r enim: *Valens*

p Socr. li. 4. c. 2. 3.
q Sozom. l. 6 c. 7.
r Oros. lib. 7 c. 32.

ab Eudo-

PERSECVTIO AB ARIANIS ADVERSVS CATHOLICOS EXCITATVR.

ab Eudoxio Episcopo Ariani dogmatis assertore & baptizatus & persuasus, in sæuissimam hæresim declinauit: sed malignam infestationem diu texit, nec voluntati potestatem adiunxit, quod viuentis fratris auctoritate compressus est: contemplabatur enim de eo, quantam vim in vlciscenda fide Imperator posset exercere qui tantam constantiã pro retinenda quondam miles habuisset. hæc ipse. Cæterum S. Hieronymus, vna cum baptismate suscepto à Valente cœptos vexari Catholicos, tradit, cum ait *a*: *Valens ab Eudoxio Arianorũ Episcopo baptizatus nostros persequitur.* in quam sententiam libentius imus; cum & illud Orosio concesserimus, eundem Valentem post fratris obitum grauius Ecclesiam perturbasse. Qui enim non erubuit in contraria fratri fidei professione fieri Christianus, & à nefandissimo Ariano homine baptizari, haud existimamus pro eadem propaganda hæresi vetitum esse germanum vindicem impietatis. At si hoc quoq; dederimus, ipsum ab omni infestatione Ecclesię Catholicæ quieuisse: quosnam spiritus animosq; suscepisse putam⁹ ipsos Arianos insurgendi aduersus fidem rectam, eiusq; studiosos, cum sciřét Imperatorem eiusdem impietatis professorem à suis ipsorum partibus stare? Quamobrem ab hoc anno vsq; ad eiusdem Valentis necem, quam numine vlciscente subijt, Ecclesiam Orientalem exagitatam esse Arianorum procellis, nemo iure poterit dubitare. Quin & cum relegationẽ Episcoporum factã esse sequenti anno Socrates *b* ex Consulibus definierit, inde patet, nõ ipsos tantum Arianos, sed & Valentem Imperatorem eisdem connuentem, Catholicos Episcopos insecutum esse.

a Hieron. in Chron.

b Socrat. l. 4. c. 10.

VI.

GREGOR. NAZ. ET BASILIVS VOCANTVR EX EREMO.

Cum igitur omnibus Orientis Ecclesiis ex suscepto ab Ariano baptismate innotuerit perfidia Imperatoris, Orthodoxi omnes Episcopi, tanquam ad prælium classico excitati, arma capessant, contraq; omnes aduersariorum futuros insultus sese muniunt & obfirmant. Tunc namq; opportunum visum est tempus, vt duo illa cœli tonitrua, Gregorius Nazianzenus atque Basilius, ex eremo ad arenam certaminis prodeũtes, in hostes fidei cominus fulmina verbi iacerent. Primum id obtinuit Gregorius pater iam senio prægrauatus, vt sibi ad subeũdam senilibus humeris iam imparem sarcinam filius robustus viribus præsto esset: licet id sæpe ante frustra tentasset, illumq; penitus refragantem expertus esset. At cum infelix status Orientalis Ecclesiæ, iam colla erigentibus Arianis, & minas cædesq; spirantibus, tum etiam sacri parentis senectus sub onere pasto. ali fatiscens, eum inuitum licet diuque refugientem ac penitus renitentem, traxere tamen è Pontica solitudine Nazianzum, adnitentibus eundemque funem cum patre trahentibus alij Gregorij perneccessariis, ad id litteris, precibus, atq; adeo obiurgationibus & amantium contumeliis adhuc cunctantem hominem compellentibus. erat ex iis vnus Bosphorius Coloniæ Episcopus, ad quem iam cedens dansque manus ipse Gregorius sic scribit *c*:

c Gre. Naz. epist. 14.

VII.

EPISTOLA GREGORII AD BOSPHORIVM DE SVO REDITV.

Arbitrabar mihi pro iis quoque, quæ præcesserunt, à vobis purgationem excusationemq; deberi. Ita recortissum & stolidus. Quoniam autem obiurgandi finem non facitis, sed prioribus certaminibus aliquid semper adijcitis, nouisq; contumeliis veteres cumulatis: haud scio, qua causa permoti, siue quod nos exosos habeatis, siue vt nostri contemptu aliorum gratiam vobis concilietis: hæc quidem Deo & noscenda & iudicanda relinquimus, quem nulla res fugit (vt ait Scriptura) etiamsi veritatis laruam prætendamus, vt speciosior sit apud multitudinem prætextus. Tua autem pietati hoc denuncio, nos manus dare & cedere, atque Ecclesiæ curam, Deo duce pro virili nostra, sine cunctatione suscepturos esse (quandoquidem hoc contenditis, atque præsertim vrgente hac tempestate propter imminentem, vt ipse scribis, aduersariorum incursionem) humileque hoc corpus Deo commendaturos esse, quamdiu durabit, viresq; nostræ ferent, ne nos oneremini atque obruamur, tum à vobis condemnati, tum variis vniuersi cleri querelis & lamentationibus nos opprimentis clamoribus impetiti, atque Ecclesiam neglectam cernentes, ac permultorum etiam animum offendentes & vulnerantes tanquam Ecclesiæ negotia nihil faciamus, ac denique ne vos diutius in nostri contemptione laboretis. Idq; faciemus precum vestrarum auxilio suffulti, etsi tu Ecclesiæ præfecturam accipere detrectas, vt & ipse scribis, & res ipsa fidem facimat. Præstat enim illis curis immorari, quam his. quandoquidem omnino nos vexari & affligi necesse est, Deo res nostras ita constituente. hactenus Gregorius ad Bosphorium.

VIII.

GREGOR. NAZ. REVERSVS HABVIT APOLOGETICAM ORATIONEM.

Erant namq; illæ de Gregorio querelę omniũ, crebræque lamentationes & iurgia, quod neglecta Dei Ecclesia suę tantũ salutis, spretis cęteris, rationẽ habuisset, instituissetq; vitã sibi tantum proficuam, quodq; insuper priuatæ suæ vtilitati posthabuisse visus esset parentum senectutẽ: vnde & nonnullis suppetebat occasio eundem etiam cõtumeliis incessendi. Quamobrem simulac rediit Nazianzum, pro concione suam Apologiam dixit in auditorio frequentissimo: vbi cum in primis fugæ suæ in solitudinẽ rationem attulisset, quæ omnibus digna iustaq; videri potuisset, reditus quoq; sui, cur tandem cessẽrit, causas adducit in medium, atq; ait *d*: *Me in primis ad reditum impulit vestri desiderium, & quia vos vicissim desiderio mei flagrare sentiebam: neque enim quicquam ad amorem ita firmum est ac beneuolentia mutuo repensa. Deinde mea hæc cura, meus hic labor hoc est, sacrosanctorum parentũ canities & infirmitates, mei desiderio magis quã senectute languentium: huius, inquam, Patriarchæ Abrahæ, cari ac venerandi mihi capitis, atque Angelorum numero habendi, & Saræ nos in fidei doctrina spiritualiter parturientis: quorum cum senectutem, corporisq; imbecillitatem subsidio meo atque ope fulcire summum votis optauerim, eaq; pro virili mea expleuerim, adeo vt Philosophiam quoque ipsam, nempe monasticum institutũ, cuius possessione ac nomine nihil carius habebam, contempserim: vel, vt verius loquar, hoc primum Philosophiæ contenderim, ne philosophantis speciem præberem: non tuli mihi ex vna causa laborum meorum omnium fructum intercidere, benedictionemq; perire, &c.* subdit etiam se inobedientiæ pœnæ metu tandem obsecutum esse parenti, istis verbis:

d Gregor. Naz. Apo. 1.

IX.

QVOMODO GREGOR. OBEDIRE COACTVS FVERIT NAZIANZVM.

Cum diu in his animo perplexo & ancipiti fuissem, atque in vtramque partem meipsum librassem atque vndæ more dubiis ventis huc atq; illuc inflexus fuissem tandem vehementiori cessi, meq; vinctum abtraxit inobedientiæ metus. ac deniq: perorans: *His, inquit, rationũ excantamentis memet deliniri sinsimq; animus sedit, ac ferri instar emollitur, rationibusq; ipsis temporis auxilium accedit: Deniq; leges & iustificationes, quib. totam vitam meam cõmisi, in consiliũ adhibeo. Quocirca non refractor, nec contradico (vt Domini mei verbis vtar, cum non ad Imperium & præfecturã vocaretur, sed tanquam ouis ad cædem duceretur) sed & procumbo & sub potentem manum Dei me deijcio, pristinamq; mea cessationis & inobedientiæ, (si quid hoc nomine peccaui) veniam peto. Tacui, sed non semper tacebo. Subduxi me aliquantisper, vt me ipsum inspicerem, ac mœrori solatium afferrem: sed nunc eum in Ecclesia plebis exaltare & in cathedra seniorum laudare perplacet. Si illa reprehensionem, hæc veniam merentur. Quid longiori oratione opus est? Habebis nos pastores atque collegas: habesq; grex sacrosancte, Christiq; pastorũ principe digne: habes ô pater, me ad omnia victum, non tam externis, quam Christianis legibus tuæ potestati subiectum: habes obedientiam: benedictionem repende, &c.*

X.

GREGORIVS NON EST FACTVS EPISCOPVS, SED ADIVTOR PATRIS.

Hic autem admonendus est lector, errare eos, qui existimarunt, eundem Gregorium Theologum ex eremo redeuntem sublatum esse ad thronũ Episcopalem Ecclesiæ Nazianzi. Id quidem cum in primis vetaretur à Nicæno canone *e* haud pridem edito, ne vno superstite alius daretur Antistes Ecclesiæ, quod & S. Augustinus doluit ignorasse *f*, cum à Valerio Episcopo Hipponensi ordinaretur Episcopus: adhuc insuper eiusdem Gregorij assertione (vt suo loco dicemus) exploratum redditur, ipsum nunquã Ecclesiæ Nazianzenæ fuisse ordinatum Antistitem, sed accessisse patri Episcopo in Sacerdotali functione adiutorem: de quo suscepto in se munere hæc alias ibidem in publica concione *g*: *Nunc quidem cum præclaro parente curam hanc suscipere non recuso, velut magnæ aquilæ, & altissime volanti pullus non incommodus e propinquo aduolans.* hæc ipse. Quod vero illud pariter iniisset consilium, sic seni parenti præsto esse dum viueret, vt tamen eo ex hac vita decedente, relictam repeteret solitudinem, ideo mox hæc subdit: *Postea vero pennam spiritui meo, quo volet, & quoquo modo volet, ferendam dabo: nec quisquam erit, qui me cogere, aut aliorsum traducere possit, cum eo consultantem. Nam etsi paternis laboribus succedere, dulce est, ac noto & familiari gregi præesse, iucundius est, quam externo & alieno, addam etiam, Deo carius (nisi me amor fallit*

e Conc. Nic. can. 8.

f August. ep. 110.

g Gregor. Naz. orat. ad patrem.

& mentem eripit consuetudo; non tamen conducibilius est, nec tutius, quam vt volentes volentibus præsint.

XI. GREGOR. MVNVS CONCIONANDI ARRIPVIT.

Reuersus igitur Gregorius Nazianzum, illam potissimam sibi partem curæ pastoralis arripuit, quæ in Dei verbo prædicando, simulque hæreticos insectando, veritatemque Catholicam illustrando versatur: quod & ab eo in primis opportunitas temporis exigebat, cum hæresis Ariana decorata diademate Imperatoris petulans, procaxque gestiret, instarq; filiæ Herodiadis saltatricis, non vnius tantum Ioannis capitis dono contenta, omniū Episcoporum Orthodoxorum sanguinem temulenta sitiret. Prodiit ex aduerso Gregorius, tuncq; inter alias luculentas orationes illam in ipso ingressu ad populum habuit, cuius est titulus, *Ad sancta lumina*. in qua plane conspicitur, quo animi ardore pugnaturus aduersus hostes in cāpum descenderit: nam hæc inter alia *a*. *Animi voluptatem tenere nequeo: diuino furore rapior: propemodum etiam instar Ioannis, faustum nuncium profero, non quidem vt ille præcursor, cæterum à solitudine veniens, &c.* Qua quidem oratione summo consilio, quos sciret nuper Dei Ecclesiam hostes esse persuasos, primum omnium expugnat atque prosternit, dum prima ab ipso initio orationis aduersus inanem Gentilitiæ superstitionis cultum tela contorquet, ac subinde his succedentes Christianæ fidei perduelles Arianos viribus Imperatoris suffultos promptus adoritur. Sed fuerunt istæ Gregorij velitationes potius, quam pugnæ, respectu plurium fortissimorum certaminum, quæ aduersus eosdem postea iniit: de quibus singulis suis locis dicturi sumus.

a Greg. orat. ad sancta lumina.

XII. At cum ad tot tantaq; aduersus agmina hostium cienda prœlia, præsentia quoq; Basilij expetenda merito videretur, id ipsum Gregorius curauit propensius vna cum Eusebio Episcopo Cæsareæ Cappadociæ, antea (vt diximus) in eum infenso, sed iam æquioris animi reddito, vt Basilius è Pontica eremo reuocaretur in patriam. Porro visum est Gregorio, his litteris præuenire Basilium, antequam ab Eusebio *b* accerseretur.

b Gregor. epist. 19. GREGORII CVRA IN ABSTRAHENDO BASILIVM AB EREMO.

Tempus iam est, vt prudens consilium ineamus, tolerantiæq; laude floreamus, nosq; ita comparemus, vt nec quisquam animi magnitudine præstantior nobis appareat, nec multi nostri labores & sudores temporis puncto collabantur & euanescant. Cur hæc scribam, quæris? Deo carissimus Episcopus Eusebius noster (sic enim de eo nobis deinceps sentiendum & scribendum est) animo ergà nos est admodum amico, & ad simultates componendas propenso, ac tempore velut igni ferrum emollitur: litterasq; etiam deprecatrices & euocatrices ad te missurus est, quemadmodum & ipse mihi significauit, & multi ipsius animum perspicuè cognitum habentes nobis fidem faciunt. Quem anteuertamus, quæso, vel ad eum venientes, vel scribentes, vel (quod erit rectius) prius scribentes, & deinde ad eum nos conferentes: ne postea nos pudeat, si victi fuerimus, cum vincere licuerit, præclare videlicet & Philosophicè cedendo: id quod plerique à nobis exposcunt. Mihi itaque obsequere, ac venito tum ob hanc causam, tum etiam propter tempus: quandoquidem hæretici coniuratis animis Ecclesiam percursant, partimque iam adsunt ac turbas mouent, partim (vt fama iactatur) affuturi sunt. ac periculum est, ne veritatis doctrina conuulsa distrahatur, nisi primo quoque tempore Beseleelis spiritus excitetur, hoc est, sapientis huiusmodi disputationum ac dogmatum architecti. Quod si tibi operæ pretium esse videtur, vt ipse adsim, atque hæc administrem, tibique itineris comitem me adiungam, ne hoc quidem munus defugiemus. hactenus Gregorij Epistola ad Basilium.

XIII. GREGOR. AD BASILIVM PERGIT AC SECVM REDVCIT.

Quid aūt consilij ceperit Basilius in his, quæ à Gregorio scripta percepit: illud sane, quod visum est rectius, nempe (quod Gregorius ad finē Epistolæ pollicitus erat) se ad eum ipse cōferret, cum ipso in patriam ad Eusebium rediturus. Testatur id quidem ipse Gregorius, cum res tunc ab eo gestas sic describit, *c* atq; in primis ait: *Quantum autem adeo Philosophica & admirabilis fuerit illius secessio: excellentiorem tamen & admirabiliorem ipsius reditum fuisse reperiemus. Ita enim se habuit. Cum in his studiis versaremur, insistit repente nubes grandinis plena & perniciose stridens, quæ Ecclesias omnes, in quas incidit, prostrauit, & quascunque inuasit Imperator auri amantissimus, & CHRISTI hostis infensissimus, ac duobus his morbis laborans, inexplebili nimirum auaritia & blasphemia, post persecutorem persecutor, post apostatam non quidem apostata, sed nihilo tamen eo meliorem se Christianis præbens, vel (vt rectè loquar) Christianorū purissimæ & piissimæ parti, ac Trinitatis adoratrici: quam quidem vnam pietatem salutaremq; doctrinam voco. Non enim Diuinitatem velut ad libram expendimus, nec vnam & inaccessibilem naturam substantiarum diuersitate à se ipsa separamus, nec malum malo curamus. impiam Sabellij contractionem magis impia diuisione ac sectione dissoluentes, quo morbo correptus ille à furore nomen habens, Arius, magnam Ecclesiæ partem labefactauit atque conuulsit, nec Patrem honore prosecutus, & ea, quæ ab ipso causam habent, aspernatus, dum inæquales Diuinitatis gradus inuexit. Verum vnicam Patris gloriam esse censemus, æqualem Vnigeniti dignitatem, vnicam item Spiritus sancti cum eo exæquationem. Ac si quid horum trium in inferiori dignitatis gradu ponamus, Trinitatem totam à nobis disijci atq; peruerti iudicamus: tria quidem quo ad proprietates, vnum autem quo ad Diuinitatem agnoscentes & colentes.*

c Gregor. Naz. orat. 2. in laud. Basil.

LIBERIVS... [marginal note partly cut off]

XIV. *Quorum ille,* nimirum Valens Imperator, *cum nihil animaduerteret, nec sublimes oculos efferre posset, verum ab ijs, qui eum ducebant, deprimeretur, secum etiam Diuinitatis naturam deprimere non dubitauit, ac scelerata creatura Dominum in seruorum ordinem deiecit, naturamq; increatam ac tempore superiorem in rerum creatarum numero collocauit. Atque hoc quidem ille animo & cum huiusmodi impietate aduersus nos expeditionem suscepit. Nec n. aliud quiddam ea res æstimanda est, quam barbarica incursio, nō mœnia, non vrbes, non domos, aut alia quædam parua & manu facta, eiusq; generis vt denuo erigi aut extrui possint, euertens, sed animas ipsas distrahens. Impetum quoque vna cum eo facit exercitus ipso dignus, nefarij Ecclesiarum Antistites, sæui orbis illius Tetrarchæ, qui ipsius imperio & ditioni subiacebat. Qui cum Ecclesias partim iam tenerent, partim oppugnarent, partim ob Imperatoris opem ac vim tum illatam, tum minaci oratione denunciatam, in potestatem venturas sperarent: huc quoque vt Ecclesiam nostram in deditionem acciperent, venerunt, nulla re perinde, vt prædictorum hominum simultate, atque illius, qui tum nobis præerat, imperitia, morbisq; nostris freti atq; subnixi. Magnum ergo certamen propositum erat, non ignaua etiam multorum alacritas, sed infirma erat acies, vtpote propugnatore carens, ac perito artifice tam in doctrina quam in spiritus facultate.*

XV. BASILII STVDIA ADVERSVS HÆRETICOS.

Quid igitur generosa illa mentisq; magnitudine præstans anima Christiq; amore vere inflammata? Ne longa quidem ad hoc oratio cōparanda fuit, vt ad nos se conferret, nobisq; adiumento esset. Verum simulatq; me legatione fungentem aspexit (erat enim vtriq; nostrum cōmune hoc certamen, vt qui fidei defensores ac patroni designati essemus) statim legationi cessit: ac spiritualib. rationibus secum optime sapientissimeq; distinguens, aliud simultatis tempus esse (si quid etiā eiusmodi affectui indulgendū esset) aliud pacis ac tranquillitatis, aliud rursum æquanimitatis, nempe necessitatis & periculorum tempus: hoc, inquam, secum reputans, confestim è Ponto nobiscum excedit, atque erga periclitantem veritatem zelo exæstuat, vltroque suppetias nobis affert, totumque se matri Ecclesiæ tradit. At fortasse alacriter quidem hanc rem aggressus est, verum nequaquam, vt illa animi alacritate dignum erat, dimicauit? Aut strenue ille quidem dimicauit, sed non consulte ac prudenter? Aut ita prudenter, vt tamen sine periculo? Aut hæc omnia quidem cumulate, ac supra quā dici queat, præstitit, cæterum in illius animo veteris simultatis fomites quidam residebant? Minime gentium. Omnia quippe simul præstat: inimicitias ponit, cōsultat, aciem instruit, scandala & offendicula intermedia submouet, cunctaq; ea quorum fiducia illi bello nos lacessendos putauerunt. Alios asciscit, alios retinet, alios propulsat: alijs murus firmus & vallum efficitur: alijs securis petram scindens, aut ignis in spinis (vt Scriptura sancta loquitur d) sarmentitios homines, & in Diuinitatem contumeliosos facile absumens. hæc Gregorius.

d Psal. 117.

XVI. BASILIVS GREGORIVM ADIVTOREM SIBI ASCIVIT.

Quod aūt idem Basilius reuersus ad certamen aduersus hæreticos ipsum sibi collegā Gregorium adiunxisset; idcirco idem subdit: *Quod si quid auxilij Barnabas, qui hæc loquitur ac scribit, Paulo decertanti tulit: Paulo habenda est gratia, qui illum in certaminis partem & societatem asciuit. Atq; illi sane, nempe Ariani, sic infectis rebus discesserunt tunc primū turpiter pudefacti & profligati, atque edocti, etiam si alios omnes homines, Cappadoces tamen non ita temere contemnere ac pro nihilo putare: quorum nihil tam proprium est, quam fidei certitudo fideiq; ac*

sincerus erga Trinitatem affectus; cuius etiam beneficio hoc habent, quod animis conuincti sunt atq; concordes, viribusq; pollent, eadem videlicet auxilia, quæ Diuinitati inferunt, accipientes, multoq; etiam præstantiora ac valentiora. hæc quo ad certamen atq; victoriam de ingruentibus Arianis acceptam Gregorius. Quo modo autē erga Episcopum suum Eusebium, quem diutius aduersarium passus fuerat, Basilius se gesserit, idem his verbis significat:

XVII. BASILIVS QVOMODO SE HABVIT CVM EVSEBIO SVO EPISC.

Proximum autem Basilio negotium ac studium hoc fuit: Antistitem obseruare, suspicionem extinguere, mortalibus omnibus persuadere, mœrorem illum, quo affectus fuerat, tentationem quandam colluctationemq; peruersi spiritus extitisse, honestæ ac laudabilis concordiæ inuidentis: cæterum non ignarum se esse, quod obedientia ordinisq; spiritualis leges postularent. Ac proinde adesse, docere, dicto audientem se præbere, monere, quiduis denique illi esse, consultor bonus, opitulator optimus, diuinorum oraculorum explicator, rerum agendarum præmonstrator, senectutis subsidium, fidei adminiculum, domesticorum fidelissimus, externorum ad res gerendas aptissimus (vt vnico verbo dicam) tantam eius beneuolentiam obtinens, quanto prius apud eum odio flagrare putabatur. Ex quo hoc assecutus est, vt etiam si illi cathedra honore secundus esset, Ecclesiæ tamen imperio potiretur. Etenim pro beneuolentia, quam conferebat, auctoritatem vicissim accipiebat: ac mirus quidam erat inter eos concentus, nexusque potestatis. Ille plebem ducebat, hic ductorem, atque instar cuiusdam leonum curatoris præpotentem arte cicurabat. Namque vt nuper in sublimi cathedra constitutus, quippe ex laico fuerat delectus Episcopus, *& terrenæ materiæ nonnihil adhuc spirans, nondumque in his, quæ spiritus erant, numeris omnibus absolutus, magnisque etiam fluctibus inferuescentibus atque ingruentibus Ecclesiæ hostibus opus habebat homine, qui eum manu ductaret atque fulciret: eoque nomine ipsius ope atque auxilio acquiescebat, eoque imperante, seipsum imperare arbitrabatur.*

XVIII. BASILII OFFICIA ERGA ECCLESIÆ ADMINISTRATIONEM.

Iam vero ipsius erga Ecclesiam curæ ac patrocinij quanquam multa quoque alia signa & argumenta sunt, libertas animi, qua cum cæteros magistratus, tum potentissimos quosque ciuitatis alloquebatur, controuersiarum solutiones nequaquam suspectæ, sed ab eius voce formatæ ac constitutæ, modoque ipsius tanquam lege receptæ; pauperum tutelæ plures quidem spirituales, sed tamen corporeæ non paucæ (nam id quoque sæpenumero animæ prodest, eos nimirum, in quos beneficium confertur, per beneuolentiam subigere) pauperum alendorum, hospitum excipiendorum, virginum curandarum studium, monasticarum legum institutiones partim scripto, partim voce traditæ, precum descriptiones, sacrarij concinnitates, ea denique omnia, quibus homo vere diuinus, Deoq; adiunctus plebi vtilitati esse potest. pergit de eodem dicere, quid egerit, cum vehementissima Cæsareæ fames ingrueret: sed de his suo loco opportunius.

XIX. BASILIVS POPVLO EXPLICAT DIVINAM SCRIPTVRAM. a Basil. in princ. Prouerb.

Eusebii quoque iussu diuinas scripturas Basilium ad populum explicasse, ipsemet in oratione in principium Prouerbiorum testatur; cum ait *a*: *Præclara est obedientiæ merces. Obediamus igitur bono patri, certaminum præmia nobis ex spiritus oraculis proponenti: qui nos instar venatorum in locis inuiis, quasi catuli cuiusdam venatici indicio cursus nostri experimentum vult capere. Proposuit autem nobis ad enarrandum parœmiarum principium, &c.* Obibat idem Basilius in Synodis pro suo Episcopo legationem, vt in conuentibus habitis tunc temporis diuersis in locis, nempe Chalcedone, Heracleæ & in ipsis Cæsareæ suburbiis: in quibus omnibus quod sanæ sinceræque fidei erat, id summa libertate animi loquebatur: quorum idem Basilius meminit, vbi ad Eustachium scribens *b*, aduersus calumniantes sic ait: *Quem vero oportebat me animus mei præ se testem habere, quæ Chalcedone à nobis de fide dicta sunt, quæ & sæpenumero Heracleæ, & quæ antea in suburbio Cæsareæ, an non omnia consona nobis, & omnia inter se concordantia fuerint?* Ex his igitur, quæ de reditu Basilii Cæsaream, & reconciliatione cum Eusebio dicta sunt, quæ eodē argumento scribit Sozomenus *c*, in nonnullis sunt corrigenda: vt in primis cum eadem contigisse refert primo Valentis Imp. anno, quo (vt diximus) ipse Valens in Cappadociam profectus est, inde descensurus in Syriam: deinde cum populi studio in Eusebium inclamantis, seq; ab eo separantis, reuocatum Basilium tradit: vel cum adiungit, absq; internuncio eundem Basilium in Cappadociam ad eundem Eusebium Episcopum rediisse: quæ omnia ex iis, quæ ex Gregorio Nazianzeno dicta sunt, arguuntur erroris. Sed & corrigendus quoque Ruffinus *d* est, dum ait Basilium & Gregorium perseuerasse in eremo annos tredecim, cum habita exacta discussione temporis accessus & recessus, non nisi quatuor annos illic mansisse recipiantur.

b Basil. ep.

c Sozom. li. 6. c. 15.

d Ruff. l. 2. c. 9.

XX. ARIANI PERSEQVVNTVR NOVATIANOS ET MACEDONIANOS.

Quod vero ad Arianos pertinet: eo furore, Eudoxio Episcopo Constantinopolis impellente Imperatorem, eiusmodi persecutio cœpta est, vt non tantum Catholicos exagitarit, sed & Nouatianos, alioqui hæreticos, in confessione tamen perfectæ Filii cum Patre substantiæ cum Catholicis eadē sentientes: quin & in Macedonianos, & alios Semiarianos dictos, grassata est, quod scil. hi quoquo modo Filio Dei diuinam substantiam (vt dictum est) tribuere viderentur. Sed quod primum ad Nouatianos spectat, hæc Sozomenus *e* eidem sectæ coniunctus: *Non dissimilibus porro afficiebantur incommodis etiam illi, qui Constantinopoli doctrinam Concilij Nicæni propugnabant: quorum incōmodorum socij quoq; fuere Nouatiani. Nam Imperator cum reliquos omnes vrbe exigi, tum Ecclesias Nouatianorum occludi mandauit: Cæterorum autem ecclesias non erat causa cur occluderet: nam iampridem eæ, regnante Constantio, ipsis ademptæ fuerant.*

e Sozom. li. 6. c. 9.

XXI. AGELIVS NOVATIANVS EXVLAT.

Quin etiam Agelium, qui temporibus etiam Constantij ecclesiæ Nouatianorum Constantinopoli præfuerat, mulctauit exilio. Is quidem ducebatur vitam cum summa omnium admiratione secundum leges Ecclesiasticas instituisse. Vixit enim (quod in pia vitæ ratione ac disciplina facile primas obtinet) pecuniarum possessione liber. atque ipsa vitæ institutio illud plane declarauit: nam vna solum vtebatur tunica, & sine calceis semper incedebat. Non ita multo post ab exilio reuocatur; suas ipsius recuperat ecclesias, & conuentus libere ac sine metu agit. Quarum rerum Marcianus quidam causa extitit, vir sane cum vita, tum doctrina admirabilis, qui iam olim quidem in Regia satellitem egerat, at iam tum presbyter sectæ Nouatianæ erat, docebatque filias Imperatoris Anastasiam & Carosam præcepta grammaticæ, quarum omnibus sunt balnea Constantinopoli etiamnum appellata. Itaq; ob reuerentiam erga hunc & gratiam, hæc, quæ modo diximus, Nouatianis concessa sunt. hactenus Sozomenus de suis Nouatianis. Sed plane in eo etiam hallucinatur, dum putat balnea Anastasiæ nomine dicta, denominata esse ab Anastasia filia Valentis Imperatoris: nam secus habet Ammianus, qui cum agit de tyranno Procopio, hæc ait: *Ductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas.* Eadem tradit Socrates *f* de Nouatianis.

f Socra. l. 4. c. 9.

XXII. MACEDONIANI EXAGITANTVR AB ARIANIS.

g Socr. l. 4. c. 6. 7.

Quo modo autem his diebus se habuerint res Arianorum cum Macedonianis, reliquum est, vt dicamus. *Imperator* (inquit Socrates *g*) *rebus tum prospere & feliciter gestis elatus, rursus in Christianos tumultus propterea ciere cœpit, quod omnes ad sectam Arianam traducere cupiebat. Atq; Concilium Lampsaci habitū illi in primis bilem mouerat, non modo quod Episcopos Arianos interdixerat Ecclesia, sed quod fidei formulæ Arimini editæ anathema denūciauerat. Itaq; cum Nicomediā Bithyniæ venisset, Eleusium Cyzici Episcopum ad se accersit. Hic opinioni Macedonianæ (vt supra dixi) maxime deditus fuit. Quare Imperator, Concilio Episcoporum Arianorum conuocato, Eleusium illorum fidei assentiri coegit. Qui quanquam antea illud se facturum omnino denegasset, postea tamen exilio & publicatione bonorum, quæ ipsi interminatus fuerat Imperator, supra modum exterritus, opinioni Arianæ assensit. Statim vt assenserat, in magno dolore fuit, & Cyzicum reuersus (est nobilissima ciuitas in Hellesponto) coram vniuerso populo de vi ipsi ab Imperatore illata grauiter conquestus est, docetq; vt se coactum, non sua adductum voluntate, doctrinæ Arianæ assensisse, illisq; alium conquirendum Episcopum propterea quod ipse necessitate compulsus suum ipsius dogma denegasset. Ciziceni tamen præ incredibili amore, quo illum complectebantur, neq; alij Episcopo se subijcere voluerunt, neq; Ecclesiæ suæ administrationem concedere. Quare cum eius semper paruere gubernationi, tum suam ipsorum hæresim minime deposuere. His reb. auditis Episcopus Constantinopolitanus, Eunomiū vtpote qui dicēdi vi, qua præditus erat, posset multitudinis animos in suam sententiam facile pertrahere, Episcopū Cyzici designauit. Quo cum aduentasset Eunomius, ab Imperatore mandatum fuit, vt Eleusio exturbato, Eunomius in sede Episcopali collocaretur. Vnde qui Eleusii fauebant opinioni, extra vrbis mœnia extruxerunt Ecclesiam,*

EXPVLSO ELEVSIO ORDINATVR EVNOMIVS.

conuentusq; separatim egerunt, sed de Eleusio hactenus: de Eunomio autem iam pauca dicamus.

XXIII. EVNOMII RES GESTÆ

Eunomius Aetii, cognomento Athei, cuius supra mentionem fecimus, scriba fuit: qui cum eo vitam degens, fallaces ratiocinandi concludendique modos, qui sunt sophistarum proprii, ab illo didicit, atque eius sedulo imitator est. Quin etiam inanibus ineptisque vocibus operam dare, sophismataque quibus ipse irretiretur, contexere imprudens aggressus, illisque arroganter inflatus ad blasphemiam praeceps ruit; Arii etiam opinionem sectari, veritatis dogmata variis rationibus impugnare coepit. At tametsi sacrarum litterarum prope ignarus imperitusque fuit, neque potuit eas omnino intelligere, tamen verba variare, eademque semper aliter atque aliter dicere potuit: at quod sibi ad dicendum proponebatur, nunquam attigit, sicut septem tomi ab illo in Apostoli ad Romanos epistolam tam inepte compositi satis perspicue declarant. Nam cum multa verba inaniter de ea epistola profuderit, institutum tamen Apostoli animo capere nullo modo valet. Extant praeterea alii eius libri his consimiles, de quibus si cui in animo sit periculum facere, in magna verborum copia intrauit sententiarum inopiam reperiet. Atqui istum Eunomium Eudoxius ad Episcopatus Cyzicensis dignitatem extulit.

XXIV. EVNOMII ET BLASPHEMIÆ FASTVS.

Cum vero, vt ipsius mos ferebat, pro concione dialecticis argutiis vteretur, auditores admodum reddidit attentos: vnde Cyzici tumultus exortus est. Nam cum Cyziceni arrogantem illius in dicendo insolentiam ferre nullo modo possent, e ciuitate exturbarunt. Ille Constantinopolim se recepit: ibi cum Eudoxio aetatem degit, ab Episcopatus administratione vacans. Verum ne ista solum obtrectandi causa dixisse videamur, ipsius Eunomii verba, quae sophistae more fallaciter & veteratorie de Deo dicere non veretur, audiamus, sic enim loquitur: Deus de sua ipsius essentia nihilo plus intelligit, quam nos, neque ipsi magis est perspecta & cognita, quam nobis. sed quod nos de ea scimus, idem omnino & ipse scit: ac rursum quod ille nouit, idem in nobis vicissim reperies. Istas aliasque commenticias complures fallacias imprudens contexit Eunomius. At qua ratione paulo post se ab Arianis segregauit, dicemus suo loco. Hucusque Socrates de Eunomio. Porro eiusdem nominis, ab hoc tamen diuersus fuit Episcopus ille, quem in locum Eusebii Samosatae Ariani substituerunt, de quo suo loco dicturi sumus ex Theodoreto *a*. Cum vero eiusmodi Eunomii fastus, mentisq; tumor blasphemiis iunctus, Catholicis innotuisset, obstupuerant: Basilius vero Magnus vt elatum viri animum deprimeret, hoc puto tempore, scripsit ad eum illam epistolam *b* de formicae natura; quam ab eo inuestigari rogat: eam nos superius recitauimus: libros vero aduersus eius blasphemias postea lucubrauit, de quibus suo loco dicemus.

a Theod. li. 4. c. 14.

b Basil. ep. 168.

XXV.

Ariani igitur in Macedonianos (vt dictum est) insurgentes hoc anno, impedimento fuere, quo minus ab illis indictum Tarsi anno superiori Concilium celebraretur. id quidem ita Socrates *c*: *Factum, inquit, fuisset Concilium, nisi Eudoxius sectae Arianae Episcopus, qui tum gratia apud Imperatorem plurimum poterat, obstitisset: qui propter Concilium edictum per magna iracundiae flamma incensus, illos grauissimis affecit incommodis.* haec ipse. Sozomenus did ipsum: qui & celebratum fuisse aliud Concilium in Caria tradit, dum ait: *Cum autem tam Concilium Tarsi cogeretur; circiter triginta quatuor Episcopi Asiani in Caria, quae est regio Asiae, in vnum congregati, studium in Ecclesiae concordia stabilienda positum probabant illi quidem, sed tamen vocabulum, consubstantialis, reiiciebant, constanterque affirmabant, formulam fidei Antiochiae & Seleuciae editam, tenendam esse: quippe quae etiam à Luciano martyre ante edita habebatur, & non sine multorum tum periculorum, tum laborum susceptione, ab his qui ipsos aetate anteibant confirmata. Imperator vero impulsu Eudoxii, Concilium, quod in Cilicia futurum expectabatur, partim litteris, partim minis diremit.* haec Sozomenus. At fuerunt ista futurorum malorum praeludia. Quod enim Valens in expeditione Gothica totus esset, ea, quae spectarent ad dogmata, praetermisit, cum tamē Ariani ipsi haud desisterent vbiq; lacessere Catholicos, & haereticos abs ipsorum dogmate discrepantes.

c Socrat. li. 4. c. 12.

d Sozo. lib. 6. c. 12.

CONCILIVM CELEBRATVM IN CARIA.

XXVI. CONCILIABVLVM ARIANORVM AD...

Eodem anno faeces Arianorum Valens & Vrsacius vna cum eiusdem perfidiae collegis, Singeduni in Mysia conciliabulum habuere, non tamen aduersus Catholicos, sed Semiarianos haereticos, aggredientes, si quis errans nō conuentio in eiusdem, qua ipsi, profundu foueae mergeretur, ex quo quidem conuentu istam ad Germinium conscripserunt epistolam, quam liber fragmentorum Sancti Hilarii de Synodo Ariminensi, nuper editus, exhibet istis verbis *e*:

VERSVS SEMIARIANOS

e Hilar. frag. ... pag. 4... 4...

Domino religiosissimo fratri Germinio, Valens, Vrsacius, Gaius & Paulus, S.

Cum de spe & salute solicitudo incumbit, magis laudandi esse debent, qui soliciti sunt, quam reprehensionem aliquam sustinere. Salus autem ac spes principaliter in fide Catholica consistit: & ideo quāuis conuentione ad omnes nostros fratres & Coepiscopos nostros Valente & Paulo admonita nolueris, ad id, quod rumor iactitat de te respondere, domine religiosissime; tamen quia litteris tuis testificatus es, te in eadem charitate perseuerare, & paratum esse inlibatam dilectionem habere erga nos ostendere: propterea in vnum apud Singedunum congregati, iterum his commonefacimus sanctitatem tuam, vt omni occasione ambigui exclusa, digneris rursus rescribere nobis, si à fide Catholica, quae Arimini à sancto Concilio exposita confirmataque est, cui etiam vniuersi Orientis Episcopi consenserunt, sicut tam professus es te non recessurum, apertius * quaeritur significes. Est autem hoc, sicut in ea cautum est: Similem dicimus Filium Patri secundū scripturas, non secundum substantiam, aut per omnia, sed absolute. Si enim haec expositio immutata fuerit, manifeste quondam Basilii perfida adsertio, propter quam Synodus facta est, quae etiam merito damnata est, reparabitur. Dignare igitur hoc, quod quaeritur, euidenter litteris tuis declarare: non dixisse, aut dicere, vel dicturum similem esse per omnia Filium Patri, excepta innatiuitate, ne quod per latores litterarū Iouianus diaconus & Martyrius subdiaconus verbo deprecationis suae, ante praedictos dominos meos fratres, & Coepiscopos nostros Valentem & Paulum adserebant: magis credibile esse videatur, quia per omnia similem esse Filium Patri profitearis. Si enim sic te, sicut optauimus, sentire scriptis tuis manifestaueris, querelam pro iniuria à quibusdam clericis tuis Palladio & Gaio fratribus & Coepiscopis nostris factam, si eis nolueris, sicut prima conuentione admonitus es, exquirere, ad aestimationem tuam pertinet, illis scilicet praestantibus pro sua temeritate rationem. Haec per Secundianum presbyterum, Pullentium lectorem, & Candidianum exorcistam transmisimus charitati tuae. XV. Kalend. Ianuar. Gratiano nobilissimo P. & Dagalaifo Coss. exemplum penes nos retinentes.*

* apertius.

XXVII.

Quid autem Germinius? num his consensit? minime gentium; nam accipe ab eo scriptam eo argumento epistolam *f*:

f Extat apud Hilar. frag. lib. 1 pag. 41 42. 43.

EPISTOLA GERMINII SEMIARIANI ADVERSVS ARIANOS

Dominis fratribus religiosissimis Rufiano, Palladio, Seuerino, Nichae, Heliodoro, Romulo, Muciano & Stercorio, Germinius in Domino Salutem.

Vitalis nunc militantis in officio sublimis Praefecturae relatione comperimus, desiderare sanctitatem vestram significari vobis aperte, quid est, quod de fide nostra Valenti, Vrsacio, Gaio & Paulo displiceat. Necessarium duxi his litteris patefaciendum sanctitati vestrae, & id, quod vobis ipsis ab initio esse confido, dicere, nos hoc, quod & à Patribus traditum accepimus, & diuinis Scripturis, quod semel didicimus & quotidie docemus, Christum Dei Filium Dominum nostrum per omnia Patri similem, excepta innatiuitate, Deum de Deo, lumen de lumine, virtutem de virtute, integrum de integro, perfectum de perfecto, ante saecula & ante vniuersa, quae intelligi vel dici possunt, genitum, cuius natiuitatem nemo scit, nisi solus Pater, ipso Filio adserente: Quia nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, secundum diuinas voces ipsius Saluatoris nostri Filii dicentis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Et iterum: Quaecunque enim Pater facit, haec & similiter Filius facit. Et iterum: Ego & Pater vnum sumus. Et iterum: Qui me vidit, vidit & Patrem. Et iterum: Quomodo Pater vitam habet à semetipso, ita dedit & Filio vitam habere in semetipso. Et iterum: Sicut Pater suscitat mortuos & viuificat, ita & Filius quod vult, viuificat. Et iterum: Creditis in Deum, & in me credite. Et iterum: Neq; enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Et iterum cum Pater dixit: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, nec dixit, ad imaginem tuā, vel ad imaginē meam, ne aliquā dissimilitudinem in Filii sui diuinitate demō-

strarct,

staret, sed propterea coniunxit ad imaginem & similitudinem nostram, vt Filium suum sibi similem per omnia Deum manifestaret. Iterum Euangelista: Vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à Patre plenum gratia & veritate. Et Apostolus ad Corinthios: In quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium; vt non refulgerent in luminatione Euangelij gloria Christi; qua est imago Dei. Et iterum idem Apostolus: Et transtulit in regno Filij charitatis, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Et iterum idem Apostolus: Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus. Quis non intelligat, quia quemadmodum secundum serui formam vera fuit caro nostra in Christo, ita & in Dei forma vera sit diuinitas Patris in Filio? Et iterum: Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi, & non secundū Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Si ergo omnis plenitudo diuinitatis inhabitat in Christo, iam non ex parte similis & ex parte dissimilis, sicut nunc asserunt, qui propter contentionem suæ libidinis retrorsum abeuntes, semetipsos à nobis auertunt.

XXVIII. *Nam quod putant se pro magno de diuinis Scripturis proferre, vt dicant, Christum facturam & creaturam: è contrario nos secundum scripturas dicimus, & viam, & ianuam, & lapidem offensionis, & petram scandali, & fundamentum, & brabium, & manum, & sapientiam, & verbum, & agnum, & ouem, & pastorem, & sacerdotem, & vitem, & diem, & alia: Sed hæc omnia sic intelligimus & dicimus, vt virtutes & operationes Filij Dei intelligamus, non vt diuinam eius ex Patre natiuitatem huiuscemodi nominibus comparemus, quia ex nihilo omnia per Filium facta sunt, Filius autem non ex nihilo, sed ex Deo Patre est genitus.*

XXIX. VALENTIS VAFRITIES NOTATA. *Miror autem prædictum Valentem aut oblitum esse, aut certe subdole dissimulare, quid in præteritum gestum definitumque sit. Nam sub bonæ memoriæ Constantio Imper. quando inter quosdam cœperat esse de fide dissensio, in conspectu eiusdem Imperatoris præsentibus Georgio Episc. Alexand. Ecclesiæ, * Pelusinorum Basilio Episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente & Vrsacio, & in ea prauitate post habitam vsque in noctem de fide disputationem & certam regulam perductam Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse, in qua fide sic conscriptum est: Filium similem Patri per omnia, vt sanctæ dicunt & docent Scripturæ: cuius integræ professioni consensimus omnes, & manu nostra subscripsimus. Si autem nunc aliquid spiritus huius mundi suggerit, ex aperto adhuc scire non possumus. Nam vt nos professi sumus de Scripturis, per omnia similem Filium Patri excepta innatiuitate, exponant & illi de Scripturis, quemadmodum parte similis sit, parte dissimilis. Et ideo fratres dilectissimi, hæc intrepidanter & sine mora vestræ dilectionis ad conscientiam, per Cyriacium officialem, cuius prima inuenta occasio est post Carinium diaconū, quem ad vos misi, professionem destinaui, vt per vestram quoq; vigilantissimam deuotionem apud Deum, vniuersæ fraternitati intimetur, ne quis fallacia diaboli laqueis ignorans implicetur. Iam vestræ est vnanimitatis rescribere mihi, quid vobis S. Spiritus suggerat. Sane intimo charitati vestræ, me huic epistolæ, propterea quod manus dolerem, subscribere non potuisse: subscribendum autem mandasse fratribus & compresbyteris nostris Innocentio, Octauio, & Catulo.* Hactenus Germinius aduersatus Arianis, militans tamen inter Semiarianos.

XXX. ACACII EPISC CAES. PAL. OBITVS. Quo tempore, defuncto illo scelerum omnium architecto & vexillario impietatis Acacio cognomento Lusco, Episcopo Cæsareæ Palestinæ, Ariani æque Arianum hominem dedere illi successorem Euzoium. Reliquit Acacius commentarios à se conscriptos in Ecclesiasten decem & septem voluminibus comprehensos, necnon συμμίκτων ζητημάτων sex, & multos alios prætetea diuersosque tractatus, hæc San. Hieronymus *a*, qui Acacii scripta sic legere consueuit, vt in nequam hæretici hominis lucubrationibus caueret à sordibus *b*. Alius eodem ferme tempore clarauit Acacius itidem Cæsareæ Palestinæ, Libanii discipulus, ipsum magistrum superaturus, si vixisset: nam iuuenis (vt de eo testatur Eunapius *c*) decessit. Qui vero Acacio in Episcopatu successit Euzoius (diuersus hic plane fuit ab Euzoio itidem Ariano, creato Episcopo Antiocheno sub Constantio) apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzen. (vt tradit San. Hieronymus) fuerat Cæsareæ eruditus; eiusq; postea factus vrbis Episcopus, plurimo labore corruptam bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis instaurare conatus est: sed quod Arianus esset, sub Theodosio Principe pulsus est, cui suffectus fuit Galasius, de quo inferius. Hæc ex Hieronymo *d*.

a Hiero. de script. Eccl. in Acacio.
b Hiero. ep. ad mener. & Alex. 112.
c Eunap. in Vita philosoph.
d Hiero. in Euzoio, & in Gelasio, de Script. Eccl.

XXXI. VALENTINIANI IVNIORIS NATALIS. Hoc eodem anno, iisdemque Coss. Gratiano & Dagalaipho, natus est filius Valentiniano Imperatori, quem suo quoque nomine Valentinianum nominauit. hæc Socrates *e*. Genitus hic fuit ex Iustina Ariana fœmina, de qua plura inferius dicturi sumus. Licet igitur Valentinianus ipse Augustus omnium sententia Catholicus habeatur; tamen tum vxoris, tum fratris perfidia infamatur: cum præsertim nullus reperiatur ab eo adhibitus esse conatus, vel studium, quibus eosdem ad meliorem frugem reuocare satageret: & quod grauius existimatur, grassantem Valentem fratrē in Orthodoxos in Imperio illi subiecto minime cohibuerit: quin & in Occidente Auxentiū Arianum, & ab Arianis Episcopum Mediolanensem electum, licet Catholicis Episcopis & inter alios Hilario Episcopo Pictauiensi vehementer reclamantibus, nunquam sede expellendum curauerit, sed in ea vsque ad obitum siuerit permanere. Hæc, inquam, eidem Valentiniano notam inurere non leuem. At de Auxentio suo loco dicendum.

e Socra. lib. 4.c.9.

IESV CHRISTI
Annus 367.

LIBERII PAP. Annus 16. — VALENTINIANI VALENTIS IMPP. 4.

I. CHRISTI annus trecentesimus sexagesimus septimus Consulatu Flauii Lupicini atque Flauii Iouini adscribitur Fastis, sicut ab Ammiano *f* Socrate *g*. atque aliis notatus habetur. Huius Flauii Iouini esse creditur epitaphium Flauiæ Iouinæ filiæ, quod sic se habet *h*:

f Ammian. lib. 27.
g Socra. li. 4.c.10.
h Romæ apud Lalium Pasqualinum.

FL. IOVINA. QVÆ. VIXIT.
ANNIS. TRIBVS. D. XXXII. DEPOS.
NEOFITA. IN. PACE. XI. KAL. OCTOB.

PRAEFECTVRA VIVENTII. Quo etiam anno Romæ post Lampadium Viuentius gessit præfecturam Vrbanam, id eodem Ammiano atq; etiam rescriptis Imperatorum testantibus: nam sub iisdem consulibus ad eundem Viuentium extant data rescripta; vt illud de relaxandis vinctis die Paschatis, his verbis *i*:

i l.3. de indulg. C. Theod.

Impp. Valentinianus, Valens, & Grat. AAA ad Viuentium P.V. Ob diem Paschæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus astringit, carcer inclusit, claustra dissoluimus. Attamen sacrilegus, in maiestatem reus, in mortuos veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida, communione istius muneris separentur. Dat. III. Non. Maij, Rom. Lupicino & Iouino Coss. sed & illud, quo prohibentur delinquentes damnari ad ludum.

Iidem *k* AAA. *ad Viuentium P.V. Neminem de numinis nostri sacrario prodeuntem arena suscipiat, lanista doceat, seua meditatio & pugnatrix exerceat: multa siquidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur. Dat. V. Id. April. Lupicino & Iouino Coss.*

k l. 11. de pœnis C. Theo.

Cum igitur ex his rescriptis liquido demonstretur, præfecturam Vrbanam Viuentii contigisse sub Consulatu Lupicini atq; Iouini; ex his pariter redditur exploratū tempus obitus Liberii Papæ, & creationis Damasi eius successo-

successoris; nam sub eiusdem Viuentii præfectura subortum esse sæuum Vrsicini schisma aduersus Damasum, disertis verbis Ammianus affirmat *a*. De his igitur pluribus acturi, vt de Liberii obitu primum instituamus orationem, exigit rerum ordo.

a *Ammia. lib.27.*

II. OBITVS LIBERII PAPÆ.

De Liberio Papa, quot annis sederit, plane diuersæ reperiuntur sententiæ, quas siue in codices menda illapsa, siue scriptorum incuria induxerunt. Nam in libro de Romanis Pontificibus, annis sex tantum, mensibus sex, & diebus quatuor sedisse legitur; totidemque apud Nicephori Chronicon numerantur vsq; ad Felicem. In Cresconiano autem Indice, decem anni, menses septem, & dies tres eiusdem Pontificatui tribuuntur. Cæterum apud Hieronymi Chronicon, ab ingressu Liberii vsque ad Damasi successionem, anni intercedunt decem & octo. At vero habita exactiori ratione ingressus Liberii vsque ad præsentis anni quintum Idus Septembris; dicere opus est eum sedisse annos quindecim, menses quatuor, & diem vnum: nam eius ingressus contigit octauo Idus Maii (vt dictum est) anno Domini trecentesimo quinquagesimo secundo.

III. BASILICA LIBERII.

De eodem autem Liberio hæc habentur in libro de Romanis Pontificibus: *Hic ornauit de platoniis sepulchrum sanctæ Agnetis martyris.* & paulo post: *Hic fecit basilicã nomine suo iuxta Macellum Libyæ, alias Liuiæ.* De Macello Liuiano, loco sic dicto in Esquilino colle, est mentio apud * Sextum Rufum, & P. Victorem. Porro quod ad eiusdem templi erectionem spectat: ex collatis impensis Ioannis Patritii ea de re per visum admoniti, & miraculo confirmati, descendentibus niuibus Nonis Augusti, formamq; templi monstrantibus, eam basilicam erectam esse, eiusdem ecclesiæ vetera monumenta declarant: verum ipsam ab eius erectore, nomine Liberii nuncupatam esse, Marcellinus presbyter in libello de schismate Vrsicini certam fidem facit. Rursum de Liberio hæc in eodem libro de Roman. Pontificibus: *Hic fecit ordinationes duas in Vrbe mense Decembris, & ordinauit presbyteros octodecim, diaconos quinque, Episcopos autem per diuersa loca decem & nouem. Qui sepultus est in via Salaria in cœmeterio Priscillæ.*

* Sextum.

IV. LIBERII MEMORIA.

Remansit posteris Liberii Papæ memoria haud ignobilis, sed plane honorificentissima: de qua vt ab homine huius temporis, eodemque Romano ciue, atque itidem doctrina & sanctitate claro, quiq; nullo priuato affectu, sed veritatis tantum studio mouetur, testimonium petamus: S. Ambrosius *b* testimonium affert, cum in cõmentariis de Virginibus, cui tanquam in auro gemmam voluit eiusdem Liberii Papæ intexuisse sermonem, ita præfatur: *Quoniam quæ habuimus, digessimus superioribus libris duobus, tempus est, soror sancta, ea, quæ mecum conferre soles, beatæ memoriæ Liberij præcepta reuoluere, vt quo vir sanctior, eo sermo accedat gratior. Namq; is cum in Saluatoris Natali ad Apostolum Petrum virginitatis professionem vestis quoq; mutatione signares (quo enim melius die, quam quo Virgo posteritatem acquisiuit?) atque astantibus etiam puellis Dei compluribus, quæ certarent inuicem de tua societate, Bonas, inquit, filia, nuptias desiderasti, &c.* pergit integrum tunc ab eodem Liberio habitum sermonem recensere: vbi post finem hæc addit: *Hæc tecum sanctæ memoriæ Liberius, quæ apud alios maiora verbis, apud te minora exemplis sunt, &c.* Vt plane appareat, omnem maculam, quam olim exul Arianorum ad tempus cõmunione, etsi non hæresis prauitate, cõtraxerat, posteriori illa confessione tempore Concilii Ariminensis prorsus deletam atq; omnino fuisse obliuione sepultam. Hinc videas & à Græcis etiam eiusdem temporis sanctissimis atq; doctissimis viris Liberiũ dignis titulis honestari: vnde S. Basilius *c* nominat eum, beatissimum virum scribens ad Occidentales; Epiphanius *d* vero, beatum. reperimusque eius memoriam in nõnullis antiquis scriptis codicibus recensitam inter alios sanctos, anniuersario die natali publice recolendam, ex quibus exscripsit Beda, in cuius Martyrologio 8. Kalend. Octobr. Liberii Romani Episcopi nomen cum aliis sanctis habetur intextum; sed & alibi cum aliis eiusdem diei sanctis sic versibus decantatum, pridie tamen eius diei, nempe 9. Kalendas Octobris *e*.

b *Ambros. de Virg. lib 3.*

LIBERIVS INTER SANCTOS RELATVS.

c *Basi. ep. 74.*

d *Epip. hær 75.*

e *Martyrol. VVandel. bert. die 23. Sep emb.*

Nonum Thecla tenet roseo perfusa cruore,
Liberiusq; dicat Romanam Papa per Vrbem,
Leuita & Sosius merito splendescit honore.

V. Ad hæc omnia de Liberio posita, addenda est inscriptio nuper reperta Spoleti in tumulo, exarata totidem verbis ac versibus, vt hic legitur.

D. P.
PICENTIÆ
LEGITIMÆ
NEOPHYTÆ
DIE V. KAL. SEP.
CONSIGNATÆ
A LIBERIO PAPA
FL. HOSPITIVS
MARITVS
VXORI
BENEMERENTI
DVPLICEM
SARCOFAGVM
CVM TITVLO
HOC LOCO
... OE ... I
POSVIT
.,.. MARITO
..... ET Fracta tabula & fragmentis deperditis, desunt reliqua.

ANTIQVVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS VSVS.

Quod autem audis consignatam fuisse defunctam, à Liberio Papa, per consignationem intelligere debes collatum sacramentum, quod dicimus Confirmationis seu Chrismatis, vti vetus loquendi vsus obtinuit, quod accipi consueuit ab Episcopo suo: cum vero illud ipsa acceperit à Liberio Papa, placuit marito eiusmodi exhibitum ipsi munus à tanto Pontifice, relinquere perpetua memoria sepulcrali lapide consignatum.

VI. DAMASI ELECTIO.

Post obitum Liberii vacasse sedem dies sex, in eiusque locum Damasum Hispanum, Antonii filium, fuisse legitime subrogatum die decima quinta Septembris, consentiunt omnes, Vrsicinum vero postea eodem anno in schismate Pontificem acclamatum. Quæ enim olim cœperat in clero Romano dissensio ex substitutione Felicis (licet Liberius eam componere studuisset, recipiens in clero atque vniens cum aliis eos, qui ordinati fuerant à Felice) latenter serpens, noui Pontificis electionis occasione recruduit, dum alii ex parte Felicis, ex parte vero Liberii alii conarentur ordinare Pontificem. Itum est à maiori saniorique parte in Damasi electionem: qui licet fuisset ex parte Felicis *f*, Liberius tamen (vt dictum est) non tantum vna cum aliis eundem receperat in clerum, sed etiam Vicaria præfectura donarat, cum post Concilium Ariminense (vt meminimus) Liberius iterum à Cõstantio vexatus in suburbiis conuentus ageret: quod eiusdem Liberii Acta *g* quantumlibet deprauata testantur, in quibus hæc leguntur: *Nolite timere, quoniam ego vobiscum non habito in ciuitate Romana: sed habetis Vicarium, ecce fratrem & presbyterum Damasum, cuius testimonium vos mihi perhibetis,* &c. Ex quibus erroris pariter arguuntur, qui Damasum dicunt ex Diacono creatum esse Pontificem. Senex erat sexagesimum secundum circiter annum agens, cum creatus est Pontifex, quem, postquam sedisset annos decem & octo, prope octogenarium decessisse affirmat S. Hieronymus *h*.

f *Marcel. in schis. Vrsic.*

g *Acta Liberii c. 2.*

g *Hieron. de Scrip. Eccl. in Damas.*

VII. SCHISMA VRSICINI.

Pars autem aduersa indigne ferens ex communione Felicis electum esse Pontificem, vna cum diaconis Romanæ Ecclesiæ conspirans, occupansque basilicam Sicini*, creat contra Damasum Vrsicinum diaconum Romanum Episcopum. Qui vero tunc tumultus oborti, quæue cædes fuerint in eadem basilica perpetratæ, ex Ammiano *i* hic potissimum describamus, licet Ethnico homine, & rerum Christianarum haud exacto exploratore. Ipse igitur postquam de præfectura Vrbana Lampadii egit, de eius successore Viuentio ita scribit: *Aduenit successor eius ex Quæsitore* Palatij Viuentius, integer & prudens, Pannonius, cuius administratio quieta fuit & placida; copia rerum omnium fluens. Et hunc quoq; discordantis populi seditiones*

* Sicinini.

i *Ammian. lib. 27.*

* Exquisitor.

terre-

irruere cruentæ, quæ tale negotium excitauere. Damasus & Vrsicinus supra modum ad rapiendam Episcopalem sedem ardentes, scissis studiis asperrime conflictabantur, adusque mortis vulnerumque discrimina adiumentis vtriusque progressis. Quæ nec corrigere sufficiens Viuentius, nec mollire, vi magna coactus secessit in suburbanum. Et * *in concertatione superauerat Damasus, parte, quæ ei fauebat, instante. Constatque in basilica Sicinini* *, *vbi ritus Christiani est conuenticulum, vno die centum triginta septem reperta cadauera peremptorum, efferatamque diu plebem ægre postea delinitam.* Ponitur in descriptione Vrbis basilica Sicinini Regione quinta iuxta forum Esquilinum, longe à Macello* Liuiano, vbi fuisse ponitur basilica Liberii. Sed subdit his Ammianus, ita hostis Christianorum carpens Romanam Ecclesiam.

VIII. ROMANI EPISCOPI POMPA REPREHENSA AB AMMIANO.

Neque ego, inquit, *abnuo, ostentationem rerum considerans vrbanarum, huius rei cupidos, ob impetrandum quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri sint ita securi, vt ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis insidentes circumspecte vestiti, epulas curantes profusas, adeo vt eorum conuiuia regales superent mensas. Qui esse poterant beati re vera, si magnitudine Vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia, perpetuo numini veris eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.* hactenus Ammianus.

IX. ROMANORUM PONTIFICUM IN CULTU EXTERNO MAIESTAS.

Negari quidem minime potest, deorum cultoribus mouisse inuidiam Christianæ religionis summum Pontificatum adeo insigniter externis quoque splendoribus illustratum, ægroque tulisse animo, eo munere fungentem Romanum Episcopum eiusmodi claritudine magis conspicuum apparere, quam Gentilitiæ superstitionis Regem sacrificum, siue alios Pontifices atq; sacrificos, iam deorum cultu frigescente, despectos.

X. REGIUS SPLENDOR REGALIS SACERDOTII.

Certe quidem adeo Romæ his temporibus effulgebat Romanorum Christianæ religionis Antistitum decor atque splendor, vt non Ammiani tantum vel cæterorum illi similium commouerit animum, sed & clarissimorum virorum, imo amplissimorum magistratuum inuidiam concitarit. Vnde Prætextatus ille nobilissimus Romanorum, quem Proconsulatum gessisse in Oriente horum Imperatorum exordio vidimus, & Viuentio sequenti anno suffectum fuisse in Vrbana præfectura, aliisque magistratibus auctum, suo loco dicemus: *hic ipse Prætextatus* (inquit Sanct. Hieronymus *b*) *qui & Consul designatus postea mortuus est, homo sacrilegus & idolorum cultor, solebat ludens beato Damaso dicere: Facite me Romanæ Vrbis Episcopum, & ero protinus Christianus.* hæc Hieronymus: vt plane appareat, summo atque regali Christi Ecclesiæ sacerdotio regiam quoque magnificentiam fuisse coniunctam; quæ cum ab Ethnico scriptore carpantur, æque ab hæreticis recentioribus canino dente rabiosius corroduntur; istæcque Ammiano scripta, velut è diuino oraculo prodita, in Romanam Ecclesiam exprobrant: minime considerantes, antiquam hanc esse calumniam, ab Ethnicis in Christianos omnes illatam, cum (vt ait Tertullianus *c*) prodigas eorum cœnas sigillarent; quæ cum à charitate fuerint ἀγάπαι denominatæ, *quantiscumque*, inquit, *sumptibus constent, lucrum est, pietatis nomine facere sumptus*, siquidem ex eis etiam inopes pascebantur: cum alioqui iidem frequentius ieiunare solerent, ac Romæ potissimum, vbi tribus diebus cuiuslibet hebdomadæ totius anni, excepto tempore Quinquagesimæ, Christianos omnes ieiunare consueuisse, S. Augustinus *d* ad Casulanum scribens disertis verbis affirmat.

XI. ...

Sed quod ait Ammianus de profusioribus epulis: considerandum est causa vrgente interdum sanctissimos viros regias cœnas parare solitos. De S. enim Ambrosio testatus est Vincentius P. Prætorio in Galliis apud S. Martinum, ipsum agentem Mediolanensem Episcopum, consueuisse exhibere conuiuia Præfectis atq; Consulibus, & absq; dubio digno inuitatis hominibus sumptu, cum tamen haud ipse Ambrosius voluptuosus esset, vel ieiunare prætermitteret, de quo Paulinus *f* tradit, quotidiano ieiunio corpus attriuisse: *Cui*, inquit, *prandendi numquam consuetudo fuit, nisi Sabbato, & Dominico, vel cum natalitia celeberrimorum martyrum essent*; Sicque secundum illud Apostoli *g*: *Scio abundare, & scio penuriam pati.* Apostolici quoq; viri, vt Ambrosius atq; Damasus, ita nouerunt vitæ institutum attemperare, vt iuxta eiusdem Apostoli *h* sententiam, siue manducarent, Domino manducarent, siue non manducarent, æque Domini causa non manducarent, omniaq; charitate iubente, arbitrio spiritus agerent.

XII. CLEMENTIS PP. VIII. DIGNUM EXEMPLUM.

Sane quidem magna animi nostri voluptate factum est, quod his ferme diebus, cum hæc cudenda exhiberemus, S. D. N. Clemens Papa VIII. hoc primo sui Pontificatus exordio inter alia ad disciplinam Ecclesiasticam componendam saluberrime instituta, quo cæteris hospitalitatis ac in pauperes beneficentiæ exemplo præluceat, quotidianæ illi mensæ tredecim ex ipsis veteri instituto parati solitæ adiecit alteram prope cœnaculũ suum pauperibus peregrinis potissimum è remotioribus regionibus in Vrbem confluentibus in singulos dies parandam: è sua enim opipare referta dapibus, iisdem sacro ritu ex more sanctificatis, sedens ipse arbiter continentiæ, delectumque adhibent, pretiosiora quæque ac lautiora iubet afferri pauperum mensæ, vilioribus sibi retentis ac modicis: tanto solum iudicans dignos honore Dei seruos, ipsos pauperes, Christi vicem agentes, Vicarius ipse Christi, & seruus seruorum Dei. At hæc obiter occasione Ethnicorum sugillantium lautas mensas Romanorum Pontificum, dicta sunto.

XIII. ADVERSUS CLERICOS DELICIOSOS.

Cæterum quod ad propositam rem spectat: sicut sanctissimos viros omnia sua ad spiritus regulam moderantes, digno laude censemus; ita illos improbandos damnandosq; putamus, qui carni indulgentes, de Christi patrimonio opsonantur: aduersus quos ista est S. Hieronymi *i* ista reprehensio: *Sed & Ecclesiæ quoq; Principes, qui delicus affluunt & inter epulas atq; lasciuias pudicitiam seruare se credunt, propheticus sermo describit, quod eiiciendi sunt è spatiosis domibus, lautisq; conuiuiis, & multo labore epulis conquisitis, & eiiciendi propter malas cogitationes & opera sua. Et si rursum quo eiiciendi sunt, Euangelium legis: In tenebras scilicet exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. An non confusio & ignominia est, Iesum Christum crucifixum, magistrum, pauperem & esurientem farto prædicare corporibus ieiunior... doctrinam habentes buccas tumentesq; ora proferre? Si in Apostolorum loco sumus, non solum sermonem eorum imitemur, sed conuersationem quoq; & abstinentiã amplectamur. Sancti viri... & Apostolicam ministerium, viduis & pauperib. ministrare. Non est æquum... dimisso verbo Dei, ministrare nos mensis* *l*. *At nunc non duo pauperes, non duo fratres, & qui vix iam imitare non possint; ex quibus, excepta gratia nihil aliud Episcopalis spirat manus) sed in... & accinctos gladio, & Iudices, excubantibus ante fores suas Centurionibus & turmis militum, Christi sacerdos inuitat ad prandium. Tota dicitur Vrbe discurrunt, quærunt exhibere ludibus, quæ illi in prætoriis suis aut inuenire non possunt, aut certe inuenta non comeunt. Nec vero arbitrandum, quod generaliter ad omnes hæc dirigatur inuectio, sed quod eos, qui tales sunt, pulset sermo propheticus, & comminetur eis supplicia & tenebras sempiternas: vt qui pudore & verecundia nõ tenguntur, agant pœnitentiam saltem comminatione pœnarum.* hucusq; Hieronymus, haud dubie ab hac obiurgatione excipiens Damasum, quem mille locis sanctissimum prædicat. Sed ad schisma Vrsicini, è quo diuagata est, oratio reuocetur.

XIV. MARCELLINUS ET FAUSTINUS SCHISMATICI.

De eo schismate cõpluta scripta habentur à Marcellino Rom. presbytero in eo libello, quẽ vna cum Faustino diacono obtulit Theodosio Imp. Sed cũ constet, eum hunc fuisse schismaticum, adhærentem nimirum primo Vrsicino pseudopontifici, ac postea Luciferianis, ea in hac causa fides illi adhibenda est, quæ latronibus solet accusantibus eos, quos ipsi fuerint deprædati. Quis. n. ipsum duxerit audiendũ de Damaso, qui & in alios Orthodoxos fuerit contumeliosus, atq; etiam in S. Hilarium Pictauiensem Episcopum calumniose æque ac audacter insultet? Porro res Damasi & Vrsicini publicis iudiciis sæpe discussæ ac ventilatæ, adeo exploratæ sunt redditæ atq; perspicuæ, vt Imperatores ipsi sæpius ad Vrbis Præfectos pro Damaso aduersus Vrsicinum eiusque gregarios reperiantur

Margin notes: * E... * ...ini. * Forum... * Macello. *b* Hieron. epist. 61. *c* Tertul. in Apol. c. 39. *d* Aug. ad Casulan. ep. 86. *e* Sulpit. in Dial. Gal. *f* Paul. in Vit. S. Ambros. *g* Philip. 4. *h* Rom. 14. *i* Hieron. in Mich. c. 2. *k* Matt. 22. *l* Actor. 6.

riantur dedisse rescripta, quę suis locis secundum tempus, quo scripta sunt, sigillatim reddemus inferius.

XV. REPELLVNTVR MENDACIA IN DAMASVM ACERVATA.

Sed illud in primis est redarguendum mendacium, quo dicunt, primitus Vrsicinum, ac subinde Damasum post dies septem esse creatum Romanum Pontificem, occupasseque basilicam Lateranensem, atque inde impetum fecisse in Basilicam Iulii. Nam his manifeste aduersatur S. Hieronymus, quem hisce ipsis temporibus Romæ fuisse monstrabimus. Ipse enim in Chronico contrarium penitus astruit, dum sic ait: *Damasus trigesimus quintus Romanæ Ecclesiæ ordinatur Episcopus. Post multum temporis spatium* (vel vt alii legunt) *post non multũ temporis spatium, Vrsicinus* * *à quibusdam Episcopus constitutus, Sicininum cum inuadit: à quo, Damaso ana partu populo confluente, crudelissimæ interfectiones diuersi sexus perpetratæ.* Affirmat hoc ipsum Ruffinus a, qui etsi forte Romæ non erat, res tamen sui temporis vulgatas vbique conscripsit. Sed mox hic eiusdem Ruffini de oborto schismate integram ipsam sinceramque narrationem subiiciemus.

* Vrsinus.

a Ruff. lib. 1. cap. 10.

XVI. ALIA CALVMNIA MARCELLINI IN DAMASVM.

Verum & eo quoque impudentiæ adactus est ipse ab Ecclesia & à Deo diuisus, efferatus schismaticus Marcellinus, vt arguens Damasum, affirmet fuisse sæuissimum hominem, in eumq; tot cædium immaniter patratarum culpam reiiciat: ab ipso enim concitatos esse milites ait in sectatores Vrsicini. At vt hæc omnia apertius refellantur; in primis quæ scripta sunt eo argumento à Ruffino, hæc describamus: *Damasus*, inquit, *post Liberium per successionem sacerdotium in vrbe Romana susceperat. Quem prælatum sibi non ferens Vrsicinus* * *quidam eiusdem Ecclesiæ diaconus, in tantum furoris erupit, vt persuaso quodam satis imperito & agresti Episcopo collecta turbulentorum & seditiosorum hominum manu, in basilica, quæ Sicinini appellatur, Episcopum se fieri extorqueret, legibus & ordine & traditione peruersis. Quo ex facto tanta seditio, immo vero tanta bella coorta sunt, alterutrum descendentibus populis, vt replerentur humano sanguine orationum loca. Quæ res factione Maximi* * *Præfecti, sæui hominis, ad inuidiam boni & innocentis versa est Sacerdotis: ita vt causa clericorum vsque ad tormenta duceretur. Sed assertor innocentiæ Deus affuit, & in caput eorum, qui intenderant dolum, pœna conuersa est.* hæc Ruffinus: eadem quoque Græci habent, nempe Socrates b, Sozomenus c, Nicephorus d, & alii. Quinam autem fuerit rudis ille & agrestis Episcopus, qui ausus est Vrsicino manus imponere, Marcellinus in libello, quem scripsit, expresse nominat, aitq; fuisse Paulum Episcopum Tiburtinum, quo quidem vno argumento, etsi reliqua deessent pro causa Damasi defensiones, satis superq; declaratur, Vrsicinum fuisse schismaticum: cum ex his, quæ ex S. Augustino & aliis superius dicta sunt, liquido constet, non alterius Episcopi, quam Ostiensis fuisse, manus imponere super electum Romanum Pontificem.

* Vrsinus.

* Maximini.

b Socra. lib. 4. c. 24.
c Sozo. li. 6. c. 23.
d Niceph. li. 11. c. 30.

XVII. MAXIMINI SÆVITIA REDVNDAT IN DAMASVM.

Quod autem spectat ad Maximum, seu potius Maximinum (sic enim eum nominat Ammianus) cuius sæuitiã redundasse in inuidiam & odium Damasi Papæ, Ruffinus & alii citati nuper auctores testantur: fuisse quidem ipsum, cum Vicariam præfecturam, & Annonariam, ac postea Prætoriam administraret, truculentum eiuium Romanorum carnificẽ ad omne immanitatis genus exercendum egregie comparatum, pluribus idem Ammianus e testatur; qui & eius in ciues Romanos diras recenset carnificinas. Porro ea, quæ in Vrsicini sectatores visus est iste acerbius perpetrasse, in Damasi inuidiam, cuius defensionis causa ille militum gladios cruentasset, obtrectantes schismatici conuerterunt: adeo vt ea de re nunquam desiuerint etiam post obitũ Valentiniani apud Theodosium queritari iidem Marcellinus & Faustinus. Porro Damasi incredibilis animi mansuetudinis locuples testis est S. Hieronymus, qui tunc agens in Vrbe erudiebatur rhetoricis disciplinis. ipse enim cum ad Innocentium amicum scribens, de muliere septies icta historiam enarrasset, in fine hæc de Damaso habet f: *Romanum Episcopum iam pene factionis laqueis irretitum & vicisse aduersarios, & non nocuisse superatis.* Quid amplius? S. Ambrosius & ipse Romanus, & Romæ adhuc in paterna domo cum Marcellina sorore ac fratre Satyro agens, scribens postea

e Ammia. lib. 28.

f Hierony. epist. 49.

alia occasione ad Valentinianum iuniorem Imperatorem, cum de Damaso Papa obiter incideret mentio, sic ait g: *Damasus Romanæ Ecclesiæ sacerdos iudicio Dei electus.* ita ipse.

g Ambros. epist. 30

XVIII. DAMASVS ALIAS VT ADVLTERI.

Cæterum quod eius legitima ordinatio nulla posset inuidentium hostium labefactari calumnia, eademque non a clero & magistratibus & Imperatori: schismatici ad falsas easdemque turpissimas accusationes conuersi sunt, vt litteræ Valentiniani Augusti inferius suo loco recitandæ declarant. Adulterii enim sanctissimum ac purissimum virum accusarunt, quem S. Hieronymus h virginem Ecclesiæque virginis doctorem appellat ad Pammachium scribens, eiusque mores eximios Græci i pariter prædicant. Sed de his alias in eius obitu. Hæc quidem nos de legitima Damasi electione; eiusque morum integritate haud otiose voluimus ex certis ac probatis testibus inculcasse, ipsoque eiusdem Pontificatus ingressu lectori ob oculos posuisse; quod sciamus, leuissimos quosdam, nulla rerum habita diligentiori peruestigatione, vna lectione libelli Marcellini schismatici, Damasi hostis implacabilis, imprudenter nimis ac potius stolide primas detulisse Vrsicino, quem non solum fuisse tradunt verum legitimumque Romanum Pontificem, sed & moribus plane sanctissimum: neque erubuerunt post tot sæcula, hominem in publico sanctorum Patrum consessu damnatum, legibus Imperatoris sæpe proscriptum, Catholicis omnibus vt monstrum ostentui habitum, adeo imprudenter ac temere commendare; condemnare vero sunt ausi Sanct. Damasum à sacro Concilio probatum, rescriptis Imperatoriis ab oppressoribus vindicatum, antiquorum omnium præconio laudatum, toti orbi Catholico communicatione coniunctum, vitaque moribus insignem atq; perspicuum, miraculis etiam illustratum, ac denique vniuersæ Catholicæ consensu Ecclesiæ à tempore obitus in hanc diem anniuersaria memoria celebratum. Sed iam ad rei gestæ historiam reuertamur.

h Hieron.
i Theod. li. 5. c. 2. Socra. l. 4. cap. ... Sozo. ... c. 28. Niceph. l. 11. c. ...

XIX. PLEBS INCITATA FALSA SPE MARTYRII.

Vt autem furens plebecula adeo animata, libens volensque in militum gladios se ab illis trucidandam timoris expers immitteret: schismaticorum tuba illo furoris adegit, qua velut classico clangebant ac clamitabant, tempus esse martyrii, nec timendos eos, qui corpus occiderent: Quibus illa incauta decepta, eo audius ruebat in cædem, quo ex suis alios se ad martyrii coronam præcessisse putabat, damnum existimans, ad cœlestia prœmia ab aliis anteuerti. Id quidem ex ipso schismaticorum libello Marcellini atque Faustini colligitur, quem antiquitus scriptum Vaticana bibliotheca nobis exhibuit. Quo modo autem iidem schismatici sæpe mulctati, ab Vrbe pulsi, atque iterum impetrata venia ab Imperatore restituti, ac postea denuo, tumultuantes longius fuerint ablegati, dicemus suis locis inferius, annis, vt sunt gesta, sequentibus: haud enim fuit istiusmodi vnius anni negotium, sed decem & octo annis, quoad vixit Damasus, nunquam destitit pertinacia schismaticorum, quantum ipsis licuit, eundem sanctum Pontificem grauiter exagitare. Reperitur in antiquis inscriptionibus Damasus pro vnione sanctæ Ecclesiæ nuncupasse vota Martyribus, quę & persoluit, vbi Romanus Clerus, relicto schismatico Vrsicino, Damaso coniunctus est. extat de his vetus k inscriptio istis verbis:

k Antiq. Inscrip. in Appen. pag. 1171. ... S. DAMASVS ... VOTA ... MARTYRIBVS.

Sanctorum quicunq; legis venerare sepulcrum
Nomina nec numerum potuit retinere vetustas
Ornauit Damasus tumulum cognoscite rector
Pro reditu cleri Christo præstante triumphant
Martyribus sanctus reddit sua vota sacerdos.

Sed & quod sequitur epigramma, l ad hoc ipsum spectare videtur, cum & furens populus secutus Vrsicinum, proiectis armis, est conuersus ad Damasum: quod de Damaso non tamen à Damaso videri potest esse conceptum:

l Ead. pag. num. 6

Militiæ nomen dederant almumq; gerebant
Officium pariter spectantes iussa tyranni

Præceptis

Præceptis pulsante metu seruire parati.
Mira fides rerum subito posuere furorem
Conuersi fugiunt Ducis impia castra relinquunt.
Proiiciunt clypeos faleras & tela cruenta
Confessi gaudent Christi portare triumphos
Credite per Damasum possit quid gloria Christi.

Iam vero quæ huius anni reliqua sunt, ordine prosequamur.

XX. Hoc eodem anno, iisdem Coss. Lupicino atque Iouino, 9. Kalend. Septemb. Gratianum Valentiniani filium à patre creatum esse non modo Cæsarem, sed & Augustum, Socrates *a* tradit. Sed cum constet ex rescriptorum titulis superius recitatis, datisq; mensibus Aprilis ac Maii, inter Imperatores legum latores nominari quoq; Gratianum plane patet huius anni ferme principio eam summam dignitatem ipsi collatam esse: fecisse id tamé ipsum Valentinianum, postquam crebris pulsatus febribus vix ex insperato conualuisset, Ammianus *b* affirmat, qui Gratianum fuisse ætate adulto proximum ait, imo iam adultum fuisse, Valentinianus ea oratione, quam tunc habuit coram exercitu, palam testatus est.

a Socr. li. 4. c. 10. *b Ammia. lib. 27.*

XXI. EXQVISITA CRVDELITAS IMPERATORIS.

His proxime subdit idem Ammianus de quibusdam iniuste iussu Imperatoris à magistratu necatis, & à Christianis (vt ait) instar martyrum cultis: *Eminuit*, inquit, *per id tempus inter alias humilium neces mors Dioclis ex Comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri, & Diodori ex Agente in rebus, triumque apparitorum potestatis vicariæ per Italiam ob id vexatorum atrociter, quod apud eum questus est Comes, Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales vero iussu Iudicis ausos monere proficiscentem, vt responderet ex lege.*

Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc vsque Christiani, locum, vbi sepulti sunt, Ad innocentes appellat. Dein cum in negotio Maxentii cuiusdam Pannonii ab executione a Iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines mactari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc Quæstor. & parcius, inquit, agito piissime Principum: hos enim, quos interfici tanquam noxios iubes, vt martyres, id est, diuinitati acceptos colit religio Christiana. hactenus Ammianus. At parum tutum est, externo homini res nostras scribenti fidem haud dubiam in omnibus adhibere. Nulla enim in Mediolanensi Ecclesia tradita posteris memoria extat, vt iniuste hi ab Imperatore damnati, fuerint inter martyres recensiti.

XXII. De sæuitia rursus Imperatoris hæc paulo superius Ammianus *c*: *Et quanquam Valentinianus, homo propalam ferus, inter imperandi exordia, vt asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen vitium & dilatatum aliquandiu licentius erupit, ad perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferuescens.* Cum enim præleferret prauorum morum correctorem, eius quoque ministri sæpe, omni æquitate posthabita, ad summam seueritatem iura sæuire permiserunt. Nam præter eos, quos gladius vindex magiæ reos, eius criminis leuiter suspectos, ab Ammiano recensitos abstulit, incredibilibus etiam quæstionibus & cædibus exagitati sunt illi, quos adulterii vel stupri crusa apparitores Præsidum inscripserũt: nec quidem viles tãtum personæ, sed nobiles, nec in prouinciis solum, sed Romæ: quod idem Ammianus *d* deplorat, cum ait: *Nec minus fœminæ quoque calamitatum participes fuere similium: Nam ex hoc quoque sexu peremptæ sunt virgines aliæ, complures adulteriorum flagitiis obnoxiæ, vel stuprorum, inter quas notiores fuere Claretas & Flauiana, &c.* subdit postea de Rustina adulterii rea, Hesychia matrona, Fausiana, & Anepsia, eadem ex causa Romæ morte mulctatis, vel spontanea nece peremptis.

c Ammian. lib. 27. SEVERVM IVDICIVM ADVERSVS ADVLTEROS. *d Ammia. lib. 28.*

XXIII. At superauit omnes hos casus sæuitia illa aduersus Christianam fœminam Vercellensem exhibita, cum postulata esset rea, sed innocens, criminis adulterii. Rem gestam perpetua dignam memoria luculento stylo S. Hieronymus *e* prosecutus est eadem epistola ad Innocẽtium, in qua de Damasi victoria aduersus schismaticos agit: vt appareat hæc ipsa eodem ferme tempore contigisse. Rem ergo sic aggreditur:

e Hiero. ep. 49.

Igitur Vercellæ Ligurum ciuitas haud procul à radicibus Alpium sita, olim potens, nunc raro est habitatore semiruta. Hanc cum ex more Consularis inuiseret, oblatam sibi quandam mulierculam vna cum adultero (nam hoc crimen maritus impegerat) pœnali carceris horrore circumdedit. Neq; multo post cum liuidas carnes vngula cruenta pulsaret, & sulcatis lateribus dolor quæreret veritatem: infelicissimus iuuenum, volens compendio mortis longos cruciatus vitare, dum in suum mentitur sanguinem, accusauit alienum, solusque omnium miser merito iussus est percuti, quia non reliquit innoxiæ, vnde posset negare.

ADOLESCENS INNOCENS CEDIT TORMENTIS.

XXIV. *At vero mulier, sexu fortior suo, cum equuleus corpus extenderet, & sordidas fœtore carceris manus post tergum vincula cohiberent oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, suspexit ad cælum, & volutis per ora lacrymis: Tu, inquit, testis es, Domine Iesu, cui occultum nihil est, qui es scrutator renis f & cordis, non ideo me negare velle, ne peream; sed ideo mentiri nolle, ne peccem. At tu miser homo, si interire festinas, cur duos interimis innocentes? Equidem & ipsa cupio mori cupio inuisum hoc corpus exuere, sed non quasi adultera: præsto iugulum, micantem intrepida excipio mucronem, innocentiam tamen mecum feram. Non moritur, quisquis victurus occiditur.*

f Psal. 7.

XXV. TORQVETVR DIRE INNOCENS FOEMINA.

Igitur Consularis pastis cruore luminibus, vt fera quæ gustatum semel sanguinem semper sitit, duplicari tormenta iubet, & sæuum dentibus frendens, similem carnifici minatus est pœnam, nisi confiteretur sexus infirmior, quod non poterat robur virile reticere. Succurre, Domine Iesu: ad vnum hominem tuum complura sunt inuenta supplicia. Crines ligantur ad stipitem: & toto corpore ad equuleum fortius alligato, vicinus pedibus ignis apponitur, vtrumque latus carnifex fodit, nec papillis dantur induciæ. Immota mulier manet, & à dolore corporis spiritu separato, dum conscientiæ bono fruitur, vetuit circa se sæuire tormenta. Iudex crudelis quasi superatus attollitur: illa Deum deprecatur. Soluuntur membra compagibus: illa oculos ad cælum tendit. Quasi de communi scelere alius confitetur: illa pro confitente negat, & periclitans ipsa alium vindicat periclitantem. Vna interim vox est. Cæde, vre, lacera: Non feci. Si dictis tollitur fides: veniet dies, quæ hoc crimen diligenter discutiat. habeo Iudicem meum.

XXVI. *Iam lassus tortor suspirabat in gemitum, nec erat nouo vulneri locus. Iam victa sæuitia corpus, quod laniarat, horrebat. Extemplo ira percitus Consularis: Quid miramini, inquit, circumstantes, si torqueri mulier mauult quam perire? Adulterium certe sine duobus committi non potuit: & esse credibilius reor, noxiam ream negare de scelere, quam innocentem iuuenem confiteri. Pari igitur prolata in vtrumque sententia damnatos carnifex trahit. Totus ad spectaculum populus effunditur, vt prorsus quasi migrare ciuitas putaretur: stipatis proruens portis turba densatur. Et quidem miserrimi iuuenis ad primum statim ictum amputatur gladio caput. truncumque in suo sanguine voluitur cadauer. Postquam vero ad fœminam ventum est, & flexis in terram poplitibus, super trementem ceruicem micans eleuatus est gladius & exertam carnifex dexteram totis viribus concitauit: ad primum corporis tactum stetit mucro lethalis, & leuiter perstringens cutem, rasura modica sanguinem aspersit.*

ADOLESCENS CAPITE PLECTITVR, FOEMINA FRVSTRA PERCVTITVR.

Imbellem manum percussor expauit; & victam dexteram, gladio marcescente, miratus, in secundos impetus torquet: languidus rursus in fœminam mucro dilabitur, & quasi ferrum eam timeret attingere circa ceruicem torpet innoxium. itaque furens & anhelãs lictor, paludamento in ceruicem retorto, dum totas expedit vires, fibulam quæ chlamydis mordebat oras, in humum excussit, ignarusq; rei ensem librabat in vulnus.

XXVII. INSVLTAT CARNIFICI INNOCENS FOEMINA.

En tibi, ait mulier, ex humero aurum ruit: collige multo quæsitum labore, ne pereat. Proh, rogo, quæ est ista securitas! Impendentem non timet mortem: lætatur percussa: carnifex pallet: oculi gladium non videntes fibulam vident: & ne parum esset, quod non formidabat interitum, præstat beneficium sæuienti. Iam igitur & tertius ictus sacramentum frustratus erat Trinitatis: iam speculator exterritus, & non credens ferro mucronem aptabat in iugulum, vt qui secare non poterat, saltem premente manu, corpori conderetur. O omnibus res inaudita sæculis! Ad capulum gladius reflectitur, & velut dominum suum victus aspiciens, confessus est, se ferire non posse. Huc huc mihi trium exempla puerorum, qui inter frigidos flammarum globos hymnos g edidere pro fletibus, circa quorum sarabalia sanctamq; cæsariem innoxium lusit incendium. Huc beati Danielis h reuocetur historia, iuxta quem adulantibus caudis prædam suam leonum ora timuerunt. Nũc Susanna nobilis fide omnium

g Dan. 3. *h Dan. 13. 14.*

subeat mentibus, quæ iniquo damnata iudicio, Spiritu S. puerum replente, saluata est. Ecce non dispar in vtraque misericordia Domini. Illa liberata per Iudicem, ne iret ad gladium: hæc à Iudice damnata, absoluta per gladium est.

XXVIII. Populus pro innocente fœmina insurgit. *Tandem ergo ad fœminam vindicandam populus armatur: omnis ætas, omnis sexus carnificem fugat, & cœtu in circulum coeunte exclamat: Non credit pene vnusquisque, quod videt. Turbatur tali nuntio vrbs propinqua & tota lictorum turma glomeratur. E quib. medius, ad quem damnatorum cura pertinebat, erumpens, & caniciem immundam perfuso puluere turpans: Quin meum, inquit, ò ciues petitis caput? me illi vicarium datis? Si misericordes, si clementes estis, si vultis seruare damnatam: innocens certe perire non debeo. Quo fletu vulgi concussus est animus, mœstusque se per omnes torpor insinuat: & mirum in modum voluntate mutata, cum pietatis fuisset quod defenderant; pietatis visum est genus, vt paterentur occidi. Nouus igitur ensis, nouus percussor apponitur. Stat victima, Christo tantum fauente munita; semel percussa concutitur; iterum repetita quassatur; tertio vulnerata prosternitur. O diuinæ potentiæ sublimanda maiestas! quæ prius fuerat quarto percussa, nec læsa, ideo post paululum visa est mori, ne pro ea periret innoxius.*

XXIX. Clerici funus curant ex more. *Clerici, quibus id officij erat, cruentum linteo cadauer inuoluunt, & fossam humum lapidibus construentes, ex more tumulum parant. Festinato Sol cursu occasum petit, & misericordia Domini celeriori cursu naturæ nox aduenit. Subito fœminæ palpitat pectus, & oculis quærentibus lumen; corpus animatur ad vitam. Iam spirat, iam videt, iam subleuatur & loquitur: iam in illam potest vocem erumpere:*

a Psal. 117. *Dominus a auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. Anus interim quædam, quæ Ecclesiæ sustentabatur opibus, debitum cœlo spiritum reddidit: & quasi de industria ordine currente rerum, vicarium tumulo corpus operitur. Dubia adhuc luce, in lictore diabolus occurrit, quærit cadauer occisæ, sepulchrum sibi monstrari petit: viuere putat, quam mori potuisse miratur. Recens a clericis cespes ostenditur, & dudum superiniecta humus cum his vocibus ingeritur flagitanti: Erue scilicet ossa iam condita: infer nouum sepulchro bellum; & si hoc parum est, auibus ferisque lanianda membra discerpe. Septies percussa debet aliquid plus morte perpeti.*

XXX. Curatur septies icta mulier. *Tali ergo inuidia carnifice confuso, clam domi mulier refocillatur. Et ne forte creber medici ad ecclesiam commeatus suspicionis panderet viam; cum quibusdam virginibus ad secretiorem villulam, secto crine, transmittitur. Ibi paulatim, virili habitu veste mutata, in cicatricem vulnus obducitur. Et ò vere: Ius summum, summa malitia. post tanta miracula adhuc sæuiunt leges. En, quo me gestorum ordo pertraxit.* hactenus S. Hieronymus, plane detestans seuerissimi Principis per ministros crudeliores sæuientem nimium in persequendis delictis ardorem, quo innocentes quoque interdum puniri contingeret. Alumna hæc erat fœmina Sanct. Eusebii eius ciuitatis Episcopi: quam ad tantam cum innocentia iunctam constantiam S. Præsul cum verbis, tum etiam vitæ exemplo firmiter informarat.

• Domini

XXXI. Hæc omnia cum rescisset S. Damasus Romanæ Ecclesiæ Pontifex, admonitus, puto, à clericis ipsius Vercellensis Ecclesiæ, solicito studio pro impetranda fœminæ salute apud Imperatorem seuerissimum egit. Testatur id quidem ipse Hieronymus in fine eiusdem epistolæ, vbi reddito certiore Innocentio, ad quem scribit, de rebus Mediolani gestis ab Euagrio aduersus Auxentium, de Damaso hæc mox subdit: *Romanum Episcopum iam pene factionis laqueis irretitum & vicisse aduersarios, & non nocuisse superatis:*

b Virg. 4. Georg. *Verum b hæc ipse quidem spatiis exclusus iniquis*
Prætereo, & aliis post me memoranda relinquo.

præsentis tantum rei fine contentus sum: Imperatorem de industria adit, precibus fatigat, merito lenit, solicitudine promeretur, vt redditam vitæ redderet libertati. hactenus Hieronymus de Damaso & muliere ad Innocentium, quem illum ipsum esse putamus eiusdem Hieronymi pernecessarium, in peregrinatione comitem, & in eremo Syriæ contubernalem, vbi & deplorauit extinctum, cum ad Ruffinum sic de ipso postea scripsit c: *Innocentium partem animæ meæ repentinus febrium ardor abstraxit.* at de his modo satis: iam vero ad reliquas anni huius res gestas orationem conuertamus.

c Hieron. ep. 41.

XXXII. Plaga grandinis ... Quod autem spectat ad res Orientales: hoc anno pariter, iisdemque Coss. (inquit Socrates d:) *grando magnitudine inusitata, lapidibus similis, Constantinopoli decidit. Est quidem multis in ore, illam grandinem, Deo irato, quod multi sacerdotes, qui cum Eudoxio communicare recusauerant, essent ab Imperatore relegati, delapsam fuisse.* hæc ipse. Complures quoque homines eadem grandine necatos esse, S. Hieronymus in Chronico hoc ipso anno quarto horum Imperatorum affirmat. Equidem Valentis temporibus diuersis cladibus sæpe afflictatus est Oriens: nam præter maris eruptionem, & terræ motus ingentes, quos diximus, alii pariter subsecuti sunt vehementes tremores terræ, famesque dira prouincias sæpe vexauit: nec Constantinopolis tantum, sed aliæ quoque prouinciæ eadem affectæ sunt clade, vt Cappadocia: cuius rei testis est celebris illa oratio, *De plaga grandinis*, inscripta, dictaque coram patre mœrente à Gregorio Nazianzi: etenim his propemodum diebus, reuersus ex eremo, prædicationis munus, pastoralemque functionem nomine patris obiuit: quo etiam sensu pastorem se & pastorem principem nominat, non ita tamen quod fuerit Episcopus Nazianzenus, vel Sasimorum, sed quod (vt dictum est) apud parentem senem in munere pastoris fungeretur, principemque locum in populo publice docendo teneret, ob id, inquam, ibi ait: *Hunc populum mihi compone* (parentem alloquitur) *mihi scilicet alumno disciplinæ tuæ, deinde pastori, nunc autem principi quoque pastori.* licet Niceta hæc referat ad tempus postquam Sasimorum est creatus Episcopus. Quod autem Socrates ait, creditum, ex proscriptione Episcoporum, vlciscente Deo, immissam plagam grandinis, inficias nemo ierit, ab anno superiori (vt vidimus) cœptam esse Arianorum sub Valente persecutionem, eamque latioribus in annos singulos incrementis auctam: verum ipsam Catholicorum Episcoporum proscriptionem nonnisi post annum sequentem inchoatam esse, suo loco apertius innotescet.

XXXIII. At non plaga tantum grandinis hisce temporibus complures Orientis regiones dire vexauit, sed quæ secuta est fames ingens, tum alios, tum præcipue Cappadocas magnopere exagitauit. Cum Cæsareæ Cappadociæ S. Basilii adhuc presbyteri, sed post Episcopum primi, enituit in alendis pauperibus magna solicitudo charitati coniuncta: de qua hæc Gregorius Nazianzenus e: *Fames grassabatur, & quidem post hominum memoriam atrocissima: languebat ciuitas, nec ex vllo loco auxilium afferebatur; nec vlla calamitatis medicina. Nam maritimæ quidem vrbes eiusmodi rerum penuriam facile sufferunt, dantes nimirum ea, quibus affluunt, ac vicissim ea, quibus carent, à mari accipientes. At nos, qui procul à mari degimus, nec ex iis rebus, quibus abundamus, vtilitatem vllam capimus; nec ea, quibus egemus, vlla arte comparare possumus; vt qui nec ea, quæ habemus, exportare, nec ea, quibus caremus, importare queamus. Sed in huiusmodi malis nihil grauius atque acerbius, quam crudelitas, cupiditasque inexplebilis eorum, qui rei frumentariæ copia circumfluunt. Obseruant enim temporum difficultates, atque ex annonæ penuria lucrum captant, & ex aliorum calamitatibus messem faciunt: nec illud audientes; eum, f qui pauperes commiseratur, Deo fœnori dare: nec rursum illud; eum, g qui frumentum abscondit plebi, execrabilem esse, &c.* At quid tunc Basilius? Subdit Gregorius h: *Pauit omnes: Et quonam pacto? Audi.*

e Gr. Naz. orat. in laud. Basil.

f Prouerb. ...
g ... ibid.

XXXIV. *Apertis enim oratione sua & cohortatione locupletum horreis, facit, quod est in Scriptura i: Cibum esurientibus frangit, panibusque pauperes satiat, alitque eos in fame, atque esurientes animas implet bonis. Quo tandem modo? neque enim ad laudis cumulum hoc parui momenti est. Nam cum eos, quos fames vulnerauerat, in vnum coegisset, nonnullos etiam spiritum ægre trahentes, viros, fœminas, puerulos, senes, omnem ætatem commiseratione dignam: omnia ciborum genera, quibus fames depelli solet, corrogans, atque ollas pulmentariorum, salsique nostratis opsonii, atque ad leuandam famem pauperum accommodati, plenas proponens: ac deinde Christi, qui linteo præcinctus discipulorum pedes nequaquam lauare grauabatur k, ministerium imitans, simulque puerorum siue conseruorum suorum ad eam rem opera vtens, corpora pauperum animasque curabat, honorem cum necessario alimento connectens, ac dolorem eorum vtrinque leniens. Talis erat nouus noster procurator & secundus Ioseph, &c.* hucusque verba Gregorii. Addit vero

i Isa. 58.

gratia-

a Gr. Nyss. or. in laud. Basil.

germanus eiusdem Basilii Gregorius a Nyssenus; tum etiam sanctum Basilium patrimonium ipsum in pauperes erogasse; *Cum, inquit, fames aliquando grauis & saeua tam ipsam vrbem, in qua habitabat, quam omnem vrbi subditam regionem affligeret; venditis suis prædiis & possessionibus, atque pecuniis in alimenta conuersis; cum etiam rarum esset, vt illi, qui valde sibi prouidissent & instructi essent, ea, quæ ad mensam & victum pertinent, sibi conficere & suppeditare possent: ille per omne tempus famis, tum eos, qui vndique confluerent, tum iuuentutem totius vrbanæ plebis alere perseuerauit, adeo vt etiam Iudæorum liberos huius benignitatis & liberalitatis ex æquo participes faceret. Nihil enim prorsus interest, vtrum per vas olearum quis, an per aliam aliquam materiam & occasionem diuinum mandatum exequatur.* hæc Nyssenus. atque de his hactenus: sequentis iam anni res aggrediamur.

IESV CHRISTI
Annus 368.

DAMASI PAP. Annus 2. VALENTINIANI VALENTIS IMP. 5.

I. PRÆFECTVRA PRÆTEXTATI. b Ammian. lib. 27.

ANNVS sequitur Christi trecentesimus sexagesimus octauus, adscriptus publicis Fastorum indicibus Consulatu secundo duorum Augustorum Valentiniani atq; Valentis, quo in Vrbana præfectura subrogatur Romæ Prætextatus, de quo sic Ammianus b: *Hæc inter Prætextatus præfecturam Vrbis sublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id, quod raro contingit, vt cum timeretur, amorem non perderet ciuium, minus firmari solitum erga Iudices formidatos. Cuius auctoritate, iustisq; veritatis suffragiis, tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitauerant, pulsoq; * Vrsicino, alta quies parta iam proposito ciuium Romanorum aptissima adolescebat, gloria clari Rectoris complura & vtilia disponentis.* hæc Ammianus de Prætextato Vrbis præfectura hoc ipso anno post Viuentium insignito; quod & complura ad ipsum, iisdem huius anni Consulibus, Imperatorum rescripta exploratum reddunt.

* Vrsino

II. De expulsione vero Vrsicini ab Vrbe facta à Prætextato (vt ex Ammiano dictum est) mentio habetur in Valentiniani rescripto ad eundem Prætextatum, quod extat cum aliis in peruetusto codice Vaticano, in quo scriptæ sunt epistolæ complurium Romanorum Pontificum: ita enim rescriptum se habet de restitutione basilicæ à schismaticis occupatæ.

RESCRIPTVM DE REDDENDA BASILICA DAMASO.

Impp. Prætextato. Dissensionis auctore sublato, omnis causa discordiæ sopienda est; ne aliqua remanente materia, nihil profuisse medio sustulisse fomitem iurgiorum, Prætextate parens charissime. Quamobrem præcelsa sublimitas tua, Defensoris Ecclesiæ vrbis Romæ, siue Damasi sacræ legis Antistitis petitione perspecta, quæ vna tantum Ecclesia ex Catholicæ religionis obsequio à dissidentibus adhuc dicitur retentari: Quoniam pro publica securitate metuendum est, ne aliquis hinc iterum tumultus oriatur (quandoquidem non nisi parua sit separationis effigies, vt tale aliquid putetur occlusum Damaso) eam iubebit aperiri: vt singuli vniuersiq; cognoscant, quo vnitas studio colenda sit, quæ omnibus pace viuendum: cum ecclesiis restitutis plenissimam postulet congregationem vtrisq; promissa concordia. hæc de reddenda basilica Valentinianus. De pellendis vero ab Vrbe sociis Vrsicini, ad eundem quoque Prætextatum sic scripsit.

III. RESCRIPTVM DE PELLENDIS AB VRBE SCHISMATICIS.

*Ea nobis innata est moderatio, vt publicam disciplinam sine cuiusquam calamitate munire cupiamus. Itaq; quoniam animarum aduersarum occasionibus non fauemus Vrsicini sociis & ministris, quos præcelsa sublimitas tua propter quietem Vrbis æternæ de medio putauit esse tollendos: Roma tantum, cuius tranquillitati studemus, excepta, vbicumque voluerint absque religionis iniuria (vt peregrinari potius, quam exulare videantur) proprio liceat iure versari, Prætextate Parens charissime. Neque enim interest nostra, quem habitationis eligant locum; dummodo incentiuis dissensionis ablatis, firma sit rursus in plebe concordia. Dat. pridie Idus * Iun. AA. II Coss.*

* Ian.

Induliit & illud quoque postea Imperator, vt qui expulsi fuerant, in Vrbem reuocarentur, ita tamen, vt si quid tumultus cierent, mulctarentur grauiori supplicio, rescriptum autem sic se habet:

IV. * Aue RESCRIPTVM DE INDVLGENTIA.

Abe Prætextate charissime. Nobis licet iusta videatur fuisse vindicta, quæ illic tumultuanter exercitam factionem sedat, vbi maxime debet esse concordia, scilicet in ecclesia, vel sede, vel causa, quarum rerum vtraque modestiam possidet & cultum: Tamen nos omnes, qui nuper propter illum tumultum deportatione damnati sunt, & propria lenitate naturæ, & ipsius religionis ac legis contemplatione miseramur, Prætextate charissime ac iucundissime. Cunctos igitur, qui sunt eius sortis & culpæ, præcelsa sublimitas tua nostri auctoritate iudicii liberabit. Hanc vero formam tenebit in posterum, vt si iidem pristino statui restituti aliquid spiritu iterum gesserint inquieto, quo tranquillitas reformata turbetur: seuerissima in eos sententia proferatur. Nullam enim possunt veniam promereri, qui non desinunt peccare post veniam.* hactenus indulgentia collata schismaticis ad Prætextatum. Quonam modo autem iidem schismatici, quod non haberent intra Vrbem basilicam, nec communicare vellent cum Damaso, extra mœnia in suburbiis conuentus agerent, ex quo meruerunt longius ab vrbe relegari, suo loco dicemus: quod enim ea sub Olybrii præfectura sequenti anno contigisse, certum appareat ex rescriptis ab eodem Valentiniano ad Olybrium datis, in eum annum illa reiecimus.

V. CLADES MOGVNTINA. c Ammian. li. 27.

Hoc eodem anno sub eadem præfectura Prætextati contigisse cladem Moguntiæ illatam ab Alemannis, Ammianus testatur, cum ait: *Sub idem fere tempus, Valentiniano ad expeditionem cauté (vt rebatur) profecto, Alemannus Rando nomine, diu præstruens quod cogitabat, Moguntiacum præsidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solemnitatem, impropidite cuiusq; modi fortunæ virilem & muliebrem, sexum cum supellectili non parua indefensum abduxit.* hæc ipse. Porro diuersa hæc est ab illa clade, cuius S. Hieronymus d his verbis meminit, cum ad Ageruchiam scribens huius sæculi funestos casus commemorat, dicens: *Moguntiacum nobilis quondam ciuitas capta atque subuersa est, & in ecclesia multa hominum millia trucidata.* de ea enim suo loco dicendum.

d Hier. ep. 11.

VI. TERRÆMOTVS IN ORIENTE.

Sed & Oriens rursus terræmotibus hoc anno in Asia vexatus est, & non sine dubio quodam prodigio Nicæa vrbs terræ tremore collapsa, in qua fides antea conscripta atque probata mox ob diram Arianorum persecutionē, nisi Deus reliquisset semen, penitus videri potuisset extincta, ait enim Socrates e: *Anno proximo, Valentiniano & Valente secundum Coss. quinto Idus Octobris terræmotus in Bithynia factus Nicæam vrbem deturbauit.* Recenset eandem cladem Hieronymus in Chronico hoc eodem anno quinto Imperatorum, traditque eam funditus euersam. Sed subdit Socrates: *Iste duodecimus annus fuit post ruinam Nicomediæ. Paulo post multæ partes Germæ vrbis Hellesponti altero terræmotu conquassatæ ceciderunt. Verum quamuis ista hoc modo euenirent; nihilo magis tamen Eudoxii Episcopi Arianorum & Valentis Imperatoris animi ad pietatem & rectam de religione opinionem commoti fuerunt. Nam crudeliter in eos sæuiendi, qui ab ipsis in fide dissentiebant, nullum aliquando finem fecere. Isti terræmotus videbantur tumultus in Ecclesia certa fuisse indicia. At quamquam complures sacerdotes (vt dixi) erant in exilium eiecti; tamen Basilius & Gregorius soli (quorum ille Cæsareæ Cappadociæ Episcopus fuit, hic Nazianzi vrbis obscuræ & pertenuis Cæsareæ finitimæ) diuina prouidentia propter eximiam pietatem patriis sedibus minime pulsi fuere.* hæc Socrates. at hoc sane tempore neuter eorum erat Episcopus: quando autem ambo ad Episcopatus honorem fuerint euecti, inferius suo loco dicturi sumus.

e Socr. li. 4. c. 10.

VII. f Gre. Naz. or. in laud. Cæsarii. CÆSARIVS FRATER GREGORII LIBERATVS.

Quod vero ad Nicænum terræmotum spectat: occasione Cæsarii fratris, qui ibi tunc degens magno miraculo diuina ope seruatus fuit, meminit illius Gregorius f Nazianzenus his verbis: *Iam vero quale miraculum censendum est, quod circa eum contigit, ipsius simul & parentum pietatis illustrissimum præbens argumentum? In Bithynia versabatur, imperium ab Imperatore haud postremum administrans Quæstoris siquidem munere fungebatur, ac thesaurorum curam gerebat. Hoc*

enim illi maiorum dignitatum velut præludium esse Princeps voluit. Cumque Nicææ terræmotus ex omni hominum memoria maximus accidisset, totamq; ferme ciuitatem solo æquasset, atq; omnes propemodum ciues cum vrbis elegantia deleuisset: solum ex omnibus clari nominis viris, aut cum admodum paucis ex hoc periculo saluum & incolumem euasit atque modo vix credibili, hoc est, ipsa ruina protectus, ac per exiguas quasdam periculi notas referens: hactenus videlicet, vt timore ad maiorem salutem magistro vteretur, atque à rebus fluxis & incertis translata militia, totum se cœlesti parti adduceret sibique ipsi regiam aulam commutaret. Atque hoc & in animo habebat, & votis omnibus exoptabat, quemadmodum mihi per literas confirmauit, cum hanc occasionem ad eum admonendum arripuissent: quod nec vnquam facere destiti, moleste ferens illius indolis præstantiam in vilioribus studiis versari, tamque philosophicam animam in rerum publicarum administratione volutari, ac velut Solem nubibus obduci. hæc Gregorius; cuius eo argumento tunc ad Cæsarium scripta epistola adhuc extat digna Gregorio: quam his attexere iucundum putamus fore lectori: est autem huiusmodi *a*:

a Gr. Naz. ep. 16.

VIII. EPISTOLA GREG. AD CÆSARIUM FRATREM.

Ne ipsi quidem timores prudentibus viris inutiles sunt, quin potius mea quidem sententia valde commodi & salutares. Nam etsi votis omnibus eos arcemus, venientibus tamen erudimur. Aegra enim & afflicta anima vicinaest Deo, vt eximie alicubi loquitur Petrus; atque omnis, qui periculum effugit, maiori necessitudine cum eo coniungitur, à quo salutem sit consecutus. Proinde non quia calamitatis participes fuimus, ægro animo simus: sed quia è periculo extracti sumus, gratias agamus; nec alios nos Deo inter pericula, & alios post pericula exhibeamus. Verum siue peregre agentes sive priuatam vitam ducentes, siue publica negotia gerentes (sic enim loquendum est, nec prætermittendum, cum se iactant) à quo salutem accepimus, atque ad illius partes nosmet adiungamus, parua & humana reputatione curantes. Atque historiam quandam posteris demus tum ad gloriam nostram, tum ad animæ vtilitatem amplam & præclaram, quæ etiam ipsa vtilissimo documento plerisque fit: nimirum periculum securitate, & calamitatem rebus secundis potiorem esse, magisque expetendam: siquidem ante timores mundo addicti eramus, post timores autem Deo nos addiximus. Fortasse graues tibi ac molesti esse videmur, qui de his rebus sæpius ad te scribimus: & sermones nostros non admonitionem, sed ostentationem esse æstimas. Quare de his rebus verborum satis. Nos vero scias velim prompto animo esse, atque exoptare potissimum quidem tecum esse, vt de salute tua tibi gratulemur, ac de his rebus perfectius disseramus: sin minus, at certe vt te hic primo quoque tempore reducem videamus, atq; vices tecum in grati animi significatione festum diem agamus. hucusque Gregorius ad Cæsarium: desiderantur autem Cæsarii literæ ad eum redditæ, quarum meminit.

IX. b Gr. Naz. or. in laud. Cæsarii. CÆSARII OBITUS.

At quid post hæc Cæsarius? Subdit ipse Gregorius *b*: *Verum terræmotus quidem vim effugit, morbi vero non item: mortalis siquidem erat.* quibus plane ostendit, haud multum post spatium temporis interlapsum, Cæsarium ex hac vita migrasse: qui dum ægrotaret, bonorum suorum pauperes fecit hæredes, qua quidem re plurimum gauisus idem germanus eius Gregorius ita ait: *Hæredes ipse habebit, quos maxime conducit, & quos habere voluit, vt diues hinc migraret, omnia secum ferens. O egregiam munificentiam! ô eximiam consolationem! ô insignem eorum, ad quos hæc hæreditas iure deuoluebatur, liberalitatem! &c.* Magna profecto hæc visa est Dei misericordia erga Cæsarium, vt Imperatorem iam conuersum in Arianum vel morte relinqueret, à quo ob magistratum, quem gerebat, perdifficilis videri poterat esse diuulsio.

Obiit vero Cæsarius in patria, quem idem frater Gregorius egregia oratione laudauit: mortuus est, inquam, apud sanctos parentes, Gregorium Episcopum atque Nonnam, eorundemque pio funere sepultus. Sed quonam ritu? illo videlicet, quo pii cuncti sepeliri solerent, quem & ipse Gregorius sic concinne describit his verbis *c*:

c Gr. eadem orat.

X. FUNUS PIUM CÆSARII.

At nunc nobis egregius ille Cæsarius seruatus est, cinis pretiosus, laudabile cadauer, ac cum multiplici hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad martyrum sedes effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante, ac pietatem mœrori subrogante, lachrymis sapientiæ cedentibus, psalmorum cantu vlulatum consopiente: ac denique anima recens creata atque à spiritu per baptismum informata dignos honores percipit. hæc Gregorius, quod Cæsarius haud pridem fuerat sacro initiatus baptismo. Erat ipse Cæsarius (vt idem Gregorius in fine testatur) inter cæteros fratres natu minimus: nam in fine eiusdem funebris orationis, digna apostrophe ad Deum conuersus, pro eius anima preces fundens, hisce verbis perorat:

O Domine omnium & creator, & præcipue huius figmenti, ô Deus tuorum hominum & pater ac moderator, ô vitæ necisque ius & potestatem habens, ô nostrarum animarum arbiter & benefactor, qui omnia commode, & quemadmodum ipse pro altissima tua sapientiæ gubernationisque ratione nosti, artificis Verbi tui opera facis atque transmutas, suscipe, quæso, nunc quidem Cæsarium velut primitias quasdam nostræ peregrinationis. Quod si minorem natu primum, tuis consiliis, quibus omnia reguntur, acquiescimus. hæc Gregorius: quæ hic describisse voluimus, vt saltem hoc tam digno exemplo (licet innumera alia suppetant) quæ Christiani solerent persoluere extrema defunctis, satis cunctis fieret exploratum. Porro adeo felix extitit exitus Cæsarii, vt dies obitus eius, idemque natalis ad vitam æternam, dedicaretur publicis Ecclesiæ monumentis, atq; adscriberetur Martyrologio cum aliis sanctis anniuersaria memoria celebrandus: cuius animam iam cœlestibus gaudiis locupletatam (vt ipse testatur *d*) Gregorius sæpe per visum aspexit.

XI. PRÆFECTURA SOPHRONII.

d Gr. [...] ead. orat.

CÆSARII SCRIPTA

Extant eiusdem Cæsarii piæ eruditæque lucubrationes, nempe de Anima dialogi. Varia insuper eum scripsisse opera, & potissimum contra Græcos, auctor est Suidas. Cum autem post eius obitum bona ipsius ab hostibus (vt ait Gregorius) puro fiscalibus arpagonibus, iisdemq; Arianis diriperentur: vt his occurreret Sophronius Præfectus, datis ea de re ad eum literis, Gregorius intercessit *e*. extant ipsæ, quibus de rerum humanarum volubili statu egregie philosophatur, pluraque habet de Cæsarii præclaris meritis. Mentio est huius Sophronii apud Ammianum *f*, atque ex Notario creatum esse Præfectum vrbis Constantinopolis.

e Gr. ep. 18

f Ammian. lib. 26.

XII. PARMENIANUS POST DONATUM EPIS. CARTHAG.

Hoc tempore defuncto Donato pseudoepiscopo Carthaginensi partis schismaticorum, imo capite Donatistarum, subrogatus est in eius locum ab iisdem factiosis Parmenianus eiusdem sectæ tenacissimus custos atque defensor: qui mox vt cathedram illam pestilentiæ nactus est, stylum acuit aduersus Catholicos, scripta edens conferta mendaciis, quibus si non alii, simpliciores saltem decipi potuissent; quod cum sensissent Catholici in Africa Episcopi ad eius confutanda deliramenta, cauendaq; ex verborum lepore præstigias, prouocauerunt hominem ad publicum Episcoporum conuentum, vbi cuncta ab eo scripta possent accurate examinari, sed cum ipse & alii sibi subiecti execrandæ dissensionis Antistites id facere penitus recusarent, respuerentq; Catholicos, quasi indignos ipsorum consortio, quod illos immundos, communicationeq; lapsorum labefactatos, se ipsos vero sanctos prædicarent ac mundos: necesse fuit literis saltem publice causam agere, ne veritas indefensa, mendaciorum nubibus tecta & obscurata, apud nutantes animos in discrimen adducta, periclitari aliquo modo posset.

XIII. OPTATUS EPISC. MILEUIT. ADUERSUS PARMENIANUM AGIT.

Præstitit id egregie Optatus Episcopus Mileui in Numidia, vir quidem cum eruditione clarus, tum spectata vitæ morumque integritate sanctissimus: qui zelo pietatis incensus, fortis defensor veritatis, vnus in omnem illam schismaticorum phalangem intrepidus prodiit: scripsitque ad eundem Parmenianum primarium ipsorum Antistitem septem libros, eius scriptis aduersarios; quibus nõ solum mendacia illa ventosa hominis vesani certis firmisque redargueret argumentis; sed diuersa ac plane cõtraria dictione fastum & arrogantiam proterui hominis, nonnisi contumelias stylo vomentis, deprimeret, deliniretq; animum procacia tumidum, atq; si liceret, charitate in eum introduceret veritatem, fratrem n. eum Optatus suis scriptis frequenter appellat; à quo peccator, legis transgressor, immundus, foris extra Ecclesiam vagans, exul, ac deniq; Paganus vna cum Catholicis omnibus ipse nominatus fuisset: fratrem, inquam, eum Optatus dicit ex consortio

sacra-

sacramenti, quod vno baptismo ab vna progenitrice Christiana religione geniti essent.

XIV. At antequam hac de re orationem longius protrahamus, temporis ratio ex more firmanda est; vt ea stabilita, cætera, quæ dicenda erũt, inconcussa cohæreant veritati. Auctor est S. Hieronymus *a*, Optatum sub Valentiniano & Valente Principibus scripsisse aduersus partis Donatianæ calumniam libros sex (alias septem) quibus ostenderet crimen Donatianorum in nos falso intorqueri. Sed quoto potissimum anno horum Imperii ipse scripserit, cum nec ipse, nec alius dicat: vt in hunc potius annum, nempe postquam Damasus sedere cœperit, reiecerimus, ratio postulat, vt aperiamus. Sane quidem, si habenda ratio est Optati testificationis id ipsum bis affirmãtis; ad hęc ipsa tempora ea scriptio referẽda est, cum à tempore Diocletiani persecutionis in Africa sub Anulino Proconsule Carthaginis, & Floro, in Numidia, vsque ad tempus, quo ea scribebat, numeret annos sexaginta, & quod excurrit: ait enim primo *b*. *Ferme ante annos sexaginta, & quod excurrit, per totam Africam persecutionis est deuagata tempestas, quæ alios fecit martyres, alios confessores, nonnullos funesta prostrauit in morte, &c.* & post multa *c*: *Alia persecutio, quæ fuit sub Diocletiano & Maximiano; quo tempore fuerunt & impij Iudices, bellum Christiano nomini inferentes: ex quibus in prouincia proconsulari ante annos sexaginta, & quod excurrit, fuerat Anulinus, in Numidia Florus.* Porro secundum chronologiam ab ipso Optato præscriptam, & ea, quæ dicta sunt de his suo loco superius, cũ constet ea contigisse anno Domini trecentesimo secũdo ac tertio, additis his illis sexaginta annis, quod intercedit temporis vsque ad illud tempus Optati: dicendum profecto esset, ipsum elucubrasse commentarium illum anno Christi trecentesimo sexagesimo.

OPTATVS QVANDO SCRIPSIT. *a* Hieron. de script. Eccl. in Optato.

b Opt. li. 1.

c Idem li. 3.

XV. Sed quod adiicitur. *Et quod excurrit.* hæc ipsa verba ibi addita quonam sint sensu accipienda, peruestigãdum accuratius est. Vsi sunt ea dicendi locutione S. August. *d*, antea vero Paulus Iureconsultus, & si qui alii: quod illud importat, quod alii frequenter dicere consueuerunt, *Et amplius*: non autem quod dici solet, *Plus minusue*, vel circiter: nam illud, *Quod excurrit*, maiorem semper notato significat numerum. Sed quousque eidem, *Quod excurrit*, habenæ laxandæ sunt, vt currat? puto vsq; ad sequentem decadem posse terminum prorogari, quod enim ea verba nõnisi numero denario simplici, vel per decades multiplicato, inuenimus apponi consueuisse; inducimur, vt dicamus, illud, *Annos sexaginta, & quod excurrit.* vsque tantum ad septuagesimum exclusiue extendi potuisse: ac proinde quod Optatus ait, à persecutione Diocletiani, quo codices quæsiti sunt ad comburendum, annos numerari sexaginta, & quod excurrit, nihil prohiberi, quin illis verbis possit præsens annus includi, qui est quintus post sexagesimum à notata superius Diocletiani persecutione.

SENSVS VERBORVM OPTATI. *d* Aug. de capt. c. 7. Notat. Balduin. in notat. ad Opt.

XVI. Quod autem ad hunc vsque annum notatum tempus illud incertum excurrisse finamus, illud perfacile persuasit, quod idem Optatus *e* cum texit successionem Romanorum Pontificum, Damasi meminit post Liberium succedẽtis. Quod vero Siricius quoq; post Damasum ponitur, additus creditur à Librario, qui Siricii tempore librum exscripsit: nam nequaquam tempus sedis Siricii Optatum attigisse, omnes æque consentiunt: neq; enim sibi cohærent (quod testatur S. Hieronymus) Optatum scripsisse sub Impp. Valentiniano & Valente, eodemque tempore sedisse Siricium: cum præsertim Augustinus de Optato agens, nequaquam vt sui temporis hominis, sed antiquioris meminisse videatur: quamobrem vix Damasi prima tempora attigisse putatur, neque diu suis scriptis superuixisse. Consentit quidem etiam Balduinus, vir sane disertus, ipso initio sedis Damasi Optatum scripsisse: sed fallitur, dum ingressum Damasi ponit anno Domini trecentesimo septuagesimo, quem anno superiori sedere cœpisse, perspicue demonstrauimus, quamobrem hoc ipso anno, quo primus absoluitur sedis Damasi, & secundus inchoatur, ipso quoque consentiente, Optatum scripsisse dicimus. His iam de tempore elucidatis, superest, vt de causa tractemus.

e Opt. lib. 2.

XVII. Cum igitur (vt dictum est) Donatistæ, ipseque Parmenianus eorum primarius Antistes cõgredi cum Ecclesiæ Catholicæ Episcopis dedignarentur; Optato necessario incubuit, vt veritas defensionem scripto perageret: contestatur enim hoc ipse suæ lucubrationis exordio, cum post pauca ista præfatur *f*: *Omnes quidem,* Donatistæ scilicet, *per singula loca maledicis vocibus perstrepunt: sed vnum quidem vix inuenimus, cum quo per literas hoc modo loquamur, Parmenianum scilicet fratrem nostrum; si tamen se à nobis vel hoc nomine nuncupari permittit. Et quia collegium Episcopale nolunt nobiscum habere commune: non sint collegæ, si nolunt tamen, vt supra diximus, fratres sunt. Frater meus igitur Parmenianus ne ventose ac nude, vt cæteri, loqueretur; quicquid sentire potuit, non solum dixit, sed etiam in scriptura digessit. Cuius dictis, cum respondere veritate cogente, compellimur: erit inter nos absentes quoquo modo collatio. Eo modo & satisfiet desiderio aliquorum: nam à multis desideratum est, vt ad eruendam veritatem, ab aliquibus defensoribus partium conflictus haberetur: & fieri potuit. Sed quoniam & accessum prohibent, & aditus intercludunt, & consessum vitant, & colloquium denegant vel tecum mihi frater Parmeniane, sit isto modo collatio. Et quia tractatus tuos, quos in manibus & in ore multorum esse voluisti, non aspernatus sum, neq; contempsi, sed omnia à te dicta patienter audiui: audias & tu humilitatis nostræ responsa.* Hæc Optatus.

DECLINANT DONATISTÆ CONFERRE CVM CATHOLICIS. *f* Opta. li. 1.

XVIII. Quid autem tractatibus ille suis Parmenianus probare nisus fuerit, idem Optatus hæc subdens declarat his verbis: *Ego intelligo, & tu non negas, & quiuis sapiens peruidet, te nulla alia ratione tam prolixe tractasse, nisi vt Ecclesiam Catholicam tuis tractatibus indigne pulsares. Sed vt intelligi datur, aliud habet animus, aliud sonat sermo: deniq; omnia te video dixisse contra Catholicam, imo multa pro Catholica, cum Catholicus non sis, &c.* hæc ideirco, quod Donatistæ, ne arguerẽtur esse schismatici, Catholicam Ecclesiam penes se esse tantum, probare niterentur: qui vero ab illis separati essent, extra Ecclesiam Catholicam vagari dicerent, hocque probare scriptis suis Parmenianus adnitebatur, in parte Donati esse Catholicam, reliquas vero omnes toto Orbe terrarum diffusas Ecclesias esse scismaticas: cum illud inter hæc, ꝙ est verum, astrueret, Ecclesiam Catholicam non nisi vnam esse posse. Quamobrem in eo potissimum totius quæstionis videbatur cardo reuolui, vt certis notis consignaretur, distinctis differentiis definiretur, atque expressis proprietatibus monstraretur, quæ vere esset Ecclesia Catholica, vt sic apud quos esset, pariter intelligi posset.

DONATISTÆ PENES SE TANTVM ESSE ECCLESIAM CATHOLICAM DICEBANT.

XIX. Nobilis sane fuit hæc tractatio argumenti, quam & Optat⁹ digne quidem est prosecutus: ad quem prouocãdi essent omnes hæretici, illos dico, quibus inest aliqua veritatem indagandi voluntas, nec obstinato animo, per quam semel ingressi sunt erroris viam, obfirmato vultu securi percurrunt. Videas n. Optatum more maiorum asseueranter definire *g*, à Catholico nomine eos prorsus excludi, quibus cum Romana Ecclesia non communicat, eosque tantum eo nomine legitime gloriari, quibus Romanus Episcopus coniungitur commercio Formatarum. Porro quod & illud etiam aduersariorum affirmatione certum haberetur; Vbi non esset Catholica, nec ibi inesse posse veritatem; & contra, Vbi probaretur Catholica Ecclesia esse, inibi reperiri necessario veritatẽ: Optatus hæc in fine contra Parmenianum *h*: *Si ita est, quæ apud vos veritas inueniri potest, cui Catholica videtur obsistere? Aut quod apud nos esse mendacium, poteris approbare, in vna communione esse cum toto Orbe terrarum? Nunquid poteris approbare mendacium, symbolum verum & vnicum retinere & defendere? Nunquid poteris approbare mendacium cathedram Petri, & claues regni cælorum à Christo concessas, vbi est nostra societas?* hæc & alia ipse: at de his pluribus superius actum est.

g Opt. li. 2.

PENES QVOS SIT ECCLESIA CATHOLICA.

h Opt. li. 7.

XX. Cæterum non Optatus tantum Parmenianum ita delirantem redarguit, sed & ipsius communionis Ticonius Donatistarum prudentior impugnauit. Exhorrescebant plane aures blasphemiam illam audire, Catholicam Christi Ecclesiam toto Orbe diffusam iam penitus periisse; & in Africa tantum, nec apud omnes, sed eos solũ qui

TICONIVS DONATISTA ADVERSATVR PARMENIANO.

quiessent partis Donati, tanquam arcam Noe, diluuio pereunte Orbe integram esse relictam. Ticonius, inquam, aduersatus Parmeniano, sectæ suæ, quam profitebatur, Episcopo, illud scriptis confirmauit atque defendit, Catholicam Dei Ecclesiam nequaquam coarctari angustis terminis partis Donatistarum, sed longe lateque per orbem Christianum vbique perseuerare diffusam, nec posse peccatis hominum tolli, euacuarique ex humanis excessibus Dei promissiones. Hæc ita sentientem Ticoniũ Parmenianus admonuit, scripta; ad eum epistola, cum nihilominus in eadem sententia permaneret, eundem anathemate perculit. Testatur id quidem S. Augustinus *a* his verbis:

a Aug. cont. Parmenia. lib. 1. c. 1.

XXI.

Ticonius enim omnium sanctarum paginarum vocibus circumtusus euigilauit, & vidit Ecclesiam Dei toto Orbe diffusam, sicut de illa tanto ante per corda & ora sanctorum præuisum atque prædictum est. Quo percepto, suscepit aduersus ipsos suos demonstrare & asserere, nullius hominis quamuis sceleratum & immane peccatum præscribere promissis Dei; nec id agere quorumlibet intra Ecclesiam constitutorum quamlibet impietatem, vt fides Dei de Ecclesia futura & diffundenda vsque ad terminos Orbis terræ, quæ in promissis Patrum retenta & nunc exhibita est, euacuaretur. Hoc ergo Ticonius cum vehementer copioseque dissereret, & ora contradicentium multis & magnis ac manifestis sanctarum scripturarum testimoniis oppilaret: non vidit, quod consequenter videndum fuit, illos videlicet in Africa Christianos pertinere ad Ecclesiam toto Orbe diffusam, qui vtique non istis ab eiusdem Orbis communione atque vnitate seiunctis, sed ipsi Orbi terrarum per communionem connecterentur. Parmenianus autem cæterique Donatistæ viderunt hoc esse consequens, & maluerunt suscipere obstinatissimum animum aduersus apertissimam veritatem, quam Ticonius asserebat, quam ea concessa superari ab Africanis Ecclesiis, quæ illius vnitatis, quam Ticonius asserebat, communione gauderent, vnde se isti separassent. Et Parmenianus quidem primo eum per epistolã, velut corrigendum putauit: postea vero ex Concilio eorum perhibet damnatum. hæc Augustinus, apud quem est de eodem Ticonio crebrior mentio, vt cum in commentarius de doctrina Christiana de eodem sic ait *b*:

TICONII SENTENTIA DE ECCLESIA CATHOLICA.

b Aug. de doct. Chri. lib. 3. c. 30.

XXII.

Ticonius quidam, qui contra Donatistas inuictissime scripsit cum fuerit Donatista: & illic inuenitur absurdissimi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit: fecit librum, quem Regularum vocauit, quia in eo quasdam septem regulas executus est, quibus quasi clauibus diuinarum scripturarum aperirentur occulta. hæc ipse, qui eas singulas numerat. Cæterum quod ad scripta Ticonii spectat; recenset omnia Gennadius, de eo sic scribens *c*: *Ticonius natione Afer, in diuinis litteris eruditus iuxta historiam sufficienter, & in sæcularibus non ignarus, fuit in Ecclesiasticis quoque negotiis studiosus. Scripsit de bello intestino libros tres, & expositiones diuersarum causarum, in quibus ob suorum defensionem antiquarum meminit Synodorum: è quibus omnibus agnoscitur Donatianæ partis fuisse.* Quod ad has Synodos pertinet; erant antiqui illi conuentus ab iisdem Donatistis celebrati, quos Ticonius aduersus Parmenianum adduxit in medium, vt ex illis conuinceret, ipsum ac cæteros Donatistas à priscis eiusdem communionis Episcopis deuiasse. Fidem facit horum omnium Augustinus *d*, cum ad Vincentium scribens hæc ait: *Scribit enim ille Ticonius, homo (vt dixi) vestræ communionis, à ducentis & septuaginta Episcopis vestris Concilium Carthagini celebratum. In quo Concilio per septuaginta & quinq; dies, postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt Traditoribus immensis criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam Macrinensem Episcopum communionis vestræ dicit, Traditorum plebem congregatam Ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius Concilij à ducentis & septuaginta Episcopis vestris facti, fecisse cum Traditoribus vnitatem; atque Deuterio post hoc factum iugiter communicasse Donatum; nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsque ad persecutionem per Macarium factam Traditoribus sine baptismo communicasse. Sed dicis. Quis est iste Ticonius? Ille est Ticonius quem Parmenianus rescribendo compescit, & eum deterret, ne alia scribat, non tamen refellit ea ipsa, quæ scribit.* hæc Augustinus: ex quibus assertione Ticonii illud expressum habetur, rebaptizationem à Donatistis à temporibus Macarianis, nempe sub Constante Imperatore inductam fuisse. Sed ad cœptam à Gennadio de lucubrationibus Ticonii narrationem redeamus.

SCRIPTA TICONII.

c Gennad. de viris il lust. c. 18.

RECENTIORES DONATISTÆ ADVERSANTVR MAIORIBVS.

d Aug. ad Vincent. ep. 48.

Composuit, inquit, *& Regulas ad inuestigandam & inueniendam intelligentiam Scripturarum, octo, alias septem, quæ in vno volumine conclusit. Exposuit & Apocalypsim Ioannis ex integro, nihil in ea carnale, sed totum intelligens spirituale. In qua expositione dixit, Angelicam stationem corpus esse: Mille quoque annorum regni in terra iustorum post resurrectionem futuri suspicionem tulit; neque duas in carne mortuorum resurrectiones futuras, vnam iustorum, & aliam iniustorum, sed vnam & semel omnium, in qua resurgerent etiam abortiui reformati, ne quid humani generis deformatum animata substantia intereat, ostendit. Distinctionem sane duarum resurrectionum ita facit. Primam, quam iustorum Apocalypsis dicit, credimus modo in Ecclesiæ incremento agi, vbi iustificati per fidem, à mortuis suis peccatorum suorum per baptismum ad vitæ æternæ stipendium suscitantur: secundam vero generaliter omnium hominum carnis. Floruit hic vir ætate, qua iam memoratus Ruffinus, Theodosio & filio eius regnantibus.* hæc Gennadius. Sed plane mea sententia errat, dum putat Ticonium æqualem fuisse Ruffini: nam constat eum vixisse Parmeniani temporibus, qui Donatistarum agebat Episcopum. Quod si velimus diutius post hæc superuixisse; illud asserendum est, Ticonium senem, iuuenem vero extitisse Ruffinum.

At non Optatus tantum atque Ticonius scripta Parmeniani impugnarunt, sed multum post temporis id felicius præstitit Augustinus, qui aduersus illam potissimum epistolam, quam ipse contra Ticonium scripserat, tribus agens libris eam refellit. Quæ autem post hæc Parmenianus contra Catholicam in Africa Ecclesiam egerit, & quæ consecuta sint inter ipsos Donatistas conflata dissidia, suo loco dicturi sumus. Quod modo reliquum est de Optato Episcopo Mileuitano, cuius occasione ad hæc de Ticonio & Augustino digressi sumus: magna ipse apud posteros Africanos Catholicos veneratione viguit: etenim S. Augustinus digno præconio eum nominat *e*, atq; inter præclaros Ecclesiasticos tractatores adnumerat *f*. Fulgentius eundem cum sanctum appellat, eius in exponendo sensum Pauli interpretationem commendat *g*. Porro eius memoria relata in tabulas Ecclesiasticas pridie nonas Iunii, publica lectione fit in Ecclesia annis singulis rediuiua *h*. Cæterum ab hoc, de quo agimus, longe discreti sunt Optati illi, qui hoc eodem sæculo vixisse reperiuntur, nempe Optatus Donatista, qui interfuit Concilio Cirtensi, alius item Donatista in Concilio Bagalensi, vel ille nefandus Optatus Gildonianus, de quibus inferius mentio erit. Porro status Africanæ Ecclesiæ in deterius dilabebatur, impiis Donatistis non scriptis tantũ, sed vi grassantibus, armatis nimirum (quod dictum est superius) ad omnium terrorem circumcellionibus. Sed de his alias pluribus.

X[illegible]

e Aug. [illegible]

f Aug. [illegible]

g Fulg. [illegible]

h Martyr. Rom. [illegible] Iuny.

PLVRES OPTATI.

IESV CHRISTI
Annus 369.

DAMASI PAP. Annus 3. | VALENTINIANI VALENTIS IMP. 6.

TRECENTESIMO sexagesimo nono Christi anno Valentiniano nobili puero, & Aurelio Victore Coss. Olybrius præfecturam Vrbanam gessit, sub quo schismatici Romæ & in suburbiis denuo tumultuantes repressi sunt tum per eundem Olybrium, tum etiam per Aginatium eius Vicarium, fauente in omnibus in illæ causæ Damasi Valentiniano Imperatore, cuius ea de re extant rescripta hoc anno data tam ad eundem Olybrium, quam etiam ad Aginatium quæ ex Codice Vaticano superius citato reddemus. Sed primum ne ambiguitas aliqua oriatur, de eiusdem Olybrii tempore præfecturæ sub memoratis quidem Consulibus eam accidisse, complura

I.

OLYBRIUS [illegible]

plura eiusdem Imperatoris citata à in margine rescripta significant.

Eo vsque prorupuerunt Vrsicini partis Romæ schismatici, vt compressi licet manu militari atque etiam basilica (quod dictum est) quam occuparât, spoliati fuissent, tedditaque illa Damaso, nequaquam acquieuerint: sed obduratis animis abhorrentes penitus communicare cum legitimo Vrbis Antistite; nouum illud parant consilium, á méte admodum obdurata suggestum: nempe, quod Præfectis prohibentibus, intra Vrbem conuentus agere non liceret; in suburbiis, in cryptis arenariis, aliisve priuatorum locis ecclesiam congregarunt, in qua insano conatu cathedram contra cathedram erexerunt, vbi Vrsicinum venerabantur Pontificem, quem accensis studiis vulgus adeo obstinate fouebat. Sed cum hæc pro maxima impietate execranda omnibus haberêtur, intoleranda quoque sunt visa: etenim quæ gerebantur in suburbiis, ab iisdem schismaticis intra mœnia iactanter & insolenter ostentabantur, atque arroganter prædicabantur, vnde & fomites rixarum ministrabantur. De quibus omnibus Valentinianus Imperator ad Olybrium Præfectum ita rescripsit b:

II. ... QVID ROMÆ MOLIVNTVR.

b Extat in Vatica... III. RESCRIPTVM IMPER. AD OLYBRIVM IN SCHISMAT...

*Tu quidem sicut proximis litteris indicasti, enixissimo studio præstare voluisti, vt nulla in vrbe Roma possit esse discordia, Christianorumque populus profunda in otio securitate gauderet. Sed quantum Aginatij clarissimi viri Vicariæ præfecturæ scripta testata sunt: adhuc aliquanto placata miscere delectat. extramuraneisque conuentibus frequens strepitus excitatur; Olybri parens charissime Augustorum. Quamobrem egregia sublimitas tua, ipsius auctoritate præceptionis, & patriæ præstet & legi, * vt populo dissentienti nulla intra vigesimum lapidem vel religio ad coeundum possit esse, vel copia, vt si cessare non vult, migret (vt iussum est) insana collectio. Ita demum etiam tumultuantibus cunctis longe proculque summotis, certa pax plebi in æuum esse tribuatur.* hactenus Imperatoris rescriptum ad Olybrium. Sed & ad Aginatium Vicarium ita rescripsit:

IV. RESCRIPTVM IMP. AD AGINATIVM.

Omnem his dissensionibus occasionem, quæ (vt prudentia tua scripsit) sacratissimam Vrbem Christianorum populo fluctuante confundunt, auferre cupientes iubemus his litteris, vt ab his, quos inquies turbulenta seditio, nullus intra vigesimum lapidem conuentus habeatur. Aginati charissime & iucundissime. Itaque spectata sinceritas tua admodum salutare præceptum, & quod nullum interpretationibus locum ex aliquo relinquatur ambiguo, his animis exequatur, quos pacis tranquillitatisque recuperandæ & iudex debet & ciuis. Habes & Vrbanæ ad hoc auxilium præfecturæ. Nam & Olybrium, clarissimum & illustrem virum pari serenitas nostra concitauit arbitrio in factiosorum impios cœtus: vt termino qui euidenter est limitatus, excluderet, quo nec in vicino quidem exoriretur vel motus, qui in vrbe non esset. Et facile præstabitis duo, quod singuli præstare possetis. hucusque Valentinianus ad Aginatium: quem Vicariam præfecturam functum esse apud Olybrium Vrbis Præfectum, etiam Ammianus c affirmat, cum de eo sic ait: *Quod Aginatius indignissime ferens, dolensque in examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cum esset ipse Vicarius Romæ, familiari sermone docuit Probum occulte, &c.* erat autem hic Probus summam omnium gerens potestatem, nempe præfecturam Prætorii. Quo modo vero idem Aginatius dolo arteque Maximini primum Annonæ, inde vero Prætorio Præfecti, capite truncatus sit iussis, idem Ammianus narrat, rem gestam pluribus prosecutus. At in codice Vaticano, ex quo omnia citata superius in hac causa Valentiniani rescripta deprompsimus, aliud rursus ad Olybrium datum habetur in hæc verba rescriptum, quo declaratur, ab eodem cohibitos esse schismaticos:

c Ammian lib. 28.

V RESCRIPTVM IMP. ...

Idem A A. ad Olybrium Præfectum Vrbis. Cum nihil possit esse iucundius vel abundantia, vel quiete, ac summa felicitas sit, quoties duo ista iunguntur: proculdubio sublimitas tua prospexit, quam gratæ nobis litteræ tuæ fuerint, cum & eos esse compressos, qui sanctissimam legem tumultu & seditione miscuerant, & annonam communem omnium patriæ paulatim in statum pristinum redire cœpisse testata sunt. Sed hoc propemodum non stupentes in voto. Talem enim te futurum esse præsumpsimus, cum detulimus tuis meritis præfecturam, qualem statim in administrationis exordio inuenimus. Denique nos monemus, vt illustris auctoritas tua eandem efficaciam deuotionemque custodiens, penitus statum plebis, vel reformationem pristinæ disciplinæ, vel necessariorum prouisionibus commodorum & modestiæ gloria & bonis securitatis accumulet (Olybri Pater charissime A A.) Prompto quippe tuo ingenio satis est, vt incœpta posteriora respondeant. Neque ita origines criminum metiaris, vt mansuetudinem nostram de correctionibus singulorum existimes consulendam: cum omnia, ex quibus aliqua potest esse confusio, sponte præueniens, ac sic sollicite verecundeque compescas, vt nobis non tam meitandi necessitas relinquatur, quam gratia comprobandi. hæc Valentinianus cupidissimus; vt schismatici penitus coercerentur. Sed quomodo sequentibus annis iisdem tumultuantibus, rursus oportuit eosdem ab Imperatore per Vrbis Præfectos cohiberi, inferius dicturi sumus. Iam vero ad congressum S. Hilarii Episcopi Pictauiensis cum Auxentio Ariano Episcopo Mediolanensi orationem conuertamus.

Hoc enim anno, qui decimus numeratur post Concilium Ariminense, S. Hilarius cum accepisset, Valentinianum Imp. confecto tandem Alemannico bello Mediolanum se contulisse, atq; rescriptum quoddam pro Auxentio Ariano pseudoepiscopo Mediolanensi, qui se Catholicum esse simulabat, dedisse: dolens, Imperatorem à vesipelle insidiatore deceptum esse, exortumque ab eo ad suam ipsius hæresim propagandam edictum colore pietatis maxime impium: ad illum profectus est, acturus coram aduersus Auxentium: quem licet Eusebius Episcopus Vercellensis, Euagrius, & Philastrius Brixianus crebro illi negotium facessissent, & vehementer exagitassent; haud tamen tantum fuit apud eos virium, vt valuerint veteranum colubrum è foramine foras abducere, atque è sede accepta à Constantio Imp. depellere. Hilarius igitur indigno animo ferens, vnum hunc in Occidente tam nobili Ecclesiæ præsidere Episcopum Arianum, atque sua ceu præstigiis quibusdam fallentem oculos intuentium, atque instar Protei diuersas mutantem species, pro arbitrio interdum apparere Catholicum: vt huiusmodi ludificationes solueret, atq; detegeret imposturas, magna fiducia de Catholico Imperatore suscepta animatus, munitusque diuino præsidio Mediolanum cócessit hoc ipso anno, vt libellus ipsius Auxentii manifestat, vbi testatur, se illum scribere post decem annos á Cócilio Ariminensi, quod celebratum diximus sub Consulatu Eusebii & Hypatii, anno Christi trecentesimo quinquagesimo nono: reddemus vero illum inferius. VI. S. HILAR. QVID CONTRA AVXENTIVM.

Quæ autem acta sint ab eodem Hilario Mediolani aduersus Auxentium, cum satis expressa habeantur in eius epistola ad omnes Christi fideles conscripta; hic eam describendo, verbis ipsius Hilarii res gesta cunctis certior innotescet. Est n. ipsa vltima lucubratio sanctissimi Patris iam senio ærumnisque fracti, sed satagentis ante obitum iam imminentem, tum factis, tum scriptis, sub Catholico nomine latentem Arianorum impietatem omnibus Orthodoxis testatam reddere. quod hac epistola egregie præstitit; qua primum omnium Arianorum impietatem factis expressam, sed dictis velatam insinuat atque detegit: inde vero de congressu, quem habuit cum Auxentio narrationem instituit. Accipiamus auide nouissima hæc sanctissimi viri facta ab eodem postremis characteribus consignata. Est autem eidem epistolæ præfixus eiusmodi titulus d: VII.

d Hilarius cont. Aux.

VIII. HILARII EPISTOLA CIRCVLARIS.

Dilectissimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæresim detestantibus Episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conseruus vester S.

*Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra est opinio vnitatis: sed quis ambigat, eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum * vnitam pacem esse, quæ Christi est, quam ad Apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendauit abiturus? Hanc nos fratres dilectissimi, & amissam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius fieri nos vel participes, vel auctores, nec temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentes Antichristi præuij ministriq; sunt passi: qui pacis suæ, id est, impietatis suæ vnitate se iactant, agentes se non vt Christi Episcopos, sed Antichristi sacerdotes:*

* vnicam

Ac ne maledici verborũ in eos vel conuicii arguamur: causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, non tacemus. Antichristos plures esse, etiam Apostolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab Apostolis est prædicatus, negauit, Antichristus est. Nominis Antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur: hoc sub specie prædicationis Euangelicæ laboratur, vt Dominus Iesus Christus dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum misereri licet nostræ ætatis laborum, & præsentium temporum stultas opiniones ingemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi Ecclesiam ambitione sæculari laboratur.

IX. ARIANORVM MOS, FAVORE IMPP. HÆRESIM PROPAGARE. *Oro vos, Episcopi, qui hoc vos esse creditis: Quibusnam suffragiis ad prædicandum Euangelium Apostoli vsi sunt? Quibus adiuti potestatibus Christum prædicauerunt, gentesque fere omnes ex idolis ad Deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumebant è Palatio dignitatem, hymnum Deo in carcere inter catenas & post flagella cantantes? Edictisque Regis Paulus, cum in theatro spectaculum ipse esset, Christi Ecclesiam congregabat? Nerone se, credo, aut * Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio diuinæ prædicationis effloruit? Illi manu atque opere se alentes, intra cœnacula secretaque coeuntes, vicos & castella, gentesque fere omnes terra ac mari contra Senatusconsulta & Regum edicta peragrantes, claues, credo, regni cælorum non habebant? Aut non manifesta se tum Dei virtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc proh dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant: inopsque virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur.* hæc idcirco S. Hilarius, quod hæresis Ariana niteretur potentia sæculari, cum in Oriente Valentis Imperatoris edictis (de quibus paulo post dicturi sumus) hoc anno latis, aduersus Catholicos Episcopos persecutio grassaretur: vnde & subdit.

* Domitiano.

X. PERSECVTIO ARIANORVM. *Terret exiliis & carceribus Ecclesia, credique sibi cogit, quæ exiliis & carceribus est credita? Pendet à dignatione communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore? Fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata? Diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eum mundus odisset? Hæc de comparatione traditæ nobis olim Ecclesiæ, nunc quam deperditæ, res ipsa, quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit.*

Quid autem illud sit, quod ignorandum vltra non sit, breuiter exponam. Secundum placitam Deo plenitudinem coarctata sunt tempora, incircumscripta enim ratio eorum cælestibus libris docetur: ac necesse est, in ipsam nos ætatem Antichristi incidisse, cuius secundum Apostolum ministris in lucis se angelum transformantibus, ab omnium fere sensu & conscientiis, qui est Christus, aboletur. Vt enim erroris affirmatio certa sit, incerta vero opinio anteferatur, sitque Antichristo iam peruium, Christum eum esse se fallere, de quo nunc vsque dissensum est.

Hinc illæ variæ opiniones: hinc sub vnius Christi fide prædicatio plurimorum. hinc Arii spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus, cuius hæreditas nominis ad Valentem, Vrsaciũ, Auxentium, Germinium, Caium successoresque destruxit: nam ipsi nunc Christum nouum, per quem Antichristus subreperet, intulerunt. hæc Hilarius, qui conspiciens Arianam hæresim in dies magis magisque inualescentem, Principisque fauore pollentem, per quam Christus Deus verus, nouo eoque falso superinducto, abdicaretur, re vera existimauit aduentasse tempora Antichristi.

XI. ANTICHRISTVS AB ARIANIS INDVCTVS. Quo modo autem Ariani Antichristum inducere viderentur, idem subdit his verbis, Arianæ hæresis distinctas proprietates enarrans: *Volunt*, inquit, *hunc suum Christum non eius diuinitatis esse, cuius & Pater est: sed esse eum præstantem cæteris aliis creaturis creaturam, eumque per voluntatem Dei ex nihilo substitisse: & eum ante omnia quidem sæcula, & ante omne omnino tempus natum ex Deo Deum esse, sed non ex substantia Dei esse; neque diuinam in eo natiuitatis, maiestatisque eius, quæ Dei est, intelligendam veritatem: nec quam verus sit Deus, qui Pater est, tam verus sit Deus, qui filius est: vt id, quod vnum esse filius & Pater in Euangeliis prædicantur, in voluntatis tantum sit & charitatis societate, non in diuinitatis veritate. Quæ si in filio non eadem est ipsa illa, quæ Dei est, vt in confessione fidei Deus vnus sit: cur Deum filium, cur ante tempora & sæcula confitentur, nisi quia Dei nomen sancto cuique per indulgentiam est destinatum, & regenerati omnes vere Dei filij sunt, & angeli omnes per Christum vtique conditi, non ante omnia omnino sæcula sunt creati?* hæc ipse.

Sed & quod in Occidente Auxentius, vt subiectum sibi populum, quem sciret esse Catholicum, deciperet, laruam ipse sibi Catholici nominis imposuerat; ob id Hilarius rem patefacere, perspicuamque omnibus reddere conatus, addit hæc verba:

XII *Virum Antichristum arbitror minori inuidia introducendum, miserisque credendum. Tribuunt Christo Dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fatentur Dei vere filium, quia sacramento baptismi vere Dei filius vnusquisque perficitur. Ante tempora & sæcula confitentur, quod de angelis & diabolo est non negandũ. Ita Domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt vel angelorum propria, vel nostra. Cæterum quod Deo Christo legitimum & verum est, Christus Deus verus, id est, eadem esse filij, quæ Patris, diuinitas, denegatur. Et huius quidem vsque adhuc impietatis occasio per fraudem perficitur, vt iam sub Antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat *, dum hoc putant illi fidei esse, quod vocis est. Audiunt Deum Christum: putant esse, quod dicitur. Audiunt filium Dei: putant in Dei natiuitate inesse Dei veritatem. Audiunt ante tempora: putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quam corda sunt sacerdotum. Si Deum verum Ariani prædicant: Christum Deum sine fraude confessi sunt. Quod si Deum dicunt, & negant verum: tribuunt nomen, adimunt veritatem.* hæc Hilarius, sugillans Auxentium, cum populum ipsum, tum etiam Imp. Valentinianum mentito Catholico nomine decipientem. Quid autem in eum Mediolani tunc egerit, declarat his verbis:

* concid.

XIII *Quamquam igitur impiissimis eorum blasphemiis plena omnes Ecclesiarum charta, plenique iam libri sint: quid proxime tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto graui S. Rex perturbari Ecclesiam Mediolanensium, quæ Deum verum Christum & vnius cum Patre diuinitatis & substantiæ confitetur, sub vnitatis specie & voluntate iussisset: etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum: atque aliud, eum aliter credere, quam Rex ipse aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à Quæstore & Magistro præcepit, considentibus vna nobiscum Episcopis fere decem. Primumque (vt in foro solet) de persona calumniatus est: damnatum quondam me à Saturnino, audiri vt Episcopum non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare: sed qui tum audiebant, de fide potius, vt Regi placuerat, agitandum esse decernunt.*

XIV *Cumque iam in arcto esset negandi periculo; credere se Auxentius Christum Deum verum, & vnius cum Deo Patre diuinitatis & substantiæ, est professus. Placuit igitur hoc scribi. Et ne memoriis audientium quæ dicta essent, elaberentur; continuo libellum Regi per Quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur. Et ne mentiri arguar, eiusdem exemplar subieci. Placet omnibus, Auxentium hæc ipsa profiteri frequenter: qui, vt ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua versans, callidissime fidem Regis eludit: dat scripturam stylo Antichristi compositam. Nam primum ea, quæ Nicææ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse testatur: vim scilicet illatam Episcopis, fidem esse veræ confessionis affirmans. Negat quoque se scire Arium, cum in Alexandria in Ariana Ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi Synodo, quæ ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus: tantum diaboli commenta pandenda est.* hæc modo Hilarius. Cæterum desideratur illa confessio relata in Acta, cui & subscripsit: illa vero subdola posterior extat, tum Nicææ in Thracia, tum Arimini edita, quam scripto libello obtulit Imperatori Valentiniano: habetur in fine epistolæ Hilarii: nos autem hic ipsam describemus, licet nonnulla in ea verba desse videantur, quæ ab eodem Hilario arguuntur hæretica. est autem huiusmodi.

XV *Beatissimis & gloriosissimis Imperatoribus Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius Episcopus Ecclesiæ Catholicæ Mediolanensium. Ego quidem, piissimi Imperatores, existimo non oportere sexcentorum Episcoporum vnitatem post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari, abiectis decretis ante annos decem sicut & scripta manifestant. Sed etsi aliqui e plebe, qui nunquam communicauerant neque his, qui ante me fuerunt, Episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbant quosdam, hæreticum me vocauerunt: iussit vero pietas vestra,*

cogno-

cognoscere de his viros laudabiles, Quaestorem & Magistrum: & sicut praedixi, non eos personam habere accusatorum, aut iudicare, qui semel depositi sunt; dico autem Hilarium, & qui ei consentiunt. Tamen obediens serenitati vestrae, processi manifestare, falsa docentibus & blasphemantibus & vocantibus me Arianum, & quasi non confitentem Christum filium Dei Deum esse: exposui autem pietatis vestrae meam confessionem: primum satisfaciens, quia nunquam scivi Arium, non vidi oculis, non cognovi eius doctrinam.

XVI. *Sed ex infantia, quemadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis, credidi, & credo in vnum solum verum Deum Patrem omnipotentem, inuisibilem impassibilem, immortalem: Et in filium eius vnigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia saecula, & ante omne principium natum ex Patre, Deum ex vero Deo Patre, secundum quod scriptum est in Euangelio a: Haec* a Ioan. 17. *est vita aeterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: per ipsum enim facta sunt omnia visibilia & inuisibilia. Qui descendit de caelis voluntate Patris propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto ex Maria Virgine secundum carnem, sicut scriptum est: & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die resurrexisse, ascendisse in caelos, sedere ad dexteram Patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum paracletum, quem misit Dominus & Deus noster Saluator Iesus Christus discipulis veritatis spiritum. Sic credidi & credo, sicut & ascendens in caelos vnicus filius Dei tradidit discipulis dicens b: Euntes* b Matt. 28. *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Duos autem Deos nunquam praedicaui: nec cum sint duo Patres, vt duo Dij dicantur, nec duo Filij, sed vnus Filius ex* c 1 Cor. 8. *vno Patre, solus à solo, Deus ex Deo, scriptum est c: Vnus Pater Deus, ex quo omnia; & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. propter quod & vnam Deitatem praedicamus. Omnes ergo haereses, quae aduersus Catholicam fidem veniunt, semper quidem congregati Episcopi Catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem conuenientes Arimini, & inde condemnauimus.*

Catholicam autem & Euangeliorum, quam tradiderunt Apostoli, hanc fideliter custodiuimus. Vt autem pietas vestra verius cognosceret ea, quae gesta sunt in Concilio Ariminensi, transmisi: & peto, vt ea libenter legi praecipiatis: sic enim cognoscet serenitas vestra, quia iamdudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius, contendunt vbique schismata facere. Quae enim bene S. Scripturis Catholica fides exposita sunt, pietas vestra peruidet haec retractari non oportere. Hactenus libellus Auxentii. Subdit Hilarius de eadem subdola confessione:

XVII. Calliditas et dolus Auxentii detecta ab Hilario. *Cum placuisset igitur scribit, Deum verum esse Christum, & vnius cum Patre diuinitatis esse atque substantiae: ponitur talis ab eo, vt à callidissimo diabolo sententia, quae significaret Christum ante omnia tempora natum Deum verum filium: vt secundum Arianos, veritas ad filium, non ad Deum referretur. Et vt longe maior differentia huius significationis existeret, subiicitur: Ex vero Deo Patre: vt in Patre Dei veritas esset, in Christo veritas tantum filij scriberetur.*

Dehinc procedente sermone, vna ab Auxentio diuinitas praedicatur, & in vna non confitetur & filium, vt in solo Patre, non etiam in filio esset vna sola diuinitas. haec Hilarius, probe noscens omnia improborum Arianorum diuerticula & subdolas captiones. Sed tamen (proh dolor!) praeualuit error: etenim Auxentius est acclamatus Catholicus, Hilarius vero habitus calumniator, & discordiarum auctor: quod ipse testatur, cum subdit haec in epistola.

XVIII. Hilarius ... populus ... *Spargitur vero per populos, Auxentium, verum Deum Christum, & vnius cum Patre diuinitatis ac substantiae, scripsisse, neque ab exposita per me fidei dissidere sententia. Post quae ad communionem eius Rex pro fidei sinceritate aduenit. Sed cum hoc mysterium impietatis diu occultatum iam non taceretur; dicerer que fingi omnia, fidem negari, Deum atque homines illudi: iubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in eo, inuito rege, esset nulla libertas.* hactenus Acta Mediolani: quae adeo expectationi contrarium finem sortita sunt, dum incuria quadam haereticus retinetur, & Catholicus defensor fidei excluditur. His itaque ab Hilario scriptis & redditis fidelibus omnibus certioribus, hanc insuper elucidationem Auxentii perfidiae idem subiungit his verbis:

XIX. Hilarius perit... *Haec igitur, fratres, quibus Dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. Auxentius, quod negare timuit, noluit confiteri; nam expositionis ipsius exemplar subieci. Si idem scripsit: arguite fallentem. Si vero aliud scripsit, quam professus est: intelligite iam Christum per eum alium, id est, Antichristum praedicari. Lusit quidem* Versutias Auxentii. *ille verbis, quibus posset fallere electos: sed patet impietatis tanta professio. Negat se duos Deos praedicare, quia non duo Patres sunt. Quis secundum haec non videt, vnius Dei confessionem idcirco tantum Patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille Sathanae stylus extitit: Nosse vnum solum verum Deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum Scripturas filium genitori suo Patri. Si vsquam in sanctis voluminibus hoc scriptum est, habet innocentia professionem. Si veritate diuinitatis Pater & Filius vnum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem Dei Christus est: sed & hominem imaginem Dei esse, non dubium est, cum ad imaginem & similitudinem Dei Adam factus sit. Quid tu, haeres Arij, Christo tantum nostra concedis? Quid Regem, quid Comites, quid Dei Ecclesiam patris tui, id est, Satanae arte circumuenis? Christum Deum dicis: quid fallis in nomine? Nega Moysen Pharaoni Deum dictum. Christum filium & primogenitum Dei loqueris? Nega primogenitum filium Israel Deo esse. Christum ante tempora asseris natum & creatum? Nega diabolum ante tempora & saecula substitisse. Christum similem Patri memoras? Nega, ad imaginem & similitudinem Dei hominem esse coepisse. Solum in Christo quod est denegas, ne Deus verus & vnius cum Patre diuinitatis atque substantiae sit: & solum eos vna cum magistris tuis me haereticum arguere.*

XX. Hilarii proficua admonitio. *Expone, quibus potes literis impietatis meae causam, & blasphemiarum mearum summam propone. Mihi Antichristus est, qui vnius diuinitatis esse filium cum Patre non confitetur, quique non ita vnum Deum verum Patrem praedicat, vt veritas quoque diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur vnius diuinitatis Christus & Deus sunt: cur hoc non simpliciter scripsisti? Si tibi non sunt: cur hoc non simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem, fratres, ipse potius, quam per litteras reuelare, & omnes blasphemias Auxentii verbis singulis explicare, verum quia id non licet; saltem vnusquisque, quod sibi licet, intelligat. Multa alia proferre, Ecclesiae me pudor inhibet, & commutatae epistolae Arianorum blasphemiarum dedecora pertimescit.* Interimque Hilarius versatus in aperiendo latentes fines impiae Auxentii confessionis. subdit post haec admonitionem ad omnes Catholicos, vt caueant Auxentii communionem, cum ait:

XXI. *Vnum moneo: cauete Antichristum. Male enim vos parietum amor cepit; male Ecclesiam Dei in tectis, aedificiisque veneramini: male sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his Antichristum esse sessurum? Montes mihi & siluae, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores. in his enim prophetae aut manentes, aut demersi Dei spiritu prophetabant. Absistite igitur ab Auxentio Satanae angelo, hoste Christi, vastatore perdito, fidei negatore: quam sic est Regi professus, vt falleret: sic fefellit, vt blasphemaret. Congreget nunc ille quas volet in me Synodos, & haereticum me, vt saepe iam fecit, publico titulo proscribat: & quantam volet, iram in me potentium moliatur: mihi certe ille nunquam aliud, quam diabolus erit, quia Arianus est: neque pax aliquorum vnquam optabitur; nisi eorum, qui secundum Patrum nostrorum apud Nicaeam tractatum, anathematizatis Arianis, Christum Deum verum praedicabunt.* hactenus Hilarii epistola, quam sanctus Hieronymus d appellat libellum contra Auxentium: eamque nouissimam eius lucubrationem esse putamus, quod post haec haud diu superstes esse reperitur. imo & secundum sancti Hieronymi in Chronico assertionem, hoc ipso anno eum ex hac vita migrasse, dicendum est: nam licet sub Valentiniani & Valentis Imperatorum anno quinto Hilarii obitum ponat: tamen quod ipse incipiat numerare annos eorundem ab anno sequenti post obitum Iouiani; hic pariter annus ab eo positus quintus, idem erit sextus, numerando ab ipso anno, quo iidem creati sunt Imperatores. d Hiero. de script. Eccl. in Hilario.

XXIII. Arguuntur autem erroris de tempore obitus Hilarii tum Gregorius Turonensis e, tum etiam Seuerus f Sulpitius: ille, dum ait, anno quarto eorundem Imperatorum mortuum esse: iste vero, dum tradit, anno sexto postquam idem S. Hilarius rediit ab exilio Orientis in Gallias, diem obiisse; secundum quam quidem rationem eum anno secundo dictorum Augustorum esse defunctum, e Gr. Turo. hist. Franc. li. 1. c. 39. f Seue. hist. li. 2. Hilarius quando obiit.

dicere oporteret. At cum ex nuper recitato Auxentii libello constet, post decimum annum à Concilio Ariminensi, hoc nempe Domini anno, Hilarium Mediolani aduersus Auxentium stetisse: satis perspicue demonstratur, ipsum ad hunc vsque saltem annum fuisse superstitem. Sanctissimo porro fine eum in Domino quieuisse, idem Gregorius his verbis significat: *Plurimis*, inquit, *sanctitate & fide, multis vndiq; virtutibus editis, migrauit ad cælos: nam & ipse legitur mortuos suscitasse.*

XXIII. HILARII SCRIPTA.

Lucubrationes vero ab eo conscriptas recenset sanctus Hieronymus, cum ait: *De Synodo Byterrensi in Phrygiam relegatus duodecim aduersus Arianos confecit libros; & alium librum de Synodis, quem ad Galliarum Episcopos scripsit, & in Psalmos commentarios primum videlicet & secundum, & à quinquagesimoprimo vsque ad sexagesimumsecundum, & a centesimo decimooctauo vsque ad extremum: in quo opere imitatus Origenem, nonnulla etiam de suo addidit. Est eius & ad Constantium libellus, quem viuenti Constantinopoli porrexerat & alius in Constantium, quem post mortem eius scripsit: & alius liber aduersus Valentem & Vrsacium, historiam Ariminensis & Seleuciensis Synodi continens: & ad Præfectum Sallustium, siue contra Dioscorum & liber Hymnorum, & Mysteriorum alius: & commentarij in Matthæum: & tractatus in Iob, quos de Græco Origenis ad sensum transtulit: & alius elegans libellus contra Auxentium & nonnullæ ad diuersos epistolæ. Aiunt quidem, scripsisse eum & in Cantica Canticorum; sed à nobis opus ignoratur. Mortuus est Pictauis, Valentiniano & Valente regnantibus.* hucusque Hieronymus.

a Cassio. instit. diuin. lect. c. 6.

De commentariis in Iob, hæc Cassiodorus a: *Quidam etiam est anonymus, ex cuius stylo beatum esse significamur Hilariũ, qui commenta libri ipsius,* Iob scilicet, *fecisse in ordinem.* Ignorasse visus est, ea ex Origene deducta; in quo S. Hieronymus eiusdem Hilarii prudentiam laudat b, quod non tam in Iob Origenis commentarios, sed & in Psalmos quadraginta ferme millia versuum ad sensum in Latinum verterit.

b Hier. prolog. in Mich. c. 4.

XXIV. HILARII DICENDI GENVS

c Hieron. in proœ. com. ep. ad Gal. li. 2.

d Hieron. ep. 13.

e Hier. ep. 6

HILARII SCRIPTA SINCERA.

f Hier. ep. 7.

Quod autem ad Hilarii stylum spectat: quod fuerit in dicendo copiosus, sanctus Hieronymus c appellat eum *Latinæ eloquentiæ Rhodanum.* Cæterum haud æque cultum ac copiosum fuisse, alibi idem affirmat ad Paulinum d, cum ait: *Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis inuoluitur, & à lectione simpliciorum fratrum procul est.* Fuisse perquam studiosum Hieronymum scriptorum Hilarii, quod scribit ad Florentium e, declarat, cum ait: *Interpretationem quoque Psalmorum Dauidicorum, & prolixum valde librum de Synodis sancti Hilarij, quem ei apud Treuiros manu mea ipse descripseram, æque vt mihi transferas, peto.* Commendat idem scribens ad Lætam f scripta Hilarii vt sincera, cum ait: *Athanasij epistolas & Hilarij libros inoffenso decurrat pede: illorum delectetur ingenijs, in quorum libris pietas fidei non vacillat: cæteros sic legat, vt magis iudicet, quam sequatur.* hæc sanctus Hieronymus quoad sanam de Trinitate doctrinam, de qua vigebant inter Arianos & Catholicos controuersiæ. Cæterum cum diuinæ tantum scripturæ sit nihil habere erroris, quod corrigatur: nec ipse Hilarius næuis caruit; vt illis, quos notauit Claudianus Mamertus g Episcopus Viennensis in commentariis de statu animæ ad Synodium Apollinarem, & alii discusserunt, atque perperam alii h secuti sunt. Porro quanta modestia, cum quid apud eius scripta emendatione dignum Patres inuenirent, id præstiterint, sanctus Hieronymus i sit exemplo, qui hæc de eo errorem alterius sequente ait: *Quid igitur faciam? Tantum virum & temporibus suis disertissimum reprehendere non audeo, qui & confessionis suæ merito, & vitæ industria, & eloquentiæ claritate, vbicunque Romanum nomen est, prædicatur: nisi quod non eius culpæ adscribendum est, qui Hebræi sermonis ignarus fuit,* &c. Et Claudianus Mamertus k de eodem: *Sed quoniam,* inquit, *beatus Hilarius opinionis huiusce vitium virtute confessionis aboleuit: sic sustinet reprehensionis stylum, quod non patitur detrimenta meritorum.* hæc ipse.

g Claud. de stat. anim. li. 2.

h Sixt. Sen. Bibl. li. 5. c. 68

i Hier. ep. 141.

k Claud. de stat. ani l. 2.

XXV.

l Soz. l. 3 c. 14

Verum non Latinis tantum, sed & Græcis sanctus Hilarius extitit admirandus; nam de ipso; atque collega Eusebio Vercellensi hæc Sozomenus l: *Porro autem apud Italos, & illius partis Imperij incolas, Eusebius & Hilarius, de quo supra dixi, propter singularem patrij sermonis & eloquentiæ præstantiam, magna in laude fuerunt. Hilarij autem libros de fide, etiam ab iis, qui contrariam tuebantur fidei Catholicæ opinionem, admodum commendatos esse prædicant.* Habet idem Sozomenus m de Hilario, se cum sancto Martino subduxisse, cum ille iam antea ab Auxentio persecutionem passus esset, at diuersis plane temporibus contigit vtriusque vexatio ab Auxentio illata. Extat de eodem epigramma Venantii Fortunati n, qui itidem edidit duos libros, quorum prior De vita, posterior De miraculis eiusdem sancti Hilarii inscripti habentur. Cæterum cum virtutum omnium Hilarius fuerit viuum quoddam exemplar; mansuetudine potissimum enituisse, Ruffinus o tradit. Quod autem subdoli ac cæcutientes recentiorum hæreticorum historici delirantes confundunt S. Hilarium Pictauiensem Episcopũ cum Hilario diacono Anabaptista, schismaticoque Luciferiano, satis demonstratum est superius. Sed & errore aliquos eundem sanctum Hilarium conflasse simul cum Hilario Arelatensi, quæ dicturi sumus inferius, demonstrabunt.

m Soz. l. 3 c. 13.

n Venan. For[...]

o Ruff. l. [...] c. [...]

XXV AVXENTII LÆTATIO [DE] VICTORIA

His de Hilario vsque ad eius obitum recensitis, ad Auxentium redeamus: qui cum à populo ignaro se vidit acclamari Catholicum, Valentinianumque Imperatorem iam sibi vt Catholico inhærere, atq; communionem accipere; Hilarium vero vt calumniatorem iussum Mediolano discedere gaudet, exultat, ac super omnes arroganter extollitur: dictis factisque insultat in Ecclesiæ Catholicæ sanctos Episcopos, quos semper passus fuerat aduersarios, & inter alios exagitat Eusebium Vercellensem Antistitem, assidua in ipsum iacula cominus intorquentem; necnon Philastrium Episcopum Brixianum: quem etiam iugiter aduersus Auxentium pro fide Catholica tuenda certasse, sanctus Gaudentius p eius successor docet his verbis: *Non solum contra Iudæos & Gentiles, verum etiam contra hæreses omnes & maxime contra eo tempore furentem Arianorum perfidiam tanto fidei vigore pugnauit, vt etiam verberibus subderetur, & in corpore suo stigmata Dn. nostri Iesu Christi portaret. Nam & in Mediolanensi vrbe idoneus olim custos Dominici gregis fuit, Ariano repugnans Auxentio, priusquam beatus eligeretur Ambrosius. Romæ etiam non exiguo tempore moratus, multos & publica & priuata disputatione lucratus in fide est.* hæc Gaudentius: quibus etiam significare videtur, remansisse post discessionem Hilarii, Philastrium Mediolani, vt quoquo modo posset, Catholicum populum fidelem in officio contineret; ob quam causam, vt ait, verbera passus est: cum interim Auxentius formulam fidei Ariminensis, eandemque Nicææ Thraciæ promulgaret, compluribus eidem assentientibus Episcopis in Illyrico constitutis.

p Gaude[nt.] in vita [Phi]last[r. ...] [...]

XXVII.

q Hier. ep. 48.

QVID EVAGRIVS IN AVXENTIVM.

Stetisse quoque aduersus Auxentium infracto animo Euagrium S. Hieronymus q ad Innocentium scribens testatur his verbis: *Iam enim ad Euagrij nostri nomen peruenimus: cuius ego pro Christo laborem si arbitrer a me dici posse, non sapiam: si penitus tacere velim, voce in gaudium erumpente, non possim. Quis enim valeat digno canere præconio, Auxentium Mediolani incubantem huius excubiis sepultum pene ante, quam mortuum?* Quisnam autem fuerit Euagrius iste, haud exploratum satis habere potuimus.

XXVIII CONCIL. ROMAN. CONTRA AVXENT.

Cæterum res Auxentii eo status prouectæ erant, adeoque firmatæ patrocinio Imperatoris, vt priuatorum omnes in eum conatus infirmi viderentur, atque omnino irrita studia. Quamobrem Romani Pontificis requiri videbatur auctoritas & industria. Præstitit id impigre Damasus eiusdem Ecclesiæ Præsul, qui potestate, qua pollebat, & studio aduersus Auxentium Romæ Concilium congregauit. Haud enim amplius dissimulanda res erat, cum iam idem Auxentius Illyrici Episcopos magna ex parte seduxisset, proposita illis fidei formula Nicææ Thraciæ edita, eademque Ariminensi. Ne igitur lethale virus, quod lento tabo proxima membra infecerat, latius serperet, Damasus vna cum aliis simul collectis Episcopis velox occurrit. Innotuit Græcis quoq; scriptoribus egregie nauata à Damaso opera; de quo Theodoretus r sic scribit: *Quod autem ista fidei formula,* Nicææ Thraciæ scilicet edita,

r Theod. l. [...] c. [...]

edita, ab omnibus veritatis athletis, & ab his potissimum qui versus Occidentem habitabant, reprehensa sit, ex litteris ab eisdem ad Illyricos conscriptis, satis constare potest. Inter eos vero, qui istarum litterarum auctores erant, primum locum obtinuit Damasus in Ecclesiæ Romanæ primatum successor Liberij, vir plurimis virtutis insignibus eximie ornatus. Nonaginta habuit Episcopos ex Italia & Gallia Romæ in vnum coactos, qui his litteris consenserunt: quorum nomina hoc loco citarem, nisi quod superuacaneum esse arbitror. Eorum litteræ scriptæ sunt in hunc modum.

XXIX. Episcopi ad S. Concilium Romæ conuocati, Damasus, Valerianus, & cæteri, dilectis fratribus Episcopis, qui sunt in Illyrico, in Domino S. Esti nobis pro certo persuasum est sacerdotes Dei sanctissimi, vos sacrosanctam fidem nostram, quæ doctrina Apostolorum fundata est, primo retinere, eamque populo prædicare; quæ certe à decretis Patrum, à quibus par est reliquos erudiri, nulla ex parte discrepat: tamen significatum est nobis à fratribus, qui in Gallia & in agro Venetorum habitant, nonnullos ad hæresim amplexandam omni studio incumbere. Quod quidem malum ne existat, non modo præcauere debent Episcopi; verum etiam quæcunque errores, vel quorundam inscitia, vel simplicitate eorum, qui peruersas interpretationes secuti sunt, in Ecclesiam inuecti videntur, his se opponere, Conciliòque prouidere, ne deinceps in varias discrepantesque doctrinas denuo prolabantur imperiti: sed quoties dissentientes opiniones ipsorum auribus inculcatæ fuerint, firmè Patrum sententiis adhæreant.

XXX. Hac de causa nobis decisum est, vt Auxentius nominatim condemnetur. Quare omnes legis diuinæ doctores, qui ditioni Romanæ subijciuntur, ea, quæ legis sunt, sapere, & fidem variis doctrinis nequaquam contaminare debent. Etenim vbi primum vitiosa Arianorum doctrina & blasphemia vigere inciperet, quæ etiam hoc tempore latissime serpit: trecenti decem & octo Episcopi, Patres nostri, habito Nicææ Concilio, hoc muro ad arma diaboli arcenda fidem nostram cinxere, & hoc antidoto venena depulere mortifera; sic vt crederetur, vnam esse Patris & filij substantiam, vnam Deitatem, virtutem vnam, vnam potentiam, vnam figuram, quin etiam Spiritum sanctum vnam eandemque cum illis substantiam habere & subsistentiam. Eum autem, qui aliter sentiret, à nostra communione iudicarunt alienum. Quam salutarem decisionem & decretum plane venerandum nonnulli postea aliis nouis decretis violare labefactareq; studuerunt.

XXXI. At vero initio (quod peccatum erat ab illis, qui Arimini formulam, idest Concilij Nicæni nouare retractareve coacti sunt) aliqua ex parte propterea sarciebatur, quod de disputatione alio tempore habita fatebantur à veritate abductos, quodque suam fidei formulam nequaquam sententiæ Nicæni Concilij aduersari cogitabant. Siquidem numerus Episcoporum, qui erant Arimini in vnum congregati, præiudicij vim habere non debet. præsertim cum formula illa composita sit, neque Episcopo Romano, cuius sententia præ cæteris omnibus expectanda erat, neque Vincentio, qui tot annis Episcopatum integre gesserat; neque aliis eidem consentientibus: cumque etiam quod est omnium maximum illi ipsi, vti ante diximus, qui in fraudem illecti, à veritate deflexisse visi sunt, & post ad meliorem mentem denuo traducti, plane testentur, hanc formulam sibi magnopere displicere.

XXXII. Itaque vestra integritas manifesto videt, hanc fidem solam, quæ auctoritate Apostolica Nicææ stabilita est, firmè perpetuo retinendam esse. Atque de hac ipsa fide tum Episcopos Orientis, qui se de Catholica Ecclesia esse profitentur, tum Occidentis etiam Episcopos nobiscum vna gloriari constat. Porro autem pro certo credimus, eos, qui alia opinione tenentur irretiti, propter suum conatum breui fore & à nostra segregatos communione & nomine Episcoporum priuatos, vt tandem populo errore ipsorum liberato, detur respirandi locus. Nam multitudinis error tamdiu nullo modo corrigi poterit, quamdiu Episcopi eodem tenentur implicati. Quocirca facite, vt vestræ reuerentiæ iudicium cum omnium Dei sacerdotum iudicio, cui vos firmè & constanter adhærere credimus, omnino consentiat. Quod si fiat, eandem vobiscum rectam credendi viam nos quoque debemus insistere. Vestra charitas, quæso, ad nos rescribat, vt inde lætitiam capiamus. Valete fratres honoratissimi. hactenus ad Illyricos Synodi Romanæ admonitio: extat eadem apud Sozomenum a. Constat insuper ex Imperatoris Valentiniani litteris suo loco inferius recitandis, in hac eadem Synodo rursum damnatum fuisse Vrsicinum schismaticum, crebrius in Damasum studia renouantem, ex quibus manifesti mendacij libellus Marcellini & Faustini schismaticorum conuincitur; dum in eo habetur, collectos à Damaso ad Synodum Episcopos anathemati Vrsicini assensum minime præstitisse, sed de his inferius.

Damnato Romæ Auxentio, qui hactenus (vt vidimus) inuolucro verborum simulauerat se esse Catholicum, adeo vt magnam populi partem, & ipsum quoque Valentinianum Imperatorem ad suam communionem adduxerit: in aliis quoque Catholici orbis prouinciis conuenientes Episcopi eundem Auxentium, eiusque in impietate collegas pariter damnauere, iam ante ad id præstandum sancti Hilarii litteris circularibus incitati. Testis horum est Athanasius ad Epictetum sic scribens b: Diuersis Conciliis per Gallias & Hispanias & Romæ celebratis, omnes, qui in eo conuentu fuere, istos lucifugas, qui sese etiamnum occultant, & quæ Arij sunt, sapiunt, Auxentium dico Mediolanensem, Vrsacium, Valentem, & Caium Pannonem communi calculo, vnius spiritus instinctu, anathemate percusserunt, eo quod isti sibi nomina vindicauerint Synodorum, cum nulla sit in Catholica Ecclesia Synodus existimanda præter vnicam Nicænam, & cæt. XXXIII. AVXENTIVS ET SOCII VBIQVE DAMNATI.

b Atha. ad Epict. Episc. Corinth.

XXXIV. Præcesserat hanc Synodum Romæ habitam alia ab eodem Damaso ibidem congregata: in qua qui manifeste conuincebantur Ariani, Valens & Vrsacius, damnati fuerant: de quorum damnatione, & approbatione Nicænæ fidei, idem Damasus ad vniuersos Christi fideles publicas litteras dederat: sunt enim hæ illæ, quarum meminit Athanasius scribens ad Africanos Episcopos, cum ipso litterarum exordio ita ait c:

c Athan. ad Episc. Afric.

Sufficiunt quidem scripta Damasi comministri nostri dilecti & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumq; tot numero ibi congregatorum: nihilominus sufficiunt scripta aliorum Conciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad astruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quam Christus largitus est, & Apostoli prædicarunt, & Patres, qui in Nicæa vndiquaq; ex nostro habitabili orbe conuenerant, tradidere. hæc & alia Athanasius ad Africanos Episcopos cum rogantes de Synodo Ariminensi, cuius formulam fidei tunc temporis promulgatam audierant. Qui vero consuluerant Athanasium Episcopi Africani, haud putamus eos fuisse prouinciæ Carthaginensis, sed Cyrenaicæ. Africam enim Cyrenaicam prouinciam Cyrenensem Dio appellat d.

d Dio hist. l. 23.

XXXV. Quod autem citatæ nuper ab Athanasio scriptæ litteræ Damasi diuersæ plane sint ab ea, quę paulo ante recitata est epistola itidem ex Rom. Synodo ad Episcopos Illyrici: illud manifestum est argumentum, quod cum eas scriberet literas Athan. ad Episc. Africanos, nondum ab ipso Damaso Romæ nominatim damnatus erat Auxent. nam in fine eiusdem ad Africanos epistolæ hæc habet: Interim non soli sumus, qui ista scribimus, sed omnes in Ægypto & Africa Episcopi nonaginta numero. Omnium n. idem est sensus, & alij pro aliis, si quem contigerit abesse, subscribunt. Certe cum hoc animo essemus & contigisset nos in vnum conuenire; scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ contra Auxentium inuasorem Mediolanensis Ecclesiæ, eumq; non solum in communione esse Ariamcæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designauit cum Georgio socio suæ impietatis. Miramurq; cur nondum depositus eiectusq; sit ex Ecclesia. Gratiam habemus & tuæ pietati, & cæteris, qui Romæ conuenerunt, quod Vrsacio & Valente cum sociis suis eiusdem sententiæ eiectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ conseruarint. hæc Athanasius, cuius testificatione illud plane compertum habetur, ante damnationem Auxentii Romæ factam, duas tempore eiusdem Damasi Synodos habitas; ab ipso Athanasio, alteram in Ægypto, ex qua de damnando Auxentio Romam litteras dedit ad Damasum; Romæ alteram ab ipso Damaso, in qua dicti Arianæ hæresis duces Vrsacius ac Valens fuerunt condemnati. At quoniam quo potissimum anno Pontificatus Damasi hæc gesta fuerint, primone, vel secundo, aut tertio, minime scitur; nec alia eorundem Conciliorum Acta extant, quæ doceant: hic de eis meminisse satis.

ATHAN. AGIT APVD DAMASVM DE DAMNATIONE AVXENTII.

XXXVI. Vides ex his, lector, damnationem ac depositionem Episcoporum, esse Romani Pontificis opus: cuius rei gratia Athanas. ex Ægypto Damasum Papam litteris interpellat, CVR SERO DAMNATVS AVXENTIVS.

pellat,

pellat, vt damnet, atque deponat Auxentium. Quod ne idem Romanus Pontifex (vt par esse videbatur) an egerit, cum alios consortes eiusdem impietatis Arianæ damnasset; illud in causa fuisse videtur, quod latebat coluber in foramine, dũ pro tempore simulabat se esse Catholicum: nam vidimus, in actis illis publicis, præsente S. Hilario, scripsisse Auxentium at se ipsisse, sæpeque rogatum, sæpius dolose professum Catholicam fidem. Cum vero postea sui editione libelli ad Valentinianũ per eundem Hilariũ, qualis re vera esset, apparuisset: nihil amplius à Damaso immoratum est; sed collecto, quod vidimus, Romæ Concilio, Auxentium ipse damnauit. Superuixit post hæc Auxentius adhuc quinquennio, nec nisi morte valuit ab Ecclesia Mediolanensi depelli, fauente illi Imperatore, errore decepto existimante ipsum calumniam passum: nam quoniam pacto subsistere potuisset tot Conciliis ipse damnatus, & à populo Mediolanensi vt hæreticus deiectus, nisi eum summa Imperatoris suffulsisset auctoritas? Quamobrem idem Augustus iram Dei in se filiosq; suos iustissime prouocauit, vt citius quam par esse videretur, Imperio exuerentur & vita.

XXXVII. Inuitis quoque magistratibus Auxentium detinuisse vsque ad obitum sedem illam, ex eo exploratum videri potest, quod Ambrosius à Probo ad eam prouinciam administrandam missus, Mediolanique agens, licet vt pius Auxentium execraretur, pati tamen coactus est. Hoc enim anno Anicius Probus Prætorii præfecturam accepit, vt ex Ammiano *a* atque Imperatorum rescriptis apparet: eoque munere diutius functus est: nam, vt Ammianus testatur, eandem præfecturam ad multorum annorum spatia propagauit. Ex institutione autem Constantini Imperatoris *b*, qui vniuersum Romanum Imperium in quatuor partitus est Præfectos Prætorio; Probo curæ erant Italia, Sicilia, ac circumiacentes insulæ, necnon Sardinia, & Corsica; & Africa à Syrtibus Cyrenem vsque: in quas quidẽ prouincias alios legabat pro arbitrio magistratus. Probus itaque pro officii munere delecturus Rectores prouinciarum; in primis nobilissimi viri Ambrosii Romani ciuis, ex patre Ambrosio Galliarum olim Præfecto nati, rationem habuit, quem nouerat eruditione præclarum, eloquentiæ studiis egregie excultum, optimisque compositum moribus: eidemq; Insubriam, Liguriam, & Æmiliam cum insignibus Consulatibus tradit gubernandas.

ANICII PROBI PRÆFECTVRA PRÆTORII.
a Ammian. li. 27. 28. li. 5. de offi. rect. proui. C. Theo. l. 5. de metatis l. 2. de abolit. Cod. Theod.
b Zosi. lib. 2.
AMBROS. MITTITVR PRÆFECTVS TRIVM PROVINCIARVM.

XXXVIII. Ambrosium igitur in prouincias proficiscentem, ad optimum regimen illis verbis, veluti quodam futurorum vaticinio, Probus cum eum dimisit, hortatus est, dicens *c*: *Vade, age non vt Iudex, sed vt Episcopus.* quæ quidem verba etsi ab eo futura nesciente prophetice pronunciata videri poterant; tamen eius admonitionis ratio illa digna præcessit, quod nimia seueritas magistratuum, ad seuerissimi Principis gratiam captandam accommodata, tempora propemodum Neroniana reddiderant: prout docent ea quæ à Valentiniano Mediolani aduersus nõnullos, eosq; innoxios, Ammianus *d* gesta esse commemorat, nosque superius recensuimus; vel quod in eadem prouincia actũ esse de muliere septies icta Vercellis, ex testificatione S. Hieronymi, ipso tempore exorti schismatis Vrsicini narrauimus: aliaque declarant exempla, tum ab eodem auctore in Chronico, tum ab aliis adnotata.

c Paulin. in vita S. Ambrosii.
d Ammian. lib. 27.

XXXIX. Probus igitur, quem optabat cum iustitia æquitatem clementiamque ad populorum regimen habere coniunctam, Ambrosium cum mitteret in prouinciam, admonuit, agere non vt iudicem, sed Episcopum. At hæc modo satis de præfecturæ Prætorio Probi principio, & Ambrosio ad dictarum prouinciarum administrationem assumpto. Cuius sicut infantia diuino quodam fuit nobilitata prodigio, ita pueritia liberalibus imbuta scientiis, & egregiis extitit exculta virtutibus: & quemadmodum adolescens factus, consuetudine sanctæ sororis Marcellinæ virginis & fratris Satyri Romę in domo paterna cum matre vidua coalescens, ab omni libidinum sorde se impollutum omnino seruauit: ita factus vir, non sibi, sed Reipublicæ atque in primis religioni natum se intelligens, vtrique prodesse consiliis, opibus, ac viribus, quibus valuit, nunquam defuit, & domi forisque summa gloria omnibus in rebus vbique refulsit. Eius vero ætatem hoc ipso anno, cum dictam præfecturam prouinciarum accepit (habita ratione annorum, quibus vixit, ex obitus tempore retro reuolutis annis, cum inueniatur natus sub Consulatu Dalmatii atq; Xenophili, est is annus Domini trecentesimus trigesimus tertius) ad annos triginta sex peruenisse, exacta temporum dispositione cõperimus. Quomodo autem post annos quinque in anno ineunte ex Præfecto Episcopus delectus sit Mediolanensis Ecclesiæ, suo loco dicturi sumus.

Æ...

XL. Hoc item anno, iisdemq. Consulibus, Valentinianus Imperator vna cum collegis A A. Chronopium quendam Episcopum in Synodo condemnatum, appellantem ad sæculare tribunal, ob indignum facinus, pecuniaria pœna pauperibus eroganda mulctauit, sic de eo ad Claudium scribens *e*:

Quoniam Chronopius ex Antistite idem fuit in suo, qui fuerat in septuaginta Episcoporum ante iudicio & eam sententiam prouocatione suspendit, à qua non oportuit prouocare: argentariam mulctam, quam huiusmodi facto sanctio generalis imposuit, rogatus expendere. Hoc autem non fisco nostro volumus accedere, sed his, qui indigent, fideliter erogari. Quod in hac causa & ceteris Ecclesiasticis fiat. Dat. VIII. Id. Iul. Valentiniano N. P. & Victore Coss. Quæ citatur sanctio generalis, illam esse puto, qua vetitum erat, ne clerici coram sæcularibus Iudicibus causam dicerent: cuius quidem legis ab eodem Valentiniano editæ meminit sanctus Ambrosius *f* scribens ad Valentinianum iuniorem his verbis in epistolæ exordio: *Nec quisquam contumacem iudicare me debet, cum hoc asseram, quod Augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: in causa fidei vel Ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt: hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si alias quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa; etiam hanc voluit ad Episcopale iudicium pertinere.* hæc Ambrosius.

f Ambr. ep. 32.

XLI. Iam vero ad res gestas Orientalis Ecclesiæ oratio progrediatur. Hoc ipso anno, defuncto Eusebio Episc. Cæsareæ Cappadociæ, in locum eius S. Basilius electus est. At quoniam de tempore creationis Basilii diuersæ admodũ sententiæ reperiuntur: antequam ad res gestas enarrãdas deueniamus, consignatæ chronologiæ certa est ratio disquirenda. Auctor enim ille, quisquis fuerit, qui pulchro Amphilochii nomine vsurpato, res Basilii scripsisse reperitur; oscitanter nimis, Imperii anno sexto Valentiniani Augusti, cum needum creatus esset Episcopus, eundem Basilium vita functum affirmat: cum tamen S. Hieronymus de eodem viuente, & in Ecclesia magna laude florente, decimotertio Valentis Imperatoris anno in Chronico meminerit; & alibi testatus *g* sit, sub Gratiano, cum scilicet solus regnaret, mortuum esse: sed & res ab eo gestæ eiusdemque scripta plane indicant, cum multos post hæc annos vixisse, ac pro Dei Ecclesia strenue laborasse.

EVSEBIO MORTVO BASILIVS CREATVR EPISCOPVS CÆSAREÆ.
g Hieron. ...

XLII. Ex tempore itaq; Basilii obitus, & annis, quibus sedit (cum hæc explorata reddantur) possumus pariter certum annum, mensem, & diem facile intelligere, quo Cæsariensis Ecclesiæ Episcopus creatus est. Gregorius Nyssenus, ipsius germanus, in epistola ad Olympium monachũ de obitu S. Macrinæ virginis, vtriusque sororis; cum Basiliũ fratrem haud pridem defunctum recolit, eum sedisse an annos octo absolutos, nonum vero ex parte tantum attigisse. Apponam hic verba Gregorii, quæ hæc sunt, cum ait simul de eiusdem Basilii ordinatione & obitu: *Interea,* inquit *h*, *insignis inter sanctos Basilius magnæ Cæsareæ declaratus est Antistes, & mysticum sacrificiis suum fratrem,* nempe Petrum, *consecrans, ad sacram presbyteratus dignitatem prouexit. Atque hic rursus eius vita cursus ad grauiora sanctioraque dirigebatur, cum sacerdotij dignitas sapientiæ studio coniuncta cumularetur. Post autem annis octo transactis, & nono inchoato, per totum Orbem celeberrimus Basilius ab hominibus ad Deum concessit, communem patriæ & Ecclesiæ luctus occasionem præbens.* hæc Nyssenus.

h Greg. ep. ad ... mona... Extat ...

sed &

sed & Gregorius Nazianzenus æque de annis octo sedis eius testatur in sepulchralibus, vbi de Basilio ait *a*: *Octo annos pij populi habenas tenuisti: hoc vnum, Basili, in tuis rebus paruum ac breue fuit.*

a Apud Gregor. Naz. to. 2. edit. Chesneaug. pag. 1149.

XLIII. BASILII ELECTIONIS TEMPVS.

His igitur de annis sedis Basilij certis firmisq; testibus consignatis; iam reliquum est, vt quod nemo tradit, quo potissimum anno sedere cœperit, ex tempore eius obitus hoc ipsum intelligamus. Hæc vt sciamus, eundem germanum ipsius Gregorium percontemur: qui ait, ex hac vita migrasse Basilium ante menses nouem à celebrato Concilio illo Antiocheno post Valentis Imperatoris obitum; ex quo idem Gregorius eam, de qua agit, legationē accepit ad restituendas collapsas Orientales Ecclesias, Arianorum sub eodem Valente persecutione vexatas: sic enim ipse in eadē citata nuper Epistola ad Olympium: *Erat post hanc iacturam*, nempe Basilij obitum, *nonus mensis & paulo amplius, cum Episcoporum Concilium indictum est Antiochiæ, cui nos item interfuimus.* hæc ipse. Sed quonam tempore eiusmodi Synodus fuerit celebrata, id accuratius peruestigandum est. Constat quidē, dum vixit Valens Augustus dirus Ecclesiæ Catholicæ persecutor, exturbatis è suis ipsorum Ecclesiis Episcopis Orthodoxis, nullum eius celebrandi Cōcilij locum fuisse relictum vel tempus: eo autem diuina vindicta de medio sublato (quod contigit sub ipsius Consulatu sexto, quinto Idus Augusti, anno Domini trecentesimo septuagesimo octauo) statim à sanctis Episcopis cōfessoribus ad suas Ecclesias restitutis indictum est ipsum Concilium Antiochenum. sicque eodem anno Domini trecentesimo septuagesimo octauo, quo Valens dicta mēsis Augusti die obiit, indictam fuisse oportuit eam Synodum. Cum vero ante eius indictionem nouem mēses & paulo amplius elapsos dicat à morte Basilij; constetque ex indicibus publicis *b*, eum ex humanis desiisse Kalendis Ianuarij: necesse est affirmare, eodem anno trecentesimo septuagesimo octauo, quo Valens Augustus decessit, in pace requieuisse Basiliū Magnum. Quem etiam cum æquè certum sit ex tabulis Ecclesiasticis *c* ordinatum fuisse Episcopū decimo octauo Kalend. Iulij: vt cum sedisse dicamus, secundum Gregorium Nyssenum, annos octo absolutos, nono inchoato, hoc est, non absoluto; vtique affirmandum est, eundem hoc anno fuisse ordinatum Episcopum sedisseq; annos octo & quod excurrit à decimo octauo Kalendas Iulij vsq; ad Kalendas Ianuarij: sicque fiet tempus sedis Basilij anni octo, menses sex, & dies sexdecim. Ad hæc autem dilucidius examinanda nos errores aliorum adeo deformes obligarunt, dum qui nomen Amphilochij ad mentiēdum accepit, ante velit Basilium esse defunctum, quam creatum Episcopum: cuius quoque erroris redarguēdus est Nicephorus *d*, qui hoc ipsum sensisse visus est, dum vult eundem Basilium tempore Iuliani iam sedisse Episcopum.

b Mart. Rō. & alia, die 1. Ianuar.

c Mart. Rō. & alia, die 14. Iunij.

d Niceph. l. 11. c. 25.

XLIV. [illegible] BASILIVS [illegible]

His igitur de tempore ingressus Basilij in Episcopatum præmissis: reliquum est, vt quæ ad eius electionem spectant notatu digna, pariter enarremus. Quod enim magni pōderis opus esset, tantum virum è montium latebris euocatum, tanquam accensam facem super candelabrum ad lucem omnium sublimem statuere, vt tanquā è nubibus Sol eductus, in Oriente refulgēs, Occidentem pariter illustraret: nonnihil aduersus impios aduersarios homines id impedientes, prauosque dæmones eosdem impellentes conflictatum est: sed præualuit tamen Dei virtus, qua Basilius in sedē Episcopalem euectus hoc perditissimo tempore factus est aduersus ingruentes hæreticos & furentem cum eis Imperatorem Ecclesiæ Catholicæ propugnaculum, Orthodoxorumq; omnium robur & fortitudo: seditq; inuito licet & obnitente Imperatore Valente, ac frustra sæuientibus magistratibus, vsque ad obitum, diuino plane miraculo inconcussus. Sed rem ipsam aggrediamur.

XLV. *e Greg. Naz. in laudem Basilij.*

Eusebio itaq; Episcopo Cæsariensi, celeri (vt ait Gregorius *e* Nazianzenus) morte abrepto (repentino enim violentoq; morbo confectus ex hac vita sublatus est) Basilius qui aderat, quippe qui ægrotanti Episcopo assiduo ministerio vsq; ad eius vitæ exitum præsto fuit, adeo vt in eius manibus, vt idem auctor affirmat, contigerit ipsum animam exhalasse; sciens plurimorum in se studia, vt crearetur Episcopus, conspirasse, mature fugam arripuit *f*. ita tamen, vt in destitutam pastore Ecclesiam oculos conuersos haberet; timens illi, ne à schismaticis & hæreticis inuaderetur: scripsit enim tunc de his litteras inter alios ad Gregorium Nazianzenum his verbis è latebris:

BASILIVS FVGIT, NE CREETVR EPISCOPVS. *f Greg. ibid.*

XLVI. *g Gregor. Naz. post epist. 20* BASILII EPIST. AD GREGORIŪ

Basilius g Gregorio. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? vel quo modo renouabitur senectus mea, vt ad charitatem vestram transire, desideriumque vestri, quo teneor, lenire, animique molestias exponere, ac vestra opera quoddam afflictionum solamen reperire queam? à morte enim beati Episcopi Eusebij metus non paruus nos inuasit, ne forte si qui metropolitanæ Ecclesiæ nostræ quondam insidias struebant, eamque hæreticis zizanijs implere cupiebant, occasionem nunc nacti, pietatem in hominum animis multo labore sparsam perniciosis suis doctrinis radicitus euellant; ipsiusque vnitatem scindant, quemadmodum in plerisque Ecclesiis fecerunt. Quoniam autem litteræ quoque cleri ad nos allatæ sunt quibus rogamur, ne tali tempore eos negligamus: in orbem circumspiciens, charitatis vestræ recordatus sum, rectæq; fidei, ac zeli, quo pro Dei Ecclesiis semper flagratis. Eaq; de causa dilectum condiaconum Eustathium misi, vt veneratio vestra illius hortatu precibusque permota, omnibus laboribus & ærumnis Ecclesiarum causa susceptis hunc quoque adiungat, senectutemq; meam congressione reficiat ac recreet, recteque Ecclesia celebrem illam pietatem dirigat, nobiscum scilicet, si modo digni habiti fuerimus, qui vobiscum in bono hoc opere inueniamur, pastorem illi iuxta Domini voluntatem præficiens, qui plebem ipsius moderari queat. Est quidem nobis præ oculis vir, quem nec ipsi ignoratis: quo si diuina gratia potiamur; magnam haud dubiè nobis libertatem apud Deum comparabimus, maximoq; beneficio populum, qui opem nostram implorauit afficiemus. Verum te rursus ac sæpius rogo, vt abiecta omni cunctatione, huc nobis præsto sis, hyememq; molestias anticipes. hactenus Basilius ad Gregorium: quem dum rogat, vt maturet aduentum, & anteuertat hyemis tempus, plane significat, anno superiori Eusebium esse defunctum, vacasseq; sedem vsque ad dictam diem mensis Iunij.

XLVII. BASILIVS NE ELIGATVR EPISC. SIMVLAT ÆGRITVDINEM.

Quod vero Gregorius nec his litteris monitus festinaret aduentum, rursus ad eundem Basilius alias litteras dedit: quibus & significauit, se morbo laborare, ac in extremis propemodum cōstitutum: quod finxisse creditus est Basilius, tum vt Gregorium ad se traheret, tum ne eligeretur Episcopus. Quibus acceptis Gregorius litteris, has reddidit, quibus complura scitu digna aperiuntur; sic autem se habent:

h Gre. Naz. epist. 21. GREGORII EPISTOLA AD BASIL.

Noli h mirari, si quid præter opinionem tuam dixero, nec prius à quoquam homine dictum. Quanquam tu mihi viri constantis & certi, atque animi firmitate præditi existimationem habere videris: multa tamen simpliciter magis, quam circumspecte & secure, deliberas ac facis. Nam qui à vitio liber est, vitium in alio minus prompte suspicatur. Huiusmodi tibi quiddam nunc accidit. Ad metropolitanam vrbem nos accersisti, cum de Episcopo creando consultatio proposita esset. At quam specioso & ad persuadendum apposito prætextu vsus es! Ægrotare te finxisti atque extremos spiritus edere, cupereq; nos videre, atque extremum alloqui. Quod quo consilio feceris, assequi nequeo, nec quid præsentia nostra ad eam rem vtilitatis allatura sit. Ego vero ad iter me accinxi, rem hanc ægerrimo animo ferens. Quid enim mihi vita tua sublimius, aut discessu tristius & acerbius? Ac fontem lachrymarum profudi, & ingemui; nuncq; me primum aliter affectum sensi, quam Philosophi ratio postulet. Denique quid Epitaphiis non impleui? Postquam autem Episcopos ad vrbem concurrere intellexi, profectionis consilium abrupi: demiratusq; cœpi primum, si quid deceret ac honestum esset; non perspiciebas, atque improborum linguis occurrendum putabas, quæ simplicissimis quibusq; celerrime calumniam struunt. Deinde, si non hæc tibi & nobis conuenire existimas, quibus & vita & doctrina & reliqua omnia cōmunia sunt, nimirum à Deo ita iam inde à prima ætate consociatis. Tertio (liceat enim hoc quoque dicere) si piorum Deiq; metu præditorum hominum huiusmodi electiones esse censuisti, ac non potentium apud vulgus gratiosorum. Atque ego his de causis nauigij proram (vt dici solet) conuerti ac proficisci detrectaui. Tibi autem si videtur,

detur, hoc quoq; fixū constitutumq; sit, inter medios tumultus, prauasq; suspiciones fugere. Tuam vero pietatem tum demum videbo, tum & negotia constituta fuerint, & per tempus licuerit: ac plura etiam & grauiora exprobrabo. hæc Gregorius ad Basilium.

XLVIII. Cæterum ipse Gregorius immenso æstuabat desiderio, vt Basilius Ecclesiæ Cæsariensi præficeretur Episcopus: quod aliquando pro concione quoque vaticinatus fuerat, ita dicens a: *Nec dubito quin pastorem longè præstantissimum sim assumpturus: tametsi spiritualibus quibusdam rationibus pascendi gregis prouinciam a se reijciat: & cum creditum sibi spiritum, talentorumq; negotiationem, gregisq; curam commissam habeat, oleoq; Sacerdotij & perfectionis delibutus sit; adhuc tamen pro sua sapientia præfecturam suscipere cunctetur, lucernamque subter modium retineat (breui illam quidem super candelabrum collocandam, quo omnibus Ecclesiæ animabus illuceat, seminisq; nostris lumen porrigat) ac montes adhuc & saltus & fluenta circumspectet, ac lupis animarum raptoribus laqueos moliatur, vt commodo quoque tempore pedum etiam ipsum accipiat, ac cum vero pastore gregem hunc ratione præditum pascat in loco pascua, hoc est, semper virenti Dei verbo tabernaculum ei figens, ac refocillatrice aqua, hoc est, Spiritu sancto eum alens. Atque hoc quidem speramus, omnibusq; votis expetimus.* hæc Gregorius: qui licet absens, omni tamen solicitudine procurauit, vt Basilius Cæsareæ crearetur Episcopus. Nam cum ad electionem futuri Antistitis comprouinciales omnes conuocarentur Episcopi, atq; eius pater Episcopus Nazianzenus tum senio, tum mala detineretur valetudine, quo minus se Cæsaream cōferre valeret; suffragium ipsius, quo decerneret Basilium deligendum esse Episcopum, scripta patris nomine ad Cæsarienses epistola significauit. Litteræ autem ipsæ Gregorij parentis sic se habent:

a Gre. Naz. orat. de pace.
GREGORII DE SE & BASILII VATICINIVM.

XLIX. *Sum b quidem pastor exiguus, exiguique gregis Antistes, minimusq; inter ministros spiritus: cæterum gratia nequaquam angusta est, nec locis circumscripta. Quocirca paruis quoque libera loquendi potestas concedatur, præsertim de communibus maximisq; rebus orationem habentibus, & cum hac canicie consultantibus, quæ aliquid fortasse prudentius & solertius habet, quam plerique è vulgo. Non de paruis & leuibus rebus deliberatis, verum quibus vel rectè vel secus habentibus, Rempublicam quoque vel hoc vel illo modo se habere necesse est. De Ecclesia enim nobis sermo est, pro qua Christus mortuus est, ac de illo, qui hanc Deo sistat & conciliet. Lucerna enim corporis est oculus, vt docet Scriptura c) non modo hic corporaliter aspiciens & aspectus, sed etiam qui spiritualiter cernit ac cernitur. Lucerna autem Ecclesiæ est Episcopus, quemadmodum ipsi perspicue nostis, etiam si non scripserimus. Itaque quemadmodum illo puro atque incolumi, corpus quoque rectè ducitur; impuro autem & vitiato, non rectè: consimili quoque ratione vtrolibet modo sese Ecclesiæ Antistes habuerit, omnino vel periculi vel salutis participem esse Rempublicam, necesse est. Porro cum omnibus Ecclesiis tanquam Christi corpori summa cura & sollicitudine prospiciendum sit, tum maxime vestræ, quæ omnium fere Ecclesiarum mater & à principio erat, & nunc est, atque censetur, & ad quam tota Respublica Christiana oculos conijcit, non secus ac circulus centro circumscriptus, non modo propter fidei integritatem iam olim omnibus prædicatam, sed etiam ob concordiæ gratiam diuino haud dubie beneficio ipsi concessam.*

b Apud Gregor. epist. 22.
EPISTOL. GREGOR. EPISCOPI NAZIAN.
c Matth. 16

L. *Quoniam igitur ad deliberationem, quam de hac re habetis, nos quoque (vt rectum erat & Ecclesiastica regula postulabat) rogastis; senectute autem & morbo correpti tenemur: si quidem ipsi quoque Spiritu sancto vires nostras obfirmante, adesse queamus (neque enim quicquam fide prædito incredibile est) hoc sane & publicæ vtilitati melius & nobis iucundius fuerit, vt & vobis aliquid conferamus, & ipsi benedictionis participes efficiamur. Si autem per corporis infirmitatem adesse non licuerit; id certe, quod absentes possunt, conferimus. Et quidem alios quoque apud vos præfectura dignos esse, confido, vtpote in vrbe amplissima, atque ita praeclare & ab huiusmodi Præsulibus iam olim gubernata. Cæterum ex omnibus, qui honore & gloria apud vos florent, neminem Deo dilectissimo filio nostro Basilio presbytero anteferre possum (hæc autem quasi teste DEO dico) viro tum morum integritate, tum doctrina purgato, soliq; omnium vel certe potissimum inimicis subrixo, vt perditissimo huic tempori, vigentique hæreticorum loquacitati linguæq; prurigini vtraq; re obsistet. possit Hæc & Sacerdotali classi & monastico scribo. hæc & iis, qui magistratus gerunt, & qui senatorij sunt ordinis, ac denique plebi vniuersæ. Si igitur huic sententiæ assensum fuerit, suffragiumq; nostrum adeo sanum & integrum vnaq; cum Deo latum vicerit: & spiritualiter adsum & adsi: imo etiam iam manum imposui, spiritus fiducia nitor. Seu autem aliud quippiam potius, quam hoc placet, ac per sodalitia & cognationes eiusmodi res expendantur, ac miscellanea turba exactum & seuerum electionis morem commiscuerit & distraxerit: seorsim sane id quod vobis arriserit, facite. nos autem intra nosmet ipsos collecti quiescimus.* hucusque Gregorius senior ad Cæsarienses. Habes ex his, lector, illud antiquitus obseruatum, vt cum à populo postulatio legitime fieret futuri Episcopi, nequaquam ille turmatim atque clamoribus expeteretur, sed per sodalitia artificum & nobilium cognationes suffragia conferrentur: tunc vero perperam, cum miscellanea turba clamoroso impetu prosiliret.

GREGOR. SVFFRAGIŪ CONFERT IN ELECTIONE BASILII.

LI. Quoniam vero qui Cæsareæ conuenerant Episcopi ad futuram electionem, haud (vt par erat) certas ad eam ipsam rem dederunt litteras, quibus Gregorius vocaretur: ipse ea de re nonnihil conquestus, has reddidit ad eos litteras, quibus rursum in electionem eiusdem Basilij calculum confert d: *Quam suaues estis & humani ac singulari charitate præditi! Ad metropolitanam vrbem nos vocastis de Episcopo (ni fallor) consilij aliquid inituri (hoc enim vos in animo habuisse sentio) cum nec quod adesse necesse sit, nec quam ob causam; nec quo tempore prædixeritis: sed repente nobis, si quid facere aggressi estis, declarauerities, tanquam videlicet non nos honorare constituentes, aut habere expetentes, sed præsentiam nostram studiose impedientes, ne in nos inuitos & repugnantes mandatis. Ac tale quidem vestrum facinus est, iniuriamque hanc ferenus. Quid autem ipsi sentiamus, exponemus. Alij quidem alios creabunt atque proponent, vnumquemque pro suis quisque moribus ac copijs & facultatibus, quemadmodum in his rebus accidere consueuit. Nos vero neminem (nec enim fas est) charissimo filio nostro Basilio compresbytero præferre possumus. Et quem enim ex omnibus quos nouimus, vel vita probatiorem, vel doctrina valentiorem, magisque ad virtutis elegantiam vndique perpolitum reperiamus? Quod si quis illius infirmitatem sententiæ suæ prætexit: non athletam creatis, sed doctorem. Atque in hoc virtus illius eluces, qui infirmos (siquidem tales sint) fulcit ac corroborat. Si huic suffragio calculum vestrum adiecceritis: & adero, & me vobis vel spiritualiter vel corporali modo adiutorem profitebor. Si autem certis conditionibus via capessenda est, factionesq; & dissidia contrariis fasq; valitura sunt: volupe est, vobis contemptui esse. Verum sit hoc opus. Pro nobis autem orate.* hucusque ad eos Gregorius maior.

d Apud Gregor. epist.

LII. Quid vero post hæc sanctus senex? Quantumlibet senio gracilis, ægraq; valetudine iam videretur proximè moriturus: diuino nihilominus spiritu feruens, animo roboratus, iuuandæ causa electionis Basilij, Cæsaream versus iter arripuit: haud dubiè id filio suadente Gregorio, penes quem nihil antiquius erat, quā vt Magnus Basilius ad summū totius prouinciæ thronum promoueretur: qui de studio patris, vt sacris comitijs interesset, iter Cæsaream maturantis hæc ait e: *Quamuis non solum senectute confectus, sed etiam morbo fractus ac debilitatus esset animamq; ageret: iter tamen capessere non dubitauit, vt calculo suo electionem iuuaret, spiritus videlicet ope atque auxilio fretus. Atque vt rem in pauca conferam, vehiculo non secus ac mortuus feretro impositus, iuuenis redit, firmus ac vegetus, sublimes oculos gerens, à manuum impositione & vnctione, addo etiam & ab illis, qui vngebatur, capite confirmatus, bonæque valetudini restitutus.*

e Greg. in laudem Basilii.

LIII. Quod autem Gregorius iunior accepisset opportune admodum, Eusebium illum vbique Orthodoxæ fidei causa spectatum Episcopum Samosatenum se contulisse eadem de causa Cæsaream; eidem gratulatus, sciens eum magnopere studere Basilio, has ad ipsum proficiscenti parum litteras dedit f quas ob tanti viri præconia hic intexere dignum existimamus; sic enim se habent.

f Greg. epist.

Vnde illarum laudum exordium ducam: & quo nomine propriè te appellabo? An te columnam & firmamentum Ecclesiæ vocabo

aut luminare in mundo [illegible] cum Apostolo vtens? aut gloriationis coronam incolumi Christianorum parti salutemq; adeptam? aut Dei donum? aut patriæ adminiculum? aut fidei regulam? aut veritatis Legatum? aut hæc omnia simul, atque his plura? Ad hanc laudem exuberantiam, fidem prope excedentem, [illegible], quæ videmus, confirmabo. Quæ enim pluuia ita matura & tempestiua sitienti terræ illapsa est? Quæ aqua ex petra, ijs, qui in deserto habitabant, exundans? Quem talem Angelorum panem homo manducauit? Quibus Iesus communis ille Dominus discipulis suis pessumeuntibus ita opportune astitit, vt & mare tranquillaret, & periclitantibus salutem afferret; vt tu laborantibus nobis ac mœrentibus, ac velut naufragium iam facientibus apparuisti? Et quidem de alijs quid loqui necesse est, quanta nimirum lætitia & voluptate Orthodoxorum animas perfudisti, & quot hominum desperationem sustulisti?

LIV. *At mater nostra Ecclesia, Cæsariensem dico, nunc profecto ob tui aspectum viduitatis vestes exuit, & stolam oblectationis resumit, magisq; etiam splendescet, cum pastorem & se & antecessoribus Episcopis & manu vestra dignum consecuta fuerit. Nam quis sit rerum nostrarum status, ipse quoque perspicis, quamq; insigne miraculum zelus tuus patrarit, & sudores, & Deo grata fiducia & libertas. Senectus reflorescit, morbus superatur, lecto affixi exiliunt, infirmi potentia accinguntur. Quæ res mihi coniecturam afferunt, negotia nostra ex animi sententia successura esse. Ac patrem quidem tum suo, tum nostro nomine habes, præclarum omni vita canitieq; venerãda finem impositurum, nimirum præsentem hanc pro Ecclesia dimicationem. Ac certum habeo fore, vt precibus vestris, quarum fiducia nemo non sibi quiduis polliceri debet, firmiorem eum valentioremq; recipiamus. Quod si in hac quoq; cura extremo vitæ die perfungatur: nequaquam detrimento & calamitati ducendum est, talem & ob res tales vitæ finem consequi. Mihi vero ignoscite, obsecro, si improbis [illegible] linguis paulisper cedens, aliquanto post ad cõplexum vestrum accurram; & ea, quæ nunc in laudatione prætermissa sunt, per me ipsum adijciam.* hæc ad Eusebium Magnum Magnus Gregorius.

LV. At quid post hæc factum est? Cum in vnum Episcopi, calatis comitiis, de electione Episcopi acturi cõuenissent: multis licet aduersantibus obnitentibusq; promotioni Basilij, vicit tamen pars illa, quæ ipsi fauebant: *Non id quidem* (inquit Gregorius *a*) *citra laborem, nec citra inuidiam & dimicationem tum eorũ, qui patriam cum imperio administrabãt, tum perditissimorum quorundam huius vrbis ciuiũ, qui ab illorum partibus stabant. Verum fieri aliter nõ poterat, quin Spiritus S. vinceret, atque adeo abunde vicit,* &c. pergit pluribus dicere de electione tum facta Basilij in Episcopum Cæsariensis Ecclesiæ, qua quidẽ hoc perditissimo tempore opportunius nihil contingere potuisset.

LVI. Gregorius aũt audita electione Basilij, licet eum vidẽdi violento quodam desiderio traheretur: cohibuit se tamen, modestiæ [illegible], contulens aduentum suum ad tempus opportunius distulit, vt ipse his verbis significat *b*: *Cum omnes in hac opinione versarentur, me statim facturum, vt summa cum animi voluptate ad eum accurrerem* (*id quod fortasse alius quispiam fecisset [illegible] imperium potius partiret, quam proximam auctoritatem haberem; idq; ex amicitia nostra coniectarent: ego tamen [illegible] in omnibus rebus arrogantiæ suspicionem, vt si quis alius, fugiens [illegible] vitans; simul etiam quod negotia ipsius adhuc integra [illegible] perturbari viderem, cupiditati meæ [illegible] domiq; me continui. Quo nomine quidem ille mecum expostulat: cæterum veniam concedit.* hæc ipse, qui ad eundem Basilium electum Episcopum perbreuem hanc scripsit Epistolam *c*:

LVII. *Postquam te in sublimi throno collocatum, lucernamq; ac illam quidem prius obscure lucentem à Spiritu [illegible] supra candelabrum oculis omnium expositam esse intellexi: magnam me cepisse voluptatem fateor. Quidni enim, cum Ecclesiæ corpus grauiter laborare, atque huiusmodi ductu & auxilio opus habere cernerem? [illegible] tamen ad te statim aduolaui, nec aduolabo: nec tu ipse id à me [illegible]. Primum, vt auctoritatem grauitatemq; tibi sartam tectamq; custodiam; ac ne inepta quadam & præcipiti animi impetu, [illegible] admodum obtrectatores dicere queant, tui studiosos [illegible]. Deinde, vt mihi ipsi constantiam æqualitatemq; [illegible] inuidiæq; occurram. Quando igitur venies, fortasse diceris, & quam [illegible] procrastinabis? Quoad Deus iusserit, atq; eorum, qui tam insidiose [illegible] inuidiaq; flagrãt, vmbra [illegible]. Nec [illegible] diutius (mihi crede) leprosi resilient, Dauid & Hierosolymis [illegible] ludentes* hactenus Gregorius ad Basilium.

LVIII. Erant aũt hi, qui exagitabãt Basilium, & inuidia tabescebant, magistratus Valentis Imperatoris, nempe Præfectus prouinciæ Cappadociæ, & alij hinc proxime, Cæsareæ agentes, ciuitatemque ipsam sursum deorsumque commiscentes, vt in gratiam Ariani Imperatoris aliquis alius crearetur Episcopus. qui cum res secus, quã animo concepissent, accidisse viderent, liuore incensi, negotiũ facessere eidẽ Basilio, ipso primo eius creationis ingressu minime destiterunt. Quæ audiens Gregorius, iamq; opportunum tempus adesse existimans, vt Basilio laboranti præsto esset, ante suum aduentum, has cum consolationis literas præmittendas putauit *e*:

Audio te nouo hoc rerum motu perturbari, tibique à versuta quadam & vsitata eorum, qui potentia & auctoritate florent, curiositate molestiam exhiberi. Nec sane mirandum est. Neq; enim inuidiam ignorabam, quodq; permulti ex ijs, qui latus tuum cingunt, negotia sua per te procurant; maleuolentiaq; & inuidiæ fomitem excitant. Illud vero non metuo, ne quid parum Philosophicum in his molestijs, atq; & te & nobis indignum facias. Quin potius nunc vel maxime futurum existimo, vt Basilius meus cognoscatur, & quam omni vitæ ætate sapientiam collegisti, eam vt luculenter demonstres, obtrectatorumq; improbos conatus [illegible], ac velut in altissimis fluctibus immotus maneas, alijs perturbatis. Quod si ita tibi videtur, ipse quoque adero, fortasse quidem consilij quoque tibi aliquid imparturus (si tamen mari aqua opus est, ac tibi consultore) proculdubio autem, vt à te vtilitatem percipiam, patientiæq; tuæ in ferendis cõtumelijs socium me præbeam. hæc Gregorius, qui de eodem suo ad Basilium accessu, & quonam modo ab illo sit acceptus & honore dignatus, hæc alibi *f*:

LIX. *Postea cum ad eum venissem, atque eadem de causa cathedræ honorem, insignioremq; inter presbyteros sedem repudiassem: non modo meum hoc factum non accusauit, sed vehementer etiam, vt debuit, comprobauit: atque à nonnullis, qui rationis ipsius ignari erant, fastus simulari maluit, quam aliquid facere, quod rationi consilioq; suo aduersaretur. Quonam porro modo luculentius specimen edere potuisset animi ab omni adulationis fuco liberi, solamque honesti legem intuentis, quam ita de nobis, quos primo amicorum ac necessariorum loco numeroq; habuit, constituens?* ita de se Gregorius. Quonam vero pacto ipse Basilius aduersarios superarit, sic subdit: *Deinde eos, qui cum ipso dissidebant, mitigat, & magnifico medicinæ genere curat. Non enim id assentatorie & abiecte facit, sed perquam grauiter & præclare, vtpote non præsentis solum temporis rationem habens, sed hoc etiam agens, vt eos in posterum dicto audientes haberet. Nam cum mollitiem dissolutos & eneruatos homines efficere, asperitatem rursus feros & contumaces reddere perspiceret; vtrique malo ab altero opem parauit. rigiditatem nimirum humanitate, mollitiem aũt seueritate temperans: sermone ad animarũ curationem haud multum indigens, opere quamplurima perficiens: nec callide homines sibi inseruire cogens, sed beneuolentia deuinciens: nec imperij potestate vtens, sed potestatis repressione atq; ignoscendi facilitate pelliciens.* hæc & alia Gregorius. Quæ autem vehementiora prœlia cum ab hæreticis atq; ab ipso potissimum Imperatore, cum à falsis fratribus in eum fuerint excitata, suis locis dicturi sumus inferius.

LX. Hic illud vnum, antequam ad alia percurrat oratio de Basilio dicendum est: quod hoc primo anno electionis suæ, cũ videret haud tuto sibi ministros assistere, quibus res magni momenti crederet; non solum sibi in curarum partem allegit Gregorium fidissimum socium & amicũ; sed fratrem suum Petrum, ex decem vltimo loco natum, virtutibus vero consummatum primoq; loco habendũ, ex monacho presbyterum ordinauit; de quo germanus eius pariter Gregorius *g* Nyssenus hæc ait in Epistola ad Olympium: *Interea insignis inter sanctos Basilius magnæ Cæsareæ declaratus est Antistes, & mysticis suffragijs* [*] *suum fratrẽ consecrans, ad sacram presbyterij dignitatem prouexit. Atque hic rursus eius vitæ cursus ad grauiora sanctioraque dirigebatur, cum Sacerdotij dignitas sapientiæ studio coniuncta cumularetur.* hæc Nyssenus.

a Greg. Naz. orat. in laud. Basil. LV. BASILIVS [illegible] ATVR [illegible]

b Greg. ad [illegible]

c Greg. [illegible] 24. LVII. [illegible]

d 2 Reg. 5. [illegible] non nisi de clade [illegible]

LVIII. A VEXA[illegible] [illegible] BASILII.

e Greg. epist. [illegible] RERVM AD BASILIVM GREGORIVS.

f Greg. Naz. orat. in laud. Basil. LIX. GREGORIVS AD BASILIVM [illegible]

g Greg. Nyss. epist. ad Olymp. apud Sur. to. 4 PETRVS À BASILIO CREATVS PRESBYTER.

[*] sacrificijs

qui essent partis Donati, tanquam arcam Noe, diluuio pereunte Orbe integram esse relictam. Ticonius, inquam, aduersatus Parmeniano, sectæ suæ, quam profitebatur, Episcopo, illud scriptis confirmauit atque defendit, Catholicam Dei Ecclesiam nequaquam coarctari angustis terminis partis Donatistarum, sed longe lateque per orbem Christianum vbique perseuerare diffusam, nec posse peccatis hominum tolli, euacuarique ex humanis excessibus Dei promissiones. Hæc ita sentientem Ticoniū Parmenianus admonuit, scripta q; ad eum epistola, cum nihilominus in eadem sententia permaneret, eundem anathemate perculit. Testatur id quidem S. Augustinus *a* his verbis:

a Aug cont. Parmenia lib. 1. c. 1.

XXI.

Ticonius enim omnium sanctarum paginarum vocibus circumtusus euigilauit, & vidit Ecclesiam Dei toto Orbe diffusam, sicut de illa tanto ante per corda & ora sanctorum prauisum atque prædictum est. Quo percepto, suscepit aduersus ipsos suos demonstrare & asserere, nullius hominis quamuis sceleratum & immane peccatum præscribere promissis Dei, nec id agere quorumlibet intra Ecclesiam constitutorum quamlibet impietatem, vt fides Dei de Ecclesia futura & diffundenda vsque ad terminos Orbis terræ, quæ in promissis Patrum retenta & nunc exhibita est, euacuaretur. Hoc ergo Ticonius cum vehementer copiose que dissereret, & ora contradicentium multis & magnis ac manifestis sanctarum scripturarum testimoniis oppilaret: non vidit, quod consequenter videndum fuit, illos videlicet in Africa Christianos pertinere ad Ecclesiam toto Orbe diffusam, qui vtique non istis ab eiusdem Orbis communione atque vnitate seiunctis, sed ipsi Orbi terrarum per communionem connecterentur. Parmenianus autem cæterique Donatistæ viderunt hoc esse consequens, & maluerunt suscipere obstinatissimum animum aduersus apertissimam veritatem, quam Ticonius asserebat, quam ea concessa superari ab Africanis Ecclesiis, quæ illius vnitatis, quam Ticonius asserebat, communione gauderent, vnde se isti separassent. Et Parmenianus quidem primo eum per epistolam, velut corrigendum putauit: postea vero ex Concilio eorum perhibet damnatum. hæc Augustinus, apud quem est de eodem Ticonio crebrior mentio, vt cum in commentariis de doctrina Christiana de eodem sic ait *b*:

TICONII SENTENTIA DE ECCLESIA CATHOLICA.

b Aug. de doct. Chri. lib. 3. c. 30.

XXII.

Ticonius quidam, qui contra Donatistas inuictissime scripsit cum fuerit Donatista: & illis inuenitur absurdissimi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit: fecit librum, quem Regularum vocauit, quia in eo quasdam septem regulas executus est, quibus quasi clauibus diuinarum scripturarum aperirentur occulta. hæc ipse, qui eas singulas numerat. Cæterum quod ad scripta Ticonii spectat; recenset omnia Gennadius, de eo sic scribens *c*: *Ticonius natione Afer, in diuinis litteris eruditus iuxta historiam sufficienter, & in sæcularibus non ignarus, fuit in Ecclesiasticis quoque negotiis studiosus. Scripsit de bello intestino libros tres, & expositiones diuersarum causarum, in quibus ob suorum defensionem antiquarum meminit Synodorum: è quibus omnibus agnoscitur Donatianæ partis fuisse.* Quod ad has Synodos pertinet; erant antiqui illi conuentus ab iisdem Donatistis celebrati, quos Ticonius aduersus Parmenianum adduxit in medium, vt ex illis conuinceret, ipsum ac cæteros Donatistas à priscis eiusdem communionis Episcopis deuiasse. Fidem facit horum omnium Augustinus *d*, cum ad Vincentium scribens hæc ait: *Scribit enim ille Ticonius, homo (vt dixi) vestræ communionis, à ducentis & septuaginta Episcopis vestris Concilium Carthagini celebratum. In quo Concilio per septuaginta & quinq; dies, postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt Traditoribus immensis criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam Macrinensem Episcopum communionis vestræ dicit, Traditorum plebem congregatam Ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius Concilij à ducentis & septuaginta Episcopis vestris facti, fecisse cum Traditoribus vnitatem; eique Deuterio post hoc factum iugiter communicasse Donatum; nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsque ad persecutionem per Macarium factam Traditoribus sine baptismo communicasse. Sed dicis. Quis est iste Ticonius? Ille est Ticonius, quem Parmenianus rescribendo compescit, & eum deterret, ne alia scribat, non tamen refellit ea ipsa, quæ scribit.* hæc Augustinus: ex quibus assertione Ticonii illud expressum habetur, rebaptizationem à Donatistis à temporibus Macarianis, nempe sub Constante Imperatore inductam fuisse. Sed ad cœptam à Gennadio de lucubrationibus Ticonii narrationem redeamus.

SCRIPTA TICONII.

c Gennad. de viris ill. lust. c. 18.

RECENTIORES DONATISTÆ ADVERSANTVR MAIORIBVS.

d Aug ad Vincent. ep. 48.

XXIII

Composuit, inquit, & Regulas ad inuestigandam & inueniendam intelligentiam Scripturarum, octo, alias septem, quas in vno volumine conclusit. Exposuit & Apocalypsim Ioannis ex integro, nihil in ea carnale, sed totum intelligens spirituale. In qua expositione dixit, Angelicam stationem corpus esse: Mille quoque annorum regni in terra iustorum post resurrectionem futuri suspicionem tollit; neque duas in carne mortuorum resurrectiones futuras, vnam iustorum, & aliam iniustorum, sed vnam & semel omnium, in qua resurgerent etiam abortiui reformati, ne quid humani generis deformatum animata substantia intereat, ostendit. Distinctionem sane duarum resurrectionum ita facit. Primam, quam iustorum Apocalypsis dicit, credimus modo in Ecclesia incremento agi, vbi iustificati per fidem, à morticiniis peccatorum suorum per baptismum ad vitæ æternæ stipendium suscitantur: secundam vero generaliter omnium hominum carnis. Floruit hic vir ætate, qua iam memoratus Ruffinus, Theodosio & filio eius regnantibus. hæc Gennadius. Sed plane mea sententia errat, dum putat Ticonium æqualem fuisse Ruffini: nam constat eum vixisse Parmeniani temporibus, qui Donatistarum agebat Episcopum. Quod si velimus diutius post hæc superuixisse; illud asserendum est, Ticonium senem, iuuenem vero extitisse Ruffinum.

XXI

At non Optatus tantum atque Ticonius scripta Parmeniani impugnarunt, sed multum post temporis id felicius præstitit Augustinus, qui aduersus illam potissimum epistolam, quam ipse contra Ticonium scripserat, tribus agens libris eam refellit. Quæ autem post hæc Parmenianus contra Catholicam in Africa Ecclesiam egerit, & quæ consecuta sint inter ipsos Donatistas conflata dissidia, suo loco dicturi sumus. Quod modo reliquum est de Optato Episcopo Mileuitano, cuius occasione ad hæc de Ticonio & Augustino digressi sumus: magna ipse apud posteros Africanos Catholicos veneratione viguit: etenim S. Augustinus digno præconio eum nominat *e*, atq; inter præclaros Ecclesiasticos tractatores adnumerat *f*. Fulgentius eundem cum sanctum appellat, eius in exponendo sensum Pauli interpretationem commendat *g*. Porro eius memoria relata in tabulas Ecclesiasticas pridie nonas Iunii, publica lectione fit in Ecclesia annis singulis rediuiua *h*. Cæterum ab hoc, de quo agimus, longe discreti sunt Optati illi, qui hoc eodem sæculo vixisse reperiuntur, nempe Optatus Donatista, qui interfuit Concilio Cirtensi, alius item Donatista in Concilio Bagalensi, vel ille nefandus Optatus Gildonianus, de quibus inferius mentio erit. Porro status Africanæ Ecclesiæ in deterius dilabebatur, impiis Donatistis non scriptis tantū, sed vi grassantibus, armatis nimirum (quod dictum est superius) ad omnium terrorem circumcellionibus. Sed de his alias pluribus.

IESV CHRISTI
Annus 369.

DAMASI PAP. Annus 3. VALENTINIANI VALENTIS IMP. 6.

TRECENTESIMO sexagesimo nono Christi anno Valentiniano nobili puero, & Aurelio Victore Coss. Olybrius præfecturam Vrbanam gessit; sub quo schismatici Romæ & in suburbiis denuo tumultuantes repressi sunt tum per eundem Olybrium, tum etiam per Aginatium eius Vicarium, fauente in omnibus iustæ causæ Damasi Valentiniano Imperatore, cuius ea de re extant rescripta hoc anno data tam ad eundem Olybrium, quam etiam ad Aginatium quæ ex Codice Vaticano superius citato reddemus. Sed primum ne ambiguitas aliqua oriatur, de eiusdem Olybrii tempore præfecturæ sub memoratis quidem Consulibus eam accidisse, cum

plura

plura eiusdem Imperatoris citata *a* in margine rescripta significant.

Eo vsque prorupuerunt Vrsicini partis Romæ schismatici, vt compressi licet manu militari atque etiam basilica (quod dictum est) quam occuparãt, spoliati fuissent, reddita illa Damaso, nequaquam acquieuerint: sed obduratis animis abhorrentes penitus communicare cum legitimo Vrbis Antistite; nouum illud parant consilium, à mẽte admodum obdurata suggestum: nempe, quod Præfectis prohibentibus, intra Vrbem conuentus agere non liceret; in suburbiis, in cryptis arenariis, aliisve primarorum locis ecclesiam congregarunt, in qua insano conatu cathedram contra cathedram erexerunt, vbi Vrsicinum venerabantur Pontificem, quem accensis studiis vulgus adeo obstinate fouebat. Sed cum hæc pro maxima impietate execranda omnibus haberẽtur, intoleranda quoque sunt visa: etenim quæ gerebantur in suburbiis, ab iisdem schismaticis intra mœnia iactanter & insolenter ostentabantur, atque arroganter prædicabantur, vnde & fomites rixarum ministrabantur. De quibus omnibus Valentinianus Imperator ad Olybrium Præfectum ita rescripsit *b*:

II. [Marginal note: ...vsque ad ... Romæ mouentur.]

a [Marginal note: ...]

b Extat in Vaticano ... [illegible]

III. RESCRIPTVM IMPER. AD OLYBRIVM DE SCHISMATICIS.

*Tu quidem sicut proximis litteris indicasti, enixissimo studio præstare voluisti, vt nulla in vrbe Roma posset esse discordia, Christianorumque populus profunda in otio securitate gauderet. Sed quantum Aginatii clarissimi viri Vicariæ præfecturæ scripta testata sunt: adhuc aliquanto placata misceri delectat. extramuraneusque conuentibus frequens strepitus excitatur; Olybri parens charissime Augustorum. Quamobrem egregia sublimitas tua, ipsius auctoritate præceptionis, & patriæ præstet & legi, * vt populo dissentienti nulla intra vigesimum lapidem vel religio ad coeundum possit esse, vel copia, vt si cessare non vult, migret (vt iussum est) insana collectio. Ita demum etiam tumultuantibus cunctis longe proculque summotis, certa pax plebi in æuum esse tribuatur.* hactenus Imperatoris rescriptum ad Olybrium. Sed & ad Aginatium Vicarium ita rescripsit:

IV. RESCRIPTVM IMP. AD AGINATIVM.

Omnem his dissensionibus occasionem, quæ (vt prudentia tua scripsit) sacratissimam Vrbem Christianorum populo fluctuante confundunt, auferre cupientes iubemus his litteris, vt ab his, quos innuat turbulenta seiunctio, nullus intra vigesimum lapidem conuentus habeatur. Aginati charissime & iucundissime. Itaque spectata serenitas tua admodum salutare præceptum, & quod nullum interpretationibus locum ex aliquo relinquatur ambiguo, his animis exequatur, quos pacis tranquillitatisque recuperandæ & Iudex debet & ciuis. Habes & Vrbana ad hoc auxilium præfectura. Nam & Olybrium, clarissimum & illustrem virum pari serenitas nostra concitauit arbitrio in factiosorum impios cœtus: vt termino qui euidenter est limitatus, excluderet, quo nec in vicino quidem exoriretur vel metas, quæ in vrbe non esset. Et facile præstabitis duo, quod singuli præstare possetis. hucusque Valentinianus ad Aginatium: quem Vicariam præfecturam functum esse apud Olybrium Vrbis Præfectum, etiam Ammianus *c* affirmat, cum de eo sic ait. *Quod Aginatius indignissime ferens, dolensque in examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cum esset ipse Vicarius Romæ, familiari sermone docuit Probum occulte, &c.* erat autem hic Probus summam omnium gerens potestatem, nempe præfecturam Prætorii. Quo modo vero idem Aginatius dolo arteque Maximini primum Annonæ, inde vero Prætorio Præfecti, capite truncari sit iussus, idem Ammianus narrat, rem gestam pluribus prosecutus. At in codice Vaticano, ex quo omnia citata superius in hac causa Valentiniani rescripta deprompsimus, aliud rursus ad Olybrium datam habetur in hæc verba rescriptum, quo declaratur, ab eodem cohibitos esse schismaticos:

c Ammian. lib. 28.

V. RESCRIPTVM IMP. AD OLYBRIVM.

Idem AAA. ad Olybrium Præfectum Vrbis. Cum nihil possit esse iucundius vel abundantia, vel quiete, ac summa felicitas sit, quoties duo ista iunguntur: proculdubio sublimitas tua prospicit, quam gratæ nobis litteræ tuæ fuerint; cum & eos esse compressos, qui sanctissimam legem tumultu & seditione miscuerant, & annonam communis omnium patriæ paulatim in statum pristinum redire cœpisse testatæ sunt. Sed hoc propemodum non stupemus in voto. Talem enim te futurum esse præsumpsimus, cum detulimus tuis meritis præfecturam, qualem statum in administrationis exordio inuenimus. Denique nos monemus, vt illustris auctoritas tua eandem efficaciam deuotione mentis custodiens, penitus statum plebis, vel reformationem pristinæ disciplinæ, vel necessariorum prouisionibus commodorum & modestiæ gloria & bonis securitatis accumulet (Olybri Pater charissime AA.) Prompto quippe cura ingenio satis est, vt in cœptis posteriora respondeant. Neque ita origines criminum metiaris, vt mansuetudinem nostram de correctionibus singulorum existimes consulendam: cum omnia, ex quibus aliqua potest esse confusio, sponte praueniens, ac sic sollicite verecundeque compescas, vt nobis non tam incitandi necessitas relinquatur, quam gratia comprobandi. hæc Valentinianus cupidissimus, vt schismatici penitus coercerentur. Sed quomodo sequentibus annis iidem tumultuantibus, rursus oportuit eosdem ab Imperatore per Vrbis Præfectos cohiberi, inferius dicturi sumus. Iam vero ad congressum S. Hilarii Episcopi Pictauiensis cum Auxentio Ariano Episcopo Mediolanensi orationem conuertamus.

Hoc enim anno, qui decimus numeratur post Concilium Ariminense, S. Hilarius cum accepisset, Valentinianum Imp. confecto tandem Alemannico bello Mediolanum se contulisse, atq; rescriptum quoddam pro Auxentio Ariano pseudoepiscopo Mediolanensi, qui se Catholicum esse simulabat, dedisse: dolens, Imperatorem à versipelle insidiatore deceptum esse, extortumque ab eo ad suam ipsius hæresim propagandam edictum colore pietatis maxime impium: ad illum profectus est, acturus coram aduersus Auxentium: quem licet Eusebius Episcopus Vercellensis, Euagrius, & Philastrius Brixianus crebro illi negotium facessissent, & vehementer exagitassent; haud tamen tantum fuit apud eos virium, vt valuerint veternosum colubrum è foramine foras abducere, atque è sede accepta à Constantio Imp. depellere. Hilarius igitur indigno animo ferens, vnum hunc in Occidente tam nobili Ecclesiæ præsidere Episcopum Arianum, arteque sua ceu præstigiis quibusdam fallentem oculos intuentium, atque instar Protei diuersas mutantem species, pro arbitrio interdum apparere Catholicum: vt huiusmodi ludificationes solueret, atq; detegeret imposturas, magna fiducia de Catholico Imperatore suscepta animatus, munitusque diuino præsidio Mediolanum cõcessit hoc ipso anno, vt libellus ipsius Auxentii manifestat, vbi testatur, se illum scribere post decem annos à Cõcilio Ariminensi, quod celebratum diximus sub Consulatu Eusebii & Hypatii, anno Christi trecentesimo quinquagesimo nono: reddemus vero illum inferius.

VI. S. HILAR. QVID CONTRA AVXENTIVM.

Quæ autem acta sint ab eodem Hilario Mediolani aduersus Auxentium, cum satis expressa habeantur in eius epistola ad omnes Christi fideles conscripta; hic eam describendo, verbis ipsius Hilarii res gesta cunctis certior innotescet. Est n. ipsa vltima lucubratio sanctissimi Patris iam senio ærumnisque fracti, sed satagentis ante obitum iam imminentem, tum factis, tum scriptis, sub Catholico nomine latentem Arianorum impietatem omnibus Orthodoxis testatam reddere. quod hac epistola egregie præstitit; qua primum omnium Arianorum impietatem factis expressam, sed dictis velatam insinuat atque detegit: inde vero de congressu, quem habuit cum Auxentio narrationem instituit. Accipiamus auide nouissima hæc sanctissimi viri facta ab eodem postremis characteribus consignata. Est autem eidem epistolæ præfixus eiusmodi titulus *d*:

VII.

d Hilarius cont. Aux.

VIII. HILARII EPISTOLA CIRCVLARIS.

Dilectissimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæresim detestantibus Episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conseruus vester S.

*Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra est opinio vnitatis: sed quis ambigat, eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum * vnitam pacem esse, quæ Christi est, quam ad Apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendauit abiturus? Hanc nos fratres dilectissimi, & amissam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius fieri nos vel participes, vel auctores, nec temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentes Antichristi praui ministriq; sunt passi: qui pacis suæ, id est, impietatis suæ vnitate se iactant, agentes se non vt Christi Episcopos, sed Antichristi sacerdotes:*

* vnicam

Ac ne maledicus verborũ in eos vti contumiis arguamur: causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, non tacemus. Antichristos plures esse, etiam Apostolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab Apostolis est prædicatus, negauit, Antichristus est. Nominis Antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur: hoc sub specie prædicationis Euangelicæ laboratur, vt Dominus Iesus Christus dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum misereri licet nostræ ætatis laborum, & præsentium temporum stultas opiniones ingemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi Ecclesiam ambitione sæculari laboratur.

IX. ARIANORUM NOS, FAVORE IMPP. HÆRESIM PROPAGARI. *Oro vos, Episcopi, qui hoc vos esse creditis: Quibusnam suffragiis ad prædicandum Euangelium Apostoli vsi sunt? Quibus adiuti potestatibus Christum prædicauerunt, gentesque fere omnes ex idolis ad Deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumebant è Palatio dignitatem, hymnum Deo in carcere inter catenas & post flagella cantantes? Edictisque Regis Paulus, cum in theatro spectaculum ipse esset, Christi Ecclesiam congregabat? Nerone se, credo, aut * Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio diuinæ prædicationis effloruit? Illi manu atque opere se alentes, intra cœnacula secretaque coeuntes, vicos & castella, gentesque fere omnes terra ac mari contra Senatusconsulta & Regum edicta peragrantes, claues, credo, regni cœlorum non habebant? Aut non manifesta se tum Dei virtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc proh dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant: inopsque virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur.* hæc idcirco S. Hilarius, quod hæresis Ariana niteretur potentia sæculari, cum in Oriente Valentis Imperatoris edictis (de quibus paulo post dicturi sumus) hoc anno latis, aduersus Catholicos Episcopos persecutio grassaretur: vnde & subdit.

* Domitiano.

X. PERSECUTIO ARIANORUM. *Terret exiliis & carceribus Ecclesia, credique sibi cogit, quæ exiliis & carceribus est credita? Pendet à dignatione communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore? Fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata? Diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eum mundus odisset? Hæc de comparatione traditæ nobis olim Ecclesiæ, nunc quam deperditæ, res ipsa, quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit.*

Quid autem illud sit, quod ignorandum vltra non sit, breuiter exponam. Secundum placitam Deo plenitudinem coarctata sunt tempora, incircumscripta enim ratio eorum cælestibus libris docetur: ac necesse est, in ipsam nos ætatem Antichristi incidisse, cuius secundum Apostolum ministris in lucis se angelum transformantibus, ab omnium fere sensu & conscientiis, qui est Christus, abolitur. Vt enim erroris affirmatio certa sit, incerta vero opinio antefertur sitque Antichristo iam peruium, Christum eum esse se fallere, de quo nuncusque dissensum est.

Hinc illæ variæ opiniones: hinc sub vnius Christi fide prædicatio plurimorum: hinc Arii spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus, cuius hæreditas nominis ad Valentem, Vrsaciũ, Auxentium, Germinium, Caium successoresque destruxit: nam ipsi nunc Christum nouum, per quem Antichristus subreperet, intulerunt. hæc Hilarius, qui conspiciens Arianam hæresim in dies magis magisque inualescentem, Principisque fauore pollentem, per quam Christus Deus verus, nouo eoque falso superinducto, abdicaretur, re vera existimauit aduentasse tempora Antichristi.

XI. ANTICHRISTUS AB ARIANIS INDUCTUS. Quo modo autem Ariani Antichristum inducere viderentur, idem subdit his verbis, Arianæ hæresis distinctas proprietates enarrans: *Volunt*, inquit, *hunc suum Christum non eius diuinitatis esse, cuius & Pater est: sed esse eum præstantem cæteris aliis creaturis creaturam, eumque per voluntatem Dei ex nihilo substitisse: & enim ante omnia quidem sæcula, & ante omne omnino tempus natum ex Deo Deum esse, sed non ex substantia Dei esse; neque diuinam eo natiuitatis, maiestatisque eius, quæ Dei est, intelligendam veritatem: ne quam verus sit Deus, qui Pater est, tam verus sit Deus, qui filius est: vt id, quod vnum esse filius & Pater in Euangeliis prædicantur, in voluntatis tantum sit & charitatis societate, non in diuinitatis veritate. Quæ si in filio non eadem est ipsa illa, quæ Dei est, vt in confessione fidei Deus vnus sit: cur Deum filium, cur ante tempora & sæcula confitentur, nisi quia Dei nomen sancto cuique per indulgentiam est destinatum, & regenerati omnes vere Dei filii sunt, & angeli omnes per Christum vtique conditi, non ante omnia omnino sæcula sunt creati?* hæc ipse.

Sed & quod in Occidente Auxentius, vt subiectum sibi populum, quem sciret esse Catholicum, deciperet, laruam ipse sibi Catholici nominis imposuerat; ob id Hilarius rem patefacere, perspicuamque omnibus reddere conatus, addit hæc verba:

XII. FALLACIA ARIANORUM. *Verum Antichristum arbitror minori inuidia introducendum, miserisque credendum. Tribuunt Christo Dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fatentur Dei vere filium, quia sacramento baptismi vere Dei filius vnusquisque perficitur. Ante tempora & sæcula confitentur, quod de angelis & diabolo est non negandũ. Ita Domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt vel angelorum propria, vel nostra. Cæterum quod Deo Christo legitimum & verum est, Christus Deus verus, id est, eadem esse filii, quæ Patris, diuinitas, denegatur. Et huius quidem vsque adhuc impietatis occasio per fraudem perficitur, vt iam sub Antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat *, dum hoc putant illi fidei esse, quod vocis est. Audiunt Deum Christum: putant esse, quod dicitur. Audiunt filium Dei: putant in Dei natiuitate inesse Dei veritatem. Audiunt ante tempora: putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quam corda sunt sacerdotum. Si Deum verum Ariani prædicant: Christum Deum sine fraude confessi sunt. Quod si Deum dicunt, & negant verum: tribuunt nomen, adimunt veritatem.* hæc Hilarius, sugillans Auxentium, cum populum ipsum, tum etiam Imp. Valentinianum mentito Catholico nomine decipientem. Quid autem in eum Mediolani tunc egerit, declarat his verbis:

* concedi[t]

XIII. VALENTINIANO VISUS EST VINCERE AUXENTIUS. *Quanquam igitur impiissimis eorum blasphemiis plenæ omnes Ecclesiarum chartæ, plenique iam libri sint: quid proxime tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto graui S. Rex perturbari Ecclesiam Mediolanensium, quæ Deum verum Christum & vnius cum Patre diuinitatis & substantiæ confitetur, sub vnitatis specie & voluntate iussisset, etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum: atque adduci, eum aliter credere, quam Rex ipse aut alii omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à Quæstore & Magistro præcepit, considentibus vna nobiscum Episcopis fere decem. Primumque (vt in foro solet) de persona calumniatus est: damnatum quondam me à Saturnino, audiri ve Episcopum non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare: sed qui tum audiebant, de fide potius, vt Regi placuerat, agitandum esse decernunt.*

XIV *Cumque iam in arcto esset negandi periculo; credere se Auxentius Christum Deum verum, & vnius cum Deo Patre diuinitatis & substantiæ, est professus. Placuit igitur hoc scribi. Et ne memoriis audientium quæ dicta essent, elaberentur; continuo libellum Regi per Quæstorem offero, quo quid contenisset, contineretur. Et ne mentiri arguar, eiusdem exemplar subieci. Placet omnibus, Auxentium hæc ipsa profiteri frequenter: qui, vt ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua versans, callidissime fidem Regis eludit: dat scripturam stylo Antichristi compositam. Nam primum ea, quæ Nicææ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse testatur: vnũ scilicet illatam Episcopis, fidem esse veræ confessionis affirmans. Negat quoque se scire Arium, cum in Alexandria in Ariana Ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi Synodo, quæ ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus: tantum diaboli commenta pandenda est.* hæc modo Hilarius. Cæterum desideratur illa confessio relata in Acta, cui & subscripsit: illa vero subdola posterior extat, tum Nicææ in Thracia, tum Arimini edita, quam scripto libello obtulit Imperatori Valentiniano: habetur in fine epistolæ Hilarii: nos autem hic ipsam describemus, licet nonnulla in ea verba desse videantur, quæ ab eodem Hilario arguuntur hæretica. est autem huiusmodi.

XV. AUXENTII [LIBELLUS]. *Beatissimis & gloriosissimis Imperatoribus Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius Episcopus Ecclesiæ Catholicæ Mediolanensium. Ego quidem, piissimi Imperatores, existimo non oportere sexcentorum Episcoporum vnitatem post tantos labores ex contentione paucorum hominum resuscitari, abiectis decretis ante annos decem sicut & scripta manifestant. Sed etsi aliqui e plebe, qui nunquam communicauerant neque his, qui ante me fuerunt, Episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbantes quosdam, hæreticum me vocauerunt: iussit vero pietas vestra,*

cognoscerent,

cognoscere de his viros laudabiles. Quæstorem & Magistrum: & sicut prædixi, non eos personam habere accusatorum, aut iudicare, qui semel depositi sunt; dico autem Hilarium, & qui ei consentiunt. Tamen obediens serenitati vestræ, processi manifestare, falsa docentibus & blasphemantibus & vocantibus me Arianum, & quasi non confitentem Christum filium Dei Deum esse: exposui amicis pietatis vestræ meam confessionem: primum satisfaciens, quia nunquam sciui Arium, non vidi oculis, non cognoui eius doctrinam.

XVI. *Sed ex infantia, quemadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis, credidi, & credo in vnum solum verum Deum Patrem omnipotentem, inuisibilem impassibilem, immortalem: Et in filium eius vnigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula, & ante omne principium natum ex Patre, Deum ex vero Deo Patre, secundum quod scriptum est in Euangelio* a: *Hæc*
a Ioan. 17. *est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: per ipsum enim facta sunt omnia visibilia & inuisibilia. Qui descendit de cælis voluntate Patris propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto ex Maria Virgine secundum carnem, sicut scriptum est: & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die resurrexisse, ascendisse in cælos, sedere ad dexteram Patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum paracletum, quem misit Dominus & Deus noster Saluator Iesus Christus discipulis veritatis spiritum. Sic credidi & credo, sicuti & as-*
b Matt. 28. *cendens in cælos vnicus filius Dei tradidit discipulis dicens* b: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Duos autem Deos nunquam prædicaui: nec enim sunt duo Patres, vt duo Dij dicantur, nec duo Filij. sed vnus Filius ex*
c 1 Cor. 8. *vno Patre, solus à solo, Deus ex Deo, scriptum est* c: *Vnus Pater Deus, ex quo omnia; & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. propter quod & vnam Deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreses, quæ aduersus Catholicam fidem veniunt, semper quidem congregati Episcopi Catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem conuenientes Arimini, & inde condemnauimus.*

Catholicam autem & Euangeliorum, quam tradiderunt Apostoli, hanc fideliter custodiuimus. Vt autem pietas vestra verius cognosceret ea, quæ gesta sunt in Concilio Ariminensi, transmisi: & peto, vt ea libenter legi præcipiatis: sic enim cognoscet serenitas vestra, quia iamdudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius, contendunt vbique schismata facere. Quæ enim bene S. Scripturis Catholicæ fidei exposita sunt, pietas vestra peruidet hæc retractari non oportere. Hactenus libellus Auxentii. Subdit Hilarius de eadem subdola confessione:

XVII. Calliditas et dolus Auxentii detegitur ab Hilario. *Cum placuisset igitur scribi, Deum verum esse Christum, & vnius cum Patre diuinitatis esse atque substantiæ: ponitur talis ab eo, vt à callidissimo diabolo sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum Deum verum filium: vt secundum Arianos, veritas ad filium, non ad Deum referretur. Et vt longe maior differentia huius significationis existeret, subijcitur: Ex vero Deo Patre: vt in Patre Dei veritas esset, in Christo veritas tantum filij scriberetur.*

Dehinc procedente sermone, vna ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in vna non confitetur & filium: vt in solo Patre, non etiam in filio esset vna sola diuinitas. hæc Hilarius, probe noscens omnia improborum Arianorum diuerticula & subdolas captiones. Sed tamen (proh dolor!) præualuit error: etenim Auxentius est acclamatus Catholicus, Hilarius vero habitus calumniator, & discordiarum auctor: quod ipse testatur, cum subdit hæc in epistola.

XVIII. Deceptus populus et imperator. *Spargitur vero per populos, Auxentium, verum Deum Christum, & vnius cum Patre diuinitatis ac substantiæ, scripsisse, neque ab exposita per me fidei dissidere sententia. Post quæ ad communionem eius Rex pro fidei sinceritate aduenit. Sed cum hoc mysterium impietatis diu occultatum iam non taceretur; dicerem que, fingi omnia, fidem negari, Deum atque homines illudi: iubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in eo, inuito rege, esset nulla libertas.* hactenus Acta Mediolani: quæ adeo expectationi contrarium finem sortita sunt, dum incuria quadam hæreticus retinetur, & Catholicus defensor fidei excluditur. His itaque ab Hilario scriptis & redditis fidelibus omnibus certioribus, hanc insuper elucidationem Auxentii perfidiæ idem subiungit his verbis:

XIX. Hilarius *Hæc igitur, fratres, quibus Dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. Auxentius, quod negare timuit, noluit confiteri: nam expositionis ipsius exemplar subieci. Si idem scripsit: arguite fallentem. Si vero aliud scripsit, quam professus est: intelligite iam Christum per eum alium, id est, Antichristum prædicari. Lusit quidem ille verbis, quibus posset fallere electos: sed patet impietatis tanta professio.* **Versutias Auxentii.** *Negat se duos Deos prædicare, quia non duo Patres sunt. Quis secundum hæc non videt, vnius Dei confessionem idcirco tantum Patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille Sathanæ stylus extitit: Noui vnum solum verum Deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum Scripturas filium genitori suo Patri. Si vsquam in sanctis voluminibus hoc scriptum est, habet innocentiæ professionem. Si veritate diuinitatis Pater & Filius vnum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem Dei Christus est: sed & hominem imaginem Dei esse, non dubium est, cum ad imaginem & similitudinem Dei Adam factus sit. Quid tu, hæres Arij, Christo tantum nostra concedis? Quid Regem, quid Comites, quid Dei Ecclesiam patris tui, id est, Satanæ arte circumuenis? Christum Deum dicis: quid fallis in nomine? Nega Moysen Pharaonis Deum dictum. Christum filium & primogenitum Dei loqueris? Nega primogenitum filium Israel Deo esse. Christum ante tempora asseris natum & creatum? Nega diabolum ante tempora & secula substitisse. Christum similem Patri memoras? Nega, ad imaginem & similitudinem Dei hominem esse cœpisse. Solum in Christo quod est denegas, vt Deus verus & vnius cum Patre diuinitatis atque substantiæ sit: & solitus es vna cum magistris tuis me hæreticum arguere.*

XX. Hilarii proficua admonitio. *Expone, quibus potes litteris impietatis meæ causam, & blasphemiarum mearum titulum propone. Mihi Antichristus est, qui vnius diuinitatis esse filium cum Patre non confitetur, quique non ita vnum Deum verum Patrem prædicat, vt veritas quoque diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur vnius diuinitatis Christus & Deus sunt: cur hoc non simpliciter sit ipsis? Si tibi non sunt: cur hoc non simpliciter denegasti? Arianum igitur tam pestiferi mysterij optassem, fratres, ipse potius, quam per litteras reuelare, & omnes blasphemias Auxentij verbis singulis explicare. verum quia id non licet; saltem vnusquisque, quod sibi licet, intelligat. Multa alia proferre, Ecclesiæ me pudor inhibet, & committere epistolæ Arianorum blasphemiarum dedecora pertimesco.* hucusque Hilarius versatus in aperiendo latentes sinus impiæ Auxentii confessionis. subdit post hæc admonitionem ad omnes Catholicos, vt caueant Auxentii communionem, cum ait:

XXI. *Vnum moneo: cauete Antichristum. Male enim vos parietum amor cepit: male Ecclesiam Dei in tectis, ædificiisque veneramini: male sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his Antichristum esse sessurum? Montes mihi & siluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores: in his enim prophetæ aut manentes, aut demersi Dei spiritu prophetabant. Absistite igitur ab Auxentio Satanæ angelo, hoste Christi, vastatore perdito, fidei negatore: quam sic est Regi professus, vt falleret: sic fefellit, vt blasphemaret. Congreget nunc ille quas volet in me Synodos, & hæreticum me, vt sæpe iam fecit, publico titulo proscribat: & quantam volet, iram in me potentium moliatur: mihi certe ille nunquam aliud, quam diabolus erit, quia Arianus est: neque pax aliquorum vnquam optabitur, nisi eorum, qui secundum Patrum nostrorum apud Nicæam tractatum, anathematizatis Arianis, Christum Deum verum prædicabunt.* hactenus Hilarii epistola, quam sanctus Hieronymus d appellat libellum contra Auxentium: eamque nouissimam eius lucubrationem esse putamus, quod post hæc
d Hiero. de script. Eccl. in Hilario. haud diu superuixisse reperitur. imo & secundum sancti Hieronymi in Chronico assertionem, hoc ipso anno eum ex hac vita migrasse, dicendum est: nam licet sub Valentiniani & Valentis Imperatorum anno quinto Hilarii obitum ponat: tamen quod ipse incipiat numerare annos eorundem ab anno sequenti post obitum Iouiani; hic pariter annus ab eo positus quintus, idem erit sextus, numerando ab ipso anno, quo iidem creati sunt Imperatores.

XXIII. Arguuntur autem erroris de tempore obitus Hilarii tum Gregorius Turonensis e, tum etiam Seuerus f Sulpitius: ille, dum ait, anno quarto eorundem Imperatorum mortuum esse: iste vero, dum tradit, anno sexto postquam idem S. Hilarius rediit ab exilio Orientis in Gallias, diem obiisse; secundum quam quidem rationem eum anno secundo dictorum Augustorum esse defunctum,

e Gr. Turo. hist. Franc. l.1.c.39.
f Seue. hist. l.2.
Hilarius quando obiit.

dicere oporteret. At cum ex nuper recitato Auxentii libello constet, post decimum annum à Concilio Ariminensi, hoc nempe Dominicantio, Hilarium Mediolani aduersus Auxentium stetisse: satis perspicue demonstratur, ipsum ad hunc vsque saltem annum fuisse superstitem. Sanctissimo porro fine eum in Domino quieuisse, idem Gregorius his verbis significat: *Plenus, inquit, sanctitate & fide, multis vndiq; virtutibus editis, migrauit ad cælos: nam & ipse legitur mortuos suscitasse.*

XXIII. Hilarii scripta.

Lucubrationes vero ab eo conscriptas recenset sanctus Hieronymus, cum ait: *De Synodo Byterrensi in Phrygiam relegatus duodecim aduersus Arianos confecit libros; & alium librum de Synodis, quem ad Galliarum Episcopos scripsit, & in Psalmos commentarios primum videlicet & secundum, & à quinquagesimoprimo vsque ad sexagesimumsecundum, & à centesimo decimooctauo vsque ad extremum: in quo opere imitatus Origenem, nonnulla etiam de suo addidit. Est eius & ad Constantium libellus, quem viuenti Constantinopoli porrexerat & alius in Constantium, quem post mortem eius scripsit: & alius liber aduersus Valentem & Vrsacium, historiam Ariminensis & Seleuciensis Synodi continens: & ad Præfectum Sallustium, siue contra Dioscorum. & liber Hymnorum, & Mysteriorum alius: & commentarij in Matthæum: & tractatus in Iob, quos de Græco Origenis ad sensum transtulit: & alius elegans libellus contra Auxentium & nonnullæ ad diuersos epistolæ. Aiunt quidem, scripsisse eum & in Cantica Canticorum; sed à nobis opus ignoratur. Mortuus est Pictauis, Valentiniano & Valente regnantibus.* hucusque Hieronymus.

a Cassio. instit. diuin. lect. c. 6.

De commentariis in Iob, hæc Cassiodorus a: *Quidam etiam est anonymus, ex cuius stylo beatum esse suspicamur Hilariũ, qui commenta libri ipsius, Iob scilicet, strinxit in ordinem.* Ignoratasse visus est, ea ex Origene deducta; in quo S. Hieronymus eiusdem Hilarii prudentiam laudat b, quod non tam in Iob Origenis commentarios, sed & in Psalmos quadraginta ferme millia versuum ad sensum in Latinum verterit.

b Hier. prolog. in Mich. c. 4.

XXIV. Hilarii dicendi genus.

Quod autem ad Hilarii stylum spectat: quod fuerit in dicendo copiosus, sanctus Hieronymus c appellat eum: *Latinæ eloquentiæ Rhodanum.* Cæterum haud æque cultum ac copiosum fuisse, alibi idem affirmat ad Paulinum d, cum ait: *Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis inuoluitur, & à lectione simpliciorum fratrum procul est.* Fuisse perquam studiosum Hieronymum scriptorum Hilarii, quod scribit ad Florentium e, declarat, cum ait: *Interpretationem quoque Psalmorum Dauidicorum, & prolixum valde librum de Synodis sancti Hilarij, quem ei apud Treuiros manu mea ipse descripseram, aque vt mihi transferas, peto.* Commendat idem scribens ad Lætam f scripta Hilarii vt sincera, cum ait: *Athanasij epistolas & Hilarij libros inoffenso decurrat pede: illorum delectetur ingenijs, in quorum libris pietas fidei non vacillat: cæteros sic legat, vt magis iudicet, quam sequatur.* hæc sanctus Hieronymus quo ad sanam de Trinitate doctrinam, de qua vigebant inter Arianos & Catholicos controuersiæ. Cæterum cum diuinæ tantum scripturæ sit nihil habere erroris, quod corrigatur: nec ipse Hilarius nęuis caruit; vt illis, quos notarunt Claudianus Mamertus g Episcopus Viennensis in commentariis de statu animæ ad Synodium Apollinarem; & alii discusserunt, atque perperam alii h secuti sunt. Porro quanta modestia, cum quid apud eius scripta emendatione dignum Patres inuenirent, id præstiterint, sanctus Hieronymus i sit exemplo, qui hæc de eo errorem alterius sequente ait: *Quid igitur faciam? Tantum virum & temporibus suis disertissimum reprehendere non audeo, qui & confessionis suæ merito, & vitæ industria, & eloquentiæ claritate, vbicunque Romanum nomen est, prædicatur: nisi quod non eius culpæ adscribendum est, qui Hebræi sermonis ignarus fuit, &c.* Et Claudianus Mamertus k de eodem: *Sed quoniam, inquit, beatus Hilarius opinionis huiusce vitium, virtute confessionis aboleuit: sic sustinet reprehensionis stylum, quod non patitur detrimenta meritorum.* hæc ipse.

c Hieron. in proœ. com. ep. ad Gal. li. 2.
d Hieron. ep. 13.
e Hier. ep. 6.
Hilarii scripta sincera.
f Hier. ep. 7.
g Claud. de stat. anim. li. 2.
h Sex. Sen. Bibl. li. 5. c. 98
i Hier. ep. 141.
k Claud. de stat. ani. l. 2.

XXV.

Verum non Latinis tantum, sed & Græcis sanctus Hilarius extitit admirandus; nam de ipso, atque collega Eusebio Vercellensi hæc Sozomenus l: *Porro autem apud Italos, & illius partis Imperij incolas, Eusebius & Hilarius, de quo supra dixi, propter singularem patrij sermonis & eloquentiæ præstantiam, magna in laude fuerunt. Hilarij autem libros de fide, etiam ab iis, qui contrariam tuebantur fidei Catholicæ opinionem, admodum commendatos esse prædicant.* Habet idem Sozomenus m de Hilario, se cum sancto Martino subduxisse, cum ille iam antea ab Auxentio persecutionem passus esset. at diuersis plane temporibus contigit vtriusque vexatio ab Auxentio illata. Extat de eodem epigramma Venantii Fortunati n, qui itidem edidit duos libros, quorum prior De vita, posterior De miraculis eiusdem sancti Hilarii inscripti habentur. Cæterum cum virtutum omnium Hilarius fuerit viuum quoddam exemplar; mansuetudine potissimum enituisse, Ruffinus o tradit. Quod autem subdoli ac cæcutientes recentiorum hæreticorum historici delirantes confundunt S. Hilarium Pictauiensem Episcopũ cum Hilario diacono Anabaptista, schismaticoque Luciferiano, satis demonstratum est superius. Sed & errore aliquos eumdem sanctum Hilarium conflasse simul cum Hilario Arelatensi, quæ dicturi sumus inferius, demonstrabunt.

l Soz. l. 3. c. 14.
m Soz. [...] c. 13.
n Venan. For. [...]
o Ruff. [...]

XXV Auxent[...] lætatur victori[...]

His de Hilario vsque ad eius obitum recensitis, ad Auxentium redeamus: qui cum à populo ignaro se vidit acclamari Catholicum, Valentinianumque Imperatorem iam sibi vt Catholico inhærere, atq; communionem accipere; Hilarium vero vt calumniatorem iussum Mediolano discedere: gaudet, exultat, ac super omnes arrogantes extollitur: dictis factisque insultat in Ecclesiæ Catholicæ sanctos Episcopos, quos semper passus fuerat aduersarios, & inter alios exagitat Eusebium Vercellensem Antistitem, assidua in ipsum iacula comminus intorquentem; necnon Philastrium Episcopum Brixianum: quem etiam fortiter aduersus Auxentium pro fide Catholica tuenda certasse, sanctus Gaudentius p eius successor docet his verbis: *Non solum contra Iudæos & Gentiles, verum etiam contra hæreses omnes & maxime contra eo tempore furentem Arianorum perfidiam tanto fidei vigore pugnauit, vt etiam verberibus subderetur, & in corpore suo stigmata Dn. nostri Iesu Christi portaret. Nam & in Mediolanensi vrbe idoneus olim custos Dominici gregis fuit, Ariano repugnans Auxentio, priusquam beatus eligeretur Ambrosius. Romæ etiam non exiguo tempore moratus, multos & publica & priuata disputatione lucratus in fide est.* hæc Gaudentius: quibus etiam significare videtur, remansisse post discessionem Hilarii, Philastrium Mediolani, vt quoquo modo posset, Catholicum populum fidelem in officio contineret; ob quam causam, vt ait, verbera passus est: cum interim Auxentius formulam fidei Ariminensis, eandemque Nicææ Thraciæ promulgaret, compluribus eidem assentientibus Episcopis in Illyrico constitutis.

p Gaude[...] in vita [...] hil. apu[...] iur. doc [...] inlij.

XXVII. Quid E[...] vag[...] in Auxentium.
q Hier. ep. 48.

Stetisse quoque aduersus Auxentium infracto animo Euagrium S. Hieronymus q ad Innocentium scribens testatur his verbis. *Iam enim ad Euagrij nostri nomen peruenimus: cuius ego pro Christo laborem si aestimem à me dici posse, non sapiam: si penitus tacere velim, voce in gaudium erumpente, non possim. Quis enim valeat digno tanere præconio, Auxentium Mediolani incubantem huius excubiis sepultum pene ante, quam mortuum?* Quisnam autem fuerit Euagrius iste, haud exploratum satis habere potuimus.

XXVIII. Concil. Roman. contra Auxen[...]

Cæterum res Auxentii eo status prouectæ erant, adeoque firmatæ patrocinio Imperatoris, vt priuatorum omnes in eum conatus infirmi viderentur, atque omnino irrita studia. Quamobrem Romani Pontificis requiri videbatur auctoritas & industria. Præstitit id impigre Damasus eiusdem Ecclesiæ Præsul, qui potestate, qua pollebat, & studio aduersus Auxentium Romæ Concilium congregauit. Haud enim amplius dissimulanda res erat, cum iam idem Auxentius Illyrici Episcopos magna ex parte seduxisset, proposita illis fidei formula Nicęę Thraciæ edita, eademque Ariminensi. Ne igitur lethale virus, quod lento tabo proxima membra infecerat, latius serperet, Damasus vna cum aliis simul collectis Episcopis velox occurrit. Innotuit Græcis quoq; scriptoribus egregie nauata à Damaso opera; de quo Theodoretus r sic scribit: *Quod autem ista fidei formula*, Nicææ Thraciæ scilicet

r Theod. [...] c. 21.

edita,

edita ab omnibus veritatis athletis, & ab his potissimum qui versus Occidentem habitabant, reprehensa sit: ex litteris ab eisdem ad Illyricos conscriptis, satis constare potest. Inter eos vero, qui illarum litterarum auctores erant, principem locum obtinuit Damasus in Ecclesia Romana primatu successor Liberij, vir plurimis virtutum insignibus eximie ornatus. Nonaginta habuit Episcopos ex Italia & Gallia Romæ in vnum coactos, qui his litteris consenserunt. quorum nomina hoc loco citarem, nisi quod superuacaneum esse arbitror. Eorum litteræ scriptæ sunt in hunc modum.

XXIX. *Episcopi ad S. Concilium Romæ conuocati, Damasus, Valerianus, & cæteri, dilectis fratribus Episcopis, qui sunt in Illyrico, in Domino S.Essi nobis pro certo persuasum est sacerdotes Dei sanctissimos, vos sacrosanctam fidem nostram, quæ doctrina Apostolorum fundata est, firme retinere, eamque populo prædicare; quæ certe à decretis Patrum, à quibus par est reliquos erudiri, nulla ex parte discrepat: tamen significatum est nobis à fratribus, qui in Gallia & in agro Venetorum habitant, nonnullos ad hæresim amplexandam omni studio incumbere. Quod quidem malum ne existat, non modo præcauere debent Episcopi; verum etiam quæcunque errores, vel quorundam inscitia, vel simplicitate eorum, qui peruersas interpretationes secuti sunt, in Ecclesiam inuecti videntur, his se opponere, Concilioque prouidere, ne deinceps in varias discrepantesque doctrinas denuo prolabantur imperiti: sed quoties dissentientes opiniones ipsorum auribus inculcatæ fuerint, firme Patrum sententiis adhæreant.*

XXX. *Hac de causa nobis decisum est, vt Auxentius nominatim condemnetur. Quare omnes legis diuinæ doctores, qui ditioni Romanæ subijciuntur, ea, quæ legis sunt, sapere, & fidem variis doctrinis nequaquam contaminare debent. Etenim vbi primum vitiosa Arianorum doctrina & blasphemia vigere inciperet, quæ etiam hoc tempore latissime serpit: trecenti decem & octo Episcopi, Patres nostri, habito Nicææ Concilio, hoc muro ad arma diaboli arcenda fidem nostram cinxere, & hoc antidoto venena depulere mortifera; sic vt crederetur, vnam esse Patris & filij substantiam, vnam Deitatem, virtutem vnam, vnam potentiam, vnam figuram, quin etiam Spiritum sanctum vnam eandemque cum illis substantiam habere & subsistentiam. Eum autem, qui aliter sentiret, à nostra communione iudicarunt alienum. Quam salutarem decisionem & decretum plane venerandum nonnulli postea aliis nouis decretis violare labefactareque studuerunt.*

XXXI. *At vero initio (quod peccatum erat ab illis, qui Arimini formulam fidei Concilij Nicæni nouare retractareue coacti sunt) aliqua ex parte propterea sarciebatur, quod de disputatione alio tempore habita fatebantur à veritate abductos, quodque suam fidei formulam nequaquam sententiæ Nicæni Concilij aduersari cogitabant. Siquidem numerus Episcoporum, qui erant Arimini in vnum congregati, præiudicij vim habere non debet: præsertim cum formula illa composita sit, neque Episcopo Romano, cuius sententia præ cæteris omnibus expectanda erat, neque Vincentio, qui tot annis Episcopatum integre gesserat; neque aliis eidem consentientibus: cumque etiam quod est omnium maximum) illi ipsi, vti ante diximus, qui in fraudem illecti, à veritate deflexisse visi sunt, & post ad meliorem mentem denuo traducti, plane testentur, hanc formulam sibi magnopere displicere.*

XXXII. *Itaque vestra integritas manifesto videt, hanc fidem solam, quæ auctoritate Apostolica Nicææ stabilita est, firme perpetuo retinendam esse. Atque de hac ipsa fide tum Episcopos Orientis, qui se de Catholica Ecclesia esse profitentur, tum Occidentis etiam Episcopos nobiscum vna gloriari constat. Porro autem pro certo credimus, eos, qui alia opinione tenentur irretiti, propter suum conatum breui fore & à nostra segregatos communione & nomine Episcoporum priuatos, vt tandem populo errore ipsorum liberato, detur respirandi locus. Nam multitudinis error tamdiu nullo modo corrigi poterit, quamdiu Episcopi eodem tenentur implicati. Quocirca facite, vt vestræ reuerentiæ iudicium cum omnium Dei sacerdotum iudicio, cui vos firme & constanter adhærere credimus, omnino consentiat. Quod si fiat, eandem vobiscum rectam credendi viam nos quoque debemus insistere. Vestra charitas, quæso, ad nos rescribat, vt inde lætitiam capiamus. Valete fratres honoratissimi.* hactenus ad Illyricos Synodi Romanæ admonitio: extat eadem apud Sozomenum *a*. Constat insuper ex Imperatoris Valentiniani litteris suo loco inferius recitandis, in hac eadem Synodo rursum damnatum fuisse Vrsicinum schismaticum, crebrius in Damasum studia renouantem, ex quibus manifesti mendacii libellus Marcellini & Faustini schismaticorum conuincitur; dum in eo habetur, collectos à Damaso ad Synodum Episcopos anathemati Vrsicini assensum minime præstitisse. sed de his inferius.

Damnato Romæ Auxentio, qui hactenus (vt vidimus) inuolucro verborum simulauerat se esse Catholicum, adeo vt magnam populi partem, & ipsum quoque Valentinianum Imperatorem ad suam communionem adduxerit: in aliis quoque Catholici orbis prouinciis conuenientes Episcopi eundem Auxentium, eiusque in impietate collegas pariter damnauere, iam ante ad id præstandum sancti Hilarii litteris circularibus incitati. Testis horum est Athanasius ad Epictetum sic scribens *b*: *Diuersis Conciliis per Galliam & Hispanias & Romæ celebratis, omnes, qui in eo conuentu fuere, istos lucifugas, qui sese etiamnum occultant, & quæ Arij sunt, sapiunt, Auxentium dico Mediolanensem, Vrsacium, Valentem, & Caium Pannonem communi calculo, vnius spiritus instatu, anathemate percusserunt, eo quod isti sibi nomina vendicauerint Synodorum, cum nulla sit in Catholica Ecclesia Synodus existimanda præter vnicam Nicænam, &c.* XXXIII. AVXENTIVS ET SOCII VTRIQVE DAMNATI. b Atha. ad Epict. Episc. Corinth.

Præcesserat hanc Synodum Romæ habitam alia ab eodem Damaso ibidem congregata: in qua qui manifeste conuincebantur Ariani, Valens & Vrsacius, damnati fuerant: de quorum damnatione, & approbatione Nicænæ fidei, idem Damasus ad vniuersos Christi fideles publicas litteras dederat: sunt enim hæ illæ, quarum meminit Athanasius scribens ad Africanos Episcopos, cum ipso litterarum exordio ita ait *c*: XXXIV.

Sufficiunt quidem scripta Damasi comministri nostri dilecti & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumque, tot numero ibi congregatorum: nihiloque minus sufficiunt scripta aliorum Conciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad astruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quam Christus largitus est; & Apostoli prædicarunt, & Patres, qui in Nicæa vndiquaque ex nostro habitabili orbe conuenerant, tradidere. hæc & alia Athanasius ad Africanos Episcopos eum rogantes de Synodo Ariminensi, cuius formulam fidei tunc temporis promulgatam audierant. Qui vero consuluerant Athanasium Episcopi Africani, haud putamus eos fuisse prouinciæ Carthaginensis, sed Cyrenaicæ. Africam enim Cyrenaicam prouinciam Cyrenensem Dio appellat *d*. c Athan. ad Episc. Afric. d Dio hist. l. 53.

Quod autem citatæ nuper ab Athanasio scriptæ litteræ Damasi diuersæ plane sint ab ea, quæ paulo ante recitata est epistola itidem ex Rom. Synodo ad Episcopos Illyrici: illud manifestum est argumentum, quod cum eas scriberet litteras Athan. ad Episc. Africanos, nondum ab ipso Damaso Romæ nominatim damnatus erat Auxent. nam in fine eiusdem ad Africanos epistolæ hæc habet: *Interim non soli sumus, qui ista scribimus, sed omnes in Ægypto & Africa Episcopi nonaginta numero. Omnium enim idem est sensus, & alij pro aliis, si quem contigerit abesse, subscribunt. Certe cum hoc animo essemus & contigisset nos in vnum conuenire; scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ contra Auxentium inuasorem Mediolanensis Ecclesiæ, eumque, non solum in communione esse Arianæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designauit cum Georgio socio suæ impietatis. Miramurque, cur nondum depositus eiectusque sit ex Ecclesia. Gratias habemus & ipsius pietati, & cæteris, qui Romæ conuenerunt, quod Vrsacio & Valente cum sociis suis eiusdem sententiæ eiectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ conseruarunt.* hæc Athanasius, cuius testificatione illud plane compertum habetur, ante damnationem Auxentii Romæ factam, duas tempore eiusdem Damasi Synodos habitas; ab ipso Athanasio, alteram in Ægypto, ex qua de damnando Auxentio Romam litteras dedit ad Damasum; Romæ alteram ab ipso Damaso, in qua dicti Arianæ hæresis duces Vrsacius ac Valens fuerunt condemnati. At quoniam quo potissimum anno Pontificatus Damasi hæc gesta fuerint, primone, vel secundo, aut tertio, minime scitur; nec alia eorundem Conciliorum Acta extant, quæ doceant: hic de eis meminisse satis. XXXV. ATHAN. AGIT APVD DAMASVM DE DAMNATIONE AVXENTII.

XXXVI. Vides ex his, lector, damnationem ac depositionem Episcoporum, esse Romani Pontificis opus: cuius rei gratia Athanas. ex Ægypto Damasum Papam litteris interpellat, CVR SERO DAMNATVS AVXENTIVS.

a Sozom. lib. 6.

pellat, vt damnet, atque deponat Auxentium. Quod ne idem Romanus Pontifex (vt par esse videbatur) antea præstiterit, cum alios consortes eiusdem impietatis Arianæ damnasset; illud in causa fuisse videtur, quod latebat coluber in foramine, dū pro tempore simulabat se esse Catholicum: nam vidimus, in actis illis publicis, præsente S. Hilario, scripsisse Auxentium a se ipso, sæpeque rogatum, sæpius dolose professum Catholicam fidem. Cum vero postea sui editione libelli ad Valentinianū per eundem Hilariū, qualis re vera esset, apparuisset: nihil amplius à Damaso immoratum est; sed collecto, quod vidimus, Romæ Concilio, Auxentium ipse damnauit. Superuixit post hæc Auxentius adhuc quinquennio, nec nisi morte valuit ab Ecclesia Mediolanensi depelli, fauente illi Imperatore, errore decepto existimante ipsum calumniam passum: nam quoniam pacto subsistere potuisset tot Conciliis ipse damnatus, & à populo Mediolanensi vt hæreticus detestatus, nisi eum summa Imperatoris suffulsisset auctoritas? Quamobrem idem Augustus iram Dei in se filiosq; suos iustissime prouocauit, vt citius quam par esse videretur, Imperio exuerentur & vita.

XXXVII. ANICII PROBI PRAEFECTVRA PRAETORII.

Inuitis quoque magistratibus Auxentium detinuisse vsque ad obitum sedem illam, ex eo exploratum videri potest, quod Ambrosius à Probo ad eam prouinciam administrandam missus, Mediolanique agens, licet vt pius Auxentium execraretur, pati tamen coactus est. Hoc enim anno Anicius Probus Prætorii præfecturam accepit, vt ex Ammiano *a* atque Imperatorum rescriptis apparet: eoque munere diutius functus est: nam, vt Ammianus testatur, eandem præfecturam ad multorum annorum spatia propagauit. Ex institutione autem Constantini Imperatoris *b*, qui vniuersum Romanum Imperium in quatuor partitus est Præfectos Prætorio; Probo curæ erant Italia, Sicilia, ac circumiacentes insulæ, necnon Sardinia, & Corsica; & Africa à Syrtibus Cyrenem vsque: in quas quidē prouincias alios legabat pro arbitrio magistratus. Probus itaque pro officii munere delecturus Rectores prouinciarum; in primis nobilissimi viri Ambrosii Romani ciuis, ex patre Ambrosio Galliarum olim Præfecto nati, rationem habuit, quem nouerat eruditione præclarum, eloquentiæ studiis egregie excultum, optimisque compositum moribus: eidemq; Insubriam, Liguriam, & Æmiliam cum insignibus Consularibus tradit gubernandas.

a Ammian. li.27.28. li. 5. de offi. rect. proui. C.Theo. l. 1 de metatis l.2 de abolit. Cod. Theod.
b Zosi lib 2.

AMBROS. MITTITVR PRAEFECT' TRIVM PROVINCIARVM.

XXXVIII. Ambrosium igitur in prouincias proficiscentem, ad optimum regimen illis verbis, veluti quodam futurorum vaticinio, Probus cum eum dimisit, hortatus est, dicens *c*: *Vade, age non vt Iudex sed vt Episcopus*. quæ quidem verba etsi ab eo futura nesciente prophetice pronunciata videri poterant; tamen eius admonitionis ratio illa digna præcessit, quod nimia seueritas magistratuum, ad seuerissimi Principis gratiam captandam accommodata, tempora propemodum Neroniana reddiderant: prout docent ea quæ à Valentiniano Mediolani aduersus nōnullos, eosq; innoxios, Ammianus *d* gesta esse commemorat, nosque superius recensuimus; vel quod in eadem prouincia actū esse de muliere septies icta Vercellis, ex testificatione S. Hieronymi, ipso tempore exorti schismatis Vrsicini narrauimus: aliaque declarant exempla, tum ab eodem auctore in Chronico, tum ab aliis adnotata.

c Paulin. in vita S. Ambrosii.
d Ammian lib.27.

XXXIX. Probus igitur, quem optabat cum iustitia æquitatem clementiamque ad populorum regimen habere coniunctam, Ambrosium cum mitteret in prouinciam, admonuit, agere non vt iudicem, sed Episcopum. At hæc modo satis de præfecturæ Prætorio Probi principio, & Ambrosio ad dictarum prouinciarum administrationem assumpto. Cuius sicut infantia diuino quodam fuit nobilitata prodigio, ita pueritia liberalibus imbuta scientiis, & egregiis extitit exculta virtutibus: & quemadmodum adolescens factus, consuetudine sanctæ sororis Marcellinæ virginis & fratris Satyri Romę in domo paterna cum matre vidua coalescens, ab omni libidinum sorde se impollutum omnino seruauit: ita factus vir, non sibi, sed Reipublicæ atque in primis religioni natum se intelligens, vtrique prodesse consiliis, opibus, ac viribus, quibus valuit, nunquam destitit, & domi forisque summa gloria omnibus in rebus vbique refulsit. Eius vero ætatem hoc ipso anno, cum dictam præfecturam prouinciarum accepit (habita ratione annorum, quibus vixit, ex obitus tempore retro reuolutis annis, cum interitum natus sub Consulatu Dalmatii atq; Xenophili, estis annus Domini trecentesimus trigesimus tertius) ad annos triginta sex peruenisse, exacta temporum dispositione cōperimus. Quomodo autem post annos quinque diuino nutu ex Præfecto Episcopus delectus sit Mediolanensis Ecclesiæ, suo loco dicturi sumus.

XL. Hoc item anno, iisdemq. Consulibus, Valentinianus Imperator vna cum collegis A A. Chronopium quendam Episcopum in Synodo condemnatum, appellantem ad sæculare tribunal, ob indignum facinus, pecuniaria pœna pauperibus eroganda mulctauit, sic de eo ad Claudium scribens *e*:

Quoniam Chronopius ex Antistite idem fuit in tuo, qui fuerat in septuaginta Episcoporum ante iudicio & eam sententiam prouocatione suspendit, à qua non oportuit prouocare: argentariam mulctam, quam huiusmodi facto sanctio generalis imponit, cogatur expendere. Hoc autem non fisco nostro volumus accedere, sed his, qui indigent, fideliter erogari. Quod in hac causa & ceteris Ecclesiasticis fiat. Dat. VIII. Id. Iul. Valentiniano N.P. & Victore Coss. Quæ citatur sanctio generalis, illam esse puto, qua vetitum erat, ne clerici coram sæcularibus Iudicibus causam dicerent: cuius quidem legis ab eodem Valentiniano editæ meminit sanctus Ambrosius *f* scribens ad Valentinianum iuniorem his verbis in epistolæ exordio: *Nec quisquam contumacem iudicare me debet, cum hoc asseram, quod Augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: in causa fidei vel Ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt: hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiamsi alias quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa, etiam hanc voluit ad Episcopale iudicium pertinere.* hæc Ambrosius.

XLI. Iam vero ad res gestas Orientalis Ecclesiæ oratio progrediatur. Hoc ipso anno, defuncto Eusebio Episc. Cæsareæ Cappadociæ, in locum eius S. Basilius electus est. At quoniam de tempore creationis Basilii diuersæ admodū sententiæ reperiuntur: antequam ad res gestas enarrādas deueniamus, consignatæ chronologiæ certa est ratio disquirenda. Auctor enim ille, quisquis fuerit, qui pulchro Amphilochii nomine vsurpato, res Basilii scripsisse reperitur; oscitanter nimis, Imperii anno sexto Valentiniani Augusti, cum needum creatus esset Episcopus, eundem Basilium vita functum affirmat: cum tamen S. Hieronymus de eodem viuente, & in Ecclesia magna laude florente, decimotertio Valentis Imperatoris anno in Chronico meminerit; & alibi testatus *g* sit, sub Gratiano, cum scilicet solus regnaret, mortuum esse: sed & res ab eo gestæ eiusdemque scripta plane indicant, eum multos post hæc annos vixisse, ac pro Dei Ecclesia strenue laborasse.

XLII. Ex tempore itaq; Basilii obitus, & annis, quibus sedit (cum hæc explorata reddantur) possumus pariter certum annum, mensem, & diem facile intelligere, quo Cæsariensis Ecclesiæ Episcopus creatus est. Gregorius Nyssenus, ipsius germanus, in epistola ad Olympium monachū de obitu S. Macrinæ virginis, vtriusque sororis; eum Basilium fratrem haud pridem defunctum recolit, eum sedisse ait annos octo absolutos, nonum vero ex parte tantum attigisse. Apponam hic verba Gregorii, quæ hæc sunt, cum ait simul de eiusdem Basilii ordinatione & obitu: *Interea*, inquit *h*, *insignis inter sanctos Basilius magnæ Cæsareæ declaratus est Antistes, & mysticis sacrificiis suum fratrem*, nempe Petrum, *consecrans, ad sacram presbyteratus dignitatem prouexit. Atque hic rursus eius vitæ cursus ad grauiora sanctioraque dirigebatur, cum sacerdotii dignitas sapientiæ studio coniuncta cumularetur. Post autem annis octo transactis, & nono inchoato, per totum Orbem celeberrimus Basilius ab hominibus ad Deum commigrauit, communem patriæ & Ecclesiæ luctus occasionem præbens.* hæc Nyssenus.

sed &

sed & Gregorius Nazianzenus æque de annis octo sedis eius testatur in sepulchralibus, vbi de Basilio ait *a*: *Octo annos pij populi habenas tenuisti: hoc vnum, Basili, in tuis rebus paruum ac breue fuit.*

a Apud Gregor. Naz. to. 2. edit. Colon. Agripp. pag. 1443.

XLIII. BASILII ELECTIONIS TEMPVS.

His igitur de annis sedis Basilij certis firmisq; testibus consignatis: iam reliquum est, vt quod nemo tradit, quo potissimum anno sedere cœperit, ex tempore eius obitus hoc ipsum intelligamus. Hæc vt sciamus, eundem germanum ipsius Gregorium percontemur: qui ait, ex hac vita migrasse Basilium ante menses nouem à celebrato Concilio illo Antiocheno post Valentis Imperatoris obitum; ex quo idem Gregorius eam, de qua agit, legationé accepit ad restituendas collapsas Orientales Ecclesias, Arianorum sub eodem Valente persecutione vexatas: sic enim ipse in eadé citata nuper Epistola ad Olympium: *Erat post hanc iacturam*, nempe Basilij obitum, *nonus mensis & paulo amplius, cum Episcoporum Concilium indictum est Antiochiæ, cui nos item interfuimus.* hæc ipse. Sed quonam tempore einsmodi Synodus fuerit celebrata, id accuratius peruestigandum est. Constat quidé, dum vixit Valens Augustus dirus Ecclesiæ Catholicæ persecutor, exturbatis è suis ipsorum Ecclesiis Episcopis Orthodoxis, nullum eius celebrandi Cócilij locum fuisse relictum vel tempus: eo autem diuina vindicta de medio sublato (quod contigit sub ipsius Consulatu sexto, quinto Idus Augusti, anno Domini trecentesimo septuagesimo octauo) statim à sanctis Episcopis cófessoribus ad suas Ecclesias restitutis indictum est ipsum Concilium Antiochenum. sicque eodem anno Domini trecentesimo septuagesimo octauo, quo Valens dicta mésis Augusti die obiit, indictam fuisse oportuit eam Synodum. Cum vero ante eius indictionem nouem méses & paulo amplius elapsos dicat à morte Basilij; consteque ex indicibus publicis *b*, eum ex humanis desiisse Kalendis Ianuarij: necesse est affirmare, eodem anno trecentesimo septuagesimo octauo, quo Valens Augustus decessit, in pace requieuisse Basiliũ Magnum. Quem etiam cum æquè certum sit ex tabulis Ecclesiasticis *c* ordinatum fuisse Episcopũ decimo octauo Kalend. Iulij: vt eum sedisse dicamus, secundum Gregorium Nyssenum, annos octo absolutos, nono inchoato, hoc est, non absoluto; vtique affirmandum est, eundem hoc anno fuisse ordinatum Episcopum sedisseq; annos octo & quod excurrit à decimo octauo Kalendas Iulij vsq; ad Kalendas Ianuarij: sicque fiet tempus sedis Basilij anni octo, menses sex, & dies sexdecim. Ad hæc autem dilucidius examinanda nos errores aliorum adeo deformes obligarunt, dum qui nomen Amphilochij ad mentiédum accepit, ante velit Basilium esse defunctum, quam creatum Episcopum: cuius quoque erroris redarguédus est Nicephorus *d*, qui hoc ipsum sensisse visus est, dum vult eundem Basilium tempore Iuliani iam sedisse Episcopum.

b Mart. Rõ. & alia, die 1. Ianuar.

c Mart. Rõ. & alia, die 14. Iunij.

d Niceph. l. [illegible].25.

XLIV. MAGNVM [illegible] BASILIVS [illegible] EPIS. [illegible]

His igitur de tempore ingressus Basilij in Episcopatum præmissis: reliquum est, vt quæ ad eius electionem spectant notatu digna, pariter enarremus. Quod enim magni póderis opus esset, tantum virum è montium latebris euocatum, tanquam accensam facem super candelabrum ad lucem omnium sublimem statuere, vt tanquã è nubibus Sol eductus in Oriente refulgés, Occidentem pariter illustraret: nonnihil aduersus impios aduersantes homines id impedientes, prauosque dæmónes eosdem impellentes conflictatum est: sed præualuit tamen Dei virtus, qua Basilius in sedé Episcopalem euectus hoc perditissimo tempore factus est aduersus ingruentes hæreticos & furentem cum eis Imperatorem Ecclesiæ Catholicæ propugnaculum, Orthodoxorumq; omnium robur & fortitudo: seditq; inuito licet & obnitente Imperatore Valente, ac frustra sæuientibus magistratibus, vsque ad obitum, diuino plane miraculo inconcussus. Sed rem ipsam aggrediamur.

XLV.

Eusebio itaq; Episcopo Cæsariensi, celeri (vt ait Gregorius *e* Nazianzenus) morte abrepto (repentino enim violentoq; morbo confectus ex hac vita sublatus est) Basilius qui aderat, quippe qui ægrotanti Episcopo assiduo ministerio vsq; ad eius vitæ extremum præsto fuit, adeo vt in eius manibus, vt idem auctor affirmat, contigerit ipsum animam exhalasse; sciens plurimorum in se studia, vt crearent Episcopus, conspirasse, mature fugam arripuit *f*. ita tamen, vt in destitutam pastore Ecclesiam oculos conuersos haberet; timens illi, ne à schismaticis & hæreticis inuaderetur: scripsit enim tunc de his litteras inter alios ad Gregorium Nazianzenum his verbis è latebris:

e [illegible] Naz. [illegible] in laud. [illegible] Basilij.

BASILIVS FVGIT, NE CREETVR EPISCOPVS.

f Greg. ibid.

XLVI.

Basilius g Gregorio. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? vel quo modo renouabitur senectus mea, vt ad charitatem vestram transire, desideriumque vestri, quo teneor, lenire, animique molestias exponere, ac vestra opera quoddam afflictionum solamen reperire queam? à morte enim beati Episcopi Eusebij metus non paruus nos inuasit, ne forte si qui metropolitanæ Ecclesiæ nostræ quondam insidias struebant, eamque hæreticis zizanijs implere cupiebant, occasionem nunc nacti, pietatem in hominum animis multo labore sparsam perniciosis suis doctrinis radicitus euellant; ipsiusque vnitatem scindant, quemadmodum in plerisque Ecclesijs fecerunt. Quoniam autem litteræ quoque cleri ad nos allatæ sunt quibus rogamur, ne tali tempore eos negligamus: in orbem circumspiciens, charitatis vestræ recordatus sui, rectæq; fidei, ac zeli, quo pro Dei Ecclesijs semper flagratis. Eaq; de causa dilectum condiaconum Eustathium misi, vt veneratio vestra illius hortatu precibusque permota, omnibus laboribus & ærumnis Ecclesiarum causa susceptis hunc quoque adiungat, senectutemq; meam congressione reficiat ac recreet, rectéque Ecclesia celebrem illam pietatem dirigat, nobiscum scilicet, si modo digni habiti fuerimus, qui vos in bono hoc opere inueniamus, pastorem illi iuxta Domini voluntatem præficiens, qui plebem ipsius moderari queat. Est quidem nobis præ oculis vir, quem nec ipsi ignoratis: quo si diuina gratia potiamur; magnam haud dubie nobis libertatem apud Deum comparabimus, maximoq; beneficio populum, qui opem nostram implorauit afficiemus. Verum te rursus ac sæpius rogo, vt abiecta omni cunctatione, hic nobis præsto sis, hyemisq; molestias anticipes. hactenus Basilius ad Gregorium: quem dum rogat, vt maturet aduentum, & anteuertat hyemis tempus, plane significat, anno superiori Eusebium esse defunctum, vacasseq; sedem vsque ad dictam diem mensis Iunij.

g Gregor. Naz. post epist. 20. BASILII EPIST. AD GREGORIVM.

XLVII.

Quod vero Gregorius nec his litteris monitus festinaret aduentum, rursus ad eundem Basilius alias litteras dedit: quibus & significauit, se morbo laborare, ac in extremis propemodum cõstitutum: quod finxisse creditus est Basilius, tum vt Gregorium ad se traheret, tum ne eligeretur Episcopus. Quibus acceptis Gregorius litteris, has reddidit, quibus complura scitu digna aperiuntur; sic autem se habent:

BASILIVS NE ELIGATVR EPISC. SIMVLAT ÆGRITVDINEM.

Noli h miari, si quid præter opinionem tuam dixero, nec prius à quoquam homine dictum. Quanquam tu multi viri constantis & tetri, atque animi firmitate præditi existimationem habere videris: multa tamen simpliciter magis, quam circumspecte & secure, deliberas ac facis. Nam qui à vitio liber est, vitium in alio minus prompte suspicatur. Huiusmodi tibi quiddam nunc accidit. Ad metropolitanam vrbem nos accersisti, cum de Episcopo creando consultatio proposita esset. At quam specioso & ad persuadendum apposito prætextu vsus es! Ægrotare te finxisti atque extremos spiritus edere, cupereq; nos videre, atque extremum alloqui. Quod quo consilio feceris, assequi nequeo, nec quid præsentia nostra ad eam rem vtilitatis allatura sit. Ego vero ad iter me accinxi, rem hanc ægerrimo animo ferens. Quid enim mihi vita tua sublimius, aut discessu tristius & acerbius? Ac fontem lachrymarum profudi, & ingemui: nuncq; me primum aliter affectum sensi, quam Philosophi ratio postulet. Denique quid Epitaphiis non impleui? Postquam autem Episcopos ad vrbem concurrere intellexi, profectionis consilium abrupi: demiratusq; cœpi primum, si quid deceret ac honestum esset, non perspiciebas, atque improborum linguis occurrendum putabas, quæ simplicissimis quibusq; celerrime calumniam struunt. Deinde, si non hæc tibi & nobis conuenire existimas, quibus & vita & doctrina & reliqua omnia communia sunt, nimirum à Deo ita iam inde à prima ætate consociatis. Tertio (liceat enim hoc quoque dicere) si piorum Deiq; metu præditorum hominum huiusmodi electiones esse censuisti, ac non potentium apud vulgus gratiosorum. Atque ego his de causis nauigij proram (vt dici solet) conuerti ac profectionem detrectaui. Tibi autem si videtur,

h Gre. Naz. epist. 21. GREGORII EPISTOLA AD BASIL.

aut luminare in mundo? quem verbo cum Apostolo vitæ: aut glorationis coronam incolumi Christianorum parti salutemq. adeptura? aut Dei donum? aut patriæ adminiculum? aut fidei regulam? aut veritatis Legatum? aut hæc omnia simul, atque his plura? Ad hanc laudem exuberantiam, fidem prope excedentem, per ea, quæ videmus, confirmabo. Quæ enim pluuia tam matura & tempestiua sitienti terræ illapsa est? Quæ aqua ex petra, iis, qui in deserto habitabant, exundans? Quem talem Angelorum panem homo manducauit? Quibus Iesus communis ille Dominus discipulis suis pessumeuntibus ita opportune astitit, vt & mare tranquillaret, & periclitantibus salutem afferret; vt tu laborantibus nobis ac mærentibus, ac veluti naufragium iam facientibus apparuisti? Et quidem de aliis quid loqui necesse est, quanta nimirum lætitia & voluptate Orthodoxorum animas perfudisti, & quot hominum desperationem sustulisti?

LIV. *At mater nostra Ecclesia, Cæsariensem dico, nunc profecto ob tui aspectum viduitatis vestes exuit, & stolam oblectationis resumit, magisq. etiam splendescet, cum pastorem & se & antecessoribus Episcopis & manu vestra dignum consecuta fuerit. Nam quis sit rerum nostrarum status, ipse quoque perspicis, quamq. insigne miraculum zelus tuus patrauit, & sudores, & Deo grata fiducia & libertas. Senectus reflorescit. morbus superatur. lecto affixi exiliunt, infirmi potentia accinguntur. Quæ res mihi coniecturam afferunt, negotia nostra ex animi sententia successura esse. Ac patrem quidem tum suo, tum nostro nomine habes, præclarum omni vita cannitieq. venerandæ finem impositurum, nimirum præsentem hanc pro Ecclesia dimicationem. Ac certum habeo fore, vt precibus vestris, quarum fiducia nemo non sibi quidius polliceri debet, firmiorem eum valentioremq. recipiamus. Quod si in hac quoq. cura extremo vitæ die perfungatur: nequaquam detrimento & calamitati ducendum est, talem & ob res tales vitæ finem consequi. Mihi vero ignoscite, obsecro, si improborum linguis paulisper cedens, aliquanto post ad complexum vestrum accurram; & ea, quæ nunc in laudatione prætermissa sunt, per me ipsum adiiciam.* hæc ad Eusebium Magnum Magnus Gregorius.

LV. BASILIVS CREATVR EPISC. CÆSAREÆ. a Greg. Naz. orat. in laud. Basil.

At quid post hæc factum est? Cum in vnum Episcopi, calatis comitiis, de electione Episcopi acturi conuenissent: multis licet aduersantibus obnitentibusq; promotioni Basilij, vicit tamen pars illa, quæ ipsi fauebant: *Non id quidem* (inquit Gregorius *a*) *citra laborem, nec citra inuidiam & dimicationem tum eorũ, qui patriam cum imperio administrabãt, tum perditissimorum quorundam huius vrbis ciuiũ, qui ab illorum partibus stabant. Verum fieri aliter nõ poterat, quin Spiritus S. vinceret, atque adeo abunde vicit*, &c. pergit pluribus dicere de electione tum facta Basilij in Episcopum Cæsariensis Ecclesiæ, qua quidẽ hoc perditissimo tempore opportunius nihil contingere potuisset.

LVI. b Greg. ead. orat.

Gregorius aũt audita electione Basilij, licet eum vidẽdi violento quodam desiderio traheretur: cohibuit se tamen, modestiæq; consulens aduentum suum ad tempus opportunius distulit, vt ipse his verbis significat *b*: *Cum omnes in hac opinione versarentur, me statim facturum, vt summa cum animi voluptate ad eum accurrerem (id quod fortasse alius quispiam fecisset, cum eq. imperium potius pateret, quam proximam auctoritatem haberem, idq. ex amicitia nostra coniectarent): ego tamen cum in omnibus rebus arrogantiæ suspicionem, vt si quis alius, fugiens, tum potissimum inuidiam vitans, simul etiam quod negotia ipsius adhuc turgere & perturbari viderem, cupiditati meæ frenum iniici domiq. me continui. Quo nomine quidem ille mecum expostulat: cæterum veniam concedit.* hæc ipse, qui ad eundem Basilium electum Episcopum perbreuem hanc scripsit Epistolam *c*:

c Greg. epist. 24. LVII.

Postquam te in sublimi throno collocatum, lucernamq; ac illam quidem prius obscure lucentem a Spiritu videre supra candelabrum in oculis omnium expositam esse intellexi: magnam me cepisse voluptatem fateor. Quidni enim, cum Ecclesiæ corpus grauiter laborare, atque huiusmodi ductu & auxilio opus habere cernerem? Non tamen ad te statim aduolaui, nec aduolabo: nec tu ipse id à me postules. Primum, vt auctoritatem grauitatemq; tibi sartam tectamq; custodiam; ac ne inepta quadam & præcipiti animi impetu, admodum obtrectatores ducere queant, tui studiosos congregasse. Deinde, vt mihi ipsi constantiam æqualitatemq. comparem, inuidiæq. occurram. Quando igitur venies, fortasse dices. & quãdiu procrastinabis? Quoad Deus iusserit. atq. eorum, qui nunc insidiose imminent, inuidiaq. flagrãt, vmbræ prætereant. Nec nondum mihi crede leprosi resilient, Dauid & Hierusalem excludentes hactenus Gregorius ad Basilium.

d 2 Reg. 5. leprosi non nisi de claudis &c.

LVIII. A VERSARII BASILII.

Erant aũt hi, qui exagitabãt Basilium, & inuidia tabescebant, magistratus Valentis Imperatoris, nempe Præfectus prouinciæ Cappadociæ, & alij huic proximi, Cæsareæ agentes, ciuitatemque ipsam sursum deorsumque commiscentes, vt in gratiam Ariani Imperatoris aliquis alius crearetur Episcopus. qui cum res secus, quã animo concepissent, accidisse viderent; liuore incensi, negotia facessere eidẽ Basilio, ipso primo eius creationis ingressu minime destiterunt. Quæ audiens Gregorius, tamq; opportunum tempus adesse existimans, vt Basilio laboranti præsto esset, ante suum aduentum, has eum consolatorias litteras præmittendas putauit *e*:

e Gregor. epist. 25. RVRSVM AD BASILIVM GREGORIVS.

Audio te nouo hoc rerum motu perturbari, tibique à versuta quadam & vsitata eorum, qui potentia & auctoritate florent, curiositate molestiam exhiberi. Nec sane mirandum est. Neq. enim inuidiam ignorabam, quodq. permulti ex iis, qui latus tuum cingunt, negotia sua per te procurant; maleuolentiæq. & inuidiæ fomitem excitant. Illud vero non metuo, ne quid parum Philosophicum in his molestiis, atq. & te & nobis indignum facias. Quin potius nunc vel maxime futurum existimo, vt Basilius meus cognoscatur, & quam omni vitæ ætate sapientiam collegisti eam vt luculenter demonstres, obtrectatorumq. improbos conatus superes, ac veluti in altissimis fluctibus immotus maneas, aliis perturbatis. Quod si ita tibi videtur, ipse quoque adero, fortasse quidem consilij quoque tibi aliquid impartiturus (si tamen mari aqua opus est, ac tibi consultore) procul dubio autem, vt à te vtilitatem percipiam, patientiaq. tua in ferendis cõtumeliis socium me præbeam. hæc Gregorius, qui de eodem suo ad Basilium accessu, & quonam modo ab illo sit acceptus & honore dignatus, hæc alibi *f*:

f Greg. Naz. orat. in laudem Basil.

LIX. GREGORIVS AD BASILIVM ACCEDIT.

Postea cum ad eum venissem, atque eadem de causa cathedræ honorem, insignioremq. inter presbyteros sedem repudiassem: non modo meum hoc factum non accusauit, sed vehementer etiam, vt debuit, comprobauit: atque à nonnullis, qui rationis ipsius ignari erant, fastus simulari maluit, quam aliquid facere, quod rationi consilioq. suo aduersaretur. Quonam porro modo luculentius specimen edere potuisset animi ab omni adulationis fuco liberi, solamque honesti legem intuentis, quam ita de nobis, quos primo amicorum ac necessariorum loco numeroq. habuit, constituens? ita de se Gregorius. Quonam vero pacto ipse Basilius aduersarios superauit, sic subdit: *Deinde eos, qui cum ipso dissidebant, mitigat, & magnifico medicinæ genere curat. Non enim id assentatorie & abiecte facit, sed perquam grauiter & præclare, vtpote non præsentis solum temporis rationem habens, sed hoc etiam agens, vt eos in posterum dicto audientes haberet. Nam cum mollitiem dissolutos & eneruatos homines efficere, asperitatem rursus feros & contumaces reddere perspiceret; vtrique malo ab altero opem parauit. rigiditatem nimirum humanitate, mollitiem aũt seueritate temperans: sermone ad animarũ curationem haud multum indigens, opere quamplurima perficiens: nec callide homines sibi inseruire cogens, sed beneuolentia deuinciens: nec imperij potestate vtens, sed potestatis repressione atq. ignoscendi facilitate pelliciens.* hæc & alia Gregorius. Quæ autem vehementiora prœlia cum ab hæreticis atq; ab ipso potissimum Imperatore, cum à falsis fratribus in eum fuerint excitata, suis locis dicturi sumus inferius.

LX. Hic illud vnum, antequam ad alia percurrat oratio de Basilio dicendum est: quod hoc primo anno electionis suæ, cũ videret haud tuto sibi ministros assistere, quibus res magni momenti crederet; non solum sibi in curarum partem allegit Gregorium fidissimum socium & amicũ; sed fratrem suum Petrum, ex decem vltimo loco natum, virtutibus vero consummatum primoq; loco habendũ, ex monacho presbyterum ordinauit; de quo germanus eius pariter Gregorius *g* Nyssenus hæc ait in Epistola ad Olympium: *Interea insignis inter sanctos Basilius magnæ Cæsareæ declaratus est Antistes, & mysticis suffragiis* * *suis fratrẽ consecrans, ad sacram presbyterij dignitatem prouexit. Atque hic rursus eius vitæ cursus ad grauiora sanctioraque dirigebatur, cum Sacerdotij dignitas sapientiæ studio coniuncta cumularetur.* hæc Nyssenus.

g Greg. Nyss. epist. ad Olympium apud Surium 4. PETRVS A BASILIO CREATVS PRESBYTER. * sacrificiis

LXI. EMMELIÆ MATRIS BASILII OBITVS.

Sed cum eius quoq; assertione illud exploratum habeatur, hoc ipso anno, ante tamen creationem Basilij, vel superiori, post famem illam, quæ Cappadoces vehementer afflixit, contigisse ex hac vita migrare ipsorum matre Emmeliam sanctissimam fœminam; de ipsa modo agemus: quod enim interlapsum est tẽporis à fame illa Cappadocum superius recensita, vsque ad creationem Basilij Episcopi, tunc contigisse eius obitum, idem Gregorius haud obscurè significat. Habetur quoq; eius obitus mẽtio in Epistola eiusdem Basilij ad Eusebium his verbis *a*: *Si omnes ordine causas scriberem, quibus in hunc vsque diem fuerim detentus, quantumuis etiam vehementer cuperim tuam erga DEVM pietatem interuisere; infinitum histori a tamputte explerem. Morbos quidem alios alius succedentes, hyemis odium, negotiorum assiduitatem prætermitto dicere, vt tibi cognita sint, & pridem significata. Nunc autem quod vnicum habebam vitæ solatium, matrem etiam hanc propter mea peccata amisi. Tu ne me derideas, qui in hac ætate orbitatem deflere soleam: sed hoc scias, me anima secessum nequaquam agrè ferre, cui quid in reliquis dignitate respondeat, non inuenio. Rursus igitur in morbum incidi iterumque in lecto decumbo, exiguis omnino viribus fluctuans, & propemodum in vnaquaque hora necessarium vitæ finem expectans. Porro Ecclesiæ fere vt corpus meum affectæ res sunt, nulla quidem spe bona effulgente, verum in deteriora rebus semper delabentibus.* hactenus ipse.

a Bas. ep. 7.

LXII.

Cæterum de obitu eiusdem Basilij matris Emmeliæ agit idem, qui supra Gregorius Nyssenus eius filius, dum in Epistola *b* ad Olympiũ prosecutus res sanctæ Macrinæ sororis, eiusdemq; Emmeliæ filiæ, hæc intermiscet. *Interim senex admodum mater in vtriusq; filij manibus*, nempe Macrinæ primogenitæ, & Petri vltimo loco nati; *moriens migrauit ad Deum. Cuius quæ vox benedictionis fuerit illius, quæ erga liberos vsa est, commemorare non erit alienum. Nam cum de absentibus singulatim amanter mentionem fecit, vt nullus esset expers benedictionis, tum præcipuè præsentes ipsa precibus suis obtulit Deo. Etenim cum ex vtraque parte lectuli aduersi assiderent, altera manu vtrumque tangens, hisce verbis postremũ Deum allocuta est: Tibi, Domine, & primitias & decimã duco fructuum vteri mei. Primitiarum enim locum hæc mihi obtinet primogenita, decimæ vero extremus hic decimus filius. Tibi autem lege vtraque debentur, & tua sunt munera. In hanc igitur primogenitam meam & hunc decimum veniat sanctimonia, oratione perspicua designans filiam & filium. Ita benedictioni simul & vita finem statuit, cum prius mandasset filiis, vt se in sepulchrum paternum inferrent. Id illi, vt iussi erant, cum præstitissent, in reliquum tempus ad sapientiæ fastigium semper cum ante acta vita pugnantes, & præterita benefacta posterioribus superare studentes contendebant.* hæc Gregorius, qui mox subdit eiusdem Basilij in sedem Episcopalem promotionem. Emmeliam vero nonagenariam vel grandiorem decessisse, ex eo facile potest intelligi, quod tempore persecutionis Maximini ipsa cum viro suo facta est in Ponticas solitudines extorris. Meruit dies transitus ipsius ad Deum, qui fuit tertio Kal. Iunij, adscribi Ecclesiasticis monumentis, atq; anniuersaria memoria cõsecrari sanctissimæ fœminæ, sanctorum matris, coniugis confessoris, illiusq, in omnibus eiusdem coronæ consortis.

b Apud Lipom. to. 2. & Sur. tom. 4.

LXIII. FILII EMMELIÆ.

Porro ex decem filiis, quatuor tantum virorum, & fœminę vnius expressa sunt nomina ab ipso Gregorio, nempe Basilij inter masculos primogeniti, secũdo loco Naucratij, qui adolescẽs decessit: tertius vero ordine ipse Gregorius numeratur; quartus autem, quem nunc diximus, Petrus monasticæ vitæ cultor. e fœminis vero nominatur tantum sancta Macrina nomine auiæ nuncupata, cum tamen ab Angelo adhuc in vtero matris suæ Thecla fuerit appellata: quæ desponsata viro, illo mox vita functo, virgo permansit, monasticum amplexa institutum, reliquarum vero sororum, aliis item virginibus perseuerantibus, aliis vero in matrimonio collocatis, atque reliquorum liberorum ignorantur nomina; quotque mares quorve fœminæ essent, haud exploratum habetur: sed omnes pro status sui conditione vitam sanctissimè egisse scimus: de his enim hæc Gregorius Nazianzenus, post recensitas Basilij & Emmeliæ eorum parentum virtutes innumeras [illegible] egregias [illegible]: *Mihi tamen nullo nomine celebriores atque illustriores esse videntur, quam egregia prolis procreatione. Nam eosdem & [illegible] torum filiorum & honestorum parentes in fabulis fortasse reperias: hos autem experientia ipsa nobis exhibuit, tali nimirum ipsos virtute præditos, vt etiam si nequaquam tales libros extulissent, sibi ipsi tamen ad [illegible] commendationem sufficere possent: rursus huiusmodi li[illegible], vt licet eo virtutis minimè peruenissent, omnes tamen [illegible] bolis felicitate superaturi essent. Nam cum vnus dumtaxat [illegible] ter cum laude viuunt, id tale est, vt bonitati naturæ adscribi [illegible] fit: at vndique perfecta, & ad summam prouecta omnium [illegible] ys haud dubie, à quibus procreati atque instituti sunt, [illegible] bet. Quod quidem liquido demonstrat beatus Sacerd[illegible] numerus, eorumq. qui in coniugata vita [illegible] runt, vt matrimonium nihil ipsis impedimenti afferret [illegible] ad parem virtutis gloriam aspirarent, sed ea vitæ generum potius, quam rationis viuendi discrimina esse censerent.* hucusque Gregorius Nazianzenus.

LXIV. GREGORIVM CONIVGATVM... d Nicetas [illegible] orat. [illegible] Nazianzeni. e Niceph. l. 11. c. 9. f Gre. Naz. epist. 95 in addit. DE THEOSEBIA VXORE GREG. NYSSENI.

Quod vero spectat ad Nyssenum, ante Episcopatum fuisse cõiugio obligatum, cum Nicetas *d*, tum Nicephorus *e* testari videntur. Annuit hoc idem ipse in libro, quem de Virginitate conscripsit. Fuit illi nomen Theosebia, quæ, sicut vir eius muneri sacerdotali, ita ipsa seorsum a viro se Ecclesiæ ministerio mãcipauit: de cuius obitu extat Gregorij Nazianzeni Epistola ad ipsum Gregorium consolatoria *f*: cuius cum eam sanctam beatamq; sororem appellet, castitatem consensu mutuo custoditam insinuat, quam & clarissimo huiusmodi præconio celebrat: *Quid faciamus aduersus Dei legem tam olim vigentem & dominantem, quæ Theosebiam meã habet? (meam enim eam voco ipsa, vt Dei legibus consentaneum erat, vixit, quandoquidem spiritualis cognatio carnalem antecellit) Theosebiam Ecclesiæ decus, Christi ornamentum, ætatis nostræ vtilitatem, fœminarum fiduciam: Theosebiam in tanta fratrum pulchritudine formosissimam & clarissimam: Theosebiam vere sacram, & Sacerdotis coniugem, & honore parem, magnisq; mysteriis dignam: Theosebiam, quam in futurum quoq; tempus exceptum iam est in immortalibus columnis, hoc est, omnium tam qui in eam nunc nõrunt, quam qui postea futuri sunt, animis insitam. Nec vero mirum tibi videatur, quod eam sæpe appellem: nam etiam beatæ illius fœminæ memoriam pro deliciis habeo.* hactenus verba Gregorij, qui eam sacram & honore parem Sacerdoti (quantum fas est fœminæ sacris officiis mancipari) ideo appellat, quod fungeretur in Ecclesia munere diaconissæ.

LXV. GREG. NYSS. STVDIO ELOQVENTIÆ ADDICTVS. g Suid. in Greg. h Greg. Naz. epist. [illegible]

Quod vero ad ipsum Gregorium Nyssenum spectat, quoto potissimũ Domini anno Episcopus Nyssæ creatus fuerit, & num ante Basiliũ, an post, eam sit dignitatẽ consecutus, haud satis cõpertum habetur: cum tamen constat sequenti anno iam agẽtem Episcopum persecutione Valentis Imperatoris à propria Ecclesia expulsum esse, vt suo loco inferius dicturi sumus. Eius autem in dicendo facultatem ita maiores omnes prædicant, vt non impar veteribus cunctis habitus fuerit *g*. Porro quod plus satis quam deceret Christianum hominem, rhetoricis disciplinis incumberet, a Gregorio Nazianzeno meruit reprehendi, qui eo argumẽto auream plane illam scripsit Epistolam, quam huic tempori congruam hic describere, operæpretium existimauimus: cum enim reuera historia sit humanæ vitæ bene instituendæ ratio, quæ huic conducant, minime prætermittenda censemus. Sic enim se habet *h*;

LXVI.

Inest mihi natura dextrum aliquid & commodum (liceat enim mihi quoque hoc de me arroganter prædicare.) Peræque & nobis malum consilium ineunti succenseo, & amicis. Quoniam itaq. omnes, qui secundum Deum viuunt, atque eodem Euangelij tramite incedunt, amicitia & cognationis iure inter se deuincti sunt; quid non à nobis libere audiant quæ omnes submurmurant? Inglorium tuam gloriam (vt more vestro loquar) homines laudant, tacitamq. & furtiuam in deterius prolapsionem ac [illegible] pessimam (vt ait Euripides) ambitionem. Quid enim tibi accidit vir sapientissime, quidq, tibi de te ipso displicuit, vt sacris illis [illegible] suauissimisq, libris, quos quondam populo lectitabas (non enim hoc audiens erubescas) calcatis atque proiectis, aut etiam ad fumum suspensis, non secus atque nauium gubernaculis & ligonibus hy-

mis tempore, falsos & amarulentos in manus sumpseris, ac Rhetor vocari, quam Christianus malueris? Nos contra hoc potius, quam illud; eoq; nomine maximam Deo gratiam habeo. Nequaquam, quæso, ô quondam optime, ne diutius animo ita affectus sis. Verum serius quidem, sed tamen aliquando resipisce, atque ad te redi; teq; & piis hominib. & fide præditis purga; & Deo, atq; altaribus, & mysteriis, à quibus te procul submouisti. Ac ne mihi scita hæc & rhetorica proferas: Quid vero? an non Christianus eram, cum eloquentiæ artem profitebar? an non pius & fidelis cum inter adolescẽtulos versarer? Ac fortasse etiam Dei fidẽ implorabis. Minime, vir eximie, saltem quantũ par erat, etiã si partem aliquã concedamus. Vbi aũt illud ponemus, quod ex his, quæ nunc facis, alios, hoc est, eos, qui natura ad malum procliuiores sunt, offendis ac vulneras, atque occasionem iis præbes de te sinistre partim suspicandi, partim loquẽdi? Falso sane & iniquè id faciant: quid tamen necesse est hanc illis occasionem suppeditari? Neq; n. quis sibi ipsi tantũ viuit, sed & proximo: nec sibi ipsi fidẽ facere satis est, nisi aliis quoq; fides fiat. An tu pugnis in publico cœtu decertans, aut etiã in theatris colaphũ in malam accipiens vicissim atq; impingens, aut deniq; turpiter & fœde te ipsum inflectens atq; contorquens, postea te animo sobriũ esse diceres? Sobrij hominis hæc non est cogitatio: leuis animi est hæc admittere. Ac si quidem meliorem mentem indueris, gaudebo, vt Pythagoricus quidam Philosophus dicebat, cum prolapsi sodalis vicẽ lugeret: sin minus (ille quidem scripsit) mihi mortuus es. Ego aũt in gratiam tuam nondum hoc dicam: nam ille ex amico hostis factus est, vt ait Tragicus: verum acerbe feram (sic enim parcius & moderatius loquar) si nec ipse, quid officij sit, perspicis (quæ prima bonorum hominũ classis est) nec alium recte monentẽ sequaris (qui ordo secũdus est.) Habes admonitionem nostrã. Ac mihi, quæso, ignosce propter amicitiã dolenti, atq; æquè vt tua & totius Sacerdotalis ordinis, addã etiam & omnium Christianorũ causa inflammato. Quod si etiam tecum vel pro te orandum est: Deus infirmitati tuæ opem ferat, qui mortuos quoq; ad vitam reuocat. hactenus Gregorius ad Gregorium: quem amico auscultasse, par est credere; quippe quem non ex verbis, sed ex recte factis sibi gloriã immortalem comparare posthac studuisse, certum est: cum enim gloriosius labores octo annorum exilij pro Catholica religione exantlati corona cõfessionis in perpetuum illustrarunt, legationesq; pro Catholica religione susceptæ honestissimè decorarunt. At de ipso Nysseno Gregorio sæpius postea.

LXVII. a *Ammian. lib. 27.* PAX CVM GOTHIS.

Hoc eodem anno bellum Gothicum, quod aduersus Athanaricum Regem Valens gessit iam triennio, redempta ab eo (vt Amianus ait *a*) pace pecunia, absolutum est. Hæc Amianus pluribus. Quo modo autem sequenti anno idem Gothorum Rex infidelis persecutionem aduersus Christianos in iis partibus agentes mouerit, suo loco dicturi sumus. Quod vero ad res eiusdem Orientalis Imperij pertinet: Arsaces Rex Armeniæ, idemq; Christianus, de quo plura superius, dolo pacis captus, à Sapore Rege Persarum, dirissima pati cogitur. Res autem ipsa ab Ammiano sic describitur *b*: *Rex vero Persidis longæuus ille Sapor, & ab ipsis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, post Imperatoris Iuliani excessum & pudenda pacis icta fœdera, cum suis paulisper nobis visus amicus, calcata fide sub Iouiano pactorum, iniectabat Armeniæ manum, vt eam velut placitorum abolita firmitate, ditioni iungeret suæ. Et primo per artes fallendo diuersas, nationem omnem renitentem dispendiis leuibus afflictabat, sollicitans quosdam optimatum & satrapas, alios excursibus occupans improuisis. Deinde per exquisitas periuriisq; mixtas illecebras captum Regem ipsum Arsacem, adhibitumq; in conuiuium, iussit ad latentem trahi posticam: eumq; effossis oculis vinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum suppliciorum æstimatur esse solatium, exterminauit ad castellum Agabana nomine, vbi discruciatus cecidit ferro pœnali.* hæc Ammianus.

b *Ammian. lib. 27.* ARSACES REX ARMENIÆ CAPTVS À SAPORE.

Sicq; factum est, vt Armeniæ maioris Christiani durum iugum Persarum Regis cœperint experiri: aduersus quos Valens Imperator exercitum misit per Terentium atque Arintheum duces. Gesta ab eis Ammianus pluribus prosecutus est. Quomodo autem vterq; dux fuerit adiumẽto Catholicis in minori Armenia persecutione Arianorum vexatis, dicemus anno sequenti, in quem iam demigret oratio, absoluta anni huius rerum gestarum narratione.

IESV CHRISTI
Annus 370.

DAMASI PAP. Annus 4. VALENTINIANI VALENTIS IMPP. 7.

I. VALENS IMPERATOR PERSECVTIONEM EXCITAT.

TRECENTESIMVS septuagesimus sequitur annus, Consulatu tertio Valentiniani atq; Valentis Augustorum, Fastis adscriptus, eiusdem Valentis persecutione aduersus Episcopos Orthodoxos Oriẽtalis Ecclesiæ excitata plane funestus. Qui enim hactenus (vt dictum est) bello Gothico triennij temporis spatio fuerat occupatus, atque Persicis tumultibus nonnihil exagitatus, conceptam diu animo, nempe à tempore, quo ab Ecclesia Catholica desciuit & Arianis adhæsit, persecutionem iam vehementiori conatu aduersus Catholicos Orientis Episcopos furens Arianus Imperator immittit, edictumque promulgat, quo aduersantes sibi Episcopos Ecclesiis spoliari, vertereq; solum in exilium iubet. Hæc autẽ nequaquam ante præsentem annum ipsum aggressum esse, sed hoc ipso, cum Consulem tertium ageret, præsumpsisse, multa sunt, quæ aperte demonstrant: vt illud in primis, quod dictum est superius, ipsum Valentem iam triennio in Imperio Catholicum perseuerasse, moxq; triẽnale bellum aduersus Gothos (quod Amianus affirmat) propensiori indefessoq; studio exercuisse; quo toto tempore in præsentem vsq; annum scimus Catholicos Episcopos in suis ipsorum Ecclesiis liberos permansisse, nempe Athanasium vna cum suis anno superiori Conciliũ celebrasse, Episcopos Cappadociæ Orthodoxos Cæsaream ad electionem futuri Episcopi conuenisse, elegisseq; S. Basilium, & inter eos Eusebium Samosatenum, quem postea huius persecutionis turbo ab Ecclesia sua procul eiecit: quæ sicut non ante præsentem annum contingere potuisse liquet; ita nec postea facta esse, illud insinuat, dũ Gregorius Nyssenus, qui ex hoc ipso edicto, sicut alij plures, in exilium pulsus est, in Epistola *c* ad Olympium de rebus gestis S. Macrinæ sororis octo numerat annos exilij sui, quod solutum est nonnisi morte Valentis, anno decimoquinto sui Imperij ex hac vita nece subtracti. Quamobrem ex his omnibus certis deductis rationibus, affirmamus, hoc ipso anno de expulsione Episcoporum Orthodoxorum ab eodem Valente fuisse promulgatum edictum; longeq; longius errare eos, qui eiusmodi persecutionẽ ad exordium illius Imperij referũt, sicut & qui multo postea, nempe post obitum Valentiniani, à Valente persecutionem excitatam ferant, vt Orosius *d* & alij eum secuti.

c *Apud Lipom. to. 2. & Sur. to. 4. die 19. Iuly.*

d *Orosius l. 7. c. 32.*

II. e *Sozom. l. 6 c. 12.* EDICTVM VALENTIS ADVERSVS EPISCOPOS.

Sed qualenam eiusmodi edictũ fuerit, qui item Episcopi expulsi sint, iam oratione prosequamur. Sozomenus enim cum huius edicti meminit, ita ait *e*: *Quin etiam singulis cuiusque gentis magistratibus dedit mandatum, vt Episcopi temporibus Constantij abdicati, & iterum regnante Iuliano ad Sacerdotia sua restituti, Ecclesiis expellerentur.* id quidem vafrè admodum Valens: vt enim populi vitaret inuidiam, nequaquam se eius edicti auctorem voluit exhibere: sed duplo auxit, cum ex hoc se magis impium, quam Iulianus Apostata, exhibuerit: dum ille, quos Cõstantius iniquè damnasset Episcopos, liberauit; Valens vero iterum eosdem restitutos crudelius relegauit.

III. ATHANASIVS DEFENDITVR À POPVLO.

Huius edicti auctoritate (subdit Sozomenus) *Ægypti magistratus impulsi Athanasium Ecclesiis illius regionis priuare, & vrbe Alexandria eijcere laborarunt. Nam litteræ Imperatoris non leuem complectebantur pœnam; sed omnibus ex æquo magistratibus & militibus quoque illis subiectis, quin etiam curiis ingentis pecuniæ mulctam irrogabant, & corporis præterea cruciatum minabantur, nisi imperata facerent. Itaque multitudo Christianorum in vnum coacta postulabat à Præside, vt non temere & inconsulto Athanasium vrbe exturbaret; sed consideraret secum accuratius, quid esset litteris Imperatoris definitum: eas enim contra illos solos valere, qui temporibus Constantij in exilium missi, postea*

regnante Iuliano reduxerant. At vero Athanasium, dicebant, tametsi temporibus Constantij exularat, ab eodem tamen reuocatum fuisse, & ad Episcopatum restitutum: Iulianum vero, cum alios omnes reduxisset, eum vnum in exilium ire compulisse: quem Iouianus rursus domum reuocauit. Hæc quidem à Sozomeno sic enarrata haud consentiunt rebus superioribus de Athanasio recitatis: nam vsque ad Constantij obitum latuisse, eoque extincto tandem se Alexandriam contulisse, Iuliani vero postea rescripto iterum abire iussum, superius dictum est. Poterat autem Alexandrinorum ea captata pro Athanasio legitima defensio esse: nempe minime constare potuisse, Cõstantij præcepto, vel aliorum eius nomine magistratuum sententia Athanasium exilio fuisse damnatum; sed ipsum sponte fugisse, atque latebris se vsque ad Constantij obitum continuisse: quamobrem haud videri posse ipsum Valentis edicto comprehensum.

IV. ATHANASIVS LATEBRAS CAPTAT. *Hac vero oratione habita* (subiungit Sozomenus) *cum ei persuadere non possent, restiterunt eius conatibus, & vim afferri Episcopo non permiserunt. Quare cum populus vndique confluxeret, ac ingens tumultus ac turba cieretur, adeo vt omnes seditionem futuram expectarent: Præses de his rebus gestis Imperatorem facit per litteras certiorem, & interim Athanasium in vrbe manere patitur. Multis vero diebus intermissis, cum iam tumultus videretur sedatus esse; Athanasius clam ex vrbe egreditur, & in locum quendam separatim se abdidit. Nocte vero intempesta Præses Ægypti, & Præfectus præsidiariorum militum ad Ecclesiam, in qua domicilium habebat, contendunt. Eo cum peruenissent, & illum in tabulatis quæsiuissent, consilio quod intenderant, frustra suscepto, inde recedunt. Nam putabant, cum populus iam in superioris tumultus obliuionem venisset, & omnes somno sededissent futurum esse vt facile deinceps, si modo aggrederentur, mandatum Imperatoris conficerent, vrbemque conseruarent à seditione liberam. Sed cum Athanasius minimè esset repertus, omnes non sine causa magna incessit admiratio. Et siue diuina quadam vi, siue quorundam indicio præmonitus secesserit, vtrumque certè eodem spectabat. Quin etiam vt tam opportuno tempore, tum præcognosceret insidias, tum vitaret, maioris videtur esse prouidentiæ, quam quæ homini attribui queat: Sunt autem alij, qui dicunt, eum, cum mente perciperet temerarium populi tumultum, & vereretur ne cladis, quæ inde forte accideret, ipse auctor & causa videretur, toto hoc tempore in patris monumento delituisse. Atque hoc modo Athanasium istud euitasse periculum accepimus.*

V. ATHANASIVS AD ECCLESIAM REDIRE IVBETVR. *Haud diu post Imperator Valens scripsit litteras, vt Athanasius rediret, Ecclesiamq; denuo capesseret. Suspicor equidem, Valentem non de suo ipsius consilio has litteras scripsisse: sed vel quod opinionem de Athanasij virtute omnium animis insitam non parui æstimabat; quodq; verisimile erat, Valentinianum, cum fidem Concilij Niceni propugnaret, ipsum hac de re incusaturum: vel quod metuebat, ne cum tam multos Athanasius haberet fautores, tumultum eius causa cierent, & res nouas non sine Reipublicæ damno molirentur. Arbitror præterea, secta Ariana Antistites (vti sane credibile est) non adeo magno studio ad eum Alexandria pellendum incubuisse; propterea quod complectebantur animis, si vrbe eiectus esset, denuo molestiam Imperatoribus exhibiturum, indeq; nacturum occasionem cum illis ad colloquium veniendi; & Valentem quidem fortasse in suam sententiam perducturum; Valentinianum autem, vtpote eiusdem doctrinæ fautorem, ad iram contra ipsos inflammaturum. Nam eius virtutem, in his, quæ regnante Constantio acciderant, satis experti, maximè ab illo metuebant. Siquidem eo tempore ita omnes aduersariorum profligabat insidias, vt haud inuiti Ecclesias Ægypti ei concederent, & tamen ipse vix litteris Constantij eo adduci posset, vt Alexandriam reuerteretur. Causam igitur, cur Athanasius non esset perinde ac cæteri Episcopatu priuatus, hanc sane fuisse coniicio. Cæteros autem persecutio, similis fere persecutioni Gentilium, exagitauit. Nam qui ipsorum doctrinam respuebantur, illis non modo rabantur exilia, verum etiam Ecclesiæ auferebantur, aliisque tradebantur. Ægyptus interim, dum Athanasio vita suppetebat, istarum calamitatum prorsus expers fuit.* hactenus Sozomenus.

VI. a Epiph. hæres. 68. Epiphanius *a* autem, rerum suorum temporum scriptor, illam vnam probat causam exhibitæ Athanasio indulgentiæ, ne cum aliis Orthodoxis Episcopis ab Ecclesia abstractus in exiliũ pelleretur, quod veritus esset populatem tumultum amplissimæ ciuitatis: Arianos vero tradit expetisse ab Imperatore, vt Alexandriam Lucius mitteretur: quod, quamdiu Athanasius vixit, minimè obtinere valuerunt.

VII. CVR PAVLINVS ET EPIPHANIVS IN ECCLESIIS RELICTI SINT LIBERI. Reueritus quoque est Valens ipsum Epiphanium ore omnium celebratum, virtutibusque insignem, ne cum cæteris Orthodoxis eum damnaret exilio, nec non præstantissimũ illum Paulinum Episcopum Antiochenum; de ambobus enim cum Athanasio hæc S Hieronymus ad Pammachium *b*: *Eo tempore, quo totum Orientem, excepto Papa Athanasio atque Paulino, Arianorum & Eunomianorum hæresis possidebat, quando tu Occidentalibus & in medio exilio confessoribus non communicabas, ille*, nempe Epiphanius, *vel presbyter monasterij ab Eutychio audiebatur, vel postea Episcopus Cypri à Valente non tangebatur: tanta enim venerationis semper fuit, vt regnantes hæretici ignominiam suam putarent, si talem virum persequerentur.* hæc Hieronymus inuectus in Ioannem postea Episcopum Hierosolymitanum, his autem temporibus cum hæreticis partem habentem, & eam ab causam ab eodem Epiphanio datis litteris hæreticum appellatum. De Paulino hæc etiam Sozomenus *c*: *Paulino autem propterea pepercit, quod vitæ eius sanctimoniam reuerebatur.* & Socrates *d*: *Paulinum Episcopum*, inquit, *propter eximiam eius pietatem nullo affecit incommodo.* Cum alioqui nec hi Valentis comprehensi videientur edicto, quo ij pelli iubebãtur, qui iam à Constantio eiecti, per Iulianũ fuerant restituti: cum hi post Constantij obitum creati Episcopi videantur, Athanasius vero sponte solum vertisset.

b Hieron. epist. 61.

c Sozom. l. 6. c. 7.

d Socr. l. 4. c. 2.

VIII. Quam dira autem reliqui Episcopi Orthodoxi in Oriente sint passi, cum edicto Valentis iussi sunt Ecclesias cedere Arianis, ipsi vero alio exules amandari: ex paucorum rebus gestis, quæ memoriæ commendatæ reperiuntur, licebit reliquorum ærumnas, quæ habentur incognitæ, meditari. Eusebio enim Episcopo Samosateno, quem anno superiori interfuisse electioni Basilij Magni diximus, hæc habet Theodoretus *e*: *Iam vero quantam animi magnitudinem, quantamque sapientiam idem Eusebius demonstrarit, cum edictum Imperatorium, quo iubebatur in Thraciam proficisci, ad eum esset perlatum; arbitror, his, qui eius rei ignari sunt, pernecessarium ad cognoscendum. Sub crepusculum enim venit nuncius, qui hoc edictum afferebat: quem Eusebius tacere, & causam aduentus occultare iubet: Nam si plebs*, inquit, *studio pietatis educata intellexerit, te demerget in flumen, & à me certe pœna tuæ mortis expetentur. Hæc locutus, & vespertino precum ministerio de more perfunctus; tempore, quo somnus solet obrepere, senex, solus, fide vnius famuli fretus, ex vrbe egreditur. Sequitur famulus, ceruical tantum & librum secum deportans. Cum autem ventum est ad ripas fluminis (nam muros vrbis præter labebatur Euphrates) conscensa naue, iubet remiges recta traijcere Zeugma. Vbi illuxit dies, iste Zeugma appulit: Samosata querelis & luctu redundarunt. Nam eius discessu per famulum illum, qui necessariis Eusebij quædam exposuerat mandata, & quinam essent eum comitaturi, qui etiam libri vna exportandi, indicauerat, patefacto: omnes se pastore orbatos lamentabantur. Itaque frequentes per flumen nauigare, quo eum quærant, cœperunt. Atque vt primum ad eum venium, videntque pastorem suum desideratum; conqueri, gemere, & ingentem vim lachrymarum fundere; quo persuadeant ei, vt apud ipsos maneat, & minime sinat oues lupis tradi. Verum cum persuadere non possent, audiuissentq; eum recitantem præceptum Apostoli, quo perspicuè iubemur magistratibus & potestatibus obtemperare: pars aurum, pars argentum, vestem alij, alij famulos ei offerunt, vtpote in regionem peregrinam & longè illinc sitam profecturo. Iste autem, paucis quibusdam rebus ab ijs, qui erant familiaritate coniunctiores, acceptis: vbi omnes tum doctrina, tum precationis armis communiuerat, & magnopere cohortatus fuerat, vti dogmata Apostolica viriliter propugnarent; ad Istrum contendit. Illi ad vrbem suam reuersi, seipsi mutuo excitare, & luporum incursiones fortiter depellere nituntur.* hæc de exilio Eusebij Theodoretus.

e Theod. l. 4. c. 13. EVSEBII SAMOSATENI EXILIVM.

IX. Deducendus vero in Thraciæ fines prope Istrũ fluuiũ

Eusebius

Eusebius, per Cappadociam à satellitibus trahebatur: cui cum Gregorius Nazianzenus tunc ægrotans occurrere ob morbi causam minime potuisset, has ad eum litteras postea dedit *a*.

a Gregor. Naz. ep. 28. GREGORII AD EVSEBIVM LITERA.

Eusebio Samosateno Episcopo in exilio agenti. Quo tempore per patriam nostram pietas tua transibat, nec è cubiculo prospicere poteram, extremo morbo laborans: me porro non tam excruciabat morbus, licet mortis metum inueheret, quam quod bono & sacrosancto tuo congressu priuabar. Tanta nimirum vultus istius honorabilis videndi cupiditate teneor, quanta eum teneri par est, qui spiritualium vulnerum curatione indiget, eamque se à præstantia tua consecuturum sperat. Est autem hoc peccatis meis adscribendum est, quod cum congressu tuo frustratus sum: potest tamen nunc quoque per bonitatem tuam molestiis meis nonnihil medicinæ afferri. Nam si mei quoq; memoriam in Deo acceptissimis tuis precibus habere digneris: id vtique mihi omnis diuinæ benedictionis viaticum futurum est tum in hac vita mea, tum in futuro æuo. Tantum enim virum, ita in Euangelij fide certantem, persecutionesque tantas perpessum, tantamque sibi ipsi apud iustissimum Deum libertatem per calamitatum perpessionem comparantem; hunc inquam, patronum quoque nostrum per orationes fieri dignari, tantam vim habere mihi persuadeo, quantam si vel à quodam sanctorum martyrum id mihi contingeret. Quocirca te obsecro, vt in his Gregorij tui assidue sis memor, in quibus me dignum memoria tua esse summopere opto.

X.

Post hæc autem cum Eupraxius clericus, insigni viri pietate adductus, ad eum in Thracia exulantem perrexisset; eidem ad ipsum Gregorium litteras dedit: quibus acceptis Gregorius alias reddidit, quas hic describendas curauimus, sunt autem huiusmodi *b*:

b *Greg. ep.* 30. ALIÆ GREGORII AD EVSEB. LITERÆ.

Quanquam mihi semper carus fuit ac sincerus amicus venerabilis frater noster Eupraxius: carior tamen & sincerior visus est ob animi affectum erga te suum: quippe qui nunc quoque ad tibi inseruiendum non aliter perrexerit, quam, vt ait Dauid, ceruus siti oppressus, intolerabilem sitim pura & dulci aqua refrigerans. Ac beatus, qui consuetudine tua & congressu dignus habitus fuerit: beatior autem, qui calamitatibus pro Christo susceptis, laboribusque pro veritate exhaustis, talem coronidem imposuerit, qualem non multi Dei metu præditi consecuti sunt. Non enim inexploratam virtutem ostendisti, nec tranquillo tempore solum nauigasti, aliorumque animas gubernasti, sed in tentationum quoque difficultatibus & procellis fulsisti, persecutoribusq; sublimior extitisti, dum forti animo exilij causa solum vertisti. Et alij quidem patrium solum habent, nos autem supernam ciuitatem: alij nostrum fortasse thronum, nos Christum. O præclaram negotiationem! qualia contemnentes, qualia accipimus! Transiuimus per ignem & aquam: confido autem, nos in refrigerium quoque exituros esse. Non enim Deus nos in perpetuum deseret, nec rectam doctrinam persecutionibus vexari sinet: verum secundum multitudinem dolorum nostrorum consolationes ipsius nos exhilarabunt. Atque hoc quidem pro certo habemus & optamus. Te vero obsecro, vt pro abiectione nostra preces fundas, & quotiescunque occasio dabitur, bene precari nobis per litteras non graueris, ac rerum tuarum statum declarando lætiores alacrioresque nos reddere: id quod nunc facere dignatus es. hæc Gregorius. Quid autem Samosatæ contigerit post Eusebii relegationem, Theodoretus *c* his prosequitur verbis:

c *Theo. l.4. c.14.*

XI. SAMOSATENI EXECRANTVR NOVVM EPISCOPVM EVNOMIVM.

Atque hoc loco ardentem & sinceram eorum fidem, nempe Samosatenorum, *exponam. Quandoquidam me illis iniuriam facturum censerem, si ea non scriptis ad memoriam sempiternam proderentur. Postea autem quam Ariani gregem pastore longe optimo priuarant, & alium in eius subrogarant locum: nemo ex vrbis incolis, vel pressus egestate, vel diuitiis affluens, famulus vel artifex, agricola vel consitor, vir vel mulier, iuuenis vel senex, ad conuentum Ecclesiasticum, vt moris erat, accedere voluit, sed Episcopus solus agebat: quippe nemo aut in eius venit conspectum, aut cum eo sermonem contulit, licet diceretur vitam apud eos valde modeste instituisse. Cuius rei hoc erit argumenti, quod sum iam dicturus. Cum ei in animo esset, se in balneo lauare: famuli, quo ingredi cupientes prohiberent, fores balnei occluserunt. at ille vbi videt multitudinem pro foribus stantem, fores aperiri, & omnes audacter se in balneo vna lauare iubet. Idem quoque præstitit in interiore balneo testudinato. Nam cum sibi lauanti multos astare cerneret, mandat, vt fruantur vna aquis calidis. Illi autem taciti consistebant. At iste eos honoris causa stare arbitratus surgens, ocyus, egreditur è balneo. Illi vero aquam hæretica nequitia contagione infectam esse rati, eam in cloacam emittunt, nouamque sibi infundi imperant. Qua re cognita iste, vrbe relicta, abiit: quippe stultitia, immo summæ dementiæ esse putauit, vrbem infestam & communem simultatem erga ipsum exercentem incolere. Quapropter vbi Eunomius, ita enim vocabatur, Samosatam reliquerat, tametsi Lucium in eius locum sufficiebant, lupum plane & insidiatorem ouium: tamen oues deserta à pastore, pastoris munus ipsæ obierunt: nam doctrinam Apostolicam integram conseruarunt. Verum in quantum odium etiam iste ab omnibus vocatus sit, historia, quam deinceps narrabo, docebit.*

XII. PVERI QVAM FVERINT EXECRATI LVCIVM ARIANVM EPISCOPVM.

Pueri in foro pilam mutuo intorsere, quo quidem ludo se admodum oblectabant. Ac forte fortuna dum transibat illac Lucius, pila è manibus pueri cuiusdam elapsa, per asini eius pedes peruolabatur. Pueri autem vociferari; quippe pilam scelere pollutam existimarunt. Qua re intellecta, dat mandatum vni ex comitum suorum numero, vt maneat, discatque quid factum sit. Pueri vero igne accenso, pilam per eius flammam torquent, sicque eam purgatum iri arbitrati sunt. Ac tametsi non sum nescius, hoc puerile esse, & inueterata consuetudinis velut reliquias: tamen satis indicij inde capi potest, quam esset secta Ariana vrbi illi odiosa. At vero Lucius Eunomij mansuetudinem neutiquam est imitatus: sed sunt persuasit magistratibus, vt illi alios complures sacris initiates in exilium mitterent: ita ipse eos potissimum, qui sanctam diuinamque propugnabant doctrinam, ad vltimas Imperij Romani oras relegauit: Euolium duo diaconum, quem Oasim vsque (de huius solitudine multus habetur sermo) amandauit: & Antiochum tum cognatione cum Eusebio coniunctum, cuius sororis filius erat, tum multis recte factis nobilitatum, tum sacerdotali dignatum honore, ad extremos Armeniæ fines expulit. Quam vero præclare iste pro diuina doctrina decertarit, postea ostendemus. hæc Theodoretus. Porro (vt subdit) S. Eusebius eorum Episcopus relegatus in Thraciam, prope Istrum vitam traduxit: quo quidem tempore Gothi, vt eius scripta declarant, Thraciam populabantur, eiusque ciuitates obsidebant: vt plane intelligatur, illud fuisse consilium Arianorum eum illuc amandantium, vt sanctus Episcopus ab hostibus necaretur.

XIII. PELAGIVS EPISCOP. LAODICENVS EXVL PROPIDE. d *Theo. l.4. c.12.*

Rursum vero Theodoretus inter alios Episcopos à Valente Imp. Ariano expulsos (de quibus singulis, quorum est memoria, suo ordine apposite dicturi sumus) adnumerat Pelagium Episcopum Laodicensem, de quo ita scribit *d*: *Laodicensem autem Pelagio pastore sane egregio orbauit. Qui cum adolescens esset, duxit vxorem; primoq; nuptiarum die in ipso nuptiali thalamo sponsæ persuasit, vt castitatem pluris quam concubitum æstimaret; & vt amorem fraternum pro coniunctione iugali teneret, edocuit. Verum quanquam temperantiæ munus hoc pacto probe administrauit, & alias quoq; habuit virtutes huic persimiles, quæ pariter cum ea velut choros ducebant, ac propterea à communi omnium consensu ad Præsulatum illum ascenderat: tamen splendores illos vitæ præclare instituta hostis veritatis minime reueritus est, sed tum istum in Arabiam, tum sanctum Meletium in Armeniam, in Thraciam vero Eusebium, qui in doctrina Apostolica diuulganda permultos labores collocasset, relegauit.* at de Meletio inferius, legimus eundem Pelagium interfuisse Antiochenæ Synodo sub Iouiano Imp. atq; subscripsisse Catholicæ fidei, de qua superius.

XIV. EVSEBIVS SAMOSATENVS EPISC. INCOGNITVS LVSTRAT ECCLESIAS.

Idem vero Theodoretus cum hæc de Pelagio enarrasset, mox ita de eodem, de quo nuper, Eusebio subdit. *Iste Eusebius cum multas Ecclesias pastoribus orbatas intellexisset: habitu militari indutus, & capite tiara operto, Syriam, Phœniciam, & Palæstinam peragrauit, quo tum presbyteros & diaconos crearet, tum alia Ecclesiastica obiret officia. Quod si quando in Episcopos secum doctrina coniunctos incidebat: eos Ecclesiis, quæ carebant pastoribus, præfecit,* hæc Theodoretus. Quæ quidé cum accidere minime potuerint ante edictum de expellendis Episcopis Orthodoxis, quod absq; mutatione habitus liberum esset cuiq; Catholico Episcopo, quo vellet, profectionem instituere; facta esse necesse est affirmare, postquam relegatus fuit in Thraciam; vbi ingruentibus Gothis in Romanum solú, relictus ille sine custodia, eiusmodi Ecclesias visitandi inierit consilium: cum & ne quis esset, agnosceretur, ex Episcopo se transformauit in mi-

litem. Nec vero ob id sacrorum canonum præuaricator habendus fuit, si quod alias vetitum esset, ordinauerit clericos in aliena diœcesi; cum necessitate vrgente, priuato quodam diuini Spiritus instinctu, id fecisse, non dubium sit; quod à nemine, nec quidem ab hostibus fuisse legimus improbatum.

XV. S. BASILII EPISTOLÆ AD EVSEBIVM.

Extant ad hunc ipsum Eusebium sancti Basilii, præter illas, quæ excusæ habentur, epistolæ tredecim inter alias centum viginti duas vel plures nondum editas, quas Sextilius Episcopus Alexanus in Latinum vertit, sed ipsarum interea moratur editionem, quod nactus exemplar admodum deprauatum, optaret (si dabitur) cum fideliori conferre. Nos interim ex fragmenta aliqua nostro instituto conducentia mutuati, hic ea suis locis intexuisse voluimus: cum aliqui omnes fere eius argumenti sint, vt res præsentis temporis contineant atque deplorent. inter alias autem, quæ est numero duodecima ad eundem Eusebium scripta hæc habet: *Equidem volebam (si fieri à me potuisset) quæ quotidie nobis contingunt, tibi annunciare: sic enim multa & præter opinionem sunt res, vt historia quotidiana quoq; egeant; quam etiam composuissem, bene scias, nisi assiduitate occurrentium, cogitationes habuissem cum occurrentibus confligentes. Adfuit nobis Vicarius (quod est primum & maximum inter nostra mala) homo si quidem etiam hæreticus mente, nescio: puto enim eum omnis rationis esse imperitum, & neque habere aliquod studium, neque curam circa huiusmodi: in aliis enim video ipsum animo & corpore noctu & interdiu occupatum: veruntamen amicus est hæreticorum, & non plus est erga eos beneuolus, quam contra nos odiose se habens.*

XVI. SYNODVS ARIANORVM IN GALATIA.

Congregauit enim Synodum præuaricatorum in media hyeme in Galatia, & eiecit quidem Hypsium, & substituit Endicium. Iudicatum autem fuisse statuit fratrem meum, nempe Gregorium Nyssenum Episcopum, *ab vno homine & hoc insigni accusatum. Deinde parum occupatus circa exercitum, rursum rediit ad nos, iram & odium anhelans: & omnes quidem vna voce sacerdotes Cæsariensis Ecclesiæ tradidit Concilio. Sebastiæ autem sedit multos dies, iudicans per tribus, & eos, qui nobis communicant, insidiatores nominans & damnans ministerio populari, adiungentes autem se Eustathio maximis honoribus prosequens. Rursum Synodum circa Nyssam Galatarum & Ponticorum congregari præcepit. Illi autem obedierunt, & concurrentes miserunt quendam ad Ecclesias: quem ego non eligerem dicere, qualis fuerit, conijcere autem licet tua prudentia, quantum est conueniens, eum, qui talibus institutis hominum seruit..... Et nunc quando has litteras mittebam, hoc idem præceptum ad Sebastiam parauit, partim vt coniunctio fiat cum Eustathio, partim vt cum ipso res Nicopolitana conuertantur: beatus enim Theodotus mortuus est, & interim primos impetus Vicarij generose & fortiter propulsarunt: conabatur enim persuadere, vt ipsi susciperent Eustathium, & per ipsum acciperent Episcopū. Vt autem vidit ipsos sponte non credentes, nunc tentat violentiori manu constitutre datum *. Diuulgatur etiam quædam Synodi expectatio, secundum quam conuocatis nobis, instituunt vel capere communicantes, vel facere quod assueti sunt. Res igitur Ecclesiarum hoc modo se habent. Ego autem ipse quo modo affectus sim corpore, tacere melius puto, quam scribere, eo quod si vera dicam, mœrore te affecero; mentiri vero non sustineo.* hucusque ad Eusebium S. Basilius.

XVII. GREGORIVS NYSSENVS DAMNATVS.

At præstat hic ea, quæ breuiter tantum perstrigisse stylo Basilius visus est, fusius enarrare: ac primum quidē quod de fratre suo damnato in Synodo habet. Fuit illud consilium Valentis Imperatoris atq; Arianorum, vt Episcopi illi Orthodoxi, qui à promulgato edicto, quod damnati olim à Constantio, in exilium pelli iubebantur, minime comprehendi videri possent, quod postea electi fuissent; iidem collecta ab Arianis Episcopis Synodo damnarentur, quod in primis factum constat aduersus Gregorium Nyssæ Episcopum, sic in Synodo (vt ex epistola Basilii vidimus) ab Arianis conspirante cum illis Vicaria præfectura damnatum. Porro de eiusdem Gregorii depositione & exilio irrogato extat ipsius Basilii ad eundem Eusebium epistola, licet alia inscriptio perperam præseferat datam esse ad Gregorium Theologum; vbi hæc inter cætera superius recitatis consentientia a: *Quanto impotentiores redduntur Ecclesiæ, tanto magis dominandi libido in hominibus augescit. Et hac tempestate Episcopatus nomen ad infelices homines vernarum filios descendit, cum nullus ex Dei famulis se ipsum velit contra ipsos introducere, vel ex deploratis: quales sunt, quos nunc misit Anysius Euippij alumnus, & Editius Parnassenus, quem malum futura vita viaticum sibi ipsi adsciuit Ecclesiarum Præfectus. Et nunc fratrem meum ex Nyssa ablegarunt, & eius loco virum introduxerunt, imo mancipium triobolare.* ita Basilius. hæc autem hoc ipso anno facta esse, ipsiusmet Gregorii Nysseni testificatio declarat, qua ad Olympium scribens b affirmat annos octo inter lapsos suarum afflictionum vsq; ad Valentis obitum, significans se tanto temporis spatio è sede eiectum errasse.

a Basil. ep. 10.

b Gregor. Nyss. ad Olymp. de S. Macrina.

XVIII.

At ipse Gregorius Nyssenus sede pulsus, factus extorris, nequaquam alicubi resedit ignauus & otiosus; sed Ecclesias lustrans, de omnibus bene studebat mereri: ad quem tunc scripsit Gregorius Nazianzenus has perbreues litteras c:

c Gregor. Naz. ep. 34. GREGORII NAZ. EPIST. AD GREGOR. NYSSENVM.

Angeris tot locorum peragratione & discursatione, tibique inconstans esse videris, quemadmodum ligna, quæ aquis feruntur. Nequaquam vir egregie, nequaquam ita affectus esto. Illorum enim coactus est cursus, tua vero discursatio Deo grata & accepta est, fixumque ac certum est de multis bene mereri, quamuis loco minime fixus sis. Nisi vero quis Solem accuset, quia in orbem currit, radios fundens, atque omnibus rebus, quas peragrat, vitam afferens: aut etiam sydera fixa laudans, planetas vituperet, quorum error quoque ipse compositus est atque concinnus. hęc ad illud prioribus litteris, ad quem rursus alias, ipsum consolans, dedit his verbis d:

d Gregor. Naz. epist. 35.

XIX.

Rebus acerbis ne nimis discrucieris: si enim ex iis minus acerbum dolorem capiamus, minus acerba erunt. Non ita graue putandum est quod recalescant hæretici, ac Veris amœnitate freti ex latebris suis prorepant, vt ipse scribis. Paulum, mihi crede, sibilabunt, ac postea terram subibunt, tum à veritate, tum à tempore oppugnati: idque eo magis, si rem totam Deo permiserimus. hactenus Gregorius his temporib. ad Gregorium, Theologus ad Nyssenum Episcopum.

XX. NICOPOLITANI EXAGITATI AB ARIANIS.

Quod autem spectat ad Nicopolitanos in minori Armenia populos, quos Catholica fide præstantes post obitum Theodori ipsorum Episcopi ab Arianis exagitatos Basilius in litteris superius recitatis ad Eusebium datis affirmat: cum adduci hi ipsi non possent, vt Arianæ sectæ hominem acciperent Episcopum; dolo actum est cum eis, vt scelestus quidam Photanus, qui se illis Catholicæ fidei defensorem esse simularet, cum eis, quo ipsos deciperet, versaretur; sed vir iste probus ad Arianos transierit spe illectus Episcopatus, quem quidem ab illis consecutus est: detectus autem cum fuisset hæreticus, omnes se ab eius communione subtraxerunt, quam ob causam ignominiosus vbiq; est redditus: de quo idem S. Basilius ad Eusebium e (vt Græca habet inscriptio, licet ad Gregorium, Latine perperam data reperiatur) hæc habet: *Quis autem res Nicopolitanorum miseri Phortani dignis suspiriis queat prosequi? qui prius veritatis patrocinium quoddam repræsentabat, tandem vero & fidem & se ipsum turpiter prodidit, proditionis autem mercedem, nempe ignominiæ nomen adeptus. nam ad Episcopatus fastigium, vt putat, per ipsos euectus est: sed Deo gratia, communis totius Armeniæ execratio factus est.* De eodem pseudoepiscopo extat ad Nicopolitanos Basilii epistola, qua declarat, eosdem Nicopolitanos, quod nollent cum Apostata communicare, expulsos fuisse à ciuitate: quos pluribus consolatus in fine hæc habet f: *Si vero id vos conturbat, quod extra muros eiecti estis: at in protectione Dei cœli commorabimini: & Angelus ille Ecclesiarum præses vobiscum est egressus.* ac rursum sequenti ad eosdem epistola eodem argumento conscripta, post multa, quibus eos exhortatus est, hæc addit g de eodem apostata pseudoepiscopo Phottano: *Etenim vnum hoc tantum dolore dignum est, quod perniciosus ille, qui temporaria gloria gratus (si tamen gloria vocari debet, quod publico cum dedecore geritur) sempiternose ipsum priuauit honore. Estis filij confessorum, estis filij martyrum, qui ad sanguinem vsque peccato restiterunt. Vtatur proprio quisque exemplo aduersus instantiam, qua pietas impugnatur. Nemo vestrum plagis affectus est, nullius ædes publicatæ sunt, nondum in exilio viximus, nec carceres experti sumus. Quidnam mali pertulimus? Nisi id forsitan*

e Basil. epist. 10.

DE PHORTANO PSEVDOEPISCOPO.

f Basil. ep. 10. in add.

g Basil. ep. 11. in add.

triste

EXPULSI AB ECCLESIA NICOPOLITANI.

triste est, quod nihil dum perpessi sumus, nec digni habiti, qui pro Christo patiamur. Si vero quod ille, nempe Fhortanus, *domum orationis occupat, vos vero sub dio Dominum cæli & terræ adoratis, id vos conturbat: cogitate videtum quoq; Apostolos in cœnaculo fuisse conclusos, cum inter ea qui Dominum crucifixerant, in templo celebri Iudaicum cultum perficeret. Iudas etiam quoniam suffocationis mortem dedecorosa vitæ prætulit, illis se præferendum ostendit, qui nullo nunc pudore ab omnibus hominibus damnati afficiuntur, atq; ob eam causam impudenter quæ turpia sunt committunt. Id tantum curetis, ne mendaciis illorum decipiamini, quibus fidei rectitudinem profitentur. Non enim Christiani sunt tales, sed Christemporí, qui magis hoc quærunt, quod ad hanc præsentem illis vitam conducit, quam vt secundum veritatem viuant. Vbi vanum hunc principatū adipisci se posse iudicarunt, Christi se coniunxere inimicis. Vbi plebem irritari viderunt, rursum fidei rectitudinem prætexerunt. Non agnosco Episcopum, nec Christi illum sacerdotibus adnumerauerim, qui à profanis est manibus ad fidei destructionem Præsul electus. Hæc mea est de illo sententia. Vos, si quam nobiscum partem habetis, eadem etiam nobiscum sentietis. Si vero vestro ipsorum vtimini consilio: sua quisque sententiæ potestatem habet, nos insontes erimus ab hoc sanguine. Hæc non ideo scripsi, quod vobis diffidam, sed vt quorundam hæsitationem declaratione mea sententiæ confirmem.* ita Basilius. Verum perstantes illi in sententia, cum omnino abhorrerent ab Ariani Episcopi communicatione, dirissima ab Ariano militum duce passi sunt, de quibus idem Basilius perbreuem hanc ad eosdem Nicopolitanos epistolam scripsit a:

a Basil. ep. 9. in addit.

XXI. BASILIUS HORTATUR NICOPOLITANOS CONSTANTER AGERE.

Cum sanctitatis vestræ literas consecutus essem, admodum ingemui, ac lamentatus sum eam ob causam, quod mala ista meis ipsius percepissem auribus, vtpote verbera & probra vobis illata, populationem ædium, desolationem ciuitatis, totius patriæ subuersionem, persecutionem Ecclesiæ, fugam sacerdotum, insolentiam luporum, ac dispersionem gregum. Verum vbi à gemitibus ac lachrymis quieui, & ad Dominum in cælo suspexi: cognoui, persuasusq; sum, quod & vobis notum esse volo, quod cito aderit auxilium, nec in finem vsque deserendi sumus. Quod enim passi sumus, propter peccata nostra passi sumus. Auxilium vero suum benignus Deus propter dilectionem & misericordiam, qua erga Ecclesias afficitur, declarabit. Haud tamen neglexımus, quo minus simul & præsentes illis, qui rerum potiuntur, supplicaremus; & iis, qui nos diligunt, in castra scriberemus, quo iram insanientis cohibeant. Et arbitror illum à multis fore reprehendendum: nisi forsan impletum tumultuationis tempus tantum otij non permittat illis, qui rebus gerendis occupantur, vt hisce de rebus agant. hæc ipse.

XXII. Quod autem his literis polliciticis est S. Basilius, cito illis affore diuinum auxilium, quo ab ingruenti illa liberarentur afflictione, aliis quoque superioribus literis æque promiserat verbis illis b: *Quemadmodum vbi grandinis nubilum præteriit, & torrens alueo suo effluxit, illud in serenitatem dissoluitur, iste profundo absorptus viam, qua fluxerat, siccam & aridam relinquit: ita & tempestas ista, quæ nos iam apprehendit, paulo post non erit; modo sustineamus non inspicere præsentia, sed spem in ea extendere, quæ paulo sunt vlteriora.* hæc, inquam, haud temere aut inaniter Basilius ipse effutiit, sed prophetico sane spiritu vaticinatus: siquidem effectum est, vt intruso ab Arianis Phortano procul eiecto facultas data sit iisdem Nicopolitanis Catholicum Episcopum deligendi. Adnitente enim primario exercitus duce Arintheo, Nicopolitanis cum pietate libertas effulsit. Hic quidem Arintheus (vt vidimus ex Ammiano c) his temporibus aduersus Saporem Regem Persarum cum exercitu militabat. Adiuuit quoque Nicopolitanorum negotium Terentius dux, S. Basilii pernecessarius, qui pariter principem locum in eodem exercitu (vt idem testatur Ammianus) tenebat, dicturi autem sumus de ambobus inferius. Cum igitur data per hos esset facultas Catholicis Episcopis in vnum conueniendi ad electionem Nicopolitani Antistitis: præstiterunt id illi egregie, probatumque rectæ fidei virum delegerunt: quod factum cum S. Basilius horum omnium sapientissimus architectus accepisset, magnopere gauisus, eosdem scriptis litteris hortatus est, vt datum sibi Episcopum diligerent, ex animoque eidem consentirent: quantum autem id ponderis esset declarat his verbis d:

b Basil. ep. 12. in addit.

SEDATA PERSECUTIO NICOPOLITANORUM.

c Ammian. lib. 27.

d Basil. ep. 13. ad Nicop. in addition.

XXIII. *Dispensationes Ecclesiasticæ fiunt quidem per eos, quibus est illarum cura concredita, verum à plebe confirmantur. Itaque quod Deo dilectissimos Episcopos concernebat, impletum est; quod reliquum est, ad vos spectat: vt videlicet datum vobis Episcopum ex animo complecti dignemini, & pericula extrinsecus imminentia fortiter repellatis. Nihil enim sic absterret tam Principes, quam reliquos pacatum hunc statum vobis inuidentes, ac concors erga traditum vobis Episcopum dilectio & infracta resistentia, incutit enim illis omnium malorum conatuum desperationem, si nec clerum, nec plebem adinuentiones ipsorum amplecti viderint:* & paulo post: *Optamus autem, vt & nos aliquando digni habeamur, qui ad vos veniamus, & Ecclesiam pietatis altricem inuisamus: quam tanquam rectæ doctrinæ metropolim propterea veneramur, quod ab honestis viris & electis Dei gubernata est, qui fideli secundum doctrinam sermoni adhæserunt, quibus dignum esse hunc præsentem & vos iudicastis & nos consensimus, modo per gratiam Dei custodiatur,* &c. at de rebus à Nicopolitanis magna gloria gestis hactenus.

BASILIUS HORTATUR NICOPOLITANOS DATUM EPISCOPUM DILIGERE.

XXIV. Hæc quidem & alia plurima curans Basilius, ægra tamen (vt ipse superioribus litteris ad Eusebium datis affirmat) laborabat valetudine, qua adeo affectus est, vt appropinquauerit vsq; ad portas mortis, quod ipse pluribus ad diuersos scriptis litteris testatus est. Sane quidem illud admirandum fuit, vt doloribus febribusque confectus licet, nihil tamen totius ferme Orientalis Ecclesiæ tot exagitatæ fluctibus, propensioris curæ & solicitudinis intermitteret, cum alioqui nunquam ferme bona valetudine potiretur: vnde ipse ad eundem Eusebium e: *Si enim,* inquit, *in apparente bona valetudine inter desperatos constitutus sum, eo quod vitam habeo infirmiorem: cognoscere licet, quisnam poteram esse in infirmitate.* ac rursus f ad eundem: *Puto etiam famam ad tuam sanctitatem pertransisse, quod præ infirmitate detentus sum (ne scilicet ad Synodum profectus sim) quæ deduxit me vsque ad portas mortis: & nunc quando mittebam has, reliquias ferens infirmitatis scripsi.* & rursus inferius agens de persecutionibus hæreticorum Ecclesias vexantium: *Præ hoc,* inquit, *mœrore magna ex parte impedior, ne conualescam, continue ad me reuertentibus infirmitatibus ex vehementi dolore,* addit tunc temporis penes nonnullos nuncium de sua morte persuasisse, id vulgantibus hæreticis; quos ipse conueniens ac disputatione refellens, se docuit adhuc esse superstitem, nam ait: *Veni vsque ad ciuitatem, cum fama erat me esse mortuum: quoniam autem placuit Deo nos viuentes derelinqui, disseruimus cum ipsis quæ conueniebant. Et præsentiam quidem venerantur: & promittunt omnia conuenientia: cum absunt autem, rursum ad suam ipsorum sententiam recurrunt.* hæc Basilius, cuius tanta etiam apud hæreticos erat reuerentia; vt ipsi præsenti contradicere vel aduersari nescirent. Sed iam reliquas huius anni res gestas ordine prosequamur.

e Epist. 1. ad Euseb. ex versione Sextelii.

f Epist. 10. ad Euseb. ex versione Sextelii.

XXV. Hoc item anno, sicuti aliæ Orientis Ecclesiæ, qui Constantinopoli agebant Catholici Christiani persecutione Arianorum dire vexati sunt, quod mortuo Eudoxio Constantinopolitano Episcopo, hi Demophilum æque Arianum, isti vero Euagrium Episcopum subrogarunt. Quæ autem hinc mala prouenerint, Socrates g rem gestam his verbis prosecutus est; *Imperator Valens denuo Antiochiam ire maturans* (puto ob ingruens bellum Persicum) *Constantinopoli decedit. Qui cum venisset Nicomediam Bithyniæ, ibi ad tempus commoratus est ob hanc causam. Eudoxius Ecclesiæ Arianæ Episcopus statim post Imperatoris discessum, cum Ecclesiæ Constantinopolitanæ sedem ad decem & nouem annos occupasset, abiit è vita* (hoc ipso anno scilicet) *Valentiniano iam & Valente tertium Consulibus. Quamobrem Ariani in locum eius Demophilum sufficiunt. Sed qui fidei Consubstantialis fauebant, se tempus opportunum nactos arbitrati, Euagrium quendam sui ipsorum fidei fautorem designant. Quem quidem Episcopum creat Eustathius ille, qui olim Antiochiæ fuisset Episcopus quiq; & iamdudum à Ioviano ab exilio esset reuocatus, & tum forte Constantinopoli versaretur, fidei Consubstantialis fautores confirmandi gratia, ibiq; in occulto delitesceret.*

OBITUS EUDOXII EPIS. CONSTANTINOPOLIS.

g Socra. lib. 4. c. 13.

XXVI. *Quo facto, alia arrepta occasione, Ariani illos de integro acerbe persequi cœperunt: quæ res ad aures Imperatoris celerrime peruenit, Ille igitur admodum veritus, ne ex populi contentione seditio conflata*

ECCLESIA CON-

ciuita-

STANTI NO AB ARIANIS VEXATA.

...laboriosa facti copia, mandat ex Nicomedia Constantinopolim iussit, praecipitque vt vterque, tum qui creauerat, tum qui creatus fuerat, alter in alterum locum relegaretur. Quocirca Eustathius Byzam Thraciae vrbem amandatus est, Euagrius alio abductus. His rebus ita confectis, Ariani in acrius saeuire, & eos, qui de Ecclesia erant, verberando, contumeliis afficiendo, in carcerem coniiciendo, pecunia mulctando, omnia denique incommodorum genera, quae erant plane intolerabilia, illis imponendo, grauissime diuexare coeperunt.

XXVII. LEGATIO ORTHODOXORUM A VALENTE IMP.

Illi cum haec ferre non possent, Imperatorem deprecatum adeunt, vt si non omnino, aliqua ex parte tamen Arianorum violentia liberarentur. Verum istud animo agitantes, longe opinione aberrarunt, praesertim cum ab eo ius suum obtinere sperarent, qui iniuriarum ipsis illatarum auctor fuisset. Nam cum pii viri ordinis Ecclesiastici octoginta numero ad eam rem delecti, inter quos principem locum obtinebant Vrbanus, Theodorus, & Menedemus, Nicomediam aduentarent, Imperatorem supplices orarent, vim sibi illatam docerent, & incommoda, quae ab Arianis accepissent, ei proponerent: ille quamquam iracundia vltra modum erat in eos inflammatus, eatenus tamen eam occultauit, quoad Modesto Praefecto clam dedisset mandatum, vt illos comprehensos morte mulctaret. Mortis genus, quoniam nouum & peregrinum fuit, operae pretium arbitror literis ad posterorum memoriam commendare.

XXIIX. MARTYRIUM LXXX. LEGATORUM.

Praefectus admodum extimescens, ne si illos palam & in oculis omnium trucidaret, multitudo impetu temerario incitata ipsum seditiose adoriretur, simulat se in exilium eos missurum. Illi rem excelso & erecto animo ferunt. Praefectus itaque iubet eos in nauigium imponi, perinde ac si in exilium recta amandarentur: nautis autem in mandatis dat, vt cum in medium pelagus peruentum foret, nauigium succenderent; vti hoc modo e vita migrantes, non haberent qui eos sepulturae mandarent. Sic igitur factum est. Nam nautae ad medium pelagus Astacenum peruecti, imperata faciunt: ipsique succenso nauigio, scapham, quae sequebatur, conscendentes reuertuntur. Forte fortuna ventus Subsolanus grauiter spirat, nauigiumque succensum tam vehementer pellit, vt celerrimo cursu per mare prolaberetur, & eo vsque duraret, quoad in nauale, quod Dacidizas vocatur, appelleret: vbi pariter cum ipsis piis viris tandem penitus absumptum est. Creber quidem sermo apud multos vsurpabatur, hoc crudele & impium facinus minime inultum fuisse. Nam statim post fames acerbissima per vniuersam Phrygiam peruasit: ita vt complures incolae illius regionis exiguo temporis spatio necessitate adducti, tam Constantinopolim, quam ad alias regiones confugerent. Constantinopolis enim quamuis infinitam hominum multitudinem alat sustentetque: tamen partim propter rerum ad vitam necessariarum inuectionem, quae per mare fit, partim propter pontum Euxinum, qui ei finitimus est, quique frumentum, cum opus sit, abunde suppeditat, maxima omnium rerum copia circumfluit. haec Socrates. eius quoque famis meminit sanctus Hieronymus in Chronico hoc eodem septimo anno Valentis Imperatoris. In reliquis item habet Socrates adstipulatorem Sozomenum a, qui eandem omnino historiam recitatam enarrat. Sed in quibus vterque sit corrigendus, iam expendamus: parui namque momenti est, ab aliis conscripta describere, nisi num omnia in omnibus constent, diligenti discussione tractentur. Nos quidem interdum aliena describimus venerandae antiquitatis ergo, ne rerum antiquarum recentes habeamur auctores, atq; vetera ex animi sententia prosequi videamur: sed & sic antiquis iungimus nostra, vt veritas a mendaciorum tenebris vindicetur, labansque interdum adminiculis fulciatur, lectorique certum ac tutum sternatur ad res antiquitus gestas iter, ne vbique ambiguus semper haereat, vel in errorum scrobes incautus offendat.

a Sozo. li. 6. c. 13. 14.

XXIX. DE EUSTATHIO IRRORI SOCRATES ET SOZOMENUS A[illegible]

Corrigendus itaque in primis est Socrates, quod ait, discessisse Valentem Constantinopoli, vt iterum veniret Antiochiam: nam nunquam ante hac illuc profectum esse, Ammianus satis demonstrat; quod illo dirigens iter, oborta Procopii tyrannide, coactus sit a coepto itinere desistere. Sed & quod idem affirmat, Eudoxium annos decem & nouem sedisse, plane hallucinatus est: nam a tempore illius acceptae sedis in hanc diem, Episcopatus ipsius nonnisi anni vndecim numerantur: quod Sozomenus probe nouit, dum vndecim tantum annos Eudoxium sedisse tradit b. Sed grauiore plane errore vterque lapsus est, dum Eustathium Episcopum Antiochenum diu ante Constantii tempore vita functum, rediuiuum in [illegible] Iouiano restitutum, & hoc tempore res Catholicorum curantem. Quo modo enim Orthodoxi Episcopi & populus Antiochenus Catholicus passi sunt ordinari [illegible] Paulinum atque Meletium, viuente adhuc ipso tum Episcopo magno Eustathio? Vel quonam pacto, si a Iouiano Imperatore hic Antiochiam restitutus est, nulla prorsus de eo mentio fit in Concilio Antiocheno [illegible] a Catholicis celebrato? Vel quo modo illuc accedente Eustathio iam ante tempus Niceni Concilii illic Episcopo ordinato mox Paulinus atque Meletius non eidem loco cesserunt?

XXX.

At de rebus tum ab Arianis, tum ab ipso Imperatore Valente aduersus ciues Constantinopolitanos Catholicos gestis Gregorium Nazianzenum audiamus ex ipsorum factis se purgantem, atque haec pro concione recensentem c: *Quot hominum contumelias prius pertulimus? Quid acerbitatis passi non sumus? non iniurias? non minas? non exilia? non pecuniarum direptiones? non bonorum proscriptiones? non presbyterorum in mari conflagrationes? non templa profanata, atque ex templis in sepulchra mutata? non publicas senum Episcoporum, aut, vt magis proprio verbo vtar, Patriarcharum caedes? non eam immanitatem, vt piis solis immune esset omnis locus? non denique quicquid calamitatis vllis verbis exprimere quisquam possit?* & alibi d cum in ipsos Arianos inuehitur, Constantinopoli sic post alia ad populum orans: *Quin potius, inquit, tuam quidem inhumanitatem & multi libri & lingua circumferunt, quas etiam posteritas omnis exceptura est, aeternam (nisi me opinio fallit) rebus a te gestis ignominiae notam inustura. Meam vero ipse orationem prosequar.*

c Gregor. [illegible] ad [illegible]

XXXI. ABARIANIS PATRATA SCELERA

Quem populum audacia furentem in te immisi? vt vos scilicet in nos. *Quos milites in aciem eduxi? Quem belli ducem ira inflammatum, vsque quorum iussa facessebat, atrociorem, ac ne Christianum quidem ipsum, sed commodo atque congruenti sacrificio impiam aduersus nos immanitatem daemonibus suis offerentem? Quosnam precibus incumbentes, manusque ad Deum attollentes, obsidione cinxi? Quas Psalmorum cantiones tubarum clangore compressi? Quorum mysticum sanguinem cum mortifero sanguine permiscui? Quos spirituales fletus exitiosis fletibus sustuli? Quas poenitentiae lacrymas tragoediae lacrymis depuli? Quam orationis aedem in sepulchrum conuerti? Quam supellectilem rei sacrae ministerio dicatam, manibusque profanis non attrectandam, flagitiosis manibus exposui, vel Nebuzardae coquorum principi, vel Balthasaro, qui in sacrosanctis poculis nefarie perbacchatus f est, atque adeo dignas amentia sua poenas exoluit? Altaria delecta, vt ait Scriptura g) nunc autem contumeliose protrita, quisnam impudens ac perditus adolescens turpiter cantillans, corpusque inflectens impulsu nostro vobis insultauit, vel potius per quem huiusmodi nebulonem ego vnquam magnum atque augustum mysterium prodidi, ludibrioq; habui?*

f 4. Reg. [illegible] Dan. [illegible] g [illegible]

XXXII.

O cathedra praeclara, & praeclarorum virorum sedes ac requies, quaeq; multos pios sacerdotes, qui iam olim sacrae disciplinae munus obierunt, subinde commutasti: ecquis tandem ethnicus concionator te conscendit, & scelerata lingua Christianorum religionem in nectiua oratione proscindens? Virgines castae & verecundae, ne honestorum quidem virorum conspectum prae pudore ferentes, ecquis tandem ex nostris, vel ad has vsque corporis partes, quas inspicere nefas erat, probro contumeliaq; vos affecit, impiorumq; oculis triste spectaculum proposuit, flammaq; Sodomitica meliet andum? mitiores caedes, stupri dedecore tolerabiliores. Quas feras in corpora [illegible]orum immisimus, vt quidam fecitarunt, humanam naturam ob oculos omnium proponentes, nec vllum aliud crimen ipsis obiicientes, quam quod impiis dogmatibus assentiri, eorumq; societate contaminari recusassent, quam veluti serpentis virus [illegible] [illegible]mus, non illam quidem corpus labefactantem, verum ipsa animae [illegible] [illegible] inficientem? Quibus crimini datum est, quod [illegible] terra condidissent, quos ipsae quoq; bestiae honore & reuerentia [illegible] projectura? Et quidem quale hoc crimen iudicatum est, alio [illegible] atque huiusmodi bestiis dignum.

XXXIII.

Quorum Episcoporum inspectantibus [illegible], ne [illegible] lachrymas quicquam opis ipsi afferre valentibus, [illegible] carne[illegible]

ferreis vngulis lacerata sunt, cum Christo suspensa, ac perpetiendo victoriam assecuta, populumque pretioso sanguine aspergentes, ac postremo ad necem adducta cum Christo inhumanda, gloriamque adeptura: Christo, inquam, qui per huiusmodi cædes ac victimas de mundo triumphauit? Quosnam presbyteros ignis & aqua elementa inter se contraria diuiserunt, nouo & inaudito more nauigantibus prælucentes, simulque cum ea naui, in qua soluerant, conflagrantes? Quinam (vt maiorem calamitatum nostrarum partem silentio tegam) ex iis, qui talibus obsequiis gratiam apud Principes inire studebant, ab ipsis quoque crudelitatis accusati sunt? Nam etsi cupiditatibus eorum inseruiebant, sæuum tamen & crudele mentis propositum exsecrabantur. Illud enim turbulenti temporis erat, hoc rationis & consilij: illud Imperatorij sceleris, hoc animi sibi conscij, quid leges, ex quarum præscripto ius dicendum erat, postularent. hæc Gregorius, qui postea orationem conuertit ad res in Ægypto ab eisdem aduersus Athanasium fabricatas, & alia subinfert de Eustathio Antiocheno Episcopo, necnon de cæde facta nuper sancti Episcopi ab exilio redeuntis, de quo suo loco dicendum.

XXXIV. De his autem, quæ hoc potissimum anno gesta esse constat, nempe de presbyterorum in mari conflagratione, idem meminit alias ea ratione, qua prosecutus est laudes Basilij; sed & in illa dicta in laudem Heronis, presbyterum vnum tantum idem suppliciũ passum narrat, remque gestam (vt apparet saltem ex numeri diuersitate) à prioni distinctã graphice repræsentat his scilicet verbis *a*, dum primũ de acerbitate persecutionis Valentis ita præfatur: *Tanta vis, præcedente persecutione*, sub Iuliano videlicet, *acerbior ista: quod tum quidem dubia & obscura erat martyrum decertatio; nunc autem res eo redijt, vt perpessio quoque ipsa laude careat, duntaxat apud iniquos martyriorum expensores. Vultis omnibus, qui adsunt, atq; hinc etiam fortasse quamlibet insigni animi robore ac tolerantia prædito, perturbationibusq; superiori, vnius duntaxat ex his, quæ tunc perpetrata sunt, narratione lachrymas extundam? Testes autem huius sermonis permultos habeo: nam apud multos huius supplicij tragœdia permanauit; illamq; etiã tempestatis historiam (nisi me opinio fallit) omnium sæculorum posteritas exceptura est.*

a Gregor. Naz. orat. in laudem Heron.

DIRA VALENTIS PERSECVTIO.

XXXV. PRESBYTERI MARTYRIVM.

Nauis presbyterum portans, eumq; non sceleris alicuius conuictum, sed fidei causa periclitantẽ, in mare demittitur, non vt vectorem seruet, sed vt perdat. Atque is quidem, qui vehebatur, vtpote vir pietate præstans, animo erat prompto & alacri: comes autem illi ignis adiungitur: ac nouitate pœnæ maiorem in modum oblectatur persecutor. Proh spectaculum graue! proh grauem tragœdiam! Nauis mari fertur, spectantium multitudo ad littus effunditur, partim insultantium, partim illius vicem lugentium. Quonam pacto rem tantam breui oratione repræsentabo? Ignis accenditur, nauis vna cum onere suo absumitur, ignis aqua miscetur, resque inter se contrariæ ad pij viri supplicium concurrunt, duoque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo atque inaudito more facula super mare tollitur: ad quam vt suauem & amicam fortasse quispiam accessit: propior autem factus miserandum atque incredibile spectaculum offendit, nauigationem sine gubernatore, naufragium sine tempestate. Sic presbyter in cinerem dilabitur, imo ne in cinerem quidem, vtpote per vndas sparsus. Nec vero tantum apud barbaros homines sacerdotij dignitas impetrare quiuit, vt minus inhonesto saltem mortis genere interiret: aut si hoc nimium erat, at certe sepultura, quæ ne impijs quidem & facinorosis hominibus negari debet, concederetur. Hæc impij hominis, nempe Valentis, *aquorea expeditio fuit: hic impij viri finis.* atq; hactenus de eo Gregorius, quem Elias Cretensis ab aliis dictum Vrbanum, ab aliis vero Theodolum, siue Theodorum tradit, qui videtur numeratus inter illos octoginta presbyteros: sed haud facile adducimur, vt credamus vnum hunc à cæteris Gregorium separasse, cum quod oratione profitetur (id scilicet recensere, vt ab audientium oculis præ commiseratione excutiat lachrymas) magis miserabilis casus omnium, quam vnius tantum, præstare id vberius valuisset.

XXXVI. DAMASVS ... A ... ZENOBIO. Quo tempore, cum Ecclesia Constantinopolitana acerbissimis hisce quateretur fluctibus, Damasum Romanum Pontificem illuc misisse Sanct. Zenobium creatum postea Episcopum Florentinum, qui insultantem Arianorum petulantiam penitus coerceret, eius vitæ *b* Acta habent: ibique cum duos à dæmonibus obsessos, spectante populo, liberasset, Arianorum quoque procacia eo spectaculo coercita pariter traditur: non tamen pro vero habendum (quod euentus probauit) ipsos posthac omnino quieuisse, vt falso existimatum est: quin potius eo recedente liquet eosdem acrius sæuisse. Constat quidem, sanctum Basilium ad Occidentales Episcopos de his, quæ Orientalis Ecclesia pateretur, literas dedisse, quarum ipse meminit in secunda ad eosdem missa legatione, de qua agemus anno sequenti. Desiderantur tamen ipsæ litteræ Basilio primo loco ad Occidentales scriptæ: siquidem quæ ad eosdem ab ipso datæ leguntur, de aliis antea ad eos scriptis literis mentionem faciunt, quę non extant: aliæ vero inferius secundum legationum ordinem disponentur.

b Ex vetust. apud Surium tom. 3. die 25. Maij.

XXXVII. VALENS VENIT CAESAREAM CAPPADOCIAE. Iam reliquum est, vt Valentis Imperatoris iter Antiochiam proficiscentis, & vbiq; impietatis suæ atq; sæuitiæ impressa vestigia relinquẽtis, eademq; indelebilia posterorum memoriæ conseruata, oratione prosequamur. Nicomedia enim recedens, contulit se cum suis Cæsaream Cappadociæ, vexaturus Ecclesiam illam, à qua hactenus visus esset haberi contemptui: nempe quod præter suorum magistratuum sententiam creassent Orthodoxæ fidei insignem defensorem, acerrimumq; propugnatorem Magnum Basilium: quodq; tel quis iam ferme omnibus Episcopis Catholicis ex suis ipsorum sedibus pulsis ipse solus videretur inuito Imperatore sedere, aliisq; cunctis periclitantibus Ecclesiis præsto esse. Quid autem actum sit à Valente aduersus Basiliũ, cum Cæsaream venit, Sozomenus *c* & alii cum eo recitant, plane hallucinantur, dum putant aduentum Valentis Cæsaream eo tempore contigisse, quo Eusebii eius ciuitatis Episcopi aduersus Basiliũ simultas illa vigebat. Nam Basilio iam Episcopo creato, Valentem eo peruenisse, ipsa rerum gestarum series plus certo declarat: sed & ipsum accessum Valentis Cæsaream accidisse hoc anno ipso Valente cum fratre tertium Consule, quo Eudoxius defunctus est, satis est superius demõstratum. Ait igitur Sozomenus *d*:

c Sozo. li. 6. c. 11.

d Ibidem

XXXVIII. *Valens, relicta Nicomedia, iter Antiochiam versus capessit. quo quidem in itinere cum Cappadociam peruenisset, Orthodoxos pro more suo grauibus afficere incommodis, & Ecclesias eorum Arianis tradere laborauit*, &c. hæc Sozomenus. Quonam modo autem cuncta se habuerint, à nullo certius atq; fidelius, quã ab ipso Gregorio Nazianzeno, qui aderat & magna pars fuit, accipere licet. Ipse igitur publice pro concione eandem peregregiam prosecutus historiam, hisce verbis eam exorditur *e*:

e Gregor. Naz. orat. in laud. Basil.

XXXIX. VALENS QVID CVM BASILIO CAESAREAE. *Vt vero alia omnia peruagatus Valens in hanc, nempe Cæsariensem, firmam & ab omni iniuria tutam Ecclesiarum matrem impetum fecit, vt vitalem quoque illum veritatis igniculum, qui solus reliquus erat, opprimeret: tum primum malum se consilium iniisse intellexit. Nam, vt sagitta ad durius ac solidius corpus incidens, repulsus est, ac rudentis instar effractus cessit. In talem Ecclesiæ Antistitem incidit: in tantum scopulum impactus sese infregit ac dissoluit. Atq; alia quidem ex eorum, qui tunc periculum fecerunt, sermone ac commemoratione accipere licet. Nemo autem est, qui non hac memoria prodat: vocem ij demum admiratione defiguntur, qui perspecta atque explorata habent illius temporis certamina, insultus, pollicitationes, minas, illos ex Senatorio ordine ad eum missos, eumque flectere adnitentes, illos ex militari, illos ex gynæceo, nempe eunuchos, illos inquam, inter fœminas viros, & inter viros fœminas, atque vna tantum impietate viriles, qui cum naturali modo libidinari nequeant, quod vnum possunt lingua scortantur: illum denique Nabuzardum f coquorum præfectum atter sua gladios minitantem atq; ad ignem sibi congruentem transmissum.* erat hic Demosthenes dictus, de quo inferius, sed pergit Gregorius:

f 4. Reg. 25.

XL. MODESTVS PRAEFECTVS QVID IN BASIL. *Ego vero id, quod ex omnibus eius laudibus summe admiror, & quod, ne si cupiam quidem, præterire queam, breuiter, quoad eius fieri poterit, exponam. Eccui tandem incognitus ille est, qui tum apud nos Præfecti munere fungebatur, cum suapte feritate aduersus nos præsertim inflammatus (nam ab illis quoque baptismi aqua tinctus, vel potius obrutus atque consecratus fuerat) tum*

amplius

amplius quam necesse haberet, Imperatori subseruiens, atque ex eo, quod illi omnibus in rebus obsequeretur, diuturnum imperium sibi conseruans? erat hic Modestus nomine, auctor cædis (vt vidimus) octoginta illorum presbyterorum nuper in mari apud Nicomediam incensorum: qui ob egregiam improbitatem & nauatam impigre operam aduersus Catholicos præcipue, non præfecturis tantum insignitus fuit, sed & post sequentem annum cum Arintheo Consulatum gessisse reperitur: verum & auctum quoque nobilissima præfectura Prætorii, Zosimus a auctor est, quod & aperte indicant Imperatoria rescripta ad eum data: cui his versibus eleganter illusit Cyrus Theodorus b:

a Zosi. li. 4.
b Vide ora. in laudem Basilii schol. Billij 70. al. in noua edit. 72.

Præfectus es tu cæteris quidem omnibus,
Modeste, verum Basilio Magno subes:
Præesse quamuis gestias, subes tamen:
Formica sane es, rugias licet vt leo.

XLI.

CONFLICTATIO MODESTI CVM BASILIO.

Sed subdit Gregorius: *Ad hunc aduersus Ecclesiam frementem, leonisque speciem præseferentem, ac leonis more rugientem, tamque ferum & immanem, vt à multis ne adiri quidem posset, vir præclarus adducitur, immo vero ingreditur, perinde ac si non ad iudicium, sed ad festi celebrationem vocaretur. Quonam autem modo vel Præfecti audaciam, vel Basilij virtutem & sapientiam, cum qua ei restitit, satis digna oratione complectar? Quæ tua est, inquit, ratio, heus tu (nomine illum compellans, nondum enim Episcopi nomine appellandum ducebat) vt tanto imperio obsistere audeas, solusque omnium præfracte & contumaciter obluctaris? Quorsum, respondet Basilius, hæc oratio spectat, & quænam hæc est contumacia? nondum enim id satis intelligo. Quoniam, inquit ille, Imperatoris religionem minime profiteris, omnibus aliis iam substratis ac superatis. Non enim, inquit Basilius, hæc vult Imperator meus: nec creaturam vllam adorare sustineo, cum & Dei creatura sim, & Deus esse iubear. Nos vero, inquit ille, qui hæc imperamus, quid tandem tibi videmur? Nihil sane, inquit Basilius, dum hæc iubetis. Age vero, inquit ille, non magnum & honorificum existimas ad nostras partes adiungi, sociosque nos habere? Ad hæc Basilius: Vos quidem Præfecti estis & illustres, non inficias eo: minime tamen Deo præstantiores. Socios autem vos habere, mihi quidem amplum & honorificum fuerit (quidni enim, cum ipsi quoque Dei creatura sitis?) sed & alios quosdam ex his, qui nobis subiecti sunt. Non enim personarum dignitate, sed fidei integritate Christianismus insignitur.*

XLII.

MODESTVS VRGET BASILIVM.

Hac ratione commotus Præfectus, & maiori ira succensus, de subsellio surrexit, atque asperioribus verbis cum eo agere perrexit. Quid? inquit ille, potestatem hanc non pertimescis? Cur vero pertimescam? inquit Basilius. Quid fiet? quid patiar? Quid patieris? intulit ille: vnum è tam multis, quæ meæ sunt potestatis. Quænam hæc? subiunxit Basilius: fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, proscriptionem, exilium, cruciatus, mortem. Tum Basilius: Si quid aliud habes, id mihi minitare: horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit. Quonam modo? inquit ille. Quoniam inquit Basilius, bonorum proscriptioni obnoxius non est, qui nihil habet: nisi forte laceris & detritis hisce pannis indiges, ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facultates & copiæ sunt. Exilium autem haud cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum: at neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam proiectus fuero, pro mea duco: imo, vt rectius loquar, vniuersam terram Dei c esse scio, cuius aduena ego sum & peregrinus. Iam tormenta quid accipere queant, cum corpus desit: nisi forte primam plagam dixeris: huius enim solius penes te arbitrium & potestas est. Mors porro beneficij loco mihi erit: citius enim me ad Deum transmittet, cui viuo, & munere meo fungor, maximaque ex parte mortem obij, & ad quem iampridem propero.

c Psal. 23.

XLIII.

EPISCOPVS QVOMODO ELATVS ET HVMILIS.

Quo sermone obstupefactus Præfectus; Nemo, inquit, me (nomenque suum adiunxit) ad hunc vsque diem ita est allocutus, nec pari verborum libertate. Neque enim, ait Basilius, fortasse in Episcopum incidisti: alioqui hoc prorsus modo disseruisset, pro huiusmodi rebus in certamen veniens. Nam cæteris quidem in rebus ô Præfecte, mansueti & placidi sumus; atque omnium abiectissimi, quemadmodum nobis hoc lege præscriptum est d: ac non dicam aduersus tantum Imperatorem, sed ne aduersus plebeium quidem quemquam & infimi ordinis hominem supercilium attollimus. Verum vbi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum alia omnia pro nihilo putantes ipsum solum intuemur. Ignis autem, & gladius, & bestiæ, & vngulæ carnem lacerantes, voluptati nobis ac delectui potius sunt, quam terrori. Proinde contumeliis nos affice, comminare, & quidquid tibi libuerit, potestate tua fruere: audiat hæc etiam Imperator: nequaquam profecto nos vinces: nec efficies, vt impiæ doctrinæ assentiamur, tu si his quidem atrociora minitaris.

d Mat. 22. Matt. 20.

XLIV.

MODESTVS VALDE LAVDAT BASILIVM.

Hæc postquam Præfectus dixit, atque audiit, ipsiusque contentionem animi eam esse cognouit, vt nulla vi eam perterrefacere ac superare posset: ipsum quidem foras misit, atque ablegauit, non iam cum iisdem minis, sed cum quadam reuerentia & submissione. Ipse autem quam celerrime potuit, Imperatorem adiens: Imperator, inquit, ab huius Ecclesiæ Antistite victi sumus: minis superior est, sermonibus firmior, verborum blanditiis fortior. Ignauiorum aliquis quispiam tentandus est: huic autem aut vis aperte inferenda, aut non expectandum, vt minis cedat. Qua de causa factum suum improbans Imperator, Basiliique laudibus victus (virtus enim hosti quoque admirationi est) vim ipsi adhiberi vetuit: idemque ipsi accidit, quod ferro solet, quod quamuis igni emolliatur, ferri tamen naturam retinet, minusque in admirationem conuersis, illius quidem societatem haud quaquam amplexatus est, quod mutationem erubesceret: cæterum rationem quæsiuit, qua honestissime ipsi satisfaceret, quam etiam oratio declarabit.

XLV.

VALENS IMP. ADIT ECCLESIAM BASILII.

Nam cum vniuersa satellitum manu stipatus ingressus fuisset in templum (erat autem Epiphaniæ dies, cœtusque amplissimus) ac laicorum numerum auxisset, ad hunc modum defunctorie cum eo se coniunxit. At ne hoc quidem prætermittendum est. Postquam enim intus fuit, atque ipsius aures psalmorum cantu non secus ac tonitruo quodam personuerunt, plebisque pelagus vidit, omnemque ordinem & concinnitatem, quæ tam in sacrario, quam prope sacrarium erat, angelicam potius, quam humanam, atque ipsum quidem ante populum recto corpore stantem, qualem Scriptura c Samuelem describit, nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac si nihil noui contigisset, vllam in partem se mouentem, sed Deo, vt ita dicam & altari affixum: eos autem, à quibus cingebatur, cum timore quodam ac reuerentia stantes: hæc, inquam, simulque perspexit (nec enim simile quippiam vnquam viderat) humanum quiddam passus est, atque oculorum vertigine ac tenebris totus impletur. Atque id plerisque adhuc obscurum & incognitum erat.

c 1. Reg.

XLVI.

VALENS PROPE EXANIMATVR.

Verum cum dona, quæ ipsemet effecerat, diuinæ mensæ offerenda essent, nec quisquam, vt mos ferebat, simul ea caperet (quod non satis liqueret, an ea Basilius accepturus esset) tum vero manifeste se affectus prodidit. Ita enim titubare cœpit, vt nisi quispiam ex sacrarij ministris vacillantem supposita manu retinuisset, misere vtique & luctuose prolapsurus fuerit. Iam vero quæ ad ipsum Imperatorem, & quanta cum sapientia prolocutus est (cum quidem ille nescio quo modo rursus nobiscum in Ecclesiam se contulisset, & intra velum extitisset, atque in illius conspectum colloquiumque quod iampridem expetebat, venisset) quidnam aliud dicendum est, nisi Dei voces eas fuisse, quas & qui cum Imperatore erant, & nos, qui simul ingressi fueramus, audiuimus? Hinc Imperatoriæ erga nos humanitatis & clementiæ principium natum & constitutum est, hæc occasio maximam impressionis illius, qua tunc vexabamur, partem, non secus ac fluctus quosdam, fregit ac dissoluit.

XLVII.

BASILII EXILIVM.

Sequitur alia narratio superioribus nequaquam inferior. Vincebant improbi, atque aduersus Basilium exilium decernitur: nec quicquam eorum, quæ ad eam rem attinebant, desiderabatur. Nox aderat, in promptu currus, in plausu hostes, in luctu pij: nos parati atque alacres viatoris latus cingebamus: nihil denique, quod ad præclaram ignominiam spectabat, requirebatur. Qui hæc scribit Gregorius, cum tunc simul esset inter illos, qui cingebant latus Basilii, seque exilii comites sancto viro exhibere studebant, inferius tradit eadem oratione, nihil amplius Basilium sategisse, quam vt vnum ex comitibus, acceptis pugillaribus, iuberet se sequi. Rursum vero vbi supra Gregorius: *Sed quid, inquit, accidit? Exilij decretum Deus rescindit. Nam qui Ægypti aduersus Israelitas sæuientis primogenitos percussit, idem Imperatoris quoque filium morbi plaga afficit & quidem qua celeritate! Illinc exilij tabulæ, hinc morbi decretum ac scelerati scriptoris manus inhibetur; & sanctus periculo liberatur. Ita febris beneficio seruatur vir pius, Imperatoris audaciam coercentis. Quid hoc Dei iudicio vel æquius, vel celerius fingi atque excogitari potest? Postea autem Imperatoris filius ægrotabat, afflictoque corpore erat: pater etiam, vtpote pater, simul ægrotabat, remedium vndecumque morbo conquirens, atque optimos quosque medicos seligens, ac precibus, vt si alias vnquam, incumbens,*

cumbens,

tumbens, humiq; prouolutus: nam Reges quoq; humiles & abiectos reddit calamitas. nec mirum, cum Dauidem etiam prius ob filij morbum eodem morbo affectum fuisse, Scriptura testetur a.

a 2. Reg. 12.

XLIX. *Cum autem huic malo medicinam nullam inueniret, ad Basilij fidem confugit: & quoniam ob contumeliam recens illi illatam, eum suo nomine accersere præ pudore non auderet; alijs, quos arctissima familiaritate & beneuolentia deuinctos habebat, hanc legationem committit. Ille vero nihil cunctatus, nec quod fortasse alius fecisset, aduersus tempus insultans, confestim affuit, atque ad eius aduentum statim lenior fit morbus, paterque meliorem spem animo concipit. Quod nisi salsam aquam dulci admiscuisset, simul videlicet & ipsum aduocans, & hæreticis credens, sanum quoque & incolumem filium fortasse recepisset: atque id pro certo & indubitato habebant, qui tunc aderant, calamitatisque participes erant.*

VALENS FILIO ORBATVR.

XLIX. *Idem autem & ipsi præfecto,* nempe Modesto, *non multo post accidisse narrant. Nam hunc quoque morbus quispiam obortus viri sancti manibus substernit. Nam profecto plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, ac plerumque prospero rerum successu potior & præstabilior est afflictio. Aegro corpore erat, illachrymabat, distorquebatur, Basilium accersebat, obsecrabat: Satisfactionem habes, clamabat: da salutem. Et quidem hanc consecutus est, vt & ipse fatebatur, & multis huius rei ignaris persuadebat. Neque enim illius virtutes admirari ac prædicare desinebat.* hucusque Gregorius. Modesto quidem Præfecto ægrotanti, expostentique Basilii auxilium Cyrus Theodorus illis versibus insultauit:

MODESTVS PRÆFECTVS ÆGROTANS SVPPLEX ORAT BASILIVM.

Eccum ne nuper qui fremebat vt leo,
Virumq; sanctum territabat insolens:
Nunc ingemiscit, nunc miser, iam supplicat,
Petit leuamen; quodq; postulat, capit.

L. His autem sic de Valente à Gregorio recensitis veteres alii alia addunt, vt inter cæteros Gildas sapiens b: *Cum,* inquit, *ab iniquo Principe minæ huiusmodi intentarentur, quod nisi in crastinum Ariano cœno, vt cæteri, macularetur, esset omnino moriturus; dixisse fertur: Ego sane cras ero, sicut hodie: tu te vtinam mutares. Ac rursum: Vtinam haberem aliquid digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basilium de nodo follis huius absolueret.* Sed & Theodoretus c de Valente subscribere conante decreto exilii Basilio irrogandi: *Iubet,* inquit, *edictum de illo in exilium mittendo conscribi. Quod cum sua manu ratum facere conaretur, ne apicem quidem vnum alicuius litteræ facere potuit: siquidem ruptus est calamus: neque id semel, sed iterum ac tertio accidit. Ac cum impium illud edictum confirmare impensius laboraret, concussa est dextera, tremorque eam occupauit. Atque cum animo esset præ metu prope attonito, chartam manibus lacerauit.* hæc Theodoretus. Socrates d vero de puero ægrotante hæc amplius.

b Gild. ora. in Ecclesiæ ord.

c Theod. li. 4. c. 17.

CALAMVS FRANGITVR, ET DEXTERA RIGET.

d Socr. l. 4. c. 21.

LI. *Filius Valentis, nomine Galates, qui tenera admodum ætate fuit, grauiter ægrotare cœpit, vt medici de eius vita penitus desperarent. Cuius mater Dominica Imperatrix retulit ad Imperatorem, se per quietem ab horrendis visis valde diuexatam fuisse; puerumque propter contumeliam, quam Basilius Episcopus fuisset ab eo perpessus, morbo affectari. Quæ Imperator animo diligenter complectens, accersit Basilium: & quo illius faceret periculum, sic illum alloquitur: Si vera sunt tua de fide dogmata, precare, vt filius meus non moriatur. Tunc Basilius: Si, inquit, credes, ô Imperator, quemadmodum ego, & efficies, vt Ecclesia ad concordiam reducatur, viuet puer. Cui cum Imperator minime consentiret: Idcirco, inquit Basilius, de puero fiat voluntas Dei. Basilium, cum hæc dixisset, dimitti iubet: puer statim post exiit è vita.* hactenus Socrates. sed Theodoretus e hæc habet: *Magnus Basilius tum profectus ad regiam, & filium Imperatoris morti vicinum conspicatus, pollicetur eum ad vitam reuersurum, modo sacrosancto baptismate à piis hominibus donaretur. Quæ cum dixisset, exiuit. Imperator vero iureiurando, more dementis Herodis obstrictus* (nimirum dato olim Eudoxio iuramento, se nunquam recessurum ab hæresi Ariana) *quibusdam sectæ Arianæ, qui aderant, pueri baptizandi negotium dat: puerque extemplo obiit mortem.* hæc Theodoretus: at non de baptismo, sed de precibus id accidisse Sozomenus f tradit: nempe puerum, qui aduentu Basilii nonnihil conualuisset, eo dimisso, & superinductis ad preces super puerum fundendas Arianis, expirasse.

GALATES FILIVS VALENTIS.

e Theod. li. 4. c. 17.

f Sozo. li. 6. c. 16.

LII. Rursum vero à cæteris prætermissa de principe illo coquorum, quem Nabuzardum iure Gregorius nominat, Theodoretus hæc addit g: *Aderat, inquit, etiam quidam nomine Demosthenes culinæ Imperatoriæ præfectus, qui more plane barbaro orbis terræ magistrum Basilium reprehendit. At S. Basilius subridens: Demosthenem, inquit, illiteratum vidimus. Vbi vero ille maiore exardescens iracundia minari cœpit: Tuum est, inquit Basilius ille Magnus, iusculorum curare condimenta: nam cum aures habeas oppletas sordibus, sacrosancta dogmata audire non potes. Atque ita ei à Basilio responsum est.* hæc ipse. Sed post hos omnes, præstat hic, rem tantam, nempe præclarum certamen Basilii aduersus Valentem ab ipsius æquali atq; pernecessario magno illo Ephræm diacono Edesseno audire, qui sic ait h: *Dum graui morbo detineretur filius tyranni, rogabat sanctum hunc virum, vt pro eo Deum deprecaretur. Cumque is hanc conditionem proponeret: Si eum, inquit, mihi ita tradideris, vt eum ad immaculatam fidem traducam, & ab omni doctrinæ Arianæ impietate liberem, curabo ego eum. Tyrannus vero cum esset assensus, subito Basilius pro Imperatore terreno apud cœlestem se Mediatorem interposuit, cuius accepit promissum, & illi sanitatem filij attulit. Vt autem puerum sanitati restitutum viderunt serpentes, rursum leuis Imperatoris animum deprauarunt: eiusque filio accepto, baptizarunt illum aqua, non tamen spiritu: docebant reijcere Filium Dei, intus irretientes eum, & foris induentes. Intus ille Christum induebat & intra abscondebat. Ideoque non multo post spiritum miseri illius & infelicis peremit, ingratam illius mentem redarguens. Atque ita rebus stupendis Eliæ non inferiora, signisque Elisæi non minora Basilius edidit. Quemadmodum enim illi mortuos ad vitam euocarant, sic & fidelis Basilius oratione moriturum puerum à periculo abripuit: Et sicut rursus Petrus Ananiam & Saphiram fraudantes de pretio agri enecauit: ita & Basilius locum Petri obtinens, eiusque pariter auctoritatem libertatemque participans, suam ipsius promissionem fraudantem Valentem redarguit, eiusque filium morte mulctauit: vnde ad summam animi deiectionem & anxietatem redegit miseros illos & Imperatorem ipsum infidelem. At quis digne enarrare poterit imbres miraculorum, quæ ostendit beatus & fidelis Basilius rebus ipsis? Cum autem impossibile sit narratione complecti tanta illius viri recte facta; omnibus prætermissis, vnum tamen commemorantes, ostendemus etiam, quo modo rationis ac sensus expertia simul cum viro isto pugnauerint.*

g Theod. li. 4. c. 17.

DEMOSTHENES COQVORVM PRINCEPS.

h Ephræm ora. in lau. Basilii versionis Vossii.

RES GESTA BASILII CVM VALENTE.

LIII. *Nam cum omnem mouerent lapidem genimina viperarum, quo iustum e medio tollerent, assidue præsertim illius verbis simul ac miraculis tanquam telis quibusdam vulnerati accesserunt postulantes è medio eum tolli & exterminari: Grauis enim, inquiunt, nobis est etiam aspectu: siquidem valde nostris aduersatur sermonibus: propterea impossibile est, ô Imperator, nostram fidem progressum habere, isto superstite. Imperator autem illorum adductus sermonibus, incubuit ad voluntatem eijciendi Basilium in exilium. Cæterum calamus statim, nolens iniquo subuenire consilio, vltro confractus est, insipientem erudiens, quam enorme facinus patrare niteretur in seruum Christi, vnam diuinitatem Patris & Filij & Spiritus S. prædicantem, eosque qui secus sentirent, aut dicerent, tanquam canes rabidos sapienter reprehendentem. Cum autem non intelligeret tyrannus, vt qui inanimato calamo insensibilior erat, ac filius erroris, secundum quoque arripuit ad subscribendam sententiam exilij, & ad voluntatem suam iniquam perficiendam: quem etiam vidit confringi, nolentemq; communicare malo, quod ipse conabatur facere.*

VALENTIS CALAMI TRES PERFRACTI.

LIV. *Quid studes, ô Imperator, in peregrinam eijcere regionem eum, qui continet inhabitatorem vniuersa implentem? Cur circumuenire & opprimere tentas eum, qui à nemine capi potest? Quamobrem ciuitate pellis ciuem cœlestem & domesticum Dei? Nam si & tertium calamum sumpseris etiam confringi videbis, nolentemque parere ac cooperari tibi, sicut re ipsa compertum est. Tunc perspicue omnibus præconis voce victoria pronunciata est, & illustre trophæum inuicti militis Christi erectum. Tres calami consubstantialitatem Trinitatis prædicanti patrocinati sunt. Manus ad sententiam proferendam accelerabat, & calami illam iniustam demonstrarunt. Manus ad improbum exilij decretum scribendum festinabat, & calami inanem festinationem ac studium retardabant. Et sicut virga Moysis confudit omnes incantatores & reliquos veneficos Aegypti; ita & calami subito consilium impiorum ac filiorum tenebrarum destruxerunt.* hactenus S. Ephræm: quem

quidem haud latere voluit Deus Magnum Basilium tot tantisq; victoriis auctum, vt eius victoriæ atq; triumphi eximius fieret prædicator. Quo modo autem id acciderit, ipso narrante discemus.

LV. Deus enim Ephræm per visum admonuit, vt egregium conueniret athletam, & qualis quantusq; esset, ostendit. Res gesta ita ab ipso S. Ephræm describitur in Panegyrico, quem dixit in eiusdem Basilii laudem, his verbis: *Dominus miserandi occasione se offerente, in quadam ciuitate miser. cordia motus est super me. Illic vocem ad me dicentem audiui: Surge, ô Ephram, & comede cogitationes, & sententias. Cui respondens dixi in magna anxietate: Vnde ego, Domine comedam? Et ait ad me: Ecce in domo mea vas splendidum & magnificum est, quod tibi suppeditabit cibum. Super dictis autem multum admiratus exurgens perueni ad templum altissimi: & cum sensim ad vestibulum ascendissem, & præ desiderio in introitum prospexissem: vidi in sanctis sanctorum vas electionis totam armento ouium præclare extensum, verbisque maiestate plenis exornatum atque distinctum, omniumque oculos in illud defixos. Vidi Ecclesiam ab eo spiritu vegetatam, eiusque in viduas ac orphanos potissimum commiserationem. Vidi ibi apud eum fluminis instar lachrymarum fluenta, & velut vita cunctis quasi aureos radios diffundens: ipsum autem pastorem pennis spiritus sursum pro nobis preces sustollentem, filiumque orationis deducentem. Vidi ab ipso Ecclesiam ornatam & delectam, aptissime compositam. Prospexi ab ipso, manare scilicet, doctrinam Pauli, legem Euangeliorum, & timorem mysteriorum. Prospexi ibi vtilem & salutarem sermonem ad ipsum vsque cœlum sublimiter tollentem se, atque vt tibi paucis complectar, vniuersum illum cœtum splendoribus gratiæ resplendentem. Hic vero tanctio ita religiose ex electo vase regis ... laudans sapientem & benignum Dominum, qui se cum glorificantes glorificat.*

LVI. *Peracto autem auditorio, Spiritu Sancto reuelante, me adesse cognouit. Qui meam vtilitatem ac ... curans per interpretem interrogabat me, dicens. Tune es Ephram, qui præclare collum inclinatum iugo salutaris verbi subiecisti? Et respondens dixi: Ego sum Ephram, qui ... cursum a cælesti cursu seiungit. Cumque me apprehendisset, sancto suo osculo consalutauit, instruxitque mensam epulis sapientis ac sanctæ & fidelis ... ipsius, non quidem corruptibilibus conditam ferculis, sed immortalibus refertam sententiis. Docebat enim quibus recte facta possimus ... Dominum, quo pacto peccatorum prohibeamus ... quo pacto etiam passionum occultarum ingressum, quo pacto ... virtutis possessionem capiamus, & quo pacto ... placabilius medeatur. Lugensque exclamauit, & dixit: ... meum ac segnem custodi, tu me in rectam semitam dirige, ... meum lapideum compunge. Ad te enim per spiritum Deus ... me, vt animam meam cures. Ipse animam ... requietis. Hic mihi præclari magistri studium diligenter attende, &c.* subdit his, Sanct. Basilium diserto & opportuno sermone imbuisse spiritum ipsius, vt plane maximam cum gaudio vtilitatem sit consecutus, cum præsertim Basilii oratio in laudem quadraginta martyrum tunc se copiose diffudeirit: vbi è contra post eius obitum ipse Ephræm memor insignium certaminum Basilii aduersus Modestum Præfectum, atque Valentem imperatorem, sua oratione patentibus Basilium prædicarit. Hæc ipse pluribus. Addunt nonnulli, tunc temporis S. Basilium eam Ephræm fuisse gratiam impertitum, vt Græce dicta intelligeret, atque Græce pariter loqueretur. sed quoniam nihil de his ipse Ephræm, qui testatur sibi Basilium per interpretem esse locutum; libentius dicere prætermittimus, pauciora potius referre contenti, quæ omnia sint fide munita, atq; acceptatione dignissima, quam plura veritate nutantia inculcare. At ad Basilii noua certamina redeamus.

LVII. Non hic quidem finis impositus est Basilii cum magistratibus certaminibus. Siquidem Eusebius auunculus Imperatricis, nactus Ponti & Cappadociæ Præfecturam alio tempore (quo autem anno Basilii Pontificatus, nescitur) eidem non parum negotii facessiuit: de quo idem Gregorius Nazianzenus hæc habet b: *Is, qui nefarium Ader aduersus Israelem olim excitauit, item contra hunc quoque Ponticæ prouinciæ Præfectum excitat: hoc quidem prætextu, quasi mulieris cuiusdam causa succensebat, sed re vera quod impietatis patrocinium susciperet, ac pietatem oppugnaret. Mitto alias contumelias, quibus Basilium vexauit: quod perinde est, ac si Deum dicerem aduersus quem & cuius causa bellum gerebatur. Quod vero & eum, qui contumeliam inferebat, maxima ignominia affecit, & pugilem nostrum summopere extulit (si modo magnum quiddam & excelsum existimandum Christiana sapientia florere, & huius laude vulgus anteire) id oratione persequar. Mulierem cuidam amplissimo loco nata, cuius maritus haud pridem extremo vita die functus erat, Iudicis assessor vim afferebat, inuitamque ad nuptias pertrahebat. Illa autem cum nulla ratione hanc vim effugere posse, consilium capit non maioris audaciæ, quam prudentiæ plenum. Ad sacram enim mensam confugit, Deumque aduersus hanc iniuriam propugnatorem sibi adoptat.*

LVIII. *Quid igitur per Trinitatem ipsam (vt forensi quoque dicendi genere nonnihil inter laudes vtar) faciendum fuit, non dico Magno Basilio, ac de his rebus aliis leges statuenti, sed alii cuipiam longe illo inferiori, dum tamen sacerdoti? Quid aliud, nisi vt eam assereret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiæ & legi, quæ altaribus honorem haberi iubet, manum porrigeret; omnia denique potius faceret & pateretur, quam vt inhumanius vllum aduersus eam consilium iniret, sueque & mensam sacrosanctam, & fidem etiam illam, cum qua supplex erat, contumelia afficeret?*

LIX. *Nequaquam, inquit, nouus Iudex, sed omnes imperio meo cedere, ac Christianos leges suas perfide prodere oportet. Ille igitur supplicem deposcebat: hic omni vi retinebat. Ille rursus furore concitatior, ac magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutarentur, ignominiæ causa id potius faciens, quam quod eiusmodi quicquam necesse esset. Quid ais? illiusne viri cubiculum ab omni vitioso affectu tranquilli, quem Angeli complectuntur, quem vel solum intueri fœminæ reformidant?* hæc Gregorius. sed & in talem audaciam ita Cyrus inuehitur iambicis:

Præfecte, quodnam dedecus? iniuria
Quænam hæc? requiris in domo mulierculas
Tectoque puris Angeli Basilii?
Nec extimescis vindicis fulmen Dei?

Sed pergit Gregorius: *Nec eo contentus, ipsum insuper adesse, & causam dicere iubet, neque id placide & humane, sed quasi vnum ex iis, qui capitis damnati sunt. Aderat Basilius. Ille ergo ira & arrogantia plenus sedebat: hic stabat, quemadmodum Iesus meus, Pilato iudicante d: Cunctabantur porro fulmina, Deique gladius e adhuc exacuebatur, & differebatur, arcusque ita contendebatur, vt tamen retineretur f, pœnitentiæ videlicet tempus aperiens. Hoc enim apud Deum in more atque vsu positum est.*

LX. *At hic mihi, quæso, alterum persecutoris & athletæ certamen vide. Pallium detrahi ac lacerari iubebat. At ille: Exuam præterea, si ita libet, etiam tunicam. Carnis expertem verberibus se affecturum minabatur. Corpus submittebat. Vngulis lacerare. At ille: Huiusmodi, inquit, laniatione medicinam afferes hepati, magnopere, vt vides, me affligenti ac debilitanti. Atque hi quidem in his erant. Ciuitas autem simulatque huiusce mali communisque periculi certior facta est (neque enim quisquam erat, qui non contumeliam ipsius periculum suum esse interpretaretur) tota furore corripitur atque inflammatur: ac velut fumo examen mouente, certatim omnes cuiuslibet generis & ætatis excitantur & exurgunt, ac præsertim armorum opifices, Imperatoriique textores. Nam hi in huiusmodi rebus acrius mouentur, atque ob libertatem ac licentiam, qua fruuntur, ad audendum sunt paratiores. Vnusquisque porro armorum vice erat vel quod ars offerebat, vel quod in præsenti tumultuarie confecerat. Faces in manibus, saxa, fustes in promptu, vnus omnium cursus, vnus clamor, communis animorum alacritas. Armabat eos ira, imo ad prælium ducebat. Ne mulieres quidem tunc armis carebant, hac nimirum occasione animos earum exacuente (radii autem ipsis hastarum loco erant) imo nec mulieres iam manebant, quippe quas zelus roborasset, atque in virilem fortitudinem animique magnitudinem traduxisset. Quid multa? Pietatem omnes ita demum inter se partituros censebant, si ipsum Eusebium Præfectum diuiderent, ac discerperent. Atque is maiorem apud eos pietatis laudem habiturus videbatur, qui primus ei, qui tantum facinus aggressus esset, manum iniiceret.*

LXI. *Quid cum igitur audax ille & fastuosus Iudex? Supplex erat, miserandus, calamitosus, quouis homine deiectior: quoad ... tectum ille citra sanguinem martyr, & citra plagas ... nam affectus, populo sui reuerentia ægre represso, supp...*

a Naz. de hil. in Gregor. Naz. or. in laud. Basil. b Greg. Naz. Nazianz. or. in laud. Basil. c 3. Reg. 21.

EPHRAM CONVENIT BASILIVM.

CONGRESSVS BASILII ET EPHRAM.

EVSEBIVS PRÆFECTVS ... SIBI ...

BASILIVS IGNOMINIOSE TITVRBARI ... TVR ... IVDIC.

d Matth. 27. e Ezec. ... f Psal. ...

POPVLVS IN ... BASILIVM.

PRÆF. TERRIT.

ac vexatorem à periculo vindicauit. Hæc sanctorum Deus, qui omnia facit, atque in melius commutat, qui superbis resistit a, humilibus gratiam impertitur. Quid ni autem is, qui mare scidit, & fluminibus cursum inhibuit, & elementis vim attulit, & manuum extensione trophæum erexit, vt exulem populum conseruaret, idem hunc etiam à periculis extraheret? Atque hic mundanum externumque bellum conclusum est, finemque habuit, Deo fauente, lætum atque solutum, qualemque fides eius merebatur. hactenus de his Gregorius.

a Iac. 4. 1. Petr. 5.

LXII. VESTIANA VIDVA MONIALIS. b Extat apud Lipoman. to. 2. & Sur. to. 4. die 19. Iulij.

At quid de vidua illa? Transmisit eam mox S. Basilius ad monasterium sacrarum virginum, cui soror Basilii S. Macrina præerat, illicq; vna cum virginibus magno studio monasticæ vitæ institutum, & ipsa excoluit: ipsius namque meminisse putatur Gregorius Nyssenus in epistola illa ad Olympium b, qua eiusdem S. Macrinæ res gestas post obitum eius conscripsit, his verbis: *Inter eas erat numero quædam fœmina nobilissima diuitiis & genere & corporis forma atq; aliis nominibus illustris in ipsa adolescentia constituta. Hæc viro cuidam honestissimo in matrimonio collocata fuerat, sed breui tempore cum illo vixerat. Quare coniugio liberata, viduitatis suæ custodem & magistram magnam Macrinam elegerat, & cum virginibus plurimum versabatur, vt ab eis rectam, & ex virtute viuendi rationem edisceret. Vestiana illi nomen erat, pater Araxius vocabatur, vnus è numero Senatorum summi Concilij.* at de rebus Basilii hoc anno gestis hactenus.

LXIII. VALENS PROFICISCITVR ANTIOCHIAM. c Socr. li. 4. c. 13. d Sozo. li. 6. c. 18. e Theod. l. 4. c. 15. 16. 17. f Ammian. lib. 26.

Quantum autem temporis manserit Valens Cæsareæ Cappadociæ, haud certum est: illud tamen constat, institutam profectionem Antiochiam, postquam inde discessit, prosecutum esse, id testantibus Socrate c atq; Sozomeno d, affirmantibus iisdem inde esse profectum Edessam Syriæ ciuitatem: cum nihilominus præpostero ordine Theodoretus e primum recenseat res à Valente gestas Edessæ, inde vero quæ cum Basilio Cæsareæ Cappadociæ contigerunt. At refellimus superius, & hic quoque confutamus, quod tradunt iidem Socrates atq; Sozomenus, istiusmodi profectionem Valentis Antiochiam accidisse ipso ferme eiusdem Imperatoris exordio: nam Ammianus f ab instituto reuocatum tradit à Procopii excitata tyrannide. Accuratius sane Cedrenus aduentum Valentis Antiochiam ponit anno sequenti. Quæ ergo dicti auctores gesta referunt à Valente Antiochiæ, vt Meletii exilium, & alia, non tunc quidem, sed hoc ipso tempore contigisse, affirmare necesse est. At quænam ea sint, hic singula reddamus.

LXIV. VALENS PELLIT MELETIVM.

Qui tanto studio Cæsareæ in Cappadocia Valens Imperator S. Basiliũ aggressus est, ab ea Ecclesia eum exturbare conatus, eodem plane nisu Meletium Antiochenæ Ecclesiæ vnius ibi Orthodoxorum partis agentem Episcopum (nam alteri Paulinus præerat) inuadit: qui haud pridem pulsus à Iuliano, post longas peregrinationes ob Orientales Ecclesias insumptas Antiochiam reuersus erat. Tertio namque ipsum exulasse, cum Gregorius Nyssenus g affirmet, eum primo sub Constantio, secundo sub Iuliano, tertio vero sub Valente eadem exilii sententia condemnatum fuisse, dicere opus esse videtur. Ait enim Gregorius: *Denuo reditus ac rursus exilium, atq; tertium accidit, donec hæretica caligine discussa, Dominus radio pacis admoto, requietis aliquam à diuturnis laboribus spem fecit.* hæc ipse. At de Valente & Meletio sic Sozomenus h: *Interim vero ipse Valens in Syriam concedit: nam verebatur; ne Persæ fœdera ad triginta annorum spatium, regnante Ioniano facta, rumperent. Cæterum totus hic nihil nouarum rerum molirentur, Antiochiæ commoratus est. Quo quidem tempore Meletium Episcopum addixit exilio: Paulino autem propterea pepercit, quod vitæ eius sanctimoniam reuerebatur.*

g Gregor. Nyss. orat. in fun. Meletii. h Soze. l. 6. c. 7.

LXV. i Extat apud Sur. to. 1. die 12. Febr.

Ioannes vero Chrysostomus in oratione illa i panegyrica, quam habuit anniuersaria die natalis Meletii, anno quinto (vt ait) ab eius exitu, vnius tantum meminit exilii Meletii: post quod cum reuersum dicat quiete egisse, quousque vocatus est à Theodosio ad Concilium Constantinopolitanum, de vltimo eius exilio intellexisse oportuit. De quo, antequam ex eius verbis agamus, sciat lector, homiliam illam esse germanam Ioan. Chrysostomi, quippe cuius fragmentum recitatum habetur in Concilio Niceno k secundo, necnon à S. Ioanne Damasceno l, vt tanti patris testificatione pius antiquorum sacratum imaginum cultus redderetur firme probatus atq; defensus. Agens enim Chrysostomus de propenso Antiochenorum erga Meletium studio & amore, hæc in primis digna memoria prædicat. *Cum, inquit, eum à principio in ciuitatem ingressum excepissetis, vnusquisque filium suum appellabat ab illius appellatione, per appellationem existimans vnusquisque in domum suam sanctum illum introducere: patresq; auos, & proauos matres prætereuntes, beati Meletij nomen imponebant liberis, quos pepererant.* & inferius eosdem Antiochenos alloquens, subdit:

k Nic. Concil. Act. 4. l Ioan. Damasc. de imag. lib. 2. MELETII NOMEN ET IMAGINEM ANTIOCHENI SVNT VENERATI.

LXVI. *Non ad nomen autem solum adeo fuistis affecti, sed ad ipsam etiam figuram corporis. Quo modo enim fecistis in nominibus, hoc etiam fecistis in illius imagine. Etenim in palis annulorum, & in simulacris**, *& in phialis, & in thalamorũ parietibus, & vbique sacram illam multi expresserunt imaginem: vt non solum audirent sanctam illam appellationem, sed etiam vbique viderent figuram corporis, & eius excessus duplicem haberent consolationem.* hæc de Meletio Chrysostomus, citata (vt diximus) in Niceno Concilio. Sed & de eius tam animæ, quam corporis facie, necnon de nomine hæc iambis habet Gregorius Nazianzenus m:

* poculis, m Gregor. Naz. carm. de vita sua.

Quos inter vnus vir erat pius admodum,
Simplex, apertis moribus, plenus Deo,
Placidusq; vultu, fortis & prudens simul,
Segetem vel ipso spiritus vultu indicans.
Quis, nostra quem vox sonat, ignorat virum,
Antiochiæ vrbis Præsulem: in quo nomini
Res congruebat, rursus ac nomen rei:
Nam nomen illi melleum & mores erant. hæc Gregorius.

MELETII EFFIGIES AD MANSVETVDINEM COMPOSITA.

LXVII. Sed age iam ipsam de eius exilio historiam percurramus. Post triginta enim dies, ex quo Antiochiam reuersus erat, rursum coactũ fuisse exilio solum vertere, Chrysostomus tradit: sed quid tunc acciderit, idem subdit his verbis n: *Operæpretium est autem, ne illud quidem prætermittere, quod accidit in eius persecutione. Nam cum Præses ciuitatis eum in vehiculo extret per medium forum, & prope fecisset sedere illum sanctum: lapides vnde crebriores vndique in caput Præsidis ferebantur, ciuitate nequaquam ferente separationem, sed potius volente priuari vita præsenti, quam videre sanctum illum auelli. Quid ergo tum fecit ille beatus? Cum vidisset ictus lapidum, complexus suis vestibus contexit caput Præsidis, simul & inimicos pudore affecit ob insignem mansuetudinem. & suos decens discipulos, quantam ostendere oporteat patientiam in eos, qui iniuria afficiunt, & quod non solum nihil oporteat eis malefacere, sed etiam si ab aliis eis immineat periculum, id quoque omni studio propulsare. Quis tunc non fuit obstupefactus videns & insanum amorem ciuitatis, & summam philosophiam, lenitatemque & mansuetudinem Meletij? Erant enim admirabilia ea, quæ acciderunt. Pastor abigebatur, & greges non dispergebantur: gubernator expellebatur, & scapha non mergebatur: agricola fugabatur, & vitis plus fructus ferebat. Quoniam enim vinculo charitatis eratis inter vos inuicem colligati: non illatæ tentationes, non impendentia pericula, non viæ longitudo, non diuturnitas temporis, neque quicquam aliud potuit vos disiungere à beati pastoris Meletii consuetudine. Sed expellebatur quidem, vt esset procul à filiis: contigit autem contrarium: magis cum vobis constringebatur vinculis charitatis; & cum secum vniuersam accepisse ciuitatem, iuit in Armeniam.* hæc Chrysostomus. Quid vero idem Meletius vna cum S. Basilio in Armenia egerit, dicemus anno sequenti.

n Chrys. homil. de S. Meletio apud Sur. to. 1. die 12. Febr. MELETII EXVLANTIS VIRTVS SPECTATA.

LXIIX. Cum igitur longas moras Valens traheret Antiochiæ, in eo totus fuit, vt Arianæ doctrinæ aduersantes valde oppugnaret. id quidem Socrates in primis testatur his verbis o: *Ibi commoratus, omnes, qui Arianam detestabantur doctrinam, hostiliter expugnare cœpit. nam eos, vtpote contra Arianam opinionem fidei consubstantialitatis firme adhærescentes, non solum per omnes fere Orientis ciuitates ab Ecclesiis expulit; verum etiam hoc supplicio de illis sumpto minime satiatus, varia cruciatus genera illis irrogauit: ac multo maiorem numerum, quam qui supra citatus sit,* nempe octoginta presbyterorum, *cum aliis diuersis mortis generibus, tum potissimum in flu-*

o Socr. l. 4. c. 14. QVID VALENS IN ANTIOCHENOS.

mina demergendo, e medio sustulit. hæc Socrates, eadem quoque Sozomenus a. Ingentem quidem fuisse persecutionem illam atq; posteris memorabilem, qua Valens Orthodoxos exagitauit, S. Augustinus b contra Petilianum agens insinuat.

a Sozo. li. 6. c. 18.
b Aug. contra lit. Petil. lib. 2. c. 91.

LXIX. Quid vero Catholici? Addit ad hæc Theodoretus c: *At Flauianus & Diodorus, tanquam rupes quadam fluctus irruentes fregerunt. Nam Meletio longe à suo grege vitam degere coacto, hi duo curam gregis susceperunt: & tunc lupis sua fortitudine & sapientia resistunt, tum ouibus conuenientem curationem adhibent. Itaque à radicibus montis depulsi (nam antea eiecti fuerant è ciuitate) oues ad ripas vicini fluminis pascebant. Non enim more eorum, qui Babylone olim captiui tenebantur, organa suspenderunt, sed conditorem & patronum suum in omni loco dominationis eius hymnis celebrarunt. Ceterum ne isto quidem in loco conuentum piorum pastorum Christum Dominum diuinis laudibus efferentium agi, hostis ille passus est. Proinde duo illi pastores admirabiles, diuinis ouibus velut in gymnasium bellicum coactis, spirituales herbas eis demonstrant. Atque Diodorus vir sapientissimus fortissimusque tanquam fluuius limpidus & ingens tum suorum animos fortitudinis riuulis irrigauit, tum aduersariorum blasphemias sinceræ doctrinæ vndis penitus obruit. Qui vt generis splendorem pro nihilo putauit, ita erumnas pro fidei defensione libens perpessus est.*

c Theod. li. 4. c. 25. 24.

FLAVIANVS ET DIODORVS LOCO MELETII MAGNA PRÆSTANT.

LXX. *Flauianus autem, optimus vir, etsi ex patriciis ortus, tamen solam pietatem nobilitatis loco numerauit, & tanquam palæstræ magister, magnum Diodorum, velut athletam, in omni certaminum genere exercitatissimum perunxit. Nam id temporis, quanquam ipse in conuentibus Ecclesiasticis minime concionatus est, illis tamen, qui illud munus obibant, magnam copiam argumentorum & sententiarum è sacris literis petitarum suppeditauit. Atque vt illi arcus contra Arianam blasphemiam tendebant: ita hic ex mente, tanquam ex pharetra, telas subministrabat. Quin etiam hæreticorum retia priuatim & publice disputando facile disrupit, & argumenta ab illis proposita aranearum telis similia esse demonstrauit. Istis duobus se in prælio socium præbuit Aphraates, cuius vitam in historia nostra, quæ inscribitur, Philotheus, conscripsimus. Nam salutem ouium sitæ ipsius tranquillitati anteponens, gurgustio, in quo vitam monasticam excoluerat, relicto, labores pascendi gregis Dominici sibi imposuit. At licet superuacaneum putem hoc loco commemorare, quantas virtutis opes collegerit, præsertim cum in alio opere illud ipsum litteris consignarim: vnam tamen rem ab eo gestam huic peraccommodatam historiæ percensebo.*

LXXI. APHRAATES MONACHVS QVID CVM VALENTE. *Orontes fluuius palatium à Septemtrionibus præterfluit: à meridie autem amplissima duarum contignationum porticus, turres vtrinque habens excelsas, in ipso vrbis muro ædificata est. Inter palatium & fluuium est via publica, quæ eos, qui per portas suas ex vrbe egrediuntur, excipit, rectaq; ad agros suburbanos ducit. Hac forte transiens diuinus ille Aphraates, se ad bellicum gymnasium, quo sanctis omnibus conuenientem curationem adhiberet, contulit. Hunc Imperator, oculis de sublimi ex porticu regia deiectis, vidit pallio vili ac sordido indutum, & cito gradu, licet confectum pene ætate, incedentem. At cum quidam dixisset: Hic est ille Aphraates, ex cuius nutu pendet ciuitas vniuersa. Ibi tum Imperator: Cedo, inquit, quo te conferas? Ille tum sapienter sane & apposite: Pro tuo, inquit, regno precaturus. Tum Imperator: At domi, inquit, tibi manendum est, & intra cellam, vt lex monastica postulat, orandum. Cui diuinus ille vir: Præclare admodum, inquit, dicis, ô Imperator. Istud sane mihi faciendum est, & hactenus feci, dum oues Saluatoris pace fruerentur: verum quoniam iam magnopere perturbantur, & multum illis impendet periculi: necesse est omnes vias persequi, non modo ne à feris capiantur, sed etiam vt conseruentur incolumes.*

LXXII. D. GNA COLLATIO. *Nam dicito mihi, quæso ô Imperator: si filia alicuius essem, & sederem in conclaui, vt ædes curarem, atque inde cernerem flammam in eas incidisse, ædesque paternas iam conflagrare: dicito mihi, inquam, quid me facere oporteret; intus ne manere, & ædes incensas negligere, expectareque donec flamma impetus longius peruaderet; an relicto conclaui, sursum deorsumque cursitare, & aquā afferre, qua flammam extinguerem? Hoc certe te responsurum constat: nam hæ sunt partes filiæ prudentis & prouidæ. Atque hoc ipsum nos agimus, ô Imperator. Etenim cum tu iam in Patris nostri ædes flammam iniecеris, nos circumeuntes festinamus, quo eam mature possimus extinguere. Quæ cum locutus esset Aphraates, Imperator ei interminatus conticuit.*

LXXIII. *Verum vnus ex eius cubiculariis grauiores contra hominem diuinum iactauit minas, & propterea talem plagam accepit. Forte ei cura balnei commissa fuit. qui simul vt Aphraatem verbis contumeliosis insectatus fuerat, ad balneum Imperatori parandum se contulit. Cumque ingressus esset, repente de potestate mentis deturbatus, in aquam calidissimam minimeq; temperatam se præcipitauit, illicoque obijt mortem. Imperator autem sedens illum expectat, vt ei indicet, quando ad balneum iturandum sit. Vbi vero multum temporis præterierat, alios mittit, qui moræ causam sibi significent. Hi ingressi balneum, cum omnia intus loca oculis lustrassent, tandem offendunt hominem in aqua feruente minimeque temperata mortuum, corpusque eius ardore dissolutum. Quare Imperatori nunciata, didicere omnes, quantum ponderis Aphraatis haberet oratio. Attamen de impia sua doctrina minime defluxerunt, sed more Pharaonis cor suum indurarunt: ipseque ille Imperator, quamuis cognito sancti viri miraculo obstupesceret, non tamen eius furor contra pietatem incitatus consedit.* At Theodoretus de Aphraate atq; e Valente hic hactenus, cæterum in Philotheo hæc addit d:

d Theod. Philoth.

LXXIV. *Hinc, inquit, factum est, vt metus inuaderet Imperatorem, & omnes, qui armabantur aduersus pietatem. Sparsa est autem fama per totam ciuitatem, quales infelix ille luerit pœnas contumeliæ, qua affecit Aphraatem: omnesque Deum Aphraatis perpetuis celebrabant laudibus. Hoc, etsi instarent aduersarij, obstitit, quo minus homo Dei mitteretur in exilium. Imperator enim perterritus, eos quidem, qui hæc suadebant, auersabatur, virum autem reuerebatur. Porro aliunde quoque eius virtutem didicit: Equus quidam bono genere natus, & portare apprime doctus, erat Imperatori carissimus. Morbus quidam, qui ei acciderat, male habebat Imperatorem: retinebatur autem humidorum excrementorum excretio. Ad eum curandum accersebantur, qui in hac arte fuerant exercitati. Sed cum eis esset etiam morbo inferior, Imperator quidem molestia afficiebatur: lamentabatur autem is, cui equorum cura fuerat credita. Cum esset autem pius, & fide firmus, in meridie venit vna cum equo ad magni Aphraatis habitaculum; & cum morbum dixisset, & fidem suam significasset, orauit, vt solueret morbum suis precibus. Ille vero nihil cunctatus, sed statim Deum precatus, iussit aquam hauriri ex puteo: & cum ei salutaris Crucis signum imposuisset, iussit eam ad equum afferri. Is autem bibit plus, quam consueuerat. Deinde cum oleum diuina inuocatione impleſſet benedictione, equi ventrem iniungit; & manus contrectatione statim morbus est sublatus. Lætus ergo homo, equo accepto euenit ad stabulum. Vespere autem (solebat enim eo tempore venire ad stabulum Imperator) venit, & interrogauit, quo modo equus se haberet. Is vero cum & sanum esse significasset, & equum valentem & exultantem, hinnientemque & collum superbe erigentem eduxisset: rogauit eum causam sanitatis. Ille autem diu cunctatus (verebatur enim ostendere medicum, sciens eum, qui rogabat, ei esse infensum) tandem verum coactus est dicere, & docuit modum curationis: obstupuit quidem Imperator, & confessus est eum esse virum admirabilem: nec tamen à priori destitit insania, sed perrexit furere aduersus Vnigenitum, donec à barbaris fuit igne consumptus.* sed hæc multo postea. Recenset autem Theodoretus alia eiusdem viri sancti miracula, quibus pariter fides Catholica cunctis rem attentius considerantibus testata reddebatur.

SABINA... PRÆ... APHRA... TVR.

LXXV. Fuit Catholicis Antiochenis haud minori adiumento, quam Aphraates, insignis ille Iulianus cognomento Saba, & ipse gratia miraculorum insignis, quique feliciter idipsum præstitit, quod ille: quæ omnia ad maximum profectum Euangelii conducebant: vt dici posset illud Dauidicum e ad hæc accommodatum: *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.* nam cum persecutionis altiores fluctus nauiculam vrgerent Ecclesiæ, Dei omnipotentis eam regentis virtus excelsior miraculorum operatione cunctis spectantibus apparebat. Quanam autem occasione Iulianus perductus fuerit Antiochiam, idem Theodoretus docet his verbis f: *Eodem tempore ille fama celebritate insignis Iulianus, cuius supra mentionem feci, & relinquere solitudinem, & Antiochiam venire coactus est. Nam cum Ariani educati mendaciis & ad calumnias contexendas valde parati, magnum illum virum sua sectæ fauere constanter affirmarent,*

e Psal. 92.

IVLIANVS SABA ... f Theod. ...

maiores, tria veritatis luminaria, Flauianus, Diodorus, & Aphraates, Acacium strenuum veritatis athletam, qui postea Ecclesiam Beroœensem valde sapienter gubernauit, mittunt ad Iulianum virum omni genere laudis præstantem, oratum, vt in infinitam hominum multitudinem misericordem se præbeat, aduersariorum de se confictum mendacium coarguat, doctrinam denique veritatis confirmet.

Quonam modo autem id ipse Acacius ad hanc rem legatus tandem persuaserit Iuliano, secumque duxerit, & quæ egregia miracula tum in via, tum Antiochiæ ab eo edita sint; hæc omnia ad confutandam Arianorum calumniam & doctrinam per eum à Domino facta, enarrare ex eiusdem auctoris Philotheo, in quo viri clarissimi res gestas est fusius prosecutus, dignum existimamus. accepit ille cuncta hæc de ipso ab eodem eius comite Acacio Berœensi per omnia fidei integerrimæ viro: quæ sic ipse describit a:

a Theod. in Philot. c. 2.

LXXVI.

Persuadent ijdem, qui supra, Meletius, Diodorus, & Aphraates magno illi Acacio, cuius fecimus mentionem, vt viæ acciperet comitem suum quidem magistrum, sancti vero senis discipulum insignem illum Asterium: curreret autem ad communem pietatis splendorem & Euangelicæ doctrinæ fulcimentum, & persuaderet, vt relinqueret quidem illam in solitudine versandi rationem, veniret vero, vt ferret auxilium tot millibus, qui fraude interibant, & rore sui aduentus flammam extingueret Arianam. Cucurrit diuinus Acacius, & assumpto, vt iussus fuerat, magno Asterio, accessit ad maximum lumen Ecclesiæ Iulianum: & cum eum salutasset: Dic mihi, inquit, ô pater, quanam de causa totum hunc laborem tam libenter toleras? Cum is autem respondisset: Et corpore & anima, vitaque & omnibus, quæ ad vitam pertinent, est mihi Dei cultus pretiosior: tenor autem, quoad eius à me fieri potest, illi à sorde mundum offerre ministerium, & ei perpetuo placere.

CONVENIT ACACIVS IVLIANVM.

Ostendam tibi, inquit Acacius, rationem, per quam ei plus quam nunc seruias. Idque didicimus non solum vtens ratiocinatione, sed vt qui id ab eius doctrina didicerim. Cum enim Petrum aliquando rogasset, an eum plus quam alij amaret b, & didicisset id, quod sciebat vel ante Petri vocem: Tu enim, inquit, nosti Domine, quod amo te: ostendit ei quidnam agens eum magis coleret: Si enim, inquit, amas me, pasce oues meas, & pasce agnos meos. Hoc quoque tibi, ô pater, est faciendum: periculum enim est, ne oues à lupis intereant: eas autem valde amat, qui à te valde amatur. Est vero proprium amantium, illa facere, quæ cum fiunt, ei, qui amatur, grata sunt. Et alioqui non paruum est periculum, multorumque & magnorum illorum sudorum detrimentum, si pati potueris negligere & tacitus præterire, veritatem quidem grauiter oppugnari, eos autem, qui ei adhærent, captiui, ad eos vero venandos esse escam tui nominis appellationem: te enim habere socium suæ impietatis gloriantur & iactant præsides Arij abominationis. Hoc cum primum audisset senex, quietem quidem iubens valere ad tempus, neque ciuitatis strepitus, quod eis non esset assuetus, refugiens, accurrit Antiochiam.

PERSVADET IVLIANO ACACIVS ADVENTVM ANTIOCHIAM.

b Ioan. 21.

Cum autem duorum vel trium dierum iter confecisset in solitudine, noctu venit in quoddam prædium. Quædam autem diues mulierula, cum sacrum illum chorum audisset venire, occurrit, vt perciperet eorum benedictionem: & ad eorum pedes prouoluta, rogabat, vt sua domus esset eorum diuersorium. Concessit senex, idque cum plus quam quadraginta annis à tali fuisset spectaculo separatus.

LXXVII.

Cum vero admirabilis illa mulier esset in sacris illis viris ministrando occupata: puer septem annos natus, cuius solus erat mater, quæ hospitalitatem Sarræ est æmulata (esset autem vesperum & tenebræ) cecidit in puteum. Cum autem ex eo, vt est consentaneum, exortus esset tumultus, mater vero sensisset: iubet quidem omnes quiescere: puteo autem operculo imposito, instabat ministerio. Mensa vero viris diuinis apposita, diuinus senex iussit vocari puerum mulieris, & accipere benedictionem. Cum autem admirabilis mulier diceret, eum male habere: persistit ille iubere, vt is duceretur. Sed post quam ei, id, quod accidisset, significauerat mulier: mensam quidem reliquit senex, accurrens autem ad puteum, cum auferri quidem operculum, afferrique lumen iussisset, videt puerum sedentem super aquæ superficiem, & aquam manu pueriliter pulsantem, & cum ludum putantem, qui reputatus fuerat interisse: & cum quosdam fune alligassent, & eos demisissent, puerum extraxerunt: & statim accurrit puer ad pedes senis, dicens se eum vidisse in aquis ipsum ferentem,

TEMPLVM MAGNA FOEMINÆ ET ... IVLIANI.

& ne mergeretur, prohibentem. Hanc hospitalitatis mercedem recepit illa mulier à beato sene.

Et vt alia prætermittam, quæ facta sunt in itinere: venerunt quidem Antiochiam: omnes autem vndique concurrebant, Dei hominem videre cupientes, & morbi sui medicinam vnusquisque accipere desiderans. Habitabat autem in speluncis, quæ erant in latere montis: vbi diuinum quoque Apostolum Paulum & habitasse dicunt, & latuisse. Sed statim, vt scirent omnes eum esse hominem, eum inuadit febris vehementissima. Cum autem videret magnus Acacius multitudinem eorum, qui simul erant congregati, & eam, quæ acciderat, ægre ferret ægritudinem: existimabat enim fore, vt ij, qui conuenerant, perturbarentur, si viri morbum rescirent, à cuius manu se inuenturos sperabant medicinam: Noli angi animo, inquit senex: si enim est necessaria sanitas, eam statim dabit Dominus. Mox ergo post hæc verba ad preces conuersus, & vt solebat, & genua & frontem solo admouens, rogauit, vt assequeretur sanitatem, si ex ea reditura sit aliqua vtilitas ad eos, qui conuenerant. Nondum finierat preces, & repente multus sudor profluens extinxit flammam febris.

LXXVIII. ADVENTVS IVLIANI ANTIOCHIAM.

Cum illic autem liberasset multos à morbis omnis generis, profectus est ad conuentum piorum. Transeunte vero eo per portas Regias: mendicus quidam, qui clunibus vtebatur pro pedibus, & per terram trahebatur, cum manum extendisset, & eius pallium attigisset, fide quidem morbum exegit: exiliens autem ostendit se æque currere, atque ante morbum: idem faciens, quod claudus, quem Petrus & Ioannes erexerunt. Hoc cum factum esset, confluxit totus populus ciuitatis, eratque bellicum gymnasium plenum ijs, qui concurrebant: pudore autem afficiebantur calumniatores & mendacij artifices: læto autem & tranquillo animo erant alumni veritatis. Exinde in domos suas trahebant lumen veritatis ij, qui opus habebant, vt curarentur.

LXXIX. IVLIANVS CVRAT SE ET ALIOS.

Vir autem quidam, cui fuerat maximus mandatus magistratus, cuiusque fidei commissum erat clauus Orientis (dicebantur hi Præfecti seu Comites Orientis) *ad eum misit, rogans, vt ad se veniret, & à morbo vrgente liberaret. Ille vero accessit, nihil cunctatus, & communi Domino fusis precibus, verbo soluit ægritudinem, & iussit, vt Deo gratias ageret. Cum hæc & talia fecisset, statuit reuerti deinceps ad suæ exercitationis monasticæ tugurium. Sed cum per Cyrum iter faceret (distat autem hæc ciuitas duorum dierum itinere ab Antiochia) diuertit quidem ad ædem præclari martyris Dionysij. Qui illic vero Dei cultui & rectæ religioni præerant, conuenientes supplicarunt, vt sibi opem ferret; exitium præuisum expectantibus: ducebant enim, Asterium, qui in sophistica & falsa disserendi arte fuerat educatus, & se in hæreticorum ecclesiam miscuerat, & Episcopale munus erat assecutus, falsum acriter defendere, & improbo vti artificio aduersus veritatem: Et veremur, inquiebant, ne facundia veluti quadam esca falsum contegens, & nexus syllogismorum tanquam quædam retia extendens, capiat multos ex simplicioribus: ea enim de causa sunt ab aduersarijs accersitus. Senex autem: Estote, inquit, bono animo, & Deo nobiscum supplicate, orationem & corporis afflictionem precibus adiungentes.*

LXXX. COMES ORIENTIS CVRATVR A IVLIANO.

His Deum sic rogantibus, vno die ante diem festum ac celebrem, quo verba erat facturus falsi defensor & hostis veritatis, is diuinitus immissam accepit plagam, & cum vno tantum die ægrotasset, excessit e vita illam, vt est probabile, vocem audiens c: Stulte hac nocte animam tuam à te repetent: quæ autem parasti retia & laqueos, ijs tu implicaberis, & non alij. hunc tandem finem est consecutus Allophilus ille, qui tanto tempore insultauit agminibus Dei viuentis, ab ipso iam tempore Nicæni Concilij, vt superius dictum est, lues Ecclesiarum, nonnisi ad perditionem hominum comparatus, vbique semper & aduersus bonos omnes atque fideles inuentus scelestissimus, Arij fax ad inflammandas Ecclesias paratissima, quam sanctus senex exsufflans extinxit. Quæ autem reliquerit post se scriptorum monumenta, S. Hieronymus numerat, cum de eo sic ait d: *Arianæ philosophus factionis scripsit regnante Constantio in epistolam ad Romanos, & in Euangelia & Psalmos commentarios, & multa alia, quæ à suæ partis hominibus studiosissime leguntur.* Tanta victoria, tantaque erecta de Arianorum antesignano trophæa insignes alias atque plane diuinas operationes à viro sanctissimo editas magis magisque illustres reddiderunt & immortales succedentibus his aliis prioribus haud indignis.

LXXXI. ASTERIVS SOPHISTA CREATVS EPISC. EXCED. E VITA.

c Luc. 12.

d Hier. de Script. Eccl. in Asterio.

LXXXII. a Chrys. in epist. ad Ephes. c. 6. hom. 21. CELEBRIS MEMORIA IVLIANI SABÆ. b Martyr. Rom. die 14. Ianuar.

Huius nempe, cum in narrationem incidit monachorum, Ioannes Chrysostomus obiter meminit a dicens: *Scitis vtique & audistis & vidistis etiam nonnulli vestrum, quem sum dicturus, Iulianum dico illum admirandum. Hic erat rusticus humilis & humili loco natus, & nec externa quidem eruditionis omnino peritus, sed non ficta & simulata philosophia repletus. Hoc ingrediente ciuitates (quod quidem raro fiebat) neque oratoribus, neque sophistis, neque vllo alio ingrediente, tantus fiebat concursus. Quid autem dico? Non nomen eius nunc quoque clarius decantatur, quam quorumuis Regum?* hæc ipse. Porro dies natalis ipsius vna cum cæteris clarissimis Dei amicis adscriptus indicibus Ecclesiasticis ab eo tempore cum in Orientali, tum etiam Occidentali Ecclesia iugi memoria perseuerat b:

LXXXIII. c Theod. h. 4. c. 26. CELEBRIORES IN SYRIA MONACHI.

At non vnum tantum Iulianum, alterumve Aphraatem, sanctissimos monachos nutrierant his temporibus Syriæ solitudines, sed alios plerosque his virtute haud impares, de quibus hæc Theodoretus c: *Erant*, inquit, *etiam eodem tempore alij vitæ monasticæ disciplina valde præstantes. Nam in solitudine Chalcidensi Auitus, Martianus, Abrahamius, & alij præterea non pauci in corporibus perturbationibus obnoxijs vitam ab omni perturbatione vacuam traduxerunt: In Apamea item Agapetus, Simeon, Paulus, & alij in eo genere vitæ facile primas tulerunt. In Solitudine porro Zeugmatensi Publius & Paulus: In Cyrestensi quoque vir ab omnibus laudatus Acepsimas se conclusit in cellulam, & cum vitæ modum sexaginta annos continuos transegit, neque visus à quoquam, neque cum quoquam locutus. Adde his Zeugmatinum virum cum primis admirabilem: qui tametsi luminibus orbatus erat, tamen circuibat sedulo, tum vt confirmaret oues, tum lupos dimicando profligaret: quam ob causam cellula eius monasterium effecta fuit; alterum tamen Traianus dux fidelissimus ei ædificauit, aliasque res ad cultum vitæ necessarias impertijt. In solitudine etiam Antiochena Martianus, Eusebius, Ammianus, Palladius, Simeon, Abrahamius, & alij quoque, qui imaginem Dei, ad cuius similitudinem conditi erant, integram conseruarunt. Atque tum horum, tum illorum vitam scriptis prodidimus. Itemque mons, qui vrbi illi amplissime imminet, huiusmodi floribus pratensibus pulchre vestitus est: Nam ibi etiam magna nominis celebritate vixit Petrus Galata, & eius gentilis Aegyptius, quin etiam Romanus, Seuerus, Zeno, Moses, Malchus, & alij quamplurimi vulgo quidem ignoti, Deo autem penitus perspecti & cogniti.* hæc Theodoretus de sanctis Syriæ solitudinum monachis, quorum nonnullorum res gestas ipse scriptis edidit in Philotheo, nempe de Iuliano, & Aphraate, quos diximus Martiano, Eusebio, Publio, Simeone, Palladio longe alio ab illo Galata, de quo suo loco dicendum, Abrahamo, Acepsima: meminit & de magno quodam (ita enim ipse d eum iterum appellat) Marone, necnon de Mose & Malcho, cuius res gestas S. Hieronymus prosecutus est: qui tantorum virorũ fama pellectus, monasticæ vitæ institutum arripiens, Syriæ potius elegit solitudinem, de quo suo loco dicemus. Institutam iam de Antiochena Ecclesia persecutione Valentis exagitata ordine prosequamur orationem.

d Theod. hist. SS. Patr. c. 16. & 22.

LXXXIV. e Socr. li. 4. c. 27. f Sozo. li. 6. c. 36. 37.

Putarunt Socrates e atque Sozomenus f, Valentem Antiochiæ aduersus Orthodoxos furentem, ad meliorem statum mentis reuocatum esse oratione Themistii. Cæterum licet Socrates tradat habuisse eadem re Themistium coram Valente orationem, Sozomenus autem ipsum eo argumento scriptum librum eidem dedicasse refferat: tamen vna eademq; proculdubio scriptio fuit; sed desideratur ipsa, & multa alia, quæ horum temporum rebus magnam potuissent lucem afferre: longe vero diuersa hæc habenda ab ea coram eodem Valente dicta oratione post debellatum Procopium, de qua superius mentio facta est. Cum autem is esset lugubris status Orthodoxorum in Oriente, ac præsertim in Syria; audita Magnus Basilius Antiochenæ Ecclesiæ dira iugiq; afflictatione, eam scriptis est consolatus, & ad fidem acceptam à Patribus fideliter custodiendam adhortatus, epistola ad ipsam data, quæ sic se habet g:

g Basil. ep. 6c.

LXXXV. BASILII EPISTOLA

Quis dabit mihi alas instar columbæ? & volabo ad vos, explebo que desiderium, quo ad dilectionis vestræ congressum aspiro. Nunc vero non solum alis destituor, sed ipso quoque corpore, quod & longa iam dudum ægrotatione confectum, & nunc continuis tribulationibus prorsus attritum est. Quis enim vsque adeo animo est adamantino, qui ita plane omnis commiserationis expers & immunis, qui cum audiat, quo modo vndique nos gemitus ac luctus, velut ex tristi quodam choro communi quadam & consona lamentatione applorante impetat, non condoleat animo, inque terram præ luctu deflectatur, & immensis istis curis omnino tabescat? Sed potest sanctus Deus aliquam ab immensis ac deploratis curis dare relaxationem, & à diuturnis laboribus quandam largiri respirationem.

LXXXVI. VALENS … TRIBULATIONE…

Itaque & vos oro, vt eandem consolationem amplectamini, ac spe consolationis cum gaudio præsentem tribulationum luctum toleremus. Siue namque peccatorum pœnas damus; valebunt ad hos flagella, vt post hæc iram Dei, quæ imminebat, auertant: siue in certaminibus, quæ pietatis gratia decertamus, per tribulationes corroboramur: iustus est is, qui nos ad tolerandos agones præuius inuitat, vt non sinat nos tentari supra id, quod ferre possumus; sed pro toleratis iam laboribus patientiæ nobis & spei in ipsum coronam reddat. Ne igitur ad decertandos pietatis agones defatigemur, neque per desperationem, quæ iam decreta sunt, amittamus. Non enim vno actu fortitudinis, neque modico quodam labore constantis animi specimen datur: sed qui corda nostra probat, longa nos ac prorogata probatione vult iustitiæ coronam adeptos demonstrare. Dumtaxat constans ac fidelis seruetur animus noster, fidei nostræ in Christum robur custodiatur immotum; & breui ac velociter veniet auxiliator, veniet & non tardabit. Amplectenda enim tribulatio super tribulationem, spes super spem, adhuc modicum, adhuc modicum. Ad istum modum alumnos suos Spiritus sanctus futurorum promissione recreare nouit: post tribulationes enim sequitur spes: quæ vero sperantur, è vicino subsequuntur. Nam etiamsi vniuersam hominum vitam quis obiecerit: breuissimum tamen est illius spatium respectu infiniti sæculi, quod in spe nostra reconditum est.

LXXXVII. FIDEM, QVAM CVSTODIANT INSINVAT.

Fidem autem nos neque recentiorem ab aliis conscriptam acceptamus, neque ipsi mentis nostræ fœtus alijs obtrudere audemus, ne humana putentur pietatis verba: sed quæ à S. Patribus edocti sumus, ea rogantibus nos annunciamus. Est itaque Ecclesiæ nostræ à Patribus administrata, etiã à sanctis Patribus, qui Nicææ conuenere, conscripta fides: quamuis arbitramur ore tenus & apud vos in vsu haberi, non tamen detrectabimus, ne desidiæ crimine notemur, ipsa quoque verba litteris annotare. sunt enim ista. Credimus in vnum Deum, &c. ipsum Nicænum symbolum Basilius integrum in eadem describit epistola, quod ab ipsis integrum custoditum exoptat.

LXXXVIII. BASILIVS OPTAT CONCILIARI NTAS SECATOS … ANTIOCHENOS.

Quod autem Ecclesia Antiochena præter afflictionẽ Valentis Imperatoris alia rursum intestina afflictaretur vexatione, dum Catholicæ fidei professores inter se diuisi, alii Meletio, Paulino alii adhærescerent: idem S. Basilius quod non leuioris negotii, sed magni momenti id esset opus, ad eam rem conficiendam Magnum Athanasium literis ad eum scriptis rogat, vt inter vtramq; partem pacis sequester accedat. Sed in illud primum vehementer incũbit, vt quoniam Orientalis Ecclesia eiectione Episcoporum Catholicorum & subrogatione Arianorum iam penitus videretur esse collapsa, vnum tantum doceat superesse remedium, illudq; in eo repositum, si ab Occidentalibus Episcopis sublenaretur: atq; istud ipsum vt curet enixius rogat his verbis h: *Olim noui & ipse, secundum admensuratam mihi rerum gerendarum cognitionem: vnam sciebam acquirendi auxilii viam, qua res Ecclesiis nostris cum Occidentalibus Episcopis conspirat & conuenit. Si namq; voluerint illi eundem zelum, quo contra vnum & alterum, qui in Occidente deprehensi sunt, nempe Auxentium & socios, vsi sunt, & pro nostrarum partium incolatu soliciti demonstrare: forte fiet aliquid, quod proderit communiter omnibus. Vnde & qui rerum potiuntur, multitudinis auctoritate permoueantur, & populi quaquauersum illos sine contradictione sequantur.*

h Basil. ep. 48.

LXXXIX. BASILIVS ATHANASIVM … EPISCOPIS … TES.

Quis autem ad ista perficienda prudentiam tuam excellet? Quis acutius, quid faciendum sit, expendet? Quis ad vtilium energiam efficacior? Quis ad considerandam fratrum necessitatem condolentis affectu magis præditus? Quis vniuerso Occidenti honorabili canicie tua venerabilior? & paulo post: *Ad Occidentales Episcopos mitte, qui calamitates, quibus occupamur ac premimur, illis exponant. Instrue illos forma narrandi, qua vtantur: Esto Samuel Ecel sit:*

clesiis: particeps esto afflictionum laborantium populorum, &c. ac post hæc, res Antiochenæ Ecclesiæ vt sollicite curet, rogat his verbis:

XC.

Antiochenæ sane Ecclesiæ status manifeste à tua pietate pendet, vt alios quidem ædifices, alios vero compescas ac quietos reddas, atque Ecclesiæ vires per vnanimem consensum restituas. Quod enim iuxta eos, qui medicorum sapientissimi sunt, curandi initium ab illis sumere debeas, qui periculosissime laborant, nemo est, qui te melius intelligat. Quid autem poterit totius Orbis Ecclesiis, ea, quæ apud Antiochiam est, lethalius esse? Quam si contigerit ad concordiam redire: nihil prohibebit, quo minus vniuerso corpori, tanquam corroboratum caput, sanitatem suppeditet. Re vera autem sapientia tua & Euangelica sympathia vrbis illius ægritudines opus habent: quæ non ab hæreticis solum scissa est, sed & ab illis, qui idem sentire dicuntur, discerpitur. Ista vero componere, & in vnius corporis harmoniam reducere, vere illius est, qui & siccis ossibus, vt ad neruos & carnem iterum restituerentur, ineffabili virtute sua largitus est. Magna vero omnino Dominus per sanctos suos operatur, &c. hæc Basilius, qui & in his multus fuit, aliis sæpe literis eundem Athanasium interpellans pro infelicissimo statu Orientalis Ecclesiæ, ac potissimum Antiochenæ, vt complures literæ ad eundem Athanasium eodem ferme argumento datæ significant *a*. Quonam modo aũt ipse Athanasius, opem laturus Basilio & Ecclesiæ Orientali, Petrum Alexandrinæ Ecclesiæ ministrum ad ipsum legarit, & de legatione ab eo ad Occidentales missa, dicemus anno sequenti.

BASILEVS ATHANASIO COMMENDAT ECCLESIÃ ANTIOCHENAM.

a Basil. ep. 49. 50. 51. 52.

XCI.

Quod rursum ad Athanasium spectat: etsi (vt dictum est & ipse in sua Ecclesia absque vexatione quiete agere permissus fuit: Ecclesiæ tamen sibi subiectæ à Præfectis earum prouinciarum nonnihil vexatæ sunt; & inter alias Ecclesia Libyæ à quodam Præfecto Cappadoce, homine moribus deprauato, licet fide Catholico, labefactata est: quem in deteriora prolabentem, nec mores emendare curantem sanctus Athanasius sententia excommunicationis perculit; scripsitque ex more publicas litteras, quibus significaretur, ne qui excommunicatus ab ipso esset, ab alio vsquam Episcopo reciperetur. Peruenerunt eædem literæ in Cappadociam, quo idem reuersurus erat: quas cum in primis Basilius vniuersæ illius prouinciæ metropolitanus Episcopus accepisset, in nefarium hominem æquè ac Athanasius ipse commotus, eundem à fidelium consortio penitus declarauit extorrem, deque his sic à se gestis eundem sanctum Athanasium reddidit certiorem, perbreui ad eum eiusmodi Epistola scripta *b*:

PRÆFECTVS LIBYÆ AB ATHANASIO EXCOMMVNICATVS.

b Basil. ep. 47

XCII.

Incidi in sanctitatis tuæ litteras, in quibus aduersus Libyæ Præfectum, virum infamem, ingemuisti. Deploramus quidem patriam nostram, quod talium malorum & mater est ac nutrix. Deploramus vero & Libyam nostræ proximam, quod malorum nostrorum particeps facta, seruiisque huius viri moribus tradita est, qui à pueritia crudelitati pariter & lasciuiæ assueuit. Hoc scilicet erat, quod sapienter dixit Ecclesiastes c: *Væ tibi terra, cuius Rex est puer, & cuius principes mane comedunt, & in ipso meridie lasciuiunt, post alienos thoros plus quam irrationales bestiæ insanientes. Itaq; illum quidem flagella manent apud iustum Iudicem ad eandem mensuram commensurata, iuxta quam ipse iam antea sanctos Dei affligere præsumpsit. Innotuit autem id & Ecclesiæ nostræ ex litteris pietatis tuæ: atq; auersandum & execrabilem illum auersabuntur omnes, ita vt nec ignis, nec aquæ, nec tecti communionem cum illo sint habituri: siquidem prodest, vt violenti isti tyranni communi & vnanimi iudicio condemnentur. Sufficiet autem ipsi damnationis titulus, & ipsæ sententiæ, quibus vndique ab omnibus condemnabitur. Neque enim omittemus, quo minus condemnationem istam omnibus ipsius & familiaribus & amicis atque aduenis ostendamus. Quod si vero non statim illum istæ reprehensiones, quemadmodum & Pharaonem, permouebunt: attamen postremam aliquando & grauem illi ac tristem retributionem affert.* hactenus Basilius ad Athanasium: quæ hic descripsisse voluimus ad excommunicationis censuram etiam in prouinciarum Præfectos ab Episcopis exerceri solitam in Ecclesia insinuandam. De reliquis autem Basilij rebus cum Athanasio gestis agetur anno sequenti.

BASILIVS RATAM HABET PRÆFECTI EXCOMMVNICATIONEM.

c Eccl. 10.

PŒNA EXCOMMVNICATI.

XCIII.

Hoc eodem anno, quo venit Valens Imperator Antiochiam, ipsius tertio Consulatu, præfecturam Prætorij Modesto administrante, diræ sunt habitæ quæstiones de compluribus, qui de vita ipsius Imperatoris cõsuluissent magos, aruspices, vel alios, qui malis artibus futura prænoscere profitebantur; de quibus omnibus Ammianus *d* pluribus agit: cuius quoq; assertione colligitur, eadẽ hoc ipso anno agi cœpta, nimirum cum, vt ait, præfecturam Prætorij Modestus administraret, ad quem eodem munere fungentem extat Valentis rescriptum ipso tertium Consule hoc anno datũ *e*, nec non *f* aliud aduersus maleficos (quod ad hanc rem, de qua agitur, pertinet) his verbis: *Cesset mathematicorum tractatus. Nam si quis publice aut priuatim, in die noctuq; deprehensus fuerit in cohibito errore versari, capitali sententiæ feriatur.*

VALENS EXAGITAT MAGOS DIVINATORES.

d Ammian. lib. 29.

e l. 6. de tyron. C. Th. f l. 8. de malef. C. Th.

XCIV.

Quinam autem fuerint, qui pertæsi Valentis Imperij, curiose de futuro scrutarentur Imperatore, Sozomenus narrat, cum ait *g*: *Eo quidem tempore omnes prope Philosophi Gentiles extincti sunt: idq; hac de causa. Nonnulli eorum, qui alijs in Philosophia præstare putabantur, incrementum religionis Christianæ ægrè admodum ferentes, inivere consilium de prænoscendo, quis esset Valenti in Imperio successurus. Qua de re cum omnia omnis generis diuinandi genera experti fuissent: ad extremum tripodem ligneum è lauro fabricati, inuocationes dæmonum, & verba execrabilia pro more suo vsurparunt: adeo vt ex coniunctione singularium literarum per tripodis machinam & diuinationem significatarum, futuri nomen extaret Imperatoris. Philosophi igitur cum Theodorum virum inter satellites Imperatoris insignem illum quidem & illustrem, sed Gentilem, Imperatorem fieri auide expeterent, vtque ordo literarum vsque ad D, huius nomini conueniret, in fraudem inducti sunt, dum hac coniectura nixi, Theodorum imperio potiturum expectarent. Quo illorum conatu indicato, Imperatore extra modum ira exarsit desæuire cœpit, quasi saluti suæ insidias comparassent.*

g Sozom. l. 6 c. 35.

PHILOSOPHI AVIDE SCIRE SVCCESSOREM VALENTIS.

XCV.

Quam ob causam tum Theodorus, tum tripodis opifices comprehensi sunt, mandatumque vt ille igni, hi autem gladio necarentur. Pari ratione omnes illustriores in toto Imperio Philosophi eadem ipsa de causa exstincti. Quin etiam cum Imperatoris ira nullo modo comprimi posset; etiam in eos, qui Philosophi non erant, sed illorum duntaxat vestitu vtebantur, inuidiæ flamma peruasit: sic vt qui alias artes profitebantur, neque crocotis, neque pallijs Philosophorum se induere vellent, idq; ob periculi metum, ne viderentur ex eorum numero esse, qui ratiocinia illa & ritus ad tripodem peregissent. Istam quidem implacabilem Imperatoris iram, atque adeo crudelitatem, addo etiam Philosophorum temerarium facinus, Philosophis indignum & imprudentem conatum a bene sanis hominibus arbitror merito damnandum.

THEODORVS EX NOMINE REVS CAPITIS.

XCVI.

Nam cum hac insania Valens impulsus animum induxisset eum interficere, qui esset sibi in Imperio successurus, neque vita illorum, qui diuinatione ea de re vsi fuissent, neque eius, de quo diuinassent, pepercit; quin etiam, vt ferunt, neque eorum quidem, qui tum eodem nomine, si modo illustres essent, appellabantur, vel saltem simile nomen habebant, cuius prima litera à Th, vsque ad D, eadem essent. Porro Philosophorum huc processit amentia, vti crederent in sua situm potestate, vt tum Imperatorem è medio tollerent, tum denuo excitarent. hæc & alia de Philosophorum Gentilium stultitia affert Sozomenus: qui ægrè ferentes Christianũ hominẽ Romano Imperio diutius dominari, adhuc mœrentes Iulianum cito extinctum, hisce magiæ præstigiis de venturo consulebant Imperatore, auideq; ex elementis illis patefactum nomẽ Theodori illius acceperunt, vtpote Ethnici hominis, quem tamen moribus probe compositum Ammianus describit *h*, cum ait: *Visus est aliis excellere Theodorus secundum inter Notarios adeptus iam gradum: & erat re vera ita, vt opinati sunt. Namq; antiquitus claro genere in Gallijs natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatissimus semper officio loroq;, quem retinebat, superior videbatur, altis humilibusq; iuxta acceptus: solusq; pene omnium erat, cuius linguam non infrenem, sed despicientem * qua loqueretur, nullius claudebat periculi metus.* hæc de eo Ammianus, quem Constantinopoli accersitum, vt ait, quæstionibus Imperator subiecit.

LITERÆ IN SVSPICIONEM ADDVCTÆ.

h Ammian. lib. 29.

* dispicientem

XCVII.

Addit ad hæc de aliquibus Socrates *i*: *Itaq; omnes, qui erãt*

i Socr. l. 4. c. 15.

MVLTI EX NOMINE FACTI REI CAPITIS.

Theodori, vel Theodosij, vel Theoduli nomine, vel alijs consimilibus nominibus appellati, Valens interfecit: in quorum numero fuit Theodosiolus vir nobilis ex genere patricio; qui ab Hispania ad Valentem adductus, morte mulctatus est. Multi igitur præ metu ipsorum animis iniecto sua commutauerunt nomina, & quæ parentes illis in lucem editis imposuerant, tanquam plena periculi denegarunt. hæc ipse. his adijciendam putamus, quam S. Ioannes Chrysostomus de nece alterius Theodori affert historiã sub eodem Valente, eadem, vt putatur, causa, periclitantis. Existimari quidem posset, hunc vnum eundemq; esse cum illo, cuius Ammianus *a* tragœdiam narrat, nisi quod ille ab ipso dictus Gallus, hic vero Siculus nominatur. Ait igitur Chrysostomus *b*:

a Ammian. lib 29.
b Chrys. ep. ad viduam iuniorem.

XCIIX. THEODORI SICVLI CASVS.

Reuocabo autem tibi in memoriam Theodorum illum Siculum (fortasse audisti, erat enim in primis notus & celebris.) Hic & pulchritudine & magnitudine corporis & auctoritate apud Imperatorem omnibus præstans, qui ea poterat, quæ interiorum familiarium nemo, prosperam illam fortunam non moderate tulit: sed insidiatus Imperatori ac deprehensus ipse quidem valde miserabiliter obtruncatus est: ipsius autem vxor neq; educatione, neque genere, neque vlla alia re nobilitati tuæ concedens, omnibus repente rebus suis spoliata, ac libertate amissa, cubicularijs ancillis adnumerata, ac nulla non ancilla miseriorem ac magis lachrymabilem vitam agere coacta est, hoc vno cæteris antecellens, quod propter incomparabilem calamitatis magnitudinem, lachrymas cornm omnium, qui ipsam aspicerent, eliciebat. Fertur etiam Artemisia viro valde claro nupta, quoniam & ille tyrannidem affectauit, in eandem incidisse paupertatem, ac præterea oculis esse capta: nam magnitudo ægritudinis & lachrymarum multitudo lumina extinxit. At nunc quidem hominibus eget, qui deducant, & ad alienas portas adducant, vt hoc modo necessarium sibi victum cõparare queat. ista Chrysostomus adolescens Antiochenus ibidem agens, vbi hęc omnia tractabantur. At quod ait dictos clarissimos viros ob affectatam tyrannidem extinctos esse; hæc idcirco, quod qui eos neci traderent Iudices (vt ex Ammiano colligitur) hanc de damnatione singulorum causam iustam apparentẽ prætexerent. Subdit idem ibi Chrysostomus de ipsius Valentis Imperatoris miserãdo interitu, de quo opportunius suo loco agendum erit. At Zosimus quoque, dum de Theodoro agit, affectatum ab eo Imperium tradit, ac malis artibus conquisitum, licet eum Ammianus excuset.

XCIX. QVI PHILOSOPHI OCCIDI IVSSI A VALENTE.

Nominat idem Zosimus celebriores Philosophos eũ iussu Valentis occidi iussos, cum ait *c*: *Primus ex nobilibus Philosophus interfectus est Maximus, & post illum oriundus e Phrygia Hilarius qui ambiguum quoddam oraculum clarius fuisset interpretatus secundum hunc Simonides, & Patricius Lydus, & Andronicus è Caria: qui omnes ad summum doctrinæ fastigium peruenerant, & potius inuidia, quam iusto iudicio damnati fuerunt.* hæc Zosimus; at neutiquam cum his Themistius cõprehensus est, vtpote vere Philosophus & ab omni magiæ studio procul abhorrens. Porro quod spectat ad Maximum illum olim Iuliani in magia magistrum, ista de eo Ammianus *d*: *Neq; ita multo post, Maximus ille Philosophus, vir ingenti nomine doctrinæ ñ. antus ex vberrimis sermonibus ad sciẽtiã copiosus Iulianus exti it Imperator, oraculi supradicti versus audisse insimulatus, siq; comperisse assensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, verum vltro prædixisse consultores ipsos suppliciis pœnalibus perituros: Ephesum ad genuinam patriam ductus ibiq; capite truncatus, sensit, docente periculo postremo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem.* sic ipse. Fuisse aũt, qui d Maximo habuit quæstionẽ, Festum Iudicem, Eunapius tradit *e*, qui & pluribus eiusdem Maximi necem prosecutus est. Qui igitur eadem diuinandi arte summam apud Iulianum (vt diximus) gratiam fuerat consecutus, cum iam illi de eius Imperio esset vaticinatus, iusto Dei iudicio eadem ex causa sibi vltimum supplicium comparauit. hic ergo vanissimi hominis finis fuit, quem aliqui errore ducti nominarunt Tyrium, cum Ephesius dictus fuerit, origine vero Smyrneus, eiusque germani Nymphidianus item Smyrnæ oriundus & Claudianus, quorum Eunapius *f* meminit. Porro Maximus ille Tyrius Platonicus, cuius extant conciones, sub Commodo vixit, vt de eo testatur Suidas. De Maximo autem alio Cynico Ægyptio suo loco dicemus.

c Zosim. l. 4.
d Ammian. li. 29.
MAXIMVS PHILOSOPHVS DAMNATVS CAPITE.
e Eunap. in vit. Philos.
f Eunap. in vit. Philos.

C. LIBRORVM [illegible]

Cum igitur de his Ammianus agit, magnam factam inquisitionẽ refert vetitarum artium codicum, quorum reperiendorum causa fuerint, cuiusque ferme domus penetralia accurate quæsita: eosdemq; inuẽtos publice cõbustos tradit, cum ait *g*: *Deinde congesti innumeri codices, & acerui voluminum multi sub conspectu Iudicum concremati sunt, ex domibus eruti varijs vt illiciti, ad leniendam cæsorum inuidiam.* ita Ammianus. Hæc illa plane tempora, quorum meminit Chrysostomus *h*, cum inquit: *Ante annos decem capti sunt nonnulli tyrannidem appetentes, cuius rei vos etiam meminisse arbitror. Fuit inter eos quidam dignitate ac principatu præditus: qui cum damnatus capite ad supplicium duceretur, populus motus misericordia vniuersus Prætorem adijt: & deprecandi communi opera efficere potuit, vt reus ille venia nulla dignus liberaretur ab ira Imperatoris*: hæc ipse. fortasse hic ille Sallustius, quem damnatum capite & liberatũ, vel potius quem filium Alypij Ammianus *i* tradit. Tunc plane & illud accidit, vt complures, ne apud se eiusmodi codices reperirentur, eos igni confestim tradiderint, vel in proximũ fluentem coniecerint: cuius rei causa Ioann. Chrysostomus iam periclitatus esset, nisi diuino quodã præsidio (quod ipse testatur) fuisset adiutus. Porro rem gestam sic ipse refert *k*:

g Ammian. lib. 29.
h Chrys. hom. [illegible] ... tra Anomœos.
i Ammian. lib 29.
k Chrys. in Acta Apost. hom. 38.

CI. IOANNES CHRYSOSTOMVS IN [illegible] DISCRIMINE [illegible] LIBERATVR.

Mota est olim, me adhuc adolescentulo, magna Tyrannorum hostilitas: militibus etiam foris extra ciuitatem ad insidias positis, forte fortuito libellos quærebant incantatorios & magicos. Et qui scripserat librum, nondum perfectum in flumen abiecerat; & captus, cum postularetur ab eo, reddere non poterat, sed ducebatur per totam ciuitatem vinctus: & cum ita accusaretur, dedit pœnam. Tunc ergo ad martyrum ædem proficisci volens, transibam per hortos iuxta flumen cum alio quodam. Ille autem viso libro, qui in superficie fluebat: primum quidem putabat linteũ esse: propior autem factus, agnouit esse librum, & descendens recepit. Ego autem contendebam, vt de communi inuento, & ridebam. Sed videamus, inquit, quidnam hoc sit. Reuoluit partem paginæ, & inuenit scripta magica. Accidit aũt eodem tempore, militẽ transire: qui hoc animaduertens abijt, & timere nos fecit. Quis enim credidisset, quod è flumine sumptum sustulissemus, cum omnes tunc, etiam qui non suspecti essent, detinerẽtur? & abijcere non audebamus; ne videremur: idem erat periculum, si scinderemus. Concessit igitur Deus, & abiecimus, & postea à periculis liberati sumus. hactenus Chrysostomus, ista recolens, tanquam maximum à Deo tunc beneficium consecutus, ex quibus cum cæteris leuioris quoque suspicionis reis postularis iudicio pœnam capitis exoluisset, si cum libro illo deprehensus fuisset. Agebat autem hoc tempore Chrysostomus suæ ætatis annum decimum sextum secundum rationem superius initam, cum de matre ipsius actum est.

CII. MAGICÆ ARTIS [illegible] INQVISITIO ETIAM IN OCCIDENTE.

In Occidente quoque ab anno superiori diræ agitari cœptæ sunt quęstiones aduersus eiusmodi delinquentes, qui curiosis per diuinationem scientiis operam darẽt: adeo vt ipso exordio in Senatorias quoq; personas exhibitæ fuerint vngulæ, fidiculæ, & alia pœnarum genera, quæ licet seruilibus tantum personis ex priscis legibus consueuissent admoueri, per Constantium *l* tamen odio magiæ (vt dictum est) in quosq; etiam nobiles fuerunt relaxata. *Quamobrem* (inquit Ammianus *m*) *ne tot malis dissimulatis, paulatimq; serpentibus, acerui crescerent ærumnarum; nobilitatis decreto Legati mittuntur,* Roma scilicet, *Prætextatus ex Vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, oraturi, ne delictis supplicia sint grandiora, neue Senator quisquam inusitato & illicito more tormẽtis exponeretur. Qui cum intromissi ad consistorium hæc deferrent: negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit Quæstor Eupraxius, &c.* Rescripsit tunc Valentinianus ad Præfectum Vrbis Olybrium his verbis *n*:

l l. 6. de malefic. C.
m Lib. 28.
n l. 1. de q. C. Th.

CIII.

Nullus omnino obsidiculas perferendas, inconsultis ac nescientibus nobis, vel militiæ auctoramento, vel generis aut dignitatis defensione nudetur: excepta tamen maiestatis causa, in qua sola omnibus æqua cognitio est. His quoque citra consultationis modum subijciantur quæstioni, qui euidentibus argumentis subscriptiones nostras finxisse prodentur: quia in re ne Palatini quidem nominis assumptionem huius esse volumus quæstionis exortem. hæc

vt di-

vt dictum est, anno superiori. Cæterum eiusmodi quæstiones de magis & maleficiis agitatæ sunt vsque ferme ad eiusdem Imperatoris obitum, prout apparet ex ipsius rescriptis eadem ex causa datis, de quibus anno sequenti agemus.

CIV. Quoniam autē hæc, quæ dicta sunt de Valente, Ioannes Chrysostomus (vt vidimus) testatur contigisse, cum ipse adolescentior esset; his hæc pro temporis ratione adijcienda putamus, quæ eadem sua ipsius ætate accidisse tradit Antiochiæ memoria digna, de conuersione famosissimæ meretricis: homilia enim in Matthæum sexagesima octaua habet ista: *At non audistis, quomodo illa meretrix, quæ omnes impudicitia superauit, vniuersos rursus continentia & virtute a tergo reliquit? Non dico illam, de qua in Euangelio scribitur, sed hanc, quæ nostra memoria ex Phœnice omnium ciuitatum iniquissima fuit. Hæc n. pueris nobis apud nos erat, & cum prima in theatro esset, nomen eius vbiq; ferebatur; non in vrbe nostra solummodo, sed ad Cilicas vsq; & Cappadoces. Hæc multorum patrimonia exhausit, hæc multos parentum orbos tenebat, hæc maleficis quoque vti artibus dicebatur, quasi non eleganti corporis forma solum, verum etiam magicis cantibus & herbis retia tenderet: hæc Reginæ quoq; fratrem attraxit; tanta cupiditatis tyrannide pollebat. Sed subito nescio qua re, imo vero certissime scio: voluntate namque commutata, & Dei gratia hoc modo impetrata, omnia illa spreuit & calcauit: ita diaboli officina proiecta, facile ad cælum ascendit: & quamuis nihil erat ea petulantius, dum in scena versaretur, postea tamen continentiæ magnitudine multas antecelluit. Cilicium n. induta per totam reliquam vitam hoc se pacto exercebat. Huius gratia & Præfectus a scenicis perturbatus armatos milites misit, qui non potuerunt eam rapere, nec à numero virginum, quæ ipsam receperunt, abducere. Hæc cum ineffabili Sacramento communicasset, & condigne suscepta gratia vixisset, vniuersis per gratiam maculis detersis, naturæ demum concessit. Mirabilem enim Philosophiam post baptismum ostendit, nec vnquam amantibus antea, eamque sequentibus, ac diligenter quærentibus visa est: sed postea quam semel se ipsam inclusit, multos annos quasi vincta in carceribus peregit.* hæc de ea Chrysostomus. Iam reliqua prosequamur.

CV. ATHANARICI REGIS GOTHORUM PERSECUTIO. Interea vero Athanaricus Rex Gothorum, memor, quæ quātave triennali bello à Valente Christiano Imperatore passus esset; & non liceret, pacis ictæ legibus prohibente, vel potius quod haud tantum virium penes se esse sentiret inuadendi Romanum Imperiū, Christianos apud se agētes ipse Ethnicus persequi cœpit, nec destitit, quousq; publica expeditione, transmisso Istro, ipsum Valentem aggressus. Quod autem ad tempus inchoatæ eiusmodi persecutionis spectat: istud ipsum S. Hieronymus profitetur, qui cum anno sexto Valentis Imperatoris id factum recenseat, plane ad hunc ipsum annum septimum referēdum est: ipse enim sequenti anno à creatione Valentis, quo primus absoluitur annus & secūdus incipit, eiusdem Imperatoris annos aggreditur numerare. Hic igitur primus eiusmodi persecutionis annus iure statuitur; de qua ita Hieronymus *a*: *Athanaricus in Christianos persecutione commota, plurimos interfecit, & de propriis sedibus in Romanum solum expellit.* hæc ipse. Rursum vero eandem persecutionem cœptam esse hoc anno, inde etiam deducitur argumentū, quod cum S. Epiphanius testetur se cōmentarium illum aduersus hæreses scribere anno vndecimo Valentiniani atq; Valentis Imperatorum, id ipso exordio libri primi affirmans; rursumq; cum agit *b* de Audianis hæreticis, tradat monachos Gothos persecutionem passos à Rege Gothorum, iam quatuor ante annos, ex quo illa scribebat; hac ratione dicendum est, ipsos expulsos è Gothia fuisse anno septimo eorūdem Imperatorum. At de monachis illis inferius. Sed & Orosius *c* de fuga eorum hæc amplius: *Athanaricus Rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronā martyrij sublimauit: quorum tamen plurimi ad Romanum solum non trepidi velut ad hostes sed certi, quod ad fratres, pro Christi confessione fugerunt.* ita Orosius.

a Hieron. in Chron.

b Epiphan. hær. 70.

c Oros. li. 7.

CVI. Contigit autem hæc persecutio, antequam ijdem Gothi Arianæ hæresis labe conspergerentur; adeo vt qui apud eos passi sunt, Catholici omnes habiti fuerint: quod quidem S. Augustinus testatur his verbis *d*: *Rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili; cum ibi non essent nisi Catholici, quorū plurimi martyrio coronati sunt: sicut à quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant, & se vidisse incunctanter recordabantur, audiuimus.* hucusque Augustini verba, cui magis assentiendum iure quis dixerit rem adeo certa fide testatam reddenti, quodq; his temporibus vicinior fuerit, quam *e* Sozomeno eos hæresi Ariana labefactatos affirmanti. At rem maximi ponderis, quod de fide Catholica martyrum sit controuersia, accuratius peruestigemus: atque in primis quid de his post Socratem *f* ipse Sozomenus habeat, in medium adducamus; omissis ijs, quæ de sede antiqua Gothorum & eorum è limitibus egressione ab ipso descripta sunt, vtpote re omnibus ferme nota, ac multorum scriptorum chartis memoriæ commendata.

d Aug. de ciuit. Dei lib. 18. c. 52. QUI MARTYRIUM SUBIERUNT IN GOTHIA, CATHOLICI ERANT.

e Sozom. l. 6. c. 37.

f Socra. li. 4 c. 27.

CVII. SOZOMENUS VNDIQUE LONGE LABITUR. Quod vero ad persecutionem, de qua agitur, pertinet: in eo in primis erroris arguitur Sozomenus, dum ait ante persecutionem à Gothis motam, concessum esse ipsis ab Imperatore, agente ad hoc legationē apud eum Vulphila ipsorum Episcopo, Thraciam habitare: quod quidem falsum omnino esse, Ammiani *g* auctoritate conuincitur, cuius sententia liquet, Valentem Imperatorem, cum in eos prælio pertenderet, Istrum semper fluuium pertransisse, quod scilicet illi regiones trans flumen positas incolerēt. Transitus autem eorum in Thraciam postea contigit, vt dicemus. Sed audiamus, quid ipse Sozomenus dicat de occasione concitatæ ab Athanarico in Christianos persecutionis, ait enim *h*:

g Ammian. li. 27.

h Sozom. li. 6. c. 37.

CVIII. ATHANARICUS ET PHRITIGERNES. *Haud adeo diu post seditione intestina inter ipsos Gothos conflata, bipartito diuisos esse, atq; alteri factioni Athanaricum,* Phritigernem alteri præfuisse dicunt. Prælio igitur inter eos commisso, Phritigernem, re male gesta, auxilium à Romanis petijsse. Quod cum et Imperator Valens concessisset, & milites Romanos, qui erant in Thracia, et subsidio venire permisisset; prælio redintegrato victoriam consecutos esse & Athanaricum ipso exercitu in fugam vertisse. Atque quo gratiam Valenti referret, & se ei in omnibus rebus amicissimum fore confirmaret, se eius de fide & religione sententiæ adiecisse, persuasisseque barbaris sibi subiectis, vt eadem sentirent. At vero non istam solum causam fuisse puto, cur vniuersa Gothorum gens ad hoc tempus vsque Arianis adiuncta sit: sed quod Vulphilas* eorum Episcopus, licet initio ab Ecclesia Catholica nihil dissentiret; tamen post, regnante Constantio, per inscitiam vna cum Eudoxio & Acacio, vtpote ex Episcoporum numero, qui in Concilio Niceno conuenerant, Concilio Constantinopoli habito interfuit.* At hic quoq; magnopere hallucinatus est Sozomenus, dum ait Acacium & Eudoxium Nicæno interfuisse Cōcilio: neuter enim illorum præsens fuit, sed ipsorum prædecessores Antistites. Sed pergit ipse: *Qui simul vt eo venit dicitur, cum principes sectæ Arianæ cum ipso de religione disseruissent, essentque polliciti legationem ei apud Imperatorem ex sententia confectam fore, si modo ipsorum opinioni se vellet addicere, vel necessitate compulsus, vel quod eandem de Deo opinionem meliorem iudicaret, communioni Arianorum se addixisse, & totam suam gentem ab Ecclesia Catholica separasse.* hæc ipse.

* Athalaricum.

* Vlphilas.

CIX. At quam hic sibi aduersetur auctor, considera. Si enim (vt ait) iam à tempore Constantij Imperatoris in Concilio illo Constantinopolitano post Seleuciense mox celebrato Vulphilas vna cum suis omnibus Gothis desciuit à fide Catholica, atq; Arianis inhæsit: qui intercessisse ait postea cum Valente Phritigernis promissionem, se vna cum suis eadem, quam ipse Imperator coleret, Arianam perfidiam sectaturum, quasi pergratum oblatum munus offerret pro gratiarum actione de impertita sibi aduersus Athanaricum ope? Si enim ex eius assertione, iam temporibus Constantij, Gothi Ariani facti erant: quid vltra Phritigernes ea pollicitaturus erat? Certe quidem vsque in hanc diem Gothos perseuerasse Catholicos; eos vero, qui sub Phritigernis ditione erant, ex conditione icti fœderis cum Valente Imperatore, mutatos in Arianos, testatur Orosius, nec non *i* Theodoretus, qui affirmat etiam id factū sub Valente Imperatore, Eudoxio id suadente ipsi Valenti, deceptosq; ab eo tradit

i Theod. li. 4 c. vlt.

Gothos, quod falso iactaret, nullam inter vtramque sectam differentiam intercessisse, sed verbalem potius inter Catholicos & Arianos controuersiam illam extitisse, sicq; nihil dubij remanet, Gothos antehac fuisse Catholicos, subditos vero Phritigerni hoc anno cum ipso deuiare cœpisse. Sed quid post hæc Sozomenus?

CX. VVLPHILAS EPISC. GOTHORŨ, INVENTOR LITERARŨ GOTHICARVM. *Gothi*, inquit, *ab eo doctore*, nempe Vulphila, *ad pietatem & verum Dei cultum amplectendum instituti, & per eum ad mansuetiores mores traducti, in omnibus rebus facile eius consilio paruere, pro certo persuasi, nihil ab eo vel dici improbè, vel fieri, sed omnia ad vtilitatem eorum, qui ardenti pietatis studio flagrabant, transigi. Quin etiam maximum dedit suæ virtutis specimen, infinita pericula pro religione Christiana tum subeundo, cum ijdem ipsi barbari Gothi, quos diximus, adhuc religionē Gentilium coluerunt.* Sed & hic siste gradum, lector, ne errantem inconsulto sequens, in eandem erroris foueam inducaris. His omnibus nihil aliud videtur auctor asserere, nisi Vulphilam primum auctorem fuisse, qui Gothos ex Gentilibus reddidit Christianos. At res Gothorum parum compertas habuit, ignorans nimirum iam temporibus Constantini Magni Gothos fuisse Christianos, ipsorumque Episcopum Theophilum nomine interfuisse atque subscripsisse Nicæno Magno Concilio, prout index Episcoporum eidem subscriptorum satis aperte significat. Sed auctor hęc addit:

CXI. SÆVA PERSECVTIO ATHANARICI. *Primus praeterea fuit, qui literas apud eos inuenerit, literasq; sacras in patrium sermonem conuerterit. Quare quod barbari prope Istrum omnino sectam Arianam sequebantur, hæc quidem causa fuit. Per idem tempus magnus numerus eorum, qui Phritigerni parebant, propter Christum martyrio è medio sublati sunt. Nam Athanaricus, cum Vulphilas multos eius ditioni subiectos ad religionem Christi deduxisset, iniquo animo ferens, perinde quasi auita & patria religio innouata fuisset, eorum complures multis ac varijs mulctauit supplicijs: quorum pars in iudicium adducta cum viriliter & magno animo fidem Christi defendisset, interfecta est; pars, nulla pro se habita ratione, trucidata.*

CXII. *Siquidem fertur, eos, quibus huius rei conficiendæ negotium Athanaricus imposuerat, statuam quandam in curru collocatam per singula Christianorum tabernacula circumduxisse, iussisseq;, vt eam adorarent, eiq; hostias immolarent. Quod cum facere recusassent Christiani, tabernacula cum ipsis hominibus incendio consumi iussisse. Porro aliam cladem hac multo miserabiliorem eodem tempore quoque accidisse accepi. Nam multi tum viri, tum mulieres, quarum aliæ pueros secum adduxerant, aliæ infantes recens natos & adhuc sugentes vbera, violentiæ eorum, qui ipsos ad sacrificandum impellebant, succumbentes, ad tabernaculum Ecclesiæ, quod ibi fuit, profugerunt: qui omnes, tabernaculo illo à Gentilibus incenso, pariter extincti sunt. Non longo tempore post Gothi ad mutuam fuere inter ipsos concordiam adducti: qui insolentia elati, Thraces grauibus affecere incommodis.* hæc Sozomenus: cuius sententia illud affirmari videtur, quotquot apud Athanaricum martyrio vita functi sunt, quod essent subditi Phritigerni iam Ariana labe infecti, vt paulo ante dixit, fuisse eosdem pariter Arianos: ac proinde ipsos eius assertione ex errore deducta, ex nece consecutos esse impietatis supplicium, non autem adeptos coronam martyrij.

CXIII. ARIANI GOTHI NEQVAQVAM PATI MARTYRIVM POTVERE. Sed videas nimia quadam oscitantia, sicut in alijs nuper confutatis, ita in his auctorem minime sibi constare, suisq; ipsius scriptis perualide cōfutari. Etenim quonam pacto, rogo, Athanaricus Christianos subditos Phritigerni, eo modo, vt ait, male affecit, si ipse in prælio posteriores retulit & in fuga conuersus est; Phritigernes vero vt victor, non solū non amiserit sibi subditos, sed (quod accidit prælio vincentibus) aduersariæ partis homines sibi subiecerit? Cum igitur tum ipsius Sozomeni, tum etiā Socratis assertione satis liqueat Arianam fidem in gratiā Valentis illos tantū Gothos amplexatos esse, qui Phritigerni subditi erant; cumq; & hos nequaquā deuenisse cōstet in manus Athanarici, qui potius suorū nonnullos amisit: dicere opus est, Athanaricum sibi subditos tantum vexare voluisse. Quamobrem cum recitata à Sozomeno omni ex parte, vt vidimus, fide corruāt; æquè despicienda sunt: quæ etsi consisterent, przponenda tamen illis esset Augustini sententia, vt longe magis probatæ fidei auctoris, id in primis ex Gothorum gentili, qui ea spectauit, testantis: cum præsertim eidem suffragentur antiquæ tabulæ Ecclesiasticæ tam Græcorum, quam Latinorum, in quibus ęquè ac cæteri sanctissimi martyres, Gothi illi ab Athanarico fidei causa occisi, adscripti leguntur, publiceq; statis diebus in Ecclesia recitantur, vt Saba atq; Nicetas, de quibus suo loco dicturi sumus: perseuerasse enim eiusmodi persecutionem triennio, ea, quæ narranda sunt inferius, declarabunt.

CXIV. a ... Catech. 10. Ad hos alludens Cyrillus a Hierosolymitanus, qui & hoc florebat tempore, ait: *Persæ, Gothi, & omnes gentes testantur morientes pro illo, quem corporis oculis non viderunt.* hæc ipse, haud dubium Catholicos citans fidei testes. Scimus & sanctum Epiphanium, qui (vt diximus) anno quarto post indictam à Rege Gothorum persecutionem, Panarium suum scribebat, cum agit de Audianis hæreticis, præter Gothos illos, quos Audæus in monachos cōuertisset, cæteros omnes Catholicæ pietatis fuisse cultores affirmare; nec quod Ariani fuerint, vel in suspicionem venisse visum esse. Sed quid ipse dicat de Audianis, audiamus: *Sustinuit*, inquit b, *ipse Audæus senex exilium, ad Scythiæ partes a Rege relegatus, eo quod rebelles faceret populos: nam ab Episcopis ad Regem delatus est. Illic enim annorum tempore (haud scio dicere quanto) commoratus est, vlterius progressus, & ad intima Gothiæ, multos Gothorum in fide instruxit. Ab ipso sane etiam monasteria in eadem Gothia facta sunt, & vitæ conuersatio instituta, virginitasque, atque exercitatio pietatis non vulgaris. Est enim re vera hic ordo in valde admiranda conuersatione, & omnia in ipsorum monasterijs rectè se habent, exceptis his contentionibus tam circa Paschatis, tum peculiaris pertinaciæ in exponendo id, quod est secundum imaginem,* nempe Anthropomorphitem facere Deum. *Cæterum quod grauissimum ac horrendissimum est, non faciunt preces cum aliquo, etiam si probatus videatur, & nihil habeat, quod accusari mereatur, neque scortationis reprehensionem, aut adulterij aut auaritiæ, sed quod talis in Ecclesia conuersatur. Atque hoc horrendum est, quod immutant nomen Christianorum à sancta Ecclesia impositum, quæ non habet addititium nomen, sed solum Christi; & quod Christiani, Audiani vocantur, assentiunturq; in constitutionem humanæ naturæ, cuius ratio ab ipsis exigitur, etiam si vitæ sinceritate & iustitiæ is ordo sit ornatus.*

b Epiphan. hæres. ... Audian. ...

CXV. ... Audianorum. *Multi porro & post illius obitum fuerunt cum ipsis, & post ipsum ordinis ipsius Episcopi: Vranius quidem Mesopotamia, sed & è Gothia habuit aliquos, ipsosq; constituit Episcopos: fuit & Siluanus, & alij quidam, quorum aliqui è vita decesserunt, præsertim Vranius, qui ex medio istorum gloriosus erat. Verum post obitum horum ipsorum Episcoporum Vranij & Siluani, qui ex Gothia originem trahebat, plerique dissipati sunt, & valde imminuta est horum congregatio, & in partibus Chalcidis ad Antiochiam sitæ, & in partibus Euphratis. Nam è Gothia plerique fugati sunt non solum ex illis, sed etiam nostri illic Christiani, persecutione magna instante sub Rege Gentili, qui valde malus fuit, & Romanis infestus, eo quod Romani Reges essent Christiani: ita vt tota gens Christianorum ab illis partibus fugata sit, ne restaret radix sapientiæ, neque planta fidei. At tametsi videantur omnes esse fugati, omnino sunt illic Fideles homines. non enim possibile est fidei fontem deficere. Multi igitur ipsorum Audianorum, vbi discesserunt à Gothia & nostris partibus, huc delati cohabitant à tempore hoc annorum quatuor.* hæc Epiphanius, de Arianis nullam penitus habens mentionem, sed tantum Gothorum Audianorum, & eorum, qui Christiani (vt ait) essent, nempe Orthodoxæ communionis.

CXVI. ... APOSTOLVS ... Cæterum haud posthac collapsa reperitur illa Gothorum atq; aliarum Borealium prouinciarū Ecclesia. quin egregiè exculta est à sanctissimo viro Niceta eorum Episcopo, de quo meminit S. Paulinus; qui cum & ipse pariter hoc eodem claruerit sæculo, minimè potuit, quæ scriptis edidit, ignorasse, dum eiusdem Nicetæ aduenientis Nolam ad S. Felicem Martyrem in patriam reditum saphico cecinit carmine, & inter alia hæc habet:

Te patrem dicit plaga tota Borea,
At tuos fatus Scytha mitigatur,
Et sui dissors fera te magistro
Pectora ponit.

Et Geta currunt & vterque Dacus,
Qui colit terræ medio, vel ille
Diuitis multo boue pelleatus
Accola ripæ.
De lupis hoc est vitulos creare,
Et boui iunctum palea leonem
Pascere, & tutis caua viperarum
Pandere paruis. & paulo post:
Orbis in muta regione per te
Barbari discunt resonare Christum
Corde Romano, placidamq; casti
Viuere pacem.

Porro quod de Getis ait, de Gothis esse intelligẽdum, S. Hieronymus *a* in Quæstion. Hebraicis persuadet, dum tradit omnes eruditos per Getas intellexisse Gothos. Meminit alibi idem S. Hieronymus *b* de Gothis simul cum aliis Christiana religione Philosophantibus. Quod aũt ad Nicetam spectat: diuersus esse Niceta Paulini ab illo eiusdem nominis martyre, qui hac persecutione durante, tempore tamen Imperij Gratiani, martyrio coronatus est, intelligi ex eo potest, quod ea à Paulino conscripta, post Gratiani Imperium contigisse videantur. Porro in Actis Nicetæ martyris, de quibus suo loco dicendum, dum agitur de bello Phritigernis aduersus Athanaricum suscepto, hæc leguntur *c*: *Phrytigernes Thraciæ exercitu accepto, & eo, qui sibi remanserat, transmittit Istrum. Itaq; ferentes diuinam Christi crucem milites præcedentem omnes suas copias, prælio confligunt cum aduersariis, & eum qui vicerat, facile vincunt: illius multitudo partim quidem cæditur, partim capitur, cum Athanaricus turpissime cum paucis sua vitæ fuga consuluisset.* ita ibi. Ex quibus videas & intelligas, Athanaricũ à gente Christiana & signis Christianæ religionis se superatum indignè ferentem, in Christianos Gothos sibi subiectos odium conuertisse, in eosque furorem conceptum exercuisse. Sed iam ad Valentiniani rescripta vltimo loco anni huius orationem conuertamus.

a Hieron. quæst. Hebraic. in Genes.
b Hier. ep. 3.
c Extant apud Metaphrast. die 15. Septem. & eadem apud Sur. tom. 5.
GOTHI SIGNO CRVCIS PRÆVIO VINCVNT.

CXVII. Hoc ipso anno, iisdemq; Consulibus, Valentinianus Imperator ad Damasum Romanum Pontificem eiusmodi rescriptum *d* dedit, quod in Codice Theodosiano positum his verbis descriptum legitur:

d L. 20. de Episc. & cler. C. Th.

Impp. Valentinianus, Valens, & Gratianus AAA.

Ecclesiastici, aut ex Ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillorum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos affines earum vel propinqui putauerint deferendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacunque, vel extremo iudicio possint adipisci. Et omne in tantum inefficax sit, quod alicui eorum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid vel donatione, vel testamento percipere. Quinetiam si forte post admonitionem legis nostræ aliquid iisdem eæ fœminæ vel donatione, vel extremo iudicio putauerint relinquendum, id fiscus vsurpet. Cæterum si earum quid voluntate percipiunt, ad quarum successionem vel bona iure ciuili, vel edicti beneficiis adiuuantur, capiant vt propinqui. Lecta in Ecclesiis Romæ III. Kal. Augusti Valentiniano & Valente III. AA. Coss.

LEGE VALENTINIANI COHIBITA AVARITIA CLERICOR. ET MONACHORVM.

CXIIX. At quoniam de lege noua & parum æqua atq; à Christiano Imperatore sancita agitur, de ea accuratius disquirendum, & in primis de causa eius ferẽdæ, qua permotus Valentinianus Imperator hęc ipsa statuerit. Putasne eadẽ peccata in Ecclesia desiisse, quæ etiam ipsis Apostolorum temporibus, iisdem licet ex aduerso clamantibus, prauorum Christianorum studio in castra Fideliũ irrepserunt? An non sumus memores, versatos inter eos, qui ex Euangelio conficerent mercaturã, *quæstum* (quod ait Paulus *e*) *existimantes esse pietatem?* An non de his est illa eiusdem Apostoli querela ad Titum *f* scribẽtis, qui turpis lucri gratia circuirent, atq; domos subuerterent; quique (quod Timotheum *g* admonet, vt hos vitet) speciem habentes pietatis, penetrarẽt domos, captiuasq; ducerent mulieres oneratas peccatis? Et sane nõ vnum tantum vel alterum id genus homines reperire erat in Ecclesia illa Apostolorum manu plantata; sed adeo abundanter eiusmodi mali frutices excreuere, vt cum non valuerint eorundem Apostolorum falce succidi, eo angustiæ inter alios ipsum Paulum redegerint, vt manibus potius victum quęreret, quam à Fidelibus aliquid accipiendo, ex eorum numero esse videri posset: cum alioqui victũ sibi necessarium iure ex Euangelio accipere potuisset: nam sic ipse ad Corinthios *h*: *Non vsi sumus hac potestate; sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi.* At quanto putas pretio Paulus redemisset, si quod non Ecclesiastica disciplina compescere posset, non coercerent Apostolicæ minæ atq; cẽsuræ, hoc Pauli ipsius persuasione sæcularis iudicij seueritas sustulisset; amputassetq; penit⁹ infestos segetib. vepres gladius potestatis, quos Apostolica securis succidere minimè valuisset? Duos plane gladios Ecclesiæ vsui inseruire, eosdemq; sub Petri iure contineri, sua sententia Dominus comprobauit *i*.

e 1. Tim. 6.
f Tit. 1.
g 2. Tim. 3.
h 1. Cor. 9.
i Luc. 22.

CXIX. In quam autem densam latamq; siluam excreuisse oportuit in Ecclesia eiusmodi spinas se inuicem cõplectẽtes, ex eo saltem intueri licet. Etenim si Apostolorum tẽporibus ager ille Dominicus sub Apostolorum cultu inter tot Gentilium ac Iudæorũ persecutiones, hisce tamen prauis germinibus refertus erat: quid factum putandum tempore pacis Ecclesiæ, sub Christianis Imperatoribus, & in ea potissimum Vrbe, in quam è toto Orbe diuitiæ tanquam in mare flumina confluxissent? Vt non mireris, si Ammianus *k* dicat, adeo ditatam Romanam Ecclesiam oblationib. matronarum. Sed huiuscemodi nundinationis hoc tempore Romæ exerceri solitæ, ex S. Hieronymo, qui aderat, petita hic afferamus exempla de turpi clericorum quorundam assentatione, qua aucuparentur munera fœminarum: *Clerici* (inquit) *l*, *ipsi, quos & magisterio esse oportuerat & timori, osculantur capita matronarum, & extenta manu, vt benedicere eos putes velle, si nescias, pretia accipiunt salutandi. Illæ interim, quæ Sacerdotes suo viderint indigere præsidio, eriguntur in superbiam; & quia maritorum experta dominatum, viduitatis præferunt libertatem.* & post multa. *Quidam in hoc omne studium vitamq; posuerunt, vt matronarum nomina, domos, moresq; cognoscant. ex quibus vnum, qui huius artis est princeps, breuiter strictimq; describam: quo facilius magistro cognito, discipulos recognoscas. Cum sole festinus exurgit, salutandi ei ordo disponitur, viarum compendia requiruntur, & pene vsque ad cubicula dormientium senex importunus ingreditur, si puluillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticæ supellectilis; laudat, miratur, attrectat; & se his indigere conquerens, non tam impetrat, quam extorquet: quia singulæ metuunt veredarium Vrbis offendere, &c.* fortasse hic ille Sophronius, de quo idem paulo superius: *Talem olim Antimum, talem nuper Sophronium Roma congemuit: qui postquam nobilium introierunt domos, & deceperunt mulierculas oneratas peccatis, semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, tristitiam simulant, & quasi longa ieiunia furtiuis noctium cibis protrahunt.* at hi monachorum nomine vagabantur.

k Ammian. lib. 27.
CLERICORVM ET MONACHORVM EXCRESCENS CVPIDITAS COERCENDA.
l Hier. ep. ad Eustochium 22.
m 2. Tim. 3.

CXX. Sed quid ad Heliodorum? audi *n*: *Alij nummum addant nummo, & in marsupium suffocantes matronarum opes venentur obsequiis: sint ditiores monachi, quam fuerant sæculares: possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete diabolo non habuerant: & suspiret eos Ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante mendicos, &c.* & ad Nepotianum, quanto studio solerent eiusmodi personas assectari, & quouis ministerio aucupari senum hæreditates, hæc habet *o*: *Audio, inquit, præterea in senes & anus absque liberis quorundam turpe seruitium. Ipsi apponunt matulam, obsident lectum: purulentiam stomachi & flegmata pulmonis manu propria suscipiunt: pauent ad introitũ medici: trementibusq; labiis an commodius habeant, sciscitantur: & si paulum senex vegetior fuerit, periclitantur: simulataq; lætitia, mens intrinsecus auara torquetur: timent enim, ne perdant ministerium, & viuacem senem Mathusalem annis comparant. O quanta apud Deum merces, si in præsenti pretium non sperarent! quantis sudoribus hæreditas cassa expetitur! minori pretio margarita Christi emi poterat.* huculque Hieronymus. At dices: Cur hæc refossa, ac in vnum collecta, omnibus spectanda in Annalibus ponis, perpetuo obruenda silentio, quorum causa ipse sanctus Hieronymus com-

n Hier. ep. 1.
TVRPITVDO SORDIDORVM CLERICORVM.
o Hier. ep. 2.

plures in se studia clericorum armauit? Vt ex his, lector, intelligas sanciendæ ab Imperatore legis occasionē; meque (quod ingenui scriptoris est) veri amantis historici probe scias explere numeros, nec in gratiam hominum, vitia reticendo, laudare virtutes.

CXXI. At quam apposite eiusdem sanctionis editæ Hieronymus in Epistola ad Nepotianū *a* meminit, ex his accipe: *Pudet dicere: Sacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ, & scorta hæreditates capiunt: solis clericis ac monachis hoc lege prohibetur, & non prohibetur à persecutorib. sed à Principibus Christianis.* nempe Valentiniano, Valente, & Gratiano Imperatoribus, quorum nomina in sanctionis inscriptione legebantur. & subdit: *Nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem. Cauterium bonum est: sed quo mihi vulnus, vt indigeam cauterio? Prouida seueraq; legis cautio: & tamen nec sic refrenatur auaritia. Per fidei commissa legibus illudimus; & quasi maiora sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timemus, & Euangelia contemnimus. Sit hæres, sed mater filiorum, id est gregis sui Ecclesia, quæ illos genuit, nutriuit, & pauit: quid nos inserimus inter matrem & liberos?* ex his videas Hieronymum eidem alludere sanctioni, qua quidem nequaquam prohibentur Ecclesiæ hæreditates accipere vel legata, vel quid huiusmodi, sed Ecclesiasticæ personæ, siue clerici, siue monachi, qui continentium nomine honestabantur: vt intelligas hosce nebulones priuatim occupantes hæreditates tanquā harpyias quasdam inhiantes matronarum diuitiis, & impuris morib. cuncta fœdātes proscribere ab Vrbe studuisse ipsos Imperatores. nam & de eisdem mox subdit: *Gloria Episcopi est pauperum inopiæ prouidere: ignominia Sacerdotis est proprijs studere diuitijs.* & de aliis in sua persona, vt minus verborum flagra læsos cruentent: *Natus in paupere domo & in tugurio rusticano, qui vix milio & cibario pane rugientem saturare ventrem poteram, nunc similam & mella fastidio: noui & genera & nomina piscium: in quo littore concha lecta sit, calleo: saporibus auium discerno prouincias, &c.* hæc de helluonibus illis aliorum diuitiis inhiantibus, quos Imperatorum lex sancita coercuit.

a Hieron. ep. 2.

AVARITIA LEGE COERCENDA SAECVLARI CONTEMPTVI HABITA LEGE DIVINA.

CXXII. Meminit eiusdem quoq; legis Ambrosius, dum ad Valentinianum iuniorem scribens, sic ait *b*: *Nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendia non dolemus.* & paulo inferius: *Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur profanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico ius commune clauditur, à quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur, nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio mulcta præscribitur. Quod Sacerdotibus phani legauerit Christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet. Quod ego, non vt querar, sed vt sciant, quid non querar, comprehendi: malo enim vos pecunia minores esse, quam gratia. Sed referunt ea, quæ vel donata, vel relicta sunt Ecclesiæ, non esse temerata.* hæc Ambrosius cum agit aduersus Symmachum postulantem Sacerdotibus atq; virginibus Vestalibus emolumenta restituēda esse: cum alioqui idem Sanctus Ambrosius æque ac S. Hieronymus alibi damnet clericos ex pietate quæstum captantes, his verbis *c*: *Si enim non contentus stipendiis fuerit, quæ de altario, Domino iubente, consequitur; sed exercet mercimonium, intercessiones vendit, viduarum munera libenter amplectitur: hic negotiator magis potest videri, quam clericus. Nam licet dicere possumus; nemo nos inuasoris arguit violentia, nullus accusat: quasi non interdum maiorem prædam à viduis blandimenta eliciant, quam tormenta. non interest apud Deum, vtrum vi, an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.*

b Ambros. epist. 31.

LEX PRODROSA ECCLESIASTICIS PERSONIS.

c Ambros. serm 7.

CXXIII. Quod autem tum Hieronymus, tum Ambrosius eodē ferme tempore æquè inuehātur in clericos bonis viduarum anhelantes; quodq; Damasus, ad quē Imperatorum rescriptum datum est, illud in Ecclesiis Vrbis legi voluerit, cum tamen id minimè reperiatur ab ijsdem Augustis fuisse præceptum, nec exemplum vllum præcesserit, vt Imperatoriæ sanctiones in Ecclesiis legerētur, sed affigerentur illæ in albo Prætoris: equidem verisimile est, ipso Damaso id agēte, ab ijsdem Imperatoribus eiusmodi fuisse editam sanctionem aduersus diuinorum decretorum contemptores, ad demoliēdam clericorum & monachorum eiusmodi quæstuariam ac sordidam officinam: vt qui cōtemnerent sancta Dei Euangelij præcepta, & pro nihilo ducerēt sacros Conciliorum canones, ipsorumq; Romanorum Pontificum decreta quælibet deriderent, sic saltem ijdem procaces ab ipso Imperatore Valentiniano compescerentur, quē constat in cæteris iura Ecclesiastica sarta tecta seruari voluisse: nam de eo S. Ambrosius *d* ad ipsius filium Valentinianum iuniorem: *Nec quisquam, inquit, contumacem vocare me debet, cum hoc asseram, quod Augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: in causa fidei, vel Ecclesiastici alicuius ordinis, eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis.* quod scilicet iura & causas, resq; omnes Ecclesiasticas voluerit ab Ecclesiasticis pertractari, vt alias de his superius pluribus dictum est.

CONSENSV DAMASI PP. LEX ILLA SANCITA PVTATVR.

d Ambros. ep. 32.

CXXIV. Cæterum quod in hoc argumento versamur, vt de legibus parum æquis à Valentiniano Imperatore promulgatis agamus: de ea haud dissimulandum esse putamus, qua Socrates ait ipsum sanciuisse, vt quicunq; vellet, duas posset vxores habere. At res magni momēti haud perfunctoriè tractanda videtur: sed accurate de eius veritate disquirere, operæpretium existimamus. Verum quoniā eiusmodi assertionis vnus Socrates primus habetur auctor: hic verba singula ab eo descripta reddemus *e*: *Iustina, inquit, orbata patre Præfecto prouinciæ Picenæ sub Constantio, virgo permansit: Postea tempore progrediente, Seueræ Imperatoris Valentiniani coniugi nota esse cœpit, crebroq; cum illa venit in colloquium. Postquam vero creuit inter eas consuetudo & familiaritas, eisdem balneis pariter lauabant. Idcirco Seuera, vbi Iustinam in balneo lotam vidisset, virginis pulchritudine mire capiebatur: cœpitq; de ea apud Imperatorem verba facere: Iusti filiam virginem esse pulchritudine admodum admirabili: seq; licet esset mulier, eius forma adeo venusta vehementer oblectari. Imperator vxoris verba mente interiori recondens, consilium de Iustina in vxorem ducenda init, Seuera, de qua Gratianum, quem paulo ante Imperatorem declarauerat, susceperat, neutiquam repudiata. Quare legem tulit, vt cuiq; volenti liceret duas vxores habere legitimas, eamq; in singulis ciuitatibus diuulgauit. Lege itaq; diuulgata, ipse Iustinam duxit vxorem, ex qua Valentinianum iuniorem, & tres filias, Iustam, & Gratam, & Gallam procreauit: quarum duæ vitam in virginitate traduxerunt, Galla autem postea Theodosio Magno in matrimonium collocata fuit, ex qua Placidia filia est nata est.* hucusque Socrates.

e Socra. l. 4. c. 26.

VALENTINIANI LEX DE DVABVS DVCENDIS VXORIBVS.

CXXV. At conuincitur ex pluribus, apertissimis mendaciis anilem vel ab eo concinnatam esse fabellam, vel potius ipsum ab aliquo è triuio acceptum vt verum, conscripsisse cōmentum. Vnde, quæso, Socrati, Iustinam fuisse virginem, cum eam Valentinianus accepit in coniugem, quā cōstat vxorem fuisse Magnentij tyranni? testatur id quidem inter huius temporis scriptores Zosimus *f*: qui certe quo non pretio redemisset, vt in Christianum Imperatorem proximè succedentem post Iulianum, quē in odium Christianæ religionis adeo celebrat, potuisse tantum facinus exprobrare? Et quid dicemus de Ammiano æquè Gentili, & in Christianos Principes (vt vidimus) parum æquo, qui tamē nihil adeo celebrat in Valentiniano atq; commendat, ac castitatem? sed eius verba reddamus *g*: *Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscœnæ, nihil incestum: hanc q; ob causam tanquam retinaculis petulantiam refrenauit aulæ regalis, &c.* hæc ad finem vitæ ipsius Ammianus. Appello nunc rectum eruditorum omnium sanumque iudicium: Potuissentne hæc de Christiano Principe à scriptoribus in Christianam religionē infensis adeo prædicari, si Valentinianus fuisset publica illa obscœnitate pollutus, quam scimus à Romanarum rerum historicis *h* in barbaris esse derisam; & in Romano *i* Imperatore id tentante magnoperè improbatam?

f Zosim. l. [illegible]

RES [illegible] TVR IAM [illegible] DE LEGE LATA.

g Ammian. li. 30.

h Salust. de bell. Iugurt.

i Suet. in C. Iul. c. 52.

CXXVI. At quomodo non magis ijdem scriptores Ethnici pudendum scelus voce præconis in vnaquaq; ciuitate Romani Imperij proclamatū fuissent inuectiuis grauissimis insectati? cum non solum id minimè fecisse reperiantur;

sed contra potius virtutem illam domi forisque lucẽtem, perspicuam conspicuamque omnibus factam, nulla valentem offundi caligine, castitatem tanti Principis tanto præconio efferant, quanto sciam nec antea, nec postea quenquam eo nomine ab eis esse laudatum: cum alioqui si talia perpetrasset, turpior videri potuisset Commodo & Heliogabalo, qui licet impurissimi, nunquam tamen huiusmodi facinus pertentassent: Et quidem honestiores illo Valerianus & Gallienus Imperatores *a*, qui suis legibus duas simul habentes vxores notarunt infamia: Quin & Valentiniano puriores ac iustiores dicendi Diocletianus & Maximianus Augusti, qui hæc rescripsisse reperiũtur ad Sebastianum *b*: *Neminem, qui sub ditione sit Romani nominis, binas vxores habere posse, vulgo patet: cum etiam in edicto Prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. Quam rem competens Iudex multam esse non patiatur.* hæc ipsi.

a l. 18. C. ad leg. Iul. de adult.

b l. 2. C. de incest. nup.

CXXVII. At quantum re vera execrabilis fuerit Christianis Principibus eiusmodi polygamia, docuit Theodosius Imperator, qui post Valentinianum cum Gratiano regnauit: nam eiusmodi scelus sic persecutus est, vt coercuerit in externis *c*: prohibuit enim Iudæos duas simul habere vxores: quod multo magis emendasset in Christianis, si talibus inuenisset sordibus inquinatos: quorum innumera tunc plane multitudo fuisset, si quod vult Socrates, Imperator lata per Orbem lege, carnis immunditiis laxasset habenas, imo & nefandæ licentiæ iusto prætextu viam aperuisset. Sed & quem tunc oportuisset concitatum esse per vniuersum Romanum Imperium tumultum, cum abrogata turpi lege à successoribus Imperatoribus, quæ secundo loco ductæ erant vxores, dimittendę fuissent? cũ tamen nulla de his vel leuis memoria habeatur, quod scilicet hæc omnia falso essent asserta.

c l. 7. C. de Iudæis.

CXXVIII. Sed & quonam modo, quæso, res toto Romano Imperio diffamata, nonnisi vni, qui post hæc tempora, vixit, innotuit Socrati? ex eo enim cæteri descripsere, Paulus Diaconus, Zonaras, qui vno eodemque tempore duas Valentinianum tradũt habuisse vxores, atque Nicephorus, & si qui alii, qui inconsulte nimis prætium ducem cæcum secuti sunt. Non hæc Hieronymus, Orosius, non Seuerus, & alii plures Latini, qui his temporibus claruere scriptores, huius ætatis euenta scribentes: neque penes Græcos Sozomenus, vel Theodoretus, qui eiusdem Imperatoris res gestas prosecuti sunt; qui de his ne verbum quidem vel nutum minimum edidere. Plus sane quam millies necessitas poposcisset, huius sæculi Latinos Ecclesiasticos tractatores eiusmodi à Valentiniano editæ legis meminisse, Hieronymum, Ambrosium, & Augustinũ, cum eos de polygamia frequenter disputare contigeret, & illud Pauli ad Timotheum *d* sæpe sæpius reciprocare: *Vnius vxoris virum*, si aliquando edita illa fuisset; cuius quidem apud eos nec vel leuis mentio reperitur; cum alioqui penes Hieronymum *e*, Valentinianum ipsum vt austerũ nimis vindicem violatæ castitatis videas in crimen adduci, dum agit de muliere septies icta. Sed & Ammianus *f* fidem facit sub eius Imperio complures virgines & nuptas adulterii Romæ esse damnatas. At si cessarẽt hæc omnia: illud vnum satis ad eiusmodi explodendum commentum. Passurus ne fuisset Damasus Papa, latum iue id reliqui Catholicæ communionis Episcopi, à Christiano Imperatore promulgari legem, qua solueretur penitus Christianæ disciplinæ censura, atque hæresis sanciretur? Quorum causa obnitendum erat omnibus, vt generalibus coactis Conciliis, aduersaria decreta ederentur, legarenturque Episcopi, qui velut Ioannes Herodem redarguerent Imperatorem. At de his ne leuis quidem rumusculus: cũ alioqui, si vera fuissent, totus commouendus fuisset Catholicus orbis.

d 1. Tim. 3.

e Hier. ep. 49.

f Ammian. l. 28.

Cesset igitur de infami lege suspicio, & de duarum simul vxorum coniugio sileat falso asserta calumnia, atque euanescat in auras, qui summa leuitate concinnatus & ab aliquibus acceptus est error. Duxit quidem Iustinam, sed post Seueræ prioris vxoris obitum, cuius nulla postea mentio prorsus habetur.

CXXIX. Quod rursum ad eiusdem Valentiniani rescripta hoc eodem anno data spectare videtur: laude plane dignum extitit illud, quo iis, qui Romam se conferrent liberales disciplinas addiscendi causa, consuluit, eorumque vitæ moribus optime prospectum voluit. Est autem huiusmodi ad Olybrium iterum Vrbanam præfecturam gerentem *g*:

g lib. 1. de stud. lib. Vrb. Rom. C. Theod.

ROMANÆ SCHOLÆ LEGE VALENTINIANI OPTIME INSTITUTÆ.

Quicunq; ad Vrbem discendi cupiditate veniunt: primitus ad magistrum census prouincialium Iudicum, à quibus copia est danda veniendi, eiusmodi litteras proferant, vt oppida hominum & natales & merita expressa teneantur. Deinde, vt in primo statim profiteantur introitu, quibus potissimum studiis operam nauare proponant. Tertio, vt hospitia eorum solicite censualium norit officium, quo ei rei impertiant curam, quam se asseruerint expetisse. Iidem immineant censuales, vt singuli eorum tales se in conuentibus præbeant, quales esse debent, qui turpem inhonestamq; famam, & consociationes, quas proximas putamus esse criminibus, æstiment fugiendas: neve spectacula frequentius adeant, aut appetant vulgo intempestiua conuiuia. Quin etiam tribuimus potestatem, vt si quis de his non ita in Vrbe se gesserit, quemadmodum liberalium rerum dignitas poscat: publice verberibus affectus statimq; nauigio superpositus abiciatur Vrbe, domumq; redeat. His sane, qui sedulo operam professionibus nauant, vsque ad vigesimum suæ ætatis annum Romæ liceat cõmorari. Post id vero tempus qui neglexerit sponte remeare, solicitudine Præfecturæ etiam impurius ad patriam reuertatur. Verum ne hæc perfunctorie fortasse curentur: præcelsa sinceritas tua officium censuale commoneat, vt per singulos menses, qui vel vnde veniant, qui ve sint, pro ratione temporis ad Africam vel ad cæteras prouincias remittendi, Breuibus comprehendat: his dumtaxat exceptis, qui corporatorum sunt oneribus adiuncti. Similes autem Breues etiam ad scrinia mansuetudinis nostræ annis singulis dirigantur: quo meritis singulorum institutionibusq; compertis, vtrum quandoque nobis sint necessarii, iudicemus. Dat. 4. Id. Mart. Treu. Valentiniano & Valen. 3. AA. Coss.

CXXX. Ad huius plane legis decreta spectat, quod S. Augustinus de seipso in suis Confessionibus ait *h*: *Non ideo Romam pergere volui, quod maiores quæstus, maiorq; mihi dignitas ab amicis, qui hoc suadebant, promittebantur (quanquam & ista ducebãt animum tunc meum) sed illa erat tunc causa maxima & pene sola, quod audiebam quietius ibi studere adolescentes, & ordinatiore disciplinæ coercitione sedari, ne in eius scholam, quo magistro non vtuntur, passim & proterue irruant, nec eos admitti omnino, nisi ille permiserit. Contra apud Carthaginem fœda est & intemperans licentia scholasticorum. Irrumpunt impudenter, & prope furiosa fronte perturbant ordinem, quem quisq; discipulis ad proficiendum instituerit. Multa iniuriosa faciunt mira hebetudine, & punienda legibus, nisi consuetudo patrona sit, hoc miseriores eos ostendens, quo iã, quasi liceat, faciunt, quod per tuam æternam legem nunquam licebit, & impune se facere arbitrantur, cum ipsa faciendi cæcitate puniantur, & incomparabiliter patiantur peiora, quam faciunt.* hæc Augustinus: ex cuius quoq; sententia atque aliorum, & illud probe prudenterq; statuisse visus est Imperator, vt in eisdem scientiis addiscendis operam Romæ nauantes adolescentes nequaquam post annum ætatis vigesimum diutius ibidem agere sinerentur; ne scilicet tam liberiores otio torpescentes vrbanis irretirentur illecebris. Magno sane bene aute instituitæ vitæ discrimine adolescentes desides Romæ morari, illud Paulini huius quoq; temporis viri ordinis Senatorii, postea v. Nolani Episcopi sanctitate clarissimi admonet, cũ ad Licentiũ olim Romæ ab August. *i* imbuto rhetoricis facultatibus ita versibus scribit:

h Aug. Confess. l. 5. 8.

AUGUST. CURSE ROMAM CONTULIT AD DOCENDUM.

i Apud August. ep. 26.

ROMA INCAUTIS IUVENIBUS DAMNOSA.

Nunc te sollicitat variis malesuada figuris
Heu validos etiam sternere Roma potens.
Sed tibi, nate precor, semper Pater Augustinus
Occurset cunctas Vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens, & habens pectore, tutus eris.

ista Paulinus in epistola ad Romanianũ. Et quidem quod ad hæc spectat (ex eo quod in hęc incidimus) illa de Roma mea sententia est, vt qualẽ quis eam velit, talem inueniat; instarque sit feracissimi agri, qui quodcunque suscipit semen, illud multiplicato reddit fœnore: adeo vt iniusta plane & inuidiosa appareat esse multorum querela, quamuis occasionem captantium de Romana Ecclesia & de ipsa Vrbe quasi omnium vitiorum altrice obtrectandi; cum fortasse

ROMAM QUALEM QUIS VULT TALEM HABET.

tasse Romæ versari, nullum penitus de viris spectata probitate atq; litteris egregie excultis, quibus illa abundat, neque de locis delectum habentes, in quas semel incidere cloacas, in iisdem mersi, loco impudenter adscribāt, quod suæ ipsorum vecordię inprimis fuerat tribuendum. Mihi certe de Vrbe illud liceat haud ingrato fateri, quod de Athenis Gregorius Nazianzenus affirmat: nimirum Roma ipsa etsi aliquibus fortasse perniciosa fuerit, mihi certe gemmea, omnique ex parte beata atque proficua semper extitit, vtpote quæ me plenæ pubertatis adolescentulum vagum & infrenem excipiens, mox sub Christi iugo redactum alumnum quem suscepit, edomuit, sedula magistra morum existens ac litterarum: vt plane intelligam, quod minus in vtrisque profecerim facultatibus, mihi cedere culpæ, non Vrbi. At de his hactenus. Iam quæ anni huius sunt reliqua, prosequamur.

CXXXI. Quibus capitationis census relaxatur. al.6. de censibus Cod. Theod.

Eodem quoque anno pro virginibus, viduis & pupillis Valentinianus legem sanxit, qua eos à cēsu plebis excemit: sic enim de his rescripsit ad Viuentium Præfectum Prætorio à Galliarum: *Nulla vidua, nemo pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus, curatoribus, vel publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili deuotione habeantur immunes, & si qua se sacræ legis obsequio perpetuo dedicarunt*, nempe moniales. *Dat. 3. Kal. Aprilis, Treueris, Valentiniano & Valente III. AA. Coss.*

CXXXII. Hoc ipso anno à S. Hieronymo basilicæ Apostolorum Constantinopoli dedicatio facta ponitur in Chronico, anno nimirum eorundem Impp. septimo, nisi magis placeat reiicere in annum sequentem, habita ratione eiusdem ordinis numerandi annos (quod attigimus) dictorum Imperatorum.

IESV CHRISTI
Annus 371.

DAMASI PAP. Annus 5. VALENTINIANI VALENTIS IMP. 8.

I. Vrsicini schismatici in Gallias relegatio.

ANNVS aduenit Domini trecentesimus septuagesimus primus, Consulibus Gratiano secundum atque Anicio Petronio Probo: quo, Vrsicino schismatico iam (vt dictum est) sæpe damnato, sæpeq; veniam consecuto, cum tandem ob eius in scelere pertinaciam Valentinian⁹ Augustus in Gallias eum iussisset exulare; eidem exilii indulgentiam impartiens Imperator, de eo ab exilio relaxando rescriptum dedit ad Ampelium Vrbis Præfectum: hoc namque anno Ampelium ipsum Vrbanam præfecturam gessisse sub Consulatu secundo Gratiani cū Probo, eiusdem Valentiniani rescriptum *b* ad eundem Ampelium datum, & alia plura, quæ habes in margine *c* notata, significant. Ad Ampelium igitur Præfectum Vrbis de Vrsicini indulgentia idem Valentinianus cum aliis Augustis ita rescripsit *d*:

b l.5. de denunciatione C.Theo. c l.1. de natur. fil. C. Theod. l.1. de Curs. pu. C.Theod. l.1. de equo curul. C. Theo. l.10. de malefic. C.Theod. l.21. de Episc. & cler. C. Theod.

Valentinianus, Valens, & Gratianus AAA. Ampelio P.V.

Iure mansuetudinis nostræ sensibus vel diuinitus datum est, vel tranquillitate naturæ, ne cum delinquentium facinore legum seueritate certemus, ac spe emendationis futuræ mitiorem esse velimus correctionis iniuriam, quam prouocat meritum nostrum, Ampeli pater carissime Augustorum. Dudum Vrsicini inquietudine prouocati, fauentes concordiæ populi Christiani, quieti etiam Vrbis sacratissime prouidentes, vno interim loco, intra Gallias dumtaxat perturbatorem tranquillitatis publicæ statueramus iure cohiberi; suscitet ne applicatione morum late dissensionis incommodum spargere. Verum naturæ nostræ mansuetudine leuigati, ita memorato abscedendi copiam dedimus, ne ad Vrbem Romam, vel certe suburbicarias regiones pedem inferat, neque nequitiæ suæ contagionem conetur infundere.

Rescriptum indulgentiæ ad Ampeliū. d Ex C. Vatic. ep Ro. Pont.

II. *Id etiam de cæteris erroris sui consortibus, Gaudentio videlicet, Vrso, Rufo, Auxanone, Auxanio, Adiedo, & Ruffino sancimus: vt quos nequitiæ similitudo complectitur, eosdem & conditio emendationis astringat. Quod si quispiam ex memoratis sacrilega intētione statutum mansuetudinis nostræ transgrediendū putauerit: non iam vt Christianus, sed vt legū ac religionis ratione seclusus, seueritatem publicæ animaduersionis agnoscat. De hac autem eadem obseruātia ad Maximinum Vicarium Vrbis Romæ dedisse nos conducibilem iussionem, etiam censura tua volumus innotescere. Quocirca memoratorum personas ab his, qui Reipublicæ nostræ præsident, proclivior statutis executio deseratur: maiorq; sit eorū moderatio, quam qualitatem morum suorum ad multorum sæcula senserint pertinere.* huc usque ad Ampelium. Ad Maximinum autem sic:

III. Rescriptum iisdem ad Maximinum.

Iidem AAA. Maximino Vicario Vrbis Romæ.

Est istud diuinitus institutum mansuetudinis nostræ, vt etsi morū emendatio in hominum vita sufficiat, nūquam tamen ab indulgendi studio & voluntate cessemus; mitioremq; esse cupiamus correctionis iniuriam, quam prouocant merita delinquentium. Ex quo oritur, vt Vrsicino quem propter quietem populi Christiani, & debitam religioni ac legibus disciplinam, vno interim loco morari intra Gallias iusseramus, discedendi copiam fecerimus sub ea conditione, ne vagandi arbitrium præberemus neve ad Vrbem Romam, vel regiones suburbicarias valeat commeare. Qui si ingrata pertinacia statutum mansuetudinis nostræ egrediendum putauerit: eundem non iam vt Christianum, quippe quem à communione religionis mentis inquietudo discernat: sed vt hominem factiosum, perturbatoremq; publicæ tranquillitatis, legum & religionis inimicum iuris seueritas persequatur, Maximine carissime ac iucundissime.

IV. *Sinceritas igitur tua iussionis nostræ serie debita veneratione probata singularum vrbium atq; regionū, quibus tēporarie præest, primores atq; incolas propria scriptione conueniat, quatenus sciant ita memorato egrediendi terminos circūscriptos vna cum inquietudinis suæ erroris consortibus Gaudentio, Vrso, Rufo, Auxanone, Auxanio, necnon Ruffino licentiam præbitam, vt ab interdictis locis incessu intelligant abstinendū. Sic n. mansuetudinis nostræ indulgentiam tēperamus, ne occasione præstita, vicinitate inquietorum, ad aliquam forsitan vociferationem religiosi populi studia prouocemus.* hæc ad Maximinum. Excepimus ambo hæc rescripta ex citato superius codice Vaticano: & licet eiusdem argumenti eisdem ferme verbis cōcepta sint, venerādæ tamen antiquitatis ergo ad verbum voluimus descripsisse. Et quamuis careant die ac Consule, quos fortasse imperitus librarius putauit esse superfluos: tamen ex certa huius anni Ampelii Præfectura, hoc eodem anno data esse, satis apparet.

V. Schis[...]tici [...] tempe[...]tantes quieve[...]

At quid post hæc proscripti semel atq; iterum legibus Ecclesiasticis atque Imperatoris perfidi in incertum vagantes, errantesq; & in errorem ducentes schismatici? Nihil sane, dum vixit Valentinianus, reperimus innouasse: eo autem vita functo, & Valentiniano iuniore cum Gratiano imperante, iterum maiores mouisse turbas, & excitasse tumultus, rescripta dictorum Principum, quæ suo loco descripturi sumus, aperient. Quod vero pertinet ad nominatos in rescriptis socios Vrsicini, Marcellinus presbyter recenset Lupum quendam & Amantium, additq; oēs tunc diaconos Vrsicinum sectatos esse; quos, id enixius postulante plebe, sequenti anno, 8 Kalend. Octob. restitutos fuisse tradit. At Vrsicini asseclas vna cum eo non semel, sed sæpius pulsos esse, recitata Valentiniani rescripta docent.

VI. Hoc eodem anno ad eundem Ampelium Prefecturam Vrbanam agentem, sub iisdem Coss. datum est ab iisdem Augustis rescriptum aduersus Senatores maleficii accusatos *e*. Est apud Ammianum *f* mentio de iisdem Ampelio Præfecto & Maximino Vicario simul iudicantibus, & de Senatoribus maleficiorū insimulatis seueras quæstiones exercentibus. Accidit namque, vt quidam ex Senatorib⁹ qui in gratiam Impp. potius, quam ex animi sui sententia religionem Christianam amplexi fuerant, haud ita digne vt par erat, eam colerent, sed pristinis idololatriæ vsibus adhuc tenerētur implicitі, atq; aruspicinæ ad diuinationē aliisq; dæmonū inuocationibus essent intenti: quos seueritas Impp. inuigilans Maximino omnium Iudicum crudelissimo (vt Ammian. ait) puniendos tradidit. Sed & S. Hiero. in Chronico hoc anno octauo Valentiniani Imp. hæc habet: *Maximinus Præfectus annonæ, maleficos ab Imperatore inuestigare iussus, plurimos Romæ nobilium occidit.* At de his Ammianus pluribus, nosque alias supra attigimus.

e l.10. de malef. C. Theod. f Ammian. lib.28. Sena[...]res m[...]ciis [...] vexa[...]

Quod

VII. Quod autem ad rerum Orientalis Ecclesiæ deploratissimum statum pertinet: maximis vndique fluctibus agitatam fuisse liquet; adeo vt illud Propheticum a lugubre tunc occinere licuisset: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrhæ similes fuissemus.* nempe penitus deleti atque consumpti. Diuina enim factum est prouidētia, vt post tot tantaq; naufragia Orientalium Ecclesiarum, liberi relinquerentur duo illi Magni, qui videbantur esse columnæ, Athanasius, inquā, atque Basilius: quorum labores his temporibus pro Dei Ecclesia toleratos narrare quisnam vnquam pro dignitate sufficiet? Nos autem perpauca quædam ex ipsorum scriptis elicita, è quibus reliqua possint intelligi, quæ tēporum deleuit obliuio, in medium adducemus. Ac in primis in memoriam reuocanda, quæ de S. Basilio iteratis litteris ab Athanasio auxilium implorante superius dicta sunt. Interpellatus itaque à Basilio Athanasius pro Ecclesia Antiochena, aliisque aliarum Ecclesiarum ærumnis misit Petrum Ecclesiæ Alexandrinæ clericum (quem puto illum, qui ei in sede Alexandrina successit Episcopus) vt lustraret Ecclesias, eisdemque pene prostratis, quas valeret, suppetias ferret. De eiusmodi enim Petri legatione ab Athanasio missa meminit ipse Basilius ad eundem Athanasium sic scribens b:

a Isa. 1.

ATHAN. AC BASIL. LABORES PRO ECCLESIA.

b Bas. ep. 12.

VIII. *Quam de dignitate tua iam olim concepimus opinionem, ipsam semper ipse temporis progressus corroborat, immo & adauget accessionibus eorum, quæ per partes contigerunt. Quoniam aliorum quāplurimis satis habetur, si sibi ipsi quisque circumspiciat: ac tibi istud haud satisfacit, sed tantam geris omnium Ecclesiarum curam, quātam eius, quæ tibi peculiariter à Domino nostro credita est. ita vt nullo non tempore de sacris edisseras, admoneas, scribas, frequenterque mittas aliquos, qui vndelibet, quid optimum sit, admoneant. Etiam quoque e sacro cleri tui cœtu missum venerandissimum fratrem Petrum multo cum gaudio excepimus, bonumque peregrinationis ipsius laborem probauimus, quem iuxta dignitatis tuæ mandata executum se esse ostendit, conciliatis, quæ erant contraria, ac coniunctis, quæ erant diuulsa.* hactenus de legatione Petri Orientis Ecclesiis admodum proficua atque opportuna Basilius.

PETRI ALEXANDRINI AD ORIENTALES ECCLESIAS AB ATHANAS. LEGATIO.

IX. Cæterum etsi magno fuerit adiumento eiusmodi ab Athanasio in Orientem missa legatio: tamen quòd immensæ cladi maximæque ruinæ impares viros Athanasii visæ essent, requiri necessario videbatur Pontificis omnium maximi, nempe Episcopi Romani subsidium, à quo dirigerentur Legati in Orientem, qui nutantia roborarent, prostrata erigerent, atque collapsa penitus ædificarent. Quod quidem licet ipse Basilius generalibus ad Occidētales datis litteris anno superiore (vt diximus) curauisset, misso in Occidentem Dorotheo presbytero vna cū Probo Sanctesimo pro cæteris Orientis Orthodoxis Episcopis eadem legatione fungente: tamen id etiam per Athanasium agi rogat, eaque de causa Dorotheum alium nomine, Antiochenæ Ecclesiæ diaconum, ad ipsum mittit; & quid agere debeat, iisdem litteris admonet, cum hæc subdit c: *Vnde & nos ad rerum istarum studium nonnihil conferre cum voluissemus, accommodatissimum rebus istis initium fore arbitrati sumus, si veluti ad omnium nostrum verticem, ad tuam integritatem refugiamus, teque & consultore & rerum gerendarum duce ac Principe vtamur. Hac de causa & fratrem nostrum Dorotheum eius Ecclesiæ, quæ sub colendissimo Episcopo Meletio est, diaconum, bono circa rectam fidem zelo vsum, cupientemq; & ipsam Ecclesiarum videre pacem, ad pietatem tuam remisi, vt consiliis tuis obsequentem (quem illo & tempore, & rerum experientia, & quod spiritu consilij reliquos excellis, certiora reddere potest) ita rebus agendis ac prosequendis admoneas: quem absque dubio suscipies, oculisq; pacificis aspicies, confortans ipsum precum tuarum auxilio, instituensq; in litteris itino & quibusdam illic tuorum studiosis adiunctum ad propositum duces.* hæc ipse de legatione Dorothei diaconi, quibus subdit:

DE LEGATIONE MITTENDA AD OCCIDENTALES.

c Bas. ep. 52.

X. *Visum est autem mihi consentaneum, vt scribatur Episcopo Romæ, vt quæ hic geruntur, consideret, detque consilium. Et quoniam difficile est, vt communi ac Synodico decreto aliqui illinc mittantur: ipse sua auctoritate in ista causa vsus, viros eligat ad ferendas quidem itineris molestias idoneos, verum iuxta ad hoc quoque accommodatos, vt mansuetudine & facilitate ingenij eos qui distorti & obliqui apud nos sunt, corrigant, apte ac dispensatorie sermonem attemperantes; omniaque secum habentes, quæ Arimini ad necessariam solutionem gestorum illic facta sunt. Et hoc nemine sciente, absque strepitu tacite per mare ad eos, qui hic sunt, vadant: ne qui pacis sunt inimici, aduentum ipsorum persentiscant. Quæritur autem & hoc à nonnullis illic, quod & nobis videtur necessarium; vt Marcelli hæresim illi, cum venerint, tanquam malam ac noxiam, & à sana fide alienam exterminent.*

QUÆ PETENDA ESSENT A ROMANO PONTIFICE.

Quoniam ad hunc vsque diem in omnibus, quas scribunt, litteris, pessime audientem quidem Arium sursum ac deorsum versantes anathematizare atq; ex Ecclesiis exterminare nō cessant: Marcellū vero, qui ex diametro respondentem Ario impietatem attulit, atque contra eandem Vnigeniti diuinitatisque essentiam impie egit, Verbique appellationem male vsurpauit, ne semel quidem accusare videntur: qui Verbum quidem Vnigenitum vocari ratione ministerij ac dispensationis, & quatenus in tempore natus prodijt: cæterum ad eum, vnde egressus erat, reuersum, nec ante egressum fuisse, nec post regressum subsistere. Et huius quidem experimentum ac demonstrationem reconditi apud me iniquæ illius syngrapha libri continent.

Attamen istum nequaquam reprobare visi sunt, & per hæc culpandi veniunt, vt qui ab initio illum per ignorantiam veritatis in Ecclesiasticam etiam communionem receperint. Igitur & illius decenter fieri mentionem, præsentia negotia exposcunt. Itaque ne occasionem habeant, qui occasionem quærunt, ex eo, quod sanctitati tuæ coniunguntur, qui fide sani sunt, manifestandi sunt omnibus, qui ad veram fidem claudicant: & vt posthac agnoscamus consentientes, & non perinde atque in nocturna pugna inter amicos & inimicos sine discrimine versemur. XI.

Tantum adhortare, vt mox cum prima quaque nauigatione prædictus diaconus mittatur: vt sequenti anno fieri queant, quorum & ipse videlicet curam habes: & cum qui mittendi sunt, volente Deo aduenerint, non inferant Ecclesiis schismata, sed magis idem sentientes, quouis modo ad vnitatem pertrahant, etiamsi quosdam inuenerint, qui peculiaria quædam dissidij inter se argumenta præferant; ne populum Orthodoxum à præpositis suis separant, inq; multas partes diuidant. Curandum est enim, vt paci posthabeantur omnia, & cumprimis Antiochena Ecclesia medeatur, ne in illa sincera pars imbecillis facta personarum respectu scindatur. Tu vero tandem hæc omnia magis ipse, quam nos curabis: quandoquidem (quod & auxiliante Deo precor) intelligis omnes tibi, qui Ecclesiarum statum concernunt, permittere & commendare. hactenus Basilius de legatione Romam mittenda, & Roma postea ad Orientalem Ecclesiam deleganda.

Cæterum quòd spectat ad causam Ecclesiæ Antiochenæ schismate afflictatæ Meletii atq; Paulini, de quibus pluribus dictum est; Basilium aduersus Paulinum studuisse Meletio, aliæ ipsius ad eūdem datæ litteræ per ipsum Dorotheum diaconū satis ostendunt; quæ sunt huiusmodi d: *Mihi quidem superioribus ad dignitatem tuam litteris sufficere videbatur, si tantum ostenderem, quod populi sanctæ Antiochenæ Ecclesiæ circa fidem robur ad vnam oporteat concordiam & vnitatem conciliari, vt declaretur, quod pientissimo Episcopo Meletio opus sit, quæ iam in plures partes dissecta sunt coadunare.* quot enim illic sectæ, tot etiam Episcopi eisdem præfecti erant, nempe Arianis Euzoius, Apollinaristis Vitalis, Meletius vero atque Paulinus Catholicis schismate inter se diuisis: quos in vnum conciliandos esse Meletio, Basilius eidem fauēs existimauit: qui vt in suam sententiam Athanasium quoque traheret, hæc de eodem Meletio subdit: XII.

BASILIVS TVETVR CAVSAM MELETII CONTRA PAVLINVM.

d Bas. ep. 50.

Quoniam vero ipse hic dilectus syndiaconus noster Dorotheus dilucidiorem de rebus istis sibi memoriam quæsiuit: necessario subscripsimus, quoniam & in vniuerso Orienti per preces id agitur, & nobis, qui quouis modo illi coniuncti sumus, vt desiderabilem hunc virum Ecclesia videat adhærentem Domino, & fide irreprehensibilem & vita: cui & reliqui nulla ratione comparari queant; & vt vniuerso (vt ita dicam) Ecclesiæ corpori ipse præsit: reliqua vero sunt tanquam desecta particulæ, igitur vndique & necessarium pariter est & frugiferum isti viro, vt reliqui, perinde atq; magnis fluuiis minores, concilientur. hæc Basilius commendans Athanasii in fide Catholica tuenda studium & vigilantiā; quibus vt in vniuersa Ecclesia recta fides firma perstaret, neruis omnibus contendebat, non quidem quod vniuersalis XIII.

Ecclesiæ idem Athanasius Episcopum ageret, quem ad tantam rem auxilio indiguisse Romani Pontificis, tum superioribus litteris, tum aliis postea datis apertissime declarauit.

XIV. Idemque Basilius ad Meletium ipsum scribens, de eadem Dorothei diaconi ad Romanum Pontificem legatione reddidit eum certiorem his verbis *a*:

a Basil. ep. 57. MELETIVS SCRIBIT LITTERAS AD OCCIDENTALES.

Decretum est, vt hic ipse frater noster Dorotheus syndiaconus Romamque proficiscatur, & permoueat quosdam ex Italia, vt nos visitent, idque per mare, quo eos effugiant, à quibus possent impediri. Intellexi enim, eos, qui apud rerū dominos potentes sunt, nihil neque velle illis, neque posse de causa erectorū suggerere, sed hoc lucro deputare, si nihil in Ecclesiis peius geri videatur. Igitur si & prudentia tua consilium nostrum vtile visum fuerit: dignabere & epistolas formare, & monita dare, de quibus oporteat ipsum narrare, & ad quos, & quando, vt fidem habeant litteræ & auctoritatem, comprehendentes simul non admodum consentientes, etiamsi non adsint. hæc ad Meletium Basilius.

Quin etiam antea egerat de his cum sanctissimo illo confessore Eusebio Samosateno; cuius quoque consilio illud decretum esset, vt litteræ ad Occidentalem Ecclesiam mittendæ à se scriberentur, subscriberentur vero ab aliis Episcopis Orthodoxis: significat enim hæc omnia Basilius, ad eundem Meletium ita scribens *b*: *Litteras accepi à pientissimo Eusebio Episcopo, quibus mandatur, vt Occidentalibus iterum de quibusdam rebus Ecclesiasticis scribatur. Et voluit quidem vt à nobis scribatur epistola, ab omnibus vero consentientibus subscribatur. Quoniam igitur non inueni, quo modo de quibus ille præcepit vt scriberem, commentarium pietati tuæ misi, &c.* extant ipsæ litteræ à Meletio quidem scriptæ, vtpote primario totius Orientis Antistite, subscriptæ vero ab aliis Orthodoxis Episcopis, quas direxerunt per Sabinum in Occidentem, qui vna cum Dorotheo Basilii legato profectus est.

b Basil. ep. 52.

XV. Porro in dictis Meletii & collegarum Orthodoxorum litteris, sicut nonnisi Meletii, Eusebii, & Basilii nomina sunt expressa, reliqua vero breuitatis causa prætermissa esse in inscriptione videntur: ita & nomen Romani Pontificis desideratur, ad quem primo directas fuisse Romam, quæ dicta sunt nuper, satis ostendunt: sic enim se habent *c*:

c Basil. ep. 69.

EPISTOLA MELETII ET ALIORVM ORTHODOXORVM AD OCCIDENTALES.

Italis & Gallis, Deo dilectissimis ac sanctissimis fratribus & coadiutoribus in Italia & Gallia vnanimis & concordibus Episcopis, Meletius, Eusebius, Basilius in Domino salutem.

Sacerdotiis sufficiunt ... alto cordis editum, solatium aliquod animis indolescentibus afferunt, atque lachrymæ erumpentes afflictionis copiam discutiunt. Nobis autem, quod affectus nostros vobis aperimus, ... quantam gemitus & lachrymas exhibuit. Verum quædam nos spes etiam melior fouet. Nam forsan si vobis ea quæ molesta sunt, nunciemus, incitabimus vos ad nostrum auxilium, quod iamdudum à vobis pro Orientalibus Ecclesiis expectauimus, sed nondum sumus assecuti. Deo plane nostra gubernante secundum inuisibilia eius iudicia, qui nos longiori tempore his infestari tentationibus voluit. Non enim ignoratis nostra angustia, fratres honore præcipuo digni, vt quæ extremi Orbis fines auditu perceperint: neque omnino alienos ab effectu fratrum vnanimium vos autumo, cum sitis discipuli Apostoli docentis perfectionem legis esse proximi dilectionem. Sed verum quod diximus, iustum Dei iudicium impetum vestrum cohibuit, qui pro peccatis aequam afflictionem instituerit.

XVI. *Atqui nunc vos adhortamur, vt veritatis zelo incumbatis, & nostrum condolentia, vbi didiceritis etiam quæ antehac vos latuerunt, à pio fratre nostro Sabino coadiutore; qui vobis poterit etiam quæ in epistolis non comprehensa sunt, commemorare: per quem, inquam, viros adhortamur vos, vt viscera miserationis induatis, omnique deposita segnitie, dilectionis studium recipiatis; neque viæ longitudinem, neque domus negotia, neque aliud quid humanum causemini. Neque enim vna Ecclesia, neque duæ vel tres in grauem hanc tempestatem illapsæ periclitantur: sed à finibus Illyrici ad Thebaidem vsque hæreseos malum depascitur: cuius praua semina prius quidem auspicatus Arius sparsit; radicitus autem fixa à multis in medio viris impietatem studiose colentibus, nunc perniciosos fructus generarunt. Euersa sunt pietatis doctrinæ, confusa soluta que pietatis vincula: dominandi libido eorum, qui non timent Dominum, præfecturas inuasit, & ex propatulo præmium impietatis præfectura proposita est. Qui in grauiorem blasphemiam relapsus est, is in populum Episcopatum præ aliis eligitur.*

MISERANDVS STATVS ORIENTALIS ECCLES.

XVII. *Periit grauitas Pontificum, pastores cum scientia gregem Domini reliquerunt, dum Præfecti distributiones pauperum in proprios vsus donaque semper insumunt. Canonum exacta obseruatio pessum iuit: multa peccandi libertas patet. Nam qui fauore humano ad præfecturam deuenerunt, eodem ipso fauoris gratiam implent, Iustum iudicium periit: quisque cordis sui desiderio ambulat: malitia immodica, populi immorigeri: præfecti non libere loquuntur: nam qui per homines potestatem acquisiuerunt, serui sunt eorum, quorum fauore adiuti sunt. Iam enim arma belli mutuum (Vleto videlicet sana doctrina) excogitantur, & priuatas inimicitias occultantes, pro pietate odium gerere assimulant. Alii vero ob turpissima reprehensionem à se declinantes, populum in contentionem accendunt, vt communibus malis sua vitia adumbrent, abscondantque. Quare etiam bellum hoc praua operantium irritum est, dum communem pacem tanquam occultam ipsorum ignominiam detegentem fugiūt. Ob hæc rident infideles, imbecilles fluctuant, fides in ambiguo est, ignorantia animus offunditur; quod adulterantes verbum in malitia veritatem videantur imitari. Taceo enim impiorum ora. Omnis blasphema lingua soluta est: profanata sunt sacra: ex populo qui sanæ mentis sunt, deprecatorias domos, siue oratoria fugiūt tanquam impietatis scholas: in solitudine vero ad cœlestem Dominum cum suspiriis & lachrymis manus attollunt. Cæterum ad nos quoque venerunt, quæ in pluribus ciuitatibus gesta sunt. Populus cum mulieribus & pueris ipsisque senibus ante portas effusus, sub dio preces fundunt, omnes aeris iniurias cum magno animo sustinentes, & auxilium à Domino expectantes.*

PRAVATVS ... SIMI.

XVIII. *Quæ deploratio his calamitatibus digna aut par esse possit? quales lachrymarum fontes his malis sufficient? Quamdiu igitur stare quidem adhuc videntur, tamdiu adhuc vestigium veteris status præseruatur, priusquam consummatum Ecclesiis naufragium eueniat. Præsens instat iam nobis: instat, inquam, integerrimi fratres, porrigite manus, genua inclinate: commoueantur in vobis fraterna vestra viscera: profunditatis lachrymas condolentia, & non negligite dimidium Orbis ab erroribus absorptum: non sinite extingui fidem, apud quos primum illuxit. Quid igitur facientes rebus occurretis, & quo modo erga oppressos condolentiam ostendetis: id à nobis nequaquam vos discere oportebit, sed Spiritus ipse sanctus vobis suppeditabit, nimirum vt cito auxilium præstetis, quo comprehensos seruetis incolumes, & qui adsunt fratres complures. Nam peregrinantes Synodi existant supplementum, vt non solum ex Legatorum grauitate, sed etiam proprio numero ad instaurationem fidei fiduciam habeant: qui etiam in Nicæa scriptam à Patribus vestris fidem renouabunt, & hæresim sanctius exstirpabunt, & Ecclesiis pacifica prædicabunt; eos, qui non idem sentiunt, in concordiam ducentes.*

DEPLORATVS STATVS ORIENTALIS ECCLESIÆ.

XIX. *Hoc enim nimirum omnium miserrimum est, quod & pars, quæ sanioris doctrinæ esse videtur, inuicem diuisa est: & circumstant nos persimiles afflictiones iis sane, quæ in Vespasiani obsidione vrbe Hierusalem acciderunt. Huius siquidem populus simul externo bello occupabatur, & simul intestina obsidione eiusdem tribus consumebatur. Nobis autem præter apertum hæreticorum bellum, adhuc etiam ille, qui ab vnanimis doctrina existimatis dissidet, ad extremam imbecillitatem Ecclesias deduxit: propter quæ à vobis potissimum desideramus, vt qui Apostolicam fidem profitentur, schismatibus, quæ nouerint, dissolutis, deinceps auctoritati Ecclesiæ subiiciantur, vt sacrum Christi corpus fiant, omnibus membris ad integritatem redactis. At non solum aliorum bona laudibus extollamus, & nunc facimus; sed & nostras quoque ipsorum Ecclesias inspiciamus, vt ... integra doctrinæ gloriam adeptas. Absque dubitatione enim summa laude dignum iudico, quod vobis à Domino concessum est, vt fucatum a probato puroque discernatis, Patrum autem fidem sine vlla præuaricatione prædicetis, quam & nos suscepimus, cognouimusque ex Apostolicis characteribus formatam, contendis quoque ipsi & omnibus, quæ Synodi scriptura regulariter & legitime sunt instituta.* hactenusque Meletii & collegarum epistola, cui subscripserunt reliqui Orthodoxi Orientales Episcopi: nam de ipsis hæc Meletium ipse Basilius d ante monuerat his verbis: *Ita vt si videtur epistola ad Orientales necessarium quid complecti, postquam eam fide dignam scripseris, ad nos transmitte; vt curemus ab omnibus consentientibus subscribi: & charta, quam efformare, ... habeat subscriptionibus accommodatam, quam coniungere possimus, quæ à fratre Sympresbytero* circumfertur.

CATERVÆ ...

d Basil. ep. ...

XX. Libellus petitionum iunctis litteris.

Præter has litteras erat iisdem annexus libellus petitionum, quo explicabatur, quid vellent iidem Orientales præstari ab Occidentalibus: quo à Meletio misso, atque à Basilio perspecto, quid amplius illi esset addendum, sic Basilius admonet eadem epistola: *Ego siquidem quoniam causa summam in commentario inueni.* sic enim libellum nominat, quod & alii *Breue* dixere, *Indiculum* vero alii: & paulo post: *Illud vero mihi argumentum velut intactum adhuc esse, locumque dare scribendi visum est; admonere illos, ne sine discrimine quorumuis communionem ex Oriente venientium accipiant; sed vna semel electa parte reliquos ex consentientium testimonio admittant, & non cuiuis sub prætextu Orthodoxæ doctrinæ fidei formulam scribenti assentiantur. Nam isto pacto deprehendentur cum aduersariis facientes, qui eadem sæpenumero verba prætexunt quidem, inter se vero pugnant, vt qui plurimum diuisi dissidentesque fuere. Ne igitur amplius hæresis eorum, qui inter se mutuo dissident, per ipsorum scripta, quæ prætexere & obiicere solent, incautos seducant: admonendi sunt, vt arcanas accedentium communiones & scriptis iuxta formam Ecclesiasticam comprehensas faciant.*

XXI. Basilii admonitio vnde.

Hæc Basilius scribens, caueri cupit ab ipso Romano Pontifice damnum illud, quod sub Liberio illatum est Ecclesiæ Orientali, cum recepisset Eustathium Sebastenum & collegas, eosdemque omnes hæreticos, sed dolose professos Nicænam fidem: nam illi in Orientem reuersi, quasi auctoritate Romani Pontificis roborati, hæresim, quam fouebant, liberius prædicarunt. Optat igitur S. Basilius non communicandum facile omnibus ex Oriente Romam accedentibus, etiamsi viderentur profiteri Catholicam fidem, nisi secum litteras afferrent partis illius, quam Pontifex ipse probarit: nec eosdem recipi debere, nec item dimitti sine arcanis litteris, nempe Formatis. Porro eodem petitionum libello cõtenta esse ea quoque capita, quorum meminit litteris ad Athanasium scriptis, existimamus.

XXII.

Scripsit & tunc suas priuatim Basilius litteras, quas perferendas tradidit eidem sæpius nominato Dorotheo: sed sicut præstabat cæteris in scribẽdo Basilius; ita eisdem litteris eloquentius atque neruosius calamitosus Orientalis Ecclesiæ status ab ipso describitur: quas, vt exactissima tantæ legationis cognitio habeatur, & quo loco repositæ essent hoc tempore res Orientalis Ecclesiæ, plenius intelligatur, hic intexere operæ pretium existimamus. sunt vero huiusmodi a:

a Bas. ep. 70. Basilii legatio & litteræ ad Occidentales.

Dominus noster Iesus Christus, quoniam omnem Ecclesiam Dei suum ipsius corpus nominari sustinuit, & vnumquemque nostrum alterius esse membrum declarauit, dedit quoque nobis, vt erga omnes iuxta membrorum consensum animo simus affecti. Quapropter etiamsi habitationibus sumus alter ab altero quam longissime dissiti ac dirempti, ratione tamen coniunctionis huius, propinqui sumus inuicem.

Quoniam igitur pedibus caput dicere non potest; Non estis mihi necessarij: plane neque vos amicitiam nobis renunciare sustinebitis: sed tantum vos ad commiserationem mouebunt afflictiones nostræ, quibus propter peccata nostra traditi sumus, quantum nobis congratulationis affert, quod in pace, quam vobis largitus est Dominus, celebres estis. Hac itaque ratione & nunc & alias dilectionem vestram voce lugubri opplorauimus, vt nostræ miseriæ condoleatis ac succurratis. Verum plane prohibiti estis, ne ad iuuandum nos excitaremini: propterea quod vltio diuina, quæ castigandi erat nos, nondũ esse impleta. Nam hoc potissimum est, quod requirimus, vt ipsi quoq; Imperatori per vestram pietatem innotescat Orbis nostri perturbatio confusioq;. Hoc si factu difficile fuerit, vt vel aliqui vestrum ad visendum & consolandum afflictos veniant, qui ipsis oculis aspiciant calamitatem Orientis, quæ auditu percipi nequit; propterea quod nullo vobis sermone res nostras dilucide exprimere possumus.

XXIII. Persecutio Arianorum acerbissima.

Persecutio nos apprehendit, fratres colendissimi, persecutionum omnium grauissima. Abiguntur enim pastores, vt greges dispergantur: & quod omnium est durissimũ; neque qui affliguntur per martyrij certitudinem illatas passiones tolerant, neque plebs martyrum loco athletas habet ac veneratur, propterea quod Christianorum nomine tecti sunt persecutores. Vnum iam crimen est, quod vehementer punitur, si paternas quis traditiones diligenter obseruet. Ob hanc causam paternis sedibus abiguntur pij, & ad solitudines migrare coguntur. Nulla est apud iudices iniquos cani capitis reuerentia: non iam vlla conspicitur religiosæ pietatis exercitatio: nulla conuersationis initur ratio, quæ ad Euangelij normam ab adolescentia ad senectam vsque legitime perficiatur. Sed cum nemo sceleratus sine certis indiciis condemnetur: Episcopi sola intercedente calumnia damnantur, & nulla euidenti probatione assertis ac corroboratis criminationibus, suppliciis traduntur. Nonnulli ne nouerunt quidem accusatores suos, neque tribunalia viderunt, neque delati sunt primum; sed nocte intempesta abrepti, in exilium fugati sunt, solitudinis calamitatibus ad mortem vsque traditi.

XXIV. Lugubris facies Orientalis Ecclesiæ.

Quæ vero ista concomitentur, neminem latent etiamsi nos sileamus: exilia presbyterorum, exilia diaconorum, totiusque cleri depopulationes: necesse enim est, vel adorare imaginem, vel sæuæ flagitiosorum flammæ tradi. Gemitus plebis, lachrymæ continuæ, & per singulas domos & publice omnibus, quæ patiuntur, inter se complorantibus. Nemo enim tam durus est adeo vsque lapideo, vt patre priuatus placide ferat se orphanum. Sonitus lamentantium in ciuitate; sonitus in agris, in viis, in solitudinibus: vox vna omnium miseranda ac tristia loquentium. Sublatum est gaudium & lætitia spiritualis: in luctum mutatæ sunt festiuitates nostræ. Domus precationum clausæ sunt: altaria cultu spirituali vacant: nulli amplius Christianorum cœtus: nulla amplius doctorum præsidentia: cessarunt doctrinæ salutares, cessarunt panegyres ac festiui conuentus publiciq;: hymnodia nocturna non habentur: neq; superest beata illa exultatio, qua Domino credentium animæ in synaxi ac communione spiritualium charismatum exhilarantur.

XXV.

Nobis autem dicere licet, quod in hoc tempore sit neque Princeps, neq; propheta, neq; præses, neq; oblatio neque incensum, neque locus, vbi coram Domino posit offerre sacrificium, ac misericordiam acquirere. Hæc scientibus scribuntur, propterea quod nulla Orbis pars est, quæ calamitates nostras ignoret. Quare non putabitis, quod ista vobis docendi vel admonendæ diligentiæ vestræ gratia loquamur. nouimus enim, quod nostri nunquam sitis obliti, non minus, quam mater filiorum vteri sui. Sed quemadmodum qui dolore aliquo occupantur per gemitus solent relaxare mœrorem; ita & nos facimus: Vt maestitiæ grauitatem nonnihil exoneremus, multiformes nostras calamitates vestræ dilectioni narramus, si quo ratio ad precandum pro nobis aliquanto feruentius permoti, reconciliatis a Domino, vt nobis placatus concilietur.

XXVI. Immunem malis peculium.

Quod si hæ tribulationes ... possent: visum nobis vtique fuisset, & silentio has obtegere, & de afflictionibus pro Christo illatis gloriari: quoniam præsentis temporis afflictiones non sunt pares ad gloriam, quæ futura est, vt reueletur in nobis. Nunc autem metuimus, ne quandoque malum hoc acceptis viribus, instar flammæ per accensam & ardentem materiam serpentis, seseque extendentis, si quæ vicina sunt corripuerit & absumpserit, corripiat & remotiora. Hoc enim hæreseos malum vndique dispergitur; ac periculum est, ne vastatis nostris Ecclesiis, & ad sanam necdum vestri partem serpat. Nos enim fortassis primi quidem propter exuperans peccatum nostrum crudelissimis hostium Christi dentibus, vt absumamur, sumus obiecti. Fortassis autem, quod vero propius est, quoniam a nostris locis exortum Euangelium regni in totum Orbem egressum est; hac ratione communis animarum nostrarum hostis defectionis quoque seminaria, quæ in eisdem nostris locis initium ceperunt, in vniuersum Orbem transmittere contendit: nam quibus illuxit cognitionis Christi lumen, super eosdem & impietatis tenebras inducere cogitat.

XXVII. Digna causa vt opem ferant.

Afflictiones itaque nostras, vestras reputate, tanquam germani Domini discipuli. Non impugnamur propter pecunias, non propter gloriæ splendorem, non propter aliquid aliud rerum temporalium: sed propter communem thesaurum, propter hæreditatem paternam, propter sanam fidem in certaminis procinctu consistimus accincti. Lugete nobiscum, ô fratres amantes. Occlusa namque apud nos sunt piorum ora, reserata vero est quælibet audax blasphemaque lingua eorum, qui aduersus Deum loquuntur iniustitiam: columnæ & stabilimentum veritatis dissipantur. Nos, qui tenuitatis gratia despicimur, fiducia loquendi destituti sumus. Ipsi, quæso, & pro isto populo decertatote, & non vestra tantum spectate; quoniam ad portus appulistis tranquillos per gratiam Dei, quæ vos à turbine malorum spirituum protegit: sed & Ecclesiis illis, quæ per tempestatem iactantur, manus porrigite, ne quando omni prorsus destitutæ auxilio, fidei naufragium patiantur. Ingemiscite nostri gratia. Nam Vnigenitus blasphematur, & nemo est, qui contradicat: Spiritus sanctus dehonestatur, & qui reprehendere posset fugatur. Error multorum deorum obtinuit: magnus apud illos Deus est paruus:

Arianorum blasphemia.

Filius non naturæ nomen, sed honoris appellatio reputatur: Spiritus S. nec ad S. Trinitatis complementum pertinere, nec diuinæ beatæq; naturæ consors, sed ex creaturarum numero temere & vtcumq; Patri & Filio adiectus esse docetur. Quis dabit capiti meo aquam, & palpebris meis fontem lachrymarum? & deplorabo complures dies populum peruersis istis doctrinis ad perditionem adactum.

XXVIII. Irreparabile malum ex hæresi. In transuersum rapiuntur simpliciorũ aures, ac deinceps in consuetudinem transeunt hæretica impietatis. In istiusmodi sermonibus doctrinæ plusquam impiæ educantur Ecclesiæ infantes. Nam quid aliud etiam facient? Baptismata sunt apud hæreticos: illi deducunt peregre quouis progredientes, inuisunt infirmos, solantur mœstos, adiuuant laborantes & pressos, omnis generis opem afferunt; mysteriorum communionem administrant. Quod omnia per illos dispensantur & perficiuntur, quasi retinaculum quoddam est plebi, quo ad illorum concordiam astringuntur: ita vt breui temporis discursu, etiamsi restituatur aliqua libertas, nulla tamen spes reliqua futura sit ad veritatis iterum agnitionẽ reducendi eos, qui diuturna deceptionis vinculo hæreticis obstricti sunt.

XXIX. Quapropter complures ex nobis oportebat ad grauitatem vestram accurrere, & vnumquemque rerum suarum expositorem fieri. Iam vero & hoc ipsum documentum vobis sit afflictionis eius, in qua vitam viuimus plane miserabilem; quod ne ad vos quidem detur viam capessere & proficisci. Nam si quis Ecclesiam suam vel breuissimo momento deseruerit, plebem confestim insidiatoribus expositam relinquet. Verum per gratiam Dei vnum misimus pro multis, pientissimum hunc & dilectum fratrem nostrum Dorotheum* (Dorotheus presbyter legatus. * al. syndiaconũ.) compresbyterum; qui & quæcumq; litteris nostris non satis exprimuntur, sua ipsius poterit narratione adimplere; quia & cuncta diligenter peruestigauit, & zelo rectæ fidei ducitur. Quem vos pacifice suscepitis propere ad nos bona nobis studij vestri, quo ad iuuandam fraternitatem præditi estis, nuncia referentem remittite. hactenus ad Occidentales Basilius. At hæc Dorothei legatio fuit priuatim à Basilio missa.

XXX. Legatio Sactesimi presbyteri. Præter autem Sabinum directum à Meletio, & Dorotheum Legatum à Basilio, his iunctam fuisse quoq; presbyterum nomine Probum Sactesimum, eiusdem Basilii epistolæ indicant a (a Basil. ep. 10. & 56. & in addit. ep. 16). Porro omnes hæ litteræ etsi ad Occidentales, vel Occidentis diuersas prouincias habeantur inscriptæ: tamen ad ipsum in primis communem Pontificem datas esse, quæ recitata sunt superius ex litteris S. Basilii ad Athanasium, plenissimam fidem faciant. Desiderantur autem litteræ Athanasii ad ipsum Rom. Pontificem, quarum superius mentio facta est. Quid vero actum sit hac legatione, illud tantum possumus indicare: Occidentales scilicet; redditis ad Orientales litteris, eos consolatos esse, eademque spe pariter roborasse: quod quidem in primis ex eiusdem Basilii litteris ad eosdem postea datis significatur, cum ait b (b Basil. ep. 4. Damasus consolatur Orientales.): Tantum cuique vestrum Dominus Deus noster, in quem speramus, largiatur gratiæ, vt proposita spe potiamini, quanto ipsi gaudio pectora nostra repleuistis, tum per litteras, quas per desideratissimos symptesbyteros nostros scripsistis, tum ex eo, quod calamitatibus nostris tamquam viscera commiserationis induti, condoleatis, quemadmodum nobis prædicti fratres indicarunt. Nam etsi vulnera nostra eodem modo perseuerant, nonnihil tamen in iis recreamur, quod paratos habemus medicos, qui velocem ac maturam possunt, si detur opportunitas, doloribus nostris afferre medelam. hæc ibi. Et ad Antiochenos c (c Basil. ep. 18. in addit.): Solitudinem illam, quam pro Ecclesiis Dei gerimus, ex parte recreabit desideratissimus ac religiosissimus frater & conseruus noster Sactesimus * (* S. nectesimus,), qui vobis Occidentis erga nos charitatem & affectum exponet, & rursus ex parte animos vestros excitabit, & adhuc amplius prouocabit, dum vobis per seipsum luculenter declarabit, quantum studij ac diligentiæ res præsentes exposcant. Etenim aliorum quilibet veluti dimidiato de sententiis virorum Occidentalium & statu rerum narrauit: ipse vero quoniam sufficiens ad hoc fuit, vt & voluntatem virorum cognosceret, & de statu rerum exacte inquireret, narrabit vobis omnia, & bonum vestrum studium ad cuncta veluti manu ducet: quo materiam conuenientem ad hoc habeatis, vt propositum vestrum perficiatis quod indesinenter pro Ecclesiis Dei solicitis ostenditis. hucusque Basilius.

XXXI. Quid ad Athanasium Damasus rescripsit. Rescripserunt pariter Romanus Pontifex Damasus & alii Episcopi ad Athanasium: quas acceptas ipse litteras, ad Basilium, quo eum consolaretur, in Cappadociam misit. Id quidem ex aliis post hæc eiusdem Basilii ad Occidentales iteratis litteris accipimus, quibus dicitur d (d Basil. ep. 61.): Bonus ille Deus, qui afflictionibus semper solatium adiungit, dedit etiam nunc nobis inter varios dolores modicam quandam consolationem ex litteris, quas à vobis acceptas charissimus Pater noster Athanasius Episcopus nobis tradidit, sanæ fidei testimonium, & inoffensæ vnanimitatis & conspirationis demonstrationem referentes: & vt pastores ostenderet Patrum insistere vestigiis, & populum Domini cum scientia pascentes. Hæc omnia me tantum exhilararũt, vt mœrorem nostrum omnino discusserint, & risum quendam exiguum animis nostris infuderint à tetrico hoc rerum statu, in quo nunc agimus. Auxit autem nobis solatium Dominus per apprime religiosum filium coadiutorem nostrum Sabinum; & relatione eorum, quæ apud vos honeste aguntur, animos nostros pauit. hæc de his, quæ spectant ad præsentis anni à Basilio & aliis Orientalibus Orthodoxis Episcopis ad Damasum Papam & cæteros Occidentales Antistites legationem: de aliis autem postea ab eodem Basilio datis ad eosdem Occidentales litteris agemus annis sequentibus, quibus scriptæ fuisse videntur.

XXXII. Iam vero quæ reliqua sunt Magni Athanasii erga Magnum Basilium officia, vt hic ante obitum ipsius Athanasii recenseamus, ratio à nobis postulat: quæ sane in medium afferemus, prout ea cum ex ipsius Basilii, tum etiam Athanasii scriptis licuit expilcari. Scribens enim ipse Athanasius ad Ioannem & Antiochum presbyteros, hæc de Basilio in fine e (e Athan. ep. ad Ioan. & Antioc.) habet: Valde autem admiror audaciam eorum, qui non reformidant oblatrare dilecto nostro & vere Dei famulo Episcopo Basilio; cum ex huiusmodi oblatratione deprehendi & conuinci possint, quod ne Patrum quidem confessionem aut amẽt, aut amplectantur. Idemque rursum ad Palladium presbyterum f (f Athan. sequenti ep. Officia Athanasii erga Basilium.): Quod de monachis Cæsariensibus significasti, hoc ipsum quoque didici è dilecto nostro Dianeo, quod grauentur & resistant dilecto nostro Episcopo Basilio. Tibi certe, quod mihi rem indicasti, gratias ago illis vero quæ decuit scripsi, vt veluti filij obsequantur patri; nec iis quæ ille probat, contradicant. Nam si suspectus esset in negotio veritatis, recte pugnarent, sin autem confidunt, vt nos confidimus, eum esse gloriam Ecclesiæ, dum ita decertat pro veritate, & docet eos, qui indigent doctrina, non fas est cum tali homine pugnas conserere, sed amandus est potius ob pium animum. Nam ex iis, quæ cognoui ex dilecto nostro Dianeo, nulla de causa eum granatim ferunt. Ipse enim (vt plane mihi persuadeo) infirmus efficitur apud infirmos, vt infirmos lucretur. Dilecti autem fratres nostri respicientes ad scopum eius, quo ad veritatem tendit, glorificent Dominum, quod talem Episcopum Cappadociæ dederit, qualem singulæ prouinciæ sibi optant. Tu autem dilecte, velis iis indicare, vt credant me hæc scripsisse: id enim vos erga patrem beneuolentes reddet, & pacem in Ecclesiis conseruabit. hactenus Athanasius de Basilio ad Palladium. Quæ autem hæ fuerint turbæ & malæ suspiciones aduersus Basilium à suis Cæsariensibus monachis, atque aliæ ab aliis excitatæ, dicemus suo tempore.

XXXIII. Talem vero tantamque fidem de Basilio Athanasius concepit, vt eidem iniunxerit visitationem Episcoporum extra prouinciam Cappadociæ positorum, nempe Macedoniæ & Achaiæ: cui & in mandatis dedit, vt lapsos omnes reciperet cum fidei Nicænæ confessione. Testatur id quidem ipse Basilius ad Neocæsarienses scribens, cum ait g (g Basil. ep. 71. Athanasius Basilii opera in rebus magni momenti.): Hac in re non nostro ipsorum erga tales vsi sumus iudicio; sed magis decreta Patrum nostrorum, quibus illi de talibus iam olim quid faciendum sit, nempe in recipiendis lapsis, statuerunt, secuti sumus. Ego enim cum accepissem beatissimi Patris Athanasii Alexandrini Episcopi litteras, quas etiamnum in manibus habeo, & requirentibus legendas obiicio; quibus ille manifeste edixit, quod si quisquam ex Arianorum hæresi ad nos transire voluerit, admittendum esse, nec quicquam in illo assumendo hæsitari debere, si Nicæni Concilij fidem confiteatur & dogmatis huius consortes: ille cum mihi omnes tum Macedoniæ, tum Achaiæ Episcopos allegasset: necessario arbitratus sum, vt tanto viro propter fide dignam auctoritatem eorum, qui id decreuerunt (nimirum in Concilio Alexandrino) obsequerer: simulque præmium pacis studiosis destinatum adipisci cupiens eos, qui fidem istam confitebantur, communicantium parti adscripsi. hæc Basilius. Sed vnde ipsi & à quibus de re adeo bene gesta negotium facessitum est, vel quanam occasione? Rem gestam hic referemus.

XXXIV. BASILIVS VISITAT ARMENIÆ ECCLESIAM.

Cum sanctus Basilius minorem Armeniam visitaret, vt gregibus pastoribus destitutis daret Episcopos, aliaque ad pietatem spectantia sedulus obiret officia, nempe lapsos in hæresim pœnitentes Catholicæ conciliaret Ecclesiæ: accidit, vt cum in Nicopolitano in Armenia conuentu Eustathium Episcopum Sebastenum fidem Catholicam profitentem ac subscribentem in communionem accepe it, ab illius loci Episcopo primum, deinde ab aliis in suspicionem collusionis cum Eustathio adduceretur. Re igitur vndique diffamata, atque pro monstro habita, opus habuit Basilius scribere apologiam, quam ad Terentium Comitem misit, quem ex Ammiano diximus his temporibus ad cohibendos Persas in Armenia cum exercitu in ingi procinctu stetisse. Ex quibus quidem litteris cum historia ipsa exactissime describatur; aliunde petere, vel aliis enarrare verbis, otiosum putamus. Ait ergo Basilius paulo post exordium eius epistolæ ad Terentium scriptæ *a*:

a Basil. ep. 6. in addit.

XXXV. *Alienatus a nobis est Episcopus ille, qui nobis cooperationis est gratia datus. Haud enim noui quid reuerendissimo fratri nostro Theodoto acciderit: qui cum nobis initio pollicitus esset, quod in cunctis adiutor esse vellet, & à Gerasibus nos Nicopolim deduxisset, vbi nos in ciuitate vidit, ita est abominatus, & sic sibi à peccatis nostris metuit, vt nos nec ad matutinas, nec ad vespertinas preces assumere sustinuerit. Qua in re quod ad nos quidem attinet, iuste & vitæ nostræ conuenienter egit: verum haud vtiliter communi Ecclesiarum constitutioni consuluit. Huius autem nobis causam assignauit, quod venerandissimum Episcopum Eustathium in communionem recepimus. Est autem, quod à nos fecimus, huiusmodi.*

XXXVI. BASILIVS RECIPIT EVSTATHIVM CATHOLICAM FIDEM PROFITENTEM.

Cum ad Synodum, quæ à fratre Theodoto celebrabatur, vocati, illoque profecti essemus, vt vocationi propter charitatem obtemperaremus: ne ignaui illic & otiosi videremur, studiose curauimus, vt colloquium cum prædicto fratre Eustathio misceremus: proposuimusque illi, quæ in causa fidei à Theodoto illi obijciebantur: ac simul ab eo petiuimus, vt manifestum nobis faceret, rectam ne fidem sequeretur, quo consortes esse possemus: si vero alienatus esset, vt perspicue sciret nos quoque à se fore abalienatos. Igitur cum multis inter nos ea de re contulissemus, totumque diem illum causam hanc inquirendo consumpsissemus; appetente vespera, alius ab alio auellimur, nulla dum certa colloquij nostri conclusione posita.

XXXVII. *Sequenti die rursus mane considentes, ijsdem de rebus disserere cœpimus. Cum autem & Pœmenius frater, Sebastenæ Ecclesiæ presbyter, accessisset, & aduersaria nobis doctrina vehementer vrgeret: paulatim nos & ea diluimus, quæ nobis obijcere videbatur: & illos ad consensionem eorum, quæ à nobis quærebantur, induximus: sic vt per gratiam Domini, ne in minimo quidem à nobis inuicem dissidere deprehenderemur. Igitur circa nonam horam ad precandum surreximus, ac Domino gratias egimus: qui dedisset nobis idem & sentire & loqui. Propterea oportebat me scriptam quandam ab eo viro confessionem accipere, quo & aduersarijs illius manifestaretur consensus, & reliquis sufficienter viri huius propositum monstraretur. Verum volebam ipse, multa diligentia cum fratribus qui circa Theodotum sunt, conuersans, scriptum fidei ab illis accipere, & dicto Eustathio proponere, vt vtraq; ista fierent, ipse videlicet rectam fidem confiteretur, & illi de veritate hac persuasi nullam retinerent contradictionis occasionem, si ab ipsis proposita fuisset accepta.*

XXXVIII. THEODOTVS EPIS. NICOPOL INFENSVS BASILIO OB RECEPTIONEM EVSTATHII.

At Theodotus priusquam cognouisset, quam ob causam conuenissemus, & qualnam eo colloquio effecissemus, dedignatus est nos amplius vocare ad Synodum. Itaque è medio itinere reuersi sumus tristes, quod labores nostros pro pacandis Ecclesijs susceptos, inefficaces reddidisset. Postea cum in Armeniam necessario proficiscendum esset, sciremque viri huius mores & ingenium, ac sub fide digno teste & gestorum reddere rationem, & illi satisfacere vellem: veni Gerasa in agrum Deo dilectissimi Episcopi Meletij, vbi & ipse dictus Theodotus comparebat: atque ibi, quoniam ab ipso fueramus propter Eustathij communicationem accusati, quid eo congressu effecissemus, exposui, quod videlicet deprehenderim eum nobiscum sentire per omnia. Dum autem ille affirmaret, eum post discessum nostrum consensum hunc abnegasse, & suis discipulis affirmasse, quod haudquaquam nobis in causa fidei consensisset: respondi ad ista (tu autem celeberrime virorum considera, an non iustissime & irrefragabiliter responderim.) Ego, inquam, hoc mihi persuadeo coniectura ex reliqua viri huius constantia sumpta, haud ita leuiter virum illum in contrarium mutari, vt iam confiteatur, iam quæ dixerit, neget: qui etiam in vulgaribus rebus mendacium, perinde ac rem horrendam auersatur. tantum abest, vt in rebus tanti momenti, & sic apud quosuis celebratis, veritati vllo pacto aduersari velit. hæc quidem de Eustathio cum dicat Basilius, haud ita prope tunc hominem nouisse visus est, ac postea perspectum habuit: eius enim deinceps cum mores describit (vt suo loco dicemus) nihil magis eidem atque inconstantiam inhæsisse, constanter exprobrat. Sed addidit hæc tunc Basilius ad Terentium.

XXXIX. *Esto tamen vera sint, quæ à vobis sparguntur: oportet illi scriptum proponere, quod cunctam rectæ fidei apodixim contineat. Quod si eum dato rescripto consentientem reperero, manebo in illius communione. Si vero recusantem deprehendero, desistam ab illius consortio.* Cum ista probaret Meletius Episcopus, qui Antiochia pulsus illic exul agebat, *& frater Diodorus compresbyter (nam & ille aderat) consentiens esset; venerandissimus frater Theodotus hortabatur nos, vt Nicopolim descenderemus, & Ecclesiam ipsius inuiseremus, ac Satalos vsque comitem ipsum itineris reciperemus, sic vt nos Gerasis relinqueret. Vbi vero Nicopolim venimus, oblitus eorum, quæ à nobis audierat, & quæ nobis pactus fuerat; contumelijs illis ac probris, quorum paulo ante mentionem feci, nos iterum affecit, & à se dimisit.*

THEODOTVS ITERVM BASILIVM RESPVIT.

XL. *Quo modo igitur, venerandissimum caput, fieri potuisset, vt aliquid eorum, quæ iniungebantur, efficerem, & Episcopos Armeniæ darem, cum ad hunc modum affectus erga me sit is, qui curarum debebat esse consors & particeps? apud quem ego me viros aptos & commodos inuenturum sperabam, quod sint in ipsius parœcia & religiosi & prudentes, ac simul lingua huius periti, & qui reliqua gentis huius idiomata sciant: quorum nomina cognita volens taceo, ne quid impedimenti nascatur, quo minus alio saltem tempore Armeniæ prosim.* subdit mox de aliis ad eam visitationem spectantibus.

XLI. Quod autem ad Eustathium in communionem receptum pertinet: extat apud eundem S. Basilium fidei libelli exemplum, quem ipse tunc Eustathio subscribendum obtulit; cuius est exordium *b*: *Tam illi, qui alia hactenus fidei confessione præoccupati ad Orthodoxorum tam veritatem transire volunt, quam qui nunc primum ad veritatis doctrinam & instructionem assumi desiderant, eam fidem docendi sunt, quæ in Synodo Nicæa olim collecta à beatis Patribus conscripta est, &c.* subijcitur ibi non ipsum tantum Nicænum symbolum, sed specialis damnatio Marcelli hæresis atque Sabelli, aperiunturque abditissimæ Arianorum latebræ, ne quid subterfugii esse posset dolosæ impietati: nec non blasphemiæ condemnantur in Spiritum sanctum. in cuius libelli fine adiacet ipsius Eustathii tunc his verbis concepta subscriptio: *Eustathius Episcopus tibi Basilio. Legi, agnoui, & probaui hæc præscripta. Subscripsi autem cum his, qui mihi aderant, fratribus, Phrontone, & Corepiscopo Seuero, atq; aliis nonnullis clericis.* hæc ibi: ex quibus videas haud imprudenter à Basilio Eustathium fuisse receptum.

b Basil. ep. ... PROFESS. EVSTATHII FIDEM CATHOLICAM.

XLII. EVSTATH. IN DETERIVS LAPSVS STRVIT CALVMNIAS BASILIO.

At quid post hæc accidit? Cum Eustathius atque socii viderent Basilium à Theodoto in communionem minime recipi, seque cum suis æque repelli: quod spe frustratus esset, nec ex ea à se subscripta fidei professione, quam aucupatus fuerat, gloriam consecutus esset; terga impudenter vertit, & in Basilium verbis iactare conuicia, & scriptis quoque in eum disseminare calumnias aggressus est, quasi de fide haud recte sentiret; hanc suæ ipsius rationis causam sæpe prætexens, ne leuitatis argui posset, curauitque eiusmodi à se scriptas aduersus Basilium litteras circumferri. Testatur id quidem ipse Basilius ad eundem Eustathium data epistola, qua suam parat defensionem; vbi hæc ad finem *c*: *Putarunt fuane isti homines impedimento sibi ad acquirendum potentatum nostram fore communionem. Et quoniam quadam fidei subscriptione præoccupati sunt, quam nos illis protulimus, non quod ipsi de illorum sententia hæsitaremus (fateor enim) sed quod suspicionibus, quibus apud complures fratres nobiscum concordes laborabant, mederi cuperemus: ne quid ipsis ex ea confessione impedimenti ad hoc, vt ab iis, qui nunc damnantur, susciperentur, videretur occurrere, communionem nobis denegarunt, & pro separationis huius causa litterarum istarum prætextum commenti sunt. Euidentissimum vero eorum, quæ dico, indicium est*

c Basil. ep. 73

quod cum à nobis deficerent, accusationesque, quas volebant contra nos fingerent, litteras circumquaque ad omnes, antequam ad nos miserunt. Septem namque dies, priusquam in nostras manus venires, visa est illorum epistola: & qui illam ab aliis receperant, ad alios quoque illam miserant. Namque instituerant, vt vnus alteri illam traderet, quo protinus in vniuersam regionem distribueretur. hæc ipse de vulgatis ab Eustathio & sociis contra se litteris.

XLIII. Quod igitur Basilius tardius sceleratorum hominum fraudes dolosque sensisset, nec Theodoto Episcopo Nicopolitano ista monenti acquieuisset: facti sero pœnitens, huiusmodi ad eundem Theodotum litteras dedit *a*;

a Basil. ep. 15. in addit. BASILII EPISTOLA AD THEODOTVM DE REBVS GESTIS AB EVSTATHIO.

Recte nos & competenter reprehendis, venerandissime & re vera desideratissime frater, propterea quod ab eo tempore, quo à reuerentia tua propositiones illas de fide ad Eustathium ferentes discessimus, nihil tibi nec modicum, nec magnum de causa illius significauimus.

Ego vero id non ob eam causam feci, quod susque deque faciam, quasi contemptibilia, quæ in nos ille commisit: sed quod fama illorum apud quosuis passim peruagata est; & nemo sit, qui opus habeat, vt à nobis, quodnam sit viri huius propositum, discat. Nam hoc & ipse curauit, velut metuens, ne paucos habeat sententiæ suæ testes ac conscios: ideoque & ad quosuis confines epistolas suas aduersus nos scriptas emisit. Itaque à communione nostra se ipse auulsit: quandoquidem nec in locum determinatum conuenire nobiscum sustinuit, nec discipulos suos (quod tunc pollicitus fuerat) adduxit. Sed nos etiam in frequentissimis Synodis perstrinxit vna cum Theophilo Cilice, nuda & manifesta blasphemia, quasi aliena à doctrina sua animis plebis insinuet dogmata. Sufficiebant quidem & ista ad dissoluendam omnem nostram coniunctionem. Postquam vero & in Ciliciam venit, ibique cum Gelasio quodam degit, fidem illi exposuit, quæ à solo Ario, vel germano aliquo eius discipulo conscribi debuisset: tum adhuc amplius ad separationem & disiunctionem obfirmati sumus, cogitantes fieri non posse, vt vel pellem suam vnquam mutet Aethiops, vel maculas suas pardus, vel qui peruersis est dogmatibus innutritus, malum hæreseos abstergere queat.

XLIV. EVSTATHII SEBASTENI SIMVLATA FIDES DETECTA.

Et tamen vltra hæc & illud temeritatis ausus est. Scripsit contra nos, immo conscripsit sermones prolixos, omnis generis conuiciis & sycophantiis refertos: quibus hactenus nihil respondimus, propterea quod ab Apostolo docemur, ne nosipsi vlciscamur, sed locum iræ demus. Et simul vbi de profunditate hypocriseos cogitamus, qua se nobis toto tempore blandiuscule insinuauit, stupore quodam præ consternatione corripimur. Nam etiamsi nihil illorum esset: tamen quod tam recens ausus est, cui non horrorem & omnimodam viri huius abominationem incuteret? qui sicut audio (modo verus est rumor & non figmentum delationis gratia compositum) etiam manum quibusdam denuo imponere præsumpsit; quod nemo vnquam ex hæreticis fecisse videtur.

Itaque quo modo fieri potest, vt talia placide feramus, & viri huius delicta curabilia esse putemus? Quare videte, ne falsis sermonibus seducamini, neue præteritibus virorum istorum omnia ad malum facillime excipientium fidem accommodetis. Ista quo modo in nullo discrimine ponemus? Scias itaque, desideratissime ac venerandissime, haud conscium me esse, quod vnquam tantum doloris animo meo conceperim, quantum nunc ex eo patior, quod Ecclesiasticas leges confundi percipio. Verum id vnice precare, vt largiatur nobis Dominus, nihil ex affectibus ira moliri, sed retinere dilectionem, quæ nil agit perperam, nec inflatur. Etenim vide, quo modo qui illa caret, supra humanæ mediocritatis mensuram elati, turpiter & indecenter viuant, ea facere præsumentes, quorum nulla præteritum tempus habet exempla. hactenus ad Theodotum Basilius, quem ei minime auscultasse pœnituit.

XLV. CALVMNIA IN BASILIVM PLVRIMOS COMMOVERE.

Vix credi potest, quantum hæc ad aliquod spatium temporis Basilii famæ attulerint detrimenti: quod & ex eo probe possumus intelligere: Nam si qui plus satis perspectum habuere Basilium, nempe monachi ipsius alumni, scandalum haud leue passi sunt, atque adeo, vt opus fuerit (quod nuper dictum est) Athanasium ad eosdem atque alios pro Basilii integritate litteras dare, vt eos retineret cum Basilio communione coniunctos: quid putas cæteris euenisse, quibus Basilius fama tantum cognitus esset? Quid vero de eo existimasse censes qui fluctuarent? Quid denique ipsos hostes Basilii his adiecisse credendũ, quod infensorum animorum sit leuia reddere grauia, & parua maxima? Sed illud plane in Basilio admirandum apparuit, absolutissimo Christiano philosopho dignum, cuius est dare locum iræ, nec proprias vlcisci iniurias: Cũ se (quod fatetur in recitatis litteris ad Theodotum) aduersus Eustathium mirum in modum animo exacerbatũ sentiret; ne suam defensionem ira percitus institueret (probe noscens, quod *ira viri iustitiam Dei non operatur*) triennio se continuit, stylumque incitatum repressit, ne in Eustathium præceps excurreret.

Id quidem ipse Basilius ea de re ad suos monachos scribens testatur his verbis *b*: *Tertium iam annus hic est, ex quo à calumniatoribus notatus accusationis flagella sustinere cœpi; hoc vno contentus, quod Dominum habeo secretorum cognitorem, ac calumniæ istius testem. Quoniam vero multos iam silentium nostrum eo rapuisse video, vt ex illo intentatas calumnias confirmarint; nosque non lenitatis ac patientiæ gratia, sed quod ad exponendam veritatem os aperire nequaquam ausim, eoque silere me arbitrentur: ob eam vobis causam scribere conatus sum, &c.* sed & ad ipsum nebulonem Eustathium tandem scribens *c* sic exorditur: *Tempus esse tacendi, & tempus loquendi, sermo est d Ecclesiastis. Et nunc igitur quoniam abunde satis silentij hactenus præcessit, opportunum deinceps erit, vt ad patefactionem eorum, quæ ignorantur, os nostrum aperiamus.* & paulo post: *Nobis igitur iam in tertium vsque silentij annum imitabilis visa est Prophetæ gloriatio illa, qua dicit e: Factus sum quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Quocirca in profundo pectoris nostri dolorem, quem incussit calumnia, inclusum tenuimus, &c.*

XLVI. b Basil. ep. 73. ADMIRANDA BASILII PATIENTIA. c Basil. ep. 79. d Eccl. 3. BASILIVS QVID TANDEM AD EVSTATHIVM. e Psal. 37.

XLVII. At id tolerandum plane videri potuisset, si Orientales tantum oras eiusmodi de Basilio conflata calumnia peruasisset: sed fama volans, terras oberrans, trans mare quoque penetrans, oras Occidentales etiam velocior vento pertigit. Vnde euenit, vt studium illud Damasi Romani Pontificis erga Basilium, quod litteris demonstrarat, & officium, quod pollicitus fuerat, nonnihil refrigeuerit; adeo vt sæpe ipsum, clamante licet, minime exaudierit, accedentibus aliis insuper aduersus eundem Basilium sparsis haud leuioris momenti rumoribus, de quibus singulis modo opportuna occasione dicendum.

DAMASI STVDIVM ERGA BASILIVM RELAXATVR.

XLVIII. Atque in primis illud in medium adducendum, eundem Basilium ab Arianis accusatum, quod literas dedisset ad Apollinarem: hoc namq; anno, nempe sequenti à grauissima illa, quam passus est, ægritudine, id accidisse, idem Basilius ad Patrophilum scribens affirmat *f*: adeo vt eodẽ ferme tempore ipse in crimen adductus sit de communicatione inita cum Eustathio, & de scriptis litteris ad Apollinarem. cuius rei causa complures se à Basilii communione subtraxerunt. Agit de his ipse in dicta epistola ad Patrophilum, hisce scilicet verbis: *Haud vero multum temporis intercessit, confestim in Ciliciam legatio, atque inde reditus, moxque litteræ adsunt, communionem nobis denegantes. Abruptionis autem huius ac secessus causam assignarunt, quod Apollinari scripserimus, & quod sympresbyterum nostrum Diodorum habeamus consortem.*

f Bas. ep. 8. ACCVSATVR BASILIVS DE COMMVNIONE CVM APOLLINARE.

XLIX. *Ego vero Apollinarem quidem nunquam putaui inimicum esse, imo sunt quædam, quorum gratia virum veneror etiam: at me hominis non ita coniunxi, vt ipsius vel tum in me reciperem crimina, cũ & ipse quædam habeam, quæ in illo reprehendo propter nonnullos illius codices, quos legi: De Spiritu S. vero non noui me vel petiisse ab ipso, vel vltro missum accepisse librum. Audio tamen ipsum, omnium eorum, qui libros conscribunt, esse verbosissimum. Legi autem paucos illius commentarios: non n. mihi quæ huiusmodi sunt, scrutari vacat. Et alioqui eo sum ingenio, vt haud facile neoterica admittam: quemadmodum & corporis mei imbecillitas haud patitur, vt vel diuinis scripturis cũ diligentia, & vt dignũ est, immorer. Quid ergo mea interest, si quispiam aliquid conscripsit, quod cuipiam displicet? Quamquam si ita fieri oportet, vt alius pro alio rationem reddat: qui me propter Apollinarẽ culpat, rationem nobis reddat pro Ario præceptore suo, & pro discipulo suo Aetio. Nos vero neq; præceptoris, neq; discipuli loco vnquam fuimus isti viro, cuius in nos vitia contorquent & reuoluunt.* hæc de Apollinare, ad quem scripserat Basilius, quando dum damnatus esset. sed de cõsuetudine cũ Diodoro hæc subdit: *Porro Diodorũ tanquã B. Siluani alumnum, primum suscept-*

QVOMODO BASILIVS SE EXCVSET.

suspexitmus, nunc vero diligimus & complectimur propter sermonis, quem habet gratiam, per quam multi eorum, qui virum audiunt, meliores redduntur. hæc de his Basilius.

L. Quod autem ad Apollinarem spectat: antequam Romæ in Concilio damnaretur à Damaso, nequaquam vt hæreticus vitabatur: nam de eodem S. Hieronymus sic ad a Pammachium: *Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter & colui: & cum me in sanctis scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi, &c.* eũ enim in diuinis litteris suum fuisse magistrum, ingenue profitetur. Imo &, quod his amplius existimari debet, ipse Damasus Vitalem primarium Apollinaris discipulum, ab eiusque sectæ hominibus factum postea Episcopum Antiochenum, dolose profitentem Romæ Catholicam fidem, recepit, eidemque litteras communicatorias tradidit; sed post quam rem sciuit, perspectamque habuit illius hæresim, ipsum cum suis omnibus Romæ damnauit, vt Gregor. Nazianz. testatur, cum de sua cum Vitale vel Apollinare consuetudine se excusat: nimirum quod eo tẽpore illos receperit, quo & à Damaso Vitalis admissus fuerat, reiecerit autem, cum ab eodem Romano Pontifice pariter damnatus fuit: hæc ipse pluribus ad b Cledonium, sed de his fusius agendum inferius. Modo pro his omnibus Iustiniani Imperatoris sententia satisfaciat ita dicentis c: *Inuenimus, quod multi sanctorum Patrum quosdam hæreticos collaudauerunt, sicut & S. Damasus & Athanasius & Basilius Apollinarem & S. Leo Eutychen: & non propter hoc hæretici facti sunt; sed cognita eorum impietate, anathemate condemnarunt.* hæc Iustinianus.

a Hier. ep. — Apollinaris antequam damnaretur, ab omnibus receptus.

b Gr. Naz. epist. 2. ad Cledon ad uers. Apollinar. — c Iustinian. Imper. in edicto fid. confes. ad Ioannem Papam.

LI. Rursum vero ad cumulum id genus ærumnarum Basilii illud accessit, quod Athanasius Ancyranus Episcopus, spectatæ fidei vir & integritatis, in ipsum vehementer commotus est; adeo vt etiam illi grauiter fuerit comminatus, quod audisset quædam ab eo esse conscripta fidei Catholicæ aduersantia. Quod cum rescivisset Basilius, & quænam illa essent scripta, ignoraret: cupiens de his reddi certior, ad ipsum litteras dedit, in quibus hæc d inter alia: *Nunc vero cuiusnam auribus non obstrepit eorum, qui negotiorum quorundam gratia quandoque ad vos accedunt, quasi noxia quædam scripserimus, aut scribentibus aliis subscripserimus? Nam isto te verbo vsum esse ferunt, qui tua ad verbum referunt. Me sane, quæ mentem meam multis ac variis cogitationibus distrahunt, nihil magis quam stupidum relinquunt. Itaque & tale quid suspicari cœpi, ne forsan hæreticorum quisnam nomen meum commentationibus suis subdole adscripserit, atque ita rectitudinem tuam contristarit, & ad istam vocem,* nempe comminationis, *animitendum induxerit,* & in fine: *Liberabis autem nos ab hoc stupore, si quibus de causis ad istam aduersus nos iniuriam permotus sis, aperte significare volueris.* & aliis rursum ad eum datis litteris e de calumniis, quibus vndique exagitatur, illud Athanasio ingerit, ne adeo facile absque alterius partis defensione in quenquam sententiam ferat, ista perbelle suggerens: *Cum, inquit, omnino audiuerimus: si nihil aliud, vel illud Alexandri saltem dicemus: Alteram auriculam delato, siue calumniam perpesso, sinceram & integram cõseruamus.* hæc ipse. Certe quidem magna erant hæc cruciamenta Basilio. Nam male audire apud hæreticos, gloriæ loco ducendum erat: sed apud præclaros fidei Catholicæ defensores eiusmodi dictitari atque credi, his præsertim temporibus, cum huiuscemodi disseminatæ calumniæ in graue totius Catholicæ Ecclesiæ præiudicium verterentur, intolerandum plane & quouis supplicio grauius videri poterat.

Athanasius Ancyranus aduersus Basilium commotus. — d Bas. ep. 54. — e Bas. ep. 54.

LII. Qualis enim quantusve fuerit Athanasius iste Episcopus Ecclesiæ Ancyranæ post Basilium illum hæreticum sæpe damnatum, cum à Sozomeno f inter præclaros fidei Catholicæ defensores adnumeretur: quæ de eadem postea luculento ipsius Basilii stylo describantur, accipe. Basilius enim vbi audisset eum vita functum, ad Ancyranam Ecclesiam de eius obitu consolatorias scribens litteras, hæc inter alia de ipso habet g: *Mortuum est, qui columna erat & stabilimentum Ecclesiæ: imo magis ad beatam vitam sublatus, a nobis abscessit. Haud parum autem periculi est, ne subtracto hoc fundamento simul cum illo multi decidant: & quæ in nonnullis sunt putrida ac marcida, manifesta fiant. Clausum est os, quod hactenus & competenti fiducia & sermonibus gratia ad fraternitatis ædificationem scaturiuit. Ablata sunt consilia mentis, quæ revera diuinitus agitabantur. O quoties animum meum (accusabo enim me ipsum) nonnihil contra hunc virum indignationis subiit, quod totus hoc desiderio tenebatur, vt dissolueretur & esset cum Christo, nec hoc pluris faciebat, vt diutius propter nos in carne maneret!* hæc & alia plura Basilius, cum ægre ferret, nulla admissa animi consolatione, tantum virum abreptum: ex quibus plane eiusdem Basilii mentis candorem animumq; Christianum inspicias, è quo omnis confestim iniuste ab eo passæ calumniæ excussus est puluis, & irrogatæ comminationis limus extersus, cum eundem de veritate redditum certiorem ac persuasum coluerit postea, ampliusque dilexerit.

f Soz. l. 6. c. — g Bas. ep. — Athanasii Ancyrani laudes.

LIII. At an hic finis calumniarum vndique in Basilium congestarum? minime gentium: imo his acerbiores ipsum excruciarunt: siquidem illæ magis vrgent vexationes, quæ à propinquioribus irrogantur: quæ & eo redduntur acerbiores, quo diuturnius in aduersantium animis insidẽtes, duritiem quandam, lapidum instar, contrahunt, vt frangi quauis arte minime valeant. Ex quo enim (vt diximus) Basilius cum Gregorio agebat in Pontica solitudine, hæreticorum quorundam calumniis factum est, vt suorum Neocæsariensium, penes quos educatus fuerat, ex quibus & paternum genus ducebat, graue expertus sit odium: quod cum nullo litterarũ internuncio potuerit delinire, iam factus Episcopus acerbius recrudusse sensit, vtpote qui vitaretur ab illis vt hæreticus & consortio pollutus hæreticorum. Cuius rei causa egregiam illam ad eos epistolam h scribere, qua se illis Catholicæ esse fidei integerrimum professorem argumentis plurimis demonstraret, coactus est: ac primum illo: *Sunt, inquit, iidem & nobis & vobis doctores mysteriorum Dei, & spirituales patres, qui vestram ab initio fundauerunt Ecclesiam: Gregorium dico priscum illum,* cognomẽto Thaumaturgũ, *& quotquot post ipsum Episcopalem apud vos sedem susceperunt: qui ordine succedaneo, instar astrorum exorti, iisdem ingressi sunt vestigiis, ita vt haud facile sit volentibus conuersationis ipsorum indicia deserere.* & post multa hæc subdit: *Fidei vero nostræ quæ potuit euidentior esse probatio, quam quod à nutrice beata fœmina, quæ ex vestro gremio progressa est (Macrinam dico illustrem illam,) ducati sumus, à qua & beatissimi Gregorii verba, quæ memoriæ beneficio ad illius vsque ætatem seruata ipsa retinuit, edocti sumus, quibus illa nos adhuc infantes tanquam pietatis dogmatibus finxit atque formauit?* quam quidem fidem semper seruasse impollutam ostendit, cum addit:

Basilius à Neocæsariensibus vt hæreticus habitus. — h Basil. ep. 75.

LIV. *Neque, inquit, mentem nostram vnquam execrandis Arianorum blasphemiis polluimus, sed si nonnullos aliquando Arii discipulos ad communionem assumpsimus; ita illos admisimus, vt morbum suum quam intime celarent, pietatis verba loquerentur, vel certe doctrinæ nostræ nihil obluctarentur.* seque in his addit secutum canones sanctorum Patrum, necnon iussionem Magni Athanasii Episcopi Alexãdrini, Deniq; ex communione Episcoporum toti⁹ Ecclesiæ sese Orthodoxũ docet, hisce ad postremum positis verbis: *Fuerat, inquit, iustius res nostras æstimare non ex vno, aut altero eorum, qui ad veritatẽ haud recto pede ingrediuntur, sed ex multitudine totius Orbis Episcoporum, qui gratia Christi coniuncti sunt nobis. Requirantur vero Pisidæ, Lycaones, Isauri, Phryges, & qui vtrinq; sunt Armeniæ, quotquot vicini nobis sunt, Macedones, Achai, Galli, Illyrici, Hispani, tota simul Italia, Siculi, Afri, & qui in Ægypto adhuc sani sunt, & quæ reliqua portio est Syriæ: qui quidem litteras ad nos mittunt,* nempe communicatorias, *& vicissim à nobis recipiunt. ex quib. cum quæ illinc ad nos feruntur, tum quæ vice versa istinc ad ipsos mittũtur, cognoscere potestis, quod vnanimes omnes eodemq; sensu præditi sumus. Itaque si quisquam communionem nostram fugit, ne prudentiam vestram lateat ab vniuersa illum Ecclesia sese diuulsisse. Attendite igitur, fratres, cum quibus communicetis: postquam à nobis excludimini quis deinceps nos sit agniturus.* hæc & alia ad suos Neocæsarienses Basilius calumniis vndique obrutus.

Basilius semper et vbique Catholicus.

LV. Sed quid his deterius accidit Catholicam fidem defendenti Basilio? Dum aduersus Sabelliũ atq; Marcellũ concionib. sæpe dimicãs, tres in Trinitate distinctas hypostases, siue subsistẽtias adinuicẽ per se singulas distinctas niteretur demõstrare: qui adstabant auditores, vt eũ carperẽt,

Grauior tentatio Basilio paratur.

non vt differerent, inde arripientes occasionem diffamandi Basilium, aiebant ipsum esse trium deorum assertorem. Vnde cum hæc in fidelium aures illapsa, audientium animos nonnihil admiratione perculerint: opus fuit, vt frequenti populo ambonem conscendens, se deorum trium cultorem nunquam fuisse vel assertorem, publica assertione omnibus redderet exploratum. extat ipsa Basilii oratio, cuius est titulus: *Aduersus eos, qui calumniantur quod tres deos colamus, &c.*

LVI. Basilius maximam calumniam passus.

His accessit calumnia alia huic minime impar, qua aduersarii Basilio turpissimā notam inusserunt; ipsum nempe contra Catholicam assertionem male credere de Spiritu S. Quæ quidem Basilio infamia irrogata, non tantum in ciuitatum populis iactabatur, sed ipsos in Ponticis desertis latentes monachos eiusdem Basilii alumnos persuaserat: hæc n. vna cum aliis, quorum superius facta mentio est, adeo Basilii monachos perturbauit, vt parum abfuerit, quin ab eius communione, tāquam hæretici, se diuulserint. Penes quos de omnibus idem Basilius defensionē litteris instituens, inter alia de his, quæ ad rem hanc spectare videbātur, hæc habet a: Traducūt, inquit, *nos, quasi insolens ac nouum quiddam de Spiritu S. doceamus. Rogate igitur ipsos, quæ sit illa nostra insolentia. Nos enim, quod & accepimus, Paracletum Patri & filio coniunctum, non creaturæ connumeratum esse, confitemur. In Patrem namque & in filium ac in Spiritum S. credimus. Demiq; in nomine Patris & filij & Spiritus S. baptizamur. Quapropter nunquam à coniunctione Patris & filij Paracletum separamus, &c.* plura subiungit de conglorificatione in vna Deitate Spiritus S. cum Patre & Filio: aliaque addens ad suam defensionem, demum eos admonens, ne calumniātibus aures præbeant, hæc subdit: *Si vero nos in reddenda ratione desistere senseritis, tum demum accusatoribus nostris tanquam veracibus fidem habebitis. Vigilant illi in hoc, vt nobis noceant, &c.* sic namque Basilius iustissimæ causæ fidens, innocentiæ protectione securus suam parat defensionem.

a Bas. ep. 73.

LVII. Basilius scribit libellum de fide.

At res tanta haud ita leuioris negotii videbatur, q̄ breuibus literis curari posset. Quamobrem exigentibus illis, scripsit ad eosdem Basilius libellum de vera ac pia fide (vt eiusdem præ se fert titulus) egregium sane opus: quo quidem quantum abhorruerit à nouitate, cuius ab aduersariis insimulabatur, in primis declarat his verbis b: *Quæ enim generis essent, vt præter vocis nouitatem, sensum etiam nobis nouum atque inusitatum afferrent, & apud sanctos viros nusquam in vsu fuisse reperirentur, hæc omnia veluti peregrina atque à pia fide penitus aliena repudiarem atq; auersarer.* sic ipse: atque demum ad calcem operis: *Hæc*, inquit, *sunt, quæ à vestra pietate admonitus necessario mihi duxi facienda, vt ad vos in postremis perscriberem, sensumque animi super his rebus mei vobis & per vos fratribus iis, qui in Christo sunt, explicarem: vtq; & vestris & illorum animis omni ex parte satisfieret in nomine Domini nostri Iesu Christi, quo omnis prorsus omnib. de fide nostra dubitatio tolleretur, orta fortasse propter diuersam rationem eorum, quæ alias alio modo exposita à nobis sunt. Quæ res eo nimirū vsu venit, quod necessario assidue cogebamur aduersus proposita nobis à pietatis veræ impugnatorib. argumenta, vt quæq; ab ipsis in medium afferebantur, depugnare: neque cuiquam esset causa, cur fluctuaret: summe contra admitentib. illis, qui quæ aliena sunt, nobis attribuūt; aut sæpenumero etiā quo facilius simpliciores in sententiam suam rapiant, deprauata sua ipsorum mentis flagitiosa cōmenta falso nobis affingunt, &c.* sane quidem calumnia hæc erat ingens, vt Basilio Eunomiani impingerent doctrinæ nouitatē; cum è contra ipsi more hæreticorum, se docere, quæ à maioribus accepissent, magna ostentatione iactarent. Erant n. hæc verba Eunomii c hæresiarchæ in sermonis ipsius exordio: *Eam, quæ iam diu apud Patres obtinuit piā traditio, tanquā amussim quandā & regulam exponendo præmittamus, &c.* Peculiare sane est hæreticis, cum impugnent traditiones antiquas, nihilominus se earundem vindices profiteri, quod sciant nouitatem fore ab omnibus explodendam.

b Basil. de vera ac pia fide.

Traditionibus inhærendum novitas explodenda.

c Apud Basil. aduer. Eunom. l. 2.

LVIII. Oppressus calumniis Basilius de fide omnium dubitat.

Porro quod ad Basilium pertinet, dum vndique in se conflari calumnias, & non ab hostibus tantum, sed à proxime sibi studio atque affectione coniunctis, fideiq; professione cohærentibus in suspicionem hæreseos adduci videret: factum est (quod ipse testatur) vt nemini iam se propemodum crederet, omnesque pariter vereretur, ac dolorem immensum in penetralibus cordis occultans, illum mœrore decoqueret: quòd cum nihil penes se ab ipsis cunabulis antiquius fuerit, quam Catholicam fidem illibatam in omnibus conseruare, eius tamen præuaricator desertorq; sæpius & à pluribus accusaretur. Deplorat ipse eiusmodi suæ ipsius vitæ infelicem conditionem in litteris ad Eustathium redditis, cum hæc ait d: *Posteaquam vero ad gubernandam Ecclesiam vocati sumus: qui nobis quasi prætextu adiutorij, & communionis charitatem concernentis, additi sunt custodes & speculatores, taceo; ne videar vel me ipsum traducere, quasi qui nulli fidem habendam pronunciem; aut certe si persuaderem, inhumanitatis causam darem credentibus: quod & mihi ipsi prope accidisset, nisi me propere miserationes Dei præseruassent. Nam parum aberat, quin erga quosuis in id suspicionis incidissem, vt putassem nihil in quoquam esse fidei; propterea quod animus meus subdolis quorundam actionibus perculsus erat; attamen videbatur interea nobis aliquis esse prætextus eius necessitudinis, quam cum illis habebam. Contulimus vero semel atque iterum de dogmatibus: nec putauimus fugiendos esse vna nobiscum consentientes. Nam deprehendi nos vtrinque idem loqui de fide in Deum, quod illi perpetuo ex nobis audierant. Licet enim reliqua vita nostra digna sit, cuius gratia ingemiscamus: de hoc tamen vno in Domino gloriari ausim, quod nunquam falsas opiniones habuerim de Deo, neque aliter sentiendo animi postea iudicium mutauerim: sed quam à puero sententiam de Deo à beata matre, deinde & nutrice mea Macrina recepi, illam iustis incrementis auctam & adultam in me ipso conseruauerim.* hæc & alia id genus Basilius.

d Bas. ep.

LIX. ...

Quod autem spectat ad circumstantes & obseruantes eum semper exploratores, vt ipsum caperent (quod Pharisæorum muneris erat, cum inter eos Dominus Iesus Christus versaretur) in sermone: cum iidem aliquando cōcionanti Basilio arrectis auribus astarent, verbaque singula expenderent iniqua lance, vnde ipsum calumniandi q̄libet occasionem captarent: detegens eos Basilius, aduersus Sabellianos pro concione disserens, inter concionandum sic eos affatus est e. *Ego vero absque vlla curiosa vestigatione assensum illis præbui: ita & auditoribus tradere vellem, vt non semper de iisdem reddenda mihi esset ratio, sed vt ex vna confessione persuasos haberem discipulos. Quoniam vero nos circumdatis iudices magis, quā discipuli, vt experimentum de nobis capiatis, non vt aliquid à nobis discatis: necessarium est, vt obiectionibus quidem, veluti in ius vocati, respondeamus.* idemq; sæpe alias conqueritur de circumstantibus in auditorio exploratoribus, sicut illa oratione quam habuit aduersus calumniatores; vbi ait: *Plurimi præsentium exploratores magis sunt eorum, quæ dicuntur, quam discipuli eorum, quæ docentur: & doctrina verbi non requiritur ad ædificationem præsentium: sed ad calumnias insidiantiū.* hæc ipse. Cæterum se in omnibus custodem esse antiquarum traditionum, post assertam in dicta oratione contra Sabellianos, testatamque diuinitatem Spiritus S. hæc subdit: *Dominus ita docuit, Apostoli prædicauerunt, Patres obseruarūt, Martyres confirmarunt: satis tibi sit, vt dicas quemadmodum edoctus es*, appendicem autem hanc ad argumenta apposuit S. Basilius, vt coram ipsis illatam calumniam refelleret, qua illi dicere consueuerāt, nouitate vocum delectari Basilium, quem constaret esse antiquitatis Ecclesiasticæ obseruantissimum: quippe qui perstringens Eunomianos hæreticos impugnantes diuinitatem Spiritus S. totus in eo est, vt demonstret eam semper fuisse in Ecclesia prædicatam, in sacro nimirum hymno glorificationis, atque ipsa forma baptismi.

e Basil. ... contra Sabell.

LX. Basilius rursus habetur accusatur.

Sed quid accidit his circumdato, dum concionaretur, feris bestiis S. Basilio? Equidē licet prudentis ac sanæ mētis hominis sit, omne in dicendo cauere mēdacium, errorem que vitare: haud tamen in cuiusquam sapientis viribus repositum est (quod id in aliena potestate situm sit) à calumniis esse liberum. Etenim præter alias ab aduersariis illatas illi calumnias, ea recens accessit, quæ plus cæteris ipsum exagitauit; cū vnius voculæ, minimæ scilicet dictionis occasione ab eodem Basilio pro concione prolatæ ab aduersariis vero tanq̄ lucrū ingēs obuiis arreptæ manib᷑, ingentes in eum concitatæ sunt turbæ. Quo modo autem res se habuerit, Gregor. Nazianzenus, scripta eo argumento

ad ipsum

ad ipsum epistola, exacte recenset: quæ sic se habet *a*:

Gr. Naz. ep. 26.

LXI. Admonit Basilium Gregorius.

Ego te pro vitæ duce, pro fidei ac dogmatum magistro, & quicquid præclari à quoquam dici potest, tum antiquitus habui, tum nunc habeo. Et si quis alius earum laudum prædicator est, omnino vel meum est, vel post me. Vsque adeo me tibi deuinxit pietas tua, atque adeo sincere & ex animo sum tuus. Nec vero hoc mirum videri debet: nam vbi amplior vitæ consuetudo est, illic quoque amplius est experimentum: vbi autem vberius est experimentum, illic etiam perfectius est testimonium: & siquidem aliquem, ex hac vita fructum capio, hunc ex amicitia tua & contubernio colligo. At de his rebus ita sentio, vtinamque sentiam. Quæ autem nunc scribo, inuitus quidem scribo sed tamen scribam.

Gregor. ... turbatio ac cunctatio.

Ac mihi eo nomine minime succenseas velim: aut admodum ipse acerbe feram, si fidem tibi non fecero, me hæc beneuolo animo loqui, atque ad te scribere. Multi nos vt circa fidem parū firmos accusant, quotquot nimirum (idque merito) res nostras communes vtriusque esse censent. Atque alij quidem plane nos impietatis insimulant, alij timiditatis, impietatis quidem, qui nec sanam doctrinam à nobis promulgari credunt, sibiq; persuadent: timiditatis autem, qui nobis dissimulationis præuaricationisque crimen impingunt. At aliorum sermones quid referre attinet? Quod vero nuper accidit, tibi exponam.

LXII.

Conuiuium celebrabatur, cui non pauci illustres viri intererant, nobisq; amicitia cōiuncti, atque inter eos vir quidam pietatis nomen habitumq; præseferens. Nondum compotari coeptum erat, cum, vt in conuiuijs accidere solet, de nobis sermo excitatur, instar cuiusdam aduentitiæ rei in medium propositus. Omnibus porro virtutes tuas magnifice prædicantibus, nosq; etiam, vt eisdem vitæ studijs deditos adiungentibus, amicitiamq; nostram & Athenas commemorantibus, in rebusq; omnibus concordiam, animorumque conspirationem: graue quoddam facinus hic philosophus edit.

Basilius cum Gregorio in conuiuio acerbe exagitatus.

Quidnam hoc (inquit admodum furiose exclamās) ô viri, quam insignites mendaces & assentatores estis? Cætera quidem laudentur viri isti si ita lubet, nec ipse sane contradico: cæterum, quod maximū est, non illis concedam. Orthodoxiæ nomine frustra laudatur Basili⁹, frustra Gregorius: ille quidem, quia veritatem suis disputationibus prodit: hic, quia tolerantia sua proditionis socium se præbet. Hic ego: Vnde hoc, ô homo vane, atq; amentia noue Dathan, & Abiron? Vnde nobis dogmatum promulgator venis? Quo modo tantarum rerum iudicem te ipsum facis?

LXIII. Quid dicitur Basilio de Spiritu sancto error.

Tum ille: Ex Eupsychij martyris conuentu nunc venio, eiusque dicti mei testem habeo (sic enim se res habebat) atque illic Basilium Magnum audiui de Patre quidem & filio optime ac præstantissime, atque vt vix quisquam alius facile queat, disserentem, Spiritum sanctum autem conuellentem ac disijcientem. Ac similitudinem quandam adijciebat à fluuijs petitam, qui rupes cursim prætercuntes arenosa loca excauant. Et tandem vir egregie (inquit me intuens) tu quidem iam perspicuis verbis Spiritum sanctum Deum esse doces (simulque vocem quandam meam commemorauit, cum ego in frequentissimo cœtu de diuinitate verba facient, peruulgatum illud de Spiritu S. interfatus essem: Quousque lucernam sub modio abscondemus?) Basilius autem fidei doctrinam obscure subinducit, ac velut adumbrat, nec veritatem libere profitetur, oratorie magis, quam pie auditorum aures obruens, dicendiq; facultate subdolum animi consilium tegens?

LXIV. Quid Gregor. in defensionem Basilii.

Quoniam, inquam, ego in obscuro positus ac plerisque incognitus, sic vt nec quæ loquar, nec an loquar, ferme homines sciant, tuto philosophor: illius autem maior habetur ratio, vtpote cuius nomen tum ob ipsius virtutem, tum ob Ecclesiæ splendorem multo sit illustrius, tum etiam quod id omne, quod dicit, in publico hominum cœtu dicit, grauique hæreticorum bello vrgetur, nudam præsertim à Basilio vocem arripere quærentium, vt eo (qui solus ferme reliquus est veritatis fomes, vsque viuifica, vicinis omnibus captis ac subiugatis) ab Ecclesia pulso & exturbato, malum istud in ciuitate radices agat, atq; ab Ecclesia non secus atque ex aggere quodam & propugnaculo, terrarum orbem peruastet ac populetur.

Præstare itaque veritatis doctrinam cautius aliquanto, minusq; libere profiteri, temporiq; quasi nubeculæ cuidam cedere, quam eam aperta prædicatione opprimere. Nos enim ex ex re nihil damni faceret, si ex alijs quoque dictionibus, quibus id certo colligatur, Spiritum sanctum Deum agnoscemus: neque enim in sono verborum potius quam in mente & sententia veritatem esse sitam: Ecclesiam autem graue detrimentum accepturam esse, si vnius hominis oppressione veritas profligetur.

LXV. Gregor. defensio pro Basilio haud accepta.

Hoc consilium ij, qui aderant, tanquam vanum ac frigidum ipsosque ludificans, non modo non comprobarunt, sed etiam nos clamoribus insectati sunt, vt ignauia nostra potius, quam Orthodoxæ doctrinæ consulentes: longe enim præstantius esse nostros per veritatem tueri atque conseruare, quam huiusmodi cautione & dispensatione eos inutiles reddere nec interim alienos lucrari. hucusque de rebus tunc gestis dictisque Gregorius; atque mox subdit: *Enimuero quæ & dixi & audiui, & quam immodice & præter mores meos aduersus eos, qui contra nitebantur, stomachatus sum singillatim exponere, prolixum nunc fuerit, minimeque fortasse necessarium. Vt autem finem dicendi faciam, sic eos amandaui. Tu vero diuine vir ac sacrosancte, facito, vt nos doceas, quousque in disputatione de Spiritus sancti diuinitate progredi, quasque voces vsurpare, & quousque cautione certaque dispensatione vti debeamus, vt ea aduersus illos, qui contradicunt, in promptu habeamus. Nam si hoc nunc ipse abs te doceri postularem, cum te resque tuas omnium mortalium maxime perspectas habeam, ac certissimam de his rebus fidem sæpius dederim, vicissimque acceperim: omnium profecto stolidissimus essem atque miserrimus.* hactenus de his Gregorius ad Basilium. Quid ad hæc autem ipse rescripserit, paulo post dicturi sumus.

LXVI.

Interea vero (quod ea res maximi momenti habita fuerit) hic repetamus necesse est, quæ idem Gregorius Nazianzenus eadem ipsa tractans de Basilij consilio, eiusdemq; integerrima fide Catholica pluribus differit. Sed quo cuncta absque offensa alicuius accipiantur: illud in primis exemplum de eo, quod tertio tomo fusius est pertractatum, in medium adducere, operæ pretium ducimus; firmatum stabilitumque superius sententia sanctorum Patrum Hilarij, Augustini, & aliorum: nimirum haudquaquam confessionem illam fidei dicendam fuisse hæreticam, in qua diuinitas filij Dei cum Patre æqualis, alijs vocibus, quibus & Ariana hæresis condemnaretur, haberetur expressa, etiam si in Nicæno Concilio decretum nomen *Consubstantialis* esset silentio prætermissum: quod pluribus est demonstratum, cum egimus de Liberio, deque Concilio Ariminensi. Atque adeo si quis pro concione filij Dei æquam cum Patre diuinitatem alijs plerisque vocibus audientium animis insinuasset, errorem que Arij pariter conuulsisset, haud iure in crimen adduci potuisset, quod *Consubstantialis* vocabulum ex causa aliqua tunc temporis prætermittendum existimasset. Quod si absque veræ pietatis offensa silentio licuit præterire vocem contentiosam, alioqui à sanctis Patribus in Nicæno Concilio consilio diuino decretam: cur crimini dandum Basilio fuit, vocem vnam, non tamen à Synodo aliqua definitam pro ratione temporis silentio ab ipso prætermissam, cum alijs illi æque pollentibus pro assertione diuinitatis Spiritus sancti tunc iusta de causa vsus fuerit? His non tam ad defensionem Basilij, quam ad elucidationem eorum, quæ de Basilio S. Gregorius pluribus narrat, in hunc modum præmissis, cum per salebras incedendum sit, facilior fiet de Basilij defensione ipsius Gregorij enarratio, quæ sic se habet *b*:

Ad defensionem Basilii manuductio.

b Gr. Naz. or. in laud. Basilii.

LXVII. Basilii in concionando discretio.

Sermones cum iudicio dispensare, de Dauidis e consilio & sententia necessarium esse indicabat, atq; aliquantisper belli tempus & hæreticorum principatum tolerare, quoad libertatis tempus tranquillitatisq; successisset, linguæq; libertatem ac licentiam attulisset. Illi enim nudam atq; apertam vocem, quæ Spiritui S. diuinitatem tribueret, arripere cupiebant (quod quidem tametsi verum erat, impiū tamen illis ac nefario impietatis Antistiti videbatur) vt eo cum summa Theologica lingua à ciuitate pulso ecclesiam ipsi occuparent, eāq; sceleris sui propugnaculum præsidiumq; facerent, vnde postea, velut ex arce quadam, omnia, quæ reliqua erant, populárentur, atque incursionibus peruastarent. Quas eorum insidias vt eluderet Basilius, alijs quidem vocibus è Scripturæ petitis, testimonijsq; minime dubiis eandē vim habētibus, necessarijsq; argumētis aduersarios ita cōprimebat, vt nullo modo repugnare, atq; in contrarium niti possent: sed quæ maxima disputationis & ingenij virtus est, proprijs vocibus cōstringerentur, quemadmodum is liber, quem hoc argumento edidit, perspicuo ostendit, in quo calamum quasi ex Spiritus pyxide mouet.

LXVIII.

Sed tamen propriam & apertam vocem interim vsurpare differebat, tum ab ipso Spiritu, tum ab alijs etiam sinceris ipsius propugnatoribus gratiam petens, ac rogans, ne hoc suo consilio offenderentur.

derentur: nec committerent, vt dum vnam vocculam mordicus retinere conarentur, propter inexplebilem cupiditatem omnia perderent, conuulsa nimirum turbulentissimo tempore ac distracta pietate.

TACERE ALIQVID INTERDVM ABSQVE FIDEI IACTVRA LICERE.

Ipsos enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos, si dictiones paululum immutentur, modo aliis verbis eadem doceantur: neque enim salutem nostram in sermone magis, quam in rebus consistere: quippe cum ne Iudaei quidem reijciendi sint, si ad aliquod tempus pro Christo, vocem, Vncti, sibi concedi postulantes, religioni nostrae assentiri vellent. At Reipublicae non posse maiorem pestem ac perniciem afferri, quam si ab hereticis occuparetur Ecclesia. Nam quod alioqui melius, quam quiuis alij, Spiritum S. Deum nosset, cum perspicue ex eo constat, quod & hoc saepe de loco superiore, quoad per tempus licebat, praedicauit, & priuatim apud eos, à quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est: tum vero in suis ad me sermonibus apertius id ostendit (neque enim quicquam vnquam, cum de his rebus mecum colloqueretur, animum tectum occultumque habuit) non simpliciter hoc affirmans; sed quod antea ipsi perraro acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe vt ab ipso Spiritu S. excideret, nisi cum Patre & filio Spiritum vt consubstantialem & aequalem coleret. & paulo post.

LXIX. CONVENTIO BASILII CVM GREGORIO.

Nec vero haec à me eo commemorata sunt, vt illius gloriam oratione mea defenderem (praestantior enim est, quam vt accusatoribus, si qui tamen sunt, in ipsius famam quicquam liceat) sed ne in solis vocibus, quae in illius libris reperiuntur, pietatem circumscribentes, imbecilliori fide nitantur; eamque de diuinitate disserendi rationem, quam ei tempus illud nõ sine spiritus numine afferebat, versutae malitiae suae praetexant: verum eorum, quae scripsit, sensum ac scopum, quem sibi in scribendo proponebat, expendentes, ad veritatem magis accedant, atque impiae doctrinae professoribus os obstruant. Mihi quidem, omnibusque qui me carum habent, vtinam adsit illius Theologia. Atque adeo tam certam de ipsius circa hanc rem animi puritate fiduciam habeo, vt praeter alia omnia, hoc quoque cum eo habere cõmune non recusem: ita vt & mea, mihi vicissim illius omnia & apud Deum & apud candidissimos quosque homines adscribantur: nam neque Euangelistas idcirco inter se pugnare dixerimus, quoniam alij in exponenda Christi humanitate plus operae posuerunt, alij ad explicandam diuinitatis materiam se contulerunt, &c. haec Gregorius pro Magno Basilio.

LXX. APOLOGIA COMPLVRES PRO BASILIO.

Quae licet certa veraque essent, & quae esse satis possent ad tanti viri excusationem, animique consilium penitus aperiendum: tamen eius hostes, qui ipsi viuenti de his negotium facessere non sunt veriti, haudquaquã eidẽ mortuo pepercerunt: vnde opus fuit viros insigniter eruditos pro eodem Basilio defensionem parare, scribereque apologias. Praestitisse id quidem in primis eius germanum Gregorium Nyssenum, qui libros Basilii aduersus Eunomiũ scriptos ab aduersariorum calumniis vindicauit, auctor est Photius in sua Bibliotheca: post Gregor. vero id ipsum egisse Theodorum Antiochenum, nec non Sophroniũ, idem auctor affirmat, dum eorundem Ecclesiasticorum virorum lucubrationes recenset: Vt plane intelligas viros improbos ac refractarios minime acquieuisse Gregorio Nazianzeno, Ecclesiae Theologo, dignissimo viro de Basilio summa fide exhibenti testimonium, qui rursum haec de eodẽ Basil. cõmentario *a*: Cũ, inquit, *tractatum, quem de Spiritu S. conscripsit, euoluo; Deum, quem habeo, nanciscor ac libero & praesidenti animo veritatem confiteor, illius videlicet & Theologiae & speculationi insistens.* haec ipse.

a Gr. Naz. or. in laud. Basilii.

LXXI. At sentio curiosum lectorem auide à nobis exigere, quaenam esset vocula illa, immo dictio breuis vel syllaba, cuius causa tum à Gregorio, tum etiam ab eodem ipso Basilio & aliis clarissimis viris fuerint elucubratae apologiae. Dicam equidem, eodem ipso Basilio auctore: qui cũ eadem ex causa ab amicissimo Amphilochio Iconii Episcopo interpellatus esset, vt obortam de syllabis quaestionem in causa grauissima, nempe de Spiritus sancti diuinitate elucidaret: obtemperans ei, per egregium commentarium eo argumento conscribens, in fine praefationis haec habet *b*: *Ad huius quaestionis originem me paulisper conuertam. Nuper oranti mihi apud populum, & vtroque modo glorificationem absoluenti, Deo ac Patri, interdum cum filio ipsius ac Spiritu sancto: interdum, per filium in Spiritu sancto: cum alij quidam ex iis, qui tum aderant, id obseruarant, dicentes, nos non modo peregrinis ac nouis vsos vocibus, verum etiam inter se pugnantibus: tum tu praecipue aderas, nimirum consulens illorum vtilitati.* hactenus Basili⁹ de origine quaestionis. Viguit enim ea semper in Ecclesia consuetudo, vt concionator in absolutione sermonis, inuocatione sanctissimae Trinitatis cum gratiarum actione orans concioni finem imponeret, non tamen vt eadem semper vteretur praescripta forma verborum.

b Basil. ad Amphiloc. c 1. BASILIVS IN QVO REPREHENSVS.

LXXII. Sed vnde pii, fideque praestantes, qui tunc erant, scandalum passi sint, id primum intelligendum. Antiochiae olim obortam esse dissensionem inter Catholicos & Arianos, superius dictum est ex Theodoreto *c* atque Sozomeno *d*, dum illi hymnum glorificationis occinentes dicebant: *Gloria Patri & filio & Spiritui S.* Ariani vero aliter, nempe: *Gloria Patri per filium in Spiritu S.* Quod igitur S. Basilius in hymno glorificasset Patrem per filium cum Spiritu S. magnam attulit Orthodoxis admirationem & scandalum. Porro vt eo modo Catholici hymnum dicerent; nõ quidem, vt multi putant (quod diximus) ex praescripto venit Nicaeni Concilii: quid enim ea de re decreuerit S. Synodus, suo loco superius demonstratũ est. Nec rursum ex canone aliquo postea edito vsque ad haec tempora, statuta forma aliqua reperitur, quam qui non seruaret, excidisse dici posset à Catholica fide, & inter Arianos adnumerari: adeo vt illud esset seruandum, istud vero euitãdum; illudque demonstraret quempiam esse Catholicum, hoc vero haereticum: sed erat illud in vsu in Antiochena tantum Ecclesia nec alibi (quod legatur) quam Antiochiae obseruatũ.

c Theod. 2. c. 24. d Soz. lib. 3. c. 19. VNDE OCCASIO SCANDALI CONTRA BASILIVM.

LXXIII. Caeterum S. Basilius: quod optime sciret, tum diuina scripturae authoritate, tum antiquae traditionis exemplo, tum denique sanctorum Patrum testificatione id absque dispendio Catholicae fidei licenter dici posse, ad optimũ finem ea licentia vsus est. Cuius quidem rei causa probandae, praeclarum illum atque eruditum commentarium scripsit ad Amphilochium; quem consulat, qui haec ab eo exacte probata optat plene cognoscere. Sed quod pertinet ad antiquam traditionem atque maiorum consuetudinẽ, qua diceretur, *Gloria Patri & filio cum Spiritu S.* ita ipse *e*. *Mentiuntur & illud: hanc vocem, Cum quo, ab vsu piorum alienam esse. Quotquot maiorum constantia, antiquitatis maiestatem nouis ornamentis praetulerunt, ac maiorum traditionem citra mutationem conseruarunt, singulis cum regionibus, tum ciuitatibus hac voce sunt vsi* & paulo post: *Itaque videas & hodie à rusticanis hanc vocem more veterum pronunciari.* ac rursum: *Proinde quod à maioribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communionem Patri cum filio &c.* quod enim Basilius à Patribus accepit traditum, id ipsum ex diuina etiam scriptura vendicare sibi auctoritatem pluribus docet. Sed & quod aeque diuina scriptura vsa sit, in. per. cum: sicut recte dici, *Cum Spiritu S.* ita etiam aeque bene proferri, *In Spiritu S.* pluribus probat *f*; & quid inter se different, luculenter elucidat, atque post multa.

DICTIONES PER, IN, CVM LICITE GLORIFICATIONI.

e Basil. ad Amphiloc. c. 7.

f Basil. ad Amphiloc. c. 25. & 26.

LXXIV. *Veneranda sunt*, inquit *g*, *vetusta dogmata, quod ob antiquitatem seu canitiem quandam habeant quiddam reuerendum. Enumerabo itaque vobis huius sermonis auctores.* atque subdit: *Ipse quidem (si de me proprie quid loquendum est) vocem hanc tãquam haereditatem paternam conseruo acceptam à viro multo tempore in seruitio Dei versato, per quem baptizatus sum & Ecclesiae ministerio admotus, &c.* citatque antiquos Patres in glorificatione sanctissimae Trinitatis vsos vtroque more dicendi, nempe Clementem Romanum, & Alexandrinum, Irenaeum, Dionysium, Alexandrinum, Africanum, Athenogenem, Gregorium Thaumaturgum, Firmilianum magni nominis antiquum suum praedecessorem, nec non praestantem illum Meletium Ponticum.

g Basil. ad Amphiloc. c. 29. MAIORVM AVCTORITATEM BASILIVS SECVTVS EST.

LXXV. At ne quis putaret exoleuisse eiusmodi veterem morem, antiquataque tot maiorum exempla: de his, quae tũc temporis omnibus ferme in locis agerentur, eiusmodi affert testificationem *h*: *Sed quid*, inquit, *opus est vetera commemorare? Immo qui nunc sunt Orientales, nonne hoc vno potissimum pie sentientes agnoscunt, hac voce veluti signo suos ab alienis dijudicantes? Vt autem ego à quodam Mesopotamio audiui, viro & linguae erudita, & mentis integrae: ne licet quidem illis, etiam si velint, aliter sonare vocem eo loco receptam; sed necesse est illis per voces idem cum hac pollentes iuxta quandam maiorem proprietatem glorificationem offerre. Quin & Cappadoces sic iuxta regionis*

h Basil. ad Amphiloc. c. 29. RECENTIORES EODEM MODO QVO BASILIVS TRINITATEM GLORIFICANT.

morem loquimur, iam tum in linguarum diuisione dictionum vsu prouidente Spiritu. Quid porro Occidens totus, propemodum ab Illyrico vsque ad fines nostri Orbis, nonne per hanc vocem orat? Qui sit igitur, vt ego sim innouator, & recentiorum verborum architectus, cum omnes nationes, & ciuitates, & consuetudinem omnis hominum memoria vetustiorē, insuper & viros Ecclesiæ columnas & omni sciētia & virtute spiritus venerandos duces & auctores huius vocis exhibeam? hæc & alia plura Basilius.

LXXVI. Quibus plane videas Antiochenæ Ecclesiæ ritum illum, & contentionem aduersus eos, qui glorificarent *Patrem per Filium in spiritu sancto*, fuisse ipsius tantum peculiarem, cum liceret Catholicis vbiq; positis absq; detrimēto Catholicæ veritatis iisdem vti in glorificatione atque gratiarum actione dictionibus: cuius rei de Romana Ecclesia ex disertissimo ac pariter sanctissimo viro eius Episcopo satis esse potest exemplum. Etenim sanctus Leo Papa concionatus in die Natalis Domini *a*, his verbis ad agendas Deo gratias populum inuitauit: *Agamus ergo, dilectissimi, gratias Deo Patri per Filium eius in Spiritu sancto*, &c. Vitium plane fuit Arianorum, vt ea textura verborum vterentur in sancto baptismo, adulterantes formam ipsam à Christo præscriptam: à quo quidem Arianorum vsu Orthodoxi penitus abhorruerunt, nefas existimantes aliter illa pronunciare verba, quam à Domino fuerint imperata. Quonam modo autem eadem verba in glorificatione dicentes Ariani blasphemarent, Catholici vero laudarent sanctissimam Trinitatem; idem Basilius pluribus docet *b*.

LEONIS PAPÆ EXEMPLVM.

a Leo ser. 1. in die Nat. Dom.

b Basil. de Spir. sanct. ad Amphi. c. 4. 5. 8.

LXXVII. Ipse igitur vbi graui fortique apologia de obiectis criminibus ab amicis & aduersariis se purgauit: quod videlicet vndique in se certamina concitari, & cum hostium, tum amicorum iaculis confodi sentiret: præsentis temporis statum Ecclesiæ Orientalis, tanquam in tabula imaginem coloribus pictam, stylo reddit his verbis *c*. *Cui, inquit, comparabimus præsentem statum? Profecto similis bello nauali, quod ex multo odio, ex veteribus offensis inter ipsos per longum tempus alito, naumachi quippiam ac bellaces instituerūt. Nunc igitur in hac imagine mihi specta terribilem vtrinq; concursum, mox ira iam eo erumpente, vt sit immedicabilis, vtramq; partem simul prostratam confici. Pone, si vis, violento turbine circumagi classem, caliginemq; densam è nubibus incumbere, adeoque obscurare rerum visibilium species, vt nulla sit amicorum & hostium discretio, propterea quod ob confusionem symbola militaria sint ignota. Huic imagini propter euidentiam addamus etiam mare intumescere, atq; ab imo subuerti, rapidumq; Aquilonem è nubibus deorsum erumpere, horribilemque procellam ingentibus fluctibus, quos tricymias vocant, exurgere. Post hæc ventis vndiq; concursantibus, totam classem inter se cum fragore collidi: atque in conflictu alios quidem velut sui proditores ad ipsam desperationem vltro transfugere, alios cogi, vt pariter & scaphas impellant à ventis actas, & occurrant irrumpentibus, seseque mutuo per seditionem trucident: quam seditionem partim iam ad extremum prouecta inuidia, partim quæ singulis adest vincendi cupiditas excitauit. Ad hæc cogita confusum quendam & indiscretum clamorem per vniuersum illud mare resonantem, partim è ventorum strepitu, partim e collisione nauium, partim ex vndarum impetu feruentium, partim ex vociferatione præliantium varias voces pro singulorum affectibus emitti, vt neq; nauclero neq; gubernatoris vocem exaudire liceat. sed prodigiosam quantam mixturam, confusionemque incredibilium malorum, dum ob omnē vitæ spem ereptam prorsus non timent peccare. Adijce insolentem & immedicabilem quendam morbum, ac insanabilem præ gloriæ cupiditate insaniam, vt cum nauis iam in fundum maris deferatur, tamen nautici duces primam assequendi laudem contentionem non remittant. Transi iam ab imagine ad ipsum mali archetypum*, &c.

DESCRIPTIO STATVS ORIENTALIS ECCLESIÆ.

c Idem vlt.

EGREGIA COLLATIO NAVALIS PVGNÆ CVM TEMPESTATE ECCLESIÆ.

LXXVIII. Conuenientiam imaginis huius cum Ecclesiæ huiusce temporis statu in omnib. recte respondentem idem post hæc exacte demonstrat: quæ omnia breuitatis causa hic describere prætermittimus; cum ex his, quæ dicta sunt atque dicentur, veritas ipsa satis descripta noscatur. Porro idem Basilius ad Athanasium d scribens, eadem collatione atq; imagine statum Orientalis Ecclesiæ repræsentat. Sed & Gregorius Nazianzenus e nulla aptiori comparatione visus est sibi describere valuisse mutuo inter se digladiantium Orientalium Ecclesiarum faciem, quam exemplo naualis nocturnæ pugnæ. Quamobrē æque Basilio accidit atq; Eliæ, qui tædio iam victus mortem vitæ præfert, & sicut Paulo dicenti: *Tentati f supra modum, ita vt tæderet nos vitæ*. nam ad Demophilum scribēs ait *g*: *Anno præterito cum ex grauissima febri ægrotassem, & prope ad ipsas portas mortis deuenissem, bonitate vero Dei reuocatus essem, ægre ferebam illam mei restitutionem, expendens ad quæ mala iterum reuersus essem.*

d Basil. ep.

e Gregor. ... Apol.

f 2. Cor. 1.

g Basil. ep. 82.

LXXIX. In tot tantisq; ærumnis Basilio constituto, vnum illud sibi relictum videbatur esse confugium, vt Magni Athanasii auxilium litteris absens expeteret, cuius & ad Deum precibus fulciretur; ad quem hoc tempore per breues has ea de causa litteras dedit *h*:

h Basil. ep. 49.

BASILIVS PRESSVS MALIS ATHANASIVM INTERPELLAT.

Quanto Ecclesiarum languores auctiores euaserunt, tanto vniuersi ad tuam conuertimur integritatem, vnam nobis malorum consolationem in tua tutela relictam esse credentes; qui & precum virtute & scientia rerum gerendarum, quæ quid optimum factu sit admonere potes, ex horribili ista tempestate conseruare nos ab omnibus, qui aliquantulum integritatē tuam vel auditu vel experientia cognouerunt, crederis. Quocirca ne cesses orare pro animabus nostris, excitareq; litteris; quarum, si agnoscis, quantus sit vsus, nullam vnquam si qua dabitur, scribendi ad nos occasionem negligas. Si vero digni habemur adiutorio precum tuarum, vt & videamus te, & bonis, quæ in te sunt, perfruamur, & ad historiā vitæ nostræ congressum cum magna vere & Apostolica mente tua adiecerimus: omnino & ex æquo respondentem totius vitæ nostræ afflictionibus consolationem nos Dei solita benignitate accepisse reputabimus. hactenus ipse ad Athanasium.

LXXX. Sed & quem sciebat sibi esse fidelem Gregorium Nazianzenum, qui ipsum de his primum admonuerat; cum ad eum rescribit, inter alia, vt sit sibi auxilio, ad se vocat, non sine querela, quod à se recedens minime stetisset pactis conuentis: nam ait *i*: *Si vt inter nos olim conuenerat, & cura & solicitudo, quam nunc Ecclesiis debemus, efflagitat, bonam anni partem simul traduxissemus, ansam atque aditum obtrectatoribus haudquaquam dedissemus. Tu vero (si ita videtur) hos valere sine, nostrisq; precibus adductus nos in præsenti certamine laborantes adiuua, simulq; cum eo, qui aduersus nos cum exercitu grassatur, manus consere. Nam si vel solus conspectus fueris, eius impetu infringes, eosque, qui ad patrias res eneruandas instructi sunt, fundes ac dissipabis, perspicuum videlicet eis faciens, te cœtus nostri ducem futurum, atque os omne iniustum hominum iniquitatem aduersus Deum loquentium obstructurum. Quod si contigerit, res ipsa declarabunt, quis ille erit, qui te ad præclara negotia sequetur, quis rursum claudicet, ac veritatis doctrinam ignauia prodat*, &c.

BASILIVS GREGORIVM NAZ. ACCERSIT.

i Gregor. Naz. epist. 20.

LXXXI. His, vt ita dicam, Basilii dolentis clamorib. Gregorius interpellatus, ad eum rescribens, suum pollicetur aduentum, vbi ait *k* ad finem: *Hoc autem habeto, me Deo aspirante, & tibi affuturum, simulq; dimicaturum, virilemq; operam impensurum esse. Quis enim languescet, imo quis non magno & fidenti animo futurus est, te duce ac socio de veritate disputans ac certamen conferens?* hæc ipse. Porro magnum emolumentum ac robur prædicationi Euangelicæ accessisse, perspicuum fuit, vbi simul iuncti Basilius atq; Gregorius aduersus hæreticos dimicarunt. Quo modo autem in eo certamine inter se partiti sint munera, idq; magno cōsilio, Gregorius tradit his verbis *l*: *Quod si quis in huiusmodi rebus me illius sociū admiserit: aliquid, quod plerumq; incognitum ante fuit, euulgabo. Nam cum temporis angustijs premeremur, hanc ipse rationem inibat: vt sibi quidem verbi dispensationem; nobis autem, quos ob nominis obscuritatem nemo accusaturus, patriaq; eiecturus esset, loquendi libertatem committeret. Atq; ita Euangelium nostrum firmum validumq; erat vtriusque auxilio suffultum.* hæc Gregorius.

k Gregor. Naz. ep. 21.

BASILII ET GREGORII IN PRÆDICATIONE DISTINCTA MVNERA.

l Gregor. Naz. orat. in laud. Basilij.

LXXXII. Cæterum non aduersus hæreticos solum reprimendos eo modo vsus est Basilius Gregorii opera; sed etiam aduersus secundæ Cappadociæ Metropolitanum Anthimum alienæ inuasorem diœcesis, primæ nimirum Cappadociæ, cui præerat ipse Basilius, vsus est administro, quē veluti aggerem opponendum Anthimi temeritati putauit. Quonam autem modo ista acciderint, & quem finem fuerint consecuta, ab ipso Gregorio petitam integram rei gestæ seriem recitemus: *Hinc, inquit m, iam Episcoporum, & eorum, qui militiæ societatē cum illis inierant, bellum incipit: bellum cum per se admodum turpe & ignominiosum, tum subditis ipsis non*

ALTERCATIONES BASILII CVM ANTHIMO.

m Gregor. Naz. orat. in laud. Basilij.

minime perniciosum. Quis enim alios ad moderationem ac tranquillitatem inducere queat, sic affectis Præsulibus? At tres quidem erant causæ, cur multi etiam ante parum æquo & amico erga eum animo essent. Prima, quod in fidei negotio nequaquam cum eo sentiebant, nisi quantum id ipsis, cogente multitudine, necessario faciendum erat. Altera, quod dolorem ex ipsius electione conceptum ex animis nondum penitus eiecerant. Postrema, quod se longe multumque ab eo gloria superari, acerbissime ferrent, tametsi id confiteri turpissimum esset. Orta est & alia quædam simultas, quæ hæc omnia recrudescere fecit.

LXXXIII. *Nam cum patria nostra in duas prouincias & metropoles diuisa esset, ac multa ex priori noua metropoli adiungerentur: ea de causa inter illos dissidium excitatum est. Hic enim æquum esse dicebat, vt cum publicis diœcesibus nostræ quoq; simul diuiderentur: ob eamque causam eas parœcias, quæ nouæ prouinciæ nuper adiunctæ fuerant, vt iam ad se pertinentes, atque ab illo distractas, vendicabat. Basilius contra veteri consuetudine nitebatur, atque huic diuisioni quæ olim à Patribus facta fuisset, inhærebat,* & optimo quidem iure. *Atque ex hac contentione permulta mala partim iam accidebant, partim impendebant. Episcopos subdole ad se pertrahebat nouus Metropolites. prouentus diripiebat: Ecclesiarum presbyteros partim oratione inflectebat; partim subrogatis aliis eijciebat. Ex quo efficiebatur, vt Ecclesiarum negotia deterius se haberent, vtpote quæ in partes ac studia scinderentur. Homines quippe rerum nouatione quodammodo delectantur, ac libenti animo noxas suas obiter elucrantur, faciliusque est instituta labefactare, quam labefactata in pristinum statum reducere.*

LXXXIV. *Quod autem illum magis in furorem agebat, Taurici reditus ab ipso quidem obiter cernebantur, verum ad Cæsariensem deuehebantur. S. Orestis prouentus colligere maximi æstimabat: adeo vt ipsius etiam iter facientis mulos aliquando corripuerit, ac ne vltra progrederentur, cum prædatoria manu prohibuerit. Et quam speciosus his rebus prætextus adhibebatur! Filij spirituales & animæ, & fidei doctrina, cæteraq; huiusmodi cupiditatis inexplebilis integumenta: vel inuentu perfacilis, itemq; illud: Vectigal hæreticis persoluendum non esse. Quisquis enim illi molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur.*

LXXXV. *Nec tamen ille Dei sanctus sublimisq; Hierusalem vere Metropolita, nempe Basilius, aut errantes secutus est, aut hoc dissimulare sustinuit, aut paruum huius mali remedium excogitauit: sed perspiciamus quæso, quam magnum & admirandum, & illius (quid enim aliud dicam?) anima dignum. Etenim dissidium hoc in Ecclesiæ lucrum emolumentumq; conuertit. ex eaq; calamitate insignem vtilitatem traxit, patriam nimirum pluribus Episcopis communiens. Ex quo tres præclarissimæ res secutæ sunt: nam & animarum cura maior suscepta est, & quælibet ciuitas prouentus suos habuit & bellum hac ratione compressum & extinctum est. Creauit enim Basi*lius inter alios nouum Episcopum, cui Tauricæ regionis S. Orestis martyris redditus tunc adscripsit, quos Anthimus libera manu prædatoria vendicabat.

LXXXVI. Quod vero ad diuisionem Cappadociæ spectat: vna in duas prouincias diuisa est, quarum altera Cappadocia prima, secunda altera dicebatur. Potior autem prima erat, in qua Cæsarea, cui S. Basilius præerat Episcopus: secunda vero metropolis Tyana, cui Anthimus præsidebat. Rursum sub secunda Cappadocia situm erat Nazianzum & Arianzum, vbi natus est Gregorius cognomento Nazianzenus. Id quidem testatur Iustinianus Imperator in edicto de fide ad Ioannem Romanum Pontificem, cuius est exordium: *Scientes, quod nihil aliud,* &c. vbi prope finem habentur, quæ diximus de Nazianzo & Arianzo Cappadociæ secundæ subiectis sub metropoli Tyanensi. Cum igitur ita inter se altercarentur Anthimus atq; Basilius, salubre hoc (inquit Gregorius) consiliũ excogitauit, vt plures in sua diœcesi crearet nouos Episcopatus: sed illud plane salubrius, vt additione Anthimi vendicaret sibi Gregorium, quem nouæ institutæ sedi Sasimorum crearet Episcopum; qui & compescere posset Anthimum ab alienæ inuasione diœcesis. Id sane quantumlibet honestissima de causa à Basilio factum fuerit, ægro tamen animo ipse Gregorius pertulit; qui de his agens ita conqueritur a:

DIVISIONE CAPPADOCIÆ NAZIANZVM PEAT SVB ANTHIMO.

a Gregor. Naz. orat. in laud. Basilij.

LXXXVII. *Huius consilij vereor, ne velut appendix quædam ipse fuerim: neque enim honestius ac speciosius verbum, quo vtar, occurrit. Nam cum cætera omnia huius viri facta, supra quam dici queat, admirer: vnum hoc laudare nequeo (affectum enim animi confitebor, alioqui nec multis incognitum) eam nimirum, quam in nos adhibuit nouationē ac diffidentiam.* ita Gregorius, quod Basilius veritus ne ab ipso desereretur, arcto eum vinculo ligandum putauit: sed subdit: *Huius rei mærorem, ne tempus quidem adhuc exhaurire potuit. Hinc enim nobis omnis vitæ incõstantia & perturbatio manauit, quodq; philosophari nequiuerim, aut certe non existimer, tametsi de posteriori non magnopere laborem. Nisi quis tamen hoc à me pro illius purgatione accipiat, quod sublimiora, quã pro hominis conditione sentiens, atq; hinc priusquam etiam vita excederet, digressus, omnia ad Spiritum referebat; atq; amicitiæ officia, quæ alioqui sancte colebat, hic solum aspernabatur, vbi Deum anteponi oportebat, atq; antiquiores habere res in spe positas, quam fragiles & caducas.* hæc Gregorius de Basilii consilio in præficiendo ipsum Ecclesiæ Sasimorum: quod quidem viribus omnib. contendit, vt faceret, cupiens Gregorium adsciscere sibi collegam, operaq; tanti viri vti ad comprimendos nimia temeritate insolescentes Episcopos, sciens ipsum præ excellenti virtute atq; doctrina ab omnibus fore colendũ.

BASILIVS A[...] DE [...]RATI[...] CIEN[...] [...] RIO [...] SA[...] RVM.

LXXXVIII. Absens erat Gregorius, dum hæc per Basilium agerentur: quæ cum internũcio literarum ipse Gregorio significasset, restitit ille, obfirmatoq; animo renuit: cumq; nullo persuadendi genere inflectere posset, neq; eum adducere, vt acquiesceret; ad ipsum rursum scribens, amicabili quadam fiducia durius increpauit, vsque adeo, vt rusticum, asperum, durumque moribus nominaret: quibus Gregorius acceptis à Basilio literis, pari fiducia, magnaque animi ingenuitate ita rescripsit, non tamen sine stomacho b:

b Gregor. [...] epist. 31.

Desines ne nos tandem maledictis incessere, vt insulsos, & rusticos & ab amicis inopes, ac ne vita quidem dignos, quoniam ea, quæ passi sumus intelligere ac persentire ausi sumus? Neq; enim quidquam aliud proferre queas, in quo à nobis læsus sis: nec vlla in re omnino nobis conscij sumus (nos, inquam, aliquid in te admisisse: atq; vtinam nunquam conscij simus) nisi quod fraudem, in quã inducti sumus, serius quidem, quam oportuit, sed tamen aliquando cognouimus atq; huius rei culpam in Episcopalem thronum conferimus, vtpote qui te repente supra nos euexerit. Ac vehementer fatigamur, dum tua nobis obijciuntur, eaq; apud illos, qui & pristina nostra ac præsentia perspicue norunt, defendimus. Hoc enim omnium, quæ patimur, maxime ridiculum est, vel potius miserandum, nimirum quod ijdem & iniuria afficiuntur & accusantur, id quod nobis hoc tempore accidit. Obijciunt porro alij aliud quippiam & quicquid vnusquisque voluntas tulerit prout vel moribus comparati sunt, vel nostra causa irascuntur: benignissimi autem quiq; neglectum & contemptionem, & quod nos posteaquam opera nostra vsus fueris, velut sordidissima vasa & instrumenta proieceris, vel tanquam adminicula ea, quæ in fornicib. supponuntur, ac simul atq; structura firmata atq; compacta est, subduci ac pro nihilo haberi solent.

GREG[...] QVI[...] DE [...] PECTV[...] SASIM[...] RVM.

LXXXIX. *Verum hoc sane valere sinamus, & quæ dicunt, dicere: Nemo linguæ libertatem coercebit. At tu beatas illas spes & inanes mercedis loco persolue, quas aduersus eos excogitasti, qui te eo nomine lacerant, quod per honoris speciem leues nos, atque ad res huiusmodi promptos & obuios contumeliose protriueris. Ego vero quid animi habeam explicabo: nec mihi propterea irascaris: dicam enim, quæ flagranti etiam dolore prælocutus sum, non vsque adeo vel ira æstuans, vel rei euentu perculsus & attonitus, vt ratio se subduceret ac quid dicerem, ignorarem. Non arma comparabo, nec rei militaris artem discam, quam prius non didici, cum huius rei commodius tempus videbatur, omnibus videlicet arma induentibus & furiose inter se congredientibus (nosti infirmorum morbos) nec Martium Anthimum certamine excipiam, quamuis alioqui immaturum bellatorem, nimirum ipse rei bellicæ ignarus, vulneribusque magis expositus. Quin tu potius (si ita videbitur) cum eo bellum gere: nam infirmos quoque sæpe necessitas ipsa pugnaces efficit: aut quære, qui bellum gerant, cum ille mulas tuas arripuerit, locorum angustias obseruans, quemadmodum ille Amalec, cum transitu Israelem arceret. Nobis autem aliarum rerum omnium loco quietem concede. Quid enim opus est pro lactentibus & auibus & quidem alienis, non secus ac pro animabus & canonibus digladiari? Quid etiam splendidis illis Sasimis metropolitanam vrbem priuare, ac mentis arcanum, quod premendum & occultandum erat, detegere? Quocirca tu quidem viriliter age & confortare, omniaque ad tuam ipsam gloriam (quemadmodum fluuij torrentes) trahe, nec amicitiam*

GRE[...] RSC[...] OM[...] PR[...] [...]VRA[...]

tiam, nec vita consuetudinem & familiaritatem virtute ac pietate potiorem habens, nec qua ex his rebus hominum opinio de te futura sit, quicquam curans, sed vni dumtaxat Spiritui te addicens. Nos vero id dumtaxat lucri ex amicitia tua capiemus, vt amicis post hac minime fidamus, nec Deo quicquam praferamus. hactenus ad Basilium Gregorius iuste, vt sibi videbatur, expostulans.

XC. QVERELA DE EPISCOPATV SASIMORVM.

Quod autem ait complures succensuisse Basilio, quod ipsum tentarit præficere Sasimis loco humillimo atque Grego io prorius indigno: in hanc sententiam Cyrus Theodorum iambos illos admirans occinuit:

Quid hoc, Basili, sacrum & venerandum caput,
Quod Sasimorum collocas in oppido
Vilissimo Gregorium maximum virum?
Non mente dignum facinus hoc reor tua. hæc ille.

Qualis autem esset Sasimorum locus, ipse Gregorius describit his verbis a:

a Gregor. Naz. in carm. de vita sua.

In Regia medio via est vicus situs,
Qui scindit in tres se vias, lymphis carens,
Exors viroris, libero indignus viro,
Arctumq; prorsus oppidum, triste & nimis.
Hic cuncta strepitus, puluis hic cum curribus,
Lamenta, fletus, carnifex, & compedes,
Tormenta, ciues, hospites hic & vagi.
Erat hæc meorum Sasimorum Ecclesia.
His liberalis scilicet vir me dedit,
Denos haberet quinquies cum Antistites
Sub se: & quidem, vi vendicante vt altero,
Victor maneret, erigens sedem hanc noue, &c.

At Gregorii recusantis animus ille fuit, non vt humilem locum despiceret: sed (quod sæpe refricat) quoniam locus ille cuiusnam esset, primæ ne an secundæ Cappadociæ, inter Anthimum atq; Basilium in magna controuersia positum esset; ipseque Anthimus furore percitus, ducis exercitus potius, quam pastoris speciem præ se ferret, quam ob causam eum idem Gregorius Martium Anthimum nominat. Porro his se immiscere turbis, admodum præter institutum Gregorius sibi videbat accidere, qui tenebatur quietis amore.

XCI. PERSTAT GREGORIVS IN SENTENTIA DE PRÆFECTVRA SASIMORVM.

Sed vrgente adhuc Basilio, atq; litteris expostulante: rursus idem Gregorius litteris pariter redditis, firmiori mentis proposito oblatam sedem Sasimorum recusat, ad ipsum ita rescribens quam breuissime fieri licuit b:

b Gregor. epist. 32.

Desidiam & inertiam nobis obijcis, quia Sasima tua recusauimus, nec Episcopatus cupiditate incitamur; vobis, non secus atque esca canibus in medio proiecta, arma induentibus. Mihi vero maxima actio est otium. Atque vt quippiam laudum mearum intelligas: vsque adeo quiete atque otio glorior, vt me mutuo aduersus vos animi magnitudinis eius, quæ hic sita est, legem omnibus esse putem. Quod si nostrum exemplum omnes sibi imitandum proponerent: nec Ecclesia quidem negotij quicquam haberent, nec fides, quæ propriarum cuique contentionum telum est, misere distraheretur. hæc ipse.

XCII. BASILIVS CVM GREGORIO ÆGRIVS EXPOSTVLAT.

Duabus hisce litteris, & fortasse aliis, quæ non extant, eodem argumento intercedentibus, perculsus nonnihil Basilius animo est, quod apud Gregorium paulo liberius hæc scribentem videretur ipse contemptui esse, dolens plurimum se adeo ab eo vilipendi, ac pro nihilo prorsus haberi: hæcque alia id genus miscens querelarum, eadem Gregorio significauit. Quæ cum ille accepisset, vt suspicionem hanc à Basilii animo dimoueret, officii plenas ad eum reddidit literas; illud obtexens, quod non contemptus causa, sed amore tranquillioris vitæ parere penitus recusasset. Extant ipsæ literæ & alio loco perperam collocatæ, alioque illis indito argumento: quas necessario hic putauimus esse reddendas; quo ex ipsis omnibus innotescat, Gregorium paulo licentius apud Basilium agentem, haud fastu tumidum eius spernendi causa fecisse, sed optatæ quietis amore. Sic enim illæ se habent c.

c Gregor. epist. 10

XCIII. GREGORIVS SE EXCVSAT APVD BASILIVM.

Quo modo exigua nobis & viles res tua sunt, ô diuinum & sacrum caput? Quodnam hoc effugit verbum dentalia septa? Aut quo modo hoc dicere ausus es? (vt ipse quoque audacter aliquid dicam) Quomodo vel animus id proposuit, vel atramentum scripsit, vel charta excepit? O studia, & Athenæ, & virtutes, & litterarum sudores! Me enim litteris tuis pene tragicum facis. Vtrum nos, ante ipsum ignoras? tu, inquam, Orbis lumen, magna vox & tuba, doctrina palatium: Tuane Gregorio parua sunt? Quid igitur aliud quispiam admiretur eorum, quæ in terra sunt, nisi te Gregorius? Vnum vel inter anni partes, vnus Sol inter sidera, vnum cœlum omnia complexu suo coercens, vna vox tua de omnibus triumphans: si modo satis meus sum, qui de huiusmodi rebus iudicium feram, nec mihi amor imposturam facit: quod non existimo. Quod si nobis hoc nomine succenses, quod te minus, quam tua virtus meretur; suspicimus & admiramur: omnibus quoq; mortalibus succenseas oportet: neque enim alius quisquam satis digne te laudauit, aut laudaturus est, præter te, tuamque in dicendo libertatem, si quidem fieri posset, vt quispiam laudes ipse suas prædicaret, idque sermonum lex ferret. Quod si contemptum tui nobis obijcis: ipse prius insaniam. At quod philosophamur, indignaris? liceat mihi cum bona tua venia dicere: hoc vnum doctrina quoque tua & eruditione sublimius est & præstantius. hucusque Gregorius. At inconsulte quidem putat aliquis has à Gregorio scriptas esse litteras, cum à Basilio in Ponticam eremum vocatus venire recusaret; cum contrarium penitus appareat: siquidem philosophiæ amor, quem prætexit Gregorius, ad Basilium accedendi; ipsum potius impulisset.

Perstans tamen adhuc Basilius in sententia, vt Gregorium Sasimorum crearet Episcopum, vsus est ad hoc opera parentis ipsius, qui adhuc superstes erat, & Nazianzenam curabat Ecclesiam in extrema senectute constitutus: cuius tandem Gregorius cessit imperio, de quo ipse sic his versibus d: XCIV.

d Gregor. Naz. carm. de vita sua.

—— ipse me tamen vi Præsulem
Facit, atq; fallens rursus hic natum pater.

XCV. GREGORIVS ORDINATVR EPISCOPVS SASIMORVM.

Sicque tandem patitur Gregorius se Sasimorum Episcopum ordinari. Conueniunt igitur ordinantes Episcopi, ipseque in primis S. Basilius, ac pater Gregorii: aduenit vero postea Basilii germanus Gregorius Nyssenus, qui ex Ecclesia (vt dictum est) opera Arianorum vagabatur extorris. Vbinam vero locorum eiusmodi ordinatio facta fuerit, haud compertum habeo: Nazianzi nō putō, quod vt diximus, ciuitas illa ad Anthimi diœcesim pertinere dicebatur, prohibentibus canonibus in aliena ditione haberi eiusmodi functiones.

e Gregor. Naz. orat. ad patrem.

Cum autem Gregorius Sasimorum ordinatus est Episcopus, apologeticam habuit coram Episcopis ipsum ordinantibus orationem quam sic exorditus est e: *Super me rursus vnctio & Spiritus, & rursus mærens & tristis incedo.* iteratam dicit vnctionem respectu illius, quam, cum presbytero fuit initiatus, suscepit. Qua oratione iterum de Basilio queritur, sed per quam modeste, cum ait: *Verum nonnihil habeo, quod cum animo expostulem. Quis ex communib. amicis hanc causam disceptabit? quis incorruptus erit index, vt iustam sententiam ferat. ac non quod pleriq; facere solent, plus gratiæ quam veritati tribuat? Vis crimen proferam, nec propterea orationis tuæ aculeum in me rursus immittes? Fuit quondam tibi nobiscum arcanum, vir clarissime, arcanum vere, sideriq; superans, nec ante hac de nobis vnquam fando auditum.* at quodnam hoc? aperit ipse sic in carmine de vita sua:

Qui sæpe vocem hanc ore de nostro legens,
Animo ferenda cuncta nunc æquo mihi:
At si parentes clauderent vitæ dies,
Negotiorum linquerem vt molem, fore,
Quo ferre fructum quempiam vita foco
Possem carentis, ciuis in quouis loco.
Hæc cum audysset sæpius, dicta & vita
Probaret: ipse me tamen vi Præsulem

Facit, &c. se enim vim passum pluribus dolet. hæc quidem ipse cum iam Episcopus ordinatus fuit: postridie autem eius diei, iterum in aduentu Gregorii Nysseni corām iisdem concionatus, de Basilio atq; eius fratre Gregorio Nysseno hæc habuit f: *Horum alter nos vinxit, latentesque in medium produxit: quod quid ei acciderit, vt faceret, aut quid eum ad hanc rem impulerit, haud scio, certe non vt dignum erat eo spiritu, qui in ipso est: dicam enim, etsi durior sit hæc oratio: omnia perferet amicitia. siue quid duri patiatur, siue audiat: Alter hanc causam huc veniendi habuit*, nempe Gregorius Nyssenus, *vt nos consoletur, ac per spiritum componat, spiritusque mansuetos sistat.* hæc tunc Gregorius.

f Gregor. Naz. orat. ad Greg. Nyssen.

XCVI. Quo itidem tempore eodem ferme argumento eam dixit orationem, in qua de causa cur cesserit tandem, ita præfatur a: *Nihil senectute fortius, nihil amicitia venerabilius. Ab his ad vos ductus sum ego vinctus in Christo, non catenis ferreis, sed tenacissimus spiritus vinculis constrictus.* & inferius: *Amicitia me subegit,* nempe Basilii: *patris canicies in potestatem redegit: senilis, inquam, prudentia, vita simul portu tutior, atq; illius amicitia, qui & apud Deum ipse dives est, & alios divites efficit. Iam enim iram abijcio, audiant mansueti & lætentur: manumque hanc, quæ mihi vim attulit, placido vultu aspicio.* &c. palinodiam enim recantat de his, quæ dixerat in Basilium, quæ aspera ac dura ibi commemorat: atque de unctione sacerdotali rursum his verbis: *Idcirco me Pontificem vngis, ac podere cingis, capitique cidarim imponis, atq; holocausti spiritualis altari admoues, & sacrificationis vitulum mactas, manusque Spiritui consecras, & sancta sanctorum spectatum introducis, verique illius tabernaculi, quod non homo, sed Dominus construxit ministrum facis,* &c. hæc ipse, alludens ad sacras Ecclesiæ cæremonias, quarum in antiqua lege figura quædam erat expressa, ritusq; insinuans ordinandorum Episcoporum, quos adhuc Ecclesia à maioribus acceptos custodit.

a Gregor. Naz. Apol. 8.

GREGORIVS PVBLICA CONCIONE SE EXCVSAT.

XCVII. At quid post hæc? Simulac Anthimus Episcopus Tyanensis secundæ Cappadociæ Metropolitanus de ordinatione Gregorii certum accepit nuncium: quamprimum Nazianzum se contulit, alio quodam prætextu quasi Gregorium seniorem ægrotantem inuiseret; re vera tamen vt ipsum Gregorium nuper ordinatum tentaret, atque divelleret à Basilio. Quæ autem tunc inter eos gesta fuerint, ipse Gregorius scriptis literis reddidit Basilium b certiorem, in quibus hæc inter alia: *Vt autem breui declarem, fortissimus Anthimus ad nos cum Episcopis quibusdam venit, siue vt patrem meum inuiseret (nam id quoque præ se ferebat) siue vt ageret, quæ egit. Cumq; multis modis animum nostrum tentasset, parœcias commemorans, & Sasimas paludes, nostrique electionem, nunc blande nos alloquens, nunc precibus contendens, nunc minitans, nunc expostulans, nunc laudans, nunc vituperans, variis denique orationis circulis, strophis & ambagibus vtens, tanquam is solus nobis intuendus esset, nouaq; metropolis, vtpote magnitudine amplitudineque superior: Quid, inquam, ciuitatem nostram intro circumscribis, cum ipsi quoq; Ecclesiam faciamus, vtpote Ecclesiarum vere & iam olim matrem?* hæc de Cæsariensi Ecclesia Gregorius, & quidem nobilissima, vt nulla ex parte Tyanensis ei fuerit comparanda: matremque nominat Ecclesiarum Cappadociæ, sicut & Solinus matrem Cæsaream vocat vrbium Cappadociæ, cuius laudes celebrat Iustinianus Imperator c sed de his alias. Subdit Gregorius de eodem Anthimo:

ANTHIMVS CONVENIT GREGORIVM NAZ.

b Gregor. Naz. ep. 33.

c Iustinian. nouel. 30. de Proconsul. Cappadoc.

XCVIII. *Postremo negotio infecto, abscessit, crebris spiritibus interruptis, ac Basilissimum nobis, quasi Philippismum quendam obijciens,* nempe quod Gregorius Basilio dedditus omnia in eius gratiam loqueretur, sicut olim falsa oracula sacerdotum in gratiam Philippi Macedonum Regis composita. Sed post hæc Gregorius addit de epistola ab Anthimo ad se scripta, cum ait: *Iam etiam quo pacto nostra illa,* ad nos scilicet scripta, *hoc est hominis insolentis & contumeliosi epistola se habuerit, expende. Euocationem Synodalem exculptam ad nos miserant. Me vero contra repugnante, contumeliamq; nobis fieri contendente, secundo loco postularunt, vt hortatu meo & rogatu de his rebus consultationem haberetis. Id quod ego, ne quod prius moliebantur, fieret, me recepi facturum, rem omnem arbitrij vestri faciens, an eos colligere ac congregare velitis & vbi & quando: quod quidem hominis erat non contumelia, sed honore vos afficientis.* & paulo post de eadem epistola Anthimi: *Ipsam Anthimi epistolam vobis perlegam, quam cum paludes nobis prohibentibus & admirantibus inuasisset, ad nos misit, probris contumelijsque nos proscindens, ac velut triumphum quendam aduersus nos vt victos & profligatos canens. Quam autem rationem habet, vt cum tua causa illius offensionem incurramus, tibi rursus displiceamus, velut illi fauentes?* hæc & alia Gregorius pluribus, & quidem subinfense, quod apud Basilium in suspicionem adduci videretur, ne Anthimo adhæsisset.

ANTHIMVS IN GREGORIVM INTENSVS.

XCIX. Quod igitur ipse Anthimus Sasima occupasset, nec illuc eundi Gregorio facultas daretur; quodque insuper Basilium pateretur subinfensum, ab Anthimo autem minas ac iurgia experiretur: magna animi afflictione confectus, in tanta tempestate cum quid faceret, non haberet, omni nauigandi spe ablata, in tranquillitatis portum se recipere, consilium init; quando & Bosphorium postea Coloniæ in Cappadocia ciuitatis Episcopum, qui & interfuit Constantinopolitano Concilio, hæc pauca animo nonnihil commoto perscripsit d:

Hoc iam secundo à vobis supplantatus atq; deceptus sum (quid dicam nosti) ac si quidē iuste, adoretur a vobis Deus odorem suauitatis. Sin autem iniuste, hanc noxam vobis Dominus condonet. Sic enim me de vobis loqui æquum est, quandoquidem iniurias acceptas ferre iubemur. Cæterum vt penes vos est voluntatis vestræ potestas, penes me quoq; penes me est. Non vltra vobis grauis erit ille Gregorius. Ad Deum secedam, qui solus purus est & à fraude alienus: in me ipsum colligar. Hæc mihi ipsi consului. Bis enim in eundem lapidem impingere, vecordibus solum tribuit parœmia. hactenus ad Bosphorium Gregorius.

C. Quidni hoc faceret Gregorius, cui nulla spes amplius, viuente Anthimo sedis Sasimorum inuasore, vt Sasima vel saltem inuiseret, relicta erat; cum & ille occupasset reditus omnes, adeo vt nec cibi adesset, quo vesceretur, nec alio aliquo modo sibi illum comparare posset? expressit quidem hæc ipse eleganter illis versibus e:

Quid facere, quæso, per Deum, par hic erat?
Retinere sedem? tam graues ferre impetus?
Telis feriri? sordido immergi luto?
Cum nec vbi senium ponerem locus foret,
Tectis subinde sed meis extruderer:
Nec panem haberem, quem ministrarem hospitis,
(Vt rector ipse pauperis pauper gregis)
Nec quid labore consequi possem meo,
Viderem, &c.

Vnde accidit, vt ne inuisere quidem Sasima ipsi licuerit. Quamobrem & hæc idem inferius.

Datam quidem mihi Sasimensem Ecclesiam
Non attigi, sic vt sacrum nec vnicum
Illic obirem, iungerem aut preces meas
Cum plebe, cuiquam vel manus imponerem.

Hæc quidē Gregorius, haud contemnens sedem exiguā, vt haberet maximam, omnib. penitus carere cupiens; sed quod vilis sane causa videretur, nec digna vt inter Catholicos, eo potissimum tempore, tot tantaque miscerentur certamina. non enim hæc agebantur pro salute animarū, aut fide Catholica tuenda; quorum quisq; causa in hostes alacris deberet irrumpere: Anthimus enim Catholicus erat. sed quod ditionis tantum suæ defendendæ causa inter Episcopos eiusmodi implacabilia dissidia fuerant concitata, magis magisq; augenda illa fuissent, si obstinata mēte illic, Anthimo inuito, contradicente, minante, bellumque ciente, consistere statuisset. Inter hæc igitur tot tantaque discrimina, in solitudinem secedere ad tempus saltē, sibi visum est optimum: sed haud diu licuit solitarium agere; accersitus enim coactusq; est patris nonnihil subirascentis imperio: quod ipse testatur his Iambis f:

Quid dicam? & omnem quo tibi pacto meum
Pandam dolorem? Pungor hic rursus, fugam
Conscisco rursum, ac celer montem peto,
Dulceq; furtim persequor vitæ genus:
Quid iuuit hoc me? Non enim constans eram
Profugus. in alijs rebus at firmus licet,
Ignauus hic sum, patris haud iram fero:
At primo tentat Sasimis me figere.

CI. His autem cum dictis ex causis Gregorius patri minime acquiesceret: ille ne quem sibi obtemperantem reuocauerat à solitudine, nimia faceret asperitate iterū in eremum perfugam, aliud animo consilium agitat, nempe vt demulceat filiū, ac precib. agat, suadeatq; curæ pastoralis coadiutorē sibi senio iam fatiscenti assistere. Ad hæc persuadenda non defuerunt seni verba gestusve ad deliniendum quemuis licet animo durissimum cōparata. At qualia ista fuerint, iucundum fore putamus ab ipso Gregorio hæc cuncta carmine præcinente audire, cum ait g:

Quod cum negarem pertinax, cursum alterum
Tenet, rogatq; sede ne maneam infima,

Sed post-

Sed collaborem (namq; erat grauis admodum
Aetate) pondus & leuem promptus suum.
Manusq; tendit, ac meam barbam simul
Capessit, ad me vocibusq; his vtitur:
O care fili, te pater supplex rogat,
Senex vigentem, dominus & famulum suum:
Natura enim te & lex duplex subdidit mihi.
Non posco nummos, non lapillos fulgidos,
Agrosue, mollis quicquid & luxus iubet,
Cupio te Aaroni iungere, atq; Annæ sato,
Vt præpotenti semper assistas Deo:
Te, qui dedit, habet, nate, ne spernas patrem:
Sic solus ille sit tibi facilis pater.
Honesta posco: sin minus, pater petit.
Nondum tot anni sunt tui, quot iam in sacris
Mihi sunt peracti victimis. Da quod peto, &c.

VERBA GREGORII SENIORIS AD GREG. FILIVM.

multis enim illud ipsum inculcat argumentis, quo Gregorium domi sistat, qui sibi comminister assisteret.

CII. GREGORII NATALIS TEMPVS.

At caue, lector, hyperbolem in historia: in præceps enim ferreris currens, nisi vbi vestigia figas, caute consideres. Quidnam est dicere, plures habuisse annos in Episcopali functione Gregorium seniorem, quam Gregorius filius ætatis esset: nisi necessario affirmare, ipsum genitum esse, cũ iam pater esset Episcopus? Quam enim caro pretio sibi emerent eiusmodi exemplum tum recentiores Græci, tum Latini incontinentes, atq; ii potissimum, qui à fide Catholica exulant hæretici cœlibatus hostes? Cæterum id hyperbolice dictũ esse, etsi aliæ rationes ad manifeste probandum deessent, illud perspicue omnino demonstrat, quod generale filios in Episcopatu procul à moribus legibusq; Ecclesiasticis esset, tamq; in Occidentali, quam etiam in Orientali Ecclesia, hoc potissimum sæculo, firmiter custoditũ: quod quidem certum exploratumque haberi, quæ primo Annalium tomo, vbi de his fusius actum est, alijsq; in locis sæpe dicta sunt, luce clarius manifestant. At quonam modo vel fingi potest, Gregorium seniorem adeo ignominiose leges Ecclesiasticas proculcasse, quẽ etiam adhuc Ethnicum virtutibus egregie excultum Gregorius filius prædicat, factumq; Christianum omni studio mores fidei adæquasse *a* commendat? vel quonam pacto eiusmodi suorum natalium labẽ sic ipse Gregorius propalare non veritus esset, quæ diuinitus accidisse tantopere prædicat *b*.

a Gregor. Naz. orat. in fun. patris. b Gregor. Naz. in carm. de vit. sua, & in carm. de rebus suis.

CIII.

Sed & præter hæc, quæ sufficere satis possent, fortiori adhuc argumento res tanta demonstranda est. Reuocemus itaq; orationem ad ipsius Gregorii iunioris ætatis annos: vt ex his, ratione numeri recte subducta, intelligere valeamus, ipsum non solum ante parentis Episcopatum natum esse, sed etiam antequam ille fieret Christianus. Testatur namq; ipse de se, cum Athenis esset vna cum Basilio, se fuisse ætatis annorum triginta: ait enim *c*:

Nam tempus ingens fluxerat iam in litteris,
Triginta & annos pene tunc exegeram.

c Gregor. Naz. in carm. de vita sua.

Erat autem id tempus, quando Iulianus Apostata (vt idẽ Gregorius tradit *d*) Athenas se contulit, nempe Consulib. Constantio septimum & Gallo tertium, est is annus Domini trecentesimus quinquagesimusquartus, vt superius suo loco demonstrauimus. Quod si tunc erat Gregorius annos triginta natus: fateri opus est, natalem eius contigisse anno Domini trecentesimo vigesimoquarto, nempe anno ante Nicænum Conciliũ, quo tempore Gregorius parens Ethnicus adhuc erat; quẽ baptizatum fuisse idem Gregorius minor tradit eo tempore, quo celebratum est ipsum Nicænũ Concilium, nempe anno Domini trecentesimo vigesimoquinto. Quanto autem tempore vixerit laicus, antequã initiaretur sacris ordinibus, vel postea eligeretur Episcopus, ignoratur. Vt plane intelligas, longe abesse, vt parente Episcopo ipse Gregorius nasceretur; si præsertim his consentientia iungas, quæ habet idem ipse Gregorius in oratione habita in funere patris, vbi adeo manifeste natalem suum recenset, antequã pater initiaretur sacro baptismo. At hæc de his satis. Erat igitur Gregorius hoc anno, secundum initam à nobis eius natalis temporis rationem, ætatis annorũ quinquaginta & vnius, pater vero agebat in Episcopatu annos circiter quadraginta tres vel quatuor, qui (vt diximus) functus iam Episcopatu annis quadragintaquinque, ex hac vita decessit.

d Ammian. Marcell. li. 15 & Greg. Naz. orat. in Iulian. ÆTAS GREGORII NAZ.

CIV. QVA CONDITIONE GREGORIVS SVSCEPIT REGIMEN ECCLESIÆ NAZ.

Tunc temporis igitur ipse Gregorius Sasimorum Episcopus, quod in sede sua agere minime sibi concessum esset, post fugam (vt dictum est) reuocatus patris imperio, ipsi roganti inhæsit in Episcopalibus functionibus adiutor: ea tamen lege, vt quoadusq; pater viueret, ipsi inhæreret, postea vero, quo vellet, liberum esset abire: quod ipsemet in primis in Vita sua his Iambis expressit, vbi egit de patre rogante, cui tandem ipse assensus fuerit:

Hæc cum audissem. iamq; Sol nubem velut,
Mens depulisset nonnihil pondus graue,
Quid fit? meorum & quæ malorum clausula?
Sic cogitans, nil mihi hinc damni fore,
Adusq; solum vota si explerem patris.
Nec enim, inquiebam, me reluctantem ista res
Stringet, liget me nulla cum promissio.
Sic me reduxit obtinens palmam timor. hæc de animi sui Consilio Gregorius, quod & publica concione etiam omnibus notum testatumque voluit.

CV.

Cum enim ipse Nazianzum redisset, illam coram patre publice habuit orationem, cuius est exordiũ: *Os meum aperui & attraxi spiritum.* quam hoc ipso tempore ab eo dictam esse, non autẽ antea, post priorem fugam, scito: licet enim ex ea fuerint aliqua superius recitata ad declarandũ mẽtis eius iuge propositum; ex iis tamen quæ idẽ ipse habet in carmine de Vita sua, ad hæc ipsa tempora eadem oratio est necessario referenda, qua primo de illata vi queritur, sed quanam? audi: *Vis, inquit, nobis illata est, fratres & amici (vestram enim fidem, si non eo tempore, nunc certe implorabo) vim, inquam, nobis attulit tum patris senectus, tum amici, vt leniter dicam, benignitas. Ac mihi, quæso, pro vestra quisque facultate opem afferte, ac manum porrigite oppresso, atq; à cupiditate & spiritu valde distracto: Illa fugam suadet & montes & solitudines, & corporis animiq; tranquillitatem, & cetera; Hic contra, vt in medium prodeam, hortatur, publicaq; vtilitati consulam.* ac post alia demum contestatur, se eius sedis suscipere ministerium, quousque pater viuat, postea autem, quo velit, sibi migrandum. ait enim: *Proinde nunc quidem cum præclaro parente curam hanc suscipere non recuso, veluti magnæ aquilæ, & altissime volanti pullus non incommodus è propinquo aduolans. Postea vero pennam meam spiritui, quo volet, & quo modo volet, ferendam dabo: nec quisquam erit, qui me cogere, aut aliorsum traducere possit cum eo consulentem. Nam etsi paternis laboribus succedere dulce est, ac noto & familiari gregi præesse iucundum est, quam externo & alieno, addam etiã Deo carius (nisi me amor fallit, & mente cripit consuetudo) non tamen conducibilius est, nec tutius, quam vt volentes volentibus præsint: quandoquidem neminem vi duci vult lex nostra, ac coacte & non sponte gubernari.* & paulo post ad populum: *Has, inquit, habes, viri Nazianzeni, quas simplici animo beneuolentia pleno ad vos diceretis: habetis occultum animi mei consilium, &c.*

CVI. GREGORIVS AN FVERIT ORDINATVS EPISCOPVS NAZ.

At illud de Gregorio plane accidit admiratione dignũ quod omnes ipsum Episcopum Nazianzenum affirmẽt, hæcq; opinio apud omnes ferme adeo inualuerit, vt nec ea de re dubitandi saltem locum admiserint. Et quid mirum, si posteri eo errore lapsi sunt, cũ hoc ipsum crediderint homines huius temporis, iiq; præsertim, qui in Concilio Constantinopolitano eidem refragati sunt, dicentes ipsum trium sedium Episcopum esse, nempe Sasimorum, Nazianzi, atq; Constantinopolis? Cũ igitur id de eo creditum atq; relatũ appareat; & eiusmodi causa eo statu collocata esse videatur, vt contrariũ testẽ admittat neminem, in aliorum quoq; sententiam & ego pedibus irem, nisi (quod instar omnium est. & plus omnib. æstimari debet) ipsemet Gregorius contrariũ affirmaret. Quis enim cõtra S. Hieronymum *e* (vt omittamus Gregorium presbyterum auctorem Vitæ eius, itemq; *f* Ruffinum, Socratem *g*, Sozomenũ *h*, & alios fere innumeros) id affirmare auderet, nisi fortiori certiorique fide esset de aduersantium errore persuasus? Ipse enim Gregorius Nazianzenus cum in primis expresse cõtestatus sit publica oratione (vt modo dictum est) se ad tẽpus, vsq; ad obitum videlicet patris, illam præfecturã administraturum fore, postea vero

e Hieron. de script. eccl. in Gregor. Naz. f Ruffin. l. 2. c. 13. g Socrat. l. 3. c. 9. h Sozo. l. 6. c. 17.

alio ex voluntatis arbitrio migraturum: plane constat, nequaquam fuisse ordinatum eius Ecclesiæ Episcopum: temporariæ enim & conditionales Ecclesiarum præfecturæ nequaquam conferri solebant. Quid amplius? Si ipsius pater eiusdem Ecclesiæ agebat Episcopum, vt ex locis nuper citatis satis euidenter colligi potest, quonam pacto, quæso, accidisse potuit; vt eiusdem Ecclesiæ vno eodemq; tempore duo simul præfecti essent Episcopi, refragante præsertim Nicæno canone, qui ordine habetur octauus? Insuper quid manifestius dici potest, quã quod ipse Gregorius Nazianzenus ad Gregorium Nyssenum scribit, cum de subrogato Eulalio in locum patris sic ait a: *Inter omnes enim constat, me non Nazianzi, sed Sasimorum Antistitem creatum fuisse: tametsi patris reuerentia, & eorum, qui supplices hoc à me contenderunt, ad breue tempus præfecturam quasi hospites accepimus.* nimirum administrationem eius Ecclesiæ ad modicum tempus, vsq; scilicet ad patris obitum; quem haud diu post superuixisse ab hoc tempore, non tantũ hic Gregorius significare videtur, sed & in carmine de Vita sua iisdem ferme verbis ad Iambi metrum accommodatis affirmat:

GREGORIVS AD TEMPVS NAZIAN. ECCLESIÆ PRÆFVIT ADIVTOR.

a Gregor. Naz. epist. 42.

Vt hospitem alienæ breui me tempore
Gessisse curam non nego.

CVII.

Sed & ad Philagrium scribens, cum ab eo redargueretur, quod post mortem patris Ecclesiam reliquisset Nazianzenam, sic se excusat b: *Quod si ecclesiam relinquere periculosum est, vt scribis. quam tandem? si nostram, recte dicitis idemque ipse aio: si vero nihil ad nos attinentem, nec nobis assignatam atque decretam; culpa vacamus. Quod si ideo teneamur, quia ipsius curam aliquantisper gessimus, multi etiam eadem ratione teneantur, quot quot nimirum hospitum curam habuerunt.* hæc ipse: ex quibus illud exploratum perspicuumq; redditur, Gregorium nequaquam creatum fuisse Episcopum Nazianzenum, sed ad breue tempus, patre viuente; eo vero paulo post ex hac vita decedente, Gregorium pariter administrationem cessisse. Quando autem id contigerit, dicemus anno sequenti: interlapsus enim putatur annus, ex quo Gregorius rediit Nazianzum, vsq; ad obitum patris. Sed quod de Sasimorum Ecclesia nulla post hac mentio habeatur; id inde euenisse existimamus, quod Anthimus alium Sasimis, quæ sibi vendicasset, Episcopum ordinauerit; & Basilius ad dirimendas Ecclesiæ controuersias inter Catholicos periculose illo tempore obortas Anthimo pugnaci homini loco cesserit. His de Gregorio atq; Basilio enarratis, ad res gestas Valentis Imp. iam reuocemus orationem.

b Gregor. Naz. epist. 65.

ALTERCATIONES DE SASIMIS SVBLATÆ.

CVIII.

Meminisse oportet, dictum esse anno superiori, ipsum se Antiochiam contulisse, nonnihilque Ecclesiam illam vexasse, atq; inde peregrinatum esse in superiorem Syriã, inuentosq; ibi Catholicos dire exagitasse, quod hoc ipso anno cõtigisse videtur. Nos vero de his in primis, quæ facta sunt Edessæ, agere aggrediamur, & primum de causa Valentis in eam ciuitatem profectionis; de qua sic Socrates c: *In ea ciuitate templum magnificum & egregium est S. Thomæ Apostolo dedicatum, crebraque hominum multitudo eo propter loci sanctitatem confluit: quod quidem Valens videre cupiens, illuc contendit.* Quid autem egerit, cum frequentem Orthodoxorum multitudinem eo accedẽtem conspexisset, idem auctor narrat, necnon Sozomenus, cuius hic verba reddemus: at enim d: *Quia in vrbe omnib. ecclesiis Orthodoxorum ablatis, cum vidisset populum Ecclesiæ Catholicæ in campo ante ciuitatem conuentus egisse, dicitur verbis contumeliosis Præfectum generalẽ arguisse, & pugnum in maxillam eius infixisse, propterea quod contra suum mandatum eiusmodi conuentus fieri permisisset. At eidẽ Præfecto* (inquit Theodoretus e) *cui Modestus nomen erat, imperat, suos milites, qui tributa solebant exigere, in vnum cogat. & reliquas copias, quæ aderant, assumat, quo multitudinem congregatam, dissipent, virgis fustibusq; cadant, & aliis instrumentis bellicis, si opus sit, affligant: Itaq; Præfectus prima luce imperatum facit. Qui dum per forum transibat, mulierculam infantem gestantem manibus & admodum properantem videt: quæ* (inquit Sozomenus f) *præ celeritate amiculum, contra quam sexum muliebrem deceret, negligenter sibi circumiecerat. nam militibus omnibus contemptis primũ eorum perrupit agmen: quandoquidem animus eius diuino amore succensus hominum violentiam nihil extimuit, sed huiusmodi terrores pro risu habuit ac ludibrio. Quam tunc conspicatus Præfectus, cum quid factum esset, intelligeret, eam iubet ad se adduci: rogat, quo se conferre velit. Tum illa: Cognoui, inquit, insidias contra famulos Dei paratas, & in animo est ad fratres fide mecum consentientes contendere, magno flagrans desiderio cædem à vobis intentatam vna cum illis subeundi. At infantem, inquit Præfectus, quorsum tandem tecum fers? Vt mecum, inquit, mortis optatissimæ particeps fiat. Quæ cum Præfectus à muliere accepisset, & ex eius animo aliorum omniũ alacritatem perspiceret, refert ad Imperatorem, & eadem illis frustra illatam fore, docet: Nam & ipsi, inquit, nihil præter dedecus inde consequemur, & eorum tamen propensum ac paratum studium haudquaquam extinguemus.* hactenus de his Theodoretus & alii.

c Socrat. l. 4. c. 14.

QVID IN EDESSENAM ECCLESIAM VALENS.

d Sozo. l. 6. c. 18.

e Theod. l. 4. c. 16.

EGREGIVM EXEMPLVM MVLIERIS CHRISTIANÆ.

f Sozo. l. 6. c. 18.

CIX.

At de Edessæ Episcopo iam ante aduentum Valentis in exilium misso, aliisque eiusdem Ecclesiæ clericis tunc exulare iussis atq; male habitis, hæc idem scribit Theodoretus g. *Barsen præterea, cuius gloria etiam hoc tempore perillustris est non Edessæ solum, quam gubernabat, & in ciuitatibus finitimis, verum etiam in Phœnicia, Aegypto, & Thebaide; per has namque nationes vniuersas fama eius propter virtutis splendorem permanauerat) primum Valens Aradum insulam incolere mandauit. At vbi intellexit, infinitas hominum multitudines ad eum confluere (etenim Apostolica repletus gratia morbos verbo depulit) Oxyrinchum, quod est oppidum Aegypti, relegauit. Rursum postquam eius gloria omnes etiam eo frequentes pertraxit, ad castellum misit in extremis oris illius regionis positum, vicinumq; barbaris, qui illic habitant, cuius nomen Pheno est. Valens senem illum, idoneum sane regno cælorum incolam, abducendum curauit. Fertur eius lectum in Arado insula ad hodiernum diem remanere, multo sane honore decoratũ: nam multi morbis vexati, vbi in eo decubuerint, ad integram valetudinem per fidem restituuntur.*

BARSES EPISCOPVS EDESSENVS EXILIVM.

g Theod. l. 4. c. 15.

CX.

Valens autem in grege pastore orbato, Lupum in pastoris locum substituit. Et quoniam omnes, vrbe relicta, extra mœnia conuentus agebant, ipse Edessam proficiscitur. vbi viso spectaculo multitudinis Orthodoxorum in agro conuenientium, flagrantiq; studio martyrium expetentium, vniusque mulieris illius perculsus exemplo, sicut abstinere præcepit à nece populi; ita in Ecclesiæ ministros qui aderant, iram conuertit. Quid autem in eos decreuerit, idem auctor sic narrat h: *Eius præsides (presbyteros dico & diaconos) iubentur abduci, & alterum e duob. præstare, nempe vel communicare cum Lupo, vel in vltimas Imperii oras relegari. Itaq; vt primũ omnes in vnum Præfectus coegerat, leni & blanda oratione conatur persuadere, vti legibus Imperatoris morem gerant: Nam est, inquit, extrema dementia, vt pauci homines Imperatori tam multis atq; præpotentibus viris moderãti resistant. At quoniam omnes taciti constitere: Præfectus Eulogium eorum presbyterum primarium, virum sane magna laude prædicandum, sic alloquitur: Cur tandem non respondes ad ea, quæ modo dixi? Sane, inquit, non putabam, me minime rogatum, quicquam debere respondere. Atqui, inquit Præfectus, multa verba feci, quo vos ad ea, quæ sunt vobis emolumento futura cohortarer. Tum Eulogius: Est, inquit, tua ad omnes habita oratio; & propterea absurdum certe putaui, vt ipse, aliis à respondendo exclusis, solus responderem. Verum si à me libet quicquam sciscitari, non te celabo, quid sentiam.*

LVPVS ARIANVS EPISCOPVS EDESSÆ.

h Theod. l. 4. c. 16.

CXI.

Cui rursus Præfectus: Proinde, inquit, communica cum Imperatore. Ad quem Eulogius dissimulanter quidem, sed valde facete respondit: Nunquid cum Imperio est etiam sacerdotii dignitatem consecutus? Præfectus igitur intellecta ironia, cœpit grauiter succensere, conuicia in presbyterum iacere, & hæc quoque verba addere: Non istud dixi, ô stupide; sed vos, vt quibuscum communicet Imperator, cum iisdem communicetis, hortatus sum. Atq; simul vt senex dixerat se habere pastorem, cuius nutum sequerentur: Præfectus octoginta pariter comprehensos in Thraciam amandauit, irrumpentibus enim (vt dictum est) in earum regionum partes Gothis, insanienteque Athanarico eorum Rege in Christianos, ad necem potius, quam ad exilium iidem missi esse videbantur. *Qui cum abducerentur* (subdit Theodoretus) *in exilium, cultu & obseruantia summa dignati sunt. Nam ciuitates & pagi processerunt illis obuiã, & maximũ honorem, vtpote inuictis Christi athletis, deferunt. Sed aduersarii inuidia armati referũt ad Imperatorẽ, id ipsum, quod illis dedecori fore putabatur, summũ honorẽ attulisse. Qua re cognita, Valẽs dat mãdatũ, vt bini dictaxat*

O[illegible] TA[illegible] FR[illegible] LXXVIII[illegible]

simul eant, & pars in Thraciam, pars ad extremos Arabiæ fines, alij in quædam Thebaidis oppidula dispergantur. Ferunt autem crudelissimorum quorundam opera, tum eos, quos natura coniunxerat, distractos fuisse, tum qui fratres erant, ab se mutuo segregatos; Eulogium vero, qui alijs præfuit presbyteris, & Protogenem secundum ab eo, in Antinonem, quæ est in Thebaide, relegatum: quorum virtutem obliuione obrui non sinam.

CXII. EVLOGII ET PROTOGENIS EXILIVM.

Postquam enim compererunt Episcopum illius vrbis eandem secum fidem amplexantem, Ecclesiasticus conuentibus communicarunt illi quidem: sed cum viderent paucos admodum in vnum coeuntes, & ciuitatis habitatores Gentiles esse accepissent, doluerunt certe plurimum, vt par erat & eorum infidelitatem grauiter lamentati sunt: attamen non satis esse censuerunt dolore propterea tangi; sed quoad poterant, eorum animos sanare laborarunt. Nam Sanctus Eulogius in cella conclusus dies noctesq; totas vniuersitatis gubernatorem Deum orauit. Protogenes autem vir apprime admirabilis, in literis educatus ab Eunomio, & in celeriter scribendo exercitatus, cum locum reperisset idoneum, ludum aperuit, & pueris docendis operam dedit, atque eos non modo exercuit ad celeri manu scribendum, verum etiam sacra Dei eloquia edocuit. Nam hymnos Dauidis, tanquam dictata, illis proposuit; & eas Apostolicæ doctrinæ sententias, quas eorum ingenijs accommodatas putabat, ediscendas tradidit.

CXIII. PROTOGENES CONVERTIT GENTILES AD FIDEM.

At cum vnus ex pueris in morbum esset delapsus, venit ad domũ eius, & dexteram ægrotantis tangens, precibus morbum depulit. Qua re intellecta, aliorum puerorum patres eum ad suas quoque ædes deducunt, orantq; vt liberis morbo vexatis opem ferat. At ille respondit, se non prius Deum deprecaturum, vti morbum depellat, quam qui ægrotaret, baptismi lauacro tinctus esset. Cui rei à patribus libenter assensum est; nam sanitatis desiderium eos ad istud faciendum impulit; & simul tum animo, tum corpore sanati sunt. Verum si quando quenquam ex numero ægrotantium ad diuinam Spiritus sancti gratiam recipiendam induxisset: eum ad Eulogium deducit, pulsat ostium, orat, vti tum aperiat, tum sigillum Dominicum ei, quem verbo Dei ad fidem traxisset, imponat. At cum Eulogius ægre ferret, velut precibus interruptus: tum Protogenes: Est, inquit, errantium salus magis necessaria. Itaque mirati omnes Protogenem, cum eum huiusmodi miracula edere, & tam multis lucem diuinæ cognitionis impertire cernerent, primas Eulogio concessisse, & eos, quos verbo Dei ceperat, ad illum deduxisse. Merito igitur multo maiorem præstantioremq; virtutem in eo esse suspicati sunt.

EXVLES REVERSI POSTLIMINIO.

Postea vero quam persecutionis tempestas sedata fuit, & Ecclesijs allata tranquillitas, istique duo iussi domum reuerterunt; omnes eos producere, lamentari eorum discessum, lachrymas fundere cœperunt, & maximè omnium Ecclesia illius Antistes, quippe qui illis in agro Dominico colendo deinceps careret. Vbi in patriam venerunt, Sanctus Eulogius, Barsa illo magno ad vitam nullis aspersam molestijs translato, Ecclesia ab eo gubernata clauum obtinet. Protogeni autem illi admirabili dabatur in mandatis, vti Charras coleret, vrbem sane incultam, & spinis Gentilium refertam, multosq; & graues requirentem labores. Atq; hæc quidem, pace in Ecclesijs constituta, acciderunt. hactenus de his Theodoretus. Porro horum illustrium cõfessorum Barsæ & Eulogij Edessæ Episcoporum, nec non Protogenis Charris Præfecti viget in tabulis Ecclesiasticis *a* memoria diuersis diebus annotata, quibus ex hac vita eos feliciter migrasse contigit.

a Martyrol. Rom. die 3. Iun. & 6. Maij.

CXIV. QVID IN SCYTHIÆ ECCLESIAM VALENS.

Iam quod reliquũ est peregrinationis & persecutionis Valentis Imperatoris simul absoluamus: vtrumq; n. ipse vna simul coniunxit, nempe peregrinari & persequi: instarq; impetuosi torrentis, per fines, quos transijt, omnia deuastauit. Quid autem cum peruenisset in Scythiam, aduersus eius prouinciæ Ecclesiã egerit, Sozomenus, ita describit *b*: *Prædicant fideles Scythas simili de causa in ea ipsa fide persistere. Gens ista multas quidẽ habet vrbes, pagos, & castella, sed principatum obtinet Tomis, quæ est Vrbs magna & opulenta prope mare sita ad læuam, cum quis ad pontum Euxinum nauigat. Vetus consuetudo est, quæ ibi etiamnum seruatur, vt vnus Episcopus totius illius gentis Ecclesijs præsit. Itaq; tempore, de quo iam loquimur, illas administrauit Bretannio, quando etiam Imperator Tomis aduenit. Postquam autem accessit ad Ecclesiam, & pro more suo ei persuadere conatus est, vt cum Arianis communicaret: Bretannio constanter admodum apud Imperatorem & libere pro doctrina Concilij Nicæni locutus, recessit ab eo, & ad alteram Ecclesiam se contulit: quem populus quoq; secutus est. Fere autem ab vniuersa ciuitate eo concursum est, partim quo Imperatorem viderent, partim quod aliquid nouarum rerum eum moliturum expectarent.*

b Sozom. li. 6. c. 21.

CXV. VALENS VERITVS SCYTHAS REVOCAT EORVM EPISCOPVM AB EXILIO.

Valens igitur cum suis derelictus, illud velut contumeliæ loco factum grauiter tulit: atq; Bretannionem comprehensum in exilium deduci mandauit: quem non multo post denuo reduci permisit; Nam cum videret, credo, Scythas Episcopi exilium iniquo animo pati, non paruum veritus est, ne nouis rebus studerent: quos quidem & fortes esse sciret, & ipso locorum situ Imperio Romano necessarios, quippe qui impetum barbarorum illam Orbis partem incolentium propulsarent. Itaq; Imperatoris conatus sic à Bretannione cõpressus est, viro cum in alijs rebus spectato, tum ob diuinam virtutẽ adeo insigni, vt etiam ipsi Scythæ laudis testimonium ei tribuerent. His ergo de causis Imperatoris ira in cunctum totius Orbis terræ clerum, Ecclesijs solum Occidentis exceptis, suam vim exercuit. hactenus Sozomenus. Est celebris Bretannionis memoria in Ecclesia Dei, ex tabulis Ecclesiasticis quolibet ann. VIII. Kal. Ianuarij rediuiua. Successit Bretannioni Gerontius, qui interfuit Concilio Constantinopolitano œcumenico sub Theodosio Imperatore.

CXVI. EVSEBII VERCELLENSIS OBITVS TEMPVS.

Hoc item anno relata habetur in Sancti Hieronymi Chronico mors S. Eusebij Episcopi Vercellensis: nam licet sub septimi anni horum Imperatorum laterculo posita reperiatur; quod tamen idem Hieronymus incipiat numerare annos eorũdem Augustorum ab anno sequẽti eorum electionis, in hunc ipsum incidit annum octauum eorundẽ Imperij, qui ab ipso septimus numeratur. Cæterum quod in primis ad tempus obitus spectat: haud hæc sine dubitatione pertranseunt; cum tamen absq; cõtrouersia recipiendum sit, quod idem Hieronymus *c* testatur alibi, ipsum Eusebium sub ijsdem Imperatoribus ex hac vita migrasse. Quod enim retardare maximè potest animum, ne hoc anno, sed vt longè post præsens tempus putemus Eusebiũ diem obiisse, illud est; quod S. Ambrosius, qui nõnisi post trienniũ, anno nimirum Domini trecentesimo septuagesimo quarto creatus est Episcopus Mediolanensis, ad Vercellenses scribit *d* litteras, cum adhuc ipsa Vercellẽsis Ecclesia esset destituta Episcopo successore. Cæterum hæc facile refelluntur, si quis recte cõsideret, nõ fuisse Epistolam illam ab Ambrosio scriptam cum vacaret sedes ob mortem Eusebij, sed obitu successoris eius Limenij, qui reperitur interfuisse Cõcilio Aquileiensi sub Damaso: cũ tamen illa Epistola data appareat tempore Siricij Papæ, ipso ortu hæresis Iouiniani, vt quæ præcedunt eorundem Ambrosij atq; Siricij Epistolæ declarant.

c Hier. de script. Eccl. in Euseb. Vercellens.

d Ambros. epist. 82.

CXVII.

His de tẽporis eius obitus ambiguitate dilutis, de mortis genere peruestigandum est. Haud enim leuis est hæc controuersia, num re vera martyrio occubuerit, quo titulo in Ecclesia sua colitur, & in tabulis Ecclesiasticis adscriptus habetur: cum tamen S. Ambrosius eundem sæpe confessorem tantum appellet, imo & à martyrio disertis verbis excludat, cum in nuper citata Epistola ad Vercellenses hæc dicat: *Itaq; vt Sanctus Eusebius prior leuauit vexillũ confessionis; ita beatus Dionysius in exilij locis propriore martyribus titulo exhalauit.* hæc ipse. Quid igitur propriore martyrij titulo Dionysius Mediolanensis Episcopus mortuus dici potest, si & ipse Eusebius æquè ab Arianis occisus interijt? Quin si (vt volunt) idem Eusebius ab Arianis imperitus lapidibus necatus est: certè propriore titulo martyrij dicendus erat Eusebius occubuisset, quã Dionysius, qui in exilio positus, absq; vi alia adhibita, quieuit in Domino. Sed & Gregorius Turonensis *e* cum agit de miraculis in eius Ecclesia fieri solitis, confessorẽ appellat, & inter cõfessores admumerat: cũ alioqui nec indignus fuerit martyris titulo, secundũ veterem loquendi vsum, quo (vt superius dictũ est secundo Annalium tomo) illi etiam martyres dicebantur, qui fidei causa post confessionẽ aliquid in corpore passi essent, etiam si ex illatis pœnis minimè contigisset spiritum exhalare.

EVSEBIVS CONFESSOR A MAIORIBVS DICTVS.

e Greg. Turo. de glor. confess. c. 5.

CXVIII.

Cæterum ipsum etiam præter graues illas, quas exulãs passus est ærumnas, post sæuam illam sub Constantio factam sanctissimi viri per scalas protractionem, postquam

EVSEBIVS À SCRIPTORIBVS MARTYR ET CONFESSOR NOMINATVS.

est reuersus in patriam, Arianorum intelligi, lapidibus ictibus morte affectum, monumenta Vercellensis Ecclesiæ docent, quæ eum magis proprio titulo martyrem dicunt, & à confessore distinguunt. Quæ enim sub Bononio eius Ecclesiæ Episcopo, & Gregorio Papa XIII. eius vita conscripta est, hæc de Eusebij martyrio habet: *Aliquot vero post diebus, domum vbi Sanctus Episcopus habitare consueuerat, Ariani confertissimo agmine veniunt: à quibus is primùm raptatus, mox cruciamentis variè tortus, tum lapidibus quorum aliqui adhuc sanguine aspersi in sepulchro eius nuper inuenti sunt, obrutus, capite confracto, martyrij cursu egregiè confecto, superatisque importunissimis religionis Catholicæ hostibus, victor, & rerum cum primis admirandarum nomine maximè illustris, annos octoginta octo fere natus, in cœlum migrauit ad Dominum, pro cuius diuina gloria perpetuo dimicauit.* hæc auctor, qui & huius martyrij generis ante recensuit hos astipulatores, Antoninum Archiepiscopum Florentinum, Volaterranum, & ipsius Ecclesiæ Vercellensis Ecclesiasticum officium: quorum omnium testificatione cum illud asseritur, adeo audax facinus Arianos aggredi præsumpsisse, quod Valens Arianus Imper. regnaret, narratæ historiæ fides minuitur: siquidem Valens non nisi Orientis Imperij habenas moderabatur, Occidentis vero Valentinianus, quem omnes veteres historici Catholicum fuisse dicunt. Optassem hæc de martyrij genere ex antiquioribus esse deprompta scriptoribus. Magna n. admiratione sum affectus, quod in his, quæ collegit diligens auctor cuncta eius Ecclesiæ monumenta, & inter alia octo sermones ab antiquis Episcopis in Eusebij anniuersariis natalitiis ad populum dictos, aliisq;, quæ idem Eusebius ab Arianis fidei causa passus fuerit, summo studio in memoriam restitutis; de eiusmodi tamen martyrij genere, quod lapidibus obrutus finem viuendi fecerit, nihil prorsus habeatur, nisi in nouissimo tantum illorum: cum alioqui & in aliis sermonibus interdum confessor, & martyr aliquoties appelletur: eo (vt diximus) titulo dignus, quod tormenta & carceres sub Constantio expertus fuerit, etiam si nihil præterea pati contigisset: quandoquidem in primo eorum sermone, qui sub nomine Ambrosij aliquando editus fuit, ex diro illo supplicio, quo per scalas tractus quassatus est capite, & membris contractus, martyris nomen consecutus ostenditur.

CXIX. EVSEBIVS [illegible] IN EPITAPHIO VERSIBVS ACROSTICHIS MARTYR DICTVS.

Sed & in Epitaphio ad sepulchrum eius inuento, acrostichis versibus cum martyrij titulus egregiè habeatur expressus; quod autem lapidibus consummarit, ne verbum quidem: dici posse videtur inde martyrij titulus comparatus, quod haud dubium constet ipsum fudisse sanguinem, sed infecisse etiam tunc cruore fracto capite lapideos gradus, vel alios deorsum, vt assolet, in via positos sparsos lapides sanguine conspersisse: quos à suis collectos, & ad sepulchrum, tanquam victoriæ trophæa positos, æquum est existimare, atque etiam asserere poterit, qui assertam de lapidatione sub Catholico Principe historiam, contra Ambrosij sententiam recitatam, haud facile admittendam putarit. Sed quid interest, num illiso lapidibus capite, sparsoque cruore, vel ictibus lapidum fracto idem capite, fuso sanguine, fuerit Eusebius martyrij titulum consecutus: cum alioqui licet priori illo supplicio & aliis in Palæstina additis pœnis minimè contigerit ea hac vita migrare; tamen ipsum dignum titulo martyrij omnis antiquitas prædicet? At de his hactenus: ad hæc n. digressi sumus occasione S. Ambrosij præferentis martyrium Dionysij, qui exul finem viuendi fecit, Eusebio, qui in suam Ecclesiam redijt postliminio. Quod autem ad lucubrationes eius spectat: cum Græcarum æquè ac Latinarum litterarum fuerit callentissimus, haud otiosus absq; scriptione vitam exegisse creditur, vrgentibus præsertim ad hoc eum quotidie aduersariis: verum de illis nulla est memoria, nisi de translatione in Latinum facta commentarij Eusebij Palæstini super Psalmos, quæ & excidit. Cæterum sic ipse hæretici hominis commentarium Latinitate donauit, vt tamen (quod idem S. Hieronymus a testatur) quæ ad hæresim pertinerent, omitteret; quæ vero pia sanctaq; esse viderentur, acceperit. Sed dolemus nobilissimi ingenij nihil aliud superesse, nisi Epistolam illam ad suos è carcere Scythopoli

a Hier. ep. 75. aduers. Vigilant.

datam, quam suo loco superius recitauimus. [illegible] memoria tam in Occidentali, quam in Orientali Ecclesia vbiq; semper clara refulsit, quæ Kalendis Augusti anniuersaria celebritate recurrit.

CXX. [illegible]

Quanta autem miraculorum effulserit post obitum gloria, adeo vt oleo lampadum in Ecclesia ipsius ex more ardentium dæmones ab energumenis pellerentur, Gregorius Turonensis certam fidem reddit, dum hæc de eo in libro illo de Gloria Confessorum describit b: *Eusebius Vercellensis Episcopus magnum huic Hilario adiutorium contra hæreses fuit, qui viuere se post tumulos, præsentibus virtutibus manifestat. Nam in die natalis sui cum multi infirmi saluentur, energumeni tamen rotatu valido per totam Ecclesiam debacchantes, & nimio confitentes se torqueri cruciatu, eleuati in aera lychnos, qui ad officium luminis succenduntur, manu verberantes effringunt: de quorum perfusi liquore, illico discedente dæmone, persona purgantur: sicq; tunc populus tot infirmos esse mundatos, quot viderit lychnos effractos. Sed & omnia, quæ sub ditione basilicæ eius habentur, ita pia protectione conseruat, ne exinde quicquam auferatur ab aliquo. Nam videres inter hostes iniquos greges pecorum, iumentorumq; & omnium, nec penitus a quoquam attingi, cum vox sonuerit, Confessoris hæc sunt Eusebij. Huius sancti reliquias mater mea in oratorio domus suæ locauit. Factum est autem quadam die per hyemem, dum collocutione hilari pro longitudine noctis diutius ante focum, qui multa lignorum strue compositus fuerat, resideret: familia iam dormitante, surrexit, & se lectulo haud procul ab ipso igne locauit. Dormientibus autem cunctis, scintillæ flammarum ad trabes vsque conscendunt, de quibus apprehensa vna earum valide cœpit flammas spargere: sed credo virtute sancti illius, cuius reliquiæ propinquæ erant, flamma contra naturam desursum incuruata retorquetur, nec ad tectum, vt mos est, extenditur, sed deorsum fluit, vt putares non flammam, sed vellera lanæ de trabe pendere: nec exurebat trabem, nisi tantum ardens per ipsam vagabatur: donec expergefacta materfamilias, vocatis seruientibus, aqua superposita, restinxit incendium, quo facile omnis domus, cunctis dormientibus, exuri potuisset, si virtus beati defuisset,* hæc Gregorius, atque de Eusebio hactenus.

b Greg. lib. de Glor. Conf. cap. 3.

CXXI. OBITVS LVCIFERI EPISCOPI CALARITANI.

Eodem quoq; anno, quo Eusebij obitus à S. Hieronymo in Chronico ponitur, æquè & eius gentilis licet communicatione diuisi, recensetur interitus Luciferi Episcopi Calaritani in Sardinia, de cuius obitu superius egimus, cum eius in schisma lapsum suo loco mœrentes deplorauimus. De quo tamen cum dicat S. Hieronymus: *Lucifer Episcopus Calaritanus moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum & Philone Libyæ nunquam Arianæ se miscuit prauitati* non sic quidem hæc accipienda quis putet, vt hi dumtaxat ex omnibus Episcopis immunes fuerint ab Ariana hæresi: nam in Occidente vix aliquem Episcopum, præter Auxentium & paucos illos damnatos in Concilio Aquileiæ, fuerit facile reperire, qui eiusmodi fuerit sectator impietatis: sed ita dictum, quod ijdem nominati Episcopi abstinuerint à communicatione Episcoporum illorum, qui cum Arianis quantumlibet pœnitentibus communicarant; hoc enim sensu accipienda esse S. Hieronymi verba, quæ superius de Lucifero dicta sunt, manifeste declarant.

Quod autem secundum Apostolum, sapientibus & insipientibus debitor sum: hic, vbi agitur de Luciferi obitu, quod contemnens omiseram, addere, impulsus ab amicis, non prætermittam aduersus delira prorsus scripta cuiusdam Ioannis Arcæ natione Sardi, qui dum de Sanctis Sardiniæ insulæ volumen edidit, in tertio eius libro, vbi agit de Lucifero Calaritano, eum nouo [illegible] lo ex schismatico conflat in Sanctum, sed in conflatorio mendaciorum conflator ipse apertissimus fallitatis. Nam in primis cum hæc ait: *Calaritana Ecclesia, in qua mortuus & sepultus suum tam sanctum veneratur Præsulem, natalem eius celebrauit sanctissime, erecto sub eius nomine pro[illegible] Ca[illegible] templo, in quo sanctis martyres iacent Cesellus & Ca[illegible] bet de martyribus istis vetustissimus [illegible] dex. hæc [illegible]* [illegible] quem erat antiquum co[illegible] eorum [illegible] care debuisset, sed voluit [illegible] mendacia, quæ texuit, operire. Sed [illegible] deretit, vbi in fine eius opuscul[illegible]

DVE A[illegible] [illegible]

Sanctorum Sardiniæ Insulæ, ab omnibus hactenus receptum & custoditum, in quo per singulos menses certis diebus Sancti, qui ibi coluntur, positi annotantur: cum in nullo totius anni curriculi die viderit legi Luciferum, ad calcem ista ipse addidit temere admodum: *Sanctus Lucifer. Quo mense tamen, nescimus.* hæc audax homo, addere præsumens Sanctum Kalendario, quod nec eius loci Archiepiscopo facere licuisset, Sede Apostolica inconsulta. Sed attende, quomodo mendacia dum tegit, detegit: Qui nuper dixerat, ac mentitus fuerat, Calaritanam Ecclesiam veneratam esse Luciferum, natalemque eius sanctissimè celebrasse: quomodo non solum quo die celebrādus fuerit eius Natalis, sed nec quo mense, notum esse, negauit? Sed & si verum esset, quod nunquam probare poterit, celebratum ibi natalem Luciferi statim post obitum eius, & tunc certa sciretur dies, sed intermissa fuerit obliuione deleta: tunc ipsum rogo, dicat, quæ potuit causa intercessisse intermissionis huiusmodi specialis in Lucifero, cum de nullo alio Sanctorum illorū, qui in eadem coluntur Insula, id factum appareat? nisi quod si quando ibi eius solenni cultu dies natalis fuerit celebrata, eadē iure vetita penitus exoleuerit, vt etiam ab omnium memoria omnino recesserit. Verum nec celebratam aliquando, vel semel saltem quis poterit demōstrare, quod ipse asseruit mentiēdo. Sed & turpius mentitus conuincitur, cum ait, eiusdem Luciferi nomine erectum fuisse templum, ipsi tribuens, quod in Martyrum memoriam longe ante Luciferum fuerat ædificatum. Absq; memoria autem, sine Ecclesia, inquam, illic peculiares loci Martyres cultos esse, quis dixerit? Porro ab ipsis Gentilibus suis Romæ degentibus, quos de his rogaui, mendax idem conclamatur auctor atq; vesanus, qui ista finxerit de templo Luciferi, quod nunquam extiterit. Quod vt credamus, inde magis inducimur, dum & in his, quæ ibidem scribit de Vercellensi Ecclesia, reperimus insigniter esse mentitum, ait enim: *Coniuncta Calaritana Vercellensis Ecclesia diuinas laudes in hymnis Eusebij persequens, auxilium a Lucifero implorare consueuit & opem.* At aduersus ista adeo falsa reclamat & exclamat eadem ipsa Vercellensis Ecclesia, querens se pati calumniam. Nam qui & hodie in Vrbe est ipsius Ecclesiæ Episcopus Ioann. Stephanus Ferrerius, vir præstanti fide atq; doctrina, qui res S. Eusebij, & aliorum eiusdem Ecclesiæ Episcoporum dignè cōscripsit, his auditis, exhorruit, mendaciumq; pudentissimum id esse testatus, & detestatus, asseruit nullam mentionem prorsus in Vercellensi Ecclesia de Lucifero, nisi historicè fieri, in precibus nullo modo eius opem & auxilium implorari. Explosis igitur falsis ab auctore prolatis, exufflemus iam inania ad suam vanam sententiam probandam adducta. Nititur auctoritate Petri de Natalibus, qui Luciferum in suo Sanctorum catalogo scripserit. sed non eius est facultatis, nō sanctos sua scriptione reddere sanctos, quem in Notis redarguimus, etiam hæreticos in illo suo catalogo inseruisse cum Sanctis. Nec sunt maioris auctoritatis quos citat dixisse, Luciferum defunctū esse Catholicum cum alioqui respectū ijdem habuisse potuerint ad successores Luciferianos, qui ex schismate transierunt in hæresim, à qua Lucifer abhorruisse sciatur. Somniat vero cum exteris, qui dixere, Luciferianos non à Lucifero Calaritano esse denominatos, sed à cōficto quodam Lucifero Smyrnensi Episcopo, antiquioribus penitus refragantibus, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, Ruffino, Socrate, & etiam Marcellino eiusdem scholæ professoribus, eiusdem seculi scriptoribus, & aliis innumeris hos secutis. Delirat magis, cum ait, Luciferum errorem suum deposuisse in Synodo Alexandrina, quem constat ad illud vsque tempus nunquam errasse, postea vero schismate deuiare cœpisse. Sed & frustra in subsidium sanctum Hieronymum nominat, quod aliquando Luciferum beatum dixerit: nam ad illa priora Luciferi tempora ipse respectum habuit, cum ille omni gloriæ titulo dignus esset; quē idem paulo post, ab Ecclesia scissum schismate docet, dolens viri tanti naufragium. Quem vtinam ostendi posset non errasse, vel de errore palinodiam cecinisse. Quam mihi iucundum & optatum foret, offusam caligine stellam iterum suo nitore fulgentem in Regno cælorum (quod est Ecclesia) cernere; & quod cecidit potius, quam occidit Lucifer astrum iterum post mille ducētos atq; triginta annos nouum inferens orbi Catholico diem conspicere. Sed Dei, non hominis arbitrio cælum hoc vetatur, *cuius est* (quod ait Sanctus Iob *a*) *stellas claudere quasi sub signaculo: ipseq; clauis Dauid, qui claudit, & nemo aperit.* Quod autem ad eiusdem Luciferi consortes schismatis pertinet, præcipuè vero quod spectat ad Gregorium, quem Hispaniarum Episcopum nominat: hunc fuisse Episcopum Eliberi, quæ de eo extant scripta in libello Marcellini atq; Faustini schismaticorum significāt: siquidem hic olim pariter ibi dicitur esse execratus, quos & Lucifer detestabatur Episcopos: qua ratione à Catholicæ cōmunionis Episcopis vna cum aliis nonnihil exagitatus est: quam ob causam pro eo supplicatum fuit Theodosio Imperatori: qui cum de ipso Gregorio, tum de aliis ad Cynegium in hæc verba rescripsisse reperitur *b*:

a Iob 9.

GREGORIVS ELIBERINVS EPISCOPVS CONSORS SCHISMATIS.

b Extant in libello Marcell.

CXXII. QVOD THEODOSIVS IMP. PRO GREGORIO ET COLLEGIS.

Etsi nulla humanis. & infra: *Cynegi carissime & pater amantissime, sublimitas tua præceptum nostræ serenitatis, quo Catholicam fidem omni fauore veneramur, & sine qua salui esse non possumus, ita iubeat custodiri, vt Gregorium & Heraclidam* (erat hic Episcopus Oxyrinchi in Ægypto) *sacræ legis Antistites, cæterosq; consimiles sacerdotes, qui se pari obseruantiæ dederunt, ab impiorum hominum atque hæreticorum tueatur ac defendat iniuriis: sciantq; cuncti ita sedere animo nostro, vt cultores omnipotentis Dei, non alios nisi Catholicos esse credamus.* hæc Theodosius de Gregorio atque sociis, quod pro iisdem querelæ schismaticorum fuissent, ab hæreticis male habitos esse: illos nimirū sugillantium, qui ex Ariana hæresi ad Ecclesiam redissent. Nam eodem libello explicuerunt; hos ab Arianis Episcopis in Ecclesiam receptis multa passos eam ob causam; quod nollent illis cōmunione misceri. Mentio quoque in eodem libello de Vincentio quodam Hispano presbytero habetur, qui etiam eo q; communicare cum huiuscemodi Arianis recusasset, à Luciolo & Hygino Episcopis grauissima passus fuerat: cum (vt eodem libello testantur) ijdem cum satellitibus in Ecclesiam irruētes, vbi plebs illi commissa conuenerat, nonnullos illic occiderint: ex quibus quidam licet decurionatus honore insigniti, nihilominus in carcerē detrusi fuerint, vnusq; ex ijsdem peremptus. Rursum vero de ijsdem addiderunt eo libello, eosdem, cum idem Vincentius cum suis in agro synaxes haberet, in eos irruētes, adeo deturbasse, vt altare sublatum contemptus gratia sub pedibus posuerint idolorum.

CXXIII. QVÆ PASSI SINT SCHISMATICI.

Habet libellus & illud, Aurelium quendam Episcopum, ex eo quod cum dicto Gregorio communicasset, Romæ pœnas dedisse: sed & de Macario presbytero illud additur, cum cum eiusdem esset cum Gregorio communionis, Romam quoque vocatum luisse supplicium, atq; à Damasi Papæ communione abhorrentem, ab Vrbis Præfecto fuisse exilij sententia condemnatum; atq; à militibus acceptum, cum perductus fuisset ad Ostia Tiberina, illic animam exhalasse. Meminit & de aliis Luciferianæ communicationis hominibus Romæ male mulctatis à militibus, &c, vt mentitur, Damaso impellente: Ita plane schismatici illi apud Theodosium agentes, Imperatoris inuidiam in Romanū Pontificem concitare studuerunt; sibi vero inde gratiam conciliantes, quasi essent fidei Catholicæ acerrimi defensores: quos scimus (vt superius est manifestissimè demonstratum) in sanctissimos probatosque Catholicæ religionis Episcopos plurimas easdemq; ingentes coaceruasse calumnias. Sæpè enim Romæ (vt vidimus) eiusmodi schismatici ab Vrbana præfectura pulsi atque repulsi, inque diuersa loca in exilium acti; cum omni destituerentur auxilio, ex calumniis in diuersos confarcinatis sibi patrocinium quæsiuere.

CXXIV. GREGORIVS ELIBERINVS GLORIATVR DE FIDE SINCERE SERVATA.

Cæterum quod ad Gregoriū spectat, qui ex Theodosij rescripto liber dimissus est: ipsemet in commentario illo, quem de Fide scriptum ad Gallam Placidiā dedit, de incorrupta fide seruata, nec vnquā communione se pollutū hæreti-

hæreticorum magnopere gloriatur, cum ait a: *Piam confessionem in nobis ex Dei gratia præstitam cupimus vsque ad mortem auxilio eius, qui præstitit, vindicare sine labe communionis hæreticorum atque præuaricatorum: quia, & Deo teste, metuimus eorum damnationis participes inueniri. Videtur si quis putat se de eorum societate reum non posse fieri, habens conscientiæ propriæ fiduciam, quia fidem integram vindicat ita, vt nunquam eius fidei præuaricator extiterit. Tamen ego in causa Dei cautius timere compellor: siquidem & de ipsis cautum legimus b: Hæreticum hominem post vnam correctionem deuita, sciens quoniam peruersus est huiusmodi, & peccat & est à semetipso damnatus. Sed & de pœnis præuaricatorum legimus, dicente Isaia c: Et veniet omnis caro in conspectu meo adorare in Hierusalem, dicit Dominus Deus, & procedent sancti, & videbunt membra hominum, qui præuaricati sunt in me: Vermis eorũ non morietur & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visione omni carni. Sed & Apostolus ait d: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quin & alibi idem Apostolus post descriptionem malorum: Non solum, inquit e, qui faciunt ea sed etiam qui consentiunt facientibus ea: & multa alia testimonia diuina, quibus supradictorum consortium prohibetur. Sed ego hæc ipsa licet breuiter, intimaui; ne nos de vana superstitione credat aliquis nolle cõmunicare cum talibus, quos perspicit per diuinam sententiã reprobari.* ista Gregorius Elibertinus pro sua defensione, causam reddens, cur noluit cum Arianis cõmunicare, qui ad Ecclesiam reuersi essent: nam de aliis in hæresi permanentibus, nemo Catholicorum ab eo vnquam potuit dissensisse. Hæc igitur cum ex Marcellino atq; Faustino collega, tum etiam eiusdem ipsius Gregorij scriptis depromptisse voluimus, vt locus citatus S. Hieronymi in Chronico, quo ait, tum Luciferum, tum Gregorium & Philonem nunquam communicasse cum Arianis, cunctis elucidatus atq; perspicuus redderetur.

a *Greg. de fide ad finem.* b *Tit 3.* c *Isai. 66.* d *2. Cor. 6.* e *Rom 1.*

CXXV. Porro Gregorius creditur postea saniori menti redditus, duramq; austeritatem illam flexisse in Catholicæ obseruantiæ rectitudinem: nam Orthodoxorũ nonnullorum præconijs celebratus habetur: nisi hæc quis dixerit eos turpiter ignorasse, quod affirmare nunquã auderem. Quæ autem spectant ad eius res gestas cum Osio, quas ex eorundem schismaticorũ libello recitat Isidorus: cuiusnam fidei sint, superius est demonstratum. Sed & quod de eodem Isidorus ait in Osio, Gregorium fuisse ex numero vindicantium fidem integram; ex verbis S. Hieronymi petenda est verborum horum interpretatio; nimirum significatum, eum aliquando fuisse eiusdem cum Lucifero sententiæ.

CXXVI. Post Luciferi exitum, qui ante illi inhæserant, pertinacius in sententia perstitere, vt affirmarẽt non communicandũ cum illis, qui Arianos Episcopos vel inferioris ordinis clericos ad Ecclesiam redeuntes, cum honoribus & ordinibus, quibus antea ministrassent, in communionem recepissent: quam quidem quæstionem parui momenti fuisse ait S. Hieronymus f, dum verbis & non rebus à nobis ijdem dissentirẽt, nec dignam quidem, vt ab Ecclesia ea de causa se diuiderent. Erat aũt horum numerus sane exiguus; qui se in Hispaniam receperunt: ibiq; vt solos sanctos & puros à reliquis omnibus Orthodoxis diuisos cõsedisse, idem S. Hieronymus docet, his verbis g per ironiam illis exprobrans, qui se solos mundos prædicabant: *En sibi Britannias, Gallias, Orientem, Indorũ populos, barbaras nationes, & totum simul mundum possidet Satanas, quomodo in angulum vniuersæ terræ Crucis trophæa collocata sunt? Nimirum aduersarius potens concessit Christo Hiberiam & Celtiberos; luridos homines, inopemq; prouinciam dedignatus est possidere.* quasi hi soli à Christo in hæreditatem fuerint vindicati; qui & veritatis vindices dici volebant. Hos quidem, quod refugerent Catholicorũ communionem, nonnihil vexatos esse à vicinis Episcopis, libellus Theodosio datus (vt superius dictum est) indicat.

f *Hier. aduer Lucif.* LVCIFERIANI IN ANGVLO HISPANIARVM COLLECTI. g *Hier. aduer. Lucif.*

CXXVII. Porro hos vt schismaticos nõ solum vicini cauebant Episcopi, sed alij oẽs Catholici: cuius rei experimentum præstitit Satyrus S. Ambrosij h Mediolanensis Episcopi frater, cum ex Africa in Italiam nauigans, ad horum ora maris tempestate delatus, baptismi cupidus exhorruit ab ipsorum Episcopo baptizari; quod & superius, dum de eius in Italiam ex Oriente reditu egimus, verbis eiusdem Ambrosij enarrauimus, deq; eiusdem Luciferi obitu egimus, & cuius æstimationis apud posteros fuerit, pariter cum luctu ob lapsum eius ing[illegible]ssimus: vt non sint iterum hic repetenda, vbi de Luciferianis quæ reliqua sunt, tantummodo sermo est. Sed & hi ipsi, licet turbas plurimas in Ecclesiam concitauerint, & apud Imperatores aduersus Catholicos obstrepuerint: tamen quod post Theodosium Augustum de Luciferianis nulla sit mentio, eos hoc ipso, quo oborti sunt sæculo, extinctos esse putamus.

LVCIFERIANI EIECTI AB OMNIBVS CITO EXTINCTI. h *Ambr. orat in fun. frat.*

CXXVIII. Eodem anno Valentinianus Imperator de Scenicis pœnitentib. & Christianos fieri cupientib. ita rescripsit i: *Scenici & Scenicæ, qui in vltimo vita, necessitate cogente interitus imminentis, ad Dei summi Sacramenta properarunt, si fortasse euaserint, nulla posthac in theatralis spectaculi conuentione reuocentur. Ante omnia tamen diligenti obseruari ac tueri sanctione iubemus vt vere & in extremo periculo constituti id pro salute poscentes (si tamen Antistites probant) beneficij consequantur. Quod vt fideliter fiat, statim eorum ad Iudices, si in præsenti sunt, vel curatores vrbium singularum, desiderium perferatur: Quo inspectoribus missis, sedula exploratione quæratur, an indulgeri his necessitas poscat extrema suffragiã. Dat. III. Id. Febr. Treuer. Gratiano A. II. & Probo Coss.* Erat Scenici & Scenicæ serui publici ad lætitiã publicam theatricis spectaculis mancipati. Quod autem legibus Ecclesiasticis vetitum erat Christianos theatrales esse: ac proinde q. eiusmodi essent, simulac per baptismũ Christiani efficerentur, scenicũ munus exercere amplius non valerent: vetuit Imperator, haud quidem pie, eiusmodi homines non nisi in mortis articulo baptizari. Vides, quam perperam & inconsulte Principes, ea, quæ sunt Ecclesiastici muneris, tractare consueuerint.

i *L.1. de Scenic. C. Theod.* QVID DE SCENICIS CONVERSIS IN FINE VITÆ

CXXIX. Sed his haud iustiora idem Valentinianus sanxit, cum licentiam Gentilibus dedit aruspicinam exercendi, dummodo id facerent absq; magia, ita ad Senatum ignominiose rescribens k de impertita colendi deos patrios facultate.

Aruspicinam ego nullum cum maleficiorum causis habere consortium iudico, neque ipsam aut aliquam præterea concessam à maioribus religionem genus esse arbitror criminis: testes sunt leges à me in exordio Imperij mei datã, quibus vnicuiq; quod animo imbibisset, colendi libera facultas tributa est. Nec aruspicinam reprehendimus, sed nocenter exerceri vetamus. Dat. IV. Kal. Iuny. Treuer. Gratiano A. II. & Probo Coss. ex his quidem & aliis ab eodem Imperatore Gentilibus concessis indulgentiis factũ est, vt ab iisdem ipse fautor eorum superstitionis sit habitus: nam Symmachus in relatione ad eius filium Valentinianum iuniorem nulla sic habet in fine: *Eum religionum statum petimus, qui diuo parenti culminis vestri seruauit Imperiũ, qui fortunato Principi legitimos suffecit heredes. Spectat senior ille diuus ex arce sidera lachrymas Sacerdotum, & se culpatum putat, more violato, quem libenter ipse seruabat.* hæc Symmachus pro Gentilicia superstitione causam agens.

ARVSPICINA CONCESSA GENTILIBVS. k *L.9. de malef. & math. C. Theod.*

CXXX. Permisit & ille, sicut alias, aram Victoriæ in Capitolio stare, illicq; Senatores Gentiles sacra facere: licet eum S. Ambrosius, quod tantũ nefas ignorauerit, excuset, cum ait l: *Quid respondebis etiam patri? qui te maiori dolore conuenict, dicens: De me fili, pessime iudicasti, qui putasti, quod ego Gentilibus conniuentiam præstitissem. Nemo ad me detulit, aram esse in illa Romana curia: nunquam tantum nefas credidi, quod in communi illo Christianorum Gentiliumq; concilio sacrificarent Gentilibus, hoc est, insultarent Gentiles præsentibus Christianis, & inuiti Christiani interesse sacrificiis cogerentur. Multa & diuersa crimina, me imperante, commissa sunt: vltus sum quacunq; sunt deprehensa. Si quis tunc latuit, debet ergo dicere me probasse, quod ad me nemo detulerat? De me pessime iudicasti si mihi superstitio aliena, non fides mea seruauit Imperium.* hæc Ambrosius, & puto quidem rhetoricè potius ad deliniendum Valentiniani iunioris Imperatoris animum, atq; reuocandum, ne paterno exemplo permitteret Gentilibus aram Victoriæ: quam publico loco expositam, Orbi ob frequentiam accedentium notam, Imperatorem dumtaxat ignorasse, haud fidem inuenit. Sed & hoc eodem anno eiusdem Valentiniani rescriptum legitur pro Sacerdotibus Gentilicijs, quibus priuilegium indulsit, honoremque Exco-

VALENTINIANVS PERMITTIT ARAM VICTORIÆ. l *Ambr. epist.* [illegible]

mitibus

meribus exhiberi solitum ijsdem impertijt, prout eius rescriptum sub huius anni Consulibus ad Viuentium Præfectum Prætorio datum docet: sic enim se habet *a*:

a l. 75. de Decurion. C. Theod

CXXXI. IAVIT VALENTINIANVS SACERDOTA RVS GENTILIVM.

Qui ad Sacerdotium prouinciæ & principalis honorem gradatim & per ordinem muneribus expediti, non gratia emendicatiq; suffragijs, & labore peruenerint, probatis actibus, si consona est ciuium fama, & publicè ab vniuerso ordine comprobantur, habeantur immunes, otio fruituri, quod continui laboris testimonio promerentur: liberumq; sit corpus eorum ab his iniuriis, quas honoratos non decet sustinere: Honorem etiam eis Excomitibus addi censemus, quem ij consequi solent, qui fidem diligentiamq; suam in administrandis rebus publicis approbarint. Dat. IV. Kalend. Iulij Treuer. Gratiano II. & Probo Coss. & ne quis putet de Sacerdotibus hic agi Christianæ religionis, legat eiusdem Imperatoris rescriptum datum item Treueris sequenti anno ad Probum Vicarium *b*. Sic igitur videas Symmachum, qui Gentiliciæ superstitionis maiorem gerebat Pontificatũ, iure appellasse Valentinianum seniorem ritus veteris conseruatorem: vtpote quod (vt dictum est superius, diceturq; alibi pluribus) ipse Imp. Valentinianus siuerit Gentiles pro arbitrio deos colere. Vnde quidem errare eum facile continget, qui legens Prudentij carmen aduersus Symmachum in fine viderit commendari fidem antecessoris Imperatoris, quod vetuerit sacrificia, cum ait *c*:

b l. 77. de Decur. C. Theod.

c Pruden. l. 2. contr. Symmach.

Ille Vrbem vetuit taurorum sanguine tingi, putans ad Valentinianum iuniorem esse sermonem illum, quem constat dictum esse ad Honorium Imperatorem de Theodosio patre, cuius tempore (vt suo loco dicetur) Prudentius aduersus Symmachum scripsit.

IESV CHRISTI
Annus 372.

DAMASI PAP. Annus 6. VALENTINIANI VALENTIS IMPP. 9.

I. QVALES CONSVLES MODESTVS ET ARINTHEVS.

CHRISTI annus trecentesimus septuagesimus secundus ingreditur vna cum Consulatu Modesti atq; Arinthei: amboq; Consules ex Valentis familia, ijdemq; fama notissimi, sed diuersi inter se studijs fuere: nam horum alter Arianus, ad insequendos Orthodoxos (vt vidimus) Valenti vsui erat; alter vero, nempe Arintheus, pius & de Ecclesia Catholica benemeritus. At qualis hic fuerit, dicamus aliqua, & in primis quæ de eius obitu ex litteris *d* S. Basilij datis ad ipsius coniugem consolatoriis produntur, vt cum ait: *Me vero præcipua quadã tristitia repleuit, recogitantẽ quo me vir ille sit honore prosecutus, tum quã sit Ecclesia communiter adempta gubernatio.* nimirum quod Arianis quibusdam pulsis, his Catholicos subrogauit. ac de eodẽ rursus inferius. *Erat quidem ille honestus, magnus, celebris, & animi virtutem robore corporis adæquabat, quod & ipse fateor, & vtroq; nomine excellebat: attamen homo erat & mortuus est sicut Adam, sicut Abel sicut Noe, sicut Abraham sicut Moyses & si quem alium eiusdẽ naturæ consortem nominaueris.* hæc Basilius. Præualidus quidem dux erat, de quo plura Ammianus *e*, & inter alia quod exercitu cohibuisset Persas inuadentes Armenos: nam hæc de eo: *Hac clade latè diffusa, Armenia omnis perysset, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent.*

d Basil. ep. 5 in addit.

e Ammian. li. 27. in fi.

II. Per eius vxorem hunc redditum Christianum, inque vitæ fine baptizatum esse, idem Basilius tradit, cum ait *f*: *Decessit moriens splendide, nec senectute decrepitus, nec aliqua parte celebritatis suæ diminutionem passus, sed magnus adhuc in præsenti hac vita, & magnus in futura, nec ex præsenti splendore damni quicquam in futura ac sperata gloria expertus; propterea quod in ipso vitæ exitu cunctam maculam lauacro regenerationis accepto purgauit, cuius rei cum illi conciliatrix & operatrix fueris, maximam ex ea consolationem cape.* &c. hæc quidem de Arintheo hoc anno Consule, Catholicæ Ecclesiæ defensore.

f Basil. ead. epist.

III. TERENTII DVCIS SPECTATA PIETAS.

Quo quidem tempore, magna Dei dispensatione, huic sicut pietate non impar, ita & munere haud inferior Terentius extitit, cui (vt idem Ammianus *g* est auctor) duodecim parebant legiones; qui Sancto Basilio æquè familiarissimè vsus est, vt ex ipsius litteris ad eum datis, de negotiis Ecclesiasticis cõstat. Horum Basilius vallatus præsidio, inuitis non Arianis cæteris tantum, sed ipso quoq; Valente Imperatore, nõ solum in sua Ecclesia tutus agebat, sed & alijs etiam longe positis suppetias prompte ferebat. At hic opportune egregium facinus eiusdem ducis maxime pij ex Theodoreto narrare, pergratum erit: ait enim *h*: *Cum Terentius dux longe præstantissimus, & pietatis insignibus egregiè exornatus, ab Armenia, erectis victoriæ trophæis, reuertisset: Valensq; ei imperasset, vti donum aliquid pro labore peteret: ipseq; donum quod cupiebat, dignum homine pietatis institutis educato Valenti indicasset (petebat enim non aurum, non argentum, non agros, non domum, sed vt vna Ecclesia illis, qui pro doctrina Apostolica se in discrimen obtulissent, concederetur) Valens accepto libello supplici, & cognitis rebus, quæ in eo continebantur, admodũ stomachatus, illum dilacerauit, iussitq; vt alias res peteret. Terentius vero collectis laceris libelli particulis: Accepi, inquit, iam abs te, ô Imperator donum, habeoq; neque aliud petã. Nam quid ego animo instituerim, indicet ille, qui huius vniuersitatis iudex est.* hæc Theodoretus. De Epistola autem ad hunc ipsum Terentium à Basilio scripta suo loco agemus: nunc vero de tertia eiusdem Basilij ad Damasum Papam & omnes Occidentales Episcopos Epistola missa dicendum.

g Ammian. lib. 27.

h Theod. li. 4. c. 28.

IV. TERTIA LEGATIO BASILII AD OCCIDENTALES

Meminisse debemus, anno superiori ad datas ab eodẽ Basilio & aliis Orthodoxis Orientis Episcopis ad Damasum & cæteros Occidentis Antistites, ab eisdẽ officij plenas literas redditas esse. At quoniam sub Ariano Imperatore Ariani magis magisq; aduersus Catholicos insolescerent: idem S. Basilius alios rursus Legatos in Occidentem mittit; qua quidem legatione quid ab eis ipse optaret perfici, datis litteris significauit, quas pro certiori rerum notitia hic describemus. Deest illis germana inscriptio, sed tantũ, Ad Occidentales titulus ponitur, cum tamen primo loco eas ad ipsum Damasum Romanum Pontificem esse conscriptas, quæ superius dicta sunt atq; dicentur euidentissimè doceant. Litteræ autem sic se habent *i*:

i Bas. ep. 74

V. BASILII EPISTOLA AD OCCIDENTALES

Tantum cuiq; vestrûm Dominus Deus noster, in quem sperauimus, largiatur gratiæ, vt proposita spe potiamini, quanto ipsi gaudio pectora nostra replestis, cum per litteras, quas nobis per desideratissimos compresbyteros nostros scripsistis, tum ex eo, quod calamitatibus nostris, tanquam viscera commiserationis induti condoletis, quemadmodum nobis prædicti fratres indicarunt. Nam etiamsi vulnera nostra eodem modo perseuerant, nonnihil tamen inde releuamur, quod paratos habemus medicos, qui velocem ac maturam possunt, si detur opportunitas, doloribus nostris afferre medelam. Quapropter iam denuo vos per dilectos hosce fratres compellamus & obsecramus, ne, si dederit vobis Dominus copiam ac securitatem accedendi, inuisere nos detrectetis: maximum enim Domini mandatum est infirmorum visitatio. Si vero optimus Deus ac sapiens vita nostra moderatur hanc gratiam ad aliud tempus reiecit: saltem scribite nobis, quæ vos cum ad consolationem afflictorum, tum ad erectionem confractorum scribere decet. Plurimũ enim iam confracta est Ecclesia, cuius nomine & nos multum in modum contristamur. Non est autem quod alicunde opem expectemus, nisi per vos Dominus, à quibus & sincerè colitur, curationem miserit. hæc præfatus Basilius admonet de Eustathio Sebasteno dolose inter Catholicos agente, cuius ipse Basilius (vt anno superiori vidimus) simulatione deceptus eidem cõmunicationem fuerat impartitus: qua de causa in suspicionẽ haud leuem ac reprehensionem Orientalium Orthodoxorum Episcoporum inciderat. Ne igitur aduersariorum calumniis eadem infamia laboraret apud Romanum Pontificem & alios Occidentis Episcopos, prudenter profecto de Eustathio meminit, eiusq; scelera commemorans, eiusdem criminum accusatorem, agit, atque ait:

VI. *Improba quidem & impudens Arianorum hæresis manifeste ab Ecclesiæ corpore diuulsa proprio immoratur errori, parumque*

BASILIVS DEFERT EVSTATHIVM DAMASO ET ALIIS OCCIDENTALIBVS EPISC.

nos lædi, propterea quod illius impietas omnibus nota est. Qui vero ouinam pellem induti, mansuetudinem ac placiditatem externe quidem simulant, interne vero gregem Christi crudeliter lacerant; & hoc nomine, quod ex nostro gremio progrediuntur, simpliciores facile lædunt: ij sunt perniciosi illi, & qui non ita facile caueri possunt: quos per vestram diligentiam omnibus Orientis Ecclesiis publicari ac manifestari petimus, vt vel recta gradientes sincere nobis coniuncti sint, vel si peruersi esse perrexerint, pestem suam sibi ipsis solis contineant, nec posthac per incautam communionem morbum suum vicinioribus affricare possint. Puto te, lector, hæc prudenter attendere, maximi ponderis à Basilio æstimari iudicium Apostolicæ sedis, ipsius, inquam, Romani Pontificis, cuius sententia damnari Eustathium petit, eiusq; iudicij calculum Orientalibus omnibus innotescere, cum alioqui deterrimus homo in pluribus Synodis fuerit prędānatus. hæc sane enixius à Damaso Basilius petit, quod probe sciret, illos omnino ab omnibus esse habendos hęreticos, atq; vitandos absq; aliqua tergiuersatione vel cōtrouersia, quos ab Apostolicæ primæ sedis Antistite constaret esse reiectos: nā Synodis aliis aliæ aduersæ Synodi obijci potuissent, & Episcopis Episcopos contradicere: quod autem à summo totius vniuersalis Ecclesiæ Præsule factum esse sciretur, omnes, nisi qui extra Ecclesiam esse vellent, amplecterentur; cum (vt sæpe superius demonstratum est) eiusdem Romani Pontificis Formatarum cōmunione, quis Catholicus, quisve esset hæreticus, tantummodo intelligi posset. Sed rursum ibi Basilius.

VII. EVSTATHII CAVSA AB EXORDIO REPETITA.

Necessarium vero est, vt mentionem istorum nominatim faciā, vt & ipsi cognoscatis eos, qui nos cōturbant, & offendicula gignunt, illosq; Ecclesiis vestris manifestos, vt vitari possint, faciatis. Quæ enim nos loquimur, multis suspecta sunt, quasi propter priuatas quasdam contentiones metum & pusillanimitatem illis incutere velimus. Vos vero quanto ab his remotiores estis, tanto plus apud plebem habetis fidei ad quod & hoc accedit, quod ac curandos oppressos adiumento vobis est gratia Dei. Quod si plures quoque vnanimes eadem decreueritis; manifestum est, quod multitudo eadem decernentium indubitatam omnibus efficiet dogmatis susceptionem. Est itaq; vnus ex illis, qui plurimum excitant turbarum Eustathius ex Sebastia minoris Armeniæ. Hic olim institutus ab Ario, cum is Alexandriæ florens impias aduersus vnigenitū Dei blasphemias strueret, sectator illius, & inter selectissimos discipulos connumeratus fuit. Posteaquam vero ad suos reuersus, cum à beatissimo Hermogene Cæsareæ Episcopo propter impiam opinionem condemnaretur; confessionem illi obtulit sanæ fidei, atque ita manus impositionem ab ipso obtinuit. Vbi vero dormitionem accepit Hermogenes, mox ad Eusebium Constantinopolitanum sese contulit (fuerat hic ante Episcopus Nicomedię) *qui & ipse nihilominus impium Arij dogma tuetur. Inde post quibusdam de causis pulsus, ad patriam se recepit, illiq; denuo errorum purgationem obtulit, sed ita vt celata & obtecta mentis impietate, quandam exhiberet verborum rectitudinem. Mox vero vbi vtcunq; adeptus esset Episcopatum, anathematismum contra homousion in Synodo Ancyræ habita scripsisse deprehenditur; & ex illa ad Seleuciam profectus, cum illis, quos eiusdem habet opinionis, ea gessit, quæ omnes nōrunt. Constantinopoli vero iterum ad ea, quæ ab hæreticis proposita sunt, consensit. Atq; ita Episcopatu eiectus, propterea quod iam in Melitina Synodo depositus esset: viam sibi ipsi, per quam restitueretur, excogitauit, eam videlicet, vt ad vos proficisceretur. Quæ vero sint illi à beatissimo Liberio Episcopo proposita, & ad quæ consenserit, nobis clam est, nisi quod Epistolam attulit, per quam restitueretur: eam vbi Tyanæ Synodo exhibuit, in suum locum restitutus est.*

VIII.

Iste quidem iam fidem eam, in qua receptus est, depopulatur, cumq; illis facit, qui homousion anathemate percellunt. Deindè & hæresi patrocinatur eorum, qui Spiritum sanctum spoliant diuinitate. Quoniam vero istinc vires accepit lædendi Ecclesias, ac publicandæ impietatis fiducia, quam vos dedistis, ad subuersionem multorum vsus est: necesse est, vt istinc quoq; veniat malorum istorum correctio, scribaturq; Ecclesiis, quibus quidem conditionibus ad communionem susceptus sit: simul vero adijciatur, quo modo iam immutata sententia, gratiam à Patribus, qui tunc erant, acceptam irritam reddat. hactenus de Eustathij causa Basilius, qui eadem plane de eodē habet in Epistola ad Patrophilum *a*. At nemo putet hanc ab eo Epistolam scriptam, antequā ab ipso Eustathius reciperetur, eo quod nullam eius ter faciat mētionem: nam cum hac eadem Epistola inter nos damnandum dicat Apollinarem, qui tunc temporis ipse nesciens communicabat; satis perspectum habetur, illa antea accidisse, quam hæc Epistola scriberetur.

a Bas. ep. 82.

IX.

Tacuit prudenter de Eustathio Basilius, quod cōtigit in Nicopolitano conuentu, vbi idem Eustathius, edita sincera fidei professione, ab ipso Basilio susceptus fuit, reclamantibus Orthodoxis, vt anno superiori fusius dictū est: idcirco n. ista tacuit, quod iam apud Occidentales communicationis cum Eustathio fuerat in suspicionem adductus: qua vt se purgaret, atque ostenderet Eustathio præ cæteris aduersari, tot tantaq; aduersus eum hac Epistola voluit cōgessisse. Nam ad Eusebium Samosatenum ipse scribens, hæc de Occidentalium conflata aduersum se suspicione habet *b*: *Senior Euagrius filius Pampiani Antiochensis, qui quondam migrauit cum Sancto Eusebio versus Occidentem, redijt nunc Roma, petens à nobis litteras eadem illorum scripta ad verbum continentes: Vicissim retulit, quæ nostra non probantur à doctoribus, qui illic sunt, & legationem quandam per viros fide dignos iam adornare, vt coram sit occasio nos inspiciendi. Qui nostram doctrinam profitentur, Sebasteni Eustathij improbatæ doctrinæ vlcus retegentes purulentum, petunt à nobis quandam Ecclesiasticam procurationē.* hæc ipse. Porro Euagrium istum, quem tradit profectum esse cum Eusebio in Occidentem illo scil. Eusebio Vercellensi Episcopo, vt alias diximus, eundem esse cum Euagrio illo putamus, qui ex sententia S. Hieronymi ad Innocentiū, valide oppugnauit Auxentium Arianum Mediolanensem Episcopum. Hic enim Vercellis apud Eusebium fuisse videtur vsq; ad eius obitum, eoq; defuncto redijsse in Orientem, atq; ea Basilio significasse.

b Bas. ep. 8. BASILIVS LABORANS SVSPICIONE APVD OCCIDENT. SE PVRGAT.

X. DE CAVSA APOLLINARIS.

Rursum vero, quod idem Basilius apud nonnullos in crimen adductus fuisset, quod litterarum consuetudine cum Apollinari hæresiarcha communicasset; ipseque se pariter excusasset, nescisse hominem alicuius esse prauæ opinionis auctorem: re tamen postea comperta, tum vt se suspicione initæ cum eo communionis penitus liberaret, tum etiam vt latentem adhuc sub Catholico nomine hæresiarcham omnes agnoscerēt damnatum esse ab Apostolica sede: Damasum rogat, vt cum suis Episcopis illud ipsum agat, ita subdens *c*: *Alter ex illis, de quibus vos admonemus, est Apollinaris, haud parum & ipse Ecclesias contristans: facilitate namq; scribendi, quæ per occasionem ad quoslibet irrepsit, coniunctam habens sufficientem linguæ facultatem, Orbem libris suis repleuit, contempto Ecclesiaste d, qui cauendum esse dicit, ne multi fiant libri. In multitudine autem certum est quod multa delinquantur: nam quo modo potest in multiloquio vitari peccatum? Sunt vero quæ scribit, etiam ad Theologiam pertinentia, non ex Scripturæ probationibus, sed ex humanis argumentis astructionem habentia. Scripsit & de resurrectione quædam fabulose, immo Iudaicè composita: in quibus dicit, nos iterum ad cultum à lege præscriptum reuersuros, ita vt iterum & circumcidamur, & Sabbatum obseruemus, & à cibis à lege prohibitis abstineamus, sacrificiaq; Deo offeramus, & in templo Hierosolymis adoremus, atq; prorsus ex Christianis Iudæi reddamur: quibus quidnā poterit ridiculum magis, magisq; alienum ab Euangelio dogmate dici? Deinde & de incarnatione tantam mouit fratribus perturbationem, vt pauci eorum, quibus colloquij cum illo nonnihil intercessit, priscum pietatis characterem conseruent; multi vero rerum mutationi attendentes, ad quæstiones & contentiosas inutilium verborū hæreses auersi sint.* hæc de Apollinari Basilius. At Cur Apostolicæ sedi defert damnationē Apollinaris hæresiarchæ? cur non ipse Cappadociæ Metropolitanus eā hæresim cum auctore damnauit? Nosti causam, lector, si memoria tenes, quæ superius sæpe sunt repetita, atq; exemplis sæpius demōstrata: nimirum illum viguisse vsum ab ipsis Apostolorum temporibus, vbi primum sedes Petri Romæ locata est, vt noua hęresis, recensq; emergēs hæresiarcha, nō ab alio quopiam cuiuslibet auctoritatis Episcopo, quā à Romano Pontifice, causa exacte peruestigata, Apostolica damnarentur auctoritate. Quo modo vero Damasus, his à Basilio acceptis de Apollinari atq; eius erroribus, Romæ coegerit Synodum, atq; eandem hæresim cum auctore damnarit, dicemus suo tempore.

c Bas. ep. 74.

d Eccl. 12.

ROM. PON. SOLVS DAMNAT NOVAS HÆRESES CVM HÆRESIARCHIS.

At quid

XI. DE CAVSA PAVLINI EPISCOPI ANTIOCHENI.

At quid insuper egit apud Damasum hac missa Legatione Basilius? Ipse subdit, cum ait: *Paulinus vero an aliqua in re, quod manus impositionem concernit, reprehendendus sit, vos ipsi dicetis.* parcius hæc Basilius atque modestius, quod de insignis nominis viro ageret; eodemq; Antiocheno Antistite instituto à Lucifero Episcopo Calaritano Apostolica legatione fungente; cum ante ipsum (vt suo loco dictum est) Meletius ab Arianis olim præfectus, conuersus ad fidem Catholicam, ibi eandem valde propugnauerit, cuius causa exilia passus antea fuerat; atq; hactenus pateretur: cui quidé (vt diximus) Basilius studebat, vtpote illi intima familiaritate coniunctus, stantibus Occidentalibus à parte Paulini, vt paulo inferius dicturi sumus.

XII. DE HÆRESI MARCELLI ANCYRANI EPISCOPI.

Insuper eadem legatione Basilius de Marcelli hæresi hæc ad Damasum habet in fine: *Nos sane contristat, quod Marcelli dogmatibus fidem habet, & sectatores illius sine discrimine ad communionem admittit.* De Marcelli causa plures superius actum est. Inuenit ille fidem, dum vixit, quod eius causa cognita in Romano Concilio, necnon œcumenico Sardiceno, semper magna gloria fuerat absolutus, aduersariorum vero repulsæ atq; confutatæ calumniæ: nec alia postea reperitur ab Orthodoxis habita esse Synodus, in qua fuerit Marcellus condemnatus: cum præsertim Athanasius eundem nunquam condemnare præsumpserit, vtpote (vt refert Epiphanius a) qui habuerit ipsum, qui se purgasset, & haud vehementer errasset, subdit tamen de eo Basilius enormia, quæ verane essent, an ab aduersariis calumniose composita, haud satis exploratum est nobis: nam si verum Marcelli illud dogma fuisset, non ita perfunctoriè à quoquam dissimulari potuisset, præsertim à Magno Athanasio, cuiusq; hæresis infensissimo hoste, ac veritatis Catholicæ acerrimo propugnatore. Porro hæc addit de eo Basilius b:

a Epiphan. hæres. 72.

b Basil. ep. 74

XIII.

Scitis, colendissimi fratres, quam omnem spem nostram irritam faciat dogma Marcelli, quod neque Filium propria ac discreta hypostasi præditum confitetur, sed productū, & in eum ipsum iterum conuersum, ex quo venerat, tradit. Neq; Paraclitum propriam habere hypostasim contendit. Ita vt non aberret, siquisquam hanc hæresim prorsus esse alienam à Christianismo determinet, ac corruptum quendam Iudaismum appellet. Horum curam à vobis requirimus: Eam adhibebitis, si vniuersis Orientis Ecclesiis scribere dignabimini, vt eos, qui veritatis doctrinam ad hunc modum adulterarunt, tum demum ad communionem admittant, si quando errata correxerint; si vero contentiose rerum nouationi immorari voluerint, ab illis secedant. Cæterum haud ignoramus & ipsi, quod oportuerat nos vestra prudentia assessores communi de his rebus consideratione tractare: verum quoniam nec temporis id ratio permittit, & dilatio perniciosa est, propterea quod hominum istorum pestis radices altius infixit: necessitate adacti fratres hosce misimus, vt simul quæcunq; literas fugiunt, denuo vos perdocentes, pietatem vestram eo inuitent, vt quæsitum Ecclesiis Dei auxilium exhibeatis. hactenus Basilius.

XIV. MARCELLI ANCYRANI OBITVS TEMPVS.

Quod insuper ad Marcellum Ancyranum pertinet: ex Epiphanio datur colligere, hoc eodem ipso anno illum ex hac vita decessisse: siquidem cum de eo agit, hæc habet c: *Marcellus fuit in Ancyra, qui sane hucusque peruenit, & duobus plus minus annis ante hunc annum è vita discessit.* hæc ipse. Porro cum ea scriberet (vt ipse testatur ipso exordio d operis) anno vndecimo Valentiniani Imperatoris, Gratiani autem septimo: plane opus est asserere hoc ipsum anno defunctum, addito tamen illo, plus vel minus, ab Epiphanio posito.

c Epiphan. hæres. 72.

d Epiphan. ... circa ...

XV. ... BASILIVS ... LEGAVIT A... ROM. ...

At quid hac legatione Basilij actum est? nihil penitus. Accidit enim, vt ipsius Basilij aduersarij, qui tot calumniis, quas anno superiori recensuimus, eum obruere conati sunt, haud satis habuerint, illum ipsius gentilibus fidei dubiæ, immo & hæresis (vt vidimus) suspectum reddere: quin etiam easdem in eum Romam intulerūt ad Romanum Pontificem: nec illas quidem leuiter effusas, vel ab hæreticis diffamatas, aut in ventum dissipatas, quæ nullam apud audientes inuenirent fidem, sed plane eiusmodi, vt Catholici Episcopi, ijdemque Basilio familiaritate coniuncti; immo & eius alumni sanctissimi monachi, fidem eas dictantibus (vt superius demonstratum est) adhibuerint. Quā ob causam Damasus, his acceptis, dignum existimauit ad aliquod temporis spatium, quousque videlicet de his aduersus Basilium prolatis certior redderetur, abstinere à consuetudine literarum. & quamuis à Basilio scripta minime spreuerit (nam de cogenda Synodo aduersus Apollinarem, ex eius sententia in animum induxit) nihil tamen per Legatos rescripsit: plura enim erant, quæ ipsum Romanum Pōtificem cautius agere cum Orientalibus admonebant.

XVI. BASILIVS MITTIT PETRVM LEGATVM AD ROM. PONT.

Hæc sane cum Basilius resciuisset, magno animi dolore confectus, quod res maximi ponderis videretur, alienatum à se experiri Romanum Pōtificem: iterum ad eundem legationem mittit, nec eam cuicunque credidit, sed Petro suæ Ecclesiæ presbytero: quem eiusdem nominis germanum ipsius existimamus, ex monacho (vt dictum est ex Gregorio Nysseno) creatū ab eo presbyterum Cæsariensis Ecclesiæ mox vt Episcopatum accepit: cui eiusmodi functioné delegauit, eidemq; literas ad Romanum Pōtificem & alios collegas Episcopos dedit: quas hic recitare dignum existimamus: magni n. momenti legationum vel apicem prætermittere, religionem putamus. sic autem se habent e:

e Basil. ep. 77

XVII. BASILII EPIST. AD DAMAS. PP. ET ALIOS OCCIDENTIS EPISCOPOS.

Magno desiderio congressum vestrum expetenti, semper impedimenti aliquid accidit, vnde prohibeor, ne voti compos euadam. Aut enim corporis imbecillitate impedior, quam plane haud ignoratis, quanta mihi sit à prima ætate ad istam vsque senectam vna mecum educata, nempe iuxta iustum Dei iudicium, qui omnia sapienter disponit, castigans, & erudiens: aut solitudo nos Ecclesiarum, vel certamina, quibus resistendum est veritatis sermonem impugnantibus, remorantur. Quocirca in hunc vsq; diem in multa tristitia & mæstitia dego, sciens, quod ope vestra destituor. Ego enim quoniam audiui à Deo, qui ob id per carnem ad nos accessit, vt & factorum suorum exemplis vitam nostram instrueret, & voce sua Euangelium regni nobis annunciaret f: In hoc cognoscetis omnes, quod mei discipuli eritis, si dilectionem habueritis adinuicem: & quod pacem suam veluti extremum munus discipulis suis, cum iam dispensationem, quam in carne obibat, absoluturus esset, reliquerit dicens g: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non possum mihi ipsi persuadere, quod sine mutua charitate, & nisi quātum in me est, pacis erga quosuis studeam, seruus Iesu Christi digne vocari queam.

f Ioan. 13.

g Ioan. 14.

XVIII.

Multum iam temporis expectaui, an aliquando & à vestra dilectione aliqua nostri habeatur ratio. Non enim clam vobis est, quod publicè quibusuis expositi, velut eminentes maris scopuli, furias hæreticorum: fluctuū excipimus: qui vbi nobis illisi infringuntur, quæ retro nos sunt haud quaquam redundant, aut alluunt. Quando vero de nobis dico, non ad humanas vires refero, sed ad gratiam Dei, qui in mortaliū imbecillitate potentiam suam declarat: quemadmodum Propheta sub persona Domini loquitur dicens h: An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui? Arena namque, re omnium infirmissima & nullius momenti, amplitudinem ac magnam molem maris cohibuit potens Deus. Cum itaq; ad hunc modum se habeant res nostræ: deberent continuo à vestra dilectione ex sinceris fratribus aliqui mitti, qui nos afflictos & oppressos inuiserent; & multo crebrius amica ad nos vestra destinari litteræ, quibus vel in proposito confirmaremur, vel si qua in re offendimus, corrigeremur: non enim negamus innumeris nos erroribus obnoxios esse, cum homines simus, & in carne viuamus.

h Iob 26.

XIX.

Verum quoniam superiori tempore, fratres colendissimi, vel quia quid ex decoro faciendum fuerit, ignorastis, debita nobis obsequia exhibita non sunt, nempe per pacificas literas communicatio: *vel quia quorundam malitia factum est, vt in calumnias, quibus traducimur, abrepti & præoccupati, indignos nos amica visitatione iudicaueritis: ecce iam literis vos ipsi prouocamus, & causas huius rei, quæ nobis adscribuntur, fatemur, parati vestram hac in re institutionem amplecti: hoc tantum orantes, vt si quos admiseritis, qui nos traducant ac vituperent, in conspectum nostrum coram vestra pietate constituantur. Nos enim si conuincamur, peccatum nostrum cognoscemus; & vobis post eam reprehensionem à Domino non imputabitur, si communionem nostram tanquam peccatorum declinaueritis: deinde & præmium habebitis, si nos reprehenderitis, vt qui occultam nostram malitiam patefeceritis. Sin vero antequam communicamur, nos condemnaueritis: equidem nos nihil inde dispendij accipiemus: propterea quod omnium*

pretiosissimum bonum nostrum, charitas videlicet, qua erga vos praediti sumus, laedi nequit: vos autem & hoc ipsum nobis amissa patiemini, & Euangelio repugnare videbimini dicenti: a *Num lex nostra iudicat hominem, nisi primum audierit, cognoueritq; quid faciat?*

a Ioan. 7.

XX. *Qui vero nobis calumnias quidem effundit, non autem quae dicit, certo probat: videbitur sibi ipsi mali nominis accersere appellationem, ex eo, quod verbis inique & absurde vtatur. Quo namq; alio nomine delatorem vocare conueniet, nisi ea appellatione, quam ex re ipsa, cui studet, sibi ipse imponit? Neque igitur qui nos vituperat, diabolus sit, sed accusator, imo neq; accusatoris nomen accipiat, sed frater sit in dilectione nos admonens, & ad emendationem reprehensionem nostri inducens: nec vos auditores sitis conuitiorum sed redargutionum probatores & examinatores: neq; nos sine remedio relinquamur, nondum patefacto nobis quid deliquerimus. Nolite enim vos hac teneri cogitatione, qua dicatis: Quoniam loca transmarina inhabitamus, extra periculum sumus earum afflictionum, quae complures occupant, neq; opus habemus aliorum auxilio: itaq; quid proderit nobis, vt cum aliis communicemus? Nam insulas quidem Dominus à continenti per maris interstitium diuisit; insulanos vero cum his, qui terram continentem & firmam inhabitant, per charitatem coniunxit. Nihil nos separat, fratres, nisi animi proposito separationis causas roburq; demus.*

XXI. *Vnus nobis est Dominus, vna fides, spes eadem. Sine caput vos ipsos vniuersalis Ecclesiae reputatis: Non potest pedibus dicere caput: Non est mihi opus vobis. Siue in reliquum vos Ecclesiasticorum membrorum ordinem locatis; non potestis nobis dicere, qui in eodem vobiscum corpore constituti sumus: Non estis nobis necessarij. Nam & manus mutuam inter se operam necessariam habent, & pedes mutuo sese firmant, & oculi per concordiam habent, quod obiecta clare & illiuc apprehendunt. Nos quidem nostram ipsorum imbecillitatem agnoscimus, & vestram auide concordiam requirimus. Nouimus enim, quod etiamsi corpore non adfueritis, precum tamen auxilio magnum nobis grauissimis istis temporibus emolumentum afferre poteritis. Vobis vero nec coram hominibus decorum erit, nec coram Deo gratia quicquam conciliabit, si talibus volueritis vti vocibus, quibus nec gentes, quae Deum non nouerunt, vsae hactenus sunt. Nam & illas audiuimus etiam, vbi pro omni sufficientia agrorum fructus deueniunt, propter futurorum incertitudinem, mutuum obsequium amicamque in se salutationem offerre & mutuum commercium inter se tanquam rem vtilem sectari. Nos vero cum simus ex patribus, qui vel modicis indiciis consortij symbola de terrae finibus ad fines vsque circumferenda, & quosuis eiusdem fidei pro ciuibus & familiaribus habendos esse putarunt: iam nos ipsos à reliquo Orbe separamus, & neque de singularitate erubescimus, nec damni quicquam concordiae diruptionem afferre putamus; neque horremus, quod in nobis formidanda Domini Prophetia adimpletur, qua dixit* b, *quod propter iniquitatis abundantiam refrigescet charitas multorum?*

b Matth. 24.

XXII. CONTESTATIO BASILII DE RETINENDA SEMPER CHARITATE.

Nolite fratres colendissimi, nolite hoc perpeti: sed cum propter praecedentia nos literis pacificis consolemini, & amicis salutationibus, veluti mitti quadam & blanda contrectatione pectoris nostri vlcus, quod ipsi nobis praeterita nostri negligentia inflixistis, mitigate: tum siue volueritis ad nos proficisci, & per vos ipsos infirma nostra scrutari, an vere ita se habeant, vt auditis, vel ex falsis adiectionibus grauiora de nobis sint ad vos relata delicta; fiat & hoc. Parati namq; sumus obuijs manibus vestrum excipere aduentum, nosq; ipsos diligenti sistere examini; dumtaxat in his quae fiunt, superiores habeat charitas. Siue vestro iudicio locum quendam designare placuerit, in quo & quod nos conuenire, visitationis debitum implebimus, & quantum fieri potest, nostri experientiam offeremus, vt & praeterita curentur, & nullius deinceps calumniae locus relinquatur, per nos licebit, vt & hoc fiat: nam omnino, licet infirmam circumferamus carnem; tamen donec spirare datur, nostri est officij vt nihil omittamus eorum, quae ad Ecclesiarum Christi aedificationem pertinent.

XXIII. *Ne velitis igitur astutis nostrationibus hac, quam petimus, consolatione fraudare; ne in eam nos necessitatem constituatis, vt & aliis nostrum reuelare dolorem cogamur. Nam hactenus, vt scitis, fratres, maestitiam nostram in nobis ipsis contegimus, pudore prohibiti, quo minus consortibus nostris procul dissitis vestram erga nos abalienationem significemus; ne & illos tribulemus, & ijs, qui nos odio prosequuntur, gaudendi occasionem demus. Haec quidem solus tam, attamen ex omnium Cappadociae fratrum sententia scripsi, qui me & haec rogarunt, neq; enim tabellione ad vos vtar, sed viro in nullam. qui quaecunque per Epistolam assecuti non sumus, ratis ne vltra competentem mensuram sermonem extendamus, sua prudentia, quam ex gratia Dei habet, ipse sufficienter exequi valeat: Intimus autem desideratissimum ac religiosissimum fratrem & comministrum presbyterum nostrum Petrum: quem & in charitate complectimini, & cum pace ad nos, vt rerum secundarum sit nuncius, ante vestrum aduentum praemittere dignabimini.* hactenus Basilius, expectans & expetens adhuc, quod alijs literis efflagitarat, ab Ecclesia Romana mitti in Orientem Legatos.

XXIV. SIMVLTAS INTERORIENTALES ET OCCIDENTALES.

Quid autem ad haec rescripserint Damasus & alij Episcopi Occidentales, vel an rescripserint, haud apparet: illud quidem certius, eosdē minimè rescripsisse. nam quae anno sequenti ad Occidentales eiusdem Basilij datae sunt literae, eandem querelam ingeminant, nullas literas ab eis datas, nullosq; Legatos fuisse missos. Sane quidem nonnihil diffidentiae, ne dicam simultatis & odij (nam salua charitate, haec omnia actitata esse, Basilij modo recitatae literae indicant) inter Basilium & Occidentales intercessisse, certum est: vt licet inter eos communicatio ablata minime fuerit; vsum tamen eius, quousq; omnia exploratiora haberentur, fuisse intermissum, ex ijsdem ad eos Basilij literis possimus intelligere. Iam ante augurat⁹ haec ipse Basilius fuerat, ex eo tempore, quo edicto Valentis coeperunt Orientales Episcopi exulare, cum Gregorius Nyssenus ab Ecclesia pulsus est, vt eius literae ad Eusebium c datae significant, quibus postquā de exilio fratris & alijs egit, haec de Occidentalibus subdit:

c Bas. ep.

XXV. SVGILLATVR TVMOR... OCCIDENTALIS.

Etenim si Dominus sit nobis propitius, quali adminiculo indigemus? sin autem ira Dei permanserit, quale nobis auxilium ab Occidentalium supercilio & fastu aderit? qui veritatem neq; norunt, neque discere sustinent: verum falsis opinionibus praepediti, illa nunc faciunt, quae prius in Marcello patrarunt; nempe cum ijs qui veritatem ipsis annunciant, contendentes, haeresim autem per se ipsos stabilientes. Ego sane ipse absq; communi literarum figura volebam ad eorum antesignanum scribere: de Ecclesiasticis quidem nihil nisi per aenigmata: quoniam nec intelligunt nostratium veritatem, neq; viam qua possint addiscere, amplectuntur. In vniuersum hoc lucerus volebam significare, non per afflictiones oppressis humilitatemq; poenam esse irrogandam, neque dignitatem aestimandam superbiam; quod etiam solum peccatum Deum inimicum reddere sufficit. hucusque ipse. Caeterum ab hac sententia recessisse, hae ipsius ad Occidentales datae post haec literae officij plene aperte demonstrant: vt videas sanctissimos viros interdum impetu haud omnino in omnibus rationi cōsentaneo commoueri, & quod naturae est, facere; mox vero, quod virtutis est, eundem motum, antequam exiliat, carceribus coercere. Quaenam, rogo, officiosiores, animoq; submissiori à quouis scribi literae potuerunt, quam illae à Basilio datae postea ad Occidentales?

XXVI. NOVANTIVM ... ATIS ... VTCVNQVE ... ELVSA.

Sed plane maxima ex verbis Basilij instat obiectio: cuiusnam rei occasione, quaeve sint istae querelae ab ipso Basilio vtcunq; prolatae. Sunt haec magna consideratione peruestiganda, ac pariter expendenda. Quis enim nouantium haereticorum ista perlegens, non continuo & manu plaudet, exclamabitq;, Basilij sententia Occidentales omnes, ac potissimum ipsum Romanum Pontificem veritatis desertores haberi, atq; haereticis condemnari? At bona verba quaeso (vt Comici istud vsurpem) sed accommodatius hoc Euangelij d: *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.* & quidem non sine foenore. Ad hos isthaec clamorose & insulse obiectātes vno ictu penitus prosternendos atq; inscitiae insaniaeq; temeritatis arguendos, illud vnum sufficere posset argumentum, si dixerimus: Quonam pacto habuit Basilius re vera Occidentales omnes haereticos, si crebris, cum publicis, tum priuatis legationibus, atq; literis tam suis, quam Athanasij & aliorum procuratis, adeo auide, tantoque studio, dixerim & importune interpellarit, expetieritq; ipsorum opem, literas, & Legatos; & retardantes illos literis ardentioribus excitarit: cum alioqui haereticorum communio à Catholicis reijciatur etiam oblata? Sed perquiramus, quid sibi velint verba Basilij.

d Matth. 18.

XXVII. Quid est igitur, quod Basilius ait: *Vt olim factum est in*

causa Marcelli, Occidentales contendere cum his, qui annunciant veritatem, atq; heresim stabilire? Quod ad Marcellum cum Romæ, tum in Cõcilio Sardicensi absolutum spectat, satis ea sunto, quæ haud pridem & alias sæpe ante diximus, ne tædio legentium eadem crebrius repetamus: sed in eo, quod sequitur, versemur. In quibusnam, rogo, Occidentales altercantes cum ijs, qui veritatem annunciant, hæresim stabilire? Hæc est illa, lector, vetus controuersia inter Orientales & Occidentales de vocibus, substantia, & subsistentia, de qua fusius actũ est superius ex Actis Concilij Alexandrini anno Domini trecentesimo sexagesimo secundo, cum ex harum vocum diuerso modo facta interpretatione pars altera aduersariis impingeret Arianismum, Sabellianismi vero altera alteram redargueret: cum tamen (vt idem testatur Theologus a) ambæ partes id ipsum re vera sentirent, & æquè Catholicæ essent, prout S. Athanasio satis exploratum fuisse confirmat.

CONTROVERSIA DE HYPOSTASIS NOMINE.

a Greg. Nazian. orat. in laud. Athanasij.

XXIIX. Sed ex pluribus, quæ superius dicta sunt, hic satis erit repetere dumtaxat verba Gregorij Nazianzeni, quæ sic se habent: *Cum essentia vna & tres hypostases à nobis piè dicerentur, quod alterum diuinitatis naturam, alterum personarum trium proprietates declaret: ac simili quidem modo apud Romanos intelligeretur, cæterum ob linguæ illius angustiam, verborumq; inopiam, hypostasin ab essentia distinguere non possent, eamq; ob causam in illius locum, personarum adiunxissent nomen, ne tres substantias admittere viderentur. Quid tandem contigit? res profecto ridicula, vel potius miseranda. Diuersa fidei speciem præbuit leuis illa circa vocis sonum contentio. Hic deinde alij Sabellij errori adstipulari visi sunt, quod tres personas dicerent: alij impietatem amplecti visi sunt Arij, quod reiectis personis, tres hypostases nominarent: quorum vtrumq; pertinax contendendi studium effinxerat. Quid postea? Cum parua quadam (vt in contentione fieri solet) molestiæ causa semper accederet: eo tandem res adducta est, vt periculum esset, ne orbis terrarum fines vna cum syllabis à se inuicem distraherentur & abrumperentur, &c.* subdit de S. Athanasio eiusmodi ambarum partium sententiam peruestigante, & inter se eas simul conciliante. *Vtraq; parte,* inquit, *leniter & humaniter accersita, verborumq; sententia diligenter & accurate perpensa, postquam concordes reperit, nec quantum ad doctrinam quicquam inter se dissidentes; ita negotium transegit, vt nominum vsum ipsis concedens, rebus eos constringeret.* hæc Nazianzenus.

VERBORŨ, NON SENSVS DISCREPANTIA.

XXIX. Rursum vero quod apud Latinos (vt S. Augustinus b testatur) idem esset nomen hypostasis, quod substantiæ; ac dicere vnam vsiam & tres hypostases, nihil aliud esset, quam affirmare vnam essentiã & tres substantias; abhorruisse Latinos tradit ab hypostasis nomine, & tutius tres professos esse personas. Et hoc ipsum profecto est, quod S. Basilius vbi supra de Occidentalibus ait, quod veritatem ignorent, nec discere velint, vtpote qui haud facile admitterent nomen hypostasis, quasi eius vocis ignari. At licet Latini, callentes præsertim Græcas litteras, differentiam inter vsiam, substantiam, & hypostasim, id est subsistentiam, optime nossent: tamen quod apud ipsos Latinos (vt testatur Victorinus, & ita obtinuisse vsum loquendi affirmat S. Augustinus) idem esset hypostasis, quod substantia; scite quidẽ itemq; à noua voce abstinere satius iudicarunt: qua etsi vterentur, æquè penes Græcos scientes illud nomen apud Latinos pro substantia vsurpari, suspecti essent: quod docuit experimentum: nam de se, cum in Syriæ eremo S. Hieronymus ageret, ad Damasum scribens, sibi hæc his prope temporibus cõtigisse testatur c: *Nunc igitur,* inquit, *proh dolor, post Nicænam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arianorum Præsule* (hic erat Euzoius Episcopus Antiochenus) *& à Campensibus* (hi erant Catholici partis Meletij, sic dicti, vt vidimus, quod pulsi Antiochia in campis synaxes agerent, quibus Basilius communicabat) *nouellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui, quæso, ista Apostoli prodidere? Quis nouus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogamus: Quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi? Tres personas subsistentes, aiunt. Respondemus, non ita credere. Non sufficit sensus ipsum nomen efflagitant, quia nescio, quid veneni in syllabis latet. Clamamus: Si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia vocabula non edidicimus, hæretici iudicamur. Si quis autem hypostasim vsiam intelligens, nõ in tribus personis vnam hypostasim dicit, alienus à Christo est. Et sub hac confessione nobiscum pariter cauterio vnionis inurimur.* En quam perspicuè vides, lector, cuius rei causa vna cum S. Damaso Hieronymus in crimen hæresis adducebatur.

b Aug. de Trin. lib. 5. c. 8. 9.

HYPOSTASIS QVID APVD LATINOS.

c Hieron. epist. 57.

XXX. At quam iuste, id docet, quod subdit: *Tota sæcularium literarum schola nihil aliud hypostasin, nisi vsiam nouit: & quis rogo, ore sacrilego tres substantias prædicabit?* Et inferius: *Quisquis tria esse, hoc est, tres esse hypostases, id est, vsias dicit, sub nomine pietatis tres conatur naturas asserere. Si ita est, cur ab Arrio parietibus separamur perfidia copulati?* & paulo post: *Sufficiat nobis dicere, vnam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, coæquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, & si placet, vna teneatur. Nam bonæ suspicionis est, cum in eodem sensu verba dissentiunt: sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hypostases cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus: sed mihi credite, venenum sub melle latet: transfigurauit se angelus Satanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypostasin; & cum id, quod ipsi exponunt, habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid tam anxie vnum verbum tenent? quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credunt, vt interpretantur, non damno, quod retinent: si sic credo, &c.* Ecce tibi tanquam in tabula pictura, ex verbis rebusq; gestis S. Hieronymi, causa omnis Occidentalium, ipsiusq; Romani Pontificis Damasi ob oculos posita: iudica, quæso, quisquis es, num hæresis crimen iure objicerent illi Hieronymo, vel Basilius Occidentalibus omnibus, vel inscitiæ nomine ijdem iure redarguendi essent.

HYPOSTASIS NOMEN AMBIGVŨ ET SVSPECTVM.

XXXI. Accidit autem deinde, vt post editas à S. Basilio, Theodoreto, & alijs de nominis hypostasis interpretatione scriptiones, atq; agitatas ea de re controuersias, velut assidua confricatione, quod nouum, asperum, & ambiguũ videbatur nomen hypostasis, redditum fuerit tandem ex vsu iam vetus, lene, facile, atq; certum: vt vox hypostasis, æquè ac personæ, à Latinis omnibus intrepide secureq; fuerit vsurpata. At vero, vt demum his finem imponamus, re à Sancto Basilio accuratius considerata, tantum abest, vt Occidentales hæresis suspectos habuerit, vt eos solos puriores remansisse prædicet Orthodoxos vltimis literis ad ipsos anno sequenti datis; in quibus hæc verba leguntur d: *Cunctis mortalibus prædicamini, quod in fide illibati permanseritis, & Apostolicum depositum illæsum seruetis: non sic habent res nostræ, &c.* hæc Basilius: describemus autem eam Epistolam integram suo loco. En, quam probe, intueris, lector, sublimes illos Nouantium fluctus, cum ad littus veritatis adhæserint, in spumas graciles dissijci atq; resolui.

TANDEM NOMEN HYPOSTASIS RECEPTVM.

d Basil. epist. 3. in addit.

XXXII. At quid (dicet aliquis) cum idem S. Basilius erecti supercilij æquè insimulet Occidentales? Et alibi de Romana Ecclesia dicat: *Odi fastũ illius Ecclesiæ.* vtpote quæ ex dictis superius causis detrectaret Legatos in Orientem mittere, suppetias ferre, atq; demum pacificas litteras reddere? Condonandum quidem esse etiam sanctissimis viris afflictis animo, ærumnis pressis, oppressisq; densa molestiarum caligine, si in aliquod interdum verbum erumpant exorbitans, facile iudicabunt, qui præstantissimos illos Iob atque Hieremiam considerant, veniamq; puto concedent. Absit tamen omnino, vt in Basilium, dum fastum Romanæ exprobrat Ecclesiæ, in ipsum, inquã, maxime pium, maxime sanctum, illud Platonis in Cynicum calcantem ipsius fastum scomma retorqueam: *Sed maiori fastu.* quamuis Gregorius Nazianzenus de eodem Basilio testetur, ipsum fastus atque supercilij nomine ab alijs reprehensum: cum tamen ipse eum excusans, hæc dicat e: *Quid ad hæc nobis dicturi sunt, qui homini fastum superciliumq; obijciunt? iniqui sane & acerbi rerum huiusmodi iudices, &c.* At quod mireris, idem ipse Gregorius, qui modo Basilium ait fastus expertem, eumq; excusat & defendit, alibi tamen, cum ab eo inuitus Sasimis præficeretur Episcopus, non sine stomacho illum fastus insimulat, cum de eo sic ait f:

OBIECTIO DE FASTV DILVITVR.

e Greg. Nazian. or. in laud. Basil.

f Greg. Nazian. in carm. de vita sua.

——— Ante, summe vir, potius notem,
Tuumq; fastum, quem tibi inuexit thronus?

Ex quibus euidenter, lector, intelligis, quod nuper diximus, sanctorum quoque virorum animos interdum ex perturbatione, instar Solis alioqui semper effulgentis, ad breue temporis spatium pati deliquium. At de his hactenus.

XXXIII. Iam ad S. Hieronymum ad Damasum ex Syriæ eremo scribentem redeamus, & de tẽpore eius illuc accessus pariter peruestigemus. Hoc namq; anno, quo (vt dicemus) defuncto Magno Athanasio, dira persecutio exagitauit Ecclesiam Alexandrinam, totamque Æggyptum, ipsum Hieronymum ex Syriæ solitudine ad Ruffinum Ægyptum petentẽ, & monachos illic confessores inuisentem, scripsisse, literæ tunc ab eo datæ significant *a*. Sed quando illuc contigerit proficisci Ruffinum, vt ex ijs pariter intelligamus Hieronymi in eremo incolatum, exquiramus. Instituisse vero eiusmodi peregrinationem Ruffinum vna cum Melania Romana clarissima fœmina Hierosolymam, sed in Ægyptum primo ad inuisendos illic agentes sanctos monachos nauigasse, idem S. Hieronymus ad Florẽtium, necnon ad Ruffinum scribens *b*, duabus Epistolis declarauit, quas ex Syriæ solitudine dedit. accedunt his alij testes: confirmat enim *c* hoc ipsum de peregrinatione Ruffini cum Melania sanctus Paulinus in Epistola ad Seuerum, necnon Palladius de eadem Melania agens.

a Hieron. epist. 41.

MELANIÆ ET RVFFINI PEREGRINATIO.

b Hier. ep. 5. & 41.

c Paulin. epist. 9.

XXXIV. Quonam vero potissimum tempore eiusmodi Ruffini cum Melania peregrinatio acciderit, diuersæ ea de re reperiuntur sententiæ: nam Palladius *d* ipso exordio Valentis Imperij id factum esse, affirmare videtur: sed apud S. Hieronymi Chronicon anno decimo eiusdem Imperatoris hæc leguntur: *Melania nobilissima mulierum Romanarum & Marcellini quondam Consulis filia, vnico pratore tunc Vrbano filio derelicto, Hierosolymam nauigauit, vbi tantum virtutum præcipueq; humilitatis fuit miraculo, vt Thecle nomen acceperit.* hæc ibi. quæ intelligenda putamus, non cum primum Roma profecta est, sed cum ex Ægypto Hierosolymam peruenit. Nam quod spectat ad profectionem in Ægyptum cum ipsa Ruffini, necnon Palladij assertione constat Melaniã ac eius comites, viuente adhuc Athanasio fuisse Alexandriæ, quem liquet hoc ipso anno ex hac vita migrasse, vtique ante decimum Valentis annum eam cum suis in Ægyptum profectam esse, affirmare necesse est. Quod enim contigerit, ipso viuente adhuc S. Athanasio, Melaniam Alexandriã peruenisse, Palladius ex eo perspicuè demonstrare videtur, cum ait Melaniam ab ipso Athanasio donatam esse ouina pelle, quam dono acceperat à Macario abbate, ablata ipsi munere à leone pro gratiarum actione de catulis cæcis ab ipso luci redditis, cuius rei adeo admirandæ Ruffinus *e* historiam narrat: qui & ait, se præsentem fuisse, cum persecutio est illata monachis post Athanasij obitum ab Arianis: *Ea enim*, inquit, *quæ præsens vidi, loquor, & coram gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui.* hæc ipse. De eadem Melaniæ peregrinatione dum Palladius agit *f*, ait eam duce Isidoro eremum Ægypti lustrasse, & inter alios magni nominis monachos inuisisse Pambonem, eidemq; pro monachorum vsu donasse trecentas libras argenti. Cum aũt (q. diximus) tunc contigerit Hieronymum eam Epistolam scribere ad Ruffinum, cum ille inuiseret monachos persecutione vexatos (quod hoc ipso anno factum est post obitum Athanasij, de quo paulo post dicturi sumus) affirmandum esse videtur, hoc eodem quoq; anno à S. Hieronymo ad Ruffinum eas literas datas esse *g* vbi inter alia: *Audio te*, inquit, *Ægypti secreta penetrare, monachorum inuisere choros, & cælestem in terris circumire familiam.* & inferius: *Rursum suspensam voto nutante mentem, quidam Alexandrinus monachus, qui ad Ægyptios confessores & voluntate iam martyres pro plebis iamdudum fuerat transmissus obsequio, manifestius ad credulitatem nuncij auctor impulerat.* & paulo post: *Ruffinum Nitriæ esse, & ad beatum perrexisse Macarium, crebra commeantium multitudo referebat.* hæc ipse.

d Palla. in Lausi. c. 33.

MELANIA AB ATHA. DONATA PELLE OVINA.

e Ruffin. l. 2. c. 4.

f Pallad. in Lausia c. 2. Lipo. to. 3.

g Hieron. epist. 41.

XXXV. Quibus omnibus redditur manifestum, Melaniam cum Ruffino hoc anno, superstite adhuc Athanasio, Alexandriam peruenisse, & S. Hieronymum (vt dictum est) post Athanasij obitum, excitata hoc anno ab Arianis persecutione in Ecclesiam Alexandrinam & incolas eremi illam ad Ruffinum Epistolam conscripsisse ex Syriæ eremo, vbi agebat subægrotans, nam ait: *Ægrotum esse me doluit: & nisi me attenuati corporis vires quadam compede præpedissent, nec mediæ feruor æstatis, nec nauigantibus semper incertum mare pia cum festinatione gradienti valuisset obsistere.* hæc ipse. At de rebus magna laude dignis a Melania gestis eiusmodi persecutionis tempore, inferius sermo erit: hæc enim non ad insinuanda Acta Melaniæ atque Ruffini, sed ex eorundem peregrinationis tempore, incolatus tempus Hieronymi in eremo voluimus demonstrasse: etenim sic ex longe petitis sæpe contingit tempora reddi certa.

XXXVI. Quam autem diximus Melaniam cum Ruffino atque socijs ante obitum Athanasij certũ esse Alexandriam ex Vrbe venisse: quonam potissimum tempore id accidisse putandum? Si Palladio assenserimus affirmanti id factum circa exordia Valentis Imperij, ipsum Ruffinum *h* adiungere possemus adstipulatorem, vbi ait annis sex se Alexandriæ commoratum esse, & postea iterum ad aliquot dierum spacium illuc reuersum commorari contigisse: Sed hoc rursum dissuadet vt credamus, quod ex nuper citata Hieronymi Epistola ad Ruffinum inauditus antea & inopinatus aduentus eius in Ægyptum & quam recentissimus fuisse videtur, vt superius dictum est.

h Ruffin. ... Hieron. ...

XXXVII. Sed ad Hieronymi in Syriæ eremum accessum redeamus. Quando autem cõtigerit, vt ipse sic monasticæ vitæ arripuerit institutum, diligenti rerum ac temporum discussione peruestigandum est. Cæterum quod in re dubia & incerta versemur, nitendum est conìecturis, alijsq; argumentis, quantumlibet videri possint à longe petita: sic enim accidit sæpe per angustas rimulas perspicere, quæ indagatur solicite veritas. At quod ad hanc rem pertinet, haud assentiri possumus affirmanti *i*, Hieronymum cum Ruffino atque collegis itineris socijs primum Hierosolymam petiisse, inde vero inter se diuisos, Ruffinum in Ægyptum, Hieronymum autem in diuersas prouincias peregrinationem instituisse, atque illinc deserta Syriæ petiisse. Nam Ruffinum Roma recessisse cum Melania, profectumq; in Ægyptum, indeque Hierosolymam peruenisse, cum iam Sanctus Hieronymus in Syria monachus degeret; tum quæ superius dicta sunt, tum quæ dicẽtur inferius, perspicuè demonstrabunt. Ex peregrinatione vero ipsius Hieronymi à se descripta possumus pariter intelligere tempus ipsius ex Occidente in Orientem migrationis: ad Ruffinum enim, cum ille iam peruenisset in Ægyptum, ex eremo Syriæ scribit *k*, se primo profectum in Thraciam, inde in Pontum atque Bithyniam, postea in Galatiã & Cappadociam, deinde per Ciliciam in Syriam descẽdisse, vbi consedit in solitudine monachus. hic totius eius est peregrinationis periodus, vna cum fidissimis comitibus Euagrio presbytero Antiocheno, Innocentio, Heliodoro, &, vt ait, cum Hyla S. Melanij famulo.

i Marian. Victor. in S. Hieron.

k ... epist.

XXXVIII. At quod primum ad Euagrium Antiochenum spectat, hunc insigniter eruditum diximus iam superius temporibus Iuliani Apostatæ, eumque vna cum Sancto Eusebio Episcopo Vercellensi in Occidentem venisse, idq; testificatione S. Basilij de eo ita testãtis in Epistola ad Eusebium Samosatenum *l*, vbi ait ipsum redeuntem ex Italia ad se literas attulisse. Cum igitur reperiamus Euagrium indiuiduum comitem fuisse Sancti Hieronymi: æquè etiam cum eo Hieronymum peregrinatum ex Occidente in Cappadociam, par est credere, cum de se tradat ipse Hieronymus, cum eo profectum esse in Cappadociam. Hæc igitur vt asseramus, eadem certa Hieronymi atque Euagrij in Cappadociam peregrinatio persuadet. huncque ipsum Euagrium, de quo Sanctus Basilius meminit, eundem esse cum Euagrio Hieronymi socio atque comite, cum nomen, tum munus presbyte-

l Basil. ...

ij, cum patria, nempe Antiochia, vt e nouissimo locus ipse, vnde venit; nimirum ex Italia, æquè demonstrauit: eundemq; Euagrium illum esse, qui egregiam illam nauauerat operam Mediolani aduersus Auxentium, de quo ad vnum ex comitibus Innocentium *a* ante Hieronymus scripserat, nos suo loco retulimus.

a Hier. ep. 49.

XXXIX. Quando autem acciderit Euagrium ad S. Basilium in Cappadociam peruenisse, ex eadē Basilij Epistola possumus intelligere: qua, antequam de Euagrio faciat mētionem, de vehementi morbo, in quem tunc inciderat, agit, cum ait *b*: *Quinquaginta his diebus æger decubui, quibus mihi sedulo assuit dilectus & omnium studiosissimus frater noster & cooperator noster Elpidius. Multum enim febre consumptus, penuria nutrientis materia, arida hac carne seu lucernarum papyro circumdatus, marcida longaq; ægritudine laboraui: antiquum vulnus huic accedens, à cibo me abstraxit, oculis somnum ademit, tandem morti & vitæ confinem me effecit, tantum viuere permittens, quantum ad dolorem sentiendum opus est.* hæc & alia plura de eadem corporis infirmitate Basilius, quam ei contigisse superius diximus anno, quo creatus est Cæsareæ Episcopus, qui numeratur Domini trecentesimus septuagesimus: quo pariter diximus Hieronymum cum eodem Euagrio & aliis sociis deuenisse in Syriam, inde vero eiusdem prouinciæ deserta petiisse, non ante (mea sententia) annum Domini trecētesimum septuagesimum primum: quod quidem & insinuare videntur citatæ eiusdem superius literæ ad Ruffinum. Ex his igitur inducimur, vt credamus præsentem annum esse secundū eius in eremo incolatus. Quonam autem suadente, Hieronymus ad habitandum Syriæ eremum elegerit, paulo post dicturi sumus.

b Bas. ep. 8.

QUANDO EVAGR. ET HIERON. IN CAPPADOCIAM PROFECTI.

XL. Decens est enim, vt antea tanti Patris hic summatim in hanc diem vitæ cursum recēseamus, ex suis ipsius scriptis elicitū. Natus est Stridone oppido in Dalmatia, honestis quidem parētibus & substantiis haud infimis, quas postea pro ædificatione monasterij per Paulinianum fratrem distraxit *c*: non enim de seipso, sed de voluptuosis clericis atque monachis, ex persona tamen sua illa ait *d*: *Natus in paupere domo, & in tugurio rusticano, qui vix milio & cibario pane rugientem saturare poteram ventrem, nunc similam & mella fastidio, &c.* Bonosum habuit collactaneum *e*, & cum eodem coaluit in liberalibus disciplinis, prædiuite adolescente: à puero n. excolendus bonis literis traditus est præceptori: de quo ipse *f*: *Memini me puerum cursitasse per cellulas seruulorum, diem feriatum duxisse lusibus, & ad Orbilium sæuientem de auia sinu tractum esse captiuum.* Romam veniens cum eodem ipsius gentili Bonoso, Donatum audiuit, ipsum enim suum nominat *g* præceptorem; tum, vt ipse tradit *h*, scholastico more lusit in controuersiis declamandis. Ibi adulta ætate sacro Baptismo initiatus *i* est: quo suscepto, paulo solutiorem vitam, quam gesserat, cōtinuo emendauit: nam priori amissa corporis integritate, secundam quam vocat continētiam post baptismum seruauit imaculatam *k*. Totus piis officiis deditus vna cum eiusdē instituti sodalibus, singulis diebus Dominicis (vt ipse tradit *l*) inuisebat in subterraneis cœmeteriis reliquias sanctorum martyrum. Nihilque cæteris diebus otij sibi relinquens, totus erat in describendis libris: sic enim Bibliothecam Romæ summo studio atque labore sibi confecisse testatur *m*. In Gallias post hæc peregrinatus cum ipso Bonoso, eadem siti librorum, Treueris Sancti Hilarij libros de Synodis manu sua descripsit, aliosque ibi positos antiquos codices, vsus opera amicorum, atq; inter alios Florentij, describendos curauit *n*.

HIERONYMI PRIMORDIA.

c Hier. ep. 26
d Hier. ep. 2
e Hier. ep. 42
f Hier. Adu. Ruffin.
g Hier. in ... Cont. ...
h Hier. l. 1. ... Pelag.
i ... ep. ad ... 2.
k Hier. ep. 47
l Hier. ... lib. ... Ionan.
m Hier. ... c. 40
n Hier. ep. ...

XLI. Contigit autem post hęc, vt qui semel peregrinari cœperat, proficisci quoq; in Orientem, in animum induxerit, id quidem tum eruditionis, tum etiam religionis causa, vt ex his, quæ gessit, inspicere licet. Porro peregrinationis eius quæ remanent vestigia assectantes, dicimus eū cum Bonoso comite è Galliis reuertentē, Aquileiam peruenisse, consedisseq; ibi aliquo temporis spatio fruiturus consortio sanctissimorum virorum, nimirum S. Valeriani eius ciuitatis post Fortunatianum Episcopi, Heliodori, Nepotiani, Ruffini, Chromatij, Iouini, Eusebij, Bonosi, Florentij, Nicææ subdiaconi, Chrysogoni monachi. ad quos omnes intimæ necessitudinis testes eiusdem Hieronymi *o* literæ extant.

o Hier. ep. 41. 42. 43. 44

XLII. Summa quidem laude florebat tum Aquileiensis Ecclesia, vbi extincto Fortunatiano Episcopo Arianæ sectæ fautore, eam Arianorum labe fœdatam Valerianus vir sanctissimus ab omni prorsus impietatis fæce purgauit, vt idem Sanctus Hieronymus tradit *p*, adscitisq; ad officia Ecclesiastica viris optimis ac eruditis, sic claruit, vt de eis ipse Hieronymus in Chronico ita dignè meminerit: *Aquileienses clerici, quasi chorus beatorum habentur.* per quos omne Ariani quondam dogmatis *q* virus exclusum est. sed & quod qui ibi erant clerici, essent & monachi, hoc præconio ex ijsdem tres potissimum laudantur in Chronico, cum ait: * *Florentius, Bonosus, & Ruffinus insignes monachi habentur: ex quibus Florentius tam misericors in egenos fuit, vt vulgo Pater pauperum nominatus esset.* ab hoc adiutum Heliodorum in Orientem peregrinationem confecisse, eiusq; expensis Hieronymum complures libros exscribendos curasse, eiusdem literæ ad eum datæ *r* significant, quibus rursus eiusdem viri misericordia erga pauperes commendatur illis potissimum verbis: *Prætermitto innumerabiles, in quibus Christum sustentasti, pauisti, vestisti, visitasti &c.* Horum igitur suauissima consuetudine aliquantisper detentus est S. Hieronymus Aquileiæ, cum inde recedere cogitur nescio quo improuiso rerum euentu, vt ipse ex eremo ad Ruffinum scribens testatur verbis illis *s*: *Postquam me à tuo latere subitus turbo conuulsit postquam glutino charitatis hærentem impia distraxit auulsio, &c.* Tunc Aquileia recedens, in Dalmatiam patrium solum veniens, sororum iuuenculam ætatis lubrico lapsam; primum viro maximè pio Iuliano diacono, qui eam ad meliorem frugem restituit, deinde etiam per literas Chromatio commendauit *t*. Post hæc autē vna cum dictis supra comitibus recensitas prouincias peragrauit, nempe Thraciam, Pontum, Bithyniam, Galatiam, Cappadociam, Ciliciam, atque Syriam, vbi cum Euagrio Antiocheno in via comite, Antiochiæ consedit.

ECCLESIA AQUILEIENSIS FLORENTISS.
p Hier. ep. 43.
q Hieron. ep. 41.
** Florentinus.*
r Hieron. ep. 3. 6.
s Hier. ep. 41
t Hier. ep. 37. & 43.

XLIII. Erat Euagrius prædiues ac nobilis, dominusq; villæ, Maronia dictæ, vbi aliquando agens Hieronymus cum eodem Euagrio, nactus ibi sanctissimum illum Malchum monachum, totius vitæ ipsius cursum, quam postea factus senex cōscripsit, accepit: testatur id quidem Hieronymus ipse, cum ait *u*: *Maronia triginta fere milibus ab Antiochia vrbe Syriæ haud grādus ad Orientem distat viculus: hic post multos vel dominos, vel patronos, dum ego adolescentulus morarer in Syria, ad Papæ Euagrij necessarij mei possessionem deuolutus est. quem idcirco nunc nominaui, vt ostenderem, vnde nossem, quod scripturus sum.* nominat Hieronymus Euagrium Papam, quod cum ipse senex ea scriberet, iam ipse Euagrius factus fuerat (vt suo loco dicemus) Episcopus Antiochenus. post vero descriptam egregiè vitam Malchi, ista ad postremum: *Hæc, inquit, mihi senex Malchus adolescentulo retulit, hæc ego vobis narraui senex, & castis historiam castitatis expono.* quo plane Malchi exemplo, & aliorum plurimorum monachorum, quibus (vt vidimus) Syria tunc florebat, incaluit cor eius ad consectandum vitæ monasticæ institutum: cum & ad Theodosium magni nominis virum, & alios præclaros anachoretas literas *x* dedit, petens eorum precibus solui vinculis sæculi, vbi hæc inter alia: *Nunc vestrūm est, vt voluntatem sequatur effectus: meum est, vt velim: obsecrationum vestrarum est, vt quod velim, & possim.* Inter hæc temporis spatia, cum quid esset decernendum de statu suo, DEVM seruosque DEI ita consuleret, agens Antiochiæ docentem audiuit Apollinarem, de quo ipse ad Pammachium *y*: *Apollinarem Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in sanctis Scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi.* hæc ipse. Porro cum (vt superius dictum est) Apollinaris nondum perfectè cognitus, neque damnatus esset, licenter docebat, audiebaturque licentius.

u Hieron. in vita Malchi.
QUID HIERON. ANTIOCHIÆ.
x Hieron. ep. 38.
y Hieron. ep. 65.

XLIV. Quod autem ad Theodosium anachoretam spectat,

HIERON. CVLTOR EREMI FACTVS

a Theod. in Philoth. c. 10.

cuius precibus adiutus S. Hieronymus monasticæ vitæ arduum institutum animo ardenti arripuit: idem ille est, qui hoc tempore in iis regionibus egregia clatuit sanctitate: cuius res præclare gestas Theodoretus *a* conscripsit, eumque patria Antiochenum, eo sanctitatis peruenisse tradit, vt nautæ, eius nomine inuocato, tempestatem maris ingruentem sedarent: quem Antiochiæ defunctum affirmat, sepulturaque sanctorum honorifice tumulatum. De loco vero à S. Hieronymo in Syriæ solitudine ad habitandum delecto, ad Chromatium scribens *b*, ita ipse meminit: *In ea eremi parte delatæ sunt*, tuæ scilicet literæ, *quæ inter Syros & Sarracenos vastum limitem ducit*. eadem habet ad Florentium *c*. Chalcidis prouinciæ ea erat (vt alibi *d* ipse testatur) solitudo. Fuere eius comites Innocentius atque Hylas, accessitque postea Heliodorus. His omnibus Euagrius Antiochenus cuncta necessaria ministrabat *e*, cuius & eius impensis Hieronymo ad scribendos libros suppeditati sunt antiquarij: illis enim se ibi abundasse testatur *f*: eiusdemque Euagrij opera, literæ, quæ diuersis ex locis Antiochiam efferebantur, eidem reddebantur, vicissimque ad alios mittendæ ab ipso ille accipiebat.

b Hier. epist. 43.
c Hier. ep. 6.
d Hier. præfat. in Abdiam.
e Hier. ep. 41. 43.
f Hier. ep. 6.

XLV. Sed rebus in hunc modũ probe dispositis, illud funestum in primis accidit, vt dulcissimo comite Innocentio morte extincto priuaretur *g*, Heliodorusque cito recesserit *h*, spe tamẽ redeundi: ipse vero crebris laboraret corporis *i* infirmitatib. quod sæpe queritur ad diuersos amicos scribens *k*. Quas insuper præter hæc passus sit impugnationes dæmonum, & quæ eum exercuerint prœlia carnis, hic retexam ex eadẽ Epistola ad Eustochiũ *l*: *O quoties ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta Solis ardoribus horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse delitiis! Sedebam solus, qui amaritudine plenus eram: horrebant sacco membra deformia, & squallidum cutis situm Æthiopicæ carnis obduxerat: quotidie lachrymæ, quotidie gemitus; & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. De cibis vero & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaueram, scorpionum tantum socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum: pallebant ora ieiuniis, & mens desideriis æstuabat in frigido corpore, & ante hominem sua iam carne præmortuum sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Iesu iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inedia subiugabam. Non erubesco confiteri infelicitatis meæ miseriam, quin potius plango me non esse, quod fuerim. Memini me clamantem diem crebro iunxisse cum nocte, nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam rediret, Domino increpante, tranquillitas. Ipsam quoque cellulã meam, quasi cogitationum mearum consciam pertimescebam: & mihimet iratus & rigidus solus deserta penetrabam, & sicubi concaua vallium, aspera montium, rupium prærupta cernebam, ibi meæ orationis locus, ibi illud miserrimæ carnis ergastulum: &, vt ipse testis est Dominus post multas lachrymas, post cælo inhærentes oculos nonnunquã videbar mihi interesse agminibus Angelorum, & lætus gaudensque, dicebam m: Post te in odorem vnguentorum tuorum currimus.* hactenus ipse.

g Hier. ep. 41.
h Hier. ep. 137.
i Hier. ep. 5.
k Hier. ep. 37. 41.
l Hier. ep. 22.

HIERON. QVÆ SIT PASSVS IN EREMO.

m Cant. 1.

XLVI. Verum nõ ieiunia solum, aliasque afflictationes ad carnis impetus infrenandos adhibebat, sed & iuge studiũ literarum: vnde ipse ad Rusticum scribens, hæc ait *n*: *Dum essem iuuenis & solitudinis me deserta vallarent, incentiua vitiorum, ardoremque naturæ ferre non poteram: quem cum crebris ieiuniis frangerem, mens tamen cogitationibus æstuabat; ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in disciplinam dedi, vt post Quintiliani acumina, Ciceronis fluuios, grauitatemque Frontonis, & lenitatem Plinij, alphabetum discerem, & stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperauerim, quoties cessauerim, & contentione discendi rursus inceperim, testis est conscientia tam mea qui passus sum, quã eorum, qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Deo meo, quod de amaro semine literarum dulces fructus carpo.* hæc ipse.

n Hier. ep. 4.

HIER. IN EREMO VACAT LITERIS HEBRAICIS.

XLVII. Ex multis vero ærumnis, quibus ibi grauiter afflictatus est, illæ quidẽ ibi maximæ visæ sunt; quod Occidentalis ipse homo, collegis parum cognitus, suspectæ illis fidei haberetur: cumque scissa esset schismate Ecclesia Antiochena, totaque illa prouincia, ipse pariter inuitaretur in schisma, atque cogeretur alteri saltem partium inhærere, siue Paulini, siue Meletij, Orthodoxis ambobus Episcopis, aliis cum Paulino cõmunicare ipsi suadentibus, cum Meletio aliis, aliis insuper cum Vitale antesignano hæresis Apollinaris, magnumque etiam illi à Syriæ monachis factum est negotium (vt diximus) ob nomen hypostasis: cum ipse tunc his vallatus angustiis, quid acturus esset, consulit Romanum Pontificem Damasum *o*, quem hisce primum vocibus interpellat:

HIERON. SCHISMATICIS IN DIVERSA DISTRAHITVR.

o Hier. ep.

XLVIII. *Quoniam vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam Domini tunicam & desuper textam minutatim per frusta discerpit, & Christi vineam exterminant q vulpes, vt inter lacus contritos, qui aquam non habent r, difficile, vbi fons signatus & hortus ille conclusus sit s, possit intelligi: Ideo mihi cathedram Petri, & fidem Apostolico ore laudatam censui consulendam, inde nunc meæ animæ postulans cibum, vnde olim Christi vestimenta suscepi. Neque vero tanta vastitas elementi liquentis, & interiacens longitudo terrarum, me à pretiosa margarita potuit inquisitione prohibere. Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & t aquilæ: profligato à sobole mala patrimonio, apud vos solos incorrupta patrum seruatur hæreditas. Ibi cæspite terra fæcundo dominici seminis puritatem centeno fructu refert: hic obruta sulcis frumenta in lolium auenasque degenerant. Nunc in Occidente Sol iustitiæ oritur, in Oriente autem Lucifer ille, qui ceciderat, supra sidera u posuit thronum suum. Vos x estis lux mundi, vos sal terræ. Vos aurea vasa & argentea: hic testacea vasa vel lignea virgam ferream & æternum opperiantur incendium. Quanquam igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas. A Sacerdote victimam salutis, à pastore præsidium ouis flagito. Facessat inuidia, Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris & discipulo Crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio y. Quicunque extra hanc domum agnum comederit z, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit, regnante diluuio. Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinem commigraui, quæ Syriam iuncto barbariæ fine disterminat, nec possum sanctum Domini, tot interiacentibus spatiis, à sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos Ægyptios confessores sequor, & sub onerariis nauibus parua nauicula delitesco. Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. &c.* quæ enim subdit post hæc de controuersia vocis hypostasis, iam superius sunt recitata. Rogat demum, vt cuinam illarum trium sectarum auctoribus communicare debeat, litteris significet Antiochiam ad Euagrium dandis.

HIER. CONSVLIT DAMAS. CVM QVO DEBEAT ANTIOCHIÆ COMMVNICARE.

p Ioan. 19.
q Cant. 1.
r Hier. 2.
s Cant. 4.
t Luc. 17.
u Isai. 14.
x Matt. 5.
y Matth. 16.
z Exod. 12.

XLIX. Quod autem diu expectans, nondum tamen cui communicare deberet, Damasi responsum acciperet, atque interim factio schismaticorum magis magisque ipsum vrgeret: rursus ad eundem Romanum Pontificem eodem argumento literas dedit *a*, quibus hæc inter alia: *Ita me incessabilis inimicus post tergum secutus est, vt maiora in solitudine bella, nunc patiar. Hinc præsidiis fulta mundi Ariana rabies fremit: hinc in tres partes scissa Ecclesia ad se rapere me festinat. Monachorum circa manentium antiqua in me surgit auctoritas. Ego interim clamito: Si quis cathedræ Petri iungitur, meus est. Meletius, Vitalis, atque Paulinus, tibi hærere se, dicunt. Possem credere, si hoc vnus assereret: nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam per Crucem Domini, per necessarium fidei nostræ decus, per passionem* CHRISTI, *vt qui Apostolos honore sequeris, sequaris & merito. Ita in solio cum duodecim iudicaturus sedeas: ita te alius senem cum Petro cingat: ita municipatum cæli cum Paulo consequaris, vt mihi literis tuis, apud quem in Syria debeam communicare, significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est.* hæc ad Damasum Hieronymus: at non hoc anno, sed saltem post biennium ambæ hæ scriptæ sunt à Hieronymo Epistolæ ad Damasum, nimirum, cum iam Sanctus Ambrosius creatus fuisset Episcopus; nam in superiori ad Damasum Epistola meminit de Auxentio atque Ambrosio, quem constat anno vndecimo

a Hieron. epist. 58.

RVRSVS SCRIBIT HIER. AD DAMAS.

Valentiniani fuisse factum Episcopum, post sequentem videlicet annum, de quo suo loco dicturi sumus.

L. Quid autem adhæc responderit Damasus, licet literæ eius non extent; tamen ex multis constat ipsum respondisse, vt cum Paulino communicaret. Id quidem primo ex eo redditur manifestum, quod idem S. Hieronymus ab eodem presbyter ordinari voluit: quod certe minime facere ausus fuisset, nisi scisset Romanum illi Pontificem literis pacificis communicare. Rursum vero ex his, quæ sanctus Basilius ad Terentium scribit *a*, liquet Damasum ad Orientales dedisse literas pro Paulino, nam ait: *Super istam autem famam iterum apprehendit nos auditus, quod & fratres, qui cum Paulino constituti sunt, colloquuntur aliqua tuæ celsitudini de ea, quæ nobiscum est, vnitione: nos autem dico partis hominis Dei Meletij Episcopi.* * *Quos audio & literas nunc Occidentales alium circumferre, præcipientes eos alium habere Episcopum Antiochenæ Ecclesiæ, reijcientes admirabilem Episcopum veræ Dei Ecclesiæ Meletium. Et non admiror istud. Quidam enim omnimodo ignorant ea, quæ in istis sunt partibus: quidam autem etsi videntur scire, concertando magis, quam veritatem dicendo, eis referunt. Et illos quidem nihil mirum est aut ignorare veritatem, aut occultare causam, propter quam ad scribendum Paulino perductus est beatissimus Episcopus Athanasius. Tuam autem perfectionem ibi agentem, quæ postea sub principatu Iouiani inter Episcopos facta sunt, integre referre rogamus, vt ab ipsis quæ facta sunt, discas. Verumtamen quia nullum accusamus, oramus autem magis ad omnes habere charitatem, & maxime ad domesticos fidei: congratulamur iis, qui apportauerunt de Roma literas, & si magnam aliquam & venerabilem habent eorum testificationem, & oramus illam veram esse, & ex operibus ipsis confirmari. Non autem propter hoc possumus nobismet ipsis aliquando suadere, quia Meletium ignoremus, vt aut eam, quæ sub ipso est, Ecclesiam obliuiscamur, aut inquisitiones, pro quibus ab initio dissensio facta est, minimas arbitremur, aut putemus modicam habere differentiam ad eam, quæ de pietate est intentionem.* hæc Basilius de his quæ spectant ad causam Meletii.

CVM QVO COMMVNICANDVM DAMASVS SENSERIT. (*margin, partly illegible*)

a Extat in post edit. Basiliana ante censura. epistolas.

PAVLINVS PRAFERTVR MELETIO.

LI. Ex his in primis videas Athanasii cum Paulino communione persuasum inductumq; Romanum Pontificem cum eodem Paulino communicasse. Quod autem expetat à Terentio perquiri mittique ad se Acta Concilii Antiocheni sub Iouiano: illã puto causam, quod in eo Concilio cognitus fuit Meletius eius Ecclesiæ Episcopus, in cuius Synodali epistola primo loco ille subscriptus habetur *b*. Vides ex his etiam Basilii modestiam, qui licet eidem plurimum deferret Meletio, excusat tamen iudicium de Paulino Romæ prolatum, nimirum haud vera illuc de Meletio esse perlata. Cæterum non sic exclusus Meletius & Paulinus receptus fuisse videtur, vt tamen Meletio communicantes, anathematis damnatiõne ferirentur, & ita extorres fierent ab ecclesia: id quidem haud Basilius tacuisset, cuius sententia in primis veniret ipse damnandus: imo nec Meletius ipse, licet priuatus sede illa, fuit sententia Damasi excommunicatus, vtpote vir Catholicus probe notus, deque Catholica veritate optime meritus.

b Socr. li. 3. c. 21. & Sozom. lib. 6. c. 4.

QVALIS FVERIT SENTENTIA DAMASI PAPÆ DE MELETIO.

LII. Sed quid accidit? Cum omnes ferme Orientales Episcopi Catholicæ religionis reperirentur studere Meletio, atque auersari Paulinum, indigneque ferre, Episcopum ob fidem Catholicam sæpe exulem, post immensos perfunctos labores ignominiose sede priuari, resque iam eo statu reposita esset, vt non nisi magno scandalo, quæ decreta fuerant, perfici possent: placuit, & quidem puto assentiente, vel saltem ratum habente ipso Romano Pontifice, vt amicabili transactione inter eos intercedente, res ita componeretur, vt sic ambo sederent, regens quisque illorum gregem sibi subiectum, vt tamen alterutro ex hac vita migrante, nullo ei substituto alio Episcopo successore, qui superesset alteri, solus vniuersam illam curaret Ecclesiam: quando autem id fieri contigerit, suo loco dicetur ex Socrate *c*, atque Sozomeno *d*, refelleturque Theodoreti commentum. Porro Hieronymus postea admonitus literis Damasi Papæ, Paulini communionem amplexus est, cui & inhærebat Euagrius eius pernecessarius, & eiusdem Paulini deinde in sede successor.

TRANSACTVM INTER MELETIVM ET PAVLIN.

c Socr. lib. 5. cap. 5.
d Sozom. li. 7. c. 3.

LIII. Quid autem ad eundem sanctum Hieronymum de tribus hypostasibus exquirentem Damasus Papa rescripserit, licet eius non extent literæ; tamen non nisi ex sententia eiusdem Hieronymi respondisse videtur, nempe confitendum tres in Trinitate personas, tacendumque nomen hypostasis: id sane assequi possumus ex Cyrillo Alexandrino Episcopo inter alia ita scribente ad Acacium *e*: *Quod beato Paulino accidit, qui detrectabat tres dicere hypostases, diserte cum virtute & veritate eadem sentiens ac tractans. Adhæsit autem Occidentalibus Deo dilectissimis Episcopis: propterea quod angustior est Romana lingua, quam quæ iuxta nostram Græcorum phrasin tres hypostases dicere queat. Verum quoniam nos omnes, qui Ecclesiæ Dei & condolere & compati possumus, magno æstimare debemus, si vox illa expresse pronunciata reprimi possit, ne occasio detur iis, qui ad hoc parati sunt, vt Ecclesiam Dei diuidant ac scindant, &c.* hæc Cyrillus, plane docens eam Occidentalium de tacendo hypostasis nomine fuisse sententiam, quam ipse Paulinus ex eorum præscripto fuerit amplexatus. Verum (vt dictum est superius) cum ex pluribus Orientalium scriptionibus innotesceret, nomen hypostasis nullam in eo pronunciando habere fallaciã, sicut à Græcis, ita quoq; à Latinis susceptum esse, atq; vsu frequentatum appareret, adeo vt vox Græca in Latinitatem frequẽti vsu transierit.

QVID DE TRIB. HYPOSTASIBVS DAMASVS.

e Cyr. Alexan. ep. 15.

LIV. Cæterum etsi Meletius laude dignissimus haberetur, cui merito fauissent magni nominis Orientales Episcopi; tamen eo absente his temporibus, exule (vt vidimus) causa fidei, illi, qui ab eo dicti sunt Antiochiæ Meletiani illa quidem culpa minime caruere, cum vt præstarent viribus, pollerentque multitudine, coniunxerunt se Tarsensibus, sic dictis, hæreticis: Erant hi Semiariani à Siluano *f* ipsorum Episcopo ita instituti, qui cum horrere Arianos profiterentur, confitentes in Dei filio diuinam substantiam, nolebant tamen cum Orthodoxis asserere eius consubstantialitatem, iis de causis, quæ superius sunt memoratæ. Attamen non omnes, qui Meletio communicabant cum Meletianis pariter iuncti cum Tarsensibus participationem habebant. siquidem sanctus Basilius exhortebat Tarsenses hæreticos: hinc illa eius deploratio de Tarsensi ciuitate ab hæreticis occupata, vt suo loco superius dictum est. Porro licet sic diuisi inter se essent Catholici Antiocheni; in eo tamen haud inuiti conueniebant in vnum, vt Euzoium illic Episcopum Arianum execrarentur, qui pulso olim Meletio ab Arianis fauore Imperatoris fuerat institutus ipsorum Antistes, de quo Gregorius Nyssenus *g*: *Iam*, inquit, *multum temporis intercesserat, cum quidam adulerandi animo immaculatum lectum coniugalem aggreditur, sed sponsa non poterat corrumpi, &c.* de hæretico enim illic instituto Episcopo ipsum intelligere, quæ subdit ibi, significant.

MELETIANI IVNCTI TARSENSIBVS.

f Sozom. lib. 6. c. 4.

g Gregor. Nyss. orat. in fun. Meletij.

LV. Sed de rebus Antiochenis hactenus: redeamus ad sanctum Hieronymum in eiusmodi prouinciæ eremo commorantem; recenseamusque eius illic lucubrationes elaboratas. Cœpit ibi primum ipse sui experiri vires ingenii, atque vt pullus aquilæ primo volatu celsa petens, culmẽ propheticæ eminentiæ ausus est penetrare, cui tamen ætate grandiori subliniora scandenti, humilia sunt visa, ita vt illa ante elucubrata omnino despexerit, posterioribus priora emendans. Fuit hic Commentarius in Abdiam Prophetam, quem cum iuuenis elaborasset, erubuit postea senex audiens per Italiam circumferri, quem obliuione putabat esse deletum. Scripserat illum priorem hoc, puto, vel sequenti anno, quo dictam ad Ruffinum dedit epistolam, cum Heliodorum ad se venisse testatur *h*, antequam ille recederet, quem haud diu ibi cõmoratum esse constat, ait enim in eiusdem Commentarii præfatione ad Pammachium *i*: *Hoc illud tempus, mi Pammachi, ac luce dulcior, quo egressi scholam rhetorum diuerso studio ferebamur: quando ego & Heliodorus carissimus pariter habitare solitudinem Syriæ Chalcidis nitebamur.* hæc ipse.

HIERONYMVS PRIMVM SCRIPSIT SVPER ABDIAM.

h Hieron. epist. 41.

i Hieron. præfat. in Abdiam.

LVI. Quotennis autem tunc S. Hieronymus esset, idem plane ibidem supra declarat, vbi ait: *Quanto magis ego, qui nec dũ ad ætatem perfecti viri & in mensuram Christi veni, mereri debeo veniam*, & inferius, tot annis postea, quot habebat, quãdo

ipse scripserat, allatum ad se ab Italia tradit exemplar, nempe triginta: nam paulo post: *Nec dissimulo, per hosce triginta annos in eius opere me hoc labore sudasse.* sicq; videat ex verbis ipsius S. Hieronymi illum elici sensum, iam natum annos triginta illa scripsisse, post annos vero item triginta eadē correxisse, nēpe sexagesimo ætatis anno, Christi vero circa quadringentesimum secundum. Nec est, quod alius sensus accommodari possit Hieronymi verbis, cuius testificatione *a* cōstat, anno quartodecimo Theodosii Imperatoris nondum edidisse secundā in Abdiam interpretationem. His insuper consentiunt, quæ idem in fine eiusdem posterioris Commentarii in Abdiam ita habet: *In hoc Propheta & adolescentuli lusimus, & senes præsumpsimus.* adeo vt omnis prorsus ambiguitas auferatur, ne quis vel possit existimare anno trigesimo ætatis secundam ipsum edidisse in Abdiam interpretationē, sed re vera post annos triginta à prima elaborasse secundam: quot enim annos natus erat, cum iam priorē elucubrarat, tot sane annis postea interlapsis (vt ait *b*) posteriorem elaborauit.

a Hier. de script. eccl. & præfat. in Amos.

b Hier. præfat. in Abdiam.

LVII. DE HIERONYMI ÆTATE DISCEPTATIO

At quorsum, dices, tam exacta de Hieronymi ætate, cum primo in Abdiam Commentarios scripsit, temporis exploratio? Haud quidem intelliges otiose susceptam, si de ætate Hieronymi diuersas consideres diuersorum sententias, easdemque longe à verbis eius abhorrentes. Vt in primis cum testetur S. Prosper in Chronico S. Hieronymum diem obiisse Theodosio iuniore nouum, & Cōstantio tertium Coss. (est is annus Domini quadringentesimus vigesimus) addatque eum tunc fuisse ætatis annorum nonaginta vnius: ea ratione dicendum esset, hoc anno Domini trecentesimo septuagesimo secundo peruenisse iam ad annum ætatis suæ quadragesimum tertium. At quo modo hæc concilies cum pluribus eiusdem Hieronymi locis citatis superius & aliis inferius adducendis, quibus se adolescentem, vel adolescentulum sæpe nominat? Quod si cum aliis dixeris Hieronymum peruenisse ad annos ætatis nonaginta octo vel nouem: iam hoc tempore quinquagenarium ipsum constitues. Sed plane & hallucinati sunt iidem, dum habent *c*, ipsum decessisse anno duodecimo Honorii Imperatoris, qui est annus Domini quadringentesimus septimus. qua ratione illud sequeretur absurdius, ac plane portentum, ipsum hoc tempore annorum fuisse septuaginta trium: quo (vt diximus) se adolescentulum sæpe nominat.

c Bed. Vsuard. Ado in Martyrol. Sigebert. in Chron. Auctor incert. in Vita S. Hieron.

LVIII. Sed missis his, Prosperi tantum Chronologiæ nobis habenda ratio est, vtpote res sui temporis consignantis: quem sicut non dubitamus certum verumq; annum eius obitus ex Consulibus demonstrasse, quod res illa esset ob egregiam viri famam omnibus manifesta: ita de numero annorum, quo vixit (cum de his haud ita certa & explorata veritas esse contingeret) putamus errasse. Nam quem ea ratione constat hoc tempore fuisse annorum quadraginta trium, tempore obitus Iuliani Apostatæ eum natū fuisse annos triginta quatuor dicendum esset: nam Iulianum certum est obiisse anno Domini trecentesimo sexagesimo tertio. At si ita est, quonam pacto verū erit, quod de se testatur S. Hieronymus *d*, tunc temporis fuisse puerum & grammaticis facultatibus adhuc sub gentili imbui præceptore? Sed secundum veriorem à nobis ex verbis ipsius Hieronymi initam rationem, quem hoc vel sequenti anno diximus suæ ætatis annum trigesimum attigisse, erat ipse tempore obitus Iuliani annum agens circa vigesimum.

ÆTAS HIERONYMI TEMPORE IVLIANI OBITVS.

d Hier. in Abac. c. 3.

LIX. Sed quonam modo, rursum instabis, se puerum esse ait, & adhuc sub magistro grammatices, quem pernicitate ingenii eiusmodi rudimenta ante pubertatem assecutum esse, quisq; iure putarit? Ex his perspicio, lector, quātum abhorreas ab aliorum sententia de maiori numero annorum ætatis ipsius sancti Hieronymi, qui nobis longe minorem statuentibus minime acquiescis. Vt autem cuncta magis perspecta habeas, illud in primis attende: Facile erit, vt in mille labatur errores & in diuersa feratur, qui eiusdem sancti Hieronymi in locutione tropos minime considerauerit & figuras, cum interdum attenuatione, interdum amplificatione vero aliquando vtatur. Et quod ad præsens pertinet argumentum, nihil est, quod mireris, si se annorum viginti iuuenum vocat: nam & cum de commoratione sua in eremo ad Nepotianum scribit, sic ait *e*: *Dum essem adolescens, immo pene puer, & primos impetus lasciuientis ætatis eremi duritia refrenarem, &c.* cum alioqui, vt ex ipsiusmet assertione vidimus, esset tunc annos natus amplius triginta: nam constat de eo loqui tempore, quo iam ex eremo Heliodorus recesserat, quem illis, de quibus meminit, prosecutus est literis. Sed quid amplius? quod magis mireris, agens de memorabili illo terræmotu & Oriētis clade, cum maris excrescentia vrbes obruit, quam ex Ammiano vidimus accidisse sub Consulatu Valentiniani atque Valentis, anno Domini trecentesimo sexagesimo quinto: ipse tamen Hieronymus postea iam senex, cum eius meminit in Commentariis in Esaiam *f*, ea prodigia accidisse dicit in sua infantia: cum iuxta minimam annorū à nobis initam rationem appareat, eum tunc fuisse ætatis annorum viginti duorum: Sed & quem tradit Commentarium in Abdiam, de quo est sermo, anno trigesimo ætatis elucubrasse, postea cum iam sexagenarius in idem opus rursum incubuit, ait *g*: *Per vetera vestigia rursum ingrediar, emendans, si fieri potest, curuos apices literarum: infans eram, nec dum scribere noueram; titubabat manus, tremebant articuli.* & quæ sequuntur.

e Hieron. epist. 2.

f Hier. in Esa. c. 15.

g Hier. præfat. in Abdiam.

LX. Cæterum quod non puerum tantum se fuisse significat tempore obitus Iuliani, sed qui Grammaticis litteris imbueretur: nec quidem, puto, dabis viginti annorum numerum ætatis eius. Verum attende verba illa Hieronymi: *Dum essem puer, & in Grammaticæ ludo exercerer*: haud ita accipienda esse, quasi tunc addisceret rudimenta Grammatices, sed quod eadem voce significatur, in ipsa versaretur recte loquendi atque scribendi scientia, quæ ita ex sententia Quintiliani, quod multiplex & varia sit ac copiosa, viros quoque faciat esse discipulos, hisque sanctum Hieronymum non modo vsque ad illum ætatis annum fuisse detentum, sed etiam (vt ipse testatur *h*) vsq; ad profectionem in eremum, dum ait, post Quintiliani, Ciceronis, Frontonis atque Plinii perlecta volumina, cœpisse Hebraica addiscere elementa. Sed & cum dicat alibi *i*, se puerum in controuersiis lusisse, plane declarat, quid est, quod item ait, se puerum tempore obitus Iuliani in ludo Grammaticæ exercuisse, cum tamen aliarum scientiarum facultates minime prætermiserit: nam ipse alio in loco *k*: *Ab ipsis*, inquit, *cunabulis inter Grammaticos & Rhetores atque Philosophos detriti sumus*, vt intelligas, qui se Grammatices tradit tunc imbutum disciplinis, aliis simul facultatibus excultum fuisse: ac plane cognoscas, haud tunc sub ferula puerum, sed adolescentem etiam inter Philosophos versatum esse.

h Hier. ep. 4. & ep. 120.

i Hier. l. 1. cont. Pelag. & in epist. ad Galat. c. 2.

k Hier. præfat. in lib. ep. 115.

LXI. Hac igitur de annis sancti Hieronymi accurata habita ratione, quem hoc tempore dicimus fuisse annorū triginta, vel paulo amplius, consentientes pariter Prospero affirmanti sub nono Consulatu Theodosii iunioris, anno videlicet Domini vigesimo supra quadringentesimum, defunctum esse, dicimus eum vixisse annos septuaginta & octo, vel nouem, natumque sub Constantio Imperatore, Christi trecentesimo quadragesimo secundo, vel tertio. Sed ad scripta eius in eremo redeamus. Origenis homilias ab illo ad populum dictas se adolescentem in Latinum vertisse tradit *l*. Indeque etiam epistolas complures dedit, vt inter alias ad Ruffinum, qua eum de Bonosi perarduo arrepto vitæ instituto reddidit certiorem: & quas recensuimus epistolas duas ad Damasum, necnō illam ad Heliodorum, cum ab eo recessisset, ad Florentium duas, ad Iulianum diaconum, & Nicæam subdiaconum, ad Chromatium, Iouinum & Eusebium fratres, necnon ad Chrysogonum monachum. Quantum vero temporis in ea permanserit solitudine, dicemus postea.

l Hier. Apol. aduer. Ruffin. lib. 2.

LXII. Hoc ipso tempore Gregorius Nazianzenus parentum obitu exsoluit se ab administratione Ecclesiæ Nazianzenæ, prout ante condixerat, cum ad eius regimē, cogente parente, inuitus attractus est; quod contigisse diximus

OBITVS PATRIS GREGOR. NAZI.

mus anno præterito. Parentes vero modicum post tempus elapsum ex hac vita migrasse, eiusdem Gregorii testificatione retulimus. Defunctus est igitur pater (vt ipse Gregorius ait) cum annos quadraginta quinq; eidem Ecclesiæ præfuisset, natus annos quasi centum: *Cum autem,* inquit a, *centum ferme annos vixisset, hoc est, vltra Dauiducos de temporis nostri spatio terminos, ex quibus q. sacerdotio quinq, & quadraginta, quæ fere vita humana mensura est, exegisset, ita demum in bona senectute vitam claudit.* hæc Gregorius illa ipsa oratione, quam in funere patris habuit, præsente S. Basilio, quem contigit tunc adesse, cum etiam matrem adhuc licet viuentē eadem oratione laudauit, eiusdem, qua pater, ætatis: nam ibi de ea: *Restat iam, vt cum spirituali Sara, magni nostri patris Abrahæ coniuge, atq; eiusdem ætatis, de iis, quæ ad funus spectant, philosophor.* quantum autem post obitum Gregorii senioris ipsa superstes fuerit, haud compertum habetur: sed quod ipse dicat cito se post susceptam curam Ecclesiæ Nazianzenæ parentibus orbatum fuisse, eam quoq; non diu superuixisse possumus intelligere: nam ait b:

a Gregor. Naz. orat. in fun. patris.

Ast vt parentes vltimo functi die
Tenuere sedes expetitas perdiu:
Liber relictus sum, q; plane incommode.

b Gregor. Nazianz. in carmin. de vita sua.

GREGOR. NAZIAN. FUGIT SELEUCIAM.

Sic igitur Gregorius orbatus parentibus, haud adduci potuit, vt vel diem vnum in administratione Ecclesiæ Nazianzenæ perseueraret, rogante licet S. Basilio, & aliis simul Episcopis & ciuibus precibus importunis id ipsum efflagitantibus: à quibus omnibus captata fuga, se abripuit, profectus Seleuciam pietatis ergo ad Memoriam S. Theclæ, quo frequens fidelium peregrinatio esse solebat, vt ipse hisce Iambis cecinit c:

c Gregor. in carm. de vita sua.

Non desinebam dicere gregi Præsulum,
Magni hoc ab ipsis muneris poscens loco,
Episcopum quendam oppido vt præponerent:
Illud q; vere dictitans, nullam mihi
Datam esse sedem publico præconio:
Ac rursus istud pectori iam olim meo
Sedisse, amicos linquere & negotia.
Cum non mouerent hos eos vel quod mei
Amor hos teneret, vel quod hos fastus grauis:
Primum fuga me confero Seleuciam,
Vbi virgo Thecla fanum habet celebre admodum:
Sic forte, ducens, temporis fessi mora
Tradent habenas cuipiam hoc sperans fore,
Illic peregi tempus haud sane breue.

Permansit autem Seleuciæ Gregorius vsque ad Valentis obitum: quando reuersus, licet Ecclesiam Nazianzenam reperisset adhuc pastore carentem, Episcoporum tamen concilium haud amplius de eo præficiendo illi Ecclesiæ laborauit, sed saluberrimum illud consilium iniit, vt ipsum mitteret Constantinopolim ad erigendam iacentem Ecclesiam tot annis sub Arianis Episcopis Arianoq; Imperatore gementem. Quo modo autem hæc se habuerint, & quo potissimū anno id acciderit, suo loco dicemus. Quod ergo ait ad sanctæ Theclæ Martyrium Seleuciæ haud breue tempus peregisse: si quis numeret tempus medium inter labens ab anno præsenti vsq; ad Valentis necem, sex ibi eum annos consedisse inueniet.

XIII. OBIIT ATHAN. EPISCOPUS ALEXANDRINI.

Hoc item anno, iisdemque Consulibus, S. Athanasius Episcopus Alexandrinus post innumeros pro tuenda fide Catholica susceptos labores, cum sedisset annos quadraginta sex, sexto Nonas Maii, solutus carnis vinculis, accepturus immortalitatis coronam, migrauit in cœlum. Hic primo corrigimus, quod aliquando cum Socrate nos dixisse meminimus, ipsum anno superiori, nempe trecentesimo septuagesimo primo, defunctum esse. Porro cum constet, anno sequenti à Nicæno Concilio, nempe Domini trecentesimo vigesimo sexto, fuisse creatum Episcopum Alexandrinum, atque annis quadraginta sex superuixisse, ad hunc vsq; annū oportuit peruenisse, licet apud Hieronymi Chronicon anno sequenti ponatur substitutio successoris. De tempore sedis eius Ruffinus, qui tunc cum Melania erat in Ægypto, ita scribit d: *Igitur ea tempestate, cum quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui Athanasius post multos agones, multasque patientiæ coronas quieuisset in pace,*

d Ruff. l.

sciscitatus de successore, Petrum tribulationum suarum participem & socium delegit. hæc ipse: item que S. Cyrillus eiusdem Ecclesiæ Episcopus, de tempore, quo sedit idem Athanasius ad monachos scribens, hæc ait e: *Celebris memoriæ Pater noster Athanasius, qui Alexandrinæ Ecclesiæ sedem integros quadraginta sex annos cum decore moderatus est, & loquacibus impiorum hæreticorum nugis inexpugnabili quadam & Apostolicâ prudentia restitit, quasi flagrantissim o quodam vnguento ipsum cœlum scriptis suis exhilarauit, &c.* Si igitur ex sententia Cyrilli, quem hæc omnia exploratissima habuisse oportuit, vtpote eiusdem Ecclesiæ Episcopum, quadraginta sex annos, eosdemque integros Athanasius sedisse traditur, mendacii arguitur Socrates. qui cum totidem eius sedis annos eidem tribuat, decessisse tamen ait anno superiori, Gratiano & Probo Consulibus. At hæc satis de tempore.

e Cyril. Epist. 1.

LXIV. Porro de eius obitu sic Gregorius Nazianz. f: *In bona, inquit, senectute vitam claudit, patribusq, suis Patriarchis, & Prophetis, Apostolis & Martyribus, qui pro veritate dimicauerant, adiungitur. Atque vt Epitaphium quoddam paucis complectar, excellentiori honore in discessu decoratur, quam quo in ciuitatis ingressibus cumulatus fuerit: sic videlicet è vita migrans, vt multas lachrymas excitaret, maioremque iis rebus, quæ in aspectum cadunt, nominis sui gloriam in omnium animis reconderet.* hæc & alia plurima in eius laudem Gregorius, qui probe sciens precibus sanctorum hic adiuuari fideles, ad postremum ipso fine orationis eundem eiusmodi interpellat apostrophe: *Nos autem vtinam ipse benignus è cœlis aspicias, atque hunc populum gubernes, perfectum perfectæ Trinitatis, quæ in Patre & Filij & Spiritus sancti contemplatione percipitur & colitur, adoratorem: meq, siquidem res pacatæ futuræ sint, in vita retinens, gregem mecum pascas: si autem Ecclesia bellis flagratura est, reducas atque assumas tecum, & cum tui similibus colloces, tametsi magnum sit, quod postulo.* hæc ipse in oratione panegyrica habita in die anniuersaria natalis illius, quæ sicut Orientalibus, ita & Occidentalibus remansit perpetua memoria consecrata.

f Gregor. Naz. orat. in laud. Athanasii.

CELEBRIS MEMORIA ATHANASII.

LXV. Sunto hic loco epitaphii, quæ idem Gregorius Nazianzenus in oratione, quam habuit in laudem Heronis, de Athanasio prædicat, cum hisce titulis eum celebrat, nominatque *Orbis oculum, sacerdotum Antistitem, confessorem, ducem & magistrum, sublimem vocem, fidei columen, secundam Christi lucernam, præcursorem.* At prægrandis quidem liber conficiendus esset, si omnes præstantissimi sacerdotis laudes à Patribus editas quis simul in vnum congereret: cum nihilominus impar sit omnis lingua ad celeberrima eius recensenda certamina, primo sub Constantino, sub Constantio postea, inde sub Iuliano, atq; ad vltimum Valentiniano Imperatoribus, pro fide suscepta: vt nullus alius (fidenter dicam) sit inueniri post Apostolos in Ecclesia Dei qui acerbiora diuturnioraque subierit prælia pro Patrum fide tuenda, ac Magnus hic, imo maximus Athanasius.

LXVI. Reliquit præclara scriptorum suorum monumenta, de quibus hæc in primis S. Hieronymus g: *Feruntur eius aduersus Gentes duo libri, & contra Valentem & Vrsacium vnus, & de Virginitate, & de persecutionibus Arianorum plurimi, & de Psalmorum titulis, & historia Antonij monachi vitam continens, & ἑορταστικαὶ epistolæ,* de festis scilicet diebus conscriptæ; *& multa alia, quæ numerare longum est.* dolemus epistolarum eius factam esse iacturam, quas alibi etiam idem Hieronymus h laudat. erat vna ex ipsis epistola ad Ruffinianum, cuius fragmentum recitatur in Concilio Nicæno i secundo. Ex Athanasii scriptis hæc recitat Damascenus k: *Scimus beatum Athanasium sanctorum reliquias non in vrnis collocandas, sed humi condendas esse, eo consilio censuisse, vt absurdum Aegyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra condebant, sed in lectulis & sympodeis collocabant.* meminimus alias de eiusmodi Ægyptiorum consuetudine. Ex antiquo autem Ecclesiæ vsu altaria esse solere sepulchra martyrum, superius est demonstratum: scimus tamen Alexandriæ etiam sub Theophilo eius sedis Episcopo perseuerasse morem illum, vt reliquiæ martyrum extra tumulum positæ populo certis diebus venerationi exponerentur; vt Eunapius Sardianus, cum agit de Serapidis

SCRIPTA S. ATHANASII.

g Hier. de script. Eccl. in Athan.

h Hier. ad Laeam. ep. 7.

i Concil. Nicæn. 2. Act. 1.

k Damasc. de imag. orat. 1.

templ-

templi ruina, testatur. De Athanasii scriptis magna auiditate perquirendis, perquisitisque colendis, est illa præclara Cosmæ *a* Abbatis apud Sophronium senten- tia: *Cum, inquit, ex sancti Athanasii opusculis aliquid inueneris, nec adscribendum chartas habueris, in vestimentis tuis scribe illud.*

a Prat. spirit. c. 40.

LXVII. PETRVS IN LOCVM ATHANASII SVBROGATVS.

Sed iam ad ea, quæ post sanctissimi viri obitum gesta sunt Alexandriæ, funesta quidem & deplorata, conuertamus orationem. Qui stabat pro muro domui Israel, sublato pariete, quo stante, Arianorum nemini, ac ne ipsi quidem Imperatori ad Alexandrinam Ecclesiam inuadendam accessus patuit: mox iidem fidei hostes magno impetu atque furore in eam grassati sunt. Defuncto scilicet Magno illo Athanasio, eius calculo probatus successor Petrus eiusdem Ecclesiæ presbyter, ætate senex, virtutibus omnibus consummatus, quem Gregorius *b* Nazianzenus summis laudibus celebrat, euectus in thronū, mouit vehementer Arianorum inuidiam: qui freti auxilio Præsidum, & in primis Valentis Imperatoris auctoritate atq; potentia, qua pollebant, Lucium illum omnium Arianorum nequissimum, quem olim necato Gregorio illo teterrimo, in locum eius subrogauerant successorem, Alexandrinum ostentant Episcopum, ad eiq; vni parendum populum vi adhibita militari compellunt. At quonam modo cuncta hæc gesta fuerint, ex Theodoreto *c* in primis petita prosequamur historia, qui à suffectione Petri narrationem aggreditur verbis istis:

b Gregor. Naz. orat. ad Episc. Aegypt.

c Theod. li. 4. c. 18. 19.

LXVIII. *Petrus vir facile optimus præsulatum illum obtinuit, quem primum beatus Athanasius suo suffragio designarat: eiusque electioni ab omnibus tam sacerdotibus, quam magistratibus assensum est: populusque vniuersus acclamationibus, quantum lætitiæ percepisset, demonstrauit: nam laborum ab Athanasio susceptorum socius particeps fuit. & cum eo tum ibi vitam degente, tum peregrinante, semper versatus est, & varios labores cum illo vna exantlauit. Quapropter Episcopi vicini eo simul ire maturant; & qui vitam seuera disciplina exigebant,* nempe monachi, *ijs ea relicta, ad Petrum in sede Athanasii collocandum se conferunt. Postquam vero in sede Episcopali locatus erat, Præfectus illius prouinciæ collecta Gentilium & Iudæorum multitudine, Ecclesiæ parietes circumsedit, deditque Petro mandatum, vt exiret: atque adeo minatus est, eum, nisi exiret, inuitum inde exturbaturum. Atque ista egit, simulans quidem se velle Imperatori gratificari, & contrariam doctrinam tuentes grauibus afficere incommodis; sed re vera vt impiæ iræ, qua exardescebat, indulgeret: nam colendis simulachris penitus addictus erat, & festi splendidissimi loco habuit turbulentam Ecclesiæ iactationem. Proinde Petrus ille admirabilis, cum bellum ex inopinato ortum videret, de Ecclesia egreditur, & conscensa naui Romam contendit.*

PETRVS FVGATVS A PRÆSIDE ROMAM PETIT.

LXIX. *Paucis intermissis diebus, Euzoius Antiochiæ Episcopus Lucium secum ducens, Alexandriam aduentat, eique tradit Ecclesias, de cuius impietate ac scelere Samosata satis fecisset periculi. Populus autem doctrina Athanasii educatus, cum contrarium alimentum sibi præberi cerneret, conuentus Ecclesiasticos deserit. Quapropter Lucius subsidio satellitum, qui simulacra colebant, vsus, alios verberibus cædere, includere in carcerem alios, nonnullos per vim in fugam vertere, quorundam ædes instar barbarorum vastare cœpit.* hæc ipse. Sed antequam vlterius progrediamur, de fuga Petri quid alii scripserint, in medium afferamus. Sozomenus *d* enim habet, Euzoium vna cum Magno Quæstore venisse Alexandriam, arreptumque Petrum detrusisse in carcerem, ipsum vero inde clam fuga lapsum, conscensa naui. Romam ad Romanum Pontificem se contulisse, vtpote eiusdem Catholicæ fidei protectorem. hæc eadem quoque Socrates *e*: sed Ruffinus *f* nihil de Petri carcere. At grassationem hanc primo factam ab Arianis, ex Gregorio Nazianzeno eam exacte describente reddamus, qui hæc ait *g* in primis de Lucio: *Postquam ille, Athanasius, extremo vitæ die functus est, ac secunda quadam Aegypti plaga se in ipsam Ecclesiam immisit, ille, inquam, veritatis proditor, ille luporum pastor, ille per caulam transcendens latro, secundus ille Arius, turbida illa, & amara euersio, ille impio fonte vberior fluuius: piget me quidem temporis illius flagitia, immanesque cædes, cum quibus sacrosanctam sedem homo ferus & barbarus inuasit, nefariique illius ingressus præludia referre: ex multis tamen pauca deplorabo,*

POPVLVS ASPERNATVR LVCIVM.

d Sozom. li. 6. c. 19.

e Socr. li. 4. c. 16. 17.
f Ruffin. l. 2. cap. 3.
g Gregor. Naz. orat. in laud. Heron

GRASSATIO FACTA PER LVCIVM IN ALEX. ECCLESIAM

quæ vos quoq; mecum deplorabitis, & iam ante d[...] etiam Dauid h verbis vtar: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. & paulo post:

Ducis munere fungebatur homo sceleratus. Deique contemptione Christiani quidem nomen gerens (hoc enim totius contumeliæ indignissimum est) verum ab idolis ad Dei templum properans, ab impuris sacrificiorum cruoribus ad execrabiliores & detestabiliores, ac fortasse huiusmodi aduersus nos contumelia quasi victima quadam dæmonibus litans (Palladius hic erat Gentilis homo, Ægypti Præfectus.) *Prodibant in aciem copiæ iracundia feruentes, immanis & importunus exercitus aduersus inermes homines, bellicæque rationis ignaros: expellebatur Antistes Athanasii successor, quem præter inaugurationem rite atque ordine spiritualiter peractam, canities & prudentia decorabant: regnabat autem Tabeel alienæ sedis hæres i; aduersus sanctos arma; aduersus casas res, quas diripi nefas erat, impuræ manus; aduersus psalmos tubarum clangor.*

Iam quæ sequuntur, considera, cadentes viros in locis sanctis pedibus protritas mulieres, nonnullas etiam cum naturæ onere præmaturos partus, vel vt aptius dicam, non partus, virgines miserabilem in modum distractas, fœdum etiam trucidatas; iam & ob fœminas & ob viros pudore impedior quo minus crudelitatis modum exponam, atque occulta dedecoris sermone denudem, vtpote ob quas etiam tum denudatas erubescam; alias in interioris templi puteos se, è dejicientes, alias ex editiore loco se ipsas in præceps dantes propter carum rerum, quas cernebant, indignitatem, alias denique super eis, quæ iacebant, aceruatim collabentes. Adde cædes cædibus, casus casibus succedentes, sancta profanis pedibus calcata, altaria per obscœnos gestus & impudicas cantiones, atque vt audio (hoccine lingua audax proferet?) saltationes, fœdasq; membrorum inflexiones probro & contumelia habita. Adde blasphemias linguas in sacrosanctu thronu concionantes, mysteria sugillata, psalmodias silentio compressas, gemitus in earum locum excitatos fluentes sanguinis riuos, lachrymarum fontes, sacerdotes per vim abductos, monachas laceratos, expressam denique incursionis illius imaginem, qua quondam Assyrij sanctam Hierosolymam populati sunt, quam nec oratio vt dignum est, exprimere, nec auris capere potest. [...] vt Hieremias ad eam calamitatem pro dignitate deplorandam adhibendus sit, qui etiam lachrymarum k fontes exposcit, atque ex vrbis mœnibus ob easdem calamitates ad luctum l homines hortatur, ipsaq; Sion luctum induit, eo quod nullos, à quibus festa celebrentur, adducant. Hanc tragœdiam Oriens quidem vidit, at Occidens quoq; defleuit, cui immanitatis huiusce signa fugitiuus Antistes publice spectanda proposuit.

LXXI. DE LIBERANDA CARNE TABEL [...] ALEXANDRINÆ.

k Hier. [...]
l Thren. [...]

LXXII. *Nam pro cadaueribus cruentas vestes Ecclesiæ Romanæ protulit, & per tacitam accusationem omnibus lachrymas mouit, vt calamitatis magnitudinem in oculis & aspectu defigeret, atque auxilium nancisceretur, quemadmodum etiam nactum esse scimus. Fit enim fere, vt qui opibus & potentia præcellit, ad infirmi afflictique miseriam subleuandam maxime inflectatur, ac spontaneæ beneuolentiæ affectu ad eum, qui dignitate imminutus est, se adiungat.* hæc quidem Damasus Petro præstitit, sed de his post[...]. Ista itaque à Gregorio Nazianzeno summatim recensita scias, paucisque narrata: extat enim ipsius Petri Episcopi Alexandrini circularis epistola tunc ad omnes Catholicæ religionis toto Orbe diffusas Ecclesias scripta, quam hic describendam putamus, vt se habet apud Theodoretum *m*, prætermisso eius exordio & aliis, à narratione sic inchoantes.

m Theod. [...]

LXXIII. [...]

Prouinciæ illius Præfectus Palladius, professione Gentilis, & simulacris colendis semper deditus, quoniam sæpe animo instituerat bellum contra Christum gerere: tandem copiis, quas supra dixi, in vnum coactis, Ecclesiam non aliter, quam barbaros [...] mauit. Tum vero, tum inquam, facinora longe improbissima admissa fuere. quæ dum volebam solum commemorare, cor [...] memoria tantum mihi attulit doloris, vt immensam vim lachrymarum profuderim. quæ sane ægritudo me diu admodum oppressisset, nisi diuina quadam cogitatione eam lenire aggressus fuissem. Nam cum in Ecclesiam Theonæ (sic enim vocabatur) ingressi, pro verbis grauibus & Ecclesia dignis, simulacrorum laudes decantare, pro diuinarum literarum lectione, plausus indecoros edere, fractasque voces cum obscœnitate fundere, & contumelias in Christi virgines iacere non sunt veriti: quas quidem contumelias lingua referre reformidat, quippe cum dictu turpes sint: nam quisnam bene sanus,

cum

tum eas tantummodo audiret, non aures penitus obstrueret, imo vero optaret se potius surdum esse quam vt tantam obscœnitatem auribus perciperet? Sed vtinam verborum turpitudine contenti in ea re solum deliquissent, & non improbitate factorum verborum petulantiam longe superassent. Nam conuitium, qualecumque illud sit, est quidem tolerabile, præsertim his, in quorum animis Christi prudentia & doctrina diuina habitat. At isti vasa iræ aperta ad interitum nati qui strepitum lasciuorum sonorum, & velut ex aqua ductus (vt ita dicam) erumpentem per nares effundebant: vestes sanctarum Christi virginum, quarum pia vita cultus exemplar viuendi sanctorum Angelorum expressit, dilacerare: easque nudas vt in lucem editæ erant per vrbem triumphi loco ducere, & pro sua libidine petulanter & obscœni irridere cœperunt.

LXXIV. IMMANIA IMPIORUM SCELERA.

Denique quæ perpetrata sunt, tum crudelia erant, tum peregrina. Quod si quis his rebus ad misericordiam inductus, eos vel vi prohibere, vel hortando à talibus facinoribus dissuadere conaretur, non sine vulneribus discessit. Verum, proh dolor, multæ virgines per vim stupratæ, complures etiam fustibus in capite icæ mortuæ iacuerunt: quarum corpora tumulis mandandi nulla omnino permissa potestas est, & propterea complura earum corpora, quæ sunt ab illarum parentibus cum multo gemitu quæsita, nondum reperiuntur. Sed quid inter res magnas, eas, quæ sunt exigui momenti prosequor? Aut quid in his immoror, & non ad eas, quæ propter acerbitatem me ad se rapiunt, propere sermonem transfero? quarum, certo scio, vos magna capiet admiratio, & velut attoniti iuxta nobiscum consistetis, obstupescentes admodum, quod Dominus tanta clementia vsus sit, & non funditus hanc vniuersitatem deleuerit. Nam quæ neque facta sunt, vti scriptum est, neque audita in diebus patrum nostrorum, hæc impij in ipso altari designarunt. Etenim velut in proscenio, in quo turpis aliqua ageretur fabula, puerum masculum, qui sexum degenerat virilem, & muliebrem sibi effinxerat, cuique, tum oculos habebat (vt scriptis proditum est, nempe de Iezabel) *stibio oblitos, & vultum simulacrorum more fuco rubentem, habitu muliebri in ipso sancto altari, vbi pro Spiritus sancti descensu inuocari solet, corpore in orbem acto, & manibus huc illucque cum gestu iactatis saltare compulerunt, atque in risum immoderatum effusi incensas voces ore extulerunt.*

LXXV. MONSTRUOSA PRAESUMPTIO.

Rursus cum istud quoque ad rectum ordinem spectare, & præterita facinora decora potius quam nefaria existimarent: vnum ex suis turpitudine insigniter nobilitatum, & vt pudore, ita vestibus sicut natus erat, nudatum in summo Ecclesiæ solio collocant, turpemque contra Christum concionatorem appellant: Nam pro verbis diuinis turpitudinem, pro graui oratione petulantiam, pro pietate impietatem, pro continentia stuprum, adulterium, concubitum cum masculis prædicauit: docuitque, tum alia, tum furtum, cibum & potionem vitæ hominum vtilia esse. Quæ cum ita se haberent & ipse de Ecclesia decessissem: qui enim ibi manere poteram, vbi incursiones à militibus factæ, vbi multitudo argento conducta ad seditionem, vbi nimia pecuniæ cupiditas, vbi turbæ Gentilium amplissimis promissis ad maleficia instigatæ? Noster scilicet successor Lucius, qui partes lupi nequitia & improbe factis agere impense studebat, quique Episcopatum non consensu Episcoporum Orthodoxorum in vnum conuenientium, non suffragiis vere clericorum, non postulatione populi, vti sacræ Ecclesiæ canones præscribunt, sed pecunia tanquam dignitatem quandam (vt ita dicam) sæcularem emerat illo cum mandato aduenit. Istum autem comitati sunt (solus enim in vrbem ingredi non poterat) non Episcopi vlli non presbyteri, non diaconi, non populi multitudo, non monachi hymnos ex sacris libris depromptos canentes, sed Euzoius qui iampridem in sancto & celebri Nicæno Concilio, cum diaconus esset in vrbe nostra Alexandria, vna cum Ario abdicatus fuerat, nunc autem Præsul Ecclesiæ Antiochenæ, quam velut pestis labefactat; & Magnus quidem Comes prouinciarum largitionum cum ingenti militum manu, vir nullo non impietatis genere semper nobilitatus, qui Iuliani temporibus Ecclesiam Beryti (ea tamen est vrbs Phœniciæ perillustris) incenderat, sed Ioniano piæ memoriæ Imperatore regnante, eandem suis ipsius impensis erat denuo ædificare coactus, paruumque aberat, quin securi fuisset percussus, nisi multis pro eodem precantibus, veniam ab Imperatore impetrauisset.

LXXVI.

Itaque vos, qui incredibili pietatis studio flagratis, quorum opem ad hæc scelera vindicanda imploro: hinc considerare debetis, quæ & quanta maleficia ab isto, quem dixi, tyranno Lucio, qui in nos impetum fecit, contra Ecclesiam Dei designata sint. Nam non à vestra pietate solum, verum etiam ab Episcopis omnibus Orthodoxis sæpenumero abdicatus, ciuitatem sibi iustis de causis admodum infensam occupauit. Quin etiam non modo, vti insipiens ille blasphemus in Psalmis loquitur: Dixit insipiens, non est Deus, scilicet quod Christus non est vere Deus; sed etiam vita institutis & ipse corruptus est, & alios corrumpit, inque maledictis contra Saluatorem ab his, qui creaturam loco creatoris colunt, iactatis plurimum delectatur. Et quid, quæso, causa est, cur cum similis cum Gentilibus opinione imbutus sit, non noua quadam & inaudita impudentia scelestus Deum colere audeat? In cuius conspectu Gentiles has laudes prædicarunt: Gratus est nobis tuus, ô Episcope, aduentus: qui filium Dei negas. Serapis te amplectitur, huc que adduxit. Atque isti quidem in eo excipiendo nomen simulacri sui patrij recitarunt.

LXXVII. MAGNI PRAESIDIS CRUDELITAS.

Porro autem vix momentum temporis iam præterierat, cum Magnus, quem supra nominaui, induitus impietatis istius comes, satelles truculentus, satrapa crudelissimus, copiis commissis suæ curæ in vnum collectis presbyteros & diaconos numero decem & nouem, quorum nonnulli octogesimum ætatis annum prætergressi, comprehendit, & de illis velut in aliquo scelere, eoque Romanorum legibus contrario deprehensis iudicium publicum exercere, & ignarus legum quæ sunt pro Christianæ pietatis defensione sancitæ, eos compellere cœpit vt auitam fidem ab Apostolis per Patrum successionem nobis traditam proderent. Affirmauitque, Valentem Augustum Imperatorum clementissimum hac re vehementer delectatum iri. Postremo cum maxima contentione vocis hæc verba protulit: O miseri, obsequimini Arianæ opinioni assentite Nam diuinum numen, licet illa quam colitis, religio vera sit, si non vestra sponte, sed necessitate adducti ab ea discedatis, veniam vobis daturum est: etenim in his, quæ necessitate peccantur, relinquitur excusationis locus: sed cum sua sponte quispiam deliquerit, carere reprehensione non potest. Quocirca his rationibus ante oculos mentis positis, abiecta omni cunctatione, alacri animo nostræ accedite sententiæ; & dogmati Ariano, quod iam Lucius (eum namque nominaui) palam prædicat, subscribite: pro certo persuasi, quod si eius doctrinæ obtemperaueritis, si et pecuniam, opes, & honores ab Imperatoribus consecuturi: sin autem restiteritis, tum carceres, tormenta, quæstiones, flagella, & carnificinæ vobis subeunda sunt, tum pecuniis vna cum possessionibus orbabimini, tum denique, extra patriam, ad loca molestissima incolenda condemnabimini.

LXXIIX. LIBERA CONFESSIO CATHOLICORUM.

Ad hunc modum igitur generosus iste dux, minis cum fraude temperatis, omnes à pia doctrina & sententia, partim cohortando, partim cogendo deducere studuit. At vero illi quoniam pietatis proditionem plus habere acerbitatis (vti re vera habet) quam vllum cruciatus genus, existimabant: demum necessitate compulsi, his verbis ei responderunt, virtuteque & virili animorum celsitate fraudem eius pariter & minas profligarunt: Desine posthac, desine his vocibus nos perterrere: à verbis inanibus proferendis tu te cohibe. Nam nos neque nouitium, neque recentem colimus Deum. Ac tametsi tu velut fluctibus iactaris, spumam ore temere fundis, & tanquam ventus violentus in nos cum impetu ruis, tamen nos ad extremum vsque spiritum summis doctrinæ pietatis firme adhæsuri Neque certe vnquam sensimus. Deum potentiæ, sapientiæ, aut veritatis expertem esse: neque Patrem interdum existere, interdum non existere, vti impia Arianorum opinio fert: neque Filium in tempore ortum, aut momentaneum esse, opinati sumus. Nam si Filius (sicut Ariani somniant) creatura sit, & non sit Patri consubstantialis: inde efficeretur, vt Pater quoque non sit: quippe si, vt illi sentiunt, quodam tempore non extabat Filius, Pater etiam quodam tempore non fuit. Verum si Pater semper existit Filio videlicet vero germine, & non ex seminis profluuio enascentis existente (Deus enim impatibilis) quid est, cur non demens & in anitis existimetur ille, qui Filium, per cuius gratiam factum est, vt sint omnia, quodam tempore non fuisse sentiat? Nam Patres nostri per vniuersum orbem terrarum diffusi, ex quorum fide isti excidentes, merito sane patrû carere dicantur, Nicææ in vnum conuocati, peruersæ Arij opinioni, cuius patrocinium nouitius iste suscepit, anathema denunciarunt: & Filium non ex alia essentia, quam Patris, quod tu nos iam dicere vrges, sed ex eadem ipsa constare asseruerunt. Quod quidem præclare & pia cogitatione complexi, Filium & crebra vocum è sacris literis petitarum collocatione Patri consubstantialem ingenue professi sunt.

LXXIX. CONFESSORES DETRUSI IN

Itaque cum hæc & alia similia dixissent, ad multorum dierum spatium in carcerem eos conclusit Magnus, ratus se eo pacto illos à pia sententia deducturum. Verum illi, non aliter, quam fortissimi

insta-

rimus. hęc per Abbatem Piammonem Cassianus; in quem potius, quam in illum ad eius libitum inter loquentem reiicienda culpa est, si de Ponto, quod ait, & Armenia, mendacii arguatur ex iis, quæ superius recitata sunt ex Gregorio Nazianzeno atque Basilio, de Ponticis eremis abundantibus anachoretis.

LXXXV. PERSECVTIO ARIANORVM ADVERSVS AEGYPTI MONACHOS. a Ruffin. l. 2. c. 3. & 4.

Quod autem ad Ægypti monachos spectat dirissime à Lucio exagitatos: Ruffinus, qui cum Melania in Ægypto agebat, hæc de illis scriptorum monumentis posteris legenda tradidit a: *Inde post fugas ciuium & exilia, post cædes & tormenta, flammasque, quibus innumeros confecerat, ad monasteria furoris sui arma conuertit, vastat eremum, & bella quiescentibus indicit. Tria millia simul, aut eo amplius viros per totam eremum secreta & solitaria habitatione dispersos oppugnare pariter aggreditur: mittit armatam equitum & peditum manum: Tribunos, præpositos, & bellorum duces, tanquam aduersus barbaros pugnaturus, eligit. Qui cum venissent, nouam belli speciem vident, hostes suos gladio obiectare ceruices, & nihil aliud dicere, nisi: Amice ad quid venisti? Per id tempus Patres monachorũ, vita & antiquitatis merito, Macarius, Isidorus, aliusque Macarius, atque Heraclides & Pambus Antonij discipuli per Ægyptum, & maxime in Nitriæ deserti partibus habebantur viri, qui consortium vitæ & actuum non cum cæteris mortalibus, sed cum superni Angelis habere credebantur.*

Quæ præsens vidi, loquor, & eorum gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui. & in epistola ad Anastasium Romanum Pontificem hæc ita se passum esse gloriatur, cum ait: *Quamuis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexandrina Ecclesia degeremus, in carceribus & in exiliis, quæ pro fide inferebantur, probata sit: tamen & nunc si quis est, qui vel tentare fidem nostram cupiat, sciat, &c.*

LXXXVI. b Hier. Apol. lib. 2. c 2. Tim. 4. RVFFINVS IACTANTER CONFESSIONEM OSTENTAT.

At hæc de se summa iactantia ab ipso Ruffino esse commenta, exclamat sanctus Hieronymus, cum his recitatis ipsius verbis, sic subdit b: *Miror, quod non adiecerit: Vinctus Iesu Christi & liberatus sum de ore leonis* c, *& Alexandriæ ad bestias pugnaui, & cursum consummaui, fidem seruaui: superest mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absque Iudicum sententiis irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarum se dicat exilia sustinuisse. Et vtique habet copiam de multis carceribus & infinitis exiliis vnum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ Acta, quæ hucusque nesciuimus, vt inter alios Alexandriæ martyres huius quoque gesta recitemus, & contra latratores suos possit dicere* d: *De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto.* hęc Hieronymus.

d Gal. 4.

LXXXVII.

Certe quidem Melania clarissima fœmina, Consulis Marcellini neptis, antiqua nobilitate & filii Præfecturæ Vrbanæ magistratu toti Romano orbi notissima, apud quam primum locum Ruffinus obtinebat, omnium Præfectorum, quocunq; pergeret, frequentabatur obsequiis: tantumq; abfuit, vt vel ipsi, vel alicui ex eius familia irrogata exilia fuerint, quod Ruffinus iactat, vt etiam qui persecutionem fidei causa paterentur, ad ipsam tanquam ad asylum confugerent, ab eademq; pariter in tuto collocarentur, atq; etiam alerẽtur, vt quæ de ea proxime dicturi sumus, cum ipsa processit ad Iudicẽ, fidem certam faciũt. At cur Ruffinus, sicut aliorum, non etiam suam recensuit confessionem exemplo Pauli Apostoli? quod præsertim sciret, rem tantam haud ab aduersariis facile ratam fore habendam absque aliqua certiori probationis fide, cum alioqui aliorũ confessiones adeo exacte describat? Si qua tamen tunc Alexandriæ contigit Ruffini cõfessio, ea tantum fuisse existimatur, cum prouocata Melania ad iudicium, quod faueret Orthodoxis, ipse putetur eam comitatus esse: sed dimissa illa quantocyus, vtique & qui cum ea erant, rediere domum. Sed de his satis.

LXXXVIII. LVCVBRO... A FI... CA... ...ICA.

Pergens Ruffinus recensere res tunc gestas à Nitriæ monachis, hæc subdit: *Hi ducebãt exercitum Domini non mortalibus telis, sed fide religionis armatum, exercitum moriendo vincentem, & qui sanguinis sui profusione victor Christum sequeretur ad cælum. Quique dum in tabernaculis positi & orantes expectarent interfectores suos: delatus est ad eos homo olim membris omnibus & & præcipue pedibus aridus: sed cum ab eis in nomine Domini oleo fuisset perunctus, statim confirmatæ sunt plantæ eius. Et dicentibus eis: In nomine Iesu Christi, quem Lucius persequitur, surge & sta in pedibus tuis, & redi ad domum tuam: continuo & exurgens & exiliens, benedicebat Deum, ostendens, quia vere erat in eis Deus. Ante aliquantulum vero temporis cæcus quidam rogabat deduci se ad cellulam Macarij, quæ erat in deserto, itinere trium dierum: quo postquam cæcus multo ducentium labore peruenit, Macarium non reperit domi: & contristatus valde, nullatenus mitigare mœstitiam poterat, sanitatis solatio carens. Tum vero feruore fidei concalescens: Deprecor (inquit ad eos, qui deduxerant) applicate me ad illam partem parietis, vbi cubare senior solet. Et cum fuisset admotus, paruum luti aridi, vnde paries oblitus videbatur, assumens, palma sua superposuit. Rogat etiam, vt aquam de puteo, ex quo bibere solebat, haurirent: qua resoluens glebulam, eodemque luto oculos suos superungens, & lauans de aqua, quæ hausta fuerat, repente recepit visum, ita vt nullo indigens adminiculo rediret ad sua. Sed ne secundum leprosos illos ageret, quos à se curatos in Euangeliis ingratos Dominus notat, cum omni domo sua regressus, & Deo gratias referens, rem, vt gesta fuerat, indicauit.* subdit post hæc Ruffinus de eodem Macario, qui leunculos cæcitate curauit, proque gratiarum actione à leæna pelle ouina donatus est. at hæc contigisse diximus viuente adhuc Magno Athanasio. subiungit vero Ruffinus:

LXXXIX. MONACHI RELEGANTVR IN INSVLAM.

Sed in his omnibus Lucius non erubuit, nec aliquid reuerentiæ virtutum mirabilibus detulit: quinimo iubet, Patres ipsos ablatos à grege suo, imo clam raptos, in insulam quandam Aegypti paludium deportari, in qua compererat neminem prorsus esse Christianum, quo per hoc vel absque solatiis, vel absque consuetis actibus viuerent. Senes igitur cum duobus solis pedissequis noctu ad insulam deducuntur, in qua erat templum quoddam summa veneratione à loci incolis obseruatum. Cumque primum nauicula senum oram soli illius contigisset: ecce subito sacerdotis templi illius virgo filia correpta spiritu cum ingenti vociferatione & clamoribus vsque ad cælum datis, agi per medios populos cœpit; & crebros ducens rotatus, stridens, huc atque illuc rabida ora vibrare. Cumque ad spectaculum tam ingentis monstri, maxime quod esset sacerdotis filia, qui in honore præcipuo apud illos erat, populi conuenissent: per auras eam raptam sequentes perueniunt vsque ad nauiculam senum. Ibi vero proiecta eorum pedibus & prostrata, clamare cœpit: Quid venistis huc, ô serui Dei summi, antiquis nos & veternosis euoluere domiciliis? In hoc loco depulsi, vndique latebamus: quomodo vos nequaquam latere potuimus? Cedimus antiquis sedibus: populos vestros, terrasque recipite. Cum hæc diceret, increpitus ab eis erroris spiritus effugatur: & puella sana vna cum parentibus suis iacebat ad pedes nostri temporis Apostolorum. Qui talibus exordiis prædicantes eis fidem Domini nostri Iesu Christi, in tantam conuersionem repente eos perduxerunt, vt statim manibus suis antiquissimum templum & in summa veneratione habitum destruerent, & ecclesiam confestim ædificarent. Nec ad deliberandum spatio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant non verba, sed virtus. Sed hoc cum fuisset Alexandriæ nunciatum: veritus Lucius, ne forte etiam suorum in eum odia iusta consurgerent, qui aperte iam bellum non hominibus, sed Deo indiceret; occulte eos reuocari, & in eremum remitti iubet. hactenus de his aduersus sanctos monachos gestis Ruffinus præsens omnium testis, in Ægypto tum (vt dictum est) cum Melania agens.

POPVLI AD FIDEM CONVERSI PER MONACHOS EXVLES.

XC. AVCTORIS DIGNA CONSIDERATIO.

Vide, lector, bella Domini, & considera: stare pro Arianis Præfectos, Prætores, satellites, apparitores, truculentosque carnifices, æstuare de Catholicis carceres, exeri gladios, parari secures, incendi ignes, solui virgarũ fasces, bestias introduci, armari Iudæos simulque Gentiles cum Arianis, scribi sententias, proscribi Catholicos, repleri metalla piis, exulibus & extorribus exundare prouincias, cædibus demetiri ciuitatem, sanctorũ carnibus pasci volucres atq; canes: contra vero intuere, stare pro piis Deũ, ac suam præsentiam euidentissimis reddere certam miraculis, cogereque impiorum omnium ductores dæmones suam ipsorum fateri imbecillitatem, victos recedere, sedibus abscedere diutius occupatis: vt occinere illud libere liceat e: *Nobiscum Deus.* atque illud maiori fiducia prædicare f: *Plures pro nobis, quam contra nos.* Sunt hæc adeo perspicua, omniq; fide dignissima, & quauis existimatione maiora, vt neminem putem ita impium, menteq; alienatum suiq; oblitum, qui ista considerans, non potius stans me-

e Isa. 7. f 4. Reg. 6.

dius eligat in castris sanctorum mereri, quam à Lucii partibus stare: cui militare scias non Arianos tantum, sed omnes hæreticos, qui quacunq; occasione à fide Catholica defecerunt: sub qua quidem non illos tantum agere, certum est, quos diximus sanctissimos anachoretas, sed pios omnes hæresum aduersarios, eandem in hanc diem fidem Catholicam profitentes, quam Athanasius, Antonius, ipsorumq; alumni magna constantia sectabantur; eamque à maioribus acceptam, ad posteros propagatam, atque ab ipso virtutum Domino tot signis euidentiorib. confirmatam retinentes, quamque ipsa præsens quoque Ecclesia retinet, atque docet, firme custodientes.

XCI. Valent. imp. edictum. a Socr. li. 4. c. 17. 19.

Sed quod ad eandem persecutionem spectat, Socrates a addit accessisse ad sæuitiam Præsidum Valentis Imperatoris iussionem: *Nam, inquit, ex edicto Imperatoris mandatum est, vt omnes, qui fidem Consubstantialis tenebant, non Alexandria solum, sed ex vniuersa etiam Aegypto penitus expellerentur. Quin etiam Præfecto imperatum, vt cum ingentibus copiis omnes vbique persequeretur, quos Lucius indicaret.* hæc ipse: eademque à Ruffino sunt recitata. Itemque Sozomenus b, necnon Theodoretus c fideles testes sunt miraculorum in confutationem hæreticæ impietatis tūc editorum. Sed & quod silentio Ruffinus præteriit memoria tunc officium exhibitum à Melania nobilissima Romana fœmina, his ex Paulino iungamus: scribens enim ad Seuerum inter alia digna præconia Christianæ fœminæ Consularis hæc habet d:

b Soz. lib. 6. c. 21. c Theod. li. 4. c. 19. d Paulin. ep. 10.

XCII. Melania occultat et pascit monachos.

Tempore illo Valentis, quando Ecclesiam Dei viui furor Arianorum, Rege ipso impietatis satellite, persequebatur hæc erat princeps & particeps c. nctis pro fide instantibus: hæc fugatos recipiebat, aut apprehensos comitabatur. Sed cum eos recepisset in latebram, qui propter insignem fidem & maiore hæreticorum odio infestabantur, & occultantium [illegible] inuidia: grauis tunc seditione diabolicis flatibus inflammata, quasi contra legem publicam contumax, proscribi ac pati iussa est quæ illos manebant, nisi prodere maluisset. Processit impauide, cupida passionis, & iniuria publicationis exultans, quam non expectasset trahi, tracturos antecolans ad Iudicem: qui confusus veneratione præsentiæ, non executus est infidelitatis [illegible], dum fidei miratur audaciam. Eadem tempestate per triduum quinque millia monachorum latentium suis panibus pauit: vt per eius manum iterum Dominus e Iesus pristinum numerum in deserto pasceret, tanto quidem nunc impensiore clementia, quanto maiore licentia fouebantur occulti, quam illi quondam, qui ad Dominum voluntarie in libertate & pace conuenerant. Sed hæc nec timida deprehendi, interdictum secura præbebat officium: nec volens gloria operationis agnosci, tamen operis magnitudine prodebatur, totidem apud homines testimoniis gloriosa, quot pastis, Deo conscio. hæc Paulinus, mirifica prædicatione tam egregia facta celebrans: quæ sane gesta esse in Ægypto, non autem in Palæstina, illud persuadet, quod nullibi tam ingens numerus monachorum simul collectorum nisi in Ægypto fuerit repertus, mansisse quidem ipsam Melaniam in Ægypto mensibus octo, Palladius f docet. Porro ab his diuersa esse noscuntur, quæ de eiusdem Melaniæ officiis, quibus prosecuta est in Palæstina relegatos confessores, idem Palladius tradit, quæ paulo post narraturi sumus.

e Matt. 14. Marc. 6. Luc. 9 Melaniæ constantia. f Palla. in Lausiac. c. 31.

XCIII. Vt autem tam ingenti opere, in occultandis atque pascendis monachis quinque millibus in deserto, veluti contumeliis prouocatus Præfectus, libens eius responsionibus cesserit; summa fœminæ claritudo, quæ apud hostes quoque reuerentiam sibi côciliabat, in causa fuit. Erat quidem Melaniæ nomen (vt dictum est) non Romæ tantum, sed vbiq; locorum Romani Imperii cognitum, atque honore habitum tum nobilitate generis, tum egregiæ pietatis præstantia: de qua hæc idem qui supra Paulinus g: *Mulier celsiore gradu ad humilitatis cultum ob amorē Christi deiecta sublimiter, vt viros desides in infirmo sexu fortis argueret, arrogantes in sexu vtroque personas paupertate diues, & nobilis humilitate confunderet. Igitur Marcellino Consule auo, de ambitu generis & opum luxu in teneris adhuc annis nuptias passa, & breui mater. sed infelicitate mortalium non longum potita est, ne diu terrena diligeret. Nam præter alias orbitates, quas irrito infœtibus abortiuis labore, adhuc marito participe defleuit: ita creuit ærumnis, vt duos filios & maritum intra anni tempus amitteret, vno tantum sibi paruulo ad memoriam potius, quam ad compensationem [illegible] ctuum derelicto.* hæc & alia de ipsa Paulinus: sed quod eam dicat habuisse Marcellinum auum Consulem, Hieronymus h filiam eius appellat: at Ruffinus i Paulino consentit, qui etiam eam neptem Marcellini Consulis nominat. Palladius vero res ab ea gestas conscribens, cum Hieronymo Marcellini filiam vocat. gessisse reperitur Consulatum ordinarium Marcellinus cum collega Probino anno Domini trecentesimo quadragesimoprimo, vt legitimi Fasti Consulares indicant. Porro Melaniæ filio hoc tempore Præturam Vrbanā fungenti iunctam fuisse constat in matrimonium Albinam k; Melania vero minor eius neptis Piniano in matrimonium tradita fuit: sed de his inferius. Laudat S. Hieronymus fœminæ summam constantiam, quod simul siccis oculis sepelisset virum suum ac duos l filios; vno vero superstite derelicto, peregrinata fuerit in Ægyptum primo, inde Hierosolymam: ibique ad quinque lustra esse commoratam, Paulinus tradit m, amplius vero annos duos, nempe vigintiseptem, Palladius n affirmat.

g Paulin. ep. 10. Melaniæ genus. h [illegible] i [illegible] k Pallad. c. 31 l Hieron. ep. 25 m Paulin. ad Seuer. ep. 10. n Pallad. Laus. c. 1[illegible]

Porro Melaniæ in Ægypto commoratio magnū plane cum ipsi, tum Ruffino attulit detrimentum: siquidem cum Didymo Alexandrino magni nominis viro, & ob eximiam coniunctam cum oculorum cæcitate peritiam plane cunctis admirabili, intimam consuetudinem habentes, propinante illo ipsis sitientibus, quem mirifice prædicabat, Origenem suum, hauserunt isti vna cum dulci potu venenum.

XCIV. Huius autem vt hic repetamus exordia, anno hic quinto ætatis suæ (vt auctor est S. Hieron. o) oculos perdidit, sed tamen lectore adhibito tanta didicit, vt admirationi omnibus esset, ac plane miraculo, quod geometricas assecutus fuerit facultates, quæ vt addisci possint, maxime visu indigent: testatur id quidem Hieronymus de eo p. De cuius vitæ instituto hæc quoq; Ruffinus q: *Indesinenter Dominum deprecabatur, non vt oculorum carnalium visum, sed vt illuminationem cordis acciperet: miscebat autem precibus studia & laborem, & inges continuasq; vigilias non ad legendum, sed ad audiendum adhibebat, vt quod aliis visus, hoc illi conferret auditus. Cum vero post lucubrationis laborem somnus, vt fieri solet, legentibus aduenisset: Didymus silentium illud non ad quietem vel otium datum ducens, tanquam mundum animal, ruminans cibum quem ceperat, ex integro reuocabat; & ea, quæ dudum percurrentibus aliis ex librorum lectione cognouerat, memoria & animo retexebat, vt non tam audisse quæ lecta fuerant, quam descripsisse mentis suæ paginis videretur. Ita in breui, Deo docente, in tantam diuinarum humanarumq; literarum eruditionem ac scientiam venit, vt scholæ Ecclesiasticæ doctor existeret, Athanasio Episcopo, cæterisq; sapientib. in Ecclesia viris Dei admodum probatus. sed & in cæteris siue Dialectica siue Geometria, Astronomia quoq; vel Arithmetica disciplinis ita esset paratus, vt nullus vnquam Philosophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum, vel concludere quiuerit, sed statim vt responsiones eius acciperet, magistrum eum etiam illius, de qua proposuisset, crederet disciplinæ. Huius aliquanta dicta vel communiter disputata, vel proponentibus responsa, adhibitis notariis, descripsere, quæ & nunc in magna admiratione habentur. Nos autem, qui viuæ vocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea, quæ à nonnullis, dicente eo, descripta legimus: longe maiorem gratiam, & diuinum nescio quid ac supra humanam vocem sonans, in illis magis sermonibus, qui de ore ipsius proferebantur, agnouimus.* hæc Ruffinus de eo: res vero gestas cum Antonio superius diximus, eadem quoque Theodoretus r, atq; Sozomenus s. Quantum eum coluerit S. Hieronymus, dicemus suo loco.

o Hieron. Chron. anno 9 Valent. p Hieron. de Script. in Didymo. q Ruff. l. 2. c. 7. De Didymo Alexandrino. r Theod. l. 4. c. [illegible] s Soz. l. [illegible] c. 14.

XCV. Sed illud plane lugendum, vt Didymus, qui ex cæco factus sit scientia videns, eadem ex vidēte cæcus euaserit: quippe qui sui Origenis amore captus, ita erga eum affectus est, vt quæcunq; ille scripserat, velut à cœlo lapsa acceperit, magnoq; Ecclesiæ detrimento aliis communicauerit; nec id quidem palam vel omnibus, sed furtim in aures curiosorum audientium instillaret, quos facile omnis agitaret doctrinæ ventus. Talibus ab ipso compertis (proh dolor) Melania atque Ruffino, sic eorum animis Periarchon Origenis infudit, vt eo tāquam magno thesauro di-

tati

tati cuperent totum Catholicum orbem locupletari: sed plane aspidis oua fouerunt; quibus ruptis, prodiere serpentes, quorum lethali veneno quamplurimi misere periere. At de his inferius suis locis pluribus agendum erit: hæc modo satis in his, quæ spectant ad Melaniæ & Ruffini consuetudinem cum Didymo in Ægypto hoc tempore, quo illuc sunt peregrinati. Mentio est apud Socratē a de alio Didymo monacho sene solitarie agente, ab hoc, de quo igitur, longe diuerso.

a Socr. l. 4. c. 18.

XCVI. His de Didymo Alexandrino narratis, iam Melaniæ vestigia assectemur: Quæ hoc eodem anno, quo ex Petri Alexandrini literis vidimus Ægypti Episcopos & monachos relegatos esse Diocæsaream oppidum in Palæstina situm, illis ministratura, magno fidei ardore succēsa, Hierosolymam profecta est. Quid vero ipsa ibi egerit; Palladius docet his verbis b: *Post hæc autem, cum Alexandriæ Præfectus Augustalis Isidorum, Pisbymum *, Adelphium, Paphnutium, Pambonem, inter quos etiam senem Ammonium vnam habentem auriculam, & duodecim Episcopos, presbyterosq; & alios quosdam vsque ad centum duodecim numero circa Palæstinæ Diocæsaream damnasset exilio: istos hæc beatissima omnes secuta est, & propriis facultatibus eis ministerium suum præbuit. Cumq; ab illis, qui in memoratorum custodia erant, prohiberetur hæc facere (sicut mihi & ipsi sæpe referebant; nam & ego S. Pisbymum & Isidorum & Paphnutium vidi.) benedicta tunc illa, sumpta veste seruili circa vespertinas horas, omnia eis vitæ necessaria afferebat.*

b Pallad. in Lausiac. c. 55.
* Bothymium.

MELANIÆ PROFECTIO IN PALÆSTINAM.

XCVII. *Quo cognito, Palæstinæ prouinciæ Consularis, credens, quod sinus suos posset fumo quodam atq; terrore ex pecunia eius implere: iussit eam (ignota enim ipsi erat) corripi, & in carcerem trudi. Ex quo loco tunc ei per internuncios quosdam sancta illa mandauit: Ego, inquit, illius filia, & illius coniux fui, ancilla vero nunc Christi sum: ne ergo me ob vilitatem præsentis habitus contemnendam putaueris; quia facile extollere, si velim, me possum: nec terrere igitur me in aliquo vales, neque quicquam mihi de rebus meis auferre. Atque ideo ne fortassis ignorans periculum aliquod aut crimen incurras: idcirco ista tibi mandaui, quasi quæ diceret, interdum enim necesse est aduersus imprudentes hæc agi, & veluti accipitre vel cane contra eos arrogantia vti, qua congruo tempore superbos comprehensura imitatur. Talibus ergo verbis mox ipse territus Iudex excusauit eidem factum suum; & ita eam, vt meruerat, honorauit; & iussit, vt ad illos viros quoties vellet, accederet.* hactenus de illius ministerio exhibito confessoribus:

PRÆFECTUS PALÆSTINÆ QUID IN MELANIĀ.

XCVIII. De commemoratione vero eius Hierosolymis sic mox subdit: *Hæc autem, reuocatis ab exilio memoratis viris, monasteriū apud Hierosolymam sibi fecit, in quo viginti & septem annorū tempus impleuit, quinquaginta secum sorores virgines habens. Erat etiam cum ea Ruffinus quidam nomine, Italus, ciuis, ex Aquileiensi oppido, vir nobilium & in proposito singulari satis fortium morum, qui ad presbyteratum postea meruit peruenire: quo nullus mansuetior, fortior, & placidior, tanquam omnia sciens, in sexu virili potuit inueniri.* hæc quidem de Ruffino Palladius, de Origenis sectatore Origenista, Hieronymus eam ob causam perinfensus: vt non mireris, si qui Ruffinum immensis laudib. ornat, Hieronymum eodem in commentario contumeliis laceret. Sed de Palladio suo loco plura inferius; qui de instituto Melaniæ atque Ruffini toto illo temporis spatio, quo vixerunt Hierosolymis, ista subdit:

QUÆ EGERIT MELANIA HIEROSOLYMIS.

XCIX. *Isti igitur in viginti & septem annis omnes apud Hierosolymam sanctos, atque peregrinos Episcopos & monachos, virginesque (hoc enim vouerant Deo) suscipere propriis sumptibus ac fouere consueuerunt, omnesq; ad se venientes meliores tantarum ac talium rerum contemplatione fecerunt. Illos enim quadringentos numero monachos, qui propter Paulinum, Antiochenum Episcopum scilicet, se ab Ecclesia separabant, sanctæ rursus Ecclesiæ reddiderunt. Omnes etiam præter hos peruersæ sectæ homines, & contra Spiritum sanctum sacrilego ore certantes, ad Ecclesiam nostram, vera suadendo, ac iugiter cunctos docendo, reuocauerunt, honorantes quidem ac sæpe pascentes eiusdem loci clericos: & hæc pariter facientes, vitam suam pro studio finierunt, nulli quidem ex se vel leuem dantes scandali suspicionem, totum vero orbem terrarum spirituali ædificatione plenissimum relinquentes.* hactenus Palladius. Sed iam his de peregrinatione Melaniæ recensitis, ad cladem Alexandrinæ Ecclesiæ prosequendam reuocemus iamdiu intermissam orationem.

OPERA MELANIÆ ET RUFFINI.

C. Cum autem tantæ cladis Ecclesiæ Alexandrinæ illatæ fama ex sui immanitate toto Christiano orbe diffusa esset; sanctus Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, ea accepta, eiusmodi ad Alexandrinos consolatorias literas dedit c:

S. BASILII LITERÆ AD ALEXANDRINOS.
c Basil. ep. 71.

De persecutionibus apud Alexandriam & reliquam Ægyptum iamdudum ad nos fama peruenit; animosque nostros, vt par erat, affecit. Expendimus enim astutiam belli diabolici, quo modo is vbi Ecclesiam ex persecutione ab inimicis illata multiplicari, magisque florere vidit, insidias suas mutauerit: vt iam non amplius ex aperto oppugnet, sed occultas insidias struat, consilium suum per nomen Christianum, quod hæretici prætexunt, obtegens: vt & nos eadem cum patribus nostris patiamur, & tamen haud videamur pro Christo pati, propterea quod & ipsi persecutores nostri Christianorum nomine censentur. Ista considerantes, plurimum temporis ea, quæ apud vos gesta nunciata fuerant, animos nostros stupore repleuerunt & perculerunt. Re vera namq; insonuerunt vtraq; nostræ aures, vbi cognouimus impudentem & humano generi inimicam hæresin eorum, qui vos persecuti sunt: quomodo nec aliquam reueriti sunt ætatem, nec molestias canitiei, nec plebis dilectionem, sed corpora verberarunt & dehonestarunt, inque exilia eiecerunt, ac bona diripuerunt quæcunq; accipere potuerunt, neque humanam veriti condemnationem, neque terribilem iusti Iudicis retributionem prauidentes. ista nos stupefecerunt, & ipso prope sensu destituerunt.

CI. *Accessit autem ad hasce animi mei disceptationes & ista cogitatio: An Ecclesias suas prorsus reliquit Dominus? An nouissima hora est, & hoc pacto initium sumit defectio, vt iam deinceps reueletur iniquus ille filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur super id omne, quod dicitur Deus, aut numen? Attamen siue temporaria est ista tentatio, ferte eam vt boni Christi athletæ: siue omnimodo res nostræ traditæ sunt corruptioni; ne socordes simus ad ea, quæ accidunt, sed reuelationem è cælo & apparitionem magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi expectemus. Si namq; vniuersa creatura soluetur, & transmutabitur figura huius mundi, quid fuerit insolentius si & nos, qui creaturæ portio quædam sumus, communes afflictiones tulerimus, tribulationibusq; traditi fuerimus, quas pro mensura potentiæ suæ super nos iustus inducit Iudex, qui non tentari nos sinet supra quam ferre poterimus, sed & cum tentatione exitum dabit, vt ferre possimus?*

EX DIRA PERSECUTIONE QUID IN MENTEM BASILII VENERIT.

CII. *Expectant vos, fratres, Martyrum coronæ: parati sunt confessorum chori, vt manus vobis porrigant, atque numerum suum vos recipiant. Memores estote veterum sanctorum, quam nemo sit illorum delitiis & assentationibus patientiæ coronis dignus effectus, sed omnes per magnas tribulationes ingressi, experimentum sui dederunt. Alij enim illusionibus & flagellis probati sunt, alij tentati sunt, secti sunt, occisione gladij mortui sunt. Hæc sunt, vnde decorantur sancti. Beatus est, qui dignus habetur, vt pro Christo patiatur: beatior is est, qui abundantiores afflictiones tulit: afflictiones enim huius temporis non sunt condignæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quod si ipse ad vos venire potuissem, congressu vestro nihil fuisset carius, vt & athletas Christi viderem & complecterer, & precum donorumque spiritualium, quæ vobis data sunt, consortio poterer. Quoniam vero corpus habeo diuturno morbo confectum, ita vt ne lecto quidem descendere queam; & multi sunt, qui instar luporum rapacium nobis insidiantur, occasionem venantes, an aliquo pacto ouiculas Christi aliquando rapere possint: necessario per literas inuisere vos institui, obsecrans eum primis quidem, vt continue pro nobis precemini, quo reliquos dies aut etiam horas Domino secundum Euangelium regni seruire merear: deinde vero, vt & imperitiæ meæ & literarum tarditati ignoscatis. Nam ægre nobis eius hominis copia facta est, qui desiderio nostro seruire queat: dico autem de Eugenio monacho filio nostro, per quem vos obsecro, vt pro nobis & vniuersa Ecclesia oretis, deque rebus vestris rescribatis, vt cognitis illis alacriores reddamur.* hactenus Basilius ad Alexandrinos.

BASILII EXHORTATIO AD ALEXANDRINOS.

CIII. At quid interea magna admiratione dignum accidit? Dum negat Romanus Imperator fidem Catholicam, & confitentes illam ignominiis afficit, diraque persequitur: profitetur eam ac prædicat Regina Sarracenorum; quosque ille spernit, hæc honorat, ille fugat, hæc reuocat: pellit ille Episcopos, pulsos ipsa petit: atque adeo vbi crudelis & ignominiosa Alexandriæ viguit persecutio, Catholicus ibi Dei nutu honore habetur Episcopus, atque magno exemplo fides Catholica prædicatur, & Arianus ip se

IMP. ROM. APOSTASIA ET SARACENORUM REGINÆ CONFESSIO.

respiratur Antistes. Sed quoniam modo tantum prodigiū factum sit, aggredimur enarrare. Iecerat iam ante fundamenta fidei apud Saracenos S. Hilarion Abbas, qui (vt testatur S. Hieronymus a) multos Saracenorum arreptos à dæmone frequenter liberauit, cultuique Veneris addictæ gentis illius sacerdotem conuertit ad fidem: qui quidē nec ipsum Hilarionem abire passi sunt ante, quā futuræ Ecclesiæ lineam mitteret. Qui ergo adeo magna ab Hilarione sunt consecuti, eo defuncto, illi pacem quærientes dari sibi hominem Episcopum Orthodoxum. At quo modo res se habuerit, Ruffinum audiamus auctorem: *Dū*, inquit b, *Lucius omni arrogantia atque sæuitia ageret, Mauuia Sarracenorum Regina vehementi bello Palæstini & Arabici limitis oppida atque vrbes quatere, vicinasq; simul vastare prouincias cœpit. cumq; frequentibus bellis Romanum attriuisset exercitum, & plurimis peremptis reliquos vertisset in fugam: orata pacem non aliter se amplexuram permittit, nisi Moyses quidam nomine monachus gentis suæ ordinaretur Episcopus, qui in eremo partibus suis propinqua vitam solitariam ducens merito & virtutibus, ac signis, quæ faciebat Deus per illum, magnifice innotuerat.*

a Hieron. in vita S. Hilarionis.

b Ruffin. l. 2. c. 6.

CIV. MOYSES ELECTUS EPISCOPUS LUCIUM ARIANUM REIICIT.

Petitio eius Principi … Romano, sine vlla dilatione iubetur impleri a ducibus nostris, qui ibi infeliciter pugnauerant. Captus Moyses ad sacerdotium suscipiendum Alexandriam ex more deducitur. Aderat Lucius, cui ordinandi seruabatur officium. Quo viso Moyses præsentibus ducibus, qui perurgebant, & populo ait: Ego quidem me non esse dignum tanto sacerdotio iudico: verumtamen si aliqua in me licet indigno dona … dispensatio parat … Deum nostrum cæli ac terræ dominum testor, quod Lucius … manus sanguine pollutas & cruentas super me non imponet manus. Cumque Lucius tam graui nota infamiæ se videret … multis plurimorum … Quare, inquit, ô Moyses tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut si tibi aliquis de me aliter indicauit: audi fidem meam, & tibi ipsi magis quam aliis crede. Tum ille: Desine, inquit, o Luci dolosis tuis me quoque magis … aggredi: Bene mihi nota est fides tua, quam protestantur serui Dei per metalla damnati, Episcopi in exilium … presbyteri & diaconi extra Christianum nomen habitacula relegati, aliis alii, aliis etiam ignibus traditi. Nunquid potest verior esse fides, quæ auribus creditur, quam quæ oculis peruidetur? Apud me certum est, quod qui Christo recte credunt, ista non faciunt. Et ita Lucius maiore dedecore deformatus, quoniam per vrgebat necessitas Reipublicæ consulendi, compulsus est acquiescere, vt ab Episcopis, quos ille ad … trusserat, sacerdotium sumeret. Quo suscepto, & gentis ferocem … pacem tenuit, & fidei Catholicæ custodiuit inte… marata consortia. hucusque Ruffinus: eadem etiam Socrates c, Sozomenus d, atque Theodoretus e. Pacis quoque fœdus ita firmata fuisse vinculo nuptiarum, dum huius Reginæ filia desponsata fuit Victori exercitus duci, Socrates auctor est. Meminit huius Victoris Ammianus f, fuisseq; tradit Magistrum equitum, sed & Præfecturæ Orientalis magistratum gessisse.

c Socr. l. 4. c. [illegible]

d Sozom. l. 6. c. [illegible]

e Theod. l. 4. c. 2.

f Ammian. [illegible]

De Moyse autem Episcopo Sarracenorum creato, quid apud eos egerit, Theodoretus g & Sozomenus h ancis tractant. Theodoretus igitur hæc habet: *Postremo Moyses vrbi cum fide admirabili gratiam Episcopalem receperat. ad eos, qui eum requirebant, profectus est, & partim doctrina Apostolica, partim miraculis eos ad veritatem traduxit.* hæc ipse: tradit & ferme Sozomenus h, qui & hæc ad … addit: *Tertio etiam, id temporis gentem quandam … ad religionem Christianam traductam, Zocomo earum principe … baptizato. Iste, cum sobole omnino expers esset, ad monachum fama illius adductus venit, … colloqueretur: apud quē de … calamitate grauiter … cœpit: siquidem inter Sarracenos inter … liberos procreare, permagni æstimari solet. Monachus autem iubet eum bono animo esse … precibus Deo adhibitis cum dimittit, pollicitus pro certo, … filium habiturum, si modo in Christum crederet. Vbi vero Deus promissa re ipsa præstiterat … & filius Zocomo natus erat, … Baptismi ministerio initiatus est, suosque subditos ad idem ipsum induxit.* Sed de Sarracenis idem ait, quod haud diu ante Valentis Imperium, per monachos iuxta ipsos degentes didicerant Christianam pietatem, cum postea (vt dictum est) aucto fidelium numero, Moysen sibi dari Episcopum postularunt, qui Lucium impietatem publica est detestatus confessione.

CV.

g Theod. l. 4. c. 21.

h Soz. l. 6. c. 38.

FIDEI PROPAGATIO APUD SARACENOS.

Hæc autem de Sarracenis occasione persecutionis sub Lucio factæ Alexandriæ & in vniuersa Ægypto per … recensita: quam quidem sicut exortam fecimus, hoc anno post obitum Athanasii, nequaquam tamen hoc eodem anno cessauit, sed vsque ad vltimum ferme Valentis annum perdurauit: quod vero haud licuit distinguere, quo quoto eius anno factum sit, hic in vnum cuncta, quæ ex antiquioribus monumentis de his repetimus, sub hoc ipso anno iure descripsimus. Quibus addimus, horū martyrum perseuerare iugem memoriam in chartis Ecclesiasticis descriptam, publiceque recoli in Ecclesiis tertio Idus Maii i.

CVI.

i Alexandr. … 13. Maij.

At quo modo alia quoque via Valens Imperator aggressus sit persequi monachos, cogendo eos adscribi militiæ, inferius suo tempore dicturi sumus. Quod autem ad Petrum Episcopum Alexandrinum spectat, de eius quoque Romam aduentu meminit sanctus Hieronymus k: quem mansisse apud Damasum constat, quamdiu eiusmodi persecutio perdurauit: ea vero quiescente, testatur Socrates l, Alexandriam rediisse munitum eiusdem Damasi literis, quibus cum fides Catholica, tum etiam eiusdem Petri ordinatio probaretur. sed de his suo loco agendum.

k Hieron. [illegible]

l Socr. l. 4. c. 30.

CVII. S. HILARIONIS OBITUS.

Hoc ipso anno sanctus Hilarion, præstantissimus monachorum, post innumera miracula edita, clarissimus sanctitate ex hac vita migrauit anno ætatis suæ (vt testatur sanctus Hieronymus) octogesimo: ex cuius etiam testificatione colligitur, eundem hoc ipso anno ex hac vita excessisse: siquidem ipsum tempore obitus Antonii Magni, qui contigit anno vigesimo primo Constantii Imperatoris (is recte annus Domini trecentesimus quinquagesimus sextus *) egisse annum ætatis sexagesimū quintum tradit: quibus si addas annos quindecim, vt peruenias ad octogesimum, quo obiit, vtique deduces annos ætatis eius vsque ad præsentem trecentesimum septuagesimum secundum. Scripsisse de laudibus Hilarionis epistolam sanctum Epiphanium, idem testatur Hieronymus, cuius occasione se vitam eius literis commendasse tradit, cum m ait: *Quanquam enim sanctus Epiphanius Salaminæ Cypri Episcopus, qui cum Hilarione plurimum versatus est, laudem eius breui epistola scripserit, quæ vulgo legitur: tamen aliud est locis communibus laudare defunctum, aliud defuncti proprias narrare virtutes. vnde & nos fauore magis illius, quam iniuria, cœptum ab eo opus aggredientes, maledicorum voces contemnimus.* hæc ipse.

* [illegible]

m Hieron. vita S. Hilarionis.

CVIII. EPIPHANII [illegible]

Sed quod de Epiphanii cum Hilarione consuetudine ex Hieronymo mentio facta est; dignum videtur, vt eiusdem Epiphanii his primordia coniungamus, ac explodamus eius Acta, quæ compluribus conferta reperiuntur esse mendaciis: cum enim rebus ab eo gestis qui postea sequuntur anni intexti sint, haud æquum est ipsius ignorasse principia. Quod primum ad Epiphanii ætatem spectat, vt eius natalis temporis aliqua ratio haberi possit: sanctus Hieronymus de eo agens in commentario de viris illustribus, ipsum ad extremam senectutem iam peruenisse tradit: optime namque eum nouerat, cui & magno erat consuetudinis & amicitiæ vsu coniunctus. Porro quando hæc de Epiphanio ipse scribebat, erat annus (vt ipse testatur o) Theodosii Imperatoris decimus quartus, Christi vero trecentesimus nonagesimus secundus. Qui igitur eo anno ad vltimam peruenerat senectutem, possimus æque opinari hoc tempore ipsum non minorem sexaginta annorum fuisse; & quidem tantæ æstimationis Episcopum, vt (quod dictum est superius) Valens Imperator persecutor eum vexare timuerit. De eius patria solo & exercitatione monastica ab adolescentia, hæc Sozomenus habet p, cum monachos Palæstinos recenset:

n Hieron. de Script. eccl. in Epiphan.

o Idem [illegible]

Ex eorum numero fuere Hesychius Hilarionis sodalis & Epiphanius, qui postea Salamina, quæ est vrbs Cypri, fuit Episcopus. At Hesychius consenuit in loco, in quo magister eius vitam egit monasticam: Epiphanius autem circiter Besanducem pagum in tractu Eleutheropolitano situm, vnde etiam ortus fuerat, in eodem vitæ genere colendo se collocauit: qui ab ineunte ætate a monachis præstantissimis institutus, & in Ægypto longissimo tempore eadem de causa versatus

p Soz. l. 6. c. [illegible]

satus in disciplina monastica, cum apud Ægyptios, tum apud Palæstinos illustrissimus habitus est. hucusque Sozomenus.

CIX. Quidnam vero Epiphanio periculosum, cum esset in Ægypto, contigerit, adeo vt parum abfuerit, quin seduceretur à Gnosticis: ipse narrat *a*, cum de iisdem turpissimis Gnosticis agit, his verbis: *In hanc hæresim, ô charissimi, etiam ipse incidi, & ex ore eorum, qui hanc tractant, hæc in propria persona audiui. Mulieres autem sic deceptæ, non solum de his verba apud nos fecerunt, & talia nobis reuelarunt, sed etiam in Aegyptia illa perniciosa ac flagitiosa Archimagiri terra, eadem effreni audacia nos attrahere in iuuentute nostra, lasciuia concita aggressæ sunt.*

a Epiphan. hæres. 26.

EPIPHAN. TENTATVS A GNOSTICIS.

Verum qui tunc astitit sancto Ioseph, etiam nobis affuit; & eum, qui illum liberauit, nos indigni & insufficientes inuocantes, misericordiam consecuti sumus, & perniciosas ipsarum manus effugimus: ac Deo sanctissimo hymno decantato, etiam ipsi dicere potuimus: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum & ascensorem proiecit in mare. Non enim simili iustitia illius virtute, sed suspirijs ad Deum misericordiam consecuti, seruati sumus. Imperabant enim mihi perniciosa illa muliercula, & deridebant me, velut indicabant ipsæ sibi ipsis mutuo illudentes, nimirum: Non potuimus, inquiebant, seruare adolescentem, & dimisimus ipsum in manibus Principis perire. hæc illæ impudentes, quod ex præscripto nefarii dogmatis, perire dicerentur, qui continentem vitam agerent. & paulo post: *At misericors Deus ab improbitate ipsarum nos liberauit; vt etiam post lectos à nobis ipsorum Gnosticorum libros, & vere cognitam eorum opinionem, neque abductus sim, & effugerim, ac tunc non inescatus fuerim, sed studium adhibuerim, vt etiam Episcopis illius loci eos ostenderem, & nomina in Ecclesia latentia deprehenderem, quo ijdem ciuitate exigerentur (erant autem nomina circiter octuaginta) & ciuitas à zizaniis ac spinis eorum purgaretur.* hucusque Epiphanius, qui iterum inferius se ab omni eorum sorde impollutum cunctas ipsorum lustrasse fæces affirmat: Ista quidem adolescens, sed subsit Sozomenus:

CX. *Postea quoque apud Cyprios non minore gloria fuit: apud quos electus est primariæ vrbis totius insulæ Episcopus. Vnde, credo, in vniuerso prope dixerim orbe terrarum est maximam nominis celebritatem consecutus. Nam cum in multitudine hominum, & in vrbe ampla, eaque maritima sacerdotio fungeretur, ob præstantiam virtutis, qui etiam negotiis ciuilibus occupatus vsus est, breui tum ciuibus, tum peregrinis cuiusque nationis notus factus est: illis quidem, vt qui eum coram vidissent, eiusq; piæ vitæ fecissent periculum: his autem, vt qui illis idem de eo narrantibus, fidem adiunxissent.* hæc Sozomenus. Auctor, qui Epiphanii Acta *b* conscripsit, Ioannes nomine, qui & se eius fuisse comitem in Ægypto tradit, de eodem ait, disputasse cum Hierace hæresiarcha, ipsumque diuino miraculo mutum reddidisse testatur eidemque pœnitenti vsum linguæ restituisse. Verum scias auctorem esse mendacem, multaque finxisse: nam quod ad Hieracem spectat, necdum natus Epiphanius erat: quando Hierax in Ægypto docebat. Accedat de his testis ipse Epiphanius, qui Hieracem mox post Manetem ordine ponit, etiam ante Meletium atque Arium: deque ipso pluribus agens, nihil penitus de miraculo vel pœnitentia Hieracis habet: hoc quidem minime prætermisisset, quod in primis exigebat argumenti ratio enarrati. At alia complura his monstruosiora idem compingit auctor, quæ suis locis confutanda erunt. Ceterū claruisse ipsum miraculis, floruisseque doctrina cum vitæ admirabili sanctitate, fama eius vbique diffusa, ac reuerentia, qua coerciti sunt infensissimi ipsius hostes Ariani & ipse Valens, certo esse possunt argumento. Res autem ab eo gestas, annis singulis, adhibita ratione temporum, inferius describemus: iam vero quæ reliqua sunt anni huius acta recenseamus.

EPIPHAN. CLARVS TOTI ORBI.

b Apud Metaphr. die 12. Maij Sur. tom. 3.

CXI. Hoc item anno, Valentinianus Imperator Treueris in Galliis agens ad Ampelium Præfectum Prætorio aduersus Manichæos ita rescripsit *c*:

MANICHÆI LEGE VETITI.

c L. 3. de hæret. C. Th.

Vbicumque Manichæorum conuentus vel turba huiusmodi reperitur, doctoribus graui censione mulctatis, domus & habitacula, in quibus profana institutione docetur, fisci iuribus indubitanter adsciscantur. Datum VI. Non. Mart. Treuer. Modesto & Arintheo Coss. cuius quidem legis sanctus Ambrosius *d* visus est meminisse, cum ait, impietatem Manichæorum Imperatoris auctoritate damnatam. Quænam autem præcessit occasio, vt Manichæos iamdiu ante etiam Diocletiani lege proscriptos oportuerit iterum Christiani Principis auctoritate damnari, deque his scribere Romam ad Præfectum Prætorio, sanctus Augustinus satis manifeste insinuare videtur eo Commentario, quo agit de Manichæorum moribus, his verbis *e*: *Quid dicam de moribus vestris? Dixi quæ ipse comperi, cum in ea essem ciuitate, vbi ista commissa sunt. Romæ autem, me absente, quid actum sit, longum est explicare, dicam tamen breui. Eo enim res erupit, vt occulta esse non posset absentibus: & ego quidem postea Romæ cum essem, omnia vera me audisse firmaui: quamuis tam familiaris & mihi probatus, qui præsens erat, ad me rem pertulerat, vt omnino dubitare non possem. Nam quidā vester Auditor in illa memorabili abstinētia nihilo Electis cedens, qui & liberaliter institutus esset, & vestram sectam copiose vellet & soleret defendere, molestissime ferebat, quod ei vage pessimeque habitantium passimque viuentium Electorum mores perditissimi sæpe disputanti obijciebantur. Cupiebat itaque, si posset, omnes, qui secundum illa præcepta vitam degere parati essent, congregare in domum suam, & suis sumptibus sustinere: erat enim & non mediocris pecuniæ contemptor, & non mediocriter pecuniosus. Querebatur autem impediri tantos conatus suos Episcoporum dissolutione, quibus adiuuantibus implere debebat.*

d Ambros. ep. 81.

e Aug. de Morib. Manich. li. 2. c. vlt.

CXII. *Interea autem Episcopus quidam,* Manichæorum scilicet, *homo plane, vt ipse expertus sum, rusticanus atque impolitus, sed nescio quo modo ea ipsa duritia seuerior in custodiendis bonis moribus videbatur. Hunc diutissime desideratum & aliquando præsentem arripit iste, exponit voluntatem suam: laudat ille atque consentit: placet, vt in domo eius prior ipse incipiat habitare. Quod vbi factum est, eo congregati sunt Electi omnes, qui Romæ esse potuerunt. Proposita est viuendi regula de Manichæi epistola. Multis intolerabile visum est: abscesserunt, remanserunt tamen pudore non pauci. Cœpit ita viui, vt placuerat, & vt tanta præscribebat auctoritas: cum interim Auditor ille vehementer omnes ad omnia cogeret, neminem tamen ad id, quod non prior ipse susciperet. Interea rixæ inter Electos oriebantur creberrimæ: obijciebantur ad inuicem crimina: quæ ille gemens omnia audiebat; dabatque operam, vt se ipsos in iurgando incautissime proderent. Prodebant nefanda & immania. Ibi cognitum est, quales essent, qui tamen inter cæteros vim præceptorum illorum subeundam sibi putauerunt esse. Iam de cæteris quid suspicandum erat, aut quid potius iudicandum? Quid plura? Coacti aliquando murmurauerunt, sustineri illa mandata non posse. Inde in seditionem.*

MANICHÆORVM CONVENT. ROMÆ.

CXIII. *Agebat Auditor causam suam complexione breuissima; aut illa omnia esse seruanda; aut illum, qui talia sub tali conditione præcepisset, quæ nullus posset implere, stultissimum existimandum. Vicit tamen (non enim aliter poterat) viuus sententiam effrenatissimus plurium strepitus. Postea etiam ipse cessit Episcopus, & cum magno dedecore aufugit. Huius sane cibi præter regulam clanculo accepti & sæpe inuenti ferebantur, cum ei de proprio sacculo diligenter occultato pecunia copiosa suppeteret. Hæc si falsa esse dicitis, nimis apertis & peruulgatis rebus obsistitis.* hactenus Augustinus. Quisnam autem fuerit Auditor iste adeo opulentus, vt omnes Manichæos in domum suam reciperet suis sumptibus alendos, idem S. Augustinus agens contra Faustum eiusdem sectæ patronum prodit *f* his verbis: *Adhuc in rebus humanis est ille Constantius, modo iam frater noster Catholicus Christianus, qui multos vestrum Romæ in domum suam congregauerat propter implenda præcepta Manichæi, satis quidem vana & inepta, sed tamen quæ magna existimatis: quibus cum vestra infirmitas cederet, dispersi estis quisque in viam suam. Vnde illi, qui in eis perdurare voluerunt, à vestra ciuitate schisma fecerunt. Et quia in mattis dormiunt, Mattarij appellantur: à quorum stratis longe dissimiles fuerunt plumæ Fausti & caprinæ lodices; quæ delitiarum affluentia non solum Mattarios fastidiebat, sed etiam domum patris sui hominis pauperis Mileuitani. Auferte ergo perditam simulationem, &c.* Lege itaque Valentiniani iidem cum innotuissent Manichæi, vetiti sunt conuentus agere. Quod igitur simulando summam affectarent sanctitatem; in calumniam ieiunantium Christianorum versa Romæ res est, vt (quod ait sanctus Hieronymus *g*) quem viderent pallentem atque tristem, miserum & Ma-

MANICHÆI ROMÆ DETECTI.

f Aug. contra Faust. lib. 5. c. 6.

CONSTANTIVS MANICHÆVS CONVERSVS AD FIDEM.

g Hieron. 22.

nichæum vocarent. At quonam modo qui lege prohibiti sunt in vnum conuenire, clandestinos conuentus postea egerint, resque maxime abominandas perpetrarint, inferius dicturi sumus.

CXIV. Hoc item anno, iisdemq; Consulibus, Saba Gothus, perseuerante persecutione Athanarici, de qua plura superius, martyrium consummauit: extant eius martyrii Acta & quidem fidelia, in quibus hæc in fine de tempore necis ipsius: *Martyrio coronatus est quinta die sabbati post Pascha, hoc est, pridie Idus Aprilis, Valentiniano & Valente Imperatoribus, Consulatum gerentibus Modesto, & Arintheo.* hæc ibi: qua pariter die adscripta reperitur ipsius memoria in Ecclesiasticis tabulis. meminit eius quoque Suidas.

SABAE GOTHI MARTYRIVM.

CXV. Nec prætereundum, quod sanctus Hieronymus sub anno octauo absoluto, nono tamen inchoato Valentiniani & Valentis Imperatorum (est hic ipse annus) in Chronico ait: *Presbyter Strinij iniquissime occiditur, qui Octauianum ex Proconsule apud se latitantem prodere noluisse.* hæc ipse. Persimile namque huic factum de Firmo Episcopo narrat sanctus Augustinus ad Consentium ita scribens a: *Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices: Nec prodam, nec mentiar. Fecit hoc quondam Episcopus Tagastensis Ecclesiæ, Firmus nomine, firmior voluntate. Nam cum ab eo quæreretur homo iussu Imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentia, quanta poterat, occultauerat: respondit quærentibus nec mentiri se posse, nec hominem prodere: passusque multa tormenta corporis (nondum enim erant Imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, vsque adeo admirabilis apparuit, vt ipsi homini, quem seruabat, indulgentiam sine vlla difficultate impetraret. Quid autem hoc fieri potest fortius & constantius?* hæc sanctus Augustinus: ex quibus videas æquiorem erga Episcopum fuisse Ethnicum Imperatorem, quam contra presbyterum Valentinianum, ab omnibus crudelitatis nimiæ condemnatum. huius autem Firmi dies natalis in sanctorum memoriam descriptus habetur pridie Kalend. Augusti.

a Aug. ad Consent. de mendac. c. 13.

CXVI. Hoc pariter anno de erudienda Constantinopolitana bibliotheca Valens ad Clearchum eius Vrbis Præfectum ita rescripsit b:

b l. 2. de stud. liber. C. Theod.

Antiquarios ad bibliothecæ codices componendos, vel pro vetustate reparandos, quatuor Græcos, & tres Latinos scribendi peritos legi iubemus, &c. Dat. VIII. Idus Martij, Modesto & Arintheo Coss.

IESV CHRISTI
Annus 373.

DAMASI PAP. Annus 7. | VALENTINIANI VALENTIS IM. 10.

I. Valentinianus & Valens Augusti, quarto inito Consulatu, dedere nomen in Fastis anno Christi trecentesimo septuagesimo tertio, quo Romæ celebratum est à Damaso Papa Concilium aduersus Apollinarem hæresiarcham, in quo & aliæ grassantes in Oriente hæreses damnatæ sunt. Quod autem ad tempus spectat: cum exciderint planè Synodi Acta, ex quibus id accipere licuisset, aliunde ratio consignati temporis petenda est: ad quam insinuandam, illud in primis meminisse oportet, ex tertia legatione Basilii ad Damasum missa anno superiori, inter alia (vt vidimus) significatum esse de hæresi Apollinaris damnanda, quæ hactenus nulla cohibita lege Ecclesiastica, libere ab auctore Antiochiæ doceretur: imo quod auctor vir pius atq; eruditus existimaretur, ac proinde qualis re vera esset, ignoraretur; non Basilium tantum & Gregorium Nazianzenum, sed etiam Damasum atque Hieronymum (vt dictum est) ad præsens vsque tempus cum homine ad litterarum consuetudine saltem communicasse certum est. hæresi autem eius curiosius explorata, quam primum Orthodoxi Orientales sese ab eius communicatione diuisere, deque ipso sanctus Basilius ad Damasum scripsit anno superiori: qui acceptis ea de re à sancto Basilio literis, aduersus Apollinaris hæresim Romæ Concilium conuocauit. res enim haud longiori mora retardanda erat, ne patientia Damasi, cum eo communicantis mutuæ cum Apollinare societatis suspicionem afferret. Rursum vero quod eadem Apollinaris hæresis Romæ damnata esse dicatur à Damaso atque Petro Episcopo Alexandrino Romæ tunc existente: cum eiusdem Petri Romam aduentum ex persecutione Arianorum concitata post ingressum Lucii Alexandriam, contigisse oporteat prope finem anni superioris: iure in præsentem annum, idem Romanum Concilium referri debet; de quo Sozomenus c: *Hanc quidem Apollinaris hæresim apud multos serpere Damasus Episcopus Romanus, & Petrus Episcopus Alexandrinus certiores facti, primi omnium, Concilio Romæ conuocato, eandem alienam esse ab Ecclesia Catholica pronunciarunt.* hæc ipse, atque hactenus quo ad tempus.

CONCILIVM ROM. ADVERSVS APOLLINAREM.

c Soz. l. 6. c. 25.

Quod autem eius Synodi Acta penitus excidisse videantur: ex fragmentis hinc inde petitis, quantum fas, restituamus in integrum. Ac primum illud non ignorandum, Vitalem Antiochiæ agentem patronum hæresis Apollinaris, ea de causa in crimen vocatum, ad dicendam causam apud Damasum Romam se contulisse, edidisseque Catholicæ fidei formulam, seque initiæ hæresis accusatum exclamasse. Cum igitur fidei libello edito, vt Catholicus probatus esset, ab eodem Romano Pontifice sic acceptus est, vt eius causam Paulino Antiocheno Episcopo cognoscendam delegauerit, libellumque ad eundem Paulinum dederit: cui Vitalis subscripsit: quod postquam à Vitale factum est, in communionem Catholicam fuit acceptus. Sic igitur Vitalis, Damasi communionis virtute, ab aliis quoque *Orthodoxis in communionem admissus est, & inter eos à Gregorio Nazianzeno: qui postea eius rei causa insimulatus, ad Cledonium d scribens, sic se apud eum excusat: Ne autem nos, inquit, hoc nomine accusent, quod Vitalis, viri nobis carissimi fidem, quam, ita postulante Damaso Papa Romæ Episcopo, literis consignatam edidit, prius quidem probauerimus, nunc vero repudiemus: de hac quoque re pauca differimus, &c.* post multa vero: *Quoniam igitur eædem voces si recte intelligantur, cum pietate coniunctæ sunt: si perperam exponantur, impietate non carent: quid mirum si Vitalis quoque verba nos quidem, ita suadente voluntate, in pium sensum accepimus, alij vero ad eorum, quæ scripta sunt, intentem exasperantur & inflammantur? &c.* II.

d Gr. Naz. ad Cledon. aduersus Apoll. ep. 2.

Quænam igitur fuerit Vitalis Romæ edita fidei confessio, vt ita à Damaso minime reiiceretur, ex iis, quæ ibidem Gregorius Nazianzenus habet, satis apparet. Quod enim Vitalis atque Apollinaris eius magister hæresis accusarentur, quod affirmarent Christum fuisse mentis expertem, carnemque tantum absque mente suscepisse humanam: cum ipse Vitalis disertis verbis sua fidei professione confessus esset in Christo sicut carnem, ita & mentem: quisnam in tam aperta confessione credi poterat laqueus occultari? Sed latentem dolum aperit idem ipse Gregorius, cum ait e: *Piis quidem dictionibus confitentur, verum circa mentem dolum struunt, non quidem animæ, nec rationis, aut mentis expertem, nec imperfectum hominem confitentes, cæterum animæ ac rationis ac mentis loco diuinitatem inducunt.* & infra: *Christum mentem habere praue & per quam stolide interpretantur; nimirum per Christi mentem diuinitatem significari contendentes, non autem hunc locum more nostro exponentes, &c.* At quid faciendum fuisset, quæritur, si verba pia atque Catholica falsa interpretatione Vitalis callide corrupisset, falsoque intrasset? III.

e Gr. Naz. vbi supra.

Audiamus ab Elia Cretensi f totam hanc de Vitali Romæ causam actam, cum eam his verbis enarrat: *Hic igitur Vitalis cum apud beatissimum Damasum (erat autem hic veteris Romæ Episcopus) tanquam Apollinaris sectator accusatus fuisset: poscente sanctissimo illo Episcopo, vt fidem suam exponeret, eam scriptis mandatam edidit. Et quia prima fronte recta & sana esse visa est, idcirco & Damasus, & item diuinus hic magister, nempe* Gregorius Theologus, *eam admiserunt, quod abditam & occultam fraudem nullo modo deprehendissent, nec versutam malignitatem sub verbis latentem animaduertissent. Etenim in suo de* IV

f Elias Cretens. apud Greg. Naz. epist. 2. ad Cledon.

fide

fide libello diuinæ scripturæ verba sine vlla deprauatione collocabat, nihil prorsus immutans, nec orationis seriem adulterans: at vero prætextu sensum apud eos, qui sincero erga ipsam animo erant, peruertere minime desinebat; effringens videlicet & inuertens, atque ad hæresis suæ sententiam obtorto collo trahens. Quid igitur? Statim vt dolum senserunt, fraudulentum ac versutum hominem, vt merebatur, ab Ecclesia proscribunt. Quo nomine cum ab iis, qui mutationis eorum causam minime cognitam habebant, in crimen vocarentur: idcirco vir sanctus adductus est, vt & pro Damaso Romæ Episcopo, & pro se ipso causam diceret. hæc Elias de his, quæ ad historiam pertinent. Cæterum constat, nequaquam Romæ à Damaso tunc susceptum esse Vitalem, probatamque penitus eius confessionem, sed eius causam delegatam fuisse (vt diximus) Paulino Episcopo Antiocheno; quod sane Damasi indicant literæ postea ad Paulinum ipsum datæ: extant ipsæ, quibus einsmodi affixus est titulus a:

a Tom. 1. Concil. edit. nouæ.

V. *Ad Paulinum Antiochenum Episcopum de fide & libelli formula, cuiusmodi qui ab hæresi reuertuntur, debeant profiteri.*

Dilectissimo fratri Paulino Damasus.

EPIST. DAMASI AD PAVLINVM DE RECIPIENDO VITALI.

Per filium meum Vitalem ad te rescripta direxeram, tuæ voluntati & tuo iudicio omnia derelinquens; & per Petronium presbyterum breuiter indicaueram me in articulo tunc profectionis eius aliqua ex parte commotum. Vnde ne aut tibi scrupulus resideret, & volentes forsitan Ecclesiæ copulari tua cautio probanda differret: fidem nostram misimus, non tam tibi, qui eius fidei communione sociaris, quam his, qui in ea subscribentes, tibi, id est, nobis per te voluerint sociari, dilectissime frater. Quapropter si supradictus filius meus Vitalis, & qui cum eo sunt, tibi voluerint aggregari: primum debent in ea expositione fidei subscribere, quæ ad Nicænam pia Patrum voluntate firmata est. Deinde quoniam nemo potest futuris vulneribus adhibere medicinam, ea hæresis eradicanda est, quæ postea in Oriente dicitur pullulasse. Id est, confitendus ipsa Sapientia, Sermo, Filius Dei humanum suscepisse corpus, animam, sensum, id est, integrum Adam, & vt expressius dicam totum veterem nostrum, sine peccato, hominem. Sicut enim confitentes eum humanum corpus suscepisse, non statim ei & humanas vitiorum adiungimus passiones: ita & dicentes eum suscepisse & hominis animam & sensum, non statim dicimus & cogitationum eum humanarum subiacuisse peccato. Si quis autem dixerit, Verbum pro humano sensu in Domini carne versatum: hunc Catholica Ecclesia anathematizat, necnon eos, qui duos Saluatores filios confitentur, id est, alium ante incarnationem, & alium post assumptionem carnis ex Virgine, & non eundem Dei filium, & ante & postea confitentur. Quicunque hanc epistolæ subscribere voluerit, ita tamen, vt in Ecclesiasticos canones, quos optime nosti, & in Nicænam fidem ante subscripserit: hunc habebis absque aliqua ambiguitate suscipere. Non quod hæc ipsa, quæ nos scribimus, non potueris conuertentium susceptioni proponere; sed quod tibi consensus noster liberum in suscipiendo tribuat exemplum. hactenus epistola Damasi ad Paulinum.

VI. VITALIS DOLOSE HONESTIS VERBIS HÆRESIM OCCVLTAT.

At quid ipse Vitalis? Audisti ex Gregorio Theologo & Elia Cretensi. Subscripsit, probauitque oblatam à Damaso Catholicæ fidei confessionem, in communionemque susceptus est. At quo modo Catholicus non inuentus? eo quod pura sinceraque eius verba in prauum illum, qui dictus est, sensum conuertit. Detectus autem, Apostolici iudicii censuram, quam merebatur, excepit. Nam hæc omnia in præsens, de quo agitur, Concilium Romanum, allata cum fuissent; detecta eius impietate, fuit ipsa hæresis omnium damnata calculo, atque auctores hæresis, eiusdemque sectatores ab Ecclesia pœna excommunicationis eiecti. De eiusmodi autem Damasi habito Romæ iudicio ita meminit idem Gregorius Nazianzenus b, vbi ait: *Quod etiam in causa fuisse reor, cur ipse quoque Damasus, cum postea rectius edoctus fuisset, simulque in pristinis ipsos expositionibus perstare audiisset, eos ab Ecclesiæ cœtu abdicarit, fideique libellum* (oblatum scilicet ante Romæ *cum anathematismo deleuerit; tum etiam quod fraudem eam, in quam per simplicitatem inciderat, permoleste ferret.* hæc Gregorius, haud conscius (vt apparet) rem ipsam integram fuisse à Damaso Paulino Antiocheno Episcopo delegatam.

b Gr. Naz. epist. 2. ad Nellen.

VII. Qui igitur damnauit Vitalem, Apollinari eius auctori & primario hæresis inuentori Damasus nequaquam pepercit, sed & in hoc Concilio Timotheum alium eius discipulum pariter condemnauit. testatur id quidem ex eiusdem Damasi literis Theodoretus, cum ait c: *Damasus item vir omni genere laudis florentissimus, simul vt hanc sectam exortam accepit, non Apollinarem solum, verum etiam Timotheum eius discipulum abdicauit: Quam rem Episcopis etiam Orientales Ecclesias gubernantibus significauit per litteras, quas in historiam illigare, non incommodum existimaui:* sic enim se habent:

c Theod. li. 5. c. 10. DE DAMNATIONE APOLLINARIS ATQVE TIMOTHEI.

VIII. *Quod vestra charitas debitam sedi Apostolicæ reuerentiam tribuit, filii honoratissimi, vobis ipsis quoque maximo sane honori est. Nam tametsi S. Ecclesia, in qua S. Apostolus sedens nos docuit, quo pacto illius gubernacula, quæ suscepimus, tractanda sint, nobis primæ partes deferuntur: tamen confitemur, nos illo dignitatis gradu longe inferiores esse. Verum ob hanc causam omnibus modis laboramus, vt ad gloriam beatitudinis eius, si qua ratione possimus, tandem aliquando perueniamus.*

Sciatis velim, fratres, nos Timotheum illum profanum Apollinaris hæretici discipulum cum impio suo dogmate iampridem abdicasse: & ob eam causam credimus reliquias eius nihil in posterum momenti habituras. Quod si antiquus ille serpens semel atque iterum ictus ad suam ipsius pœnam augendam reuixerit, & extra Ecclesiam electus nonnullos etiamnum fideles suis mortiferis venenis, quibus eos tentare aggreditur, ad exitium trahere non cessat: vos hanc eius astutiam velut pestem quandam declinate, & recordamini sedulo tum fidei ab Apostolis traditæ, tum huius vel maxime, quæ est a sanctis Patribus in Concilio Nicæno scriptis prodita: inque eam gradum firmiter defigentes, immobiles perstate: & ne posthac sustinete, vt ne vel clerici vestri, vel laici inanes sermones quæstionesve obscuras audiant.

IX. *Iam enim semel formulam edidimus, vt qui se Christianum profiteatur, illud teneat, quod ab Apostolis traditum est, quippe diuinus Paulus sic loquitur d: Si quis vobis euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit.* d Gal. 1.

Nam Christus filius Dei Dominus noster generi humano per passionem suam plenissimam salutem reddidit, vt totum hominem peccatis implicatum ab omni peccato liberaret. Hunc si quis aut imperfectam humanitatem, aut imperfectam diuinitatem habuisse dixerit: spiritu diaboli completus, se filium gehennæ ostendit. Itaque quid est, cur abdicationem Timothei à me rursus requiratis, qui etiam hic iudicio sedis Apostolicæ, Petro quoque Alexandriæ Episcopo præsente abdicatus est vna cum magistro suo Apollinare, qui etiam in die iudicii debitas pœnas & supplicia persoluet? Quod si ille, qui veram spem in Christum vna cum fidei confessione mutauit, velut spem quandam salutis retinens, alios quosdam, qui sint leuiores, ad suam perducat sententiam: sciant illi, se propterea cum eo simuliter perituros, quod in animum aliquando induxerint Ecclesiæ canoni repugnante. Deus autem vos filii honoratissimi seruet incolumes. hactenus Damasi epistola ad Orientales.

X. Scripti sunt autem ab eadem Synodo anathematismi non aduersus tantum hæresim Apollinaris, sed etiam contra alias ingruentes hæreses Arii, Sabellii, Macedonii, Eunomii, & Photini: recitat eosdem Theodoretus e ex epistola ad Paulinum Thessalonicensem, imo puto legendum, Antiochensem, ad quem tunc sedentem Antiochiæ Episcopum superius citata extat epistola. sic vero illi se habent:

e Theod. li. 5. c. 11.

XI. *Quoniam post Concilium Nicænum eiusmodi error emersit, vt quidam profano ore dicere audeant, Spiritum S. per Filium factum esse: Anathema denunciamus omnibus, qui non libere prædicant Spiritum S. vnius & eiusdem cum essentiæ, cum potestatis cum Patre & Filio.*

ANATHEMATISMI ADVERSVS HÆRESES HORVM TEMPORVM.

Pari ratione anathema indicimus Sabelliani erroris fautoribus, qui dicunt Patrem & Filium eundem esse.

Anathemate item damnamus Arium, & Eunomium, qui pari impietate, licet verbis discrepent, tum Filium, tum Spiritum S. creaturam esse asserunt.

Sint porro Macedoniani mulctati anathemate, qui ex radice Ariana exorti, non impietatem, sed nomen solum commutarunt.

Photino quoque sit pœna anathematis irrogata, qui hæresim Ebionis renouans, Dominum nostrum Iesum Christum ex Maria solum editum asseuerat.

Illi præterea anathemati addicantur, qui duos filios esse affirmant, vnum ante sæcula; & alium post carnem ex Maria assumptam. * [margin: *sumptam]

Anathema etiam illis adiudicauimus, qui asserunt, quod in carne humana Verbum Dei loco animæ rationis participis habitauit. Nam idem ipsum Dei Verbum non animæ rationis & mentis compotis locum in corpore, quod sibi sumpsit, obtinuit, sed nostram animam, hoc est, ratione & mente præditam, expertem tamen peccati accepit, seruauitq́.

Denique sit illis inflictum anathema, qui dicunt Verbum Dei productione & contractione à Patre secerni, ipsumque essentiæ expertem esse, aut morte interiturum, scelerate impieque prædicant: quæ autem sequuntur vsque ad sequentem anathematismum, habet amplius Theodoretus, videlicet: *Eos autem, qui ab Ecclesiis, in quibus vixerunt, ad alias se transtulerint, vsque eo sint à nostra communione alieni, quo ad ipsas vrbes redierint, in quibus erant primum ad aliquem honoris Ecclesiastici gradum elati. Quod si quis in alterius locum, qui sedem mutauit, cooptatus sit; tantisper à sacerdotali dignitate vacet ille, qui ciuitatem propriam deseruerit, dum qui ei successerat, obdormierit in Domino.*

XII. *Si quis non dixerit, Patrem semper esse, semper esse filium, & semper Spiritum S. anathema esto.*

Si quis negauerit filium genitum à Patre, hoc est, ex diuina eius essentia, anathema esto.

Si quis negauerit filium Dei perinde verum Deum, vt Pater verus Deus, & omnia posse, omnia scire, Patrique æqualem esse, anathema esto.

Si quis dixerit, filium Dei, cum in carne viueret, inque terris degeret ætatem, non in cœlis etiam cum Patre fuisse; anathema esto.

Si quis dixerit, filium Dei cum passus sit in cruce, non in carne solum & anima rationis participe, quam accepit in forma serui, vti sacris literis proditum est, sed in sua etiam diuinitate dolorem sustinuisse; anathema esto.

Si quis negauerit, Verbum Dei passum in carne, crucifixum in carne, mortem gustasse in carne, & primogenitum ex mortuis fuisse, quatenus vita est, & Deus auctor vitæ; anathema esto.

Si quis negauerit, eum in carne, quam assumpsit, sedere ad dexteram Patris, in qua etiam venturus est ad iudicium de viuis & mortuis exercendum; anathema esto.

Si quis negauerit, Spiritum sanctum vere & proprie ex Patre esse, perinde atque filium ex diuina essentia, & Deum Dei Verbum; anathema esto.

Si quis dixerit, Spiritum sanctum non perinde omnia posse, omnia scire, & vbique terrarum adesse, vt Patrem & filium; anathema esto.

Si quis dixerit, Spiritum S. creaturam esse, aut per filium factum esse; anathema esto.]

Si quis negauerit, Patrem omnia per filium incarnatum, & Spiritum sanctum condidisse, hoc est, visibilia & inuisibilia; anathema esto.

Si quis negauerit vnam Patris & filij & Spiritus S. diuinitatem, auctoritatem, potestatem, gloriam vnam, dominatum vnum, vnum regnum, voluntatem, & veritatem; anathema esto.

Si quis negauerit tres veras personas esse Patris, Filij, & Spiritus S. semper viuere, omnia continere visibilia & inuisibilia, omnia posse, omnia iudicare, omnibus vitam tribuere, omnia fabricari, omnia conseruare; anathema esto.

Si quis negauerit Spiritum S. ab omni creatura perinde adorandum, vt Patrem & filium, anathema esto.

Si quis de Patre & filio recte sentiat, de Spiritu S. autem non item; hæreticus est: quandoquidem omnes hæretici, qui de filio Dei & de Spiritu S. praue sentiunt, in Iudæorum & Gentilium infidelitate versari deprehenduntur.

*Si quis Deitatem diuiserit; dixeritque Patrem Deum, Filium Deum, & Spiritum sanctum Deum separatim: affirmaueritque etiam Deos dici, & non Deum, propter vnam diuinitatem & potentiam, quam credimus & agnoscimus Patris & Filij & Spiritus S, cum sit vnus Deus in tribus personis: aut rursum ita acceperit * Filium & Spiritum sanctum, vti Patrem solum Deum dici, aut vnum credi Deum existimet; anathema esto. Nam nomen Deorum & Angelis & omnibus sanctis à Deo donatum est. In Patre & Filio & Spiritu sancto propter vnam æqualemque diuinitatem, non nomina Deorum, sed nomen Dei nostri ostenditur, & significatur, vt credamus, quod in Patrem & Filium & Spiritum S. baptizati sumus, & non in nomine Archangelorum, aut Angelorum, sicut hæretici, Iudæi & Gentiles delirant.* [margin: * excepe-rit]

Hæc igitur Christianorum salus est, vt credentes in Trinitatem, id est, in Patrem & Filium & Spiritum S. & baptizati in eandem, credamus quoq́; vnam in ea Deitatem esse, vnam potentiam, vnam diuinitatem & essentiam denique vnam. hactenus Damasi Papæ in Concilio Rom. fidei decretum.

XIII. Sed quod rursum ad eosdem Damasi anathematismos pertinet: non prætereundum, quod Iustinianus Imp. ait, ab eo excommunicatos fuisse omnes siue adhuc viuẽtes, siue defunctos, qui Nicænam sacrosanctam fidem violassent: sunt enim hæc verba ipsius in epistola, cuius titulus est, *Ad Ioan. Rom. Pontificem*, sed tamen scripta Vigilii Papæ tempore: eius autem est exordium: *Scientes, quod nihil aliud, &c.* vbi post multa prope finem: *Etiam,* inquit, *quod est amplius, dicimus: quia quidam ex ipsis, qui in Nicæna S. Synodo conuenerunt, & exposita ab ea fidei diffinitioni vel symbolo subscripserũt: quoniam postea contraria sapientes apparuerunt, alij quidem viui, alij autem post mortem anathematizati sunt à Damaso sanctæ memoriæ Papa antiquioris Romæ, & ab vniuersali Sardicensi Concilio, prout testatur S. Athanas.* hæc ipse. Sed desiderantur eiusmodi Damasi scripta Athanasio cognita, cuius tempore in alia aliqua Synodo id à Damaso factum oportuit ab hac diuersa: nam huic Petrus eius successor interfuit.

XIV. Quod autem ad huius anni Rom. Conc. res gestas spectat: hic in eo damnati sunt Apollinaris, Vitalis, Timotheus, aliiq; oẽs eiusdem sectæ participes, vt etiam vna cũ ipsis omnia eorundem hæresum capita fuerint condẽnata, vt illud in primis, quod ad antiquam hæresim Millenariorum spectabat: q̃ idem Apollinaris, scribens aduersus Dionysium Alexandrinum illam destruentem, restituere conatus est. Sicq; actum, vt post damnatum Romæ in Apollinare eam hæresim loquacem antea, omnino cõticuerit, vt vix fuerit aliquando audita. Erant Apollinaris hæresis alia quoque capita, eademque cum auctore damnata, quæ singula recensebimus. Plane accidit de Apollinare, vt quod magna cum laude versatus fuerit in Ecclesia, eius errores haud crediti fuerint, vel saltem excusati, vt ex Epiphanio *a* superiori tomo diximus: Magnæ quidem ipsum fuisse in Ecclesia æstimationis, ostendit etiam Cyrillus Alexandrinus *b*, cum sic eum redarguit: *Quid n.* inquit, *vtilitatis Apollinaris Laodicenus attulit, vnus ex primoribus magnus ille agonista, qui cum pro recta fide adeo fortiter contra inimicos dimicarit sua ipsius sapientia fretus, velletque in puram & sinceram Christi fidem ex perplexis, & inuiis meatus quosdam introducere: an non hoc effecit, vt inter schismaticos à Catholica reputetur Ecclesia? &c.* [margin: MILLENARIORUM ERROR DAMNATUS.] [margin: a Epiphan. hæres. 70. b Cyril. ep. 15. ad Acac.]

XV. Sed quid accidit? cum male omnino audire cœpisset, resq; ipsius eo statu essent, vt excusari dissimulariq; minime possent: factum est, vt in eum pii omnes stylum acuerint, atq; in eius scriptis accuratius peruestigatis alios cõplures errores inuenerint, vt in primis illũ, cuius ex Gregorio Nazianzeno *c* superius mentio facta est, quo iungeretur cum Ario & Macedonio, dum scilicet constitueret Trinitatem ex magno, maiore & maximo: cuius Apollinaris sententiæ Theodoretus quoque meminit *d*, atque damnat, dum ille diceret maximum esse Patrem, maiorem autem Filium, magnum Spiritum sanctum, ridiculum plane existimans, quod cum Apollinaris Nicænæ fidei assertorẽ sese diceret, ista tam absurda deliraret. Rursum vero Theologus ex libello eiusdem Apollinaris portentosas quasdam eius sententias patefecit *e*, nimirum effutiisse blasphemiam, atque dixisse, carnem Christi de cœlo allatam esse, addidisse insuper, Christum in sua diuinitate passum esse. At idem Gregorius ad Cledonium scribens *f*, cum decem statuit anathematismos aduersus hæreses Apollinaris, totidem cum ab ipso, tum à suis impias prolatas esse sententias, imo horrendas blasphemias, docet. Sunt autem hi, qui sequuntur. [margin: APOLLINARIS ERRORUM MULTIPLICES ERRORES] [margin: c Gr. Naz. ad Cledon. ep. 1. d Theod. hæret. fab. lib. 4.] [margin: e Gr. Naz. ad Nectar.] [margin: f Gr. Naz. ep. 1. ad Cledon.]

XVI. *Si quis S. Mariam Deiparam non credit; extra diuinitatem est.* asserebat id Apollinaris, dum carnem Christi de cœlo sumptam esse dicebat. vnde & subdit:

ANATHEMATISMI ...IC NAZIAN. ADVERSVS HÆRESIS APOLLIN.

Si quis Christum per Virginem tanquam per canalem decurrisse ac defluxisse, ac non in ea diuino modo, quia absque viri opera, humano, quia procreationis lege formatum esse dixerit; in simili impietate versatur.

Si quis creatum hominem fuisse, Deumq; postea subiisse, pronuntiauerit, damnationi obnoxius est.

Si quis duos filios, alterum ex Deo & Patre, alterum ex matre, non autem vnum eundemq; induxerit, is ab ea quoq; filiorum adoptione excidat, quæ recte credentibus promissa est. & post nonnulla aduersus hanc blasphemiam dicta, subdit:

Si quis diuinitatem in eo velut in Propheta per gratiam operatam fuisse, ac non secundum essentiam connexam fuisse atque connecti dixerit, diuino afflatu careat, imo contrario, nempe diabolico, *impleatur.*

Si quis Cruci affixum non adoret, anathema sit, atque in eorum, qui Deum interemerunt, numerum adscribatur.

Si quis enim ex operibus perfectionem assecutum fuisse, aut post baptismum, vel resurrectionem a mortuis in filium adoptatum fuisse dixerit, quemadmodum quos Græci deos adscriptitios inducunt; anathema sit. Neque enim id, quod cœpit, aut progreditur, aut perficitur, Deus est: tametsi hæc de eo idcirco dicantur, quod paulatim hominibus innotuerit.

Si quis sanctam carnem nunc exutam & abiectam, diuinitatemq; corpore spoliatam esse, non autem cum assumpta parte & esse & venturam esse dixerit; præsentia illius gloriam non cernat. & paulo post:

Si quis carnem è cœlo descendisse, & non hinc atque à nobis esse dixerit, anathema sit. ac demum:

Si quis in hominem mente carentem speret; amens profecto est, nec dignus, qui totus salute donetur quod enim Apollinaris negans in Christo mentem, Christum semihominem colere videretur, idcirco eodem Theolog⁹ eadem epistola subdit: *Tu Sarcolatra siquidem ego Anthropolatra sum.* hæc ex Gregorio Nazianzeno de erroribus Apollinaris, eiusque discipulorum, quos potentissime confutat. Erant omnes horum errorum sectatores ab Apollinare dicti vno eodemque nomine Apollinariani, siue Apollinaristæ, cum tamen inter se non vnius eiusdemq; essent sententiæ assertores. nam & recitatæ modo eorum prauæ sententiæ longe inter se reperiũtur esse diuersæ: accidit enim (quod Epiphanius in Panario atque in Ancorato testatur) vt ex Apollinaristis alii alia atque diuersa sentirent.

XVII. *ATHAN. IMPVGNAVIT APOLLINARISTAS.*

Primus autem omnium, qui Apollinaristarum errores confutarit, Magnus Athanasius fuit, vt ex Epiphanio liquet, qui ait missum fuisse ad eum ab Epicteto Corinthiorum Episcopo exemplar commentarii errorum ipsorum: aduersus quos eruditam illam ad eundem Epictetũ idem Athanasius scripsit epistolam, quam ipse etiam Epiphanius *a* recitat; vbi inter alia hæc quoque ex ipsorum blasphemiis, quod scilicet asserentes carnem Christi descendisse de cœlis, eam Verbo coæqualem dixerint: itemque illud, quod affirmarent Verbum sic carnem factum, vt mutatum in ipsam fuerit: quodq; Verbum ipsum passum sit, & alias purulentas assertiones, quas in vnum colligẽs Athanasius sic de illis ad Epictetum *b*: *Qualis infernus eructauit, vt consubstantiale dicatur corpus genitum ex Maria Verbi Deitati? Aut quod Verbum in carnem & ossa ac pilos & totum corpus transmutatum est, & à propria natura immutatum? Quis vero omnino audiuit à Christianis, quod adoptione & non natura corpus gestarit filius? Aut quis adeo impius fuit, qui dixerit simul & senserit, quod Deitas ipsius, quæ est coessentialis Patri, ipsa circumcisa est, & imperfecta ex perfecta facta, & quod clauis affixum erat, non erat corpus, sed ipsa opifex naturæ essentia? Quis vero audiens quod non ex Maria, sed ex sua essentia transmutauit sibi ipsi Verbum desideratum corpus, dixerit Christianum esse eum, qui hæc dicit? Quis autem nefariam hanc excogitauit impietatem, vt vel in mentem venerit, vt diceret: Qui dicit ex Maria esse Dominicum corpus non amplius Trinitatem sed Quaternitatem in Deitate docet? Quare propter hoc hi, qui sic sentiunt, carnem, quam induit Saluator ex Maria, essentia ipsius Trinitatis dicant. Vnde vero rursus eructarunt aliqui æqualem prædictis impietatem, vt dicant non esse recentius corpus Deitate ipsius Verbi, sed consempiternum ipsum per omnia genitum esse?* ac postea:

a Epiphan. hæres. 77.

b Atha. ad Epict. Epiphan. vbi supra hæres. 77.

XVIII.

Qui igitur adeo audaces fuerunt, vt dixerint Christum carne passum & crucifixum, non esse Dominum ac Saluatorem, & Deum, & filium Patris? Aut quo modo Christiani volunt nominari hi, qui dicunt, in S. hominem, velut in vnum ex Prophetis venisse Verbum, & non ipsum hominem factum esse, accepto ex Maria corpore, sed alium Christum esse, & alium Dei filium, qui ante Mariam, & ante sæcula filius est Patris? Aut quo modo Christiani esse possunt, qui dicunt, alium Deum esse, & aliud esse Dei Verbum? Hæc erant in commentariis indifferenter quidem dicta, vnam vero eandemq; habentia sententiam respicientem ad impietatem. Isthæc adeo insana cum deploret Athanasius, æque dissoluit atque reiicit illa ad Epictetum scripta epistola, vt apud Epiphanium trãslata leguntur, alia vero versione apud ipsum Athanasium habentur: sed illud primo in Apollinarem ipsum Athanasius *c* intorsit spiculum ea oratione qua omnes hæreses insectatur: etenim eo tempore ille tantum Apollinaris error innotuerat, quo diceret, *corpus solum à Verbo assumptum ex Virgine, non integrum cum anima hominem.* At non his tantum scriptis, sed egregio edito Commentario de Incarnatione Christi, hos omnes refellit errores, meminitque vnius ex his, Rhetorii nomine, qui diceret illud nefas, Christi carnem necesse esse fateri increatam, vt adorationem consequi posset, cum nihil creatum adoratione diuina sit dignum: hæc, inquam, omnia cum validissime confutet, ostendit pariter magnam his cum Manichæis intercessisse coniunctionem, vtpote qui sicut illi dicerent peccatum ex natura esse. Rursum vero aduersus Apollinarem idem Athanasius, quo in omnibus relinqueret posteris testatam fidem Catholicam, eruditum illum commentarium scripsit, De salutari aduentu Christi.

c Atha. aduer. omnes hæres.

Quod rursus spectat ad praua Apollinaris dogmata: fuisse de origine animarum eius communem cum Tertulliano sententiam S. Hieron. testatur *d*, eas nimirum ex traduce generari, atque instar corporum ex corporibus, ex animabus animas pariter propagari. De eodem quoq; hæresiarcha Theodoretus hæc habet *e*: *Hic ergo rursum in nonnullis scriptis hypostaseon, seu personarum proprietates confundebat, & idem faciebat in Trinitate. vnde etiam insimulatus est, quod esset Sabellianus.* Displicuit Magno Basilio *f* illud etiam in Apollinare, quod Genesim interpretatus, totum se conuertit, spreta litera, ad allegoricum sensum. Sed & fastus & arrogantiæ sugillatus est Apollinaris, cum pro antiquis Ecclesiasticis canticis ex diuina scriptura acceptis, nouos in Ecclesiam à se editos psalmos & diuersa genera canticorum introduxerit, atq; multiplicitate librorũ sibi gloriam studuerit comparare. Vnde Gregor. Nazianz. hæc ad Cledonium *g*: *Quod si prolixi libri & noua psalteria Dauidiq; ex aduerso resonantia, & versuum lepos pro tertio quodam testamento habentur: nos quoq; psalmos elaborabimus, & multa conscribemus ac modulabimur quandoquidem ipsi quoq; Spiritum Dei habere videmur. si tamen spiritus gratia hoc est, & non potius humana nouatio. Hæc te apud plebem protestari volumus, ne hominum sermonibus, velut huiusmodi malum dissimulantes obruamur, ac pestiferum dogma propter inertiam nostram & socordiam latius grassari atque inualescere videatur.* hæc Gregorius, quod scilicet Apollinaristæ calumniose gloriarentur, ipsum Apollinarem eadem cum Catholicis sentire. Imo eo procaciæ peruenerunt, vt cum damnati Romæ à Damaso Papa essent; mentirentur tamen, atque dicerent, se ab eo fuisse receptos; vt idem Gregorius eadem ad Cledonium epistola testatur, sed de se in primis his verbis *h*: *Sed quod nos in eadem opinione ac sententia esse mentiuntur, hamum suum has esca circumtegentes, atque hoc fuco & prætextu cupiditatem suam nefarie explentes, simplicitatemq; nostram, qua fiebat, vt non alienorum loco eos haberemus, sed fraterna beneuolentia complecteremur, in sceleris occasionem arripientes.* atque addit:

XIX.

d Hier. ep. 82. ad Ctesiphontem.

e Theod. hær. fab. l. 4

ALII APOLLINARIS ERRORES.

f Basil. in Hexaem. hom. 3.

g Gr. Naz. ep. 1 ad Cledon.

h Gr. Naz. ad Cledon. ep. 1.

Illud etiam indignitatis accedit, quod ab Occidentali Synodo sese, vt audio susceptos esse affirmant; à qua eos prius condemnatos esse nemini est obscurum. Quod si vel nunc, vel ante suscepti sunt, qui cum Apollinare sentiunt: hoc ostendant, & nos acquiescemus. Perspicuum enim erit, eos rectæ doctrinæ assentiri (nec enim aliter se res habere potest) si hoc consecuti sunt. Id autem omnino liquebit, si vel Synodalem codicem, vel epistolas, quibus ad communionẽ admitti iubebãtur, protulerint: nam hic Synodorũ mos est. hæc Theologus.

XX. *APOLLINARISTÆ MENTIVNTVR SE RECEPTOS A DAMASO PP.*

In his

XXI. In his vero illud in primis obserua, quod dum ait in Occidentali Synodo Apollinaristas (quod notum dicit omnibus) iam fuisse damnatos: de nulla alia Synodo Occidentali potuit intellexisse, nisi de qua nunc agimus, vbi à Damaso (quod testatur idem ipse Gregorius in posteriori epistola ad Cledonium) iidem Apollinaristæ damnari sunt: nullum enim aliud vel somniari potest in Occidente hoc tempore contra Apollinaristas Concilium congregatum, nisi Romanũ. Sed & habes hic, lector, quod magnopere admireris, Gregorii scilicet erga auctoritatem Romani Pontificis incompatabilem obseruantiam, dum illud putaret à se tuto recipiendum fore, quod constaret ab illo esse decretum: & licet videri posset, ipsum posterioribus deleuisse priora, nullum tamen crimen in eo putauit considerandum esse præuaricationis, extraque legem positum, qua Apostolus ait *a*: *Si quæ ædificaui, hæc destruo, nonne præuaricatorem me constituo?* Ecce tibi Theologus, Theologorumque vertex, quantumlibet sciret Apollinaristas complurium accusatos errorum, quos eadem ipse impugnat epistola, quosq; omnibus compertum esse dicit in Occidentali Concilio fuisse damnatos: tamen si verum esset, quod illi mendaciter asserebant, ab eadem Synodo iterum congregata esse receptos, se acquieturum, neq; illis aduersaturum amplius, pollicetur: sic namque contestatus est verbis illis hic iterum repetendis: *Ab Occidentali Synodo sese, vt audio, susceptos esse affirmant; à qua prius condemnatos esse, nemini est obscurum. Quod si vel nunc, vel ante suscepti sunt, qui cum Apollinare sentiunt: hoc ostendant, & nos acquiescemus.* sed cui istud, Deo, subdit: *Perspicuum enim erit, eos rectæ doctrinæ assentiri (nec enim aliter se habere res potest) si hoc consecuti sunt.* vt plane appareat, ex arbitrio pependisse Romani Pontificis, fidei decreta sancire & sancita mutare, atque decernere quibuscum à reliqua Ecclesia communicandum esset. At non eo sensu à quoquam accipi velim hæc nostra verba Fidei decreta sancire, & sancita mutare. vt dictum existimet, quod semel de fide Catholica ab ipso Romano Pontifice definitum est: idem ab ipso mutari posse, atque contraria priori decreto sanciri. Absint hæc ab auditu fidelium, nimis enim crassæ stultitiæ est id Orthodoxum quempiam affirmare. Sed secundum quod à Domino dictum est Ieremiæ: Constitui te super gentes & regna, vt euellas, & plantes, destruas & ædifices. non vt ab ipso Propheta voluerit simul præstari contraria, vt eadem quæ euelleret, plantaret, & quæ destrueret, rursum ædificaret, absque præuaricationis nota, secundum illud Apostoli *b*: Si quæ ædificaui, hæc destruo, præuaricatorem me constituo. sed intellexisse haud dubium voluit, vt operaretur illa circa diuersa: ita dictum accipias de Romano Pontifice, sancire decreta fidei atque sancita mutare; nimirum rectam fidem decreto sancire, male vero sancitam à peruersoribus delendo mutare, à cuius decreto cæteri Orthodoxi ita dependeant, vt quę recipienda pronunciet, omnino recipiant; quæ vero reiiciendo mutauerit, auersentur; prout sanctus Gregorius Theologus, de quo est sermo, fecisse cognoscitur ab eo dependens, vti perfectissimus Orthodoxus (quod profiteretur) in recipiendo, vel damnando, ex ipso Romanæ Sedis arbitrio Apollinaristas, nempe reiiciendo ipsos, quos sciret damnatos ab ipsa, recipiendo eosdem, quos ab eadem sciret esse receptos, vtpote iam rectę fidei consentientes. His igitur ita recensitis occasione Synodi hoc anno Romæ habitę, iam describamus, quæ de codice Athanasii Romę tunc sub Damaso ab Apollinaristis deprauato Ruffinus narrat his verbis *c*:

a Gal. 2.

FIDEI DECRETVM SEMEL SANCITVM PONTIFEX ROMANVS NVNQVAM MVTAT.

b Gal. 2.

c Ruffin. de adult. lib. Orig. apud Hieron.

XXII. ATHAN. CODICEM APOLLINARISTA CORRVMPIT.

Damasus Episcopus, cum de recipiendis Apollinarianis deliberatio haberetur, editionem Ecclesiasticæ fidei (cui item editioni, si Ecclesiæ iungi velint, subscribere deberent) conscribendam mandauit cuidam amico suo presbytero viro disertissimo, qui hoc illi ex more negotium procurabat. necessarium visum est dictanti, in ipsa editione de incarnatione Domini, Hominem Dominicum dici. Offensi sunt in hoc sermone Apollinaristæ: nouitatem sermonis incusare cœperũt. Adesse sibi cœpit, qui dictauerat, & ex auctoritate vera scriptorum Catholicorum virorum confutare eos, qui impugnabant. Accidit, vt vnus ex ipsis, qui nouitatem sermonis causabantur, ostenderet in libello Athanasii Episcopi scriptum esse sermonem, de quo quæstio habebatur. Quasi suasus tum ille, cui probatum fuerat, rogat ut sibi daret codicem, quo & aliis ignorantibus & contradicentibus satisfaceret. Accepto codice, inauditum excogitauit adulterationis genus. Locum ipsum, in quo sermo iste erat scriptus, rasit, & ipsum sermonem rursum rescripsit, quem raserat. Codex redditur, simpliciter receptus est. Mouetur iterum pro eodem sermone quæstio. Ad probationem codex profertur. Inuenitur sermo, de quo erat quæstio, ex litura in codice positus. Fides proferenti talem codicem derogatur, eo quod litura illa corruptionis ac falsitatis videretur indicium. Sed quoniam (vt iterum eadem dicam) viuenti hæc facta sunt a viuente: continuo egit omnia, vt fraus commissi sceleris nudaretur, & nequitiæ macula non innocenti viro, qui nihil tale gesserat, adhæreret, sed in auctorem facti, atque in vberiorem eius infamiam redundaret. hactenus Ruffinus.

XXIII. RVFFINI HISTORIA A S. HIER. IMPVGNATA

Quæ quidem de se dicta, vtpote familiare Damasi, & qui illi esset ab epistolis Synodicis, existimans S. Hieronymus *d*, totam historiam fabellæ loco ducit: ad illã namq; Synodum ipse ea visus est retulisse, quæ sub eodem Damaso, imperante Theodosio, collecta est; quando Orientalibus quoq; Episcopis conuocatis, Paulinus Antiochenus ad eam se contulit cum Epiphanio, quibus ipse Hier. comes adhæsit: Cæterum quod longe ante nempe hoc anno (vt vidimus) cum Petrus Alexandrinus Episc. profugus Romæ esset, aliam sub eodem Damaso contigit inidẽ Romæ peragi Synodum, in qua primum actum de Apollinare & Apollinaristis hæreticis, cum & à Damaso diximus scriptum esse libellum, cui subscriberent, qui ab hæresi Apollinaris ad Ecclesiam redire vellent: nonnihil animi pendeo, imo magis adducor, vt credã de aliquo alio presbytero Damaso inhærenti Ruffinum intellexisse, quam de Hieronymo, cum dubium non sit, multis annis antequam Hieronymus eo ministerio illi vsus esset, alios ad eandem functionẽ Damasum habuisse ministros. Quod si in hac Synodo, de qua est sermo, ea à Ruffino narrata contigisse dixerimus: de alio potius, quam de S. Hieronymo ipsum intellexisse oportuit: siquidem certum firmumque est, ipsum Hieronymum his temporibus in eremo Syriæ degisse: nec venisse Romam, nisi sub Theodosio Imp. vt suo loco aperte constabit. Cæterum si consenserimus, Ruffinum de S. Hieronymo intellexisse, nunc affirmare necesse est, easdem de Apollinaristis altercationes resuscitatas esse in alio Concilio Romano Theodosii tempore à Damaso celebrato, cui idem Hieronymus præsens fuit.

d Hier. A[...] ... Ru[ffin.]

XXIV. CHARISTVMA[...] ... DOMINICVM HOMINEM APOLLINARISTÆ ...

Sed hæc omnia fuisse Ruffini figmenta, illud me magnopere persuadet: Nam quid est, quod ait, complexionem illam, Dominicum hominem, à Damaso positam ad sugillationem hæresis Apollinaris, ab Athanasio (vt tradit) acceptam ab ipsis Apollinaristis quasi nouam esse reiectam; adeo vt eius obliterandæ causa, eo modo codicem deprauarint: cum econtra constet ex Gregorio Nazianzeno; eas fuisse peculiares Apollinaristarum voces: ait enim ad Cledonium *e* scribens aduersus eosdem Apollinaristas: *Ne imposturam faciant homines, vicissimque ipsi fallantur, Hominem Dominicum (vt ipsi loquuntur) vel potius Dominum nostrum, & Deum mentis expertem esse asserentes: nonenim hominem à diuinitate separamus, sed vnum eundemque profitemur, &c.* & Elias Cretensis ibidem locum Gregorii explicans fuisse has voces ab Apollinaristis vsurpatas, ostendit.

e Gr. Naz. ep. 1. ad Cledon.

In quam sententiam & Athanasius *f*, cum inuehitur in eosdem, hæc ait: *Quam igitur causationem excogitatis? Aut qua simulatione prætextum quæritis? At cur non potius expressim dicitis, eum non accepta forma serui, hominem esse factum, sed quasi hominem apparuisse: Hunc enim intellectum habet vester sermo, quo ad prætextum dicitis hæc verba: Quisdem est, idem est. ideoque obtrectare veræ dispensationi humanitatis assumptæ per sycophantiam satagitis dicentes, Christum hominem deificatum esse; ac rursus illud: In principio erat Verbum, quod accepta forma serui homo sit genitus: aut hominem eum dicitis qui cum Deo sit, aut hominem Deo implicatum, aut hominem pro mundo mortuum, & qui pars aliqua mundi erat, aut hominem peccati incapacem, aut hominem Angelis dominantem, aut hominem a rebus creatis adoratum, aut hominem Dominicum *, cũ Apostolus dicat: Paulus seruus Iesu Christi: aut hominem*

f Athan. aduers. [...] Christ[...] vers. Ap[...]

* Dom[...]

cruci-

crucifixum, Dominum gloria, aut hominem audientem. Sede à dextris meis: aut hominem venientem, vt iudicio iudicet. hæc est lutulenta vestra ex imo subruta aqua, quam ebibendam hominibus offertis, &c. Cur autem illi sic semper Christum hominem, nunquam Deum? ita subdit paulo post. *Ideo enim dicitis Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum hominem, vt Euangelista definit, ne genituram carnis confitendo, necessitas vos cogat, vt naturalem eum esse cognoscatis, &c.* pluribus enim agit de eiusmodi differentiis, quibus prauum suum ipsorum dogma illi astruere contendebant. Cæterum à piis pio sensu has voces vsurpatas esse constat, & ab ipsomet Athanasio in expositione fidei, vbi ait: *Dominicus enim homo, quem ad salutem nostram exhibuit, conditus est, vt esset initium viarum, &c.* & in sermone maiore contra Apollinarem pro fide hæc habet: *Dominicus autem homo non infirmatus, neq; nolens mortuus est.* citatur hic textus in Synodo Lateranensi sub Martino Papa & martyre in Secretario quinto.

XXV. DOMINICUM HOMINEM CHRISTUM HAUD RECTE DICI. a Aug. retract. li. 1. cap. 19.

Cæterum cõplexio ista, *Homo Dominicus*, etsi à Catholicis interdum fuisse vsurpata noscatur: tamen haud tute dici, S. August. eadem aliquando vsus existimauit, qui hęc in retractationibus habet *a*: *Non video, vtrum recte dicatur, Homo Dominicus, qui est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, cum sit vtique Dominus: Dominicus autem homo quis in eius sancta familia non potest dici? Et hoc quidem vt dicerem, apud quosdam legi tractatores Catholicos diuinorum eloquiorum: sed vbicunq; hoc dixi, dixisse me nollem: postea quippe vidi non esse dicendum, quamuis nonnulla possit ratione defendi* hęc ipse, ex quibus etiam suspecta redditur tota illa Ruffini narratio.

XXVI. b Gre. Nyssen. ser. de S. Ephr. LIBRI APOLLINARIS GLUTINO COMPACTI.

At quonam ludibrio eundem Apollinarem hæresiarcham sanctus Ephræm affecerit, cum ad publicam ipsum disputationem aliquando prouocasset, Gregorius Nyssenus *b* ita describit: *Sermone quodam, qui fama etiam potius, quã scriptis ad nos deuenit, vnde ipsum veritatis studiosissimum extitisse, facile intelligi poterat; Apollinarem leuem, imo dementem ac insanum nuncupabat; qui res nouas moliens, multa impia Scripturæque sacræ aduersantia duobus comprehensa libris, è suo eructans ventre admodum insulse ac temere proloqueretur. Illos vero libros cuidam, quam in delitiis habuisse ferebatur, fœminæ asseruandos commiserat. Quæ cum magno innotuissent Ephræm, eiusdem se esse opinionis confingens, fœminam, quæ libros custodiebat, adijt, & de se, quis sit, & quam fausta ei ex eremo afferat, patefecit: nonnullaque forte id genus alia adijciens, tandem rogat, vt præceptoris sibi scripta publicæ vtilitatis causa exhibeat; vt nobis scilicet, quos tunc hæreticos vocabat, repugnare commodius posset. Quibus capta verbis fœmina, cumque ex illis vnum, qui Apollinarij sustinerent partes reputans, libros præbuit, eos tamen sibi celeriter restitui deprecans. Cæterum magnus hic Iacob dementem supplantans Esau* c, *ac flagitiosa illa primogenita rapiens, prudenter oppressit: nam piscis glutino omnes illiniens chartas, ita folium folio connexuit, vt cum pars vna ab altera ob firmam coniunctionem plane seiungi nequiret, in vnam quasi tabulam singuli libri apparerent redacti: sicque eos mulieri, à qua commodato acceperat, reddidit. Quæ quidem artificij huiusmodi vis mulier ignara, cum formam eorundem exteriorem saluam esse cerneret: quidquid intrinsecus esset, diligentius inspicere neglexit.*

c Gen. 25. & 27.

XXVII. APOLLINARIS DELUSUS AB EPHRÆM.

Dies vero haud ita multi elapsi erant, cum Orthodoxis quibusdam desertur sanctus senex. qui Apollinarium accuisset, & cum eo sermones contulisset. In iudicium itaque vocatus, impiis illis libris fretus, ad statutum diem venit: ac dicere quidem pro se, quod grauiter premeretur senio, renuit: postulauitque ideo sibi proferri libros, vt ex illis respondere posset atque contradicere. Cum ergo istius delatoris socij frementes in medium libros produxissent: inueteratus ille dierum malorum iniustitiæ iudex, vnum ex eis in manus sumens, aperire atque explicare nitebatur: sed quod glutino vinctus non cederet, ad partem eius mediam aperiendam est aggressus, eamque ipsam eodem conglutinatam modo inuenit. Quare sua illa ex priore libro frustratus spe ad alterum se contulit: quem quidem totum ita firmiter connexum cernens, vt prorsus explicari nequiret, tanto rubore atque pudore suffusus est, animoque vsque adeo perturbatus, vt ex eo consessu abiens, quasi mentis atque consilij inops, & exanimatus in morbum lapsus sit: illamque ignominiæ notam ita ægre & moleste tulit, vt parum admodum abfuerit, quin tum mortem obiret, hactenus de his Nyssenus: eo autem morbo Apollinarem periisse, habet Metaphrastes. quod quidem si verum esset, Ephræm nequaquam ante præsens tempus, sed post ipsum Apollinarem ex hac vita discessisse dicendus foret; quod tamen falsum est, testante S. Hieronymo, Ephræm sub Valente, Apollinarem vero sub Theodosio esse defunctum: nisi quis dixerit hæc de Apollinare seniori iunioris parente esse intelligenda.

XXVIII. d Hieron. de script. eccl. in Apoll. & de eodem, ep. 65. e Hier. Apol. aduers. Ruffin. f Hier. ep. 151.

Quod pertinet ad eiusdem Apollinaris scripta: testatur sanctus Hieronymus *d*, reliquisse illum præter innumera pene volumina, triginta libros aduersus Porphyrium, qui inter cætera eius opera maxime probarentur. Conatum insuper eum fuisse diuinorum librorum translationes omnes in vnum alluere, idem tradit S. Hieronymus *e*, qui tamen opus minime probauit. Eiusdem quoq; Apollinaris in Prophetas commentarios, necnõ in Matthæum Euangelistam, idem auctor citat, quos ita se legisse affirmat *f*, vt habito delectu, ex stercore aurum seligeret. Patrem eum eloquentiæ prædicat Philostorgius; sed tamen quæ esset verbosa potius, quam neruosa. Multis rursum voluminibus complures hęreses oppugnasse, tradit Vincentius Lirinensis; sic de eo accidisse ait, vt quem populi quasi arietem gregis sequebantur, eum deinceps vt lupum fugere cœperint.

XXIX. g Theod. hæret. fab. lib. 4. HÆRESES ALIÆ EX SCRIPTIS APOLLINARIS.

Ex scriptis autem Apollinaris Polemium quendam, Theodoretus *g* testatur, illam hæresim deduxisse, qua affirmaret, Verbi atque carnis commixtionem confusionemque factam esse: à quo denominatos esse Polemianos hæreticos tradit. Rursum vero discipulos quosdam eiusdem Apollinaris in Arabia hæresim aduersus Dei Genitricem disseminasse, Epiphanius habet: illamque horrendam iactasse blasphemiam, qua dicerent post natum Christum Iosepho viro coniunctam esse: quam scelestissimam opinionem impius Heluidius in Occidente studuit propagare, sed ne profanæ quidem & impiæ mentes tantam blasphemam calumniam in aures admittere tolerarunt: quamobrem vtrobique prauum semen exaruit. Sed de Heluidio dicendum inferius. Ad hos confutandos hæreticos, dictos Antidicomarianitas, rogatus S. Epiphanius epistolam scripsit ad Ecclesiam, quæ est in Arabia *h*: qui & in Panario aduersus eosdem pluribus disputauit, vbi ipsa epistola ad Arabes scripta legitur *i*.

h Epiphan. hæres. 77. i Epiphan. hæres. 78.

XXX. k Epiphan. hæres. 78. COLLYRIDIANI HÆRETICI.

In ea etiam prouincia addit exortam tunc esse aliam hæresim, dictam Collyridianorum, qui eandem sanctissimam Virginem vt Deum colerent, placentamque illi sacrificantes offerrent; de quibus ita Epiphanius *k*: *Admirati, inquit, sumus, cum aliud rursum audiuissemus, alios nimirum ita decipere, vt in tractatione de ipsa S. semper virgine, pro Deo hanc introducere studuerint, & adhuc studeant, & furore quodam ac amentia ducantur. Narrant enim, quod quædam mulieres in Arabia e partibus Thraces hanc vanitatem innexerunt, vt in nomen semper Virginis collyridem quandam sacrificent, & simul congregentur, & in nomen sanctæ Virginis vltra modum quid tentent aggredi nefario ac blasphemo negotio, & in nomen ipsius sacra celebrent per mulieres: quod totum impium est & nefarium, alienum à prædicatione sancti Spiritus.* & alibi *l* de iisdem: *Quædam enim mulieres currum quendam siue sellam quadratam ornantes, expanso super ipsam linteo in quadam illustri die anni, per aliquos dies panem proponunt & offerunt in nomen Mariæ: omnes autem pane participant, &c.*

l Epiphan. hæres. 79.

Cum autem Epiphanius hæresim confutat, primo loco demonstrat, procul à more Catholicæ Ecclesiæ abhorrere, vt mulieres sacrificent: deinde pluribus docet, nequaquam Dei genitricem colendam tanquam Deum. Cæterum Catholica Ecclesia sic semper suscepit cultum sanctorum, vt tamen nunquam ipsis, vel in nomine ipsorum obtulerit sacrificia, sed in eorum commemorationem duntaxat eadem Deo offerat; quod primo Annalium tomo fusius dictum est. Quam procul autem abhorreret Epiphanius ab Agiomachorum sententia, qua sanctorum cultus impugnatur, plane docet, vbi agit de Vitis sanctorum Prophetarum; vbi sæpe confirmat morem Ecclesię, cum tradit fideles supplicare solitos ad Hieremiæ sepulchrum: Isaiæque intercessione multa petentibus beneficia impertiri, eademque præstari in sepulchris Ezechielis, & aliorum.

Hoc

XXXI. LITERÆ BASILII AD OCCIDENTALES. a Basil. ep. 1. in addit.

Hoc item anno, qui est decimustertius à persecutione à Constantio indicta in Oriente ex Synodo Constantinopolitana post Concilium Ariminense (vt suo loco dictum est) in qua decreta sunt ab Imperatore Constantio exilia Episcoporum, S. Basilius, vt ipse testatur, iterum scribit ad Occidentales, nempe ad Romanum Episcopum, & alios (quarto loco data hæc est epistola) expostulans toties imploratum auxilium, minime hactenus impertitum: literæ autem sic se habent a: *Quoniam in se sperantibus Dominus pollicitus est, quod eos ex omni tribulationis genere velit educere: quamuis in medio malorum pelago detineamur, ac sæuissimis procellis à spiritibus malitiæ excitatis agitemur; perdurauimus tamen in Christo, qui nos confirmat; nec vigorem eius studij propter excrescentem tempestatem desperantes, animi dissolutionem patimur: sed adhuc, quoad eius fieri potest, omnem operam impendimus, scientes etiam eum, quem cetus deuorauerat, quoniam animum non desponderat, sed ad Dominum clamauerat, salutem esse consecutum.*

Ad hunc sane modum & ipsi, licet in extrema mala inciderimus; spem tamen, quam in Domino collatam retinemus, non abijcimus: sed vndiquaque auxilium illius circumspicientes requirimus. Vnde est, quod ad vos quoque respeximus, fratres venerandissimi, quos in præsenti tribulationum tempore frequenter ad nos venturos sperauimus.

Verum spe ista frustrati, ipsi quoque illud nobis occinimus: Expectaui qui simul contristarentur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inueni: Sunt enim eiusmodi nostræ afflictiones, vt & hi, qui extremum Occidentem incolunt, merito ad hunc nostrum Orbem sese recipere deberent. Et quoniam vno membro afflicto, reliqua simul omnia compatiuntur: conueniebat, vt & nobis iam diu admodum laborantibus, affectu commiserationis condoleretis. Non enim locorum vicinitas, sed coniunctio spiritus conciliare & propinquos facere solet; quam inter nos ac dilectionem vestram intercedere persuasi sumus.

XXXII. BASILII IVSTA EX POSTVLATIO.

Qui fit igitur, quod nullas consolationis literas, nullam fratrum visitationem, nec aliud quicquam normæ ac debito dilectionis conueniens à vobis accepimus? Iam enim tertius decimus annus est, ex quo nobis hæreticum hoc bellum exortum est, in quo pluribus tribulationibus afflictatæ sunt Ecclesiæ, quæ ab eo tempore commemorari possunt, quo primum Euãgelium annunciari cœpit. Quarum vobis singulas recensere nolumus, nec malorum illorũ euidentiam sermonis nostri imbecillitas subobscuret. Simul etiam haud necessarium esse iudicamus, vt hisce de rebus doceamini, cum veritatem illarum iam olim vel famæ iudicio cognoueritis.

XXXIII. STATVS MISERANDVS ECCLESIÆ ORIENTALIS.

Summa enim mali huius est: Plebs oratorijs relictis, in solitudine congregatur. Spectaculum videretis miserabile: mulieres, paruuli, senes, & alias imbecilles imbrium vehementissimorum, niuium, ventorumque molestiam sub gelu hiemali, consimiliter & Solis ardorem æstate sub dio agentes perferunt: & hæc propterea patiuntur, ne prauum illud Arij fermentum recipere cogantur. Quo modo autem fieri poterit, vt ista vobis sermone aliquo perspicua reddantur, nisi ipsa vos experientia & spectaculum in oculos incurrens, ad compassionis affectum permoueat? Obsecramus itaque, vt vel nunc tandem manum Orientalibus porrigatis Ecclesijs, quæ iam velut in genua depressæ inclinant: ac viros aliquos mittatis, qui illas de præmiis admoneant, quæ patientiæ ac passionibus pro Christo toleratis, reseruantur.

Haud enim tantum habet efficaciæ sermo consuetus, quantum vox peregrina ad consolandum deiectos valet: præsertim si illa afferantur à viris, qui cum primis gratia Dei instructi esse cognoscuntur: quales vos cunctis mortalibus prædicamini, quod in fide illibate permaneatis, & Apostolicum depositum illæsum seruetis. Non sic habent res nostræ: sed sunt apud nos quidam, qui gloriæ desiderio, & maxime inflatione ista, qua Christianorum animi subuertuntur, perciti, verba quædam nouandi studio excogitata inducere præsumunt. Vnde Ecclesiæ debilitatæ, quasi vascula quædam laxata, influentem hæresim receperunt. Vos itaque, ô dilecti, & desiderati fratres, sitis vulneratorum medici, & eorum, qui adhuc sani sunt, pædotribæ, quod morbidum est curantes, & quod sanum ad pietatem instituentes. hucusque Basilii epistola ad Occidentales, & quidem aliqua ex parte decurtata: non enim ex more, cui has literas dedit perferendas, quemve legauerit in Occidentem, mentionem aliquam habet. Quænam autem causæ intercesserint, cur Damasus retardauerit legationem, visitationemque Orientalis Ecclesiæ, satis recensitæ sunt anno superiori: ex his vero literis abunde declaratur longe abesse, vt à communione Occidentalium se Basilius continuerit, ac longe longius procul esse, vt idem Basilius Occidentales hæresis nomine suspectos habuerit quos solos puros sincerosque Orthodoxos permansisse testatur his literis.

XXXIV. HÆRESES ... ECCLESIA ORIENTALIS.

Sed quod ad Orientalem Ecclesiam spectat, iure deplorat eius calamitatem Basilius, apteq; comparat diuersarum ciuitatum Ecclesias laxatis vasculis vndiq; hę. eum ebibentibus. Nam præter Sabellianam, Arianam, Macedonianam, Eunomianam, Photinianam, & alias superius recensitas, accesserunt quas nuper diximus diuersæ Apollinaristarum hæreticorum classes, vt taceamus de schismatibus inter Catholicos excitatis. At tolerandum quoquo modo malum videri poterat, si non nisi vna ciuitatis vnius populum hæresis seduxisset: sed videre funestissimum erat, quot domos, tot pene hæreses peculiares fuisse, sed quod impossibile est dicere de singulis, ex iis, quæ contingebant Ancyræ primariæ in Galatia ciuitatis, cæterarum Orientis vrbium statum possumus intelligere. Etenim sanctus Hieronymus, qui Ancyram inuisit, cum in recensita superius peregrinatione ex Cappadocia atque Galatia venit in Syriam, hæc habet b: *Scit mecum qui vidit Ancyram metropolim Galatiæ ciuitatem, quod nunc vsque schismatibus dilacerata sit, quod dogmatum varietatibus constuprata. Omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, & Manichæos: nota enim iam hæc humana calamitatis vocabula sũt. Quis vnquã Passolorincitas, & Ascodrobos, & Artotyritas, & cætera magis portenta, quam nomina in aliqua parte Romani orbis audiuit?* hæc ipse. Meminit de his Philastrius c, Borboritasque esse ait, qui dediti cõcupiscentiis futurum negarent iudicium: Passalorincitas, qui digitum naribus orique imponentes, perpetuum silentium seruantes, nihil præterea curarent: Ascodrogitas, siue Ascodrobos, qui Bacchanalia in Ecclesiam introduxerunt*: Artotyritas autem, qui in sacrificio panem & caseum offerebant. hæc monstra alebat his temporibus Ancyra, licet sanctissimus eidem præesset Episcopus Athanasius, quem defunctum Basilius adeo luxit atque laudauit d; post quem Leo sanctissimus monachus, cuius meminit Sozomenus e, cum hæc ait de monachis Cappadociæ atque Galatiæ. *Inter monachos autem, quos illic vixisse accepi, primas tulit Leo, qui postea Ecclesiæ Ancyræ Episcopus creatus est.* Si igitur ciuitas, cui præerant magni nominis Episcopi Orthodoxi, adeo laceinata erat diuersis sectis hæreticorum: quid putandum de aliis, quibus vel segnes præerant Antistites, & magna ex parte fugatis illis, pastoribus quoque carebant, vel hæreticos accepere Præfectos? Iusta igitur angebat doloris causa mentem Basilii, vt ita ab Oriente vociferantur ad Occidentem. Sed hoc cæteris deterius (vt dictum est) malum operata est astutia Satanæ, vt inter Occidentales & Orientales, Damasum atque Basilium, tum occasione nominis hypostasis, tum defensione Meletii, vel Paulini, atque etiam calumniis de eodem Basilio vbique sparsis, damnosa admodum diffidentia orta esset, magno totius Ecclesiæ Catholicæ detrimento.

b Hier. in proœm. in ep. ad Gal. lib. 2.

ANCYRA ... HÆRESIBVS VEXATA.

c Philast. c. 74. 75.

* induxerunt.

d Basil. ep. ...

e Soz. lib. ... c. 34.

XXXV. ECCLESIA AFRIC. VEXATA A DONATISTIS ET TYRANNIDE FIRMI ...

Hoc pariter anno Valentinianus Imperator cum adhuc in Galliis ageret, Donatistas Episcopos rebaptizantes cohibuit, dato hoc ad Iulianum Proconsulem Africæ rescripto f:

Antistitem, qui sanctitatem Baptismi illicita vsurpatione geminauerit, & contra instituta omnium, eam gratiam iterando cõtaminauerit: sacerdotio indignum censemus. Dat. X. Kalend. Mart. Treuer. Valentiniano & Valente IV AA. Coss. hæc vero post liberatam à Firmo tyranno Africam fuisse rescripta putamus. Inualuerat enim in Africa his temporibus Firmi tyrannis: ad quem oppugnandum Theodosius senior, Theodosii Imperatoris pater, à Valentiniano in Africam missus est: qui post diuersas pugnas eundem oppressit, subleuauitque Africam ea clade diutius afflictatam. Res gestas Ammianus accurate descripsit g, ad quem lectorem hæc cupientem plenius enarrata reiicimus: illa hic tantum, quæ argumenti nostri esse videntur, nolumus

g Am. l. ... & 29.

f ... C. T...

præterea iste, cum scilicet viribus fractus Firmus legatione Episcoporum à Theodosio pacem expetiit, de quibus hæc ipse *a*: *Fessus ærumnis gemini prælij Firmus, imoq; æstuans corde, ne quid vltimæ rationis omitteret, Christiani ritus Antistites oraturos pacem cum obsidibus misit. Qui quoniã suscepti lenius, pollicitiq; victus congrua militibus (vt præceptum est) læta retulere responsa: præmissis muneribus Maurus ipse fidentius, ad Romanum perrexerat ducẽ, equo insidens apto ad ancipites casus. Cumq; prope venisset, fulgore signorum & terribili vultu Theodosij perstrictus, iumento desiluit, curuataq; ceruice, humi pene affixus, temeritatem suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum venia. Susceptusq; cum osculo (quoniã id Reipublicæ conducebat) bonam iam spei plenus, sufficientia præbuit alimẽta; & quibusdã propinquis suis ad obsidũ vicem relictis, abscessit, captiuos, vt spoponderat, redditurus quos primis turbarũ exordijs rapuit. Biduoq; post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa & coronam Sacerdotalem cum cæteris, quæ interceperat, nihil cunctatus restituit, vt præceptum est.* hæc de pace.

a Ammian. lib. 29.

XXXVI. Quod spectat ad coronam Sacerdotalem redditã; illa esse creditur pretiosior mitra sic dicta, qua in solemniorib. functionibus vti solẽt Episcopi. Fuit huius Firmi tyranni frater Gildo nomine, vt Ammianus *b* atq; Claudianus *c* testantur: qui tyrannidem fratris collapsam reparans, Romano Imp. in Africa negotiũ facessiuit, partesq; Donati vehementer suscipiens, maximo fuit Catholicis detrimento: vnde factum est, vt quidam Donatistarum Episcopus, Optatus nomine, quod palam cum Gildone sæuiret, fuerit cognomento dictus Gildonianus, sed de his inferius. Finis vero Firmi ille fuit, vt rursus tyrannidem exercens, rursum per Theodosium oppressus, eo desperationis tedactus sit, vt spontaneo nectens collum laqueo, misere vitam finierit. At quid gratiæ redditum sit Theodosio, qui Africam ab infestissimo tyranno liberauit; audi Orosium *d*: *Post, inquit, cum experientissima prouidentia totam cum Mauritania Africam meliorem pristinis legibus reddidisset: instimulante & obrepente inuidia, iussus interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorũ præoptauit: & postquã Sacramentum Christi, quod quæsierat, assecutus est, post gloriosam sæculi vitam, etiam de vita æternitate securus, percussori iugulum vltro præbuit.* hæc Orosius. Quæsitum quoque fuisse ad necem Theodosium iuniorem eius filium, sed diuina voluntate anteuertisse periculum, Sanctus Ambrosius illis verbis testari videtur, vbi in oratione in funere eius habita ita dicit *e*; *Portauit iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius triumphatorem occiderant.* Fuisse autem ipsum hoc tempore prima lanugine pubescẽtem, Ducemq; Mœsiæ aduersus Sarmatas fines Romani Imperij inuadentes electum, egregiaq; virtute spectatum ob plures de eis victorias reportatas, Ammianus *f* affirmat: inde vero tantam æstimationem rei bellicæ ex his sibi Theodosius conciliauit, vt postea ad subleuandum collapsum in Oriente Romanum Imperium, Dux & Imperator à Gratiano electus fuerit, vt idem auctor Zosimus; *g* testantur. Vnde autem contigerit, vt Theodosius parens post tot præclaras victorias capite truncatus sit, & Theodosius filius eodem modo pene periclitatus sit: neminem inueni, qui tradat. Factum tamen id existimatur dolis atque insidiis Valentis Imperatoris, qui post patefactum oraculum, successorem sibi fore, qui his literis primis, T H E O, conscriptum nomen haberet, complures (vt vidimus) Theodoros, atq; alios his nomine similes subiecerat quæstionibus, ac morte mulctarat. At vero eo clariores Theodosij filij victoriæ aduersus Sarmatas effulsere, quo reliqua facies Occidentalis Imperij lugubrior apparebat: siquidem repentino motu Quadi ac Marcomanni (vt Ammianus *h* est auctor) Alpes transgressi Iulias, Opitergium exciderunt; Aquileiam vero diutius obsederunt, parumq; abfuit, quin Constantij Imperatoris filia Gratiano nuptura, in villa Pistrensi agens, caperetur à Barbaris. Perseuerasse autem has clades etiam post obitum Valentiniani, Hieronymus tradit *i*.

b Ammian. eo. lib. 29.
c Claud. de bello Gildon.
d Oros. lib. 7. c. 33.
THEODOSIVS SENIOR INGRATE OCCIDITVR.
e Ambros. ora. in fun. Theodos. in fin.
THEODOSII FILII SPECTATA VIRTVS.
f Ammian. lib. 29.
g Zosi. li. 4.
h Ammian. lib. 29.
i Hieron. ep. 3.

IESV CHRISTI

Annus 374.

DAMASI PAP. Annus 8. — VALENTINIANI VALENTIS IMPP. 11.

I. SEQVENS Domini annus trecentesimus septuagesimus quartus exorditur Consulatu Gratiani Augusti tertio & Equitij: quo, absoluto anno decimo Imperatorũ Valentiniani atq; Valentis, & vndecimo inchoato, *post Auxentij seram mortem* (vt ita dicam cum S. Hieronymo) *Mediolani Ambrosio Episcopo constituto, omnis ad rectam fidem Italia conuertitur.* sic ipse. Quæ quidem verba ita accipienda sunt, quod morte Auxentij factum fuerit, vt vnico illo Ariano Episcopo extincto, nihil superesset amplius in Italia Arianæ cõtagionis: quo superstite, ea Ecclesia Ariano polluebatur Antistite, ac proinde ea ex parte Italia dicebatur immunda: munda vero tota, cum illo sublato de medio, Catholico illic Episcopo cõstituto, sordes omnes videri possent ablutæ. Scimus Cedrenum anno superiori, nempe decimo Imperatorũ, referre ordinationem Ambrosij: sed præstat audire Hieronymum res suorum temporum conscribentem. Quonam autem modo eiusmodi Ambrosij electio se habuerit, Theodoretus in primis narrat his verbis *k*:

AMBROSIVS CREATVR EPISCOPVS MEDIOLANEN.
k Theod. li. 4. c. 5. 6.

II. *Cum Auxentius Mediolanensis Ecclesiæ Episcopus labe Ariana infectus, & in multis Conciliis abdicatus, è vita exiuisset: Imperator iste*, Valentinianus videlicet, *accersitis ad se Episcopis, sic apud eos verba fecit: Est nobis, vtpote sacris & diuinis literis institutis, exploratè cognitum, qualis debeat esse is, qui sit ad Episcopatum gerendum delectus; & quod necesse sit gregem non doctrina solum, verum etiam præclara viuendi ratione moderari, & se cuiusq; virtutis exemplar ei præbere, suaq; disciplina rectam vitæ & morum institutionem testem habere. Quare hominem ita instructum in sede & gradu Episcopali nunc collocate: vt & nos, à quibus hoc gubernatur Imperium, ei vere & ex animo capita inclinemus, & illius reprehensionem (nam cum homines simus, errorẽ labi necesse est) velut medicinam animarum cupide amplexemur.* hucusque dixit Valentinianus: subdit his Theodoretus hæc verba:

ORATIO IMP. AD EPISCOPOS.

III. *Hac oratione ab Imperatore habita, Concilium Episcoporum contendit ab eo, vt ipse, vtpote sapientia & pietatis insignibus præclare ornatus, Episcopum eligat. At ille: Maior est, inquit, hæc prouincia, quam quæ viribus nostris sustineri possit: proinde vos diuina repleti gratia, & illius splendore illuminati, multo melius hoc Episcopi deligendi negotium transigetis. Illi igitur egressi separatim per se de eo deliberare cœperunt: Ciuitatis autem habitatores inter se ipsos dissidere; quorum alij hunc, illum alij deligere contendebant. Nam qui errore Auxentij erant imbuti, hi suæ opinionis fautoribus suffragati sunt: qui vero à partibus sanæ sinceræq; doctrinæ stabant, illi rursus Episcopum secum de fide consentientem habere laborarunt.* hæc Theodoretus de partis vtriusq; studiis in Episcopo deligẽdo. Commendatione quidem digna fuit Valentiniani modestia, cum oblatam sibi electionem tantæ Ecclesiæ Episcopi recusauit, secundum quod alias (quod dictum est superius) fuerat cõtestatus, sui muneris minime esse Ecclesiasticis se immiscere negotiis. At quid post hæc?

QVOMODO ELECTVS AMBROSIVS.

IV. Cum igitur eo modo in electione noui Episcopi partium studia essent inter se diuersa, magnaq; timerentur conflari dissidia: Ambrosius illius prouinciæ Præfectus, Mediolani cum esset, veritus, ne quid nouarũ rerum diuersæ factiones molirentur, propere ad Ecclesiam contendit: *Vbi* (inquit Paulinus *l*) *cum alloqueretur plebem, subito vox fertur infantis in populo sonuisse, Ambrosium Episcopum. Itaq; qui antè turbulentissimè dissidebant, quia & Ariani sibi, & Catholici sibi Episcopum cupiebant, superatis alterutris, ordinari, repente in hunc vnum mirabili & incredibili concordia consenserunt.* hæc Paulinus.

l Paulinus in vita S. Ambros.

V. Ambrosius vero repentino casu perculsus, ac veluti improuiso quodam tonitruo terrefactus: vt primum

AMBROSIUS MULTIS MODIS TENTAT EVADERE.

sese collegit, cogitare cœpit, quibus valeret artibus populum & Episcopos ab eiusmodi sententia reuocare. Quid facit: *Egressus Ecclesia* (Paulinus ait) *tribunal sibi parari fecit, quippe mox futurus Episcopus, altiora conscendit: tunc contra consuetudinem suam,* (minus enim sibi tunc vtile ratus consilium Probi) *personis iussit adhiberi tormenta*: nec se iam vt Episcopum, sed seuerissimum Iudicem exhibet. Conscendit tribunal, truces carnifices assistere, simulque tormenta congeri, vinctosq; catenis miseros reos adduci, palamque torqueri, nulla adhibita commiseratione, minaci vultu ad incutiendum terrorem composito, præcipit, quasi vir sanguinis esset, indignus altaris ministerio, & à pastorali consuetudine alienissimus. Sed cum hæc spectans populus, magis magisq; clamaret, *Ambrosium Episcopum*: spe ille frustratus, ad peiora remedia conuertit animum: eoque progressus est, vt speciem quandam præseferens hominis impudicissimi, & ab Episcopali castitate & vita remotissimi, quo populum ab eo consilio dimoueret, impudicas mulieres ad se publicè ingredi faceret. At cum hæc, velut in scena, fictè repræsentari populus nó ignoraret, eaq; ex causa ardentiori studio postulare Ambrosium Episcopum non intermitteret: seque populus peccatum illius, quod specie quadam & simulatione effictum esse non dubitabat, reum clamaret, totamque adumbrati criminis pœnam in se reciperet, sibique imprecaretur: omni prorsus ille consilio destitutus (quod tantummodo reliquum esse videbatur) in sola fuga spem ponit.

VI. AMBROSII FUGA IRRITA.

Itaque nocte intempesta, ciuitate egressus, Ticinum versus dirigit iter, neque ad memoriam reuocans, nó esse hominis dirigere vias suas *a*. Cum enim se Ticinum peruenisse putauit, diuino quodam interceptus numine, cursu reflexo Mediolanum rediit, iamque luce clara portam Romanam ante oculos positam videt. Tum vero incredibili stupore affectus, animoque consternatus re ipsa expertus, non esse consilium contra Dominum *b*. Quid faceret? Qui magistratu præerat cæteris, fasces deponit, victum se fatetur: totius populi voluntati, immo verius diuinæ auctoritati se subiicit. Audit populus, custodiam adhibet, ne iterum fugam arripiat; idq; ad extremum vsque quaque perfici sedulo curat, quod tanto studio exoptauerat. Igitur ad Valentinianum Principem relatio mittitur: illius enim requiri videbatur assensus: nam Imperatoriis sanctionibus *c* vetitum erat, ne Decuriones vel publicis obligati functionibus adsciscerentur in clerum. Ea re percepta, Imperator *d* summopere lætatus; actales à se constitutos magistratus esse, qui in Episcopos eligantur, accipit libentissimo animo: Probusq; suum de Ambrosio iudicium, ac præiudicium cum præsagio felici euentu comprobatum, gaudebat.

a Prouer. 16
b Prouer. 21.
c l. 3. & 9 de Episc. & cler. Cod. Theod.
d Paulinus in vita S. Ambros.

VII. AMBROSII LATEBRÆ.

At pendente adhuc ea relatione, Ambrosius fallens suos custodes, iterum fuga sibi consuluit, atque in suburbano Leontij clarissimi viri delituit. Sed vbi relationi responsum est, & Imperatoris decretum publicatum, quo iubebat Ambrosium extemplo sacris initiari mysteriis *e* (adhuc enim catechumenus erat) & Episcopum ordinari, idque Vicario in mandatis datum, vt rebus perficiendis insisteret: mox Leontius Ambrosium prodit; qui statim Mediolanum perducitur. Hosce ipsius conatus, quibus sæpius reluctatus est, ne Episcopus crearetur, non Paulinus tantum, sed reliqui omnes tum Latini *f*, tum Græci historici *g h* profitentur. Quin etiam ipse scribens ad Vercellensem Ecclesiam hæc eadem his verbis affirmat: *Quam, inquit, resistebam, ne ordinarer? postremo cum cogerer, saltem ordinatio protelaretur? Sed non valuit præscriptio, præualuit impressio.* hæc ipse. Differendo enim ordinationem putabat eludere posse populum ipsum postulantem Episcopum: præscriptio autem præcedebat, non tantum ne catechumenus nondū plene Christianus, sed vt nec neophytus *i* ordinaretur Episcopus: quibus suffragabantur canones Apostolici *k*, necnon Nicænum *l* Concilium. Cum igitur, ipso licet inuito, omnia perficienda essent: ipse se professionis esse Catholicæ, illo potissimum argumento perspicuè demonstrauit; dum (quod Paulinus ait *m*) nonnisi à Catholico Episcopo petiit baptizari. Octaua vero die post baptismum fuisse ordinatū Episcopum, idem affirmat, quod contigisse septimo Idus Decembris Dei Ecclesia hactenus celebrans illam diem, anniuersaria solemnitate testatur.

e Theod. l. 4 c. 6.
f Ruffin lib. 2 c. 11.
g Socr. lib. 4 c. 25.
h Sozo. li. 6. c. 24.
i 1 Tim. 3.
k Can. Apost. 80.
l Conc. Nicæn. c. 2.

VIII. AMBROSII ...

Iterfuisse eius ordinationi Valentinianum Imperatorem, auctor est Theodoretus, de qua hæc habet *n*: *Postea vero quam Ambrosius diuinum sacrosancti baptismatis munus adeptus est, & gratiam Episcopalem receperat; dicitur Imperator longe præstantissimus (nam rebus iis gestis intererat) hymnum ad gratias Saluatori ac Domino agendas recitasse, his ferme verbis: Gratia tibi sit Domine omnipotens & Saluator noster; quod cum ipse corpora huic viro commisissem, tu ei etiam animas commendasti, indeq; declarasti meam iustam fuisse sententiam.* subdit his Paulinus *o*: *Cum primum autem ordinatus esset Episcopus. omne aurum atq; argentum, quod habere poterat, Ecclesiæ vel pauperibus contulit: prædia autem, quæ habebat, reseruato germanæ suæ vsufructu, donauit Ecclesiæ: nihil sibi quod hic suum diceret, relinquens, vt nudus & expeditus Christum Dominum sequeretur.* hæc ipse. Sic igitur Ambrosio ordinato Mediolanensi Episcopo, totus cōgaudet Catholicus orbis, communicatoriæq; literæ ex more vltro citroque redduntur. Quid autem ad eum scripserit Basilius Magnus (vt quæque annis reddantur suis) dicemus anno sequenti; nam cum Ambrosij ordinatio in fine anni contigerit, non prius eas potuit dedisse Basilius. Si quis vero integram, serieq; rerum gestarum continuatam legere cupit Vitam Ambrosij: sciat nos eam ex Annalibus hisce depromptam, monitu Sixti Papæ Quinti, simul contexuisse; quam ipse recenti à se factæ operum Ambrosij editioni præponi, edique iussit: cum tamen nos hic addere aliquid, vel mutare contigerit.

n Theod. l. 4. c. 6.
o Paulinus in vita Ambrosij.

IX. DE TEMPORE ELECTIONIS AMBROSII.

Quod autem Annalium scribendorum ratio nihil importunius à nobis exigat, quam vt quæque res gestæ certis suis quibusq; reddantur annis, atq; sic institutæ Chronographiæ ex firmis probationibus pateat demonstratio: cur hoc anno contigisse diximus Ambrosij Episcopatum (cum alij ea de re aliter sentiant) iam vt dicamus, astringimur. Ac primum quid senserint alij, in medium afferamus. Errandi in his illa nonnullis præcessit occasio: quod Ruffinus *p*, & Socrates *q*, simulac de Damasi Papæ agunt electione, statim subdunt narrationem de Ambrosij electione; perinde ac ijdem Annales scripserint, & non historiam: cum sæpe contingat, eos post alias res gestas recensitas, de electione quorundam præcipuarum sedium Episcoporum simul agere, quos tamen constat plurium interdum annorum interstitio inter se fuisse discretos. Rursum vero recentior quidam auctor *r* tempus electionis Ambrosij recitans ad tertium annum Damasi Pontificatus, rationem iniisse visus est ex Probi Præfecturæ exordio, à quo credita est Ambrosio prouinciarum administratio. At quis nescit, Probi Præfecturam Prætorij sæpe repetitam, atque diutius propagatam, id Ammiano *s* testante? ipsumque Ambrosium, antequam in prouincias mitteretur, in eiusdem Præfecti Prætorij Probi auditorio (quod testatur Paulinus) causas orasse? vt plane appareat, nequaquam vt Probus illum adeptus est magistratum, Ambrosium prouincias suscepisse administrandas. Sed qui locus esse potuit electioni Ambrosij, superstite adhuc Auxentio? post cuius obitum ipsum electum, cum Latini, tum Græci absque controuersia omnes affirmant *t*: imo ipse Sanctus Hieronymus sub præsenti vndecimo Imperatorum anno, Auxentij obitum cum Ambrosij electione consignat. Aut quo modo vel fingi potest cum Auxentio simul Ambrosium consedisse; si cum tot certaminibus exagitatus Auxentius ab Hilario Pictauiensi Episcopo, Eusebio Vercellensi, Philastrio Brixiano, Euagrio presbytero Antiocheno Mediolani tum agente, & si remotiores quæras, à Sancto Athanasio de his perscribente ad Damasum, ab ipsoque Romano Pontifice in Concilio Episcoporum damnatus sit, de quibus omnibus diximus suis locis superius; toto tamen hoc tempore de Ambrosio nulla vel leuis mentio habetur? Quæ enim ad

p Ruff. l. 2. c. 11.
q Socr. l. 4. c. 25.
r Pan... Fa...
s Ammian. lib. 27. ... 29 ...
t Ruff. ... c. 11. Socr. ... 4. ... Sozom. ... c. ... Theod. ...

uerius

uersus Auxentium Amb. osij certamina recensetur, ea contra iuniorem Auxentium esse habita, & post obitum Valentiniani senioris, suo loco perspicuè demonstrabimus. Quod igitur nulla antehac Ambrosij Episcopi facta mentio reperiatur, quodq; ad hunc vsq; annum testificatione Hieronymi cariosum senem Auxentium peruenisse constet; eiusdem auctoritate hoc anno ponimus electionem Ambrosij.

X. Sed posset quis obijcere, vtraque, nempe exitum Auxentij & creationem Ambrosij reijcienda esse in annum sequentem, quod scilicet ibidē apud Hieronymi Chronicon sub eodem laterculo signetur annus post Consulatū Gratiani & Equitij, qui sequens numeratur. Sed scias, lector, annum illum post Consulatum ibi positum restituēdum esse sub sequenti laterculo (vt emendatiores codices habēt) sub ipso anno duodecimo Valentiniani, quo ipsum mori contigit: nam nō peruenit vllo pacto ad annum sequentē post dictorum Consulatū, quo creari sunt Cōsules Valens quinto & Valentinianus maioris filius; sed ipso anno Consulibus vacuo (vt dicetur) finem viuēdi feci. Hisce quidem vltimis Valentiniani senioris temporibus, contigisse Ambrosium creari Mediolanensem Episcopum, ex eo intelligi pōt, dum de rebus gestis cum eo nihil prætereà legitur, nisi quæ Theodoretus his verbis enarrat *a*: *Paucis post diebus*, ab ordinatione Ambrosij scilicet, *cum S. Ambrosius valde libere apud Imperatorem verba faceret, resq; nonnullas tamquam minus rectè à magistratibus administratas coargueret; respondit Imperator: Noui iampridem tuam in loquendo libertatem, qua explorate cognita, non modo tuæ in Episcopum ordinationi non restiti, verum etiam suffragatus sum. Quare, sicut diuina præscribit lex, nostrorum animorum erratu medicinam facito.* hæc Theodoretus. cæteræ autem Ambrosij res gestæ sane quidē cum Gratiano & Valentiniano filio, non amplius cum patre leguntur esse transactę; de quibus singulis suo loco. At de Ambrosij electione iam satis.

AMBROS. QVID CVM VALENTINIANO.

a Theod. li. 4.c.6.

XI. Eiusdem anni Consulibus datæ habentur litteræ nomine Damasi ad Aurelium Episcopum Carthaginensem, positæ ab Isidoro Mercatore in suæ collectionis exordio; quas præcedunt litteræ eiusdem Aurelij nomine ad Damasum primo scriptæ, quibus petierat ab Apostolica sede ad se mitti decreta Romanorum Pontificum. At quid opus fuit (pace illius dixerim) mendaciis exornare vestibulum amplæ domus, vt in non leuem suspicionem adducat cætera, quæ vera intus habentur? Quo modo, quæso, potuit Aurelius Episcopus Carthaginēsis scripsisse ad Damasum Romanum Pontificem, & hunc ad illum litteras reddere hoc potissimum anno, sub his præsertim Consulibus, si adhuc cum S. Augustinus factus Christianus est, reuersus in Africam, reperit dictum Aurelīū diaconum agere Ecclesiæ Carthaginensis, post aliquod vero temporis spatium factum esse eiusdem ciuitatis Episcopum? testatur id quidem ipse Augustinus, ac disertis plane verbis *b*, cum in commentario de Ciuitate Dei meminit de reditu suo ex transmarinis partibus Carthaginem, recenset q; miraculum illud de Innocentio ex incurabili morbo sanato, atq; demum hæc ait: *Visitabant eum quotidie sancti viri, Episcopus tunc Vzalensis beatæ memoriæ Saturninus, & presbyter Gelosus, ac diaconi Carthaginensis Ecclesiæ, in quibus erat, & ex quibus solus est nunc in rebus humanis iam Episcopus cū honore à nobis debito nominandus Aurelius, cum quo recordantes mirabilia opera Dei, de hac re sæpe collocuti sumus, eumq; valde meminisse, quod commemoramus, inuenimus.* ita ipse. Vides igitur ad quanto posteriora tempora sit referendus Aurelij Carthaginensis Episcopatus; & quam longe abfit, vt ipse iam Episcopus hoc anno ad Damasum scripserit, nec acceperit à Damaso litteras: cum certum sit, reditum Augustini in Africam, postquam Christianus iam effectus Mediolano recesserat, & à Portu Romano soluerat, contigisse anno Domini trecētesimo octogesimo nono; vt appareat nec post annos quindecim Aurelīū creatum esse Episcopum Carthaginensem, sed perseuerasse diaconum. Vides igitur quo modo tecta temporum norma tortuosa aliorum figmenta improbentur: vt non miremur, si in dignoscenda certa temporum ratione crebrius atq; solertius occupemur.

XI. COMMENTITIÆ LITERÆ NOMINE DAMASI ET AVRELII.

b Aug. de Ciuit. Dei, lib.22.c.8.

Celebratum habetur hoc anno, iisdemq; Coss. Concilium Valentinum in Gallia IV. Idus Iulij: cuius extant quatuor tantummodo canones, & perbreuis Epistola de ordinationibus legitimè faciendis, deq; lapsorum pœnitentia. In eo primum locū tenuit Fægadius, qui ille putatur, ad quem simulq; ad Delphinum Episcopum Burdegalensem S. Ambrosij *c* Epistola scripta legitur. Interfuit eidem Rodanius, quem alium esse puto ab illo Episcopo Tolosano, quem fidei causa cum S. Hilario exilium passum esse atq; exulem defunctum, ex Seuero superius diximus. Euortius quoq; adfuit, qui iam à tempore S. Siluestri Aurelianensem signo cœlesti accepit Ecclesiam gubernandam. Dignum planè memoria est, quid statuerint Patres de his, qui oblati Sacerdotij fugiendi occasione, aliquod admisisse delictum confessi essent, his verbis *d*: *Licet non ignoremus, multos verecundia, & nonnullos horrore suscipiendi Sacerdotij, & vt trepidos (quæ signa sunt sanctitatis) falsa in se, recipiendi honoris causa, dixisse: tamen quia omniū fere ad ea, quæ sunt peiora procliue iudicium est; & hinc materies disputationum in obtrectatione Sacerdotum Dei quæritur: sedit in Synodo* (placuit nimirum) *vt quisquis de se vel vera, vel falsa dixisset, fides, quam sumset testimonio confirmaret, haberetur.* hæc ibi. quid simile nuper vidimus in Ambrosio: nam vt Sacerdotij dignitatem effugeret, crudelis atq; impudicus vniuerso populo videri voluit: at ne sic quidem valuit onus effugere, qui huius canonis paulo ante promulgati auctoritate nonnihil iuuari potuisset, nisi populi in eo petendo constantia fuisset quauis lege superior.

XII. CONCILIVM VALENTINVM.

c Ambros. ep.55.

d Epist. Concil. Valent. ad Foroiul. to.1. Conc.

Quod autem ad res Orientales pertinet: iisdem Consulibus missa est legatio à magistratu & clericis Ecclesiæ Suedrorum in Pamphilia ad S. Epiphaniū, qua petierunt de fide Catholica eius literis plenius instrui & informari. Extant binæ eodem argumento ab eisdem ad ipsum Epiphanium datæ literæ *e*. Quibus ille acceptis, Epistolam reddidit, immo commentarium, quem librum Ancoratum nominauit, eruditum quidem, continentem cum fide Catholica hæresum omnium cōfutationem: in quo his notis præsentem annum designat *f*: *Hic annus est nonagesimus Diocletiani, & Valentiniani & Valentis decimus (quo & exorditur vndecimus) Gratiani sextus, Consulatus Gratiani Augusti tertium & Equitij illustrissimi, indictio secunda.* ex quibus certam habes Chronologiam de annis Diocletiani, quoto nimirum Domini anno ille regnare cœperit, nempe ducentesimo octogesimo quarto. Cur autem librum de fide nominauerit Ancoratū, ita ipse alibi ait *g*: *Verum iam de his à me tractatum est in magno de fide sermone, siue libro, in quo rursus iuxta nostram mediocritatem ac debilitatem coacti à fratrum exhortatione scripsimus de fide: cui libro imposuimus Ancorati nomen. Etenim quemadmodum exigua mens nostra valuit per Dei auxilium, ex vniuersa Scriptura doctrina Dei veritatem congregantes, velut ancoram his, qui volunt Sanctam Patrum fidem, Apostolicamq; ac Propheticam & ab initio vsque huc in sancta Dei Ecclesia prædicatam, clare proposuimus, quo quis contineatur & muniatur*, &c. Sed ad sequentis anni res gestas transeamus.

XIII. LEGATIO EX PAMPHILIA.

e Apud Epiphan. ante Ancorat.

f Epiph. in Ancorat.

g Epiphan. hæres.69.

IESV CHRISTI
Annus 375.

DAMASI PAP. Annus 9.	VALENTINIANI VALENTIS	IMPP. 12.

I. CHRISTI Redemptoris nostri annus trecentesimus septuagesimusquintus, quod ordinariis, qui darent nomen anno, Consulibus caruit, post Consulatum Gratiani & Equitij in Fastis inscribitur. Cur autem defierint ex more creari Consules, Sanctus Hieronymus rationem affert *b*. Sed fortasse nec Consulum ordinario-

b Hieron. in Chron.

num hic annus expers fuit: nam cum Pontius Paulinus, vt dicetur, Consulatum ordinarium gessisse reperiatur apud Ausonium, eius tamen nomen desideratur in Fastis. Ait Hieronymus: *Quia superiore anno Sarmatæ Pannonias vastauerunt, iidem Consules permansere.* Qui enim compescebantur fortitudine Theodosij, eo inuidia fugato, acriori odio in Romanum Imperium, quod victi antea sæpe fuerant, exarsere. Mœroris igitur eo signo notatus est annus, qui lætus nouorum Consulum auspiciis atq; muneribus consueuerat inchoari: sed tristior atque infelicior redditus est repentino obitu Valentiniani Imperatoris, cum aduersus Quados mouit exercitum: quo modo autem id contigerit, Ammianus *a* docet; sed prius nobis dicenda sunt, quæ hoc eodem anno ipsi ante obitum acciderunt.

a Ammian. lib. 30.

II. Hoc ipso anno, antequam Valentinianus è vita migraret; S. Martinus simul ac creatus est Turonensis Episcopus, ad eundem Valentinianum Imperatorem se contulit: quid vero apud eum egerit, Seuerus narrat in hæc verba *b*: *Eodem ferme tempore quo primum Episcopus datus est, fuit necessitas adire Comitatum. Valentinianus tum maior rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognouisset, quæ præstare nolebat; iussit eum Palatij foribus arceri. Etenim ad animum illius immitem ac superbum vxor accesserat Ariana quæ totum illum à sancto viro, ne ei debitam reuerentiam præstaret, auerterat. Itaque Martinus, vbi semel atque iterum superbum Principem frustra adire tentauit, recurrit ad nota præsidia: cilicio obuoluitur, cinere conspergitur, cibo potuq; abstinet: orationes diebus noctibusq; perpetuat. Septimo vero die adstitit ei Angelus, iubet eum ad Palatium ire securum: regias fores quamuis clausas sponte reserandas, Imperatoris spiritum superbum emolliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio & fretus auxilio, Palatium petit. Patent limina nullo obsistente: postremo vsq; ad Regem, nemine prohibente, peruenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens, cur fuisset admissus, nequaquam assurgere dignatus est astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumq; Regem ea parte corporis qua sedebat, afflaret incendium. Ita solio suo superbus excutitur, & Martino inuitus assurgit: multumq; complexus, quem spernere ante decreuerat, virtutem sensisse diuinam euidentior fatebatur: nec expectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque conuiuio frequenter adsciuit: postremo abeunti multa munera obtulit, quæ vir beatus, vt semper paupertatis suæ custos, cuncta reiecit.* hæc Seuerus: eadem quoque Venantius Fortunatus carmine cecinit *c*.

b Seuer. dial. lib. 2. c. 6.

S. MARTINVS EPISC. QVID APVD VALENTINIANVM.

c Venantius Fortunat. Vit. S. Martini lib. 3.

III. Cum hæc autem S. Martini sedis exordio contigisse, Seuerus affirmet: hoc anno fatendū est ipsum fuisse creatum Episcopum: nam cum sedisse eum dicat Gregorius Turonensis annos vigintisex, menses quatuor, & dies vigintiseptem; hac ratione ipsum peruenisse oportet ad annum Domini quadringentesimum secundum, ad quod vsque tempus sanctum Martinum vixisse, ex Seuero colligimus *d*: ipse enim cum dicat, sub Consulatu Enodij, anno Christi trecentesimo octogesimosexto, Martinum iam fuisse sexagenarium, vixisseq; ab eo tempore annos sexdecim; ad dictum annum Domini quadringentesimum secundum oportuit fuisse superstitem; ad quod tempus cum eius Sacerdotium fuerit propagatū, ab hoc anno incœpisse dicendum est. At licet à Seuero discrepet ipse Gregorius, dum ait *e*, octauo Valentiniani anno Martinum fuisse electum Episcopum: præstat tamen Seuerum audire, vtpote Martini pernecessarium: cuius sententiæ, additis ex Gregorio annis, quibus Martinus sedit, affirmandum est hoc anno, quarto Nonas Iulij esse creatum Episcopum; ea enim die id factum fuisse, idem Gregorius Turonensis alibi tradit *f*. Verum de annis eiusdem S. Martini superiori tomo plurib. actum est, dum de tempore eius baptismi prolixius disseruimus, & inferius dicturi sumus in ipsius morte.

TEMPVS EPISCOPATVS MARTINI.

d Seuer. dialog. 2. c. & dial. 3.

e Greg. Turon. hist. lib. 10.

f Greg. Turon. lib. 1. Franc. hist. c. 14.

Cæterum quod spectat ad Valentiniani obitū, quem hoc anno accidisse constat mense Nouembris: de eo ita Ammianus *g*: *Post hæc* (cum scilicet Valentinianus esset in procinctu, & iam trans amnem in Quados traiecisset exercitum.) *Quadorum venere Legati, pacem cum præteritorum obliteratione suppliciter obsecrantes, quam vt adipisci sine offendiculo possent; & tyrocinium & quædam vtilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam suscipi placuit & redire, indutiis, quæ poscebantur, indultis (quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia, nec alienum tempus anni patiebatur) Equitio in Consistorium introducente, sunt intromissi. Cumq; membris incuruatis starent metu debiles & præstricti, docere iussi quæ ferebant, vsitatas illas causationum species, iurandi fidem addendo, firmabant, nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseuerantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones, amniq; confines, euenisse quæ inciuiliter gesta sunt; etiam id quoque addendo vt sufficiens ad facta purganda, firmantes, quod munimentum extrui cœptum nec iuste, nec opportune ad ferocium animos agrestes accendit.* ad coercendos enim barbaros præsidia ædificari Valentinianus iusserat.

Ad hæc (subdit Ammianus) *Imperator ira vehementi perculsus, & inter exordia respondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio sono nationem omnem vt beneficiorum immemorem & ingratam: paulatimq; lenitus, propensior, tanquam ictus è cœlo, vitaliq; via, voceq; simul obstructa suffocatus igneo lumine cernebatur,* erumpente subito sanguine, lethali sudore perfusus, ne laberetur, spectantibus & vilibus, concursu ministrorum vita secretiorum ad conclaue ductus est intimum: vbi locatus in lecto, exiguas spiritus reliquias trahens nondum intelligendi minuto vigore cunctos agnoscebat astantes, quos cubicularij, ne quis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam viscerum flagrante compage, laxanda erat necessario vena, nullus inueniri potuit medicus hanc ob causam, quod eos per varia sparserat curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. Vnus tamen repertus, venam eius iterum sæpiusq; pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis, vel vt quidam existimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui (quas hæmorrhoidas venas vocant) obserati sunt gelidis frigoribus contrastati. Sensit immensa vi quadam vrgente morborum, vltimæ necessitatis adesse præscripta: dicereq; conatus aliqua vel mandare (vt singultus ilia crebrius pulsans, stridorq; dentium, & brachiorum motus velut cæstibus dimicantium indicabat) iam superatus, liuentibusq; maculis interfusus, animam diu colluctatam efflauit, ætatis quinquagesimo anno & quinto, Imperij minus centum dies secundo & decimo.* hactenus Ammianus. addit his Socrates *h*, eum defunctum in Brigitione castello xv. Kalend. Decembris: sed idem corrigendus est, dum ait vixisse eum annos quinquaginta quatuor, & imperasse tredecim. Remansit posteris Valentinianus humanæ calamitatis exemplum: vnde S. Hieronymus *i* ad Heliodorum: *Valentinianus vastato genitali solo, & inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis extinctus est.*

* & repente ... con...

h Socr. lib. 4. c. ...

i Hieron. ep. 3.

V. Eo defuncto, Gratianus, Augustus iam ante annos septem nuncupatus, solus imperare cœpit cum Valente. Corpus autem Imperatoris Constantinopolim translatum esse, vt inter Christianorum Imperatorum reliquias humaretur, idem Ammianus affirmat. Cum interea *k* sexto die post parentis obitum, opera Cerealis auunculi, Valentinianus tum quadrimus, Iustinæ filius, Augustus solemni more nuncupatus est: quod factum Gratianus animi benignitate præditus ratum habuit. Quod autem Ammianus eum quadrimum fuisse testetur, haud probari potest: aduersatur enim Socrates, qui cum natum affirmat Coss. Gratiano & Dagalaipho, hac ratione hoc anno nouennē fuisse, asserere oportet. Confirmant & Tabulæ consulares, dum anno Christi trecentesimo sexagesimo nono habent Consules Valentinianum nobilem puerum & Aurelium Victorem. Ex eadem *l* quoq; Iustina genitas Valentinianus iunior sorores habuit, Gallam, Gratam, & Iustam; quarum duæ posteriores in virginitate vitam duxerunt, Galla postea iuncta connubio Theodosio fuit.

GRATIANVS ... VALENTINIANVS ...

k ...

l ...

VI. Quod autem ad Cerealem auunculum spectat, penes quē tanta in esse videbatur creandi noui Imperatoris auctoritas: non alius hic putandus est ab illo, qui sub Constantio præfecturam Vrbanam gessit, & sub eodem postea Consulatum: alius enim ab isto nullus reperitur clarus memoria hoc tempore Cerealis. Hunc igitur ipsum

esse

esse iure dixerimus, quem nuptias quæsisse S. Marcellæ, S. Hieronymus meminit: de quo ad Principiam virginem scribens, hæc ait a: *Orbata Marcella patris morte, viro quoq; post nuptias septimo mense priuata est. Cumq; eam Cerealis, cuius clarum inter Consules nomen est, propter ætatem & antiquitatem familiæ, & insignem (quod maxime viris placere consueuit) decorem corporis ac morum temperantiam, ambitiosius peteret, suasq; longæuus polliceretur diuitias, & non quasi in vxorem, sed quasi in filiam vellet donationem transfundere: Albinaq; mater tam clarum præsidium viduata domus vltro appeteret; illa respondit: Si vellem nubere, & non æternæ me cuperem pudicitiæ dedicare, vtiq; maritum quærerem, non hæreditatem. Illoq; mandante, posse & senes diu viuere, & iuuenes cito mori: eleganter lusit: Iuuenis quidem potest cito mori, sed senex diu viuere non potest. Qua sententia repudiatus, exemplo fuit cæteris, vt eius nuptias desperarent.* hæc de Cereali Hieronymus. Quod autem Cōsulatum hunc gessisse dicat, cōtigit ille anno Domini trecentesimo quinquagesimo octauo vna cum Daciano collega: cuius & eiusmodi reperitur inscriptio in basi statuæ ipsi dicatæ:

a Hieron. epist. 16.

CEREALIS VIR CONSVLARIS.

b Romæ in ædibus Canolis via Iulia.

b NERATIVS CEREALIS V. C.
CONS. ORD. THERMARVM
RESTITVTOR CENSVIT.

extat & alia in Via lata eiusdē sententiæ inscriptio de restitutione thermarum facta per Cerealem Consulem; atque alia rursum, qua de eiusdem Præfectura Vrbana mētio habetur, superius tertio tomo secunda editione suo loco restituta, quæ errore posita erat tempore Constantini. Porro ex amplissimo Cerealis nomine & auctoritate metire S. Marcellæ clarissimæ fœminæ excellentem inter omnes Romanas mulieres amplitudinem, quæ eo maioribus creuit accessionibus, quo propter Christum ab ipsa magis despecta est: vt vere non in Vrbe tantum, sed toto Romano orbe effulserit egregium Christianæ pietatis exemplum: sed de ipsa sæpe inferius, imo & quinto Annalium tomo pro temporis ratione dicturi sumus. At iam reliquas huius anni res gestas ordine prosequamur.

VIII. *Eodem tempore, quo Valentinianus extinctus est* (inquit Sozomenus c) *Valens Antiochiæ, quæ est in Syria, et aceu degens, maiore odio indies in suæ opinionis aduersarios exardescere, acerbeque affligere, & exagitare cœpit. Cum vero Themistius Philosophus librum ei dicaret, hortabatur, docebatq; non oportere mirari dissensionem, quæ in Ecclesiasticis opinionibus versabatur, cum multo inferior, multoq; minor sit, quam quæ extaret apud Gentiles: nam permultæ sunt apud ipsos opiniones; & dissensionem ob multitudinem dogmatum susceptam, complures contentiones de eiusmodi rebus & disceptationes excitare necessum est: siquidem Deo fortasse visum sit, vt ipse non facile nosceretur, & variæ existerent de eo opiniones; quo singuli magis eum vererentur, cum exquisitam eius cognitionem comprehendere non possint, secum reputantes quanta sit, & cuiusmodi ille quidem, ad cuius cognitionem venire cogitant. Hac oratione à Themistio habita, Imperator etsi factus animo aliquanto mansuetior, nec tam acerba aduersariis vt antea supplicia irrogauit; non tamen iram suam contra Sacerdotes accensam penitus restinxisset, nisi curæ de Republica sibi iniectæ fuissent impedimento, quominus ad eiusmodi scelera suum studium & operam conferret,* &c. Gothorum namque nouo bello fuisse exagitatum tradit, de quo inferius.

c Sozo. li. 6. c. 25.

THEMISTIVS CVRARE STVDET VESANIAM VALENTIS.

IX. Quod ad Themistium Philosophum spectat: cum plura de eo superius dicta sint, hic his addendum (quod ratio exigit argumenti) ipsum erga Orthodoxos propēsiorem fuisse: multis enim id signis apparuit: vsusq; est eo familiarissimè Gregorius Nazianzenus, vt ex literis d ad eum scriptis intelligere facile est: ex quibus etiam habetur, ipsum non Philosophia tantum celebrem, sed etiā apud Imperatores potentia claruisse; quippe qui iam ab ipsis Constantij temporibus functus sit amplissimis magistratibus. Vnde ad eum inter alia Gregorius e: *Tu vero id, quod à tuo Platone dictum est, confirma nempe, ciuitates non ante malorum finem habituras esse, quam Philosophia cum potentia coniuncta sit: vtraque enim re polles. Egenti manum porrige, eum videlicet, vt consentaneum erit, monens, ac iuuans. Nihil certe melius Philosophari possis, quam sic nunc iustitiæ patrocinium suscipias: ne dicam quod hac quoque re nos laudum tuarum præcones beneficio afficies.* hæc ipse. sed illa aduerte verba Gregorij ad Themistium; *A tuo Platone dictum est*: sic esse accipiēda, quod in his, quæ ad politica pertinerent, primo loco Platonem haberet, secundo vero Aristotelem: prout videre est in orationibus eius, ac præsertim in sexta, vbi ait: *Adiuuabit autem me in primis in te instituendo egregius ille Plato, & admirabilis Aristoteles*, in naturalibus autem speculationibus Aristoteli primas detulit. Quam vero familiarissimè vsus sit eo Theodosius Imperator, suo loco dicturi sumus. At non licuit orationem illam, quam citat Sozomenus, inuenire: sed intueris, puto, lector, ex eius argumento, eo prolapsam hæreticorum amentiam, atque furorem ipsorum progressum, vt etiam Gentiles ad commiserationem Catholicorum inflexerint; vsque adeo, vt pro eis apud ipsum Imperatorem aduersarium Themistius causam agere non dubitarit.

d Greg. Naz. ep. 139. 140.

e Greg. Naz. epist. 140.

At Valens Imperator nequitia exardescens, sic oratione Themistij visus est ab Ecclesiarum persecutione abstinuisse, vt tamen alia via, nouo excogitato prætextu, diram aduersus monachos persecutionē conflarit, cum eos exutos monastica professione, è monasteriis, lege lata, ad militiam reuocari præcepit, hoc ipso anno, quo Valentinianus ex hac vita sublatus est, vt S. Hieronymus habet in Chronico his verbis: *Multi monachorū Nitriæ per Tribunos & milites cæsi: Valens enim lege data, vt monachi militarent, nolentes fustibus interfici iussit.* & Orosius f: *Valens illico, post fratris obitum, velut effrenatæ libertatis audacia legem dedit, vt monachi, hoc est, Christiani, qui ad vnum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastas illas tunc Ægypti solitudines, arenasq; diffusas, quas propter sitim, ac sterilitatem, periculosissimamq; serpentum abundantiam conuersatio humana non nosset; magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc Tribuni & milites missi, qui sanctos & veros milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent: interfecerunt ibi agmina multa sanctorum.* hæc Orosius. Coniungit hanc persecutionem Socrates illi, quæ Alexandriæ per Lucium Arianum (vt dictum est) commota fuit. X.

VALENS COGIT MONACHOS AD MILITIAM.

f Oros. lib. 7 c. 31.

Præcesserant iniquissimæ persecutionis huius ante præludia, cum ad Modestum Præfectum Prætorio de iisdem ipse Valens ita rescripsit g: XI.

Quidam ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus, captant solitudines ac secreta, & specie religionis cum cœtibus Monazonton congregantur: Hos igitur, atque huiusmodi intra Ægyptum deprehensos, per Comitem Orientis erui è latebris, consulta præceptione mandauimus, atque ad munia patriarum subeunda reuocari, aut pro tenore nostræ sanctionis familiarium rerum carere illecebris, quas per eos censuimus vindicandas qui publicarum essent subituri munera functionum. PP. Beryti Kal. Ianuar. Valentiniano & Valente AA. Coss.

g l. 63. de Decurion. C. Theod. & Cod. Iustin. eod. tit. li. 6.

At non adscriptos tantum militiæ monachos ita vexauit Valens Imperator, sed reliquos omnes dira exagitauit exactione tributi, quos antea Constantinus atq; Cōstantius ab huiusmodi pensitatione capitationis census exemerant. Extant de his scripta Gregorij ad Iulianum, necnon carmen ad Helenium, quem illum ipsum puto, ad quē Vicariam Præfecturā Constantinopolitanæ ciuitatis agentem extat Theodosij Imperatoris rescriptum h. Ad Iulianum enim de iisdem monachis i sic scribit, cum eidē illos commendat: *Philosophorum*, inquit, *cœtum commendo, qui scilicet nullo vinculo humi tenentur; qui sola corpora, nec ea quidem tota possident; qui Cæsari nihil, Deo omnia habent, hymnos, preces, vigilias, lachrymas, hoc est, huiusmodi opes, quæ manibus premi nequeunt; qui mundo mortui sunt, Christo viuunt, carnem confecerunt, animam à corpore abstraxerunt: hos si mitius tractaris, aut etiam omnino Dei seruos & discipulos, & cœlestium rerum inspectores, has, inquam, generis nostri primitias, has columnas, has fidei coronas, has pretiosas margaritas, hos templi illius lapides, cuius fundamentum & lapis angularis Christus, hoc est, egregij Ecclesiæ complementi, hos, inquam, si Deo plane reddideris, præclarissimè vtiq; & ipsis & nobis & tibi consulueris*, &c. At longe pluribus cumulat eos laudibus, cum in carmine ad Helenium eosdem commendat. XII.

MONACHI PERSECVTIONEM PASSI A VALENTE.

h l. 2. de curat. Kalen.

i Greg. Naz. orat. ad Iul. Trib. exeq.

XIII. Præcesserunt ista de tributis diram hanc, de qua est sermo, aduersus monachos persecutionem Valentis: qua non Ægyptij tantum monachi, sed in aliis quoq; regionibus agentes vexati sunt. ex eo enim quod cognitū fuit eiusmodi genus hominum esse Imperatori inuisum; quibuscunque scelestis in eosdem debacchandi viros creuit audacia, vt ex S. Basilij ad ipsos monachos scripta Epistola intelligere possumus, quam ad rerum gestarum concinnationem & veritatem hic describemus: est vero huiusmodi *a*:

a Bas. ep. 19.

XIV. BASILIVS CONSOLATVS EST MONACHOS.

Desideratissimis ac religiosissimis fratribus, & sympresbyteris Acacio, Aetio, Paulo, Siluano, & Diaconis etiam, & religiosis monachis fratribus Basilius Episcopus.

Cum de graui persecutione aduersum vos excitata percepissem: & quod confestim post Pascha qui ad lites & pugnas commarant, in tabernacula vestra irruentes, labores vestros igni tradiderint cognouissem (qui vobis quidem domum in cælo sine manibus constructā, sibi ipsis vero ignis, quo ad nocendum vobis vsi sunt, thesaurum pararunt) ingemui quidem super eo, quod accidit: non vt vobis, fratres (absit) sed vt illis condolerem, qui vsque adeo absorpti sunt à malitia, vt in tantum vsque Iacunis malitiam suam extenderint. Verum expectabam futurum, vt confestim ad humilitatem nostram, tanquam paratum refugium, vniuersi accurreretis: sperabamq; daturum mihi Dominum indesinentium dolorum meorum refocillationem è vestro complexu; & sudore illo, quem propter veritatem distillatis, in corpus hoc otiosum excepto, habiturum me consortium præmiorum illorum, quæ vobis à Iudice veritatis sunt recondita.

XV. *Postquam autem id vobis ne in mentem quidem venit, vel aliquid refocillationis à nobis expectastis; cōtinuam mihi ad vos scribendi occasionem dari optaui: vt quemadmodum aliqui decertantibus acclamant, ita ego & bono vestro certamini adhortatione aliqua per literas acclamarem. Fuit autem nobis ne hoc quidem factu facile, idq; duabus de causis; vna quod ignorabam, vbinam locorum ageretis; altera, quod non adeo multi sunt, qui ad vos proficiscantur. Nunc vero obtulit nobis Dominus desideratissimum ac religiosissimum fratrem Sactesimum presbyterum, per quem charitatem vestram salutamus obsecramusq; vt pro nobis quoque oretis, lætantes & exultantes, quod merces vestra multa est in cælis. Et quoniam fiduciam habetis in Domino; ne cessetis nocte, & dies clamare ad illum, vt certamen hoc Ecclesiarum compescat, plebibus pastores restituat, & Ecclesiam ad suam pristinam dignitatem redire faciat. Persuasus enim sum, si vox aliqua reseratur, quæ optimum Deum flectat non elongaturum eum misericordias suas, sed daturum nobis posthac vna cum tentatione & exitum, vt ferre possimus. Cunctam in Christo fraternitatem nostro nomine salutate.* hactenus Basilius.

XVI. MONACHI SYRIÆ CŌSVLVNT EPIPHANIVM. Puto autem hos nominatos hic monachos primores fuisse archimandritas in Syria apud Chalcidem habitantes: siquidē eius nominis ibi Acacius claruit, cuius est frequens mentio apud Theodoretum in commentario historiæ sanctorum Patrum; nam huius, necnon Pauli, cuius hic item nomen exprimitur, archimandritarum extat Epistola ad S. Epiphanium, qua petierunt cō'citum librum de hæresibus ad se mitti: anno enim superiore eum elaborare cœpisse Epiphanium, ipse eius exordio indicat *b*, signans illa sua tempora, Valentiniani & Valentis anno vndecimo, & Gratiani * septimo: ipsi autem Epistolam scripserunt hoc anno, librum, quem scripserat, ab eo exigentes, vt inscriptio litteris affixa testatur, quæ sic se habet:

b Epiphan. in præfat.
* octauo

*Epistola scripta nonagesimo secundo anno regni Diocletiani, Valentiniani & Valentis anno duodecimo, & Gratiani anno octauo * ad Epiphanium Palæstinum Eleutheropolitem, qui fuit pater monasterij in eiusdem Eleutheropolis vicinia; tunc vero vrbis Constantiæ prouincia Cypri Episcopus extitit, ab Acacio & Paulo presbyteris & archimandritis, hoc est, patribus monasteriorum partium Chalcidis & Berææ Cavæ Syriæ, de eo, quod contra omnes hæreses scripsit, imo quod & multi adhortati sint, ac coegerint ipsum ad hoc opus aggrediendum.*

* nono

XVII. EPIPHANII LAVDES ET LVCVBRATIONES. Quanta vero hi Epiphanium coluerint obseruantia, illis in primis verbis indicant: *At quando via intercepta est per infirmitates & ærumnas corporales, non potuimus ipsi proficisci, & ad pedes tuos prouolui*, &c. vides priscam morem cultus & venerationis etiam Abbatum ad pedes se Episcoporum prostrandi. & paulo post: *Confitemur enim non solum nos, sed etiam omnes, quod in hoc seculo nouū te Apostolum & præconem Dominus excitauit, Ioannem nouum, & prædicantem, quæ debent seruari ab his, qui cursum hunc propositum habent.* hæc & alia ibi. Reddidit ad eosdem ipse Epiphanius litteras vna cum libro, quas & præfationem totius operis esse voluit, & inter alia rationem affert, cur Panarium, nempe capsulā medicā, voluerit nuncupari, egregium plane opus, & Catholicæ Ecclesiæ valde proficuum.

XVIII. Hoc item anno S. Basilius, cum ante de mirifica electione Ambrosij in Mediolanensis Ecclesiæ Episcopum ipsius literis certior factus esset, ingenti perfusus gaudio ad eum ita rescripsit *c*:

c Bas. ep. 55. BASILII LITERÆ AD AMBROSIVM.

Magna semper & multa quidem sunt Domini nostri dona, quorum neq; magnitudo mensurabilis, neque multitudo numerabilis est. Vnum vero, quod inter maxima reputari potest ab his, qui non difficile beneficiorum Dei in se collatorum sensu tanguntur, & præsens hoc est, quod quam longissime propter locorum distantiam seiunctis per litterarum alloquium mutuo coalescere dedit. Largitus est autem duplicem cognoscendi modum; vnum per præsentem conuictum & congressum; alterum per consuetudinem literariam. Quoniam igitur te per ea, quæ locutus es, cognouimus: cognouimus vero non ex eo, quod nota quadam corporis tui menti nostræ impressa sit, sed quod interioris hominis tui pulchritudinem velut ex variegata sermonum pictura nouimus: nam quisq; nostrūm ex abundantia cordis loquitur.

XIX. *Glorificamus autem Deum nostrum, qui ex quauis mortalium generatione eos, qui sibi placuerint, deligit: qui olim quidem ex pastoribus ouium populo suo Principem excitauit, & Amos de grege caprarum sumptum spiritu se instruxit, & ad Propheticam dignitatem extulit: nunc vero virum ex vrbe Regia, cui totius gentis principatus concreditus erat, sapientia sublimem, generis claritudine, vitæ splendore, orandi facultate, & rebus secularibus illustrem ad gregum Christi pasturam traxit. Qui protinus huius vitæ opibus vniuersis, proq; damno habitis, vt Christum lucrifaceret, commissa sibi magni ac præclari nauigij, Ecclesiæ videlicet Dei, in fide Christi gubernacula accepit. Age igitur, ô homo Dei, quandoquidem non ab hominibus accepisti, aut doctus es Euangelium Christi, sed ipse te Dominus è medio Iudicum terræ desumptum ad præsidentiam Apostolicam transtulit: certa bonum certamen: corrigeas moderare infirmitatem populi, si qua Ariana vesania labe tactus est: renoua pristina Patrum vestigia: & quod dilectionis erga nos fundamentum iecisti, in ipsam structuram assiduitate mutui nostri colloquij excitare ac prouehere stude: nam hoc pacto spiritu poterimus coniuncti esse, licet terrestri habitatione quam longissime alter ab altero dissiti simus.* hucusq; Basilius ad Ambrosium.

XX. BASILII CVM AMBROSIO NECESSITVDO. Perseuerasse quidem mutuam inter vtrumq; literarum consuetudinem, certum est; siquidem complura inter eos noscuntur esse transacta. Experti esse enim Ambrosium à Basilio eius lucubrationes tum explicantes diuinā scripturam, tum praua dogmata cōfutantes; facile intelliget, qui vtriusq; legerit commentarios in Hexameron & de Spiritu sancto; videbitq; magna ex parte quæ Basilius Græcè edidit, Ambrosium tradidisse Latinis. Sed & illud erga Ambrosium Basilij pium intercessit officium, dum corpus S. Dionysij Mediolanensis Episcopi & martyris, qui pro fide Catholica exul obierat in Cappadocia, procurante Aurelio Episcopo, è Cappadocia Mediolanum translatum est.

XXI. ELECTIO AMBROSII PROBATA AB OMNIBVS. At vero non vnus dumtaxat Basilius in Oriente Ambrosij electionē, quamuis resistente canone actam probauit, sed omnes Occidentales & Orientales Catholicæ cōmunionis Episcopi: quod ipse ea sententia declarauit, qua ait *d*: *Ordinationem eam Occidentales Episcopi iudicio, Orientales etiam exemplo probarunt.* quibus illud in primis innuit, quod minus rite actum videbatur, id iudicio sedis Apostolicæ publico decreto esse firmatum: Orientales vero & exemplo probasse, dum quod factum est Mediolani in creando Ambrosio Episcopo, Orientales idem præstiterint Constantinopoli postea eligendo Nectarium catechumenum. Cæterum eiusmodi licētia quamplurimos abusos esse ex laicis & neophytis ad

d Ambr. ad Vercell. ep. 82.

factos

sacros ordines & Episcopatum etiam irrepere fauore diuersorum solicitantes, fuit postea querela Siricii Papæ, qui inter alia hæc a habet: *Certe illud etiam non fuit prætermittendum, vt quod semel aut secundo necessitas hæreticorum intulit contra Apostolica præcepta, veluti lege luitum, præsumi; neophytum vel laicum, qui nullo Ecclesiastico functus fuerit officio, inconsiderate vel presbyterum, vel diaconum ordinare, quasi meliores Apostolis sint, quorum audeant mutare præceptum. Et qui non didicit, iam docere compellitur. Ita nullus reperitur idoneus clericorum, nec inter diaconos, nec inter alios clericos inuenitur, qui sacerdotio dignus habeatur, sed ad condemnationem Ecclesiæ laicus postulatur? Quæ ne fiant vltra, admoneo.* hæc Siricius. Porro de huiusmodi abusione in Ecclesia Dei licentius vsurpata, vt laici & ipsi etiam coniugati ad Episcopatum postularentur, Sanctus Hieronymus b agens contra Iouinianum meminit. Quod vero Siricius dicat bis in Ecclesia id vsurpatum propter hæreticos: puto eum intellexisse de ordinationibus San. Hilarii, necnon etiam S. Ambrosii, quas constat multum proficuas fuisse Catholicæ fidei, cum à duobus his hæresis Ariana in Occidente potissimum fuerit profligata.

a Siric. ep. ad Orthodoxos.

ABVSVS INVALVIT IN ELECTIONE EPISCOPORVM.

b Hier. contra Iouin. lib. 2.

XXII. At Ambrosius cum sic ex laico esset ordinatus Episcopus, vndique sibi auxilium comparare sategit. cui etiam longe positi Antistites adiumento fuere: siquidem præsto fuit eidem in fide tyroni suis scriptis (vt diximus) San. Basilius: sed ad nouæ præfecturæ regimen missus est ad illum à San. Damaso Papa egregiæ eruditionis & spectatæ probitatis Romanæ Ecclesiæ presbyter sanctus Simplicianus c, de quo nonnulla superius: quem cum in omnibus S. Ambrosius habuerit monitorem atq; doctorem, vt patrem obseruare consueuit, cuius scientiam in dicendo, dexteritatemq; in agendo, satis exploratam reddidit conuersio Marii Victorini celeberrimi oratoris, de qua superius actum est. His denique aliisq; auxiliis, sed præcipue diuina accedente gratia, quasi miraculo factum est, vt qui nuper è tribunali populo ius reddebat, è cathedra eũdem diuinam legem edoceret.

c August. Conf. li. 8. cap. 2.

XXIII. Porro quod Simpliciani status humilis, Ambrosii vero sublimis esset, illud in eo excolendo consilium iniit, vt ipse licet magister, discipulum ageret, Ambrosiumque tanquam magistrum difficillimis interdum pulsaret quæstionibus, ita prouocans ad volandum pullum suum: ad quem aliquando sic Ambrosius d: *Quid est, inquit, quod ipse dubites, & à nobis requiras, cum fidei & acquirendæ cognitionis diuinæ gratia totum Orbem peragraueris, & quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitæ huius tempus deputaueris, acri præsertim ingenio etiam intelligibilia complectens? vtpote qui etiam philosophiæ libros quam à vero sint deuii, demonstrare soleas, & plerosque tam inanes esse, vt prius scribentium in suis scriptis sermo, quam vita eorum defecerit.* hæc ipse de Simpliciano, de quo plura inferius. Sic igitur bene accidit, diuino operante Spiritu, à quo ad tantum regimen assumptus erat, vt catechumenus in Episcopum, & discipulus in Ecclesiæ doctorem fuerit continuo transformatus, iunxeritque in regimine Episcopatus vitam monasticam cum muneribus & officiis clericalibus. Ipse enim in Episcopatum ingressu sic vitam instituit, vt curam rerum domesticarum Satyro fratri reliquerit (quod ipse testatur) sese vero totũ spiritualibus Ecclesiæ curis penitus mancipauit. erat Satyrus frater adeo spectatæ virtutis, vt in rebus agendis ac moderandis ipsum habere consueuerit consultorem & arbitrum e.

SIMPLICIANVS ROM. PRESBYTER IVNGITVR AMBROSIO.

d Ambros. epist. 2.

AMBROSII VITÆ INSTITVTIO.

e Ambros. orat. in funere fratris.

XXIV. Ad sacrificium celebrandum ita assiduus erat (quod ipse tradit f) vt quotidie illud egerit, summa præuia animi præparatione: quolibet vero die Dominico (vt auctor est Sanctus Augustinus g) in ecclesia pro concione populum docendum susceperit: cætera autem munia Ecclesiastica sic strenue solus obierit, vt (quod ait Paulinus h) circa baptizandos ipse solus impleret, quod post eius obitum vix quinque Episcopi perficere potuerunt. Cæterum ita curauit Ecclesiastica, vt externa & sæcularia minime neglexerit, verum audiret frequentes litigantes, causas iudicaret, componeret, & æquissimus arbiter, vtrisque acquiescentibus partibus, definiret. His atque aliis ex causis Episcopum roquitantibus omnibus, in omnibus se paratum exhibuit, vt nemini ad eum aditus esset aliquando interclusus, nullius ostii velum esset oppansum; nec qui ad eum duceret, esset alicuius è cubiculariis officium requirendum, testatur id quidem S. Augustinus i admiratus hominis in audiendis omnibus tolerantiam. Corpus vero ea disciplina coercuit, vt ieiunium custodiret assiduum, nunquam prandendi (vt Paulinus ait) vsum admittens, nisi religio, Ecclesiæque illius consuetudo mandasset, nempe sabbatho, die Dominico, & natalitiis martyrum, quibus diebus prandium reuocaret, quo etiam non solum pauperes reficerentur; sed & viri clarissimi exciperentur: hisce enim charitatis obsequiis etiam duces exercitus demetere consueuit, vt de Arbogaste Comite ac strenuissimo duce constat, qui magna gloria prædicare solebat, se ab Ambrosio sæpe acceptum esse continuo k: id ipsum quoq; Vincentius Galliarum Præfectus sibi cõcessum, pro magno munere ostentabat l. At licet sic ipse omnes exciperet; nunquam tamen ad conuiuium inuitatus accessit: tradit enim Possidius m in Augustino, quod etsi Ambrosius factus omnia omnibus, vt omnes lucrifaceret, ab tribus tamen perpetuo se continuit, nimirum vt nemini vxorem quæreret, nulliq; militiam suaderet, neq; ad conuiuium inuitatus accederet. Hæc sunt quæ summatim collecta ab ipso in eam sedem ingressu ad exitum vsq; Ambrosius sibi seruanda præscripsit, quæ hic tantum attigisse sat est.

f Ambr. in epist. 1. ad Marc. sorori. ad sororem.

g August. Conf. li. 5. c. 13.

h Paul. in vit. Ambr.

i August. Conf. li. 6. c. 3.

k Paul. in vit. Ambr.

l Sulp. dial. li. 1. c. 17. in fine.

m Poss. vit. Aug. c. 27.

XXV. Quod vero Ecclesiam diu ab Arianis possessam, instar dumosi nemoris prorsus incultam inuenerit, in qua ex tanta populi multitudine vix paucos esset reperire, qui aliqua ex parte vel leuiter saltem non essent Arianæ communicationis labefactati contagio: vt pateret ad recipiẽdos eos in Ecclesiam pœnitentes, omnibus fores Ecclesiæ patere iussit: cuius rei causa quod facilis esset ad indulgẽtiam (quod accidit postea quoque Gregorio Nazianzeno Constantinopoli) multorum inuidiam passus est; de quibus sic ipse n: *Vos indignamini, & contra Ecclesiam congregatis concilium, quia videtis mortuos in Ecclesia reuiuiscere, & peccatorum indulta venia resuscitari. Itaq; quod in vobis est, per inuidiam rursus vultu interficere suscitatos, &c.* inferius vero de se ipso ista conante, magni animi modestia ita subdit ex aduersantium inuectiuis: *Dicetur: Ecce ille non in Ecclesia nutritus fuit, non edomitus à puero, sed raptus à tribunalibus, abductus à vanitatibus huius sæculi, à præconis voce ad psalmistæ assuefactus canticum, in sacerdotio manet non virtute sua, sed Christi gratia, & inter conuiuas mensæ cœlestis recumbit. Serua Domine munus tuum: custodi donum, quod contulisti etiam refugienti. Ego sciebam, quod non eram dignus vocari Episcopus, quoniã dederam me sæculo huic: sed gratia tua sum id, quod sum. & sum quidem minimus omnium Episcoporum, & infimus merito. Tamen quia & ego laborem aliquem pro sancta Ecclesia tua suscepi: hunc fructum tuere; ne quem perditum vocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris: ac primum vt condolere norimus peccantibus affectu intimo.* hæc ipse. Et quidem cumulate, quod à Deo sic est precatus, obtinuit: nam (vt de eo Paulinus o habet) *quotiescunq; aliquis ad promerendam pro peccatis veniam illa ipsi confitebatur, adeo intima cordis commiseratione afficiebatur, vt deflens audita peccata, ad fletum flendum pœnitentis prouocaret affectum. Fuisse autem eiusmodi peccatorum secretam confessionem, perspicue illis verbis Paulinus insinuat, dum ait, quod crimina ab illis accepta, nulli nisi Domino, apud quem intercedebat, loquebatur, relinquens exemplum posteris sacerdotibus, vt intercessores apud Dominum sint magis quã accusatores apud homines.* hæc Paulinus. Quo modo vero post euulsas delinquentium per pœnitentiam spinas, Ecclesiæ agrum culturæ redditum sanctis seminibus seuerit, suo loco dicemus.

AMBROSIVS INDVLGET POENITENTIBVS.

n Ambr. de pœnit. l. 2. c. 7. 8.

AMBROSII INSIGNIS HVMILITAS.

o Paul. in vit. Ambr.

XXVI. Hoc eodem anno duodecimo Valentis decessisse ex hac vita nequissimum hominem hæresiarcham Photinum, S. Hieronymus notat in Chronico. plura eum scripsisse volumina alibi p tradit, in quibus præcipui erant contra Gentes & aduersus Valentinianum libri: at de ipso plura superius.

p Hier. de Scr. Eccl.

IESV CHRISTI
Annus 376.

DAMASI PAP. Annus 10. VALENTIS 13. GRATIANI 10. IMPPP. VALENTIN. I.

I. GRATIANVS VETAT CONVENTVS HÆRETICORVM. CHristi annus trecentesimus septuagesimus sextus Coss. Valente quintum & Valentiniano iuniore Impp. incipit. Cessit humanitas Gratiani anni huius Consulatum ordinarium fratri, quem etiam Imperii collegam habere consensit, cum fratris primus annus notetur imperii, Gratiani vero mense Augusti decimus inchoetur, qui nouem ante cum patre regnarat. Ipse vero probe intelligens nimia indulgentia patris permittentis Arianos in Ecclesia Occidentali pacifice agere, immo & Episcopatus gerere, vt vidimus de Auxentio tot annis Ecclesiæ Mediolanensi incubante, aduersante licet Damaso Romano Pontifice, & aliis Orthodoxis Episcopis, hæreticos audaciores factos magno Catholicæ pietatis detrimento; sancita lege vetans eos conuentus agere, à Fisco vindicandum statuit locum illum siue in ciuitate, siue in agro, vbi ad synaxim celebrandam conuenissent. Est mentio eius institutionis in rescripto hoc anno dato ad Hesperium Præfectum Prætorio his verbis *a*:

a l. 4. de hæret. C. Theo.

II. *Olim pro religione Catholicæ sanctitatis, vt cœtus hæreticæ vsurpationis conquiescerent, iussimus, siue in oppidis, siue in agris extra ecclesias, quas nostra pax obtinet, conuentus agerentur, publicari loca omnia, in quibus falso religionis obtentu altaria locarentur. quod siue dissimulatione Iudicum, seu profanorum improbitate contigerit, eadem erit ex vtroque pernicies....* cætera desunt, nam hæc mox ibi: *Dat. X. Kalend. Maij. Treuer. Valente & Valentiniano AA. Coss.*

III. IVDICVM IGNAVIA GENTILICIA SVPERSTITIO REVIVISCIT. Porro eorundem Iudicum dissimulatione non solum hæretici talia præsumpserant; sed & Gentiles quam sub Valentiniano seniore Augusto vsurpauerant sibi licentiam idola colendi, suam ipsorum superstitionem exercere pergentes, eandem publicis quoque monumentis testatam relinquere ausi sunt. Inueniuntur istiusmodi audaciæ testes in antiquis inscriptionibus semper loquentes, quæ huius anni Consulibus notatæ habentur *b* in Romanæ Vrbis veteribus monumentis.

b Apud Smetium lib. Inscrip. pag. 20. n. 1.

DIS. MAGNIS

MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS. AGESILAVS. ÆDISIVS. V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPVM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORVM. ET. COGNITION. SACRAR. MAGISTER. EPISTOLAR. MAGISTER. MEMORIÆ. VICARIVS. PRÆCEPTOR. PER. HISPANIAS. VICE. S. I. C. PATER. PATRVM. DEI. SOLIS. INVICTI. MITRÆ. HIEROPHANTA. HECATÆ. DEI. LIBERI. ARCHIBVCOLVS. TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. IN. ÆTERNVM. RENATVS. ARAM. SACRAVIT. DD. NN. VALENTE. V. ET. VALENTINIANO. IVN. AVGG. COSS. IDIB. AVGVSTIS.

Sub iisdem quoq; Consulibus alia id genus inscriptio sic se habet, eodem die notata *c*:

c Apud eundem vbi supra. pag. 19. nu. 11

DIS. MAGNIS

VLPIVS. EGNATIVS. FAVENTINVS. V. C. AVGVR. P. V. B. P. R. Q. PATER. ET. HIEROCERYX. D. S. I. M. ARCHIBVCVLVS. DEI. LIBERI. HIEROPHANTA. HECATÆ. SACERDOS. ISIDIS. PERCEPTO. TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. IDIBVS. AVGVSTIS. D. D. N. N. VALENTE. AVG. V. ET. VALENTINIANO. AVG. CONSS. FELICITER

ibidem hi versus:

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. SVSCIPIT. ORBIS
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. BICORNES

IV. At hæc non tam ob nominatorum Consulum memoriam descripsisse voluimus, quam ad infelicia hæc tempora significanda, quibus publicæ aræ diis dedicabantur, & sacrificia in eisdem immolabantur, impartita iam semel Valentiniani & Valentis Augustorum Imperii exordio cunctis gentibus facultate, vt quę vellet quisque numina coleret: quod suo loco superius diximus. Errant enim quam maxime, qui putant quæ ad finem carminis aduersus Symachum Prudentius *d* habet, à parente Imperatoris illius, quem alloquitur, vetita fuisse sacrificia: ad Valentinianum seniorem esse referenda. non enim Valentinianum iuniorem auctor alloquitur, sed Honorium Imperatorem: vt manifestum sit ipsum intelligere de eius patre Theodosio, qui ea vetita omnia sacra Gentiliũ aboleuit. In quem errorem nos etiam fidem secutos aliorum illapsos ipsi correximus. Permisisse quidem Valentinianum seniorem, vt quam quisque vellet religionem amplecteretur, eiusdem Imperatoris assertione demonstratum est superius Imperii eius exordio, editi ab eo auctoritate rescripti. Quod licet plusquam satis ad certam astruendam fidem esse possit; accedit tamen his insuper testificatio Ammiani disertis verbis ista firmantis, vbi ait *e*: *Postremo hoc moderamine Principatus inclaruit, quod inter religionum diuersitates medius stetit: nec quemquam inquietauit: neque vt hoc coleretur, imperauit, aut illud: neq; interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse voluit, inclinabat; sed intemeratas reliquit has partes, vt reperit.* hęc Ammianus, ab ipso, vt vides, plurimum commendata, quod superstitioni Gentiliciæ bene cesserit tanta facilitas Imperatoris: vt non veteres tantum frequentarentur sacrificiis aræ, sed & recentes erigerentur. Ex quo etiam fonte manauit, vt idem sineret in Occidente inter Christianos quam quis vellet fidem amplecti, atque pro arbitrio hæreses consectari. Hinc videas Mediolani Auxentium securum egisse, ipsumq; Valentinianum coniugium Arianæ fœminæ Iustinæ minime detrectasse.

d Prud. adu. Symmach.

e Ammi. l. 30.

V. VALENTINIANV LIBERVM SINENS DEORVM CVLTVM A DEO PVNITVR. At quam ista ipse consulte, exitus declarauit. Duo enim filii, iidemque Augusti, factione ac proditione Gentilium necati sunt, Gratianus à Maximo, conspirantibus cum eo Gentilibus Senatoribus, & Valentinianus iunior proditione æq; Gentilium laqueo strangulatus: factumque est diuini libramento iudicii, vt transferetur Romanum Imperium in Theodosium, qui deorum omniũ demoliretur cum idolis aras & templa, omnesq; hæreses seuerissimis propulsaret edictis. Vnde hæc ipse considerans, cogor illud *f* Dauidicum vehementius inclamare: *Et nunc Reges intelligite, & erudimini qui iudicatis terram.* At iam quæ sunt reliqua, prosequamur,

f Psalm. 2.

VI. Quod ad rerum Ecclesiasticarum componendum ordinem spectat: ibidem Treueris Gratianus ad Episcopos ita rescripsit *g*:

Imppp. Valens, Gratianus & Valentinianus AAA. Artemio, Euridico, Appio, Gerasimo, & cæteris Episcopis.

QVID GRATIANVS IVDICIO ECCLESIASTICO. *Qui mos est causarum ciuilium, idem in negotijs Ecclesiasticis obtinendus est, vt si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusq; delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis & à suæ diœceseos Synodis audiantur: exceptis, quæ actio criminalis ab ordinariis, extraordinariisq; Iudicibus, aut illustribus potestatibus audientia constituit. Dat. XVI. Kal. Iun. Treuer. Valente V. & Valentiniano AA. Coss.* grauiora namq; crimina, per quæ etiam pœna sanguinis irroganda foret; per seculares Iudices exerceri siuerunt Episcopi.

g l. 23. de Episc. & cler. C. Theo.

VII. Quod autem ad res Orientis pertinet: hæc ex Ammiano *h* collegimus; prodigioso quodam motu, sed nonnisi numine impellente, Hunnos vltra paludes Meoticas incolentes, in Alanos, qui Scythicas solitudines habitabant,

h Ammia. l. 31.

BARBARI AB ORIENTE EMIGRANTES TRANSFERUNTUR IN ROMANUM IMPERIUM.

tabant, irrumpentes ab illis repulsos descendisse in regiones trans Istrum, quas occupa:ant Gothi: Hi vero sub Regibus Alarico & Fritigerne (Athanaricus autem ad tutiora loca confugerat) per legatos apud Valentem Imperatorem egere, vt Thraciæ ipsis darentur ad habitandum; spondentes se Romanis subditos fore, tutaturosque fines Romani Imperii ab omnibus aliis barbarorum incursibus. Permissi sunt igitur magno Romani Imperii damno barbari Istrum transire: sed & aliæ proximæ nationes se iisdem adiunxere, transmisereque & ipsæ Istrum Romanis licet inuitis. Meminit horum sanctus Ambrosius barbarorum, & aliorum inter se confligentium, & quæ Ammianus pluribus chartis est prosecutus, ipse his paucis absoluit, vbi ait a: *Quanta enim prælia, & quas opiniones accipimus præliorum? Hunni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Taifalos & Sarmatas insurrexerunt. Nos quoque in Illirico exules patria Gothorum exilia fecerunt: & nondum est finis. Quæ omnium fames, lues pariter boum atque hominum, cæterique pecoris? vt etiam nos, qui bellum non pertulimus, debellatis tamen pares fecerit pestilentia.* hæc Ambrosius. Quam autem immensa, nempe vniuersam Europam occupans, quam dira animalium pestis ista, & quomodo à Christianis per signum Crucis facillime curaretur, quo tanto miraculo Gentiles ad Christi fidem conuerterentur: est elegans Ecloga Seueri Sancti Endeleichi Rhetoris, (huius meminit S. Paulinus Nolanus) vbi hæc post alia:

a *Ambros. commen. in Luc. lib. 9. c. 21.*

Buculus —— *Dic age Tityre,*
Quis te subripuit cladibus his Deus,
Vt pestis pecudum, quæ populata sit
Vicinos, tibi nulla sit?

Tityrus.

Signum, quod perhibent esse Crucis Dei,
Magnis qui colitur solus in vrbibus:
Christus, perpetui gloria numinis,
Cuius filius vnicus.
Hoc signum mediis frontibus additum,
Cunctarum pecudum certa salus fuit.
Sic vero Deus hoc nomine præpotens
Saluator vocitatus est.
Fugit continuo sæua lues greges,
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis, credere sufficit.
Votum sola fides iuuat.
Non vllis madida est ara cruoribus,
Nec morbus pecudum cæde repellitur,
Sed simplex animi purificatio
Optatis fruitur bonis.

Buculus.

Hæc si certa probas, Tityre, nil moror
Quin veris famuler relligionibus:
Errorem veterem diffugiam libens.
Nam fallax & inanis est.

Tityrus.

Atqui iam properat mens mea visere
Summi templa Dei. quin age, Bucule,
Non longam pariter congredimur viam:
Christi & * *numen agnoscimus.*

* *numina nescimus*

Ægon.

Et me consiliis iungite prosperis.
Nam cur addubitem, quin homini quoque
Signum prosit idem perpete sæculo,
Quo vis morbida vincitur?] hæc de peste, signo sanctæ Crucis propulsari solita.

VIII. Quod pertinet ad res bellicas, factum est, vt barbari, qui Istrum transierant, victus inopia laborantes, grassari cœperint in vicos & oppida, vnaque conspirantes tentarent etiam ciuitates, prouocati ciuium contumeliis, & Lupicini in Thracia Romani Ducis exercitus auaritia atque perfidia. Qui aduersus eos copias parans, vniuersum Romanum exercitum barbaris ad internecionem subiecit; fuga vero ipse sibi consulens, ad Macrianopolim proximam ciuitatem confugit: sicque occisorum Romanorum armis, barbarorum est armatus exercitus. hæc quidem hoc anno facta esse, ex eodem Ammiano auctore colligitur, profectionem vero Valentis Antiochia Constantinopolim contigisse anno sequenti. Si autem tot tantaque fusius scripta scire lector cupis, consule Ammianum: licet & ipse rerum immensitate superatus, nonnisi strictim se historiam hanc persecutum esse, testetur illis verbis: *Id lecturos obtestamur, ne quis à nobis scrupulose gesta, vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipsas rerum digerere summitates.* ita ipse. Verum illud velim accuratius contempleris, quam æqua diuini pensata lance iudicii talia impius Imperator pati cogatur. Qui enim haud pridem (vt vidimus) sanctos monachos ad militiam subeundam adigere conatus est, & renuentes militare necauit: incautus volens libensque in Romanum solum hostes, per quos occideretur, adduxit: vt plane perspicuo fuerit demonstratum exemplo, nihil aliud esse piis sanctisque viris negotium facessere, atque eos persequi, quam in Reipublicæ certam cladem hostes armare.

IX. PAX MEDIOLANENSIS ECCLESIÆ.

Ex recitata nuper auctoritate Ambrosii commentariorum in Lucam, qua bella tunc inter barbaros ingruentia narrantur; plane declaratur, ipsum tunc temporis eandem præ manibus habuisse lucubrationem. Iam cessetant Ariani ad tempus saltem, ipseque Ambrosius in Ecclesia Mediolanensi pacifice agebat; qui eo otio bene visus ad eos commentarios conscribendos vtiliter digneque stylum admouit. De pace enim, qua tunc ea potiebatur Ecclesia; hæc ipse paulo superius b: *Est,* inquit, *tempus acceptabile, quo non hiemalibus perfidiæ caligantis pruinis annus riget, nec altis nimbus informis crusta blasphemiæ gelu durante concrescit; sed procellis sacrilegii liberata, nouos fructus terra iam parturit, veteres præterit. Dissensionum quippe omnium procella deferbuit: cunctis sæcularis cupiditatis ardores, æstusque omnes, quibus Italiæ populus per Iudaica olim, Ariana proxima sæuitatis incendia coquebatur, sereno iam spiramine temperatur. Sedata tempestas est, concordia nauigat, fides spirat: certatim nautæ repetunt fides, quos reliquere portus, & dulcia patriis oscula littoribus affigunt, liberatos se periculis, absolutos erroribus gratulantes. Salue vinea tanto digna custode,* &c. hæc S. Ambrosius, in memoriam reuocans quot fluctibus haud pridem ipsa Ecclesia Mediolanensis, & tota simul Italia ex Arianorum procella fuerit agitata. Quæ quidem aura lenis pacem & tranquillitatem adducens, anno sequenti spirare cœpit in Oriente, vt proxime dicturi sumus.

b *Ambros. comment. in Luc. lib. 9 c. 20.*

X. EVZOII OBITVS, DOROTHEI ORDINATIO.

Quo tempore hæc actitarentur (inquit Socrates c) *Euzoius, qui Antiochiæ Arianæ sectæ Episcopus fuit, extremum vitæ diem confecit ad quintum Consulatum Valentis, Valentiniani autem iunioris primum, in cuius locum Dorotheus suffectus est.*

c *Socr. l. 4. c. 28.*

IESV CHRISTI
Annus 377.

DAMASI PAP. Annus II. VALENTIS 14. GRATIANI 11. IMPPP. VALENTIN. 2.

I. QVI sequitur annus trecentesimus septuagesimus septimus, Consulatu Gratiani quarto cum collega Merobaude reperitur Fastis adscriptus. Est mentio horum Consulum in ara, quæ vetustate corrosa hos habet versus inferius d, qui leguntur:

d *Romæ in ædibus Colotii ad Aquam virginis apud Smetium pag. 20. n. 4.*

GRATIANO. IV. ET MEROBAVDE CONSVLIBVS DEDICAVIT.
ANTIQVA GENEROSE DOMO CVI REGIA VESTÆ
PONTIFICI FELIX SACRATO MILITAT IGNE
IDEM AVGVR TRIPLICIS CVLTOR VENERANDE DIANÆ

PERSIDICIQ. MITHRÆ ANTISTES BABILONIE TEMPLI.
TAVRIBOLIQ. SIMVL MAGNI DVX MISTICE SACRI.

II. VALENS EXVLES ORTHODOXOS RELAXAT EXILIO.

Adsunt ibi sculpta signa immolantium, nempe mactati arietes: quibus intelligas impietatem adhuc publicos sibi vendicasse honores.

Quo anno, Valens Imperator, accepta immensa clade illata Romano exercitui sub Lupicino, funestaque Thraciarum à Gothis facta depopulatione, Antiochia *a* cito digressus est Constantinopolim peruenturus: *Tunc* (inquit Socrates *b*) *destitit ab illis in exilium mittendis, qui fidem Consubstantialis amplexabantur.* sed verius S. Hieronymus, qui hoc anno decimoquarto Valentis de eo ita habet in Chronico: *Valens de Antiochia exire compulsus, sera pænitentia nostros de exilijs reuocat.* eadem & Orosius *c*: quin & ipsum Socratem id significasse oportuit, dum Petri Episcopi Alexandrini restitutionem Alexandriam, adhuc Valente Imperatore viuente, factam affirmat, cum inferius ait *d*: *Per idem tempus, simulatq. Valens Imperator Antiochia decesserat: omnes, qui vbique persecutionis tempestate iactabantur, & Alexandriæ potissimum, magnopere recreati fuerunt. propterea quod Petrus Roma cum litteris Damasi Episcopi Romani eo reuersus erat, quæ quidem & homousii fidem confirmabant, & Petri creationem. Populus igitur illis confisus expellit Lucium, Petrum autem in eius locum introducit.* hæc ibi. Vides summam in Romano Pontifice auctoritatem, cuius arbitrio Alexandrinæ Ecclesiæ primæ sedis post Romanam Episcopus in suam Ecclesiam restituitur: quem eiusdem auctoritate redeuntem, contempto Valentis Imperio, imo tyrannica potestate, populus in sua cathedra collocat, eiecto eiusdem sedis turpissimo inuasore. Eadem habet de restitutione Petri facta per Damasum Sozomenus: ex quibus erroris arguuntur, qui post obitum Valentis Petrum restitutum affirmant: maior certe auctoritas Sancti Hieronymi, ac cæteris præferenda, hoc eodem tempore degentis in Syria, & cum Valentis Imperio finem Chronico imponentis.

a Ammia. lib 31.
b Socr. li. 4. c. 28.
c Oros. li. 7. c 33.
d Socr. li. 4. c. 30.

III. Intueris, lector, nouum Pharaonem, Valentem Imperatorem, nonnisi potenti grauique Dei manu cogente, relaxasse tandem liberum populum Dei; atque inuitum licet, grauioribus tamen imminentibus hostibus, vrgentibusque periculis, indulsisse, quod nulla persuasione iustorum, diuinatumque operatione virtutum tot annis potuit extorqueri. Sed & hoc quoque signo penset aliquis grauius fuisse Valentis delictum, dum Pharao ille aquas sceleris sensit vltrices, hic vero ignem impietatis expertus est vindicem. At de eius obitu anno sequenti.

IV. RICOMERES DVX CVM EXERCITV MITTITVR IN ORIENTEM.

Hoc autem anno, periclitanti Imperio Orientali Gratianus *e* laturus suppetias, Ricomerem illuc cum copiis misit: qui iunctus Ducibus Valentis Imperatoris, iidem simul diro prælio barbaros afflixere, attriti tamen & ipsi ab aduersariis multa cæde. sed autumni tempore ob nouos barbarorum in Gallia motus, Ricomeres in Occidentem reuocatur à Gratiano: cum interea Gothi, aliis barbaris in societatem adscitis, non Thracias tantum, sed alias interiores depopulati sunt regiones. hæc ita vsque in annum sequentem funesta iugique clade perseuerarunt, quæ cuncta Ammianus copiosiore tractat historia.

e Ammian lib 31.

V. Quod rursum ad res Ecclesiasticas pertinet: hic ipse annus est, qui decimusseptimus numeratur à tempore probrosi illius Constantinopolitani Concilii, quod sub Constantio celebratum diximus anno sequenti à Concilio Seleuciensi, nempe Domini trecentesimo sexagesimo: quo, inquam, ipso anno Sanctus Basilius scripsit epistolam ad Ecclesiam Euaisenam in Armenia sitam, vt ipse in ea testatur *f*. ex qua nonnulla, quæ ad præsentem Orientalis Ecclesiæ statum spectant, habentur; nimirum Acacianos, Eudoxianosque, qui olim Semiarianos in dicto Concilio Constantinopolitano excommunicantes sedibus deposuere, transactione inter se quadam facta, prout commodum cuiusq; suadebat, inter se fœdere iunctos esse, sedesque partitos Episcopales. Illud quoq; obseruatione dignum, quod etsi Semiariani omnes aduersus Spiritus sancti diuinitatem blasphemias docuissent, scripsissent, ac promulgassent, milleque modis insinuare curassent: haud tamen perficere potuerunt, vt multos inuenirent hæresis huiusmodi sectatores: nam sic ad eos S. Basilius *g*: *Ipsum Orbem inspicite, & videte, quam modica sit ea portio, quæ hoc morbo laborat: reliqua vero vniuersa Ecclesia, quæ ab Orbis finibus vsque ad fines Euangelium recepit, sanam hanc & rectam doctrinam sectatur, à cuius communione vt ne excidatis, petimus.* hæc Basilius. Cæterum etsi pauci essent, qui eiusmodi detestandam hæresim sectarentur; tamen vix erat reperire in Oriente Ecclesiam (quæ alicuius hæresis penitus expers esset; nam idem Basilius ipso exordio eiusdem epistolæ eos commendans hæc habet: *Re vera namq; insolens iam est, ac vehementer rarum, Ecclesiam videre sinceram, quæ nihil sit à malitia temporum istorum læsa, sed integram & inoffensam seruet Apostolicam doctrinam; qualem præsentibus temporibus vestram ostendit, qui singulis generationibus eos, qui vocatione sua digni sunt, manifestat.*

f Basil. epist. 72.
HÆRESIS MACEDONII HAVD FRVGRESCIT (?)
g Basil. ep. 72.

VI. DONATISTÆ REBAPTIZANTES COMPESCVNTVR.

Quod autem ad statum Occidentalis Ecclesiæ spectat; Gratianus Imperator, noua edita sanctione, Donatistas in Africa iterum baptizantes compescuit; locaque occupata Catholicorum, tempore Firminæ tyrannidis, iisdem restituenda præcepit; ita rescribens ad Flauianum Vicarium Africæ *h*.

h l. 1. ... Theod.

Eorum condemnamus errorem, qui Apostolorum præcepta calcantes, Christiani nominis sacramenta sortitos alio rursus baptismate non purificant, sed incestant, lauacri nomine polluentes. Eos igitur auctoritas tua erroribus miseris iubebit abstinere, ecclesias, quas contra fidem retinent, restitutis Catholicæ, eorum quippe institutiones sequendæ sunt, qui Apostolicam fidem sine intermutatione baptismatis probauerunt. Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apostolorum fides & traditio incorrupta seruauit, sicut & lege diuali parentum nostrorum Constantini, Constantis, Valentiniani decreta sunt (hæc spectant ad Donatistas: quæ autem sequuntur, ad Manichæos.) *Sed plerique expulsi de ecclesiis, occulto tamen furore grassantur, loca magnarum domorum, seu fundorum illicite frequentantes: quos fiscalis publicatio comprehendet, si piaculari doctrinæ secreta præbuerint, nihil re ab eo tenore sanctio nostra diminuat, qui dato dudum ad Nitentium* * *præcepto fuerat constitutus. Quod si errorem suum diligunt, suis malis, domesticoq. secreto, soli tamen foueant viros impia disciplina. Dat. XVI. Kal. Nouemb. C.P. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss.* Porro hanc posteriorem sanctionis partem de Manichæis decernere, huic similis citata *i* lex Valentiniani superius docet.

MANICHÆI AFRICÆ COMPESCVNTVR (?)
* Vincentium. Vincentium.
i l. 3. de hæret. C. Theod.

VII. Erat inter Manichæos in Africa tum commorantes S. Augustinus Auditor, annumque agens quartum sub eorum disciplina sectator, suæ vero ætatis vigesimum tertium: quod quidem à natali die ratione subducta ex scriptis ipsius (vt inferius demonstrabimus) certa supputatio collecta declarat. Natus est ipse anno Domini trecentesimo quinquagesimo quinto, Arbetione & Lolliano Consulibus, Constantii Imperatoris decimo nono, Idibus Nouembris: eam enim diem natalem suum dicit in libro de Vita beata *k*. Idemq; decimo septimo ætatis suæ anno, Domini autem trecentesimo septuagesimo primo, litterarum studii causa (vt ipse testatur *l*) Carthaginem petiit, quo & orbatus est patre *m*. Decimo nono vero, nempe Christi trecentesimo septuagesimo tertio, impegit in Manichæos, de quibus ait *n*: *Incidi itaque in homines superbe delirantes, carnales nimis & loquaces, in quorum ore laquei diaboli & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, & Domini Iesu Christi, & Paracleti consolatoris nostri Spiritus Sancti. Hæc enim nomina non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ, cæterum cor inane veri. Et dicebant, Veritas, & Veritas: & multum eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis.* & inferius *o*: *Per idem tempus annorum nouem ab vndeuigesimo anno ætatis meæ vsque ad duodetrigesimum seducebamur & seducebamus, falsi atque fallentes in variis cupiditatibus, & palam per doctrinas, quas liberales vocant,*

k Aug. de Vit. beat.
l Aug. ...
m Aug. ...
n Aug. ...
o Aug. ...

occulte

occulte autem falso nomine religionis, hic superbi, ibi superstitiosi, vbique vani, ac popularis gloriæ sectantes inanitatem vsque ad theatricos plausus & contentiosa certamina, & agonem coronarum fœnearum, & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. & infra a: Docebam illis annis rhetoricam, &c.

a August. Conf. lib. 4. c. 2.

VIII. Quid autem tunc sanctissimæ matri eius Monicæ viduæ deploranti filii perditionem, eam consolaturus ostenderit Deus, ipse narrat his verbis b: *Misisti manum tuam de alto & de hac profunda caligine eruisti animam meam, cum pro me ploraret ad te mater mea, fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & spiritu, quem ex te habebat: & exaudisti eam Domine, nec despexisti lacrymas eius, cum profluentes rigarent terram sub oculis eius in omni loco orationis eius, & exaudisti eam. Nam vnde illud somnium, quo eam consolatus es, vt viuere me secum crederet, & habere secum eandem mensam in domo, quod nolle cœperat, auersans & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea, & aduenientem ad se iuuenem splendidum, hilarem, atque arridentem sibi, cum illa esset mœrens, & mœrore confecta. Qui cum causas quæsisset ab ea mœstitiæ suæ, quotidianarumque lacrymarum, docendi (vt assolet) non discendi gratia: atque illa respondisset: perditionem meam se plangere: iussisse illum, quo secura esset, atque admonuisse, vt attenderet & videret, vbi esset illa, ibi esse & me. Quod illa vbi attendit, vidit me iuxta se in eadem regula stantem. Vnde hoc, nisi quia erant aures tuæ ad cor eius? O tu bone omnipotens, qui sic curas vnumquemque nostrum, tanquam solum cures, & sic omnes tanquam singulos. Vnde illud etiam, quod cum mihi narrasset ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, vt illa se potius non desperaret futuram esse quod eram: continuo sine aliqua hæsitatione: Non, inquit: non enim mihi dictum est: vbi ille, ibi & tu: sed vbi tu, ibi & ille.* atque paulo post c:

b August. Conf. lib. 3. c. 11.

DIVINAM VISIONEM DE FVTVRA CONVERSIONE FILII SVI MONICA ACCIPIT.

c August. Conf. lib. 3. c. 12.

IX. *Dedisti alterum responsum per sacerdotem tuum quendam Episcopum nutritum in Ecclesia & exercitatum in libris tuis. Quem cum illa fœmina rogasset, vt dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, & docere bona (faciebat enim hoc, si quos forte idoneos inuenisset) noluit ille: prudenter sane, quantum sensi postea. Respondit enim me adhuc esse indocilem, eo quod inflatus essem nouitate hæresis illius, & nonnullis quæstiunculis iam multos imperitos exagitassem, sicut illa indicauerat ei: Sed sine, inquit, illum ibi, & tantum roga pro eo Dominum: ipse legendo reperiet, quis ille sit error, & quanta impietas. Simul etiam narrauit, se quoque paruulum à seducta matre sua datum fuisse Manichæis, & omnes pene non legisse tantum, verum etiam scriptitasse libros eorum, sibique apparuisse, nullo contra disputante & conuincente, quam esset illa secta fugienda; itaque fugisse. Quæ cum ille dixisset, atque illa nollet acquiescere, sed instaret magis deprecando, & vbertim flendo, vt me videret, & mecum dissereret: ille iam substomachatus tædio: Vade, inquit, à me, ita viuas: fieri enim non potest, vt filius istarum lacrymarum pereat. Quod illa ita se accepisse, inter colloquia sua mecum sæpe recordabatur, ac si de cœlo sonuisset.* sic ipse, qui hoc tempore in his totus erat: sed quando tandem è fæce emerserit, dicendum suo loco erit: *Gratianus autem cum accepisset ab huiusmodi nebulonibus curiosam iuuentutem duci captiuam, his & aliis, quas dicemus, legibus eos exagitare curauit.*

QVID EPISCOPVS AVGVRATVS EST DE S. AVGVSTINO.

X. Hic ipse etiam annus est, quo S. Ambrosius, mense Ianuarii, ipso die natali San. Agnetis exorsus de virginitate sermonem, propagauit illum in libros tres ad sororem conscriptos de Virginibus: profitetur enim id ipse, cum ait d. *Hæc ego vobis, sanctæ virgines, nondum triennalis sacerdos munuscula parans, licet vsu indoctus, sed vestris edoctus moribus. Quantum enim adolescere vsu poterit in tam parua initiata religionis ætate?* hæc ipse. Porro hic ille est annus, quem tertium agebat in sede Ambrosius, absoluendum post decem menses & semis: vnde iure illud: *Nondum triennalis sacerdos.*

AMBROSIVS SCRIBIT DE VIRGINITATE

d Ambr. de Virgin. lib. 2. c. 6.

Sed miraculum plane istud ingens, vt qui necdum Christianus ad docendum alios Episcopus creatus est; hoc ipso anno, secundo iam in cathedra explero & mense vno cum dimidio, tot tantaque de fide, moribus, & Ecclesiæ institutis Ecclesiastica elucubrauerit monumenta: quippe qui anno superiori in Lucam commentarios per eruditos scripserit, hoc vero anno de Virginibus luculentam elaborauerit tractationem: vt re vera appareat, nonnisi diuino eum afflatum spiritu hæc adeo magna tantaque copia præstare voluisse. Qui igitur semel ad culturam eam sedulo studio redegisset Ecclesiam, fertilem quidem terram, Ariani autem antistitis impietate factam sterilem; quæ nobiliora essent in Ecclesia Catholica semina, nempe sanctæ virginitatis, in ea serere laborauit: nec tamen fessus est aliquando, si reddere solita terra fructum centuplum, ne iactum quidem semen ingrata rependeret. hinc ipse e: *Dicet aliquis: tu nobis quotidie virginum canis laudes. Quid faciam, qui eadem quotidie cantito, & proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, vt hic velentur. Magnam rem videtis: hic tracto, & alibi persuadeo. Si ita est; alibi tractemus, vt vobis persuadeamus. Quid quod etiam qui me non audiunt, sequuntur: qui audiunt, non sequuntur? Nam plerasque virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & (quod est grauius) viduis, cum quibus hic mihi sermo est.*

e Ambr. de Virg. lib. 1.

XI. Aderat tunc in auditorio, cum hæc S. Ambrosius concionaretur, S. Eusebius Bononiensis Episcopus: de quo ipse f: *Bene*, inquit, *accidit: quia nos laboraturos Dominus sciebat: & auxilium de sociis ministrauit. Adest piscator Ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus.* hæc idcirco Ambrosius, quoniam Eusebii cultura & studio Bononiensis Ecclesia ea præclara sobole fœcunda admodum videbatur, vt idem Ambrosius eodem libro primo testatur; ad quem & scripsit commentarium, cuius est titulus, *Institutio virginis.*

f Ambr. de Virg. lib. 3.

XII. Erant plane sacræ virgines Ecclesiæ gemmæ ornantes Episcoporum coronas; eædemque Deo dicatæ duplicis erant generis, alterius nimirum eæ, quæ in domo paterna cum suis parentibus & cognatis agebant, è quarum numero S. Marcellina Ambrosii soror fuit, quæ Romæ à Liberio Papa Deo sacrata domi degebat, atque alias ipsa diues in eandem professionem & consortium sibi adlegerat; sicut & Romæ itidem Eustochium, Principia, Demetria, & aliæ apud suos habitantes, atque Deo seruientes. alterum autem earum genus erat, quæ sub vno conclaui, nempe in monasterio religiosam vitam ducerent, quarum supra suo loco meminimus. De Orientalis quoque Ecclesiæ eiusdem institutionis obseruantia, duplicique genere distinctis sacris virginibus sanctus Gregorius Nazianzenus in carmine ad Hellenium g his verbis meminit: *Multas quidem in omnibus illis regionibus, quas salutifera Christi doctrina peragrauit, inuenire est, quæ partim in sodalitio viuunt, eandemque cœlestis vitæ cupiditatem fouent, atque idem vitæ institutum sequuntur, partim infirmis suis parentibus aut fratribus, quos castitatis suæ testes habent, sedulæ assident: mihi quidem etsi paruus est huiusmodi mulierum numerus: cœlestibus tamen, pulcherrimisque Christi sideribus adeo gestio atque exulto, vt pro paucis his meis de virtutis præstantia cum multo pluribus in contentionem venire non dubitem.* sic ille.

VIRGINES IN ECCLESIA MAGNVM DECVS.

SACRARVM VIRGINVM GENVS DVPLEX.

g Gregor. Naz. ad Hellen.

Eiusmodi autem sacris virginibus ad Ecclesiam venientibus, locus ab aliis tabulato intersitio separatus dabatur, & quidem ornatus diuersis appositis ex diuinis scripturis virginitati congruis monumentis; prout sanctus Ambrosius, virginem lapsam alloquens, docet his verbis h: *Nonne & illum locum tabulis separatum, in quo in Ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ & nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quæ sanctiores & meliores te erant? Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipse scriptus paries ingerebat, recordare debuisti? Diuisa est mulier & virgo: Quæ non est i nupta; cogitat, quæ Domini sunt, quo modo sit sancta corpore & spiritu. Tu autem in contrarium vertens dictum, &c.*

h Ambr. ad Virg. lapsam c. 6.

i 1. Cor. 7.

XIII. Porro etsi in his Ambrosius admodum versatus est: nihil tamen apud eum antiquius fuit, vel curauit propensius, quam ad exactam absolutamque Ecclesiasticam disciplinam clerum componere: cuius rei causa tres illos egregios de Officiis libros scribere postea est aggressus, cum aliquandiu populum docuisset, in quorum exordio ita

AMBROSIVS COMPONIT CLERVM.

præfa-

[a Ambr. de offi. li. 1. c. 1.] præfatur *a*: *Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, vt prius docere inciperem, quam discere. Discendum igitur mihi simul & docendum est; quoniam non vacauit ante discere. Et quantumlibet quisque profecerit: nemo est, qui doceri non egeat, dum viuit.* ita ipse. Qualem autem delectum habuerit in clericis deligẽdis, quamq; in singulos ad officia Ecclesiastica cooptandos fixerit oculorum obtutum: quæ ipsemet habet in iisdem tunc à se editis commentariis, his verbis significat *b*: [b Ambr. de off. li. 1. c. 18.] *Meministis, filij, quemdam amicum, cum sedulus se videretur commendare officijs, hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimum dedeceret: Alterum quoque cum in clero reperissem, iussisse me, ne vnquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cum* * [* reddederentur] *rediderint post offensam muneri: hoc solum excepi. Nec fefellit sententia. Vterque enim ab Ecclesia recessit, vt qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namque alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit: alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrum negauit. Lucebat in illorum incessu imago leuitatis, species quædam scurrarum percursantium.* hæc ipse.

XIV. [AMBROSIVS CORRIGIT PRAVOS VSVS.]

At sicut ex Ariani Episcopi administratione populum magna ex parte corruptum curauit, atque clarum Ecclesiastica disciplina solutum correxit: ita ad Gentilicios mores in curia ministrorum coalitos quantocyus extirpandos incubuit. Fidem horum facit declamatio illa aduersus Ianuarii *c* Kalendas superstitiose colentes. [c Ambros. serm. 30.] Acclamationesque illas in Lunæ defectu penitus sustulit, *d* auctorque extitit, vt diem illum Kalendarũ, quo populus Gentilis genio indulgebat, Fideles ieiunando transigerent. [d Ambr. serm. 82.] Sed & quæ symbolo aliquo & affinitate Gentilicis ritibus viderentur esse coniuncta, protinus aboleuit, vt inter alia piorum illa conuiuia, Agapes nominata, in Ecclesiis peragi consueta, quorum meminit Augustinus *e*: [e August. Confes. l. 6. c. 2.] quæ quod imaginem quandam Parentalium repræsentarent, Ambrosii exemplo idem S. Augustinus postea in Africana Ecclesia auferenda curauit *f*. [f Concil. 3. Carth. cap. 17. Aug. epist. 64.] In eo quoque multus fuit vt prauam illam consuetudinem, quæ tam in Occidente, quam etiam in Oriente vsu temporis coaluerat, qua Fideles quam plurimi vsq; ad prouectiorem ætatẽ baptismum differrent, penitus vt malum germen ex agro Dominico euelleret, & quod se fecisse doluit, ab aliis ne in posterum fieret, vehementer admonuit *g*: [g Ambr. serm. de sanctis & aliis in locis.] præstiteruntq; hoc ipsum apud Orientales Basilius atque Gregorius Nazianzenus, necnon Gregorius Nyssenus, vt ipsorum de Baptismo editæ orationes significant. At de rebus ab Ambrosio gestis hoc tempore hactenus: conueniemus eum sæpe in futurum.

XV. [h l. 2. c. de Epi. & cle. C. Theod.]

Hoc eodem anno idem Imperator pro clericorum immunitate ita rescripsit *h*: *Presbyteros, diaconos, subdiaconos atq; exorcistas, & lectores, ostiarios etiam & omnes perinde, qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus. Dat. III. Non. Mart. Gratiano IV. & Merobaude Coss.*

XVI. [SYMMACHI HONORES.] [i Lib. inscript. edit. Plant. pag. 704.]

Hoc pariter anno, magno fauore Imperatorum tum Romæ, tum etiam Constantinopoli Symmacho Consulari, ipsis Principibus carissimo dedicata statua est: eius autem, quæ Romæ erecta est, basis eiusmodi habuit inscriptionem *i*:

PHOSPHORI

L. AVR. AVIANIO. SYMMACHO. V. C. PRÆFECTO. VRBI. CONSVLI. PROPRÆFECTIS. PRÆTORIO. IN. VRBE. ROMA. FINITIMISQVE. PROVINCIIS. PRÆFECTO. ANNONE. VRBIS. ROMÆ. PONTIFICI. MAIORI. QVINDECEMVIRO. S. F. MVLTIS. LEGATIONIBVS. PRO. AMPLISSIMI. ORDINIS. DESIDERIIS. APVD. DIVOS. PRINCIPES. FVNCTO. QVI. PRIMVS. IN. SENATV. SENTENTIAM. ROGARI. SOLITVS. AVCTORITATE. PRVDENTIA. ATQVE. ELOQVENTIA. PRO. DIGNITATE. TANTI. ORDINIS. MAGNITVDINEM. LOCI. EIVS. IMPLEVERIT. AVRO. INLVSTREM. STATVAM. QVAM. A. DOMINIS. AVGVSTISQ. NOSTRIS. SENATVS. AMPLISSIMVS. DECRETIS. FREQVENTIBVS. IMPETRABIT. IDEM. TRIVMPHATORES. PRINCIPES. NOSTRI. CONSTITVTI. ADPOSITA. ORATIONE. IVSSERVNT. QVÆ. MERITORVM. EIVS. ORDINEM. AC. SERIEM. CONTINERET. QVORVM. PERENNE. IVDICIVM. TANTO. MVNERI. HOC. QVOQVE. ADDIDIT. VT. ALTERAM. STATVAM. PARI. SPLENDORE. ETIAM. APVD. CONSTANTINOPOLIM. COLLOCARET. à dextero latere eiusdem basis hæc: DEDICATA. III. KAL. MAIAS. D. N. GRATIANO. IV. ET. MEROBAVDE. COSS.

hactenus inscriptio Symmachi, de qua moniti, errorem corrigimus, siquidem secuti fallaces duces, cum ipsis errauimus, dicentes hunc ipsum esse Symmachum Vibis Præfectum, qui pro Ara Victoriæ laborauit. Verum erratum corrigimus, asserentes hunc ab eo diuersum, parentem tamen ipsius prænomine Lucium Auianum, filium vero Quintum esse dictum, cuius tamen Vibana præfectura non ante annum Domini trecentesimum octogesimum quartum contigerit, post annos septem. At visis his quæ Principes sæculi Romæ Symmacho præstiterunt: quid ibidem maioris honoris contulerit Deus Ambrosio haud tacendum: accidit enim, quo anno, nescitur (post aliquot enim annos ab Ambrosii ordinatione cõtigisse tradit Paulinus eius Romam aduentum) vt illud insigne miraculum ederetur. quod idem auctor describit his verbis *k*: *Per idem tempus cum Transtiberim apud quandam clarissimam inuitaretur, vt sacrificium in domo offerret: quædam balneatrix, quæ paralytica in lecto iacebat, cum cognouisset ibidem esse Domini sacerdotem, in sellula se ad eandem domum, ad quam ille inuitatus aduenerat portari fecit, atque orantis & imponentis manus vestimenta attigit: quæ cum exoscularetur, statim sanitate recepta ambulare cœpit: vt impleretur illud Dominicum dictum ad Apostolos* l: *Etiam maiora his facietis credentes in nomine meo. Quod tamen signum sanitatis vt mirabile fuit, ita etiam nec occultum: nam ego post annos plurimos, S. viris referentibus, positus in Vrbe cognoui.* hæc Paulinus. Vides ex his pariter pristinam illam adhuc perseuerare Romæ consuetudinem, quæ tempore persecutionis vsu fuerat necessario introducta, nempe vt in domibus priuatis sacra agerentur Missarum solemnia: quod pluribus exemplis tomo secundo Annalium est demonstratum. quo modo vero post hæc Ecclesiastico canone decretum sit, ne in priuatis ædibus sacrificia offerrentur, suo loco dicendum erit.

IESV CHRISTI
Annus 378.

DAMASI PAP. Annus 12. VALENTIS 15. GRATIANI 12. IMPPP. VALENTIN. 3.

I

ANNVS trecentesimus septuagesimus octauus aperitur nouis Consulibus Valente sextum & Valentiniano iuniore: cuius exordio, ipsis Kalend. Ianuarii, Sanctus Basilius octo annis, mensibus sex, & diebus sexdecim in Episcopatu perfunctus, scilicet ad Deum ex hac vita migrauit: quibus agitur in Ecclesia eius natalis dies, per anons singulos iugi memoria repetendus, sed & dies electionis eiusdem decimooctauo Kalend. Iulii in Ecclesiasticis tabulis adnotatur. Annum vero octauum Basilium in sede absoluisse, nouumque inchoasse, testificatione Gregorii in fratris ipsius Nysseni Episcopi superius in eius electione dictum est: sed & Gregorius Theologus in ipsius epitaphio octo videns annos eum in sede absoluisse confirmat: vt nulla plane de

ne de his remaneat dubitatio. Quod si San. Hieronymus sub Gratiano, absq; Valentis Imperii mentione dicat sanctum Basiliũ decessisse: hæc idcirco, quod maluit retulisse obitũ eius ad tempus pii Imperatoris, qui hoc ipso anno, extincto Valente, Orientis quoq; sibi subiectum administrandum suscepit Imperium. His vero de tempore obitus Basilii elucidatis, iam ipsam de morte eius historiam prosequamur, petitam ex Gregorio Nazianzeno, qui eam ita describit a.

a Gregor. Naz. orat. in lau. Basil.

II. QVALIS BASILII OBITVS. b Deut. 32.

Cum autem cursu confecto, fideque seruata, resolutionis desiderio teneretur, tempusque coronarum appeteret, atque illud quidem non audiuisset b: *Ascende in montem, & morere: verum: Morere, & ad nos ascende: hic quoque miraculum edit superioribus nequaquam inferius. Nam cum ferme mortuus & inanimus esset, maximaque ex parte vita perfunctus, circa extremos sermones inualescit, vt cum pietatis verbis abscederet, ac fidelissimis suis cultoribus ad Ecclesiasticos gradus prouehendis manum & spiritum praberet, ne sacrario fraudarentur, quos discipulos atque in sacerdotio adiutores habuerat.* & paulo post: *Iacebat ille extremos spiritus ducens, atque à cælesti choro, ad quem tam pridem oculos conuersos habebat, expetitus. Circumfusa autem illi erat tota ciuitas calamitatem hanc agerrime ferens, ac discessum perinde ac tyrannidem accusans, eiusque animam non secus, ac si vel manibus, vel precibus retineri, ac cogi posset, arripere tentans. Mentis enim errorem ex mœrore contraxerant, nec quisquam erat, qui non aliquam sua vita partem, si fieri posset, illius vita addere paratus esset.*

III. c Luc. 16. & Psal. 30.

Vt autem victi sunt (oportebat enim eum hominem inueniri atque conuinci) atque ipse ad Angelos eos, à quibus adducebatur, postrema hac prolocutus: In manus tuas commendo spiritum meum c: *animam latus exhalasset, non ante tamen, quam sacrosancta doctrina eos, qui aderant, nonnihil instruxisset, extremisque alloquiis meliores effecisset. tum vero miraculum omnium, qua vnquam fuerunt, celeberrimum designatur. Efferebatur vir sanctus sanctorum manibus exaltatus: atque omnes operam dabant, partim vt fimbriam arriperent, partim vt vmbram, partim & feretrum, quo sanctus portabatur, vel solum attrectarent, (quid enim illo corpore sanctius ac purius?) partim vt propius ad eos, qui corpus ferebant, accederent, partim vt aspectu solo fruerentur, tanquam eo quoque vtilitatis aliquid afferente. Plena erant fora, porticus, duplicia & triplicia tabulata hominum illum deducentium, praeuntium, sequentium, affectantium, seque inuicem cõculcantium, multa millia hominum omnis generis & atatis ad eam diem incognita: psalmodia luctu interrumpebantur ac vincebantur, patientia doloris magnitudine frangebatur. Certabant nostri cum exteris, cum Ethnicis, Iudæis aduenis, iique vtrisque nobiscum, vtris vberiores lacrymæ vberiorem vtilitatem afferrent. Vt finem faciam, in periculũ etiam luctus desinit, pluribus nimirum hominibus illa propulsionis & protrusionis violentia extinctis, atque hinc simul cum eo digressis: qui etiam mortis nomine felices existimati sunt, vt ipsius itineris comites, atque (vt feruentiorum quispiam dixerit) funebres victima. Tandem corpus vix raptoribus elapsum, ac prosequentium victor in parentum sepulchro conditur, ac sacerdotibus sacerdotum princeps, pradicatoribus magna vox, meisque auribus insonans, martyribus martyr adiungitur.*

BASILII FVNVS.

IV. BASILIVS IN COELO PRO HIS, QVI IN TERRA SVNT PRECATVR.

At nunc ille quidem in cælis est, illicque vt opinor, sacrificia pro nobis offert ac pro populo preces fundit (neque enim ita nos reliquit, vt prorsus reliquerit) ego autem semianimis & semiconfectus Gregorius, vtpote à praclara illa coniunctione abreptus, ac tristem vitam & difficilem trahens, vt probabile est eum, qui ab eo disiunctus sit, haud scio, quid de me tandem fiet illius castigatione priuato. quamquam nunc quoque ab eo admoneor, ac per nocturna visa castigor, si quando ab officio recessero. &c. summo quidem dolore ex Basilii obitu Gregorius affectus est, vtpote illi ætate æqualis, educatione similis, religione frater, sacramento collega, professione par, studiis laboribusq; coniunctus, atq; amicitia idem ipse vnus cum eo, pro vt hæc omnia ipse deplorans in orationis eius fine testatur. Quam ob causam diu multumque fleuit Basilium, non vt amicum tantum ac fratrem, sed vt Ecclesiarum Orientis lumen & gloriam. Vnde ipse hoc tempore ad ipsius Basilii germanum Gregorium Nyssenum, audita eius morte, gemens hæc scribit d:

d Gregor. Naz. ep. 37.

V. EIGVRA-NAZIA BASIL. AD GREG. NYSSEN.

Hoc quoque arumnosa huic vita reliquum erat, vt Basilii mortem audirem, sanctaque illius anima peregrinationem, qua à nobis peregre profectus est, vt prasens sit apud Dominum, vtpote toto vita curriculo hoc vnum meditatus. Mihi vero prater alia hoc quoque ereptum est (quod etiamnum graui, ac periculoso morbo laborem) vt & sanctum cinerem exosculer, tibique prasto sim conuenientibus muneribus perfungenti, communibusque amicis nostris consolationem adhibeam. nam Ecclesia solitudinem intueri huiusmodi gloria detonsa & spoliata, atque huiusmodi corona excussa, tam graue est, vt nec oculis spectari, nec auribus concipi possit cordatis vtique & prudentibus viris. Tu vero quamquam & amici multi & sermones ad consolationem tibi adsint: tamen à nullo perinde mihi solatium capere posse videris, quam à teipso, illiusque recordatione, quippe qui aliis quoque omnibus philosophia exemplum fueritis; ac velut regula quadam spiritualis tam moderationis in rebus secundis, quam tolerantia in aduersis. Quandoquidem duo hac nouit philosophia, nimirum & prosperitate modeste vti, & calamitatem honeste ferre. Atque hac à nobis ad prastantiam tuam scripta sunt. Me vero hac scribentem quod tempus, qua ratio consolabitur prater tuam societatem & congressionem, quam beatus ille vir pro omnibus rebus nobis reliquit, vt virtutes illius vita quasi in pulchro & perspicuo speculo intuentes, illum quoque habere existimemus? hactenus ad Nyssenum Theologus, cum& ad Eudoxium rhetorem eodem argumento paucis his; e

e Gregor. Naz. ep. 39.

VI. STATVS GREG. NAZIAN. f Psal. 26.

Quæris, quo statu res nostra sint? admodum acerbo. Basilium non habeo. Casarium non habeo. spiritualem fratrem meum & corporalem: pater meus & mater mea dereliquerunt me (vt cum Dauide f loquar) corpus aduersa valetudine laborat, senectus caput premit. cura alia aliis intexuntur, incursant negotia, infidi amici, Ecclesia res pastore & gubernatore carent: pereunt bona, nuda & aperta sunt mala: nauigatio in nocte, fax nusquam, Christus dormit. Quid faciam? Vna mihi malorum depulsio mors. At res etiam alterius vita mihi formidolosa sunt, ex huius vita rebus coniecturam ducenti.

Porro idem Gregorius luculentam quidem funebrem habuit orationem, qua eiusdem Magni Basilii res gestas contexuit, dignum plane atque nobile monumentum, nobilis instar columnæ & viuæ statuæ, in qua cum Basilii egregia relucet imago, tum Gregorii excellens exprimitur artificium, vtrumque vbique perspicuum & immortale. Laudarunt autem Basilium non solum Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus clarissimi huius sæculi oratores; sed & magnus ille Syrus Ephræm diaconus Edessenus eidem postrema persoluit, qui & huiusmodi præconiis, instar tituli sepulchralis, hac apostrophe ad finem orationis apposita, amicum, quem adeo coluit, sepeliuit:

VII. QVAE S. EPHRAEM DE BASILIO TAE... [illegible]

O fidelis, inquit, *Basili, velut Abel acceptus es, sicut Noe saluatus, tanquam Abraham amicus Dei vocatus: vt Isaac pro victima Deo oblatus: instar Iacob tentationes fortiter pertulisti; & sicut Ioseph magnifice glorificatus es: vt Moyses, Pharaonem posteriorem virga Crucis demersisti, mare passionum secans: vt Aaron, summus sacerdos Domini fuisti: vt Iesus filius Naue, inimicos in fugam vertisti: vt Phinees amulator, gratia dignus habitus: vt Isaias, spirituali igne mundatus: vt Ezechiel, sedentem super Cherubim spectasti: vt Daniel, ora leonum obturasti; & sicut tres pueri, aduersariorum flammam recte conculcasti. Instar Petri pradicasti, instar Pauli docuisti, instar Thoma Filium Dei passum confessus es: instar Matthai, Marci, Luca, & Ioannis de rebus diuinis disseruisti: instar Apostolorum, iniquos erudisti, impios conuertisti, & Deo gratus fuisti: deprecare pro me admodum miserabili, & reuoca me tuis intercessionibus pater.* hæc & alia plura in laudem Basilii Ephræm, vir quidem ab adulatione remotissimus, veri que si quis alius studiosissimus, ac proinde ab historia minime explodenda. Quidni summis efferret vitam præconiis, quem diuini Spiritus sciret aperta testificatione laudatum? siquidem (vt auctor est Gregorius Nyssenus & eius vitæ Acta testantur) cum illum conuenit, vidit super Basilii dexteram insidentem columbam, eidem concionanti sermonem suggerentem. columbam quidem hieroglyphicum esse Spiritus sancti, ex S. Euangelio omnibus notum est.

VIII.

Tanta porro refulsit Basilius claritudine, vt cũ omnes

a Ambr. de offi. li. 1. c. 1.

præfatur a: *Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, vt prius docere inciperem, quam discere. Discendum igitur mihi simul & docendum est; quoniam non vacauit ante discere. Et quantumlibet quisque profecerit: nemo est, qui doceri non egeat, dum viuit.* ita ipse. Qualem autem delectum habuerit in clericis deligêdis, quamq; in singulos ad officia Ecclesiastica cooptandos fixerit oculorum obtutum: quæ ipsemet habet in iisdem tunc à se editis commentariis, his verbis significat b: *Meministis, filij, quemdam amicum, cum sedulis se videretur commendare officijs, hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimum dedeceret: Alterum quoque cum in clero reperissem, iussisse me, ne vnquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cum * redierint post offensam muneri: hoc solum excepi. Nec fefellit sententia. Vterque enim ab Ecclesia recessit, vt qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namque alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit: alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrum negauit. Lucebat in illorum incessu imago leuitatis, species quædam scurrarum percursantium.* hæc ipse.

b Ambr. de of. li. 1. c. 18.

* reddecentur

XIV. AMBROSIVS CORRIGIT PRAVOS VSVS.

At sicut ex Ariani Episcopi administratione populum magna ex parte corruptum curauit, atque clarum Ecclesiastica disciplina solutum contexit: ita ad Gentilicios mores incuria ministrorum coalitos quantocyus extirpandos incubuit. Fidem horum facit declamatio illa aduersus Ianuarias Kalendas superstitiose colentes. Acclamationesque illas in Lunæ defectu penitus sustulit, d auctorque extitit, vt diem illum Kalendarū, quo populus Gentilis genio indulgebat, Fideles ieiunando transigerent. Sed & quæ symbolo aliquo & affinitate Gentiliciis ritibus viderentur esse coniuncta, protinus aboleuit, vt inter alia piorum illa conuiuia, Agapes nominata, in Ecclesiis peragi consueta, quorum meminit Augustinus e: quæ quod imaginem quandam Parentalium repræsentarent, Ambrosii exemplo idem S. Augustinus postea in Africana Ecclesia auferenda curauit f. In eo quoque multus fuit vt prauam illam consuetudinem, quæ tam in Occidente, quam etiam in Oriente vsu temporis coaluerat, qua Fideles quam plurimi vsq; ad prouectiorem ætaté baptismum differrent, penitus vt malum germen ex agro Dominico euelleret, & quod se fecisse doluit, ab aliis ne in posterum fieret, vehementer admonuit g: præstiteruntq; hoc ipsum apud Orientales Basilius atque Gregorius Nazianzenus, necnon Gregorius Nyssenus, vt ipsorum de Baptismo editæ orationes significant. At de rebus ab Ambrosio gestis hoc tempore hactenus: conueniemus eum sæpe in futurum.

c Ambros. serm. 30
d Ambr. serm. 82.
e August. Confes. l. 6. c. 2.
f Concil. 3. Carth. cap. 17. Aug. epist. 64.
g Ambr. serm. de sanctis ep. aliis in locis.

XV. h l. 2. c. de Epi. & cle. C. Theod.

Hoc eodem anno idem Imperator pro clericorum immunitate ita rescripsit h: *Presbyteros, diaconos, subdiaconos atq; exorcistas, & lectores, ostiarios etiam & omnes perinde, qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus. Dat. III. Non. Mart. Gratiano IV. & Merobaude Coss.*

XVI. SYMMACHI HONORES. i Lib. inscript. edit. Plant. pag. 704.

Hoc pariter anno, magno fauore Imperatorum tum Romæ, tum etiam Constantinopoli Symmacho Consulari, ipsis Principibus carissimo dedicata statua est: eius autem, quæ Romæ erecta est, basis eiusmodi habuit inscriptionem i:

PHOSPHORI

L. AVR. AVIANIO. SYMMACHO. V. C. PRÆFECTO. VRBI. CONSVLI. PROPRÆFECTIS. PRÆTORIO. IN. VRBE. ROMA. FINITIMISQVE. PROVINCIIS. PRÆFECTO. ANNONÆ. VRBIS. ROMÆ. PONTIFICI. MAIORI. QVINDECEMVIRO. S. F. MVLTIS. LEGATIONIBVS. PRO. AMPLISSIMI. ORDINIS. DESIDERIIS. APVD. DIVOS. PRINCIPES. FVNCTO. QVI. PRIMVS. IN. SENATV. SENTENTIAM. ROGARI. SOLITVS. AVCTORITATE. PRVDENTIA. ATQVE. ELOQVENTIA. PRO. DIGNITATE. TANTI. ORDINIS. MAGNITVDINEM. LOCI. EIVS. IMPLEVERIT. AVRO. INLVSTREM. STATVAM. QVAM. A. DOMINIS. AVGVSTISQ. NOSTRIS. SENATVS. AMPLISSIMVS. DECRETIS. FREQVENTIBVS. IMPETRABIT. IDEM. TRIVMPHATORES. PRINCIPES. NOSTRI. CONSTITVTI. ADPOSITA. ORATIONE. IVSSERVNT. QVÆ. MERITORVM. EIVS. ORDINEM. AC. SERIEM. CONTINERET. QVORVM. PERENNE. IVDICIVM. TANTO. MVNERI. HOC. QVOQVE. ADDIDIT. VT. ALTERAM. STATVAM. PARI. SPLENDORE. ETIAM. APVD. CONSTANTINOPOLIM. COLLOCARET.

à dextero late.e eiusdem basis hæc: DEDICATA. III. KAL. MAIAS. D. N. GRATIANO. IV. ET. MEROBAVDE. COSS.

hactenus inscriptio Symmachi, de qua moniti, errorem corrigimus, siquidem secuti fallaces duces, cum ipsis errauimus, dicentes hunc ipsum esse Symmachum Vrbis Præfectum, qui pro Ara Victoriæ laborauit. Verum errarum corrigimus, asserentes hunc ab eo diuersum, parentem tamen ipsius prænomine Lucium Auianum, filium vero Quintum esse dictum, cuius tamen Vrbana præfectura non ante annum Domini trecentesimum octogesimum quartum contigerit, post annos septem. At visis his quæ Principes sæculi Romæ Symmacho præstiterunt: quid ibidem maioris honoris contulerit Deus Ambrosio haud tacendum: accidit enim, quo anno, nescitur (post aliquot enim annos ab Ambrosii ordinatione cōtigisse tradit Paulinus eius Romam aduentum) vt illud insigne miraculum ederetur. quod idem auctor describit his verbis k: *Per idem tempus cum Transtiberim apud quandam clarissimam inuitaretur, vt sacrificium in domo offerret: quædam balneatrix, quæ paralytica in lecto iacebat, cum cognouisset ibidem esse Domini sacerdotem, in sellula se ad eandem domum, ad quam ille inuitatus aduenerat portari fecit, atque oranti & imponenti manus vestimenta attigit: quæ cum exoscularetur, statim sanitate recepta ambulare cœpit: vt impleretur illud Dominicum dictum ad Apostolos l: Etiam maiora his facietis credentes in nomine meo. Quod tamen signum sanitatis vt mirabile fuit, ita etiam nec occultum: nam ego post annos plurimos, S. viris referentibus, positus in Vrbe cognoui.* hæc Paulinus. Vides ex his pariter pristinam illam adhuc perseuerare Romæ consuetudinem, quæ tempore persecutionis vsu fuerat necessario introducta, nempe vt in domibus priuatis sacra agerentur Missarum solemnia: quod pluribus exemplis tomo secundo Annalium est demonstratum. quo modo vero post hæc Ecclesiastico canone decretum sit, ne in priuatis ædibus sacrificia offerrentur, suo loco dicendum erit.

S. AMBROSII ROMÆ MIRACVLVM.
k Paul. in vita Amb.
l Ioan. 14.

IESV CHRISTI
Annus 378.

DAMASI PAP.	VALENTIS 15.	
Annus 12.	GRATIANI 12.	Imppp.
	VALENTIN. 3.	

ANNVS trecentesimus septuagesimus octauus aperitur nouis Consulibus Valente sextum & Valentiniano iuniore: cuius exordio, ipsis Kalend. Ianuarii, Sanctus Basilius octo annis, mensibus sex, & diebus sexdecim in Episcopatu perfunctus, scilicet ad Deum ex hac vita migrauit: quibus agitur in Ecclesia eius natalis dies, per annos singulos iugi memoria repetendus, sed & dies electionis eiusdem decimooctauo Kalend. Iulii in Ecclesiasticis tabulis adnotatur. Annum vero octauum Basilium in sede absoluisse, nonumque inchoasse, testificatione Gregorii m fratris ipsius Nysseni Episcopi superius in eius electione dictum est: sed & Gregorius Theologus in ipsius epitaphio octo itidem annos eum in sede absoluisse confirmat: vt nulla plane de

I. S. BASILII MAGNI OBITVS TEMPVS.
m Greg. Nyss. orat. in obitu S. Meletii.

ne de his remaneat dubitatio. Quod si San. Hieronymus sub Gratiano, absq; Valentis Imperii mentione dicat sanctum Basiliũ decessisse: hæc idcirco, quod maluit retulisse obitũ eius ad tempus pii Imperatoris, qui hoc ipso anno, extincto Valente, Orientis quoq; sibi subiectum administrandum suscepit Imperium. His vero de tempore obitus Basilii elucidatis, iam ipsam de morte eius historiam prosequamur, petitam ex Gregorio Nazianzeno, qui eam ita describit a.

a Gregor. Naz. orat. in laud. Basil.

II. QVALIS BASILII OBITVS. *Cum autem cursu confecto, fideque seruata, resolutionis desiderio teneretur, tempusque coronarum appeteret, atque illud quidem non audiuisset* b: *Ascende in montem, & morere: verum: Morere, & ad nos ascende: hic quoque miraculum edit superioribus nequaquam inferius. Nam cum ferme mortuus & inanimus esset, maximaque ex parte vita perfunctus, circa extremos sermones inualescit, vt cum pietatis verbis absceederet, ac fidelissimis suis cultoribus ad Ecclesiasticos gradus prouehendis manum & spiritum praeberet, ne sacrario fraudarentur, quos discipulos atque in sacerdotio adiutores habuerat.* & paulo post: *Iacebat ille extremos spiritus ducens, atque à cælesti choro, ad quem iam pridem oculos conuersos habebat, expetitus. Circumfusa autem illi erat tota ciuitas calamitatem hanc agerrime ferens, ac discessum perinde ac tyrannidem accusans, eiusque animam non secus, ac si vel manibus, vel precibus retineri, ac cogi posset, arripere tentans. Mentis enim errorem ex mœrore contraxerant, nec quisquam erat, qui non aliquam suæ vitæ partem, si fieri posset, illius vitæ addere paratus esset.*

b Deut. 32.

III. *Vt autem victi sunt (oportebat enim eum hominem inueniri atque conuinci) atque ipse ad Angelos eos, à quibus adducebatur, postrema hæc prolocutus, In manus tuas commendo spiritum meum* c: *animam lætus exhalasset, non ante tamen, quam sacrosancta doctrina eos, qui aderant, nonnihil instruxisset, extremisque alloquiis meliores effecisset, tum vero miraculum omnium, quæ vnquam fuerunt, celeberrimum designatur.* BASILII FVNVS. *Efferebatur vir sanctus sanctorum manibus exaltatus: atque omnes operam dabant, partim vt fimbriam arriperent, partim vt vmbram, partim & feretrum, quo sanctus portabatur, vel solum attrectarent, (quid enim illo corpore sanctius ac purius?) partim vt propius ad eos, qui corpus ferebant, accederent, partim vt aspectu solo fruerentur, tanquam eo quoque vtilitatis aliquid afferente. Plena erant fora, porticus, duplicia & triplicia tabulata hominum illum deducentium, præeuntium, sequentium, assectantium, seque inuicem cõculcantium, multa millia hominum omnis generis & ætatis ad eam diem incognita: psalmodia luctu interrumpebantur ac vincebantur, patientia doloris magnitudine frangebatur. Certabant nostri cum exteris, cum Ethnicis, Iudæis aduenis, iique vicissim nobiscum, vtris vberiores lacrymæ vberiorem vtilitatem afferrent. Vt finem faciam, in periculũ etiam luctus desinit, pluribus nimirum hominibus illa propulsionis & protrusionis violentia extinctis, atque hinc simul cum eo digressis: qui etiam mortis nomine felices existimati sunt, vt ipsius itineris comites, atque (vt feruentiorum quispiam dixerit) funebres victimæ. Tandem corpus vix raptoribus elapsum, ac prosequentium victor in parentum sepulchro conditur, ac sacerdotibus sacerdotum princeps, prædicatoribus magna vox, meisque auribus insonans, martyribus martyr adiungitur.*

c Luc. 23. & Psal. 30.

IV. BASILIVS IN COELO PRO HIS, QVI IN TERRA INTERPELLATVR. *At nunc ille quidem in cælis est, illicque vt opinor, sacrificia pro nobis offert ac pro populo preces fundit (neque enim ita nos reliquit, vt prorsus reliquerit) ego autem semianimis & semiconfectus Gregorius, vtpote à præclara illa coniunctione abreptus, ac tristem vitam & difficilem trahens, vt probabile est eum, qui ab eo disiunctus sit, haud scio, quid de me tandem fiet illius castigatione priuato. quamquam nunc quoque ab eo admoneor, ac per nocturna visa castigor, si quando ab officio recessero.* &c. summo quidem dolore ex Basilii obitu Gregorius affectus est, vtpote illi ætate æqualis, educatione similis, religione frater, sacramento collega, professione par, studiis laboribusq; coniunctus, atq; amicitia idem ipse vnus cum eo, pro vt hæc omnia ipse deplorans in orationis eius fine testatur. Quam ob causam diu multumque fleuit Basilium, non vt amicum tantum ac fratrem, sed vt Ecclesiarum Orientis lumen & gloriam. Vnde ipse hoc tempore ad ipsius Basilii germanum Gregorium Nyssenum, audita eius morte, gemens hæc scribit d:

d Gregor. Naz. ep. 37.

V. GREGOR. NAZIAN. EPIST. AD GREG. NYSSEN. *Hoc quoque ærumnosæ huic vitæ reliquum erat, vt Basilii mortem audirem, sanctæque illius animæ peregrinationem, qua à nobis peregre profectus est, vt præsens sit apud Dominum, vtpote toto vitæ curriculo hoc vnum meditatus. Mihi vero præter alia hoc quoque ereptum est (quod etiamnum graui, ac periculoso morbo laborem) vt & sanctum cinerem exosculer, tibique præsto sim conuenientibus muneribus perfungenti, communibusque amicis nostris consolationem adhibeam. nam Ecclesiæ solitudinem intueri huiusmodi gloria detonsæ & spoliatæ, atque huiusmodi corona excussæ, tam graue est, vt nec oculis spectari, nec auribus concipi possit cordatis vtique & prudentibus viris. Tu vero quamquam & amici multi & sermones ad consolationem tibi adsint: tamen à nullo perinde mihi solatium capere posse videris, quam à teipso, illiusque recordatione, quippe qui aliis quoque omnibus philosophiæ exemplum fueritis; ac velut regula quadam spiritualis tam moderationis in rebus secundis, quam tolerantiæ in aduersis. Quandoquidem duo hæc nouit philosophia, nimirum & prosperitate modeste vti, & calamitatem honeste ferre. Atque hæc à nobis ad præstantiam tuam scripta sunt. Me vero hæc scribentem quod tempus, quæ ratio consolabitur præter tuam societatem & congressionem, quam beatus ille vir pro omnibus rebus nobis reliquit, vt virtutes illius vitæ quasi in pulchro & perspicuo speculo intuentes, illum quoque habere existimemus?* hactenus ad Nyssenum Theologus, cum & ad Eudoxium rhetorem eodem argumento paucis his e;

e Gregor. Naz. ep. 39.

VI. STATVS GREG. NAZIAN. *Quæris, quo statu res nostræ sint? admodum acerbo. Basilium non habeo. Cæsarium non habeo. spiritualem fratrem meum & corporalem: pater meus & mater mea dereliquerunt me (vt cum Dauide f loquar) corpus aduersa valetudine laborat, senectus caput premit, curæ aliæ aliis intexuntur, incursant negotia, infidi amici, Ecclesiæ res pastore & gubernatore carent: pereunt bona, nuda & aperta sunt mala: nauigatio in nocte, fax nusquam, Christus dormit. Quid faciam? Vna mihi malorum depulsio mors. At res etiam alterius vitæ mihi formidolosæ sunt, ex huius vitæ rebus coniecturam ducenti.*

f Psal. 26.

Porro idem Gregorius luculentam quidem funebrem habuit orationem, qua eiusdem Magni Basilii res gestas contexuit, dignum plane atque nobile monumentum, nobilis instar columnæ & viuæ statuæ, in qua cum Basilii egregia relucet imago, tum Gregorii excellens exprimitur artificium, vtrumque vbique perspicuum & immortale. Laudarunt autem Basilium non solum Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus clarissimi huius sæculi oratores; sed & magnus ille Syrus Ephræm diaconus Edessenus eidem postrema persoluit, qui & huiusmodi præconiis, instar tituli sepulchralis, hac apostrophe ad finem orationis apposita, amicum; quem adeo coluit, sepeliuit:

VII. QVAE DE BASILIO SCRIBIT EPHRAEM. *O fidelis, inquit, Basili, velut Abel acceptus es, sicut Noe saluatus, tanquam Abraham amicus Dei vocatus: vt Isaac pro victima Deo oblatus: instar Iacob tentationes fortiter pertulisti; & sicut Ioseph magnifice glorificatus es: vt Moyses, Pharaonem posteriorem virga Crucis demersisti, mare passionum secans: vt Aaron, summus sacerdos Domini fuisti: vt Iesus filius Naue, inimicos in fugam vertisti: vt Phinees æmulator, gratia dignus habitus: vt Isaias, spirituali igne mundatus: vt Ezechiel, sedentem super Cherubin spectasti: vt Daniel, ora leonum obturasti; & sicut tres pueri, aduersariorum flammam recte conculcasti. Instar Petri prædicasti, instar Pauli docuisti, instar Thomæ Filium Dei passum confessus es: instar Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis de rebus diuinis disseruisti: instar Apostolorum, iniquos erudisti, impios conuertisti, & Deo gratus fuisti: deprecare pro me admodum miserabili, & reuoca me tuis intercessionibus pater.* hæc & alia plura in laudem Basilii Ephræm, vir quidem ab adulatione remotissimus, verique si quis alius studiosissimus, ac proinde ab historia minime explodenda. Quidni summis efferret virum præconiis, quem diuini Spiritus sciret aperta testificatione laudatum? siquidem (vt auctor est Gregorius Nyssenus & eius vitæ Acta testantur) cum illum conuenit, vidit super Basilii dexteram insidentem columbam, eidem concionanti sermonem suggerentem. columbam quidem hieroglyphicum esse Spiritus sancti, ex S. Euangelio omnibus notum est.

VIII. Tanta porro refulsit Basilius claritudine, vt cũ omnes,

BASILIUM IMITATI SUNT OMNES. tanquam omnibus numeris absolutum sibi proposuerunt imitandum exemplar; nullum putantes in eo habendum esse delectum, vt quid deligendum, sed negligendum vero quid in eo existimarunt: sed quæcunque eius essent dicta vel facta, etiam quibus natura minus feliciter arrisisset, eadem ex eo tantum, quod Basilii essent, exacta perfectaq; putarint. Audi de his Gregorii testimonium a: *Tanta*, inquit, *ipsius virtus gloriaque præstantia fuit, vt multa etiam ex paruis illius virtutibus, atque adeo ex corporeis defectibus ab aliis ad gloriam nominisque claritudinem parandam excogitata sint: cuius generis fuit pallor, barba, certus incedendi modus, tum etiam ad loquendum minime promptum esse, sed vt plurimum, cogitabundum atque intro collectum (id quod multi non recte imitantes, nec animaduertentes, in odiosam quandam tristitiam inciderunt) vestis etiam genus, & lectuli species, & cibi sumendi modus: quorum nihil ille dedita opera, sed simpliciter ac fortuito factitabat. Ac multos iam Basilios specie tenus videre licet, statuas nimirum in vmbris: multum enim fuerit, strepitum Echus vocem esse dixero: nam illa quamuis postremam duntaxat vocis partem, expressius tamen effingit: hi autem longius ab eo distant, quam quantum accedere concupiscunt. Illud vero non paruí, sed maximi etiam momenti ad gloriam haud immerito existimatur, consuetudinem cum eo aliquando habuisse, aut eum coluisse, aut quippiam ab eo vel ioco, vel serio dictum, aut factum, monumenti loco ferre: quemadmodum ipse quoque me hoc nomine sæpe gloriatum esse scio: quoniam quæ ab illo velut obiter fiebant, multo præstantiora erant, quam ea, in quibus alij elaborant* ac de his hactenus.

a Gregor. Naz. orat. in laud. Basil.

IX. BASILII SCRIPTA. Quod autem spectat ad Basilii scripta, Sanctus Hieronymus hæc tantum relegit, cum ait b: *Egregio contra Eunomium elaborauit libros, & de Spiritu S. volumen & in Hexameron homilias nouem, & ἀσκητικὸν, & breues variosque tractatus*. hæc ipse, ea tantum (vt par est credere) enumerans, quæ ad manus ipsius peruenissent; cum longe plura ab eo fuisse scripta elucubrata ex Cassiodoro c possimus intelligere, dum Basilium numerat inter eos Græcos scriptores, qui à principio ad finem vsque diuinam scripturam sunt interpretati. quantam vero curam Basilius adhibuerit, vt ipsius scripta quam accuratissime describerentur, eleganti epistola ad suum librarium data significat d, & alia ad notarium docet e. Extant eiusdem S. Basilii complura decreta, quæ ecclesia Orientalis pie sancteque obseruanda suscepit, vt quæ continentur in tribus epistolis ad Amphilochium datis, in alia ad Theodorum scripta, alia ad Gregorium, siue Paregorium, qua vetuit senem septuagenarium habitare cum fœmina & ad Corepiscopos de ordinandis. insuper & perstrinxit grauiter simoniacos f, sed & nundinationes fieri solitas in festis sanctorum martyrum vetuit g.

b Hiero. de script. Eccl. in Basilio.
c Cassiod. in præf. lib. instit. diuin. lection.
d Basil. epi. 168.
e Basil. epi. 178.
f Basil. epi. 76.
g Basil. reg. fusi. disput. interrog. 40.

X. Qui autem tam monachis, quam clericis, necnon laicis viuendi regulas præscripsit, ipse factus erat (vt dictum est) forma omnibus. nam vt omittamus interiora; quod ad abstinentiam spectat & paupertatem, hæc omnia paucis his Gregorius h absoluit: *Illi tunica vna, & pallium vnum, & humicubatio, & balnei contemptus, illa eius decora ornamenta & vigiliæ, & cœna suauissima atque pulmentum illi erat, nouum, inquam, illud condimentum panis & sal, & potio sobria & vberrima, quam nobis nihil laborantibus fontes profundunt.* erga proximum vero talem se præbuit, vt ægrotos amplexibus atq; osculis quoq; foueret. Hæc & alia plura Gregorius. Post Basilii vero obitum suffectus est in locum eius Helladius ipsius discipulus, à quo scriptas fuisse res ab eodem S. Basilio gestas, auctor est Damascenus i, sed non extant: quæ autẽ Amphilochii falso nomine fertur Vita Basilii, haud digna satis habetur, quæ eruditorum auribus ingeratur; nisi adeo sint perspicaces, qui in eis quæ sint vera à falsis disquirere atque secernere valeant: complura enim ibi vera esse, inficias nemo iuerit, vt ea præsertim, quæ ab ambobus Gregoriis, Nazianzeno atq; Nysseno, necnon ex Ephræm esse noscuntur accepta, vel ab Helladio mutuatus est auctor.

h Gregor. Naz. orat. in laudem Basil.
i Damasc. de imag. or. 1.

XI. BASILII EFFIGIES. Porro ad postremum ex anonymo Vaticano, qualis esset S. Basilii effigies, hæc accipe: *Magnus Basilius procero fuit habitu corporis & recto, siccus, gracilis, color eius fuscus vultus temperatus pallore, tristis nasus, supercilia in orbem inflexa & adducta, cogitabundo similis fuit, pauca in vultu ruga, eæque rendentes, genæ oblonga, tempora aliquantum caua, promissa barba, & medio mediocris canicies.* hæc de vultu ibi: quæ autem subduntur, ab alio aliquo auctore addita esse putantur, quod veritati minime consentiant, dum ista ibi leguntur: *Quadraginta natus annos in Episcopalem sedem euectus est: annos quinque Ecclesiæ præfuit.* nam certioribus initis rationibus, & firmioribus testificationibus, rem aliter se habere iam declaratum est. Accepimus hæc à viro diserto Petro Morino Parisiensi, qui vna cum aliis ex eodem codice in Latinum vertit.

XII. Hoc eodem anno Kalend. Februarii S. Ephræm diaconus Edessæ ex hac vita discessit, post mensis vnius spatium à Basilii migratione, vel (vt Græci eius diem natalem colunt) duodetrigesimo die. Expetierat id ipse ab eo in fine orationis panegyricæ, quam post obitum eius habuit, illis videlicet verbis ad finem positis: *Deprecare pro me admodum miserabili, & reuoca me tuis intercessionibus*, &c. Vt autem hæc de tempore eius exitus statuamus, euidens certaque ratio persuadet. Etenim testificatione San. Hieronymi in commentario de scriptoribus Ecclesiasticis liquet ipsum mortuum esse Valente adhuc Imperatore regnante; quẽ constat hoc ipso anno, mense Augusti, vt dicemus, extinctum esse. Rursum vero cum certum pariter sit, ipsum superuixisse Basilio; nam (vt demonstratum nuper est) in eius laudem panegyricum dixit: vtique cogimur affirmare, tempore hoc interlabente inter Basilii obitum atque Valentis, ipsum Ephræm vltimum clausisse diem, nec alio quidem, quam qui vel à Latinis, vel Græcis reperitur eius memoriæ dedicatus, nempe à Latinis prima Februarii dies, à Græcis vero vigesimaoctaua Ianuarii. Qui autem ista conuellenda putat, necesse est, vt S. Hieronymũ erroris arguat, ostendatq; Ephræm superuixisse Valenti: siquidem superstitem fuisse post Basilium, negari minime potest, oratione illa testimonium perhibente, quam esse dictionem Ephræm, qui eius scriptis assueuerunt, nunquam inficias ierint, hæc, quæ ad temporis rationem pertinent, satis.

XIII. De obitu modo dicendum. Extat oratio & quidem peregregia ab eo iam proxime morituro astantibus fratribus habita, quæ ea de causa Testamentum Ephræm est appellata; vtpote quod illa diuinam hæreditatem sanctis admonitionibus consignatam suis possidendam reliquit: cum inter cætera de vitandis hæreticis plurima inculcauit nominans inter alios Vitalianos, illos nimirum, qui à Vitale Antiocheno Apollinaristarum Episcopo ita vocati erant. Rursum vero inter alia, quæ eo testamento suos admonitos voluit, illud fuit, quod perfectæ humilitatis, quam viuens præ cæteris virtutibus excoluit, egregium specimen dedit, dum magna contestatione prohibuit, ne exhiberi solita sanctis viris sumptuosa funera exanimi suo corpori impenderentur: cũ tamen illa postrema, quæ à San. Ecclesia pro salute animarum præstari solent officia, nempe preces, & sacrificia, ea sibi impendi solicitius postularit, ac in primis his verbis:

XIV. *Hortor vos, vt loco suauis aromatum odoris, vestris me adiuuetis orationibus, in ipsis continue mei memoriam facientes.* & inferius: *Comitemini me psalmis & orationibus vestris, & assidue pro mea paruitate offerre dignemini; & cum trigesimum diem complevero, mei memoriam faciatis. Mortui enim beneficio afficiuntur in oblationibus recordationum Sanctorum viuentium.* hæc ipse: qui tamen respuit cætera, quæ honoris essent, defunctorum corporibus exhiberi solita, quod se illis indignum penitus iudicaret; vtpote qui se (vt ibi præfatus est) scelestissimum peccatorem existimaret, cum alioqui sanctissimus esset. Tale vltimis illis verbis, quorum maior cæteris in vnoquoque ratio haberi solet, quasi testamento & fide publica consignatum postremum reliquit elogium non suis tantum Edessenis, sed vniuersæ Catholicæ Ecclesiæ Magnus Ephræm. *Qui* (inquit S. Hieronymus k) *ad tantam venit claritudinem, vt post lectionem Scripturarum publice in quibusdam ecclesiis eius scripta recitentur.*

k Hieron. de script. Eccl. in Ephræm.

Quis ergo sane mentis homo non auscultandum tanto viro potius iudicarit (etiam si cætera innumera ea de re

testimo-

testimonia minime suffragarentur) quam Nouantibus vna cum fide Patrum traditiones Ecclesiæ conuellentibus? Lucubrationes eius, quod Syrio * idiomate essent conscriptæ, haud confestim Græcorum, aut Latinorum Ecclesiis innotuere: nam S. Hieronymus vnius tantum voluminis meminit, quod ex Syro in Græcum translatum accepit: pedetentim autem alia complura viri egregii monumenta per Græcorum alueos in Latinam Ecclesiam confluxere: quorum omnium in vnum colligendorum, edendorumque fuit opus eruditi viri Gerardi Vossii. Quod autem dicatur presbyter à San. Basilio ordinatus; minime assentiri possumus; cum præter alia, quę repugnant, haud esset Basilii iuris, Syrum hominem ordinare.

* Syro.

XV. a Genna. de viris illust. cap 3. PAVLINVS DISCIPVLVS EPHRÆM INTRANSVERSVM ACTVS.

Rursus vero quod ad postremos illos perpetua memoria dignos eius affatus pertinet: auctor est Gēnadius a, Ephræm commonuisse Paulinum discipulum suum caute agere, ne in hęreseos barathrum se præcipitem daret: nam de his hæc ipse: *Paulinus presbyter discipulus beati Ephram diaconi, homo acris valde ingenij, & in diuinis doctus valde scripturis; sed viuente magistro clarus in doctoribus Ecclesiasticis fuit & maxime ex tempore declamator. Post illius autem obitum, amore primatus & nominis, separans se ab Ecclesia scripsit contraria fidei multa. Huic obiturus beatus Ephram astanti sibi dixisse fertur: Vide, Pauline, ne te submittas cogitationibus tuis, & eleueris: sed cum te ad purum comprehendisse putaueris Deum, crede nec intellexisse. Præsenserat enim illum ex studiis vel sermonibus noua inuestigare, & in immensum intellectum hæreseon tendere: vnde & frequenter Bardesanem nouellum vocabat.* hæc Gennadius, quæ tamen desiderantur in testamento, vbi complurium aliorum discipulorum eiusdem Patris benedictiones & monita recensita leguntur.

CONTEMPTVS EPISCOPATVS EXEMPLVM. b Sozo. li. 3. cap 15.

At infelicissimo Paulino satis ad Episcopatus dignitatis contemptum esse poterat eiusdem Ephræm exemplū, quod à Sozomeno narratur his verbis b: *Quodam tempore quidam eum ad Episcopatum gerendum suffragati, comprehendere hominem conantur, vti ad locum, in quo crearetur Episcopus, deducerent. Quod simul vt intellexit; in forum cursitat, atque incomposite incedendo, vestem lacerando, & cibum palam capiendo se furere monstrat. Vbi vero hi, qui eum comprehenderant, illum è mentis potestate exiuisse arbitrarentur, & appetitio, qua ad eum constituendum Episcopum ferebantur, restincta esset: ille idoneum tempus nactus clam aufugit, & tantisper latitauit, dum alter eius loco creatus esset Episcopus.* hæc inquam, si Paulinus considerasset, & desideriis habenas iniecisset, magistri gloria haud impari claruisset. At de Ephræm satis, cuius memoriam Catholica Ecclesia anniuersaria commemoratione prosecuta est, in qua & S. Gregorius Nyssenus orationem ad populum habuit, atq; res ab eo gestas omni fide testatas complectitur.

XVI. GRATIANVS ADVERSVS GOTHOS PARANS EXERCITVM FIDE MVNIT. c Matth. 5. d Ambr. de fide ad Gratian. li. 1. c. 1. e Gen. 14. f Ios. 6.

Hoc eodem anno Gratianus Imperator cum expeditionem aduersus Gothos Thracias deuastantes, suppetias Valenti laturus, pararet: in ipso ferme militari procinctu, quo scuto fidei melius, quam quibusuis armis seruaretur incolumis gladioque verbi Dei validus, quam lanceis hostes conficeret, petiit à Sancto Ambrosio, quem sincerissimum nouerat Orthodoxum, libellum fidei: cum ille, secundum Domini admonitionem c: *Si quis petit pallium, da ei & tunicam: & si quis te angariauerit mille passus, vade cum eo & decem millia.* duos elucubratos scripsit ad eum de fide libros, quibus & tertium postea addit: in quorum exordio hæc de Gratiani studio pietatis d: *Petis à me fidei libellum, sancte Imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim, fide magis Imperatoris, quam virtute militum quæri solere victoriam. Nam & Abraham e trecentos decem & octo duxit ad bellum & ex innumeris tropæa hostibus reportauit. signoque Dominicæ Crucis & nominis, quinq; Regum victriciumque turmarum subacto robore, & vltus est proximum, & filium meruit & triumphum. Iesus f quoque filius Naue, hostes, quos totius exercitus manu valida superare non poterat, septem tubarum sacerdotalium sono vicit, vbi ducem militiæ cœlestis agnouit. Ergo & tu vincere paras, qui Christum adoras: vincere paras, qui fidem vindicas, cuius à me libellum petisti. Mallem quidem cohortandi ad fidem subire officium, quam de fide disceptandi: in altero enim religiosa confessio est, in altero incauta præsumptio. Sed quoniam neque tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber: audax negotium verecunda occasione suscipiam, vt de fide pauca disceptem, de testimoniis plura contexam. De Conciliis id potissimum sequar, quod trecenti decem & octo sacerdotes; tanquam Abrahæ electi iudicio, consona fidei virtute victores, velut tropæum toto Orbe, subactis perfidis, extulerunt. vt mihi videatur hoc esse diuinum, quod eodem numero in Conciliis fidei habemus oraculum, quo in historia pietatis exemplum.* & in fine posterioris libri g:

g Ambr. ad fide ad Gratian. lib 2. prope fin

XVII.

Progredere plane scuto fidei septus & gladium spiritus habens: progredere ad victoriam superioribus promissam temporibus & diuinis oraculis prophetatam. Namq; & futuram nostri depopulationem, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit h: sic enim habes; Propterea prophetiza fili hominis. & dic. O Gog, hæc dicit Dominus: in die illa, cum constitueretur habitare populus meus Israel in pace, surges & venies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & Gentes tecum multæ, sessores equorum omnes, congregatio multa & magna & virtus copiosa, & descendet ad populum meum Israel, vt nubes operiat terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste Gothus est, quem iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria; dicente Domino: Et deprædabuntur eos, qui deprædati eos fuerant, & despoliabunt eos, qui sibi spolia detraxerunt (dicit Dominus) eritque in die illa, dabo Gog, hoc est, Gothis locum nominatum, monumentum in Israel, multorum virorum congestum, qui superuenerunt ad mare, & per circuitum struet vallum peristomium, & obruet illic Gog & totam multitudinem eius, & vocabitur Polyandrium Gog, & obruet eos domus Israel, vt purgetur terra.

h Ezech 38. VICTORIAM CERTAM VATICINATVR AMBROSIVS

XVIII. CLADIVM THRACIARVM CAVSA.

Nec ambiguum, sancte Imperator quod qui perfidia aliena pugnam excepimus, fidei Catholicæ in te vigentis habituri simus auxilium. Euidens enim ante hæc diuinæ indignationis causa præcessit, vt ibi primum fides Romano Imperio frangeretur, vbi fracta est Deo. Non libet confessorum neces, tormenta, exilia recordari, piorum sacerdotia, peritorum munera. Nonne de Thraciæ partibus per Ripensem Daciam & Mysiam, omnemque Valeriam Pannoniorum, totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentem? Quid poterat nobis vicina tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens Deus, nostro exilio, nostroq; sanguine confessorum neces, exilia sacerdotum, & nefas tantæ impietatis luimus: satis claruit, eos, qui violauerunt fidem, tutos esse non posse. Conuertere Domine, fideiq; tuæ tolle vexilla. Non hic aquilæ militares, neque volatus auium exercitum ducunt, sed tuum Domine nomen & cultus. qualia nam esse solerent hæc signa Occidentalium Imperatorum Gratiani & Valentiniani, hic impressa ipsorum numismata declarant, nempe Christi nomine Labara insignita, vt ipse probe intueri potes: in quo (vt inscriptiones in orbe ipsorum positæ docent) virtutem inesse exercitus, & Rempublicam collapsam restitui in aduersa parte numismatis Valentiniani pueri manifestissimo signo declaratur, & inscriptione aperte docetur.

AMBROSII APOSTROPHE.

i

VIRTVS EXERCITVS
TRPS
DN GRATIANVS P F AVG

i Extat ap. Lælium Pasqualinum.

k

DN VALENTINIANVS IVN P F AVG
RESTITVTOR REIPVBLICAE
TROBS

k Prægrande numisma aureum extat apud Lælium Pasqualinum.

Iure igitur: *Non hic aquila exercitum* (inquit Ambrosius) *ducunt, sed tuum Domine nomen.* Iam vides patenter, lector, militaria signa Christi nomine insignita, quibus sanct. Ambrosius certam victoriam consequendam fore ante prædixit. Sed subdit Ambrosius de eiusdem Imperatoris Gratiani exercitu:

XIX. *Non hic infidelis aliqua regio, sed ea, quæ confessores mittere solet Italia, aliquando tentata, mutata nunquam: quam dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam vindicasti. Non hic Imperatoris mens lubrica, sed fides fixa. Ostende nunc euidens tuæ maiestatis indicium: vt is, qui te verum virtutum Dominum, & cœlestis militiæ ducem, is, qui te veram Dei virtutem credit esse atque sapientiam non temporalem vtique & creaturam, sed sempiternam (sicut scriptum est a) Dei virtutem & diuinitatem, tuæ maiestatis fultus auxilio fidei suæ trophæa mereatur.* hactenus Ambrosius, hisque finem imponit posteriore volumini. Quomodo autem vera vaticinatus sit sanctus Episcopus, & quam exercitus optarat victoriam consecutus, imo & maiorem quam prædixerit, à Deo acceperit fide roboratus exercitus, proxime dicturi sumus.

a 1. Cor. 1.

XX. GOG GOTHOS INTELLIGI PVTAVIT S. AMBROSIVS.

Hic vnum illud non prætereat, de Gog vaticinum Ezechielis, quod sanctus Ambrosius existimauit intelligendum esse de Gothis, sancto Hieronymo haud probari in omnibus: ipse enim ad Eustochium b in ptiam hæc habet: *Illud, quod vir nostra ætatis haud ignobilis ad Imperatorem scribens super hac natione dixerit: Gog iste, Gothus est. Cui qua ratione possunt omnia, quæ in ea scripta sunt, coaptari; non est meum, sed eorum, qui hoc putant disserere.* hæc ibi: alibi c vero sic: *Scio quendam, Gog & Magog, tam de præsenti loco, quam de Ezechiele, ad Gothorum nuper in terra nostra vagantium historiam retulisse: quod vtrum verum sit, prælii ipsius fine monstrabitur.* hæc pr. Scimus sanctum Proclum d vaticiniũ Ezechielis de Gog ad aliam de barbaris victoriam obtentam aptasse, vt suo loco nos inferius dicemus. Tu de his interim consule Augustinum e: haud enim patitur historiæ prosecutio, in his diutius immorari.

b Hier. præfat. in Eze. ad Eustoch. c Hieron. quæst. in Genes. d Ap Socr. lib. 7. c. 42. Niceph. lib. 14. c. 58. e Aug. de Ciuit. Dei lib. 20. c. 11.

XXI. Mira plane diuini consilii dispensatione actum est; vt exercitus fide armatus, cui & ante victoria debebatur, sic vicerit, vt tamen impium Imperatorem Valentem nequaquam ab interitione, diuina vindicta parata, seruauerit: eo vero primum extincto, atque cum ipsa impietate sepulto, & fide Catholica restituta, magna Dei virtute ab Italiæ exercitu hostes fuerint penitus debellati. Quomodo autem omnia ista contigerint, rerum gestarum ordine referemus. Auctor est Ammianus, f barbaros Lentienses, populum Alemannicum, audita expeditione Gratiani aduersus Gothos suscepta, more impatientes; antequam ille è Gallia recederet cum exercitu, huius anni mense Februarii Rhenum gelu peruium cum copiis depopulaturos Gallias transiisse, icto nuper fœdere perfide fracto. Quo factum est, vt paratas copias ad bellum Orientale aduersus eos dirigens Gratianus, apud Argentariam commisso prœlio, ipsos penitus superarit, occideritque omnes, exceptis quinque millibus montana petentibus; quos postea in deditionem acceptos, liberos abire iussit, cum fuisset horum exercitus quadraginta millia armatorum, vel vt habēt alii, septuaginta millia. Subdit his prætereà hæc Ammianus g: *Hanc victoriam opportunam & fructuosam, quæ gentes hebetauit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est, quanto rum vigore exerto, celeritate altorsum properans, expediuit præclaræ indolis adolescens, facundus, & moderatus, & bellicosus, & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens Principum, dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa,* &c. quod autem subdit postea esse mutatum: agemus de his inferius. Tam præclaris breui temporis spatio rebus gestis, Galliarumque turbis compositis, Gratianus magna celeritate recedens, Sirmium vsque peruenit: cum Valens eo non expectato, temere, cum hostibus de rerum summa decernens, turpiter victus est, turpiusque igne crematus. Sed quo modo hæc se habuerint, vt singula clarius innotescant, res cunctas ab eodem Valente hoc anno gestas in primis recenseamus.

f Ammian. lib. 31.

g Ammian. lib. 31.

XXII. Qui (vt vidimus ex Ammiano) Valens Imperator ob tumultus Thracios anno superiori recesserat Antiochia, hoc anno (idem addit h) longitudine viarum immensa venit Constantinopolim: vbi cum moratum dicit paucissimos dies popularium seditione pulsatum. Ex his erroris arguitur Theodoretus i, qui Valentem longo tempore Constantinopoli mansisse tradit. De aduentu autem eius hoc anno Constantinopolim hæc Socrates k: *Imperator Valens ad sextum suum Consulatum, Valentiniani autem secundum, tertio Kalend. Iunii adueniens Constantinopolim, populum in mœrore magno constitutum offendit.* Quænam autem ea fuerint, & cuius causa populus mœstus esset ex seditione concitata, dicendum, & in primis de Lucio, de quo habet Socrates l, Lucium Episcopum Arianum Alexandria, recepto Petro per Damasum restituto, pulsum, venisse ad Valentem Imperatorem Constantinopolim. Addit vero Sozomenus m, quod Valenti (vt est verisimile) curis implicato, vim in istos, qui expulerant Lucium, inferendi, otium minime suppetebat. *Siquidem,* inquit, *barbari & Thraciam populati, & ad vsque suburbia progressi, iam ipsa vrbis mœnia, nemine prohibente, oppugnare aggressi sunt. Quibus de rebus, ciuibus in eum grauiter commotis; Imperatori, quod non resistit hostibus, sed bellum gerere distulit, ipsi crimini dabant, dissipabantque rumorem, hostes ab illo in vrbem deductos fuisse. Tandem vero cum ludis Circensibus interesse viderent; palam contra eum, vtpote Reipublicæ salutem contemnentem, vociferari, & arma postulare cœperunt, vt illi ipsi cum hoste confligere possent. Itaque Valens his affectus contumeliis, ad bellum cum barbaris faciendum proficiscitur: minaturque si redeat, se populum tum barum contumeliarum causa, tum quod ante Procopio tyranno se adiunxerant, probè vlturum.* habet eadem quoque Socrates n.

h Ammian. lib. 31. i Theod. l. 4. c. 29. k Soc. li. 4. c. vlt. l Socr. l. 4. c. 30. m Soz. l. 6. c. 39.

n Socr. l. 4. c. vlt.

XXIII. TRAIANVS DVX PIVS QVID IN VALENTEM.

Subdit vero Theodoretus de eodem Valente aduersus nobilem ducem Traianum temere concitato, propterea quod in præterita pugna Gothica posteriores retulisset, eiusque ignauiæ illud adscribente, quod ipsius impietati potius fuerat tribuendum. Insignis plane religione Traianus fuit: cuius vxor, Candida nomine laudatissima fœmina, post viri obitum magno animo monasticum vitæ institutum arripuit, secumque duxit filiam virginem Christo dicandam: quarum in suscepto instituto laudabilem perseuerantiam & optimum finem Palladius o in Lausiacis testatum reliquit. Ait igitur Theodoretus p: *At postquam Traianus ab hostibus superatus reuertit: Valens illum conuiciis valde lacerare, & molliciem, ignauiamque ei obiicere cœpit. At ille libere, vti virum generosum decebat: Non ego, inquit, ô Imperator, victus sum; sed tu ipse prodidisti victoriam, qui contra Deum aciem instruere non desinis, & ita eius auxilium barbaris concilias; nam abs te oppugnatus, se illis adiungit. Atque Deum semper sequitur victoria, & ad eos accedit, quibus Deus se ducem præbet. Non nosti, inquit, quos viros Ecclesiis expuleris, & quibus eas tradideris? Ista quidem ita se habere, & Arinthæus & Victor, qui duces quoque erant, ingenue confessi sunt: Imperatoremque hortati, ne reprehensiones cum veritate coniunctas iniquo animo ferret.* hæc Theodoretus. Spectato pietate Traiano duci q Ammianus affirmat pedestres copias commissas fuisse, sed à Valente exauctoratum eo munere, collatumq; illud Sebastiano ex Italia accersito duci strenuo, atq; militia diu summa cum laude perfuncta egregie nobilitato.

o Pallad. in Lausiac. c. 44. p Theod. l. 4. c. 29. q Ammian. 31.

XXIV. QVID ISACIVS ADVERSVS VALENTEM.

At rursum Theodoretus r: *Ferunt Isacium, qui in eo loco cellam habebat monasticam, vbi vidit Valentem cum exercitu egredi, contenta voce ei dixisse: Quo proficisceris, ô Imperator, qui auxilio Dei, contra quem bellum gesseris, prorsus destitutus es? Nam quoniam tu multorum linguas ad blasphemias aduersus eum loquendas acuisti, & pios laudibus illum celebrantes Ecclesiis exturbasti: idcirco ille barbaros aduersus te concitauit. Desine igitur tu bellum contra eum facere, & ipse bellum contra te commotum sedabit. Redde gregibus optimos pastores, & victoriam facile reportabis. Quod si his omnibus neglectis, bellum susceptis, rerum euentu experiere, quam durum sit contra stimulos calcitrare. Nam neque ipse reuerteris, & exercitum propterea amittes. Cui admodum iratus Imperator: Reuertar, inquit, & te interficiam*

r Theod. l. 4. c. 30

falsaque prædictionis pœnas abs te repetam. Tum ille minas nequiquam veritus, clara voce: Eneca, inquit, si quid falsi me dixisse deprehenderis. hæc Isacius ad Valentem. Quod autem Theodoretus ait, eum expetiisse ab Imperatore, vt destitutis suis pastoribus Ecclesiis, iidem redderentur; plane apparet, sicà Valente Episcoporum Orthodoxorum esse solutum exilium, vt tamen suæ ipsorum Ecclesiæ iisdem minime fuerint restitutæ. sed subdit: *Brentannion quoque omni genere virtutis insigniter decoratus totius Scythiæ Episcopus, animo diuino pietatis amore incenso, pestiferam dogmatum Arianorum corruptelam & iniqua facinora contra sanctos edita coarguit, & cum sanctissimo Dauide* a *clamauit: Loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar.* hactenus Theodoretus.

a Psal. 118.

XXV. Egressus (vt dictum est) Constantinopoli Valens, ad Melantiada villam Cæsarianam cum exercitu quieuit; vbi accepit nuncium de Alemannis victis à Gratiano, deque eius profectione in Thracias cum exercitu, aduentuque Sirmium. Cuius gloriæ æmulus, quasi ad maiorem certamque proficisceretur ipse victoriam, inde recedens, Hadrianopolim veniens, in suburbiis castra locauit, vbi suscepit Ricomerem præmissum à Gratiano, qui nunciaret eius proxime futurum aduentum. Ibidem degens, Regis Gothorum Fritigernis Christianæ religionis presbyterum Legatum excepit, rogantem ab eo honestis conditionibus pacem. Sed mali dæmonis impulsu Valens nec Gratianum expectandum putauit, licet præstantissimi duces id suaderent; & legationem Gothi Regis inanem remisit; concitusq; ad pugnam prosiliuit, se suosque incautus in discrimen adducens. Commissoque prœlio, suis mox in fugam conuersis, & ipse fugiens, inter gregarios milites latens, sagitta percussus est, delatusq; à suis fuit in agrestem casam, quam intus occlusam cum expugnare barbari in prædam effusi, & terere tempus haud vtile sibi putarent, suppositis lignis & stipula incenderunt. cum vnus ex comitibus inhærentibus Imperatori, è fenestra elapsus, ardere intus nunciauit Imperatorem. Extinctique sunt eodem prœlio præcipui militiæ duces, Traianus atq; Sebastianus.

VALENS INVIDET GRATIANO VICTORIAM.

VALENTIS INTERITVS.

XXVI. Contigit tum dira clades quinto Idus Augusti, eiusdem Valententis quinquagesimo ætatis anno, Imperii decimoquarto, adiectis mensibus quatuor, & diebus nouem. hæc omnia ex Ammiano b. eadem ferme Ruffinus c, Socrates d, Sozomenus e, Theodoretus f habent. Addit his Nicephorus g, Isacium agentem Constantinopoli monachum, ea ipsa hora, qua male periit Valens, diuino afflatum spiritu, dixisse: *Nunc Valens igne torretur, & nares profluentem ab eo ingratum odorem sentiunt.* De eodem S. Hieronymus h: *Valens*, inquit, *Gothico bello victus in Thracia, eundem locum mortis habuit & sepulchri*, sed in Chronico plenius: *Lacrymabile*, inquit, *bellum in Thracia, in quo, deserente equitum præsidio, Romanæ legiones à Gothis cinctæ, vsque ad internecionem cæsæ sunt. Ipse Imperator Valens, cum sagitta saucius fugeret, & ob dolorem nimium sæpe equo laberetur, ad cuiusdam villulæ casam deportatus est: quo persequentibus barbaris, & incensa domo sepultura quoque caruit.* Sed & S. Ioannes Chrysostomus i ex Valentis miserando casu consolans alios hæc habet: *Ecquid vero mirum, si multi ex ducibus hoc modo interierunt, quando & Imperator ipse in vicum quendam cum paucis militibus conclusus, exire quidem & sese inuadentibus opponere, minime ausus est, sed intus manens, accenso ab illis igne, vna cum iis omnibus, quos secum habebat, combustus est, nec viris solum, sed etiam equis, & trabibus, & muris, & omnia in vnum atque eundem cinerem abierunt? Atque hunc nuncium ii, qui cum Imperatore ad bellum profecti erant, loco Imperatoris ipsius ad vxorem* (hæc erat Dominica Augusta) *reportantes, redierunt.* vt plane propheticam illam indignationis diuinæ pœnam Valens incurrerit k: *Sicut ignis, qui comburit siluam, & sicut flamma comburens montes; ita persequeris illos in tempestate tua, & in furore tuo conturbabis eos. Post barbarorum discessum* (inquit l Zonaras) *cum Imperatoris corpus quæreretur, inuentum est in iis ædibus, vbi combustus fuerat, vetus sepulchrum cum hac inscriptione:* HIC MACEDO MIMAS IMPERATOR EST SITVS. quod quidem spectabat ad oraculum illud Valenti antea demõstratum eo disticho,

b Ammia. lib. 31.
c Ruffin li. 2 c. 13.
d Soc. l. 4. c. vlt.
e Soz. li 6. c. vlt.
f Theo li. 4. c. 31.
g Nic. li. 11. c. 50.
h Hieron. epist. 3.
i Chrys. ad viduam iuniorem.
k Psal. 82.
l Zonar. annal. 3.

> *Miser ad Mimanta magnum iter capessito*
> *Citus: hic te sæua mortis opprimet dolor.*

hæc enim in somniis ipsi dicta testatur auctor, ab eruditis interpretata de Mimante monte Asiæ ad mare sito. Præcesserunt & alia signa prænuncia mortis Valentis, vt inscriptio illa reperta Chalcedone; necnon vulgi clamores Antiochiæ editi, VIVVS ARDEAT VALENS. & alia quæ Ammianus m narrat.

m Ammia. 31.

XXVII. Ex huiusmodi acerbissima illata à barbaris clade sub Christiano Imperatore, datum est Gentilibus occasionem omnem captantibus in Christianam religionem insultandi argumentum haud leue: ad quos Orosius, dum de his agit n: *Consoletur se, sed in hoc solo, peruicacia, miseriaque Gentium, quia temporibus & Regibus Christianis tanta simul congesta clades pressam Reipublicæ onerauere ceruicem, euersa prouincia, deletus exercitus, Imperator incensus. Magnum re vera hoc est ad nostrum dolorem, magisque miserum, quo magis nouum. Sed quid hoc ad consolationem proficit Paganorum, qui palam peruident, & in his quoque persecutorem Ecclesiarum fuisse punitum? Vnus Deus vnam fidem tradidit, vnam Ecclesiam toto Orbe diffundit, hanc aspicit, hanc diligit, hanc defendit. Quolibet se quisquis nomine tegat; si huic non sociatur, alienus; si hanc impugnat, inimicus est. Consolentur se Gentiles in quantum volunt, Iudæorum, hæreticorumq; suppliciis: tantum & vnum Deum esse, & eundem personarum acceptorem non esse, vel ex hac potissimum Valentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt, vt illis Episcopi, à quibus Christianæ fidei regulam discerent, mitterentur. Valens Imperator exitiabili prauitate doctores Ariani dogmatis misit: Gothi primæ fidei rudimentum, quod accepere tenuerunt. Itaq; iusto Dei iudicio ipsi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsuri sunt.* hucusque Orosius, & quidem apposite accidit, vt quos Valens ex fide Catholica ad sectam Arianam capessendam adduxisset, immo conditione pacta icti fœderis coegisset, ab iisdem flammis vltricibus cremaretur, digno supplicio impiorum.

GENTILES QVID IN CHRISTIANAM RELIGIONEM.
n Oros li. 7. c. 33.

XXVIII. Quod ad cladem acceptam spectat; equidem perfidia Imperatoris tot tantisq; malis exagitatum esse Romanũ Imperium, cum prudentes omnes æque sentirent, sanctissimi quoq; viri Ecclesiarum magistri sua ipsorum testificatione posteris scriptorum monumentis reliquere testatum; nam ante Orosium Gregorius Nazianzenus testificans ista adeo tristia, sic dixit o pro concione Constantinopoli: *Grauia sunt insuper, quæ nunc partim cernimus, partim audimus. Patriæ captiuitate oppressæ, innumerabiles copiæ ferro procumbentes, terra cruore & cadauerum mole laborans, extera natio alienam regionem velut propriam percurrens, non ob defensorum mollitiem & ignauiam (neq; enim eam quisq; accuset; hi enim illi sunt, qui vniuersum pene Orbem bello atq; armis subegerunt) sed propter vitia nostra, impiamq; doctrinam aduersus Trinitatem inualescentem.* hactenus Gregorius: eadem quoque (vt vidimus) S. Ambrosius p vaticinando ante testatus est; nempe ob impietatem Principis, & blasphemias suorum gregalium in Filium Dei, atq; persecutiones aduersus pios sanctosque viros ab eisdem excitatas, digna peccatis vltione pensata, traditos esse eosdem in manus barbarorum: fore tamen, vt per impios illata tam grauis Romano Imperio iactura, per pios viros, nempe Italos, vt ait, Catholicos, inquam, ipsos, sub Gratiano ad bellum proficiscentes, resarciretur, pellendosq; esse barbaros, & in pristinum statum restituendum Imperium. quæ cuncta vera, explorataq; in omnibus probauit euentus.

o Gregor. Naz. orat. de pace.
PERFIDIA PRINCIPIS AMISIT IMPERIVM.
p Ambr. de fide ad Gratian. lib. 2.

XXIX. Antequam autem aduentaret Occidentalis exercitus, audita clade Orientalium, necdumque Valentis, consedit ad tempus Sirmii, donec aduersus victores Gothos maioribus fulciretur auxiliis: alii vero, qui erant in Oriente Catholici, Constantinopoli periclitanti suppetias attulere. Etenim veluti miraculo accidit, vt præsto fuerint Sarraceni, iidemq; non Christiani solum, verum & Orthodoxi (vt vidimus) sub sanctissimo Episcopo Moyse anachoreta. Ammianus q enim de Gothis post victoriam consecutam tradit,

SARRACENI LIBERANT CONSTANTINOPOLIM.
q Ammia. li. 31.

tradit, tentasse primo crebris assultibus Hadrianopolim, sed spe frustratos concessisse Perinthum; verum inde quoque eiectos, venisse Constantinopolim, eamque obsidione cinxisse. Quo modo autem sic laborantes ciues à Sarracenis sint liberati, Socrates *a* ita narrat, atque Sozomenus *b*. *Barbari* (inquit iste) *victoria elati Thraciam vniuersam depopulati sunt, & in ipsa suburbia demum Constantinopolis incursiones fecerunt. Rebus tunc in discrimen adductis, ingenti præsidio fuere primum pauci quidam ex confœderatis Sarracenis à Mauia ipsorum Regina submissi: deinde & ex ipso populo quamplurimi. Hi enim, quia Dominica Valentis vxor ipsis ex ærario certum stipendium persoluebat (vt quisque poterat) armati obuiam hostibus ierunt, eosque facto impetu procul ab vrbe fugarunt.* hæc ipse: sed paulo fusius ac dilucidius Ammianus his verbis *c*: *Sarracenorum cuneus (super quorum origine & moribus diuersis in locis rettulimus supra) ad furtiuam magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus barbarorum globo repente conspecto, à ciuitate fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci, æquis partes discessere momentis. Sed Orientalis turma nouo, neque ante viso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum, & lugubre strepens, educto pugione agminis se medio Gothorum inseruit, & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumque cruorem exhausit. Quo monstruoso miraculo barbari territi postea non ferocientes more, cum agendum appeteret aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant.* hæc Ammianus. Addit vero his, Gothos omnes iam fœderatos ante, in militiamque acceptos atque securos, vna die opera Iulij Magistri militiæ trans Taurum ex improuiso esse iussos occidi, datis ad alia loca, vbi degerent, ad prouinciarum rectores secretis litteris.

XXX. Acholius Episcop. Thessalonicen. fugat Gothos. At quantum roboris esset ad barbaros, eosdemque hæreticos propellendos fides Catholica etiam in homine inermi & inualido, apparuit in Sancto Acholio Episcopo Thessalonicensi, qui eosdem barbaros ab ingressu eius ciuitatis his temporibus sæpe repellit: quod Sanct. Ambrosius docet his verbis *d*: *Hunc ipsum, inquit, tum Acholium, totæ ingruentibus Gothorum cateruis, nequaquam tamen potuerunt barbarica penetrare tela, expugnare multarum gentium bellicus furor. Denique in ceteris populatores locis, illic pacem rogabant. Mirantibusque quid sibi sine milite vllo obsisteret: a prudentioribus intimabatur, Elisæi intus imitatorem degere, eius spiritu non imparem spiritu: cauerent, ne exemplo Syrorum agmines illi quoque cæcitati offenderentur. Et tamen circa discipulos, non diuersa sunt dona Christi. Elisæus quidem in Samariam captiuos cæcos induxit Syrorum: sanctus autem Acholius precibus suis fecit, vt de partibus Macedoniæ victores fugaret. Nonne & hoc intelligimus virtutis superioris fuisse, vt vbi miles nullus aderat, illic pellerentur sine milite? Nonne & hoc cæcitatis est, vt fugerent, quos nullus vrgebat? Sed vrgebat, & præliabatur sanctus Acholius, non gladiis, sed orationibus; non telis, sed meritis. An incognitum vobis est, dimicare sanctos etiam, cum feriuntur:* & paulo post: quo modo pulsi sint, declarat hæc addens:

XXXI. Fuga exercitus Gothorum. *Non enim inani metu, nec superflua suspicione, sed feruente lue, & ardenti pestilentia perturbati Gothi ac territi sunt. Denique tum fugerunt, vt euaderent; regressi postea pacem rogauerunt, vt viuerent. Vidimus itaque in tanti viri meritis superiora secula; & opera Prophetarum, quæ legebamus, aspeximus. Quasi Elisæus inter arma, inter acies dum viuit, versatus est meritis suis componens prælia.* hactenus S. Ambrosius. Ex quibus plane perspicue declaratum est, datum esse Gothorum agminibus aduersus Romanum exercitum robur propter peccatum ipsius scilicet perfidiam Imperatoris: quibus vbi fides vera licet inermis occurrit, easdem in ferratas barbarorum cohortes redditas esse prorsus imbelles; superasseque senem vnum omnem exercitum Barbarorum, qui victor Regem dimidiæ Orbis partis subegerat, extinxeratq; vna cum suis copiis Imperatorem. Adeo vt si haberent Gentiles, quid oblatrarent in religionem Christianam ob perfidum ducem, non deesset quid mirantes prædicarent ob sanctum Episcopum legitimum fidei Catholicæ cultorem ac defensorem.

XXXII. Recessisse ex his regionibus perfractos Gothos, atque retrogressos deuenisse vsque ad Iulias Alpes, Ammianus *e* affirmat: eosdemque palabundos omnia, quæ sibi occurrerent, deuastasse, Sanct. Hieronymus tradit, dum non has tantum hoc anno illatas per barbaros clades, verum alias simul congerens, quæ postea per quatuor lustra acciderunt, ita scribit ad Heliodorum *f*. *Viginti, inquit, & eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus sanguis effunditur: Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines Dei, & ingenua nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio: Capti Episcopi, interfecti presbyteri, & diuersorum officia clericorum, subuersæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, martyrum effossæ reliquiæ: vbique luctus, vbique gemitus, & plurima mortis imago: Romanus orbis ruit, & tamen ceruix nostra erecta non flectitur. Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedæmonios, Arcadas, cunctamque Græciam, quibus imperant barbari?* hæc Hieronymus, ex cladibus mundi consolans Heliodorum ingentem nimium Nepotianum: cæterum eadem Gothorum incursione patriam suam, Stridonem ciuitatem, fuisse subuersam, alibi idem tradit *g*.

XXXIII. Extincto Orthodoxæ fidei perduelle Valente, irrita pariter reddita sunt eius edicta pro Ariana hæresi aduersus Catholicam fidem sæpe statuta: cum & qui (vt dictum est) anno superiori exules relaxati sunt, etiam facultas iisdem data fuit ad suas reuertendi Ecclesias, à quibus, Arianis Episcopis subrogatis, eiecti fuerant. Agens de his Sozomenus hæc ait *h*: *Gratianus interim vna cum fratre vniuersum Romanum Imperium adeptus, cum patrui sententiam non probaret, qua ille pertinaciter istos*, nempe Catholicos, *fuerat persecutus, qui religione ab ipso dissenserant, omnibus iis, qui ab illo viuente religionis ergo in exilium pulsi fuerant, reditum concessit* (ad suas scilicet Ecclesias) *legemque tulit, vt quisque libere quamcumque religionem, quemcumque cœtum vellet, sectaretur, exceptis Manichæis, Photinianis, & Eunomianis.* ita ipse: satis namque visum Imperatori, vlcerosum morbum pedetentim curare, hocque primo initio fidem Catholicam postliminio restituere, ac viros Catholicos suis Ecclesiis reddere, illosque comprimere hæreticos primum omnium, qui execrabiliores haberentur. nam Eunomiani eius prauæ æstimationis erant, vt ipsos Ariani quoque testarentur, licet re vera impietate consortes: de iisdem enim ita Ambrosius ad Gratianum *i*: *Sed quem potissimum legam? Eudoxium, Eunomiumne, an Arium, vel Aetium eius magistros? plura enim nomina, sed vna perfidia, infirmitate non dissonans, communione discordans, non dissimulis fraude, sed cogitatione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo. Eunomij personam diffugiunt Ariani, sed eius perfidiam asserunt, impietatem exequuntur. Aiunt eum prodidisse diffusius, quæ Arius scripserat. Magna cæcitatis effusio, auctorem probant, executorem refutant. Itaque nunc in plures sese diuisere formas: alij Eudoxium, alij Eunomium, vel Aetium, alij Palladium, vel Demophilum, atque Auxentium, vel perfidia eius hæresis sequuntur, alij diuersos.* ita Sanctus Ambrosius de vna Ariana hæresi diuersis capitibus sibilante, quorum duo illa præcipua primo demetenda præsenti sanctione hoc anno Gratianus constituit: cuius etiam editæ legis meminit Socrates *k*.

XXXIV. At licet de Arianis nullam factam esse in edicto mentionem Socrates demonstrare videatur: tamen satis eos lege Gratiani perstrictos esse, videri poterat, cum iussu eiusdem Imperatoris iuberentur, Catholicis, quas occupauerant, Ecclesias cedere, de qua quidē lege hæc Theodoretus *l*: *Conscripsit, inquit, legem, quæ iubebat, vt pastores eiectos in exilium redire, suisque gregibus restitui, tum sanctas Ecclesias tradi iis, qui Damasi communionem amplexarentur. Hic Damasus Episcopus Romanus fuit in illius Ecclesiæ administratione successor Liberij, vir sane propter vitæ præstabilis ornamenta insignis; qui quoad eius fieri poterat, doctrinam Apostolicam assidue tutatus est. Vt autem lex, quam dixi modo, maiorem haberet auctoritatem, misit cum ea Ducem Saporem, virum id temporis propter nominis & famæ celebritatem facile præstantissimum: cui dedit in mandatis, vt tum Arianæ blasphemiæ præcones, tanquam*

a Socr. li. 5. c. 1.
b Soz. li. 7. c. 1.
c Ammia. li. 31.
d Ambr. epist. 59.
e Ammia. lib. 31.
f Hier. ep.
g ...
h Soz. li. 7. c. 1. Gratiani edictum pro Catholicis.
i Ambr. ... fide ad Gratian. ...
k Socr. ...
l Theod. li. 5. c. 2. Gratiani lex aduersus Arianos.
Gothi ... Thraciam ... vsque ad Alpes.

feras quasdam agrestes, ex sacrosanctis templis exigeret, tum optimos pastores sanctissimorum gregibus restitueret. hæc Theodoretus. Vides, lector, quam scite atque prudenter in tanta hæreticorum ac diuersarum hæresum colluuie norit pientissimus Imperator, vna data tessera, Catholicos distinguere ab hæreticis, nempe communicatione cum Romano Pontifice; nimirum ex more, illos dumtaxat Orthodoxos esse significans, quibus tali edito signo sinceræ & solidæ fidei comprobatis, tuto committendæ forent Ecclesiæ. Subdit Theodoretus *a*, ipsum Saporem Ducem à Gratiano cum edicto in Orientem missum, venisse Antiochiam, edictumq; promulgasse, cuius occasione illic Concilium celebratum fuit.

a Theod. li. 5. c. 3.

XXXV. CONCILIUM ANTIOCHENUM.

Qui igitur Valentis primum edicto ab exilio relaxati sunt Episcopi Orthodoxi, Gratiani vero sanctione suas Ecclesias recepere; vnanimi conspiratione, mutuoq; consensu hoc anno mense Septembris Antiochiæ conuenerunt, vt prostratæ Orientali Ecclesiæ paribus votis consulentes, superiasq; lauti, quid agendum esset, vna decernerent. Sed antequam de rebus in eo Concilio gestis narrationem aggrediamur; ne quid animi arbitrio absq; maiorum testificatione temere effundere videamur; quod ad tempus spectat, docet id in primis Gregorius Nyssenus in Epistola ad Olympium monachum de vita obituq; S. Macrinæ sororis: cum n. ibi dicat eiusmodi Synodū, cui ipse interfuit, Orthodoxorum Episcoporum collectam Antiochiæ nono mense ab obitu S. Basilij, quem superius demonstrauimus huius anni exordio, ipsis Kalendis Ianuarij, ex hac vita migrasse; plane eiusdem irrefragabili auctoritate dicendū est, eam hoc anno mense Septembr. fuisse habitam. Sed subdam verba Gregorij *b*: *Post hanc iacturam* (nempe obitus S. Basilij, Episcopi Cæsareæ Cappadociæ) *nonus mensis aut paulo amplius, cum Episcoporum Concilium indictum est Antiochiæ, cui nos item interfuimus.* hæc quod ad tempus pertinet.

b Greg. Nyss. Olymp. apud Sur. tom. 4.

XXXVI. CONCILIA SIMVL MELETIVS ATQVE PAVLINVS.

Quæ autem in eo Concilio gesta sint, ex abditis perquirenda sunt locis. Atq; in primis memoria repetendū, quod sæpe sæpius diuersis obortis occasionib. dixisse meminimus: Catholicos Antiochenos Nicænæ fidei protectores fuisse lōgo schismate, nempe à tempore Iuliani, abinuicē separatos, inhærentibus alijs Meletio, Paulino alijs cōmunicantibus: negotium aūt tale erat, vt totus ferme Oriens, & fortasse etiam Occidens in schisma induci facile potuisset, pro cuiusq; studio alterutri parti alijs fauentibus, alijs aduersantibus. Quod igitur desperata prorsus videretur, ac frustra tentata omnis medela erigendarum Orientis Ecclesiarum, nisi in vna eademq; pacis & vnitatis concordia conuenirent: ante omnia eiusmodi inueteratum schisma tollendū, Patres necessarium existimarūt. Huius itaq; rei causa Antiochiæ (vbi malū exortum erat, atq; in immēsum coaluerat) duxerunt illi celebrandū esse Concilium. Vbi, quod neutra pars alteri cederet, remediū illud excogitatum est, vt inter vtramq; partem ita transigeretur (quod superius diximus) nempe, vt cum alteruter ex duobus, Paulinus, vel Meletius, prior ex hac vita decederet; qui superstes esset in locū demortui nullo alio creato Episcopo successore, solus remaneret Ecclesiæ illius Antistes: ad quod præstandū iureiurando adegerunt sex primores Ecclesiæ illius presbyteros, qui propinquiores ad eum gradum cōsequendum esse videbātur. quod quidem, ambabus partibus consentientibus, fuit salubriter constitutum. testantur id Socrates *c* atque Sozomenus *d*, & alij hos secuti, quibus potius standum esse quisq; intelliget, quam Theodoreto, quem in suo narrationis contextu errores admiscuisse cognoscet, dum ipse res tunc Antiochiæ gestas sic narrat *e*:

c Socr. lib. 5. d Sozom. li. 7. e Theod. li. 5.

XXXVII. REFVTATVR QVID ...

Id temporis autem adueniente Antiochiam Sapore Duce, cum legem Gratiani ostendisset: Paulinus se a partibus Damasi stare constanter affirmat: idem quoque affirmat, morbo erroris sui occultato, Apollinaris. At diuinus ille Meletius se & quiete gessit, & ab eorum contentione continuit. Flauianus vero vir sapientissimus, qui adhuc fuit ex numero presbyterorum, ad Paulinum, Duce audiente, sic verba facit: Si Damasi communionem, ô amice amplecteris: nobis tua & illius doctrina consensum, cognationemq; manifeste commonstra: Nam ille vnam Trinitatis essentiam confitetur, treisq; personas palam prædicat: at tu contra personarum trinitatem penitus tollis. Quare ostende doctrinæ consensum, & Ecclesias capesse, vti lex iubet. Qui cum illi os hac refutatione obturasset ita Apollinarem alloquitur: Demiror ô amice, te non solum tam impudenter velle veritati repugnare, cum certo scias, Damasum, virum sane admirabilem, affirmare perfectam nostram naturam à Deo Verbo sumptam esse; verum etiam contrariam te opinionem docere: nam mentem nostram salute priuas tu quidem. Quod si nos hæc tibi obiectando falsa dicimus, iam ergo tute nouam doctrinam a te primum in lucem editam denega, Damasi doctrinam amplectere, & sacrosanctas Ecclesias capesse.

XXXVIII. QVID MELETIVS CŪ PAVLINO.

Cum autem sapientissimus Flauianus certis verisq; rationibus eorum compressisset audaciam: Meletius vir omnium mansuetissimus comiter admodum & benigne Paulinum compellat his verbis: Quoniam & mihi istarum ouium procurationem commisit Dominus, & tu aliarum curā suscepisti, ipsæq; oues inter se ipsas vera pietatis communione consentiunt: greges, ô amice, concordiæ vinculis coniungamus, atque contentionem de primatu dirimamus: & cum oues communiter pascamus, communem illis rite moderandis curam adhibeamus. Quod si sedes contentionem gignit? ego hanc contentionem à nobis repellere conabor. Nam ponamus, quæso, in ea librum Euangelij, & vtrinque nos sedeamus. Quod si ipse prius e vita abiero; tu solus amice, gregem moderaberis: sin autem tibi illud contigerit, ego rursum curam ouium pro virili geram. Verum tametsi ista placide & leniter à Meletio dicebantur: Paulinus tamen illis minime acquieuit. Itaq; Dux Sapores, eorum, quæ vtrinque dicta erant, Index constitutus, magno Meletio Ecclesias tradidit: Paulinus autem ouium, quas ab initio a reliquis segregauerat Antistes permansit. hucusq; Theodoretus. At non sunt hæc perfunctoriè transeunda, sed magna consideratione adhibita expendenda, quod de re haud leui controuersia agitetur.

XXXIX. DEFENDITVR PAVLINVS A CALVMNIA FLAVIANI.

Hic primum attende, Theodoretum vel ignorasse, vel dissimulasse Synodū Antiochenam hoc anno (vt perspicuè est demōstratum) à Catholicis Episcopis congregatam: sed iudicium causæ tanti momenti vni tribuere Sapori Duci: idq; præsertim contra præscriptum sanctionis, quam ibi promulgauit, Gratiani Imperatoris, cuius illa erat certa diserte expressa verbis assertio, vt illis tribuerentur Ecclesiæ, qui se constaret cum Damaso Romano Pontifice communicare. Porro Paulinum iunctum fuisse communicatione literarum formatarum ipsi Damaso, superius luce clarius est demonstratum. Sed & extitisse calumniam Flauiani, & Vitalis primum, Paulinum distinctionem personarum auferentem in Trinitate, consentientē fuisse Sabellio; ea, quæ suis locis superius de eo sūt enarrata, manifeste declarant, demonstrantq; ipsum semper integerrime in omnibus fidei Catholicæ assertorem fuisse probatum.

Scias, lector, eam de Sabellianismo calumniam iam olim tempore Iouiani Imperatoris, cum Athanasius & Epiphanius Antiochiæ essent, fuisse à Vitale Apollinaris hæresis patrono obiectā Paulino; ipsum vero edita inne oblataq; Athanasio fidei suæ professione, qua & inter alia Sabellium quoque damnaret, se, qualis semper fuerat, demonstrasse Catholicum, purissimæq; Patrum fidei assertorem: recitat enim, qui interfuit, hæc omnia Epiphanius *f* nosq; suo loco pluribus egimus: demonstrauimusque ex literis Damasi ad Paulinū, non solum illum ipsi fuisse cōmunione coniunctum, sed & tantæ apud eum æstimationis, vt qui recipiendi Antiochiæ essent, eiusdem Paulini arbitrio crederet.

f Epiph. hæres. ...

XL. THEODORETI ERROR ...

At cogimur tandem lapsum Theodoreti detegere. Nec quis tamen ob id aduersum me clamet, reuelari à me ignominiam Patris: nam vulgatum est omnibus, Theodoretum male cœpisse, misericordia autem Domini bene consummasse; eundemq; veracem in reliquis historicum cōprobari, in his vero, quibus priuato fauit affectu, indigere censura, prout prudens lector intelliget. Quod enim post mortem Meletij etiam idem conflatū schisma perseuerauerit in posteris, & Flauianus contra præstitum iurandum fuerit suffectus in locum Meletij, ipseque Theodoretus eiusdē Flauiani partes sectatus sit: hoc mo-

do inuersa alea, res gestas in Antiocheno Concilio aliter, quã se haberent, in gratiam ac exultationem Flauiani narrauit, & contra aduersarium eius Paulinum male congessit. Cuius infensi animi aduersus eundem Paulinum & illud certum accipe argumentũ. Quod enim sciret ex literis Synodicis Damasi ad Paulinum de fide Catholica scriptis manifestè probari mutuam inter eos cõmunionem, ac proinde aduersariæ partis causam infirmari: quid indignũ quouis Christiano homine, necdum Catholico Episcopo ausus est perpetrare? Dicere cogor inuitus, dicam tamen studio veritatis, cui tantum absque aliqua priuata affectione ex instituto deuincior.

XLI. THEODORETVS DEPRAVAT INSCRIPTIONEM EPISTOLÆ DAMASI. *Vide infra anno 381. num. 16.* a *Theod. lib. 5. c. 11.*

Scripta fuit Synodalis Epistola à Damaso ex Romano Concilio ad Paulinum Episcopum Antiochenũ, quæ cõtinet anathematismos aduersus omnes adhuc oblatrantes hæreses: eam cum intexuit Theodoretus loco nõ suo in historia, pro Paulino Antiocheno, posuit Paulinum Thessalonicẽsem, ne videlicet ex illis saltem litteris communicatio Damasi cum Paulino conuinci posset. Latina omnia exemplaria, quætis consulas antiquitus scripta atque etiam typis excusa, habent Paulinum Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum. Theodoretus autem ita disertis verbis eius Epistolæ titulum ponit *a*: *Confessio fidei Catholicæ, quam Damasus Papa misit ad Paulinum Thessalonicæ vrbis Macedoniæ, siue Macedonia.* ita ibi, & perperã quidem; nisi ad eum excusandum dixerimus, eiusmodi mentitum titulum ab aliquo alio esse appositum. At quàm prudenter omissa antiqua lectione, & auctoritate Latinorum exemplarium, in recentiore Conciliorũ editione facta Venetiis in Nicolina typographia, posita sit ea Epistola ex Theodoreto cum falsa illa inscriptione; ipse videat, quisquis auctor extitit, qui & superioris Epistolæ titulum ad eundem Paulinum inscriptum ex eo ambiguum quoque reddidit, ponens in margine pro Antiocheno Thessalonicensem. Quisnam quæso, dixerit textum vnum Græci auctoris præferendum sexcentis Latinis, in rebus præsertim primum Latinè conscriptis in Ecclesia ipsa Latina.

XLII. EPISCOPI THESSALONICENSES HVIVS TẼPORIS.

Sed manifestum in nomine conuincamus errorẽ, atque videamus, quisnam eo tempore, quo Theodoretus scriptam esse à Damaso eam vult Epistolam, cum ageretur Constantinopolitanũ Concilium sub Theodosio, Thessalonicensis Ecclesiæ præerat Episcopus, num Paulinus, ad quem vult eam datam Epistolam, an alius aliquis. At relegamus catalogum Episcoporum Thessalonicensium huius sæculi. Tempore Constantini præfuit illi Ecclesiæ Alexander, qui interfuit Nicæno Concilio, cuius extant literæ ad Athanasium: tempore vero Concilij Sardicensis eius Ecclesiæ Episcopus erat Aetius; post autem Conciliũ Ariminense Ireminus *, de quo Athanasius in Apologia ad Constantium. post vero Ambrosij *b* certa testificatione cõstat, his temporibus, quibus Oriens affligebatur à Gothis, præfuisse Ecclesiæ Thessalonicensi Acholiũ Episcopum sanctitate clarissimum, de quo haud pridem dictum est. Quin etiã inuenies idem nomen Acholij in Epistola Synodali Concilij Constantinopolitani apud ipsum Theodoretum *c*: etenim idem Acholius cum Paulino, Epiphanio, & aliis compluribus Orientis Episcopis Romã ad Synodum se contulit: vt plane intelligas, ipsius quoq; Theodoreti testificatione eo tempore non alium quempiam, quam dictum Acholium Ecclesiæ Thessalonicensi Episcopum præfuisse, dum recitat titulum Epistolæ Synodi Cõstantinopolitanæ scriptæ ad Episcopos Romæ in Concilio congregatos, vbi inter alios Acholij nomen habetur expressum.

* Irenius
b *Ambros. ep. 59.*
c *Theod. li. 5. c. 9.*

XLIII. At si hæc non sufficiunt, suffragetur etiam apertissima fides de Acholio Episcopo, Thessalonicæ hoc tempore præsidenti, vtpote qui anno sequenti (vt auctor est Sozomenus *d*) baptizauit Theodosium Imperatorem morbo laborantem. Constat etiam auctoritate Ambrosij *e*, Acholio subrogatum Anysium, eumque vixisse diutius: nam liquet eiusdem Ambrosij assertione *f*, ipsum fuisse superstitem post Concilium Capuanum, quod celebratum esse dicemus anno Domini trecentesimo octogesimo nono, Siricij Papæ anno Pontificatus vndecimo. Vides igitur, lector, ne fingi quidẽ posse, vt Paulinus, quem iactat Theodoretus, fuerit Episcopus Thessalonicensis tempore Concilij Constantinopolitani, nec ante vel postea, quosque sederunt Acholius atque eius successor Anysius: quamque præstet in his auscultare Socratem atque Sozomenũ, vtpote externos homines neutri harum partium addictos Nouatianos. Visa est ista iusta reprehensio Theodoreti, quousq; consuluimus textum Græcum, ex quo idem Theodoretus omni carere culpa probatur, interpres autem hallucinatus conuincitur. sic enim se habet:

d *Sozo. li. 7. c. 4. & Socr. li. 5. c. 6.*
e *Ambr. ep. 59. & 60.*
f *Ambr. ep. 79.*

Ὁμολογία τῆς καθολικῆς πίστεως, ἣν ὁ Πάπας Δάμασος ἀπέστειλε πρὸς Ἐπίσκοπον Παυλῖνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ὅτε ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ, *id est, Confessio Fidei Catholicæ, quam Damasus Papa misit ad Paulinum Episcopum in Macedoniam, cum esset Thessalonicæ.* At de his hactenus. Iam reliqua eiusdem Synodi Antiochenæ Acta prosequamur.

XLIV. Rursum vero recognitam in eodem Concilio fuisse rectam fidei regulam ac stabilitam, apparet ex Synodica Epistola Concilij Constantinopolitani ad Damasum, vbi hæc leguntur *g*: *Atque ista de fide à nobis libere ingenueq; prædicata summatim disseruimus, de quibus pleniorem cognitionem animis poteritis percipere, si libellum, Concilio Antiocheno conuocato, de fidei decisione editum, & eum etiam, qui superiore anno à Concilio generali compositus est, legere placuerit, in quibus tum fidem nostram vberius exposuimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scripto proditum denunciauimus.* hæc ibi, quibus etiam innititur recens obortam hæresim Apollinaris in hac eadem Synodo Antiocheno fuisse damnatam.

g *Apud Theod. l. 5. c. 9.*

XLV. DE REBUS ... PROVINCIAS.

Præterea (quod maximi ponderis negotium visum est) decretæ sunt legationes cõplures ad visitandas Orientis Ecclesias, easq; subleuandas, atque in fide Catholica stabiliendas. Electi ad hoc opus qui præclarioris nominis in ea Synodo interfuissent Episcopi, nempe Gregorius Nyssenus, Eusebius Samosatenus, Gregorius Nazianzenus, atq; Meletius Episcopus Antiochenus: agemus autem de singulis. Legationis in primis Gregorij Nysseni testis est ipse, cum sanctam Macrinam sororem ita sibi loquentem introducit *h*: *Te ad ferendum auxilium, te ad res constituendas Ecclesiæ mittunt, & Dei munus non aspicis?* Idemq; missum se alibi testatur ad inuisendam atq; componendam Ecclesiam prouinciæ Arabiæ, cum ita ait: *i Mihi propter hanc viuendi rationem, in qua vt viuam, ab eo, qui dispensat vitam nostram, constitutus sum: necesse fuit pro sancto Concilio habito, emendandæ Arabiæ Ecclesiæ gratia ad loca ista proficisci. At cum esset Arabia locis Hierosolymitanis conterminα, pollicitus eram me cum his, qui sanctis Hierosolymitanis præsunt Ecclesiis, disceptaturum, quod rerum illis esset status perturbatus, ac quodam, qui medius intercederet, egerent. Præterea vero ipso quoque piissimo Rege viæ facilitatem concedente curru publico, nulla nobis necessitas fuit ea perpeti, quæ etiam alias cogitabamus. Vehiculum enim nobis pro Ecclesia & monasterio erat, omnibus per totam vitam simul psallentibus, & ieiunantibus in Domino.* hæc ipse. Placuit tamen, vt antequã collatum sibi munus obiret, rediret in patriam, sororemque sanctam Macrinam virginem in monasterio agentem inuiseret, quam octo annorum spatio, quibus extorris ab Ecclesia atq; à patria fuerat, nunquam viderat. Accidit id quidem diuino plane consilio, vt sanctam sororem proximè morituram videret, de cuius obitu in via per visum admonitus fuit, vt ipse testatur ea Epistola, quam de rebus ab ea præclare gestis ad Olympium scripsit.

h *Greg. de Olympio monacho S. Macrinæ vita ... Sur. ...*
i *Greg. ...*

XLVI. Porro Gregorij eam inuisendi illud fuit institutum, vt de obitu Basilij aliquam ab ipsa, vtpote sanctissima atq; doctissima fœmina, consolationem acciperet: quo tempore idem Gregorius ex ijs, quæ tunc soror ipsa cum eo disseruit, librum illum aureum conscripsit de Anima & resurrectione, in quo eam ob ipsius insignẽ eruditionem nominat sæpe magistram. Quanta vero emineret illa vitæ sanctitate, ex eadem Epistola ad Olympium poterit quisque abunde cognoscere. Quam autem prædiuitem Gregorius ex bonis eius post obitum acceperit hæreditatem, haud erit otiosum referre, cum ex ijs sanctorum

GREGORIVS ... SOROREM ET MO... TERETVR.

erga

erga sancta pium studium referetur: ait enim hæc Gregorius (vt plurima de ea digna memoria prætermittam.) *Illa, de qua mentionem fecimus, Vestiana, quæ curam ornandi sanum corpus acceperat, illudq; munus obiret, propriis manibus ornans sacrum caput illud, cum eius ceruici manum submisisset: Ecce (inquit ad me respiciens) quale è collo sanctæ monile ornamentum pendet. Et hæc dicens, solutis à tergo vinculis protendit manu ferreum Crucis signum, & annulum quendam ex eadem materia: quæ quidem vtraq; cordi semper adhærebant. Et ego: Communis, inquam, sit hæc possessio: ac tu quidem habeas Crucis insigne, mihi autem hæreditas annuli satis erit: siquidem in huius etiam pala Crux erat impressa. At eum mulier intuens, rursum ad me: In deligendo, inquit, non aberrasti: etenim excauatus est annulus sub ipsa pala, ibiq; de ligno vitæ particulam conditam habet, quod superadiacens pala simili nota significat.* hæc ibi, atq; satis ad alia festinanti, cum alioqui iucundissimum foret integram illam Epistolam de clarissimæ virginis vita & obitu à sancto fratre conscriptam audire.

CRVX FERREA ANNVLVS CVM SIGNO CRVCIS.

XLVII. Gregorius vero religiose curato sanctæ sororis purissimo corpore, Ecclesiæ antiquo more, cum psalmorũ cantu, noctis priuilegio, & accẽsis cereis ad martyrum ædem religioso funere collocato, susceptum legationis munus obiuit, scripsitque dictam ad Olympium sanctissimum monachum Epistolam; quem Antiochiæ, dum ibi Gregorius huiuscemodi causa Synodi moraretur, cognouit illac transeuntem, Hierosolymam ad sancta loca visenda peregrinantem, prout idem Gregorius in eadem ad ipsum Epistola scripta præfatur. Cætera autem eius legationis monumẽta penitus excidere: sed quæ præstiterit, ex S. Eusebij collegæ functionibus possumus existimare, nimirum quod horum in diuersas prouincias Legatorum idem muneris esset, vt quos scirent Catholicos Sacerdotes, Ecclesijs ab Arianis obsessis Episcopos cõstituerẽt. hoc quidem exhibuisse in sua legatione officium magnum illum virum, de quo sæpe superius mentio facta est, Eusebium Samosatenum Episcopum, Theodoretus *a* docet his verbis:

a Theod. li. 5. 4.

XLVIII. *Porro Magnus Eusebius ab exilio reuersus, Acacium, qui in magna gloria apud omnes fuit, Berœæ Episcopum ordinauit, Theodotum autem Hierapolis, cuius seuera viuendi disciplina ad hodiernum diem ab omnibus celebrata est: Eusebium Chalcedonis*, & Cyri nostræ Isidorum Antistitem constituit, vtrumque admirabilem & diuino pietatis studio egregiè exornatum* (fuerant hi præstantissimi monachi, quorum idem Theodoretus *b* alibi meminit.) *Ferunt quoque eundem, Eulogium illum, qui pro doctrina Apostolica strenue decertauerat, qui [illegible] apud Antionem vna cum Protogene legatus erat [illegible] iam enim diuinus Barses è vita excesserat) creauit [illegible] vero eorundem certaminum socium Charris [illegible] imbutæ, tanquam medicum ad eius errores [illegible] postremum autem Episcopum ab eodem diuino viro [illegible] Marin, quem Dolichæ paruo oppido, & per id temp[illegible] contagione admodum infectæ præposuit. Quem [illegible] Marin virum sane præstantem, & omni virtutum genere exornatum [illegible] Eusebius ipse Magnus in sede Episcopali collocare vellet, Dolicham contendit.*

EVSEBII SAMOSATENI LEGATIO.

* Chalcidis

b Theod. in sanct. Patr. c. 3.

XLIX. *In quod oppidum mulier quædam peruersæ Arij doctrinæ peste admodum laborans, tegulam è superiori loco deiecit, qua caput eius diminutum fuit. quo quidem vulnere paulo post ex hac mortali in longe præstantiorem vitam migrauit. Qui cum iam esset moriturus, eos, qui aderant, iureiurando obstrinxit, ne vllum supplicium de ea, quæ facinus fecerat, omnino sumerent. Etenim is est imitatus tum Dominum suum qui pro ijs qui eum Cruci affixerant, sic orauit c: Pater ignosce illis quia nesciunt, quid faciant: tum conseruum Stephanum, qui post crebros lapidum ictus, quibus obrutus erat, clamauit d: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Tali mortis genere Eusebius ille Magnus post multa pro fide confecta certamina occubuit: qui licet barbarorum in Thracia effugisset crudelitatem, impiorum tamen hæreticorum manus haudquaquam effugit, sed per eos coronam martyrij consecutus est.* hactenus de Eusebio Theodoretus: qui licet ab Antiochena Synodo eum esse legatum ad illud opus, silentio prætereiit; tamen certum constansque est, eum ipsum vnius ciuitatis Episcopum in aliena metropoli tot tantaq; præsumpsisse, vt in Syria atq; Mesopotamia Episcopos ordinarit; cum nonnisi ex Synodi decreto potuerit tam ampla illi tunc fuisse impertita auctoritas. Verum præstantissimi Præsulis iugem memoriã cum Orientalis, tum etiam Occidentalis Ecclesia prosecuta est, diem natalis eius, quo coronatus martyrio triumphauit in cœlo, incertum publicis Ecclesiæ monumentis, anniuersaria memoria celebrans.

EVSEBII SAMOSATENI MARTYRIVM.

c Luc. 23.

d Act. 7.

L. Inter alios autem Episcopos, qui ab eadem Synodo ad diuersas prouincias legati sunt, sanctus Gregorius Nazianzenus missus est à Patribus Cõstantinopolim ad ruinas tantæ Ecclesiæ reparandas: quo enim difficilior prouincia, opusque durius ac pene desperatum videri poterat, eo doctior atq; sanctior, animiq; viribus præstantior ex sacro illo confessorũ conuentu delectus est. Quis n. satis valeat Ecclesiæ illius statum deploratissimum mente assequi, cui tot annis fæx hæreticorum Eudoxius, idemq; perditissimus hæresiarcha præfuit; & post eum Demophilus æquè impius atq; nefandus? adeo vt qui ibi reliqui erant pauci Catholici, sicut oues errantes absq; pastore, luporum semper paterent incursui. Eligitur ad illos expugnandos, hos autem subleuandos atq; firmandos, potens opere & sermone Theologus, qui aliquot annis à parentis obitu (vt dictum est) à pastorali cura liber, in abscondito faciei Domini, Seleuciæ apud sanctã protomartyrẽ Theclam magno negotio otiosus agebat. Puto hunc inde abduxisse secum Meletium, cum ab exilio ex Armenia rediit Antiochiam. Quid aũt adeo nobili legatione perfunctus egerit, dicturis per singula, ante omnia certa ratio temporis eius Constantinopolim profectionis exquirẽda nobis est, quod sciamus alios eiusdem Gregorij res gestas prosecutos longe ante præsentem annum eius aduentum Constantinopolim posuisse.

GREGOR. NAZ. CONSTANTINOPOLIM À SYNODO MITTITVR.

LI. Etenim Gregorius presbyter, quod encomiastica oratione vitam eiusdem Gregorij Nazianzeni tractauit, cum tradat ipsum duodecim annis egisse Constantinopoli, consteq; eiusdem tempus certũ, quo inde recessit: ex eius sententia dicendum esset, ipsum anno sexto Valentiniani atq; Valentis Imperatorum se Constantinopolim contulisse, Christi vero anno trecentesimo sexagesimo nono, quem liquet recessisse tempore œcumenicæ Synodi illic habitæ, Syagrio & Euchario Coss. anno Domini trecẽtesimo octogesimo primo. In eandem quoq; sententiã de annis duodecim cõmorationis Gregorij Constantinopoli visus est Nicephorus in Chronico abijsse, dum ait eũ sedisse annis duodecim Cõstantinopolitanum Episcopũ. Prætermittimus autem recẽsere alios hos secutos, eadem quoq; scribentes, à quorũ omniũ sententia vt penitus abhorreamus, ipsemet Gregor. Nazianzenus in primis admonet, dum in carmine de Vita sua de se testatur, non recessisse Nazianzo, nisi post obitum patris, quem tempore Nicæni Concilij redditum Christianum, sedisse tradit Episcopum annos quadraginta quinque, sicq; propagasse vitam ad annum Domini saltem trecentesimum septuagesimum secundum. At postquã Nazianzo recessit; etiam testetur ibidẽ, sed ad Ecclesiam S. Teclæ profectum esse Seleuciam, ibiq; esse diutius commoratum; nihil esse loci potest dictæ ipsorum sententiæ de annorum duodecim commoratione Constantinopoli. quam qui sequuntur, ipsi Gregorio deformiter aduersari noscuntur: nam præter hæc, idem ipse alibi certũ definit annorum numerum, quibus Constantinopoli detentus est: vt plane nullus de his remaneat amplius dubitandi locus.

TEMPVS ADVENTVS GREGOR. NAZ. CONSTANTINOPOLIM.

LII. Ipse inquam Gregorius Theologus, cum tantum triennio tradat se commoratum esse Cõstantinopoli, certe non ante præsentem annum illuc profectum esse declarat: sunt enim hæc verba ipsius *e*: *Vos laborum meorum testes estis. Quid improbum, quid vobis contrariũ, quid noxium vel verbis protuli, vel designaui toto hoc iam triennio? vnum licet excipiatis, quod malis pepercerim, à quibus ingressu primo lapidatus, hoc ipsum constanter toleraui,* &c. hæc ipse: quibus probe cõsentit Ruffinus, qui ea fermè, quæ præ oculis habebat, temporum suorum gesta scribebat, dum ait *f* de Gregorio: *Reddita vero pace, Constantinopolim ad Ecclesiam docendam*

TRIENNII MORÆ GREGORII CONSTANTINOPOLI.

e Greg. Naz. in Carm. de Episc. edit. Leunclav.

f Ruffin. li. 2. c. 9.

venire

venire cohortatus, non abnuit: vbi breui tempore tantum ad emendandum populum vetustis hæreticorum infectum venenis profecit, vt tunc primum Christiani fieri viderentur, &c. Quod igitur nonnisi reddita pace Ecclesiæ, illuc Gregorium accessisse, breuique tempore permansisse dicat: plane recitatæ ipsius Gregorij sententiæ de triennio assentitur. Sed illud male Ruffinus, dum ibi affirmat, Gregorium ante creatum fuisse Episcopum Nazianzenum: nam eodem in loco ipse Gregorius, vbi agit de aduentu suo Constantinopolim, sic ait: *Nequaquam deserto populo, cui aliqua necessitudine obligatus essem: nam illa sunt hostium meorum figmenta, falsiq; sermones*, &c.

LIII. Quod vero illuc non sponte profectus sit, sed coactus ab Episcoporum conuentu, Catholicis, qui erant reliqui, Constantinopoli, maximè id petentibus, alibi ipse etiam Gregorius testatur, cum ait a: *Huic orationi testimonio sum ego ipse, qui hæc dico. Cum supra res spectabiles positus essem, & mente cum solis intelligibilib. versarer abiecta gloria, possessionibus, spe, doctrina, delicias ex eo ipso capiens, quod delicias nullas sectarer, exiguo pane contentus iucundam vitam agerem ab omni petulantia liber: præter omnem spem, à bonis his abreptū me quispiam longe abduxit. Et quis ille fuerit, dicere non habeo, diuinus ne Spiritus, an peccata mea, vt electionis pœnas darem. Hoc quidem manifestum est, impulisse me huc pastorum conuentum, & populum recte sentientem, qui tamen nondum amplus & copiosus erat.* hæc ipse, qui & in carmine de vita sua:

a Greg. Naz. in Carm. de Episc. edit. Leunenklai.

Ad hos (quod esse crederemur in Deo
Sermone vita, & nobiles, quamuis ferè
Semper secuti rusticum vitæ genus)
Me misit almus Spiritus, vocantibus
De plebe multis atq; item pastoribus,
Plebem vt iuuarem, pro fide arma sumere.

Et paulo post:

Sic sum profectus, sponte non certe mea,
Verum coactus, vt fidem defenderem.

Sic itaq; cum ipsius iterata assertione liqueat, coactum à conuentu Episcoporum Constantinopolim profectum esse: licet vbi eiusmodi Synodus Episcoporum collecta sit, minimè dicat: tamen quod nullū aliud reperiatur hoc anno conuocatum Concilium Episcoporum, nisi Antiochenum; imo quod nec alibi ab aliis colligi potuerit, cum eo tempore perpauci, qui erant in Oriente, Episcopi Orthodoxi (vt dictum est) coierint Antiochiæ: sed & quod nec quæuis alia Synodus in Oriente celebrata tantæ auctoritatis esse potuerit, vt ad curandam Constantinopolitanam Ecclesiam valuerit renitentem Gregorium cogere: necessitate adstringimur profiteri id factum in Antiocheno Concilio, in quo & aliæ huic similes (vt diximus) legationes decretæ fuerunt.

A SYNODO ANTIOCHENA GREG. NAZ. MISSVS CONSTANTINOPOLIM.

LIV. De vi autem, quam tunc passus est, hæc idem ipse Cōstantinopoli cum esset, pro concione ad Arianos b: *Ego paruulus illi obscura & ignobili patria natus* (obiectabant enim hæc in eum Ariani) *ad vos accessi, idq; non vltro, nec me ipsum offerens, vt moris est hodie plerisq;, qui ad Ecclesiæ gubernacula temere prosiliunt: sed accitus, ac vi compulsus, ac timori Spiritusq; obsecutus. Quod si falsa loquor: hoc mihi pro sceleris pœna imprecor, vt diutius hic belli molestias incassum sustineam, nec quemquam errore liberem, sed voti sui compotes fiant, qui animæ meæ sterilitatem imprecantur.* hæc ipse. At antequam Gregorij proficiscentis Cōstantinopolim vestigia assectemur, pauca, quæ reliqua huius Antiochenæ Synodi sunt, his addamus.

b Greg. Naz. orat. ad Arian.

LV. Theodoretus addictus Meletio, & à Paulino perquam auersus, nulla penitus de collega in munere pastorali & societate laborum habita mentione, nec aliorum, qui Synodo interfuerūt, sed omnia in ea gesta Meletio tribuēs, ita narrat c: *Diuinus vero Meletius Diodorum illum, cuius ante mentionem feci, qui nauem Ecclesiæ in grauissima tempestate incolumem seruauerat, Tarsi pastorem designauit, Ciliciamq; gentem ei concredidit: Episcopum vero Apameæ Ioannem creauit, qui illustri genere ortus quidem fuit, sed suis ipsius recte factis multo maiorem splendorem, quam ex maiorum rebus præclare gestis est consecutus: nam non doctrina solum, sed præstabilis vitæ ornamentis insigniter decoratus erat. His turbulentis procellis temporibus, conuentum eorum, qui fide secum sentiebant, gubernauit, socium q; habuit & adiutorem Stephanum virum et in primis laudatum. Verum istum diuinus Meletius ad alia transtulit certamina: nam vbi intellexit Germaniam labe Eudoxij infectam, cum velut medicum (nam & humaniore litteratura & sacris litteris ab ineunte ætate instructus fuerat) ad morbum curandum misit. Neq; certe spes eum frustrata est. Siquidem Spiritualis doctrinæ subsidio lupos in oues mutauit.* hactenus Theodoretus, atq; finis esto Synodi Antiochenæ: si quæ autem alia ibi decreta sunt, nos latent. Addimus tamen his appendicē de Meletio: qui cum visitaret diœcesim, Ecclesias erigens, & Syriæ quoq; monachos inuiseret sibi subditos, inuenit inter alios Simeonem Stylitam habitationē sibi super columnam statuisse, inauditumq; hactenus vitæ institutū arripuisse: quem cum vinctum quoq; arcte ferro spectasset, iussit acciri fabrū, qui solueret ferri vincula, illud addens: *Amanti Deum homini satis pro vinculo esse mentem.* In cæteris eum ab instituto minime dimouere voluit. Fuerant hæc eiusdem Simeonis primordia, & quidem Deo iuuante felicia, vtpote qui in eodem, immo arctiori viuendi genere propagauit ætatem vsq; ad tempora Theodosij iunioris. hæc modo satis indicasse de eo ex Theodoreto d: cætera autem alias, vt occasio feret, inferius.

c Theod. li. 5. c. 4.

MELETIVS NOV. ORDINAT EPISCOPOS.

d Theod. ... SS. Patrum c. 26.

LVI. At prosequamur iam Gregorium properantem Constantinopolim. Cum enim illuc peruenisset, hospitio excipitur à pijs viris sanguine sibi coniunctis: testatur enim id ipse, cum ait e: *Quod si grauauimus, parcendo potius & repudiando, quam accipiendo graues fuimus. Huius rei si causam quæritis: domus quadam pia Deiq; amore flagrans, non secus atque f Elisæum Sunamitidis domus, nos refocillauit, hominum corporis spiritusq; cognatione mecum coniunctorum, ac singulari liberalitate præditorum: apud quos hic quoq; populus compactus est, cum furtim adhuc Orthodoxam fidem persecutionibus vexatam atque afflictam hauriret nequaquam libere ac sine periculo. Rependat illis Dominus in die retributionis.* hæc Gregorius. Erat hic Nicobolus Nicoboli iunioris parens, de quo inferius. Quod igitur maxima ex parte ciuitas illa Arianis hominibus conferta esset sub Ariano Episcopo præpotente, quamuis Valens extinctus esset, Gratianique edictum fuisset promulgatum: haud tamen his poterat contineri procacia atq; ferocia Arianorū publicè in Catholicos debacchantium: cuius rei causa ipse sui aduentus initio domi clandestine docebat.

e Greg. ... orat. ... xim.

f 4. Reg. 4.

GREGORIVS NAZ. ... SPIRITV ... CONSTANTINOPOLI.

LVII. At diuino plane miraculo factum, vt domus illa in Ecclesiam conuerteretur; atq; cresceret in basilicam; quod & ipse ante prædixit, nempe vt Iebus in Hierosolymam, & Bethlehem mutaretur in Silo: quæ ab ipso vocata est Anastasia, ea de causa, vt idem testatur, quod compressa & extincta fides Catholica in ea ciuitate g, ibi excitata reuixerit. Cæterum haud assentiri possumus Gregorio presbytero, qui locum illum antea Anastasiam appellatum putat, fuisseq; Ecclesiam ab Arianis velut ignobilem derelictam: nam illam ipsam priuatā domum extitisse, & ab effectu eo nomine decoratam, idem ipse Gregorius sæpe affirmat, de qua ita ait h: *Illa primum Dei verbum, quod prius in radicibus manebat, ad supremum montis cacumen euexit, ob idq; Anastasia nomen adepta est, Anastasia, inquam, illa laboriosum manus meæ opus insigne.* Porro ob loci angustiam (vt dictum est) eandem sæpe Bethlehem nominauit. Sed & illam dicatam fuisse in memoriam sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, Sozomenus testatur; qui & ait i, sententiam quorundam fuisse, ex eo dictam Anastasium, quod mulier grauida è sublimi porticu, cum verbum Dei audiret, deorsum lapsa, atq; extincta, communibus omnium precibus reuocata ad vitam fuerit. Sed præstat audire Gregorium ipsum tantæ fabricæ architectum, qui à fidei resurrectione locum nomen adeptum, sæpe confirmat. Potuit verū esse, quod de muliere collapsa Sozomenus tradit: siquidem ob loci angustiam & sexus honestatē structa illic fuerant tabulata, ex quibus Dei verbum fœminæ audirent, vt apparet ex eiusdem Gregorij carmine de insomnio Anastasiæ.

g Greg. ... orat. ad ... tum quo ...

h Greg. Naz. in somnio Anastas.

i Sozo. ... c. 15.

LVIII. Accidit postea, vt quæ latioribus fidei terminis longe lateque crescens totum ambitum ciuitatis complexa fuit,

fuit, eq. è creuerit amplioribus murorum spatiis: nam post hæc Martianus a nobilis ciuis, idemq; prædiues, ingẽtem ibi suo patrimonio extruxit Ecclesiam, in qua ipse presbyter semper vixit. Auctor est Theodorus Lector in Collectaneis, ob nomen Anastasiæ, illuc postea fuisse delatas Anastasiæ sanctissimæ martyris reliquias, eiusdemque martyrij die natali ipsam basilicam in eius memoriam consecratam. His addimus (ne quid prætereat) fuisse Cõstantinopoli aliam eiusdem nominis Ecclesiam, Anastasiam dictam, sed (vt habet Sozomenus b) fuisse Nouatianorum, ab Arianis dirutam, ab ipsis vero denuo excitatam, vnde & consecuta fuerit id ipsum nomen, Anastasia: sed hæc ab Anastasia Gregorij longè diuersa, in qua ipse tanquam certaminis campo omnes profligans hæreticos, victricia erexit trophea victoriæ: illic enim pro concione insignes quinque illas inter alias de Theologia habuit orationes, ex quibus nomen est Theologi consecutus, quib. exsultantes & insultantes repressit hostes: qui diutius summa rerum potiti, nemine aduersante, fastu tumido incedentes, magna cum potentia ex perfidia & impietate sibi gloriam cõparauerant; sed cum fortis ille armatus c fores obseruaret, quo tuta esset absque exturbatore possessio; fortior illo veniens, nempe in Gregorio, Christus, ablata aucta fœnore recuperauit. Quam auté opportunus atq; pernecessarius fuerit Gregorij tunc aduentus, & qualis esset vrbis ipsius status, ex ijs intelliges, quæ ipse aliquando pro concione ad ingratum populum dixit d: nimirum non secus, ac si naui tempestate iactatæ & periclitanti manum porrexisset, aut vrbi obsidione cinctæ, vel ædibus flammarum ardore conflagrantibus, instrumentis extinguendæ flammæ accommodatis opem tulisset. his & aliis symbolis vsus est ipse, apologiam habens aduersus eos, qui ipsum ambitionis nomine redarguerent.

a Martian. vit. apud Metaph. die 10 Ian.
b Sozo. li. 4. c. 19.
c Luc. 11.
d Greg. Naz. de non aff. sed. cathed. Constantinop.

LIX.

Cum autem detectus esset Gregorius suscepisse patrocinium Catholicæ fidei, mox sensit Arianos infestos; qui eo audaciæ atque furoris adacti sunt, vt eum hæreticum inclamarent, atque etiam lapidibus sanctissimum virum impeterent: testatur id ipse pluries, & in Vita sua his versibus e:

e Greg. Naz. in Vit. sua.
GREGOR. PRIMO INGRESSV QVÆ PASSVS.

At qui mearum tunc fuit rerum status?
Ingressus vrbem plurimis iactor malis.
Exarsit in me tota primum ciuitas,
Multos perinde ac si deos inducerem.
Mirum nec est hoc: instituti sic erant,
Ignota prorsus vt quibus fides pia
Esset, modoq; trina quonam est Vnitas,
Atque vna rursum Trinitas, siquidem piè
Intelligantur hæc duo.

PLEBS LAPIDIBVS GREGORIŨ PATIT.

Sic namq; res habebat hoc tempore: quod reciperetur ab omnibus nomen hypostasis, hactenus pro substantia vsurpatum; plane accidebat, vt qui tres hypostases dicerent, ac proinde tres substantias alias subsistentias prædicarent, trium deorum assertores inclamarentur; sicut è contra qui eam vocem non reciperent, ab istis nominarẽtur Sabelliani, vt nuper vidimus de Paulino, dicturiq; sumus de S. Hieronymo. Sed de furente in ipsum plebe hæc ibidem subdit:

——— Plebsq; insuper
Lapsis fauere sueuit, vt tum Præsuli
Suo, vicem eius grauiter infaustam ferens:
Plebs tanta & animis plena non in omnibus
Superare rebus, quæ probrum ingens duceret.
Imbres tacebo saxeos, epulas meas:
Vanos fuisse quos queror tantummodo,
Hac assecutos, assequi quæ nil iuuat.
Necem nec infert. ista plebe Ariana Gregorius passus est.

Qui autem modestius cum eo visi sunt agere; eundem raptum ad tribunal, quasi maleficum ac seductorem, falsæque doctrinæ auctorem, traxerunt. Nam ipse hæc mox addit:

GREGORIVS RAPITVR AD TRIBVNAL.

———— Post velut sicarius
Vultu superbo præditos ad Præsides,
Queisq; vna studio lex erat plebi obsequi,
Trahor ipse sceleris qui nihil patraueram,
Nec cogitaram: discipulum Christi vt decet.
At tum patronus astitit Christus mihi, &c.

Etenim magna fiducia Gregorius in se Dei sæpe expertus auxilium (licet vndique impendere sibi mala conspiceret, & ex multitudine Arianorum, florentiq; rerum statu cõsterni animo potuisset) diuinitus cõfortatus spe certa melioris temporis, his se consolabatur alloquiis f: *Hic,* inquit, *mecum cogitans aiebam: Domos Arianam habent, nos inquilini: hi templa, nos Deum: idq; præterea, quod Dei viui templa sumus, victima viua, holocausta spiritualia, sacrificia perfecta, Dei denique, Trinitatis adorata beneficio: hi vulgus habent, nos Angelos: hi temeritatem & audaciam, nos fidem: hi minas, nos preces & orationes: hi feriendi insolentiam, nos patientiam: hi aurum & argentum, nos purgatam fidei doctrinam: Fecisti tibi (vt cum Scriptura g loquar) duplices & triplices contignationes, domum fenestris distinctam: At hac fide mea nondum sublimiora sunt, cæliue, ad quos excelsus feror. At mihi grex exiguus, sed ad præcipitia non fertur: At angusta mihi caula, sed lupis inaccessa, & latrones non admittens, atq; eiusmodi, vt nec à furibus, nec ab extraneis transcendi queat. Nec dubito, quin eam quoq; aliquando latiorem perspecturus sim: multi enim ex ijs, qui in luporum numero sunt, à me inter oues recensebuntur, ac fortasse etiam inter pastores. Hæc mihi feliciter annunciat bonus ille pastor, propter quem ego animam meam pro ouibus pono.* hæc Gregorius, quem Deus aliqua visione (vt olim h Petro ostenso linteo) eorum, quæ futura essent, bonorum, fuit in tanta rerum angustia consolatus. At ista modò satis de Gregorij primis illis diebus cõmoratione Constantinopoli: reliqua autem ab eo gesta reijcimus in sequentem annum.

CONSOLATIO GREGORII.
f Greg. Naz. ad Aria. & de se ipso.
g Agg. 1.
h Act. 10.

LX.

HIERONYMVS CALVMNIAM PASSVS IN EREMO.

Sed vt ad res Syriæ redeamus: Eandem prorsus calumniam, quam Paulinus Episcopus Antiochenus (vt vidimus ex Epiphanio atque Theodoreto) passus est à Vitale primum, ac deinde à Flauiano, cum ab eis Sabellianus appellaretur, pati cogitur S. Hieronymus in Syriæ solitudine apud Chalcidem in eremo degens; quod communicaret cum eodem Paulino, à Meletij puto studiosis exagitatus; nominatus & ipse ab ijsdem Sabellianus, adeoq; vexatus, vt coactus fuerit inde recedere. Tradit hæc omnia ipse scribens ad Marcum presbyterum Chalcidensem (vt habet vetus exemplar) non Celedensem: degebat n. ipse (vt dictum est) in Syriæ solitudine Chalcidensi, cum quæ pateretur ab illis, narrat his verbis i:

Decreueram quidem vtendum mihi psalmista voce dicentis k: Cum consisteret aduersus me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et iterum l: Ego vero tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum, & factus sum vt homo non audiens. Sed quia charitas omnia superat, & propositum vincit affectus, non tam iniuriam facientibus reddo vicem, quam tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim non qui patitur (vt quidam ait) sed qui facit contumeliam, miser est. Et primo quidem, antequam de fide mea, quam optime nosti, tecum loquar; aduersus barbariem huius loci versu cogor clamare vulgato m:

i Hieron. ep. 77.
k Psal. 38.
l Psal. 37.
m Virg. li. 1 Æneid.

Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? Hospitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaq; vetant consistere terra, &c.

Quæ idcirco de Gentili Poeta sumpsimus, vt qui Christi pacem non seruat, pacem saltem discat ab Ethnico. Hæreticus vocor, homousion prædicans Trinitatem. Sabellianæ impietatis arguor; tres subsistentes, veras, integras, perfectasq; personas indefessa voce pronuncians, Si ab Arianis merito: Si ab Orthodoxis: qui huiusmodi arguunt fidem Orthodoxi esse desierunt: Aut si eis placet: hæreticum me cum Occidente, hæreticum me cum Ægypto, hoc est, cum Damaso, Petroq; condemnent. Quid vnum hominem, exceptis sociis, criminantur? Si riuus tenuiter fluit, non est aluei culpa, sed fontis. hæc idcirco S. Hieronymus, quod cum Damaso, Petro Alexandrino, totaque Ecclesia Occidentali, dicere mallet tres in Trinitate personas, quam hypostases; cum (vt diximus) per hypostases intelligerent Latini substantias: quod etiam ex eiusdem Hieronymi ad Damasum Epistola n cognosci potest. At obserua, lector, quã etiã aduersarij reuerentia prosecuti sint Romanos

n Hieron. ep. 57.

REVERENTIA ERGA ROMAN. PONT.

nos Pontifices: vt licet Flauianus & alij cum Paulinum, tum Hieronymum Sabellianæ hæresis insimularent; aduersus tamen Damasum, ex cuius hi ore pendebant, nequaquam ausi sint loqui. Sed subdit idem S. Hieronymus:

LXI. *Pudet dicere. De cauernis cellularum damnamus Orbem: in sacco & cinere volutati, de Episcopis sententiam ferimus. Quid facit sub tunica pœnitentis regius animus? Catenæ, sordes, & comæ non sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me, quæso, nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretur inuidiam? Hæreticus sum: quid ad te? quiesce, iam dictum est.* Ista quidem Hieronymus, quod non esset monachorum, sed Episcoporum hęc perscrutari atq; punire. sed paulo post: *Hæc venerabilis & sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Iesus. Tacui: nunquid semper tacebo, dicit Dominus* a. *Non mihi conceditur vnus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem: quasi sine fide renatus sim. Confiteor vt volunt, non placet: subscribo, non credunt. Vnum tantum placet, vt hinc recedam. Iam iam cedo, abruperunt partem à me animæ meæ, carissimos fratres. Ecce discedere cupiunt, immo discedunt, melius esse dicentes, inter feras habitare, quam cum talibus Christianis. Et ego ipse, nisi me & corporis imbecillitas, & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerem. Verumtamen dum vernum tempus adueniat, obsecro, vt paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium: aut si hoc tardum videtur, abscedo: Domini* b *est terra & plenitudo eius. Ascendant soli cælum: propter illos tantum Christus mortuus sit: habeant, possideant, glorientur, mihi* c *autem absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi*, &c.

EPISCOPORVM, NON MONACHORVM ESSE DE FIDE COGNOSCERE.
a *Isai. 42.*
b *Psal. 23.*
c *Gal. 6.*

LXII. Hæc quidem passus est S. Hieronymus, non (vt multi putant) ab hæreticis, sed ab iis, qui communicantes Meletio, insectabantur Catholicos Paulini cōmunionis, qualis erat ipse Hieronymus, vt superius plurib. demonstratum est. At plane consilium Dei fuit, vt his turbis S. Hieronymus exagitatus, eremum licet inuitus relinquere cogeretur, cum tamen nunquam monachus esse desierit: factumque est, vt sub modij angustia lucerna latens, super candelabrum in Ecclesiæ amplitudine collocata, longe lateq; splendoris sui radijs effulgeret.

Quo autem profectus sit ipse egressus ex Syriæ eremo certe quidem Hierosolymam ante abijsse, quam Romam veniret ad Damasum, ex ipsius assertione probatur, dum in præfatione ad Paulinum in Didymi commentarium de Spiritu sancto, recedens tunc Roma post obitum Damasi, se postliminio Hierosolymam reuersum affirmat: & in Epistola ad Asellam *d*, quā Roma egressus, nauem conscensurus conscripsit, ait: *Ora autem, vt de Babylone Hierosolymam regrediar*. quibus intelligas, iam ante ipsum Hierosolymis versatum fuisse, quam Romam veniret ad Damasum. Quantum vero temporis Hierosolymis manserit, haud satis liquet: cōstat tamē eum posthac esse profectum Constantinopolim, vbi audiuit illic docentem Gregorium Nazianzenum: quando autem id contigerit, suo loco dicemus.

d *Hier. ep. 99.*

LXIII. Cum vero S. Hieronymus Hierosolymis moraretur, totus erat in rebus Hebraicis perscrutandis, prout intelligi pōt ex eius ad Damasum eo tempore datis literis *e*. Quando etiam Damasus Papa eundem Epistolis frequētabat, crebris eum diuinæ scripturæ quæstionib. pulsans prout eiusdem Damasi literæ ad eum datæ significāt. Intercurrebat tanta viarum spatia Etherius tabellarius, idemq; diaconus, cuius cum in Damasi, tum etiam in Hieronymi literis habetur mentio *f*. Admiratione quidē dignum erat, tantum Antistitem, atq; doctorem, qui munere pastorali ex sublimiori cathedra in medio Ecclesiæ sita omnes doceret; tamen nō dedignatum aliqua, vt plenius disceret, à priuato homine percontari. vt ex his saltem videas, quam procul ab omni fastu, cuius aliquando insimulatus fuerat, Damasus abhorreret: quod & facilius ex eiusdē Damasi verbis intelliges, cum ad Hieronymum scribens postquam Syriæ reliquerat solitudinem, hisce verbis eum compellat *g*:

e *Hieron. ep. 125.*
f *Apud Hieron. ep. 124. & 125.*
g *Apud Hieron. ep. 124.*

LXIV. *Dormientem te longo iam tempore, legentem potius, quam scribentem, quæstiunculis ad te missis excitare disposui: non quo & legere non debeas (hoc enim veluti quotidiano cibo alitur & pinguescit oratio, sed quo lectionis tuæ fructus iste sit, si scribas. Itaq; quoniam Liberio tabellario ad me remisso, nullas iam te Epistolas habere dixisti, exceptis his, quas aliquando in eremo dictaueras, quasque tota auiditate legi atque descripsi: & vltro pollicitus es te furtiuis noctium operis aliqua, si velles, posse dictare: libenter accipio ab offerente, quod rogare volueram, si negasses. Neq; vllam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem fore, quam si de Scripturis sermocinaremur inter nos, id est, vt ego interrogem, tu respondeas: qua vita nihil puto in hac luce iucundius; quo animæ pabulo omnia mella superantur.* hæc & alia quam familiarissimè Damasus cum Hieronymo. Quibus itidem litteris, nō nuper eum ex eremo egressum, sed iampridem inde recessisse demōstrat: sed quotonam potissimum anno Domini id acciderit, ignoramus: quatuor tamen anni mansionis eius in eremo ab incerto auctore *h* numerantur: qua ratione dicendum esset, ipsum egressum ab eremo ante annum superiorem, nimirum Domini trecentesimo septuagesimo sexto. at quoniam haud solidæ fidei auctor ille est, qui complura de S. Hieronymo mendacia consarcinauit, noluimus hæc dubia certo superius consignare anno; sed hic potius occasione calumniæ Flauiani in Paulinum eiusdem meminisse. At de lucubrationibus ipsius Hieronymi ad Damasum agemus inferius.

DAMASVS AB OMNI FASTV A-
LIENVS ... HIERONYMVM.
h *Extat apud Hieron. tom. 9.*

Placuit Paulino Episcopo Antiocheno eundem S. Hieronymum ordinare presbyterum: cui tamen sic ipse assensit, vt nō pateretur alicui adscribi Ecclesiæ, quippe qui sic consentiret in clerum adsciri, vt tamen nollet deserere esse monachus, sed pro animi arbitrio liber, quo vellet, pergeret. testatur id ipse Hieronymus, cum à Ioanne Episcopo Hierosolymitano ipsius Ecclesiæ subijci tentaretur, ad Pammachium *i* scribens, ipsum Ioannem ita compellans: *Porro quod dicis, te petisse, vt subijcerentur Ecclesiæ Dei, & non scinderent eam, neque proprium sibi facerent principatum: de quibus dicas, non satis intelligo. Si de me & presbytero Vincentio: satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiam, & ille Constantinopolim vrbes celeberrimas deseruimus, non vt te in populis prædicantem laudaremus, sed vt in agris & in solitudine adolescentiæ peccata deflentes Christi in nos misericordiam deflecteremus. Sin autem de Pauliniano tibi sermo est: vides eum Episcopo suo esse subiectum, versari Cypri, ad visitationem nostram interdum venire, non vt tuum, sed vt alienum, eius videlicet, à quo ordinatus est. Quod si hic etiam esse voluerit, & in exilio nostro quietus in solitudine viuere: quid tibi debet, nisi honorem, quem omnibus debemus Episcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à misello homine sanctæ memoriæ Episcopus Paulinus audiuit: Num rogaui te, vt ordinares? Si sic presbyterium tribuis, vt monachum nobis non auferas: tu videris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi propter quod sæculum reliqui: ego habeo quod semper habui: nullum dispendium in ordinatione passus es.* hæc ipse. LXV.

HIERONYMVS PRESBYTER ORDINATVR A PAVLINO.
i *Hieron. ep. 61.*

Ex his vides, nequaquam sustinuisse Hieronymum alicui, cum ordinatus est, adscribi titulo, nec postea in aliquam referri Ecclesiam tolerasse: imo de ambobus, nempe de Hieronymo & Vincentio, Epiphanius *k* ad Iohannem scribens testatur, nec precibus abduci vnquam potuisse, vt vel saltem in monasterio sacerdotis munere fungerentur. At si quod pleriq; dicunt, idem Hieronymus à Damaso Papa factus est Cardinalis tituli S. Anastasiæ; cur cum redigi vellet à Ioanne sub Ecclesia Hierosolymitana, nō æque excepit, sicut de ordinatione à Paulino facta, ita de Cardinalatu, quo dicunt à Damaso Romæ donatum? Vel cur ex illa facta cōtestatione Paulino, se omnino liberum esse declarat, si postea à Damaso in titulum Cardinalis cooptatus est? Sed cum omnino se liberū fateatur, nec vnquam tituli vinculo voluisse astringi testetur: vide, quo modo subsistat, vt fuerit ipse creatus à Damaso presbyter Cardinalis. Da igitur presbyterum Cardinalem sine titulo, & acquiescent qui de his dubitāt dicentibus Hieronymum ordinatum à Damaso presbyterum Cardinalem: sunt enim correlatiua, & ad aliquid significantia antiquo more presbyter Cardinalis & titulus, vt alterum sine altero esse nō valeat. Nec est, quod fingere quis possit, Hieronymum, postquam recusauit adscribi LXVI.

k *Apud Hieron. ep. 60.*

Eccle-

Ecclesiæ Hierosolymitanæ, venientem rursus Romam, passum à Damaso in titulum Cardinalis adscribi: nam illa epistola (vt ibi testatur) decimo tertio anno scripta est, postquam Hieronymus Hierosolymis commoratus est, totitemque & amplius post obitum Damasi. sed de his rursum inferius.

IESV CHRISTI
Annus 379.

DAMASI PAP. Annus 13. GRATIANI 13. VALENTIN. 4. IMPPP. THEODOSII I.

I. CONSVLATVS AVSONII GALLI.

TRecentesimus vndeoctogesimus annus Domini Ausonium Gallum & Olybrium habuit Consules ordinarios. Eiusmodi honore primatio Gratianus Augustus Ausonium magistrum suum ornare voluit; illud probe sciens, magistris æque ac parentibus haud dignam meritis vicem referri posse. Rependit illi pro munere & ipse Ausonius egregiam gratiarum actionem, quam coram ipso Imperatore & amplissimo Senatu dixit: qua & hęc inter alia *a*: *Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora protexitur, Comitia Consulatus mei armatus exerces. Tribunitia ista quod in vrbe Sirmio geruntur, an vt quod in procinctu, Centuriata dicentur? an (vt quondam) Pontificalia vocabuntur? sine arbitrio multitudinis sacerdotum tractata collegio? sic potius sic vocentur: quia tu Pontifex Maximus Deo participatus habuisti. Non est ingenij mei, pijssime Imperator, talia comminisci: verba sunt litterarum tuarũ; quibus apud me auctoritatem summi nominis & tua voluntatis amplificas. sic enim loqueris: Cum de Consulibus in annum creandis solus mecum volutarem, vt me nosti, atque vt facere debui, vt velle te sciui: consilium meum ad Deum tuli. Eius auctoritati obsecutus, te Consulem designaui, &c.* hæc ibi: & inferius de Gratiani pietate: *Nullum tu vnquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, & reus voti, & illico absolutus, egesti lautis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, & (quod in paucis est) cogitatione sincera.* hæc ipse. Ista voluimus retulisse ad insinuandam Christiani Principis pietatem: cui etsi hucusque cum Imperio titulus ille nomine tenus potius, quam re inhæreret, Pontificis Maximi, sicut aliis superioribus Christianis Imperatoribus: ipse tamen (vt dicemus) pietatis purus cultor abiecit.

a Auson. grat. act. pro Consul.

PIETAS GRATIANI.

II. Porro autem idem Ausonius *b* in precatione illa, qua sui Consulatus auspicia occinuit, hęc haud vane anni huius auguratus est bona, dum post alia ita habet:

b Auson. in precat. prid. Kal. Ian. idyl. 8.

Iane veni, nouus anne veni, renouate veni Sol,
Hostibus edomitis, qua Francia mixta Sueuis
Certat ad obsequium, Latiis vt militet armis:
Qua vago Sauromates sibi iunxerat agmina Chunis,
Quaq; Getis sociis Histrum adsultabat Alanis.
Hoc mihi prapetibus Victoria nunciat alis.
Iam venit Augustus, nostros vt comat honores
Officio exornans, quos participare cupiscet.

Et paulo post:

Ecce vbi se cumulat mea purpura (mitibus audi
Auribus hoc Nemesis) post me dignatur oriri
Augustus Consul, plusquam conferre videtur
Me sibi, qui iussit nostros pracedere fasces. de Theodosio nimirum eodem mense Imperatore creato intelligens.

III. Nam paulo post, nempe eiusdem mensis Ianuarii *c* die decima sexta, idem Gratianus Augustus proxime spectans imminentes in cladem totius Romani Imperii Gothorum victrices turmas: cum ipse reuocaretur in Gallias ob Alemannos iterum rebellantes Imperatoris absentia, & ob cladem Orientalem ferocioribus animis insolescentes: Sirmii agens, adorato que numine, eius instinctu, publicis Comitiis militaribus creat Orientalis Imperii in locum Valentis defuncti Theodosium Imperatorem annum agentem ætatis tertium supra trigesimum, qui tempore Valentiniani senioris post præclaras aduersus barbaros res gestas, inuidiam passus, atque ad necem quæsitus, seruatus tamen fuit magno Dei consilio ad erigendum collapsum in Oriente Romanum Imperium ob incursiones barbarorum, & ad vindicandum Occidentale è cruentis sanguine regiò manibus tyrannorum. Affulsisse diuinitus numen in eius natalibus, vt bonorum futurorum prænuncium nomen consequeretur, Theodosiusque diceretur, auctor est Aurelius Victor, qui ait *d*: *Huic ferunt nomen somnio parentes monitos sacrauisse, vt Latine intelligimus, A Deo datum. De hoc etiam quibusdam oraculis in Asia diuulgatum est, cum eum Valenti dicerent successurum, cuius nomen è Θ, Ε, Ο, atque Δ, Gracis litteris initiaretur. qua cognatione principij deceptus Theodorus, cum sibi Imperium prasumeret, scelesta cupidinis supplicia percepit.* hæc Victor, qui eum patre Honorio, matre Thermãria, genere Hispanum, originem à Traiano traxisse dicit. Cæterum quod ad parentem eius spectat, non Honorium fuisse, sed Theodosium, S. Ambrosius *e*, Orosius *f*, Ammianus & alii testantur: patriam vero ipsius Marcellinus *g* tradit Italicam, Zosimus autem *h* eũ Caucæ Galleciæ oppidi natum dicit. Vnus hic inter tot tantosque Imperatores inuentus, sententia Claudiani *i*, qui non quæsierit purpuram, sed ipse quæsitus sit ab ea: nam ait:

c Socra. l. 5. c. 2.

THEODOSIVS IMPERATOR ELIGITVR.

d Aurelius Victor. in Theod.

e Ambr. or. in funere Theod.
f Oros. li. 7. c. 33.
g Marcel. in Chron.
h Zosi. l. 4.
i Claud. de 4. Consulatu Honor.

Hac sunt innumeris per se quasita trophais:
Non generis dono, non ambitione potitus.
Digna legi virtus: vltro se purpura supplex
Obtulit, & solus meruit regnare rogatus.

IV. Laudatur summopere de Theodosii electione Gratianus; vtpote qui prospiceret publice potius, quam priuatæ vtilitati, fortissimo duci dimidium cedens Imperium, qui reliqui dimidii iam ante fratrem adsciuisset sibi consortem. Commendat eum sanctus Augustinus his verbis *k*: *Gratianus Theodosium regni participem fecit, cum paruulum haberet & fratrem, auidior fide societatis, quam nimia potestatis.* ita ipse. Porro de creatione Theodosii errasse conuincitur Theodoretus, dum ait, nonnisi post adeptam victoriam de Gothis fuisse à Gratiano nominatum Imperatorem; cum reliqui omnes antiqui historici dicant eum ante creatum fuisse Augustum, postea vero cum exercitu profectum esse contra barbaros. Pugna autem ab eo inita aduersus Gothos, victoriaque adepta sic ab ipso Theodoreto describitur *l*:

k Aug. de Ciu. Dei li. 5. c. 25.

l Theod. l. 5. c. 5.

THEODOSIVS DEBELLAT GOTHOS.

Theodosius fide communitus, alacri animo & erecto iter suscipit: & ingressus in Thraciam, barbarosque ex aduerso venientes conspicatus, aciem velut prælium facturus instruit. Facta autem leui pugna; cum barbari Romanorum impetum sustinere non possent, aciem deserunt, atque terga dantes fuga se mandant: quos Romani, quantum poterant, persequuntur, magnaque barbarorum fit cædes: nam non à Romanis solum, sed ab se mutuo interfecti conciderunt. Quare cum quamplurimi essent ad hunc modum trucidati, & pauci qui latere poterant, Istrum traiecissent: Dux ille longe præstantissimus Theodosius, copiis suis ad vicinas vrbes distributis, ad Imperatorem Gratianum celerrime, quo sua victoria ipse nuncius esset, proficiscitur.

Atque cum Gratianus Imperator, qua narrabat, ne credibilia quidem putaret, & factum supra modũ miraretur: illi, quos stimuli pungebant inuidia, aiunt eum & fuga se dedisse, & exercitum amisisse. Theodosius igitur postulat ab illis, qui contradicerent, vti mittãt nuncios, perque eos multitudinem barbarorum interfectorum diligenter cognoscant: facile namque esse ex spoliis numerum addiscere. Cui orationi assensus Imperator, misit nuncios, qui res gestas explorarent, eique postea referrent.

V. *Duci autem optimo Theodosio interim apud Gratianum commoranti diuina quadam visio ab ipso omniũ rectore Deo obiecta est. Videbatur n. videre diuinũ Meletium Ecclesia Antiochena Prasulẽ, lenam sibi Imperatoriã iniicere, & coronã illi honori conuenientem capiti imponere. Qua cum noctu per sũdũ quietem vidisset, prima luce cuidam ex familiarib. indicauit. Ille somnium manifestũ esse, & nihil obscuri ambiguiue in se complecti dixit. At pauci dies iam intercesserant, cum redierunt nuncij, qui ad res à Theodosio gestas explorate cognoscendas profecti fuissent, retuleruntq; permulta barba-*

VISIO OSTENSA THEODOSIO.

rorum millia esse trucidata, &c. hæc de victoria Theodosii, postquam perpetuam ponit ipsum creatum Imperatorem: quamobrem & visionem recensitam longe ante contigisse oportuit. Non enim vno, sed multis ante prœliis victos à Theodosio Gothos, testantur Victor & Marcellinus. Quanti momenti fuerit ista victoria, Claudianus his versibus cecinit *a*:

a Claud. l. de 4. Consulatu Honorij.

Nulla relicta foret Romani nominis vmbra,
Ni pater ille tuus iamiam ruitura subisset
Pondera, turbatamq; ratem, certaq; leuasset
Naufragium commune manu, &c.

VI. Sozomenus de bello nihil, sed Gothos per Legatos tradit pacem petentes in amicitiam esse receptos; Gratianum autem profectum contra Alemannos, eos feliciter debellasse: nam ait *b*: *Sub hoc tempus Gratianus, Alemannis Galatas,* Gallos scilicet, *Occidentales adhuc infestantibus, ad paternam Imperij sortem reuersus est; quam ipsi, fratrique ipsius gubernandam reliquerat, cum prius Illyricos & Orientis Imperium Theodosio commisisset. Res autem illi ex voto contra Alemannos, vt & Theodosio contra Istrum accolentes barbaros, confecta est. Illos quidem bello subegit, hos in amicitiam populi Romani supplices recepit: à quibus acceptis obsidibus, firmata pace, Thessalonicam venit.* hæc Sozomenus.

b Soz. l. 7. c. 4.
GRATIANVS VICIT ALEMANNOS.

VII. Sane quidem ingentem hostium multitudinem à Gratiano prostratam, reliquos vero in deditionem acceptos fuisse, Zosimus *c* auctor est. Sed vnde tanta hæc Gratiano, nisi precibus sanctissimi sacerdotis Ambrosii? Accipe quid ipse in litteris postea redditis ad Gratianũ *d* habeat, cum se excusat, quod redeunti ipsi ex Illyrico profecturo in Gallias non occurrerit: *Reuertenti tamen* (inquit) *etsi non occurri vestigio, occurri animo, occurri voto, in quo maiora sunt officia sacerdotis. Occurri dico? Quando enim abfui, quem toto sequebar affectu, cui sensu ac mentibus inhærebam? Et certe maior animorum præsentia est. Tuum quotidianum iter legebam, nocte ac die in tuis castris cura & sensu locatus orationum excubias prætendebam, etsi inualidus merito, sed affectu sedulus. Et hæc quidem cum pro tua salute desudabamus, pro nobis faciebamus. Nihil hic adulationis est, quam tu non requiris, & ego alienam nostro duco officio: sed plurimum gratiæ, quam dedisti. Sit ipse noster arbiter, quem fateris, & in quem pie credis, refici viscera mea tua fide, tua salute, tua gloria, meque non solum officio publico debitas pendere preces, sed etiam amore priuato. Reddidisti enim mihi quietem Ecclesiæ; perfidorum ora atque (quod vtinam) & corda clausisti, & hoc non minore fidei quam potestatis auctoritate fecisti.* hæc ipse.

c Zosim. l. 4.
d Ambr. ep. 26.

VIII. At non Ambrosius duntaxat pro Gratiani victoria sollicitus inges obtulit Deo preces, sed fidelium omnium vota publica nuncupata sunt, frequensque tunc pro eo piorum ad basilicas concursus prospera illi assidue postulantium: vnde Ausonius huius anni Consul in gratiarum actione: *Non forum, & basilica olim negotiis plena, nunc votis votisq; pro tua salute susceptis: nam de sua cui non, te imperante, securitas?* Ex his plane intelligis hoc esse tempus, quo Gratianus Imperator eas litteras ad Ambrosium dedit, quibus ab eo petiit scribi non libros fidei (nam hos iam ante dederat) sed de Spiritu S. quos post sequentem annum ab ipso Ambrosio esse conscriptos, inferius demonstrabimus. Qui ergo adeo perspicuis cognouisset exemplis, pietate Deum conciliari, præstoque ipsum esse cultoribus religionis; reuersus è prœlio nihil antiquius habuit, quam in veram incumbere religionem: quamobrem vt eam omni studio perfectam omnibusque numeris absolutam redderet, Ambrosium ad se his litteris accersiuit *e*:

PIORVM VOTA PRO GRATIANO.

e Apud Ambr. ep. 21.

Ambrosio religiosissimo sacerdoti omnipotentis Dei Gratianus Augustus.

IX. *Cupio valde, vt quem recordor absentem, & cum quo mente sum, cum eodem corpore sim præsens. Festina igitur ad me religiose sacerdos, vt doceas doctrinam vere credentem: non quo contentioni studeam, aut velim magis Deum verbis quam mente complecti: sed vt magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insideat. Docebit enim me ille, quem non nego, quem fateor Deum ac Dominum esse meum; non ei obiiciens, quam in me video creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor; veruntamen vt etiam Patri me commendem, si Filium prædicando. Non ego in Deum verebor inuidiam, non me talem laudatorem putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prædico, non quantum est ipsa diuinitas. Rogo te, vt mihi de ipso tractatu, quem dederas, augendo illic de Spiritu S. fidelem disputationem, Scripturis atque argumentis Deum esse conuincas. Diuinitas te seruet per multos annos, cultor Dei æterni, quem colimus Iesum Christum.* hactenus Gratianus ad Ambrosium.

LITTERÆ GRATIANI AD AMBROSIVM.

X. Abierit ne ad eum Ambrosius, licet quid certi minime affirmari possit: non defuisse tamen ipsum adeo religiose petenti, par est credere. cæterum antequam proficisceretur, liquet ad eiusdem Gratiani recitatas litteras rescripsisse: extat ipsa epistola *f* omni plena officio, ex qua ea, quæ paulo ante sunt recitata, hic exscripsisse sufficiat, & meminisse tituli, cum Christianissimum Principem nominat. Insuper excusans, scriptionem elaborandam de diuinitate Spiritus sancti haud ita cito à se mittendam, cum magni momenti esset opus, hæc ait: *De Spiritu vero interim veniam scriptioni peto: quoniam quem iudicem mei sim sermonis habiturus, agnoui, &c.* porro non ante biennium eam lucubrationem ab Ambrosio absolutam, & ad Gratianum missam, suo loco dicturi sumus. Expetiisse interim ipsum Ambrosium lucubrationes Basilii eo argumento conscriptas, facile intelliget, qui leget vtriusque doctoris ea de re commentarios editos; quod & sanctus Hieronymus probe nouit.

f Ambr. ep. 26.

XI. Post tantam autem adeptam victoriam, quamnam gratiarum actionem Gratianus Deo, populoque fideli pro precibus impensis munus rependit? vtiq; illud, quod ait Ambrosius: *Reddidisti mihi quietem Ecclesiæ, perfidorum ora atque (quod vtinam) & corda clausisti.* quonam vero modo hoc? vtique sanctionem pio dignam Imperatore promulgando, qua hæreticorum omnium ora blasphema compescuit, ad Hesperium Præfectum Prætorio ita scribens *g*:

g l. 5. de hær. C. Theod. & eod. tit. C. Iustin. l. 2.
GRATIANI LEX ADVERSVS HÆRETICOS.

Omnes vetitæ legibus & diuinis & Imperialibus hæreses perpetuo conquiescant. Quisquis opinionem plectibilis * *Dei profanus imminuit: sibi tantummodo nocitura sentiat, aliis obfutura non pandat. Quisquis redempta venerabili lauacro corpora, parata morte, tabificat; id auferendo quod geminat* (nempe baptismum) *sibi solus talia nouerit, alios nefaria institutione non perdat: Omnesque peruersæ istius superstitionis magistri pariter & ministri, seu illi sacerdotali assumptione Episcoporum nomen infamant, seu quod proximum est, presbyterorum vocabulo religionem mentiuntur, seu etiam se diaconos, cum nec Christiani quidem habeantur, appellant: hi conciliabulis damnatæ dudum opinionis abstineant. Denique antiquato rescripto, quod apud Sirmium nuper emersit; ea tantum super Catholica obseruatione permaneant, quæ perennis recordationis pater noster & nos ipsi victura in æternum æque numerosa iussione mandauimus. Dat. III. Non. August. Mediol. Accept. XIII. Kalend. Septemb. Ausonio & Olybrio Coss.* hæc ex Codice Theodosiano, vt antiquiori, deprompsimus: in Codice autem Iustinianeo *h* cum hæc habeantur summatim perstricta, his additur ista appendix: *Hæreticorum autem vocabulo continentur, & latis aduersus eos sanctionibus succumbere debent, qui vel leui argumento à iudicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare.* hæc ibi.

h l. 2. C. de hæret.

XII. Porro iam intelligis absque alia admonitione, lector, vna cum hæresi in regna cladem inuehi, & cum fide Catholica salutem ferri: perdidisse profanam hæresim simul cum Imperatore pariter Orientis Imperium, restitutum tamen ipsum atque amplius & pulchrius redditum, simulac fides Catholica imperauit; sicque in Occidente cumulari victoriis Gratianum, & frementes vndiq; barbaros reddi debiles ac prorsus imbelles, cum in castris excubat cum gratia atque precibus sacerdotum sancta religio; contra vero felicissimum ac tranquillissimum Imperii statum inuerti senties, mox vt Augustos hæreticis fauere videris, atque pro defensione Catholicæ veritatis torpescere, vel religiosos Antistites ab iisdem impie perturbari. adeo vt perspicue intelligas, alatam Victoriam (si dicere ita licet) religionem penitus consequi; hæreses vero tristes Erymnas euocatas ab inferis secum ducere. hæc enim sanctus Ambrosius in libris ad Gratianũ de

VICTORIA RELIGIONI CONIVNCTA.

fido

fide scriptis consideranda proponit, atq; in iis etiam, quos de Spiritu S. ad eundem adiecit, in mentem reuocat, vt diximus suo loco, & inferius dicturi sumus.

XIII. Compescuit hoc item anno, dato rescripto ad eundem Hesperium Pp. Gratianus auaritiam clericorum exercentium mercaturam, quos à lustrali collatione nonnisi in denis vel quindenis solidis voluit immunes esse *a*. Extat praeterea hoc eodem anno eiusdem Gratiani rescriptum *b* ad Caterium Comitem sacrarum largitionum, virum pietate insignem, cuius memoria viget titulo sanctitatis apud Tolentinates: Acta tamen eius, quae vidimus erroribus scatent. Sed iam ad res Orientalis Ecclesiae huius anni se conuertat oratio.

a l.11 de lu... colla. Theod. b ... de Pal. ... larg. Theod.

XIV. ARIANI A. HVC ... CAS. Quod autem hoc anno post edomitos Gothos Theodosius nequaquam Constantinopolim se contulerit, imo nec vltra Thessalonicam sit progressus, sed ibidem ei hiemare contigerit; quodq; insuper idem Imperator adhuc catechumenus nesciretur, à cuiusnam sectę baptizari vellet Antistite, cum praesertim in baptizandis Imperatoribus in Oriente Ariani id sibi muneris arrogassent, baptizatis ab eis Constantio atque Valente, imo de Constantio Magno id ipsis mendaciter asserentibus: inde accidit, vt iidem Ariani adhuc animis erecti Catholicos incesserent, lacesserentque illis praesertim in locis, in quibus numero praestarent, atque fauore magistratuum auctoritate pollerent, vt inter alia loca scimus accidisse Constantinopoli. Ibi enim Sanct. Gregorium Nazianzenum fidem Catholicam edocentem, lapidibus primum impetiere, traxereque vt maleficum ad tribunal: cum ille inter haec diuina confortatus spe de magno ex praedicatione futuro prouentu, omnia sustinebat propter electos, sciẽs agrum Dominicum afferre solere fructum cẽtuplum in patientia: sicque appetitus lapidibus tolerans, contumeliisque vexatus, vberes benedictiones rependens, plane effecit, vt etiam complurium perditorum animos sibi conciliaret, atque ad fidem Catholicam suscipiendam magnopere prouocaret.

GREGOR: NAZIAN. QVANTA PASSVS AB ARIANIS.

XV. Id quidem de se ipse coram amplissimo Synodi auditorio, coactus sua prosequi instituta: atque pro concione suae sementis fructus ostendere, his verbis significat *c*: *Vultis aliquid elatius adjiciam? Videtis aduersarias linguas posita feritate, mitescentes, atque eos, qui diuinitati bellum induxerunt, nihil iam turbarum nobis facessentes? Id quoque spiritus, id quoque agricultura nostra est. Non enim inscite atque inerudite docemus, nec aduersarios contumeliis & conuiciis incessimus, quemadmodum plerique faciunt, non cum dogmate, sed cum dogmatis assertoribus confligentes, ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis interdum contegentes, non aliter ac sepias ante se atramentum remere aiunt, vt piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant. Verum nos pro Christo bellum gerere perspicuo argumento declaramus, dum secundum illum pacificum & clementem Christum, atq; infirmitates nostras portantem, dimicamus. Neque enim cum vera atque Orthodoxa fidei pernicie pati studemus, nonnihil de animorum contentione remittentes, vt moderationis, & aequitatis famam colligamus (non enim quod bonum est, male aucupamur) atque interim tamen pacem colimus, legitime nimirum pugnantes, atque intra limites nostros, spiritusq; regulam nosmet continentes. Ac de his quidem ita sentio, cunctisq; animarum dispensatoribus rectaque doctrinae arbitris legem statuo, vt nec asperitate sua aduersariorum animos exulcerent, nec submissione insolentiores efficiant, sed prudenter & consulto in fidei causa se gerant, nec in alterutro horum mediocritatis lineas transiliant.* haec Gregorius.

c Gr. Naz. or. ad 150. Epis.

GREGOR. NAZIANZ. IN DOCENDO MODESTIA.

Hisce quippe exemplo & doctrina Christi comparatis ad expugnandos implacabiles hostes armis Gregorius vicit tandem, cum alioqui aliis ex causis contemptui esset atque despectui haberetur, vt ipse testatur his Iambicis *d*:

GREG. NAZIANZ. CONTEMPTVI HABITVS.

d Gre. Naz. in car. de vita sua.

Nec enim ferebant pauperem plane virum,
Regis aratum, visibus fixis humi,
Vilisq; veste, tabidum fletu & fame,
Metu & futuri, caeterisq; etiam malis,
Nec eleganti praeditum vultu, hospitem,
Vagumq; tenebris horridis terra abditum.

XVI. At plane accidit, vt quemadmodum si fumus clarescat in flammam, qui ante molestus oculis erat, suo splendore visum illustret, exhilaretque; ita sane euenerit de Gregorio; vt quod vitae duritia, vultusque asperitate horridum & tetrum aspectum praeseferret; puritate tamen doctrinae lucescens, animique moderatione, aliarumque virtutum fulgore resplendens, hostium quoque oculos in se conuerteret, alliceretque eos, atque adduceret ad rectam semitam veritatis: adeo vt quae caecutientibus oculis prius esse videbantur horrori, fierent eadem ad pietatem illecebrae: sicque quod scriptum est in Prouerbiis *e*: *Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsq; ad perfectam diem:* Gregorius longe lateque doctrina & sanctitate refulgẽs, admirationi esse cęperit cunctis, etiam absentibus. Haud enim vrbis licet amplissimae ambitu valuit contineri insigne nomen Gregorii, quin etiam prouincias remotissimas penetraret.

GREGOR: NAZ. VIRTVS INNOTESCIT.

e Prou. 4.

XVII. Gregorii enim fama permotus, impulsusque sanctus Hieronymus vna cum collega Vincentio, è Syria, tam longinquo terrarum spatio, contulit se Constantinopolim. Res plane admiratione digna est; hominem, quem ob insignem eruditionem consulerent Occidentales Episcopi, imo ipse Episcopus Episcoporum Damasus id crebrius factitaret, tam longa difficiliaque itinera peragrasse, vt Gregorii esse mereretur auditor, ac sub tanto magistro posset profiteri discipulum, inde sibi summum gloriae decus conciliaturum existimans cum accessione doctrinae.

HIERON. VENIT CONSTANTINOP. AD GREG. NAZIANZ.

Quam autem magni ipse hoc idem fecerit, audi, quanta gloria id ostentet: *Eo ego* (inquit *f* aduersus Ruffinum agens) *magistro glorior & exulto.* & alibi ad Domnionem scribens, Gregorium Nazianzenum suum catechistam appellat *g*, quasi eius comparatione plane rudis, qui fidẽ eo explanante didicerit, videretur: & aduersus Iouinianum *h* agens, putans tanti nominis auctoritate perfringi posse procaciam petulantis haeresiarchae, eum sic citat: *Praeceptor meus Gregorius Nazianzenus virginitatem & nuptias differens Graecis versibus explicauit.* & cum alibi praeclara eiusdem Gregorii scriptorum recenset monumenta, quanta gloria id exaggerat; cum ait *i*: *Gregorius Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus.* sed non id sibi satis; vnde illud addit: *Praeceptor meus.* & hoc parum, nisi adiiciat: *Quo Scripturas explanante didici.*

f Hier. ad Pammach. aduers. Ruffin. g Hier. ep. 51. h Hier. aduers. Iouin. li.1. i Hier. de Scrip. Eccl. in Gr. Naz.

XVIII. Quae autem ipse sitiens ex vberrimo limpidissimoque fonte potauit, ita mente retinuit, vt non ea solum, quae serio ab ipso explanata essent in cathedra, sed & quae familiariter ioco iactata essent, tenacis memoriae thesauro condita custodierit, posterisque tradiderit, vt illud ad Nepotianum *k* docet, cum ait: *Praeceptor quondam meus Gregorius Nazianzenus, rogatus à me, vt exponeret, quid sibi vellet in Luca l sabbatum δευτερόπρωτον: eleganter lusit: Docebo te, inquiens, super hac re in Ecclesia: in qua mihi omni populo acclamante cogeris inuitus scire quod nescis: aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus insipientiae condemnaberis. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguae volubilitate decipere: quae quicquid non intelligit, plus miratur.* haec Hieronymus: ex quibus & illud plane significatur, iam agnitum Gregorium Constantinopoli eo aestimationis peruenisse, vt excipi soleret magno plausu, quicquid ipse dixisset. At eiusdem Gregorii dexteritas quam suauis, dum se à discipulo magistrum extempore magna quaestione pulsante sic comiter liberauit, & pulchra honestaque tergiuersatione delusit!

k Hier. ep. 2. l Luc. 6.

GR. NAZ. FACETE ELVDIT HIERON.

XIX. Inhaerens tunc Greg. Hieronymus, vt magnae aquilae pullus, qui eius interdum humeris portaretur, ausus est sublimi volatu superare coelos, & vsque ad Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum peruenire, seque admiscere Seraphinis: vbi quae didicit arcana mysteria, scriptis mandata tradidit Damaso Romano Pontifici, testatur id ipse, cum sextum Isaiae caput post annos triginta interpretaturus, his se verbis excusat *m*: *De hac visione ante annos circiter triginta, cum essem Constantinopoli, & apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum tunc eius vrbis Episcopum sanctarum scripturarum studiis erudirer:*

HIERON. DVCE GR. NAZ. CELSA PETIT.

m Hiero. in Isa. c. 6.

scio me breuem dictasse, subitumque tractatum, vt experimentum caperem ingenioli mei, & amicis iubentibus obedirem. Ad illum itaque libellum mitto lectorem, oroque vt breui huius temporis expositione contentus sit. hæc Hieronymus. Ex amicis iubentibus Damasus præcipuus fuit, ad quem ipse tractatum illum inscripsit *a*. Porro quod tanto doctore quæ didicit securus scripserit; haud opus habuit post annos triginta eandem repetens interpretationem, priora (vt fecerat secundo interpretatus Abdiam) delere posterioribus, aut amplioribus eam terminis dilatare. Hoc plane ipsum tempus consignat, cum de erroribus Origenis ad Pammachium & Oceanum Hieronymus scribens epistolam, ait *b*, ab hoc tempore, quo edidit eiusmodi interpretationem in Isaiæ caput sextum, intercurrisse spatia annorum viginti.

a Hier. ep. 142. 143.

b Hier. ep. 65.

XX. GREGOR. NYSSEN. INNOTESCIT HIERONYMO.

Quantum autem temporis contigerit Hieronymum apud Gregorium Constantinopoli commorari, exactius disquiramus ex consignata ab ipso superius eius scriptionis chronographia, cum testatur se illa scripsisse, Gregorio ipso iam facto Constantinopolitano Episcopo: contigit id post annum sequentem. quod insuper se ibi Gregorium Nyssenum cognouisse testetur, quem tempore indictæ Constantinopolitanæ Synodi illuc cum aliis Episcopis contigit proficisci: ex his, inquam, (si à præsenti anno numeres) inuenies Hieronymum tribus ferme annis Constantinopoli audisse Gregorium. Ipse vero de Gregorio Nysseno ita meminit *c*: *Gregorius Nyssenus Episcopus frater Basilij Cæsariensis ante paucos annos mihi & Gregorio Nazianzeno contra Eunomium legit libros, &c.* Sed redeamus ad Theologum Constantinopoli publice profitentem.

c Hieron. de Script. Eccl. in Gr. Nyss.

XXI. GREGOR. NAZIAN QVALIS CVM HIERON.

Quonam modo qui inter alia nobilissima ingenia Hieronymum Gregorius discipulum habuit, ad eum docendum est comparatus? num supercilio præceptoris, doctorisue tumido fastu? minime gentium, sed familiariter omnia, ac velut cum socio & æquali (nisi quando ille è suggestu doceret) mutua collocutione disceptationeque pari: vt interdum ab omni arrogantia ipse Gregorius procul abhorrens, se minorem imparemq; sublimi Scripturæ sensu fateri non erubesceret. Sit in exemplum quod de ipso in commentariis in epistolam ad Ephesios idem Hieronymus docet his verbis *d*: *Gregorius Nazianzenus vir valde eloquens & in Scripturis apprime eruditus, cum de hoc mecum tractaret loco, solebat dicere: Vide, quantum istius capituli sacramentum sit, vt Apostolus in Christo & in Ecclesia illud interpretans, non se ita asserat, vt testimonij postulabat dignitas, expressisse: sed quodammodo dixerit: Scio, quia locus iste ineffabilibus plenus sit sacramentis, & diuinum cor quærat interpretis.* hæc Hieronymus: qui quidem mente retinens sublime illud in Gregorio dicendi genus, scriptaque eius ferri velut flumẽ exundans, in quod omnium scientiarum riui confluxerint; non potuit non succensere Ruffino, qui exiguo angustoq; alueo illud in Latinos deriuare præsumpserit, ob id iure illud in eum exclamans *e*: *Responde, cur scribere aliqua ausus sis, & virum disertissimum Gregorium pari eloquij splendore transferre: Vnde tibi tanta verborum copia, scientiarum lumen, translationum varietas? &c.*

d Hiero. in Ephes. c. 5.

e Hiero. ad Pammach. aduersus Ruffin.

XXII. HIERON. IN QUIBUS SUPERAVIT GREG. NAZIANZ.

Cæterum quod gloria patris sit filius sapiens, discipulique excellens doctrina decori sit præceptori, secundum illud antiquum: *Multi discipuli prudentiores magistris.* si conferas Hieronymum cum Gregorio, inuenies aliqua, quibus amplius hic excellat: vt veram iudices Ennodii Ticinensis esse sententiam, ita dicentis: *Hieronymus noster, nisi præceptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur: sed illi applicanda sunt bona nominatim, à quo sumpsisse videntur originẽ.* hæc ipse. Certe quidem in his, quæ spectant ad multiplicium linguarum peritiam, quam in diuinis explicandis scripturis, & diuersarum linguarũ scriptoribus consulendis, magni momenti esse nemo negarit, absque cõtrouersia Gregorium primas dare Hieronymo certũ est, vtpote qui profiteatur etiam Latinam linguam toto orbe Romano diffusam se penitus ignorasse: quod ad Posthumianum Græcam Latinamque linguam callentem, scribens, ita testatur *f*: *Sublimis es eruditione, & quidem vtroque eruditionis genere, & vtraque dicendi facultate: alterum enim quantam famam audiuimus? (nec enim lingua Romanus sum, nec Italicam doctrinam calleo) alterius autem periculum ipsi fecimus, &c.* Factus vero postea Episcopus Constantinopolitanus Gregorius ordinauit presbyterum Vincentium Hieronymi comitem, ita tamen, vt non passus sit ille Constantinopoli, sicut nec ipse Antiochiæ retineri, prout idem Hieronymus testatur in epistola ad Pammachiũ *g*. Sed de Hieronymo satis: quando autem contigerit ipsum inde recedere, Romamque ad Damasum se conferre, dicemus suo tempore.

f Gr. Naz. ep. 71. ad Posthumianum.

g Hier. ep. 61.

XXIII. DE EVAGRIO PONTICO DISCIPVLO GREGOR. NAZIANZ.

At vero Gregorius Constantinopoli docens, haud ita felix in Euagrio Pontico suo discipulo fuit, sicut extitit in Hieronymo. Hunc quidem tradit Palladius *h* ordinatum fuisse lectorem à S. Basilio, secutum vero post illius obitum Gregorium Constantinopolim, ab eoque ordinatum fuisse diaconum, commendatumque ab eodem Cõstantinopoli recedente eius successori Nectario, sed coactum postea recedere ab vrbe profectum esse in Ægyptũ: vbi ipse cum Didymo Alexandrino Origenis studiosissimo consuetudinem habens dogmata Origenis commiscens, renouansque illius prauas opiniones, factus est Origenistarum dogmatum assertor & propugnator: de quibus singulis dicendum est inferius pro temporis ratione, simulque recensendæ lucubrationes ab eo editæ, quas enumerat Socrates *i*: qui tamen in eo magnopere errat, cum ait Gregorium Nazianzenum vna cum Euagrio post abdicatam sedem esse profectum in Ægyptum: quonam vero se contulerit Gregorius, cum recessit Constantinopoli, dicemus inferius.

h Pallad. in Lausiac. c. 15.

i Socr. l. 4. c. 18.

XXIV. MAXIMI CYNICI ADVENTVS CONSTANTINOPOLIM.

Inter hæc.. Maximus ille Alexandrinus ex philosopho Cynico Christianus, qui se iactabat martyrum filium, & pro fide exulem in Oasis solitudine: quasi gloria confessionis illustris; Constantinopolim veniens, tanquã in scena ludens edidit ostentationis spectaculum ob oculos omnium: cum Gregorius, vt par esse videbatur, hominem suscepit, amplexatusque est, quasi à prœlio victorem redeuntem, inque laudem eius luculentam habuit orationem, de qua hæc sanct. Hieronym. *k*: *Scripsit Gregorius laudes Maximi philosophi post exilium reuersi, quem falso nomine quidam Heronis superscripserunt, quia & est alius liber vituperationem eiusdem Maximi continens: quasi non licuerit eundem laudare & vituperare pro tempore.* hæc ipse. Venit quidem is dolose, vt exturbaret Gregorium Constantinopoli, ipse vero cathedram illam arriperet: significat id sane Gregorius illis versibus *l*:

—improbe quod struxerat
Saueq; solio scilicet me vt pelleret,
Cui nec thronus erat, vlla nec alia dignitas,
Instructor essem quam quod & custos gregis.

k Hier. de Script. Eccl. in Gr. Naz.

l Gre. Naz. in car. de vita sua.

excepit autem eum domi Gregorius, suæq; mensæ participem fecit, & inter suos primo loco habuit, vt paulo inferius idem ipse Gregorius ita docet:

Amicus ille fit mihi sic vt fide
In me antecret Maximus cunctos viros:
Mensæ, domiuq́, dogmatum hunc, & consilij
Consortem habebam.

MAXIMVS ADIT GRATIANVM.

Porro maximus ad tantam rem, quam moliebatur, iacere instituens fundamenta, aggressus est primum aucupare animum maioris Imperatoris, nempe Gratiani: quamobrem Mediolanum ad eum profectus, obtulit illi librum, & quidem (vt ait S. Hieron. *m*) insignem, de fide aduersus Arianos.

m Hier. de Script. Eccl. in Maxim.

XXV. GR. NAZ. POSTVLATVR EPISC.

Inter hæc autem, cum opera Gregorii creuisset magnopere numerus Orthodoxorum Constantinopoli; iidem Catholici, in odium Demophili Ariani in eadem vrbe Episcopi, ne ipsi soli pastore carere viderentur, Gregorium postulant eius vrbis Episcopum. cuius quidem postulationis licet nullus fuerit plenus cõsecutus effectus, quod ipse in solio inuidioso sedere penitus recusaret; tamen Petrus Alexandrinus eundem Gregorium instituit per literas Episcopum Constantinopolitanum, prout his versibus ipse Gregorius indicat *n*:

Qui Petrus ipse Præsulum illorum arbiter
Primus quidem nos litteris clarissimis

n Gr. Naz. in carm. de vita sua.

Fucoq; vacuis, litteræ ipsa vt fidem
Facerent, sacrato fixerint nos in throno.

Episcopi aduersi pro Maximo agunt.

Sed haud stetit in sententia Petrus; qui ab instituto reuocatus, fauens Maximo aduersus Gregorium, manibus pedibusque nisus est, vt idem Maximus ordinaretur eius sedis Antistes, ad quod perficiendum septem legauit Episcopos, alia tamen occasione prætensa; nempe vt frumentum debitum Imperatori nauigiis impositum portarent Constantinopolim. erant hæc Episcoporum nomina, Ammon, Apammon, Harpocras, Stippas, Rhodon, Annubis, & Hermanubis. Hi vero quod Catholici essent, declinantes in vrbe communionem Demophili Arianorum Episcopi, Gregorio adhæserunt, à quo & benigne suscepti sunt, imo & ab eo laudati publica concione *a*, cuius est exordium: *Eos, qui ab Ægypto venerunt, prout debeo, salutabo, &c.* qua quidem oratione cum sanctum Athanasium tum Petrum, totamque Ægypti Ecclesiam custodem Catholicæ fidei plurimum prædicauit: ipsos denique ex eo potissimum commendauit, quod Constantinopolim venientes declinassent Arianorum communionem, & Catholicis adhæsissent, aitque: *Non enim vos promiscuæ multitudini admiscuistis, nec hominũ numero pietatem definiuistis, nec miscellaneum vulgus potius esse sustinuistis, quam populus Dei verbo perpurgatus. Verum postea quam Cæsari, quæ sunt Cæsaris (vt par erat) contulistis, Deo quoque, quæ Dei sunt, attribuistis, illi nempe vectigal, huic timorem. Ac nutrito cibis vestris populo, ipsi quoque cibi accipiendi causa ad nos perrexistis: nam & ipsi frumentum erogamus, &c.*

a Gr. Naz. orat. in Ægyp. Episc. appulsum.

XXVI. Episcopi frumentarii.

Quod audis allatum ab Episcopis vectigal ad Imperatorem, nequaquam existimes id pensitatum ab Ægypti Ecclesia; nam tantum abest, vt Ecclesiæ triticum pro tributo perferrent ad Imperatorem, vt etiam ab Imperatore clerici omnes ex Constantini munificentia (vt dictum est superius) solerent illud accipere. Publicum namque totius Ægypti vectigal id erat, quod legatione Episcoporum Constantinopolim, Episcopi Alexandrini accedente opera, mitteretur: indeque accidit (quod suo loco diximus) vt inter alias calumnias in Athanasium ab Arianis consarcinatas, illa fuerit, quod comminatus esset, si vellet, impedire, ne frumentum Constantinopolim deferretur. id quidem ipsemet (vt hic etiam eadem repetamus) docet his verbis *b*.

b Athan. Apol. 2.

Sed frumentum ab Athanasio, nauesque detentas calumniati sunt: eumque gloriatum esse dixere, quod frumenti deportationem ex Alexandria Constantinopolim impedire posset. hęc ibi, & licet calumniose, ex vsu tamen rerum veri similitudo videri poterat comparata. Quin & Constantii quoq; Ariani tempore persoluebatur Ecclesiæ Ægypti frumentum ex Cõstantini munificentia annua pensitatione debitum. id sane epistola Synodalis Concilii Alexandrini testatur ad finem *c*: habetur ipsa intexta ab Athan. in secunda ipsius Apologia. Fortasse tunc accidit, vt quemadmodum postea lege Theodosii iunioris *d* scimus præceptum fuisse, vt ad prædam curialium anteuertendam, ad eiusmodi negotia frumentaria Alexandriæ alia certa designarentur officia; ita id muneris antea fuerit delegatum Episcopis. Sed ad Gregorium redeamus.

c Apud Athan. Apo. 2.
d l. 1. de frumento Alex. C. Theod.

XXVII. Studia Maximi pro sede adipiscenda.

Quid autem post hæc ausu temerario Maximus pertentarit, ipse Gregorius in carmine de Vita sua satis abunde explicat: coiisse nimirum simul cum Maximo quẽdam presbyterum Constantinopolitanæ Ecclesiæ ordine secundum, Catholicæ communionis, ob æmulationem vero atque liuorem in Gregorium infensissimum, quod præreptam fortasse doleret spem illius Ecclesiæ Episcopatus, quam conceperat ob toleratum multorum annorum bellum ab Arianis illatum. Hic itaq; aduersus Gregorium cum Maximo conspirauit. Qui quidem Maxim⁹ suffarcinatus auro mutuo, accepto ab amico, qui appulerat Constantinopolim pecunia publica empturus tabulas ad fabricam templi construendam, Ægypti Episcopos illic agentes illo sibi conciliat; idque iidem simul tractãr, quod gratum Petro ipsorum Episcopo esse scirent, gentilem suum sedi Constantinopolitanæ præficere cupienti; occasionis interea opportunitatem exspectantes, quo secretius, quoad fieri posset, Maximum detonsa Cynica coma, Episcopum ordinarent. Quid plura? Accidit ex sententia, vt Gregorius ægrotans foris in suburbio esset; cum illi ea captata occasione, noctis tempore in eius irrumpunt Ecclesiam, atque in sede collocant Maximum.

XXVIII. Mane autem facto, magnus clericorum Orthodoxorum excitatus est ob facinus deforme tumultus, atq; vniuersa commota est ciuitas, detestantibus omnibus etiam Arianis nefandum scelus: quod concinne à Gregorio his iambis concinitur *e*:

e Gr. Naz. in carm. de vita sua.

Maximus intruditur in sedem Constantinopol.

Nox erat, at æger ipse eram: cum isti, velut
Caulam ingressi concitis rabie lupi,
Nautas habentes plurimo pecuniæ
Partos, facile Alexandriam qui incendere
Solent (eos nam iunxit irrumpens cohors
Secum) locare in sede detonsum canem
Nituntur, antequam gregi ac primoribus
Hoc indicassent, aut mihi, saltem vt cani:
Sic imperatum nam sibi ipsi dictitant.

& paulo post ista subdit:

Vt luxit autem, clerus (etenim proxime
Habitabat) ira frendet, atq; celerrime
Disseminatur ista res. Tum maxima
Hinc flamma surgit: nam magistratus statim
Multi, exterique confluunt etiam nothi. Ariani videlicet.
Ob hoc furebant, nam scelus cuncti, mihi
Pendi laborum præmia hæc cum cernerent.

At ne sic quidem perfracta est illorum audacia, quæ eo impudentius vrget opus, quo viribus premi contrariis sentit: siquidem quod perficere non licuit in Ecclesia, in scenici hominis diuertentes domum, sacrilegum munus explent. Subdit de his ita Gregorius:

Ordinatio Maximi in domo scenici.

Quid multa? referunt illico è templo pedem
Illud dolentes maxime, cœpta irrita
Cessisse. Verum ne mali in cassum forent,
Explere pergunt, deerat quod fabulæ.
Namq; in choraulæ sordidam ingressi domum
Grauesi superno & numini cari viri,
At quosdam habentes fæce de vulgi infima,
Canem resecta Præsulem signant coma
Nequissimum, &c. Re autem comperta, quo animo id acceperint ciues, ita narrat ipse Gregorius:

Certe ob patratum tum scelus tantus dolor
Inuasit Vrbem: nemo non vt tum foret,
Qui non fureret, ac multa in ipsum effunderet
Acerba, vitamq; illius proscinderet,
Ira efferente quicquid animus finxerat.
Hic illud, aliud ille promebat mali,
Quo pingeretur vnius peruersitas
Insignis. At quid tandem? ab iisdem ciuibus Maximus pulsus est Vrbe: qui ne sic quidem cessit, sed Thessalonicam proficiscitur ad Theodosium Imperatorẽ, prout ipse Gregorius inferius narrat: quæ tamen reiicimus in sequentem annum, quod Theodosium constet Thessalonicæ diutius quieuisse: qua ratione & quæ de Maximo narrata sunt, hoc ipso anno contigisse oportuit.

XXIX. Hæc dum exacte copioseque Gregorius describit; addit *f* appendicem, excusationem de eo, quod talem hominem, immo monstrum recepisset, ac tantopere publice pro concione laudasset: excusat se, inquam, ita dicens:

f Gr. Naz. in carm. de vita sua.

Gr. Naz. recantat palinodiam de laudato Maximo.

Quid igitur? An non carus hic nuper tibi?
Non hunc ferebas laudibus summis prius?
(Fortasse dicet quispiam, hæc qui sciet,
At simplicitatem vertat hanc mihi crimini,
Per quam colebam pessimos etiam canes.)
Culpanda prorsus hæc mea ignoratio:
Me gestus, Adamanti vt, traxit in fraudem improbus.
Visu decorum signum erat, re non item.
Fidei fefellit larua me: fucum mihi
Fecere verba subdolo corde edita.

Sic plane Gregorius deceptus ab hypocrita Maximo. Sed & paulo post:

Quid erat agendum? dicite ô sciti viri,
Aliudne quiddam cuipiam vestrum placet?
Angusta cum tam foret adhuc Ecclesia,
Stipulas vt ipse cogerer quoq; legere:
(Namq; arcta tantam non ferunt licentiam,
Quam lata quæ sunt tempora, & late fluunt)
Magni æstimabam, quod canis caulam meam

Tereret. Adeo namque tenues & exiles erant res Catholicorum ipsis primordiis aduentus Gregor. Constantinopolim, vt magno lucro duceret, si quem inuenisset Catholicum hominem sibi communicatione inhærentem, præferentem ignominiam Christi diuitiis Pharaonis.

XXX. Laudes dictæ de Maximo.

Sed & quid amplius elucere videbatur in Maximo, si quæ ille iactabat, vera fuissent? illa omnia, quæ in ea oratione in eius laudem, mutato titulo, in laudem Heronis scripta leguntur: nempe, vt paucis multa perstringam, quod se ex parentibus martyribus prognatum diceret, quodq; Christo ipse totum se addixisset, temporeq; persecutionis sæuissimæ sub Lucio Alexandriæ aduersus Catholicos excitatæ stetisset infractus pro fidei patrocinio, cuius causa dire virgis cæsus fuisset, ad postremum vere in Oasin deportatus, illic quadriennio permansisset. Accedebat iis, quam hypocrita affectabat, Christiana in omnibus philosophia, nempe gloriæ diuitiarumque contemptus, modestia, animique fucata submissio, charitas erga omnes, studium salutis omnium, & ad confutandos hæreticos, Gentilesque conuincendos scientia minime vulgaris. His, inquam, coloribus pictam laruam, absolutissimum reddentem omnium virtutum exemplar, tali tempore, tali loco non potuit non magni facere Gregorius tantopere non indigens in tanto prælio non ducibus tantum fortissimisque militibus, sed lixæ cuiusuis etiam ministerio.

Alter hic plane Proteus; sic enim quoque ipsum appellat Gregorius: & vt proprius dicam, alter hic Luciani Peregrinus, qui ex Euangelio captans sibi gloriam, quæ scelestus ob delicta passus esset, fidei defensionis causa se tolerasse iactaret: nam & id quoque testatur ita Gregorius *a*:

a Gregor. in carm. de vita sua.

—Hocq; malus, quod fugam ob noxas graues
Velabat, vt si pro Deo hanc passus foret,
Qui vapularat vt nocens, hunc martyrem
Falso arbitrabar, &c.

XXXI. Postquam autem talia tamq; nefanda Maximus præsumpsisset: Gregorius è suburbano, ad quod valetudinis causa concesserat, Constantinopolim rediit, Ecclesiamque, quam tanto labore collegerat, schismate scissam reperit: nam presbyter ille nefarius cum adhæsisset Maximo, nonnullos è Catholicis eidem conciliarat. Hæc ergo sciens, imo oculis spectans ipse Gregorius, orationem illã habuit, cuius est exordium: *Desiderabam vos, filij, parique à vobis desiderio expetebar, &c.* post multa vero hac inuectiua perstrinxit Maximum ac sectatores ipsius *b*: *Iam*, inquit, *mihi quoque timorem iniiciunt canes, per vim pastores sese constituentes, idque (quod absurdum est valde) cum ad pastoralis muneris administrationem nihil omnino aliud contulerint, quam quod comam, cui ornanda & alenda turpiter studuerant, raserunt: qui nec in canum ordine manserunt, nec pastores facti sunt, nisi vt lanient ac dispergant, laboresque aliorum infringant.* & paulo post: *Ac proinde ne nunc quidem insolentius efferantur, qui canes aduersus gregem concitarunt. qui nec ouiculam quidem vnam proferre possunt, quam adduxerint, vel conseruauerint, nec enim recte facere didicerunt, qui improbitatem studiose coluerunt, &c.* Post multa vero in schismaticos dicta, eosdem contestatus, exprobrat animi sui moderationem, quam experti iam essent ab omni sedis cupiditate remotam; cum videlicet illi iam ante delegissent eum Episcopum, & in sede voluissent collocare, nec acquieuerit: ait enim *c*:

Gr. Naz. ridiens oratim Maximum.
b Gr. Naz. or. in Max.
c Gr. Naz. ead. orat.

XXXII. *Quid præterea? agent ipsi scilicet. Episcopatum abrogabunt, & thronis deiicient? Et quos tandem aut nunc, aut antea prompto atque hilari animo conscendi? An vero eos, qui ascendunt, beatos prædicare soleo? Scilicet, mihi eos dulces ac iucundos reddis, ita indigne concedens? Quid? ne has quidem, quæ nuper acciderunt animi mei sententiam voluntatemque declararunt? An illa quoq; delitia quædam & fucus erant, atque amoris erga me vestri & desiderij exploratio? Nimirum callidi ac versuti homines facile adducuntur, vt vitia sua de aliis partim suspicentur, partim loquantur. Quid vero illa animi oppressio? quid illæ imprecationes, quas aduersus nos ipsos publice concepimus? quid illæ lachrymæ, quarum tantam vim profudimus, vt vobis etiam misericordiam moueremus, quamuis alioqui propter obluctationem odio pene essemus?* hæc & alia Gregorius, illis in memoriam reuocans, quantopere refragatus fuerit, cum ab ipsis eligeretur Episcopus. Demum in Petrum Episcopum Alexandrinũ, quem propitium primo, postea vero sensit aduersum, ita iure conqueritur: *Nihil proprium factum est, quam vt Petrus etiam me abiuraret: Ac fortasse me flet quidem amare, vt peccato medeatur.* ac rursus schismaticos eiusmodi compellat apostrophe: *Quomodo distracti estis, & distraxistis, quasi boues teneri vinculis soluti? Quomodo altare aduersus altare erexistis? Quomodo repente in desolationem ac vastitatem facti estis? Quomodo & ipsi hac præcisione extincti atq; mortui estis, & dolorem nobis inussistis? Quomodo pastorum simplicitate ad gregis euersionem & interitum abusi estis? non enim eorum imperitiam reprehendo, sed vestram malitiam accusabo.* sic Gregor. aduersus Ægypti Episcopos, qui Maximo manus imposuerant, additque alia fletu digna, quæ autem postea acciderint, sequenti anno dicemus.

IESV CHRISTI
Annus 380.

DAMASI PAP. Annus 14. GRATIANI 14. VALENTIN. 5. IMPPP. THEODOSII 2.

I. CHRISTI sequitur annus octogesimus supra trecentesimum, Consulatu quinto Gratiani atque Theodosii inchoatus: quo idem Theodosius Imperator ab Acholio Episcopo Thessalonicensi baptizatur. Qua autem occasione ibi eo sacramento ipsum initiari contigerit, sic narrat Socrates *d*: *Theodosius autem post erecta trophea, Constantinopolim ire maturans, Thessalonicam peruenit. Ibi in morbum incidens, cupiebat baptismo donari: quippe ex maioribus religionem iam olim didicerat Christianam, fideique Consubstantialis se totum addixerat. Et cum propter morbi grauitatem baptizari properaret & Episcopum Thessalonicensium ad istud munus obeundum requireret: primum sciscitabatur ab Episcopo, quam fidem amplexaretur. Et cũ Episcopus respondisset, opinionem Arij minime per Illyricum* peruasisse, neque nouam illius doctrinam eius regionis Ecclesias potuisse occupare, sed omnes, qui in illis versabantur, antiquam illam & vetustam fidem ab Apostolis traditam, inque Concilio Nicæno confirmatam semper obseruasse: Imperator ab Acholio* (ita enim vocabatur Episcopus) libentissimo animo baptismum recepit. Paucis igitur post diebus à morbo recreatus Constantinopolim contendit octauo Kalend. Decembris, Gratiano iam quintum Consule, eoque ipso Theodosio primum.* hucusque Socrates; in eo sane corrigendus, dum loco Macedoniæ ponit Illyricum: Thessalonica enim, cuius Acholius erat Episcopus, non in Illyrico, sed in Macedonia sita est. Cæterum ipsum delegisse ab Acholio baptizari ob insignem viri vitam miraculorum virtute conspicuam, existimamus. Qualia autem quanta ue aduersus Gothos diuina virtute operatus sit, cum victorem exercitum, qui copias Romanorum vicerat, & ipsorum Imperatorem extinxerat, superauit, superiore narratum est. Deo igitur omnia accepta ferens Theodosius, Imperium atq; vitam, nihil antiquius habuit, quam de fide Catholica bene mereri: de quo S. August. sic ait *e*: *Inter hæc omnia ex ipso initio Imperij sui non quieuit iustissimis & misericordissimis legibus aduersus impios laboranti Ecclesiæ subuenire, quam Valens hæreticus fauens Arianis vehementer afflixerat: cuius Ecclesiæ membrum esse, magis, quã in terris regnare gaudebat.* hęc ipse. Huius quidẽ rei fidẽ facit aurea illa sanctio ab eo hoc anno Thessalonicæ promulgata, quæ sic se habet *f*:

d Socr. lib. 5. c. 6.
* Macedoniam
* Ascholio
II.

Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius AAA. ad populum vrbis Constantinopolitanæ.

THEODOSII SANCTIO DE FIDE CATHOLICA.

Cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam diuinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio vsque nunc ab ipso insinuata declarat; quamque Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis: Hoc est, vt secundum Apostolicam disciplinam, Euangelicamque doctrinam, Patris & Filij & Spiritus sancti vnam Deitatem sub parili maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos vero dementes, vesanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, nec conciliabula eorum, Ecclesiarum nomen accipere: diuina primum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex cælesti arbitrio sumpserimus, vltione plectendos. Datum III. Kalend. Martias, Thessalonicæ, Gratiano A. quintum & Theodosio A. I. Coss. qua die hæc, quæ sequuntur, itidem Thessalonicæ rescripsisse reperitur a:

a l. 25. de Episc. & Cler. Cod. Theod.

III. ALIÆ THEODOSII LEGES.

Qui diuinæ legis sanctitatem aut nesciendo confundunt, aut negligendo violant & offendunt, sacrilegium committunt. Datum III. Kalend. Mart. Thessal. Gratiano Aug. V. & Theodosio A. I. Coss. sequenti vero mense de pio religiosoque cultu sacri Quadragesimalis temporis ibidem loci ita ad Albucianum Vicarium Macedoniæ rescripsit b:

b l. 4. De quæst. C. Theod.

Quadraginta diebus, qui auspicio cæremoniarum Paschale tempus anticipat, omnis cognitio inhibeatur criminalium quæstionum. Dat. VI. Kalend. April. Thessalonicæ, Gratiano quintum & Theodosio I. Coss.

IV. MAXIMVS REDIT ALEXANDRIAM.

Dum autem adhuc Theodosius Thessalonicæ moratur: Maximus Cynicus, qui Constantinopolitanam sedem inuadens pulsus ab vrbe fuerat, Imperatorem côuenit, rogans ab eo sibi cathedram confirmari: verum ab ipso penitus repulsus est atque reiectus; imo & nisi à cœptis desisteret, graues minæ intentatæ fuerunt. quamobrê desperatus infelix, magno æstimationis suæ mendaciis comparatæ dispendio se contulit Alexâdriam ad Petrum adhuc in humanis agentem. hæc omnia pluribus enarrata Gregorius ipse habet c. Quid vero idem Maximus insaniens nimia Episcopatus cupiditate Alexandriæ egerit, idem subdit his verbis:

c Gre. Naz. in car. de vita sua.

Aggreditur, atque non parum angustat senem, nempe eundem Petrum Episcopum Alexandrinum,

Poscens vel illam, finxerat quam spe sibi
Sedem: vel eius in throno sese minans,
Sessurum. Hyparchus donec hunc (vt par erat)
Flammam expauescens, vetera ne ad mala quippiam
Adiungeretur, vrbis hunc pepulit solo:
At nunc videtur hic quidem quiescere.
At est verendum, ne grauis qua grandine
Est facta nubes, aspero vente incita
In non putantes grandinem effundat suam.
Nec enim quieti prauitas vnquam studet.

hæc ipse, & quidem prophetice. Et enim lapsus est in hæresim Apollinaris, cuius rei causa ab Episcopis (vt Theodoretus d ait) damnatus fuit. Constat insuper eundem Maximum post hæc aliqua aduersus ipsum Gregorium conscripsisse: quæ tamen vt valde inepta ipse contempsit, satisque sibi visum, qualis ille, qualiave eius scripta essent, paucis occinere, cum ita rem exorditur e: *Quid de his dicam? Audesne tu quoque Maxime, aliquid scribere? Tune scribere audes? Proh quanta hæc est impudentia! Profecto hac ex parte canes alios*, nempe Cynicos, *superas. Omnia scilicet quibusuis iam tentare licet.* & inferius: *O rem incredibilem & inauditam! Saul vates est, Maximus librorum scriptor. Quis deinceps non vates esse volet? quis à scribendo manum continebit? Omnium scilicet est charta, vel anicula scriptorum sibi calamum vsurpent.* hæc & alia plura lepide quidem atq; animo imperturbato Gregorius. Cœpta itaque contentio Maximi cum Gregorio anno superiori, præsenti iam anno extincta fuit.

d Theod. li. 5. c. 8.

e Gr. Naz. car. de Maximo to. 2. edit. Leunclai.

MAXIMVS SCRIBIT IN GREG. NAZ.

V. DAMASVS PAPA FAVIT GREG. NAZ.

Quod autem Theodosius eum cum primum vidit, despexit, à seque repulit, hominem alioqui profitentem fidem Catholicam: id ea de causa opinamur contigisse, quod sciret Damasum Romanum Pontificem aduersus eum in capessendo Episcopatu fauisse Gregorio. Dolemus excidisse ipsas Damasi litteras tunc pro Gregorio contra Maximum scriptas, quarum meminit Nicolaus Romanus Pontifex in epistola ad Michaelem Imper. in quibus hæc habet f: *Denique vt ex his paucos commemoremus: Nonne Maximus, postquam multum à Damaso Papa (sicut eius ad diuersos epistola indicant) laboratum est, Constantinopoli pulsus est?* ita ipse. Equidem puto sanctum Hieronymum auditorem Gregorii (vt dictum est) Constantinopoli tunc agentem, apud Damasum pro ipso Gregorio litteris egisse: factumque, vt cum sententia Damasi innotuisset ciuibus Constantinopolitanis iidem ipsi côfestim infelicem Maximum ab vrbe pellerent, deque his admonitus Theodosius Imperator eundem ad se venientem Thessalonicam æque fugarit. Et quis dubitat de re tanta, cum scriberet Damasus in Orientem, eodem quoque argumento ex more scripsisse etiam ad Theodosium Imperatorem? Sedisse aliquantisper in sede Maximum, indicium illud est, quod fecit ibidem ordinationes, quas Synodus Constantinopolitana celebrata anno sequenti irritas penitus esse decreuit, vt ex eius Concilii Actis Sozomenus g testatur. At de Maximo hactenus: ad res autem Gregorii huius anni, Constantinopolitanæq; Ecclesiæ statum oratio conuertatur.

f Extat to. 3. Concil.

g Soz. l. 7. c. 9.

VI.

Perculsis licet Arianis nouo Imperatoris edicto dato ad populum Constantinopolitanum: tamen tantum abfuit, vt ita compressi quieuerint, quin potius maioribus audaciæ spiritibus sumptis, insolentius aduersus Catholicos insilierunt, instar sæuissimæ bestiæ, quæ etsi semper noxia visa sit & infesta; cum sese laqueis constringi senserit, tunc violentius commouetur, & in quemcunque sibi obuium furit. Ariani enim cum se Theodosii legibus vincitri scirent, acrius in Orthodoxos exacerbabantur, eoque furoris adacti sunt, vt in confessorem haud pridem ab exilio reuersum incidentes, eum lapidibus impetentes occiderint.

Testatur id quidem Gregorius Nazianzenus ea oratione, quam habuit ad Arianos: ibi enim Catholicorum commendans animi moderationem, qua feliciore tempore vterentur, illorum contra in pios viros ac in Ecclesiam ipsam Catholicam immania scelera perpetrata recenset; atque ad postremum quod nefas admisissent, ob oculos ponit his verbis: *Nonnulli*, inquit h, *atrociores quoque atque immaniores sese præbuerunt, quam temporis ratio ferre videretur, non secus ac sues, qui per septa quædam violentius impelluntur. Hominem meum posco, quem hesterno die trucidastis, senem, inquã, illum & Abrahamicum patrem, quem ab exilio redeuntem & huc appellentem, medio die, in media vrbe saxis excepistis. At nos (nisi hoc dictu graue & inuidiosum est) obtruncatores etiam ipsos deprecatione nostra periculo mortis liberauimus.* & post multa in exprobrationem ipsorum arrogantiæ & petulantiæ, in côme ndationem vero modestiæ Orthodoxorum hæc addit. *Et quid ex hac temporis insolentia perperam æmulatus sum? idque cum talia exempla ob oculos posita haberem, quibus etiam remotis, à vitio tamen abstinere difficile atque arduum est, rarique exempli? De quibus Ecclesiis vobiscum contendimus? de quibus pecuniis? præsertim cum vtraque re ipsi afflueretis, vtriusque autem nos inopia premeremur? Ecquod Imperatoris edictum à vobis contemptum & pro nihilo habitum ardenti zelo persecuti sumus? Quos principes in perniciem vestram coluimus atque obseruauimus? Quorum importunam audaciam iudicio nostro prodedimus? Domine ne statuas illis hoc peccatum, dicebam (nam opportune Stephani i verba in mentem venerunt) & nunc eadem vota facio. Maledicimur k, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus* hæc & alia multa id genus Gregorius obiecit ea oratione in Arianos, & quidem post Gratiani prius & Theodosii posterius promulgatum edictum, cum res Catholicis arriderent.

h Gr. Naz. orat. ad Arianos.

ARIANI SÆVIVNT MAGIS.

i Act. 7.

k 1. Cor. 4.

VII. CATHOLICI IRATI GREGOR.

Sed quid accidit? Tolerantia ista Gregorii, & pro illatis ab eis contumeliis atque cædibus officiorum compensatio, nonnullorum Orthodoxorum animum exacerbauit, illorum præsertim, qui in eam ferme diem à temporibus Constantii Imperatoris ab eisdem insolescentibus Arianis dirissima iugiter passi essent: quippe hæc dictitare solebant, quæ ipse Gregorius in oratione, quam coram Episcopis ad Synodum conuenientibus

habuit, recitat his verbis a: *Iam crimina quoque nostra quaso expendite. Tanto iam tempore, inquiunt, Ecclesia praes, temporis fauore & auxilio fultus, Imperatorisq; generoso impetu, quod maxime astimari debet. Ecquod mutationis signum nobis affulsit? Quot hominum contumelias prius pertulimus? Quid acerbitatis passi non sumus? non iniurias? non minas? non exilia? non pecuniarum direptiones? non bonorum proscriptiones? non presbyterorum in mari conflagrationes? non templa profanata, atque ex templis in sepulchra mutata? non publicas senum Episcoporũ, aut vt magis proprio verbo vtar, patriarcharum cades? non eam immanitatem, vt piis solis inuius esset locus omnis? non denique quicquid calamitatis vllis verbis exprimere quisquam possit? Quorum quidnam iis, qui nos laserunt, rependimus? Quandoquidem versis, vt par erat, rerum vicibus, rependendi potestas nobis facta est, atque eos, à quibus importune vexati fueramus, castigari oportebat. Atque vt omissis aliis calamitatibus ad nostras, ne dicam ad tuas calamitates, veniamus,* his scilicet, quæ cum Gregorio iidem passi essent, postquam venisset Constantinopolim; *Nõne persecutionibus vexati sumus? non iniuriis omnibus oppressi? non Ecclesiis, domibus, & quod acerbissimum est, solitudinibus exturbati? non furentem populum sustinuimus? Prafectos violentos & importunos Imperatores simul cum edictis suis contumeliose spretos? Quid postea? superiores extitimus, & persecutores nostri pœnas effugerunt.*

a Gr. Naz. orat. de Episcopis.

VIII. Expostulatio Catholicorum in Gregor.

Illa erant, quæ Catholici Constantinopolitani subinfense in Gregorium ab hoc tempore ad finem vsque eius commorationis Constantinopoli iactare solerent: ad quos hæc erat Gregorii responsio, quam subdit: *Ita sane est, inquam. Mihi enim aduersus eos, qui iniuriam intulerunt, satis grauis pœna est referenda iniuria potestas.* quæ quidem responsio haud illis arridere videbatur, qui (vt subdit) incitabant Gregorium ad vltionem, illa rursus verba ingeminantes: *Quis prafectus mulctatus est? inquiunt. Quis populus castigatus est? Quinam plebis inflammatores? Quem terrorem nobis ipsis in posterum indidimus?* ita illi quidem, qui hanc ob causam deinceps animo abalienato à Gregorio esse cœperũt. sicque propemodum factum est, vt diuulsis ab eo Catholicorum nonnullis prius (vt diximus) schismate Maximi, compluribus autem ab eo dictis ex causis animis frigescentibus, res Gregorii paulatim diffluerent. verum populi amor erga eum erat immensus: cuius quidem rei periculum factum est, cum ipsum recedere cupientem non permisit.

IX. Gregorius agit de discessione.

His enim agitatus molestiis Gregorius, cum iam res Catholicæ fidei sub Catholico Imperatore in tuto collocatas esse videret, consideraretque nequaquam se illius sedis astringi vinculis, vt ibi permanere cogeretur: etenim quamuis à populo electus, acclamatusque fuisset Episcopus, non tamen ea electio legitima, secundum canones Ecclesiasticos sibi videbatur: quamobrem recedendi Constantinopoli consilium iniit: sed cum clandestine facere minime licuisset; communicato cum populo animi sui decreto; piorum precibus, clamoribus, lachrymisque retinetur inuitus; sed quibus conatibus, ipse versibus illis insinuat b:

b Gr. Naz. in carm. de vita sua.

Hac verba simul ac audyt plebs, illico
Effrenis altum quispiam questum dedit,
Populusq; surgit, agmen vt fumo solet
Apum: fueritq; maximis clamoribus
Vterq; sexus, virgines, iuuenculi,
Pueri, senesq; nobiles, ignobiles,
Vita quieti, Prasides ac militum
Nonnulli: amore quilibet & ira astuans,
Iratus hosti, Prasulem exposcens suum.
At non decebat me genu ad vim flectere,
Nec capere sedem rite non mihi traditam. hæc ipse.

X. c Socr. l. 5. c. 6. Theodosius venit Constantinopolim. d Marcell. in Chro. [illegible]

Ariani autem, qui absente Imperatore eius edictũ contemnere visi sunt, cum iam Thessalonica Constãtinopolim venientem cœperunt præsentem timere: contigit eius aduentus in vrbem (vt ex Socrate c dictum est) hoc anno iisdemque Consulibus octauo Kalendas Decembris. At quid tũc primum in Arianos egerit, Marcellinus Comes d docet cum ait: *His Consulibus, Theodosius magnus, postquam de Scythis & Gothis triumphauit, expulsis continuo ab Orthodoxorum Ecclesiis Arianis, qui iam fere per quadraginta annos eas sub Arianis Imperatoribus tenuerant, nostris Catholicis Orthodoxis restituit Imperator mense Decembris.* hæc ipse. Quo modo autem id factum sit, Sozomenus e sic narrat: *Imperator vero per nuncium pracepit Demophilo* (erat hic post Eudoxium Episcopus Constantinopolitanus hæreticus) *vt aut ex decreto Nicani Concilij religionem propagaret, & populum ad concordiam reduceret, aut Ecclesiis excederet. Ille vero, conuocato populo, mandatum Imperatoris exposuit, & in posterum diem se extra vrbem concionaturum significauit: Quandoquidem, inquit, diuina lex iubet f, vt si vos ex hac vrbe pellant, fugiatis in aliam. Hac cum prafatus esset, deinceps extra vrbem concionatus fuit, & vna cum eo Lucius, qui ab Arianis quondam Alexandrina Ecclesia prafectus fuit, & qui expulsus, exul, vt dictum est, Constantinopolim concessit, ibique moratus fuit.*

e Soz. l. 7. c. 5.

f Matth. 10.

Postquam igitur Demophilus Ecclesiam reliquisset, ingressus Imperator preces fundit: & ex eo tempore qui consubstantialem Trinitatem profitebantur, templa recuperarunt. Erat autem hic annus, quo Gratianus quintum, Theodosius primum Consules fuerunt, quadragesimus scilicet, ex quo Ariani Ecclesias occuparunt. hucusque Sozomenus, quæ quidem (vt dicemus) anno potius sequenti contigerunt: nam ab his diuersa ipse Gregorius tradit, nimirum Arianos totos in armis fuisse, vt primarium templum tuerentur.

XI. Theodosius visus paulo frigidior executiaure.

Visus est autem Gregorio Theodosius paulo frigidius agere, si comparatio facienda fuisset cum Arianis Imperatoribus longe maiori animi ardore hæresim propagantibus: in carmine g sæpe citato, quo res suas contexit, hæc habet de Theodosii aduentu Constantinopolim.

g Gr. Naz. in carm. de vita sua.

——Dum statu nos hoc sumus,
En Imperator nobis aduenit repens
Terra ex Macedna, Marte domitis barbaris,
Stimularat ingens quot manus, & ingens furor:
Minime quidem ille vir malus, quantum ad fidem:
Tenere mentes posset, vt qui simplices,
Triadisq; sancta cultor esset maximus:
(Sic quippe & ipse sentio, & cuncti asserunt,
Qui sede stabili tuto amant insistere)
Feruore sed non praditus tanto tamen,
AEquaret vt cum pristinis prasentia,
Sanaret atq; temporis mala tempore.
Feruore vel si par erat, non par erat
Fiducia ne pectoris, an audacia
Dicam? Vocare prastat hoc prudentiam.
Suadere quippe est aquius, quam cogere. sic ille lenitati adscribens tarditatem atque remissionem Theodosii Imp. nam paulo post:

Hac ille opinor, cogitans nulli grauem
Metum inferebat, comiter cunctos trahens,
Cuiusque mentem liberam lege & sinens. hæc Gregorius de Theodosio.

XII.

Quomodo autem tunc, cum venisset Constantinopolim Imperator, ad Ecclesiam, vbi erat Gregorius & Catholici conuenerant, properarit, & quid ipsi Gregorio dixerit Theodosius, idem sic narrat:

Quid Theodosius cum Gregor.

Vt ergo cupidus venit ad cupidos sui,
Complexus vt me sit statim, qua dixerit,
Qua per lubentes rursus aure acceperit,
Quid est necesse dicere? Pudendum foret,
Si gloriarer tum senex ob talia,
Qua cuncta paruis deputo prater Deum.
Tandem ista fatur: Dat tibi per nos Deus
Nunc hocce templum, dat tuis laboribus.

Hæc licet Theodosius Gregorio polliceretur: vt tamen præstaret effectu, impossibile tradit esse visum, resistentibus Arianis, quibus referta ciuitas erat, iisdemque incensis animis vt templum tutarentur, nec cederent sedem alicui, paratis etiam si vis adhiberetur, in Gregorium impetum facere.

XIII. Theodosius occupat templum, introducitque Gregor.

Post hæc autem Theodosius occupat templum, relinquitque ad custodiam militum partem, atq; reliquæ exercitus parti iubet, vt Gregorium ad templum perduceret, vt collocaretur in throno. Cum vero Ariani interim se resistere non posse cernerent, omnia miscent luctu

atque clamoribus: quæ quidem eleganter ipse ita describit *a*:

a Greg. in carm. de vita sua.

Iam tempus aderat, militum & vis maxima
Templum obtinebat, bellicos enses gerens.
Faciebat omnis impetum contra tumens
Populus, arena vt, nix vel, aut fluctus maris
Vrens & ira precibus & blandus simul,
Iratus in nos, Principi supplex. Erant
Plena vita, dromiq; pleni omnes loci,
Plena domusq; tum viris, tum fœminis
Aetate quassis, paruulis spectantibus,
Gemitus, dolores, lacrymæ, clamor grauis,
Imago capti bellico insultu oppidi.
Ego vero fortis ille dux ac strenuus
Aegro tametsi corpore essem ac debili;
Spirante quiddam languidum ac fere mortuum;
Inter Ducem medius & inter milites
Ibam bona spe fultus, & sursum videns,
In æde donec collocor, &c.

NON PATITVR GR. NAZ. COLLOCARI IN THRONO.

Subdit vero mirum quiddam accidisse, nimirũ tunc temporis atram nubem sic radios Solis obtegisse, vt media die noctem ferme redderet: quo tanquam prodigio exultarent hæretici, metuerent autem pii, sed quasi miraculo factum, vt simulac Gregorius sacros cancellos introiuit, adorato numine, nube disiecta, Sol purissimis radiis effulserit; perinde ac si superi accensa cœlitus face, Gregorii lætum, Deoque gratum ingressum significarent. Secutaq; mox est Orthodoxorum omnium acclamatio, qua peterent Gregorium collocari in throno, reclamante tamen ipso Gregorio, atque dicente:

Hunc premite, quæso, premite clamorem, ô viri:
Nunc sunt agendæ gratiæ summæ Deo.
Maiora quæ sunt, his erit tempus suum.
Hæc verba plausu maximo plebs excepit.
Amica namq; est omnibus modestia.
Abijtq; Princeps maxima hac laude efferens.
Hic concionis exitus tandem fuit.

XIV. Additque ob nimiam compressionem, confusionemque prementium, ensem euaginatum ad incutiendũ terrorem à quodam, sed mox in vaginam reductum. Cum autem templi & ædium Episcopalium possessor effectus esset, Ariani æstuabant aduersus Gregorium immenso implacabilique odio: quos tandem ipsius Gregorii insignis animi modestia deliniuit: quæ cum in omnibus rebus quas gereret, elucerer, nouo casu adeo omnibus pspicua atq; manifesta reluxit, vt sibi etiam hostium animos deuinciret. Accidit enim, vt ipso subægrotante Gregorio, in lectulo decumbente, sicarius ad eum conficiendum, clam ingressus sit, tectus multitudine accedentium, vt ei gratularentur de templo recepto, ab Arianisq; vindicato, pro quo munere vota Deo nuncupassent. Eoque perfuncto officio, cum discessissent, sicarius ille solus ibi relictus, manibus pedes sanctissimi viri prehendens, lacrymas copiose fundens atque lamentans supplex veniã postulauit. Gregorio autem sciscitante, quid hoc sibi vellet: atque præ immenso dolore, ipso tacente; vnus ex his, qui aderant, rem sentiens, Gregorio dixit: Hic ille carnifex tuus est, ô pater, qui à nonnullis subornatus, ferrum tibi in præcordia defixurus erat, nisi Christus perspicue tibi auxilio fuisset: quod enim ad eorum voluntatem spectat, scelus est consummatum; proinde hic facti pœnitens ad pedes tuos lacrymis veniam petit. Ad quem conuersus Gregorius ait: *Propitius sit tibi Deus, tibiq; ignoscat, qui me seruauit: hocque solum pro noxa peto, vt hæresim execrans, meus fias.* Hoc autem cum vniuersæ innotuisset ciuitati: hostium Gregorii, Arianorum hominum nonnihil emollita sunt corda, ergaque ipsum reddita propensiora. hæc omnia breui compendio recitata, ab ipsomet Gregorio fusius descripta sunt *b*.

GRE. NAZ. APPETITVR A SICARIO.

b Greg. in carm. de vita sua.

XV. Quod autem sequenti anno Orientales Episcopi Orthodoxi Constantinopolim, vt Gregorium collocarent in throno, vocati fuerint à Theodosio Imperatore: id quidem suadente Damaso, qui (vt dictum est) Gregorii suscepit patrocinium, factum putamus. Cuius etiam admonitione, idem Episcoporum Concilium collectum Constantinopoli condemnasse hæresim Macedonii, quis est, qui non facile sibi persuadeat? Cum enim certum sit, Romanos Pontifices solere litteris salutare nouos Imperatores, ad eosdemque de tollendis hæresibus, sedantisque schismatibus scribere, hortari, viamque, qua id perficerẽt, aperire: par est credere Theodosium, Damaso suadente, ad hæc omnia perficienda sedulo animum addixisse: docet enim id etiam vehemens coniectura ex frequenti rerum vsu comparata, exemplisque sæpe monstrata. At de his suo loco pluribus agendum erit: hic vero iam esto finis rerum Gregorii præsentis temporis.

DAMASVS AGIT CVM THEODOSIO PRO ECCLESIA ORIENTALI.

XVI. Hoc itidem anno moritur Petrus Episcopus Alexandrinus, cum sedisset annos octo: in locumque eius est subrogatus Timotheus ipsius frater; cuius mentio habetur in Theodosii sanctione anno sequenti data *c*: in illa autem, quam datam diximus præsenti anno cum Petri fit mentio, plane apparet, alterum eorum, nempe Petrum hoc tempore desiisse; alterũ vero, Timotheum videlicet, Episcopum eius Ecclesiæ creatum esse. Sunt qui, vt excusent Petrum fauentem aduersus Gregorium Nazianzen. Maximo Cynico, ea omnia, quæ dicta sunt, adscribant eiusdem Petri successori Timotheo: sunt hi Theodoretus *d*, Cassiodorus *e*, Nicephorus *f*, & forrasse alii. At certe nugæ sunt hæ; nam querelæ ipsius Gregorii de Petro satis perspicuę extant, vt de his dubitandi omnis prorsus occasio auferatur. Non ita quidem de Petro ista se habent, vt illa, quæ in ipsum vulgo iactata tradit S. Hieron. nimirũ, q; reuersus in Ecclesiam, adeo facilis fuerit in recipiendis ad communionem lapsis hæreticis, vt nonnullis acceptæ pecuniæ in suspicionem venerit: nam scimus ex instituto Athanasii ad Basilium scribentis (quod supra suo loco demonstratum est) omnes Arianos ad Ecclesiam redire volentes, oblata fidei Nicænæ confessione, nullatenus debuisse repelli. Quod autem idem Petrus Maximo fauerit pecuniæ causa, vt credamus adduci non possumus, sed ab eo deceptum aliqua noua larua, sicut ab eodem vidimus ipsum Gregorium fuisse delusum.

OBITVS PETRI, SVBROGATIO TIMOTHEI.

c l. 3. de hæret. C. Theod.

d Theod. l. 5. c. 8.
e Cassiod. l. 9. c. 13.
f Niceph. l. 12. c. 11.

XVII. Cæterum quod pertinet ad Timotheum successorem: quantumlibet Petrus defunctus esset, nulla tamen spes fuit sub Catholico Principe, Lucio Ariano Episcopo Alexandrino eam recuperandi sedem, ipso Theodosio resistente, è qua & pulsum ab eo tradit S. Hieronymus, qui de Lucii scriptis ita subdit: *Extant eius solemnes de Paschate epistolæ, & pauci variarum ὑποθέσεων libelli.* Vendicarat sibi profanus Arianorum Antistes, vt Paschales epistolas scriberet ad Catholicam Ecclesiam, quæ annis singulis dari solebant ab Episcopo Alexandrino vniuersis Christi fidelibus ad Paschatis certum tempus insinuandum. Cæterum Theophilum eiusdem Ecclesiæ postea Episcopum ab hoc anno Paschalem cyclum annorum centum inchoasse, nimirum à primo Consulatu Theodosii, testatur S. Leo Papa *g* in epistola ad Marcianum Imperatorem, erat tunc ipse Theophilus Ecclesiæ Alexandrinæ clericus apprime eiusmodi scientiam callens, quam ne quis hæreticus sibi in posterum arrogaret, centum ipse annos inclusit, quibus dies Paschatis exploratus annis singulis haberetur.

THEOPHILI CYCLVS PASCHALIS.

g L. ep. 64.

XVIII. Eodem plane tempore, quo hæc agebantur in Oriẽte, contigit Mediolanensem Ecclesiam perturbari cœptam esse à Iustina Augusta Valentiniani senioris Imperatoris coniugè. Ariana fœmina audacissima. Hæc quidem hęresi patrocinatura, cum accepisset Sirmiensem Ecclesiã (est Sirmium ciuitas posita in Illyrico *h*) destitutã esse pastore, illuc properauit, quo Arianum illi Antistitem perfici procuraret. Ambrosius etiam illuc se contulit (perseuerabat enim antiqua illa diuisio prouinciarum, qua lege Vatinia *i* coniuncta erat prouincia Illyrici Galliæ Cisalpinæ) vt Ecclesiæ Sirmiensi suæ diœcesis cõsulturus præficeret Catholicæ communionis Episcopum. Quænam autem tum sibi contigerint, Paulinus ita describit *k*: *Cum Ambros. Sirmium ad creandum Episcopum Anemmium* * *perrexisset, ibique Iustinæ tum temporis Reginæ potentia & multitudine coadunata de Ecclesia pelleretur, vt non ab ipso, sed ab hæreticis*

IVSTINA AVGVSTA FAVET ARIANIS.

h Ammia. l. 15. & 16. Socr. l. 5. c. 2.
i Suet. in C. Iulio, c. 22.
k Paul. in vita S. Ambr.
* Anemium

Arianis

QVID SIRMII AMBROSIVS.

Arianis Episcopis in eadem Ecclesia ordinaretur; essetque constitutus in tribunali, nihil curans eorum, quæ à muliere excitabantur: vna de virginibus Arianorum impudentior cæteris tribunal conscendens, apprehenso vestimento sacerdotis cum illum attrahere vellet ad partem mulierum, vt ab ipsis cæsus, de Ecclesia pelleretur: audiuit (vt ipse solitus erat referre) Etsi ego indignus tanto sacerdotio sum: tamen te non conuenit, vel professionem tuam, in qualemcunque sacerdotem manus injicere, vnde debes vereri Dei iudicium, ne tibi aliquid eueniat. Quod dictum exitus confirmauit: nam alio die mortuam ad sepulchrum vsque deduxit, gratiam pro contumelia rependens: Sed hoc factum non leuem aduersariis incussit metum, pacemque magnam Ecclesiæ Catholicæ in ordinando Episcopo tribuit. hæc Paulinus. Ordinatus est itaque Anemmius, quem cum constet anno sequenti interfuisse Aquileiensi Concilio, pariterque eius nomen reperiatur inter Episcopos Occidentales, ad quos Synodalis epistola è Concilio Constantinopolitano data est; plane declaratur Anemmii electionem ante sequentem annum contigisse, sed non quidem (vt putamus) ante præsentem: nam hactenus res Ambrosii tranquillissime se habuisse, quæ sunt recensita, demonstrant. Hoc vero tempore Arianos fauore Iustinæ tumultuari cœpisse liquet, atque adeo res perturbasse, vt Gratianus basilicam vnam, quam peterent ipsi Ariani sibi tradi, ab Ambrosio abstulerit, nõ tamen illis dederit, sed eidem Ambrosio restituerit; vt ex iis, quæ S. Ambrosius ad eum scribit, intelligi potest, dum ait *a*: *Neque enim aliud possumus dicere, nisi S. Spiritus hanc iussisse gratiam, quod ignorantibus omnibus subito basilicam reddidisti.* & paulo post: *Etenim basilicam sequestrasti, vt fidem probares. Impleuit igitur propositum suum pietas tua, quæ sic sequestrauerat, vt probaret. sic probauit, vt redderet. Nec fructum amisi, sed iudicium teneo. patuit q. omnibus in quadam facti discretione, discretam tibi nunquam fuisse sententiam: patuit, inquam, omnibus & tuam non fuisse cum sequestrares, & tuum esse cum redderes.* hæc Ambrosius.

a *Amb. de Spiritu S. l. 1 c. 1.*

XIX. Cum autem Ariani instarent, & perinde atque iustam fouerent causam, quod Conciliabuli Ariminensis patrocinium suscepissent, eundem Gratianum Imperatorem hoc anno Sirmium venientem interpellant *b*, quærentes se à Catholicis vndique pelli: ob idque se generale postulare Concilium, quo in eo vniuersæ Ecclesiæ demonstrare possent, esse Catholicos, atque iniuria infamari hæresis Arianæ, instant, vrgent, obtunduntq; Principis aures, donec ab eo, q. petierant, extorserunt de indicendo generali Concilio. Cæterum cum hæc ab Imperatore esse decreta Ambrosius intellexisset: continuo intercessit, probrosum esse & indignissimum asserens, propter duos cariosos hæreticos, totius Catholici Orbis Episcopos cõuocare magno Ecclesiarum detrimento, quæ pastoribus destitutæ, luporum paterent incursui. Sicq; ex sententia Ambrosii factum est, vt Imperator acquiesceret Aquileiense celebrari Concilium, in quo finitimi tantum conuenirent Episcopi, ex Africa autem & Gallia satis esse Legatos adesse. Indictio autem Synodi d lata est in annum sequẽtem Aquileiæ celebrandæ mense Septemb. in qua eorundem causa tractanda esset hæreticorũ: nos vero de ea suo loco plurib. Hæretici autem, qui id extorserunt à Gratiano, fuerunt Claudianus, alias Palladius & Secundianus Episc. quorũ frequens est mentio in ipso Aquileiensi Concilio.

b *Conc. Aquileiens. in princ.*
ARIANI AGVNT APVD GRATIANVM IMP. DE COGENDO CONCIL.

XX. Nouissime autem quod ad priuatas res gestas anni huius pertinet: hoc ipso anno tertia Ianuarii (vt ex Eunapio Sardiano c colligitur) Festus Proconsul in Asia cum idolorum cultui se dedisset, miserando modo diem clausit extremum. Quo v. pacto id se habuerit, Eunapius docet his verbis: *Tertius illuxerat dies à Kal. Ian. quas ita Romani nuncupant, quando omnes Festo gratulantes communem addicunt: ipse vero Eumenidum delubrum accedit, haud temere vnquam deos colere sueuis: quippe qui omnes à se supplicio affectos hanc potissimum ob causam de medio sustulerit. Ingressus ad eas narrat visum sibi somnium, atq; inter narrandum lacrymis vultum abstergit: id autẽ eiusmodi erat. Dicebat Maximum* (philosophum nempe illum Iuliani Apostatæ magistrum, qui sub Valente accusatus magiæ male periit) *nuncella collo iniecta, visum fuisse ipsum ad orcum pertrahere sistendum Plutonis iudicio. Qui aderant, concerrati, vitamq; viri totam recolentes, lacrymas quisque pro se profusas fundebant, iubebantq; veniam & pacem à deabus precari. Ille dictis audiens, vota facit. Sed dum egreditur, ipse concidit humi, duobus pueris in terga delatus, vocisq; vsu defectus iacuit, ac domum relatus, confestim expirauit. Ea res visa est à diuina prouidentia procurata.* hæc quidem Eunapius, qui & ipse deorum cultor & impius, talia effari de suis cogitur. Sed iam ad sequentis anni res gestas progrediamur.

c *Eunap. vita philosoph. in Maximo.*

IESV CHRISTI
Annus 381.

DAMASI PAP. Annus 15. GRATIANI 15. VALENTIN. 6. IMPPP. THEODOSII 3.

I. TRecentesimus octogesimus primus Christi annus Eucharii * & Syagrii Consulatus auspiciis aperitur, idemque numeratur decimus quintus Pontificatus Damasi, atq; ab exorto schismate Vrsicini: quo tribus iam lustris sæpe compresso, nũquam autem extincto, Gratianus & Valentinianus in Occidente Imperatores nouissime aduersus eosdem schismaticos rescripserunt. Acciderat enim, vt etsi iidem schismatici sæpe damnati fuissent, atq; in diuersa loca exules amandati: iidem nihilominus, torpescentibus Iudicibus, inde recedentes, atque ad propria remeantes rursus seditiones turbasque conflarint non sine magno Catholicæ Ecclesiæ pacis detrimento. Quamobrem iidem Imperatores in primis redarguentes ignauos Iudices, quid ab eis post hæc de iisdem agendũ esset, decernentes, rescriptum ad Vicarium ordinariorum iudiciorum dederunt, quod hic primo cudendum curauimus ex bibliotheca Vaticana acceptũ, ex codice in quam illo, vbi descriptæ habentur complures Pontificum Romanorum epistolæ, à nobis sæpe citato: quod sane scatebat mendis, sed collatione habita cum alio exemplari, vt licuit, restituimus:

* Eucherii

VRSICINI SCHISMA VIGENS.

II. *Gratianus & Valentin. AA. Aquilino Vicario Ordinariorum.*

*Sententias Iudicum aut quæ temporum limes, aut contumacis renunciatio, aut habitum coram patribus sanxit examen, nec à mediocri auctoritate labefactari, atque conuelli, nec à potentioribus, nec ab impudentibus pertimescunt nostra præcepta per vestram negligentiam destituta. Quæ tandem poterit ferri sententia, quã quidem dum despicitis, non excitetis, vt longa tolerantia in desperatos suniat effectum, & officium metus cogat agnosci? At nonne absurdius est, quod Vrsicini iussit amentia, quod serenitas nostra mitibus persuasit edictis, vt omnes, qui impios cœtus profanata religione tentarent, vel ad centesimum Vrbis milliare pellerentur? vbi pertinax furor ab obsequentibus destitutus in eius tantum perniciem rueret, qui solus erraret, & vt condemnati iudicio recte sentientium sacerdotum, reditum postea vel ad Ecclesias, quas ante annuauerant, non haberent, vel redintegrationem iudicii frustra à nobis impudenti pertinacia precarentur. Repetat laudanda & spectata tua sinceritas quales ad virum clarissimum Simplicium quondam Vicarium litteras clementia nostra transmiserit, & desinat iterationem * sperare mandati: quia pingendus mansuetudinis nostræ pudor est; instaurare præceptum.*

QVID IMPERATORES IN SCHISMATICOS RESCRIBVNT.

* expectare

III. *Vrsicinum quidem Gallia coercet, & ne motus aliquos inquietos exerceat, cohibet Agrippinæ secessio: quem tamen ipsum per occursantes obtundentem sæpius quam monentem, ad hoc vt sequentes abiiceret, audiuimus. Hisacem remotus Hispaniæ angulus titulo damnationis inclusit. Non bene capiti consultum, si quid turbarum vesanus agitauerit Parmensis Episcopus, eo perniciosior, quod inclyta Vrbis magis proximus, & imperitorum multitudinem magis exagitat, & Ecclesiam, de qua iudicio sanctorum Præsulum deiectus est, inquietat, inanem videlicet gloriam sententiæ grauioris expectans: quem si quid decessor tuus deuoti vigoris habuisset, protinus vltra fines debuisset extrudere. Et Florentius Puteolanus post damnationem, quam recto iudicio conuictus accepit, mansuetudinem nostram inquietare conatus, dignum tulit in progressione responsum: post quintum decimum annum Ecclesiam, de qua extrusus fuerat, rursus contaminare conatur, congressiones illicitas facere molitur, egentemque consilii multitudinem perditi animi persuasione deprauat, nostrorum videlicet Iudicum socordia fretus, qui priuata gratia Imperialia præcepta condonant,*

VRSICINVS RELEGATVS IN GALLIAS, RAS INFESTAVIT.

& reli-

& religionem, quam nos iure veneramur (quam fortasse ipsi negligunt) inquietari patienter accipiunt.

V. LAVDANO DAMASO. *Claudianus etiam ab his, qui contra diuina præcepta vitia religionis instaurant; ab his, inquam, quos expelli iusseramus, accitus, quasi paruum facinoris aggressus esset si in Africa perstitisset. Romæ se se dicitur intimasse, falsusq. præceptor vel expertes adhuc denuo profanare mysterio, vel iam initiatos ex integro nititur flagitio maiore corrumpere, cum religionis sanctissima disciplinam non cumulet iteratio, sed euertat. Quem nos Claudianum dissimili pœna ac meruit prosequentes, repeteret tantummodo patriam hactenus, remota seueritate præcepimus: sed residere etiam nunc dicitur imperitos sollicitans, & cassam omnino mercedem requirens perdit animas corporis redemptorum. Hinc illi insectatores sanctissimæ sedis, non solum Dei numine (quod satis erat) sed etiam iudiciorum examine exploratum mentis sanctissimæ virum (vt etiam diuo patri Valentiniano est comprobatum) turpissimis calumniis Episcoporum Damasum inquietare non veriti: postquam desperauerunt posse percelli, populum, pro quo ille diuinitati obses est, inquietant. Sed hactenus stertit iners dissimulatio iudicantium (nec est admonere necesse, quo possit sanctio contempta procedere) hactenus, inquam, stertit apparitorum supina desidia.*

V. PŒNA IN SCHISMATICOS DECRETA. *Post hæc nisi omnes (vt nominatim iussionis nostræ summa complectitur, vel quos turbat istiusmodi molientes sanctorum Episcoporum Concilia consensu ostenderint) vltra centesimum milliarium ab vrbe depuleris, atque eorum ciuitatum finibus extorres esse præceperis, quarum plebem, vel Ecclesias, vel per se vel per simile sui vulgus exercent: præter æstimationis iniuriam, cuius apud bonos non leuis iactura est, piaculum neglectæ sanctionis incurres.*

VI. *Volumus autem, vt quicunque iudicio Damasi, quod ille cum consilio quinque vel septem habuerit Episcoporum, vel eorum, qui Catholici sunt, iudicio vel consilio condemnatus fuerit: si iuste voluerit Ecclesiam retentare, vt qui euocatus ad sacerdotale iudicium per contumaciam non iuisset: vt ab illustribus viris Præfectis Prætorio Galliæ atque Italiæ, auctoritate adhibita, ad Episcopale iudicium remittatur, siue à Proconsulibus* vel Vicariis vt ad vrbem Romam sub prosecutione perueniat: aut si in longinquioribus partibus alicuius ferocitas talis emerserit, omnis eius causæ dictio ad Metropolitæ in eadem prouincia Episcopi deduceretur examen: vel si ipse Metropolitanus est, Romam necessario, vel ad eos, quos Romanus Episcopus iudices dederit sine dilatione contendat. Ita tamen, vt quicunque deiecti sunt, ab eius tantum vrbis finibus segregentur, in quibus fuerint sacerdotes. Mitius enim grauiter meritos coercemus, & sacrilegam pertinaciam lenius, quam meretur, vlciscimur.*

* Consularibus

IVDICIA EPISCOPORVM DIVERSA.

VII. ROMANÆ ECCLESIÆ SVPREMVM TRIBVNAL. *Quod si vel Metropolitani Episcopi, vel cuiuscunque sacerdotis iniquitas est suspecta, aut gratia: ad Romanum Episcopum, vel ad Concilium quindecim finitimorum Episcoporum accersitum liceat prouocare; modo ne post examen habitum, quod definitum fuerit integretur. Iam vero illud, quod in negotiis quoque rerum minorum, & in leuibus causæ dictionibus animis nostris iustitia naturalis inseruit, multo diligentius in causis iustissimis volumus conualescere, ne facile sit cuiquam prædito notabili prauitate morum aut infami calumnia notato personam criminatoris assumere aut testimonij dictionem in accusationem Episcopi profiteri.* hactenus Imperatorum rescriptum; ex quo cum Damasus calumniis schismaticorum impetitus cognoscitur; tum Vrsicinus exilio longinquo mulctatus, eodemque in præsens continuato, percipitur. Ex his omnibus suspectum redditur falsitatis, quod habetur in libro de Romanis Pontificibus; ipsum Neapolis in Campania fuisse post schisma creatum Episcopum: cuius quidem Episcopatus nec Marcellinus eius fautor in libello dato Theodosio, quo eius causam prosecutus est, meminit: quod (vt puto) non tacuisset, si id vere accidisset. Hic quidem positum volumus Imperatorum à nobis recitatum rescriptum, cuius testificatione hoc anno decimoquinto Damasi datum constat: sed iam ad res à Theodosio Imperatore in Oriente pie gestas orationem conuertamus.

VIII. Hoc ipso anno, iisdemq; Consulibus quarto Idus Ian. Theodosius Imperator cum aliis Imperatoribus aduersus hæreticos huiusmodi edidit sanctionem a:

a l. 6. de hær. C. Theod. THEODOSII LEX CONTRA ARIANOS.

Nullus hæreticis mysteriorum locus, nulla ad exercendi animi obstinatioris dementiam pateat occasio. Sciant omnes, etiam si quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum est, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ, vnius & summi Dei nomen vbique celebretur. Nicænæ fidei dudum à maioribus traditæ, & diuinæ religionis testimonio atque assertione firmata obseruantia semper mansura teneatur. Photinianæ labis contaminatio, Ariani sacrilegij venenum, Eunomianæ perfidiæ crimen, & nefanda monstruosis nominibus auctorum prodigia sectarum ab ipso etiam aboleantur auditu. Is autem Nicænæ assertor fidei, Catholicæ religionis verus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum, & Christum filium Dei vnum nomine confitetur, Deum de Deo, lumen de lumine, qui Spiritum S. quem, quod ex summo rerum parente speramus, accipimus, negando non violat: apud quem intemeratæ fidei sensu viget incorrupta Trinitatis indiuisa substantia, quæ Græci assertione verbi οὐσία, recte credentibus dicitur. Hæc profecto nobis magis probata, hæc veneranda sunt. Qui vero iisdem non inseruiunt, desinant affectatis dolis alienum veræ religionis nomen assumere, & suis apertis criminibus denotentur, ab omnium summoti Ecclesiarum limine penitus arceantur: cum omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes vetemus. Ac si quid eruptio factiosa tentauerit; ab ipsis etiam vrbium mœnibus exterminato furore propelli iubemus, vt cunctis Orthodoxis Episcopis, qui Nicænam fidem tenent, Catholicæ Ecclesiæ toto Orbe reddantur. Dat. 4. Id. Ian. C. P. Eucherio & Syagrio Coss.* * substantia

IX. Huius quidem edendæ sanctionis causa efficax illa præcessit; quod cum ab ipso Theodosio (vt vidimus) in fine anni superioris tradenda esset Ecclesia primaria Gregorio Nazianzeno, Ariani adeo perstrepere, atque ciere tumultus, vt opus fuerit armato exercitu adire templum, & illuc Gregorium introducere: quos omnes vna cum aliis hæreticis eiusmodi promulgato edicto Theodosius coercendos esse iure decreuit. Mentio huius legis, qua Photiniani interdicti sunt conuentus, est in Epistola Synodali Concilii Aquileiensis, de quo inferius. Post hanc autem sanctionem contigisse videtur, quod ex Sozomeno dictum est, Arianos exutos ecclesiis conuentus extra mœnia collegisse.

X. OBITVS ATHANARICI REGIS GOTHORVM. Hoc quoque Ian. mense (inquit Marcellinus b) *Athanaricus Rex Gothorum, cum quo Theodos. Imperator fœdus pepigerat, Constantinopolim venit, eodemque mense morbo periit.* de quo Ammianus c hæc ait: *Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, Constantinopoli fatali sorte decessit, & ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro.* nempe Gentilitio: non enim Christianus, sed Christianorum persecutor extiterat. Tanta clementia inerat Christiano Principi Theodosio, vt ea etiam voluerit hosti Christianæ religionis impertiri. Zosimus & ipse Ethnicus hæc vehementer admiratus, ita rem gestam scribit d: *Athanaricus à suis expulsus, se celeriter ad Theodos. contulit non ita pridem morbo liberatum, qui spem de vita dubiam fecerat. Theodosius vero hominem cum barbaris comitibus amanter excepit, spatium non exiguum extra Constantinopolim obuiam ei progressus. Cumq. confestim extinctus fuisset, regia sepultura mortuum terræ mandauit: & tantam sepulturæ magnificentiam adhibebat, vt tam superbo funere barbaris omnibus obstupefactis, Scythæ quidem domum redirent, nec Romanos amplius infestaret bonitatem Principis admirati: quotquot autem cum Rege vita defuncto venerant, custodiendæ ripæ fluminis Istri intenti, diu quo minus Romani vexarentur incursionibus, impedirent.* hæc Zosim.

b Marcell. in Chron. c Ammian. l. 27. d Zosi. l. 4.

XI. Sed & Themistius philosophus & ipse Gentilis, quanta bona Theodosii clementiam fuerint consecuta, admiratus hæc ait e: *Quibus munitus, præsidiis, ô Rex, non sagittariis, non armatis militibus, non Armeniis, aut Hispaniis, non equorum armatorum agmine ad extinguendam Scytharum flammam eguisti, sed tuo vsus consilio & prudentia flamma illa per se extincta est.* Verum & Orosius f ex nostris: *Vniuersa,* inquit, *Gothorum gentes, Rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese Imperio dediderunt. In iisdem etiam diebus Persæ, qui Iulia. interfecto, aliisque Imperatoribus sæpe victis, nunc etiam Valente in fugam acto recentissimæ victoriæ satietatem cruda insultatione ructabant: vltro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemq. supplices poposcerunt. Ictumq. tunc fœdus est, quo vniuersus Oriens vsque ad nunc tranquillissime fruitur.* hæc Orosius. At Pacatus g Persas munera detulisse ad Theodosium Imperat. affirmat.

e Themist. orat. 6.

f Oros. l. 7. c. 34.

QVID HÆRESIS, QVID VERA RELIGIO ATTVLERIT.

g Pacat. panegyr. Theodosio.

XII. Quis hæc tot tantaq; considerans, nō admiretur, quot mala hæreses inuexerint in Oriē tē, & quot bona restituta

QVOT QVANTAQVE BONA BREVI VEHAT FIDES CATHOLICA. a Amb. in prolog. l. 1. de Spiritu S.

postliminio Catholica fides secū attulerit: vt eodem terme tempore, quo scriberet Theodosius leges pro Orthodoxa fide aduersus hæreticos, eodem è Gothis & Persis victoribus hostibus de ineūda pace Legatos idē exceperit? Hæc tam perspicua considerans pariter S. Ambr. scribens ad Gratianum commentarios de Spiritu S. ista præfatur a: *Etiam Constantinopolis iam verbum Dei recepit, & euidentia meruit tui documēta iudicij. Etenim quamdiu venena Arianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, muros armis circumsonabat hostilib. Postea vero quam fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudice Regum, quem semper timere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit *, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto die in Orbe mundasti? Non mundauit Damasus* (Deum alloquitur) *non mundauit Petrus,* nempe Alexandrinus, *non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius: nostra n. seruitia, sed tua sunt sacramenta.* hæc Ambrosius: quibus plane & illud innotescit, haud ante præsentem annum ipsum ad Gratianum Imperatorem scripsisse duos libros illos de Spiritu sancto.

* obtinuit

XIII. AMBROSII LIBRI DE SPIRITV S.

Porro hoc ipso anno hæc scripta esse ab Ambr. certum argumentum est, quod meminit Petri, de cuius obitu ipse nondum certior redditus esset: nam Timotheū nominasset, si scisset ipsum in locū Petri subrogatum fuisse. Quod vero spectat ad ipsum cōmentarium de Spiritu sancto ab Ambrosio ad Gratianum elaboratum: nescio, quid sibi velit Ruffinus in his verbis b: *Ambrosius sanctus de Spiritu S. non solum verbis, sed & sanguine suo scripsit: obtulit enim persecutoribus sanguinem suum, quem in se fudit: sed à Deo ad alios adhuc reseruabatur labores.* hæc ipse; quem miror ignorasse libros illos, exposcente Gratiano Catholico Principe, scriptos, ab eo primum expeditos, auideq; susceptos, qui eundem Ambrosium, vt parentem coluit, & aduersus Arianos, vt ipse testatur, suscepit patrocinium.

b Ruffin. inuect. in Hieron.

XIV. CONFVTATVR RVFFINI CALVMNIA IN HIERON. c Hier. ep. 125.

Sed & calumnia Ruffini, ibidem in Hieronymum illata est, dum subdit ea de causa ipsum interpretatum esse Didymum de Spiritu S. vt Ambrosii furta detegeret: siquidem longe ante quam Ambrosius in opus incumberet, illud aggressus fuerat S. Hieron. vt testatur litteris c ad Damasum scriptis ex Oriente, antequam Romam rediisset: nam in Orientem postea nōnisi post mortem Damasi reuersus est, quod suo loco dicem*: vt plane appareat aliud fuisse consilium Hieronymi in opere aggrediendo, quam quod Ruffinus calumniose sugillat.

XV. d Pacat. in Panegyr. Theodos.

Quod rursus spectat ad felicitatem Theodosii ex pietate comparatam: præstat audire Pacatum d, quā feliciter sub pio Principe barbari orbis Orientalis coluerint, obedierint, vel saltem timuerint Theodosium imperantem: *Si qui,* inquit, *forte sunt barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint: nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescant. Tua enim, Imperator, auspicia non hæ tantum gentes tremunt, quas ab Orbe nostro siluarū interualla vel flumina, montesue distinguūt, sed quas æternis ardoribus inaccessas, aut continua hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas natura distermınat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio Sole securus est: & quo vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit Imperium. Dicam ne ego receptos ad seruitium Gothos castris tuis militem, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti fœderis expetitas? Dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus esse fugientis Albani? Quæcunq; natio barbarorum robore, ferocia, numero grauis nobis vnquam fuit; aut boni consulit, vt quiescat; aut lætatur quasi amica si seruiat. Persis ipsa Reipublicæ nostræ retro æmula & multis Romanorum ducum famosa funeribus, quicquid vnquam in Principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio. Deniq; ipse ille Rex eius dedignatus antea se fateri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tū legatione mittenda, tum gemmis, sericoq; præbendo: ad hoc triumphalibus bellis in tua esseda suggerendis, etsi adhuc non est fœderatus, iam tamen tuis cultibus tributarius est.* hucusque Pacatus.

XVI.

Qui igitur fauendo pietati, quam amplissimos inde prouentus se præcoci messe collegisse cognouit Theodosius Imperator, eandem magis magisq; excolere perseuerans paulo post sub iisdem Consulibus vltima die Martii clericis eiusmodi indulsit priuilegium e.

e l. 26. de Episc. & Cler. Cod. Theod.

Vniuersos, quos constiterit custodes Ecclesiarum esse, vel sanctorum locorum ac religiosis obsequiis deseruire, nullius attentioris molestias sustinere decernimus. Quis enim eos capite censos patiatur esse deuinctos, quos necessitatis intelligit supra memorato officio mancipatos? Dat. Prid. Kal. April. Constantinopoli, Eucherio, & Syagrio Coss.

XVII. CONCILIVM CONSTANTINOPOLITANVM. f Socr. l. 5. c. 8.

Hoc eodem anno mense Maii celebrata est Constantinopoli Synodus centum quinquaginta Episcoporum: ita sane Socrates, qui & causam huius indicendæ Synodi recensens hæc ait f: *Imperator nulla mora interposita, Concilium Episcoporum ipsius fidem amplectentium conuocat, quo tum fides Concilij Nicæni corroboraretur, tum Constantinopoli designaretur Episcopus. At quoniam in spem venerat, se posse Macedonianos ad concordiam cum illis Episcopis, qui erant eiusdem cum illo fidei, reducere: Episcopos sectæ Macedonianæ accersiuit. Itaque in vnum conueniunt qui fidem tenebant Consubstantialis, Timotheus Alexandriæ Episcopus, Hierosolymorum Cyrillus, qui id temporis pœnitentia adductus, fidei Consubstantialis se totum addixerat: Meletius autem iampridem aderat, eo scilicet tempore, quo erat propter designationem Gregorij illo accersitus. Ascholius * etiam Thessalonicæ Episcopus, & alij complures: erant omnes numero centum quinquaginta. Partis Macedonianæ primas obtinuerunt Eleusius Episcopus Cyzici, & Martianus Lampsaci. Omnes illius sectæ erant ad numerum triginta sex, quorum maior pars è ciuitatibus Hellesponti fuit, Ad Concilium igitur conueniunt Eucherio * & Euagrio * Coss. mense Maio.* hæc Socrates. Porro Concilium hoc nominatum esse Generale, ex epistola Synodali ad Damasum & alios Episcopos Romæ ad Synodum congregatos certum est.

* Acholius

* Eu[cherio]

* Sya[grio]

XVIII. QVI CONVENERINT AD SYNODVM AN CVR. g Gre. Naz. in car. de vita sua.

Quod vero Socrates ait, diu ante accersitū fuisse Meletium Antiochia Constantinopolim, vt in throno Gregorium collocaret: haud dubium ante mensem Maii id factum apparet, sed non ab vno Meletio, verum ab ipsa Synodo Episcoporum, quam & ad hoc fuisse collectam, idem Gregorius docet his iambicis g versibus:

Mala auspicatur hic mihi celso à throno:
Nam quicquid Ortus Præsulum (Aegyptum citra)
Habebat vsque ad inclytam Romam nouam
Terra mariq; ex intimis recessibus
(Quo concitatum cælitum pacto, haud scio)
Coit repente, firmet vt thronum mihi.
Quos inter vnus vir erat pius admodum,
Simplex apertis moribus, plenus Deo, &c. describit enim

Meletium illis versibus, quos superius recitauim*. Ex his quidem duo cōsideranda sunt: asserere in primis Gregorium, hos Episcopos ad confirmationem electionis ipsius conuenisse, vt scilicet quod populus postularat & Princeps, idem Ecclesiastico ritu perficerent: deinde aperte affirmate, eo tempore, quo isti conuenere, abfuisse Timotheū Episcopum Alexandrinum, accessisse vero postea, vt dicemus: atque adeo conuentum hunc diuersum fuisse ab illo, quem mense Maii Socrates, & alii collectum fuisse tradunt, damnatumq; in eo Macedonium hæresiarcham & alios; huncq; licet hoc anno, ante tamen illud tempus celebratum fuisse liquet, in eoque nihil præterea actum esse, quam de confirmatione electionis Gregorii, deque eiusdem cathedræ possessione adipiscenda.

XIX. VOCATIO SECRETA.

Sed quod Gregor. ait, se ignorasse, quonam modo totius Orientis Episcopi, vt confirmarent collatā sibi antea sedem, Constantinopolim vna conuenerint: putamus id ipsum latere voluisse auctores Synodi, quod timuerint, ne si sciisset, e uestigio solum verteret. Cæterum quod Ægypti Episcopi minime vocati tunc fuerint: id quidem iure sibi visi sunt Antistites vendicasse, quod illi nefarium hominem Maximum scelerate admodum in Ecclesiam creatū Episcopum intrusissent. Accidit vero, vt cum tot tantique in vnum conuenissent Episcopi, de Macedonii hæresiarchæ damnatione in Synodo ageretur, placuisse in primis id Damaso Romano Pontifici, ipsumque de his egisse apud Theodosium Imperatorem, iure opinari licet, quod sextæ Synodi Acta ope Damasi atq; fauore Theodosii id factum testentur his verbis: *Macedonius Spiritus negabat Deitatem & Dominium, eumque conseruum prædicabat. sed maximus Theodosius Imperator, & Damasus fidei adamas obstiterunt; quorum solidam mentem aggressiones atque conflictus*

DAMASVS ET THEODOSIVS SIMVL AGVNT PRO PIETATE. h Sext. Syn. Act. 18

nullate-

nullatenus sauciarunt. &c. hæc ibi. Sed huius quoque veritatis vetera reperiuntur Romanæ Ecclesiæ monumenta, quibus res gestæ Damasi describuntur, quæ in eadem Ecclesia Romana publice recitari solebant. extant ipsa in nostra bibliotheca: sed ne domesticos testes citare videamur; habentur eadem in scripto codice peruetusto Vaticanæ bibliothecæ, nec nõ in alio S. Mariæ Maioris, in quibus hæc scripta leguntur: *Sententiam de damnatione Macedonij & Eunomij Damasus confirmari præcepit etiam in sancta secunda Synodo, quæ præcepto & auctoritate eius apud Constantinopolim celebrata est.*

XX. NON POTVIT SYNODVS AGI ABSQVE ROM. PON. a Concil. Chal. Act.

At quisnam de his potuerit dubitare, cum constet absque auctoritate Romani Pontificis eiusmodi Synodos congregare minime licuisse? cuius quidem veteris obseruantiæ probatum antiquitus vsum Lucentius Apostolicæ sedis Vicarius in Concilio Chalcedonensi libera voce his verbis testatus est *a*: *Iudicij sui ipsum*, nempe Dioscorum *necesse est reddere rationem: quia cum nec personam iudicandi haberet, subrepsit, & Synodum ausus est facere sine auctoritate sedis Apostolicæ: quod rite nunquam factum est, nec fieri licuit*, ita ipse: sed de his esse regulas Ecclesiasticas & Patrum instituta, Paschasinus Legatus addit. Testatur & ipse Damasus *b*, nullius esse momenti decreta Synodi, cui ipse per se vel per Legatos assensum non præbuisset. Confirmat id Socrates *c*, prohibereq; ait Ecclesiasticum canonem, ne decreta absq; sententia Romani Pontificis in Ecclesiis sanciantur: quod & Sozomenus pariter *d*, attestatur. Sed ad Gregorium redeamus. Ipse quidem sic dicit, se nescire, quo vocante conuenerint Orientales Episcopi Constantinopolim ad sui in eam sedem promotionem, quod res (vt dictum est) secretior ageretur: constat tamen eosdem litteris Imperatoris conuocatos: testantur enim id iidem ipsi, qui conuenerunt, Episcopi in sua ipsorum epistola Synodali *e* ad Episcopos Occidentales, affirmatque idipsum Ioannes Chrysostomus in oratione dicta in laudem Meletii.

b Damas. epist. ad episc. Illyric. apud Theod. l. 2. c. 22. c Socr. l. 2. c. 13. d Sozom. l. 3. c. 9. LITTERIS IMP. VOCATI EPISCOPI. e Apud Theod. l. 5. c. 9.

XXI. GREGOR. NYSS. VENIT AD SYNODVM. f Hiero. de Script. Eccl. in Greg.

Inter alios autem insignes Episcopos Orientis, qui Constantinopolim venerant, fuit Gregorius Nyssenus frater S. Basilii, qui & secum attulit libros à se scriptos aduersus Eunomium, quos legit Gregorio Nazianzeno, nostroque Hieronymo, qui tunc (vt diximus) agebat *f* Constantinopoli; auditor Gregorii perseuerans. hos enim secum vexit ipse Nyssenus commentarios, quod persensisset conuocatos Episcopos post promotionem Gregorii Nazianzeni in Episcopatum Constantinopolitanum, aduersus hæresim Macedonii & Eunomii conuentus agitaturos; licet & ipse testetur primam causam huius cogendæ Synodi fuisse, vt Ecclesia suo traderetur Episcopo: id enim insinuat in oratione tunc habita in funere Meletii *g* cum ait eius aduentus Cõstantinopolim illam fuisse causam, vt sponsam sponso traderet.

g Extat apud Sur. tom. 1. die 12. Febr.

XXII. EPISCOPI INSIGNIORES HVIVS CONCILII.

Interfuerunt huic Synodo post Gregorium alii complures ex confessoribus, qui tempore persecutionis Valentis Imp. exilium passi fuerant, vt ipse Meletius inter primos adnumerandus, & alii, quos complexa est Theodosii constitutio, quam suo loco inferius recitabimus. Verum & præsto fuerunt plures ex illis, qui antea, Valentis tempore, pulsis Orthodoxis, Arianorum fauore, vacantes sedes acceperant: hi enim tempori inseruientes, sub Catholico Imperatore æque Catholicæ fidei defensores se præbuere, cum antea vel gratia ducum exercitus, vel fauore aliorum magistratuum in Episcopatum omnino licet indigni, nihilominus irrepsissent, de quibus huius omnibus fusius ipse Gregorius Nazianzenus inferius.

XXIII. h Socr. l. 5. c. 8. i Sozom. l. 7. c. 7.

Quod autem pertinet ad rerum in Synodo gestarum ordinem: errore quidem lapsi mihi videntur Socrates *h* atq; Sozomenus *i*, qui post creationem Nectarii tradunt transactas fuisse in Synodo controuersias, actumque de perperam facta electione Maximi & aliis, quæ in hac Synodo statuta esse reperiuntur. Nam quo modo id potuit accidisse, si testificatione Gregorii Nazianzeni (vt suo loco dicemus) satis aperte constat, post abdicationem ipsius Gregorii ante electionem Nectarii, qui prudentiores erant in Synodo Episcopi ob indignum facinus protinus secessisse? Rursum vero quo modo non prioris Synodi tempore de his actum esse diximus, si Meletius, qui ante abdicationem Gregorii mortuus est, ipsi Synodo reperitur esse subscriptus? Nos ergo concinnum magis ordinẽ rerum gestarum in Synodo prosequemur firmiori ratione subnixum. Qui igitur omnes conuocati Constantinopolim fuerunt, vt Gregorio sedem Constantinopolitanæ Ecclesiæ stabilirent: antequam id agerent, aggressi sunt Maximi causam pertractare, qui aduersus Gregoriũ sedem erexerat, ordinatus ab Ægyptiis Episcopis eius sedis Antistes, & Episcopales ibidem functiones administrarat, vtpote qui aliquot ordinasset, & in clerum eius Ecclesiæ adsciuisset.

XXIV. PRIMVS DE MAXIMI ORDINATIONE ACTVM. k Theod. l. 7. c. 8. l Sozom. l. 7. c. 9.

Percognita itaque fuit in primis, examinataque causa Maximi: iudicialis enim Ecclesiasticus ordo id exigebat, vt antequam in sede legitimus collocaretur Antistes, eius qui primo fuerat perperam ordinatus, causa Maximi tractaretur. Quamobrem præpostero plane ordine cum Theodoretus *k*, tum Sozomenus *l* post Nectarii etiam creationem, qui successit Gregorio, abdicationem à Synodo factam Maximi collocant. Cæterum de eodem Maximo constat S. Synodum in eam sententiam abiisse, vt communi consensu declararet, eum nec fuisse, neque esse Episcopum, clericos item ab eodem ordinatos omnis Ecclesiasticæ functionis & muneris expertes vacuos abire debere. hæc Sozomenus. Addit Theodoretus, eundem Maximum hæresis Apollinaris sectatorem quoque fuisse conuictum, ob idque etiam Ecclesiastica communione priuatum: sed alii id postea. Synodi vero canone quarto de damnatione Maximi ita decernitur:

QVID DECRETVM IN MAXIMVM.

Quod ad Maximum Cynicum attinet, & ea, quæ illius tempore inhoneste, indecenter, ac flagitiose Constantinopoli acciderunt, decreuimus, ac censuimus Maximum neq; Episcopum fuisse, aut esse; neq; eos, qui ab eo in quocunque gradu Ecclesiæ ordinati sunt, clericos vel fuisse, vel esse debere: omnib. his, quæ circa ipsum, vel ab ipso acta sunt, improbatis ac rescissis.

XXV. GREGORIVS CONFIRMATVR EPISCOPVS CONSTAN.

Eiecto igitur ab Ecclesia Maximo ante perperam intruso, cœtuq; Fidelium interdicto, communi Patrum calculo probata confirmataq; est electio Gregorii Nazianzeni. cui enim debebatur messis, nisi qui seminarat: cuive domus, nisi qui cum eam dirutam inuenisset, ædificarat. Id vero pergratum Deo, id hominibus veræ religionis cultoribus iucundum, id deniq; acceptum scientes Imperatori, omnes Episcopi mox læta citaq; nulla cunctatione præpedita de sede Gregorii tulere suffragia; solus ipse mœrens tunc erat & lugens, vt declarat illis versibus *m*:

m Gregor. Naz. in carm. de vita sua.

——*Sacris me collocant his sedibus*
Flentem, gementem, &c.

Addit enim, se vna illa causa permotum acquieuisse, vt dissidentes in Ecclesia Episcopos simul pace conciliaret: quod & perficere curauit: nam in dicendis sententiis in Synodo nonnisi paci consuluit; de pace enim tunc egregiam habuit concionem; adiecit & alia, de quibus suo loco dicturi sumus.

XXVI.

Dato iam, obfirmatoque in Ecclesia Constantinopolitana Gregorio Episcopo, sublato in hunc modum schismate ad concordiam vnitatemq; omnib. vna redactis; iã de his, quæ spectarent ad fidem Catholicam, actum est inter Patres. Hoc namque ordine Synodum progressam esse, declarant eiusdem Concilii litteræ ad Theodosium datæ inferius describendæ. De fide igitur tractaturis Patribus exhibitum fuisse volumen Occidentalium, eiusdem Synodi canon quintus significat. At quodnam scriptum per illud volumen Occidentalium intelligendum sit, explorandum est. Ad quod assequendum, illud considerandum: cum in dicto canone comprobari dicatur cum eo volumine etiam fidem Antiochenorum vnam substãtiam in personarum Trinitate confitentium: in eam sententiam adducimur, vt nihil aliud per volumen Occidẽtalium Patres intellexerint, quam professionem illam fidei à Damaso ex Concilio Romano *n* scriptam ad Paulinum Episcopum Antiochenum, quæ continet anathematismos aduersus omnes hæreses tunc temporis Orientalem Ecclesiam potissimum infestantes. recitat eam

EDITVM IN SYNODO CONSTANTINOP. NOMEN OCCIDENTALIVM. n Extat tom. 1. Concil. in Damaso.

a Theod. l. 5. c. 11.

Theodoretus *a*, sed perperam mutato titulo, cum loco Paulini Episcopi Antiocheni apposuerit ipse Paulinum Episcopum Thessalonicensem: quod cum de eadem scriptione egimus, superius dictum est. Rursum vero ipsum errasse diximus, cum eam suo loco minime ponit, post Concilium Constantinopolitanum collocans, quã constat scriptam esse ex Romana Synodo superius recensita: nam quo modo potuit ea Damasus scripsisse ad Paulinũ Episcopum Antiochenum, quem (vt demonstrabimus suo loco) liquet tunc vna cum Damaso præsentem fuisse Romano Concilio? Ex volumine igitur illo Occidentalium, nempe Damasi, elicitam esse plenissimam de Spiritus sancti diuinitate assertionem in Symbolo in hac Synodo instituto, collocatam, omnes, qui eam legent, intelligent: vt non mirum sit, si de his, quæ ad fidem spectant, Damasius Oecumenicam hanc voluerit Synodum nominari, in qua quid Occidens, quid Oriens, quid vniuersa demum Catholica Ecclesia, ipseque præsertim Romanus Pontifex quid de Spiritu sancto sentiendum esset, paribus votis, vnaque sententia ediderunt.

XXVII. Quod vero Patres, qui eidem Constantinopolitano Concilio præsentes fuerunt, optime scirent Antiochenos communicationis Paulini recepisse à Damaso fidei professionem: haud potuerũt eosdem communicantes cum Damaso Romano Pontifice non recipere. Quamobrem ad tollendam omnem schismatis suspicionem; se eos recipere, publica attestatione decernunt, cum eiusmodi in eadem Synodo canonem statuerunt:

Quod ad volumen attinet Occidentalium: etiam eos, qui sunt Antiochiæ, approbauimus, vnam confitentes Patris & Filij & Spiritus sancti diuinitatem. hæc canon in libello Synodicarum constitutionum *b*, necnon apud Theodorum *c*, sed paulo diuerse. Sic igitur ex his plane intelligis, ita diuisos fuisse inter se Christianos Catholicos Antiochenos, vt tamen id fieri absq; schismatis labe contigerit: qua etiam conditione ea diutiùs perseuerauit in posterum.

b Conc. Cõstan. 1. c. 5.
c Theod. in Nomoc. Photij.

XXVIII. Præter autem Damasi volumen fidei, cognitum pariter fuit in hoc eodem Concilio atq; ab omnibus absque cunctatione receptum Nicænum fidei Symbolum: Sed cum in eo parcius de diuinitate Spiritus sancti actum fuisset, eo quod nulla tunc hæresis ei aduersaria emersisset, placuit S. Synodo de Spiritus sancti diuinitate addere aliqua (vt olim de Filio in Nicæno Concilio factum fuerat) quibus aduersus omnes hæreticos eiusdem Spiritus sancti vna eademq; cum Patre & Filio diuina substantia prædicaretur, idemq; Dominus diceretur, quem seruum esse impii blasphemabant hæretici: scriptum namq; fuisse in hac Synodo à Patribus libellum fidei, iidem ipsi testati sunt in epistola sequenti anno data ad Damasum & alios Episcopos, qui Romæ conuenerant, his verbis *d*: *De pleniorem cognitionem animo poteritis percipere, si libellum Concilio Antiochiæ conuocato de fidei decisione editum, & eum etiam, qui superiori anno à Concilio generali compositus est, legere placuerit: in quibus tum fidem nostram vberius exposuimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scriptis proditum denunciauimus.* hæc ibi. Porro ipsum libellum fidei, siue dixerimus Symbolum summa deliberatione sanctorum Patrum examinatum, atq; decretũ, tradunt *e* scriptum fuisse à S. Gregorio Nysseno Episcopo: quod sic se habet recitatum in Concilio Chalcedonensi *f* his præmissis:

DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI PATRES DECERNUNT.

d Apud Theod. l. 5. c. 9.

e Niceph. l. 12. c. 13. & alij.
f Conc. Chal. Act. 2.

Sancta fides, quam exposuerunt sancti centum quinquaginta Patres, consona est sanctæ & magnæ Nicænæ Synodo.

XXIX. *Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, visibilium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum Filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: natum, non factum: homousion Patri (hoc est, eiusdem cum Patre substantiæ) Per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & nostram salutem descendit: Et incarnatus est de Spiritu sancto & Maria virgine humanatus est: Et crucifixus pro nobis sub Pontio Pilato, & sepultus: Et tertia die resurrexit: Et ascendit in cælos, sedet ad dexteram Patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio coadorandum, & conglorificandum: qui locutus est per Prophetas. In vnam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur vnum baptismum in remissionem peccatorum: Et expectamus resurrectionem mortuorum: Et vitam venturi seculi. Amen.* subditur ibi: *Omnes reuerendissimi Episcopi clamauerunt: Hæc omnium fides: hæc Orthodoxorum fides: omnes sic credimus.* idem reperitur apud Latinos, diuersa tamen translatione, & cum illo additamento, FILIOQ. quod quando, quave occasione appositum fuerit, suo loco dicturi sumus. Vt autem in Occidente infra sacrorum solemnia caneretur, recentior vsus fuit, non autem (vt aliqui putant) ex Damasi Papæ decreto: nam auctoritate Ruffini, *g* qui his temporibus scribebat, liquet nullum aliud Romanam Ecclesiam nouisse in sacris ritibus, quam Symbolum Apostolicum. Tantum namq; abest, vt id Damaso tribui possit, vt quod careret hac consuetudine Occidentalis Ecclesia, Toletanum *h* tertium Concilium eum se profiteantur ab Ecclesia Orientali accipere velle laudabilem vsum.

SYMBOLUM CONCILII CONSTANTINOP.

g Ruffin. in expos. Symbol. in princ.

h Conc. Tol. 3. c. 2.

XXX Post scriptum libellum fidei, consecutam esse in Synodo communi omnium Patrum sententia damnationem hæresum, decreto edito, eorum epistola ad Damasum scripta testatur *i*. Illum vero ipsum tunc ea de re ab iisdem Patribus sancitum canonem hic subiicimus, qui sic se habet *k*:

i Apud Theod. l. 5. c. 9.
k Ex Conc. Constant. c. 1.

Ne reiicitor, reprobatorue fides trecentorum decem & octo Patrum, qui in Nicæa Bithyniæ conuenerunt: sed maneto ea firma ac rata. Et extrema execratione ac detestatione damnator omnis hæresis peruersaue & impia opinio, præcipue Eunomianorum siue Anomæorum, item Arianorum, siue Eudoxianorum, item Semiarianorum, siue Pneumatomachorum, Sabellianorum, Marcellianorum, Photinianorum & Apollinarianorum. hæc canon. At non tantum hæreses, sed eorum auctores nominatim in hac Synodo fuisse damnatos, omnes æque consentiunt.

PROBATA FIDES NICÆNA, DAMNANTUR HÆRESES.

XXXI. Quod autem hoc eodem canone damnati scribantur hæretici Eudoxiani, ita dicti ab Eudoxio Episcopo Constantinopolitano, de quo superius: cum iidem desierint Eudoxiani nominari, redactique essent, vnde exierant, in classem Arianorum: accidit, vt posteris obscurum redditum fuerit Eudoxii quoque nomen. Indeque est, quod sanctus Gregorius *l* ita scribit ad Eulogium Episcopum Alexandrinum: *Præterea idem frater noster*, nempe Cyriacus Episcopus Constantinopolitanus, *omnia in suis Synodis Catholicæ, Deo auctore, locutus est. quendam vero Eudoxium damnauit quem neque in Synodis damnatum inuenimus, neque à decessoribus eius in suis Synodis reprobatũ. Et canones quidẽ Constantinopolitani Cõcilij Eudoxianos damnant: sed quis fuerit eorũ auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem Ecclesia eosdem canones vel gesta Synodi illius hactenus non habet, nec accipit: in hoc autem eandem Synodum accepit. quod est per eam contra Macedonium definitum. Reliquas vero hæreses, quæ illic memoratæ sunt, ab aliis iam Patribus damnatas reprobat. De Eudoxianis vero nihil hactenus agnouit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur: sed ipsam quoque historiam sedes Apostolica recipere recusat, quoniã multa mentitur.* hæc Gregorius. At præter Sozomenum, à pluribus antiquioribus Patribus Eudoxium nefandæ hæresis infamatum atq; conuictum fuisse, quæ dicta sunt superius, manifeste declarant. Sed ex Gregorii verbis iacturam passa esse Romana archiua significantur, in quib. de rebus implie ab Eudoxio gestis & eius damnatione nihil præterea reperiri daretur, quam quæ à Sozomeno scripta essent. Cur autem factum sit, vt canones Constantinopolitani Concilii apud Occidentales in suspicionem adducti sint, vt eos nec vellet habere, nec recipere: dicemus postea id accidisse impostura Græcorum quorundam veris falsa miscentium.

l Greg. l. 6. epist. 125.

XXXII Quod ad Semiarianos, de quibus sæpe superius damnatis hoc eodem Concilio pertinet: adhuc superstitem fuisse eorum antesignanum Eleusium Episcopum, & ad Synodum conuocatum, tradit Socrates *m*, cum ait: *Ab Imperatore itaq; & Episcopis, qui candẽ cum eo fidem amplexabantur, modis omnibus laboratum fuit, vt Eleusium cum suis ad concordiam fidei adducerent: cumque non solum legationis, quam Eustathius*

m Socrat. l. 5. c. 8.
ELEUSIUS HAERETICUS OBSTINATUS

& aliquem illo eorum nomine ad Liberium iamdudum Romanum Episcopum obierant, in memoriam redegerunt: verum etiam quod cum multo ante, nullo habito discrimine, sua sponte cum illis, qui fidem Consubstantialis turbabantur, communicauerant: eosque nequaquam pie & religiose facturos, si cum antea consentientem cum illis de fide opinionem agnouissent, iam rursus ea, quæ præclare decreuerant, penitus euertere molirentur. Verum apud illos nec admonitioni, nec reprehensioni locus relictus fuit: Nam se malle opinionem Arianam astruere, quam fidei Consubstantialis assentiri, dixerunt. Quæ cum respondissent, Constantinopoli abscesserunt; perque litteras populo cuiusque ciuitatis significarunt, vt fidei Concilij Niceni minime consentirent. hactenus Socrates. De consuetudine vero Eleusii cum Catholicis olim tempore Constantii, dictum est supra ex Hilario.

XXXIII. His autem in sacrosancto Patrum Concilio pro fide Catholica aduersus hæreticos eam labefactantes stabilitis: ad pacem inter Catholicos initam conseruandam aliud decretum recentis mali occasione à sancta Synodo excogitatum est. Quod enim Ægyptii Antistites, Petro Alexandrino Episcopo (vt vidimus) annuente præsumpsissent in tam remota à sua diœcesi ciuitate Episcopum ordinare: eiusque rei adeo perperam factæ causa destruendæ opus fuerit (vt diximus) tot ex vniuerso Oriente Constantinopolim Antistites conuenire, vt statum illius Ecclesiæ perturbatum componerent: ne id vlterius à quouis præsumeretur Antistite, quæ decreta fuerant in Nicæno Concilio de distinctione diœceseon innouantes, eiusmodi canonem Patres sanciuerunt a:

DECRETUM DE SERVANDIS LIMITIBUS DIOECESEON.

a Concil. Constant. can. 2. ex libel. const. Synod. tom. 1. Conc.

XXXIV. *Qui vltra quamque diœcesim sunt Episcopi constituti, ne ad Ecclesias extra suæ administrationis fines sitas accedunto, neque confundunto Ecclesias. Sed secundum canones b Alexandrinus quidem Episcopus res Ægypti duntaxat administrato, Orientis autem Episcopi Orientem solum regunto (reseruatis Ecclesiæ Antiochenæ iis, quæ in canonibus Nicææ editis continentur, dignitatibus, prærogatiuisque) Asiaticæ enim administrationis Episcopi res Asiaticæ diœceseos duntaxat regunto. Item Pontici res Ponticas solas, similiter Thraciæ Episcopi res Thraciæ administrationis administranto. Inuocati autem neque accersiti Episcopi vltra diœcesim ne accedunto, neque ordinandi, neque alias Ecclesiasticas res administrandi causa, obseruato vetere supra ascripto canone de diœcesibus. Nam hoc clarum & manifestum est, quod in quauis prouincia, præfecturave ipsius prouinciæ Concilium administrare debebit ea, quæ Nicææ decreta atque statuta sunt: Ecclesias autem Dei in barbaricis nationibus constitutas administrari oportet secundum eam, quæ obtinuit, & in vsu habetur, consuetudinem Patrum.* hactenus ib.: hæcque omnia ex præscripto Nicæni Concilii sibi visi sunt agere. Vnde in epistola Synodali anno sequenti ad Damasum data hæc leguntur c: *De administrationibus autem, quæ sunt cuiusque Ecclesiæ propria, cum vetus (vt nostis) lex est, tum sanctorum Patrum in Concilio Nicæno decisio: vt videlicet singularum prouinciarum Antistites vna cum finitimis, modo id ipsum visum fuerit Episcopis, ministros ad Ecclesiarum commodum in suis ipsorum prouinciis ordinent. Ex cuius legis & decisionis præscripto scitote tum alias quoque Ecclesias apud nos administratas esse, tum illustrissimarum Ecclesiarum sacerdotes electos.* sic ibi. Porro ad hunc canonem hæc habetur appendix adiecta d:

b Concil. Nican. c. 6.

c Apud Theod. l. 5. c. 7.

d Concil. Constan. c. 4. alibi 5. apud Theo.

XXXV. *Constantinopolitanus tamen Episcopus obtineto præcipuum honorem & dignitatem secundum Episcopum Romanum, ideo quod Constantinopolis noua Roma est.* hæc ibi. In cuius Canonis explanatione ait Theodorus, fuisse olim Byzantii Ecclesiam sub metropoli Heracleæ, sed hisce postea auctam priuilegiis cum à Constantino collatis, tum ab hac Synodo impetratis, primum post Romanam Ecclesiam locum obtinuisse. Sed quod in eo commentitium prorsus illud priuilegium (vt vidimus) habeatur, quo ea dicuntur, ab ipso eidem Ecclesiæ esse collata; quodque insuper (vt ex S. Gregorio nuper recitauimus) Romana Ecclesia nõ nisi quæ in causa fidei ab hac Synodo essent decreta receperit: hinc illa libera voce Gelasius Papa e aduersus Acacium profert elogium: *Cuius sedis Episcopus? Acacius scilicet ciuitatis Metropolitanæ ciuitatis Amasiæ? nonne parochiæ Heracliensis Ecclesiæ?* &c. Siccine mutus fuit Timotheus Alexandrinus Episcopus, vt præferri sibi æquo animo Constantinopolitanum Antistitẽ passus esset? At præterea id, quod constat hunc canonem à Romana Ecclesia minime fuisse receptum, imposturæ nomine etiam suspectus habetur, immo plane addititius esse atque suppositus, vel ea saltem ratione docetur, quod in Synodo, immo post absolutam Synodum Chalcedonensem, id tanquam ibi in ea Synodo factum vsurpare conatus Anatolius Constantinopolitanus Episcopus, mox Leonem Romanum Pontificem expertus est sibi acerrime aduersantem. Quod si id ante Constantinopolitanæ sedi concessum fuisset ab hac Oecumenica Synodo: satis erat Anatolio præsentem citare canonem, cuius nunquam vel leuem saltem habuit mentionem: qui quidem canon si extitisset, fuisset omnino sæpe citandus, cum S. Leonis sibi refragantis litteris tantopere vrgeretur.

CANON DE SEDE CONSTANTINOPOLITANA, VARIIS NARRATUR.

e Gelasius Papa epist. ad Eps. Dardan. to. 1. Conc.

XXXVI. Quod si quis obiiciat, huius canonis mentionem haberi apud Socratem f & Sozomenum: dicam maioris apud me argumenti esse, quod cum Episcopi, qui sequenti anno Constantinopoli conuenere, scripserint litteras ad Damasum de rebus hoc anno gestis in Synodo: nullam penitus habuere huius canonis mentionem: qui quidem si sancitus esset, minime prætermittendus fuisset. Rursum vero quod hic canon aduersari videatur superiori edito canoni: haud par est credere ab eadem Synodo eundem esse decretum. Quonam modo, quæso, ex præscripto Nicæni Concilii voluit S. Synodus quibuscunque prouinciis iura sua integra esse seruata, si in præiudicium aliarum Ecclesiarum vni Ecclesiæ Constantinopolitanæ tanta contulit? Certe si canonem istum commenticium fuisse diximus: ille saltem post hæc primo decreta, postque Nectarii electionem sancitus esse dicendus erit, ab iis, qui remanserunt Constantinopoli Episcopi Orientales; quorum (vt dicemus) tantum studium fuit, vt Orientalem Ecclesiam etiam præferrent Occidentali: ipsorumque decreto tunc factum, vt Episcopus Constantinopolitanus curaret Ecclesias non Thraciæ tantum & alias proximas, sed Asiæ quoque. Nam in Concilio Chalcedonensi, vbi actum est de iure ordinationis Episcopi Ephesini totius minoris Asiæ Metropolitani, hoc spectare ad Episcopum Constantinopolitanum, proclamarunt clerici eiusdem Constantinopolitanæ Ecclesiæ, id sibi ex huius Synodi canone vendicantes: hæc enim ibi leguntur g: *Clerici Constantinopolitanæ Ecclesiæ clamauerunt: Ea quæ sanctorum Patrum centum quinquaginta sunt, teneant priuilegia Constantinopolis, ne depereant: Ordinatio secundum morem ab Archiepiscopo nostro fiat.* ita ibi. Et ne putes iuris fuisse Episcopi Constantinopolitani Episcopum Ephesinum tantum deponere & ordinare: ex S. Ioannis Chrysostomi Actis constat ipsum non solum eius vrbis Antistitem deposuisse, sed & alios plures Asianos Episcopos, aliosque in ipsorum locum substituisse. Quin etiam ex alia eiusdem Synodi Actione pariter intelligitur h Bythiniæ prouinciæ Ecclesia posita fuisse ex priuilegio sub diœcesi Constantinopolitana. At hæc quidem nonnisi huius Synodi auctoritate potuit huic tempori proximus sibi vendicare Chrysostomus, qui successit Nectario, substitutus ipse Magno Gregorio, qui hoc anno in eiusdẽ Ecclesiæ thronum ab hac Synodo euectus est: haud enim par est credere tantum Episcopum ea sibi vsurpasse absque maioris Synodi auctoritate.

f Socrat. l. 5. c. 8. & Soz. l. 7. c. 8.

g Concil. Chalced. Act. 11.

h Concil. Chal. Act. 5.

XXXVII. Denique canoni in hoc eodem Concilio statutus reperitur de accusationibus Episcoporum; nouissime vero quo modo ab hæresi redeuntes hæretici recipiendi forent. Quibus omnibus absolutis, hæc ad Theodosium Imperatorem iidem Patres simul conuenientes conscripserunt k:

Can. 6. & 7. ex libello Synod. tom. 1. Conc.

k Extat in libello const. Synod. to. 1. Conc.

SYNODI AD THEODOSIUM LITTERÆ PRO CONFIRMATIONE.

Religionis ac pietatis obseruantissimo, Deique amantissimo Imperatori Theodosio sanctum Concilium Episcoporum, qui ex diuersis prouinciis præfecturisque Constantinopolim conuenimus.

Initio quidem nostri ad tuam pietatem scripti, gratias agimus Deo, qui tuæ pietatis Imperium constituit ad communem pacem Ecclesiarum, & sanæ fidei confirmationem. Agentes autem Deo debitas gratias, necessaria quoque ea, quæ acta sunt in sancto Concilio, ad tuam referimus pietatem: nempe quod ex quo tempore ex mandato-

mandato tuæ pietatis Constantinopoli conuenimus, primum quidem mutuam inter nos concordiam renouauimus: deinde vero breues etiam præscripsimus ac pronunciauimus quosdam quasi terminos regulasue, quibus & Patrum, qui Nicææ congregati fuerunt, fidem confirmauimus comprobauimusque, & quæ aduersus eam obortæ sunt, peruersas hæreses ac prauas opiniones extrema cum execratione ac detestatione reprobauimus. Præterea etiam ad recte constituendum ac ordinandum statum & disciplinam Ecclesiarũ, certos canones statuimus ac præscripsimus. Quæ omnia huic nostro scripto subiecimus. Rogamus igitur tuam clementiam, vt per litteras tuæ pietatis ratum esse iubeas, confirmesque Concilij decretum: & sicuti litteris, quibus nos conuocasti, Ecclesiam honore prosecutus es, ita etiam summam eorum, quæ decreta sunt, conclusionem sententiæ atq; sigillo tuo corrobores. Dominus autem Imperium tuum in pace & iustitia stabiliat, transmittatq; & producat in multas & infinitas vsque ætates & generationes, atque ad terrenam potentiam cælestis quoque regni gaudium & fructum adijciat. Gratificetur Deus Orbi terrarum, vt te, qui re vera pietatis studiosissimus, Deiq; amantissimus Imperator es, valentem omnibusque præclaris rebus florentem & excellentem videat: id quod sancti etiam ab illo precibus ac votis petunt & orant. hactenus Patres, qui his sancitos canones subiecere.

XXXVIII. CVR VOLVNT CONFIRMARI AB IMP. DECRETA CONCILII.

Quod autem adeo studiose exposcunt statuta in Synodo ab eo confirmari, atque sigillo muniri: id quidem prudenter, quod eo modo sibi fidem Imperatoris stabilem duraturam oppignorarent: vtpote qui experti essent Valentem Imperatorem in deterius esse mutatum. Porro eandem Synodum Constantinopolitanam confirmatam fuisse à Damaso Papa, Photius tradit in libello de septem Synodis: quod sane intelligendum est in his, quæ spectant ad fidem Catholicam, vt ex sententia S. Gregorii paulo superius est declaratum. Cæterum auctoritate eiusdem Damasi, eadem ex parte, hoc Concilium constat obtinuisse nomen Oecumenici: eo enim nomine posteri omnes ipsum nuncupare soliti sunt. Etenim tantum roboris & firmitatis quælibet Synodus consequi solet, quantum eidem auctoritatis impertit Romana Ecclesia, ipsa Apostolica sedes: quod multis exemplis demonstratum est, & alias sæpe continget inferius diuersis temporibus demonstrari.

XXXIX. DE SVBSCRIPTIONE EPISCOPORVM.

Post hæc autem consecuta est subscriptio Patrum, ita tamen, vt nomina postea superuenientium Episcoporum nempe Timothei Episcopi Alexandrini, Dorothei Oxyrinchi in Ægypto Episcopi, & aliorum, immo & Nectarii, qui post abdicationem Gregorii creatus est Constantinopolitanus Episcopus, fuerint superadiecta. Sed perperam factum, nescimus à quo, vt quoniam Gregorius nuncium remisit sedi, qui ante subscripserat Episcopus Constantinopolitanus, inueniatur inter Episcopos prouinciæ Cappadociæ & vltimo loco positus, quasi non fuerit Constantinopolis Episcopus, sed Nazianzi. Nec est, quod quis dicere possit, post eius abdicationem, & subrogationem Nectarii, Patres Synodo subscripsisse. Nam id omnino falsum esse, ex eo conuincitur, dum subscriptus huic Synodo reperitur Meletius Episcopus Antiochenus, post cuius mortem liquet Gregorium sedem reliquisse, eamque tandem collatam fuisse Nectario, qui vltimo loco habitæ Synodo suum apposuit chirographum, sed librarius, qui excripsit, imprudens, quidem (si tamen velimus dolum malum abfuisse) quod sciret sedem Gregorii collatam esse Nectario, sublato à Gregorio eius sedis titulo, ne duo simul inuenirentur subscripti Constantinopolitani Episcopi Gregorius & Nectarius; illum inglorio patriæ tantum nomine, exiguæ ciuitatis Episcoporum vltimo deposuit Cappadocum Antistitum loco, Nectarium autem titulo Episcopi Constantinopolitani in eadem subscriptione recensuit, quod scilicet absurdum sibi visum esset, duos eiusdem sedis ibidem Antistites nominari.

XL. DE OBITV MELETII EPISCOPI ANTIOCHENI.

Licet autem ita, vt dictum est, sacrosancta Synodus fuerit absoluta, atque præsentium Episcoporum subscriptione firmata: non tamen euenit, vt recederent Patres, ne recederent Constantinopoli, sed illic diutius morarentur. Fuit moræ prima causa, ex qua aliæ confluxere, obitus Meletii Episcopi Antiocheni, viri quidem ob consummatam longæuam ætatem inexplicis, ad quæ ob tuendam Catholicam fidem tum à Constantio, tum à Valente Arrianis Imperatoribus sæpius pulsus fuerat, aliaque pro pietate officia honestissime perfuncta, omnium ore laudati, summaque veneratione ab omnibus culti. Laudauit eum tunc Gregorius Nyssenus a panegyrica illa oratione, cuius est exordium: *Auxit nobis numerum Apostolorum nouus Apostolus, qui cooptatus est in ordinem Apostolorum. &c.* Imo ante ipsum alius ex patribus, fortasse Amphilochius disertissimus vir, pro concione pariter, eiusdem prosecutus fuit laudes Meletii: quod idem Gregorius illis verbis testari videtur, quibus ait b: *Meministis omnino quemadmodum vobis ante hanc nostram habita oratio labores & certamina viri exposuit, quod cum per omnia sanctam Trinitatem honoraret, etiam in numero certaminum honorem conseruarit, vt qui in tribus incursionum tentationibus decertauerit: audistis continuationem, contextum & seriem laborum, quales in primis, quales in medijs, quales esset in postremis, &c.* vtpote qui sub Constantio primum, inde sub Iuliano, demum sub Valente Augustis gloriosa pro fide certamina obiisset. Quomodo autem publico & celebri funere fuerit honoratus, idem Gregorius in fine sic habet:

XLI.

Exponite bonas narrationes, dicite miraculum, cui fides derogetur: Quomodo maris in modum condensati, innumerorum hominum populus, vnum continuum corpus vniuersi erant, tanquam aqua quadam circa tabernaculi pompam æstuantes. Quomodo præclarus Dauid multifariam multisque modis in innumeros ordines sese distribuens inter diuersæ simul & eiusdem linguæ homines circa tabernaculum tripudiabat & saltabat. significat hac figura Gregorius diuersorum ordinum psalmodiam, qua venerandum corpus prosequebantur. Sed addit de luminaribus: *Quomodo vtrinque quasi ignei amnes continentibus facibus, tractu continuo perpetuoque fluentes, quoad oculi longissime prospicere possent, porrigebantur. Exponite studium totius populi, Apostolorum contubernium, quomodo sudaria facientium ad præsidium atque custodiam Fidelium discerpebantur. Adijciatur oratione etiam Imperator mœrens ob calamitatem, & e solio exurgens totaque ciuitas vna cum pompa sancti transiens: & consolamini vos inuicem in sermonibus istis.* post hæc vero de Meletio in cœlo cum Deo agente: *Intercedit autem pro nobis & populi erratis, &c.* hæc Gregorius Nyssenus coram amplissimo Patrum Senatu; vt probe intelligas, id ipsum esse professũ, quod vniuersum Concilium & cum eo Catholica Ecclesia pie crederet, sanctos in cœlo pro nobis apud Deum preces fundere.

XLII.

Translatum deinde fuit corpus eius Antiochiam, ibique summo honore exceptum, anniuersariaque celebritate perpetuaque memoria consecratum, nomine eius relato in tabulas Ecclesiasticas die festo iugiter celebrando. Euoluto autem lustro, postea S. Ioannes Chrysostomus c in laudem eius habuit frequenti populo concionẽ. Quod vero tertio Idus Februarii Meletii memoria in publicis monumentis legatur adscripta: non quidem quod ea die ex hac vita migrarit, id factum est, cum constet æstiuo tempore esse defunctum; sed quod more maiorum, vel ea die fuerit Episcopus ordinatus, vel forte quod Constantinopoli Antiochiam ea die transferri contigerit. De cuius translatione Gregorius Nazianzenus ita iambicis breuiter agit d:

Ecclesiamq; vectus est post ad suam
Thesaurus ingens, hoc bonum agnoscentibus.

Rursum vero de translatione reliquiarum Meletii hæc Sozomenus e: *Meletij reliquiæ Antiochiam translatæ, iuxta loculum Babylæ martyris conditæ fuerunt. Fertur autem, eas regia continue via ex Imperatoris mandato intra mœnia in ciuitates fuisse receptas præter consuetudinem Romanis vsitatam, & alternatim psalmorum cantibus vnoquoque in loco honoratas, donec Antiochiam vsque transportarentur* hæc Sozomenus. Gregorius Nazianzenus de eodem sancto Meletio tradit, *ipsum morientem commendasse Episcopis pacem Ecclesiæ.* Ex cuius plane sententia, de non subrogando aliquẽ in locum ipsius à prudentioribus in Synodo agi cœptum idem Gregorius affirmat: sed per factiosos quosdam

Flauiani studiosos, qui in locum Meletii sufficiendum ipsum Flauianum Antiochenum presbyterum conabantur, conflatæ sunt turbæ, tumultusque concitati non leues: de his enim ita Gregorius:

De non mouenda re statim cœptum est agi,
Quam turbalenti scilicet vrgebant viri:
Hoc molientes improbi, vt tunc vnico
Opponeretur Præsuli Præsul nouus.

Iam dictum est, diuisum à tempore Iuliani, citra tamen schisma, Orientem ab Occidente ob Meletium atq; Paulinum Catholicos Episcopos Antiochenos, studuisseque Orientales Meletio, Paulino autem, quem creauerat Lucifer Calaritanus, fauisse Ægypti Episcopos & omnes Occidentales. Porro seniores prudentioresque pacis cupidi Patres ex facta iam ante transactione, quam diximus, cessandum esse ab ordinando successore Meletii, æqua lance rem tantam pensantes, existimabant: erat autem minor longeque inferior horum numerus, respectu eorum, qui contrarium suadebant, indigne ferentes ordinatum ab Occidentali Episcopo præesse Orientalibus populis.

XLIII. SENTENTIA GREGOR. NAZ. CELEBERRIMA. Cum de tanto negotio Patrum sententiæ rogarentur, Gregorius Theologus grauissimam sane sententiam dixit: cui quidem si paruissent cæteri, ingens illa discordia fuisset penitus consopita imo prorsus extincta. suaderi enim conatus est, vt sineretur Paulinus iam ætate consumptus, paucis diebus, quibus vita superstes foret, solus sedere Episcopus Antiochenus; eo vero defuncto (ne quid suorum iurium Orientales dispendii paterentur) in defuncti locum tunc subrogarent, quem cuperent: ita namque fore, vt Oriens & Occidens summa concordia iungerentur: quod si secus fieret, discordias nouas iterum pullulare, & veteres recrudescere oportere.

XLIV. Hanc autem ipsam, quam Gregorius sententiam dixit, in Vita sua carmine scripta iambicis exarauit metris, vbi post multa, quibus eos ad pacem exhortaretur, & exacerbatorum molliret animos, dicta, quid ipse sentiret, his explicat:

Thronum retineat, qui tenuit ad hunc diem, nempe Paulinus.

Quid hoc nocebit, paulo si diutius
Nos lugeamus hunc virum, mos vt vetus
Ferebat? Ætas post dabit canæ exitum
Rebus secundum, quiq; mortales manet
Omnes caduca terminus vitæ, bonus
Abibit ille morte, quo pridem cupit,
Functus, datori spiritum reddens Deo.
Plebisq; tum nos scilicet concordibus,
Antistitumq; calculis prudentium,
Alium, fauente Spiritu, dabimus throno,
Si forte præsens opprimi poterit malum. scitum sane probumque consilium, & post multa:
Cedamus ipsi paululum, palma amplior
Hinc vt paretur, nosq; seruemur Deo,
Seruemus atq; perditum Orbem pessime, &c.

GREGOR. FAVENS VICTVS OCCIDENTALIBVS CONCITAT ADVERSARIOS. At quid consultissima hac sententia profecit Gregorius? nihil prorsus: tantumque abfuit, vt quod vellet, persuaderet, diffidentesque in concordiam reuocaret; vt contrariæ factionis Episcopos magis magisq; ad iram prouocarit, redderitque eorundem animos odio concitatos, in se ipsum hæc sapientissime perorantem, iustaque suadentem, infensos ac plane implacabiles; vt pote qui illis visus esset ab Occidentalibus stare, eorum causam fouere, patrocinarique sententiæ Damasi Romani Pontificis Paulino studentis. id enim versibus illis Gregorius ipse significat, quibus ait:

Hæc concionés comprobant nostra, licet
Saxis petita: liuor vnde in me improbus
Exarsit. & quæ sequuntur.

XLV. Cæterum qua cœperat animi constantia dicere, quod æquum, vtile, omnique ex parte optimum videbatur, eadem perseuerauit in finem, contestatus se cessurum throno potius, quam vt illis iniusta, damnosa, in omnibusque pessima decernentibus inhæresceret: quod his quoq; versibus explicat:

At mihi carentem vos throno concedite
Vitam periclo liberam, etsi inglorium:
Illic sedebo, nulla vbi sedes malis.
Hoc namq; præstat, cæteris quam vt miscear,
Meamq; nec eos flectere in sententiam
Possim, nec illos rebus in prauis sequi, &c.

Quid demum illi post nouissimam hanc contestationem Gregorii? ipsum probe describentem audiamus: ait enim:

SENIORES SEQVVNTVR IVVENVM SENTENTIAM. *—— Clamitant illi vndique,*
Vt graculorum turba, rem vnam molient
Iuuenum caterua (quam tabernam diceres)
Trahensq; turbo puluerem venti æmulo:
Dignatus esset cum quibus nemo metu
Sancto, throno q; præditus, quicquam loqui:
Præpostere vt qui funderent verba, & velut
Vespæ insilirent concito in frontem impetu.
At hos secutus est tamen cœtus senum
Motus iuuenta feruidos, quos par erat
Frenare. hæc ipse.

At non omnes puto senes Orientales de electione Flauiani tumultuantes alios esse sectatos, sed ex iis aliquos erga eundem Flauianum nimium studiosos; resiluisse autem sanctissimos confessores veri amantes, quibus æque ac Gregorio mens nulla priuata cuiusquam flecteretur affectione.

Cæterum minime leuis hæc quidem culpa fuit, noxaue tenuis, sed ea plane, quæ turpem illis notam inussit; cum præsertim qua ratione, quoue prætextu rem prorsus iniquam velarent, nullum haberent: cum iidem miseri vt consulerent pudori, primorum instar parentum, opus habuerint consuere ficus folia, quibus denudata peccato verenda contegerent. At quænam ista? ridebis cum Gregorio, si audies. Factiosi enim illi quo probarent præstare Orientalem Ecclesiam Occidentali, quod omnibus alijs destituerentur probationibus & argumentis, vnam illam rationem afferebant, dicentes: *Quoniam Christus in Oriente natus est, idcirco potior esse debet auctoritas Orientalis Ecclesiæ.* Scite quidem, nisi eadem ratione contra eos dicendum quoque fuisset, Ægypti prouinciæ, quæ iungitur Iudæorum regioni, in qua natus est Christus, potiora esse iura debere, quam aliarum remotiorum prouinciarum; ob eamque causam controuersiam illam adiudicandam fore Paulino, cuius electioni (vt sæpe diximus) fauit in primis Magnus Athanasius, & omnes Ægypti Pastores. XLVI. INVTILE ARGVMENTVM ADVERSARIORVM.

XLVII. At indignam prorsus tanto cœtu sententiam, & perpetuo silentio condemnandam, ipse Gregorius deridet hisce versibus:

—— Ratio porro quam scita, aspice;
Debere nostras nempe res Solem sequi:
Ortum hunc trahentes, vnde regnator poli
Nobis, amictus carne, primum splenduit.

& inferius his alludens:

Aduersa stabat his tumens Phœbo phalanx.

Porro quales nam essent, qui adeo insulsa effutirent, pluribus docet, nempe Episcopos, qui temporariam solerent habere fidem & cum Principibus mutarentur, quorum arbitrio solerent esse Catholici, vel hæretici: horum vero inconstantiam & perditum studium idem Gregorius hac sugillat ironia *a*:

a *Gregor. Naz. in carm. de vita sua.* QVALES EPISCOPI TVMVLTVANTES.

Alloquimur omnes: intret huc quisquis volet,
Tridem licet bis, plures aut vetterit.
Nunc nundinarum tempus est, quæstu sine
Nullus recedat. Versa erit quando alea,
(Mutationem facile nam tempus capit)
Artem ipse calles: protinus rursum exeas. hæc ipse, & alia plurima de iisdem omni contemptu dignis Episcopis.

XLVIII. Ex quibus colligere potes, quali quantoue libramento iustitiæ, Romana Ecclesia huius Synodi canones respuerit; & tantum quæ de fide statuissent, secernens pretiosum à vili, summa auctoritate amplexa fuerit; vtpote, quod nihil præterea noui in ea apposuissent, sed quod antiquitus traditum, diuinis scripturis probatum, à veteribus

Patribus custoditum, & à recentioribus scriptoribus declaratum, nimirum à S. Basilio, qui decesserat, & Gregorio Nazianzeno atque Nysseno, qui aderant: quod vero magnæ videbatur esse securitatis atque fiduciæ; omnia iidem decreuissent secundum quod acceperant per recitatum in Synodo volumen Damasi ab Occidente. At cur, dices, summa auctoritate idem Damasus eiusmodi Synodum honestauit, pareinque Nicænæ esse statuit, cum eidem Oecumenicæ nomen indiderit, vtpote cum quatum Oriens, tum Occidens conspirarint consenserintque, si tamen indignam existimauit, cuius præter id, quod de fide in ea statutum fuisset, cætera probarentur? Ex nuper dictis causam ipse conicere poteris, quam tibi apertius pandam.

XLIX. CONSILIVM DAMASI DE CONCILIO CONSTANTINOP. OECVMENICO NOMINANDO. Intelligis, puto, testificatione Gregorii Nazianzeni, quales, exceptis paucis, tunc esse solerent Episcopi Orientalis Ecclesiæ, quo modo fidem habere consueuerint pro ratione temporis mobilem, & nonnisi ad priuatum commodum accômodatam: cuius quidem rei non Gregorius dumtaxat, sed & Basilius suis scriptis locuples testis accedit, vt suo loco superius est demonstratum. Quod ergo Macedoniana & Eunomiana hæresis inualuisset in Oriente, licet eam Damasus in Concilio Romano damnasset; cum idem percepisset ab amplissimo Patrum conuentu, ab omnibus, inquam, qui tunc post persecutionem colligi potuerunt Orientales Episcopi, ipsas damnari, Nicænamque fidem firmius stabiliri: oblatam ansam libenter arripiens, quo eosdem motu leues in officio contineret, firmaretque, ipsi Synodo summam est impertitus auctoritatem, vt sic iidem suis ipsorû vinculis firmius stringerentur, qui posthac nefas ducerent, quod summo consensu fuerat institutum, & ab Occidentalibus receptum, ac sublimi loco repositum, solita leuitate conuellere, atq; infringere temeritate. Quod quidem consilium Damasi magno fuisse Catholicæ Ecclesiæ emolumento, euentus edocuit. Sed ad res in Synodo gestas redeamus.

L. TENTATVR GREGORII CONSTANTIA. Quod autem in ea Synodo suprema videretur esse Gregorii Nazianzeni auctoritas, tum ex eminenti doctrina, fideque Catholica, tum optimis moribus longo vsu rerum ad senectam vsque indefesso studio propagata (vt omittam dicere de throno sublimi, in quem nuper euectus erat) haud ausi sunt improbi tentare tanti viri constanciam, quem cuperent ad vota pertrahere, quo æstimatione Gregorii suam ipsorum valerent turpitudinem honestare. Quid faciunt contentiosi illi & male compositi iuniores Episcopi? Quod scirent & reliquos seniores Episcopos inuitos obtortoque collo ab eis traduci absque Gregorio; ausi sunt illud ipsum, quod conabantur de Flauiano, per eius familiares eidem suadere. At quam procul abfuerit, vt ab his ipse Gregorius ageretur in præceps, ita idem narrat *a*:

a Gregor. Naz. in carm. de vita sua.

> *Quid me necesse est dicere, quibus vocibus*
> *Ab his amicis nostra canities fuit*
> *Tentata? cum cederent primas mihi,*
> *Aliquid petentes pro fide summa*
> *A fido amico, sed fide summa in malis:*
> *Nempe vt iuuarem rebus hos in omnibus:*
> *In omnibus ne? Finxit hoc quisnam sibi,*
> *Quo turbam sequerer ipse, non guarum Dei?*
> *Natura sursum fontium tendet prius,*
> *Patresq; ad imas flumina labetur vorax,*
> *Quam quid salutis perfidus prodam meæ.*
> *Eximere cœpi hinc ipse de medio pedem.*

sicque indignans abscessit è Synodo.

LI. FLAVIANVS EPISCOPVS ANTIOCHEN. ELIGITVR. Quid demum? Cum à Synodo Gregorius recessisset, qui remanserunt, communibus votis eligunt Flauianum presbyterum Antiochenum Meletii successorem: sicque continuata est prior discordia, vt vnius Ecclesiæ Catholico populo duo præessent Episcopi, nempe Paulinus, atque Flauianus; sed & his defunctis, eorum successores in locum ipsorum suffecti, adeo vt vsque ad annum Domini quadringentesimum octauum minime valuerit (licet plurimum in hoc insudauerint sanctissimi viri) schisma componi: quod tandem per Innocentium Romanum Pontificem vix potuit, vt dicitur, suo loco. En vides, quam bene consuluerit Gregorius sapientissimus architectus, & quam male consilium superum reliqui secuti fuerint seniores. Laudanda magnopere enitur in his fluctibus Damasi Pontificis Maximi incomparabilis longanimitas, qui licet id minime probarit, quod egerant, haud tamen nexu excommunicationis eos obuoluit, ne magna scissura in duas Ecclesiam Catholicam partes diuideret, separaretq; ab inuicem totum Orbem: sed tum ipse, tum posteri successores opportuna tolerantia agendum existimarunt, officiis potius & beneficiis aduersarios demerentes, prout inferius sæpe ac pluribus dicturi sumus.

LII. Rem indignam indigne adeo Gregorius tulit, vt non è Synodo tantum, sed ex ipsius Episcopatus ædibus (vt ipse testatur) excesserit; quo significaret se potius absque Episcopali functione otiose vitam acturum, quam vt talia tantaq; aduersus ius nefasq; tractari conspiceret. At illi, qui eius successione debuerant emolliri: vt quem pro Occidentalibus agentem experti fuerant aduersarium, è throno prorsus dimouerent, nouam oblatam sibi recens occasionem quam libentissime arripuere. Quænam autem ista fuerit, rerum ordo postulat, vt dicamus.

LIII. TIMOTHEVS EPISCOPVS ALEXANDRINVS ARRIPIT PRINCIPATVM CONSTANTINOP. Timotheus Episcopus Alexandrinus venit hoc tempore Constantinopolim vna cum suis, & cum eo aliquot Episcopi Macedoniæ, accitis hi quidem omnes, vt ipsorû quoque sententia componerentur res Antiochenæ: sed cum peruenissent, resque deploratas ob electionem Flauiani reperissent, indignantesque ipsis non expectatis, sedem Gregorio confirmatam, quam ante Ægyptii tempore Maximi improbauerant: eius promotionem vt illegitime factam cœperunt arguere, negantes fuisse id iuris Episcopi Antiocheni, nempe Meletii. Etenim Episcopus Alexandrinus, quod primæ sedi post Romanam præesset, id ad se spectare contendebat, atque iam Timothei prædecessor Petrus in ordinando Maximo eiusdem sedis Antistite quasi ius debitum antea vindicarat. Quin & post hæc, scimus defuncto Nectario eiusdem sedis Episcopo, in ordinatione Ioannis Chrysostomi eius successoris requisitum esse consensum Theophili tunc Episcopi Alexandrini, vt Socrates, *b* Sozomenus *c*, atq; Palladius *d* tradunt. Verum hæc de exturbatione Gregorii, ipsius auctoritate narremus, & in primis quæ de aduentu Ægyptiorum ac Macedonum Episcoporum ipse narrat his versibus *e*:

b Socr. l. 6. c. 2.
c Sozo. l. 8. c. 2.
d Palla. in dialog. de Actis S. Io. Chrys.
e Gregor. Naz. in carm. de vita sua.

> *Veniunt repente: nam vocati, fœdere*
> *Vt sanciendo iungerent vires suas,*
> *Niloticiq;, Macedonesq;, operarij*
> *Mysteriorum sedulè & legum Dei,*
> *Inhalitantes Hesperum in nos & graue.*
> *Aduersa stabat his tumens Phœbo phalanx.*

DISCORDIA INTER ÆGYPTIOS ET ORIENTALES. hæc idem Gregorius, quod Ægyptii atque Macedones tuerentur partes Paulini, Orientales vero partes fuerint consectati Meletii. Ægyptii ergo atque Macedones, cum cernerent ipsos Orientales, contempta pace de electione Antiocheni Episcopi decreuisse: & ipsi nulla habita communis concordiæ ratione, confirmationem (vt dictum est) Gregorii ab ipsis factam impugnare cœpere, non quidem in odium ipsius Gregorii, sed in inuidiam Orientalium Episcoporum: quod idem Gregorius testatur his verbis, cum pugnas inter eos acerbissimas excitatas recenset:

> *Odio quidem non tam mei, vel vt in throno*
> *Alium locarent, quam dolorem vt inurerent*
> *Aliquem his, throno me fixerant qui in Præsulis.*
> *Saltem remotis hoc mihi interdum arbitris*
> *Ipsi asserebant. Non enim nec pristinas*
> *Se ferre posse, nec nouas iniurias.*

ÆGYPTII EPISCOPI QVALES ERGA GREGORIVM. Et quidem haud poterant, qui partes Occidentalium tuerentur Ægyptii atque Macedones Episcopi, non bene velle Gregorio, qui (vt demonstratum est) tam vehemens pro componenda pace Occidentalium Episcoporum susceperat patrocinium, adeo vt eisdem diserta oratione & vehementi contradictione restiterit. Sic igitur erat causa Gregorii, vt in eum, à quibus collocatus in

throno

throno fuerat, Episcopi Orientis ob defensionem causæ Occidétalium infenso animo essent; & Occidentales ipsi in odium Orientalium de sede illegitimè occupata negotium illi facesserent. At quonam, rogo, animo Gregorius ista tulit? ipsum audi, antè stomachatum in Episcopos ob res iniquè perpetratas, cum iam secessionem parauit, ait enim:

Mouere at ista cœpit vt primum hac cohors:
Effringo vincla, traditamq; ausam libens
Arripio, &c.

LIV. GREGOR. CONCIONATVR IN SYNODO DE PACE. a Greg. de Pac. ora. 3.

At non sic quidem abscessit Gregorius, vt quod erat officij, prætermitteret, nempe vt ad simul conciliandos eos tam asperè inter se concertantes sequester medius intercederet. Tunc n. orationem de Pace habuit, quam tertiam ordine positam dicunt, cuius est exordium a *Pax amica, non re duntaxat, sed nomine quoque ipso suauis*, &c. ibi autem post multa, quod ad causam, de qua agitur, spectat, hæc habet: *At nunc alij, mea quidem sententia, perquam misere mutuis opibus, auxilijsq; fulciuntur: adeo vt mundus, qui diuturno labore vix tandem & paulatim, nec sine plurimi cruoris effusione collectus fuerat, in duas iam contrarias partes distinctus sit: quicunque autem paci student, medioisq; se profitentur, ab vtrisq; male mulctentur, vtpote qui vel contempturi sint, vel etiam bello lacessantur. A qua parte cum ipsi quoq; hodierno die stemus, qui has reprehendimus, ac propterea cathedram certaminis inuidiæq; plenam accepimus, haud mirandum erit, si ab vtroque laceremur & proculcemur, ac post multos sudores & ærumnas de medio submoueatur; vt sublato iam omni obice atque interstitio, communi atque omni animi ardore sese mutuo conuulnerent. Tum uero hæc sedare atque comprimere, maxime quidem Dei fuerit omnia amicitiæ vinculo constringentis; deinde autem & hominum eorum, qui virtutem summo studio colunt, & concordiæ bonum cognitum atq; perspectum habent, &c.* at licet hæc Gregorius sapientissimè perorasset, altercantium tamen aures pertinacia & obstinatione simul obductæ nihil admittere poterant, quod Christiana professio suaderet.

LV. Eodem fermè tempore, cum aduersarij oblatrantes in Gregorium, de eo sparsissent in vulgus, non defendendæ veritatis amore Constantinopolim se contulisse, sed eius sedis cupiditate incensum: idem Gregorius egregiam illam habuit Apologeticam orationem, cuius est titulus: *De non affectata Cathedra Constantinopolitana.* Sed licet animis affectibus vacuis hæc plus satis persuasa essent: apud aduersarios tamen odio turgescentes nihil omnino profecit, vt erga ipsum (quod dignum erat) æquanimiores redderentur, sed contra exasperarentur magis. Re igitur penitus desperata; Gregorius quod ante fuerat meditat⁹, iam perficiendi tempus opportunum accepit, oblatamq; occasionem abdicandi se Episcopatu libenter arripuit: eo nimirum iusto dignoq; prætextu, vt quia suæ causa sedis inter se mutuo concertarent Episcopi, ea sublata, tanquam obstaculo quodá medio interiecto remoto, dissidentes sanctæ vnitatis fœdere iungerentur in vnum: præstare quidem ratus, vt sedis suæ iactura, omnes concordiam mutuamq; pacem inirent. Quamobrem ipsam Synodum ingressus, vt desinerent inter se mutuo concertare, & procellosis exagitati fluctibus tandem reddita tranquillitate quiescerét, cohortatus; vt alter Ionas, deuouere se mari, suæq; sedis dispendium perlibenter fore ; assurum, liberaliter obtulit; quod & ingenuè præstitit: hæc enim ipse iambis b:

GREGOR. OB PACEM SEDI RENVNCIAT.

b Greg. Naz. in carm. de vita sua.

Tempusq; nactus commodum, in medio offero
Hac dicta cœtu; Vos viri, quos hic Deus,
Grata statuatis vt suo qua numini,
Iunxit, videte postero de me loco.
Quid namq; de me, cœtus hic si maximus
Consideretur, fiat, haud magni interest.
Erigite mentes altius vestras precor:
Coite in vnum; vos amor tandem liget,
Quousq; sæui vt & truces videbimur;
Præterq; pugnas omnium vt rerum inscij
Dexteras amici fœderis date inuicem.
Ego vero Ionæ c facinus excelsum æmulor:
Me pro salute de librem nostra ratis;

c Ion. 1.

Licet excitati turbinis causa haud siem,
Nos forte captos mergite insano mari:
Nos hospitalis cœtus excipiet. Sit hoc
Concordiæ vobis initium: pergite
Ad cuncta deinceps alia. Latitudinis d
Locus hic vocetur: Splendidior hinc surget mihi,
Si fletu in me, &c.

d Gen. 26.

hæc & alia ad eos Gregorius, egregia plane comparatione alludens etiam ad puteum, quem post multa Philistinorum iurgia S. Patriarcha Isaac effodiens, absq; altercatione possedit, ob idq; eum Latitudinem nominauit. Et quidé puto ex verbis his Gregorij in magna Synodo coram Patribus dictis, factum esse, vt locus ille, vbi eiusmodi Concilium celebratum fuit, nuncupatus esset *Concordia*. id enim S. Ioannes Damascenus e testatur, cum ita ait: *Erant in oratorio reliquiæ Pantaleonis & Martini martyrum. Quod quidem oratorium, Concordia nominatur. quoniam illic centum quinquaginta Episcopi, Theodosio Magno Imperatore regnante, in eandem sententiam conuenere.* hæc ipse.

LOCVS SYNODI CONCORDIA NVNCVPATVS.

e Ioan. Damascen. de Imag. lib. 3.

LVI. Sic rebus dispositis, haud fuit qui (vt par erat) Gregor. sedere coegerit. Etenim Orientales, á quibus fuerat in thronum illum impositus, ipsum ob denegatū Flauiani electioni suffragiū subinfensi, se frigidos iustissimæ causæ exhibuere defensores. Ægyptij autem atq; Macedones, quod infectum irritumq; reddere cuperent quicquid ab illis non expectato ipsorū aduentu de Antiochenis rebus decretum fuerat, æquè passi sunt Gregorium sedi cedere; qui de Synodi consensu subdit:

Facilis repente cœtus assensit mihi.

Si quis autem requirat quantum temporis Gregorius ipse sederit: certè quidem habita ratione eius in throño sessionis, cum hoc anno (vt dictum est) ipse in sede collocatus fuerit ab hac ipsa Synodo, rursum autem cum in hac eadem Synodo se abdicarit; paucas sane numerabit hebdomadas, ne dicam menses. vnde ipse inferius ad eosdem:

CVR GREGOR. ABIRE PERMITTITVR.

Heri locastis in throno nunc pellitis.

LVII. GREGOR. ADIT THEODOSIVM IMP.

Porro egressus è Synodo Gregorius (vt ipse tradit) ad Theodosium Imperatorem se cótulit, quem enixis rogauit precibus, vt acquiesceret ob totius Ecclesiæ pacem, sedem, quá acceperat, Constantinopolitanam altercantibus te relinquere Episcopis, vt ita inter se mutuo digladiari desisterent: fore namque, vt iurgiorum causa submota, tot fluctibus exagitatis Ecclesijs optata diu tranquillitas redderetur, quo nihil excogitari posset vtilius vniuerso, cui ipse præesset, Imperio. Sed quid ad hæc Theodosius? ipsemet subdit Gregorius f:

f Greg. Naz. in carm. de vita sua.

His Imperator vocibus plausum dedit,
Aliq; pariter. Cedit at votis meis
Ille haud libenter, vt ferunt: cedit tamen.

LVIII. Erat quidem Theodosius Imperator erga Gregorium propensiori animo, quem venerabatur vt dignissimum Sacerdoté, atq; colebat vt amantissimum patrem, eumque excipere conuiuiis cósueuit; quibus tandem caruisse, ad quæ abducebatur inuitus, Gregorius maximo lucro duxit. Id quidem ipse alibi testatur his verbis g: *Non iam (inquit) Imperatoris, vt prius, contubernalis erit Gregorius, vtri suo nonnihil gratificans atq; inter medios epulones tristis & tacitus accumbens, agrè anhelitum ducens, & seruilem in modum edens.* hæc ipse.

g Greg. Naz. in carm. de vita differente.

LIX. DE ORATIONE GREGOR. AD CENTŪ QVINQVAGINTA EPISCOPOS.

His diebus idem Gregorius cum sedi nunciū remisisset, in primario vrbis templo, vbi aderant oés illi Episcopi numero centū quinquaginta, egregiam eandemq; nouissimam habuit orationé cuius est exordium: *Quo modo res nostra vobis se habere videntur, ô cari pastores*, &c. est quidem oratio eiusmodi, vt neminem, qui Gregorij ante actas dignissimas actiones accuratè consideret, eam siccis putem oculis perlecturum. In ipsa igitur magna Synodo, centum simul ob quinquaginta Episcopis cósidentibus, perorans Gregorius, vt alter Samuel h populum contestatus, vel vt alter Paulus i Ephesios, primum omnium cunctarum á se gestarum rerum, ex quo tempore Constantinopolim venit, exactam redditurus rationem, quo statu illas collocatas inuenerit, & quo relinquat, ob oculos

h 1. Reg. 12. i Act. 20.

pani: nempe e guttà progressum esse diluuium, e scintilla fornacem globos igneos in cœlum extollentem, atq; è grano sinapis arborem creuisse demonstrans; aliisq; his similibus vsus exemplis, quantum profecerit insinuans, labores, ærumnas, quas subierit, contumelias, iurgia, atq; mortis pericula, quæ à fidei hostibus passus sit, quæve ab inuidis & amicis dolose agentib. pro gratia receperit mala, adducit in medium tanquam viuos testes pro ipso Gregorio in aduersarios inclamantes. Ipsam insuper tanquam monilibus ornatam sponsam, Constantinopolitanam Ecclesiam, coram omnibus repræsentat, quæ expurgata nigredine Ariana, abstersisq; aliis sordibus hæreticorum Catholicæ fidei candore refulgeat, sacrorum ministrorum nitore splendeat, sacratum virginum agminū decore reluceat, emiceatq; egregiis totius populi vitæ cum integra fide moribus, ac deniq; (vt paucis absoluam) omnibus charismatibus insignita, longe lateq; nitescat: pro quibus omnibus quid sibi ab illis compensari optet, ita declarat a:

a Greg. Naz. orat. ad 150 Episc. vet. edit.

LX. PETIT GREGOR. AB EPISCOPIS MISSIONEM.

Quid igitur est, inquit, *quod dico? Non enim gratuitus virtutis sum cultor, nec in eam virtutis magnitudinē perueni. Laborum meorum præmium mihi date. Quod tandem? Non quod nonnulli fortasse ex his qui ad quiduis supplicandū facile adducuntur, existimarent: sed quod mihi tuto postulare liceat. Diuturnis laboribus me leuate, atque in quietem vindicate. Moueat vos hæc canicies. flectat hospitij & peregrinationis ratio: alium subrogate, qui pro nobis hostiliter prematur, qui purus sit manibus, qui voce non tarda & inerudita: qui ita animo comparatus, vt omnibus in rebus vobis obsequi, curasq; Ecclesiæ simul perferre possit; quandoquidem tales præsertim hoc tempus efflagitat. At mihi cernitis, quo modo corpus etiam hoc se habeat; nimirum & tempore & morbo, & labore confectū. Quid vobis timido & ignauo sene opus est, atq; in dies singulos (vt ita loquar) moriente, non corpore tantum sed etiam curis & ærumnis? qui vix hæc quoq; vobis loquor* &c.

LXI. CVM APOLOGIA REPREHENSIO CONIVNCTA.

Cur autem præter ea abdicationis consilium inierit, explicat, simulque defensionem struit de his, quibus ab aduersariis impugnaretur, ista subdens: *Non tam vltra ferre queo facilitatem animi atque clementiam criminis loco mihi obijci: non tam vltra cum dogmatibus & cum inuidia pugnare queo, tum hostibus, & cum sociis.* quam autem immania & implacabilia hæc essent prœlia, plurib. docet; cum hæc addit: *Quin hæc quoque fortasse nobis exprobrauerunt, (tam enim exprobrarunt) quod nec mensa lauta & opipara, nec augusta veste vtimur, nec magnifice in publicum prodimus, nec eos, a quibus conuenimur, fastuose excipimus. Nesciebam scilicet, nobis cum Consulibus, & Præfectis, clarissimisq; belli Ducibus, qui tot opibus copiisq; circumfluunt, vt quo sua proijciant non habeant æmulationem ac certamen esse. dādamq; esse operam, vt & nobis pauperum bonis ad luxum & delicias abutentibus, venter vndique comprimatur, & necessaria in res superfluas effundantur, atque altaria ipsa ructibus nostris contaminentur. Nesciebam nos equis insignibus & lascius ferri, sellisq; & curribus magnificè attolli, at cum fastu & pompa deduci, velutq; blanda manu demulceri oportere. atque omnes nobis perinde ac belluis de via decedere, & in vtramque viæ partem scindi ac distrahi, aut etiam tantam præeuntium turbam esse, vt procul conspicuus sit incessus noster. Si hæc grauia & acerba fuerunt præterierunt: hanc iniuriam mihi condonate. Antistitem alium, qui multitudini placeat, create: mihi autem solitudinem date, & rusticam vitā, ac Deum, cui soli per frugalitatem etiam perteunemq; victum cultumq; placebimus.*

LXII. GREGOR. CVR CONTEMNAT QVÆ ALII CVPIVNT.

At graue est, concionibus, & cœtibus, & publicis conuentibus & plausibus his, à quibus quasi pennis in sublime ferimur, & familiaribus, & amicis, & honoribus, & vrbis pulchritudine ac magnitudine, & hoc denique fulgore, qui eos, qui hæc intuentur, nec oculorum aciem intro collectam habent, circumfundit & illuminat, priuari. At hoc mihi minus graue fuerit, quam si diutius in tumultu verser, ac ciuilis vitæ turbis & seruoribus commiscear, atque ad vulgi mores me ipsum inflectere necesse habeam. Non enim Sacerdotes, sed rhetores quærunt, nec animarum dispensatores, sed pecuniarum custodes, nec puros sacrificos, sed fortes & robustos defensores, &c. atq; demum: *Hoc mihi sit dimissionis præconium: missionis libellum mihi date, quemadmodum Imperatores militib. solent: ac si quidem vestra voluntas tulerit, cum fausto & præclaro elogio & testimonio, vt honori meo consulatur. Sin minus, vtcumq; vobis vtilitatis. Nihil enim te alternabit quamdiu Deus res nostrarum statum inspectabit. Quem igitur sibi substituemus? vtique aliquis? Videbit sibi Dominus pastorem ad præfecturam, quemadmodum ouem vidit ad holocaustum. Hoc vnum requiro, vt ex eorū numero sit, qui aliis inuidia sunt non miseratione: qui non in omnibus rebus cunctis obsequuntur, sed qui in quibusdam etiam ob recti studium in hominū offensionem incurrunt: alterum enim in præsens iucundissimum est, alterum in posterum vtilissimum. Ac vos quidem orationes discessui meo congruentes parate.* hæc & alia Gregor.

LXIII. Atq; tandem ad calcem oratione perducta, nouissimis verbis omnibus salutationem impertiens, postremæ finem imponit orationi. Dignum vero est, vt vltima hæc tanti Patris eloquia, tali tempore, tali loco prolata, hic singula perpetuæ memoriæ consecrentur; sic enim se habent: *Ego autem his verbis extremum vos salutabo. Vale Anastasia, nomen à pietate habens, tu enim nobis fidei doctrinam quæ adhuc contempta erat, excitasti. Vale, inquam, communis victoriæ sedes, noua Silo, in qua primum arcam fiximus quadraginta annis in deserto circumactam, incertisq; sedibus vagantem. Tuq; ô magnum hoc templum & nobile, noua hereditas, quod magnitudinem, quam nunc habes, ab Orthodoxa doctrina suscepisti, quodq; nos, cum prius Iebus esses, Hierusalem effecimus: Vosq; etiam aliæ ædes sacræ huic dignitate proximæ, alia aliam quandam vrbis partem complectentes, quasi vincula quædam & compages, ac propinqua loca vindicantes, quas cum hac corporis imbecillitate non nos, sed Dei gratia nobiscum, qui pro perditis & desperatis habebamur, impleuit. Valete Apostoli* (nempe templum Apostolorum) *præclara Colonia* (in illud enim Andreæ, Lucæ, Timotheiq; reliquiæ translatæ fuere) *certaminis mei magistri, etsi minus sæpe festa vestra celebraui, fortasse Pauli vestri Satanam ad b vtilitatem meam in corpore circumferens, ob quem nunc à vobis abscedo.*

GREGORII VLTIMA SALVTATIO.

b 2 Cor. 12.

LXIV. *Vale cathedra, inuidiosum hoc & periculosum fastigium: Pontificum Concilium, Sacerdotum non minus maiestate, quam ætate ornatorum. & quicunque tandem alij circa sacrosanctam mensam Domini ministratis, atque ad appropinquantem Deum appropinquatis. Valete Nazaræorum chori* (nempe monachi) *psalmodiarum concentus, nocturnæ stationes, virginum sanctimonia mulierum modestia, viduarum & orphanorum cœtus, pauperum oculi in Deum & in nos intuentes. Valete domus hospitales, & Christamantes, infirmitatisq; meæ adiutrices. Valete sermonum meorum amatores, & cursus, & concursiones, & calami tam perspicui, quam occulti* (nempe exceptores concionum) *atque huius suggesti cancelli à multitudine compressi, hominum audiendi studio sese mutuo protrudentium. Valete Imperatores, & Palatia, atq; omnes Imperatoris famuli & cubicularij: siquidem Imperatori fideles, haud quaquam certum habeo, Deo autem magna ex parte infidi. Manibus plaudite, acute clamate, Rhetorem vestrum in sublime tollite: siluit vobis improba & loquax lingua, nec tamen silebit: pugnabit enim manu & atramento: cæterum in præsentia consiluimus.*

LXV. *Vale magna ciuitas & Christi amore prædita* (*vera enim testabor*) *etsi non secundum scientiam hic zelus est: benigniores nos disiunctio reddidit: ad veritatem accedite, ad meliorem frugem tandem aliquando vos conuertite: Deum amplius, quam consueuistis, colite. Non turpe est sententiam mutare: sed in malo perseuerare, funestum & exitiosum. Vale Oriens & occidens, pro quibus & a quibus oppugnamur: testis est ille, qui pacatos nos reddet, si nonnulli secessionem meam imitentur.* hæc dicens Gregorius haud dubium alludit ad Flauianum nuper creatum Episcopum Antiochenum, cuius causa tot dissidia conflata erant. Sed subdit: *Non enim Dei iacturam quoq; facient, qui thronis cesserint, sed supernam cathedram habebunt his multo sublimiorem & tutiorem. Præter omnia & ante omnia clamabo: Valete Angeli, huius Ecclesiæ præsides, meæq; præsentiæ & peregrinationis, si modo in manu Dei res nostræ sunt. Vale Trinitas, meditatio mea & decus meum: His velim serueris, & hos serues, meum hunc populum (meus enim est, etiamsi aliter gubernemur) atque audiam te quotidie tum sermone, tum vita, & moribus augeri & in sublime attolli. Filioli, depositum, quæso custodite: mementote lapidationum mearum. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.*

LXVI. At quid tunc accidit? cōmiseratione planè dignum, ac nouum. Populus enim sui amantissimi Præsulis studio-

sus, absoluta lacrymabili cócione, loco acclamationum, quibus dicta Patris prosequi cósueuerat, rependit luctus & eiulatus, pro lætis plausibus tristes manus ad manum verberationes, pectoris tunsiones, lamenta, fletus, atque singultus: soli persecutores Episcopi silice duriores perseuerabant immobiles; illi autem, quorum mens sanior, & erga Gregorium propensior animus, longe aliter: hi enim eum hunc tandem infelicem exitum rem consecutam fuisse conspicerent, adeo perculsi animoque consternati sunt, vt protinus in sedes reuersuri, lugentes discesserint Constantinopoli, haud ferre valentes alium videre in throno Gregorij collocari: de his enim hæc ipse a:

a Greg. Naz. in carm. de vita sua.

Episcopi quidam recipiunt, cũ Gregor. se abdicat.

Antistitesq; carpserat quos hinc dolor:
Plerique siquidem capta consilia vt statim
Sensere, fugiunt illico, ictum vt fulminis,
Aurem obstruentes, atque ferientes manus,
Tam triste ne ipsi cernerent spectaculum,
Alium insidentem scilicet nostris thronis.

Quinam autẽ hi fuerint, licet verbis non exprimat: coniectura tamen ducimur, fuisse veteres ipsius collegas, amantissimos amicos, quibus cum arcta necessitudo ex diuturna cósuetudine intercesserat, quales fuere Amphilochius Episcopus Iconij, Gregorius Nyss. Petrus germanus eius Episcopus Sebastenus, Helladius Cæsariensis Antistites, & alij Cappadoces, necnó Otreius Melitenus, Eulogius Edessenus, Bretannio Scytha, & si qui alij magni nominis viri mente stabiles inuenti sunt ibi Gregorio studentes.

At qualiter tunc affectus Gregorius? ipse fatetur, nimirum contrariarum passionum ventis animo agitatum, ac primum quidem ingenti gaudio, vtpote quod è tempestate peruenisset ad portũ; immenso vero dolore, quod Ecclesiam suo labore cultam, ac filios carissimos, quos in Euangelio genuisset, deserere cogeretur, nec sciret, cui relinqueret: quem quidem animi mœrorem, quoad vixit, nunquam potuit superare, sed (vt ipse fatetur) semper vt sæuum tyrannum sibi expertus est dominantem, adeo vt illa sua Anastasia semper esset in mente, in ore versaretur assiduè, eandemque semper calami litura formaret, sed & dormienti quoque ipsi eam somnia repræsentarent. Sic igitur magnus Gregorius, sublimis Ecclesiæ Theologus, post triennij commorationem, paucos post dies, ex quo thronum acceperat, pacis studio, sedi vale faciens, inde recedens reuertitur in Cappadociam. Quæ autem post hæc eius fuerint studia & actiones, dicturi sumus inferius. Hic vero admonitum lectorem volumus, Prosperi Chronicon sui exordio totum pene inuersum esse, ac deprauatum, dum sub huius anni Consulibus ponitur ibi obitus ipsius Gregorij Nazianzeni, & Concilium hoc, de quo agitur, celebratum habetur anni superioris Consulibus & alia pleraq; in nominibus & numeris penitus labefactata. Quod voluimus admonuisse lectorem, ne imprudens in foueas errorum incurrat.

Gregor. redit in Cappadociam.

LXVII. Quod rursum ad Gregorium spectat; illud certe hic dicere minimè prætermittimus, ipsum tãto stomacho discessisse à conuentu Episcoporum, vt nunquam amplius Synodo tumultuantium interesse decreuerit; sunt enim hæc verba ipsius b: *Mihi enimuero certum est & deliberatum, nunquam posthac anserum aut gruum temere inter se pugnantium Synodis interesse, in quibus omnia contentione ac bello ardent, flagitiaq; prius obscura atque incognita in vnum collecta, ab inimicis in lucem proferuntur, &c.* Quo tempore ipsum scripsisse carmen de Vita sua, vt credamus, eo certo ducimur argumento, quod illud nonnisi vsque ad sedis abdicationem appareat prosecutus. Sunt & aliæ ipsius, eorundem Sacerdotum causa, aduersus Episcopos grauissimæ inuectinæ, eædemque versibus decantatæ, vt illa in carmine de Vitæ differentiis, & contra falsos Sacerdotes, vel cuius est titulus, *Ad Episcopos.* & in eo, cuius est inscriptio, *De Episcopis c.* vbi inter alia de his iunioribus Antistitibus, à quibus persecutionem passus est, quales fuerint, docet

b Greg. Naz. in carm. de vitæ differentiis. in fin.

c Habetur in edit. Leunclavij. to. 3

his verbis: *Dimiserunt me ab vrbe non admodum repugnantem: quippe turpissimum erat illorum me fidei cauponum in numero esse: quorum alij nepotes erant eorum, qui tributorum scribæ fuerant, & aliud nihil animo voluebant, quam falsas & subdolas rationum deprauationes: alij ab aratris venerant adusti à Sole: alij à ligone vel bidente totum diem non quiescente alij remos, exercitusue reliquerant, redolentes adhuc sentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes, populi gubernatores, ac duces militum, qui ne minimum quidem concessuri videntur: nonnulli etiam opificiorum, qua citra ignem operas suas perficere nequeunt, gnari, ne fuliginem quidem carnis integrè abluerant. flagriones, ac pistrinis digni, &c.*

Quales Episcopi aduersantes Gregor.

LXVIII. Sed vnde ista fæx hominum emersit ad Sacerdotium? Meminisse oportet, eodem auctore Gregorio, superius dictum esse eiusmodi Sacerdotes nundinarios ex lucro temporali fidem temporariam coluisse. Quod enim Valentis tempore contigerit Episcopos Catholicos exulare, & complures ex illis vita functos esse, tunc cuique audaci inuadendi Episcopatum additus animus ex oblata occasione fuit, quod scirent ad publicum præconium satis esse perfidiam Arianam. Hi vero sub Catholico Imperatore mox euasere Catholici, & quo imperitiores erant, eo loquaciores, & eruditis infestiores esse solebant. A quibus in hac Synodo illud tantummodo bonum prouenit, vt fidei Catholicæ formulæ subscriberent, suoq; Chirographo ita tenerentur perpetuo obligari. Sed ne piè sancita vilium subscribentium personarũ nomine periclitari possent omnino, Damasus summa (vt dictum est) auctoritate muniuit, vt quicquid ibi de fide Catholica statutũ esset, tanquam totius Ecclesiæ Catholicæ decretum (vtpote in id ipsum cum maiorib. omnibus ijsdem consentientibus) Oecumenici Concilij nomine munitum, stabile firmumq; in perpetuum perduraret.

LXIX. Sed ad res gestas post Gregorij & aliorum ipsi similiũ Episcoporum discessionem, & ad electionem successoris Gregorij redeamus: de qua illud in primis admonendum est, errare eos, qui tradunt ante Meletij obitum Nectarium electum fuisse, deceptos nimirum ordine narrationis Epistolæ Synodalis ad Damasum scriptæ: nam assertione Gregorij historiam hanc exactissime describentis liquet, longè ante electionem Nectarij Meletium esse defunctum. Quod autẽ ad creationem Nectarij spectat: accidit plane prodigium, ac plane monstrum: etenim cum Episcopus Gregorio haud impar meritis atque doctrina, qui in locum eius sufficiendus esset, quæri deberet (nam secundum sententiam Ioannis Chrysostomi d, cum lapis è structura tollitur, illi magnitudine similis collocãdus ibidem est, ne quid vacuum in pariete maneat) contigit loco absolutissimi Christiani, sufficí hominem nondum Christianum, sed catechumenum adhuc; & loco Theologi perfectissimi, subrogari hominem rerum Ecclesiasticarum penitus imperitum; ac denique pro consummatissimæ perfectionis monacho, hominem petitum è curia; & loco virginis, dari qui hactenus intemperantius vixisset, quod ipsemet apud Sozomenum e testatur: qui licet in sæculi obeundis negotiis dexter videri potuerit tamen in Ecclesiasticis functionibus (vt ita dicam cum Gregorio f) præseferret cadauer viuum, nulla penitus ex parte conferendum cum ipso Gregorio. At quo modo id factum sit ab ijs, qui remanserunt Cóstantinopoli, Episcopis, sic describitur à Sozomeno g:

De electione Nectarii.

d Chrysost. de translat. S. 34. al.

e Sozo. li. 7. c. 10.

f Greg. Naz. in carm. de vita sua

g Sozo. li. 7. cap. 8.

LXX. *Eo, inquit, tempore, Nectarius quidam Tarsensis è Cilicia splendidissimo Senatorij ordinis gradu ortus, Constantinopoli morabatur. Iuiam accinctus ad iter in patriam, Diodorum Tarsi Episcopum conuenit, vt litteras peteret, si quas ille scribere vellet. Meditabatur autem Diodorus tum forte secum, quemnam potissimum ipse ad electionem tam seriam proponere deberet: & intuitus Nectarium, dignum Episcopatu censuit, eiq; statim tota mente addictus fuit, cum propter caniciem viri & vultum Sacerdote dignum; tum propter suauitatem morum. Itaq, velut aliud agens, eum ad Antiochiæ Episcopum (hic erat Flauianus) adduxit, cõmendauit, & vt illi studeret, hortatus est. Hic vero in negotio serio, ad quod multi*

Diodorus Tarsensis studet Nectario.

viri spectatissimi suffragiis expeterentur, risit votum Diodori: nihilominus tamen accitum ad se Nectarium, paulisper adhuc manere iussit. Non multo post, cum Sacerdotibus nomina eorum, quos ad ordinationem dignos iudicabant, charta inscribere Imperator iussisset, ac sibi ipsi ex omnibus istis vnius electionem reseruasset: alij alios in album retulerunt: quare & Antiochenæ Ecclesiæ Præsul inscripsit quoque, quos voluit: quibus omnibus vltimo loco & Nectarium adiecit in gratiam Diodori.

LXXI. THEODOSIVS NECTARIVM ELIGIT. *Imperator igitur, perlecto inscriptorum catalogo, substitit in Nectario, & intendens mentis aciem, secum tacite consultabat impresso vltimæ nomenclaturæ digito. Rursusque ad caput egressus, cunctos ordine percurrit, at Nectarium deligit. Hoc factum admirantur omnes; ac sciscitantur, quisnam esset iste Nectarius, & quod sectaretur institutum vitæ, & vnde esset: multo etiamnum magis admirati sunt insolentiam iudicij in Imperatore. Ignorabat autem id opinor, etiam Diodorus; neque enim ausus fuisset sciens, nondum baptizato dare suffragium Sacerdotij: sed vt consentaneum est, quia canus erat, putauit eum iam olim fuisse baptizatum. Facta vero sunt hæc non sine prouidentia diuina, cum & Imperator, postquam baptismi expertem intellexisset, in eadem sententia perstiterit, multis Sacerdotibus reluctantibus. Postquam igitur omnes cesserunt, & in Imperatoris calculum consenserunt: baptizatus fuit, & sacri baptismatis conuenienti habitu etiamnum indutus communi Synodi suffragio Constantinopolis Episcopus declaratus est.* hæc Sozomenus de electione Nectarij, de quo illud sentētia omnium affirmatur, probum quidem virum fuisse, imparem tamen tanto oneri & inexpertum: vnde factū est postea, vt nimia viri facilitate & imperitia consilij hæretici, rursum Constantinopolim magno Catholicæ fidei irrepserint detrimento, vt constat ex his, quæ de eodem Nectario suo loco dicturi sumus. Porro auxit Nectarij electio mœrorum luctumque Gregorij, vtpote qui sciret sub tali pastore patere relictum gregem incursioni luporum, sicut postea apud ipsum litteris conquestus est.

LXXII. De eadem electione Nectarij, idem, qui conuenerant iterum Cōstantinopoli anno sequenti Orientales Episcopi ad Damasum Romanum Pontificem inter alia ita scripsere a: *Ecclesiæ Constantinopolitanæ recens (vt ita dicam) ædificata, quamque ex hæreticorum blasphemia, tanquam ex ore leonis per misericordiam Dei nuper eripuimus, reuerendissimum, sanctissimumque Nectarium in Concilio generali communi omnium consensu, præsente Theodosio Imperatore religiosissimo, totius denique cleri totiusque ciuitatis suffragijs Episcopum constituimus.* hæc ipsi. Intelligas ne perspicuè, lector, vel saltem aspicis per transennā, quales sint isti? qui nulla habita honesta mentione Gregorij Theologi sponte se in eadem Synodo abdicantis, & laborum ipsius in eadem Ecclesia ab hæreticis liberanda, & è fundamētis restituenda, totum id immensa gloria sibi tribuunt, illud summa iactantia magna emphasi efferentes: *Ex hæreticorum blasphemia, tanquam ex ore leonis per misericordiam Dei eripuimus.* egregiam sane laudem, vt cum sapientissimum, qui molem construxerat, architectum eiecissent, se ipsos exhiberent, ac inaniter ostentarent esse eiusdem ædificij erectores. Ex his disce alia, nempe quam vera sint, quæ in eosdem Gregorius sæpe conscripsit. Horum quoque arbitrio illud potuisse statutum esse decretū post discessionem Timothei Episcopi Alexandrini, in cuius Ecclesiæ præiudicium vertebatur, vt Constantinopolitana Ecclesia præferretur Alexandrinæ, de quo superius actum est, mihi facile persuadeo: nam quod furtiuè res est transacta, in eadem Epistola ad Damasum nuper citata; cum de reliquis hoc anno reb. gestis in Concilio generali statutis exactè distincteque fecerint mentionem, rem tantam silentio obuolutam penitus reliquerunt. Cætera aūt de Cyrillo in hac eadem Synodo statuta, & de alijs confirmatis Episcopis, dicentur, cum eadem epistola inferius suo loco & tempore describetur.

a Apud Theod. lib. 5. c. 9.

IACTANTIA EPISCOPORŪ GRÆCOR. AI VIRSANTIVM.

LXXIII. Quod vero spectat ad tēpus electionis Nectarij: licet quā potissimum huius anni die contigerit, ignoretur; tamen ante Augusti mensem factam esse, Theodosij imperatoris sanctio edita tertio Kalen. Augusti, in qua de Nectario mentio habetur, ratio manifestè demonstrat. Ad hanc quoque Synodum spectare videtur, quidem Theodosius Imperator cum sciret cōplures hæreticos sub Catholico nomine adhuc retinere Ecclesias, ad horum fraudes conuincendas in diuersis prouincijs Orientis quosdam nominauit Sacerdotes, quorum fides Catholica spectata esset, quibus qui communione iungerentur, ijdem Catholici haberentur, & Ecclesijs præficerentur; qui secus, exploderentur. sanctio autem sic se habet b:

b l. 3. de fide Cathol. C. Theod.

LXXIV. Theodosius Imp. ad Auxonium Proconsulem Asiæ.

Episcopis tradi omnes Ecclesias mox, iubemus, qui vnius maiestatis atque virtutis Patrem & Filium & Spiritum sanctum confitentur eiusdem gloriæ, claritatis vnius nihil dissonum profana diuisione facientes, sed Trinitatis ordinem, personarum assertionem, & diuinitatis * *vnitatem: quos constabit communione Nectarij Episcopi Constantinopolitanæ Ecclesiæ, nec non Timothei intra Ægyptū Alexandrinæ vrbis Episcopi esse sociatos: quos etiam in Orientis partibus Pelagio Episcopo Laodicensi, & Diodoro Episcopo Tarsensi: necnon in Asia Proconsulari atque Asiana diœcesi Amphilochio Episcopo Iconiensi, & Optimo Episcopo Antiocheno: in Pontica diœcesi Helladio Episcopo Cæsariensi, & Otreio Melitino, & Gregorio Episcopo Nysseno, Bretannio* * *Episcopo Scythiæ, Marmatio* * *Episcopo Marcianopolitano communicare constiterit. Hos ad obtinendas Catholicas Ecclesias ex communione probabilium Sacerdotum oportebit admitti: omnes autem, qui ab eorum, quos commemoratio specialis expressit, fidei communionis dissentiunt, vt manifestos hæreticos ab Ecclesijs expelli, neque his penitus posthac obtinendarum Ecclesiarum Pontificium facultatemque permitti: vt veræ ac Nicænæ fidei Sacerdotia casta permaneant, nec post euidentem præcepti nostri formam malignæ locus detur astutiæ. Dat. III. Kalend. August. Heracleæ, Eucherio & Syagrio Coss.*

* profitentes

* Tyranio, Terētio

* Martyrio

LXXV. SYNODI DECRETA PRO SERVANDIS CATHOLICIS. Huius quidem sanctionis meminisse visus est Gregorius Nyssenus in Epistola ad Flauianum, cum ait in fine: *Quod si ex Sacerdotio dignitas æstimanda est: par & idem à Synodo concessum est priuilegium, vel potius cura emendationis publicæ: nisi in eo, quod iure partes esse iussi essemus.* hæc ipse: ex quibus quoque colligitur, quod Theodosius postea promulgauit, iam ante fuisse decretū in Synodo; nam ex Synodi canone, non autem Imperatoris sanctione id sibi Gregorius Nyssenus vendicat: vt appareat ex his etiam eos in Theodosij edicto esse nominatos, quos iam Episcopi in Synodo tali honore dignassent: vt non miteris, si ille doctrina excellens, & qui in his dignoscēdis accuratissimus esset, atque demum in omnibus omnium celeberrimus, prætéritur silentio, & relinquitur prorsus ingloriis Gregorius Nazianzenus, iam ab illis penitus obliuione sepultus. Porro Episcoporum in edicto nominatorum diuersis locis superius facta est mentio. Otreius autem Episcopus Melitinæ in Armenia, cuius ibidem nomen exprimitur, non solū fide Catholica insignis habitus est, sed vitæ quoque sanctitate clarus enituit; eius n. meminit Cyrillus monachus in Actis S. Euthymij, qui infantulus (vt tradit) Deo oblatus est ab eodem Otreio, necnon tonso capite in clerum cooptatus.

LXXVI. Sed hic aduerte, Socratem c à veritatis scopo longè aberrare, dum putauit ex hoc Concilio Metropoles, immo Patriarchatus à Patribus constitutos fuisse. ait enim: *Dispartitis prouincijs, Patriarchas constituunt, decidunique, vt nullus Episcopus relicta sua diœcesi, ad exteras Ecclesias demigraret: nam antea propter persecutionum tempestates istud facere, cuique liberum erat. Nectario igitur ampla illa ciuitas Constantinopolis & tota Thracia obuenit. Ponticæ autem diœcesis Patriarchatus Helladio Cæsareæ Cappadociæ post Basilium Episcopo, Gregorio Nyssæ (hæc est etiam vrbs Cappadociæ) fratri Basilij, & Otreio Melitinæ, quæ est in Armenia, contigit. Patriarchatum autem Asianum Amphilochius Episcopus Iconij & Optimus Antiochiæ Pisidiæ sortito capiunt. Ægypti diœcesis Timotheo Alexandriæ Episcopo tribuitur. Ecclesiarum denique versus Orientem diœcesim ijdem Episcopi, qui antea, Pelagius scilicet Episcopus Laodiceæ, & Diodorus Tarsi honoris prærogatiua Ecclesiæ Antiochiæ reseruata, quam Meletio tunc præsenti tribuerunt. Itemque statuerunt, vt si visus postularet, res cuiusque prouinciæ Concilium prouinciale dispensaret. his etiam Imperator suffragatus est. Istud itaque Concilium talem exitum est consecutum.* hactenus Socrates, qui non vnum

c Socr. lib. 5. c. 8.

SOCRATIS ERRORES INSTITVTIS PATRIARCHIS.

sed plures (pace ipsius dixerim) simul coaceruauit errores licet haud volens, sed quod minimè sit assecutus sensum decreti Synodi, Theodosijq; sanctionis nuper recitatæ. Vndenam somniauit tot tunc Patriarchatus instituros, Cappadociam diuulsam à Cæsarea Metropoli, datamq; Asiam Amphilochio, & alia id genus multa?

LXXVII. Sozomeni corrcta sententia. Sed felicius Sozomenus a ex sententia eiusdem Imperatoriæ sanctionis ait, nō ad distinguēdas prouincias, sed ad dignoscendos vere Catholicos ab hæreticis, Imperatorē eam voluisse adhiberi cautelam, nimirum vt hi censerentur esse Catholici, quibus & cōmitti possent Ecclesiæ, qui in eo edicto nominati essēt insignioris nominis Orthodoxi Episcopi. *Hos porro, inquit ipse, esse, qui congruerent in fide cum Nectario Constantinopoli, & in Ægypto qui cum Timotheo Alexandriæ Episcopo: in Orientalibus vero Ecclesiis qui cum Diodoro Tarsensi, & cum Pelagio Laodicensi in Syria Episcopo: apud Asianos, qui cum Amphilochio Iconiensis Ecclesiæ Præsule: in ciuitatibus vero Ponti à Bithynia vsq; ad Armeniam cum Helladio Cæsariensi in Cappadocia Ecclesiæ Episcopo, & cum Gregorio Nyssæ, & Otreio Melitinæ Episcopo: in Tracia autem Scythiaq; vrbibus, qui cum Terentio * Tomorum, & Martyrio Marcianopolis Episcopo conuenirent. Hos enim & imperator quoque visos & coram allocutus approbauit, de quibus & integra constabat fama, quod suis Ecclesiis religiose præessent. Postquam autem hæc ita peracta essent, finemq; Concilium cepisset, cæteri quidem domum quisq; reuersi sunt.* hæc Sozomenus.

a Sozo. li. 7. c. 9.

* Tyranio, B. eumio

LXXVIII. At quoniam Nectarius haud tantæ erat scientiæ, vt hæreticorum dolos cauere posset: ne ab illis deciperetur, caute egit, vt retineret sibi vnum ex Episcopis Cilicibus gentilibus suis, & alios eiusdem prouinciæ disertos viros, de quibus hæc idem Sozomenus b: *Nectarius autem præceptore Cyriaco Adanorum Episcopo officium Sacerdotale didicit: cum hoc enim ipso, vt secum aliquamdiu maneret, Diodorum Tarsensem Episcopum rogauerat, inuitauerat & alios multos Cilices, vt secum morarentur ex quibus & Martyrium, quem vt medicum familiarē, ita commissorum in iuuentute delictorum conscium habuerat, diaconum ordinare cogitabat: cæterum Martyrius in eo aduersatus est, indignum se esse ministerio diuino asseuerans, aliaque sibi antea vitæ testem Nectarium ipsum citans.* Cui Nectarius: *Nunquid ego, inquit, idem qui nunc Sacerdos sum, vitam meam hactenus multo magis dissolute traduxi, quam tu tuam, cum vel tu ipse id testari possis, qui frequentis temperantiæ meæ opem persæpe tulisti? Tum ille vicissim: Atqui tu, ô beate, recens baptizatus ac purificatus, & mox insuper Sacerdotio auctus es: vtraque autem hæc peccatorum expiatoria esse, Deus constituit. ac proinde, vt mihi quidem videris, tu ab infantibus iam recens natis nihil differs: ego vero iam olim sacri baptismi factus particeps in consuetudine vitæ meæ vsum semper antiquum obtinui. Atque ille quidem talia causatus, ordinationem non admisit.* hæc Sozomenus. Erat tunc Ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus à Gregorio ordinatus Euagrius c Ponticus, qui ibi remansit post eius discessionem, eo consilio, vt qui discipulus ipsius Gregorij extitisset, esset adiumento Nectario in dogmatibus disquirendis: sed quonam pacto iste coactus fuerit Constantinopoli proficisci, dicemus suo tempore.

b Sozo. li. 7. c. 10. Felices fuit ervditi reperti a Nectario.

c Pallad. in Lausia. c. 15

LXXIX. Translatio Pauli Episcopi Constantinopol. Quod vero Episcopi confessores exules Imperatorijs sanctionib. iam ante in suas ipsorum Ecclesias fuerant reuocati: æquum visum est Theodosio, inspirante numine, vt & qui eiusdem persecutionis Arianæ tempore subijssent martyrium, è remotioribus locis eorum reliquiæ cum honore, tanquam triumphantium athletarum, in suas ipsorum reuocarentur Ecclesias; vnde de Pauli sanctissimi Episcopi Cōstātinopolitani, qui apud Cucusum Armeniæ oppidum sub Constantio fuerat strangulatus, vt eius venerandū corpus Constantinopolim transferretur, mandatum dedit hoc fermè tempore, vt Sozomenus d tradit his verbis: *Porro Imperator vbi cognouisset ea, quæ Paulo quondam Constantinopolis Episcopo acciderant, transtulit eius corpus, & in Ecclesia sepeliuit, quam Macedonius Episcopus eius persecutor extruxerat, quæque adhuc de ipsius nomine nomen seruat, augustissima existens ædes & nobilissima: quæ res multos veritatis ignaros, velut & mulierculas & e plebe complures, suspicari facit, Paulum Apostolum illic esse conditum,* ita ipse. Socrates etiam eiusdem translationis meminit e. Quod autem ea semel fama vulgo concepta, posteris eodem errore tradita, auctaque magis magisq; fuerit: inde puto accidisse, quod legimus in Epistola Clemētis Quarti Romani Pōtificis ad Reginam Francorum de homine Græco, qui attulit ad ipsam caput, quod diceret esse Pauli Apostoli: illud enim (nisi stropha ab eo conficta fuit) potuit iure existimari fuisse caput Pauli Episcopi Constantinopolitani insignis martyris, errore vulgi creditum Apostoli Pauli.

d Sozo. li. 7. c. 10.

e Socrat. li. 5. c. 9.

LXXX. Dum autem adhuc Synodus ageretur, quæ (vt vidimus ex Theodosij nuper recitato edicto) vsque ad finem mensis Iulij producta est, eodē mense idem Theodosius Imperator edicto vetuit ab hæreticis fabricari Ecclesias intra vel extra vrbes. Quod enim expulsi ab Ecclesijs essent, vetitiq; synaxes agere; ijdem, qui potentes diuitiis essent, vtpote penes quos sub duob. Imperatoribus Constantio atque Valente summa rerum fuisset, aggressi sunt fabricare nouas Ecclesias, alias in vrbibus, alias in suburbiis, ad quas conuenirent: id quidem cum Theodosio innotuisset, dato eiusmodi rescripto ad Comitem Orientis, ipse occurrit f:

f l. 8. de hær. C. Theod.

*Nullum Eunomianorum atque Arianorum, vel ex dogmate Aetij in ciuitatibus vel agris fabricandarum Ecclesiarum copiam habere præcipimus. Quod si temere ab aliquo id præsumptum sit: domus eadem vbi hæc constructa fuerint, quæ constrni prohibentur, fundus etiam vel priuata possessio protinus Fisci nostri * viribus vindicetur, atque omnia loca fiscalia statim fiant, quæ sacrilegi huius dogmatis vel sedem receperint, vel ministros. Dat. XIV. Kalend. Augusti. C. P. Eucherio & Syagrio Coss.* Porro non hos tantum hæreticos, sed & alios, nempe Manichæos, Encratitas, Apotacticos, & Hydroparastas, idem Theodosius suis hoc anno legibus exagitauit g, eosdemque infamia notatos intestabiles reddidit, & ne quid caperent ex testamēto, prohibuit. Quo item tempore & hæc rescripsit aduersus apostatas h:

* iuribus

g l. 7. de hæret. C. Theo.

h l. 1. de Apo. C. Theo.

His, qui ex Christianis Pagani facti sunt, eripiatur facultas, iusq; testandi. Omne defuncti si quod est testamentum, submota conditione rescindatur. Dat. VI. Non. May. C. P. Syagrio & Eucherio Coss.

LXXXI. Concilium Aquileiense. Eodem anno Nonis Septembris celebratum est Concilium Aquileiense, à Gratiano extortum illud à duobus Episcopis Palladio & Secundiano, vt dictum est anno superiori. Hi n. cum à Catholicæ Ecclesiæ Episcopis, vt Ariani, extra Ecclesiam pulsi vitarentur; callida arte nomen sibi Catholicum vsurpantes, tales se re vera esse apud Imperatorem Gratianum conquesti, à Concilio vniuersali suam ipsorum causam examinari expetierunt. Cum Gratianus, licet inuitus, de cogēda Synodo Aquileiæ hoc anno, litteras ad Italiæ cōprouinciales Episcopos dedit; cum reliquis autem externarum prouinciarum Episcopis ea est vsus modestia, vt neminem cogeret, sed cuiusque arbitrio relinqueret aduentum: venientes tamen vt publicis deducerentur expensis, præcepit: Oriētalib. quoq; Præfecti Italiæ litteris significatum est, vt si vellent, conueniendi liberam potestatem haberent. Sed satis illis visum hoc anno (vt vidimus) cōuenisse Constantinopoli; cum nouissimi Oecumenicis Conciliis vna simul Orientales & Occidentales conuenire, Ecclesiasticæ consuetudinis esset. hæc omnia ex Actis eiusdem Synodi, quæ extant, certa redduntur.

LXXXII. Episcopi insigniores, qui Aquileiæ synodo interfuerunt. Qui autem Aquileiæ conuenerunt Episcopi, pauci quidem extitere, sed ijdem virtute sublimes, omnesque numero triginta duo: quorum ex Africana Catholica Ecclesia missi fuere Legati duo, Felix & Numidius; ex Galliis Narbonensi, Viennensi, & Lugdunensi Legati tres, Constantius, Proculus, atq; Iustus. Horum igitur omnium, qui antiquorum scriptorum monumentis celebrati reperiuntur, post Ambrosium omnibus fama notum, est in primis numerandus Valerianus ipsius Aquileiæ ciuitatis Episcopus, qui labefactatam à Fortunatiano Ariano Antistite prædecessore eam Ecclesiam ab omni quam citissimè labe purgauit, reddiditq; eam noua propagine eruditorum & morū præstantia illustrium clericorum toti

O. bi conspicuam, vt suo loco superius dictum est. Porro eiusdem Valeriani nomen iugi memoria in publicis Ecclesiasticis tabulis perseuerat *a*. Huic in eadem Episcoporum serie proximo loco iungitur Eusebius Bononiensis Episcopus, & ipse sanctitate clarus S. Ambrosij elogio *b* cōmendatus, interq; sanctos post obitum receptus, sacris dypticis retinetur adscriptus. Quartus vero ordine positus Limenius Vercellensis Episcopus, post S. Eusebium primum eius ciuitatis, creatus Antistes.

a Martyr. Roma. 27. Nouembr.
b Ambr. de Virg. lib.

LXXXIII. Anemmius autem Sirmiensis quinto loco recensitus habetur, eodem Ambrosio promotore, aduersantibus licet Arianis & Imperatrice Iustina, factus Episcopus Sirmiensis, vt anno superiori dictum est. Sed mea sententia, qui sequitur ordine sextus, siue spectes doctrinam viri, siue vitæ egregiam sanctitudinē, inter primos adnumerandus Sabinus Episcopus Placentinus: quanta n. huius esset in literis sacris peritia, illud vnum satis tibi euidens sit argumentum, quod magnus noster Ambrosius huic sua scripta dignoscenda atq; emendanda credebat. locupletes huius rei testes sunt eiusdem Ambrosij ad eundem ea de re scriptæ *c* litteræ, sed & quam insignis miraculorū operatione meruerit, S. Gregor. *d* qui ea describit, amplam sane fidem facit. recensetur & ipse in Ecclesiasticis *e* tabulis digno præconio sanctitatis. Octauus vero ibi ordine collocatus Philastrius Episcopus Brixianus scriptorum memoria clarus, & certaminib. aduersus Arianos insignis habitus, accedentibus ad doctrinam dignis vitæ meritis, & ipse inter claros scriptores & viros sanctos adnumeratus habetur *f*, de quo plura superius dicta sunt: hunc apud S. Ambrosium se nouisse Mediolani, S. Augustinus *g* gloriatur. Recensetur post alios nonnullos Heliodorus Episcopus Altinensis, quem sermus S. Hieronymi *h* litteris plurimum commendatum: quantum præterea Græcarū litterarum facultate imbutus esset, superius est demōstratum: accessit vero ad ipsius coronam Nepotiani nepotis egregia morum institutio: hic in bona senectute diē claudens extremum, adhuc anniuersaria commemoratione in Ecclesia *i* viuit: sicut & collegæ Euentius *k* Ticinensis, & Bassianus *l* Laudensis inter sanctos relati. Qui sequitur ordine Exuperantius Episcopus Dertonensis, ille esse putatur discipulus S. Eusebij Episcopi Vercellensis, de quo magna cum laude fit mentio in sermone sexagesimonono, sed primo de S. Eusebio, apud S. Ambrosium.

c Ambros. ep. 40
d Gregor. dial. lib. 3. c. 10.
e Martyro. Rom. die 11 Decemb.
f Martyro. Rom. die 18 Iuly.
g Aug. de hære. ad Quoduult-deum.
h Hier. ep. 1. 2. 3.
i Martyrol. Rom. die 7. Iuly.
k Martyr. Rom. die 18. Febr.
l Martyr. Rom. die 19. Ianuar.

LXXXIV. VIRI CLARISSIMI QVI INTERFVERVNT CONCILIO AQVILEIENSI.

Qui vero adfuerūt Legati ex prouincia Narbonensi & Viennensi Constantius & Proculus, vt Synodi literæ declarāt, ille Arausicæ, Proculus vero Massiliensis fuit Episcopus, insignes plane huius seculi viri, quorum Proculus à S. Hieronymo mirificè commendatur: nam scribens ad Rusticum Narbonensem *m*: *Habes istic*, inquit, *sanctum & doctissimum Pontificem Proculum, qui viua & præsenti voce nostras schedulas superet, quotidianisq; tractatibus iter tuum dirigat.* mentio eiusdem est etiam in Concilio Taurinensi. Qui vero Gallorum Legatus Iustus nominatus legitur; fuit hic Episcopus Lugdunensis sanctitate clarus, cuius iugis memoria in Martyrologio perseuerat *n*, eiusq; res gestæ cōscriptæ leguntur *o*. His & aliis clarissimis viris tunc enituit illa corona sanctorum tanquā floribus semper viuidis atq; odore fragrantibus in Ecclesia Dei: adeo vt vix sit reperiri alia Synodus, in qua tam exiguo Episcoporum numero, tot comprehensi habeātur viri sancti & eruditi, famaq; celebres, vigentes in Ecclesia memoria sempiterna, anniuersaria commemoratione votis fidelium rediuiui. At quam commodè accidit, vt qui à nobis ex instituto fuissent magno labore colligendi, hic vna collectos, vno eodemq; consessu dispositos, perfacile fuerit recensere. [illegible]q; de singulis agere.

m Hieron. ep. 4.
n Martyr. Rom. die 2. Septemb.
o Apud Sur. to. 5. die 2 Sep. Ado in Chron. & aly.

LXXXV. AC. A SYNODI SVMMATIM COLLECTA.

Iam vero par esset, vt ipsa Acta Synodi Aquileiensis hic verbatim describerentur; singulæ que tot sanctorum Patrum sententiæ, vt diuina quædam oracula ex integro redderentur. sed quoniam ea singula pluries edita adeo innotuerunt, vt cuicunque ea cupienti pateat; abstinemus, satisque erit omnia summatim complexa (quod ad rerum cognitionem spectat) hic paucis repræsentare. Fuit eius Synodi vnica tantum Actio, quod à prudentib. bellatoribus dolosa impietas, è latebris in lucem coacta progredi, cito citius tanquam horrendum monstrum saculis omnium confecta est: adeo vt (quod eadē Acta habent) vna die à prima hora vsque ad septimam totum prælium confectum sit, licet visæ fuerint Patribus lōgæ moræ, laborq; superuacaneus, iam publicè notos hæreticos ad defensionē admitti, atq; iterū condemnari; quos manifesta impietatis nota semel inustos, ab Ecclesia Catholica extorres, vbiq; profugos, omnes vitarent, atq; maximè exhorrerent.

LXXX[...] Ante sessionem Ambrosius diu (vt ipse tradit) disseruit cum ijsdem Palladio & Secundiano hæreticis, si forte eos ad meliorem frugem perducere potuisset: sed opera frustra impensa, in ipsa sessione prælocutus, in Acta redigi omnia postulauit; quo eorū blasphemiæ cunctis patentes, nulla valerēt postea tergiuersatione celari. Sicq; in Acta primum omnium relata est Epistola Imperatorum, qua Episcopos spontaneos ad Synodum conuocarunt. Inde causa agi cœpta est, recitataq; Epistola Arij, in qua dictum erat, *Solus æternus Pater.* Et rogatus Palladius, quid sentiret; subterfugiens ille, negauit se respondere posse, absentibus Episcopis suis, nempe Orientalibus: quos vocatos Præfecti litteris venire noluisse, respondit Ambrosius. Vrget tum ipse Ambrosius cum aliis Episcopis, vt propositæ rogationi respondeat de diuinitate Filij Dei, quam Arius scripto negarat: eundemq; moras nectentem eo dilemmate arctat, cum diceret: *Soles te Arianum negare, Aut damna hodie Arium, aut defende.* At cum nec sic responderet, sed de minus pleno Concilio congregato querelas iungeret: Ambrosius à Synodo petijt damnari Palladiū, qui Arium damnare nollet; atq; ad ipsum Palladium cōuersus illud addidit: Dubitas dānare post diuina iudicia, cum crepuerit medius? Interpellatiq; Legati Afrorum, Gallorum, & primæ sedis Illyrici Episcopus Sirmiensis, omnes vna voce, anathema dixerunt omnibus secundum Arium sentientibus.

ARII EPISTOLA IN SYNODO RECITATA.

LXXX[...] Rursum rogatus Palladius, sic tandem Christum Filium Dei confessus est verum, vt secundum cauillos Auxentij confiteretur verum Filium, non verum Deum. Sed cum adigi non valeret hæreticus, vt diceret Filium verum Deum; ab omnibus ei dictum est anathema, qui non confiteretur Filium Dei verum Deum. Post hæc cū ex sententia Apostoli *p*, Patrem solum habere immortalitatem Palladius diceret, ac ex eo diuinitatem Filij Dei negaret: dicentibus Episcopis secundum diuinitatem æque Patri ac Filio & Spiritui Sancto eandem immortalitatem competere; detrectante hoc profiteri Palladio, à Synodo anathema dictum omnibus id non affirmantibus.

PALL[...] TERGIV[ER]SATIO VARIA.

p 1. Tim.

LXXX[...] Ac rursus Palladius spinis se, serpētis instar, inuoluens, quod non explicaret, quid sentiret sincera fidei libertate; iterum anathema dictum est ei. Sed cum idem Palladius eo blasphemiæ prorumperet, vt palam negaret Filium Dei sapientem, iterum anathema eidem inflictum est: Quodq; itidem sic diceret Filium bonū, vt asserere nollet Deum bonum; iterato anathema ipsi irrogatum est. Sic item eadem perculsus est sententia, cum nollet asserere Filium Dominum omnipotentem, sed prouocaret ad Concilium generale. Post hæc autem ipse Palladius percontari cœpit Catholicos, & disputationē struere ex verbis illis Domini: *Pater maior me est.* Sed etsi à Sabino repulsus est, vt indignus qui audiretur, nisi prius Arium condemnaret, tamen & hoc eidem indulserunt.

LXXXIX. Vrgente vero adhuc Palladio Catholicos illa sententia: *Pater maior me est.* & illis perspicuè omnes soluentib. ambages: falsa vsus Palladius textus eius allegatione, dictitabat esse scriptum: *Qui misit me, maior me est.* Sentiens igitur Ambrosius ab illo adulterari diuinam scripturam, adiectione illorum verborum: *Qui misit me*: inclamauit eum alijs in eum anathema, dicēs: *Anathema illi, qui diuinis scripturis addit aliquid, vel minuit.* Appellante vero illo alios auditores, sententia Sabini Episcopi definitum est, deteriores esse Palladij blasphemias, quam Arij. Surgente autē illo, vt exiret, & perstante in sententia maiorem secundum

PALL[...] VS [...] CATH[OLI]CO[S ...] [...]IA.

diuini-

diuinitatem Patrem esse Filio; iterum in eum à Patribus inculcatum est anathema. Instantibus rursus Catholicis vt cōtra Arium Filium æqualem Patri profiteretur: cum nollet respondere, eam ipse silentij falsam causam prætexuit, quod quæ dicerētur ab eo, minimè à Notarijs exciperentur. Quare ad omnem cauillationem eludendam, permisit illi Synodus, vt ipsius Notarij exceptores introducerentur. Sed cum rursus Palladius prouocaret ad plenum Conciliū: detrectante illo damnare Epistolam Arij, ac diuersis subterfugiis vtente, Valerianus Episcopus Aquileiæ detexit laruam, nempe Palladium ordinatū fuisse à Photinianis, atq; cum illis iam antea damnatū: quare dicto in eum rursus anathemate, ille iterum ad alios prouocat auditores.

XC. PALLADIVS APPELLAT IVDICES SAECVLARES.

Cumque eo tandem dementiæ venisset Palladius, vt sæculares etiam Iudices peteret: S. Ambrosius grauem illam sententiam dixit: *Sacerdotes de laicis iudicare debent, nō laici de Sacerdotibus.* atq; tandem nouissimam hanc in eum damnationem his verbis intulit: *Etsi Palladius in multis impietatibus deprehensus sit: erubescimus tamen, vt videatur qui Sacerdotum sibi vendicat, à laicis esse damnatus. Ac per hoc, quoniam & in hoc ipse damnandus est, qui laicorum expectat sententiam, cum magis de laicis Sacerdotes debeant iudicare: iuxta ea, quæ hodie audiuimus Palladium profitentem, & iuxta ea, quæ condemnare noluit, pronuncio illum Sacerdotio indignum & eijciendum, & vt in loco eius Catholicus ordinetur*, ita Ambrosius: in quam sententiam à cæteris omnibus Patribus itum est.

SENTENTIA IN PALLAD.

XCI. SECVNDIANI EPISCOPI ARIANI CAVSA.

Damnato Palladio, Secundianus rogatus est sententiam dicere, quid profiteretur de Filio Dei: qui eadē, quæ Palladius de ipso Filio Dei sentire professus est, licet circumuētione videri vellet esset Catholicus; sed tamē quadam inuersione verborum, quemadmodum arte ioculatoria impostores visum fallunt, ita assereret Filium esse Deum verum vnigenitū, vt dictionem illam, Verum, ad Filium, nō autem ad Deum relationem habere vellet; vt cum Deum verum diceret, Verum ad vnigenitum referret; quasi diceret, Filium verum esse Patris vnigenitum. At licet hic terminētur Acta, quæ extant, nec ea integra omnia habeantur: tamen ex Epistola à Synodo scripta, æquè damnatum esse Secundianū atq; Palladiū, apparet. Quin etiam Attalum presbyterum ex Catholico Arianum factum Patres eadem sententia perculere: Valentem quoq; Pseudoepiscopum intrusum in locum Marci Petauionēsis Episcopi, quod à populo eiectus, patriam Gothis proditiōe tradidisset, habitu Gothico cū torque & brachialibus incedentem, necnon ordinationes illegitimas vbiq; faciētem, detulerunt per literas Imperatoribus; à quibus & petierunt, ne Photinianis cogendi conuentū apud Sirmium, quod tentabant, facultas daretur. Sed Synodalem hic Epistolam ad Augustos per legatos missam recitemus, prout de aliis factum est.

XCII. LITERÆ SYNODI AD IMPERATORES.

Imperatoribus clementissimis & Christianis, beatissimisq́; principibus, Gratiano, Valentiniano, & Theodosio, sanctum Concilium, quod conuenit Aquileia.

Benedictus Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui vobis Romanum Imperium dedit: & Benedictus Dominus noster Iesus Christus vnigenitus Dei Filius, qui regnum vestrum sua pietate custodit: apud quem gratias agimus vobis, clementissimi Principes, quod fidei vestræ studium probauistis, qui ad remouendas altercationes congregare studuistis Sacerdotale Concilium, & Episcopis dignatione vestra honorificentiam reseruastis, vt nemo deesset volens, nemo cogeretur inuitus. Itaque iuxta mansuetudinis vestræ statuta conuenimus sine inuidia multitudinis, & cum effectu disceptationis: nec vlli de hæreticis Episcopi sunt reperti, nisi Palladius & Secundianus, homines vetusta perfidia, propter quos congregari cōcilium postulabant de extrema parte Orbis Romani. Ecce nullus senectutis annis grauatus, cuius vel sola esset reuerenda canities, de vltimo sinu maris Oceani venire compulsus est, & Concilio nihil defuit; nullus debile corpus trahens ieiuniorum stipendiis oneratum, itineris est coactus iniuria, fortitudinis amissæ damna deflere, nullus postremo pauperum, in Sacerdotibus gloriosam, subsidio veniendi destitutus ingemuit.

XCIII.

Vnde completum in te est, clementissime Principum Gratiane, quod Scriptura diuina laudauit a: *Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem. Quam graue autem, si propter duos in fide cariosos, toto in Orbe essent Ecclesiæ Sacerdotibus destitutæ? Qui etiamsi venire propter prolixitatem itineris nequiuerunt: tamen omnes prope ex omnibus prouinciis Occidentalibus, missis adfuere Legatis, & altercationibus euidentibus id se tenere, quod nos asserimus, & in tractatu Nicæni congruere Concilij designarunt, &c.* postq; enarrata Acta Concilij superius explicata, ibidem Patres, vt damnati hæretici ministerio Præfectorum ab Ecclesijs arceantur, auxilium implorant his verbis: *Vestram fidem, vestram gloriam deprecamur, vt reuerentiam Imperij vestri deferatis auctori, censeatisq́; impietatis assertores & adulteros veritatis, datis apicibus clementiæ vestræ ad iudicia competentia ab Ecclesiæ arcendos esse liminibus: vt in damnatorum locum per nostræ paruitatis Legatos sancti subrogentur Sacerdotes. Attalum quoque presbyterum de præuaricatione confessum, & palam sacrilegiis inhærentem par sententia comprehendas. Nam quid de magistro eius Valente dicemus? Qui cum esset proximus, declinauit Sacerdotale Concilium, ne euersæ patriæ, perditorumq́; ciuium causas præstare Sacerdotibus cogeretur. Qui etiam torquem vt asseritur, & brachialia, impietate Gothica profanatus, more indutus Gentilium ausus sit in prospectum exercitus prodire Romani. Quod sine dubio non solum in Sacerdote sacrilegum, sed etiam in quocunque Christiano abhorretur more Romano, nisi fortè sic solent idololatræ Sacerdotes prodire Gothorum.* Episcopos Arianos torquatos interdum incedere consueuisse, alibi diximus, & inferius quoque alijs patebit exemplis. Subdunt ijdem Patres:

a Psalm. 40.

DE ATTALO ET VALENTE PRODITORE PATRIÆ.

XCIV. ALIA PETITIO EPISCOPORŪ.

Moueat pietatem vestram Sacerdotale nomen, quod ille sacrilegus infamat: qui etiam suorum vocibus (qui tamen superesse possunt) nefandi sceleris arguitur. Certè domum repetat suam: non contaminet florentissimas Italiæ ciuitates, qui nunc illicitis ordinationibus consimiles sui sociat sibi & seminarium quærit suæ impietatis atque perfidiæ per quosq; perditos relinquere, qui Episcopus esse nec cœpit. Nam primo Petauione superpositus fuerat sancto viro Marco admirabilis memoriæ Sacerdos, & postquam deformiter deiectus à plebe est, quia Petauione esse non potuit, is nunc Mediolanum post euersionem patriæ, ne dicamus proditionem, inquietauit. Super omnibus igitur pietas vestra [b] *consolari dignetur, ne obtemperantes vestræ tranquillitatis statutis, frustra conuenisse videamur. Non solum enim cauendum est ne nostra sed ne vestra decreta infamentur. Petimus igitur, vt Legatos Concilij sanctos viros æquè clementia vestra audire dignetur, & cum effectu eorum, quæ poscimus, maturius redire præcipiat, vt mercedem accipiatis à Domino Deo Christo, cuius Ecclesias ab omni sacrilegorum labe purgastis. Photinianos quoque, quos & superiori lege censuistis nullos facere debere conuentus, & eam, quæ de Concilio Sacerdotum data est congregando: remouistis: petimus, vt (quoniam in Sirmiensi oppido adhuc conuentus tentare cognouimus) clementia vestra, interdicta etiam nunc coitione, reuerentiam primum Ecclesiæ Catholicæ, deinde etiam legibus vestris deferre iubeatis: vt & vos, Deo præstante, triumphetis, qui paci Ecclesiarum, quietiq́; consulitis.* hactenus Episcopi ad Imperatores.

[b] nos

PHOTINIANI NE COEANT.

XCV.

Dederunt quoque ijdem literas ad comprouinciales Episcopos, qui Legatos ad Concilium miserant, quarum ibidem extat exemplar, earum scilicet, quæ missæ sunt ad Episcopos Galliarū prouinciæ Narbonensis ac Viennensis, ex quibus Proculus & Constantius Synodo interfuere Legati. Quod vero nulla legatio ab Hispaniarum Episcopis missa fuerit, cū ex Africa etiā aduenerit: illa causa creditur, quod vniuersa Hispania hoc tempore ob Priscillianum hæresiarcham maxima iactabatur dissidij tempestate. Quomodo autem hæc se habuerint, proximè dicturi sumus. Lex vero illa, qua Photinianis conuentus interdicti erant, vtique ea est, quam superius recitauimus hoc anno datam, quatro Idus Ianuarij, ijsdem Consulibus Eucherio atque Syagrio. Quod idem aiunt, Arianum hominem Mediolanensem ciuitatem perturbare: tantam fiduciam haud dubium Iustinæ Augustæ fauore sibi impios vendicasse, certum est; cuius quoq; studio eiusdem sectæ homines sese in aulam etiam Gratiani insinuarunt, eoq; insolentiæ progressi sunt, vt duo ex illis illudere conati sint sanctissimo Sacerdoti Ambrosio: quonam modo id acciderit, Paulinus narrat his verbis [b]:

[b] Paulin. in vita S. Ambrosii.

XCVI.

Fuerunt etiam duo cubicularij tunc temporis Gratiani Impe-

ARIANI ASTVTI ORDO IN ... OS.

paratos ... hæreticos ... tractandam Episcopo quæstionem proposuerant. Ad quam audiendam altero die ad basilicam Portianam se adfuturos promiserant. Erat enim quæstio de Incarnatione Domini. Sed alio die miserandi homines superbia tumore completi, nec memores promissorum, contemnentes Deum in sacerdote ipsius, nec plebis expectantis considerantes iniuriam, immemores etiam dictorum Dominicorum a: *Quoniam qui scandalizauerit vnum ex minimis istis, oportet, vt mola asinaria collo eius alligetur, & demergatur in profundum maris:* conscendentes in equos, quasi gratia gestandi ciuitatem egressi sunt, expectante Sacerdote & plebe in Ecclesia constituta. Sed huius contumaciæ quis finis fuerit, horresco referens. Subito enim præcipitati miseras animas exhalauerunt atque corpora illorum sepulturæ sunt tradita. Sanctus vero Ambrosius cum ignorasset, quod factum esset, nec diutius posset plebem tenere, ascendens pro tribunali, de eadem quæstione, quæ fuerat proposita, sermonem adorsus est, dicens: Debitum, fratres, cupio soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores. & reliqua, quæ sunt scripta in libro, qui de Incarnatione Domini intitulatur. hæc Paulinus: ex quibus vides iuxta illud Prouerbiorum b eisdem accidisse: *Parata sunt derisoribus iudicia.* at de rebus Ambrosij hactenus: ad Romanum Pontificem orationem conuertamus.

a Matth. 18.
b Prouer. 9.

XCVII. DAMASVS AGIT PRO COGENDO ROMAE CONCILIO GENERALI.

Post hæc autem cum de rebus gestis in Synodo Constantinopolitana Damasus Romanus Pontifex nuncium accepisset, & inter alia, quod in Paulini Episcopi Antiocheni contumeliam creassent Episcopum in locum Meletij Flauianum: quod res eo progressa esse videretur, vt dissimulari non posset, agit cum Imperatoribus de cogendo anno sequenti Romæ Concilio generali; ad quod vt Orientales Episcopi, qui hoc anno conuenerunt Constantinopoli, venire compellerentur, auxilium implorat Theodosij Augusti Constantinopoli commorantis. id quidem testantur literæ c Orientalium Episcoporum, qui sequenti anno Constantinopoli conuenere. Sed & Gratianum quoque interpellatum à Damaso, vt id perficiendum curaret, Sozomenus affirmat, qui de his eiusmodi instituit orationem d: *Ex eo,* inquit, *nempe quod Flauianus in locum Meletij Episcopus Antiochenus subrogatus est, maxima rursus perturbatio Antiochenam Ecclesiam corripuit, ac plurimi se à Flauiani communione abstraxerunt, & priuatim sub Paulino conuentum egerunt. Quin & ipsi quoque Sacerdotes ob hanc rem inter se contendebant atque Ægyptij quidem & Arabes & Cyprij velut ob Paulinum iniuria affectum stomachabantur: Syri vero, Palæstini, Phœnices, tum etiam ex Armenia, ex Cappadocibus, ex Galatis, & ex Ponticis plurimi pro Flauiano stabant. Non minime autem indignatus fuit Episcopus Romanus, & cum eo cuncti Sacerdotes Occidentales: ac Paulino quidem tanquam Antiochiæ Episcopo consuetas scribebant literas, quas Synodales appellant; ad Flauianum vero silentium agebant. Quin & Diodorum Tarsi, & Acacium Berææ Episcopos, qui illum ordinarant, reos agebant, & pro excommunicatis habebant. Itaque vt de hisce rebus cognosceretur, scripserunt tum ipsi, tum Gratianus Imperator, in Occidentem conuocantes Episcopos Orientales.* hæc Sozomenus. Cæterum haud eo res peruenit, vt sectatores Flauiani sententia excommunicationis percellerentur, licet Sozomenus dicat, ordinatores fuisse excommunicatos. Verum tolerarunt id diu, quod non vnius ciuitatis vel Ecclesiæ, sed totius Orientis hæc causa esset. Isthæc omnia per Damasum apud Theodosium acta esse post Aquileiense Concilium, literæ e Orientalium fidem faciunt, quibus patere declarant parum esse Damaso Theodosium, vt datis ad Episcopos Orientis literis, eos Romam ad Concilium proficisci debere significaret. Meminit & Sanctus Hieronymus f eiusmodi Imperialium literarum, quibus Episcopi Orientis in Occidentem Romam conuocabantur: ex quib. ipse Paulinus Episcopus Antiochenus, Epiphanius in Cypro Constantiæ Episcopus, & alij accersiti Romam se contulerunt, cum & ipse quoque S. Hieronymus in Vrbem reuersus est. Sed de his anno sequenti.

c Apud Theod. li. 5. c. 9.
d Sozo. li. 7. c. 11.
QVI PAVLINO, ... FLAVIANO.
e Apud Theod. li. 5. c. 9.
f Hier. ep. 16 & 27.

XCVIII. Iam vero reliquum est, vt de rebus Hispanicis huius temporis hic contexamus historiam; cum sane Ecclesiæ exagitatæ turbis Priscilliani hæresiarchæ nunime liberum fuisse, vt Legatos mitteret ad Concilium Aquileiense, paulo superius diximus. Vnde autem et de quibus hæresis Gnosticis irrepserit in Hispanias, atque Priscillianum infecerit, vt ipse in ea prouincia huiuscemodi ... sectatores haberentur, res ex altiori principio repetenda; quam Seuerus ita describit g:

Sequuntur tempora ætatis nostræ grauia & periculosa, quibus non vsitato malo polluta Ecclesia & perturbata omnia. Namque tum primum infamis illa Gnosticorum hæresis intra Hispanias deprehensa, superstitio exitiabilis, arcanis occulta secretis. Origo istius mali oriens ab Ægypto. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile est disserere. Primus eam intra Hispanias Marcus intulit Ægypto profectus, Memphis ortus. Huius auditores fuere Agape quædam non ignobilis mulier, & rhetor Helpidius. hæc Seuerus de origine & loco, vnde manauit. Hic tibi, lector, in memoriam reuoco, quæ dicta sunt superius: nimirum Sanctum Epiphanium h Constantiæ in Cypro Episcopum, cum in Ægypto iuuenis esset, impegisse in huiusmodi latentes ibi turpissimos Gnosticos, parumque abfuisse, qui ipse blanditiis illius sectæ fœminarum fuerit irretitus: quin diuina fultus gratia liber exiens, eos latitantes circiter octoginta denunciauit locorum illorum Episcopis, quorum studio ijdem infames hæretici ex Ægypto expulsi fuerunt: quos assertione Seueri in Hispanias nauigasse scimus, licet quo profecti fuerint, Epiphanius nihil dicat. Certe quidem conueniunt tempora, nempe Epiphanij iuuentus cum Marco ex Ægypto veniente, & alios edocente, à quibus Priscillianus veneno potatus fuit.

g Seuer. ...
h Epiphan. hæres. ... prope ...

C. Porro Marcum in Gallias primo, deinde nauigasse in Hispanias cum his mercibus, Sanctus Hieronymus tradit, dum ita de his scribit i: *Insidiatur in Apocrypho quasi in spelunca sua, insidiatur vt rapiat pauperem. Ascensio enim Isaiæ, Apocalypsis Eliæ, hoc habent testimonium: & per hanc occasionem, multaque huiusmodi, Hispaniarum & Lusitaniæ decepta sunt mulierculæ oneratæ peccatis, quæ ducuntur desiderijs varijs, semper discentes & nunquam ad scientiam peruenientes, vt Basilidis, Balsami atque Thesauri, Barbelonis quoque & Leusiboræ, ac reliquorum omnium portenta susciperent, de quibus diligentissime scribit vir Apostolicus Irenæus Episcopus Lugdunensis & martyr, multarum originem explicans hæreseon, & maxime Gnosticorum, qui per Marcum Ægyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fœminas deceperunt *, miscentes fabulis voluptatem, imperitiæ suæ nomen scientiæ sua vendicantes, &c.* hæc Hieronymus. Sed prosequamur narrationem Seueri rem accurate ita describentis:

i Hier. in Isai. ...
* de...runt

CI. QVALIS PRISCILLIANVS.

Ab his Priscillianus est institutus, familia nobilis, prædiues opibus, acer ingenio, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus: felix profecto, si non prauo studio corrupisset optimum ingenium: prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneres: vigilare multum, famem & sitim ferre poterat, habendi minime cupidus, vtendi parcissimus, sed idem vanissimus, & plus iusto inflatior profanarum rerum scientia. Quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse, creditum est. Is vbi doctrinam exitiabilem aggressus est, multos nobilium pluresque populares auctoritate persuadendi, & arte blandiendi allexit in societatem. Ad hoc, mulieres nouarum rerum cupidæ, fluxa fide, & ad omnia curioso ingenio cateruatim ad eum confluebant: quippe humilitatis speciem ore & habitu prætendens, honorem sui & reuerentiam cunctis iniecerat.

CII. ...

*Iamque paulatim perfidiæ istius tabes pleraque Hispaniæ loca peruaserat. Quin & nonnulli Episcoporum deprauati, inter quos Instantius & Saluianus, non solum consensione, sed sub quadam etiam coniuratione susceperant. Quo Adygiinus * Episcopus Cordubensis ex vicino agens comperto, ad Idacium emeritæ ætatis Sacerdotem refert. Is vero sine modo & vltra quam oportuit, Instantium & socios eius lacessens, facem quandam nascenti incendio subdit, vt exasperauerit malos potius, quam compresserit. Igitur post multa inter eos & digna memoratu certamina, apud Cæsaraugustam Synodus congregatur, cui tum etiam Aquitani Episcopi interfuere. Verum hæretici committere se iudicio non ausi. In absentes tamen lata sententia, damnatique, Instantius & Saluianus Episcopi, Helpidius & Priscillianus laici. Additum etiam, vt si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eadem sententiam promendam.* hæc Seuerus. Ex his fragmenta quæ-

* ...IVS.

dam

dam eiusdem Concilij Cæsaraugustani, non autem ipsum integrũ, in nominibus Episcoporum enormiter deprauata, atq; errore Collectoris reiecta ad tempora Hormisdæ Papæ, cum idem Cõcilium ex certa auctoritate Seueri sub Damaso collocandum fuisset: reddamus hic ipsum decurtatum (vt reperitur) & emendemus pro virili, qui irrepserunt, errores: sic enim se habet a:

a Tom. 1. Concil. veter edit.

CIII. ACTA CONCILII CÆSARAVGVSTANI CONTRA PRISCILLIANVM.

Quarto Nonas Octobris Cæsaraugustæ, in Secretario residentibus Episcopis Siradio, Delphino, Raticio, Ampelio, Augentio, Lucio, Italio, Splendonio, Valerio, Symposio, Caterio, & Italio, ab vniuersis dictum est: Recitentur sententiæ, &c. Habes hic Delphinum nominatum, quẽ fuisse Burdegalensem Episcopum & aduersarium Priscilliani idem Seuerus b affirmat. Legis insuper, Italium & Italium: scias legendum ex eodem Seuero, Idaciũ & Ithacium, qui fuerunt acerrimi oppugnatores Priscilliani. At sicut desunt integra Synodi Acta, ita etiam excidisse plurimorum nomina Episcoporum, qui eidem Synodo interfuerunt, possumus existimare. Ac ne dubites hunc illum ipsum esse cõuentum, quem Seuerus describit: habes in primis Seueri sententia decretum esse in ea Synodo, vt damnatos hæreticos nemo in cõmunionem reciperet, alioqui eadem ipsum sententia plectendum esse: quod inuenies expressum in quinto canone his verbis c:

b Seuer. histor. lib. 2. prope fin.

c Conc. Cæsaraugust. 5. tom 1. Concil.

CIV.

Item lectum est: Vt hi, qui per disciplinam aut sententiam Episcopi ab Ecclesia fuerint separati, ab alijs Episcopis non sint recipiendi. Quod si scientes Episcopi fecerint, non habeant communionem. Ab vniuersis Episcopis dictum est: Qui hoc commiserit, Episcoporum non habeat communionem. hæc ibi. Sed & ex dogmatibus atque corruptelis Priscilliani, quæ sanctis contrariis legibus idem Concilium conatum est conuellere; plane intelliges hoc illud ipsum esse Cõcilium Cæsaraugustanũ, cuius Seuerus meminit. Vt in primis, quod constat cum ex Seuero, tum etiã ex S. Hieronymo (vt dictum est) à Priscilliano atq; collegis deceptas esse, plurimas nobiles fœminas, atq; seductas sub specie pietatis & disciplinæ: en quã apposite ad hæc auertenda Patres primum omnium statuere:

CV.

Vt mulieres omnes Ecclesiæ Catholicæ fideles à virorum alienorum lectione & cœtibus separentur; nec ad ipsas legentes alij studio vel docendi vel discendi conueniant: quoniam & hoc Apostolus d iubet. Ab vniuersis Episcopis dictum est: Anathema futuros qui hanc Concilij sententiã non obseruauerint. At quod ijdem hæretici ieiunarent die Dominico, & abominanda perpetrantes, clandestinos conuentus agerent: his occurrentes Patres hæc secundo canone decreuerunt, quem ita ibi legit Lucius Episcopus:

d 1. Cor. 14. 1. Tim. 2.

Ne quis ieiunet die Dominico causa temporis, aut persuasionis, aut superstitionis: nec Quadragesima diebus ab Ecclesijs fideles desint. Nec habitent in latibulis cubiculorum ac montium, qui in suspicionibus perseuerant: sed exemplum & præceptum custodiant Sacerdotum: & ad alienas villas agendorum conuentuum causa non conueniant, &c. Sane quidem Priscillianistas consueuisse ieiunare die Dominico, S. Leo in Epistola ad Turibium e expresse testatur, atque alij antiquiores affirmant.

e Leo ep. 93.

CVI.

Quod insuper ijdem vt laterent, conuenientes ad Ecclesiam Catholicorum, vt viderentur communicare, sic accipiebant Eucharistiam, vt eam non comederent: hæc ob eam causam contra eos decreuit Synodus: *Eucharistiæ gratiam si quis probatur acceptam non consumpsisse in Ecclesia, anathema sit in perpetuũ.* Rursus aduersus eorundem occultas collectiones hæc ijdem: *Vigesimo* & primo die, id est, à decimo sexto Kalendas Ianuarij, vsque in diem Epiphaniæ, qui est octauo Idus Ianuarij, continuis diebus nulli liceat de Ecclesia se absentare, nec latere in domibus, nec secedere in villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, sed concurrere ad Ecclesiam. Quod qui non obseruauerit de suspectis, anathema sit in perpetuum.* De his idem qui supra S. Leo tradit, eosdẽ Priscillianistas ieiunare consueuisse tempore Natalis Domini, ea nimirũ ex causa, quod non credebant eum carnem suscepisse humanam.

* viginti & duo diebus

CVII.

Rursum vero quod (vt ex Seuero dictum est) Priscillianus affectaret sanctitatem in habitu, quem & eius sectatores imitarentur: idcirco Patres hæc statuere: *Si quis clericus propter luxum, vanitatemq; præsumptam de officio suo sponte discesserit, ac velut obseruatorem legis, monachum se videri maluerit esse, quam clericum: ita de Ecclesia repellendum, vt nisi rogando & obsecrando plurimum temporis satisfecerit, non recipiatur.* Sed & illud etiam contra Priscillianum: *Ne quis doctoris nomen sibi imponat, præter has personas, quibus concessum est.* Iam probe ex his vides, hoc illud esse Concilium Cæsaraugustanum, cuius Seuerus meminit, qui & mox subdit f. *Ithacio Sossubensi* Episcopo negotium datum, vt decretum Episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeq; Hyginum extra cõmunionem faceret: qui cum primus omnium insectari palam hæreticos cœpisset postea turpiter deprauatus, in communionem eos recepisset.*

f Seu. hist. lib. 2. in fin. * Sussubensi

CVIII. PRISCILLIANVS EXPELLITVR.

Interim Instantius & Saluianus damnati iudicio Sacerdotum, Priscillianum etiam laicum, sed Principem malorum omnium vna secum Cæsaraugustana Synodo notatum; ad confirmandas vires suas Episcopum in Abilensi oppido constituunt (sic restituendum pro Labilensi: nam Abilæ Episcopum postea factum Priscillianum fuisse, Sanctus Hieronymus contra Pelagianos affirmat) *rati nimirum, si hominem acrem & callidum Sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore sese. Tum vero Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi: sed parum sanis consilijs sæculares Iudices adeunt, vt eorum decretis atque executionibus hæretici vrbibus pellerentur. Igitur post multa & fœda, Idacio supplicante, elicitur à Gratiano tum Imp. rescriptum, quo vniuersi hæretici excedere non Ecclesijs tantum, aut vrbibus, sed extra omnes terras propelli iubebantur. Quo comperto, Gnostici diffisi rebus suis, non ausi iudicio certare sponte cessere qui Episcopi videbantur: cæteros metus dispersit.*

CIX. PRISCILLIANVS VENIT ROMAM.

At tum Instantius, Saluianus, & Priscillianus Romam profecti, vt apud Damasum Vrbis ea tempestate Episcopum obiecta purgarent. Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit: vbi tum ab imperitis magnificè suscepti sparsere perfidiæ semina, maximeque Elusanam plebem sane tum bonam & religioni studentem prauis prædicationibus peruertere. A Burdegala per Delphinum repulsi: tamen in agro Euchrotiæ aliquantisper morati, infecere nonnullos suis erroribus. Vnde iter cœptum ingressi, turpi sane pudibundoq; comitatu cum vxoribus atq; alienis etiam fœminis, in queis erat Euchrotia, ac filia eius Procula, de qua fuit sermo hominum Priscilliani stupro grauidam, partum sibi graminib. abegisse. Hi vbi Romam peruenere, Damaso se purgare cupientes, ne in conspectum quidem eius admissi sunt. Regressi Mediolanum, æquè aduersantem sibi Ambrosium repererunt.

CX. PRISCILLIANVS SVRRIPIT RESCRIPTVM.

Tum vertere consilia, vt quia duobus Episcopis, quorum ea tempestate summa auctoritas erat, non illuserant: largiendo & ambiendo, ab Imperatore cupita extorquerent. Itaque corrupto Macedonio tum Magistro officiorũ, rescriptum eliciunt, quo calcatis, quæ prius decreta erant, restitui Ecclesijs iubebantur. Immane profecto piaculum, quo suggestione Macedonij Gratianus Princeps maxime pius, eius, quod pie sancteq; sanxerat, præuaricator est factus: ex quo quidem facinore sibi necem comparauit. Nam ad immane scelus vindicandum, & hæreticos libera voluntate indulgentia Gratiani vagantes comprimendos, atque digna animaduersione plectendos, suscitauit aduersus eum Deus Maximum tyrannum, qui Imperatori necẽ intulit, & in principes hæreticorum gladio animaduertit. Sed hæc licet postea, ex præsenti tamen causa contigisse, nemo non videt.

CXI. MACEDONIVS CONTVMELIOSVS.

Sed nec inultus obijt improbus Macedonius hæreticorum fautor, erga Catholicos parum æquus, de quo ista Paulinus g: *Temporibus Gratiani, cum ad prætorium Macedonij tunc Magistri officiorum pro quodam intercedendo Ambrosius perrexisset, atque præcepto prædicti viri fores inuenisset clausas, nec copiam ingrediendi adeptus esset, ait: Et tu quidem venies ad Ecclesiam, quam nec, clausas ianuas inueniens, ingredieris. Quod factum est, mortuo Gratiano. Confugiens etenim Macedonius ad Ecclesiam, patentibus ianuis aditum reperire non poterat.* hæc Paulinus. Quod enim scirent aulici nihil à Gratiano Imperatore Ambrosio denegari; inuidiæ æstu succensi, præcludere aditum illi interdum consueuere, vt aliquando contigit, cum Ambrosius pro pœna mortis damnato intercedere conaretur, rem gestam Sozome-

g Pauli. in vita S. Ambrosii.

a Sozo. li. 7 c. 24. nus ita narrat a: *Paganus quidam ordine vir illustris Gratianum quidem conuitiis prosciderat, & patre indignum appellauerat, eiusq; rei habito iudicio, capite damnatus erat. Cumq; iam ad supplicium duceretur, venit ad palatium Ambrosius pro illo supplicaturus. Cæterum cum Gratianus eorum instinctu, qui illi damnato insidiabantur, distineretur spectaculo venationum (quales priuatæ delectationis, non publici commodi gratia Principes exhibere consueuerunt) nec atriensium quisquam illi rem indicaret, quasi opportunum non esset, recessit. Progressus autem ad illam portam per quam feras introducebant, clanculum se habuit: ac simul cum venatoribus ingressus, non antea rei causam agere omisit, neque prius Gratiani & aulicorum eius obsecrationibus cessit, quam salutiferum suffragium Gratiano extorsisset, quo morti destinatum liberaret.* hactenus de his Sozomenus. Sed redeamus ad institutam de Priscilliano & sociis orationem.

CXII. Quid demum scelestissimi hæretici, extorto atq; subrepto edicto à Gratiano? Subdit ita Seuerus b: *Hoc freti Instantius & Priscillianus, repetiuere Hispanias. Nam Saluianus in Vrbe obierat. Ac tum sine vllo certamine Ecclesias, quibus præfuerant, recepere. Verum Ithacio ad resistendum non animus, sed facultas defuit. Quia hæretici corrupto Volventio* * *Proconsule, vires suas confirmauerant. Quinetiam Ithacius ab his, quasi perturbator Ecclesiarum, reus postulatus, iussusq; per atrocem executionem deduci, trepidus perfugit ad Gallias. Ibi Gregorium Præfectum adiit. Qui compertis, quæ gesta erant, rapi ad se turbarum auctores iubet, atque de omnibus ad Imperatorem refert, vt hæreticis viam ambiendi præcluderet. Sed id frustra fuit: quia per libidinem & potentiam paucorum, cuncta ibi venalia erant. Igitur hæretici suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, obtinent, vt Imperiali auctoritate, Præfecto erepta cognitio, Hispaniarum Vicario traderetur: nam iam Proconsulem habere desierant. Missiq; à Magistro officiales, qui Ithacium tum Treueris agentem ad Hispanias retraherent: quos ille callide frustratur, ac postea per Pritannium Episcopum defensus illusit.* hactenus Seuerus de his, quæ contigerunt vsq; ad Maximum tyrannum, nempe ad annum sequentem, qui (vt dictum est) pro Catholicis aduersus hæreticos suscepit patrocinium. Vides, lector, quibus suffulciatur fundamentis Imperium, nempe veræ religionis defensione; à qua si deficiant Imperatores, omnia quantumlibet firma corruere necesse sit, atque prosterni.

b Seuer. histor lib. 2.

PRISCILLIANVS PRÆVALET IN HISPANIA.

* Viuentio

VNDE CLADES IMPERII.

CXIII. Cæterum Idacius non apud Iudices tantum siue Ecclesiasticos, siue sæculares Priscillianum cum sociis prosecutus est, sed scriptis editis eosdem exagitauit, de quibus Isidorus c: *Idacius Hispanus Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda Priscilianorum dogmata, & maleficiorum eius artes, libidinumq; eius probra demonstrat, ostendens Marcum quendam Memphiticum magicæ artis scientissimum discipulum fuisse Manis, & Priscilliani magistrum.* hæc ipse, qui sic dixit Marcum Manis discipulum, quod etiam Manichæorum hæresim sit amplexus, non aût Manetis temporibus vixerit: nam quod ad Priscilliani dogmata spectat, hæc sanctus d Augustinus: *Priscillianistæ, quos in Hispania Priscillianus instituit maximè Gnosticorum & Manichæorũ dogmata permixta sectantur: quamuis & ex aliis hæresibus in eas sordes tanquã in sentinam quandam horribili confusione confluxerint.* & S. Leo Epistola ad Turibium e tradit, ita Manichæos & Priscillianistas inter se mutuo fœdere esse connexos, vt solis fuerint nominibus discreti.

c Isidor. de Vir. illustr.

IDACIVS VRGET SCRIPTIS PRISCIL.

d Aug. de hære c. 70.

DOGMATA PRISCILLIANI

e Leo ep. 93.

CXIV. Subdit vero Augustinus hæc de Priscillianistarum erroribus: *Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines suas, habent in suis dogmatibus & hæc verba:*

(Iura, periura, secretum prodere noli) Hi animas dicunt eiusdem naturæ atque substantiæ, cuius est Deus, ad agonem quendam spontaneum in terris exercendum per septem cælos, & per quosdam gradatim descendere principatus. & in malignum principem incurrere, a quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc Principe per diuersa carnis corpora seminari. Astruunt etiam fatalibus stellis homines colligatos, ipsumq; corpus nostrum secundum duodecim signa cæli esse compositum: sicut hi, qui Mathematici vulgo appellantur, constituentes in capite arietem, taurum in ceruice, Geminos in humeris, cancrum in pectore, & cætera nominatim signa percurrentes ad plantas vsque perueniunt, quas piscibus tribuunt, quod vltimum signum ab Astrologis nuncupatur. Hæc & alia fabulosa, vana, & sacrilega, quæ persequi longum est, hæresis ista contexit: carnes tanquam immundas escas etiam ipsa deuitat: coniuges, quibus hoc malum potuerit persuadere, disiungent, & viros à nolentibus fœminis, & fœminas à nolentibus viris. opificium quippe omnis carnis non Deo bono & vero, sed malignis Angelis tribuunt; hoc versutiore etiam Manichæis, quod nihil scripturarum canonicarum repudiant, simul cum Apocryphis legentes omnia, & in auctoritatem sumentes sed in suos sensus allegorizando vertentes quicquid in sanctis libris est, quod eorum euertat errorem. De Christo Sabellianam sectam tenent, eundem ipsum esse dicentes non solum Filium, sed etiam Patrem & Spiritum sanctum. hæc Augustinus, qui & alibi f ait, Priscilliani fuisse assertionem de mendacio, quod peccatum non esset, etiã iuncto periurio: quo tanto errore permotus, vt eum confutaret, se tradit scripsisse librum contra mendaciũ. Porro hisce ipse Priscillianus offusus * tenebris, cunctas, quę vnquam excogitari possent, cum suis, quas seduxisset, fœminis turpitudines operabatur. Idem de his alibi g dicit, solitos habere librum, quem Libram appellarent, eo quod duodecim quęstionibus velut vnciis explicaretur, quibus horrendæ continebantur blasphemiæ. Eosdemq; ait vti solitos hymno quodam peculiari, eumque ipsum esse dicebant, quem Dominus post cœnam dixisset. De eorundem dogmatibus plane ridendis est Epistola Orosij h ad Augustinum: ibi de duodecim Patriarcharum nominibus, duodecim præcipuis corporis membris attributis, & aliis deliramentis ex Manichæorum petitis insomniis. Eiusdem vero Orosij impulsu S. Augustinus volumen scripsit peculiare aduersus Priscillianistas.

f Aug. Retract. lib. 2. cap. 60.

g Aug. [illegible]

h Apud Augus. in consult. de error. Priscil.

CXV. S. Hieronymus i aduersus Pelagianos agens, Priscillianistarum quoque detegit turpitudines, eosdemque ex parte Manichæos fuisse testatur, eosque solos cum solis claudi solitos mulieribus, & carmina illa inter amplexus canere k:

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.

& post pauca, hæc de Agape, fœmina illa, quæ seduxit Elpidium: *Mulier, inquit, virum, cæcum cæca duxit in foueam, successoremq; sui Priscillianum habuit Zoroastris magi studiosissimũ, & ex mago Episcopum; cui iuncta Galla non gente, sed nomine, germanam huc illucq; currentem, alterius & vicinæ hæresis reliquit heredem, nunc quoq; mysterium iniquitatis operatur, &c.* Porro capita singula dogmatũ Priscilliani S. Leo l Papa in Epistola ad Turibium complexus est, de quibus alia occasione suo loco dicendum. hæc modo de his, quod ad institutum pertinet orationis, satis sunto.

i Hier. aduer. Pelag. ad Ctesiph.

k Virg. 2. Georg.

l Leo ep. 93.

CXVI. Hoc eodem anno mense Decembris à Theodosio Imperatore aduersus idololatriam eiusmodi rescriptum m datum reperitur:

m l. 7. de pag. C. Th.

RESCRIPTVM ADVERSVS GENTILES.

Si quis se vetitis sacrificiis diurnis nocturnisq; velut vesanus & sacrilegus incertorum consultorum immerserit, fanumq; sibi aut templum ad huiuscemodi sceleris excusationem assumendum crediderit, vel putauerit adeundum; proscriptioni se nouerit subiugandum; cum nos iusta institutione moneamus castis Deum precibus excolendum, non diris carminibus profanandum. Dat. XIII. Kalend. Ianuarij Constantinopoli, Eucherio & Syagrio Coss. Valentis enim temporibus, cuius aduersus Catholicos tantummodo odium feruescebat, in Orientali Imperio in primis adeo inualuerat Gentilium licentia contra eos, vt Alexandriæ (quod dictũ est superius) iidem cogere præsumpserint Catholicos ad deorum cultum, tempore persecutionis Lucij Episcopi Ariani. Quam illatã sub Christianis Imperatoribus tunc ignominiam ipse Theodosius alta mente cõseruans, non hoc tantum aduersus eos promulgauit edictum, sed opportuniori oblata occasione, magnificum illud templum Serapis Alexandriæ situm demolitus est, de quo suo loco dicendum erit.

IESV

IESV CHRISTI Annus 382.

DAMASI PAP. Annus 16. GRATIANI 16. VALENTIN. 7. IMPP. THEODOSII 4.

I. TRECENTESIMVS octogesimus secundus Domini annus Consulatu Syagrij secundo cum collega Antonio annotatur: quo Romæ Concilium celebratum est ex Episcopis diuersarum prouinciarum, nempe Orientis, aliarumq; Catholici orbis regionum. Inter alios aũt venerunt Paulinus Episcopus Antiochenus, & ex Cypro insula Epiphanius Episcopus Constantiæ: de his n. hæc S.Hieronymus *a* ad Eustochium: *Cumq; Orientis & Occidentis Episcopos ob quasdam Ecclesiarum dissensiones Romam Imperiales literæ contraxissent: vidit admirabiles viros Christiq; Pontifices Paulinum Antiochenæ vrbis Episcopum, & Epiphanium Salaminæ Cypri, quæ nunc Constantia dicitur. Quorum Epiphanium etiã hospitem habuit* (S.Paula scilicet mater Eustochij) *Paulinum in aliena manentem domo, quasi proprium humilitate possedit. Quorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat; non domus, non familiæ, possessionum, non alicuius rei, quæ ad sæculum pertinet, memor, sola (si dici potest) & incomitata ad eremum Antoniorum atq; Paulorum pergere gestiebat: tandemque exacta hyeme, aperto mari, redeuntibus ad Ecclesias Episcopis, & ipsa voto cum eis ac desiderio nauigauit.* hucusq; Hieronymus, quibus non tantum Episcoporũ aduentus Romam ad Concilium significatur, sed tempus, quo Romæ manserunt, pariter innotescit, nempe commoratos esse Romæ vsq; ad sequentis anni veris tempus.

a Hieron. ep. 27. CONCIL. ROMANŨ.

II. Idemq; S.Hieronymus *b* ad Principiam scribens tradit se quoq; tum Romã ex Oriente venisse cum ijsdem sanctis Episcopis; nam ait de S.Marcella: *Deniq; cum & me Romam cum sanctis Pontificibus Paulino & Epiphanio Ecclesiastica traxisset necessitas, &c.* indicat his sane verbis Hieronymus, se vocatum à Damaso. Sed quod ait venisse Romam cũ ijsdem nominatis Episcopis; haud puto intelligẽdum eum Antiochia vna cum Paulino soluisse, vel cũ Epiphanio è Cypro insula: nam cum ipsius sententia (vt dictum est superius) constet, ipsum apud Gregorium Nazianzenum permansisse Constantinopoli vsq; ad tempus, quo idem Gregorius Episcopatũ eius Ecclesiæ consecutus est: plane apparet eum nõ ante præteritum annum recessisse Constantinopoli: quem quidem haud existimo Antiochiam reuersum esse, vt cũ Paulino & Epiphanio se Romam conferret; sed Damasi monitum litteris, venturum Romam, iter per Græciam suscepisse, eoque tempore Athenas adire voluisse: ipsum namque petiisse Athenas, verba hæc in cõmentariis in Zachariam *c* fidem faciunt: *In arce,* inquit, *Atheniensium iuxta simulacrũ Mineruæ, vidi sphæram æream, grauissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi mouere vix potui. Cum quærerem quidnam sibi vellet: responsum est ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quenquam descendere, quam ex leuatione ponderis sciatur, quis cui debeat comparari.* hæc ipse. Sic igitur qui Constantinopoli recedens per Græciam in Italiam venit, ijsdem Episcopis eodem tempore vocatis Romam venientibus potuit occurrisse. Venisse creditur vocatus & ipse à Damaso Papa, qui eo in responsionibus Synodalibus vtereiur. Contigisse aũt videtur ipsius Hieronymi & aliorum Episcoporum Romam aduentus autumnali tempore: nam cum ad Asellam scribẽs dicat se prope triennium Romæ mansisse, minimè tamen absoluisse; rursumq; eiusdem Hieronymi in Apologia aduersus Ruffinum assertione certum sit, ipsum mense augusti Roma profectũ: certè quidem ipsum hoc anno, autumnali (vt dictum est) tempore, vel hyeme Romam venisse oportuit.

b Hier. ep. 61. HIERONYMI REDITVS ROMAM.

c Hieron in Zach. c. 12.

III. Venit ad eandem Synodum Romã Acholius Episcopus Thessalonicæ, Anemmius Episcopus Syrmij metropolis Illyrici, Valerianus Episcopus Aquileiæ, S.Ambrosius Mediolanensis Episcopus, & alij, qui nominati habentur in Epistolæ Synodalis inscriptione Constantinopoli hoc anno tempore Cõcilij Romam missæ; licet paucorũ tantummodo ibi nomina Episcoporũ habeantur expressa *d*, reliqua silentio prætermissa: nã (vt de aliis taceamus) nec Paulini Antiocheni, nec Epiphanij, quos constat interfuisse Synodo, in ea Epistola nomina recensentur.

EPISCOPI ALII QVI VENERVNT AD SYNODVM.

d Apud Theod li. 5. c. 9.

IV. Sed quid inter hæc moliuntur Oriẽtales Episcopi, qui anno superiori interfuerunt Constantinopolitano Concilio, cum literis Theodosij (vt diximus) Romam ad Synodum vocarentur? Astuto consilio subterfugium quauis occasione captantes, veniunt ex condicto Cõstantinopolim; persuadent Theodosij, maximã iacturam passuras Orientales Ecclesias ob eorum absentiam, hæreticis etsi ab eis expulsis, præ foribus tamẽ excubantibus, paratis in eas irrumpere, cum illas pastorib. vacuas vidissent: satisfactumq; Damaso fore addiderunt, si Cõstantinopoli ipsi Concilium celebrantes, Romam ad Synodũ legatos Episcopos mitterẽt: quod & persuasum Theodosio fuit. Cogunt itaq; Constantinopoli Concilium, ad quod etiã plures absentes vocant Episcopos, & inter alios nomine Imperatoris accersendum curãt Gregorium Nazianzenum, puto quidẽ vt tanti viri præsentia ipsorum Synodus maiorem sibi conciliaret auctoritatem. At quid ipse respõderit, antequã describamus, quo statu ipsius res sitæ essent, cum Cõstantinopoli reuersus est Nazianzum, operæpretium est recensere.

ORIENTALES VITANT ROMAN. SYNODVM.

GREGOR. NAZ VOCATVR CONSTANTINOP. AD SYNODVM

V. Cum in patriam peruenisset, eamq; Ecclesiam adhuc pastore destitutam ab obitu parentis comperisset; ne illud subire onus cogeretur, nihil antiquius habuit, quam vt ageret cum Metropolitano Antistite Helladio Cæsariensi de creãdo Episcopo Nazianzeno. salutatus enim ab eo literis tempore festi Paschalis, inter alia ita rescripsit *e*: *Nunc autem purius ex hac graui & caliginosa vita Ægypto egressus, & luto ac lateritio opere, cui astringimur, liberatus, ad promissionis terram transferri concupisco: Hanc nobis precare, si quid tibi curæ est quam præclarissimè de nobis mereri. Tibi vero vtinam viuo & incolumi sæpius contingat simul cum Ecclesia festum celebrare. Quod si mihi senectutem quoq; beneficio vestro egregiè claudere licuerit, constituto nimirum à vobis huic Ecclesiæ Episcopo, quem Spiritus sanctus designauit: egregio opere perfuncti fueritis, paternisq; (vt sic loquar) benedictionibus digno.* hæc ad eum, qui sibi ius eius Ecclesiæ vendicarat.

e Greg. Naz. ep. 54. RES GREGOR. CVM EST REVERSVS IN PATRIAM.

VI. Annuit Helladius Gregorio, Ecclesiæq; Nazianzenæ præfecit Eulalium, quem missis illuc Episcopis prouincialibus ex more ab eisdem ordinandum curauit: Non adhuc autẽ consolidata fuisse videntur & vsu recepta, quæ de facta diuisione prouinciæ Cappadociæ in duas sunt dicta superius, per quam Nazianzum sub Metropolim Tyanensem redacta videbatur: nã si sic constitisset, non Cæsariensis Archiepiscopi sed Tyanẽsis id muneris erat. Sed quid accidit? Falsus rumor increbuit, inuito Gregorio id factũ esse, eumq; etiã ab Helladio sede paterna spoliatũ. Quo & ad Gregor. Nyssenum perlato, cum de his Gregorio Nazianzeno literis condoleret, ita ipse ad illũ rescripsit *f*: *De nobis autem & Dominis Episcopis, ne quisquam, obsecro, falsos sermones iactet, eos nimirum, inuito nobis ac repugnantibus, Episcopum alium nominasse. Non enim vsque adeo illis contemptui sumus, nec ita infesto odio in nos commouentur: sed multum diuq; obtestatus propter effœtum annis & emortuum corpus. simul etiam quod neglectæ Ecclesiæ grauitatem pertimescerem, hanc nobis ab iis gratiam postulaui, nec Ecclesiasticis legibus aduersantem, & nos refocillantem, vt is Ecclesiæ pastor daretur, qui & precibus tuis datus est, pietate vestra dignus; quem tibi quoque in manus trado & colloco: venerabilem dico Eulalium, cuius vtinam manibus immori mihi contingat. Quod si quis est, qui putat, Episcopo viuente, alium institui non debere* (prohibitum id enim est decreto Magni Cõcilij Nicæni) *is sciat, se ne hac quidem in parte nobis causa superiorem esse. Inter omnes enim constat, me non Nazianzi, sed Sasimorum Antistitem creatum fuisse, tametsi patris reuerentia, & eorum, qui supplices hoc à me contenderunt, ad breue tempus præfecturam quasi hospites accepimus.* hæc Gregorius, qui & de hoc quoq; calumniam passus est, cum obtrectatores in eum tacite susurrarent, ipsum nimirum

FALSVS RVMOR DE GREG. SEDE PRIVATO.

f Greg. Naz. ep. 42.

EVLALIVS EPISCOP. NAZ. CREATVR.

tiliu contemptibile paruam Ecclesiam, quæ maximè adeo affectasset. Has vero & alias mente voluens ærumnas ipse suas, pro solatio sic versibus cecinit *a*:

a Greg. Naz. carm. quo queritur de calamitate sua.

Vt vero ad patrios idem remeare penates
Me voluit, morbis natum, curisq; molestis:
(Cura homini porro crux & lethale venenum est)
Exiguè fessos recreauit corporis artus,
Insigni pastore dato, ne Præsule cassas
Aggrederetur oues quisquam, raptasq; voraret.

& paulo post subdit:

Pars hominum nostri omnino incredula morbis
Vsq; meum tacito lacerabat murmure nomen.
Meq; pium nimio populum contemnere fastu
Censebat, si non verbis iactabat apertis.
At cernis nostros, qui cernis cuncta, dolores.

hæc & alia ipse.

VII. GREG. RECVSAT VENIRE AD SYNOD.

Cum autem hoc statu res Gregorij essent, & ad Synodum Cōstantinopolim Imperatoris Theodosij nomine literis Præfectorum accerseretur, a ipse breuiter ad Procopium primo scripsit *b*:

b Greg. Naz. ep. 55.

Ego, si vera scribere oportet, ita animo affectus sum, vt omnia Episcoporum Concilia fugiam: quoniam nullius Concilij finem lætum, faustumq; vidi, nec quod depulsionem malorum potius, quam accessionem & incrementum habuerit. Pertinaces enim contentiones & dominandi cupiditates (ac ne me quæso molestum & importunum existimes hæc scribentem) ne verbis quidem verbis explicari queant: citiusq; aliquis in culpam vocabitur, dum de aliena iudicium fert, quam vt alterius peruersitatem comprimat. Quocirca egomet me collegi, animæq; securitatem in sola quiete solitudineque mihi positam iudicaui. Nunc vero huic quoque meo iudicio patronus morbus accedit, quippe qui me ita distorqueat, vt quotidie ferè extremos spiritus efflem, nec vlla re me ipso vti queam. Atque ob hanc causam ignoscat mihi tua animi magnitudo; detq; operam, ne piissimus Imperator me inertia condemnet, sed infirmitati veniam det, ob quam se quoque nobis, instar alius cuiuspiam beneficij hoc postulantibus, secedendi potestatem fecisse nouit. hæc ad Procopium tunc Gregorius, recusans plane ad cōuentus illorum accedere, quos inter se discordia sciebat esse cōscissos, fauentibus aliis Flauiano, aliis vero Paulino. Cum autem rursus iteratis litteris, imo edicto Imperatoris impotentius vocaretur, ita ad Olympium præfectum Cappadociæ *c*:

c Greg. Naz. ep. 76.

VIII. GREG. VOCATVS ITERVM SE EXCVSAT.

Hoc mihi morbo ipso grauius est, quod ne ægrotanti quidem fides habetur. sed peregrinationem ita longam inire iubeor, atque in medios tumultus me intrudere: quorum secessionem ita amaui, vt hoc nomine gratiā quoq; corporis afflictioni propemodum habeam. Quietæ enim & à negotiis semota vitæ ratio actuosa vita splendore præstantior est. Hoc illustrissimo quoq; Icario non ita pridem scripsi, cum idem ab eo edictum accepissem. Magnificentiam autem tuam rogo vt pro nobis quoq; id scribere dignetur; quippe quem morbi nostri locupletem testem habemus. Argumento est detrimentum illud, quod nunc accepimus, cum per corporis infirmitatem nec ad te accurrere, nec te frui nobis licuerit, Principe adeo commodo, tamq; admiranda virtute prædito, vt præludia quoque ipsa magistratus tui excellentiora sint ea gloria, quam alij toto Imperij tempore consequuntur. hactenus Gregorius, qui non sic cōtempsit Synodos, vt communis Ecclesiæ vtilitatis causa, cum se occasio daret, accedere penitus recusarit; sed Synodi illorum vitauit accessum, quos quales essent, & quam præter ius Flauianum instituissent, superiori anno plus satis (vt vidimus) expertus fuerat. Nam quātum ipse aliis Patrum conuentibus detulerit, & pro Ecclesiæ pace sollicitus fuerit, dicemus inferius.

IX.

Qui igitur declinantes Romanā Synodum Orientales Episcopi cōuenerunt Cōstantinopolim, Legatos Romam miserunt ad congregatum ibi Concilium, literasq; dedere, quibus quæ gessissent anno superiori in generali Synodo, pariter significarunt. Recitantur eædem literæ à Theodoreto, quæ sic se habent *d*:

d Apud Theod. li. 5. c. 9.

EPISTOL. CONCI. II CONSTANTINOP.

Dominis honoratissimis & cum primis reuerendis fratribus ac collegis, Damaso, Ambrosio, Britoni, Valeriano, Acholio, Anemio, Basilio°, & cæteris S. Episcopis in celebri vrbe Roma cōuocatis, sanctum Concilium Orthodoxorum Episcoporum in ampla vrbe Constantinopoli coactum in Domino salutem.*

* Aumio
° Bassiano

Multitudinem calamitatum nobis à dementis sectæ Arianæ principibus inflictarum, vestra reuerentia tanquam earundem ignara exponere, narrareq; erit fortasse superuacaneum. Nam neq; vestram pietatem res nostras tam paruo æstimare arbitramur, vt de his docendi sitis; pro quibus debetis etiam nobiscum vna condolescere: neque eiusmodi sunt tempestates illæ, quibus vndiq; iactamur, vti propter earum paruitatem vos latere queant. Quinetiam tempus persecutionis adeo nuper præterijt, vt non illis solum, qui in eo afflictati erant, verum etiam eorum amicis, qui propter amorem in doloris cum illis venerant societatem, recentem eius memoriam teneant. Nam heri (propè dixerim) & nudiustertius, nonnulli exilij vinculis liberati, & infinita ferè afflictionum genera perpessi ad Ecclesias suas redierunt. Aliorum autem exilij cruciatibus extinctorum reliquiæ dumtaxat in patriam sunt reportatæ. Quidam post reditum ab exilio, in furorem hæreticorum adhuc sæuientem incidentes, grauiora tormenta in sua ipsorum, quam in aliena regione tolerarunt, & more B. Stephani lapidibus obruti occubuerunt. Alij varijs cruciatibus dilacerati stigmata Christi & vibices in corpore adhuc circumferunt. Porro pecuniæ iacturam, amissiones ciuitatum, quas incolebant, proscriptiones, singulorum insidias, contumelias, carceres quis poterit enumerare? Nam afflictionum genera nobis impactarum vix numero comprehendi possunt, propterea fortasse, quod pœnas peccatis debitas nobis persoluendæ erant. Fortasse autem, quod benignus Deus per ingentem rerum aduersarum multitudinem nos exercere volebat: pro quibus Deo certè agendæ sunt gratiæ, qui per tot cruciatus seruos suos erudiuit, & secundum multitudinem miserationum suarum rursum eduxit nos in refrigerium.

STATVS ECCLESIÆ ORIENTALIS.

X. IVGIS INFESTATIO HÆRETICORVM.

Nobis quidem diuturno otio & multo tum tempore, tum labore ad Ecclesiarum emendationem opus est: vti corpus earum tanquam diuturno morbo vexatum, curationibus pedetentim adhibitis, recreantes, tandem ad pristinam pietatis sanitatem reducamus. Nam etsi videmur persecutionis asperitate penitus liberati, & Ecclesias diu ab hæreticis occupatas modo recuperasse: tamen lupi nobis permultum facessunt molestiæ: atque licet ab ouilibus abacti sint, in siluis tamen greges diripere, conuentus contrarios nobis audacter opponere, populi seditiones concitare non cessant: denique nihil omnino prætermittunt, quod Ecclesiis quicquam afferre possit incommodi. Itaq; erat (vt diximus) pernecessarium, vt in his rebus rite constituendis plus temporis collocaremus.

XI. EXCVSATIO EPISCOPORŪ.

Iam vero, quoniam vos, quo fraternam vestram erga nos charitatem declararetis, Concilio Dei voluntate ac nutu Romæ coacto, nos velut membra propria per Imperatoris sanctissimi litteras accersiuistis: ne cum nos soli iam antea res acerbas subire coacti essemus, nunc Imperatoribus de pietate consentientibus, sine nobis vos regnaretis, sed potius, (vti loquitur Apostolus e) vt nos vobiscum conregnaremus: est certe nobis in optatis, si posset fieri, Ecclesiis penitus relictis vestro desiderio, aut necessario potius Ecclesiæ negotio inseruire. Quis enim nobis dabit pennas sicut columbæ, & volabimus, & requiescemus apud vos? Verum quoniam hoc modo Ecclesiæ nuper renouatæ nudarentur, & res à plerisq; fieri omnino non queat, propterea quod Constantinopoli mandato litterarum superiori anno à vestra reuerentia post Concilium Aquileiense ad sanctissimum Imperatorem Theodosium missarum, ad iter dumtaxat Constantinopolim vsque faciendum nos præparauimus, atque de hoc vno Concilio celebrando consensum Episcoporum, qui in prouinciis manserant vna vobiscum attulimus: ideirco neque longiore itinere opus esse expectabamus, neque de vllo alio omnino antè acceperamus, quam Constantinopoli in vnum conuentum esset. Huc accedit, quod temporis præstituti angustiæ, neque ad longius iter parandum, neque ad Episcopos in singulis prouinciis, qui sunt eiusdem nobiscum communionis, de hac re commonefaciendos, neque ad eorum consensus obtinendos satis spatij dedit.

e 1 Cor. 4.

XII. LEGATIO A SYNODO CONSTANTINOP.

Itaque cum & hæ res & aliæ præterea complures maiori parti Episcoporum impedimento sint, quo minus ad vos veniant: idcirco quod secundo in loco faciendum erat, tum ad statum rerum Ecclesiasticarum ritè ordinandum, tum ad ostendendum, quanti vestram erga nos charitatem æstimemus, illud certè fecimus: quippe orauimus reuerendissimos, honoratissimosq; fratres & collegas nostros Episcopos Cyriacum, Eusebium, & Priscianum, vt laborem ad vos proficiscendi suscipere non grauarentur. Qui quidem non solum vobis exponent, quam nostra voluntas pacis studiosa sit, & quo pacto nihil aliud quam Ecclesiæ concordiam sibi proponat; ve-

rum etiam quam ardenti studio ad sanam fidem tuendam accensi simus, perspicue significabunt. Nam persecutionum procellas, cruciatus, minas Imperatorias, crudelem magistratuum violentiam, aliarumque rerum incommodarum tentationes, quas ab hæreticis sustinuimus, pro fide Euangelica à trecentis decem & octo sanctis Patribus Nicææ vrbis Bithyniæ confirmata pertulimus. Etenim ista fides tum à nobis, tum à vobis, tum ab omnibus, qui non verbum veræ fidei peruertunt, approbari debet: quippe cum & antiquissima sit, & lauacro baptismatis; quo tincti sumus, consentanea, & nos doceat credere in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, hoc est in diuinitatem, potentiam, & substantiã vnam Patris & Filij & Spiritus sancti, æqualem dignitatem, & coæternum regnum in tribus perfectis ὑποστάσεσιν id est, in tribus personis: adeo vt neque quicquam loci detur pestiferæ Sabellij hæresi, qua confunduntur personæ, hoc est, proprietates earum tolluntur: neque blasphemia Eunomianorum, Arrianorum, aut eorum, qui Spiritum sanctum oppugnant, quicquam habeat ponderis, quæ quidem assentiam, naturam & diuinitatem Trinitatis discindit, & ei, quæ nec creata est, & consubstantialis est, & coæterna est, naturam posterius genitam, aut creatam, aut quæ sit alterius essentiæ, tribuit.

XIII. SECRETA IN PRIORI SYNODO CONSTANTINOP. *Nos autem doctrinam Dominicæ incarnationis integram & perfectam tenemus; & neque œconomiam carnis Christi vel animæ vel mentis expertem vel imperfectam esse asserimus. sed agnoscimus Verbum Dei ante sæcula omnino perfectum esse, & perfectum hominem in nouissimis diebus pro nostra salute factum esse. Atque ista de fide à nobis libere ingenueque prædicata summatim disseruimus: de quibus pleniorem cognitionem animis poteritis percipere, si libellum, Concilio Antiochiæ conuocato, de fidei decisione editum, & eum etiam, qui superiori anno à Concilio generali compositus est, legere placuerit: in quibus tum fidem nostram vberius explicauimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scriptis proditum denunciauimus.*

XIV. *De administrationibus autem, quæ sunt cuiusque Ecclesiæ propriæ cum vetus (vti nostis) lex est, tum sanctorum Patrum in Concilio Nicæno decisio: Vt videlicet singularum prouinciarum Antistites vna cum finitimis, modo ipsi ita visum fuerit, [illegible] magistros ad Ecclesiarum commodum in [illegible] ordinent. Ex cuius legis & decisionis præscripto, scitote [illegible] Ecclesias apud nos administratas esse, [illegible] Ecclesiarum sacerdotes delectos. Vnde Ecclesiæ Constantinopolitanæ [illegible] recens (vt ita dicam) ædificata, quamque [illegible] blasphemia, tanquam ex ore leonis per misericordiam [illegible] reuerendissimum sanctissimumque Nectarium [illegible] Concilij generalis communi omnium consensu, præsente [illegible] Imperatore religiosissimo totius denique cleri, [illegible] Episcoporum constituimus.* DE FLAVIANI ELECTIONE. *Ecclesiæ autem [illegible] vere Apostolicæ Antiochiæ vrbis Syriæ, in qua [illegible] Christianorum nomen auditum est, reuerendissimum [illegible] Flauianum Episcopi illius prouinciæ & diœceseos O[illegible] conuenientes, tota illa Ecclesia (vti canon postulat) [illegible] vno ore virum illum honorifice [illegible] ordinarunt: quæ quidem ordinatio, vti legitima [illegible] consensu approbata est.*

XV. DE CONFIRMATIONE CYRILLI EPISCOPI HIEROSOL. *Porro Ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ est [illegible] omnium mater: reuerendissimum & sanctissimum Cyrillum Episcopum vobis ostendimus, tum ab Episcopis prouinciæ (vti canon vult) iampridem creatum esse, tum plurima prælia aduersus Arianos variis in locis confecisse. Quibus rebus tanquam legitime & secundum Ecclesiæ canones constitutis, obsecramus vestram reuerentiam, vti congratuletur: spirituali charitate nos mutuo deuinciente, & timore Domini, qui omnium humanam affectionem reprimit, Ecclesiarumque ædificationem amicis illi & beneuolentiæ, qua singuli singulos complectuntur, longe antecedunt. Quod si doctrinæ fidei ad hunc modum communi consensu stabilita sit, & charitas Christiana in nobis confirmata: postha desinemus dicere illud, quod Apostolis a condemnatum est, nimirum: Ego quidem sum Pauli, ego* a I. Cor. I. *autem Apollo, ego vero Cephæ: atque omnes cum simus Christi, qui in nobis non est diuisus, corpus Ecclesiæ, Dei largiente gratia, integrum conseruabimus, & ad tribunal Domini fidenti animo nosmet sistemus. Isti contra Arij, Aetij, & Eunomij insaniam, qui etiam contra Sabellij, Photini Marcelli, Pauli Samosateni, & Macedonij amentiam scripserunt. Similis ratione & noua Apollinaris doctrina palam anathemate indixerunt: quandoquidem nos, inquiunt, doctrinam incarnationis Dominicæ integram tenemus, & neque carnis eius œconomiam animæ mentisue expertem aut imperfectam asserimus.* Hactenus Synodalis epistola secundi Constantinopolitani Concilii ad Synodum, quæ Romæ hoc anno agebatur.

Quonam animo, quoue consilio ista scripserint Episcopi iterum congregati Constantinopoli, recte cognosces, lector, si memoria retines, quæ gesta sunt anno superiori ab eisdem Episcopis in Concilio generali ibidé considentibus: nempe in hoc incubuisse, vt iustis quibusdam prætextibus declinarent Romanam Synodum, in qua redditurí rationem essent de Flauiani electione perperam facta aduersus Paulinum, cui cum Ægyptiis Occidentales fauebant; pariterq; de canonibus ab eis statutis, num recte legitimeque sanciti essent, iudicandi fuissent. Sed & quod superius attigimus & magnopore displicet, vides ex iis ingratum de Gregorio Nazianzeno eorundem Episcoporum silentium, & inanem falsamq; ostentationem iactantiæ de Constantinopolitana Ecclesia ab hæreticis liberata: itemq; quod de Flauiani electione dicitur ab Episcopis prouincialibus habita: Synodi enim id tunc fuisse operis, ex Gregorio satis superius demonstratum est. Verum & quod intelligis nullam hic haberi mentionem de primatu sedis Constantinopolitanæ post Romanam, sicut de aliis rebus in Synodo institutis: iam manifeste apparet, vel id minime factum, vel si vere cõtigit, illud fuisse clandestinis suffragiis sancitum, latereq; voluisse tum Damasum Romanum Pontificẽ, tum Timotheum, quos scirent habituros acerrimos aduersarios. XVI. QVALE CONSILIVM ORIENTALIVM EPISCOPORVM.

XVII. Quid autem Romæ his acceptis literis Synodalibus, auditisque Legatis, factum sit, latet: deperiere enim Acta Romani Concilii: nam quæ Theodoretus *b* de damnatione Apollinaris atq; Timothei facta dicit post has acceptas litteras in dicto Romano Concilio, haud ei satis aptari posse videntur, nam in literis Orientalium nulla reperitur facta mentio, quod ipsi petierint damnandum Apollinarem ab ipso Romano Pontifice. Sed & sequens fidei professio, quod scripta esse appareat in legitima codicum lectione ad Paulinum Episcopum Antiochenum absentem, nequaquam ab ista Synodo potuit esse conscripta: nam de Paulino (vt dictum est ex S. Hieronymo) liquet Romæ hoc tempore eidem interfuisse Synodo, nec nisi ea absoluta, Antiochiam reuersum esse. Cæterũ quonam consilio ab eodẽ Theodoreto, loco Paulini Antiocheni, positus fuerit Paulinus Thessalonicensis, cum nec nunc, nec ante à tempore Nicæni Concilii præfuerit Ecclesiæ Thessalonicensi aliquis Paulinus nomine, suo loco superius pluribus demonstratum est. Scias ergo, eadem à Theodoreto sub hoc Romano Concilio posita, iure meritoq; collocata esse in superiori Romana Synodo aduersus hæresim Apollinaris congregata, de qua pluribus actum est. b Theod. l. 5 c. 10. 11.

XVIII. PAVLINO CAVSA ADIVDICATA. Cæterum licet huius Synodi Acta non extent: tamen quæ in ea fuerint definita, ex rerum euentibus indicantur. Cum enim Paulinus reperiatur (vt dictum est) absoluto Concilio, sequenti anno esse reuersus Antiochiam, atque etiam ipso defuncto, in locum ipsius non sine assensu Romani Pontificis fuisse subrogatus Euagrius; plane eidem adiudicatã sedem Antiochenam ex Synodi Romanæ decreto, affirmandum est; cum & Paulini partes successores Damasi Romani Pontifices, vt æquiores, defendendas susceperint. Sed de his inferius suis quibusq; annis agendum erit. Admonemus te interim, lector, caute legẽdum esse Theodoretũ in Paulinum & Euagriũ plus æquo inuehentem, ac nonnulla à veritate abhorrentia scriptis prosequentem; prout quæ superius dicta sunt sub priori Romano Concilio aperta luce declarant. Cuiusnam autẽ potiora iura essent, Flauiani, an Euagrii Paulini postea successoris, Ambrosius *d* testis accedat, apud quem ex rebus gestis, & causa in pluribus Synodis examinata, nullũ vel ignoratio, vel priuata affectio locum habere potuit, vtpote hominem sinceræ veritatis amantẽ. Sed de his inferius. Illud tamen æque prudenter factũ reperimus, quod Flauianus, quamuis eius ordinatio minime probata esset, toleratus tamẽ fuerit, nec ab eccl. Catholica anathematis c Theod. li. 5. c. 23. d Ambros. epist. 78.

sententia segregatus, ea nimirum (vt demonstratum est) ex causa, ne totus fere Oriens vna cum illo, cui communicaret, & cuius causam foueret, à Catholica communicatione pariter scindendus esset.

XIX. Quod rursus ad hoc ipsum Romanum Concilium spectat in Collectione Cresconiana nobili antiquitate veneranda, tam in Vaticano codice, quam in nostro, post descriptos recensitos superius anathematismos, & diuinarum scripturarum catalogum, eiusmodi de sedium Patriarchalium prærogatiua editum habetur decretum:

CANON DE PRAEROGATIVA SEDIVM.

Post has omnes Propheticas & Euangelicas & Apostolicas, quas superius deprompsimus, scripturas, quibus Ecclesia Catholica per gratiam Dei fundata est; etiam intimandum putauimus, quod quamuis per Orbem Catholicæ diffusæ Ecclesiæ quasi vnus thalamus Christi sit: Sancta tamen Romana Ecclesia nonnullis Synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est: sed & Euangelica voce Domini Saluatoris nostri primatum obtinuit: Tu a *es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cælorum; & quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælo; & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælo. Addita est etiam societas beatissimi Pauli Apostoli, Vasis electionis, qui non diuerso (sicut hæretici garriunt) sed vno tempore, vno eodemque die, gloriosa morte cum Petro in vrbe Roma sub Cæsare Nerone agonizans, coronatus est, & pariter supradictam Romanam Ecclesiam Christo Domino consecrarunt, aliisque omnibus in vniuerso mundo sua præsentia atque venerando triumpho prætulerunt. Est ergo prima Petri Apostoli sedes Romana Ecclesia non habens maculam, neque rugam, neque aliquid huiusmodi. Secunda autem sedes apud Alexandriam beati Petri nomine à Marco eius discipulo atque Euangelista consecrata est: ipseque in Aegyptum directus à Petro Apostolo, verbum veritatis prædicauit, & gloriosum consummauit martyrium. Tertia autem sedes est apud Antiochiam beatissimi Apostoli Petri, quæ habetur honorabilis, eo quod illam primitus quam Romam venisset, habitauerit, & illic primum nomen Christianorum nouellæ gentis exorditum est.* hucusque canon: cuius quidem sanciendi occasionem inde credimus emanasse, quod licet Orientales Episcopi Constantinopoli congregati ad Concilium Romanum nihil scripserint de prærogatiua collata Ecclesiæ Constantinopolitanæ super Alexandrinam; Damasus tamen hoc ipsum subodoratus, vna cum vniuerso Concilio ista de legitima & antiqua sedium prærogatiua palam scriptis ediderit, quo audax illorum retunderetur præsumptio: qua etiam occasione hæc eadem scimus à Gelasio b Papa iterum scriptis prodita in Romano Concilio, & aduersus Acacium Constantinopolitanum Episcopum eadem pertentantem sæpius inculcata.

a Mat. 16.

b c. sacrosancta, dist. 21. ex Romano Concil.

XX. DECRETA ROM. CONCILII.

In actis autem Damasi Papæ in Ecclesiis recitari solitis, de quibus inferius erit mentio, habentur aliqua ab eodem Pontifice decreta in Romano Concilio, hocne, an priori, haud certum est: Ac primo, vt decimæ atque primitiæ à fidelibus darentur; & qui detrectarent, anathemate ferirentur; Eadem quoq; plectendos sententia, qui fœnori vacarent. Eiici etiam ab Ecclesia præcipiuntur, qui in ea vanis sermonibus operam darent: Necnon etiã excommunicandos esse omnes maleficiis, auguriis, sortilegiis, omnibusq; aliis superstitionibus vacantes: qua sententia præsertim fœminas illas plectendas esse, quæ illusæ à dæmone, se putant noctu super animalia ferri, atq; vna cum Herodiade circumuagari. Prohibitum etiam ex præscripto (vt ibi ponitur) Nicæni canonis, ne ante horã tertiam diebus festis Missæ canerentur, aliis vero diebus à media hora quarta vsq; ad nonam facere liceret. Decretumque ibi ponitur, quo iubetur in fine cuiusq; Psalmi apponi, *Gloria Patri & Filio, & Spiritui sancto, &c.*

XXI. At hic opportune admonendus est lector, nequaquam fluxisse ab Oriente (quod multi putarunt) vt in fine cuiuslibet Psalmi caneretur, *Gloria Patri.* Licet enim istiusmodi glorificatio Trinitatis, quæ & à maioribus appellata est, *Hymnus glorificationis* (vt superius dictum est) ab exordio nascentis Ecclesiæ, ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesiis Christianis cani soleret; nondum tamen vsu receptum erat in Oriente, vt caneretur in fine Psalmi, sed in fine hymnorum recens confectorum, vt in Ecclesia Mediolanensi fecit S. Ambrosius, more Orientalium, vt San. Augustinus affirmat c: vel in fine Antiphonarum, sicut Cassianus docet. Vt autem in fine cuiuslibet Psalmi, *Gloria Patri*, dicatur, vt moris est, peculiaris fuit Occidentalis Ecclesiæ vsus; nam audi Cassianum d: *Illud etiam, quod in prouincia vidimus, vt vno cantante in clausula Psalmi omnes astantes concinant cum clamore: Gloria Patri & Filio, & Spiritui sancto: nusquam per omnem Orientem audiuimus. Sed cum omni silentio, ab eo qui cantat, finito Psalmo, orationem succedere. Hac vero glorificatione Trinitatis, tantummodo solere Antiphonam terminari.* hæc ipse.

c August. Conf. lib. 9. c. 7.

d Cassian lib. 2. de noct. orat. mod c. 8.

XXII. Quod autem spectat ad canonem de fœminis eo modo à dæmone illusis: eadem ferme à S. Augustino descripta e habentur, necnon in appendice Ancyrani Concilii, & apud Gratianum sub eodem titulo f collocata. Constat quidem auctoritate Seueri g, hoc tempore tum in Occidente, tum etiam in Oriente maleficorum hominum artes plurimum inualuisse. Qui quidem Seuerus vbi narrat quendam Sabbatium monachum à dæmone illusum, ista mox subdit: *Animaduersum est tamen eodem fere tempore fuisse in Hispaniis iuuenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem parauisset, eo vsque elatus est, vt se Eliam profiteretur. Quod cum plerique temere credidissent, addidit, vt se Christum esse diceret: in quo etiam adeo illusit, vt eum quidam Episcopus, nomine Rufus, vt Dominum adoraret: propter quod eum postea ab Episcopatu deiectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam extitisse, qui se Ioannem esse iactaret. Ex quo conijcere possumus, istiusmodi pseudoprophetis existentibus, Antichristi aduentum imminere, qui iam in istis ministerium iniquitatis operatur.*

e Aug. de spirit & anim. c. 28.

f 26. q. 5 c. 12.

g Seuer. vita S. Martini, c. 25.

XXIII. Sed quod deterius videri poterat, in ipsos sacros Dei ministros præstigiæ quoque magicarum excantationum irrepserunt. Audi, quidnam de Gerontio diacono S. Ambrosii habeat Sozomenus h: *Hic*, inquit, *cum sub Ambrosio Mediolanensi Episcopo diaconus esset, haud scio qua re motus, vtrum ne præstigias molitus, an vero dæmonis instigationibus ac spectris agitatus, noctu indicabat se Onoscelidem (hoc est, dæmonum genus asininis cruribus apparens) apprehensum, capite raso, in pistrinum coniecisse. Qua de causa Ambrosius eum, vt indigna ministro Dei locutum, præscripto tempore manere domi, & pœnitentia expiari iusserat. Ille vero cum & medicus præstantissimus, & ad dicendum persuadendumque promptissimus, & ad amicos conciliandos accommodatissimus esset, Constantinopolim profectus est eo proposito, vt Ambrosium criminaretur, &c.* tradit demum ipsum à Chrysostomo Nectarii successore exauctoratum fuisse. At pleni sunt Ammiani vltimi libri de quæstionibus tum Antiochiæ, tum Romæ aduersus maleficos his temporibus agitatis. Sed reliqua prosequamur.

h Sozo. l. 8. c. 6.

XXIV. HIERONYMVS QVID APVD DAMASVM.

His igitur de Romano Concilio enarratis, iam superest, vt res gestas S. Hieronymi Romæ toto trienno, quo illic ipsum morari contigit, peruestigemus. Ac primum, quod ad publicas pertinet functiones: Damasus Papa, qui eum longe licet absentem de diuinæ scripturæ locis consulere, crebrisq; epistolis excitare consueuit; cum haberet præsentem, haud passus est degere otiosum: siquidem in primis eius opera vsus est in conscribendis epistolis ad diuersas consultationes ex diuersis Ecclesiarũ Conciliis ad ipsum Romam perlatas: testatur id quidem ipse Hieronymus his verbis i: *Ante annos plurimos, cum in chartis Ecclesiasticis iuuarem Damasum Romanæ vrbis Episcopum, & Orientis & Occidentis Synodicis consultationibus responderem, &c.* sed periere hæc omnia cum ipsis Conciliorum Actis adeo egregia monumenta Hieronymi. Quantæ vero tunc ob consuetudinem cum Damaso adeo intimam apud omnes fuerit æstimationis, ipse alibi ad Asellam scribens ita ait k: *Antequam domum S. Paulæ nossem, totius in me Vrbis studia consonabant, omnium pene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar. Beata memoria Damasus meus sermo erat; dicebar sanctus, dicebar humilis & disertus, &c.*

i Hieron. epist. 11.

k Hieron. epist. 99.

XXV. DE CARDINALATV HIER. OPINIO.

Ex his autẽ quod dicat dignum summo sacerdotio æstimatum, opinari sunt, puto, nonnulli eundẽ Hieronymũ creatum fuisse à Damaso Papa presbyterum Cardinalem,

non

non intelligentes, per summum sacerdotium, quemlibet Episcopatum designari, vt pluribus in nostris ad Romanum Martyrologium Notis palam fecimus. Sed & quod intime Damaso inhærebat, eam dignitatē existimant consecutū: quasi necesse fuerit, omnem, qui ab epistolis esset summo Pontifici, fuisse Cardinalem; cum de S. Prospero, auctore Gennadio *a*, certum sit in eodē ministerio vsui fuisse S. Leoni Pontifici, nec tamen Cardinalem extitisse. vel ex eo alii deduxerunt argumentum, quod S. Augustinus *b* ad ipsum Hieronymum scribens, hæc dicat: *Quanquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est.* ita ipse. Sed quæ hæc multa? accipe: quod ętate grandior, cui plurimum deferendum erat; quodque Christianus à puero; quod insuper linguarum peritiā excellebat; quod nulla aliquando hæresi fuerit infamatus, vel spuria sobole auctus: quibus omnib. Augustinū Hieronymo fuisse minorem, liquido constat. Sed & quod superius à nobis pluribus dictum sit, Hieronymum ita creatum esse presbyterum Antiochiæ à Paulino, vt nunquam passus fuerit alicui adscribi titulo: haud adeo libere possumus, ipso contradicente, eius Cardinalatui suffragari.

a Gennad. de vir. illustr. c. 84.
b Apud Hier. epist. 97.

XXVI. ASSERTORES CARDINALATVS HIERONYMI.

Sed contra ipsam eiusdem Hieronymi assertionē auctor illorum sermonum, quos Augustino supposuit, & ad fratres de eremo inscripsit (quisquis ille fuerit, hac certe ex parte nonnisi impostor dicendus, cum multorū mendaciorum sanctissimum ac doctissimū virum constituerit assertorem, vt in Notis ad Romanum Martyrologium demonstrauimus) hic inquam aduersus eiusdem Hieronymi assertionem hæc habet *c*: *Legimus enim, fratres carissimi, sanctum Patrem Hieronymum Cardinalem fuisse in Ecclesia sancti Laurentij martyris, &c.* At quam perspicue se detegit recentiorem auctorem, cum ait: *Legimus?* Sed & quod eodem sermone ait sanctum Hieronymum recessisse ab Vrbe vna cum Paula & Eustochio, rogatu patris illarum; certe existimasse videtur Paulam & Eustochium fuisse sorores, eodemq; parente genitas. Vides quos ea assertio adstipulatores habeat. Sed & idem auctor *d* Cardinalatus Hieronymi quantum calluerit res eiusdem Hieronymi, ex eo intelliges, dum ait ipsum peruenisse vsq; ad Sixtum Pontificem, quem constat diem obiisse sub Bonifacio, Consulibus Theodosio octauum atq; Constantio. Rursus vero alius ille anonymus auctor (tutius enim sine auctoris nomine produntur mendacia) qui scripsit vitam sancti Hieronymi, æq; Cardinalatus eius assertor eest: sed quot portentosis mendaciis consarcinatus sit libellus ille, suo loco dicturi sumus. Ecce tibi iam habes, è quibus fontibus hausere recentiores scriptores, atque pictores prototypum mutuati sunt. Verum in his non immorandum diutius: sed iam quæ sunt germana Hieronymi, prosequamur.

c Serm. ad fratres de eremo 24.
d Microl. c. 21.
e Apud Hier. to. 9.

XXVII. HIERON. ROMÆ LVCVBRATIONES.

Damasus diuinarum scripturarum studiosissimus indagator, plura ab ipso S. Hieronymo (vt dictum est) præsente exegit, quam quæ ab eo absente accipere consueuerat: haud enim Romæ voluit agere otiosum; sed aliqua semper percontatus, pulsans hominem quæstione, latius disserendi ansam præbebat. Etenim tunc ipsum Hieronymum ea credimus elucubrasse, quæ tractationem potius, quam epistolam repræsentant, vtpote præsenti traditam, non autem ad absentem per tabellarium missam, nimirum de Osanna quæstionem, appendicem ad tractationē de Seraphim, tractatum de filio prodigo, translationem duarum Origenis homiliarum in Cantica Canticorum, emendationem quatuor Euangeliorum editionum inter se discrepantium, nec non canones Concordantiæ Euangelicæ: sed & emendationem quoq; Psalterii, Romæ cum esset, elaborauit, adq; septuaginta duorum translationem accommodauit; sed cursim factam eandem iterum maiori diligentia examinandam subiecit incudi.

XXVIII. HELVID. HIERONYMVS CONFVTAT.

Insuper Romæ cum esset sanctus Hieroymus, inter alios exantlatos labores oblatrantem canem Heluidium, hominem imperitum, sed blasphemiis pollentem compescuit. Fuit hic hostis virginitatis, vtpote qui diceret eiusdem esse gloriæ virgines ac maritatas *f*; eoque sceleris atq; dementiæ prolapsus est, vt sanctissimæ Deiparæ negare scelestus virginitatem post partum auderet: quem tam sacrilega audentem Hieronymus non confutauit solum, sed & derisit, contemptuique, vt par erat, illum exposuit, qui ex blasphemia sibi comparare gloriam studuit: de eo enim hæc inter alia ipse Hieronymus: *Quis te, oro ante hanc blasphemiam nouerat? quis dupondij supputabat? Consecutus es, quod volebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse, qui contra te scribo, cum in eadem tecum Vrbe consistam, albus (vt aiunt) aterne sis, nescio.* Scripsisse autem Hieronymum hunc librum Romæ, & Damaso ostendisse, ipse quidem testatur in Apologia ad Pammachium, in qua hæc verba leguntur *g*: *Dum adhuc viueret sanctæ memoriæ Damasus, librum contra Heluidium de beata Maria virginitate perpetua scripsimus, in quo necesse fuit nobis ad virginitatis beatitudinem prædicandam, multa de molestiis dicere nuptiarum. Num vir egregius, & eruditus in Scripturis, & virgo, Ecclesiæ virginis doctor aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoque ad Eustochium multo duriora de nuptiis diximus, & nemo super hac re læsus est.* hæc Hieronymus. Porro tractationem illam de custodia virginitatis ad Eustochium Romæ itidem scripsit post editum commentarium aduersus Heluidium; quod ipsemet tradit *h*, simulque addit sanctum Damasum eodem argumento carmine & prosa scripsisse libellos, ac S. Ambrosium alios: quod ipsum in Oriente Basilius, nec non Gregorius Nazianzenus paulo ante, Chrysostomus vero postea præstiterunt: vt plane intelligas, instinctu diuino sanctissimos atque doctissimos Patres tam in Oriente, quam in Occidente, in eadem versatos esse materia, cum diabolus sua monstra erat in medium producturus, impios, qui nobilem Ecclesiæ thesaurum voce Domini commendatum, oreque Apostolico prædicatum, maiorum omnium deniq; præconiis celebratum terræ infoderent nulli vsui profuturum. Cæterum tractationem illam ad Eustochium de custodia virginitatis, quod post editum in Heluidium commentariū scriptam fuisse constet, vltimo ferme anno eius commorationis Romæ, nempe trecentesimo octogesimo tertio, vel quarto, elucubratam esse putamus, ex rationibus inferius subiiciendis.

f Hier. contra Heluid.
g Hier. ep. 50.
h Hier. ep. 22.

XXIX. IOVINIANI HÆRESIS ARCHIEORIGO.

At non Heluidius tantum repertus est eius fuisse falsitatis assertor, licet primus Romæ ausus fuerit tanta iq; inclamare blasphemias; sed Epicuræus Iouinianus pseudomonachus eidem extitit in impietate collega. Præcursor namq; huius fuit Heluidius; sed egregius pro eisque confutator vtriusq; Hieronymus, cuius Romam hac tempestate contigit opportunus aduentus. Quam enim oportuit præmunire castas aures, atq; sepire spinis, hortū sponsæ claudere, frontemq; puritatis signare aduersus irruentem aprum de silua cuncta dire vastantem, ac fœde spurcantem? Nam de eo hæc Augustinus *i*: *Iouiniana hæresis sacrarum virginum meritum æquando pudicitiæ coniugali tantū valuit in Vrbe Roma, vt nonnullas etiam sanctimoniales, de quarum pudicitia suspicio nulla præcesserat, deiecisse in nuptias diceretur, hoc maxime argumento, cum eas vrgeret, dicens: Tu ergo melior es, quā Sara, melior, quam Susanna, siue Anna? & cæteras commemorando testimonio sanctæ scripturæ commendatissimas fœminas, quibus se illæ meliores vel etiam pares cogitare non possent. Hoc modo etiam virorum sanctorum sanctum cœlibatum commemoratione patrum coniugatorum & prædicatione frangebat. Huic monstro S. Ecclesia, quæ ibi est, fidelissime ac fortissime restitit.* Damaso nimirum & S. Hieronymo ex aduerso pugnantibus.

i Aug. retract. lib. 2. c. 22.

XXX.

Sed vnde prodierit bestia lutulenta, deque eius ortu, moribus, habitu & charactere diligentius exquiramus: vt monstrato fonte, qualis inde aqua potuerit emanasse, lector prudens intelligas. Ab Auxentio Ariano illo seniore qui post S. Dionysium in Mediolanens. Ecclesiam intrusus est, Heluidium originem duxisse, Gennadius *k* auctor est. At Iouinianus cum collegis impietatis sub Catholico nomine & habitu monastico aliquandiu delituit in monasterio Mediolanensi, illo nimirū sacrosancto spectatæ disciplinæ laudatæq; obseruantiæ habitaculo, cuius cū S. Augustinus meminit, ait *l*: *Erat Monasterium Mediolani plenū bonis fratrib. extra vrbis mœnia sub Ambrosio nutritore.* quod instar maris expuit latentia ibi cadauera, sæpe Iouinianū ac

k [illegible] de vir. illustr. in Heluidio.
MONASTERIVM MEDIOL.
l August. Conf. lib. 8. c. 6.

socios, Deo quidem mortuos, & aquis iam concupiscentiæ turgidos.

XXXI. Id vero factum esse post Limenii Vercellensis Episcopi obitum, quem anno superiori interfuisse vidimus Aquileiensi Concilio, non autem post mortem Eusebii, Ambrosius in epistola ad Vercellenses declarat: nam quod ibi ait, electionem suam Orientem exemplo probasse, alludens ad electionem Nectarii, qui pariter contra canones catechumenus adhuc electus fuit Constantinopolitanus Episcopus; quando scripserit, docet. Ad ipsam igitur Vercellensem Ecclesiam viduatam pastore morte Limenii S. Ambrosius eam scribens epistolam, egredientes è siluis lupos vt caueant, monet his verbis a: *Audio enim homines, qui dicunt, nullum esse abstinentiæ meritum, nullam frugalitatis, nullam virginitatis gratiam, pari omnes æstimari pretio, delirare eos, qui ieiuniis castigant carnem suam, vt menti subditam faciant. Quod nunquam fecisset, nunquam scripsisset ad instruendum alios Paulus Apostolus, si deliramentum putasset: gloriatur itaque dicens* b: *Sed castigio corpus meum & seruituti redigo, ne aliis prædicans, ipse reprobus inueniar. Ergo qui non castigant corpus suum, & volunt prædicare aliis, ipsi reprobi habentur. An quicquam tam reprobum, quam quod ad luxuriam, ad corruptelam, ad lasciuiam prouocat? quam incitamentum libidinis, incontinentiæ fomes, incendium cupiditatis? Quæ istos Epicuræos noua schola misit? non philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nullius esse dicant vtilitatis. Fuerunt nobiscum, sed non fuerunt ex nobis (neque enim pudet dicere, quod dicit Euangelista Ioannes* c) *Sed hic positi, primo ieiunabant, intra monasterium continebantur, nullus erat luxuriæ locus, interdicta ludibriosæ disputationis licentia. Hoc delicati non potuerunt ferre: abierunt: deinde volentes redire, non sunt recepti: pleraque enim audierant, quæ deberent cauere. monueram: nihil profeceram. Efferuescentes itaque, disseminare talia cœperunt, quibus incentores essent vitiorum omnium. Miserabiles perdiderunt vtique, quod ieiunauerunt: perdiderunt, quod aliquo se continuerant tempore. Nunc itaque diabolico studio inuadent aliorum operibus bonis, quorum ipsi fructu exciderunt, &c.*

a *Ambros. epist. 82.* AMBROS. ADMONET VERCELLENS. DE NOVA HÆRESI.
b *1. Cor. 9.*
c *1. Ioan. 2.*

XXXII. Sed egressus è monasterio, quodnam vitæ genus Iouinianus impurus exercuerit, egregie describit sanctus Hieronymus d, sic exordiens: *Completum est in eis verissimum illud prouerbium: Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. nolui omnem locum secundæ* e *Petri epistolæ ponere, ne longum facerem, sed tantummodo ostendi Spiritus sancti vaticinio huius temporis & doctores & hæresim pronunciatam. Denique manifestius eos deuotat, dicens: Venient in nouissimis diebus illusores, seducentes, iuxta propria desideria ambulantes, &c. Descripsit sermo Apostolicus Iouinianum loquentem buccis tumentibus, & inflata verba trutinantem, promittentem in cælis libertatem, cum ipse corruptionis seruus sit atque luxuriæ, canis reuertens ad vomitum suum. Nam cum monachum se esse iactitet, & post sordidam tunicam, & nudos pedes, & cibarium panem, & aquæ potum, ad candidam vestem & nitidam cutem, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apicii & Paxami, ad balneas quoque ac fritillas & popinas se conferat: manifestum est, quod terram cælo, vitia virtutibus, ventrem præferat Christo, & purpurati coloris eius putet regna cælorum. Et tamen iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper incedens, aut vxorem ducat, aut æqualem virginitatem nuptiis probet; aut si non duxerit, frustra contra nos verbis agat*, & inferius f: *Ante nudo eras pede, modo non solum calceato, sed & ornato: tunc pexa tunica & nigra subucula vestiebaris, sordidatus, & pallidus & callosam opere gestitans manum; nunc lineis & sericis vestibus & Atrebatum ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis: rubent buccæ, nitet cutis, coma in occipitium frontemque tornatur, protensus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur, & de obesis faucibus vix suffocata verba promuntur.* hæc ipse de monstruosa metamorphosi monachi in Sardanapalum.

METAMORPHOSIS IOVINIANI.
d *Hier. contra Iouinianum. l. 1.*
e *2. Petr. 3.*
f *Hier. contra Iouinianum. l. 2.*

XXXIII. At huiusmodi sic compositum hominem à S. Hieronymo concinne descriptum; quid illum, lector, putas eructare potuisse? verbum bonum, an crapulam? sanctũ Spiritus, an opera carnis? iam tu ipse tibi respondes: ego certe aliis noui characteribus insignitum, stigmatibusq; notatum prædicatorem veritatis, assertoremque virginitatis Paulum Apostolum, dicentem g: *Vsque ad hanc ho[ram] ... [esu]rimus & sitimus, nudi sumus, &c.* ac ... aduersus eosdem nuper inculcatum: *Castigo corpus meum & in seruitutem redigo*. Nunquid ergo mutata ... lex ... ilis innouatus est Spiritus, & diuersus à priori Deus innotuit, quem contraria p... ... hominibus, contrarios oportuerit Apostolos delegisse; dedignatumque Spiritum sanctum per alta organa, quam per distenta crapula membra palam facere hominibus veritatem? Vides igitur, quam procul absit, vt è limoso fonte bestiarum pedibus agitato, vel gutta potuerit fluxisse aquæ limpidæ veritatis: quod magis intelliges, si antiquiores mente recoles lacunas illas aquarum putentium, ex quibus riuos Iouinianus eduxit, nimirum sordidissimas illas recensitas superius hæreses, carnis spurcitias omnibus p[ræ]ferentes.

CONVINCITVR HÆRESIS EXPROBRATA ...
g *1. Cor.* ...

Cæterum illud, quod mireris, & fortasse laudes, ... nis in homine: ipsum nimirum quantumlibet ab ... tis & legibus monachorum penitus abhorreret, haud ... men eo peruenisse audaciæ & impudentiæ, vt & nomen quoque abiecerit monachi, sed retinuerit, eodemque (vt diximus ex Hieronymo) magnopere gloriari soleret: vt ex his intelligant recentiores apostatæ, quam deteriores, execrabilioresque Iouiniano existant, qui cum eandem sæpe damnatam putentem hæresim denuo excitauerint, nomen quoque monachorum vt portentum exhorrescunt. Sed & eo quoq; se Iouiniano turpiores esse cognoscãt, dum haud ille ita improbabat sicut isti virginitatem vt rem detestabilem esse diceret, verum non esse eam tantæ excellẽtiæ, vt mereretur præferri coniugio, sed æquandam. Nec aliter sentire poterat, qui ex Stoicis meritorum æqualitatem acceperat, & ab Epicuro lasciuiam: de quo ita Hieronymus h eleganter lusit: *Lubricus serpens & Proteus noster in variarum se mutat portenta formarum. Qui enim in coitu & saturitate Epicuræus est, subito in retributione meritorum Stoicus efficitur; Hierosolymam Citio, Iudæam Cypro, Christum Zenone commutat.*

h *Hier. contra Iouinianum, lib. 1.*

XXXV. Porro eius dogmata ita describit, cum ait: *Proponam breuiter aduersarii sententias, & de tenebrosis libris eius, quasi de foueis serpentes protraham, neque sinam venenosum caput spiris maculosi corporis protegi. Pateat quod noxium est, vt possit conteri, cum patuerit. Dicit, virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem esse meriti. Nititur approbare, eos, qui plena fide in baptismate renati sunt, à diabolo non posse subuerti. Tertium proponit, inter abstinentiam ciborum, & cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam esse distantiã. Quartum, quod & extremum, esse omnium, qui suum baptisma seruauerint, vnam in regno cælorum remunerationem. Hæc sunt sibila serpentis antiqui: his consiliis draco de paradiso hominem* i *expulit, &c.* hæc Hieronymus: qui & scripta ipsius Iouiniani prorsus delira, incompta, nulla sibi compage cohærentia, & prorsus inerudita fuisse demonstrat. Præterea eo blasphemiæ adactum esse procacem hominẽ à malo dæmone impulsum, vt instar Heluidii diceret, Deiparã Mariam desiisse virginẽ esse, cum Christum peperit, S. Ambrosius tradit: sed & illud Manichæorum coaceruasse, vt negaret Filium Dei veram carnem suscepisse, idem sanctus affirmat. Eadẽ de Iouiniani hæresi Augustinus k, dum ait eam obortam esse, cum iuuenis ipse esset: cumq; addat cito extinctam fuisse, neq; sacerdotem aliquem decipere valuisse, plane significat his ipsis temporibus Mediolanii in monasterio exoriri cœpisse, at nonnisi post obitum Damasi Romæ innotuisse, & sub Siricio Papa damnatam esse: vt vere intelligas quod dictum est, Heluidium Romæ præcursorem fuisse Iouiniani. Porro de Iouiniani & sociorũ dãnatione suo loco dicemus sub Siricio Rom. Pontifice.

HÆRESIS IOVINIANI.
i *Genes.* ...
k *Aug. de hæres.* ...

XXXVI. Sed prosequamur iã reliquas Hieronymi lucubrationes. Hoc ipso triennio, quo in Vrbe permansit, elaboratus ab eo creditur liber aduersus Luciferianos: etenim schismatici, qui aduersus Damasum ordinauerant Vrsicinum, sæpius ab Vrbe pulsi, & in exiliũ relegati, cum Luciferianis cõspirarant, vt ex libello Marcellini & Faustini Theodosio Imperatori oblato liquet, qui Romę agẽtes pro Luciferio ac eius sectatorib. certamen inibant. Quod vero ad

HIERON. LVCIFER. ...

rei, quæ Romæ scripta sancti Hieronymi pertinet: pauca numerare contingeт, si conferas cum quotidianis familiaribus colloquiis illis, cum à diuersis de diuersis interrogaretur quæstionibus. Verum audiamus ipsum ad Principiam virginē hæc *a* scribentem de sancta Marcella ipsius matre: *Cum me, inquit, Romam cum sancto Paulino & Epiphanio Ecclesiastica traxisset necessitas, quorum alter Antiochenam Syriæ, alter Salaminiam Cypri rexit Ecclesiam; & verecunde nobilium fœminarum oculos declinarem: ita egit,* Marcella scilicet, *secundum Apostolum b, importune, opportune, vt pudorem meum sua superaret industria. Et quia alicuius tunc nominis esse existimabar super studio Scripturarum, nunquam conuenit, quin de Scripturis aliquid interrogaret; nec vt statim acquiesceret: sed moueret è contrario quæstiones, non vt contenderet, sed vt quærendo disceret earum solutiones, quas opponi posse intelligebat. Quid in illa virtutum, quid ingenij, quid sanctitatis, quid puritatis inuenerim, vereor dicere, ne fidem credulitatis excedam, & tibi maiorem dolorem incutiam, recordanti, quanto bono carueris. Hoc solum dicam, quod quicquid in nobis longo fuit studio congregatum, & meditatione diuturna quasi in naturam versum, hoc illa libauit, didicit, atque possedit: ita vt post profectionem nostram, si in aliquo testimonio Scripturarum esset oborta contentio, ad illam iudicem pergeretur. Et quia valde prudens erat, & nouerat illud, quod appellant philosophi, τὸ πρέπον, id est, decere quod facias: sic ad interrogata respondebat, vt etiam sua, non sua diceret, sed vel mea, vel cuiuslibet alterius: vt in eo ipso, quod docebat, se discipulam fateretur; sciebat enim dictum ab Apostolo c: Docere autem mulieri non permitto: ne virili sexui, & interdum sacerdotibus, de obscuris & ambiguis sciscitantibus, facere videretur iniuriam.* hæc Hieronymus.

a Hieron. epist. 16.
b 2. Tim. 4.
MARCELLÆ SPECTATA SCIENTIA ET VIRTVS.
c 1. Timo. 2.

XXXVII. Porro ipsa quidem S. Marcella non semper cum quid addiscere vellet, eum præsens adibat, sed per epistolam id etiam facere consueuit, vt idem sanctus Hieronymus *d* tradit. Docuit *e* eam inter alia plurima decem voces, quibus apud Hebræos Dei nomen appellatur. Explicauit *f* eidem dictiones Hebraicas, *Alleluia*, *Maranatha*, necnon *Diapsalma g*. Græcam vocem, ac tractatum *h* de blasphemia in Spiritum S. disseruit *i* & de aliis variis quæstionibus. Ingens plane Christianæ virtutis Marcella exemplū ediderat: quippe quæ post septem menses, quibus viro coniuncta fuit, vidua relicta (vt testatur S. Hieronymus epistola ad Furiam *k*) repudiatis, vt dictum est, nuptiis Cerealis clarissimi viri, absq; vlla vel leui suspicione vitā castissimam custodierit. Erat & hæc consobrina Pammachii, vt idem Hieronymus tradit *l*. Quantum autem eiusdem S. Marcellæ constantia Ecclesiæ Romanæ profecerit, cum silentibus cæteris, ipsa se pro muro obiecit, ne hæresis Origenis iam in vrbem inuecta vna cum Periarchon à Ruffino translato, radices figeret, suo loco dicturi sumus.

d Hieron. epist. 147.
e Idem ep. 136.
f Idem ep. 137.
g Idem ep. 138.
h Idem ep. 147.
i Idem ep. 148.
k Idem ep. 10.
l Idem ep. 52.

XXXVIII. Sed quæ doctrinam Hieronymi consecuta est, quo modo vitæ quoq; monasticæ imitata sit institutum, quod & propagauit in alias; idem tradit his verbis *m*: *Suburbanus ager vobis pro monasterio fuit, & rus electum pro solitudine, multoq; ita vixistis tempore, vt ex imitatione vestri & conuersione multarum gauderemus Romam factam Hierosolymam: crebra virginum monasteria, monachorum innumerabilis multitudo: vt pro frequentia seruientium Deo, quod prius ignominiæ fuerat, esset postea gloriæ.* hæc ipse. Porro & Marcellæ mater Albina discendi cupidissima S. Hieronymum frequentauit, de qua ipse *n*: *Certe cū Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, vt non de Scripturis aliquid interrogaret: neq; vero more Pythagorico quicquid respōderam, rectum putabat: nec sine ratione præiudicata apud eam valebat auctoritas, sed examinabat omnia & sagaci mente vniuersa pensabat, vt me sentirem non tam discipulam habere, quam Iudicem.* hæc de Albina Hieronymus.

m Idem ep. 16.
DE ALBINA.
n Hieron. in præfat. in epist. Paul. ad Galat.

XXXIX. Harum vero adeo illustrīū fœminarum exemplo, aliæ quoq; Romanæ nobiles viduæ Christianæ, quin & virgines cum ipsis adire consueuerunt Hieronymi habitaculum, vt ab eo erudirentur: nam ad Asellam hæc ipse *o*: *Pene certe triennium cum eis vixi: multa me virginum crebro turba circumdedit; diuinos libros, vt potui, nonnullis sæpe disserui: lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat.* At quam id caste, quam sincere, idem mox subdit: *Dicant, quid vnquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat? Pecuniam cuiusquam accepi? munera vel parua, vel magna non spreui? in manu mea æs alicuius insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit?* &c.

o Idem ep. 99.

XL. Cæterum inter alias nobiles matronas, fœminas Consulares, sancta Paula maiori pietatis studio erga Hieronymum propensior fuit, licet eum serius nacta esset: nam de illa ita ipse Hieronymus *p*: *Antequam domum S. Paulæ nossem, totius in me Vrbis studia consonabant.* quæ tametsi tardius ipsum cognouerat, plus tamen cæteris eius eruditione profecit. Siquidem non ipsa tantum, sed & filiæ atq; cognati eius vsu perfectissimi redditi sunt Christiani, & domus eius veluti in ecclesiam cōmutata. Erat *q* genus maternum eius nobilissimum ex Gracchorum ac Scipionum familiis prognatum: matre orta Blesilla seniori, patre peregrino, sed regio Græcorum stemmate, Rogato nomine; virum nacta Toxotium seniorem, ex quo quinq; suscepit liberos, nempe primo loco Blesillam, deinde Paulinam, tertio Iuliam Eustochium, quarto Ruffinam, quinto, & vltimo Toxotium. Horum vero primogenita Blesilla nupta, sed mox relicta vidua est: Paulina coniugio iuncta Pammachio: Eustochium autem virgo permansit: Ruffina Aletium virum accepit: Toxotius vero duxit vxorem Lætam Albini filiam Ethnici hominis & Gentiliciæ superstitionis Pontificis, ex quibus genita est Paula iunior. Sed agamus de singulis, vt quantum in eis Hieronymus profecerit, cognoscamus.

p Hieron. epist. 99.
PAVLÆ LAVS LIADEO ADDICTA.
q Idem ep. 26. & 27.

XLI. Mirandum plane accidit, vt pia conuersatione Toxotii atq; Lætæ, Albinus Pontifex, Christianæ religionis hostis implacabilis, admirante præ miraculo Vrbe, iam euaserit Christianus, vt idem S. Hieronymus narrat his verbis *r*, scribens ad eius filiam Lætam de Paula filia: *Quis, inquit, hoc crederet, vt Albini Pontificis neptis de promissione martyrum nasceretur? vt præsente & gaudente auo, paruulæ adhuc lingua balbutiens, Christi Alleluia resonaret? vt virginem Christi in suo gremio nutriret senex? Et bene feliciterq; expectauimus. Sancta & fidelis domus virum sanctificat infidelem. Iam candidatus est fidei, quem filiorum & nepotum credens turba circumdat. Ego puto, etiam ipsum Iouem, si habuisset talem cognationem, potuisse in Christum credere.* hæc ipse. Grande sane miraculū, potuisse senem renasci denuo, atq; idolorum Pontificem in extrema fidelium classe profiteri, & incipere discere religionis elementa, qui apud suos sacrorum agebat Antistitem, & decrepitum senē à nepte infantula balbutiente depromptū reddere Alleluia; quam ipsam mater Læta sanctissima fœmina cupida despondere virginem Christo, ab eodem S. Hieronymo petiit & accepit de institutione eiusdem filiæ epistolam spa... neticam; qua ipsa quantum profecerit, illud modo satis sit indicasse, eandem ætate auctam ad auiā Paulam Hierosolymam nauigasse, ibiq; cum S. Eustochio in sancta Deo dicata virginitate consenuisse.

r Idem ep. 7.
ALBINVS PONTIFEX IDOL. AD CHRISTVM CONVERSVS.
s Hieron. epist. 7.

XLII. Quod autem pertinet ad Blesillam, tantæ hæc virtutis fuit, vt viginti annorū vidua à viro relicta, quocū mensibus tantū septem vixerat, *magis* (inquit Hieronymus *t*) *ipsam amissam deplorauerit virginitatem, quam mariti obitu doluerit.* At quonam modo ad mundi contemptum hanc eidem S. Hieronymus instituerit, ipse ad Eustochium sororem scribens, docet his verbis *u*: *Memini me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blesillæ legerem, vt eam ad contemptum mundi huius prouocarem, & omne, quod in mundo cerneret, putaret esse pro nihilo, rogatum ab ea, vt in morem commentarioli obscura quæq; dissererē, vt absq; me posset intelligere quæ legebat. Itaq; quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est,* &c. Porro quantæ huius adolescentulæ viduæ virtutes extiterint, idem S. Hieronymus in consolatione de obitu eius ad Paulā matrem conscripta *x* plurib. docet. Fuisse autem excultam Græcis ac Latinis literis, idem affirmat, cum ait: *Si Græce loquentem audisses, Latine eam nescire putares. Si in Romanum sonum lingua se verterat, nihilominus peregrini sermo redolebat.* sed & de eadem subdit: *In paucis non dicam mensibus, sed diebus ita Hebrææ linguæ vicerat difficultates, vt in discendis canendisq; psalmis cum matre contenderet.*

BLESILLÆ SPECTATA VIRTVS.
t Hieron. ep. 25.
u Idem ep. 116.
x Idem ep. 25.

XLIII. Inter quatuor S. Paulæ filias, nempe Paulinam, Eustochium, Blesillam, atq; Ruffinam, primam omnium Blesillam

fillam contigit ex hac vita migrasse, vt idem S. Hieronymus ad Pammachium scribens affirmat, de cuius ad Christum conuersione extat eiusdem ad S. Marcellam epistola, vbi agit de ægrotatione Blesillæ. Quod autem reperitur Blesillæ epitaphium, alterius potius esse conuincitur, quæ non vidua esset, sed reliquisset post se virum superstitem: puto tamen fuisse monumentum fœminæ Christianæ: nam nequaquam præmittitur illa præfigi solita, DIIS MANIBVS, ex more Gentilium dedicatio: sic enim se habet *a*.

a *Extat apud Ald. de Orthograp. pap. 34.*

HIC. EST POSITA
ALLIA. BLESSILLA. RARI. EXEMPLI. FEMINA. QVÆ. VIXIT
ANNIS. XXVI. M. II. D. XII.
... FECIT. DVLCISSIMÆ. CONIVGI. sed rursum ad Paulæ filias.

XLIV.

De Paulina autem eiusdem sanctæ Paulæ filia, sorore Blesillæ, extat in eius dormitione sancti Hieronymi epistola ad Pammachium consobrinum sanctæ Marcellæ, vt idem sanctus Hieronymus tradit *b*, qui fuit Romæ eius condiscipulus *c*.

b *Hieron. epist. 52.* c *Hieron. epist. 50.*

Quarto loco nata Ruffina nupta est viro clarissimo Aletio: *quæ immaturo funere* (inquit Hieronymus *d*) *pium matris animum consternauit.* Huius præclaras virtutes Sanct. Paulinus Nolanus Episcopus scripsit in cõsolatione obitus eius ad Aletium virum ipsius. Porro hæc minor natu nondum nupserat, quando ab Vrbe recessit Paula mater Hierosolymam profectura; sed iam nubilis facta, vt testatur S. Hieronymus *e*, fœmina matris educatione sanctæ æquæ viro sancto coniuncta; de qua idem Paulinus *f*: *Est enim coniux fidei, soror virginitatis, filia perfectionis, cui Paula mater, soror Eustochium, tu maritus.*

d *Idem ep. 27.* DE RVFFINA ET ALETIO. e *Idem ep. 27. in epitaphio Paulæ* f *Paulin. epist. 31.*

XLV. DE EVSTOCHIO ET PRÆTEXTATA.

De Eustochio vero, minores sunt omnes laudes sancto proposito, quod suscepit, & vitæ instituto, quod arripuit, quas maioribus in dies virtutum incrementis adauxit, ac tandem feliciter consummauit, de qua ad Pammachium hæc Hieronymus *g*: *Quid Eustochio fortius, quæ nobilitatis portas & arrogantiam generis Consularis virginali proposito fregerit, & in Vrbe prima primum genus subiugauerit pudicitiæ?* Hanc altiorem gradum cæteris conscendentem idem S. Hieronymus scripto ad ipsam de custodia *h* virginitatis libello adiuuit. Quidnam autem terribile acciderit Prætextatæ amitæ, virginem à suscepto proposito abripere conanti, ita narrat S. Hieronymus *i*: *Prætextata nobilissima quondam fœmina, iubente viro Hymettio, qui patruus Eustochij virginis fuit, habitum eius cultumq; mutauit, & neglectum crinem mundano more texuit* * *sibi, vincere cupiens & virginis propositum & matris desiderium. Et ecce tibi eadem nocte cernit in somnis venisse ad se Angelum terribili voce minitantem pœnas, & hæc verba frangentem: Tu ne ausa es viri imperium præferre Christo? Tu caput virginis Dei tuis sacrilegis attrectare manibus? quæ iam nunc arescent, vt sentias excruciata quid feceris, & finito mense quinto ad inferna duceris. sin autem perseueraueris in scelere, & marito simul orbaberis & filijs. Omnia per ordinem expleta sunt, & seram misera pœnitentiam velox signauit interitus. Sic vlciscitur Christus violatores templi sui, sic gemmas & pretiosissima ornamenta defendit. Et hoc retuli, non quod insultare velim calamitatibus infelicium, sed vt moneam cum quanto metu & cautione seruare debeas, quod Deo spospondisti.* hactenus Hieronymus ad Lætam hæc probe scientem, quæ Paulam filiam natam ex promissione (vt dictum est) martyris, virginem permansuram Deo dicauerat adhuc tenellam. At de Eustochio & Paula sæpe dicendum inferius. Quod rursum ad res gestas anni huius spectat: promulgatum constat edictum ab Imperatoribus aduersus Gentilitium idolorum cultum, nempe vt reditus, qui pendi Romæ solerent pro sacris faciundis virginibus Vestalibus, pendi omnino cessarent.

g *Hieron. epist. 26.* h *Idem ep. 22.* i *Hieron. epist. 7.* * *texuit*

XLVI. LEGATIO GENTILIVM SENATORVM PRO CVLTV DEORVM.

Hæc quidem hoc anno contigisse, ex eo possumus affirmare, quod post eiusmodi sancitum ab Imperatoribus edictum de auferendis redditibus, qui sacris Gentilium erant adscripti, ait Symmachus in eodem Relationis libello diram famem esse consecutam, quam suo loco ostendemus accidisse anno sequenti, qui præcessit eiusdem Symmachi Præfecturam. Cæterum hoc ipso anno, biennio nimirum ante dictam Symmachi Vrbanam Præfecturam, à Gentilibus Senatoribus legatio missa est ad Imperatorem *k*: cui quidem legationi intercessit primo Romæ Damasus, & Senatores Christiani, quo minus superstitionis Gentiliciæ sectatores voti compotes fierent. Horum testis est sanctus Ambrosius, qui ad Valentinianum Imperatorem scribens hæc ait *k*: *Pauci Gentiles communi vtuntur nomine: nam & ante biennium ferme, cum hoc petere tentarent, misit ad me sanctus Damasus Romanæ Ecclesiæ sacerdos, iudicio Dei electus, libellum, quem Christiani Senatores dederunt, & quidem innumeri,* * *postulantes nihil se tale mandasse, non congruere Gentilium istiusmodi petitionibus præbere consensum. Questi etiam publice, priuatimque se non conuenturos ad Curiam, si tale aliquid decerneretur. Dignum non est temporibus vestris, hoc est, Christianis temporibus, vt dignitas Christianis Senatoribus abrogetur, quo Gentilibus Senatoribus profana deferatur voluntatis effectus. Hunc libellum ego fratri clementiæ vestræ direxi. Vnde constitit, non Senatum aliquid de superstitionis impensis mandasse Legatis. Sed fortasse dicatur: Cur dudum non interfuerint Senatus, cum ista peterentur? Satis loquuntur, quid velint, qui non interfuerunt: satis locuti sunt, qui apud Imperatorem locuti sunt, &c.*

k *Ambros. epist. 30.* * *expostulantes.* DAMASVS RESTITIT GENTILIVM SENATORIBVS.

XLVII.

Hoc item anno, qui numeratur vigesimus à conflagratione templi Apollinis Daphnitici apud Antiochiam, S. Ioannes Chrysostomus, vt ipse testatur, aduersus Gentiles disertissimum commentarium elaborauit: nam ait *l*: *Ecce enim iam vigesimus ex eo annus agitur, nec tamen edificij ab igne reliqui pars vlla deleta est.* hæc ibi Chrysostomus, qui & eodem anno quinque illas nobilissimas orationes aduersus Iudæos elucubrauit: significat id ipse etiam, cum in earum secunda hæc item habet *m*: *Sub Imperatore, qui fuit atate nostra ante annos viginti, Iulianus scilicet, qui Imperatores omnes superauit impietate, &c.* Insuper & eodem itidem anno aduersus Anomæos hæreticos de incomprehensibili Dei natura quinque homiliis erudite copioseque tractauit. Id enim facile inde potest intelligi, quod in secunda earum sic ipse ait: *Nuper cum in hoc venissemus curriculum disputandi, & luctandi captus eosdem tetigissemus, quemadmodum meministis, pugna nos cum cuneo Iudæorum excepit.* En vides, tunc contra hæreticos illos exeruisse stylum, cum paulo ante conseruisset manus aduersus Iudæos. Sed & inferius cum dicat ante decem annos accidisse sæuitiam illam Valentis Imperatoris Antiochiæ exhibitam aduersus eos, qui Imperium affectassent, eandem vtiq; chronologiam consignat.

l *Chrysost. aduersus Gentiles.* IO. CHRYSOST. SCRIBIT ADVERSVS GENTILES. m *Chrys. orat. 2. cont. Iudæos.*

XLVIII. IO. CHRYSOST. FACVNDIA CVM DOCTRINA CONIVNCTA.

Vides magno miraculo, ipso sui ortu statim in tria flumina erumpere fontem, & in militia tyronem aduersus triplicia armata in Ecclesiam agmina Gentilium, Iudæorum, & hæreticorum irrumpere, eadem summa felicitate atque facilitate disiicere, ardua petere, appetereque acerbiores Ecclesiæ hostes. Haud enim pridem diaconus à Sanct. Meletio Ioannes fuerat ordinatus; Antiochiæque degens, absente Flauiano successore Meletii, docendi munere eius vicem agebat. De absentia enim Flauiani hæc ipse in exordio transactionis aduersus Anomæos hæreticos ait: *Quid hoc sit, fratres carissimi? pastor abest, & tamen oues suum cum diligentia seruantes ordinem video. Profecto boni illius pastoris id quoque officium est, vt non modo illo præsente, verum etiam absente, oues studium omne adhibeat.* Quoniam autem profectus fuerit Flauianus, iam anni huius initio dictum est, nimirum ad Constantinopolitanum Concilium, vt Romanam declinaret Synodum, ad quam vna cum Epiphanio venisse Paulinum alterius partis Antiochiæ Episcopum, & cum illis S. Hieronymum, iam demonstratum est.

XLIX. IO. CHRYSOST. TRACTAT DE ANATHEMATE.

Sed quid insuper hoc eodem anno ad populum tractasse Antiochiæ reperitur? Habuit eodem tempore sermonem illum, cui est titulus: De anathemate, ab alio vero perperam addita inscriptio illa: *Quod neque viui neque mortui anathemate plectendi sint.* eam quidem homiliam dictam esse ab ipso mox post quinque illas aduersus Anomæos orationes, plane fatetur eius exordio, cum his verbis orationem auspicatur: *Nuper ad vos de incomprehensibili cognitione Dei disserens, tam Scripturarum testimoniis, quam rationibus*

quas natura suppeditat, copiose declarabam. & paulo post: *Age nunc & de Anathemate, quæ conueniunt, in medium fideliter afferamus.* Si igitur videas perspicue demonstratum certa quadam concinnatione temporum, tanquam in catena annulum inclusum annulo, hoc anno Chrysostomum primo aduersus Gentiles scripsisse, deinde disseruisse aduersus Iudæos, confutasse postea Anomæos, atque ad postremum de Anathemate sermonem habuisse. At quorsum, dices, eiusmodi adeo exacta de scriptis Chrysostomi disquisitio? Plurimi quidem interest, nosse, quo tempore eam ipse de Anathemate tractationem instituit; vt & ex huius temporis rebus gestis nonnulla, quæ in eo sermone habentur obscura, quæ & in petram scandali insipientibus posita esse videntur, in quam offendant, perspicua fiant, & manifesta luce intelligantur.

L. *Verba Chrysos. ab hæreticis male accepta.* At quænam ista? Audi: *Heus tu (inquit) qui tantæ auctoritatis, qui tantam tibi vsurpas potentiam?* vt scilicet dicere audeas anathema, quo qui separatur à Deo, mancipatur diabolo. *Tunc enim sedebit filius Dei, & statuet oues à dextris, & hædos à sinistris. Cur igitur dignitatem tantam assumis, quæ Apostolis tantum communicata, & iis, qui illorum sunt idonei successores, vere pleni gratia & virtute? Iam Apostoli diligenter id mandatum seruarunt: sic enim hæreticos eiiciebant ex Ecclesiis, quasi effodiendus esset dexter oculus: qua tempestiua membri defectione magnum suæ compassionis & doloris indicium præseferebant, &c.* ostendit enim Apostolos pertaro & perægre ea vsos esse potestate: atque subdit: *Vultis discere, qualia de hoc,* nempe qui indebitum sibi ius vsurpans, audet anathema inferre, *qui & Apostolorum temporibus martyrium meruit? Monstraturus huius verbi grauitatem, tali vtebatur exemplo: Sicut priuatus homo regiam sibi ipsi purpuram circumponens, vna cum omnibus, qui eum iuuant, punitur vt tyrannus: ita & qui Dominicam sententiam fert, & hominem facit anathema Ecclesiæ, abducit se ipsum in extremam perniciem, vsurpando dignitatem filii Dei. Sic ille dicebat. Putatis ne hanc parui momenti rem esse, ante iudicem, iudicisque tempus, aliquem huiusmodi sententia condemnare? At quæ his grauiora subdit, attende: Obsecramus & contestamur vos, vt à tanto malo desistatis.*

LI. *Chrysos. assertor anathematis.* *Nam is, quem tu anathematizare decreuisti, vel viuit, & adhuc in mortali vita hac superest, vel mortuus est. Quod si adhuc superest; impie agis, qui eum, qui à malo in bonum se vertere potest, crudeliter abscinis: Sin mortuus est, multo magis crudelis es. Cur ita? Quia Domino suo stat, vel cadit, non iam sub iure humano existens.* atque tandem hæc ad finem: *En propter vos oro, ne vobis verba hæc mente excidant. Dogmata enim impia, & quæ ab hæreticis profecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autem parcendum, & pro salute ipsorum orandum.*

Hæc vero cum tanta energia inculcet Chrysostomus, eius stylum exosculantur hæretici, quasi vnum inuenerint qui eadem, quæ ipsi sapiat, tantum doctorem excommunicandi ius è manibus Episcoporum iniuste hactenus vsurpatum extorquentem. Sed hos omnes vna, si velimus, responsione perfacile possemus eludere, si dixerimus, ipsum quod hoc anno adhuc diaconus, nouus miles (quod fert ætas) inconsulte dixerit, postea prouectioris factum ætatis, atque maturioris cõsilii, cum dictis, tum factis abũdantius emendasse, dum de infligendo ab Episcopis anathemate sexcentis (vt ita dixerim) locis pro concione tractauit, & sublimiores quoque personas (vt inferius apparebit) anathemate condemnauit: Hæc, inquam, si dixerimus, errasse Chrysostomum, quod humanum est, quod iuuenum est; sed factum virum, cum verbis, tum operibus perperam dicta correxisse: quid esset, quod obiectare adhuc valeãt obgannientes hæretici? nisi nolint pœnituisse, quem incaute semel lapsum esse cõstasset; quod S. Augustin. laudabiliter sæpe fecisse, omnes prædicant. Non habes igitur quid, hæretice, dicas, si Chrysostomum opponimus Chrysostomo, senem adolescenti, veteranum tyroni, peritiorem perito, verbo semel lapso contrarium sæpius verbis & operib. astruentem, & ad recta Ecclesiastici dogmatis lineam veritatem vim passam accommodantem.

LII. Sed absit, vt vel minimum quicquam eum in his errasse dicamus: non enim recto pede incessisse ad Euangelii veritatem, ipsis tantum videri potuit, qui limis oculis intuentes, strabones nostri temporis, quæque à recto distorquent. Ex tempore enim, loco, rebus, personis, quisnam sit germanus sensus verborum Chrysostomi, quisque cupidus veritatis facile assequetur: quorum omniũ nisi ratio habeatur, vix erit, vt obiectionũ multiplices laqueos quis euitet. *Verba Chrysos. germanus sensus.* Considera, inquam, tempus: hoc nempe anno, quo est celebratum Romæ Concilium, & sedes Antiochena est adiudicata Paulino, Ioan. Chrysostomum eũ habuisse sermonem. Attende & illud, Antiochiæ concionem dictam, absente eius partis Episcopo Flauiano (vt diximus ex eius verbis) qui Constantinopolim profectus erat ad Synodum. Intuere pariter, Chrysostomum ea perorasse ad populum communionis Flauiani, exasperatum in aduersæ partis fideles Paulino communicantes, & in eundem odio percitum anathema inclamantem, locutum ad ignobile vulgus, quod nec quid vox anathema significaret, intelligeret: in hos ipso pene exordio his verbis Chrysostomus sic inuehitur: *En specto viros, qui nullum ex sacris literis germanum sensum, imo nihil omnino sacrarum literarũ tenent, & (vt pleraque transeam, nam erubesco dicere) furibundos, nugaces, contentiosos, qui neque sciunt quæ dicunt, neque de quibus affirmant, in hoc vno tantum audaces, quod dogmata statuunt, & anathema declarant ea, quæ maxime ignorant.* En vides, ad quos sit sermo Chrysostomi, & quibus cum tota illa disceptatio insumatur. In hos, inquam, est tota illa de non inferendo anathemate exaggeratio; vel cum ait: *Heus, qui tu tantæ auctoritatis, qui tantam tibi vsurpas potentiam? &c.* vel cũ illam citat martyris sententiam, qui Apostolorum temporibus vixit. At quisnam hic, qui scriptorum monumẽta reliquerit, alius quam Ignatius? Est sane locus in epistola ad Smyrnenses, vbi hæc leguntur verba a: *Si iure censetur pœna dignus, qui aduersus Regem insurgit, vt qui violet bonas legũ constitutiones: quanto putatis grauiori subiacebit supplicio, qui sine Episcopo quid volet agere, concordiam rumpens, & decentem ordinem confundens, &c.* *a Ignat. ep. 10.* reddidit ipse sententiam, & non verba Chrysostomus, atque ad propositum illud suum inflexit.

LIII. *Qua motus occasione Ioannes eam habuit orationem.* Sed & illo quoque dilemmate conuincenda erat plebs ipsa & omni denique argumenti genere infrenanda, quo à cœpta reprimeretur audacia: plurimi namque intererat Flauiani communionis homines in officio continere; ne qui à Romana tolerabatur Ecclesia Flauianus ipse cum suis, nec anathemate hactenus perculsus erat, licet improbaretur eius electio, pateretur ipse cum illis, quod intersetur in Paulini communionis homines anathema. Magna quidem indulgentia Romanæ Ecclesiæ ea fuit, vt cuius non probaret electionem, eum à communione minime separarit. Versans igitur in re magni momenti Chrysostomus, acerrime in eos inuehitur, qui in Paulini sectatores anathema conclamarent, perinde ac si essent hæretici, atque eadem ratione, qua Apollinaristæ censendi: quorum temeritatem, procaciamque retundens, vanumque prætextum redarguens, ista subdit: *Ad hæc quid respondent illi malitia potentes? Hæreticus, aiunt, ille factus est, & inhabitantem habet diabolum: aduersus Deum iniustitiam loquitur: multos in profundum perditionis abducit eloquentiæ suæ efficaci suadela & deceptione. Sane propter hoc à Patrib. eiectus est, maxime quia eius magister quoque partem Ecclesiæ abscidit,* Paulinum vel Apollinarem designando. *Nam de istorum singulorum discrimine sermo multus bene nouitatem refutauit, errorem in perniciosissimæ præsumptionis penetralibus inualuisse redarguens.* hæc ipse, plane, significans, longe diuersam esse Paulini causam atque Apollinaris, quorum differentias alio sermone se discriminasse testatur, qui non extat.

LIV. Iam puto, probe intelligis, lector, ex tempore, loco, personis, & rebus, Chrysostomum tumultuantem populum (vt ipse profitetur) redarguere voluisse, qui manibus vocib. in aduersarios, Paulini asseclas anathema inclamaret; cuius rei nec ius, nec tempus, nec locus esset. Intueris pariter, quam necessarium sit, ex occasione oblata vim orationis expendere; cum interdum contingat, his minime perspectis, aliquem existimari loqui blasphemias; cũ tamen habita causæ perfecta cognitione, nihil dici inueniat potuisse sanctius, atque rectius. Nam ex sententia Salomonis b, *Sermo opportunus, ille est optimus*, cum alioqui *b Prou.*

 nec

nec ipsa Chrysostomi oratio ita solute fluat, vt quis licet ignoret ex rebus gestis comparatam occasionem, necesse sit errore labatur: habet enim ossa sua, quibus subsistat, aliosque labentes sustineat, cum ait, ius excommunicationis à Christo communicatum Apostolis, & successoribus eius Episcopis, illisque tantum denegatum, qui ab horum numero haberentur extorres: nam hæc adiecit verba: *Cur igitur dignitatem tantam assumis, quæ Apostolis tantum communicata, & iis, qui illorum sunt idonei successores vere pleni gratia & virtute, &c.* quibus plane intelligis in eos inuehi doctorem Ecclesiæ, qui extra ordinem Apostolicæ successionis existunt homines, ista sibi temere vendicantes, quæ tantummodo Episcoporum esse noscuntur: quo nihil rectius, nihilque dici potuit aureo ore dignius. At de his hactenus.

LV. Hæc omnia (vt diximus) Chrysostomus cum diaconus esset, ad populum perorauit: secundum n. Marcellini atque Palladii calculum, dicentium ipsum quinquennio ministrasse diaconum; duodecim vero annos egisse presbyterum vsque ad tempus, quo Episcopus creatus est: plane inuenitur, eum anno superiori sacro diaconatus ordine initiatum, & vt omnes affirmant, à Meletio, antequam scilicet ad Constantinopolitanum Concilium se conferret. Ex quibus & Socratem, & alios confutes, qui scripta Chrysostomi nuper recensita, ab eo elucubrata tradunt, cum esset Antiochenæ Ecclesiæ lector. Sed vt eiusdem Ioannis ætatis & rerum gestarum scriptorumque ratio ineatur: auctore Palladio æquali eius, & aliis, sic se habuit. Ex auditorio ad forum, è foro in eremum, & ex eremo in lectorem adscitus fuit Ecclesiæ Antiochenæ, vbi diaconatu, ac deinde presbyteratu auctus permansit vsque ad tempus, quo inde abstractus Constantinopolim ad eius Ecclesiæ regimen vocatus est. At tanta hæc nimis breuitate complexa, quo adeo celebris viri res gestæ aliqua saltem ex parte innotescant, paulo prolixiori prosequamur oratione.

Ætas Ioannis Chrysost. et vitæ eius institutio.

LVI. E rhetoricis scholis egressus, quanta cum felicitate in agendi causarum controuersiis in foro versatus sit, ex literis Libanii tunc temporis ad eum scriptis satis assequi vales: recitat eas Isidorus Pelusiota *a* in epistola ad Ophelium, quæ sic se habet: *Quod non dicam alij (paruum enim id fortasse plerisque videri queat) verum etiam ipse Libanius, qui eloquentiæ nomine apud omnes clarus & celebris est, præclari viri Ioannis linguam ac sententiarum pulchritudinem & argumentorum densitatem ad stuporem vsque miratus sit: argumento est ea epistola, in qua non modo eum, qui tanta dicendi facultate præditus sit, beatum prædicat, verum etiam eos, quorum laudes oratione celebrarat, & quidem qui Imperatores essent, quod huiusmodi laudum suarum præconem consecuti essent. Huius autem epistolæ hoc exemplum est.*

Facundia Chrysostomi in foro cognita.

a Isid. Pelus. lib. 2 ep. 42.

Libanius Ioanni S.

LVII. *Cum pulchram tuam & elegantem orationem accepissem; viris quibusdam, qui & ipsi orationum opifices & architecti sunt, eam legi. Quorum nullus erat, qui non saltaret, & clamorem ederet, eaq; omnia faceret, quæ homines admiratione perculsi & attoniti facere solent. Ego igitur eo nomine voluptate affectus sum, quod ad forensem operam, in qua arte specimen edis, demonstratiuum quoque dicendi genus adiungis. Atque & te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas, & item eos, qui talem suarum laudum præconem nacti sunt, hoc est, & patrem, qui Imperium dedit, & filios, qui acceperant. Atque hæc quidem scripsit Libanius.* hactenus Isidorus. Porro in laudem Valentiniani senioris, & eius filiorum Gratiani atque Valentiniani Iunioris illam fuisse elucubratam orationem, apparet, cum videlicet Valentiniano hac vita defuncto eius filii in Imperium successere. At qua ætate præstitit tanta Chrysostomus? Secundum initam superius eius ætatis rationem, agebat ipse tempore senioris Valentiniani obitus annum vigesimum primum. Ac licet oratio ipsa desideretur dicta in laudem patris & filiorum Imperatorum: tamen qualis illa fuerit, ex aliis eiusdem scriptis tunc temporis editis (si ex germani superstitis vultu, prædefuncti fratris effigiem quis existimet contemplandam) intelligi facile poterit: proxime enim, nempe sequenti anno, aureos illos de Sacerdotio dialogos elucubrauit, cum iam ad Episcopatum adscito Basilio amico carissimo, ipse ne teneretur, fuga sibi consuluit; & è foro (vt idem ibi testatur) in solitudinem, exculturus monasticam vitam, se contulit.

Libanii epistola ad Ioan.

Agebat tunc, vt ipse fidem facit, annos vigintiduos: nam in eodem libro de Sacerdotio id accidisse testatur, cum tunc implesset annos adolescentiæ, ab heri (vt aiebat æmuli) & nudius tertius; nempe cum exegisset annum vigesimumprimum, qui est terminus adolescentiæ, & vigesimumsecundũ inchoasset: tali enim termino etiam apud Græcos & illius temporis scriptores distingui adolescentiam à iuuentute, S. Basil. docet homilia in Psalmum centesimum decimumquartum. His etiam bene consentiũt, quæ iisdem Chrysost. *b* alibi de se affirmat, nimirum quo tempore Valens Imperator duras illas in magos & sacrilegos quæstiones exercuit Antiochiæ, fuisse ætate adolescentulum, nempe sexdecim aut septemdecim annorum. Quibus omnibus egregie respondet, quod Græci *c* testantur auctores, eũdem Chrysostomum vixisse annos quinquaginta duos & menses octo, obiisseque anno Domini quadringentesimoseptimo, Honorio septimũ, & Theodosio secundum Consulibus. LVIII.

b Chrysost. in Acta Apost. ho. 38.

c [illegible]

Qui igitur erat annorum octo tempore (vt dictum est) quo Iulianus degebat Antiochiæ, & templum Apollinis conflagrauit, atque decimumsextum vel septimum agebat, cum Valens iisdem adue[rsus] magos quæstiones agitaret, & tempore Valentini[ani] maioris obitus & filiorũ successionis vigesimum primum annum, vigesimum vero secundum cum scripsit de sacerdotio, & secessit in eremum; idem hoc anno vigesimum octauum implens annum, iam diaconus ea, quæ paulo ante recensuimus contra Gentiles, Iudæos, & hæreticos perorauit, atque etiam ad sedandos populares tumultus sermonem illum de Anathemate habuit. LIX.

Ratio annorum ... Chrysost.

De tempore autem commorationis eius in eremo (ne quid retro intactum relinquamus) diuersæ reperiuntur sententiæ, cum alii dicant sexennio in eo vitæ instituto perseuerasse, alii quadriennio apud Carterium egisse. Errant tamen qui post presbyteratum consecutum, eum in eremum profectum esse tradunt, cum ipsius assertione pateat è foro foras esse progressum in solitudinem. Sed & grauiore illi detinentur errore, qui Basilium illum, quocum à puero assueuerat, quique postea ad Episcopatum assumptus est, existimant *d* fuisse ipsum Basilium Magnũ Cæsareæ Cappadociæ Episcopum: nam agebat iam septimum annum in Episcopatu Cæsariensi Basilius, cum iste iunior creatus est, vt ex temporum exacta ratione habita perspicue licet inspicere. Sed & cum attestatione Chrysostomi constet Basilium iuniorem eo tempore, cum creatus est Episcopus, non excessisse ætatem annorum viginti duorum (æquales enim erant) quomodo fingi potest, hunc illum esse Basilium ætate senem, qui & post sequentem annum ex hac vita migrasse dicetur? Cæterum & cum ipse Chrysost. de iuniore Basilio dicat, eadem illũ, qua se patria esse natum, nempe Antiochiæ, facultatibus pauperem: quam longe discrepat ab illo Magno, patria Cæsariense, quem prædiuitem fuisse, Gregorius Nazianzenus & Nyssenus affirmant? Vel quid conueniens, vt Basilius Cæsariensis Antiochiæ electus esset ab Episcopis Syriæ, sicut iunior iste, de quo Chrysostomus scribit? Vel cum constet Basilium hunc eremum cogitantem esse electum; Basilium vero Magnum liqueat, postquam cum Gregorio Nazianzeno eremum incoluisset, vocatum esse ad Episcopatum? LX.

De Basilio, ad quem ... anno scripsit de Sacerdotio.

d Socr. lib. 6. c. 3 & alii [illegible]

At licet longe alium hunc Basilium ab illo Cæsariensi fuisse pateat: extitisse tamen doctrina & moribus valde conspicuum, nec adeo Chrysostomo imparem potest intelligi; cum vterique vix egressi limen adolescentiæ, quæsiti fuerint ad Episcopatum, tentusque ille, cum Chrysostomus fugam arripiens in sui excusationem commentarium illum tam celebrem de Sacerdotio elaborauit, de quo audi, quid Isidorus Pelusiota ad Eustathium scribat *e*: LXI.

Liber ... de Sacerdotio.

e Isid. Pelus. l. 1 ep. 156.

Ego quidem librum, quem à me petiisti, misi: fructumque ex LXII.

eo per [...] o, qui ab omnibus exigi consueuit. Nullum enim, nullum in quam [...] ptilus huius lectio penetrauit quod non diuino amore [...] arit: vt qui augustam quidem ac venerandam rem, accessuque difficilem sacerdotium esse ostendat, verum sine vlla reprehensionis labe confectandam esse doceat. Siquidem sapiens ille & eruditus arcanorum Dei interpres Ioannes Byzantina Ecclesiæ, atque adeo Ecclesiarum omnium oculus, librum cum ita subtiliter & prudenter atque accurate condidit, vt omnes, tam qui vt Deo gratum sacerdotio funguntur, quam qui negligenter & ignaue sacerdotalem dignitatem administrant, hic & virtutes suas & offensiones reperiant. hactenus Isidorus.

LXIII. Quisnam vero fuerit ille Basilius Chrysostomi pernecessarius: haud quid certum habemus, quod firmiter affirmare possimus: scimus tamen, eodem tempore, in eadem Syriæ prouincia, duos vixisse Basilios, qui interfuerunt Synodo Constantinopolitanæ, nempe Basilium Raphanensem in Syria, & alium Episcopum Bibli in Phœnicia. Opinantur alii fuisse Basilium Seleuciæ Isauriæ Episcopum: attamen constat, Theodoreto *a* auctore, illum vitam egisse monasticam sub sancto Marciano Abbate, & cum eo diu versatum, Episcopum vero postea claruisse tempore Concilii Chalcedonensis, cui & subscriptus habetur, post annos septuaginta vno minus, cum tamen Seleuciæ Syriæ tempore Chrysostomi esset Episcopus Maximus, qui (vt auctor est Socrates *b*) collega fuit ipsius Ioannis in exercitatione vitæ monasticæ vna cum Theodoro illo postea Mopsuestiæ Episcopo plane infelicissimo nam à monachatu excidit & à fide: ad quem lapsum scribens ex eremo ipse Chrysostomus, recenset insigniores collegas Valerium, Florentium, & Porphyrium. Hos autem omnes sub cura egisse Diodori & Cartherii Abbatum, Socrates tradit: quorum priorem Tarsensi ait præfectum Ecclesiæ: addit Euagrium iuniorem filium senioris Euagrii nobilissimi ciuis Antiocheni in eremum iam antea concessisse, & eius exemplo nonnihil esse permotum Chrysostomum. Eremus porro illa fuit in Syria: nam Diodorum, sub quo etiam Chrysostomus excoluit vitam monasticam, in ea regione habitasse, Theodoretus *c* affirmat.

a Theod. li. S. Patr. c. 3

b Socr. l. 6. c. 3.

c Theod. li. Patr. c. 8.

LXIV. Quodnam autem viuendi genus arripuerit: vel ex eo probe poteris intelligere, dum crimini sibi tribuit delicias vel cogitasse; ait *d* enim: *Quid ais, ô homo, quid loqueris? Arctam viam & angustam iussus es ambulare: vt quid de requie, vt quid de abundantia percontaris? Per angustam ianuam transire iussus es, quid amplos requiris ingressus? est aliquid ista peruersitate nequius? est aliquid ista peruersitate deterius? Verum ne existimes me hæc dicentem alios incusare; iam nũc tibi de me, de me ipso inquam, narrabo. Etenim cum sedisset in animo meo quondam, relicta vrbe, transire ad habitacula monachorum: ego scio, quam solicite perscrutabar, vnde nobis in illis locis quæ necessaria sunt corpori præberentur, & si possibile esset, & recentis & duri panis habere quotidie copiam: sed & illud non segniter requirebam, ne forte eodem oleo, olla & lucerna esset aptanda, si non leguminis grauis & solitarius cibus sumi iuberetur. sed & ne operis aliquis grauis esset exactor, ne forte fodere terram cogeret, aut ligna deferre, aut aquam humeris portare, vel cætera huiusmodi exhibere ministeria. ita omni solicitudine pro requie corporis percontabar, &c.* doluit, inquam, & maxime doluit hæc aliquando vel animo reuoluisse postea, cum libens volensque durissimum vitæ illius institutum sectatus est.

d Chrys. de compunct. cordis 2.

IO. CHRYSOSTOMI VITÆ INSTITUTIO.

LXV. Sed quæ fuere eius lucubrationes in eremo? Posita sunt namque tunc, secundum propheticum illud, deserta in stagna aquarum, cum fluenta doctrinæ ex eius pectore pro opportunitate manarunt. Etenim ad Theodorum collegam, ignauum, desertorem, insignem edidit commentarium, quo eum ad eremum, vnde excesserat, reuocaret: tradit vero Hesychius *e* Hierosolymitanus, eum scriptis Chrysostomi reuocatum, sed iterum lapsum, atque deteriorem redditum, pessimum hæreticorum omnium euasisse, vt esse solent omnes, qui semel exciderunt è monachismo, qui soleant pro defensione hæresis suscipere patrocinium. Ad eum scripsisse Chrysostomum, testatur quoque Imp. Iustinianus: *Scripsit, inquit, epistolam ad Theodorum Mopsuestenum: non tamen laudibus, sed querimoniis & increpationibus plenam, vtpote illo à bona conuersatione lapso, &c.* Elaborauit tunc pariter duos illos de Compũctione cordis libros, & tres de Prouidentia Dei, magna admiratione habitos: sed & aduersus vituperatores vitæ monasticæ nobile opus elucubrauit tribus libris distinctum; magnopere admiratus, non inter Gentiles tantum, sed inter Christianos aliquos adeo infelices reperiri, qui tam sublimi detraherent philosophiæ, homines plane, quorum Deus venter esset, & gloria in confusione, terrena tantummodo sapientes. De Virginitate quoque tunc elaborasse tractatum complures affirmãt *f*: sed alias inde epistolas idem Chrysostomus dedisse putatur, quæ non extant.

e [...] Act. in [...] Synod. Act. 5.

LVCVBRATIONES CHRYSOSTOMI IN EREMO.

f Socr. l. 6. c. 3. Niceph. l. 13. c. 2. & alii.

LXVI. Redditum vero ipsum fuisse patriæ ob graues contractas ex duro viuendi genere ægritudines, moxque ibi ordinatum esse lectorem à Zenone Episcopo, auctor est Socrates: quod contigisse videtur, absente Meletio, Zenone ibi vicariam Præfecturam agente, non quidem (vt ait) Episcopo Hierosolymitano (nullus enim eius nominis his temporibus illi Ecclesiæ præfuit) verum Zenone Tyri Episcopo, qui interfuit Concilio Constantinopolitano, vel (quod tradit Nicephorus *g*) Maiumæ Episcopo. At de Chrysostomo hactenus.

CHRYSOS. ORDINATUS LECTOR.

g Niceph. li. 13. c. 2.

LXVII. Iam vero reliquas huius anni, quæ extant, res gestas recenseamus. Theodosius Imperator hoc anno concessit Gentilibus, vt suas adirent basilicas, illas, sane, in quas negotiorum causa confluere consueuerant, ita tamen vt omnino à sacrificiis abstinerent. Reperitur enim ea de re rescriptum ad Palladium *h*, quod sic se habet:

h l. 8. de Pag. C. Th.

Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius AAA. Palladio Duci Osdroenæ.

LEX DE BASILICIS ADEUNDIS.

*Aedem olim frequentiæ dedicatam, cœtui etiam, populo quoque communem, in qua simulacra feruntur posita, artis pretio quam diuinitate metienda, iugiter patere, publici consilii auctoritate decernimus. Neque huic rei obreptiuum officere sinimus oraculum. vt conuentu Vrbis & frequenti cœtu videatur experientia tua, omni votorum celebritate seruata, auctoritate nostra ita patere templum permittat oraculis, ne illic prohibitorum vsus sacrificiorum huius occasionis * aditus permissus esse credatur. Dat. prid. Kal. Decemb. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss.*

* occasione

LXVIII. Hoc etiam anno, iisdem Consulibus, aduersus Manichæos clandestinos conuentus agentes, iidem ediderunt Imppp. sanctionem, qua cum pluribus illos pœnis afficiant, eosdem iubent inquiri, omnique solicitudine peruestigari: nam post multa hæc habent *i*: *Sublimitas itaque tua det inquisitores, aperiat forum, indices denunciatoresque sine inuidia delationis accipiat. Nemo præscriptione communi exordium accusationis huius infringat: nemo tales occultos cogat latentesque conuentus: agris vetitum sit, prohibitum mœnibus, sede publica priuataque damnatum: ac summa exploratione rimetur, vt quicunque in vnum Paschadiem non obsequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur. Dat. prid. Kal. April. C P. Antonio & Syagrio Coss.*

MANICHÆI LEGE IMPPP. COHIBITI.

i l. 9. de hær. C. Th.

LXIX. Quo pariter anno aduersus validos mendicantes est promulgatum edictum *k*. Effusa namque largitas Christianorum, pauperibus bona erogantium, alliciebat ad mendicandum validos etiam. Nam Hieronym. *l* de Pammachio: *Fores, quæ prius salutantium turmas vomebant, nunc à miseris obsidentur, &c.* agit ibi pluribus de multitudine & miseranda conditione quærentium stipem, atque addit: *Hoc exercitu comitatus incedit, in his Christum confouet, horum sordibus dealbatur: munerarius pauperum, & egentium candidatus sic festinat ad cælum.* hæc ipse, & alibi de aliis multa id genus. hoc ipsum sanctus Paulinus in epistola ad Alethium *m*. Cum igitur liberalis esse soleret Fidelium erga pauperes omni tempore munificentia; in obitu tamen aliquius ex caris erat effusa, vt iidem citati auctores pluribus docent exemplis: idque ex antiquo Ecclesiæ more, vt Origenes *n* tradit in Iob. Cæterum locus mendicantium præ foribus esse solebat Ecclesiarum in porticibus atrii: id colligitur in primis ex Gregorio Nazianzeno *o* illis verbis: *Petitionum clamor internis templi cantibus ex aduerso respondet, atque è regione mysticarum vocum miserabilis luctus*

k l. 9. de valid. mend. C. Theod.

l Hier. ep. 26

MENDICANTES VALIDI LEGE VETITI.

m Paulin. ep. 35.

n Orig. in [...]

o [...] Greg. Naz. [...] de amor. paup.

a Chrys. ad pop. Antioch. in homil. 28.

excitatur. & Ioannes Chrysostomus a: *Propterea*, inquit, *& ante Ecclesias & martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, vt nos ex huiusmodi spectaculo multum capiamus vtilitatis.* At de his hactenus.

IESVS CHRISTI Annus 383.

DAMASI PAP. Annus 17. GRATIANI 17. VALENTIN. 8. IMPPP. THEODOSII 5.

I. QVI sequitur annus Domini trecentesimus octogesimustertius, inchoatus est Merobaude & Saturnino Consulibus, quo & Gratiani decimussextus absoluitur: Horum Consulum nota consignatum habetur epitaphiũ à sancto Damaso Papa conscriptum versibus istis, hoc anno b:

b Extat in titulo Equitij, nunc dicto S. Martini in Montibus.

Quid loquar, aut sileam? prohibet dolor ipse fateri.
Hic tumulus lacrymas retinet, cognosce, parentum
Proiecta, fuerat primo coniuncta marito
Pulchra decore, suo solo contenta pudore.
Heu dilecta satis misera genitricis amore.
Accipe, quid multis, thalami post fœdera prima
Erepta, ex oculis Flori genitoris abiuit
Aetheriam cupiens cæli conscendere lucem.
Hæc Damasus præstat cunctis solatia fletus.

Vix. ann. XVI. M. X. dies XXV. Dep. III. Kalend. Ian. FL. MEROBAVDE ET FL. SATVRNIN. COSS. Hæc Damasus: qui licet summus Pontifex; tamen & in his quoque se seruorum Dei seruum exhibuit, vt parentes de filiæ obitu mœrentes, ita (vt legisti) scripto epitaphio consolaretur. His occasione nouorum Consulum positis; iam quæ sub iisdem hoc anno gesta sunt, videamus.

MAXIMI TYRANNIS.

Hoc anno Maximus Dux exercitus in Britannia tyrannidem arripiens, acclamatus à militibus Imperator, transmittens exercitum in Gallias, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Imperium sibi corroborat. hæc Victor c & Zosimus d. Treueris ipsum collocasse thronum Imperii, Gilda e Sapiens tradit, qui & hæc de eo summatim habet: *Maximus callida primum arte potius, quam virtute, finitimos quosque pagos vel prouincias contra Romanum statum, retia periurij mendaciiq; sui facinoroso regno adnectens, & vnam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendens, & thronum iniquissimi Imperij apud Treueros statuens, tanta insania in dominos debacchatus est, vt duos Imperatores legitimos, vnum Roma, alterum religiosissima vita pelleret, &c.* hæc ipse. Vt autem obsequentes sibi milites redderet, ea vsum arte, & colorasse mendacia, Pacatus f tradit, vt se Theodosio Imp. affinitate coniunctum assereret, quasi eadem ipse, conscio Theodosio, aggressus esset. Affirmant alii, Maximum Britannum genere, ex Helenæ Constantini matris propagine originem mentientem, Britanniæ Regulorum ope fultum audax facinus pertentasse. Britannũ quidem ipsum fuisse, Socrates g tradit: de stemmate vero Constantini sibi aliquid arrogasse, cognomen Flauium indicium est; dicebatur enim ipse, Flauius Clemens Maximus, licet Zosimus h Maximum Hispanum genere fuisse velit:

c Victor in Gratiano.
d Zosi. l. 4.
e Gilda de excid. Britan.
f Pacat. in Panegyr. Theodosii.
g Socr. li. 5. c. 11.
h Zosi. l. 4.

II. Gratianus autem cum se non Britanniæ tantum copiis, Galliarumq; exercitu destitutum videret, sed & infidos esse putaret (quod & expertus est) reliquos, qui apud se erant milites: Hunnos sibi cõcilians, in Gallias eos vocat aduersus Maximum: quorum alios classe voluit infestare Britanniam, vt horum fatigatus molestiis reuocari ab inceptis Maximus posset: alios vero Alanis coniũctos in Gallias properare iussit, vt aliis copiis iungerentur. Sed Gratiano exercitus proditione extincto, Valentinianus frater, sub pacis spe cum Maximo ineunda, alio eos abire mandauit, id quidem S. Ambrosius in relatione ad Valẽtinianum, Maximo inculcatum à se fuisse inter alia tradit, cum ait i: *Vidi autem, quid interfuit inter tuas mutationes, & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu flagitabas, quod barbarorum stipatus agminibus Italiæ te infunderes: Valentinianus Hunnos atque Alanos appropinquantes Galliæ, per Alemanniæ terras reflexit.* excusat tamen non contra Maximum præcipue accitos esse Hunnos, sed contra Iuthungos Rhætias populantes.

i Ambr. ep. 27.

III. Inter hæc autem, cum Maximus transiens in Gallias cum Britannis, Armoricos è sedibus eiecisset, atque vberem, sed habitatoribus vacuam regionem iisdem Britannis militibus tribuisset: quo nouam coloniam in posteros propagaret; Connani Britanni Reguli, quem Britannorũ ducem habebat in exercitu, consilio; è Britannia nouis colonis singulas virgines singulis militibus coniugio fœderandas, missa legatione ad Cornubiæ in Britannia Regem, expetiit. Nihil visum est negari debere nouo Imperatori, quem in Britannia exortum iidem Britanniæ Reguli omni studio confouissent, cum præsertim non nisi gentilibus suis, iisdemque donatis noua prouincia prædiuitibus. suas ipsorum filias matrimonio honestissime coniungendas fore, certum haberent. Duabus igitur legionibus Britannicis, pro numero militum, qui tunc in eis reperti fuere, totidem delectæ sunt virgines, omnes numero vndecim mille, quarum principem locum tenebat Vrsula Regis Cornubiæ, nomine Dionoci, filia, desponsa Connano duci exercitus Britannorum. Cunctæ Londini collectæ, impositæq; sunt inuitæ nauigiis: dumque nautæ soluunt Armoricorum regionem versus, à sæua procella impelluntur ad Germanicum litus; vbi dum essent, Melga Pictorum, & Gaunus Hunnorum pyratæ, qui pro Gratiano aduersus Maximum mare illud incursabãt, eas nacti, in ipsas irruentes, vt hostium fœminas, sæuitia pugnarunt atque libidine. Sed cum hortante Vrsula mortem pati potius delegissent, quam virginei pudoris ferre dispendium: barbarico illi in eas incẽsi furore, quod properarent alio, nec esset otium eas demulcere blanditiis, in ipsas armis vt in hostes insiliunt, trucidantque singulas: quas duplici auctas corona, martyrii scilicet atque virginitatis, cœlum excepit. Hæc quidem ex antiquis monumentis rerum Britanniæ excepisse, Gaufridus Episcopus Asaphensis in suo de rebus Britannicis commentario tradit.

DE SS. VRSVLA ET SOCIIS MARTYRIBVS.

IV. At licet multa de aliis auctor habeat fabulosa, quæ veris nonnihil fidei detrahant, vt magno delectu sit liber ille legendus: cum tamen eo loco constituta res sit, vt inter apocryphorum quisquilias arbitri considentes, quæ magis verisimilia comprobentur, ea iure deligenda putent: obuiis accepimus manibus, quæ ab eodem auctore narrantur, quod eadem pluribus fulciantur verisimilib. coniecturis, reliqua vero, quæ edita habentur Acta, plurimis constent cuique prudenti referta esse figmentis. Disseruimus de his in nostris Notis ad Rom. Martyrologiũ, Lindanique Episcopi Gandauensis viri eruditione clarissimi adstipulationem adiecimus. Quibus accedant, quæ vir nobilis & cum primis disertus Marcus Velserus in Fragmentis Itinerariæ antiquæ tabulæ summa peritia illustratis haud pridem edidit, vbi agit de Prætorio Agrippinæ ad mare sito: cuius sententiæ antiquorum monumentorum fide certa testatæ, haud inuiti subscribimus. Tu velim ipsum consulas. Nos iam reliqua percurramus.

V. Hoc anno res Gentilium Romæ mirum in modum collapsæ sunt: demptis enim sumptibus sacrificiorũ ac stipendiis sacerdotum, illud superadditum est, vt Gratianus nomen respuerit summi Pontificis; quod hactenus more maiorum: absq; tamen labe ipsorum sacrorum, Christiani Imperatores ob summam potestatis amplitudinem retinuerant: sed & Vrbis Præfecto de rebus ad Gentilium superstitionem pertinentibus (quod Pontificum erat) auctoritatem tribuit iudicandi, quod ex Symmachi k epistolis colligi potest. Verum his accessit, quod cum Præfecturam Prætorii siue Vrbanam Gracchus vir clarissimus candidatus Christianæ religionis gereret, in deiiciendis idolis egregiam nauauit operam. Contigisse quidem hoc anno eius Præfecturam Prætorii, complura Imperatoria rescripta declarant l: licet S. Hieron. scribens ad Lætam eius consanguineam, Præfecturam Vrbanam gessisse

k Symmach. l. [illegible]
l L. 5. de [illegible] Cod. Theod. [illegible]

dicat

[illegible] quos, [illegible] [illegible], Praetoria, [illegible] [illegible] pro Vilemam [illegible]. Porro de [illegible] noui Hieronymus habet *a*. *Ante annos [illegible] Gracchus nobilitatem patriciam sonans nomine, cum Praefecturam gereret Vrbanam, nonne specum Mithrae, & omnia portentosa simulacra, quibus Corax, Niphus, Miles, [illegible], Heli[illegible], Bromius pater initiantur, subuertit, fregit [illegible], & his quasi obsidibus ante praemissis, impetrauit baptismum Christi. Solitudinem patitur & in Vrbe Gentilitas: dij quondam nationum cum bubonibus & noctuis in solis culminibus remanserunt: [illegible] militum Crucis insignia sunt.* haec Hieronymus. Sed & Prudentius egregium factum Gracchi ita versibus cecinit *b*:

Iam quid Plebicolas percurram nomine Gracchos*
Iure potestatis fultos, & in arce Senatus
Praecipuos simulacra deum iussisse reuelli,
Cumq; suis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrasse regendos?

Quam autem infenso animo id Gentiles Senatores tulerint, exitus declarauit: siquidem secreto ludere coeperunt Maximo tyranno aduersus Gratianum Imperatorem.

VI. Porro Maximus quantumlibet esset Christianus, vxoremque maxime piam haberet: tamen caeca dominandi libidine nullam quamuis homine Christiano indignam praetermisit occasionem, qua vniuersum conciliare sibi posset imperium. Quod igitur sciret Senatores, qui erant Romae, Gentiles, ob sublatas aras & sacrificiorum impensas deceptas, aduersus Gratianum infenso animo esse; eos spe felicitiorum euentuum delinitos atque illectos, reddidit sibi deuinctos, maximeque sui cupidos; atque adeo vt nomen Maximi celebrare & extollere, minime vererentur. Nam inter alia à Zosimo *c* proditum est, quod cū insectando idololatriam Gratianus nomen pariter abiecisset Pontificis Maximi, quod non superstitionis amore, sed iuris ac potestatis conseruandae gratia (vt dictum est) titulo tenus Christiani Imperatores hactenus retinuerāt: mox illud argutum in Gratianum scomma iactarunt, ex Symmachi puto salibus depromptum; *Si Princeps non vult appellari Pontifex Maximus, admodum breui Maximus Pontifex fiet.* haec apud Zosimum. Quae autem illis contulerit Maximus, Gratiano extincto suo loco dicemus.

VII. At nulla interposita mora, hoc eodem anno, mense Augusto, Gratianus occiditur; de cuius nece haec summatim S. Hieronymus *d*. *Gratianus ab exercitu suo proditus, & ab obuiis vrbibus non receptus, ludibrio hosti fuit; cruentaeq; manus vestigia parietes tui, Lugdune, testantur.* haec ipse. Porro res gesta à Socrate *e* ita describitur: *In rheda, quae lectica speciem praeseferebat, quaeq; à mulis gestabatur, Andragathius Maximi dux occultatus praecepit, vt satellitibus Imperatoris denunciaretur, Imperatoris Gratiani coniugem in ea vectam esse; Imperatoriq; fluuium Rhodanum, qui Lugdunum vrbem Galliae praeterfluit, traijcienti obuiam procedere. Imperator itaq; coniugem esse ratus, insidias haudquaquā cauit, sed in hostis manus, tanquam caecus in fossam, imprudens incidit: Nam Andragathius rheda desiliens Gratianum interfecit:* haec ipse, eademque Sozomenus *f*. Caeterum Zosimus *g* longe aliter rem gestam sic breuiter narrat: *Conspicatus autem Gratianus primo quidem Mauros equites vniuersos discessionem fecisse atque Maximum Augustum acclamasse, deinde caeteros etiam paulatim ad Maximi partes transire: desperatis rebus, sumptisq; secum trecentis equitibus, pleno cursu cum eis versus Alpes aufugiebat. Eas cum nonnullo inuenisset praesidio [illegible]; versus Rhaetias, & Noricum & Pannoniam, & Mysiam superiorem tendebat. Haec illius [illegible] non neglecta, Maximus Magistrum equitum Andragathium [illegible] è Ponto Euxino, qui esse per amico in ipsum animo videretur, cum [illegible] laborum tolerantissimus ad eum persequendum mittit. [illegible] impetu continuo Gratianum persequens, cum Sigidunū* pontem [illegible] apprehendisset, occidit.* haec Zosimus, qui tamē [illegible] errore est, dum Sigidunum pro Lugduno po[illegible] omnes alij, quique his tēporibus scribentes, apud Lugdunum ipsum occisum esse testantur, vt Ruffinus *h*, [illegible] Hieronymo eadem tradit, nempe suorum magis [illegible], quam vi hostium Gratianum Lugduni occi-

sum [illegible]. Quem [illegible] Ambrosium nonun[illegible], ipse in oratione habita in funere *i* Valentiniani narrat his verbis: *Tu me inter tua pericula requirebas, tu in tuis extremis me appellabas, meum de te plus dolebas dolorem.*

VIII. Gratiani necem hoc anno, iisdemque Consulibus, octauo Kalendas Septembris contigisse, Marcellinus habet in Chronico. De annis vero, quibus imperauit; Socrates, Sozomenus, & alii tribuūt eius Imperio annos quindecim: caeterum si numeres à Consulatu Lupicini atque Iouini, & eius anni nono Kalend. Septemb. quo à Valentiniano patre idem Socrates tradit Gratianum auctum Imperio (ipse est annus Domini trecentesimus sexagesimusseptimus) vtriq; reperies ipsum imperasse annos sexdecim & vno die amplius. At minime iis assentimur, qui tribuunt aetati eius annos vigintiquatuor: nam qui adultus (vt habet Ammianus *k*) à patre Augustus creatus est, atque annos sexdecim imperauit, plane numerum illum excessisse oportuit. Triginta octo eum vixisse, apud Victorem legimus: sed puto legendum, annos viginti octo, quantum ex Ammiano colligere licet.

IX. Praedicantur à sancto Ambrosio *l* Gratiani laudatissimi mores, vt illis verbis: *Fuit ipse fidelis in Domino, pius atque mansuetus, puro corde: fuit etiam castus in corpore, qui praeter coniugium nescierit foemina alterius consuetudinem.* Rursus idem Ambrosius alibi *m* de exitu Gratiani, & fide ipsius: *Recordamur aliquem proxime ab omnibus appetitum, à suis destitutum ac proditum: qui dudum in suggestu locatus Imperij, subito egenti omnium, ab ipsis, quorum haereditarium fuerat sortitus obsequium, coepit vrgeri, ingruentibus in exitum, insequentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo iam socio sui, nullo comite. Quid aliud melius dixerit quam quod ex ipso, cui se deuouit, acceperat: Nonne Deo subdita erit anima mea? hoc est: Quid me persequimini? Quid furitis? Quid insultatis? Carnem potestis interficere, animam non potestis. Vitam istam corporis potestis eripere, meritum non potestis extinguere. Scriptū n est enim. Nolite timere eos, qui possunt occidere carnem, &c.* tota namque illa tractatione quod reliquum est vsque ad finem, idem sanctus commendans Gratiani pietatem atque constantiam, Maximi crudelitatem exaggerat, Iudaeque comparat proditori, Pilatoque duriorem appellat, quod cum ille Christi corpus sepulturae mandandum petentibus dederit, hoc Maximus denegasset. Deplorat hos mores, haec tempora idem S. Ambrosius, cum in Apologia Dauid, ipsum Regem atque Prophetam commendat, quod cum ei oblata esset occasio nullo negotio, nulloque sui periculo Saul, electoris à Deo reiecti Regis occidendi, Regnique potiundi à Deo sibi vnctione prophetica destinati, abstinuit tunc à nece ipsius, expectans, vt à Deo mors eidem inferretur. Ait enim *o*: *Quo solo exemplo docuit omnes homines non praeripiendum regnum, etiamsi debeatur: sed expectandum, vt suo tempore deferatur. Vtinam hunc virum imitati essent posteri. non tantas bellorum pertulissemus acerbitates. Arguis, quod vnum occiderit: non consideras, quod docuerit, quemadmodum pax Orbi Romano perpetua firmaretur. Quam graui adhuc luimus vastitate quam publico quodam totius Orbis funere appetiti, necem Regis exuluimus! Heu dura supplicia! Inde adhuc nobis barbarus hostis insultat, dum parata aduersum se, in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt publicae, sic Romana virtus suis moribus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paterna solicitudine religione suscipitur.* haec gemens Ambrosius.

X. Sed famam Gratiani denegatum à saeuo tyranno, celebremus nos laudibus, quae ab eius saeculi scriptoribus sunt sine inuidia cumulatae: non enim à S. Ambrosio tantum, sed laudatur pariter à Ruffino Gratianus, cum ait *p*: *Gratianus pietate & religione omnes pene, qui antea fuerunt, Principes superabat: vsu armorum strenuus, velox corpore, & ingenio bonus erat, sed tumenti exultatione plus fere laetus, quam sufficiebat, & plus verecundus, quam Reipublicae interetat.* Multa magnaque Ausonius congessit de virtutibus Gratiani in gratiarum actione pro suo Consulatu, vt inter alia: *Inclusi, inquit, cuius sacerdotis abstinentior carimonia? in vino cuius seuerior mensa frugalior? Operto conclaui tui non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec puluinar Flaminis tam pudicum. In officijs amicorum non duo partes reddi: anteuenis, & quoties*

Marginalia (left): *a* Hier. ep. [illegible]. — [illegible] Sym. li. 1. [illegible] — *c* Zosim. l. 4. GRATIANVS REIICIT NOMEN PONTIFICIS MAX. — *d* Hier. ep. 3. GRATIANI OBITVS. — *e* Soz. li. 5. c. 11. — *f* Soz. li. 7. c. 13. — *g* Zosi. li. 4. — [illegible] — [illegible] 14.

Marginalia (right): *i* Ambr. orat. in obit. Valent. — ÆTAS GRATIANI. — *k* Ammia. lib. 27. — *l* Ambr. orat. in obitu Valent. GRATIANI MORES. — *m* Ambr. in psal. 61. — *n* Matt. 10. — *o* Ambr. in Apol. Dauid. c. 6. — *p* Ruffin. li. [illegible] c. 13.

in ob..uendo præcedimus, erubescis pudore tam obnoxio, qui aim in nobis esse deberet ab Imperatore præuentis. & inferius post nonnulla: *Aegrotantes amicos Traianus visere solebat: hactenus in eo comitas prædicanda est. Tu & visere solitus & mederi, præbes ministros, instruis cibos, fomenta dispensas, sumptum adycis medelarum, consolaris affectos, reualescentibus gratularis. In quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuersis, vt in communi marte euenit, si quid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria: Satin salua, quærere: tractare vulnera sauciorum, & vt salutifere apponerentur medelæ, atque vt non cessaretur, instare. Vidi quosdam fastidientes cibos, te commendante, sumpsisse. Audiuis confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum, huius sarcinas mulis aulicis vehere, his specialia iumenta præbere, illis ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumptu, horum nuditatem velare vestitu: omnia agere indefesse & benigne, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis.* hæc & alia Ausonius Consul.

XI. Cum igitur adeo spectata atque commendata vita extiterit Gratianus: miramur vehementer Ammianum *a*, qui cum ipsum laudet, in vana demum studia Commodi deflexisse tradit: & quæ tandem? quod feras in viuariis sagittis conficere soleret. Quid hoc demum, si re haud illiberali consueuit iuuenis interdum post curas genio indulgere? Quæ hæc collatio, vt qui nec pilum habeat similem Commodo, eundem Commodo comparet? sic quidem Ethnicus scriptor in Christianos Principes parum æquus.

a *Ammian. lib. 31.*

XII. Post necem vero Gratiani nequaquam extinctus est Maximi furor; sed cum in alios Gratiani studiosos agentes in Galliis, tum præcipue in Merobaudem Consulem, & Balionem Ducem esse conuersum, Pacatus tradit: occisumque illum, istum vero ob metum crudelium cruciamentorum sibi ipsi mortem intulisse, idem affirmat. Sed S. Ambrosius Balionis mortem eidem exprobrauit Maximo, cum Legatum apud eum egit; nam in relatione ad Valentinianum hæc habet *b* in persona Maximi: *Quos, inquit, occidi? Respondi ei: Balionem. At quem virum? qualem bellatorem? Haccine fuit iusta causa exilij, quod Imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quod occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonum, & ibi viuum exuri. Ergo propterea & illud creditum est, quod eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, Comes vtilis?* hæc S. Ambrosius. Sed Merobaudem iniuste Prosper in Chronico infamat de proditione Gratiani: nam Pacatus virum de fide sincera erga ipsum Imperatorem plurimum laudat.

CÆDES AMICORUM GRATIANI.

b *Ambr. li. 27.*

XIII. Post vero exatiatam Maximi crudelitatem, de stabiliendo sibi Imperio eum cogitare cœpisse, Zosimus *c* tradit, Legatosq; misisse ad Theodosium Imperatorem Constantinopolim, vt eius animum exploraret, vellet ne bello decernere, vel adsciscere ipsum in collegam Imperii. Ille autem temporis rationem ducens, bona spe aluit tyrannum, ne eodem furore, quo cœperat, pergeret, atque superans Alpes, Valentinianum imbellem adolescentulum æque conficeret, totumque sibi Occidentale Imperium vendicaret. Quod vero tradunt *d* post Gratiani necem Valentinianum, Iustinam, atque Probum Præfectũ Prætorio metu deseruisse Italiam; haud quidem hoc anno contigit, sed cum postea ex improuiso Maximus se in Italiam intulit: quando autem id acciderit, suo tempore dicturi sumus. Cæterum vt sæuientis tyranni impetus intra Galliarum limites contineretur, qui instar fulguris eodem ferme momento Britannias, Gallias, atque Hispanias reddidit sibi subditas; latentis fuit virtutis, nempe diuini numinis, Maximum id prope nescientem coercentis. At quo modo hoc audi.

c *Zosim. l. 4.*
LEGATIO A MAXIMO AD THEODOSIUM.

d *Socr. l. 5. c. 11. Soz. l. 7. c. 13.*

XIV. S. Ambrosius audito obitu Gratiani, barbarosq; omnes sub Maximo militantes ad totius cladem Imperii esse paratos, ac iamiamque in Italiam grassaturos, ab omnibus & vbique timeri: apud Deum sequester pacis accessit; instarque Moysi stetit in *e* confractione in conspectu eius, vt auerteret iram ipsius, se itaque pro omnium salute deuouens. Obtinuit tandem, quod enixis precibus efflagitauit, sed dispendio carissimæ rei, nempe obitu amantissimi fratris Satyri. Testatur quidem idipsum eius oratione funebri, cum ait: *Nihil habeo, quod querar, sed habeo in quo Deo gratias agam: quia semper optaui, vt si quæ perturbationes vel in Ecclesiam, vel in me manerent, in me potius ac meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quicquid timebamus omnes: atque vtinam hic consummatum sit, vt dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil carius: sed præstant priuatis publica, &c.* præsenti enim anno obitus Satyri fratris contigit; vt ex eo perspicue potest intelligi, cum idem Ambrosius ait, eum literis Symmachi reuocatum, ne ex Africa in Italiam veniret, flagrante ipsa Italia bello ciuili, nimirum cum Maximus in Italiam (vt dicemus) ducturus diceretur exercitum: ille vero contineri non potuit, quo minus periclitanti fratri Ambrosio præsto esset.

AMBROS. DEVOVET SE ATQUE PRO SALUTE ITALIÆ.

e *Psal. 105.*

SATYRI AMBROSII FRATRIS OBITUS.

XV. Ob cuius prosperum commeatum S. Marcellinam sororem votum nuncupasse S. Laurentio idem affirmat. Et quidem plane miraculo accidit, vt è maris tempestate, facto naufragio, liber euaderet; cum & sacrum illud pro salute viaticum secum ferret, nempe sacratissimam Eucharistiam sudario obuolutam atque custoditam: cuius antiqui in Ecclesia moris alibi pluribus meminimus. Sed de nuncupato voto sororis hæc ipse Ambrosius: *Tuu enim voti apud sanctum martyrem Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum: atque vtinam non solum commeatum: sed etiam prolixum vitæ tempus rogasses, &c.* At quonam pacto cum periculum euasisset, à Catholicæ communionis Antistite baptizari voluerit, idem prosequitur oratione, cum præsentis temporis rerum statum, & ex his, quæ gesta essent, quæ proxime futura timerentur, ita describit *f*: *Si nunc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres: quantum ingemisceres, quantum dolores in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorumque concadibus constitui murum pudoris? Qua afflictione mœreres, in tanto tuos discrimine tuos ab hoste impuro atque crudeli, qui nec pudicitiæ parceret, nec saluti? Quonam, inquam, hæc modo ferres, quæ nos perpeti, & fortasse quod grauius est, spectare cogemur, rapi virgines, & auulsos à complexu parentum paruos liberos supra tela iactari, incestari sacrata Deo corpora, & senilem viduæ maturioris vterum in vsus desuetos onerum redire, non pignorum? &c.*

f *Ambros. orat. in fun. Sat.*

XVI. De sepultura autem Satyri fratris, Dungalus nobilis suorum temporum scriptor, in commentario edito contra Claudium Taurinensem Episcopum ad Ludouicum Pium & Clotharium eius filium Imperatores, his verbis meminit: *Iccirco, vt arbitror, Ambrosius suum fratrem, quem nimium dilexerat, iuxta S. martyrem Victorem sepeliuit, de quo tres libros edidit egregios, vnum de eius planctu, alteros duos consolatorios de Resurrectione & Paradiso: cuius epitaphium hoc dictauit tetrasticho:*

Vranio Satyro supremum frater honorem
Martyris ad lęuam detulit Ambrosius.
Hæc meriti merces, vt sacri sanguinis humor
Finitimas penetrans adluat exuuias.

Missa sunt ista nobis haud pridem in lucem vendicata à clarissimo viro & eruditissimo Nicolao Fabro I. C. Parisiensi, cui ex consuetudine literarum intima amicitia coniungimur.

XVII. His opportune subiiciendum existimauimus epitaphium S. Marcellinæ sororis eiusdem S. Ambrosii, quæ iuxta sanctos fratres maluit sepeliri, quam sepulchris patriis condi. Accepimus illud ex Codice bibliothecæ Basilicæ S. Petri *g*, vbi post vitam eiusdem S. Marcellinæ, hæc habetur inscriptio:

g *In Cod. Basil. S. Pet.*

Incipit epitaphium S. Marcellinæ Virginis.
Marcellina, tuos cum vita resolueret artus,
Sprenisti patrio corpus sociare sepulcro,
Cum pia fraterni speras consortia somni,
Sanctorumq; cupis cara requiescere terra.
Nil longinqua domus casto decerpsit amori,
Affectus nec morte perit: nam munere lethi

Rursus

Re ſius tacta foret frat ...
Qui annus magnæ pro ... honore,
Tertia quod ... tam damna ...,
Nec tamen ... ſecum quis dixerit aule.
Corporis hæc domus eſt, nam te, pia virgo, ſ...
Accipit Imperium plaudeq; ad munera vitæ
Aeterna Chriſtus præti... tibi deſtinat aulæ.
Præmia dans caſtis intacta matris honore.
Te Iuli medius tranſcendit ſyrude curſus,
Et te, virgo, tuus tranſuexit ad æthera ſponſus. Apparet ex his S. Marcellinam Romæ cum virginibus ſacris degentem, noluiſſe paterno ſepulchro condi, ſed Mediolanum transferri corpus ſuum, ponique apud ſanctos Satyrum & Ambroſium fratres, ambos æque iuxta ſanctos martyres tumulatos. Quanti fecerit ipſe S. Ambroſius apud ſanctos martyres ſepultura locari Chriſtianum hominem; ex eo poteris intelligere, quod ipſe etiam voluit ſepeliri in Ambroſiana à ſe erecta baſilica, in quam tranſtulerat corpora SS. martyrum Geruaſij atque Protaſij. Porro id ex maiorum inſtituto vſurpatum, idem affirmat Ambroſius ipſe, ſiue velimus, Maximus Taurinenſis (cuiuſuis alterutrius ſit ſermo ille) cum iſta habet *a*: *Ideo à maioribus prouiſum eſt, vt ſanctorum oſſibus noſtra corpora ſociemus, vt dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat; dum illis Chriſtus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum ſanctis ergo martyribus quieſcentes, euadimus inferi tenebras eorum proprijs meritis, attamen conſocij ſanctitate.* hæc & alia ibi. Quod vero à maioribus id traditum dicat, plane alludere videtur, quod in ſacris cœmeteriis, in quibus corpora recondebantur ſanctorum martyrum, Fideles quoque cæteri, qui fide conſtantes in communicatione Catholica diem clauſiſſent extremum, ſepeliri ſolerent.

a Apud Ambr. ſer. 77.

XVIII. Quin etiam & S. Paulinus *b* Nolanus Epiſcopus imitatus eſſe videtur S. Ambroſium, dum ad finem panegyrici Celſi pueri habet hos verſus:

b Paul. ep. 41.

Quem Complutenſi mandauimus vrbe propinquis
Coniunctum tumuli fœdere martyribus:
Vt de vicino ſanctorum ſanguine ducat,
Quo noſtras illo purgat in igne animas. hæc Paulinus, qui & litteris interpellauit S. Auguſtinum, vt eodem argumento ſcriberet commentarium: Vtrum ſcilicet proſit alicui poſt mortem, quod corpus eius apud ſancti alicuius memoriam ſepeliatur. Præſtitit id ipſe, cum de Cura agenda pro mortuis ad eundem Paulinum tractatum ſcripſit: quem velim conſulas: nobis enim inſtitutum proſequendi onus incumbit.

XIX. LEGATIO AMBROSII AD MAXIMVM. Inter hæc autem, cum tot tantaq; mala ob tyrannidem Maximi in Italia timerentur, perdifficilem ac plane deſperatam legationem Valentinianus Imperator Ambroſio credidit ad Maximum, ſi forte ille veritus ſanctitudinem viri vbique ſpectatam ac prædicatam, furentes cohiberet animi impetus dominandi libidine incitatos. Immenſæ plane agebatur molis opus, exundantem torrentem aliquo poſſe obice coerceri, incendiumq; extingui, quod vehementioribus flammis ex more Gratiani, vniuerſo ſibi vendicato Galliarum exercitu, in Maximo maximum acceperat incrementum. At non cunctatus eſt ſanct. ſacerdos opus aggredi deploratum, ſpem ſibi concilians ex diuina potentia, cuius arbitrio cor Regis agitur. Fuit hæc prior legatio, poſterior vero poſt ſequentem annum, licet Paulinus ſcriptor Vitæ ipſius Ambroſij ambas in vnum confundat, maximo præiudicio veritatis; ſemel nāq; iterumque eodem munere apud Maximum ipſum eſſe perfunctum, eiuſdem Ambroſij teſtificatione liquet; de vtraque enim legatione meminit ipſe in oratione in funere Valentiniani habita, his verbis *c*: *Ego tuus iterum Legatus repetiui Gallias: & mihi dulce illud officium fuit pro ſalute tua primo, deinde pro pace atq; pietate, qua fraternas reliquias poſtulabas, nondum pro te ſecurus, & tam pro fraternæ ſepulturæ honore ſollicitus.* hæc ipſe. Quæ autem extat eiuſdem Ambroſij relatio ad eundem Valentinianum, poſterioris certum eſt fuiſſe legationis: nam in ea ipſe mentionem facit de priori, vbi ait: *Non commiſiſſes ſecundam legationem, niſi priorem probaſſes.* cuius quidem Acta licet exciderint, tamen

c Ambr. orat. in funer. Val.

quæ in ea geſta ſunt, litteris expreſſam habetur ... S. Ambroſius in epiſtola ad ſororem, qua queritur de contumeliis ab ingratiſſima Iuſtina Auguſta ſibi multis modis frequenter illatis & inter alia, quod ... beat ... nus nominaretur, hæc habet *d*: *Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego ſim Valentiniani, qui ſe mea legationis obiectu queritur ad Italiam non potuiſſe tranſire.* hæc de priori legatione: poſterior autem haud ita felicem finem conſecuta eſt, vt ſuo loco patebit. Sic igitur vni Ambroſio acceptū ferendum eſt, quo minus tyrannus non continuo eodem quo cœperat progredi, impetu atque furore, viniciam Italiam imparatam igne ferroque vaſtauit. Sed & ex his intelligis, turbas illas ab eadem Iuſtina Arianis ſtudente in Ambroſium concitatas, poſt priorem hanc, de qua egimus, legationem Ambroſij contigiſſe: vt ſcias errare Socratem *e* atque Sozomenum *f* eas ante Gratiani obitum recenſentes.

d Ambr. ep. 33.

e Socr. lib. 5 c. 11.
f Soz. lib. 7. c. 13.

XX. GRATIANI ADVERSVS IMPIOS VLTIMVM EDICTVM. Hoc eodem anno, vrgente licet Maximi tyrannide, ante obitum Gratiani, menſe Maij, iiſdem conſulibus, datum reperitur reſcriptum Patauij ad Hippatium PP. aduerſus apoſtatas & hæreticos: ex quibus plane intelligas optimam mentem eiuſdem Gratiani Principis maxime pij, licet interdum indigniſſima ipſum reſcripſiſſe diximus fraude Macedonij Magiſtri officiorum. Sic patenti exemplo vides, minime apud Deum Principes excuſari, cum miniſtrorum fallacijs ad noxia ſtatuenda decepti aliquando inducuntur. At nouiſſimam hanc Gratiani ſanctionem tanquam teſtem eius erga Chriſtianam religionem ſtudij deſcribamus; quam ipſe in procinctu edidit militari: eſt vero huiuſmodi *g*:

g l. 3. de Apoſt. C. Th.

XXI. *Chriſtianorum ad aras & templa migrantium, negata teſtandi licentia, vindicamus admiſſum. Eorum quoq; flagitia puniantur, qui Chriſtianæ religionis & nominis dignitate neglecta, Iudaicis ſemet polluere contagijs. Eos vero, qui Manichæorum nefanda ſecreta, & ſcelroſos aliquando ſectari maluere receſſus, ea iugiter atque perpetuo pœna comitetur, quam vel diualis arbitrij genitor Valentinianus adſcripſit, vel noſtra nihilominus ſæpius decreta iuſſerunt. Auctores vero perſuaſionis huius, qui lubricas mentes in propriam deflexerant conſortium, eadem quæ reos erroris huiuſcemodi pœna comitetur: quin etiam grauiora plerumque pro moribus Iudicum & qualitate commiſſi extra ordinem promi in nefarios ſceleris huius artifices ſupplicia cenſemus. Sed ne vel mortuis perpetua vexet criminationis iniuria, vel hæreditariæ quæſtiones temporum varietate longorum prorſus emortuæ in reſtitutos ſemper exagitentur conflictus, huiuſcemodi quæſtionibus metam temporis adſcribimus: Vt ſi quid defunctum violatæ atque deſertæ Chriſtianæ religionis accuſat, eumque in ſacrilegia templorum, vel in ritus Iudaicos, vel ad Manichæorum dedecus tranſiſſe contendit, eaq; gratia teſtari minime potuiſſe confirmat: intra quinquennium iuge, quod cum officioſis actionibus conſtitutum eſt, proprias exerat actiones: futuriq; iudicij huiuſcemodi fortitus exordium, vt eodem in luce durante, cuius præuaricatio criminanda eſt, flagitij huius & ſceleris particeps fuiſſe doceatur, publica ſub teſtificatione teſtatus probet indicium: neq; quam ſuperno nomini tacito præſtiti perfidiam, ſceleribus acquieſcens, præuaricationem deinceps tanquam ignarus accuſet. Dat. XII. Kalend. Iunij Patauij, Merobaude II. & Saturnino Coſſ.* At de rebus Occidentalibus huius anni hactenus: iam ad res Orientis huius temporis enarrandas ſtylum conuertamus.

XXII. ARCADIVS APPELLATVR AVGVSTVS. Quod inprimis occurrit, hoc ipſo anno ſub iiſdem Conſulibus Merobaude iterum & Saturnino, decimoquarto Kalendas Februarij, Theodoſius Imperator Arcadium filium maiorem natu pronunciauit Auguſtum: ita Socrates *h*, Sozomen. *i*, Marcellinus *k*, & alij. Erat tunc Arcadius annum ætatis agens ſextum, natus nimirum ſub Conſulatu Gratiani quarto & Merobaudis, triennio ante Theodoſij patris Imperium. At pius Princeps parū ſibi viſus conſuluiſſe filio, ſi Romanum illi tradens Imperiū, non eque in eum transfunderet pietatem: ad Gratian. Imp. epiſtolam iam ſcripſerat, qua eum rogauit, vt egregium pietate virum, qui filium doceret, quæreret, inuentumque Cōſtantinopolim mitteret. Scripſit eadem Gratianus ad Damaſum Romanum Pontificem, qui miſit ad eum Arſenium Eccleſiæ Romanæ diaconum egregia

h Socr. l. 5. c. 10.
i Soz. l. 7. c. 12.
k Marcell. in Chron.

probitate spectatum & litteris insigniter eruditum. Cui, cum Constantinopolim peruenisset, Theodosius filios suos tradidit, moribus ac litteris imbuendos, atque dixit: *Posthac tu magis pater eorum, quam ego.* Accidit & illud memoria dignum: cũ enim ingressus scholas, vidisset Theodosius Arsenium stantem, Arcadiumque auditorem sedentem, indignatus est, quod magisterii gradum parum decore seruasset, cum stans ipse doceret, Arcadius vero sedens addisceret. Arsenius autem cum se excusaret, atque diceret, haud decere sedentem se docere Imperatorem: indignatione ille commotus abstulit ei Imperatoris insigne, sedereque in throno Arsenium compulit, filium vero detecto capite auditorem profiteri; illud inculcans, tunc prolem suam vere fore dignam Imperio, si cum scientia æque imbuta fuerit pietate. Hęc quidem pluribus in eiusdem Arsenii *a* vita narrantur: & licet ibi de duobus Theodosii filiis mentio habeatur; tamen de Honorio constat hoc tempore nondum natum esse, quem Placilla Augusta peperit anno sequenti, Ricomere & Clearcho Consulibus: aliquis enim quod sciret duos fuisse Theodosio filios, adiecit Honorium.

ARSENIVS MAGISTER IMP.

a Apud Metaphr. 8. May. Sur. 19. Iul.

XXIII. Contigit autem postea, vt cum Arsenius Arcadio verbera inflixisset, ille vero meditaretur instar Neronis, magistro suo mortem inferre: ipse diuino monitu ab aula clam recedens, ad Ægypti eremum se contulit, vbi vixit egregia sanctitate toto Orbe conspicuus. vnde S. Hieronymus *b* de S. Paula in Ægyptum peregrinante ait, vidisse Macarios, Arsenios, atque Serapiones. Porro quam pie sanctèque Theodosius Imp. filios instituendos curauerit, argumento sunt, quæ de ipsorum consobrino Nebridio tradit S. Hieronymus *c* vtpote qui illis accesserit condiscipulus, ait enim: *Mirum dictu est nutritus in Palatio, & condiscipulus Augustorum, quorum mensa ministrat Orbis, & terra ac maria seruiunt: inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tanta verecundiæ fuit, vt virginalem pudorem vinceret, & ne leuem quidem obscœni rumoris in se fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, eisdem cum ambobus studiis eruditus (quæ res etiam externorum mentes sibi conciliat) non est inflatus superbia, nec cæteros homines adducta fronte contempsit, &c.*

b Hier. ep. 27.

c Hier. ep. 9.

XXIV. Eodem quoque anno mense Iunii (vt auctores sunt Socrates *d* & Sozomenus *e*) celebratur Synodus Constantinopoli à Theodosio conuocata ad dirimendas in Ecclesia concitatas ob diuersas hæreses vbique discordias. Agebat hoc anno Præfectum Prætorio summum magistratum Posthumianus, vt eiusdem Theodosii rescripta *f* indicant iisdem Cõsulibus ad eum data: ad quem Gregorius Nazianzenus scribens, eius Synodi meminit: nam cum inprimis ipsius egregiam eruditionem commendet, deque amplissimo magistratu ob virtutum merita consecuto congaudeat, de eadem coacta Synodo ita habet *g*: *Nihil tam Imperio tuo conuenire existima (quandoquidem rursus Episcoporum Synodus celebratur, haud scio qua de causa & quo modo coeuntium) quam vt te Præfecto, ac tua opera Ecclesiæ ad pacem adducantur, etiam si eos, qui dissidiis & factionibus contendunt, asperius obiurgare oporteat. Quod si cuipiam nimium curiosus esse videar, quod cum à negotiis recesserim, non tamen curam & solicitudinem abiecerim: hoc ne miteris. Non enim quemadmodum a thronis & fastuoso supercilio, ita etiam à pietate secessimus: quin potius eo maiorem fidem auctoritatemq́; apud te habiturus mihi videor, vt qui non rem meam priuatam, sed publicam vtilitatem curem.* hæc ad Præfectum Prætorio Gregorius.

CONC. 2. CONSTANTIN.

d Socr. li. 5. c. 10.

e Soz. l. 7. c. 12.

f L. 10 de bonis proscript. lc. 11 ded. ar. C. Theod.

g Gr. Naz. ep. 71.

XXV. Eodem quoque argumento, nempe vt in Synodo Episcoporum habenda studeat paci Ecclesiæ conciliandæ, idem Gregorius eodem tempore litteras dedit ad Saturninum, illum quidem puto, qui hoc anno cum Merobaude Consulatum gessit, creatus hic à Theodosio in Oriente, ille vero à Gratiano & Valentiniano in Occidente. Litteræ autem Gregorii ad Saturninum datæ sic se habent *h*:

h Gr. Naz. e. 72

GREG. NAZ. SOLICITVS PRO ECCLESIÆ PACE.

Non est apud me dubium (alioqui temerarium esset scribere) quin amicitiæ officium à me requiras. Externis enim licentiam, nobis autem loquendi libertatem tribuis, vt conseruus bonis iis qui eo honore digni habiti sunt, vt ad Deum appropinquent. Quocirca te quoque salutamus, & desiderio tuo morem gerentes, rerum nostrarum statum tibi exponimus.

Omnia apud nos Dei beneficio recte se habent, hoc vno excepto quod de Ecclesiis anxii & solliciti sumus tam fœde perturbatis. Huc quicquid opis afferre potueris, communem concordiam & re & sermone impigre constitue: quandoquidem Episcopi rursus coeunt: ac metuendum rursus est, ne nunc quoque pudore suffundamur, si hæc Synodus parum præclarum finem habuerit, quemadmodum & prius.

Nam quæ nobis contigerunt, ea Deo omnia scienti & cognoscenda & iudicanda relinquemus; etiamsi iucundo animo inuidia eorum, qui id appetebant, cessimus, non tanquam suauem quandam rem, vt plerisque videtur, sed admodum periculosam relinquentes, ac velut ex aspera & graui tempestate ad tranquillum quendam & tutum portum appellentes. hæc ad Saturninum Gregorius. Porro hos magistratus litteris Gregorii admonitos, impigre curasse negotium, rescripta Imperatoris ad eundem Posthumianum data declarant.

XXVI. Conuocati sunt in hanc Synodum omnium vigentium tunc hæresum defensores, qui inter eos principem locum tenere videbantur; vt si fieri posset humanitate Imperatoris, abiecta hæresi, ad Ecclesiam Catholicam reuocarentur; qui vero animo refractario recusarent, legibus punirentur. Quid autem coacta in vnum Synodo actum sit, perpauca sunt, quæ significent. Sed quid de his habeat Sozomenus *i* videamus: *Imperator Nectarium accersit, & cum eo de futura Synodo communicat, & quæstiones eas quæ hæreses peperissent, vt in disceptationem proponeret, iniungit, quo vna fieret credentium in Christum Ecclesia, & doctrina consona, qua religio conformari debeat. Nectarius igitur priuatim secum meditatus, Agelio Nouatianæ Ecclesiæ Episcopo, vt in fide secum sentienti* (in his scilicet, quæ ad Nicænum Symbolum pertinent) *voluntatem Imperatoris aperuit. Ille vero, qui vt vitæ sanctimoniam operibus repræsentabat, ita in verborum argutiis & lenociniis minime exercitatus erat, sibi considerandum proponebat, si quid facto opus esset. Sin vero disputandum foret, virum producebat ex lectoribus suis tunc vnum, Sisinnium nomine, sed cui postea idem Episcopatus est commissus, ratione & oratione præstantem, qui sacrorum librorum explicationes exacte calleret, & variam eorum cognitionem haberet, quæ tum ab Ethnicis, tum ab Ecclesiasticis auctoribus scripta erant.*

i Soz. li. 7. c. 12.

XXVII. *Qui quidem vir etiam hoc articulo rectissime consulere visus, auctor fuit, vt fugerent institutas cum sectariis disputationes, vtpote rixarum atque pugnarum fomites: sed ex ipsis quærerent, reciperent ne eos, qui ante Ecclesiæ distractionem interpretes & doctores fuissent scripturæ sacræ. Etenim si horum testimonia reiecerint (inquit) à suis ipsorum consortibus explodentur: sin autem sufficere eos ad controuersias decidendas arbitrabuntur, produci oportet illorum libros.*

Certo enim sciebat, veteres, qui coæternum cum Patre filium cognouerant, ausos non fuisse dicere, illum ex aliquo principio duxisse originem. Cum igitur & Nectario id se recte habere videretur, & Imperator edoctus, consilium collaudasset; animos sectariorum pertentabat, quidnam ipsi de veterum interpretationibus sentirent illis ea magnifice laudantibus, ipse palam verbis expressis proposuit, num illorum dictis in finiendis quæstionibus staturi sint, & satis ne locupletes doctrinæ testes eos esse iudicent. Orta & circa hanc quoque rem inter sectarum principes dissensione (neque enim consimiliter singuli de veterum libris sentiebant) animaduertit Imperator, quod nudis priuatarum opinionum altercationibus nixi, definitum aliquid pronunciare detrectarent. Quamobrem damnata hac illorum pertinacia, iussit, vt vnaquæq; secta doctrinæ suæ libellum ipsi porrigeret.

XXVIII. *Cum itaque huic negotio conficiendo præstitutus dies adesset, conuenerunt in Palatium pro iis, qui consubstantialem Trinitatem profitebantur, Nectarius & Agelius, pro Ariana hæresi Demophilus eius Antistes, pro Eunomianis ipse Eunomius, Eleusius autem Cyzici Episcopus pro iis, qui vocantur Macedoniani. Acceptis vero singulorum libellis, solos eos approbauit, qui consubstantialem Trinitatem asserebant: reliquos vero vt absurdos disrupit. At Nouatianis quidem hinc præter sententiam nihil accidit siquidem conformem cum Ecclesia Catholica opinionem de Deo habent. Cæteri vero suis ipsorum sacerdotibus indignabantur,*

PATRES ... HÆRETICI.

quod

quod coram Imperatore sibi ipsis infeste fuissent aduersati: multique ceteris damnatis, ad sententiam approbatam conuersi sunt. Imperator vero lege lata sanxit, vt sectarij neque conuentus agerent, neque doctrinam fidei profiterentur, neque Episcopos aut alios ordinarent: atque vt alij vrbibus agrisque expellerentur, alij notarentur infamia & Reipublicæ consimiliter ac ceteri, participes non essent: & graues quidem legibus adscribebat pœnas, sed eas non exequebatur: neque enim vt pœnas irrogaret, sed vt metum incuteret subditis suis, studebat, vt sibi in diuinis concordes fierent: siquidem & illos laudabat, qui sua sponte conuertebantur. hactenus de his Sozomenus. Porro singulas leges, quas hic recenset, inferius describemus. Habet hæc eadem Socrates *a*, & quidem pluribus, additque ob rem præclare gestam, consilio Sysinnii Nouatiani, ipsum Theodosium eisdem Nouatianis fauisse, passumque esse Ecclesiam Constantinopoli habere, conuentus agere, fruique priuilegiis, quæ Catholicis impertita fuissent.

a Socr. l. 5. c. 10.

XXIX. NOVATIANI DE NOVATIANIS PARUM SINCERA.

At quoniam suspecta fides est hæreticorum de suis dogmatibus & eorum sectatoribus aliquid affirmantium: ęque nobis dubium redditur, imo (vt verius dicam) mendacium esse cõuincitur totum hoc, quod de Nectario ait, in causa tanti momenti Nouatianum Episcopum consuluisse, atque (vt illud vsurpem) perinde, ac si in Israel Deus non esset, deum Accaron adiisse. Quis sibi persuadeat, in eam Synodum, in qua fortiores hæresum propugnatores audiendi essent, non vocatos esse à Theodosio Catholicos Episcopos, qui doctrina ceteris eminerent? vt inter alios Gregorium Nyssenum, quem constat non solum hoc tempore fuisse superstitem, sed & plures adhuc vixisse annos, Amphilochium Iconii Episcopum æquè disertum, Diodorum Tarsensem, eundemque Nectarii studiosum, & illos ipsos, quos idem Diodorus dederat eidem Nectario in diuinis litteris consultores atque doctores, vt Euagrium relictum à Gregorio Nazianzeno prætermittam, atque alios complures, quibus Synodus creditur abundasse, qui omnes Agelium decrepitum senem, & iuuenem Sysinnium antecellerẽt doctrina rerumque peritia. Quis igitur persuadere sibi poterit, his omnibus posthabitis, Nectarium conuenisse Nouatianos hæreticos, eorumq; præscripto duntaxat rem tantam administrasse, & in tanto negotio, tacentibus reliquis, soli Nectario cum hęreticorum antesignanis sermonem habere permissum esse? At quam re vera egregie digneque qui Synodo interfuerunt Episcopi fidei causam pertractarint, vnius ex iis exemplo facile poteris intelligere.

XXX.

Cum enim Theodosius Imper. ob id (vt dictum est) præsens Concilium congregasset, vt hæreticos omnes sub vna fide connecteret: eos ad se vocatos, vt beneficentia prouocaret, officiis sibi deuincire conatus est: cumque indulgentius, quam par erat, cum iis agere videretur, Orthodoxorũ nõnihil commouit animos; veriti enim sunt, ne Imperator illorum circumuentus astutia, præceps abduceretur in hæresin. Quamobrem S. Amphilochius Iconii Episcopus cum factis, tum verbis redarguit Imperatorem: quo modo autem id se habuerit, res gesta sic à Theodoreto *b* describitur: *Cum alio tempore Amphilochius forte intra Palatium esset, videretque astantem Imperatori filium suum Arcadium, qui nuper Imperator creatus fuerat: ipsum Imperatorem Theodosium (vt mos est) salutauit ille quidem, sed filium sine honore dimisit. Imperator autem ratus Amphilochium oblitum officij, iubet ad filium accedere, eumque osculari. At Amphilochius respondit, satis esse, quod ei honorem habuerat. Itaq; Theodosius rem acerbe & grauiter ferens, probrum filio obiectum, iniuriæ loco sibi ipsi illatæ numerauit. Tum sapientissimus Amphilochius declarans Imperatori, quod animo instituebat, contenta voce: Vides, inquit, ô Imperator, quam ægre ignominiam filij tui patiare; uno vero illis, qui in eum insultant, vehementer succenses. Credas igitur mihi velim, huius vniuersitatis rectorem Deum, eos, qui contra filium suum vnigenitum loquuntur blasphemias, itidem detestari, & tanquam ingratos erga Saluatorem & patronum suum odio prosequi. Cuius institutum cum hoc pacto intellexisset Imperator, facta eius dictaq; simul admiratus, legem protinus conscripsit, quæ vetabat conuentus ab hæreticis agi, &c.* hæc Theodoretus.

AMPHILOCHIUS REDARGUIT FACTIS VERBISQUE THEODOSIUM.

b Theod. li. 5. c. 16.

XXXI.

Qui tamen in eo corrigendus est, & non ab alio, quam à seipso, dum superius ait hæc accidisse, postquam Theodosius à cæde Maximi tyranni ab Occidente Constantinopolim reuersus est: nam cum tradat hęc facta esse, dum nuper Arcadius Imperator creatus esset, plane in hunc ipsum annum ea referenda sunt, quo constat (vt dictũ est) Arcadium creatum fuisse Imperatorem. Cæterum si ad reditum Theodosii à cæde Maximi referas, Arcadium tunc inuenies habuisse in Imperio annos octo: siquidem anno Domini trecentesimo octogesimo octauo, ipso Theodosio atque Cynegio Coss. ab eo occisus est Maximus: & post triennium in Italia consumptum, anno Domini trecentesimo nonagesimo primo, Titiano & Symmacho Coss. Constantinopolim reuersus est. Sic igitur aperte vides Acta Amphilochii ad præsentem annum referenda esse, quo Arcadius creatus est Imperator, & Synodus Constantinopoli pro pace Ecclesiæ conuenit. Sozomenus *c* eadem de Amphilochio narrat, additque Placillæ Augustæ enituisse tunc studium, ne vir eius Theodosius circumueniretur ab Arianis, dum ne eorum colloquio traheretur in hæresin, anteuertit.

CORRIGITUR THEODORETUS DE TEMPORE.

c Soz. l. 7. c. 6.

XXXII. ANTIOCHENUM DISSIDIUM PERSEUERAT.

Causam quoque Antiochenam de altercatione inter Paulinum atq; Flauianum, de qua superiori anno in Romano Concilio actum est, in hac eadem Synodo pertractatam Socrates *d* videtur annuere, dum ait, Catholicos inter se discordes & opinione diuisos, fauentibus nimirum Syris, Phœnicibus, ac Palæstinis Flauiano, Ægyptiis autem, Cypriis, Arabiæque Episcopis Paulino studentibus; quibus etiam consensisse vidimus superius Gregorium Nazianzenum, qui & recitatis nuper litteris ad Posthumianum Præfectum Prætorio id pertigisse visus est, dum monet, vt dissidentes & factionibus studentes Episcopos, etiam asperius, si opus sit, arguat. At nihil prorsus hac ex parte in Synodo confectum esse, certum est; proculque abfuit, vt discordes potuerint in concordiam reuocari: nam eam dissensionem post multos annos perseuerasse constat.

d Socr. l. 5. c. 10.

XXXIII. THEODOSII EDICTA ADUERSUS HÆRETICOS.

Quod igitur omnes consentiant, post hanc Synodum à Theodosio Imperatore aduersus hæreticos edicta promulgata fuisse: hic eadem describamus, quæ ad nominatum superius Posthumianum Præfectum Prætorio data habentur. Verum ante ipsam Synodum, quam inchoatam diximus mense Iunio, idem Imperator ad eundem Posthumianum Præfectum Prætorio mense Maio aduersus apostatas rescriptum *e* dedit. Rursum vero aduersus hæreticos, qui minime in Synodo resipuerint, ad eundem Posthumianum mense Iulio hæc edixit *f*:

e l. 3. de Apost. C. Th.

f l. 12. de hæret. C. Th.

XXXIV.

Omnes omnino, quoscunque diuersarum hæresum error exagitat, id est, Eunomiani, Ariani, Macedoniani, Pneumatomachi, Manichæi, Encratitæ, Apotactitæ, Saccophori, Hydroparastatæ, nullis circulis coeant, nullam colligant multitudinem, nullum ad se populum trahant, nec ad imaginem Ecclesiarum parietes priuatos ostendant: nihil vel publice, vel priuatim, quod Catholicæ sanctitati officere possit, exerceant. Ac si qui extiterit, qui tam euidenter vetita transcendat; permissa omnibus facultate, quos recte obseruantiæ cultus & pulchritudo delectat, communi omnium bonorum conspiratione pellatur. Dat. 8. Kal. August. Constantinop. Merobaude & Saturnino Coss.

Rursus vero mense Augusto ad eundem Posthumianum Præfectum Prætorio aduersus omnes hæreticos in *g* hunc modum.

g l. 13. de hær. C. Th.

XXXV.

Vitiorum institutio Deo atque hominibus exosa, Eunomiana scilicet, Ariana, Macedoniana, Apollinariana, cæterarumque sectarum, quas veræ religionis venerabili cultu Catholica obseruantia fides sincera condemnat, neque publicis, neque priuatis aditionibus intra vrbium atque agrorum, ac villarum loca, aut colligendarum congregationum aut constituendarum Ecclesiarum copiam præsumat: nec celebritatem perfidiæ suæ, vel solemnitatem diræ communionis exerceat: neque vllas creandorum sacerdotum vsurpet atque habeat ordinationes. Eadem quoque domus, seu in vrbibus, seu in agris, in quibus passim turbæ professorum ac ministrorum talium colligentur, Fisci nostri dominio iurique subdantur: ita vt hi, qui vel doctrinam, vel mysteria conuentionum talium exercere consueuerunt, perquisiti, ab omnibus vrbibus ac locis, propositæ legis vigore constricti, expellantur à cœtibus, & ad proprias, vnde oriundi

... sunt, terras edere iubeantur, neque decorum aut commorandi ad qualibet alia loca, aut euagandi ad vrbes habeat potestatem. Quod si negligentius ea, quæ serenitas nostra constituit, impleantur, Officia prouincialium Iudicum, & principales vrbium, in quibus coitio vetita congregationis reperta monstrabitur, sententiæ damnationisq; subdantur. Dat. III. Non. Septembr. C. P. Merobaude II. & Saturnino Coss.

XXXVI. HÆRETICORVM CLANDESTINI CONVENTVS. Qui igitur legibus Theodosii vetiti sunt conuentus agere, clandestinos illos cogere conati sunt, & inter alios quos Saccophoros edictum nominat (erant hi Massaliani hæretici, de quibus supra, qui quod sacco induerentur *a*, Saccophori sunt appellati) hos Episcopi diuersis in locis venati sunt; de quibus Theodoretus *b*, cum de his agit: *Porro*, inquit, *erroris morbum occultare nituntur, & post reprehensiones impudenter negant se eo laborare: & illis, qui in eadem sunt opinione, quam ipsi animo complectuntur, Ecclesia interdicunt. Ob hanc causam Letoius Episcopus Meletinensis Ecclesiæ, vir singulari studio erga pietatem exardescens, cum videret multa monasteria, immo vero speluncas latronum hunc contraxisse morbum, ea incendit, & lupos à grege abegit. Eodem modo præstantissimus ille Amphilochius vrbis primariæ Lycaoniæ pastor & moderator totius nationis, cum intellexisset eam perniciem illa loca inuasisse, denuo repulit, & greges, quos ipse verbo pauit, illa labe eripuit.*

a Epiph. hæres. 80.
b Theod. li. 4. c. 10.

XXXVII. MASSALIANI DETECTI A FLAVIANO EPIS. ANTIOCHENO. *Quinetiam Flauianus Antiochiæ Episcopus, vir multorum sermone celebratus, cum accepisset hos Edessæ ætatem agere, & suum venenum in vicinorum animos infundere: missa ad eos monachorum turba, deduxit Antiochiam; & morbum, quem pernegabant, extorsit ad hunc modum. Primum dixit accusatores calumniari, & mentiri testes. Deinde Adelphium admodum senem, vnum ex principibus hæresis, benigne vocat ad se, prope assidere iubet. Tum, Quoniam, inquit, ô senex, ad longinquum temporis spatium vitam propagauimus, idcirco & natura humana & fraudulentis dæmonum aduersariorum conatus nobis accuratius perspecti sunt & cogniti: multoque etiam vsu, quæ & quanta sint gratiæ dona, edocti sumus. Isti cum sint iuuenes, & nihil istarum rerum exquisite norint, sermones spirituales audire vix, aut ne vix quidem sciunt. Itaque tu, quæso, ac mihi, qua ratione affirmetis, & spiritum contrarium recedere à vobis, & sancti Spiritus gratiam aduentare?*

XXXVIII. *His verbis senex ille delinitus, venenum occultatum exprompsit vniuersum, dixitque diuinum baptismi lauacrum his, qui eo tincti erant, nihil omnino prodesse, sed solas preces ardentes dæmonem in animis habitantem expellere: nam singulos, qui eduntur in lucem, ex primo parente, vt naturam, ita dæmonum seruitutem traxisse: quibus ex animis oratione expulsis, Spiritum sanctum deinceps accedere, suamque præsentiam tum sensibus, tum visus ostendere, & non corpus solum perturbationum motibus liberare, sed etiam animum inclinatione ad deteriora prorsus eripere: adeo vt de cætero neque ieiunio opus sit ad corpus coercendum, neque doctrina ad refrenandam eius libidinem, & ad laudata præcepta, quibus recta viuendi via incedere discat: & qui sit huius rei compos factus, non modo à lasciuis corporis concitationibus liberum fore, verum etiam prouidere futura, & sanctam Trinitatem oculis cernere. Itaque diuinus ille Flauianus fœtido isto fonte effosso, & impiis eius riuulis patefactis, miserum senem sic affatur: O malis diebus onuste & inueterate, tuum ipsius os te coarguit, haud ego: tua labia contra te testimonium dicunt.*

MASSALIANI EIECTI E SYRIA. *Itaque erroris morbo retecto, Syria exacti erant illi quidem, sed in Pamphiliam profecti, eā eadem pernicie refecerunt.* hæc Theodoretus. sed perperam sane ad tempora Valentiniani atq; Valentis refert, cum constet Flauianū nonnisi sub Theodosio post Meletii obitum, (vt dictum est) sedisse Episcopum Antiochiæ.

XXXIX. SYNODVS SYDÆ CONTRA MASSALIANOS HABITA. Constat etiam aduersus eosdem Massalianos congregatam esse his temporibus Synodum Sydæ, de qua hæc Photius in Bibliotheca: *Legimus*, inquit, *Synodum Sydæ factam aduersus hæresin Massalianorum, id est, Euchitarum, vel Adelphianorum. Præfuit Synodo Amphilochius Episcopus Iconij cum Episcopis vigintiquinque. Ex ea Synodo ibi est Synodica ad Flauianum Antiochenum Episcopum, qui ea de causa etiam aliam Synodum habuit. In eo Concilio Sydæ habito Adelphius licet pœnitentiam polliceretur, non est admissus, quamuis hæresin detestari videretur, quoniam non ex corde pœnitentia & renunciatio facta esset;* addit de eis idem F[...] Episcopi Antiocheni epistolis scriptis ad Osroenos & Armenos de damnatis Massalianis hæreticis Adelphio & sociis. Cæterum haud hoc tempore his remediis hæresis extingui potuit, sed aduersus eandem laborandum fuit Attico Episcopo Constantinopolitano & aliis, quorum contra eiusmodi hæreticos scripta idem Photius recenset.

XL. AVGVSTINVS ADVENIT IN VRBEM. Hoc ipso anno Romam se contulit Carthagine Augustinus, qui sequenti (vt dicemus) Symmacho Vrbana Præfecturam administrante, ab eo Mediolanum missus est. Agebat hoc anno ipse ætatem vigintinouem annorum (vt idem testatur *c*) quo Carthagine nouit Faustum Manichæum, cum iam nouem ferme annos in secta Manichæorum haberet, de pluribus dubitans; quæ omnia à Fausto fore soluenda, Manichæi polliciti fuerant. At cum longe aliter accidisset: de veritate in ea secta assequenda desperare penitus cœpit. Quonam modo autem tunc veniendi Romam consilium iniit, ipsum audi *d*: *Posteaquam*, inquit, *ille Faustus mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaueram, satis apparuit: desperare cœpi, posse eum mihi illa, quæ me mouebant, aperire atque dissoluere.* & inferius: *Refracto itaque studio, quo intenderam in Manichæi litteras, magisque desperans de cæteris eorum doctoribus, quando in multis, quæ me mouebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro studio eius agere vitam, quo ipse flagrabat in eas literas, quas tunc iam Rhetor Carthaginis adolescentes docebam; & legere cum eo, siue quæ ille audita desideraret, siue quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa secta statueram, illo homine cognito, prorsus intercidit.* At de sua Romam profectione idem hæc habet: *Egisti ergo mecum, vt mihi persuaderetur Romam pergere, & potius ibi docere, quod docebam Carthagine.* ad docendum enim Romæ potius, quam Carthagine, non quæstus maior (vt subdit) eum mouit, sed quod adolescentes, qui discerent, quietius illic agerent, quam Carthagine, vbi illorum nimia insolentia omnia perturbaret. nam paulo post: *Sed quare hinc abirem, & illuc irem, tu sciebas Deus, nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter planxit, & vsque ad mare secuta est. Sed fefelli eam, violenter me tenentem, vt aut reuocaret, aut mecum pergeret; & finxi me amicum nolle deserere: donec vento facto, nauigaret. Et mentitus sum matri, & illi matri & euasi.* & rursum: *Recusanti sine me redire, vix persuasi, vt in loco, qui proximus nostræ naui erat, Memoria B. Cypriani maneret ea nocte: sed ea nocte clanculo ego profectus sum: illa autem remansit orando & flendo. Et tamen* (subdit ipse) *post accusationem fallaciarum & crudelitatis meæ, conuersa rursus ad precandum te pro me, abijt ad solita, & ego Romam.* In Vrbem cum venisset, apud Manichæum quendam hospitio se acceptum tradit *e*, vbi & ægrotauit *f*. Vt vero conualuit, cum Manichæis vt plurimum versabatur, ita tamen vt eius sectæ frigidus esset assertor; immo hospitem suum à magna fidu[cia] illius hæresis reuocare studeret: sed & Helpidii cuiusdam aduersus Manichæos coram disserentis scripta disputatione nonnihil se profecisse testatur, adeo vt contemptui sibi iam illa secta esse cœperit. Romæ igitur cum versaretur, domi docere rhetoricam cœpit, docuitque hoc & sequenti anno, quo à Symmacho Vrbis Præfecto, Mediolanum, vt ibi Rhetoricam publice profiteretur, ab Imperatore de hoc monito missus est. De profectione ergo ipsius Roma Mediolanum anno sequenti agemus.

c Aug. Conf. l. 5. c. [...]
d Aug. Conf. l. 5. c. [...]
e Aug. Conf. l. 5. c. [...]
f Aug. [...]

XLI. FAME VRBS LABORAT. Hic idem annus ille est, quo Vrbs & Italia magna fame laborauit: de qua quidem annonæ penuria, tum S. Ambrosius, tum Symmachus meminere. Ac primum quod ad rationem temporis spectat: vt dicamus, eam hoc anno accidisse, certum illud est argumentum, quod anno ante relationem Symmachi ad Valentinianum Imp. factam esse, S. Ambrosius tradit: quam quidem relationem & ab ipso Symmacho anno sequenti ab illa penuria esse conscriptam cum Præfecturam Vrbanam gereret, & à sancto Ambrosio confutatam anno item sequenti, suo loco perspicue demonstrabimus. Ob penuriam quidem illā pauperes ab Vrbe pulsos esse, S. Ambrosius doluit, cum in libris Officiorum hæc ait *g*: *Quanto hoc vtilius, quam illud, quod proxime Romæ factum est: eiectos esse Vrbe amplissima, inco[las]*

g Ambr. [...]

scilicet, qui iam plurimam illic ætatem transegerant, flentes cum filiis abisse: quibus velut ciuibus amoliendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates? Et certe arriserat anni fœcunditas: inuectitio Vrbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eijcis, qui de suo pascitur? Quid illum eijcis, qui te pascit? Seruum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impartis? Victum extorques, nec rependis gratiam? Quam deforme hoc, quam inutile? Quo modo enim potest vtile esse, quod non decet? Quantis corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est? potuit & illos non amittere, & euadere famem, expectatis ventorum oportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. hactenus Ambrosius.

EIECTI POPVLI AB VRBE OB FAMEM

XLII. De his & ipse Symmachus in epistola ad Flauianum tunc temporis, vt apparet, conscripta: vbi hæc a inter alia: *Defectum, inquit, timemus annonæ, pulsis omnibus, quos exerto & pleno vbere Roma susceperat. Fac vt his remediis conualescamus: quanto nobis odio prouinciarum constat illa securitas? Dij patrij, facite gratiam neglectorum sacrorum, miseram famem pellite: quam primum reuocentur nostri, quos * inuita dimisit.* hæc Symmach⁹: & quidem illud facinus iure improbat, quo liberi homines ab Vrbe ea de causa eiecti fuerant: nam Augusti tempore (quod Dio testatur b) ingenti afflictata annonæ penuria, non liberi homines, sed gladiatores, venaliaque mancipia tantum vltra octoginta millia passus ab Vrbe reiecta fuerunt. Porro Symmachus homo versatilis, ab occasione deducens argumentum, eandem famem ad suum propositum inflectens in relatione, quam anno sequenti ad Valentinianum conscripsit, eãdem famem exaggerans, accidisse eam persuadere conatur, quod adempti fuerant sacerdotum redditus, atque agri Vestalium virginum; ita enim ait c: *Honorauerat lex parentum Vestales virgines ac ministros deorum victu modico, iustisq; priuilegiis. stetit muneris huius integritas vsque ad degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium baiulorum sacræ castitatis alimenta verterunt. Secuta est hoc factum fames publica, & spem prouinciarum omnium messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum, nihil imputamus astris, nec rubigo segetibus obfuit, nec auena fruges necauit: sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur, &c.* subdit enim, ad cibum glandium & radices herbarum populum ob famem fuisse conuersum: ex quibus persuadere conatur Imperatori, reddi prouentus ablatos deorum sacrificiis atque Vestalibus, vt terra rependeret, quam subtraxerat, abundantiam.

a Symmac. li. 2. ep. 7.
ADSCRIBIT SYMMACHVS FAMEM SACRILEGIO.
* quos
b Dio hist. Rom. li. 55.
c Symmac. ad Valent. Imp. apud S. Ambr.

XLIII. At quam scite prudenterque inania ista ab occasione famis deducta à Symmacho argumenta refellat S. Ambr. ipsum audi, dum hæc ait d post nonnulla de diis: *Quæ autẽ æquitas, vt paucis sacerdotibus dolentes victum negatum, nisi omnibus denegarent, cum inclementior esset vindicta, quam culpa? Non est igitur idonea, quæ tantam ægritudinem mundi fallentis causa constrinxerit, vt virentibus segetibus, subita spes anni adulti moreretur. Et certe ante plurimos annos templorum iura toto Orbe sublata sunt. Modo ne demum diis Gentium venit in mentem suas iniurias vlturum iri? Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit, vt vrbicorum sacerdotum dispendia vindicaret, qui non vindicauit suorum? Esto tamen si superiore anno deorum suorum iniurias vindicatas putãt: cur præsenti anno contempta fuere? Iam enim nec herbarum vulsis radicibus rusticana plebs pascitur, nec bacca siluestris explorat solatia, nec cibum de sentibus rapit; sed operum læta felicium, dum messes suas & ipsa miratur, expleuit voti satietate ieiunium, vsurarios nobis reddidit terra prouentus. Quis ergo tam nouus humanis vsibus, vt vices stupeat annorum? & tamen etiam superiore anno plerasq; nouimus prouincias redundasse frugibus. De Galliis quid loquar solito ditioribus? Frumentum Pannoniæ, quod non seuerant, vendiderunt; & fœcunda Rhætia fertilitatis suæ nouit inuidiam: nã quæ solebat tutior esse ieiunio fœcunditate hostem in se excitauit. Liguriam Venetiasq; autumni frumenta pauerunt. Ergo nec ille sacrilegio annus exaruit, & iste fidei fluctibus annus effloruit. Negent etiam quod largo fœtu vineæ redundauerint: itaque & messem fœneratam recepimus, & liberalioris vindemiæ beneficia possidemus.* hactenus S. Ambrosius. Sed de aliis querelis Symmachi anno sequenti.

d Ambr. ep. 31.
CONFVTATVR SYMMACHVS AB AMBROS.

IESV CHRISTI
Annus 384.

DAMASI PAP. Annus 18. — VALENTIN. 9. IMPP. THEODOSII 6.

I. TRecentesimus octogesimus quartus Christi annus, Cõsulibus Ricimere & Clearcho notatur, quo Symmachus (de quo nuper facta est mentio) Præfecturam Vrbanam gessit, quod Imperatoris rescripta ad ipsum hoc anno e data testantur, licet Paulinus ad alia tempora eam referat. Meminit S. Augustinus f de eiusmodi Symmachi Præfectura, dum ait, se ab eodem Symmacho Præfecto Roma missum esse Mediolanum. Sed de Augustino inferius. Paulinus autem confundit Præfecturam cum Consulatu, de quo suo loco dicendum. Hoc itaq; anno, quo præfecturam Vrbanam Symmachus gessit. Prætextatus magni nominis Senator, sed Gentilis, Cõsul est designatus in annum sequentem. sed infeliciter accidit, vt antequam Consulatum adierit, hoc ipso anno moreretur. De tempore obitus satis liquet ex tribus Symmachi epistolis tunc datis de eius obitu ad Imperatores, quarum postrema de erigenda in eius honorem statua, sic se habet g.

SYMMACHVS PRÆFECTVS VRBIS PRO IDOLIS QVID.
e l. 4. de confess. ex pro vrbis & l. 44. de appell. C. Th.
f Aug. Cõf. l. 5. c. 13.

DD. Theodosio & Arcadio semper Augg. Symmachus V. C. præfectus Vrb.

g Symm. li. 10. ep. 23. 24. 25.

Licet Vettius Prætextatus naturæ lege solutus sit, viuit tamen in memoria & amore cunctorum: atque hoc vno punit inuidiam, quod tantum ei mors ad gloriam contulit, vt huic quoque fortunæ liuor debeat inuidere, domini Imperatores. Nam præter illum populi Romani, inusitatum dolorem, etiam Senatus impatiens dispendij sui, solatium petit de honore virtutis, vestrumque numen precatur, vt virum nostra ætate mirabilem, statuarum diuturnitas tradat oculis posterorum. Non quod ille præmia terrena desideret, qui gaudia corporis, etiam cum hominem ageret, vt caduca calcauit, sed quia ornamentis bonorum incitatur imitatio, & virtus æmula alitur exemplo honoris alieni. Hinc factum est, vt rusticis adhuc seculis optimi quique ciuium manu & arte formati in longam memoriam mitterentur. Atque vtinam huic decori nihil facilitas adulantium postea derogasset; quamuis parta non sint, quæ dispari arte quæruntur. Dignum est igitur, vt qui in pectoribus plurimorum manet, sit in ore plurimorum. Ille semper magistratibus suis celsior, in alios temperatus, in se seuerus sine contemptu facilis, sine terrore reuerendus. Cui si quod commodum successionis euenit. id ad testatoris proximos mox reuertitur, qui nullis prosperis fractus est, nullius risit aduersa, indecora nesciuit largitatis. Ille, quem semper inuitum secutus est honor, cuius æquitati conterminum quisque limites suos credidit. Plura de eo vellem, plura de eo deberem, sed clementiæ vestræ testimonio cuncta seruanda sunt. Illustrior enim laus est de cœlesti prefecti iudicio. Ergo vt probitatis patroni bona temporum vestrorum futuris quoq; visenda proponite. Certe ille est Prætextatus, quẽ iure Consulem feceratis, vt Fasti memores celebre nomen extenderent. Aliis vtilis fatalia damna reparate. Abierit cum homine præmium, sed iudicium post hominem perseueret. Probate, taliò in aduersus gloriam nihil licere. Nam quod meruit à ciuibus, singulare est: illud multis commune quod perdidit. hucusque Symmachi ad Imperatores epistola de licentia erigendæ statuæ Prætextato, more maiorum. Non est reiecta petitio, quandoquidem obtinuit, quod petiit Symmachus ab Augustis, vt memoria Prætextati statua insigniretur: nam quæ hactenus in eius basi inscriptio integra conseruatur, id admonet, quæ paulo inferius recitabitur. Erat adhuc Romę tunc, cum ista contigerunt, S. Hieronymus sacra volumina Paulæ & Eustochio aliisque sanctissimis fœminis Senatoriis explicans: id enim importune nimis illæ ab eo præsente extorquere solebant, quod ab eo etiam absente per litteras id facere consueuerunt.

SYMMACHI DE ERIGENDA PRÆTEXTATO STATVA AD IMPP. LITTERÆ.

Porro Romæ cum esset idem S. Hieronymus hoc tempore, idem S. Paulæ explicuit psalmum centesimum decimum octauum, & centesimum vigesimum sextum, nec non Hebraicum alphabetum, quæ extant.

II. Nobiles feminæ Romanæ. a Hier. ep. 99. b Hier. ep. 15.

Inter alias etiam studiosas Hieronymi Romæ agentis fuere Felicitas, Asella, & Lea clarissimæ genere æque & sanctissimæ feminæ, quarum idem meminit in epistola ad Asellam *a*, quæ quam insigni enituerit sanctitate, ipse Hieronymus in epistola ad Marcellam *b* declarat.

III. De obitu Leæ et Prætextati.

Accidit autem (quod tacendum non est) vt cum sanct. Hieronymus Romę agens ac docens, explicare aggrederetur psalmum septuagesimum secundum, præsente inter alias S. Marcella, de S. Leæ viduæ, virginum præfectæ monasterio, ex hac vita migratione nuncium afferretur: quo tempore etiam mori contigerat Prætextatum iam Consulem designatum; hominem deorum cultorem, & Christianæ religionis contemptorem, de quo illud ab eodem Damaso dictum superius alia occasione retulimus, cum ait de eo ad Pammachium scribens: *Miserabilis Prætextatus, qui designatus Consul est mortuus, homo sacrilegus & idolorum cultor solebat ludens B. Papæ Damaso dicere* c: *Facite me Romanæ Vrbis Episcopum, & ero protinus Christianus.* de quo & sæpius Ammianum meminisse diximus, cum de ipsius legationibus agit ac præfecturis.

c Hier. ep. 61.

Huius vero, qui hoc anno Consul designatus diem obiit, Prætextati extat eiusmodi vetus inscriptio *d*:

d Apud Aldi Orthograph. pag. 636.

VETTIO. AGORIO. PRÆTEXTATO. V. C. ET CORRECTORI. TVSCIÆ. ET. VMBRIÆ. CONSVLARI. LVSITANIÆ. PROCONSVLI. ACHAIÆ. PRÆFECT. VRBI. PRÆFECTO. PRÆTORI. ILLYRICI. ITALIÆ. ET. AFRICÆ. CONS. DESIGNATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. SEPTIES ET. AD. IMPETRANDVM. REBVS. ARDVIS. SEMPER. OPPOSITO. PARENTI. PVBLICÆ. PRIVATI. MORE. VERĒDO. VT. ETIAM. STATVÆ. IPSIVS. DOMVS. HONORARE. INSIGNIA. CONSTITVI. LOCARIQVE CVRAVIT.

Porro ad hunc ipsum Prætextatum datæ habentur plures epistolæ Symmachi *e*. Macrobius *f* hunc eundem Vettium Prætextatum, Sacrorum omnium Præsulem nominat, quem & in suis Saturnalibus interloquentem inducit.

e Symmac. li. 1. ep. 38. & seq. f Macrob. Saturnal. li. 1. c. 17.

IV.

Apposite autem accidit, vt & tunc cum S. Hieronymus ad eum psalmi versum peruenisset: *Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum præuaricatus sum:* quod Latini codices habent, *Nationem filiorum tuorum reprobaui:* de S. Leæ transitu quoque certior redderetur: cum pergens ille quod tractare fuerat inchoatus; postea vtriusq; obitū Leæ & Prætextati, tanquam antithesim memoria dignā, voluit scriptis testatum posteris tradere, scripta ea de re ad Marcellam epistola *g*, cuius est exordium: *Cum hora ferme tertia hodierna diei septuagesimum secundum psalmum, id est, tertij libri principium legere cœpissemus,* & inferius: *Repente nobis nunciatum est, sanctissimam Leam exisse de corpore: ibique ta te palluisse conspexi, vt vere aut pauca, aut nulla sit anima, quæ fracto vase testaceo, non tristis erumpat. Et tu quidem non quod futuri incerta esses, dolebas; sed quod triste funeri obsequium non dedisses. Denique in medijs fabulis, rursum didicimus, reliquias eius iam Ostiam fuisse delatas.*

g Hier. ep. 24. Obitus S. Leæ.

V. h Rom. 3.

Quæras, quo pertineat ista replicatio? Respondebo tibi verbis Apostoli h: *Multum per omnem modum. Primo, quod vniuersorum gaudio prosequenda sit, quæ calcato diabolo, coronam iam securitatis accepit. Secundo; vt eius vita breuiter explicetur. Tertio, vt designatum Consulem de suis sæculis detrahentes, esse doceamus in tartaro. Et quidem conuersationem Leæ nostræ quis possit digno alleuare præconio? ita eam totam ad Dominum fuisse conuersam, vt monasterij princeps, mater virginum fieret. post mollitiem vestium sacco membra triuisse, insomnes orationibus duxisse noctes, & comites suas plus exemplo docuisse, quam verbis. Humilitatis fuit tantæ tamque subiectæ, vt quondam domina plurimorum, ancilla omnium putaretur, nisi quod eo Christi magis esset ancilla, dum domina hominum non putatur. Inculta vestis, vilis cibus, neglectum caput; ita tamen, vt cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum, ne reciperet in præsenti sæculo mercedem suam. Nunc igitur pro breui labore æterna beatitudine fruitur, excipitur Angelorum choris, Abrahæ i sinibus confouetur, & cum paupere quondam Lazaro diuitem purpuratum & non palmatum Consulem, sed atratum, stillā digiti minoris cernit inquirere.* Porro talis dies S. Leæ, quo ex hac vita migrauit in cœlum, perpetuo monumento adscriptus asseruatur in publicis Ecclesiæ tabulis XI. Kalen. Aprilis, annis singulis præconio publico celebratus. Subdit vero Hieronymus:

i Luc. 16.

VII. Obitus Prætextati.

O quanta rerum mutatio! ille, quem ante paucos dies dignitatum omnium culmina præcedebant: qui, quasi de subiectis hostibus triumpharet, Capitolinas ascendit arces: quem plausu quodam & tripudio populus Romanus excepit: ad cuius interitum Vrbs vniuersa commota est: nunc desolatus & nudus, non in lacteo cœli palatio, vt vxor mentitur infelix, sed in sordentibus tenebris continetur. Hæc vero, quam vnius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur & tenuis, cuius vita putabatur amentia, Christum sequitur, & dicit k: *Quæcunque audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Dei nostri.* & reliqua. erat æque impia atque vir eius, vxor Prætextati, nomine Paulina, cuius hic meminit Hieronymus: quod sequens tibi inscriptio declarabit *l*:

k Psal. 47. De Paulina vxore Prætextati. l Inscript. Antiquar. apud Smetium p. 153. nu. 5.

FABRIÆ. ACONIÆ. PAVLINÆ. F. FILIÆ. ACONIS. CATVLLINI. V. C. EX. PRÆF. ET. CONSVLIS. ORDIN. VXORI. VETTII. PRÆTEXTATI. V. C. PRÆF. ET. CONSVLIS. DESIGNATI. SACRATÆ. APVD. ELEVSINAM. DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. LATERNAM.* DEO. LIBERO. ET. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. ÆGINAM. DEABVS. TAVROBOLITÆ. ISIACÆ. HIEROPHANTRIÆ. DEÆ. HECATÆ. GRÆCO. SACRATÆ. DEÆ. CERERIS.

* Larnam

Hæc, inquam, Paulina magna sacerdos, inani quadam iactantia, in inuidiam Christianorum, effutiebat virum suū Prætextatum inter deos esse receptum; quod deridet S. Hieron. atque subsannat. Meminit eiusdem Paulinæ cōiugis Prætextati Symmachus ad ipsum scribens *m*. Sed & attexamus his alia de eadem Paulina vetera in Vrbe haud pridem reperta monumenta, atque illud in primis:

m Symmac. ep. 42. l. 2.

FABIA. ACONIA. PAVLINA. FILIA
C. CATVLLINI. V. C. EXPRÆFECTI. CONSVLIS
ORDINARII. VXOR. VETTII. AGORII. PRÆTEXTATI
PRÆFECTI. ET. CONSVLIS. DESIGNATI
SACRATA. DEÆ. CERERI

Et alia in basi nuper statuæ repertæ in hortis Federici Cæsti* *n*:

* Cæsii n Exscripsit Philip. Vignum Romanum.

COELIÆ CONCORDIÆ VIRGINI
VESTALI MAXIMÆ FABIA PAVLINA C. F. STATVAM FACIENDAM COLLOCANDAMQVE
CVRAVIT CVM PROPTER
EGREGIAM EIVS PVDICITIAM INSIGNEMQVE
CIRCA CVLTVM DIVINVM
SANCTITATEM TVM
QVOD HÆC PRIOR EIVS VIRO
VETTIO AGORIO PRÆTEXTATO V. C. OMNIA SINGVLARI
DIGNOQVE ETIAM AD HVIVS
MODI VIRGINIBVS ET SACERDOTIBVS COLI STATVAM COLLOCARAT.

Hæc ipsa inscriptio, vbi primum eam legi, in memoriam reuocaui, quæ Symmachus habet in epistola ad Flauianum; dum quid actum fuisset inter collegas Pontifices, cum de collocanda atque dicanda eiusmodi statua rogarentur sententiæ singulorum, quidue ipse senserit ea de re, his verbis ad eum scribit *o*:

o Symmac. l. 2. ep. 36. VII.

Prætextato nostro monumentum statuæ dicare destinant virgines sacri Vestalis antistites. Consulti Pontifices, priusquam reuerentiam sublimis sacerdotij, aut longæ ætatis vsum, vel conditionem temporis præsentis expenderent, absque paucis, qui me secuti sunt, vt eius officium statuerent, adnuerunt. Ego qui aduerterem neque honestati virginum talia in viros obsequia conuenire, neq; more fieri, quod Numa auctor, Metellus conseruator religionum, omnesque Pontifices Maximi nunquam ante meruerunt: hæc quidem silui, ne sacrorum æmulis enunciata noxam crearent. Insitatum

censentibus, exemplum modo vitandum esse rescripsi, ne res iniusto orta principio, breui ad indignos per ambitum perueniret. Ne longum loquar, ipsa verba ad te misi bonis probata, sed numero fortasse vincenda; licet decretis * *Pontificum non sit eadem forma, qua Curia est: sed hoc quoque parem facit insciientia. Quod si tu adesses, multum duorum sanitas promoueret.* hactenus de his Symmachus ad suum æquè Ethnicum Flauianum, de quo plura suo loco. Sed ex superiori inscriptiõe vides, in ipso collegio Pontificum, inuito & contradicente Symmacho, concessum fuisse Maximæ Vestali statuam erigere Prætextato. At hæc occasione Paulinæ de viro suo hoc anno defuncto inaniter prædicantis in cœlum inter deos esse receptum, dicta sunto. Credimus (quod & coniectura facile persuadet) eundem Prætextatum mœrore confectum ea de causa ex hac vita esse sublatũ, quod Imperatores, sacris deorum penitus explosis, impensas quoque ad illa peragenda ex publico cõferri solitas abstulissent, quin & redditus Vestalibus virginibus antiquo iure debitos pendi vetuissent: de quibus omnibus pluribus egit Symmachus. Cum igitur Symmachus Vrbana fungeretur Præfectura, libellum misit ad Valentinianum Imp. pro restituendo damnato legibus Gratiani deorum cultu: extat ipse titulo Relationis Symmachi Vrbis Præfecti. Opportuna quidem homo deterrimus vsus est occasione obitus Gratiani, & Maximi tyrannidem exercentis: cum Valentinianus puer timore exagitatus, omnes timẽs, exemplo fratris monitus, qui milites expertus fuerat desertores ac proditores, nihil non concessurus esset magistratibus. Verum vt vires petitionibus Symmachus adderet, Senatus nomine se agere professus est, & nõ apud vnũ Valentinianum, quinetiam apud Theodosium atq; Arcadium filium eundemque Imperatorem; seque duplici munere, nempe Præfecti atque Legati, causam tractare, ipse docet his verbis: *Vt Præfectus vester Gesta publica prosequor, & vt Legatus ciuium mandata commendo.* sed quid petiit? illud in primis & generatim, cum ait: *Repetimus religionum statum, qui Reipublicæ diu profuit.* speciatim vero, vt concedat reparari aram Victoriæ: erat hæc in Capitolio, de qua Dio a: *Fulmina namq; permulta deciderant, quibusdamq; cella Iouis Capitolini, quæ erat in templo Victoriæ, tacta fuerat.* hæc ibi: verum creditur textus inuersus, vt velit dicere tactam esse cellam Victoriæ, quæ erat in templo Iouis Capitolini: nam non cella, sed templum, illudque maximum fuit Iouis Capitolini. Alia etiam erat in Curia ara Victoriæ, de qua Herodianus. *Curiã ingressi, sic vt vltra quoq; aram Victoriæ penetrarent.* cum alioqui & alia in Vrbe fuerint monumenta Victoriæ dedicata: nam à Sex. Rufo in Regione, *Alta semita*, dicta, ponitur ædicula Victoriæ; sed & in Regione ad templum Pacis, fuisse dicitur area seu ara Victoriæ, & ab alijs alibi ponuntur aliæ.

* in decretis

PRAETEXTATI OBITVS CAVSA.

a Dio hist. Rom. l. 45.

VIII. Verum ad Symmachum redeamus. Petit quoq; reddi Vestalibus stipendium ab aliis consuetum Imperatoribus exhiberi, quod vendicauerat sibi Fiscus, reddique agros ijsdem virginibus & templorum ministris testamento relictos; vtque in posterum liberum esset cuique, quid vellet ijsdem deorum Sacerdotibus testamento relinquere.

IX. S. AMBROSIVS CONTRA SYMMACHVM AGIT.

Hæc persentiscens S. Ambrosius, festinans occurrit, intercessitq;, ne quid extorqueretur ab adhuc puero Imperatore: cui litteras dedit, quibus tum primo illud ingessit, nullum alium esse Deum quã quem coleret Christiana religio, deosque Gentium vere esse dæmonia; abhorrereq; debere Christianũ Imperatorem nõ solum ab illorũ cultu, sed & ab omni consensu, quo diis sacra peragi permittantur; & quam longe abesse oportere, vt eius præcepto aræ dirutæ restaurarentur, sumptusque ad peragenda sacrificia redderentur: reuocatque eidem in memoriam, quanta Gentiles aduersus Christianos eorumq; Ecclesias sub Ethnicis Imperatoribus perpetrassent: ac ne rescindat, admonet, quod à Gratiano piè nouerit esse statutum: *At cum per totum* b, inquit, *fere Orbem à pluribus retro Principibus inhibita, interdictaq; sint, Romæ autem à fratre clementiæ tuæ augustæ memoriæ Gratiano fidei veræ ratione sublata sint, & datis antiquata rescriptis: ne, quæso, vel fideliter statuta cõuellas, vel fraterna præcepta rescindas. De negotiis ciuilibus si quid statuitur, nemo putat esse temerandum; & præceptum de religione calcatur?* sed & ne clarissimi viri Symmachi moueretur auctoritate, illud inculcat: *Deferendum merito clarorum virorum & ego suadeo, sed Deum certe esse omnibus præferendum. Si de re militari est consulendum, debet exercitati in præliis viri expectari sententia. Quando de religione tractatus est, Deum cogita. Nullius iniuria est, cui Deus omnipotens antefertur*, &c. Illudque vehementer cauendum ingerit, ne putet ab vniuerso Senatu rogari, quod per Symmachum peteretur, sed male ab eo vsurpatum esse Senatus nomen, quod à Gentilibus tantummodo Senatoribus constaret esse decretum: cui si quis Imperator Christianus annuisse diceretur, talem hac ex parte reprehensione existimari debere dignum. Cæterum à paucis Senatoribus Gentilibus eam docet factam esse suggestionem, ipsam vero Curiam maiori numero Christianorum esse refertam; quibus refragantibus, talia illos indigna Christiani Imperatoris auribus ingessisse.

b Ambr. ep. 30.

X. QVAM CAVTE AGAT AMBROSIVS.

Admonuit insuper, vt petitionẽ illã deferat ad Theodosium Imperatorem, vt rem grauissimam, neque absq; illius arbitrio decernendam; vtq; in causa religionis Episcopos consulat. Petiit & relationis exemplum, quo respondeat, vt ita consultus Theodosius vtriusq; partis iura perpenderet. Quod si petitam ab Episcopis religionis defensionem Valentinianus ipse impertire negligeret; quid Ambrosius eidem cõminatus sit, audi: *Certe* (inquit c) *si aliud statuitur, Episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare non possumus. Licebit tibi ad Ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies Sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis Sacerdoti dicenti tibi? Munera tua non quærit Ecclesia, quia templa Gentilium muneribus adornasti. Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti*, &c. Sed & ne Valentinianus in defensionẽ erroris, suam pueritiã excusaret, Ambrosius ista subintulit: *Quid respõdebis his verbis? Puerũ esse te lapsum? Omnis ætas perfecta Christo est: omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur: paruulis etiã Christum intrepido aduersus persecutores ore confessi sunt.* At hæc omnia Ambrosius non tam ad Valentinianum, quam ad Iustinam eius matrem, cuius arbitrio ipse moderabatur Imperium, voluit esse directa, atq; plenius innotescere.

c Amb. ead. ep. 30.

XI. Misit petitum Valentinianus ad Ambrosium Symmachi petitionis libellum; quem ipse contrariis scriptis ita redarguit & cõfutauit, vt absq; petendina dilatione Ambrosio causa adiudicata fuerit: de qua victoria illud extat elegans Ennodij distichon:

Dicendi palmam Victoria tollit amico;
Transit ad Ambrosium: plus fauet ira deæ.

Sed & Aurelius Prudentius vir Consularis ad eandem Symmachi relationẽ egregium poema conscripsit, eundemque sectam in duos libros, quorum priori deorum Gentilium vanam mendacemq; superstitionem redarguit & scite confutat, Crucisque potentiam ac gloriam prædicat, cuius virtute Roma à prauorum dæmonũ dominio vindicata surrexerat; posteriori vero, quæ à Symmacho suggesta essent, diserte refellit, penitusq; dissoluit. Cæterũ poema illud sub Honorio Imp. à Prudentio esse elaboratum constat, vt suo loco dicturi sumus. Sed miro quodam Dei consilio his temporibus accidit, vt idem ipse, qui pro Vestalibus virginibus tanta cum laude apud Imperatorem Symmachus egit, earum Primigeniæ, siue dixerimus Vestalium primæ lapsu vehementer oportuerit pudore suffundi: de cuius inferẽdo antiquo ritu supplicio, idem ipse quasi sacrorum acerrimus vindex magnopere laborauit. extant de his duæ eiusdem Epistolæ, quarum prior sic se habet d:

MAXIMAE VESTALIS LAPSVS.

d Symmach l. 9. ep. 118.

XII. *More instituto maiorum, incestum Primigeniæ* * *dudum apud Albam Vestalis Antistitis, collegij nostri disquisitio deprehendit; quod & ipsius quæ contaminauit pudicitiam sacram, & Maximi, cum quo nefandum facinus admisit, confessionibus claruisse, Gesta testantur. Restat, vt in eos, qui cærimonias publicas abominando scelere polluerunt, legum seueritas exerceatur* *. *Quæ tibi actio de proximi temporis exemplo seruata est. Et ideo dignaberis, Reipublicæ vtilitatem, legesq; considerans, facinus cunctis vsque ad hanc*

* Primogeniæ

SYMMACHI EPIST. DE LAPSV VESTALIS.

* exerceatur

dicem seculi seuerißimè vindicatum, competenter vlcisci. Vale. ita Symmachus vnus ex Pontificibus ad Vrbis Præfectum, quem in facinus cupit vltorem insurgere, vt declarat posteriores eiusdem Symmachi scriptæ literæ: quibus pariter intelligas, iura Pontificis Maximi agendi more patrio & iure ant quo aduersus huiuscemodi facinorosos reos, ab Imperatore collata fuisse in Præfectum Vrbis. Epistola autem sequens sic se habet a:

a Symmach. l. 9. ep. 19.

XIII. *Secundum proxima ætatis exempla, clarißimo & excellentißimo viro fratri nostro Præfecto * Vrbi Primogenia virginis, quæ sacra Albana curabat, à collegio nostro vindicta delata est. sed quia litteris eius causa probabiles asseruntur, quod neque muros Vrbis æternæ tanti criminis reum fas sit intrare, neque ipse ad longinqua posit occurrere, cum facinus, vbi admissum est, debeat expiari: necesse esse perspeximus potestatem finitimam conuenire, & cui prouinciarum iura mandata sunt, in Primigeniam, quæ publici criminis maculauit arcana, corruptoremq; eius Maximũ, qui quidem flagitium non negauit, seueritas super * his adhibita criminibus exeratur *. Dignaberis igitur, consideratis confeßionibus, quæ nefandi criminis tragœdiam prodiderunt, iniuriam castißimi seculi reorum suppliciis vindicare.* hactenus Symmachus. Quale autem esse soleret supplicium corruptis Vestalibus irrogandum, diximus in Notis ad Romanum Martyrologium. Hæc quidem contigisse post relationem Symmachi, atq; S. Ambrosij responsionem, ex eo facile possumus intelligere; quod cum alia plura in septem illas Virgines (neq; enim hunc numerum excedebant) idem exprobret, certe tantum in easdem facinus exaggerare minimè prætermisisset, id exigente pondere magnæ causæ, cuius pro Christianorum parte forte patrocinium suscepisset. Sed reliqua huius anni ad Symmachum pertinentia prosequamur.

* Vrbi in cestatæ Primog. uiæ

* semper
* exsecratur

XIV. NOVA QVERELA ADVERSVS SYMMACHVM.

Hoc item anno, cum idem Symmachus (vt dictum est) Vrbis Præfectum ageret, aduersus ipsum à quibusdam ad Imperatores libellus accusationis allatus est, quo querebantur, Christianos ab Ecclesijs auulsos, coniectos fuisse ab eo in carcerem; insuper Episcopos è vicinis ciuitatibus ab eodem petitos, in vincula esse coniectos. Res quidem primo auditu sacrilega, quæ aures Valētiniani plurimum offendit, eiusq; animum in eundem magnopere concitauit; rescribensque iussit vinctos liberos relaxari, ipsumq; Symmachum durius increpuit. Relatio hæc cōtra Symmachum forte ab schismatico aliquo prouenit, qui Vrsicino faueret: eum n. contra legem exilij vna cum suis Romam hoc tempore se contulisse, paulo post dicemus. Qui igitur schismaticis obstitisset, in Christianos sæuijsse, falso delatus est. At quid pro sui defensione Symmachus b ipse rescripserit, videamus.

b Symmach. l. 10. ep. 34.

DDD. AAA. *Valentiniano, Theodosio, & Arcadio Symmachus Præfectus Vrbis.*

XV. SYMMACHI LITTERÆ AD VALENTINIANVM

Scio quidem, naturæ humanæ vitio, probitatem subiacere liuori: sed miror eo progressas insidias æmulorum, vt crudo mendacio insontis fama peteretur, DDD. IMPPP. *Quid enim non audeant, quid re intentatum relinquant, qui in arce terrarum Christianæ legis iniurias vindicata fana finxerunt? Fleuit, credo, scenæ istius fabricator, cum de Ecclesiæ penetralibus raptos ad tormenta simularet; cum de longinquis ac de finitimis vrbibus duci Antistites in vincula describeret. Neque enim serenum clementiæ vestræ animum sine his argutijs compulisset sacro edicto populum conuenire, vt assertoribus, quam pietati vestræ mos est, litteris, Præfectum, quem sine ambitu legistis, argueret. Reddat nunc quisquis ille est, causas fallaciæ suæ; qui sub occasione iustæ inquisitionis, qua me cultum spoliatorum mœnium inuestigare iußistis, tragicas quæstiones de ministris Catholicæ iactat agitatas. Respondeant litteris Episcopi Damasi, quibus asseclatores eiusdem religionis negauit vllam contumeliam pertulisse. Non magnopere officij mei prætendo responsa; à quo ideo quæsita est rerum fides, ne factum aliquod recordationem quæsitoris effugeret.*

XVI. *Credatur eius legis Antistiti, quæ læsa simulatur. Credatur Præfecto, qui perennitatis vestræ admonitus edicto, miratur in prouinciis creditum; quod Roma nesciit admissum. Omitto iniuriam Præfecturæ & conscientiæ meæ: quando eo procesit infinu-latio, vt vos quoque ipsos auctores honoris mei quadam reprehensione perstringat: nam qui summi loci iudices decolorant, sacri testimonij facultatem videntur incessere. Iamdudum me Diuus genitor numinis tui præcipuo honore dignatus est, ille meritorum arbiter singularis, cuius Imperium iam moribus recepisti. Paternum sequere; tuum tuere iudicium.* & post aliqua: *Vnum illud,* inquit, *adijciens, vt me perennitas vestra necessitate inquisitionis eius absoluat, iuius auctoritatem referri ad scrinia Palatina iußistis. Nam si tantum de me improbis licuit extante præcepto: quid retractatis literis non licebit? Sane laudabili viro Episcopo denegante vllum è suis aut carcere, aut vinculis attineri, & Officio eadem suggerente, ignoro, quos potißimum præceperitis absolui. Tenent quidem leges variorum criminum reos; sed, vt comperi, à mysterio Christianæ legis alienos. Quid igitur æternitas vestra decernat, deuotus opperior, &c.*

XVII. Intelligis ex his ad hunc vsq; annum etiam, quo Symmachus Vrbanam Præfecturam gerebat, Damasum Romanum Pontificem fuisse superstitem: vt & hinc cognoscas Marcellinum Comitem in Chronico errore lapsum; dum ante biennium sub Consulatu Antonij & Syagrij, mense Octobris, Damasum defunctum ponit. Obijt vero ille hoc anno, tertio Idus Decembris, quo die natalis eius inter sanctos adscriptus antiqua memoria perseuerat: quem iam prope octogenarium decessisse, auctor est Sanct. Hieronymus, qui (vt vidimus) Romæ apud eum hoc tempore agebat, nec nisi post eius ad Deum migrationem ab Vrbe recessit. Consultius itaque Prosper in Chronico sub huius anni consulibus collocat in laterculo obitum Damasi, licet mendose pro suffecto Siricio Vrsicinus legatur: absque enim aliqua controuersia electum fuisse Siricium, paulo inferius dicturi sumus.

XVIII. DAMASI OB. TVS TEMPVS.

Sed vt quæ sunt temporis, firmius stabiliantur, ex alia quoq; ratione deducimus hoc anno Damasum decessisse. Cum enim constet ex his, quæ superius dicta sunt, S. Hieronymũ vna cum Paulino & Epiphanio venisse Romam, Antonio & Syagrio Coss. anno Domini trecentesimo octogesimo secundo; idemq; dicat c pene trienniũ Romæ mansisse cum Damaso, nec inde recessisse, nisi ipso defuncto: cumq; liqueat mense August d anni sequētis ex Vrbe egressum esse: vtique affirmare opus est, hoc anno mense Decembris Damasum ex hac vita migrasse. Obiit igitur hoc anno, dicta die vndecima Decembris, cum sedisset vsq; ad annum decimum octauum inchoatum per menses tres minus diebus quatuor: nam quē vidimus sedere cœpisse anno Domini trecentesimo sexagesimoseptimo; die decima quinta Septembris, perseuerasseq; vsque ad præsentem annum, diemque vndecimam mensis Decembris, dictam temporis periodum implesse eum oportuit.

c Hier. ep. 99.
d Hier. apolog. Ruffin.
ANNI ... DAMASI

XIX. Extant Acta Damasi in Ecclesia olim recitari solita apud nos in duobus codicibus peruetustis, nempe quinto atque decimo tomo VV. SS. exhibet eadem codex Vaticanus, & alius S. Mariæ Maioris, quem vidimus e, in quibus ad finem hæc leguntur: *Vt plura prætercam, ea nullo modo reticebo, quæ Petrus sedis Apostolicæ diaconus in sermone, quem in honorem beati Damasi edidit, in eiusdem Titulo contigisse commemorat. ait itaque fratribus præfati Tituli: Iam crebro, fratres, vidistis hic dæmonia effugata, febricitantium corpora sanata, & quod maius est, clynicos & contractos extensos, vt nuper visum est in homine incessu vestigiorum priuato: qui huius ante fores Ecclesiæ positus, cum non diffideret se sanatum iri, eatenus per se cœpit sustantaculis ligneis repere, quatenus huc potuit pertingere: ibi sic demum (vt ipse professus est) lux ex improuiso accedens, velut lampas effulsit, & illico pedum vestigia reparauit. Quod vero sequitur, non solum scripta eiusdem Tituli, verum etiam picturæ declarant. Fuerunt duo homines non semper sanæ mentis, quos medici lunaticos vocant, ipsam Basilicam frequentantes, & vt salutem reciperent, beatum Damasum continuis precibus exorantes. Quadam itaque die venientes ante sepulchrum eius se prostrauerunt, lachrymantes plus solito, Dei misericordiam per Sancti Damasi subsidium implorantes: cumq; ardenter hoc facerent, exauditi sunt; & recuperata salute, Dei magnalia prædicabant; atque per-*

e Vol. ... sancl. ...
MIRACVLA POST OBITVM DAMASI PAPÆ

que percepti beneficij non immemores, coma capitis detonsa, omnibus diebus vitæ suæ ipsorum in eodem loco Domino seruierunt. Hæc autem miracula alij beato Laurentio martyri, alij beato Damaso deputant confessori: nos autem in miraculis non diuidimus, quos vna patria genuit, vna Ecclesia (nempe Romana) *promouit, vna basilica colit in terris, vnus Dominus honorat in cælis.* hæc auctor. Supererant adhuc aliqui addicti Vrsicino, qui Damaso, licet defuncto, tantam gloriam inuidentes, dicerent, non meritis Damasi, sed intercessione S. Laurentij ea patrari miracula. At eius intercessione miracula facta esse, qui reperitur ab ægrotantibus inuocatus, quis dubitat? sæpeque Deum per confessorem impertiri complura, quæ à martyre accipi minime valuerunt, idque ob illustrandam memoriam confessoris fieri, plurima exempla declarant. Tu de his interim consule, quæ S. Augustinus habet in Epistola centesima decima septima, vbi agit de S. Felice Nolano confessore vltore periurij. Cæterum qui post mortem miraculis coruscauit, viuens quoque ijsdem à Deo insignitus est, quorum vnum & perinsigne quidem ex eodem fonte hic describemus.

XX. MIRACVLVM A DAMASO VIVENTE EDITVM.

Dum adhuc itaque superstes in vita Damasus esset, illud ab eo in eisdem Actis miraculum editum legitur: nimirum, cæcum annis tredecim, oculorū luce penitus orbatum occurrisse Damaso redeunti è Basilica Vaticana, vbi super altare Petri Apostoli Missam celebrarat: magnaq; fide clamasse, vt eius ad Deum precibus illuminaretur: Cum Damasus aliquantisper cunctabundus, fide tamen petentis victus, signauit oculos eius signo Crucis, illa adijciens verba: *Fides tua te saluum faciat.* Et confestim aperti sunt oculi eius, & vidit, & Deo gratias egit, eiusq; sanctissimo Sacerdoti Damaso. Hæc, inquam, ex dictis Actis eius antiquitus scriptis. Putamus quidem eiusmodi tunc diuina virtute editum esse miraculum, quo populus Vrsicini diuisus schismate, eo saltem signo, qui legum sacrarum sancita non nôsset, perspicuo intelligeret, qui verus legitimusq; Pōtifex esset; illumque verum esse non dubitaret Antistitem, cui Deus eo signo fuerat suffragatus.

XXI. DAMASI SCRIPTA.

At nō inter sanctos dumtaxat Damasus miraculis clarus adnumeratur, sed & inter scriptores Ecclesiasticos à S. Hieronymo recensetur, multaque metro edidisse traditur: sed & de Virginitate plures scripsisse libros tum carmine, tum soluta oratione, superius eiusdem Hieronymi testimonio dictum est. Porro aureas illas de Virginitate lucubrationes ad sanctam sororem virginem, Irenem nomine, à Damaso scriptas fuisse putamus, quā & defunctam eiusmodi prosecutus est Epitaphio, quod diu latens, Dei beneficio his diebus in lucem emersit. sic se habet *a*:

EPITAPHIVM S. IRENES SORORIS DAMASI PAP. *a Antiq inscript. in Appen pag. 1172. n. 10.*

Hoc tumulo sacrata Deo nunc Membra quiescunt
Hic soror est Damasi nomen si quæris Irene
Vouerat hæc sese Christo cum vita maneret
Virginis vt meritum Sanctus pudor ipse probaret
Bis denas hyemes nec dum compleuerat ætas
Egregios mores vitæ præcesserat ætas
Propositum mentis pietas veneranda puellæ
Magnificos fructus dederat melioribus annis
Te Germana soror nostri nunc testis amoris
Cum fugeret mundum dederat mihi pignus honestum
Quem sibi cum raperet melior tunc regia cæli
Non timui mortem cælos quod libera adiret
Sed dolui fateor consortia perdere vitæ
Nunc veniente Deo nostri reminiscere virgo
Vt tua per Dominum præstet mihi facula lumen. Visuntur adhuc Romæ ipsius nonnulla Epigrammata martyrum sepulchris incisa, sed ex eis perpauca integra. Ex quibus (vt aliquid degustes) hic tibi reddimus vnum, quod integrum habetur in titulo Equitij.

Martyris hic tumulus, magno sub vertice montis
Gorgonium retinet, seruat qui altaria Christi.
Hic quicunq; venit, sanctorum limina quærat,
Inueniet vicina in sede habitare beatos,
Ad cælum pariter pietas quos vexit euntes

Damasi Episcopi. Sed quod Deus dedit his diebus in lucem afferri, quæ diutius in tenebris latuere eiusdem Sanct. Damasi complures inscriptiones, easdem hic vel alibi in Annalibus suis locis affigere voluimus, vt tanti patris vel apex non effugiat. incipiamus ab Eutychio *b*:

EVTYCHII MART. *b Antiq. inscript. in Appen pag. 1172 n. 13.*

Eutychius martyr crudelia iussa tyranni
Carnificumq; vias pariter tunc mille nocendi
Vincere quid potuit monstrauit gloria CHRISTI
Carceris inluuiem sequitur noua pœna per artus
Testarum fragmenta parant ne somnus adiret
Bis seni transiere dies alimenta negantur
Mittitur in baratrum sanctus lauat omnia sanguis
Vulnera quæ tulerat turbant insomnia mentem
Ostendit latebra insontis quæ membra teneret
Quæritur inuentus colitur fouet omnia præstat
Expressit Damasus meritum venerare sepulchrum. Hactenus Damasi Epitaphium de Sancto Eutychio martyre, quod non in antiquis chartis tantum contigit asseruari, sed & in ipsa etiam marmorea tabula, in qua primum fuit incisum, quæ extat in Ecclesia Sancti Sebastiani ad Catacumbas. Accipe & eiusdē Damasi Epigramma de Tarsicio martyre sacram Eucharistiam gestante *c*:

TARSICII MART. *c Antiq. inscript. in Appen. pag. 1174 n. 2.*

Par meritum quicumq; legis cognosce duorum
Quis Damasus Rector titulos post præmia reddit
Iudaicus populus Stephanum meliora monentem
Perculerat saxis tulerat qui ex hoste Trophæum
Martyrium primus rapuit Leuita fidelis
Tarsicium sanctum Christi Sacramenta gerentem
*Cum male sana manus * peteret pulgare profanis*
Ipse animam potius voluit dimittere cæsus
Prodere quam canibus rabidis cœlestia membra. hactenus hic de Damasi Papæ versibus. Quæ vero fertur nomine Damasi breuiter texta series Vitarum Romanorum Pontificum, alterius potius, quam ipsius esse opus, alibi diximus, ac sæpius inculcauimus.

* peteret vulgare.

XXII. RES GESTÆ A DAMASO.

Quæ autem de eodem Damaso in ipso libro de Romanis Pontificibus scripta habentur (explosis his, quæ mendacij arguuntur, vt quæ dicuntur de temporibus Iuliani, de Episcopatu Vrsicini, & aliis) hæc sunt: nempe, duas basilicas ipsum exædificasse, alteram ad Theatrum Pompeij. Extant adhuc de eadem basilica eiusdem Damasi insignia monimenta, nempe antiquæ inscriptiones ibidem ab eo tunc positæ, quæ diu obliuione sepultæ, velnti postliminio reuocatæ, suum recipiant locum. sic enim se habent *d*:

DE S. LAVRENTIO IN DAMASO DICTO. *d Antiq. inscript. in Appen pag. 1104 n. 11. 12 13. & pag. 1177 n. 1.*

Hinc pater exceptor Lector Leuita Sacerdos
Creuerat hinc meritis quoniam melioribus actis
Hinc mihi prouecto Christus cui summa potestas
Sedis Apostolicæ voluit concedere honorem
** Archibus fateor volui noua condere tecta*
Addere præterea dextra læuaq; columnas
Quæ Damasi teneant proprium per secula nomen.

* ARCHIVIS.

Ibidem.

Non mirum est fallax nimium quod flamma minatur
Martyris ac corpus nil nocitura cremat.
Namq; docet fidei magnam sine vindice pœna
Ad cælum medius ignibus esse viam
Hunc etenim fruitur martyr Laurentius ignem
Et meritis summis ne moriatur agit.

De eadem Ecclesia.

Quisquis plena Deo mysteria mente requiris
Huc accede domus religiosa patet.
Hæc sunt tecta pio semper deuota timori
Auditumq; Deus commodat hic precibus
Ergo lethiferos propera compescere sensus
Iam propera sacras lætus adire fores
Vt transactæ queas deponere crimina vitæ
Et quicquid scelerum noxius error habet
Attica felicis magni clarissima coniunx
Sumptibus hoc propriis ædificauit opus.

Aliud.

Verbera carnifices flammas tormenta catenas
Vincere Laurenti sola fides potuit.
Hac Damasus cumulat supplex altaria donis
Martyris egregium suspiciens meritum. hæc ibi de basilica S. Laurentij. Porro constat eundem Damasum construxisse via Ardeatina alteram: exornasseq; locum ad Catacumbas, vbi aliquando iacuerant corpora Apostolorum; struxisseq; ibi platoniam, & Epitaphium conscripsisse.

XXIII. Quod vero ad platoniã pertinet: Ado legit Placoma, nostra manuscripta Placoton habent, & quidem rectius: per quod puto intelligi Ecclesiæ pauimentum tabellis marmoreis variis figuris decore stratum. Tradit enim Zonaras in Constantino Magno, ab eo Constantinopoli extructum fuisse forũ, quod Placoton nominauit; ex eo, inquit, quod ex tabellis lapideis instratum esset. Porro huiuscemodi ornatu, & summa quidem impensa sterni consueuisse olim Ecclesiarum pauimenta; quæ adhuc extant integra, vel aliqua ex parte dissipata, demonstrant. Quod si Platoniam legendum contendis, vt aliis plerisq; in locis idem nomen inuenitur expressum: quid per platoniam intelligendum sit, vt veritatem valeas certius assequi, vide quod habes apud Cassiodorũ *a*, per platonias posse intelligi marmoreas tabulas ad ornatum comparatas; ac proinde platoniam struere, nihil aliud esse, quam parietes marmoreis tabulis incrustare. Sic & intelligendum, quod in eodem libro legitur de Liberio: *Hic de platoniis marmoreis ornauit sepulchrum S. Agnetis.* In compluribus antiquis Romæ Ecclesijs adhuc visere licet eiusmodi platonias superesse. Quod pertinet ad Epitaphium ibidem ad Catacumbas inscriptum, idem in chartis hactenus conseruatum, hic tibi integrum reddimus his versibus *b*:

a *Cassiod. Variar. li. 3. ep. 9.*

b *Antiq. inscript. in Appen. pag. 1172. n. 12.* DE LOCO, VBI IACVERE CORPORA APOSTOLORVM.

Hic habitasse prius sanctos cognoscere debes
Nomina quisq; Petri pariter Pauliq; requiris
Discipulos oriens misit quod sponte fatemur
Sanguinis ob meritum Christum per astra secuti
Ætherios petiere sinus regnaq; piorum
Roma suos potius meruit defendere ciues
Hæc Damasus vestras referat noua sidera laudes.

XXIV. In eisdem Actis Damasi habetur, ab eo absolutam Ecclesiam sanctarum virginum & martyrum Ruffinæ & Secundæ in Sylua candida. Rursus de eodem in dicto libro de Romanis Pontificibus legitur, quæsisse insuper corpora sanctorum martyrum, atq; inuenisse; necnon Concilia martyrum (nempe, vt alibi declarauimus in Notis, vbi plura sunt sepulchra martyrum, cœmeteria scilicet) versibus pariter illustrasse. Narrantur ibidẽ dona ab eodem collata basilicæ S. Laurentij, quam erexit in Titulum. Extant in citato codice alia Epitaphia indita aliis sanctorum Martyrum memoriis, quas siue ornauit, vel restituit, eodem volumine *c* comprehensa. & inter alia de Mauro puero sic:

c *Antiq. inscript. in Appen. pag. 1171. n. 1.* S. MAVRI PVERI MART.

Martyris hic Mauri tumulus pia membra retentat
Quem Damasus rector longo post tempore plebis
Ornauit supplex cultu meliore decorans
Insontem puerum, cui pœna nulla delecti. Sed & extant eiusdem Damasi versus, quibus alias exornauit sanctorum Martyrum Ecclesias furore barbarico dissipatas, quas ipse restituit, videlicet *d*:

DE MEMORIIS MARTYR. IN SVBVRBIIS

d *Antiq. inscript. in Appen. pag. 1171. n. 6. & supra 1170. n. 13.*

Dum peritura Getæ posuissent castra sub vrbe
Mouerunt sanctis bella nefanda prius
Istaq; sacrilego verterunt corde sepulchra
Martyribus quondam rite sacrata piis
Quos monstrante Deo Damasus sibi Papa probatos
Affixo monuit carmine iure coli.
Sed periit titulus confracto marmore sanctus
Nec tamen his iterum posse latere fuit
Diruta Vigilius nam mox hæc Papa * *gemescens*
Hostibus expulsis omne nouauit opus.

* GEMISCENS.

Et de alia Ecclesia sita in agro Romano à Gothis demolita tempore obsessæ Vrbis:

Hic furor hostilis templum violauit iniquus
Cum premeret vallo mœnia septa Getes
Nullius hoc potuit temeraria dextera gentis
Hæc modo permissa est quod peritura fuit
Nil grauat hoc tumulo sanctorum pessimus hostis
Materiam potius repperit alma fides
In melius siquidem reparato fulgit honore
Cum scelere hostili creuit amor tumulis
Suscipe nunc gratus deuota munera mentis
Diogenes martyr cui dedit ista volens
Quisquis ad hoc templum petiturus dona recurris
Spes sibi sit larga est munere vera fides. Insuper & de sanctis martyribus Felice & Adaucto, eiusdem Damasi ibidem *e*:

DE FELICE ET ADAVCTO MAR.

e *Antiq. inscript. in Appen. pag.*

O semel atque iterum vero de nomine felix
Qui intemerata fide contempto Principe mundi
Confessus Christum cœlestia regna petisti
O vere pretiosa fides cognoscite fratres
Qui ad cœlum victor pariter properauit Adauctus
Presbyter is verus Damaso rectore iubente
Composuit tumulum sanctorum limina adorans. Sed & in tumulo Sancti Saturnini martyris via Salaria collocato hos versus incidendos curauit *f*:

S. SATVRNINI MAR.

f *Antiq. inscript.*

Horum martyrum cultorum Damasus Episcopus seruus Dei
Sola nunc Christi fuerat * *charta ciui an...*
Tempore quo gladius secuit pia viscera matris
Sanguine mutauit patriam * *namq; genusq;*
Romanum ciuem sanctorum fecit origo
Mira fides rerum docuit post exitus ingens
Cum lacerat pia membra fremens Gratianus vt hostes
Posteaquam fellis vomuit concepta venena
Cogere non potuit Christum te sancte negare
Ipse tuis precibus meruit confessus abire
Supplicis hæc Damasi vox est venerare sepulchrum
Soluere vota licet castasq; effundere preces
Sancti Saturnini tumulus quia martyris hic est. Et de Proto, & Hyacintho martyribus idem Damasus *g*:

DE SS. PROTO ET HYACINTHO

g *in Appen. pag. 1172. n. ... n. 11.*

Extremo tumulus latuit sub aggere montis
Hunc Damasus monstrat seruat quod membra piorum
Te Protum retinet melior sibi regia cœli
Sanguine purpureo sequeris Hyacinthe probatus
Germani fratres animis ingentibus ambo
Hic victor meruit palmam prior ille coronam.

Item aliud.

Aspice descensum cernes mirabile factum
Sanctorum monumenta vides patefacta sepulchris
Martyris hic Proti tumulus iacet atq; Hyacinthi
Quem cum iam dudum tegeret mons terra caligo
Hoc Theodorus opus construxit presbyter instans
Vt Domini plebem opera maiora tenerent. Sed prosequamur reliqua ab eodem religiosa excitata ædificia. Quid autem operis in basilica Vaticana idem Damasus egerit, sic sequens Epigramma declarat, quod affixum olim in pariete eiusdem basilicæ, in codice peruetusto exscriptum extat inter vetera eiusdem Ecclesiæ monumenta:

FONS ... IN ...

Cingebant latices montem, teneroq; meatu
Corpora multorum, cineres, atq; ossa rigabant.
Non tulit hoc Damasus communi lege sepultos
Post requiem tristes iterum persoluere pœnas.
Protinus aggressus magnum superare laborem,
Aggeris immensi deiecit culmina montis.
Intima solicite perscrutans viscera terræ,
Siccauit totum quicquid madefecerat humor.
Inuenit fontem, præbet qui dona salutis.
Hæc curauit Mercurius leuita fidelis.

His addatur item de fonte Damasi vetus Inscriptio his versibus *h*:

Non hæc humanis opibus non arte magistra
Sed præstante Petro cui tradita ianua cœli est
Antistes Christi composuit Damasus
Vna Petri Sedes vnum verumq; lauacrum
Vincula nulla * *teneat: Acathius votum soluit.* Huic subditur, quod demonstrat egregium ornamentum, ab eodem

QVID IN S. ANASTASIA. a Antiq. inscript. in append. pag. 1164 n. 6.

Damaso Papa in Ecclesia S. Athanasiæ positum, aliud Epitaphium his versibus a:

Antistes Damasus picturæ ornarat honore
Tecta quibus nunc dant pulchra metalla decus.
Diuitis testatur pretiosior aula nitore
Quos rerum effectus possit habere fides
Papæ Hilari meritis olim deuota Seueri,
Nec non Cassiæ mens dedit ista Deo.

Sed reuertamur ad fontis ornatum positum in basilica Vaticana. Porro de eodem fonte baptismali Prudentius in Peristephano, cum agit de passione Petri & Pauli, deq; basilica Vaticana, hæc habet:

Dextra Petrum regio tectis tenet aureis receptum,
Canens oliua, murmurans fluento.
Namq; supercilio saxi liquor ortus, excitauit
Fontem perennem chrismatis feracem.
Nunc pretiosa ruit per marmora, lubricatq; cliuum,
Donec virenti fluctu & Colymbo
Interior tumuli pars est, vbi lapsibus sonoris
Stagnum niuali voluitur profundo.
Omnicolor vitreas pictura superne pingit vndas,
Musci relucent, & virescit aurum,
Cyaneusq; latex vmbram trahit imminentis ostri.
Credas moueri fluctibus lacunar.
Pastor oues alit, ipse illic gelidi rigore fontis
Videt sitire quas fluenta Christi.

hæc Prudentius, alludēs ad amplissimum fontem baptismatis, qui nuper à Damaso constructus erat.

XXV. Porro alterius fontis in atrio positi structura sic describitur à S. Paulino, qui hoc etiam tempore claruit, atq; vidit. In Epistola n. ad Aletium b de funere ab eo impenso Ruffinæ coniugi, filiæ Sanctæ Paulæ, cum agit de eadem basilica Apostolorum, hæc habet: *Prætento nitens atrio fusa vestibulo est: vbi cantharum ministra manibus & oribus nostris fluenta ructantem fastigiatus solido ære tholus ornat & inumbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salientes aquas ambiens*, &c. declaratq; pluribus structuræ mysterium. Quæ omnia Damasi operi tribuuntur, cum ante ipsum aquæ dispersæ nullius vsus, sed detrimenti essent mortuorum sepulchris, ipsi nimirum cœmeterio Vaticano. Cæterū quod ad fontem baptismalem spectat, quem ipse extruxerat: illud in Actis eius miraculum enarratur, acceptum ex sermone habito in eiusdem Damasi depositione: extat apud nos tomo quinto Vitarum sanctorum manuscripto; vbi auctor: *Nuper*, inquit, *res hæc gesta est, quam factam vidimus*, &c. ait enim (vt rem paucis comprehendamus) Sabbato Paschalis festiuitatis, cum compressio magna esset, baptismi tempore puerulum è manibus gestantis hominis lapsum, ad imaque fontis delatum ab omnibus deploratum esse vt mortuum: cum autem Damasus oculos ad cœlum eleuasset, ac pro ipso orasset, post horæ spatium puerulum iussu Damasi ex profundo aquarum vix eductum, inuentum esse præter spem & expectationem omnium viuum sanumque, vt antea erat: tuncque ab vniuerso populo immensam Dei potentiam & Damasi sanctitatem magno præconio conclamatam fuisse.

b Paulin. ep. 31. FONS ATRII BASILICÆ VATICANÆ.

XXVI. Sed rursum ad ea, quæ in dicto libro de Romanis Pōtificibus de Damaso scripta habentur, reuertamur. Quæ autem ibi sequuntur, appendicē putamus adiectam; qua de Damaso dicitur, eius præcepto institutum, vt die noctuq; Psalmi in Ecclesijs canerentur: quod plane falsum est. Sed fortasse aliqua potius forma ab eo præscripta fuit: etenim falso asseritur cantus psalmorum à Damaso institutus: siquidem ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ viguisse in Ecclesia Catholica cum cantu diurnā nocturnamq; psalmodiam, certum est. Equidem illud puto; quod ad psalmodiam pertinet, emendatum à S. Hieronymo Psalterium Septuaginta interpretum, à Damaso canendum Occidentalibus traditū: de ipso enim idem Hieronym. in Apologia aduersus Ruffinum hæc habet: *Psalterium quoq; certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit.*

XXVII. Accepitus hisce S. Hieronymi lucubrationibus in Psalterium Dauidis Damasus laudem tanti Regis atque Prophetæ his cecinit versibus, quos reperimus in Bibliotheca Basilicæ S. Petri, Codice primo S. Hieronymi, qui continet expositionem eius in Psalmos. Habet eosdem Codex Vaticanæ Bibliothecæ; licet vtrobiq; admodum deprauati legantur.

Versus Damasi in laudem Dauidis.

Nunc Damasi monitis aures præbete benignas,
Sordibus depositis purgant penetralia cordis,
Curia cum renouant Christo seruire parati.*
Prophetam Christi sanctum cognoscere debes.
Pastorem puerum multis è fratribus vnum,
Angelus ex omnibus rapuit, regemq; dicauit.
Organa qui sciret manibus componere solus.
Psallere per citharam populo cælestia regna.
Ingentem, clypeoq; graui frustraq; minantem
Impium, maledicum, phaleras ac tela gerentem,
Surdorum demens coleret qui templa Deorum,
Mactauit saxo tereti truncumq; reliquit.
Indicioq; Dei ingenti mox cæde peracta
Monstrauit populis, tulerat quæ ex hoste trophæa.
Nam Damasus scit sancte tuos, Deus, ipse triumphos.

His subijciuntur S. Hieronymi versus, quos recinens, ad S. Damasum misit, habent eos ijdem Codices, eiusmodi inscriptione.

Versus Domini Hieronymi presbyteri.

Psallere qui docuit dulci modulamine sanctos,
Nouerat iste, decem legis qui verba dedisset.
Quot digitis citharam chordis totidemq; dicauit,
Nomina vel signum numerum Crux ipsa notaret.
Credere quid dubitas? virtus regit omnia Christi.
Qui varias iunxit vno sub carmine linguas,
Vt pecudes volucresq; Deum cognoscere possint.
Hic sonus est fidei, mentes qui mulcet amaras.
Sic creatura prior tanto de munere gaudet,
Offerat vt Domino, saluet quos gratia vocis.
Quisq; sitit, veniat cupiens haurire fluenta.
Inueniet latices, seruant qui dulcia mella.

Ora pro nobis beatitudo tua Beatissime Papa.

Hic etiam quod ad Damasum spectat, non omittendum, S. Gregorium tradere, ex Hierosolymorum Ecclesia per S. Hieronymum Damasum accepisse, vt Romana Ecclesia concineret *Alleluia*: sunt enim hæc verba Gregorij c: *Vt Alleluia hic diceretur, de Hierosolymorum Ecclesia ex Beati Hieronymi traditione, tempore beatæ memoriæ Damasi Papæ traditur tractum.* ita ipse. Quod quidem non sic accipiendum est, vt tempore Damasi cani cœptum sit Romæ *Alleluia*, sed vt caneretur extra Paschale tempus, vt idem Gregorius supra declarat: nam huius vocis vsum Romæ perantiquum fuisse, certum est: siquidem S. Augustinus d non recentiori vsu; sed antiqua traditione ab Ecclesia Catholica toto Orbe diffusa, *Alleluia* cantari solitum tradit. Cæterum peculiarem quendam eius vocis vsum ab Ecclesia Hierosolymitana Romanam Ecclesiam mutuatam esse, possumus ex verbis Gregorij intelligere: eius enim vocis vsus diuersas fuisse consuetudines, idem S. Augustinus ad Ianuarium scribens affirmat e: idemq; alibi f tradit, certis tantum diebus moris fuisse solemniter decantari: diebus autē Quadragesimæ ab eo cantico cessari solitum, alibi docet g. Sed habetur Apocrypha illa Hieronymi nomine ad Damasum Epistola, qua dicitur, vt *Alleluia* Psalmis omnibus affigatur.

XXVIII. DE ALLELVIA. c Greg. li. 7. ep. 63. d Aug. in Psal. 100. e Aug. ep. 119. c. 17. f Aug. in Psal. 106. g Idem in Psal. 110.

Quod autem de his ad Romanæ Ecclesiæ consuetudinem pertinet: hallucinatur plane Sozomenus h, dum ait, in ea nonnisi semel in anno cani solitum *Alleluia*: nam Vigilantium hæresiarcham eius institutionis auctorem fuisse, conatumq; eam Hierosolymis introducere, testatur Hieronymus in eo, quem aduersus eundem Vigilantium scripsit commentarium. Cæterum Romæ hisce temporibus Damasi & successorum adeo frequenti vsu eam vocem fuisse receptam liquet, vt etiam in Ecclesia caneretur in funere defunctorum: tradit id sane idem S. Hieronymus i in Epitaphio Fabiolæ, vbi ait de funere: *Sonabant Psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebat*

XXIX. h Sozo. li. 7. c. 19. i Hier. ep. 30.

Alleluia, dum scilicet age etur Fabiolæ exequiæ. Extra Ecclesiam vero adeo frequens & peculiaris omnib. ista vox, vt ipsi etiam infantes in eius sonum linguam primum soluere docerentur; quod monstrat S. Hieronymus, cum de filia Paula ad Lætam matrem scribēs *a*, tradit infantulam ore balbutiente cōsueuisse occinere *Alleluia*. Sic & Hierosolymis adeo in omnium piorum ore *Alleluia* fuisse, vt agricolę etiam loco sæcularium cantionum laboris molestias eo cantico alleuarent, idem affirmat *b*: eius quoque voce symbolo solitos conuocari monachos ad synaxim, alibi tradit *c*.

a Hier. ep. 7. & 17.
b Hier. ep. 17.
c Hier. ep. 17.

XXX. Atq; demum, vt rursus ad Damasum reuertamur, hæc ibidem leguntur ad calcem: *Hic fecit ordinationes in Vrbe Roma quinque per mensem Decembrem, presbyteros creauit triginta & vnum, diaconos vndecim, Episcopos per diuersa loca numero sexaginta duos: Qui etiam sepultus est via Ardeatina in basilica sua tertio Idus Decembris, iuxta matrem & germanam.* Porro inde translatum fuisse in Ecclesiam S. Laurentij ad Theatrum Pompeij, quæ dicta sunt superius, docent. Cessasse autem Pontificatum dies triginta & vnum, ibidem æquè legitur, quamobrem subrogationem Siricij successoris non ante sequentem annum contigisse apparet: agemus ergo de ea suo loco.

XXXI. Ad postremum autem hic subijcimus tibi eiusdē Damasi Epitaphium, quod ipse viuens sibi cōscripsit, pium valde: acceptum est ipsum ex peruetusto Codice Bibliothecæ Treuericæ Ecclesiæ S. Petri. Exscripsit illud Christophorus Brosphetus *, Societatis Iesv professor, Romā vero ad nos misit Nicolaus Serarius eiusdem Societatis professor, hac inscriptione prænotatum.

* Brouverus

Epitaphium Papæ Damasi, quod sibi edidit ipse,
Qui gradiens, pelagi fluctus compressit amaros,
Viuere qui præstat, morientia semina terræ,
Soluere qui potuit Lazaro sua vincula, mortis
Post tenebras, fratrem post tertia lumina solis
Ad superos iterum Mariæ donare sorori.
Post cineres Damasum faciet quia surgere, credo. Rursum vero de loco suæ sepulturæ apud S. Martyres collocandę, nisi ipsum reuerentia absterruisset, extat eiusdem Damasi eiusmodi Inscriptio *d*:

DAMASVS DE SVA SEPVLTVRA.
d Antiq. inscript. in Appen. pag. 1172. n. 11.

Hic congesta iacet quæris si turba piorum
Corpora sanctorum retinent veneranda sepulcra
Sublimes animas rapuit sibi regia cœli.
Hic Comites Xysti portant qui ex hoste Trophæa
Hic numerus procerum seruat qui altaria Christi
Hic positus longa vixit qui in pace Sacerdos
Hic confessores sancti quos Græcia misit
Hic iuuenes puerią; senes castiq; nepotes
** Quis mage virgineum placuit retinere pudorem*
Hic fateor Damasus volui mea condere membra
Sed cineres timui sanctos vexare piorum.

* Queis

XXXII. Hoc eodem anno S. Augustinus, vt ipse testatur *e*, à Symmacho Præfecto Vrbi, cuius functionem hoc anno contigisse monstrauimus, Mediolanum aperiendi causa ibi ludum litterarum, & docendi rhetoricam, mittitur. Accepit libenter eam occasionem, quod docens in Vrbe discipulos parum fideles nactus esset: quippe admodum illiberaliter, cum tempus aduenisset persoluendæ mercedis, simul conspirantes nonnulli ex ipsis, effecti desertores, ad alium doctorē se conferebāt *f*. Porro eius Mediolanum aduentus non solum præfectura Symmachi consignatur, sed etiam Consularibus Fastis. Siquidem contra Petilianū agens *g* affirmat, Mediolanū venisse ante Consulatum Bautonis, qui anno sequenti contigit. Sed & ex annis ætatis eiusdem Augustini id etiam exploratum redditur; nam cum alibi dicat *h* se tunc fuisse annorū triginta adhuc, & errore Manichæorum detentum; ex præscripta quidem superius annorū Augustini Chronographia: plane deprehenditur, annum ætatis eius trigesimum inchoasse cœpisse hoc anno Domini trecentesimo octuagesimo quarto. Sed videamus, quid ipse de sua Mediolanum profectione conscribat.

e Aug. Confess. li. 5. c. 13.
f Aug. li. 5. c. 12.
g Aug. contra liter. Petil. c. 17.
h Aug. Conf. li. 6. c. 11.

XXXIII. *Postquam*, inquit *i*, *missum est à Mediolano Romam ad Præfectum Vrbis, vt illi ciuitati rhetoricæ magister prouideretur, impertita etiam euectione publica: ego ipse ambiui per eosdem ipsos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus vt carerem, ibam, sed vtrique nesciebamus, vt dictione proposita, me probatum Præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum, in optimis notum Orbi terræ, pium cultorem tuum, cuius tunc eloquia strenuè ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te nesciens, vt per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam satis Episcopaliter dilexit: & eum amare cœpi primo quidem non tanquā doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me. Et studiose audiebam disputantem in populo, non intentione, qua debui, sed quasi explorans eius facundiam, vtrum conueniret famæ suæ, an maior, minorve proflueret, quam prædicabatur: & verbis eius suspendebar intentus, rerum autem incuriosus & contemptor astabā, & delectabar suauitate sermonis, quamquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcētis, quam Fausti erat quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipsarum nulla comparatio: nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iste autem saluberrimè docebat salutem.* hactenus Augustinus de suo Mediolanum aduentu, & cum Ambrosio consuetudine: cuius concionibus paulatim est emollitus.

i Aug. Conf. lib. 5. c. 13.
AMBROSII ERGA AVGVSTINVM BENEVOL.

XXXIV. Profecit vero adeo Augustinus *k*, vt quos ante errore duci deprehēdisset, iam Manichæos penitus derelinquere animo decreuerit, non tamen vt ob id fieret Christianus, sed ad Academicos se cōferret: eo namq; statu S. Monica mater eius, assectata vestigia filij, Mediolanū veniens ipsum inuenit, plurimumq; gauisa est, iam præuidens fore etiam aliquando Christianum. Adhærebant *l* Augustino gentiles eius, Alipius Hipponensis, & Nebridius patria vicina Carthagini oriundus: horum prior Romæ ab Augustino inuentus, vna cū ipso Mediolanum profectus est; posterior ea de causa, relicta Africa, Mediolanum se contulit, vt cum eodem Augustino conuiueret. Deducebat interea *m* Alipius eum ab vxore ducenda. Romanianus quoque municeps Hipponensis (ad quem Paulini extant literæ) arctæ consuetudinis vsu eidem Augustino proxime accedebat. Cum inter hæc eius cōcubina in Africam, vnde venerat, redijt, relicto illi filio, quem ex eo susceperat, Adeodato. quib. solutus ille vinculis, è tenebris paulatim in lucem cœpit emergere.

k Aug. Conf. li. 5. c. 14.
AVGVST. TRANSIT AD ACADEMICOS.
l Aug. Conf. lib. 6. c. 10.
m Ibid. c. 13. 14. 15.

XXXV. Interea autem Monica sanctissima fœmina pro filij salute solicita, frequens in sacris conuentibus atq; assidua in Ecclesia erat *n*. Tunc accidit, vt cū epulas ferret ad Memorias martyrum (quæ erogari solebant in cibos pauperum, qui in Ecclesia in martyrum natalitiis ad Agapen conuocabantur: id n. non tantum in Africa fieri solitum erat, sed Romę quoq; in memoriam defunctorum, vt apparet ex Epistola Paulini ad Aletium scripta) argueretur ab Ambrosio, qui correxit id Mediolani: cuius exemplū, docēte postea Augustino, Africana Ecclesia secuta est, & Oriens didicit à Laodiceno Concilio. Cæterum quam citissimè sanctitas Monicæ Ambrosio innotuit; de qua sermonem habens cum Augustino congratulabatur eidem, quod sanctissimam fœminam matrē haberet: A qua rogatus de ieiunio Sabbati *p*, sic Ambrosius ipse respōdit, vt aliarum Ecclesiarum consuetudini non detrahens, suam seruaret, Sabbatoq; ieiunaret, dum Mediolani esset; Romæ autem dum moraretur, Romanæ seruaret Ecclesiæ consuetudinem, quā summa coluit obseruantia: nam de his aliquando agens, hæc addit verba *q*: *In omnibus cupio sequi Romanam Ecclesiam.* Cæterum eiusmodi rituum diuersitates non improbari in eis, qui vna fide Catholica coniunguntur, S. Augustinus pluribus docet in Epistola ad Ianuarium.

S. MONICA VENIT MEDIOLANVM.
n Aug. Conf. li. 6. c.
o Aug. ep. 64.
p Aug. ep. 118.
q Ambr. [illegible] c. 1

XXXVI. Cum igitur (vt ad ipsum Augustinū redeamus) à Manichæis ipse laudabiliter defecisset, Platonicis se dogmatibus totus addixit, coluitque summopere Academicos. Vigebant tunc temporis & magnæ æstimationis erant apud plurimos Gentiles Philosophi, præsertim vero Academici; qui quasi soli essent, qui vniuersum mundum veritatis luce perfunderēt; quicquid apud alios reperiri posset consentaneum veritati, id à sua ipsorum Philosophia acceptum esse inani iactantia gloriari solerent: & eo vsque pro-

AVGVSTINVS [illegible]

quę progressa est eo usque temeritas, ut palam essent iam à Platone Christianos accepisse de fide sententias, quas Euangelista Ioannes suæ narrationis exordio præ ceteris expositas promulgaret omnibus contemplandas. Occurrit quam primum pesti huic grassanti S. Ambrosius, qui aduersus Academicos eruditissime disputans, eos fortissime erroris redarguit; cuius libros contra Platonē contemptores idem S. Augustinus magnopere celebrat *a*: erat eorum librorum titulus, *De Sacramentis, siue de Philosophia*: quos idem S. Augustinus in Africam reuersus mitti ad se a S. Paulino petiit *b*. Hic status erat hoc anno atque sequenti ex parte rerum Augustini, cum inter Academicos sedulo proficeretur: apud quos nihil inueniens affirmari certi, atque desperans de veritate apud eos inuenienda lassus iam, multorum annorum curriculis indagandæ veritatis causa exul effectus; quam despexerat fidem Christianam, in eam conicere cœpit oculos, ipsum attentius contemplatus, num quæ in ea essent, solida firmitate subsisterent. Sed quam egregie has ipse sui animi afflictiones depromat, audi *c*:

XXXVII. AVGVSTINVS DIV ERRANS REDIT AD PORTVM.

Et ego maxime mirabar satagens ac recolens, quam longum tempus esset ab vndeuigesimo anno ætatis meæ, quo feruere cœperam studio sapientiæ, disponens ea inuenta relinquere, omnes vanarum cupiditatum spes inanes & insanias mendaces. Et ecce iam triecenariam ætatem gerebam in eodem luto hæsitans. & paulo post: *O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi potest. Imo quæramus diligentius, & non desperemus. Ecce iam non sunt absurda in libris Ecclesiasticis, quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque honeste intelligi. Figam pedes meos in eo gradu, in quo puer a parentibus positus eram, donec inueniatur perspicua veritas*, &c. Accidit plane Augustino, ac si quis è portu soluens, vndique ventorum turbinibus exagitatus, iactetur vndique fluctibus: qui diu oberrans, omni spe prosperæ nauigationis amissa, nihil sibi consultius accidere posse intelligit, quam si ad portum, vnde soluerat, reuertatur: ita nempe qui à decimo nono (vt ait) anno veritatis indagandæ cupidus, nobilis ingenii vela panderat, Manichæorum flatus impetu raptus, cæca offusus diu caligine & in incerto errans, aduertit tandem se longe longius à portu, quem quæsierat, veritatis abesse; à quo & remotius aberrasse, cum imprudens Academiam quæsiuit: sed cito sensit, quod non veritatis portus, sed re vera statio tantum esset male fida carinis. Quamobrem magno desiderio illum cupere ac quærere portum bene cœpit, vnde male soluisset; ac licet sero, nouit tandem vere illam veritatis tutissimam mansionem, in qua primo ætatis adultæ tempore versatus erat; dum (vt ipse testatur *d*) à parentibus traditus est Ecclesiæ, factusq; catechumenus. Quonam modo autem perfecte postea fuerit assecutus certam veritatem, dicemus anno sequenti.

Quod vero ad res pertinet Orientis: Theodosius Imperator hæreticos sæpe damnatos, sæpeq; pulsos, iterum reuertentes, seque Fidelium cœtibus in ciuitatibus insinuantes recenti lege proscribit, ita rescribens hoc anno ad Cynegium Præfectum Prætorio *e*:

XXXVIII. THEODOSII EDICTVM CONTRA HÆRETICOS.

Eunomiani, Macedoniani, Ariani, necnon Apollinariani inter sacra religionis officia pro suis erroribus famosa sunt nomina. Omnes itaque qui harum professionum vel pontificium sibi vel ministerium vendicarunt, qui se fugati nominis adserunt sacerdotes, quiq; in criminosa religione ministrorum sibi nomen imponunt; qui docere se dicunt, quod aut nescire, aut discere sit dedecorosum: omnibus his ius Vrbis latebris indagine curiosiore perspectus, sine vlla gratia interuentione pellantur: in alijs locis viuant, ac penitus à bonorum congressibus separentur. Dat. XII. Kal. Februarij, Constantinop. Richomero* & Clearcho Coss.* Huius quidem iterum sanciendæ legis auctor Theodosio fuit Gregorius Nazianzenus, qui licet absens, rureq; paterno Arianzi solitariam vitam ageret; tamen haud potuit obliuisci plantatæ à se vineæ, Ecclesiæ scilicet Constantinopolitanæ; quam cum accepisset, dormitante Nectario eius Episcopo, ab hæreticis proculcari, ad ipsum Nectarium non sine stomacho eiusmodi literas dedit *f*:

XXXIX. GREGORII ORATIO EXCITAT NECTARIVM ADVERSVS HÆRETICOS.

Diuina & prouidentia, quæ ante tempora nostra Ecclesias tueri solebat, vitam hanc deseruisse in vniuersum videtur. At mihi calamitatib. ita demersa & obruta est anima, vt priuatas vitæ meæ molestias nec in malorum quidem numero habeam (tot alioqui tamque graues atque acerbas, vt si cui alij accidissent, intolerabiles viderentur) verum ad solas Ecclesiæ afflictiones respiciam: quibus sanandis, nisi hoc tempore cura aliqua adhibeatur, in omnimodam desperationem sensim res prouoluentur. Qui Arij, siue Eudoxij hæresim profitentur, haud scio, a quo in hanc amentiam audaciamque perpulsi atque incitati, velut libertate quadam arrepta, morbum suum insolenter ostentant, Ecclesias colligentes, quasi ex permissu hoc facientes, hæc Gregorius, plane illud significans, quod Theodosius in recitato edicto postea intexuit: nimirum eo procaciæ hæreticos peruenisse, vt in sua ipsorum ostentanda doctrina iactarent, dedecorosum esse nescire, quæ ipsi docerent. Et quod addit, eos ita procaciter hæresim propalare, quod illis hoc facere permissum esset; ad id sane respexit idem Imperatoris edictum, verbis illis: *Sine vlla gratia interuentione pellantur.* sed subdit Gregorius ad Nectarium de alijs in edicto nominatis hæreticis:

XL.

Macedoniani autem factiose contendentes, eo temeritatis & vesaniæ proruperunt, vt Episcoporum nomen sibi ipsis adsciscant, atque in his locis appareant, caputque exerant, Eleusium suæ electionis auctorem garrientes. hos plane Theodosius eodem edicto sugillat, dum ait eosdem sibi pontificium ac ministerium earum professionum vendicasse. Sed de alijs hæc addit Gregorius: *At vero intestinum nostrum malum Eunomius parum iam habet quoquo numero esse: verum nisi omnes in perniciem suam exitiumque pertraxerit, detrimenti loco ducit. Atque hæc tamen ferenda. Quod autem ex omnibus Ecclesiasticis calamitatibus acerbissimum, Apollinaristarum licentia est: quos haud scio, quonam modo pietas tua conuentuum æque ac nos habendorum auctoritatem sibi arrogasse atque vsurpasse, passa fuerit. Quanquam autem omnino Dei beneficio mysterijs diuinis instructus & eruditus, non modo rectæ doctrinæ patrocinium nosti, verum ea etiam omnia, quæ aduersus sanam & Orthodoxam fidem ab hæreticis excogitata sunt: honorificentiam tamen tuam à tenuitate nostra certiorem fieri, haud quaquam intempestiuum fuerit, mihi in manibus esse libellum Apollinaris, in quo ea, quæ astruuntur, hæreticam omnem peruersitatem excedunt. Affirmant enim*, &c. capita hæresis Apollinaris retexit, quæ nos superius recensuimus; atq; demum hæc addit: *Proinde si his, qui talia sentiunt, cœtus habere licet illud velim cogites & expendas tua in Christo illustris prudentia, quod cum nobiscum eorum dogmatibus non conueniat, cœtus habendi illis potestatem factam esse, nihil aliud esse, quam eorum doctrinam nostra veriorem existimare. Nam si illis, vt pijs & Orthodoxis, ea, quæ sentiunt, docere, libereq; promulgare permittitur: quis non videt doctrinam Ecclesiæ condemnari, perinde ac veritate ab illorum partibus stante? Neque enim rerum natura fert, duas de eadem re doctrinas contrarias esse veras.*

XLI.

Quo modo igitur excelsus ac præstans animus tuus ad tanti mali depulsionem & correctionem consueta libertate non vti sustinuit? Verum, etiam si nondum hoc factum est: nunc saltem immutabilis tua omnibus numeris absoluta virtus excitetur: pientissimumq; Imperatorem doceat, nihil ex reliquo ipsius erga Ecclesias studio rediturum esse vtilitatis, si tale malum ad fidei sanæ euersionem per eorum libertatem licentiamq; præualeat. hactenus ad Nectarium Theologus. Putamus quidem ipsum cum iisdem à Gregorio scriptis literis Theodosium conuenisse: quibus ille permotus, ea, quæ diximus, ad Cynegium Præfectum Prætorio festine rescripserit: etenim ex Gregorii literis illud videtur summatim rescriptum esse collectum, nisi quod loco Eunomij habet Eudoxium, quod hic notior esset Constantinopoli, vbi Episcopus diu sedisset, Eunomio iunctus fœdere impietatis.

XLII. GREGOR. REDARGVIT PRÆFECTVM NON IEIVNANTEM.

Cæterum ipse Gregorius virtute præstans, qui etsi statu humilis, tamen tanquam è celsiori loco vibrare iacula in deliquentes, cum occasio opportuna daretur, minime prætermisit; non hęreticos solū Ecclesiæ Catholicæ perduelles, sed & Ecclesiæ quoque filios prauitate morum à disciplina Ecclesiastica aberrātes coercuit. Cum enim (vt vel vnū de his hic reddamus exemplum) accepisset Eleusium Præfectum, sibi familiaritate coniunctum, ab Ecclesia ieiunium institutum prætermittere, vt grauis offensæ reum, ad ipsum scribens *g*, ita redarguit: *Excepi te etiam tacens, vt silentij quoque sermonem esse intelligas per calamum se*

a August. [illegible] lib. [illegible] lib. [illegible] Pelag. [illegible] atque retract. lib. 1. c. 1.
b August. epist. 34.
c August. Conf. lib. 6. c. 11.
d Aug. de vtilit. credendi c. 3.
e [illegible] l. [illegible] de hæret. Cod. Theod.
* al. Ricimere
f Gregor. [illegible] ad Nectar.
g Gregor. Naz. ep. 74.

proferentem. Loquar autem, quæ & amicitiæ nostræ & huiusmodi tempori conueniunt. Legibus militans facis, Iudex, qui non ieiunes. Et quo modo leges humanas seruabis, qui diuinas contemnis, ac pro nihilo ducis? Purga tribunal tuum: ne duorum alterum tibi accidat, vt aut malus fias, aut existimeris. Fœda spectacula proponere, se ipsum traducere est. In summa, ô Iudex, futurum scito, vt iudiceris & minus peccabis. His nihil melius habebam, quod tibi praberem. hactenus Gregorius: ex quo intelligas, quam graue piaculum duceretur, ieiunia lege Ecclesiastica instituta violare. Cuinam, rogo te, tutius tu credas, lector, sanctissimo ac doctissimo Patri talia affirmanti, & ea de causa Præfectos corripienti, an apostatis Christianorum fæcibus ieiunia Ecclesiastica dissoluentibus, & cuiusq; arbitrio eadem relinquentibus? esto tu iudex: certe mihi non alius quam Gregorii Deus erit, atque Gregorius ipse magister. Reliqua vero de Gregorio in eius ex hac vita discessu inferius dicenda erunt.

XLIII. Sed quid præterea hoc anno Theodosius? cohibuit Iudæos mancipia Christiana habentes, eademq; ad ipsorum superstitionem adducentes *a*. Hoc etiam anno, mense Septembris, sub iisdem Consulibus, eundem Theodosium auctum esse filio ex Placilla coniuge, cui nomen, Honorius, inditum fuit, auctor est Marcellinus in Chronico, necnon Socrates *b*, qui idem affirmat. Quo pariter anno, paulo ante natum Honorium, defunctum ait Agelium Episcopum Nouatianum, & quidem ætate decrepitum, cum memoria sit eum iam fuisse Episcopum tempore Nicæni Magni Concilii.

a l. 5. de contrah. emp. C. Theod.
b Socrat. l. 5. c. 12.

XLIV. Sed ipsum errare certum est, cum nonnisi annos quadraginta illius sedi tribuat: nam quem constat ex his, quæ tomo tertio superius dicta sunt, iam tempore Nicæni Concilii præfuisse suis Nouatianis Episcopum, anno nimirum Domini trecentesimo vigesimo quinto, oportuit eum vel minimum annos sedisse sexaginta. Suffectum fuisse ex eiusdem Agelii sententia Marcianum, idem Socrates *c* docet; tenuisseque sedem vsq; ad annum Domini trecentesimum nonagesimũ quintum, quo Ruffini mors contigit ipse demonstrat. Magistrum hunc fuisse filiæ Valentis Imperatoris, idem tradit. Longe vero ab hoc diuersus extitit Marcianus presbyter & œconomus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, licet & ipse aliquando Nouationis inhæsisset, qui claruit temporibus Leonis Imperatoris, de quo suo loco dicemus. Porro vixit his ferme temporibus Marcianus alius sanctissimus monachus in Syria apud Cyrum ciuitatem, de quo plura Theodoretus *d* in libro sanctorum Patrum Deum amantium, cuius natalis dies memoria perpetua consecratus, quarto Nonas Nouembris, in tabulis Ecclesiasticis perseuerat *e*.

c Socrat. l. 5. c. 20.
d Theod. c. 3.
e Martyrolog. Rom. ea die.

IESV CHRISTI
Annus 385.

Siricii Pap. Annus 1. | Valentin. 10. Theodosii 7. Impp.

I. CHRISTI anno trecentesimo octogesimo quinto Arcadius August. & Bauto creati sunt Consules, ille Constantinopoli, Mediolani autem Bauto: in cuius ingressu Augustinus panegyricam habuit orationem, vt ipse testatur scribens contra Petilianum, his verbis *f*: *Cum ego Mediolanum ante Bautonem Consulem venerim, eique Consuli Kalendis Ianuarijs laudem in tanto conuentu conspectuque hominum pro mea tunc rhetorica professione recitarem,* &c. cuius orationis occasione idem alibi statum præsentis temporis suæ animę ærumnosæ deplorat, hæc dicens *g*: *Inhiabam honoribus lucris, coniugio: & tu irridebas* (Deum enim alloquitur) *Patiebar in meis cupiditatibus amarissimas difficultates, te propitio, tanto magis, quanto minus sinebas mihi dulcescere, quod non erat tu. Vide cor meum, Domine, qui voluisti, vt hoc recordarer & confiterer tibi. Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de visco tam tenaci mortis exuisti. Quam misera erat, & sensum vulneris tu pungebas, vt relictis omnibus conuerteretur ad te, qui es super omnia & sine quo nulla essent omnia: conuerteretur & sanaretur. Quam ergo miser eram, & quo modo egisti, vt sentirem miseriam meam die illo, quo cum pararem recitare Imperatori laudes* (eo enim argumento dici panegyrici in auspicatione Consulatus consueuerunt) *quibus plura mentirer, & mentienti faueretur ab scientibus, easque curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æstuaret: transiens per quendam vicum Mediolanensem, animaduerti pauperem mendicum, iam credo saturum, iocantem atque lætantem: & ingemui, & locutus sum cum amicis, qui mecum erant, multos dolores insaniarum nostrarum: quia omnibus talibus conatibus nostris, qualibus tunc laborabam, sub stimulis cupiditatum trahens infelicitatis meæ sarcinam, & trahendo exaggerans, nihil vellemus aliud, nisi ad securam lætitiam peruenire, quo nos mendicus ille iam præcessisset, nunquam fortasse illuc venturos. Quod enim iam ille paucis & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tum ærumnosis anfractibus & circuitibus ambiebam ad lætitiam scilicet temporalis felicitatis. Non enim verum gaudium habebat: sed & ego illis ambitionibus multo falsius quærebam. Et certe ille lætabatur, ego anxius eram; securus ille, ego trepidus.* hæc de se ipse. Certe quidẽ etsi rhetoricis literis adeo excultus erat, vt alios ipse doceret; dicendo tamen publice, in tanto præsertim auditorio, haud assueuerat: vnde timendi magna ipsi manabat occasio; excidit oratio illa, & quidem puto eam ipsum prudentior eum effectum scidisse, quam sciret mendaciis ex adulatione contextam.

f Aug. aduers. litter. Petil. lib. 3. c. 25.
g August. Conf. li. 6. c. 6.
AVGVST. ORAT CORAM VALENTINIANO

II. Porro hoc anno ipse Augustinus prorsus liber à Manichæorum deliriis & insomniis, totus erat in perscrutandis Academicis quæstionibus, sed ducens vitam (vt ait) peccatis obnoxiam, de finibus bonorum & malorum disserebat cum collegis Alipio atq; Nebridio. Iam vero & Mathematicorum quoque vanitatem abiecerat, & ab ea inani scientia alios auocare conabatur, inhærescens Platoni, quem Victorinus haud pridem in Latinum conuerterat; cui plus æquo se tribuisse, postea fassus est *h*: perissetq; ipse (vt ait) in illis, nisi Dominus præsto fuisset, à quo & didicit veritatẽ, quam per Apostolum Paulum in cor eius Spiritus sanctus instillauit; atq; vt perficeretur, suasit ad Simplicianum *k* virum eruditum Dei sacerdotem sanctum accedere, tantæ æstimationis & reuerentiæ hominem, vt pater putaretur Ambrosii (ipsum enim Ambrosium adire, & prolixius cum eo agere, ob ingruentia illius negotia, impossibile videbatur) à quo cum multa alia, tum Victorini, quam superius recensuimus, conuersionem didicit: quam mox animo exarsit ad imitandum *l*.

h Aug. lib. Retract. c. 1.
AVGVSTINVS AD S. SIMPLICIANVM
i August. Conf. lib. c. 21.
k August. Conf. c. 1. 2.
l August. Conf. lib. 8. c. 5.

III. His accessit opportuna occasio à Deo parata; nam cõtigit *m* cum Pontitiano Afro in curia militante habere sermonem, disceretq; vitã Antonii Magni, ex qua adeo duo viri nobiles Agentes in rebus profecerant, vt relictis sponsis, vitã delegerint solitariam. Erat tunc agens Augustinus ætatis annos triginta & vnum, vt ipse testatur *n*, quãdo perfecte ad Christum conuersus est, cum illud affatus ingemiscens in horto *o*: *Surgunt indocti & cælum rapiunt, & nos in doctrinis nostris sine corde ecce vbi volutamur in carne & sanguine.* cum & illud audiuit: *Tolle lege, Tolle lege.* lectioneque Pauli Apostoli, radiis illustratus Spiritus, quid sibi esset agendũ, plene didicit *p*, cum de suscipiendo sacro baptismate certum firmumq; consilium iniit, deq; vita casta & negotiis sæculi remota sectanda firmiter propositum statuit. Sed & de relinquenda schola, in qua publice rhetoricam profitebatur, animo decreuit, opereq; firmauit *q*, arreptaq; post sequentem annum oblata occasione vindemialium feriarum, secessit in villam Verecundi grammatici, Cassiciacum dictam, vna cum matre de filii victoria exultante, atq; Alipio amico carissimo. Ibi cum moraretur, scripsit tres libros contra Academicos *r*, de Vita beata commentarium *s*, librum de Ordine *t* & Soliloquia *u*, vt ipse testatur. Dicauit autem libros contra Academicos Romaniano prædiuiti ciui Tagastẽsi, cuius diuitiis à pueritia adiutus fuerat, cupiens amicum de se adeo benemeritum ad veri cognitionem adducere. Scripsit, inquam, hæc ipse, antequam reuerteretur, vt testatur *x*.

m August. Conf. li. 8. c. 6.
n Aug. eo. lib. c. 7.
o Aug. ibid. c. 8.
CONVERSIO S. AVGVSTINI
p August. ibid. c. 12.
q August. Conf. l. 9. c. 2. 3. 4.
r Aug. Academ. 2. c. 2.
s Aug. Retract. c. 2.
t Idem Retract. l. c. 3.
u Idem c. 4.
x Idem c. 5.

IV. Cæterum nequaquam eodem anno Mediolanum re-

tur, sed vt ipse tradit *a*, non nisi tunc cum ad baptismum accipiendum nomen daturus erat. Reuersus *b* vero Mediolanum, Soliloquiis vltimam manum apposuit, commentariumque elucubrauit de Immortalitate animæ, & alium de Disciplinis: hæc quidem omnia ante baptismum, à nobis autem hic recensita, occasione conuersionis eius, quã hoc anno ipsius testificatione diximus contigisse. Cæterũ à tempore conuersionis vsque ad baptismum biennium intercurrit: quod quidem expresse probatur eiusdem Augustini assertione illa *c*, dum agit de tempore conuersionis suæ: *Multi mei anni mecum effluxerant, forte duodecim anni, ex quo ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortensio, excitatus eram studio sapientiæ*, &c. rursus in Soliloquiis, quæ scripsit adhuc catechumenus, idem recolẽs tempus, quatuordecim numerat annos ab eo tempore, eum teneri cœpit amore sapientiæ, ait enim *d*: *Cum triginta quatuor annos agam, quatuordecim fere anni sunt, ex quo ista cupere destiti*, &c. subdit his de eadem lectione Ciceronis Hortensii. Sic igitur cum ab eo tempore numeret annos duodecim vsq; ad tempus, quo conuersus est; ac rursus eum ea scripsit nondum baptizatus, annos numeret quatuordecim: plane necesse est affirmare, annos duos & menses aliquot à conuersione vsq; ad baptismi tempus intercurrisse, cum esset catechumenus, si dicere velimus eodem, quo conuersus est anno (vt par est credere) dedisse suum nomen Ecclesiæ, vt fieri solet, cum quis inter catechumenos adscribitur. At de S. Augustini conuersione hactenus: de baptismo autem suo loco dicendum erit.

V. SIRICIVS PAPA ELIGITVR.

Huius quoq; anni exordio, nempe pridie Idus Ianuarii, cum vacasset sedes post obitum Damasi triginta & vno diebus, Siricius Romanus ex patre Tiburtio in eius locum subrogatus est. Fuit Siricius presbyter tituli pastoris, habuitque comministros presbyterum Sisinium & Tigridem diaconum, vt legitur in antiquis monimentis eius ecclesiæ, quæ in eius restauratione periisse dolemus, quorum loco hic ex aliis documentis Sisinii atque Tigridis reddimus epitaphia, atque in primis de Sisinio his versibus *e*:

Presbyter hic voluit Sisinnus ponere membra
Omnibus acceptus populis dignusq; sacerdos
Qui scirct sanctæ seruare fœdera matris
Blandus amore Dei semper qui viuere nosset
Contentusq; suo nesciret diuitis aulam.

& de Tigride diacono sic: *f*

Sanctus ab officio vita grauis indole priscus
** Sæculus attonitus legis præcepta secutus*
Nobilibus gratus quorum magis auctor amici
Carmine luctifico decorat de more supremũ
Diaconus hic Tigrida tumulo custode fouetur
Stringe dolor lacrymas quarũ plebs sancta redemptum
Leuitam subito rapuit sibi regia cæli
Dulcia nectareo promebat mella canore
Prophetam celebrans placido modulamine senem
*Hæc fuit insontis * vita laudata iuuentus*
Inuidia infelix tandem compressa quiescit
Nunc paradisus habet sumpsit qui ex hoste Trophæa.

Ibidem & de Tigride presbytero sic: *g*

Præfixo moriens naturæ munere functus
Hic mea Tigrinus Presbyter ossa loco
Sedibus en propriis mens, puta & membra quiescunt
Ista tacent tumulo gaudet at illa polo
Pono metum de fine meo spes vna salutis.
Nam mihi sit Christus quo duce mors moritur
Quippe ego cœlestis captus dulcedine regni
Diuersis reparo tecta sacrata locis
Culmina quæ hic lapsis trabibus totumq; nouando
Promerui superas lætior ire domus.

Hæc de comministris Siricii Papæ, tunc quidem magnæ existimationis eius tituli presbyteri. Sed prosequamur Siricii electionem, quæ quidem contigit, non sine tumultu Vrsicini schismatici, vt indicant literæ Valentiniani Imperatoris ad Pinianum Præfectum: erat hic maritus Melaniæ iunioris neptis Melaniæ senioris. ipsæ vero literæ sic se habent, acceptæ ex codice Vaticano, in quo deinceps habentur epistolæ complures Romanorum Pontificum;

VI. EPISTOLA VALENTINIANI IMP.

*Aue * Piniane carissime nobis.*

*Populum Vrbis æternæ gaudere concordia, & optimum eligere sacerdotem, Populi Romani esse credimus instituta, & nostris gratulamur aduenire temporibus. Proinde quoniam religiosum Siriciũ Antistitem sanctitatis sic præesse sacerdotio voluerũt, vt Vrsinum * improbum acclamationibus violarent, vestro cum gaudio memoratus Episcopus ipse permaneat, Piniane carissime ac iucundissime: siquidẽ magnum innocentiæ & probitatis exemplum est, in vna acclamatione & ipsum eligi, & cæteros improbari. Dat. VII. Kal. Martii.* hactenus epistola Imperatoris. Sic igitur electus Siricius; quantum temporis sederit, dicemus in eius obitu.

Ipso vero suæ sedis exordio, nimirum hoc anno, sub iisdem Consulibus, tertio Idus Februarii, Siricius Papa scripsit decretalem epistolam ad Himerium Episcopum Tarraconensem, qui de nonnullis reb. dubiis Damasum literis consuluerat: sed cum illo vita functo, eas successor ipsius Siricius accepisset, ad singula rogata accurate satque respondit: quæ quidem non in prouincia tantum Tarraconensi voluit obseruari, sed (vt iisdem literis significatur) in Carthaginensi, Bætica, Lusitana, atq; Gallecia custodiri mandauit. Porro eius exordio epistolæ quam manifeste declaratur, hoc eodem anno haud pridẽ ipsius Siricii electionem contigisse.

VII.

Cum autẽ non vt Damasus fecerat, Siricius Papa in cõscribendis eiusmodi litteris, Hieronymi opera vteretur, neq; eum, vt ille, quod par erat, amplecteretur, atq; foueret: mox Pontificis Romani destitutus præsidio, idẽ Hieronymus acerbissimos pati cœpit persecutores; illos scilicet clericos, quorum mores improbos scriptis editis sugillasset. Quamobrẽ vt se à concitato turbine liberaret, tranquillum cogitans portum, nempe tutam Hierosolymæ mansionẽ; illuc nauigaturus hoc anno ab Vrbe recedens, nauim conscensurus, ad Romanum Portum se contulit. (HIERONYMVS RECEDIT AB VRBE.) Id quidẽ hoc anno factum esse, ex eo perspicuũ redditur. Cum enim ipse testetur *h*, se pene triennium Romæ mansisse, pariterq; post obitum Damasi recessisse: constetque ex his, quæ superius dicta sunt, venisse Romam sub Consulatu Antonii & Syagrii, anno Domini trecentesimo octogesimo secundo; ipsum hoc anno ab Vrbe oportuit recessisse. Præsenti igitur anno Augusti mense, ad Romanum Portum se conferens, nauem conscendit, prout ipse satis aperte demonstrat in Apologia aduersus Ruffinum *i*. Sed de nauigatione agemus inferius.

VIII. CLERICI ROM. VEXANT S. HIERONYMVM.

Nunc autem causas ipsas retexamus, quibus qui solutioris disciplinæ erant Romæ clerici, inuidia & odio aduersus eundem Hieronymum concitati sunt: Inuidia in primis quidem exagitati, dum eius insignis eruditio & vitæ sanctitas, ipsorum inscitiam & vitæ turpitudinẽ manifeste redarguere videretur: de eiusmodi enim causa Hieronymus ad Paulinianũ *k*: *Pharisæorum conclamauit senatus, vt nullus Scriba vel fictus, sed omnis quasi indicto sibi prælio doctrinarum, aduersum me imperitiæ factio coniurauit.* odio autẽ eum persecuti, quod scribens ad Eustochium tractatum seu epistolã de custodia virginitatis, cauẽdos monuit clericos lautos, delicatos, & leues, quorum esset periculosa consuetudo. qui igitur in ea tractatione propriis certisq; coloribus penicillo Hieronymi se esse intellexerunt expressos, in eum magnopere exacerbati sunt: tradit id ipse scribens ad Demetriadẽ *l*, vbi ait: *Ante annos circiter triginta de virginitate seruanda edidi librũ, in quo necesse fuit mihi ire contra vitia, & propter instructionem virginis, quam monebam, diaboli insidias patefacere, qui sermo offendit plurimos, dum vnusquisque in se intelligens quod dicebatur, non quasi monitorem libenter audiuit, sed quasi criminatorem sui operis auersatus est. Verumtamen quid profuit armasse exercitum reclamantium, & vulnus conscientiæ dolore monstrasse? Liber manet, homines præterierũt.* Displicuit & Ruffino libertas illa Hieronymi in redarguendis clericis; nam ait: *Quo modo de Vrbe Roma, Deo fauente, capite Christianorum; ea dicat, quæ dicebantur tunc, cum Gentiles in ea populi & persecutores Principes morabantur*, &c.

IX. ROMANI CLERICI.

At hic, lector, attende, hæc à S. Hieronymo scripta de inscitia Romanæ Ecclesiæ ministrorum, non sic quidem accipien-

Marginal notes: *a* De Conf. lib. 9. c. 6. *b* Contra Acad. lib. 1. c. 9. — *c* Aug. Confess. lib. 8. *d* Aug. Soliloqui. lib. 1. c. 10. — *e* Antiq. inscrip. in addit. pag. 1173. n. 9. — *f* Ibid. pag. 1174. num. 1. * Sedulus ac totus — * F. vitæ. — *g* Ibid. pag. 1173. n. 8. — * Aliâ. * Vrsicinum — *h* Hier. ep. 99. — *i* Hier. lib. 3. aduers. Ruffin. — *k* Hieron. in præf. versio. Didymi de Spir. sanct. — *l* Hier. ep. 8.

HAVD IMPERITI. accipienda esse, prout hyperbolicus sonat sermo, omnes Romanæ Ecclesiæ clericos fuisse doctrina expertes, cum dicit, quod nullus ibi Scriba vel fictus, nempe doctor, sed Pharisæi omnes, nempe scelesti, cautela vero & hypocrisi scelera contegentes. Concedendum aliquid Hieronymo iustissima causa indignanti, qui oculos in eos tantum cõuersos habens, à quib. contumeliis & calumniis impeteretur, omnes illos prauos dixerit & imperitos. Certe quidem qui tempora hæc exacte considerat, intelliget plane hoc tempore coaluisse in Ecclesia Romana clericos doctrina atq; scientia claros. Nonne Simplicianus ille magnus, qui in Episcopatu Ambrosio subrogatus est, Romanæ Ecclesiæ presbyter fuit? de cuius singulari peritia hic repetendum est S. Ambrosii præclarum illud elogium *a*: *Sed quid est, quod ipse dubites, & à nobis requiras, cum fidei & acquirendæ cognitionis diuinæ gratia totum Orbem peragraueris, & quotidianæ lectioni nocturnis atque diurnis vicibus omne vitæ huius tempus deputaueris, acri præsertim ingenio etiam intelligibilia complectens? vtpote qui etiam philosophiæ libros, quam à vero sint deuij, demonstrare soleas, & plerosque tam inanes esse, vt prius scribentiũ in suis scriptis sermo, quam vita eorũ defecerit.* hæc Ambrosius, qui eius opera atq; doctrina (vt dictum est) in suo Episcopatus tyrocinio indigens, ab Ecclesia Rom. missum Mediolanũ ipsum Simplicianũ accepit. Rursum quanta excultus doctrina & sapientia imbutus fuit Arsenius Ecclesiæ Rom. diaconus, quem haud pridem missum diximus Constantinopolim magistrum Arcadii Imperatoris? Dices fortasse, hos dignissimos Ecclesiæ Rom. clericos nõ fuisse tunc Romæ, cum illa Hieronymus scripsit. ita sane: sed nõ propterea negaueris eiusdem Ecclesiæ fuisse alumnos atque ministros. At si de iis, qui Romæ tunc essent, agas; nonne ex clero Romano erant Anastasius & Innocentius, quorum prior successit Siricio, posterior Anastasio, amboque ab eodem S. Hieronymo commendati? Omittimus dicere de Pammachio sanctitate atq; doctrina celebri, quod inter monachos potius, quam inter clericos eum scimus adnumeratum, sicut & complures alios idem vitæ genus sectantes, quos rerum diuinarum scientia atq; prudentia S. Augustinus Romæ versatus commendat *b*.

a Ambr. epist. 2.

b Aug. de morib. Eccles. lib. 1. c. 33.

X. At licet hi monachi fuerint, horum tamẽ laus redundat in clericos, vt idem ipse testatur S. Hieronymus, cum ait de clericis *c*: *Quasi & ipsi aliud sint, quam monachi, & non quicquid in monachos dicitur, redundet in clericos, qui patres sunt monachorum. Detrimentum pecoris, pastoris ignominia est, sicut è regione, illius monachi vita laudanda est, quæ venerationi habet sacerdotes Christi, & non detrahit gradui, per quẽ factus est Christianus.* hæc ipse, cum alias semper nequaquam gradui detrahat, sed personis, Vrbi, non Ecclesiæ: illam namq; Babylonẽ sæpe nominat, hanc fidei petram; ad quã ipse se conferens, ei communicatione inhærescere gaudet; sæpe contestans, alienũ à cœtu Fidelium esse, qui ab ea diuiditur. Vt hac ex parte habeas egregium in Hieronymo, quod imiteris exemplũ: quippe qui offensus prauis clericorũ Romanorum moribus, licet nominet ipsorum collegiũ modo Senatum Pharisæorum, modo scholam eorundem; tamen nihil antiquius habuit, quam Romanæ Ecclesiæ doctrinam sequi, ipsiq; insolubili nodo coniungi: quod & aliis persuasit: nã ad Demetriadem scribens, dum Pelagianæ hæresis venena aureo sanctitatis poculo propinarentur, eam sic admonuit: *Illud*, inquit, *te pio caritatis affectu præmonendam puto, vt sancti Innocentij, qui Apostolicæ cathedræ, & supradicti viri*, nempe Anastasii, *successor & filius est, teneas fidem; nec peregrinam, quamuis tibi prudens callidaq; videaris, doctrinam recipias.* hæc ipse: quem (si sapis) & tu imitare; nimirum, vt si velis etiam eandem, quæ sub Hieronymo erat, Romæ propagatam esse in posteros scholam, vel senatum Pharisæorum; sed & si deteriora in his, quæ ad mores pertinent, tibi fingas: cum eodem tamen Hieronymo eidem doctrinæ cathedræ te coniungas, quæ nullo potest prauorum morum labefactari contagio: cogitesque quod etsi super cathedram Moysis, imo Christi sederint scribæ & Pharisæi, illud tamen agas, quod Dominus docuit *d* illa sententia, nempe: *Facite quæ vobis dicunt, non quæ faciunt.* bibasque aquam de fonte puro, quamuis vas testaceum interdum

c Hier. ep. 10.

MONACHI AFFINES CLERICIS.

d Mat. 23.

esse contingat, vel qui hausit sit ægrotans. Sed ad institutam de Hieronymo orationem reuertamur.

XI. Quænam vero in Hieronymum, cum adhuc in Vrbe esset, iactarentur conuicia, licet non palam, sed sub communi nomine monachorũ: illud inprimus accipe, quod contigit in funere Blesillæ viduæ, S. Paulæ filiæ, quæ durũ viuendi genus arripuerat. cum enim eam nimiũ S. Paula defleret, quinam susurri detrahentiũ essent, ita demonstrat *e*: *Quousq; (dicebant) genus detestabile monachorũ non Vrbe pellitur? non lapidibus obruitur? non præcipitatur in fluctus? matronã miserabilem seduxerunt, &c.* & illud *f*: *Nos, quia serica veste nõ vtimur, monachi iudicamur; quia ebrij non sumus, nec cachinno ora dissoluimus, continentes vocamur & tristes. si tunica nõ canduerit, statim illud è triuio: Impostor & Græcus est.* hæc & alia id genus plura, cum sub nomine monachorum ipse Hieronymus carperetur.

e Hier. ep. 25.

XII. Cæterum quis æquo animo ferat impostorum absurda mendacia, quib. tradiderunt Hieronymum muliebri indutum veste ab Vrbe expulsum? sub Augustini falso nomine frigidus ille fictor ista commentus est, qui cum in aliis sermonibus editis multa delira, vana, & fabulosa sub tanti Patris nomine imprudenter effutiat, in eo ipso *g* vbi ista somniat, qualia quamve portentosa mendacia blateret, superius dictũ est. Sed nihilo prudentior incertus auctor ille, qui compingens S. Hieronymi vitam, vna cũ aliis mendaciis istud ipsum præteriisse noluit, eadẽ prorsus de S. Hieronymo scribens. O quanti emisset ista Ruffinus, si quis talia suo tempore excogitasset, dum leuiora quæque mendacia, quæ in Hieronymũ quoquo modo esse iactata audisset, ignominiæ à se contextæ coronæ connexit! Adeo vt ad imposturam hanc refellendam, illud sufficiens esse dicatur argumentum, quod Ruffinus istud non inuexit in eum, quod in fronte fuerat collocandum: vnde certum commentũ fuisse probetur: cum præsertim res tanta in tantum virum, locoq; tali admissa, nec angulum Orbis præteriisse potuerit, vbi non sciretur. Cæterũ quæ re vera ipsum post Damasi obitũ à calumniantibus fuerunt obiecta, ac stimulante odio atq; inuidia perpetrata: idem ipse ea epistola, quam nauim in Portu Romano conscensurus conscripsit, exacte recenset: ad Asellam enim nobilem Romanam virginem, Christo dicatam, vita sanctissimam, cuius post obitum res præclare gestas conscripsit, hanc epistolam dedit, hic necessario recitandam *b*:

g Apud Aug. ad fratr. in erem. ser. 24.

VANA COMMENTA DE HIERONYMO CONFICTA.

h Hier. ep. 99.

XIII. *Si tibi putem gratias à me referri posse, non sapiam. Potens est Deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere, quod meretur. Ego enim indignus nec æstimare vnquam potui, nec optare, vt mihi tantum in Christo largireris affectum. Et licet me sceleratum quidã putent, & omnibus flagitiis obrutum, & pro peccatis meis etiam hæc parua sint: tamen tu bene facis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est, de seruo alterius iudicare, & non facilis venia, praua dixisse de rectis. Veniet, veniet illa dies, in qua & mecum dolebis, ardere non paucos. Ego probrosus, ego versipellis & lubricus, ego mendax & satanæ arte decipiens. Quid enim est tutius, hæc vel credidisse, vel finxisse de insontibus, an etiam de noxiis credere noluisse? Osculabantur mihi manus quidam, & ore vipereo detrahebant: & dolebant labiis, corde gaudebant. Videbat Dominus & subsannabat illos, & miserum me seruum suum futuro cum eis iudicio reseruabat. Alius incessum meũ calumniabatur & risum, & ille vultui detrahebat, hic in simplicitate aliud suspicabatur. Pene certe triennium cum eis vixi: multa me virginum crebro turba circumdedit: diuinos libros, vt potui, nonnullis sæpe disserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid vnquam in me aliter senserint quam Christianum decebat? Pecuniam cuiusquam accepi? munera vel parua, vel magna non spreui? in manu mea æs alicuius insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit?*

HIERONYMI EPISTOLA AD ASELLAM.

XIV. *Nihil mihi aliud obiicitur, nisi sexus meus: & hoc nunquam obiicitur, nisi cum Hierosolymam Paula & Melania proficiscuntur. Esto, crediderunt mentienti: cur non credunt neganti? idem est homo ipse, qui fuerat; fatetur insontem, qui dudum noxium loquebatur. Et certe veritatem magis exprimunt tormenta, quam risus: nisi quod facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum, vt fingatur, impellitur.* his S. Hieronymus plane demonstrat aliquem aduersus se oblocutum, crimenque aliquod in eum effinxisse, eundemque in iudicio sub tor-

mentis

me[...] tacere ... dicere veritatem, penitus negasse, quod dixerit neque ... , vt nec opus fuerit Hieronymo causam dicere. Sed subdit: *Antequam domum S. Paulæ nossem, totius in me Vrbis studia consonabant: omnium pene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar: beatæ memoriæ Damasus meus sermo erat: dicebar sanctus, dicebar humilis & disertus. Nunquid domum alicuius lasciuioris ingressus sum? Nunquid me vestes sericæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meam posset edomare mentem, nisi lugens atque ieiunans, squallens sordibus, fletibus pene cæcata, quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem Sol sæpe deprehendit? cuius canticum psalmi, sermo Euangelium, deliciæ continentia, vita ieiunium? Nulla me potuit alia delectare, nisi illa, quam manducantem nunquam vidi? Sed postquam eam pro suæ merito castitatis venerari, colere, suspicere cœpi: omnes me illico deseruere virtutes. O inuidia primum mordax tui! ô satanæ calliditas semper sancta persequens!*

XV. *Nullæ aliæ Romanæ Vrbi fabulam præbuerunt, nisi Paula & Melania: quæ contemptis facultatibus, pignoribusque desertis, Crucem Domini, quasi quoddam pietatis leuauere vexillum. Si balneas peterent, vnguenta eligerent, diuitias & viduitatem haberent materiem luxuriæ & libertatis; dominæ vocarentur & sanctæ: nunc in sacco & cinere formosæ volunt videri, & in gehennam ignis cum ieiuniis & pædore descendere, videlicet non licet eis, applaudente populo, perire cum turbis.* Quod ad Melaniam spectat: cum eam viduam nominet, haud dubium ipsum intelligere de Melania seniori; iunioris enim viuebat adhuc vir Pinianus: Nec sic quidem eius hic meminit, quasi tunc Romæ esset, quam iam plures ante annos vidimus in Ægyptum primo, inde vero Hierosolymam esse profectam, ibique in præsenti vitam agere: Sed idcirco eius meminit S. Hieronymus, quod tum eius migrationis Hierosolymam occasione, tum Paulæ idem iter capessentis, quo & tendebat ipse Hieronymus, detractores eam calumniandi ansam arripuissent. At subdit:

XVI. *Si Gentiles hanc vitam carperent, si Iudæi, haberent solatium non placendi eis quibus displicet Christus. Nunc vero, proh nefas, homines Christiani, prætermissa domorum suarum cura, & proprii oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucam quærunt: lacerant sanctum propositum, & remedium pœnæ suæ arbitrantur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahatur, si turba sit pereuntium, si multitudo peccantium. Tibi placet lauare quotidie: alius has munditias sordes putat. Tu attagenem ructas, & de comeso accipensere gloriaris: ego faba ventrem impleo. Te delectant cachinnantium greges; me Paula, Melaniaque plangentes: Tu aliena desideras: illæ contemnunt sua. Te delibuta melle vina delectant: illæ potant aquam frigidam suauiorem. Tu te perdere existimas, quicquid in præsenti non hauseris, comederis, deuorameris: illæ futura desiderant, & credunt vera esse, quæ scripta sunt. Esto inepte & inaniter, quibus resurrectio corporum persuasit, quid ad te? Nobis è contrario tua vita displicet. Bono tuo crassus sis: me macies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris: nos te miserabiliorem putamus. Par pari refertur, & inuicem nobis videmur insanire.*

Luc. 16.

XVII. *Hæc, mi domina Asella, cum iam nauim conscenderem, raptim flens dolensque conscripsi. & gratias ago Deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit. Ora autem, vt de Babylone Hierosolymam regrediar: ne mihi dominetur Nabuchodonosor b, sed Iesus filius Iosedech: veniat Esdras qui interpretatur adiutor, & reducat me in patriam meam. Stultus ego, qui volebam cantare c canticum Domini in terra aliena: & deserto monte Sina, Aegypti auxilium flagitabam: non recordabar Euangelii d; quia qui de Hierusalem egreditur statim incidit in latrones, spoliatur, vulneratur, occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atque leuites; Samaritanus ille misericors est: cui cum diceretur e: Samaritanus es, & dæmonium habes: dæmonium renuens, Samaritem se non negauit, quia quem nos custodem, Hebræi Samaritem vocant. Maleficum quidam me garriunt: titulum fidei seruus agnosco. Magum vocant & Iudæi Dominum f meum. Seductor & Apostolus dictus g est. Tentatio me non apprehendat, nisi humana. Quotam partem angustiarum perpessus sum, qui Cruci milito? Infamiam falsi criminis imputarunt: sed scio, per h bonam & malam famam perueniri ad regna cælorum. Saluta Paulam & Eustochium, velit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrem Albinam sororemque Marcellam, Marcellinam quoque, & sanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Christi simul stabimus: ibi apparebit, qua mente quis vixerit. Memento mei, exemplum pudicitiæ & virginitatis insigne, fluctusque maris tuis precibus mitiga.* hæc [...] Hieronymus ad Asellam.

b Agg. 1. 2.
c Hier. 42.
d Luc. 10.
e Ioan 8.

XIIX. PROFECTIO HIERONYMI HIEROSOLYMAM. Quod vero vides nullam ab eo salutationem impertiri Melaniæ; satis indicatur, quod dictum est, ipsum intelligere ea epistola de Melania seniore iam diu ante Hierosolymam profecta, ibique commorante. Quod insuper eadem epistola meminit de Paula Hierosolymam proficiscente: intelligis ex his pariter eiusdem S. Hieronymi modestiam, dum noluit nauigare cum ea; sed præueniens ipsam, licet in sarcinis occupatam, Romæ reliquit. Porro qui fuerint ipsius Hieronymi in nauigatione comites, & quando soluerit è portu, idem ipse in Apologia aduersus Ruffinum his verbis descr[i]bit i: *Vis nosse profectionis meæ de Vrbe ordinem? Narrabo breuiter. Mense Augusto, flantibus etesiis, cum S. Vincentio presbytero, & adolescente fratre* (Paulinianus hic erat, quem vltimo loco natum, Romæ dum esset, ad se vt veniret, acce[r]siuit) *& aliis monachis, qui nunc Hierosolymis commorantur, nauim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium: in Scyllæo littore paululum steti, vbi veteres didici fabulas, & præcipitem fallacis Vlyssis cursum, & Sirenarum cantica, & insatiabilem Carybdis voraginem. Cumque mihi accolæ illius loci multa narrarent, darentque consilium, vt non ad Protei columnas, sed ad Ionæ portum nauigarem: illum enim fugientium & turbatorum, hunc securi hominis esse cursum: malui per Maleas & Cycladas Cyprum pergere: vbi susceptus à venerabili Episcopo Epiphanio, cuius tu testimonio gloriaris, veni Antiochiam, vbi fruitus sum communione Pontificis confessorisque Paulini: & deductus ab eo, media hieme & frigore grauissimo, intraui Hierosolymam. Vidi multa miracula; & quæ prius ad me fama pertulerat, oculorum iudicio comprobaui.* hactenus Hieronymus de suo aduentu Hierosolymam. Iter vero eius in Ægyptum prosequemur anno sequenti, quo contigit.

i Hier. Apolog. aduer. Ruff. 2.

XIX. Sed quæ illa miracula, antea tantum audita, nondum visa, quæ tunc primum ipsum oculis perspexisse contigit? fortasse illa, quæ ad sepulchra sanctorum fieri solita scribit in epitaphio k Paulæ his verbis, dum agit de ipsa Paula loca sancta Palæstinæ visente: *Cernebat variis dæmones rugire cruciatib[us] & ante sepulchra sanctorum vlulare homines more luporum vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum: alios rotare caput, & post tergum terram vertice tangere, suspensisque pede fœminis, vestes defluere in faciem.* hæc ibi. His similia narrat S. Hilarius libro de Synodis, necnon S. Paulinus l, atque Seuerus m; qui de fœminis arreptitiis illud addunt, quod licet pedibus suspensæ essent, deorsum capite, nihilominus vestes inhærerent diuino miraculo pedibus, quo fœmineo esset pudori consultum.

k Hieron. epist. 27.
PRODIGIOSA DE ENERGVMENIS.
l Paulin in Natal. S. Felic. 7.
m S. Seu. dial. 3.

XX. PAVLA QVANDO PROFECTA SIT HIEROSOLYMAM. Paula autem cum Eustochio filia haud diu profectionem distulit; sed quamprimum in portu Romano nauem conscendens eadem prorsus via, qua Hieronymus, nauigauit in Orientem. Vt autem hæc certo cognoscas: quod ad tempus pertinet, illud in primis accipe. Cum idem S. Hieronymus affirmet, defunctam esse Paulam Consulib. Honorio sextum & Aristeneto; rursumque dicat, eandem Hierosolymis commoratam esse annos viginti: vtique affirmare necesse est, hoc anno eam Hierosolymam profectam esse. Vis & scire quanto ante Hieronymus præuenerit Paulæ aduentum Hierosolymam: illud accipe: ipsum de se testari n, media hyeme & grauissimo frigore Hierosolymam introisse: cum de Paula tradat o, media hieme profectam esse Antiochia Hierosolymam versus. Quod vero de se ait (ne hoc prætermittamus) à Paulino Antiochiæ fuisse susceptum, & ab eo deductum: nec pures ipsum vna cum Hieronymo Hierosolymam perrexisse, sed quod moris esset à temporibus Apostolorum, quos Christiani suscepissent hospitio, eosdem ad aliquod viæ spatium, cum discederent, comitari, secundum illud Ioannis epistolæ p: *Fideliter facis, quod operaris in fratres, & hoc in peregrinos, deducens digne Deo.*

n Hier. Apolo. aduers. Ruffin.
o Hier. ep. 27.
p Ioan 3.

XXI. SIGNVM PAVLÆ CONSTANTIA EXEMPLUM. Quod autem ad Paulæ ex Vrbe profectionem spectat: dignum plane Christiana fide spectaculum Roma tunc vidit, fœminam Consularem, patriæ parentumque splendorem, diuitias, caraque pignora amplius non iterum suam relinquere, atque vna cum virgine filia Christo dicata, ad Christi cunabula per tot maris spatia & viæ discrimina nauigare. At quanta animositate? Audi Hieronymum q:

q Hier. ep. 27.

Destituta-

Descendit, inquit, ad Portum, fratre, cognatis, affinibus, & quod his maius est, liberis prosequentibus, & clementissimam matrem pietate vincere cupientibus. Iam carbasa tendebantur, & remorum ductu nauis in altum protrahebatur, paruus Toxotius supplices manus tendebat in littore: Ruffina iam nubilis, vt suas exspectaret nuptias, tacens fletibus obsecrabat: & tamen illa siccos tendebat ad cœlum oculos, pietatem in filios pietate in Deum superans. Nesciebat se matrem, vt Christi probaret ancillam: torquebantur viscera, & quasi à suis membris distraheretur, cum dolore pugnabat. in eo cunctis admirabilior, quod magnam vinceret charitatem; Inter hostium manus & captiuitatis duram necessitatem nihil crudelius est, quam parentes à liberis separari. Hoc contra iura naturæ plena fides patiebatur, immo gaudens animus appetebat; & amorem filiorum maiore in Deum amore contemnens, in sola Eustochio, quæ & propositi & nauigationis eius comes erat, acquiescebat. Sulcabat interim nauis mare; & cunctis, qui cum ea vehebantur, littora respicientibus, ipsa auersos tenebat oculos, ne videret, quos sine tormento videre non poterat. Fateor, nulla sic amauit filios; quibus, antequam proficisceretur, cuncta largita est, exhæredans se in terra, vt hæreditatem inueniret in cœlo. hæc de illa, cum soluit è portu, Hieronymus. Quænam, rogo, vnquam Gentilium Romanarum nobilium fœminarum tale pro religione specimen edidit? cum alioqui in Ecclesia Dei, non vnius solum Paulæ, sed innumerabilium propemodum dixerim mulierum fortissimarum exempla legantur. Paulæ autem peregrinationem Hierosolymam vsque, idem Hieronymus scriptis prosecutus est. Conueniemus nos eam variis occasionibus sæpius futuris temporibus. Sed quæ sunt reliqua anni huius, prosequamur.

XXII. CONCILIVM BVRDEGALENSE.

Hoc item anno aduersus Priscillianum cogitur Concilium Burdegalense, à quo idem hæresiarcha appellat ad Maximum tyrannum, à quo cum suis occiditur. *Sub eodem namque Arcadij atque Bautonis Consulatu* (inquit Prosper in Chronico) *Priscillianus in Synodo Burdegalensi, se damnandum intelligens, ad Imperatorem Maximum prouocauit; auditusq; Treueris ab Euodio Præfecto Prætorio, ab eodem Maximo gladio addictus est cum Euchrocia Delphidij rhetoris coniuge, & Latroniano, aliisq; erroris consortib. Quo tempore Burdegalæ quædā Priscilliani discipula, nomine Vrbica, ob impietatis pertinaciam per seditionem vulgi lapidibus extincta est.* hæc Prosper summatim rem gestam complexus. Porro Seuerus a post recensita, quæ acta sunt in causa Priscillani sub Gratiano, quæ suo loco superius retulimus, de his, quæ acciderunt sub Maximo tyranno ita prosequitur, vsque ad dictorum necem, narrationem: *Iam rumor incesserat, Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse Imperium, ac breui in Gallias erupturum. Ita tum Ithacius,* Episcopus oppugnator Priscillani, *statuit, licet rebus dubiis, noui Imperatoris aduentum expectare: interim sibi nihil agitandum. Igitur vbi Maximus oppidum Treuerorum victor ingressus est: ingerit preces plenas in Priscillianum ac socios eius inuidiæ atque criminum. Quibus permotus Imperator, datis ad Præfectum Galliarum, atque ad Vicarium Hispaniarum literis, omnes omnino, quos labes illa inuoluerat, deduci ad Synodum Burdegalensem iubet.*

a Seue. li. 2.

XXIII. PRISCILLIANVS CVM SVIS AD MAXIMVM.

Ita deducti Instantius & Priscillianus: Quorum Instantius prior iussus causam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse Episcopatu pronunciatus est, Priscillianus vero, ne ab Episcopis audiretur, ad Principem prouocauit. Permissumque id nostrorum inconstantia: quia aut sententiam in refragantem ferre debuerant; aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis Episcopis audientiam reseruare, non causam Imperatori de tam manifestis criminibus permittere. Ita omnes, quos causa inuoluerat, ad Regem deducti: secuti etiam accusatores Idacius & Ithacius Episcopi, quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, si non studio vincendi plus, quam oportuit, certassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos, quam accusatores displicere. Certe Ithacium, nihil pensi, nihil sancti habuisse definio: fuit enim audax, loquax, impudens, sumptuosus, ventri & gulæ plurimum impertiens. Hic stultitia eo vsque processerat; vt omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare ieiuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos in crimen accerseret. Ausus etiam miser est ea tempestate, Martino Episcopo, viro plane Apostolis conferendo, palam obiectare hæresis infamiam. Namque tum Martinus apud Treueros constitutus, non desinebat increpare Ithacium vt ab accusatione desisteret, Maximum orare, vt sanguine infelicium abstineret: satis superq; sufficere, vt Episcopali sententia hæretici iudicati Ecclesiis pellerentur: nouum esse & inauditum nefas, vt causas Ecclesiæ iudex sæculi iudicaret.

Denique quoadusque Martinus Treueris fuit, dilata cognitio, & mox discessurus egregia auctoritate a Maximo elicuit sponsionem, nihil cruentum in reos constituendum. Sed postea Imperator per Magnum & Rufum Episcopos deprauatus, & à mitioribus consiliis deflexus, causam Præfecto Euodio permisit, viro acri & seuero. Qui Priscillianum gemino iudicio auditum, conuictumque maleficij, nec diffitentem obscœnis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium fœminarum egisse conuentus, nudumq; orare solitum: nocentem pronunciauit, redegitq; in custodiam, donec ad Principem referret.

Gestis ad Palatium delatis, censuit Imperator Priscillianum sociosque eius capitis damnari oportere. Cæterum Ithacius videns, quam inuidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusator * *etiam postremis rerum capitalium iudiciis astitisset (etenim iterari iudicium necesse erat) subtrahit se cognitioni frustra, callido iam scelere perfecto. At tum per Maximum accusator apponitur Patricius quidam Fisci patronus. Ita eo insistente, Priscillianus capitis damnatus est, vnaque cum eo Felicissimus, & Armenius, qui nuper a Catholicis, clerici Priscillianum secuti, desciuerant. Latronianus quoq; & Euchrocia gladio perempti. Instantius, quem superius ab Episcopis damnatum diximus, in Sylinam* * *insulam, quæ vltra Britanniam sita est, deportatus.*

Itum deinde in reliquos, sequentibus iudiciis, damnatique Asarinus, & Aurelius diaconus gladio: Tiberianus, ademptis bonis, in Sylinam insulam datus: Tertullus, Potamius, & Ioannes tanquam viliores personæ, & digni misericordia, quia ante quæstionem se ac socios prodidissent, temporario exilio intra Gallias relegati. Hoc fere modo homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati, aut exiliis mulctati: quod initio iure iudiciorum & egregio publico exemplo defensum, postea Ithacius iurgiis solitus, ad postremum conuictus, in eos retorquebat, quorum id mandato & consiliis effecerat: solus tamen omnium Episcopatu detrusus Nardacius, licet minus nocens, sponte se Episcopatu abdicauerat: sapienter id & verecunde, nisi postea amissum locum repetere tentasset. Cæterum Priscilliano occiso, non solum non repressa est hæresis, quæ illo auctore proruperat, sed confirmata, latius propagata est. namque sectatores eius, qui eum prius vt sanctum honorauerant, postea vt martyrem colere cœperunt. Peremptorum corpora ad Hispanias relata, magnisque obsequiis celebrata eorum funera. Quin & iurare per Priscillianum, summa religio putabatur: ac inter nostros perpetuum discordiarum bellum exarserat, quod iam per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum, nullo modo sopiri poterat. Et tunc cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur, cunctaque per eos odio aut gratia, metu, inconstantia, inuidia, factione, libidine, auaritia, arrogantia, somno, desidia essent deprauata; postremo plures aduersus paucos bene consulentes, insanis consiliis & pertinacibus studiis certabant. Inter hæc plebs Dei, & optimus quisque probro atque ludibrio habebatur. hactenus Seuerus: qui sub Stiliconis Consulatu eam se scripsisse historiam superius demonstrat.

Exprobrata fuit in Maximum à Pacato b in Panegyrico Theodosio dicto horum cædes, dum ait: *Sed nimirum graues suberant, inuidiosæque causæ, vt vnco ad pœnam Clarissimatus matrona raperetur* *: *obijciebatur enim, atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antistites, re vera autem satellites atque adeo carnifices, non contenti auitis euoluisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quinetiam cum in iudiciis capitalibus astitissent, cum gemitus & tormenta miserorum auribus ac luminibus hausissent, cum lictorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & ceremonias, quas incestauerant mentibus, etiam corporibus inquinabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat: hi in oculis eius atque etiam in osculis erant; nec iniuria, a quibus tot simul vot... re...bant, ... auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio ... iniuria.* hæc Pacatus, nullum Gentilis homo delectum habens inter Catholicos & hæreticos, putans sup...

Gnosticos, Priscillianistas, Christianæ religionis exactissimos fuisse cultores.

XXVII. Latroniani versificatoris laus. Matroniano.

Quod vero ad Latronianum pertinet, quem eadem ex causa vna cum Euchrocia gladio necatum cum Seuerus, tum Prosper affirmant apud S. Hieronymum Matronianus legitur: de quo *a* ait: *Matronianus prouinciæ Hispaniæ vir valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus: cæsus est & ipse Treueris cum Priscilliano, Felicissimo, Iuliano, Euchrocia eiusdem factionis auctoribus, extant eius ingenij opera diuersis metris edita.* Meminit idem S. Hieronymus de Priscilliano, cum ait *b*: *Quid loquar de Priscilliano, qui & sæculi gladio & toto Orbis auctoritate damnatus est?* & alibi *c* de eodem tradit, edidisse multa opuscula, habuisseq; defensores, qui eum excusarent non sensisse cum Gnosticis, sicut aduersarii fuerant criminati. Sed frustra ab impietate vindicare curarunt hominem, quem opera probrosa condemnarunt, cuius sordes putidarum libidinum nec Bætis Tagusque abluere valuissent.

a Hier. de script. Eccl. in Matroniano.
b Hier. ad Ctesiphont. contra Pelag.
c Hier. de script. Eccl.

XXVIII. Tiberiano.

De Tiberiano quoque Bætico, quem Seuerus eadem ex causa relegatum à Maximo dicit in insulam Sylinam, idem Hieronymus agit his verbis *d*: *Scripsit pro suspicione, qua cum Priscilliano accusabatur hæreseos, apologeticum, tumenti compositoq; sermone. Postea, post suorum cædes tædio victus exilij, mutauit propositum; & iuxta sanctam scripturam, canis reuersus ad vomitum suum, filiam, deuotam Christo virginem, matrimonio copulauit:* hæc ipse. idemque in Chronico meminit cuiusdam Tiberiani viri diserti, qui anno trigesimo Imperii Constantini Præfecturæ titulo Gallias administrabat, quem ob temporis discrepantiam ab hoc putamus esse diuersum.

d Hier. de script. Eccl.

XXIX.

Quod autem impurissimorum hominum condemnatio, qui ob turpissima scelera etiam Gentilium Imperatorum legibus iustissime gladio feriendi erant, notam inussit indelebilem Episcopo accusatori: illa inprimis causa præcessit, quam ex Seuero reddidimus, nimirum accusatorem fuisse huiusmodi, qui odio potius, quam diuinæ legis zelo commoneretur, quod ipse voluptuosus quosque ieiunantes etiã Catholicos (vt accidit de S. Martino) cum Priscilliano sentire culparet; quodque itidem pœna sanguinis procul abhorreret à mansuetudine muneris pastoralis: nondum enim de Episcopo aliquo auditum in Ecclesia Dei erat, de sontibus pœnam sanguinis exegisse. Quomodo autem sequenti anno ea de causa in Gallus, nempe Treueris, conuenerit Concilium Episcoporum, qui Ithacium communione priuarunt, suo loco dicturi sumus, vbi & Maximi factum accuratius perpendetur. Iam vero ad res Ecclesiasticas Orientales Ecclesiæ digrediatur oratio.

XXX.

Hoc eodem anno, iisdem Consulibus (vt auctor est Socrates *e*) Timotheus Episcopus Alexandrinus, cum sedisset annos quinque, decessit; in cuius locum Theophilus suffectus est. Huius Timothei, cum Ammonem sanctissimum monachum ob auriculæ spontaneam amputationem effectum irregularem, nihilominus Episcopum ordinarit, sententia hæc fuit *f*: *A Iudæis lex ista seruatur. Ego si dederitis mihi aliquem etiam naribus truncum, sed moribus probum non eum dubitabo Episcopum facere.* Extat eiusdem apud Græcos epistola canonica *g*. Mentio quoq; eiusdem Timothei habetur in rescripto Theodosii Imperatoris ad Optatum Præfectum Augustalem Ægypti de Ecclesiastico iure illibare seruando, his verbis:

e Socra. l. 5. c. 12.
f Pallad. in Lausiac. c. 12.
g apud Balsam.

XXXI.

*Grauiter admodum mota est nostra clementia, quædam ab his, qui Episcoporum sibi nomina vendicant, perpetrata, & contra leges non minus diuinas, quam humanas improba temeritate commissa, vexatos etiam nonnullos Orthodoxorum clericos, quorum ætas huic iniuriæ à sacerdotio repugnabat, flagitates * itineribus, quæstionarius dedisse, atque hæc omnia per eos commissa, qui ad regimenta frontis, sacerdotij nominis titulos præferebant. Denique lectis consistorio precibus, quibus Episcopalis pietas aliquid postulans deprecatur, denegatque: idcirco continua lege sancimus, nomina Episcoporum, vel eorum, qui Ecclesiæ necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia vel ordinariorum, siue extraordinariorum Iudicum pertrahatur. Habent illi Iudices suos, nec quicquam his publicis commune cum legibus: quantum ad causas tamen Ecclesiasticas pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi. Quibuscunq; igitur mota fuerit, quæstio, quæ ad Christianam pertineat sanctitatem, eos decebit sub eo Iudice litigare, qui Præsul est in suis partibus omnium sacerdotum, id est, per Ægypti diœcesin, Optate carissime ac iucundissime. Quare laudabilis auctoritas tua arbitrio temperato, quicquid negotiorum aliunde incidet, terminabit, habituro Pontificium sacræ disceptationis Timotheo Episcopo, quem sibi omnes etiam suo iudicio prætulere: est enim vir cum omnium sacerdotum susceptatione venerandus, tum etiam nostro iudicio approbatus.* hucusque Theodosii rescriptum, quod vtcumq; mendis sit deprauatum, perspicue tamen illud insinuat, iudicia Ecclesiastica per Episcopos esse tractanda.

XXXII. Digna collatio.

Hic, lector, accurate hominum primum, ac subinde Dei contemplare iudicium. Duo enim hic habes eodem prope narrationis contextu in eadem ferme causa Imperatorum exempla, nempe Theodosii Aug. atq; Maximi, tyranni potius digni nomine: quibus ab iisdem personis, nempe prauis Episcopis, aduersus alios collegas importuna est facta suggestio. Maximus sibi arrogat causam Episcoporũ, defert appellationi hæresiarchæ, iudicat causam, adulteros legib. sæculi gladio vindici subiicit; quod iuste irrogatum supplicium rei multorum scelerum meruissent. Sic plane iudicat Maximus: Theodosius vero longe diuerse: quippe qui infensissimo primum accepit animo, Episcopos deferre ad Præfectos, vel ipsum Imperatorem excessus collegarum, vel crimina inferioris ordinis sacerdotum, subterfugientes Episcopale iudiciũ. Hos reiicit Imperator, nec audiri patitur à Præfectis, quos & dato rescripto commonuit ab Ecclesiasticis iudiciis penitus abstinere, quæ ad Episcopos Ecclesiasticarum rerum ac personarum legitimos Iudices deferri mandauit. Ita se habuere in eadem ferme causa dissimilia ac prorsus inter se diuersa duorum Imperatorum iudicia. Quodnam autem horum iustius fuerit, non solum Synodali fuit postea sententia definitum, sed diuini Iudicii æqua lance librata, & alterius iactura vitæ atq; Imperii declaratum: cum alioqui Maximus exerens, vt alter Phinees, gladium in turpissimorum hominũ necem, sanctificasse manus suas Domino, ob idq; vt Phinees perennitatem Imperii commeruisse videri potuisset: quem tamen non cædes sontiũ culpabilem reddidit, sed arrogatum sibi sacerdotale iudicium, quantumlibet Episcoporum illorum consensione delatũ: Vt intelligant omnes, quam grauius delinquant, qui illud contradicentibus sacerdotibus, sibi vendicant & extorquent. Sed iam reliqua prosequamur.

XXXIII. Obitus Placillæ Augustæ.

Eodem anno creditur defuncta Placilla Augusta, quam superiori peperisse constat Honorium, cum & sequenti anno reperiatur Theodosius Gallam coniugem accepisse *i*. Laudauit eam funebri oratione Gregorius Nyssenus, qua & virtutes illius pluribus prosecutus est, locum describens vbi defuncta, in Villa nimirum *Scotoumin* dicta, quæ à tenebris nomen habens, extinguendæ lucentis egregie in Ecclesia facis videbatur esse prænuncia. Meminit eiusdem Placillæ, perperam alibi scriptæ, Flacillæ, S. Ambrosius in funere Theodosii, eamque Deo coniunctã in cœlis asserit. Sed qualis quantaue esset Christiana fœmina eadem Augusta, Theodoretus *k* ita describit, cum Theodosii egregias virtutes eidem sanctæ coniugi Placillæ acceptas fert: *Coniux eius, nempe Placilla, nunquam destitit diuinas leges eidem Theodosio in memoriam redigere, seq; primum eisdem accurate ipsa erudierat. Siquidem ea non Imperatorio principatu se insolenter extulit: sed diuinum, quo flagrabat, desiderium augere studuit. Quippe beneficij magnitudo amorem erga dominum multo reddidit ardentiorem. Itaq; ad eos subleuandos, qui mutilata corpora, membraq; omnia labefactata haberent, nihil non diligentia & cura adhibuit atq; ad eam rem non seruorum, seu stipatorum opera vsa est, sed illa ipsa hoc fungi ministerio, adire eorum hospitia, & singulis necessaria suppeditare voluit similí quoq; ratione, ecclesiarum hospitia visere, ægrotis in lecto decumbentibus curationem adhibere, tractare ollas, iusculum gustare, patinam illis deferre, frangere panem, offas porrigere, eluere pocula, omnia deniq; alia munera obire, quæ serui & ancillæ exequi solent. Atq; illis, qui eam ab hoc genere ministerij auocare studebant, respondit: Aurum distribuere decere Imperatorem: se autem pro ipso Imperio, ea, qui id ipsum dederat, illam operam offerre debere. Quinetiam percrebro sola-*

i Marcel. in Chronic.
k Theod. l. 5. c. 18.

Placillæ virtutes.

solebat marito dicere: Semper te, mi vir, oportet cogitare, qui olim fueris, & qui nunc sis. ista assidue animo complectens, non te ingratum ostendes erga patronum; sed imperium, quod suscepisti, iuste & legitime gubernabis: atque eo rite administro, eum, qui ipsum donauerit, auguste sancteque coles. Eiusmodi sermonibus semper cum viro habitis, femina virtutum animo eius mandata praeclarissime commodissimeque rigauit. ista Theodoretus.

XXXIV. DE PVLCHERIAE INFANTIS OBITV.

Genuit haec Theodosio, praeter Arcadium & Honorium, Pulcheriam: sed viuente adhuc matre Placilla, tenella infans cito decessit, in cuius funere idem Gregorius Nyssenus, qui Constantinopoli erat, habet panegyrim, de qua & in funere Placillae matris: *Quo modo igitur,* inquit, *fecit distributionem? Cum tres essent liberi (haec enim bonorum capita sunt) qui virilis sexus essent apud patrem reliquit, qui regno eius praesidio essent: ad suam vero partem solam filiam pertinere existimauit.* Quanto vero odio eadem Placilla Augusta execrata fuerit impios Arianos, idem Gregorius ad cumulum eius laudum adiicit huiusmodi corollarium a: *Simulacrorum odium commune est omnibus, qui fidei participes sunt: sed eius praecipuum, quod Arianam infidelitatem similiter atque simulacrorum cultum abominabatur. Nam eos, qui in creatura diuinum numen esse existimarent, nihilo minora colere atque venerari putabat, quam qui ex materia simulacra efficiunt. At recte ac pie ita iudicabat. Nam qui creaturam adorat, etiam si in nomine Christi id faciat, simulacrorum cultor est, Christi nomen simulacro imponens. Idcirco cum didicisset, quod non sit Deus recens & nouus, vnam Deitatem adorabat, quae in Patre & Filio & Spiritu sancto glorificatur. In hac fide creuit, in hac viguit, apud hanc spiritum deposuit, ab hac oblata est simul patris fides Abrahami iuxta fontem Paradisi,* &c. certe quidem per Arianos occulto tramite diabolum conatum esse restituere idololatriam, alibi idem auctor pluribus docet, nosque superius diximus ex sententia Athanasii.

a Gregor. Nyss. ora. in fun. Placil. la.

XXXV.

Ad postremum autem corrigendus hic error, in quem nos secuti Graecos auctores, incurrisse fatemur in nomine Placillae, de cuius obitu agimus, ita quidem Graeci omnes appellant Placillam, Gregorius Nyssenus in inscriptione funebris orationis, eodem modo Socrates b, Sozomenus c, Theodoretus d, Suidas, Zonaras, & alii; ita etiam inemendato errore reddiderunt Latini interpretes, & alii eodem repetitionis errore decepti, vt Panuinus e: Quos secuti eque nos Placillam nominauimus, quae reuera, Flaccilla dicenda est. Prodit id in primis vetus numisma, cuius hic tibi formam cudendam curauimus, quae sic se habet.

b Socrat. li. 5. c. 12. c Sozom. li. 7. c. 6. d Theod. li. 5. c. 9. e Panuin. de Reip. Prin. l. 3.

XXXVI.

Neque dubitari potest, quin sit ipsa imago coniugis Theodosii, cum praeter hanc Flaccillam nulla legatur Christiana eius nominis Augusta. Docet hoc ipsum praeterea Claudianus in carmine de laude Serenae, vt ibi: *Flaccillam Mariamque,* &c. & inferius: *Commotum Flaccilla virum.* Fuisse illi quoque cognomen Aelia, vt in numismate habes expressum, idem docet auctor, vbi ait: *His fontibus Aelia fluxit.* Ducebat & ipsa genus ab Hispania, vbi *Aelia familia* clarissima erat, ex qua pariter *Aelius Hadrianus,* quem aeque ex Hispania traxisse originem, Spartianus affirmat. Rursum vero in emendatioribus voluminibus S. Ambrosii in funeris Theodosii oratione, *Flaccillam,* & non *Placillam,* inuenies appellatam, quem & secutus est Paulus diaconus in Appendice ad Eutropium. Confert ad haec, quod huius neptem, Arcadii filiam, Prosper & Marcellinus in Chronicis, sub Consulatu Caesarii & Attici, *Flaccillam* recte nominant. Idem & constat de pronepte, Theodosii iunioris filia, quae *Flaccilla* item dicitur à Marcellino, sub Consulatu Antiochi atque Bassi. At quod in corrigendis erratis hic sumus, emendamus insuper, quod tres tantum diximus fuisse ex *Flaccilla* Theodosio filios duos superstites, vnam defunctam *Pulcheriam*: addimus & quartam prolem ad superos aeque transmissam, nempe *Gratianum infantem,* eundemque cito ex hac vita subductum. De his namque omnibus ista habet S. Ambrosius in oratione habita in funere Theodosii: *Nunc te Augusta memoria Theodosius regnare cognoscit, quando in regno Domini Iesu Christi est, & considerat templum eius: Nunc tibi Rex est, quando recipit etiam filium Gratianum & Pulcheriam tam dulcissima sibi pignora, quae hic amiserat.* haec Ambrosius. At de Flaccilla hactenus, eiusque ex Theodosio prole suscepta. Ex quib. non solum quae sunt dicta corrigas, sed & auctores emendes, siue Latinos, siue Graecos, qui *Placillam* loco *Flaccillae* nominant, & tres tantum tribuunt filios Theodosio Imper.

XXXVII.

Hoc eodem anno Theodosius Imperator ad Cynegium PP. ita rescripsit f aduersus idololatras iterum renitescentes: *Ne quis mortalium ita faciendi sacrificii sumat audaciam, vt inspectione iecoris, extorumque praesagio, vanae spem promissionis accipiat; vel quod est deterius futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicii cruciatus eis, qui contra vetitum praesentium vel futurorum explorare tentauerint veritatem. Dat. VIII. Kal. Iunii Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone V. C. Coss.* sanxit haec & alia Theodosius aduersus Gentilium superstitionis cultum, quorum meminit Augustinus g, necnon Ambrosius h, qui eius in abolendis idolis studium commendat.

f l. 9. de pagan. C. Theod.

Sustulit hoc pariter anno, ad eundem PP. rescribens i, fidicinas ac psaltrias mulieres ciuitatum pestes: hisce enim illecebris mores ciuium corrumpebant: de his namque ait S. Hieronymus scribens ad Furiam k: *Fidicinas & psaltrias, & istiusmodi chorum diaboli, quasi mortifera Sirenarum carmina, proturba ex aedibus tuis.*

XXXVIII.

Quo item anno Valentinianus Imperator de relaxandis vinctis Paschali tempore eiusmodi generale edictum proposuit l:

Nemo deinceps tardiores fortassis affatus nostrae perennitatis expectet. Exequantur Iudices, quod indulgere consueuimus. Vbi primum dies Paschalis extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula soluantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potius gaudia laetitiamque communem si dimittantur, aduertimus. Quis enim sacrilego diebus sanctis indulgeat? Quis adultero vel incesti reo tempore castitatis cognoscat? Quis non raptorem in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam sceleris immanitate non sinit. Patiatur tormenta veneficus, maleficus, adulteratorque monetae. Homicida quod fecit, semper expectet. Reus etiam maiestatis, de domino, aduersus quem talia molitus est, veniam sperare non debet. Dat. V. Kalend. Mart. Mediolan. Arcadio I. & Bautone Coss. De eiusmodi sane consuetudine & lege Imperatoris meminit S. Ambrosius m, cum exprobrat in ipsum Imperatorem, quod Iustinae Augustae matris suasione, Paschatis tempore pios viros carceri mancipauit, quo vincti dimitti solerent. Sed de his inferius.

m Ambr.

XXXIX.

Idipsum quidem, nempe vt Paschali tempore vincti relaxarentur, praestare quoque solebant Christiani, qui in Oriente regnabant, Imperatores: quod & à Theodosio aeque pietatis officium exhibitum est: meminit namque S. Ioannes Chrysostomus eiusmodi religiosae consuetudinis, cum agit de oratione Flauiani Episcopi Antiocheni, quam Constantinopoli coram Theodosio habuit, legatione fungens pro populo Antiocheno sub gladio ira Principis periclitante: nam haec tunc ad Theodosium Flauianus: *Recordare priorum, quando solemnitate hac,* nempe Paschali, *superueniente, per totum Orbem terrarum epistolam misisti, iubentem carcere detentos dimitti, & illis ignosci crimina: & illis humanitatem tuam demonstrare non sufficientibus, per litteras dicebas: Vtinam mihi liceret & defunctos reuocare, & resuscitare, & ad priorem vitam reducere.* erant enim haec verba in sanctione contexta, quae non reperitur.

IESV CHRISTI Annus 386.

SIRICII PAP. Annus 2. VALENTIN. II. THEODOSII 8. IMPP.

I. TRECENTESIMVS octogesimus sextus Christi Annus aperitur Consulatu Honorii & Euodii: erat hic apud Maximum fungens (vt vidimus anno superiori in rebus Priscilliani) Galliarum Præfectura. Quod igitur Fastis adscriptum videas Euodium Maximi hominem, plane intelligis inter ipsum ac Theodosium & Valentinianum Imperatores pacis fœdera esse transacta; cuius quidem violator & ruptor Maximus primus fuit, vt suo loco dicetur. Quod vero ad Honorium Consulem creatum spectat: erat plane puer infans, de quo Claudianus:

—Inter cunabula Consul

Proueheris signauis posito modo nomine Fastos,

Donaturq; tibi qui te produxerat annus. Natum quidem esse Honorium anno superiori, mense Septembris, auctor est Marcellinus in Chronico: qua ratione dicendum ipsum, cum ei Consulatus traditus est, infantem fuisse quatuor mensium.

II. CONCILIVM ROMANVM. a Siric. ep. ad Episc. Afric. Anni vero huius exordio, nimirum ipso mense Ianuarii, celebratum est à Siricio Papa Romæ in Basilica S. Petri Concilium octoginta Episcoporum, cuius extat epistola Synodalis a data octauo Idus Ianuarii post Consulatum Arcadii atque Bautonis, quod scilicet nouorum Consulum nomina Romæ nondum publicis auspiciis promulgata essent. Porro in hoc Concilio nouem Papa capitulis collapsam in Africa Ecclesiasticam disciplinam restituere conatus est.

III. De Nouatianis ac Montensibus primo cautum, vt venientes ad Ecclesiam, per manus impositionem conciliarentur: hoc enim nomine Romæ noto, Montenses, Donatistas schismaticos nominat. Monuit præterea ne sacerdotes atque diaconi coniugati, cum ordinati essent, cũ vxoribus permanerent. Cæterum cœlibatum sacrorum ministrorum nequaquam ex lege Siricii Papæ recens introductum esse, sed ab Apostolorum temporibus in Africa acceptum atque retentum, sibi vendicat Concilium Carthaginense b. Huius decreti Siricii, vt incontinentes à ministerio Ecclesiastico arceantur, meminit Innocentius c Papa in epistola ad Exuperium Episcopum Tolosanum. Sunt & alia ibi statuta, quæ eadem epistola recensentur. Sed & recitata fuit hæc Siricii epistola in Concilio Telepensi * in Africa, sub Honorio Imp. celebrato, de quo suo loco dicendum.

b Con. Carthag. 2. c. 2. c Innocent. ad Exupe. cap. 2. * Telensi

IV. Eodem quoque mense Ianuarii Valentinianus Imperator indignum prorsus pio Principe, impulsu haud dubium Iustinæ Augustæ matris, pro Arianis eiusmodi promulgauit edictum d:

d l. 4. de fide Cath C. Theod. LEX PRO ARIANIS DATA.

Damus copiam colligendi his, qui secundum ea sentiunt, quæ temporibus diuæ memoriæ Constantij, sacerdotibus conuocatis ex omni Orbe Romano, expositaque fide ab his ipsis; qui dissentire noscuntur, Ariminensi Concilio, Constantinopoli etiam confirmata, in æternum mansura decreta sunt. Conueniendi etiam, quibus iussimus, patescat arbitrium: scituris his, qui sibi tantum existimant colligendi copiam contributam, quod si turbulentum quippiam contra nostræ tranquillitatis præceptum faciendum esse tentauerint, vt seditionis auctores, pacisque turbatæ Ecclesiæ, etiam maiestatis, capite ac sanguine sint supplicia luturi: manente nihilominus eos supplicio, qui contra hanc dispositionem nostram obreptitie aut clanculo supplicare tentauerint. Dat. X. Kalend. Febr. Mediolani, Honorio, N. B. P. & Euodio Coss. sed Iustinæ hunc fuisse conatum, audies ex his, quæ de eadem lege habet Ruffinus e.

e Ruffin. lib.

V. BENEVOLVS CONFESSOR. Interim dictanda aduersus fidem Patrum Imperialia decreta mandantur Beneuolo tunc Memoriæ scriniis præsidenti: sed ille, cui ab incunabulis sacra fides & venerabilis fuit, abnegat se impia verba posse proferre, & contra Deum loqui. Tum vero ne inceptum Reginæ frustrari videretur, celsior ei honor promittitur, si impleret iniuncta. Ille, qui nobilior in fide esse, quam in honoribus cuperet: *Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altiorem promittis gradum? Hunc ipsum, quem habeo, tolle: tantum mihi conscientia fidei duret illæsa: Hæc dicens, ante pedes impia præcipientium cingulum iecit.* ita de Beneuolo Ruffinus. Erat hic patria Brixianus, à S. Philastrio Catholica disciplina optime informatus; ad quem eius successor Sanct. Gaudentius, cum mittit ad eum editos à se sermones, ista præfatur, egregium eiusdem viri factum commemorans f:

f Gauden. in præfat. serm. Beneuolo. Sanct.

VI. *Communis voti fuerat, vt ea, quæ diuinis eloquiis per Paschales dies proxime præteritos explanaui, coram valuisses audire. Cum enim semper, tum præcipue his diebus festis præsentia tua nobis merito grata est in Ecclesia Brixiana conuentu. Nam sicut honoratorum nostra vrbis, ita etiam Dominicæ plebis, Domino annuente, dignissimum caput es: quia non minore diligentia seruare studes Dei præcepta, quam discere, robustam Catholicæ fidei professionem præclara vitæ meritis æquiparare contendens, vt habeat sincera fides opera suæ puritatis nitore condigna. Quæ in re maximus docentis fructus est, & immortalis vtilitas audientis dicente Apostolo* g: *Non auditores tantum, sed factores legis iustificabuntur apud Deum. Nec mirum, si hodie taliter in timore Domini conuerseris, qui necdũ percepta baptismi gratia, ita pro fidei cœlestis veritate pugnasti, vt imbutum te admirabilibus doctrinis Apostolici per omnia viri Patris nostri Philastrij, tantæ constantiæ testimonium approbaris. Nostri namque temporis Regina Iezabel Arianæ perfidiæ patrona simul & socia, cum beatissimum persequeretur Ambrosium Ecclesiæ Mediolanensis Antistitem; te quoque ea tempestate magistrum Memoriæ oblitum salutaris fidei arbitrata, contra Catholicas dictare Ecclesias compellebat. Quod ne faceres, vltro & promotionis politicæ dignitatem & ambitionem sæculi, gloriamque mundanam pro Dei gloria contempsisti, magis eligens priuatus viuere, quam mortuus militare.* hæc Gaudentius ad ipsum Beneuolum egregium confessorem.

g Rom. 2.

VII. GAVDENTII EPISCOPI BRIXIANI ELECTIO. Porro ipse S. Gaudentius, qui ista præfatur ad tractatus, quos de Paschate scripsit, haud pridem defuncto S. Philastrio, quem vidimus interfuisse cum Ambrosio Aquileiẽsi Concilio, in locum eius subrogatus est, licet immatura ætate, sed præstans doctrina atq; virtutibus: verũ quali quantaue adhibita vi, ipse declarat in sermonis exordio, quem de sua ordinatione tunc habuit, cum ait h: *Imperitiæ meæ conscius, & ætatis ipsius immaturatæ ad sacerdotij dignitatem pudore deterritus, merito silendi licentiam à summis sacerdotibus postulabam. Metuo enim primum, ne vis verborum cœlestium exiguitatis meæ sermone teneretur: deinde erubesco, quod tantæ expectationi optatum doctrinæ fructum præstare non valeo. Vnde imparem vestro per omnia me desiderio sentiens, onus istud totis viribus conatus sum declinare. Sed beatus pater Ambrosius, cæterique venerandi Antistites, sacramento quo temere vos ipsos obligastis, astricti, tales ad me epistolas cum vestra legatione miserunt, vt sine damno animæ meæ vltra iam resistere non valerem; cui ab Orientalibus quoque Episcopis, nisi meum ad vos reditum pollicerer, salutaris communio negaretur. Tali igitur conclusus articulo, & auctoritate sanctorum præsentium subiugatus, suscepi hoc summi sacerdotij munus, nec merito dignus, nec ætate aptabilis, nec doctrina maturus. Intuemini ergo, quid patiar,* &c. Sed quid hic ipse ait ab Orientalibus se excommunicandum, nisi reditum polliceretur? Accipe quæ ab eodem in alio sermone i traduntur: nempe in Orientem peregrinationem suscepisse pietatis ergo, & inter alia loca aduenisse Cæsaream Cappadociæ, ibique à sacris virginibus in monasterio agentibus sacras accepisse reliquias sanctorum Quadraginta martyrum, qui sub Licinio Sebaste in Armenia passi fuerant, quas se mutuatas dicebant à S. Basilio Magno ipsorum auunculo, eius tunc ciuitatis Episcopo. Cum autem (vt dictum est) inter hæc contigerit S. Philastrium ex hac vita decedere: omnes sacerdotes eius prouinciæ, atq; potissimum S. Ambrosius, in ipsum Gaudentium, absentem licet, in electione pari consensione conspirant, firmant decretum, atq; stabiliunt iureiurando. Cum vero hæc audisset Gaudentius iam electus Episcopus, detrectaretque in Occidentem reditum; missa est ab Episcopis ad ipsum legatio & ad Orientis Antistites, qua rogarunt, vt reniẽtem redire Gaudentiũ excõmunicatione compellerent:

h Gauden. serm. in sua ordinat.

i Gauden. serm. in dedica. basil.

quod (vt vidimus) ab eisdem nauiret impletum iuss. coactusq; redire, & regimen accipere Ecclesiæ Brixianæ. At de his hactenus, ad quæ occasione Beneuoli non multum digressi sumus.

VIII. PERSECVTIO IVSTINÆ IN S. AMBROS.

Porro quod eiusdem Gaudentii (vt diximus) assertione illud exploratum habeatur, tempore eiusmodi impiæ sanctionis, quam Beneuolus dictare renuit, Iustinam Augustam, quam iure nominat Iezabelem, aggressam esse S. Ambrosium persequi: hic de eadem persecutione fusius agere, temporis ratio postulat & argumentum. De qua quidem illud in primis considerandum, eandem Iustinam semper antea, etiam temporibus Gratiani, S. Ambrosio negotium facessisse, vt superius dictum est in electione Anemmii Episcopi Sirmiensis. Cæterum leuia illa quidē existimata sunt & nullius ferme momenti, vt quæ nec persecutionis nomine censerentur, respectu habito ad eam, quæ his temporibus ingruit, cum pertinacior de tradenda basilica Arianis ab ea est facta petitio, & violenta exactio consecuta. Quod enim memorato nuper impio Imperatoris edicto professoribus sacrilegii Ariminēsis data esset conueniendi facultas; solicitior Iustina fuit, vt Arianis locum, in quem iidem suæ communionis sectatores conuenirent, subreptum à Catholicis traderet: cuius rei causa tot tantæque Mediolani concitatæ sunt turbæ; quas antequam enarrare aggrediamur, de tempore exactior est habenda discussio. Scimus enim has ad tempora Gratiani à Paulino referri, quas nos sub huius anni Coss. & non ante cœptas esse contendimus.

IX. TEMPVS PERSECVTIONIS IVSTINÆ CONTRA AMBROSIVM.

Miratus sum vehementer, Paulinum clericum eiusdem Ecclesiæ Mediolanensis militantem sub Castro diacono, recensere eiusmodi persecutionem ante obitum Gratiani: At considero non ipsum præteriisse, quo potissimum tempore & anno ea acciderint: sed quod nulla in scribendo habita chronographiæ ratione, prout sibi occasio videretur oblata, res gestas pro arbitrio collocaret; narratis his, quæ à Iustina aduersus Ambrosium Sancti acta essent, ad alia eiusdem argumenti recensenda instauratam de his semel prosequitur orationem. Vnde forsalle Græcis data est etiam disti occasio: siquidem Sozomenus a ea ante Gratiani necem contigisse refert, sicut & Nicephorus b atque alii hos secuti: Ruffinus c vero contigisse tradit post obitum Gratiani: quod manifestius demonstrat Gaudentii auctoritas citata nuper iuncta edicto pro Arianis Iustinæ opera promulgato. Sed ad euidentiorem rerum demonstrationem illud in primis intelligendum est, eiusmodi persecutionem biennio perdurasse: quod euidenter constat Ambrosii auctoritate; cū agens in Auxentium Arianum, cuius nutu Iustina ad omne nefas impelleretur, præter illa, quæ tum accidisse narrat; ea quæ superiori passus sit anno, in memoriam reuocat, dicens d: *Superiori anno, quando ad Palatium tuū sum petitus*, &c. Quamob ē fatendum est, persecutionem hoc anno cœptam, in annum sequentem fuisse propagatam. His igitur in hunc modum de tempore elucidatis; reliquum est; vt quænam hoc anno, quæ vero sequenti à Valentiniano atque Iustina in Ambrosiū gesta sunt, æqua discriminatione distincta, certa certis quæq; reddamus annis.

a Sozom. l. 7. c. 13.
b Niceph. l. 11. c. 19.
c Ruff. l. 2. cap. 1.
d Ambr. in Auxent.

X. Ipse igitur Ambrosius in nuper citato loco de rebus hoc anno gestis hæc habet e: *Quasi vero superiori anno quando ad Palatium sum petitus, cum præsentibus primatibus ante Consistorium tractaretur, cum Imperator basilicam vellet eripere, ego tunc aula contemplatione regalis infractus sim, constantiam non tenuerim sacerdotii, aut imminuto iure discesserim? Nonne meminerunt, quod vbi me cognouit populus Palatium petiisse, ita irruit, vt vim eius ferre non possent; quando Comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinem egresso, obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum, vt populum multo sermone mulcerem, sponderem fidem, quod basilicam Ecclesiæ nullus inuaderet? Et cum pro beneficio meum sit officium postulatum; tamen quod populus ad Palatium venisset, mihi inuidia commota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderant. Reuocaui populum, & tamen inuidiam non euasi.* hactenus ipse ibi de rebus hoc anno gestis.

e Ambr. in Auxent.

AMBROSIVM VOCATVM AD IMP. SEQVITVR POPVLVS.

XI. Quidnam est autem, quod Iustina Augusta Ambrosio semper infensa, ipsum hoc potissimum ... tempore exagitare aggressa est: dicam paucis. Mo... quidem in hoc tempus, in primis quod viuente G... erga Ambrosium propensiore, id tentare non lic... nec eo defuncto: nam cum metus Maximi tyra... vrgeret, studuit tunc de Ambrosio bene mereri, ... indigebat opera (vt vidimus) ad Maximum coercendum & continendum in Gallus. Icto autem cum ... dere, quod res in tuto viderentur collocatæ; nec De... timens, nec virum sanctissimum verita, immemor ac... pti beneficii, quo filio conciliatum esset Imperium ... pulsa furore, Arianorumq; stimulis exagitata, scelus ... greditur omnium maximum. Sed & noua illam ea c... commouit, quod suæ sectæ homines male mulctato... deque pulsos sciret, nec nisi ab ipsa sperare auxilium, ... quam confugissent. Etenim cum Theodosius Imperator (vt demonstrauimus) in Oriente Arianos & alios hæreticos compluribus datis edictis è ciuitatibus al... locis abire iussisset: accidit, vt nonnulli ex iis, quod scirent Iustinam Augustam Arianam esse, Arianisq; fauere, fouereq; illos officiis omnibus, ad eam in Occidentem se Mediolanum conferrent. cum vero iidem immenso numero excreuissent, creuit pariter Episcopi ipsorum audacia, c... præsertim magnæ patronæ; nempe ipsius Iustinæ niteretur auxilio. Erat hic Auxentius genere Scytha, subrogatus in locum senioris Auxentii, quod cæteros doctrina antecellere videretur: sed quod sciret Auxentii nomen odiosum esse ob Auxentium seniorem ciuibus Mediolanensibus, loco Auxentii dici voluit Mercurinus; de quo eleganter Ambrosius f: *Vnum portentum est, & duo nomina. Etenim ne cognosceretur, quis esset, mutauit sibi vocabulū; vt quia hic fuerat Auxentius Episcopus Arianus ad decipiendam plebem, quā ille tenuerat, se vocaret Mercurinum. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiam non mutauit; exuit lupam, & induit lupum. Nihil prodest quod mutauerit nomen: quid sit, agnoscitur. Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic vocatur*, &c.

Sed antequam de rebus ab eo gestis agamus, confutanda est illa sententia, qua duo Auxentii constantur in vnum, seniorq; cum iuniore miscetur atq; confunditur. Iam pluribus alias disseruimus aduersus aliquos, qui hūc iuniorem Auxentium vnum eundemq; esse putarunt cū seniori eiusdem nominis Episcopo Mediolanensi; aduersus quos satis sit modo aliquas adducere differentias, quibus alter ab altero distinguatur. Seniorem in primis Auxentium diem obiisse ante creationē Ambrosii, non Socrates tantum, Sozomenus h, atq; Theodoretus i Græci historici absq; cōtrouersia vlla confirmant, sed & qui nouerū ipsum, & eodem vixerunt tempore atq; scripserunt, Paulinus k, Hieronymus, l, necnon Ruffinus m ex... testantur: à quib. rem adeo perspicue probantibus d... scere, nec vel vnum antiquorum inuenire contra... firmantem, quid aliud est, quam apertissimæ veritati contentiose nimis obniti? Rursum vero si idem cum se... Auxentius iunior erat; quæ fuit illa causa mutandi nominis, vt Mercurinus nominari mallet, cum etsi non ex nomine, ipso tamen vultu omnibus notissimus esset, v... qui quatuor ferme lustris (vt vidimus) Mediolan... set? Certe adeo notum facie hominem non superinducta mutatio tantū nominis, sed nec (quod est in fabulis) Orci galea, vel annulus Gygis occultare potuissent.

Sed & tertium illud necessarium accedat argumentum petitum ex verbis Ambrosii, dum ait n: *Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic vocatur, nomina pro regionibus* ... ipse: ex quibus apparet, hunc ipsum non Mediolani Auxentium dictum esse, sed in Scythia, quem ... stat auctoritate Mediolani Mercurinum nomina... alioqui de seniore liqueat non alio nomine, quam Auxentii nuncupatum. His quoque addimus, Auxentium seniorem patria fuisse Cappadocē, id Athanasio o & ... testantibus; hunc vero testificatione Ambrosii constat ... se Scytham. Cum tot igitur alter ab altero dis... proprietatibus & differentiis; duos extitisse Aux... nemo iure poterit dubitare: illum priorem n... produxisse ætatem vsq; ad vltimum tempus Valen...

fenio.is, latentem ac decipientem impietatem Catholico nomine [illegible]tum vero non ante audi[illegible] & cognitum, quam post obitum Gratiani, cum à Iustina contra Ambrosium elatus est.

XIV Plures quidem causæ eiusdem Iustinæ animum in Ambrosium concitarunt, nimirum electio Catholici Episcopi ipsa refragante ante facta in Ecclesia Sirmiensi, Palladii & Secundiani veterum hæreticorum Episcoporum in Concilio Aquileiensi publice condemnato, ea cuncta vno in primis operante Ambrosio: quodque etiam cum adhuc viuente Gratiano (vt vidimus) agere cœpisset de basilica Arianis tradenda, id nunquam obtinere potuisset. Coquebat tunc hæc ipsa quidem in stomacho; sed adhuc Gratiano superstite erga Ambrosium propensiore, eo uiuente opportunum minime fuit: verum nec statim illo necato, data est ipsi facultas in Ambrosium insaniendi, timore Maximi ingruente, cum opus haberet ad placandum & continendum intra limites Alpium Maximum eiusdem Ambrosii opera, quam egregie plane nauauit, vtilitemque impendit. His igitur iam cessantibus, hoc anno aduersus Ambrosium Iustina cōcitat Mercurinum, dictū apud Scythas Auxentium, cuius quidem mutationis nominis non alia dumtaxat, quam diximus, causa præcessit quod perosum esset Mediolani Catholicis ipsum nomen Auxentii: sed etiam quia in patria enormia scelera perpetrasset; ne ex nomine crimen infame notum omnibus redderetur, illo relicto, nouoque adscito, Mediolani dici pro Auxentio voluit Mercurinus: nam de eodē hæc ipse Ambrosius a: *Minora fecit in Scythia, & ita erubuit, vt mutaret vocabulum: scelestiora hic ausus est; & volet, quocunq; perrexit, nomine suo prodi?* minime gentium; sed potius pro regionibus, diuersa ferret nomina mutaturus. Verum haud profuit ista mutatio nominis; siquidem Auxentius vsitatius dictus est: ita enim appellant eum S. Ambrosius in publicis monumentis, atq; Hieronymus b, & alii omnes.

XV. AVXENTIVS PROVOCAT AD DISPVTATIONEM AMBROSIVM. At quid hoc tempore spurius iste? audet tanquam alter Allophilus & incircumcisus Goliath, armis sæcularis potentiæ f[illegible]ctus, nempe fauore pollens Iustinæ Augustæ Arianorum patronæ, prodire in campum, & exprobrare agminibus Dei viuentis, Ambrosium scilicet ad publicam disputationem prouocare; cum & delegit arbitros pugnæ, quos non prodidit, sed Gentiles siue Iudæos, vel fortasse eiusdem sectæ homines Arianos, arbitrio etiam ipso Valentiniano Imper. licet catechumeno. Exhorruit Dei sacerdos fidei causam post tot Concilia arbitrio credere secularium; spreuit petulantiam hominis, ne Ecclesiæ prosterneret dignitatem; refugitque coram Imperatore adhuc catechumeno iudicante, de summa Christianæ fidei disceptare: cum Auxentius Ambrosii modestia abusus, Valentinianum adiens, cogi Ambrosium magna arrogantia ad disserendum de fide in Consistorio, fultus Iustinæ Augustæ patrocinio, postulauit. Nihil denegauit ipse Valentinianus Auxentio, ne videretur renuendo, matri illi patrocinanti iniuriam irrogare. Misit c igitur Imperator ad S. Ambrosium Dalmatium Tribunum, qui eidem ad certam diem disputationem cum Auxentio habendam indiceret. Quæ cum à Dalmatio sanctus Dei sacerdos accepisset: quod decoris esset Ecclesiasticæ functionis, quodq; deceret Catholicum Præsulem, & inconcussus vigor Pontificalis exigeret, ex sententia Episcoporum, qui aderant, per libellum Valentiniano respondit: quem rerum gestarum seriem continentem, multaq; alia magni ponderis complectentem, hic describendum putauimus; sic enim se habet d:

a Ambros. in Auxent.
b Hier. ep. 17.
c Ambros. epist 32.
d Ambros. ep. 32.

Clementissimo Imperatori & beatissimo Augusto Valentiniano Ambrosius Episcopus.

XVI [illegible] AMBROSII AD VALENTINIANVM. *Dalmatius me Tribunus & Notarius, mandato (vt allegauit) clementiæ conuenit tuæ, postulans, vt & ipse Iudices legerem. sicut elegisset Auxentius: nec tamen expressit eorum nomina, qui fuerant postulati. Sed id addit, quod in Consistorio esset futura certatio, arbitrio penes tuum iudicio tuo. Cui rei respondeo (vt arbitror) competenter. Nec quisquam contumacem iudicare me debet; cum hoc asserā, quod augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: in causa fidei, vel Ecclesiastici alicuius ordinis, eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis: hæc enim verba rescripti sunt: hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare.*

XVII. *Quinetiam si alias quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa: etiam hanc voluit ad Episcopale iudicium pertinere. Quis igitur contumaciter respondit clementiæ tuæ? ille qui te patri similem esse desiderat, an qui vult esse dissimilem? Nisi forte vilis quibusdam tanti Imperatoris existimatur sententia, cuius & fides confessionis constantia comprobata est, & sapientia meliorata Republica prædicatur. Quando audisti, clementissime Imperator, in causa fidei laicos de Episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curuamur, vt sacerdotalis iuris simus immemores: & quod Deus donauit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum? Si docendus est Episcopus à laico: quid sequetur? Laicus ergo disputet, & Episcopus audiat, Episcopus discat à laico. At certe si vel scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus: quis est, qui abnuat, in causa fidei, in causa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare?*

XVIII. *Eris, Deo fauente, etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis ille Episcopus sit, qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus, Deo fauente, vir maturioris æui dicebat: Non est meum iudicare inter Episcopos. Tua nunc dicit clementia: Ego debeo iudicare. Et ille baptizatus in Christo, inhabilem se ponderi tanti putabat esse iudicii. Clementia tua, cui adhuc emerenda baptismatis sacramenta seruantur, arrogat de fide iudicium, cum fidei ipsius sacramenta non nouerit? Quales autem elegerit Iudices, possumus existimationi relinquere, quando eorum nomina timet prodere. Veniant plane, si qui sunt, ad Ecclesiam, audiant cum populo: non vt quisquā Iudex resideat, sed vt vnusquisq; de suo affectu habeat examen, eligat quem sequatur. Agitur de istius Ecclesiæ sacerdote: si audierit illum populus, & putauerit melius disputare; sequatur fidem eius: non inuidebo. Omitto quia iam ipse populus iudicauit; taceo, quia eum quem habet, de patre tuæ clementiæ postulauit. Taceo, quia pater pietatis tuæ quietem futuram spopondit, si electus susciperet sacerdotium, hanc fidem secutus sum promissorum.*

XIX. *Quod si de aliquorum peregrinorum assentatione se iactat: ibi sit Episcopus, vnde sunt ii, qui eum Episcopatu putant nomine esse donandum: nam ego nec Episcopū noui, nec, vnde sit, scio. Vbi illud constituimus, Imperator, quod tam ipse tuum iudicium declarasti; imo etiam dedisti leges, ne cui esset liberum aliud iudicare. Quod cum præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat. Vis ne igitur experiar, vt incipiant ii, qui Iudices eliguntur, aut aduersus tuam venire sententiam, aut certe excusare, quod Imperatoris tam seuero & tam districto Imperio non potuerint obuiare? Sed hoc contumacis, non modesti est sacerdotis. Ecce Imperator legem tuam iam ex parte rescindis, sed vtinam non ex parte sed in vniuersum. Legem enim tuam nollem esse supra Dei legem. Dei lex nos docuit, quid sequamur: humanæ leges hoc docere non possunt: extorquere solent timidis commutationem, fidem inspirare non possunt. Quis erit igitur ille, qui cum legat per tot prouincias vno momento esse mandatum; vt quicunq; obuiauerit Imperatori, feriatur gladio: quicunq; Dei templum non tradiderit, protinus occidatur: quis, inquam, est, qui possit vel vnus, vel inter paucos dicere Imperatori: Lex tua mihi non probatur? Non permittitur hoc dicere sacerdotibus, permittitur laicis? Et iudicant de fide, qui aut gratiam sperat, aut metuit offensam?*

XX. *Deinde ipse committam, vt eligam Iudices laicos; qui cum tenuerint fidei veritatem, aut proscribantur, aut necentur, quod lex de fide lata decernit? Ego igitur aut præuaricationi offeram homines, aut pœnæ? Non tanti est, Ambrosius, vt propter se deiciat sacerdotium. Non tanti est vnius vita, quanti est dignitas omnium sacerdotum, quorum de consilio ista dictaui, intimantibus ne forte etiam Gentilis esset aliquis aut Iudæus, qui ab Auxentio esset electus; quibus traderemus de Christo triumphum, si de Christo iudicium committeremus. Quid illos aliud, nisi Christi iniuriam audire delectat? Quid illis aliud potest placere, nisi (quod absit) vt Christi diuinitas denegetur? Cum iis plane bene conuenit Ariano, qui creaturam Christum dicit: quod etiam Gentiles ac Iudæi promptissime confitentur. Hoc scriptum est in Ariminensi Synodo: meritoque Concilium illud exhorreo, sequens tractatum Concilii Nicæni, à quo me nec mors, nec gladius poterit separare. Quam fidem etiam parens*

parens clementiæ tuæ Theodosius beatissimus Imperator & sequitur & probauit. Hanc fidem Galliæ tenent, hanc Hispania, & cum pia diuini spiritus confessione custodiunt.

XXI. *Si tractandum est: tractare in Ecclesia didici; quod maiores fecerunt mei. Si conferendum de fide: sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges ante præmisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede: sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi sinceram primo scripserant fidem; sed dum volunt quidam de fide intra Palatium iudicare, id egerunt, vt circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur: qui tamen inflexam statim reuocauere sententiam. Et certe maior numerus Arimini Nicæni Concilij fidem probauit, Arriana decreta damnauit.*

XXII. *Si ad Synodum prouocat Auxentius, vt de fide disputet, licet non sit necesse propter vnum tot Episcopos fatigari; qui etiam si Angelus de cælo esset, paci Ecclesiarum non deberet præferri: cum audiero Synodum congregari, & ipse non deero. Tolle igitur legem, si vis esse certamen. Venissem, Imperator, ad Consistorium clementiæ tuæ, vt hæc coram suggererem, si me vel Episcopi vel populus permisissent, dicentes de fide in Ecclesia coram populo debere tractari. Atque vtinam, Imperator, non denunciasses, vt quo vellem, pergerem. Quotidie prodibam; nemo me obseruabat. Debuisti me, quo volueras, destinare, quem ipse omnibus offerebam. Nunc mihi à sacerdotibus dicitur: non multum interest, vtrum volens relinquas ac tradas altare Christi. Cum enim reliqueris, trades. Atque vtinam liquido mihi pateret, quod Arrianis Ecclesia minime traderetur: sponte me offerrem tuæ pietatis arbitrio. Sed si ego solus interstrepo, cur etiam de aliis omnibus inualendis Ecclesiis est præceptum? Vtinam confirmetur, vt Ecclesiis nullus molestus sit: opto, vt de me qualis videtur, sententia proferatur. Dignanter igitur, Imperator, accipe, quod ad Consistorium venire non potui. Ego in Consistorio nisi pro te stare non didici: & intra Palatium certare non possum, qui Palatij secreta nec quæro, nec noui.*

XXIII. *Ego Ambrosius Episcopus hunc libellum obtuli clementissimo Imperatori & beatissimo Augusto Valentiniano.* hactenus ibi.

GENTILES IVDICES AB AVXENTIO DELECTI.

Porro detexit postea Ambrosius ab Auxentio delectos fuisse Gentiles Iudices, qui de fide Christi sententiam ferrent: in quem idem S. Ambrosius sic ait a: *Hæc ergo, fratres, coram ipso apud vos plenius disputarem: sed certus Auxentius non ignaros vos esse rectæ fidei, vestrum refugit examen & Gentiles quosdam quatuor aut quinque ferme homines elegit cognitores sibi, si tamen aliquos elegit, quos vellem adesse in cœtu omnium, non vt de Christo iudicent, sed vt maiestatem audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronunciauerunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ maior eius condemnatio, quam quod sine aduersario apud Iudices suos victus est? Ergo & ipsorum sententiam contra Auxentium iam tenemus; & quod Gentes elegit, iure damnandus est, quia Apostoli præcepta dimisit, cum Apostolus dicat* b: *Audet aliquis vestrum aduersus alterum habens negotium, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos?* &c. inferius vero: *Conclusus vndique, inquit, ad versutiam Patrum suorum confugit: de Imperatore vult inuidiam commouere, dicens, iudicare debere adolescentem catechumenum, sacræ lectionis ignarum, & in Consistorio iudicare* hæc de his, quæ ad Auxentium pertinent.

a *Ambros. orat. in Auxent.*

b *1. Cor. 6.*

XXIV. Quod igitur (vt vidimus) Sanct. Ambrosius cum Auxentium, tum cæteros prouocasset, vt se disserentem in Ecclesia conuenirent: *Euenit tunc* (inquit Paulinus c) *vt quidam vir de hæresi Arrianorum, acerrimus nimium disputator, & durus atque inconuertibilis ad fidem Catholicam, ad basilicam se conferret. Is constitutus in ecclesia, tractante Episcopo, vidit (vt ipse postmodum loquebatur) Angelum ad aures Episcopi tractantis loquentem, vt verba Angeli populo Episcopus renunciare videretur. Quo viso, conuersus, fidem, quam expugnabat, cœpit ipse defendere.* Quæ autem subdit de duobus cubiculariis, temporibus Gratiani contigisse diximus. At de rebus anni huius hactenus: reliqua enim persecutionis Iustinæ in Ambrosium, sequenti anno accidisse noscuntur, nosque dicemus suo loco.

CONVERSIO ARIANI.

c *Paulin. in vita Sanct. Ambros.*

XXV. Hoc eodem anno habita est Synodus Treuerensis ab Episcopis partis Ithacianæ, qui ipsum Ithacium damnatum à Theognosto Episcopo, quod apud Maximum necem procurasset hæreticorum (qua etiam ex causa complures Episcopi, qui & sanioris viderentur esse consilij, eiusdem Ithacij cõmunionem vitabant) vt innocẽtem absoluunt, patrocinante illi Maximo Imp. Res gesta describitur à Seuero in dialogis in hæc verba d: *Veniam ad illud, quod propter notam temporum Martinus semper occultauit, sed nos celare non potuit: in quo est illud miraculi, quod facie ad faciem cum eo est Angelus collocutus. Maximus Imperator, alias sane bonus, deprauatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem Ithacium Episcopum Priscilliani accusatorem, cæterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius, cuiuscunque modi hominem fuisse damnatum. Interea Martinus multis grauibusque laborantium causis ad Comitatum ire compulsus, procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treueros Episcopi tenebantur; qui quotidie communicantes Ithacio, communem sibi causam fecerant.*

SYNODVS TREVIRENSIS.

IN CAVSA ITHACII.

d *Seuer. Dial. lib. 3.*

XXVI. *His vbi nunciatum est inopinantibus adesse Martinum, totis animis labefactati, mussitare & trepidare cœperunt. Et iam pridie Imperator ex eorum sententia decreuerat, Tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiã maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, paruo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis iudicabatur, cum quis pallore potius aut veste, quam fide hæreticus existimaretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi sentiebant: sed male consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adueniens abstineret, non defuturis, qui tanti viri constantiam, præmissa auctoritate, sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, vt missis obuiam magisterij officialibus, vrbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profitetur se cum pace Christi esse venturum. Postremo ingressus nocturno tempore, adiit ecclesiam tantum orationis gratia: postridie Palatium petiit. Præter multas, quas euoluere longum est, has principales petitiones habebat pro Narsete Comite & Leucadio Præside, quorum ambo Gratiani partium fuerant pertinacioribus studiis, quæ non est huius temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum iure gladiorum ad Hispanias mitterentur. pia enim erat sollicitudo Martino, vt non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam hæreticos liberaret.*

MARTINVS CIRCVMVENTVS A MAXIMO IMP. ... CIANIS.

XXVII. *Verum primo die atque altero suspendit hominem callidus Imperator, siue vt rei pondus imponeret, siue quia nimis sibi implicabilis erat, seu, quia (vt plerique tum arbitrabantur) auaritia repugnabat, siquidem in bona eorum inhiauerat. Fertur enim ille vir multis bonisque actibus præditus aduersus auaritiam parum consuluisse, nisi fortasse regni necessitate: quippe exhausto superiorib. Principibus Reipublicæ ærario, pene semper in expeditione atque procinctu bellorum ciuilium constitutus, facile excusabitur quibuslibet occasionibus subsidia Imperio parauisse. Interea Episcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad Regem concurrunt, prædamnatos se conquerentes: actum esse de suo omnium statu, si Theognosti* pertinaciam, qui eos solus palam lata sententia condemnauerat, Martini armaret auctoritas: non oportuisse hominem recipi mœnibus: illum iam non defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus exerceat illius vltionem. Postremo prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem regiam implorant, vt vtatur aduersus vnum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin cogeretur Imperator Martinum cum hæreticorum sorte miscere.*

DAMNATIO ITHACII ... *Theognosti.

XXVIII. *Sed ille, licet Episcopis nimio fauore esset obnoxius: non erat nescius, Martinum fide, sanctitate, & virtute cunctis præstare mortalibus: alia longe via sanctum vincere parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat hæreticos iure damnatos more iudiciorum publicorum potius, quam insectationibus sacerdotum; non esse causam, qua Ithacij cæterorumque partis eius communionem putaret esse damnandam: Theognostum odio potius, quam causa fecisse dissidium, eumdemque tamen solum esse, qui se à communione interim separarit; à reliquis nihil nouatum. quin etiam ante paucos dies habita Synodus Ithacium pronunciauerat culpa non teneri. Quibus cum Martinus parum moueretur: Rex ira accenditur, ac se de conspectu eius abripuit: & mox percussores his, pro quibus Martinus rogauerat, diriguntur. Quod vbi Martino compertum iam noctu tempore est: Palatium irrumpit: spondet, si parceretur, se communicaturum, dummodo & Tribuni iam in excidium Ecclesiarũ ad*

H[i]spanias imp. retraherentur. Nec mora intercessit. Maximus indulget omnia.

XIX. *Postridie Felicis Episcopi Ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore Sacerdos fieret. Huius diei communionem Martinus iniit, satius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorū ceruicibus gladius immineba[t]. Veruntamen summa vi Episcopis nitentibus, vt cōmunionem illam subscriptione firmaret, extorqueri nō potuit. Postero die se inde proripiens cum reuertens in via mœstus ingemisceret se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe a vico, cui nomen est, Andethanna, qua vastas solitudines siluarum secreta patiuntur, progressis paulum comitibus, ille subsedit, causam doloris ac facti accusante ac defendente inuicem cogitatione peruoluens. Astitit ei repente Angelus: Merito (inquit) Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resume constantiam; ne iam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaq; ab illo tempore satis cauit cum illa Ithacianæ partis communione misceri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quā solebat & gratia minore curaret: subinde nobis cum lachrymis fatebatur, se propter cōmunionis illius malū, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sexdecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum cōuentibus se remouit.* hactenus de his Seuerus. Maiore certe constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe, vt communicaret Episcopis partis Ithacianæ, S. Ambrosius restitit anno sequēti, cum apud eum legatione fungeretur pro Valentiniano Imperatore. Sed de his suo loco dicendum. Hæc eadem de Maximo atq; S. Martino Venantius Fortunatus carmine cecinit.

XX. At non prætermittenda sunt reliqua acta S. Martini hoc eodem anno Treueris, cum (vt dictum est) se ad Maximum contulisset, ab eodem Seuero alibi descripta: qui cum ea contigisse tradat Euodio Consule; certior redderis hæc omnia hoc ipso anno facta esse: ait igitur: *Cum ad Imperatorem Maximum, ferocis ingenij virum, & bellorum ciuilium victoria elatum plures è diuersis partibus Episcopi conuenissent; & fœda circa Principem omnium adulatio notaretur, seque degeneri inconstantia, regiæ clientelæ Sacerdotalis dignitas subdidisset; in solo Martino Apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum Regi fuit, imperauit potius, quam rogauit; & à conuiuio eius frequenter rogatus abstinuit, dicens se mensæ eius participem esse non posse, qui duos Imperatores, vnum regno, alterum vita expulisset. Postremo cum Maximus, se non sponte sumpsisse Imperium, affirmaret, sed impositam sibi à militibus diuino nutu regni necessitatem armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili euentu victoria fuisset, nullumq; ex aduersariis suis nisi in acie occubuisse: tandem victus vel ratione vel precibus ad conuiuium venit, mirum in modum gaudente Rege, quod id impetrasset.*

XXI. *Conuiuio autem aderant, veluti ad diem festum euocati, summi atque illustres viri. Præfectus idem q; Consul Euodius, vir, quo nihil vnquam iustius fuit, Comites duo summa potestate præditi, frater Regis & patruus. medius inter hos Martini presbyter accubuerat: ipse autem sellula iuxta Regem posita, consederat. Ad medium fere conuiuium (vt moris est) pateram Regi minister obtulit, ille sancto admodum Episcopo potius dari iubet, expectans, atque ambiens, vt ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus, vbi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut Regem ipsum, aut eos, qui à Rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesq; qui tunc aderant, ita admirati sunt, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret: celeberrimumque per omne Palatium fuit, fuisse Martinum in Regis prandio quod in infimorum Iudicum conuiuiis Episcoporum nemo fecisset. Eidemq; Maximo longe ante prædixit, futurum, vt si in Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens: sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed paruo post tempore esse periturum. quod quidem ita vidimus &c.*

XXII. Hæc sane apud Maximum. Sed quam dignius accepit Augusta Martinum, conuiuium illi parans, accipe: *Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini Regina (vt idem Seuerus in Dialogis ait b) pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat; crine tergebat. Martinus, quem nulla vnquam fœmina contigisset, istius assiduitatem, imo potius seruitutem non poterat euadere. Non illa opes regni, non Imperij dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: diuelli à Martini pedibus solo strata non poterat: postremo a viro suo poposcit, deinde Martinum vterque compellunt, vt ei, remotis omnibus ministris, præberet sola conuiuium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus Reginæ manibus apparatus, sellulam ipsa consternit, mensam admouet: aquam manibus subministrat; cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam, solo fixa consistit immobilis per omnia ministrantis modestiam & humilitatem exhibens seruientis. Miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micasq; collegit, satis fideliter illas reliquias Imperialibus epulis anteponens.* & post aliqua: *Videaut enim, quia Martino semel tantum in vita sua, iam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciuiens, sed sub viro viuens, ipso viro pariter supplicante, Regina seruiuit, & ministrauit: hac edenti astitit, non cum epulante discubuit; nec ausa est participari conuiuio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam, &c.*

XXIII. His de rebus gestis à S. Martino Treueris enarratis iam redeamus ad causam Ithacianam. Vidimus ex his Episcopos Catholicos inter se communicatione diuisos; alios Ithacij fuisse partis, qui eum defenderent, impugnarentque qui se ab eius cōmunione seiunxissent, vel eum anathemate perculissent, quod Theognostū fecisse vidimus: Alterius vero & aduersæ partis illi erant Episcopi, qui auersarentur communionem Ithacij, & sociorum, quod sanguinarij viderentur, proculq; abhorrere à mansuetudine Christiana, quā exemplo Christi imbutam esse deberent Episcopi. Hic aduerte, non reprehensum aliquando aduersus hæreticos auxilium Principum implorare; quod S. Augustinus & alij sæpe fecisse probātur; id enim rite legitimeq; fieri, idem aduersus Donatistas disputans, sæpe demonstrat. sed illud in crimen adductum, hos importunius ac sæuius agentes, in eosdem pœnam capitis procurasse. Ob idque caute Sanctos Patres egisse vidimus, cum Imperatores vel eorum Præsides prouinciarum interpellantes vt Ecclesiæ aduersus hæreticos suppetias ferrent, sic eos vt illi cohiberentur, rogarunt, vt tamen ab inferendo in illos capitali supplicio ipsos magnoperè dehortati fuerint: quod fecisse sæpe eundē S. Augustinum & alios, suo loco dicemus. Vnde & in Ecclesia Catholica vsu receptum est, vt cum quis expetit à sæcularibus magistratib. opem aduersus hæreticos, ne Ithacianæ partis cōsors & sectator esse videatur, contestationē illam consulte præmittat, nimirū sic se correctionem expetere incorrigibilium delinquentium, vt tamen citra pœnam sanguinis puniantur.

XXIV. Quod vero S. Martinus ab Ithacianæ partis Episcopis non solum communione diuisus esse cupierit, quorum consortium, dum licuit, prorsus exhorruit; sed & magno studio Maximum cohibuerit, ne Tribunos militares in Hispanias ad inquirendum de Priscillianistis hæreticis mitteret: causa, quę à Seuero ponitur, visa est esse iustissima; nimirum, quod absq; diligentiori examine & delectu, optimi quiq; Christiani, quorum pallerent ora ieiuniis, & ex disciplina grauior esset incessus, & habitus corporis honeste sancteq; compositus; mox qui essent huiusmodi, vt hæretici haberētur, quasi illi eadem ex hypocrysi affectassent: cum alioqui ipsi Priscillianistæ, quibus mentiri ac peierare ex eorum instituto fas erat, vt latere omnimode possent, aut ne proderētur, sæcularib. se potius moribus conformare, & longe longius ab iis, qui essent, apparere viderique; studerēt. Adeo vt persecutio illa, cum alioqui iustissima videretur, in dispendium tantum bonorum foret magno damno protinus conuertenda.

XXV. Cuinam parcerent exploratores, si (vt vidimus ex Seuero) ipse quoq; Martinus ob magnam abstinentiā vultu pallens, in crimen eius heresis adductus fuit? cum præsertim hostes bonorum, siue Gentiles, siue alij solutis moribus vitam agentes, ablatrare consueuerint in eos, quorum vitæ honestate vt telis percuterentur. Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de Vrbe Hieronymus

Margin notes: XIX. Ordinatio Felicis Episcopi. — Martinus compunctus. — a Seuer. in vit. S. Mart. c. 23. — Quid S. Martinus in conuiuio Maximi egit. — Dec. 10. — XXI. Martini honor fratribus praelatus in conuiuio Maximo. — XXII. b Seuer. Dial. 2. c. 7. — XXIII. Diuisio Catholicorum Episcoporum. — XXIV. Cur Martinus dimouerit Maximum ab inquisitione hæreticorum.

a *Hieron. ep. 22.*

tradit a: *Quam, inquit, viderint pallentem atque tristem, miseram & Manichæam vocant.* sed quanto maiori licentia fauore Imperatoris hęc se praui homines iactare sciuēt, eo procacius atq; contumeliosius in bonos quosque in Hispaniis estuarirent. Hæc igitur prudentia præuidens & consilio pręcauens S. Martinus, à mittēdis Tribunis inquisitoribus Maximum reuocauit, idq; ex sententia Domini admonentis parcendum esse zizaniis, si timeatur, ne cum eis eadem conuulsione euellatur & triticum.

XXVI. IMPERATORES IN HÆRETICOS GLADIO AGERE.

Cæterum quod ad Maximum spectat; plus æquo aliqui in eum hanc ob causam inuecti esse videntur, quod in hæreticos perditissimos gladium potestatis exeruerit. Id quidem probè vtiliterq; factum S. Leo Papa commendat ad Turibium Episcopum Asturicensem scribens his verbis b: *Merito Patres nostri, sub quorum temporibus hæresis nefanda prorupit, per totum mundum instanter egere, vt impius furor ab vniuersa Ecclesia pelleretur: quando etiam Principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, vt auctorem eius, ac plerosq; discipulos legum publicarum ense prosternerent. Videbant enim omnem curam honestatis auferri, omnem coniugiorum copulam solui, simulq; diuinum ius humanumq; subuerti, si huiusmodi hominibus vsquam viuere cum tali professione licuisset. Et profuit diu ista districtio Ecclesiasticæ lenitati, quæ etsi Sacerdotali contenta iudicio cruentas refugit vltiones, seueris tamen Christianorum Principum constitutionibus adiuuatur, dum ad spiritale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium. Ex quo autem multas prouincias hostilis occupauit irruptio, & executionem legum tempestates* * *interdixere bellorum: ex quo inter Sacerdotes Dei difficiles commeatus, & rari cœperunt esse conuentus: inuenit ob publicam perturbationem secreta perfidia libertatem.* hæc S. Leo, quod suo tempore eadem Priscillianistarum hæresis in Hispania iterum reuixisse comperta esset.

b *Leo ep. 93.*

* interclusere

XXVII. Ex his igitur cum Maximi ista legalis vltio, vt Ecclesiæ proficua, veniat commendata; nullus tamen sanctorum Patrum laudauit aliquādo id posse vel debere fieri suggestione sacrorum Antistitum: nam inter alios S. Ambrosius ad Studium scribens, & de iisdem ipsis damnatis à Maximo connexam explicans quæstionem, hæc habet c: *Sed vehementior facta est,* quæstio illa scilicet de plectendis gladio sontibus, *postcaquam Episcopi reos criminum grauissimorum in publicis iudiciis accusare, alij & vrgere vsque ad gladiū, supremamq; mortem, alij accusationes huiusmodi & cruentos Sacerdotum triumphos probare cœperunt,* &c. ipse quidem S. Ambrosius (vt dictum est) abstinuit à cōmunione Episcoporum factionis Ithacianæ, aduersus quos & litteras dedit; quod & fecisse constat Romanum Pontificem Siricium: nam eius etiam aduersus eosdem literas prodijsse, expressum habetur in Cōcilio Taurinensi, in quo dictæ amborum literæ recitatæ fuerunt, prout eiusdem Synodi canon quintus habet his verbis d:

c *Ambros. ep. 72.*

d *Conc. Taurinen. c. 5.*

XXVIII. DE FELICE EPISCOPO TREVIRENSI.

Illud decreuit præterea S. Synodus, vt (quoniam Legati Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinarunt) si quis ab eius communione se voluerit sequestrare, in nostra sanctæ pacis consortium suscipiatur, iuxta literas venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis dudū latas, quæ in Concilii Legatis præsentibus recitatæ sunt. hactenus canon. Quod ad Felicem hunc spectat: nullum alium esse putamus, quam illum electum Treueris, cuius electioni S. Martinus interfuit, vt superius ex Seuero e recitatum est: & quidem Treuerensem Episcopum fuisse, Marianus Scotus f affirmat: quod & legum Ecclesiasticarum ratio persuadet: siquidem electiones Episcoporum non alibi, quam in ea Ecclesia, vbi decessisset Episcopus, fieri solitæ erant; in ea enim ciuitate conuenientes comprouinciales Episcopi, vna simul de electione futuri Antistitis pertractabant. Sed sicut qui cum illo lapsus est S. Martinus, pœnitentia tamen ad pristinam atque puriorem etiam reuocatus est sanctitatem; ita & Felix iste, qui à Seuero (vt vidimus) sanctissimus nominatur, quāuis à factione Ithaciana fuerit ordinatus, per pœnitentiam facinus purgans, dignus factus est, vt inter sanctos adnumeraretur. Quod vero ad ipsum Ithacium pertinet malorum horum omnium architectum, hæc habet Isidorus g: *Ithacius Hispanus Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub apologetici specie, in quo detestanda Priscillianorum dogmata, & maleficiorum eius artes, libidinumque eius probra demonstrat* & paulo post: *Hic autem cum Vrsacio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibiq; die vltima fungitur, Theodosio maiore & Valentiniano regnantibus.* hæc ipse, quæ quidem accidisse putamus, postquam extinctus est Maximus, cuius præsidio fouebatur.

e *Seuer. Dial. l. 3.*

f *Marian. D. 379.*

g *Isidor. de vir. illustr. c. 2.*

XXIX. DE CONSTRVENDA BASILICA S. PAVLI LITTERÆ IMPERATORIS.

Hoc eodem anno Valentinianus Imperator de construenda basilica Pauli Apostoli via Ostiensi ad Sallustiū Vrbi Præfectum litteras dedit, quas ex codice Vaticano depromptas hic describemus. Sed & quod hoc ipso anno datæ fuerint, illud euidens est argumētum, quod cum ad Sallustium Præfectum Vrbi scriptæ noscātur; ipsum hoc eodem anno eundem magistratum gessisse, rescripta h eiusdem Imperatoris ad eum certo demonstrant. Quod autem ad cōstructionem basilicæ spectat: huius ineundi consilij ratio illa fuit, quod cum illa à Constantino Magno eodem in loco ædificata, coarctata limitibus viæ Ostiensis & ripæ fluminis, visa esset angustior: Valentinianus eam curauit restitui ampliorē, ambitu murorum cōplectens viam Ostiensem, vt hodie integra visitur. Porro literæ sic se habent:

h *l. [illegible] curiosis Rom. C. Theod. [illegible] C. Theod.*

Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Sallustio Vrbis Præfecto.

XXX. EPISTOLA VALENTINIANI AD SALLVSTIVM.

Desiderantibus nobis contemplatione venerationis, antiquitus iam sacratam basilicam Pauli Apostoli pro sanctimonia religionis ornare, pro quantitate conuentus amplificare, & pro studio deuotionis attollere: gratum fuit tuæ sublimitatis officium, quod ad inspicienda vniuersa, vt res exigebat, detulisti, & omnem situm locorumq; faciem sermonis congrui diligentia nostræ serenitatis auribus intimasti. Instructiores enim nos iubere decuit, quæ iubenda sunt. Quare participato examine cum venerabili Sacerdote, intimatiq; omnibus, & magnificentissimo ordini & Christiano populo, quæ iubemus; sublimitas tua rem diligentiori tractatu & plena rerum inspectione discutiat: ac si placuerit tam populo, quam Senatui, iter vetus, quod basilicæ præterit dorsum, quodq; ripæ Tiberis amnis adiacet, innouari, ita vt præsenti via spatio futuri operis applicetur: eatenus per architectos futuræ basilicæ, dirige formam, quatenus se planicies extructioni amica protulerit, ne vlla inæqualitas splendorē fabricæ amplificentioris * *sublimet. Sic quidem in omnium mœniū facie decor summus est, quem seruari oportere, prima statim fronte magnarum ædificationum demonstrat intentio.*

XXXI. *Iam illud ipsa res exigit, vt & synopsis operis construendi fideli tendatur examine, sumptuumq; omnium, iuxta pretia rerum, quæ in sacratissima Vrbe prætaxatio plenius ordinetur, atq; ad nostram clementiam debita maturitate referatur: vt communi omnium consilio nostræ quoque serenitatis nutus accedat, quo facilius id, quod deuota mens statuit, probata religionis meritis expliceтur.* & alia manu. *Diuinitas te seruet ad multos annos, parens carissime & amantissime.* hactenus Valentiniani literæ ad Sallustium: ex cuius Præfectura Vrbana manifestè cognoscitur, errare eos, qui eandem Epistolam referunt ad Honorium Imperatorem: nam Præfectura Sallustij ad nullum aliud tempus, nisi ad hunc annum referri potest. Sed & ipse antiquus Epistolæ titulus id ipsum satis perspicuè fideliterq; demonstrat, nō sub Honorio, verum sub Valentiniano opus cœptum esse: quod absolutum fuit temporibus eiusdem Honorij Imperatoris. De quo Prudentius in Peristephanon hymno duodecimo de Petro & Paulo Apostolis habet hos versus:

Parte alia titulum Pauli via seruat Ostiensis,
Qua stringit amnis cespitem sinistrum
Regia pompa loci est, Princeps bonus has sacrauit arces,
Clausitq; magnis ambitum talentis.
Bracteolas trabibus subleuit, vt omnis aurulenta
Lux esset intus, ceu iubar sub ortu.
Subdidit & Parias fuluis laquearibus columnas,
Distinguit illic quas quaternus ordo.
Tunc camuros hyalo insigni varie cucurrit arcus,
Sic prata vernis floribus renident:

Hæc de Basilica S. Pauli Prudentius, atq; cultu ipsius, qui & duobus vltimis versibus ornatum describit maioris arcus, qui (vt etiam

malis ar[illegible] Ecclesijs, itaq; hodie Romæ cernitur, habere [illegible] lucati coloris ex vitro mixtam floribus pancta [illegible]. Ornauit vero Placidia Augusta, suadente S. Leone Papa, quod apparet ex huiusmodi antiqua inscriptione, qua etiam declaratur, non Valentinianum, sed Theodosium maiorem auctorem fuisse cōdendæ basilicæ, quod tributum est Valentiniano, eo quod in recitatis literis primo loco inscribitur. Valentinianus. sic n. se habet *a*.

a Antiq. [illegible] pt in [illegible] pag. [illegible] n. 3.

Theodosius cœpit perfecit Honorius aulam
Doctoris mundi sacratam corpore Pauli
Placidia pia mens operis decus omne paterni
Gaudet pontificis studio splendere Leonis

His sic enarratis de rebus in Occidentali Ecclesia gestis, ad Orientis Ecclesiastica facta orationem conuertamus, inuisamusq; S. Hieronymum, quem anno superiori summa hyeme Hierosolymam peruenisse diximus.

XXXII. S. HIERONYMVS PEREGRINATVS IN ÆGYPTVM.

Cum igitur Hierosolymam S. Hieronymus aduenisset media hyeme, haud dubiū ibi moratus; profectus vero postea est in Ægyptum discendi cupiditate pellectus. nam licet Orbis pene totius magister extitisset, cum eum iampridem etiam Damasus Papa consulere consueuisset, cuius nomine ad cōsultationes Episcoporum rescribens, omnes ferme Ecclesias docuisset; ibi tamen Didymum Alexandrinum conueniens, ipsi se tradidit vt discipulū sacris litteris imbuendum. testatur id ipse ad Pammachiū scribens his verbis *b*: [illegible] *canis spargebatur caput, & magistrum potius, quam disci[illegible] cum decebat: perrexi tamen Alexandriam: audiui Didymum, & in multis ei gratias ago: quod nesciui, didici: quod sciebam, illo docente non perdidi.* atque alibi ad eundem *c*: *Cum essem Alexandriæ, vidi Didymum, & eum frequenter audiui, virum sui temporis eruditissimum; rogauique eum, vt quod Origenes non fecerat, ipse compleret, & scriberet in Oseæ commentarios, qui tres libros me petente dictauit, quinque quoque alios in Zachariam.* hactenus ad Pammachium; & ad S. Paulam *d*: *Denique nuper ob h[illegible] maximè causam Alexandriam perrexi, vt vide[illegible] [illegible], & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam, dubi[illegible] [illegible].* hæc ad Paulam: quibus cum nullam mentionem habeat, quod eam comitatus fuerit peregrinantem in Ægyptum; nec alibi *e*, cum de eiusdē Paulæ profectione in eandem prouinciam agit, se illi comitem inhæsisse dicat; plane coniectura ducimur, Hieronymum nequaquam cum ea peregrinationem illam suscepisse. Cæterum ad modicum temporis spatium, nempe triginta tantum diebus commoratum esse Hieronymum Alexandriæ, Ruffinus exprobrat in inuectiua: sed an vere, ipse scit.

b Hieron. ep. 65.
c Hieron. proœ. in Oseam.
d Hieron. in proœm. l. 4. comment. in ep. ad Ephes.
e Hieron. ep. 27.

XXXIII. HIERON AVDIT DIDYMVM ALEXANDRIÆ.

Coluit ibi quidem S. Hieronymus Didymum vehementer: quem *Videntem*, licet cæcus esset, ob eximiam ingenij perspicacitatem appellare consueu[it] *f*, oculosque *g* eum habuisse columbæ, qui laudantur in Canticis canticorum *h* in sponsa: gloriatusque est, cum se habuisse magistrum; nam ad Domnionem *i*: *Gregorium Nazianzenum*, inquit, *& Didymum in scripturis sanctis catechistas habui*: at sic quidem laudauit, vt postea eundem Origenistam compertum ea ex parte damnauerit: vnde aduersus Ruffinum *k*: *In Didymo vero*, ait, *& memoriam prædicamus, & super Trinitate fidei puritatem; sed in cæteris, quæ Origeni male credidit, nos ab eo retrahimus.* Quod vero non sicut Ruffinum Didymus, ita & Hieronymum ijsdem Origenis erroribus imbuerit: id inde accidisse puto, vel quod sentiens ingenium hominis ab eis procul abhorrentis, non ausus fuerit viro adeo perspicaci propinare venenū; vel si tentauit, expertus eum renitentem, mox abstinuerit, ne apud magni nominis virum concepta semel caderet æstimatione.

f Hieron. proœm. in epist. ad Galat.
g Hier præfat. in Didy. lib. de Spir. sanct.
h Cant. 4.
i Hieron. ep. 51.
k Hier Apolog. aduers. Ruffin.

XXXIV.

Cæterum qui aliquantisper Didymum auditurus Alexandriæ consedit; antequam rediret in Palæstinam, Ægypti monasteria peragrauit; de quibus ipse *l*: *Contendi Ægyptum, lustraui monasteria Nitriæ, & inter sanctorum choros aspides latere perspexi.* per aspides enim se significasse Origenistas, ipsemet alias sæpe declarat; sed nos de his suo loco pluribus. At quid postea egerit, mox [s]ubdit: *Protinusque concito gradu Bethlehem meam reuersus sum, vbi adoraui præsepe & incunabula Saluatoris. Vidi quoque e famosissimum lacum*[illegible] *nec me inerti tradidi otio, sed multa didici, quæ ante nesciebam.* at quænam ista? alibi *m* declarat his verbis post recentiorem reditum ex Ægypto in Palæstinam: *Putabant me homines post auditum Didymum finem fecisse discendi: veni rursum Hierosolymam & Bethlehem: quo labore, quo pretio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? timebat enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum.* hæc ipse.

l Hier. ep. ad [illegible] Ruffin.
m Hieron. ep. 65.

XXXV. LVCVBRATIONES S. HIERO.

Tunc insuper aggressus est ipse interpretari S. Pauli Apostoli Epistolas, incipiens ab ea, quæ est ad Philemonem; moxque explicauit ad Galatas scriptam, inde illam ad Ephesios; ipse enim id testatur in præfatione in dictam Epistolam ad Ephesios ad Paulam & Eustochium; nec non in præfatione in Epistolam ad Galatas. Sed hic obiter admonendum, hoc eodem tempore, quo Alexandria in Palæstinam reuersus Sanctus Hieronymus aggressus est scribere super Pauli Epistolam ad Galatas, ex hac vita migrasse clarissimam illam ac pariter religiosissimam fœminam Albinam: fuit ista magnæ illius S. Marcellæ mater, tanta digna filia, ipsa tanta matre dignissima; de cuius ad Deum transitu hæc S. Hieronymus *n*: *Pauci admodum dies sunt, ex quo Epistolam Pauli ad Philemonem interpretatus, ad Galatas transcenderam, multis retrorsum in medio prætermissis: & ecce subito literæ mihi de Vrbe allatæ sunt, nunciantes & Albinam venerabilem anum præsentia Domini redditam, & sanctam Marcellam matris contubernio destitutam.* Veneratus est hanc semper vt matrem S. Hieronymus confectam senio & religione summa prouectam. nam ad Marcellam *o*: *Saluta*, inquit, *matrem Albinam*, & ad Marcellam filiam *p*: *Albinam communem matrem valere cupio; de corpore loquor, [nam] spiritu valeat, non ignorans: eamq; per te salutari obsecro, & duplici pietatis officio focillari, quod in vna atque eadem Christiana simul deligatur * & mater.* hæc de Albina Hieronymus.

n Hier. in præf. ep. ad Galat. l. 1.
S. ALBINÆ TRANSITVS.
o Idem ep. 100.
p Idem ep. 74.
*dirigatur

XXXVI. S. PAVLÆ PEREGRINATIO IN ÆGYPTVM.

Sed antequam quæ sunt Hieronymi reliqua prosequamur, de Sanctæ Paulæ in Ægyptum peregrinatione pauca hæc (cum in eodem argumento versemur) addamus, ipso auctore Hieronymo, qui ait *q*: *Post visam Alexandriam venit in oppidum Domini Nitriam, in quo purissimo virtutum nitro sordes lauantur quotidie plurimorum. Quod cum vidisset, occurrente sibi sancto & venerabili Episcopo Isidoro confessore, & turbis innumerabilibus monachorum, ex quibus multos Sacerdotalis & Leuiticus sublimabat gradus: lætabatur quidem ad gloriam Domini, sed se indignam tanto honore fatebatur. Quid ego narrem Macarios, Arsenios, Serapiones, & reliqua columnarum Christi nomina? Cuius non intrauit cellulam? quorum pedibus non aduoluta est? Per singulos Sanctos Christum se videre credebat; & quicquid in illos contulerat, in Dominum se contulisse lætabatur. Mirus ardor, & vix in fœmina credibilis fortitudo. oblita sexus & fragilitatis corporeæ, inter tot millia monachorum cum puellis suis habitare cupiebat. Et forsitan cunctis eam suscipientibus, impetrasset, ni maius sanctorum locorum retraxisset desiderium. Atque propter feruentissimos æstus de Pelusio Maiumam nauigatione perueniens, tanta velocitate reuersa est, vt auem putares. Nec multo post in Sancta Bethlehem mansura perpetuo, angusto per triennium mansit hospitiolo, donec extrueret cellulas ac monasteria, & diuersorum peregrinorum iuxta viam conderet mansiones, in qua Maria & Ioseph hospitium non inuenerant. Hucusq; iter eius descriptum sit, quod cum multis virginibus & filia comite peragrauit.* hæc de Paula.

q Hieron. ep. 27.

XXXVII. HIERON. SEDVLVS IN OFFICIO HOSPITALITATIS.

Ipse autem S. Hieronymus, etsi totus esset in Hebraicis litteris, quas iam longe antè, nempe in eremo Syriæ (vt dictum est) prægustauerat, imò potauerat, penitus exhauriendis: tamen in suscipiendis peregrinis Hierosolymam venientibus, eisq; fouendis incentissimus erat; quorum gratia, quod adhuc supererat patrimonium in Dalmatia, misso illuc fratre Pauliniano, distraxit: quando autem id contigerit, suo loco dicturi sumus. Idem itaq; de multitudine peregrinantium Hierosolymam, suoq; studio in excipiendis hospitibus, ad Eustochium, dum excusat retardationem commentariorum in Ezechielem, hæc ait *r*: *Fateor me explanationes in Ezechielem multo ante tempore*

r Hieron. proœm l. 7. in Ezech.

premi-

promisisse, & occupatione de toto huc Orbe venientium implere non posse; dum nulla hora, nullumq; momentum est, in quo non fratrum occurramus turbis, & monasterij solitudinem hospitij frequentia commutemus; in tantum, vt aut claudendum sit nobis ostium, aut Scripturarum, per quas aperienda sunt fores, studia relinquenda, &c. Sed & ad Paulinum *a*: *De toto huc Orbe concurritur, plena est ciuitas vniuersi generis hominum, & tanta vtriusque sexus constipatio, vt quod alibi ex parte fugiebas, hic totum sustinere cogaris.* & ad Marcellam *b*, quodnam genus hominum, & ex quibus locis illuc properaret, ita describit: *Qui in toto Orbe sunt primi, huc pariter congregari, ad quae nos loca non vt prima, sed vt extrema venimus* (Paulae enim & Eustochij nomine scripta est Epistola) *vt primos in eis omnium gentium cerneremus. Certe flos quidam, & pretiosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta, monachorum & virginum chorus est. Quicunque in Gallia fuerit primus, huc properat. Diuisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo Sole dimisso, quaerit locum fama sibi tantum & Scripturarum relatione cognitum. Quid referamus Armenios? quid Persas? quid Indiae, quid Aethiopum populos, ipsamque iuxta Aegyptum fertilem monachorum, Pontum & Cappadociam, Syriam celem & Mesopotamiam, cunctaq; Orientis examina? qua iuxta Saluatoris c eloquium dicentis? Vbicumque fuerit corpus, congregabuntur illuc aquilae: concurrunt adhuc loca, & diuersarum nobis virtutum specimen ostendunt: vox quidem dissona, sed vna religio, &c.*

a Hieron. ep. 13.
b Hieron. ep. 17.
c Matth. 24.

XXXIX. GREGOR. NYSSENVS QVORVM PEREGRINATIONĒ IMPVGNET.

Sed hic aduerte, lector, extare libellum, seu Epistolam potius dixerimus, Gregorij Nysseni hoc tempore in vita agentis, ac plura scribentis, qua totus in eo est, vt improbet eiusmodi ad loca sancta peregrinationem. Vnde hagiomachi nostri saeculi, sanctorum locorum venerationem improbantes, obuiis eam manib. excipientes, nomine viri & auctoritate doctrinae abusi, eadē haec ipsa damnarunt. Scimus aliquos pro pij cultus defensione eam Epistolam vt germanam Gregorij cognoscere minimè voluisse. At nos legitimum eum Gregorij partum esse, haud ierimus inficias: sed aliunde absque tergiuersatione vlla defensionem paramus. Illud igitur primum scias, Gregorium eas scribere litteras ad monachum quendam, imo & monachorum Abbatem; nam haec habet in fine: *Consule ergo, dilecte, fratribus, vt è corpore peregrinentur ad Dominum, non vt è Cappadocia in Palaestinam*, &c. considera insuper ipsum in eo argumento versatum, vt dissuadeat viris, qui selectum viuendi genus, nempe monasticā vitam aggressi fuerant, atq; foeminis, peregrinandi propositum, asserens inter alia non esse praeceptum Domini, nec homines ad hoc teneri; id quidem ipse, quod ob rei frequentissimum vsum putarēt aliqui se minus Christiano nomine dignos esse, si agere praetermitterēt, quod scirent ab aliis impense praestari. Inculcat pluribus, quanto dispendio pudoris & verecundiae foeminae potissimum eiusmodi longinquam peregrinationem suscipiant, multaq; alia, quae à monachis essent ex instituto vitanda, proponit, in quę, velint, nolint, in itinere ex necessitate incurrendum esset.

XL. MONACHORVM ET VIRGINVM PEREGRINATIO REPREHENSA.

d Basil. ad monachum lapsum.

Haec quidem scite pieque à Gregorio de monachis & foeminis esse dicta, prudens nemo negarit, in cuius sententiā sentias simul ire sanctissimos Patres: nam eius germanus S. Basilius *d*, cum ex aliis, tum ex his suggillat infelicē monachum lapsum, in cellula consistere nescientem, vbique vagum, ac propterea misere lapsum: *Totus*, inquit, *sublimis & ad transitum conuersus, velut peregrinus, eremo agros & vrbes permutans, ad Hierosolymam decurrebas.* haec ipse. Quid amplius? nonne & ipse S. Hieronymus eadem ex causa, quod periculosa esset peregrinatio monachis, sanctum Paulinum haud pridem idem vitę institutum arripientem, multis vsus ad persuadendum argumentis, ea quā ad ipsum dedit Epistolam, ab eadem peregrinatione dehortatur & reuocat, quam alioqui in saeculo agentib. personis, etiam foeminis, persuadere pluribus solitus fuit? Ad ipsum enim haec inter plura: *Re vera, vt simpliciter motus mentis meae fatear, considerans & propositum tuum, & ardorem quo saeculo renunciasti: differentias in locis arbitror, si vrbibus & frequentia vrbium derelicta in agello habites, & Christum quaeras in solitudine, & ores solus in monte cum Iesu, sanctorumq; tantum locorum vicinitatibus perfruaris; id est, vt & vrbe careas, & propositum monachi non amittas. Quod loquor, non de Episcopis, non de presbyteris, non de clericis loquor, quorum aliud officium est, sed de monacho & monacho quondam apud saeculum nobili: qui idcirco pretium possessionum suarum ad pedes Apostolorum f posuit, docens pecuniam esse calcandam, vt humiliter & secreto victitans, semper contemnat, quod semel contempsit.* haec & alia ad eum dissuadendum Hieronymus. Caeterum longè alio ac plane contrario spiritu Vigilantius primus hoc seculo aggressus est vna cum aliis, quas euomuit, impietates, improbare penitus peregrinationem ad loca sancta: sed de eo suo loco agendum pluribus.

e Hieron. ep. 13.
f Act. 4.

XLI. THEODOSIVS LEGE INHIBET ARIANOS.

g l. 1 de his qui super lig. contend. C. Theod.

Hoc eodem anno Theodosius Imperator haereticos coercuit existimantes facultatem sibi coeundi concessam ad turbādam pacem Ecclesiae, in hęc verba ad Eusignium Praefectum Praetorio rescribens *g*:

His, qui sibi tantummodo existimant colligendi copiam contributam, si turbulentum quippiam contra nostrae tranquillitatis praeceptum faciendum esse tentauerint, vt seditionis auctores, pacisque turbatae Ecclesiae, maiestatis, capite ac sanguine sint supplicia luituri. Dat. X. Kalend. Februarij, Constantinopoli, Honorio nob. puero & Euodio Coss. Quod enim à Valentiniano in Occidente, titulo iuncto etiam Theodosij (vt moris erat) promulgata hoc anno lex esset, qua colligendi conuentus facultas impartiebatur professorib. Concilij Ariminensis; inde puto accidit, vt Ariani in Oriente, eiusdem legis praetextu, cogendi synaxes datam sibi vendicantes auctoritatem, omnia perturbationibus commiscerent; quos Theodosius eiusmodi rescripti auctoritate compescuit. Quo pariter anno Demophilum Episcopum Arianum esse defunctum, suffectumque in locum eius Marinum, & paulo post Dorotheum Antiochia accersitum, tradunt Socrates *h*, atque Sozomenus *i*.

h Socrat. l. 5. c. 11.
i Sozom. l. 7. c. 14.

Sequenti vero mense idem Theodosius Imperator de non distrahendis reliquiis martyrum haec rescripsit *k*:

k l. 7. de sepulch. violat. C. Theod.

XLII. RELIQVIAE MARTYRVM NON DISTRAHENDAE.

Humatum corpus nemo ad alterum locum transferat: nemo martyrem distrahat, nemo mercetur. Habeant vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum est aliquis conditus, pro eius veneratione, quod Martyrium vocandum sit, addant quod voluerint fabricarum. Dat. IV. Kalend. Martij Constantinopoli, Honorio nob. puero & Euodio Coss. Quod enim pseudomonachi circumeuntes turpis lucri gratia consueuissent vendicare reliquias martyrum, vt S. Augustinus affirmat, huius sanciendae legis occasio data est. Siquidem callidissimus hostis studuit infamare clarissimum monachorum nomen; de quo ipse Augustinus: *Multos*, inquit *l*, *hypocritas sub habitu monachorum vsquequaq; dispersit, circumeuntes prouincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes: alij membra martyrum, si tamen martyrum, venditant*, &c. Disce tu vero ex his huius temporis totius Catholicae Ecclesiae erga sanctorum martyrum reliquias studiosum cultum & propensiorem amorem; quo abusi improbi nebulones, ex eis nundinationes, quas audis, instituebant; adeo vt opus fuerit, tam vendentes, quam ementes, legibus Principum cohiberi.

l August. de opere monach. c. 28.

XLIII. S. IOANNES CHRYSOSTOMVS FACTVS PRESBYTER.

m Marcell. in Chron.
n Leo in de Vita Ioa. Chrys.
o Socrat. l. 6. c. 3.

Hoc autem anno Ioannes Chrysostomus, pręcedentibus prophetiis, presbyter ordinatur. colligim' id ex Marcellino Comite *m*, Leone Augusto *n*, & ante hos ex Palladio in dialogo, dum aiunt, ipsū duodecim annos exegisse in presbyteratu, antequam crearetur Episcopus Cōsulibus Honorio quartum & Eutychiano, anno Domini trecentesimo nonagesimo octauo: magis enim eidē Marcellino assentimur, quam dicentibus quadriennium eum transegisse in presbyteratus functione. A quonam autē duorū Catholicorum Antistitum Flauiano vel Euagrio fuerit ordinatus, diuersae reperiuntur sententiae: Socrates *o* quidē affirmat ab Euagrio Paulini successore Ioannem Chrysostomum sacro presbyteratus ordine initiatum fuisse, cum ante trienniū neutrius communioni inhaesisset; vt alterum respueret, solitarius viuens. Porro reliqui

Graeco-

Græ[illegible] eundem Ioannem adhi[illegible] ab eodemq; in sacros adscri[illegible] atq; presbyteratus.

XLIV. Cum [illegible] in ipsum cōmunicationis Flauiani fuisse, in Ecclesia[illegible] eidem ministrasse, conciones ibi ad populum habuisse, nemo inficias ire poterit; nam id ipsum [illegible] dictæ testantur. Quinetiam, liquādo videtur vigiliare ordinationem Paulini, illa inimicum homilie, quā de Anathemate habuit, de qua suo loco satis diximus. At nō ob hanc causam, quod illi communione coniunctus fuerit, qui inuito sedebat Romano Pontifice ipsi Paulino atq; eius successori Euagrio communicante, ipsum quis putet schismaticorum Sacerdotem à schismatico ordinatum. Nam superius dictum est, licet eiusmodi altercationes atque dissidia inter Romanum Pontificem atq; Meletium, necnon eius successorem Flauianum extiterint, nunquam tamen eo esse ista progressa, vt fuerit interceptione cōmunicationis schisma conflatum, anathematiue Flauianus subiectus. Nam spe concordiæ tolerata res est, atq; eo modo, quo cœperat, ad plures annos producta.

XLV. Annuisse quidem diuinum numen, signisq; suffragatum Spiritum sanctum eiusdē Chrysostomi Sacerdotio; qui res ab eo gestas sunt fideliter prosecuti, testantur, vt inter alios Leo Augustus. cum ait a: *Flauianus cum vigilaret, vt consueuerat, quadam nocte videt diuinum accessisse Angelum qui ei iubebat ordinare Iohannem, dicens futurum Iohannem [illegible]: Ecce, dicens, ego ei de hoc mandatum dabo, [illegible]. Ad quem quidem cum accessit Angelus, ei mandauit: prius narrans futura & quæcunque par est facere eum, qui diuino sit [illegible].* & post alia: *Cum adesset hora ordinationis, & [illegible] peragretur sacrificium, & inferius assisteret multitudo [illegible], & Angeli desuper intuerentur, manum imponente Episcopo & preces dicente consuetas, dicitur factum esse illud maxime nouum spectaculum: alba columba repente deuolās, quo modo illic supra Iesum venit & Deum, in honorem eius, cui manus hic imponebatur, stetit supra eius caput. Hoc admiratione quidem afficit & stupefecit eos, qui tunc aderant simul. attrahit autem eos quoque qui audiunt; admiratur vniuersa non solum quæ circum circa sita est regio, sed etiam vniuersa quæ extra fines procul remota est Syria.* hæc ipse, idemque subdit miracula tunc Antiochiæ ab eodem Ioanne edita, postquam presbyter factus est, vsq; ad tempus, quo accersitur Constantinopolim præficiendus illi Ecclesiæ in locum defuncti Nectarij Episcopus.

[Margin: Omina in Chrysostomi ordinatione ... Leo Aug. orat. de Vit. Chrys.]

XLVI. Cum primum vero presbyter designatus est, primam omnium ad populum habuisse dicitur homiliā, cuius est exordium: *N[illegible] nobis acciderunt?* &c. At nihil [illegible] de presbyte[illegible] suscepta tantū docendi populi functione: [illegible] non ante hunc annū auspicatum fuisse, ex eo expe[illegible] redditur; dum ipse in vna [illegible] orationum, [illegible] ad populum Antiochenum [illegible] eadem [illegible] ignominia affectas (quod certum est [illegible] post sequentem annum) expresse testatur se iam in doce[illegible] biennium agere: sunt hæc eius verba b: *Ecce secundum hunc annum habeo vestræ differens charitati*, &c. Quamobrem in eam sententiam ire compellimur, vt quæ reperiuntur scriptæ orationes ab ipso, cum diaconus esset, nempe superius recensitæ aduersus Gentiles, Iudæos, atq; hæreticos, & de Anathemate, eas speciali indulgentia & iussione Flauiani pro concione dixerit; cessasse vero postea vsq; ad presbyteratum.

[Margin: b Chrys. ad popul. Antioch. hom. 6.]

XLVII. Quanta autem dicendi copia & elegantia iam presbyter susceptum munus expleuerit, [illegible] quæ postea ad populū Antiochenum inscriptæ extant orationes, certam fidem faciunt, cum tamē longè plures illis ibi ad populū dixisse oportuerit eo duodecim annorum temporis spatio, quo in ea functione versatus presbyter Antiochiæ mā sit. Cæterum quamuis Chrysostomus cōcionandi munere fungeretur, Flauianus tamen Episcopus, quod esset suarum partium potissimum munus, docere populū, minimè prætermisit, immo vero accuratè persoluit: quod satis intelligi potest ex eiusdem Ioannis Chrysostomi assertione, dum [illegible] homiliæ in verba illa Isaiæ: *Vidi Dominum*, ista habet: *Hactenus [illegible] exceptamus perfectiorem doctorem [illegible] nostra quidem, qualiacunq; sunt, habent [illegible] huius autem, qualiacunque fuerint, maiore [illegible]. At nostra quidem similia sunt torrenti, qui cum strepitu [illegible]; illius autem oratio similis est fonti magno tranquillitatis [illegible] effundenti, qui olei magis, quam aquarum cursum imitentur.* hæc ipse modestè quidem consulens in omnibus volens Episcopi existimationi & dignitati, ne qui minus eloquēs esset, & ea ex parte longe inferior Chrysostomo appareret, à populo sperneretur. ex quo quidem magnam tibi laudē conciliauit, numeros illos à Dño sic definitos excluens c: *Qui gloriam propriā, quæ ab hominib. est, non quærit, hic verax est.*

[Margin: c Ioan.]

XLVIII. Rursum fertur d de illo, quod cum sublime aliquando dicendi genus arripuisset, atq; ob eam causam à simplicioribus minus intelligeretur, redargutum fuisse à pia muliercula, quod eius orationes infrugiferæ essent; ipsum vero mutasse e vestigio iuuenilis animi, cuius est alta petere, institutum, dictionemq; faciliorem imis auribus accōmodasse. Qua ex parte illud est consecutus, vt ab omnibus facillimè audiretur. atque publicis frequentibusq; acclamationibus OS AVREVM, diceretur. Quod perinde ac inditum diuinitus nomen, veluti egregius titulus, in eius scriptis hactenus perseuerat.

[Margin: d Apud Metaph. in Vit. Chrys. NOMEN CHRYSOSTOMI VNDE.]

XLIX. Quam autem tanto agricola, vomere verbi Dei Antiochena Ecclesia reddita sit frugifera ad alimenta pauperibus præstanda: ex eo poteris intelligere, dum in vna e earum, quas ad populū Antiochenum habuit, homilia, hęc ait: *Habens prouentum Ecclesia quot per singulos dies viduis sufficiat. quot virginibus, cogita: nam ad tria millium ascendit numerum earum catalogus & præter has, quot carcerem inhabitantibus, quot in Xenodochio laborantibus, sanis & peregrinis, corpora habentibus mutilata, altari assidentibus, & victus & vestitus causa suppliciter quotidie accedentibus, & nihil ei de substantia diminutum est. Itaque si decem duntaxat viri sic erogare voluissent, nullus esset pauper*, &c. est quidem admiratione dignū, pauperem adhuc Ecclesiam, quæ vsq; ad Theodosij tempora persecutionem diram passa fuerat, cum nec in ciuitate Fideles consistere poterant, sed in campis collectas agebāt, vnde & Campitæ sunt dicti, adeo in eleemosynis pauperū abundasse: cum præsertim non omnes Antiocheni Christiani cum Meletio conuenirent, adhærentibus aliis Orthodoxis Paulino, hæreticorum vero aliis Vitali Apollinaristarum Antistiti, aliis vero Euzoio Episcopo Ariano, & qui in eorum locum successerunt.

[Margin: e Chrys. hom. 33 ad pop. Antioch. QVOT ECCLESIA ANTIOCHENA PAVPERES ALERET.]

L. Sed præter hos latuisse inter Christianos Antiochenos etiam Marcionitas hæreticos, ad quos extirpandos idem Chrysostom. haud mediocres labores insumsit, satis perspicuè cōstat: Sed quinam hi fuerint, digni plane, qui Annalibus intexantur, ex Actis f eius hic ijsdem verbis, quibus scripta habentur, accuratè reddamus; sic n. se habent: *Qui illo tempore erat Præfectus ciuitatis laborabat morbo dogmatum Marcionis, & fauebat illius sectatoribus, & ideo parti Orthodoxæ erat causa malorum innumerabilium. Huius vxorem, is, qui aternè & benignè hoc variat Deus, dimisit laborare morbo torminis interiorum. Illa autem à malo superata, omnem quidem resiliit medicinæ artem: omnes vero, qui eadem sentiebant, vocantes ad orationem, non eam melius affecerunt, imo vero deteriùs, [illegible] tempus ei producentes vana spe curationis. Vix tandem autem [illegible] annis gratia recordati, cum hoc apud se statuissent, quod si per ipsum fieret à morbo liberatio, simul etiam desisterent à morbo dogmatum, qui est longe grauior: cum sic sibi persuasissent, in lecto decumbentem afferunt mulierem & eam statuunt pro foribus templi, desiderantes inuenire Flauianum & beatum vultum Ioannis. Sancti ergo ad eos progrediuntur: neque enim par esse, neq; honestum censebant, vt eis templum pateret quorum anima non patebat dogmatibus pietatis. Primus autem eis dixit verus ille homo Dei, beata, inquam, illa & suauis lingua: Quid vos mouit, vt statueritis venire ad templum Christianorum, qui Christum quidem auersamini Marcionem vero plurimi facitis, & habetis in magno honore? Quod quidem plane satis ostendit, quod illius cultores conuocauerint ad morbi aut alicuius molestiæ liberationem; & quod cum illi precati essent, non assecuti sitis curationem: quod quidem vobis accidit præter expectationem. Discedite ergo ab hoc sacro templo; quoniā nec vos poteritis*

[Margin: f Apud eum Chrysost. tom. 1. ex Metaphraste, & Leo Imper. in ... & alij.]

omnino Christum tentare ne hoc stulte putetis. Illi autem dicebant, se parentum errore esse captos, & vsque in hodiernum diem fuisse superatos à mala consuetudine: Sed per Christum (aiebant) vos rogamus: miseremini pœnitentium: sic enim cum eo, quod corpus rectè afficientis ageris etiam, vt anima sit sana. Sciatis enim fore, vt nos nequaquam amplius abstineamus à communione vestra, quæ est ex vera pietate.

LI. *His flexus magnus Ioannes, iussit aquam afferri: cui cum diuinum signaculum iniecisset Pontifex (sic enim illic eis persuasit) mulieri infudit in Christi nomine. Quod quidem cum factum esset: quæ in lecto decumbebat, statim surrexit sana, & cum marito & ciuibus vna voce vnanimes Christum magnificabant. Deinde etiam ad sanctorum genua procidentes, petierunt veniam prioris ignorantiæ & domum redierunt: & cum multas quidem pecunias egenis distribuissent, triginta vero libras auri, partim quidem ad sumptum peregrinorum, partim vero ægrotantium, partim vero egentium Xenodochio tradidissent, & ab illo tempore a Marcionitarum communione omnino abstinuissent, insaniam & amentiam res illorum vocantes, Christi sacrosanctæ assidebant Ecclesiæ.*

LII. *Cum autem illi, omni adhibito studio, & omni (vt dicitur) rudente moto, nihil omnino perfecissent, & desperassent fieri posse, vt ipsi ad eos redirent: Præstigiatorem & Magum Ioannem appellabant, & plurimis aliis contumeliis, ciuitatem obeuntes, eum afficiebant. Ille vero tantum abfuit, vt vel minimum curaret contumelias, vt eis potius similiter atq; Dominus gloriaretur: alioqui autem diuinitus immissam calamitatem ad eos mox esse venturam, ille*

MARCIONITÆ MALE PEREVNT. *prædixit. Paucis enim post diebus, cum magnus terræmotus fuisset Antiochiæ, ipsa domus, quæ Marcionitarum susceperat congregationem, corruens, & domus quoque plurimæ cum iis, qui eadem sentiebant, labefactatæ perdiderunt quandam incredibilem eorum multitudinem. Et quod est maximè admirabile, & quod aperte ostendebat eam diuinitus immissam fuisse calamitatem: cum tanta periisset multitudo eorum, qui male sentiebant, nullus Orthodoxæ fidei simul cum eis periit. Hoc cum ita factum esset, & pios corroborauit, & correxit multos ex iis, qui praue sentiebant.* hactenus in rebus gestis Chrysostomi cum Marcionitis, quos sæpe pro concione publicis inuectiuis exagitauit. Sed & côtulisse aliquãdo cum vno illorum, ipse testatur a homilia ad eundem populum Antiochenum, qua etiam & partem eiusdem disputationis recenset: derisioni quoq; exposuit ritus eorum, cum solerent baptizari pro mortuis: atque ait b:

a Chrys. ho. 30 ad pop. Antioch. b Chrys. in 1. ad Cor. hom. 40

LIII. *Vultis primum dicam, quo modo hanc dictionem adulterant, qui morbo laborant Marcionis? Atque scio quidem fore, vt risum multum moueam. Verum enim vero etiam propterea maximè dicam, vt eum morbum magis fugiatis. Nam postquam catechumenus quispiam apud eos excesserit, sub lecto mortui absconso aliquo, qui viuit, accedunt ad mortuum & alloquuntur, & rogant, velit ne accipere baptismum. Deinde illo nihil respondente; qui est absconsus inferne, pro illo dicit se velle baptizari, & sic eum baptizant pro eo, qui excessit, perinde ac si in scena luderent. tantum valuit diabolus in ignauorum animis. Deinde cum accusantur, adducunt hoc verbum, dicentes Apostolum c dixisse: Qui baptizantur pro mortuis,* &c. Horum quoq; causa fortasse in Concilio Carthaginensi tertio haud diu post celebrato, canone sexto monuerunt Patres Africanam Ecclesiam hæc cauenda, cum ista canone sexto promulgauere: *Cauendum est etiam, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat.* At praui Marcionitarum frutices, qui tot sæculis altiores radices fixissent, haud per Ioannem Chrysostomum valuerunt penitus extirpari; aduersus quos maximopere fuit laborandum Theodoreto Episcopo Cyri, vt suo loco oratio opportuna docebit. Cæterũ non postquam creatus est presbyter Antiochiæ dumtaxat hos insectatus est Ioannes Chrysostomus, sed & cum factus Episcopus ageret Constantinopoli, at de his dicendum suo tempore.

LVDVS MARCIONITARVM

c 1. Cor. 15.

LIV. Sed & quæ aduersus Gentiles deorum cultores idem adhuc presbyter certamina inierit, memoriæ commẽdata à maioribus, hic in medium afferamus: ex Actis eius antiquitus scriptis, à recentioribus autem exscripta hisce verbis d: *Licebat videre in vniuersa regione ciuitatis domos quidẽ oratorias Deo excitari, templa autem simulacrorum, si quæ remanserant, diruta funditus in terram prosterni: viros vero, qui Philosophiæ curam gerebant & virtutis, magnaq; ornati erant intelligentia & acumine ingenij à magni huius viri prouidentia emitti ad multorum salutem. Certam aũt eius quod dicitur, testimonium sunt ea quæ facta sunt in monte Amano, vbi eos, qui ibi habitabãt impij & feri, & nihil differebant a bestiarum immanitate, ad tantã ille deduxit mansuetudinem & pietatem, vt à patribus quidem datam neglexerint religionem (rem valde difficilem & quæ si vlla res alia multos vincit absq; ratione) prompto autem & alacri animo transfugerint ad lucem veritatis: & nec hactenus steterint, sed etiã multi ex his pietate vsi munificentius, viri, inquam, & mulieres, illi quidem monachorum hæ virginum iugum subierint.*

d Extat to. 1. Ioan. Chrys. in Monit.

IO. CONVERTIT GENTILES IN COMMVNIONEM [illegible]

LV. *Quæ autem in Casio monte in templo, quod illic erat Gentilium* (& quidem celeberrimi, ore scriptorum pene omnium celebratum templum Iouis Casij) *ab illo viro facta sunt: quis est adeo inuidus, aut negligens, aut deses, vt ea sustineat prætermittere? Quo in loco cum tantus error prius esset diffusus, & multitudo quidem assiduè veniret innumerabilis, fieret autem immensum animalium sacrificium propter cultum, proh dolor dæmonum: perierunt illa omnia & extincta sunt zelo illius magnæ, & quæ a Deo mouebatur animæ.*

LVI. *Neque hæc sunt digna, quæ mandentur silentio, quæ facta sunt in fastigio ciuitatis in templo Veneris, & quod non solum fluctueret, vt id dirueretur, sed etiam vt in eo loco viri sancti habitarent, terribiles iis, qui eo subibant dæmonibus: adeo vt illi quidem procul expulsi fuerint, tanquam armis quibusdam terribilibus intentatis eorum virorum precibus: homines autem, qui circum circa habitabant, non solum à læsione illorum liberarentur, sed etiam maximã acciperent vtilitatem, cum possent versari cum Monachis qui perfecti erant in Dei timore. Illius mentis & studij etiam est opus, prorsum templi destructio, quod fuit in arce Beli, & ad solum vsque facta eius demolitio.* fuit tanta victoria seruata Chrysostomo: additque: *Potest etiam, quæ circa Seleuciam habitatur regio gloriari præclaris factis illius viri: nam & simulacrorum templa illic diruta & diuinas ædes extructas & viros virtutis studiosos illic ad habitandum collocatos inuenies.* hactenus de rebus ab eo gestis aduersus hæreticos & Gentiles Antiochiæ, cum presbyter esset: quæ quidem cum certo anno côsignari minimè valeãt, hic sub eo, quo idem est initiatus presbyterio, collocasse voluimus: vt plane intelligas hominem, si quis alius, côiunxisse opera stylo, cum primis suis luculentis ac scitis orationibus insectatus sit Gentiles, atq; à fide Catholica extorres hæreticos, factisq; eosdem etiam magno studio exagitarit. Memorat enim, Iulianum, Apostatam, Antiochiæ cũ esset, assiduis sacrificiis in Christi cõtumeliam frequentasse deorum templa, inuisisseq; longa peregrinatione Iouem Casium: vt primum sub Christiano Imperatore omnium maximè pio Theodosio licuit, magnis sumptis spiritibus, in eadẽ vindex e acerrimus exurrexit. Sed iam quæ anni huius sunt reliqua, absoluamus.

e Lib. [illegible] rat. [illegible]

LVII. Hoc eodem Domini anno, qui & octauus Theodosij Imperij numeratur, S. Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus (vt auctor est S. Hieronym. f.) ex hac vita migrauit, de quo quidẽ, quod (vt idem ait) sæpe pulsus, ac sæpe in sedem receptus, hasq; vices passus sit à Cõstantij temporibus; quantum temporis sederit, haud exploratum haberi potest. cuius monumẽta ingenij extant Catecheses, quas in adolescentia elaborauit. Huic subrogatus est Ioannes, quẽ tempore persecutionis sub Valente Catholicos auersatum esse, & cum Arianis ac Macedonianis cõmunicasse, nõ obscure testatur aduersus eum scribens S. Hieronym. cum ait g: *Non euentilabo, si amaueris eos qui talia prædicauerunt, cum quibus fueris, quando ista dicentes exilia sustinebant; quis sit ille, qui Theona presbytero Spiritum sanctum Deum in Ecclesia prædicante, clauserit aures, foras; cum suis conciuis fugerit, ne tantum audiret piaculum,* &c. Sed & sub nomine Prætextati ipsum sugillat, factumq; esse Catholicum spe dignitatis, redemptumq; ab hæresi pollicitatione Episcopatus affirmat. At de ipso plura inferius.

f Hier. de script. Eccl. in Cyrillo.

g Hiero. ep. 61.

IESV CHRISTI
Annus 387.

SIRICII PAP. Annus 3. VALENTIN. 12. IMPP. THEODOSII 9.

I. IVSTINA AVGVSTA AMBROS. VEXAT.

TRecentesimus octogesimus septimus Christi annus auspicio nouorum Consulum Valentiniani Augusti tertium atque Eutropii aperitur: quo Iustina Augusta, vna cum Valentiniano filio, quam anno superiori aduersus S. Ambrosium persecutionem concitare cœperat, maioribus prosequitur incrementis: vehementiori enim odio in sanctissimum virum flagrans, acrioribus iracundiæ stimulis agitata, rabie fœminili, mente peruersa, correpta furore, instar furiæ furit, & veluti Baccha œstro percita debacchatur.

Hoc quidem anno primum dolo, inde vi, atque omni denique arte, itemque conatu Ambrosium adorta est: excruciabatur enim intrinsecus, cum se frustra Augustam esse, dici que consideraret, cum vnius sacerdotis constantia vinceretur; dum nec vna sibi pateret Ecclesia, in quam liberum esset conuenire cum suis: exæstuabatq; immenso animi dolore, atque inuidia tabescebat, quod videret se à populo Mediolanensi contemni, & omni officio omnes studere in omnibus sacerdoti.

II. Quod igitur periculosa alea videretur, obnitente populo, Ambrosium manu militari captum extra prouinciam deportare: quo id absque tumultu perficiat, dolosa consilia mente agitat, sed omnia frustra. Testatur id quidem Paulinus: cum ait *a*: *Iustina mulieris innumeras insidias sustinuit: quæ muneribus atque honoribus aduersus sanctum virum oblatis, populum excitabat; sed infirmorum mentes talibus promissis decipiebantur. Promittebat enim Tribunatus & diuersas alias dignitates iis, qui illum de Ecclesia raptum ad exilium perduxissent. Quod cum multi conarentur, sed Deo præsule perficere non valerent: vnus infelicior cæteris nomine Euthymius, tanto furore excitatus est, vt iuxta Ecclesiam sibi domum pararet, atque in eadem carrum constitueret, quo facilius raptum superpositum carpento ad exilium perduceret. Sed iniquitas eius in verticem ipsius descendit. Post annum etenim, eodem die, quo illum rapere se arbitrabatur, eodem carpento impositus, de eadem domo ipse ad exilium destinatus est; reputans sibi iusto iudicio Dei id in se esse conuersum; vt in eodem carpento dirigeretur ad exilium, quod ipse parauerat sacerdoti: cui non minimum solatij sacerdos præbuit, dando sumptus, vel alia, quæ erant necessaria. Sed hæc confessio hominis, nec mulieris furorem, nec vesanorum Arianorum amentiam repressit.* hæc Paulinus. Meminit quoque horum Ambrosius in concione, quam ad populum habuit in Auxentium, vbi inter alia *b*: *Nemo vos turbet, quod aut carrum præparauerant, aut dura, vt videbatur sibi, Auxentij ipsius, qui se dicit Episcopum, ore iactata.* hæc ipse. Sed quid postea?

a Paul. in Vita S. Ambr.

EVTHIMII AVDAX PRÆSVMTIO.

b Ambr. in Auxen post p. 32.

III. AVXENT. ARMATVR IN AMBR.

Quod fraus detecta euanuisset; iam aperto marte congredi, manuque militari agere decreuit Augusta: Auxentio enim omnia, quæ velit, militaria parat auxilia; quibus ille procax accinctus, omnia furore commiscet, qui etiam elicuit ab Imperatore edictum, quod ipse conscripsit, quo iuberentur Catholici sacerdotes eijci ab Ecclesiis; & qui renuissent, occidi. Vnde increbuit rumor, missos esse spiculatores, qui Ambrosium renuentem basilicam tradere, capite truncarent. His commotus populus, intra basilicam obseratis ianuis, pluribus diebus ac noctibus vigilantissimo studio custodiebat Ambrosium, obsidentibus interea militibus Ecclesiam, vt abriperent sacerdotem. Hæc autem omnia ipse sanctus Ambrosius refert his verbis *c*: *Plerique narrabant, percussores præmissos pœnam mortis esse decretam. Nec illa timeo, & ista non desero. Quo enim abibo, vbi non omnia plena gemitus sint, atque lachrymarum, quando per Ecclesias iubentur eijci Catholici sacerdotes, resistentes gladio feriri, curiales proscribi omnes, nisi mandatum impleuerint? & hæc Episcopi manu scripta & ore dictata: qui se vt probaret doctissimum, vetus non omisit exemplum. Legimus enim in Propheta* d, *quod viderit falcem volantem. Hanc imitatus Auxentius, gladium volantem per omnes vrbes direxit. Et satanas* e *transfigurat se in Angelum lucis, & in malum imitatur eius potentiam. Tu Domine Iesu vno momento mundum redemisti: Auxentius vero vno momento tot populos (quod in ipso est) trucidabit, alios gladio, alios sacrilegio, meam basilicam petit cruento ore, sanguinolentis manibus, &c.* Quid autem egerit, vbi eiusmodi Imperatoris edicto de tradendo basilica idem Ambrosius conueniretur, idem ipse recenset.

c Ambr. in Auxent.

d Zach. 6.
e 2. Cor. 11.

IV. Oportune quidem tunc accidit, vt ea die, qua ab ipso Ambrosio basilica peteretur, in Ecclesia legeretur historia de Achab *f* atque Nabuthe; cuius exemplo Ambrosius suam defendit Ecclesiam; paratusque fuit potius mille subire mortes, quam basilicæ traditor effici. subdit enim hæc ipse: *Meministis etiam, quod lectum est hodie, Nabuthe sanctum virum possessorem vineæ suæ interpellatum petitione regia, vt vineam suam daret, vbi Rex succisis vitibus olus vile sereret: eumque respondisse: Absit, vt ego patrum meorum tradam hæreditatem.* & paulo post: *Nabuthe vites suas vel proprio cruore defendit: Si ille vineam non tradidit suam; nos trademus Ecclesiam Christi? Quid igitur à me responsum est contumaciter? Dixi enim conuentus: Absit à me, vt tradam Christi hæreditatem. Si ille patrum hæreditatem non tradidit: ego tradam Christi hæreditatem? Sed & hoc addidi: Absit, vt tradam hæreditatem patrum, hoc est, hæreditatem Dionysii, qui ex exilio in causa fidei defunctus est, hæreditatem Eustorgij confessoris, hæreditatem Myroclis, atque omnium retro fidelium Episcoporum. Respondi ego, quod sacerdotis est: quod Imperatoris est, faciat Imperator. prius est, vt animam mihi, quam fidem auferat.* hæc Ambrosius de his, quæ ab Auxentio nitente Imperatoris Valentiniani edicto passus est.

f 3 Reg. 21.
AMBROS. QVA CONSTANTIA RESTITERIT ADVERSARIIS.

V. AMBROS. A TRIBVNIS IVBETVR ABIRE.

Sed maiora ingruunt post hæc prœlia, vbi missi sunt cum Imperatoris præcepto Tribuni, à quibus ipse Ambrosius iuberetur recedere à basilica, tradereque Ecclesiæ sacra vasa. Cum populus pastoris sui amantissimi solicitiori custodia vallat Episcopum, timens ab eo deseri tunc sanctus Ambrosius, cum ita populum videret affectum, eum pro concione allocutus; quo ipse animo esset in defendenda Dei Ecclesia, pluribus declarauit. Qua etiam oratione quæ gesta essent cum Tribunis, cum referat, hic ea, quæ sunt historiæ, describamus: sic enim exorsus est: *Video vos præter solitum subito esse turbatos, atque obseruantes me. Miror, quid hoc sit. Nisi forte quia per Tribunos me vidistis, aut audistis Imperiali mandato esse conuentum: vt quo vellem abirem hinc: & si qui vellent, sequendi potestatem haberent. Metuistis ergo, ne Ecclesiam desererem, & dum saluti meæ timeo, vos relinquerem? Sed quid & ipse mandauerim, potuistis aduertere: deserenda Ecclesia mihi voluntatem subesse non posse; quia plus Dominum mundi, quam sæculi huius Imperatorem timerem. Sane si me vis aliqua abduceret ab Ecclesia, carnem meam exturbari posse, non mentem: paratum me esse, vt si ille faceret, quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem, quod sacerdotis esse consueuerit. Quid ergo turbamini? Volens nunquam vos deseram: coactus repugnare non noui. Dolere potero, potero flere, potero gemere: aduersus arma, milites, Gothos quoque lachrymæ meæ arma sunt: talia enim munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo, nec possum resistere. Fugere autem & relinquere Ecclesiam non soleo, ne quis grauioris pœnæ metu factum interpretetur. Scitis & vos ipsi, quod Imperatoribus soleam deferre, non cedere; suppliciis me libenter offerre, nec metuere, quæ parantur.*

VI. AMBROS. INTREPIDE AGIT.

Vtinam essem securus, quod Ecclesia hæreticis minime traderetur: ad Palatium Imperatoris irem libenter, si hoc congrueret sacerdotis officio, vt in Palatio magis certarem, quam in Ecclesia. Sed in Consistorio non reus solet Christus esse, sed Iudex. Causam fidei in Ecclesia agendam, quis abnuat? Si quis confidit, huc veniat: inclinatum iam vel Imperatoris iudicium, quod lata lege patefecit, quo impugnat fidem, vel sperata ambientium quorundam studia non requirat. Non committo, vt quisquam vendat iniuriam Christi. Circumfusi milites, armorum crepitus, quibus vallata est Ecclesia, fidem non terrent meam, sed mentem exagitant, ne dum me tenetis, perniciosum aliquid vestræ oboriatur saluti. Ego enim iam didici non timere, sed vobis timere plus cœpi. Sinite, quæso, vestrum sacerdotem congredi: habemus aduersarium qui lacessit. Aduersarius enim noster diabolus, sicut leo rugiens, circuit quærens

a 1. Pet. 5.

quem deuoret, vt Apostolus dixit a. & paulo post de requisitis à Tribunis sacris Ecclesiæ vasis hæc addit:

VII. QVID AMBROSIVS, CVM DARE VASA IVBERETVR.

Cum esset propositum, vt Ecclesiæ vasa iam traderemus: hoc responsi reddidi: Me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre: templo Dei nihil posse decerpere, nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam Imperatoris saluti: quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis: si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc plena humilitatis sunt, & vt arbitror, plena affectus eius, quem Imperatori debet sacerdos. Sed quia lucta nobis est non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam (quod grauius est) aduersus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus b: *tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, vulneribus corporis mei experiendum arbitratur. Scio, fratres, vulnera hæc, quæ pro Christo excipimus, non esse vulnera, quibus vita amittitur, sed propagatur. Sinite, quæso, esse certamen: spectatores vos esse decet. Considerate, quia si quem habet ciuitas, vel athletam, vel alterius nobilis artis peritum, optat offerre certamini: cur in maioribus rebus trepidatis, quod vel in minoribus velle consuestis? Non metuit arma, non barbaros, qui mortem non timet, qui nulla carnis voluptate retinetur.*

b Ephes. 6.

VIII. AMBROS. MAGNA AD DEVM FIDVCIA.

c Luc. 19.

Certe si Dominus huic nos certamini deputauit: frustra peruigiles tot noctibus & diebus custodias exhibetis: implebitur Christi voluntas: Omnipotens enim noster est Dominus Iesus: hæc est fides nostra. Et ideo quod fieri mandat, implebitur: nec conuenit nos diuinæ obuiare sententiæ. Audistis, quod hodie lectum sit: Pullum c *sibi asinæ Saluator per Apostolos iussit adduci, &c.* Vides ex hac nota lectionis, S. Ambrosium eiusmodi ad populum concionem habuisse in Dominica Palmarum, qua illud ipsum Euangelium consueuit in Ecclesia recitari. Quod igitur in omnibus hisce periculis vult sanctus sacerdos populum inniti absque trepidatione diuinæ prudentiæ, cuius arbitrio cuncta disponantur in terris; vt eos metu concepto omnino liberos redderet, hæc subdit: *Ergo si vult Dominus, certum est, quod nullus obsistat. Quod si adhuc nostra differt certamina, quid veremini? Seruum Christi non custodia corporalis, sed Domini prouidentia sepire consueuit.* Sed vt rerum quoque præteritarum experimento magis Deo confiderent, quam humanæ vigilantiæ, curæ, & solicitudini; hæc ipsa de his, quæ accidissent, ita subinfert.

IX. PROVIDENTIA DEI ERGA SVOS.

Turbati estis, quia apertas reperistis geminas fores, quas captus oculis quidam, dum hospitium proprium repetit, patefecisse memoratur. In quo cognoscite, quod nihil suffragetur humana custodia. Ecce vnus, qui videndi munus amisit, soluit vestra vniuersa munimina, & custodias lusit: Dominus autem sua misericordia custodiam non amisit.

Nonne ante biduum (vt meministis) etiam illud repertum est, quod à parte læua basilicæ ingressus quidam peruius fuit, quem putabatis clausum esse atque munitum? Sepserunt nempe armati basilicam: explorabant hos atque illos aditus: cæcitate perfusi sunt, vt quod apertum erat, videre non possent. Itaque per plurimas noctes quod apertum fuerit, non ignoratis. Desinite ergo solicitari: quia hoc erit, quod Christus iubet, & hoc esse expedit. hæc vt confirmet Ambrosius & populo persuadeat, petita ex diuina scriptura exempla adducit in medium, nempe de Elisæo, cũ obsideretur à Rege Syriæ d Samaria, & vt ipse caperetur, missi sunt milites: ac de Petro exemplum, quem Herodes e occidendum misit in carcerem; deque eodem, cum Romæ sub Nerone detineretur in vinculis, & rogaretur à fidelibus liber abire; cui foras progredienti Dominus occurrens, verbis illis admonuit, quibus ipse volens libensque remeauit in carcerem. Sed & de Domino ipso subnectens exemplum, hæc ait:

d 4. Reg. 6.

e Act. 12.

X. AMBROS. TVTVS DIVINA CVSTODIA POTIVS, QVAM HVMANA.

Nonne (vt de ipso Domino sumamus exemplum) quando voluit, passus est; & cum quæreretur, inuentus est? Quando autem hora non venerat passionis per medium quærentium transibat, & videntes eum tenere non poterant. Quo vtique euidenter ostendit: quia quando Dominus vult, vnusquisque inuenitur & capitur: quando autem differt, etiam si quærentium manibus occurrat & oculis, non tenetur. Ego ipse non quotidie vel visitandi gratia prodibam, vel pergebam ad Martyres? non regiam Palatij prætexebam eundo & redeundo? & tamen nemo me tenuit, cum exturbandi me haberent, vt prodiderunt postea, voluntatem, dicentes: Exi de ciuitate, & vade quo vis. Expectabam, fateor, magnum aliquid, aut gladiũ pro Christi nomine, aut incendium. At illi delicias mihi pro passionibus obtulerunt: sed athleta Christi non delicias, sed passiones suas exigit. hæc ipse de his, quæ in hanc diem ab aduersariis gesta essent: atque post multa in Auxentium locutus, refricat, quæ Ariani iactare solerent; vt in ipsum magis commouerent Imperatorem: *Aiunt*, inquit: *Ergo non debet Imperator vnam basilicam accipere, ad quam procedat? & plus vult Ambrosius posse, quam Imperator: vt Imperatori prodeundi facultatem neget? Quod cum dicunt, apprehendere sermonem nostros gestiunt, sicut Iudæi, qui Christum versuto sermone tentabant, dicentes* f: *Magister, licet tributum dare Cæsari, an non? &c.* subiungit distincta esse officia hominum, & cum omnia Domini sint, pendenda tamen esse Principibus, quæ illis debita sunt; quæ autem Deus sibi ipsi tantum custodita voluit, atque seruata, nequaquam Principibus tribuenda. In quam sententiam ista subdit inferius:

f Matt. 22.

XI. QVALES SINT PRINCIPES, QVI EXIGVNT TRIBVTA A CLERICIS.

Quid igitur non humiliter responsum à nobis est? Si tributum petit: non negamus: agri Ecclesiæ soluunt tributum. Si agros desiderat Imperator: potestatem habet vindicandorum; nemo nostrum interueniet. Potest pauperibus collatio populi redundare. Non faciant de agris inuidiam: tollant eos si libitum est. Imperatori non dono, sed non nego. hæc cum ipse dicat de pensitatione tributi ex agris Ecclesiæ, secundum Christianam mansuetudinem dicere certum est, iuxta sententiam Domini g. *Ab eo, qui aufert vestimentum, etiam tunicam noli prohibere: omni petenti te tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* In hanc quoq; sententiam Isidorus Pelusiota ad Epagathum presbyterum detrectantem tributum soluere ita scripsit h:

g Luc. 6.

h Isid. li. 1. ep. 48.

XII.

Descriptus est Dominus cum vtero gestaretur, & censum Cæsari pependit. hinc videlicet velut lata lege nobis indicens, vt ei, qui Imperium tenet, obediamus, modo nihil ad pietatem impedimenti afferat. Quæ igitur ipse Deus noster subdita per dispensationem, & consilium paupertate docuit. candido animo imitemur, nec pauperum obtentu tributum pendere detrectemus. hæc Isidorus, & quidem (vt dictum est) secundum Christianam mansuetudinem; cum alioqui ex Domini sententia i, si non à filiis Reges tributum exigunt, quos subditos habent, multo minus ab eis, quos sibi superiores esse cognoscunt, absque nota criminis inuasæ tyrannidis, sub quorum cura Principes omnes intelligant se sub pastoribus esse oues, longeq; impar esse à pastoribus oues lac & lanam exigere, cum potius ista illę teneantur pastoribus exhibere. Quidni id Christiani pręstent Principes, quod Ægypti sacerdotibus k Pharao vbertim impendit? qui non solum eis latifundia tradidit, quæ illis voluit perpetuo conseruata, sed ex horreis publicis statuta iisdem cibaria ministrauit. Adeo vt habeant Christiani Principes, vnde erubescant ex Pharaone, si nõ id tantum, quod ille idolorum sacerdotibus impendebat ipsi Christianæ legis sacerdotibus non impertiant, sed ab aliis oblata vendicent sibi, vel redigant sub tributum.

i Matt. 17.

k Gen. 47.

XIII.

Certe quidem si præterita repetas tempora in his, quæ ad tributorum exactionem pertinent: id primum à Gentilibus Imperatoribus Ecclesia passa est, deinde ab Imperatore Apostata, postea ab Ariano Principe in Oriente. Etenim constat, primum omnium Apostatam Iulianum post Christianos Imperatores de bonis Ecclesiarum earumque ministris exegisse tributum, eiusque affectatum esse vestigia Valentem Arianum Imperatorem, qui tributum à clericis atque monachis (vt vidimus) exigebat. De Valentiniano & Gratiano nihil huiusmodi in Occidente factum legimus. Sub Valentiniano autem puero Iustina Ariana moderabatur Imperium, cuius arbitrio id contigisse videtur, vt Catholicorum Ecclesiis tributum indiceretur ex agris: quod persoluere Ambrosius non recusat, dummodo fidei Catholicæ, Catholicæque communionis basilicis parceretur. Vides nonnisi apostatas atque hæreticos Imperatores exegisse de agris Ecclesiæ cẽsum, hac ex parte Pharaone Ægyp. Rege deteriores. Cum alioqui Catholici Principes in ditandis Ecclesiis amplis redditibus munificentissimi semper extiterint: qui si aliquando necessitate ingruentium bellorum pressi indiguerint accipere ab Ecclesiis, id perquam submisso animo à totius Christianæ religionis Antistite Romano

Pontifice

Pontifice expetere consueuerunt, & ab illo paternæ charitatis affectu pro facultate præstari; cuius rei innumera sunt exempla.

XIV. MAGNA AMBROS. FIDVCIA IN ELEEMOSYNIS PAVPERVM.

Sed & ad Ambrosium redeamus hæc itidem de Arianis subdentem: *Sed inuidiam faciunt, quia aurum erogatur. Nec ego hanc inuidiã perhorresco. Habeo ærarios: ærarij mei pauperes Christi sunt: hunc noui congregare thesaurum. Vtinam hoc mihi semper crimen adscribant, quia aurum pauperibus erogatur. Quod si obijciunt, quod defensionem ab ijs requiram: non nego, sed etiam ambio: habeo defensionem, sed in orationibus pauperum, Cæci illi & claudi, debiles & senes robustis bellatoribus fortiores sunt. Denique munera pauperum Deum obligant: quia scriptum est* a: *Qui largitur pauperi, Deo fœnerat: præsidia bellatorum diuinam sæpe gratiam non merentur.* hæc ipse.

a *Prou. 19.*

XV. b *Ambr. in Auxent.* OBIECTIO ARIANORVM DE SACRIS HYMNIS.

Sed quid rursum in eum Ariani liuore tabescentes obiicerent, ipsum audi b: *Hymnorum*, inquit, *quoque meorum carminibus deceptum populum ferunt. Plane nec hoc abnuo, Grande carmen istud est, & quo nihil potentius. Quid enim potentius, quam confessio Trinitatis, quæ quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, Patrem & Filium, & Spiritum sanctum norunt versibus prædicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui vix poterant esse discipuli.* hæc idcirco sanctus Ambrosius, quod in omnibus tunc à se editis hymnis & in Ecclesia canendis populo traditis, ad finem cuiusque ipsorum (vt apparet) conglorificatio esset sanctissimæ Trinitatis. Haud enim pridem eiusmodi hymnodiam cœpisse in Ecclesia Mediolanensi, sanctus Augustinus, qui eam audiebat, & ipsius concentu magnopere demulcebatur animo, testatur his verbis c: *Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat affectus pietatis, & currebãt lachrymæ, & bene mihi erat cum eis. Non longe cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valentiniani pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur, hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis.*

c *Aug. Cõf. l. 9. c. 6. 7.*

XVI. *Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tunc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera Orbis imitantibus.* hæc de hymnodia tunc temporis Augustinus. In Oriente quidem præter Dauidicos psalmos, canendi hymnos ea occasione introductum fuisse vsum diximus, quod cum qui minus sanæ fidei essent, eiusmodi hymnos suis canendos tradidissent (vt primo factum dicitur à Bardesane Syro, inde à Paulo Samosateno, denique ab Apollinari Laodiceno) sanctissimi Patres Catholicæ fidei defensores illis aduersos scripsere sacros hymnos: quod præstitisse diximus Ephræm Syrum, & alios atque vltimo loco Greg. Nazianzenum. De eiusmodi quoque hymnodia atque vigiliis hæc Paulinus d: *Hoc in tempore primo antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt.* ex quibus plane videas, quam procul abhorreat à veritate, quod effictor ille sermonum nomine S. Augustini insipienter effutiit e, à S. Ambrosio vigilias esse sublatas, quas constat auctore eodem, in Mediolanensi Ecclesia hymnis auctas. Verum de his in notis pluribus egimus.

d *Paul. in vita S. Ambr.*

e *Aug. ad fratr. de erem. ser. 25.*

XVII. DE POTESTATE IMP. ET IVRE ECCLESIÆ.

Sed idem rursus S. Ambrosius eidem concioni apponens coronidem, quo modo se habeat Imperatoris potestas cum Ecclesiastico iure, hæc ad postremum addit: *Soluimus quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur. Ecclesia Dei est; Cæsari vtique non debet addici; quia ius Cæsaris esse non potest Dei templum. Quod cum honorificentia Imperatoris nemo dictum potest negare: quid enim honorificentius, quam vt Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur? Quod cum dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Bonus enim Imperator quærit auxilium Ecclesiæ, non refutat. Hæc vt humiliter dicimus, ita constanter exponimus. Sed incendia aliqui, gladium, deportationem minantur. Didicimus Christi serui non timere. Non timentibus nunquam est grauis terror, &c.* ita ipse. ex quibus perspicue intelligis, quam velit illibate integreque seruatum, custoditumque ius Ecclesiasticum sacerdotibus, & quam longe longius absit, vt Imperatores Ecclesiis, earumque ministris sacerdotibus dominentur.

Quæ autam contigerint post illam ad populum habitam concionem, idem ipse sanctus Ambrosius, prout gesta sunt, ad sororem Marcellinam exacte describit f, cum ait: *Sequenti die (erat autem Dominica) post lectionem atque tractatum, &c.* per diem illam Dominicam, Palmarũ solemnitatem intelligit, qua de asina & pullo solutis atque ad Christum deductis Euangelium (vt dictum est) consueuit in Ecclesia recitari. Quod vero ait, post tractatum habitum: per tractatum vtique intelligit habitam maiorum ad populum concionem. Sed & quod subdit, eadem ipsa die tradidisse symbolum competentibus baptizandis: eandem diem Dominicam, Palmarum dictam, significat, quo antiquitus dari symbolum competentibus consueuit, vt Isidorus g & alii testantur. Quæ autem tunc ea die contigerint, vt sciamus, ipsam Ambrosii epistolam hic recitemus; sic enim se habet h: XVIII.

f *Ambr. ep. 33.* RATIO TEMPORIS ET CONTINVATIO ACTORVM.

g *Isidor. de Diuin. offi. c. 17.*

h *Ambr. ep. 33.*

Quoniam omnibus fere epistolis solicite quæris de Ecclesia: accipe, quid agatur. Postridie quam accepi litteras tuas, quibus significaueras, quod te exagitarent somnia tua, moles inquietudinum grauium cœpit moueri. Nec iam Portiana, hoc est, extramurana basilica petebatur, sed basilica noua, hoc est, intramurana, quæ maior est. Conuenerunt me primo Principes, virtutum viri, Comites Consistoriani, vt & basilicam traderem, & procurarem, ne quid populus turbarum moueret. XIX.

EPIST. AMBR. AD MARCELLINAM.

Respondi, quod erat mei ordinis: Templum Dei tradi à sacerdote non posse. Acclamatum est sequenti die in Ecclesia. Etiam Præfectus eo venit: cœpit suadere, vt basilica Portiana cederemus. Populus reclamauit. Ita tunc discessum est, vt intimaturum se Imperatori diceret. hæc omnia hucusque recitata, duobus diebus ante Dominicam gesta esse, superius dictum est. Quid vero postea acciderit, ita subdit:

Sequenti die (erat autem Dominica) post lectionem atque tractatum dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ. Illic nunciatum est mihi, comperto, quod ad Portianam basilicam de Palatio Decanos misissent, & vela suspenderent, populi partem eo pergere. Ego tamen mansi in munere: Missam facere cœpi. XX.

Dum offero, raptum cognoui à populo Castulum quendam, quem presbyterum dicerent Ariani: hunc autem in platea offenderant transeuntes. Amarissime flere & orare in ipsa oblatione Deum cœpi, vt subueniret, ne cuius sanguis in causa Ecclesiæ fieret: certe vt meus sanguis pro salute non solum populi, sed etiam pro ipsis impiis effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus, eripui iniuria virum. Condemnationes illico grauissimæ decernuntur, primo in corpus omne mercatorum. Itaque sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus solebant debitorum relaxari vincula, strident catenæ, imponuntur collo innocentium, exiguntur ducenta pondo auri intra totum triduum. Respondent aliqui, se tantum & duplum, si peterentur, daturos, dummodo seruarent fidem. Erant pleni carceres negotiatoribus: Palatina omnia officia, hoc est, Memoriales, Agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitum temperare à processu iubentur, specie qua seditioni interesse prohibebantur: Honoratis multa minabantur grauissima; nisi basilicam traderent. XXI.

CASTVLVS ARIANVS CAPTVS RELAXATVR.

Feruebat persecutio, ac si aperuissent portam, prorupturi in omne facinus videbantur. Conuenior ipse à Comitibus & Tribunis, vt basilicæ fieret matura traditio dicentibus, Imperatorem iure suo vti, eo quod in potestate eius essent omnia. Respondi: si à me peteret, quod meum esset, id est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum; quanquã omnia, quæ mea sunt, essent pauperum: verum ea, quæ diuina, Imperatoriæ potestati non esse subiecta. hæc tunc ipse: ex quibus illud considera, quam longe absit, vt iura Ecclesiarum, vel eis deseruientiũ ministrorum sibi vendicare valeat Imperator, si nec in ipsam ædificatam Ecclesiam ius aliquod sibi legitime valeat vsurpare. Quod si ab his Imperator arcetur, quanta teme- XXII.

NIHIL IVRIS VENDICARE IMP. IN ECCLESIAM.

ritate dicam, & impietate inferiores Principes ea sibi audeant vendicare? Sed quid ad hęc tunc addidit? idem subdit: *Si patrimonium petitur, inuadite: si corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum: nec altaria tenebo, vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor.*

XXIII. Ambros. redarguit Gothos.

Horrebam quippe animo, cum armatos ad Basilicam Ecclesiæ occupandam missos cognoscerem: ne dum basilicam vendicant, aliqua strages fieret, quæ in perniciem totius vergeret ciuitatis. Orabam, ne tantæ vrbis, vel totius Italiæ busto superuiuerem. Detestabar inuidiam fundendi cruoris: offerebam iugulum meum. Aderant Gothi Tribuni: adoriebar eos, dicens: Propterea vos possessio Romana suscepit, vt perturbationis publicæ vos præbeatis ministros? Quo transibitis, si hæc deleta fuerint? Exigebatur à me, vt compescerem populum. Referebam, in meo iure esse, vt non excitarem; in Dei manu, vt mitigaret. Postremo, si me incentorem putarent: iam in me vindicari oportere, vel abduci me in quas vellent terrarum solitudines. His dictis, illi abierunt, ego in basilica veteri totum exegi diem; inde domum cubitum me recepi, vt si quis abducere vellet, inueniret paratum.

XXIV. Milites missi ab Imp. agunt pro Ambros.

Ante lucem, vbi pedem limine extuli, circumfuso milite, occupatur basilica: idque à militibus Imperatori mandatum dicitur, vt si prodire vellet, haberet copiam, se tamen præsto futuros, si viderent eũ cum Cathol. conuenire, alioquin se ad eum cœtum, quem Ambrosius cogeret, transituros. Prodire de Arianis nullus audebat, quia nec quisquam de ciuibus erat, pauci de familia regia, nonnulli etiam Gothi, quibus vt olim plaustrum sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est. Quocunq; fœmina ista, nempe Iustina, *processerit, secum suos omnes cœtus vehit. Circumfusam basilicam esse gemitu populi intellexi: sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam populi esse basilicam etiam nouam, maiorem videri plebem, quam omnes cum essent liberi: lectorem efflagitari. Quid plura? Milites ipsi, qui videbãtur occupasse basilicam, cognito, quod præceperit, vt abstinerentur à communionis consortio, ad conuentum hunc nostrum venire cœperunt, quibus visis, turbabantur mulierum animi: proripit se vna. Ipsi tamen milites, se ad orationem venisse, non ad prælium, loquebantur. Clamauit aliqua populus quam moderate, quam constanter, quam fideliter, poscebat, vt ad illam pergeremus basilicam: In illa quoque basilica ferebatur, quod populus præsentiam flagitabat meam. Tunc ego hunc adorsus sermonem sum: Audistis, filij librum Iob hodie legi &c.*

XXV. De iure Imp. et Ecclesiæ.

At in eodem, quem tunc ad populum sermonem habuit, hæc inter alia: *Mandatur denique: Trade basilicam. Respondeo: nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator, expedit. Domum priuati nullo potes iure temerare: domum Dei existimas auferendam? Allegatur Imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. Respondeo: Noli te grauare, Imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei, Deo: quæ Cæsaris, Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent: ad sacerdotem Ecclesiæ publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum.* hęc cum adeo constanter atque frequenter affirmet & inculcet Ambrosius, compello te, Christiane Princeps: quem tutius audies, Ambrosium, an recentiorem hæresiarcham omnia Principibus tribuentem? Cui Ambrosius doctrina secundus, si scientiam quæris? si vitæ mores? quem habes, cui eidem vel minima ex parte conferre queas? si pietatem, certam, tutamque Catholicam fidem; ex miraculis ab eo viuente atque defuncto editis proba doctrinam. In tam aperta luce adeo cæcutis, vt adhuc lucem tenebras, & tenebras lucem dicas? Sed quod reliquum est historiæ, prosequamur: subdit enim hæc ipse.

XXVI. Ambros. gratiarum actio. a Psal. 78.

Dum hæc tracto, suggestum est mihi, cortinas regias esse collectas, refertam autem basilicam præsentiam mei poscere. Statimque eo conuerti sermonem meum, dicens: Quam alta & profunda oracula sunt Spiritus sancti! Matutinis horis lectum est, vt meministis fratres quod summo animi dolore respondemus a*: Deus venerunt Gentes in hæreditatem tuam. Et re vera venerunt Gentes, & plus etiam, quam Gentes venerunt. Venerunt enim Gothi, & diuersarum nationum viri, venerunt cum armis & circumfusi occupauerunt basilicam, hoc nos ignari tuæ altitudinis dolebamus, sed nostra imprudentia aliud opinabatur. Venerant Gentes, sed vere in hæreditatem tuam venerunt. Qui enim Gentes venerunt, facti sunt Christiani: Qui ad inuadendam hæreditatem venerunt, facti sunt cohæredes Dei. Defensores habeo, quos hostes putabam: socios teneo, quos aduersarios existimabam. Completum est illud, quod de Domino Iesu Dauid Propheta* b *cecinit: Quia factus est in pace locus eius, & confregit cornua arcuum, scutum, & gladium, & bellum. Cuius enim hoc munus, cuius opus, nisi tuum, Domine Iesu? Videbas ad templum tuum armatos venire, hinc gemere populum, & frequentem adesse, ne basilica Dei traderetur. Inde vim militibus, Imperatori; mortem ante oculos mihi: ne quid inter hæc furori liceret, inseruisti te, Domine, medium, & fecisti vtraque vnum: compescuisti armatos, dicens profecto: Si ad arma concurritur, si in templo meo lis commouetur, quæ vtilitas in sanguine meo? Gratias itaque tibi Christe: non Legatus, neque nuncius, sed tu Domine saluum fecisti populum tuum: concidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia.*

b Psal. 75.

XXVII. Noua querela exagitatur Ambrosius.

Hæc ego dicebam, ratus Imperatoris animum studio militum, obsecratione Comitum, precatu populi posse mitescere. Interea nunciatur mihi, missum Notarium, qui mandata deferret. Concessi paululum: mandatumque intimat: Quid tibi visum est, inquit, vt contra placitum faceres? Respondi: Quid placitum sit, ignoro: quidve temere factum dicatur, incertum habeo. Ait: Cur presbyteros ad basilicam destinasti? Si tyrannus es, scire volo, vt sciam, quemadmodum me aduersus te præparem. Retuli, dicens, me nihil in præiudicium fecisse Ecclesiæ: eo tempore, quo audieram occupatam esse à militibus basilicam, gemitum tantummodo liberiorem habuisse; multisque adhortantibus, vt copergerem, dixisse; Tradere basilicam non possum, sed pugnare non debeo. Postea vero quam cognouerim cortinas regias inde esse sublatas, cum me populus eo ire deposceret, direxisse presbyteros: me tamen noluisse ire, sed dixisse: Credo in Christo, quod ipse nobiscum faciet Imperator. Si hæc tyrannis videtur, habeo arma, sed in Christi nomine: habeo offerendi mei corporis potestatem. Quid moraretur ferire, si tyrannum putaret?

XXVIII. c Ioan. 6. Eminens supra imperium dignitas sacerdotalis. d 2. Cor. 12.

Veteri iure à sacerdotibus donata Imperia, non vsurpata. Et vulgo dici, quod Imperatores sacerdotium magis optauerint, quam Imperium sacerdotes. Christus c *fugit, ne Rex fieret. Habemus tyrannidem nostram. Tyrannis sacerdotis, infirmitas est: Cum infirmor, inquit* d*, tum potens sum. Caueret tamen, ne ipse sibi tyrannum faceret, cui Deus aduersarium non excitauit. Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego sim Valentiniani, qui se meæ legationis obiectu queritur ad Italiam non potuisse transire. Addidi, quia nunquam sacerdotes tyranni fuerunt, sed tyrannos sæpe sunt passi. Exactus est totus ille dies in mœrore nostro; scissa tamen ab illudentibus pueris cortina regia.* erant illæ veluti affixus titulus, quo significaretur basilica vendicata ab Imperatore: quod enim putaretur illuc venturus Imperator, ex more cortinis tensis locus paratus eidem fuit. Sed pergit: *Ego domum redire non potui; quia circumfusi erant milites, qui basilicam custodiebant. Cum fratribus psalmos in Ecclesia basilica minore diximus.*

XXIX. Res Ambrosio secundiores aspirant.

Sequenti die (fuit hæc feria secunda maioris hebdomadæ) *lectus est de more liber Ionæ: quo completo, hunc sermonem adorsus sum: Liber lectus est, fratres, quo prophetatur, quod peccatores in pœnitentiam reuertantur. Acceptum est ita; vt speraretur in præsenti futurum.* & post pauca: *Nec mora, nunciatur Imperatorem iussisse, vt recederent milites de basilica: negotiatoribus quoque quod exactum de cõdemnatione fuerat, redderetur. Quæ tunc plebis totius lætitia fuit? qui totius populi plausus? quæ gratia? Erat autem dies, quo sese Dominus pro nobis tradidit, quo in Ecclesia pœnitentia relaxatur. Certatim hoc nunciare milites, irruentes in altaria osculis significare pacis insigne. Tunc agnoui, quod Deus vermem antelucanum percusserat vt tota ciuitas seruaretur. Hæc gesta sunt, atque vtinam iam finita: sed grauiores motus futuros plena commotionis Imperialia verba indicant. Ego tyrannus appellor, & plus etiam, quam tyrannus. Nam cum Imperatorem Comites obsecrarent, vti prodiret ad Ecclesiam, idque petitu militum facere se dicerent; respondit: Si vobis iusserit Ambrosius, vinctum me tradetis. Quid post hanc vocem supersit considera. Quam vocem omnes cohorruerunt, sed habet, à quibus exasperetur.*

XXX. Calligoni impudentia digno punita supplicio.

Denique etiam speciali expressione Calligonus præpositus cubiculi mandare mihi ausus est. Me viuo, tu contemnis Valentinianum? caput tibi tollo. Respondi: Deus permittat tibi, vt impleas, quod minaris: ego enim patiar, quod Episcopi; tu facies, quod spadones. At vtinam Dominus auertat eos ab Ecclesia, & in me omnia sua tela conuertant, meo sanguine sitim suam expleant. hactenus ad Marcellinã sororem Ambros. At quid post hæc de Calligono

præfecto

præfecto cubiculi adeo impudenti, vltimum supplicium Ambrosio comminanti? Inultam eunuchi procaciam siuit abire Dominus? minime gentium. Sed quid in eum? Res digna memoria, cum ab ipso Ambrosio, tum à Paulino prætermissa, haud voluit Deus, vt relinqueretur penitus obuoluta silentio: siquidem S. Augustinus alia occasione agens contra Iulianum Pelagianum de eunuchorū concupiscentia, inter alia attingit hæc obiter his verbis *a*: *Est tamen concupiscentia spadonum, pudiceq; comprimitur, ne concumbendi, quamuis irritus ipse conatus in eam turpitudinem veniat propter quam Calligonum Valentiniani iunioris eunuchum gladio nouimus vltore punitum, meretricis confessione conuictum.* ita Augustinus. Vides ex his, quam Deus seuerus sit vindex seruorum suorum, cum sicut Euthymio ante, ita & Calligono postea æqua lance pensatum reddidit, quod in sanctum fuerant supplicium comminati.

a Aug. contra Iul. Pelag. l. 6 c. 14.

XXXI. At de rebus triduo illo gestis idem S. Ambrosius epistolam scripsit ad omnes Italiæ Episcopos, quæ penitus excidit, tantumque superest breue fragmentum, quod S. Ioannes Damascenus ex ea recitat: sic enim ait *b*: *At Mediolani Pontifex Ambrosius in Epistola, quam ad vniuersam Italiam scripsit, hæc habet: Mihi autem, tertia nocte, cum ex inedia corpus laboraret, non dormienti, sed in mentis stupore constituto, sese ostenderunt cum quadam persona beato Paulo Apostolo simili, vt eius effigies pictura in tabulis expressa facile declarabat.* hæc tantum ibi ex Ambrosio. Vtinam ipsa integra extaret epistola.

b Damasc. de Imag. or. 2.

XXXII. OMNIA FAVENT AMBROS. IVSTE PVGNANTI.

Sed quæ post hæc sunt subsecuta? admiratione plane digna. Vni Ambrosio pro Ecclesiastica libertate pugnanti, populus ac milites, subditi atque Principes, terra cœlumque, mortales & superi, viuentes atque vita functi, & quid insuper? ipsi denique spiritus aduersarii, licet inuiti, ei tamen præsto fuere. Dicamus de singulis. Mirandum sane fuit, vniuersum populum Mediolanensem Episcopo potius, quam Imperatori, tanto periculo suorum capitum atque bonorum, studere ardentissimis conatibus delegisse; ipsos mercatores lucri cupidos, vt aduersus Imperatorem fauerent Ambrosio, omnia contempsisse; & nobiles, quos Honoratos vocat, prætulisse Crucis ignominiam Regiæ Pharaonis: sed maioris admirationis illud accessit, milites, qui ad expugnandam basilicam accessissent: momento temporis esse conuersos in defensores; & qui venerant fundere in basilica sanguinem, mutatos vna fudisse cum Catholicis ad Deum preces. Sed quod ne sic quidem emolliretur Iustinæ animus, quem impietas in silicem obdurarat, & filium Imperatorem in Ambrosium actius concitare, vrgereq; fœmineo furore pergeret: Deus pro Ambrosii defensione Maximum Imper. commouit: qui primo (vt par erat) his datis litteris voluit Valentinianum admonuisse *c*.

c Tom. 1. ep. Rom. Pont.

XXXIII. EPISTOLA MAXIMI IMP. AD VALENTIN. AVG.

Nisi clementia nostra circa serenitatem tuam fides simplex esset, & gratia plena concordia, confido etiam, quod commoda rationibus meis esse possent hæc, quæ nunc agi dicuntur in partibus tranquillitatis tuæ Catholicæ legis turbatio atque conuulsio. Quid enim tam optandum possit esse ei, si quis esset inimicus, quam aduersus Ecclesias Dei, hoc est, aduersus Deum ipsum, & aliqua moliri, & vbi error excusabilis non est, ibi velle peccare? Sed quoniam serenitati nostræ, & in Deum religio maior, quam violari etiam ab inimicissimo quoque non optabile nobis arbitramur, & circa serenissimam iuuentutem tuam tam arcta nostri cura, tam sedula est, vt recte facta magis nos sua, quam errata delectent: idcirco perennitatem tuam credidimus commonendam, vt introspecta ratione nominis summi, & maiestatis ipsius considerata potentia, quid agere debeas, solida mente perpendas. Audiuimus enim (nam fama non patitur occultari, præsertim quod agatur in populos) nouis clementiæ tuæ edictis, Ecclesiis Catholicis vim illatam fuisse, obsideri in basilicis sacerdotes, mulctam esse propositam, pœnam capitis adiectam, & legem sanctissimam sub nomine nescio cuius legis euerti. Hoc quam graue sit, poteris intueri, si Dei magnitudinem volueris cogitare. Erubesco si quam crediderit serenitas tua astruere velle rationem, & Dei agere causam.

XXXIV. IN NITENDVM VETERI ET

*Quid enim si hoc solum esset? Si enim iam per tot sæcula coalita & confirmata mutares, paruam ne excitare discordiam videreris? Ipsis humanis legibus in hac mortalitate habet nostra reuerentiam consuetudo, & in re iam vetusta atque vsitata aliquid nouum fecisse, reprehensio est. Italia omnis atque Africa hoc sacramento credunt: hac fide gloriantur Gallia, Aquitania, omnis Hispania, Roma ipsa venerabilis, cuius etiam in hac parte principatus est, quod Deum sicut sequi voluit, agnouit. Confitebor ipse, quod non sine mœrore dictum est; solum dissentiebat Illyricum: vtinam quod errasset, non extaret exemplum. Vtinam illud incolume * Arianæ legis Marcense * oppidum permaneret, & non ad iudicium quoddam erroris miseri concidisset; quia ipsos erudisset auctores, ne præcipua irati numinis vltione procumberent. Periculose, mihi crede, diuina tentantur.*

VSV RECEPTA RELIGIONI.

* columna

* Mursense

XXXV. *Venerabilis memoriæ diuus Valentinianus pater clementiæ tuæ hac fide fideliter imperauit: nihil ille attingere voluit, quod bene constitutum videbat. Hi certe sub eodem, Episcopi iam fuerunt. Quæ tanta mutatio, vt qui antea sacerdotes, nunc sacrilegi iudicentur? iisdem certe præceptis, iisdem sacramentis dicati, eadem fide credunt, qua ante crediderunt. An putat venerabilis mihi serenitas tua, conceptam semel in animis hominum religionem, quam Deus ipse constituit, posse conuelli? Quanta ex hoc discordia excitabuntur? quantæ contentiones oborientur? quam crebræ ac pestiferæ seditiones? quanta & quæ peruenientia ad Deum vota iustorum? cum inter Christianos (quod dictu nefas sit) quædam persecutionis imago nascatur?*

XXXVI. *Videris, in quam partem hanc sedulitatem nostram interpreteris: nullo certe maiori genere curam meam circa clementiam tuam probare tibi possem, quam si te horter, vt desinas. Puto enim recognoscas, quod nemo hoc suaderet inimicus. Hæc amabiliter à nobis dicta esse, opto, vt intelligas, spero, quod credas. Vnde æquum admodum est, ne sancto numini dicata conuellas; Italiam omnem, & venerabilem Romam, cæterasq; prouincias suis Ecclesiis, suis sacerdotibus reddas, neque te medium interseras; cum fas sit, illius eos, qui à Catholica Ecclesia Arianorum interpretatione * discesserint, errorem suum vera religione mutare, quam recte sentientibus suam immittere prauitatem.* hactenus Maximus ad Valentinianum: quibus plane apparet, non Mediolanensem dumtaxat Ecclesiam ipsum Valentinianum vexasse, sed omnes existentes in prouinciis sibi subditis, illo edito, quod scripsisse Auxentium diximus, edicto, quo iubebantur ab Ecclesiis eiici Catholici sacerdotes, resistentes feriri gladio, Curiales proscribi, nisi Imperatoris mandatum implerent. Porro de Maximi Imperatoris studiis pro defensione fidei, & Ambrosii liberatione, Theodoretus hæc habet *d*:

* intercentione

PERSECVTIO VALENTINIANI.

d Theod. l. 5. c. 14.

Vbi, inquit, Maximus tyrannus de facinore contra præclarissimum veritatis præconem Ambrosium per Valentinianum admisso certior factus esset, scribit ad Valentinianum litteras, hortaturque, vt i tum à bello contra pietatem faciendo desistat, tum ne paternam pietatem prodere moliatur. Postremo minatur bellum, si non obtemperaret, se contra eum suscepturum, &c. addit ipsum Maximum hac ex causa confestim in Italiam contendisse. Verum nisi Theodoretus in alias diuersas à recitatis Maximi litteris inciderit, de bello indicto nulla in his mentio fit.

XXXVII At cum nec sic compesceretur Iustinæ in exagitando S. Ambrosium petulantia: è cœlo ex sanctis, è terra ex refossis sanctorum martyrum sacris reliquiis impetratur à Deo dignissimo sacerdoti præsidium: quonam autem modo id acciderit, à S. Augustino, qui interfuit, primum hæc accipe *e*: *Tunc memorato Antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Protasii & Geruasii; quæ per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, vnde opportune promeres ad coercendam rabiem fœmineam, sed regiam. Cum enim propalata & effossa, digno cum honore transferrentur ad Ambrosianam basilicam: non solum quos immundi vexabant spiritus, confessis eisdem dæmonibus sanabantur, verum etiam quidam plures annos cæcus, ciuis ciuitatiq; notissimus, cum populi tumultuantis lætitiæ causam quæsisset, atq; audisset, exiluit, eoq; se vt duceret, suum ducem rogauit. Quo perductus, impetrauit admitti, vt sudario tangeret feretrum pretiosæ in conspectu tuo mortis sanctorum tuorum. Quod vbi fecit atq; admouit oculis: confestim aperti sunt. Inde fama discurrens, inde laudes tuæ feruentes lucentes, inde illius inimicæ animus etsi ad credendi sanitatem non applicitus, à persequendi tamen furore compressus est. Gratias tibi, Deus meus.* hæc in Confessionibus Augustinus, eademq; in commentariis de Ciuitate

e Aug. Conf. li. 9. c. 7.

a Aug. de Ciu. Dei li. 22. c. 8.
b Aug. ser. de diuers. 39
c Paul. in Vita S. Ambr.

Dei a: sed & alibi sic habet b: *Tanta*, inquit, *gloria martyrum etiam ego testis fui, vbi Mediolani eram, facta miracula noui, &c.* recenset enim miraculum de cæco tunc luci reddito tactu sacrorum pignorum. *Erant enim dictorum martyrum corpora* (inquit Paulinus c) *in basilica posita, in qua sunt hodie corpora Naboris & Felicis martyrum. Sed sancti martyres Nabor & Felix celeberrime frequentabantur; Protasii vero & Geruasii martyrum vt nomina, ita etiam sepultura incognita erant, in tantum vt supra ipsorum sepulchra ambularent omnes, qui vellent ad cancellos peruenire, quibus sanctorum Naboris & Felicis martyrum corpora ab iniuria sepulchri defendebantur, &cæt.* subdit de curatione à sathana arreptorum, & de illuminatione cæci.

XXXVIII. Sed hæc eadem pluribus ipse Ambrosius in epistola ad Marcellinam sororem d, vbi & de occasione horum perquirendorum corporum martyrum oblata ex dedicatione Ecclesiæ hæc habet exordio ipsius epistolæ his verbis:

d Ambr. ep. 85.
S. AMBR. EPISTOLA AD SORORem.

Domina sorori vita atque oculis præferenda frater. Quia nihil sanctitatem tuam soleo eorum præterire, quæ hic te gerantur absente: scias etiam sanctos martyres à nobis esse repertos. Nam cum basilicam dedicassem: multi tanquam vno ore interpellare cœperant dicentes: Sic in Romana basilica dedices. Respondi: Faciam si martyrum reliquias inuenero. Statimque subiit velut cuiusdam ardor præsagii. Quid multa? Dominus gratiam dedit. Formidantibus etiam clericis, iussi eruderari terram eo loci, qui est ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris. Inueni signa conuenientia. adhibitis etiam, quibus per nos manus imponenda foret; sic sancti martyres eminere cœperunt, vt adhuc nobis silentibus arriperetur vrna, & sterneretur prona ad locum sancti sepulchri. Inuenimus miræ magnitudinis viros duos, vt prisca ætas ferebat, ossa omnia integra, sanguinis plurimum.

Ingens concursus populi per totum illud biduum. Quid multa? Condidimus integra ac ordine, transtulimus vespere iam incumbente ad basilicam Faustæ; ibi vigiliæ tota nocte, manus impositio. Sequenti die transtulimus ea in basilicam, quam appellant Ambrosianam. Dum transferimus, cæcus sanatus est. Talis mihi ad populum fuit sermo: Cum tam effusam, &c.

XXXIX. Voluissemus sermonem integrum descripsisse ex ea Ambrosii epistola, ad renouandam memoriam sacrorum antiquorum Catholicæ Ecclesiæ rituum, de quibus sæpe pluraque superius, nimirum de vsu dedicandarum Ecclesiarum non sine reliquiis sanctorum martyrum, ipsoque cultu sanctorum; nisi nimia prolixitas fastidium attulisset. Porro de immensitate miraculorum hæc notatu digna eadem oratione ipse Ambrosius e: *Cognouistis, immo vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos, plurimos etiam vbi vestem sanctorum manibus contigerunt, his quibus laborabant debilitatibus absolutos: reparata vetusti temporis miracula, quo se per aduentum Domini Iesu gratia terris maior infuderat, vmbra quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cernitis. Quanta oraria iactitantur? quanta indumenta super reliquias sacratissimas, vt tactu ipso medicabilia reposcantur? Gaudent omnes extrema linea contingere, & qui contigerit, saluus erit.* hæc ipse summatim: quibus intelligas huius temporis Fidelium propensiorem cultum erga sacras reliquias sanctorum martyrum, quarum cultum operatione miraculorum Deus sæpius comprobauit. Et in fine orationis: *Acclamauit populus, vt in Dominicum differretur diem martyrum depositio: sed tandem obtentum, vt sequenti fieret die. Sequenti die talis mihi ad populum sermo fuit: Hesterno die tractaui versiculum: Dies diei eructat verbum, &cæt.* vbi agit de Arianorum perfidia conantium obscurare infidelitatis caligine claritudinem martyrum tot miraculis coruscantium; ait enim de illis f:

e Ambr. ep. 85.
f Ambr. ser. 91.

Ariani dicunt: Non sunt isti martyres, nec torquere diabolum possunt, nec aliquem liberare: cum tormenta dæmonum ipsorum voce probentur, & beneficia martyrum remediis cæcorum & absolutorum indiciis declarentur. Negant cæcum illuminatum, sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video, qui non videbam. Ille dicit: Cæcus esse desiui: & probat facto: Isti beneficium negant, qui factum negare non possunt. Notus homo est, publicis cum valeret, mancipatus obsequiis, Seuerus nomine, lanius ministerio: deposuerat officium, postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines quorum ante sustentabatur obsequiis, eos indices suæ visionis accersit, quos habebat testes & arbitros cæcitatis. Clamat, quia vt contigit fimbriam de veste martyrum, qua sacræ reliquiæ vestiuntur, redditum sibi lumen sit, &c. inferius autem quo modo ipsi spiritus nequam redarguerent, coacti licet, Arianorum impietatem, hæc habet:

XL. *Audiuimus hodie dicentes eos, quibus manus imponebatur: neminem posse esse saluum, qui Patrem & Filium, & Spiritum sanctum negaret, qui Trinitatis omnipotentem virtutem non crederet: confitetur hoc diabolus, sed Ariani nolunt fateri. Dicit enim diabolus, sic torqueatur, quemadmodum ipse à martyribus torquebatur, qui Spiritus sancti Deitatem negarit. Non accipio à diabolo testimonium, sed confessionem: inuitus dixit diabolus, sed exactus & tortus: quod nequitia supprimit, extorquet iniuria. Cedit diabolus plagis, & adhuc cedere nesciunt Ariani? Quanta perpessi sunt? & quemadmodum Pharao, malis suis indurantur. Dicebat diabolus, vt scriptum legimus: Scio te, qui sis: Tu es Filius Dei viui. Dicebant Iudæi: Nescimus, qui sit. Dicebant hodie & superiori die vel nocte dæmones: Scimus, quia martyres estis; & Ariani dicunt: Nescimus, nolumus intelligere, nolumus credere.* hæc & alia de veritate miraculorum sanctorum martyrum.

TESTIFICATIO EXTORTA A DÆMONIBUS.

XLI. Postea vero accidit, quod addit his Paulinus, ingens prodigium, quo didicerunt Ariani in martyres non oblatrare; ait enim: *Deus tamen, qui gratiam Ecclesiæ suæ augere consueuit, non passus est diu insultari à perfidis, sanctis suis. Vnus itaque ex ipsa multudine subito arreptus spiritu immundo clamare cœpit, ita torqueri eos, vt ipse torquebatur, qui negarent martyres, vel qui non crederent in Trinitatis vnitatem, quam docet Ambrosius. At illi hac voce confusi, qui conuerti debuerant, & dignam tali confusione agere pœnitentiam, in piscinam demersum hominem necauerunt, perfidiam homicidium iungentes.* Magna hæc: at illud quidem cæteris excellentius recte intuenti miraculum videri potuit, quod furor ille incitatæ flammæ rabiei fœmineæ à sanctis martyribus, mox vt apparuere, extinctus fuit; adeo vt qui negabant ore, opere veritatem timore martyrum confirmarent; de quibus hæc Paulinus g: *Denique ex hoc tempore*, quo scilicet inuentæ sunt reliquiæ martyrum, *sedari cœpit persecutio, quæ Iustina furore accendebatur, vt sacerdos de Ecclesia pelleretur. Tamen adhuc intra Palatium multitudo Arianorum cum Iustina constituta deridebat tantam Dei gratiam, quam Ecclesiæ suæ Catholicæ Dominus Iesus meritis martyrum suorum conferre dignatus est: venerabilemque virum Ambrosium narrabat pecunia comparasse homines, qui se vexari ab immundis spiritibus mentirentur, atque vt ab illo, sic & à martyribus se torqueri diceret.* Subdit inferius, ipsos dæmones clamare solitos, non à martyribus tantum, sed etiam ab Ambrosio se torqueri: quod etiam sanctus Augustinus testatur in commentario de Cura agenda pro mortuis h. At quo modo hoc in puero Probi Præfecti, quem diabolus arripuerat, aperte demonstratum est, vt idem Paulinus inferius tradit.

SEDATUR IUSTINÆ PERSECUTIO.
g Paul. in Vita S. Ambr.
h Aug. de cura agend. pro mortuis.

XLII. Absoluta igitur Ambrosius concione, sacra pignora, vt dicebat, suo loco recondidit; ita tamen, vt ex eis partem aliquam sibi seruaret, erogandam in diuersas Ecclesias, quæ ardentissimo studio eorundem sanctorum martyrum reliquias ex diuersis locis expeterent, vt in eorum honorem basilicas vel erigerent, vel in iam ædificatis reponerent. Allatæ sunt ipsæ quidem Romam, vbi nomine eorundem sanctorum à Vestina nobili ac prædiuiti fœmina erectus est Titulus, qui postea ab Innocentio Papa fuit dedicatus: id enim habet liber de Romanis Pontificibus in Innocentio. Accepit easdem quoque reliquias martyrum S. Paulinus, quas collocauit in nuper à se erecta Fundana basilica: testatur id ipse ad Seuerum i scribẽs. Insuper S. Gaudentius Brixianus Episcopus acceptas ab eodem Ambrosio ipsas reliquias condidit in basilica dicta, Concilium sanctorum; tradit id ipse in sermone, quem habuit in eiusdem dedicatione. In Gallias quoque easdem perlatas fuisse reliquias, atque in honorem eorundem martyrum erectas esse Memorias, affirmat Gregorius Turonensis k. Fuerunt quoque eorundem martyrum reliquiæ perlatæ in Africam, ibiq; in Victoriana villa triginta millibus ab Hippone collocatæ, vbi ipsorum nomine erectam fuisse Ecclesiam S. Augustinus l enarrat. Sed & Eugipius in Actis S. Seuerini affirmat, ad Noricos

RELIQUIÆ MARTYRUM MISSÆ AD ECCLESIAS.
i Paul. ep. 12.
k Gr. Tur. de Glor. mart. c. 47. & hist. Franc. lib. c. 31. item lib. 2. c. 20.
l Aug. de Ciu. Dei l. 22. c. 8.

etiam

etiam peruenisse eorundem martyrum venerãda pignora. Vide ex his flagrans Catholicorum Fidelium studium erga reliquias sanctorum martyrum: cuius insinuandi antiqui vsus causa hæc recensuisse voluimus. Sed iam ad res Mediolanenses, ad ipsum, inquam, S. Ambrosium reuocetur oratio.

XLIII. At quid Iustina post hæc? Quæ palam Ambrosium persequi rubore suffusa desierat, eundem clam aggredi pertentauit: nam sicarium in eum, proh scelus, immisit; id enim Paulinus *a* testatur his verbis: *Aliu etiam gladium ferens ad cubiculum vsque peruenit, vt interficeret sacerdotem: sed cum eleuasset manum districto gladio, dextera obrigente, remansit. Tunc se missum à Iustina postquam confessus est; brachium, quod inique cum extenderetur, riguerat, sanatum est confessione.* hæc Paulinus. Sed miraris missum esse ad necem sancti sicarium? Scito ad hoc ipsum obeundum inductos & dæmones: quod non prius cognitum est, quam post ipsius Iustinæ mortem. Angelo extorquente à sonte perpetrati delicti confessionem, res gesta ita describitur ab eodem Paulino:

a Paulin. in Vita S. Ambr.

Mortua vero Iustina, quidam Aruspex, Innocentius nomine, non opere, in causa maleficiorum cum à Iudice torqueretur, aliud, quam interrogaretur, fateri cœpit: Clamabat enim, ab Angelo maiora tormenta sibi adhiberi, eo, qui custodiret Ambrosium: quoniam temporibus Iustina ad excitanda odia populorum in Episcopum, cacumen tecti Ecclesiæ conscendens, medio noctis sacrificauerit: Sed quanto instantius & solicitius opera maligna exercebat, tanto magis amor populi circa fidem Catholicam & Domini sacerdotem conualescebat. Misisse etiam se & dæmones, qui illum internecarent, fatebatur: sed dæmones renunciasse, se non solum ad ipsum appropinquare minime posse, verum etiam nec ad fores domus, in qua manebat Episcopus: quia ignis insuperabilis omne illud ædificium communiret, vt etiam longe positi vrerentur, atque ita cessasse artes suas, quibus aduersus Domini sacerdotem se aliquid posse arbitrabatur. hæc Paulinus.

XLIV. At quis tandem finis adeo immanis in Dei sacerdotem Ambrosium pertinacissimæ fœminæ persecutionis? Accidit plane secundum illud propheticum *b*: *Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.* Ipsa enim etsi non cedens, victa tamen atque confusa, omnibus facta ludibrio remansit Augusta delusa, cum è contra magnus Antistes, de prostrata cum impiis impietate victoriis gloriosior, ore omnium prædicaretur, adeo vt dæmones etiam ipsi eius præconia celebrare, quantumlibet inuiti compellerentur. Sed parua adhuc Deo visa hæc sunt sacerdotem suum amplioribus honoribus prosequenti, quos illi exhiberi voluit ab iisdem Principibus, qui eum fuerant persecuti, ab ipsa, inquam, Iustina Augusta atque Valentiniano Imperatore; idque hoc ipso anno, vt ex hoc violentior diuina demonstraretur exactio, quo celerior fuit ab inimicis extorta: factumque ferme momento temporis, vt qui mille nocendi artibus incessabili indefessoque studio Dei Antistitem appetiissent, iidem mox ipsum adirent supplices, ipsumque suæ ipsorum salutis arbitrum & seruatorem Imperii profitentes, in summo discrimine constituti, sibi atque Imperio suppetias ab eo quamprimum ferri rogarent. At quænam erant tunc ipsorum præsentissimæ, quibus adeo premebantur, angustiæ? Dicam paucis.

b Psal. 102.

AMBROSIUS ROGATVR A IVSTINA OBIRE LEGATIONEM.

XLV. Maximus in Galliis Imperator, quod diu mente conceperat, Alpes cum exercitu superare, summaque rerum potiri Occidentalis Imperii, hoc ipsum proxime expletutus nunciatur. Vna in Ambrosio spes; vt, quod alias ante experti fuerant, legatione sua Maximum talia conantem coerceat. Sicque magno dispensationis diuinæ iudicio, qui paulo ante ab iisdem Augustis Ambrosius tyrannus appellabatur, modo vt tyrannum coerceat, in Gallias Legatus proficisci rogatur. Suscepit ipse munus haud inuitus, qui sciret cum Christianorum omnium, tum præsertim Antistitis esse muneris, exemplo & doctrina Christi, beneficiorum cumulo acceptas iniurias compensare. At non vt prior, ita posterior hæc Ambrosii legatio feliciter cessit; nimirum quod iusta fuisset iam diuina sententia definitum, eos, qui de pellendis (vt dictum est) ab Ecclesiis Catholicis sacerdotibus promulgassent edictum, à suo ipsorum fore expellendos Imperio, & paterna hæreditate priuandos; vt sic posteri intelligerent Principes, quanto periculo lacessant Ecclesiæ sacerdotes. Quæ autem suscepta eiusmodi legatio continuerit, summa eius ab eodem Ambrosio *c* alibi sic exprimitur: *Ego tuus iterum Legatus repetiui Gallias, & mihi dulce illud officium fuit, pro salute tua primo, deinde pro pace atque pietate, qua fraternas reliquias postulabas, nondum pro te securus, & iam pro fraterna sepultura honore sollicitus.* hæc ipse.

SVMMA LEGATIONIS AMBROSII.

c Ambr. orat. de obitu Valen.

XLVI. Porro in huius muneris functione ita se gessit Ambrosius, vt prætextus omnes, quibus Maximus nitebatur velare tyrannidem, iustumque adornare bellum, ipse certis rationibus constantia sacerdotali dissolueret, probaretque Valentinianum iniuriam passum esse, nec quid leue in ipsum Maximum contulisse. Sed & prudenter specie petendi cadaueris Gratiani, eiusmodi legationem ad explorandum Maximi animum, velandam putauit; cum tamen re vera vt istud ipsum ageret, mitteretur. Quid autem ab eo hac in legatione actum sit, scripta ab ipso epistola ad Valentinianum Augustum declarat, qua singularum rerum gestarum relatio continetur, quæ sic se habet *d*:

d Ambr. ep. 27.

Ambrosius Valentiniano Imperatori.

XLVII. *Etsi superioris legationis meæ fides ita approbata sit tibi, vt ratio eius à me non quæreretur (satis enim claruit, eo ipso, quod aliquot dies retentus sum intra Gallias, me violentiam à Maximo non recepisse, neque iis adstipulatum, quæ ad voluntatem eius magis, quam ad pacem propenderent: denique non commisisses secundam legationem, nisi primam probasses) quia tamen regredienti mihi decernendi secum imposuit necessitatem: ideo hac epistola expositionem legationis meæ insinuandam putaui, ne cuiusquam sermo veris prius vana intexeret, quam reditus meus integra & sincera veritatis expressa signacula manifestaret.*

RELATIO AMBROSII DE IVA LEGATIONE.

XLVIII. *Cum peruenissem Treuiros, postridie processi ad Palatium. Egressus est ad me vir Gallicanus præpositus cubiculi, eunuchus regius. Poposci adeundi copiam. Quæsiuit, num rescriptum haberem clementiæ tuæ.*

AMBROS. QVERITVR HABERI CONTEMPTVI.

Respondi, habere. Retulit, non posse me nisi in Consistorio videri. Dixi, non esse hunc morem sacerdotalem: certe esse aliqua, de quibus secreto * *deberem cum suo Principe confabulari. Quid plura? Consuluit eum. sed eadem referenda credidit vt liqueret etiam priora ex illius arbitrio deprompta. Dixi tamen, alienum id quidem à nostro munere sed me recepto officio non defuturum: gratiam mihi esse humilitatem in tuo præsertim, & quod verum est, fraterna pietatis negotio. Vt sedit in Consistorio, ingressus sum: assurrexit, vt osculum daret.*

* serio

Ego inter Consistorianos steti. Hortari cœperunt alij vt ascenderem: vocare illi. Respondi ego: Quid osculaeris eum, quem non agnoueris? si enim me agnouisses, non hoc loco videres. Commotus es, inquit, Episcope. Non, inquam, iniuria, sed verecundia, quod alieno consisto loco. Et prima, inquit, legatione ingressus es Consistorium. Nec illud, inquam, mei erroris fuit: vocantis, non ingredientis vitium est. Cur, inquit, ingressus es? Quia, inquam, tunc vt inferiori pacem petebam, nunc vt æquali. Cuius, inquit, beneficio æquali? Respondi: Omnipotentis Dei, qui Valentiniano regnum, quod dederat, reseruauit.

XLIX. *Ad postremum erupit, dicens: Quoniam me lusisti, vt ille Bauto, qui sibi regnum sub specie pueri vendicare voluit, qui etiam barbaros mihi immisit, quasi ego non habeam, quos possum adducere, cum mihi tot millia barbarorum militent, & annonas à me accipiant. Quod si ego tunc, quando venisti, non essem retentus: quis mihi obstitisset, & virtuti meæ? Ad hæc ego leniter: Non opus est, inquam, vt commouearis, cum causa nulla sit commotionis: sed patienter audias, quæ referantur istis. Propterea & ego veni, quia prima legatione dum mihi credis, per me deceptum te esse asserebas. Gloriosum mihi est hoc pro salute pupilli Imperatoris. Quos enim Episcopi magis, quam pupillos debemus tueri? Scriptum enim est e: Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & eruite iniuriam accipientem, & alibi f: Iudices viduarum & patres orphanorum. Tamen non exprobrabo beneficium meum Valentiniano. Vt verum eloquar: Vbi ego tuis legationibus obstiti, quo minus influeres in Italiam? quibus rupibus? qua acie? quibus numeris? An vero corpore meo clausi tibi Alpes? Vtinam hoc meum esset: obiectio-*

QVERELA MAXIMI IN AMBR.

e Esa. 1.

f Psal. 67.

AMBROS. FORTIS DEFENSIO.

nem non timerem, non vererer criminationes tuas. Quibus promissis lusi te, vt paci acquiesceres? Nonne intra Gallias iuxta Vrbem Moguntiacum Comes Victor occurrit mihi, quem direxisti; vt pacem rogaret? In quo ergo te fefellit Valentinianus, qui prius pacem à te rogatus est: quam postularet? In quo fefellit Bauto, qui deuotionem Imperatori exhibuit suo? an quia Principem suum non prodidit? In quo ego te circumscripsi? Qui vbi primum veni, cum diceres quod Valentinianus ad te quasi filius ad patrem venire deberet: responderim, non esse aequum, vt aspero hyemis tempore puer cum matre vidua penetraret Alpes, sine matre autem tanto itineri dubiis rebus committeretur.

De pace nobis legationem commissam, non de aduentu eius promissionem: spondere nos id non potuisse, certum est, quod mandatum non erat, me certe nihil spopondisse; adeo vt diceres: Expectemus, quid Victor responsi ferat. Illum autem, liquet, me retento, peruenisse Mediolanum, negatumque ei, quod postulabat: de pace tantum conspirare studia, non de aduentu Imperatoris, quem moueri non oporteret. Praesens eram, vbi Victor rediit. Quo modo ergo reuocaui Valentinianum.

L. AMBROS. MAGIS VRGET MAXIMVM.

Legati iterum missi ad Gallias, qui eius aduentum negarent, apud Valentiam Gallorum me repererunt: milites vtriusque partis, qui custodirent iuga montium, offendi reuertens. Quos ego tuos reuocaui exercitus? quas de Italia reflexi aquilas? quos immisit barbaros Batto Comes? Et quid mirum, si hoc Bauto fecisset Transrhenanus genere, cum tu miniseris Imperio Romano barbarorum auxilia, & turmas translimitanas, quibus commeatus prouincialium tributa soluebant? Vide autem, quid intersit inter tuas minitationes & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu flagitabas, quod barbarorum stipatus agminibus Italiae te infunderes: Valentinianus Hunnos atque Alanos appropinquantes Galliae per Alemanniae terras reflexit.

Quid habet inuidiae, si Bauto barbaros cum barbaris fecit decernere? Quoniam dum tu militem Romanum occupas, dum is aduersum se vtrinque praetendit, in medio Romani Imperii sinu Iuthungi populabantur Rhaetias, & ideo aduersus Iuthungum Hunnus accitus est. Idem tamen quia de finitimo proterebat Alemanniam, & iam vicinia mali vrgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres. Confer vtriusque factum. Tu fecisti incursari Rhaetias: Valentinianus suo tibi auro pacem redemit.

LI. APOLOGIA PRO VALENTINIANO.

Aspice illum quoque qui tibi ad dexteram assistit, quem Valentinianus, cum posset suum dolorem vlcisci, honoratum ad te redire fecit, tenebat eum in suis terris, atque in ipso nuncio necis fraternae frenauit impetus: nec tibi vicem, etsi non parilis dignitatis, eiusdem tamen necessitudinis retulit. Confer ergo, te iudice, vtriusque factum. Ille tibi fratrem tuum viuentem remisit: tu illi vel mortuum redde. Quid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxilia non negauit? Sed vereris, ne exuuiarum reditu renouetur militibus dolor: hoc enim allegas. Quem viuentem deseruerunt, eum defendent peremptum? Quid eum mortuum times, quem occidisti, cum posses reseruare? Hostem, inquis, meum peremi. Non ille tuus hostis, sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem: tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie Imperium in his partibus vsurpandum putet: quaero, vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Ni fallor, vsurpator bellum infert, Imperator ius suum tuetur. Ergo quem non debueras occidere, eius reliquias negas? Habeat Valentinianus Imperator vel fratris exuuias, pacis tuae obsides. Et quomodo allegabas, quod eum non mandaueras occidi, quem prohibes sepeliri? Poterit igitur credi, quod ei non inuideris vitam, cui etiam sepulturam inuides?

LII. INVECTIVA IN MAXIMVM.

Sed ad me reuertar. Audio te queri, quod se ad Theodosium Imperatorem potius contulerint, qui sunt cū Valentiniano Imperatore. Quid igitur futurum sperabas, cum tu refugientes eos ad poenam posceres captos necares, Theodosius autem muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? Respondi ei, Balionem*: at quē virum? qualem bellatorem? Haccine fuit iusta causa exitii, quod Imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus, quod occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonum, & ibi viuum exuri. Respondi: Ergo propterea & illud creditum est, quod eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, Comes vtilis?

* Bailonē:

LIII. AMBROS. ABSTINET A COMMVNICATIONE EPISCOPORVM.

Ita tum discessi, vt se tractaturum diceret. Postea cum videret me abstinere ab Episcopis, qui communicabant ei, vel qui aliquos deuios licet à fide ad necem petebant; commotus eis iussit me sine mora regredi. Ego vero libenter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quod Hyginum Episcopum senem in exilium duci comperi, cui nihil iam nisi extremus superesset spiritus, cum de eo conuenirem comites eius, ne sine veste sine plumatio paterentur extrudi senem; extrusus ipse sum. Haec est expositio legationis meae. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem pacis inuolucro bellum tegentem. hactenus ad Valentinianum Ambrosius.

LIV. MAXIMVS QVOMODO EXCOMMVNICATVS AB AMBR.

Ad ipsum etiam Maximum idem alludit, dum in oratione habita in funere Valentiniani haec ait a: Felicius Episcopos persequantur Imperatores, quam diligant. Quanto mihi beatius Maximus minabatur? in illius odio lauserat, in horum amore supplicii feralis haereditas. Meminit huius ad Valentinianum Ambrosii relationis Paulinus, atq; ait: Ipsum vero Maximum à communionis consortio segregauit, admonens, vt effusi sanguinis domini sui, & (quod est grauius) innocentis ageret poenitentiam, si sibi apud Deum vellet esse consultum. haec ipse: quae quidem sic intelligenda sunt, quod ibi Treueris cum esset, nec cum ipso voluit communicare, nec cum Episcopis illi communicantibus, quod essent partis Ithacianae, cuius superius mentio facta est.

a Paulin. in Vita S. Ambros.

LV. DE HYGINO EPISC.

Quisnam autem Hyginus ille fuerit, quem in exilium adeo inhumane crudeliterq; deportari à satellitibus tradit Ambrosius; haud facile colligi omnino potest; scimus tamen eius nominis Episcopum hoc tempore vixisse in Hispania hostem acerbissimum Luciferianorum schismaticorum, in quem Marcellinus ac Faustinus eo libello, quem Theodosio obtulerunt, vehementer oblatrant, more suo Catholicos omnes magni nominis viros calumniis sugillantes. Fortasse hic idem ipse, qui apud Seuerum Adiginus scriptus reperitur, Episcopus Cordubensis, primus, qui aduersus Priscillianum haeresiarcham, detegendo nefanda eius scelera, concitare Episcopos coepit.

LVI. LEGATIO DOMNINI QVALIS.

Quod autem ad Valentinianum Imperatorem spectat: imprudens nimis Ambrosii admonitionem illam neglexit, qua cauendum sibi Maximum esse, quod sub pacis inuolucro bellum tegeret, vltimis verbis epistolę inculcarat. Sed minime considerans, Dei sacerdotem eo modo, diuino spiritu eam tractasse causam, quo dolo agentis Maximi detegeret animum, vt cautum ipsum redderet, ne pulchro pacis & securitatis nomine ab eo decipi posset: incaute nimis alium mox ad eundem Maximum Legatū mittit, Domninum nomine, qui ab eo deceptus est, nesciensque Maximum post se in Italiam duxit. Haec autem quo modo se habuerint, Zosimus ita describit b. Itaq; Valentinianus Domninum hanc ob causam, ob pacem scilicet firmiorem statuendam, ablegat, hominem natione quidem Syrum, sed notae melioris familiarem, quippe regni potestatisq; particeps, fide pariter & vsu rerum praestare caeteris videbatur: & quicquid alioqui Princeps alio nemine conscio facere volebat, huic in primis credendū statuerat. Igitur profectus ad Maximum Domninus, capitibus legationis omnibus expositis, omni cum obseruantia comitateq; receptus est: nam & dignabatur eum honore Maximus eximio, & tanta munerum mole satiabat, vt Imperatorem Valentinianum nullum huic parem habiturum amicū Domninus existimaret. Ac poterat vsque adeo Domninum decipere Maximus, vt etiam partem exercitus sui cum eo mitteret, quae Imperatori Valentiniano auxilio contra barbaros Pannoniis imminentes esset. Posteaquam haec consecutus Domninus abiisset, seque iactaret copia, & magnitudine munerum, quae acceperat, & concessorum sibi sociorum satellitio; viam ducentem ab Alpibus imprudens Maximo faciliorem reddebat. Quod Maximus futurum prospiciens, eoque nomine cuncta molitus, vniuersis cum copiis subsequebatur, tacite praemissis in itineribus custodibus, qui omnem curam adhibebant, ne cursu quis praetergressus, Maximi transitum in Italiam Domnini comitibus renunciaret. Quae sane custodia erat perfacilis: nec enim latere poterant, qui parte Alpium arctissima proficiscebantur. Cum igitur intelligeret, Domninum cum suis Alpes, quae sunt angustissimae, cum montibus inuiis penetrasse; atque in praeterea locis, quae post Alpes erant palustria, militumque copias impedire poterant, hostile se nullum agmen aduersum inuenturum speraret: omni cum celeritate Italiam, nemine praepediente, ingressus,

b Zosi. l. 4.

Aqui-

Aquileiam copias ducit. hæc de aduentu clandestino Maximi in Italiam Zosimus.

LVII. *In negotiorum functionibus viri Dei cæteris præstant.*

Puto sentis, lector, ambarum legationum exemplis, quam præstent prudentia & consilio, instinctu diuini spiritus, Dei serui in obeundis magnis negotiis, illis, qui prudentia tantum innitentes sæculi, in grauissimas prolabuntur difficultates. Ecce tibi S. Ambrosius spiritu consilii & fortitudinis, quo detegat strophas Maximi, magnis animis in eum Legatus inuehitur; Dominus vero vanis deceptus illecebris, cladem secum in Italiam intulit. Quis autem prima facie factum vtriusque inspiciens, non Ambrosium inurbanum, illiberalemque eo modo tam aspere dureque agentem cum Maximo iudicasset, Dominum vero dexterrimum virum, & in obeundis negotiis solertissimum, quippe qui arte sua adeo sibi deuinxisset, addixissetque Maximum Valentiniano, cum tot tantisq; ab eo muneribus donatus & frequentatus officiis esset, atque auxiliares ab illo copias ad oppugnandos ingruentes barbaros accepisset? Sed exitus declarauit, cuiusnam functio diuini dono consilii administrata fuerit.

LVIII. *Valentiniani fuga cum Iustina.*

At quid Valentinianus, cum Maximus superatis ex improuiso Alpibus, visus est in Italia? pergit narrare Zosimus in hæc verba: *Valentiniano tam repentino casu præter spem omnem oppresso, metus incessebat ipsius familiares, ne Maximus eum viuum in potestatem redactum occideret. Quapropter nauem ingressus, Thessalonicam profectus est cum socia nauigationis Iustina matre quæ Magnentium prius maritum habuerat (vt diximus) & illo sublato, propter eximiam formæ venustatem Valentiniano Principi iuncta matrimonio fuerat: hæc Gallam quoque filiam secum adducebat. Cum tot emensi maria Thessalonicam appulissent, vsi legatione ad Theodosium Imperatorem, petebant, vt in hoc tempore petulantiam aduersus omnem Valentiniani familiam exercitam vindicaret.*

Theodosius ad ipsam rei famam obstupefactus, luxus quidem illius nimij nonnihil obliuiscebatur, & paulum de insano voluptatum studio remittebat, verum habito consilio, visum fuit, vt ipse cũ nonnullis è Senatu Thessalonicam se conferret. Quod vbi factum fuisset, de integro consultabatur, quid agendum esset: communiq; decreto placuit, vt Maximi facinora punirentur: non enim illi homini vitam amplius concedendam, qui & Gratianum occidisset, eiusque regnum occupasset, & hunc successum adeptus, via quasi quadam progressus fuisset, ac fratrem illius relicto sibi principatu exuisset. hæc Zosim. qui addit de fœdere nuptiarum hoc eodem anno tunc inito, cum Gallam ex Iustina & Valentiniano seniori genitam Theodosius accepit in coniugem; licet anno superiori id factum Marcellinus tradat in Chronico. Quod vero ad Zosimum spectat: hic præmonuisse lectorem oportuit, ipsum more suo, quod iurasset prœlium stylo agere, cum esset Gentilis, aduersus omnes Christianos Imperatores, Theodosium sæpe sugillare, hominemque delitiis deditum affirmare, atque socordiæ accusare: quæ quidem quam procul à veritate abhorreant, acta ipsa declarant: vt non sit opus pro eo texere apologiam; quam tamen, teste S. Hieronymo, scimus elaboratam fuisse à sanctissimo atque doctissimo viro Paulino.

Theodosii nuptiæ cum Galla.

LIX.

Commendatum fuit Theodosii studium atque pietas in suscipiendo Valentiniano profugo Imperatore cũ suis; de quo S. Augustin. hæc ait *a*: *Post mortem Gratiani, pulsum ab eius interfectore Maximo Valentinianum eius paruulum fratrẽ, in sui partes Imperij, tanquam Christianus excepit pupillum: paterno custodiuit affectu, quem destitutum omnibus opibus nullo negotio posset auferre, si latius regnandi cupiditate magis, quam benefaciendi charitate flagraret. Vnde potius eum seruata eius Imperatoria dignitate susceptum ipsa humanitate & gratia consolatus est, &c.* quantis vero laboribus, periculis, & impensis eum in regnum restituere Theodosius conatus fuerit, inferius subdit; sed de his suo loco. Cæterum hanc ipsam contigisse vindictam ob contemptum atque persecutione exagitatum dignissimum sacerdotem Ambrosiũ, omnibus eius sæculi rem considerantibus perspicuum satis fuit, cum recẽs esset eiusdem anni rei gestæ memoria: quod & Ruffinus *b* atq; alii post eum æque confirmant. Factum etiam diuino consilio, Pacatus *c* ait, vt & Maximus innocentis Gratiani sanguinis reus, sceleri scelus adderet, quo Theodosio in eum pugnandi vincendique necessitas imponeretur, daretque tandem ille de cruenta violentaque tyrannide pœnas. Sed quæ Maximi sunt reliqua, prosequamur.

a Aug. de Ciu. Dei l. 5. c. 26.

Vltio diuina in persecutores Ambros.

b Ruffi. li. 2. c. 16.

c Pacat. in Panegyr. Theod.

LX.

Auctor est Socrates *d*, Maximum misisse Legatos ad Theodosium Imperatorem: à quo nec excepti, neque exclusi fuere, cum tamen ad vindicandum scelus sub silentio expeditionem in sequentem annum pararet, de cuius apparatu dicemus inferius. Porro ipse ingressus Maximi in Italiam, sicut repentinus, ita terribilis visus est: instar enim exundantis torrentis montium angustiis coarctati, in planiciem se totum effundentis, cunctaque sibi obuia secum trahentis; eam Italiæ partem, quæ ipsi post Alpium descensum occurrit, immensa affecit clade; nobilesque tunc ciuitates Placentiam, Rhegium, Claternam, Mutinam, Bononiam, & alias dire exagitauit, prædatis diuitiis, adductis ciuibus in captiuitatem, vt Pacatus *e* affirmat; quæ & pertingit S. Ambrosius in epistola ad Faustinum, cum de sororis obitu illum consolatur; vbi hæc *f* inter alia: *Verum*, inquit, *hoc nobis commune non solum cum hominibus, sed etiam cum ciuitatibus terrisque ipsis est. Nempe de Bononiensi veniens vrbe, à tergo Claternam ipsam Bononiam, Mutinam, Rhegium derelinquebas: in dextera erat Brixillum: à fronte occurrebat Placentia, veterem nobilitatem ipso adhuc nomine sonans, ad læuam Apennini inculta miseratus, & florentissimorum quondam populorum castella considerabas, atq; affectu relegebas dolenti. Tot igitur semirutarum vrbium cadauera, terrarumq; sub eodem conspectu exposita funera non te admonent, vnius sanctæ licet & admirabilis fœminæ decessionem consolabiliorem habendam præsertim cum illa in perpetuum prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis, meliorem illic vitam exigat?* hæc Ambrosius, quod adeo immani clade ciuitates illæ affectæ essent, vt plane earum restitutio desperata penitus videri posset.

d Socr. l. 5. c. 12.

Clades illata a Maximo in Italiam.

e Pacat. in Panegyr. Theod.

f Ambr. ep. 8.

LXI.

Huius quoque perditissimi temporis idem S. Ambrosius meminit in epistola ad Seuerum Episcopum in Campania, vbi inter cætera *g*: *Nos autem obiecti barbaricis motibus & bellorum procellis, in medio versamur omnium molestiarum freto, & pro his laboribus & periculis grauiora colligimus futura vitæ pericula, &c.* at licet de Maximo nihil expresserit; tamen quod ipso existente Mediolanensi Episcopo, nunquam nisi sub Maximo contigit Galliam Cisalpinam eiusmodi affici cladibus, sane quidem ea omnia de bello per Maximum hoc anno illato sunt necessario intelligenda. Sed & illud obserua, hoc anno Ambrosium, quod ipse testatur, vitam produxisse ad annum ætatis quinquagesimumtertium: ex quibus, quot ipse vixerit annos, facile colligi possit; quod in Vita eiusdem à nobis collecta pluribus discrimus; quam tamẽ (quod posteriores cogitationes iuxta illud Pyndaricum perfectiores esse soleant) in his præsertim, quæ ad chronologiam spectant, secundum præsentem Annalium editionem restitue.

g Amb. ep. 57.

Ambros. ætas.

LXIII. *Ambros. totus in redemptione captiuorum.*

Sed mira quadam dispensatione factum est, vt licet in S. Ambrosium Maximus per infensus esse videretur, cum ipsius communionem & ipsi communicantium Episcoporum (vt vidimus) paulo ante fuerit execratus, verbisq; duriotibus eundem compellarit, adeoque ab eo alienus discesserit, vt percussores post eum fore mittendos facile crederetur: nihilominus nec ipsi, nec eius Ecclesiæ Mediolanensi quicquam negotii facessitum appareat. Atqui licet ab incursione & grassatione hostium liber esset: aliis tamen ea mala patientibus socium se Christianæ charitatis vnione coniunxit; quippe qui totus fuit in subleuandis egenis atq; redimendis captiuis, quorum causa sacra etiam vasa confregit, ex quo Ariani in eum oblatrandi occasionem arripuere: ea enim erant vasa, quæ hoc eodem anno (vt vidimus) requisita nomine Imperatoris dare negauit. De his autem agens idem sanctus Ambrosius hæc habet *h*: *Hoc maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possumus iuuemus, & plus interdum quam possumus: melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpeti, quam prætendere inclementiam: vt nos aliquando in inuidiam incidimus, qui confregerimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus, quod*

h Ambr. off. l. 2. c. 28.

Frangit Ambros. sacra vasa pro redemptione captiuorum.

Arianis displicere poterat, nec tam factum displicere, quam vt esset, quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat, quod homo redimatur à morte, fœmina ab impuritatibus barbarorum, quæ grauiores morte sunt; adolescentula, vel pueruli, vel infantes ab idolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur? Quam causam nos etsi non fine ratione aliqua gessimus; tamen ita in populo prosecuti sumus, vt confiteremur: multoq; fuisse commodius astrueremus, vt animas Domino, quam aurum seruaremus. Qui enim sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt erogat, & subueniat in necessitatibus. hæc ipse. Laudasse id in Ambrosio S. Augustinum, eundemque imitatum esse, Possidius *a* tradit. Egregium factum! erogando aurum, illæsam tutamque ciuitatem seruauit, sic ipse dux loco militum pauperes armans contra tyrannum.

a Possi. vit. S. Aug. c. 24

AMBROS. AD SVOS EXHORTATIO.

LXIII. Cum vero exemplo vicinarum ciuitatum ciues Mediolanenses sibi quoque timerent, nisi cohibuisset Ambrosius, omnes ferme solum vertentes, solitariam ciuitatem reliquissent: ipse vero quod sciret, diuina existimo reuelatione, cito torrentem illum exiccandum, crebris eos sermonibus continuit intra mœnia; vnum illud vehementer inculcans, vt quoniam propter peccata eiusmodi flagella cœlitus immitterentur, mox fore securos affirmaret, si peccata pœnitentia digna delerent: nam inter alia *b*: *Ciuitati etiam nonnisi propter ciuium peccata infertur excidium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit. Quid fugis patriã, si vis saluus esse? tua potius peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimicus.* hæc & alia pluribus, aliisque sermonibus continens subditos sibi in officio pœnitẽtiæ. Errare quidem certum est Socratem *c*, qui hæc refert ad tempora necis Gratiani: nam tunc Maximus stetit in Gallia, nec Valentinianus tum fugam arripuit.

b Ambros. ser. 85.

c Socrat. l. 5. c. 1.

LXIV. MAXIMVS MITIOR REDDITVS OMNIBVS SIBI CONCILIARE STVDET.

Cæterum Maximus eo terrore ita exagitata illa Italiæ parte, cum timorem vehementem aliis prouinciis incussisset, adeo vt nullum sibi iam aduersari videret, Imperatoris aggressus est personam agere, non tyranni: & quo sibi, cum Senatum, tum etiam populum conciliaret, cunctis morem gerere etiam plus æquo studebat, indulgere Gentilibus, reddere illis dempta per Gratianum sacrificia, restituereque sublatam in Capitolio aram Victoriæ: quinetiam pro Iudæis rescripsit, & alia id genus multa: sed & ne hac ex parte Catholicum populum concitaret, alia via illis inseruire videri volebat, nempe in patrocinio Catholicæ fidei. Sed videamus inprimis, in quibus magno scandalo Iudæis fauit. Sanctus Ambrosius rem gestam sic narrat *d*: *Nonne propterea Maximus destitutus est, quia ante ipsos expeditionis dies, cum audisset Romæ synagogam incensam, edictum Romam miserat, quasi vindex disciplinæ publicæ? Vnde populus Christianus ait: Nihil boni huic imminet. Rex iste Iudæus factus est. defensorem istum disciplinæ audiuimus, &c.* hucusque Ambrosius, qui quidem impietati adscribit eiusdem Maximi cladem.

d Ambr. ep. 29.

LXV. QVID MAXIM. AD SIRICIVM PAPAM.

Sed ad conciliandos (vt dictum est) Christianorum animos, quam acerrimum se fidei Catholicæ exhibuit defensorem: indicat enim id eiusdem epistola ad Siricium Papam data, quæ sic se habet *e*:

e Extat to. 1. ep. Rom. Pont. p. 48.

Victor Maximus perpetuus triumphator Augustus Domino vere S. Apostolico viro Siricio Episcopo salutem.

Accepimus litteras sanctitatis tuæ, quæ nobis fuere gratissimæ, quæque plane & nomini sacerdotis & dignitati Vrbis splendidissimæ conuenirent. Fidei vero Catholicæ, de qua clementiam nostram consulere voluisti, quo maius circa me & speciale iudicium diuinitatis experior, hoc me confiteor curam habere maiorem; qui videlicet ad Imperium ab ipso statim salutari fonte conscenderim, & cui in omnibus semper conatibus atque successibus Deus fautor affuerit: cuiusque hodie, & vt spero, perpetuo protector & custos esse dignetur, Pater charissime. Cæterum de Agricio, quem indebite ad presbyterij gradum conscendisse commemoras, quid religioni nostræ Catholicæ possum præstare reuerentius, quam vt de hoc ipso, cuiuscemodi esse videatur, Catholici iudicent sacerdotes? quorum conuentum ex opportunitate omnium vel qui intra Gallias, vel qui intra quinque prouincias commorantur, in qua elegerint vrbe constituam; vt iisdem residentibus & cognoscentibus, quid habeat consuetudo, quid legis sit, iudicetur: hæc enim quæ libris sunt asserenda, & maiorum nostrorum religiosissimis constitutis, ipsi possunt melius astruere, qui norunt.

LXVI. MAXIMI STVDIVM PRO FIDE CATHOLICA.

Cæterum id nobis animi & voluntatis esse profitemur, vt fides Catholica procul omni dissensione summota, concordantibus vniuersis sacerdotibus, & vnanimiter Deo seruientibus, illæsa & inuiolabilis perseueret. Nam noster aduentus ita inquinata aliqua, & sceleratorum labe polluta deprehendit, & reperit, vt nisi nostra prouisio atq; medicina, quæ ex Dei summi timore veniebat, his opem celeriter attulisset, ingens profecto diuulsio atq; perditio fuisset exorta, & vix sananda postea vitia concreuissent. Cæterum quid adhuc proxime proditum sit Manichæos sceleris admittere, non argumentis, neq; suspicionibus dubiis vel incertis, sed ipsorum confessione inter iudicia prolatis, malo, quod ex gestis ipsis tua sanctitas, quam ex nostro ore cognoscat: quia huiuscemodi non modo factu turpia, verum etiam fœda dictu, proloqui sine rubore non possumus. manu Imperatoris. *Diuinitas te seruet per multos annos.* hæc Maximus.

LXVII. Quod autem ait de Manichæis, puto intelligendum de Priscillianistis, quorum hæreses Manichæis cognatas idem Maximus (vt vidimus) etiam gladio fuerat insecutus. Quod autem ad Gentiles pertinet, vix credi potest, quo plausu Maximus ab illis exceptus fuerit: quippe qui in Gratianum olim infensi & in Valentinianum puerum, quod ille sacra ipsorum vetuisset, hic autem perita licet non reddidisset; lætis aspiciunt oculis, quem idololatriæ vindicem sacrorumque restitutorem diu desideratum essent consecuti, nactique Pontificem. Maximi vero tunc laudes Symmachus Consularis, libro eo argumento cõscripto, atque coram ipso (vt ait Socrates *f*) recitato, insigniter prosecutus est. At de Maximo hactenus.

f Socr. l. 5. c. 14.

LXVIII. Ad postremum, illud non excidat, hoc anno, cum tot turbis Orbis & Vrbs rerum nouarum motibus concuteretur, Vrbanam Præfecturam gessisse Pinianum, prout Imperatorum rescripta *g* ad ipsum data declarant: qui adhuc Gentilis Melaniam iuniorem, senioris neptem duxit vxorem, vt auctor est Palladius *h*: ab ipsa autem coniuge perfectum esse redditum Christianum, idem affirmat; de quo suis locis plura inferius dicturi sumus. Corrigendum autem tum ex Codice Theodosiano, tum ex eiusdem S. Augustini epistolis, quod interdum Pinianus ab aliis, interdum vero idem Alpinianus *, vel alio modo dictus reperiatur.

g l. 4. de eren Agen. in reb. C. Theod. & l. 13. de mod. & profess. eod. Cod.

h Pallad. in Lausiac.

* Alpianus

IESV CHRISTI
Annus 388.

SIRICII PAP. Annus 4. — VALENTIN. 13. THEODOSII 10. IMPP.

I. ANTIOCHENI DEIICIVNT STATVAS THEODOSII ET PLACILLÆ.

Trecentesimo octogesimo octauo Christi anno Theodosius Imperator secundum adiit Cõsulatum, habuitque collegam Cynegium: cuius exordio idem Imperator aduersus Maximum expeditionem parauit, atq; eius causa tributum nouum indixit: quod cum inter alios permoleste ferrent ciues Antiocheni, quadam animi perturbatione agitati, prosilientes in forum, vesano impetu irruentes in statuam Placillæ Augustæ iam biennio ante vita functæ, loco emotam cum ignominia protraxerunt. In quos Theodosius vehementer commotus, perditurus prope erat ciuitatem cum ciuibus, nisi opera monachorũ & legatione Flauiani eius ciuitatis Episcopi vix tandem placatus esset. hæc quidem summatim complexa, fusiorem rei gestæ tractationem continent: quam oratione prosecuturi, primum de tempore, quo hæc acciderunt, differendum est.

II. Scimus Theodoretum *i* atque Sozomenum *k* hæc referre ad tempus posterioris aduentus Theodosii in Italiam aduersus Eugenium tyrannum: quibus aduersatur in primis Zosimus, qui hoc tempore expeditionis in Maximum ea omnia contigisse refert. Sed & S. Ambrosius *l* absque aliqua dubitatione eadem satis probata reliquit, dum ad Theodosium scribens epistolam eo tempore,

i Theod. l. 5. c. 20.

k Soz. l. 7. c. 25.

l Ambr. ep. 28.

quo idem Theodosius Maximum in Italia expugnauit, de indulgentia Antiochenis concessa meminit. At rem gestam per singula ordine prosequamur.

a Soz. l.7.c. 23. SPECTRVM VISVM.

Quid autem eiusmodi seditionem præcesserit, Sozomenus sic narrat *a*: *Aiunt præcedente nocte, postquam succedente die seditio mota fuit, spectrum mulieris visum esse, magnitudine inusitatum & aspectu horrendum: quod quidem in sublime per ciuitatis plateas discurrēs, aerem diuerberaret flagello horrisono: vt quemadmodum ad iram bestias incitant ij, qui ad huiusmodi spectaculum operam suam nauant, ita hanc seditionem dæmonum insidiis genius aliquis malus commouerit. Ac fuisset sane cædes ingens secuta, nisi iram suam Imperator sacræ supplicationis reuerentia motus remisisset.* hæc Sozomenus.

III.

b Theod. l. 5.c.19.

c Soz. l.7.c. 23.

d Zos. l.4.

QVI MISSI A THEODOSIO AD VLTIONEM.

e Niceph. l. 12.c.44.

Quod vero pertinet ad subsecutum ciuium piaculum, quod occasione noui impositi tributi ob bellum hoc anno gerendum aduersus Maximum, Theodoretus *b* admissum affirmat: deturbationem æneæ Placillæ Augustæ defunctæ statuæ, eiusdemque per vrbem cum ludibrio protractionem fuisse, idem tradit: licet Sozomenus *c* & Zosimus *d* non Placillæ tātum simulacrum, sed & Theodosii statuas ea contumelia affectas narrent; quod & ex oratione Flauiani coram Theodosio habita verius demonstratur. Missos autem ab Imperatore ad vltionem Elebechum quendam ducem exercitus, necnon Cæsarium Præfectum Palatii, Theodoretus testatur. Quod vero ad Cæsarium spectat, procul à veritate recedit Nicephorus, *e* dum hunc illum putauit esse Cæsarium fratrem Gregorii Nazianzeni, quem longe ante hæc tempora, nempe sub Valente, extremum diem clausisse diximus: erroreque lapsus est hic Theodoretus, & alii, qui dixerunt à Theodosio dilatam esse vindictam, ex eo, quod lege à se lata, iubente sancto Ambrosio, prohiberetur statim gladio in eos agi. Nam nondum Theodosius in Italiam venerat, neque cum Ambrosio quicquam ante hæc negotii habuit.

IV.

f Suid. ver. Placilla.

CHRYSOS. CONCIONES EIVS TEMPORIS.

g Chrysost. tom.2. ad pop.

Quid vero singulis ferme diebus fieri contigerit, ex S. Ioanne Chrysostomo hic reddemus ex orationibus, quas Græce (vt testatur Suidas *f*) Adriantas nominant, nempe de statuis: quarum prima illa censenda est, quam post septem dies à facinore perpetrato in Ecclesia habuit ante aduentum eius sceleris vltorum Iudicum: est eius exordium *g*: *Quid dicam? aut quid loquar? lacrymarum præsens tempus, non verborum, luctuum, non sermonum, deprecationis, non concionis. Tanta patratorum magnitudo, tam immedicabile vulnus, tam vasta plaga & omni medicamine maior, & superni indigens auxilij* & paulo post: *Tacuimus diebus septem, sicut & amici Iob. Date mihi hodie os aperire, & hanc communem lugere calamitatem, &c.* prosequitur pluribus nouitatem atque immanitatem delicti; nouitatem, inquam, quod, vt ait, ciuitas illa pacifica ac quieta, minime autem factiosa & insolens esse soleret: *Quis nobis,* inquit, *inuidit, charissimi? quis nobis zelatus est? vnde tanta facta est mutatio? Nihil fuerat nostra ciuitate venerabilius; nihil factum est miserabilius: populus tam compositus & mansuetus, veluti equus manibus assuefactus, & domesticis semper accersentium manibus adueniens, repente tantum nunc nobis resilijt, vt tot mala gesserit, quæ neque dicere fas. Lamentor & lugeo nunc, non propter expectata comminationis magnitudinem, sed propter nimiam patratorum insaniam. Licet enim non irritaretur Imperator, neque puniret & castigaret: quo modo, dic mihi, commissorum ignominiam ferremus? Luctu interdicitur mihi doctrinæ sermo, &cæt.* luget, & ad luctum excitat populum audientem. Addit post multa, talia Deum fieri permisisse quod eadem ciuitas blasphemantes Deum minime cohibuerit: Pluribus demum eos hortatus est ad pœnitentiam peragendam.

V.

MVLCTA ILLATA IN ANTIOCHENOS.

Aduenerat Quadragesimæ tempus, quo cum frequens esset ad Ecclesiam Antiochenorum concursus, cum nullam aliam consolationem haberent, quam ad Ecclesiam conueniendi, omni spe destituti, præter illam, quam collocarant in Deum: ipse Chrysostomus verbum Dei eisdem affatim propinabat: incendebatur enim vehemēter eorum commiseratione, quos ad pœnitentiam hortabatur. Extant ipsæ homiliæ, in quibus, quantum valeat eloquium necessitati coniuncta, monstratur. Cum vero iudices vindices sceleris Antiochiam peruenissent; iidem primum sane omnium ciuitatem illam nobilissimam metropolis totius Syriæ dignitate spoliauere: etenim loca publica publico vsui mancipata, nempe balnea, theatra, fora, & alia id genus clausere. Translatam quidem fuisse Syriæ metropolim in Laodicensem ciuitatem, scriptores affirmant.

Inde vero nobilium complures, qui admissi sceleris vel auctores videri poterāt, vel socii assectatoresque fuisse in suspicionem adducebantur, captiui ducti sunt, iisdemque repleti carceres: exhibentur tortores atque tormenta: armantur milites pro foribus stantes, ne quid à ciuibus dira timentibus tentaretur. Præparantur à Iudicibus de singulis cognituris atrocissimę quæstiones: eorumque quos magis suspicio exagitabat bona cuncta continuo proscribuntur, affixis domorum ipsorum ianuis tabulis proscriptionis.

VI. STATVS MISERANDVS ANTIOCHENORVM CIVIVM.

Ciuium omnium tripertitus status hic erat. Pars magna post admissum atrox maiestatis crimen, cum audissent Antiochiam mitti ab Imperatore exercitum atque Iudices, fuga sibi consuluit, vtpote timens, tradendam ciuitatem militibus diripiendam, ciuesq; more captæ vrbis ab hostibus cædendos. Qui vero in ciuitate remanserant, horum partem alteram non mediocrem carcer incluserat; alteram vero vehemens metus exagitabat, ad horas singulas expectantes lictores, à quibus coniicerentur in vincula, atque subiicerentur, vt alii, quæstionibus: quorum vnum erat confugium Ecclesia, vnaque tantum reliqua spes in Deo, quos Chrysostomus Dei verbo erigebat, ad preces ad Deum fundendas, pœnitentiamque agendam, assiduis concionibus admonens.

VII. MONACHI FERVNT SVPPETIAS PER VNII CIVITAT.

Cum sic deploratissimus esset status ciuitatis Antiochenæ, omnique ex parte tetra præsentium rerum facies, & deteriorum expectatione teterrima: ecce in ipsorum auxilium è montibus properant à Deo missi cœlestes milites, quorum arma ab Apostolo describuntur non esse carnalia, sed spiritualia, Deo potentia. Erant hi, qui carnem suam crucifixerant cum vitiis & cōcupiscentiis, monachi præclarissimi, quorum cum iugis conuersatio in cęlis esset, inferorum spiritibus terrori erant, hominibus vero maximæ reuerentiæ. Hi igitur cum audissent, fortasse fugientium ore, res Antiochenæ ciuitatis in summo versari discrimine, tanquā quodam classico excitati, conferto agmine, properant Antiochiam. Quidnam vero egerint, simulac peruenissent, Ioannes Chrysostomus pluribus narrat, cum meliori de omnium salute spe, horum ope, concepta, homiliam illam ordine decimam septimā ad populum habuit; vbi inter alia. *Quando,* inquit, *à Rege missi ad commissorum inquisitionem tremendum illud constituere iudicium, omnesque ad malefactorum pœnas vocabant, & varia mortis omnibus erat expectatio: tunc vertices montium habitantes monachi propriam exhibuere sapientiam. Namque tot annis in cauernis suis conclusi, nemine aduocante suadente nemine, postquam nubem tantam ciuitatem circumstantem viderunt, tabernacula speluncasque suas derelinquentes, vndiq; confluxerunt, velut Angeli quidem de cælo profecti. Et erat cernere tunc ciuitatem viri similem homini. Vbique tunc vidisses sanctos illos, manifestos vel ex aspectu solo, dolore pressos consolantes & ad omnem calamitatis contemptum inducentes.*

VIII. EGREGIA MONACHORVM CONSTANTIA.

Quis enim illos conspicatus mortem non derisisset, non despexisset vitam? Nec hoc solum erat mirabile, sed quod Principibus ipsis accedentes, cum fiducia loquebantur pro reis, & sanguinem effundere parati erant, & capita deponere, vt captos ab expectatis tribulationibus eriperent: & dixerūt se non prius recessuros, quā Iudices parcerēt ciuitatis populo, vel se cōmuniter cum reis ad Regem Legatos mitterent: Religiosus est, inquiunt, qui nostræ genti dominatur, fidelis cū pietate viuens. Nos igitur ipsum omnino reconciliabimus, non permittemus vobis, neque concedemus ensem polluere, nec vllius abscindere caput. Si vero hoc non fertis, & nos cum ipsis omnino moriemur. Grauia quidem patrata, & nos confitemur. sed Regis humanitatem non excedit gestorum iniquitas. Dicitur quidam illorum aliud verbum sapientia plenum dixisse, quod statuæ quidem deiectæ, rursum erectæ fuerunt, & propriā receperunt formā, & factum correctionem habuit celerrimā: Si vos autē Dei imaginem occideritis: quo modo

rursum

rurſum poteritis commiſſum reuocare? quomodo perditos reſuſcitare, & animas corporibus reddere? hunc fuiſſe Macedonium vita inſignem monachum, Theodoretus affirmat, qui rem paulo fuſius proſecutus, hæc ait *a*:

a Theod. li. 5 c. 19.

IX. MACEDONII INSIGNE FACINVS.

Ex quorum, nempe monachorum, *numero fuit ſanctiſſimus Macedonius, vir tum rerum, quæ in communi vita gerũtur, inſcius, tum litterarum ſacrarum prorſus ignarus. Iſte in montium verticibus vitam agens noctes dieſq́; omnium Saluatori ſinceras preces offerre ſolebat, qui neque Imperatoris violentiam pertimeſcere, neque de poteſtate eorum, qui miſſi fuerant, laborare viſus eſt: ſed in media vrbe, prehenſo alterius Iudicum pallio, ambos ex equis deſcendere iubet. Illi vero cum viderent ſenem ſtatura exigua, pannis ſordidis amictum, primo indignari quidem: ſed vt primum à quibuſdam illorum, qui antecedebant, viri illius virtutem didicerant, deſilire de equis, illius genua amplecti, veniam denique precari cœperunt. Macedonius diuina imbutus ſapientia, talis eos oratione compellat: Dicite, viri cariſſimi Imperatori hæc verba; Non ſolum Imperatorem eum eſſe, ſed hominem etiam. Itaque ne oculos tantummodo ad Imperium adyciat, ſed ſuam ipſius naturam mente complectatur. Nam cum homo ſit, illis imperat, qui ſunt eiuſdem naturæ participes: humanam autem naturam ad Dei imaginem & ſimilitudinem eſſe fabricatam. Quare ne tam crudeliter & inhumane imaginem Dei e medio tolli iubeat: nam bilem mouet opifici, cum eius imaginem contumelioſe tractet. Conſideret enim, quam iniquo animo tulerit ipſe æneam coniugis imaginem contumelia affectam eſſe: ſe tamen in imaginem Dei contumelioſum eſſe non dubitare. At quantum interſit inter imaginem inanimem, & animatam, viuam ac rationis cõpotem, omnibus, qui ſunt mente præditi perſpicuum eſt. Illud præterea ſecum cogitet, nobis perfacile eſſe, pro vna ænea imagine multas fabricare; ſed eum non poſſe omnino facere vel pilum vnũ illorum, qui interfecti ſunt. Hac audita oratione, viri illi admirabiles eam ad Imperatorem retulerunt, &c.* Porro de eodem Macedonio plura habet idem Theodoretus *b* in libro ſanctorum Patrum: aitque eum hanc ob cauſam, quod nihil aliud, niſi ordeum madefactum ſoleret comedere, fuiſſe cognomẽto dictum κριθοφάγον. Subdit autem Chryſoſtomus ad hæc: *Multa & de iudicio ipſis diſſeruere. Quis non conſternaretur? quis non virorum ſapientiam admiraretur?*

b Theod. li S. patr. c. 13

X. MVLIERIS SPECTATA CONSTANTIA.

Quoniam quædam reorum mater nudato capite, & canis oſtenſis, iudicantis equum freno apprehendit, & per forum prætercurrens, ſic ad iudicium ſimul ingreſſa eſt: omnes obſtupefacti ſumus, omnes admirati pietatem & magnanimitatem. Quo modo non magis ad hos obſtupeſcere oportet? illa enim etiam ſi mortua eſſet pro filio, nihil mirandum: magna enim naturæ vis, & inexpugnabilis viſcerum neceſſitas. Hi vero non genuerunt, nec educarunt: immo vero quos non nouerunt, quorum nomen non audierunt, quibus cum nũquam conuerſati ſunt, quos ex ſola nouerunt calamitate, in tantum amauerunt, vt etiamſi infinitas habuiſſent animas, omnes pro illorum ſalute tradere vellent. Neq; mihi dicas hoc, quod non iugulati ſunt, nec ſanguinem effuderunt; ſed quod tanta contra Iudices vſi ſunt libertate, quanta ſolos de ſalute ſua deſperatos vti veriſimile fuit, & tali cum ſententia de montibus ad tribunal cucurrerunt. Nec enim niſi prius ſe neci præparaſſent cuilibet, tam libere potuiſſent Iudices alloqui, & tantam tunc exhibere magnanimitatem. Etenim ante Prætorij ianuas totos dies agebant ſedentes, abducendos de carnificum manibus eripere parati. hæc de ſtudio monachorum Chryſoſtomus.

XI.

Quæ vero ſubdit de philoſophis tum Antiochiæ commorantibus, plane redarguunt grande mendacium Zoſimi *c*, quo tradit, Libanium vna cum Hilario pro ſalute ciuitatis legationem ſuſcepiſſe ad Theodoſium Imperatorem: ait enim ipſe Chryſoſtomus: *Vbi nunc ſunt pallia geſtantes & profundam oſtentantes barbam, & bacula dextera ferentes, externorum philoſophi, Cynica piacula, ſubmenſalibus canibus miſeriores, ventriſq; cauſa cuncta facientes? Omnes tunc ciuitatem deſeruerunt, reſilierunt omnes, in cauernas conditi ſunt: ſoli vero, qui per opera vere philoſophiam exhibent, ac ſi nullum ciuitatem malum comprehendiſſet, ſic intrepide in foro apparuerunt: & vrbem quidem habitantes, ad montes & deſerta auolauerunt, eremi vero incolæ in vrbem ingreſſi ſunt, &c.* Quod ad Libanium ſpectat: quis, quæſo, ipſum tediolum ad hoc munus legationis obeundum ab inferis reuocauit, quem alii ſub Valente tradant defunctum, alii vix ad ipſum initium Imperii Theodoſii vitam produxiſſe cõfirmant? Cum vero idem

c Zoſi li. 4. DE LIBANIO ZOSIMVS REDARGVITVR.

Ioan. Chryſoſtomus hæc & alia plura in commendationem egregiæ per eoſdem monachos nauatæ tunc operæ, eos quidem illud obtentum tradit, vt ſententia de nece ſontium differretur, donec, quid de his decernendum eſſet, Imperatori ſignificaretur.

XII.

At quanto id illi temporis ſpatio perfecerunt? & quamdiu ea de cauſa Antiochiæ commorati? audi quod mireris: *Hi*, inquit Chryſoſtomus *d*, *die vna & deſcenderunt, & diſſeruerunt, & ſoluerunt calamitatem, & ad propria reuerſi ſunt tabernacula: tanti eſt philoſophia a Chriſto introducta.* at non ſic quidem hæc intelligenda puto, vt vnius diei duntaxat ſpatio tot tractatus confici potuiſſent, cum præſertim idẽ ſuperius tradat, eoſdem ad fores Prætorii totos dies excubaſſe, vt ſi qui ducerentur ad ſupplicia, eriperent è carnificum manibus: ſed illud plane ſignificare voluerit, ea diligentia celerius opus impletum, decretaq; legatione, eoſdem tanquam aues quam citiſſime è ciuitate conuolaſſe in ſolitudinem, inanes auras omnium ore iactatæ gloriæ euitantes, quod Chriſtianorum philoſophorum tantum mos eſt. Quatriduum in ea actione inſumptum eſſe, idem Chryſoſtomus alibi affirmat, dum de conceſſis à Iudicibus ad Principem adeundum induciis homiliam ipſe tunc ad populum habuit, qua illius quatridui concinnans hiſtoriam, eandem poſterorum memoriæ voluit commendaſſe, quam par eſt hic eodem texturæ filo connectere. Quis non libenter audiat vera certaque à tanto auctore deſcripta, qui & oculis cuncta ſpectauit, & his, qui interfuerunt tunc eadem in memoriam reuocauit, ſic exorſus *e*?

d Chryſoſt. dicta ho 17. COMMORATIO MONACHORVM ANTIOCHIÆ.

XIII. CHRYSOS. SINGVLIS DIEBVS CONCIONATVR.

Ab eodem principio & iiſdem prœmiis, quibus heri & nudius tertius cœpi, & hodie incipiam: dicam & nunc: Benedictus Deus. Quale præteritum vidimus quatriduum, & quale nunc videmus præſens? Quanta in illo obſcuritas tunc erat? quanta nunc in præſentis tranquillitas? Tremendum in ciuitate tribunal illud & omnium corda conquaſſauit, & nocte fecit diem nihilo eſſe meliorem, non radiis obtenebratis, ſed triſtitia & timore oculos offuſcantibus veſtros. Vt igitur & nos maiorem capiamus voluptatem; pauca eorum, quæ tunc acciderunt, commemorare volo. Et vobis enim & poſteris omnibus vtilem horum eſſe video narrationem: quoniam & de naufragio ſaluatis iucundum eſt fluctuum meminiſſe, & tempeſtatis & ventorum, poſtquam in portum nauigauerint; & valetudine detentis deſiderabile poſt ægritudinem, febres, per quas paulo minus ad mortem venerunt, aliis, enarrare. Cum enim grauia præterierint, voluptatem habet eorum commemoratio, anima non amplius formidante, ſed maiorem capiente delectationem: continua enim præteritorum malorum memoria præſentem tranquillitatem diligentius cognoſci facit.

e Chryſ. ad pop. Antioc. ho 15.

XIV. QVALE EXHIBITVM TRISTE SPECTACVLVM.

Poſtquam enim ciuitatis maior pars præ timore & comminatione illa, ad deſerta & fauces montium & occulta locorum tranſmigrauit, metu ipſos vndiq; cogente; inanes quidem mulieribus erant domus, vacuum vero viris forum: vix autem duo vel tres euntes in medio ſeſe videbant, & ipſi tanquam animati mortui circumeuntes. Abibamus in forum iudiciale geſtorum finem viſuri: & collectas ciuitatis reliquias vidẽtes, illud omnium maxime admirati ſumus, quod multitudine circa fores morante, tanquam præſente nemine, ſilentium erat profundiſſimum, omnibus inter ſeſe reſpicientibus, & nemine aſſiſtentem interrogare aut quicquam audire ab illo audente. Proximum n. quemq; ſuſpectum habebat: quoniam multi iã præter omnem ſpem ex medio rapti foro intus coercebantur. Et omnes communiter in cœlum aſpiciebamus, & manus extendebamus cum ſilentio, superne ſubſidium exſpectantes, & Deo ſupplicantes, vt iudicandis adeſſet, & iudicantium corda mulceret, & mitem faceret ſententiam. Et ſicut qui naufragantes è terra vident accedere quidem & manum porrigere & ærumnam releuare non poſſunt, cum vndis arceantur; extrinſecus autem ab ipſis littoribus manus extendentes & lacrymantes, Deum orant, vt aſſiſtat fluctuantibus: ita & hic tacite omnes Deum mente inuocabant, petentes, vt ad tribunal velut in fluctus adductis, manum porrigeret, nec ſineret nauigium ſubmergi, nec in extremum naufragium iudicantium ſolueres iudicium. Et hæc quidem erant pro foribus.

XV. HVMANÆ CALAMITATIS EXEMPLVM.

Poſtquam vero interiorem aulam introiuimus, rurſus alia his terribiliora vidimus, milites armatos enſibus & clauis, & multam interius iudicantibus quietem præſtantes. Quoniam enim neceſſarij illorum omnes & vxores & matres & filiæ ante fori ianuam con-

ſtiterant,

fliterant, vt si eueniret quempiam ad mortem duci, nemo aerumnae spectaculo accensus tumultum & turbationem vllam faceret, omnes procul arcebant milites, ipsorum mentes pauore praeoccupantes. Quod autem omnium maxime miserabile, mater & soror cuiusdam, qui intus iudicabatur, ad ipsa iudicantium vestibula iacebant, se humi sternentes, & commune omnibus facta circumstantibus spectaculum, oculos velata, & tantum dumtaxat erubescentes, quantum calamitatis necessitas permittebat: neq; aderat ipsis ancillula, non vicina, non amica, non vlla necessariarum alia; sed sola cum vestibus abiectis in medio tot militum assumpta, per humum se trahentes circa ipsas fores interius sedentibus grauiora patiebantur, carnificum vocem audientes, verberum sonitum, caesorum luctum, tremendas iudicantium minas, & per flagellatorum singultum grauioribus, quam illi, doloribus haec conficiebantur.

XVI. TIMOR OMNES EXAGITAT ANTIOCHENOS.

Quoniam enim in illorum testimoniis criminum proditio periclitabatur: sicubi quempiam flagellari, vt reos dicerent, sentiebant & vlulare: in caelum respicientes, Deum orabant, vt illi fortitudinem & tolerantiam daret, ne suorum necessariorum salus proderetur aliorum infirmitatibus acrem verberum dolorem ferre non valentium. Et tale quid rursum, quale fluctuantibus solet, accidebat. sicut enim illi si quando vnde impetum videant eminus insurgentem & paulatim crescentem & nauem submergere minantem, etiam priusquam ipsi propior fiat, prae timore mortui sunt: sic & illae si quando voces & vlulatus audiebant emitti, verita, ne tormenta fugientes qui testimonium dicere cogebantur, contra necessariorum aliquem dicerent, infinitas ante oculos mortes videbant. Et erat cernere intus tormenta, extra tormenta: illos nempe carnifices, has vero natura torquebat imperium & viscerum compassio: & intus luctus, & extra luctus: intus reorum, extra necessariorum. Imo vero non ipsi tantum, sed & ipsi iudicantes corde lugebant, & omnibus grauiora patiebantur, tam acerba calamitati ministrare coacti.

XVII. LVGVBRE SPECTACVLVM.

Ego autem assidens, & haec cernens, quod mulieres & virgines thalamis assueta, nunc commune cunctis spectaculum facta sunt, & molli assueta strato, terram pro strato nunc habent: & tantum nacta obsequium ancillularum, eunuchorum, & reliqua totius vanitatis, nunc omnibus illis priuata, ad omnium pedes prosternuntur, singulos orantes, aliquid iudicandis in auxilium conferre, & communem aliquem misericordia quaestum omnibus fieri: illud dixi Salomonis a: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Videbam a *Eccl.* 1.
enim & hoc ipsum, & aliud verbum ad ipsa peruenientis opera, quod dicit b: Omnis gloria hominis tanquam flos foeni: siccatum est foenum, & cecidit flos. Etenim diuitiae tunc, & generositas, & claritas, & amicorum praesentia, & omnia vitae adiumenta redarguebantur, peccato & iniquitate commissa omnem hanc opem subuertente. haec & alia tunc Chrysostomus philosophatus, cum & illud quoque nouissimi omnium tribunalis iudicium ex praesentis imagine mente agitaret: qui & post alia haec subdit: b *Isai.* 40.

XVIII. NOBILES ANTIOCHENI QVAE PASSI.

At qui ciuitatis primarij, qui tunc iudicabantur, erant, & ipsum nobilitatis caput. Attamen laeti fuissent, si quis eis dedisset, & amittentes omnia, & si oporteret ipsam libertatem praesenti vita potirentur. Die vero iam exacto, profundoq; simoq; facto vespere, cum iudicij finis expectaretur, in maiori erant omnes anxietate, & à Deo petebant dilationem aliquam & prorogationem fieri, & iudicantium animo immittere, vt ad Imperatoris sententiam referrent exquisitorum cognitionem; fore enim fortasse aliquod bonum ex hac dilatione. Et communes à populo supplicationes ad benignas Dei aures emittebantur, vt saluaret reliquias ciuitatis, nec ipsam à fundamentis penitus euersam negligeret. Nec videre licebat quemquam non haec cum lacrymis clamantem.

XIX.

Veruntamen nihil propterea Iudices interius causas audientes tunc inflexit; sed vnum solum respiciebant, vt diligens commissorum quaestio fieret: & postremo catenis iniectis ipsos in carcerem per medium forum agebant, homines equos domi alentes, brauia proponere solitos, aliaque innumera valentes clariora numerare officia: & substantias populabantur, & in omnium foribus proscriptionis tabulas cernere licebat. Et horum vxores paterna domo eiecta, singula illud vxoris Iob per opera implebant: domum enim ex domo, & locum ex loco circumibant, diuersorij indigentes: nec enim hoc ipsum erat ipsis facile reperire, vnoquoque timente & tremescente quempiam reorum necessarium suscipere & cura habere. Veruntamen tot illata passi, omnibus his contenti erant, quoniam vita non exciderant praesenti. Et neque pecuniarum mulcta, neque ignominia, neque tanta traductio, neque quodcunque aliud huiusmodi ipsos mordebat. Calamitatis enim magnitudo, & maiora his patiendi expectatio eorum animos philosophari tantum effecit. haec Chrysostomus.

XX.

Accidit tunc etiam, vt cum omnes repentinae mortis faucibus deglutiri ex Principis furore timerent; inter alios glomeratim vniuersi catechumeni, quorū grandia erant examina (quod abusus adhuc ille vigeret differendi baptismum) ad Ecclesiam, vt sacris imbuerentur mysteriis, conuenirent, adeo vt eos catechizandi tempus non esset. Meminit horum idem Ioan. Chrysostomus, cum postea ista recolens tempora sic ait c: c *Chrys. in Act. hom.* 46.

XXI.

Dicam, quod vni familiarium meorum accidit. Irato aliquando Deo, cum ille admodum iuuenis esset, & in diaconorum ordine ministraret, abessetque per illud tempus Episcopus, & nullus presbyterorum curam haberet, sed simpliciter faciebant simul multa millia in vna nocte baptizari, & simpliciter baptizabantur omnes nihil scientes. Quod vt ille intellexit, priuatim simul centenos & ducentenos docebat: nihil tamen, quam quod ad sacramenta attinebat, ne sic migrarent non initiati. Hoc plerique putabant illum ex ambitione fecisse: verū ille non attendebat sic censentes. haec Chrysostomus. Sed quae haec absentia Episcopi? de ea modo dicendum.

XXII. DE RELATIONE AD IMP. MITTENDA.

Cum vero eo statu infelicissimo posita esset ciuitas, & ciuibus omnibus dira immineret carnificina, singulisque ferme momentis anceps vita cuiusque penderet arbitrio Iudicum: ecce inter tot tenebras alicuius spei radius insperatus affulsit. Audito nimirum, concessum à Iudicibus vt relatio ad Theodosium mitteretur, omnibus in moeroris tenebris versantibus mox inopinata est exorta laetitia: omnes exhilarātur, perinde ac si ciuitas in tuto collocata esset, cum & ipse Chrysostomus pro gratiarum ad Deum actione eam habuit concionem, cuius exordium est d: *In tempore omnes hodie communiter concinuimus. Benedictus Dominus e Deus Israel, qui facit mirabilia solus. Etenim miranda & opinionem excedentia facta sunt negotia: vrbem totam & populum tantum submergi debentem, & sub vndas agi, & perdi funditus semel, vno temporis momento ab omni naufragio liberauit. Gratias igitur agamus, &c.* vbi & post multa superius recensita, quanta id importunitate cum monachis simul sacerdotes exegerint à Iudicibus, & quali gestierint tripudio, vt acceperunt, docet his verbis f: *Non monachi tantum, verum & sacerdotes eandem praestiterunt animi magnitudinem, nostramque dispensauere salutem. Et alius quidem in castra se contulit, omnia dilectioni vestrae postponens, & paratus, nisi Regi persuaderet, mori. Alij vero hic remanentes, & eadem cum monachis exhibentes, propriis manibus Iudices continentes, non permittentes abire, priusquam de iudicij fine promitterent,* nimirum se haud vlterius ad necem sontium progressuros: *& cum renuentes quidem videbant, fiducia multa & ipsi vicissim vtebantur: vt autem annuentes viderunt, pedes & genua complexi, & manus exosculati, vtramque virtutem superabundanter exhibuere, libertatem & mansuetudinem. Quod enim non superbia esset fiducia, exosculando genua, & pedes amplectendo maxime demonstrauerunt. Rursum quod humilitas non esset assentatio, neque seruilitas quadam, nec ex illiberali sententia profecta, praemissa ipsorum fiducia testificata est. Neque haec sola de tentatione bona lucrati sumus, verum & multam modestiam, mansuetudinem multam. Ciuitas repente nobis monasterium facta est: non sic illam aliquis ornasset, si aureas in foro statuas erexisset, &c.* Quem vero non nominans, ait, insignem sacerdotem amore populi ad Imperatorem in castra se contulisse: fuit hic Flauianus eiusdem ciuitatis Episcopus qui pro populo magno animo atq; impensa cura legationem tantam susceperat.

d *Chrys. ad pop. hom* 17. e *Psal.* 71.

f *Chrysost. hom. ead.* MELIOR STATVS AFFLICTIS ARRIDET.

XXIII. PRO GRATIARVM ACTIONE HOMILIAE.

Porro idem Chrysostomus pro gratiis Deo agendis de obtenta dilatione conueniendi Imperatorem, quotidie in Ecclesia populum colligebat, vbi diebus singulis ad eum habuit conciones, quarum prior vel illa habita ponitur. quā sic est exorsus g: *Cum praeteritam tempestatem & praesentem cogito tranquillitatem, non desino dicere. Benedictus Deus qui facit omnia, & ipsa transmutat, &c.* vel illa, cuius est idem ferme principium h, de qua superius. Sequenti vero die eam habuit orationem, quae ita incipit i: *Et heri dixi: Benedictus Deus, & hodie hoc ipsum rursum dicam, &c.* Tertia autē die iitidem

g *Chrys. ad pop. Antioche. hom.* 11. h *Chrysost. hom.* 17. i *Chrysost. hom.* 12.

itidem ad populum sermonem habuit, cuius est illud initium *a*: *Ab eodem principio & iisdem prooemiis, quibus heri & nudius tertius coepi, & hodie incipiam: dicam & nunc: Benedictus Deus &c.* erat hoc Quadragesimale tempus, cuius secũda hebdomada expedita, illam habuit concionem, quæ sic inchoatur *b*: *Principis quidem prouidentiam laudaui, &c.* in cuius progressu ad finem vergente de absoluta tunc secunda hebdomada Quadragesimæ meminit; qua quidem oratione populum adhuc timentem corroborat: nam expectatio anceps, quid ab Imperatore referret Episcopus, nõnihil eorundem animum excruciabat: qua etiam homilia & in eos idem ipse Chrysostomus vehementius inuectus est, quod nescio à quo Gentili de cõsolatione orationem audissent, quasi non sufficiens esset Ecclesia Christi ea docere. vnde commotus, eos in primis vrget his verbis: *Pro vobis autem erubui & confusus sum, quod exterioris post multos prolixosque sermones illos consolationis indiguistis. Optaui mihi terram dehiscere & immergi, quando ipsum vobis loquentem audiebam, & intempestiuam hanc & irrationabilem timiditatem consolantem. Non enim vos ab illo doceri oportebat, sed infidelibus vos præceptores omnibus fieri: nec ab infidelibus iudicari Paulus permisit.* & post nonnulla: *Sed neque nunc in me ipsum redire possum: sic animum meum indignatio & tristitia obsidet. Quis enim non ægre ferret, quis non succenseret, quando post tantam doctrinam Gentilibus opus habuistis doctoribus ad exhortandum & persuadendum, vt præsentem generose timorem sufferretis:* hæc & alia ibi ipse. Media autem Quadragesima in eodem argumento versatus, decimã octauam ordine tunc ad eundem populum habuit homiliam, vt idem ipso eius exordio docet. At iam de ipsa Flauiani legatione agamus.

a Chrysost. hom. 13.

b Chrysost. hom. 16.

NON AVDIENDI SERMONES INFIDELIVM.

XXIV. DE LEGATIONE FLAVIANI IMP.

Suscepit libens volensque Flauianus Episcopus pro populo Antiocheno ad Theodosium Augustum legationẽ, adeoq; ardenti studio, vt nulla re valuerit præpediri (reliquit enim sororem extremum agentem spiritum) neq; vlla suæ senectutis vel corporis habita ratione (vt ait Chrysostomus *c*) se accinxit ad iter: quando relicta Ecclesia pastore vacua, idem Chrysostomus eam ad populum habuit homiliam, quæ ita incipit: *Quando ad hanc sedem derelictam & magistro vacuam respicio, gaudeo simul & lacrymo: lacrymo quidem, quod præsentem non video patrem: gaudeo autem, quod pro salute nostra profectus est, & tantum abiit populum à furore Regis erepturus, &c.* pluribus eos hortatur, vt precibus apud Deum agant pro Legato Episcopo, & ea, quam suscepit, legatione; atq; inter alia: *Supplicemus igitur ipsi, & ad ipsum legationem mittamus: & Regis animum penitus corripiet, & ab omni nos instanti angustia liberabit. Pater illic legationem obit: nos hinc ad cælorum Regem mittamus legationem, ipsum precibus adiuuemus. Multum Ecclesia communio potest, si anima dolente, si corde contrito preces emittamus.* hæc ipse.

c Chrysost. hom 3. ad pop. Antiochen.

XXV. FLAVIANVS OCCVRRENS MAGISTRATIBVS QVALITER AFFECTVS.

Contigit autem profectio Flauiani Antiochia simulac dirum illud à ciuibus facinus fuerat perpetratum: nam in via inuenit, qui ad iudicandam eam causam vindicandamq; contumeliam mittebantur ab Imperatore Antiochiam. Declarat id quidem ipse Chrysostomus, cum Flauiani progressum legationis ita describit *d*: *Postquam. n. ex vrbe egressus est, omnes in tanta relinquens tristitia, multo grauiora patiebatur, quam qui in ipsis erant molestiis. Primũ nempe nactus in via media ad gestorum examinationem à Rege missos & ab illis doctus, quorsum essent missi, & mala ciuitatem inuasura, tumultus, turbationes, fugam, timorem, anxietatem, pericula cogitans, lacrymarum fontes emittebat cum viscera ipsi dissecarentur. Patribus enim mos est multo magis dolere, cum filiis suis male habentibus nec adesse possint: quod & pientissimus hic passus est, non mala tantum nos inuasura deplorans, sed & quod nobis hæc patientibus procul abesset. Verum & hoc pro nostra salute factum est.*

d Chrys. ad pop. hom. 2.

XXVI. DVSNTVS FLAVIANI AD THEODOSIVM.

Vt enim ab illis hæc didicit, calidiores lacrymarum fontes emittebat & cum maiori supplicatione ad Deum confugit, & noctes insomnes ducebat, supplicans, vt hæc patienti succurreret ciuitati, & vt Regis mentem redderet mitiorem. Vt vero magnam ciuitatem illam ascendit, & regias ingressus est aulas, procul à Rege constitit mutus, lacrymans, deorsum inclinatus, latitans, tanquam ipse esset, qui omnia illa patrasset. Hoc autem faciebat habitu, affectu, luctibus prius mouere volens ipsum ad misericordiam, & tum defensionem pro nobis incipere: Sola namque peccantibus relinquitur venia, tacere, & nihil pro gestis loqui. Volebat enim passionum hanc quidem eiicere, hanc vero introducere: reiicere quippe iram, tristitiam autem relinquere, vt ita viam præpararet defensionis verbis. & paulo post: *Ipsum itaque Rex conspicatus ingentem & deorsum inclinatum, accessit ipse, & quod patiebatur propter sacerdotis lacrymas, hoc verbis ostendit: non enim indignantis, nec irascentis verba fecit, sed dolentis, non succensentis, sed mærentis & dolore magis detenti, & quod hoc sit verum, ipsa audientes verba scietis.*

XXVII. QVÆ THEODOSIVS AD FLAVIANVM.

Non enim dixit: Quid tandem hoc est? pro hominibus scelestis & sceleratissimis, & quos nec oportuit viuere, venis legationem obiens, tyrannis, innouatoribus, omni supplicio dignis? Sed hæc omnia dimittens verba, defensionem composuit reuerentia plenam & grauitate, & à se collata commemorabat beneficia, quibus per omne regni tempus ciuitatem nostram prosecutus est: & ad singula hæc repetebat: Hæc me pro illis pati oportuit? quarum à me iniuriarum pœnas exegerunt? quid paruum, quidue magnum accusandum habentes, non me solum, verum & defunctos contumeliis affecerunt? non valebat animus saturari in viuis? sed nisi sepultos quoque contumeliose tractarent, nil magnum se facere putarunt. Iniqui fuerimus nos, vt ipsi putant: igitur mortuis parcere, qui nullam intulerunt iniuriam oportebat: non enim & illis hæc attribuere valebant. Nonne semper hanc omnib. præposui ciuitatem, & patria desiderabiliorem esse putabam, & votum mihi continuum erat, vrbem illam cernere, & hoc apud omnes faciebam iuramentum? hactenus Theodosii verba: quibus ipse Chrysostomus mox subinfert orationem, quam tunc habuit Flauianus, iam longo itinere meditatam, cui deesse non poterat efficax pronunciatio ex intimo cordis dolore prodiens. Subdit igitur idem Chrysostomus:

XXVIII. ORATIO FLAVIANI AD THEODOS. PRO ANTIOCHENIS.

Hic aliquantum ingemens Pontifex, & feruentiores emittens lacrymas, non amplius tacuit: videbat enim Regis defensionem culpam maiorem nostram facientem, sed grauiter & amare de profundo gemens: Confitemur, inquit, ô Rex, nec negare possumus amorem istum quem erga patriam nostram demonstrasti: & propterea maxime lugemus, quoniam sic amata dæmones inuiderunt, & erga benefactorem ingrati sumus visi, & exacerbauimus summopere nos amantem siue obruas, siue incendas, siue occidas, siue quodcunque aliud facias, nondum dignam de nobis pœnam exegisti: nos ipsos præuenientes innumeris mortibus difficilius affecimus. Quid enim amarius esse possit quam cum benefactorem, & sic diligentem iniuste exacerbantes appareamus? & omnis hoc mundus discat, & extremam ingratitudinem nostram condemnet? Si babari ciuitatem nostram incursantes, mœnia diruissent, & incendissent domos, & abductis captiuis abiissent, minus erat malum. Quare tandem ita? Quoniam te viuente, & tantam in nos beneuolentiã exhibente, spes erat illa cuncta grauia solutum iri, & nos iterum ad priorem formam redituros, & clariorem recepturos libertatem. Nunc autem ablata beneuolentia tua, & amoris vinculo violato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quẽ iam confugiemus? quo poterimus alio respicere, tam dulcem dominum & facilem patrem exacerbantes?

XXIX.

Itaque videntur quidem intolerabilia fecisse, sed magis passi sunt omnium grauissima, nullum hominem audentes respicere, nec ipsum spectare Solem liberis valentes oculis, pudore vndique palpebras contrahente, & occultari cogente: libertate ipsis ablata omnibus captiuis nunc miserius affecti sunt, & extremam sustinent ignominiam: & malorum magnitudinem cogitantes, & in quantum contumelia resilierunt, nec respirare possunt, cum omnes terram habitantes in sui vehementem calumniam attraxerint. Sed si velis, ô Rex, est vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hoc factum est, magnæ & intolerabiles offensiones, magnæ charitatis materia factæ sunt: sic & in natura nostra euenit. Cum enim hominem Deus fecit, & in paradisum induxit, & multo dignum fecit honore: tantam diabolus prosperitatem non ferens, inuidit, & illum à data expulit dignitate. Sed Deus non tantum ipsum non reliquit, verum & pro paradiso cælum nobis aperuit, hoc ipso propriamque demonstrans benignitatem, & diabolum magis puniens. Hoc & tu facias. Nunc omnia mouerunt dæmones, vt omnium tibi gratissimam ciuitatem à beneuolentia tua separes. Hoc vero tu nunc sciens pœnam, quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed si & præter opinionem aliquid nunc dicere fas est, etiam nunc inter dilectarum primas ipsam scribe, si modo dæmonas hæc operatos vis vlcisci. Si nempe destruas & subruas & deleas, quæ prius ipsi voluerunt, hæc efficies: si vero

AGIT EXEMPLO.

iram

iram dimittas & te rursum ipsam amare sicut prius amabas, confitearis; lethalem ipsis plagam intuleris, & vltimam ab ipsis vltionem exegeris, demonstrans, quod non tantum nihil amplius ipsis expeditum est per insidias, verum & cuncta ipsis contra quam volebant, acciderunt. Iustus autem fueris hac faciendo, & ciuitatem miserando, cui propter amicitiam tuam dæmones inuiderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec ipsam illi tanta insectati fuissent inuidia. Itaque etsi mirandum est quod dicitur, est tamen verum, quod propter te & amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendiis, quanta subuersione sunt hæc verba acerbiora, quæ respondens dicebas? Nunc te contumelia affectum dicis, & pertulisse, quæ nullus vnquam superiorum Regum.

XXX. AB HONESTO ARGVMENTVM DVCIT.

Sed si velis, ô humanissime, & sapientissime, & multa pietate plene, diademate isto clariorem & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nempe diadema est, & virtutis insigne, & Dei liberalitatis indicium. Sed corona ex hac humanitate contexta tuum solius erit & sapientiæ tuæ meritum. Nec te tantum omnes admirabantur propter istos lapides pretiosos, quantum propter victoriam de indignatione superata reportatam laudabunt: Destruxerunt statuas tuas? Sed illis clariores restituere tibi licet. Si enim iniuriæ auctoribus crimina remittas, & nullam ipsis inferas pœnam; non æreas istas in foro erigent, nec aureas, nec lapillis coagmentatas; sed omni materia pretiosiorem stolam indueris, humanitatem scilicet & misericordiam: talem in mente quisque sua te ædificabunt, & tot statuas habebis, quot Orbem habitant homines & habitabunt. Non enim nos tantum, verum post nos futuri, & post illos omnes hæc audient, & tanquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur & amabunt. Et quod hæc non assentans dico, sed sic erit omnino: antiquum tibi referam sermonem quendam: vt discas, quod non tantum exercitus & arma, & pecunia, & subditorum multitudo, & alia huiusmodi splendidos facere Reges consueuerunt, quantum animi disciplina & mansuetudo.

XXXI. PERSVADET EXEMPLO CONSTANTINI.

Fertur beatus Constantinus effigie sua quandoque lapidata, multis ipsum instigantibus ad supplicium de auctoribus contumeliæ sumendum, & dicentibus quod omnem ipsius faciem saxis conuulnerassent, manu faciem palpans & leniter ridens, dixisse: Ego vero nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana vero & facies tota. Illi vero reueriti & confusi, ab hoc iniquo destitere consilio. Et hoc verbum hactenus canunt omnes, nec tantum temporis labefecit, aut huius sapientiæ memoriam extinxit. Quod non fit hoc trophæis splendidius? Multas vrbes ille condidit, & multos barbaros superauit: sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum vsque ad præsentem diem canitur, & posteri nostri & posteri illorum omnes id ipsum audient. Nec hoc solum est admirandum, quod audient, verum etiam quod laudibus & faustis verbis prosequentur, dicentesque laudabunt, & audientes grate suscipient: nec vllus est, qui hæc audiens, silere possit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipsi vel defuncto bona precetur. Quod si propter illud verbum apud homines tanta potitus est gloria, quot apud benignum Deum coronas assequetur?

XXXII. CONVINCIT LEGIBVS IPSIVS.

Quid autem opus est Constantinum & aliena exempla commemorare, cum te de propriis & meritis tuis opus sit exhortari? Recordare priorum, quando solemnitate hac, nempe Paschali, superueniente per totum Orbem terrarum epistolam misisti, iubentem carcere detentos dimitti, & ipsis ignosci crimina: & illis humanitatem tuam demonstrare non sufficientibus, per literas dicebas: Vtinam mihi liceret & defunctos reuocare & resuscitare & ad priorem vitam reducere. Horum nunc reminiscere verborum: Ecce tempus defunctorum reuocandorum & resuscitandorum & ad vitam reducendorum pristinam. Et hi namque iam mortui sunt, priusquam iudicium proferatur, & ad ipsas tartari fores iam nunc ciuitas collocata est: ipsam igitur inde resuscita sine pecuniis, sine impendio, sine tempore, & omni labore. Tibi namque satis est, tantum loqui, & reuocare ciuitatem in tenebris iacentem. Nunc ipsam iube ab humanitate tua posthac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi, qui ab initio se condidit, quantam sententiæ tuæ: nec immerito. Ille enim principio ipsi dato recessit: tu vero auctam & magnam factam, & post multam hanc tranquillitatem destructam resuscitabis. Non erat tam mirandum, si hostibus ipsam capientibus & barbaris populantibus, à periculo liberasset, quam est mirabile nunc perpecisse: illud enim sæpe multi fecere Reges, hoc autem tu solus operaberis, & primus præter omnem expectationem. Est illud quidem minime mirandum, nec præter opinionem, sed est quotidianum opus, subditis prodesse: quod autem tot & talia passus iram deponas, hoc omnem naturam excedit humanam.

XXXIII. A RELIGIONE ARGVMENTVM DVCIT.

Cogita, quod nunc non de ciuitate tantum illa tibi consultandum est, verum de gloria tua, magis vero de Christianitate tota. Nunc & Iudæi & Græci & omnis terrarum Orbis, & barbari (etenim & illi hæc audierunt) ad te respiciunt, expectantes, vt videant, qualem de gestis sententiam feras: nempe, si humanam protuleris & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum glorificabunt, & inter se dicent: Papæ, quanta Christianitatis potentia! hominem super terram habentem æqualem neminem, omnia delendi & corrumpendi dominum cohibuit & refrenauit, & docuit Philosophiam quam nec homo priuatus exhiberet. Vere magnus Christianorum Deus, qui ex hominibus Angelos facit, & omni necessitate naturali superiores constituit.

XXXIV. REMOVET CONTRARIA ARGVMENTA.

Ne namque superfluum timorem illum timeas nec toleres quosdam dicentes quod reliquæ ciuitates peiores erunt, & hac non punita, Imperium tuum magis contemnent. Si enim ad insurgendum fuisses impotens, & hæc operati te vi superassent, & par esset potentia, cognite suspicari hæc oportebat. Si vero pauefacti præque timore præmortui sunt, & ad tuos per me cucurrere pedes, nec aliud quotidie expectant, quam barathrum, & supplicationes faciunt communes, in cœlum respicientes, & Deum venire supplicant & simul nobiscum legationem attingere, & sicut in extremis constituti, de propriis quisque [illegible] considerauit: quo modo non superfluus hic timor? Si singulari f[illegible] iussi, tanta passi non fuissent, quanta patiuntur nunc, tot diebus in timore & tremore viuentes, & superueniente vespere, auroram videre non expectantes, & die orto, ad vesperam peruenire non sperantes: multi & in feras inciderunt, dum sectantur deserta in multa translati, nec viri tantum, verum & puerulí paruuli, & mulieres liberæ & decoræ per multas noctes & dies in speluncis & conuallibus & desertis foraminibus latentes. Et nouus captiuitatis modus ciuitatem detinet: ædificiis & muris stantibus, incensis ciuitatibus grauiora patiuntur: nullo incumbente barbaro, nec hoste apparente, captis miserius dispositi sunt: & solum folium si moueatur, omnes ipsos per singulos terret dies. Et hanc omnes sciunt. Et si subuersam ipsam vidissent, non sic essent castigati, vt nunc qui has ipsius audiere miserias. Ne igitur hoc cogites, quod peiores sint futuræ ciuitates reliquæ. Non enim si ciuitatem euertisses, sic eos castigasses, vt nunc per incertam futurorum expectationem omni supplicio vehementius ipsos puniens.

XXXV. EX HONESTO ET VTILI PERSVADET.

Ne igitur ipsis vlterius calamitates producas, sed iam respirare concedas. Subditos nempe castigare, & gestorum exigere pœnas, facile penitus & promptum: his vero, qui contumelias intulerunt, parcere, & his, qui venia patrauerunt indigna, veniam dare, vnius vel vix alterius est, & maxime cum Rex sit contumeliam passus. Et ciuitatem quidem metu subdere, facile: omnes autem amatores constituere, & persuadere, vt in regnum tuum se beneuole habeant, & non tantum communes, verum & priuatas pro tuo preces Imperio faciant, difficile. licet infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moueat, & quicquid operetur, non facile tot hominum affectionem ad se ipsum attrahere poterit; quod nunc tibi facile erit & leue: nam & beneficiis affecti, & qui audierint pariter cum beneficio affectis erga te beneuole disponentur. Quod pecuniis emisses, quod emisses laboribus, breui temporis momento totum Orbem acquirere, & omnibus futuris persuadere, vt quanta filiis suis optant tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc; cogita quantam à Deo capies mercedem non tantum eorum, quæ nunc fiunt, verum & quæ posthac ab aliis expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus auertat) & iniuriam passorum aliqui in contumeliam operatos insurgere velint; benignitas & sapientia tua pro omni ipsis erit disciplina & admonitione, & erubescentes confundentur. tale disciplinæ exemplum habentes inferiores apparere. Itaque omnium posterorum eris præceptor, & palmam ipsis præripies, licet ad ipsum philosophiæ verticem perueniant: non enim par est, quempiam tantam incipere benignitatem primum, & ad alios respicientem, ab illis elaborata imitari.

XXXVI. A PIETATE ARGVIT.

Quocirca quicunque post te humanitatem & mansuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique & fructuum auctor est. Propterea nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest;

tuum enim solius meritum est. Tu vero cum omnibus posteris, si qui tales vnquam appareant, ex aquo meritum diuidere poteris, & tantam reportare partem, quantam in discipulis praceptores. Et si nemo talis fuerit, rursum tibi commendationes & laudes per singulas prouenient generationes. Considera namque, quale sit, posteros omnes audire, quod tam magna ciuitate facta pœna & vltioni obnoxia, pauefactis omnibus, & horrefactis Ducibus & Prafectis & Iudicibus & ne vocem quidem pro miseris illis rumpere audentibus; vnus accedens senex Dei sacerdotium gerens, ex ipso aspectu solo & nudo occursu ad reuerentiam Imperatorem monuit: & quod nemini suorum concessit, vni hoc seni concessit, Dei leges reueritus. Etenim hoc quoque ipso non te parum, ô Rex, ciuitas honorauit, quod me ad te Legatum misit: sententiam enim de te optimam & pulcherrimam protulerunt, quod omni principatui tibi subiecto Dei sacerdotes prahonoras, etsi viles esse contingat. Non ab illis vero tantum nunc venio, verum & ante illos à communi Angelorum Domino missus sum, vt hac dicam mitissima & benignissima anima tua: quod si hominibus ipsorum peccata dimittatis, & Pater a cœlestis lapsus vestros vobis dimittet.

a Matt. 6.

XXXVII. FLAVIANVS PERORAT. *Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem reddemus. Cogita, quod etiam si quid tibi peccatum est, omnes abluere praeuaricationes per iudicium & sententiam istam poteris absque laboribus, absque sudoribus. Alij nempe Legati aurum & argentum & alia huiusmodi dona ferunt: ego vero cum sacris ad regnum tuum legibus veni, & pro donis omnibus has pratendo, & te Dominum tuum imitari supplico; qui quotidie à nobis contumeliam patiens non cessat bona sua omnibus ministrare. Et ne confundas spem nostram, nec promissiones redarguas. Etenim & hoc cum aliis te scire volo, quod si reconciliari velis, & pristinam ciuitati beneuolentiam communicare, & hanc remittere iustam indignationem, cum multa reuertar fiducia: si vero mente tua ciuitatem asperneris non tantum ipsam non ascendam, nec ipsam solam videbo, verum & in reliquum negabo, & in aliam me ciuitatem conscribam. Ne mihi namque accidat in illam vnquam adscribi patriam, erga quam humanissimus tu & hominum cunctorum mitissimus pacari, reconciliari ij, non eligas.* hactenus ex Flauiani oratione Chrysostomus, qui & subdit:

XXXVIII. THEODOSIVS PERSVASVS. *Hac & his plura locutus, sic Regem confudit, vt idem fieret, quod & in Ioseph contigit olim fieri. Sicut enim ille tunc fratres conspicatus, lugere quidem volebat, sed dolorem tegebat, ne simulationem interrumperet: sic certe & Rex lacrymabat quidem mente, non demonstrabat autem propter omnes prasentes: nec tamen vsque in finem astum celare potuit, verum & inuitus redarguebatur. Post hanc enim concionem secundis non opus habuit verbis, sed vnum solum locutus est verbū, quod ipsum diademate multo magis ornauit. Quod autem hoc? Et quid admirabile & magnum est, si his, qui nos contumeliis affecerunt, iram remittamus hominibus existentibus, cum & ipsi homines simus? cum mundi Dominus in terram descendens, & propter nos seruus factus, & à beneficio affectis crucifixus, pro crucifixoribus suis Patrem orauerit, dicens* b: *Ignosce illis: non enim sciunt, quid faciunt? Quid igitur admirabile, si nos conseruis ignoscamus? Et quod hac verba non sunt simulatio, demonstrarunt quidem & reliqua opera, ne his minus illud, quod nunc sum relaturus.*

b Luc. 23.

XXXIX. FLAVIANVS DIMITTITVR. *Ipsum enim hunc sacerdotem secum communiter hanc solemnitatem celebrare volentem, multum properare & festinare coegit, & secundum exhibere:* Noui, inquit, *quod nunc ipsorum sunt animi perturbati, & multa supersunt calamitatis reliquia. Abi, consolare. Si gubernatorem viderint, nec praterita reminiscentur tempestatis, verum & ipsam tristium memoriam omnem delebunt. Vt autem insistit Pontifex petens, vt filium suum mitteret: volens ille manifeste demonstrare, quod omnem penitus iram mente detersetat. Orate, inquit, hac auferri obstacula, hac bella extingui, & ego veniam omnino. Quid anima illa mitius esse possit? Confundantur Gentiles de reliquo; quinimo non confundantur, sed erudiantur, & proprium omittentes errorem, ad Christianitatis virtutem redeant, nostram à Rege & Pontifice docti Philosophiam.* hæc ipse.

XL. THEODOSII CVRA DE CELEBRI REDITV FLAVIANI. Cum igitur constet oratione Flauiani Theodosium fuisse placatum; commentum puto, quod Sozomenus ait his verbis c: *Persuasit Flauianus adolescentibus, qui ad mensam Imperatoris canere solebant, vt eas pronunciarent cantilenas, qua in Antiochensium supplicationibus erant. Quo facto, ferunt Imperatorem humanitatis affectu perfusum, & misericordia victum, confestim iram posuisse &c.* Nihil enim prorsus de his Chrysostomus, quæ primo loco fuerant collocanda: sed de Theodosii humanitate sicipse subdit: *Non enim hactenus tunc substitit pijssimus Rex: sed & postquam ex vrbe sacerdos exiuit & pertransiit mare, misit ad eum quosdam, sciscitans & satagens, ne forte tempus tereretur, & ciuitati voluptatem dimidiaret, extra vrbem solemnitatem peragens. Quis pater mitis tantam de persecutis se contumelia curam egit? Dicam & aliam iusti laudem. His enim expeditis, non festinauit, vt alius gloria cupidus, ipse literas illam tristitiam soluentes deferre: sed quoniam maturius ibat, alium quendam velociter equitare doctum mandauit praeuenire, & bona ciuitati nuncia afferre; ne ex reditus sui tardatione tristitia prolongaretur. Quod enim ipse quærebat, solum erat, non vt ipse veniret bona hac deferens & voluptatis multa plena, sed vt ocyus nobis patria respiraret. Quod quidem fecistis, forum coronantes, & lucernas accendentes, & lectos ante officinas componentes, & tanquam nuper ciuitate nata festum agentes.* hæc Chrysostomus. sed quod de lectis ante officinas paratis ait, puto intelligere thoros tricliniarum mensarum parari solitos in publicis epulis, quas magnæ lætitiæ tempore exhibere maiores consueuerunt.

c Sozom. li. 7. c. 23.

Quod rursum ad hanc rem spectat: de clementia Theodosii non in parcendo tantum, sed quam celerrime veniam impertitam nunciando, Themistius d quoque philosophus hæc habet: *Se adeo mitem, benignum, mira quadam animi tranquillitate praditum erga omnes prabet, vt etiam maiestatis reos & conuictos, damnatosq; ab ipsa legum acerbitate exemerit, & ex Acherontis (vt ita dicam) faucibus ereptos, & lucem & solem reuocauerit.* & post nonnulla de eius humanitate ista subdit: *Tu autem non solum eos, qui malis aliorum audiendis consiliis aures tantum suas accommodarunt, omni penitus culpa liberandos censes, verum etiam improbis consultoribus pœnam remittis & condonas. Quo facto cum nullum maius excogitari possit: ego tamen vocem ipso admirabiliorem emitto.* subdit idem mox de eiusdem Principis in indulgendo celeritate hæc, quæ sequuntur: XLI.

d Themist. orat. 5.

Nam cum nos omnes malorum tolerantiam ac clementiam admiremur: tu ipsius etiam improbas tarditatem. Atque hoc illius est proprium, qui moleste ferat se venia sceleris animaduersionem non praeuenisse. Neque ea sententia, quam antea tulisti, celerior est ea, qua postea est consecuta: qua tarditate quid velocius fieri posset? Neque enim paulatim remittis iracundiam; neque reos paulatim timore periculi liberas; neque idem iudicio iam peracto, quicquam insidet in animo, cuius stimulis ad sumendum de aliquo supplicium impellaris. Sed calculus à diis datus tristiori & acerbo longe antecedat, atque ita repente, vt iucundior illa tua vox & salutaris prius audiatur, quam funesta & grauis. Memini ipse, me ingenti gaudio ac voluptate fuisse perfusum, cum audirem vocem ab homine ad hominem delatam, atque ea celeritate, vt eam, qua igni fit significationem longe superauerit: quam ij qui speculantur, accensis facibus, suis ipsorum locis afferre solent, dum alter alterum vel longe absentem ad sumendum arma excitare, aut de aliqua re alia vult admonere: ex quo illud etiam plerumque accidit, vt salutaris vox tua sublatas iam carnificum manus, suspensosque gladios inhibuerit. Hanc igitur tardam dicamus esse clementiam, cui stricti enses, iam capiti imminentes locum dedere? & inferius: *An ij fortasse sero & post longiusculum temporis spatium veniam sunt consecuti? An non repente, deposito omni timore, festos dies læti celebrarunt, tanquam ij, qui nullius omnino criminis rei extitissent? An non cum antea terrore perculsi, fronte tristiore essent, pleni spe & fiducia facti sunt? &c.* Intelligis plane, puto, Themistium allusisse absq; dubio ad Antiochenos maiestatis reos (de quibus est sermo) qui periclitantes sub gladio Iudicum, indulgentiam sunt consecuti, eaq; tanta celeritate potiti, vt qui sub ictu carnificis ingemiscerent, læti tamen Paschale festum peregerint. XLII.

XLIII. CHRYSOSTO. GRATIARVM ACTIO IN REDITV FLAVIANI. Nam peruenit Antiochiam ab Imperatore cum ea indulgentia dimissus Flauianus adeo opportune, vt Pascha cum suis magno gaudio celebrarit: quo tempore Ioannes Chrysostomus ad populum eam habuit concionem, in cuius exordio hæc e habet: *A verbo, quo semper in periculorū tempore apud charitatem vestram exordiri consueueram, ab eodem inquam, & hodie apud vos sermonem incipiam, & dicam vobiscum: Benedictus Deus, hanc nos vobiscum sacram solemnitatem*

e Chrys. hō. 20. ad pop. Antioch.

cum

cum gaudio & lætitia multa hodie celebrare dignatus, & qui caput corpori reddidit, & pastorem ouibus, & præceptorem discipulis, militibus ducem, sacerdotibus Pontificem. Benedictus Deus, qui ex superabundanti facit, quæ petimus, aut cogitamus. Nobis enim sufficere videbatur, instantibus malis interim absolui, & pro hoc omnem faciebamus supplicationem: clementissimus autem Deus & datis petitiones nostras semper multo excessu superans, etiam patrem nobis omni spe celerius reddidit. Quis enim expectasset, quod tam paucis diebus & profecturus, & Regem allocuturus, & soluturus aduersa, & rursus ad nos tam breui reuersurus esset, vt sacrum Pascha posset præuenire & nobiscum celebrare? Sed en inexpectatum hoc factum est: & patrem recepimus, & maiorem capimus voluptatem, ipsum nunc præter spem suscipiendo. Pro his, inquam, omnibus clementissimo Deo gratias agamus, &c. At de rebus Antiochenis hactenus.

XLIV. THEODOSIVS VRGET OLYMPIADEM VIDVAM AD NVPTIAS.

Hoc quoq; tempore, antequam cum exercitu aduersus Maximum in Occidentem Theodosius proficisceretur, contigit Cōstantinopoli conflictus ille eiusdem Imperatoris cum Olympiade vidua clarissima fœmina, quā nuper orbatam viro conatus est idem Imperator coniungere in matrimonium Elpidio cognato suo Hispano homini. Describitur res gesta memoria quidem digna à Palladio in dialogo, necnon à Leone Augusto in rebus gestis S. Ioannis Chrysostomi. Sed antequam de his agamus; quænam qualisve fuerit Olympias illa, dicendum. Titulo sane sanctitatis eadem in publicis tabulis Ecclesiasticis tam apud Latinos, quam Græcos notata reperitur, apud illos XVI. Kalen. Ianuarii, apud Græcos autem VIII. Kal. Augusti, & in Menologio quidem hoc elogio: *Vixit hæc sub Imperatore Theodosio, Arcadio & Honorio filiis. Anysii Secundi Comitis filia, neptis Ablauij Præfecti, desponsata Nebridio, cum quo paulum temporis vixit, antequam cum eo copula iungeretur, sicque virgo simul & vidua permansit, &c.* Porro Palladius in Lausiaca a de ipsa agens, Seleuci filiam dicit, quam Græci publicarum tabularum testificatione tradunt (vt dictum est) Anysii Secundi filiam extitisse: sed fortasse pro Secundo, Seleucus irrepsit librariorum incuria in Palladium. Hæc ipsa autem cum Ablauii neptis dicatur, illius inquam, Ablauii, penes quem summa rerum fuit temporibus Constantini: scimus, Ammiano b auctore, eidem fuisse filiam nomine itidem Olympiadem, desponsatamque Constanti Augusto, eo autem occiso, eandem nuptui fuisse traditam Arsaci Regi Armeniæ: quem & ipso exordio Valentis Imperii à Persarum Rege dolose necatum affirmat; quæ superius diximus. quamobrē existimamus eandem postea nuptam Anysio Secundo, ex quo genuerit hanc, de qua est sermo, Olympiadem iuniorem, quam Græci tradunt Ablauii fuisse neptem.

a Pallad. in Lausi. c. 43.

b Ammia. lib. 20.

XLV. OLYMPIADIS GENERIS CLARITVDO.

Hæc ipsa illa Olympias, ad cuius nuptias cum ingens inuitata accurrerit Episcoporum multitudo; quod ipse Gregorius Nazianz. iisdem nuptiis interesse minime valuerit podagra laborans, ad Anysium scripta c epistola se excusat: sed donum misit omni mundo celebrius ac pretiosius, nempe carmen parænericum loco epithalamii nuptialis: extat ipsum quidem dignum auctore, & cui missum est, Olympiade clarissima fœmina. Cum autem hanc constet viuente patre Anysio nuptam fuisse, errore labitur Palladius d, dum ait pupillam traditam matrimonio. Quod vero Græci habeant in Menologio hanc Nebridio nuptui traditam, Palladius e vero dicat nurum fuisse Nebridii: conciliari eo modo inter se possunt auctores, vt filio illius Nebridii clarissimi viri sub Constantio Imperatore Præfectura Prætorii insigniti, cuius meminit Ammianus f, Nebridio item dicto coniuncta fuerit matrimonio Olympias, de qua agimus. Hæc autem postquam cum viro suo (vt Palladius habet) viginti tantum menses implesset, illo defuncto locupletissimi hæres patrimonii, cum sic absq; aliis nuptiis, Deo vacans, vitam tranquillam ageret, à Theodosio Imperatore ad secunda vota sollicitatur. Quid vero tunc ipsa, ita Palladius g:

c Greg. ep. 57.

NEBRIDIVS CONIVX OLYMP.

d Pallad. dial. de vita Chrys.

e Pallad. in Laus. c. 41.

f Ammian lib. 27.

g Palla. in dial. de vita Chrys.

XLVI.

Audi, inquit, maiorem ipsius quoque virtutem. Pupilla namq; coniuncta viro, permissa non est à prescio omnium Deo, qui hominum prauidet exitum, carnis seruire voluptati, viginti integros menses viro eius mature subtracto. Fertur autem virgo esse: nam Apostolicæ h legi renuit seruire dicenti: Volo adolescentiores viduas nubere, matresfamilias esse. & quidem cum & genere & opibus & eruditione singulari & ingenio liberali & forma & ætatis flore præcelleret, sed Dorcadis in morem, sæculi connubij laqueos constanti voluptate transiliens. Iusto enim lex posita non est, sed non subditis, profanis, & qui corruptela inexplebiliter inhiant.

h 1. Tim. 5.

OLYMPIADIS CERTAMEN CVM THEODOS.

XLVII.

Contigit autem diaboli inuidia, vt huius immatura viduitas ad aures Theodosii principis perueniret. Qui hanc Elpidio ciudam cognato suo Hispano in matrimonium coniungere cupiens, cum post plurimas preces id obtinere nequiuisset tristabatur. Ad quam illa: Si inquit, me vellet Rex meus copulari viro, nunquam priorem mihi abstulisset. Quoniam autem me parum idoneam coniugali vitæ cognouit, viroq; placere minime valentem, & illum iugali vinculo absoluit, & me grauissimo iugo virilis seruitutis eripuit, suaue continentiæ iugum ceruicibus meis mentis imponens. Hoc responso accepto, Theodosius Præfecto vrbis mandauit, vt omnem eius substantiam custodiret, quousque trigesimum ætatis implesset annum. Ille accepta procuratione regia, eam adeo vexabat ab Elpidio submissus, vt nullā haberet facultatem vel cum insignibus Episcopis congrediendi, vel Ecclesiam ipsam ingrediendi, vt his angustiis coacta præ angore animi, coniugalem eligeret vitam. Illa è contra his oblectata magis, & Deo gratias referens, Imperatori ita rescripsit:

XLVIII.

Et Imperatori debitam & congruam Episcopo virtutem in me humilem ostendisti, mi Domine, mandans graue onus meum custodiri; cuius me dispensationis cura macerabat. erit autem gratius, si iusseris id pauperibus & Ecclesia diuidi. Ego enim iamdudum à vanitate, quæ solet ex hac largitione subsequi, metuebam; ne terrenis implicita, negligerem diuitias naturales. ita Olympias ad Theodosium: eadem ferme cuncta Leo Augustus de ipsa in rebus gestis Chrysostomi habet. Porro res Olympiadis ipse Theodosius hoc anno proficiscens cum exercitu contra Maximum hoc statu reliquit. Quid autem reuersus egerit, idem Palladius sic enarrat: *Theodosius ita postmodum reuersus à bello, quod contra Maximum feliciter gesserat: cum illius tolerantiam, laboremq; comperisset, in sua eam libertate esse iussit.* hæc ipse.

XLIX.

Quod vero eandem Olympiadem ferme omnes virginem prædicēt; audi quid ad ipsam scribens dicat Chrysostomus i: *Nec vero,* inquit, *sermones meos propterea carpe, quod te in virginum chorum & classem adscripserim, quæ in sanctarum illarum chorea vixisti: sæpe enim me tum priuatim, tum publice audisti cum quæ virginitatis definitio esset, explicarem; illudq; contenderem, nihil vnquam impedimento fore, quo minus ea in virginum numerum & ordinem referretur, imo etiam eas longo interuallo superaret, quæ in cæteris rebus ingentis philosophiæ specimen edidisset. Eaq; de causa Paulus k etiam cum virginem describeret, non eam duntaxat, quæ matrimonij virilisq; concubitus expers esset, virginē appellauit, verum etiam eam ipsam, cui ea, quæ ad Dei cultum pertinerent, curæ essent.* subdit de decem virginibus Christi parabolam, quæ virgines prudentes non tam corporis integritate, quam incorruptione morum & bonorum operū luce definiuntur, distinguunturque à virginibus fatuis. Quibus plane videas ipsum Io. Chrysostomum postremum tribuere Olympiadi virginitatis genus potius, quā primum.

i Chrys. ep. 2. in addit.

OLYMPIAS QVOMODO VIRGO DICTA

k 1. Cor. 7.

L.

Hac autem in sua in omnibus potestate relicta, quodnam initum prosecuta fuerit vitæ genus, idem Palladius ita subdit: *Abstinet illa quidem animatis omnibus, balneaq; nunquam adit. Quod si infirmitatis necessitas vrgeat (crebris enim passionibus & morbis atteritur) induta camisia descendit in aquas: veretur enim (vt aiunt) & se ipsam.* paulo vero post: *Sic,* inquit, *hanc sanctum Nectarium Episcopum l Constantinopolitanum plus fuisse admiratum, adeo vt Ecclesiasticis quoque rebus mulieri obtemperaret. Amphilochium vero Iconij Episcopum, & Optimum Præsulem in Ponto, & Petrum Sebastiæ Antistitem, Basilij fratrem, & Epiphanium Constantiæ Cypri Antistitem, sanctos viros quid memorem? quibus illa & pecunias donauit & villas. Optimo certe, dum Constantinopoli moreretur, ipsa oculos manibus suis clausit, &c.* subdit his quoque Leo Augustus, hanc quoq; ob insignia virtutum merita, licet nondum annis ad munus aptam, creatam tamen fuisse Ecclesiæ Constātinopolitanę diaconissam; quod ministeriū expleuit magna totius Ecclesiæ laude, adeo vt ne leuem quidem inuidis & obtrectatoribus nedum dicendi, sed nec suspicandi

OLYMPIADIS VITA INSTITVTVM.

l l. 3. de fide Cathol. C. Theod.

difert quid indignum occasionem dederit. At de Olympiade hactenus: longe plura sunt quidem, quæ de ipsa inferius suis locis dicturi sumus. Iam Theodosium expeditionem parantem in Maximum prosequamur.

LI. EXPEDITIO THEODOSII ADVERSVS MAXIMVM

Profecturus ipse aduersus tyrannum, in primis quibus valuit pietatis armis conatus est, cōciliando sibi diuinum numen, exercitum communire. Siquidē persentiens magni momenti opus aggredi, dubiam iacere aleam, remque tentare periculosam, à Deo diuersis modis sibi implorare suppetias laborauit, vtpote qui optime sciret Dei munus, atque diceret vna cum Dauid *a*: *In Domino faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.* Ad hæc plane respiciebat quod ait ad Flauianum, vt precibus apud Deum contenderet extingui bella. Sed in eo maxime eiusdem pietas commendatur, quod tanti ponderis prœlium auspicaturus, Legatos in Ægyptum misit ad sanctos ibi agentes anachoretas, quos pro se certantes precibus habere voluit pugnatores. Inter alios autem Ioannem sanctissimum monachum, quem S. Hieronymus *b* magnopere laudat, per eosdem consulit de dubio belli euentu. Testatur id quidem S. Augustinus, dum ait *c*:

a Psal. 43.

b Hier. ad Ctesiph. aduer. Pelag.

c Aug. de Ciuit. Dei li. 5. c. 26.

LII. THEODOSIVS CONSVLIT IOAN. MONACHVM DE FVTVRA PVGNA.

Cum Maximum terribilem faceret ille successus (nempe obitus Gratiani cum fuga Valentiniani) *hic* (Theodosius scilicet) *in angustiis curarum suarum non est lapsus ad curiositates sacrilegas atque illicitas: sed ad Ioannem in Aegypti eremo constitutum, quem Dei seruum prophetandi spiritu præditum, fama crebrescente didicerat, misit, atque ab eo nuncium victoriæ certissimum accepit.* hæc Augustinus, quæ & probauit euentus: eadem habet quoque Ruffinus *d*. Multa de eodem Ioanne narrat Euagrius *e*, & inter alia hæc, quæ ad Theodosium eiusque duces spectant: *Imperatori, inquit, Theodosio vel quos belli exitus habiturus esset, vel quibus modis victoriam caperet de tyrannis, sed & quot irruptiones passurus esset gentium barbararum, sæpe prædixit. Quodam etiam tempore cum gens Aethiopum Romanum militem circa Cyrenem (quæ prima est ex Aethiopiæ partibus Thebaidis ciuitas) incursasset, & strages plurimas nostrorum dedisset, prædamque duxisset; venienti ad se Romano duci, & metuenti confligere cum eis, eo quod exiguus ipsi erat militum numerus, & hostilis contra se innumera multitudo: Ioannes statutum designans diem: Perge, inquit, securus: die enim, qua dixi, & hostem prosternes, & spolia capies, prædamque reuocabis. Quod, cum fuisset impletum, etiam apud Augustum quod carus acceptusque futurus esset, prædixit.* hæc ibi: quæ recensuisse voluimus, quod existimemus horum fama ipsum innotuisse Theodosio Imperatori, qui eo modo eundem sanctum de futuro belli euentu, vt diximus, interrogarit.

d Ruffin. li. 2. c. 32.

e Euagr. vit. S. Pat. cap. 1.

LIII. QVID THEODOSIVS CVM SENVPHIO.

Rursum vero ad bellicam expeditionem plurimum conferre idem Imperator existimauit, si secum duceret celeberrimum quendam monachum, Senuphium nomine, quem per Theophilum Alexandrinum Episcopum accersiuit, qui prætextu quodam, quasi ipsa ciuitas in magno discrimine esset, eum ad se vocauit. Quid autem tunc ille, Acta *f* Cyri & Ioannis docent his verbis: *Cum intellexisset Theodosius, quod in Scete (est autem hæc solitudo in Aegypto quidem sita, sic nominata) philosophabatur vir quidam genere & ipse Aegyptius, maximorum sane effector miraculorum: scribit protinus ad Theophilum Alexandriæ Episcopum, iubens, vt efficiat, quo vir ille admirabilis quamprimum veniat Constantinopolim. Eis autem literis quoque continebatur, quod eius aduentu opus esset. Ille vero, iis acceptis, statim ad eum venit, & datis litteris, preces Imperatoris & vsum, qui vrgebat, significat. Deinde etiam ipse quoque ex se facit quod potest, vehementer orat, rogat, supplicat, ne preces despiciat Imperatoris, neque suos vilipendat labores, sed veniat ad ciuitatem: & bellum, quod in eam paratur, suis auertat precibus, & a tanto periculo & metu eam liberet, vtpote quod in eius potestate situm sit, vt ciuitas vel salua sit, vel intereat. Admirabilis autem ille Senuphius (hoc enim nomine vir ille vocabatur) primum quidem, vt consentaneum est, ne rogaret, prohibuit, non ad mensuram eius, quam habebat, gratiæ, sed ad mensuram potius eius, qua erat dites humilitatis aspiciens. Magna est, inquit, mihi in ciuitatem beneuolentia, & ipsam valde saluam esse cupio, sed non voluntatem quoque vires sequuntur ex ea, quæ est ad Deum, fiducia. Quin etiam rogauit ipsum Alexandrinum Episcopum, ne de eo talia sentiret, neque eum putaret vulgo antecellere.*

f Apud Metaphr. die 31. Ianuar.

LIV.

Cum autem eum ipse omnino non dimitteret, nec sciret quid agnus quidnam faceret Senuphius: discessum quidem suum publice differt, dat autem sic quoque auxilium, idque facit admirabiliter. Nam & statim stetit ad Orientem: & cum superhumerale & baculum in cœlum sustulisset, Domine Deus, inquit, exercituum da huic meo superhumerali & huic baculo, vt tantum possit, quantum ego ipse, si illic adessem. Hæc cum Deo dixisset: quæ habebat in manibus, dat statim Pontifici: Hæc accipe, dicens, & mitte statim ad Imperatorem: ille autem superhumerale quidem imponat capiti, baculū vero manu ferat: deinde cum manus opus fuerit conferere cum hostibus, præcedat omnes alios, & audacter procedat, aduersus inimicos: Nam si ego quidem possim à Deo exaudiri, existimo fore, vt ipse sit illis terribilis, & sine sanguine gloriosam referat victoriam.

LV.

Hæc cum ad Imperatorem lubenter essent allata: ille quidem muniit caput superhumerali quauis galea tutius, baculo autem muniit dexteram lancea longe validius, & hac ratione confidens fore, vt hostibus videretur terribilior, quam olim (vt aiunt) claua Hercules. Iam accedentibus hostibus, ipse primus præcedit ducens totum exercitum. Propter Senuphij autem ad Deum orationem nulla erat dilatio, sed res statim finem accipiebat. Simulac enim eum viderunt barbari, admirati ipsum tanquam vnum ex cœlestibus, ad fugam statim spectabant, & pedum virtutem laudabant: fugiebant vero non aliquo certo ordine, vt qui non essent omnino obliti virium, sed vt qui essent amotæ mentis, & perterriti, alij alio dispersi, terga volentibus facilis, expedita venatio, secura persecutio, & libera ab omni periculo: ipsi potius propter fugam, quæ erat sine vllo certo ordine, plagas & vulnera, atque adeo mortem sibi mutuam conciliantes: adeo vt Imperator non solum sine sanguine, sed etiam sine vllo labore hanc victoriam retulerit. Festum ille nominauit hunc diem, & nunc quoque post tantum tempus magnifice celebratur ab Alexandrinis: nominatur ab eis εἰκόνεον ab imagine: ab eis enim Imperatori facta est quædam statua eo quo tunc modo armata & capite quidem superhumerali induta, dextera autem tenens baculum. hactenus ibi recitata breuiter hæc eadem Glicas *g*. sed quo potissimum tempore, num cum aduersus Maximum hoc anno, an postea cum aduersus Eugenium profectus est, vel aliis bellis decertauit, id acciderit, penitus ignoratur.

g Glycas Annal. par. 4.

LVI. THEODOSIVS ADVERSVS HÆRETICOS SCRIBIT LEGES.

Quod vero ad tempus eius in Occidentem aduentus aduersus Maximum spectat, nō sequimur Marcellinum, qui sub anni superioris Consulibus illum collocat. nam cum multa eius sententiæ aduersentur, quibus (vt vidimus, cum egimus de rebus Antiochenis) ipsum constat tempore Quadragesimæ hoc anno egisse Constantinopoli; rescripta etiam hoc eodem anno ab ipso in Oriente data plane declarant, non ante præsentem annum Theodosium ipsum aduersus Maximum profectum esse. Hoc enim anno, mense Martio, Thessalonicæ aduersus hæreticos ista sanciuit, quibus ad futuram memoriam eo modo viam præuia pietate constrauit, dum primum expugnat impietatem, eius sectatores exagitans ipsis legibus:

LVII.

Apollinarianos h, cæterosque diuersarum hæresum sectatores ab omnibus locis iubemus inhiberi, à mœnibus vrbium, à congressu honestorum, à communione sanctorum: instituendorum clericorum nō habeant potestatem: colligendarum congregationum vel in publicis, vel in priuatis Ecclesiis careant facultate: nulla iis faciendorum Episcoporum præbeatur auctoritas: ipsi quoque Episcopi nomine destituti appellationem huius dignitatis amittant. Adeant loca, quæ hos potissimum quasi vallo quodammodo ab humana communione secludant. His etiam illud nectimus, vt supramemoratis omnibus adeundi atque interpellandi serenitatē nostram aditus denegetur. Dat. VI. Idus Martij Thessalonicæ, Theodosio A. II. & Cynegio Coss. adiecit & alias in eodem procinctu Theodosius aduersus hæreticos sanctiones, vt eam, quæ sequitur, his verbis ad Tripholium scribens *i*:

LVIII.

Omnes diuersarum perfidarumque sectarum, quos in Deum misera vesania conspirationis exercet, nullum vsquam sinantur habere conuentum, non inire tractatus, non cœtus agere secretos, non nefariæ præuaricationis altaria manus impiæ officio impudentis attollere, & mysteriorum simulationem ad iniuriam veræ religionis aptare. Quod vt congruum sortiatur effectum, in specula sublimitas tua fidelissimos quosque constituat, qui & cohibere hos possint, & deprehensos offerre iudiciis, seuerissimum secundum præ-

terit infamationes & Deo supplicium daturos, & legibus. Dat. XVIII. Kal. Iul. Stobis Theodosio A. II. & Cynegio V. C. Coss. quo etiam mense hæc quoque salubriter sanxit *a*. *Nulli egresso ad publicum vel disputandi* * *de religione vel tractandi, vel consilij aliquid deferendi pateseat occasio. Et si quis post hac ausu graui atque damnabili contra huiusmodi legem veniendum esse crediderit, vel insistere motu pestiferæ perseuerationis audebit; competenti pœna & digno supplicio coerceatur. Dat. XVI. Kal. Iul. Stob. Theodosio A. II. & Cynegio V. Coss.* ac rursum ad eundem aduersus Arianos specialiter hæc edidit *b*:

a l. 2. de his, qui super relig. contend. C. Theod. * *disceptandi* *b l. 16. de hær. C. Th.*

LIX. *Nonnullos Arianorum formam nostrarum talem proferre iussionum comperimus, vt his liceat vsurpare, quæ sibi videantur vtilitatibus conuenire: Qua sublata, sciant nullam huiusmodi iussionem e nostro sacrario profluxisse. Quicquid itaque fuerit ab his pro eorum commoditate prolatum; vt falsi reus teneatur, qui deinceps ea circumtulerit. Dat. V. Idus Augusti Constantinopol. Theodosio A. II. & Cynegio Coss.* at perperam factum putamus, vt in Codice, loco acceptæ sanctionis, data ponatur Constantinopoli: quam edidisse putamus, cum iam in Italiam aduentasset, illosque ea lege exagitare Arianos voluisse, qui rescripto Valentiniani, de quo suo loco superius actum est, dato pro Arianis sectantibus professionem Ariminensem, vterentur tanquam ab ipso Theodosio edito, eo quod ex more amborum Imperatorum nominibus haberetur inscriptum.

LX. Cum autem ad Arianos Cõstantinopoli agentes eiusmodi Imperatoris rescriptum perlatum esset; æstuantes in eum ira, quodnam immane scelus admiserint, proxime dicturi sumus. Cum vero tot hoc anno aduersus hæreticos extent à Theodosio promulgatæ leges, aliæque ab eodem editæ plures sint superius à nobis recitatæ: nescimus quo modo Socrates *c* illud affirmet, eundem Imperatorem omnibus hæreticis, exceptis Eunomianis, cõcessisse priuatos in domibus conuentus agere, & Ecclesias extra ciuitates cõstruere. Ex his enim & aliis superius recitatis manifesti erroris arguitur: cum in eo totus Theodosius fuisse appareat, atque hoc præsertim anno studiosius incubuerit, vt omnes hæreticos omni conuentu excluderet, ac locis interdiceret.

c Socr. li. 5. cap. 20.

LXI. Accidit quidem prospere feliciterque Theodosio, cum manu altera aduersus hæreticos pugnans, altera Maximũ debellarit. Cuius belli progressus à Zosimo *d* copiosius, quã ab aliis describuntur: nobis hic satis eos summatim reddere. Magnus plane metuendusque fuit ad præsens conficiẽdum bellum, quo de summa totius Romani Imperij decerneretur, Maximi apparatus terra marique dispositus. Siquidem Andragathium classi præfecit, qua mare Ionium asseruaret, si forte per illud Theodosius transmittere tentaret exercitum. Marcellinum fratrem terrestribus copiis custodire iussit Italiæ aditus; ipse vero cum victore semper exercitu in Pannoniam progressus est, occursurus hosti, si ea via tenderet in Italiam. Theodosius igitur veniens, Maximum Sisciæ cum exercitu confidẽtem inuenit, eundemque commisso magna virtute certamine, profligauit; qui se Aquileiam fuga lapsus recepit, procedens itaque vlterius Theodosius, fugientem hostem prosecuturus, apud Petauionem Marcellinum cum alio exercitu agentem inuenit, quem pariter bello superatum æquè fugauit.

d Zos. li. 4. THEODOSII BELLVM CVM MAXIMO.

LXII. Duabus his adeo ingentibus diuino fauore victoriis partis, vt quod reliquum belli superesse videretur, eadem celeritate conficeret, Aquileiam contendit, ibique Maximum agentem obsedit; qui à suis militibus captus, indutusque insignibus Imperatoriis, ad Theodosium vinctus perductus est: cuius infelicem statum Theodosius commiseratus, oculis eum ad parcendum compositis aspexit: cum milites indignati, eundem Maximum à conspectu Theodosij abstrahentes, abscisso confestim eius capite, necauerunt, ne miserendi ipsi Theodosio locus esset. nam & Pacatus, *Rapitur ergo*, inquit, *ab oculis, & ne quid licere possit clementiæ, inter innumeras manus fertur ad mortem*. quod factum VI. Kalen. Septembr. affirmante *e*. Cum paulo post Andragathius classis Præfectus, audita Maximi nece, se præcipitem dedit in fluctus: eo namque modo proditor Gratiani, vt pareret, interiit. Secutaque est mors Victoris pueri, Maximi filij, iam à patre Augusti nominati, quem Arbogastes Comes proditione confecit, puerulum apud matrem relictum in Galliis. Hæc ex Zosimo *f*. Pacato *g*. & aliis perbreuiter enarrauimus. Victoria quidem præ magnitudine sua, tanta temporis breuitate, de tot exercitib. obtenta, tam incruenta, tantumque proficua, qua Galliæ, Hispaniæ, Britannia, Italia, & omne denique Occidentale Imperium recuperatũ fuit, & Orientale totum redditum, ore omnium celebrata, & decantata vocibus fuit, vtpote quæ nutu plane diuino intelligeretur obtenta, inclamãte in Maximũ desuper voce sanguinis innocentissimi Gratiani, fauentib. vero Theodosio precib. sanctorũ monachorum, vna cum indulgentia Antiochenis concessa, pietateque in exturbandis hæreticis pro ipso pugnante, quib. & aliis probè factis cœlestes sibi conciliauit exercitus.

MAXIMVS VINCTVS AD THEODOSIVM DVCTVS. *e Socr. li. 5. 14. Paul. Diac. & alij.* *f Zos. lib. 4.* *g Pacat. in Panegyr.*

LXIII. Retexit Sanctus Ambrosius tot tantaque hæc à Deo impartita Theodosio beneficia, cum ad eum pro Thessalonicensibus paulo post rogaturus Epistolam scripsit *h*, qua inter alia ex Dei persona ita hominem interpellat: *Ego tibi inimicum tuum in potestatem tuam captiuum deduxi. Frumentum non habebas ad exercitus alimoniã: ipsorum hostium manu patefeci tibi portas, aperui horrea; dederunt tibi hostes tui commeatus suos, quos sibi parauerant. Ego perturbaui hostis tui consilia, vt se ipse nudaret. Ego ipsum vsurpatorem Imperij ita vinxi, ac mentem eius ligaui, vt cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis, tanquam metuens, ne quis tibi periret, ipse se clauderet.* hæc idcirco Ambrosius, quod cum liberum fuisset Maximo repetere Gallias, se incluserit Aquileiæ: vt merito & hæc de eo Pacatus: *In oppidum semet Aquileiense præcipitat, non vt vitam funderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret, &c.* Sed subdit Ambrosius ex eiusdẽ persona numinis: *Ego comitem eius atque exercitum ex altera parte naturæ, quos ante dispersseram, ne ad belli societatem coirent, ad supplementum tibi victoriæ congregaui. Ego exercitum tuum ex multis indomitis conuenientiam nationibus, quasi vnius gentis fidem, tranquillitatem & concordiam seruare præcepi. Ego, cum periculum summum esset, ne Alpes infida barbarorum penetrarent concilia, intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli, vt sine damno vinceres. Ego te triumphare feci de inimico tuo.* & inferius de tribus illis Theodosij victoriis Francorum & Saxonum ope reportatis hæc ait: *Ille igitur*, nempe Maximus, *statim à Francis & Saxonum gente in Sicilia* (vbi Andragathius cum classe erat) *Siscia, Petauione, vbique denique terrarum victus est.*

QVANTA DEVS LARGITVS THEODOSIO. *h Ambros. ep. 29.*

LXIV. Hic Maximi tandem finis fuit, quem præstabat auscultasse Martino ipsum admonenti, ne transiret Alpes; quod si faceret, interitum sciret sibi in Italia præparatum. De interitu Maximi agens Gildas sapiens *i*: *Apud Aquileiam*, inquit, *vrbem capite nefando cæditur, qui decorata totius Orbis capita regno quodammodo deiecerat.* Exin Britannia, *omni armato milite militaribus copiis rectoribusque, licet immanibus, ingenti iuuentute spoliata, quæ comitata vestigia supradicti tyranni, domum nusquam vltra rediit; & omnis belli vsu penitus ignara, duabus primum gentib. transmarinis vehementer sæuis, Scotorum à Circio, Pictorum ab Aquilone calcabilis multos stupet gemitque annos.* sic igitur & tyrannus tyrannique prima sedes, & gens, quæ illi in tyrannidem fauit, eiusmodi dirum supplicium luit.

i Gil. de excid. Brit. BRITANNI SECVTI MAXIMVM MALE PERIERE.

LXV. At quod ad Theodosium pertinet: non tam victoriæ claritudine, deletis penitus hostibus, illustratus est, quam clementia atque benignitate claruit in primis erga hostes, dum (vt ait Pacatus *k*) *duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnes venia complexa, velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta: nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestia luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentia (quod est dulcius) restituti sunt. Vide, Imperator, quid hac clementia consecutus sis: fecisti, vt nemo sibi victus te victore videatur.* At quid in ipsos propinquos Maximi? hæc paucis, sed magna est cõplexus Ambrosius *l* ad ipsum Theodosium cum postea scripsit: *Inimici tui filias reseruasti, nutriendas*

CLEMENTIA THEODOSII ERGA VICTOS. *k Pacat. in Panegyr.* *l Ambr. ep. ad Theod. 29.*

apud assiduum dedisti: matri hostis tui misisti de ærario tuo sumptus. ita ipse. Sed cui hæc adeo pulchra accepta ferenda? equidem Sancto Ambrosio Episcopo, qui (vt dicemus) tunc Aquileiæ erat, atque de his omnibus Theodosium interpellauit; quod testatur Epistola, postea ad ipsum scripta, cum ait a: *Debeo beneficiis tuis, quibus me petente liberasti plurimos de exiliis, de carceribus, de vltima necis pœnis, &c.* quam Epistolam hoc anno ab Ambrosio ad eum datam esse dicemus.

a Ambros. ep. 29.

LXVI. Sed & inde quoque summam consecutus est Theodosius laudem, cum occiso Maximo, absque aliqua controuersia summa rerum potitus, voluit tamen cum Valentiniano partiri Imperium, dum non tantum Italiam, ex qua deiectus à tyranno fuerat, illi restituit, sed adiecit & Gallias, Hispanias, atque Britanniam. De his enim agens Sanctus Augustinus, factum commendans, sic ait b: *Mox tyranni Maximi extinctor, Valentinianum puerum Imperij sui partibus, vnde fugatus fuerat, cum misericordissima veneratione restituit.* hæc ipse. Sed maiorem inde meruit Theodosius gloriã, quod eundem Valentinianum à matre Iustina impietate corruptum, Catholicæ reddidit disciplinæ, ostẽdens illi ea de causa ipsum cõmeruisse à Maximo è regno depelli, quod inhærens matri, fidem Catholicam depulisset. Recitat verba Theodosij ad Valentinianum tunc dicta Suidas c, quæ sic se habent: *Cum autem venisset Valentinianus ad Theodosium, in recta fide est institutus: Dicebat enim ei Theodosius, Imperatoriam aciem stare non armis, sed iustis causis. Et noui, inquit, Valentiniane, religiosissimos Imperatores, quiescente exercitu, victoriam obtinuisse, & hostes subactos, tributarios factos esse, periculo antegresso. Sed & Constantinus Magnus erectum Licinium tyrannum naufragio trucidauit. Sic etiam Valentinianus pater tuus felicius Imperium & ab hostibus illæsum gubernauit, DEO eum defendente innumerabilibus prœliis victor, multis & diuersis barbaris sublatis. Valens vero patruus tuus Deum diuellens, inquinauit Ecclesiam, homo profanus cæde sanctorum & Sacerdotum relegatione: diuinaq; prouidentia à Gothis oppugnatus, combustus est. Recte Christum colit is, qui non immerito te eiecit. Incredulitas tua Maximo facultatem dedit. Si Christum non videmus; quem inuocabimus pugnaturi? Hæc & plura etiam his admonitus à Theodosio Valentinianus ad fidem rectam adductus est.* huiusque Suidas. Sed contigerunt hæc, cum in Oriente profugo eidem Valentiniano ipse Theodosius occurrit.

b Aug. de ciuit. Dei. lib. 5. c. 26.
THEODOSIVS RESTITVIT REGNVM VALENTINIANO.
c Suid. in verbo, Valentinianus.

LXVII. Mansit hoc anno Theodosius Aquileiæ, necnon Mediolani, sequenti autem (vt dicemus) Romam se cõtulit. Aquileiæ vero dum esset, ad Tripholium Præf. Præt. aduersus res à Maximo gestas ita rescripsit d: *Nullus sibi honorem audeat vendicare, quem tyrannica concessit audacia: sed ad pristinum statum damnata præsumptio reuocetur. Dat. X. Kalend. Octob. Aquileia, Theodosio II. & Cynegio Coss.* non sunt hæc cõtraria, vt apparent, iis, quæ nuper diximus ex Pacato, collatos à Maximo honores à Theodosio sublatos: nam hæc puto intelligẽda de his, qui à Maximo fuerant iisdem magistratibus spoliati, quos pristinis dominis hac voluit decreta lege restitui.

THEODOSII AQVILEIÆ DATA RESCRIPTA.
d l. 6. de infir. his, quæ sub tyrannis.

Mense vero Octobri idem Theodosius Mediolanum se contulit; vbi cum esset, itidem aduersus Maximi acta eiusmodi edidit sanctionem e:

e l. 7. de infirman. his, quæ sub tyrannis.

Omne iudicium, quod rapta mente conceptum, non iura reddendo Maximus infandissimus tyrannorum credidit promulgandum, damnauimus. Nullus igitur sibi lege eius, nullus iudicio blandiatur. Dat. sexto Idus Octobris Mediolani, Theodosio A. II. & Cynegio Coss. At non prætereat, quod hoc ipso anno, antequam Maximus victus esset, misit Theophilus Episcopus Alexandrinus Legatum Isidorum in Italiam cum litteris atq; muneribus, vt alterutri, qui vinceret, eadem traderentur. Meminit huius legationis Socrates, vbi ait f: *Cum Imperator Theodosius contra Maximum tyrannum prœlio decertaret, Theophilus per Isidorum munera ad Imperatorem cum binis literis misit, præcepitq;, vt victori & munera & alteras literas offerret. Isidorus, quo hoc negotium obiret, Romam contendit, victoriamq; sedulo obseruat. Verum illud factum non diu in obscuro fuit: nam lector illius, qui vna cum illo aderat, literas clam subripuit. Vnde Isidorus metu perculsus, absq; mora Alexandriam profugit. Hæc quidem causa fuit, cur tantopere postea a Theophilo fuerit pro Isidoro laboratum.* hæc Socrates. Bis sane Isidorum hunc, virum spectatum valde, venisse Romam, Palladius tradit g, primo cum Athanasio; postea vero, nempe hoc tempore, cum Demetrio Episcopo: prædiuitemq; fuisse affirmat, ita tamen, vt (quod ait) omnia Christi amore in pauperes fuerit elargitus. Felix hic namq;, nisi Origenis venena potasset, vt dicemus, cum ab eodem Theophilo alia functus est legatione in Palæstinam; de qua suo loco. Hunc quidẽ primo monasticam vitam exercuisse in Nitria, inde vero adscitũ in presbyterum Ecclesiæ Alexandrinæ, idem tradit Palladius, qui eum nouit. At ne quis duos putet, quod interdum presbyterum, interdum vero monachum nominet: sciendum est, vnum eundemq; Isidorum monachum atq; presbyterum fuisse.

f Socr. li. 6. cap. 2.
g Pallad. in Lausiac. c. 1.

LXIX. Iam vero, antequam reliquas res à Theodosio Mediolani gestas prosequamur: quænam acciderint Constantinopoli, tempore, quo Theodosius pugnabat aduersus Maximum, dicere opus est, quæ à Socrate narrantur his verbis h: *Eodem temporis momento, quo Imperator ad hoc bellum aduersus Maximum faciendum omni studio incumbebat, Constantinopoli ab Arianis tumultus tali de causa commotus est. Solent homines de rebus, quas non nôrunt, sermones nonnunquam confingere: & si quando fuerint occasionem nacti, rumores de rebus, quarum cupiditate ducuntur, multo maximos excitant, vtpote perpetuo rerum nouarum appetentes. Quod quidem in ea ciuitate tum vsu venit. Nam de bello, quod longe ab illis gerebatur, alius aliud commentus, rumorem de eo dissipauit: spem scilicet animo concipiens, belli euentum Imperatori in dies minus prospere successurum. Etenim quamuis in bello adhuc nihil esset confectum, tamen illi res, quas non nôrunt, iuxta ac si easdem oculis aspexissent, narrarunt, dixeruntq; tyrannum copias Imperatoris profligasse, hunc & illum militum numerum in pugna cecidisse, atq; adeo ipsum Imperatorem à tyranno propemodum captum fuisse.*

h Socr. li. 5. c. 13. Sozom. li. 7. c. 14.
ARIANI QVID PRÆSVMPSERINT CONSTANTINOP.

LXX. *Ariani itaque grauissima animi perturbatione commoti (discruciabantur enim, Ecclesias intra vrbem ab illis, quos ipsi ante persecuti fuerant, occupatas) varios rumores disseminarunt. Et quoniam alia quadam diuersa ab illis, quæ narrabantur, eos etiam, qui rumorum erant auctores, ad credendum ita induxerunt, vt ea, quæ ipsi confinxerant, non conficta, sed vera esse putarent (nam alij, qui ea auditione perceperant, ipsis rumorum auctoribus confirmabant, non aliter habere, atque ab illis audierant) Ariani idcirco animis de integro confidere, facinus aggredi: Nectarij Episcopi domum iniectis facibus incendio vastare cœperunt.* Cum vero paulo post de ingenti Theodosij victoria nuncium Constantinopolim perlatum esset: multo illi timore concussi, Arcadium Theodosij filium, qui aderat, supplices petentes veniam conuenere: cum ille pro ipsis ad patrem scripsit, qui iis noxam precibus Arcadij rogantis remisit: de quibus hæc Ambrosius i: *Constantinopoli dudum domus Episcopi incensa est, & filius clementiæ tuæ intercessit apud patrem, vt & suam, hoc est, filij Imperatoris iniuriam, & domus Sacerdotalis incendium non vindicares. Non consideras, Imperator, ne & hoc cum vindicari iusseris, ipse iterum interueniat, ne vindicetur? Sed bene illud acquisitum est à patre filio: dignum enim erat, vt suam iniuriam prius ipse donaret. Bene illud cum gratia distinctione diuisum est, vt filius pro sua, & pater pro filij iniuria rogaretur.* hæc Ambrosius.

ARIANI INCENDVNT DOMVM NECTARII.
i Ambros. ep. 29.

LXXI. Hoc ipso anno, Paschali tempore contigit baptismus magni Patris Augustini, de quo nobis agendũ est. Ac primum quæ sunt temporis, elucidanda erũt, cuius quidem exactius disquisiuimus rationẽ in nostris Notis, illis tamen posterius editis, nempe Plantinianis typis, in quibus errorem illum emendauimus prioris editionis, in quem incauti ob textum eiusdem Sancti Augustini deprauatũ impegimus. Quod enim dum ipse agit de obitu matris suæ, dicat k: *Ergo die nono ægritudinis suæ, quinquagesimo & sexto anno ætatis suæ, trigesimo & tertio ætatis meæ, anima illa religiosa, & pia corpore soluta est.* quod contigit (vt dicemus) anno sequenti, mense Maij: si verum est, quod ibi dicitur, ipsum fuisse tunc annorum triginta trium; vtique dicendum erat, anno trigesimo secundo baptizatum, conuersum vero trigesimo. Verum ille corrigendus est textus, vt loco trigesimi tertij, ponendus sit annus

DE TEMPORE BAPTISMI S. AVG.
k Aug. Confess. li. 9. c. 11.

trigesi-

trigesimus quintus: idq; ex aliis eiusdem Augustini locis: vt in primis cum ita ait libro tertio contra Academicos *a*: *Cum trigesimum & tertium ætatis annum agam, &c.* Cum igitur fateatur se annorum iam fuisse triginta trium, cum scriberet contra Academicos, atq; æquè constet, eos ab ipso elaboratos libros, cum Mediolani adhuc catechumenus esset (id quidem ipso testante *b*) & ante mensem Nouembris; quod ipse etiam demonstrat, dum ait *c*, illos scriptos esse, antequam scriberet de Vita beata, quam scriptionem habebat præ manib. (vt ex ipsa apparet) eo anno, tempore natalis sui, Idibus Nouẽbris: vtiq; asseuerandum est, eos anno superiori ab ipso fuisse cõscriptos in fine anni trigesimi tertij suæ ætatis, quo pariter anno Idibus Nouembr. inchoaretur trigesimus quartus. Cum vero rursus Possidij *d* testificatione liqueat, ipsum baptizatum esse Paschali tempore: vtiq; etiam dicendus erit, non anno superiori, sed præsenti anno, dicto tempore, sacro baptismo initiatus fuisse.

a Aug. cont. Academ. li. 3. c. 10.
b Aug. Retract. lib. 1. c. 1. 4.
c Aug. Retract. lib. 1. c. 1. 2.
d Possid. Vit. Aug. cap. 1.

LXXII. Necesse, quod quis post hunc annum existimare possit Augustini differẽdum esse baptismum, quem constat, ipsomet teste *e* iam baptizatum recessisse ex Italia post necem Maximi, quam hoc anno contigisse diximus mense Septembris. Insuper id confirmatur, quod in Soliloquiis (quę testatur se scripsisse ante baptismũ, post tamen commentarium de Vita beata, vt patet ex ordine) de suæ tunc ætatis annis hæc ait: *Cum triginta quatuor annos agã, quatuordecim fere anni sunt, ex quo ista cupere destiti, &c.* habet alia lectio, triginta tres: sed verior illa superior: nam eo anno ab Idibus Nouembris (vt diximus) inchoatus erat annus eius ætatis trigesimus quartus, quo scribebat de Vita beata, post quem scripsit Soliloquia: qui quidẽ annus trigesimus quartus ab Idibus Nouembris anno superiori inchoatus propagatur in eandẽ diem præsentis anni trecẽtesimi octogesimi octaui, quo Augustinus Paschali tempore baptizatus est.

e Aug. cont. lit. Petil. li. 3. c. 11.

LXXIII. Quod si adhuc quis pertinacius cõtendere audeat, atque importunius illud inculcet: cur non potius mendum irrepsisse potuit in loca illa libri tertij contra Academicos, & Soliloquiorum, quã in illum libri noni Confessionum? Satis ad hæc responsio illa sufficere posset, quam ratio ipsa docet: nimirum, germanum habendum esse textum illum, qui alterius textus eiusdem auctoris contestatione fulcitur; suspectum vero eum, qui à duobus cõtrariis textibus impugnatur. Verum manifestiori adhuc veritate textus ille in dicto nono libro Confessionum deprauatus arguitur: nam præter illa, quæ superius de rebus gestis singulis temporibus S. Augustini dicta, apertè hoc ipsum demonstrant; illud modo accipe, quod dictum est, sua ipsius assertione Augustinum sub Consulatu Bautonis, nempe anno Domini trecentesimo octogesimo quinto, egisse ætatis annum trigesimum primum: à quo tempore cum vsque ad annum Domini trecentesimum octogesimum nonum, nempe sequentem, quo obiit S. Monica, quatuor intercedant annorum curricula; nullo modo dici potest fuisse tempore eius obitus annorum tantummodo triginta trium, qui ante annos quatuor erat trigesimum primum annum natus, sed potius triginta quinque.

LXXIV. Sic igitur quem demonstratum est anno trigesimo primo suæ ipsius ætatis ad Christum conuersum esse, trigesimo secundo & tertio perseuerasse catechumenũ, atq; ea, quæ superius diximus, conscripsisse; hoc anno trigesimo quarto suæ ætatis, Paschali tempore ipsum S. Augustinum Mediolani à S. Ambrosio baptizatum esse asserimus; quod idem ipse in libris Confessionum non obscurè significat *e*, dum annum intercurrisse affirmat à persecutione Iustinæ aduersus Ambrosium concitata vsq; ad baptismum suum: ait enim: *Annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur*, &c. hæc ipse dum agit de tempore sui baptismi. Sed quod ait annum & amplius intercessisse, vtique ad exordium eius persecutionis visus est habuisse respectum, quam ante annum illum inchoatam fuisse diximus.

e Aug. Conf. lib. 9. c. 6.

LXXV. At quid ipse Augustinus *f* de suo carorumq; suorum baptismate scribat recenseamus: *Inde, inquit, vbi tempus aduenit quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeauimus. Placuit & Alipio renasci in te mecum iam induto humilitate Sacramentis tuis congrua, & fortissimo domitore corporis, vsque ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. Adiunximus etiam nobis puerum Adeodatum ex me natum carnaliter de peccato meo: Tu bene feceras eum: Annorum erat ferme quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos viros. Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, & multum potens reformare nostra deformia: nam ego in illo puero præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua, tu inspiraueras nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Est liber noster, qui inscribitur, De magistro. Ipse ibi mecum loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia, quæ inseruntur ibi ex persona collocutoris mei, cum esset in annis sexdecim. Multa eius alia mirabiliora expertus sum. Horrori mihi erat illud ingenium: & quis præter te talium miraculorum opifex? Cito de terra abstulisti vitam eius, & securior eum recordor, non timens quicquam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini illi. Sociauimus eum coæuum nobis in gratia tua educandum in disciplina tua, & baptisati sumus, & fugit à nobis solicitudo vitæ præteritæ. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili, considerare altitudinem consilij tui super salutem generis humani. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter*, &c. hæc enim de hymnis superius. ac rursum subdit *g*: *Qui habitare facis vnanimes in domo, consociasti nobis & Euodium iuuenem ex nostro municipio: qui cum Agens in rebus militaret, prior nobis ad te conuersus est & baptizatus, & relicta militia sæculari, accinctus est in tua. Simul eramus, simul habitaturi amus placito sancto. Quærebamus, quisnam locus nos vtilius haberet seruientes tibi, pariter remeabamus in Africam.* sed de reditu eius in Africam, agemus anno sequenti.

f Aug. Conf. lib. 9. c. 6.
BAPTISM. AVGVSTINI ET ALIORVM.
g Aug. eod. lib. c. 8.

LXXVI. Quod tanto viro, S. Ambrosio, Augustinus baptizari meruerit, magnoperè exultauit: vnde agens aduersus Iulianum Pelagianum *h* hæc ait: *Adhuc audi alium excellentem Dei dispensatorem, quem veneror vt patrem: in Christo enim Iesu per Euangelium ipse me genuit, & eo Christi ministro lauacrum regenerationis accepi: beatum loquor Ambrosium, cuius pro Catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula, siue operibus, siue sermonibus, & ipse sum expertus, & mecum non dubitas Orbis prædicare Romanus.* hæc Augustinus.

h Aug. cont. Iulian. Pelag. li. 1. c. 9.
QVANTI FECERIT AVG. AMBROSIVM.

LXXVII. Fertur Ambrosij nomine sermo *i* de baptismo S. Augustini, sed qui ne apicem quidẽ habeat Ambrosij. Multa sane admiscuit imperitus fictor. nam vt de dissimilitudine styli dicere prætermittamus: quisquis ille fuerit, imposturæ perfacile arguitur, cum ait Augustinum Carthaginensem fuisse, atque ex Gentilium cultu factum Christianum: ipsum namq; patria Tagastensem fuisse, nec coluisse aliquando idola, licet sectator fuerit Manichæorũ, tum ipsius testificatione, tum Possidij, luce clarius sæpius demonstratur. Imposturæ quoq; ea ex parte auctor arguitur, dum habet ipsum Augustinum cum Ambrosio de pluribus quæstionib. prolixè sæpè disseruisse: cum tamen ipse Augustinus de se restetur, numquam toto illo tempore, quo fuit Mediolani, inuenisse Ambrosium negotiis vacuum, & frequentia accedentium solitarium, quo cum de animi sui angorib. potuisset miscere sermonem; adeo vt non dicam disputãdi, sed nec (vt ait) daretur copia sciscitandi. sunt omnino hæc Augustini verba *k*: *Certe mihi nulla dabatur copia sciscitandi, quæ cupiebam, de tam sancto oraculo tuo, pectore illius, nisi cum aliquid breuiter esset audiendum. Æstus autem illi mei otiosum eum valde, cui refunderentur, requirebant, nec vnquam inueniebant*, &c. & inferius *l*: *Sed vbi quæreretur? quando quæreretur? Non vacat Ambrosio.* Et vnde illud figmentorum concinnatori, cum agit de eius baptismo: *Nouum Christianum nouis vestimentis, cuculla nigra induimus.* cum moris esset inuiolabilis, baptizatum quemlibet albis induere vestimentis? At hæc de his satis: ferre enim non possumus ipsi veritatis cultores, quouis prætextu ac velamento mendacia peruulgari.

i Apud Ambros. ser. 92.
CONFVTANTVR COMMENTICIA.
k Aug. Conf. lib. 6. c. 3.
l Aug. eod. lib. 6. c. 11.

LXXVIII. Cum autem Augustinus Mediolani adhuc moraretur, duo illa memoratu digna inter alia accidisse tradit. al-

DE PROSCHOLO PECVNIAE INVENTORE. a Aug. de ver. Apost. serm. 19.

terum de Proschοlo homine Christiano paupere, qui pecuniæ sacculum inuenit; alterum de reuelato deposito filio à patre defuncto: quorum prius ab ipso ita describitur a: *Dicam, quid fecerit pauperrimus homo, nobis apud Mediolanum constitutis, tam pauper, vt proscholos esset grammatici, sed plane Christianus, quamuis ille esset Paganus grammaticus, melior ad velum, quam ad cathedram. Inuenit sacculum (nisi forte me numerus fallit) cum solidis ferme ducentis. Memor legis proposuit pittacium publicè. Reddendum enim sciebat: sed cui redderet, ignorabat. Proposuit pittacium publicè: Qui solidos perdidit veniat ad locum illum, & quærat hominem illum.* (erat hæc forma pittacij:) *Ille, qui plangens circumquaque vagabatur, inuento & lecto pittacio, venit ad hominem. Et ne forte quæreret alienum, quæ sunt signa, interrogauit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum: & cum omnia ille fideliter respondisset, reddidit, quod inuenerat. Ille autem repletus gaudio, & quærens vicem rependere, tanquam decimas obtulit solidos viginti: qui noluit accipere: Obtulit vel decem: noluit accipere: Saltem, rogauit, vt quinq; acciperet: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit sacculū. Nihil perdidi, ait: si non vis aliquid à me accipere, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen fratres mei, quale certamen qualis pugna, qualis conflictus! theatrum mundus, spectator Deus. Victus tandem ille, quod offerebatur, accepit, continuo totum pauperibus erogauit: vnum solidum in domum suam non dimisit.* hæc ipse, eadem pro concione proponēs imitanda suo populo Hipponensi.

LXXIX. b Aug. de cura agen. pro mort. c. PATER DEFVNCTVS AT FILII VENIENS.

Sed illud, quo docuit defunctos nostra audire atque curare, alibi ita explicat b: *Procerto, cum Mediolani essemus, audiuimus, quod cum debitum repeteretur à quodam, defuncto patris cautione prolata, quod filio nesciente à patre iam fuerat persolutum: contristari homo grauissimè cœpit, atque mirari, quod ei pater moriens non dixerit, quid deberet, cum fecisset etiam testamentum. Tunc ei nimis anxio apparuit idem pater eius in somnis, & vbi esset repositum, quod illa cautio vacuata fuerat, indicauit. Quo inuento iuuenis atque monstrato, non solum falsi debiti calumniam propulsauit, sed etiam paternum recepit Chirographum, quod pater non receperat, quando est persoluta pecunia. Hic itaq; putatur anima hominis curam gessisse pro filio, & ad eum venisse dormientem, vt docens quod ignorabat, à magna eum molestia liberaret.* hæc ipse.

LXXX. AVG. ROMAM REDIENS QVÆ IB SCRIPSIT. c Aug. Retract. lib. 1. c. 7. 8 & 9.

Post susceptum vero baptismum Augustinus haud diu Mediolani passus est detineri, sed vna cum sancta matre, filio, necnon Alypio atq; Euodio reuersurus in Africam, Romam se contulit, vbi vsque ad sequentis anni tempus nauigationi accommodatum, totum hoc temporis spatium egit, non tamen otiosus, sed cōplura conscribens de quibus ipse c: *Iam baptizatus autem, cum Romæ essem, nec ferre tacitus possem Manichæorum iactantium de falsa & fallaci continentia, vel abstinentia, qua se ad imperitos decipiendos, veris Christianis, quibus comparandi non sunt, insuper præferunt, scripsi duos libros, vnum de Moribus Ecclesiæ Catholicæ, alterum de Moribus Manichæorum.* & inferius: *In eadem vrbe scripsi dialogum, in quo de anima multa quæruntur ac differuntur: id est, vnde sit, qualis sit, quanta sit, cur corpori fuerit data; cum ad corpus venerit, qualis efficiatur, qualis cum abscesserit.* ac rursum sequenti capite: *Cum adhuc Romæ demoraremur, voluimus disputando quærere, vnde sit malum. Et eo modo disputauimus, vt possemus, id quod de hac re diuinæ auctoritati subditi credebamus, etiam ad intelligentiam nostram, quantum differendo, opitulante Deo, agere possemus, ratio considerata & tractata perduceret. Et quoniam constitit inter nos diligenter ratione discussa, malum non exortum, nisi ex libero voluntatis arbitrio; tres libri, quos eadem disputatio peperit, appellati sunt de Libero Arbitrio. quorum secundum & tertium in Africa, iam etiam Hippone regio presbyter ordinatus, sicut tunc potui, terminaui.* hæc Augustinus.

LXXXI. d Aug. de Morib. Eccles. c. 33. ROMAN. ECCLESIA IN MONACHIS SANCTITAS.

In commentario vero illo, quem de Moribus Ecclesiæ Catholicæ scripsit, quæ ibi inuenerit sanctorum & eruditorum virorum consortia, ipse describit, cum ait d: *Romæ etiam plura cognoui, in quibus singuli grauitate atq; prudentia & diuina scientia præpollentes cæteris secum habitantibus præsunt, Christiana charitate, sanctitate, & libertate viuentibus: ne ipsi quidem cuiquam onerosi sunt, sed Orientis more, & Pauli Apostoli auctoritate manibus suis se transigunt. Ieiunia etiam prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est vsquequaque vsitatissimum, sed continuum triduum vel amplius sæpissimè sine cibo ac potu ducere. Neque hoc in viris tantum, sed etiam in fœminis: quibus item multis viduis & virginibus simul habitantibus, & lana ac tela victum quæritantibus præsunt singulæ grauissimæ, probatissimæq; non tantum in instituendis componendisq; moribus, sed etiam instruendis mentibus peritæ ac paratæ. Atque inter hæc nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli, quod recusat, imponitur, nec ideo condemnatur à cæteris, quod in eis se imitandis fatetur inualidum, &c.* hæc, cum Romæ esset, vidit & audiuit Augustinus consentientia iis, quæ S. Hieronymus de ijsdem pluribus locis scripsit. At licet hæc alia occasione opportuerit

IEIVNIA ROM. ECCLESIÆ. e Aug. ep. 86.

recitasse: hic tamē quod tempus postulet, cum agamus de Augustino Romæ agente, repetisse haud fuit onerosum. Didicit insuper Augustinus e Romæ positus, quod scripsit postea ad Casulanum, Romanam plebem solitam ieiunare tribus diebus hebdomadę, nempe feria quarta, sexta, & Sabbato. At de Augustino modo hactenus, de cuius in Africam reditu agemus anno sequenti. Iam vero ad Theodosium redeamus, quem hoc anno, postquam victo Maximo, Aquileia discessit, Mediolanum se contulisse vidimus ex rescriptis ibidem datis: quidnam autem inter ipsum & S. Ambrosium transactum sit, oratione prosequamur: atq; in primis, quæ à Paulino f conscripta habentur, hic reddamus:

f Paulin. in vit. S. Ambrosii. LXXXII. *Callicini. DE SYNAGOGA IVDAORVM ET FANO VALENTINIANORŪ À CHRISTIANIS INCENSIS. * lecta

Extincto, inquit, *Maximo, posito Theodosio Imperatore Mediolani, Ambrosio vero Episcopo constituto Aquileiæ, in partibus Orientis, in quodam castello* (Callinici * illud ab Ambrosio nominatur) *à Christianis viris synagoga Iudæorum & lucus Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quod Iudæi vel Valentiniani insultarent monachis Christianis: Valentinianorum enim hæreses triginta deos colunt. Sed de huiusmodi facto Comes Orientis ad Imperatorem relationem direxit; qua acta *, Imperator præceperat, vt synogoga ab Episcopo readificaretur. Sed huius præcepti tenor cum ad aures peruenisset venerabilis viri Ambrosii Episcopi, direxit ad Imperatorem Epistolam, quia ipse in tempore excurrere non poterat, qua illum conuenit, vt id, quod ab eodem statutum fuerat, reuocaretur.* Quænam autem causæ præcesserant, vt Christiani in Valentinianos ea admiserint, idem Ambrosius dicta ad Theodosium tunc data Epistola his verbis significat g:

g Ambros. ep. 29. LXXXIII. QVID VALENTINIANI HÆRETICI IN MONACHOS.

Vindicabitur etiam Valentinianorum fanum incensum? Quid est, enim, nisi fanum, in quo est conuentus Gentilium? licet Gentiles duodecim deos appellent, isti triginta & duos æonas colant, quos appellant deos. Nam & de ipsis comperi relatum & præceptum, vt in monachos vindicaretur; qui prohibentibus iter Valentinianis, quo Psalmos canentes ex consuetudine vsuq; veteri pergebant ad celebritatem Machabæorum martyrum, moti insolentia incenderunt fanum in quodam rurali vico tumultuariè conditum. hæc de his Ambrosius; ex quibus illud in primis obserua, ea patrata à monachis esse mense Augusti, cuius Kalendis tam in Oriente, quam in Occidente sanctorum Machabæorum consueuit antiquitus memoria celebrari: paulo n. post ab incensa Nectarij Episcopi domo Constantinopoli ab Arianis, hæc accidisse, idem Ambrosius eadem demonstrat Epistola, cum ait: *Constantinopoli dudum domus Episcopi incensa est, &c.* Rursum vero (quod veteris Ecclesiæ moris fuit, vt ad solemnitatem martyrum Psallentes in via Christiani pergerent, quod & tunc monachos fecisse tradit) antiquam in Ecclesia processionum consuetudinem docet.

LXXXIV. QVERELÆ ORIENTALIVM EPISCOPORŪ. h Ambros. ep. 29.

Vt autem de his ageret Ambrosius apud Theodosium, interpellatus fuisse videtur litteris Orientalium Episcoporum, quibuscum & aliæ ad eundem deferendæ querelæ scriptæ erant; quæ ab ipso Ambrosio dicta Epistola obiter inseruntur his verbis h: *Quo modo excusabo apud Episcopos? qui nunc, qui per triginta & innumeros annos presbyteri quidam gradu functi, vel ministri Ecclesiæ retrahuntur à munere sacro, & curiæ deputantur, grauiter gemunt. Nam cum hi, qui vobis militant, certo militiæ tempore seruentur: quanto magis etiam eos considerare debetis, qui Deo militant? Quo modo, inquam, hoc excusabo apud Episcopos, qui queruntur de clericis, & impressione graui vastari scribunt Ecclesias? Hoc tamen in notitiam*

clementia tua peruenire volui. De hoc, vt placet, arbitrio tuo consulere & temperare dignaberis. hæc ipse; quibus demonstrat, postquam ab Oriente Theodosius ipse recessisset, hæreticos, aliosq; impios homines, imo & ex magistratibus aliquos insolentius aduersus sacros Dei ministros egisse: de quibus insinuandis Imperatori, Orientales Episcopi (vt dictum est) scripserunt ad Ambrosium. Potissima vero scribendi causa fuit, vt ipse de reuocandis datis ab eo rescriptis pro restituendis incensis synagoga Iudæorum atq; fano Valentinianorum cum Theodosio ageret. Impendit Sanctus Sacerdos ad opus omne studium, omniq; curat officio, vt contrariis à Theodosio dandis rescriptis priora obliterentur. Scribit igitur, Aquileiæ cum esset, Mediolanum, vbi Theodosius morabatur. Quod autē detineretur Ambrosius Aquileiæ; cum nullum hoc tempore memoria sit ibi celebratum fuisse Concilium: equidem existimo, illuc esse profectū, ex more, ad noui creationem Antistitis, cum defuncto Valeriano eius ciuitatis Episcopo, in locum illius est subrogatus S. Chromatius. At quod his vel aliis magni momenti negotiis Aquileiæ impediretur Ambrosius, ne (quod magis optasset) præsens tantam causam acturus, mora illa sua irreparabile causæ præiudicium inferret, reditum suum literis curauit præuenire, postea ipse secuturus.

LXXXV. QVÆ SALVBERRIMA SVGGERAT AMBROS. THEODOSIO. Quanta autem Imperatorem compellauerit libertate, quantoq; cum vigore Sacerdotali iusta fiducia ageret apud eum; ex his, quæ exordio ipso præfatur, accipe: *Peto, vt patienter sermonem meum audias. Nam si indignus sum, qui à te audiar: indignus sum, qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas committas preces. Ipse ergo non audies eum, quem pro te audiri velis? Non audies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec vereris iudicium tuum, ne cum indignum putâris quem audias, indignum feceris, qui pro te audiatur? Sed neque Imperiale est libertatem dicendi negare: neque sacerdotale, quod sentiat, non dicere. Nihil enim in vobis Imperatoribus tam populare & tam amabile est, quam libertatem etiam in iis diligere, qui obsequio militiæ vobis subditi sunt. Siquidem hoc interest inter bonos, & malos Principes, quod boni libertatem amant, seruitutem improbi. Nihil etiam in Sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat, non libere denunciare.* & paulo post: *Malo igitur, Imperator, bonorum mihi esse tecum, quam malorum consortium: & ideo clementiæ tuæ displicere debet Sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentij mei periculo inuolueris, libertatis bono iuuaris. Non ergo importunus indebitis me interséro, alienis ingero, sed debitis obtempero, mandatis Dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratiâ, tuæ studio conseruandæ salutis. Si id mihi vel non creditur, vel interdicitur, dico sane diuinæ offensæ metu. Nam si meum periculum te exueret, patienter me pro te offerrem, sed non libenter: malo enim te sine meo acceptum Deo esse & gloriosum periculo. Sin autem silentij mei dissimulationisq; culpa & me ingrauat, nec te liberat: malo importuniorem me, quam inutiliorem aut turpiorem iudices, &c.*

LXXXVI. VNDE MALA OBORIANTVR REGIBVS ET SACERDOTIBVS. Vtinā quæ diuino afflatus Spiritu tam vera, tam salubria Sanctus Sacerdos inculcat, tanquam diuinum quoddam oraculū semper præ oculis Christiani Principes haberēt & Sacerdotes. Ita n. magno animarum lucro eorum saluti optime consultū esset. Sed ista dum negliguntur, quadā inconsiderantia cum Sacerdotum, tum Regum, simulq; Ecclesiarum atq; regnorū status in discrimen adducitur, graui quidem damno, imo & dispendio salutis æternæ, frequenter euenit, vt qui à sacerdotibus corripi Reges negligunt atque despiciunt, corripiantur ipsi illo, qui corripit in furore, qui aufert spiritum Principum, quique terribilis est super omnes *a* Reges terræ. Sed & cum etiam Sacerdotes nimium verentur atq; timent admonere Principes delinquentes, immemores se ad hoc à Deo electos, secundum quod ab eo dictum est Hieremiæ *b*: *Constitui te super Reges & Principes.* fiet quidem omnino æqua lance iudicij, vt ab eis redarguātur, quos ipsi corripere neglexerunt, eosque experiantur asperos, duros, rebelles ac tyrannorum instar, Dei ministros & iura Ecclesiastica conculcantes. Sed in eodem perstans argumento ista subdit Ambrosius:

a *Psal.* 55.

b *Hier.* 1.

LXXXVII. ARGVENDI SACERDOTES. *Habemus ergo & nos, cui displicere, plus periculi sit: præsertim cum etiam Imperatoribus non displiceat suo quemq; fungi munere, & patienter audiatis vnumquemque pro suo suggerentem officio, imo corripiatis si non vtatur militiæ suæ ordine. Quod ergo in iis libenter accipitis, qui vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestum videri, cum id loquamur non quod volumus, sed quod iubemur? Scis enim lectum* c: *Cum stabitis ante Reges & Præsides, nolite cogitare, quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et tamen si in causis Reipublicæ loquar (quamuis etiam illic iustitia seruanda sit) non tanto astringar metu, si non audiar. In causa vero Dei quem audies, si Sacerdotem non audies, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi verum audebit dicere, si Sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem, atque tranquillum, fidem ac timorem Domini cordi habentem: sed plerumque aliqua nos fallunt: habent aliqui* d *zelum Dei, sed non secundum scientiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauendum arbitror. Noui pietatem tuam erga Deum, lenitatem in homines: obligatus sum beneficiis tuarum indulgentiarum: & ideo plus metuo, amplius sollicitor, ne etiam ipse tuo me postea iudicio condemnes, quod mea aut dissimulatione, aut adulatione prolapsionem non cauerīs.* & paulo post:

c *Matt.* 10.

d *Rom.* 10.

LXXXVIII. DE SYNAGOGA IVDÆORVM INCENSA. *Causam ergo Dei tacebo? Quid igitur sit, quod metuam, consideremus. Relatum est à Comite Orientis militarium partium, incensam esse synagogam, idq; auctore factum Episcopo. Iussisti vindicari in cæteros, synagogam ab ipso ædificari Episcopo. Non astruo expectandam fuisse assertionem Episcopi: Sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cum & ipsi mouentur iniuria Dei, aut Ecclesiæ contumelia. Sit aliquis iste Episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio: Non vereris, Imperator, ne acquiescat sententiæ tuæ, ne præuaricetur, non times? Non etiam vereris, quod futurum est, ne verbis resistat Comiti tuo? Necesse erit igitur, vt aut præuaricatorem, aut martyrem faciat: vtrumque alienum temporibus tuis, vtrumque persecutionis instar, si aut præuaricari cogatur, aut subire martyrium. Vides, quo inclinet causæ exitus. Si fortem Episcopum putas, caueto martyrium fortioris: si inconstantem, declina lapsum fragilioris: plus enim astringitur, qui labi infirmum coegerit. Hac proposita conditione, puto dicturum Episcopum, quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos concluserit, ne amittat occasionem martyrij, & pro inualidis subiiciat validiorem. O beatum mendacium, quo acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia.*

LXXXIX. *Hoc est, Imperator, quod poposci & ego, vt in me magis vindicares, & hoc si crimen putares, mihi adscriberes. Quid mandas in absentes iudicium? habes præsentem, habes confitentem reum. Proclamo, quod ego synagogā incenderim: certe quod ego illis mandauerim, ne esset locus, in quo Christus negaretur. Si obiiciatur mihi, cur hic non incenderim? Diuino iam cremari cœpit iudicio: meum cessauit opus. Et si verum quæritur, ideo segnior fui, quia non putabam hoc vindicandum. Quid facerem, quod nullo vltore sine præmio foret? Tangunt hæc verecundiam, sed non reuocant gratiam, ne fiat opus, quo Dei summi contrahatur offensio. Esto tamen, nemo Episcoporum ad hoc munus conueniat. Rogaui enim clementiam tuam; & licet ipse hoc reuocatum adhuc non legerim, reuocatum tamen constituamus. Quid si alij timidiores dum mortem reformidant, offerant, vt de suis facultatibus reparetur synagoga? aut Comes vbi hoc compererit primo constitutum, ipse de Christianorum censu exædificari iubeat? Habebis, Imperator, Comitem præuaricatorem; & huic vexilla committes victricia, huic Labarum hoc est, Christi sacratum nomine, qui synagogam instauret, quæ Christum nesciat? Iube Labarum synagogæ inferri, videamus, si non resistunt. Erit igitur locus Iudæorum perfidiæ, factus de exuuiis Ecclesiæ: & patrimonium, quod fauore Christi acquisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorum? Legimus templa idolis antiquitus condita de manubiis Cymbrorum, de spoliis reliquorum hostium. hunc titulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent: Templum impietatis factum de manubiis Christianorum.*

QVAM INDECENS A CHRISTIANIS SYNAGOGAM INSTAVRARI.

XC. Quanto autē periculo instaurare quis tentaret incensa ædificia Iudæorum, reuocat in memoriam quæ dicta sunt superius de prodigiis, quæ acciderūt sub Iuliano conante iterum reædificare templum Hebræorum Hierosolymis: addit præterea, longè his grauiora commissa

sub

sub eodem Iuliano à Iudæis inflammantibus pluribus in locis Christianorum Ecclesias, quæ nos superius alia occasione retulimus. Ad postremum vero iniuste agi contestatur, cum quid de Ecclesia vel sacerdotibus decernitur absq; Sacerdotum consilio, atq; ait: *Certe si mihi parum fidei defertur, iube adesse quos putaueris Episcopos: tractetur, Imperator, quid salua fide agi debeat. Si de causis pecuniariis Comites tuos consulis: quanto magis in causa religionis Sacerdotes Domini æquum est consulas?* & denique hac tacita cõminatione, seu contestatione potius, apponit coronidem: *Ego certe quod honorificentius fieri potuit, feci, vt me magis audires in Regia: ne si necesse esset, audires in Ecclesia.* at quid in Ecclesia, nisi eum publicè redarguere? quod & postea fecit.

SACERDOTVM CONSILIO AGENDA CAVSA SACERDOTŨ.

XCI. Hic modo illud admonendum existimo: quia etsi non probet Ecclesia periclitari Christianam modestiam in diruendis incendendisve Gentilium vel Iudæorum templis vel synagogis (vt superius suo loco pluribus mõstratum, atq; de his in Notis *a* actum est) extitisse tamen vidimus cõplures, qui priuato quodam diuini Spiritus instinctu id peragentes, cæsi, ab Ecclesia recepti sunt inter martyres: itemq; alios, qui cum diruissent templum, & ipsum reædificare iussi, obtemperare noluerint, occisi sunt, in martyrum consortium aggregatos; de quibus illam Theodoretus *b* affert rationem, nimirum parem esse impietatem idola Gentium adorare, & eisdem templum ædificare. Attamen quod ad Iudæos spectat; scimus S. Gregorium sæpius rescripsisse *c*, nullum Iudæis negotiũ facessendum à Christianis, sed eos benignitate potius ac beneficentia alliciendos ad fidem: adeo vt Panormitano Episcopo, qui synogogam Iudæorum vi abreptam in Ecclesiam consecrasset, iusserit eius persoluere pretium *d*: sed & aliam synagogam, in quam violenter Crux cum imagine Dei genitricis illata fuisset, inde ea auferri præcipiens *e*, liberam reddi voluerit. Quid ad hæc dicemus? equidem illud, quod vnus atque idem Spiritus est, spirans vbi vult, & quod vult: cuius opera interdum ex zelo, interdum vero ex mansuetudine in diuinis Scripturis nouimus commendata, quæ licet diuersa, vnus tamen idemq; Spiritus eadem operatus sit. Cum tamen nihil penitus à Sancto Gregorio factum esse reperiatur, quod ab Ambrosio absque præuaricationis delicto fieri posse negetur: nam ablatam restitui synagogam, Gregorius tantummodo iussisse reperitur: nec sic pretium alterius persolui mandauit, vt alia ab illis ædificaretur, sed ne (quod humanum quoque ius postulat) rerum suarum quisquam dispendium pateretur. Sed ad Ambrosium redeamus.

a *Not. in Ro. Mart. die 9. Apr.*

b *Theod. l. 5 c. 38.*

c *Greg. li. 1. ep. 14. & lib. 7. ep. 5. lib. 11. ep. 15 & 12. ep. 18.*

d *Greg. li. 7. ep. 58.*

e *Greg. li. 7. ep. 5.*

XCII. Cum Theodosius, hic acceptis ab Ambrosio literis de reuocanda, quam emiserat, iussione, adhuc cũctabundus id facere detrectaret: idem Ambrosius illud ipsum, quod fuerat comminatus, nempe nisi in Regia audiretur, fore, vt in Ecclesia spectante populo in eum dicturus esset, sacerdotali libertate perfecit. *Reuersus siquidem Mediolanum, posito* (inquit Paulinus) *Imperatore in Ecclesia, de eadem causa tractauit in populo.* ac de baculo nuceo ex Hieremia secundum Septuaginta, dicendi sibi præparans argumentum, quam salubris esset sacerdotalis obiurgatio, pluribus demonstrauit; de quibus ipse scribit ad sororem *f*. Atq; demum quam literis egerat, nec auditus fuerat, eandem ferme repetit orationem: & cum audiretur à populo, vehemẽter in eum inuectus est apostrophe, vim eidem addens ex persona, quam facit Dei, loquentis in eum Domini hisce verbis *g*: *Ego te ex vltimo Imperatorem feci: Ego tibi exercitum inimici tui tradidi: Ego tibi copias, quas ille aduersum te exercitus suo preparauerat, dedi. Ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi: Ego de semine tuo supra solium regni constitui: Ego te triumphare sine labore feci. Et tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti de exedra, Imperator ait: Contra nos te posuisti hodie, Episcope. At ille respondens ait, non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc Imperator: Re vera, inquit, dura præceperam contra Episcopum de synagoga reparanda. In monachos vero vindicandum esse, à Comitibus, qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus Episcopus: Ego quidem cum Imperatore nunc ago: vobiscum vero mihi aliter agendum est. Atque ita obtinuit, vt illa, quæ statuta fuerant, reuocarentur. Nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua Imperator illum agere testaretur. Cui Episcopus: Ergo age fide tua. Respondit Imperator: Age fide mea. Qua sponsione iterata, iam securus peregit Sacerdos diuina mysteria. Hæc autem scripta sunt in Epistola, quam ad germanam suam fecit, in qua tractatum inseruit, quem eodem die habuit de baculo nuceo, qui à Propheta Hieremia visus esse describitur.* hæc Paulinus. Extat ipsa ad sororem Epistola. Quæ autem idem mox subdit de clade Thessalonicensi, de eadem suo loco agendum erit.

QVÆ S. GREG. RESCRIPSIT DE IVDÆORVM SYNAGOGIS.

AMBROS. IN ECCLESIA CONCIONATVR ADVERSVS IMP.

f *Ambros. ep. 8 edit. Sixti.*

g *Pauli in vit S. Ambrosii.*

XCIII. Quid præterea Ambrosius eo tempore cum Theodosio, quem ad sequentis anni mensem Iunium illic consedisse dicemus: audi. Quod n. duobus (vt dictum est) rescriptis Theodosius Imperator, quæ à Maximo fuissent innouata, destruxit: inde accidit, vt mox legatio Romani Senatus nomine (licet Gentilium tantũ ea molitio esset) ad Theodosium Mediolani agentem peruenerit, qua peterẽt, vt aram Victoriæ à Maximo redditam sineret permanere, vbi restituta fuerat, in Capitolio. Ista tunc audiens, mox intercessit S. Ambrosius, coramq; Imperatore causam agens, ab eiusmodi concessione eius animũ penitus reuocauit. Id quidem ipse mõstrat illis verbis in Epistola ad Eugenium *h* postmodum scripta: *Postea*, inquit, *etiam clementissimo Imperatori Theodosio coram intimaui, atque in os dicere non dubitaui: cui intimata Senatus legatione huiusmodi, licet non totus Senatus poposcerit; insinuationi meæ tandem assensionem detulit, &c.* Quid autem sequenti anno, cum Romam pergens Symmachus Consularis publica concione eadem ab Imperatore extorquere satageret, in eum Theodosius decreuerit, dicemus suo loco inferius. Quod vero ad Sancti Ambrosij animi constantiam declarandam spectat: hic attexamus exemplum ab ipso Ambrosio descriptum in libris Officiorum, quos post redemptos captiuos ipse conscripsit: ait enim *i*: *Meministis ipsi, quoties aduersus regales impetus pro viduarum, imo omnium depositis certamen subierimus. Commune hoc vobiscum mihi recens exemplum Ecclesiæ Ticinensis proferam quæ viduæ depositum, quod susceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo, qui sibi illud Imperiali rescripto vendicare cupiebat; clerici non tenebant auctoritatem; honorati quoq; & intercessores dati non posse præceptis Imperatoris obuiari ferebant. legebatur rescripti forma directior, Magister officiorũ stabat, Agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat: tamen communicato mecum consilio, obsedit Sanctus Episcopus ea conclauia, ad quæ translatum illud depositum vidua cognouerat. Quod vbi non potuit auferri, receptum sub Chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex Chirographo. Præceptum Imperator iterauerat, vt ipse per semetipsum nos conueniret. Negatum est, & exposita diuinæ legis auctoritate, & serie lectionis, & Heliodori periculo, vix tandem rationem Imperator accepit. Post etiam tentata fuerat obreptio. Sed præuenit Sanctus Episcopus, vt redderet viduæ, quod acceperat. Fides interim salua est: oppressio non est formidini; quia iam res, non fides periclitatur.* hæc Ambrosius, scribens plane ista, cum adhuc pro eadem pecunia nouæ quærerentur nouo colore artes.

AMBROS. RVRSVS RESISTIT GENTILIBVS ARAM VICTORIÆ PETENTIBVS.

h *Ambros. ep. 15. edit. Sixti.*

DEPOSITVM VIDVÆ CONTRA RESCRIPTA IMP. AMBROSIVS SERVAT.

i *Amb. Off. li. 2. c. 29.*

XCIV. Hoc item anno Cynegium, qui vna cum Consulatu Præfecturam quoq; Prætorij administrabat, ex hac vita migrasse, auctor est Zosimus *k*, in eiusq; locum Tacianum fuisse suffectum. Porro ad eundem Cynegium in eodem agente magistratu, pro schismaticis, quos putauit esse Catholicos, eiusmodi à Theodosio rescriptum datum esse legitur: extat ipsum in libello Marcellini ac Faustini schismaticorum descriptum his verbis:

k *Zosimus lib. 4.*

XCV. *Salue Cynegi charissime nobis. Etsi nulla humanis pectoribus maior, quam diuinæ legis debet esse reuerentia, nec adijci quicquam ad eandem possit, cuius ambitiosa præstantia mundi terraq; moderatrix omne, quod sub nobis esse voluit, fauore omnipotentis Dei propitiata custodit: tamen per Faustinum & Marcellinum plenissimos fidei Sacerdotes interpellata clementia nostra, veriti sumus, nisi per nos nihil fuisset responsum petentibus, nos videremur annuere ijs, qui diuinæ legi, cui seruimus, contra propositum nostrum aliquid addidissent. Atq; adeo ita vtrumque moderamur, vt petitionem, quæ est oblata, veneremur, fidei autem nihil ex*

RESCRIPTVM THEODOSII PRO FAVSTINO ET MARCELLINO PRESBYTERIS.

nostro

nostro arbitrio optemus, vel iubeamus adiungi. Nemo vnquam tam profanæ mentis fuit, qui cum sequi Catholicos doctores deberet; quid sequendum sit, doctoribus ipse constituat. Et sane probabilis & iusta laudati precum est, quæ omnem prope seriem hæreticæ superstitionis, quæ contraria est fidei Catholicæ, ordinemq; complexa est. Nam & vnde orta, & quo prouecta auctore fuisset, aperuit. Quippe cum persuasu quorundam, totius seculi antiquitate mutata, acti pro fide in exilium innocentes vitam cum summa laude posuerunt. Sed circa eos non est dilata vltio, qui insidiati bonis moribus, & cœlestibus institutis paulisper ex contentione, non fide, sed factione multorum mentes detestanda insinuatione peruerterent.

XCVI. DE GREGORIO ET HERACLIDE EPISCOPIS.

Nam vsque adeo omnipotentis Dei mota patientia est, vt pœna quæ criminosis post facta debetur, extemplo omnia ante facta sentirent. Sed ne hoc quidem facto conuerti ad præceptum Dei, flectique potuerunt. Catholicos occultis molitionibus vrgent, insequuntur, oppugnant: tanta perseuerantia erroris est, vt cum aliis diuersa obseruantia sectatoribus quotidie peccare malint, quam cum Catholicis recta sentire. In quo petentium laudanda illatio est, qui communicantes Gregorio Hispaniensi, & Heraclida Orientali sanctis ac laudabilibus Episcopis, optant in fide Catholica fine oppugnatione alicuius ac molestia viuere, nulloq; appetentium insidiis, circumuentionibusq; pulsari: quippe quibus placeat susceptam semel fidem omni cum religione seruare. Sic itaque inuiolatum quicquid esse meruit æternum. Non conuentio aliquid, non appetitio, non fraus attendat aliena. Vtantur quo in loco voluerint proposito suo, vtantur ad Catholicam fidem amore diuino. Cynegi parens carissime & amantissime, sublimitas tua præceptum nostræ serenitatis, quo fidem Catholicam omni fauore veneramur, & sine qua salui esse non possumus, ita iubeat custodiri, vt Gregorium & Heraclidem sacræ legis Antistites, cæterosq; eorum consimiles Sacerdotes, qui se pari obseruantia dederunt, ab improborum hominum atque hæreticorum tueatur & defendat iniuriis. Sciantq; cuncti id sedere animis nostris, vt cultores omnipotentis Dei, non aliud, nisi Catholicos esse credamus. hucusque rescriptum, absque die tamen & Consule. Quidnam? fauit ne Theodosius Imperator schismaticis? minimè gentium. Attende rerum gestarum ordinem.

XCVII. FAVSTINVS ET MARCELLINVS SCHISMATICI QVID AD THEODOSIVM.

Huius namque dandi rescripti ea præcessit occasio, quod ijdem presbyteri Faustinus & Marcellinus ex schismate Vrsinici inhærentes schismaticis Luciferianis aduersus Orthodoxos librum conscripsissent, quem Theodosio obtulerunt: quo lecto, idem Imperator vel ignorans ipsos fuisse schismaticos, vel quod perperam putasset reperiri fidē in schismate, eum & qui obtulerunt, in omnibus profiterētur sese Catholicæ fidei defensores, ob eamque causam plurimum vexari à Catholici, vel hæreticis Arianis: Theodosius voluit suo eosdem fouere rescripto. Facile namq; fuit ea persuadere Imperatori, vtpote homini puræ sinceræq; fidei, ac Catholicæ veritatis studioso, quam ijdem Luciferiani schismatici tantopere affectabant. Res sic se habuit, donec hæc ipsa Episcopis Catholicis innotuere: qui cum quod verum esset, Theodosio significassent, omnes ipsorum conatus prorsus irritos reddiderunt. Meminit horum libelli a Gennadius his verbis: *Scripsit*, Faustinus scilicet, *librum, quem Valentiniano & Theodosio & Arcadio Imperatoribus* (his tribus enim liber inscriptus erat) *pro defensione suorum cum Marcellino quodam presbytero obtulit. Ex quo ostenditur Luciferiano schismati consensisse: quia Hilarium Pictauiensem & Damasum Vrbis Romæ Episcopos in eodem libro culpat, quasi male consuluerint Ecclesiæ, quod præuaricatores Episcopos in communionem & Sacerdotium, pacis recuperandæ gratia, recepissent: quod Luciferianis ita displicuit recipere Episcopos, qui Ariminensi Concilio Arianis communicauerant, quomodo Nouationis Apostatas pœnitentes.* hæc Gennadius.

a *Genna. de Scrip. Eccl. c. 16.*

XCIIX. LVCIFERIANVM SCHISMA PENITVS DEIICIT.

Par est credere, ijsdem schismaticis aduersatum esse inter alios S. Ambrosium, quos fratrem Satyrum iam ante vitasse sci et, vt superius suo loco demonstratum est. Cum autē quæ duo isti presbyteri mendaciorum offusa caligine ingesserunt, à luce veritatis redarguta, manifeste cum Theodosio, tum cæteris omnibus innotuere, mox omne ipsorum consilium dissipatū, & schisma discissum penitus fuit, adeo vt posthac nulla amplius mētio reliqua fuerit Luciferianorum schismaticorum: qui vero apud eos sanioris fuere consilij, compage vnitatis ac pacis Ecclesiæ Catholicæ coniuncti sunt, vt inter alios Gregorius Bæticus, qui copulatus Ecclesiæ, charitatis sanctæ vegetatus irriguo, euasit æquè sanctissimus, vixitque posthac cōplures annos: nam anno Domini trecentesimo nonagesimo secundo, quo scripsit S. Hieronymus volumen de Scriptoribus Ecclesiasticis, de eodem Gregorio adhuc superstite agit his verbis: *Gregorius Bæticus Eliberi Episcopus vsq; ad extremam senectutem diuersos mediocri sermone tractatus composuit, & de fide elegantem librū, qui hodie quoq; superesse dicitur.* hæc Hieronymus.

XCIX. GREGORII BÆTICI ET ALIORVM HISPANORVM SCRIPTA.

Scripsit etiam idem Gregorius librum de Trinitate, qui extat ad Gallam Placidiam titulo prænotatus. Sed adiungamus huic opportunè alios, quos eadem prouincia viris clarissimis fertilis hoc eodē tempore habuit Ecclesiasticos tractatores, vt in primis qui in eodem quoque argumento versatus est Seobadius, qui & ipse de Trinitate contra Arianos commentarium edidit, & alia opuscula, æqualis plane Gregorij: nam & de ipso tradit S. Hieronymus, in vltima senectute adhuc in humanis agere dicto anno Dñi trecentesimo nonagesimo secūdo, cum de eo atq; aliis ipse scriberet. Pacianus quoque tunc floruit Episcopus Barcinonensis castitate & eloquentia cōmendatus, cuius est inter alia lucubratio illa nobilis aduersus Nouatianos; qui in vltima & ipse senectute constitutus, sub Theodosio mortuus est ante dictum Domini annum; vt idem Hieronymus profitetur: ad cuius filium Dexterum Præfectura Prætorij insignitum idem Hieronymus (vt diximus) scripsit librum de Scriptoribus Ecclesiasticis. Haud pridem autem, nempe adhuc superstite Valentiniano, decesserat ex hac vita Aquilius Seuerus nobilis ingenij & generis homo, cuius idem S. Hieronymus in eodem commentario meminit. Hi claruerunt temporibus his in Hispania fide Catholica & eruditione spectati.

C. GALLA PLACIDIA PRO GALLA AVG.

Vt autem ad Gregorium Bæticum, à quo digressa est, oratio reuertatur: in cōmentario de Trinitate ab ipso inscripto ad Gallam Placidiam, subdubito ne nomen Placidiæ ab aliquo rerum ignaro ac pariter nominum fuerit superadditum. Siquidem Galla Placidia filia fuit Gallæ sororis Valentiniani, Iustinæ filiæ, & vxoris Theodosij, Honorij vero Imperatoris ex patre soror: Gallam autem ipsam eius matrem anno superiori Theodosio nupsisse diximus, ad quam potius existimo scriptum fuisse librum, nempe ad Gallam Augustam eiusmodi eruditione maximè indigentem, quippe quæ matre Ariana genita, in Ariana hæresi ab eadem educata fuerit. Vt autem ad huius filiam tunc lactentem Gallam Placidiam Gregorius scripserit, nulla ratio persuadet, nec auctoritas suffragatur: cum præsertim ipsa (vt habet operis præfatio) dicatur ab eodem Gregorio ex persona hæreticorum illum expetijsse cōmentarium, scriptis ab eisdem ad eam literis, & propositis quæstionibus. Clausisse vero diem extremum Gregorium in Ecclesia Catholica magno nomine sanctitatis, indicāt publica Ecclesiæ Catholicæ monumenta, in quibus adscriptum inter sanctos nomen eius anniuersaria celebritate recolitur b.

b *Martyrol. Rom. die 24 April.*

CI. DE CHROMATII, HELIODORI, ET HIERONYMI EPISTOLIS COMMENTICIIS.

Fertur Chromatij Episcopi Aquileiensis & Heliodori Episcopi Altinensis nomine Epistola ad S. Hieronymum scripta, qua dicitur hoc anno, simulac Theodosius Imperator Mediolanum ingressus est, conuocasse ad se omnes Italiæ Episcopos, quorum arbitrio decerneretur causa quorundam Arianorum Episcoporum: in quo Præsulum conuentu laudatus traditur ab eodem Imperatore alius Gregorius Episcopus Cordubensis, quod diebus singulis etiam ieiunij tempore illorum martyrum memoriam recoleret, quorum natalitia contigissent; deque his ipsos ad Sanctum Hieronymum dedisse litteras, quibus eum rogarent, vt Martyrologium scriberet: cui quidem Epistolæ veluti ad eam redditæ ab eodē Hieronymo ad ipsos litteræ subijciuntur. Quæ omnia vt spuria demonstrata reiecimus, confutauimusque in nostra de Martyrologio Romano tractatione, quam Notis ad

ad ipsum additis præfiximus; ut ipsam consule.

CII. At vero illas ut spurias iure respuimus; ita econtra metito affirmamus ipsum S. Hieronymum per breuem sanctorum collectionẽ elaborasse, eamq; ad eosdem Episcopos missam toto Christiano Orbe vulgatam esse, de qua Cassiodorus hæc habet *a*: *Vitas Patrum, confessiones Fidelium passiones martyrum legite constanter, quas inter alia in Epistola Hieronymi ad Chromatium & Heliodorum destinata, procul dubio reperitis, quæ per totum Orbem terrarum floruere, vt sancta imitatio vos prouocans ad cælestia regna perducat.* hæc ipse. quæ quidem Hieronymi lucubratio nonnisi post annos quatuor dici põt ab eo elaborata: nam cum post annos quatuor (vt dictum est) scripserit librum de Viris Illustribus, in cuius fine recensens omnia sua vsque ad illud tempus scripta, cum eius operis nullam penitus mentionẽ habuerit; vtiq; nonnisi postea opus illud elaborasse dicẽdus est. Sed cum eius Epistolæ libello præfixa nescio quo casu amissa desierit, duas illas supposuit imprudens, ne improbus dicam, efficto.

a Cassiodo. Inst. diuin. lect. c. 32.

CIII. DE PALLADIO GALATA ET EVAGRIO PONTICO.

Hoc eodem anno, sub Consulatu videlicet Theodosij secundo, Palladius Galata (vt ipse testatur *b*) Alexandriã petiit: qui tum ex iis, quæ ibi eremum Ægypti peragrans vidit, tum ab aliis audiuit, scripsit postea commentarium ad Lausum Præfectum; quam ob causam eundẽ librum interdum Lausiaca appellarunt, cui & titulus ille præfixus alicubi reperitur, vt Paradisus Heraclidis nominetur. Mansit hic in eremo cum Euagrio Pontico aliquot annis (de triennio ibi confecto ipse meminit) Porro Euagrij Pontici consuetudine, Origenis erroribus imbutus est. Fuit Euagrius (vt dictum est) origine Iberus circa Pontum Euxinum, quem ob id Hyperboritam appellat sanctus Hieronymus: qui à Sancto Basilio lector ordinatus, à Gregorio vero Nazianzeno Cõstantinopoli factus diaconus, Nectario relictus: inde cum diuino impulsu coactus esset recedere, Hierosolymam ad Melaniam se contulit: vbi corporis mala valetudine diu affectus, pœnitentia ante actæ vitæ ductus, ex clerico monachus redditus, in Ægyptum profectus in Nitriæ monte monasticã vitam exercuit ad decimum sextum vsq; annum, prout idem qui illi inhæsit Palladius *d* tradit. Mirari finonis aliquem dubitare, num hic Palladius idem sit cum illo, quem fuisse natione Galatam & professione Origenistam, Sanctus Hieronymus tradit; cum idem ipse Palladius eo commentario id profiteatur his verbis *e*: *Respondi me esse peregrinum, & de Galatia partibus venire, & vnum ex Euagrij fratribus esse confessus sum.* hæc ipse. Porro ambos, Palladium scilicet & Euagrium, Origenis erroribus fuisse corruptos, non obscurè tum Hieronymus, tum etiã Epiphanius affirmarunt.

b Pallad. Vit SS. Pat. c. 1.
c Pallad. Vit. SS. Patr. c. 12.
d Pallad. eo. lib. c. 25.
e Pallad. c. 22.

CIV. f Hieron. ad Ctesiphon. EVAGRIVS ORIGENISTA LAVDATOR ORIGENISTARVM.

At primum de Euagrio hæc Hieronymus *f*: *Euagrius Ponticus Hiberborita, qui scribit ad virgines, scribit ad monachos, scribit ad eam, cuius nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras (significat Melaniam seniorem) edidit librũ, & sententias περὶ ἀπαθείας, quam nos impassibilitatem vel imperturbationem possumus dicere, quando nunquã animus vllo perturbationis vitio commouetur; &, vt simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Huius libros per Orientem Græcos, & interprete discipulo eius Ruffino, Latinos plerique in Occidente lectitant: qui librum quoque scripsit, quasi de monachis, multosq; in eo enumerat, qui nunquam fuerunt, & quos fuisse scribit Origenistas, & ab Episcopis damnatos esse non dubium est, Ammonium videlicet, & Eusebium, & Euthymiũ, & ipsum Euagrium, Or quoque & Isidorum, & multos alios, quos enumerare tædium est: & iuxta illud Lucretij:*

Ac veluti pueris absynthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flauoq; liquore:

ita ille vnum Ioannem in ipsius libri posuit principio, quem & Catholicum & sanctum fuisse non dubium est: vt per illius occasionem cæteros quos posuerat hæreticos Ecclesiæ introduceret. hæc Hieronymus ad Ctesiphontem aduersus Pelagianos, quos ab eiusmodi Origenistis fluxisse docet *g*. Theophilus *h* quoque in Epistola ad Epiphanium eorundẽ monachorum Origenistarum, nempe Ammonij, Eusebij, & Euthymij meminit.

g Hieron. in procem. aduer. Pelag.
h Apud S. Hier. ep. 67.

CV. EVAGRII SCRIPTA.

Cæterum aliis quoq; scriptis idem Euagrius magnam sibi conciliauit æstimationem: quam ob causam ab eis, qui Origenistarum errores minimè exploratos habuerunt, plurimum cõmendatur, & inter alios à Sozomeno *i*. Recenset eius lucubrationes Gennadius *k*: nam præter Vitas Patrum, *scripsit*, inquit, *multa monachis necessaria, ex quibus ista sunt: Aduersus octo principalium vitiorum suggestiones, quas aut primus aduertit, aut inter primos didicit, octo ex sanctarũ scripturarum testimoniis opposuit libros, ad similitudinem videlicet Domini, qui tentatori suo semper Scripturarum testimoniis obuiauit; ita vt vnaquæq; species vel diaboli, vel vitiatæ naturæ suggestionem contra se haberet testimonium. Quod tamen opus eadem simplicitate, qua in Græco inueni, iussus in Latinum transtuli. Composuit & anachoretis simpliciter viuentibus, librum centum sententiarum per capitula digestum: & eruditis ac studiosis, quinquaginta sententiarum, quem ego Latinum primus feci: nam superiorem olim translatum, quia vitiatum per tempus & confusum vidi, partim reinterpretando, partim emendando auctoris veritati restitui. Composuit & cœnobitis & synodiis doctrinam aptam vitæ communis, & ad virgines Deo sacratas libellum competentem religioni & sexui. Edidit & paucas sententias valde obscuras, & vt ipse in his ait, solis monachorum cordibus cognoscibiles, quas similiter ego Latinis edidi. Vixit longa ætate signis & prodigiis pollens.* hæc Gennadius, qui erga Pelagianos & ipse Pelagianus propentior tribuit falsus auctor Euagrio signa atque prodigia: sed hæc ex parte fidelior Palladius *l* eius in eremo socius, qui res ab eo gestas conscribens, hæc de miraculis penitus ignorauit; non enim tacuisset tantas laudes amici, quem aliunde quæsitis laudandi argumentis summoperè cèlebrauit: idemq; ipsius lucubrationes numerauit.

i Sozom. li. 6 c. 30.
k Gennad. de vir. illustr. c. 11.
l Pallad. in Laus. c. 25.

CVI. Citatur à Socrate *m* Euagrij commentarius, cui titulus præfixus erat, *Gnosticon*: item alius de Vita ascetica: sed & aliorum ab ipso editorum meminit. Sed qui indolentiam Stoicam in Ecclesiam introducere conatus est, hominéq; statum ad culmen perfectionis euehi à se posse ijsdem scriptis pollicebatur, eo nomine ab aliis derisus est; nam inter alios hæc Ioannes Climax de eo: *Putauit Euagrius sapientissimum se omnium alacritate sensus fieri; sed fraudem passus, sibi mentitus est miser, insipientiumq; insipientissimus ex hoc ipso ostensus est*, &c. hæc Climax. Cæterum in omnibus sic Euagrius sectatus est Origenis errores, de quibus suo loco dicturi sumus, vt sententia Hieronymi, Epiphanij, Theophili, & aliorum eundem perspectum habentium Orthodoxorum, idem ipse Pelagianis materiam præparauerit delirandi.

m Socra. li. 4. c. 18.

CVII. DE PALLADIO GALATA.

Sed & Palladius ei inhærens, eiusdem quoque morbi contagione contabuit; de quo Hieronymus aduersus Pelagianos *n* agens, hæc habet: *Palladius, seruilis nequitiæ, eandem hæresim instaurare conatus est, & nouam translationis Hebraicæ mihi calumniam struere: num & illius ingenio nobilitatiq; inuidemus? nunc quoque mysterium iniquitatis operatur*, &c. Ob quam etiam causam S. Epiphanius eundem in Palæstina ista docentem deplorans, ait *o*: *Palladium vero Galatam, qui quondam nobis carus fuit, & nunc misericordia Dei indiget, caue; quia Origenis hæresim prædicat & docet: ne forte aliquos de populo tibi credito ad peruersitatem sui inducat erroris.* hæc & ipse scribens ad Iohannem Hierosolymitanum Episcopum, cum idem Palladius iam deseruisset eremum Nitriæ, & morbi causa (vt ipse testatur *p*) abijsset in Palæstinam; vbi aliquandiu moratus, hæreses docebat Origenis: quem cauendum Epiphanius Iohannem eius loci Episcopum quam primum admonuit. Cum vero Origenistarum nullum alium nominet, nisi Palladium: certe, etsi alij essent eadem labe conspersi; tamen non alium, quam ipsum id muneris subijsse, vt Origenis deliramenta doceret, satis apparet. Quamobrem Origenistam illum, quem Sanctam Paulam tentasse Hieronymus scribit, neminem certe præter Palladium tunc in Palæstina morantem fuisse conspicio, de quo ista in eiusdem Paulæ Epitaphio habet *q*: *Tangam ergo breuiter, quo modo hæreticorum cœnosos deuitauerit lacus, & eos instar habuerit Ethnicorum. Quidam veterator callidus atque, vt sibi videbatur, doctus & sciolus, me nesciente cœpit ei proponere quæstiones, & dicere:*

n Hieron. Procem. aduer. Pelag.
o Apud Hier. ep. 60.
p Pallad. in Laus. c. 22.
q Hier. ep. 27.
QVÆ PALLADIVS CŨ PAVLA.

Quid

Quid peccauit infans, vt à dæmone corripiatur? In qua ætate resurrecturi sumus? si in ipsa, qua morimur, ergo nutricibus post resurrectionem opus erit: si in altera, nequaquã erit resurrectio mortuorum, sed transformatio in alios. Diuersitas quoque sexus maris & fœminæ erit, aut non erit? Si erit, sequentur & nuptiæ, & concubitus, sed & generatio: si non erit, sublata diuersitate sexus, eadem corpora non resurgent: aggrauat a Sap. 9. a *enim terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: sed tenuia erunt, & spiritualia, dicente Apostolo* b 1. Cor. 15. b: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ex quibus omnibus probare cupiebat, rationales creaturas ob quædam vitia & antiqua peccata in corpora esse delapsas, & pro diuersitate & meritis peccatorum, tali vel tali conditione generari, vt vel corporum sanitate gauderent & parentum diuitiis ac nobilitate, vel in morbidas carnes & domos inopum venientes, pœnas pristinorum luerent delictorum, & præsenti sæculo atq; corporibus quasi carcere clauderentur.*

CVIII.

Quod cum audisset, & ad me retulisset, indicans hominem; mihiq; incubuisset necessitas nequissima vipera ac mortifera bestia resistendi, de quibus Psalmista commemorat, dicens c Psal. 73. c: *Ne tradas bestiis animas confitentium tibi: &, Increpa* d Psal. 67. d *Domine bestias calami, quæ scribentes iniquitatem, loquuntur contra Dominum mendacium, & eleuant in excelsum os suum: conueni hominem, & orationibus eius, quam decipere nitebatur, breui interrogatione conclusi, dicens, &c.* refert disputationem tunc cum eo habitam, atq; ad postremum addit: *Ex quo die ita cœpit Paula hominem detestari, & omnes, qui eiusdem dogmatis erant, vt eos voce publica hostes Domini proclamaret.* hæc Hieronymus. Sic igitur à S. Hieronymo confutatus Palladius, in ipsum stylum conuertit, atque primum hæc de Paula aduersus eundem S. Hieronymum in suo commentario ad e Pallad. in Lausia. c. 29 QVÆ PALLADIVS IN S. HIERONYMVM. Lausum effutijt e: *Multas fœminas vidi, plurimasq; tam viduas quam virgines noui, inter quas Paulam Romanam, matrem Toxotij, fœminam ad genus vitæ, quod est secundum spiritum, dexterrimo ingenio: cui quidem, quo minus ei se daret, impedimento fuit Hieronymus quidam genere Dalmata, qui mulierem optima indole ad genus vitæ perfectum, cum in eo multos, ne dicam omnes, longissimo post se interuallo videretur posse relinquere, ipse inuidia motus ad suum peculiare viuendi institutum pertraxit. Eius filia nomine Eustochium in Bethlehem vitam adhuc monachalem exercet: quam quidem ego nunquam allocutus sum: cæterum fertur insigni esse pudicitia, & regere societatem virginum quinquaginta.* hæc Palladius: mansisse autem ipsum in Palæstina saltem vsque ad annum trecentesimum nonagesimum secundum, inferius dicemus ex Epistola Epiphanij ad Ioannem.

CIX. PALLAD. MILITAT INTER CATHOLICOS

At quid postea de Palladio? Accidit quidem vt recedens è Palæstina in Bithyniam, Catholici hominis personam indueret, & inter Catholicos consuescens postea in Ioannis Chrysostomi Episcopi Constantinopolitani se amicitiã insinuarit. Et vnde hoc, inquies, de consuetudine cum Ioanne accepisti? ex eo potissimum, quod fauit eidem Ioanni Chrysostomo, cui quidem non cõmunione Catholica tantummodo coniunctus, sed & eidem fuit tolerantia malorum propinquus: nam quæ ob eiusdem f Pallad. eo. lib. c. 22. Ioannis defensionem passus est, his verbis ipse declarat f: *De Palæstina autem ad prouinciam Bithyniam veni: in qua nescio quo modo, vtrum studio hominum, an voluntate diuina (hoc Deus nouit) Episcopus vltra meritum meum factus sum. In quo tempestatis illius, quæ sub Sancto Ioanne commota est, interfui malis & per decem menses in obscurissima cellula occultatus, cœpi illius sancti dicta reminisci, &c.* Quo etiam tempore, cum vigeret vehementior in eundem Chrysostomum persecutio, ex Oriente recedens, Romam se cõtulit ad Innocentium, à quo vna cum aliis exceptus est. Et vnde hæc? dices. Testatur id ipse, cum de Piniano atq; eius coniuge Melania Iuniore, à quibus exceptus in Vrbe fuit, sermonem habens, g Pallad. in Lausiac. c. 49. hæc ait g: *Ne nobis quidem certe, cum plurimi simul essemus, qui Romam propter beatum Episcopum Iohannem perrexeramus, exigua præstiterunt; sed dum in illis partib. degeremus, officiosissimo nos susceperunt hospitio, largissimisq; sumptibus, cum inde proficisceremur, honorauerunt.* hæc ipse.

CX. PALLADII ROMAM ADVENTVS

Quando aũt id acciderit, expressum habes in dialogo de rebus eiusdem S. Ioannis his verbis h: *Vix mensis effluxerat, cum Palladius quoque Episcopus Helenopoleos (est enim Helenopolis ciuitas in Bithynia, de qua superius) absque litteris venit, qui & ipse fugisse dicebat vesaniam Principum: expressius autem atque signantius enarrauit omnia, ipsumq; exemplar edicti protulit*, &c. h Extant tom. 1. Ioã. Chrysost. edit. Paris. col 10. licet hunc, de quo agimus, Palladium diuersum ab illo esse oporteat, qui in eo dialogo interloquitur: etenim tunc primum Romam se venisse dicit, cum sub Zosimo Papa pro pace Ecclesiarum ea functus est legatione. Sed quid tandem? ipsum foris pro tẽpore mutasse personam potius, quam animum impietate refertum, non leue argumentũ est, quod eo libro, quem post eas turbas cõscriptum ab eo constat (nam in eo meminit de Melaniæ obitu, qui contigit post Vrbis Romæ excidium) Origenistas complures laudauit, ipsumque Euagrium Origenis erroribus infamatum ad cœlum euexit. Intelligis ex his, lector, satis periculosas hoc tempore hæreses excitari, quarum studiosos eadem Origenis haurire atque aliis propinare venena eo magis perniciosa, quo ijdem viri magnæ doctrinæ & sanctitatis nomine celeberrimi haberentur. Quis doctrina æqualis Didymo, qui primus Origenem suum nondum expiatum sordibus Alexandriæ tanquam idolum erexit? EX ORIGENISTIS PELAGIANI. cui thus incauti adoleuere Melania senior atque Ruffinus, Euagrius atq; Palladius, necnon nominati superius anachoretæ: quibus postea inhærens Pelagius & ipse monachus, maiore accessione impietatis nouæ hæresis auctor factus, non amplius inter gregales militauit Origenistas, sed ipse sibi nomen conciliauit hæresiarchæ, de quo suo loco pluribus atque sæpius agendum erit. Vide, quam periculosum sit extra lineam Catholicæ puritatis efferre pedem, licet quis magnorum virorũ tuta se putet sequi vestigia: sed illud tutum, antiquum Ecclesiæ seruare depositum, traditionibusq; inhærere, nouantiumque omnes voces, tanquam serpentum sibilos & terrificos luporum vlulatus horrescere. *Erant enim* (inquit Vincentius i) i Vincent. Lirin. cont. hæres. c. 24. *horum omnium verba illa fastu & arrogantia plena: Nobis auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus, damnate, quæ tenebatis, tenete, quæ damnabatis, reijcite antiquam fidem, paterna instituta, maiorum deposita; & recipite* nostra videlicet. *quænam illa tãdem? horreo dicere: sunt enim tam superba, vt mihi non modo affirmari, sed ne refelli quidem sine aliquo piaculo posse videantur.* sed de his suo loco dicendum.

IESV CHRISTI
Annus 389.

SIRICI PAP. Annus 5. — VALENTIN. 14. THEODOSII 11. IMPP.

I. S. AVG. REDITVS IN AFRICAM

TIMASIO atq; Promoto Consulibus aperitur annus Domini trecentesimus octogesimus nonus, quo S. Augustinus cum hiemasset Romæ, expectata opportuna tutaq; nauigatione, ad Ostia Tiberina descendens, inde soluturus in Africam, retardatur sanctæ matris ægritudine: qua defuncta, persolutis eidem postremis pietatis officiis, vna cum sociis in Africam nauigauit. Id quidem in primis hoc anno contigisse, ipsius Augustini testificatione monstratur, dum aduersus literas Petiliani k k Aug. cont. litt. Petil. lib. 3. c. 25. agens affirmat, se post necem illatam Maximo tyranno in Africam remeasse. Cum vero constet ex his, quæ dicta sunt, Maximi interitum contigisse anno superiori, sexto Kalendas Septembris, S. Monicæ vero obitus certus habeatur ex die natali ipsius in Ecclesiasticis tabulis annotatus quarta Maij: vtiq; non ante præsentem annum Augustini reditus in Africam potuit contigisse. hæc de tempore. Quod vero ad sanctissimæ fœminæ ex hac vita locum migrationis spectat: decuit plane ipsam iam voti cõpotem factam, de tanta victoria parta, in cœlis cum Angelis, quibus est gaudium super vno peccatore pœnitentiam agente, perenni gloria triumphare, & ad Romanum littus potius, quã in Africa relinquere sacras carnis

exuuias, quas Romam delatas, Romana Ecclesia dignis prosequeretur honoribus, & cum Vrbe Orbis religioso veneraretur affectu. At quid Augustinus de matris felicissimo ad Deum transitu?

II. Cum, inquit a, *apud Ostia Tiberina essemus, mater defuncta est. Multa praetereo, quia multum festino.* post enarratam vero compendio eius vitam, haec subdit b: *Imminente autem die, quo ex hac vita erat exitura (quem diem tu Domine noueras, ignorantibus nobis) prouenerat, vt credo, procurante te occultis tuis modis, vt ego & ipsa soli staremus incumbentes ad quandam fenestrā, vnde hortus intra domum, quae nos habebat, prospectabatur: illic apud Ostia Tiberina, vbi remoti à turbis post longi itineris laborem instaurabamus nos nauigationi: colloquebamur ergo soli valde dulciter, & praeterita obliuiscentes, in ea, quae ante sunt, extenti* c *quaerebamus inter nos apud praesentem veritatem, quod tu es, qualis futura esset vita aeterna sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit* d, &c. & post multa de vita illa mutuo colloquio disputata: *Fili,* inquit illa, *quantum ad me attinet nulla iam re delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, & cur hic sim, nescio, iam consumpta spe huius saeculi. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam, vt te Christianum Catholicum viderem, prius quam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus praestitit, vt te, etiam contempta felicitate terrena, seruum eius videam. Quid hic facio? Ad haec ei quid responderim, non satis recolo.*

a Aug. Cōf. li. 9. c. 8.
b Aug. ib. c. 10.
c Philip. 3.
d 1. Cor. 2.

III. OBITVS S. MONICAE. *Cum interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius, decubuit febribus: & cum aegrotaret, quodam die defectum animae passa est, & paululum subtracta à praesentibus. Nos concurrimus: sed cito reddita est sensui, & aspexit astantes me & fratrem meum, & ait nobis, quasi quaerenti similis: Vbi eram? Deinde nos intuens moerore attonitos: Ponetis hic, inquit, matrem vestram? Ego silebam, & fletum frenabam: frater autem meus quiddam locutus est, quo eam non peregrè, sed in patria defungi tanquam felicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quod talia saperet, atque inde me intuens: Vide, ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite, inquit, hoc corpus vbicunque, nihil vos eius cura conturbet: tantum illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei, vbi fueritis.*

IV. Attende, lector, quid optet sanctissima foemina: non aliud vtique, quam quod sciret in Ecclesia factitari à piis viris: nimirum, vt sacris Missarum sacrificiis Sacerdotes, & alij, qui iisdem interessent, pro animarum defunctorū salute Deo preces offerrent. Sed post nonnulla: *Illis,* inquit, *stupentibus virtutem foeminae, quam tu dederas ei, quaerentibusque, vtrumnon formidaret tam longe à sua ciuitate corpus relinquere: Nihil inquit, longe est Deo; neque timendum est, ne ille non agnoscat in fine saeculi, vnde me resuscitet. Ergo die nono aegritudinis suae, quinquagesimo & sexto anno aetatis suae, trigesimo & tertio* * *aetatis meae, anima illa religiosa & pia corpore soluta est,* quarto Nonas Maij.

*quinto

V. Peregit Augustinus sanctissimae matris funus, more (vt ait e) Christianorum, quo inter alia consueuit, antequam corpus conderetur sepulchro, pro anima offerri sacrificium, quod dicebatur pro delictis defuncti, scilicet ne anima detineri posset à contrariis potestatibus. Nam idem Augustinus memoria repetens extrema illa verba, quibus in altare Deo commendari ipsa voluerat, ait f: *Namque illa, imminente die resolutionis suae, non cogitauit suum corpus sumptuose contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit sepulchrum patrium: non ista mandauit nobis, sed tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desiderauit, cui nullius diei praetermissione seruierat, vnde sciret dispensari victimam sanctam qua deletum est* g *Chirographum, quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis computans delicta nostra, & quaerens, quid obijciat, & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem sanguinem? quis ei restituet pretium, quo nos emit, vt nos auferat ei? Ad cuius pretij nostri Sacramentum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non se interponat nec vi, nec insidiis leo & draco. Neque enim respondebit illa, nihil se debere, ne conuincatur & obtineatur ab accusatore callido: sed respondebit, dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit.* haec Augustinus, plane insinuans, quid praetenderet Ecclesia agere, cum pro defuncti anima, corpore nondum tumulato, sacrificium Deo incruentum offerret; nempe, ne anima illa ab aduersariis potestatibus impediretur, quo minus ad Deum libera ascenderet: alludens prorsus ad eas, quae praemittebātur, vt hodie, in sacrificio ab Ecclesia preces: *Domine Iesu Christe Rex gloriae, libera animas omnium Fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, de poenis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum, sed signifer S. Michael repraesentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahae promisisti & semini eius.*

e Aug. ibi. c. 12.
f Aug. ibi. c. 13.
MEMORIA PRO DEFVNCTIS AD ALTARE.
g Colos. 2.
MISSARŪ PRO DEFVNCTIS ANTIQVS RITVS.

VI. Porro etsi hae preces generatim omnes complecti videantur Fideles defunctos; tamē priuatim pro illa anima dicebātur, quae tunc decesserat, prout antiquiores Missales libri demonstrant, in quibus sic legitur: *Libera Domine animam N. & animas omnium Fidelium,* &c. sicut cum postea inter sacra recolitur defunctorum memoria illis verbis: *Memento Domine N. & famulorum, famularumque tuarum,* &c. in alijs vero libris leguntur interlineares variae lectiones numero singulari expressae quib. significaretur, easdem preces, pro occasione, singulari vel plurali numero proferendas. Sic igitur S. Monica id exposcebat à suis, quod & S. Augustinus à fratribus tum illi, tum patri suo impertiri rogabat: nam subdit h: *Inspira Domine Deus meus, inspira seruis tuis fratribus meis, filiis tuis Dominis meis, quibus & voce & corde & litteris seruio, vt quotquot has legerint, meminerint ad altare tuum Monicae famulae tuae cum Patricio quondam eius coniuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam,* &c. Haec singula ad insinuandos antiquos Ecclesiae mores in hodiernum perseuerantes recensuisse voluimus: quorum demonstrato exemplo, dubitantium resolui possint ambages, vt curiositas inquieta quiescat, & delirium curari nouantium haereticorum.

h Aug. Cof. li. 9. c. vlt.

VII. S. AVGVSTINI IN AFRICAM REDITVS. Sed persolutis S. Monicae religiosis pietatis officiis, Augustinum redeuntem in Africam comitemur. Soluens è Portu Romano, secunda nauigatione Carthaginem appulit, ibique susceptus hospitio apud illustrem virum Innocentium Exaduocatum Vicariae Praefecturae valde aegrotantem. Quid autem tunc ibi mirandum acciderit, idem Augustinus rem exacte describens narrat his verbis i: *Venientes de Transmarinis me & fratrem meum Alypium, nondum quidem clericos, sed iam Deo seruientes, vt erat cum tota domo sua religiosissimus, ipse susceperat & apud eum tunc habitabamus. Curabatur à medicis propter fistulas, quas numerosas atque perplexas habuit in posteriore atque ima corporis parte. Iam secuerant eum, & artis suae caetera medicamentis agebant. Passus autem fuerat in sectione illa & diuturnos & acerbos dolores: sed vnus inter multos sinus fefellerat medicos, atque ita latuerat, vt eum non tangerent, quem ferro aperire debuerant. Denique sanatis omnibus, quae aperta curabant, iste remanserat solus, cui frustra impendebatur labor. Quas moras ille suspectas habens, multumque formidans, ne iterum secaretur, quod ei praedixerat alius medicus domesticus eius, quem non admiserant illi, vt saltem videret, cum primum sectus est, quo modo id facerent, iratusque illum domo abiecerat, vixque receperat, erupit, atque ait: Iterum me secturi estis? Ad illius, quem noluistis esse praesentem, verba venturus sum? Irridere illi medicum imperitum, metumque hominis boni verbis promissionibusque lenire.*

i Aug. de Ciuit. Dei li. 22. c. 8.

VIII. INNOCENTII V. C. HOSPITIS AVGVSTINI LANGVOR. *Praeterierunt & alij dies plurimi, nihilque proficiebat omne, quod fiebat. Medici tamen in sua pollicitatione persistebant, non se illum sinum ferro, sed medicamentis esse clausuros. Adhibuerunt & alium grandaeuum iam medicum, satisque in illa arte laudatum (adhuc enim viuebat) Ammonium dico: qui loco inspecto, idem quod illi, ex eorum diligentia peritiaque, promisit: cuius ille factus auctoritate securus, domestico suo medico, qui futuram praedixerat aliam sectionem, faceta hilaritate, velut iam saluus, illusit. Quid plura? postea tot dies inaniter consumpti transierunt, vt fessi atque confusi faterentur, eum nisi ferro nullo modo posse sanari. Expauit, expalluit nimio timore turbatus: atque vbi se collegit, farique potuit, abire illos iussit, & ad se amplius non accedere: nec aliud occurrit fatigato lachrymis & illa tam necessitate constricto, nisi vt adhiberet Alexandrinum quendam qui tunc chirurgus mirabilis habebatur, vt ipse faceret, quod ab illis fieri nolebat iratus. Sed postquam venit ille, laboremque illorum in cicatricibus sicut artifex vidit, boni viri functus officio, persuasit homini, vt illi potius, qui in eo*

tantum

tantum laborauerant, quantum ipse insipiens mirabatur, curationis suæ fine fruerentur; adjiciens, quod re vera nisi sectus esset, saluus esse non posset: sed valde abhorrere à suis moribus, vt hominibus, quorum artificiosissimam operam, industriam, diligentiam admirans in cicatricibus eius videret, propter exiguum, quod remansit, palmam tanti laboris auferret. Redditi sunt animo eius, & placuit, vt eodem Alexandrino assistente, ipsi sinum illum ferro, qui iam consensu omnium aliter insanabilis putabatur, aperirent. Quæ res dilata in consequentem diem.

IX. *Sed cum abijssent illi, ex mærore nimio Domini tantus est in domo illa exortus dolor, vt tanquam funeris planctus vix comprimeretur à nobis. Visitabant eum quotidie sancti viri, Episcopus, tunc Vzalensis beata memoria Saturninus, & presbyter Gelosius, ac diaconi Carthaginensis Ecclesiæ, in quibus erat & ex quibus solus est nunc in rebus humanis iam Episcopus, non honore à nobis debito nominandus, Aurelius; cum quo recordantes mirabilia opera Dei, de hac re sæpe collocuti sumus; eumq; valde meminisse, quod commemoramus, inuenimus. Qui cum eum, sicut solebant, vespere visitarent; rogauit eos miserabilibus lachrymis, vt mane dignarentur esse præsentes suo funeri potius, quam dolori. Tantus enim eum metus ex prioribus inuaserat pœnis, vt se inter medicorum manus non dubitaret esse moriturum. Consolati sunt eum illi, & hortati, vt in Deo fideret, eiusq; voluntatem viriliter ferret.*

INNOCENTII CVRATIO DIVINITVS FACTA.

Inde ad orationem ingressi sumus. Vbi nobis ex more genua figentibus, atque incumbentibus terræ, ille se ita proiecit, tanquam fuisset aliquo impellente grauiter prostratus, & cœpit orare, quibus modis, quo affectu, quo modo animi, quo fluuio lachrymarũ, quibus gemitibus atq; singultibus succutientib. omnia membra eius, & pene intercludentibus spiritum, quis vllis explicet verbis? Vtrum orarent alij, nec in hac eorum auerteretur intentio, nesciebam. Ego tamen prorsus orare non poteram: hoc tantummodo breuiter in corde meo dixi: Domine, quas tuorum preces exaudis, si has non exaudis? Nihil enim mihi videbatur addi iam posse, nisi vt expiraret orando. Surreximus itaque, & accepta ab Episcopo benedictione discessimus, rogante illo, vt mane adessent, illisq; vt æquo animo esset hortantibus, illuxit dies, qui metuebatur: aderant serui Dei, sicut se affuturos esse promiserant. Ingressi sunt medici: parantur omnia, quæ hora illa poscebat, tremenda ferramenta proferuntur, attonitis, suspensisq; omnibus. Eis autem, quorum erat maior auctoritas, defectum animi eius consolando, erigentibus, ad manus secturi membra in lectulo componuntur: soluuntur nodi ligamentorum, nudatur locus, inspicit medicus, & secandum illum sinum armatus atque intentus inquirit. Scrutatur oculis, digitisq; contrectat: tentat deniq; modis omnibus, inuenit firmissimam cicatricem. Iam illa lætitia & laus atque gratiarum actio misericordi & omnipotenti Deo, quæ fusa est ore omnium lachrymantibus gaudiis, non est cõmittenda meis verbis; cogitetur potius, quam dicatur. hactenus Augustinus de his, quæ domi hospitis sui Carthagine vidit. subdit & de aliis itidem Carthagine editis miraculis: sed nos reliqua eius acta prosequamur.

X. Rediens vna cum sociis Alipio & Euodio in patriam, quem condixerant *a* vitæ statum, cum adhuc in Italia essent, exercere cœperunt. Secedentes enim rus, ibidem triennio *b* permansere; & quibus exercitiis? ait Possidius: *A se iam alienatis curis secularibus cum ijs, qui eidem adhærebant Deo viuebat, ieiuniis, orationibus, bonisq; operibus, in lege Domini meditans die ac nocte. Et de iis, quæ sibi Deus cogitanti atque oranti intellecta reuelabat, & præsentes & absentes sermonibus ac libris docebat.* porro toto illo triennio laicus Deo seruiuit. Quo tempore, hoc, inquam, ipso anno, librum scripsit de Magistro, nempe sequenti anno à suscepto baptismo, cum iam Adeodatus puer sexdecim esset annorũ, qui tempore baptismi, quem suscepit anno superiori, agebat (vt ipse ait *c*) annum decimumquintum; quem eodẽ fermè tempore ex hac vita discessisse tradit. Scripsit etiã tunc duos libros contra Manichæos de Genesi: absoluit & libros de Musica: addidit etiam commentarium de Vera religione aduersus Manichæos. hæc, inquam, omnia edidit, antequam presbyter fieret, ipso triennio commorationis in eremo, reliqua de ipso inferius suo tempore.

a Aug. Cõf. li. 9. c. 8.

AVGVST. TRIENNALIS CONVERSATIO.

b Possid. in Vita S. Aug. c. 3.

c Aug. Cõf. li. 9. c. 6.

XI. Hoc idem anno, ipso mense Maij, nona die, Sanctus Gregor. Nazianzenus, cognomento Theologus, migraturus in cœlum, feliciter diem clausit extremum: quod quidem ex S. Hieronymo ita deducimus: agens enim ipse in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis de eodem Gregorio, hæc de tempore obitus habet: *Decessit*, inquit, *ante ferme trienniũ sub Theodosio Principe.* hæc cum ipse dicat, constetq; eum cõmentarium ab eo scriptum anno eiusdem Imperatoris decimoquarto (testatur id enim ipse in fine) planè asserendum est, vndecimo eiusdem Theodosij anno, hoc ipso nimirum, eum ex hac vita discessisse. Ex his igitur adeo exploratis, erroris redarguitur Prosperi Chronicon, in quo eiusdem Gregorij obitus recensetur anno tertio ipsius Theodosij Augusti sub Consulatu Eucharij atq; Syagrij: ille enim non est obitus annus, sed quo ipse in Synodo Constantinopolitana abdicans se, in patriam rediit; quem plures post annos fuisse superstitem, quæ dicta de eo sunt, manifestè declarant. Sed nec subsistere ex ijsdem probatur, quod tradit Suidas, eundem Gregorium diem obijsse anno eiusdem Imperatoris decimotertio, suæ vero ipsius ætatis nonagesimo: secundum enim eiusmodi ætatis eius annorum numerum, dicendum esset, ipsum eo tempore, quo Athenis erat, cum & Iulianus Apostata ibidem versaretur, iam explesse annum ætatis quinquagesimum quintum: cum tamen ipse de se scribat Gregorius (vt dictum est) trigesimum tantum tunc ætatis annum egisse, cum post discessionẽ Basilij, ipse, qui remanserat, publicè profiteretur. Quamobrem secundum initam à nobis superius eiusdem natalis temporis rationem, qua diximus natum esse anno ante Nicænum Concilium, Domini vero trecentesimo vigesimo quarto: vtiq; affirmandum erit, eum defunctum esse anno ætatis suæ sexagesimo quinto. Sed iam quæ eius obitum præcesserunt ærumnæ ex corporis infirmitate, hic describamus.

OBITVS S. GREG. NAZIANZENI.

XII. Fuisse quidem ipsum robusto corpore, verum assiduis ægritudinibus atq; molestiis fractum hebetatumq; ipse testatur: & vt omittam præterita, iam à tempore, quo recedẽs Constantinopoli Nazianzenũ reuersus est, & Ariãzi ruri paterno deguit, assiduis fermè morbis vexatus est, ea enim de causa vidimus se excusasse, quo minus ad nouum veniret Concilium Constantinopolitanum. Quin etiam scribens ad V. C. Anysium *d*, quod Olympiadis nuptiis, ad quas complures vocati essent Episcopi, minimè cõuenisset, podagræ morbo se laborasse significat, adeo vt gestari ab aliis opus esset. Quantum aũt eiusmodi excruciatus fuerit morbo, ipse carminib. sæpe deplorat potius, quam decantat. Cum igitur ita morbo affectus detineretur in lectulo, ærumnis tum animæ, tum corporis afflictatus, cygneis se carminibus solabatur: complures n. diuersiq; generis extant versus, quos senex decumbẽs in strato scribebat: adhuc extant ipsi, quibus indicat se non morbo tantum vexatum corporis, memoriaq; præteritorum malorum assiduè cruciatum, sed diris à diabolo impugnatum esse tentationibus.

STATVS GREG. NAZIANZENI IN SENECTVTE.

d Greg. Naz. ep. 57.

XIII. At quibusnam? dices. eiusmodi certè, quæ vix credibiles cuiquã fierent, nisi ipse earum haberetur assertor, qui eius rei causa lugubres sæpè cecinit threnos, quos solutæ orationis hic reddemus. Cum enim inuehitur in carnem suam, hæc inter alia habet *e*: *Non improbitati tandem tuæ impudentiæq; finem impones? non spiritui ac senectuti iam canæ stultæ miseraq; te submittes?* & paulo post: *Quocirca verere me tandem, ac libidinem istam, petulantiamq; compesce; nec in anima mea perniciem perpetuo furore debacchare: alioqui testor, fore, vt te acerrimè oppugnem, omniq; dolorem genere frangam, atque cadauere imbecilliorem te reddam.* at quibus remediis eandem insultantem coercere soleret, mox subdit: *Venite iam, & quidem magna copia, scelerum expiatrices lachrymæ: veni laboriosum tam mentis, quam corporis peruigilium, vt flamma mea ardorem minuatis, fœtidamq; vitiorum putredinẽ abstergatis: venter satietatem ableget: genua humi flexa obrigescant, cinisq; cibi loco sit: asperrimus saccus mollia membra vndiq; tegat, vexataq; anima suppetias ferat. Veni tristis cura carnis domatrix, futura supplicia mihi semper ob oculos ponens. Atq; hæc quidem stolidítati meæ, socordiæq; medicamenta ipse adhibebo,* &c. At ne putes ipsum hæc poeticè fingere; audi, quid

e Greg. Naz. in carm. aduers. carnem.

GREGOR. SENEX VEXATVS STIMVLIS CARNIS FORTITER PVGNAT.

alibi dicat, cum deplorat ærumnas animæ suæ *a*: *Ego, inquit, in hac canitie corpus lanio, oculos premo, diurnis nocturnisq; curis ter miseram animam conficio, vt eam flammam extraham: nec sic quidem tamen, nisi admodum ægrè corpus in potestate teneo.* & post multa, demum cum nullum satis idoneum atque sufficiens expertum se dicat esse remedium ad carnis tentationes edomandas, ad Deum conuersus ista precatur: *Senectutem, quæso, meam, optime Deus, canumq; hoc caput serua, vitæq; finem optatum concede.* conqueritur idem alibi *b*, cogi se experiri in senectute, quę iuuenis nullo negotio sibi visus fuerat superasse: quippe quod pro mōstro videbatur magna dæmonū incendia sensisse, vt qui illibatam à pueritia virginitatem custodierat, iam senex tentationis carnis facibus incenderetur ardentibus.

a Greg. Naz. in carm. de calamit. animæ suæ.

b Greg. Naz. in carm. de rebus suis.

XIV. Quod rursum ad hanc rem pertinet (perlibenter n. in his vagatur oratio) accidit aliquando, vt dum sic ruri degeret, arte dæmonum, in villa sibi propinqua Valentinianus quidam nobilis loci dominus lasciuientes secum haberet fœminas ob oculos Gregorij positas: cum ipse sibi timens, loco cessit, recedensq; ad ipsum Valentinianum Epistolam scripsit, in qua hæc inter alia *c*: *Multo melius erat, tabula publice proposita (proscriptionis scilicet) nobis secessionem indicere, quam per mulieres, quas e regione nostri collocasti, vitæ grauitatem & sanctitatē intercidere ac quotidianum [illegible] & maledicentiam adiungens ab iis profisciente, qui libentius [illegible], vt iis, qui ita sibi viuendum proposuerunt, vt nos viuimus, obtrectent. At nisi hoc dictū audax sit; nos quoq; per Euam e Paradiso expungit.* hæc & alia Gregorius inde abiens [illegible]. Transiit enim vt ceruus senex infirmis pedibus, quod in fuga tantum [illegible] eiusdmodi bello sciret repositam esse salutem, atq; victoriam collocatam.

Gregor. senex vitat aspectum fœminarum.

c Greg. Naz. ep. 96.

XV. Vix credi potest, quanto ipse studio in senectute, infirmus corpore, excoluerit monasticam disciplinam, quantave seueritate cohibuerit tum corporis, tum animæ sensus extra lineam spiritus, vel quid modicum deflectentes: disces n. ex vno hæc omnia, quod ipse narrat his verbis *d*: *Nunc vero & morbo afflictus & senectute fractus ac debilitatus in aliam calamitatem incidi; indomitam linguā, præcipitiq; loquendi celeritate volubilem habens, quæ me mundi hostis meis manibus semper tradidit, innumerisq; incommodis affecit.* &c. solet n. eiusmodi vitium in senibus virescere. At quanam hoc coercuit disciplina? perpetuo quadraginta dierum silentio; quo absoluto, cecinit illud carmen, licet o Christum compellans: *Tibi linguam meam deuinxi, & eam nunc soluo: quod vtrumq; vt piè faciam, te supplex rogo & obsecro. Loquar, quæ loqui conuenit: quæ autem nefas est loqui, ne animo quidem & cogitatione complectar.* hæc ipse.

Loquacē in senectute linguam coercet Greg.

d Greg. car. in Quadrag.

XVI. At nec ob id, quod reliquerit ciuitates & conflictantes Episcopus, carere persecutionibus potuit, illatis illis quidem ab hypocritis vitæ monasticæ professorib. qui cum cernerent in Gregorium magni nominis virum omnium conuerti oculos, ipsumque præ cæteris ab omnibus celebrari laudibus: infenso id animo ferentes, ipsum carpere, & iacere contumelias cœperunt, quod scilicet ruri ageret, non in siluis, incongruamq; monacho vitam duceret. Porro scripsit *e* in eiusmodi monachos hypocritas ipse Gregorius carmen, quo in vnum ex eis petulantiorem ait: *Nuper quidam stultus, deliciisq; praditus, diues, atque insolens delicias mihi vitæq; molliciem obiectabat, cum alia multa dicens tum etiam illud me diuitem & copiosum esse, vt qui & hortum, & ouium, & mediocrem fontem habeam.* conuertensq; in eos orationem, iure ipsos redarguit eorundem, quorum alios reprehenderēt, amplissimorumq; prædiorum possessionem & delicias carnis obiectans, mox subdit: *Nos contra si fontem, vel hortulum, vel exiguam auram, vel vmbrosum quoddam nemusculum, res vtiq; leuissimas possideamus, protinus id delicias interpretamini. Quid? an ne respirare quidem Christianis licet?* &c.

Monachi hypocritæ aduersantur Gregorio.

e Greg. Naz. car. in monach. hypo.

XVII. Quorsumnam vero progressa est Pseudomonachorum simultas? eousq; sane, vt (quod horrendum est dictu) ad altare Dei sacrificantē Gregorium lapidibus appetierint; occidissentq;, nisi diuina fultus gratia, immane periculum, euasisset. meminit ipse de eiusmodi more latronum facta grassatione in Epistola ad Theodorum Episcopum Tyanensem in eosdem monachos scelus vindicare paratum, cum ab infligendis in eos pœnis reuocare conatur, ita scribens *f*.

f Greg. Naz. ep. 81. edit. noua.

XVIII. *Audio te cōtumelias eas, quas monachi ac pauperes nobis intulerunt, grauiter, molesteq; ferre. Nec vero mirū est, te, qui nullum adhuc vulnus accepisti, nec calamitatū nostrarum periculum fecisti, ad huiusmodi res animo discruciari: Nos autem, vt qui & plura mala persenserimus, & contumelijs impetiti simus, fidem atq; auctoritatē merito nancisci queamus. ea pietati tuæ præcipientes, quæ cum canicies docet, tum ratio ipsa demonstrat. Grauia quidē atq; adeo grauissima sunt ea, quæ contigerunt: quis inficias ire queat? nimirum & contumeliā altarib. illatam esse, & cōturbata mysteria, & nos inter sacra, quibus opera dabatur, & eos, qui saxis nos appetebant, intersectos, aduersus lapidum ictus medicinam à precibus petijsse, virginum pudorem in obliuionem venisse, monachorum modestiā pauperum calamitatē, quos animorum austeritas misericordia quoq; priuauerat. Nihilominus tamen lenitate atq; clementia vti fortasse satius est, multisq; per ea, quæ perpetimur, lenitatis ac patientiæ documentum præbere. Plerique enim sunt, quos non tam oratio mouet, quam actio, quæ taciti cuiusdam monitoris instar est.*

Greg. lapidibus impetitus pro lapidantibus intercedit.

XIX. *Magnum esse censemus, de ijs, à quibus læsi sumus, pœnam sumpsisse: magnum, inquam; nam & hoc ad aliorum vitia corrigenda vtile est: At multo hoc maius & diuinius est, acceptam iniuriam tolerare: illud enim improbitatem coercet, hoc autem ad probitatem adducit; quod quidem longe præstantius ac perfectius est, quam à vitio abstinere. Ingentem nobis humanitatis quæstum propositum esse existimemus, si ea, quæ in nos admissa sunt, condonemus, vt ipsi quoq; veniam consequamur,* &c. pluribus docet præstare zelo mansuetudinem. Hic vero illud obiter attigisse sat erit: Gregorium hæc scribentem ad Theodorum Episcopum Tyanensem, & alias plures Epistolas ad eundē dantem, calumniam passum à posteris, qui asserunt scripsisse literas ad Theodorum Mopsuestenum hæreticum, sed cum mille modis redargui possit calumniantium vel dolus, vel imperitia: satis illud sibi, Iustinianum Imp. in edita à se de fide Catholica sanctione *g* ipsum ab hac calumnia liberasse.

g Extat in 2. Conc. noua edit.

XX. His igitur Gregorius tam præclaris auctus in senectute coronis, locupletatus meritis, viatico immortalitatis accepto, feliciter migrauit in cœlum: cuius transitus non mortis, sed natalis titulo, quolibet anno in Ecclesia repetendus, publicis monumētis adscriptus, hactenus virenti obseruantia celebratur. Eius vero venerandam effigiem in Græco codice Vaticano *h* ita descriptam inuenimus: *Statura mediocri erat, pallidus aliquantulum, non tamen citra venustatem, depresso naso, superciliis in rectum protensis, aspectu blando & suaui; altero oculo, nempe dextero, subtristis, quem cicatrix quædam contrahebat, barba non promissa sed densa, eaq; in extremo quasi fumo infuscata: qua parte caluus non erat (nam subcaluus erat) albos crines habebat, atque conspicuos.* hæc ibi, & quidem cōsentientia ijs, quæ ab ipso descripta leguntur, nimirum de pallore *i* & macie, oculi cicatrice *k*, atq; caluitie *l*. Tanto autem tum viuens, tum etiam post mortem nominis splendore effulsit & gloria, vt tam Græcorum, quam Latinorum præconiis celebretur: quem & veneriti sint & laudauerint etiam Ecclesiæ hostes, vt inter alios Eustorgius, qui Basilio atque Apollinari Gregorium præfert.

Greg. effigies.

h Cod. Græc. nu. 549.

i Greg. Naz. or. in Max.

k Greg. in carm. de rebus suis.

l Greg. orat. ad Arian.

XXI. Repræsentauit eum quasi viuentem post mortem venerāda ipsius imago non pictura tantum, sed & sculptura reddita; quæ in Ecclesia collocata, magna Fidelium veneratione frequentata cultaq; piè fuit; ex qua & miracula diuinitus edita prodiere, vt inter alia illud sub Michaele Balbo Imperatore, cum Constantinus filius Leonis Armeni Augusti ex violenta abscissione mutus redditus, eius imaginis opera, sed virtute prototypi regnantis in cœlo, recepit loquelam. quo modo res se habuerit, Cedrenus *m* narrat; sed nos de his seruato ordine temporum suo loco agemus. At reddamus hic epigramma, seu potius vitæ ipsius epitomen continens Epitaphium ab ipsomet versibus inter graues vitæ molestias decantatum: est vero eiusmodi *n*:

m Cedre. in Mich. Balb.

n Greg. Naz. in Epitaph. & Epist. Vita sua.

Gregorii epitaphium.

Cur carnis laqueis tu me, pater, implicuisti?
Cur subsum vitæ huic, quæ mihi bella mouet?

Diuino patre sum genitus, sanctaq; parente:
Hac mihi lux vita namq; precante data est:
Orauit, summoq; Deo me vouit: at ortus
Est mihi per somnum virginitatis amor.
Ista quidem Christi: post at subiere procella:
Rapta mihi bona sunt, fracta dolore caro.
Pastores sensi quales vix crederet vllus,
Orbatusq; abij prole, maluq; grauis;
Gregorij hac vita est, at Christo postera cura,
Qui vita dator est. Exprimat ista lapis.

sed exigua sunt hæc: siquidem res ab eo præclare gestæ vna cum nomine ipsius non solum in cœlo sunt scriptæ, sed & plurimis in terra leguntur exsculptæ columnis, sicque viuit post obitum vbique beatus: nam eius animam Christus, scripta possidet Ecclesia, & corpus Roma tandem accipiens nobilissimo condidit tumulo in basilica Vaticana. Celebrantur ore omnium S. Patrum eius præconia, quem & Cassiodorus eiusmodi exornat elogio: *Gregorius splendidissimum scientia & doctrina iubar: qui & cum iam olim vita functus sit, etiam nunc tamen auctoritate & fide viuit: & cum iam olim corpore absit ab Ecclesiis, tamen voce ac magisterio non recedit.* ita quidem, cum sit frequenter audire è suggestu loquentem Gregorium hæreticos sermonibus infectantem, roborantemq; fidem Catholicam, sui prærogatiua suffragii controuersias dirimentem, definientem insuper dubia atq; pronunciantem, quæ careat appellatione, sententiam.

XXII. DE TESTAMENTO S. GREGOR. NAZ.

Cum hucusque in prima editione res Gregorii Nazianzeni produxerimus, prætermisimus, quod plane ignorabamus, ab eo conditum testamentum. Quis enim illud extare, vel rationem aliquam ipsius habendam esse putasset, quod tot rerum atque scriptorum eiusdem Gregorii accuratissimos exploratores præteriisset, vel si nouerunt, tamen visi sunt penitus tanquam commenticium contempsisse? Cum vero illud prætermisissem omnino; Marcus Antonius Massa Salernitanus I. C. quocum ob illius doctrinam, variamque eruditionem cum pietate coniunctam domestica mihi consuetudo intercedit, omnium fere librorum angulos exploratos habens, cum istud ipsum minime eum lateret, liberiori amicitiæ vsu lepidis salibus suauiter carpens, oscitantiæ me redarguit, quod cum de Gregorio Nazianzeno pene nihil omiserim eius tamen testamenti nullam prorsus habuerim mentionem: nam etsi illud fortasse nobis minime probaretur, confutare saltem disertis rationibus, muneris nostri esse: quod negare non potui.

XXIII. Latet illud quidem inter Brissonii viri sane valde periti formulas Græce editum: sed cum mendosum vehementer inuentum esset & mutilum, vehemensque vrgeret de impostura suspicio, rem contuli cum Iacobo Sirmundo mei studiosissimo Parisiensi professore Societatis IESV, omnium plane litterarum genere excultissimo: qui infatigabili studio penetralia quæque Bibliothecæ Vaticanæ perlustrans, inuenit tandem in duobus antiquis codicib.a eiusmodi testamentum, quod contulit, emendauit, atq; Latinitati primus omnium tradidit, deditque nobis, sicut hic habes descriptum:

a Vatic. Bibliot. num. 311. & 191. Græc. lib.

XXIV. * TESTAMENTVM GREGOR. NAZ.

Consulatu Fauij Eucherij & Flauij Syagrij, clarissimorum virorum, pridie Kalendas Ianuar. * *Gregorius Episcopus Catholica Constantinopolis Ecclesia, viuens ac prudens, sanoque consilio & integris sensibus condidi hoc testamentum: quod quidem iubeo & volo ratum esse, firmitatemque in quolibet foro & quomodolibet obtinere. Iam enim mentem meam manifestam feci, & meam omnem substantiam Catholica Nazianzi Ecclesia consecraui; ad pauperum, qui sub eadem sunt Ecclesia, ministerium: ob eamque causam tres præfeci iuxta hanc meam voluntatem Ptochotrophos, pauperum curatores, Marcellum diaconum ac monachum, Gregorium item diaconum, qui fuit de familia mea, & Eustathium monachum, qui & ipse fuit è domo mea. Nunc vero eundem animum retinens erga sanctam Ecclesiam Nazianzenam, eodem persto in proposito.*

XXV. HÆRES SIDEI- *Cum igitur contigerit me ex vita decedere; heres meus esto Gregorius diaconus & monachus domesticus quondam meus, quem pridem manumisi, ex vniuersa substantia mea mobili & immobili, vbicunque ea mihi sita est: cæteri omnes exheredes mihi sunto: ita quidem, vt meam omnem substantiam mobilem & immobilem sanctæ Catholicæ Nazianzi Ecclesiæ ipse restituat, nihil penitus subducens, præterquam quæ hoc testamento quibusdam priuatim reliquero legati aut fideicommissi gratia: sed omnia (vt pradixi) diligenter seruet Ecclesiæ. Dei timorem præ oculis habens, sciensq; iam à me decretum, vt omnia mea illius Ecclesiæ pauperum ministerio cedant; in eamq; rem se institutum heredem, vt per ipsum Ecclesiæ omnia sine fraude conseruentur.* COMMISSARIVS.

Seruos quosuisq; vel mea voluntate, vel beatissimorum parentum meorum mandato manumisi, hos omnes nunc etiam liberos manere volo, & peculia sua sibi habere, absque vllo impedimento.

XXVI. RELICTA HEREDI IVRE DOMINII. *Volo præterea, heredem meum Gregorium diaconum vna cum Eustathio monacho, ambos olim è domo mea, possidere prædium Arianzenum, quod ex Regini bonis ad nos peruenit: gregales vero equas & oues, quot quot iam ipsis præsens dari iussi, quarumq; proprietatem ipsis at dominium tradidi, has ipsis quietas manere volo iure dominij. Per præceptionem item, Gregorium diaconum & heredem meum, qui mihi fideliter ministrauit, priuato iure dominij habere volo aureos numero quinquaginta.*

XXVII. LEGATVM RVSIANÆ VIRGINI. *Rufianæ virgini venerandæ propinquæ meæ, certa condicta in annos singulos dari iussi, vnde vitam libere traducat: quæ quidem omnia eidem, quemadmodum præscripsi, volo & iubeo sine mora præstari.*

De habitatione autem tum quidem propterea nihil statui, quod nescirem, vbinam ipsa degere mallet: nunc vero & hoc volo, quocunque ipsa loco elegerit, parari ei domum ingenua congruentem ad honestam virginis habitationem: quam vtiq; domum sine interpellatione habebit ipsa in vsumfructum, quoad vixerit, postea restituat Ecclesiæ.

Addi præterea eidem volo puellas duas, quas ipsa delegerit; hoc nimirum pacto, vt cum ea versentur puellæ vsque dum viuet; & siquidem illi ita visum fuerit, liceat ipsi libertate eas donare; sin minus, & illæ quoq; ad Ecclesiam pertineant.

XXVIII. LEGATA DIVERSIS RELICTA. *Theophilum puerum, qui mecum perseuerauit, iam manumisi, volo autem ei nunc etiam dari legati nomine nummos quinque. Eupraxium vero eius fratrem liberum esse volo, eique legati nomine dari aureos nummos quinque. Volo præterea Theodosium Notarium meum liberum esse, eique legati nomine dari aureos nummos quinque.*

EXCVSATIO DE PRÆTERITIS SVIS. *Alypianam, filiam meam dulcissimam (cæterarum enim Eugeniæ & Nonnæ exigua ratio ducenda est, vt quarum vita reprehensione non vacat) veniam mihi dare volo, quod nihil possim ipsi relinquere: quippe qui omnia iam pauperibus destinaui; aut potius beatissimis parentibus, qui ita pollicitierant, obsecutus sum: quorum mentem violare, nec sanctum, nec tutum arbitror. Quæcunque igitur ex beati fratris mei Cæsarij rebus in veste serica, aut linea, aut lanea, vel buricaliis supersunt, hæc ad ipsius liberos pertinere volo, & nulla in re ipsam, vel sorores ipsius molestas esse, vel heredi meo, vel Ecclesiæ.*

XXIX. γαμβρὸς ADMONITIO TESTAMENTARIA. *Meletius gener* * *meus prædium Apenzinsenum, quod Euphemij erat, sciat se mala fide possidere. de quo quidem etiam antea scripsi sæpius Euphemio, ignauiam eius reprehendens, nisi sua recuperaret. Et tunc testor omnes magistratus, & qui sub magistratu sunt, iniuriam fieri Euphemio: oportet enim prædium Euphemio restitui.*

Emptionem fundi Canotalorum reuerendissimo filio Episcopo Amphilochio redintegrari volo: constat enim ex chartis nostris, idque norunt omnes, quod & solutus fuerit contractus, & pretium receperim proprietatemq; ac dominium possessionis iam pridem tradiderim.

XXX. DIVERSA LEGATA. *Euagrio diacono, qui multorum mecum laborum & curarum particeps, in multis suam mihi beneuolentiam commendauit, gratiam habeo coram Deo, & coram hominibus. At maiora quidem ipsi Deus retribuet: ne vero parua etiam amoris symbola prætermittamus, volo ei dari camasum vnum, tunicam vnam, pallia duo, aureos nummos triginta. Similiter dulcissimo condiacono nostro Theodulo dari volo camasum vnum, tunicas duas ex iis, quæ sunt in patria, aureos viginti e patria item rationibus. Elaphio Notario, qui & bene moratus est, & quo tempore fuit in obsequio, belle nos refocillauit, dari volo camasum vnum, tunicas duas, pallia tria, sigillionem in patria, nummos aureos viginti.*

XXXI. *Hoc meum testamentum ratum ac firmum esse volo in omni*

iudicio & quomodocunq; : quod si tanquam testamentum vim non habuerit, tanquam voluntatem ipsum vltimam seu codicillum valere volo. Qui vero ipsum euertere tentauerit, rationem reddet in die iudicij.

In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, Gregorius Episcopus Catholicæ Constantinopolis Ecclesiæ relegi testamentum, & omnia probans subscripsi manu mea, & vim obtinere volo ac iubeo.

XXXII. TESTES SVBSCRIBENTES.

Amphilochius Episcopus Catholicæ Iconij Ecclesiæ interfui testamento reuerendissimi Episcopi Gregorij, & ab eo rogatus subscripsi manu mea.

Optimus Episcopus Catholicæ Ecclesiæ Antiochenæ interfui, cum reuerendissimus Episcopus Gregorius testamentum suum, vt supra scriptum est, disponeret; & eo rogante, subscripsi manu mea.

Theodosius Episcopus Catholicæ Ecclesiæ Hydæ præsens fui testamento reuerendissimi Episcopi Gregorij, & ab eo rogatus subscripsi manu mea.

Theodulus Episcopus sanctæ Catholicæ Apameæ Ecclesiæ præsens fui, &c.

Hilarius Episcopus Catholicæ Ecclesiæ Isauriæ præsens fui, &c.

Themistius Episcopus sanctæ Catholicæ Hadrianopolis Ecclesiæ præsens fui, &c.

Cledonius presbyter Catholicæ Iconij Ecclesiæ præsens fui, &c. hactenus testes: post quorum subscriptiones, nomen eius, qui ex archiuo Nazianzeno eiusmodi testamentum edidit, habetur in iisdem codicibus scriptum his verbis:

Ioannes sanctissimæ Nazianzi Ecclesiæ lector & Notarius exemplum diuini testamenti, quod in sanctissima Ecclesia mea reconditum est, sancti & illustris ac Theologi Gregorij exscripsi & edidi. hactenus ex vetustissimis exemplaribus Vaticanis.

XXXIII. ELVCIDATIO TESTAMENTI GREG. NAZ.

Iam vero nostrarum partium esse scimus, vt his quam exacte percognitis, num hæc in omnibus inueniantur veritati consentanea, disquiramus, elucidemusque obductum veluti rubigine monumentum. Esse quidem ipsum germanum Gregorii Theologi testamentum, sunt multa, quæ persuadeant. Verum quoniam ipsa prima eius inspectione longe refugere possit animus, vt id audire velit, nedum asserere ipsum Gregorium filias habuisse atque generum; de hoc ipso primum iure agendum erit. Etenim nihil est, vt vel in leue discrimen possit adduci Gregorii, quem suis ipse sæpe scriptis profitetur, cultus virginitatis, quam par est, vt ante omnia apertissime demonstratam atque probatam, sartam tectam in omnibus relinquamus.

XXXIV. VIRGINITAS S. GREGOR. NAZ. PERSPICVA SATIS.

Nihil quidem magis certum atque exploratum ex omnibus Gregorii rebus gestis videri potest, quam ipsum perpetuam coluisse virginitatem, testante id ipso quam sæpissime, cum in senectute confectus ærumnis sese eius tanquam rei præclaræ memoria consolans, cygneis modulis sæpe concinuit, vt illud in primis prosa redditum a: *Corpore virgo sum: an autem etiam animo, haud certum habeo.* profitetur hoc etiam in carmine, vbi conqueritur de calamitatibus suis, itemque in carmine de Virginitate, & in præceptis ad Virgines: rursum in carmine de Vita sua, & eo, qui inscribitur De rebus suis, vbi hos habet versus:

a Gregor. Naz. de seipso.

Non me connubium strinxit, non fluxio vita. & inferius:

Nec mea fœmineo maduerunt membra liquore. Insuper cum rursus animæ suæ calamitates deplorat, visionem sibi diuinitus ostensam recenset, qua permotus fuerit à puero, vt se virginem perpetuo conseruaret. id ipsum etiam affirmat, cum inuehitur in hypocritas monachos, necnon in epitaphio de se scripto: vt plane nihil in Gregorio firmius atq; tutius, quam perpetuæ virginitatis cultus, absq; vlla dubitatione affirmari penitus possit. Seruata igitur & in omnibus comprobata Gregorii virginitate iam nebulam illam, quæ de filiabus & genero ex testamento contracta videtur, ex ipsiusmet Gregorii scriptis dimoueamus omnino.

XXXV.

Quod igitur ad nominatas in testamento filias spectat, illud ingerimus: si omnes, quas ipse Gregorius suis scriptis filias, vel filios nominat, ex coniuge esse susceptos velimus asserere; erit profecto, vt plus quam quingentos (vt ita dicam) ex Gregorio genitos esse liberos affirmare cogamur; verum ad spiritualem generationem eos omnes esset referendos, ne longe petatur exemplum, habes in eodem testamento ab ipso Gregorio nominatum filium suum Amphilochium Episcopum, vtpote ætate iuniorem. nam in epistola ad Cæsarium de eo scripta, *Ipse*, inquit, *manu mea carissimum filium nostrum Amphilochium offero, virum probitatis nomine vsque adeo nobilem (etiam præterquam ætas ferat) vt ipse, qui & senex & sacerdos & amicus vester sum, præclare mecum agi existimaturus sim, si eam hominum existimationem obtinerem.* hæc ipse. Sic igitur nihil est, vt cogamur asserere, quas nominat filias, eas à Gregorio ex vxore susceptas.

QVÆ SINT NOMINATÆ FILIÆ A GREG.

XXXVI. ALYPIANA ET SORORES NEPTES GREGOR.

Verum dicendum potius eas illius fuisse neptes: etenim quam potissimum laudat, spretis cæteris, Alypianam eo gradu tum ipsam, tum reliquas duas sorores Gregorio iunctas fuisse, ex ipsius Gregorii epistola certo certius intelligere possumus. Reperitur quidem Alypiana ista ipsi Gregorio fuisse ex sorore Gorgonia neptis, nuptaque insigni viro Nicobulo, ex quibus ortus est Nicobulus Iunior, cuius nomine ad eius patrem extat Gregorii carmē, necnon aliud patris nomine ad ipsum filium redditum, & aliæ complures epistolæ, vt inter cæteras quæ signatur in Billiana nouissima editione numero centesimo quinquagesimo quinto, cuius hæc est inscriptio ex Græco reddita exemplari, qua ipsius epistolæ argumentum ponitur verbis illis:

Eidem Nicobulo Alypianæ ipsius vxori, Gorgoniæ Gregorij sororis filiæ, corporis staturam exprobranti. hæc in epistolæ inscriptione. Sed quid ista sibi velint, ex ipsa accipere licet epistola, quæ cum perbreuis & lepida valde sit, hic integram describemus: sic enim se habet b:

b Gregor. Naz. ep. 155.

XXXVII. FACETA EPISTOLA GREGORII DE ALYPIANA.

Alypianam apud nos cauillis incessis, vt paruam & tua proceritate indignam, ô magne & vaste, ac gigantina tum forma, tum robore. Nunc demum intelligo, animum mensura subijci & virtutem expendi, ac rupes margaritis præstantiores esse, cornosque luscinijs augustiores. Tu vero magnitudine tua & cubitis fruere, nec Aloydis illis vllo modo inferiorem te præbe. Equum enim ducis, & hastam vibras, & feræ tibi curæ sunt: ipsa autem nihil operis patrat: nec magni roboris est radium ferre, colum tenere, ac telæ assidere:

—— id enim fœminarum decus est.

Quod si hoc quoque adiicias, eam orationis causa humi curuam esse, ac per ingentes mentis agitationes perpetuam cum Deo consuetudinem habere: quid hic de tua sublimitate corporisque mensura te iactabis? Vide tempestiuum silentium: loquentem audi: quam incompta sit, animaduerte, quam, vt fœmina, fortis ac strenua, quas rei domesticæ vtilitates afferat; quam viri amans sit. At tum illud Laconis dices: Certe animus in mensuram minime cadit: atque externum hominem oculos coniectos in internum habere oporteret. Si hæc ad hunc modum consideres, iocari desines, eamque vt paruam deridere, tuumque coniugium faustum ac felix iudicabis. hactenus Gregorius ad maritum Alypianæ Nicobulum.

XXXVIII.

Consentientia his plane sunt, quæ de eadem Alypiana idem Gregorius habet in testamento, cum mulierem frugi, sibique ob id carissimam prædicat, despectis reliquis duabus eius sororibus Eugenia atque Nonna, referente nomen auiæ, longe tamen disparibus moribus prædita. Aliquod plane nefas ab eis admissum & publice cognitum ac decantatum oportuit, vt ipse Gregorius publicis tabulis eas ita indecoris notis inustas reliquerit. Sic & sanctus Hieronymus sororem suam virginem lapsam, sed ad pœnitentiam reuocatam, epistola scripta ad Chromatium & collegas c, posteris notum reddidit. Hæc qui consideret, non adeo mirabitur de Gregorio Nazianzeno, & multo minus, si legerit, quæ de lapsu Gordianæ virginis amitæ suæ sanctus Gregorius d Papa ad populum pro concione recensuit. vt plane videas sanctos viros despexisse penitus etiam propinquos, quos scissent Deo minime esse caros, sed laudare tantum solitos

SANCTI VIRI DESPEXERVNT SVOS, CVM IMPROBI FVERINT.
c Hier. ep. 43.
d Gregor. in Euan. hom. 38.

De

Deo acceptos, secundum illud de viro iusto dictum à David *a*: *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat.*

a *Psal.* 14.

Quod vero ex parentum voluntatis præscripto bona omnia iubebantur non in affines, sed in pauperes erogari: cum nihil esset, quod caræ Alypianæ nepti Gregorius legare posset: eius tamen filius dulces dari præcepit Cæsarii fratris exuuias diutius apud se retentas, velut cara pignora germani amantissimi, qui iampridem ex hac vita decesserat.

XXXIX. DILVITVR DE GENERI VOCE OBIECTIO.

Iam igitur de Gregorii ex coniugio filiabus omni dubitationis amoto penitus scrupulo, de Meletio, qui in testamento gener nominatur, soluendus est nodus, quo Gregorius obligatus coniugio videatur. Vox quidem illa, quæ ex Græco Latine reddita, gener est, in Græco codice legitur γαμβρός: cuius quidē nominis etsi frequentior vsus est, vt generum exprimat; significare tamen posse interdum affinem quemlibet, qui glossemata Græca elucidant *b*, absque controuersia profitentur: imo apud Latinos idem in voce, generi, loquendi vsus obtinuit: & vt alios prætermittamus, habes apud Iustinum *c* historicum, generum ab eo dici virum sororis. Quamobrem nullo pacto adstringimur, vt Gregorius Meletium generum nominarit voce illa; sed affinem potius significare voluisse, exploratissimum satis redditur ex ipsius repetitis sæpius testificationibus, quibus perpetua eius virginitas absq; vlla vel leuissima saltem dubitatione monstratur.

b *Consule Henr. Thesaur. Græc.*
c *Iustin. lib.* 18.

XL. OBIECTIO DE THEODVLO EPISC. APAMEÆ SOLVITVR.

Posset insuper & de Theodulo Episc. Apameæ, qui subscribitur testis, illud obiici, quod reperiatur eo anno non Theodulus, sed Ioannes Apameæ Episc. subscriptus œcumenicæ Synodo Constantinopoli eodem anno habitæ. Verum ostendetur eiusmodi obiectionem nullius prorsus esse momenti. Etenim præter Apameam, quæ in Syria est, cuius dictus Ioannes Antistes, fuerunt tres aliæ eiusdem nominis ciuitates; nimirum prima, quæ in Bithynia fuit ad oram maritimam inter Rindaci & Ascanii ostia, cuius meminere Stephanus & Ptolemæus; secunda in Phrygia ad Marsyæ fluminis ostia, vbi ipse Meandro coniungitur, cuius meminerunt Plinius & ex Græcis Strabo, quam post Ephesum clarissimam omnium Asiæ vrbium prædicant, in qua celeberrimum esse soleret emporium: sed & præter hanc, aliam fuisse Apameam Parthorum ciuitatem, affirmant. Sic igitur non arctamur, vt licet constet tēpore Concilii Constantinopolitani Apameæ Syriæ præfuisse Ioannem, non potuerit Theodulus alicuius ex reliquis tribus Apameis fuisse Episcopus: vnde nullius momenti ea esse reperiatur obiectio.

XLI. DE MENSE ET DIE OBIECTIO SOLVITVR.

Cæterum quod ad mensem & diem eius anni in eodē testamento descriptos pertinet, posset etiam aliquis obiicere, neq; Gregorium, neque Episcopos, qui subscripserunt, tamdiu post absolutam ante quinque vel sex menses Synodum esse commoratos Constantinopoli, neque post abdicationem eius vocatum amplius fuisse Gregorium Constantinopolitanum Episcopum, vt ponitur in testamento. Ad hæc vero primum illud iure dici posse videtur: Quis adeo durus est & seuerus Iudex, qui in re adeo antiqua non concedat testamentum ipsum aliquem puluerem contraxisse mendorum, qui sit excutiendus? Quamobrem si velimus post absolutum Concilium & post abdicationem sedis illud ipsum testamentum fuisse à Gregorio nuncupatum: tunc plane accidisse videtur, vt Ioannes ille, qui ex archiuo Ecclesiæ Nazianzenæ ipsum in lucem prodidit testamentum, cum illud exscriberet, & Gregorium simpliciter nominatum Episcopum legeret, honoris causa addiderit, Constantinopolitanum; & quidem bona fide, quod sciret eo anno ipsum præfuisse eidem Constantinopolitanæ Ecclesiæ.

XLII. DE TEMPORE CONDITI TESTAMENTI.

Verum illi sententiæ magis inhæreo, vt prope tempus Concilii eiusmodi à Gregorio fuerit conditum testamentum, atque dicendum esse, in mensem potius irrepsisse errorem. Etenim nec in codice, quem nactus est Brissonius, nec in altero è duobus Vaticanis nomen mensis expressum erat: in quo & potuit accidisse, vt errore librariorum, ἰαννααρίου, scriptum fuerit pro ἰουνίου. Vt autem opiner paulo ante Concilium eiusmodi esse à Gregorio conditum testamentum, illud persuadet, quod ea oratione, quam tunc Constantinopoli ante Concilium in Maximum habuit, inter alia, suis se cunctis iam priuasse bonis ostendit his verbis: *Paupertatem obiicient? Quid ego audio? meas opes & copias? Atque vtinam & pannos hosce exuere possem, vt huius vitæ spinas nudus percurrerem: vtinam & grauem hanc tunicam quam celerrime abiicerem, vt leuiorem acciperem.* & inferius: *Sed pecunias eripient? quas tandem? si meas, quin eadem opera pennas quoque excidant, quibus cinctus non sum.* hæc ipse, quibus quidem se iam bona cuncta abdicasse significat.

XLIII. MIRA GREGORII ERGA PAVPERES SOLICITVDO.

Sunt autem adhuc complura alia ex eiusdem Gregorii scriptis adducenda, quibus demonstrari contingat idem ipsum testamentum Gregorii. In primis vero, quod quæ in eo mira erga pauperes solicitudo monstratur, eadem in omnibus eius scriptis expressa conspicitur. Quod enim in testamento pauperibus posthabuerit affines, cum ita à parentibus fideicommissam iam accepisset hæreditatem: testatur ipse de matre sua in oratione habita in funere patris, adeo erga pauperes fuisse amore propensam, vt dicere soleret, se ipsam, si licuisset, & filios ad alendos pauperes distracturam fuisse. Ipse vero non fundos tantum & domos in pauperes erogauit, sed & libros in eorum vsum conuertit. Cum enim Adamantius rhetoramicus Gregorium aliquando rogaret dari sibi libros rhetoricæ facultatis; misit ipse quidem illos Gregorius, sed pretium illorum petiit, scripta ad eum epistola, vbi ad finem ista facete admodum *d*: *Quod si hæc quidem recte dici videntur, & minime philosophicum esse librorum pretium postulare: tu mihi pecuniam solue, obiectionem autem tuam soluent pauperes.* hæc ipse, ex quibus vides immensam eius erga pauperes curam.

d *Gregor. Naz. epist.* 199.

XLIV.

Sed & videre est in ipsius Gregorii scriptis eiusdem testamenti, quo pauperibus sua cuncta reliquit, haberi saltem tacitam mentionem. Etenim ad hoc ipsum visus est allusisse, cum post discessum Constantinopoli, scribens ad Constantinopolitanos sacerdotes & populum, ista habet in fine. *Hæc verba Gregorii sunt, quem aluit Cappadocia, quippe se facultatibus omnibus suis orbauit, vt eas Christo offerat.* Insuper in carmine de se ipso post reditum ex vrbe Constantinopolitana, de suarum rerum abdicatione agens, hunc habet versum:

Cessi inuita aliis, mente libente aliis. Plane duplicem Constantinopoli à se factam rerum abdicationem insinuans, inuito animo alteram, nimirum cum sedem reliquit, alteram cum pauperibus cuncta sua testamento donauit.

XLV.

Est & carmen ad Iulianum Tributorum Exæquatorem, quo Ecclesiam Nazianzenam commendat, in qua ad pauperum vsum se omnia sua erogasse testatur: quæ quidem bona cum ab ipso Iuliano describerentur ad vectigalia soluenda; vt mitius agat rogans, hæc de Nazianzena Ecclesia inter alia habet: *Moneat tua* (inquit) *domus, quæ miseros homines omni benignitatis genere complecti consueuit: moneant te quoque, ô amice, opes meæ, quas ego crucis ferendæ causa pauperibus erogaui.* & paulo post: *Opes meæ sunt, sed tua est descriptio. Cura igitur, vt erga pauperes alendos mercedem eandem vterque consequamur.* En vides, lector, ex his omnibus non solum ostendi ipsius Gregorii testamentum, sed idem executioni mandatum perspicue declarari, cum quæ ipse reliquisset Ecclesiæ, illa iam possideret. Meminit & aliis in locis de abdicatione à se facta omnium diuitiarum, retento sibi (vt ipse ait) vbi degeret, paruulo tantum horto cū fonte. testatur id quidem ipse, cum in monachos quosdam hypocritas iuste inuehitur.

TESTAMENTVM GREGOR. IAM EXECVTIONI MANDATVM.

XLVI. DE EVAGRIO LEGATARIO.

Sunt & alia præterea plura, quæ eiusdem testamenti germanitatem insinuant, vt cum in eo Euagrium diaconum adeo commendat, cui & recensita superius legata reliquit: hunc quis non videt fuisse Euagrium Ponticum, qui cum eo vixit Constantinopoli, laudatissimum tunc illum quidem, de quo suo loco pluribus agitur? Insuper Euphemius, qui in hoc eodem testamento

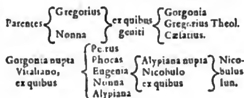
homi-

nominatur, is esse potuit, cuius meminit in epistola ad Alypium *a*, de cuius etiam nuptiis agit in epistola ad Theodosium *b*. Nec præterimus de Regino, cuius meminit in testamento, quod nihil prohibet quin ille esse possit, quē inter familiares adnumerat in carmine ad Hellenium. Sed ex Episcoporum quoque scriptionibus intellige eiusdem testamenti sinceritatem: nam præter Amphilochium, qui sequitur ordine Optimus Episcopus Antiochenus, ipse est, cuius mentio fit in lege *c* Theodosii hoc anno post Concilium data. Et quis nesciat, qui vltimo loco subscriptus habetur Cledonius presbyter, illum esse, quem adeo mirifice laudat in eodē carmine ad Hellenium? Sed & prudens rerum antiquarum scrutator sinceritatem scripti huius intelliget ex vocibus vestimentorum ibi nominatorum, quæ ob nimiam antiquitatem inter exoticas abierunt, vt illæ, *comosa*, atque *figillion*: sed de *figillione* apud Trebellium Pollionem in Claudio facta mentio reperitur.

a Greg. ep. 149. b Greg. ep. 14. c l. 3. de hære. C. Theo.

XLVII. Iam habes, lector, Gregorii testamentum non solum è carie & tinea erutum, sed ab obiectionibus vindicatum, illustratumque scholiis, & redditum omni puto ex parte probatum: egregium plane, quod plurimi facias, monumentum, ab aliis, si qui ante viderunt, fortasse spretum, quod veluti in obducto situm numismate ipsa in eo Gregorii imago minime cerneretur expressa, imo reddere videretur effigiem hominis coniugio obligati: sed eo etterso diligenter & perpurgato, ipsissimam ibi cusam Gregorii intueris imaginem. Hæc iam satis, quæ si hic minus opportuna videntur, caro monitori, sed importuno exactori Massæ accepta feras.

Cui vt morem geram, hic tibi etiam adiicimus, veluti corollarium de propinquis eiusdem Gregorii Nazianzeni per breuem descriptionem.

Hæc quidem ex ipsius Gregorii scriptis perspicua satis redduntur cuilibet recte intuenti. Nam de Vitaliano, quod vir fuerit Gorgoniæ sororis, & genitos ex ea nominatos superius liberos, inuenies in carmine filiorum ad ipsum Vitalianum inscripto iunctis his, quæ de Gorgonia suis locis superius dicta sunt. De coniugio autem Alypianæ cum Nicobulo, satis recitata nuper epistola ad ipsum scripta declarat: ex eis vero Nicobulum Iuniorem genitum, carmina eiusdem Gregorii, tum patris, tum filii nomine edita, aperte satis docent, & aliæ insuper epistolæ ad Nicobulum scriptæ, vel in quibus de Nicobulo mentio habetur.

XLVIII. Fuisse reperiuntur & alii Gregorii Nazianzeni propinqui: sed qua linea collocandi, incertum est; vt qui nominatur in testamento Meletius, de quo mihi facile persuadeo, vt vir fuerit Eugeniæ, siue Nonnæ Gorgoniæ filiæ. Constat insuper, ἀνεψιοὺς cōsobrinos suos, siue aliter quomodocunq; propinquos, ab eodem nominatos esse Helladium & Eulalium, cum scribit ad Lollianum *d* & ad Cæsarium *e*, quos & nominatim celebrat in carmine ad Hellenium, vbi & matris eorum meminit; ibi etiam propinquos fuisse tradit Cledonium, Carterium, & Nicomedem: Eupraxium item alibi *f* propinquum suum appellat itemq; Valentinianum *g*, & Amazonium *h* Sed de his satis. At iam ad Theodosium se conuertat oratio.

d Greg. ep. 191. e Greg. ep. 105. f Greg. ep. 177. 89. g Greg. ep. 189. 196. h Greg. ep. 82.

XLIX. THEODOSII ADVENTVS IN VRBEM. Auctor est Marcellinus in chronico sub huius anni Consulibus Timasio atq; Promoto ipsum Theodosium Imp. vna cum Honorio filio mense Iunii vrbem ingressum esse, digressum vero inde Kal. Septembr. Certe quidem vsque ad tertium Nonas Maii hoc anno mansisse Theodosium Mediolani, rescriptum ab eo ibidem eodē die datum aduersus Macedonianos significat *i*. Cum autē Romam venisset, ibi triumphū de liberato Imperio Occidentali, victoque ty. anno egisse, Sozomenus tradit *k*, voluisseque socium habere gloriæ Valentinianum, particemque esse cum illo triumphum: quod maioris gloriæ atq; triumphi illi conciliauit honorem, splendoremque contulit. Sed tot tantaque bona vna Iustina videre non meruit, cuius impietas ad exitium Italiæ tyrannum amarat: iam enim ante hæc omnia ipsam esse defunctam, idē auctor affirmat. Tunc Latinus Pacatus, nobilis orator Gallicanus, cum Romæ præsens esset, Theodosium post triumphum in Senatu oratione laudauit, qua post recensitas de hostibus victorias partas hæc de aduentu & commoratione eiusdem Imperatoris in Vrbe: *Licuerit mihi quæ in barbaris gentib. longinquisq; prouinciis pro summa re fortiter feliciterq; fecisti, annuente numine tuo & senatu fauente dixisse. Ea vero, quæ Romæ gesta sunt qualem te Vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in rostris; vt pompam praeeuntium ferculorum, curru modo, modo pedibus subsecutus, alterno clarus incessu nunc de bellis, nunc de superbia triumphaueris; vt te omnib. Principem singulis exhibueris Senatorem; vt crebro ciuiliq; progressu non publica tantum opera lustraueris, sed priuatas quoq; ædes diuinis vestigiis consecraris, remota custodia militari, tutior publici amoris excubiis, horū hac lingua, horum inquam, voce laudentur, qui de communib. gaudiis & dignius vtiq; quæ maxima, & iustius poterunt prædicare quæ propria sunt. O mea felix peregrinatio, ô bene suscepti & exhausti labores. Quibus ego interfui bonis? quibus fruor gaudiis? quæ reuersus vrbibus Galliarum dispensabo miracula? quantis stupentium populis, quam multo circumdabor auditore, cum dixero: Romam vidi, Theodosium vidi, & vtrumq; simul vidi: Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis vindicem, vidi illum Principis restitutorem.* hæc & alia plura clarus orator.

i l. 17. de hær. C. Theod. k Sozom. l. 7. c. 14. QVANTA THEODOS. VRBI PRÆSTITIT.

L. Agit & Prudentius de Theodosii Romam aduentu, aitque nihil illum antiquius habuisse, quam vt Vrbem à profano idolorum cultu penitus liberaret. Hæc quidem ipse in carmine contra Symmachum scripto: quod constat ab eo elaboratum post ipsius Theodosii obitum sub Honorio Imperatore, postque debellatum (vt ex eo constat) Alaricum à Stilicone apud Pollentiam. De Theodosio igitur agens duorum tyrannorum extinctorem nominat, licet post hæc Eugenium expugnari & occidi contigerit: aduentum autem eius in Vrbem his cecinit versibus *l*, insectatus deorum cultum:

l Prud. aduers. Symmach. l. 1.

Cum Princeps gemini bis victor cæde tyranni
Pulchra triumphali respexit mœnia vultu,
Nubibus obsessam nigrantibus aspicit Vrbem:
Noctis obumbratæ caligine turbidus aer
Arcebat liquidum septena ex arce serenum:
Ingemuit miserans, & sic ait: Exue tristeis
Fida parens habitus, equidem prædiuite cultu
Illustrata cluis, spoliisq; insigne superbis
Attollis caput, & multo circumfluis auro:
Sed nebulis propter volitantibus, obsitus alti
Verticis horret apex, ipsas quoq; liuida gemmas
Lux hebetat, spissusq; dies & fumus ob ora
Suffusus rutilum frontis diadema retundit.
Obscuras video tibi circumferrier vmbras,
Cæruleasq; animas, atq; idola nigra volare.
Censeo sublimem tollas super aera vultum,
Sub pedibusq; tuis nimbosa elementa relinquas, &c.

Quo modo autem cum Romanis transegerit, inferius subdit: nempe vt sacrificia omnia abolerentur, festique dies, & ipsæ statuæ idolorum frangerentur; si quæ tamen earum excellentis essent manus artificis, eædem non ad cultum, sed ad Vrbis ornatum exponerentur. subdit enim post multa ipse Prudentius:

Deponas iam festa velim puerilia, ritus
Ridiculos, tantoq; indigna sacraria regno.
Marmora tabenti respergine tincta lauate,
O proceres: liceat statuas consistere puras
Artificum magnorum opera. Hæc pulcherrima nostra
Ornamenta cluant patriæ, nec decolor vsus
In vitium versæ monumenta coinquinet artis.
Talibus edictis Vrbs informata refugit
Errores veteres, &c. hæc ex Prudētio recitasse voluimus,

quo

quo eclict inuidia querelarum quorundam de idolorum demolitione: nam conflatio nobilissimorum artificum operum Gothis potius, quam Christianis ista non attendentibus adscribenda est: quibus fortasse Deus tradidit Vrbem, vt eam penitus expurgarent à deorum Gentilium simulacris.

LI. SYMMAC. RVRSVS AGENS PRO ARA VICTORIÆ THEODOSII IRAM INCVRRIT.

At quid tunc actum cum Symmacho clarissimo Senatore, propugnatore tamen Gentilium deorum cultus: hæc in primis Socrates habet *a*: *Roma igitur festa celebrauere triumphalia. Quo quidem tempore Theodosius Imperator, sua singularis clementia in causa Symmachi viri Consularis illustrem dedit significationem. Iste namque Symmachus & inter viros ordinis Senatorij Romæ principem locum obtinuit, & propter excellentem ipsius in Latinis litteris eruditionem in summa admiratione fuit: nam multos libros Latino sermone conscripsit, inter quos liber de laudibus Maximi tyranni, dum adhuc viuebat, editus, & coram eo recitatus, eum postea læsæ maiestatis reum fecit: quapropter mortem veritus, ad Ecclesiam confugit. Imperator vero, qui adeo pio & religioso animo erga fidem Christianam affectus erat, vt non sacerdotes modo, qui in eadem cum illo fide consentiebant, supra modum coleret, sed Nouatianos etiam, qui in fide Consubstantialis cum eo conspirabant, amplecteretur humanitus, quo Leontio Romanæ Ecclesiæ Nouatianæ Episcopo pro Symmacho deprecanti gratificaretur, Symmachum absoluit crimine: qui veniam consecutus, Apologeticum ad Imperatorem Theodosium scripsit.* hæc Socrates.

a Socr. lib. 5. c. 14.

LII. NOVATIANA HÆRESIS INVALESCIT.

Quod de Nouatiano Episcopo ait Romæ agente: licet hactenus à Nouatiani schismatici tempore auditum non sit, Nouatianos habuisse Episcopum Romæ; tamen quod tolerati iidem fuerint, haud adeo incredibile videri potest, cum & Donatistæ id etiam (vt ex Optato vidimus) fuerint æmulati, nempe vt sectæ ipsorum Africanis Romæ degentibus, ex Africa Romam Episcopum mitterent. Auditos quidem his temporibus fuisse in Vrbe Nouatianorum susurros, necnon Montanistarum in hæresi collegarum, S. Hieronymus *b* in epistola ad Marcellam satis significat. Quinetiam inualuisse nonnihil his temporibus in Occidente Nouatianam hæresin, scripta Paciani de Pœnitentia, confessione, & baptismate satis docent.

b Hier. ep. 149. & supra ep. 54.

Cæterum quod ait Socrates, Theodosium humanitus complexum esse Nouatianos, & in gratiam eorum Episcopi fuisse ab eo absque pœna Symmachum absolutum, longe errat: nam rem aliter se habuisse, San. Prosper *c* suorum temporum res scribens demonstrat hisce verbis: *Theodosii religiosi Principis Imperio per Iouinum & Gaudentium Comites omnia templa expoliata: quæ vana figmenta quis nostrum permittitur ignorare? Cui Symmachus ille mirabili eloquio & scientia præditus, tamen Paganus, præconio laudum in consistorio recitato, subtili arte, qua valuit, aram Victoriam Senatu restituit, Christiano, vt nouerat, Principi intimauit. Quem statim à suis aspectibus pulsum, in centesimo lapide, rheda non strata impositum ea die, manere præcepit.* ita Prosper.

c Prosp. de Promissio. & prædict. l. 3. c. 38.

LIII.

Sic namque se habuit Symmachus, longe antiquo Catone impar, quippe quod tempori inseruierit: nam qui pro concione laudauit Maximum tyrannum, celebrauit & Theodosium eiusdem tyranni extinctorem: sed sicut ad laudandum Maximum adulatio & priuatum commodum impulit; ita ad præconia Theodosii veritas persuasit: siquidem litteris ad Flauianum scriptis testatur, se haud pro rei dignitate tantum munus explesse: sic enim ait in epistola ad eundem æque etiam Ethnicum scripta *d*: *Cum ciuiles & bellicas laudes Domini nostri Theodosii stili honore percurrerem, magis enim contigisse me omnia quam satis fecisse singulis fateor; etiam leges eius bonis pacis admiscui, quas vt nouerā priscis ademisse admirationem, ita reseruasse* nobis parem gloriam non putabam,* &c. laudat recentem legem hoc anno X. Kalend. Februarii Mediolani datam, qua inconcessum esse voluit Imperatori, atq; domesticis eius, quod priuatis iure permissum esset; nimirum cum lege cauit, ne liceret Imperatori, vel magistratibus, quicquam per codicillos vel epistolam relictum accipere: extat ipsa sanctio in Codice Theodosiano descripta *e*.

d Symmac. l. 2. ep. 23.

* seruasse

e l. 2. de testam. Cod. Theod.

LIV.

At quod Symmachus abutens Theodosii mansuetudine inconcessa tentare præsumpsit, iustam Principis iram expertus exulare coactus est. Verum (quod ait Socrates) scribens ad eundem Imperatorem Apologeticum non veniam tantum consecutus, sed maiorem apud eum gratiam nactus est, vt ipse Symmachus tradit ad dictum Flauianum postea scribens, vbi & de sua defensione meminit, cum ait *f*: *Erit fortasse copia mihi afferenda quandoque apud æternum Principem Dominum nostrum Theodosium veritatis, cuius erga me fauor fecit, vt aliquid interim moliretur inuidia. Non puto eam causæ meæ bonis temporibus conditionem* fuisse, quæ sub tyranno fuit, cuius litteris ad Marcellum suggestionem datis, homines meos scis esse mulctatos: quod in Panegyrici defensione non tacui.* hæc ipse. At quid tum Romæ actum à populo Christiano.

f Symmac. li. 2. ep. 31.

* eruditionem

LV. QVID ROMÆ IN TEMPLA.

Cum animus Theodosii aperte Fidelibus innotuisset infensissimus esse aduersus superstitionem Gentiliciam, declaratus nimirum non eo signo tantum, quod negasset restitui in Capitolio aram Victoriæ, sed quod petentem id Symmachum exilii pœna mulctasset, atque etiam per Comites suos (vt dictum est) Iouinum & Gaudentium idolorum templa expoliasset, vix credi potest, quanta animositate Fideles Romæ in idola insilierint: de quorum studio hæc S. Hieronymus in præfatione ad Eustochium in Pauli Epistolam ad Galatas *g*: *Romana plebis laudatur fides. Vbi alibi tanto studio & frequentia ad Ecclesias & ad Martyrum sepulchra concurritur? Vbi sic ad similitudinem cælestis tonitrui Amen reboat, & vacua idolorum templa quatiuntur?* Videtur enim hoc tempore ipse habuisse præ manibus commentarium illum, quem iam se ante absoluisse, quā Theodosius ageret in Imperio annum decimum quartum, testatur in fine de Scriptoribus Ecclesiasticis. De eadem demolitione idolorum argumentum illud non leue, cum idem sanctus Hieronymus ad Lætam scribens *h*, sic ait: *Auratum squallet Capitolium: fuligine & aranearum telis omnia Romæ templa cooperta sunt: mouetur Vrbs sedibus suis, & inundans populus ante delubra semiruta currit ad Martyrum tumulos.* ita ipse, signans haud dubium hæc tempora, quibus spoliata à Theodosio idolorum templa fuere, à populo vero quassata ac semiruta. Laudat magnopere hac ex parte sanctus Ambrosius Theodosium, dum de ipso ait *i*: *Imitatus Theodosius Iacob, qui supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulacra Gentium: omnes enim cultus idolorum fides eius abscondit: omnes eorum cæremonias obliterauit.*

g Hieron. præf. ad Gal. l. 2.

h Hier. epi. 7.

i Ambros. in funere Theod.

LVI.

Equidem & sanctus Augustinus *k* testatur, Theodosij lege iussa esse simulacra, vbi reperirentur, confringi: ait enim post recensitas adeptas ab eo diuina ope victorias: *Simulacra Gentilium vbique euertenda præcepit; satis intelligens: nec terrena munera in dæmoniorum, sed in Dei veri esse posita potestate.* hæc Augustinus. Hac semel à Christiano Principe idola frangendi impetrata diu optata licentia, exarsit Christiani populi iustus zelus in demoliendis confringendisque deorum Gentilium simulacris; in quibus dæmones diutius honorem sibi diuinum proditorie vsurparant. Comminuisse enim idola, nonnisi satanæ regnum dissipasse cuique videbatur. Vnde tunc diis Capitolium, nempe templa sita squallore obducta fuisse, Hieronymus tradit: qui & hæc alibi de Capitolino Ioue & aliis templis eiusdem *l*: *Templa Iouis & cæremoniæ conciderunt.* Verum non sic quidem concidisse affirmat Capitolini Iouis templum, quod dirutum hoc anno fuerit, sed quod ornamentis tantummodo expoliatū. Nam Zosimus tradit *m*, cum Theodosius Romam venit, hoc scilicet anno, Stiliconem Ducem vtriusq; militiæ è foribus Capitolii, laminas aureas abstulisse; eiusque vxorem, Serenam nomine, detraxisse è collo Rheæ deorum matris mundum muliebrem, suoque ipsius illigasse collo. Cremasse insuper libros Sibyllinos eundem Stiliconem, luxit Gentilitas; de quo ista Rutilius versibus cecinit *n*:

k Aug. de Ciuit. Dei li. 5. c. 26.

IOVIS CAPITOLINI TEMPLVM SPOLIATVM.

l Hier. cont. Iouin. li. 2.

m Zos. lib. 5.

Non tantum Geticis grassatus proditor armis
Ante Sibyllinæ fata cremauit opis. licet hæc potius sub Honorio Imp. contigerint.

n Rutil. in Itiner. lib. 2.

LVII. CAVSA NECIS STILICONIS VNDE MANAVIT.

At est, quod de Zosimo admireris, qui tum Stiliconem ob violatas fores Capitolii, tum Serenam coniugem ob spoliatam deorum matrem mundo, male periisse ait: sed quam hæc præter scriptorum omnium sententiam, id eius proditioni Imperii tribuentium? nam æquius fuisset dicere, Stiliconem ob tyrannidem contra Christianum piumque Imperatorem iusto Dei iudicio ipsum cum suis recentioris sceleris meritas dedisse pœnas. Sed est iusta in eo querela Zosimi de homine barbaro eiusque coniuge, quod ea sublata sibi sumpsissent; cum apud antiquæ probitatis Christianos nefas duceretur sic in idola grassari, vt in vsum priuatum ipsorum aliquid ex idolis conuerteretur. Vnde Sanct. Augustinus *a* ad Publicolam: *Cum* (inquit) *templa, idola, luci, & si quid huiusmodi, data potestate euertuntur: quamuis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari; ideo tamen in vsus nostros priuatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid vsurpare; vt appareat nos pietate ista destruere, non auaritia. Cum vero in vsus communes, non proprios ac priuatos, vel in honorem Dei veri conuertuntur: hoc de illis fit, quod de ipsis hominibus, cum ex sacrilegis & impiis in veram religionem mutantur.* hæc Augustinus; qui & alibi ait, Christianos minime consueuisse nisi voluntate Principis in idola insurgere, abstinuisseque à priuatorum rebus: sunt hæc eius verba *b*: *Vbi nobis non est data potestas, non facimus: vbi data est, non prætermittimus. Multi Pagani habent istas abominationes in fundis suis: Numquid accedimus & confringimus? Prius etiam agimus, vt idola in eorum cordibus * confringamus.* hactenus ipse. Quæ igitur à Fidelibus aduersus idola Romæ sunt perpetrata, ea omnia voluntate facta esse Imperatoris, vel eo ex facile possumus intelligere, quod Gentiles, aduersus quos & in quorum oculis hæc agebantur, vtique armis etiam defendissent iura templorum, pro quorum defensione maiores ipsorum magna sæpe certamina obiissent, haud mediocris enim potentiæ esse potuit, Christianis illæsis talia tantaque patrari; sed id actum patrocinio Imperatoris, qui & quod iubebat lege, docebat exemplo.

a *August. epist. 154.*
b *Aug. de Verbis Domini. ser. 6.*
* corde frangamus

LVIII. c *Socr. li. 5. c. 18.* DEMOLITA MVSCIPVLA INNOCENTIVM.

Quid præterea Romæ tunc egerit Imperator, Socrates ita narrat *c*: *Theodosius Imp. quanquam ad exiguum tempus in Italia commoratus est, vrbi tamen Romæ plurimum apportauit commodi, partim dando, partim auferendo. Nam sicut multa magnifice & liberaliter in eam contulit, sic duo, quæ illi magno dedecori fuerunt, ademit: quorum alterum fuit huiusmodi. Erant Romæ ædes peramplæ & vastæ antiquitus extructæ, in quibus panis, qui suppeditabatur ciuitati, confectus fuit. His præfuerunt, quos Romani patrio sermone Mancipes appellant. Qui tempore progrediente, ædes illas furum latibula effecerunt. Nam quia pistrina ad ædes spectantia in profundo sita essent, & ad latera singularum ædium ædificata caupona, in quibus meretrices habitarent: complures idcirco, cum qui cibi capiendi necessitate adducti, tum qui obscœnæ libidinis intemperantia inflammati, eo veniebant, per insidias dispoliati fuerunt: nam machina quadam factum est, vt ex caupona in pistrinum præcipitarentur. Hi dolis delusi erant in primis peregrini, qui Romam incolebant: qui cum irretiti tenerentur, coacti fuerunt in pistrinis molere; ac complures non exire permissi, ibi vitam ad summam senectutem traduxerunt, suisque attulerunt opinionem, quod mortem oppetiuerant. In hunc laqueum vnus ex Imperatoris Theodosii militibus forte incurrit: qui cum in pistrinum inclusus exeundi potestatem non haberet, districto, quem habebat, pugione, eos, qui eum egredi prohibebant, trucidauit: reliqui rei gestæ metu perterriti, militem dimiserunt. Imperator igitur, re intellecta, Mancipes graui supplicio affecit: ædes, quæ latronum erant perfugia, penitus disturbari iubet. Atque hoc vno dedecore Romam ciuitatem omnium facile principem ad istum modum liberauit.*

LIX. QVID PASSÆ ADVLTERÆ ROMÆ.

Alterum tale fuit. Si qua mulier in adulterio esset deprehensa, eam cum deliquerat, supplicij genere non ad tollendum peccatum, sed ad augendum coercere solent Romani. Nam illam in augustum lupanar conclusam, turpiter, impudenterque scortari coegerunt: quippe effecerunt, vti eo tempore, quo obscœnum illud flagitium admitteret, pulsarentur tintinnabula, vt eos, qui adessent in proximo, facinus minime lateret, immo vero ex tintinnabulorum sonitu illud turpe & ignominiosum supplicij genus omnibus liquido constaret. De qua flagitiosa consuetudine Imperator certior factus, eam omnino non ferendam putauit, sed Sestra (sic enim lupanaria illa nuncupabantur) demoliri iubet; aliasque leges, quibus mulieres in adulterio deprehensæ coercerentur, sancit. Quapropter Roma, Theodosii Imperatoris opera, his duobus turpissimis impurissimisque flagitiis liberata est. hæc Socrates. At quidem hanc viguisse Romæ consuetudinem, apud neminem legi: etenim ibi lex Iulia semper vigens ac vigilans extitit vindex aduersus adulteros. In aliquibus autem Italiæ locis scimus hactenus in more esse, vt viduarum ad vota secunda transeuntium matrimonia hoc tintinnabulorum sonitu derideantur.

LX. d *Prud. aduers. Symmach. li. 1.*

Has cum sordium cloacas Theodosius expurgasset, atque alia turpia obscœnaq; Gentiliciæ superstitionis prorsus aboleuisset; merito Prudentius ista cecinit *d*:

Quantum præcipuus nostro sub tempore Princeps
Prospexit, tribuitq; boni. Multos Catilinas
Ille domo pepulit: non sæua incendia tectis,
Aut sicas patribus, sed tartara nigra animabus,
Internoq; hominum statui tormenta parantes.
Errabant hostes per templa per atria passim,
Romanumq; forum, & Capitolia celsa tenebant:
Qui coniuratas ipsa ad vitalia plebis
Moliti insidias, intus serpente veneno,
Consuerant tacitis pestem miscere medullis.
Ergo triumphator latitanti ex hoste togatus
Clara trophæa refert sine sanguine: remq; Quirini
Assueuit supero pollere in sæcula regno.

hæc & alia plura de Theodosio, cum Romam venit; quem licet minime nominet, prudens lector intelliget non de alio, quam de Theodosio Prudentium loqui, vel vno saltem eo certissimo signo, dum inferius ait, contulisse ipsum Symmacho Consulatum, de quo sequenti anno dicturi sumus, quem constat non ab alio, quam à Theodosio illi fuisse collatum.

LXI. e *Hier. ep. 7.* f *l. 11. de malef. C. Theod.* QVID THEODOSIVS IN MALEFICOS.

Sed & quod ad Vrbis expurgationem pertinet, aduersus maleficos edidit sanctionem ad Albinum Præfectum Vrbis: hunc illum esse putamus patrem Lætæ nurus Paulæ, quem Sanct. Hieronymus *e* Pontificem superstitionis Gentiliciæ fuisse tradit. ipsum autem rescriptum sic se habet *f*:

Imperatores Valentinianus, Theodosius, & Arcadius A A A. Albino P.V. Quicumque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit; illico ad publicum protrahat, & iudiciorum oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus, seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficæ artis suppresserit; vltimum supplicium non euadat geminæ suspicioni obnoxius; quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legum & debitæ subtraxerit quæstioni; aut proprium fortassis inimicum sub huius vindictæ nomine supplicio atrociore confecerit. Dat. XVII. Kalend. Septembr. Romæ, Timasio & Promoto Consulibus.*

* consilio

LXII. g *Sozom. li. 7. c. 14. in fin.* QVID IN MANICHÆOS. h *l. 18. de hær. C. Theod.*

Quod ait Sozomenus *g*, Theodosium Romæ multa quoque pro saluberrimo Ecclesiarum statu constituisse: quænam hæc fuerint, iam videamus. Aduersus enim Manichæos in Vrbe commorantes ad eundem Præfectum Vrbis Albinum eiusmodi rescriptum dedit *h*: *Quicumque sub nomine Manichæorum mundum sollicitant, ex omni quidem Orbe terrarum, sed quam maxime de hac Vrbe pellantur sub interminatione iudicij. Voluntates autem eorundem, quinimo ipsæ etiam facultates populo publicatæ, nec vim testamentorum teneant, nec derelinqui per eos, aut iisdem fas sit: nihil ad summum his sit commune cum mundo. Datum XV. Kalend. Iulij Romæ, Timasio & Promoto Consulibus.* Ad huius quidem legis decretum S. Ambrosius visus est habuisse respectum dum scribens *i* ad Siricium Papam, Theodosium Imperatorem execratum esse Manichæos affirmat. Sed & post hanc VII. Idus Augusti, de feriis, quibus à iudicii strepitu vocaretur, ad eundem Albinum Præfectum rescriptum dedit *k*.

i *Ambr. ep. 81. in fin.*
k *L. 2. de feriis C. Th.*

LXIII.

Hæc quidem sanciuisse Theodosium, instante Siricio Romano Pontifice, labores ab eo ea de causa suscepti sig-

nificant: nam in libro de Romanis Pontificibus hæc de ipso leguntur *a*: *Hic inuenit Manichæos, quos in exilium deportauit: & hoc constituit, vt non participarent cum Fidelibus communionem; quia polluto ore non liceret sanctum corpus Domini contrectare*. Hic quoque constituit, vt si quis conuersus de Manichæis rediret ad Ecclesiam, nullatenus communicaret, nisi tantum relegationi monasterij diebus vitæ suæ teneretur obnoxius, vt ieiuniis & orationibus maceratus, probatus sub omni examinatione vsque ad vltimum diem transitus sui, humanitate Ecclesiæ, viaticum ei largiretur.* hæc ibi de Siricio, quæ quidem mores Manichæorum ignorantibus subobscura videri possunt. Sciendum est enim ex iis, quæ superius dicta sunt, sic Manichæos se solitos esse inter Catholicos insinuare, vt perdifficile cognosci possent, cum nulla habita ab eis ratione periurii se esse Catholicos mentirentur: quod si aliquando Manichæi esse detegerentur conuincerenturque; iidem pœnitentiam simulantes, hæresin forinsecus detestantes, Manichæi nihilominus intrinsecus perseuerarent; & quo minus detegerentur, quales essent, cum Catholicis in Ecclesia conuenirent, atque cum eis sacram participarent Eucharistiam. Iure igitur sic exagitauit latentes Manichæos Siricius, eosdemque communione priuatos in exilium mittendos curauit, sanciuitq; ne amplius pænitentes Manichæi ad participationem Eucharistiæ, nisi in fine vitæ admitterentur. Quamnam autem artem ad Manichæos ab Orthodoxis dignoscendos S. Leo Papa excogitarit, suo loco dicturi sumus. Porro hoc tempore Iouinianum aliqua ex parte sensisse cum Manichæis, S. Ambrosius *b* ac collegæ Episcopi scribentes ad Siricium Papam ostenderunt. Sed de Iouiniano superius.

a Rō. Pontifical. in Siricio.
** connexari*
b Ambr. ep. 81.

LXIV. *Quid Siricius Papa in Flauianum.* Qui autem interpellauit Imperatorem aduersus Manichæos Siricius Papa, eundem contra Flauianum Episcopum Antiochenum, quod alias litteris fecerat, animauit; nec modo tantum, sed cum iterum aduersus Eugeniũ venit. At videamus, quid de his in primis Theodoretus, propensior nimis (vt demonstratum est superius) erga Flauianum, conscribat: ait enim *c*: *Ne Paulino quidem iam mortuo, simultas compressa est: sed cum Euagrius eius sedem post illum obtinuisset, non destiterunt inimicitias cum magno Flauiano exercere: idq; cum Euagrius contra legem Ecclesiæ designatus esset: quippe solus Paulinus eum ordinauerat: in qua re complures simul canones violauit. Siquidem canones neque faciunt potestatem cuiquam iam mortem oppetituro, quemquam in locum suum sufficere: atque omnes prouinciæ Episcopos iubent in vnum ad eandem rem conuocari: quinetiam vetant rursum quemquam absque tribus Episcopis Episcopum constitui.* hæc quidem, quæ dici de ordinatione Euagrii facta viuente Paulino Theodoretus, repugnant omnino his, quæ à Socrate *d* & Sozomeno *e* dicũtur, affirmantibus nonnisi post Paulini obitum tentasse auditores eius subrogare in locum ipsius Euagrium: aliquid tamen vitii in ordinatione Euagrii intercessisse, S. Ambrosii testificatione paulo post sumus demonstraturi. Contigisse autem Paulini mortem hoc ipso tempore, tum Socrates, tum Sozomenus testari videntur: quando ea re audita Romæ, pro Euagrio Siricius Theodosium interpellauit. subdit autem Theodoretus studens Flauiano, quæ post obitum Paulini & substitutionem Euagrii contigisse narrat, licet confusè admodum, dum hæc ait in Euagrii sectatores: *Attamen horum nihil scire cupientes, Euagrij communionem sunt illi quidem amplexati, Imperatorisq; animum contra Flauianum incitare obnixe studuerunt. Nam cum Imperatori nimis acriter instando, multum sæpe exhibuissent molestiæ, accersit eum Constantinopolim, & Romam proficisci iubet. At Flauianus respondet hyemem iam esse. Itaq; pollicitus, se ineunte vere imperata facturum, in patriam reuertit.* sed hæc facta sunt, cum Theodosius post annum sequentem Constantinopolim reuertit.

c Theod. li. 5. c. 23.
d Socr. l. 5. c. 15.
e Soz. l. 7. c. 15.
Causa Euagrii atque Flauiani.

LXV. At subdit Theodoretus: *Sed cum Episcopi Romani, non Damasus solum ille admirabilis, verum etiam post illum Siricius & Anastasius Siricij successor, vehementius in Imperatorem inuecti essent, dixissentq; eum illos, qui tyrannidem contra se exercere molirentur, opprimere, sed his, qui per tyrannidem leges Christi euertere studerent, impunitatem concedere: eum accersit denuo Imperator, Romamque vt contendat, cogere laborat.* hic plane auctor confundit historiam, dum hæc non ab vno tantũ Siricio facta affirmat, sed à Damaso, qui eum præcessit, & ab Anastasio, qui successit; cum cõstet longe ante creationem Euagrii Damasum esse defunctum, & tempore Anastasii nequaquam superstitem fuisse Theodosiũ. quamobrem & Socrates quoque errare conuincitur, dum hæc de Euagrio æque refert ad tempora Damasi; quæ quidem nonnisi sub Siricio contigisse, ipsorum quoque sententia patet: nam tam ipse, quam Sozomenus subrogationem Euagrii ad tempora referũt, quibus Theodos. Romæ agebat.

LXVI. *Theodoretus patronus Flauiani haud syncerus assertor.* Quid autem tergiuersationis obtenderit Flauianus, quo minus Romam ad iudicium proficisceretur: patronus eius Theodoretus *f* sic narrat: *Tunc sapientißimus Flauianus libere Theodosio, non sine maxima omnium laude, respondit: Si qui me, ô Imperator, vt fidem minime sinceram ac sanam profitentem insimulent, dicamve vitam me traducere indignam sacerdotio, tum illis ipsis iudicibus vtar, tum pronunciatam ab eis lubens subibo sententiam. sin autem de sede & præsulatu digladientur, neq; agam cum illis iudicio, neq; his, quos eam dignitatem adipiscendi studium tenet, aduersabor. sed cedam equidem volens, meq; ipse præsulatu abdicabo. Quare tu, cui libitum est, sedem Antiochenam tribuito.* hic meminisse oportuit, quæ superius dicta sunt exordio sedis Flauiani, optasse id Gregorium Nazianzenum ob pacem Ecclesiæ à Flauiano præstari, sed minime consecutum esse: quamobrem hæc Theodoreto inania existimo composita esse verba, vt colore aliquo excusaret hominem vocatum ad Synodum non obtemperasse. q vero Theodosius Imperator id ab eo fieri recusasset, sic subdit: *At vero Imperator hanc eius animi magnitudinem & sapientiam magnopere admiratus in patriam reuerti, & Ecclesiam sibi commissam sedulo pascere iubet.* hucusque Theodoretus, qui & de his denuo interpellatum fuisse Theodosium ait, cum rursum rediit in Italiam, quando videlicet aduersus Eugenium tyrannum expeditionem parauit. Sed de his suo loco agendum.

f Theod. li. 5. c. 23.

LXVII. *Synodus Capuana.* At quod ad hanc causam pertinet, præterierunt multa Græcos historicos, quæ in Occidente decreto Episcoporum statuta fuisse, certum est. Siquidem post querelas Siricii aduersus Flauianum apud Theodosium Imperatorem, in eadem causa indicta fuit Synodus Capuæ, ad quã Flauianus vocatus minime venit, sed Imperatorem scriptis litteris interpellauit, petens ab eo, vt ageret cum Episcopis Occidentalibus, Synodum agi in Oriente, ad quam ipse causam dicturus accurreret. Qui autem interea vocati Capuæ Episcopi conuenere, ne aliquo diro schismate ea de causa Christianus discinderetur Orbis, illud in primis statuere, vt Orientalium nemini communio denegaretur, qui Catholicæ esset fidei assertor, licet starent alii ipsorum à parte Flauiani, & à parte Euagrii alii. hoc itaque vinculo mutuæ communicationis astringi voluere: ne eã ob causam schisma aliquod conflaretur. Rursum vero vt huiuscemodi dissensiones omnino sedarentur, causam illam inter Euagrium & Flauianum cognoscendam delegauerunt Theophilo Episcopo Alexandrino, tum ob sedis illius principalem in Oriente auctoritatem, tum etiam quod cum à neutrius partibus staret, satis idoneus existimatus est, qui ad dissidia componenda sequester accederet, atque arbiter iudicaret vna cum Ægypti sibi subiectis Episcopis; ita tamen, vt ipsorum iudicium postea confirmandum esset à Romanæ sedis Antistite. At refugit Flauianus Theophili iudicium: extat enim de his omnibus S. Ambrosii Mediolanensis Episcopi ad eundem Theophilum epistola in hæc verba conscripta *g*:

g Ambr. ep. 78.

LXVIII. *Quid S. Ambros. de Flauiano subterfugiente iudicium.* *Ambrosius Theophilo. Non habet, quod vrgeat, Euagrius: & habet, quod metuat, Flauianus, ideoque refugit examen. Dent fratres veniam dolori iusto: quia propter ipsos vniuersus Orbis concutitur. Et illi tamen nostro non compatiuntur dolori. Perstringi saltem se æquanimiter ferant ab iis, quos vident sua per tantorum curricula temporum vexari intentione. Inter hos etenim duos nihil, quod ad Christi pacem pertineat, eligentes, grauis toto Orbe flabat discordia. Cui bonæ pacis naufragio sancta Synodus Capuensis tandem obtulerat portum tranquillitatis, vt omnibus per totum Orientem daretur communio Catholicam confitentibus fidem: & duobus istis tuæ sanctitatis examen impartiretur, fratribus*

& consacerdotibus nostris Ægyptiis pariter confidentibus: quia hoc verum iudicium futurum arbitrati sumus, quod neutri parti sociata communione, aliquo fauore propenderet. Cum ex his igitur æquissima Synodi constitutis speraremus iam remedium datum, finemque oblatum discordiæ: scribit sanctitas tua, iterum fratrem nostrum Flauianum ad precum auxilia & Imperialium rescriptorum suffragia remeasse. Frustra ergo tantorum sacerdotum fusus labor: iterum ad huius sæculi iudicia reuertendum, iterum ad rescripta; iterum vexabuntur sacerdotes senes, transfretabunt maria; iterum inualidi corpore patriam peregrino mutabunt solo; iterum sacrosancta altaria deserentur, vt in longinqua proficiscamur; iterum pauperum turba Episcoporum, quibus ante onerosa paupertas non erat, externæ opis egentes compellentur inopiam gerere, aut certe victum inopum itineris vsurpare.

LXIX. FLAVIAN. REDARGVITVR. *Interea solus exlex Flauianus (vt illi videtur) non venit, quando omnes conuenimus. Fœnerator & debitor inuicem sibi occurrunt; isti sibi non possunt occurrere. Solus exsors Flauianus (vt ipse vult) sacerdotalis consortij; qui nec Imperialibus decretis, nec sacerdotum conuentui præsentiam faciat sui. Nec tamen etiam hoc moti dolore, fratri Euagrio donamus speciem bonæ causæ, qui eo defensabilior sibi videtur, quod eum refugit Flauianus, aut quod habere se alterum arbitratur æqualem, vterque alienæ magis ordinationis vitiis, quam suis fretus. Quos tamen nos in meliorem vocamus viam, vt malimus eos suis potius bonis, quam alieno vitio defendi.*

LXX. *Qua de re quoniam propriis texuisti litteris, posse typum reperiri aliquem, quo possit auferri fratrum discordia: cum sancta Synodus cognitionis ius vnanimitati tuæ cæterisque ex Ægypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet fratrem nostrum Flauianum conuenias, vt si in eo perseuerauerit, quo veniendum non putet, saluis Concilij Nicæni, sed etiam Synodi Capuensis statutis, illibata pace vniuersorum ita consulas, vt non videamur destruere, quod ædificatum est.*

a Gal. 2. *Si enim a quæ ædificaui, destruo, præuaricatorem me ipse constituo: ac si quæ destruxi, iterum ædificem. Seruetur ergo imperita pacis gratia inter vniuersos, & nihilominus declinatio partis alterius frustrandi effectum habere non possit. Sane referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum Romanæ sacerdotem Ecclesiæ: quoniam præsumimus ea te iudicaturum, quæ etiam illi displicere nequeant. Ita enim vtile erit consultum sententiæ, ita pacis & quietis securitas: si id vestro statuatur consilio, quod communioni nostræ dissensionem non afferat; vt nos quoque accepta nostrorum serie statutorum, cum id gestum esse cognouerimus, quod Ecclesia Romana haud dubie comprobauerit, læti fructum huiusmodi examinis adipiscamur.* hactenus Ambrosius ad Theophilum. Vides ex his, quantum detulerint maiores primæ sedi, nempe Romanæ Ecclesiæ auctoritati: cum ex Synodo delegata causa secundæ sedis Episcopo Alexandrino cognoscenda, vna cum illi subiectis Episcopis; quicquid tamen illi iudicassent, comprobandum esse duxerint auctoritate Romani Pontificis, absq; vero ipsius confirmatione omnia irrita redderentur.

LXXI. COMMOTVS PAPA IN FLAVIANVM. b Socr. l. 5. c. 15. Quid autem post hæc vsque ad secundum Theodosii in Italiam aduentum in eadem causa transactum fuerit, ignoratur: illud tantum ex Socrate b, iuste commotum esse Romanum Pontificem (quem ipse errore, vt dictum est, Damasum vocat, cum constet fuisse Siricium) aduersus Flauianum Antiochenum Episcopum; sed per Theophilum Episcopum Alexandrinum actum esse, vt ob vniuersalis Ecclesiæ pacem illi reconciliaretur, communicatioque ab eo vt prius eidem impartiretur. Ad breue autem post hæc tempus vixisse Euagrium, cum Socrate Sozomenus c quoque affirmat, cum tamen nec sic discordia illa finem acciperet: siquidem etsi Euagrio nullus sit datus successor; qui tamen eius communionis erant, priuatos conuentus agentes, communicare cum Flauiano penitus recusarunt. Certe quidem Euagrium adhuc fuisse superstitem anno decimoquarto Imperii Theodosii, san. Hieronymus, qui eodem anno scribebat commentarium de Scriptoribus Ecclesiasticis, affirmare videtur, cum de ipso ait: *Euagrius Antiochiæ Episcopus acris & ferventis ingenij, cum adhuc esset presbyter, diuersarum hypotheseon tractatus mihi legit, quos necdum edidit; Vitam quoque beati Antonij de Græco Athanasii in sermonem nostrum transtulit.*

c Soz. l. 7. c. 15.

LXXII. RELIQVA GESTA IN SYNODO CAPVANA. Sed ad Capuensem (ita ab eis dictam) Synodum redeamus. Non de Antiochena tantum dissensione in ea actum est, sed & de causa Bonosi cuiusdam in Macedonia Episcopi hæresis accusati, quod impudentissimo ore illibatam Dei genitricis Mariæ virginitatem negare post partum auderet: cuius causæ cognitionem eadem S. Synodus delegauit Anysio Episcopo Thessalonicensi, qui eam cũ sibi subiectis Episcopis cognosceret. Extat de eiusmodi delegata causæ cognitione epistola apud Ambrosium, non tamen Ambrosii, in hæc verba conscripta d:

d Apud Amb. ep. 79.

LXXIII. CAVSA BONOSI HÆRETICI. *Accepi litteras vestras, quibus vel pro veritate, vel pro modestia nostram sententiam sciscitari voluistis. Sed cum huiusmodi fuerit Concilij Capuensis iudicium, vt finitimis Bonoso atque eius accusatoribus iudices tribuerentur & præcipue Macedones, qui cum Episcopo Thessalonicensi de eius factis cognoscerent: aduertimus, quod nobis iudicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie Synodus, recte de his, quæ comprehendit vestrorum scriptorum series, decerneremus. Vestrum est igitur, qui hoc recepistis iudicium, sententiam ferre de omnibus, nec refugiendi, vel elabendi vel accusatoribus, vel accusato copiã dare. Vicem enim Synodi recepistis, quos ad examinandum Synodus elegit. Denique cum Bonosus Episcopus post iudicium vestrum misisset ad fratrem nostrum Ambrosium, qui eius sententiam consuleret, interdictam sibi Ecclesiam irrumpere atque ingredi: responsum est ei, quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste patienterque, d[illegible] gerenda: neque contra sententiam vestram tentandum aliquid: vt quod videretur vobis iustitiæ conuenire statueretis, quibus hanc Synodus dederat auctoritatem. Ideo primum est, vt hi iudicent quibus iudicandi facultas est data. Vos enim totius (vt scripsimus) Synodi vice decernitis: nos quasi ex Synodi auctoritate iudicare non conuenit, &c.* damnatum autem ab Anysio Episcopo Thessalonicensi Bonosum, vetitumque ab eo ordinatos cum illo communicare, sed receptos fuisse eos in iisdem ordinibus, Innocentius Papa e testatur. A Bonoso autem Bonosiani sunt hæretici denominati, iidem Photinianæ hæresis sectatores, vt Gennadius f tradit, aduersus quos Audentium Hispanum Episcopum scripsisse, idem affirmat. Damnantur à Gelasio g Papa Bonosiani vna cum Photino, & aliis illi similibus: Photini enim hæresin impie fuisse sectatum Bonosum, idem qui supra Innocentius Papa h haud obscure significat. cuius autem ciuitatis hic Episcopus fuerit, non memini me legisse. Porro hoc eodem tempore eiusdem nominis complures vixere ab illo diuersi, vt Bonosus ille adeo amicus sancti Hieronymi, qui in scopulo quodam vitam transegit anachoreticam, quem ipse magnifice prædicat in epistola i ad Ruffinum: aliusque huic aduersus, quem sanctus Hieronymus k vituperans nominat Bonosum (siue Bonasum) tabulam Segestanum. Alium etiam proferunt Bonosum Marcellinus ac Faustinus presbyteri schismatici in libello ad Theodosium, eumque Treueris in carcere ob defensionem fidei defunctum prædicant, re vera tamen vnum ex ipsorum consortibus schismaticum Luciferianum. Sed ad Synodum Capuensem redeamus.

e Innoc. ep. [illegible] f Gennad. de vir. illustr. in Audentio. g Gelasius Conc. Rom. c. sancta Romana. h Innoc. ep. 20. 21. 22. BONOSI PLVRES. i Hier. ep. 41. k Hier. ep. 100.

LXXIV. Fuit prætcrea in eadem Synodo Capuensi statutum, ne fierent rebaptizationes, reordinationes, & Episcoporum translationes. Citatur eiusmodi canon à Concilio Carthaginensi l.

l Conc. Carthag. c. 15. apud Theod. Bals. c. [illegible]

Hæc sunt, quæ de Synodo Capuæ habita colligere licuit: cuius etsi certus annus, quo celebrata est, ignoratur; hæc tamen circa tempora actam esse, in dubitationem reuocari non potest.

Redeamus iam ad Theodosium Imperatorem, quem hoc eodem anno Kal. Septemb. ab Vrbe recessisse, auctor est Marcellinus, cuius quidem mensis octauo Idus ad Albinum Vrbis Præfectum eiusmodi religioso Imperatore dignum rescriptum dedit m:

m L. 5. de quæst. Cod. Theod. THEODOS. AB VRBE RECEDENS VENIT MEDIOLANVM.

Sacratis Quadragesimæ diebus nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum. Dat. VIII. Idus Septemb. Foro Flam. Timasio & Promoto Coss. Venisse Theodosium posthac Mediolanum, eiusmodi rescriptum aduersus hæreticos ad Tatianum datum significat n:

n l. 19. de hær. C. T.

LXXVI. *Hi, qui sani * dogmatis retinent principatum, hoc est, Episcopi, presbyteri, diaconi, atque lectores, & qui clericatus velamine reli-*

* l. [illegible]

gioni

gioni maculam conantur infligere, sub cuiuslibet hæresis siue erroris nomine constituti; ex funestis conciliabulis, seu intra Vrbem, seu in suburbanis esse videantur, omnimodo propellantur. Datum 6. Kalend. Decemb. Mediolani, Timasio & Promoto Coss. Iam vero reliquas à Theodosio hoc anno res gestas ordine prosequamur.

LXXVI. DE OCCASIONE CLADIS TEMPLI SERAPIDIS ALEXANDRIÆ.

Hoc eodem anno (vt Marcellinus in Chronico auctor est) dato ab eodem Imperatore rescripto, celeberrimum illud totoque orbe terrarum notissimum templum Serapidis Alexandriæ funditus excisum est. Rem adeo admirandam edito libro Sophronius huius temporis scriptor haud ignobilis, testimonio Hieronymi commēdatus, fusissime explicauit: sed quoniam penitus periit commentarius ille; reliquum est, vt more nostro hinc inde cum labore colligendo fragmenta, rem ipsam integram, vt licebit, repræsentemus. Hic primum illud dicendum est, eiusmodi demolitionem templi Serapidis & aliorum in Ægypto templorum idolorum prædictam *a* fuisse à Bessarione Abbate: sed & præcognitam quoque à dæmone, atque reuelatā Antonino philosopho Ethnico, auctor est Sardianus: ex quo Gentiles, cum in templi iactura erubescerent imbecillitatem suorum deorum; tamen quod illi ista ante prænunciassent, prædicabant ipsorum potentiam. Increbuit quidem de re tanta iactantia aucta tum vulgi rumoribus, tum etiam editis ab Eunapio Sardiano scriptis: cum enim agit de Antonino tunc apud eos magni nominis philosopho filio Sosipatræ doctissimæ fœminæ, ait *b*: *Ad eum iuuentus sanior ac sapientiæ studio dedita frequens commeabat, fano adolescentibus, qui sacris operabantur, pleno. Ipse neque homine maior habitus, & inter mortales vitam degens, iam tum contubernalibus discipulisque prædicere solebat, à sua morte non extiturum amplius deorum templum, immo magnifica illa & religiosa Serapidis delubra informi situ obrutum iri, & vastitatem passura, quæque in terris aspectu pulcherrima forent, in ea fabulosum chaos & spissam caliginem dominatura, suamque tyrannidem esse exercitatura: quæ omnia tempus detexit, veraque comprobauit, vt oraculi vim prædictio obtinuerit.* hæc Eunapius, qui de eodem inferius: *Istud itaque prudentiæ Antonini æstimationem summopere adduxit, quod palam apud omnes prædixerat, templa in sepulchra conuersum iri.*

a *Vita SS. PP. p. 2. c. 11.*

ANTON. PHILOSOPH. PRÆNOVIT EXCISIONEM SERAPIDIS.

b *Eunap. Vit. Philos. in Ædesio*

LXXVII. FVTVRÆ CLADIS SERAPIDIS PRÆNVNCII.

Cum hæc itaque posteri Gentiles deorum illorum cultores per Theodosium impleta vidissent, memores prædictionis Antonini, iactantes se de his, diuinitatis aliquid diis suis futurorum consciis impertiebant: atque non hæc Alexandriæ tantum spargebant, sed toto Orbe, vbi deorum cultores essent, magno suorum idolorum præconio diffamabant. Huius quidem rei occasione compulsus est sanctus Augustinus scribere commentarium illum de diuinatione dæmonum, in cuius exordio causam referat, quare in eo argumento versari coactus sit: ait enim *c*:

c *Aug. de diu. dæm. c. 1.*

Quodam die in diebus sanctis Octauarum, cum mane apud me adessent multi fratres laici Christiani, & in loco solito consedissemus, ortus est sermo de religione Christiana aduersus præsumptionem, & tanquam miram & magnam scientiam Paganorum: quem recordatum atque completum litteris mandandum putaui, non expressis contra dicentium personis, quamuis Christiani essent, & magis cōtradicendo quærere viderentur, quid Paganus respondere oporteret. Cum ergo de diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prædixisse nescio euersionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta est: respondi, non esse mirandum, si istam euersionem templi simulacrisque suis imminere dæmones & scire & prædicere potuerunt, sicut alia multa, quantum eis nosse & prænunciare permittitur, &c. huius igitur euentus causa idem S. Augustinus commentarium illum absoluit.

LXXVIII. ANTONIN. PHILOS. VATES.

At audiamus, quid ira percitus aduersus Christianos ob demolitionem templorum suorum effutiat Sardianus, *d* cum de eodem Antonino vate narrare pergit: *Quod autem*, inquit, *diuini quiddam in eo fuerit, breui post eluxit. Nam vix adeo ex hac vita migrauerat, cum & cultus numinis apud Alexandriam & Serapidis delubrum disturbata dissipataque fuere, non religio tantum, sed vniuersa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem poetarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ: simile enim quid Canobitis templis accidit imperante tunc Theodosio, Prætorij Præfecto Theophilo, piaculari homine, & Eurymedonte quopiam, qui e*

d *Sard. Vit. Philos. in Ædesio.*

Late Rex tumidos inter sæuosq; gigantes

e *Odyss. 7.*

Primatum tenuit. puto hic Eunapium intelligere voluisse Theophilum tunc Alexandriæ Episcopum aduersus idolorum templa egregiam operam nauantem: sed subdit: *Venereotum Vrbis Præfecto, & Romano Aegypti legiones cum imperio obtinente: qui omnes iras aduersus saxa & lapicidas aggerantes, ea oppugnabant; & qui bellum nunquam auditione acceperant, Serapidis ædem funditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter iniecerunt, absque hoste & citra prælium victoriam adepti. Eo pacto cum simulachris ac donariis commissa strenue pugna, non deuicere modo illa, verum etiam depeculati fuere, militarisque inter ipsos lex erat & tessera, vti quid quisque furto subduxerat, lateret occultum. Mansit tamen area ædis, quam asportare nequiuerunt ob saxorum moles, quæ difficulter loco commoueri potuerant.* hæc de templorum demolitione Eunapius.

LXXIX. EVNAPIVS HOSTIS MONACHORVM.

Quod autem demolitis templis, atque sublatis sacrificiis & idolis, expurgatisque rite locis impietatis, ibidem erectæ pro templis fuerunt Ecclesiæ; & loco sacerdotum idolorum monachi sunt substituti, ac pro idolis reliquiæ martyrum per Theophilum Episcopum Alexandrinum illuc delatæ fuerunt: maiore æstuans ira philosophus, in eosdem monachos & reliquias sanctorum martyrum acerbioribus inuehitur contumeliis, atque blasphemiis insectatur, obruendis quidem silentio: sed boni consulas, lector, cum scis loqui hominem Ethnicum, Dei hostem, afflatum dæmone, atque indignatione turbatum: ab eiusmodi enim sic composito hominum genere quis putet aliud, quam euomi calumnias & eructari blasphemias: sic isto parato antidoto, sibilos audi serpentis: *At*, inquit, *egregij illi viri & bellicosi, confusis perturbatisque rebus omnibus, debellasse se deos, incruentis quidem, sed ab auaritiæ crimine non impuris manibus gloriabantur, sacrilegium & impietatis crimen laudi sibi assumentes. Iidem postea in sacra loca inuexerunt monachos, sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda scelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur, sacri loci reuerentiam proculcare. Nam ea tempestate, quiuis atrum vestem indutus, quique in publico sordido habitu spectari non abnuebat, is tyrannicam obtinebat auctoritatem, in eam virtutis opinionem venerat id genus hominum, de quibus etiam dictum est in vniuersa historia commentariis.*

LXXX. DEPLORANDVS STATVS RECENTIORVM HÆRETICORVM.

Hæc in Monachos Sardianus, quæ à nostri temporis hæresiarchis magno accepta sunt plausu, & litteris ferme aureis exarata, pro titulo affixa sunt postibus suorum commentariorum, quibus monasticā vitam impugnant: probe quidem (non improbo) cum sua se sponte in classem Ethnicorum coniiciant idolorum cultorum, recedentes ab iis, quæ his temporibus eodem argumēto scripserunt præstantissimi Christiani, disertissimique doctores Ecclesiæ, Magnus Athanasius, Magnus Basilius, Gregorius Theologus, Ioannes os aureum, & alii innumeri sanctissimi atque doctissimi Patres miraculis coruscantes: quibus hi spretis, auersoque vultu eos spectantes & execrantes, ad vnius rabidi canis vomitum resorbendum magna se auiditate conuertunt; sic quidem è quorum partibus stent, perspicue cum verbis, tum factis significantes; vt nulla alia de iisdem sit ferenda sententia, nisi quam sibi ipsis stolide irrogarunt, nempe vt partem cum blasphemis Ethnicis sortiantur, qui spretis Patribus Orthodoxis, illis pertinaciter inhæserunt, duplo tamen ac quadruplo grauius illis plectendi, quod maiori peccauere nequitia.

LXXXI. EVNAPIVS BLASPHEMVS QVID IN MARTYRES.

Sed quid in martyrum reliquias in Ecclesiis super delubra erectis repositas Eunapius? *Illi ipsi monachos Canobi quoque collocarunt, vt pro diis, qui animo cernuntur, seruos, & quidem flagitiosos diuinis honoribus percolerent, hominum mentibus ad cultum cærimoniasque obligatis. Ii namq; condita & salita eorum capita, qui ob scelerum multitudinem à Iudicibus extremo supplicio fuerant affecti, pro diuis ostentabant: iis genua submittebant, eos in deorum numerum receptabant, ad illorum*

sepulchra puluere sordibusque conspurcati: in iis nonnulli martyres, diaconi alij, & legati, arbitriq; precum petitionumque apud eos nominabantur, cum fuerint seruitia infida, & flagris pessime subacta, & quæ cicatrices scelerum ac nequitiæ vestigia corporibus circumferrent: eiusmodi tamen deos fert tellus. Istud itaque prouidentiæ Antonini existimationem summopere adauxit, quod palam apud omnes prædixerat, templa in sepulchra conuersum iri. hactenus Eunapius. At nihil est, quod immorer in refellendis his, quæ ab omnibus Gentilibus aduersus Christianos ab exordio nascentis Christi Ecclesiæ obiici solita fuere, cũ de his sexcentæ (ita diximus) Apologiæ aduersus eosdem Gentiles à Patribus scriptæ fuerint. Sed hic ille diligenter obseruandus est cultus, à piis exhiberi solitus sacris reliquiis martyrum, qui ex eiusdem Eunapii blasphemiis egregie reseratur, vt loco benedictionum accipienda sint, quæ ab ipso maledicta inferuntur.

LXXXII. ANTIQUI MORES CATHOLICÆ ECCLESIÆ. Reserat primum illud antiqui moris, vt cum noua esset Ecclesia dedicanda, in eam reliquiæ sanctorum martyrum inferrentur. Sed & ille veteris obseruantiæ vsus attendendus ex verbis Eunapii, non solum sub altarib. claudi martyrum reliquias, sed & foris relinqui præcipua eorundem membra certis diebus cunctis perspicua, ac adoranda. Tertio vero illud magna consideratione dignum ex eodem elicitur, tãto honore prosequi solitos antiquos Christianos cultum sanctorum martyrum, vt Gentiles existimauerint eosdem ab illis haberi deos; cum tamen religio Christiana nonnisi vnum Deum consueuerit adorare. Vides, quæ lateant sub stercore gemmæ, & quas nobis referent Gentilium blasphemiæ veritates? At de his hactenus, quæ occasione prædictionis habitæ ab Antonino philosopho, imo mago, de Serapidis templi clade ex Eunapio sunt recensita. Iam vero rei gestæ narrationem accuratam, ex scriptis eorum, qui hoc tempore vixerunt auctorum, hic describamus. Ruffinus enim cum causam demolitionis templi Serapidis præmittit, ita auspicatur historiam *a*:

a Ruff. li. 2. c. 22.

LXXXIII. *Interea apud Alexandriam noui motus, & contra temporum fidem aduersum Ecclesiam concitantur, ex occasione huiusmodi oborti. Basilica quadam publici operis vetusta admodum neglecta fuit, quam Constantius Imperator donasse Episcopis perfidiam suam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil validum præter parietes habebat. Visum est Episcopo, qui per idem tempus gubernabat Ecclesiam, hanc ab Imperatore deposcere, vt crescentibus Fidelium populis, orationum quoque crescerent loca. Quam cum acceptam vellet excolere, reperta sunt in loco antra quædam latentia & terra defossa, latrociniis & sceleribus magis, quam cæremoniis apta.* RESERANTUR IDOLOLATRARUM SCELERA. *Igitur Gentiles, qui retegi criminum suorum latebras & flagitiorum cauernas viderent: non ferentes operta tot sæculis mala & tenebris obtecta reserari, velut draconum calice potato, insanire omnes ac palam furere cœperunt. Nec vocibus iam & seditionibus, vt solebant, sed manu ferroque decertare nituntur: crebros conflictus agere in plateis, belloque aperto vterque populus inter se coire. At nostri numero & potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erant. Ex quo frequenter nostrorum plurimis vulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum, quasi ad arcem quandam refugiebant, quo nonnullos ex Christianis captos secum abducentes, accensis aris, immolare cogebant; renuentes nouis & exquisitis suppliciis excruciatos necabant, alios patibulis affigentes, alios confractis cruribus in speluncas præcipitantes, quas ob sacrificiorum sanguinem cæterasque impuritates delubri recipiendas vetustas curiosa construxerat.* est memoria horum inter martyres recensita in Romano Martyrologio XVII. Kal. Aprilis.

LXXXIV. b Soz. l. 7. c. 20. Tunc & accidisse refert Sozomenus *b*, vt Olympus ille, cum se clausum contineret in templo, audiret in eo cantari, *Alleluia*, & cum qui ita caneret, non videret, intellexisse præsagium, nempe occupandum templum fore à Christianis; ideoque eum cito citius, cæteris insciis, nocturno silentio clam recessisse tradit, atque nauim conscendisse, demumque in Italiam nauigasse. Addit Socrates *c*, inter Ethnicos tunc aduersus Christianos pugnasse Helladium & Ammonium grammaticos, quorum ille sacerdos Iouis erat, hic vero Simiæ, illumque se nouem homines trucidasse in illa rixa gloriatum: sed fugisse hos

c Socr. l. 5. c. 16.

postea Constantinopolim affirmat, seque ipsorum auditorem fuisse. Pergit autem Ruffinus semel institutam narrationem.

Verum hæc per dies singulos primo cum metu; deinde cum fiducia & desperatione gerere, atque intra templum clausi rapto & præda viuere: ad postremum grassantes in sanguinem ciuium, ducem sceleris & audaciæ suæ deligunt Olympum quemdam nomine & habitu philosophum, quo antesignano arcem defenderent, & tyrannidem tenerent. At hi, quibus Romanarum legum custodia, iurisque dicendi cura permissa est, cognitis, quæ gesta fuerant, turbati atque perterriti ad templum conuolant, causas audaciæ percontantur; & quid sibi vellet ille concursus, in quo cum tanto scelere ante aras sanguis ciuium funderetur, inquirunt. LXXXV.

Sed illi obfirmato aditu, confusis & dissonis vocibus rationem facti nullam, sed clamorem reddebant. Missis tamen ad eos nunciis, de Romani Imperij potestate, de vindictis legum, & de his quæ talia solent subsequi, commonebant. Cumq; loci munitio nihil aduersus vesana molientes agi nisi vi maiore sineret: res gesta ad Imperatorem refertur. Ille, qui ingenita mentis clementia errantes mallet emendare, quam perdere, rescribit, illorum quidem vindictam, quos ante aras sanguis effusus martyres effecit, non esse poscendam, in quibus dolorem interitus superauerit gloria meritorum: de cætero vero malorum causam, radicesque discordiæ, quæ pro simulachrorum defensione veniebant: penitus debere succidi: quibus exterminatis, etiam bellorum causa pariter conquiesceret.

Cumq; hæc scripta venissent, & velut post inducias parui temporis ad audiendum vterque populus conuenisset ad templum: statim vt prima epistolæ pagina reserata est, in cuius exordio vana Gentilium superstitio culpabatur, immensus clamor à nostris attollitur, stupor & pauor Gentilium populos inuadit: latebras vnusquisque quærere, angustos fugæ calles rimari, aut nostris se latenter immergere: vt ab omnibus, qui aderant, nosceretur præsentia Dei populo audaciam tribuente, furorem dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

Sed qualenam esset templum Serapidis, ita describitur ab ipso Ruffino, qui cum (vt diximus) diu vna cum Melania Alexandriæ versatus sit, illud plusquam semel vidisse potuit. ait igitur: *Serapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, pleriq; vero etiam notum. Locus est non natura, sed manu & constructione per centum & eo amplius gradus in sublime suspensus, quadratis & ingentibus spatiis omni ex parte distentus: cuncta vero, quo ad summum pauimentorum euadatur, opere forniceo constructa; quæ immensis desuper luminaribus & occultis aditibus inuicem in semet distinctis, vsum diuersis ministeriis & clandestinis officiis exhibebant. Iam vero in superioribus extrema totius ambitus spatia occupant exedræ & pastophoria, domusque in excelsum porrectæ, in quibus vel æditui, vel ij, quos appellant ἀγνεύοντας, id est, qui se castificant, commanere soliti erant. Porticus quoque post hæc omnem ambitum quadratis ordinibus distinctæ intrinsecus circumibant. In medio totius spatij ædes erat pretiosis edita columnis & marmoris saxo extrinsecus ample magnificeque constructa.* Sed & de ædibus Serapidis hæc Ammianus *d*: *His*, inquit, *accedunt altis suffulta* * *fastigiis templa, inter quæ eminet Serapium: quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen & columnis* * *amplissimis & spirantibus signorum figmentis & reliqua operum multitudine ita est exornatum, vt post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat.* subiungit de bibliotheca Ptolomæi ibi posita, de qua nos superius. *In hac vero æde* (subdit Ruffinus) *simulacrum Serapis ita erat vastum, vt dextera vnum parietem, alterum læua perstringeret: quod monstrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compositũ ferebatur.* hæc de statua Serapidis Ruffin. quã factam esse à Sesostre Rege per Bryaxem artificem, auctor est Clemens Alexandrinus, qui ait *e*: *Ad opus faciendum mixta & varia vsus est materia: habebat enim ramentum auri & argenti & æris & ferri & plumbi, nec ei vllus lapis deerat Aegyptius, nec sapphiri & hæmatitis fragmenta, sed nec smaragdi & topatij: hæc ergo omnia leuigata, tritaq; ac commixta illinit colore cæruleo, qua de causa nigrior est color imaginis.* hæc Clemens.

LXXXVI. TEMPLUM SERAPIDIS.

d Ammia. li. 22. * suffulta * columnariis

e Cle. Alex. li. ad Gentes. SERAPIS SIMULACRUM QUALE.

Quod vero ad Serapidis imaginem spectat: humana effigie in vertice modium seu calathum gestantem eum simulacra reddidisse, quæ hactenus visuntur statuæ ipsius demonstrant; interdum vero quibusdam additis hiero- LXXXVII.

glyphi-

glyphici characteribus, vt describitur à Macrobio in Saturnalibus *a* vbi ait: *Soli se sub illius nomine testatur impendere vel dum calathum capiti eius infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodemq; maximo capite leonis effigiem: dextera parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis, pars vero laua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easq; formas animalium draco connectit volumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum.* ita ipse: sed subdit hæc de templo Ruffinus:

a Macro. Satur. l. 1. c. 20.

LXXXVIII. ORNATVS TEMPLI SERAPIDIS.

Interioris delubri parietes laminis primo aureis vestiti, super has argenteis, ad postremum areis habebantur, quæ monimento pretiosioribus metallis forent. erant etiam quædam ad stuporem admirationemque videntium dolis & arte composita. Fenestra perexigua ab ortu Solis ita erat aptata, vt die, qua fuerat institutum, simulacrum Solis ad Serapin salutandum introferri, diligenter temporibus obseruatis, ingrediente simulacro, radius Solis per eandem fenestram directus, os & labra Serapis illustraret, ita vt inspectante populo, osculo salutatus Serapis videretur à Sole. Erat & aliud fraudis genus huiusmodi: Natura lapidis magnetis huius virtutis esse perhibetur, vt ad se rapiat & attrahat ferrum. *Signum Solis ad hoc ipsum ex ferro subtilissimo manu artificis fuerat fabricatum, vt lapis, cuius * naturam ferrum ad se trahere diximus, desuper in laquearibus fixus, cum temperate sub ipso radio ad libram fuisset positum simulacrum, & vi naturali ad se raperet ferrum: assurrexisse populo simulacrum, & in aere pendere videretur. Et ne hoc lapsu propero proderetur; ministri fallacia, Surrexit, aiebant, Sol, vt valedicens Serapi, discedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi causa à veteribus in loco fuerant constructa, quæ nunc longum est enumerare per singula.*

IMPOSTVRÆ IN TEMPLO SERAPIDIS.

* natura

Verum quonam modo ea impostura detecta fuerit atque sublata, sanctus Prosper, qui his viuebat temporibus, ita describit *b*: *Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum dæmonis fuit. Quadriga ferrea nulla base suffulta, nullis vnxis infixis parietibus colligata, in aere pendens cunctis stuporem, ac velut diuinum subsidium oculis mortalium exhibebat: quam tamen lapis magnes, qui ferrum sibimet attributum suspendit, eo loco cameræ affixus totam illam machinam sustentabat. Itaque cum quidam Dei seruus inspiratus intellexisset: magnetem statim vt camera subtraxit, omne illud ostentum cadens, confractum comminutumque ostendit, diuinum non esse, quod mortalis homo firmauerat.* hæc Prosper. Subdit vero Ruffinus.

b Prosper. de prædi. l. 3. c. 38.

LXXXIX. DESTRVITVR SIMVLACHRVM SERAPIS.

Verum vt dicere cœperamus, rescripto Theodosii recitato, parati quidem erant nostrorum populi ad subuertendum erroris auctorem: persuasio tamen quadam ab ipsis Gentilibus fuerat dispersa, quod si humana manus simulacrum illud contigisset, terra dehiscens illico solueretur in chaos, cœlumque repente rueret in præceps. Quæ res paululum stuporem quendam populis dabat. Cum ecce vnus ex militibus fide magis, quam armis munitus, correptam bipennem, insurgens omni nisu, maxillæ veteratoris illidit. Clamor attollitur vtrorumque populorum: neque tamen aut cælum ruit, aut terra descendit. Inde iterum atque iterum repetens, putris ligni fumosum genu cædit. Quo deiecto, igne adhibito, tam facile quam lignum aridum, conflagrauit. Post hoc reuulsum ceruicibus, & depresso modio trahitur caput: tunc pedes aliaque membra cæsa securibus & raptata funibus detrahuntur, ac per singula loca membratim in conspectu cultricis Alexandriæ senex veternosus exuritur. Ad vltimum, truncus, qui superfuerat, in Amphitheatro concrematur: vanaque superstitionis & erroris antiqui Serapis hic finis fuit.

XC. *De cuius origine diuersa fertur opinio Paganorum. Alij Iouem putant, cuius capiti modius superimpositus, vel quia cum mensura modoque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fœcunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulachrum ob diuisionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptiis. Alij repertum in historiis Græcorum veteribus ferunt, Apin quendam patrem familias seu Regem in Aegypto Memphis positum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defecissent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse, quo defuncto, in honorem eius instituerint apud Memphis templum in quo bos quasi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris insignia, qui ex nomine eius, Apis appelletur: σορὸν vero, id est, sepulchrum, in quo corpus eius iacerat, Alexandriam deduxerint; & Soron Apis, primo ex compositione Sorapin, post vero per corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino, Deus viderit.* hæc de Serapide Ruffinus: sunt autem diuersæ maiorum ea de re sententiæ.

XCI. SERAPIS VNDE DICTVS.

Sed quod ad Iosephum Iacob filium attinet, haud quidem spernenda ea est sententia: nam ex diuinis litteris proditum est, mutasse Pharaonem Regem Ægypti nomen Ioseph: ait enim diuina Scriptura *c* de ipso Rege: *Vertitque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca Saluatorem mundi.* hæc ibi: scimus antiquos scriptores ipsum nomen, *Serapis*, ex Græcis deducere vocibus, cum dicant ferme omnes, *σορὸν ἄπις, sepulchrum Serapis*. Sed Iulius Maternus haud ignobilis scriptor, qui claruit temporibus Constantini, & post illius obitum ad eius filios commentarium illum scripsit de errore profanæ religionis, hæc de Iosepho & significatione nominis aliter expressa habet *d*: *Discite etiam, sacrosancti Imperatores, venerandum Alexandriæ numen vnde sumpserit exordium.* & post recitatam de saluatam à penuria eius prouidentia atque industria Ægypto, ista subdit: *Huic post mortem Aegyptij patrio gentis suæ instituto templa fecerunt; & vt iustam dispensationis gratiam posteritas disceret, quo modio esurientibus & ementibus frumenta diuiserat, capiti is superpositus est. Nomen etiam, vt sanctius coleretur, ex primo auctore generis accepit* *e*. *Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham indulgentia Dei, susceperat filium, Serapis dictus est Græco sermone; hoc est, Σαῤῥᾶς; sed hoc inuito Ioseph accidit, imo mortuo.* ita ipse.

c Gen. 41.

d Iul. Firmic. c. 14.

IOSEPH CREDITVS SERAPIS.

e Gen. 21.

XCII. Verum haud facile mihi persuadeo, Ægyptium populum deos patrios peregrinis vocibus nuncupasse, & non potius ægyptio vocabulo, quem tanti facerent deum, appellare voluisse: vnde tota vis in eo posita esse videtur ad dignoscendam originem eius, quidnam apud Ægyptios vox, *Serapis* significaret: nam si apud eos idem erat *Serapis*, quod *mundi Saluator*; non alium certe, quam Iosephum ipsos significare voluisse, certum redditur. Fertur ab antiquis Serapidis illud oraculum Iosepho Patriarcha dignissimum, à nostris etiam decantatum, quo veræ Theologiæ pronunciatur elogium, sic Latine redditum:

Principio Deus est, tum Verbum; his Spiritus vnus est:
Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in vnum.

quod sane oraculum, ex eo, quod eundem cum Plutone esse Serapidem Heraclides Ponticus tradidit, (quæ fuit plurimorum antiquorum sententia) idcirco Plutoni illud ipse tribuit. Certe quidem non frumentum tantum, sed veram Dei cognitionem Iosephum tradidisse Ægyptiis, testificatione diuinæ Scripturæ comprobatur, vbi dicitur *f*: *Constituit eum Rex Pharao, vt erudiret Principes sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.* vt iure dici possit, eam de Deo recitatam sententiam fuisse Iosephi. Tradunt insuper à Serapide inuenta esse symbola quædam, quibus ab obsessis dæmones pellerentur, quod Hebræorum sapientiæ conuenit. Pergit vero Ruffinus:

f Psal. 104.

XCIII. DII GENTIVM LVDIBRIO EXPOSITI.

Sed ad inceptum, inquit, *redeamus. Post hæc capite ipso idololatriæ deiecto, studiis vigilantissimi sacerdotis, quæcunque fuerant per totam Alexandriam portenta potius, quam simulachra, pari exitu & simili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miseris mortalibus laquei à dæmonibus præparati sint, quæ funera, quæ scelera in illis, quæ dicebant ἄδυτα, tegerentur: quot ibi infantium capita desecta inauratis labris inuenta sint, quot miserorum cruciabiles mortes depictæ. Quæ cum proderentur in lucem, ac sub auras prolata ferrentur, licet confusione ipsa Gentiles & pudore diffugerent: tamen si quis adesse potuit, mirabatur tot sæculis se illis tam nefariis & tam pudendis fraudibus irretitum. Vnde & plurimi ex his, condemnato errore, & scelere deprehenso, fidem Christi & cultum veræ religionis amplexi sunt. Nam vt omittam cætera flagitia, quæ in aliis locis, vi necatis paruulis, despicatisque ob fibrarum inspectionem virginibus, gerebantur: vnum solummodo, quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conscientiam, memorabo: ex quo etiam cætera, quæ omisimus, perpenduntur.*

XCIV. CLANDESTINA

Sacerdos erat apud eos Saturni, Tyrannus nomine: hic quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi matronæ ad libidinem placuissent, di-

IMPVDICITIA SACERDOTVM IDOLORVM.

cebat Saturnum præcepisse, vt vxor sua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat gaudens, quod vxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius, insuper & donariis onustam, ne vacua scilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conspectu omnium conclusa intrinsecus matrona. Tyrannus clausis ianuis, & traditis clauibus, discedebat.

Deinde facto silentio per occultos & subterraneos aditus intra ipsum Saturni simulacrum patulis irrepebat cauernis. Erat autem simulacrum illud à tergo exesum & parieti diligenter annexum. Ardentibusq; intra ædem luminibus, intentæ supplicantiq; mulieri, vocem subito per simulacrum æris concaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti numinis putaret alloquio. Posteaquam vero quæ libitum fuerat, vel ad consternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum disseruisset numen impurum; arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuersa. Tunc descendens, obstupefactæ & consternatæ mulierculæ adulterij fucum profanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miserorum matronas multo iam tempore gererentur: accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruisse facinus, & attentius designantem, cognouisse vocem Tyranni ac domum regressam, viro fraudem sceleris indicasse. Ille de iniuria coniugis, imo potius sua ardentius inflammatus, inscriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confesso, cæcisq; fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaserat domos, adulteris matribus; incestis patribus, liberis spuriis deprehensis, quibus diuulgatis & proditis, raptim cum simulacris & ædibus excitabantur & crimina.

XCV. At non recens vel vnius eiusmodi fuit sceleris perpetratio: siquidem Ægyptiis sacerdotibus peculiare fuisse huiuscemodi in mulieres, deorum nomine, exercere facinora, ostendunt, quæ Romę contigisse Iosephus a describit tempore Tiberii Imperatoris, crimina haud dissimilia per sacerdotes Anubis in Paulinam clarissimam fœminā perpetrata; quam sub specie Anubis dei, adolescenti nomine Mundo, ipsius amatori insciam subiecerunt. Quam ob causam sacrifici illi iussu Tiberii cruci affixi fuerunt. Subdit vero Ruffinus de alio Ægyptiorum templo tunc diruto, his verbis rem gestam narrans:

a Ioseph. Antiq. l. 18. c. 4.

XCVI. *Iam b vero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? vbi prætextu sacerdotalium litterarum (ita enim appellant antiquas Ægyptiorum litteras) magicæ artis erat pene publica schola. Quem locum, velut fontem quendam atque originem dæmonum, in tantum venerabantur Pagani, vt multo ibi maior celebritas, quam apud Alexandriam haberetur. Sed de huius quoque monstri errore, cuiusmodi originem tradant, absurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos Ignem deum suum circumferentes cum omnium prouinciarum diis habuisse conflictum, quo scilicet qui vicisset, hic esse deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij æris aut auri, argentique aut ligni, vel lapidis, vel ex quacunque materia constabant, quæ per ignem proculdubio corrumperetur: ex quo fiebat, vt Ignis locis omnibus obtineret. Hæc cum audisset Canopi sacerdos, callidum quiddam excogitauit. Hydriæ fieri solent in Ægypti partibus fictiles, vndique crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida aqua desudans, defæcatior ac purior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, desuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam statuit in deum; & excisum veteris simulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput desuper positum diligenter aptauit. Adsunt post hæc Chaldæi: itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur: cera, qua foramina fuerant obturata, resoluitur: sudante hydria, ignis extinguitur. Sacerdotis fraude Canopus Chaldæorum victor ostenditur. Vnde ipsum Canopi simulacrum pedibus perexiguis, attracto collo, & quasi sugillato, ventre tumido in modum hydriæ cum dorso æqualiter tereti formatum, ex hac persuasione velut deus victor omnium celebratur. Sed profecerunt hæc fortasse aliquando contra Chaldæos: nunc vero adueniente ante sacerdote Dei Theophilo, nullus profuit sudor, nec ceris fraus obtecta subuenit: vastata sunt omnia, atque ad solum deducta.* hæc Ruffinus. Sed quod ad Canopi originem spectat, à duce Menelai sic dicto putant traxisse nomen. Cæterum Stephanus tradit Canopum dictum esse Neptunum, eoque signo mare ab Ægyptiis circumscribi.

b Ruffin. lib. 2. c. 26. TEMPLI CANOPI DEMOLITIO.

CANOPVS DEVS QVALIS.

XCVII. Pergit vero post hæc Ruffinus: *Et nihil nō gestum est, quod in squallorem verteret locum: flagitiorum cauernæ ac veternosa busta detecta sunt, & veri Dei templa & Ecclesiæ celsæ cōstructæ. Nam & in Serapis sepulchro profanis ædibus complanatis, ex vno latere Martyrium, ex altero consurgit Ecclesia. Occasio autem Martyrij construendi vnde data sit, dignum arbitror memorare.* subdit his Ruffinus de profanatis atque dispersis tempore Iuliani Apostatæ reliquiis Ioannis Baptistæ, iisdemque collectis, & ad S. Athanasium tunc perlatis, atque hactenus conseruatis; cuius rei gestæ historiam suo loco superius recitauimus. In loco igitur, vbi Serapis templum erat, erecta Basilica fuit, illatæque in eandem ipsæ sacratissimæ reliquiæ (vt S. Athanasius ante prædixerat) S. Ioannis Baptistæ per Theophilum Episcopum Alexandrinum. Porro ipsa ædificatio Ecclesię sub Theodosio facta est, reliquiarum vero collocationem post ipsius obitum fieri contigit sub eius filio c Arcadio Imperatore; quo tempore dedicata est, IV. Kalen. Sept. quo quidem die in vniuersa Ecclesia eiusdem S. Ioannis Baptistæ decollationis solemnitas celebratur d.

c Cedren. in Compend. d Acta inuentionis c. Io. Bapt. Beda de sexta. in tul.

XCVIII. *Post occasum vero Serapis, qui nunquam vixerat* (subdit Ruffinus e) *quæ iam alterius dæmonis stare delubra potuerunt? Parum dixerim, si omnes, quæ erant Alexandriæ per singulas pene columnas cuiuscunque dæmonis ædiculæ insultæ ceciderunt: sed per cunctas Ægypti vrbes, per castella, per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque si qua fana, vel potius busta reperiri potuerunt, instantia vniuscuiusque Episcopi subruta & ad solum deducta sunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuste fuerat dæmonibus deputatum.*

e Ruffin. l. 2. c. 28.

XCIX. *Sed & illud apud Alexandriam gestum est, quod etiam Thoraces Serapis, qui per singulas quasque domos in parietibus, in ingressibus, in postibus etiam ac fenestris erant, ita abscissi sunt omnes & abrasi, vt ne vestigium quidem vsquam, vel nominis appellatio aut ipsius, aut cuiuslibet alterius dæmonis remaneret: sed pro his Crucis Dominicæ signum † vnusquisque in postibus, in ingressibus in fenestris, in parietibus, columnisque depingeret. Quod cum factum esse, hi, qui superstites erant ex Paganis, viderent: in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus commendata venisse perhibentur. Signum hoc nostrum Dominicæ Crucis inter illas, quas dicunt ἱερατικὰς, id est, sacerdotales litteras, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cæteris litterarum, quæ apud illos sunt, elementis. Cuius litteræ, seu vocabuli hanc esse asserunt interpretationem,* VITA VENTVRA. *Dicebant ergo hi, qui tunc admiratione rerum gestarum conuertebantur ad fidem, ita sibi ab antiquis traditum, quod hæc, quæ nunc coluntur, tam diu starent, quam diu viderent signum istud venisse, in quo esset vita. Vnde accidit, vt magis hi, qui erant ex sacerdotibus, vel ministris templorum, ad fidem conuerterentur, quam illi, quos errorum præstigia & deceptionum machina delectabant.* Addit f Socrates in ruina diruti delubri lapides eiusmodi signo † Crucis incisos esse repertos, adeo vt Gentiles dicerent aliquid esse Serapidi commune cum Christo: quod non negandum, si de eius origine ex Iosepho filio Iacob, quod dictum est, omnino constare posset. Pergit vero Ruffinus:

QVID HIEROGLYPHICVM CRVCIS.

f Socr. l. 5. c. 17.

C. *Sane quoniam moris erat in Aegypto, vt mensura ascendentis Nili fluminis ad templum Serapidis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis auctorem: subuerso eius simulacro, ignique consumpto, omne simul negabant, Serapin iniuriæ memorem aquas vltra ac affluentia solita largiturum. Sed vt ostenderet Deus, non Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse, qui aquas fluminis temporibus suis iuberet excrescere: tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuisse prius, ætas nulla meminerat. Et ideo vlna ipsa, id est, aquæ mensura, quam* πῆχυν *vocant, ad aquarum dominum in Ecclesiam cœpta est deferri. Sed vbi hæc gesta religioso Principi nunciata sunt: extentis ad cœlum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixisse: Gratias tibi Christe, quod absque vrbis illius magna pernicie tam vetustus error extinctus est.* hactenus de rebus hoc anno gestis Ruffini narratio. Addit vero hæc his Sozomenus de eiusdem Nili exundatione aliquando cessante:

DE VLNA MENSVRA NILI.

g Soz. l. 7. c. 20.

CI. *Ferunt autem Aegypti fluuium tunc solito tardius ad primum exundationis gradum constitisse* (eo scilicet tempore, quo Theodosius Imperator Gentiles vetuit immolare dæmonibus hostias) *Aegyptij ergo indignabantur, quod non permitterentur secundum leges patrias fluuio sacrificare. Animaduertens autem gentis illius Præfectus eos ad seditionem adornari, Imperatori*

rem in-

PRODIGIOSA EXVNDATIO NILI.

rem indicauit. Imperator, re intellecta: *Satius est, inquit, erga Deum permanere fidelem, quam fluenta Nili, & ex eis expectatā anni fertilitatem præposuisse pietati. Vel nunquam enim fluxerit iste fluuius, si quidem re vera & excantationibus pellici & sacrificiis delectari & sanguinis fluxu inquinare influentes ex diuino paradiso riuos potest. Cæterum Nilus haud multo post largiter effusus, etiam sublimioribus vndas immisit: & postquam ad perfectissimam & raro completam mensuram accessisset, ac nihilominus aqua intumesceret; in contrarium timorem coniecti sunt Ægyptij, ac metuerat ne & Alexandriam vrbem, & quæ Libyæ portio erat, fluuius inundaret. Fertur itaque Alexandrinorum Paganos ob hoc ipsum stomachantes, quod præter opinionem euenerat, subsannasse, & in theatris exclamasse, quod fluuius veluti senex ac delirus eminxisset. Ex eo plurimi Ægyptij patria superstitione damnata ad Christianismum transierunt. Atque hæc quidem, vt comperi, scripsi.* hactenus Sozomenus.

CII. Ne autem quod Theodosius aduersus delubra Gentilium, lege lata, fieri imperauerat, auaritiæ potius, quam pietati adscribi ab aliquo posset: quid præstiterit, Socrates ita significat a: *Delubra idcirco euersa, simulacra deorum in lebetes & ad res alias ad vitæ vsum accommodatas conflata. Nam Imperator deorum imagines Ecclesiæ Alexandrinæ, vti ad pauperes subleuandos impenderentur, donauerat. Itaque Theophilus Episcopus Alexandrinus, cum omnes deorum statuas confringere aggrederetur, vnam certi alicuius dei integram seruari iussit, eamque in loco erexit publice; vti Gentiles, tempore progrediente, non inficias irent, se eiusmodi deos coluisse. Hac de re noui equidem Ammonium Grammaticum valde animi discruciatum fuisse, dixisseq; religioni Græcorum grauem inflictam esse plagam, quod illa vna statua conflata non esset, sed de industria ad ipsorum religionis irrisionem reseruata.* hæc Socrates.

a Socr. l. 5. c. 16.

CIII. Qui igitur Theophilus Alexandriæ super locum Serapii erexit basilicam, titulo S. Ioannis Baptistæ, in loco, quem Canopum diximus nominatum, ab Alexandria vrbe distantem (vt Ammianus b ait) duodecim milliaribus, aeris temperie saluberrimum, aliam extruxit Ecclesiam sub nomine Apostolorum. *Ab hac ciuitate Canopo* (habent Acta SS. Cyri & Ioannis c) *distat quidam vicus spatio duorum* * *nomine Menuthe* *. *Hic autem vicus erat dæmonum habitatio: versabantur enim in eo maligni spiritus. Theophilus vero cum voluisset locum purum reddere à dæmonibus, Christiq; Euangelistarum & Apostolorum characteribus & figuris; vt ad eum consecrandum idoneus, occupare: id quod statuerat, non perduxit ad effectum. Interim enim mors adueniens eduxit eum de vita præsenti. Deinde autem Cyrillus, qui post ipsum sedi successit, eandem suscepit curam, vt locum illum à dæmonibus liberaret: quod diuina reuelatione admonitus fecit inferendo illuc reliquias S. Marci Euangelistæ nec non Cyri ac socij ipsius Ioannis martyrum. Illatis igitur illuc vigesimo octauo mensis Iulij dictis reliquiis, continuo cessauit dæmonum infestatio, consecutaq; mox est copiosa ægris sanitatum largitio.* hæc habent citata superius Acta, quibus pariter declaratur susceptum esse hoc anno à Theophilo munus expurgandi Ægyptum ab idolorum cultu: sed licet in eo nauiter toto vitæ tempore laborauerit, minime tamen absolui consummarique potuit.*

ECCLESIÆ ERECTÆ SVPER LOCA DELVBRORVM.
b Ammia. li. 22.
c Metaph. die 30. Ian.
* milliariū
* Manuthe

CIV. Porro ad certamen istiusmodi à se initum aduersus dæmones, quod spirituale esset, spirituali quoq; nisus est Theophilus auxilio, fultusq; diuini Spiritus armis: siquidem sanctissimos monachos, quos adeo detestatur Sardianus, opitulatores, quasi auxiliares copias acciuit è solitudine: nam in Vitis SS. Patrum d hæc leguntur: *Intrauerunt aliquando fratres Alexandriam inuitati à Theophilo Archiepiscopo, vt præsentibus his facta oratione, destrueret templa Paganorum, &c.*

VOCATI MONACHI IN AVXILIVM.
d Vit. SS. Patr. part. 2. c. 4. de continētia.

CV. At plane accidit, vt tam ingenti fragore collapsa in Ægypto idololatria, vnde tanquam è fonte riui in totum ferè orbem terrarum superstitio dimanarat, Gentiles vbique concussi fuerint, atque pro defensione deorum suorum sic nouo casu excitati concurrerint; de quibus Sozomenus e: *Adhuc autem*, inquit, *in quibusdam ciuitatibus pro templis suis Pagani alacriter dimicabant, velut in Arabia Petræa Aeropolitæ, in Palæstina Raphiotæ & Gazæi, in Phœnicia hi, qui Heliopolim incolunt, in Syria potissimum vindices templi Apameæ, quæ colitur ad Axium fluuium; quos quidem ego intellexi ad protectionem templorum suorum frequenter auxiliis vsos hominum Galilæorum, & collectorum ex pagis Libano vicinis: ac denique ad tantam prorupisse audaciam, vt etiam Marcellum, qui eius prouinciæ Episcopus erat, interficerent. Hic enim cum iudicaret, illos non alia ratione facilius à priori superstitione posse conuerti, templa, quæ in vrbe & in pagis habebant, euertit: & certior factus in Aulone (is est tractus Apameorum prouinciæ) templum esse amplissimum, militibus aliquot ac gladiatoribus assumptis, aduersus istud contendebat. Qui cum appropinquasset, extra telorum iactum ipsi restitit. Erat enim pedibus debilis, & neque repugnare, neque hostem vel fugare, vel fugere poterat. Militibus deinde ac gladiatoribus in destruendo templo occupatis: ex Paganis quidam, intellecto, quod ille ibi relictus esset solus, ea ex parte, qua locus pugna vacabat, egrediuntur, & improuiso adorti eum corripiunt, & rogo iniecto, interimunt. At in præsentia quidem clam id habuerunt. Sed postquam temporis progressu proditi sunt: filij Marcelli vindicare patrem studebant: quanquam Synodus eius gentis id fieri prohibuerit, æquum non esse censens vindictam sumere de eiusmodi morte, pro qua gratias agere deceret tum illum ipsum, qui mortuus fuerat, tum cognatos & amicos eius, vtpote qui, vt pro Deo moreretur, dignus habitus esset.* hæc de Marcelli certamine Sozomenus.

IDOLOLATRIA VBIQVE PESSVMDATA.
e Soz. l. 7. c. 15.
MARCELLVS EPISC. APAMEÆ DEMOLITOR TEMPLORVM.

CVI. Sed multa quidem, magnique momenti ab ipso sunt præterm issa, quæ à Theodoreto, qui res tunc gestas, vtpote Syrus homo, habuit exploratas, enarrantur, quæ nos suis ipsius verbis hic describemus; ait enim f: *Ex Episcoporum numero Marcellus, vir in rebus omnibus longe præstantissimus, lege, tanquam machina bellica omnia delubra vrbis, cuius Episcopatum ipse administrabat, prorsus expugnauit. Qua in re gerenda, fiducia in Deum potius, quam multorum hominum manu adiutus est. Atque hoc loco facinus in primis memorabile ab eo factum narrabo. Vbi Ioannes Episcopus Apameæ, cuius ante feci mentionem, mortem obierat, in eius locum diuinus Marcellus, vir spiritu (vt Apostolus g præcepto vult) efferuescens, substitutus est. Venit forte Apameam Præfectus Orientis, duobus ducibus cum duobus hominum millibus comitatus. Qui quidem, plebe propter metum sibi à militibus iniectum quiescente, delubrum Iouis, quod amplissimum fuit, multis ac variis ornamentis illustratum deturbare aggreditur: verum cum structuram eius valde solidam & firme compactam cerneret, existimauit lapidum coagmentationem nullo modo posse dissolui: nam lapides erant grandissimi, arcte inter se iuncti, & ferro præterea ac plūbo colligati. Quare Præfectum deterritum cum videret sanctus Marcellus, eum ad alias vrbes amandauit, ipseque Deum impense precatus est, vt viam sibi ad illius delubri demolitionem aperiret.*

f Theo. li. 5. c. 21.
g Rom. 12.
TEMPLVM IOVIS APAMENI INSOLVBILE.

CVII. *Itaque primo mane vir quidam, qui neque architectus, neque lapidarius fuit, neque vllam aliam artem nouit, sed lapides & ligna humeris portare assueuerat, sua sponte eo venit, qui vt accessit, pollicitus est se delubrum facillime demoliturum: solumque mercedem postulauit, qua duos opifices conduceret quam simulac sanctus Episcopus ei daturum promiserat, eiusmodi quiddam excogitauit homo ille. Delubrum habebat porticum quadratam, erectam in sublime, sibique adiunctam. Illam sustentabant columnæ maxime pares proportione ipsi templo, ambitus autem cuiusque sexdecim cubitorum fuit lapis, ex quo erant fabricatæ natura durissimus, nec facile lapidariorum instrumentis cedens. Quarum singulas cum vndique suffodisset iste, & adificia illis innixa tignis oleagineis suffulsisset, ad aliud eodem modo transiit. Nam tribus columnis ad hunc modum suffossis iniecit tignis flammam.*

CÆMENTARIVS OPVS AGGREDITVR ALIIS INCONCESSVM.

CVIII. *Verum dæmon quidam ater apparens, tigna (vt eorum fert natura) igni absumi non patitur, sed impetum flammæ cohibet. Vbi vero istud sæpius egerant, videbantque machinam illam frustra admotam, Episcopo sub meridiem forte dormienti rem indicant. Ille confestim ad sanctum Dei templum propere contendit, aquam in vase afferri iubet, quam sub sacrosancto altari ponit: ipse autem humi in faciem prostratus, Dominum benignum & clementem precatur, ne tyrannidem dæmonis longius serpere permittat, sed tum eius patefaciat imbecillitatem, tum suam ipsius potentiam ostendat eum ad finem, vt infidelibus nulla maioris cæcitatis inde detur occasio. Hæc & alia his similia locutus, cum aquam signo Crucis signasset; Equitium, vnum ex diaconis, fide & pietatis studio egregie munitum, aquam iubet accipere, ocyus ad delubrum currere, & cum fide eam spargere, tignisque flammam adhibere. Quare confecta, dæmon aquæ aspersæ vim non ferens, penitus aufugit. Ignis autem aqua, sua natura maxime aduersaria, velut oleo*

DÆMON IMPEDIT TEMPLI RVINAM.
AQVA CRVCE SANCTIFICATA FVGATVR DÆMON.

sotus, tigna occupat, eaque momento temporis prorsus absumit. Itaque columnæ, basi sublata, corruunt, aliasque duodecim secum deijciunt: ipsum præterea templi latus columnis cohærens, violento illarum casu pariter deturbatum est, cuius ingenti fragore tota adeo personabat ciuitas, vt omnes ad illud ipsum delubrum spectandum concurrerent: atque simul vt intellexere dæmonem infestum fugatum esse, hymnorum concentu vno ore omnes Deum celebrarunt. Eodem modo sanctus ille Episcopus alia quoque simulacrorum fana demolitus est. hæc de Marcello Theodoretus, quem & martyrium subiisse tradit, allectumque ipsum inter martyres scimus perpetua memoria celebrandum decima quarta die mensis Augusti.

CIX. At non omnia deorum templa in Oriente sub Theodosio fuerunt penitus diruta: siquidem Gazæ delubrum Marnæ famosissimum vsque ad ortum Theodosii iunioris, Arcadii Imperatoris filii, tutantibus illud ciuibus Ethnicis, integrum permansit, vt suo loco dicturi sumus: ad hæc namq; tempora allusit S. Hieronymus *a*, cum ad Lętam scribens sic ait: *Iam & Aegyptius Serapis Christianus factus est.* quod scilicet illius cultores ad Christum conuersi fuissent; vel etiam, quod vbi Serapidis templum erat, illic iam erecta Christo Ecclesia esset, & subdit: *Marnas Gazæ luget inclusus, & euersionem templi iugiter pertremiscit.* prætermissum vero illud à Theodosio puto, quod absque cæde plurimorum Gazensium templum tuentium, id perfici minime posse videret.

a Hier. ep. 7.

CX. TEMPLORVM DEORVM IN OCCIDENTE CLADES. Cæterum qui zelus perurgit Orientis Episcopos sub Principe maxime pio idola demoliri, æque Occidentales impulit sacerdotes id ipsum præstare fiducia animosa. Periere si quæ de his scripta fuere à maioribus monumenta: de S. Martino tantum hæc habentur eo argumento à Seuero *b* conscripta: *Dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere: tum vero Antistes loci illius, cæteraque Gentilium turba cœpit obsistere. Et cum ijdem illi, dum templum euertitur, imperante Domino quieuissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui seruiret ipse, sequerentur: arborem illam excindi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis vnus, qui erat audacior cæteris: Si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si tecum est tuus (vt dicis) Dominus, euades. Tum ille intrepide confisus in Domino, facturum se pollicetur.*

b Seuer. vit. S. Mar. c. 10

CXI. *Hic vero ad istiusmodi conditionem omnis illa Gentilium turba consensit, facilemque arboris suæ habuere iacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum vnam in partem pinus illa esset accliuis, vt non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt: aderat eminus turba mirantium, iamq; paulatim nutare pinus, & ruinam suam casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo iam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdiderant, solam Martini mortem expectantes. At ille confisus in Domino, intrepidus opperiens, cum iam fragorem sui pinus concidens edidisset, iam cadenti, iam super se ruenti, eleuata obuiam manu, signum salutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactam putares) diuersam in partem ruit, adeo vt rusticos, qui tuto loco steterant, pene prostrauerit. Tum vero in cœlum clamore sublato, Gentiles stupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari; satisq; constitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine Gentilium fuit, qui non impositione manus desiderata, in Dominum Iesum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pene nulli in illis regionibus Christi nomen receperant: quod adeo virtutibus illius, exemploq; conualuit, vt iam ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam vbi fana destruxerat, statim ibi aut ecclesias, aut monasteria construebat.* subdit Seuerus hæc etiam eodem argumento.

CXII. *In vico autem, cui, Leprosum, nomen est, cum idem Martinus templum opulentissimum superstitione religionis voluisset euertere: restitit ei multitudo Gentilium, adeo vt non absque iniuria sit repulsus. Itaque secessit in proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, ieiunans semper atque orans, precabatur à Domino, vt quia templum illud euertere humana manu non potuisset, virtus illud diuina dirueret. Tum subito ei duo Angeli hastati atque scutati, instar militiæ cœlestis, se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, vt rusticam multitudinem fugarent, præsidiumq; Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret: rediret ergo, & opus cœptum deuotus impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis & quiescentibus, dum profanam ædem vsque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in puluerem. Quo viso rustici, cum se intelligerent diuino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo repugnarent, omnes fere in Iesum Dominum crediderunt, clamantes, & palam confitentes Deum Martini colendum, & idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.*

CXIII. *Quid etiam in pago Æduorum gestum sit, referam. Ibi dum templum itidem euerteret, furens Gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque vnus audacior cæteris stricto eum gladio peteret: reiecto pallio, nudam ceruicem percussori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis: sed tum dexteram altius extulisset: resupinus ruit, consternatusq; nimio metu veniam precabatur. Nec dissimile huic fuit illud. Cum eum idola destruentem, cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum non comparuit. Plerumq; autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret: ita prædicatione sancta Gentilium animos mitigabat, vt luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subuerterent:* hactenus Seuerus de Martino templa deorum destruente. En quod miraculis est declaratum Dei nutu templa deorum esse prostrata, cum tamen nonnihil fuerint, qui maluissent eadem expurgata in vsum conuerti Christianæ religionis; quod interdum factum esse, non dubium est. Ex his igitur, quæ de sancto Martino à Seuero conscripta legimus, coniecturam capere possumus quid à cæteris Occidentalis orbis Episcopis gestum sit: nam paria alios Episcopos diuersarum ciuitatum oportuit obiisse certamina, quod omnibus in locis iidem adhuc vigerent hostes, & castra diaboli, ad quę prosternenda disiiciendaque penitus maximos oportuit Dei sacerdotes exantlasse labores. Cæterum non sic quidem hæc sub huius anni periodo claudimus, vt omnia vnius anni termino facta esse contendam; sed quod hoc anno cœptum sit, quod sequentibus quoq; annis agi perseuerauit indesinenter: adeo vt sit reperire post decennium per Theodosii Comites Gaudentium atque Iouinum, quos tradit Prosper hoc tempore Theodosii idolorum templa Romæ spoliasse, sub Honorio Imperatore (quod S. Augustinus testatur *c*) sub Consulatu Manlii Theodori, deorum templa Carthagine euersa esse. Cum vero vbique terrarum Christiani orbis à Christianis idolorum templa prosternerentur, nullibi tamen maiori studio, quam Romæ, Hieronymi *d* sententia, id factum fuisse constat.

c Aug. de Ciu. Dei, li. 18. c. vlt.

d Hier. proœm. lib. 2. comment. in ep. ad Gal.

IESV CHRISTI
Annus 390.

SIRICII PAP. Annus 6. | VALENTIN. 15. THEODOSII 12. IMPP.

I. NONAGESIMO supra trecentesimum Christi anno Valentinianus Augustus quartum aggressus est Cōsulatum, collegam nactus Neoterium. Antequam autem ad huius anni Theodosii Imperatoris res gestas enarrandas stylum admoueamus, vetus monumentum eiusdem anni Consulibus consignatum hic reddamus; quo valde admireris reperiri his temporibus Theodosii, cum Romæ adhuc ipse moraretur, dicatam ibidem fuisse aram ad sacrificia, in qua sculpti superne arietes quinque, singuli scilicet in singulis angulis, atq; vnus in fronte, iidemque omnes mactari iacent, & in dextro latere aries adstat sub pinu, à qua tympanum, & fistulæ compactæ & crotala dependent, à sinistro vero latere sub altera

pinu

pinu duæ fistulæ & faces transuersæ, omnia ad vsum sacrificii comparata. inscriptio vero sic habet *a*:

a Impressã & descriptam habes apud Smetiũ Inscrip. antiq. pag. 20. nu. 2.

DD.NN.FL.VALENTINIANO.ET.GRATIANO.IMPP.SVIS CEIONIVS. RIFIVS. VOLVSIANVS. V.C.ET.ILLVTRIS.EX VICARIO. ASIÆ. ET. GEIONI. RVFI. VOLVSIANI. V. C. ET ILLVSTRIS.EX. PRÆFECTO.PRÆTORIO.ET.EX.PRÆFECTO.VRBIS.ET.CECINE.LOLLIANE. CLARISPIME.ET ILLVSTRIS.FEMINE. DEÆ.ISIDIS.SACERDOTIS.FILIVS ITERATO. VIGINTI. ANNIS EX. PERCEPTIS.TAVROBOLIIS VI.ARAM.CONSTITVIT.ET.CONSECRAVIT. X.KAL. IVN.D.N.VALENTINIANO. AVG. ET. NEOTERIO.COSS.

Potuit ne fieri, vt post tot leges à Theodosio aduersus sacra Gentilium editas, ipso etiam adhuc Romæ agente, & vt ita dicam, ob oculos eius, noua constitueretur ac dedicaretur ara, cum nec vnam Victoriæ restitui, Gentilium laborante Senatu, & adnitente Symmacho, ipse concessisset, imo & eam ob causam anno superiore (vt vidimus) eundem Symmachum mulctasset exilio? Quamobrem in eam sententiam volentes magis imus, vt ea omnia à Volusiano secreto in propriis ædibus facta fuerint ad priuatorum sacrorum vsum. Porro de Volusiano deorum cultui addictissimo illud modo sciendum, laborasse plurimum S. Augustinum iam Episcopum, vt eum ad fidem capessendam induceret, id exposcéte eius matre ad Christum iam ante conuersa; ipsum tamen resistentem atque obnitentem vsque ad vltimam senectutem Ethnicum permansisse; cum tandem morbo detentus, agente apud eum Melania iuniore eius nepte, baptizatus, bene Christianus vltimum clausit diem: sed de his suo loco dicendum quinto Annalium tomo.

II. *De clade Thessalonicensi.*

Hoc ipso anno Theodosius Imperator, qui anno superiore recedens ab Vrbe mense Septembris (vt vidimus) Mediolanum se contulerat, ibidem degens, ob cladem Thessalonicensium perpetratam à S. Ambrosio repellitur ab Ecclesia, ac nonnisi publicè acta pœnitentia, in eam admittitur. De re tanta narrationem aggressuris, cur hoc potissimũ anno à nobis ponatur; ratio in primis reddenda est. Sed ante omnia confutanda illorum sententia, qui dixerunt ea cótigisse post secundum Theodosii in Italiam aduentum, postque debellatum Eugenium: cuius sententiæ auctor est Sozomenus *b*, quem vix vnum vel duos reperies ex recentioribus sequentes, cum innumeri ferme sint, qui ea omnia ad tempus post debellatum Maximum referant, secuti Ruffinum *c*, Paulinum *d*, atque Theodoretum *e*. Inconstans pariter assertio reperitur, cum Thessalonicensium cædem tunc euenisse dicant, cum de differenda executionis sententia triginta diebus Theodosius legem tulit: nam nullo penitus pacto cohæret tempus eiusmodi latæ legis cum temporibus debellati ab eodem Theodosio Maximi. Etenim data illa lex ponitur *f* Veronæ sub Consulatu Antonii & Syagrii, anno Domini trecentesimo octogesimo secundo adhuc superstite Gratiano, à quo lata habetur, cum nondum Theodosius in Occidentem rediisset; quod post septennium à tempore latæ legis euenit, de qua modo dicendum inferius.

b Soz. l. 7. c. 24.
c Ruffin. l. 2. c. 18.
d Paulin. in Vita S. Ambros.
e Theod. l. 5. c. 17.
f L. 13. de pœnis, Cod. Theod. & C. Iustin. eo. tit. l. si vindicari.

III. *De tempore cladis Antiochenæ.*

Cum igitur ad tempora primi in Italiam Theodosii aduentus eiusmodi Thessalonicensis clades referenda sit; constetque ipsum Theodosium moram duxisse in Occidente ad sequentem vsque annum: quoto potissimum anno eius in Italia commorationis id acciderit, peruestigandum est. Non quidem primo euenit anno, quo Maximum debellatum mense Augusti diximus: nam cum post necem Maximi contigerit Ambrosio agere apud Theodosium pro Episcopo, qui incéderat synagogam, & aliis; nullam prorsus eius rei habuit mentionem, quæ necessario inserenda fuisset, id exigente argumẽti ratione, si ante accidisset. Sed & cum octo menses intercessisse Theodoretus dicat *g* à tempore excommunicationis vsque ad reconciliationem, quæ tempore Natalis Domini contigit: non patiuntur angustiæ temporis, vt primo anno hæc facta esse dicantur; nec item anno sequenti, quo vidimus Theodosium non in luctu (vt ferunt *h*) & pœnitentia egisse Mediolani, sed scimus profectum esse mense Iunii Romam, deque extincto tyranno vna cum Valentiniano triumphasse. Quamobrem reliquum est, vt affirmare necesse sit, hoc ipso anno, vel sequenti, ea de clade Thessalonicensi ac pœnitentia Theodosii contigisse. Sed cum non detur locus, vel tempus, vt dici possit ea obuenisse anno sequenti, siquidem mense Nouembris eius anni recedens ex Italia reuersus est Constantinopolim, vt demóstrabitur; ex necessaria proposita inductione, affirmandũ est, ea omnia præsenti anno contigisse, quo Theodosium consedisse Mediolani, ex datis ibi rescriptis apparet.

g Theod. li. 5. c. 17.
h Theod. ibid.

IV. His igitur de tempore declaratis, de spineris difficultatum emergens oratio ad rei gestæ narrationem prosiliens, alia adhuc parumper præpeditur dubitatione, quod dixerint alii, cladem Thessalonicensem, cum Theodosius ibi esset, factam esse. sed perspicui hi redarguũtur erroris; cum antequam fieret, constet Ambrosiũ Mediolani apud eundem Theodosium intercessisse, vt Thessalonicensib. noxam sceleris perpetrati remitteret: quod quidem tum eiusdem Ambrosii, tum aliorum testificatione, subsequẽs oratio demonstrabit. Ingrediamur iam pede libero historiam ipsam ex diuersis antiquis historicis concinnatam, atque in primis ex Sozomeno *i*, cum ab exordio auspicatur his verbis facinus à Thessalonicensibus perpetratum: *Erat*, inquit, *peccati insimulatio huiusmodi: Botherichæ tum temporis apud Illyricos militum Præfecti auriga, pincernam domini impudice intuitus de stupro interpellarat, eaque de causa comprehensus, in vinculis erat. Instante aũt solemni equestri certamine, populus Thessalonicensis illum, veluti ad eam concertationem necessarium, dimitti postulabat. Quod quoniam non impetrabat, in grauem seditionem efferbuit, ac tandem etiam Botherichum ipsum interfecit. Qua renunciata, Imperator præter modum excanduit; & certum eorum numerum, qui adfuerant, interfici præcepit, ex quo ciuitas multis iniustis cædibus impleta fuit.* hæc Sozomen. de facinore Thessalonicensium, & in eos à Theodosio decreta vindicta.

i Soz. l. 7. c. 24.

V. Sed non quidem ab eo tunc ibi præsente, nec statim, verum (vt Paulinus & alii testantur) cum iam ante S. Ambrosius apud Theodosium pro illis egisset, atq; etiam indulgentiam impetrasset: nam ait *k*: *Promiserat n. Ambrosio Imperator, se veniam daturum ciuibus supradictæ ciuitatis. sed agẽtibus Comitibus occulte cum Imperatore, ignorante sacerdote, vsque in horam tertiam gladio ciuitas est donata, atque plurimi interempti innocentes.* At non vno Ambrosio interpellante, sed aliis quoque Episcopis id agentibus, veniam Theodosium Thessalonicensibus impertitum esse, S. Augustinus affirmat *l*, sed quorundam, qui ei cohærebant, vindicare compulsum: verum puto Ambrosium per litteras rem gessisse; siquidem ex eius ad eundem Theodosium litteris postea datis constat, post tantam cædem patratam, redeunti Mediolanum Imperatori ipsum Ambrosium communionem Ecclesiasticam denegasse.

k Paulin. in Vit. S. Ambros.
Episcopi impetrant veniam Thessalonicensibus.
l Aug. de Ciuit. Dei, l. 5. c. 25.

VI. Sed vnde, quæso, tanta fiducia Comitibus Theodosii, vt à pollicitatione veniæ auderent Princip\u0113 reuocare? & quibus ab illis valuit Theodosius argumentis inflecti, vt quod promisisset Episcopis, nó præstaret? Audi, quænam à magistratibus tunc videantur iustitiæ specie potuisse ingeri Theodosio: pro arbitrio nimirum & ratione temporis debere Principem adhibere misericordiam & indulgentiam, atque rigorem temperare iustitiæ; ab his vero tunc abstinendum, cum rerum experientia constaret, ex ea subditos reddi contumeliosos, proteruos, atque ad delinquendum faciliores; adeo vt nisi mox seueritas legum inuigilaret, & gladius potestatis occurreret, nulla amplius futura esset securitas magistratibus; periclitandamque mox salutem Imperatoris, si impune liceret populo leges pedibus proculcare, & conferto agmine appetere magistratus. Rursum v. his addere, hanc omnem audaciam

illis

illis non aliunde suppeditari, quam ex nimia Principis indulgétia: nam si lege actum esset (vt par esse videbatur) aduersus Antiochenos scelus immanissimum perpetrantes, cum ipsius atque Augustæ defunctæ statuas deiecere, ac tanta ignominia pertraxere; haud Thessalonicensium animi in necem Præfecti militum adeo immaniter exarsissent, sed cohibiti fuissent timore vindictæ, & inflexibilis ad veniam seueritas Principis continuisse eosdé quantumlibet efferatos in officio. Quod item in Antiochenos vltum non esset, animatos etiam improbos Arianos, tot legibus exagitatos, summa ex indulgentia Principis armatos fiducia, non esse veritos in tanta ciuitate tam immane scelus, neglectis magistratibus & ipso Arcadio Augusto filio Theodosii, vi publica perpetrare, cum Constantinopoli (quod dictum est) insilientes in domum Episcopi, eam incendio concremarunt.

VII. Sed quod Arianis etiam immeritis fuerit indulgentia impertita, Catholicis quoque grassandi in synagogam Iudæorum, & in ædes Valentinianorum audacia subministrata fuisse videri poterat: Et ad postremum quod sicut illis, ita & istis è ditissimo promptuario clemétiæ Principis fuerit hausta venia, pœnæq; remissio abundanti misericordia erogata; his exemplis, veluti ad delinquendum illecebris, Thessalonicenses ex leuissima causa tam dira animo concepisse, tamque crudelia opere perpetrasse: Quibus si ex sententia Episcoporum ignosceretur, iam de salute Imperii actum esset, cum iam audacibus quibusque impune quoduis aggredi scelus & attentare flagitiú liceret: adeo vt nullum pene remedium foret ad prostratam Imperatoriam potestatem ac maiestatem erigédam, comprimendamq; excrescentem audaciam, quam si in Thessalonicenses acerbius vindicaretur; vt non tantum compensaret admissum facinus vindictæ seueritas, sed superfluens & excedens supplicium timore sui reuocaret contempta hactenus iura exulemq; custodia legum partam populorum tranquillitatem atque modestiam postliminio restitueret. Docere namque hoc ipsum simul naturam cum arte; cum vt bene consulatur vniuerso corpori, quod formentis & olei lenitate curari non potuit, tabidum membrum ferro secetur, sectumq; igne adustum consolidetur.

VIII. Hæc plane sunt, quæ putamus à Comitibus tunc fuisse Imperatori suggesta: quibus ille adeo persuasus, oblitus quod pollicitus erat Episcopis, de vindicádo in populum Thessalonicensem, animo efferato rescripsit, cum sic ipse à natura compositus esset motibus (quod ait Ambros. *a*) vt in æquilibrio positus facile vel impelleretur ad veniam vel etiam commoueretur in iram, atque adeo vt se ipsum ab ea reuocare vix posset. Ista autem à nobis eo sunt inculcata consilio, vt ex his Theodosii pietas magis elucescat: qui cum hæc omnia pro sui excusatione haberet, quę aduersum se arguentem Dei sacerdotem obtéderet, quibus iustam vel apparentem saltem defensionem pararet: his tamen omnibus spretis atque contemptis, Dei sacerdoti magis, quam sibi ipsi sententiæque familiarium detulit, atque paruit. Magni quidem hæc sunt ponderis, si æquo rectæ æstimationis libramento pensentur: vt non declinauerit os eius ad verba malitiæ (vt Dauid *b* ait) immo nec prætensæ iustitiæ, *ad excusandas excusationes in peccatis*: sed absque controuersia à se inique admissum existimaret, quod sententia Dei sacerdotis ita esse, decretum fuisset.

a Ambr. ep. 28.

b Psal. 48.

IX. Qualis namque ipse Theodosius natura compositus esset, & quam facilis id ignoscendum, S. Ambrosius declarat his verbis *c*: *Beneficium se putabat accepisse augustæ memoriæ Theodosius, cum rogaretur ignoscere: & tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, indignatum fuisse; & optabatur in eo, quod in aliis timebatur, vt irasceretur. Hoc erat remediũ reorum. quoniam cum haberet super omnes potestatem, quasi parens expostulare malebat, quam quasi Iudex punire. Sæpe trementes vidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris cum desperassent, solutos crimine. Vincere enim volebat, non plectere, æquitatis Iudex, non pœnæ arbiter, qui nunquam veniã confitenti negaret.* hæc de moribus Theodosii S. Ambrosius;

c Ambr. in funere Theodos.

quos cum probe nossent qui illi inhærentes à consiliis erant, magna diligentia cauerunt, ne quæ ab Imperatore, ipsis persuadentibus, statuta erant, S. Ambrosio innotescerent: ea enim aduersus Thessalonicenses non ipse Theodosius solus animo furore concitato decreuit; sed res mature est acta in Consistorio, ad quod non tantum ne Ambrosius accederet, verum & curatum est, ne ipse sciret quæ statuta essent; quod timeretur, ne pro illis rogando veniam, rem impediturus esset. hæc quidem omnia in literis postea ab Ambrosio ad Theodosium scriptis expressa habentur, quas paulo post recitabimus. At quid post hæc, cum decretum ab ipsis in Consistorio fuit executioni mandatum?

Accidit quidem, vt sicut incensa flamma nesciat certis limitibus contineri, sed latius progrediatur, cum venti vehementioris flatu percellitur: ita vindicta in Thessalonicenses delinquéres ab Imperatore statuta, æque insontes cum sontibus, quasi turbo violentus obuoluerit. ait n. Ruffinus *d*: *Ad Circenses inuitari populum, eiq; ex improuiso circumfundi milites, atq; obtruncari passim, vt quisq; occurrisset, gladio iubet, & vindictam dari non crimini, sed furori.* hæc ipse. Verum nequaquam vnius Circi limitibus valuit ira furentium militum cohiberi; sed foras progressi, omnes, quos repetissent, veluti hostes gladiis confodere: *Nam ciuitas* (inquit Sozomenus *e*) *multis iniustis cædibus adimpleta fuit. Siquidem & peregrini, qui modo vel adnauigauerant, vel de via aduenerant, ex improuiso apprehendebantur, fiebantq; miserabiles clades, in quibus & hæc quoque. Mercator pro filiis suis duobus captis se ipsum offerens, orabat, vt filiis seruatis, ipse interficeretur, & in eius facti mercedem, auri quicquid habebat, militibus pollicebatur. Illi calamitatem hominis miserati, pro vno ex filiis, quocunq; vellet, supplicationem admittunt: duos vero dimittere, tutum sibi non esse dicunt, ob id, quod numerus deficeret. Pater itaque vtrunque lamentabundus ac plorans intuitus, neutrius electionem facere sustinuit: sed in continua hæsitatione, donec interficerentur ambo, suspensus mansit, æquali vtriusque amore victus. Quinetiam frugi quendam seruum accepi, pro domino suo, qui ad lanienam raptabatur, alacriter tunc oppetiisse mortem.* hæc Sozomenus. Porro septem millia hominum cæsa fuisse Theodoretus affirmat *f*: ad triumq; horarum spatium sæuisse gladiũ, Paulinus ait *g*. X.

d Ruffin. l. 2. c. 18.

e Soz. l. 7. c. 24.

f Theod. l. 5. c. 17.

g Paulin. in vita S. Ambr.

Tam immanis Thessalonicensium cædis perpetratæ nuncium mox in Occidentem perlatum est, auditumque Mediolani non ab Ambrosio solum, sed & ab Episcopis, qui Synodi causa conuenerant; qui & infandum facinus deplorarunt, auctoremq; ipsum Imperatorem vehemēter detestati sunt. Ambrosius vero ipse, qui inter eos locũ principem obtinebat, vindex acerrimus insurrexit, atque armis, quibus licuit, nempe spiritualibus, aggredi ipsum Imperatorem instituit: ac primum omnium veluti quibusdam missilibus, longe adhuc positum, literis appetiit, quibus significauit, ipsum ob patratas Thessalonicésium cædes indignum se Ecclesiastica communione penitus reddidisse, atque ab ipso ingressu Ecclesiæ separatum; sed vnam illi viam salutis esse relictam, vt pœnitentiam agendo promereretur ab Ecclesia indulgentiam. At describamus hic eius epistolam, eo tempore ad ipsum Theodosium scriptam *h*. XI.

S. AMBR. QUID AD THEODOS. POST CLADEM SCRIPSERIT.

h Ambr. ep. 28.

Augustissimo Imperatori Theodosio Ambrosius.

XII. *Et veteris amicitiæ dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum, quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratæ memini. Vnde colligi potest, quod non ingrato aliquo affectu aduentum tuum semper mihi antehac exoptatissimum declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breuiter expediam. Soli mihi in tuo Comitatu ius naturæ ereptum videbam, vt audiendi & loquendi priuaret munere. Motus enim frequenter es, quod ad me peruenissent aliqua, quæ in Consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis vsus sum: cum dicat Dominus Iesus i, nihil esse occultum, quod non manifestetur? Verecundia igitur, qua potui satisfeci Imperiali arbitrio; & prospexi, ne aut ipse causam commotionis habeas, cum id egerim, ne quid ad me de Imperialibus deferatur statutis: aut ego cum fuero præsens, aut non audiam per metum omniũ, & quasi conniuentis famam subibo: aut ita audiam, vt mihi aures patiant, vox intercludatur, vt audita non possim eloqui: nec eos, qui in suspicionem proditionis venirent, lædam in periculo.*

i Luc. 8.

Quid

Quid igitur facerem? Non audirem? sed aures non possem cera veterum fabularum claudere. Proderem? sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cauere, ne quid cruentum committeretur. Tacerem? sed quod miserrimum foret omnium, alligaretur conscientia, vox eriperetur. Et vbi illud: Sed si sacerdos a non dixerit erranti: is, qui errauerit, in sua culpa morietur, & sacerdos reus erit pœna, quia non admonuit errantem? Accipe illud, Imperator Auguste. Quod habeas fidei studium, non possum negare: quod Dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem si quis lenire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius excitas, vt eum reuocare vix possis. Vtinam si nemo mitigat, nullus accendat.

a Ezech. 3.

Libenter eum committo tibi: ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetum naturæ. Hunc ego impetum malui cogitationibus tuis secreto committere, quam meis factis publice fortassis monere. Itaque malui officio meo aliquid deesse, quam humilitati, & requiri in me ab aliis sacerdotis auctoritatem, quam te desiderari in me amantissime honorificentiam, vt represso impetu, integra esset consilij eligendi facultas. Prætendi ægritudinem corporis re vera grauem, & nisi à viris mitioribus, vix leuandam: vel emori tamen* maluissem, quam aduentum tuum biduo aut triduo non expectarem, sed quid facerem, non erat.*

* monere

* tandem

XIV. ADMONET DE AGENDA POENITENTIA.

Factum est in vrbe Thessalonicensium, quod nulla memoria habet, quod reuocare non potui ne fieret, immo quod ante atrocissimum fore dixi, cum totiens rogarem: & quod ipse sero reuocando graue factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. Quando primum auditum est, cum propter aduentum Gallorum Episcoporum Synodus conuenerat, nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui absolutio in Ambrosii communione. In me etiam amplius commissi exaggeraretur inuidia, si nemo diceret Dei nostri reconciliationem fore necessariam. An pudet te, Imperator, hoc facere, quod Rex Propheta auctor Christi secundum carnem prosapiæ fecit Dauid: Illi dictum est b, quia diues, qui haberet plurimos greges, vnam pauperis ouem propter aduentum hospitis eripuit & occidit: & cognito, quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: Peccaui Domino. Noli ergo impatienter ferre, Imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud, quod Dauid Regi dictum est à Propheta. Si enim hoc sedulo audieris, & dixeris: Peccaui Domino. si dixeris regale illud propheticum c: Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante Dominum nostrum, qui fecit nos. Dicetur & tibi: Quoniam pœnitet te, dimittit tibi Dominus peccatum tuum, & non morieris. Iterum cum plebem numerari iussisset Dauid, percussus est corde, & dixit ad Dominum d: Peccaui vehementer, quod fecerim hoc verbum: & nunc, Domine, aufer iniquitatem serui tui, quod deliqui vehementer. Et missus est iterum ad eum Nathan Propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, vt quam vellet, eligeret, famem tribus annis in terra, aut tribus mensibus fugere à facie inimicorum suorum, aut triduo mortem in terra. Et respondit Dauid: Angustiæ sunt tria hæc vehementer: veruntamen incidam in manus Domini, quoniam multæ misericordiæ eius nimis: & in manus hominis non incidam. Culpa autem erat, quoniam voluit scire numerum totius plebis, quæ secum erat: quod scire, Deo soli debuit reseruare. Et cum, inquit, mors fieret in plebe: ipso primo die, ad horam prandij cum vidisset Dauid percutientem Angelum in plebem, ait Dauid: Ego peccaui, & ego pastor malignum feci, & hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me & in domum patris mei. Itaque pœnituit Dominum, & iussit Angelo, vt parceret plebi, sacrificium autem offerret Dauid. Erant autem tunc sacrificia pro delictis: hæc nunc sunt sacrificia pœnitentiæ. Itaque ea humilitate acceptior Deo factus est.

b 2. Reg. 12.

c Psal. 94.

d 2. Reg. 24.

XV.

Non enim mirandum, peccare hominem; sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet Deo. Iob sanctus, & ipse potens in sæculo e ait: Peccatum meum non abscondi, sed coram plebe omni annunciaui. Ipsi immanissimo Regi Saul dixit f Ionathas filius suus: Noli peccare in seruum tuum Dauid: &, vt quid peccas in sanguinem innocentem, occidere Dauid sine causa? Quia etsi Rex erat, peccabat tamen, si occideret innocentem. Denique etiam Dauid g cum iam regno potiretur, & audisset Abner innocentem occisum à Ioab ducem militiæ suæ, ait: Innocens sum ego & regnum meum amodo & vsque in æternum à sanguine Abner filij Ner. & ieiunauit in dolore.

e Iob. 31.
f 2. Reg. 18.
g 2. Reg. 3.

XVI. S. AMBR. VRGET IMP AD POENITENTIAM.

Hæc ideo scripsi, non vt te confundam, sed vt Regum exempla prouocent, vt tollas hoc peccatum de regno tuo. Tolle autem, humiliando Deo animam tuam. Homo es, & tibi venit tentatio: vince eam. Peccatum non tollitur, nisi lachrymis & pœnitentia. Nec Angelus potest, nec Archangelus: Dominus ipse, qui solus potest dicere h: Ego vobiscum sum, si peccauerimus, nisi pœnitentiam deferentibus non relaxat. Suadeo, rogo, hortor, admoneo: quia dolori est mihi, vt tu, qui pietatis inaudita exemplum eras, qui apicem clementiæ tenebas, qui singulos nocentes non patiebaris periclitari, tot perijsse non doleas innocentes. Etsi in prœliis felicissime egeris, etsi in aliis quoque laudabilis; tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus, quod habebas præstantissimum. Vince eum, dum habes adhuc, vnde possis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere, vt vsurpes, quod vsurpasse multis officit.

h Mat. 28.

XVII.

Ego certe in omnibus aliis licet debitor pietati tuæ, cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis Imperatoribus præferebam, vni adæquabam: ego, inquam, causam in te contumaciæ nullam habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. An quod in vnius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Non puto. Postremo scribo mea manu, quod solus legas. Ita me Dominus ab omnibus tribulationibus liberet: quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum aduerti. Cum enim essem solicitus, ipsa nocte, qua proficisci parabam, venisse quidem visus es ad Ecclesiam: sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo vt potui cauere: sed pertuli amore tuo, vt arbitror. Dominus faciat, vt omnia cum tranquillitate cedant. Multifarie Deus noster admonet signis cœlestibus, Prophetarum præceptis, visionibus etiam peccatorem vult nos intelligere, quo rogemus eum, vt perturbationes auferat, pacem vobis imperantibus seruet, fides Ecclesiæ & tranquillitas perseueret, cui prodest Christianos & pios esse Imperatores.

VISIO OSTENSA AMBROS.

Certe vis probari Deo? Omnis rei tempus, vt scriptum est: Tempus i, inquit, faciendi Domine k: & tempus beneplaciti Deus. Tunc offeres, cum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo.

i Psal. 118.
k Psal. 68.

XVIII.

Nonne me delectaret, habere gratiam Imperatoris, vt secundum voluntatem tuam agerem, si causa pateretur? Et simplex oratio sacrificium est, hæc veniam refert, illa offensionem: quia hæc habet humilitatem, illa contemptum. Dei enim vox est, quod malit, vt fiat mandatum eius, quam deferatur sacrificium. Clamat istud Deus ad populum: Moyses annunciat, ad populos Paulus prædicat. Id facito, quod intelligis in tempore plus placere. Misericordiam l, inquit, malo, quam sacrificium. Quare non illi magis sint Christiani, qui peccatum condemnant suum, quam qui defendere putant? Iustus m enim in exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat cum peccauerit, iustus est; non ille, qui se laudauerit.

l Ose. 6. Matth. 9. & 12.
m Prou. 18.

XIX.

Vtinam, Imperator, etiam ante mihi potius credidissem, quam consuetudini tuæ. Dum puto, quod cito ignoscis, cito reuocas (vt sæpe fecisti) & tu præuentus es, & ego non declinaui, quod cauere non debueram. Sed gratias Domino, qui vult seruulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum Prophetis, & tibi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis præferam? Debent veniam sancta alia pignora tua: dulce mihi nomen ante tuli, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis sequere: si, inquam, credis, agnosce, quod dico. Si non credis, ignosce quod facio, in quo Deum præfero. Beatissimus & florentissimus cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua, Imperator Auguste. hactenus Ambrosius ad Theodosium.

XX. THEODOSII POENITENTIA.

His acceptis literis, Theodosius magnopere perculsus est animo, vt qui iam satis expertus esset sacerdotis Dei infractum robur, solidamque pro sacrarum custodia legum constantiam; iamque admissæ crudelitatis conscientiæ stimulis saucius, atque scriptis Ambrosii acriter verberatus, piaculi sentire cœpit enormitatem, quam ante iratus non intellexerat: occuluerant enim eam iustorum velamenta prætextuum. Quot igitur insontes animo recolebat esse necatos, tot confodiebatur immensi doloris iaculis, audireque videbatur, voces sanguinis innocentium à Deo magno clamore postulare vindictam. His igitur lancinatus indesinentibus flagris, redire Mediolanum compellitur, conuenitque eum, quem antea male consultus fuerat auersatus Ambrosium, ab eoque remedium salutis expostulat. Sed quid tunc egit Dei sacerdos? Copiam, inquit Paulinus n, *Imperatori ingrediendi Ecclesiam denegauit: nec prius dignum iudicauit cœtu Ecclesiæ, vel sacramentorum com-*

n Paulin. vita S. Ambr.

munione,

munione, quam publicam ageret pœnitentiam. Cui Imperator contra asserebat, David adulterium simul & homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est: Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Quod vbi audiuit clementissimus Imperator, ita suscepit animo, vt publicam pœnitentiam non abhorreret: cuius correctionis profectus secundam illi parauit victoriam. post illam videlicet nuper recensitam de indulgentia concessa illis, qui Iudæorum incenderant synagogam. Sed Paulinus compendio quidem: nam plura prætermisit à Theodoreto narrata, quem audire dignum putamus; ait enim a:

a Theod. li. 5. c. 17.

XXI. Ambros. vetat Theodos. ingressum Ecclesiæ.

Hac miseranda & lugubri calamitate cognita, Ambrosius ille, de quo supra diximus, Imperatori Mediolanum aduentanti, & in sacrum templum ingredi cupienti, extra sacra vestibula obuiam procedit, vetatque in templum intrare, & his fere verbis eum affatur: Est verisimile, ô Imperator, te ignorare cadis à te perpetratæ magnitudinem, neque post sedatam iracundiam ratione admissum facinus peruidere. Nam Imperatorius fortasse principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offundit rationi caliginem. Verum quæ sit natura nostra, & quam fragilis ac fluxa, considerandum est: & in auitum puluerem, ex quo orti sumus, & in quem recasuri, acies mentis intendenda: neque ipse splendore purpuræ deceptus, corporis illa operti imbecillitatem ignorare debes. Quin etiam illis imperas, qui & eiusdem sunt naturæ participes, atque adeo conserui: Vnus enim Dominus omnium & Rex, huius vniuersitatis fabricator Deus. Quibus igitur oculis intuebere templum illius, qui est omnium Dominus? quibus pedibus sanctum illud solum calcabis? Qui, quæso, manus iniusta cæde & sanguine respersas extendere audes & eisdem sacrosanctum corpus Domini accipere? Aut quo modo venerandum eius sanguinem ori admouebis, qui furore iræ iubente, tantum sanguinis, tam inique effudisti? Recede igitur & ne conare nouo scelere scelus ante editum augere; sed capesse vinculum, quo vt ligeris, Dominus omnium cælitus sententiam dat: quod quidem vinculum vim habet & morbum animi depellendi & te ad sanitatem restituendi.

XXII. Dolor Theodosii ob excommunicationem.

Huic orationi obsecutus Imperator (nam diuinis educatus eloquiis, accurate norat tum quæ essent officia sacerdotum, tum quæ Regum propria) cum gemitu & lachrymis ad Palatium reuertitur. Atque longo temporis spatio dilapso (octo enim menses iam præterierant) Saluatoris Natalitia fuere celebrata. ex his colliges, mense Aprilis hæc Mediolani peracta. Sed pergit: Imperator autem considet in Palatio, lamentis se dedens, & magnam vim profundens lacrymarum. Quod cũ animaduertisset Ruffinus, qui tum Magister Aulæ fuit, magnaque apud Imperatorem auctoritate, vtpote familiaritate ei coniunctior, ad illum accedit; rogat causam fletus. Tum Imperator lugens acerbius, & maiorem in modum flens. Tu, inquit, Ruffine ludis: nam quantis ipse in malis verser, non sentis. Ego vero gemo, & meam ipsius deploro calamitatem, dum mente complector; quam facilis aditus ad sacrum templum seruis & mendicis pateat, liberq; illis ad Dominum suum deprecandum detur introitus: mihi autem non modo ad illum locum, verum etiam ad cælum ipsum accessus præclusus sit. Nam venit mihi in mentem sententia à Domino prolata, quæ palam dicit b: Quemcunq; ligaueritis super terram, erit ligatus & in cælis.

b Matt. 6.

XXIII.

Cui Ruffinus: Curram, inquit, si placet, ad Episcopum: ei supplicabo, persuadeboque vt tua soluat vincula. At non est, inquit Imperator, tibi morem gesturus. Noui enim adeo iustam æquamque Ambrosii esse sententiam, vt non metu potestatis Imperatoriæ sit legem diuinam violaturus. hæc idcirco Theodosius, quod sciret Ecclesiæ legem esse, vt non nisi prope Paschale tempus publice pœnitentes ab Episcopo reconciliarentur Deo, & restituerentur Ecclesiæ: nisi velis potius ipsum allusisse ad Ecclesiasticam illam legem, qua c cauetur, ne voluntarius homicida nisi in fine vitæ communicet. Verum (subdit Theodoretus) cum instaret Ruffinus, polliceretur q; se Ambrosio persuasurum: Imperator iubet propere abire: ipseque falsa spe inductus, & Ruffini confisus promissis paulo post sequitur. Vt primum autem Ruffinum sanctus vidit Ambrosius: Videris mihi, inquit Ruffine, canum impudentiam imitari: nam tametsi tuo suasu tam crudelis facta est cædes, tu tamen ita perfricuisti os, vt nec pudeat, nec pigeat tanta rabie contra imaginem Dei insaniuisse. Vbi vero Ruffinus obnixe eum orauerat, dixeratque Imperatorem breui eo venturum: S. Ambrosius diuino zelo accensus: Ego, inquit Ruffine, prædico, me illum ab ingressu sacri vestibuli prohibiturum: Quod si Imperium mutauerit in tyrannidem, cædem lubens quidem excipiã. Quibus auditis, Ruffinus Imperatori per internuncium significat, hortaturq; vt maneat in Palatio. Quod autem hic à S. Ambrosio Ruffino exprobratum sit, suasu ipsius tam diram illatam esse Thessalonicensibus cladem: erit vt mireris, cum scies postea, quantam, Deo vlciscente, expertus sit ipse vindictam, & quam infelici exitu vitam clauserit.

c Concil. Ancyr. c. 21.

Agit frustra Ruffinus pro Theodosio.

XXIV. Theodos. conuenit S. Ambr.

Hæc cum Imperator (subdit Theodoretus) in medio foro accepisset: Eo, inquit, illuc nihilominus, quo iustas debitasque contumelias subeam. Vbi vero ad sacros templi parietes aduenit, non ingreditur in templum ille quidem, sed ad Episcopum, qui in ædicula salutatoria sedebat, accedens, obsecrat, vt vincula sibi soluat. At Ambrosius eius aduentum dixit esse tyrannicum, eumque ipsum contra Deum insanire, & illius leges proterere. Tum Imperator. Non obstinato animo, inquit, leges sancitas impugno, neque sacra vestibula per nefas introire cupio: sed oro, vt mihi soluas vincula, & proponas tibi ante oculos clementiam illius, qui est Dominus omnium; & ne mihi occludas ianuam, quam ille omnibus, quos peccatorum suorum pœniteat, patefecit. Cui Ambrosius: Quam tu, inquit, pœnitentiam post tam graue scelus admissum ostendis, quæ medicamenta ad vulnera tam difficilia curatu sananda adhibuisti? Tuum est, inquit Imperator, medicamenta ostendere, eaque temperare, & vulnera, quæ ægrius curantur, obligare: meum autem, quæ sunt adhibita, accipere.

XXV. S. Ambr. auctor sanciendæ legis.

Tum S. Ambrosius: Quoniam, inquit, iracundiæ permisisti iudicium, & non rectæ rationi, sed animo irato obsecutus, sententiam pronunciasti: conscribe legem, quæ deinceps sententiæ per iracundiam pronunciatæ irritæ sint & nullius momenti: cognitionesque causarum de cæde & publicatione bonorum ad triginta dies scriptis prodita maneant, vti recta ratione de illis iudicium des: atque diebus illis confectis, qui decreta illa scripserint, mãdata tua tibi ostendant: ac tum quidem compressa iracundia, ratione sola causam expendens, inquires in decreta; & ita perspicies, iniqua ne sint, an æqua. Quod si iniqua deprehenderis, certum est ea decreta scriptis mandata te dilaceraturum; sin æqua, confirmaturum; sicque manifesto intellecturum, numero dierum interiectorum nihil de auctoritate decretorum recte sancitorum omnino detractum esse. Istud consilium Imperator, quoniam prudentissimum esse censebat, libenter amplexatus, iubet extemplo legem conscribi, suaque subscriptione confirmat. meminerunt etiam huiusce tunc scriptæ legis Ruffinus d & Sozomenus e. Extat quidem lex ipsa, eadem continens: sed quod ante annos octo data habeatur, & non Mediolani, sed Veronæ, viuente adhuc Gratiano Imperatore, nec Natalis Domini tempore, verum mense Septembris, rem perplexam admodum reddit. Lex igitur cum in Codice Theodosiano, tum etiam Iustinianeo ita descripta legitur f:

d Ruffin. li. 2. c. 18.
e Soz. l. 7 c. 24.
f l. 13 de pœnis. C. Theod. & C. Iustin. eo. tit. l. 20.

XXVI. Lex de differenda executione sententiæ.

Imppp. Gratianus, Valentin. & Theodosius AAA. Flauiano PP. Illyrici & Italiæ. Si vindicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu iusserimus: nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorum sors & fortuna suspensa sit. Reos sane accipiat, vinciatque custodia: & excubiis solertibus vigilanter obseruet. Dat. 15. Kal. Septembris, Verônæ, Antonio & Syagrio Coss. quo quidem tempore Theodosius annum agens quartum in Imperio morabatur Constantinopoli; nec memoria vlla penitus est, vnquam nisi aduersus Maximum pugnaturum venisse in Italiam. Quamobrem cum de causa sanciendæ legis eadem sit sententia antiquorum historicorum, ac Ruffini præsertim, qui tunc temporis ea scribebat, illud cogimur opinari, vt non incuria id factum existimemus (tot enim simul errores in adeo breuem scriptionem irrepsisse, haud facile adducimur, vt credamus) sed studio perpetratum ab aliquo, qui indigne ferret, ea suo loco & tempore atq; titulo posita legi, quibus Theodosii immane facinus decantaretur. Cæterum quod ad locum spectat, cum ea lex data habeatur Verônæ XV. Kal. Septemb. constat Theodosium hoc ipso anno & mense constitisse Veronæ: nam aliud ibidem hoc item anno reperitur datum rescriptum g eodem mense post dies quinque, nempe X. Kalen. Sept. adeo quod etsi annus non consentit, certe quidem & locus & mensis & causa aptari posse videntur legi superius recitatæ.

g l. 18 de pœn. C. Theod.

XXVII. At in hoc rursus illud quidem in primis considerari

potest,

DE TEMPORE LATA LEGIS.

a Sidon. li. 2 ep. 7.

b Suet. in Tiber. c. 75.

potest, videri dati hanc legem absq; promulgationis titulo in chartis publicè editis eccū latam: si quidem Sidonius Apollinaris a, quod inuenerit eam absq; titulo, tribuit ipsam Tiberiano Senatusconsulto, quo (vt auctor est Suetonius b) decem tantum dierum spatium ante executioné sententiæ concessum est; cum tamen prorogatio triginta dierum nonnisi lege Theodosij modo recitata concessa habeatur. Constat igitur ignorasse auctorem legis Sidonium, qui longe diuerso eam adscribit Principi: quam sic repertam absq; titulo atq; Consulibus, pro arbitrio fortasse Anianus scriptor Codicis Theodosiani sub eodem titulo & Consulibus collocauit; cuius fidem secutus Trebonianus eodem modo descripsit in Codice Iustinianeo. an autem factum id errore fuerit, vel prætextu obtegendi criminis Theodosij, alij pro arbitrio iudicent, ac si quam habent ad nodi huius perplexitatem soluendam veriorē assertionem, proferant, & acquiescemus. Hactenus de lege per Theodosium lata, quam abrogatam fuisse per Nicephorum Botoniatem, suo loco dicemus extitit illa sane proficua & Theodosij naturæ optimè cōparata, vtpote qui soleret interdum dura præcipere, sed (vt ait Aurelius Victor) modica dilatione molliretur. At prosequamur reliqua à Theodoreto descripta.

XXVIII. THEODOSIUS RECONCILIATUR ECCLESIÆ.

c Psal. 118.

Quare, inquit, *confecta*, nempe lege sancita, *Sanctus Ambrosius eius vincula soluit. Itaq; Imperator fidelissimus in sanctum templum ingressus, non stans Dominum precatus est, neque genibus flexis, sed pronus humi abiectus, versum illum Dauid recitauit c: Adhæsit pauimento anima mea: visita me secundum verbum tuum. Atq; capillum manibus lacerans, frontem ferire, lacrymarum guttis solum rigare, veniamq; supplex petere cœpit. Vbi autem tempus postulauit, vt dona sacra mensæ offerret, surgit, atque non minorem lacrymarum vim, quam antea effundens, in sacrarium ingressus est. Cum vero dona, vti solebat, obtulisset, intus prope cancellos mansit. At rursum magnus ille Ambrosius non conticuit quidem, sed locorum differentiam eum docuit. Ac primum sciscitatur, ecquid re egeret? Et cum respondisset Imperator, se expectare diuinorum mysteriorum perceptionem: significauit illi per primarium diaconum, qui ei ministrabat, ad loca interiora solis sacerdotibus aditum patere, eademq; aliis omnibus inaccessa esse, nec debere tangi. Iubet igitur, vt exeat, & cum reliquis laicis consistat: Nam purpura, inquit, Imperatores, non Sacerdotes efficit. Quam admonitionem itidem excepit lubens Imperator fidelissimus: responditq; se non animi confidentia inductum mansisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse. Quare habeo, inquit, etiam pro hac medicina gratiam.*

XXIX. LAUDANTUR AMBROSIUS ET THEODOSIUS.

Tantis & tam eximiis virtutis ornamentis enituit tum Episcopus, tum Imperator. Vtrumq; enim admiror: alterum propter ingenuam loquendi libertatem, alterum propter facilem obedientiam: & illum propter diuini zeli ardorem, hunc autem propter sinceram fidem. Imperator vero pietatis præcepta, quæ ab illustri illo Episcopo didicerat, etiam cum reuertisset Constantinopolim, obseruauit. Nam cum diuino quodam festo ad templum denuo veniret; statim vt dona sacra mensæ obtulerat, exiuit. Atque cum Nectarius, qui id temporis illius Ecclesiæ Antistes fuit, rogaret, cur non maneret intus? gemens, inquit: Ægrè tandem didici, quid inter Imperatorem intersit, & Episcopum: ægrè tandem reperi veritatis magistrum: nam solum Ambrosium noui Episcopū, dignum eo nomine. Tantum commodi reprehensio, à viro virtute præstanti adhibita, secum apportare solet. hactenus Theodoretus de Theodosij pœnitentia, cuius magno præconio S. Augustinus meminit, cum hæc ait d:

d Aug. de Ciuit. Dei l. 5. c. 26.

XXX.

Quid autem fuit eius religiosa humilitate mirabilius, quando in Thessalonicensium grauissimum scelus, cui iam Episcopis intercedentibus promiserat indulgentiam, tumultu quorundam, qui ei cohærebant, vindicare compulsus est; & Ecclesiastica coercitus disciplina, sic egit pœnitentiam, vt Imperatoriam celsitudinem pro illo populus orans magis fleret videndo prostratam, quam peccando timeret iratam? hæc Augustinus. Sed quid de his ipse e Ambrosius? *Dilexi*, inquit, *virum, qui magis arguentem, quam adulantem probaret. Strauit omne, quo vtebatur, insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat: gemitu & lacrymis orauit veniam. Quod priuati erubescunt, non erubuit Imperator publicè agere pœnitentiam: neq; vllus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem.* hæc ipse.

e Ambr. or. in funere Theod.

XXXI. PRÆCLIPUUM DECUS THEODOSII.

Viguit, vigebitq; semper eiusmodi Theodosij exemplum in Ecclesia Dei; & quod tunc effulsit, effulgebit iugiter tanquam insigne quoddam ac præclarissimum ornamentum, ac veluti nobile trophæum erectum, ex illustri victoria consecutum, vincente seipsum Imperatore: vigebit, inquā, gloriosus triumphus exculptus æternis tabulis, longe præstantiorib. illis, quibus tum barbarorum, tum tyrannorū declarabatur extinctio, atq; felix Imperij propagatio; vt tanquam in viua columna amplissimis perpetuisq; notis expressa visuri sint posteri Imperatores ac Principes, nihil elucere venustius, coruscare splendidius, atq; micare ardentius inter omnes regiæ coronæ virtutū gemmas, quam ipsam illibate seruatam & in omnibus integerrimè custoditam religionē, cuius causa exhibita humilitas sublimis sit exaltatio, & delata obedientia quouis summo præstet Imperio: vsq; adeo, vt eius gratia & ipsæ tenebræ peccatorum, quibus offundi obscurariq; solet fulgor ille regiæ maiestatis, conuertantur (vt vidimus de Theodosio) in claritudinē semperq; manentem gloriam.

XXXII. IN NEGLIGENTES AGERE POENITENTIĀ.

f Aug. hom. 49.

At quam iuste S. Augustinus acriter inuehatur in viros longe inferioris ordinis ab Imperatoria dignitate & aliis Præfecturis, qui de peccatis publicis publicam negligerēt agere in Ecclesia exemplo Theodosij pœnitentiā, ipsum audi, cum ait f: *Resistit mihi filius pestilentiæ, & erubescit genu figere sub benedictione Dei? Quod non erubuit Imperator, erubescit nec Senator, sed tantum curialis? superba ceruix, mens tortuosa. Fortassis imo quod non dubitatur, propterea Deus voluit, vt Theodosius Imperator ageret pœnitentiam publicam in conspectu populi, maximè quia peccatum eius celari non potuit. Et erubescit Senator, quod non erubuit Imperator? Erubescit nec Senator, sed tantum curialis, quod non erubuit Imperator? Erubescit plebeius, siue negotiator, quod non erubuit Imperator? Quæ ista superbia est? nonne sola sufficeret gehenna, etiam si adulterium nullum esset?* hæc Augustinus.

XXXIII. DE FABIOLÆ PUBLICA POENITENTIA.

Quam autē vigeret hoc tempore in Ecclesia seueritas publicæ pœnitētiæ, à qua nō liberaret excusaretve nobilitas, dignitas, neq; sexus; plane declaratur alio exemplo clarissimæ fœminæ Romanæ Fabiolæ nomine, q̄ adhuc supererat Fabiorū antiquæ familiæ nobile germē. Hanc contigit ob secundas nuptias post diuortium factū cum priori viro illicite contractas, hisce ferme diebus publicā Romæ agere pœnitentiam; quam à S. Hieronymo descriptam his adiungere, ob connexionē temporum & similitudinē argumenti, operæpretiū ducimus. ait enim g:

g Hier. ep. 30.

Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum, nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa causatio, viuentibus viris, fœminis amputatur: dum multa diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror, quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est? Quis hoc crederet, vt post mortem secundi viri in semet ipsam reuersa, quo tempore solent viduæ negligentes, iugo seruitutis excusso, agere se liberius, adire balneas, volitare per plateas, vultus circumferre meretricios; saccum indueret, vt errorem publice fateretur? & tota vrbe spectante Romana, ante diem Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo presbyteris, & omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squallidas manus, sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant? & post multa de vtilitate pœnitentiæ, de eadem subdit: *Non est confusa Dominum in terris; & ille eam non confundet in cælo h. Aperuit cunctis vulnus suū, & decolorem in corpore cicatricē flens Roma conspexit. Dissuta habuit latera, nudum caput, clausum os. Non est ingressa Ecclesiam Domini, sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata consedit; vt quam Sacerdos eiecerat, ipse reuocaret.* ac deinde: *Recepta sub oculis omnis Ecclesiæ communione, quid fecit? Scilicet in die bona malorum non oblita est, & post naufragium rursus tentare noluit pericula nauigandi.* hactenus Hieronymus: quæ aūt subdit de eiusdem Fabiolæ peregrinatione Hierosolymam, & de rebus gestis postquam reuersa est, suo loco dicemus. hæc n. modo de antiquissimæ ac nobilissimæ Romanæ familiæ sancti propagine, Christiana religione fœcunda, occasione publicæ pœnitentiæ, satis sit retulisse. Iam ad S. Ambrosium redeat oratio.

h Luca 9.

XXXIV. Paulinus igitur post enarratam Theodosij pœnitentiam, mox hæc adiungit *a*: *Per idem tempus duo potentissimi ac sapientissimi viri Persarum ad famam Sacerdotis venere Mediolanum* (ob pacem enim inter Romanos & Persas, vt dictum est, initam, liber secutusque erat his temporibus inter gentem vtramque congressus) *deferentes secum plurimas quæstiones, vt ex illis probarent sapientiam viri: cum quo ab hora diei prima vsque ad horam fere tertiam noctis per interpretem disputauerunt, admirantesq; discesserunt ab eo. Et vt se probarent, non ob aliam causam venisse, nisi vt certo certius noscerent virum, quem fama compererant, alia die valefacientes Imperatori, profecti sunt ad vrbem Romam, illic volentes cognoscere potentiam illustris viri Probi: qua cognita, ad propria reuerterunt.* Hic ille Anicius Probus, promotor olim Ambrosij ad Præfecturam prouinciarum, longa (vt diximus ex Marcellino) Prætorij Præfecturæ propagatione lassatus. Angustissimas plane fuisse Romæ ædes Probi, illud à Secundino *b* dictum insinuat: *Ego namq;*, inquit, *fateor non tale diligentiæ, nec tanta industria Anicianæ domus micare marmora, quanta tua scripta perlucent eloquentia.* Claruere in eadem familia sanctæ fœminæ Proba auia, Iuliana nurus, & Demetrias neptis magni nominis virgo, de quibus suo loco dicturi sumus.

a Paulin. in Vit. S. Ambros.
PERSÆ CONVENIVNT S. AMBROSIVM.
b Apud August. in ep. Secundini Manichæi. tom. 6. pag. 31. edit. Plantin.

XXXV. Quoniam autem ex epistola *c* S. Ambrosij ad Theodosium hoc anno post cladem Thessalonicensem (vt vidimus) data, liquet, hoc ipso anno collectam esse Mediolani Synodum Episcoporum: cuiusnam rei occasione oportuerit illum cogi conuentum, & quid in eo factum sit, est diligentius perquirendum. Haud enim leuis momenti hæc fuit Synodus, ad quam & Galliarum Episcopi conuenerunt, & tres Apostolicæ sedis Legati à Siricio Papa missi. Cuiusnam rei gratia, inquam, eiusmodi Concilium collectum fuerit, quidve in eo Patres statuerint, vt intelligamus: in primis quid hoc anno à Siricio Papa Romæ gestum sit, quidve ab eodem scriptum Ecclesiæ Mediolanensi, est declarandum.

c Ambros. ep. 28.
SIRICIVS PAPA DAMNAT IOVINIANVM.

XXXVI. Meminisse debemus quæ superius dicta sunt, ex monasterio Mediolanensi prodijsse, imo eiectum fuisse Sardanapalum illum sub habitu monastico lautitiarum Iouinianum hæresiarcham, cæterosq; eiusdem impietatis collegas, quorum virulentias hæreses superius recensuimus. Toleratus namq; fuit iste cum suis aliquandiu, vel quod ipsius expectaretur correctio, vel quod potius contemnendus videretur, qui adeo vana atq; insulsa priuatim in aures aliquorum susurrans ingereret. Sed cum eo temeritatis vsq; progressus esset, vt etiam eodem argumento à se scriptos commentarios ederet; iam zizania, quæ creuissent ad messem, falce Apostolica succidenda fuerunt.

XXXVII. At qualia essent eiusmodi Iouiniani scripta, accipe ex S. Hieronymo *d*: *Pauci*, inquit, *admodum dies sunt, quod sancti ex vrbe Roma fratres cuiusdam mihi Iouiniani commentariolos transmiserunt, rogantes, vt eorum ineptiis responderem & Epicurum Christianorum Euangelico atque Apostolico rigore contererem. Quos cum legissem & omnino non intelligerem, cœpi reuoluere crebrius & non verba modo atque sententias, sed singulas pene syllabas discutere, volens prius scire, quid diceret & sic vel probare vel redarguere quod dixisset. Verum scriptorum tanta barbaries est, & tantis vitiis spurcissimus sermo confusus, vt nec quid loquatur, nec quibus argumentis velit probare, quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus iacet: attollit se per singula, & quasi debilitatus coluber in ipso conatu frangitur, non est contentus nostro id est, humano more loqui: altius quiddam aggreditur.*

d Hier. adu. Iouinian. lib. 1.
IOVINIANI SCRIPTA QVALIA.

Parturiunt montes: nascetur ridiculus mus.
Quod ipse
Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Præterea sic inuoluit omnia, & quibusdam inextricabilibus nodis vniuersa perturbat, vt illud Plautinarum litterarum ei possit aptari:

Has quidem præter Sibyllam leget nemo.
nam diuinandum est.
Furiosus Apollinis vates legimus.
& illud Virgilianum:
Dat sine mente sonum.

Heraclitum quoque, cognomento σκοτεινὸν sudantes Philosophi vix intelligunt. Sed quid ad nostrum αἰνιγματιστὴν, cuius libros multo difficilius est nosse, quam vincere? Quanquam & in victoria non parua sit difficultas. Quis enim eum superare queat, cuius assertionem penitus ignores? Et ne lectorem longius traham: cuiusmodi eloquentia sit, & quibus verborum floribus ornatus incedat, secundi libri eius monstrabit exordium, quod hesternam crapulam ructans ita euomuit: Satisfacto inuitatis, non vt claro curram nomine, sed vt rumore purgatus viuam vano: Obsecro agrum, nouellas plantationum, arbusta teneritudinis erepta de vitiorum gurgitibus, audientiam communitam agminibus. Scimus Ecclesiam spe, fide, charitate inaccessibilem, inexpugnabilem: non est in ea immaturus, omnis docibilis, impetu irrumpere, vel arte illudere potest nullus. Rogo, quæ sunt hæc portenta verborum? quod descriptionis dedecus? nonne vel per febrem somniare eum putes? vel arreptum morbo phrenetico, Hippocratis vinculis alligandum? &c.

VERBA IOVINIANI.

Hæc quidem de Iouiniani commentariis ex Hieronymo recitasse voluimus, quod dignum obseruatione sit intelligere, non curasse dæmonem in promulgatione illarum hæresum, quibus adblanditur voluptatibus carnis, viros disertos quærere & eloquentiæ studiosos; sed effrenis animi & perfrictæ frontis, vita turpissimos vocasse magistros; eo quod absque eloquentia satis ad perditionis filios suadendos essent carnis illecebræ: quod hoc quoq; nostro sæculo factum vidimus, cum impudentem apostatam, fœdum moribus, eloquio infantissimum constituit hæresiarcham, restitutorem collapsæ penitus scholæ Iouiniani, atq; nouum assertorem doctrinæ Epicuræ. Sed de Iouiniani facta Romæ condemnatione prosequamur historiam.

XXXVIII. Cum igitur (vt dictum est) eiusmodi scripta Iouinianus Romæ vulgasset; primus omnium, qui ex aduerso surrexit, & contra deforme monstrum cominus decertauit, egitq; vt Apostolica damnaretur auctoritate, Pammachius fuit nobilissimus Senator, atq; doctissimus Romanorum, qui S. Paulæ gener extitit, Christianæ religionis exactissimus cultor, & fidei Catholicæ ardentissimus propugnator, de quo alias pluribus; ad quem Hieronymus *e* scribens hæc ait: *Denique idcirco, te post Dominum faciente, damnatus est.* Iouinianus videlicet, *qui ausus sit perpetuæ virginitati matrimonium comparare.* At non solius Pammachij relatione, sed & aliorum Fidelium, Iouinianum delatum fuisse Siricio Papæ, idem ipse Pontifex litteris illis, quas de eiusdem damnatione ad Ecclesiam Mediolanensem scripsit, affirmat: eas vero hic describendas esse putamus, cum quid ab ipso Siricio aduersus impium hæresiarcham eiusq; gregales definitum Romæ sit, certa testificatione contineant; sic enim se habent *f*:

PAMMACHIVS AVCTOR DAMNATIONIS IOVINIANI.
e Hier. ad Pammach. ep. 50.
f Siric. ep. 2. tom. 1. ep. Ro. Pontif.

Siricius Mediolanensi Ecclesiæ.

XXXIX. *Optarem semper fratres carissimi dilectionis & pacis vestræ sinceritati gaudia nunciare: ita vt vicissim discurrentibus litteris, sospitatis vestræ iuuaremur indicio. Nunquam patitur nos quietos ab incursione sua vacare hostis antiquus, ab initio mendax, inimicus veritatis, æmulus hominum quem vt deciperet, se ante decepit. Pudicitiæ aduersarius luxuriæ magister crudelitatibus* * *pascitur, abstinentia punitur, odit ieiunia ministris suis prædicantibus, eadem dicit esse superflua, spem non habens de futuris, Apostoli sententia percussus dicentis g: Manducemus & bibamus; cras enim moriemur. O infelix audacia, ô desperatæ mentis astutia. Iam incognitus sermo hæreticorum intra Ecclesiam cancri more serpebat, vt occupans pectus, totum hominem præcipitaret in mortem. Et nisi Dominus Sabaoth laqueum, quem parauerant, dirupisset; scena tanti mali & hypocrisis publicata multorum simplicium corda traxisset in ruinam; quia facile ad deteriorem partem mens humana traducitur; malens per spatiosa ambulare, quam per arcta via iter cum labore transire.*

EPISTOLA SIRICII PAPÆ DE CONDEMNATIONE IOVINIANI.
* *crudelitatibus*
g 1. Cor. 15.

XL. *Qua de re necessarium satis fuit dilectissimi, quæ hic gesta sunt, ad vestram conscientiam cognoscenda mandare, ne ignorantia Sacerdotis cuiuspiam pessimorum hominum Ecclesiam irrumpentium sub religioso nomine contagio violaret: sicut scriptum est, Domino dicente h: Multi veniunt ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos. Hi videlicet, qui subtiliter Christianos sese iactant, vt sub velamento pij nominis gradientes, domum orationis ingressi, sermonem serpentinæ disputationis*

h Matth. 7.

a Psal. 10. *tionis effundant: vt a sagittent in obscuro rectos corde, atque veritatem Catholicam peruertendo, ad suæ doctrinæ rabiem diabolico more traducant, atq; ouium simplicitatem defraudent. Et quidem multarum hæresum malignitatem ab Apostolicis nunc vsque temporibus didicimus. & experti probauimus: sed nunquam tales canes Ecclesiæ mysterium latratibus fatigauerunt, quales isti nunc subito irrumpentes, doctrina perfidiæ polluti, hostes fidei, qui cuius sint discipuli verborum fructibus prodiderunt.*

XLI. *Nam cum alij hæretici singula sibi genera quæstionum male intelligendo proposuerint conuellere atque concerpere de diuinis institutionibus: isti non habentes vestem* b *nuptialem, sauciantes Catholicos, noui ac veteris Testamenti (vt dixi) continentiã peruertentes, illecebroso atq; ficto sermone aliquot Christianos cœperunt iam vastare, atque sua dementia sociare, intra se continentes nequitiæ suæ virus, præferentes se tanquam electi; blasphemias tamen suas conscriptione temeraria publicarunt, & desperata mentis furore concitati passim in fauorem Gentilium se prodiderunt. Verum à fidelibus Christianis, viris genere optimis, religione præclaris, ad meam humilitatem subito scriptura horrifica videntur esse delati, vt sacerdotali iudicio detecti diuinæ legi docere contraria, spiritali sententia deleantur.*

b Matt. 22.

XLII. NVPTIÆ ET VIRGINITAS CVIVS MERITI. *Nos sane nuptiarum vota non aspernanter accipimus, quibus, velamini interfuimus; sed virginum nuptias Deo deuotas maiore honorificentia honoramus. Facto igitur presbyterio, constitit doctrinam nostram, id est, Christianæ legi esse contrariam: vnde Apostoli* c *secuti præceptum, quia aliter, quam quod accepimus, annunciabant; omnium nostrum tam presbyterorum & diaconorum, quam totius etiam cleri vna lata fuit sententia, vt Iouinianus, Auxentius, Genialis, Germinator, Felix, Pontinus*, Martianus, Ianuarius, & Ingeniosus, qui incentores nouæ hæresis & blasphemiæ inuenti sunt, diuina sententia & nostro iudicio in perpetuum damnati, extra Ecclesiam remanerent. Quod custodituram sanctitatem vestram non ambigens, hæc scripta direxi per fratres & presbyteros meos Crescentem, Leopardum, & Alexandrum, qui religiosum officium fidei spiritu possint adimplere ferventes.* hactenus litteræ Siricij ad Ambrosium per legatos, quorum Leopardus presbyter fuisse videtur. Tituli Pastoris, ex quo & ipse Siricius ad sedem Pontificiam euectus fuit, siquidem amborum nomina in fragmentis quibusdã in eodem Titulo hactenus asseruantur in lapidibus sculpta, qui erant monumẽtorum veterum Epitaphia, quæ penitus periere, quæ hic voluimus vtcumq; mutila descripsisse: SALVO SIRICIO EPISCOPO. & alio fragmento: ECCLESIÆ SANCTÆ ..... cætera desunt. Extat & tabula marmorea his litteris exarata: LEOPARDVS PRESBYTER. quem vnum esse ex nominatis Siricij Papæ Legatis, nulla apud me dubitatio est.

c Gal. 1.

* Frõtinus

XLIII. CONCILIŨ MEDIOLANENSE. Quod autem Siricius eosdem Mediolanum tres Legatos miserit, ea causa intercessisse videtur, vt horum auctoritate Mediolani Synodus cogeretur Episcoporum, vt ab ijsdem Iouinianus & alij nominati illic etiam damnarẽtur hæretici, vbi cœperunt hæresum venena spargere, & cuius infelicis arboris Romæ truncus succisus erat, conuellerentur ibi quoq; radices, circa illæ enim eos prouinciam illam cum hisce mercibus, testari videtur S. Ambrosius, cum vt hoc caueret, literis admonuit Vercellensem Ecclesiã *d*. Quid autem Synodus Mediolanensis aduersus eosdem hæreticos hoc anno celebrata decreuerit, literæ ab ea ad Siricium Papam scriptæ declarant, quarum sic se habet exordium *e*:

d *Ambros. ep.* 81.
e *Epi. Rom. Pont. to.* 1. *pag.* 42.

XLIV. EPISTOLA SYNODI AD SIRICIVM. *Domino dilectissimo fratri Siricio Papæ Ambrosius Episcopus, Bassianus, & cæteri. Recognouimus literis sanctitatis tuæ boni pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias, dignus, quem oues Domini audiant & sequantur.* Obserua, lector, quod S. Ambrosius & alij eius Synodi Episcopi apta satis collatione dicunt, cõmissam Ecclesiæ ianuam Romano Pontifici; vtpote quod eidem in Petro cõmissæ sint claues regni cœlorum: cum de se Christus dicat *f*: *Ego sum ostium; per me si quis introierit, saluabitur.* & rursus: *Qui non intrat per ostium; sed ascendit aliunde, hic fur est & latro.* sieq; cum intelligis Ecclesiæ ianuam Christum, & nonnisi hanc vnã patere portam venientibus ad Ecclesiam, huiusq; portæ Romanum Pontificem ianitorẽ: cognoscas pariter illos legitimè in Ecclesiam ingredi, censeriq; Catholico nomine, quibus tantus ianitor aperuerit; illos vero exclusos atq; reiectos, quibus idem fores occluserit; eosdemq; conscendentes aliunde non inter Catholicos, sed inter fures atq; latrones cõnumerari debere: quod seruatum esse ab initio fundatæ per Petrum Romanæ Ecclesiæ, sæpe superius dictũ est; nimirum illos tantũ totius Catholicæ Ecclesiæ sententia censitos esse Catholicos, qui gauderẽt communione Romani Pontificis; illos vero hæreticos vel schismaticos, qui ab eiusdem communionis participatione seclusi essent. Sed pergunt illi:

Ioan 10.

Et ideo quia nõsti oiculas Christi, lupos facile deprehendes, & XLV. HÆRETICORVM DOCTRINA, LVPORVM VLVLATVS.
occurres quasi prouidus pastor, ne isti morsibus perfidiæ suæ, feraliq; vlulatu Dominicum ouile dispergant. Laudamus hoc, domine frater nobis dilectissime, & toto concelebramus affectu. Nec miramur, si luporum rabiem grex Domini perhorruerit, in quibus Christi vocem non recognouit. Agrestis enim vlulatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscuè omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœlestium remunerationum inducere, &c. pluribus enim disserunt atq; demonstrant super excellere sancto coniugio virginitatem, illibatamq; omni tempore & illæsam custoditam Dei genitricis virginitatem, cui ijdem scelestissimi detrahebant. Viduitatisq; Christi amore seruatæ præconia extollentes, ieiuniorũ merita prædicant, quæ veritatis proditores somno vinoq; sepulti, tanquam sui ipsorum intemperantiæ aduersaria impugnabant. Atque post multa hæc ijdem ad Siricium:

Sed quid plura apud magistrum atque doctorem? cum iam di- XLVI.
gnum præmiũ retulerint illi perfidiæ suæ, qui ideo vsq; huc venerunt, ne superesset locus, in quo non damnarentur, qui vere se Manichæos probauerunt, non credentes, quia ex virgine vtiq; venisset. docent deinde pluribus, qua ex parte Iouinianus cũ suis participaret cũ Manichæis: adduntq; ipsos Manichæos tunc tẽporis cum Imperatoris decreto, tum legatorum sententia esse damnatos, atq; ciuitate illa expulsos. siquidem ista ad postremum adiungunt:

*Sed * est impietas Manichæorum, quam & clementissimus ex-* XLVII. * Hæc LEGATORVM COMMENTATIO.
ecratus est Imperator: & omnes, qui illos viderunt, quasi quadam contagia refugerunt; sicut testes sunt fratres & compresbyteri nostri Crescens, Leopardus, Alexander, sancto feruentes spiritu, qui eos omniũ execratione damnatos, Mediolanensi ex vrbe quasi profugos repulerunt. Itaq; Iouinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Ianuarium, & Ingeniosum,* *Pontinũ, Frontinũ,
quos sanctitas tua damnauit, scias apud nos quoq; secundum iudicium tuum esse damnatos. Incolumem te & florentissimum Deus noster tueatur omnipotens, domine dilectissime frater.

Item subscriptio.

Ego Ambrosius Mediolanensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi. SVBSCRIPTIO EPISCOPORŨ.
Euentius Episcopus Cenetensis saluto sanctitatem tuam in Domino, & huic Epistolæ subscripsi.
Maximus Episcopus Emonensis, &c.
Felix Episcopus Iadrensis
Bassianus Episcopus Laudensis
Theodorus Episcopus Octodurensis
Constantius Episcopus Aransianus
Sabinus Episcopus Placentinus
Ex iussu Domini Episcopi Geminiani, ipso præsente, Aper presbyter subscripsi.
Eustathius Episcopus, Constantius Episcopus, & omnes ordine subscripserunt.

Vides plures alios breuitatis causa prætermissos esse nominari Episcopos: porro magnæ virtutis viros, sanctitate conspicuos, miraculisq; claros nonnullos ex ijs fuisse, docent quæ superius dicta sunt, cũ de Concilio Aquileiensi actum est: complures enim Episcopi vtique Concilio interfuisse reperiuntur; inter quos præ cæteris enituere S. Ambrosius Mediolanensis Episcopus, & S. Sabinus Episcopus Placentinus, Ambrosio (vt dictũ est superius) sanctitate atq; doctrina non impar: vt taceamus de sanctis Bassiano, Geminiano, & alijs: Vt ex his intelligas, magna Dei prouidentia factum, vt per tales tantosque viros nefanda hæresis damnaretur; ne quid reliqui posteris esset, quod reuocari posset in dubiũ, à quorumnam parte ve-

ritas ſteterit, num apud lutulentũ porcum eiusq; gregales ſues grunnitu potius obſtrepentes, quã humana voce loquẽtes; an apud acceptiſſimos Deo viros opere ac ſermone præſtantes, quorum ſentẽtiæ & ipſe Deus miraculorum operatione ſæpius ſuffragatus eſſet. Hæc diximus, vt rubore ſuffundãtur (ſi tamen erubeſcere nôrunt) recentiores hæretici, qui (vt dictum eſt) obſtructam diu ante Iouiniani ſordium cloacam refoderunt ipſo halitu homines corrumpentem; ſciantq; licet nolint, ſe cum Iouiniano iam ante annos mille ac ducẽtos in Eccleſia eſſe damnatos tum ſententia Romani Pontificis, tum Cõcilio Mediolanenſi, tum deniq; priuatis ſubſcriptionibus ſanctorum virorum, Hieronymi, Ambroſij, Auguſtini, & aliorum, adde & Imperatoriis ſanctionibus. Etenim primum omnium hos ſceleſtos è monaſteriis eiectos, habitu tamen monaſtico vagantes, ab vrbib. recedere & ad deſerta loca proficiſci, Theodoſius Imperator reſcripto huiuſmodi iuſſit, hoc anno dato *a*:

a *l. 1. de Monach. C. Theod.*

XLVIII. LEGE THEODOSII EXPELLVNTVR MONACHI HÆRETICI.

Quicunq; ſub profeſſione monachi reperiuntur, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequi, atq; habitare iubeantur. Dat. III. Non. Septembris, Veronæ, Valentiniano IV. & Neoterio Coſſ. hac ſtatuta lege, cogitur improb. hæreſiarcha ab Vrbe recedere. ſed non ſolitudinem petiit; negligẽtia tamen magiſtratuum, quorum torpore leges inſito vigore deficiunt, factum eſt, vt quamuis non auderet ſe rurſus in Vrbem intrudere, extra mœnia tamen ſuos colligens, conuentus ſuburbanos haberet. Sed reclamantibus rurſus Epiſcopis, Honorius Imperator legis paternæ vindex eundẽ Iouinianum ſeruili primo affectum ſupplicio relegauit in inſulam, cæteris illis ſectariis in diuerſa loca diſperſis. Extat eius ſententiæ eiuſdem Imperatoris ad Felicem Præfectum Prætorio eiuſmodi reſcriptum *b*:

b *l. 53. de hæret. C. Theod.*

XLIX. QVIBVS IOVINIANVS AFFECTVS DEMVM SVPPLICIIS.

Iouinianum ſacrilegos agere cõuentus extra muros Vrbis ſacratiſſimæ, Epiſcoporum querela deplorat. Quare ſupra memoratum corripi præcipimus, & contuſum plumbo cum cæteris ſuis participibus & miniſtris exilio coerceri, ipſum autem machinatorem in inſulam Boam feſtina celeritate deduci: cæteris, prout libuerit (dummodo ſuperſtitioſa coniuratio exilij ipſius diſcretione ſoluatur) ſolitariis & longo ſpatio inter ſe poſitis inſulis in perpetuum deportatis. Si qui autem pertinaci improbitate vetita & damnata repetiuerit: ſciat ſe auſteriorem ſententiam ſubiturum. Dat. prid. Nonas Martij, Mediolani, Honorio nonum & Theodoſio quintũ AA. Conſulibus. eſt is annus Domini duodecimus ſupra quadringenteſimum: vt ex his videas, ipſum Iouinianum cum ſuis poſt damnationem hoc anno tum Romæ, tum Mediolani acceptam, viginti & duos annos Eccleſiam perturbaſſe. Porro inſula, in quã deportatus eſt Iouinianus, Boas dicta, poſita habetur in Dalmatiæ littore, cuius meminit Ammianus *c*, in quam Florentium Magiſtrum officiorum ſub Iuliano relegatum fuiſſe tradit.

BOAS INSVLA VBI SITA.

c *Ammian. lib. 22.*

L. DE LIBRIS S. HIERONYMI IN IOVINIANVM.

Quoniam autem libri, quos Iouinianus conſcripſerat, vbiq; vulgati magno detrimento à pluribus legebantur: Romæ exiſtentes viri pij atque prudentes, de antidoto aduerſus propinata venena parando ſoliciti, ad ſanctum Hieronymum Bethlehem agentem editos commẽtarios ab eodem Iouiniano iam ante miſerunt, qui eos aduerſaria ſcriptione refelleret. affirmat hoc ipſe *d*: qui dum nouiſſimo loco ſuarum lucubrationum, quas vſque ad annum decimum quartũ imperij Theodoſij ſe conſcripſiſſe teſtatur, duos libros aduerſus Iouinianum à ſe editos recenſeat, & poſt eos ad Pammachium Apologeticum cum Epitaphio: plane intelligi poſſe videtur, hoc ipſo anno antequam ſibi Iouiniani damnatio innotuiſſet, eoſdem ab ipſo cõmentarios eſſe conſcriptos, ſequenti vero Apologeticum eadem ex cauſa (vt dicemus) elucubratum. Haud id fuit leue certamen, ſed plane arduum, non quidem quod ſuperaretur rei difficultate & argumenti ſubtilitate, aduerſus quæ innumera diuinæ Scripturæ loca, Conciliorum canones, ſanctorum Patrum elogia, ac deniq; (quæ ſola ſatis ſufficere potuiſſet) ipſa à temporibus Apoſtolorum illibate hactenus in Eccleſia conſeruata traditio ſuppeteret; ſed quod homo leuis blandis illecebris quamplurimos Chriſtianos Romæ agẽtes vſq; adeo dementaſſet, vt ipſum veluti nouum Apoſtolũ, impium colerent Iouinianum. Demonſtrat hæc ipſe S. Hieronymus apoſtrophe illa aduerſus eum ad calcem operis poſita, quæ ſic ſe habet *e*:

d *Hie. adu. Iouinia. li. 2.*

e *Hier adu. Iouinian. lib. 2.*

LI. APOSTROPHE S. HIERONYMI IN IOVINIANVM.

Nunc reſtat, vt Epicurum noſtrum ſubantem in hortulis ſuis inter adoleſcentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi craſſi, nitidi, dealbati: adde, ſi vis, iuxta Socraticam irriſionem, omnes ſues & canes. & quia carnem amas, vultures quoque, aquilæ, accipitres, & bubones. Nunquam nos Ariſtippi multitudo terrebit. Quoſcunque formoſos, quoſcunque calamiſtratos, quos crine compoſito, quos rubentibus buccis videro, de tuo armento ſunt, immo inter tuos ſues grunniunt. De noſtro grege triſtes, pallidi, ſordidati, & quaſi peregrini huius ſæculi, licet ſermone taceant, habitu loquuntur & geſtu. hæc ipſe, alludens ad veros monachos: atque paulo poſt ſubdit de frequentia ſectatorum eius: *Ne glorieris, quod multos diſcipulos habeas. Filius Dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum Apoſtoli ſequebantur: Torcular, inquit* f, *calcaui ſolus, & de gentibus vir non eſt mecum. Ille in paſſione ſolus remanſit, & Petri quoque erga eum trepidauit conſtantia. Phariſæorum autem doctrinæ omnis populus applaudebant, dicens* g: *Crucifige, crucifige talem: Non habemus Regem, niſi Cæſarem: id eſt, vitia ſequimur, non virtutes, Epicurum, non Chriſtum, Iouinianum, non Apoſtolum Paulum. Quod multi acquieſcunt ſententiæ tuæ, indicium voluptatis eſt: non enim tam te loquentem probant, quam ſuis fauent vitiis. In circulis platearum quotidie fictus hariolus ſtultorum nares verberat, & obtorto fuſte dentes mordentium quatit, nec tamen deeſt, qui ſemper poſſit induci: & pro magna ſapientia deputas, ſi plures porci poſt te currant, quos gehennæ ſuccidia nutrias?*

f *Iſai. 63.*

g *Luc. 23.*

LII.

Poſt præconium tuum & balneas, quæ viros pariter & fœminas lauant, omnis impatientia, quæ ardentem prius libidinem quaſi verecundiæ veſtibus tegebat, nudata eſt & expoſita: quæ ante in occulto erant, nunc in propatulo ſunt. Oſtendiſti tales diſcipulos, non feciſti. Hoc profecit doctrina tua, vt peccatum ne pœnitentiam quidem habeat. Virgines tuæ, quas prudentiſſimo conſilio, quod nemo vnquam legerat, nec audierat, de Apoſtolo h *docuiſti: Melius eſt nubere, quam vri: occultos adulteros in apertos verterunt maritos. non ſuaſit hoc Apoſtolus, non electionis vas: Virgilianum conſilium eſt.*

h *1. Cor. 7.*

Coniugium vocat; hoc prætexit nomine culpam.

LIII. TVRPITVDINES HÆRETICORVM.

Quadringenti ferme anni ſunt, quod Chriſti prædicatio fulget in mundo, ex quo innumerabiles hæreſes tunicam illius conſciderunt: vniuerſus pene error de Chaldæo & Syro & Græco ſermone proceſſerat. Baſilides magiſter luxuriæ & turpiſſimorum complexuum poſt tot annos ita in Iouinianum, quaſi in Euphorbum, transformatus eſt, vt Latina quoque lingua haberet hæreſin ſuam. Nullane fuit alia in toto Orbe prouincia, quæ reciperet præconium voluptatis, in quam coluber tortuoſus irreperet, niſi quam Petri doctrina ſuper petram fundauerat Chriſtum? Vexillum Crucis, & prædicationis auſteritas, idolorum templa deſtruxerat: è regione luxuria ventris & gutturis ſubuertere nititur fortitudinem Crucis. Vnde per Iſaiam loquitur Deus i: *Populus meus, qui vos beatificant, ſeducunt vos, & ſemitas pedum veſtrorum conturbant. Nec non per Hieremiam* k: *Fugite de medio Babylonis:* &c. ſubdit vero: *Hieremias captiuitatem nuncians lapidatur à populo. Ananias* l *filius Azur frangebat ad præſens ligneas torques, & in futurum ferreas præparabat. Semper Pſeudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placent. Amara eſt veritas; & qui eam prædicant, replentur amaritudine: in azymis enim ſynceritatis & veritatis Domini Paſcha celebratur, & cum amaritudinib. comeditur.* At quibus pudendis vocibus Iouinianus alliceret fœminas ad ſui ſequelam, idem addit, hæc dicens:

i *Iſaia 3.*

k *Hier. 50.*

l *Hier 28.*

LIV.

Egregia ſane vox, & quam audiat ſponſa Chriſti inter virgines & viduas & cælibes (vnde & ipſum nomen inditum eſt, quod cœlo digni ſint, quia coitu careant.) Raro ieiunate, crebrius nubite: non enim poteſtis implere opera nuptiarum, niſi mulſum & carnes & nucleum ſumpſeritis. Viribus opus eſt ad libidinem: cito caro conſumpta marceſcit. Nolite timere fornicationem. Qui ſemel in Chriſto baptizatus eſt, cadere non poteſt: habet enim ad deſpumandas libidines ſolatia nuptiarum. Quod & ſi cecideritis, redintegrabit vos pœnitentia: & qui in baptiſmo fuiſtis hypocritæ, eritis in pœnitentia ſolidæ fidei. Neq; turbemini, putantes inter iuſtum & pœnitentem aliquid intereſſe, & humiliorem gradum dare quidem veniam ſed coronam tollere. Vna eſt enim retributio: qui ad dexteram ſteterit, introibit ad regna cœlorum.

His

LV. *His consiliis subulci tui pastoribus nostris ditiores sunt, & hirci plurimas secum capras trahunt equi insanientes a in fœminas facti sunt: statim vt mulieres vident, adhinniunt: & impatientiam suam, proh nefas, Scripturarum solantur exemplis. Sed & ipsæ mulierculæ miseræ, & non miserabiles, præceptoris sui verba cantantes: Quid enim, nisi semen requirit Deus? non solum pudicitiam, sed etiam verecundiam perdiderunt, maioriq; procacitate defendunt libidinem, quam exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures succenturiatos; habes scurras & velites in præsidijs, crassos, comptos, nitidos, clamatores, qui te pugnis calcibusq; defendant. Tibi cedunt de via nobiles, tibi osculantur diuites caput. Nisi enim tu venisses, ebrij atque ructantes Paradisum intrare non poterant.*

a Hiere. 5.

CORRVPTI MORES HÆRETICORVM.

LVI. *Macte virtute, imo vitiis, habes in castris tuis & Amazonas exerta mamma & nudo brachio & genu venientes, contra viros ad pugnam libidinum prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auiariis tuis non turtures, sed vpupæ nutriuntur, quæ tota fœtida voluptatis lustra circumuolent. Me carpe me dilace, obijce crimina, quæ volueris, argue luxuriæ & deliciarum: magis me amabis, si talis fuero: ero enim de armento tuo.* hæc ad Iouinianum Hieronymus: perorando autem ad Romam conuersus, ista habet: *Sed & ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti, Vrbs potens, Vrbs Orbis domina, Vrbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis, iuxta Hebræos: serua quod diceris. Virtus te excelsam faciat, non voluptas humilem. Maledictionem, quam tibi Saluator in Apocalypsi b comminatus est, potes effugere per pœnitentiam, habens exemplum Niniuitarum. Caue Iouiniani nomen, quod de idolo deriuatum est. Squallet Capitolium: templa Iouis & cærimoniæ conciderunt: cur vocabulum eius & vitia apud te vigeant? Adhuc sub Regibus & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quam sub Consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.* hucusque Hieronymus, & quidem (vt apparet) post illatam templis deorum cladem, quam anno superiori contigisse vidimus, id operante Graccho Præfecto Vrbis.

b Apo. 17. 18.

LVII. Sed quid post hæc accidit? Cũ duo libri illi à S. Hieronymo aduersus Iouinianũ elaborati, Romã perlati, lectique fuissent: impugnati sunt non leuiter, nec ab humilis cõditionis hominibus, eo quidẽ prætextu, quod idem S. Hieronymus ea scriptione cum totus esset in commẽdatione virginitatis, visus esset nuptias despexisse. Primus autem ac potentior in Hieronymi scripta illa declamator insurrexit monachus quidam iunior, æmulus illius gloriæ, idemq; Iouiniani hæresis valde suspectus: hic quidẽ ex eo quoq; Hieronymum sugillabat, quod cum nec satis percepisset Iouiniani sententiam, aduersus tamen illum scribere ausus esset. De quibus omnib. per Domnionem idem S. Hieronym. certior factus, ad eum apologeticã c scripsit Epistolam, qua hominẽ, qualis esset, suis colorib. reddidit. Sed & ad finem eundẽ Domnionem admonet: vt agat cum petulante iuuene, suadeatq; vt quæ blaterat in triuio vel inter mulierculas, scriptis mandet, si se iustam causam fouere putet. Videas in iis literis Hieronymum ita natura comparatum, vt vehementioribus quibusdam animi motibus impelleretur in hæreticos aduersarios, sed quos mox freno Christianæ professionis adhibito coerceret, & disciplina Euangelica temperaret, vt cum ad eum ijsdem litteris ait: *De nobis quoq; dici potest: Fœnum habet in cornu, longe fuge. Sed magis volumus esse discipuli eius, qui ait d: Dorsum meum posui ad flagella, & faciem meam nõ auerti à confusione sputorũ.* & aduersus Ruffinum e: *Hoc vnum denuncio, & repetens iterum iterumq; moneo: cornutam bestiam petis. & nisi cauerem illud Apostoli f: Maledici regnum Dei non possidebunt: &, Mordentes g inuicem, consumpti estis ab inuicem: iam nunc sentires, &c.*

SVGILLATI LIBRI S. HIERONYMI CONTRA IOVINIANVM.

c Hieron. ep 51.

d Isai 50.
e Hier Apolog. aduer. Ruffin.
f 1. Cor. 6.
g Gal. 5.

LVIII. Verum non monachum vnum illum contemnendum potius, quam reuincẽdum, scriptis à se commentariis aduersarium expertus est, sed plurimos & quidem pios, Catholicæq; fidei assertores, nonnihil offensos, quod ab eodem S. Hieronymo visum esset matrimonium paruipensum atq; despectum; idemq; in Pammachium concitati sunt, quem scirent oẽs acerrimum semper fuisse eiusdem Hieronymi defensorem: quin & ipsum Ecclesiæ Romanæ Pontificem eadẽ ex causa fuisse commotum, ipse Hieronymus in ad Pammachium scribit h: *Audio totius in te Vrbis studia concitata: audio Pontificis & populi voluntatem pari mẽte congruere. Minus est tenere Sacerdotium, quam mereri.* hæc cum dicat ipse, nemo in illam suspicionem ducatur, vt ea ex causa putet Siricium fauisse Iouiniano, quem constat ex huius anni rebus gestis ab eodem tum Romæ damnatum, tum procuratum, vt ab aliis quoq; Episcopis dãnaretur. At nõnihil sane aduersus Siricium cõmotum fuisse Hieronymum, cum ex his, quæ dicta sunt, atq; aliis, quæ inferius dicturi sumus, apertè constabit. Sed quo tandem progressa res est? eo vsq;, vt sedandi cõcitati rumoris causa Pamachius editos à S. Hieronymo duos libros illos reuocare studuerit; sed frustra, cum iam vbiq; exscripti atq; vulgati illi fuissent. testatur id quidem ijsdem litteris S. Hieronymus, vbi ait: *De opusculis meis contra Iouinianũ, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria subtrahendo, optime noui. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex Vrbe venientes, mihi eadem lectitarent, quæ se Roma excepisse referebant, In hac quoque prouincia iam libri fuerant diuulgati: &, vt ipse legisti, Nescit vox missa reuerti. Non sum tantæ felicitatis, quantæ plerique huius temporis tractatores, vt nugas meas, quando voluerim, emendare possim. statim vt aliquid scripsero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerso quidem studio, sed pari certamine in vulgus nostra disseminant.*

SIRICIVS PAPA OFFENSVS SCRIPTIS HIERONYMI.

h Hieron. ep. 52.

LIX. Cum igitur editi semel libri reuocari nõ possent, idem Hieronymus consilio Pammachij pro ijsdem apologeticam scripsit Epistolam. testatur hoc ipse, cum ait i: *Apologeticum ipsius operis tibi misi, quem προσφώνημα, & te poscente, edidi: quem cum legeris, aut ipse pro nobis cæteris satisfacies; aut si tu quoq; narem contraxeris, illam Apostoli περικοπὴν, in qua de virginitate & nuptiis disputat, aliter disserere compelleris.* hæc ipse, plane significans, omnia eo argumento à se conscripta consentientia esse iis, quæ à S. Paulo scripta sunt ad Corinthios k, quibus virginitatẽ nuptiis præfert. Tempus autem eiusdem Apologetici si requiras: inuenies plane quod diximus, post præsentem annum fuisse conscriptum, ea nimirum ratione, quod cum hoc anno constet damnatum Iouinianum, in ipsoq; Apologetico eiusdem dãnationis mentio habeatur, plane cõuincitur post præsentem annum esse elaboratum, nempe decimo tertio Theodosij Imperatoris: tunc n. illum à se conscriptũ fuisse testatur l, & postea ad eundem Epitaphium elucubratum, de quo suo loco dicturi sumus.

i Hieron. ep. 52.

HIERONYMVS SCRIBIT APOLOGETICVM.

k 1. Cor. 7.

l Hieron. de Scrip. Eccl.

LX. Certe quidem nullo indigere videbantur Apologetico scripta priora, in quorum exordio eiusmodi contestationem præmisit m: *Neq; vero*, inquit, *nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes, nuptiis detrahimus; nec Tatiani principis Encratitarum errori decepti, omnem coitum spurcum putamus, qui non solum nuptias, sed cibos quoque, quos Deus creauit ad vtendum, damnat & reprobat. Scimus in domo magna non solum vasa esse aurea & argentea & lignea & fictilia*, &c. plurib. insinuat, venerabiles esse nuptias & torum immaculatum, sed virginitatem longe præstare. Quamobrem & in Apologetico illis verbis iuste conqueritur, quibus ait n: *Dum contra Iouinianum presso gradu pugno, à Manichæo terga mea confossa sunt. Nonne, quæso, statim in principio operis mei ista præfatus sum? Neq; enim nos Marcionis*, &c. iuste quidem atq; prudenter, satisq; ad erroris lineam declinandam, vt à nemine iure redargui potuisset.

m Hier. cõt. Iouin. li. 1.

HIERONYMI SCRIPTA SINCERA.

n Hierony. ep. 50.

LXI. Cæterum quod his ipsis temporibus, æquè ac hæresis Iouiniani, vigebat, vrgebatque magnopere Dei Ecclesiam Manichæorum hæresis, qui adeo inualuerant, vt parum profuerit crebris eos exagitari Imperatoris edictis; displicuit Siricio & aliis piis viris, depressione nuptiarũ à S. Hieronymo virginitatem extolli. Verum quod totus ipse esset in pugna illa pro virginitate suscepta, ferreturque concitatus aduersus Iouinianum æquantem coniugium virginitati; in præconiis virginitatis, non autem coniugij (vt ipse excusat) versari necesse fuit: vnde calumniæ locus patuit, quasi faueret Hieronym. Manichæis. Manichæorum autem causam eos agere, qui virginitatẽ nuptiis præferebant, iactare solebat Iouinianus, de quo

CAVILLVS IOVINIANI HÆRESIARCHÆ.

a Aug. de nup. & cõcup. ad Val. l. 2. c. 23.

S. Augustinus *a*: *Iouinianus, qui paucos ante annos nouellam conatus est hæresin condere, Manichæis patrocinari dicebat Catholicos, quod aduersus eum sanctam virginitatem nuptiis præferebant. Sed responsurus est iste, non se, quod Iouinianus de indifferentia nuptiarum virginumq́ sentire: nec ego id dico, quod isti ho. sentiant. Veruntamen per Iouinianum Catholicis Manichæos obijcientem, non esse hoc nouum, noui heretici recognoscant. Nos itaque nuptias bonum dicimus esse, non malum. Sed sicuti Ariani Sabellianos nos esse criminantur, quamuis non dicamus vnum eundemq́ esse Patrē & Filium & Spiritum S quod Sabelliani dicunt; sed dicamus vnã eandemq́ esse naturam Patris & Filij & Spiritus sancti, quod Catholici dicunt: ita Pelagiani nobis Manichæos obijciunt, quamuis non dicamus malum esse nuptias.* hæc Augustinus. Sed quid post ipse ? dicam.

LXII. S. AVGVSTIN. CVR SCRIBIT DE BONO CONIVGALI.

Cum igitur sciret idem S. Augustinus Hieronymum eam passum esse calumniam, quantumlibet piè sanctèq; scripserit, quod visus esset in virginitatis laudibus nuptiis detraxisse, atq; eam ob causam de eo falsa illa iactassent æmuli cum hæreticis, nimirũ fouisse illum causam Manichæorum: ipse cautior aduersus Iouinianum alia via agēdum sibi proposuit, nempe vt quantum liceret nuptias laudibus celebraret, ac simul præconia virginitatis extolleret. Sicq; elaborauit cōmentarium, illo titulo prænotatum, *De bono coniugali contra Iouinianum*: cuius à se post Hieronymum susceptæ prouinciæ rationem affert, cum hæc ait *b* post damnatũ Iouinianum: *Remanserunt*, inquit, *ista disputationes eius in quorundam sermunculis ac susurris; quas palam suadere nullus audebat. Sed etiam occultè venenis repentibus, facultate, quam donabat Dominus occurrendum fuit: maximè quoniam iactabatur, Iouiniano responderi non posse cum laude, sed cum vituperatione nuptiarum. Propter hoc librum edidi, cuius inscriptio est, De bono coniugali.* hæc ipse.

b Aug. Retract. lib. 2. c. 22.

LXIII. QVÆ FLAGITIA OB ORTA EX IOVINIANI HÆRESI.

Tot igitur iaculis confossa bestia est, quæ matrimonium æquabat virginitati: at quibus ictibus dicas conficiendũ esse ictibus mōstrum illud, nostro obortum sæculo, per quod nedum virginitas subijcitur matrimonio, sed omnino humi deprimitur, immo prorsus extinguitur ? cui merito illud conueniat, quod de Behemoth dictum reperitur *c*. *Sternit sibi aurum quasi lutum*, dum aurea vasa pudoris, quasi testacea reputat, cōfringit, ac tanquam lutum prosternit. Sed qui prædixit ligandum illum in ancillis suis *d*; de hoc quoq; monstro cōstat alias sæpe obtentam in sanctis virginibus prænunciasse victoriam.

c Iob 41.

d Iob 40.

LXIV. Rursus vero quod ad fordidas huiusmodi Iouiniani hæreses spectat: quãtas ipsæ inuexerint in Vrbem deformes libidines; relaxatis semel habenis concupiscentiæ, Theodosij sanctio manifestat. Quod enim ex erescentia & alluuione omnium turpitudinum Iouiniani & sectatorum ipsius, Vrbs (quod tãtopere deplorasse vidimus sanctum Hieronymum) ita repleta esset luxuria, vt putorem exhalaret infandorum scelerum; eorum videlicet turpissimorum hominum, qui post alteram abeuntes carnem, omnes naturæ terminos prætergressi, in imum se barathrum demersissent: hos ipsos Sodomitico dignos incēdio, vltricibus merito flammis absumi, Theodosius Imperator hoc anno lata lege sanciuit, quæ Romæ publicata est in Foro Traiani; est vero huiusmodi *e*:

e l. 6. ad legem Iul. de adul.

LEX THEODOSII ADVERSVS NEFANDVM SCELVS.

Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Orientio Vicario Vrbis Romæ.

Omnes, quibus flagitij vsus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videntur habere cum fœminis) huiusmodi scelus, spectante populo flammis vindicibus expiabunt. Publicata in Foro Traiani, VIII. Id. Aug. Valentiniano A. IV. & Neoterio Coss. ex alio vero Codice paulo fusiorem & in aliquibus diuersam, sed admodum deprauatam Pithæus sic edidit eodem ipso titulo:

LXV. *Non patimur Vrbis Romæ virtutum omnium matrem diutius effœminari, in viros pudoris contaminatione fœdari.* & post aliqua valde corrupta: *Laudanda igitur experientia tua, quibus flagitiosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia, nihilq́ discretum habere cum fœminis occupatos, vt flagitij poscit immanitas atque omnibus seductos pudet dicere, viros vtia lupanaribus spectante populo flammis vindicibus expiabit: vt vniuersi intelligant, sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ, nec sine summo supplicio alienum expetisse sexũ, qui suum turpiter prodidisset. Prop. prid. Id. Maij, Romæ in atrio Mineruæ.* Quam igitur euacuauerat Constantinus (vt dictum est, Hieronymo auctore) lacunam sordium, mox licētia hæresis Iouiniani repleuit. Ex his intelligas, lector, quas secum sordes ferant hæreses: quib. soluta Christiana disciplina, petulantiæ carnis carceres aperiantur ad cursum.

LXVI. * Tatiani

Quod ad res pertinet Orientis: hoc ipso anno (nō autem sequenti sub Consulatu Tatiani * & Symmachi, vt à Socrate *f* ponitur) accidit Constantinopoli scelus illud immane, quod tum ab ipso Socrate, tum etiã à Sozomeno *g* recensetur, de diacono Constantinopolitanæ Ecclesiæ, qui cum nobili se matrona commiscuit. cum propalato facitore per pœnitentiarium presbyterum, factum est, vt à Nectario eius Ecclesiæ Episcopo muneri illi mācipatus presbyter dimoueretur. Porro quod ad veritatem rei gestæ spectat, consule, quæ dicta sunt superius primo Annalium tomo cum de secreta peccatorum confessione pluribus actum est: ibi n. complures obortæ inde difficultates soluuntur, & Nouatianorum historicorum mendacia confutantur. Quod vero ad nobilem illam fœminam attinet: fuisse eam ordine diaconissam, Sozomenus significare vtique videtur, cum ait: *Hac porro de causa Theodosium Imperatorem equidem coniicio, prouidentem Ecclesiæ, honori & dignitati edicto cauisse, ne mulieres, nisi liberos haberent, & annum sexagesimum excessissent, diuinum ministerium, diaconissæ munus scilicet, vllum susciperent, secundum Apostoli Pauli expressum mandatum: illæ vero, quæ caput ornarent**, *Ecclesiis exturbarentur, & Episcopi, qui has ipsas admitterent, Episcopatibus suis priuarentur.* hæc Sozomenus, plane demonstrans, iuniorem fuisse fœminã illam diaconissam, qua cum diaconus scelus patrasset. Extat ipsa lex Theodosij Imperatoris, quam hic curauimus contexendã, hoc ipso anno ab eodem Theodosio promulgata sub huius anni Cōsulibus: quibus liquet, præsenti potius, quam sequenti anno, quæ dicta sunt, accidisse. Sed & quod exhausisset vidua illa bona sua ditando diaconum; inde factũ est, vt idem Imperator eadem lege cauerit, ne viduæ quouis titulo vel Ecclesiæ, vel eius ministris bona relinquerent. Sed reddamus hic ipsam ea de causa (vt creditur) hoc anno editam sanctionem *h*:

DE SCELERE A DIACONO PERPETRATO.

f Socrat. l. 5 c. 19.

g Soz. lib. 7. c. 16.

CAVSA FERENDÆ LEGIS.

* attonderent.

h l. 27 de Episc. Cod. Theod.

Impp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Tatiano PP.

LXVII. LEX THEODOSII ADVERSARIA ECCLESIASTICÆ LIBERTATI.

Nulla nisi emensis sexaginta annis, cui votiua domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consortium transferatur. Tum filiis suis curatore (si id ætas poscit) petito, bona sua idoneis sedula religione gerenda committat: ipsa tantum prædiorum suorum redditus consequatur, de quibus seruandi, abalienandi, donandi distrahendi, relinquendi, vel quoad superest, vel cum in fata concedit, & libera ei voluntas est, integra sit potestas. Nihil de monilibus & supellectili, nihil de auro, argento, cæterisq́ clara domus insignibus sub religionis defensione consumat; sed vniuersa integra in liberos proximos, vel in quoscumq́ alios arbitrij sui existimatione transcribat. At si quando diem obierit, nullam Ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes. Careat namq́ necesse est viribus, si quid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit à moriente confectum. Immo si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis callida arte aut probrosa cuiusp. ã cohibentia deferatur; extorres sint ab omnibus, quibus inhiauerant bonis.

LXVIII. *Et si quid forte per Epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione submouimus; id nec in iudicium deuocetur; sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti huius definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis probat propinquum, si quis denique vel casu, vel iudicio, pro solido, pro portione hæres, legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ munere, conscientia suæ fructu, & submotis his atque deiectis in hæreditariis corporibus potestate vtatur hæredis.*

LXIX. *Fœmina, quæ crinē suum contra diuinas humanasq́ leges instinctu persuasa professionis absciderint, ab Ecclesiæ foribus arceantur.*

Non

NE FOEMINAE SI ANTE TEMPVS COMAM DEPONANT.

Non illis fas sit sacrata adire mysteria, neque vllis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare. Adeo quidem, vt Episcopus tonso capite fœminam si introire permiserit, deiectus loco, etiam ipse cum huiusmodi contuberniis arceatur: ac non modo si fieri suaserit, verum etiam si hoc ab aliquibus exigi, factum denique esse quacunq; ratione compererit, nihil sibi intelligat opitulari. Hoc absque dubio emendandis pro lege erit, emendatis pro consuetudine; vt illi habeant testimonium, isti incipiant timere iudicium. Dat. XI. Kal. Iul. Mediolani, Valentiniano A. IV. & Neoterio Coss. hactenus constitutio Theodosii.

LXX. AMBROSIVS COGIT THEODOSIVM ABROGARE LEGEM INIVSTAM. a 1. Tim. 5.

Cum autem Mediolani hæc sancierit Imperator, ex causis (vt sibi videbatur) legitimis persuasus: quoniam dum vltor sceleris exsurrexit, compressit etiam innocentes; occurrit quamprimum vindex Ecclesiasticæ libertatis seuerus Regum censor S. Ambrosius: qui editam sanctionem ea ex parte compulit abrogari, qua periclitabatur Fidelium erga Deum religio, & erga pauperes misericordia: alia vero ex parte, qua Apostolica institutio conseruabatur immunis (nam Pauli *a* præceptio est, ne vidua eligatur minor sexaginta annorum) siuit in suo robore perdurare. Theodosius igitur, Dei obtemperans sacerdoti, aduersantem pietati à se editam sanctionem, contraria lege promulgata, aboleuit, cum post duos ferme menses ad eundem Tatianum ita rescripsit *b*:

b l. 28. de Episc. Cod. Theod.

LXXI. POSTERIOR LEX PRIOREM REVOCAT.

Legem, quæ diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neue sub Ecclesiæ nomine, mancipia, supellectilem, prædam velut infirmi sexus dispoliator inuaderet, & remotis affinibus ac propinquis, ipse sub prætextu Catholicæ disciplinæ se ageret viuentis hæredem, eatenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur: neque quisquam aut litigator ea sibi vtendum, aut Iudex nouerit exequendum. Dat. X. Kalend. Septembr. Veronæ, Valentiniano Aug. IV. & Neoterio Coss. Sic itaque abrogata parte illa legis, in qua libertas Ecclesiastica dispendium passa erat; pars ea in suo vigore permansit, qua iuniores viduæ capillorum abscissione magno scandalo vel saltem periculo intrudebant se in numerum diaconissarum Ecclesiæ: quod quidem perperam agi, paulo ante adeo enorme perpetratum scelus edocuit. Vides quam conferat, lector, ad germanum legum sensum, rem gestam, causamq; ipsam prænoscere, qua ab Imperatore edita sanctio animatur; cuius ignari eam in longe diuersam falsamq; sententiam distrahant necesse sit, Theodosium sugillantes, quasi aduersatus fuerit fœminarum monasticæ disciplinæ. Meminit autem huius latæ legis Marcianus *c* Imperator, quam ratam firmamq; esse voluit, atque alia edita sanctione muniuit: sed de his nos alias pluribus.

c Marcian. Nouel. tit. 5. de test. cler.

LXXII. d Aurel. Victor in Theodos. e Ambros. epist. 66.

Quod insuper ad leges Theodosii spectat: laudatur ab Aurelio Victore *d* lex illa à Theodosio data, qua consobrinarum coniugium vetaretur. meminit huius quoque legis S. Ambrosius ad Paternum scribens, cum ait *e*: *Sed si diuina te prætereunt; saltem Imperatorum præcepta, à quibus amplissimum accepisti honorem, haud quaquam præterire te debuerunt. Nam Theodosius Imperator etiam patrueles, fratres & consobrinos vetuit inter se coniugij conuenire nomine, & seuerissimam pœnam statuit, si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora: & tamen illi inuicem sibi æquales sunt tantummodo, quia propinquitatis necessitudine & fraterna societatis ligantur vinculo, pietati eos voluit debere, quod nati sunt. Sed dicis alicui relaxatum. Verum hoc legi non præiudicat, &c.*

LXXIII. f l. 2. de incest. nupt. C. Theod.

Porro lex illa Theodosii periit, sed illa tantum extat, quæ Constantio tribuitur, sancita Romæ, Arbetione & Lolliano Consulibus *f*. Quod autem ait Ambrosius seuerissimam pœnam à Theodosio aduersus hos fuisse statutam: quænam illa fuerit, reperies in constitutione Arcadii & Honorii Imperatorum, seueritatem eius legis mitigantium, qua (vt ibi dicitur) statuta erat pœna ignis atque bonorum proscriptio *g*. Existimauit namq; Theodosius, opus esse seuerissima lege sancire disciplinam, quã Constantini constitutione decretam esse eius libido violasset. Sane quidem vt Romani ducerent consobrinas, nequaquam antiquo iure factum apparet, sed recentiori, vt Plutarchus auctor est, qui ait *h*: *Antiquitus enim sanguine iunctas Romani non copulabant sibi matrimonio, & ne nunc quidem amitas aut sorores: sero concessum fuit, vt ducere consobrinas liceret.* idque gratia populari potius, quam libere decernente Senatu factum affirmat, cum subdit: *Vir quidem pecunia indigens, alias honestus & gratia populari nemine inferior; consobrinam habere putabatur vxoris loco. ad quam hæreditate dos magna peruenerat, eaque ratione diues ipse esse: cui cum esset eo nomine dies dicta, populus omissa causæ cognitione eum absoluit; decretoque facto, nuptias consobrinarum permisit publice, coniugio autem superiorum graduum interdixit.* hæc Plutarchus. Intelligis, quanta leuitate tanta res fuerit pertractata? Passus tamen est ex hac lege à Gentilibus inuidiam Theodosius, ægre ferentibus ad ius antiquum pœnis grauissimis reuocari. pro cuius sanctionis defensione, & aliarum, in quas illi obloqui non cessabant, Paulinus (vt suo loco dicetur) defensionem scripsit egregiam.

g l. 1. de incest. nup. C. Theod.

h Plut. in Quæst. Rom. q. 6.

LXXIV.

Purgauit igitur tanquam scopa Theodosius hac lege non excrescentes solum Gentilium Romæ libidines, sed & aliorum Paganorum vbique degentium: siquidem Græci Ethnici antiquarum legum Solonis & Lycurgi auctoritate, nec non Ægyptii ex antiquo more iureque patrio non à consobrinis tantum, sed nec ab vterinis coniugio abstinebant: audi enim Philonem, qui dum agit *i* de legibus Iudæorum, quibus huiusmodi coniugia vetita erant, hæc ait: *Quamuis Atheniensis Solon hoc obseruat in vterinis tantum germanis, eodem patre prognatis relinquit liberum. Contra Lacedæmoniorum legislator vterinis non interdicit connubio, sed solis eodem patre genitis. At Aegyptius ridens vtriusque simplicitatem & semiperfecta placita, laxauit libidinem, & auxit in corporibus animisque insanabile malum intemperantiæ, permissa licentia ducendi sorores, siue per alterum parentem, siue per vtrumque cognatas, maiores pariter & minores, æqualesue, ne gemellis quidem exceptis.* hæc Philo. Tot igitur tantaque in orbe Romano aucta turpitudinum mala lex vna Theodosii in Ethnicis sancte curauit, quæ in Christianis ipsa religionis professio procul amouerat: nam (vt pluribus docet Theodoretus libro de legibus) vna cum nomine Christiano, abdicatis omnibus prauis moribus, antiquatisque turpibus iniquisque legibus, diuinæ, puræ, iustæ, sanctæque leges seruandæ ab omnibus susceptæ sunt.

i Philo. de special. leg.

Sed illud quidem perperam factum, vt quod Christiani Principes vetuerint sanctionibus, ne inter consobrinos matrimonium iniretur, iidem Principes id faciendi aliquando licentiam impertirent: quem vsum vsque ad Gothos Reges in Italia regnantes perseuerasse, formula dispensationis *k* à Cassiodoro conscripta declarat.

k Cassiod. lib. 7. form. 46.

LXXV. OBITVS GALLÆ AVGVSTÆ.

Hoc quoq; anno Galla Augusta posterior Theodosii coniux, Constantinopoli cum esset, ex hac vita migrauit, quam Arcadius sepeliuit: eodemq; tempore in foro haud longe ab ecclesia erecta est columna, desuperque fuit Theodosii argentea statua collocata; sed & obeliscum etiam hoc anno in Circo Constantinopoli positum, affirmat Marcellinus sub huius anni Consulibus. Reliquit autem Galla vnicam prolem, nempe filiolam, nomine Gallam Placidiam, de qua suo loco dicendum pluribus erit.

IESV CHRISTI
Annus 391.

SIRICII PAP. Annus 7. — VALENTIN. 16. THEODOSII 13. IMPP.

I. SYMMACHVS RECONCILIATVS THEODOSIO. l Socrat. l. 5. c. 14.

CHRISTI annus trecentesimus nonagesimus primus adscribitur Fastis Consulatu Tatiani & Symmachi: hic enim ob patrocinium patriorum cultus deorum (vt vidimus) extra trecentesimũ lapidẽ à Theodosio relegatus, sed restitutus, scripto iam (vt Socrates ait *l*) ad Theodosium Apologetico, ab eodem est euectus ad Consulatum. Quod enim Symmachus inter Senatores primarius emineret, & in reb. gerendis solertissimus ac sagacissimus haberetur, cuius tantũ nutu reliqui mouerẽtur; Theodosius rediturus in Orientem, eũ amplissimo magistratu voluit demereri, ne quid turbarum ab eo aduersus Valentinianum, quem solum relinqueret in Occidente, cõcitaretur. Agit de huiusmodi Symmachi Consulatu à Theodosio

Impetatore ei collato Prudentius, cum ostendit Theodosium nequaquam egisse tyrannice, cum Romæ cultum idololatriæ abolendum lege sanciuit: nam amplissimorum magistratuum patticipes quoq; Ethnicos esse voluisse affirmat, cum ait *a*:

a Prud. aduers. Symmach. li. 1.

Nec pago implicitos per debita culmina mundi
Ire viros prohibet. Quoniam cœlestia nunquam
Terrenis solitum per iter gradientibus obstant,
Ipse magistratum tibi Consulis, ipse tribunal
Contulit, oratumq; * *toga donauit amictum*
Cuius religio tibi displicet: ô pereuntum
Assertor diuum, solus qui restituendos
Volcani, Martisq; dolos, Venerisq; peroras.

* auratumque

& quæ sequuntur.

II. Cæterum ne Symmachi honoris prestantia quicquam sibi arrogatet Gentilicia superstitio, idem Theodosius tunc nouis eam rursus, antequam recederet ab Italia, exagitat sanctionibus; quarum prima data mense Februarij sic se habet *b*:

b l. 10. de Pagan. C. Theod.

Imppp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Albino PP.

Nemo se hostiis polluat: nemo insontem victimam cadat: nemo delubra adeat: templa perlustret, & mortali * *opere formata simulacra suscipiat: ne diuinis atq; humanis sanctionibus reus fiat. Iudices quoq; hanc formam contineant; vt si quis profano ritui deditus templum vspiam, vel in itinere, vel in Vrbe adoraturus intrauerit, quindecim pondo auri ipse protinus inferre cogatur: nec non Officium eius parem summam simili maturitate dissoluat, si non & obstiterit Iudici, & confestim publica attestatione retulerit. Consulares senas, Officia eorum simili modo, correctores & præsides quaternas, apparitiones illorum similem normam æqualis sorte dissoluant. Dat. III. Kal. Mart. Mediolan. Tatiano & Symmacho Coss.*

* metalli

QVÆ THEODOSIVS ADVERSVS IDOLOLATRAS.

III. Porro hæc sanciri voluit Theodosius ex Senatusconsulto, cum, latis Comitiis, singulorum Senatorum est rogata sententia: de quibus ita Prudentius:

Aspice quam pleno subsellia nostra Senatu
Decernant infame Iouis puluinar, & omne
Idolum longe purgata ex Vrbe fugandum.
Qua vocat egregij sententia Principis, illac
Libera cum pedibus, tum corde frequentia transit:
Nec locus inuidiæ est, nullum vis aspera terret:
Ante oculos sic velle patet: cunctiq; probatum,
Non iussum, sola capti ratione sequuntur.

Rursum vero idem Theodosius ad Ægypti magistratus aliam eiusdem argumenti dedit sanctionem, his verbis conscriptam *c*:

c l. 11. eod. tit.

Idem AAA. Euagrio Præfecto Augustali & Romano Comiti Aegypti.

IV. *Nulli sacrificandi tribuatur potestas: nemo templa circumeat: nemo delubra suscipiat: interclusos sibi nostræ legis obstaculo profanos aditus recognoscant: adeo vt si qui vel de diis aliquid contra vetitum sacrisq; molietur, nullis exuendum se indulgentiis recognoscat. Iudex quoque, si quis tempore administrationis suæ, fretus priuilegio potestatis, polluta loca sacrilegus temerator intrauerit: quindecim auri pondo, Officium vero eius nisi collatis viribus obuiarit, parem summam ærario nostro inferre cogatur. Dat. XV. Kalend. Iulij, Aquileiæ, Tatiano & Symmacho Consulibus.* hæc aduersus Gentiles.

V. Quod vero sciret idem Theodosius Imperator, esse inter Christianos nonnullos, qui conciliandi sibi Imperatoris gratia, ex deorũ Gentilium cultu ad Christianam se religionem contulissent, eosdemq; pro conditione rerum ac temporum paruo momento huc & illuc impelli: vt eos in susceptæ religionis contineret officio, hisce voluit legibus coercere *d*:

d l. 1. de Apost. Cod. Theod.

Imppp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. Flauiano PP.

Hi, qui sanctam fidem prodiderint, & sanctum baptisma profanauerint, à consortio omnium segregati sint, à testimoniis alieni, testamenti (vt ante iam sanximus) non habeant factionem, nulli in hæreditate succedant, à nemine scribantur heredes. Quos etiam præcepissemus procul abijci ac longius amandari, nisi pœnæ visum fuisset esse maioris, versari inter homines & hominum carere suffragiis. Sed nec vnquam in statum pristinum reuertentur: non flagitium morum oblitterabitur pænitentia: neq; vmbra aliqua exquisita defensionis aut muniminis obducetur. Quoniam quidem eos, qui fidem quam Deo dicauerant polluerunt, & prodentes diuinum mysterium in profana migrarunt, tueri ea, quæ sunt commenticia & concinnata, non possunt. Lapsis etenim & errantibus subuenitur: perditis vero, hoc est, sanctum baptisma profanantibus, nullo remedio pœnitentiæ, quæ solet aliis criminibus prodesse, succurritur. Dat. V. Kalen. Maij, Concordiæ, Tatiano & Symmacho Coss.

QVÆ THEODOSIVS ADVERSVS APOSTATAS.

VI. At ne videretur ipse Imperator eiusmodi sanctione voluisse tantum errantem infrenare plebeculam, paucos post dies appendicem adiecit ad coercendos eos, qui in sublimiori gradu collocati essent, ita ad eundem Flauianum rescribens *e*:

e l. 5. de Apost. Cod. Theod.

Si quis splendor collatus est in eos vel ingenitus dignitatis, qui fide deuij & mente cæcati, à sacrosancta religionis cultu & reuerentia descivissent, ac se sacrificiis mancipassent; perdant, vt de loco suo, statuque deiecti, perpetua vtantur infamia; ac ne in extrema quidem vulgi ignobilis parte numerentur. Quid enim his cum hominibus potest esse commune, qui infandis & feralibus mentibus gratiam communionis exosi, ab hominibus recesserunt? Dat. V. Id. Maij, Concordiæ, Tatiano & Symmacho Coss.

VII. His ergo cohibiti legib. Gentiles nobiles, & qui honoris ac questus causa in gratiã Theodosii Christianæ fidei cultum fuerant amplexati ęgro ferentes animo hisce vinciri vinculis, de nouo in Occidente Imperatore creando meditari cœperunt, postquam Theodosius Constantinopolim redisset; quod scirent absq; eius patrocinio Valentinianum adolescentulum imbellẽ perfacile è medio tolli posse. Res igitur in annum sequẽtem dilata est, quod ipse Theodosius ad huius anni prope finem moram traxerit in Occidente: nam auctor est Socrates *f* eundem Imperatorem recedentẽ ex Italia, Constantinopolim peruenisse quarto Idus Nouemb. Quo cum aduentasset, nihil antiquius habuit, quam vt absoluta basilica, quam in honorẽ S. Ioan. Baptistæ in Septimo sumptuose erigendam curarat, inuentum sub Valentis Imperatoris tempore caput eiusdem S. Ioannis Baptistæ in eam ex Coslai vico prope Chalcedonem posito transferret. Cõstat quidem auctoritate Sozomeni atq; Prosperi sui ipsorum sæculi res scribentium, id post reditum Theodosii ex Italia esse factum antequam Valentinianus Imperator occumberet. cæterũ anni vnius errore lapsus videtur Prosper, nisi id vitio librariorum accidit, dum eiusmodi translationem capitis factam tradit per Theodosium anno superiori sub Consulatu Valentiniani quarto atq; Neoterii; cum omnium assertione liqueat, ipsum non ante præsentem annũ Constantinopolim rediisse, reuersum autem istud ipsum curasse. Quamobrem nec audiendum Cedrenum putamus, qui eiusmodi translationem ad annum sextum Theodosii refert, vel qui ad posteriora reponũt tempora. At quid de his in primis Sozomenus tradat, audiamus *g*:

QVOD GENTILES MACHINATI IN VALENTINIANVM.

f Socr. li. 5. c. 19.

TRANSLATIO CAPITIS S. IOANNIS BAPTISTÆ IN SEPTIMVM.

g Sozom. li. 7. c. 2.

VIII. *Circa hoc tempus Constantinopolim translatum fuit Ioan. Baptistæ caput, quod Herodias ab Herode Tetrarcha petierat. Fertur autem fuisse repertum apud monachos quosdam sectæ Macedonianæ: qui cum primum Hierosolymis habitassent, postea migrarunt in Ciliciam. Sub eo autem Imperio, quod ante præsens hoc fuit* (nempe Valentis Augusti) *indicante Mardonio, qui domus Imperatoris maior eunuchus erat, iusserat Valens illud Constantinopolim transferri. Itaq; illi, qui in hoc missi erant, publico vehiculo impositum agebant. Sed vbi ad Pantichium peruenissent (qui locus est Chalcedonis) non vlterius procedere valuerunt muli, qui vehiculũ trahebant, & quidem comminantibus equisonibus, & auriga flagris acriter vrgente. Cum autem nihil proficerent, videreturq; cunctis & ipsi quoq; Imperatori res ea non sine miraculo & numine diuino geri: sacrum hoc caput in Coslai pago deposuerunt: erat enim is forte in proximo, & ad Mardonij huius ditionem pertinebat. Circa hoc autem tempus siue Deo, siue ipso Propheta exsuscitante, venit in hunc pagum Theodosius Imperator. Cui quidem, cum Baptistæ reliquias tollere vellet, solam aiunt restitisse Matronam: ea erat virgo sacra, sed quam sectarentur minister & custos.*

SVB VALENTE IMPERATORE REPERTVM CAPVT S. IOANNIS BAPTISTÆ

IX. *Cum autem illa cunctis viribus resisteret, ratus eam non esse cogendam, precibus contendebat Imperator, vt concederet. Et postquam grauate cessisset; tritum fore Imperatori quod conabatur, ex eo rata quod tempore Valentiniani* * *acciderat: purpura sua theca,*

THEODOSIVS ACCIPIT CAPVT IOANNIS BAPTISTÆ

* Valentis

in qua

in qua iacebat caput inuoluens, accipiebat, ac reuersus ante vrbem Constantinopolitanam condidit, in loco, quem Hebdomon vocant ædificato ibi in honorem Dei amplissimo pulcherrimoq; templo. Matronam porro, quamuis frequenter ac multum precatus & blandis pollicitationibus adortus esset, inducere Imperator non potuit, vt ab opinione sua desisteret; erat enim secta Macedoniana. Quanquam tamen Vincentius presbyter eiusdem sectæ fautor, qui & ipsam & Prophetæ loculos ex æquo venerabatur, & sacerdotio in hunc ipsum vsum fungebatur, è vestigio secutus est, & cum his, qui de Catholica Ecclesia erant, communicauit; cum quidem (vti Macedoniani dicunt) cum iureiurando protestatus esset, se ab eorum opinione nunquam esse recessurum. Sed ille ad extremum id hac adiecta conditione manifeste terminauit: Vt si Baptista sequi vellet Imperatorem, & ipse quoque cum eodem absque omni hæsitatione conscientia communicaret. Fuit autem hic natione Persa; & cum sub Imperio Constantij persecutio Christianos affligeret, fugiens vna cum Adda consobrino suo, ad Romanos venit, atque ipse quidem in clerum allectus est, & ad presbyterij dignitatem processit: Addas autem vxore ducta plurimum profuit Ecclesiæ, & filium reliquit Auxentium, virum erga Deum fide, erga amicos promptitudine insignem, vita integrum litterarum amatorem, & omnigena tum Gentilium, tum Ecclesiasticorum eruditione præditum, moribus commodis, licet Imperatori & aulicis familiaris esset & in bellicis expeditionibus splendide se gessisset. verum illius quidem crebra mentio est tum apud probatissimos quosque monachos, tum apud homines studiosos, qui ipsum familiariter cognouerunt. Matrona vero vsq; ad obitum in Coslai pago versata est, vixitque generose admodum & caste, & sacris virginibus præfuit, quarum etiam nunc multas superesse intellexi, quæ mores disciplina per Matronam accepta dignos repræsentant hucusq; Sozomenus.

DI VINCENTIO ET ADDA PERSIS CHRISTIANIS.

X. HISTORIA A MACEDONIANO AVCTORE ACCEPTA.

Sed quoniam à Macedoniano homine noscitur eiusmodi historiam mutuatus, auctorem minime citandum putauit: at quisquis ille fuerit, sectæ fauit, dum suis adscripsit eiusdem sancti præcursoris Domini inuentionem capitis, illius vero custodiam tribuit Matronæ virgini. Quamobrem hæc omnia ad lapidem Lydium admouenda sunt; vt quæ veritate subsistant, quæue nutent, perspicue possit intelligi. Atque illud in primis certum est, translationem sacrarum reliquiarum nequaquam fieri hoc tempore solitam curru, equisonibus, & aurigis, sed Episcoporum humeris pompa solemni. Accipe, quid sub Arcadio Theodosii filio dicat factum S. Hieronymus de reliquiis Samuelis Prophetæ, cum ex Palæstina in Thraciam delatæ sunt *a*: *Sacrilegus ne, inquit, dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam? Omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem vilissimam & cineres dissolutos in serico & vase aureo portauerunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, & tanta lætitia, quasi præsentem viuentemq; Prophetam cernerent, susceperunt, vt de Palæstina vsque Chalcedonem iungerentur populorum examina, & in Christi laudem vna voce resonarent?* &c. Portauerunt quidem & Episcopi ipsi humeris sacratissima Ioannis pignora, & non currus, quem mulæ traherent. Accipe de his exemplum aliud, quod idē S. Hieronymus scripsit de sanctæ Paulæ defunctæ corpore, quod quidem Episcoporum humeris ad sepulturam elatum fuisse affirmat: *Translata*, inquit *b*, *Episcoporum manibus & ceruicem feretro subijcientibus.* En vides, quibus ritibus & qua pompa efferri, transferriq; solerent sacræ reliquiæ; quæ quidem religionis officia adhibita esse, imò & cumulatius exhibita digno triumpho in euectione venerandi capitis magni Baptistæ, recentioris Eliæ, terrestris Angeli, præcursoris Domini, Prophetæ & plus quam Prophetæ, Veritatis præconis, amici sponsi, & magni martyris, negare quis poterit?

a Hier. aduer. Vigilant.

b Hier. ep. 27.

XI. Rursum vero ad confutandam eandem ex Macedoniano auctore petitam historiam, hæc adiicimus. Quam insulse fingitur altercatio illa Theodosii Imperatoris cum Macedoniana fœmina, & abiecta nimis illis cum precib. & blanditiis postulatio tanti Principis pro assequendo tanto ab hæretica virgine munere: quasi capere & vēdicare nō licuisset, nisi illa præbuisset assensum: cum nemo nō sciat, ex his, quæ superius dicta sunt, eundem Imperatorē Macedonianos & alios hæreticos exagitasse legibus seuerissimis. Facessant igitur commenta isthæc: illudq; vnum ratum firmumque ex Sozomeno habeatur, post reditum Theodosii ex Occidente, factam esse ab ipso eiusdem sacri capitis in Hebdomon, in basilicā ea de causa illic erectam, translationem: id affirmantibus etiam (vt dictum est) ex Latinis eiusdem temporis Prospero, & qui post ipsum secuti sunt *c*, ex Græcis post Sozomenū Cedreno *d*, atq; *e* Nicephoro. Cuius pii studii Theodosium, etiam aduersantium dæmonum testificatione, magnum constat esse præmium consecutum, cum pugnante pro ipso Ioanne Baptista in difficillimo bello pollentem viribus Eugenium expugnauit tyrannum, vt suo loco patebit.

c Sigibert. in Chron. & alij.
d Cedren. in compend.
e Niceph. l.12.c.49.

XII. ALIA DE INVENTIONE CAPITIS HISTORIA.

Cæterum quod spectat ad eiusdem venerandi Baptistæ capitis inuentionem, nulla est vera historia, quæ tot obuoluatur ambagibus, & variarum dubitationū complicata sit nodis. Etenim apud Acta *f* Matronæ Pergensis ea contigisse fertur tempore Leonis Imperatoris atq; Verinæ Augustæ, non cum primum apud Herodis regiam inuentum est, sed cum in agro Emesæ ciuitatis repertum. Apud Marcellinum Comitem aliter facta esse inuentio capitis legitur, Opilione & Vincomalo Consulibus, sub Imperatoribus Valentiniano & Marciano, anno Domini quadringentesimo quinquagesimo tertio; apud quē ipsa prior atq; posterior eiusdem capitis inuentio pluribus enarratur: apud Marcellinum dixerim potius, quam à Marcellino, vtpote ab aliquo illius addita Chronico, quod perbreuibus quidem rerum monumentis ab ipso elaboratum esse constat, non autē longioris alicuius narratione historiæ: vt plane appareat, consarcinatoris futura pannū nouum veteri consutum vestimento. Sed grauiorib. scatet erroribus quod apud incertum habetur autorē in tractatu illo, qui apud Cyprianum extat de reuelatione capitis Ioan. Baptistæ; dum post illam, quam recitat ex Marcellino auctore, primam in palatio Herodis inuentionem factam tempore Marciani Augusti, posteriorem addit per Marcellinum presbyterum, atq; ab eodem allatū ipsum caput Alexandriam, datumq; Iurando eius ciuitatis post Theophilū Episcopo. Quis hic, rogo Iurandus successor Theophili? An Cyrillum post Theophilū sedisse, potuit aliquis ignorasse? Sed illud monstruosius; quonam pacto valuit successori Theophili Ioannis caput afferri, cuius prior inuentio ab ipso facta dicitur sub Marciano, posterior vero; cū Alexandriam translatum fuit, longe postea? Sed nugæ sunt istæ, ac plane somnia, cum ex his dicendū esset, ante illud acceptum à successore Theophili, quam primo inuentum fuerit: cum tamen nonnisi post secundā inuentionem Alexandriam translatum esse dicatur: certa enim temporum ratio, etsi aliæ deessent probationes, ista omnino redarguit atq; confutat.

f Metap. die 8. Nouemb. Sur. tom. 6.

XIII.

Prætermittimus hic de tertia ibi posita eiusdem Ioannis (vt ibi dicitur) inuentione capitis & in Gallias facta translatione plurib. agere: nā cum mendaciis in primis ea innitatur historia, noua, vt subsistat, iacienda essent eidem fundamenta, atq; si posset, docendū in primis, quo modo illud ipsum, quod constat Constantinopolim esse translatum, postea delatum fuerit Alexandriam. At est quod coniicere valeas, lector, ex iis, quæ idem incertus auctor ibi habet, cuiusnā Ioannis caput illud fuerit, quod in Gallias translatum est, Baptistæ ne, vel alterius Ioannis. Sed audi, quæso. Dicitur ibi reuelatum fuisse cuidam Felici monacho, dictumq; illi: *Felix surge concitus, & pergens ad ciuitatem Alexandriæ, inuenies ibi Ecclesiam in honorem sancti Ioannis Baptistæ consecratam, vbi caput eius cum tribus pueris innocentibus conditum est*, &c. Porro inuenies in Actis Cyri & Ioannis martyrum *g*, à Cyro Memoriam erectam fuisse Alexandria trium puerorum, Ioannemque martyrem collegam, Edessa oriundum, capite truncatum: vt plane coniectura non leuis sit, huius Ioannis capitis factam esse Alexandria in Gallias translationem. At diximus de his in Notis *h*. Verum vt ad inuentionem Baptistæ capitis, de qua agitur, reuertamur: ferebatur Gelasii tempore ea de re historia quædam, de qua sic ipse *i*: *Item scripta de inuentione capitis S. Ioan. Baptistæ, nouella quidem relationes sunt, & nonnulli eas Catholici legunt. Sed cum hæc ad Catholicorum manus aduenerint**, *beati*

g Apud Metap. die 31. Ian. Lipom. tom. 5. & Sur. to. 1. ea die.
h Notat. in Rom. Mar. die 29. Aug.
i Gelas. in Conc. Rom. decret. de libris auth.
* peruenerint

Pauli

GELASII CENSVRA QVASVOILEST. a 1. Thes. 5. *Pauli Apostoli præcedat sententia* a: *Omnia probate quod bonum est, tenete.* hæc ipse. At non existimes Gelasium intelligere potuisse eam de reuelatione capitis scriptionem, quæ apud Cyprianum extat: nam longe post Gelasii tempora scriptam esse, ex Pipini memoria ibidem recensita, nemo non videt. Quamobrem cum nouam eam dicat esse relationem, equidem puto de illa intelligere, quæ nouissime traditur facta temporibus Marciani: recentiorem enim illa nullam inuenies.

XIV. b Extat apud Sur. tom. 4.

Insuper ex iis, quæ superius dicta sunt, & ea confutantur, quæ apud Metaphrasten *b* leguntur in oratione de translatione manus eiusdem Ioannis Baptistæ: nimirum à Iustiniano Imperatore translatum esse ex Emesa eiusdem præcursoris caput, quod obsignatum dicitur fuisse signaculo Constantini: id enim idcirco ab auctore creditum, quod idem Iustinianus Imperator eiusdem Ioannis Baptistæ templum erectũ in Hebdomo restituisset: quod à Theodosio ædificatum, Sozomenus, qui illud videre potuit, Constantinopoli cum esset, affirmat. Porro tam apud Græcos, quam Latinos pnblicis monumentis duplex memoria anniuersaria die peragitur duplicis eiusdẽ præcursoris capitis inuentionis; quarum ptior illa dicitur facta ex ruderibus antiqnæ Herodis regiæ; posterior vero ex agro Emesæ, vnde translatum est Constantinopolim, in cuius solemnitate Ioannes Damascenus *c* ista habet: *Sicut diuinum depositum occultum terra Christus detexit caput tuũ nobis, ô Propheta & præcursor: omnes igitur simul profecti, in huius inuentione cantibus Deiloquis Saluatorem laudamus, saluantem animas nostras supplicationibus tuis.* At de his hactenus: consulat qui plura velit, quæ eodem argumento in Romano Martyrologio annotauimus.

DVPLEX AB ECCLESIA CELEBRATVR INVENTIO CAPITIS I. IOAN. BAPTIST. c Damasc. in Cant. Eccle.

XV.

Iam vero quod reliquum est rerum gestarum Theodosii anni huius, absoluamus. Quod enim cuperet Orientalem Ecclesiam ab omni hæreticorum labe purgatam prorsus reddi, eiusmodi edidit vltimo mense anni huius sanctionem *d*:

d l. 10. de hæret. C. Theod. THEODOSIVS PELLIT HÆRETICOS. * Nouæ Rom.

*Hæreticorum polluta contagia pelli vrbibus vicinis, proturbari, ac nullis penitus iubemus patere conuentibus: ne quoquam sacrilega cohors talium hominum colligatur. Nulla eorum peruersitati vel publica conuenticula, vel latiora erroribus secreta tribuantur. Dat. XIV. Kalend. Ianuarij, Rom. * Tatiano & Symmacho VV. CC. Coss.* Ex hac quidem constitutione Socrates erroris arguitur, dum ait, nonnisi Eunomianos hæreticos à Theodosio exagitatos; reliquis autem, vt Arianis, & Nouatianis, conuentus agere permissum. sic enim habet, dum statum præsentis temporis hæreticorum in Oriente describit *e*: *Eas porro res, quæ etiam apud alios, Arianos dico, Nouatianos, Macedonianos, Eunomianosq; gesta sunt, commemorare, operepretium arbitror. Nam Ecclesia cum semel esse diuisa* (imo ipsi ab Ecclesia diuisi) *non vna diuisione acquieuit: sed homines ab se mutuo auersi, alter altero denuo secesserunt: atq; adeo exiguam leuiculamq; occasionem nacti, mutua communionis consociationisque vincula disruperunt. Proinde qua ratione, quando, & quibus de causis inter se dissenserint, consequenti sermone ostendemus.*

SOCRATES ERRORIS ARGVITVR e Socr li. 5. c. 20.

XVI.

Illud interea intelligamus oportet, Theodosium neminem istorum exagitasse, præter Eunomium: quem, quoniam Constantinopoli domi sua conuentus egerat, libros ab se editos palam ostenderat, multos deniq; sua doctrina labe infecerat, in exilium mitti iussit. Reliquis vero neq; molestia quicquam exhibuit, neq; secum communicare coegit: sed singulis copiam fecit in locis separatis conuentus agendi, & ita de religione Christiana sentiendi, vt quisque de ea opinionem conceperat. Atq; vt aliji omnibus sectis potestatem permisit ecclesias sibi extra ciuitates construendi; sic Nouatianis, vtpote in fide Consubstantialis cum eo consentientibus, dedit mandatum, vt ecclesias suas (*sicut à me supra cõmemoratum est*) *intra vrbes audacter & libere retinerent.* hæc Socrates: sed quam vera sint de aliis præsertim hæreticis, tum nuper recitatæ, tum reliquæ superius descriptæ latæ aduersus hæreticos leges, apertam fidem faciunt, nosque alias de his eundem auctorem erroris arguimus.

XVII. f Socrat. l. 5. c 20. NOVATIANI INTER SE DIVISI.

Porro de schismate Nouatianorum hoc tempore inter ipsos conflato, hæc idem Socrates subdit *f*: *Cum post Agelium Marcianus Episcopus Nouatianorum esset creatus: Ecclesia illorum tali de causa diuisa est. Sabbatius quidam ex Iudæo factus Christianus, & à Marciano ad presbyterij dignitatem euectus, nihilominus Iudaica religioni qua animus erat ante occupatus, seruire laborauit: quinetiam simul Episcopatus adipiscendi cupiditate incensus fuit. Itaq; nactus duos presbyteros Theoctistum & Macarium suæ cupiditatis adiutores, tempus & morem festi Paschatis celebrandi, qui in Pazo * vico Phrygiæ, regnante Valente (sicut ante dixi) à Nouatianis decerni tentatus erat, renouare cogitauit.* * Pepuzo *Ac quanquã primum simulatione monastica vita excolenda, ab ecclesia recessit. sibiq; nonnullos, quos mysteriorum cõmunione indignos censebat, permagnæ offensioni fuisse docuit: tamen haud ita multo post, dum conuentus separatim agere institueret, se manifesto aperuit. De quibus rebus certior factus Marcianus, suum ipsius in presbyteris ordinandis errorem & inscitiam propterea magnopere accusauit, quod homines tam inanis gloriæ appetentes ad munus presbyterij extulerat: atq; grauiter sibi succensens, dixit; multo fuisse satius, manus suas super spinas imposuisse, quam earum impositione Sabbatium ad gradum designasse presbyterij.*

XVIII. SYNODVS NOVATIANORVM.

Idcirco Angari (est hoc emporiũ Bithyniæ prope Helenopolim situ) Concilium Episcoporum Nouatianorũ conuocat. Qui cum essent in vnũ coacti, accersunt Sabatium, eumq; causas animi sui offensi corã Concilio proponere iubent. Ac simulatq; ille dissensionem de festo Paschatis celebrando, causam attulerat, cur animo esset offenso: (illud enim tum ad consuetudinẽ à Iudæis in eo seruatam, ad præscriptum normamq; eorum, qui in Pazo conuenerant, celebrandum esse dicebat) Episcopi in Concilio congregati, suspicantes illũ sedis Episcopalis desiderio eam rem causatũ esse; iureiurando hominẽ obstringunt, vt Episcopatum nunquam capesseret. Ista ea de re iusiurandum dat. Illi dum canonẽ edunt de festo Paschatis: quem canonem, ἀδιάφορον, id est, indifferentẽ vocabant. docebantq; dissensionem de festo Paschatis non satis iustam causam esse, cur Ecclesia dirimeretur: neq; eos, qui in Pazo coacti fuissent, præiudiciũ generali canoni fecisse. Nam veteres, qui proxime à temporib. Apostolorum aberant, quanquã de hoc festo inter se dissidebãt, tamen inter ipsos mutuo cõmunicasse, nec aliquãdo vincula rupisse cõcordiæ. Quinetiã Nouatianos, qui Romæ, quæ est ciuitas primaria, vitam degebant, tametsi nunquã in eo festo morem Iudæorum sequerentur, sed semper post æquinoctium Pascha celebrarent; tamen cum illis, qui eiusdem erant fidei, quiq; alium morem in festo illo agendo seruabant, minime discordiam exercuisse. hæc de nouo canone, quem aduersus communem vsum Ecclesiæ Catholicæ Nouatiani statuere: cui nõ adhærere, nihil aliud fuisse, quam schismate à Catholicorum cõmuniodiuidi, iam satis superius demonstratum est. Porro subdit de Sabbatio, iterum priuatos conuentos egisse, & contra iusiurandum Episcopum se creari passum esse.

XIX. ERRORES SOCRATIS DE RITIBVS ECCLESIARVM.

Cum autem idem auctor falsa quadã assumptione affirmet, licuisse cuilibet absq; dispendio Catholicæ veritatis celebrare qua die Pascha vellet: hæc sane ille, vt ex eo ipse Nouatianus suos Nouatianos excuset Episcopos, vnius occasione Sabbatii in trãsuersum acti. Dumq; subdit quod ad ritus spectat, peculiares licere suos cuiq; vendicare, dumq; diuersarum Ecclesiarum ritus recenset, magnopere quidem errore labitur (vt de reliquis agere prætermittamus) dum ait *g*: *Qui sunt Romæ, tres septimanas ante Pascha, Sabbato & Dominico exceptis, simul ieiunant*: sed hæc certa demonstratione refellimus superius, dũ egimus de Quadragesima tomo primo Annaliũ. Sicut & quod Sozomenus *h* ait, semel tantum in anno Romæ *Alleluia* cantari solitum. cum superius sit demonstratum, etiã in ipsis defunctorum exequiis consueuisse Romæ occini *Alleluia*. Vel quod de his agens longe mentitur Nicephorus, dum ait *i*: *Neq; Episcopus, neq; alius quisquam in Ecclesiis Romæ ad populũ, docens, verba facit.* Sed quid ineptius dici potest? Nonne S. Ambrosius recitat sermone Liberii Papæ ad populum habitũ, cum soror ipsius sacrum velũ virginitatẽ professa accepit? Nonne S. Leonis & S. Gregorii adhuc extant homilia ad populũ dictæ? Sed puto quidẽ, eosdem Nouatianos auctores, Nouatianorum ecclesiarũ, quæ in diuersis locis toto ferme orbe Christiano dispersæ erant, mores insinuare voluisse; vel nullo delectu habito Catholicorũ & Orthodoxorum eorudẽ ritus simul commiscuisse, confudisseque. Nam quid est, rogo, quod ait Socrates *k*: *In Thessalia aliam consuetudinem inualuisse noui, vt ibi qui clericus sit, si cũ vxore, quam cum esset laicus ducebat, postquam clericus factus sit, dormierit, clericatu abdicatus sit: id adeo cum omnes illustres*

g Socr. l. 5. c. 22.

h Sozom li. 7. c. 19.

i Niceph. l. 12. c. 34.

k Socrat. l. 5 c. 22.

presby-

presbyteri in Oriente, & Episcopi etiam, modo ipsi voluerint nulla lege coacti ab vxoribus abstineant. nam non pauci illorum, dum Episcopatum gerunt, etiam liberos ex vxore legitima procreant? An non his contraria prorsus scribebat hoc tempore (vt dictum est) S. Hieronymus aduersus Iouinianum? diaconos scilicet, & vniuersum chorum sacerdotalē, nec ministrare, nec offerre hostias Deo potuisse, qui seruirent operi coniugali: nam & assertione quoq; Iouiniani (vt ait) confirmat, esse non potuisse Episcopum, qui in Episcopatu filios faciat: alioqui si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Quem quidem morem tam in Occidentali, quam in Orientali Ecclesia viguisse, satis superius est demonstratum: vt non sit opus hic iterum eandem legentis fastidio iterare.

XX. a Socrat. l. 5. c. 22. DE ARIANIS INTER SE DIVISIS

Subdit vero Socrates a de Arianis: *Quin etiam Ariani inter seipsos diuisi sunt ob hanc causam. Quæstiones controuersæ captiosaque inter eos quotidie agitatæ, illorum disputationes ad absurdas quasdam sententias & opiniones prouexerunt. Nam quoniam in Ecclesia creditur Deum esse Patrem Filij Verbi: quæstio inter eos oborta est, vtrum Deus, antequam Filius existeret, Pater dici posset. Et quia Verbum Dei non ex Patre generatum, sed ex non essentiis extitisse opinabantur: in primo & summo quæstionis capite lapsi, non sine causa in absurdam contentionem inciderunt. Dorotheus igitur ab illis Antiochia accersitus, dixit, non posse Patrem aut esse aut vocari, si non existat Filius. Marinus, quem è Thracia ante Dorotheum euocauerant, tempus opportunum nactus (ægre enim ferebat Dorotheum sibi prælatum) contraria sententia patrocinium suscepit. Qua de causa ipsi inter se diuisi fuere. Ac cum propter inanem illam voculam, quæ erat ante prolata, essent seiuncti, separatim alter ab altero conuentus fecerunt: & qui parebant Dorotheo, in propriis ac suis locis manserunt: qui autem Marini sententiam sequebantur, extruxerunt sibi ecclesias, conuentusq; seorsum egerunt: denique docuerunt, Patrem semper Patrem fuisse, etiam cum Filius non existeret. Appellabantur hi Psathyriani, propterea quod Theoctistus quidem psathyropola, id est, placentarum venditor genere Syrus, ardenti studio huic opinioni patrocinatus est. cuius sententiam secutus est Selenas Gothorum Episcopus, vir genere permixto ortus: nam pater eius Gothus fuit, mater autem Phryx.* addit iterum subdiuisam fuisse eiusmodi sectam in alias duas partes. Sed quid in his recensendis immoror, cum & exemplis recentibus spectemus oculis, quolibet ferme die hæreses parere hæreses, nec mense ferme integro hæresum patronos inter se sibi ipsis constare? qui vtinam illos, de quibus agimus, Arianos imitarentur, de quibus idem auctor hæc subdit: *Quamobrem multi clerici, qui erant de istorum Episcoporum ecclesiis, odio contra eos ob concertationem illam ex inani gloriæ cupiditate ortam concepto, ab illis desciuerunt, seque totos addixerunt fidei Consubstantialis.*

XXI. b Socra. l. 5. c. 23. DE EVNOMIANIS INTER SE DISSIDENTIBVS.

Post hæc autem idem Socrates b de Eunomianis agit in alias sectas inter se diuisis, inter quas nouissimas illas ponit, quarum alteram à Theophronio Eunomiotheophronianam, alteram vero ab Eutychio Eunomieutychianam tradit appellatam. Sed & Macedonianos inter se ait fuisse dissidentes sententia. Verum hoc peculiare hæresibus omnibus, vt quoniam abhorrent à veritate, quæ vna eademque semper est, in diuersas sententias sectasq; distrahantur. Sit igitur prudenti homini signum potissimum, illic Catholicam Ecclesiam esse, vbi ab exordio vna eademque semper fides viguit; hæreticorum vero esse, non dicā Ecclesiam, sed prostibulum, in quibus non vna semperq; manens cognoscitur sponsa, sed expositæ pro cuiuscunq; concupiscentia concubinæ. At his dimissis, iam reliquas huius anni res gestas ordine prosequamur.

XXII. c Possid. in vit. S. Aug. c. 2. S. AVGVSTINVS INITIATVR PRESBYTERATV. d Possid. ibi. c. 4.

Annus hic tertius numeratur, ex quo S. Augustinus in Africam reuersus, vna cum sociis laicus vixit (vt Possidius ait c) longe à curis sæcularibus, orationi, lectioni, ac scriptionibus vacans: quo iā se à Valerio Episcopo Hipponensi creatus est presbyter, cum ageret ætatis annum trigesimum septimum; de cuius ordinatione hæc idem auctor d: *Eodem itaque tempore in Ecclesia Hipponensi Catholica Valerius sanctus Episcopatum gerebat. Qui cum flagitante Ecclesiastica necessitate, de prouidendo & ordinando presbytero ciuitati, plebem Dei alloqueretur & exhortaretur: iam scientes Catholici S. Augustini propositum & doctrinam, manu iniecta (quoniam & idem in populo securus & ignarus quid futurum esset, astabat) tenentur. solebat autem Laicus, vt nobis dicebat, ab eis tantum Ecclesiis, quæ non haberent Episcopos, suam abstinere præsentiam.* Vigebat namque mos ille, vt quem eruditione & moribus insignem populus nosset, eundem vi raptum, reclamantem licet, offerrent Episcopis ordinandum: quod plane contigit Augustino, de quo Possidius: *Eum ergo tenuerunt, & vt in talib. consuetum est, Episcopo ordinandum intulerunt, omnibus id vno consensu & desiderio fieri perficiq; petentibus, magnoq; studio & clamore flagitantibus, vbertim eo flente: nonnullis quidem lacrymas eius (vt nobis ipse retulit) tunc superbe interpretantibus, & tanquam eum consolantibus, ac dicentibus: quia locus presbyterij, licet ipse maiore dignus esset, appropinquaret tamen Episcopatui. Cum ille homo Dei (vt nobis retulit) maiori consideratione intelligeret, & gemeret, quam multa & quam magna sua vita pericula de regimine & gubernatione Ecclesiæ impendere iam ac prouenire spectaret, atque ideo fleret. Et eorum tunc, vt voluerunt, completum est desiderium.* Porro de eadem vi sibi ab Hipponensibus adhibita testatur ipse Augustinus in epistola e ad Albinam. Cæterū sic creatus est presbyter, vt regimen Ecclesiæ Valerius illi concederet. Vnde Possidius subdit: e August. epist. 225.

XXIII.

Factus ergo presbyter monasterium intra ecclesiam mox instituit, & cum Dei seruis viuere cœpit secundum modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam: maxime vt nemo quicquam proprium in illa societate haberet, sed eis essent omnia communia, & distribueretur vnicuiq; sicut opus erat: quod iā ipse prior fecerat, dū de transmarinis ad sua remeasset. Quod igitur S. Augustinus primus fuit, qui monasticæ vitæ instituta inuexit in Africam, eademq; primus seruare cœpit, aliisq; seruanda tradidit: inde accidit, vt Donatistæ putarint eiusmodi vitæ genus ab ipso fuisse excogitatum: nam sic ipse aduersus Petilianum f: *Deinceps perrexit ore maledico in vituperationem monasteriorum & monachorum; arguens etiā me, quod hoc genus vitæ à me fuerit institutum. quod genus vitæ omnino quale sit, nescit, vel potius toto Orbe notissimum, nescire se fingit.* euexerat ipse ex Italia eiusmodi viuendi formam: viderat enim (quod ipse testatur) apud Mediolanensem ciuitatem nobile monasterium; conspexerat & Romæ plura eademque peregregia, quæ tanquam beatorum ciuium choros laudauit: quam quidem disciplinam æmulatus, in Africana Ecclesia quam primum instituere conatus est: sensit vero his in primis hæreticos aduersarios, nempe Donatistas, de quibus etiam superius dictum est. f Aug. cont. litt. Petil. l. 3. c. 40.

XXIV.

Cæterum iam ante presbyteratū, adhuc laicus, vna cum suis sociis, de quib. diximus, idem vitæ genus in Africa excoluerat apud Tagastem; sed nondum aliquod ab eo instructum fuerat monasteriū, cuius erigendi gratia se Hipponem contulerat, Hipponensem ciuem Agentem in rebus, cuius Possidius g meminit, conuenturus, à quo fuerat accersitus. At erit iucundius, hæc ipsa omnia ab ipsomet Augustino ad populum pro concione narrante percipere; ait enim h: *Quærebam, vbi constituerem monasterium: & viuerem cum fratribus meis. Spem quippe omnem sæculi reliqueram: & quod esse potui, esse nolui: nec tamen quæsiui esse, quod sum. Elegi i in domo Dei mei abiectus esse magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Ab eis, qui diligunt sæculum, segregaui me: sed eis, qui præsunt populis, non me coæquaui: nec in conuiuio Domini mei superiorem locum elegi, sed inferiorem & abiectum; & placuit illi dicere: Ascende sursum. Vsque adeo autem timebam Episcopatum, vt quoniam cœperat esse alicuius iam momenti inter Dei seruos fama mea, in quo loco sciebam non esse Episcopum, ne illo accederem, cauebam. Et hoc agebam quantum poteram, vt in loco humili saluarer, ne in alto periclitarer. Sed vt dixi, Domino seruus contradicere non debet. Veni ad istam ciuitatem propter videndum amicum, quem putabam me lucrari posse Deo, vt nobiscū esset in monasterio. Quasi securus perueni, quia locus habebat Episcopum. Apprehensus, presbyter factus sum, & per hunc gradum perueni ad Episcopatū. Non attuli aliquid, nec veni ad hanc Ecclesiam, nisi cum iis indumentis, quib. illo tempore vestiebar. Et quia hic disponebā esse in monasterio cum fratribus, cognito instituto & volūtate mea, beatæ memoriæ senex Valerius dedit mihi hortū illum, in quo nunc est monasteriū. Cœpi boni propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, & imitantes me: vt quo modo ego tenuem paupertatulam meam vendidi & pauperibus erogaui, sic facerent & illi, qui mecum esse voluissent* g Possid. in vit. S. Aug. c. 2. h Aug. de diuers. ser. 9. i Psal. 84.

vt de communi viueremus, commune autem nobis esset magnum & vberrimum prædium ipse Deus. hæc ipse.

XXV. Verum quod dicit Possidius, Augustinum factum presbyterum, monasterium intra ecclesiam mox instituisse: aliter se rem habuisse, cum præcedens S. Augustini sermo declarat, tum quæ subdit his verbis: *Perueni ad Episcopatum: vidi necesse habere Episcopum, exhibere humanitatem assiduam quibuscunq; venientibus, siue transeuntibus: quod si non fecissem, Episcopus inhumanus diceret. si autem consuetudo ista in monasterio permissa esset, indecens esset. Et ideo volui habere in ista domo Episcopi mecum monasterium clericorum.* hæc ipse; quibus declaratur, nonnisi facto ipso Episcopo, accidisse quod ait Possidius, construxisse ipsum Augustinum monasterium intra ecclesiam: vt ex his videas duo ab eo erecta fuisse Hippone monasteria, alterum cum adhuc presbyter esset in horto; alterum vero cum factus est Episcopus, in ipsa Episcopali domo, quæ inhærens esse soleret ecclesiæ. Instituit postea & monialium monasterium, eisdemq; regulas viuendi præscripsit *a*, sicut & clericis fecerat. Ex hac quidem Augustini plantatione accepti palmites longe lateque diffusi, tum in Africa, tum etiam in aliis plerisque Ecclesiis Occidentis fructu vberrimo locupletarunt Ecclesiam. Mansit Augustinus presbyter in annos quatuor (vt auctor est S. Prosper in Chronico) quarto post hunc anno, sub Consulatu Olybrii & Probini, fuit creatus Episcopus.

a *August. epist.* 109.

XXVI. LIBELLVS SVPPLEX AVGVSTINI AD VALERIVM EPISCOP. HIP.

Cum autem ordinatus Ecclesiæ Hipponensis presbyter S. Augustinus à S. Valerio Episcopo cogeretur Dei verbum populo ministrare: ipse cum non tantæ esse doctrinæ sibi videretur, vt tam grande munus obiret, inducias saltem petiit in sequens Pascha, quo in diuinis Scripturis fieret eruditior. Extat adhuc ipsius libellus precum ea de causa tunc oblatus Valerio, dignus quidem, qui hic integer describatur: sic enim se habet *b*:

b *Apud August. epist.* 148.

XXVII. *Domino beatissimo & venerabili, in conspectu Domini sincera charitate carissimo patri, Valerio Augustinus presbyter in Domino S.*

Ante omnia peto, vt cogitet religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vita, & maxime hoc tempore facilius & latius & hominibus acceptabilius, Episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserius & tristius & damnabilius. Item nihil esse in hac vita, & maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius, Episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster Imperator iubet. Quis autem iste sit modus, nec à pueritia, nec ab adolescentia mea didici: & eo tempore, quo discere cœperam, vis mihi facta est, merito peccatorum meorum (nam quid aliud existimem nescio) vt secundus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noueram. Sed arbitror Dominum meum propterea me sic emendare voluisse, quod multorum peccata nautarum, antequam expertus essem, quid illic agatur, quasi doctior & melior reprehendere audebam. Itaq; postquam missus sum in mediũ, tunc sentire cœpi temeritates reprehensionum mearum, quamquam & ante periculosissimum iudicarem hoc ministerium. Et hinc erant lacrymæ illæ, quas me fundere in ciuitate ordinationis meæ tempore, nonnulli fratres animaduerterunt; & nescientes causas doloris mei, quibus potuerunt sermonibus, qui omnino ad vulnus meum non pertinerent, tamen bono animo consolati sunt.

XXVIII. *Sed multo valde, multo amplius expertus sum, quam putabam: non quia nouos aliquos fluctus aut tempestates vidi, quas ante non noueram, vel non audieram, vel legeram, vel non cogitaueram; sed ad eas euitandas aut perferendas solertiam & vires meas omnino non noueram. & alicuius momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, & rebus ipsis ostendere voluit me ipsum mihi. Quod si non damnando, sed miserando fecit (hoc enim spero) certe vel nunc cognita ægritudine mea, debeo Scripturarum eius medicamenta omnia perscrutari; & orando ac legendo agere, vt idonea valetudo animæ meæ ad tam periculosa negotia tribuatur: quod ante non feci, quia & tempus non habui. Tunc enim ordinatus sum, cum de ipso otionis tempore ad cognoscendas diuinas Scripturas cogitaremus, & sic nos disponere vellemus, vt nobis otium ad hoc negotium posset esse. Et quod verum est, nondum sciebam, quid mihi deesset ad tale opus, quale me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici, quid sit homini necessarium, qui populo ministrat sacramentum & verbum Dei, vt iam non mihi liceat assequi, quod me habere cognoui: iubes ergo, vt peream, pater Valeri? vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam Ecclesiam, cui me sic ministrare voluisti: & tamen certus sum, quod & me & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicissem.*

Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellem scire, quid desit instructioni tuæ. Tam multa autem sunt, vt facilius possim enumerare, quæ habeo, quam quæ habere desidero. Audeo enim dicere, scire me & plena fide retinere, quid pertineat ad salutem nostram. Sed hoc ipsum quo modo ministrem ad salutem aliarum, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant? & sunt fortasse aliqua, imo non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis, possit homo Dei rebus Ecclesiasticis ordinatioribus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore, vel mori, vt illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia & mansueta suspirant. Quo modo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse dominus c dicit, petendo, quærendo, pulsando, id est, orando, legendo, plangendo? Ad quod negotium mihi paruum tempus vel vsque ad Pascha impetrari volui per fratres à tua sincerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo.* XXIX.

c *Matt.* 7

* agendo

Quid enim responsurus Domino Iudici? Non poteram ista iam quærere, cum Ecclesiasticis negotiis impedirer? Si ergo mihi dicat: Serue nequam, si vlla Ecclesia calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro, quem rigaui sanguine meo, si quid agere pro ea posset apud Iudicem terræ, nonne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogentibus pergeres; & si contra te iudicaretur, etiam trans mare proficisceretis: atque hoc modo vel annum, vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animæ, sed corpori pauperum necessariam, quorum tamen famem viuæ arbores meæ multo facilius, mihiq; gratius, si diligenter colerentur, explerent? Cur ergo ad discendam agriculturam meam, vacationem temporis tibi defuisse causaris? XXX.

Dic mihi, quid respondeam, rogo te. An forte vis dicam: Senex Valerius, dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quanto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista, senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum, qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, vt te nec pro lucro animæ nostræ audeamus offendere. Sic autem mihi Deum & Christum testem facis innocentiæ & charitatis & sinceri affectus, quem circa nos habes, quasi ego non de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatẽ & affectum imploro, vt miserearis mei, & concedas mihi ad hoc quod rogaui tempus quantum rogaui, atq; adiuues me orationibus tuis, vt non sit inane desiderium meum, nec infructuosa Ecclesiæ Christi atq; vtilitati fratrum & conseruorum meorum absentia mea. Scio, quod illam charitatem pro me orantem, maxime in causa, non despiciet Dominus; & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore, quam postulaui, me saluberrimis consiliis de Scripturis suis reddet instructum. hucusq; libellus supplex Augustini ad Valerium Episcopum Hipponensem. XXXI.

Quis hæc audiens, non existimet aliquem loqui hominem rudem, & sacrarum literarum ignarũ, quiq; Christianorum Theologiæ vix atrium penetrarit? At non hic ille Augustinus, qui ante hoc tempus pro defensione & illustratione Christianæ religionis tot tamq; disertos ediderat commentarios aduersus philosophos & hæreticos, nempe contra Academicos & Manichæos, elucubraratq; libros, *De beata vita, De ordine,* & aurea illa, *Soliloquia, De immortalitate animæ, De disciplina, De moribus Ecclesiæ, De animæ quantitate, De libero arbitrio, De Genesi aduersus Manichæos, De Musica, De Magistro, & De vera religione?* Qui igitur talia tantaque præstiterat in hanc diẽ vniuersæ Catholicæ Ecclesiæ, an non sufficiens erat, vt publice doceret populũ Hipponensem? sane quidem, sed id præstitit, quod sciret nihil in Ecclesia Dei maioris esse negotii, quam Euangelium prædicare: susceperant enim hoc ministerium Christus, & Apostoli ab eo missi, & Prophetæ; cũ tamen iidem ante id ipsum munus obituri à Deo vocati; resistentes interdũ & nonnisi magna Dei gratia roborati susceptum prosecuti sint opus, tales namque esse consueuerunt præcones Catholicæ veritatis; hæretici vero contra, illis similes, de XXXII.

XXXII. AVGVSTINI VSQVE IN HAEC TEMPORA LVCVBRATIONES.

quibus

a Hier. 23.

quibus Dominus *a*: *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant.*

XXXIII. DIVINÆ SCRIPTVRÆ IMMENSITAS.

b August. epist. 3.

Sed quid præterea? Qui diuinarum Scripturarum mare magnum ac spatiosum manibus sæpius nauigio firmæ fidei, & remigio præclari ingenii, atq; secunda diuini Spiritus flante aura, tentarat; eius immēsa vastitate superatus, vix extremas vndas littora verberantes sibi visus est attigisse. At ne hæc me putes fingere, vel coloribus pingere; audi ipsum ad Volusianum scribentem *b*: *Tanta*, inquit, *est Christianarum profunditas litterarum, vt in eis quotidie proficerē, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: non quo ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate: sed cum quisq; ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteq; non viuitur, tam multa, tamq; multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaq; non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligenda sunt, latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet* c: *Cum consummauerit homo, tunc incipit*, hæc ipse. Ex his probe, puto, intelliges, etiam si non ingeram; quanta leuitate, temeritate, & audacia hoc nostro sæculo apud hæreticos credatur diuina Scriptura cerdonibus.

c Eccl. 18.

XXXIV. PRESBYTERI IN AFRICA DOCERE INCIPIVNT.

d Possid. vit. S. August. c. 5.

PRESBYTERI IN AFRICA PRÆDICANT EVANGELIVM.

e Matt. 5.

Tentauit S. Valerius, quod ante nullus Africanorum Episcoporum attigerat, nempe vt presbyter Euangelium prædicaret, cum nonnisi Episcopi id obirent muneris; ait enim Possidius *d*: *Sanctus vero Valerius ordinator eius, vt erat vir pius & Deum timens, exultabat, & Deo gratias agebat, suas exauditas à Domino fuisse preces, quas se frequentissime fudisse narrabat, vt sibi diuinitus homo concederetur talis, qui posset verbo Dei & doctrina salubri Ecclesiam Dei ædificare: cui se rei homo natura Græcus, minusq; Latina lingua & litteris instructus, minus vtilem peruidebat. Et eidem presbytero potestatem dedit, coram se in Ecclesia Euangelium prædicandi, ac frequentissime tractandi, contra vsum quidem & consuetudinem Africanarum Ecclesiarum. Vnde etiā ei nonnulli Episcopi detrahebant. Sed vir ille venerabilis & prouidus, in Orientalibus Ecclesiis id ex more fieri sciens, vtilitati Ecclesiæ consulens obtrectantium non curabat linguas, dummodo factitaretur à presbytero, quod à se Episcopo impleri minime posse cernebat. Vnde accensa & ardens eleuata super candelabrum e lucerna, omnibus, qui in domo erant, lucebat. Et postea currente & volante huiusmodi fama, bono præcedente exemplo accepta ab Episcopis potestate, presbyteri nonnulli coram Episcopis populis tractare cœperunt verbum Dei.* hæc Possidius.

XXXV. AVRELIVS EPISCOPVS CARTHAG. PROMOVET PRESBYTEROS AD DOCENDVM.

f August. epist. 77.

g Psal. 125.

Et quidem non Ecclesiæ tantum tenues, sed ipsa primatum totius Africanæ prouinciæ gerens Carthaginensis Ecclesia, & eius Præses Aurelius nuper creatus Episcopus eiusmodi Valerii est imitatus exemplum: quod vt acceperunt Augustinus & Alipius, magno gaudio exultarūt, & litteris congratulati sunt ei ista scribentes *f*: *Impletum est gaudio g os nostrum & lingua nostra exultatione, nunciantibus litteris tuis sanctam cogitationem tuam, adiuuante Domino, qui eam inspirauit, ad effectum esse perductam, de omnibus ordinatis fratrib. nostris, & præcipue de sermone presbyterorum, qui te præsente, populo infunditur, per quorum linguas clamat charitas tua maiore voce in cordibus hominū, quam illi in auribus, Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest Deo gratias, qui te & tam fideli pectore ditauit erga filios tuos, & id, quod in intimo animæ habebas, quo humanus oculus non penetrat, eduxit in lucem, donando tibi non solum, vt bene velles, verū etiam in quibus posset apparere quod velles.* hæc ipsi lætitia affluentes, quod cœpissent in Ecclesia Carthaginensi docere presbyteri. Tanto namque decuit præcentore nouum occini canticum Domini.

XXXVI.

h Hieron. epist. 2.

REPREHENDITVR CONSVETVDO AFRICANÆ ECCLESIÆ.

i 1. Cor. 14.

* consolentur.

Improbata igitur fuit & irrita reddita ea Africanæ Eccles. consuetudo, qua iuberentur tacere presbyteri: nam eam his verbis sugillat S. Hieronymus dum ait in epistola ad Nepotianum *h*: *Pessima consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis, tacere presbyteros, & præsentibus Episcopis non loqui, quasi aut inuideant, aut non dignentur audire. Et si alij (inquit Apostolus Paulus i) fuerit reuelatum sedenti, prior taceat: potestis enim per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes ædificentur*: *& spiritus Prophetarum Prophetis subiectus est, non enim dissensionis Deus, sed pacis. Gloria patris est filius sapiens. Gaudeat Episcopus iudicio suo, cum tales Christo elegerit sacerdotes.* hæc Hieronymus, ostendens ex Apostolica institutione manare, vt doceant presbyteri in Ecclesia; idemq; Nepotiano normam præscribit quo modo presbyteri populum docere deberent.

XXXVII.

k Possid vit. S. August. c. 6.

AVGVSTINVS EXAGITAT MANICHÆOS.

Sed ad Augustinū redeamus: cui facto presbytero aduersus Manichæos certamen ineundum fuit: *Sane tunc*, inquit Possidius *k*: *in illa Hipponensi vrbe Manichæorum pestilentia quamplurimos ciues & peregrinos infecerat, & penetrauerat, seducente & decipiente eiusdem hæresis quodam presbytero, nomine Fortunato, ibidem conuersante atq; manente.* inter alios autem seductus fuerat quidam eiusdem Augustini amicus nomine Honoratus, ad quē restituendum ad pietatem, scripsit de Vtilitate credendi cōmentarium, eo quod irriderentur Fideles, qui credere iuberentur: vbi plura habet de præstantia fidei Christianæ, & certitudine in credendo. Addidit & aduersus eosdem hæreticos de duabus animabus commentarium, quo refellit eos dicentes alteram à patre, alteram vero creatam à principe tenebrarum. Sed & sequēti anno idem Hippone disseruit cum eodem Fortunato Manichæo, de qua disputatione suo loco dicturi sumus.

XXXVIII. DE CORRECTIONE TOTIVS AFRICANÆ ECCLESIÆ AGIT AVGVSTINVS.

l August. epist. c. 4.

* consiliorum

Inter hæc Aurelius Episcopus Carthaginensis, cū haud pridem ex diacono eiusdem Carthaginensis Ecclesiæ factus esset Episcopus, litteris salutauit Augustinum presbyterum hoc ipso presbyteratus eius exordio, cum coalescere inciperet fratrum cœtus, & Alipius cum eis vitam ageret; quod suis ad Aurelium redditis litteris ipse Augustinus significat *l*, quibus & eum hortatus est, vt prauos mores, qui in Ecclesia Africana creuissent, auferret: tātam enim spem se concepisse de eo testatur, cum ait: *Scias itaque domine beatissime & plenissima charitate venerabilis, non deb*[illegible] *nos, imo sperare vehementer, quod Dominus* [illegible] *ctoritatem personæ, quam geris, quam* [illegible] *positam esse confidimus, multas carn*[illegible]*, quas Africana Ecclesia in multis pati*[illegible]*, Conciliorum* *grauitate & tua possit sanare.* sed quæ in vniuersa Africana Ecclesia corrigenda essent, his verbis inculcat: *Cum enim Apostolus tria breuiter genera vitiorum detestanda & vitanda vno in loco posuerit, de quibus innumerabilium vitiorum exurgit seges: vnum horum, quod secundo loco posuit, acerrime in Ecclesia vindicatur: duo autem reliqua, id est: primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atq; ita paulatim fieri potest, vt nec vitia iam putentur. Ait enim Vas electionis* m: *Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & dolo: sed induite vos Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentijs. Horum ergo trium, cubilia & impudicitiæ tam magnum crimen putantur, vt nemo dignus non modo Ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculauit, & recte omnino.*

m Rom. 13.

XXXIX. AGAPES RATIONABILI CAVSA SVBLATÆ.

n 1. Cor. 11.

Sed quare solum? comessationes enim & ebrietates ita concessæ & licita putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit?) sed etiam quotidie celebrentur. & paulo post: *Sed feramus hæc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuiorum, quæ priuatis parietibus continentur; accipiamusq; cum eis corpus Christi, cum quibus panem edere prohibemur: saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur.* hæc cum S. Augustinus inculcet, dicatq; in iisdem conuiuiis prægustari solitum corpus Christi: plane puto intelligis, lector, de Agapibus ipsum loqui, ex institutione Apostolica in Ecclesia olim, Paulo docente *n*, fieri consuetis: laudabilis quidem institutio, quam tamen prauus vsus corruperat: nam symbola charitatis in luxum transierant, & ebrietatem, quæ quidem cum in Ecclesiis transmarinis Augustinus viderit fuisse correcta, in Africanis optat per Aurelium emendari, atq; idcirco subdit:

XL. SVBLATÆ ANTEA IN MVLTIS ECCLESIIS TRANSMARINIS.

Hæc si prima Africa tentaret auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cum vero & per Italiæ maximā partem, & in alijs omnibus, aut prope omnibus transmarinis Ecclesiis, partim quia nunquam facta sunt, partim quia vel orta vel inueterata, sanctorum & vere de vita futura cogitantium Episcoporum diligentia & animaduersione, extincta atque deleta sint; dubitamus quo modo possumus tantam morum labem, vel proposito tam lato

exemplo, emendare? Et nos quidem illarum partium hominem habemus Episcopum, vnde magnas agimus gratias Deo: quamquam eius modestia atq; lenitatis est, eius deniq; prudentia & solicitudinis in Domino, vt etiam si Afer esset, cito illi de Scripturis persuaderetur curandum, quod licentiosa & male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius mali, vt sanari prorsus (quãtum mihi videtur) nisi Concilij auctoritate non possit. Aut si ab vna Ecclesia inchoanda est medicina: sicut videtur audacia, mutare conari quod Carthaginensis Ecclesia tenet; sic magna impudentia est, velle seruare, quæ Carthaginensis Ecclesia correxit. Ad hanc autem rem quis alius Episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus execrabatur? hæc ipse.

XLI. CONSVETVDO VETVS LENITER TOLLENDA.

Quod vero res longa firmata consuetudine ita videretur vixisse radices, vt perdifficile statim penitus conuelli posset; inde est, quod idem S. Augustinus Aurelio persuadet, lenitate non autẽ seueritate agere, & exemplo potius quã præcepto: nam subdit. *Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum est, non aspere, (sicut scriptum est a) in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam litteræ tuæ indices germanissimæ charitatis; vt tecum tanquam mecum audeam colloqui. Non ergo aspere (quantum existimo) non duriter, non modo imperioso ista tolluntur. magis docendo, quam iubendo: magis monendo, quã minando: sic enim agendum est cum multitudine: seueritas autẽ exercenda est in peccata paucorũ. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, &c.* Præstitit hæc quidem cuncta, quæ auferenda Augustinus suasit, & modum, quo abolenda forent, Aurelius, nimirum cum id fecit auctoritate generalis Concilii ex omnibus Africanis prouinciis Carthagine congregati; sed id quidem lenitate & temporis spatio. Siquidem post annos sex, in Concilio Carthaginensi isthæc omnia fuere sublata; vbi Patres & [illegible] Augustinus iam Episcopus hæc b sanciuerunt, incipientes [illegible] domo Dei, videlicet:

a Gal 6.

b [illegible] Carthag. 3. c. 30.

Vt nulli Episc[illegible] Ecclesia conuiuentur; nisi forte transeuntes, hospitiorum nec[illegible]tate illic reficiantur. hæc de Episcopis & clericis; laicos vero hoc edito canone monuerunt c:

XLII. CANONES DE ABROGATIONE AGAPVM.

c Eod Concil. 30.

Populi etiam ab huiusmodi conuiuiis, quantum fieri potest, prohibeantur. hæc in Concilio Carthagine habito, Cæsario & Attico Coss. anno Domini trecentesimo nonagesimo septimo.

XLIII. CORRIGENDÆ NON TOLLENDÆ OBLATIONES PRO DEFVNCTIS.

Sed quid præterea Augustinus Aurelio putauit necessario inculcandum? Quod enim eadem quoq; conuiuia & Agapes ex antiquo vsu bene introducta, sed prauis moribus corrupta, non solũ exhiberi solita erãt in sepulchris sanctorum martyrum, sed etiam in memoriis defunctorum: idem S. Augustinus ita hæc tolli suadet, vt tamen cõsultum velit piis oblationibus pro animabus defunctorum: nempe vt quæ ad eorum sepulchra ferrentur, erogarentur in pauperes: sic enim ait d: *Sed quoniam ista in cœmeteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorũ: mihi videtur facilius illis dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudinem, si & de Scripturis prohibeatur: & oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atq; omnib. petentibus sine typho & cum alacritate præbeantur, neq; vendantur: sed si quis pro religione aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsenti pauperibus eroget, ita nec deserere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem; & id celebrabitur in ecclesia, quod pie & honeste celebratur.* hactenus de his S. Augustinus. Intueris, lector, quam iniuste atq; impie calumnientur recentiores hæretici, qui huiusmodi oblationes præstandas à populo pro animabus defunctorum, excogitatas tradunt à moribus ob lucrum ecclesiis ministrantium clericorum; cum illas omnes non clericis, sed pauperibus elargiri, Augustinus suaserit. Cum autem istas comessationes ex Augustini consilio Aurelius Carthaginensis Episcopus sustulisset, ex eoq; accidisset vt populus ab omni pro defunctis piorum officiorum frequentatione cessaret: opus fuit Christianos ad eas præstandas pro defunctis oblationes, Ecclesiastica lege sancita, compellere, tanti enim existimauere patres populum in antiquo pietatis officio retinere. Quamobrem in eodem Carthaginensi Concilio Aurelius cum aliis Africanis Episcopis hæc decreuere e:

d August. epist. 64.

OBLATIONES PRO DEFVNCTIS VSVI PAVPERVM DESTINARI.

e Conc. Carthag. 4. c. 95.

Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tanquam egentium necatores, excommunicentur. cur id, nisi quod (vt ex Augustino dictum est) eædem omnes ac statim erogabantur in pauperes? quas quidem non exiguas fuisse intelligere potes, cum adeo pauperes iis alerentur, vt earum subtractione necari iidem egeni dicerentur. At de his modo hactenus.

XLIV. DISSENSIONES INTER EPIPHANIVM ET IOANNEM.

Hoc eodem anno cœptæ sunt dissensiones illæ inter S. Epiphanium Constantiæ Cypri & Ioannem Hierosolymorum Episcopum, occasione hæresum Origenis, quas ille vna cum Ruffino, Palladio, Isidoro, & aliis compluribus defendendas ac propagandas infeliciter susceperat. Quod enim sanctus Hieronymus in epistola ad Pammachium tres numeret annos à susceptæ cõtentionis exordio vsque ad tempus illius epistolæ, quam scriptam fuisse post sequentem annum suo loco dicemus; satis apparet hanc ipsam altercationem hoc anno cœpisse, de qua nos sequenti anno opportuniori occasione agere aggrediemur.

IESV CHRISTI
Annus 392.

SIRICII PAP. Annus 8. — VALENTIN. 17. THEODOSII 14. IMPP.

I. DE CONSVLATV ET PRÆFECTVRA RVFFINI.

SEQVITVR Christi Redemptoris annus trecentesimus nonagesimus secundus auspicio Consulatus Arcadii Augusti secundum cum collega Ruffino, qui vna cum Consulatu auctus est quoque Præfectura Prætorii; de quo S. Ambrosius f ad Tatianum superiori anno Consulem: *Ruffinus enim ex Magistro officiorum factus est in Consulatu Præfectus Prætorio, ac per hoc plus posse cœpit, sed tibi iam nihil obesse: est enim aliarum Præfectus partium. Quam gaudeo vel illi vt amico, quia honore auctus, inuidia leuatus est, vel tibi vt filio, quia liberatus es ab eo, quem tibi grauiorem Iudicem arbitrabare.* hæc ipse: has enim discordias inter Ruffinum & Tatianum narrat Zosimus g: vt de his ipsum Ambrosium loqui non dubites. Cum igitur rediisset Theodosius in Orientem, quo præsente (vt vidimus) Gentiles de restituendis deorum sacris nec mutire ausi sunt sine magno ipsorum periculo; Senatores, qui erant Romæ deorum cultores, inter quos omnes Symmachus Consularis emineret, cum meliorem spem concepissent, publica legatione Valentinianum conueniunt, vt ab ipso impetrent vetera sacra, quæ pluribus legibus editis abstulerat Theodosius. De hac quidem legatione quid in primis Paulinus dicat, & in quo sit corrigendus, videamus.

f Ambros. epist. 5. c. 35.

g Zos. l. 4.

II. DE LEGATIONE GENTILIVM.

Egresso, inquit h, *Theodosio de Italia, & Constantinopoli constituto Valentiniano Augusto intra Gallias posito directa relatio est sub nomine Senatus à Symmacho tunc Præfecto Vrbis de repetenda ara Victoriæ & sumptibus cæremoniarum. Sed vbi comperit sacerdos Ambrosius, misso libello ad Imperatorem postulauit, vt ad se relationis exemplaria dirigentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Qua relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit, vt contra nihil vnquam auderet Symmachus vir eloquentissimus respondere.* hæc Paulinus, qui mox subdit de nece Valentiniani, quæ paulo post accidit. At confundere ipsum hanc posteriorẽ Gentilium Senatorum legationem cum priore, satis superius demonstratum est, cum docuimus de tẽpore Vrbanæ Symmachi Præfecturæ. Quod si velimus eum confudisse Præfecturam Vrbanam cum Consulatu, quem Symmachus gessit anno superiore; dicenda esset eiusmodi legatio contigisse vltimo anni superioris tempore: nam Theodosium recedentem ab Italia peruenisse Constantinopolim vidimus IV. Id Nouembris.

h Paul. in Vit. Ambr.

III. VALENTINIANVS IMP. REIICIT LEGATIONEM GENTILIVM.

Verum testificatione ipsius Ambrosii demonstratur, nouissimam hanc legationem missam esse ad Valentin. hoc anno paulo ante eius obitum; de qua hæc ipse in funebri laudatione i, Deum pro eius anima interpellans: *Solue ergo seruo tuo munus tuæ gratiæ, quam ille nunquam negauit: qui ante diem mortis, templorum priuilegia negauit, insurgentibus, quos reuereri posset. Astabat virorum caterua Gentilium: supplicabat Senatus. Non metuebat hominibus displicere in Christo.*

i Ambr. orat. in fune. Valentin.

ita ibi Ambrosius, qui & superius egit de alia ante missa legatione sub Symmachi Præfectura, de qua nos suo loco pluribus diximus.

IV. VALENTINIANI OBITVS TEMPVS.

Quod vero ad annum, mensem, & diem interitus Valentiniani Imp. pertinet: manifestus error deprehenditur apud Marcellini Chronicon, dum recensetur sub anni superioris Consulibus. Nam præter id, quod dictum est superius, & omnium assertione constat, Theodosium ab Italia recedentem, reliquisse Valentinianum incolumem; Epiphanius etiam in libello de Mensuris & ponderibus ita ait; *Sub his Consulibus Arcadio secundū atq; Ruffino mortuus est Valentinianus iunior, filius Valentiniani Magni, inuentus in Palatio subito strangulatus (vt fama fert) Idib. Maij, pridie Pentecostes, in die Sabbati. In ipsa die Pentecostes elatus est: erat autem tunc secundum Aegyptios mensis Pachon dies vigesimaprima, iuxta Græcos Artemisii mensis tertia & vigesima: secundum Romanos decimo septimo Kalend. Iunias* hæc ipse: vt nulla exactior nota temporis describi potuisse videatur. Sub hoc quoque anno eius interitum recenset Prosper in Chronico, idemq; Zosimum sensisse apparet.

V.

Erat adhuc Valentinianus catechumenus: qui paulo ante obitum profecturus cum exercitu aduersus barbaros in Italiam irrumpentes, cupidus ante eam expeditionem initiari sacro baptismo, Viennæ cum esset in Gallia, S. Ambrosium Mediolano, vt ab illo, quem patris loco habebat, baptizaretur, accersit, sed ipso adhuc in itinere constituto, proditorum appetitus insidiis occisus est. Narrat hæc ipse S. Ambrosius non sine luctu his verbis a: *Audiuit in Transalpinis partibus positus, ad Italiæ fines barbaros appropinquasse: sollicitus ne alieno hoste suum regnum attentaretur, venire properabat, cupiens dimittere Gallicana otia, & pericula nostra suscipere. Hæc mihi cum aliis communia; illa priuata, quod sæpe me appellabat absentem, & à me initiandum se sacris mysteriis præ se ferebat. Quinetiam cum rumor quidam ad Viennensem pertulisset vrbem, quo inuitandi eius ad Italiam gratia, eo pergerem; quam gaudebat, quam gratulabatur me sibi optato affore? Mora ei aduentus mei prolixior videbatur, atque vtinam aduentum ipsius nullus præuenisset nuncius. Iam promiseram me profecturum, respondens vel honoratis petentibus, vel Præfecto, vt tranquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem propter verecundiam, ita necessitatibus non defuturum. Confirmatum hoc erat. Ecce postridie litteræ de instruendis mansionibus, inuectio ornamentorum regalium, aliaque huiusmodi, quæ ingressurum iter Imperatorem significarent. Quibus rebus ab ipsis, quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi videbar, sperata mea præsentia, nec impleta. Sed vtinam viuenti tibi hunc deberem reatum. Excusarem, quod nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem litteras, quod non potuissem propriis animalibus occurrere, etiam si iter ingressus essem. Itaque securus venia, dum dies subduco, aduentum tuum intelligo Ecce rescriptum accipio, vt sine mora pergendum putarem, eo quod vadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuum velles. Num restiti? num moratus sum? Additur, eo vt properarem ocyus, nec arbitrarer causam itineris mei Synodum Gallorum esse Episcoporum, propter quorum frequentes dissensiones crebro me excusaueram, sed vt ipse baptizaretur in ipso egressu. Gestarum iam rerum inducia potui cognoscere, sed properandi studio nihil aduertere poteram. Iam superabam Alpium iuga, & ecce nuncius amarus mihi & omnibus de tanti morte Imperatoris. Reflexi, iter fletibus meis laui. Quibus ego votis omnium proficiscebar? Quo gemitu omnium reuertebar? non enim Imperatorem sibi, sed salutem ereptam putabam. Quanto ipse angebar dolore? primum quod tantus Princeps, quod dulce pignus meum, quod ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego astus eius illo biduo fuisse comperi, quo litteris, quas ad me miserat, superuixit? Vesperi profectus est Silentiarius: tertio die mane quærebat, iam ne remeasset? iam venirem? Ita sibi salutem quandam venturam arbitrabatur. O iuuenis optime, vtinam te viuentem inuenire potuissem: vtinam te dilatio aliqua meo reseruasset aduentui. Nihil de aliqua mei virtute polliceor, nihil de ingenio atq; prudentia. Sed quanta ego cura inter te & Comitem tuum* (Arbogastem intelligit) *quanta sedulitate concordiam & gratiam refudissem? Quam me ipsum pro tua obtulissem fide? Quam in me ipsum eos recepissem, quibus ille se timere dicebat? Certe si Comes non esset inflexus, tecum remansissem. Præsumebam de te, quod ipse me audires, si pro te non esse auditum videres. Multa habueram, quæ tenerem: nunc nihil habeo præter lacrymas, & fletus.* hæc Ambrosius.

a Ambr. orat. in funere Valentin.

VI. CAVSA NECIS VALENTINIANI IMP.

Sed quæ causa eius interitus præcesserit, Zosimus illam ita describit b: *Visus Arbogastes subditis sibi militibus idoneus, ob fortitudinem reique bellicæ scientiam & pecuniæ contemptum, magnam ad potentiam peruenit, adeoque tantus erat, vt etiam aduersus Principem liberior esset, & quæcunq; non recte nec vti par erat fieri putabat prohiberet. Ea Valentinianus permoleste ferens, reluctabatur quidem sæpius, sed nihil proficiebat: nam Arbogastes omnium militum beneuolentia munitus erat. Tandem Valentinianus haud ferens amplius, vt huic subiectus esset, cum Augusto in solio sedens accedentem videret Arbogastem, acerbius homine limis aspiciens, litteras porrigit, quibus imperium ipsi abrogabat. Iis ille perlectis: Nec imperium mihi dedisti, ait, nec auferre poteris. quibus prolatis, discerptoque libello, & in terram abiecto, discedebat. Ex eo tempore non clanculum suspiciones alebantur, sed omnibus eorum inimicitiæ patebant.* donec ab eodem Valentinianus ferro confossus (vt subdit) cum ageret militibus ludos: verum nō ferro, vt ait, sed laqueo strangulatus: quod ipsum testatur Socrates c: Sozomenus d vero male, dum spontaneo laqueo periisse eū affirmat, quod scilicet hęc de eius obitu cubicularii ipsius leui fama sparsissent: hoc namque est quod ait sanctus Hieronymus e: *Adolescens Valentinianus & pene puer, post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine Imperium, haud procul ab vrbe fraternæ mortis conscia, necatus est, & cadauer exanime suspendio infamatum.* Ruffinus f vero tradit, causas, cur laqueo vitam finierit, ignoratas, & num ipse sibi vel alii iniecerint ipsi illum. Sed Ambrosius rerum etiam secreto gestarum probe conscius longe ab hac abhorret sententia, vt sibi ipsi adolescens manus consciuerit: probe sciens id dolo Arbogastis Comitis factum, quem præsentia sua placare se potuisse affirmat, si illic adesse contigisset: etenim Paulino constat auctore, Ambrosium ab Arbogaste omni obseruantia cultum, quem sæpe ab eodem Ambrosio tradit exceptum fuisse conuiuio, eaque de re inter suæ gentis Reges plurimum gloriari solitum. de ipso enim ista Paulinus g: *Per idem tempus Arbogastes Comes aduersus gentem suam, hoc est, Francorum, bellum parauit; atque pugnando, non paruam multitudinem manu fudit, cum residuis vero pacem firmauit. Sed cum in conuiuio à Regibus gentis suæ interrogaretur, vtrum sciret Ambrosium, & respondisset, nosse se virum, & diligi ab eo, atque frequenter cum illo conuiuari solitum audiuit: Ideo vincis omnes, quia ab illo viro diligeris, qui dicit Soli, Sta, & stat.* hæc Paulinus à nobis recensita, quod iure doluerit Ambrosius se præsentem minime fuisse, quo sibi deuinctum Comitem ipsum Arbogastem placasset. Quod vero dicit idem Paulinus, eum fuisse natione Francum, id ipsum affirmat Zosimus; sed Sozomenus Galatam, hoc est, Gallum, appellat, idem esse Francum, quod Gallum existimans. Francum quoque eum dixerunt alii. Quibus autem moribus compositum esset, vt ab Ambrosio amaretur, Suidas h declarat his verbis: *Arbogastes Francus robore corporis & asperitate animi flammæ similis, proximus à Bautone* (hic Consulatum gessit cum Arcadio) *In hoc fuit constans & exquisita molestia, & odium irreconciliabile auaritiæ; vnde diuitiis gregario militi nihil præstabat. Quapropter Cæsari Theodosio vtilis videbatur; vt qui ad Valentiniani mores viriles & iustos suam quoq; grauitatem adiungere, & regiam instar rectæ & immotæ columnæ sustentare posset, ne quid in aula damni aut peccati admitteretur.* hęc Suidas de Arbogaste: cui, ex sententia etiam Regum barbarorum constat, ante tam immane facinus perpetratum omnia dextera contigisse, innumerisque eum ferme auctum fuisse victoriis; post necem vero Imperatoris, iusto sanguine in eum clamante vindictam, semper in deteriora esse prolapsum.

b Zosi. l. 4.

c Socrat. l. 5. c. 24.

d Sozom. l. 7. c. 22.

e Hieron. epist. 3.

f Ruffin. l. 2. c. 31.

ARBOGASTES AMICVS S. AMBROSII.

g Paul. in vita S. Ambros.

h Suid. verb. Arbogastes.

ARBOGASTIS VIRTVTES.

VII. VALENTINIANI MORES LAVDATI.

Quod vero ad Valentiniani ipsius mores pertinet, S. Ambrosius mira refert; delictaq; illa pristina, quæ ante, vt faueret Arianis, iniquissime perpetrarat, relinquit obuoluta silentio, quod sciret non puerulo ea fuisse adscribenda peccata, sed Iustinæ Augustæ Arianæ fœminæ, cuius nutu omnia voluebantur. Sed quod ad mores spectat: quam in primis studeret ea corrigere, quę de se aliis displicere cognosceret, his verbis ostendit i. *Ferebatur primo ludis*

i Ambr. orat. in funere Valentin.

Circensibus delectari: sic istud abstersit, vt ne solemnibus quidem Principum natalibus vel Imperialis honoris gratia Circenses putaret esse celebrandos. Aiebant aliqui ferarum eum venationibus occupari, atque ab actibus publicis intentionem eius abduci; omnes feras vno momento iussit interfici. hæc de his Sanct. Ambrosius: quod enim nefas sit opinari sanctissimum virum vel leue mendacii folium attexuisse eius coronæ laudum, dicta ab eo fide dignissima habenda sunt; qui & hæc subdit: *Audire in Consistorio negotia, & Danielis spiritu, in quibus dubitarent senes; vel personæ alicuius contuitu ducerentur, congruam vero adolescente videres senilem ferre sententiam. Iactabant inuidi, quia prematurè prandium peteret: cœpit ita frequentare ieiunium, vt plerunq; ipse impransus conuiuium solenne suis Comitibus exhiberet, quo & religioni sacræ satisfaceret, & Principis humanitati,* sed de eius castitate hæc addit:

VIIII. DE SCENICA FORMOSA. *Scenica, inquit, cuiusdam forma ac decore deperire Romæ adolescentes nobiles nunciabantur: iussit eam ad Comitatum venire. Missus pretio deprauatus, sine mandati effectu rediit. Alterum misit, ne voluisse emendare vitia adolescentum, & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus. Deductam tamen nunquam aut spectauit, aut vidit. Postea redire præcepit, vt omnes agnoscerent, irritum eius non esse mandatum, & adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse, qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit, cum adhuc non haberet vxorem, & tamen exhiberet sui tanquam vinctus coniugio castitatem. Quis tam dominus serui, quam ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille suæ censor ætatis? Quid de pietate eius loquar? Qui cum homines nobili ortos genere & locupleti prosapia, quæ cito mouere mundum solet regiæ cupiditatis, accusator vrgeret, Præfectum insisteret; respondit, vt nihil criminum sanctis præsertim diebus statueretur. Et cum post aliquot dies accusatoris legeretur libellus, calumniā pronunciaturus, accusatum libere, donec Præfectus cognosceret, obseruare iussit. neq; ante aut postea quisquam tanti criminis sub adolescente Imperatore formidauit inuidiam.* hæc & alia plura San. Ambrosius, qui tota illa oratione in eo argumento versatur. Inferius vero de annis, quibus imperauit, hæc habet mendosa lectio:

IX. TEMPVS QVO VALENTIN. REGNAVIT. *Metuo ne & tu nobis aliqua offensione sis raptus, vt octauo decimo regni tui anno immanentis mali acerbitatem quasi iustus euaderes.* hæc de tempore, quo imperauit. Cæterum si ratio subducatur ab anno, mense, & die, quibus imperare cœpit, & quibus desiit, nonnisi annos sexdecim, menses sex, minus diebus octo contingit numerari: tot enim sunt* dies à decima quinta Maij, qua obiit, vsque vigesimam tertiam Nouemb. qua fuerat adscitus in Imperium, vt impleatur mensis. Siquidem Valentinianum seniorem ex hac vita migrasse cōstat post Consulatum Gratiani & Equitii, decimo quinto Kal. Decemb. ac post dies sex (vt ex Ammiano dictum est) ipse Valentinianus iunior regnare cœpit, anno Domini trecentesimo septuagesimo quinto; mensis Nouembris vigesima tertia die: à quo tempore si numeres vsq; in præsentem annum, & mensis Maii diem decimam quintam, quibus eum decessisse perspicue satis vidimus; non amplius quam dicto tempore reperies imperasse. vnde mendum in notam numeri apud S. Ambrosium irrepsisse, facile inducimur, vt credamus: ipsum enim vltra præsentem annum vitam produxisse, ea, quæ sequenti anno dicentur, impossibile esse significant. Erat Valentinianus cum obiit, annum agens ætatis vigesimum septimum inchoatum, siquidem sub Gratiani & Dagalaiphi Consulatu natum vidimus. sententiam autem Ammiani a, qua eum fuisse quadrimum testatur anno trecentesimo septuagesimo quinto, secūdum quam dicendus esset obiisse annum ætatis agentem vigesimum primum, superius confutauimus.

* desunt

a Ammian. lib. 30.

X. LVCTVS THEODOSII. Sic igitur vita functo Valentiniano corpus eius delatum est Mediolanum, nullo obice: nam proditores, ne se argueret tanti sceleris reos, & ex hoc subiacerent inuidiæ, liberam euectionem regii cadaueris permisere. *Vniuersis hisce (inquit Zosimus) Theodosio Principi eodem tempore renunciatis, vxor eius Galla fratrem deplorans regiam vniuersam conturbabat, simul & ipse Princeps magno mœrore curisq; conficiebatur.* hæc & alia Zosimus: sed quod ait de Galla Augusta, biennio iam ante obitum Valentiniani ipsam vita functam, superius ex Marcellino dictum est. Theodosius vero, quod vnicum sibi pietatis officium reliquum esse videbatur, de honorifica sepultura curanda ad S. Ambrosium litteras dedit, qui ad eum ista rescripsit b:

b Ambros. epist. 34.

XI. EPISTOLA AMBROSII AD THEODOSIVM. *Silentium meum rupit sermo clementiæ tuæ. Nihil enim in tam tristibus rebus melius facere, in animum induxeram, quam si fieri posset, me ipsum abdere. sed quia in secessu aliquo delitescere & sacerdotio exire non poteram, vel silentio intra me latebam. Doleo enim, fateor, dolore acerbo, non solum quod immatura ætate Valentinianus Augustus decesserit, sed etiam quod informatus fide ac tuis institutis tantam deuotionem erga Deum nostrum induerat, atq; tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante persequebatur, nunc diligeret: quem ante vt aduersarium repellebat, nunc vt parentem putaret. Quod ego non pro recordatione iniuriæ veteris exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum; quod à te infusum sibi ita tenuit, vt matris persuasionem excluderet. Ille se à me nutritum præ se ferebat: ille vt sedulum patrem desiderabat: ille simulato à quibusdam aduentus mei nuncio, impatienter præstolabatur. Quin etiam illis ipsis publici doloris diebus, cum sanctos & summos sacerdotes Domini intra Gallias haberet, vt à me tamen sacramentis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod etiam si non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est.*

XII. *Hunc ergo non intimo anhelem spiritu, secretisq; mentis atq; animi visceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? immo mihi magis viuū. Quas ego Domino deferebam gratias, quod ita in me conuersus esset, quod ita emendatus, quasi senioris cuiusdam ætatis mores induisset? quas clemētiæ tuæ, quod eum non solū regno reddidisses, sed etiam (quod est amplius) instituisses fidei & pietatis tuæ disciplinis? Hunc ergo non doleam, aut integrū, antequam sacramentorum, quæ desiderauit, adipisceretur gratiam, repentina obiisse morte? Refrigerasti animū, quod etiam ipse dignatus es ferre testimoniū dolori. Te, Imperator, arbitrū teneo affectus mei, te meæ mentis interpretē. Sed flendi tempora alias non deerunt: nunc de sepultura eius, quoniā scripsit clementia tua ita hic procurandū. Sed exors recessit baptismatis: quid cognoueram, non repressi. Est hic porphyreticum labrū pulcherrimū, & in vsus huiusmodi aptissimū: nam & Maximianus Diocletiani socius ita humatus est. Sunt tabulæ porphyreticæ pretiosissimæ, quibus vestiatur operculū, quo regales exuuiæ claudantur. Hoc fuerat præparatum, sed expectabatur rescriptū clementiæ tuæ, cuius perceptione recreata sunt sancta filiæ tuæ, filii tui Valentiniani sorores, quæ se grauibus affligunt modis, & amplius exagitabantur, quod diu nihil scriberetur sibi. Vnde iis non paruum accessit solatii: sed dum inhumatæ sunt reliquiæ, nequaquam sibi parcunt: videntur enim sibi germani sui quotidianum funus tenere. Et re vera cum sine fletu magno ac sine dolore graui nunquam sint: tamen quotiescunq; eo accedunt, exangues reuertuntur. Et ipsis igitur consuletur, & carissimis exuuiis, si acceleretur sepultura, ne æstiuo penitus soluantur calore: vix enim superiorem æstatem transegimus. Mandatum tuum seruo, & commendo Domino. Diligat te Dominus, quia tu Domini seruos diligis.* hucusque epistola Ambrosii ad Theodosium Imperatorem.

SEPVLCHRVM VALENTINIANI.

XIII. AMBROSIVS LAVDAVIT VALENTINIANVM PVBLICA ORATIONE. Curauit igitur, ex Theodosii voluntate sepulturam S. Ambrosius; & qua die corpus sarcophago condendum erat, panegyricam habuit orationem: nam in ipsa inter alia c: *Sed iam, inquit, cara mihi complectar viscera & debita quōdam sepulchro, prius tamen singula membra perspiciam.* post multa autem de eodem licet catechumeno adhuc, vitam tamen æternam consecuto (nam quod expetitum baptismū non acceperit, scelus anteuerterit proditorum) hæc habet: *Nec nos quidem dubitemus de meritis Valentiniani, sed iam credamus vel testimonium Angelorum, quod detersa labe peccati, ablutus ascendit, quem sua fides lauit, & petitio consecrauit. Credamus, quia ascendit à deserto, hoc est, ex hoc arido & inculto loco ad illas florulentas delectationes, vbi cum fratre coniunctus æterna vitæ fruitur voluptate. Beati ambo, si quid meæ orationes valebunt, nulla dies vos silentio præteribit: nulla inhonoratos vos mea transibit oratio: nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurret: omnibus vos oblationibus frequentabo.* Hæc Ambrosius. Habes, lector, ex ipsius munifica sponsione, pro defunctis suffragia tum precibus, tum omni genere (vt ait) oblationum, pro concione, oratione publica decantata, idque ex antiquo (vt vidimus) Ecclesiæ vsus præscripto, non recens ab Ambrosio inductum & vsurpatum.

c Ambr. orat. in obitu Valentiniani.

SVFFRAGIA PRO DEFVNCTIS.

XIV. Quod enim ad salutem animæ Valentiniani spectare videtur; ea quidem Ambrosii certa securaque testificatione firmatur: etenim non solum ad id significandum baptismi votum atque petitio intercessit, sed præcessit fidei Christianæ fortis, constans, & animosa confessio, cum (vt ex Ambrosio dictum est) vrgeret caterua Gentilium, & Senatus instaret pro restitutione Gentilium rituum: sed & cum id (vt diximus) factum ante diem obitus eius sit, vehemens suspicio fuit mortem ipsi illatam arte Gentilium, sicque confessor ac pene martyr ob necem illatam ex hac vita decesserit. Quæ enim sunt postea subsecuta, arguunt ea, quæ præcesserunt. Siquidem qui post eius obitum arripuit Imperium, Gentilibus idolorum cultoribus fauit, restituit iura templorum, sacrificia intermissa sedulo reuocauit Ethnicisq; hominibus quæcunq; petiere concessit: vt plane proditione Gentilium id factum esse, coniectura non leuis intercedat. Sed iam singula disquiramus, quæ hæc secuta sunt.

XV. EVGENII PLVRES.

Qui post Valentinianum regnare cœpit, fuit Eugenius: nomen sibi tyrannus sumens Augusti, elatus in Imperium à Valentiniani interfectoribus. Quisnam autem hic fuerit, cum plures eius nominis reperiantur viri, qui hoc sæculo claruere: ne quod vnius est, alii tribuatur; de singulis dicendum puto. Primus omnium ille occurrit, qui claruit temporibus Constantii ac Iuliani; cuius statua dicata in Foro Traiani, eiusmodi erat inscriptione notata *a*:

a Apud Smetium antiq. inscript. pag. 62. n. 6.

FL. EVGENIO. V.C. EX. PRÆFECTO. PRÆTORIO
CONSVLI. ORDINARIO. DESIGNATO. MAGISTRO
OFFICIORVM. OMNIVM. COMITI. DOMESTICO
ORDINIS. PRIMI. OMNIBVSQ. PALATINIS
DIGNITATIBVS. FVNCTO. OB. EGREGIA. EIVS
IN. REMPVBLICAM. MERITA. HVIC
D.D.N.N. CONSTANTIVS. VICTOR. AC
TRIVMFATOR. SEMPER. AVGVSTVS. ET
IVLIANVS. NOBILISSIMVS. CÆSAR
STATVAM. SVB. AVRO. IN. FORO. DIVI
TRAIANI. QVAM. ANTE. SVB. DIVO
CONSTANTE. VITÆ. ET. FIDELISSIMÆ
DEVOTIONIS. GRATIA. MERVIT
ADPROBANTE. AMPLISSIMO. SENATV
SVMPTV. PVBLICO. LOCO. SVO
RESTITVENDAM. CVRAVERVNT

Deturbata illa quidem Eugenij statua fuisse videtur à Magnentio tyranno, qui occiso Constante, tyrannidem arripuit Imperii Occidentalis.

XVI. EVGENIVS PRÆFECT. VRBIS.

Vixit his quoque temporibus Fl. Eugenius * Agellus Præfectus Vrbis, cuius memoria reperitur in basi vnius columnarum ambientium Sanctuarium in basilica San. Pauli, per Valentinianum ipsum, de quo egimus, restitui cœpta. qui ex loco & opere fuisse arguitur Christianus, & sicut familia, ita fortasse sanguine coniunctus Asellæ nobili Romanæ ac sanctissimæ virgini, quæ à S. Hieronymo summis laudibus celebratur. Porro eiusdem Eugenij breuis hæc legitur ibi inscriptio:

* Asellus

FL. EVGENIVS. ASELLVS
C.C. PRÆF. VRB.
V.S.I. REPARAVIT

Cæterum neminem horum fuisse Eugenium tyrannum, de quo agimus, certum est: siquidem prior ille Consul ordinarius designatus, antequam Consulatum adiret, diē obiit: posterior vero iste, quod Vrbanam gesserit Præfecturam, longe diuersus ab Eugenio tyranno fuisse conuincitur, qui nunquam huiuscemodi muneris dignitate functus aliquando reperitur; etenim nulla prorsus natalium claritudine nobilis iste fuit, quem clientem & famulum Arbogastis nominat Claudianus, cum ait *b* his versibus:

Proh crimen superum, longi proh dedecus æui:
Barbarus Hesperias exul possederat oras,
Sceptraq; deiecto dederat Romana clienti. & alibi *c*:
Hunc sibi Germanus famulum delegerat exul.

b Claud. in Panegyric. de tertio Honorij Consulatu. c Idem in Panegyric. de 4 Consulatu.

EVGENIVS TYRANNVS.

Ignobilis plane hic, quem Arbogastes euexit in Imperium, Eugenius fuit. Insuper extitit & alius quoq; Eugenius eunuchus, qui Procopio aduersus Valentem tyrannidem exercenti ipso Imperii exordio præsto fuit, cuius meminit Zosimus *d*. sed cum de Eugenio agit, qui occiso Valentiniano imperauit, plane diuersum ab hoc fuisse significat: quem obscurum genere, rhetoricis facultatibus, quas publice professus erat, tantummodo clarum, in aula versatum, Rhicomeri Duci familiaritate coniunctum, & eius commendatione ab Arbogaste in familiaritatem acceptum tradunt.

d Zosi. l. 4.

XVII. LEGATIO AB EVGENIO AD THEODOSIVM.

Sic igitur sublimatus in Imperium Eugenius, legationem ad Theodosium pro pace misit, functusq; est eo munere inter alios Ruffinus Atheniensis: *qui* (inquit Zosimus *e*) *nec litteras Arbogastis secum ferebat, nec vllam aliam mentionem illius faciebat. Cum Princeps Theodosius in deliberando, Legatisque cōuenienter respondendo cunctando detinuit.* Addit Ruffinus, missos tunc fuisse etiā Legatos sacerdotes, qui Arbogastem culpa purgarent, insontemq; eum penitus mōstrarent. Cæterum inter hæc Theodosius de expeditione aduersus Eugenium paranda cogitare cœpit: cum interim Eugenius Gentilium variū deciperetur promissis, de quo hæc Sozomenus *f*. *Porro Eugenius quidam, erga Christianorum religionem non sincere affectus, Principatum inuasit, & Imperij insignia assumpsit. Putabat enim, se id, quod conabatur, absque impedimento consecuturum, inductus quorundam verbis, qui se futura predicturos pollicebantur ex victimarum immolatione, & viscerum inspectione, & obseruatione siderum. Harum rerum studiosi tunc erant cum alij multi apud Romanos in dignitate constituti viri, tum etiam Flauianus tunc temporis Præfectus, vir eximius, & in rebus politicis prudens habitus, quiq; insuper ex omnis generis diuinationis scientia exactè præscire futura credebatur.* fuit hic pernecessarius Symmachi Consularis, cuius ad eum scriptæ extant complures epistolæ, quibus plane intelligitur ipsum idololatriæ addictissimum fuisse. Sed pergit auctor: *Hac enim existimatione Eugenium potissimum perpulit, vt ad bellum sese pararet cum Imperium illi fato destinatum esse Flauianus asseueraret. & victoriam ex pugna illi cessuram, & mutationem religionis Christianæ.* hæc Sozomenus. At quinam fuerint vtriusq; Principis apparatus, suo loco dicturi sumus inferius.

e Zosi. l. 4.

f Sozom. l. 7. c. 22.

XVIII. REDDITA GENTILIBVS ARA VICTORIÆ ET ALIA IVRA.

Quid autem Gentilium deorum defensor, Imperatorem nactus quamuis Christianum, tamen ad Gentilitatem propensiorem, Flauianus ab Eugenio, simulac Augustus acclamatus est, petierit & obtinuerit; Paulinus ita declarat *g*: *Non multo post, petentibus tunc Flauiano Præfecto & Arbogaste Comite aram victoriæ, & sumptus cærimoniarum (quod Valentinianus augustæ memoriæ adhuc in iunioribus annis constitutus denegauerat) oblitus fidei suæ concessit. Hoc vbi audiuit sacerdos Ambrosius, relicta ciuitate Mediolanensi, ad quam ille festinato veniebat, in Bononiensem ciuitatem emigrauit.* inuitatus namq; fuerat à Bononiensi Episcopo ad translationem S. Agricolæ martyris, de qua ipse meminit *h*, atq; martyris reliquias acceptas secum vexisse testatur. *Bononia vero recedens* (subdit Paulinus) *Fauentiam vsque perrexit: vbi cum aliquantis degeret diebus, inuitatus à Florentinis, ad Tusciam vsque descendit, declinans magis aspectum sacrilegi viri, non formidans imperantis iniuriam.* Tunc & epistolam ad eundem dedit, qua causam significauit, cur ipso non expectato, Mediolano recesserit, reddemus hic ipsam; licet eandem à nostra bibliotheca acceptam, in Sixtina editione edendam proposuerimus cum aliis S. Ambrosii epistolis: est autem huiusmodi *i*:

g Paul. in vita S. Ambros.

h Ambr. in exhortat. ad virgin.

AMBROSIVS VITAT ET LITTERIS CORRIPIT EVGENIVM.

i Ambr. ep. 15. edit. Sixti.

Clementissimo Imperatori Eugenio Ambrosius Episc.

XIX. AMBROSII MEDIOLANO DISCESSVS CAVSA.

Secessionis meæ causa timor Domini fuit, ad quem omnes actus meos, quantum queo, dirigere, neque vnquam ab eo mentem deflectere, nec pluris facere cuiusuis hominis, quam Christi gratiam consueui. Nemini enim facio iniuriam, si omnibus Deum præfero; & confidens in ipsum, non vereor vobis Imperatoribus dicere quæ pro meo captu sentio. Itaque quod apud alios Imperatores non tacui, nec apud te, clementissime Imperator, tacebo. Atque vt ordinem rerum custodiam, strictim recensebo, quæ ad hoc spectant negotium. Retulerat vir amplissimus Symmachus, cum esset Præfectus Vrbis, ad Valentinianum augustæ memoriæ Imperatorem iuniorem, vt templis, quæ sublata fuerant, reddi iuberet. Functus est ille partibus suis pro studio & cultu suo. Vtique etiam ego Episcopus partes

meas debui recognoscere. Dedi libellos Imperatori duos, quibus significarem sumptus sacrificiorum Christianum virum non posse reddere, & non fuisse quidem me auctorem cum tollerentur, auctorem tamen fieri quo minus decernerentur, debere, quia dare pietas sacrificiorum simulacris videretur, non reddere. Quod enim ipse non abstulerat, non quasi ipse reddebat, sed arbitratu proprio largiebatur ad superstitionis impensas. Postremo si fecisset, aut non veniret ad ecclesiam, aut si veniret, futurum, vt aut sacerdotem non inueniret, aut inueniret sibi in ecclesia resistentem. Nec ad excusationem obtendi posse, quod esset catechumenus, cum non liceat etiam catechumenis sumptus idolis subministrare. Lecti sunt libelli mei in Consistorio: Aderat amplissimus honore magisterij militaris Bauto comes, & Ramoridus, & ipse eiusdem dignitatis Gentilium nationum cultui inseruiens à primis pueritiæ suæ annis Valentinianus tunc temporis audiuit suggestionem meam, nec fecit aliud, nisi quod fidei nostræ ratio poscebat. Acquieuerunt etiam Comites sui.*

* Rumoridus,

XX. *Postea etiam clementissimo Imperatori Theodosio coram intimaui, atque in os dicere non dubitaui: cui intimata Senatus legatione huiusmodi, licet non totus Senatus poposcerit, insinuationi meæ tandem assensionem detulit: & si aliquibus ad ipsum non accessi diebus, nec moleste tulit: quia non pro meis commodis faciebam; sed quod & ipsi & animæ meæ proderat, in conspectu regis loqui non confundebar a. Iterum Valentiniano augustæ memoriæ Principi legatio à Senatu missa intra Gallias, nihil extorquere potuit. & certe aberam, nec aliquid tunc ad eum scripseram. Sed vbi clementia tua Imperij suscepit gubernacula, compertum est postea donata illa esse præcellentibus in Republica, sed Gentilis obseruantiæ viris & fortasse dicatur, Imperator Auguste, quia ipse non templis reddideris, sed bene meritis de te donaueris. Verum nosti pro Dei timore agendum esse constanter: quod etiam pro libertate frequenter fit, non solum à sacerdotibus, sed etiam ab his, qui vobis militant, aut in numero habentur prouincialium. Te imperante, petierunt Legati, vt templis redderes: non fecisti, iterum alteri postulauerunt: renisus es, & postea ipsis, qui petierunt, donandum putasti.*

a Psal. 118.

AMBROS. REDARGVIT EVGENIVM OBSVMPTVM EROGATVM GENTILIVM SACRIFICIIS.

XXI. *Etsi Imperatoria potestas magna sit, tamen considera, Imperator quantus sit Deus, qui corda b omnium videt, conscientiam interiorem interrogat, nouit omnia, antequam fiant, nouit intima pectoris tui. Ipsi falli vos non patimini, & Deum vultis celare quicquam? Hoc non cecidit in animum tuum? Quamuis enim illi agebant tam perseueranter, nonne tuum fuit, Imperator, pro Dei summi & veri & viui veneratione perseuerantius obsistere, & negare, quod erat iniuria sacræ legis? Quis inuidet, quoniam quæ voluisti, aliis donauisti? Non sumus scrutatores vestræ liberalitatis, nec aliorum commodorum inuidi sed sumus interpretes fidei. Quo modo offers dona tua Christo? Pauci æstimabunt, quid feceris, omnes quid volueris, quicquid illi fecerint, tuum erit; quicquid non fecerint, suum: & si es Imperator, Deo subditus magis esse debes. Quo modo sacerdotes Christi tua munera dispensabunt? Fuit huiusmodi quæstio temporibus superioribus, & tamen fides Patrum ipsa cessit persecutio, & Gentilitas detulit.*

b Act. 1. Dan. 13.

XXII. *Nam cum ageretur agon quinquennalis in ciuitate Tyro c, & ad spectandum venisset Antiochus Rex, sceleratissimus Iason ordinauit sacrorum procuratores, vt ab Hierosolymis Antiochenses ferrent didrachmas argenti CCC & illas darent ad sacrificium Herculis: verum Patres non Gentilibus dederunt pecunias; sed viris fidelibus suis missi protestarunt non erogari ad deorum sacrificium, quia non congruebat, sed in alios sumptus dari, & pronunciatum est (quia ille ad sacrificium Herculis missum dixerat argentum) suscipi quidem debere id ad quod erat missum: sed quia illi, qui detulerant, resistebant pro studio & cultu suo, vt non sacrificio proficerent, sed aliis necessitatibus: tradita sunt pecunia ad constructionem nauium, etsi coacti miserunt, non tamen ad sacrificium, sed ad alios sumptus Reipublicæ. Denique qui attulerant, vtique potuissent tacere, sed lædebant fidem, quia sciebant quo deferrent; & ideo missi sunt viri timentes Deum, qui agerent, vt non templo, sed ad impensas nauium, quæ missæ fuerant, deputarentur. Illis enim crediderunt pecunias, qui causam agerent sanctæ legis. Iudex rerum effectus fuit, qui absolutus conscientiæ. Si possit in aliena potestate sic præcauebant, quid te oportuerit facere, ô Imperator, dubitari non potest. Te vtique nemo cogebat, nemo habebat in potestate: debuisti sacerdotem consulere.*

c 2. Machabæor. 4.

ARGVMENTVM AB EXEMPLO.

XXIII. *Ego certe quando tunc restiti, etsi solus restiti, tamen non solus volui, nec solus id suasi. Quoniam igitur meis vocibus & apud Deum & apud omnes homines teneor, aliud mihi non licere intellexi, aliud non oportere, nisi vt consulerem mihi, quia non potui tibi cedere modeste. Certe diu pressi, diu texi dolorem, nulli quicquam intimandum putaui: dissimulare mihi nunc non licet, tacere liberum non fuit. Ideo etiam in primordiis Imperij tui scribenti, non rescripsi, quia istud prævidebam futurum. Denique reposcenti literas, cum ipse non rescriberem, dixi: Hæc causa est, quod extorquendum ei arbitror. Tamen vbi causa emersit officij mei, pro his, qui sollicitudinem sui gerebant, & scripsi & rogaui: vt ostenderem in causis Dei, timorem mihi iustum inesse, nec pluris me facere adulationem, quam animam meam: in his vero, in quibus vos rogari decet, etiam me exhibere sedulitatem potestati debitam; sicut & scriptum est d: Cui honorem, honorem: cui tributum, tributum. Nam cum priuato detulerim corde intimo, quo modo non deferrem Imperatori? Sed qui vobis deferri vultis, patimini, vt deferamus ei, quem Imperij vestri vultis auctorem probari.* hactenus Ambrosii epistola ad Eugenium.

AMBROSII PRO PIETATE CERTAMEN.

d Rom.

XXIV. Recitat ex eadem epistola fragmentum Paulinus. Sed sequamur Ambrosium: qui cum peruenisset Florentiam, opportune accidit, vt rogatus dedicaret ecclesiam à Iuliana clarissima fœmina erectam: sub cuius altare condidit idem sanctus reliquias martyris Agricolæ, quas Bononiæ acceperat. Habuit ibidem luculentam orationem Ambrosius, qua cum religiosæ fœminæ in erectione basilicæ factum laudibus celebrauit, maiori tamen præconio extulit, quod de de viuis lapidibus nobilius templum Deo dicaret, nempe tres filias vna cum filio. Fuit Ecclesia illa nomine sancti Laurentij nuncupata, eademque Ambrosiana dicta à ciuibus, in memoriam tanti viri, qui eam dedicasset, Ambrosij. Ibi cum ageret sanctus Antistes, cum sancto Zenobio eius ciuitatis Episcopo familiaritatis vsus ipsi intercessit, pluribus inter se officiis declaratus; quæ Paulinus recenset, sicut & præclara miracula ibidem Apostolis digna edita. Permansit ibi Ambrosius, vt putatur, vsque ad reditum Mediolanum, nempe ad biennium: constat enim eodem auctore Paulino, Mediolanum non ante reuersum, quam sub Consulatu Arcadij tertio atque Honorij secundo, quo anno Theodosius in Italiam descendit aduersus Eugenium.

AMBROS. QVID FLORENTIÆ.

XXV. Cæterum etsi Florentia recessit Ambrosius corpore; tamen virtute iugiter mansit: cuius quidem rei certum exhibuit experimentum, tum quod sanctus Zenobius testatus est, se mirando quodam modo, absente illo licet, vidisse tamen Ambrosij speciem ipsum in omnibus reddentem quasi orantem in basilica Ambrosiana, tum etiam cum post obitum præsto illi ciuitati fuit aduersus ducenta millia barbarorum, dum obsidione cingeretur à Rege Radagaiso. At de his pluribus inferius tomo quinto acturi sumus: Sed ad Eugenium reuertamur. Falsa ipse spe illectus oraculorum ac diuinationum Gentilium, nihil non indulsit, quod iidem pro restituendo collapso cultu deorum postulassent: iisque parare se cœpit præsidia ad resistendum Theodosio, si armis decernere haberet in animo: hisque munimentis stabiliendum sibi curauit Imperium, homo alioqui Christianitatis ferens imaginem.

CONTRARIA STVDIA THEODOSII ET EVGENII.

Cum è contra Theodosius, semel atque iterum expertus, nihil adeo ac pietatem erga Deum ad barbaros ac tyrannos debellandos conducere, nihil antiquius habuit, quam diuinum auxilium quibus valeret officiis demereri, conciliareque piis legibus diuinum numen, quod sacrilegis rescriptis ab Eugenio sciret offensum. Quod igitur magno animi dolore cognouisset, Eugenij concessione restitui in Romano Capitolio aram Victoriæ, occlusa diu reserari Gentilium templa, fumare Vrbem nidore detestabilium sacrificiorum, oracula consuli, extaque inspici animalium: quod tamen sibi non adhuc integrum esset, his malis occurrere; quibus valuit modis, contrariis legibus repugnare nisus, hanc aduersus idolorum cultores edidit sanctionem e:

e L. 11. de Pagan. C. Theodos.

XXVI. *Nullus omnino ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel in potestate positus, vel honore perfunctus, siue potens sorte nascendi, seu humilis genere, conditione, fortuna, in nullo penitus loco, in nulla vrbe, sensu carentibus simulacris, vel insontem victimam cædat, vel secretiore piaculo larem igne, merum genium, penates nidore veneratus, accendat lumina, imponat thura, serta suspendat. Quod si quispiam immolare hostiam sacrificaturus audebit, aut spirantia exta consulere:*

THEODOSII RESCRIPTVM ADVERSVM GENTILIVM CVLTVM.

ad exemplum maiestatis reus, licita cunctis accusatione delatus, excipiat sententiam competentem, etiam si nihil contra salutem Principum aut de salute quaesierit. Sufficit enim ad criminis molem, naturae ipsius leges velle rescindere, illicita perscrutari, occulta recludere, interdicta tentare, finem quaerere salutis alienae, spem alieni interitus polliceri. Si quis vero mortali opere facta & aeuum passura simulacra, imposito thure, venerabitur, ac ridiculo exemplo metuens, subitoque ipse vel redimita vittis arbore, vel erecta effossis ara caespitibus, vanas imagines humiliore licet muneris praemio, tamen plena religionis iniuria honorare tentauerit: is utpote violata religionis reus, ea domo, seu possessione mulctabitur, in qua eum Gentilicia constiterit superstitione famulatum. Namque omnia loca, quae thuris constiterit vapore fumasse (si tamen ea in iure fuisse thurificantium probabuntur) Fisco nostro associanda censemus. Sin vero in templis, fanisve publicis, aut in aedibus agrisve alienis tale quispiam sacrificandi genus exercere tentauerit: si ignorante Domino usurpata constiterit, viginti quinque libras auri mulctae nomine cogetur inferre: conniuentem vero huic sceleri par ac sacrificantem poena retinebit. Quod quidem ita per Iudices, ac Defensores, ac Curiales singularum urbium volumus custodiri, ut illico per hos comperta in iudicium deferantur, per illos delata plectantur. Si quid autem ii tegendum gratia, aut iniuria praetermittendum esse crediderint: commotioni iudiciariae subiacebunt. Illi vero moniti, si vindictam dissimulatione distulerint, triginta librarum auri dispendio mulctabuntur, Officiis quoque eorum damno parili subiugandis. Dat. VI. Idus Nouembris, Constantinopoli, Arcadio August. II. & Ruffino Coss. Hi sunt primi Theodosii ad futurum bellum apparatus ex religione comparati.

XXVII. At nec id satis, sibi subiectum Imperium ab idololatriae sordibus expurgare: sed & Christianam religionem conatus est ab haeresum inquinamentis liberam reddere. quamobrem hoc ipso anno aduersus haereticos ita rescripsit *a*:

a l. 21. de haeret. C. Theod.

QVID THEODOS. ADVERSVS HAERETICOS.

In haereticis erroribus quoscunque constiterit vel ordinasse clericos, vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri viritim mulctandos esse censemus: locum sane, in quo vetita tentantur, si cohibentia domini patuerit, Fisci nostri iuribus aggregari. Quod si id possessorem (quippe clanculum gestum) ignorasse constiterit: conductorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri libras Fisco nostro inferre praecipimus: si seruili fece descendens, paupertate sua poenam damni ac vilitate contemnit, caesus fustibus, deportatione damnabitur. Tum illud specialiter praecauemus: ut si villa dominica fuerit, seu cuiuslibet publici iuris, & conductor & procurator licentiam dederit colligendi; denis libris auri, proposita codemnatione mulctentur. Verum si quos talibus repertos obsecundare mysteriis, ac sibi usurpare nomina clericorum, iam nunc proditum fuerit; denas libras auri exigi singulos & inferre praecipimus. Datum XVII. Kalendas Iulii, Constantinopoli, Arcadio Augusto secundum, & Ruffino Coss.* meminit huius legis Sanctus Augustinus in Epistola ad Bonifaciū *b*: *Quā, inquit, Theodosius piissimae memoriae promulgauit, ut quisquis haereticorum Episcopus vel clericus ubilibet esset inuentus, decem libris auri mulctetur, &c.* de eadem quoque mentionem habet, scribens ad Ianuarium *c*, nec non cum disputat aduersus Cresconium *d*. Sunt haec Theodosii arma aduersus tyrannorum hoc anno in sequens bellum disposita, quibus & haec post mensem elapsum aduersus eosdem addidit *e*:

* conniuentia

b August. ep. 50.

c August. ep. 68.

d Aug. contra Cresco. li. 3. c. 47.

e l. 3. de his, qui pro relig. contend. C. Theod.

Deportatione dignus est, qui nec generali lege admonitus, nec competenti sententia emendatus, & fidem Catholicam turbat & populum. Dat. XV. Kal. Aug. Constantinop. Arcadio Aug. II. & Ruffin. Coss.

XXVIII. Quod vero generali lege sancierat, occasione (ut diximus) Iouiniani & sociorum eius monachorum vagantium, ne in ciuitatibus monachi apparerent, sed deserta loca peterent; quoniam haec in iniuriam & damnum cōuertebantur etiam illorum, qui pii frugique essent: emendans quae promulgauerat Theodosius, hoc anno ista rescripsit *f*:

f l. 2. de monach. C. Theod.

THEODOSIVS REVO-

Monachos, quibus interdictae fuerant ciuitates, dum iudiciariis aguntur iniuriis, in pristinum statum submota hac lege esse praecipimus. Antiquata siquidem nostrae clementiae iussione, liberos in oppidis largimur eis ingressus. Dat. XV. Kal. Maii Constantinop. Arcadio A. II. & Ruffin. Coss. sed & de Paschalibus feriis ita ad Tatianum:

CAT QVAE DE MONACHIS SCRIPSERAT.

Actus omnes siue publici, siue priuati diebus quindecim Paschalibus conquiescant. In his tamen & emancipandi & manumittendi cuncti licentiam habeant, & super his acta non prohibeantur. Dat. Kal. Iun. iisdem Coss.

XXIX. Sed & idem Imp. Theodosius cum illibate conseruatū voluerit ius Ecclesiarum, ne id fieret damno alterius, cauit: quamobrem de his, qui confugiunt ad eas, ista sanciuit *g*:

g l. 1. de his, qui confug. ad Eccles. C. Theod.

DE FVGIENTIBVS AD ECCLESIAM DEBITORIBVS.

Publicos debitores, si confugiendum ad Ecclesias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsos, qui eos occultare probantur, Episcopos exigi. Sciat igitur praecellens auctoritas tua, neminem debitorum posthac a clericis defendendum; aut per eos, eius, quem defendendum esse crediderint, debitum esse soluendum. Dat. XV. Kal. Nou. Constantinop. Arcadio Aug. II. & Ruffin. Coss. haec plane ipsa lex est, cuius vigore compulsus aliquando S. Augustinus persoluere quod debebat qui cōfugerat ad Ecclesiam, pro eius debiti dissolutione de collecta facienda in populo litteras dedit, ex quibus ista describimus *b*:

b August. ep. 215.

XXX. *Cum frater noster Fastius debito decem & septem solidorum ab oppignoratoribus urgeretur, ut redderet: quod ad praesens unde explicaret se, non inueniebat; ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium sanctae Ecclesiae conuolauit: illi etiam exactores cum proficisci cogerentur, & ideo dilationem dare non possent, grauissimis me querelis onerauerunt, ita ut eis illum traderē, aut quod sibi deberi ostendebant, unde acciperem, prouiderem. Cumque obtulissem Fastio, ut vestram sanctitatem de necessitatibus eius alloquerer, pudore deterritus, ne facerem, deprecatus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus, a fratre nostro Macedonio decem & septem solidos accepi, quos in causam eius continuo dedi, promittente illo, quod ad certum diem cum eis reddendis posset occurrere, & consentiente, ut si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternam fratribus exhibere consueuistis. Nunc ergo, quoniam absens est, restat, ut subueniatis, non illi, quem nemo compellat absentem, sed pollicitationi meae, cuius existimatio vobis semper est praesens. Iam enim dies, ad quē se promiserat occursurū, transactus est; & ego ei, qui solidos suos fidei meae commisit, quid respondeam, non inuenio, nisi ut faciam quod me facturum esse promisi. Sed quoniam non sum de hac re commonitus, ut die Pentecostes, quando adeerat maior vestra frequentia, sermonem inde facerem: peto ut has litteras pro lingua mea praesente habere digneminis, admonente vos & exhortante in cordibus vestris Deo & Domino nostro, cui credidistis.* & paulo post: *Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fidelis, Catholicus frater noster, pro cuius supplenda necessitate vos peto, ut faciatis, quod Dominus imperat, sine tristitia, sine murmuratione & cum laetitia & hilaritate facite.* & in fine: *Scripsi eis etiam presbyteris, ut si quid minus fuerit post collationem sanctitatis vestrae, compleant ex eo, quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundum quod placet hilariter offeratis: quia siue de vestro, siue de Ecclesia detur, omnia Dei sunt. & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesiae, &c.* haec Augustinus, quae occasione legis editae, & ad insinuādum usum collectarum (de quo multa suo loco superius) recensuisse non piguit.

AVGVSTINVS PRO DEBITORE SE OBLIGAT.

COLLECTA INDICITVR AB AVGVSTINO.

XXXI. Quod rursum ad S. Augustinum pertinet: hoc ipso anno, publica disputatione contulit cum Fortunato veteranoso haeretico Manichaeo Hippone regio, spectante & audiente populo, excipiētibus eam Notariis. Extant ipsa Acta eiusmodi exordio scripta *i*: *Quinto Kalendas Septembris, Arcadio August. bis, & Ruffino viris clarissimis Consulibus, habita disputatio aduersus Fortunatum Manichaeorum presbyterum in urbe Hipponensium regionum in balneis Sosii sub praesentia populi. Augustinus dixit, &c.* Huius autem congressus occasionem Possidius ita describit *k*: *Sane tunc in illa Hipponensi urbe Manichaeorum pestilentia quamplurimos ciues & peregrinos infecerat & penetrauerat, seducente & decipiente eiusdem haeresis quodam presbytero, nomine Fortunato, ibidem conuersante atque manente. Interea Hipponenses ciues, & peregrini Christiani, tam Catholici, quam etiam Donatistae, adeunt Augustinum presbyterum, atque deposcunt, ut illum hominem Manichaeorum presbyterum, quem doctum credebant, videret, & cum eodem de lege tractaret. Quod idem (ut scriptum est l) paratus ad respon-*

DISPVTATIO AVGVSTIN. CONTRA FORTVNATVM

i August. contra Fortunat.

k Possid. Vit. S. Aug. c. 6.

l 1. Pet. 3.

sionem omni poscenti se rationem de fide & spe, quæ in Deum est, potensq; exhortari in doctrina a sana, & contradicentes redarguere, minimè renuit: sed vtrum etiam hoc Fortunatus fieri vellet, sciscitatus est. At illi confestim ad ipsum Fortunatum id detulerunt, petentes & exhortantes & flagitantes, quod id minimè recusaret.

a Tit. 1.

XXXII. *Sane quoniam idem Fortunatus iam apud Carthaginem sanctum nouerat Augustinum adhuc in eodem secum errore constitutum, cum eodem congredi pauitabat. Verumtamen suorum maxime instantia coactus ac verecundatus, promisit comminus se esse venturum, certamenq; disputandi subiturum. Vnde condicto die & loco, conuenerunt in vnum, concurrentibus quamplurimis viris studiosis, turbisq; curiosis: & apertis Notariorum tabulis disputatio est cœpta primo, & secundo finita est die. In qua ille Manichæus præceptor (vt Gestorum continet fides) nec Catholicam assertionem potuit euacuare, nec Manichæorum sectam, subnixa veritate, valuit comprobare: sed deficiens responsione, vltimo collaturum se cum suis maioribus ea, quæ refellere non potuit, prosecutus est: & si sibi forte de his satis minime fecissent, suæ animæ consulturum. Atque ita ab omnibus, apud quos magnus & doctus videbatur, nihil valuisse in suæ sectæ assertione iudicatus est. Qua ille confusione affectus, & sequenti tempore de Hipponensi ciuitate profectus, ad eandem amplius non remeauit. Ac sic per memoratum Dei hominem omnium cordibus vel qui aderant, vel qui absentes illa, quæ gesta sunt, cognouerant, error ille ablatus, Catholica est intimata ac retenta sincera religio.* hactenus Possidius.

SVPERATVR FORTVNATVS AB AVGVSTINO.

XXXIII. Fuisse autem hæc nouissima verba Fortunati, cum ab Augustino adeo arctatus esset, vt effugium prorsus nullũ illi pateret, Acta docent: *Fortunatus dixit: Sine praiudicio professionis meæ dixerim. Illa, quæ à te opponuntur, cũ retractauero meis cũ maioribus: sin minus responderint interrogationi huic meæ, quæ similiter à te nunc mihi offertur, erit in mea contẽplatione: quia & ego animam meam cupio certa fide liberari, & venire ad huius rei inquisitionem quæ à te mihi offertur, & ostensurum te polliceris. Augustinus dixit: Deo gratias.* hic finis illius disputationis habitæ de origine mali, super quam totus cardo Manichææ hæresis vertebatur. Scripsit autem post hæc idem Augustinus duos libros de Genesi ad litteram contra eosdem Manichæos *b*, necnon aduersus disputationes Adimanti Manetis discipuli *c*, hæc vero omnia cum adhuc presbyter esset (vt ipse testatur) contra Manichæos, quibus Africa abundabat, Augustinus conscripsit.

FORTVNATVS AD EVLOS VCTVS ABIT.

b Aug. Retract. li. 1. c. 8.
c Aug. eod. li. c. 22.

XXXIV. Quod aũt ad Fortunatum ab Augustino victum spectat: cum inde recessisset, nunquã rediit, sed à Manichæis missus est eius successor Hipponem, quem idem Sanct. Augustinus insectatus est, Epistola ad eum scripta (non n. hæreticum hominem alloqui dignatus est) vbi inter alia hæc ad finem habet *d*: *Itaq; denuncio tibi in nomine Christi, vt si paratus es, solue quæstionem, in qua defecit præcessor tuus Fortunatus, & ita hinc ierat, vt non rediret, nisi cum suis disputatione collata inueniret, quid contra respondere posset, disputans cum fratribus. Sin autem ad hoc non es paratus: discede hinc, & noli peruertere vias Domini, & illaqueare & venenis inficere animas infirmas: ne adiuuante dextera Domini nostri, quo modo non putaueras, erubescas.* hæc Augustinus ad successorem Fortunati.

SVCCESSOR FORTVNATI.

d August. ep. 44.

XXXV. Quod vero Ecclesia Africana magnopere infestaretur à Donatistis antiquis schismaticis, Catholicæ Ecclesiæ perduellibus: Augustinus miseratus in primis imperitam incautamq; plebeculam vbiq; deceptã, eidem ignorãtiæ errore seductæ in primis opem ferendã putauit: sed quonam consilio, ipsum audi *e*: *Volens*, inquit, *etiam causam Donatistarum ad ipsius humillimi vulgi & omnino imperitorum atq; idiotarum notitiam peruenire, & eorum quantum fieri posset per nos inhærere memoriæ: Psalmum, qui eis cantaretur, per Latinas litteras feci; sed vsq; ad V litteram; tales enim Abecedarios appellant,* &c. extat ipse Psalmus, cui illud præfixum exordium *f*.

QVID AVGVSTINVS IN DONATISTAS.

e August. Retract. li. 1. c. 20.

Omnes, qui gaudetis de pace, modo verũ iudicate. idemq; versus sæpius ponitur repetendus in Psalmo, quo schismatis in primis origo cãtatur, sed & diluuntur calũniæ à Donatistis Catholicis illatæ: verum & demõstrantur ipsi extra Ecclesiam vagari, extra quam nullam penitus fas sit salutem sperare: aperteq; docetur, eos, qui non iunguntur cathedræ Petri, in Ecclesia esse non posse: quod his versibus occini voluit:

f August. Psal. contra Donatistas VBI FIDES CATHOLICA.

Scitis, Catholica quid sit, & quid præcisum à vite. & post aliqua aduersus Donatistas præ se ferentes formam sanctitatis, ista subdit:

Sed quid illi prodest forma si non viuit de radice?
Venite fratres, si vultis, vt inseramini in vite.
Dolor est cum vos videmus præcisos ita iacere.
Numerate Sacerdotes vel ab ipsa Petri sede:
Et in ordine illo Patrum quis cui successit, videte.
Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ,

&c. edidit quoq; egregium cõmentarium aduersus Donati Epistolam: illa n. cum præ manibus ferme omnium haberetur, magnum inferebat ipsam legentibus detrimentum. parauit igitur ipse veneno antidotum, cum eam cõtrariis scriptis exagitauit *g*. sed hæc elucubratio hactenus desideratur. At si scire cupis reliquos commentarios ab eo editos vsque ad sequentem post annum, quo creatus est Episcopus: ipse docet. nimirum duo volumina de sermone Domini in mõte *h*: disseruit & super Pauli Epistolam ad Roman. *i*, necnon postea elaborauit expositionẽ eiusdem Pauli Epistolæ ad Galatas, & de diuersis quæstionibus prolixum opus, commentarium de Mendacio, ac tractationem de Fide & Symbolo, de qua dicemus anno sequenti.

g August. Retract. li. 1. c. 2.
h Aug. eod. li. 1. c. 9.
i Eod. li. 1. c. 23. 24. 26. & 27.

XXXVI. Sed est, vt & S. Hieronymus lucubrationes singulas in hunc vsq; annũ decimum quartũ Theodosij Imperatoris editas perfacile enumeres, si quæ ad finem habet in commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis; leges. Scripsit illum ad Dexterum V.C. quem Præfectura Prætorij decoratum fuisse, ipse tradit in Apologia contra Ruffin. dum ait *k*: *Ante annos ferme decem, cum Dexter amicus meus, qui Præfecturam administrauit Prætorij, me rogasset, vt auctorum nostræ religionis ei indicem texerem, inter cæteros tractatores, &c.* scripserat ante idem Dexter ad ipsum Hieronymum historiam: quod ipse testatur his verbis *l*: *Dexter Paciani de quo supra dixi filius, clarus apud sæculum, & Christi fidei deditus, fertur ad me omnimodam historiam texuisse, quam necdum legi.* sed ea dispẽdio quoq; nostro periit. Meminit eiusdẽ commentarij Marcellinus in Chronico, traditq; ab eo recensitos viros illustres centũ triginta quinque, eorundemq; descripta volumina: quæ sic accipias, vt Christianæ religionis scriptorum editos commentarios enumerarit aduersus Celsum, Porphyrium, & Iulianum, qui Christianos omnes imperitiæ arguebat.

S. HIERONYMIS SCRIPTA VSQVE IN HVNC ANNVM.

k Hieron. Apolog. aduers. Ruff.
l Hieron. de Script. Eccl.

XXXVII. Nam cum præfatur ad Dexterum, hæc inter alia: *Discant*, inquit, *Celsus, Porphyrius, Iulianus, rabidi aduersus Christum canes: discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos Philosophos & eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti & quales viri eam fundauerint, extruxerint, & ornauerint, & desinant fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamq; potius imperitiam agnoscant.* ita ibi. Accidit plane miraculum illud prophetico more cantatum: *Tu dirupisti fontes & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan.* nam idem Hieronymus alibi *n*: *Quotusquisque nunc Aristotelem legit? Quanti Platonis vel libros nouere vel nomen? Vix in angulis otiosi eos senes recolunt. Rusticanos vero & piscatores nostros totus Orbis loquitur, vniuersus mundus sonat.* sed quod ad ipsum catalogũ spectat, ipse excusat, quod vltimo loco sua quoq; in eo scripta posuerit, ad Desideriũ ita scribens *o*: *Post catalogum plurimorum, me quoq; in calce voluminis, quasi abortiuũ, & minimũ omnium Christianorum posui.* Peruenisse eundẽ librum in Africam sine titulo, S. Augustinus ad S. Hieronymum scripsit *p*, eumq; prodi rogauit: sed & aliquid amplius desideratũ ab ipso, nempe vt cum adnumerat hæreticos inter scriptores Ecclesiasticos, in quib. cauendi essent, ipse admonuisset, significauit; quod vt alio libello præstaret, vehementer rogauit: insuper quod optime scrit Augustinus aliquod ab eo prætermissos scriptores Ecclesiasticos, quo id consilio sit factum, exquiriuit. Hæc recensuisse voluimus, ne suspecta sit fides auctoris alicuius, qui nõ reperiatur in eodem catalogo scriptus; nam multos prætermissos esse, Augustinus probe cognouit.

VIRI DOCTISSIMI IN ECCLESIA SEMPER FLORVERE.

m Psal. 73.
n Hieron. præfa. in l. 3. commen. ad Galat.
o Hieron. ep. 14.
p August. ep. 9.

XXXVIII. Sed & miramur, cur ipse cum lucubrationes omnes à

SCRIPTA HIERON. AB EO PRAETERMISSA. a Hier praefat. in epist. ad Ephes.

se editas usque ad præsentem annum Imperij Theodosij decimum quartum recē ... se dicat, ex eis tamen aliquas numerare prætermisit, nempe commentarios in Pauli Epistolam ad Ephesios, quos se testatur *a* scripsisse paulo, postquam Alexandria recessisset, quo profectum vidimus statim, ut Roma rediit Hierosolymam: nisi quis velit, illud, quod ibi, nuper, ait, ultra septennium complecti temporis spatium. Insuper ad Pammachium *b* scribens paulo post missum ad eum Apologeticum (quem ante hoc tempus se scripsisse testatur in eodem commentario de viris illustribus) *Libros, inquit, sexdecim Prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone verti, si legeris, & delectari te hoc opere comperero; prouocabis nos, etiam cætera clausa armario non tenere. Transtuli nuper Iob in linguam nostram: cuius exemplar à S. Marcella consobrina tua poteris mutuare.* & paulo post: *Misi eram quandam* τῶν ὑπομνημάτων *in Prophetas duodecim sancto patri Domnioni, Samuelem quoq; & Malachim, id est, quatuor Regum libros, quæ si legere volueris, probabis, quantæ difficultatis sit diuinam Scripturam & maximè Prophetas intelligere, & interpretū vitio; quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere vitiis.* hæc ipse, quæ ibi omissa sunt numerari: nec est, ut quis putet ista claudi illa sententia, qua in fine dicit *c*: *Multaq; alia de opere prophetali, quæ nunc habeo in manibus, & necdum expleta sunt.* nam constat hæc ab illis fuisse diuersa, quæ ab ipso iam, ut ait, edita erant atq; missa Romam. Quamobrem dici planè de eo posse videtur, quod iactari solet de valdè abundante diuitiis homine: adeo prædiues fuit, ut numerum nesciret diuitiarum suarum.

b Hierony. epist. 32.

c Hieron. de script. Eccl.

XXXIX. RELIQUA HIERON. SCRIPTA HOC TRIENNIO. d Hierony. præfa. in comment. super Ionam.

Quod verò ait Hieronymus, se hoc anno, cum illa scriberet, multa habuisse in manibus de opere prophetali; planè allusisse visus est ad ea, quę ipse habet in Epistola ad Chromatium Episcopum Aquileiensem his verbis *d*: *Triennium, inquit, circiter fluxit, postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Michæam, Nahum, Habacuc, Sophoniā, Aggæum, & alio opere detentus non potui implere, quod cœperam. Scripsi enim librum de Illustribus viris, & aduersus Iouinianum duo volumina: Apologeticum quoque, & de optimo genere interpretandi ad Pammachium, & Nepotianum, vel de Nepotiano libros duos.* hæc ipse: & quod sudit: *Et alia, quæ enumerare longum est.* hac quidem ultima periodo visus est clausisse Hieronymus ea, quæ dicit se habuisse præ manibus, sed nondum fuisse expleta, cum librum illum edidit.

XL. e Hierony. ep. 101.

Quod verò in dicta Epistola de optimo genere interpretandi dicat *e*; ante fermè biennium scriptam Epistolā à sancto Epiphanio ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanum arguente eum quorundam prauorum dogmatum; planè ad hunc ipsum annū ea Epiphanij Epistola esse referenda docetur. Insuper cum idem Hieronymus ad Pammachium scribens *f* aduersus eiusdem Ioannis errores, in fine eius Epistolæ referat, iam ante ad ipsum Ioannem ab Epiphanio Epistolam fuisse scriptam; cumque constet eam dedisse Hieronymum ad Pammachium anno sequenti: planè necesse est affirmare, ante sequentem annum dictam Epiphanij Epistolam ad Ioannem datam, præsenti scilicet. Sed vnde, inquies, constat anno sequenti eam ad Pammachium à Hieronymo esse scriptam Epistolam? ex eo nempe, quod in ea ipse meminit ingentis illius Solis deliquij, accidisseque ait ante paucos menses, quod quidem sequenti anno factum apparet, Consulibus Theodosio tertium & Abundantio.

f Hierony. ep. 61.

XLI. SCRIPTA ADVERSUS IOANNEM EPISCOP. HIEROSOLYM.

Ex his igitur sic ordine temporum rectè disponuntur tum Sancti Epiphanij, tum S. Hieronymi scripta illa, quibus magni momenti historia texitur: ut hoc anno data dicatur Epiphanij Epistola ad Ioannem, sequenti vero dictis Coss. eam aduersus eundem Ioannem à Hieronymo scriptam fuisse dicamus: post sequentem verò annum, qui est Domini trecentesimus nonagesimus quartus, Coss. Arcadio & Honorio, eam ab ipso Hieronymo ad Pammachium de optimo genere interpretandi Epistolam conscriptam fuisse intelligamus. Sunt omnes eiusdem argumenti, nempe spectantes ad causam eiusdem Ioannis Hierosolymorum Episcopi. At quænam fuerint ista, & quæ hoc anno sanctus Epiphanius in eum obiecerit, quæve antea ipse Iohannes aduersus Epiphanium egerit, accuratè peruestigemus. Magni quidem ponderis historiam aggredimur, & perplexam difficultatibus multis, nisi recto temporis tramite ditigatur.

XLII. g Hierony. ep. 61. 62. CAUSA IOANNIS EPISCOP. HIEROSOLYM.

Iam superius de Ioanne aliqua contigit enarrari: ipsum nimirum ex monacho, sed secta Macedoniano, abdicata hæresi *g*, spe illectum Episcopatus, illo tandem potitum esse: postea vero Origenis errorum se patronum exhibuisse, atque Origenistarum fautorem; eamque ob causam adeo infensum fuisse illi aduersantibus SS. Epiphanio, Hieronymo, atque Theophilo Episcopo Alexandrino, vt nullam prætermiserit occasionem ijsdem molestiam negotiumque facessendi. At quamnam diu quæsitam arripuit ille occasionem contra Epiphanium agendi, cuius rei causa prouocatus est ad ipsum eam date Epistolam, primo loco dicendum est. Refert ipsam idem Epiphanius in dicta Epistola; sed primum ista præfatur *h*: *Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam sed custodia mandatorum Dei & obseruatione diligentissima hoc esse, quod dicimur.* & paulo post: *Nihil tibi nocuimus, nihil iniuria fecimus, nec quicquam violenter extorsimus. In monasterio fratrum, & fratrum peregrinorum, qui prouinciæ nihil tuæ deberent, & propter nostram paruitatem, & litteras, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuæ cœperunt habere discordiam, ne viderentur qualam duritia & conscientia nostra antiquæ fidei ab Ecclesia separari, ordinauimus diaconum; & postquam ministrauit, rursum presbyterum; super quo debueras gratulari, intelligens, quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi: maximecum nulla sit diuersitas in Sacerdotio Dei, & vbi vtilitati Ecclesiæ prouidetur. Nam etsi singuli Ecclesiarum Episcopi habent sub se Ecclesias, quibus curam videntur impendere, & nemo super alienam mensuram extenditur: tamen præponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est; nec considerandum, quid factum sit, sed quo tempore & quo modo, & in quibus, & quare factum sit.* fuit enim tunc ab Epiphanio ordinatus frater S. Hieronymi, Paulinianus nomine, de quo idem Hieronymus isthæc ipsa refricans ad Pammachium scripsit *i*:

h Apud Hieron. Epiph. ep. 60.

NECESSITAS ORDINANDI PRESBYTERUM.

i Hierony. ep. 61.

XLIII.

Sed pergit cœptā semel narrationem Epiphanius: *Cum enim vidissem, quia multitudo sanctorū fratrum in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter verecundiā & humilitate nollent debita nomini suo exercere sacrificia, & laborare in hac parte ministerij, quæ Christianorum præcipua salus est: inuenire autem & comprehendere seruum Dei non posses, qui te, eo quod graue onus Sacerdotij nollet suscipere, sæpe fugiebat; sed nec alius quis Episcoporum facile eum reperiret: vnde & satis miratus sum, quo modo dispensatione Dei ad nos venerit cum diaconis monasterij & cæteris fratribus, vt mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersus eos habebam tristitiæ. Cum igitur celebraretur collecta in Ecclesia villæ quæ est iuxta monasterium nostrum: ignorantem eum, & nullam penitus habentem suspicionem, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius, ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem Dei: & compellentes, vt ministraret, valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimoniis Scripturarū, & propositione mandatorum Dei. Et cum ministrasset in sanctis sacrificiis, rursus eum, ingenti difficultate ... ordinauimus presbyterum; & ijsdem verbis, quibus ... compulimus, vt sederet in ordine presbyterij. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij & cæteros fratres, & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annum ... queri audissem cur non haberent, qui sibi Domini Sacramenta conficerent, & illum omnes suo poscerent testimonio, & grandem vtilitatem in communione monasterij testarentur; quare ... opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione eius aliquid poposcissent.*

VIOLENTA ORDINATIO.

XLIV. ...

Hæc ita acta sunt, vt locutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitatem nostram habere credebam: quanquam in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quæ tibi subiecta sit. O verè benedicta Episcoporum Cypri mansuetudo & bonitas & nostra rusticitas sensu tuo & arbitratu digna misericordia Dei.

Nam

Nam multi Episcopi communionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos comprehendere non poteramus; & miserunt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriæ Philonem Episcopum & Sanctum Theoprobum, vt in Ecclesiis Cypri, quæ iuxta se erant, ad meã autem parochiã videbantur Ecclesiam pertinere, eo quod grandis esset & latè patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi Ecclesiæ prouiderent. hæc de prætensa causa rixarum Epiphanius, cum re vera ob hæresum Origenis patrocinium Ioannes iracundia accenderetur.

XLV. IOANNES INIVSTE COMMOTVS IN EPIPHANIVM. a Hierony. ep.61.

Quod ergo etsi non sub Ioannis parochia, in Palæstina tamen Epiphanius ordinasset in monasterio sanctum virum primo diaconum, deinde presbyterum, maximas Ioannes aduersus eum turbas concitauit: cum tamen si quid perperam gestum esset, Episcopus Cæsareæ maritimæ, quæ metropolis totius Palæstinæ erat (vt Hieronymus postea scripsit a) expostulare debuisset. Sed excusandus fuit Epiphanius ex causa nuper relata, & ex cõsuetudine Ecclesiarum Cypri: verum etsi deliquisset; tanto tamen viro condonandum vtique fuisset, quem etiam (vt idem testatur Sanctus Hieronymus) Valens acerbissimus persecutor, cum alios exagitaret Catholicos Episcopos, ob insignem meritorum excellentiam non tetigerat.

XLVI. ALIA IOANNIS QVERELA. b Hierony. ep. 60.

Sed quam excanduit Ioannes ea de causa in Epiphanium; audi, quid Epiphanius ipse dicat: *Audiui,* inquit b, *quod tumeas contra nos, & irascaris, & mineris scribere in extremos fines terræ, vt loca prouinciasq́; non nominem.* sed aliam quoq; prætexebat Ioannes Episcopus causam iratum in Epiphanium, quam subdit, sic dicens: *Qui vt tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoque turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere: Domine, præsta Ioanni, vt rectè credat. Noli nos in tantum putare rusticos, vt hoc tam apertè dicere potuerimus. Quãquam enim hoc in corde meo semper orem: tamen, vt simpliciter fatear, nunquã in alienas aures protuli, ne te viderer paruipendere, dilectissime. Quando autem complemus orationem, secundum ritum mysteriorum, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illum, qui prædicat veritatem. Vel certe ita: Tu præsta, Domine, & custodi, vt ille verbum prædicet veritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiam.* hæc ipse: sed prætextus inanes erant hi. Verum indignationis Ioannis in Epiphanium illa potissimum causa præcesserat, quod eum coram redarguerat hæresum Origenis, monueratque ab illis recederet nam idem in eadem Epistola ista subdit:

XLVII. ARGVIT EPIPHANIVS IOANNEM HÆRESVM ORIGENIS.

Quapropter obsecro te, dilectissime, & aduolutus pedibus tuis precor, præsta mihi & tibi, vt saluerıs (sicut scriptum est) à generatione peruersa, & recede ab hæresi Origenis, & a cunctis hæresibus, dilectissime. Video enim, quod propter hanc causam omnis vestra indignatio concitata sit, quod dixerim vobis: Arij patrem, Origenem sciluet, & aliarum hæreseon radicem & parentem laudare non debetis. Et cum vos rogarem, ne ita erraretis & monerem; contradixistis, & me ad tristitiam atq; lacrymas adduxistis; non solum autem me, sed & alios plurimos Catholicos, qui intererant. Inde, vt intelligo, hæc est omnis indignatio, & iste furor; & idcirco comminamini, quod mittatis aduersum me Epistolas, vt huc illucq́; sermo vester discurrat: & propter defensionem hæreseos, aduersum me odia suscitantes, rumpitis charitatem, quam in vos habuimus; in tantum, vt feceritis nos etiam pœnitentiam agere, quare vobis communicauerimus ita Origenis errores & dogmata defendentibus. subijcit his admonitionem de erroribus Origenis: ac demum de Palladio illa ingerit, quæ superius recensuimus, ipsum videlicet prædicare Origenis errores. Quæ vero insuper ab aliis aduersus ipsum Epiphanium querelæ ferrentur, ijsdem litteris ita conscribit c:

c Hierony. ep 60. XLVIII. DE CONSCISSO AB EPIPHANIO VELO.

Præterea audiui quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctum locum, qui vocatur Bethel, vt ibi collectam tecum ex more Ecclesiastico facerem; & venissem ad villam, quæ dicitur Anablatha, vidissemq; ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogassem, quis locus esset, didicissemq; esse Ecclesiam, & intrassem, vt orarem: inueni ibi velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ, tinctum atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, vel sancti cuiusdam: non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem in Ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem; scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent & efferrent, illiq; contra murmurantes dixerunt: Si scindere voluerat, iustum erat, vt aliud daret velum, atq; mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum, & illico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quæro optimum velum pro eo mittere: arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, & precor, vt iubeas presbyteros eiusdem loci suscipere velum à latore, quod à nobis missum est; & deinceps præcipere, in Ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere solicitudinem, vt scrupulositatem tollat, quæ indigna est Ecclesia Christi, & populis, qui tibi crediti sunt. hæc de velo picto auctor, qui dicitur Epiphanius, ad Ioannem.

XLIX. DE LOCO EPISTOLÆ EPIPHANII CONTROVERSIA.

Videre videor, pie lector, te inter legendum contrahere supercilia, signumq; displicentiæ præteferre; moxq; è controuersijs Epiphanij cum Ioanne, ad Iconoclastarũ transisse certamen: sed non relinquam solum, sequar te; & pro animi tui sententia in loci huius discussione, in quem velut in syrtes quasdam incurrit oratio, aliquantulum immorabor. Atq; primum quæ alias de aliis Epiphanij scriptis ab Iconaclastis aduersus cultum sacrarum imaginum allata fuerint, & cuius ea fidei habita sint; est hic declarandum; inde vero de recitato huius Epistolæ textu fiet exacta discussio, ac fidelis in omnib. disquisitio. Vindicandus nobis omnino est sanctissimus Pater ab Iconoclastarum erroribus, quibus illi scripta ipsius calumniosissimè conspersere.

L. NOMINE EPIPHANII SCRIPTA SVPPOSITA. d Conc. Nicæn. 2. Act. 6. edit. vet.

In Nicæno n. posteriori Concilio è libello Gregorij Iconoclastæ hæc ex Epiphanio aduersus sacrarum venerationem imaginum sunt allata d: Epiphanius Cyprius inter antesignanos præclarus sic inquit: *Attendite vobis, vt seruetis traditiones, quas accepistis; ne declinetis neq; ad dexteram, neque ad sinistram.* quibus infert hæc: *Estote memores, dilecti filij, ne in Ecclesiam imagines inferatis, neque in sanctorum cœmeteriis eas statuatis, sed perpetuo circumferte Deum in cordibus vestris. Quinetiã neq; in domo communi tollerentur,* &c. sed adulterina spuriaque eiusmodi fuisse scripta, tanti Patris nomine ab aduersariis decorata responsum est ab Epiphanij defensore, hisce potissimum signis; quod cum idem Epiphanius omnes scriptis suis exagitet hæreses; si hæresin putasset imagines venerari, vtiq; eandẽ (vt par erat) sicut alias, styli acumine ferijsset: cum certum sit ex ijs, quæ superius dicta sunt, viguisse Constantini tempore, sicut antea & postea, in Oriente & Occidente in Ecclesia Catholica cultum sacrarum imaginum. Rursum vero à maioribus eadem scripta vt Epiphanij germana minimè fuisse cognita, idem defensor docet his verbis: *Beatus Pater Epiphanius temporib. Arcadij & Theodosij floruit: ab eo igitur tempore ad hanc hæresin vsque, anni sunt quadringenti: & tamen libros illos contra imagines nemo Christianorum præter istos nouitatis magistros recepit. Quod si tanto tempore in Ecclesia non sunt recepti, quamobrem nunc à nobis recipi debent?*

LI. IMPROBATA À S. SYNODO QVÆ EPIPHANII NOMINE SCRIPTA EDITA SVNT.

Quoniam insuper ab Iconoclastis eiusdem Patris citabatur Epistola ad Theodosium Imperatorẽ: quid ea contineretur de cultu sacrarum imaginum, idem defensor sic recitat: Afferunt quidam istorum Epistolam, veluti scriptam à Beato Epiphanio Cypriorum Præsule ad Teodosium Imperatorem. nos eam in manibus sumentes, & diligenter & minimè defunctoriè legentes, inuenimus circa finem Epistolæ eiuscemodi emphasin: *Sæpe cum ministris meis de imaginum ablatione egi: sed ab iis non receptus sum, neq; vel in paucis vocem meam audire sustinuerunt.* subdit idem defensor; ad hæc confutanda, sanctorum Patrum vsum & auctoritatem, qui eodem cum Epiphanio sæculo vixere, omnesque assertores eiusdem imaginũ cultus, quos recensere breuitatis causa præterimus. Sed ad imposturam istam manifestius aperiendam considera, quam repugnent inter se inuicem, Epiphanium in aliena diœcesi (vt vidimus ex eius Epistola ad Ioannem) euertisse cultum sacrarum imaginum, vnam ex eius manib. conscindendo: & ipsum eadem præstandi in sua diœcesi minimè

tantum

tantum virium habuisse, præsertim cum in ea insula primariam sedem teneret, & sub se positos Episcopos adeo sibi coniunctos & obsequentes haberet; quorum & tanta erga eum reuerentia esset, vt quicquid ipse decerneret, veluti cœlitus demissum oraculum ab omnibus haberetur.

LII. ARGVITVR PERSPICVE IMPOSTVRA.

At demus ipsum in hoc suos sibi renitẽtes expertũ esse: quo modo eius pertinax cõtradictor & oppugnator Ioannes Hierosolymorũ Episcopus vna cũ illis eius, in qua ea erat imago, Ecclesiæ ministris in ipsum talia in aliena diœcesi præsumentem non continuo cum alijs simul obiecit; Cur quod displiceret sibi, & corrigeret in aliena Ecclesia, hoc ipsum nõ præstaret in sua? Certe quidẽ magno id Epiphanio cessisset dedecori, cõscindere in aliena diœcesi sacras imagines, qui easdẽ in omnibus Cypri Ecclesijs esse pateretur: cum & illud Euãgelicum a in eum iure obiectari licuisset: *Medice, cura te ipsum.* Num, rogo te, modestia Ioannis Episcopi vndiq; occasionem captantis in eum dicendi, vel faciendi, ea in ipsum obijcere prætermisisse potuit? Sentis, puto, lector, quam hæc sibi inuicem aduersentur, vt de impostura iam iudicium facias. Sane quidem testificatione S. Ioannis Damasceni b constat ipsam S. Epiphanij in Cypro Ecclesiam sacris exornatã imaginibus vsq; ad sua tempora perseuerasse: qui & de aliis scriptis Epiphanij nomine suppositis hæc habet c: *Scito,* inquit, *sermonem illum alterius cuiuspiam fictitium: qui, vt sæpe fit, S. Epiphanij abusus est nomine.* ita ipse, eademq; apud aduersarium Gregorij Iconoclastæ, Epiphanij vero defensorem, item Epiphanium nominatum, inuenies, atque hæc ad postremum d: *Sic igitur ista falsa scripta contra venerandas imagines, dicuntur quidem à quibusdam Epiphanij, non tamen sunt, vt demonstratum est. Nam & illius discipuli templum in Cypro, quod eiusdem Patris nomine appellauerunt, ædificarunt; & cum multis alius picturis, illius quoque imaginem ibidem collocarunt. Quod si autem is tantopere venerandarum imaginum inspectionem fuisset execratus: quo modo in tantam audaciam illius discipuli erupissent, vt illi imaginem collocarent? Iudicate omnes, qui auditis, & verum à falso discernite, quia editiones istæ non sunt beati istius Patris, sed potius Manichæi: quas veluti amara bile plenas fugiamus,* &c. equidem Manichæos magnorum virorum nomine supposita edere scripta consueuisse, superius pluribus demonstratum est.

a Luc. 4.
b Ioan. Damasc. de imag. orat. 1.
c Ioan. Damasc. de imag. orat. 2.
d Con. Nic. 2. Act. 6.

LIII. EPISTOLA ADDITAMENTVM DIV INCOGNITVM.

Quod igitur ita de illis iudicauere Patres, idemq; de ijsdem scriptis sensit Ioannes Damascenus, quæ iam antè innotuerãt & plurimorum manibus circumferebantur: quid dicendum de additamento hoc ad finem Epiphanij Epistolæ ad Ioannem consarcinato, sicut & de illo ad finẽ Epistolæ eiusdem Epiphanij scriptæ ad Theodosium collocato? Attentius age, lector, quod de impostura arbiter factus sis. Quid est, amabo te, quod ab aduersariis Iconoclastis tempore Nicæni Cõcilij silentio prætermissa est hæc ad Ioannem Epistola, qua non quid tantum Epiphanius scripserit, sed quid ipse fecerit aduersus vsum imaginum, conscindendo eas adeo perspicuè poterat demonstrari, Epistola præsertim ad tantum virum scripta, & à S. Hieronymo translata, vt de eius falsitate nulla videretur oriri potuisse suspicio? Certè quidẽ nihil est, quod in hoc excuses, aduersariorũ modestia id factum; cum pugnacissimi essent & audacissimi: neq; eorundem pigritias in his perscrutandis negligentiam; cum appareat, sagacissimos extitisse. Nec est, quod ingeras, latuisse tunc eam in angulo Epistolam, neq; repertã, cum cõstet assertione Hieronymi e, quã plurima eius fuisse exemplaria descripta, & eadem vbiq; sparsa, dum ait: *Harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptionis.* Quid igitur de his iudices, iam satis habes: nempe eo quidem omnino tunc temporis caruisse additamento Epistolam illam, cuius nulla prorsus fuerit ab aduersariis facta vel leuis mentio.

e Hierony. ep. 101.

LIV. A HIERONYMO DETEGITVR IMPOSTVRA.

Quod aũt nihil huiusmodi obiectum fuerit à Ioanne, manifestius confirmatur. Nam cum S. Hieronymus pro Epiphanio defensionem egregiam aduersum eundẽ Ioannem scripserit in Epistola ad Pammachium f, atq; in ipsa omnia ab illo in Epiphanium dicta vel facta commemoret, quæ in dictis Epiphanij ad ipsum Ioannem literas expressa habẽtur: cum omnia soluat, redarguat, & oppugnet; cur ea dumtaxat, quæ præcipuè confutanda erant, reliquit intacta, pro quibus tuendis longiori quoq; opus erat oratione? certè quidem haud eiusmodi esse videbãtur, quæ dissimulari potuissent, si in ea Epistola talia scripta essent. Vel si vere ea facta fuissent; quo modo nõ (vt eadẽ inculcem) maiori energia Ioannes in Epiphanium illa exaggerasset, qui tantopere in eundem inuectus est, quod in aliena diœcesi, licet nõ ipsius Ioannis, necessitate poscẽte, sanctum virum diaconum atq; presbyterum ordinasse? Certè maioris audaciæ, & ipsi Ioanni grauioris contumeliæ esse facinus videri potuisset, in Ecclesiam Ioanni subditam Epiphanium violentas iniecisse manus, quã in monasterio alienæ parœciæ sacros ordines ministrasse. Silentium ergo tum Ioannis accusantis, tum Hieronymi Epiphanium defendẽtis, quo modo non apertè demõstrat, eo additamento tunc illam Epistolam caruisse? Sed consarcinatoris suturam inspice, malè pannum nouum veteri adsuentis.

f Hier. ep. 61.

LV. ADDITAMENTI SVTVRA.

Post confutatos ab Epiphanio ea Epistola errores Origenis, finem imponens, addit g: *Cum hæc ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, & desine circa nos murmurare. Dicit enim Scriptura diuina* h: *Nolite murmurare ad inuicem, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. Magis acquiesce veritati, & dilige diligentes te, & veritatem. Deus autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, vt conteratur Satanas sub pedibus Christianorum. & abijciatur omnis occasio peruersa, ne scindatur in nobis vinculum charitatis & pacis, & recta fides prædicatio.* Quis non intelligit his periodis totã illam Epistolã terminari? & quis non videat, quod mox sequitur, esse peregrinam appendicẽ, & aduentitiam imposturam, qua subditur: *Præterea audiui quosdam murmurare contra me,* &c. vsq; ad nouissima illa verba: *Palladiũ vero Galatam.* & quæ sequuntur, superiorib. optimè congruentia, quod eiusdem sint argumenti, sed quibus inhærent, minimè cohærentia?

g Apud Hieron. ep. 60.
h 1. Cor. 10.

LVI. VSVS VELORVM PICTORVM IN ECCLESIA.

Sed iam ex rebus ipsis arguamus effictum dolosa arte commentum. Expostulasse dicitur ibi Epiphanius, quod pro foribus Ecclesiæ appensum viderit pictum velũ, monuisseq; presbyteros, ne à quolibet eiusmodi veli genus susciperent. At quo modo ipse valuit prohibere, quod in Ecclesia Catholica fuerat vbiq; receptum? Accipe quæ his ipsis fermè temporibus scribebat Paulinus de Ecclesia S. Felicis, ad quam ex Asia, Africa, & Europa Fideles confluere consueuerant i:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis. & rursum k:
Vela ferant foribus seu puro splendida lino,
Siue coloratum textũ fucata figuris. Sed & de picturis imaginum sanctorũ martyrum ante ostia poni consuetis (ne quis opinari possit vela depicta nequaquam imagines sanctorum expressisse) hæc idem his versibus l:

Trinaq; cancellis currentibus ostia pandunt,
Martyribus mediam pictis pia nomina signant,
Quos par in vario redimivit gloria sexu.

Consueuisse quidem oblata à Fidelibus vela illis effigiari figuris, quæ ferent imagines eorum sanctorum, quibus darentur, docet, & Venantius Fortunatus, dum de velis Cruci oblatis agit, eaq; crucib. intexta fuisse significat m. Nec est autem, quod quis causari possit, eiusmodi cõsuetudinẽ vno in loco tantummodo viguisse. Nam de transmarinis Ecclesiis in Africana prouincia, de velo sacris imaginib. picto, diuinitusq; exhibito, & appenso in Ecclesia S. Stephani protomartyris in Vzalensi ciuitate, eius loci Episcopus Euodius, cuius memoriam & fidẽ probat S. Augustinus n, æternæ memoriæ scriptis prodidit o, & quidẽ rem gestam ipso viuente Augustino, paucos post annos, nempe sub Honorio Imperatore, eandemq; diuino miraculo consignatam; vt non habeat, de quo ambigat humanum ingeniũ, quod sciat esse diuinitus cõprobatum. In Vzalensi igitur ciuitate, post liberatam ipsam ab imminenti clade, precibus fusis in Ecclesia protomartyris Stephani, hæc contigisse idem Euodius narrat his verbis:

i Paulin. Natal. 3.
k Paulin. Natal. 6.
l Paul. Natal. 10.
m Venant. Fortun. l. 2. carm. in nomine S. Cruc.
n Aug. de diuers. ser. 32. 14. & de Ciuit. Dei li. 22. c. 8.
o Euod. de mirac. S. Steph. l. 1. c. 2. apud August. to. 10.

LVII. DE VELO PICTO SACRA IMAGINIS DIVINITVS OSTENSO. *Ecce namq; altero die, procurante diuina dispensatione, quidam negotiator nunquam nostra cognitus regioni, subdiaconum nostrũ, nomine Semnodum, in loco Memblotutano vltro conuenit, & ad se vocauit; & quisnam, vel vnde esset, ab eodem flagitauit. Qui vbi se subdiaconum Vzalensis Ecclesiæ memoratus est: respondit continuo idem ille ignotus homo, si tamen solum homo: credendum est enim quia Angelus & homo* (nempe facie homo; re vera Angelus) *neque enim hoc vel inauditum atque inexpertum est siue religioni Christianæ, siue notitia humana, sanctos Angelos terreno habitu & visibili specie, plerumq; hominibus apparuisse. Dedit ergo subdiacono memorato velum variis pictum coloribus, in quo inerat pictura hæc. In dextera veli parte ipse Sanctus Stephanus videbatur astare, & gloriosam crucem propriis repositam humeris baiulare, qua* * *Crucis cuspide portam ciuitatis videbatur pulsare, ex qua profugiens draco teterrimus cernebatur exire, amico Dei videlicet aduentante. Verum ille serpens noxius nec in ipsa fuga tutissimus, sed triumphali pede martyris Christi contritus aspiciebatur & pressus. Talis itaque pictura veli, non omnino absq; mysterio Dei, vbi à nemo rato subdiacono allata pariter atque suspensa est ante ipsam Memoriam tanti patroni, omnis ætas omnisq; sexus intueri & mirari cœpit, tanquam spectaculum grande, quo scilicet auctore, quove liberatore draco ille extinctus est, hostisq; deuictus.*

* cuius

LVIII. PICTVRA SYMBOLICA. *Gesta quippe rei fidem præcedentis diei, commendabat in animis omnium attestatio sequentis diei. Namq; illud, quod studiosius cernebatur in velo, hoc iam credibilius tenebatur in vero. Concurrebat enim pictura cum gratia, & tam diuinitus pridie gestum salutis beneficium recolebatur, quam postea in veli imagine aduertebatur. Deniq; ex ipsa congruentia diei præcedentis atque sequentis veritatis, & imagine rerum & quorundam exemplarium, tantus in multis stupor pariterq; amor, admiratio & gratulatio accendebatur, vt à cunctis nihil aliud omnino vel diceretur, vel affirmaretur, nisi hoc vnum: Vere quia per amicum suum Deus istam liberauit ciuitatem, & grandem à nobis depulit pestem. Et re vera Dei fuit ad homines quædam allocutio in velocitate tacitæ significantiis admodum & dicentis: O miseri mortales, quale hesterna die draconis euaseritis incendium, vel cuius pro vobis aduocati fuerit acceptum suffragium, isto sequenti die istius veli figuratione intelligite, atque gaudete. Hinc vestram & præcedentem tentationem & subsequentem liberationem apud vosmetipsos conferte: exinde non dubij, sed certi Deo vestro per amicum meum gratias agite. Ecce draconem de vestra ciuitate cernitis fugatũ & expulsum: ecce conterentem caput eius primum martyrem meum: ecce Crucis trophæum, per quod vicistis inimicum. Hoc ego modo ciuitate nostra à tanto periculo primitus liberata, ac postea, tali per congruentem picturam veli admonitione instructa & illuminata, gemino miraculo est omnis pia anima in Dei gloria exhilarata.* hucusq; Euodius, integerrimus testis, qui & ea, quæ viderat, scripsit, & ad eos, qui eadem quoq; perspexerant.

LIX. Habes, lector, digito Dei (quod nec negauit ipse Pharao *a*) nempe diuinæ virtutis potentia pictum sacris imaginibus velũ, & appensum ante Ecclesiam protomartyris, vt de facto certus sis; & auctoritate factores de religioso sacrarum imaginũ cultu securus. Habes & cum his de Occidentalis orbis Ecclesiis probatũ velorum pictorum vsum. An non erit id ipsum demonstrare in Oriente? vel si in Oriente, an non & in Palæstina, & Hierosolymis ipsis? Acta quidem Mariæ Ægyptiacæ, eademq; recitata ac probata in dicto Nicæno secundo Concilio *b*, habent, ipsam in atrio Hierosolymitani templi stetisse, quod ob nimia peccata sua in Ecclesiam ingredi vetaretur: atq; tunc oculos subleuasse, vidisseque Dei genitricis imaginem: quã venerata, meruit templum antea inconcessum libere ingredi. Iam vides, lector, quot quantisq; manifestis probationibus additamentum illud ad Epiphanij Epistolam ad Ioannem imposturæ redarguatur; vt alicuius Iconoclastarum potius esse figmentum, quam Epiphanij germanum scriptum; perspicuè intelligatur.

a Exod. 8.

b Con. Nic. 2. Act. 4.

LX. NOVISSIMA RESPONSIO DE EPISTOLA EPIPHANII AD IOANNEM. Quamuis etsi concederemus re vera Epiphanij illud esse, ne sic quidẽ afferre potest veritati aliquod præiudicium. Nam ex quo demonstratũ est certis exemplis, tum in Occidente, tum etiam in Oriente, & ipsis Hierosolymis, siue in velis, siue in pariete effigiari consueuisse venerãdas imagines: haud potuit vel debuit vnus Epiphanius aduersus vsum Catholicæ Ecclesiæ reclamare, atq; easdẽ sacras imagines absq; sacrilegij culpa discindere. Quamobrem si id re vera accidisse dicere velimus; tunc ad faniorem illorum verborum sensum expende, quod dicitur: *Velum depictum habens imaginem quasi Christi vel sancti cuiusdam.* sic accipiendum esse, vt ipse iuste excanduerit in prauum facin*, quo alicuius profani hominis imago in sacro velo depicta, quasi Christi esset, vel alicuius sancti, ad limen religiose fuisset appensa. Quo sensu verba illa accepta Iconoclastas potius impugnent, quã faueant; Catholicos vero redarguãt, si quando ornatus causa in Ecclesia suspendunt aulæa, quæ profanas, & sæpe Gentilium, vtinam interdum non inhonestas imagines habeant: quem detestabilem prauumq; vsum incuria ministrorum compluribus in locis inoleuisse dolemus. Quam autem moleste tulerint maiores, & huius sæculi homines in Ecclesias inferri profanas imagines, declarant quæ dicta sunt superius *c* de Donatistis in Paulum atq; Macarium obloquẽtibus, quod posituri essent in Ecclesia imaginẽ Constantis Imperatoris. cõsueuisse vero eiusmodi profanas imagines poni pro titulo alibi dixim*. Quod igitur hominis alicuius profani (si finxerimus euenisse factũ) quasi Christi vel sancti alicuius in velo Ecclesiæ Epiphanius imaginem vidisset effigiatam; tanquã nefas id detestatus, illud ipse velũ, diuino percitus zelo, discidit: hæc, inquam, dixerimus, si constare posset, vere Epiphanij esse verba illa, quæ ad Epistolam ostendimus addita; & sic ex sententia auctoritateq; ipsius probari potius in Ecclesia vsum sacrarũ imaginum viguisse. Quæ autem post hæc de altercatione Iohannis cum Epiphanio secuta sint, vt singula singulis ex instituto reddamus annis, dicenda sunt anno sequenti.

c Tom. 3. Annal. an. Dom. 341. pag. 555.

IESV CHRISTI
Annus 393.

SIRICI PAP. Annus 9. THEODOSII IMP. Annus 15.

I. HONORI IMP. CREATVR. TRECENTESIMVS nonagesimus tertius Christi annus à Consulatu Theodosij tertio & Abundantij nomen accepit: quo idem Theodosius Imperator Honorium filium Imperatorem creat quarto Idus Ianuarij *d*: id quidẽ Socrates, Prosper & Marcellinus tradunt. Cæterũ nonnulla data reperiuntur rescripta anno superiori sub titulo Honorij Imperatoris. Quo item anno, eclipsato mirifice Sole, tenebras factas esse quarta hora diei, ijdẽ q. supra auctores testãtur, nec non S. Hieronymus in Epistola ad Pammachium aduersus Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, cum eius ita meminit *e*: *Nos, inquit, scindimus Ecclesiam, qui ante paucos menses, circa dies Pentecostes, cum, obscurato Sole, omnis mundus iam iamq; venturum Iudicem formidaret, quadraginta diuersæ ætatis & sexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? & certe quinq; presbyteri erant in monasterio, qui suo iure poterant baptizare, sed noluerunt quicquã contra stomachum tuum facere: ne & hac tibi de fide reticendi daretur occasio. An non tu potius scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris tuis, ne Competentibus nostris in Pascha baptismum traderent, quos nos Diospolim ad Confessorem & Episcopum misimus Dionysium baptizandos?* hæc ipse, qui ob Paulinianum fratrem suum ab Epiphanio ordinatum (vt dictum est anno superiori) eundem Ioannem sibi patiebatur infensum: sed & quod sciret idem Ioannes ob errores Origenis ab eodem S. Hieronymo perstringi nonnihil, vehementiori eum odio insectabatur. Vt igitur hæc omnia manifestiora fiant, cœptam anno superiori narrari historiã de Ioannis Hierosolymorum Episcopi indignatione in S. Epiphanium Constantiæ in Cypro Episcopum prosequamur.

d Socrat. l. 5. c. 24.

e Hieron. ep. 61.

II. TEMPVS SCRIPTÆ EPISTOLÆ HIERON IN IOANNEM. Cum ex literis ad ipsum ab eodem Epiphanio scriptis idem Ioannes magis magisq; cõmotus esset: vt in sanctissimum virum iniuste exacerbatum hominem vel coercerer, vel saltem vt iniusti eius animi motus omnibus innotescerent, atque ipsius Ioannis culpa cõtrouersiam illam

obor-

obortam esse ferretur; S. Hieronymus aduersus eundem Ioannem ad Pammachium epistolam scripsit: quæ tum ex dicto Solis defectu certa nota temporis hoc anno scripta esse monstratur, tum etiam quod in eadem epistola ait, iam interlapsos esse annos tredecim, ex quo ipse recessisset Antiochia & iuisset Constantinopolim, quod contigit anno Domini (vt demonstratum est) trecentesimo septuagesimo nono: à quo tempore numerando tredecim annos elapsos, hic ille annus esse demonstratur, quo decimus tertius absolutus dicitur, & inchoatus decimus quartus: his enim verbis Hieronymus Ioannẽ ipsum compellat *a*: *Satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris: ob id enim & ego Antiochiam & ille Constantinopolim vrbes celeberrimas deserumus, non vt te in populis prædicantem laudaremus, sed vt in agris & in solitudine adolescentiæ peccata deflentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus.* hæc de tempore.

a Hier. aad. ep. 61.

III. SCRIBENDI IN IOANNEM HIERON. RATIO.

Porro earum scribendarum litterarũ necessitatem sibi incumbere S. Hieronymus intellexit, cum iam quod ille comminatus in Epiphanium erat, scripturum se in eum literas, quæ vniuerso Christiano orbi notæ forent, opere perfecisset, cum eas accusationes in dicta Epiphanii epistola recensitas & confutatas in sanctissimum virum exaggerasset & amplificasset: præ se ferebant Ioannis literæ titulum ad Theophilum Episcopum Alexandrinum *b*, sed tamen encyclicæ erant, publicæ & communes omnibus. Quod igitur ille eas ad Occidentales omnes dedisset: S. Hieronymus, cuius causa cum Epiphanio videbatur esse communis, quod ambo simul aduersus Origenis errorum defensores & disseminatores vindices pietatis insurrexissent, quorum causa prætextus illi omnes à Ioanne fuerant excogitati; scribendi Romam ea de re ad Pammachium, & Alexandriam ad Theophilum eius sedis Episcopum consilium iniit; sicq; aduersariis literis & calumnias confutare, & occulte serpentes hæreses cum hæreticis propalare decreuit.

b Hier. ep. 61.

IV.

Descriptis autem iisdem à Ioanne literis ad Occidentales aduersus Epiphanium, ipse sanctus Hieronymus fidem facit illis verbis, quibus ad Theophilum scribens ait de Ioanne *c*. *Cumque nos vsque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum commouit aures, &c.* meminit eiusdem epistolæ ad Occidentales scriptæ idem Hieronymus ad Pammachium scribens *d*. At non ad Theophilum tantum & Occidentales aduersus Epiphanium Ioannes legatos misit, sed in alias plures diuersasque prouincias: nam ipse Hieronymus hæc habet in eadem epistola ad Pammachium: *Ille per totum exinde triennium suas iniurias deuorat, priuataque simultate contempta, fidei tantum correctionem postulat. Tu, qui sumptibus abundas, & totius Orbis religio lucrum tuum est, grauissimos illos Legatos tuos huc illucque transmittis, & dormientem senem ad respondendum suscitas.*

c Hier. ep. 62.

d Hier. ep. 61.

V. PAMMACHIVS VRGET HIERONYM. SCRIBERE IN IOANNEM.

Cum igitur ea Romæ ex literis Epiphanii in Ioannem, quarum (vt diximus) exemplaria vulgata erant, & Ioannis in Epiphanium aduersariis scriptis ad Occidentales missis innotuissent; & diuersorum in diuersa studia, vt fieri solet, animi ardentius commouerentur, cum alii Epiphanio, Ioanni alii fauerent: Pammachius vir clarissimus, de quo sæpe inferius, ad S. Hieronymum literas dedit, quibus rogauit, vt de mutuis altercationibus cum Ioanne apologeticam epistolam scriberet, qua cunctæ inter eos versantes controuersiæ enucleatim expressæ, perspicuæ omnibus fierent. Cuius impulsu ipse Hieronymus eas ad Pammachium literas dedit, quibus ista præfatur *e*: *Nosti, Pammachi, nosti, me ad hoc opus non inimicitiis, non gloriæ cupiditate descendere, sed prouocatum literis tuis ex ardor*[illegible]*, ac velle, si fieri posset, omnes id ipsum sapere; nec impatienti*[illegible]*emeritatis posse reprehendi, si post triennium loquor.* tertius namque hic numeratur annus dissidiorum; primus enim ille, quo de hæresibus Origenis Epiphanius Ioannem Hierosolymis coram redarguit; secundus, quo idem Epiphanius pro sua defensione ad eundem Ioannem dictam epistolam dedit; tertius vero præsens, quo Ioannes ad Occidentales scripsit aduersus Epiphanium atque Hieronymum, cum & ipse Hieronymus rogatus ad Pammachium scripsit, qui his, hæc subdit: *Denique, nisi ad Apologiam, de qua nunc scribere institui, multorum animos diceres perturbatos, & in vtramque partem fluctuare sententiam, decreueram in incepto silentio permanere.* hæc de Hieronymi in scribendo aduersus Ioannem ad Pammachium ratione.

e Hier. ep. 61.

VI. DE LITERIS IOANNIS AD THEOPHILVM DATIS.

Quod autem ipse Ioannes redargutus ab Epiphanio dedisset literas pro sui defensione (vt dictũ est) ad Theophilum Episcopum Alexandrinum: cur non ad eum, qui ipsum hæresis redarguerat, rescripsisset, & apud eum se purgasset, Hieronym. obiicit illis verbis *f*: *Ac primum, antequam epistolam tuam, quam scripsisti ad Episcopum Theophilum, interpretatam huic volumini inseram, & ostendam tibi me intelligere nimis cautam prudentiam tuam, expostulare tecum libet. Quæ hæc est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus? tantam fratrum multitudinem & monachorum choros, qui tibi in Palæstina non communicant, quasi hostes publicos existimare? Dei filius propter vnam morbidam ouem g: nonaginta nouem in montibus derelictis, alapas, crucem, flagella sustinuit.* & de Epiphanio, quem redarguentem cõtempserat, quod ad alios potius, quam ad eum rescripsisset, ista subdit: *Habes Papam Epiphanium, qui te aperte missis literis hæreticum vocat, certe nec ætate, nec scientia, nec vitæ merito nec totius Orbis testimonio maior illo es, si ætatem quæris, tu tuus ad senem scribes sufficientiam, non sic eruditus ad doctum. licet te fautores tui disertiorem Demosthene, acutiorem Chrysippo, sapientiorem Platone contendant, & tibi ipsi forte persuaserint. De vita autem & fide nihil amplius dicam, ne te lædere videar.* subdit enim, ipsum Ioannem Macedonianorum & Arianorum olim, cum Orthodoxi fidei causa persecutione vexarentur, communicatione fœdatum esse, declinasseque communicare cum confessoribus. Ac rursum: *Scribe igitur ad hunc: responde epistolæ eius: sentiant cæteri fidem, eloquentiam, prudentiam tuam; ne tibi solus disertus esse videaris. Cur ab alio prouocatus, altorsum arma conuertis? Palæstina interrogaris, & respondes Aegypto.*

f Hier. ep. 61.

g Matt. 18

VII. THEOPHILVS TRANSACTARVM RERVM IGNARVS.

Sed dicis: Epistolam meam probauit Alexandrinus Episcopus. Quid probauit? contra Arium, contra Photinum, contra Manichæũ bene locutum: Quis enim te hoc tempore arguit Arianum? Quis tibi nunc Photini, Manichæique crimen impingit? Olim ista emendata sunt atque conuulsa. Noueras tam stultus, vt aperte defenderes hæresim, quam sciebas Ecclesiæ displicere. Noueras te, si hoc fecisses statim loco mouendum, & socii tui delitias suspirabas: sic sententiam temperasti, vt nec simplicibus displiceres, nec tuos offenderes. Bene scripsisti, sed nihil ad causam pertinent. Vnde nouerat Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex, in quibus arguereris? quorum à te confessio postularetur? Debueras tibi obiecta proponere, & sic ad singula respondere. Sed quod Ioannes ad aliqua ab Epiphanio obiecta responderat, & non ad omnia, ista subdit: *Octo tibi, vt statim probabo, de spe fidei Christianæ, quæstionum capita obiecta sunt. tria tantum tangis & præteris: in cæteris grande silentium est.* At quam frigide illa tria diluerit ipse, sic pergit: *Ipsa quoque tria quasi negligens atque securus, quasique aliud agens, & in quibus aut nulla, aut parua sit quæstio, prætervolas, atque perstringis: & ita opertus ac tectus incedis, vt plus confitearis tacendo, quam renuas disputando.*

VIII. DE FRIGIDA DEFENSIONE IOANNIS.

Sed de frigida ista defensione, seu potius astuta tergiuersatione, imo & hæresum velamento, ad Pammachium hæc supra ipse Hieronymus *h*: *Persuadere mihi vult quod pure credat: pure ergo & loquatur. Et si quidem vnum verbum: vel vnus sensus esset ambiguus, si duo, si tres: ignorantiæ veniam tribuerem, nec ea, quæ aut obscura, vel dubia sunt, de certis & perspicuis æstimarem. Nunc vero quæ ista simplicitas est, quasi super oua & aristas inter theatrales præstigias pendenti gradu incedere, vbique dubium, vbique suspectum? putes eum non expositionem fidei, sed figuratam controuersiam scribere.* & paulo post auream hanc apponit sententiam: *Nolo in suspicione hæreseos quenquam esse patientem, ne apud eos, qui ignorant innocentiam eius, dissimulatio conscientia iudicetur, si taceat.* & inferius: *Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Illud verum est testimonium, quod ab inimica voce profertur: alioqui si amicus pro te dixerit, non testis, aut iudex sed fautor putabitur.* hæc & alia plura Hieronymus, tum ipsi Ioanni, tum aliis significans, veram fidei confessionem nullis esse circumducendam verborum inuolucris; sed eum, qui quæritur, patenter, constanter, sincereq; profi-

h Hier. ep. 61.

teri debere: suspectumque reddi omnem, qui amphibologiarum obscuritatibus atque perplexitatibus in re tam seria ludit:

IX. At quænam essent octo illæ in eum obiectiones de fide Catholica violata, idem Hieronymus ibi recenset his verbis a: *Primum quod de libro* περὶ ἀρχῶν, Origenis videlicet, *vbi loquitur: Sicut enim incongruum est dicere, quod possit Filius videre Patrem; ita inconueniens est opinari, quod Spiritus sanctus possit videre Filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sunt animæ religatæ; &, antequam homo fieret, in paradiso inter rationabiles creaturas in cælestibus commoratæ sunt: vnde postea in consolationem suam anima loquitur in Psalmis* b: *Priusquam humiliarer, ego deliqui: & cætera his similia. Tertium, quod dicat & diabolum & dæmones acturos pœnitentiam aliquando, & cum sanctis vltimo tempore regnaturos. Quartum, quod tunicas* c *pelliceas humana corpora interpretetur, quibus post offensam & eiectionem de paradiso Adam & Eua induti sunt: haud dubium, quin ante in paradiso sine carne, neruis & ossibus fuerint. Quintum, quod carnis resurrectionem, membrorumque compagem, & sexum, quo viri diuidimur à fœminis, apertissime neget, tam in explanatione primi Psalmi, quam in aliis multis tractatibus. Sextum, quod sic paradisum allegorizet, vbi historia auferat veritatem; pro arboribus* d *Angelos, pro fluminibus virtutes cælestes intelligens; totamque paradisi continentiam tropologica interpretatione subuertat. Septimum, quod aquas,* e *quæ super cælos in Scripturis esse dicuntur, sanctas, supernasque virtutes, quæ super terram & infra terram, contrarias & dæmoniacas esse arbitretur. Octauum, quod extremum obiicit* Epiphanius scilicet, *imaginem & similitudinem Dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditam, & in homine post paradisum non fuisse. Hæ sunt sagittæ, quibus confoderis, hæc tela, quibus in tota epistola vulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, sanctamque canitiem, seposito parumper sacerdotis honore, substernens, deprecatur salutem tuam.*

a Hier. ep. 61.
HÆRESVM ORIGENIS CAPITA OBIECTA IOANNI.
b Psal. 118.
c Gen. 3.
d Gen. 2.
e Psal. 148.

X. IVNCTA CVM IMPIETATE DERISIO.

Hos Origenis errores cum Ioannes ac tota illa Origenistarum schola, nempe Ruffinus, Palladius, & alii complures in Ægypto monachi inferius nominandi summæ sapientiæ titulo exponerent: si quos scirent secus sentire, eosdem rudes & simplices ac plane animales homines nominabant, necnon *Pilosiotas*, noua voce pro ludibrio nuncupabant, non autem *Pelusiotas*, vt deprauate legitur, sed *Pilosiotas*, hac voce sugillantes atque subsannantes Catholicos, quasi crederent mortuos resurrecturos etiam cum pilis, dum recte dicerent eos resurrecturos cum singulis corporis membris; cum illi ex Origene corpora cum suis membris resurrectura negarent, vnde Hieronymus f:

f Hier. ep. 65.

Dicentibusque nobis, vtrum capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, cæterosque artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnoque ora soluentes, tonsores nobis necessarios & placentas, & medicos, ac sutores ingerunt. & alib: *Pilosiotas nos appellant & luteos, animalesque, & carneos, quod non percipiamus ea, quæ sunt spiritus.* eadem quoque ita rursum g: *Ille, inquit, sunt strophæ vestræ atque præstigiæ, quibus nos Pilosiotas & iumenta, & animales homines dicitis.* hæc quidem communiter in omnes Orthodoxos ab Origenistis iactari solita erant: sed quæ priuatim Ioannes in Epiphanium effutiuisset, Hieronymus eadem h ad Pammachium epistola prodit.

g Hier. ep. 61.
h Hier. ad Pammach. ep. 6.

XI. REIECTA EPIPHANII CVM IOANNE HIEROSOLYMIS.

At illud primum de Ioanne dicendum, ipsum inuerecunde nimis asserere ausum esse literis illis ad Theophilum scriptis, se nunquam ab Epiphanio reprehensum Origenis erroris ante querelas illas de ordinato Pauliniano: quasi sanctissimus vir ille non zelo Catholicæ fidei, sed priuati odii causa in ipsum Ioannem exacerbatus fuisset. subdolam hanc excusationem & prætextum coarguens ipse Hieronymus, ista subdit i: *Fefellisti absentem, & literæ tuæ peregrinis auribus blandiuntur. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando contra Origenem in Ecclesia tua Papa Epiphanius loquebatur; quando sub illius nomine in vos iacula torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusque contractis, scalpentes capita delirum senem nutibus loquebamini. Nonne ante sepulchrum Domini, misso archidiacono, præcepisti, vt talia disputans conticesceret? Quis hoc vnquam presbytero suo coram plebe imperauit Episcopus? Nonne cum de Anastasi pergeretis ad Crucem, & ad eum omnis ætatis & sexus turba confluerent, offerens paruulos, pedes deosculans, fimbrias vellens, &c.* Ne prætereas, rogo, sed considera, quæ hic tibi obiter lectio suggerit, lector, nempe antiquum morem osculandi pedes Episcoporum; vt non adeo mireris, cum vides Fideles osculari pedes summi Pontificis. Pergit vero Hieronymus:

i Hier. ep. 61.

XII. IOAN. IN EPIPHANIVM COMMOTVS.

Cumque non posset promouere gradum, sed in vno loco vix fluctus inundantis populi sustineret; tu tortus inuidia aduersus gloriosum senem clamitabas; nec erubuisti in os ei dicere, quod volens & de industria moraretur. Recordare, quæso, illius diei, quando ad horam septimam inuitatus populus spe sola, quasi postea auditurus Epiphanium esset, detinebatur, quid tunc concionatus sis, nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica Deum habere membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur, furens & indignans loquebaris: oculos & manus & totius corporis truncum in senem dirigebas, volens illum suspectum facere stultissimæ hæreseos. Postquam lassus ore arido, resupinaque ceruice ac trementibus labiis conticuisti, & tandem totius populi vota completa sunt: quid tibi fecit delirus & fatuus senex? Surrexit, vt se indicaret pauca dicturum esse: salutataque & voce & manu Ecclesia: Cuncta, inquit, quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus contra Anthropomorphitarum hæresin, bene & fideliter locutus est; quæ mea quoque damnatur voce, sed æquum est, vt quomodo hanc hæresin condemnamus, etiam Origenis peruersa dogmata condemnemus. Qui risus omnium, quæ acclamatio consecuta sit, puto quod retineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicis, loquentem illum ad populum quæ vellet, & qualia vellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuam sententiam loquebatur. Quæ vellet, inquis, & qualia vellet. Vel lauda, vel reproba. Quid & hic dubius incedis? Si bona erant, quæ loquebatur, cur non aperte prædicas? si mala, cur non constanter reprehendis? hæc & alia in eum Hieronymus: atque vehementer commotus, ac stomachatus in hominem insultantem in sanctissimum senem, ista iure subdit: *Nisi me honor sacerdotii, & veneratio nominis refrenaret, & scirem illud Apostoli* k: *Nesciebam, fratres, quod Pontifex est, scriptum est enim: Principi populi tui non maledices: qua vociferatione & indignatione verborum de tua narratione conquererer? licet ipse nominis tui extenues dignitatem, cum patrem pene omnium Episcoporum, & antiquas reliquias sanctitatis & opere & sermone despicias.* ista Hieronymus modo in Ioannem, quem eadem epistola satis ignominia sugillatum ante reliquerat, in memoriam reuocans, & scriptis signans eius consuetudinem pristinam cum hæreticis, & conuersionem eiusdem ad fidem Catholicam spe adipiscendi Episcopatus forinsecus demonstratam.

k Act. 3.

XIII. IOANNES CALVMNIOSVS ARGVITVR ET MENDAX.

Quod vero idem Ioannes literis illis suis ad Theophilum de Epiphanio addiderat, ipsum eadem concione Ioannem laudasse, & Catholicæ fidei esse, omni populo declarasse: quam id mendaciter dixerit, & quanta affectus nausea fuerit Ioannis prædicatione Epiphanius; præter illa, quæ nuper sunt relata, hæc addit de his, quæ eadem die postea facta sunt l: *Hæc quam vere dixerit, & nos testes sumus, qui audiuimus; ad quos tuis vocibus perturbatus venit examinis, temere se communicasse dicens. Rogatusque ab omni monasterio, vt ad te de Bethlehem reuerteretur: tantorum preces non ferens, sic reuersus est vespere, vt medio noctis aufugeret. Et literæ ad Siricium Papam probant: quas si legeris, perudebis, quo modo tua dicta miratus sit, & Catholica declarauerit.* hæc Hieronymus, qui dum citat eiusdem Epiphanii epistolam ad Siricium Papam, ipsam hoc anno ab eo scriptam esse, quo ad Pammachium idem Hieronymus scripsit, indicat eadem epistola ad Pammachium in fine, vbi omnes de eius rei controuersia ab ipso Epiphanio scriptas epistolas recenset, cum ait: *Præsto sunt plures epistolæ Epiphanii, vna ad ipsum Ioannem (de qua supra) alia ad Episcopos Palæstinos, & nuper ad Romanum Pontificem: in quibus de [illegible] se cum coram multis de dogmatibus arguentem non meruisse [illegible]sum.*

l Hier. ep. 61.

XIV. IOANNIS ADVLATIO REDARGVITVR.

At quod rursum ad Ioannis datam ad Theophilum epistolam spectat: turpis quoque adulationis Hieronymus illum redarguit, cum ei tribuat, quod non decet, simulque vafrum hominis consilium aperit, ista subdens post longam disputationem Origenis errorum, quibus ipsum concessisse demonstrat m: *Scribit, inquit, ad Theophilum Episcopum Apologiam, cuius istud exordium est: Tu quidem, vt homo Dei*

m Hier. ep. 61.

& Apo-

& Apostolica ornatus gratia, curam omnium Ecclesiarum, maxime eius, quæ in Hierosolymis est, sustines; cum ipse pluribus solicitudinibus Ecclesiæ Dei, quæ sub te est, distringaris. Laudat faciem, ad personam Principum trahit. Tu, qui regulas quæris Ecclesiasticas, & Nicæni Concilij canonibus vteris, & alienos clericos, & cum suis Episcopis commorantes tibi niteris vsurpare, responde mihi: Ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc tibi decernitur, vt Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Episcopum referre debueras; cui, spreta communione tua, communicare non noueras: aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ. Sed noui, cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. sciebas quid fugeres, quid vitares. maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere. hæc cum tam constanter S. Hieronymus ingerat, Episcopumque Hierosolymitanum sub Cæsariensi constitutum affirmet: iam satis perspicue intelligere potes, nihil innouatum in Concilio Constantinopolitano de sedium prærogatiuis in Nicæno Concilio constitutis: nam S. Hieronymum, qui eo tempore apud Gregorium Nazianzenum versatus est, præterisse non potuit, si quid ibi aliter decretum fuisset.

ARGVITVR APERTÆ FALSITATIS CANON CONSTAN. SYNODI.

XV. DE LEGATIONE ET PERSONA ISIDORI.

Post hæc autem de legatione Isidori presbyteri ac monachi Alexandrini à Theophilo eius Ecclesiæ Episcopo Hierosolymam missi, deque litteris per ipsum à Ioanne Hierosolymorum Episcopo ad Theophilum datis, idem Hieronymus agit ex verbis in primis earundem Ioannis litterarum ad Theophilum redditarum: dum eum sugillat, quod ad cœlum ferat præconiis Isidorum consodalem in hæresi, hominem Origenistam. Erant ista verba Ioannis ad Theophilum de Isidoro scribentis: Misisti religiosissimum hominem Dei, Isidorum presbyterum, virum potententem, tam ex ipsa incessus & habitus dignitate, quam diuinæ intelligentia, curare etiam eos, qui animo vehementer ægrotant, si tamen sensus sui languoris habeant. Homo Dei mittit hominem Dei: nihil interest inter presbyterum, & Episcopum: eadem dignitas mittentis & missi. ad hæc Hieronymus: Hæc satis imperite: In portu (vt dicitur) naufragium. Iste Isidorus, qui in cœlum tuis laudibus tollitur, id ipsum infamatur Alexandria, quod tu Hierosolymæ: ex quo non Legatus aduenisse videtur, sed socius. Alioquin & litteræ manu eius scriptæ, quæ ante tres menses legationis ad nos directæ erant portantes errorem, Vincentio presbytero redditæ sunt, quæ vsque hodie ab eo tenentur: quibus cohortatur ducem exercitus tui (puto Ruffinum) vt super petram fidei stabili persistat gradu, nec nostris næniis terreatur. Pollicetur se, antequam legationis vlla esset suspicio, venturum Hierosolymam, & ad aduentum suum illico aduersariorum cuneos proterendos. hæc & alia plura Hieronymus de Isidoro, quibus demonstrat eum fuisse potentissimum Origenistarum antesignanum. atque ad postremũ illam in Ioannem eum adeo laudantem querelam subiũgit: Videte, quid faciat concordia dogmatum: Isidorus, qui vt hæc significaret, eius socius erat; homo Dei, & presbyter Θεοσέβιστος, & vir potens, & sacro ac venerabili incessu, & diuina intelligentia, & Hippocrates Christianorum vocatur: ego misellus, dum in solitudine delitesco, à tanto Pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Quibus significare videtur, se excommunicatum à Ioanne fuisse. Sed de his infra.

XVI. THEOPHILVS LABORAT PRO PACE.

Quid autem hac legatione, cum à Theophilo Hierosolymam missus est, egerit Isidorus cum ipso, Hieronymus ipse declarat. Sed primo intelligas opus est, legationis eius causam; nempe Theophilum egisse sequestrem, vt dissidia inter Ioannem & alios Episcopos, necnon ipsum Hieronymum pace componeret: nesciebat autem adhuc qui eum misit Theophilus, Isidorum ipsum Legatum erga Ioannem esse propensiorem, & studere Origenistis. Hic igitur Hierosolymam cum venisset, quod ante pollicitus erat (vt diximus) litteris, egregie præstitit, nimirum, vt aduersus Orthodoxos pro Origenis hæresis sectatoribus infatigabili studio laboraret: confestimque ex Legato se detexit Origenistam. Nam quod sciret sanctum Hieronymum acerrimum Origenistarum aduersarium (fuerat enim id expertus, cum tertio eum inuisit) literas à Theophilo ad ipsum scriptas illi reddere noluit. Testatur id quidem Hieronymus, cum hæc ait a: Cum ergo huc venisset, & accessisset ad nos tribus vicibus, & admonuisset tam diuina sapientia tua, quam propriæ intelligentiæ habentia medicinam verba: nec profuit alicui, nec profuit ei quisquam. Hic, qui ad tres vices dicitur ad nos accessisse, vt & in veniendo mysticum numerum conseruaret, qui Theophili Episcopi mandatum nobis loquebatur, literas ad nos ab eo missas noluit reddere. Cumque diceremus: Si Legatus es, redde legationis epistolas: si epistolas non habes, quo modo Legatum te probabis? Respondit, se habere quidem literas ad nos, adiuratum tamen ab Hierosolymorum Episcopo, ne nobis eas redderet. En Legati constantia, qui vt pacem faceret, & suspicionem in alteram partem fauoris excluderet, æquum se vtrisque præbuit &c. perstitit in eodem officio Isidorus, nimirum, vt qui ad causam pacis tractandam venerat, vsque ad profectionem causam Origenistarum indefesso studio procurarit. nam inquit S. Hieronymus: Hæc ipsa Apologia (Ioannis scilicet ad Theophilum scripta) de qua nunc sermo est, Isidoro præsente, & multum collaborante, dictata est; vt idem esset & dictator & baiulus literarum.

a Hier. ep. 61.

XVII. ARCHELAVS COMES LABORAT PRO CONCILIANDA CONCORDIA.

Sed sicut priuatis Isidori studiis omnis spes pacis intercepta est, cum tantum abfuerit, quod procurauerit abdicationem hæresum Origenis, quarum causa dissidium factum esset & conflata discordia, vt easdem stabilire curarit: ita Ioannis opera irritum cassumque redditum fuit opus paulo ante ea de causa ab Archelao Comite impensum: hunc illum putamus Archelaum, ad quem Præfectum Augustalem extat b Imperatorum rescriptum post annos tres datum, Cæsario & Attico Consulibus. Quid autem pro pace ipse conatus sit, & quem finem res sortita fuerit, idem S. Hieronymus ita narrat, cum primum ait c: Alicubi ne dictũ, aut tibi alicubi mandatum est, quod sine satisfactione fidei communionem tuam subiremus? Quando per virum disertissimum & Christianissimum Archelaum Comitem, qui sequester pacis erat, condictus locus fœderis fuit: nonne hoc inprimis postulatum est, vt futuræ concordiæ fides iaceret fundamentum? Pollicitus est Ioannes esse se venturum. Instabat dies Paschæ: frequens monachorum turba conuenerat: expectabaris in loco: quid faceres, nesciebas. Repente mandasti, ægrotare nescio quam: illo die te non posse venire. Ludione, an Episcopus hæc loquitur? Pone verum esse quod dicis, propter vnius mulierculæ delitias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat, Ecclesiæ causam negligis? tot virorum & Christianorum & monachorum contemnis præsentiam? Noluimus occasionem dare: videbamus enim stropham dilationis tuæ iniuriam patientia vicimus. Rescribit Archelaus: monet altero & tertio die manere. At ille occupatus (mulierculæ enim vomere non cessauit) dum nauseam euasisset, nostri penitus oblitus est. hæc ipse, quæ quidem, vt dixi, paulo ante Isidori legationem contigerant: nam subdit: Post duos ergo menses tandem expectatus venit Isidorus, &c.

b l. 9. de iurisdict. C. Theod.

c Hier. ep. 61.

XVIII. QVANTA IOANNES IN ORTHODOXOS.

Porro cum Ioannes sensisset Hieronymum sibi præ ceteris aduersari, pugnareque aduersus Origenistas; quibus valuit eum molestiis afficere conatus est. Etenim ab eo se excommunicatione mulctatum, vetitum esse ingredi Sepulchrum; inferius his verbis significat, cum simul docet cætera, quæ ab eodem Ioanne in Orthodoxos fuerant perpetrata: An non tu scindis Ecclesiam, qui mandas clericis tuis, vt si quis Paulinianum ab Epiphanio Episcopo consecratum presbyterum dixerit, Ecclesiam prohibeatur intrare? Ex quo tempore vsque in præsentem diem videmus tantum specum Domini; & hæreticis intrantibus, procul positi suspiramus. Nos ne sumus, qui Ecclesiam scindimus; an ille, qui viuis habitaculum, mortuis sepulchrum negat, qui fratrum exilia postulat? Quis potentissimam illam feram totius Orbis ceruicibus imminentem, contra nostras ceruices spiritualiter incitauit? Quis ossa sanctorum & innoxios cineres hucusque verberari ab imbribus sinit? His nos blandimentis bonus pastor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatum, qui omnibus Episcopis rectam duntaxat fidem tenentibus & communione & societate sociamur. hæc Hieronymus: qui tamen nequaquam ex Bethlehem pulsus est: nam cum ipse superius iisdem compellationibus hominem vrget, ait. Quis scindit Ecclesiam? nos, quorum omnis domus Bethlehem in Ecclesia communicat: an tu, qui aut bene credis, & superbe de fide taces; aut male, & vere scindis Ecclesiam? Cur autem è monasterio Bethlehem eiectus non fuerit, nec à Bethlehemiticæ ecclesiæ ingressu penitus interdictus; non aliam puto

causam, quam reuerentiam S. Paulæ clarissimæ fœminæ, quam ob insignem generis nobilitatem ipsi etiam prouinciarum Præsides (vt superius vidimus de Melania) prosequerentur honore, atque frequentarent obsequiis. Quo modo autem post hęc conatus sit idem Ioannes auxilio Præsidum Hieronymum exilio damnatum ablegare, dicemus paulo post. Sed prosequamur reliqua.

XIX. DE CAVSA PAVLINIANI.

Ad postremum autem eadem refricans ipse Hieronymus, quæ ab ipso Ioanne ad Theophilum fuerunt scripta de ordinatione Pauliniani ab Epiphanio facta; quæ in eis coaceruata fuere mendacia aperit, atque redarguit, sic dicens *a*: *Si causa discordiæ non ex dissensione fidei est, sed ex Pauliniani, vt dicit, ordinatione descendit: quæ tanta stultitia est, volentibus occasionem dare, nolle respondere? Considere fidem; sed tamen responde quod quæreris: vt omnibus luceat, non de fide, sed de ordinatione esse certamen. Quamdiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere: Non est ordinationis causa sed fidei.* ita ipse, qui & in epistola ad Theophilum hæc & alia ab eodem conficta redarguit his verbis *b*: *Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem, qui quiescit in monasterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos vsque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum commouit aures, dicens eum adolescentulum & pene puerum in parochia sua Bethlehem presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palæstini Episcopi non ignorant: monasterium enim sancti Epiphanij nomine vetus dictum, in quo frater meus ordinatus est presbyter, in Eleuteropolitano territorio, & non in Heliensi situm est. Porro ætas eius & beatitudini tuæ nota est; & cum ad triginta annorum spatia iam peruenerit, puto eam non in hoc esse reprehendendam, quæ iuxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est.* & paulo post: *Certe ipse, quando Episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat ætate. Vel si hoc in Episcopo licet, in presbytero non licet, ne per antiphrasim à suo nomine discrepare videamur: cur ipse aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius est, ministrum alterius Ecclesiæ ordinauit presbyterum?* & ad Pammachium *c*: *Vbi Paulinianum mentitus es puerum, illuc puerum mittis presbyterum: itemque Theosebium Tyriæ Ecclesiæ diaconum facis presbyterum, & contra nos armas, illius eloquentia abuteris eloquentia. Tibi soli licet Ecclesiæ iura calcare. Tu quicquid feceris, norma doctrinæ est: & non erubescis ante tribunal Christi indicandus tecum Epiphanium prouocare.* hæc ipse & multa alia id genus ad Pammachium habet.

a Hier. ep. 61.
b Hier. ep. 62.
c Hier. ep. 61.

XX. HIERON. THEOPHILVM FACIT CERTIOREM EPISTOLA.

Quod vero sciret Theophilum Episcopum Alexandrinum Ioannis literis anteuersum, qui (vt ille scripserat) existimans ob rem friuolam, nempe ordinationis Pauliniani causa, non autem tuendę Catholicæ fidei, eos sic inter se ipsos fuisse altercatos, pro pace inter eos concilianda Legatum miserat Isidorum in Palæstinam, & pacis conciliatrices ad vtramq; partem literas dederat: sanctus Hieronymus ad eundem Theophilum, quem nosset fuisse Ioannis mendaciis male persuasum, literas dedit, quibus eidem rerum gestarum veritatem puro sinceroque sermone significaret, seque pacem, quam offerebat, optare, modo veram pacem, quæ compendio, non autem dispendio fidei Catholicæ compararetur. Ac post multa, quo tandem progressus & quid demum contra ipsum Ioannes molitus sit, declarat his verbis *d*: *Nuper nobis postulauit & impetrauit exilium: atque vtinam implere potuisset, vt sicut illi voluntas imputatur pro opere, ita & nos non solum voluntate, sed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo sanguinem, & patiendo magis quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia, persecutionibus creuit, martyrio coronata est. Aut si isti soli, iuxta quod legimus, amant rigorem, & non nouerunt persecutionem sustinere, sed facere: sunt & hic Iudæi, sunt variorum dogmatum hæretici, & maxime impurissimi Manichæi: cur eorum ne verbo quidem quemquam audent lædere, nos solos expellere cupiunt? Nos soli, qui Ecclesiæ communicamus, Ecclesiam scindere dicimur? Oro te, nonne æqua est postulatio, vt aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab hæreticis separant.* hæc ipse: sed quam dedecens esset, hæc irrogari ab ipso Ioanne, qui professione monachus erat, ista mox subdit:

d Hier. ep. 62.

XXI. IO. EPISC. HIEROSOLYM. PERSEQVITVR HIERON.

Monachus proh dolor, monachis minatur & impetrat exilium, & hoc monachus Apostolicam cathedram habere se iactitat. Non nouit terrori natio ista succumbere, & impendenti gladio magis ceruices, quam manus subijcit: Quis enim monachorum exul patria, non exul est mundi? Quid opus est auctoritate publica, & rescripti impendiis, & toto Orbe discursibus? tangat saltem digitulo, & vltro exibimus. Domini e est terra & plenitudo eius. Christus loco non tenetur inclusus. Præterea quod scribit nos pergere tecum Romam, & Ecclesiæ communicare ei, à qua videmur communione separati: non est necesse ire tam longe, & hic in Palæstina eodem modo ei iungimur. his plane docet sanctus Hieronymus, non ob id, quod exciderit à communione Ioannis, exclusum se esse è communione Catholicæ Ecclesiæ, qui communicet cum Romano Pontifice: ex quibus videas, communione Romanæ Ecclesiæ (quod alias sæpe dictum est) quemlibet declarari Catholicæ communionis esse participem. hæc & alia plura Hieronymus ad Theophilum; quibus ille persuasus, post hæc (vt dicemus) fauit causæ Epiphanii, Hieronymi, & aliorum in Palæstina Orthodoxorum, imo fidei Catholicæ aduersus Ioannem, Ruffinum, & alios Origenistas.

e Psalm. 23.

XXII. HIERON. FALSARIVS HABITVS.

Inter hæc autem, dum controuersiæ huiusmodi Hierosolymis agitarentur, quid passus idem ipse Hieronymus fuerit à pseudomonacho aduersariorum arte submisso ad surripiendam epistolam Epiphanii ab ipso in Latinum translatam, idem ipse ea epistola, quam post hęc sequenti anno scripsit ad Pammachium, declarat his verbis *f*: *Ante hoc ferme biennium miserat Ioanni Episcopo supradictus Papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad pœnitentiam prouocans: harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptionis. Erat in monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis: qui cum hæc epistola per multorum ora volitaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate sermonis docti pariter & indocti; cœpit à me obnixe petere, vt sibi eam in Latinum verterem, & propter intelligendi facilitatem apertius explicarem: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod voluit, accitoque notario, raptim celeriterque dictaui, ex latere in pagina breuiter annotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent; siquidem & hoc vt sibi soli facerem, oppido flagitarat: postulauique ab eo mutuo, vt domi haberet exemplar, nec facile in vulgus proderet. Res ita anno & sex mensibus transiit, donec supradicta interpretatio de scriniis eius nouo præstigio Hierosolymam commigrauit. Nam quidam pseudomonachus, vel accepta pecunia (vt perspicue intelligi datur) vel gratuita malitia, vt incassum corruptor nititur persuadere, compilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor: deditque aduersariis latrandi contra me occasionem, vt inter imperitos concionarentur, me falsarium, me verbum non expressisse de verbo, pro honorabili dixisse, charissimum, & maligna interpretatione (quod nefas dictu est) αἰδεσιμώτατον id est, reuerendum auribus omnium, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugæ crimina mea sunt.* ita ipse, qui ea occasione egregiam illam tractationem de optimo genere interpretandi scripsit ad Pammachium anno sequenti: qua cum in primis se purget ab illata calumnia, denique aperte docet, quinam fuerint obiectorum criminum architecti, cum ait: *Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit tragœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorum eius, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt.* & in fine: *Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi doloris modum: nam qui falsarius vocor, & inter muliercularum radios & textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto, vt legas ipsam epistolam tam Græcam, quam Latinam, & illico intelliges accusatorum meorum nænias & probrosas querelas.* hæc Hieronymus.

f Hier. ep. 101.

XXIII. HIERON. PRODITOREM EXAGITAT.

Sed quam impudens id scelus extiterit, fraudulenter chartas surripere, & quam acres, quamque seueras leges sæculi vindices haberet, recenti demonstrat exemplo, cum ait *g*: *Ac primum, antequam de translatione respondeam, volo interrogare eos, qui malitiam prudentiam vocant. Vnde apud vos exemplar epistolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit, si nec parietibus quidem & scriniis nostra possumus secreta celare? Si ante tribunalia iudicum hoc vobis crimen impingerem: reos legibus subiugarem, quæ etiam pro vtilitatibus Fisci noxiis delatoribus pœnas statuunt,*

g Hier. ep. 101.

tuunt, & cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum videlicet placet, voluntas displicet. Dudum Esychium, virum Consularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius capite damnauit, quod solicitato notario, chartas illius inuasisset. Fuit iste Gamaliel Iudæorum Patriarcha temporibus Theodosii & filiorum, aduersus quē Theodosii iunioris rescriptum *a* extat. Subdit & de aliis proditoribus exempla à Romanis supplicio affectis, atq; addit: *Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est, hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi intutum fuit. Et audet quidam ex eis, adducto supercilio, & concrepantibus digitis, eructare & dicere: Quid enim si redemit, si solicitauit? fecit, quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi non & latrones, & fures & pyratæ faciant, quod sibi prodest.* hæc & alia plura in sui defensionem & aduersariorum accusationem forti vehementique ingerit oratione. Quod vero de Esychio viro Consulari, vltimo damnato supplicio, ingerit, & de scriptis Iudæorum ab eo surreptis: ad id plane pertinere existimo, quod Theodosius hoc anno aduersum iniuriam irrogantes Iudæis, conuentus illorum prohibentes, vel synagogas diripere, vel destruere tentantes, ad Comitem Orientis III. Kalend. Octobr. rescriptum dedit *b*:

a *l. 21. de Iud. C. Th.*

b *l. 9. de Iud. C. Th.*

XXIV. LAMENTABILIS RVFFINI CASVS.

Iam vides, lector (quod non sine immenso animi dolore recolimus) quinam fuerint: præcipui Hieronymi aduersarii & Origenistarum patroni, Ruffinus scilicet, atq; Melania: Proh dolor! tanto totius Ecclesiæ Catholicæ scandalo, ita mutatus est in inimicum Hieronymo amicus carissimus ille Ruffinus, cui quam arctis amicitiæ vinculis & insolubilibus necessitudinis nexibus ipse Hieron. astrictus esset, vel vno saltem illo declarat elogio, cum eundem vna cum Melania visitantem Ægypti monasteria è solitudine Syriæ literis inuisens, atque salutans, inter alia plurima amoris signa, sic ait *c*: *Credas mihi, frater, non sic tempestate iactatus portum nauta prospectat; non sic sitientia imbres arua desiderant; non sic curuo assidens littori anxia filium mater expectat, postquam me à tuo latere subitus turbo conuulsit, postquam glutino charitatis hærentem impia distraxit auulsio, &c.* quanta enim animi solicitudine saluum sibi cuperet quod haberet, neve propter absentiam aliquod vel leue saltem pateretur dispendium amicitia, pertimesceret; ad finem illud, quod memoria tenacius retineret, apposuit: *Obsecro te, ne amicum, qui diu quæritur, vix inuenitur, difficile seruatur, pariter cum oculis mens amittat. Fulgeat, cui libet, aurum, & pompaticis ferculis corusca ex sarcinis metalla radient: charitas non potest comparari, dilectio pretium non habet: amicitia, quæ desinere potest, vera nunquam fuit.* En quibus ipse vallis circumdat amicum, ne eos, volens licet, transilire absque ignominiæ nota valeret. Sed secutus alienos Ruffinus infelix, terga vertit amico; merensque transfuga in castris hostium, inde in amicum ac fratrem furens, prodit dux impiorum armatus, nulla prorsus alia causa compulsus, quam vt aduersantes Catholicæ veritati Origenis errores saluos seruet atque propugnet: ipsum quidem haud segniter, vel loco nouissimo, sed inter primos militasse, Epiphanius dicta epistola ad Ioannem indicare videtur, dum inter tot defensores Origenis ipsum tantum nominat, ac bene precatur his verbis *d*: *Te autem, frater, liberet Deus, & sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres, qui tecum sunt, & maxime Ruffinum presbyterum, ab hæresi Origenis, & ab aliis hæresibus & perditione earum.* hæc Epiphanius.

c *Hieron. ep. 41.*

RVFFINI ACERBISSIMVS CASVS.

d *Hier. ep. 60.*

XXV. LVGVBRIS MELANIÆ LAPSVS.

Sed maiori me dolore sauciat, angore cruciat, atque mœrore consternit Melaniæ acerbissimus casus. Hæccine vidua illa clarissima, ornamentum Romanarum fœminarum, decus summum Christianorum, viuumque exemplar Christianæ philosophiæ, quæ insigne illud Romæ specimen edidit, cum eodem tempore maritum ac duos charissimos liberos siccis penitus oculis sepeliuit? cuius incredibilem sanctitatē admiratus prędicans quondam ipse Hieronymus, aliisq; imitandam proponens, illa tantæ fiduciæ effatus est verba *e*: *S. Melania nostri temporis inter Christianos vera nobilitas, cum qua tibi Dominus* (Paulam alloquitur) *mihique concedat in die sua habere partem, calente adhuc mariti corpusculo, & necdum humato, duos simul perdidit filios, &c.* sed plane quod subditur in fœmina gloriosius, cū de victa victrice omnium Vrbe triumphans, superatoque insito à natura vnicæ prolis amore, Roma spreta, vnico ibi relicto filio, exul mundi, cœli ciuis, victrix etiam ventorum & fluctuum, ingruente iam hyeme (vt ait) Hierosolymam nauigauit.

e *Hier. ep. 41.*

XXVI. Quam ob causam, iure meritoq; idem S. Hieronymus tantarum rerum admiratione stupens, eam dignā existimauit, vt Theclæ nomine *f* nuncuparet; nobiliorem titulum non inueniens, quo Melaniam decoraret, quam nomen sanctissimæ virginis, primogenitæ Pauli & primæ martyris inter fœminas: vtpote quę Romæ prima omniū clarissimarum mulierum Romanarum, spernendæ pro Christo Vrbis, contemnendi diuitias, deserendi filios, petendique Hierosolymam exemplum dedit, cæterisq; ad id ipsum præstandū, forte aggressa facinus, viam aperuit, cum ipsa prima reliquas Romanas nobiles fęminas antegressa, relicta Ægypto, transmissoq; mari, in littore Palæstino, terra promissionis, possessione sanctorum, felicior, quam Maria in terra deserta, tympanum pulsans pœnitentiæ, præcinuerit Domino canticum nouum, quam alię illustres Romanæ fœminæ, veræ redditæ Israelitæ, virgines atque viduæ secutæ, choros ducentes, easdem cum ea cōcinuere Christo vincenti laudes. Sed probata ad aquas contradictionis (ô fallaciam incredibilem hostis humani generis!) decepta, superata defecit: tantaq; onusta adeo pretiosis mercibus nauis (ita namq; naui institoris comparatur diuino eloquio mulier fortis) in ipso tranquillitatis portu (quis credat?) est passa naufragium, cum incauta in syrtes Origenis impegit: Origenisq; sic conspersa fuligine, conuersa est ex Noemi * in Mara, & ex Thecla redit in Melaniam, à fuscedine ductum nomen infaustū. Ista patitur humana conditio, vt nihil quilibet, dum viuit, vendicet sibi tutum.

f *Hier. in Chron.*

LVGETVR MELANIA

* Neomi

XXVII. Sed quod luctus luctum prouocat, & excutiunt lacrymæ lacrymas: iungatur his funeribus horum malorum omnium auctor infelix Didymus; cuius cum sublimitatem præcelsam intueor, profundam voraginem, in quam se præcipitem mersit, vix datur, posse deorsum inspicere acutioribus mentis obtutibus. Hic ille ipse (vt dicta superius obiter repetamus) quem Magnus Antonius *g* Alexandriæ inuisens, beatum prædicauit, quod licet cæcus esset carnis oculis, mentis tamen illos oculos nactus esset, quos (vt ait) sancti soli & Apostoli meruerūt. Cuius si scientiam spectes, id vnum inter alia multa satis in memoriā reuocasse, quod vt hunc posset habere magistrum, sanctus Hieronymus post auditum Gregorium Nazianzenum, & postquam exhibuisset se Romæ Orbis doctorem, cano iam capite ipsum adiit, peregrinatus Alexandriam. Sed plane accidit, secundum profundum Dei iudiciorum abyssum, vt qui ex cæco diuino munere intrinsecus videns erat, ob eamque causam ab eodem sancto Hieronymo *Videntis* nomine (qui Prophetarum est titulus) fuit appellatus; idem bis cæcus euaserit, dum plus homini infelix, quam antiquæ Ecclesiasticæ traditioni detulit: dum, inquam, vehementiori quam par erat amore suum prosecutus Origenem, eius minime vitauit errores, sed priuato studio aspidis oua fouit: quibus ab eius discipulis Euagrio, Isidoro, Ruffino, atque Palladio ruptis, egressi ex eis sunt reguli, morsibus ipsos primum dilacerantes, postea vero diu multumque longe lateq; serpentes Dei Ecclesiam infestarunt, fœtibus multiplicatis, prognatis nimirum ex iisdem postea Pelagianis. Apertissimum namque Origenis propugnatorem fuisse Didymum, sanctus Hieronymus in Ruffinum sæpe postea declamauit: sed ita comparatum illum fuisse, vt pro ratione audientis sciret propinare doctrinam, idem affirmat, cum hæc ait *h*: *Extat liber Didymi ad te: quo sciscitanti tibi respondit,* de infantibus scilicet cito ex hac vita sublatis: *non eos multa peccasse*, antequam videlicet animæ eorum immergerentur in corpora: *& ideo corporum carceres tantum eis tetigisse sufficere. Magister meus & tuus eo tempore; quo tu ab eo ista quærebas, tres explanationum in Osee Prophetam libros ad*

CASVS DIDYMI PLANGITVR.

g *Hier. ep. 31.*

h *Hier. adu. Ruffin. Apolog.*

causam, quam reuerentiam S. Paulæ clarissimæ fœminæ, quam ob insignem generis nobilitatem ipsi etiam prouinciarum Præsides (vt superius vidimus de Melania) prosequerentur honore, atque frequentarent obsequiis. Quo modo autem post hęc conatus sit idem Ioannes auxilio Præsidum Hieronymum exilio damnatum ablegare, dicemus paulo post. Sed prosequamur reliqua.

XIX. De causa Pauliniani.

a Hier. ep. 61.

Ad postremum autem eadem refricans ipse Hieronymus, quæ ab ipso Ioanne ad Theophilum fuerunt scripta de ordinatione Pauliniani ab Epiphanio facta; quæ in eis coaceruata fuere mendacia aperit, atque redarguit, sic dicens a: *Si causa discordiæ non ex dissensione fidei est, sed ex Pauliniani, vt dicit, ordinatione descendit: quæ tanta stultitia est, volentibus occasionem dare, nolle respondere? Confidere fidem; sed tamen responde quod quæreris: vt omnibus luceat, non de fide, sed de ordinatione esse certamen. Quamdiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere: Non est ordinationis causa sed fidei.* ita ipse, qui & in epistola ad Theophilum hæc & alia ab eodem conficta redarguit his verbis b: *Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem, qui quiescit in monasterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos vsque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum commonuit aures, dicens eum adolescentulum & pene puerum in parochia sua Bethlehem presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palæstini Episcopi non ignorant: monasterium enim sancti Epiphanij nomine vetus dictum, in quo frater meus ordinatus est presbyter, in Eleuteropolitano territorio, & non in Heliensi situm est. Porro ætas eius & beatitudini tuæ nota est; & cum ad triginta annorum spatia iam peruenerit, puto eam non in hoc esse reprehendendam, quæ iuxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est.* & paulo post: *Certe ipse, quando Episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat ætate. Vel si hoc in Episcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphrasim à suo nomine discrepare videamur: cur ipse aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius est, ministrum alterius Ecclesiæ ordinauit presbyterum?* & ad Pammachium c: *Vbi Paulinianum mentiuntur puerum, illuc puerum mittunt presbyterum: itemque Theosebium Tyriæ Ecclesiæ diaconum facit presbyterum, & contra nos armas, illius que in nos abuteris eloquentia. Tibi soli licet Ecclesiæ iura calcare. Tu quicquid feceris, norma doctrinæ est: & non erubescis ante tribunal Christi iudicis audire tecum Epiphanium prouocare.* hæc ipse & multa alia id genus ad Pammachium habet.

b Hier. ep. 62.

c Hier. ep. 61.

XX. Hieron Theophilum facit certiorem epistola.

Quod vero sciret Theophilum Episcopum Alexandrinum Ioannis literis anteuersum, qui (vt ille scripserat) existimans ob rem friuolam, nempe ordinationis Pauliniani causa, non autem tuendæ Catholicæ fidei, eos sic inter se ipsos fuisse altercatos, pro pace inter eos concilianda Legatum miserat Isidorum in Palæstinam, & pacis conciliatrices ad vtramq; partem literas dederat: sanctus Hieronymus ad eundem Theophilum, quem nollet fuisse Ioannis mendaciis male persuasum, literas dedit, quibus eidem rerum gestarum veritatem puro sinceroque sermone significaret; seque pacem, quam offerebat, optare, modo veram pacem, quæ compendio, non autem dispendio fidei Catholicæ compararetur. Ac post multa, quo tandem progressus & quid demum contra ipsum Ioannes molitus sit, declarat his verbis d: *Nuper nobis postulauit & impetrauit exilium: atque vtinam implere potuisset, vt sicut illis voluntas imputatur pro opere, ita & nos non solum voluntate, sed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo sanguinem, & patiendo magis quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia, persecutionibus creuit, martyrio coronata est. Aut si isti soli, iuxta quod legimus, amant rigorem, & non nouerunt persecutionem sustinere, sed facere: sunt & hic Iudæi, sunt variorum dogmatum hæretici, & maxime impurissimi Manichæi: cur eorum ne verbo quidem quemquem audent lædere, nos solos expellere cupiunt? Nos soli, qui Ecclesiæ communicamus, Ecclesiam scindere dicimur? Oro te, nonne æqua est postulatio, vt aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab hæreticis separant.* hæc ipse: sed quam dedecens esset, hæc irrogari ab ipso Ioanne, qui professione monachus erat, ista mox subdit:

d Hier. ep. 62.

XXI. *Monachus proh dolor, monachis minatur & impetrat exilium, & hoc monachus Apostolicam cathedram habere se iactans. Non nouit terrori ratio ista succumbere, & impendenti gladio magis ceruices, quam manus subijcit: Quis enim monachorum exul patria, non exul est mundi? Quid opus est auctoritate publica, & rescripti impendiis, & toto Orbe discursibus? tangat saltem digitulo, & vltro exibimus. Domini e est terra & plenitudo eius. Christus loco non tenetur inclusus. Præterea quod scribit nos pergere tecum Romam, & Ecclesiæ communicare ei, à qua videmur communione separati: non est necesse ire tam longe, & hic in Palæstina eodem modo ei iungimur.* his plane docet sanctus Hieronymus, non ob id, quod exciderit à communione Ioannis, exclusum se esse è communione Catholicæ Ecclesiæ, qui communicet cum Romano Pontifice: ex quibus videas, communione Romanæ Ecclesiæ (quod alias sæpe dictum est) quemlibet declarari Catholicæ communionis esse participem. hæc & alia plura Hieronymus ad Theophilum: quibus ille persuasus, post hæc (vt dicemus) fauit causæ Epiphanii, Hieronymi, & aliorum in Palæstina Orthodoxorum, imo fidei Catholicæ aduersus Ioannem, Ruffinum, & alios Origenistas.

Io Episc. Hierosolym. persequitur Hieron.

e Psalm. 23.

XXII. Hieron. falsarius habitus.

Inter hæc autem, dum controuersiæ huiusmodi Hierosolymis agitarentur, quid passus idem ipse Hieronymus fuerit à pseudomonacho aduersariorum arte submisso ad surripiendam epistolam Epiphanii ab ipso in Latinum translatam, idem ipse ea epistola, quam post hęc sequenti anno scripsit ad Pammachium, declarat his verbis f: *Ante hoc ferme biennium miserat Ioanni Episcopo supradictus Papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad pœnitentiam prouocans: harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptionis. Erat in monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis: qui cum hæc epistola per multorum ora volitaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate sermonis docti pariter & indocti; cœpit à me obnixe petere, vt sibi eam in Latinum verterem, & propter intelligendi facilitatem apertius explicarem: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod voluit, accitoque notario, raptim celeriterque dictaui, ex latere in pagina breuiter annotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent; siquidem & hoc vt sibi soli facerem, oppido flagitarat: postulauique ab eo mutuo, vt domi haberet exemplar, nec facile in vulgus proderet. Res ita anno & sex mensibus transiit, donec supradicta interpretatio de scriniis eius nouo præstigio Hierosolymam commigrauit. Nam quidam pseudomonachus, vel accepta pecunia (vt perspicue intelligi datur) vel gratuita malitia, vt incassum corruptor nititur persuadere, compilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor: deditque aduersariis latrandi contra me occasionem, vt inter imperitos concionarentur, me falsarium, me verbum non expressisse de verbo, pro honorabili dixisse, charissimum, & maligna interpretatione (quod nefas dictu est) αἰδέσιμον οὐκ ἀπέστω id est, reuerendum auribus omnium, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugæ crimina mea sunt.* ita ipse, qui ea occasione egregiam illam tractationem de optimo genere interpretandi scripsit ad Pammachium anno sequenti: qua cum in primis se purget ab illata calumnia, deuique aperte docet, quinam fuerint obiectorum criminum architecti, cum ait: *Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit tragœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorum eius, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt.* & in fine: *Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi doloris modum: nam qui falsarius vocor, & inter mulierum radios & textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto, vt legas ipsam epistolam tam Græcam, quam Latinam, & illico intelliges accusatorum meorum nænias & probrosas querelas.* hæc Hieronymus.

f Hier. ep. 101.

XXIII. Hieron. proditores exagitat.

Sed quam impudens id scelus extiterit, fraudulenter chartas surripere, & quam acres, quamque seueras leges sæculi vindices haberet, recenti demonstrat exemplo, cum ait g: *Ac primum, antequam de translatione respondeam, volo interrogare eos, qui malitiam, prudentiam vocant. Vnde apud vos exemplar epistolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit, si ne parietibus quidem & scriniis nostra possumus secreta celare? Si ante tribunalia iudicum hoc vobis crimen impingerem: reos legibus subiugarem, quæ etiam pro vtilitatibus Fisci noxiis delatoribus pœnas statuunt,*

g Hier. ep. 101.

tuunt, & cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum videlicet placet, voluntas displicet. Dudum Esychium, virum Consularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius capite damnauit, quod sollicitato notario, chartas illius inuasisset. Fuit iste Gamaliel Iudaeorum Patriarcha temporibus Theodosii & filiorum, aduersus quē Theodosii iunioris rescriptum *a* extat. Subdit & de aliis proditoribus exempla à Romanis supplicio affectis, atq; addit: *Quod leges publicae, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est, hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi intutum fuit. Et audet quidam ex eis, adducto supercilio, & concrepantibus digitis, eructare & dicere: Quid enim si redemit, si sollicitauit? fecit, quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi non & latrones, & fures & pyrata faciant, quod sibi prodest.* haec & alia plura in sui defensionem & aduersariorum accusationem forti vehementique ingerit oratione. Quod vero de Esychio viro Consulari, vltimo damnato supplicio, ingerit, & de scriptis Iudaeorum ab eo surreptis: ad id plane pertinere existimo, quod Theodosius hoc anno aduersum iniuriam irrogantes Iudaeis, conuentus illorum prohibentes, vel synagogas diripere, vel destruere tentantes, ad Comitem Orientis III. Kalend. Octobr. rescriptum dedit *b*:

a l 21. de Iud. C. Th.

b l. 9. de Iud. C. Th.

XXIV. LAMENTABILIS RVFFINI CASVS.

Iam vides, lector (quod non sine immenso animi dolore recolimus) quinam fuerint: praecipui Hieronymi aduersarii & Origenistarum patroni, Ruffinus scilicet, atq; Melania: Proh dolor! tanto totius Ecclesiae Catholicae scandalo, ita mutatus est in inimicum Hieronymo amic' carissimus ille Ruffinus, cui quam arctis amicitiae vinculis & insolubilibus necessitudinis nexibus ipse Hieron. astrictus esset, vel vno saltem illo declarat elogio, cum eundem vna cum Melania visitantem Aegypti monasteria è solitudine Syriae literis inuisens, atque salutans, inter alia plurima amoris signa, sic ait *c*: *Credas mihi, frater, non sic tempestate iactatus portum nauta prospectat; non sic sitientia imbres arua desiderant; non sic curuo assidens littori anxia filium mater expectat, postquam me à tuo latere subitus turbo conuulsit, postquam glutino charitatis haerentem impia distraxit auulsio, &c.* quanta enim animi solicitudine saluum sibi cuperet quod haberet, neve propter absentiam aliquod vel leue saltem pateretur dispendium amicitia, pertimesceret; ad finem illud, quod memoria tenacius retineret, apposuit: *Obsecro te, ne amicum, qui diu quaeritur, vix inuenitur, difficile seruatur, pariter cum oculis mens amittat. Fulgeat, cui libet, aurum, & pompaticis ferculis corusca ex sarcinis metalla radient: charitas non potest comparari, dilectio pretium non habet: amicitia, quae desinere potest, vera nunquam fuit.* En quibus ipse vallis circumdat amicum, ne eos, volens licet, transilire absque ignominiae nota valeret. Sed securus alienos Ruffinus infelix, terga vertit amico; merensque transfuga in castris hostium, inde in amicum ac fratrem furens, prodit dux impiorum armatus, nulla prorsus alia causa compulsus, quam vt aduersantes Catholicae veritati Origenis errores saluos seruet atque propugnet: ipsum quidem haud segniter, vel loco nouissimo, sed inter primos militasse, Epiphanius dicta epistola ad Ioannem indicare videtur, dum inter tot defensores Origenis ipsum tantum nominat, ac bene precatur his verbis *d*: *Te autem, frater, liberet Deus, & sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres, qui tecum sunt, & maxime Ruffinum presbyterum, ab haeresi Origenis, & ab aliis haeresibus & perditione earum.* haec Epiphanius.

c Hieron. ep. 41.

RVFFINI ACERBISSIMVS CASVS.

d Hier. ep. 60.

XXV. LVGVBRIS MELANIAE STATVS.

Sed maiori me dolore sauciat, angore cruciat, atque moerore consternit Melaniae acerbissimus casus. Haeccine vidua illa clarissima, ornamentum Romanarum foeminarum, decus summum Christianorum, viuumque exemplar Christianae philosophiae, quae insigne illud Romae specimen edidit, cum eodem tempore maritum ac duos charissimos liberos siccis penitus oculis sepeliuit? cuius incredibilem sanctitatē admiratus predicans quondam ipse Hieronymus, aliisq; imitandam proponens, illa tantae fiduciae effatus est verba *e*: *S. Melania nostri temporis inter Christianos vera nobilitas, cum qua tibi Dominus (Paulam alloquitur) mihique concedat in die sua habere partem, calente adhuc mariti corpusculo, & necdum humato, duos simul perdidit filios, &c.* sed plane quod subditur in foemina gloriosius, cū de victa victrice omnium Vrbe triumphans, superatoque insito à natura vnicae prolis amore, Roma spreta, vnico ibi relicto filio, exul mundi, coeli ciuis, victrix etiam ventorum & fluctuum, ingruente iam hyeme (vt ait) Hierosolymam nauigauit.

e Hier ep. 21.

XXVI.

Quam ob causam, iure meritoq; idem S. Hieronymus tantarum rerum admiratione stupens, eam dignā existimauit, vt Theclae nomine *f* nuncuparet; nobiliorem titulum non inueniens, quo Melaniam decoraret, quam nomen sanctissimae virginis, primogenitae Pauli & primae martyris inter foeminas: vtpote quę Romae prima omniū clarissimarum mulierum Romanarum, spernendae pro Christo Vrbis, contemnendi diuitias, deserendi filios, petendique Hierosolymam exemplum dedit, caeterisq; ad id ipsum praestandū, forte aggressa facinus, viam aperuit, cum ipsa prima reliquas Romanas nobiles fęminas antegressa, relicta Aegypto, transmissoq; mari, in littore Palaestino, terra promissionis, possessione sanctorum, felicior, quam Maria in terra deserta, tympanum pulsans poenitentiae, praecinuerit Domino canticum nouum, quam alię illustres Romanae foeminae, verae redditae Israelitae, virgines atque viduae secutae, choros ducentes, easdem cum ea cōcinuere Christo vincenti laudes. Sed probata ad aquas contradictionis (ô fallaciam incredibilem hostis humani generis!) decepta, superata defecit: tantaq; onusta adeo pretiosis mercibus nauis (ita namq; naui institoris comparatur diuino eloquio mulier fortis) in ipso tranquillitatis portu (quis credat?) est passa naufragium, cum incauta in syrtes Origenis impegit: Origenisq; sic conspersa fuligine, conuersa est ex Noemi * in Mara, & ex Thecla reddit in Melaniam, à fuscedine ductum nomen infaustū. Ista patitur humana conditio, vt nihil quilibet, dum viuit, vendicet sibi tutum.

f Hier. in Chron.

LVGETVR MELANIA

* Neomi

XXVII. CASVS DIDYMI PLANGITVR.

Sed quod luctus luctum prouocat, & excutiunt lacrymae lacrymas: iungatur his funeribus horum malorum omnium auctor infelix Didymus; cuius cum sublimitatem praecelsam intueor, profundam voraginem, in quam se praecipitem mersit, vix datur, posse deorsum inspicere acutioribus mentis obtutibus. Hic ille ipse (vt dicta superius obiter repetamus) quem Magnus Antonius *g* Alexandriae inuisens, beatum praedicauit, quod licet caecus esset carnis oculis, mentis tamen illos oculos nactus esset, quos (vt ait) sancti soli & Apostoli meruerūt. Cuius si scientiam spectes, id vnum inter alia multa satis in memoriā reuocasse, quod vt hunc posset habere magistrum, sanctus Hieronymus post auditum Gregorium Nazianzenum, & postquam exhibuisset se Romae Orbis doctorem, cano iam capite ipsum adiit, peregrinatus Alexandriam. Sed plane accidit, secundum profundum Dei iudiciorum abyssum, vt qui ex caeco diuino munere intrinsecus videns erat, ob eamque causam ab eodem sancto Hieronymo *Videntis* nomine (qui Prophetarum est titulus) fuit appellatus, idem bis caecus euaserit, dum plus homini infelix, quam antiquae Ecclesiasticae traditioni detulit: dum, inquam, vehementiori quam par erat amore suum prosecutus Origenem, eius minime vitauit errores, sed priuato studio aspidis oua fouit: quibus ab eius discipulis Euagrio, Isidoro, Ruffino, atque Palladio ruptis, egressi ex eis sunt reguli, morsibus ipsos primum dilacerantes, postea vero diu multumque longe lateq; serpentes Dei Ecclesiam infestarunt, foetibus multiplicatis, prognatis nimirum ex iisdem postea Pelagianis. Apertissimum namque Origenis propugnatorem fuisse Didymum, sanctus Hieronymus in Ruffinum saepe postea declamauit: sed ita comparatum illum fuisse, vt pro ratione audientis sciret propinare doctrinam, idem affirmat, cum haec ait *h*: *Extat liber Didymi ad te: quo sciscitanti tibi respondit,* de infantibus scilicet cito ex hac vita sublatis *non eos multa peccasse*, antequam videlicet animae eorum immergerentur in corpora: *& ideo corporum carceres tantum eis tetigisse sufficere. Magister meus & tuus eo tempore; quo tu ab eo ista quaerebas, tres explanationum in Osee Prophetam libros ad me,*

g Hier. ep. 11.

h Hier. aduers. Ruffin. Apolog.

me, me rogante, dictauit: ex quo apparet, quid me, quid te docuerit. hæc ipse. quibus videas ex duplicis oris magistro errorum tenebras nonnisi filiis tenebrarum clandestine & furtiue esse communicatas, cum è contra pura gaudens luce veritas, vt lucerna super candelabrum posita, pati fulgore æque omnes illustrare consueuerit.

XXVIII. Propagasse autem ætatem Didymum ad hæc saltem tempora, ex eo possumus intelligere, quod sanctus Hieronymus, qui anno superiori (vt dictum est) librum scripsit de Scriptoribus Ecclesiasticis, eum tum fuisse superstitem tradit, annum excedentem ætatis octogesimum tertium, qui & editos ab eo commentarios ita recenset *a*: *Didymus Alexandrinus, captus à parua ætate oculis, & ob id elementorum quoque ignarus, tantum miraculum sui omnibus præbuit, vt dialecticam quoque & geometriam, quæ vel maxime visu indigent, vsque ad perfectum didicerit. Is plura opera & nobilia conscripsit, commentarios in Psalmos omnes, commentarios in Euangelium Matthæi & Ioannis, & de Dogmatibus, & contra Arianos libros duos, & de Spiritu sancto librum vnum, quem ego in Latinum verti: In Isaiam tomos decem, & octo in Osee, ad me scribens, commentariorum libros tres, & in Zachariam meo rogatu libros quinque, commentarios in Iob, & infinita alia, quæ digerere, proprij indicis est. Viuit vsque hodie, & octogesimum tertium ætatis excessit annum.* hucusque de Didymo sanctus Hieronymus: sed meritam omnium pene mercium iacturam fecit, qui naufragium est passus in fide: etenim constat, vix commentarium de Spiritu S. & in epistolas canonicas expositiones reliqua esse ex tot tantisq; ab eo commentariis elaboratis.

a Hier. de Script. eccl. in Didym.

XXIX. Alius vero eiusdem nominis claruit inter anachoretas Ægypti Didymus sanctitate clarus, de quo ista Euagrius *b*: *Vidimus inter eos quendam ex senioribus virum bonum, nomine Didymum, in quo multa erat Domini gratia, quam in eo etiam vultus ipse indicabat hic scorpiones, & cerastas, id est, bestias, quas cornutas vocant, & angues, qui in illis locis præsertim è Solis ardore nati habentur, tanquam terræ quosdam vermiculos pedibus conculcabat, & ita extinguebat, vt nihil ab eis omnino [illegible]* [illegible] ipse meminit etiam Socrates *c* de Didymo mo[illegible] annorum nonaginta quinque, solitariam vitam [illegible] extitit hic plane felicior illo, de quo agitur, [illegible] Alexandrino; qui sui iactura omnes pios [illegible] quidem exemplo docuit, traditionibus Ecclesi[illegible] [illegible] tendum; nec illis quamui doctis [illegible] hominum [illegible] præferendum: vt illud Pauli [illegible] [illegible] ente [illegible] d: *O Timothee, depositum custodi, profanas vocum nouitates deuita.*

b Euag. vit. SS. Pat. p. 1. c. 24.

c Socr. li. 4. c. 18.

d [illegible] 6.

XXX. [illegible] HIERON. Sed deploratis infelicium lapsibus, ad S. Hieronymū redeamus: qui cum aduersario[illegible] [illegible] esset vndique imperitus, plane accidit, vt eius hostes experirentur eundem aduersarium acerbissimum: indeque factum est, vt cum lucubrationibus ipsius aperte appeterentur, iidem in eum acrius insurgentes impetum facerent, limisque inspicere [illegible] oculis eius scripta & canino dente corroderent: conqueritur enim ipse de his sæpius. Quinam autem hi fuerint, ex multis vix paucos licet enumerare. & vt omittamus dicere de Ioanne atque Ruffino, qui perpetuum illi indixerunt bellum, fuit ex his monachus quidam iuuenis, Romæ versatus, idemq; nonnihil Iouiniani hæresis suspectus, prout idem ipse Hieronymus testatur in Apologetico ad Domnionem *e*, de quo superius. Sed & Bonosus Segestanus Romæ itidem factus est vehemens Hieronymi obtrectator, quod se existimaret literis Hieronymi, quibus in vitia inuectus est Vrbis clericorū, ab eo ipsum sibi male conscium sugillatum *f*: qua pariter ratione pars reliqua illa deterior Romani cleri, quæ videretur eiusdem Hieronymi scriptis infamata, crebris eum solita fuit *g* impetere maledictis: adeo autem frequens tum horum, tum aliorum fuit turba in Hieronymum obloquentium & obtrectantium, vt vix ediderit scriptum aliquod in quo non opus fuerit pro se texere Apologiam, & in alios inuectiuam; quod ipse cum pluribus locis, tum præcipue in præfatione in Michæam Prophetam testatur, cum ait *h*: *Semper inuidis respondemus (quia non cessat inuidia) & librorum nostrorum exordia æmulorum maledicta confutant, qui vulgo iactant me sterilis ieiuniique sermonis quasdam ineptias scribere, & cum loqui nesciam, tacere non posse.* & post pauca: *Moneo tauros pingues, qui circumdederunt me; vt quiescant, & desinant maledicere, malefacta ne noscant sua.* hæc & alia id genus frequenter habet: vt instar ad ædificantium templum Dei eidem necesse fuerit, altera manu gladium aduersus hostiū impetum habere districtum, manu altera stylo vti ad officium ministerii. Sed de his hactenus.

e Hier. ep. 51

f Hier. epist. 100.

g Hier. præfat. in Didym. de Spiritu S.

h Hier. præfat. in Michæa l. 2.

XXXI. Inter hæc autem, cum Dei Ecclesia (vt vidimus) in Oriente ex Origenis erroribus ita esset exagitata dissidiis: his occurrere studuit Theophilus Alexandrinus Episcopus, laborauitq; quibus valuit remediis Ecclesiæ mederi vulneribus: sed demulcendo potius, quam pungēdo, conatus est dissidentium animos ad pacem allicere: quod tamen Hieron. atque aliis nonnihil displicuit, vt qui considerarent vulnus illud haud indigere fomentis, sed aperiendum esse ferro, atque Ecclesiasticæ seueritatis censura curandum. Verum ipse Theophilus sic sibi prudenter visus est agere, si Catholicos ad pacem cogeret vigore canonicæ disciplinæ, ac deuios lenitate verborum redderet Ecclesiæ obsequentes. Tradit id quidem tūc fuisse Theophili consilium S. Hieronymus, scripta ad eum epistola, vbi ait *i*: *Quod de canonibus Ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit Dominus, corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit. Sed tu scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi iura seruare, nec Patrum transferre terminos, semperq; meminisse Romanam fidem Apostolico ore laudatam, cuius se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur. Super nefaria hæresi quod multam patientiam geris, & putas Ecclesiæ visceribus incubantes tua posse corrigi lenitate: multis sanctis displicet, ne dum paucorum pœnitentiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum, & factio robustior fiat.* hæc Hieronymus. Porro quod profecturus esset Romam Theophilus, atque abiturum cum eo esse Hieronymum, Ioannes Episcopus diuulgasset *k*: se non indigere Romam abire, vt cum Ecclesia Romana communicaret, eum absens ei communione sociaretur, ostendit. Verum abierit ne Romam Theophilus, incertum est.

i Hier. ep. 68.

k Hier. ep. 62.

XXXII. CONCORDIA INITA INTER S. HIERO. ET RVFFIN. Sed quid tandem? Opera, puto, eiusdem Theophili Episcopi Alexandrini, inita est concordia inter Hieronymum atq; Ruffinum: & existimare fas est, alios quoque pari fœdere eidem copulatos, Origenis erroribus silētio condemnatis. At male obducta cicatrix serpente intrinsecus tabo, iterum in vlcus erupit; quod accidit, cū Ruffinus Romam rediens, Periarchon Origenis se translatum edidit vna cum erroribus eius, quibus à se purgatum turpiter mentitus fuit; quando autem id contigerit, suo loco dicturi sumus. Testatur id quidem ipse Hieronymus epistola ad Ruffinum scripta *l*, de qua suo loco dicendum, quo tempore & Origenistas damnatos fuisse atque eiectos, pariter demonstrabimus.

l Hier. ep. 66.

XXXIII. CONCIL. HIPPON. Hoc eodem anno, Hippone regio in Africa celebratum est Concilium generale ex totius Africanæ prouinciæ collectis Episcopis: cuius Synodi plerisq; in locis sparsa mentio reperitur. Nam quod in primis ad tempus spectat, in collectione canonum Africanorum Conciliorum hæc primo loco posita leguntur *m*: *Gloriosissimo Imperatore * Theodosio semper Augusto tertio, & Abundantio viro clarissimo Consulibus, octauo Idus Octobris, Hippone regio, in Secretario basilicæ Pacis, &c.* Quod vero ad sancitos ibi canones attinet, constat ex eis confectum esse breuiarium: nam ipsorum quadraginta vnius capitulorum breuis summa descripta est, quo iidem facilius innotescerent, idque decreto Concilii Carthaginensis postea celebrati, Cæsario & Attico Consulibus. Habentur iidem canones intexti in Concilio tertio Carthaginensi, sæpeque citantur. Cæterum huius Hipponensis Concilii celebrandi nullam aliam præcessisse causam professi sunt Patres, quam vt collapsam disciplinam Ecclesiasticam in integrum restituerent: quod quidem adeo efficaciter præstiterunt, vt cætera, quæ postea in Africa Concilia sunt celebrata, ex Hipponensi, tanquam archetypo quodam complura fuerint mutuata.

m Tom. 1. Concil. in exord. Cont. Afr. edit. vet.

* seniore

XXXIV. Meminit huius Concilii Hipponensis Possidius *n*. & quæ in eo fuerint partes Augustini, ita describit: *Per idem*

n Possid. vit. S. Aug. c. 7.

tempus

tempus coram Episcopis hoc illi iubentibus, qui plenarium totius Africæ Concilium Hippone agebant, de Fide & Symbolo presbyter adhuc Augustinus disputauit. hæc ipse. meminit eiusdem tractationis idem Augustinus *a*, cũ in ipsa correxit, quod dixerat de resurrectione: *Non tam caro erit & sanguis, sed tantum corpus.* elucidasse voluit, quæ dixisset ambigue, ne ea in deteriorem sensum, ad astruendam suam ipsorum hæresin ab Origenistis vsurpari potuissent, de quorũ errore paulo superius actum est. Porro eam disputationem ipse Augustinus in librum conuertit, id ipsum postulantibus cõpluribus, qui aderant, & à quibus diligebatur, Episcopis. Cum vero adeo præclarum specimen de se eo conuentu coram Patribus Augustinus ediderit, ob idque eum cuperent omnes: Valerius inuidiam patiebatur, quod sibi adsciuisset eum in presbyterum Hipponensis Ecclesiæ: qui timens pariter, ne tam nobilis Christi ministri dispendium faceret, & adsciscendus ab aliis esset in alicuius vacantis sedis Episcopum, cogitare cœpit de subrogando eum sibi adhuc viuenti Antistitem coadiutorem, futurũ postea successorem: testatur id quidem Possidius *b*. Contulit ipse tunc totum id cum Aurelio Episcopo Carthaginensi; atque tandem postea, cum sibi opportunum visum est, perfecit quod mente conceperat, idque post annum. agemus ea de re pluribus suo loco. hæc autem modo occasione Concilii Hipponensis, in quo Augustinus omnibus totius Africæ Episcopis manifestus, quantusq; esset, innotuit.

a *Aug. Retract. li. 1. c. 17.*
QVID AVGVST. IN CONCILIO HIPPONENSI.
b *Possid. vita S. Aug. c. 8.*

XXXV. Hoc item anno, renunciato (vt dictum est) Honorio Imperatore, relictoque cum eo Arcadio Augusto Constantinopoli, ipse Theodosius aduersus Eugenium tyrannem Occidentale Imperium occupantem, expeditionem parat: *Quem*, inquit Socrates *c*, *plurimi barbari trans Istrum incolentes sua sponte ad auxilium ei contra tyrannum ferendum secuti sunt.* Cæterum Theodosius doctus exemplo, pietate magis, quam armis hostes debellari solere, in eo præcipue innitendum esse putauit, vt Deum sibi sanctis operibus sanctorumque precibus conciliaret illud Dauidicum occinens *d*: *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.* probe sciens, Deo duce, Cyrum *e* dorsa Regum retrorsum conuertisse, superbos terræ humiliasse, portas æreas contriuisse, confregisseque vectes portarum ferreos. Sic igitur compositus animo, primum omnium futuri belli euentum non magicis explorat præstigiis, nec oraculorum responsis quærit ambiguis (hæc enim omnia sanctitis legibus, ne quis faceret, omnino proscripserat) sed Deum Optimum Maximũ per seruos suos, quid de futuro belli euentu prædiceret, consulendum putauit. Quamobrem Legatos mittit ad celeberrimum vatem illum in eremo latitantem Ioannem anachoretam, cuius in futuris euentis explorandis virtutem satis perspectam habuit ex superiori bello huic non impari aduersus tyrannum Maximum gesto. Quæ autem ille diuino afflatus spiritu responderit, Ruffinus tradit, qui hæc ait *f*: *Theodosius nihilo segnius inflammatus ad vltionem, arma contra Eugenium, qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primo Dei voluntatem per Ioannem monachum, de quo supra memorauimus, sciscitatus. Tum ille, qui primam de Maximo ei victoriam prædixerat incruentam, etiam hanc, licet non absque plurima vtrusque sanguinis inundatione promittit.* hæc ipse. Porro hac ad Ioannem legatione functum esse Eutropium, qui sub Arcadio post Ruffinum rexit Imperium, Sozomenus *g* auctor est. At vero non de futuro exitu belli tantum vaticinatum esse Ioannem, sed & post obtentam victoriam proximum fore propalasse obitum ipsius Theodosii Imperatoris, Euagrius tradit *h*, Theodoretusque *i* id ipsum affirmat. At post hæc Ruffinus subdit ista etiam de bellico apparatu.

c *Socr. l. 5. c. 24.*
d *Psal. 59.* e *Isa. 45.*
THEOD. LEGATOS PRO PRECIBVS MITTIT.
f *Ruffin. l. 2. c. 32.*
g *Soz. l. 7. c. 22.*
h *Euagr. vit. SS. Patrum, c. 1.* i *Theodor. l. 5. c. 24.*

XXXVI. *Igitur praparatur ad bellum non tam armorum, telorumque, quam ieiuniorum orationumque subsidiis: nec tam excubiarum vigiliis, quam obsecrationum pernoctatione munitus circuibat cum sacerdotibus ac populo omnia orationum loca, ante martyrum & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilium sibi fida sanctorum intercessione poscebat.* hæc de Theodosii pio apparatu Ruffinus tradit, qui hoc ferme tẽpore ista scribebat.

BELLICVS THEODOS. APPARATVS.

Addit Cedrenus, sed quo auctore, nescimus, Theodosiũ incognitum alieno habitu ea ex causa esse peregrinatum Hierosolymam ad sancta inuisenda loca, quo facilius Dei auxilium promereretur, eumdemque diuino monitu cognitum à Ioanne eius sedis Episcopo. At hæc Cedrenii ignorauere maiores, quæ si explorata habuissent, minime reliquissent obuoluta silentio.

Qualisnam autem Eugenii tyranni ad idem bellum fuerit apparatus, ex eodẽ Ruffino possumus intelligere, cum ista subdit *k*: *At Pagani, qui errores suos nouis semper erroribus animant, innouare sacrificia, & Romam funestis victimis cruentare, inspicere exta pecudum, & ex fibrarum præscientia securam Eugenio victoriam nunciare superstitiosius hæc agente & cum omni animositate Flauiano tunc Præfecto; cuius assertionibus (magna enim erat eius in sapientia prærogatiua) Eugenium victorem fore pro certo præsumpserant.* hæc ipse. Erat quidem Christianus Eugenius, vt ex sancti Ambrosii ad eum scripta epistola potest intelligi: cæterum vt qui in gratiam Christianorum Principum eandem religionem sectatus esset, haud eam ex animo coluit, vtpote qui foris præ se ferret Christianum, intus Paganum gereret, & cum posset absque arbitris, quæ deorum Gentilium essent, sacra ageret: vnde factum est, vt Gentilium omnium Senatorum animos sibi conciliarit, eosdemque fautores ad ambiendum Imperium nactus sit. Quem vero exitum res habuerint, dicturi sumus anno sequenti, quo ambo exercitus manus conseruere. Prosequamur iam reliqua à Theodosio hoc anno sancte pieque gesta, quibus ad id quod parabatur hoc anno bellum, diuinum sibi numen propitium reddidit. Inter alia autem digna memoria illud plane fuit, quo magnam excitauit admirationem, & summam concitauit sibi laudem, dum quo tempore ad immensas bellorum expensas consueuerant Reges indicere noua tributa populis sibi subditis (quod & ipse ante in belli apparatu aduersus Maximum fecerat, cum ea de causa populus Antiochenus impatiens oneris, in rem fœdã, quam recensuimus, prolapsus est) ipse Theodosius modo non ab his tantum abstinuit, vt nouas exactiones inferret; sed recens indictum à Præfecto Prætorio Tatiano ante biennium consule, nouo dato rescripto, omnino remisit. Extat de eiusmodi Theodosii temperantia & digna Christiano Principe munificentia ipsum rescriptum hoc ipso anno datum ad Ruffinum agentem Præfectum Prætorio, his scilicet verbis *l*:

XXXVII.
k *Ruffin. l. 2. c. 33.*
THEOD. APPARATVS AD BELLVM VENTVRVM.

Ærariæ præstationis adiectio, quam citra priscam consuetudinem prouincialium humeris Tatianus imposuit, à cunctis penitus salubri moderatione remouenda est. Dat. pridie Idus Iunij, Constantinopoli, Theodosio Augusto III. & Abundantio Coss. Ex his plane intelligis esse corrigendum Sozomenũ dicentem, Theodosium in hac expeditione paranda aduersus Eugenium, nouum indixisse tributum, cuius causa tumultuatus fuerit populus Antiochenus: sed id contigisse in expeditione belli aduersus Maximum, satis perspicue superius est demonstratum, vt nullo modo reuocari possit in dubium.

l *l. 13. de annon. & trib. C. Th.*
XXXVIII.
THEOD. TEMPORE BELLI TRIBVTA RELAXAT.

XXXIX. Quod rursus ad hanc rem spectat, illud etiam augustæ munificentiæ hoc anno Theodosius specimen edidit, cũ illata in Fiscum bona reorum tempore Præfecturæ Prætorii dicti superius Tatiani, vel ipsis reis, vel ipsorum coniunctis restituenda mandauit, gemino ea de re dato rescripto, cum primum ad eundem qui supra Ruffinum Præfectum Prætorii ita rescripsit *m*:

Omnia proscriptorum bona, quæ Fisco inferat Tatianus, educti, vel ipsis, qui propriam nuditatem, vel illis, qui suorum mortem in extrema positi egestate lugent, sine dubitationis obstaculo reddi præcipimus, Dat. pridie Idus Iunij, Constantinopoli, Theodosio Augusto III. & Abundantio V. C. Coss. Rescripsit idem Imperator eadem ad Drepanium Comitem rerum priuatarum, illud quoque addens, vt eadem bona, licet aliis donata fuissent, nihilominus redderentur; sic enim rescriptum se habet *n*:

m *l. 21. de bon. proscr. C. Theod.*
THEOD. BONA DAMNATORVM RESTITVIT.

Omnia proscriptorum bona, quæ Fisci nomine singulis quibusque Tatianus eripuit, vel ipsis, qui gladio acerbiorem stylum passi, ærumnas suas nuditate flenerunt, vel eorum filiis ac propinquis, qui

n *l. 11. e. d. tit. C. Th.*
XL.

cruentas excepere sententias, restitui mox iubemus: ita vt omnes, qui aliquid ex huiusmodi bonis nostra liberalitate meruerunt, restituere adepta cogantur. Datum pridie Idus Iunij, Constantinopoli, Theodosio A. III. & Abundantio Coss. Hæc, rogo, attendant, qui in bellico apparatu non largitionibus & eleemosynis preces pauperum sibi cōciliant, sed eorum luctu ex acerbioribus exactionibus & clamoribus Deum contra se prouocant, & infensum penitus reddunt, secundum illud Dauid dicentis *a*: *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.* cum interdum contingat ea ipsos subditos pati à suis Principibus, quæ nec ab hostibus forent aliquando experturi. Vnde accidit, vt quantumlibet belli iusta causa præcesserit, illud tamen triste Dominus effari cogatur indignans: *Heu b consolabor super hostibus meis.* cum scilicet cogitur (vt ita dicam) Deus inuitus in suos arma conuertere; quæ in hostes exacuerat iustus zelus. Sed ad Theodosium redeamus.

PRINCIPES CHRISTIANI ID ATTENDANT.

a Psal. 11.

b Isa. 1.

XLI. Hæc cum ipse (vt vidimus) mense Iunii statuisset; paulo post, nempe sequenti mense, quæque optima mente agitans, ne quid indignum, quo diuina prouocaretur vindicta, milites perpetrarent licentia militari: quo eos intra fines modestiæ contineret, hæc primum rescripsit ad Comites vtriusque militiæ *c*:

c l. 3. de salgam. C. Th.

THEOD. COERCET LICENTIAM MILITVM.

Nemo militans à suo hospite salgami aliquid nomine postulet, id est, ne lignum aut oleum culcitrave poscantur. Datum IV. Kalend. Aug. Constantinop. Theodosio Aug. III. & Abundantio V. C. Coss. vetuit etiam pro annonariis speciebus exigere pretium *d*, & in eos, qui ditiorum sibi procurarent hospitia, ista sanciuit:

d l. 18. 19. 20. de erog. mil. annon. C. Th.

e l. 4. de metat. C. Theod.

Si quis mensorum nostrorum manu, qua deputatas singulis quibusque domus enotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerit: ad instar falsi reus ex hac auctoritate teneatur. Dat. VI Kalend. Nouemb. Constantinop. Theodosio Aug. III. & Abundantio V. C. Coss.

XLII. Quæ vero idem hoc eodem anno, mense Augusti, Christiano maxime pio digna sanciuerit, ex his accipe, quæ ad Ruffinum Præfectum Præt. in hæc verba rescripsit *f*, quibus admireris Magnum Theodosium in sago militari summe philosophantem:

f l. 1. si quis maled. imp. C. Th.

Si quis modestia nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum fuerit: eum pœna nolumus subiugari, neque durum aliquid, nec asperum sustinere. Quoniam si id ex leuitate processerit, contemnendus est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus, ad nostram scientiam referatur: vt ex personis hominum dicta pensemus, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, censeamus. Dat. V. Idus August. Constantinopoli, Theodosio Aug. III. & Abundantio V. C. Coss. Admirare, lector, Imperatoris cum pietate prudentiam, dum cum ipse videtur seueritatis soluere disciplinam, tunc magis eam fibula edita legis astringit. Etenim quem putas ista percipientem voce præconis, vel in albo Prætoris aut in foro legentem, non continuo summa erga suum principem charitate propensiorem redditum? vel si alias prauo in eum esset commotus animo, nonne qualibet grauiori pœna supplicium illud fuisset sibi existimandum, quod quicquid in Principem oblocutus ipse fuisset, ad eius perventurum aures certo sciret? Sic igitur ea edita sanctione Christiano Principe digna, ita cōciliauit sibi animos omnium, vt tamen eorum, qui odium imbibissent, arctiori freno audaciam coercuerit, cum scirent, quod si in maledicta prorumperent, fore ea principi manifesta; in hunc plane modum optime consulens & Christianæ mansuetudini & Imperatoriæ maiestati. His itaque præuiis sanctissimis legibus, aliisque piis operibus, idem Theodosius Imperator ad sequentis anni auspicandum bellum certam sibi strauit ad victoriam viam: quam (vt suo loco dicemus) feliciter consecutus est, ante clementia certans, quam armis decerneret.

THEOD. PRVDENTIA IVNCTA CLEMENTIÆ.

XLIII. Prædicata quidem fuit in Christiano Principe inter alias egregias virtutes clementia ab exteris etiam hominibus, & admirationem haud mediocrem attulit, atque inter alios Themistio Gentili philosopho, qui eam virtutem in Theodosio plurimum celebrauit: quem exæquandum prædicat hac ex parte ipsi Deo Opt. Max. cæteros Principes quantumlibet nomine celebres superantem. ipse enim vbi pro concione damnauit Alexandri Magni trucem animum, & ex vino truculentiorem solitum reddi, quo etiam probos è medio sustulit; ad Theodosium conuersus, *Tu*, inquit, *optime Rex, nequaquam: quin improbis largiris veniam; atque id vt probis gratificareris, eos dimittis incolumes & indemnatos, qui stulta ac vana locuti sunt, tanquam eos, quibus tristia somnia obtigerint: atque ita ad præclaram virtutum omnium clementiam quam facillime impelleris: quia Dei quam simillimus, & diuinæ cuiusdam naturæ particeps esse videris.* hæc Themistius magni nominis à temporibus Constantii Imperatoris in Orbe philosophi, qui & sub Theodosio, prouecta admodum senectute vixit, & à Theodosio, licet ethnicus esset, magna æstimatione habitus: etenim (vt ipse testatur) profecturus Constantinopoli Theodosius in Occidentem, Arcadium filium eidem commendauit.

XLIV. Hoc eodem anno Alipius Tagastensis, Augustini in vitæ instituto collega, Hierosolymam profectus inuisit sanctum Hieronymum: cui cum multa de eiusdem Augustini vitæ sanctitate atque doctrina nota fecisset, sequester extitit, vt inter vtrumque amicitiæ vinculum strictius necteretur. Docent hæc litteræ eiusdem Augustini postea scriptę per Profuturum. Puto tunc per eundem Alipium innotuisse Augustino commētarium ab ipso Hieronymo elucubratum de Scriptoribus Ecclesiasticis, cuius in dicta epistola per Profuturum missa ipse meminit Augustinus. Vbi vero in Africam Alipius reuersus est, haud multo post creatur Episcopus Tagastensis, ante scilicet, quam Augustinus per ipsum Profuturum ad Hieronymum scriberet: nam in ipso literarum exordio ita habet *g*: *Nunquam æque quisquam tam facile cuilibet facie innotuit, quam mihi tuorum in Domino studiorum quieta lætitia, & vere exercitatio liberalis. Quamquam ego percupiam omnino te nosse: tamen exiguum quiddam tui minus habeo, præsentiam videlicet corporis: quam ipsam etiam, posteaquam te beatissimus nunc Episcopus, tunc vero iam Episcopatu dignus frater Alipius vidit, remeansque à me visus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam; & ante reditum, cum te ille ibi videbat, & ego videbam, sed oculis eius: non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui nouerit, dixerit, concordia dumtaxat & familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit.*

ALIPIVS PROFICISCITVR HIEROSOLYMAM.

g Aug. ep. 8 & apud Hier. ep. 86.

XLV. Cæterum vbi hæc sequenti anno post creatum Alipium Episcopum scriberet Augustinus, Hieronymus eum præuenit epistola, qua inter alia eundem Augustinum admonuit de cauendis in Origenis lectione eius erroribus: significat hæc idem ipse Augustinus in secunda epistola ad illum scripta *h*. Quod autem sanctus Hieronymus ipsum ista monuerit, non alia de causa factum puto, nisi quod cum Alipii Hierosolymam aduentus tunc contigerit, cum excitatæ nuper controuersiæ Hierosolymis inter Hieronymum & Epiphanium altera ex parte, ex altera vero Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, Ruffinum, Isidorum, Palladium, Melaniam & alios versarentur, ne Augustinus relatione Alipii de omnibus certior redditus, aduersariæ partis fortasse defensor insurgeret.

h Aug. ep. 9.

HIERON. QVID ADMONVIT AVGVST.

XLVI. Certe quidem subodorari mihi videor, tantos viros, penes quos summa rerum Hierosolymis esset, nempe Ioannem eius ciuitatis Episcopum, & vna cum Melania Ruffinum (vt moris est rectis dogmatibus aduersantium, in eorum propugnatores acerrime inuehi, calumniis lacerare, ac proscindere contumeliis) aduersus Hieronymum aliqua Alipii auribus insusurrasse, eademque ipsum in Africam redeuntem Augustino narrasse: quibus ipse nonnihil permotus, paulo licentior primis literis ad Hieronymum scriptis, licet retenta pace & concordia atque amicitiæ vinculo, quo se profitebatur astrictum, à reprehensione scriptorum illius aggressus sit, dum illa Profuturo data epistola, Hieronymi scripta carpit *i*: sed in quibusnam, hæc suo tempore, quo epistola scripta probatur, aperiemus. hic satis modo egisse de peregrinatione Alipii Hierosolymam, ex qua sicut amicitiæ inter vtrumque

i Aug. ep. 8 & apud Hier. ep. 87.

prima

primaiacta sunt feminæ, ita altercationis sparsa, fomitem suppeditantibus Origenistis.

XLVII. At tandem huius anni periodum claudamus tractatione lucubrationis eiusdem S. Hieronymi ad Nepotianum S. Heliodori nepotem, De vita clericorum inscriptæ: hoc enim anno ipsam elaboratam fuisse, inde colliges, quod idem S. Hieronymus in eius libelli fine dicat a. *Coegisti me, Nepotiane carissime, lapidato iam virginitatis libello, quem sancto Eustochio Romæ scripseram, post annos decem rursus Bethlehem ora reserare, & confodiendum me linguis omnium prodere, &c.* quod scilicet sicut in illo prauos clericorum mores sugillauit; ita in isto vitæ clericalis omnes recensendo numeros, qui ab eis essent extorres, reprehensionis nota viderentur inusti. Quod vero ait, post decennium à tempore illo, quo ad Eustochium de Virginitatis custodia libellum scripsit, eum ad Nepotianum scripsisse tractatum: si tempus enumeres, ad hunc ipsum annum lucubrationem illam ad Nepotianum editam referre necesse erit. Exquisierat eam crebris epistolis à Hieronymo Nepotianus, qui relicta sæculi militia, in qua clarus apud Imperatorem vigebat, vitæ se clericali addixerat: de his enim in eius epitaphio ita Hieronymus b: *Quoties ille transmarinis epistolis deprecatus est, vt aliquid ad se scriberem? quoties nocturnum de Euangelio c petitorem & interpellatricem duri iudicis mihi viduam exhibuit? Cumque ego silentio magis, quam literis denegarem, & pudore reticentis pudorem suffunderem postulantis: auunculum mihi opposuit precatorem, qui & liberius pro alio peteret, & pro reuerentia sacerdotij facilius impetraret.* Quanti a. libellum illũ fecerit, & ex eo profecerit Nepotianus, idem Hieronymus hæc subdens indicat: *Feci ergo quod voluit, & breui libello amicitias nostras æternæ memoriæ consecraui. Quo suscepto, Crœsi opes & Darij diuitias se vicisse iactabat: illum oculis, illum manibus, illum sinu, illum ore tenebat: cumq; in stratu frequenter euolueret, super pectus soporati dulcis pagina decidebat, &c.*

QVANDO HIERON. SCRIPSERIT DE VITA CLERICORVM.
a Hier. ep. 63.
b Hier. ep. 3.
c Luc. 11.

XLVIII. Quod vero inter alias admonitiones (quod ad antiquum vsum pertinet) de clericorum vestitu illa addidit: *Vestes pullas æque deuita vt candidas*: æque nos admonemur clericorum dignum habitum nequaquam olim pulli fuisse coloris, qui vestium monachorum peculiaris erat: nã in epitaphio S. Marcellæ, & alia ad Marcellam d epistola, necnon contra Iouinianum idem non obscure significat, pulli coloris fuisse habitum monachorum. Cum igitur neque pullus, neque candidus color clericis congruere videretur, possumus intelligere castaneum colorem, necnon violaceum in Ecclesia Catholica antiquo vsu receptum, retentumque vsque hodie ab eis, qui familiæ sunt summi Pontificis, necnon ab alumnis Romanæ Ecclesiæ Seminarii, & aliis: vt omittamus Episcopos, illis exceptis, qui ex claustralium ordinibus ad eam promoti sunt dignitatem. Irrepsisse autem color niger in clerum videtur, cum & monachismus (vt dictum est superius) in nonnullis Ecclesiis à clericis receptus est, & ex monachis Episcopi creati sunt, reliquos autem clericos alio vsos esse colore, vt distinguerentur etiam à laicis, qui incedebant atrati, superius diximus. Si de coloribus Gentilicium consulas antiquitatem, scimus ex Suetonio ab Augusto reprehensos Romanos pullatos, ab eodemque iussos nonnisi albatos in theatro sedere. Cæterum alba ferre vestimenta, his temporibus peculiare Nouitianorum fuit, qui se Catharos, nempe mundos esse iactabant, & dici volebant: sed de his alias.

DE ANTIQVO VSV VESTIVM CLERICORVM.
d Hier. ep. 22.

IESV CHRISTI
Annus 394.

SIRICII PAP. Annus 10. — THEODOSII IMP. Annus 16.

I. NONAGESIMVS quartus supra trecentesimum Christi annus aperitur nouis Consulibus, iisdemque Augustis, Arcadio tertium & Honorio secundũ: quo Theodosius Imperator, sublato Eugenio tyranno, totius Romani Imperii monarchia vna cum filiis potitus est. Hæc autem quo modo gesta sint, accurate dicenda sunt. Res quidem magna obseruatione digna, vtpote quod non de eo tantum agatur bello, quo de summa totius decernatur Imperii; sed de potentia & veritate alterutrius diuini cultus, nempe Christianæ religionis, ac Gentilitiæ superstitionis, disceptatio peragi videatur; adnitente nimirum Theodosio vndique petitis ex Christiana religione præsidiis; aduersariis vero (vt dictum est) ex diis Gentium indesinentibus sacrificiis, aliisq; superstitionis ritibus sibi auxilium comparantibus, qui deorum oraculis de promissa sibi victoria gestiebant. Isti igitur omnem fiduciam collocantes in opitulatione deorum, de excipiendo intra Alpium septa aduenientem Theodosium cum exercitu consilium inierunt. Ductabãt copias impietatis post Eugenium Arbogastes & Flauianus Præfectus in Christianam religionem infensus, & cultu deorum nulli secundus. *Recedẽtes hi Mediolano cum exercitu, vt Alpium claustra munirent* (inquit Paulinus e) *minati sunt, cum reuertissent, stabulũ se esse facturos in basilica Ecclesiæ Mediolanensis, atque clericos sub armis probaturos. Sed miserandi homines cum dæmonibus suis male creduli sunt, dum aperiunt os suum in blasphemiam ad Deum, spem sibi victoriæ ademerunt. Causa autem commotionis hæc fuit: quia munera Imperatoris Eugenij, qui se sacrilegio commiscuerat, ab Ecclesia respuebantur, nec orandi ei cum Ecclesia societas tribuebatur.* hæc Paulinus; cuius testificatione illud etiam certum habetur, reuertisse è Tuscia Mediolanum, digresso iam inde Eugenio, S. Ambrosium, vt Theodosium venturum exciperet de tyranno victorem, cum nihil dubitaret de propitio belli euentu Fidelibus, impiis vero funesto. Occupant isti Alpium iuga: sed quibus aggeribus muniunt aditus? deorum simulacris, idolis Gentium, nempe (vt Augustinus f ait) simulacris Iouis Fulminei. At quonam præuio signo ductatur eorundem exercitus? statua Herculis: hæcq; omnia peracta sunt consilio Flauiani, qui de certa victoria iam euulgarat responsa deorum: quibus consili, Italiæ claustra, Iulias Alpes tuto præsidio occupantes, Theodosium aduenientem expectant.

BELLVM THEODOS. ADVERSVS EVGEN.
e Paulin. in vita S. Ambrosii.
AVXILIO DEORVM NITVNTVR ADVERSARII.
f Aug. de Ciu. Dei li. 5. c. 26.

II. *Hic autem* (inquit Sozomenus g) *postquam omnia illi instructa essent, quæ ad bellum necessaria erant, Honorium iuniorem filium Cæsarem declarat* (quod factum anno superiori, alii affirmant) *Arcadium enim iam ante inaugurauerat: vtroque autem filio Constantinopoli relicto, propere cum exercitibus ex Oriente ad Occidentales Imperij regiones festinabat, sequebaturq; ipsum ingens auxiliarium manus ex barbaris Istri accolis. Fertur autem, quod cum egressus Constantinopoli ad septimum milliare peruenisset, Deo preces nuncuparit in ecclesia illa, quam in honorem Ioannis Baptistæ construxerat: ac petierit, vt expeditionis illius alea tum sibi, tum exercitui suo tum Romanis omnibus feliciter cederet: & auxiliatorem sibi inuocauerit ipsum Baptistam. Hæc igitur precatus, in Italiam contendit.* Præuio h Crucis signo, quod micabat in Labaro, præcipui duces hi ducebant exercitum: Timasius i, post hunc Stilicho maritus Serenæ filiæ fratris ipsius Theodosii Imperatoris: fœderatosque barbaros regebant Gaines atque Saulus: sed & Bacurius ex Armenia oriundus parti exercitus cuidam præfectus erat. ista ex Zosimo. Sed quod ad Bacurium spectat, erroris arguitur à Ruffino k, qui ait eum non Armenium, sed gente Iberum fuisse, Iberorumque Regem, apud Theodosium autem Domesticorum Comitem: cui, inquit, summa cura erat religio atque veritas: qui Hierosolymis familiariter cum ipso Ruffino versatus est, cum ageret ibi ducem exercitus limitanei: à quo se accepisse ipse Ruffinus tradit, quam scripsit gentis Iberorum ad Christum sub Constantino Imperatore conuersionis historiam, suo loco superius recensitam. Sed & eiusdem Zosimi illi sunt corrigendi errores, quibus ait, Theodosium duxisse secũ Honorium, & Gallam Augustam hoc item tempore esse defunctam, aduersantibus ei huius temporis scriptoribus omnibus.

g Sozo. l. 7. c. 24.
THEODOS. RECEDIT CONSTANTINOPOLI.
h Theod. li. 5. c. 24.
i Zos. l. 4.
VIRTVTE CRVCIS CONFIDIT THEODOS.
k Ruffin. li. 1. c. 10. & l. 2. c. 33.

III. Erat totius virtus exercitus Theodosii signum Crucis; quam expauescerent aduersariæ potestates: erat Crux illi munimen & ornamẽtum effulgens in armis atq; militaribus signis: qua & suam ipsius munire frontem magis, q̃

corona ac diademate ornare, caput, eidem curæ erat; cum depositis illis, hanc vt Christianorum Principum regale sertum, summum capitis ornamentum ac tegumentum, superinduceret: de quo Chrysostomus *a*: *Ad hæc*, inquit, *impij & persecutores erant Reges; nunc vero ad cœlum præferunt pietatem; & ingredientes limen Ecclesiæ, deponunt coronam, & crucem Christi depingunt in suis frontibus Theodosius pater & filius Theodosii religione ac pietate insignes.* hæc ipse. Prudentius agens aduersus Symmachum, ipsum Theodosium Romam his versibus iure compellantem inducit *b*:

a Chrysost. hom 3. in Pentecost.

b Prud. aduers Symmach. lib. 1.

Agnoscas, Regina, libens mea signa necesse est,
In quibus effigies Crucis aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

IV. In ipso autem procinctu Theodosius, memor pietatis, qua sola sperat parari sibi posse victoriam, nouis edictis Christi hostes insectatur hæreticos: mense enim Aprilis rescripsisse hæc reperitur *c*:

c l. 22. de hær. C. Th.

QVÆ DECRETA ADVERSVS HÆRETICOS.

d l. 23 de hæ. C. Th.

Hæretici neque Episcopi faciendi potestatem, neque Episcoporum confirmationes licitas habeant. Dat. XVII. Kal. Maij. Constantinopoli, Arcadio III. & Honorio II. AA. Coss. sed ista plenius nouo rescripto mense Iulii ad Ruffinum Præfectum Præt. ab Arcadio & Honorio hoc eodem anno postea promulgato repetuntur his verbis *d*:

Hæreticorum dementia nec vlterius conetur perpetrare, quæ repererit, nec illicita habere concilia; nusquam profana præcepta vel docere, vel discere: nec Antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam non habent, & ministros creare, quod non sunt: nec per conuenientiam induantur, omniumque quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia negligatur & crescat. Dat. VII. Idus Iulij. Constantinop. Arcadio III. & Honorio II. AA. Coss. hæc quidem filii Imperatores, iussu proculdubio parentis, quem expeditio militaris coegerat rem paucioribus agere.

V. At iam ipsas res bellicas prosequamur. Quomodo autem ipso primo congressu compulerit Theodosius aduersarios loco cedere, & iuga conscendere montium, Ruffinus *e* his paucis absoluit: *Vbi veræ religionis fretus auxilio Theodosius Alpium fauces cœpit vrgere: primi illi, quibus nequicquam litata sunt tot victimæ, de fallacia conscientiæ trepidi dæmones in fugam versi, post etiam magistri horum & doctores errorum, præcipue Flauianus plus pudoris, quam sceleris reus, cum potuisset euadere, eruditus admodum vir mereri se mortem pro errore iustius, quam pro crimine iudicauit: cæteri vero instruunt aciem, & collocatis in superiori iugo insidiis, ipsi pugnam in descensu montis expectant.* hæc isto modo Ruffinus, cui consentiunt scripta à Zosimo, dum ait *f*: *Alpium præter omnem spem potitus, ad hostes accessit, inopinato aduentu Eugenio territo.* Theodoretus *g* reliqua fusius prosecutus, tradit primo congressu Theodosium posteriores iulisse: quod & Zosimus *h* narrat his verbis:

e Ruffin. l. 2. c. 33.

f Zosi. l. 4.
g Theod. l. 5 c. 24.
h Zos. l. 4.

VI. PVGNA THEODOS. ADVERSVS TYRANNVM.

Cæterum præstare ratus Theodosius, vt legiones barbaras in aduersos immitteret, iisque primum periclitaretur, Gainem cum nationibus sibi subditis hostem aggredi iussit, sequentibus hunc aliis ducibus, quicunque barbaricis omnibus, equitibus, inquam, & sagittariis equestribus & peditatui præerant. Aduersus hos cum suos produxisset Eugenius, omnibusque copiis congressi iam essent exercitus: ipso prælij tempore talis defectus Solis accidit, vt maiori spatio nox esse potius, quam dies existimaretur. Cumque nocturnam quodammodo pugnam exercitus pugnarent, tanta strages hominum edita fuit, vt eo die maior pars fœderatorum Theodosii Principis interficeretur, vna cum Bacurio duce, qui ante suos fortissime se periculis obiecit: cæteri præter opinionem fuga cum residuis euaderent. Igitur vbi noctis interuentu se recollegissent exercitus, ob victoriam elatus Eugenius, munera distribuebat in eos, qui supra cæteros fortiter sese gesserant; & cœnandi potestatem faciebat, quasi nullum amplius post tantam cladem acceptam prælium futurum esset. His ad epulas conuersis, Theodosius auroram appetēte conspicatus, vniuersis cum copiis in hostes adhuc humi iacentes irruit, & nihil eorum, quæ perpeterentur, animaduertentes occidit, &c. ista de bello Zosimus, quæ non vt probemus, sed vt confuremus, recensuisse voluimus. Callido quippe consilio Ethnicus scriptor, quod sciret victoriam Theodosii in deorum ignominiam & gloriam Christi cedere: quam negare non potuit, ita obscurauit, vt non Christi vi tuti atque pietati Theodosii ascribenda esset, sed potius Eugenii oscitantia parta esse, dici deberet.

VII. Sed quem trium errorum hac ipsa narratione nuper arguimus, restat, vt in his quoque magnopere errasse mōstremus. ac primum quod ait de Solis eclipsi eo ipso tempore hoc anno facta, quam constat testificatione Prosperi *i* ac Marcellini contigisse sub Consulatu Theodosii & Abundantii, anno nimirum superiori; vt superius dictum est. Verum assertione S. Hieronymi *k* illud Solis deliquiū factum esse constat tempore Pentecostes; pugnam autem hanc, omnium consensione, accidisse liquet mense Septembris. Consentiunt & tabulæ astronomicæ, quæ nec alium huius temporis monstrant Solis defectum. At vero quod ad obtentam victoriam pertinet: eam quidem non desidia hostium acriter & obstinate pugnantium, sed diuinitus fuisse à superis impetritam, manifesto experimento non nostri tantum scriptores affirmant, verum & Zosimo superstitione non impar, sed fide longe superior Claudianus (vt dicemus) aperte testatur, quod & carmine quoq; cecinit. Vides, lector, qui semel detrahendi Christianis studio, historiam scribendi munus suscepit, per quam deuios feratur anfractus. Porro ipsa pugna à Ruffino *l* ita describitur:

ZOSIMI REDARGVVNTVR ERRORES.

i Prosp. & Chro. Marcel. in Chr.
k Hier. ep. 61.

l Ruffin. l. 2. c. 33.

VIII. *Vbi ad primos ventum est, & illico se legitimo Principi tradiderunt, cum cæteris imis vallibus deprehensis conflictus acerrimus geritur: stetit aliquādiu anceps victoria: fundebantur*, ex parte Theodosii scilicet, *auxilia barbarorum: terga iam hostibus dabant. sed fiebat hoc, non vt Theodosius vinceretur, sed ne per barbaros vincere videretur.* adde & Ariana hæresi imbutos homines. *Tum vero* (subdit Ruffinus) *ille*, nempe Theodosius, *vt conuersas suorum acies vidit, stans in edita rupe, vnde & conspicere & conspici ab vtroque posset exercitu, proiectis armis, ad solita se vertit auxilia: & prostratus in conspectu Dei: Tu, inquit, omnipotens Deus, nosti, quia in nomine Christi filij tui, vltionis iusta (vt puto) prælia ista suscepi: si secus, in me vindica: si vero cum causa probabili, & in te confisus huc veni, porrige dexteram tuis: ne forte dicant Gentiles: Vbi m est Deus eorum? Quam supplicationem pij Principis certi à Deo esse susceptam, hi, qui aderant, duces, animantur ad cædem, & præcipue Bacurius, vir fide, pietate, virtute & animi & corporis insignis, & qui comes esse & socius Theodosii mereretur, proximos quosque conto, telis, gladio passim sternit, agmina hostium conferta & constipata perrumpit: iter per millia ruentium ad ipsum tyrannum, ruptis agminibus, & aceruatim fusis stragibus, agit. Vix fortasse ab impiis credantur, quæ gesta sunt.*

PVGNA A RVFFINO DESCRIPTA.

m Ps. 113.

Etenim compertum est, quod post illam Imperatoris precem, quam Deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, vt tela hostium in eos, qui iecerant, retorqueret. Cumque magna vi persistente vento, omne iaculum missum ab hostibus frustraretur: fracto aduersariorum animo, seu potius diuinitus repulso, Arbogaste duce nequicquam fortiter faciente, Eugenius ante Theodosii pedes vinctus post terga manibus abducitur, ibique vita eius & certaminis finis fuit. Tum vero religioso Principi gloriosior victoria de frustratis opinionibus Paganorum, quam de tyranni interitu fuit, quibus spes vana, & falsa diuinatio minus in interitu contulit pœna, quam pudoris seruauit in vita. hactenus Ruffinus: eadem quoque Socrates *n* de spectata virtute Bacurii, & de victoriæ miraculo, retorquente spicula vento, testatur, hæcque gesta esse octauo Idus Septembr. affirmat, iisdem, qui supra Consulibus, eadem quoque Sozomenus *o*, qui de quarundam cohortium militum Eugenii super montem agentium, ex quibus clades non modica imminebat, defectione mox secuta post Theodosii ad Deum preces hæc addit: *Deus eum confestim exaudiuit, sicut comprobauit euentus. Siquidem duces illorum qui montis verticem tenebant, missis quibusdam nunciarunt, se illi auxilio venturos esse, si quidem apud eum in dignitate futuri sint. Cum igitur nec chartam, nec atramentum petitum reperiret: accepta tabula, quam ex astantibus quidam forte habebat, assignauit illis præclari ac digni exercitus præfecturam, quam apud ipsum sint consecuturi, si quidem promissa adimpleuerint. Quocirca & illi accepta hac conditione, Imperatori iunguntur.* Qui autem ex aduersariis Theodosio præsto fuit, Arberio Comes extitit, de quo paulo post ex Orosio dicturi sumus.

n Socr. l. 5 c. 24.

o Soz. l. 7 c. 24.

IX. Theodoretus autē his omnibus plura habet, duobusque

que diebus pugnatum affirmat, sicut Zosimus, priorisque diei certamine fractas fuisse Theodosii exercitus vires tradit, atque ista mox subdit *a*: *Ibi cum duces dicerent, nimis paucos ad prœlium de integro ineundum superesse, hortarenturq; vt bellum aliquandiu intermitteret, quo ineunte vere, exercitu collecto, hostes multitudine superarent: Imperator fidelissimus eorum consilium repudiauit: Nam non committendum est, inquit, vt salutaris Crux tantæ arguatur imbecillitatis, Herculisque statua tantum virtutis nostro testimonio tribuatur. Quippe vt Crux nostrum exercitum, ita illa hostium antecedit. Qua oratione cum tanta in Deo fiducia habita, cum copiæ relictæ & pauca admodum essent & animis fractæ: sacra æde in vertice montis, vbi castra fecerat, reperta, totam noctem huius vniuersitatis gubernatorem precibus sollicitauit. Sub tempus autem noctis, quo galli cantare solent, somnus eum oppressit. Qui humi stratus, videre sibi visus est duos viros candido vestitu amictos equis albis vehi: qui ipsum bono animo esse, timorem abijcere, prima luce arma capere, & exercitum in aciem educere iubent: Nam si auxiliares & velut antesignanos ad eum missos esse, & alterum esse Ioannem Euangelistam, Philippum Apostolum alterum.*

a Theod. lib. 5. c. 24.

CERTAMEN THEODOSII A THEODORETO DESCRIPTUM

X. *Hac oblata visione, Imperator preces fundere non desistit, sed attentiore cogitatione eas Deo adhibet. Eadem quoque visio militi secundum quietem apparuit, qui Præfecto suo eam narrauit: ille eum deducit ad Tribunum militum, Tribunus autem ad Ducem: Dux noui aliquid inde portendi ratus, Imperatori significat. Tum Imperator. Non mea, inquit, causa hæc oblata est visio (ipse namque illis, qui victoriam promiserant, fidem habui) sed ne quisquam existimaret, me, vtpote prælij faciendi cupidum, eam confinxisse. Huic igitur militi Deus mei Imperij propugnator hanc obtulit visionem, vt mihi eandem narranti certum testimonium daret: nam mihi primũ communis omnium Dominus illam ostẽderat. Quare omni metu prorsus amoto, antesignanos nostros & principes belli gerendi sequamur, atque nemo bellantium multitudine metiatur victoriam, sed eorum potentiã, qui se duces nobis præbent, quisque consideret.* hæc Theodoretus. sed antequam reliqua ab eo tradita prosequamur, hic reddendum est nobile antiquitatis monumentum, quo hæc à Theodoreto descripta, antiquo reddita numismate contempleris: extat ipsum quidem aureum prægrande apud virum insignem præclara eruditione & sincera fide omnibus notum, Fuluium Vrsinum, his quibus hic vides imaginibus cusum: inspexi ego, & formis hisce incidendum curaui.

APOSTOLI PRO THEODOSIO PUGNANT.

Vides Theodosii [illegible] veram certamque vultus effigiem, eiusque manum dexteram volumine, nempe (vt puto) sacro Euangelio munitam, sinistram vero Cruce armatam; quibus significetur, his armis superasse confidentem diis Gentium exercitum. ex aduersa vero numismatis facie intueris expresse sacerdotali decoros habitu geminos illos, quos in visu vidit Apostolos, Ioannem atque Philippum expressos reddi, æque dextra volumen sacrũ, sinistra vero Crucem gestantes. Habes etiam ex his, lector, inter alia, vnde antiquum sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, atque palliola humeros ac pectus decore ambientia, votaque nuncupata atque multiplicata. Sed iam cœptam narrari à Theodoreto historiam prosequamur:

XI. *Hac oratione militum animis valde confirmatis, omnes de monte deducit. Tyrannus autem cum videret milites procul à se ad prœlium ineundum paratos, ornat exercitum & aciem struit. Ipse vero colle quodam occupato, ait militibus suis, Imperatorem tam quasi mori cupientem, & desiderio ex hac vita abeundi flagrantem prœlio decertare. Dat igitur mandatum ducibus, vt eum viuum ad se & vinculis constrictum adducerent. Postea vero quam phalanges ordine locatæ erant, satis animaduerti poterat, tum quam ingentes hostium copiæ essent, tum quam pauca cum Imperatore in acie iungerentur.*

Quodnam autem à Theodosio ipso ingressu pugnæ signum sit datum, Orosius docet his verbis *b*: *Sciens se esse non solum Crucis signo tuendum, sed & victoriam adepturum, signo Crucis se muniens, signum prœlio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Prima autem salus extitit Arbetio hostilium partium Comes, qui cum ignarum Imperatorem circumpositis excepisset insidiis, conuersus ad reuerentiam præsentis Augusti, non solum periculo liberauit, verum etiam instruxit auxilio, &c.* habet eadem quoque Theodoretus, qui subdit his verbis: *Cum autem tela vtrinq; conijci cœpta sunt, tum antesignani Imperatoris* (duo nimirum Apostoli illi) *vere promissa præstitere. Nam ventus violentus è regione hostibus irruens, illorum sagittas, iacula spiculaq; in ipsos retorquet: adeo vt nullum teli genus eis adiumento fuerit: neq; miles grauis armatura, neq; sagittarius, neque iaculator Imperatoris exercitum lædere potuerit. Quin etiam tanta pulueris copia in eorum facies impetu ferebatur, vt palpebras occludere, & pupillas oculorum vt grauiter oppugnatas tegere ac tueri eos coegerit. Imperatoris autem exercitus nullo damno, incommodove ex illo turbine accepto, fidentibus animis hostes trucidant. Qui quidem his rebus perspectis, & diuino auxilio, quod Imperatoris copiis allatum erat, cognito, abiectis armis, veniam ab Imperatore supplices petunt. Ille autem flexit animum, & illorum misericordiam cepit.*

b Oros. l. 5. c. 35.

VICTORIA VIRTUTE CRUCIS PARTA.

XII. *Iubet denique tyrannum celeriter ad se adduci. Illi igitur propere collem ascendunt, in quo tyrannus ignarus tam rerum gestarum considebat. Qui cum eos anhelantes videret, ipsaque anhelitus crebritate aduentandi indicantes celeritatem, victoriæ nuncios esse suspicatus est: rogatque num Theodosium, vt illis erat imperatum, vinctum adducerent? Cui illi: Non eum, inquiunt, adducimus ad te, sed te hinc ad eum abducimus: hoc namque dedit in mandatis summus huius vniuersitatis moderator Deus. Quæ cum dixissent, et è solio erepto vincula iniiciunt, adducunt vinctum & qui paulo ante insolenter gloriatus fuerat, captiuum ad Theodosium deducunt. Imperator autem primam iniuriarum in Valentinianum, & impie occupatæ tyrannidis eum in memoriam reuocat: deinde bellorum contra Imperium legitimum susceptorum causa cum irrisione reprehendit. Reprehendit etiam statuam Herculis, qua fretus tam audax temerariumque facinus admiserat. Postremo iustam æquamq; de supplicio illi irrogando sententiam pronunciat. Talem sese Theodosius tum in pace, tum in bello præstitit: quippe semper diuinum implorauit auxilium, semperq; illud consecutus est.* hucusq; Theodoretus.

EUGENII INFELIX EXITUS.

XIII. En aspicis, lector, quot quantaque non dicam stylus, sed falx Zosimi resecauit: at ne videamur testibus illum domesticis confutare; quæ Gentilis poeta Claudianus *c* metro cecinerit, his addamus:

—Victoria velox
Auspiciis effecta tuis, pugnastis vterque,
Tu fatis, genitorq; manu. Te propter & Alpes
Inuadi faciles: cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis: spes irrita valli
Concidit, & scopulis patuerunt claustra reuulsis;
Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies, reuolutaq; tela
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.
Alpinæ rubuere niues, & Frigidus amnis
Mutatis fumauit aquis: turbaq; cadentum
Staret, ni rapidus iuuisset flumina sanguis.

c Claud. in Paneg. ad Honor. Imper. in 3. eius Consul.

DIVINO MIRACULO VICTI HOSTES.

Monstrat hisce versibus locum ipsum certaminis fuisse ad ripam amnis, nomine, Frigidi, quod etiam Socrates tradit *d*: Tacet vero hanc, & aliam inauditam affert Zosimus victoriæ causam. De Claudiano autem Orosius *e*: *Vnus, inquit, ex ipsis Poeta quidem eximius, sed Paganus peruicacissimus, huiusmodi versib. & Deo & homini testimonium tulit, &c.* qui tamen ex Claudiano paulo diuerse binos hos recitat versus:

O nimium dilecte Deo tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti. sic etiam ex eodem Orosio, puto, recitat Augustin. *f*. verum existimo memoria

d Socr. l. 5. c. 24.
e Oros. lib. 7. c. 35.
f Aug. de Ciu. Dei li. 5. c. 26.

lapsum

lapsum ipsum Orosium, & cum illos redderet versus, non consuluisse codicem, cum aliter habeat Claudianus.

XIV. INGENS VIRTVS THEODOS.

Sed quod hincinde petita fragmenta in vnum orationis contextum compingendi munus suscepimus: non prætereat ingens præstitum hoc in bello specimen fortitudinis atque fidei Theodosii Imper. ab aliis prætermissum, sed à S. Ambrosio his verbis pro concione laudatum *a*: *Recognoscitis*, inquit, *quos vobis Theodosii fides triumphos acquisiuerit. Cum locorum angustiis & impedimentis calonum agmen paulo serius in aciem descenderet, & inequitare hostis mora belli videretur: desiliuit equo Princeps, & ante aciem solus progrediens ait: Vbi est Theodosii Deus? Iam hoc Christo proximus loquebatur. Quis enim posset hoc dicere, nisi qui Christo se adhærere cognosceret? Quo dicto, excitauit omnes, & exemplo omnes armauit, & iam certe senior ætate, sed validus fide. Theodosii ergo fides fuit victoria vestra.* hæc Ambrosius. & magna quidem diuina dispensatione factum est, vt humanæ vires hebetatæ languescerent, aciesque primo succumberent; ne si sic vincere datum desuper esset, illud superbæ mentis & ingrati animi elogium iactitaretur: *Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.* Sic in vltimum siuit Deus res discrimen adduci, vt cognosceretur, quod Domini est salus *b*, & super populum suum benedictio eius; verumque Deum esse Christianorum, qui imperans vento, hostium *c* confregit potentiam, arcum, scutum, gladium, & bellum: vt illud iuste exprobraretur in Gentes: *Vbi sunt d dij eorum, in quibus habebant fiduciam? surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant. Videant*, vero saltem, *quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me.*

a *Ambros. ora. in fun. Theod.*
b *Psal. 3.*
c *Psal. 75.*
d *Deut. 32.*

XV.

Expertusq; est & Arbogastes infelix (quod diximus) quid ante præstitisset Christi virtute fultus, semper inuictus precib. sanctissimi sacerdotis Ambrosii: quibus exutus, animo consternatus, fractus viribus, vt alter Cain, pauens ac tremens profugus, non amplius manibus fidens, sed pedibus, se subducens è pugna, turpi se fugæ commiserit, culpa insequente reum necis innoxii Imperatoris, quæ ipsum seipsum ltorem esse coegit, impulitque sibi violenta manu inferre supplicium. & quonam modo? Socratem audi *e*: *Arbogastes tantæ cladis auctor, biduo post prælium fugiens, vbi nullam vitæ spem sibi reliquam intellexerat, proprio ense se ipso obtruncauit.* sed & de eodem Claudianus his verbis *f*:

At ferus inuentor scelerum traiecerat altum
Non vno mucrone latus, duplexq; tepebat
Ensis, & vltrices in se conuerterat iras.

eadem quoque Sozomenus *g*, atque Zosimus *h*. sed & in eandem sententiam ita Orosius *i*: *Historiam notam oculis plurimorum, quam melius qui spectauere nouerunt, dilatari verbis non opus est. Potentia Dei, non fiducia hominis victorem semper extitisse Theodosium, Arbogastes iste præcipuum in vtroque documentum est. Qui & tunc cum Theodosio paruit, tantis instructum præsidiis Maximum ipse minimus cepit: & nunc cum aduersus eundem Theodosium collectis Gallorum Francorumque viribus exundauit, nixus etiam præcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubuit.* hæc Orosius de Arbogaste.

e *Socr. l. 5. c. 24.*
f *Claud in 3. Consulatu Honorii.*
ARBOGASTIS INFELIX EXITVS.
g *Soz. l. 7. c. 24.*
h *Zos. l. 4.*
i *Oros. l. 7. c. 35.*

XVI. IN FLAVIANVM APOSTROPHE.

Sed ad Flauianum pugnacissimum deorum patronum orationem conuertamus: cuius quidem arbitratu atque consilio cuncta nefaria aduersus Valentinianum gesta esse, superius est demonstratum. Si liceret luctari cum laruis, atque veluti præsentem, defunctum hominem compellare; non insultando, sed potius miserando, illud dicerem: Ecce quo modo numen quod colis, ipsa tua te ingrata Victoria prodidit, atque perdidit, pro cuius ara restituenda tanto insudasti labore, publica functus legatione, tantique eam æstimans, vt pro eius cultu vilis tibi visa fuerit salus Imperatoris; in quem denegantem illam reddi, tuum cum impiis consilium conspirauit. Sed ingrata tibi ipsa, in qua omnem spem robo. is collocaueras, facta iam transfuga, exhorrens impietatem, perfidiam, atque tyrannidem in tuis castris militantes, sese Crucis vexillo iam amica religionis velox addixit, adhæsitque penitus Christianis; nihil sane se aliud esse, professa, quam quod versibus illis describitur à Prudentio *k*:

k *Prud. l. adu. Symmach. l. 2.*

Vincendi quæris dominam? sua dextera cuiq; est
Et Deus omnipotens: non pexo crine virago,
Nec nudo suspensa pede, strophioq; recincta,
Nec tumidas fluitante sinu, vestita papillas.

FLAVIANI INGRATI ANIMVS.

Vt plane tuo, Flauiane, damno expertus fueris, licet inuitus, quod Christus ipse sit Deus *l* fortis & potens, Dominusq; potens in prœlio. Sed tu ille adeo studiosus (quod profitebaris) recti honestiq; cultor, quo tuorum deorum impulsu adactus es, vt aduersus Theodosium de te optime meritum excitares adeo vilem tyrannum, & vna cum ipso atque pro ipso pugnares? extant Symmachi tui literæ, quibus citantur & tuæ de Theodosii erga te beneficiis affluentibus: hæc enim ibi leguntur *m*; *Tuis literis proficere sanitatem meam sentio, quibus beneficia domini nostri Theodosii frequenter enumeras, & vrgeri merita tua asseueras.* tua hæc est libero animo digna professio, vrgeri merita tua Theodosii beneficiis: sed quam his contraria rependisti, quę vix in hostem cogitasses esse reddenda? Tantus in Ethnicis iustitiæ cultus & fidei?

l *Psal. 23.*
m *Symm. l. 2. ep. 22.*

XVII.

Extat Flauiani vetus inscriptio (ne quid de antiquis memoriis relinquamus) de erecto ab ipso apud Capitolium Senatus Secretario, quod sub Imperio Honorii igne conflagratum, fuit postea restitutum his verbis *n*:

n *Smet. ant. inscrip. p. 12. n. 2.*

SALVIS. DOMINIS. NOSTRIS. HONORIO. ET. THEODOSIO. VICTORIOSISSIMIS. PRINCIPIBVS. SECRETARIVM. AMPLISSIMI. SENATVS. QVOD. VIR. INLVSTRIS. FLAVIANVS. INSTITVERAT. ET. FATALIS. IGNIS. ABSVMPSIT. FLAVIVS. ANNIVS. EVCHARIVS. EPIPHANIVS. V. C. PRÆF. VRB. VICE. SACRA. IVD. REPARAVIT. ET. AD. PRISTINAM. FACIEM. REDVXIT.

At de Flauiano hactenus: cui etiam, immerenti licet, subuenit tamen Theodosii Imperatoris clementia: nam Orosius ait, duorum tantum sanguine, Eugenii videlicet & Arbogastis, totum ciuile bellum extinctum fuisse; reliquis perduellibus venia impertita, qui bello confecto fuere superstites: in quo idem tradit, ex parte Theodosii (quod attigimus) desiderata decem millia Gothorum: *quos*, inquit, *perdidisse, lucrum; & vinci, vincere fuit.*

XVIII.

Cæterum de Theodosii in parcendo aduersariis, imo & illis bene merendo, clementia incomparabili, S. Augustinus agit: sed primum de simulacris Iouis Fulminei ad munitionem Alpium collocatis, à Theodosio autem post victoriam sublatis, hæc ait *o*: *Victor Theodosius, sicut crediderat & prædixerat, Iouis simulacra, quæ aduersus eum fuerant nescio quibus ritibus velut consecrata & in Alpibus constituta, deposuit: eorumque fulmina, quod aurea fuissent, iocantibus (quod illa lætitia permittebat) cursoribus, & se ab eis fulminari velle dicentibus, hilariter benigneq; donauit. Inimicorum suorum filios, quos non ipsius iussus, sed belli abstulerat impetus, etiam nondum Christianos ad Ecclesiam confugientes, Christianos hac occasione fieri voluit, & Christiana charitate dilexit, nec priuauit rebus, sed auxit honorib. In neminem post victoriam priuatas inimicitias valere permisit. Bella ciuilia, non sicut Cinna & Marius & Sylla & alij tales, qui nec finita finire voluerunt, sed magis doluit exorta, quam cuiquam nocere voluit terminata.* hæc de clementia Theodosii post victoriam Augustinus.

o *Aug. de Ciu. Dei l. 5. c. 26.*
THEODOSII CLEMENTIA ERG. HOSTES EXHIBITA.

XIX.

Quod vero ait ab eodem Theodosii Imper. hostibus, qui pugnassent in castris, filiisque eorum confugientibus ad Ecclesiam, indulgentiam impertitam esse: eam quidem procuratam fuisse per intercessionem sancti Ambrosii, Paulinus docet his verbis *p*. *Extincto itaque tyranno Eugenio à satellitibus eius, cum sanctus Ambrosius scripta acciperet Imperatoris, non illi alia cura maior fuit, quam vt pro iis interueniret, quos reatus inuoluerat. Obsecrauit primo scriptis Imperatorem, misso diacono, postea vero quam directus est Ioannes tunc Tribunus & Notarius, qui nunc Præfectus est, ad tuitionem eorum, qui ad Ecclesiam confugerant, etiam ipse Aquileiam perrexit, precaturus pro eis: quibus facile venia impetrata est: quia Christianissimus Imperator prouolutus pedibus sacerdotis, testabatur meritis & orationibus eius seruatum se esse.* hæc Paulinus. arguitur ex his & aliis errare Zosimus, dum ait, post victoriam Theodo-

p *Paul in vit. S. Ambrosii.*

num venisse Romam, & Honorium filium Imperatorem nominasse: cum constet, non Romam accessisse, sed Mediolanum, ibiq; vsq; ad obitum perstitisse, & Honorium iam ante (vt dictum est) Imperatorem nominatum fuisse. Quod autem ad indulgentiam hostibus impertitam pertinet: Synesius ea oratione, qua agit cum Arcadio de seruanda clementia erga supplices, ingerit paternum exemplum, illudq; magnifice de Theodosio prædicat, quod victor hostium ipse à misericordia vinceretur, generositatemque naturæ ad indulgentiam flecteret.

a Claud. in 3. Consulatu Hono. Imp.

DE CLEMENTIA THEODOSII PRÆCONIA.

Accipe & de his testimonium Gentilis poetæ, Claudiani in quam *a*:

—Non insultare iacenti
Mallebat: mitis precibus, pietatis abundans,
Pœna partus erat: paci non intulit iram.
Post acies odiis idem qui terminus armis.
Profuit hoc vincente capi: multosq; subactos
Aspera latura commendauere catena.
Magnarum largitor opum, largitor honorum
Pronus, & in melius gaudens conuertere fata.

XX.

b Sozo. l. 7. c. 24.

Quæ autem acciderint apud Constantinopolim & in Ægypto eodem belli tempore & victoriæ momento admiratione quidem digna narremus: Sozomenus enim in primis hæc ait *b*: *Fertur autem, quod eo tempore, quo pugna hæc committeretur, ex eo templo Dei, quod erat in Hebdomo, in quo preces fuderat Imperator, egressus dæmon quidam, subreptus in sublime, Ioanni Baptistæ sit conuiciatus, & capitis obtruncationem exprobrarit, magnaq; voce clamarit: Tune me vincis, & exercitui meo insidiaris? Huic rei qui forte præsentes aderant, cum magnum esset apud omnes studium de bello vel audire aliquid, vel dicere noui, obstupefacti annotarunt, eundem hunc fuisse diem, quo hunc euentum belli extitisse, non multo post ab iis cognouerunt, qui pugnæ interfuerant.* hæc Sozomenus. Quid autem contigerit in Ægypto in Thebaidis solitudine de S. illo Ioanne monacho, qui bis Theodosio de auspicandis prœliis ventura prædixerat, Euagrius narrat his verbis *c*: *Vt autem cœpimus ab eo velle proficisci: datis nobis benedictionibus: Pergite inquit, in pace, ô filioli: Hoc tamen scire vos volo, quod hodierna die victoria religiosi Principis Theodosii Alexandria nunciata sunt de Eugenio tyranno. Necesse est autem & ipsum Theodosium non multo post propria morte vitam finire. Cumque profecti ab eo fuissemus, hæc ita gesta esse ad fidem comperimus, vt ipse prædixerat. Post dies autem paucos, insecuti sunt nos quidam fratres, annunciantes nobis, quod ipse S. Ioannes in pace quieuerit. Obitus autem ipsius talis quidem fuerat: Per triduum, inquiunt, nullum ad se introire permisit, & positis genibus in oratione reddidit spiritum, atque ita perrexit ad Dominum.* hæc Euagrius. Celeberrimum vero fama omnium huius temporis monachorum Ioannem fuisse, quæ dicta sunt superius, satis significare possunt.

VICTORIA THEODOSII EODEM MOMENTO LONGE COGNITA.

c Euagr. Vit. SS. Patr. par. 1. c 1.

XXI.

d Ambr. in fune. Theod.

Sed redeamus ad Theodosium, de quo hæc San. Ambrosius *d*: *Præclaram adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio sacramentorum, donec Domini circa se gratia filiorum exprimeretur aduentu.* hæc S. Ambrosius, & quidem ritu Christiano: quamuis sciamus fuisse apud Gentiles lustrationes à cæde hostium, nempe suffitu lauri, vt tradit Plinius *e*, aqua item, vt apud Virgilium illis versibus *f*:

e Plin. lib. 15. c. vlt.

f Virgil. Æneid. 2.

Me bello è tanto digressum & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

EXPIATIO OB CADEM BELLICAM.

g Basil. ad Amphiloch. c. 13.

De ritu autem Christianorum est canon S. Basilii in epistola ad Amphilochium in hæc verba *g*: *Cædes in bellis factas Patres pro cædibus non reputauere, vt mihi videtur, ignoscentes his, qui pro pudicitia & pietate decertant. Recte autem forte habet, consulere, vt qui sunt manibus non puris, sola trium annorum communione abstineant.* ista canon: quem quidem non fuisse vsu receptum, ea ratione Theodotus ait, quod nunquam daretur militibus sacra participare, vtpote quod ante absolutum triennium iidem pugnare iterum atque iterum aduersus hostes compellerentur. huius tamen canonis auctoritate repressum Phocam Augustum tradit, cum vellet cæsos in bello Romanos milites haberi martyres: *Episcopis contra refragantibus, ac dicentibus: Quo modo eos, qui in bellis ceciderunt, inter martyres adnumerabimus, quos Magnus Basilius, vt qui non essent puris manibus, triennio à sacramentis prohibuit?* Apud Latinos extat canon pœnitentialis in antiquis Ritualibus libris vndecimus ordine, vt qui in bello cædem fecissent, abstinerent quadraginta diebus. Certe quidem diuina *h* lex noluit esse huiusmodi viros absque aliqua purgatione: qua traditum est, vt qui licet mandato Dei homines occidissent, iidem tamen septem diebus extra castra manentes lustrarentur tertio & septimo die. Theodosium autem haud paucis diebus abstinuisse oportuit, cum non communicarit, nisi postea cum filii ipsius Constantinopoli relicti, ab ipso litteris accersiti Mediolanum, ad ipsum Theodosium peruenerunt: nam tradit hæc Paulinus *i*: *Reuertens itaque sanctus Ambrosius de vrbe Aquileiensi, vno die præcessit Imperatorem: nec diu clementissimæ memoriæ Theodosius Imperator susceptis filiis in Ecclesia, & traditis sacerdoti, in hac luce fuit.* haud enim superstes diu fuit Theodosius, qui post filiorum aduentum ex hac vita decessit sequenti anno, XVI Kalend. Februarii.

h Num. 31.

i Paulin in Vit. S. Ambros.

XXII.

TERRÆ MOTVS IMMENSI.

Præcesserunt autem eius obitum signa quædam, elementis varie perturbatis: nam à mense Septembris, quo victoriam obtentam fuisse diximus (vt testatur Marcellinus in Chronico) nonnullæ regiones terræ motu quassatæ sunt. sed & S. Ambrosius ipso orationis exordio, quam habuit in funere Theodosii: *Hoc nobis*, inquit, *motus terrarũ graues, hoc iuges pluuiæ minabantur, & vltra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur excessum eius elementa mœrebant: cœlum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine: terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluuionibus. Quidni mundus ipse defleret eum Principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent, cum criminum pœnas indulgentia preuenerit?* hæc Ambrosius.

XXIII.

VIGILANTIVS QVID HIEROSOLYMIS.

k Hieron. aduer. Vig.

Inter alias Orbis regiones Palæstinam quoque diro tunc vexatam esse terræmotu, occasione impurissimi Vigilantii meminit S. Hieronymus. Venerat ipse ex Hispania, ibique nondum detectus hæreticus, cum Catholicis communicabat: sed qualis intus iam tunc esset omni virtute vacuus. occasio foris manifestauit. de eo enim idem Hieronymus hæc habet *k*: *In hac prouincia, cum subitus terræmotus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de Paradiso. Et illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & verenda texerunt arborum foliis. Tu & tunica & fide nudus, subitoq; timore perterritus, & aliquid habens nocturnæ crapulæ, sanctorum oculis obscœnam partem corporis ingerebas, vt tuam indicares prudentiam. Tales habet aduersarios Ecclesia, hi duces contra martyrum sanguinem dimicant.* hæc de Vigilantio S. Hieronymus; de cuius aduentu Hierosolymam idem meminit *l* in epistola ad Paulinum de institutione monachi. Sed de Vigilantio plura inferius. Scribebat autem hoc anno ipse Hieronymus (vt dictum est superius) epistolam, seu tractationem de optimo genere interpretandi ad Pammachium.

l Hieron. epist. 13.

XXIV.

m Hier. ep. 10.

HIERON. SCRIBIT AD FVRIAM.

Insuper dedit epistolã hoc pariter anno ad Furiam de viduitate seruanda; nam ait *m* in fine: *Scio me ante hoc ferme biennium edidisse libros contra Iouinianum.* illos autem anno decimoquarto Theodosii esse editos, eius testificatione superius dictum est. ipsa enim Furia, matre Titiana* clarissima fœmina, & patre Consulari, Christianis ambobus è stemmate Camillorum sata, orbata viro, à Hieronymo litteris expetierat, vt de modo viuendi, viduitateque seruanda epistolam scriberet. Præstitit hoc ipse haud inuitus eandemq; Paulæ haud dissimilem, Marcellæq; æqualem reddere studens, quas & imitandas proponit. quodam enim necessitudinis vinculo Furia Paulæ coniuncta videri poterat, quod germanus Furiæ fuerat maritus Blesillæ filiæ sanctæ Paulæ, vt idem Hieronymus sibi tradit: qui & vult eam habere monitorem Exuperium: *Habes*, inquiens, *sanctum Exuperium probatæ ætatis & fidei, qui te monitis suis frequenter instituat.* hunc ipsum tunc Romæ agentem, postea Tolosæ iam Episcopum, alibi laudat *n*: sed de eo inferius pluribus agendum est.

*Tatiana

n Hieron. epist. 4.

XXV. Hoc eodem anno, iisdemq; Coss. Arcadio tertium & Honorio secundum apud Theodorū *a* celebrata ponitur tertio Calend. Octobris Synodus Constantinopolitana in causa vertente inter Agapium & Gebadium, vtrumq; sibi vendicare satagentem Episcopatum Bostrensem: in qua Synodo hi Episcopi tunc consedisse nominantur, videlicet, Nectarius Constantinopolitanus, Theophilus Alexandrinus, Flauianus Antiochenus, Palladius * Cæsareæ Cappadociæ, Gelasius Cæsareæ Palæstinæ, Gregorius Nyssenus, Amphilochius Iconii, Paulus Heracleæ, Arabianus Ancyræ, Ammon Hadrianopolis, Phalerius Tarsi, Lucius Hierapolis, Elpidius Laodiceæ, Paulus Alexandrorū, Dioscorus Hermopolis, Probatius Beronices, Theodorus Mopsuestiæ, Dizus Seleuciæ, Epagathus Marcianopolis, Gerontius Claudiopolis, & alii diuersi Episcopi, & reliqui ex omni ordine sacerdotali. Mirabitur fortasse aliquis, quo modo accidere potuit, vt duo Patriarchæ, Alexandrinus & Antiochenus, ac cæteri primarum sedium Episcopi conuenerint vnius controuersiæ inter duos Episcopos componendæ causa: sed maiore etiam admiratione afficietur, si considerer, quod eiusmodi adeo magni in Oriente generalis concilii nulla penitus apud antiquos sit mentio.

a Apud Theodor. Bals. pag. 390. 391.

CONSTANTINOP. SYNODVS IN ENCÆNIIS.

* Helladius

XXVI. Quamobrem illud existimo, huiusmodi Episcoporum conuentum non conuocatum esse vel Ecclesiasticorum dogmatum causa, vel disciplinæ Ecclesiasticæ corrigendæ, vt in cæteris Conciliis fieri consueuit, vel litis vnius Ecclesiæ terminandæ studio; sed ad hoc, vt nouam basilicam Apostolorum Petri & Pauli nomine erectam à Ruffino Præfecto Prætorio, penes quem summa erat in toto Orientali Imperio auctoritas, iidem dedicarent: huncque ipsum esse conuentum Episcoporum, cuius Palladius *b* res suorum temporum scribens meminit, cum de Euagrio Pontico agit, qui vna cum Ammonio & aliis ex Ægypto vocatus à Ruffino ea de causa Constantinopolim venit. *Hic idem,* inquit, *sanctissimus cum à Ruffino temporis illius Præfecto, Prætorio multiplici supplicatione rogatus fuisset, & cum magno illo Ammonio Constantinopolim ob necessarias eremi actiones aduenienie, ipse quoq; dignaretur venire, vehementer id precantibus sanctis diuersarum prouinciarum Episcopis, aliisq; quam plurimis eremitis, qui ad dedicationem basilicæ, quam ipse condiderat, conuenerant, memoratum Ruffinum propriis manibus suscepit sacro fonte mundatum.* hæc ipse, subdens de Ammonio ibidem defuncto, & in eadem basilica, Ruffiniana dicta, sepulto. Certe quidem ad dedicationem basilicarum vocari solitos è remotissimis quoq; regionibus Episcopos, quæ dicta sunt superius de Antiochenæ ac Hierosolymitanæ ecclesiarū Encæniis docent.

b Pallad. in Laus. c. 2.

EPISCOPI VOCATI AD DEDICATIONEM ECCLESIÆ.

XXVII. Meminit eiusdem à Ruffino erectæ basilicæ Sozomenus *c*, ædificatamq; fuisse ait trans mare prope Chalcedonem, in loco dicto, Ad quercus: vbi ab eodem Ruffino sumptuosa villa extructa erat, erectæq; regiæ ædes, ipsaq; basilica in honorem præcipuorum Apostolorum Petri & Pauli dedicata, dicta quoq; nomine communiori, Apostoleum; in qua postea à Theophilo Episcopo Alexandrino collecta Synodus fuit aduersus Ioannem Chrysostomum, vt suo loco dicetur. Placuit igitur Ruffino omnia pro arbitrio in Oriente moderanti, Theodosio præsertim absente, tot tantosq; Episcopos Constantinopolim ad duplicia Encænia conuocare, nimirum ad nobilissimæ dedicationem basilicæ, & ad suam sacro baptismate initiationem explendam.

c Sozo. li. 8. c. 17.

XXVIII. Hæc igitur causa præcessit, vt præcipuarum sedium Episcopi inuitati à Ruffino Constantinopolim se conferrent. Vbi cum essent, post facta ex more expleta solemnia (quod etiam in Encæniis Antiochiæ & Hierosolymis factum scimus) idē conuocati Episcopi dicta die Constantinopoli considentes, controuersiam inter duos illos Episcopos obortam iudicio definiuere eo modo, quo Acta declarant ibidem à Theodoro narrata: nimirum, ex sententia Theophili Episcopi Alexandrini definitum, non licere deponi Episcopum à duobus vel tribus aliis Episcopis, sed maioris tantum Synodi arbitrio, nempe eiusdem prouinciæ Episcoporum sententia.

XXIX. Quod autem ad nomina Episcoporum haud otiose ex iisdem Actis recitata pertinet: habes duo illa lumina Orientalis Ecclesiæ post Gregorium Nazianzenum atque Basilium, eius germanum Gregorium Nyssenum, & Amphilochium Iconii Episcopum adhuc his temporibus fuisse superstites. Certe quidem quod ad Gregorium Nyssenum spectat, de ipso adhuc viuente atque multa scribente meminit sanctus Hieronymus anno ante superiorem, quo edidit (vt ait) commentarium illum de Scriptoribus Ecclesiasticis, vbi de ipso *d*: *Multa alia scripsisse & scribere dicitur.* & de Amphilochio post Gregorium agens, nimirum adhuc viuente, hæc habet: *Amphilochius Iconii Episcopus nuper mihi librum legit de Spiritu sancto, quod Deus est, & quod adorandus, quodque omnipotens sit.* Vides igitur, tum auctoritate San. Hieronymi, tum etiam ex Actis Synodi hoc anno habitæ, quam procul à veritate abhorreant, qui dixere, eundem Amphilochium ipso exordio Theodosii Imperii ex hac vita desiisse, cum adhuc reperiatur hoc anno decimosexto eiusdem Imperatoris in humanis fuisse.

GREGOR. NYSSENVS ET AMPHILOCHIVS SVPERSTITES.

d Hieron. de Script. Eccles. in Greg. Nys. & in Amphil.

Ex quibus pariter intelligas, alium sensum verbis Gregorii Nazianzeni de Amphilochio agentis aptandum esse, quam dicere intellexisse de Amphilochii obitu; dum in carmine parænetico ad Olympiadē scripto, in fine hæc habet loquens de sorore eiusdem Amphilochii sanctissima fœmina eidem inhærentee: *Est,* inquit, *in promptu admonitio vna multis partibus nostra præstantior. Theodosiam, ô elegantissima mulier, habes: hæc tibi & sermonis omnis & actionis veluti quædam imago ad imitandum proposita sit: fœmina * quidem illa Chironis sub matrimonii radicibus: quæ te à patre acceptam optimis moribus imbuit. Amphilochii Episcopi soror, quem vna cum sancta Thecla ad Deum misi, veræ atq; Orthodoxæ doctrinæ præconem, decusque meum & ornamentum.* ista Gregorius, quem constat haud his verbis voluisse significare Amphilochiū ex hac vita migrasse, quem liquet multos annos post Gregoriū Nazianzenum fuisse superstitem. Porro, quod ad ipsius Amphilochii egregiam doctrinam spectat, exæquare hoc nomine ipsum videtur S. Hieronymus Basilio Magno atque Gregorio Theologo, dum de iisdem hæc tradit *f*, scribens ad Magnum: *Cappadocumq; Basilii, Gregorii, & Amphilochii, qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atq; sententiis suos referciunt libros, vt nescias quid in illis primum admirari debeas eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum.* Cæterum quod ad eiusdem Amphilochii lucubrationes pertinet: licet S. Hieronymus nonnisi commentarii illius de Spiritu sancto meminerit; tamen complura alia ipsum scripta edidisse, fidem facit Theodoretus, qui plura ac diuersa in suis dialogis ab eodem Amphilochio mutuatus, eadem citat. adhuc extat eiusdem ad Seleucum carmen de libris sacris.

e Gregor. Naz. in carm. ad Olymp.

* Iemi-nea

f Hier. ep.

AMPHILOCHII DOCTRINA ET SCRIPTA.

XXX. Inter alios vero superius nominatos Antistites habetur Gelasius Episcopus Cæsareæ Palæstinæ, qui quidem Catholicus fuit & magnæ eruditionis: de quo S. Hieronymus (quod ille nondum sua edidisset scripta) hæc pauca tantum: *Gelasius Cæsareæ Palæstinæ post Euzoium Episcopus accurati limatiq; sermonis fertur quædam scribere, sed celare.* ita ipse. Cuius vero æstimationis ea habita fuerint ab eruditis Ecclesiasticis viris, ex Theodoreto intelligere potes, qui in dialogis cum eum citat, eiusmodi præconio virum exornat *g*: *Si autem,* inquit, *etiam veteres Palæstines vis audire: præbe aures in primis admirabili Gelasio, qui Cæsariensem agrum diligenter excoluit,* &c. At longe alius hic Gelasius ab illo eiusdem nominis viro fuit, quem S Basilius ad Theodorum scribens *h* Arianorum communioni coniungit. Nominatur insuper inter cæteros eius Synodi Episcopos Dioscorus quoque Hermopolis in Ægypto Episcopus; quem illum ipsum putamus Dioscorum, cuius Palladius meminit *i*, ex presbytero & monacho Nitriæ euectum ad Episcopatum. Sed cum & ex eorum Episcoporum catalogo perspicue intueris Theodorum Mopsuestenum Episcopum cum aliis consedisse, intellige ipsum Catholicum perseuerasse adhuc cum Catholicis communicantem, nec dum hæresin, qua Orientem exussit, profitentem. At hæc de his satis.

GELASIVS EPISC. CÆSAREÆ PALÆSTINÆ.

g Theod. dial. 2.

h Basil. ep. 15. in addit.

i Pallad. in Laus. c. 2.

THEODORVS MOPSVESTENVS.

XXXI. Quod vero ad Ruffinum spectat (ex quo ad hæc de Concilio tunc Constantinopoli celebrato diximus) laudandus quidem, quod basilicæ ædificatione, atq; initiatione sacri baptismi, inter alia peccata, culpam illam immanem expiandam curauit, qua auctor fuit (vt dictum est) Theodosio Imperatori cladis Thessalonicensis: felix; si sic perseuerasset: sed dum deteriora molitur, nempe diram tyrannidem, affectans Imperium, eiusque rei causa barbaros ex diuersis prouinciis in Romanum solum studens immittere, tum Romano Imperio, tum sibi ipsi grauissimorum malorum concinnator extitit. Sed de his fusius suo loco agendum erit, atq; hæc modo satis. Iam vero reliqua prosequamur.

XXXII. Hoc eodem anno, iisdem nominatis Consulibus, Adrumeti in Africa celebrata esse Synodus reperitur, missaque ad eam legatio ab Aurelio Episcopo Carthaginensi: quæ autem ibi decreta fuerint, haud apparet, quod diuersorum Conciliorum canones in vnum collecti, simul sub vno titulo Concilii Africani habeantur admixti.

XXXIII. CONCILIVM BAGAIENSE DONATISTARVM. Sed & Donatistæ in Numidia hoc item anno generale Concilium celebrarunt, Bagaiense dictum, quod Bagai eiusdem prouinciæ ciuitate fuerit collectum, conuenientibus in vnum duabus ipsorum factionibus, quibus inter se diuisi erant, Maximianistarum videlicet, & Primianistarum, sic dictis à duobus Episcopis Carthaginensibus ab iis inter se dissidentibus creatis in schismate, Primiano scilicet, & Maximiano. Hoc quidem anno eiusmodi celebratum esse Concilium, S. Augustinus ex Actis eius affirmat, cum ait a: *In memorato Concilio Bagaiensi dies & Consul adscriptus est, non solum quo decretum Concilij conditum est, verum etiam ipsius dilationis. Ergo à die octauo Kalendarum Martiarum post Consulatum Theodosii Augusti III. Consulatu Augustorum Arcadij tertium & Honorij iterum, qui dies est Concilij Bagaiensis, vsque ad octauum Kalendarum Ianuariarum, qui dies est dilationis, octo menses ferme numerantur.* hæc ipse, qui & inferius eadem ferme repetit verba. His de tempore stabilitis, de causa eiusmodi ipsorum adeo celebris conuentus conuocandi agendum est. Mira quadam Dei prouidentia accidit, vt tanquam ludentes in scena, nolentes licet, & inuiti, actionem illam repræsentarent in se ipsis quam egerunt maiores eorum tempore ordinationis Cæciliani: vt ex his saltem, quæ ipsi modo egerant, errasse conuincerentur illi, & iustificaretur Cæciliani causa: vt si suspenderetur æqua lance iudicium; nec quo modo se ipsos absoluerent, & Cæcilianum damnare possent, haberent. Vnde S. Augustinus b: *Vide quo modo illis Deus reddidit, quod de Cæciliano dixerunt. Mira similitudo: voluit Deus post tot annos reuoluere illis in faciē quod gestum est; vt omnino vnde dissimulent, & qua effugiant, non inueniant.* Sed quæ hæc, & quo modo acciderint, videamus.

a *Aug. contra Crescon. lib. 3. c. 56.*

b *Aug. in Psal. 36.*

XXXIV. SCHISMA DONATISTARVM INTER PRIMIANVM ET MAXIM. Mortuo Parmeniano, quem post Donatum diximus factum fuisse Carthagine Episcopum partis Donatistarum; in eius locum suffectum est ab ipsis Primianus: aduersus quem postea ab aliis Donatistis creatus est Maximianus diaconus, sicque maximum inter eos conflatum est schisma. Quonam modo autem illud acciderit, S. Augustinus c ita describit, vt ait, ex litteris Tractatoriis, ex epistolari nimirum historia (erant enim apud eius huiusmodi epistolæ, quas nos dicimus Synodales, siue Synodicas, quæ à Synodo scribebantur Encyclicæ perspicuæ omnibus, atque publicæ) his igitur litteris Tractatoriis schismatis inter eos principium refertur: scriptæ sunt ipsæ ab illis, qui aduersus Primianum Carthagine primo celebrarunt Concilium, Episcopis quinquaginta tribus: quoto autem Christi anno istud collectum fuerit, ignoratur.

c *August. in Psal. 36.*

Postea vero ab eiusdem partis Episcopis centum & amplius aduersus eundem Primianum Episcopum Carthaginensem habitum est Concilium in oppido d Cebarsussi, in quo pariter idem Primianus damnatus est. Duo itaq; hæc Concilia præcesserunt generale hoc omnium Donatistarum Episcoporum Concilium Bagaiense, de quo agimus.

d *August. contra Crescon. lib. 4. c. 6.*

XXXV. CONCILIVM CAVERNENSE MAXIMIANISTARVM. Sed quod rerum gestarum ordo postulat, quæ primo gesta sunt in Concilio Cauernensi apud Carthaginem, hic recitemus, nec aliunde fidelius, quam ex ipsorum epistola Synodali: qua cum sententia ipsa describitur lata ab ipsis aduersus Primianum, dumq; retexuntur pariter causæ damnationis eius, totius rei gestæ narratur historia: habet hæc omnia S. Augustinus e in enarratione in psalmum trigesimumsextum inserta. Reddamus igitur hic eandem ipsorum epistolam, vt scripta est, absque interlocutionibus illic adiectis:

e *Aug. in Psal. 36.*

XXXVI. EPIST. SYNOD. CONCILII CAVERNENSIS. *Sanctissimis fratribus atq; collegis per vniuersam Africam, hoc est, per prouinciam Proconsularem, Numidiam, Mauritaniam, Byzacenam, & Tripolim constitutis, sed & presbyteris & diaconis, vniuersis plebibus in veritate Euangelij nobiscum militantibus, Victorinus, Fortunatus, & cæteri quinquaginta tres Episcopi, qui in Concilio apud Cauernas Susit fuimus, in Domino æternam salutem.* quarum autem Ecclesiarum singuli essent Episcopi, ex titulo cuiusq; sedis in subscriptione ponuntur.

Nemo * *qui nesciat, fratres dilectissimi, de sacerdotibus Domini, non propriæ voluntatis, sed diuinæ legis impulsu tam in reos sententiam dicere, quam innocentibus inflictam iure ab eis ac merito submouere. Non leui enim periculo subiacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem confutare pertentarit: maxime cum scriptum sit f: Innocentem & iustum non occides, & purgatione non purgabis reum. Hoc igitur edicto legis admoniti, necesse nos fuerat Primiani causam, quem plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ Episcopum fuerat in ouile Dei sortita, seniorum litteris eiusdem Ecclesiæ postulantibus, audire atque discutere sub eo: vt explanatis omnibus, aut innocentem (quod optabile fuerat) purgaremus, aut nocentem certe ostenderemus suis meritis esse damnatum. Optatissimum nobis fuit vt plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ eo se lætetur Episcopo sublimatam, qui in omnia sanctus, & in nullo reprehensibilis haberetur. Propterea vtique talem esse oportet Domini sacerdotem, vt quod populus pro se apud Deum non valuerit, ipse pro populo mereatur, quod poposcerit, impetrare: quia scriptum est g: Si peccauerit populus, orabit pro eo sacerdos: si autem sacerdos peccauerat, quis orabit pro eo?* & inferius.

* est

f *Exod. 23. Dan. 13.*

g *1. Reg. 2.*

XXXVII. PRIMIANVS DAMNAVIT QVATVOR DIACONOS. *Scandala igitur Primiani, & ipsius nequitia singularis sic in se cœleste iudicium prouocauit, vt horum criminum auctorem necesse esset penitus amputari, qui recens ordinatus est. Presbyteros supradictæ plebis ad coniurationem impiæ conspirationis impellens, hoc ab eis velut precario iure postularit, vt ad damnandos quatuor diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximianum scilicet, Rogatianum, Donatum, itemque Salgamium, conspirarent, vt incunctanter ei promitterent accōmodare consensum. Cuius illi mala præsumptione stupefacti, cum rem silentio respuissent, per se cogitatum scelus non dubitauit implere; vsque adeo, vt in Maximianū diaconum, verum (sicut omnibus notum est) innocentem, sine causa, sine accusatore, sine teste, absentem, ac lecto cubantem, sententiam putaret esse promendam: quia iampridem in clericos non dissimili furore damnaret. Nam cum incestos, contra legem, decretaq; omnium sacerdotum cōmunioni sanctæ adiungeret: cumq; obsistente maxima parte plebis, etiam seniorum nobilissimorum litteris conueniretur, vt per se corrigeret quod admiserat: sua temeritate possessus, emendare contempsit.*

XXXVIII. CONTVMACIA PRIMIANI ARGVITVR. *His itaque permoti seniores Ecclesiæ supradictæ, ad vniuersum istorum litteras Legatosque miserunt, quibus non sine lacrymis deprecati sunt, vt ad se ferventius veniremus; quo perpenso libramine, intentionibus exploratis, existimatio Ecclesiæ purgaretur. Ad hanc proinde cum secundum memoratorum litteras veniremus: nota sua ille ratione feruescens, aduentum nostrum penitus declinauit. Qui vsquequaque rebelli animo recalcitrans in malo permansit, vt conducta multitudine perditorum, atque impetratis officialibus, basilicarum ianuas obsedisset: qui ingrediendi nobis, atque agendi solemnia, interdicerent facultatem. Hæc si Episcopum conuenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Euangelia protestantur, probet aut iudicet quisquis amator aut assertor est veritatis. hoc enim nobis inflixit frater aliquando proprius, quod numquam faceret alienus,* &c. omissis ibi recensitis nonnullis ex eadem epistola Synodali, iam reddamus eam, quæ ibidem legitur ab illis in eum lata sententia.

XXXIX. *Decreuimus omnes sacerdotes Dei, præsente Spiritu Sancto, hunc eundem Primianum: primo quia super viuos Episcopos alios subrogauit: quod incestos cum sanctorum communione miscuerit:*

quod presbyteros ad coniurationem in eadem constringere pertentarit: quod Fortunatum presbyterum in cloacam fecerit mitti, cum ægrotantibus baptismo succurrisset: quod communionem Demetrio Episcopo denegauit, vt cogeret filium abdicare: quod idem presbyter obiurgatus sit, quod Episcopos hospitio suscepisset: quod supradictus Primianus multitudinem miserit, quæ Christianorum domos euerteret: quod obsessi sunt Episcopi simul & clerici, & postea ab eius satellitibus lapidati sunt: quod in basilica cæsi sunt seniores, quod indigne ferrent Claudianistas ad communionem admitti: quod innocentes clericos putauerit esse condemnandos: quod se nobis audiendum noluerit exhibere, cum basilicarum fores, ne ingrederemur, multitudine & officialibus intercluserit: quod Legatos à nobis ad se missos iniuriose reiecerit: quod loca multa, vt primo, dehinc auctoritate iudiciaria vsurpauerit: præter alia illicita eius admissa, quæ pro honestate styli nostri silemus; à sacerdotali choro perpetuo esse damnatum decreuimus: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut contagione, aut aliquo crimine maculetur. Quod in ipsum Paulus Apostolus a exhortatur & admonet: Præcipimus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt discedatis ab omni fratre inordinate ambulante. Atque ideo non immemores puritatis Ecclesiæ, conducibile existimauimus, omnes sanctos consacerdotes, & omnes clericos & omnes populos, qui se Christianos meminerint, hac nostra Tractatoria commonere, vt omnes eius communionem, vtpote damnati, diligenti cura horreant. Ipse enim de suo interitu rationem reddet, qui hoc nostrum decretum non audiendo tentauerit violare. Placuit sane nobis & Spiritui sancto, quod tempus tardius ad conuertendum respicitur sub eo: vt quicunque consacerdotum vel clericorum, suæ salutis immemores, à die damnationis supradicti Primiani, id est, à die Kalendarum Iuliarum vsque ad diem octauum Kalendarum Ianuariarum, minus à Primiani damnati communione recesserint, tali sententia constringantur. Laici quoque nisi se à supradicto die damnationis illius, intra diem Paschæ futuræ, ab eius consortio separauerint, non posse quemquam nisi per pœnitentiam, siquidem meminerit Ecclesiæ, reformari. hactenus litteræ Synodales, quibus subscripti leguntur Episcopi quinquaginta tres, & primo loco Victorinus Episcopus Munacianensis, & cæteri post eum. hæc acta sunt in Concilio Cauernensi.

a 2. Thess. 3.

XL. CONCILIVM CEBARSVSSENSE DONATISTARVM.

Quod vero ibidem apud S. Augustinum legantur nomina Episcoporum quinquaginta trium: ex his corrige quod apud eundem, quadraginta trium Episcoporum eiusmodi Concilium collectum fuisse dicitur. Sed & quod ab eodem Primianus habitum apud Carthaginem, hic vero ex eorundem epistola Synodali factum habeatur apud Cauernas Sutis; locum illum propinquum Carthagini fuisse, dicendum est. at enim S. Augustinus contra Cresconium tum de hoc, tum de alio ab iisdem, sed copiosiori numero aduersus eundem Primianum congregato Concilio b: *Recitat decreta Conciliorũ. Primum, quod apud Carthaginem à quadraginta * & tribus factum est, quo prædamnatus est Primianus. Alterum, quod Cebarsussi centum vel amplius vestri tunc Episcopi condiderunt, quo perfectè plenius damnatus est.* sic autem depositus est à duobus Conciliis Primianus Episcopus Carthaginensis, vt in locum eius subrogatus sit ab iisdem Maximianus eiusdem Ecclesiæ diaconus, qui erat vnus ex illis quatuor à Primiano damnatis, cum abiit ipse in Numidiam, & eius prouinciæ Episcopos ad sui defensionem prouocauit, quos & iudices interpellauit. vnde ad eum Augustinus c: *Induces Numidas, apud quos te purgares, tu ipse adisti, tu constituisti: Maximianistæ illos non petiuerunt.* hæc ipse.

b August. contra Cresconium lib. 4. c. 6.

* quinquaginta tribus

c Aug. in Psal. 30.

XLI. DONATISTÆ IN DIVERSAS SECTAS DIVISI.

Vides ex his, schismaticos ab Ecclesia Catholica primitus separatos, inter se ipsos pluribus esse partibus scissos, & ab auctoribus scissionum nomine nuncupatos: vt qui primi à Donato dicti sunt Donatistæ, eorundem alii à Primiano nuncupati fuerint Primianistæ, & à Maximiano Maximianistæ; sed & (vt in recitata sententia vidimus) alios à Claudio appellatos Claudianistas, & rursum alios à Rogato olim Rogatistas, de quibus S. Augustinus d ait, multa hos passos esse ab aliis Donatistis, quod eum aliis conuenire noluissent: de quibus idem pluribus in epistola ad Vincentium e. Sed & Ticonium scissuram fecisse in schismate Donati, iam superius dictum est. Cæterum cum sic scissi ipsi omnes inter se essent, adeo tamen pertinaci dissensione ab inuicem discrepabant, vt suæ quisque sectæ esset pugnacissimus defensor, & aliarum aduersarius obstinatus. nam Augustinus, *Pars*, inquit, f, *Donati in multa minutissima frusta concissa est: quæ omnes minutæ particulæ hanc vnam multo grandiorem, in qua Primianus est, de recepto Maximianistarum baptismo reprehendunt; & singulæ conantur asserere, apud se tantummodo verum baptismum remansisse, nec omnino esse alibi, neque in toto orbe terrarum, qua Ecclesia Catholica expanditur, nec in ipsa grandiore parte Donati, nec in cæteris, præter se vnam ex minutissimis partibus.* hæc ipse.

d Aug. contra Petil. li. 2. c. 83.

e Aug. epist. 48.

f Aug. de baptis. contra Donat. li. 1. c. 6.

XLII. MVLTITVDO INCREDIBILIS DONATISTARVM.

At admiratione quidem dignum est, quod inter tot sectas diuisi Donatistæ cum essent, tamen quæ potior inter eos habebatur, adeo erat abundans & referta numero Episcoporum, vt nullam pene sensisse iacturam ex multiplici scissione, attonitus obstupescas. Audi, quæso, quid de his S. Augustinus g: *Multa præterea*, inquit, *inter ipsos facta sunt schismata, & ab iis se diuersis cætibus alij atque alij separarunt, quorum separationem cætera grandis multitudo non sensit. Sed apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab eiusdem erroris centum fermè Episcopis ordinatus, & à reliquis trecentis decem, cum eis duodecim, qui ordinationi eius etiam præsentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra Ecclesiam dari posse baptismum Christi: nam quosdam ex eis, cum eis, quos extra eorum Ecclesiam baptizauerant in suis honoribus sine vlla in quoquam repetitione baptismatis receperunt*, &c. obiicit enim eis, quod eadem ab ipsis obiecta aduersus Catholicos, vt sancta ac legitima recepissent. Sed iam de Synodo Bagaiensi hoc anno in Numidia habita pertractemus.

g Aug. de hæres. c. 69.

XLIII. CONCILIVM BAGAIENSE DONATISTARVM.

Qui igitur excitati atque vocati sunt à Primiano Episcopo Carthaginensi Episcopi Donatistæ aduersariæ factionis, omnes trecenti atque decem, Bagai ciuitate Numidiæ conuenerunt: vbi considentes, examinata causa ipsius Primiani, qui aderat, & Maximiani itidem Episcopi Carthaginensis absentis, & aliorum eidem communione copulatorum, hæc in hos prolata est in Synodo damnationis sententia, quam recitat Augustinus his verbis h:

h Aug. contra Cresco. li. 3. c. 53.

Cum omnipotentis Dei & Christi eius voluntate in Ecclesia sancta Bagaiensi Concilium gereremus, Gamalius, Primianus, Pontius, Secundianus, Ianuarius, Saturninus, Felix, Pegasius, Ruffinus, Fortunius, Crispinus, Florentius, Optatus, Donatus Donatianus. & cæteri numero trecenti & decem placuit Spiritui sancto, qui in nobis est pacem firmare perpetuam, & schismata resecare sacrilega. subdit Augustinus: *Deinde cum multa in eos horrenda vomuissent*, &c. Quænam ea essent, alibi idem Augustinus narrat, cum ait i: *Vt verbis illius plenarij Concilij magis vtar, ibi,* nempe in factione Maximianistarum, *viperei seminis noxios partus tardo calore vaporant, publici facinoris & parricidij sui facta scelerum vota gignunt. Parturiunt iniustitiam, conceperunt laborem, & pariunt iniquitatem. Iam non confusa criminum silua nomina eorum designantur ad pœnam. Dum eius indulgentia fuuis, dum clementia dimitteretur liuca, iam causa quos puniret inuenit: quos tanquam in asperos scopulos veridica vnda naufraga membra proiecit: quorum pereuntium littora Ægyptiorum exemplo funeribus plena, nec ipsam inuenientia sepulturam.* & in Maximianum ipsum hæc sunt verba sententiæ:

i Aug. contra Cresco. lib. 4. c. 31.

FACINORA MAXIMIANISTARVM.

XLIV. SENTENTIA LATA IN MAXIMIANVM AC EIVS SECTATORES.

Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron ministrum de pacis gremio sententiæ fulmen excutiat, quem non solum mors iusta sui sceleris condemnat, sed etiam trahit in consortium criminis plurimos catena sacrilegij: venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione plenum est & amaritudine, & eorum pedes veloces ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum: iacent membra abscissa, quæ pestifera putredo ita corrupit. vt plus habeat in abscissione solaminis, quam in curatione medicaminis. Famosos criminis reos, &c. hucusque ibi Augustinus, narrans ea, quæ dicta sunt in præsenti, verbis præteriti temporis, quod sic oratio postularet. Sed & superius iisdem modis ac tempore, quæ reliqua eiusdẽ sunt sententiæ, ita refert k: *Fam osi ergo criminis reos, Victorianum*

k Aug. contra Cresco. li. 3. c. 53.

Carcabianensem, Martianum Sullectinum, Beianum Baianensem, Saluium Aphbensem, Theodorum Vsulensem, Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Prætextatum Assuritanum, Saluium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, & Martialem Pertusensem: qui funesto opere perditionis vas sordidum, collecta faculentia, glutinarunt: sed & clericos aliquando Ecclesiæ Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt, Dei præsidentis arbitrio, vniuersalis Concilij ore veridico damnatos esse cognoscite.* sunt hi illi duodecim Episcopi ordinatores Maximiani. sed de aliis ita subditur in illorum sententia.

* Elephantarensem.

XLV. REDIRE PERMISSI MAXIMIANISTÆ.

Eos autem, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, id est, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo pudore fidei retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. At ne angustum redeuntibus tempus spem salutis arctata diei pressura subducat, agnoscentibus quibus licet manentibus præcedentibus statutis vniuersis vsque in diem octauum Kalendarum Ianuariarum proxime futurarum agnitionis pandimus ianuam, vt integri honoris & fidei regressi habeant fundamenta: quā si quisquam ingredi nequiuerit pigra segnitia sciat sibi ad omnes veniales aditus sua voluntate viā esse subductam. Manebit enim circa eos dicta sententia, & post præstitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia.* hactenus verba sententiæ. At sicut magno animi ardore tot numero aduersus Maximianistas conuenerunt Primianistæ; ita etiam haud impari sollicitudine aduersus eosdem sectantes Maximianum, vt ab ipsorum eiicerentur Ecclesiis, curauere. Extat enim Titiani Aduocati libellus aduersus Felicianum & Prætextatum Episcopos partis Maximiani, ambos ex duodenario illo numero Episcoporum, qui ordinauerunt eundem Maximianum (quorum Prætextatus erat Episcopus Assuritanus, Felicianus autem Mustitanus) quo rogatur Proconsul, vt ab ipsorum sedibus pellerentur. nam Augustinus a: *Inuenitur autem*, inquit, *postulatio apud Herodem Proconsulem, vide quanto post dicta aduersus Felicianum & Pretextatum de Mustitanis & Assuritanis locis excludendos: cuius pauca subiunxi.*

* ignotionis

a Aug. contra Crescon. lib. 3. c. 56.

XLVI. LIBELLVS ADVERSVS FELICIANVM ET PRÆTEXTATVM.

Post Consulatum dominorum Arcadij III. & Honorij iterum, Augustorum, sexto Nonas Martias, Carthagine in Secretario Pratorij Titianus dixit: Peregrinus presbyter, & seniores Ecclesiæ Mustitanæ regionis tale desiderium prosequuntur. Cum Ecclesiæ Catholicæ sanctitatem vir memoriæ venerabilis ab errore perfidiæ Donatus assereret, in eius nomen & cultum mundi pene totius obseruantia nutrita coaluit. Sed cum eius religionis laudandum mirandumque propositum Maximiani cuiusdam venena polluerent: multorum cœtus Antistitum in vnum, Deo conspirante, collectus, hominem, vel potius pestem, quæ superna displicuit maiestati, etiam puræ mentis propria coercitione damnauit. Eos quoque quos aliena præsumptionis error attraxerat, portu primo proposito pœnitendi, si reuerti cuperent intra tempus ad religionis tramitem præstitutum, pari vigoris admonitione compescuit. Sed suis institutis iniquitas delectatur, & semetipsam non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, & alios sibimet consociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus, deprauationis huius attaminatione fuscatus, in Mustitana positus ciuitate, Deo omnipotenti parietes consecratos & Ecclesiam venerandam quasi quadam obsidione credidit retinendam. Hunc etiam Prætextatus in Assuritanis partibus imitatur. Sed cum æquitatis tuæ innotesceret potestati consortium sacerdotum: iussisti (vt Gesta testantur) exploso omni contradictionis effectu, sacratissimis sacerdotibus à profanis mentibus Ecclesias vindicatas oportere restitui. huc usque recitat Augustinus ex libello Titiani: & subdit post hæc:

XLVII. MAXIMIANISTÆ RECEPTI A PRIMIANISTIS.

Producitur autem iste conflictus (quantum ex Gestis Proconsularibus & Municipalibus indagare potuimus) vsque ad Theodorum Proconsulem, hoc est, vsque ad anni alterius diem XI. Kalend. Ianuarij: quo die clerici & seniores agentes sub Rogato Episcopo, qui in locum damnati Pratextati Assuritani fuerat subrogatus, allegauerunt memorati Proconsulis iussionem. Cæterum post multum temporis eosdem pœnitentes suis ipsorum fuisse Ecclesiis restitutos, idem Augustinus agens contra Gaudentium declarat his verbis b: *Inueni, si potes, quid dicas, quo modo susceperitis honorem Felicianum Mustitanum, & Pratextati Assuritani, quos cum Maximiano & alijs decem sine vlla dilatione damnastis: contra quos, vt eos de basilicis pelleretis, apud duos, vel nisi fallor, apud tres Proconsules litigastis: & cum iam in locum Pratextati alium ordinassetis, post tam longum tempus eos in suis honoribus recepistis. Qua iustitia, qua ratione, qua fronte in honore suo suscipitur Maximianista damnatus, & damnatur orbis terrarum Catholicus inauditus? Qua iustitia, qua ratione, qua fronte cauendum esse dicitis, ne vos inquinet Cæcilianus olim defunctus, vobisque prorsus incognitus, vestris maioribus iudicantibus semel damnatus, vestris maioribus accusantibus ter absolutus: & cauendum non putastis, ne vos inquinaret Felicianus vniuersalis Concilij vestri ore damnatus, & ab vniuersis vobis, præcipue tui prædecessoris fauore susceptus? Qua iustitia, qua ratione, qua fronte rescinditis baptismum, quem dant Ecclesiæ, quas laboribus suis Apostoli plantauerunt? cum susceperitis baptismum, quem Felicianus & Prætextatus per tam longum tempus, quando contra eos damnatos litigabatis, foris à vestra Ecclesia tradiderunt?* hæc Augustinus: qui ad confutandos eos suis ipsorum factis ac scriptis, eadem Acta Conciliorum, libellumq; exscripsit, & sæpe citat, atque frequenter refricat, vt sic eos ex gestis ipsorum ineuitabili argumentatione redarguat. Commisceri enim peccatoribus, nefas cum dicerent; totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ communicarat Cæciliano ab ipsis accusato, communionem vitabant. Rursum de iisdem agens idem Augustinus in Epistola c ad Generosum, ait eosdem Felicianum & Prætextatum Episcopos, & omnes ab eis baptizatos susceptos à Primianistis, cogente Optato Gildoniano, de quo plura inferius. persecutus est enim idem Optatus Maximianum cum suis, quamuis Donatistas, vt tradit ipse S. Augustinus agens aduersus Cresconium d.

b Aug. contra Gaudent. lib. 1. c. 39.

c August. epist. 105.

d August. contra Crescon. lib. 4. c. 47.

XLVIII. DONATISTÆ IVRA SIBI VSVRPANT CATHOLICORVM

Sed quomodo lege agerent Donatistæ ex parte Primiani aduersus Donatistas partis Maximiani, cum æque ac isti, illi rei essent latæ aduersus hæreticos ab Imperatoribus legis: dicamus. Factum est id quidem inscitia magistratuum, cum ipsi hæretici minime adiuuandi fuissent auxilio legis, qua ipsi pariter damnarentur. Istud ipsum est, quod S. Augustinus exclamat e aduersus eosdem, cum illud Psalmistæ explicat: *Contriuit Dominus dentes eorum in ore ipsorum.* atq; ait: *Quæro & ego: Quid vobis ad Proconsules, quos miserunt Imperatores? Quid vobis ad leges, quas contra vos dederunt Imperatores? Imperatores communionis nostræ, leges aduersus omnes hæreticos dederunt: eos vtiq; appellant hæreticos, qui non sunt communionis eorum; inter quos vtiq; & vos estis. Si vera sunt leges, valeant & in vos hæreticos, si falsæ sunt leges, quare valeant contra vestros hæreticos? Fratres, paululum aduertite, & intelligite quod diximus.*

e Aug. in Psal. 57.

XLIX. PRIMIANISTÆ AGVNT ADVERSVS MAXIMIANISTAS LEGIBVS PVBLICIS.

Quando egerunt causas suas aduersus Maximianistas, vt eos à se damnatos & schismaticos suis eiicerent de locis, quæ illi tenebant antiquitus, & successerant Episcopis decessoribus suis: volentes illos inde excludere, egerunt legibus publicis, ad Iudices venerunt, dixerunt se Catholicos, vt possent excludere hæreticos. Quare te dicis Catholicum, vt excludatur hæreticus; & non potius es Catholicus, ne sis exclusus hæreticus? Modo Catholicus es, vt valeas ad excludendum hæreticum: Iudex enim non posset, nisi legibus suis iudicare. Dixerunt se Catholicos: admissi sunt agere. Dixerunt illos hæreticos. Quæsiuit, vnde probaretur. Lectum est Concilium Bagaitanum, vbi damnati sunt Maximianistæ: insertum est Actis Proconsularibus. Probatum est, quod illi damnati non deberent tenere basilicas: & pronunciauit Proconsul ex lege. Ex qua lege? quæ lata est contra hæreticos: Si contra hæreticos, & contra te. Quare, inquit, contra me? non enim ego hæreticus sum. Si tu hæreticus non es, falsæ sunt illæ leges: ab his enim Imperatoribus latæ sunt, qui non sunt communionis tuæ; omnes, qui non sunt communionis eorum, legibus suis hæreticos vocant. hæc Augustinus, eodem dilemmate iterum atque iterum Donatistas exagitans. Quænam vero fuerint hæ leges, recensuimus suo loco superius. Porro res Africanæ Ecclesiæ eo statu collocatæ erant, vt ob immensum numerum Donatistarum, Catholici quamuis merito lege agere Imperatorum possent, ipsiq; Proconsules deberent præ se ferre vindices legis; tamen quod tot tantaque remedia tum à Constantino Magno, tum à Constante eius filio ad eos curandos cassa esse reddita visa essent; immo illis remediis eadem monstra iidem acerbius prouocassent; quodque etiam

DONATISTÆ CVR TOLERATI.

pollerent manu factiosorum & sceleratorum hominum, nempe Circumcellionibus; Catholici quidem quiescere tutius rati sunt, & magistratus ob pacem prouinciæ ea toleranda esse putarunt. Sic igitur veluti soluti vinculis ipsi legum, leges tamen ad alios perturbandos adhibuerunt; immo etiam furentes aduersus aduersarios leges pœnales sanciuerunt. nam de ipsis sanctus Augustinus a: *Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis, qui clamaret Siniti: Quisquis Maximiano communicauerit, incendetur domus eius.*

a August. epist. 66.

L. SALVII EPISC. DONAT. CAVSA.

Sed vide, quæso, quid in Saluium Episcopum Membresitanum, vnum ex ordinatoribus Maximiani, iudicio cum aduersariis Primianistis contendentem, & de lege illa excipientem, qua illi sibi agendi contra Maximianistas esse facultatem apud Proconsules affirmabant, iidem egerint Primianistæ: Augustinus enim contra Cresconium b agens hæc narrat, cum ait: *Quære quæ statuta sint Saluio Membresitano: quia ei non potuit illum persecutionis exagitationibus extorquere, vt rediret ad consortium criminum: maluitque se committere examini, & persecutoribus suis in Proconsulari iudicio respondere: ea credo fiducia, quod sciret aduersarios suos legibus contra hæreticos promulgatis vti non posse apud Iudicem, nisi etiam se ipsos pariter eis irretirent. Sed fefellit eum ista cogitatio. Apud Seranum enim tunc Proconsulem vel gratia plus valuit, vel magis forte Bagaiense Concilium, quod illic etiam contra eundem Saluium recitatum est. Quadam sane interlocutione, quid per se ageretur, ostendit: id est, vt Saluium aut choro Episcoporum communionis Primiani redderet, aut fugaret à sedibus, vt restitutus quem contra eum Primianus ordinauerat, loca omnia, quæ à Saluio tenebantur, sine aduersario possideret. & tamen in eadem interlocutione, quod persecutionem Saluius pateretur, expressit. sic enim in iisdem Gestis legitur: Seranus Proconsul dixit: Lis Episcoporum secundum legem ab Episcopis audienda est. Episcopi iudicauerunt. Quare non aut sub satisfactione ad chorum reuerteris vetustatis: aut, habes scriptum, terga persecutoribus prodis?* & paulo inferius:

b August. contra Cresc. lib. 4. c. 48.

LI.

Iam vero posteaquam sententia Proconsulis Abitinensibus allegata est, per quam ciuitatem vrinam iudicatum implere vestri metuerant, eo quod pene omnes Membresitani Saluium diligebant: quæ fecerunt iidem Abitinenses homini ætate grauissimo, piget dicere, quia ea non apud Acta fecerunt: sed tam recenti memoria cum omnibus documentis sit clarior ipsa testificatio ciuitatum, breuiter attingam, quod illic, cum iter agerem comperi. Nam quia eis pro defendendis ex quantacunque parte sedibus suis etiam post Proconsulis iudicatum turba sibi fauentis fiducia Saluius repugnare tentauerat: victus aliquando comprehensus est, non iam ducendus ad iudicium, vbi in partis fuerat prolata sententia, sed pompa miserabili triumphandus. Capto enim seni mortuos canes alligauerunt in collo, & sic cum illo, quantum libuit, saltauerunt. Hoc si vellem exaggerare dicendo: nonne fortasse hanc pœnam vix tormentis Regum Etruscorum, quibus mortua viuis corpora iungebant, comparandam esse monstrarem? &c. eadem idem Augustinus, dum agit contra Parmenianum c; & cum pluribus rem prosequitur, ait à suis Saluio vt martyri fabricatam fuisse nouam Ecclesiam.

QVID IN SALVIVM DONATISTÆ.

c August. contra epist. Parm. lib. 3. c. 6.

LII. DONATISTÆ SVA IPSORVM OPERA CONVICTI.

Quod vero eadem prosecutione causæ suæ Primianistæ aduersus Maximianistas ea omnino præstiterint, quæ iidem atq; cæteri Donatistæ à tempore Constantini Magni atque Constantis in Catholicos effuso ore iactabant; sicque suis ipsorum se armis confodi, negare non possent (quod crebetrime idem Sanctus Augustinus inculcat) inde factum est, vt in Concilio Carthaginensi postea à Catholicis celebrato, nimirum sub Consulatu Vincentii & Flauiæ, decreuerint Patres ad perpetuam rei memoriam è publicis Actis excipienda esse cuncta, quæ inter Primianistas & Maximianistas penes Proconsules versata essent: sunt enim hæc d verba decreti: *Placuit, vt ex Concilio nostro litteræ dentur ad Iudices Africanos, à quibus hoc peti congruum videtur, vt in hoc adiuuent communem matrem Ecclesiam Catholicam, in quo Episcopalis auctoritas communiri in ciuitatibus potest, id est, vt iudiciaria potestate ac diligentia ex fide Christiana, quid gestum sit in omnibus locis, in quibus Maximianistæ basilicas obtinuerunt, qui ab eis schisma fecerunt, inquirant, & Gestis publicis propter firmam notitiam omnibus necessariam faciant inhærere.* hæc Patres, & quam prudenter id egerint; ex vsu frequenti ipsorum Proconsularium Gestorum, quibus Augustinus frequentissime Donatistas exagitat, satis perspicue demonstratur.

d Conc. Afric. c. 34. to. 1. Conc.

LIII.

Cæterum sicut olim Constantinus Magnus & Constans, ita & Valentinianus maior, Gratianus, & Theodosius coercuere legibus Donatistas, prout ipse S. Augustinus affirmat, easque ipsis legendas proponit, dum ait e: *Deinde Valentinianus, legite, quæ contra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius, legite quanto vultis, quæ de vobis constituerint,* &c. quæ vero post Theodosium Honorius aduersus eosdem statuerit, dicemus inferius suo tempore. Sed quanam pœna contemptores legum, potestatum, ac denique numinis à Deo puniri solent? (haud enim Diuinitas patitur sontes omnino hic grassari sine supplicio) ea nimirum, vt quos carcer coercere minime valet, nec compedes & catenę constringunt, nec securis ferit, vel ignis incendit, iidem sibi ipsis carnifices fiant: Ob idque accidit, vt è cœlo in eorum præcordia immissa vindicta, iidem Donatistæ mente turbati, furore perciti, à prauo dæmone agitati, quouis prætextu, vel desperatione adacti, vel falsa spe meliorum illecti, ipsi sibi spontanei carnifices fierent, inijcerent collo laqueos, gladios in sua conuerterent pectora, venena sitirent, præcipitia, vel flumina, vel ignes ad necem quærerent, & ad quoscunque oblatos sibi interitus modos obuiis accurrerent manibus, sicque infelicissimi homines appeterent mortem, & oppeterent auidius, quam alii vitam. Tali quidem, vlciscente numine, quos Iudex legum vindex non plexit, mulctati sunt supplicio Donatistæ; vt amentiæ quadam offusi caligine prætextu martyrii, ipsi sibi violentas manus inferrent, vel ad infligendum vltimum sibi supplicium alios cogerent, vt superius demonstratum est. Sit in horum exemplum quod Constantii Imperatoris temporibus dictum est ex Optato de Marculo & Donato sua sponte necatis, quos illi dicebant à nostris occisos: sed verius Augustinus f: *Ecce,* inquit, *Marculus de petra præcipitatus est; ecce Donatus Bagaiensis in puteum missus est. Quando potestates Romanæ talia supplicia decreuerunt, vt præcipitarentur homines?* (exoleuerat diu ante supplicium illud, quo de rupe Tarpeia rei immanium criminum proiiciebantur) *Quid autem respondent nostri? Quid sit gestum, nescio. Tamen quid tradunt nostri? Quia ipsi se præcipitauerunt, & potestates infamauerunt,* &c. at de aliis imitatione maiorum suorum eadem sibi supplicia voluntaria inferentibus agit ipse S. Augustinus contra Gaudentium his verbis g:

e Aug. epist. 166.

DONATISTÆ VLTORES IN SEIPSOS.

f Aug. in Ioan. tract. 11.

DE DONATISTIS IN SEIPSOS SÆVIENTIBVS.

g Aug. contra Gaudent. lib. 1. c. 28.

LIV. INGENS DONATISTARVM INSANIA IN CAPTANDO MARTYRIO.

Sed nunc plane cum parcente vobis mansuetudine Christiana, ita in vos sæuit vestra dementia, vt quemadmodum dicis caminorum reperto compendio, vestras animas rapiatis. Omnimodo vos à vobis ipsis pati persecutionem, nimia est impudentia, si negatis; quando vos vtrumque completis, & vnde ipsi pereatis, & quod peritis. Sic autem dicis, tot hominum millia esse, qui hoc faciant, quasi non etiam ista sit non parua causa, cur ab huiusmodi magisterio vestro Africa liberetur. Eorum est enim hominum genus, cui hoc malum persuadere potuistis, qui solent hæc & antea facere, maxime cum idololatriæ licentia vbiquequaque serueret, quando isti Paganorum armis festa sua frequentantibus irruebant. Vouebant autem Pagani iuuenes idolis suis quis quot occideret. At isti gregatim hinc atque inde confluentes, tanquam in amphitheatro à venatoribus more immanium bestiarum venabulis se oppositis ingerebant, furentes moriebantur, putrescentes sepeliebantur, decipientes colebantur. Præter hæc sunt saxa immania, & montium horrida prærupta voluntariorum creberrimis mortibus nobilitata vestrorum: aquis & ignibus rarius id agebant, præcipitiis greges consumebantur ingentes. Aetatis nostræ hominibus res notissimas loquor. Quis nescit hoc genus hominum in horrendis facinoribus inquietum, ab vtilibus operibus otiosum, crudelissimum in mortibus alienis, vilissimum cum suis, maxime in agris territans, ab agris vacans, & victus sui causa cellas circumiens rusticanas, vnde & Circumcellionum nomen accepit, vniuerso mundo pene famosissimum, Africani erroris opprobrium? Ex hoc igitur genere quis ignorat, quam multi antea per diuersas regiones ibant & peribant, & nunc illorum comparatione quam pauci suis ignibus ardeant? cum scilicet compressi sunt iterum legibus

Imperatorum, de quibus vberius suo loco dicendum erit.

LV. a 2. Mach 4. b Aug. contra Gaud. l. 1. c. 28. 29. 30. c Aug. de Vnitat. Eccles. c. 19. & contra Gaud. lib. 1. c. 20. & alijs in locis. d Aug. de Vnit. Eccl. c. 19.

Quod autem hi nefandum scelus exemplo Raziæ *a* ex Machabæorum libris defendere soliti essent, & detestandum delictum titulo martyrij honestarent, idem Augustinus eosdem plurib. sæpeq; confutat *b*, percitosq; gloriæ stimulis ista deliraße, sæpe etiam demonstrat *c*. Nam sic occisos sepeliebant, & colebant vt martyres, ad eorum sepulchra comedentes atq; gaudentes, orantesq; iactabant se ad eorum memorias exauditos: sed refellit has omnes fallacias, & ad animas decipiendas diaboli technas retegit ipse fusius Augustinus *d*.

LVI. NOTA OMNIBVS DONATISTARVM INSANIA. e Phila de hær. c. 86. f Theo hær. fabul. l. 4. DONATISTARVM INSANIA IN AFFECTANDO MARTYRIO.

Cœpta hæc ipsorum insania sub Constante Imperatore, cum ab eis missi sunt Paulus & Macarius Legati pacis, nec postea quoad viguit impium schisma desijt, peruulgata iam etiam transmarinis. nam de his Philastrius ita meminit *e*: *In Africa sunt, qui Circuitores dicuntur: hi circumeunt terras; & quos inueniunt in via, cogunt eos, vt interficiantur ab illis, dicentes se desiderare pati martyrium: & sub causa hac multi latrocinantur interdum. Quidam autem ex his velut Biothanati moriuntur, sese dantes in præcipitium, diuersumq; subeunt calamitatum interitum.* Innotuerunt ijdem Orientalibus etiam: nam de ipsis Theodoretus hæc habet *f*: *Nouum insaniæ genus excogitarunt: violentam enim mortem, martyrium nominant; & qui hanc quidem appellationem assequi volunt, id longo ante tempore, ijs, qui idem secum sentiunt, significant. Illi autem eos omni genere officij obseruant, eisque inseruiunt, & omne ciborum genus afferunt, veluti quædam sacrificio destinata animalia præpascentes & pinguefacientes. Cum diuturno autem tempore in his delicijs laute & opipare vixerint, cogunt eos, quos in vijs inuenerint lethalia eis vulnera ense afferre; & nonnulli quidem institutum assequuntur, alij vero ab eo excidunt. Quis enim sanæ mentis in se cædis manifestæ crimen susceperit? Instar Corybantum, itaque furentes & debacchantes, se ex alto præcipitio deorsum præcipitant. Ego autem interim dum de Arianis loquor, volo aliquid lepidum, quod in his euenit, enarrare. Cum enim permulti ex his, instar phasianorum adipati, in generosum quendam iuuenem incidissent, deinde nudum ensem ei porrexissent, iusserunt, vt eis afferret vulnera: & se eum interfecturos minati sunt, nisi imperatum faceret. Is autem dixit, se vereri, ne aliquibus occisis, qui superessent, pœnitentia ducti pœnam cædis ab eo exigerent: oportere itaq; prius vnicuiq; eorum vinculum imponere, deinde sic ensem adigere. Cum illi autem acquieuissent, & vincula accepissent: cum virgis omnes cecidisset, eos vinctos relinquens abijt. Eis vero hanc phrenesin immisit malus dæmon.* hactenus Theodoretus, deque his modo satis: reliqua enim de ipsis suis locis antea dicta & inferius dicenda sunt. Tantum enim abest, vt ab hac insania aliquando resipuerint, vt maiori in dies concepti furore, grassati sint in se ipsos, & in Catholicos: tunc præsertim, cum Gildonis in Africa tyranni sectator Optatus Gildonianus, homo Donatista, armatus prodijt, quod suo loco dicturi sumus. Vidisti igitur & considerasti, nullum vnquam non dico Christianum Imperatorem, sed nec Scytam, & immanissimum quemuis tyrannum de Donatistarum sceleribus valuisse adeo crudeles pœnas sumere, quas ipsi sibi sponte ferali animo intulere. Sed iam quæ sunt reliqua rerum gestarum præsentis anni, oratione prosequamur.

LVII. ALIPIVS TAGASTENSIS CREATVS EPISCOP. g Aug. ep. 8.

Hoc ipso anno Alipius Tagastensis, qui (vt ad calcem anni superioris diximus) Hierosolymam profectus est, in Africam rediens, creatus fuit suæ patriæ Episcopus Tagastensis: quod ex litteris S. Augustini ad S. Hieronymum hoc anno datis facile possumus intelligere *g*. In ipso n. limine perfuncti presbyteratus, & Episcopatus eius initiationis, Augustinus illas, de quibus agimus, ad S. Hieronymum litteras dedit, quarum exordium est: *Nunquam æquè quisquam*, &c.

DISSENSIONES INTER AVGVST. ET HIERON. QVANDO CŒPTÆ

Hæc quidem haud otiose disquirimus; sed vt perspicuè innotescat, quo tẽpore cœpta sit controuersia illa famosa, ore omnium agitata, inter Augustinum atque Hieronymum ad multorum annorum spatia propagata, simulque causam & fontem, vnde illam fluxisse contigit, percipere accurate possimus. Ac primum quæ de Alipij Episcopatu habeat Augustinus, his tunc ad Hieronymum litteris datis, hic verbis ipsius manifestemus: *Nunquam*, inquit, *æquè quisquam tam facile cuilibet facie innotuit, quam mihi tuorum in Domino studiorum quieta lætitia, & verè exercitatio liberalis. Quamquam ergo percupiam omnino te nôsse, tamen exiguum quiddam minus habeo, præsentiam videlicet corporis. Quam ipsam etiam, posteaquam te beatissimus nunc Episcopus, tunc vero iam Episcopatu dignus, frater Alipius vidit, remeansq; à me visus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditum, cum te ille ibi videbat, & ego videbam, sed oculis eius*, &c.

LVIII.

Auspicatam iam exordium & originem controuersiarum, quæ inter tales tantosq; viros doctrina & sanctitate egregia præditos, Catholicæque Ecclesiæ magistros exortæ sunt: hic repetere memoria debemus, quæ anno superiori ad finem ipsius diximus, cum de eiusdem Alipij peregrinatione Hierosolymam sermonẽ habuimus: nimirum tunc ex nobilium Origenistarum Hierosolymis agentium latebris ventum illum spirasse, quo eiusmodi est excitata tempestas, ex qua filiorum pacis nauigia nonnihil iactata, & inter se collisa diu, vix tandẽ ad tranquillitatis portum, quo vterq; rectitudinis & veritatis clauum direxerat, integra absque naufragio peruenere: cum postea datis inter se mutuo dexteris, iunctis animis, aduersus primogenita Origenistarum germina, Pelagianos hæreticos, sub eodem Catholico fidei vexillo commilitones acerrimè decertarunt.

LIX. h Hieron. ep. 92. FOMES DISCORDIARV̄ AVGVSTINI CVM S. HIERONYMO VNDE

Sed quo modo ab Origenistis suppeditatus est discordiæ fomes, ex verisimilibus, ex veris tamen deductis cõiecturis datur posse opinari: procul vero abhorremus ab opinatione eorum, de quibus ista Hieronymus *h*: *De amicitia omnis tollenda suspicio est; & sic cum amico, quasi cum altero se, loquendum. Nonnulli familiares mei, & vasa Christi, quorum Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est, suggerebant, non simplici animo a te factũ, sed laudem atq; rumusculos & gloriolam populi requirente: vt de nobis cresceres, & multi cognoscerent te prouocare, me timere, te scribere vt doctum, me tacere vt imperitũ, & tandem reperisse, qui garrulitati meæ silentium modumq; imponeret.* hæc ipse: sed plane male illi Augustini animum perscrutati; licet id conati fuerint, qui ad hæc aduersus Hieronymum scribẽda Augustinum quibusdam impulsibus adegerunt. At quinam aduersarij isti Hieronymi, qui ex Augustini ad ipsum se ipsis insultandi in eum captandi forent occasionem? illi nempe; quorum superius mentio facta est, Iohannes Hierosolymitanus Episcopus, Ruffinus, Melania, & si qui alij ob Origenis errores, quos impugnabat, ipsi Hieronymo infensissimi, eiusmodi quidem, qui extrinsecus sanctitate cum nobilitate pollentes, fidem apud omnes inuenirent, qui eos minus proximè perspectos haberent.

LX. ALIPIVS MALE AFFACTVS AB ORIGENISTIS IN S. HIERONYMVM.

Quænam autem, quamve putas hos omnes aduersus Hieronymum in aures Alipij infudisse? certè non alia, illud quidem quod dictitare & obiectare sæpe solebant: nimirum, hominem esse fastu plenum, tumidum, nemini parcentem, omnes carpentem, sibi nimium arrogantem, agentem doctorem totius Orbis, omnes spernentem, nullosq; rationem habentem: fore namque Deo gratum, Christianisq; iucundum, petulantiam hominis coercere, contrarijs scriptis eius scripta corripere, & sugillare; idq; esse de ipso in primis bene mereri, si è cathedra docẽtis demissus, in loco humili collocatus disceret tandẽ, & quod non crederet, experimento sentiret, præstantiorem ipso in Ecclesia inueniri doctorem. At quorsum hæc Origenistarum strophe tendebat? eo nimirum, vt Hieronymi quam dicebant audaciam coercendo, Augustinum, si possent, arctè sibi coniungerent; vel saltem eosdem inter se altercantes, sibi vnicum aduersarios constituerent, iugiter inter se pugnantes, mutuoque carpentes; eueniretque tandem secundum illud Hieremiæ *i*: *Quia fortis impegit in fortem, ambo pariter conciderunt.*

i Hierem. 40.

Non sensit dolos Alipius, nec in animum inducere potuit fraudulenter hæc agi, ab hominibus præsertim, quorum sanctitas videbatur toto iam Orbe spectata: quamobrem de Hieronymo ab illis accepit, eadem reuersus in patriam retulit Augustino: qui bona fide, rectoque animo, & nonnisi boni consulens, sic scribere aggres-

aggressus est, & carpere, quæ à Hieronymo scripta essent, vt tamen in omnibus fraternæ charitati in primis voluerit esse consultum: sicq; se reprehensorem exhibuit, vt tamen charitate se fratrem esse, pluribus significasse voluerit. Sed age iam ad ipsas literas inter se mutuo datas, quo scriptæ sunt ordine, veniamus.

LXI. AVGVST. AD HIERONYMŪ ACRES LITERÆ.

Dedit igitur ipse prior Augustinus ad Hieronymum, quas diximus, litteras hoc anno cuidam Profuturo, familiares illas quidem, salibus tamen acrioris correctionis aspersas: nam vnde sibi suppetere poterat haud mediocre argumentum Hieronymi commendandi, quod solus ac primus inter Latinos reserare potuerit fontes Hebraicos, inde eum sugillandi se inuenisse putauit occasionem, quasi otiosè hæc ipse tentasset: à quo studio etiam diuellere eum conatus, fructuosius ipsum laborare rogat, nimirum vt verteret in Latinum Græcos scriptores Ecclesiasticos; quod postulare se dicit nomine totius Ecclesiæ Africanæ, enim ait a: *Petimus ergo, & nobiscum petit omnis Africanarum Ecclesiarum studiosa societas, vt in interpretandis eorum libris, qui Græcè Scripturas nostras quam optime tractauerunt, curam atque operam impendere non graueris: potes enim efficere, vt nos quoque habeamus illos tales viros, & vnum potissimum, quem tu libentius in tuis litteris sonas.* Origenem sanè Augustinus intelligit; cuius laudes, antequam ex eo hæreses proferrentur in lucem, suis scriptis sæpè contigerat Hieronymum prædicasse: vt vel ex hoc vno intelligas tacitam iniuri Hieronymo notā, quod hoc tempore detestari profiteretur Origenem, quem antè sæpè alias cōmendasset: sicq; plane per transennam inspicias suppeditata ab Origenistis Augustino eo modo, quo diximus, in Hieronymum argumenta; qui & ista mox subdit: *De vertendis aūt in linguam Latinam sanctis litteris canonicis laborare te nollem, nisi eo modo, quo Iob es interpretatus; vt signis adhibitis, quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorum est grauissima auctoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autem nequeo mirari si aliquid adhuc in Hebraicis litteris & exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit,* &c. ad postremum eiusmodi indigno planè Augustino dilemmate agit: *Si enim,* inquit, *obscura sunt, te quoque in illis falli potuisse creditur: si autem manifesta, illos in eis falli potuisse non creditur.* hæc ipse: sed quantarum sint virium, si quæ ad ista responderit Hieronymus legeris, plane inuenies.

a Hierony. ep. 80. ap. Aug. ep. 8.

LXII. b Galat. 2. ALIA REPREHENSIO AVGVSTINI IN HIERONYMVM.

Post hæc autem Augustinus eam reprehensionem inculcauit de perperam facta à Hieronymo interpretatione loci illius in Epistola ad Galatas b, quo Paulus ait obiurgatum à se esse Petrum: cum Hieronymus diceret ex complurium doctorum sententia, ea omnia inter ipsos Apostolos per simulationem esse transacta: redarguit n. Augustinus Hieronymum tanquam praui dogmatis assertorem; quasi illis mentiri licuisse, affirmarit. At quam hæc à sententia Hieronymi abhorruerint, superius à nobis est demonstratum tomo primo Annalium, cum de eadē controuersia & dissensione inter Paulum & Petrum pluribus disputauimus; ad quem locum lectorem reijcimus. Hæc quidem primis ad Hieronymum litteris præstitit Augustinus, quas Profuturo perferendas Hierosolymam dedit. Sed accidit, vt ipsæ retentæ in Africa, vix (vt dicemus) peruenerint post annos duodecim Hierosolymam. Verum quo casu id factum sit, sic explicat Augustinus c: *Primas, quas ad te adhuc presbyter litteras praparaueram mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturum; qui postea nobis collega factus, iam ex hac vita migrauit; nec eas tum ipse perferre potuit; quia continuo, dum proficisci disponit, Episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breui defunctus est; etiam nunc mittere volui,* &c.

c Aug. ep. 10. ap. Hieron. 88.

LXIII. HIERON. QVID ADMONVIT S. AVGVSTINVM. d Aug. ep. 9 ap. Hieron. 87.

Cum igitur harum Augustini litterarum S. Hieronymus penitus ignarus esset, ipse ad Augustinum alia occasione litteras officiosas satis misit: quæ licet non extent, earum tamen meminit Augustinus d, qui & testatur inter alia admonitum se fuisse à Hieronymo, vt caueret in legēdo Origene eius errores; vtpotè quod ipse Hieronymus aliquid visus esset odoratus esse, & in suspicionem adductus de consuetudine Alipij Hierosolymis cum Ioanne Episcopo, Ruffino, atq; Melania, & veritus ne per Alipium tanquam canalem è cœnosis fontibus in Augustini animum illaberentur toxica Origenis. His acceptis à Hieronymo literis Augustinus, cū ad eum redderet litteras, eadē persuasione, qua cum primas litteras dederat animo affectus, rursum à redargutione scriptorum illius sumit exordiū, ex causa quidem leuissima sibi comparans argumētum; nimirum quod accepisset à quodam homine, inditum ab eo titulū, Epitaphium, commentario illi, quem ante biennium conscripserat de Scriptoribus Ecclesiasticis; quod tamen minimè verum fuit, vt litteris suis se postea Hieronymus excusauit. Rursum vero ijsdem Augustinus litteris eandem inculcat reprehensionem de prauo dogmate ex interpretatione perperam facta loci illius Epistolæ Pauli ad Galatas: atq; tandem, perinde ac si graui lapsus esset errore, adhuc admonuit, vt iuxta illud Homeri, instar Stesichori, recantaret palinodiā. hæc cuncta pluribus pertractata, apud ipsos Hieronymū & Augustinum, si vis, inspicias lector: nimis enim in longum difflueret oratio, si cuncta verbis ipsorum hic reddere conaremur.

LXIV. LITTERÆ AVGVSTINI INTERCEPTÆ ET VVLGATÆ.

Sed accidit; dolo quidem aduersariorum, non autem culpa vel oscitantia Augustini, vt hæ litteræ nequaquam Hierosolymam perlatę fuerint, sed exscripta ex eis exemplaria in Italiam missa sparsaq; per singulas ferme ciuitates non sine Hieronymi graui ignominiæ nota: quorū vnum nactus Sysinnius diaconus, Hierosolymam ad Hieronymum attulit: testatur id ipse Hieronymus in litteris ad Augustinum scriptis, cum ista narrat, sic iure quidem expostulans e: *Satis mirari nequeo quo modo ipsa Epistola & Romæ & in Italia haberi à plerisque dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: præsertim cum idem frater Sysinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Hadriæ ante hoc ferme quinquennium reperisse.* hæc Hieronymus. Quis non sentiat id subdola aduersariorum arte compositum, nec eiusmodi litteras ad Hieronymum peruenirent, nec eius stylo potenti ex more, omnia quæ essent obiecta refellerentur: sed quasi ex illis victus atque prostratus, cum rubore siluisse videretur; litteræ illæ Augustini vbique locorum ab aduersariis ostentarentur, describerenturque: vt sic Hieronymi nomen sannis pariter atque cachinnis expositum pro aduersariorum arbitrio vbique traduceretur.

e Hieron. ep. 92. apud Aug. ep. 14

LXV. FRAVS ADVERSARIORVM IN S. HIERON.

Quod autem hæc acciderint Augustino nesciente, inde satis apertè percipi potest, dum post illam Epistolā ad Hieronymum alias litteras dedit, quibus efflagitabat, vt ad datas à se literas responderet. Sed rem hanc totam gestam dolo aduersariorum cum dicimus: ne falsum me cōiectorem existimes, accipe quid præterea per Africanos itidem Episcopos ijdem aduersarij Origenistæ eodē tempore moliti sint: narrat id S. Hieronymus f in Apologia aduersus Ruffinum: *Scribit,* inquit, *frater Eusebius, se apud Afros Episcopos, qui propter Ecclesiasticas causas ad Comitatum venerant, Epistolam quasi meo scriptam nomine reperisse, in qua agerem pœnitentiam, & me ab Hebræis in adolescentia inductum esse testarer, vt Hebræa volumina in Latinum verterē; in quibus nulla sit veritas. Quod audiens, obstupui. & quia in ore duorum vel trium stat omne verbum, vnūq; testi nec Catoni creditum est, id ipsum multorum me ex Vrbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantiū, an ita se haberet, & à quo ipsa Epistola disseminata esset in vulgus lacrymabiliter indicantium. Quis hoc ausus est facere, quid aliud non audiat?* hæc S. Hieronymus quibus plane significatur ex vna pariter officina isthæc omnia esse deprōpta. Porro totius huius facinoris architectum fuisse Ruffinum, ipsumq; eius auctorē Epistolæ nomine Hieronymi scriptæ, idem Hieronymus in Apologia in ipsum scripta non obscurè significat g.

f Hieron. Apolog. ad uers. Ruffin. lib. 2.

g Hier. ibi

LXVI. HIERONYMI QVERELA DE AVGVST. h Hier. ep. 91 92.

At quid post hæc ipse Hieronymus? licet Augustini literarū exemplar per Sysinnium diaconum accepisset, cunctatus est tamen ad eas dare responsum, quod haud certus omnino reddi posset eas ab Augustino esse conscriptas, licet (vt ait) stylo satis intellexerit eius esse: sed stomachatus nonnihil, duabus h ad Augustinum missis litteris,

de iniuria accepta côquestus est, contestatusq; pariter se ad priores ab ipso datas literas minimè respondere velle, quousq; certioribus scriptis literis suas illas esse significaret. dedit harum literarum priores Asterio, posteriores vero Firmo, vt ex Augustini redditis litteris *a* apparet. *a Ap. Hier. ep. 97.* Quas omnes licet stylo pungenti, vtpote cômotus iniuria, visus sit exarasse: haud tamen inter se ipsos connexũ vinculũ charitatis dissolui voluit: nam ad finem priorũ, quas Sysinnio dedit, animi sui candorem his verbis reliquisse voluit declaratum *b*: *Vide*, inquit, *quantum te diligam, vt ne prouocatus quidem voluerim respondere; nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem*, ad finem vero posterioris Epistolæ *c*: *Vale*, inquit, *mihi amice carissime, ætate fili, dignitate parens.* sic quidem, quod iam Augustinus esset creatus Episcopus, & mox addit: *Et hoc à me rogatus obserua; vt quidquid mihi scripseris ad me primum facias peruenire.* *b Hieron. ep. 91. c Hierony. ep. 94.* Augustinus vero acceptis Hieronymi litteris ab Asterio, illas suas ad eum reddidit, quarum est exordium *d*: *Quamuis existimem*, &c. in quibus inter alia veniam petens, hæc ait: *Obsecro ergo te per mansuetudinem Christi, vt si te læsi, dimittas mihi, ne me vicissim lædendo malum pro malo reddas.* & post alia: *Vtinam mereremur amplexus tuos*, &c. *d Aug. ep. 11. apud Hier. ep. 93.* Ex quibus plane intelligis, Deo dilectos, ac pacis Ecclesiæ magistros eo animo in altercando fuisse, vt inter ipsos verborum grauiores verberibus ictus, se tamen mutuo complecterentur, & furtiuis charitatis osculis peterent.

XLVII. Porro vt his profitemur litteris Augustinus, haud pridem dederat ad Hieronymum per Cyprianum diaconũ litteras, quæ extant, estque illarum exordium *e*: *Ex quo cæpi ad te scribere*, &c. quibus & significauit suas esse duas illas priores, quibus superius dictæ correctiones conscriptæ haberentur, de quibus & Hieronymus petierat certior reddi, num eius essent: adiunxit vero & postremis his suis ad Hieronymum alias reprehensiones, videlicet, quod nouam ex Hebræo translationem libri Iob edidisset prorsus inutilem; quodq; aliter quam Septuaginta haberent, vertens ex Hebraica veritate librum Ionæ, pro cucurbita, magno omnium scandalo hederam posuisset: & quid in vna Africanarum Ecclesiarum tunc côtigisset, recenset his verbis: *Quidam frater noster Episcopus, cum lectitare instituisset in Ecclesia cui præest, interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter abs te positum apud Ionam Prophetam, quam erat omnium sensibus memoriaq; inueteratum, & tot ætatũ successionibus decantatum: factusq; est tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inclamantibus calumniam falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia an malitia, hoc esse in Hebræis codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant. Quid plura? coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum remanere sine plebe.* hactenus de his Augustinus: reciprocansq; rursum per eandem lineã stylum, affirmat eum vtilius impensurũ operam reddendo Græca Latinis, quam Hebraica; eoq; nomine gratias agit de Euangelio ab ipso ex Græco in Latinum translato. *e Aug. ep. 10. ap. Hieron. ep. 88* *NOVIS CENSVRIS AB AVGVSTINO PVLSATVR HIERONYM.*

LXVIII. At quantum temporis interlapsum sit, ex quo illas ab Augustino olim scriptas, & per Cyprianum diaconũ iterum ad ipsum datas S. Hieronymus acceperit *f*. plane ex ipsis Hieronymi ad Augustinum per eundem Cyprianum tunc redditis litteris satis superque intelligi potest; nempe (quod admiratione quidem dignum est) duodecim annorum spatium intercurrisse: quod sane ex manifesta illa ratione deducimus, cum iisdem litteris ipse testetur S. Hieronymus *g*, eius exemplaria ad se perlata esse non antequam Sysinnius aduenerit ex Galliis Hierosolymam, cum illuc missus est ab Exuperio Episcopo Tolosano; qui quidem eius aduentus contigisse monstratur sub VI. Arcadij Consulatu cum collega Probo, est is annus Domini quadringentesimus sextus. Nam cum ipse S. Hieronymus in præfatione libri tertij in Amos affirmet se dictis Consulibus elaborasse commentarios in Zachariam ad Exuperium Tolosanum Episcopum; & in præfationibus trium librorum in Zachariam idem S. Hieronymus testetur de eodẽ Sysinnio tunc misso ab Exuperio Hierosolymam: plane necesse est affirmare, non ante dictos Consules Sysinnij aduentum contigisse. *QVAM SERO HIERONYMVS ACCEPERIT LITERAS AVGVST.* *f Hier. ep. 89 apud Aug. 11.* *g Hier. ep. 91. 92.* Porro non alium hunc fuisse Sysinnium, qui exemplaria Epistolæ Augustini ad Hieronymum attulit Hierosolymam, ab illo, qui ab eodem Exuperio Tolosano Episcopo missus accepit à S. Hieronymo commentarios in Zachariam Prophetam sub dictis Consulibus elaboratos, ex eo quoque certo cognosci potest, quod ipse Hieronymus in litteris, quas tunc pro defensione sua ad Augustinum scripsit, cum citat S. Ioan. Chrysostomum, non eum dicit esse Episcopum, sed olim fuisse, atq; esse iam desiisse: adeo vt necesse sit eam ab ipso pro sua defensione esse scriptam ad Augustinum Epistolam, cum iam Ioannes sede summotus esset, & in locum eius alius suffectus; sunt enim in dicta Epistola hæc Hieronymi verba *h*: *Quid*, inquit, *dicam de Ioanne, qui dudum in Pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, & propriè super hoc capitulo latissimum exarauit librum?* quæ quidẽ ipsamet verba (ne arbitreris esse mendum in codice) repetit ipse Augustinus in sua ad Hieronymum responsione, ea Epistola, cuius est principium *i*: *Iampridem charitati tuæ*, &c. *h Hier. ep. 89.* Sic igitur iam vides sedere desiisse Ioan. Chrysostomũ, cum illæ à Hieronymo scriptæ sunt literæ ad Augustinum per Cyprianum, quibus de acceptis priorum litterarum exemplaribus à Sysinnio significabatur. *i Aug. ep. 19. ap. Hier. ep. 97.* Porro & illud liquet, eundem Ioan. Chrysostomum quadringentesimo quarto Domini anno sede depositum & in exilium missum esse: vnde perspicias, optimè conuenire, eundem hunc esse Sysinnium, quem constat Hierosolymam venisse sub dicto sexto Arcadij Consulatu, anno Domini quadringentesimo sexto: indeq; perspicuè intelligas, non ante annos duodecim Hieronymum accepisse, non dico literas, sed exemplaria literarum, quas Augustinus scripserat: quibus & videas, quam proditoriè cum eo tunc ab aduersariis actum sit.

LXIX. Sed nõ hic finis, imo potius exordium controuersiarũ fuit: siquidem acceptis tribus simul missis ab Augustino Hieronymus litteris, ipse iis, quas per dictum diaconum Cyprianum reddidit, Apologiam validam quidem côtexuit, qua cum ab omnib. obiectis causam suam defendisset, redarguit insuper Augustinum, quod eius sententiæ visus esset assertor, qua diceretur, Iudæos ad Christum conuersos vti licite legalibus potuisse. *HIERONYMVS REDARGVIT AVGVSTINVM.* quod affirmare, nihil aliud esset, quam Cerinthi, Hebionis, & Nazaræorum hæresi adstipulari. Vice versa Augustinus his à Hieronymo pro sua ipsius defensione acceptis per Cyprianum diaconum literis, necnon superioribus Firmo datis, quarum meminimus prolixiorẽ illam rescripsit Epistolam, quæ incipit: *Iampridem charitati tuæ.* qua inter alia purgat se ab errore, in cuius suspicionem apud Hieronymum venerat, quasi eadẽ sentiret cũ hæreticis illis, qui Iudaica pariter cum fide Christiana esse seruanda arbitrati docuissent: fateretur tamen, se minus perfectè esse locutum; intelligere autem voluisse, ea primis illis temporibus tolerata fuisse: quam suam eadem de re sententiã iam ante contra Faustum scribens plenius se declarasse testatur. Sed iam receptui post bellum canendum: imo & composito inter eos fœdere & veritate in vtroq; vincente firmiori pace atq; concordia stabilita, pro munere Deo laudes cum gloria concinendæ.

LXX. Porro vt ab omni suspicione malæ mẽtis prauiq; animi S. Augustinũ penitus liberemus, intelligatisq; quam verissimũ esse hæc omnia aduersariorum arte fuisse composita, ipso aliter sentiẽte: præter illa, quæ superius ingesta sunt ad hæc declarãda, accipe quæ ipse Augustinus ad calcem suarum primitus datarum Epistolarum habet; vt intelligas, quo animo in eiusmodi côtentionis palæstra in arenam descenderit. *CHARITAS INTER HIERONYM. ET AVGVSTINVM ILLIBATA SERVATA.* Sunt hæc verba *k* ipsius, cum Profuturo simul cum litteris alia quædam scripta Hieronymo dederat perferenda: *Sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum; quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram atque fraternam seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est l: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, quam adulator vngens caput.* *k August. ep. 8.* *l Psal. 140*

caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod scripserim; sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiã interdũ vitia mea, sed hæc malo audire à melioribus: ne cũ me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, & meticulosam potius mihi videar in me, quam iustam tulisse sententiam. hæc ipse, volens sua scripta censuræ Hieronymi subiacere. quo animo perseuerasse Augustinum immobilem vsq; ad finem, omniq; obseruantia Hieronymum coluisse, innumera in ijsdem Epistolis sparsa sunt loca.

LXXI.

a August. ep. 19.

HIERONIMVS IN AVGVSTINO MAIOR.

In nouissima eodem argumento conscripta, quantum ipse licet Episcopus detulerit Hieronymo presbytero, hac plane sententia declarauit b: *Quanquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesia vsus obtinuit, Episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est.* maior quidem Augustino Hieronymus, non ætate solũ, cuius ratione cum superioribus literis filium nominat, sed & linguarum Hebraicæ & Græcæ peritia, verum & in sanctitate etiam puto Augustinum iure primas Hieronymo detulisse; quippe quem sciret ab exordio iuuentutis iugum Christi portare cœpisse, fidemq; imaculatam seruasse, se vero à fide naufragum diu per Manichæorum hæreses deuiasse. Cum tot igitur prærogatiuis præstaret Hieronymus Augustino; videtur insulsa nimis illa quorundam interpretatio: significare nimirum voluisse Augustinum, Hieronymum maiorem fuisse, quod maior esset dignitas Cardinalatus Episcopatu: quasi nihil præterea esset, quo excelleret Hieronymus Augustino, vt necessario ad Cardinalatum illa referenda sint verba. sed de Cardinalatu Hieronymi satis superius. Ad postremum ad significandam puram suam erga Hieronymum charitatem, timens Augustinus ne quid reliquum respersi ex liuore pulueris in Hieronymi animo resideret, sequestrem adhibuit Præsidium Sacerdotẽ, qui penitus eius animum exploraret: ad quem de ea re Epistolam scribens, hæc habet in fine b: *Si ego, quod non debui, aut quo modo non debui, aliquid scripsi: non ad illum de me, sed ad me ipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem; quo correctus petã, vt ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.* hæc ipse. At quanti è contrario fecerit ipse Hieronymus Augustinum, & quibus laudibus prædicauerit, inferius suis locis dicturi sumus Annalium tom. 5 cum mutuo inter se datas literas tempore ingruẽtis hæresis Pelagianæ recensebimus. Hic autem satis in vnum congessisse cœptam hoc anno controuersiã, deductam vero ad annum fermè decimumquartum, simulq; certo narrationis ordine in vnũ modo nos perdifficilem historiam ad rerum gestarum faciliorem intelligentiam, quam breuissimè licuit, complexos esse. Iam cætera, quæ huius sunt anni, acta reddamus.

b Aug. ep. 16. apud Hier. 95.

LXXII.

PAVLINI ET THERASIÆ CÕVERSIO.

Hoc eodem anno Paulinus Romanus, V.C. antiquæ nobilitatis decus, vna cum Therasia coniuge amplissimo patrimonio in pauperes erogato, monasticæ vitæ institutum arripiens, Vrbe admirante, in Nolanum agrum secessit. In cuius rei gestæ narratione, à temporis certa ratione sumentes exordium: hæc ipsa præsenti anno gesta esse, inde certam deducimus manifestamque adducimus auctoritatem, quod idem ipse Paulinus in Epistola, quam dedit ad Augustinum adhuc presbyterum, mox vero eodem anno postea creatum Episcopum Hipponensem, nempe anno sequenti, quo cõtigit ad Episcopatum prouehi, cum testetur se nonnisi annum habere, ex quo, abdicato sæculo, Christianæ Philosophiæ nomẽ dederit, licet ætatis annum quadragesimum primum impleset: plane significat, hoc anno, suæ ætatis quadragesimo impleto, monasticum induisse habitum, & vitæ monasticæ instituta sectari cœpisse. Sed iam ipsum ista profitentem audiamus; ea enim Epistola hæc habet c: *Rege ergo paruulum in terra reptantem, & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis, quam spiritalis exortus ætatem consideres. Quippe ætas mihi secundum carnem ea iam est, qua fuit ille ab Apostolis* d *in porta Speciosa Verbi potestate sanatus* (nimirum annorum amplius quadraginta) *In natalibus autem animæ, illius adhuc mihi tempus infantiæ est, quæ intentatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni victimam præcucurrit, & Dominicam auspicata est passionem.* nempe anni vnius temporis terminus; anniculum enim agnum ad Paschalem victimam debere eligi, diuina lege præceptum erat e. His igitur figuris Paulinus apertè significare voluit, se eo tempore, quo ista scribebat, nempe anno sequenti (vt dicetur) fuisse ætatis annorũ quadraginta vnius, quorum annum vnum spiritalis natalis egisset in monastica disciplina.

c Ap. Aug. ep. 31.

d Act. 4.

PAVLINI ÆTAS.

e Exod. 12.

LXXIII.

PAVLINI EPISTOL. AD AVGVSTIN. TEMPVS.

Sed vnde colligimus, dices, sequenti anno eam à Paulino ad Augustinum Epistolam scriptam esse? ex eo nimirum eius rei certum deducitur argumentum, dum ad Augustinum tunc presbyterum ipso scribente, Augustinus iam tunc factus Episcopus ad ipsum Paulinũ mox litteras reddidit; id enim ipse Sanctus Augustinus affirmat f. Porro Augustini ad Episcopatum promotionem sequenti anno cõtigisse, Prosper nota Consulum signat: cui enim cum Augustino magna fuit vitæ consuetudo, ea tempore sedis eius ipsum præterijsse minimè potuerunt. Quod autem has literas Paulinus ad Augustinum adhuc presbyterum dederit, ex verbis eius fidem certam inuenies, dum ibi hæc ait g: *Si officium commune consideras, frater es: si maturitatem ingenij tui & sensuum, pater mihi es, etsi forte sis æui iunior, quia te ad maturitatem meriti honor senorem prouexit, & iuuenem cana prudentia.* ita ipse: & inferius, cum se eidem Augustino ministerio sociatum dicat æqualem, compresbyterum illum fuisse demonstrat, sicut etiam cum eundem fratrem nominet Augustinum: nam presbyterum à presbytero fratrem appellari consueuisse, Episcopum vero patrem, idem Paulinus eadem Epistola ad Augustinum data declarat, appellans Alipium Episcopum Tagastensem communem patrem; cum tamen quod ad ætatem spectat; ambo essent æquales. Quod autem tunc ad ea rescripserit Augustinus iam creatus Episcopus, in eadem ipse testatur Epistola h. Sed & ex his illud obserua: cum enim hoc anno ipsa ad Augustinum Epistola Paulinus tradat se iam implesse quadragesimum annum, ac proinde inchoasse quadragesimum primum; plane inuenies eiusdem prorsus ætatis ipsum cum Sancto Augustino fuisse, quem tempore, quo fuit creatus Episcopus, liquet fuisse ætatis annorum quadraginta vnius: id quidem ex deducta exacta superius annorum ætatis eius ratione perspicuè demonstratur. hæc vero ad tempus insinuandum satis sufficiant.

f August. ep. 34.

g Ap. Aug. ep. 31.

h August. ep. 34.

LXXIV.

At quanti momenti res fuerit, tale de se spectaculum Vrbi & Orbi exhibuisse in sæculi abdicatione Paulinũ, ex iis facile poteris intelligere, quæ S Ambrosius eodem tempore ad Sabinum Placentinum Episcopum data ad istud ipsum significandum Epistola, his verbis exordiens narrat i: *Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, venditis facultatibus tam suis, quam etiam coniugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem comperi, vt ea in pauperes conferat, quæ redegit in pecuniam: & ipse pauper ex diuite factus, tanquam deoneratus graui sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque vale dicat, quo impensius Deo seruiat. Elegisse autem secretum affirmatur Nolanæ vrbis, vbi tumultum fugitans, æuum exigat. Matrona quoque virtuti ac studio eius proxime accedit, neque à proposito viri discrepat. Denique transscriptis in aliorum iura suis prædiis, virum sequitur, & exiguo illic coniugis contenta cespite, solabitur se religionis & charitatis diuitiis. Soboles eis nulla, & ideo meritorum posteritas desiderata. Hæc vbi audierint proceres viri, quæ loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præditum eloquentia migrasse à Senatu interceptam familiæ nobilis successionem? ferri hoc non posse. Et cum ipsi capita & supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiunt sacra: si forte Christianus vir attentior sacrosanctæ religioni vestem mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam, in veritate negligentiam, vt confundantur plerique attentiores ad sacrosanctam religionem videri, non considerantes vocem dicentis* k: *Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis,* &c. hæc ipse: quibus plane vides Paulinum atq; Therasiam habitum mutasse, cum vitam monasticam vna pariter auspicati sunt. quam quidem innouationem merito idem Paulinus nouũ natale suum appellat, dum se

i Ambros. ep. 36.

DE CONVERSIONE PAVLINI ELOGIVM S. AMBROSII.

k Luc. 9.

hoc

hoc anno genitum secundum interioris hominis renouationem, scriptis ad Augustinum litteris profitetur.

LXXV. PAVLINVS QVO MODO AQVITANVS DICTVS. Sed antequam de Paulino quæ sunt reliqua prosequamur, elucidandus est locus Ambrosij, quo ait, *Paulinum in partibus Aquitaniæ nulli fuisse secundum*: ne quis ex his putet illum origine Aquitanum fuisse potius, quã Romanum, quem inter Senatores Romanos claruisse, & inter omnes nobilitate fuisse conspicuum, idem affirmat, quod & Ausonius (vt dicetur) sæpe confirmat. Quamobrem quod ipse S. Ambrosius de Paulino dicat in partibus Aquitaniæ nulli fuisse secundum; ad amplissimum patrimoniũ, quod ille in Aquitania possideret, vbi & habitare sæpe soleret, visus est alludere voluisse secundum ea, quæ itidem Ausonius de ipso Paulino scribit. Contingebat hoc tempore, sicut olim, nobiles Romanorum in prouincijs longe ab Vrbe positis latifundia possidere; vt sanctus Hieronymus *a* tradit de sancta Paula, & Symmachus *b* suis testatur Epistolis in Mauritania Cæsariensi plurima iugera possedisse; itidemque de Pammachio ex S. Augustini *c* Epistola constat, quod & de aliis horum æqualibus affirmari potest, vt de Antiquioribus Romanorum dicere prætermittamus. Quod igitur in eadem prouincia Aquitania alij quoque Romani ciues latissima rura possiderent, sed ab horum nemine superaretur Paulinus; ea de causa Ambrosius de ipso ait; in partibus Aquitaniæ in possessione agrorum nulli secundum fuisse.

a Hierony. ep. 17.
b Symmach lib 7. ep 66.
c August. ep. 134.

LXXVI. RESTITVITVR TEXTVS AMBROSII. Hæc autem cum optimo iure dici possint: puto tamen vitio librariorum inuersam esse periodum: nimirum, vt cum ibi apud Ambrosium sic legitur: *Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, venditis facultatibus*, &c. ita sit restituendum: *Paulinum splendore generis nulli secundum, in partibus Aquitaniæ venditis facultatibus*, &c. cui quidem lectioni fauet in primis, quod cum ipse Ambrosius amplissimum Senatorem significet fuisse Paulinum, familia nobilissima, ac Romana prosapia eademq; clarissima natum prædicet: plane res tanta minuitur, imo penitus extenuatur, si secundum priorem lectionem legerimus eum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli fuisse secũdum; cum etsi primus inter nobiles illius regionis excelluisset, haud tamen comparandus fuisset cum aliquo Romanorum antiquæ familiæ; nec sane dignus satis, vt de eo Gentiles Romæ Senatores talia tantaque quod ad generis nobilitatem spectat, ista emphasi prædicarent: *Ex illa familia, prosapia, illa indole, tanta eloquentia præditum, migrasse a Senatu interceptam familiæ nobilis successionem*. haud tamen par est, ista iactari de nobili Aquitano, qui & inter eius prouinciæ nobiles non primus emineat, sed reliquis coæquetur. Arridet insuper posteriori lectioni, quod idem Ambrosius inferius dicat, agrum Nolanum minimè ab eo fuisse distractum; sicq; non omnes ab eo agros vẽditos fuisse, sed duntaxat eos, quos amplissimos possidebat in partibus Aquitaniæ, voluerit demõstrasse: vel etsi cæteros omnes, excepto Nolano, vendiderit; Aquitanos tamen satis fuerit nominasse, qui omnium latissimi haberentur.

LXXVII PAVLIN. VNVS IDEMQVE CVM EO QVEM AVSONIVS CELEBRAT Est insuper, vt ex eiusmodi S. Ambrosij de Paulino elogio illud pariter assequatis, non alium esse hunc Paulinum, qui in agro Aquitano prædia vẽdidit, & Nolanum secessum vna cum coniuge petijt, ab illo, ad quem extant complures Ausonij Galli viri Consularis Epistolæ versibus conscriptæ: illum ipsum namque Paulinum Ausonij pernecessarium sæculo nuncium remisisse, & cum coniuge idem vitæ institutum suscepisse, petijsseque perfectioris vitæ gratia Nolanum agrum, ex versibus ipsorum vtro citroque datis satis intelligi posse perspicitur.

LXXVIII. Patere, lector, amabo te, orationi de tanto viro oblectãti se, liberiores ad cursum habenas laxari, eiusq; exordium vitæ repetere vsq; ad eiusdem anno præsenti res gestas: erit, vt tu quoq; magnam ex ijs capias voluptatem. Scimus Paulinos inter alios Senatores Christianos in Vrbe celebres à Prudentio aduersus Symmachum agente recenseri his versibus *d*:

d Prud. aduers. Sym. lib. 1.

Non Paulinorum non Bassorum dubitauit PAVLINI FIDELES.
Prompta fides dare se Christo, stirpemq; superbam
Gentis patriciæ venturo attollere sæclo. Præter hunc autem, de quo agimus, claruere Constantini temporibus Paulini duo, senior atq; iunior: quorum prior Consulatum gessit cum Iuliano, eo ipso anno, quo Nicænum Concilium celebratum est, qui est Domini trecentesimus vigesimus quintus: posterior vero post annos octo vna cum Optato itidem Consulatum ordinarium est consecutus. De maiori adhuc Ethnico eiusmodi vetus reperitur inscriptio *e*:

e Recitat Panuin. in Fast.
PAVLINI SENIORES.

HERCVLI. INVICTO
M. IVNIVS. CÆSONIVS. NICOMACHVS
ANICIVS. FAVSTVS. PAVLINVS

De minori autem, cum aurata statua donatus est, eiusmodi extat egregium monumentum *f*:

f Describit Smetius p. 70 n. 1. nec non Panuin. in Fastis.

ANICII. IVN.
ANICIO. PAVLINO. IVN. C. V.
PRO. COS. ASIÆ. ET. HELLESPONTI
CONSVLI. ORDINARIO. PRÆF. VRBI
VICE. SACRA. IVDICANTI. OB
MERITVM. NOBILITATIS. ELOQVII
IVSTITIÆ. ATQVE. CENSVRÆ. QVI
BVS. PRIVATIM. AC. PVBLICE.
CLARVS. EST. PETITV. POP. R
TESTIMONIO. SENATVS IVDICIO
D. D. N. N. TRIVMPHATORIS. AVG.
CÆSARVMQ. FLORENTIVM
STATVAM. SECVNDAM. AVRO
SVPERFVSAM. LOCARI. SVMTV
PVBLICO. PLACVIT

Quod inter alios magistratus vna cum Præfectura Vrbana iunctum legis: VICE. SACRA. IVDICANTI. intelligere debes, quod ex quo Christiani Principes titulum abiecere Pontificis Maximi, ius Pontificium sacra iudicandi ad Vrbis Præfectos transtulere: quod & ex Symmachi litteris de iudicio exercendo ab ipso Vrbis Præfecto aduersus Vestalem Primigeniam virginem lapsam, superius dictum est.

Habes ex his pariter inscriptionibus Paulinos itidem fuisse Anicianæ familiæ germen: à qua haud putamus nostrum excludendum esse Paulinum, licet Pontius prænomine dictus sit: sicut nec excluditur senior Paulinus, qui Faustus ea inscriptione nominatus inueniatur. Cæterum Prudentium, qui sub Honorio aduersus Symmachũ (vt diximus) duos illos libros scripsisse cognoscitur, cum Paulinos celebrat, ad Paulinum, de quo agimus, cuius fama vigebat illustris, respectum potissimum habuisse, nulla penitus dubitatio esse debet. Fuisse pariter nostrum Paulinum Melaniæ clarissimæ fœminæ Consularis affinem, ipse ad Seuerum *g* de illa scribens affirmat. hæc de Paulini genere. LXXIX. PAVLINI ANICIANÆ FAMILIÆ.

g Paulin. ad Seu. ep. 10.

LXXX. PAVLINVS BVRDIGALÆ NATVS. Sed & celeberrimi viri cunabula quoque petamus. Burdigala fuit illi natale solum: pluribus namq; Romanis contigisse in prouinciis diuersis occasionibus nasci, multa exempla suppetunt, vt recens de Ambrosio, qui est natus in Galliis, cum parens eius in eis gereret Præfecturam. Burdigalæ igitur natus, ibi ab Ausonio Gallo illic publicè profitente rhetoricis atque poeticis institutus est facultatibus, ab eodemque paternis frequentatus officiis, prout ex eiusdem Ausonij ad ipsum datis litteris declaratur, ac primo cum versibus illis eum voluit salutari *h*:

h Auson. ep. 20.

Dic & Valere, dic, Auere te iubet
Amicus & vicinus & fautor tuus,
Honoris auctor, altor ingenij tui:
Dic & Magister, dic Parens, dic omnia
Blanda atq; sancta charitatis nomina. & alibi *i*:
—— *Nec dedignare parentem*
Adfari verbis. Ego sum tuus altor, & ille
Præceptor primus, veterum largitor honorum,
Primus in Aonidum qui te collegia duxi. & Paulinus ad eum *k*:
Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,

i Auso. ep. 23.
PAVLINVS AB AVSONIO LITTERIS EXCVLTVS.
k Paul. ep. 39. apud Auso. ep. 1.

Linguæ & togæ, & famæ decus,
* auctus *Prouectus, altus* *, *institutus debeo,*
Patrone, præceptor, pater.

LXXXI. At quod ait, à se Paulinum auctum honore, prouectumq; altius: ad illud spectare puto, quod Paulinus ab Ausonio bene institutus, dignus euaserit, cui magistratus amplissimi crederentur. Etenim fuisse ante Ausonium Paulinum insignitum ordinario Consulatu, his versibus in Epistola *a* ad eum conscripta declarasse visus est:

a Auso. ep. 2.

PAVLINVS CONSVL ORDINARIVS.

Quamquam & Fastorum titulo prior, & tua Roma
Præcessit nostrum sella curulis ebur.
Et quæ iamdudum tibi palma poetica pollet,
Lemnisco ornata est, quod mea palma caret.
Longæua tantum superamus honore senecta, &c.

Quod de titulo Fastorum ait, & subdit de sella curuli Romæ cõsecuta: plane excluditur, quod de Fastis municipalibus quis fortasse dicere potuisset, in illis Burdigalæ Paulinum scriptum, ibiq; primarios cõsecutum fuisse honores. Quamobrem hinc plane constat Consulatum ordinarium significare voluisse: nam suffecti Consulatus nequaquam Fastis annotabantur, secundum illud Prudentij *b*:

b Prud. l. 1. cont. Sym.

—— Fastorumq; arce potiti
Annales proprio signarint nomine chartas,
Atq; inter veteres cera numerentur & ære. & alibi *c*:
c Idem l. 1.
—— Consulibus dat condere Fastos.

Consulum enim ordinariorum tantum id honoris erat: nam quod spectat ad externos Cõsules allectos, vel suffectos; nequaquam eorum nominibus consignabantur anni, verum sub quibus Consulibus Consulatum gessissent (vt idem ait Ausonius in gratiarum actione pro suo Consulatu) quærendum erat.

d Auso. epi. 24. Sed & quod alibi idem his versibus scribit *d*:

Paulinum Ausoniumq; viros, quos sacra Quirini
Purpura, & auratus trabea velauit amictus.

e Auson in Gratiar. actio. pro suo Consul. plane significat eodem Consulatu ordinario functũ esse Paulinum, quo Ausonius, ambos nimirum aurata trabea indutos esse: fuisse namq; auro textam trabeam Consularem, idem ipse Ausonius docet *e*:

LXXXII. Sed quonam anno ante Ausonij Consulatum Paulinus illum ipsum magistratum obierit, ignoratur: nisi dixerimus, quod cum omnes Fastorum laterculi certis reperiãtur signati Consulibus, vnus vero ex eis careat Cõsulum nota, adscribaturque post Consulatum Gratiani Augusti & Equitij, par est existimare Paulini Consulis nomine atq; collegæ illum fuisse signatum. Hæc de Paulini Consulatu ex Ausonio ipso dicta sunto, cui puto refragaturum neminem.

LXXXIII. PAVLINI PRÆFECTVRA VRBANA. Reperitur insuper Paulinus gessisse Præfecturam Vrbanam sub Consulatu Gratiani quinto & Theodosij; ad eum enim duo *f* sub iisdem Consulibus data habentur rescripta: quem hunc ipsum, de quo agimus, fuisse Paulinum, facile inducimur, vt credamus. At qualia quantaque hæc? omnia tamen propter Christum Paulinus missa fecit, sicut & multo studio antea quæsitas musas: & licet pluribus prouocaretur ab Ausonio versibus scriptis Epistolis, tacere nihilominus animo statuit. Quamobrem succensuit in ipsum Ausonius: qui eum duabus inter scribendum sugillasse visus est notis, priori nempe illa, quod obsequeretur coniugi, quam eam ob causam, quod imperare videretur marito, appellat Tanaquilem, vt cum ait *g*:

f l. 4. & 3. de feenis. C. Theod.

g Auso. epi. 23.

QVÆ AVSONIVS IN PAVLINVM

h Auso. epi. 25.

—— Tanaquil tua nesciat istud. ex quibus conijcere licet, quã eximiæ sanctitatis fœmina fuerit vxor Paulini Therasia; cum ab Ausonio creditum sit, ab ipsa Paulinũ ad sanctiorem vitam excolendam fuisse perductum. Posteriori vero illa nota Ausonius subinfensus sugillauit *h* Paulinum, quod atræ bilis morbo, quam Græci vocant melancholiam, velut alter Bellerophõtes laboraret, atq; propterea secessisset, musasq; penitus abdicasset. Ita iste, vt carnalis adhuc homo, nesciens, quæ sunt spiritus, à melancholia inductæ insaniæ tribuit sublimem illam Christianæ religionis Philosophiam, quam Paulinus vna cum coniuge, diuino afflati ambo simul numine, arripuerant.

Sic quidem Ausonius in Paulinum, vt assolent hodie sæculi sectatores; qui cum vident aliquem adolescentem, spretis cum nobilitate diuitijs, caris suis, & domo paterna cum flore iuuentæ, selectum vitæ genus sectari, mox illud olim in Christum à suis dictum inclamant *i*: *Hic versus est in furorem.* Quæ item in Paulino sugillat Ausonius, eum nimirum Bellerophontis laborasse morbo, cum abdicato sæculo arripuisset vitæ monasticæ institutum: eadem plane in omnes Christianos monachos solita fuisse obiectari à Gentilibus, Rutilius & ipse Ethnicus fidem facit, vbi hæc de insulæ Capraiæ monachis: LXXXIV. QVID CARNALES IN SPIRITVALES OBIECTARE SOLEANT. i Marc. 3.

Sic nimiæ bilis morbum assignauit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

At S. Paulinus, cum ad Ausonium rescripsit, rogat, vt ab his abstineat contumeliis; atq; post multa de initæ vitæ ratione hos habet versus *k*: k Paulı. ad Auso ep. 41. apud Auson. ep. 3.

Ne me igitur, venerande parens, his vt male versum
Increpites studiis: neq; me vel coniuge carpas,
Vel mentis vitio. Non anxia Bellerophontis
Mens est: nec Tanaquil mihi, sed Lucretia coniunx.

Sed & alia Epistola eleganti metro si *l* Paulinus, quod obiurgabat Ausonius, excusat *l*: l Paul. ep. 39. apud Auso ep. 4.

Quid abdicatas, in meam curam, pater,
Redire Musas præcipis?
Negant Camœnis, nec patent Apollini
Dicata Christo pectora. & paulo post:
Nunc alia mentem vis agit, maior Deus:
Aliosq; mores postulat. & quæ sequuntur.

Certe quidem musis se abdicasse visus est Paulinus; quas olim adeo luculenter excoluerat, vt in poeticis facultatibus ipsum egregium poetam superaret Ausonium: quod liberaliter absque inuidia idem ipse Ausonius profitetur his versibus *m*: m Auson. ep. 20.

Cedimus ingenio quantum præcellimus æuo.
Assurgit Musa nostra Camœna tuæ.

Cæterum ablegauit (quod mirandum est) à se Paulinus tersas illas comptasque musas: retinuit vero rusticam & incomptam atque raucisonam, quæ satis visa ad laudes Deo canendas, qui cordis potius, quam chordarum numeris delectatur, & magis fide, quam fidibus collaudatur:

Quod vero ad ipsum Ausoniũ spectat, illud non prætereat, fuisse ipsum quidem Christi cultorem: quod pluribus declaratur carminibus, quibus vel diuinum numen deprecatur, vel Paschalia festa celebrat, imo qui & à tenellis vnguiculis à Christianis sacris virginibus suis materteris educatus est, par est credere imbutum fuisse ab eis etiam pietate; fuerunt enim hæ, Æmilia, Hilaria, & Iulia Cataphronia; quas dum celebrat *n* Epigrammatibus, testatur eas virgines Deo deuotas in sancta consenuisse virginitate. Cæterum negari non põt eundem Ausonium tum de diis, tum de amatoriis rebus quãplurima cecinisse, ob eamq; causam visum esse nonnullis potius Gentilem, quam Christianum hominem. At de Ausonio satis. redeamus ad Paulinum. LXXXV. AVSONIVS CHRISTIANVS n Auson. in Parental. epigr. 6. & 26.

Vbinam autem, quove tempore, & à quo Paulinus baptizatus, atq; insuper quando presbyteratu initiatus fuerit, satis ipse docet Epistola sequenti anno ad Alipium data, in qua hæc habentur *o*: *Quod enim*, inquit, *indicasti iam de humilitatis nostræ nomine apud Mediolanum te didicisse, cum illic initiareris: fateor curiosius me velle condiscere, vt ex omni parte te nouerim, quo magis gratuler. si à suscipiendo mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem inuitatus es, vel ad Sacerdotium consecratus, vt eundem ambo videamur habere auctorem. Nam ego etsi à Delphino Burdigalia baptizatus; à Lampio apud Barcinonam in Hispania, per vim inflammata subito plebis sacratus sim: tamen Ambrosii semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in Sacerdotij ordine confoueor. Deniq; suo me clero vendicare voluit, vt etsi diuersis locis degam, ipsius presbyter censear.* hæc de se ipse: qui & ad Seuerum scribens *p*: *Nos modo*, ait, *in Barcinonensi (vt antea scripseram) ciuitate consistimus. Post illas litteras, quibus rescripsisti, die Domini quo nasci carne dignatus est, re-* LXXXVI. o Apud Augu. epist. 35. PAVLINI VITÆ PROGRESSVS. p Paul. ad ep. 6.

PAVLINVS QVOMODO COACTVS ORDINARI PRESBYTER.

est, repentina (vt ipse testis est) vi multitudinis. sed credo ipsius ordinatione correptus, & presbyteratu initiatus sum (fateor) inuitus, non fastidio loci: nam testor ipsum, quia & ab aditu nomine & officio optaui sacram incipere seruitutem: sed vt alio destinatus, alibi (vt scis) mente compositus & fixus, nouum insperatumq; placitum diuina voluntatis expaui. ita Paulinus.

LXXXVII. Quanti autem ponderis æstimarit munus presbyteratus, quem acceperat, ipsum audi, cum addit: *Data igitur ceruice in iugum Christi, video maiora me meritis & sensibus opera tractare, tamq; arcanis & penetralibus Dei summi receptum & insertum communicare cælestia, & Deo propius admotum in spiritu ipso Christi & corpore & splendore versari. Vix adhuc intellectum sacra molis capio mentis angustiis, & onus muneris mei conscius infirmitatis horresco. Sed is, qui sapientiam paruulis dedit, & ex ore infantium atque lactentium perfecit laudem sibi, potens est in me etiam opus suum perficere, & munus ornare, vt se dignum faciat, quem ab indigno vocauit. Scito tamen, voti communis, eodem Domino præstante, saluam esse rationem. Nam ea conditione in Barcinonensi Ecclesia consecrari adductus sum, vt ipsi Ecclesiæ non alligarer: in Sacerdotium tantum Domini, non etiam in locum Ecclesiæ dedicatus.* hæc ad Seuerum idem Paulinus, cum discessionem pararet iam cum ipso Seuero condictam, anhelans ad Nolanum secessum: quod iam consistens in Hispania mente conceperat, memor admirandi Felicis, qui ibi colitur, martyris; quem longe positus precibus frequentabat, apud quem residere, eidemque iugiter deseruire statuerat. Tradit hæc quidem ipse in primo eiusdem S. Felicis Natali, quod dum anno superiori in Hispania ageret, iam propediem discessurus, his versibus cecinit *a*:

DE NOLANOS. PAVLINI RECESSV.

a *Paulin. in Natal. 1. S. Felicis.*

Pande vias faciles, da currere mollibus vndis,
Et famulis famulos à puppi suggere ventos,
Inq; tuo placidus nobis sit limine portus:
Illic dulce iugum, leue onus, blandumq; feremus
Seruitium sub te Domino. Etsi iustus iniquis
Non egeas seruis, tamen & patiere & amabis
Qualescumq; tibi, Christo donante, dicatos:
Et foribus seruire tuis, tua limina mane
Mundicie curare sines, & nocte vicissim
Excubiis seruare piis, & munere in isto
Claudere promeritam defesso corpore vitam.

PAVLINVS CVPIDVS S. FELICIS.

hæc ipse cum adhuc in Hispania versaretur, animo tamen Nolam, ædesque S. Felicis tenens, quem ante recedens ab Italia inuiserat, suaque ei vota dicarat: licet per multa annorum spacia abesse contigerit: numquam tamen eius obliuio ipsum tenuit, prout idem ipse in secundo Natali refert, dum ait:

—— tua tempore longo
Lustra cucurrerunt, ex quo solemnibus istis
Coram vota tibi, coram mea corda dicaui.

sed displicuit Ausonio longa ista in Hispaniis mora Paulini, prout Epistola ad eum scripta testatus est.

LXXXVIII. Recedenti vero ex Hispaniis iam creato presbytero, contigit in itinere conferre se Mediolanum, inuisereque S. Ambrosium, à quo cooptatus est in clerum Mediolanensis Ecclesiæ (vt superius diximus) eo fortasse animo, quod post se eum cuperet habere in cathedra successorem: cum more maiorum de gremio eligi Episcopi consuescerent. Mediolano aũt recedens Paulinus, patrium solum repetens Romam se contulit: vbi antequam Nolanum secessum, quem diu concupierat, festinus adiret, sarcinam rerum temporalium, qua sentiret se grauatum, deponeret; sicque omni solutus vinculo, ad optatam requiem, animique tranquillitatem columbæ alis protinus conuolaret. Sed quid Romæ passus sit, ex ipso audiamus, qui in Epistola, quam sequenti anno (vt ex ipsius testificatione apparet) scripsit ad Seuerum Sulpitium, cum iam annum Nolæ egisset, dum eum hortabatur, vt veniret ad Sancti Felicis, hæc habet *b*: *Multa sunt, quæ ad nos inuitare te, & de patria debeant seuocare: præ cæteris amor pacis & fuga zeli, qui maxime conspicitur aut vicinia æmulæ conuersationis accenditur. Denique à nobis Romæ zelotyporum incendia clericorum longinquitas Vrbis extinguit; & omnis illic iniquitas obstruit os suum: quia per absentiam inde nostram, quasi subducto fomite, segnis odiorum flamma frigescit; nec in vocem audet erumpere, licet dentibus frendat inuidia, dum iniquitatis suæ conscia ipsa se erubescit, nec in promptu habet, vbi faces liuidæ mentis accendat. Pax tamen Dei, quæ præcellit omnem sensum, abundat in cordibus plurimorum, & opus Dei Saluatoris in nobis Campania tota veneratur. Romæ quoq; pauci, etiam in clero ipso, à quo solo videmur scandalizari, morsu inuidiæ commouentur. Sed Domino gratias, qui & mihi miserrimo peccatori suo dedit dicere: Quoniam oderunt me gratis c:*

b *Paulin. ep. 1.*

PATITVR INVIDIAM PAVLINVS ROMÆ.

c *Psal. 34.*

LXXXIX. *Quod tamen ad me pertinet: cum d ipsis quoque, qui oderunt pacem meam, mente pacificus sum: si quis enim vult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit. Horum tamen ipsorum, qui nos odisse, & à consortio sanctitatis suæ segregare dicuntur, vix ad nos tenuis fama perlabitur; & ab auribus nostris spinarum sæpe monitis, vt aura frigida; vel importunum vacui culicis murmur excluditur. Sed plenius indicare poterunt conserui nostri, pueri tui, quantum nobis gratia Dominicæ detrimentum faciat Vrbici Papæ superba discretio: qui paucis ipsis diebus, quibus interfuere, viderunt, quam assidua nos, quam sedula solicitorum fratrum monachorum, Antistitum, clericorum, atque etiam ipsorum sæpe sæcularium officia toto illo nostro ægritudinis tempore celebrauerint: quod apud vnanimitatem tuam, de Dominica tamen gratia, cuius hoc quoq; opus & munus est, gloriari licet. Nemo propemodum in tota Campania Episcoporum, non visitare nos, fas existimauit sibi: & quos infirmitas vel necessitas aliqua detinuerat, missis vice sua clericis & litteris affuerunt. Afri quoque ad nos Episcopi reuisendos, prima æstate miserunt.* hæc hactenus ipse: ex quibus primo videas, post legationem Africanorum Episcoporum, quam sequenti anno contigisse dicemus, has datas esse ad Seuerum à Paulino (vt nuper diximus) litteras.

d *Psal. 68.*

PAVLINI IVSTA QVERELA.

XC. Iam puto, sentis, lector, quem Paulinus per Vrbicum Papam intelligat: non alium quidem, quam qui tunc Romanæ præerat Ecclesiæ Pontif. ipsum Siricium, quem infensum absq; causa aliqua, vt ait, pati coactus fuerit. Accidit plane, S. Paulinum iuste conqueri de Siricio Papa, atque aliis nonnullis Romanæ Ecclesiæ clericis, de quibus etiam cõquestum vidimus Sanctum Hieronymum, quod sæpe superius diximus. Vt plane acciderit hac ex parte male audire Siricium, quod aduersus adeo insignes sanctitate & doctrina viros vbiq; spectatos fuerit commotus: Sed quanam causa? Num quod non receperit ipsum inter clericos in Ecclesia, quem ab alio ordinatum esse sciebat: idq; sit, quod idem Paulinus ait: *Vrbici Papæ superba discretio?* Vel fortasse ideo Siricius illi succensuit, quod ordinatus statim fuerit ex laico presbyter: quod ne fieret à quouis Episcopo, idem Siricius data Epistola ad Orthodoxos, adhibita contestatione admonuisset? At si hoc crimen fuit, in Episcopum Barcinonensem Lampiũ culpa reiicieda fuit: Paulinus enim (vt ipse sæpe testatur) vim passus est. Sed & in tanto viro veniale hoc, sicut in Ambrosio & aliis, qui non ad presbyteratum tantum, verum etiam ad Episcopatum ex laicis catechumenis inuiti prouecti sunt. Verum cũ hęc omnia, quæ passus est Romæ Paulinus, idem ipse liuori tantũ adscribat & inuidiæ: illud opinandi haud leuem affert occasionem; nimirum quod adueniente ipso Paulino Romam post tam longũ spacium temporis, omnium oculi in ipsum conuersi fuerint, obstupescentium præ miraculo, cum viderent Cõsularem virum presbyterum factum, mox in monachum transformandũ, celebri concursu tum ciuium, tum etiam exterorum frequentatum officiis: etenim eius fama illis veluti quodã classico excitatis, factus est ad eum inuisendum frequens vndiq; concursus non Romanorum duntaxat ciuium, sed & peregrinorum Antistitum, ex partibus etiam transmarinis properantium, nec priuato tantũ munere, sed etiam publicarum functione legationum. Hæc, inquam, tot tantaq; nonnullorum mouerunt inuidiã (vt ait) liuorẽ induxerunt, excitauerunt & iram. Cum ille pacis filius, sic male affectis animis nullo opportuniori remedio (vt ipse addit) occurrendũ putauit, quam maturata ab Vrbe discessione: quod & faciendum Seuero proposuit, qui tunc in patria iisdem inuidiæ ictibus vexabatur.

PAVLINVS QVA A SIRICIO ROMA PASSVS.

XCI. QVI ROMÆ PAVLINVM COLVERINT.

Cæterum qui de aliquibus ipse Paulinus iuste conquestus est, nonnullorum quoq; Vrbis clericorum commendat exhibita erga se charitatis officia; inter quos fuisse Anastasium Romanæ Ecclesiæ tunc presbyterum, postea vero Pontificem, non dubium est: coluisse hunc Paulinũ, eius testificatione dicemus: istud ipsum quoque fecisse Domnionem insignem virum illum, cuius est frequens memoria in litteris ad eum scriptis à S. Hieronymo: Paulinum, enim eo vsum fuisse familiarissimè, ipse testatur Epistola ad Alipium; appellatq; ipsum, virum sanctissimũ atq; parentem *a*. Alios itidem eiusdem studij Christiana charitate complexos esse Paulinum, Pammachiumq; & illi similes fauisse Paulino, quis dubitat? Consuluit autẽ sibi & illis ipse prudẽs, instar Iacob, absentia, quantocyus potuit in agrum Nolanum se conferens, vbi in obsequio Martyris, magnæ turris ædificandæ solida supra firmam petram iaceret fundamenta: quod fecit perfecitq; feliciter opus, hoc anno inchoatum in abdicatione amplissimarum diuitiarum.

a Paul. ep. 35 apud Aug. tom. 2.

XCII. Cum has erogaret in pauperes, ex eis illam subduxit partẽ, qua erigeret Fundanam basilicam; de qua construenda, scribens ad Seuerum, sic animi sui consiliũ aperit *b*: *Fundis nomen oppido est: quod æquè familiare mihi fuit, dum maneret possessio, quã illic visitatorem habui. Itaq; vel ad pignus quasi ciuicæ charitatis, vel ad memoriam præteriti patrimonij, basilicam dare in ipso oppido, quoniam & indigebat, ruinosam & paruam habens, voti fuit. Propterea & hos versiculos adijciendos putaui, quos illi in hoc oppido dedicandæ basilicæ parauimus. Nam adhuc in opere est, sed propitio Deo dedicationi propinqua. quod tamen ea mihi maximè ratio persuasit, quia & in huius apside designatam picturam meus Victor adamauit, & portare tibi voluit, si fortè & vnam de duabus elegeris in hac recentiore tua pingere, in qua æquè apsidem factam indicauit*, &c. subdit carmina, quibus qualis esset pictura illa, describitur, nosq; alibi ad ostendendum antiquum vsum pingendi sacras in Ecclesia imagines recensuimus.

b Paul. epi. 12.

DE FVNDANA BASILICA.

XCIII. RELIQVIÆ MARTYRŨ IN ECCLESIA COLLOCATÆ.

Sed & de sacris sanctorum martyrum collocatis ibi reliquijs hæc in eadem Epistola: *Verum hanc quoque basilicam de benedictis Apostolorum & martyrum reliquijs sacri cineres, in nomine Christi sanctorum sancti, & martyrum martyris, & dominorum Domini consecrabunt: ipse enim testatus est se vicissim confessorum suorum confessorem futurum*. Vides, lector, pristinum vsum; erectam nempe basilicam, ornatam sacris imaginibus dedicari solemniter solitam, sed non sine reliquijs sanctorum martyrum. Putas ne tu (dic liberè) esse sanctiores Paulino recentiores apostatas, qui ista contemnunt; vt hos potius sequaris, quam ipsum, quem cum Vrbe pariter admiratus est Orbis, ac sancti Patres, qui tunc clarere, summis laudum præconijs celebrarunt, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ac deinde Gregorius. vt de alijs inferioris ordinis dicere prætermittamus? Inhærebo ego volens libensq; Paulino: vtinam & merear vitæ moribus sublimi ipsius Christianæ Philosophiæ proximus cultor accedere. Tu si aliter sentis, tibi sapias: quale cuiusq; opus fuerit, ignis probabit. Sed quænam ibidem ab ipso fuerint sacræ reliquiæ collocatæ, his ipse versibus explicat:

RELIQVIÆ POSITÆ IN FVNDANA BASILICA

Ecce sub accensis altaribus ossa piorum
Regia purpureo marmore crusta tegit.
Hic & Apostolicas præsentat gratia vires
Magnis in paruo puluere pignoribus.
Hic pater Andreas & magno nomine Lucas,
Martyr & illustris sanguine Nazarius,
Quosq; suo Deus Ambrosio post longa reuelat
Sæcula: Protasium cum patre Geruasio.
Hic simul vna pium complectitur arcula cœtum,
Et capit exiguo nomina tanta sinu.

Reliquias autem istas haud pridẽ inuentas ab Ambrosio, ab eodem accepit omnes, præter Andreæ atque Lucæ, quorum corpora inuenta & translata vidimus ab Achaia Constantinopolim sub Constantio in basilicam Apostolorum.

XCIV. Quam vero arduum arripuerit in agro Nolano viuẽdi genus (ne quis putet eum otiosi agentem vitam duxisse lautam & otiosam) Epistolæ ipsius ad Seuerũ conscriptæ significant *c*. Fuisse quidẽ professos tum Paulinum, tum Therasiam coniugem vitam monasticã, S. Hieronymus Epistola ad eundem Paulinum postea scripta expresse testatur: quod enim quæ inhærebat ei coniux seorsum vitã monasticam agens, vsu coniugij iam desierat esse vxor, idem S. Hieronymus eam sororem, nõ autem coniugem ipsius appellat *d*. Vt autem ambo renunciantes sæculo, & mutato habitu, abdicatis diuitijs, professi vitam monasticam, agrum Nolanum elegerint: id ex sententia videtur S. Hieronymi factum esse. etenim cum idem Paulinus litteris eundem consuluisset de loco, num expediret, vt id genus vitæ Hierosolymis excolerent: tunc idem S. Hieronymus eam de institutione monastica ad Paulinum ipsum dedit Epistolam, qua reuocans à proposito Hierosolymam veniendi, hortatus est potius, vt ab vrbibus remotum locum diligeret ad habitandum. Ipsam quidem Epistolam scriptam esse, antequã Paulinus agrum Nolanum peteret, multa sunt, quæ indicant: immo datam præsenti anno fuisse, ex eo quoque possumus intelligere, dum de Vigilantio hæc habet in fine: *Sanctum Vigilantium presbyterum qua auiditate susceperim, melius est, vt ipsius verbis, quam meis discas litteris: qui cur tam cito à nobis profectus sit & nos reliquerit, non possum dicere, ne lædere quempiam videar*, &c. Porro ipsum Vigilantium, qui adhuc sub habitu sancto latebat inter Catholicos, Hierosolymis fuisse hoc anno mense Septembris, tempore immensi illius terræmotus, eiusdem Hieronymi auctoritate suo loco nuper dictum est. Putamus quidem nebulonem istum bis hypocritam secutum esse Paulinum ex Hispanijs Romã redeuntem, eundemque ab ipso acceptis litteris ad Sanctum Hieronymum profectum esse Hierosolymam: qui ex parte aliqua detexisse visus est non rectam praui hominis mentem quam ob causam eum non ferens Vigilantius, cito recessit, inimicus illi redditus, quem & scriptis (vt suo loco dicemus) exagitauit; cum postea opportuno tempore, quod coquebat in stomacho, in necem aliorum virus euomuit. At de Vigilantio modo hactenus.

VITÆ INSTITVTIO PAVLINI IN AGRO NOLANO.

c Paul. ep. 1 prope fin. & ep. 7. & 12.

d Hieronym. ep. 13.

XCV. Quod ad Paulinũ spectat: longè alius ille est Paulinus, ad quem scribit S. Hieronymus Epistolam CIII. de libris diuinæ Scripturæ, ab hoc, de quo agitur, ad quem extare diximus Epistolam eiusdem Hieronymi decimamtertiã de institutione monachi: siquidem illum hortatur ipse Hieronymus Hierosolymam proficisci; hunc autem à proposito procul reuocat. Nec est, quod quis dicere possit, euenire potuisse, vt quem aliquando ad profectionem hortatus est, postea noua adueniente causa eundem reuocet: nam si ad vnum eundemq; eas quis velit datas fuisse Epistolas, in earum posteriori necessario habẽda mentio prioris erat, imo & ratio reddenda, cur contraria superioribus scriberet. Sed sunt & alia, quæ eosdẽ inter se Paulinos discriminant. At de his hactenus: continget enim inferius quinto tomo de eodem Paulino Nolano Episcopo sæpe mentionem haberi.

XCVI. SEVERI SVLPITII DIGNVM EXEMPLŨ.

Accidit eodem ferme tempore aliud Paulino persimile exemplum edi à Seuero Sulpicio Romano ciue, viro illustri in Galliis agente, & monasticum vitæ genus arripiente: dignum plane memoria laudeq; summa consilium; de quo ad ipsum scribens, ita Paulinus *e*, cum sua iam extenuasset summisso animo: *Tu*, inquit, *frater dilectissime, ad Dominum miraculo maiore conuersus es quia ætate florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimonij grauior, substantia facultatum non egentior, & in ipso adhuc mundi theatro id est, fori celebritate diuersans & facundi nominis palmam tenens repentino impetu discussisti seruile peccati iugum, & lethalia carnis & sanguinis vincula rupisti. Neq; te diuitiæ de matrimonio familiæ Consularis aggestæ, neq; post coniugium peccandi licentia, & cælebs iuuenta ab angusto salutis introitu & arduo itinere virtutis in mollem illam & spaciosam multorum viam reuocare potuerunt*, &c. Inhæsit Seuerus S. Martino, cuius monitis & exemplis nutriebatur in fide: sic vero se abdicauit à sæculo, vt filios in sanctitate educaret, prout idem Paulinus alia ad eum Epistola scripta testatur *f*.

e Paul. ad Seue. ep. 1.

f Paul. ep. 5.

Sed &

XCVII. Sed & Tetradij viri clarissimi admiratione digna fuit conuersio: hic primum ethnicus, quanto fastu tumidus esset, ex Ausonij ad eum versibus accipe, quibus ait *a*:

Cur me supino pectoris fastu tumens
Spernis poetam Consulem?
Tuiq; amantem, teq; mirantem, &c.

a *Auson. ep 15.*

TETRADII CLARISSIMI VIRI CONVERSIO.

b *Seuer. in vit S. Martini c.16.*

Quomodo autem hic opera S. Martini ad Christianam fidem sectandā conuersus sit; Seuerus, de quo nunc egimus, in rebus gestis S. Martini ita describit *b*: *Eodem tempore, Tetradij cuiusdam Proconsularis viri seruus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus, vt ei manum imponeret, deduci eum ad se iubet. Sed nequam spiritum nullo proferri modo ex cella, in qua erat, potuit: ita in aduenientes rabidis dentibus sæuiebat. Tum Tetradius ad genua beati viri aduoluitur, orans, vt ad domum, in qua dæmoniacus habebatur, ipse descenderet. Tum vero Martinus negare se profani & Gentilis domum adire posse: nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet se igitur, si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus, imposita manu puero, immundum ab eo spiritum eiecit. Quo viso, Tetradius in Dominum Iesum credidit, statimq; catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperq; Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.* hæc de Tetradio Seuerus.

XCVIII. Claruisse autem in Gallia his ipsis temporibus præter S. Martinum alios complures insignes sanctitate Episcopos, idem qui supra Paulinus testatus est: cum Epistolæ, quæ desideratur, fragmentum à Gregorio suæ intextum habetur historiæ his verbis *c*: *Si enim hos videas dignos Domino Sacerdotes, vel Exuperium Tolosæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdigalæ, vel Diogenianum Albiæ, vel Dynamium Engolismæ, vel Venerandum Aruernis, vel Alithium Cadurcis, vel nunc Pagatium Petrogorijs (vtcumque se habent huius sæculi mala) videbis profecto dignissimos totius fidei religionisq; custodes.* hæc ipse de ijs, quos inuisisse, nouisse, consuetudinemq; cum ijsdem habuisse in longa illa ac diutina sua peregrinatione putamus. His addendus est S. Mauritius Episcopus Andegauensis à S. Ambrosio lector ordinatus, & à S. Martino monastica institutione excultus & presbyter consecratus, ac deinde inuitus ordinatus Episcopus, cuius mirifica Acta *d* adhuc extant. At de his modo hactenus.

c *Greg. Tur. hist. Franc. li.2.c.13.*

EPISCOPI QVI IN GALLIIS CLARVERE.

d *Apud Sur. to.5. die 13. Septembr.*

XCIX. Corollarium vero rebus gestis anni huius addamus ex Sozomeno, qui ad finem Imperij Theodosij, in quo versamur, de sanctissimo viro Donato Episcopo in Epiro hæc habet *e*: *Hac memoria multi multis in locis per orbem terrarum inter Episcopos præclari extiterunt: vt Donatus Euoreæ Epiri, quem & alia multa mirabilia fecisse testantur indigenæ, & illud maximè, quod in draconis interfectione præstitit, qui in Chamægephyris, quas vocant, ad viam regiam lustrum habebat, & oues & capras & boues & equos, necnon & homines & alia rapiebat. Neque enim ille vel gladium, vel hastam ferens, vel aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus est, sed cum illa eum aduentantem sensisset, & caput velut impetum factura exeruisset; signum Crucis aduersus ipsam aeri digito inscripsit, & illi in faciem expuit. Illa sputo in os accepto, statim concidit; ac mortua iacens, amplitudine non minor apparuit ijs serpentibus, qui visuntur apud Indos. Siquidem (vt ego quidem accepi) octo iugis in proximum campum extractam indigenæ combusserunt, ne putrefacta aerem inquinaret, & morbos pestilentes gigneret. Donato huic sepulchrum est insigne templum ab ipso denominatum: prope quod etiam fons est aquæ vberrimis scaturiens, quem, cum antea nō esset, Deus illius precibus exoratus edidit: erat enim is locus prorsus aridus. Nam cum aliquando ex itinere huc aduenisset, fertur sodalibus eius aqua defectu laborantibus, effossa manibus terra orasse, & simul ad votum aquam vberem scaturiisse, & ab eo tempore defecisse numquam.* hæc Sozomenus, qui & subdit de Theotimo, Epiphanio, & aliis, de quibus nos alibi opportunius dicturi sumus quinto Annal. tomo.

e *Sozo. li.7. c.25.*

DE S. DONATO EPISC.

IESV CHRISTI
Annus 395.

SIRICI PAP. Annus 11. THEODOSII IMP. Annus 17.

CHRISTI annus trecentesimus nonagesimus quintus duorum germanorum fratrum Consulatu, Olybrij atq; Probini, Fastis adscribitur: in quorum Consulatus auspicijs Claudianus carmen panegyricum cecinit, vbi hæc inter alia *f*: I.

Iam noua germanis vestigia torqueat annus
Consulibus, lætiq; petant exordia menses.
& ad finem:
Omni nobilior lustro tibi gloria soli
Contigit: exactum numquam memorata per æuum,
Germanos habuisse duces. idque meritis patris Probi de Imperio Romano optime meriti consecutos esse fratres adolescentes, idem pluribus tradit, natosque esse illos ex Probo & Proba parentibus cōfirmat. Coluit ambos hos adolescentes Symmachus, quos & frequētare officiis conatum esse, Epistolæ ipsius ad vtrosque simul scriptæ testantur *g*.

f *Claudian. carm. de Consul. Olyb. & Probini.*

CONSVLATVS DVORVM FRATRVM.

g *Symmach. li.5. e.65.66 67.68.69.*

II. At præstat hic, antequā anni huius res gestas attingamus, Aniciorū, Proborum, & Olybriorum vetera monumenta hinc inde non sine magno labore collecta proferre: nam quòd Christiani fuerint, & magni quidem nominis, celebratiq; pariter magna laude à maioribus nostris Sanctis Patribus; plurimum plane conferet ad eorum, quæ ijdem de his scripsere elucidationem, vetera de ijsdem monumenta describere. Libenter patere, lector, in his aliquantulum detineri. Si enim consideres è Perside sapientes venisse viros (quod superius dictum est ex Paulino in rebus gestis S. Ambrosij) vt Romæ Probi spectarent amplitudinem: auidiori sane animo nostrum hunc laborem accipies. Quod n. iam ad calcem tomum perduximus, liceat in his aliquantulum spatiari, non tamen inaniter & otiose, sed operose ac pariter fructuose. Quod igitur ad hæc in primis spectat: accipe, quæ Prudentius his versibus cecinit *h* de Anicio, ex quo Probi, atq; Olybrij:

ANICII PROBI ET OLYBRII CLARISSIMI CHRISTIANI.

Fertur enim ante alios generosus Anicius vrbis
Illustrasse caput: sic se Roma inclyta iactat.
Quin & Olybriaci generisq; & nominis heres,
Adiectus fastis, palmata insignis ab aula,
Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausoniam Christo inclinare securim. Ad hos item ipsos pertinet, quod S. Hieronymus *i* ait: *Nunc mihi Proborum & Olybriorum clara repetenda sunt nomina, & illustris Anicij sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit Consulatum: aut proferendus Olybrius virginis nostræ pater, quem immatura morte subtractum Roma congemuit.* eadem de frequentibus in ea familia Consulatibus Claudianus habet consentientia Hieronymo: his versibus *k*:

h *Prud. ad uers. Sym. lib.1.*

i *Hierony. ep 8.*

——— quemcunque requiris
Hac de stirpe virum, certum est de Consule nasci.
Per fasces numerantur aui, semperq; renata
Nobilitate virent, & prolem fata sequuntur,
Continuum simili seruantia lege tenorem.
Nec quisquam procerum tentat, licet are vetusto
Floreat, & claro cingatur Roma Senatu,
Se iactare parem. His generatim dictis, iam reliqua prosequamur.

k *Claudia. carm. de Consul. Olyb. & Probini.*

III. At primum quod spectat ad horū germanorum Consulum parentes, inde vero quæ ad filios pertinent, dicenda sunt. Meminit de Probo frequenter Ammianus, eiusq; nobilissimi magistratus Præfecturæ Prætorij sæpius iteratæ, necnon Ausonius, Symmachus & alij. Huius in Vrbe summum splendorem Paulinus in Ambrosij Vita describit, nosq; superius meminimus. Gessit hic Consulatum vna cum Gratiano anno Domini trecentesimo septuagesimo primo: delegasseq; eundem hunc Probum diximus

DE ANICIO PROBO.

Ambrosio prouincias Æmiliam atq; Liguriam, cum ipse Prætorij Præfecturam administraret.

IV. Porro (quod maius existimari debet) vna cum nobilitate, opum affluentia, atque amplissimorum magistratuum splendore, egregias coniunctas habuit cum Christiana religione virtutes; quod tum alij testantur, tum Claudianus docet his versibus *a*:

a Claudia. ibid.

PROBI VIRTVTES.

——— virtutibus ille
Fortunam domuit, numquamq; leuantibus alte
Intumuit rebus: sed mens circumflua luxu
Nouerat intactum vitio seruare vigorem.
Hic non diuitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnauit opes: sed largior imbre
Sueuerat innumeras hominum ditare cateruas.
Quippe velut denso currentia munera nimbo
Cernere semper erat, populis vndare penates,
Assiduos intrare inopes, remeare beatos.
Praceps illa manus fluuios superabat Iberos
Aurea dona vomens, &c.

V. De eodem Probo hæ leguntur inscriptiones in basibus statuarum, quæ hoc ipso anno ab ijsdem filijs Consulibus sunt eidem dedicatæ *b*:

b In adib. Cæsis ad Vaticanum

STATVÆ ERECTÆ PROBO TITVLVS.

SEXTO. PETRONIO. PROBO V. C.
PROCONSVLI. AFRICÆ
PRÆFECTO. PRÆTORIO
QVATER. ITALIÆ. ILLYRICI
AFRICÆ. GALLIARVM
CONSVLI. ORDINARIO
PATRI. CONSVLVM
ANICIVS. PROBINVS. V. C.
CONSVL. ORDINARIVS
ET. ANICIVS. PROBVS. V. C.
QVÆSTOR. CANDIDATVS
FILII. MVNVS. SINGVLARI. RELIGIONI
DEBITVM. DEDICARVNT

Sed & duo alij filij, nempe Olybrius Consul & Iuliana, aliam illi statuam dedicarunt, in cuius basi hæc inscriptio legitur:

PROBI MAGISTRATVS.

SEXTO. PETRONIO. PROBO
ANICIANÆ. DOMVS
CVLMINI. PROCONSVLI
AFRICÆ. PRÆFECTO
PRÆTORIO. QVATER
ITALIÆ. ILLYRICI. AFRI
CÆ. GALLIARVM. CON
SVLI. ORDINARIO. CON
SVLVM. PATRI. ANICIVS
HERMOGENIANVS
OLYBRIVS. V.C. CONSVL
ORDINARIVS. ET. ANI
CIA. IVLIANA. C.F. EIVS
DEVOTISSIMI. FILII
DEDICARVNT

VI. Hæc supersunt monumēta Probi ex statuis in eius memoriam erectis: Quæ aūt ipsius sepulchro inscriptiones repertæ sunt, his subijciemus. Quoto vero Domini anno ipsum mori contigerit, haud satis exploratum habetur: Illud autem sepulchrales eius tituli nos docent, baptizatum esse proxime moriturum, sepultumque in Vaticano post apsidem basilicæ S. Petri, constructo ibi instar templi nobili ædificio, egregijs hinc inde suffulto columnis, in quarum epistylijs legebantur scripta Epitaphia, versibus ab ipsa cōiuge Proba Faltonia poetria clarissima fœmina elaborata. Perseuerauit Memoria illa integra, licet neglecta, vsq; ad Nicolai Papæ V. tempora: quādo idem Pontifex amplioribus spaciis exædificare nouam basilicam Principis Apostolorum primus aggrediens, templum illud Probi, quod illius apsidi iungebatur, demolitus est: prægrandes vero lapides, sicut & columnæ, in alium vsum conuersi sunt; sicq; male consultum antiquitati, vt sicut ipsæ ædes, ita inscriptiones penitus perijssent, nisi opportune quidem, nec sine Dei nutu accidisset, vt ante sex menses, quā structura nobilis demoliretur, Maffæus Vegius eiusdem basilicæ canonicus templum illud, vt ipse testatur, adierit, opusque egregium admiratus, sed contemptum dolens, versus in epistylijs positos iam musco nato desuper obductos exacte descripserit vna cum alijs etiam ibi repertis Epitaphiis: quæ simul collecta hactenus asseruantur in eiusdem basilicæ Bibliotheca, ea quæ hic tibi ipsa describimus, collatis exemplaribus, mendisque vitio scriptoris illapsis penitus expurgatis. sic enim se habent:

PROBI SEPVLTVRA VBI.

EPITAPHIVM ADSEPVLCHRVM PROBI.

EXIMII RESOLVTVS IN ÆTHERIS ÆQVORE TANTVM
CVRRIS ITER CVNCTIS INTEGER A VITIIS
NOMINE QVOD RESONAS IMITATVS MORIBVS ÆQVE
IORDANE ABLVTVS NVNC PROBVS ES MELIOR
DIVES OPVM CLARVSQ. GENVS PRÆCLARVS HONORE
FASCIBVS INLVSTRIS CONSVLE DIGNVS AVO
BIS GEMINA POPVLOS PRÆFECTVS SEDE GVBERNANS
HAS MVNDI PHALERAS HOS PROCERVM TITVLOS
TRANSCENDIS SENIOR DONATVS MVNERE CHRISTI
HIC EST VERVS HONOS HÆC TVA NOBILITAS
LÆTABARE PRIVS MENSÆ REGALIS HONORE
PRINCIPIS ALLOQVIO REGIS AMICITIA
NVNC PROPIOR CHRISTO SANCTORVM SEDE POTITVS
LVCE NOVA FRVERIS LVX TIBI CHRISTVS ADEST.
Ô NVNQVAM DEFLENDE TVIS CVM VATA MANERET
CORPORIS ATQVE ARTVS SPIRITVS HOS REGERET
PRIMVS ERAS NVLLIQ. PATRVM VIRTVTE SECVNDVS
NVNC RENOVATVS HABES PERPETVAM REQVIEM
CANDIDA FVSCATVS NVLLA VELAMINA CVLPA
ET NOVVS INSVETIS INCOLA LIMINIBVS
HIS SOLARE TVOS QVANQVAM SOLATIA MOESTA
GRATIA NON QVÆRAT GRATIA CHRISTE TVA
VIVIT IN ÆTERNA PARADISI SEDE BEATVS
QVI NOVA DECEDENS MVNERIS ÆTHERII
VESTIMENTA TVLIT QVO DEMIGRANTE BELIAL
CESSIT ET INGEMVIT HIC NIHIL ESSE SVVM
HVNC TV CHRISTE CHORIS IVNGAS COELESTIBVS ORO
TE CANAT ET PLACIDVM IVGITER ASPICIAT
QVIQ. TVO SEMPER DILECTVS PENDET AB ORE
AVXILIVM SOBOLI CONIVGIOQ. FERAT.

hactenus Epitaphium Probi, quod mox sequebatur aliud eiusdem Probi simulque Probæ coniugis exaratum his versibus in epistylijs aduersæ partis ordinis columnarum:

VII. ALIVD EPITAPHIVM.

SVBLIMES QVISQVIS TVMVLI MIRABERIS ARCES
DICES QVANTVS ERAT QVI PROBVS HIC SITVS EST

CONSV-

PROBI ET PROBÆ.

CONSVLIBVS PROAVIS SOCERISQ. ET CONSVLE MAIOR
QVOD GEMINAS CONSVL REDDIDIT IPSE DOMOS
PRÆFECTVS QVARTVM TOTO DILECTVS IN ORBE
SED FAMA EMENSVS QVIDQVID IN ORBE HOMINVM EST
ÆTERNOS HEV ROMA TIBI QVI POSCERET ANNOS
CVR NON VOTA TVI VIXIT ADVSQVE BONI
NAM CVM SEXDENOS MENSIS SVSPENDERET ANNOS
DILECTÆ GREMIO RAPTVS IN ÆTHRA PROBÆ
SED PERIISSE PROBVM MERITIS PRO TALIBVS ABSIT
CREDAS ROMA TVVM VIVIT ET ASTRA TENENT
VIRTVTIS FIDEI PIETATIS HONORIS AMICVS
PARCVS OPVM NVLLI LARGVS AT IPSE FVIT
SOLAM EN TANTI CONIVX TAMEN OPTIMA LVCTVS
HOC PROBA SORTITA EST IVNGAT VT VRNA PARES
FOELIX HEV NIMIVM FOELIX DVM VITA MANERET
DIGNA IVNCTA VIRO DIGNA SIMVL TVMVLO

Porro tumulum ipsum Probi ibidem inuẽtum esse, cum sub eodem Nicolao Pontifice nouæ construẽdæ basilicæ fundamenta effoderẽtur: idem Vegius, qui vidit, affirmat; traditq; vna cum ossibus auri copiam ex aureis vestibus, alijsq; sepulchralib. ornamentis simul inuentam: deniq; addit, ipsum sarcophagum sacris imaginibus sculptum tunc fuisse translatum in sacellum S. Thomæ Apostoli, quod extat in ipsa Vaticana basilica, ad fõtis baptismatis vsum aptatum; quod opus vsq; hodie perseuerat: ossa autem, quæ intus inuenta sunt, in cœmeterio Vaticano recondita fuisse.

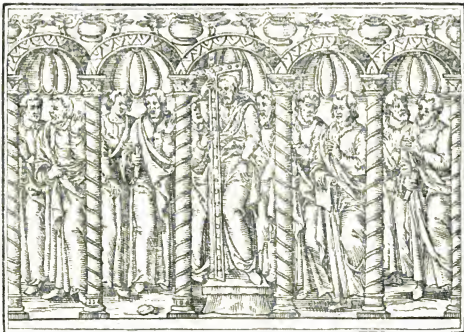
VIII. IVSTA AVCTORIS QVERELA DE MEMORIIS DIRVTIS.

Tulit ista antiquitatum naufragia ætas illa: cuius temporis hominibus Romæ agentibus si innotuisset, qualis extiterit Probus, Probaq; coniux, & qualis eius filia Iuliana, & neptis sancta Demetrias; quantumque Ecclesia Catholica horum fuerit opibus subleuata, ac præclaris virtutibus illustrata; quotque etiam quantisque insuper eædem sanctissimæ fœminæ sanctorum Patrum præconiis fuerint celebratæ: certe quidem semper viuentes eiusmodi memorias reliquissent, coluissentque debito venerationis officio: & licet construendæ nouæ molis causa inde eorum monumenta dimoueri necessitas compulisset; eadem tamen alio translata, sarta tecta, integrè custodita seruassent, neque in alium quantumlibet sacrum vsum quoquo modo transferri aliquando passi fuissent.

IX.

At qui Probi & Probæ cum aliis inscriptionibus hic etiã sepulchralia tibi reddimus Epitaphia: sepulchrorum quoq; formas formis (vt vides) expressas hic pariter tibi exhibendas curauimus: vt in omnibus sit venerandæ antiquitati prospectum; & in quo passa visa est detrimẽtum, postliminio (quantum fas est) ipsa restituatur antiquitas, vt sic nobilia Probi atq; Probæ sepulchra libenter lector inspectes, anteriorem videlicet sarcophagi faciem, qui à laterib. quoq; persimiles his scriptas habet imagines: In quibus in primis medium locum occupat ipsa veneranda Saluatoris effigies atq; sanctorum Petri & Pauli, cæterorumq; Apostolorũ: Talibus namq; piis ornamentis sua ipsorum ornare monumenta Christiani studebant.

PROBI SEPVLCHRŨ SANCTORVM IMAGINIBVS SCVLPTŨ.

Quam vero cernis in Christi imaginis dextera gemmatam Crucem, eiusdem Prudentius meminit his versibus, cum Romam alloquitur *a*:

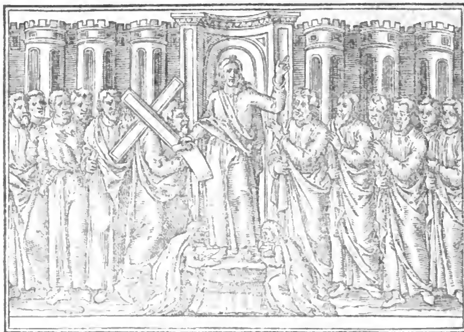
a *Prud. contra Symmach. li. 1.*

Agnoscas Regina libens mea signa necesse est,
In quibus effigies Crucis aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Sed & Ioannes Chrysostomus *b* ait solitam fuisse effigiari Crucem ex auro, margaritis, ac gemmis: vt scirent omnes, Crucem fontium olim suppliciis infamatã, ipso visu horrendam, ore nefandam, & horrore cauendam; ex quo eam pro salute hominum Christus Redemptor noster sponte subijt, iam fuisse redditam fulgentem, decoram, pretiosam, atq; gloriosam.

b *Io. Chrys. in homi. de ador. Cruc.*

X. Huic adiungendam putauimus alterius sarcophagi ibidem reperti typis expressam amerioris itidem faciei imaginem: quod creditur esse sepulchrum Probæ ac Iulianæ, peramplum enim est, extat ipsum translatum ad opus figlinũ post Ecclesiam S. Matthiæ apud apsidem S. Petri positam in Vaticano: In quo quas cernis ad pedes Christi fœminas inclinatas, alteram earum Probæ, Iulianæ vero alteram imaginem esse, perfacile coniectura possumus intelligere.

XI. Nec tibi otiose hæc spectanda proposita, lector existimes: attende quanta existant, quib. proficias. Nam quod ad ipsa Epitaphia pertinet: habes in primis ad calcẽ prioris inscriptionis, cum rogatur anima Probi esse adiumẽto coniugi atq; proli, piam Catholicæ Ecclesiæ traditionẽ, adiuuari viuentes precib. defunctorum, vsu receptam, exemplo probatã, sanctè religioseq; antiquitus custoditam. Habes insuper & sacrarum imaginum vsum, Christi potissimum & Apostolorum, etiã in sepulchris exhibitum: cuius rei Romæ in primis exempla innumera suppetunt. Et ne putes eas exculptas tantum fuisse sepulchris, sed illis Ecclesiarum parietes caruisse: adhuc licet inspicere in Titulo Pastoris Siricij Papæ, qui his diebus Romanam Ecclesiam gubernabat, partem saltem musiui operis egregiè cõpacti, quo Christi Redemptoris, pariterq; duodecim Apostolorum venerandæ imagines exprimuntur in apside; sicut in alijs antiquis Ecclesijs vbiq; locorum eadem vetustatis monumenta est facile reperire.

SACRARŨ IMAGINŨ VSVS.

XII. Sed ne alio lõgius digrediatur oratio, quæ ab Olybrio & Probino fratrib. anni huius Consulibus ad Probũ parentem se conuertit: probe cõsulitur, si à Probo ad Probam, piam ipsorum matrem, eadem reuertatur. In primis vero vt SS. Patrũ elogijs, qualis quantaq; fuerit ista mulier, innotescat: de ea hæc accipe à S. Hieronymo, qui ait a: *Proba illa, omnium dignitatũ, & cunctæ nobilitatis in orbe Romano nomẽ illustrium, cuius sanctitas, & in vniuersos effusa bonitas etiam apud barbaros venerabilis fuit: quã trium liberorũ Probini, Olybrij, & Probi, non fatigarunt ordinarij Consulatus.* hæc Hieronymus. Hanc ipsam religione venerandã etiam S. Augustinus cõmendat, cũ ipsa petẽte, ad eam scripsit Epistolam, seu potius tractationem, De videndo Deum. Laudat hanc eandem Ioan. Chrysostomus, quod suæ cõmunionis homines Constantinopoli Romam profugos domo exceperit ac benigne habuerit, vt suo loco dicturi sumus. Sed quæ in cõmendationem ipsius Ethnicus poeta Claudianus habeat, accipe b, ne putes nostros tantum Christianæ fœminæ laudes prosecutos esse.

a Hierony. ep. 8.

DE ANICIA PROBA.

b Claud. carm. de Consul. Olybr. & Probini.

LAVDES PROBÆ.

Sic Proba præcipuo natos exornat amictu,
Quæ decorat mundum, cuius Romana potestas
Fætibus augetur: credas & æthere lapsam
Stare pudicitiam, vel sacro thure vocatam
Iunonem Inachiis oculos aduertere templis.
Talem nulla refert antiquis pagina libris,
Nec Latia cecinere tuba, nec Græca vetustas.
Coniuge digna Probo: nam tantum cætibus extat
Fœmineis, quantum supereminet ille maritos.

hęc ipse de Proba, quæ, viuẽte adhuc viro, centonẽ illũ de Testamẽto nouo & veteri scripsit, in cuius fine hęc habet:

celebrate fauentes
Hunc socij morem sacrorum: hunc ipse teneto
O dulcis coniux: & si pietate merentur,
Hac casti maneant in religione nepotes.

XIII. Ex his videas, nihil antiquius fuisse sanctissimæ fœminæ, quã Christianam religionẽ ad posteros suos trãsmittere. Sed cũ ex antiquis memoriis appareat Faltoniã Probam poetriam vxorem fuisse Probi: vnde nã recentiori Isidoro c accidit, vt eandẽ Adelphij Proconsulis coniugem fuisse dicat? & vnde insuper illis, qui sentiũt cum Isidoro, est quod dicãt, Probo fuisse cognomentũ Adelphium? certè in antiquis monumẽtis nullatenus reperiri datur, Probum Adelphium dictũ esse, sed tantũ Anicium Sextum Petroniũ Probũ. At quę de eadẽ Proba Faltonia in antiquis veterũ inscriptionum monumentis reperiantur, his subdamus.

PIETAS PROBÆ.

c Isidor. li. de Vir. illustr. c. 5.

XIV. In duabus basibus statuarum eiusdẽ pene formæ atq; mẽsuræ vna eademq; reperitur inscriptio in ædibus Cæsiis apud Vaticanam basilicam: in quarum primæ frontispicio hi versus breuioribus characteribus scripti leguntur d:

d Excuderunt forme Plant. pa. 71. num. 1.

CONSIMILES. FRATRVM. TRABEIS. GESTAMINA. HONORVM. TERTIA. QVÆ. DERANT. ADDIDIMVS. TITVLIS
DILECTÆ. PRORVS. HÆC. PERSOLVIT.
MVNERA. MATRI
RESTITVENS. STATVIS. PRÆMIA. QVÆ
DEDERAT & infra:

INSCRIPTIO STATVÆ PROBÆ.

ANICIÆ. FALTONIÆ
PROBÆ. AMNIOS. PINCIOS
ANICIOSQVE. DECORANTI
CONSVLIS. VXORI
CONSVLIS. FILIÆ
CONSVLVM. MATRI
ANICIVS. PROBINVS. V.C.
CONSVL. ORDINARIVS
ET. ANICIVS. PROBVS. V.C.
QVÆSTOR. CANDIDATVS
FILII. DEVINCTI
MATERNIS. MERITIS
DEDICAVERVNT.

Quod hoc epitaphio tribuitur Probæ decoranti Anicios, id ipse Ausonius *a* Gallus tribuit eius viro Probo versu illo:

a Auso. ep. 11.

Stirps nouator Anniæ,
Paribusq; comis infulis
Amnuorum stemmata.

Sed de Faltonia Proba alia rursus in iisdem ædibus sic se habet inscriptio in basi statuæ collocatæ:

ALIA INSCRIPTIO DE PROBA.

ANICIÆ. FALTONIÆ
PROBÆ. FIDEI. NOBILITATIS. ANTIQVÆ. ORNAMENTO ANICIANÆ
FAMILIÆ. SERVANDÆ ET
DOCENDÆ. CASTITATIS
EXEMPLO. CONSVLVM
PROLI. CONSVLVM. MATRI
ANICIVS. HERMOGENIANVS
OLYBRIVS V. C.
CONSVL. ORDINARIVS
ET. ANICIA. IVLIANA. C. F.
EIVS. DEVOTISSIMI. FILII
DEDICARVNT

Insuper hæc in alia basi ibidem posita:

DE EADEM PROBA.

ANICIÆ. FALTONIÆ
INLVSTRISSIMÆ. ET
SANCTISSIMÆ
CASTISSIMÆ. FEMINÆ
HERMOGENIANVS. OLYBRIVS
V. C. CONSVL. ORDINARIVS
ET, ANICIA. IVLIANA. C. F.
D. D.

Porro Olybrius hic Hermogenianus prænomine Claudius, non Probæ & Probi filius, sed gener fuit, nimirum Iulianæ ipsorum filiæ coniux, vt sequens docet inscriptio, quæ habetur in ædibus Cæuolis via Iulia:

DE ANICIA IVLIANA.

TYRRANIÆ. ANICIÆ
IVLIANÆ. C. F. CONIVGI
Q. CLODI. HERMOGENIANI
OLYBRII V. C.
CONSVLARIS. CAMPANIÆ
PROCONSVLIS. AFRICÆ
PRÆFECTI. VRBIS
PRÆF. PRÆT. ILLYRICI
PRÆFECTI. PRÆT. ORIENTIS
CONSVLIS. ORDINARII
FL. CLODIVS. RVFVS. V. P.
PATRONÆ. PERPETVÆ

Gessit hic Consulatum anno Domini trecentesimo septuagesimo nono vna cum Ausonio Gallo: ciroq; ex hac luce subtractus (vt ex Hieronymo vidimus) Iulianam reliquit viduam cum prole Demetriade filia.

XV. ANICIÆ IVLIANÆ PRAECONIA.

At qualis quantaque esset Iuliana hæc filia Probæ, relicta Claudii Hermogeniani complura sanctorum Patrum de ea digna elogia manifestant. Fama quidem eius nequaquam Vrbis, seu Italiæ angustiis valuit contineri; sed rebus ante gestis præclarisque animi eius virtutibus maria prætervolans, & longe lateque remotas prouincias percurrens, Africam & Orientem peruasit. Ad hanc ipsam Innocentii Romani Pontificis extant litteræ *b*: ad eandemque scripsere Episcopi Alypius & Augustinus *c*, necnon Chrysostomus *d*: laudatque eam San. Hieronymus, *e*, & alii. Sed de eadem inferius quinto tomo pluribus agendum erit.

b Innoc. ep. 13.
c Aug. ep. 191.
d Chrys. ep. 169.
e Hier. ep. 8.

XVI.

Quod rursum ad filios Probi pertinet: vni ex illis nupsit Furia illa ex Camillorum prosapia clarissima fœmina, ad quam viduam relictam S. Hieronymus scripsit epistolam decimam De viduitate seruanda: testatur id quidem ipse in epistola *f* ad Saluinam eodem argumento conscripta, vbi in fine ait Furiam nurum fuisse Probi quondam Consulis. Sed de Furia illud non prætereat, germanum eius fuisse maritum Blesillæ filiæ sanctæ Paulæ: id enim tradit idem S. Hieronymus in epistola ad eandem Furiam scripta, cum eius exordio hæc habet: *Blesillam prætereo, quæ maritum suum, tuum scilicet germanum, in breui vitæ spatio tempora virtutum multa compleuit.* Mater vero eius, Titiana dicta, seu potius Tatiana (vt puto) Tatiani Consulis, qui collegam habuit Symmachum, soror fuit. Verum de his modo hactenus.

f Hier. ep. 11.
FVRIA NVRVS PROBI.

XVII.

Iam habes, lector, occasione Consulum fratrum textam Proborum genealogiam: nempe (vt paucis dicta repetam) ex Probo & Proba genitos tres filios, Olybrium, Probinum & Probum, ex Olybrio & Iuliana prognatam vnicam filiam Demetriadem, sanctam virginem, Christianæ pudicitiæ decus. sed de ipsa simul cum matre eius Iuliana & auia Proba, plura suis locis inferius. *Omnes hæ clarissimæ ex Anitiorum familia fœminæ toto Orbe* inquit Chassiodorus) *prædicatæ: quæ quidem familia vere nobilis dicitur, quando ab ea actionis probitas non recedit.* ita ipse.

XVIII.

Porro Demetriadis patri Claudio Hermogeniano Olybrio frater fuit Alypius, dictus, Faltonius Probus Alypius, vt eiusmodi docet inscriptio *g* in statuæ basi his literis notata:

g Romæ ap. Colleg. Græcorum.
DE OLYBRIO ET ALYPIO.

Q. CLODIO. HERMOGENIANO
OLYBRIO. V. C. FRATRI
ADMIRANDÆ. PIETATIS
FALTONIVS. PROBVS. ALYPIVS. V. C.

Alia præterea eiusdem Alypii inscriptione compertum habetur eundem sub Theodosio Vrbanam Præfecturam gessisse. sic enim se habet *h*:

h Ap. Smet. pag. 116. num. 7.

DOM: NO. NOSTRO
FL. THEODOSIO
AVGVSTO
FALTONIVS. PROBVS
ALYPIVS. V. C. PRÆF. VRB.

Ad eundem quoque Alypium complures extant epistolæ Symmachi, deque eo meminit in epistola ad Flauianum *i*.

i Symmach. li. 2. ep. ...

XIX. SVB ALYPIO PRÆFECTVRA MARTYR ALMACHIVS.

Quoto autem anno Theodosii eius Præfectura Vrbana contigerit, ignoratur: nescitur, num sub Honorio alias functus sit eodem magistratu. Sub ipso autem Vrbis Præfecto contigisse martyrium Almachii, his verbis tabulæ Ecclesiasticæ *k* produnt Kalendis Ianuarii: *Romæ S. Almachy martyris: qui iubente Alypio Vrbis Præfecto, cum diceret: Hodie Octaue Dominici dies sunt: cessate à superstitionibus idolorum & à sacrificiis pollutis: à gladiatoribus occisus est.* ita ibi. De eodem putatur Theodoretus *l* agere, cum rem gestam paulo fusius narrat his verbis: *Telemachus quidam* (sic nominat, quem Latini habent Almachium) *excolens vitam monasticam, profectus ex Oriente, hac de causa Romam se contulit*, nempe vt ludos gladiatorios abolendos curaret. *Ac dum sceleratum illud edebatur spectaculum, in stadium ipse ingreditur, atque ad gladiatores descendens, mutuam inter eos dimicationem sedare nititur. Itaq; crudelis cædis spectatores accensi iracundia, & à dæmone, qui ex illa sanguinis effusione voluptatem capiebat, ad furorem impulsi, pacis auctorem lapidibus obruerunt.* ita ipse. At licet discrepet à Martyrologio, vbi dicitur à gladiatoribus necatus: potius in Theodoreto errorem inesse putamus, quam vt hic ab illo diuersus habeatur. Sed idem auctor ista subdit: *Qua re cognita Imperator admirabilis, Telemachum in numerum martyrum inuictorum adscripsit, crudele autem illud spectaculi genus penitus sustulit.* hæc ille.

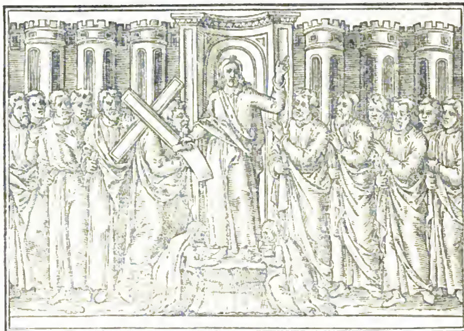
k Mart. Rom. die 1. Ianuarii.
l Theod. l. 5. c. ...

XX.

Cæterum sic relatum accipias Almachium, siue Telemachum inter martyres ab Imperatore, vt ipsi tribuatur, quod ipso curante, Ecclesiastica auctoritate à Romano Pontifice esse factum oportuit. Tempore Honorii Imperatoris hæc accidisse, Theodoretus narrat: sed verius putamus sub Theodosio, cuius tempore eiusdem Præfectura Vrbana ponitur: sub quo Imperatore sustulisse videntur spectacula illa cruenta, sub Honorio iterum restituta, vt suo loco ex Prudentio dicturi sumus. Vt id etiam affirmemus, illud pariter suffragatur, quod tempore Theodosii reperitur Alypius per S. Ioannem eremitam ad meliorem frugem redditus: etenim de Alypio Ægypti Præfecturam administrante hæc habet Palladius in Lausiacis *m*: *Interea vero dum loquimur*, cum Ioanne videlicet sanctissimo illo anachoreta: *ingressus est subito prouinciæ ipsius Præses Alypius. Ad quem, relicto, quem mecum habebat, sermone, se contulit. Secessit igitur ab iisdem paululum, & loco cedens, eminus*

m Pallad. in Lausiac. c. ... apud L. Ioan. ...

X. Huic adiungendā putauimus alterius sarcophagi ibidem reperti typis expressam anterioris itidem faciei imaginē: quod creditur esse sepulchrum Probæ ac Iulianæ, peramplum enim est, extat ipsum translatum ad opus figlinū post Ecclesiam S. Marthæ apud apsidem S. Petri positam in Vaticano: In quo quas cernis ad pedes Christi fœminas inclinatas, alteram earum Probæ, Iulianæ vero alteram imaginem esse, perfacile coniectura possumus intelligere.

XI. Nec tibi otiose hæc spectanda proposita, lector existimes: attende quanta existant, quib. proficias. Nam quod ad ipsa Epitaphia pertinet: habes in primis ad calcē prioris inscriptionis, cum rogatur anima Probi esse adiumēto coniugi atq; proli, piam Catholicæ Ecclesiæ traditionē, adiuuari viuentes precib. defunctorum, vsu receptam, exemplo probatā, sancte religioseq; antiquitus custoditam. Habes insuper & sacrarum imaginum vsum, Christi potissimum & Apostolorum, etiā in sepulchris exhibitum: cuius rei Romæ in primis exempla innumera suppetunt. Et ne putes eas exculptas tantum fuisse sepulchris, sed illis Ecclesiarum parietes caruisse: adhuc licet inspicere in Titulo Pastoris Siricij Papæ, qui his diebus Romanam Ecclesiam gubernabat, partem saltem musiui operis egregiè cōpacti, quo Christi Redemptoris, pariterq; duodecim Apostolorum venerandæ imagines exprimuntur in apside; sicut in aliis antiquis Ecclesiis vbiq; locorum eadem vetustatis monumenta est facile reperire.

SACRARŪ IMAGINŪ VSVS.

XII. Sed ne alio lōgius digrediatur oratio, quæ ab Olybrio & Probino fratrib. anni huius Consulibus ad Probū parentem se conuertit: probe cōsulitur, si à Probo ad Probam, piam ipsorum matrem, eadem reuertatur. In primis vero vt SS. Patrū elogijs, qualis quantaq; fuerit ista mulier, innotescat: de ea hæc accipe à S. Hieronymo, qui ait *a*: *Proba illa, omnium dignitatū, & cuncta nobilitatis in orbe Romano nomē illustrius, cuius sanctitas, & in vniuersos effusa bonitas etiam apud barbaros venerabilis fuit: quā trium liberorū Probini, Olybrij, & Probi, non fatigarunt ordinarij Consulatus.* hæc Hieronymus. Hanc ipsam religione venerandā etiam S. Augustinus cōmendat, cū ipsa petēte, ad eam scripsit Epistolam, seu potius tractationem, De videndo Deum. Laudat hanc eandem Ioan. Chrysostomus, quod suæ cōmunionis homines Constantinopoli Romam profugos domo exceperit ac benigne habuerit, vt suo loco dicturi sumus. Sed quæ in cōmendationem ipsius Ethnicus poeta Claudianus habeat, accipe *b*, ne putes nostros tantum Christianæ fœminæ laudes prosecutos esse.

a Hierony. ep. 8.

DE ANICIA PROBA.

b Claud. carm. de Consul. Olybr. & Probini.

LAVDES PROBÆ.

Sic Proba præcipuo natos exornat amictu,
Quæ decorat mundum, cuius Romana potestas
Fœtibus augetur: credas & æthere lapsam
Stare pudicitiam, vel sacro thure vocatam
Iunonem Inachiis oculos aduertere templis.
Talem nulla refert antiqui pagina libri,
Nec Latia cecinere tuba, nec Græca vetustas.
Coniuge digna Probo: nam tantum cœtibus extat
Fœmineis, quantum superemicat ille maritos.

hęc ipse de Proba, quæ, viuēte adhuc viro, centonē illū de Testamēto nouo & veteri scripsit, in cuius fine hęc habet:

celebrate fauentes
Hunc socij morem sacrorum: hunc ipse teneto
O dulcis coniux: & si pietate merentur,
Hac casti maneant in religione nepotes.

XIII. Ex his videas, nihil antiquius fuisse sanctissimæ fœminæ, quā Christianam religionē ad posteros suos trāsmittere. Sed cū ex antiquis memoriis appareat Faltoniā Probam poetriam vxorem fuisse Probi: vndenā recentiori Isidoro *c* accidit, vt eandē Adelphij Proconsulis coniugem fuisse dicat? & vnde insuper illis, qui sentiūt cum Isidoro, est quod dicāt, Probo fuisse cognomentū Adelphium? certè in antiquis monumētis nullatenus reperiri datur, Probum Adelphium dictū esse, sed tantū Anicium Sextum Petroniū Probū. At quę de eadē Proba Faltonia in antiquis veterū inscriptionum monumentis reperiantur, his subdamus.

PIETAS PROBÆ.

c Isidor. li. de Vir. illustr. c. 5.

XIV. In duabus basibus statuarum eiusdē pene formæ atq; mēsuræ vna eademq; reperitur inscriptio in ædibus Cæsiis apud Vaticanam basilicam: in quarum primæ frontispicio hi versus breuioribus characteribus scripti leguntur *d*:

d Extabat forma Plant. pa. 71. num. 1.

CONSIMILES. FRATRVM. TRABEIS. GESTAMINA. HONORVM. TERTIA. QVÆ. DEDERANT. ADDIDIMVS. TITVLIS
DILECTÆ. PROBVS. HÆC. PERSOLVIT. MVNERA. MATRI
RESTITVENS. STATVIS. PRÆMIA. QVÆ DEDERAT & infra:
ANICIÆ. FALTONIÆ
PROBÆ. AMNIOS. PINCIOS
ANICIOSQVE. DECORANTI
CONSVLIS. VXORI
CONSVLIS. FILIÆ
CONSVLVM. MATRI
ANICIVS. PROBINVS. V.C.
CONSVL. ORDINARIVS
ET. ANICIVS. PROBVS. V.C.
QVÆSTOR. CANDIDATVS
FILII. DEVINCTI
MATERNIS. MERITIS
DEDICAVERVNT.

INSCRIPTIO STATVÆ PROBÆ.

Quod hoc epitaphio tribuitur Probæ decoranti Anicios, id ipse Ausonius *a* Gallus tribuit eius viro Probo versu illo:

a Auso. ep. 21.

Stirpis nouator Anniæ,
Paribusq; comit infulis
Amicorum stemmata.

Sed de Faltonia Proba alia rursus in iisdem ædibus sic se habet inscriptio in basi statuæ collocatæ:

ALIA INSCRIPTIO DE PROBA.

ANICIÆ. FALTONIÆ
PROBÆ. FIDEI. NOBILITATIS. ANTIQVÆ. ORNAMENTO ANICIANÆ
FAMILIÆ. SERVANDÆ ET
DOCENDÆ. CASTITATIS
EXEMPLO. CONSVLVM
PROLI. CONSVLVM. MATRI
ANICIVS. HERMOGENIANVS
OLYBRIVS V. C.
CONSVL. ORDINARIVS
ET. ANICIA. IVLIANA. C. F.
EIVS. DEVOTISSIMI. FILII
DEDICARVNT

Insuper hæc in alia basi ibidem posita:

DE EADEM PROBA.

ANICIÆ. FALTONIÆ
INLVSTRISSIMÆ. ET
SANCTISSIMÆ
CASTISSIMÆ. FEMINÆ
HERMOGENIANVS. OLYBRIVS
V. C. CONSVL. ORDINARIVS
ET, ANICIA. IVLIANA. C. F.
D. D.

Porro Olybrius hic Hermogenianus prænomine Claudius, non Probæ & Probi filius, sed gener fuit, nimirum Iulianæ ipsorum filiæ coniux, vt sequens docet inscriptio, quæ habetur in ædibus Cæuolis via Iulia:

DE ANICIA IVLIANA.

TVRRANIÆ. ANICIÆ
IVLIANÆ. C. F. CONIVGI
Q. CLODI. HERMOGENIANI
OLYBRII V. C.
CONSVLARIS. CAMPANIÆ
PROCONSVLIS. AFRICÆ
PRÆFECTI. VRBIS
PRÆF. PRÆT. ILLYRICI
PRÆFECTI. PRÆT. ORIENTIS
CONSVLIS. ORDINARII
FL. CLODIVS. RVFVS. V. P.
PATRONÆ. PERPETVÆ

Gessit hic Consulatum anno Domini trecentesimo septuagesimo nono vna cum Ausonio Gallo: citoq; ex hac luce subtractus (vt ex Hieronymo vidimus) Iulianam reliquit viduam cum prole Demetriade filia.

XV. ANICIÆ IVLIANÆ PRÆCONIA.

At qualis quantaque esset Iuliana hæc filia Probæ, relicta Claudii Hermogeniani complura sanctorum Patrum de ea digna elogia manifestant. Fama quidem eius nequaquam Vrbis, seu Italiæ angustiis valuit contineri; sed rebus ante gestis prælatisque animi eius virtutibus maria prætervolans, & longe lateque remotas prouincias percurrens, Africam & Orientem peruasit. Ad hanc ipsam Innocentii Romani Pontificis extant literæ *b*: ad eandemque scripsere Episcopi Alypius & Augustinus *c*, necnon Chrysostomus *d*: laudatque eam Sanct. Hieronymus, *e*, & alii. Sed de eadem inferius quinto tomo pluribus agendum erit.

b Innoc. ep. 13.
c Aug. ep. 191.
d Chrys. ep. 169.
e Hier. ep. 8.

XVI.

Quod rursum ad filios Probi pertinet: vni ex illis nupsit Furia illa ex Camillorum prosapia clarissima fœmina, ad quam viduam relictam S. Hieronymus scripsit epistolam decimam De viduitate seruanda: testatur id quidem ipse in epistola *f* ad Saluinam eodem argumento conscripta, vbi in fine ait Furiam nurum fuisse Probi quondam Consulis. Sed de Furia illud non prætereat, germanum eius fuisse maritum Blesillæ filiæ sanctæ Paulæ: id enim tradit idem S. Hieronymus in epistola ad eandem Furiam scripta, cum eius exordio hæc habet: *Blesillam prætereo, quæ maritum suum, tuum scilicet germanum, in breui vitæ spatio tempora virtutum multa compleuit.* Mater vero eius, Titiana dicta, seu potius Tatiana (vt puto) Tatiani Consulis, qui collegam habuit Symmachum, soror fuit. Verum de his modo hactenus.

f Hier. ep. 11.
FVRIA NVRVS PROBI.

XVII.

Iam habes, lector, occasione Consulum fratrum textam Proborum genealogiam: nempe (vt paucis dicta repetam) ex Probo & Proba genitos tres filios, Olybrium, Probinum & Probum, ex Olybrio & Iuliana prognatam vnicam filiam Demetriadem, sanctam virginem, Christianæ pudicitiæ decus. sed de ipsa simul cum matre eius Iuliana & auia Proba, plura suis locis inferius. *Omnes hæ clarissimæ ex Aniciorum familia fœminæ toto Orbe* inquit Chassiodorus) *prædicatæ: quæ quidem familia vere nobilis dicitur, quando ab ea actionis probitas non recedit.* ita ipse.

XVIII.

Porro Demetriadis patri Claudio Hermogeniano Olybrio frater fuit Alypius, dictus, Faltonius Probus Alypius, vt eiusmodi docet inscriptio *g* in statuæ basi his literis notata:

g Romæ ap. Colleg. Græcorum.
DE OLYBRIO ET ALYPIO.

Q. CLODIO. HERMOGENIANO
OLYBRIO. V. C. FRATRI
ADMIRANDÆ. PIETATIS
FALTONIVS. PROBVS. ALYPIVS. V. C.

Alia præterea eiusdem Alypii inscriptione compertum habetur eundem sub Theodosio Vrbanam Præfecturam gessisse. sic enim se habet *h*:

h Ap Smet. pag. 116. num. 7

DOMINO. NOSTRO
FL. THEODOSIO
AVGVSTO
FALTONIVS. PROBVS
ALYPIVS. V. C. PRÆF. VRB.

Ad eundem quoque Alypium complures extant epistolæ Symmachi, deque eo meminit in epistola ad Flauianum *i*.

i Symmach. li. 2 ep. ...

XIX.

Quoto autem anno Theodosii eius Præfectura Vrbana contigerit, ignoratur: nescitur, num sub Honorio alias functus sit eodem magistratu. Sub ipso autem Vrbis Præfecto contigisse martyrium Almachii, his verbis tabulæ Ecclesiasticæ *k* produnt Kalendis Ianuarii: *Romæ S. Almachij martyris: qui iubente Alypio Vrbis Præfecto, cum diceret: Hodie Octaua Dominici dies sunt, cessate à superstitionibus idolorum & à sacrificiis pollutis: à gladiatoribus occisus est.* ita ibi. De eodem putatur Theodoretus *l* agere, cum rem gestam paulo fusius narrat his verbis: *Telemachus quidam* (sic nominat, quem Latini habent Almachium) *excolens vitam monasticam, profectus ex Oriente, hac de causa Romam se contulit*, nempe vt ludos gladiatorios abolendos curaret. *Ac dum sceleratum istud edebatur spectaculum, in stadium ipse ingreditur, atque ad gladiatores descendens, mutuam inter eos dimicationem sedare nititur. Itaq; cruentæ cædis spectatores accensi iracundia, & à dæmone, qui ex illa sanguinis effusione voluptatem capiebat, ad furorem impulsi, pacis auctorem lapidibus obruerunt.* ita ipse. At licet discrepet à Martyrologio, vbi dicitur à gladiatoribus necatus: potius in Theodoreto errorem inesse putamus, quam vt hic ab illo diuersus habeatur. Sed idem auctor ista subdit: *Qua re cognita Imperator admirabilis, Telemachum in numerum martyrum inuictorum adscripsit, crudele autem illud spectaculi genus penitus sustulit.* hæc ille.

SVB ALYPII PRÆFECTVRA MARTYR ALMACHIVS.
k Mart. Rom. die 1. Ianuarii.
l Theod. l. 5. c. 26.

XX.

Cæterum sic relatum accipias Almachium, siue Telemachum inter martyres ab Imperatore, vt ipsi tribuatur, quod ipso curante, Ecclesiastica auctoritate à Romano Pontifice esse factum oportuit. Tempore Honorii Imperatoris hæc accidisse, Theodoretus narrat: sed verius putamus sub Theodosio, cuius tempore eiusdem Præfectura Vrbana ponitur: sub quo Imperatore siluisse videntur spectacula illa cruenta, sub Honorio iterum restituta, vt suo loco ex Prudentio dicturi sumus. Vt id etiam affirmemus, illud pariter suffragatur, quod tempore Theodosii reperitur Alypius per S. Ioannem eremitam ad meliorem frugem redditus: etenim de Alypio Ægypti Præfecturam administrante hæc habet Palladius in Lausiacis *m*: *Interea vero dum loquimur*, cum Ioanne videlicet sanctissimo illo anachoreta: *ingressus est subito prouinciæ ipsius Præses Alypius. Ad quem, relicto, quem mecum habebat, sermone, se contulit. Secessi igitur ab iisdem paulatim, & loco cedens, eminus*

m Pallad. in Lausiac. c. 2... ...

ALYPIVS AD MELIOREM FRVGEM CONVERSVS.

steti: prolixas autem eorum confabulationes grauiter ac moleste ferens, intra meipsum bonum illum senem reprehendebam, eo quod meo sermone contempto, illum potius honorasset. Ideoque cum id mihi ingratum fuisset, spreto eodem, recedere cogitabam. Vocauit itaque ad se tunc ille Theodorum nomine interpretem suum, dicens: Vade ad fratrem illum, & dic ei: Noli esse pusillanimis, quia nunc iam dimittam præsidem, & tecum loquar. Cognoui igitur ex hoc, ipsum Ioannem hominem esse spiritualem, & omnia prauidere: & idcirco eo magis cæpi remorari. Egresso mox inde Præside, me vocauit his me alloquens verbis: Vt quid, inquit, animam tuam me reprehendendo læsisti? Quam in me inueneras culpam, vt ea in tuis sensibus cogitares, quæ nec in me cognosco, nec tuos scio mores decere? An ignoras illud, quod non incolumes ac fortes, sed male habentes medico semper indigeant? Nam tu me, cum velis, & rursum ego inuenire te possum: & si ex me forsitan nullum, ex aliis tamen fratribus patribusque aliquod poteris habere solatium. Iste vero totus ex sæcularibus rebus diabolica deditus potestati, vix breuis horæ spatio potuit respirare: & nunc tentans, sicut quidam seruus austerum dominum suum fugiens, venit, vt salutare hic inueniret auxilium. Inconsulta igitur atque importuna res fieret, si illum relinquerem, & tecum morarer, qui iugiter salutis tuæ commodis vacare consueuisti. hæc Palladius de Alypii Præfecti cum Sanct. Ioanne congressu; cuius monitis redditum esse meliorem, par est credere. Atque de Alypio satis.

XXI. THEODOSII IMP. OBITVS.

Iam vero ad præsentis anni res gestas, suo quo factæ sunt ordine, recensendas, orationem reuertamus. Exitiu namque anni huius exordium vniuerso Christiano orbi maxime luctuosum acerbissimo nouo casu obitus Theodosii, cuius virtute paulo ante à tyrãnide fuerat vniuersum Occidentale Imperium liberatum: Etenim cum adhuc triũphali lætitia gestiret populus, mox improuisa morte Theodosii, immenso mœrore consternatus est: de quo antequam agamus, hic errorem corrige Prosperi in Cassiodori Chronicon illapsum, dũ sub huius anni Consulibus ponitur Eugenius à Theodosio superatus: quod quidẽ anno superiori contigisse, tum quæ dicta sunt certa fide demõstrant, tum etiam Claudianus de eorundem Consulatu dum versibus agit, aperte testatur; vt omittamus alia de his innumera testimonia.

XXII. DE TEMPORE ET LOCO OBITVS THEODOSII.

Hoc igitur anno, iisdem Consulibus, Theodosius Imperator, secundum quod antea à Deo prædictum fuerat sanctissimo anachoretæ Ioanni, ex hac vita migrauit decimoseptimo Kalendas Februarii, cum imperasset annos sexdecim, & duobus diebus decimumseptimum attigisset, annum agens ætatis quinquagesimum. De anno obitus eius & Consulibus testantur Prosper *a*, Marcellinus *b*, & Socrates *c*, qui & de dicta obitus die fidem facit: Quod vero attigerit annum decimumseptimum, Ruffinus *d* & Marcellinus tradunt. De anno ætatis quinquagesimo Victor est auctor, cui magis assentimur, quam Socrati dicenti annos vixisse sexaginta. De loco autem; eum Mediolani extremum clausisse diem, Orosius *e* & Victor *f* vna consentiunt. Errat vero Zosimus *g*, dum ait Theodosium Constantinopolim reuertentem, in itinere vita functum. Sed quæ eius præcesserint obitum, quæve fuerint subsecuta, dicamus.

a Prosp. in Chronic.
b Marcell. in Chron.
c Socrat. li. 5. c. 25.
d Ruffi. li. 2.
e Oros. li. 7. c. 36.
f Aurel. Vict. in Theod.
g Zosi. l. 4.

XXIII. ANTE OBITVM HORTATVS GENTILES THEODOSIVS.

Cum filios Arcadium & Honorium Constantinopoli venientes excepisset, & omni hostilis cœtus labe purgatus, Ecclesiasticæ communionis particeps (vt dictum est) factus esset, cõplura Reipublicæ fructuosa disposuit. Inter alia conuocato Senatu, habita oratione, hortatus fuit Gentiles deorum cultum procul abiicere, quorum falsitatem iam in bello Eugeniano experti fuissent, cum quã polliciti illi fuerant certam victoriam, vt impotentes, imbecilles, atq; mendaces minime præstitissent: ab Herculis manu iam clauam extortam, atq; fulmina è manu Iouis excussa esse viderent (hos namq; deos suis ipsi castris præfecerant) contra vero certo scirent, si saperent, Christum Regem Regum Crucis virtute cœlestibus, terrenis, & inferis dominari; quem sequi deberent.

XXIV.

Sed hæc nihil penes eos profecisse, Zosimus tradit, cuius hac de re ista sunt verba *h*: *Cum senatum conuenire iussisset, qui patriis auitisque sacrorum ritibus inhærebat, nec adhuc permoueri poterat, vt iis assentiretur, qui ad contemptum deorum deflexerant: orationem habuit, qua eos hortabatur, vt missum facerent errorem (sic eum appellabat) quem hactenus secuti fuissent, & Christianorum fidem amplecterentur, quæ liberationem ab omni delicto & impietate polliceatur. Sed cum huic exhortationi nemo pareret, nec à patriis ritibus, quos inde vsque ab origine Vrbis accepissent discedere vellent, & his expertem rationis assensum præferre: cum dicerent, illis obseruatis, se iam mille ducentis propemodum annis Vrbem inuictam incoluisse; cum quibus si commutarent alia, quid euenturum esset, ignorarent: Tum vero Theodosius Fiscum suum sumptu grauari, qui in sacra victimasque fieret, seque ista velle abolere dixit: qui neque probaret id, quod ageretur; & alioquin sciret, penuriam militarem maiores pecunias poscere. Cum Senatus respondisset, non rite fieri, quæ perpetrarentur, quando sumptus ille, qui sacris impenderetur, ad Fiscum non pertineret: nihiloque minus lex sacrorum abolita cessaret, aliaque neglecta iacerent quæcunque à maioribus tradita fuerant; Imperium Romanum paulatim diminutum, barbarorum domicilium factum est; aut potius incolis prorsus amissis, ad eam redactum est formam, vt ne loca quidem, in quibus vrbes sitæ fuerunt, agnoscantur.* hæc Zosimus secundum antiquam Ethnicorum querelam ipse Ethnicus ingerit, quasi cuncta aduersaria ob Christianam religionem in Romanum illata fuissent Imperium. Sed de his alias sæpe suis locis.

h Zosi. ibid.

XXV. THEODOSIVS MVLTA PROFICVA STATVIT ANTE OBITVM.

Sane quidem post deuictum Eugenium, qui aperiri permiserat rubigine obsitas seras portarum dedicatorum idolis templorum, & illis intermissa diu sacrificia immolari: Theodosius nihil antiquius habuit, quam, lege lata, templa claudere, & sacrificia prohibere. vnde S. Ambrosius comparans eum Iacob: *Imitatus*, inquit *i*, *Iacob, supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulacra Gentium: omnes enim cultus idolorum fides eius abscondit: omnes enim carimonias obliterauit.* Relaxata quoque ab eo tunc temporis annonaria tributa ex testamento fuisse, idem S. Ambrosius tradit: eiusq; pariter testamento legem indulgentiæ scriptam esse relictam, testatur, dum ait: *Præcepit dare legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quam vt testamentum Imperatoris lex sit?* Quod vero ad filios spectat, idem paulo superius: *De filiis enim nihil habebat nouum, quod conderet, quibus totum dederat, nisi vt eos præsenti commendaret parenti.* Tradidisse quidem ipsos filios S. Ambrosio, Paulinus *k* affirmat; sed id factum est, cum eos Constantinopoli venientes suscepit Theodosius in Ecclesia, ex quo erroris arguuntur Socrates *l* & Sozomenus *m*, dum aiunt filios aduenientes reperisse ipsum Theodosium morbo laborantem in lecto.

i Ambr. orat. in fun. Theod.
k Paulin. in Vit. S. Ambros.
l Socr. lib. 5. c. 25.
m Sozo. lib. 7. c. vlt.

XXVI.

Cæterum quod ait ipse Ambrosius, tunc obitus tempore commendatos ab eo fuisse parenti, Stiliconem intelligere certũ est, loco enim parentis ipsum ab eis haberi voluit, cui ipse Theodosius Serenam fratris filiam in matrimonium collocauerat. testãtur id Claudianus *n* & Zosimus *o*. Erat Arcadius natu maior adolescens annos natus decem & octo, Honorius vero decimum dumtaxat agebat annum: de quib. S. Ambrosius *p*: *Domino fauente, Arcadius Imperator iam validus inuentus est: Honorius continuo pulsat adolescentiæ fores, prouectior ætate, quam Iosias.* qui natus annos octo regni suscepit moderandas habenas. Fuisse ambos iã ante baptizatos; & à S. Arsenio in baptismo susceptos, in Vitis Patrũ habetur expressum *q*. Qui igitur moriens populi curam gessit relaxando tributa, atq; hostium quoq; voluit benemereri, tribuens eis indulgentiã testamento, filiisq; diuisit Imperium, & tradidit fidei Stiliconis; Ecclesiarum non potuit obliuisci: nam de eo S. Ambrosius *r*: *Dilexi virum, qui cum iam corpore solueretur, magis de statu Ecclesiarum, quam de suis periculis angebatur.* hæc Ambrosius satis memor quod legibus conatus frustra ille fuerit feras bestias coercere, expertusq; satis ipsorum hostium procaciam, animumq; duritia obstinationis obductum nullis coerceri pœnis, vel refrenari posse suppliciis.

n Claud. aduer. Ruffin. lib. 2.
o Zosi. li. 4.
p Ambr. orat. de obitu Theod.
ÆTAS ARCADII ET HONORII IMPP.
q Vit. SS. Patr. part. 2. c. 36.
r Ambr. ora. de obitu Theod.

XXVII. CORPVS THEODOSII TRANSLATVM CONSTANTINOPOLIM.

Eo igitur ex hac vita egresso, corpus pollinctum temporariæ amandatum est sepulturæ, postea vero translatum fuit Constantinopolim hoc eodem anno VI. Idus Nouembris, vt Socrates tradit: non tamen secum vexit illud Arcadius, qui mox post patris obitum, ne quid in-

opinato

opinato obitu Imperatoris (vt assolet) turbarum oriretur in Oriente, quam citissime reuerti laborauit Constantinopolim: nam Honorium tantummodo interfuisse quadragenæ funeris functioni, S. Ambrosius indicat in ea, quam coram ipso tunc in laudem Theodosii habuit, oratione: nā inter alia a: *Eius ergo Principis & proxime conclamauimus obitum, & nunc quadragesimum celebramus; assistente sacris altaribus Honorio Principe: quia sicut sanctus Ioseph b patri suo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit, ita & hic Theodosio patri iusta persoluit.* hæc Ambrosius; qui & in perorationne significat, eo perfuncto ab Honorio Christianæ pietatis officio, mox ipsum corpus subleuandum, & euehendum Constantinopolim: ait enim c: *Flesti iam, Imperator Auguste, quod non vsq; Constantinopolim reuerendas reliquias ipse prosequeris, eadem tibi causa nobiscum est: omnes (si fieri posset) deductores tecum esse cuperemus*, &c.

a *Ambros. orat. in obitu Theod.*
b *Gen. 50.*
c *Ambros. ead. orat. in fine.*

XXVIII. Sic namq; decuit tantum Imperatorem, post liberatum Occidentale Imperium à tyranno, triumpho magis suo, quam funere sepeliri, imo ad cœlum triumphali quadriga ferri, cum cœlesti militia, qua vicerat, triumphaturum. Cuius quidem laudes cum ex prudentia in Imperio gubernando, tum ex fortitudine in tyrannis potentissimis exstirpandis, tum etiam ex pietate in fide Catholica integerrime conseruanda: sanctis piisque moribus custodiendis omnium veritatem amantium ore, omnibus sunt sæculis conclamatæ. Nullus enim vnquam Romanorum Imperatorum, qui non hæreditario iure parenti Augusto successerit, ita legitime, ita opportune, ita fructuose atq; fideliter ad regimen Romani est cooptatus Imperii. Qua dexteritate, quanta facilitate atq; felicitate tunc inuasum à Gothis Orientale recuperauit Imperium, vt victores fecerit sibi militare subiectos? Qua prudentia Persas ingi clade Romanum Imperium pessundantes, finitimas prouincias deprędantes, non solū cessare suasit, sed & munera pro tributo conferre? Qua pietate Orientalem Ecclesiam Arianorum & aliorum hæreticorum pedibus proculcatam in auctiorem gradum, quam fuerat sub Constantino, restituit? Qua bellica fortitudine tyrannorum monstra perdomuit? Quanta fide recuperatum Imperiū Occidentale Valentiniano restituit? Quo religionis affectu idololatriam sæpius, vt percussum multis ictibus anguem, caput rursus extollentem penitus extinguendam curauit? Quod vero tot egregiis excultum virtutibus Christianum Imperatorem in peccatum aliquando labi prouidentia diuina permiserit: totū id fuit, vt delinquentibus Regibus posteris sanciret diuinum consilium disciplinam: nimirum, vt tum exemplo discerent Theodosii, quanto dispendio audiant Principes magis aulicos, quam sacerdotes: tum vero vt eius & pœnitentia erudirentur, quantumuis potentissimos ac inuictissimos Principes, cū delinquunt, ferulæ subiacere Ecclesiasticæ potestatis, & solutos licet legibus sæculi, vinculis tamen alligatos esse Euangelicæ disciplinæ.

LAVDES THEODOSII EX RECTE FACTIS COMPARATÆ.

XXIX. At quod ad incomparabiles mores tanti Principis spectat: vnus infelix atque perditus Zosimus reperitur inter scriptores, qui more suo, odio Christianæ religionis, Theodosium magnopore carpserit. sed quod sciret facta eius celeberrima cunctis esse perspicua, vt à nemine possent penitus obscurari, illud vafri ingenii consilium iniit, vt pacis tempore eius facta condemnet, laudet vero labores in bello, cum eundem Principem hisce verbis in sua historia mendaciorum textrina, sugillatum reliquit d. *Cumq; Promoto curam horum omnium commisisset, ipse prioris viuendi rationis recordatus, cœnas magnificas cœnabat, & in exquirendis voluptatibus curiosus erat, & Theatris atq; Circensibus se oblectabat. Adeoq; mihi Principis huius vitam in vtrumq; procliuem mirari subit. Nam cum natura mollis esset, omnique socordia & indicatis antea vitiis deditus: si nihil triste, nihil formidabile molestiā exhiberet, naturæ frena laxabat: sin vrgeret aliqua necessitas, qua statum rerum quassatum iri timeretur, ignauiam deponebat, & delicias valere iussis, ad fortitudinem ac laborum molestiarumque tolerantiam redibat. Cum ipso rerum vsu docente talis esset, iam omni solicitudine liberatus, insitis à natura dissolutionibus seruiebat.* hæc Zosimus, sed eadem & his deteriora superius, cum ait e: *A voluptate mollitieq; exorsus Imperium, magistratus, qui rebus erant præfecti, conturbabat; & rei militaris duces numero plures, quā antea erant, instituebat.*

CALVMNIÆ ZOSIMI IN THEODOSIVM DILVVNTVR.
d *Zosi. li. 4.*
e *Zosi. li. 4.*

XXX. Et de eodem paulo post: *Hac quidem socordia Principis absurdaq; pecuniarum cupiditate, tandem huc euaserunt. Idem Princeps auctor extitit, tantus vt sumptus immensam Imperatoris fieret, vt propter ciborum multitudinem, & in his apparandis magnificentiam populosæ coquorum & pocillatorum & aliorum cohortes instituerentur: quas si quis enumerare velit, ei prolixo fuerit opus commentario. Nam de multitudine inseruientium Principi spadonum; quodque complures horum, præsertim qui cæteris forma præstabant, Præsides in medium proferrent eos, quos ipsi vellent; quodque totum Imperium in sua potestate haberent, quocunq; lubitum esset, animum Principis flectentes: hæc ergo commemorando, quid opus est orationem instituere prolixiorem? cum rerum interitus exinde secuti causa nobis indicandæ veniant. Nam cum temere, atq; etiam in indignos Fisci bona profunderet, ideoq; non abs re pluribus pecuniis egeret; prouinciarum præfecturas quibusuis accedentibus venales exponebat, nulla prorsus existimationis, aut honestæ vitæ ratione habita, sed eū iudicans idoneum, qui auri vel argenti maiorem summam deferebat: adeoque videre erat, argentarios & nummularios, & alios in foro professiones fœdissimas exercentes, magistratuum insignia ferre, maioremq; pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.* hæc Zosimus in euersorem deorum suorum, iure (vt sibi videbatur) indignatione commotus.

ALIÆ CALVMNIÆ ZOSIMI IN THEODOSIVM.

XXXI. Sed ad confutandum oblatrantē inuectiuis acerrimis hominem (ne canem dicam) nihil est, vt de laudatissimo Principe hic nostrorū cōgeramus elogia: sed ne videamur domesticis testibus velle vincere, Gentili æque obiicimus Gentilem historicum, veri tamen amantiorem, ipsum, inquam, insignis nominis scriptorem rerum sui temporis, Aurelium Victorem; qui vt summo laudum præconio Theodosium extollat, sic comparat illum Traiano, vt tamen constanter affirmet, ipsum Traiani caruisse vitiis: ac proinde iuxta veteres illas acclamationes, TRAIANO MELIOR, consecutus Theodosius vnus fuerit, ipsius sententia, vt non amplius iam à populo in noui Imperatoris auspiciis illud foret acclamandum ac deprecandum, MELIOR TRAIANO, sed illud, MELIOR THEODOSIO, publicis vocibus & votis optandum. Ipse igitur Victor omnis priuati affectus animo liber; veritatis tantū studiosus, hæc de Theodosio posteris tradidit f: Fuit, inquit, *Theodosius moribus & corpore Traiano similis, quantum scripta veterū & picturæ docent. Sic eminens status, membra eadem, par cæsaries, os absque eo, quod illi aliquantulū vellendo steriles genæ, neq; tam ingentes oculi erant, nescio an & tanta gratia, tantusq; flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mēs vero prorsus similis, adeo vt nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se cæteris putans. in omnes homines honorificus, verum effusus in bonos: simplicia ingenia æque diligere, erudita mirari, sed innoxia: largiri magno animo magna: amare ciues vel priuato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecunia, beneficiis cæteris munerari, præsertim quorum erga se velut patrem aspero casu officia probauerat.*

CONTRA ZOSIMVM VICTOR.
f *Aurel. Vict. in Theodos.*
THEODOSII VIRTVTES EX AVRELIO VICTORE.

XXXII. *Illa tamen, quibus Traianus aspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi, vsqueeo detestatus est, vt bella non mouerit, sed inuenerit: prohibueritque lege, ministeria lasciua, psaltriasque commessationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, vt consobrinarum nuptias vetuerit tanquam sororum. Literis, si nimium perfectos contemplemur, mediocriter doctus, sagax plane, multumque diligens ad noscenda maiorum gesta: quibus non desinebat execrari veterum facta superba, crudelia, libertati infesta, quæ legerat, ac Cinnam, Marium, Syllamque atque vniuersos dominantium, præcipue tamen perfidos & ingratos. Irasci sane rebus indignis, sed flecti cito: vnde modica dilatione emolliebantur aliquando seuera præcepta. habuitque à natura munere, quod Augustus à philosophia doctore didicerat: qui cum audisset eum facile commoueri, ne asperum aliquid statueret, monuit, vt vbi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas literas memoria recenseret, vt illa concitatio, quæ momentanea est, mente alio traducta, parui temporis interiectu languesceret. Melior haud dubie (quod est rara virtus) post auctam annis potentiam regalem, multoque maxime post ciuilem victoriam. Nam & annonæ curam solicitus attendere, & auri argentique graue pondus sublati atq; expensi*

THEODOSII CVM TRAIANO COMPARATIO.

à tyranno, multis è suo restituere, cum benigni Principes & quidem vix fundos solerent nudos ac deformata prædia concedere. Iam illa minutiora, & vt dicitur, intra aulam; quæ quidē quia occulta sunt, magis natura hominum curiosa oculos auresq; ad se trahunt: Patruum coleret tanquam genitorem: fratris mortui, sororisq; liberos habere pro suis: cognatos affinesq; parentis animo complecti: elegans lætumq; conuiuium dare, non tamen sumptuosum: miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus, sermone cum grauitate iucundo, blandus pater, concors maritus. Exercebatur neq; ad illecebras, neque ad lassitudinem: ambulationibus magnis, cum esset otium, reficiebat animum: vescendi continentia valetudinem regebat. hactenus de moribus Theodosii Victor, quibus plane calumniantem Zosimum potenter confutes & execreris.

XXXIII. THEMISTIVS LAVDATOR THEODOSII.

Sed & si ex Græcis quæras de Theodosio testimoniū, & ab homine æque Gentili (ne putes in gratiā ipsius Christianorum aliquem esse locutum) eodemq; probatæ fidei & probitatis viro, professione philosopho, & hanc ob causam Christianis antecessoribus Imperatoribus acceptissimo, quem impossibile existimes esse mentitum: accipe Themistium *a*, qui non habens ex recentiorib. Principibus, quem Theodosio æquare possit, ad priscos illos laudatissimos Reges se conferens, nō dubitat ipsum præferre illis omnibus: vtpote qui affirmet, eum probitate, prudentia, atq; consilio superasse Lycurgum, fortitudine & peritia militari Alexandro Magno extitisse maiorem. Quod quidem haud amplificatione quadam rhetoricæ artis ostentat, sed certis firmisq; rationibus docet. Essent hic describendæ duæ orationes; quibus ipse Themistius in eo argumento versatur, vt Theodosii egregias virtutes prædicet: sed parcimus ob prolixitatem.

a Themist. orat. 5.

XXXIV. SYMMACHVS LAVDATOR THEODOSII.

At etsi hæc satis superque sint ad Theodosii defensionem: addimus tamen Latinorum oratorum clarissimum Symmachum & ipsum Ethnicum, & Christianorum hostem, qui publica concione (vt suo loco dictum est) cum ciuiles eius, tum bellicas laudes prosecutus, testatur scribens *b* ad Flauianum æque Gentilem hominem, eas adeo sua oratione superiores fuisse, vt sibi visus sit illas potius attigisse, quam pro rerum gestarum dignitate singulis (vt ait) satisfecerit: hæcq; familiaribus ipse litteris apud amicum alioqui Principi ob sublatum deorum cultum in Theodosium infensum, non autem in gratiam Principis pro concione iactata, sed ad aures dicta odio habentis Imperatorem Christianum idololatriæ destructorem, ab ipso præsertim Symmacho in eundem Theodosium eandem ob causam valde permoto. Vt ex his magnam inesse vim intelligas veritati, virtutemq; etiam linguas hostium coercere, easq; habenis velut in contrarium cursum reflectere, & ex inuectiuis ad encomia dicenda conuertere. Sic igitur pro Theodosii defensione aduersus eius vituperatores Ethnicos, ipsos etiam Ethnicos scriptores obiicere satis sit.

b Symmac. li. 2. ep. 13.

XXXV. PAVLINVS APOLOGIAM PRO THEODOSIO SCRIPSIT.

Cæterum aduersus eorundem Ethnicorum calumnias longe potentiorem nactus est Theodosius post mortem patronum: etenim ipsum decus Romanæ nobilitatis, Christianæ religionis dignum exemplum, Pontius Paulinus litteris clarus, famaque celebris, eiusmodi suscepit prouinciam, vt aduersus fabulas subsannantes, Theodosii famam carpentes, lucubrationem luculentam ediderit rogatus à quodam pio viro, quo familiariter vtebatur, nomine Benedicto, prout ipse Paulinus testatur ad Seuerum hæc scribens *c*: *Alius libellus ex his est, quos ad Benedictum, id est, Christianum virum amicum meum Endelechium scripsisse videor, non tamen edidisse conuincar. Is enim mihi auctor huius in Domino opusculi fuit; sicut ipsius epistola, quæ libello pro themate præscribitur, docet. Fateor autem idcirco me libenter hunc ab amico laborem recepisse, vt in Theodosio non tam Imperatorem, quā Christi seruum, non dominandi superbia, sed humilitate famulandi potentem, nec regno, sed fide Principem prædicarem.* hæc Paulinus: & S. Hieronymus ipso exordio epistolæ ad eum scriptæ de eodem sic habet: *Quid enim in nobis, aut quantum est, vt doctæ vocis mereamur præconium? vt illo ore, quo religiosissimus Princeps defenditur, humiles nos modicique laudemur?* nominat eam Paulini scriptionem Gennadius Panegyricum super victoriam tyrannorum, eius argumenti conscriptum, vt demonstraret ipsum Christianum Imperatorem fide ad orationem potius, quam armis immanes tyrannos sæpius superasse.

c Paul. ep. 9.

XXXVI.

Si vis autem intelligere, quale eiusmodi à Paulino elucubratum opus fuerit, percontare S. Hieronymum hæc *d* ad ipsum Paulinum scribentem: *Librum tuū, quem pro Theodosio Principe prudenter ornateq; compositum transmisisti, libenter legi, & præcipue mihi subdiuisio in eo placuit: cumq; in primis partibus vincas alios, in penultimis teipsum superas. Sed & ipsum genus eloquij pressum est & nitidum; & cum Tulliana luceat puritate, crebrum est in sententiis: iacet enim (vt ait quidam) oratio in qua tantum verba laudantur. Præterea magna est rerum consequentia, & alterum pendet ex altero. Quicquid assumpseris, vel finis superiorum, vel initium sequentium est. Felix Theodosius, qui à tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpuras eius, & vtilitatem legum futuris sæculis consecrasti. Macte virtute: qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris? O si mihi liceret istiusmodi ingenium non per Aonios montes & Heliconis vertices (vt poetæ canunt) sed per Sion, & Itabirium, & Sina excelsa ducere: si contingeret docere, quæ didici, & quasi per manus mysteria tradere Scripturarum; nasceretur nobis aliquid, quod docta Græcia non haberet.* hæc Hieronymus. At de Theodosio hactenus, cuius exitu optatus quoque finis huic quarto tomo Annalium imponatur. Quæ vero reliqua sunt anni huius rerum gestarum, sequenti tomo dicemus, cum Arcadii & Honorii filiorum eius in Imperio successorum acta auspicaturi sumus.

d Hieron. epist. 13.

PAVLINI NOBILE INGENIVM.

XXXVII. EPILOGVS CVM ADMONITIONE.

Quem igitur ab exordio Iuliani Imperii inchoauimus tomum hunc quartum Annalium, claudimus eundē felicissimo ad Deum transitu Theodosii. In quo quidē tanquam in viua tabula, semper loquentib. imaginibus, imo clamantibus, expressum habes, quæ impietatis, quæ vero pietatis sint vires, quive exitus alterutram sectantiū Imperatorum; cum velut in scena repræsentantata videris diuersa atq; contraria diuersorum Principum studia: contemplatusq; fueris, quemnam finem habuerit Apostata Iulianus idolorum cultor, quove peruenerit Valens hæresis propugnator, & quem tandem exitum consecutus sit Valentinianus maior, Catholicus licet Princeps, sinens tamen pro arbitrio quemq; agere, idola colere, hæresesq; sectari; quo modo diuinam vindictam in se concitauerit, atq; in filios miserabilius propagarit: contra vero qui fuerit religionem pure colentis, & propensius excolentis, impietatemq; vna cum impiis insectantis felix ingressus, felicior progressus, ac tandem egressus felicissimus Theodosii Imperatoris. Vt vna ferme inspectione intelligant Christiani Principes, quos vitare, quosve sectari debeant; & quonam pacto illorum facta cauendo, Dei indignationem effugiant; ac diuinam benedictionem, imitando Theodosium, consequantur.

IAM quartum tuo beneficio, Dei Genitrix Maria Virgo, pensum reddimus; persoluimusq; illud tibi, à qua profitemur acceptum. Tu enim *e* quæsisti lanam & linum, & operata es consilio manuum tuarum. Quod igitur reliquum est operis, tu ipsa perfice; eademq; fila qualiacunq; sint (fient certe aurea in manu tua) in sacerdotalia illa indumenta contexe, de quibus Dauid *f*: *Sacerdotes tui induantur iustitiam*, & Dominus *g* ait: *Sacerdotes eius induam salutari.* Duo ista, rogo, nobis confice vestimenta: domestici enim tui dicuntur vestiri duplicibus. Hæc petimus, non inuidiosam tunicam polymitam *h*, quæ à patre filio tradita, fraternum odium concitauit, & infelici exitu, hædi conspersa sanguine, eidem patri immensum dolorem incussit excussitq; lacrymas, ex eo merito iudicanti, filium à fera pessima deuoratum. Felicius agni, quam hædi sanguine imbuantur fidelium vestes: satisque ad ornatum quod proficit ad salutem: Siquidem diuino est depromptum oraculo *i*: *Beati, qui lauerūt stolas in sanguine agni.* Tali purpura gloriantur Dei filii, cohæredes Christi, consortes regni, iidem Reges, cum Deo in perpetuum regnaturi: in quorum nos cooptari consortium, tuis, Virgo sanctissima, concedat precibus dilectus filius tuus; cui gloria & honor in secula.
Amen.

AVCTORIS PERORATIO.

e Prou. 31.
f Psal. 130.
g Psal. 131.
h Gen. 27.
i Apoc. 22

Annalium Tomi Quarti Finis.

APPENDIX.

I. DE CONCILIO LAODICENO.

Qvod spectat ad Laodicense Concilium: est quod mireris, Lector, à nobis hoc tomo esse omnino prætermissum, adeo vt ne leuis quidem eius nominis mentio habita sit. Iuxta enim aliorum fidem, qui illud ad Damasi Papæ tempora retulerunt, sub eodem à nobis fuerat antea collocatũ. Sed eo tempore cũ de ipso nos acturi essemus; accuratius re perspecta, dum nec certum tempus vel locum inueniremus, quibus, vt aliæ res gestæ, firmiter consignari potuerit; in appendicem esse referendum, consultius existimauimus, quod prætermisisse penitus nefas erat. Concilium quippe est antiqua nobilitate percelebre, Græcorum ac Latinorum scriptis memoriæ commendatum.

II.

De hoc nos tractaturi, antequam de tempore disseramus, corrigemus errorem illum, qui de eiusdem Synodi loco hactenus omnium ferme consensu acceptus asseritur, qui nec posteriori editione cernitur emendatus; cum celebratum idem Concilium dicitur Laodiceæ, quæ est in Syria: Quod sane vehementer admirati sumus, cum ipsius Synodi titulus disertis quidem verbis ita legatur: *Sancta Synodus, quæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacatianæ ex diuersis regionibus Asiæ*, &c. Sed & grauior error ille, cum duæ Laodiceæ in vnam reperiuntur esse conflatæ, dum asseritur eadem esse in Syria, quæ est ad Lycum flumen. Porro ex Strabone *a*, Plinio, Ptolomæo, & aliis Cosmographis, duas constat fuisse Laodiceas, alteram Syriæ, quæ dicta est Seleucia Tetrapolis, alteram vero in Phrygia, dictam à Strabone Laodiceam Hierapolin: sed & ponit *b* idem auctor aliam Laodiceam in Media à Macedonibus conditam. Quæ autem in Syria est Laodicea, haud procul distat à ponte Orontis fluuii, Chalcidis conterminа, condita à Seleucio. Sed quæ in Phrygia est ad Lycum sita (vnde, inquit idem Strabo, ab eo cognomen accepit, vt Laodicea ad Lycum sita dicatur) nobilis quidem ciuitas; sed nobilior elogio diuinæ Scripturæ, ipsa quidem est, de qua Ioannes in Apocalypsi *c*, & Paulus meminit in epistola ad Colossenses, nosque de ipsa alia occasione suo loco primo Annalium tomo diximus. Hęc cum ita se habeant; quid in Syria Laodiceam illam ponunt, quæ ad Lycum flumen est sita? & quid commune cum Syria iste amnis habet?

a Strabo li. 13. Plin. lib. 5. c. 20.
b Strabo li. 11. Plin. li. 5. c. 16.
TRES LAODICEÆ.
c Apoc. c. 3. Coloss. vlt.

III.

Ex his pariter redarguitur, qui apud Gratianum *d* idem sensisse reperitur, Anselmus, nimirum qui putauit Laodiceæ Syriæ hanc Synodum congregatã; dum vult eam habitam auctore Theodosio, siue Theodoto, vel Theodoto Episcopo Laodicensi: fuit enim iste Episcopus Laodiceæ Syriæ, successitque (vt testatur Eusebius *e*) Stephano, qui sederat post Anatolium successorem Eusebii. Cæterum Theodotus, siue Theodorus, vel Theodosius iste interfuisse reperitur Magno Nicæno Concilio, haberurq; subscriptus in eo tertio loco inter Episcopos Cœlesyriæ: Quo tempore Laodiceæ, quæ est in Phrygia, totius prouinciæ illius (vt ait Theodoretus *f*) metropoli, præerat Nunechius, qui in eodem Nicæno Concilio reperitur primo loco subscriptus inter Episcopos Phrygiæ. Quod igitur Theodoti Episcopi Laodiceæ, quæ est in Syria, celebrius nomen esset, quam Nunechii, incaute posuerunt eandem Synodũ Laodicensem à Theodoto, alias Theodosio, congregatam, Laodiceæ in Syria, cuius ipse erat Episcopus, celebris quidem nominis: post quem sedem illam accepit Pelagius, cuius meminit Theodoretus *g*, idémque cum aliis Episcopis Orthodoxis Imperatoris constitutione *b* laudatur: post ipsum vero Gregorius Arianus, cuius Sozomenus meminit *i*. Hæc de loco Synodi satis: de tempore iam agamus.

d c. 11. dist. 16.
DE THEODOTO EPISCOPO.
e Euseb. l. 7. c. vlt.
f Theod. in epist. Pauli ad Coloss. c. 2.
g Theod. li. 4. c. 11. & 12.
h l. 3. de fide Cathol. C. Theod.
i Sozo. lib. 6. c. 25.

IV.

Quonam autem potissimum tempore eiusmodi Synodus fuerit celebrata: quod nullius hac de re certa probataque assertio extet, locus est tantummodo coniecturæ. Quamobrem illud in primis dicimus, liquido constare eandem non ante tempora tantum Theodoreti habitam esse, dum inuenitur eadem ab ipso citata *k*: sed etiam ante S. Basilium: quippe quẽ in epistola canonica ad Amphilochium *l* eiusdem meminisse certum est; dum ait: *Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est propter multorum œconomiam & dispensationem eorum baptisma Catharorum*, Nouatianorum scilicet, *suscipi; suscipiatur.* id enim statutum habetur in Laodiceno Concilio ab Asianis Episcopis canone septimo. Ex quo etiam Concilio cum reiiciatur Cataphrygarum baptismus: ex sententia eorundem Basilium itidem in eadem epistola definisse apparet.

k Theod. ep. ad Coloss. c. 2.
l Basil. epist. ad Amphi. c. 1.

V. TEMPVS SYNODI LAODICENÆ.

Sed quã ante Basilii tempora habitam esse diximus Synodum Laodicenã: num post tempus Nicæni Concilii, vel ante id acciderit; hoc exquirẽdum est. Quod enim de Photinianis hæreticis in eodem septimo canone mentio habeatur, definita causa esset, si omnium exemplarium & editionũ esset vna eademq; lectio. Nam cum pleriq; scripti codices, necnon editio posita in cusis libris posteriori loco eiusdem Cõcilii careant illis verbis, (*Aut Photinianis*) eo redacta res videtur, vt ex diuersis lectionibus, quæ germana sit, diligentius exquiratur: quæ ex eo pendet, vt disquiratur, num collatum à Photinianis baptisma ab Ecclesia omnino receptum fuerit, cum septimus canon ille habeat, illorum baptismum esse suscipiendum.

VI.

At licet S. Hieronymi *m* & aliorum auctoritate constet Ecclesiam Catholicam recipere consueuisse Arianorum baptismum: tamen nequaquam ab eadem susceptum est baptisma Photinianorum, quorum tanta erat impietas in negando diuinitatem Filii Dei, asserentium eum fuisse tantummodo hominem, vt (quod dictum est superius) Ariani ipsi aduersus eos vt maxime impios, arma sumpserint, & ab ecclesia eiecerint. quamobrem constat ex auctoritate Concilii Arelatensis *n* Photinianorum baptismum, sicut & Paulianistarum, nullum esse, decretum fuisse. Sed & quod Theodoretus *o* affirmet Photinum eadem sensisse cum Paulo Samosateno: certe quidẽ sicut ex decreto Concilii Nicæni *p* statutum est, vt Paulianistæ venientes ad Ecclesiam baptizarentur; ita & de Photinianis seruatum oportuit. Quamobrem penitus ab eodem canone septimo explodenda est illa lectio de approbatione eorum baptismi, quæ omnino Ecclesiasticæ traditioni & Conciliorum canonibus aduersari conspicitur. Sic igitur nihil est, quod ex ea lectione conuinci possit istud ipsum Laodicenum Concilium post Nicænum celebratum fuisse.

m Hieron. contra Luciferian.
n Concil. Arelat. 2. c. 6.
o Theod. hæret. fabul. li. 2.
p Concil. Nicæn. c. 19.

VII. SYNODVS LAODICENA ANTE NICÆNVM CONCILIVM.

Sunt plura tamen, quæ ante Nicænum Cõcilium persuadeant idem Laodicenum celebratum esse: sed vnum illud in primis; quod cum constet auctoritate S. Hieronymi *q*, receptum in Nicæno Concilio librum Iudith; cum in serie canonicorum librorum à Patribus Laodiceæ congregatis idem liber ab authenticis sit explosus, vna cum nonnullis aliis: euidens plane atque perspicuum redditur, dictam Laodicensem Synodum celebratam fuisse ante Nicænã. Nam quo modo ausi fuissent Catholicæ Ecclesiæ Episcopi conuellere, quæ in Magno illo Oecumenico Concilio de canonicis libris fuissent magna cõsideratione decreta? Præterea cum reperiantur quinq; *r* canones Laodicensis Concilij eadem omnino continere, quæ in Cócilio Nicæno statuta sunt, nec in eis vlla prorsus mentio habeatur canonum Nicænorum eadẽ statuẽtium; argumentum est, ante Nicænum Conciliũ ea à Patribus Synodi Laodicenæ decreta fuisse: siquidẽ vel non oportuerat ea paulo post iterũ sanciri à prouinciali Concilio, quæ decreta nuper fuerant in Oecumenico: vel saltem ad maiorem Ecclesiasticis legibus auctoritatem conciliandam, eorundem Nicænæ fidei canonum Patres debuerant meminisse, vt in aliis Conciliis factum esse reperitur, & in hoc ipso Laodiceno seruatum, vt proximè dicturi sumus: Quod cum fuerit prætermissum; equidem existimari potest, ante Nicænum Concilium ea Laodiceæ fuisse statuta.

q Hieron. epist. 111.
r Conc. Laodic. c. 3. 8. Nicæn. 2. 8. 19. 4. 14.

VIII.

Cæterum sicut æquum est ista sentire, ita pariter affirmare par est idem Laodicenum Concilium in Asia fuisse post Neocæsariensem Synodum celebratum: nam eiusdem Concilij visus est citatus canon à Patribus Synodi

Laodi-

LAODICENVM CONCIL. POST NEOCÆSARIENSE.

a Concil. Laod. c. 1.
b Conc. Neocæsar. c. 3.
c Basil. ep. Canonic. ad Amphiloc. c. 14.

Laodicenæ, dum primo illius decreto dicitur *a*, bigamos ad breue tempus pœnitere debere, & sic admitti ad communionem, idq; (vt habent verba eius) secundum Ecclesiasticum canonem; nempe Neocæsariensis Concilii tertio loco positum *b*. recepta sic quidem fuit bigamia in Ecclesia Orientali, in qua diu magnoque cum detrimento versati fuerant Cataphrygæ reiicientes prorsus (vt dictum est) secundas nuptias: recepta, inquam, vt tamen non absque pœnitentia iidem ad communionem admitterentur. Sed & S. Basilius *c*, quæ ab hoc canone prætermissa sunt, addidit: nimirum quia in eo de bigamis tantum actum esset, ipse suppleuit de pœnitentia trigamorum atq; polygamorum, haud enim sic vulnus curare valuerunt, vt cicatrix nulla prorsus reliqua esset.

IX. NVNECHIVS EPISC. LAODICENVS.

Cum igitur ex his, quæ dicta sunt, satis possit intelligi, Concilium Laodicenum non ante Neocæsariense celebratum esse, neq; post Nicænum: dicere quoq; opus est, illud nequaquam sub Theodoto Laodiceæ Syriæ Episcopo, sed habitum esse sub Nunechio Laodiceæ Phrygiæ Pacatianæ Antistite: nam nullus alius præter ipsum eidem ciuitati præfuisse eo tempore reperitur Episcopus: siquidem quem diximus subscriptum haberi Nicæno Concilio Nunechium eius sedis metropolitanum Episcopum, eundem quoq; interfuisse Concilio Ancyrano paulo ante Neocæsariense Concilium celebratum, suo loco dictum est. Ex his igitur vides, quam præpostero ordine, quæ tertio loco ponenda erat Synodus Laodicensis apud Gratianum *d* reperiatur sexta ordine collocata post Sardicensem & Antiochenam, atque perperam *e* in Syria sub Theodoto vel Theodosio Episcopo celebrata, relataque ad Liberii vel Damasi Papæ tempora. Nihil tamen dicimus de canone Sextæ *f* Synodi, eo quod in ea Patres nequaquam seruare temporis ordinem professi sunt.

d c. 11. dist. 16.
e ead. dist. eod.
f c. 7. dist. 16.

X. DECRETA SYNODI LAODICENÆ.

g Annal. tom. 1. an. D. 60.
h Concil. Laod. c. 2.
i Ead. Conc. c. 14. 51.
k Ead. Concil. c. 48.
l Ead. Conc. c. 49. 50.

Quod autem eiusdem Synodi canone trigesimo quinto vetitus ac improbatus videatur Angelorum cultus: consule quæ ad exactam eiusdem elucidationem dicta sunt primo Annalium tomo, cum egimus *g* de Pauli ad Colossenses epistola. Sunt autem complures eiusdem Concilii canones ad disciplinam atq; œconomiam Ecclesiasticam pertinentes, quibus & Ecclesiastica antiqua traditio refertur: vt, quæ in primis notanda sunt, de confessione peccatorum *h*, cultu sanctorum martyrum *i*, sacri chrismatis *k* vsu, ieiunio Quadragesimæ *l*, & aliis. Qui autem postremus statutus est canon de non canendis in ecclesia psalmis vulgaribus, sed iis tantum, qui in sacris libris ab Ecclesia probatis scripti inuenirentur: equidem aduersus prauum illum vsum à Paulo Samosateno Antiocheno Episcopo primitus (vt dictum est) introductum, à Patribus consulto sancitus esse videtur. At de his hactenus.

* * *

INDEX
IN TOMVM QVARTVM ANNALIVM ECCLESIASTICORVM.

a Ambro-

Aste-

fen-

Cleri

Con-

Eccle-

H.

Latro-

Miracula

N.

O.

P.

Parisiense

Q.

R.

Samosa-

T.

gentiam

Vitalis

FINIS.

IHS